S. P. N.

CYRILLI ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI OPERVM

TOMVS TERTIVS.

Cura & studio JOANNIS AVBERTI *Laudunensis Ecclesiæ Presbyteri Canonici, & in Schola Parisiensi Laudunensis Collegij Magistri, ac Interpretis regij.*

LVTETIÆ, M. DC. XXXVIII.

REGIIS TYPIS.

EX PRIVILEGIO REGIS.

CATALOGVS
TOMI III.

In XII. Prophetas minores Commentarius.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΚΗ ΕΙΣ τὸν Προφήτην Ὠσηέ.

S. CYRILLI ALEXANDRIÆ

ARCHIEPISCOPI,

IN OSEAM PROPHETAM COMMENTARIVS, CONTINENS TOMOS VII.

PRÆFATIO.

A EXistimabit fortasse quispiam, otiosum esse quodammodo, & cum temeritate cõiunctum, parúmq. cõducibile, etiam anteà pluribus disputata & explicata tantũ non refodere, perscrutariq; velle: & laboribus aliorũ prẹteritis, nouos superaddere; quanquã illi ad exponenda sanctorum Prohetarum scripta omnino, ac planè sufficere queãt. Ego verò magnoperè cõtra senserim. Memorabo enim Paulum acclamantẽ iis, quos rebus diuinis erudiebat: [Eadem scribere vobis mihi quidẽ non pigrum, vobis autẽ necessarium] Considera porrò quàm verũ dixerit. Nam si quippiã proponatur, cognitu præcipuũ ac necessarium, & ita super eo multis, & à multis disseratur, nullum inde damnũ ad quenquam, damnũ autem? imò fructus maximus ad audiẽtes perueniet. Si enim, quorum munus est interpretari,

Phil. 3.

A Οἰηθείη μὲν ἄν τις περιττὸν εἶναί πως, καὶ εἰκαιόβουλον, καὶ οὔτι που σφόδρα τῶν ἀναγκαίων εἰς ὄνησιν, καὶ πολλοῖς ἤδη προειρημένα μονονουχὶ καὶ ἀνασκαλεύειν ἐπιχειρεῖν, καὶ τοῖς τῶν προλαβόντων πόνοις ἐπεισφέρειν ἑτέρους· καίτοι καὶ λίαν ἀποχρώντως ἐχόντων ἐκείνων, εἴς γε τὸ δύνασθαι διαπεραιοῦν εὖ μάλα τὰς τῶν ἁγίων προφητῶν συγγραφάς. B ἐγὼ δὲ τὸ χρῆμα φαίην ἂν οὐχ ὧδε ἔχειν· πολλοῦ τε καὶ δεῖ. μεμνήσομαι γὰρ ἐπιφωνοῦντος τοῦ Παύλου τοῖς παρ' αὐτοῦ μυσταγωγουμένοις· τὰ αὐτὰ λέγειν ὑμῖν, ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνηρόν· ὑμῖν δὲ ἀσφαλές. ἄθρει δὲ, ὅπως ἐστὶν ἀληθὴς ὁ λόγος. εἰ γάρ τι προκέοιτο τῶν ἀναγκαίων εἰς εἴδησιν, εἶτα πολλοὶ, καὶ παρὰ πολλῶν ἐπ' αὐτῷ οὕτω γένοιντο λόγοι, βλάβος μὲν ἔσται τὸ σύμπαν οὐδέν· ὀνήσεται δ' ἂν ὅτι μάλιστά γε τοὺς ἀκροωμένους. εἰ μὲν γὰρ ἀλλήλοις συμβαίνοντας ποιοῖντο τοὺς λόγους οἱ διερ-

μηνυθῆναι εἰωθότες, ἀσφαλεστέρα που πάντως τοῖς φιλακροάμοσιν εἰσκρίνεται γνῶσις. εἰ δὲ δή τοι φαίνοιτο τὸ ἀφ᾽ ἑκάστου καινοπρεπὲς, καὶ τὸ τῷ δεῖνι τυχὸν οὐ σφόδρα διεγνωσμένον ὀρθῶς, καὶ ἀνεπιλήπτως, εἰ ἐπὶ νοῦν ἥκοι τὸν ἑτέρου, τί τὸ λυποῦν; μᾶλλον δὲ, πῶς οὐκ ἄμεινον ἀμφιλαφῆ, καὶ εὐκρινεστέραν τὴν τῶν νοημάτων γίνεσθαι παράθεσιν; οὐκοῦν, κἂν εἰ πολλοὶ γεγράφασι πρὸ ἡμῶν, τὰ ἐν τοῖς ἁγίοις προφήταις διερμηνεύοντες, οὐχὶ ταύτης ἕνεκεν τῆς αἰτίας σιωπήσομεν. Διωσόμεθα δὲ μᾶλλον ὡς ἀδρανῆ τὸν ὄκνον, καὶ ἴσως ἂν καὶ ἡμῖν αὐτοῖς ἐπιδοίη χάριν. ὁ ἀπολάμπων βαθέα, καὶ ἀπόκρυφα, ταύτην καὶ ἑτέροις φανερὰν καταστήσομεν, μεμνημένοι λέγοντος τοῦ Χριστοῦ, δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε. Αρχόμενοι τοίνυν τῆς εἰς τὸν μακάριον προφήτην Ὠσηὲ σαφοῦς ἑρμηνείας, ἐκεῖνο προεκθήσομαι καὶ περὶ τῶν ἄλλων προφητῶν συγγραφῆς. ἔθος γὰρ ἅπασιν, οὓς ἂν ἕκαστοι ποιοῖντο λόγους, μεταπλάττειν εὐκόλως ἐπὶ τὸ δοκοῦν τῷ ἁγίῳ πνεύματι, ὥς ποτε μὲν ἐκ τῆς ἱστορίας, ἤτοι τῶν αἰσθητῶν, καὶ ἔτι εἴπως ἐν ὄψει κειμένων, καὶ γεγονότων πραγμάτων ἀναφοιτᾶν εὐκόλως εἰς ἐσώτατα πνευματικά· ποτὲ δὲ αὖ καθικνεῖσθαι πάλιν, καὶ πολὺ δὴ λίαν ἀσυμφανῶς ἐπὶ τὰ ἐν αἰσθήσει πράγματα. πλείστη δὲ ὅση παρ᾽ αὐτοῖς καὶ ἡ τῶν προσώπων ἐπεισφορὰ, σχετλιασμοί τε, καὶ ἀναφωνήσεις, καὶ τῶν ἤδη προῳχηκότων ἡ μνήμη, καὶ τῶν ἐσομένων προάγγελσις. δεῖ δὴ οὕτω ἕκαστα σαφῶς φιλοκρινοῦντας καὶ τὴν τῶν νοημάτων τάξιν, καὶ τὴν τῶν προσώπων διαφορὰν ἀναγκαίως ἐπιτηρεῖν· σαφὴς γὰρ οὕτως ἡμῖν, καὶ ἀσύγχυτος, καὶ δυσχερείας ἁπάσης ἀπηλλαγμένος ἔσται που πάντως ὁ λόγος. χρῆναι δὲ ὑπολαμβάνω, προαφηγήσασθαί τινα τῶν συμβεβηκότων τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, ἵνα μὴ ταράττοιτο τῶν ἐντευξομένων ὁ νοῦς ποτὲ μὲν ἀκούων Ἐφραὶμ, καὶ Ἰσραὴλ, καὶ μέν τοι καὶ Σαμάρειαν, Ἰούδαν τε αὖ, καὶ Βενιαμίν. πλείστη γὰρ ὅση τῶν τοιούτων ὀνομάτων παρὰ τοῖς ἁγίοις προφήταις ἡ μνήμη. ἵνα τοίνυν εἰδεῖεν ἕκαστα σαφῶς, ἀκουόντων ὅτι τὴν τοῦ πατρὸς βασιλείαν περιέπων κατὰ καιροὺς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ὁ Σολομὼν, ἀνεδείματο μὲν τῷ Θεῷ τὸν διαβόητον ἐκεῖνον, καὶ ἀξιάγαστον νεών. ἀλλὰ καίτοι λίαν γεγονὼς διαπρεπὴς διά τε πλούτου λαμπρότητα, καὶ περιουσίαν χρημάτων, εἰς γῆρας ἐληλακὼς, διά τοι τὴν εἰς γυναῖκας αἰδῶ προσκέκρουκε τῷ Θεῷ. καὶ ποῖος αὐτῷ γέγονε πλημμελείας ὁ τρόπος, τὸ

A inter se cõuenientia attulerint, audiendi discendique cupidis certior vtique ac tutior notitia parietur. Si quid autem ab vnoquoque nouum proferri videbitur, quod non nemo forsitan minus probè, nec citra vitium intellexerit, quid mali est, si id non mihi, sed alteri in mentem venerit? Quin imò sensus, ac declarationes complures, dilucidasque adhibere quî tandem non præstat? Quod cùm ita sit, B tametsi ante nos non pauci in sacros Prophetas commentarios ediderunt, hac quidem de causa non tacebimus, potiusque inertiæ repulsa mollitie, quam nobis quoque gratiam impertiuerit, qui profunda, & occulta illuminat, eam cæteris etiam prodemus; memores illius Christi, [gratis accepistis, gratis date.] Ordientes igitur beatum Prophetam Oseam perspicuè exponere, prius docebimus, quod ad aliorum quoque Prophetarum libros pertinet. Mos siquidem C communis est omnium, facilè verba sua ad id quod Spiritui sancto placuit accommodare ac tranformare: vt nonnunquam ex historia, siue ex rebus sensum mouentibus, & tanquam in conspectu positis, & transactis commodè ad intima spiritualium redeant: nonnunquam verò per ambages obscurissimas, res in sensum cadentes attingant. Frequentissimè item personas inducunt, & lamentantur, & exclamant, & præteritorum D meminerunt, & futura prænunciant. Quapropter singula clarè, & studiosè discernenda, sententiarúmque ordo, personarúmque differentia necessariò obseruanda est: sic enim planè, citra confusionem, & omnem omnino difficultatem de iis agemus. Opinor autem quædam prius explananda, quæ Israelitico sanguine oriundis acciderunt, ne lectorum animus perturbetur, dum nunc audit Ephraim, & Israel, atque etiam Samariam: nunc Iudam, & Beniamin, qui- E bus vocabulis sacri Prophetæ creberrimè vtuntur. Vt igitur manifestè singula nôrint, attendant. Paternum regnum olim Hierosolymis administrans Salomon, fama celebratum illud, & admirabile templum Deo exædificauit. Qui quamuis diuitiarum splendore, & pecuniæ copia excellentissimus, in ætate senecta dum non vult offendere mulieres, Deum offendit, eo modo,

Matth. 10.

quo sacra nobis Scriptura commemorabit, cuius hæc sunt verba: [Et rex adamauit mulieres alienigenas multas, filiam quoque Pharaonis, & Moabitidas, & Ammonitidas, & Sidonias, & Hethæas, & Amorrhæas de gentibus, de quibus dixit Dominus filiis Israel, Non ingrediemini ad eas, neque de illis ingredientur ad vestras: ne inclinent corda vestra post idola sua. His amore copulatus est Salomon. Et erant ei vxores principes septingentæ, & concubinæ trecentæ. Et factus est in tempore illo senex Salomon, & declinarunt mulieres alienigenæ cor eius post deos alienos, & non erat cor eius perfectum cum Domino Deo suo, sicut cor Dauid patris eius. Et ambulauit Salomon post Astarten abominationem Sidoniorũ, & post Baal idolum filiorũ Ammon. Et fecit Salomon malum coram Domino, & non ambulauit post Dominum, vt Dauid pater eius. Tunc ædificauit Salomon excelsum Chamos idolo Moab, & Baal idolo filiorum Ammon, & Astartæ abominationi Sidoniorum. Atque in hunc modum fecit vniuersis vxoribus suis alienigenis, quæ adolebant thura, & immolabant diis suis. Et iratus est Dominus Salomoni, quòd declinasset cor suum à Domino Deo Israel, qui apparuerat ei secundo, & præceperat ei de verbo hoc, vt penitus non sequeretur Deos alienos, & custodiret, ac faceret quæ mãdauit ei Dominus Deus.] Omnem ergo impietatem commissã à Salomone iam sene facinora superarunt. Quid enim tam nefariis sceleribus odiosius? aut quis satis explicet quàm sit impium, honore & charitate erga vnum, & naturâ ac verè Deum contempta, ipsius solius excellentiam, dignitatémque dæmonum gregibus, imò verò lapidibus, atque lignis tribuere? Quoniam verò & cogitare, & facere dictu etiam fœda, & adeò turpibus obstrictus delictis compertus est, deinceps ab vniuersorum Deo audiuit, [Quia hæc facta sunt tecum, & non custodisti præcepta mea & mandata mea, quæ mandaui tibi, auellens auellam regnum de manu tua, & dabo illud seruo tuo. Veruntamen in diebus tuis non faciam hoc, propter Dauid Patrem tuum. De manu filii tui auferam illud. Veruntamen totum regnum non

(3.Reg.11. — Exod.34.)

ἱερὸν ἡμῖν ἀφηγήσεται γράμμα· ἔχει γὰρ οὕτως. Καὶ ὁ βασιλεὺς ἔλαβε γυναῖκας ἀλλοτρίας, καὶ τὴν θυγατέρα Φαραώ, Μωαβίτιδας, Ἀμμανίτιδας, Σύρας, καὶ Ἰδουμαίας, Χετταίας, καὶ Ἀμορραίας, ἐκ τῶν ἐθνῶν ὧν ἀπεῖπε κύριος τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ, οὐκ εἰσελεύσεσθε εἰς αὐτούς, καὶ αὐτοὶ οὐκ εἰσελεύσονται εἰς ὑμᾶς, ἵνα μὴ ἐκκλίνωσι τὰς καρδίας ὑμῶν ὀπίσω τῶν εἰδώλων αὐτῶν. εἰς αὐτὰς ἐκολλήθη Σολομών, τοῦ ἀγαπῆσαι. καὶ ἦσαν αὐτῷ γυναῖκες ἄρχουσαι ἑπτακόσιαι, καὶ παλλακαὶ τριακόσιαι. καὶ ἐγενήθη ἐν τῷ καιρῷ γήρως Σολομών, καὶ ἐξέκλιναν αἱ γυναῖκες αἱ ἀλλότριαι τὴν καρδίαν αὐτοῦ ὀπίσω θεῶν ἑτέρων. καὶ οὐκ ἦν ἡ καρδία αὐτοῦ τελεία μετὰ κυρίου τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ, καθὼς ἡ καρδία Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. καὶ ἐπορεύθη Σολομὼν ὀπίσω τῆς Ἀστάρτης βδελύγματος Σιδωνίων, καὶ ὀπίσω τοῦ Βαάλ, εἰδώλου υἱῶν Ἀμών. καὶ ἐποίησε Σολομὼν τὸ πονηρὸν ἐνώπιον κυρίου, καὶ οὐκ ἐπορεύθη ὀπίσω κυρίου, ὡς Δαβὶδ ὁ πατὴρ αὐτοῦ. τότε ᾠκοδόμησε Σολομὼν ὑψηλὸν τῷ Χαμώς, εἰδώλῳ Μωάβ, καὶ τῷ Βαάλ, εἰδώλῳ υἱῶν Ἀμών, καὶ τῇ Ἀστάρτῃ βδελύγματι Σιδωνίων. καὶ οὕτως ἐποίησε πάσαις ταῖς γυναιξὶν αὐτοῦ ταῖς ἀλλοτρίαις, αἳ ἐθυμίων, καὶ ἔθυον τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν. καὶ ὠργίσθη θυμῷ κύριος ἐπὶ Σολομῶντα, ὅτι ἐξέκλινε καρδίαν αὐτοῦ ἀπὸ κυρίου Ἰσραήλ, τοῦ ὀφθέντος αὐτῷ δίς, καὶ ἐντειλαμένου αὐτῷ περὶ τοῦ λόγου τούτου, παράπαν μὴ πορευθῆναι ὀπίσω θεῶν ἑτέρων· καὶ φυλάξαι, καὶ ποιῆσαι ἃ ἐνετείλατο αὐτῷ ὁ κύριος ὁ Θεός. Ἁπάσης μὲν οὖν ἐπέκεινα δυσσεβείας τὰ τοῦ Σολομῶντος ἐν γήρᾳ τολμήματα. τί γὰρ ἂν γένοιτο τῶν οὕτως ἐκτόπων πλημμελημάτων τὸ δυσαχθέστερον; ἢ πῶς οὐ πέρα λόγου πάντως, ἀλογῆσαι μὲν τιμῆς, καὶ ἀγάπης τῆς εἰς τὸν ἕνα καὶ φύσει, καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεόν, τὸ δὲ αὐτοῦ, καὶ μόνῳ πρέπον ἀξίωμα καὶ τῶν δαιμονίων ἀπονέμειν ἀγέλαις, μᾶλλον δὲ λίθοις ἀνάπτειν καὶ ξύλοις; ἐπεὶ δὲ ἥλω πεφρονηκώς τε, καὶ δράσας ἃ μηδὲ θέμις εἰπεῖν, καὶ τοῖς οὕτως αἰσχροῖς πλημμελήμασιν ἔνοχος γεγονὼς κατεφωρᾶτο, λοιπὸν ἔφη πρὸς αὐτὸν ὁ τῶν ὅλων Θεός. ἀνθ᾽ ὧν ἐγένετο ταῦτα μετὰ σοῦ, καὶ οὐκ ἐφύλαξας τὰς ἐντολάς μου, καὶ τὰ προστάγματά μου, ἃ ἐνετειλάμην σοι, διαρρήσσων διαρρήξω τὴν βασιλείαν ἐκ χειρός σου, καὶ δώσω αὐτὴν τῷ δούλῳ σου. πλὴν ἐν ταῖς ἡμέραις σου οὐ ποιήσω αὐτά, διὰ Δαβὶδ τὸν πατέρα σου. ἐκ χειρὸς υἱοῦ σου λήψομαι αὐτήν. πλήν, ὅλην τὴν βασιλείαν οὐ

μὴ λάβω. σκῆπτρον ἓν δώσω τῷ υἱῷ σου, διὰ Δαβὶδ τὸν δοῦλόν μου, καὶ διὰ Ἱερουσαλὴμ τὴν πόλιν, ἣν ἐξελεξάμην. ἐπεὶ γὰρ, ὡς ἔφην, τῆς εἰς γυναῖκας ἐπιθυμίας ἡττώμενος, καίτοι σοφὸς ὢν ἄγαν, ὁ Σολομὼν μονονουχὶ καὶ ὅσον ἦκεν εἰπεῖν εἰς ἐξαρνημάτων δύναμιν, τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν διέρρηξεν, εἰδώλοις ἀνάπτων τὴν αὐτοῦ, καὶ μόνῳ πρεπωδεστάτην τιμήν τε καὶ δόξαν, ταύτῃ τοι, καὶ μάλα εἰκότως, διαῤῥηγνύναι Θεὸς ἐπηπείλει τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, τοῖς ἴσοις ἀντιλυπῶν, κατὰ τὸ ἐν τῷ προφήτῃ γεγραμμένον Ἰεζεκιήλ. καθὼς ἐποίησας, οὕτως ἔσται σοι· τὸ ἀνταπόδομά σου, ἀνταποδοθήσεται εἰς κεφαλήν σου. ἐπεὶ δὲ ἀπεβίω Σολομὼν, κέκληται πρὸς βασιλείαν ὁ ἐξ αὐτοῦ, τουτέστιν, ὁ Ῥοβοάμ. τότε δὴ τότε καταμερίζεται λοιπὸν ὁ Ἰσραὴλ, καὶ ἀποφοιτῶσι μὲν τῶν Ἱεροσολύμων αἱ δέκα φυλαὶ, καὶ τὸ ἥμισυ φυλῆς Ἐφραΐμ. κατελογίζοντο γὰρ εἰς μίαν φυλὴν οἱ ἐξ Ἰωσὴφ γεγονότες υἱοὶ Ἐφραΐμ τε, καὶ Μανασσῆς, τοῦτο τοῦ προπάτορος Ἰακὼβ κρατεῖν ἐθελήσαντος. εἴρηται γὰρ τὸ πρὸς τὸν Ἰωσήφ. νῦν οὖν οἱ δύο υἱοί σου, οἱ γενόμενοί σοι ἐν Αἰγύπτῳ, πρὸ τοῦ ἐλθεῖν με πρὸς σὲ εἰς Αἴγυπτον, ἐμοί εἰσι, Ἐφραΐμ, καὶ Μανασσῆ, ὡς καὶ Ῥουβὴμ, καὶ Συμεὼν, ἔσονταί μοι. οὐκοῦν αἱ μὲν δέκα φυλαὶ, καὶ τὸ ἥμισυ τῆς μιᾶς, τουτέστιν Ἐφραΐμ, ἀπῴχοντο μὲν εἰς τὴν Σαμάρειαν, ἔξω δὲ τῆς Ῥοβοὰμ γεγόνασι βασιλείας. ἀπομεμενήκασι δὲ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις οἱ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ Βενιαμίν. ἐπεὶ δὲ ἀβασίλευτοί τε, καὶ ἀστρατήγητοι μένοντες οἱ ἐν Σαμαρείᾳ τὰς ἐκ τοῦ Ῥοβοὰμ ἐφόδους ἐπώπτευον, καὶ ἑαυτοὺς δὴ μάλα τοῖς φιλτάτοις συνδιαλλύεσθαι προσεδόκων, μεταπέμπονται τὸν Ἱεροβοάμ. οἰκέτης δὲ ἐστὶ ἦν Σολομῶντος· ἀποδρὰς εἰς Αἴγυπτον πρὸς Σουσακεὶμ βασιλέα. καὶ δὴ καὶ ἐλθόντα κεχειροτονήκασιν εὐθὺς εἰς ἡγούμενον, καὶ σκήπτρῳ τῆς βασιλείας τετιμήκασι τὸν ἀλιτήριον. καὶ ἦν Ἱεροβοὰμ ἐξ ὄρους, καὶ φυλῆς Ἐφραΐμ. ἐπεὶ δὲ κεχειροτόνητο βασιλεὺς, ἐξεμηχανᾶτο λοιπὸν, τίνα τρόπον αὐτῷ τὰ τῆς βασιλείας σταίη, καὶ ἐν βεβαίῳ μένοι, καὶ τῶν χειροτονησάντων γνώμης οὐ μεθισταμένης εἰς ἑτέραν τινὰ βούλησίν τε, καὶ σκέψιν. εἶτα δεδιὼς μὴ ἄρα πως τῆς ἐν νόμῳ λατρείας, καὶ τῶν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐπιτελουμένων ἑορτῶν εἰς ἀνάμνησιν ἐνεχθεὶς ὁ Ἰσραὴλ, παλινδρομεῖν ἕλοιτο εἰς τὰ ἐν ἀρχαῖς·

auferam; ſceptrum vnum dabo filio tuo, propter Dauid ſeruum meum, & propter Hieruſalem, vrbem quam elegi.]. Poſtquam enim, vt dixi, amore mulierum victus, quamuis ſapientiſſimus Salomon, Dei regnum, quà auſu, & conatu, tantum non diſcidit, ipſi, & ſoli conuenientiſſimum honorem, atque gloriam idolis conſeruans, idcirco, & quidem rectiſſimè, diſciſſum iri regnum eius Deus comminatur, par pari referens, vt ſcriptum eſt in Ezechiele. [Sicut feciſti, ſic erit tibi: retributio tua retribuetur in caput tuum.] Defuncto Salomone, filius eius Roboam ad Regnum vocatus eſt. Tunc tunc diuiſus eſt Iſrael, & ab Hieroſolymis decem tribus diſceſſerunt, vnà cum dimidia tribu, Ephraimitica ſcilicet. Ex Ioſeph ſiquidem prognati Ephraim, & Manaſſes, authoritate, & voluntate Iacob, primi patris pro vna tribu reputabantur. Dixit enim Ioſepho. [Nunc igitur hi duo filii tui, qui nati ſunt tibi in Ægypto, antequam venirem ad te in Ægyptum, mei ſunt, Ephraim & Manaſſes, ſicut Ruben, & Symeon reputabuntur mihi.] Itaque decem tribus, & vnius dimidium, hoc eſt, Ephraim in Samariam conceſſerunt, alienatæ à regno Roboam. Manſerunt autem Hieroſolymis qui in tribu Iuda, & Beniamin numerabantur. Aſt rege, & duce deſtituti qui erant in Samaria, cùm Roboamum de incurſionibus ſuſpectum haberent, & cum vxoribus liberiſque exitium exſpectarent, Hieroboam ſeruum Salomonis, qui in Ægyptum ad Suſacim regem perfugerat, accerſitum, ſtatim Principem creauerunt, & regni ſceptro hominem ſceleſtum condecorarunt. Erat autem Hieroboam de monte, & tribu Ephraim. Rex conſtitutus de cætero ſecum pertractauit, quonam modo regnum ſuum ſtabiliret atque confirmaret, & eorum qui ſe elegerant voluntas ad aliud conſilium capeſſendum ne conuerteretur. Deinde cùm timeret, ne fortè religionum à lege præſcriptarum, & feſtorum, quę Hieroſolymis peragerentur recordatus Iſrael, ad vetera inſtituta recurreret,

Ezech. 21.
Gen. 48.
3. Reg. 11.
3. Reg. 12.

& Roboami iugo de integro subiiceretur, duos vitulos aureos fabricatus est, & ad diuinum cultum in excelsum ascendere Israelem faciens, eos precibus & victimis venerari suppliciter iussit. [Et posuit, inquit, vnum quidem in Galgala, alium in Dan,] vrbibus in Samaritarum prouincia ante alias illustribus. Itaque decem tribus, & dimidia tribus Ephraim dupliciter defecerunt. Non solùm enim ab Hierosolymis, sed etiam ab ipsa pietate erga Deum transuersim abierunt, vitulos aureos adorantes, sacrificantésque, [& operibus manuum suarum seruientes,] sicut scriptum est. Qui autem Hierosolymis remanserant, Iudas, inquam, & Beniamin, oracula Mosis quadam veneratione prosequebantur, illorúmque rationem ducebant. Sacrificabant enim in templo: veruntamen charitati in Deum non per omnia adhærebant, quod & ipsos apostasis, seu defectio diuiserat. Sacrificabant namque idolis, [super omnem collem sublimem, & sub omni ligno frondoso,] iuxta vocem Prophetæ. Cum igitur audis sanctos Prophetas nominantes Israel, siue Ephraim, Samaritas intellige. Cùm Iudam, & Beniamin, eos qui Hierosolymis remanserunt. Erant autem Prophetæ apud eos, indiscretè tum de iis qui in Samaria, tum de iis qui Hierosolymis vaticinantes: quorum alii Hierosolymis, alii in Samaritarum regione habitantes, Dei sermones audientibus apportabant. Sciendum autem, post auulsas decem tribus, dimidiam tribum Ephraim ab Hierosolymis vtrosque propriis regibus esse vsos, idque ad vltimam vsque captiuitatem obtinuit, à qua & Hierosolymam Cyro regnante, & reditum illis permittente reuenerunt, duce ac principe Zorobabele Salathielis filio de tribu Iuda, & summo sacerdote Iesu filio Iosedec. Tum quoque templum reædificarunt, & omni sublata discordia, sub vno imperio Hierosolymis vixerunt. Quoties autem diuersis temporibus in seruitutem redacti sint seorsum decem tribus, & dimidia tribus Ephraim, & qui incolebant Hierusalem Iuda, & Beniamin, ex his quæ sequuntur liquidò patebit. Necesse porrò fuit etiam tempora literis mandari, quibus vnusquisque sanctorum

Ezech. 5. — Mich. 5. — Gen. 48. — 3. Reg. 14. Mich. 2. — 3. Reg. 11. — 1. Esdr. 3. — Reg. 12.

καὶ τοῖς Ῥοβοὰμ ὑποτεθείη ζυγοῖς, δύο δαμάλεις ἐργάζεται χρυσᾶς, καὶ πρὸς τὸ σέβας ἀναβιβάζων τὸν Ἰσραήλ, ἐκέλευε προσκυνεῖν αὐταῖς, καὶ ὁλοκαυτοῦν. καὶ ἀπέθετο, φησί, τὴν μὲν εἰς Γάλγαλα, τὴν δὲ εἰς Δάν. πόλεις γὰρ αὗται περιφανέστεραι τῶν ἄλλων, αἳ ἦσαν ἐν χώρᾳ Σαμαρειτῶν. οὐκοῦν διπλῆ γέγονε τῶν δέκα φυλῶν ἡ ἀπόστασις, καὶ τῆς ἡμισείας φυλῆς Ἐφραΐμ. ἐξώρχοντο γὰρ, οὐχὶ μόνον τῶν Ἱεροσολύμων, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας, δαμάλεσι προσκυνοῦντες χρυσαῖς, θύοντές τε, καὶ λατρεύοντες τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτῶν, καθὰ γέγραπται. οἱ δέ γε ἀπομεμενηκότες ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, Ἰούδας τέ φημι, καὶ Βενιαμίν, αἰδῶ μέν τινα, καὶ λόγον τῶν διὰ Μωσέως ἐποιοῦντο θεσπισμάτων. ἔθυον γὰρ ἐν τῷ ναῷ· πλὴν οὐχ ὁλοτρόπως τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης ἐξείχοντο, κατεμερίζοντο δὲ καὶ αὐτοὶ πρὸς ἀπόστασιν. ἔθυον γὰρ εἰδώλοις ἐπὶ πάντα βουνὸν ὑψηλόν, καὶ ὑποκάτω παντὸς ξύλου ἀλσώδους, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. ὅταν τοίνυν ἀκούῃς τῶν ἁγίων προφητῶν ὀνομαζόντων τὸν Ἰσραήλ, ἤτοι τὸν Ἐφραΐμ, τότε δή μοι νόει τοὺς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ. ὅταν δὲ τὸν Ἰούδαν, καὶ Βενιαμίν, τοὺς ἀπομείναντας ἐν Ἱεροσολύμοις. ἦσαν δὲ προφῆται παρ' αὐτοῖς, ἀδιακρίτως περί τε τῶν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, καὶ τῶν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις προφητεύοντες. καὶ οἱ μὲν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, οἱ δὲ τὴν Σαμαρειτῶν οἰκοῦντες χώραν, τοὺς παρὰ Θεοῦ τοῖς ἀκροωμένοις διεκόμιζον λόγους. ἰστέον δὲ, ὅτι μετὰ τὸ ἀπορραγῆναι τῶν Ἱεροσολύμων τὰς δέκα φυλὰς, καὶ τὸ ἥμισυ φυλῆς Ἐφραΐμ, ἰδίοις ἐχρῶντο βασιλεῦσι καὶ οἱ ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, καὶ οἱ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις. καὶ τοῦτο κεκράτηκεν ἄχρι καιροῦ τῆς τελευταίας αἰχμαλωσίας, ὅτε καὶ ὑπονενόστηκαν ἐν Ἱεροσολύμοις, Κύρου κεκρατηκότος, καὶ δόντος αὐτοῖς τὴν ἀποδρομήν, καθηγουμένου μὲν Ζοροβάβελ τοῦ Σαλαθιήλ, ὃς ἦν ἐκ φυλῆς Ἰούδα, ἱερατεύοντος δὲ Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδέκ. τότε καὶ τὸν ναὸν ἀνεδείμαντο, καὶ ὑπὸ μίαν γεγόνασιν ἀρχήν, καὶ κατῳκήκασιν ἐν Ἱεροσολύμοις, διχονοίας ἁπάσης ἐξῃρημένης. ὅσαι δὲ κατὰ καιροὺς αἰχμαλωσίαι γεγόνασιν ἀνὰ μέρος τῶν δέκα φυλῶν, καὶ μέν τοι καὶ τῆς ἡμισείας φυλῆς Ἐφραΐμ, καὶ τῶν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, Ἰούδα τέ φημι, καὶ Βενιαμίν, προϊὼν ὁ λόγος ἐπιδείξει σαφῶς. ἀνάγραπτοι δὲ γεγόνασιν ἀναγκαίως καὶ οἱ χρόνοι, καθ' οὓς ἕκαστος τῶν ἁγίων λελάληκε

προφητῶν, ἵν' εἰδείημεν ἀκριβῶς ἐν ποίᾳ τινὶ καταστάσει τῶν πραγμάτων κειμένων, τίνα τε τρόπον ἐχόντων, οἱ παρὰ Θεοῦ πρὸς αὐτοὺς γεγόνασι λόγοι.

Λόγος κυρίου ὃς ἐγενήθη πρὸς Ωσηὲ τὸν τοῦ Βεηρὶ, ἐν ἡμέραις Οζίου, καὶ Ιωάθαμ, Αχαζ, Εζεχίου, βασιλέων Ιούδα, καὶ ἐν ἡμέραις Ιεροβοὰμ υἱοῦ Ιωὰς βασιλέως τοῦ Ισραήλ.

Προφητεύει τοίνυν ὁ μακάριος Ωσηὲ ἐν ἡμέραις Οζίου, καὶ Ιωάθαμ, καὶ Αχατζ, καὶ Εζεχίου, βασιλέων Ιούδα, καὶ ἐν ἡμέραις Ιεροβοάμ, υἱοῦ Ιωὰς βασιλέως Ισραήλ. καὶ ὁ μὲν χρόνος τῆς προφητείας μέχρι τούτου νοεῖται λαβὼν τὴν παράτασιν. χρὴ δέ, οἶμαι, τὰ ἐφ' ἑκάστῳ λοιπὸν ἀφηγεῖσθαι σαφῶς, ὡς ἂν ἔχωμεν ἐννοεῖν, καθάπερ ἤδη προέφην, ὁποῖοί τινες οἱ τοιοίδε γεγόνασι. πότερον ἀγαθοί τε, καὶ εὖνοι πρὸς Θεόν, ἢ γοῦν ἀπονενευκότες ἐπὶ τὸ μὴ οὕτως ἔχειν· καὶ τίνα τὰ ἐφ' ἑκάστοις συμβεβηκότα, τοῖς τε ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, καὶ τοῖς ἐν τοῖς Ιεροσολύμοις. εἰσόμεθα γὰρ ὧδε, καὶ λίαν εὐκόλως, ὅποι περ ἂν βλέπῃ τῆς προφητείας ὁ σκοπός. τελευταῖος μὲν οὖν ὠνόμασται Ιεροβοὰμ ὁ τοῦ Ιωάς, βασιλεὺς Ισραήλ. γέγονε δὲ πρὸ Αζαρίου, τοῦ καὶ Οζίου. ἰστέον δέ, ὅτι ἕτερος ὁ νῦν παρὰ τὸν πρῶτόν ἐστιν, ὃς ἐν καιροῖς γέγονε βασιλέως Ροβοάμ, υἱοῦ Σολομῶνος. πλὴν ἰσότροπος ἐκείνῳ, καὶ εἰς ἀσέβειαν ἐμφερής. γέγραπται γὰρ ὧδε περὶ αὐτοῦ. ἐν ἔτει πεντεκαιδεκάτῳ τοῦ Αμασίου, υἱοῦ Ιωὰς βασιλέως Ιούδα, ἐβασίλευσεν Ιεροβοὰμ υἱὸς Ιωὰς ἐπὶ Ισραὴλ ἐν Σαμαρείᾳ, τεσσαράκοντα καὶ ἓν ἔτος. καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἐνώπιον κυρίου. οὐκ ἀπέστη ἀπὸ πασῶν ἁμαρτιῶν Ιεροβοὰμ υἱοῦ Ναβάτ, ὃς ἐξήμαρτε τὸν Ισραήλ. ὁρᾷς, ὅπως ζηλωτὴς τῶν ἐκείνου τρόπων γέγονε, τὴν ἴσην ὥσπερ ἁμαξιτὸν ἐρχόμενος, καὶ οἱονεὶ κατὰ πέδας τῆς ἐκείνου δυσσεβείας ἐλθών· εἶτα, τί φησι τὸ γράμμα τὸ ἱερόν; ἐν ἔτει εἰκοστῷ καὶ ἑβδόμῳ τοῦ Ιεροβοὰμ βασιλέως Ισραήλ, ἐβασίλευσεν Αζαρίας υἱὸς Αμασίου, βασιλέως Ιούδα, ὃς ἑκκαίδεκα ἐτῶν ἦν, ἐν τῷ βασιλεύειν αὐτόν. καὶ δύο καὶ πεντήκοντα ἔτη ἐβασίλευσεν ἐν Ιερουσαλήμ. καὶ ὄνομα τῇ μητρὶ αὐτοῦ Ιεχελία ἐξ Ιερουσαλήμ. καὶ ἐποίησε τὸ εὐθὲς ἐν ὀφθαλμοῖς κυρίου, κατὰ πάντα ὅσα ἐποίησεν Αμασίας ὁ πατὴρ αὐτοῦ· πλὴν τὰ ὑψηλὰ οὐκ ἐξῆρεν. ἔτι γὰρ ὁ λαὸς ἐθυσίαζε, καὶ ἐθυμία ἐν τοῖς ὑψηλοῖς. καὶ ἥψατο κύριος τοῦ βασιλέως, καὶ ἦν λελεπρωμένος ἕως ἡμέρας θανάτου αὐτοῦ. Εὐσεβὴς μέν, καὶ φιλόθεος Οζίας, πλὴν

Prophetarum locutus est, vt exactè nosceremus, quali rerum statu, & quonam modo iis habentibus, Dei verba ad eos facta sint.

Cap. I.

Verbũ domini quod factũ est ad Osee filiũ Beeri, in diebus Oziæ, & Ioathã, Achaz, Ezechiæ, regum Iuda, & in diebus Hieroboam filij Ioas regis Israel.

Vaticinatur itaque beatus Oseas in diebus Oziæ, & Ioatham, & Achaz, & Ezechiæ, regum Iuda, & in diebus Hieroboam filii Ioas regis Israel. Et tempus quidem vaticinii hucusque productum intelligitur. Arbitror autem ordine de singulis narrandum luculentiùs, vt noscere possimus, quemadmodum iam dicebam, quales hi reges fuerint, vtrum videlicet boni, & bene erga Deum animati, an potius in contrarium abierint, & quæ singulis tum in Samaria; tum Hierosolymis regnantibus euenerint. Ita enim quónam prophetia collimet, nullo negotio perspiciemus. Postremo igitur loco nominatus est Hieroboam, filius Ioas, rex Israel, qui Azariam, aliâs Oziam, antecessit. Scire licet hunc alium fuisse à primo, qui temporibus regis Roboami, filii Salomonis vixit: tamen moribus iisdem, & impietate similem. Sic enim de ipso scriptum extat. [In anno decimo quinto Amasiæ, filii Ioas, regis Iuda, regnauit Hieroboam filius Ioas super Israel in Samaria, annos vnum & quadraginta. Et fecit malum coram domino. Non recessit ab omnibus peccatis Hieroboam filii Nadab, qui peccare fecit Israel.] Cernis quo pacto mores illius expresserit? veluti si per orbitam eandem, & per vestigia impietatis eius incederet. Quid amplius sacra Scriptura dicit? [Anno vicesimo septimo Hieroboam regis Israel, regnauit Azarias filius Amasiæ regis Iuda, annos natus sedecim. Duos supra quinquaginta regnauit in Hierusalem. Nomen matris eius Iechelia de Hierusalem. Et fecit quod rectum erat coram Domino, iuxta omnia quæ fecit pater eius. Veruntamen excelsa non est demolitus: adhuc enim populus sacrificabat & adolebat incensum in excelsis. Et percussit Dominus regẽ, & fuit leprosus vsque in diem mortis suæ.] Pius, & Dei cultor fuit Ozias,

3 Reg. 12.

4 Reg. 14

4 Reg. 15

Cap. I.

sed non vsquequaque. Non enim demolitus est excelsa, inquit; sed sacrificabant in illis, & dæmonibus hostias offerebant seducti. Postmodum transuersim actus Azarias, siue Ozias, esse ex regali dignitate censuit, sacris legibus Deo instituta obire, & ministerium sacrum capessere. Per se quoque sacrificauit, legem à Mose latam ignorans. Simul autem ad functionem sacram, sibi neutiquam conuenientem ascendit, [percussit eum Dominus, inquit, & erat leprosus vsque in diem mortis suæ.] Immundus igitur secundum legem erat leprosus, & huiuscemodi morbo impliciti, castris eiiciebantur. Sic enim Deus ad sacrorum doctorem Mosen, [Loquere filiis Israel, & eiiciant extra castra omnem leprosum, & fluxum seminis patientem: & omnem immundum in anima.] Punitus est autem morbo, ausus illicita, & regem qui sacram dignitatem inuaserat, ignominia Deus condemnauit. Quia verò prophetiæ vis non ad solum Iudam, hoc est, qui incolebant Hierosolymã, sed etiam ad Israel pertinet, hoc est, ad decem tribus in Samaria, dicamus oportet de iis qui regno ibidem præfuerunt, temporibus Azariæ, qui & Ozias, & quibus eos calamitatibus opprimi contigerit, cùm profanæ idololatriæ velut insolenti morbo debilitati essent. Iam igitur vicesimum octauum annum regnante Ozia, seu Azaria, alius Azarias filius Hieroboam Israelis regnum tenuit mensibus sex. Qui postquam & ipse in via patris sui ambulauit, fecitque malum coram Domino, quibusdam domesticis suis traditus est iugulandus, & periit. Procedente postmodum tempore, anno tricesimo & octauo regni Oziæ, rursus vngitur super Israel Sellum, & regnat mense vno, móxque à Manaim filio Gaze de Thersa interimitur. Significat autem diuina Scriptura ambos fuisse de sanguine Iehu, & filios eius qui occidit Achab, & liberos eius, & Iezabel: cui etiam promisit Deus, [filii tui vsque ad quartam generationẽ sedebunt super thronum tuum.] Regnauit igitur Manaim super Israel cùm occidisset Sellum, [& fecit malum, inquit, in oculis Domini. Non recessit ab omnibus peccatis Hieroboã filii Nadab, qui peccare fecit Israel.] Regnante autem Manaim, ac Deum

2.Par.26.

Num. 5.

4.Reg.9.

4.Reg.15.

A οὐχ ὁλοσχερῶς. οὐ γὰρ περιεῖλε τὰ ὑψηλά, φησίν, ἀλλ' ἐθυμίων ἐν αὐτοῖς, καὶ τοῖς δαιμονίοις προσεπῆγον θυσίας οἱ πλανώμενοι. εἶτα παρενεχθεὶς Ἀζαρίας, ἤγουν ὁ Ὀζίας, εἰς ἐκτόπους ἐννοίας, ᾠήθη πρέπειν τῇ τῆς βασιλείας δόξῃ καὶ τὸ χρῆναι πληροῦν τὰ νενομισμένα παρὰ Θεῷ, καὶ λειτουργίας ἀντέχεσθαι τῆς ἱερᾶς. καὶ δὴ καὶ τέθυκε δι' ἑαυτοῦ, τὸν διὰ Μωσέως ἀλογήσας νόμον. ἐπειδὴ δὲ ἀναβέβηκεν εἰς τὴν οὐδαμόθεν αὐτῷ πρέπουσαν λειτουργίαν, B φημὶ δὲ τὴν ἱεράν, ἥψατο, φησί, κύριος αὐτοῦ, καὶ ἦν λελεπρωμένος ἕως ἡμέρας θανάτου αὐτοῦ. ἀκάθαρτος μὲν οὖν κατὰ νόμους ὁ λεπρός. καὶ ἀπεπέμποντο τῆς παρεμβολῆς, οἱ παρὰ τοιῷδε πάθει κατειλημμένοι ἔφη. γέγραπται Θεὸς πρὸς τὸν ἱεροφάντην Μωσέα· λάλησον τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ, καὶ ἐξαποστειλάτωσαν ἐκ τῆς παρεμβολῆς πάντα λεπρόν, καὶ γονορρυῆ, καὶ πάντα ἀκάθαρτον ἐπὶ ψυχῇ. ἐπετιμᾶτο δὲ τῇ νόσῳ, τετολμηκὼς ἃ μὴ θέμις, καὶ ἀτιμίαν τοῦ βασιλέως κατεψηφίσατο C Θεός, τὸ ἱερὸν ἁρπάσαντος δόξαν. ἐπειδὴ δὲ τῆς προφητείας ἡ δύναμις οὐκ εἰς μόνον βλέπει τὸν Ἰούδαν, τουτέστι, τοὺς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, ἔρχεται δὲ καὶ ἐπὶ τὸν Ἰσραήλ, τουτέστι, τὰς δέκα φυλάς, τὰς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, φέρε λέγωμεν ἀναγκαίως τοὺς ἐπ' αὐτὸν βεβασιλευκότας ἐν ἡμέραις Ἀζαρίου, τοῦ καὶ Ὀζίου. καὶ ποίαις αὐτοὺς συμφοραῖς συμβέβηκεν ἐναλῶναι, κατερρωγηκότας ἐκτόπως τὴν βέβηλον εἰδωλολατρείαν. ἤδη τοίνυν εἰκοστὸν καὶ ὄγδοον ἔτος ἐν τῷ βασιλεύειν ἔχοντος Ὀζίου, τοῦ καὶ Ἀζα- D ρίου, Ἀζαρίας ἕτερος, ὁ τοῦ Ἱεροβοάμ, βεβασίλευκεν ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ μῆνας ἕξ. ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ἐν ὁδῷ πεπόρευται τοῦ πατρός, καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἐν ὀφθαλμοῖς κυρίου, δέδοται τισὶ τῶν οἰκείων εἰς σφαγήν, καὶ δὴ ἐξόλλυται. προϊόντος δὲ τοῦ καιροῦ λοιπόν, ἐν ἔτει τριακοστῷ καὶ ὀγδόῳ βασιλείας Ὀζίου, χρίεται πάλιν ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ ὁ Σελλούμ· καὶ βεβασίλευκε μηνὸς ἡμέρας. ἀνῄρηται γὰρ εὐθὺς ὑπὸ Μαναὴμ υἱοῦ Γαζῆ τοῦ ἐκ Θερσίν. ἐπισημήνατο δὲ τὸ γράμμα τὸ ἱερόν, ὅτι γεγόνασιν υἱοί, καὶ E ἐξ αἵματος ἦσαν ἀμφότεροι τοῦ Ἰού, ὃς ἀπέκτεινε τὸν Ἀχαάβ, καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, καὶ τὴν Ἰεζάβελ, ᾧ καὶ ὑπέσχετο ὁ Θεός, λέγων υἱοὶ τέταρτοι καθήσονταί σοι ἐπὶ τοῦ θρόνου. βεβασίλευκε τοίνυν ὁ Μαναὴμ ἐπὶ τὸν Ἰσραήλ, ἀποκτείνας τὸν Σελλούμ. καὶ ἐποίησε, φησί, τὸ πονηρὸν ἐν ὀφθαλμοῖς κυρίου. οὐκ ἀπέστη ἀπὸ πασῶν ἁμαρτιῶν Ἱεροβοὰμ υἱοῦ Ναβάτ, ὃς ἐξήμαρτε τὸν Ἰσραήλ. βασιλεύοντος δὲ αὐτοῦ, φημὶ δὲ τοῦ Μαναήμ, καὶ Θεῷ προσκρούοντος

τος, διὰ τὸ προσκεῖσθαι λίαν ταῖς τῶν εἰδώλων ψευδολατρείαις, καταστρατεύεται τῆς Σαμαρείας Φουλὰς βασιλεὺς Ἀσσυρίων. ὃν ἀμύνασθαι τοῖς ὅπλοις οὐκ ἔχων ὁ Μαναὴμ, πολλοῖς ἀναπείθει χρήμασιν ἀποφοιτῆσαι τῆς γῆς, καὶ λῦσαι τὴν μάχην. ἐπεὶ δὲ τετελεύτηκεν ὁ Μαναὴμ, ἐν ἔτει λοιπὸν πεντηκοστῷ καὶ δευτέρῳ τῆς βασιλείας Ὀζίου, χρίεται πάλιν ἐπὶ μὲν τῆς Ἰουδαίας, καὶ ἐν Ἱεροσολύμοις Ἰωάθαμ μετὰ τὴν τοῦ πατρὸς τελευτὴν, περὶ οὗ γέγραπται, ὅτι ἐποίησε τὸ εὐθὲς ἐν ὀφθαλμοῖς κυρίου, B κατὰ πάντα ὅσα ἐποίησεν Ὀζίας ὁ πατὴρ αὐτοῦ· πλὴν τὰ ὑψηλὰ οὐκ ἐξῆρεν. ἔτι ὁ λαὸς ἐθυσίαζε, καὶ ἐθυμία ἐν τοῖς ὑψηλοῖς. ἐπὶ δέ γε τοῦ Ἰσραὴλ Φακέας υἱὸς τοῦ Μαναὴμ, βεβασίλευκε δὲ, φησὶν, ἔτη δύο, καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἐν ὀφθαλμοῖς κυρίου. εἶτα συνεστράφη, φησὶ, ἐπ' αὐτὸν Φακεὲ υἱὸς τοῦ Ρομελίου, ὁ τριστάτης αὐτοῦ. καὶ ἐπάταξεν αὐτὸν ἐν Σαμαρείᾳ, καὶ βεβασίλευκεν ἀντ' αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἐν ὀφθαλμοῖς κυρίου. καὶ οὐκ ἀπέστη ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν Ἱεροβοὰμ C υἱοῦ Ναβὰτ, ὃς ἐξήμαρτε τὸν Ἰσραήλ. αὐτοῦ βασιλεύοντος ἀνέβη Θεγλαθφαλασὰρ βασιλεὺς Ἀσσυρίων, ὃς πᾶσαν ἑλὼν κατὰ κράτος τὴν Σαμάρειαν, ἀπῴκισε τὸν Ἰσραὴλ εἰς Ἀσσυρίους. τετελεύτηκε δὲ καὶ ὁ Φακεὲ, συστροφὴν ἐπ' αὐτὸν ποιησαμένου Ὠσηὲ τοῦ υἱοῦ Ἠλὰ, ὃς καὶ ἐβασίλευσεν ἀντ' αὐτοῦ, ἐν ἔτει εἰκοστῷ Ἰωάθαμ υἱοῦ Ἀζαρίου. ἀλλ' ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, φησὶν, ἤρξατο κύριος ἐξαποστέλλειν ἐν Ἰούδᾳ τὸν Ραασὼν βασιλέα Συρίας, καὶ τὸν Φακεὲ υἱὸν Ρομελίου. ἀνόπιν ἡμῖν ἐν τούτοις ὁ D λόγος ἔρχεται. ἔφαμεν γὰρ, ὅτι τετελεύτηκεν ὁ Φακεὲ, Ὠσηὲ τοῦ υἱοῦ Ἠλὰ σύστρεμμα, καὶ ἐπιβουλὴν ἐπ' αὐτὸν εἶναι ποιησαμένου. πλὴν ἐν χρόνοις αὐτοῦ γεγονὸς, εἰς μέσον ἄγει διήγημα. ἤρξατο γὰρ, φησὶ, κύριος ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐξαποστέλλειν ἐν Ἰούδᾳ τὸν Ραασὼν βασιλέα Συρίας, καὶ τὸν Φακεὲ υἱὸν Ρομελίου. Φακεὲ γὰρ ὁ τοῦ Ρομελίου πεπολέμηκεν ὡς ὁμόρους ὄντας τοὺς Ἱεροσολυμίτας. ἐπειδὴ δὲ δεινὴν καὶ ἄθραυστον ἑώρα τὴν ἀντίστασιν, E ἀναπείθει τὸν Ραασὼν τὸν βασιλέα τῶν Σύρων συνόπλον αὐτῷ γενέσθαι, καὶ συλλήπτορα, καὶ συνεκπολιορκῆσαι τὴν Ἱερουσαλήμ. συνεστηκότος δὲ ἤδη τοῦ πολέμου, τετελεύτηκε μὲν Ἰωάθαμ ὁ υἱὸς Ἀζαρίου. διαδέχεται δὲ τὴν βασιλείαν Ἄχαζ ὁ υἱὸς αὐτοῦ, πονηρὸς ὢν ἄγαν, καὶ εἰδωλολάτρης. καὶ καταμεθύων οὕτω πρὸς πλάνησιν εἰδωλομανῆ, ὡς καὶ τὸν ἴδιον υἱὸν διαγαγεῖν ἐν πυρὶ, καὶ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν ἀπονεῦσαι τῶν ἐκτόπων, καὶ θυμιᾶν ἐν τοῖς ὑψηλοῖς, καὶ ὑποκάτω παντὸς ξύλου ἀλσώδους,

A offendente quod vehementer falsorū deorū cultum sectaretur, Phul Assyriorum rex cum infesto exercitu ingressus est Samariam. Cui cùm resistere Manaim non posset, grandi pecunia numerata recessum & pacem persuasit. Mortuo Manaim anno altero & quinquagesimo Oziæ, post excessum patris vngitur in regem Hierosolymis Ioatham, de quo scriptum legimus. [Fecit quod placitum erat coram domino, secundum omnia quæ fecerat pater eius. Veruntamen excelsa non abstulit: adhuc populus immolabat, & adolebat incensum in excelsis.] Super Israel autem vnctus est Phaceias, filius Manaim. [Regnauit autem, inquit, annos duos, & fecit malum coram Domino, coniurauitque aduersus eum Phacee filius Romeliæ dux eius, & percussit eum in Samaria, & regnauit pro eo super Israel. Et fecit malum coram Domino, & non recessit à peccatis Hieroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel.] Sub hoc rege ascendit Theglatphalasar rex Assyriorum, & vi occupata vniuersa Samaria, Israelem transtulit in Assyrios. Mortuus est autem & Phacee per insidias Oseæ, filii Ela, qui & regnauit pro eo anno vicesimo Ioatham filii Azariæ. [In diebus illis, inquit, cœpit Dominus mittere in Iudam Rasin regem Syriæ, & Phacee filium Romeliæ.] Quo loco sermo retrorsum redit. Diximus enim mortuum Phacee, Oseæ filio Elam coniurationem, & insidias in illum comparante. Sed quod temporibus eius accidit, in medium narrationis adducit. [Cœpit enim, inquit, dominus mittere diebus illis in Iudam Rhasin regem Syriæ, & Phacee filium Romeliæ.] Phacee namque Romeliæ filius Hierosolymitas, tanquam finitimos armis lacessiuit. Cúmque acriter, & infracto robore sibi resisti videret, Rasin Syriorum regem ad arma secum Hierosolymæ expugnandæ consocianda impulit. Bello igitur adornato, Ioatham Azariæ filius decedit, & regnum Achaz filius eius occipit, homo improbissimus & idololatra, adeóque ad errorem insani idolorum cultûs ebrius, vt & filium suum per ignem transferret, & ad quoduis tetrum facinus declinaret, [& adoleret incensum in excelsis, & sub omni ligno frondoso,] si-

4. Reg. 16

cut scriptum est. Conturbatus igitur Achaz, collectisque vniuersis diuitiis quæ in domo domini inueniebantur, per nuntios ad Theglatphalasar regem Assyriorum salutis obtinendę causa eas transmisit. Assyrius igitur contra Rasin Regem bellum sumit, Damascum Syriæ metropolim capit, Rasin interficit. Achaz postmodum Hierosolymis Damascum, Assyrium visurus descendit. Ibi in delubris idolorum cùm altare nouo quodam, & insitato modo constructum vidisset, eo magnopere delectatus, formam eius seu exemplar ad Vriam sacerdotem Hierosolymam misit, & simile construi iussit. Quo illato in domum domini, & tantum non spreto ac contempto quod Moses Dei voluntate fecerat, super eo sacrificia sollennia perpetrari mandauit. Alia præter hæc in templo, pro arbitratu inconsideratè, & deo inuito nouauit. Quin & temporibus eius, etiamnum viuente Osee filio Elam rege Israel, ascendit Salmanasar rex Assyriorum aduersus Israel, vastatáque Samaria, ad montes, & fluuios Medorum ipsum transtulit. Osee quoque neci dedit, quod manaa (signum subiectionis) non attulisset, quin potius Ægypti regem auxilio vocasset. Achaz è viuis exempto, regnauit Ezechias filius eius super Iudam in Hierusalem. Hic fuit vir pius, & iustitiæ quàm studiosissimus, vt immensum quantum supra alios in his excelleret. [Ipse excelsa dissipauit, & lucos succidit, & erat dominus cum eo.] Eo rege ascendit Senacherim rex Assyriorum ad ciuitates Iudçæ munitas, quas obsedit, & citra laborẽ cepit. Tunc item Rabsaces Hierosolymis insultat, & impudens os contra deũ apertens maledicentissimas illas voces emittit. Tunc quoque letho data ex castris Assyriorum cẽtum octoginta quinque millia, vna nocte manu angeli confecta. Hæc vtiliter in præsens dicta sunt: cuiq; enim istorum casuum propheticus hic sermo scitè quadrauerit. Nunc enim Samaritas increpat: nunc Hierosolymitis hostilem aduentum minatur: captiuitates prænuntiat, timorem præsignificat: auxilium promittit: ad conuersionem inuitat: nec vlla in hac prophetia prætermissa est ratio, vllúsue modus, quo tunc errore deceptis consuli debuit. Ait ergo.

4.Reg.17

4.Reg.18

A κατὰ τὸ γεγραμμένον. Τεθορυβημένος δὴ οὕτως ὁ Ἀχὰζ, πάντα συνενέγκων τὸν πλοῦτον τὸν εὑρεθέντα ἐν οἴκῳ κυρίου, ἀποστέλλει πρὸς Θεγλαθφαλασὰρ βασιλέα Ἀσσυρίων, καὶ σώζεσθαι δι' αὐτοῦ παρεκάλει. ὁπλίζεται τοίνυν Ἀσσύριος κατὰ τῆς Ῥαασὼν βασιλείας, καὶ δέχεται μὲν τὴν Δαμασκὸν, ἥ ἐστι μητρόπολις τῆς Συρίας, ἀναιρεῖ δὲ τὸν Ῥαασών. εἶτα κάτεισιν Ἀχὰζ ἐκ τῶν Ἱεροσολύμων εἰς Δαμασκὸν, ὀψόμενος τὸν Ἀσσύριον. ἐν δὲ τοῖς τῶν εἰδώλων B τεμένεσι θυσιαστήριον ἑωρακὼς, καινοπρεπῆ τινα, καὶ ἀήθη κατασκευὴν ἔχον, καὶ ἡσθεὶς ἐπ' αὐτῷ λίαν, ἐκτύπωμα λαβὼν, ἀποστέλλει πρὸς Οὐρίαν τὸν ἱερέα ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, καὶ δὴ κατ' αὐτὸ γενέσθαι προστέταχεν. εἰσενέγκων δὲ ἐν οἴκῳ κυρίου, καὶ μονονουχὶ καὶ ἀτιμάσας τὸ κατὰ βούλησιν Θεοῦ διὰ Μωσέως γεγενημένον, ἐπ' αὐτῷ πληροῦσθαι τὰ νενομισμένα προστέταχε. καὶ ἕτερα δὲ πρὸς τούτοις κεκαινούργηκεν ἐν τῷ ναῷ, κατὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν, ἀπερισκέπτως, καὶ ἀπαρεσκόντως Θεῷ. ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς αὐτοῦ καιροῖς, ἔτι ζῶντος Ὠσηὲ υἱοῦ Ἠλὰ βασιλέως C Ἰσραὴλ, ἀνέβη ὁ Σαλμανασὰρ βασιλεὺς Ἀσσυρίων ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, ὃς καταδῃώσας τὴν Σαμάρειαν μετῴκισε τὸν Ἰσραὴλ ἐν ὄρεσι, καὶ ποταμοῖς τῶν Μήδων. ἀπέκτεινε δὲ καὶ αὐτὸν Ὠσηὲ, καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν; ὅτι μὴ προσκεκόμικεν αὐτῷ τὸ μαναὰ, φησὶν, ὃ ἦν σύμβολον ὑποταγῆς· ἐκάλει δὲ μᾶλλον εἰς ἐπικουρίαν τὸν Αἰγυπτίων τύραννον. εἶτα κατὰ τὸν τελευτήσαντος τοῦ Ἀχὰζ, βεβασίλευκεν Ἐζεκίας υἱὸς αὐτοῦ ἐπὶ τὸν Ἰούδαν ἐν Ἱερουσαλήμ. ἦν γὰρ ἀνὴρ γέγονεν εὐσεβὴς, καὶ τῆς ὅτι μάλιστα δι- D καιοσύνης ἐπιμεμελημένος, ὡς ἀσύγκριτον ἔχειν παρὰ τοὺς ἄλλους τὴν ἐν τῷ τούτῳ διαφοράν. αὐτὸς καθεῖλε τὰ ὑψηλὰ, καὶ τὰ ἄλση, φησὶ, ἐξέκοψε. καὶ ἦν κύριος μετ' αὐτοῦ. αὐτοῦ βασιλεύοντος ἀνέβη Σενναχηρεὶμ βασιλεὺς Ἀσσυρίων, ἐπὶ τὰς πόλεις τῆς Ἰουδαίας τὰς ὀχυράς. καὶ πολιορκήσας, εἷλεν ἀμοχθί. τότε καὶ ὁ Ῥαψάκης αὐτοῖς τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐπιπηδᾷ, καὶ ἀπύλωτον ἀνοιγνὺς κατὰ Θεοῦ τὸ στόμα, τὰς παμβλασφήμους ἐκείνας ἀφίησι φωνάς. τότε καὶ πεπτώκασιν E ἐκ τῆς παρεμβολῆς τῶν Ἀσσυρίων ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδες, ἐν μιᾷ νυκτὶ, ἀγγέλου χειρὶ δαπανώμεναι. ταῦτα χρησίμως εἴρηται πρὸς τὸ παρόν. ἑκάστῳ γὰρ τῶν συμβεβηκότων ἐφαρμόσειεν εὐτέχνως ὁ τῆς προφητείας ὁ λόγος. ποτὲ μὲν γὰρ ἐπιτιμᾷ τοῖς ἐν Σαμαρείᾳ· ποτὲ δὲ τοῖς ἐν Ἱεροσολύμοις ἀπειλεῖ τὰς ἐφόδους. προαναγγέλλει τὰς αἰχμαλωσίας. προκαταμηνύει τὸν φόβον· ἐπαγγέλλεται τὴν ἐπικουρίαν· καλεῖ πρὸς ἐπιστροφήν· καὶ οὐδεὶς τῇ προφητείᾳ καταλέλειπται λόγος, ἢ τρόπος τῶν ἀναγκαίων εἰς ὄνησιν, τοῖς τηνικάδε πεπλανημένοις. τοίνυν φησίν.

Ἀρχὴ λόγου κυρίου ἐν Ὡσηέ. καὶ εἶπε κύριος πρὸς Ὡσηέ.

Ἄρχεται μὲν γὰρ ἐν τῷ προφήτῃ Θεὸς ἀποκαλύπτειν μυστήρια, κατ' ἐκεῖνό που πάντως, τὸ δι' ἑτέρου προφήτου σαφῶς εἰρημένον· ἐπὶ τῆς φυλακῆς μου στήσομαι, καὶ ἐπιβήσομαι ἐπὶ πέτραν, καὶ ἀποσκοπεύσω τοῦ ἰδεῖν τί λαλήσει ἐν ἐμοὶ κύριος ὁ Θεός. ἀποκαλύπτει γὰρ τοῖς ἁγίοις, εἰς νοῦν ἐνιεὶς τῶν ἐσομένων τὴν γνῶσιν ὁ τῶν ὅλων Θεός. καὶ γοῦν ὁ μακάριος φησὶ Δαβίδ, Ἀκούσομαι τί λαλήσει ἐν ἐμοὶ κύριος ὁ Θεός, ὅτι λαλήσει εἰρήνην ἐπὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ. ἐνδεὲς δὲ ἧττον ἡμῖν καὶ ὁ μακάριος προφήτης Ζαχαρίας διὰ τῶν ἴσων ἔρχεται λόγων· ἔφη γάρ· καὶ ἀπεκρίθη ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί. ἔνεθος γὰρ ἦν τοῖς ἐν ἁγίοις προφήταις ἄγγελον ἀποκαλεῖν τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον, ὡς ἀπαγγέλλοντά τι αὐτοῖς, καὶ ἐναργῆ καθιστῶντα τὴν βούλησιν τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός. ἐπιμαρτυρήσει δὲ λέγων καὶ ὁ προφήτης Ἡσαΐας περὶ αὐτοῦ· ὅτι πᾶσαν στολὴν ἐπισυνηγμένην δόλῳ, μετὰ καταλλαγῆς ἀποτίσουσι, καὶ θελήσουσιν εἰ ἐγεννήθησαν πυρίκαυστοι. ὅτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ, μεγάλης βουλῆς ἄγγελος. ὅτι δὲ ἦν ἰσχνὴ, καὶ ἀσυμφανὴς ἐν τοῖς ἁγίοις ἡ ἀποκάλυψις, καὶ οὐχὶ γλώττῃ, καὶ ῥήμασι τοῖς καθ' ἡμᾶς ἐπιτελουμένη, πληροφορήσει γράφων ὁ Παῦλος. ἢ δοκιμὴν ζητεῖτε ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ; οὐκοῦν τὸ ἐν Ὡσηὲ γενέσθαι τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον, εἴη ἂν, ὡς ἔμοιγε πάρεστι νοεῖν, ἕτερον οὐδὲν τοῖς ἀκροωμένοις κατασημαῖνον, ἢ ὅτι γέγονεν ἀποκάλυψις ἐν Ὡσηὲ, καὶ τῶν ἐσομένων ἡ γνῶσις φωτὸς ἐνέστραψε δίκην, οὐ σώματος ὀφθαλμοὺς, ἀλλὰ νοῦν καὶ καρδίαν καταλάμποντος. τὸ δὲ δὴ φάναι πάλιν, καὶ εἶπε κύριος πρὸς Ὡσηὲ, πρὸς ἐννοίας ἡμᾶς ἀποφέρει τοιαύτας. τὸ γάρ τοι προστεταγμένον οὐ κοινὸν ἅπασι τοῖς ἐντευξομένοις ἦν. οὔτε μὴν προὔκειτο τοῖς ἐθέλουσιν ἀποπερανεῖν αὐτὸ κατὰ καιρούς. ἀλλ' ἰδικῶς, καὶ πρὸς μόνον εἴρητο τὸν Ὡσηέ. οὐ γὰρ ὥσπερ ἐστὶ κοινὸν, καὶ ἐπωφελὲς τὸ παράγγελμα, τὸ, τάδε λέγει κύριος, κατὰ τὰς ὁδοὺς τῶν ἐθνῶν μὴ μανθάνετε, καὶ ἀπὸ τῶν σημείων τοῦ οὐρανοῦ μὴ φοβεῖσθε, οὕτως ἂν νοοῖτο καλόν τε, καὶ ὀνησιφόρον τὸ λαβεῖν γυναῖκα πορνείας, καὶ τέκνα πορνείας. ἀλλ' ἐκεῖνο μὲν χρησίμως εἰς ἅπαντας ἥκοι ἄν. τοῦτο γε μὴν ἰδικῶς πρὸς μόνον ἂν πρέποι τὸν προφήτην λέγεσθαι παρὰ Θεοῦ. τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ, καὶ εἶπε πρὸς Ὡσηὲ, ὅμοιον ὡσεὶ τυχὸν λέγοι, οὐ πρὸς πάντας ἁπλῶς ὁ τοιόσδε λόγος, ἀλλὰ πρὸς μόνον τὸν Ὡσηέ. οὐ γὰρ ἔδει πρόφασιν αἰσχρᾶς τε καὶ φιληδόνου ζωῆς γενέσθαι πολλοῖς,

Principium sermonis Domini ad Osee. Et dixit Dominus ad Osee.

Incipit enim Deus in Propheta reuelare mysteria, secundum illud vtique, quod ab alio Propheta satis apertè dictum est. [Super custodiam meam stabo, & ascendam super petram, & contemplabor, vt videam quid loquetur in me Dominus Deus.] [Abac. 2] Reuelat enim vniuersorum Deus, dum sanctis futurorum notitiam in animum immittit. Vnde beatus Dauid, [audiam quid loquatur in me Dominus Deus, quoniam loquetur pacem in plebem suam.] [Psal. 84] Eodem modo & B. Zacharias loquitur: [Et respondit angelus, loquens in me.] [Zach. 1] Consueuerunt quippe sancti Prophetę Dei sermonem appellare angelum, vtpote annuntiantē ipsis, & manifestantē voluntatē Dei patris. Quod item Propheta Esaias testatur. [Quia omnē stolam congregatam dolo, & vestimentū cum commutatione restituent, & volēt si fuerunt igne combusti, quia puer natus est nobis, & vocatur nomē eius, magni consilii angelus.] [Esai. 9] Fuisse autem tenuem, nec tam claram reuelationem in sanctis, nec lingua, & verbis more nostro constantē, plane fidem nobis faciet Paulus scribens, [an experimentū quæritis eius qui in me loquitur Christus?] [1. Cor. 13] quamobrem dicere, Dei verbum factū in Osea, meo quidē iudicio aliud nihil est, quā audientibus significare, reuelationem factam in Osea, & futurorū notitiam ei illuxisse instar luminis, non oculos corporis, sed mentem, & cor illustrantis. Rursum quod dicitur, [& dixit Dominus ad Osee,] hoc nobis cogitādum subiicit. Quod enim iubebatur, nō omnibus lecturis cōmune erat, nec proponebatur, vt qui vellent aliquando id facerent: sed separatim soli Oseæ dictū est. Nec enim quemadmodum commune, & vtile pręceptum est illud, [hęc dicit Dominus, iuxta vias gentiū nolite discere: & à signis cæli nolite metuere:] [Hier. 10] sic potest intelligi etiā bonū & frugiferum esse accipere vxorē fornicariam, & filios fornicationis. Verùm illud vtiliter ad omnes pertinere potest: hoc propriè ad solum Prophetam à Deo dici cōuenit. Est autē, opinor, quod ait, & *dixit ad Osee*, perinde ac si dicat fortasse, non ad omnes simpliciter talis est sermo, sed ad Oseā solū. Nō enim turpis & voluptariæ vitæ multis fieri occasionē oporte-

quod dispensatoriè ad vnum quondam dictum est. Quid ergo ait ad beatum Oseam?

Vade, accipe tibi vxorē fornicationis, & filios fornicationis, quia fornicans fornicabitur terra à Deo. Et abiit, & accepit Gomer filiam Debelaim, & concepit, & peperit ei filium.

Nullo nobis argumento persuadebitur scripturam repudiare, & historiam vanitatis condemnare, & rem ipsam inhonestatis coarguere, putaréque, vt quidam, non ista gestam, neque ad nuptias, siue matrimonii consuetudinem adscitam esse Gomer, quando & cōceptum, & partum secutum sacra Scriptura docet, meminitque & nominis filii, & patrem ipsius mulierculæ nominatim exprimit, & insuper ipsam nomine appellat: Quia verò rerum gestarum veritati assentiri volentes, confiteri necessariò debent, hæc ad hunc modum verè contigisse, age eorum quibus sollenne est calumniari rationibus propositis, postea œconomiæ narrationem opportunè subiungamus. Incidi igitur in disputatiunculam viri cuiusdam non obscuri, qui hunc locum explanare conaretur, & historiam, affirmantésque id re ipsa tali modo factum, non leuiter reprehenderet, assereréque planis verbis, super hoc ipso capite sine vllo timore exclamandum, continentiæ amatoribus, *littera occidit*. Quasi enim deserto ab ipsa vadimonio scripturam incursans, ac velut præcipitem vrgens, huiuscemodi conclusiones texebat. Moses enim diuinus, aiebat, Israelem ab Ægyptia seruitute olim vindicatum in terram sanctam, Patribus promissam, in terram promissionis, inquam, deportare iussus est. Quin & Hieremias Deum manifestè dicentē audiuit, [priusquā formarē te in vtero, noui te: & antequam exires de vulua, sanctificaui te. Et Prophetā in gentibus dedi te.] Quomodo igitur non administratione digni, inquit, qui adeo venerandū, & honestissimū prorsus ministeriū auersantur, & cunctari non verētur? Ille enim, Moses, aiebat, [obsecro, Domine, delige alium idoneū, quem mittes.] Alius iuuentutē prætendens, exorare Deū nitebatur. Quin & Propheta Ezechiel, in stercore humano panes sibi facere iussus, nō mediocriter moleste fert, & idcirco audit, [ecce dedi tibi stercora boū

Abac.1. Malac. Mich. Zach. 1.Cor. 2.Cor.3. Exod.3. Hier.1. Exod.4. Ezech.4.

A τὸ οἰκονομικῶς πρὸς ἕνα κατὰ καιροὺς εἰρημένον. τί οὖν ἔφη ὁ Θεὸς πρὸς τὸν μακάριον Ὠσηέ;

Βάδιζε, λαβὲ σεαυτῷ γυναῖκα πορνείας, καὶ τέκνα πορνείας. διότι ἐκπορνεύουσα ἐκπορνεύσει ἡ γῆ ἀπὸ ὄπισθεν τοῦ κυρίου. καὶ ἐπορεύθη, καὶ ἔλαβε τὴν Γόμερ, θυγατέρα Δεβηλαΐμ, καὶ συνέλαβε, καὶ ἔτεκεν αὐτῷ υἱόν.

Οὐδεὶς ἡμᾶς ἀναπείσει λόγος, παραιτεῖσθαι τὸ γράμμα, καὶ τῆς ἱστορίας τὸ εἰκαῖον καταψηφίζεσθαι, B καὶ αὐτοῦ τοῦ πράγματος καθαιρεῖν τὸ ἀκαλλὲς, καὶ οἴεσθαι κατά τινας, μὴ οὕτως πεπρᾶχθαι, μήτε μὴν παρειλῆφθαι πρὸς γάμον, ἤτοι συνοδὸν γαμικὴν τὴν Γόμερ, ὅπου καὶ σύλληψιν γεγενῆσθαι φησὶ τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν, καὶ μὴν καὶ ἀπότεξιν, μέμνηταί τε καὶ ὀνόματος τοῦ παιδίου, καὶ τὸν τοῦ γυναίου λέγει πατέρα, καὶ αὐτὸ δὲ πρὸς τούτοις τοῦ γυναίου τὸ ὄνομα. ἐπεὶ δὲ ἀναγκαῖον ἦν ὁμολογεῖν, τῇ τῶν πεπραγμένων ἀληθείᾳ συνειπεῖν ἐλομένους, ὅτι ταῦθ' οὕτως γέγονεν ἀληθῶς, C φέρε τοὺς τῶν κατασκώπτειν εἰωθότων παραθέντες λόγους, τότε λοιπὸν ἐπαγάγωμεν ἐπὶ καιροῦ, τῆς οἰκονομίας τὴν ἀφήγησιν. λογιδίῳ μὲν οὖν ἐνέτυχον ἀνδρὸς οὐκ ἀσήμου, διερμηνεῦσαι ἐθέλοντος τὰ περὶ τὸν τόπον, ὃς τῆς ἱστορίας, καὶ τῶν οὕτω γεγενῆσθαι λεγόντων, οὐ μετρίαν ἐποιεῖτο τὴν καταδρομήν. ἔδει τε ἔφασκεν ἐναργῶς ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ τῷ κεφαλαίῳ μάλιστα δεδιότας οὐδὲν, ἀνακραγεῖν τοῖς ἐγκρατείας τοῖς ἐρασταῖς, τὸ γράμμα ἀποκτείνει. ἐρήμην γὰρ ὥσπερ καταρρέχων τοῦ γράμματος, καὶ D οἱονεὶ κατὰ κρανοῦς ἐρχόμενος, τοιούς δέ τινας συνετίθει λόγους. Μωσῆς γὰρ, ἔφασκεν, ὁ θεσπέσιος προσετάττετό ποτε τῆς Αἰγυπτίων δουλείας λελυτρωμένον ἀποκομίζειν τὸν Ἰσραὴλ εἰς τὴν πάλαι τοῖς πατράσιν ἐπηγγελμένην ἁγίαν γῆν, φημὶ δὴ τὴν τῆς ἐπαγγελίας, ἀλλὰ καὶ ὁ προφήτης Ἱερεμίας ἤκουσε Θεοῦ λέγοντος ἐναργῶς. πρὸ τοῦ με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ, ἐπίσταμαί σε, καὶ πρὸ τοῦ σε ἐξελθεῖν ἐκ μήτρας, ἡγίακά σε, προφήτην εἰς ἔθνη τέθεικά σε. E πῶς οὖν οὐκ ἀξιάγαστοι, φησὶν, οἱ καὶ τὴν οὕτω σεπτὴν, καὶ περικαλλῆ διακονίαν παραιτούμενοι, καὶ τὴν μέλλησιν οὐκ ἀπεμπολούμενοι; ὁ μὲν γὰρ ἔφασκε, δέομαι, κύριε, προχείρισαι ἄλλον δυνάμενον ὃν ἀποστελεῖς. ὁ δὲ τὴν νεότητα προϊσχόμενος, ἐκδυσωπεῖν ἐπειρᾶτο Θεόν. ἀλλὰ καὶ ὁ προφήτης, φησὶν, Ἰεζεκιὴλ ἐν βολβίτοις κόπρου ἀνθρωπίνης ἄρτους ἑαυτῷ ποιῆσαι προστεταγμένος, δεδυσφόρηκεν οὐ μικρῶς, ἤκουσέ τε διὰ τοῦτο, ἰδοὺ δέδωκά σοι βόλβιτα βοῶν ἀντὶ βολβί-

πων ἀνθρωπίνων, καὶ ὀπτήσεις τοὺς ἄρτους σου ἐπ᾽ αὐτῶν. Καὶ μὴν καὶ αὐτὰ ὁ θεσπέσιος Πέτρος, ὅτε τῆς ὀθόνης καθιεμένης ἐξ οὐρανοῦ, ἐν ᾗ πάντα ἐγέγραπτο τὰ τετράποδα, καὶ τὰ κτήνη, Θεοῦ λέγοντος ἤκουσεν, ἀναστὰς, Πέτρε, θῦσον, καὶ φάγε, παρῃτεῖτο, φησὶν, οὕτω λέγων· μηδαμῶς, κύριε, ὅτι οὐδέποτε ἔφαγον πᾶν κοινὸν, ἢ ἀκάθαρτον· οὐδὲ εἰσῆλθεν εἰς τὸ στόμα μου πᾶν κρέας βέβηλον. Ὡσηὲ δὲ ἀκούσας, ὅτι γυναίῳ συνάπτεσθαι δεῖ αἰσχρῷ, καὶ πορνευομένῳ, καὶ ἐπάρατον ἔχοντι ζωὴν, οὐ παραιτεῖται τὸ χρῆμα, οὐκ ὄκνον ἐνδέχεται, οὐ προσάγει τὴν ἱκετείαν, αἰτεῖσθαι παρακαλῶν· ἀλλ᾽ οἷά τις τῶν ἀσελγεστάτων προχειρότατα, καὶ ἀμελητὶ, μονονουχὶ καὶ ἁρπάζει τὸ χρῆμα, τάχα που τῆς εἰς τὸ γύναιον ἡδονῆς ἡττώμενος. εἶτα καταχλείων εἰς ἀτοπίαν τοὺς λόγους, προστίθησι τούτοις ὀλίγα ἄττα, καὶ ψυχρά. σκήπτεται μὲν γὰρ τῷ προφήτῃ συνηγορεῖν, καὶ πάλιν φησὶν, ὅτι πλείστην ἂν ἐποιήσατο τὴν παραίτησιν, εἰ σωματικὴν ἠπίστατο κοινωνίαν προστάξαι Θεόν· ἐπειδὴ δὲ ἦν πνευματικόν τι τὸ δρώμενον, ἐκ πολλῆς ἄγαν φιλοθεΐας, μονονουχὶ καὶ αὐτόμολος ἐπὶ τὸ δρᾶν ἔρχεται τὸ κεκελευσμένον. ἄλλως τε, φησὶ, οὐκ ἂν ὁ τῆς ἐγκρατείας Θεὸς ἠθέλησέ τι γενέσθαι τοιοῦτον, ὡς ἄνδρα τοσοῦτον αἰσχραῖς οὕτως καὶ βδελυρωτάταις καταμιαίνεσθαι συμπλοκαῖς, ταῖς εἰς γυναῖκα φημὶ, καὶ ταύτην μαχλῶσαν, καὶ πεπορνευμένην. μεταπλάττων δὲ ὥσπερ τῆς ἱστορίας τὴν δύναμιν εἰς ἐννοίας πνευματικὰς, ἔφασκε μὲν εἶναι τὴν Γόμερ εἰς τύπον ψυχῆς αἰσχρῶς, καὶ ἀσέμνως διαζῆν ᾑρημένης· τὸν δέ γε προφήτην εἰκόνα πληροῦν τοῦ ἄνωθεν, καὶ ἐξ οὐρανοῦ, τουτέστι, τοῦ ἐκ πατρὸς Θεοῦ λόγου· ὃς ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς συναπτόμενος νοητῶς, τὰ τῆς φιλαρέτου ζωῆς ἐνίησι σπέρματα. καὶ ταῦτα μὲν τῆς ἐκείνου πιθανολογίας τὰ εὑρέματα. τεθαύμακα δὲ οὐ μετρίως ἐγώ. πρῶτον μὲν, ὅτι τῶν εἰς ἀλήθειαν ἀφειδήσας ἐννοιῶν, τετόλμηκεν εἰπεῖν, ὅτι τὸ γράμμα ἀποκτείνει. εἶτα πρὸς τούτοις, ὅτι παρεχόμενοι μὲν τοὺς ἀμφὶ τὸν Μωσέα, καὶ ὧν ἐπεμνήσθημεν ἀρτίως, τοῖς ἄνωθεν κεχρηματισμένοις ἀντειρηκότας. ὅτι δὲ τοῖς θείοις θεσπίσμασιν ἀντιβλέψαι τετολμηκότες οὐκ ἔξω γεγόνασιν αἰτίας, σεσίγηκεν οὐκ ὀρθῶς. παραιτούμενον μὲν γὰρ τὸν ἱεροφάντην Μωσέα, καὶ ὀκνοῦντα τὴν ἀποστολὴν, καὶ προϊσχόμενον τὴν βραδυγλωσσίαν ὡς ἀσθενοῦντα περὶ τὴν πίστιν ἤλεγχε θεὸς, οὕτω λέγων·

pro humano, & coques panes tuos in eis.] Insuper & D. ipse Petrus, quando linteo de cælo submisso, in quo omnia quadrupedia, & iumenta cernebantur, Deũ dicentem audiuit, [surge, Petre, occide, & manduca,] recusauit, his verbis: [nequaquã Domine, quia nunquã comedi omne cõmune, aut immundũ,] neq. ingressa est in os meũ vlla caro profana. Oseas autem audito se cũ muliercula inhonesta & fornicaria, & vitam viuente execrabilem debere copulari, rem non deprecatur: cunctationem nullam admittit: non sibi istuc remitti suppliciter orat: sed vt quispiam petulantissimus, tantum non promptissimè, sine mora, propemodum in rem inuolat, voluptate credo mulierculæ fruendæ superatus. Deinde orationem cum absurdo finiens, pauca quædam, & frigida adiungit. Simulat enim se Prophetæ patrocinari, & ait: plurimum se ipsum excusaturum fuisse, si Deum commistionem corpoream mandasse putauisset. Sed quoniam erat spirituale quiddam quod agebatur, ex multa erga Deum charitate propemodum vltro ad id quod iussum erat præstandum, Prophetam descendisse. Præterea, inquit, continentiæ Deus haud voluisset quidquam committi tale, vt vir tantus adeò turpibus, detestandisque complexibus, fœminæ huius, inquam, obscœnæ & fornicatriæ contaminaretur. Historiam autem eneruans, & eam in sensus spirituales quodammodo transformãs, Gomer affirmabat esse typum animæ, quæ sibi vitam inhonestam ac turpem delegit: Prophetam sustinere imaginem eius qui de cælo est, hoc est, Verbi ex Patre: qui quidem animabus nostris modo sub intelligentiam tantummodo cadente copulatus, vitæ probæ ac sanctæ semina inijcit. Et hæc quidem in illa oratione, qua persuadere voluit, probationes ab eo excogitatæ sunt. Cœpit autem me admiratio non vulgaris, primùm, quod vera sentire contemnens, ausus est dicere, scripturam occidere. Deinde, quòd introduxit Mosen, & quos modò nominauimus, qui cœlestibus oraculis reclamarint; quod autem diuinis mandatis se opponere ausi extra culpam non fuerunt, malè tacuit. Sacrorum namque doctorem Mosen subterfugientem, & ad obeundam missionem tergiuersantem, & linguæ tarditatem obtendentem, vt infirmum in fide reprehendit Deus, in hæc verba. [Quis

Act. 10.

[Quis dedit os homini? & quis fabricauit mutum & surdum, videntem & cæcum? nonne ego Dominus Deus? Perge igitur, & ego aperiam os tuum.] Eo adhuc recusante, & moras nectente, [iratus est, inquit, Dominus in Mosen,] & dixit. [Non ecce Aaron frater tuus? scio quod loquens loquetur ipse tibi.] Rursum, cùm Hieremias inconsideratius dixisset, se iuniorem esse, & nescire loqui, nihilominus ei Deus ita occurrit, [noli dicere, quia iunior ego sum, quoniam ad omnes, ad quos ego mittam te ibis, & vniuersa quæ mandauero tibi loqueris.] Non enim omni periculo vacabat, dicere, aut saltem cogitare, summum consilium à recta ratione aberrasse, dum iuuenem ad vaticinandi officium vocat. Similiter Petrus accepit quidem vocem, linteo de cælo summisso, [surge Petre, occide, & manduca.] Quoniam autem vt Iudæus exclamabat, [nequaquam Domine, quia nunquam comedi commune, aut immundum quippiam,] illico est obiurgatus, & vt diuino proposito obsistere non reformidans, clarè audiuit, [quod Deus purificauit, tu commune ne dixeris.] Quamuis enim Deus vniuersorum & mansuete reprehendere voluit, & non illico, vt in refractarios vehementius est exacerbatus, tamen eorum detrectatio culpa non caruit. Oportere autem existimo omni mora posthabita, cœlestem sententiam rectam atque inculpabilem statuentes, ad iussa exequenda properare, etiam si res animis nostris parū arriserit. Quale est, inquam, quod vniuersorum Deus de Agag occidendo, vt qui in Israelitas nefanda molitus esset, Sauli mādauit, qui benignius in eū consulendum, & venia dignū censuit, quē diuina auctoritas damnauerat. Quare nō leuiter Deū offendit. Curā igitur gessit eius, qui mori iussus fuerat, tantū nō clamās, & dicens facto ipso, iniquam sententiā aduersus ipsum tulisse Deum. Hanc ob causam contristatus magnoperè, & vnà cum Deo indignatus est B. Samuel, occiditque ipsa sua manu Agag, causam superadiiciēs, [sicut fecit absque liberis mulieres gladius tuus, sic absque liberis erit inter mulieres mater tua.] Prænuntiat autē Sauli, regno pulsum iri, & acerbas contumaciæ pœnas persoluturum. Quod si insuper alterius historiæ intexenda est narratio, in tertio Regum scriptum est, aliquādo contra Israelitas

Exod. 4. (margin)

1. Reg. 15. (margin)

A τίς ἔδωκε στόμα ἀνθρώπῳ; καὶ τίς ἐποίησε δύσκωφον, καὶ κωφόν; βλέποντα, καὶ τυφλόν; οὐκ ἐγὼ κύριος ὁ Θεός; καὶ νῦν, πορεύου, καὶ ἐγὼ ἀνοίξω τὸ στόμα σου. ἀναδυομένου δὲ μετὰ τοῦτο, καὶ μέλλοντος ἔτι, ὠργίσθη, φησί, κύριος ἐπὶ Μωσῆν, καὶ εἶπεν· οὐκ ἰδοὺ Ἀαρὼν ὁ ἀδελφός σου; ἐπίσταμαι ὅτι λαλῶν λαλήσει αὐτός σοι. Ἱερεμίου δὲ πάλιν παραλόγως εἰρηκότος, ὅτι νεώτερος ἐγώ εἰμι, καὶ οὐκ ἐπίσταμαι λαλεῖν, οὐδὲν ἧττον ὑπαντᾷ Θεός,
B λέγων· μὴ λέγε, ὅτι νεώτερος ἐγώ εἰμι, ὅτι πρὸς πάντας οὓς ἂν ἐγὼ ἐξαποστείλω σε, πορεύσῃ, καὶ κατὰ πάντα ὅσα ἂν ἐντείλωμαί σοι, λαλήσεις. οὐ γὰρ ἦν ὅλως ἀκίνδυνον, εἰπεῖν, ἤγουν ἐννοῆσαι μόνον, ὅτι λογισμοῦ τοῦ πρέποντος ἡ ὑπερτάτη βουλὴ διημάρτηκε, νέον ἄνδρα καλοῦσα πρὸς προφητείαν. ὁμοίως ὁ θεσπέσιος Πέτρος ἤκουσε μὲν τῆς ὀθόνης καθιεμένης ἐξ οὐρανοῦ, ἀναστὰς Πέτρε, θῦσον, καὶ φάγε. ἐπεὶ δὲ Ἰουδαϊκῶς ἀνακέκραγε τό, μηδαμῶς κύριε. ὅτι οὐδέποτε ἔφαγον κοινόν, ἢ ἀκάθαρ-
C τον, ἐπετιμᾶτο παραχρῆμα, καὶ ὡς τοῖς θείοις σκέμμασιν ἀντιφέρεσθαι τολμῶν, ἤκουεν ἐναργῶς· ἃ ὁ Θεὸς ἐκαθάρισε, σὺ μὴ κοίνου. εἰ γὰρ καὶ ἐλέγχειν ἤθελεν ἠπίως ὁ τῶν ὅλων Θεός, καὶ οὐκ εὐθὺς ὡς ἀντειρηκόσιν οὐ μετρίως ἐξεπικραίνετο, ἀλλ' οὐκ ἔξω γέγονεν αἰτίας αὐτοῖς ἡ παραίτησις. χρῆναι δέ φημι ταῖς ἄνωθεν ψήφοις ἀμώμητα νέμοντας τὸ ὀρθῶς, καὶ ἀδιαβλήτως ἔχειν, ἀπεριέργως ἐπείγεσθαι τὸ κεκελευσμένον, κἂν εἰ μὴ σφόδρα τὸ χρῆμα ταῖς ἡμετέραις ἀνδάνῃ ψυχαῖς. οἷον τί φημι,
D προσέταχε τῷ Σαοὺλ ὁ τῶν ὅλων Θεός, ἀποσφάξαι τὸν Ἀγάγ. ὡς ἀνόσια δεδρακότα κατὰ τῶν ἐξ Ἰσραήλ. ἀλλ' ᾠήθη τὸ χρηστὸν ἐπ' αὐτῷ βουλεύεσθαι. καὶ φειδοῦς ἠξίου τὸν ταῖς ψήφοις κατακεκριμένον. προσκρούει δὴ οὖν ταύτῃ τοι τῷ Θεῷ, καὶ μάλα. ἐκήδετο δὴ οὖν τοῦ τεθνάναι προστεταγμένου, μονονουχὶ διακεκραγώς, καὶ λέγων δι' αὐτοῦ τοῦ πράγματος, ὅτι μὴ δικαίαν ἐπ' αὐτῷ τὴν ψῆφον ἐποιεῖτο Θεός. ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας
E ἐλυπεῖτο μὲν λίαν, καὶ συνηγανάκτει Θεῷ ὁ μακάριος Σαμουήλ. καὶ ἀποσφάττει μὲν τὸν Ἀγὰγ αὐτός, ἐπιφωνῶν τὰς αἰτίας. ἀνθ' ὧν γάρ, φησίν, ἠτέκνωσε γυναῖκας ἡ ῥομφαία σου, οὕτως ἀτεκνωθήσεται ἐκ γυναικῶν ἡ μήτηρ σου. παραπέμπει δὲ τῷ Σαοὺλ, ὅτι καὶ τῆς βασιλείας ἐξοισθήσεται, καὶ πικρὰς τῆς παρακοῆς ἀποτίσει δίκας. εἰ δὲ χρὴ πρὸς τούτῳ καὶ ἑτέρας ἡμᾶς ἱστορίας παρενεγκεῖν ἀφήγησιν, ἐν τῇ τρίτῃ γέγραπται τῶν βασιλειῶν, ὅτι κατεστρατεύετό ποτε τῶν ἐξ Ἰσραὴλ

ὁ Ἀδὲρ, ὁ Σύρων ἡγούμενος, ἤτοι βασιλεύς. δεδιότος δὲ οὐ μικρῶς τοῦ Ἀχαὰβ, ὃς ἦν βασιλεὺς Ἰσραὴλ, καὶ δεδιότος τὴν ἔφοδον, ἁλώσεσθαί τε οὐκ εἰς μακρὰν πανστρατιᾷ προσδοκήσαντος, ἐπηγγέλλετο διὰ προφήτου Θεὸς, παραδώσειν αὐτῷ τὸν ἐχθρόν. εἶτα λαβὼν ἐκεῖνος, ἠξίου φείδεσθαι παρὰ τὸ δοκοῦν τῷ Θεῷ. καὶ τί μετὰ τοῦτο τὸ γράμμα τὸ ἱερόν; καὶ ἄνθρωπος εἷς ἐκ τῶν υἱῶν τῶν προφητῶν εἶπε πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ ἐν λόγῳ κυρίου, πάταξον δή με. καὶ οὐκ ἠθέλησεν ὁ ἄνθρωπος πατάξαι αὐτόν. καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν, ἀνθ' ὧν οὐκ ἤκουσας τῆς φωνῆς κυρίου, ἰδοὺ σὺ ἀποτρέχεις ἀπ' ἐμοῦ, καὶ πατάξει σε λέων. καὶ ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ εὑρίσκει αὐτὸν λέων. καὶ ἐπάταξεν αὐτόν. καὶ εὑρίσκει ἄνθρωπον ἕτερον, καὶ εἶπε, πάταξον δή με. καὶ ἐπάταξεν αὐτὸν ὁ ἄνθρωπος, καὶ πατάξας συνέτριψε. καὶ ἐπορεύθη ὁ προφήτης, καὶ ἔστη τῷ βασιλεῖ Ἰσραὴλ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ. καὶ κατεδήσατο τελαμῶνι τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ. μικρὰ δὲ ἄττα μεταξὺ προσλελαληκὼς ὑποστρέφοντι τῷ Ἀχαὰβ, προσετίθει πάλιν. τάδε λέγει κύριος, διότι ἐξήνεγκας σὺ ἄνδρα ὀλέθριον ἐκ τῆς χειρός σου, καὶ ἔσται ἡ ψυχή σου ἀντὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, καὶ ὁ λαός σου ἀντὶ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. ἀκούεις ὅπως ὁ πατάξαι τὸν προφήτην παραιτούμενος, ἐλεεινῶς ἀνῃρέθη, δεινῷ θηρίῳ περιπεσών; καίτοι, πῶς οὐκ ἀληθὲς εἰπεῖν, ὡς ἦν εὐλαβείας καρπὸς τὸ μὴ καταπαίειν ἀποτολμᾶν ἅγιον καὶ προφήτην, ἀλλ' ἦν ἐν λόγῳ κυρίου, καὶ δυσδιάφυκτον ἔγκλημα γέγονεν ἡ παρακοή. ἐφείσατο δὲ καὶ Ἀχαὰβ παραλόγως τοῦ Ἀδέρ. καίτοι Θεοῦ διολλύναι προστεταχότος, καὶ δέδοται αὐτὸς ἀντὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. οὐκοῦν ἀναγκαῖον ὄκνου τε δίχα, καὶ μελησμοῦ ἀποπεραίνεσθαι πρὸς ἡμῶν, ὅπερ ἂν ἁνδάνοι Θεῷ. τὸ δὲ ἕτερόν τι παρὰ τοῦτο δρᾶν, ἢ καὶ φρονεῖν, ὑπεροψίας ἔγκλημα φέρει. μόνον γὰρ οὐχὶ καὶ ἐπιτιμᾶν ἐγνώκασιν οἱ τοιοίδε λοιπὸν, ὡς οὐκ ὀρθῶς ἔσθ' ὅτε βουλευομένῳ Θεῷ. φαμὲν οὖν τοῖς τῆς ἱστορίας διαβολῆς οὐκ ἔξω τεθεῖσι, καὶ ἀβούλως ἐπαιτιωμένοις ἀκαλλὲς ὑμῖν, ὦ οὗτοι, φαίνεται τὸ μαχλώσῃ γυναικὶ συνέστιον γενέσθαι προφήτην; τί δὲ, οὐ πολὺ ἀκαλλέστερον τὸ ἀποσφάττεσθαί τινας διὰ προφητῶν ἁγίων; πῶς οὖν ἀνῄρηκε Σαμουὴλ μὲν τὸν Ἀγαγ, Ἠλίας δὲ τοὺς προφήτας τοῦ Βάαλ, καίτοι πολλοὺς ὄντας τὸν ἀριθμόν; τί δὲ, εἰπέ μοι, καὶ ὁ προφήτης Ἠσαΐας τὸν σάκκον ἐκ τῆς ὀσφύος περιελὼν, γυμνός τε, καὶ ἀνυπόδετος περιῄει τὴν Ἱερουσαλήμ; ἆρα γὰρ οὐχὶ τὸν ἐν τοιῷδε γεγονότα σχήματι καταμέμψαιτ' ἄν τις εὐκόλως ὡς ἄσεμνον,

Ader Syrorum Principem, siue Regem expeditionem suscepisse. Mœsto (3. Reg. 20.) autem non mediocriter Achab rege Israel, & incursum hostilem metuente, nec multo post cum omnibus suis copiis in potestatem venturum formidante, promisit per Prophetam Deus, se illi hostem traditurum. Quem cùm accepisset, illi parcendum statuit, secus quam Domino placuerat. Et quid post hæc Scriptura sacra? [Et homo quidam de filiis Prophetarum dixit ad proximum suum in sermone Domini, Percute me. Qui noluit percutere. Et dixit ad eum, quia non audisti vocem Domini, ecce recedes à me, & percutiet te leo. Et discessit ab eo. Et inuenit eum leo, & percussit ipsum. Et inuenit alterum virum, & dixit, Percute me. Qui percussit eum, & percussum contriuit. Abiit ergo Propheta, & occurrit regi in via, & ligauit fascia oculos suos,] & pauca locutus reuertenti Achab, rursum adiecit: [hæc dicit Dominus. quia dimisisti virum dignum morte è manu tua, erit anima tua pro anima illius, & populus tuus pro populo eius.] Vides, quo pacto qui Prophetam percutere noluit, miserabiliter in atrocem bestiam incidit, ac periit? Atqui, quomodo non verum est, munus esse pietatis in Deũ, à sancto & Propheta percutiendo refugere? sed erat hoc in sermone Domini, inobedientia defendi à crimine non poterat. Pepercit autem & Achab inconsulto Ader, quamuis Deus illum perdere iussisset, & pro anima eius ipse traditus est. Quocirca citra tergiuersationem, & dilationem à nobis confici, quod Deo complacitum est, necessitas postulat: aliud quiddam præter hoc aut facere, aut cogitare, superbiæ maculam inurit. Tales enim tantum non etiam Deum in reprehensione ponendum arbitrantur, vt qui interdum non recta decernat. Respondemus igitur historiam calumniantibus, temereque insimulantibus, Heus vos, fœdum putatis Prophetam contubernalem esse libidinosæ fœminæ. Quid? an non multo fœdius quosdã per sanctos Prophetas interfici? Quomodo igitur Samuel Agag, Elias Prophetas Baal, quãuis multos numero, interficit? Quid autẽ, dic mihi, & Propheta Esaias saccũ de lumbis suis soluit, nudúsq. & discalceatus Hierusalẽ obambulauit? (Esai. 20.) An non in tali habitu vt leuem,

& stupidum, & mente captum derisisset quispiam? Et quid ista res dubitationis habet, cùm laudis plenum sit, omnia à nobis decorè, & honestè fieri? Sed occurres, diuino nutui cedentes tunc talia fecisse. Quid ergo, quæso, de beato Osea cogitandum? num sua sponte, an imperio Dei ad mulierem meretricem accedit, & adeò inhonestam, sibi contubernalem, domesticámque facit? Miror nihilominus illum cauillari super eo scripta voluisse, historiámque vt indecoram lacerare non erubuisse. Reiiciens enim rem vt incredibilem, asserénsque apertissimè, Prophetam non habuisse consuetudinem cum scorto: sed cum animabus fornicariis Dei Verbum aliquando copulari, non intellexit, vt par fuit, quibus se ineptiis inuolueret. Honestiorem enim certè Prophetam, quàm Deum omnium honestissimum esse vult. An non enim, obsecro, eiusdem generis quispiam esse dixerit, cum improba muliere Prophetam copulari, & cum immunda anima velle commercium habere Dei Verbum? Puto sanè nihil esse medium. Aut igitur vnà cum illo & hoc propter inconuenientiam repudient: aut certè diuino consilio humana cedere patiantur. Aliquid porrò etiam de euangelicis literis apponendum reor. Accubuit cum publicanis & peccatoribus Dominus noster Iesus Christus, quod iterum criminatores Pharisæi vitio dabant, & ad sanctos discipulos eius adeuntes, liberè obiiciebant, [quare cum peccatoribus manducat, & bibit magister vester?] Quid ad hæc Christus? [non est opus valentibus medicus, sed male habentibus.] Eum igitur & inquinatos, & à peccato nondum ablutos, ex immensa benignitate admittere, nemo vel parum dubitat. Historia autem de beato Osea neutiquam turpitudinis notanda est, in qua pulcherrimè ostenditur, quo pacto nobis adhuc sceleratis, & immundis spiritualem suam communionem diuinum Verbum largiatur. Alloquitur ergo vniuersorum Deus beatum Oseam in hunc modum, [vade, accipe tibi vxorem fornicationis, & filios fornicationis.] Accipit autem Gomer, non vt inde materiam voluptatis nancisceretur: sed vt ministri obsequentis officium impleret, vt typo præseruiret, quem ipsum esse potissimùm dicemus, in carnalibus, & terrenis spiritualia, vt licet, repræsentantem.

Matth. 9.

Tomus tertius.

A καὶ ἐξεστηκότα, καὶ τὴν φρένα παρενηνεγμένον; πῶς τοῦτο ἀμφίβολον, εἴπερ ἐστὶν ἐπαίνου μεστὸν, τὸ ἐν κόσμῳ τῷ καθήκοντι πάντα πράττεσθαι πρὸς ἡμῶν; ἀλλ' ἐρεῖς, ὅτι τοῖς θείοις εἴκοντες νεύμασιν, ἔδρων τὰ τοιάδε, τηνικάδε. τί δὲ, εἰπέ μοι, φρονεῖν ἄξιον περὶ τοῦ μακαρίου Ὠσηέ; ἆρα γὰρ αὐτόκλητος πρὸς γυναῖκα πόρνην ἔρχεται, καὶ ποιεῖται σύνοικον τὴν οὕτως αἰσχρὰν, ἢ προστέτακται παρὰ Θεοῦ; τεθαύμακα δὲ οὐδὲν ἧττον τοὺς B κατασκώπτειν ἐθέλοντας τὰ ἐπ' αὐτῷ γεγραμμένα, καὶ τῆς ἱστορίας τὸ ἀτερπὲς διασύρειν ἀποτολμήσαντος. ἀναιρῶν γὰρ τὸ χρῆμα διὰ τὸ ἄτοπον, διϊσχυριζόμενός τε καὶ μάλα σαφῶς, ὡς οὐ πόρνῃ γυναικὶ κεκοινώνηκεν ὁ προφήτης, ἀλλ' ἐκπορνευσάσαις ψυχαῖς ὁ θεὸς ἐᾶ ὅτε συνάπτεσθαι λόγος, οὐ νενόηκε, κατὰ τὸ εἰκὸς, οἵῳ περιπέπτωκεν ὕθλῳ. σεμνότερον γὰρ, ὡς ἔοικε, τὸν προφήτην εἶναι γνοὺς βούλεται τοῦ πανάγνου Θεοῦ. ἢ γὰρ οὐκ ἐν ἴσῳ λόγῳ φαίη τις ἂν, εἰπέ μοι, πονηρᾷ γυναικὶ τὸν προφήτην συνάπτεσθαι, καὶ τὸ ἀκαθάρτῳ ψυχῇ κοι- C νωνεῖν ἐθέλεσθαι τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον; ἀλλ' οἶμαι τὸ μεταξὺ παντελῶς οὐδέν. ἢ τοίνυν συναναιρείσθωσαν ἐκείνῳ καὶ τοῦτο, διὰ τὸ ἄτοπον, ἤγουν ἐφιέντων κατόπιν τῆς θείας βουλῆς ἔρχεσθαι τὰ ἀνθρώπινα. χρῆναι δὲ οἶμαι καί τι τῶν εὐαγγελικῶν παραθεῖναι γραμμάτων. συνανεκλίθη τελώναις, καὶ ἁμαρτωλοῖς ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἀλλ' ἐπῃτιῶντο πάλιν οἱ φιλέγκλημονες Φαρισαῖοι, καὶ τοῖς ἁγίοις προσιέντες μαθηταῖς ἀναφανδὸν, λέγοντες. διατί μετὰ τῶν ἁμαρτωλῶν ὁ διδάσκαλος ὑμῶν D ἐσθίει καὶ πίνει; τί οὖν πρὸς ταῦτα ὁ Χριστός; οὐ χρείαν, φησὶν, ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατρῶν, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. ὅτι μὲν οὖν καὶ μεμολυσμένους, καὶ ἐκνενιμμένοις οὔπω τὴν ἁμαρτίαν ἐξ ἀμετρήτου φιλανθρωπίας προσίεται Θεὸς, ἐνδοιάσῃ τις ἂν οὐδαμῶς. χρῆναι δὲ δεῖ μάλιστα τὴν κατὰ τὸν μακάριον Ὠσηὲ διηγηθείσης ἱστορίας μὴ καθυβρίζειν τὸ ἀκαλλὲς, γραφούσης ἡμῖν ἐφ' ἑαυτῆς παγκάλως, ὅτι βδελυροῖς καὶ ἀκαθάρτοις οὖσιν ἔτι, τὴν παρ' ἑαυτοῦ E πνευματικὴν κοινωνίαν ὁ θεὸς ἡμῖν χαρίζεται λόγος. ἔφη τοίνυν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς πρὸς τὸν μακάριον Ὠσηέ· βάδιζε, λάβε σεαυτῷ γυναῖκα πορνείας, καὶ τέκνα πορνείας. δέχεται δὲ τὴν Γόμερ, οὐχ ἡδυπαθείας εὕρεμα τὸ χρῆμα ποιούμενος, ἀλλ' ὑπακοῆς, καὶ διακονίας ἔργον ἀποπληρῶν, καὶ ὑπηρέτης τοῦ τύπου γινόμενος, ὃν αὐτὸν δὴ μάλα ἐρούμεθα, ἐν τοῖς σαρκικοῖς, καὶ γεωδεστέροις διαμορφοῦντα, ὡς ἔνι, τὰ πνευματικά,

αἰτιῷτο δ' ἂν, οἶμαί τις, οὐκ ἐν κόσμῳ λοιπὸν τὸν τοῦ προφήτου σκοπόν. τὸ γὰρ ἐλέσθαι γαμεῖν, καὶ γυναικὶ συναπτέσθαι, καὶ τέκνων ἐρᾶν, ὁ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς οὐκ ἐξείργει λόγος. μᾶλλον δὲ μώμου, καὶ διαβολῆς ἀπαλλάττει πανταχοῦ. τίμιος γὰρ ὁ γάμος, καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνήν. ἐφεῖτο δὲ τοῖς ἐθέλουσι διαβιῶναι ὀρθῶς, καὶ τὸν ἐνάρετόν τε, καὶ εὐσεβῆ κατορθῶσαι βίον, κἂν εἰ τέκνων εὔχοιντο γονάς. βεβίω γὰρ οὕτως ὁ μακάριος Ἀβραάμ. γεγόνασι δὲ καὶ οἱ μετ' αὐτὸν εὐδόκιμοι παρὰ Θεῷ. τί οὖν, εἰπέ μοι, τὸ ἄτοπον, ἢ πῶς ἂν ὅλως διαβεβλήσεται τὸ μὴ ἀπηνῆναι γάμον, Θεοῦ προστάττοντος γράφεσθαί τι τῶν πνευματικῶν, καὶ ἀναγκαίων εἰς ὄνησιν τοῖς ἐντευξομένοις ἐν τοῖς σωματικοῖς τε καὶ αἰσθητοῖς; φαίην δ' ἂν ἔγωγε καταδείσας οὐδὲν, ὅτι καὶ σέσωκεν ὁ προφήτης τὴν Γόμερ. γύναιον γὰρ τὸ οὕτως αἰσχρὸν καὶ πολύκοινον, ἑνὶ πέπεικεν ἀνδρὶ προσκεῖσθαι μόνῳ, καὶ τὴν πάλαι καὶ αὐτὴν λυποῦσαν τὴν φύσιν (ὅτι μὴ τέκνων ὑπέκειτο γοναῖς, ἀλλὰ ταῖς τῶν προστυχόντων ἡδυπαθείαις πωλοῦσα τὴν ὥραν, παγὶς ἦν θανάτου, καὶ θύρα, καὶ ὁδὸς εἰς ᾅδου που τὸ βαθὺ, καὶ λίαν καταφέρουσα σκότος) ἀποσχέσθαι πέπεικε τῶν οὕτω διεφθαρμένων ἐπασμάτων τε ἅμα, καὶ ἐγχειρημάτων, καὶ τέκνων ἐποίει μητέρα σεμνήν. τὸ δὲ δὴ μὴ σφόδρα φροντίσαι τῶν καθ' ἑαυτὸν, ἐξανύσαι γε μὴν ἐλέσθαι μᾶλλον τὸ ἑτέρῳ χρήσιμον, καὶ ἀναγκαῖον εἰς σωτηρίαν, ἁγιοπρεπὲς ἂν φαίνοιτο, καὶ ἀξιάγαστον σπούδασμα. ἢ γὰρ οὐχ οὕτω καὶ ἐπαίνου παντὸς ἀξιώσομεν τὸν μακάριον προφήτην Ἡσαΐαν, εἰ τὸν χιτωνίσκον ἀποδὺς, ὑπολυσάμενος δὲ καὶ τὰ σανδάλια, καὶ ὀλίγου παντελῶς ἀξιώσας λόγου τὴν εὐκοσμίαν, περιεπάτει γυμνὸς, ἵνα τῆς ἐσομένης αἰχμαλωσίας τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ παραδείξας τὸ σχῆμα, Θεῷ προσκεῖσθαι παρασκευάσῃ λοιπόν; τί δὲ, εἰπέ μοι, καὶ ὁ σοφὸς ἡμῖν Παῦλος οὐκ ἔφασκεν ἐναργῶς· ηὐχόμην γὰρ αὐτὸς ἐγὼ ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου, τῶν συγγενῶν μου τῶν κατὰ σάρκα; οὐχὶ δὲ καὶ τοῖς πᾶσι γενέσθαι τὰ πάντα φησὶν, ἵνα πάντως τινὰς σώσῃ, καὶ γεγονέναι μὲν τοῖς Ἰουδαίοις ὡς Ἰουδαῖος, τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος, μὴ ὢν ἄνομος Θεῷ, ἀλλ' ἔννομος Χριστῷ, ἵνα σώσῃ τοὺς ἀνόμους; καὶ τί ἔτι ταῦτα λέγω, τὸ ἔτι μεῖζον ἀφείς; ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος,

Deinceps Prophetæ scopum in modo & ratione nemo accusabit. Velle enim vxoriis vinculis alligari, suscipiendorúmque liberorum studio teneri, à diuinitus inspirata Scriptura non prohibetur: quin id à dedecore, & calumnia vbique defendit: [honorabile enim connubium, & thorus immaculatus,] iuxta beati Pauli dictum. Concessum est autem volentibus rectè viuere, & vitam virtute ac pietate conspicuam cum laude traducere, etiam proles optare. Sic namque vixit beatus Abraham, & posteri eius Deo in hoc statu placuerunt. Quid ergo, dic mihi, alienum est, aut quinam tandem criminationi patebit, non auersari nuptias, cùm Deus in his corporeis, vt sensum mouentibus quippiam spirituale, & lecturis ad animi fructum conducibile describi, ac depingi iusserit? Equidem non verebor affirmare, Prophetam Gomer etiam saluti fuisse. Mulierculam enim adeò infamem, multisque communem eo promouit, vt vni viro adhæresceret: & quæ pridem ipsam quoque naturam contristabat (neque enim prolis tollendæ causa id faciebat: sed accedentium ad se libidinibus formam vendens, laqueus erat mortis, & ianua ac via in ipsas profundas, & extremas tenebras deducens) ei persuasit abstinere ab adeò despuendis incantamentis, & operibus, honestámque liberorum parentem effecit. Quod autem de se parum sollicitus, potius quod alteri vtile, & ad salutem necessarium foret, amplexus est, præclarus conatus, & sancto viro dignus fuit. An enim non ita omni prædicatione cohonestandum censebimus beatum Esaiam, quod exuta tunicula, solutisque sandaliis, & contempta penitus decentia ornatúque nudus obambulauit, vt futuræ captiuitatis habitu Israelitis demonstrato, Deo illos in posterum adhærere faceret? Quid? annon & sapiens ille Paulus nobis apertè dicebat, [optabam enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnē?] An nō etiā omnibus omnia factū se cōfitetur, vt omnes faceret saluos? [Et factū quidē Iudęis vt Iudæū: iis qui sine lege erāt, quasi sine lege esset, cū sine lege Dei nō esset, sed in lege esset Christi, vt lucrifaceret eos qui sine lege erant.] Et quid ego ista cōmemoro, quod maius est relicto? Ipsum itē vnigenitū Dei

Hebr. 13.

Esaias.

Rom. 9.

1. Cor. 9.

Verbum, vt saluaret humanum genus, [non rapinam arbitratum est, esse æquale Deo : sed se ipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factum, & inuentum vt homo, sustinuit crucem, confusione contempta.] Nihil ergo mirum, si paulùm extra decorum egressus Propheta, saluauit Gomer, & mulierculam perditam ad morum honestatem reuocauit. Vtilis autem, & necessariæ rei caussa Deum mandasse, vti mulierculæ coniugaretur, statim plenam fidem astruit, hac de caussa illud mandasse confirmans. [Quia fornicans fornicabitur terra post Deum. Et abiit, & accepit Gomer, filiam Debelaim, & concepit, & peperit ei filium.] Non futuram terræ fornicationem, sed iam factam Prophetæ indicat. Erant enim vituli in Dan, & Bethel, & Baal templa excitata fuerant, & cæremoniæ ab Israel per totam Samaritarum regionem adhibebantur. Non igitur discrimen temporum facit, ac seruat diuina scriptura : aut etiam, quod dictu verius est, qui hæc nobis sunt interpretati : sicut item & ipsa Christi persona per Esaiæ vocem inducitur loquens, [dorsum meum dedi ad flagella, & genas meas ad alapas.] Et ipse Propheta de ipso, [sicut ouis ad occisionem ductus est, & vt agnus coram tondente se obmutescens : sic non aperit os suum. In humilitate ipsius iudicium eius sublatum est.] Cernis quomodo quod futuris temporibus euenturum erat, vt iam transfactum propheticus sermo nobis introduxerit ? Quare illud [fornicans fornicabitur terra] pro, fornicata est intelligi debet. Quonam autem modo fornicata est ? [post Dominum,] id est, sequelam aspernata est, qua quisquasi ad Deum tendit. Scriptum est enim, [post Dominum ambulabis,] hoc est, citra conuersionem supernas, & à Deo præscriptas leges sequeris. Fornicata est igitur post Dominum, non sustinens sequi. Desciuit enim, & contaminata est, & idolorum cultibus dedita, Dominum offendit. Hac igitur de causa Gomer Propheta Oseas vinculo coniugali sociatur, quia fornicata est terra post Dominum. Potest enim quod fit, pro mysticæ rei typo accipi, vt dicebam. Deinde peperit Gomer.

Philip. 2. — Hebr. 12. — 3 Reg. 12. & 16. — Esai. 50. — Esai. 53. — Leuit. 18. — Oseæ 11.

A ἵνα σώσῃ τὸ ἀνθρώπινον γένος, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, ὑπέμεινε σταυρὸν αἰσχύνης καταφρονήσας. οὐδὲν οὖν ἄρα τὸ θαυμαστὸν, εἰ βραχὺ τοῦ πρέποντος ἐκπεφοιτηκὼς, σέσωκεν ὁ προφήτης τὴν Γόμερ, καὶ ἀπολωλὸς τὸ γύναιον, ἀνακομίζει πρὸς εὐκοσμίαν. ὅτι δὲ χρησίμου τε, B καὶ ἀναγκαίου πράγματος ἕνεκα συνάπτεσθαι τῷ γυναίῳ προσέταττε Θεὸς, πεπληροφόρηκεν εὐθὺς, ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ἐκεῖνα προστάξαι διαβεβαιούμενος. διότι φησὶ, ἐκπορνεύουσα ἐκπορνεύσει ἡ γῆ ἀπὸ ὄπισθεν τοῦ κυρίου, καὶ οὐκ ἐσομένην πορνείαν τῆς γῆς, ἀλλὰ τὴν ἤδη γεγενημένην τῷ προφήτῃ φησί. καὶ γὰρ ἦσαν αἱ δαμάλεις εἰς Δὰν, καὶ Βηθὴλ, καὶ τὰ τοῦ Βάαλ ἐγήγερτο τεμένη, καὶ αἱ τελεταὶ τοῦ Ἰσραὴλ κατὰ πᾶσαν ἐπεράττοντο τῶν Σαμαρειτῶν C τὴν χώραν. ἀδιαφορεῖ τοιγαροῦν κατὰ τοὺς χρόνους ἡ θεόπνευστος γραφή. ἢ καὶ, ὅπερ ἐστὶν ἀληθέστερον εἰπεῖν, οἱ ταύτην ἡμῖν διηρμηνευκότες· καθάπερ ἀμέλει καὶ αὐτὸ τὸ τοῦ Χριστοῦ πρόσωπον διὰ τῆς Ἠσαΐου φωνῆς εἰσφέρεται λέγον, τὸν νῶτόν μου δέδωκα εἰς μάστιγας, τὰς δὲ σιαγόνας μου εἰς ῥαπίσματα. καὶ αὐτὸς δέ φησιν ὁ προφήτης περὶ αὐτοῦ. ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν, ἄφωνος· οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐD τοῦ, ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη. ὁρᾷς, ὅπως τὸ ἐσόμενον ἐν καιροῖς ὡς ἤδη γεγενημένον ὁ τῆς προφητείας ἡμῖν εἰσκεκόμικε λόγος; οὐκοῦν τὸ, ἐκπορνεύουσα ἐκπορνεύσει ἡ γῆ, ἀντὶ τοῦ, πεπόρνευκεν ἡ γῆ νοητέον. πεπόρνευκε δὲ τίνα τρόπον; ἀπὸ ὄπισθεν τοῦ κυρίου, τουτέστι, τὴν ἀκολούθησιν ἀθετήσασα, ἣν ἂν ποιοῖτό τις, ὡς πρὸς Θεόν. γέγραπται γὰρ, ὅτι ὀπίσω τοῦ κυρίου πορεύσῃ, τουτέστιν, ἀκολουθήσεις ἀμεταστρεπτὶ τοῖς ἄνωθεν παρὰ Θεοῦ νόμοις. E πεπόρνευκε τοίνυν ἀπὸ ὄπισθεν τοῦ κυρίου, κατακολουθεῖν οὐκ ἀνεχομένη. γέγονε γὰρ ἀποστάτις καὶ βέβηλος, καὶ ταῖς τῶν εἰδώλων προσκειμένη λατρείαις, προσκέκρουκε τῷ δεσπότῃ. ταύτης οὖν ἕνεκα τῆς αἰτίας συνάπτεται τῇ Γόμερ ὁ προφήτης Ὠσηὲ, ὅτι πεπόρνευκεν ἡ γῆ ἀπὸ ὄπισθεν τοῦ κυρίου. μυστικοῦ γὰρ, ὡς ἔφην, πράγματος τύπος ἂν νοοῖτο τὸ δρώμενον. εἶτα τέτοκεν ἡ Γόμερ.

Καὶ εἶπε κύριος πρὸς αὐτόν· κάλεσον τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰεζραέλ, διότι ἔτι μικρὸν, καὶ ἐκδικήσω τὸ αἷμα τοῦ Ἰεζραὲλ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰούδα, καὶ καταπαύσω βασιλείαν οἴκου Ἰσραήλ. καὶ ἔσται, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ συντρίψω τὸ τόξον τοῦ Ἰσραὴλ ἐν κοιλάδι τοῦ Ἰεζραέλ.

Et dixit Dominus ad eum, voca nomen eius Iezrael: quoniam adhuc modicum, & vlciscar sanguinem Iezrael super domum Iuda, & quiescere faciam regnum domus Israel. Et erit, in die illa conteram arcum Israel in valle Iezrael.

Ἐν τούτοις μὲν ὁ λόγος διττὴν ὠδίνει τὴν θεωρίαν. φέρεται δὲ καὶ ἑτέρα γραφὴ παρά τισιν, ἣν ἀναγκαῖον ἐπιμνησθῆναι νῦν διά γε τὸ ἀκριβές. ὀνήσει γὰρ οὐ μετρίως, τὸ ἀμφοῖν ἡμᾶς ἐπιμνησθῆναι τοῖν λέξεοιν. ἡ μὲν οὖν καθ' ἡμᾶς ἔκδοσις, τουτέστιν, ἡ τῶν ἑβδομήκοντα, καὶ ἐκδικήσω, φησὶ, τὸ αἷμα τοῦ Ἰεζραὲλ, ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰούδα. ἡ δὲ ἑτέρα φησὶ, καὶ ἐκδικήσω τὸ αἷμα τοῦ Ἰεζραὲλ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰηοῦ, καὶ εἰ μὲν οὕτω νοεῖν ἕλοιτό τις, ἱστορικωτέραν ἀνάγκη ποιεῖσθαι τὴν ἀφήγησιν. ἔχει δὲ οὕτως, γέγονε μὲν Ἀχαὰβ βασιλεὺς ἐν Ἰσραὴλ, ὃ καὶ σύνοικον ἔχων τὴν Ἰεζάβελ. ἐπεὶ δὲ ἐζήτει τὸν ἀμπελῶνα τοῦ Ναβουθαί, ὁ δὲ πρὸς τοῦτο ἀπηνῶς, λέγων, μή μοι γένοιτο δοῦναι ἀμπελῶνα πατρός μου σοί. πεφόνευται, ταῖς τῆς Ἰεζάβελ δυστροπίαις περιπεσών. ἐπεὶ δὲ τοίνυν πεφόνευτο, κεκληρονόμηκεν Ἀχαὰβ τὸν ἀμπελῶνα τοῦ Ναβουθαί. προσῴκειτο δὲ καὶ ἑτέρως ταῖς τῶν δαιμόνων λατρείαις, καὶ τοῦτο ἐκτόπως. ἠγανάκτει λοιπὸν ὁ τῶν ὅλων Θεός. εἶτα προστέταχεν Ἐλισσαίῳ τῷ προφήτῃ χρίσαι τὸν Ἰηοῦ, βασιλέα ἐπὶ τὸν Ἰσραήλ. ἀποστείλας δὲ τὸ παιδάριον ὁ προφήτης, τὸ θεῖον ἐπλήρου θέσπισμα. εἶτα κεχρισμένος Ἰηοῦ, κάτεισιν ἐκ Σαμαρείας, καὶ τὸν θεῖον ἐπὶ τοῖς λελυπηκόσιν ἐπλήρου θυμόν. ἀπεκτονὼς γὰρ τὸν Ἀχαὰβ, ἔρριψεν ἐν τῷ ἀμπελῶνι τοῦ Ναβουθαί. εἶτα μετὰ τοῦτο τὴν Ἰεζάβελ. ἀνῄρηκε δὲ καὶ ἑβδομήκοντα τοῦ Ἀχαὰβ υἱοὺς, τοὺς ἀνὰ πᾶσαν ὄντας τὴν Σαμάρειαν. προσετίθει δὲ τούτοις καὶ τὸν Βαάλ. ἐνέπρησε γὰρ τὰς στήλας αὐτοῦ, καὶ κατέσκαψε τὰ τεμένη, καὶ αὐτοὺς ἀπεσφάττε τοὺς ἱερεῖς. ἐπὶ τούτοις αὐτὸν ἀποδέχεται ὁ Θεός· καὶ δὴ καὶ ἐπαγγέλλεται, λέγων, ὅτι υἱοὶ τέταρτοι καθήσονται ἐπὶ θρόνου σου. ἀλλ' ὁ οὕτως γεγονὼς ἀοίδιμος Ἰηοῦ, προσκέκρουκεν οὐδὲν ἧττον Θεῷ, οὐ γὰρ περιεῖλε τὰς δαμάλεις, κατεφωρᾶτο δὲ καὶ αὐτὸς ἐν ταῖς ἁμαρτίαις Ἱεροβοὰμ ἀνοσίως πεπορευμένος. εἶτα γέγονεν ἐξ Ἰηοῦ πρῶτος υἱὸς Ἰωάχας, ἀνὴρ καὶ αὐτὸς εἰδωλολάτρης, καὶ ταῖς δαμάλεσι προσκυνῶν. ἀλλ' ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ, φησὶν, ὠργίσθη θυμῷ κύριος ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἔδωκεν αὐτοὺς ἐν χειρὶ Ἀζαὴλ βασιλέως Συρίας. καὶ ἐν χειρὶ Ἀδὲρ, υἱοῦ Ἀζαήλ.

IV.

Hic sermo duplicem nobis considerationem parit. Ab aliis enim alia scriptura affertur, cuius nunc necesse est meminisse, quò accuratiùs agamus. Capiemus enim magnam vtilitatem, si vtramque perpenderimus. Nostra igitur editio, hoc est, secundùm Septuaginta sic habet: [Et vlciscar sanguinem Iezrael super domum Iuda. Alia, Et vlciscar sanguinem Iezrael super domum Iehu.] Quam si qui amplectantur, explanatio magis historica sit oportet, in hunc modum: Fuit Achab rex Israel, coniugem habens Iezabel. Qui cùm affectaret vineam Naboth, & ille ita occurreret, vt diceret, [propitius sit mihi Deus, ne dem tibi vineam patris mei,] peruersitate Iezabelis irretitus, vitam amisit. Eo occiso, vineam Naboth possedit Achab, qui alioqui infando dæmonum cultui addictus erat. Indignatus igitur vniuersorum Deus, postmodum mandauit Elisæo Prophetæ, vti Iehu regem super Israel vngeret. Misso dehinc famulo diuinum mandatum Propheta impleuit. Deinde vnctus Iehu descendit ex Samaria, diuinæque iræ insontibus puniendis satisfecit. Nam occidit Achab, & cadauer eius in vineam Naboth abiecit. Postea Iezabelem, & septuaginta filios Achab, qui in tota Samaria erant, neci dedit. Quibus etiam Baal addidit: cuius statuas combussit, & delubra diruit, & ipsos eius sacerdotes iugulauit. Ob quæ Deus illum laudat: quin etiam promittit, his verbis: [filii tui vsque ad quartam generationem sedebunt super thronum tuum.] Verùm ita celebris Iehu, nihilominus Deum læsit. Nec enim vitulos abstulit: & ipse quoque in peccatis Hieroboam impie ambulare deprehēsus est. Deinde rex factus est, primus, ex eo natus Ioachaz, homo & ipse idololatra, & vitulos adorās. Verùm eius temporibus, inquit Scriptura, [iratus est furor Domini super Israel, & tradidit eos in manu Azael regis Syriæ, & in manu Ader filii Azael.

4.Reg.10.

4.Reg.14.

4.Reg.14

Alter ex Ioachaz prognatus, nempe Ioas, regnauit, ipse quoque improbus. Tertius Hieroboam, sub cuius regno Oseæ prophetia initium sumit. Quartus Azarias (aliâs Zacharias) Hieroboami filius, etiam idololatra. Hunc trucidauit Sellum. Postquam igitur vnctus est Iehu, vt vlcisceretur sanguinem Naboth Iezraelitæ (fuit Samariæ oppidum Iezrael) & vt Israelis idololatria euersa, de cætero eos cum Deo coniungeret, tandem & ipse vitulos adorauit, & filii eius patrem suum impietate æquarunt, [vlciscar, inquit, sanguinem Iezrael super domum Iehu.] Sicut enim vltus est de domo Achab per regnum Iehu: sic vlciscetur etiam de domo Iehu. Regnantibus siquidem filiis eius, Azael, & Ader, seu Benedad, reges Syriæ bellum ipsis fecerunt, & subacto Israele vrbes Samariæ quamplurimas euerterunt. Nascitur ergo Prophetæ puerulus, cui & nomen inditur Iezrael, veluti Deo commissum in Naboth peccatum recordante. Viro namque iusto, & religioso iniustè trucidato, quomodo iustorum tutor ac patronus quieuisset? Contriturum igitur promittit arcum Israel in valle Iezrael. Victæ sunt enim, vt dixi, ab Azaele, & Ader tribus Israel. Et hæc quidem historicè. Age porrò, etiam in alteram scripturam conuenientia dicamus, ad spiritualem commentationem, siue sensum à Deo dicta reuocantes. Nobilis propter maiores Iudæorum Synagoga. Seruierunt enim Abraham, & filii ac nepotes eius Deo viuenti & vero: quin etiam iustitiæ studiosi cultores, & omnibus virtutum germanarum actionibus insignes admodum, & clari fuerunt, & in fide immobiles, & in omni genere bonitatis exercitati. Ast vbi fame compulsi Ægyptiis se commiscuerunt, ibique longo tempore permanserunt, eorum posteri alios mores induerunt, aliósque sensus, & cogitationes assumpserunt, indigenas de cætero imitari statuentes, consuetæque Patribus, & præclarè præstitæ pietatis paruam omnino rationem ducentes. Adorauerunt enim [creaturam potius quàm creatorem, & opera manuum suarum,] sicut scriptum est. Eò autem abominationis abierunt, & ita profanè vitam transierunt, vt vix vllum improbitatis

IV.

4.Reg.15.

Rom.1.
Mich.1.

A δεύτερος ἐξ Ἰωάχας βεβασίλευκεν Ἰωάς. καὶ ἔστι ἀνὴρ πονηρός. τρίτος Ἱεροβοάμ, οὗ καὶ βασιλεύοντος ἄρχεται τῆς προφητείας Ὠσηέ. τέταρτος Ἀζαρίας ἐξ Ἱεροβοάμ, καὶ αὐτὸς εἰδωλολάτρης. τοῦτον ἀπέκτεινεν ὁ Σελλούμ. ἐκεῖνο ἐπειδήπερ κέχριστο μὲν ὁ Ἰηού, ἵνα ἐκδικήσῃ τὸ αἷμα τοῦ Ναβουθαί, ὃς ἦν ἐξ Ἰεζραὲλ (πόλις δὲ αὕτη τῆς Σαμαρείας) καὶ ἵνα τὴν τοῦ Ἰσραὴλ εἰδωλολατρείαν ἐξελὼν, λοιπὸν ἀναπείσῃ προσ-

B άγεσθαι Θεῷ, εἶτα γέγονε καὶ αὐτὸς δαμάλεων προσκυνητής, δυσσεβεῖς δὲ οὐδὲν ἧττον οἱ ἐξ αὐτοῦ γεγόνασι παῖδες, ἐκδικήσω, φησί, τὸ αἷμα τοῦ Ἰεζραὲλ, ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰηού. καὶ ὥσπερ γὰρ ἐκδεδίκηκεν ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Ἀχαὰβ διὰ τῆς Ἰηοὺ βασιλείας, οὕτως ἐκδικήσει καὶ ἐκ τοῦ οἴκου Ἰηού. ἐν γὰρ ταῖς ἡμέραις τῶν υἱῶν αὐτοῦ πεπολέμηκεν Ἀζαὴλ βασιλεὺς Συρίας, καὶ μέν τοι Ἄδερ, καὶ νενικήκασι τὸν Ἰσραήλ, πλείστας δὲ ὅσας τῶν ἐν Σαμαρείᾳ πεπορθήκασι πόλεις. τίκτεται τοίνυν τῷ προφήτῃ παιδίον, ᾧ καὶ ὄνομα τὸ Ἰεζραέλ. οἱο-

C νείπως Θεοῦ τὴν ἐπὶ τοῦ Ναβουθαὶ πλημμεληθεῖσαν ἁμαρτίαν ἀναμιμνήσκοντος. ἀνδρὸς γὰρ δικαίου, καὶ εὐλαβοῦς ἀδίκως ἀνῃρημένου, πῶς ἂν ἠρέμησεν ὁ τῶν δικαίων προστάτης; συντρίψειν οὖν ἐπαγγέλλεται τόξον τοῦ Ἰσραὴλ ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰεζραέλ. νενίκηνται γάρ, ὡς ἔφην, ὑπό τε τοῦ Ἀζαὴλ, καὶ μέν τοι τοῦ Ἄδερ αἱ φυλαὶ τοῦ Ἰσραήλ. καὶ ὁ μὲν λόγος ἐν τούτοις, τῶν ἱστορικῶς πεπραγμένων. φέρε δὲ καὶ εἰς τὴν ἑτέραν γραφὴν τὰ εἰκότα λέγωμεν, ἀνακομίζοντες ἤδη πρὸς θεωρίαν πνευ-

D ματικὴν τὰ εἰρημένα παρὰ Θεοῦ. εὐγενὴς μὲν διὰ τοὺς πατέρας ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγή. λελατρεύκασι γὰρ οἱ ἀμφὶ τὸν θεσπέσιον Ἀβραὰμ Θεῷ ζῶντι, καὶ ἀληθινῷ. καὶ μὴν καὶ δικαιοσύνης γεγόνασιν ἐπιμεληταί, καὶ ἁπάσαις ἀγαθοεργίαις εὖ μάλα κατεστεμμένοι, καὶ γνησιότητι διαπρέποντες· καὶ ἀκλόνητον τὴν πίστιν, καὶ πᾶν εἶδος ἐπιεικείας ἐπησκηκότες. ἐπειδὴ δὲ λιμοῦ κατεπειχθέντος ἐπέμιξαν Αἰγυπτίοις, εἶτα μακροὺς ἐκεῖ-

E σε διατετελέκασι χρόνους, ἑτερότροποί τε; καὶ ἑτερογνώμονες οἱ ἐξ αὐτῶν γεγόνασι, τοῖς τῶν ἐνοικούντων ἔθεσιν ἕπεσθαι ἡρημένοι λοιπόν. καὶ ὀλίγα παντελῶς τῆς τοῖς πατράσιν ἐντελοῦς, καὶ ἐξαιρέτως κατορθουμένης εὐσεβείας πεφροντικότες. προσκεκυνήκασι γὰρ τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, καὶ τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτῶν, καθὰ γέγραπται. κατῴχοντο δὲ βδελυρίας εἰς τοῦτο, καὶ βεβήλου ζωῆς, ὡς τάχα που φαυλότητος

τρόπον ἔχειν ἀνεπιτήδευτον παντελῶς οὐδένα. καί μοι τὸ πάθος δοκοῦσι τοιοῦτο, ὅπερ ἂν πάθοι γυνὴ σοφή τε καὶ εὐγενὴς, τὸν μὲν ἑαυτῆς μεθεῖσα τρόπον, μόνον δ' οὐχὶ καὶ ἐρρῶσθαι φράσασα τοῖς εἰς εὐκοσμίαν ἐπιτηδεύμασιν· αἱρουμένη δὲ μᾶλλον τὸ ἐν εἴδει, καὶ σχήμασιν ὁρᾶσθαι πορνικοῖς. ὥσπερ γὰρ τρόπον ἡ τοιάδε γυνὴ τὰς ἁπάντων ἡδονὰς ἐφ' ἑαυτῇ πληροῖ, δυσχερείας ἁπάσης ἐξῃρημένης, οὕτω καὶ ἀνθρώπου ψυχὴ, τὴν τῆς εὐσεβείας ἀπονεύσασα σπουδασμάτων, καὶ ἀγάπης τῆς εἰς Θεὸν ἀλογήσασα, καὶ προσκεκλιμένη τῷ Σατανᾷ, ταῖς τῶν πονηρῶν πνευμάτων ἐπιθυμίας ἀποπληροῖ. ἐκπεπόρνευκεν ἐν Αἰγύπτῳ νοητῶς ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγή. προσέκειτο γὰρ, ὡς ἔφην, ταῖς τῶν δαιμονίων ἐπιθυμίαις εἰς πᾶν ὁτιοῦν τὴν αὐτοῖς καθ' ἡδονὴν ἀποφερομένη εὐκόλως. ἀλλ' ἐπεσκέψατό τε, καὶ ἠλέει Θεὸς, τὴν οὕτω διερριμμένην, καὶ σώφρονα πάλιν αὐτὴν ἀποφαίνειν ἤθελε· μόνον δὲ οὐχὶ καὶ σύνοικον ἐποίει τὴν βέβηλον ὁ πανάγνος τε, καὶ καθαρὸς, καὶ τέκνων ἐποίει μητέρα, καὶ ἀγάπης ἠξίου, διὰ τὸν ἐξ αὐτῆς γενόμενον πρωτότοκον, τουτέστι τὸν Ἰεζραὲλ, ὃς ἑρμηνεύεται σπορὰ Θεοῦ. ὅρα δὴ οὖν εἰς εἰκόνα καὶ τύπον τῶν οὕτω πανσόφως οἰκονομηθέντων παρὰ Θεοῦ τεθειμένον τὸν Ὠσηέ. συνάπτεται τῇ Γόμερ, πόρνῃ γυναικὶ προφήτης ἅγιος. ἡ δὲ τέτοκεν αὐτῷ τὸν Ἰεζραέλ. οὕτω καὶ Θεὸς ἐκάλει πρὸς οἰκειότητα διὰ τοῦ πανσόφου Μωσέως, τὴν τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴν, καὶ εἰς κοινωνίαν πνευματικὴν, διὰ τὸν ἐξ αὐτῆς ἐσόμενον πρωτότοκον, τουτέστι, Χριστὸν, ὅς ἐστι σπορὰ Θεοῦ κατὰ τὸ ἀληθές. γεγέννηται γὰρ ἐκ πατρὸς ὁ υἱὸς, καὶ εἰ γέγονε σάρξ. ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἂν ἑτέρως γένοιτο σαφὴς, καὶ εὐκρινεστάτη τῆς πνευματικῆς θεωρίας ἡ παράθεσις μὴ προενεχθέντων εἰς μέσον τῶν ἱστορικῶς γεγονότων, φέρε, πάλιν αὐτῶν ἐπιμνησόμεθα. ὅτι μὲν οὖν πόλις ἡ Ἰεζραὲλ παραπέπηχεν ἡμῖν ἐναργῶς ὁ λόγος. ἀλλ' ὡς ἐκ πόλεως τῆς Ἰεζραὲλ σημαίνει τὸν Ναβουθαί. τύπος δ' ἂν γένοιτο καὶ αὐτὸς τῆς ἐν Χριστῷ νοουμένης οἰκονομίας. ἑρμηνεύεται δὲ καὶ αὐτὸς, ἐρχόμενος. ὀνόματι δὲ τῷ τοιῷδε τὸν Ἐμμανουὴλ σημαίνει πλειστάκις τὸ γράμμα τὸ ἱερόν. εἴρηται μὲν οὖν πρὸς τὸν μακάριον προφήτην Ἀββακούμ. ἔτι μικρὸν, ὁ ἐρχόμενος ἥξει, καὶ οὐ χρονιεῖ. ψάλλει δέ που καὶ ὁ Δαβίδ, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου. καὶ μὴν καὶ αὐτὸς ὁ θεσπέσιος Βαπτιστὴς ἀποστέλλει τινὰς τῶν ἑαυτοῦ μαθητῶν

modum discere, & consectari prætermiserint. Ac mihi sanè idem illis videtur accidisse, quod mulieri sapienti nec ignobili, quæ moribus suis relictis, & honestatis, ac modestiæ studiis tantum non valere iussis, potius in specie & vestibus meretriciis conspici instituit. Quo enim modo mulier talis omnium voluptatibus seruit, omnis molestiæ secura: eodem modo anima hominis simul à rationibus pietatis deflexerit, charitatémque erga Deum flocci penderit; & ad Satanam inclinauerit, malignorum spirituum cupiditatibus obtemperat. Itaque fornicata est spiritualiter in Ægypto Iudæorum Synagoga. Prostabat enim, vt dixi, dæmonum desideriis, & ad omne quodcunque illis collibuisset, non difficile rapiebatur. Cæterùm ita proiectam visitauit, miseratus Deus, & denuo pudicam reddere molitus est, & propemodum contubernalem impuram illam, qui est omnium castissimus & purissimus, & matrem filiorum fecit, & charitate dignatus est, propter natum ex ea primogenitum, hoc est, Iezrael, quod Latinè sonat, *semen Dei*. Ergo Oseam in imaginem, & typum sapientissimæ huius administrationis Dei delectum intuere. Copulatur Gomer mulieri meretrici Propheta sanctus: illa ei peperit Iezrael. Ita Deus per sapientissimum Mosen Iudæorum Synagogam ad amicitiam & communionem spiritualem vocabat, propter nasciturum ex ea primogenitum, videlicet Christum, qui reuera est semen Dei. Natus est enim ex Patre Filius, quamuis caro factus sit. Quoniam vero spiritualis considerationis collatio perspicua, diiudicatúque facillima aliter fieri nequit, nisi rerum gestarum historiæ in medium producantur, age, iterum earum mentionem faciamus. Iezraelem fuisse ciuitatem, antea clarè docuimus. Sed quod ex ciuitate Iezrael Naboth significat, etiam hic typus esse queat œconomiæ, quam in Christo intelligimus. Nam & ipse Naboth redditur Latinè *venturus*; quo nomine Emmanuelem toties Scriptura sancta indicat. Dictum est ergo ad B. Abacuc, [adhuc modicum, & veniens veniet, & non tardabit] Psallit & Dauid quodam loco [benedictus qui venit in nomine Domini.] Quin & ipse D. Baptista quosdam è discipulis suis

a. Abac.

Psal. 117.

ad Dominum nostrum Iesum Christum ideo mittit percunctatum, [tu es qui venturus es, an alium expectamus?] Fuisse autem & hanc figuram Christi, plane ex iis quæ de eo scripta sunt perspicere licet. Concupiuit enim Achab possidere vineam eius, & locum tam eximium in hortum olitorium conuertere. Naboth indignè ferens, non se vineam patris sui dimissurum expressè profitetur. [Propitius sit mihi Deus, inquit, ne prodam vineam patris mei tibi.] Id postquam resciuit Deo inuisa, & impia Iezabel, Prophetarum persecutrix, & iustorum insidiatrix, peruersis molitionibus iusto cædem est machinata. Quem cum occidi curasset, maritum Achab possidere vineam iussit. Quare meritò indignatus Deus, vlturum se sanguinem Iezraelis promisit. Occisus est ergo Achab à Iehu, vt diximus, & simul longè improbissima Iezabel. Age igitur, ad Christum accommodemus, quæ veteribus velut in typo gesta sunt. Propheta enim Esaias ait, [vinea facta est dilecto in cornu, in loco pingui. Et erat vinea homo Iuda, noua planta, dilecta.] Verùm duces Israel, quorum figura esse possit Achab regnans, desiderarunt habere vineam eius, non vt esset hæreditas electa, id est, vinea: sed vt deserta & inculta, hortus olerum fieret; hoc est, propter conditionem sine comparatione inferiorem deiiceretur: etenim vinea ab horto olitorio nimium quantum differt. Et quod in his adhuc eminet, non est obscurum. Sub Christum quippe redacti Iudæorum populi, quomodo non vineis palmitum copia florentibus, & fertilissimis similes erant futuri, habendique ab omnibus? viuentes autem Pharisæorum institutis & moribus, discentésque doctrinas, ac mandata hominum, nihil prorsus dissimiles herbis humo propinquissimis, quę & facilè succumbunt atque marcescunt. Quocirca appetebant quidem Iudæorum primores vineam Christi, vt sortem propriam, & in hortum olerum: verùm persuadere illi non potuerunt, vt patris sui vineam ipsis proderet. quid deinde occipit Deo exosa Iezabel, hoc est, gregaria multitudo, subdita principibus, id est, synagoga? cum principum nequitia, & dolo conspirans, iustū & sanctū Naboth persequitur, hoc est, *qui venit*, efficitque vt morte multetur.

Matt. 11.

3. Reg. 21.

Esai. 5.

Esai. 29.

A πρὸς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. καὶ δὴ διεπυνθάνετο λέγων, σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν; ὅτι δὲ ἦν εἰς εἰκόνα Χριστοῦ, καὶ τοῦτο σαφῶς ἐκ τῶν ἐπ᾽ αὐτοῦ γεγραμμένων εἰσόμεθα. ἐπεθύμει μὲν γὰρ ὁ Ἀχαὰβ κατακτήσασθαι τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ, καὶ εἰς κῆπον λαχάνων μετασκευάσαι τὸ οὕτως ἐξαίρετον χωρίον. ὁ δὲ ἠγανάκτει πρὸς τοῦτο. καὶ ὡς οὐκ ἂν προοῖτό ποτε τὸν τοῦ πατρὸς ἀμπελῶνα, διϊσχυρίζετο σαφῶς. μή μοι γὰρ B γένοιτο, φησί, προδοῦναι ἀμπελῶνα πατρός μου σοι. ἐπειδὴ δὲ τοῦτο μεμάθηκεν ἡ θεομισὴς καὶ βέβηλος Ἰεζάβελ, ἡ τοὺς προφήτας διώκουσα, καὶ τοῖς δικαίοις ἐπιβουλεύουσα, δυστρόφοις ἐπιχειρήμασιν ἐξεμηχανᾶτο τῷ δικαίῳ τὸν φόνον. καὶ δὴ καὶ ἀναιρεθῆναι παρασκευάσασα, κληρονομεῖν ἐκέλευε τῷ συνῳκηκότι, φημὶ δὴ, τῷ Ἀχαάβ. ἐπὶ τούτοις εἰκότως ἠγανάκτει Θεός. καὶ δὴ καὶ ἐκδικήσειν ἐπαγγέλλεται τὸ αἷμα τοῦ Ἰεζραέλ. ἀνῄρηται γοῦν Ἀχαὰβ ὑπὸ Ἰηοῦ, καθάπερ ἤδη προείπομεν. C προσαπώλετο δὲ αὐτῷ καὶ ἡ παμπόνηρος Ἰεζάβελ. Φέρε δὴ οὖν, εἰς Χριστὸν ἀναφέρωμεν τὰ ὡς ἐν τύπῳ τοῖς πάλαι γεγενημένα. ὁ μὲν γὰρ προφήτης Ἡσαΐας, ὅτι ἀμπελὼν ἐγενήθη τῷ ἠγαπημένῳ ἐν κέρατι, ἐν τόπῳ πίονι. καὶ ἦν ὁ ἀμπελὼν ἄνθρωπος τοῦ Ἰούδα, νεόφυτον, ἠγαπημένον. ἀλλ᾽ οἱ τοῦ Ἰσραὴλ ἡγούμενοι, ὧν ἂν εἴη καὶ τύπος ὁ Ἀχαὰβ βασιλεύων, ἐπεθύμησαν ἔχειν τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ· οὐχ ἵνα ᾖ κλῆρος ἐξαίρετος, τουτέστιν, ἀμπελών· ἀλλ᾽ ἵνα χερσούμενος κῆ- D πος γένοιτο λαχανίας, τουτέστιν, ἐπί τι ἀσυγκρίτως ἔλαττον καταφέροιτο, πλείστη γὰρ ὅση κήπου λαχάνων πρὸς ἀμπελῶνα διαφορά. καὶ τὸ ἔτι μεῖζον ἐν τούτοις, οὐκ ἀσυμφανές. γεγονότες μὲν γὰρ ὑπὸ Χριστῷ τῶν Ἰουδαίων οἱ δῆμοι, πῶς οὐκ ἔμελλον ἂν εὐκληματούσαις ἀμπέλοις, καὶ μὴν καὶ γονιμωτάταις ἐν ἴσῳ τε εἶναι, καὶ φαίνεσθαι; διαζῶντες δὲ τοῖς τῶν Φαρισαίων ἔθεσί τε, καὶ τρόποις, καὶ μανθάνοντες διδασκαλίας, ἐντάλ- E ματα ἀνθρώπων, κατ᾽ οὐδένα τρόπον διενεγκεῖν τῶν χθαμαλωτάτων λαχάνων. ἃ καὶ λίαν εὐκόλως πίπτει καὶ μαραίνεται. οὐκοῦν ἐγλίχοντο μὲν οἱ τῶν Ἰουδαίων καθηγηταὶ τὸν ἀμπελῶνα Χριστοῦ κλῆρον ἴδιον ἔχειν, καὶ εἰς κῆπον λαχανίας· ἀλλ᾽ οὐκ ἔπειθον καταπροδοῦναι σφίσι τὸν τοῦ πατρὸς ἀμπελῶνα. εἶτα, τί δέδρακεν ἡ θεομισὴς Ἰεζάβελ; τουτέστιν, ἡ ἀγελαία πληθύς, ἡ ὑπὸ χεῖρα τῶν ἡγουμένων, ἤγουν ἡ συναγωγή, τῇ τῶν ἡγουμένων συνδραμοῦσα *κακίᾳ καὶ δόλῳ. μέτεισι τὸν δίκαιον, τὸν ὅσιον Ναβουθαί, τουτέστι, τὸν ἐρχόμενον. καὶ δὴ καὶ ἀναιρεθῆναι παρεσκεύασεν.

* ἴσ. κακοτροπίας

ἀνῄρηται γὰρ συκοφαντούμενος ὁ Ἐμμανουήλ. ἀλλ' ὅτι μὴ ἀνεκτὸν τὸ χρῆμα Θεῷ, σαφὲς ἂν γένοιτο τῷ λέγεσθαι τῷ προφήτῃ Ὠσηέ. Διότι, ἔτι μικρὸν, καὶ ἐκδικήσω τὸ αἷμα τοῦ Ἰεζραὲλ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰούδα, καὶ καταπαύσω βασιλείαν οἴκου Ἰσραήλ. ἐκδεδίκηται γὰρ, ὡς ἔφην, τὸ αἷμα Χριστοῦ ἐκ παντὸς Ἰσραήλ. ἐπειδὴ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, καθ' ὃ καὶ ἡ προφητεία γέγονεν, ὠνομάζοντο διῃρημένως, Ἰούδας μὲν οἱ μεμενηκότες ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, Ἰσραὴλ δὲ πάλιν οἱ ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, ἵνα τὸ ἐκ παντὸς Ἰσραὴλ ὁρῷτο σημαίνειν, φησὶν ἀναγκαίως, ἐκδικήσειν τὸ αἷμα Ἰεζραὲλ ἐκ τοῦ οἴκου Ἰούδα· καταπαύσειν δὲ καὶ τὴν βασιλείαν τοῦ οἴκου Ἰσραήλ. τοῦτο καὶ ὁ θεσπέσιος Ἰακὼβ προκατεμεμήνυκε, λέγων· οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται, καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν. ἐπιλάμψαντος γὰρ ἡμῖν τοῦ Ἐμμανουήλ, τότε δὴ τότε καὶ ἐκ μέσου γέγονεν ἡ βασιλεία τοῦ Ἰσραήλ. καὶ γοῦν Ἡρώδης Ἀντιπάτρου παῖς, Ἀσκαλωνίτης, τῆς Ἰουδαίων ἦρχε χώρας, γεννωμένου Χριστοῦ. συντρίψειν δὲ καὶ αὐτὸ τὸ τόξον τοῦ Ἰσραὴλ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, κατεπαγγέλλεται, τουτέστι, κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ. τόξον γὰρ δυνατῶν ἠσθένησε, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καίτοι κρατήσειν ὑπειληφότων τοῦ Ἐμμανουήλ. καὶ τοῦ μὲν ἐχθροῦ ἐξέλιπον αἱ ῥομφαῖαι εἰς τέλος. ἐξελύθη δὲ νεῦρα βραχιόνων αὐτῶν. οὐ γὰρ νενικήκασι τὸν ἀνίκητον. καταστοχαζόμενος δὲ ὥσπερ τῆς πνευματικῆς θεωρίας τὸ βάθος, κάτεισιν εὐθὺς ἐπὶ τὰ ἱστορικῶς πεπραγμένα, λέγων ὅτι συντρίψω τὸ τόξον τοῦ Ἰσραὴλ ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰεζραέλ. ἐκεῖ γὰρ νενίκηκεν Ἀζαὴλ ὁ βασιλεὺς Συρίας ἀντεξάγοντα τὸν Ἰσραήλ. ἐπειδὴ δὲ προσήκειν ὑπολαμβάνω, τῆς ἀναγκαίας καὶ πνευματικῆς θεωρίας οὐκ ἀποκομίζειν τὸν λόγον, ἐκεῖνό φημι. τὸ λυποῦν οὐδὲν, καθάπερ ἔγωγε οἶμαι, κοιλάδα νοεῖσθαι τοῦ Ἰεζραὲλ, τουτέστι, τῆς τοῦ Θεοῦ σπορᾶς, ἤτοι Χριστοῦ τὸ ἐν τῷ κήπῳ μνημεῖον, ἐν ᾧ καὶ ἡ ἀνάστασις ἐπακολουθήσασα τῷ πάθει, νενίκηκε πάντα τρόπον Ἰουδαϊκῶν τολμημάτων. λέλυται γὰρ αὐτῶν διὰ τῆς ἀναστάσεως τὰ δύστροπα, καὶ θεοστυγῆ, καὶ μιαιφόνα τολμήματα. ᾤοντο μὲν γὰρ ἐκ μέσου ποιεῖν δύνασθαι τὸν υἱὸν, ἵνα καὶ κλῆρον ἴδιον ἔχοιεν τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ. ἀλλ' ἐν μνημείῳ τεθεὶς, ἀνεβίω πάλιν, ἄπρακτα τῆς ἐκείνων ἐπιβουλῆς ἀποφαίνων τὰ σκέμματα, καὶ μονονουχὶ συντρίβων τὰ τόξα, διὰ τοῦ μηδὲν ἔτι δύνασθαι παθεῖν. καὶ ἐκβάλλει μὲν αὐτοὺς τοῦ ἀμπελῶνος ὡς θεομισεῖς,

A Interficitur enim calumniis appetitus Emmanuel. Eam rem Deo visam intolerabilem, liquere potest inde, quod Oseæ Prophetæ dicitur. [Idcirco adhuc modicum, & vlciscar sanguinem Iezrael super domum Iuda, & quiescere faciam regnum domus Israel.] Vindicatus est enim, vt dixi, sanguis Christi ex toto Israel. Quoniam verò tempore illo, quibus datum est hoc vaticinium distinctè nominabantur, Iudas B quidem qui manserant Hierosolymis; Israel qui erant in Samaria, vt Israelem vniuersè significare videatur, dicere debuit, vlturum se sanguinem Iezrael ex domo Iuda, & finem impositurum regno domus Israel. Hoc item diuinus Iacob ante expressit, his verbis: [Non deficiet princeps ex Iuda, & dux de femore eius, donec veniat cui repositum est; & ipse expectatio gentium.] Vbi enim Emmanuel illuxit, tunc, tunc, inquam, etiam è medio sublatum est regnum Israel. Itaque Herodes Antipatri C filius Ascalonites Iudeæ Christo nato præfuit. Contriturus etiã ipsum arcum Israel in illa die, hoc est, illo tempore promittitur. [Arcum enim fortium infirmauit,] vt scriptum est: tametsi Emmanuelem se subacturos existimauerãt. [Et inimicorum quidem gladii defecerunt in finem,] & dissolutum est robur brachiorum ipsorum. Non enim vicerunt inuictum. Quodammodo autem spiritualis considerationis profunditatem parans, ad historicè gesta mox D descendit, & ait: [Quia conteram arcum Israel in valle Iezrael.] Ibi siquidem Azael Syriæ rex Israelem contrà copias educentem debellauit. Et quia conuenire iudico, à præcipua & spirituali commentatione sermonem non abducere, illud aio, nihil esse incommodi, mea sententia, intelligi per vallem Iezrael (hoc est, seminis Dei, siue Christi) monumentum in horto, in quo & resurrectio passionem consecuta, de E omni genere malorum facinorum à Iudæis susceptorum triumphauit. Per resurrectionem siquidem eorum parua, & Deo exosa, & cruenta consilia ad nihilum reciderunt. Sperabant enim, se posse è medio tollere filium, vt etiã vineam eius sibi propriã sortem haberẽt. Sed in sepulchro collocatus reuixit, & meditatas ipsorum insidias inefficaces reddidit, & quasi arcus contriuit per id, quod amplius pati nihil potest. Et ipsos quidem è vinea, vt Deo detestandos,

Gen. 49.

1. Reg. 2.

Psal. 9.
Hal. 36.

Matth. 21

& scelestos, & Domini interfectores eiicit, eámque aliis agricolis, bonis & gratis, & operis faciendi cupidissimis, iuxta parabolam euangelicam, locat.

Et concepit adhuc, & peperit filiã, & dixit ei: Voca nomen eius Absque misericordia, quia nequaquam addam vltra misereri domui Israel: sed aduersans aduersabor eis. Filiorum verò Iuda miserebor, & saluabo eos in Domino Deo suo, & nõ saluabo eos in arcu, neque in gladio, neque in bello, neque in curribus, neque in equis, neque in equitibus.

V. Post natum Iezrael, nata est Prophetæ puellula ex Gomer, cui & nomen iussit imponi, videlicet, Absque misericordia. Adiungit statim occasionem, & causam illico clarè aperit, dicens, nulla amplius venia se Israel dignaturum: sed quasi contra eos insurrecturum, & loco infensissimi hostis futurum, ipsorúmque fœlicitati viriliter aduersaturum, vt in extremã miseriam præcipitentur, & verè intolerandam calamitatem perferant. Deo quippe resistente, afflictis nusquam relinquitur auxilium. [Si enim clauserit contra hominem, quis aperiet?] inquit. Et vtait idem Propheta, [manum excelsam quis auertet?] aut cælesti sentẽtia cõdemnati quis miserebitur? Omnia quippe nutum diuinũ sequuntur, & quæ Dominus ritè facere voluerit, id citra moram omnimodis perficitur, creatura illi cooperante, & dominantis auctoritatem comitante. Sic puniuit Ægyptios, aquis in sanguinem, & cinere seu puluere in ciniphes commutatis, & deiecta grandine horribili, propemodum etiam triduanis tenebris diffusis, & aliis omnibus suppliciis inflictis. Quare puellæ nomen Absque misericordia vtiliter ac necessariò imponitur, vt causam rei curiosius sciscitantes semper, & cognoscẽtes qui tũc Deum per seductionẽ cultus multorũ Deorum offenderant, ad meliora, & rationi magis consentanea cogitanda, faciendáque inducãtur, & de cætero prudenter, saltem posterioribus cogitationibus iram diuinam amoliri cupiant, vniuersorũ Deum offensum, beneuolũ sibi, ac mitem efficientes. Videtur autẽ Propheta rursus nobis hoc loco Israelẽ à Theglatphalasar, & Salmanasar Assyriorum regibus captum subindicare,

καὶ πονηρούς, καὶ κυριοκτόνους· ἐκδίδωσι δὲ γεωργοῖς ἑτέροις αὐτόν, ἀγαθοῖς καὶ εὐγνώμοσι, καὶ φιλεργεστάτοις, κατὰ τὴν τοῦ εὐαγγελίου παραβολήν.

Καὶ συνέλαβεν ἔτι, καὶ ἔτεκε θυγατέρα, καὶ εἶπεν αὐτῷ· κάλεσον τὸ ὄνομα αὐτῆς οὐκ ἠλεημένη. διότι οὐ μὴ προσθήσω ἔτι ἐλεῆσαι τὸν οἶκον Ἰσραήλ, ἀλλ' ἢ ἀντιτασσόμενος ἀντιτάξομαι αὐτοῖς. τοὺς δὲ υἱοὺς Ἰούδα ἐλεήσω, καὶ σώσω αὐτοὺς ἐν κυρίῳ Θεῷ αὐτῶν, καὶ οὐ σώσω αὐτοὺς ἐν τόξῳ, οὔτε ἐν πολέμῳ, οὔτε ἐν ἅρμασιν, οὔτε ἐν ἵπποις, οὔτε ἐν ἱππεῦσι.

Μετὰ δὲ τὸ τεχθῆναι τὸν Ἰεζραὴλ γεγέννηται τῷ προφήτῃ κόριον ἐκ τῆς Γόμερ, ᾧ καὶ ὄνομα κεῖσθαι δεῖν προστέταχε, τὸ, οὐκ ἠλεημένη. ἐπιφέρει δὲ παραχρῆμα τοῦ τοιοῦδε τὴν πρόφασιν, καὶ τὴν αἰτίαν εὐθὺς καθίστησιν ἐναργῆ, οὐδὲ μιᾶς ἔτι φειδοῦς ἀξιωθήσεσθαι λέγων τὸν Ἰσραήλ. ἀντιταχθήσεσθαι δὲ ὥσπερ αὐτοῖς, καὶ ἐν τάξει γενέσθαι τῶν ὅτι μάλιστα πολεμιωτάτων. καὶ ταῖς εὐπραγίαις αὐτῶν ἀντιπεσεῖσθαι γενναίως, ὡς εἰς ἐσχάτην αὐτοὺς ἀθλιότητα κατολισθαίνειν, καὶ δύστοιστον ἀληθῶς ἀνατλῆναι συμφοράν. Θεοῦ γὰρ ἀθετηκότος, οὐδαμόθεν ἂν γένοιτο τοῖς παθοῦσιν ἡ ὄνησις. ἐὰν γὰρ κλείσῃ κατὰ ἀνθρώπου, τίς ἀνοίξει; φησίν. καὶ ἥ φησιν ὁ προφήτης, τὴν χεῖρα τὴν ὑψηλήν, τίς ἀποστρέψει; ἢ τίς ἐλεήσει τὸν διὰ τῆς ἄνωθεν ψήφου καταδεδικασμένον; πάντα γὰρ τοῖς θείοις ἕπεται νεύμασι. καὶ ὅπερ ἂν ἕλοιτο κατορθοῦν ὁ δεσπότης, τοῦτο ἀμελητὶ πάντη τε, καὶ πάντως διαπεραίνεται, συνεργαζομένης αὐτῷ τῆς κτίσεως, καὶ ταῖς τοῦ κρατοῦντος ἀκολουθούσης ψήφοις. οὕτω κεκόλακεν Αἰγυπτίους, μεταστοιχειουμένων τῶν ὑδάτων εἰς αἷμα, καὶ τῆς αἰθάλης εἰς σκνῖπας, καὶ ἀφορήτου χαλάζης καταπεμφθείσης, μακροῦ δὲ καὶ τριημέρου καταχεομένου σκότους, καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων αὐτοῖς ἐπενηνεγμένων. οὐκοῦν ὄνομα τῇ κόρῃ τὸ οὐκ ἠλεημένη, χρήσιμόν τε καὶ ἀναγκαίως. ἵνα τὴν αἰτίαν τοῦ πράγματος φιλοπευστοῦντες ἀεὶ, καὶ δὴ καὶ μανθάνοντες οἱ τότε τηνικάδε διὰ τῆς πολυθέου πλάνης προσκεκρουκότες Θεῷ, φρονεῖν τε, καὶ δρᾶν ἀναπείθοιντο τὰ ἀμείνω, καὶ θρησκευτικώτερα, λοιπόν τε μεταφοιτῆσαι πρὸς τὸ ἐλεεῖσθαι σωφρόνως, κἂν γοῦν τοῖς δευτέροις ἀποσείσασθαι τὴν ὀργήν, εὐμενῆ καὶ πρᾶον ἐφ' ἑαυτοῖς καταστήσαντες λελυπημένον τὸν ὅλων Θεόν. ἔοικε δὲ πάλιν ὁ προφητικὸς ἡμῖν ἐν τούτοις ὑποδηλοῦν λόγος τὰς γεγενημένας αἰχμαλωσίας τοῦ Ἰσραήλ, ὑπό τε τοῦ Θεγλαφαλασάρ, καὶ μήν τοι Σαλμανασὰρ βασιλέων Ἀσσυρίων,

οἱ μετῴκησαν ἐκ Σαμαρείας τὸν Ἰσραὴλ εἰς τὰ ὄρεια Περσῶν, καὶ Μήδων, τὰς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ καταδῃώσαντες πόλεις. ἀλλ' οὐκ ἂν ταῖς οὕτω δειναῖς περιπεπτώκασι συμφοραῖς, ἐπαμύνειν αὐτοῖς ἐθέλοντος Θεοῦ. μᾶλλον δὲ, μὴ οἱονεί πως καὶ ἀντεξάγοντος, καὶ ἐν τάξει πολεμίου ἀνθεστηκότος. ἔφη γὰρ ἐναργῶς, ὅτι ἀντιτασσόμενος ἀντιτάξομαι αὐτοῖς. ἐλεήσειν δὲ τοὺς υἱοὺς Ἰούδα καταπαγγέλλεται, καὶ σώσειν αὐτοὺς, οὐ πολέμου νόμῳ (τοῦτο γάρ ἐστιν, οὐκ ἐν ἅρμασιν, οὐδὲ ἐν ἵπποις.) ὃ δὴ καὶ τετέλεσται, τοῦ Σενναχηρεὶμ περιέχοντος κύκλῳ τὴν Ἱερουσαλήμ. ὅτε καὶ τῆς θείας δόξης κατεφλυάρει Ῥαψάκης, ὡς οὐκ ἂν ἰσχύσειεν εἰπὼν ἀνασῶσαι Θεὸς τήν τε Ἱερουσαλήμ, καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ. προσεκόμιζε δὲ εἰς ἀπόδειξιν τοῦ πάντη τε, καὶ πάντως ἁλώσεσθαι καὶ αὐτοὺς, τὸ μὴ δεδυνῆσθαι τοὺς ἐν Σαμαρείᾳ θεοὺς ἐξελέσθαι τοὺς ἑαυτῶν. ἀλλ' ἐσώζετο παραδόξως ὁ Ἰούδας, τουτέστιν, αἱ τὴν Ἱερουσαλὴμ οἰκοῦσαι δύο φυλαί. ἐξῆλθε γὰρ ἄγγελος κυρίου, φησὶν, καὶ ἀνεῖλεν ἐκ τῆς παρεμβολῆς τῶν Ἀσσυρίων μιᾷ νυκτὶ, ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδας. ᾖδόν τε οὕτως οἱ σεσωσμένοι· καὶ τῆς ἐπ' αὐτοῖς γεγενημένης μεγαλουργίας τοὺς τρόπους ἀφηγοῦντο, λέγοντες· οὗτοι ἐν ἅρμασι, καὶ οὗτοι ἐν ἵπποις· ἡμεῖς δὲ ἐν ὀνόματι κυρίου Θεοῦ ἡμῶν μεγαλυνθησόμεθα. αὐτοὶ συνεποδίσθησαν, καὶ ἔπεσον· ἡμεῖς δὲ ἀνέστημεν, καὶ ἀνωρθώθημεν. ἀλλ' ἱστορικῶς μὲν ἡμῖν εἰρήσθω ταυτί.

Ἴωμεν δὲ αὖ καὶ ἐφ' ἑτέρας ἐννοίας, φημὶ δὲ πάλιν τὰς ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ. μετὰ γάρ τοι τὸ τεκεῖν αὐτὸν τὸν Ἰεζραὲλ, τουτέστι, τὴν τοῦ Θεοῦ σποράν, ἵνα νοῇς τὸν Ἐμμανουὴλ, οὗ καὶ ἐκδικήσειν τὸ αἷμα κατεπηγγέλλετο, τίκτεται τῇ Γόμερ, τουτέστι, τῇ πεπορνευμένῃ τῶν Ἰουδαίων συναγωγῇ, θυγάτηρ, ἤτοι πλῆθος, ὃ καὶ πρέπον ἂν εἴη τὸ καλεῖσθαι οὐκ ἠλεημένην. αὐτὴ γὰρ ἀπέκτεινε τὸν Ἰεζραὲλ, τουτέστι Χριστόν. ταύτῃ τοι δικαίως ἐχθρὸν, καὶ πολεμιώτατον εὑρίσκει Θεόν. καὶ ἀνηκέστοις εὐθὺς ὑπομεμένηκε συμφοραῖς, ταῖς Ῥωμαίων δυνάμεσιν ἐκπεπορθημένων, καὶ τὸν διαβόητον ὑποστᾶσα πόλεμον, ὅτε καὶ γυναῖκες τῶν ἰδίων ἥψαντο τέκνων, καὶ ᾗ φησὶν ὁ προφήτης Ἱερεμίας, χεῖρες γυναικῶν οἰκτιρμόνων ἥψησαν τὰ παιδία ἑαυτῶν, καὶ φύσεως ἀνθρωπίνης ἀλογήσασαι νόμων, καὶ φιλοστοργίας ἀμάχου ῥαθυμεῖν αὐτὰς ἀναγκάζοντος τοῦ λιμοῦ. ἀλλὰ καὶ ταυτὶ μὲν ἅπαντα τοῖς ἠσεβηκόσι συμβέβηκεν. ἐλεήσειν

A qui è Samaria, eius vrbibus illata vastitudine, eundem ad montes Persarum, & Medorum transtulerunt. Atque in tam graues calamitates non incidissent, si Deus defendere eos voluisset: imò nisi quodammodo aciem contra eduxisset, & instar hostis aduersarus esset. Ait enim apertè, [aduersans aduersabor illis.] Misericordiam autem filiis Iudæ tributurum se pollicetur, & saluaturum eos, non lege ac more militari, hoc enim est quod [dicit, non in curribus, nec in equis] quod etiam præstitum est, Senacherim Hierosolymam obsidione circundante, quando & aduersus Dei gloriam Rabsaces blaterabat, dicebátque, non posse Deum Hierosolymam, & incolas eius tueri, adducebátque pro argumento firmissimo; planè ipsos quoque in potestatem venturos, quod Dii in Samaria suos eripere nequiuissent. Sed enim seruatus est Iudas mirabiliter, hoc est, Hierusalem habitantes duæ tribus. [Exiuit enim angelus Domini, inquit, & occidit ex castris Assyriorum vna nocte centum octoginta quinque millia.] Saluati tum cantabant, & modum rei tam ingentis in se perpetratæ narrabant, dicentes, [hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine Dei nostri magnificabimur. Ipsi velut compedibus implicati sunt, & ceciderunt: nos autem resurreximus, & erecti sumus.] Verũ ista à nobis historicè dicta sunto.

4. Reg. 19

Exod. 15

Psal. 19

D Procedamus ad alios sensus, ad Christum, inquam. Post natum quippe Iezraelem, id est, *Dei semen* (vt intelligas Emmanuelem, cuius & sanguinem se vlturum promittit) parit Gomer (hoc est, fornicata Iudæorum synagoga) filiam, siue multitudinem, quæ decenter vocari possit Absque misericordia. Ipsa quippe occidit Iezrael, Christum puta. Quocirca iure inimicum, & infensissimum sibi Deum inuenit, statimque calamitates immedicabiles, à Romanis exercitibus deuastata, & bellum longè latéque auditum perpessa sustinuit, quando & mulieres infantes suos comederunt, & vt est apud Prophetam Hieremiam, [manus mulierum misericordium coxerunt filios suos,] & leges naturæ humanæ spreuerunt, cùm fames eas philostorgiam, alioqui inexpugnabilẽ, negligere compelleret. Porrò hæc omnia ob impietates designatas illis euenerunt.

Thren. 4

Spondet

Spondet autem, se misericordia filios Iuda prosecuturum, hoc est, qui secundùm disciplinam, & regenerationem per spiritum, Christi filii euaserunt, qui de tribu Iuda fuit. Si enim per euangelium quidam sanctis Apostolis in Christo generantur, quomodo non magis per Christum ipsum? de quibus etiam ait, [ecce ego & pueri quos dedit mihi Deus.] Saluantur itaque in Christo Domino, & Deo vniuersorum, non arma mouentes terrestria & carnalia: sed in virtute saluantis; & concutiente quidem principatus & thronos, triumphante autem cruce sua aduersariorum cateruas, & malignas potestates euertente, & dante diligētibus se [calcare super serpentes, & scorpiones, & super omnem virtutē inimici.] Appositissimè autē incredulum, & effrænem, & Domini interfectorem populum Iudæorum mulieri comparauit, illi, inquam, quæ dicta est Absque misericordia. Indicium enim imbecillitatis est mulier; & animi haud virilis, atque fracti symbolum aptissimè intelligi queat. Tales sunt omnes, qui institutionem per Christum non susceperunt, nec in diuinis, & sanctis mandatis eius ingredi sustinuerunt. Quamobrem Oseas Propheta, inquit, [conuertere Israel ad Dominum Deum tuum, quia infirmata es in iniquitatibus tuis.] Et iterum, de mandatis Saluatoris idem, [quia rectæ viæ Domini, & iusti ambulabunt in eis; impii autē infirmabuntur in eis.] Idem alicubi de iis qui occiderunt Iezrael, id est, Christū, & [humiliabitur superbia Israel in facie eius. Et Israel, & Ephraim infirmabuntur in iniquitatibus suis.

Esai. 8.

1.Cor.10. Colos. 2.

Luc.10.

Osee 14.

Osee 7.

Et ablactauit eam quæ Absque misericordia dicebatur. Et concepit adhuc, & peperit filiū. Et dixit Dominus, voca nomē eius, Nō populus meus. Quia vos nō populus meus, & ego nō sum vester.

VI. Nascitur Gomer quasi è vestigio, nec ita multo post infans alius, quem Deus vocari iussit Non populus meus. Rei occasio mox solutione huiuscemodi exponitur. [Vos enim, inquit, non populus meus, & ego nō sum vester.] Constare igitur etiā hinc potest, ad reprehēsionem peccatorum, & ad certam correctionem contemptorum, erroréque abductorum hæc historicè facta esse: imagines autem erant eorū, quæ Hierosolymitis olim euentura forēt, vnigenito humanam naturam iam induto,

A διὰ τοὺς υἱοὺς Ἰούδα κατεπαγγέλλεται, τουτέστι, τοὺς κατὰ μάθησίν τε, καὶ ἀναγέννησιν τὴν διὰ τοῦ πνεύματος υἱοὺς γεγονότας Χριστοῦ, τοῦ ἐκ φυλῆς Ἰούδα. εἰ γὰρ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου γεννῶνταί τινες ἐν Χριστῷ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, πῶς οὐχὶ μᾶλλον δι' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ; περὶ ὧν καί φησι· ἰδοὺ ἐγὼ, καὶ τὰ παιδία ἅ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός. σώζονται τοίνυν ἐν Χριστῷ τῷ κυρίῳ καὶ Θεῷ τῶν ὅλων, οὐχ ὅπλα κινοῦντες ἐπίγειά τε, καὶ σαρκικὰ, ἀλλ' ἐν δυνάμει τοῦ σώζοντος. καὶ κατασείοντος μὲν ἀρχὰς B καὶ θρόνους, θριαμβεύοντος δὲ τῷ ἰδίῳ σταυρῷ τῶν ἀντικειμένων τὰ στίφη, καὶ δυνάμεις καταστρέφοντος πονηρὰς, καὶ διδόντος τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν πατεῖν ἐπάνω ὄφεων, καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. εὖ δὲ δὴ σφόδρα τὴν ἀπειθῆ, καὶ ἀφηνιον, καὶ κυριοκτόνον τῶν Ἰουδαίων πληθὺν γυναικὶ παρεικάζει, φημὶ δὴ τῇ οὐκ ἠλεημένῃ. σημεῖον μὲν γὰρ ἡ γυνὴ καὶ φρονήματος ἀνάνδρου, καὶ κεκλασμένου τύπος ἂν νοοῖτο, καὶ μάλα C σαφῶς. τοιοίδε δὲ πάντες, ὅσοι τὴν διὰ Χριστοῦ μὴ προσεδέξαντο παίδευσιν, μήτε μὴν ἠνέσχοντο κατόπιν ἰέναι τῶν θείων αὐτοῦ, καὶ ἁγίων διαταγμάτων. καὶ γοῦν ὁ προφήτης Ὠσηὲ, ἐπιστράφηθι, φησὶν, Ἰσραὴλ, πρὸς κύριον τὸν θεόν σου, διότι ἠσθένησας ἐν ταῖς ἀδικίαις σου. καὶ πάλιν περὶ τῶν τοῦ σωτῆρος ἐνταλμάτων ὁ αὐτὸς, διότι εὐθεῖαι, φησὶν, αἱ ὁδοὶ τοῦ κυρίου, καὶ δίκαιοι πορεύσονται ἐν αὐταῖς. οἱ δὲ ἀσεβεῖς ἀσθενήσουσιν ἐν αὐταῖς. καὶ ὁ αὐτὸς δήπου φησὶν Ὠσηὲ περὶ τῶν ἀποκτονότων τὸν D Ἰεζραὴλ, τουτέστι Χριστόν. καὶ ταπεινωθήσεται ἡ ὕβρις τοῦ Ἰσραὴλ εἰς πρόσωπον αὐτοῦ. καὶ Ἰσραὴλ, καὶ Ἐφραὶμ ἀσθενήσουσιν ἐν ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν.

Καὶ ἀπεγαλάκτισε τὴν οὐκ ἠλεημένην. καὶ συνέλαβεν ἔτι, καὶ ἔτεκεν υἱόν. καὶ εἶπε. κάλεσον τὸ ὄνομα αὐτοῦ, οὐ λαός μου. διότι ὑμεῖς οὐ λαός μου, καὶ ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ὑμῶν.

Τίκτεται κατὰ πόδας, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν τῇ E Γόμερ παιδίον ἕτερον, ὃ διένεφη καλεῖσθαι θεὸς, οὐ λαός μου. καὶ κεῖται εὐθὺς τῇ τοιᾷδε λύσει πλέκεται πάλιν πρόφασις. ὑμεῖς γὰρ, φησὶν, οὐ λαός μου, καὶ ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ὑμῶν. δῆλον δ' ἂν εἴη κἀκ τοῦδε λοιπὸν, ὡς εἰς ἔλεγχον τῶν ἡμαρτηκότων, καὶ εἰς ἐπανόρθωσιν ἀσφαλῆ τῶν καταφρονεῖν ἠρημένων, καὶ εἰς πλάνησιν ἀπονενευκότων ἐπράττετο μὲν ἱστορικῶς τὰ τοιάδε. τύποι δὲ ἦσαν τῶν συμβησομένων κατὰ καιροὺς τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, ἐνανθρωπήσαντος ἤδη τοῦ μο-

νοήμοσι, καὶ τὸ τίμιον ὑπὲρ ἡμῶν ἀνατλάντος σταυρόν. εἰ δὲ δὴ χρὴ περὶ τῶν πνευματικῶν ἀφηγήσασθαι τὰ ἱστορικὰ, φαμὲν, ὅτι μετοικισθέντος τοῦ Ἰσραὴλ ἐκ τῆς Σαμαρείας, εἰς τὰ ὄρεια Περσῶν, καὶ Μήδων ὑπό τε τοῦ Θεγλαφαλασὰρ βασιλέως Ἀσσυρίων, καὶ μέντοι Σαλμανασὰρ, οἱ παραλειφθέντες ἔτι, καὶ τῶν κεκινδυνευκότων τὸ λείψανον, ἀπώλισθον παντελῶς τοῦ καὶ λαὸς Θεοῦ ὀνομάζεσθαι, διά τοι τὸ τῶν αὐτῶν ἔχεσθαι σπουδασμάτων εἰς ἀπόστασιν τὴν ἀπὸ Θεοῦ. διαλελοίπασι γὰρ οὐδαμῶς ταῖς μυσαρωτάταις τῶν δαιμόνων λατρείαις προσκείμενοι.

Πρὸς διάνοιαν δὲ τὴν ἀληθῆ, καὶ ἐπὶ Χριστοῦ λόγον συνήσεις ἑτέρως. μετὰ γάρ τοι τὴν ἀνόσιον ἐκείνην πληθὺν, τὴν δικαίως οὐκ ἠλεημένην (κεκυριοκτόνηκε γὰρ) οἱ μετ' ἐκείνους εὐθὺς υἱοὶ γεγονότες, ἢ καὶ ὄντες ἤδη τῆς πεπορνευμένης συναγωγῆς, ἀποπεπλώκασιν ἐναργῶς τοῦ εἶναί τε, καὶ ὀνομάζεσθαι λαὸς Θεοῦ. οὐ γὰρ ἅπαν τὸ τῶν Ἰουδαίων δεδαπάνηκε πλῆθος ὁ Ῥωμαίων πόλεμος· ἀλλὰ πλείστη μὲν ὅση, καὶ ἀριθμοῦ κρείττων διόλωλε πληθύς· οἱ δὲ ἐξ αὐτῶν ἀνασεσωσμένοι, καὶ τὸ τοῦ θανάτου φυγόντες λίνον, διεσπάρησαν εἰς πάντα ἄνεμον, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ ἐν ταῖς τῶν ἐθνῶν κατεσκεδάσθησαν χώραις, οὐκέτι λαὸς, ὡς ἔφην, χρηματίζοντες Θεοῦ. μεταπεφοίτηκε γὰρ εἰς τοὺς ἐξ ἐθνῶν ἡ χάρις, οἷς ἀνεμίγη καὶ τὸ κατάλειμμα τοῦ Ἰσραὴλ, τουτέστιν, οἱ διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν ἀνασεσωσμένοι. πεπιστεύκασι γὰρ καὶ ἐκ τούτου οὐκ ὀλίγοι τὸν ἀριθμόν. ὅτι δὲ ἀπολακτισθέντος τοῦ Ἰσραὴλ, τῆς εἰς αὐτὸν οἰκειότητος ἀποπεφοίτηκε καὶ αὐτὸς ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, ὑπέφηνεν, εἰπὼν, οὐ μόνον, ὅτι καὶ ὑμεῖς οὐ λαός μου, προσεπάγων δὲ τούτοις ἀναγκαίως, τὸ, καὶ ἐγὼ, οὐκ εἰμὶ ὑμῶν. ἀλλ' ἡμῶν γε πέρι, τῶν ἐν Χριστῷ δεδικαιωμένων, καὶ ἡγιασμένων ἐν πνεύματι, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν οἰκειότητα πεπλουτηκότων, διὰ φωνῆς προφήτου φησί· καὶ ἐγὼ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεὸν, καὶ αὐτοὶ ἔσονταί μοι εἰς υἱοὺς, καὶ θυγατέρας, λέγει κύριος παντοκράτωρ. καὶ Ἰουδαίοις δὲ ἔφασκεν ὁ Χριστός· ποτὲ μὲν, ὅτι ἔτι μικρὸν χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, ποτὲ δὲ, ἰδοὺ ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν. περὶ τῶν ἐξ ἐθνῶν δὲ, τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούει, κἀγὼ γινώσκω αὐτὰ, καὶ ἀκολουθοῦσί μοι. κἀγὼ δίδωμι αὐτοῖς ζωὴν αἰώνιον.

A & precioſæ crucis mortem pro nobis perpeſſo. quod ſi ante ſpiritualia cõmemoranda ſunt hiſtorica, dicimus, Iſraele ex Samaria ad montes Perſarum, & Medorum à Theglatphalaſar, & Salmanaſar Aſſyriorum regibus tranſlato, qui remanſerant, afflictorúmque reliquias à nomine, vt Populus Dei vocarentur, omnino degeneraſſe; quod iis ſtudiis eſſent dediti, per quæ à Deo deſciſcerent. B Neutiquam enim maximè deteſtando dæmonum cultui inhærere intermiſerunt.

Ad veram autem rationem, & ad Chriſtum quod attinet, aliter intelliges. Poſt ſceleratam quippe multitudinem illam, & meritò miſericordiam non conſecutam, quia Dominum interfecit, ſtatim illorum filii poſt eos, aut qui iam erant filii fornicariæ ſynagogæ, palam ſe ita geſſerunt, vt Populus Dei nec eſſent, nec nominarentur. Neque enim vniuer- C ſam Iudæorum nationem bellum à Romanis illatum abſumpſit: ſed maxima, & innumerabili multitudine deleta, de ipſis ſeruati, & qui mortis retia effugerant, ad omnes ventos, iuxta ſcripturam, diſperſi, & per gentium regiones diſſipati ſunt, non amplius, vt dixi, Populus Dei appellati. Tranſiuit enim ad gentes gratia, quibus reliquiæ Iſrael permiſtæ ſunt, hoc eſt, qui per fidem in Chriſtum ſaluati ſunt. Crediderunt enim etiam D ex his non pauci numero. Repulſa autem familiaritate eius ab Iſrael, abſceſſiſſe etiam ab eo vniuerſorum Deum, ſatis oſtendit, cùm dixit, non ſolùm, [& vos non populus meus;] ſed etiam cùm adiunxit, quod omnino ſequebatur, [& ego non ſum veſter.] De nobis autem in Chriſto iuſtificatis in ſpiritu, & eius coniunctione pollentibus, per os Prophetæ dicit, [& ego ero illis in Deum, & ipſi erunt mihi in filios, E & filias, dicit Dominus omnipotens.] Ac Iudæis quidem aiebat Chriſtus, aliquando quidem, [adhuc modicum tempus vobiſcum ſum: [aliquando autem, [ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta.] De conuerſis verò ex gentibus, [oues meæ vocem meam audiunt, & ego cognoſco eas, & ſequuntur me, & ego vitam æternam do eis.

Zach. 6.
Hier. 31.
Ioan. 13.
Matth. 23.
Ioan. 10.

Et erit numerus filiorum Israel sicut arena maris, quæ non mensurabitur, neque numerabitur.

A

VII. Esai. 10.

Hoc alio modo nobis explanat beatus Esaias. [Et si fuerit, inquit, populus Israel vt arena maris, reliquiæ eorum saluabuntur. Verbum enim consummans, & abbreuians in iustitia. Quia verbum abbreuiatum faciet Dominus in toto mundo.] Sed siue hunc in modum fortè, siue aliter intelligi queat: nempe, quamuis multus, & innumerabilis sit Israel, & arenis littoralibus comparandus, non tamẽ Deo admodũ curæ sunt, quandoquidem impietati se dediderũt: contra, vnum iustum ac pium charitate sua, & indulgentia eximiè dignatur. Respicit igitur etiam [super vnũ humilem, & quietum, & trementem sermones eius.] Nec istud bonis, & mitibus, & timentibus eum, & sincerè ipsi seruientibus sufficit: sed aliis etiam prodesse, & peccati in Deum reos impendẽte nonnunquam supplicio liberare possunt. Ad cuius rei probationem accipe quod de Sodomitis scribitur, quãdo omnipotens Deus ignis pœnam se illis cõdonaturum pollicebatur, si modo quinque iusti inter illos inuenirẽtur. Itaque Loth vnà cum vxore & filiabus seruatus est. Et quid dico quinque iustos & bonos, quando & Hierosolymis iram intentãs, [discurrite, inquit, per vias Hierusalem, & videte, & cognoscite, & quærite in plateis eius, & si inueneritis virum, si est faciens iudicium, & quærens fidem, & propitius ero eis, dicit Dominus.] Intelligis ergo, quo pacto vel vnum iustum tuendum suscipiat, & pro tota ciuitate orantem non despiciat. Innumerabilem autem multitudinẽ non curat, vt dixi, si videatur profana, & ad improbitatem declinet, & se dæmonum importunorum fallaciis inuolui patiatur.

B

Esai. 66.

C

Gen. 18. 19

Hier. 5.

D

Et erit, in loco in quo dictum est illis, Non populus meus vos, vocabuntur & ipsi filij Dei viuentis.

VIII

Vicinissima est iræ seuerissimæ rerum tristium depulsio, & calamitatum finis, continenter spondetur. Aliquando enim abiectum, ac repudiatum iri Israel disertè prænuntiauit, vt modò ostendimus: at non totum deletum iri, ac funditus periturum: sed venturum tempus, quo ad veterem statum dignitatis reuertantur, Deique charitatẽ recipiant, per fidem in Christũ videlicet,

E

Καὶ ἦν ὁ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης, ἣ οὐκ ἐκμετρηθήσεται, οὐδὲ ἐξαριθμηθήσεται.

Τοῦτο, καθ' ἕτερον ἡμῖν ἐξηγεῖται τρόπον ὁ μακάριος Ἡσαΐας, καὶ ἐὰν γένηται, φησὶ, ὁ λαὸς Ἰσραὴλ ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης, τὸ κατάλειμμα σωθήσεται. λόγον γὰρ συντελῶν, καὶ συντέμνων ἐν δικαιοσύνῃ. ὅτι λόγον συντετμημένον ποιήσει ὁ Θεὸς, ἐν τῇ οἰκουμένῃ ὅλῃ. ἀλλ' εἴτ' οὖν ὧδε νοοῖτο τυχὸν, εἴτε καὶ ἑτέρως, πολὺς, καὶ ἀναρίθμητος ὁ Ἰσραὴλ, καὶ ψάμμοις ταῖς ἐναλίαις ἰσομέτρως ἔχων, οὐ πολὺς αὐτῶν παρὰ Θεῷ λόγος, δυσσεβεῖν ᾑρημένων· καίτοι ἑνὸς δικαίου καὶ εὐσεβοῦς, καὶ ἀγάπης τῆς περὶ αὐτὸν, καὶ φειδοῦς ἐκκρίτως ἠξιωμένου. ἐπιβλέπει γοῦν καὶ ἐφ' ἕνα ταπεινὸν, καὶ ἡσύχιον, καὶ τρέμοντα τοὺς λόγους αὐτοῦ. καὶ οὐκ ἀπόχρη τοῦτο τοῖς ἀγαθοῖς, καὶ ἐπιεικέσι, καὶ δεδιόσιν αὐτὸν, καὶ γνησίως δουλεύουσιν. ἀλλὰ καὶ ἑτέρους εἰσὶν ὠφελεῖν οἷοί τε, καὶ προσηκεκρουκότας ἀπαλλάττειν τῆς ἐπηρτημένης ἔσθ' ὅτε ποινῆς. λάβοις δ' ἂν εἰς ἀπόδειξιν τοῦ τοιοῦδε πράγματος τοὺς ἐπὶ τοῖς Σοδομίταις λόγους. ὅτε καὶ αὐτοῖς ἐπηγγέλλετο τὴν διὰ πυρὸς δίκην ὁ παντοκράτωρ Θεὸς, πέντε μόνων ἐν αὐτοῖς δικαίων εὑρημένων. καὶ γοῦν ἐσώζετο Λὼτ, ὁμοῦ γυναικὶ, καὶ τέκνοις. καὶ τί πέντε λέγω δικαίους, καὶ ἀγαθούς; ὅπου καὶ τοῖς Ἱεροσολύμοις ὀργὴν ἐπαρτήσας, περιδράμετε, φησὶ, ἐν ταῖς ὁδοῖς Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἴδετε, καὶ γνῶτε, καὶ ζητήσατε ἐν ταῖς πλατείαις αὐτῆς, καὶ ἐὰν εὕρητε ἄνδρα, εἰ ἔστι ποιῶν κρίμα, καὶ ζητῶν πίστιν, καὶ ἵλεως ἔσομαι αὐτοῖς, λέγει κύριος. συνίης οὖν ὅπως καὶ ἑνὸς ἀντέχεται δικαίου, καὶ πόλεως ὅλης ὑπερευχόμενον οὐ περιορᾷ· ἀλλ' οὐδεὶς αὐτῷ λόγος καὶ ἀναριθμήτου πλήθους, ὡς ἔφην, εἰ ὁρῷτο βέβηλος, καὶ ἀπονεύσασα πρὸς τὸ φαῦλον, καὶ ταῖς τῶν δαιμονίων ἀπάταις ἀχρείως ἐνειλημμένη.

Καὶ ἔσται, ἐν τῷ τόπῳ οὗ ἐρρέθη αὐτοῖς, οὐ λαός μου ὑμεῖς, κληθήσονται καὶ αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ ζῶντος.

Ἐγγὺς δὴ σφόδρα ταῖς ἀποτομωτάταις ὀργαῖς τῶν ἀνιαρῶν ἡ λύσις, καὶ τῶν σκυθρωπῶν τὸ πέρας, ὅσον ἥκει εἰς λόγους, οὐ μακράν. ὅτι μὲν γὰρ ἔσται κατὰ καιροὺς ἀπόβλητος ὁ Ἰσραὴλ, προκαταμεμήνυκεν ἐναργῶς, διὰ τῶν ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένων. ὅτι δὲ οὐκ εἰσάπαν ἐκρίπτεται, καὶ ἀπολεῖται παντελῶς, ἀλλ' ἔσται τις αὐτοῖς τῆς εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀναδρομῆς ὁ καιρὸς, καὶ τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης ἀνάληψις, διὰ πίστεως δηλαδὴ τῆς εἰς Χριστὸν, πεπληρω-

φόρηκε πάλιν. ἔδει γὰρ ἔδει τοὺς προφητικῶν μέλλοντας ἀκούσεσθαι λόγων, ὅλον εἰδέναι σαφῶς τὸ μυστήριον, καὶ τοὺς τῆς θείας οἰκονομίας μὴ ἀγνοῆσαι τρόπους. ἔσται τοίνυν, φησὶν, ἐν τῷ τόπῳ οὗ ἐρρέθη αὐτοῖς, οὐ λαός μου ὑμεῖς, καὶ αὐτοὶ κληθήσονται υἱοὶ Θεοῦ ζῶντος. τὸ, ἐν τῷ τόπῳ, τί ἂν βούλοιτο δηλοῦν, φέρε λέγωμεν ἀκριβῶς. γεγόνασι μὲν γὰρ οἱ ἐξ Ἰσραὴλ αἰχμάλωτοι κατὰ καιρούς, καὶ εἰς τὴν τῶν Ἀσσυρίων ἀπεκομίσθησαν γῆν. ἀλλ' ἦσαν ἐκεῖ κλαίοντες, καὶ οἰμώζοντες περὶ τὸν νόμον, καὶ τοῦτο ἡμῖν ἐναργὲς ἐποίει λέγων ὁ μακάριος Δαβίδ. ἐπὶ τῶν ποταμῶν Βαβυλῶνος ἐκεῖ ἐκαθίσαμεν, καὶ ἐκλαύσαμεν ἐν τῷ μνησθῆναι ἡμᾶς τῆς Σιών. ἔφη δὲ πάλιν. πῶς ᾄσωμεν τὴν ᾠδὴν κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας; ἀλλ' ὑπονοστήσαντες εἰς Ἱεροσόλυμα, Θεοῦ κατοικτείραντος, οὐδὲν ἧττον ἦσάν τε, καὶ ὠνομάζοντο λαὸς Θεοῦ, καὶ διετέλουν ἐν εὐημερίαις λατρεύοντες ἐλευθέρως, καὶ τὰς κατὰ νόμον τελοῦντες θυσίας. οὐ γὰρ ἐξῆν ὅλως ἑτέρωσε ἀποπληροῦν τὰ διωρισμένα, ἀλλ' ἐν μόνοις τοῖς Ἱεροσολύμοις, καὶ ἐν τῷ ναῷ, σαφῶς τοῦ διὰ Μωσέως παρεγγυῶντος νόμου. πρόσεχε σεαυτῷ, μὴ ἀνενέγκῃς τὰ ὁλοκαυτώματά σου, ἀλλ' ἢ εἰς τὸν τόπον, ὃν ἂν ἐκλέξηται κύριος ὁ Θεός σου, ἐκεῖ ἐπικληθῆναι τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἐκεῖ οἴσεις τὰ ὁλοκαυτώματά σου. οὐκοῦν ὑποστρέφοντες κατὰ καιροὺς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, καὶ τὴν τῶν ἀλλοφύλων καταλιμπάνοντες γῆν, πάλιν ἐπλήρουν τὰ νενομισμένα διὰ Μωσέως, ἐχρημάτιζόν τε λαὸς Θεοῦ. μετὰ δέ γε τὸν τοῦ σωτῆρος σταυρὸν, καὶ τὴν γενομένην αὐτοῖς πολιορκίαν τε καὶ πόρθησιν, ἐν ταῖς τῶν ἐθνῶν πόλεσί τε, καὶ χώραις πανοικὶ διεσπάρησαν. πῶς οὖν ἔσονται κατὰ καιρὸν εἰς λαὸν Θεοῦ; ἆρα δὴ πάλιν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ὑπονοστήσαντες, καὶ ἐν τῷ ναῷ συνηγμένοι; ἤγουν ἐν ἐκείνοις ὄντες τοῖς τόποις, ἔνθαπερ εἶεν ἂν ἕκαστοι κατεσκεδασμένοι; τί φησιν ὁ προφήτης; ἐν τῷ τόπῳ, οὗ ἐρρέθη αὐτοῖς, οὐ λαός μου ὑμεῖς, καὶ αὐτοὶ κληθήσονται υἱοὶ Θεοῦ ζῶντος. ἀπώλισθον μὲν γὰρ τοῦ εἶναι λαὸς Θεοῦ, καὶ ἐν ταῖς τῶν ἐθνῶν διεσπάρησαν χώραις, ὃ καὶ εἰς δεῦρο σωζόμενον κατίδοι τις ἄν. ἀλλ' ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς, ὅταν τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, τότε καὶ αὐτὸς ὁ ἀπόβλητος Ἰσραὴλ, εἰς υἱοὺς παραδεχθήσεται Θεοῦ, καίτοι διατρίβων ἐν τόποις, ἔνθαπερ ἂν εἶεν, καὶ διεσπαρμένος τυχόν. τὸ γὰρ ἀναγκάζον οὐδὲν ἀναβαίνειν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ τὸν ἐν λίθοις ἔτι ζητῆσαι ναόν. ὅτι μηδὲ τοῖς ἀρχαίοις ἔθεσι τιμήσει Θεόν,

rursum certò pollicetur. Debebant enim, debebant propheticos sermones audituri totum mysterium probè perspicuéque cognoscere, & diuinæ œconomiæ modos non ignorare. [Erit igitur, inquit, in loco, vbi dictum est illis, Non populus meus vos, & ipsi vocabuntur filii Dei viuentis.] Illud, *in loco*, quid sibi velit, age enucleemus. Fuerunt enim Israelitæ aliquando captiui facti, & in Assyriam translati, vbi flebant, & lamentabantur in pratis, id quod nobis manifestè indicat beatus Dauid. [Super flumen Babylonis illic sedimus & fleuimus, dum recordaremur tui Sion.] Et iterum, [quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?] Verùm Deo miserante Hierosolymam reuersi, æquè vt olim erant, & vocabantur Populus Dei, in continua fœlicitate viuebant, liberè Deum colentes, legitimáque sacrificia peragentes. Non enim alibi vspiam, præterquam Hierosolymis, & in templo constituta præstare licebat, lege per Mosen planis verbis hortante. [Attende tibi, ne offeras holocausto-mata tua, nisi in loco quem elegerit Dominus Deus tuus, vt ibi inuocetur nomen eius. Eo conferes holocausta tua.] Vnde tempore suo, alienigenarum regione relicta Hierosolymam reuersi, rursus per Mosen sancita factitabant, & Populus Dei vocabantur. Post crucem autem Saluatoris nostri, obsidionémque & euersionem, per gentium vrbes atque prouincias totis cum familiis dispersi sunt. Quomodo igitur erunt aliquando Populus Dei? Num Hierosolymam denuo reuersi, & in templo congregati? an versantes in illis locis, in quæ singuli dispersi fuerint? Quid ait Propheta? [in loco, vbi dictum est illis, non Populus meus vos, & ipsi vocabuntur filii Dei viuentis.] Deciderunt enim de gradu, in quo erant Populus Dei, & per gentium terras dispersi sunt, quod hucusque seruatum animaduerti potest. Cæterùm extremis seculi temporibus, [quando plenitudo gentium intrauerit,] tunc sanè tunc & ipse abiectus Israel in filios Dei cooptabitur, quanquam commorans in locis vbi vixerit, & inuentus fortè fuerit. Nihil enim coget ascendere Hierosolymam, & lapideum adhuc templum quærere. Quoniam neque moribus veteribus colet Deum,

Psal. [illegible] Deut. [illegible] Rom. [illegible]

boum, inquam, sacrificiis, & ouium mactationibus: verum modus religionis ipsorum erit fides in Christum, & eius diuina mandata, & sanctificatio in spiritu, & per sacrum baptisma regeneratio, adoptionis filiorum gloriam sanctis ipsis ad hoc à Deo vocatis concilians.

Et congregabuntur filij Iuda, & filij Israel simul, & ponent sibi principatum vnum, & ascendent de terra, quoniam magnus dies Iezrael.

IX. Et hæc euenisse historicè, & spiritualiter constat. Erant enim in finibus Persarum, & Medorum quique è Samaria bello capti fuerant, hoc est, Israel, quique ex Hierosolymis, hoc est, Iudas, & Beniamin. At postquam Cyrus Cambysæ filius Babylone subacta Persarum imperium adeptus, libertate Israel, & Iudam donauit, domúmque redire vnà cum vasis sacris iussit, Hierosolymam venerunt, nec iam dispersi habitarunt, sicut antequam captiui abducerentur; nec vtrique sua regna habuerunt. Omnes quippe concorditer solam Hierusalem incolebant, duce ac Principe tunc Zorobabele, Salathielis filio, qui erat de tribu Iuda, & sacerdotio summo fungente Iesu filio Iosedech, quando & templum diuinum instaurabant, & rem familiarem sedulò curabant. Inquit igitur, [Congregabuntur filii Iuda, & filii Hierusalem simul, & constituent sibi principatum vnum, & ascendent de terra;] vt alienigenarum regionem intelligas, in quam captiui abducti sunt. Iam illud, [quia magnus dies Iezrael,] cum historia non consentit. Itaque ibi dicimus Israelem vocatum iri Populum Dei, quamuis propter impietatem longè maximam vocatus sit Non populus, vt iam docuimus. Tunc congregabuntur ipsi, & filii Iuda, hoc est, omnis deinceps in extremis temporibus Iudæorum inuenta multitudo. Et omnes sub vno principatu erunt, hoc est, Christi. Tale quid etiam per Ezechielem prænuntiauit vniuersorum Deus, de Christo dicens, [Et suscitabo super eos pastorē vnum, & pascet eos, & seruum meum Dauid, & erit eorum pastor.] Dauid appellat ex semine Dauid Christum natum secundum carnem. Quare vocato iam gentium grege, tandem Israel introducetur, & vnum principatum omnes agnoscent.

Ezech. 34

A βουθυσίαις δὲ λέγω, καὶ προβάτων σφαγαῖς. ἀλλ' ὁ τῆς λατρείας αὐτοῖς ἔσται τρόπος πίστις εἰς Χριστόν, καὶ τὰ αὐτοῦ διατάγματα, καὶ ἁγιασμὸς ὁ ἐν πνεύματι. καὶ ἡ διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἀναγέννησις, τῆς υἱοθεσίας περιποιοῦσα τὴν δόξαν, τοῖς αὐτοῖς ἁγίοις κεκλημένοις εἰς τοῦτο παρὰ κυρίου.

Καὶ συναχθήσονται υἱοὶ Ἰούδα, καὶ οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐπὶ τὸ αὐτό, καὶ θήσονται ἑαυτοῖς ἀρχὴν μίαν, καὶ ἀναβήσονται ἐκ τῆς γῆς, ὅτι μεγάλη ἡ ἡμέρα τοῦ Ἰεζραέλ.

B Καὶ τούτοις πέρας ἐκβεβηκὸς εὑρήσομεν ἱστορικῶς τε, καὶ πνευματικῶς. ἦσαν μὲν γὰρ ἐν τοῖς ὁρίοις Περσῶν τε, καὶ Μήδων οἵ τε ἐκ τῆς Σαμαρείας δορυάλωτοι γεγονότες, τουτέστιν, ὁ Ἰσραήλ, καὶ αὐτοὶ δὲ πρὸς τούτοις, οἱ ἐκ τῆς Ἱερουσαλήμ, τουτέστιν Ἰούδας, καὶ Βενιαμίν. ἐπειδὴ δὲ Κῦρος ὁ Καμβύσου τὴν Βαβυλῶνα ἑλών, καὶ τὸ Περσῶν κράτος εἰς ἑαυτὸν μεταστήσας, ἀνῆκε τῆς αἰχμαλωσίας τόν τε Ἰσραήλ, καὶ τὸν Ἰούδαν, οἴκοι τε ἰέναι προστέταχεν C ὁμοῦ τοῖς σκεύεσι τοῖς ἱεροῖς, ἀφίκοντο μὲν εἰς Ἱεροσόλυμα, κατῳκήκασι δὲ λοιπὸν οὐκ ἔτι διῃρημένως, καθὰ καὶ πρὸ τῆς αἰχμαλωσίας οὔτε μὴν ἰδίους ἕκαστοι βασιλέας ἐσχήκασι. διῆγον δὲ πάντες ἐν ὁμοψυχίᾳ κατὰ μόνην τὴν Ἱερουσαλήμ, ἡγουμένου τοῦ τηνικάδε Ζοροβάβελ τοῦ Σαλαθιήλ, ὃς ἦν ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ ἱερατεύοντος Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδέκ, τοῦ μεγάλου, ὅτε καὶ τὸν θεῖον ἀνεδείματο ναόν· καὶ τῶν εἰς τὸν οἶκον εἴχοντο σπουδασμάτων. συναχθήσονται τοίνυν, φησίν, οἱ υἱοὶ Ἰούδα, καὶ οἱ υἱοὶ D Ἰσραὴλ ἐπὶ τὸ αὐτό, καὶ θήσονται ἑαυτοῖς ἀρχὴν μίαν, καὶ ἀναβήσονται ἐκ τῆς γῆς. ἵνα τὴν τῶν ἀλλοφύλων ἐννοῇς, εἰς ἣν καὶ ἀπεκομίσθησαν αἰχμάλωτοι γεγονότες. τὸ δέ, ὅτι μεγάλη ἡ ἡμέρα τοῦ Ἰεζραέλ, τῷ τῆς ἱστορίας οὐχ ἁρμόζει λόγῳ. οὐκοῦν ἐκεῖ φαμὲν ὅτι κεκλήσεται λαὸς Θεοῦ ὁ Ἰσραήλ, καίτοι διὰ πλείστην ὅσην δυσσέβειαν ὠνομασμένος οὐ λαός, καθάπερ ἤδη προείπομεν. τότε συναχθήσονται αὐτοί τε, καὶ οἱ υἱοὶ Ἰούδα, τουτέστι, πᾶσα λοιπὸν ἡ ἐν ἐσχάτοις καιροῖς τῶν Ἰουδαίων εὑ-E ρισκομένη πληθύς. καὶ ὑπὸ μίαν ἔσονται πάντες ἀρχήν, τουτέστι, Χριστόν. καίτοι τοιοῦτον δὲ διὰ φωνῆς Ἰεζεκιὴλ προανατεφώνηκε λέγων ὁ τῶν ὅλων Θεὸς περὶ Χριστοῦ. καὶ ἀναστήσω ἐπ' αὐτοὺς ποιμένα ἕνα, καὶ ποιμανεῖ αὐτούς, τὸν δοῦλόν μου Δαβίδ, καὶ ἔσται αὐτῶν ποιμήν. ὀνομάζει δὲ Δαβὶδ τὸν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ γεγονότα κατὰ σάρκα, Χριστόν. οὐκοῦν κεκλημένης ἤδη τῆς τῶν ἐθνῶν ἀγέλης, εἰσκομισθήσεται τελευταῖος ὁ Ἰσραήλ, καὶ ὑπὸ μίαν ἔσονται πάντες ἀρχήν.

A Καὶ ἀναβήσονται φησὶν ἐκ τῆς γῆς. δηλοῖ δ' οἶμαι τοῖς νοοῦσιν ὀρθῶς. ἢ ὅτι πάντη τε, καὶ πάντως οἱ τὸν τοῦ Σωτῆρος προσιέμενοι ζυγὸν, ἀποστήσονται λοιπὸν τοῦ φρονεῖν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἀμείνους ἔσονται φρονήματος σαρκικοῦ (τοιοῦτοι γὰρ πάντες οἱ ὑπὸ Χριστῷ γεγονότες, καὶ πιστώσεται λέγων ὁ μακάριος Δαβίδ· ὅτι τοῦ Θεοῦ οἱ κραταιοὶ τῆς γῆς σφόδρα ἐπήρθησαν. καὶ μὴν καὶ ὁ Παῦλος· οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι, καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις) ἤγουν, ὅτι τεύξονται καὶ αὐτοὶ B τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν. ἔφη γάρ που καὶ ὁ Χριστός· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶς ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, κἂν ἀποθάνῃ, ζήσεται. καίτοι, πῶς οὐκ ἀναγκαῖον εἰπεῖν. οἱ γὰρ μὴ πιστεύοντες, εἰπέ μοι, μενοῦσι νεκροὶ, οὐκ ἀναβήσονται δὲ τοῖς ἄλλοις ὁμοῦ; ποῖον οὖν ἄρα τοῖς πεπιστευκόσι τὸ περιττὸν, αὐτὸς ἡμῖν ὑπέδειξεν ὁ Σωτὴρ, οὕτω λέγων· ὁ κλέπτης οὐκ ἔρχεται, εἰ μὴ ἵνα κλέψῃ, καὶ ἀπολέσῃ. ἐγὼ ἦλθον, ἵνα ζωὴν ἔχωσι, καὶ περισσὸν ἔχωσιν. οὐκοῦν, ἀναστήσονται μὲν ἅπαντες, πονηροί τε καὶ ἀγαθοί. ἀλλ' C οὐ πάντες ἕξουσι τὸ περιττόν. οἱ μὲν γὰρ οὐκ ὄντες Χριστοῦ, διὰ τὸ τοῖς τῆς ἀπειθείας ἐγκλήμασιν ἐνειλημμένοις ὁρᾶσθαι, θανάτου χαλεπωτέραν τὴν ἐν τελευταίοις ἕξουσι ζωήν. ἀποτίσουσι γὰρ λόγους καὶ τῶν ἐπταισμένων, καὶ τῆς ἀπειθείας. οἱ δέ γε ὄντες αὐτοῦ, καὶ ὅσοι τὴν πνεύματος οἰκειότητα τὴν πρὸς Θεὸν πεπλουτηκότες, καὶ ἀγαθοὶ τοὺς τρόπους, πρὸς τῇ ἀναστάσει τῇ κοινῇ, καὶ τῷ παλινδρομῆσαι πρὸς ζωὴν, πάντη τε, καὶ πάντως ἕξουσι τὰ ἑπόμενα, τουτέστι, τὰ δῶρα, τὰς τιμὰς, τοὺς στεφά- D νους, τὰς ἀμοιβὰς, τὴν λαμπρότητα. καὶ μαρτυρήσει λέγων ὁ Παῦλος, ἰδοὺ μυστήριον ὑμῖν λέγω· πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα· οἱ πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα, ἐν ἀτόμῳ, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ, ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι. σαλπίσει γὰρ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται ἄφθαρτοι, καὶ ἡμεῖς ἀλλαγησόμεθα. ἀναβήσονται τοίνυν, φησὶ, ἀπὸ τῆς γῆς, τουτέστι, τὴν τῶν ἁγίων καὶ αὐτοὶ ζήσονται ζωὴν, ὅτι μεγάλη ἡ ἡμέρα τοῦ Ἰεζραέλ. μεγάλη γὰρ ὄντως ἡ ἡμέρα Χριστοῦ, καθ' E ἣν ἀπαλλάξας ἐγερεῖ τοὺς νεκρούς. καὶ καταβήσεται μὲν ἐξ οὐρανοῦ, καθίσει δὲ ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ. καὶ ἀποδώσει ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. εἰ δὲ δὴ βούλοιτό τις, ἡμέραν νοεῖν τὸν τῆς ἐπιδημίας καιρὸν, καθ' ὃν ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτημάτων δέδοτο παρὰ Χριστοῦ, Ἕλλησί τε καὶ Ἰουδαίοις, καὶ τοῖς εἰς αὐτὸν πεπλημμεληκόσι, κατευθὺ καὶ ἐπὶ τῆς ἀληθείας βαδιεῖται λόγων. οὕτω καὶ ὁ Δαβὶδ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας τὸν καιρὸν ὑποφαίνει λέγων· αὕτη ἡ ἡμέρα ἣν ἐποίησεν ὁ κύριος, ἀγαλλιασώμεθα, καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν αὐτῇ.

[Et ascendent de terra, inquit.] quod rectè intelligentibus, opinor, significat aut qui iugum Saluatoris admiserunt, de cętero omnimodis desituros terrena sapere, & prudentia carnis superiores fore (tales enim omnes, qui Christo se subiecerunt; & fidem faciet B. Dauid. [Quia Dei fortes terræ vehementer eleuati sunt.] (Psal. 46) Quin & Paulus. [Qui autē sunt Christi Iesu, carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis.] (Gal. 5) aut certè & ipsos resurrectione mortuorum potituros. Dixit enim alicubi etiam Christus. [Amen dico vobis, quia omnis qui credit in me, etiāsi mortuus fuerit, viuet.] (Ioan. 11) Quod si coactus ita obiicias: At enim, non credentes, dic mihi, manebunt mortui, nec cum aliis ascendent? Ipse Saluator, quid amplius habituri sint, qui crediderunt, nobis demonstrauit, ita loquens, [fur non venit nisi vt furetur, & perdat: Ego veni vt vitam habeant, & abundantius habeāt.] Quāobrem resurgent quidem omnes, probi & improbi: sed non omnes habebunt illud *abundantius*. Qui enim non sunt Christi, quos infidelitatis sceleribus inuolutos constat, in extremis vitā morte duriorem habebunt. Rationem enim & commissorum, & infidelitatis reddent. Qui autem sunt eius, quique spirituali cum Deo amicitia locupletati sunt, & morum integritate præstant, præter cōmunem resurrectionem, & reditum in vitam, planè habebunt quæ cōsequuntur, hoc est, dona, honores, coronas, remunerationes, claritatem, quod Paulus testificatur. [Ecce mysterium ego vobis dico. Omnes quidem non dormiemus, omnes autē immutabimur. In momento, in ictu oculi, in nouissima tuba. Canet enim tuba, & mortui resurgēt incorrupti, & nos immutabimur.] (1. Cor. 15) Inquit igitur, [ascēdēt de terra.] Hoc est, sanctorū vitā & ipsi viuēt, [quia magnus dies Iezrael.] Magnus enim reuera dies Christi, quo omnes vita functos excitabit. Et descēdet quidē de cęlo: sedebit autē super throno gloriæ suæ, [& reddet vnicuiq; iuxta opera sua.] (Matth. 16) quod si quis per diē intelligere malit tēpus aduētus, quo remissio peccatorū tributa est à Christo Græcis, & Iudæis, & qui in ipsū peccauerunt, etiā hic à via veritatis non aberrabit. Nam & Dauid sic de tempore aduentus loquens ait. [Hæc dies, quā fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea.] (Psal. 117)

CAPVT SECVNDVM. A ΚΕΦΑΛ. β.

Dicite fratri vestro, Populus meus: & sorori vestræ, Misericordiã consecuta.

X. DICTIS ista subiicere omnino oportuit. Postquam enim dixit, sub vno principatu omnes futuros, nemine in posterum ad discordiam dirimente ac diuellente, potius animorum consensione dominante, & ad vnionem in spiritu fidei in Christum, omnes colligente, de cætero necessario spiritus iussit, fide iam præditos, & sub Christum subiunctos, non amplius studium pacis erga illos repellere, qui iure vocati sint Populus meus, & misericordiam cõsecuta. Postquam enim semel Israel susceptus est, remissionémque impetrauit, & ad Christum se adiunxit, quo pacto adhuc dissidere, & non potius in concordia perstare, in vno spiritu adoptionis filiorum Dei ad fraternitatem vocatos consentaneum fuit? Inquit ergo, O qui fide in Christum illuminati, germanorúmque filiorum gloriam sortiti estis, fratri vestro, qui quondam meritò, Non populus meus vocabatur, dicite tandem, Populus meus: Et sorori vestræ, quę Nõ misericordiam consecuta, dicite, Misericordiam consecuta. Subiecti enim cum Domino sententiis congruere videantur necesse est; & eadem velle quæ pater, ii, qui in vnitatem filiorũ per gratiam vocati sunt: & lætari magis, saluatas esse reliquias Israel & qui olim propter magnam incredulitatem reiecti fuerãt, nunc admissos, & de cætero sanctificatos esse in Christo, per quem, & cum quo Deo & Patri gloria, cum sancto Spiritu in secula seculorum, Amen.

Εἴπατε τῷ ἀδελφῷ ὑμῶν, λαός μου, καὶ τῇ ἀδελφῇ ὑμῶν, ἠλεημένη.

Ἀναγκαίως σφόδρα τοῖς ἤδη προειρημένοις ἐπιφέρει καὶ ταῦτα. ἐπεὶ γὰρ εἰρήκει, ὡς ὑπὸ μίαν ἔσονται πάντες ἀρχὴν, οὐδενός ἔτι διατειχίζοντος, ἢ διατέμνοντος εἰς διχόνοιαν. κρατούσης δὲ μᾶλλον ὁμοψυχίας, καὶ εἰς ἑνότητα τὴν ἐν πνεύματι συλλεγούσης ἀπάντας τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, λοιπὸν ἀναγκαίως τὸ πνεῦμα προστέταχε τοῖς ἤδη τῇ πίστει πεπλουτηκόσι, καὶ γεγενόσιν ὑπὸ Χριστῷ, μηκέτι τὴν πρὸς ἐκείνους εἰρήνην ἀποσείεσθαι φιλεῖν, οἳ δικαίως κέκληνται ὁ λαός μου, καὶ ἠλεημένη. εἰσδεδεγμένου γὰρ ἅπαξ τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ κομισαμένου τὴν ἄφεσιν, καὶ γεγονότος ὑπὸ Χριστῷ, πῶς ἦν ἀκόλουθον διχονοεῖν ἔτι, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ἐν ὁμονοίᾳ διατελεῖν τοὺς ἑνὶ τῷ τῆς υἱοθεσίας πνεύματι κεκλημένους εἰς ἀδελφότητα; ὦ τοίνυν, φησὶν, οἱ πίστει τῇ εἰς Χριστὸν ἐκλελαμπρυσμένοι, καὶ τὰ τῆς γνησιότητος λαχόντες αὐχήματα, τῷ ἀδελφῷ ὑμῶν, τῷ πάλαι δικαίως οὐ λαός μου κεκλημένῳ, λέγετε λοιπὸν τὸ λαός μου· καὶ τῇ ἀδελφῇ ὑμῶν, τῇ οὐκ ἠλεημένῃ, λέγετε τὸ, ἠλεημένη. καὶ γάρ ἐστιν ἀναγκαῖον, συμφέρειν τῷ δεσπότῃ τοὺς ὑπὸ χεῖρα φαίνεσθαι λαοὺς, καὶ ταὐτὰ βούλεσθαι τῷ πατρὶ, τοὺς εἰς ἑνότητα κεκλημένους διὰ τῆς χάριτος· ἥδεσθαί τε μᾶλλον, ὅτι σέσωσται τὸ κατάλειμμα τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ οἱ πάλαι διὰ πολλὴν ἀπείθειαν ἀπερριμμένοι, νῦν γεγόνασι δεκτοὶ, καὶ ἡγιασμένοι λοιπὸν ἐν Χριστῷ. δι' οὗ, καὶ μεθ' οὗ τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

Tom II. *Litigate cum matre vestra, litigate, quia ipsa non vxor mea, & ego non vir eius.*

XI. Cũ prius dixisset, reiectũ iri Israel, nec immeritò, & insuper vocatũ iri Nõ populum: quin etiã multitudinem Domini interfectricẽ fore omnino Absq. misericordia, & iure optimo: deinde statim subiunxisset, vltimis seculi tẽporibus futurã conuersionem per fidem in Christũ, cùm diceret, [& congregabuntur filii Iuda, & filii Israel simul, & constituent sibi principatũ vnum,] totámque à principio vsque ad finem œconomiam enarrasset, transit iam in his ad detegenda crimina eorum,

Κρίθητε πρὸς τὴν μητέρα ὑμῶν, κρίθητε, ὅτι αὕτη οὐ γυνή μου, καὶ ἐγὼ οὐκ ἀνὴρ αὐτῆς.

Προειρηκὼς, ὅτι καὶ ἀπόβλητος ἔσται δικαίως ὁ Ἰσραὴλ, κεκλήσεται δὲ πρὸς τούτῳ καὶ οὐ λαός· καὶ μὴν ὅτι καὶ ἡ πληθὺς ἡ κυριοκτόνος ἔσται δήπου πάντως οὐκ ἠλεημένη, καὶ σφόδρα εἰκότως· εἶτα τούτοις ἐπενεγκὼν, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν, τὴν ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς ἐσομένην ἐπιστροφὴν διὰ πίστεως εἰς Χριστὸν, διά γε τοῦ φάναι, καὶ συναχθήσονται οἱ υἱοὶ Ἰούδα, καὶ οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ θήσονται ἑαυτοῖς ἀρχὴν μίαν, ἀπ' αὐτῆς τε αὐτῆς ἀρχῆς μέχρι τέλους τὴν οἰκονομίαν ἀφηγησάμενος, μέτεισι λοιπὸν ἐν τούτοις ἐπὶ τὸ γυμνοῦν τὰ ἐξ-

κλήματα τῶν ὁσίως ἀποβεβλημένων. καὶ τὰ ἐφ' οἷς αὐτοὺς ἐκεῖνα παθεῖν συμβέβηκεν, εἰς μέσον ἄγει σαφῶς. Τοιγάρτοι, φησὶ, πρὸς τοὺς ἠλεημένους μὲν, καὶ εἰσδεδεγμένους, καὶ εἰς λαὸν γεγονότας Θεοῦ, πλὴν οἷά τινος πόρνης ἐκπεφυκότας τῆς συναγωγῆς, κρίθητε πρὸς τὴν μητέρα ὑμῶν, κρίθητε. εἰ γὰρ δὴ βούλεσθε, φησὶν, ἀναμαθεῖν τὰς αἰτίας, ἐφ' αἷς οὐ λαός μου, καὶ οὐκ ἠλεημένοι γεγόνατέ τε, καὶ κέκλησθε κατά γε τοὺς χρόνους τοὺς πρὸ τῆς ἐπιστροφῆς, οὐκ ἐμὲ γεγονότα περὶ ὑμᾶς ἀπηνῆ, καὶ ὀλιγωροῦν εἰς φιλοστοργίαν εὑρήσετε. κρίθητε δὲ πρὸς τὴν ἑαυτῶν μητέρα, ὅτι μὴ σέσωκεν ἀγάπης τῆς εἰς ἐμὲ τὸ γνήσιον, ἠρνήσατο δὲ τὴν οἰκειότητα καὶ ὀλίγου που παντελῶς ἠξίωσε λόγου, τῆς πρὸς ἐμὲ πνευματικῆς κοινωνίας τὴν καθαρότητα· οὐκ ἠθέλησέ τε τοὺς τῶν ἐμῶν θελημάτων ὠδίνειν καρπούς. αὕτη γέγονεν οὐ γυνή μου, κἀγὼ διὰ τοῦτο λοιπὸν οὐκ ἀνὴρ αὐτῆς. οὐκ ἐμοὶ τέτοκεν ὑμᾶς, ἀλλ' ἑτέροις. ἢ γὰρ ἂν ἐπέγνων τοὺς ἐμούς. οὐ βραδὺς εἰς ἔλεον ὁ φύσει πατήρ· ὀκνηρὸς δὲ εἶναι χρηστὸς ἐπὶ νόθῃ γονῇ. καὶ ταῦτα μὲν ἴσως φαίη τις ἂν ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ. λογιεῖται δὲ αὖ, καὶ περινοήσει καλῶς, ὅτι τετραμμένης τῆς συναγωγῆς εἰς ἀποστασίαν τὴν ἀπὸ Θεοῦ, καὶ τὴν τῶν δαιμόνων λατρείαν ᾑρημένης, μόνον δὲ οὐχὶ πόρνης δίκην ἁπλούσης αὐτοῖς τὰ σκέλη, γεγόνασιν οἱ ἐξ αὐτῆς οὔτε φιλόθεοι καθαρῶς, καὶ ἐρηρεισμένως, οὔτε μὴν ἐπιεικεῖς τοὺς τρόπους· ἐντεθραμμένοι δὲ μᾶλλον τοῖς ἤθεσι τῶν γεγεννηκότων, ἀφυλάκτως ᾔεσαν ἐπὶ τὰ λυποῦντα Θεόν· τοῦτο μὲν θύοντές τῷ Βάαλ, καὶ ταῖς δαμάλεσι ταῖς χρυσαῖς· τοῦτο δὲ καὶ εἰς πᾶν εἶδος ἀκαθαρσίας ἀπερισκέπτως διαθέοντες. αἰτιάσονται δὲ, καὶ σφόδρα εἰκότως, τὴν ἑαυτῶν μητέρα, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον τὸν φιλάρετόν τε, καὶ πάναγνον ἀληθῶς δεσπότην, ὃς σύνοικον ἔχειν οὐκ ἀξιοῖ τὴν πεπορνευμένην. νοητὸς δὲ πάντως τῆς πορνείας ὁ τρόπος, κἂν εἰ λαλοῖτο σωματικῶς.

Καὶ ἐξαρῶ τὴν πορνείαν αὐτῆς ἐκ προσώπου μου, καὶ τὴν μοιχείαν αὐτῆς ἐκ μέσου μαστῶν αὐτῆς, ὅπως ἂν ἐκδύσω αὐτὴν γυμνὴν, καὶ ἀποκαταστήσω αὐτὴν καθὼς ἡμέρα γενέσεως αὐτῆς.

Τοῖς ἀπὸ γνώμης ἰδίας οὐκ ἐπιστρέφουσι πρὸς Θεὸν, οὔτε μὴν ἀνεχομένοις τὰ αὐτῷ δοκοῦντα πληροῦν, ἀλλὰ τοῖς οὐκ οἶδ' ὅπως τετιμημένης αὐτοῖς φαυλότητος ἀπρὶξ ἡμμένοις, ποινὴ καὶ κόλασις ἐπινοεῖται. τίς; ἐφ' ὅσον ἦν ἄμεινον ἐξ ἰδίας

A qui iustè reiecti fuerunt, & quorum causa ea pati ipsos contigerit, in medium perspicuè adducit. Proinde ait ad misericordiam consecutos, & receptos, & populum Dei factos, nihilominus ex synagoga tanquam ex fornicaria quadam natos, [litigate cum matre vestra, litigate.] Si enim causam vultis nosse, inquit, quare non Populus meus, & Absque misericordia fueritis, & vocati sitis ante conB uersionem, non me in vos inclementem, & ab amore vestri abhorrentem inuenietis. Litigate autem cum matre vestra, quoniam germanam erga me charitatem non seruauit, & familiaritatem abnegauit, & puritatem spiritualis mecum communionis minimi duxit: nec voluit voluntatum mearum fructus parere. Ipsa non fuit vxor mea, & ego deinceps non vir eius. Non illa vos mihi, sed aliis peperit. Certè enim agnouissem meos. Non est tardus ad miserendum naturâ pater: at in proC lem non legitimam cunctantior eius lenitas. Atque ista forsitan tanquam ex persona Dei dicuntur. Cogitabit quispiam, & animo voluet rursum, idque non malè, synagoga ad defectionem à Deo conuersa, & dæmonum cultu suscepto, & illis tantum non meretricis instar cruribus diuaricatis, natos ex ea neque sincerè atque constanter Deum amasse, neque bonis moribus fuisse: quin potius parentum moribus educatos, sine pudore Deo D displicentia factitasse, partim Baal, & vitulis aureis sacrificantes: partim etiam in omne genus impuritatis per præceps abeuntes. Iustissimè autem matrem suam accusabunt magis, quàm virtutis amantem veréque castissimum Dominum, qui fornicatione contaminatam contubernalem pati refugit. Est porrò modus fornicationis spiritualis planè, quamuis vt de corporea sermo habeatur.

E *Et auferam fornicationem eius à facie mea, & adulterium eius de medio uberum illius, vt exuã eam nudam, & restituam eam sicut dies natiuitatis eius.*

XII. Qui à voluntate sua ad Deũ se nõ cõuertunt, nec adduci possunt, vt quæ illi placent exsequantur, verùm in flagitiis suis (quæ nescio quomodo suspiciunt) pertinaciter hærent, iis pœna suppliciũque proponitur. Quodnam illud? vt ad quod se sponte sua accommodare

A melius fuerat, ad hoc ipsum, tanquam ex necessitate, & timore se transferant. Sicut enim vulnera corporum sanatu difficilia, & intractabilia, nisi medicamentorum virtuti cedentia mutationem ad sanitatem admittant, aut ferro secantur, peritia medicorum hunc auxilii modum suadente; aut certè igni vincuntur; ita & hominis anima, ad desciscendum à probitate perquam prona, nisi vocibus admonentium locum reliquerit, & à B turpitudine ad honestatem transire instituerit, pœnis vincitur, & supplicii laqueis implicata, velit nolit conuertitur. Quale est quod apud Hieremiam legimus, [dolore, & flagello erudieris Hierusalem.] Simile quid psallit & beatus Dauid de iis, quibus volupe est in peccata ruere: [In camo & fræno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te.] Asperas enim, & adhuc rudes animantes pro arbitrio suo domitores C frænis circumagunt: similiter peccatis deditos Deus ad eorum vtilitatem tractat. Quocirca consilium dabant synagogæ Prophetæ, & iusti, vti se ab idolorum cultu remoueret, & ab errore, nescio vndè inuento, & introducto se contineret. Neque hi tantùm, sed etiam ipse Deus minabatur, fœdissimis eos se malis exagitaturum, nisi mutata mente ad cogitanda, & facienda quæ ipsi grata, & amica essent, regrederentur. Illi verò adhuc D asperi, & indomiti, & animo præfracto erant. Quare bello capti apud Assyrios, & Medos perdiu vixerunt. Vbi cùm essent, & iugo seruitutis grauarentur, vitulis illi quidem non amplius rem diuinam faciebant (qui enim, aut vnde facerent, qui malis premebantur ineuitabilibus?) sed neque ipsius Baal opem implorabant; quin suas potius calamitates assiduò lamentabantur. Hoc igitur est, quod E vniuersorum Dominus ait, [auferam fornicationem eius à facie mea, & adulterium eius de medio vberum eius.] Abibit enim captiua, inquit, nec videbo in posterum sacrificantem Baal: nec vitulis aureis vltra offerentem holocausta: & præ multa superbia tantum non etiam amatoribus suis vbera nudantem. Lætabor potius super mœsta, & afflicta, & ærumnis circumuentà grauissimis in terra non sua, ferocibúsque & acerbis dominis seruiente,

Hiere. 6.

Psal. 31.

A φέρεσθαι γνώμης, ἐπ' αὐτὸ δὴ τοῦτο μεταπεθῶσι λοιπὸν, ὡς ἐξ ἀνάγκης, καὶ φόβου. ὥσπερ γὰρ ἔσθ' ὅπου τῶν ἐν τοῖς σώμασι τραυμάτων τὰ δυσχερῆ, καὶ δυσμεταχείριστα, κἂν εἰ μὴ ταῖς τῶν φαρμάκων δυνάμεσιν εἴκοντα δέχοιντό τινα τὴν εἰς τὸ ἄμεινον μεταβολὴν, ἢ σιδήρῳ τέμνεται, τῆς τῶν ἰατρῶν ἐμπειρίας εἰς τοῦτο καλούσης τῆς ἐπικουρίας τὸν τρόπον, ἤγουν νικᾶται πυρί· οὕτω καὶ ἡ ἀνθρώπου ψυχὴ πολὺ διακινδυνεύσασα πρὸς ἀπόστασιν τὴν ἐξ ἀγαB θῶν, κἂν εἰ μὴ ταῖς τῶν νουθετούντων εἴκοι φωναῖς, μήτε μὴν ἕλοιτο μεταφοιτᾶν ἐκ τῶν αἰσχρόνων ἐπὶ τὸ ἄμεινον, νικᾶται ταῖς δίκαις, καὶ τοῖς τῆς κολάσεως ἐναλοῦσα βρόχοις, ἀναγκαίαν ποιεῖται τὴν ἐπιστροφήν· ὁποῖόν ἐστι τὸ διὰ φωνῆς Ἱερεμίου. πόνῳ καὶ μάστιγι παιδευθήσῃ Ἱερουσαλήμ. ψάλλει δὲ ὅμοιόν τι καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ, περὶ τῶν ἠγαπηκότων τὸ πολὺ δὴ λίαν ἀγκαλίζεσθαι πρὸς τὸ πλημμελεῖν. ἐν κημῷ, καὶ χαλινῷ τὰς σιαγόνας αὐτῶν ἄγξαις, τῶν μὴ ἐγγιζόντων πρὸς σέ. τὰ γάρ τοι σκληρά τε C καὶ ἀστοιχείωτα τῶν ἀλόγων ζώων χαλινοῖς περιτρέπουσιν εἰς ὃ ἂν ἔχειν δοκοῖεν οἱ πωλοδαμνεῖν εἰωθότες· οὕτω καὶ Θεὸς χρησίμως προσφέρεται τοῖς φιλαμαρτήμοσιν. ἐκεῖνοι συνεβούλευον μὲν τῇ συναγωγῇ προφῆται, καὶ δίκαιοι τῆς τῶν εἰδώλων ἀποφοιτῆσαι λατρείας, καὶ τῆς οὐκ οἶδ' ὅθεν ἐξευρηθείσης ἀποσχέσθαι πλάνης. καὶ οὐ μέχρι τούτων· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἠπείλει Θεὸς ἐπιθήσειν αὐτοῖς τὰ πάντων αἴσχιστα τῶν κακῶν, εἰ μὴ ἕλοιντο παλινδρομεῖν εἰς τὸ φρονεῖν τε, καὶ δρᾶν τὰ αὐτῷ δοκοῦν-D τα, καὶ φίλα. οἱ δὲ ἦσαν ἔτι δεινοί τε, καὶ ἀτεράμονες, καὶ τὴν διάνοιαν ἀκαμπεῖς. ταύτῃ τοι δορυάλωτοι γεγονότες, εἰς Ἀσσυρίους, καὶ Μήδους μακροῖς διατετελέκασι χρόνοις. οὐ γεγονότες, καὶ τῷ τῆς δουλείας καταχθιζόμενοι ζυγῷ, ἔθυον μὲν ταῖς δαμάλεσιν οὐκέτι· πῶς γὰρ, ἢ πόθεν, οἱ δὲ ἦσαν ἐν ἀφύκτοις κακοῖς; ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸν ἐπεκαλοῦντο τὸν Βαάλ. διετέλουν δὲ μᾶλλον, τὰς ἑαυτῶν ἀνοιμώζοντες συμφοράς. τοῦτό τοι φησὶν ὁ τῶν ὅλων E δεσπότης. καὶ ἐξαρῶ τὴν πορνείαν αὐτῆς ἐκ προσώπου μου, καὶ τὴν μοιχείαν αὐτῆς ἐκ μέσου μαστῶν αὐτῆς. οἰχήσεται γὰρ αἰχμάλωτος, φησὶ, καὶ οὐκ ὄψομαι θύουσαν ἔτι τῷ Βαάλ· οὔτε ταῖς δαμάλεσι ταῖς χρυσαῖς ἔτι τελοῦσαν ὁλοκαυτώματα. καὶ ἐκ πολλῆς ἄγαν ἀβροψυχίας μονονουχὶ καὶ ἀπογυμνοῦσαν τοῖς ἰδίοις ἐρασταῖς τοὺς μαστούς. ἐφησθήσομαι δὲ μᾶλλον ὀδυνωμένῃ τε, καὶ ταλαιπωρουμένῃ, καὶ ἀνήκεστον ἐχούσῃ συμφορὰν, ἐν γῇ οὐκ ἰδίᾳ, καὶ ὑπὸ δεινοῖς, καὶ πικροῖς γεγενημένῃ δεσπόταις.

ἐποίσω δὲ ταῦτα, τῆς ἐμῆς ἐπικουρίας ἀπογυμνώσας αὐτήν, καὶ ἀσχήμονα καταλελοιπώς, ὡς ἐν οἷς ἦν ἐν ἀρχαῖς ὁρᾶσθαι γεγυμνωμένην, ὅτε τὸν τῆς Αἰγυπτίων πλεονεξίας ἀχθοφοροῦσα ζυγὸν, γυμνὴ διετέλει τῆς παρ' ἐμοῦ χάριτός τε, καὶ ἀγάπης, καὶ σοφίας νομικῆς. οὐκοῦν εἰς ὑποστροφὴν, καὶ αὖθις ὥσπερ ἰοῦσα, πάλιν ἐν οἷς ἦν γέγονεν ἡ συναγωγή, τὴν μεταξὺ τιμήν τε, καὶ δόξαν ἐξ ἀμαθίας ζημιουμένη. τοῦτο καὶ αὐτὸς ἡμᾶς ἐδίδασκεν ὁ σωτὴρ, λέγων· ὅταν δὲ τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, διέρχεται δι' ἀνύδρων τόπων, ζητοῦν ἀνάπαυσιν, καὶ οὐχ εὑρίσκει. τότε λέγει, ἐπιστρέψω εἰς τὸν οἶκόν μου ὅθεν ἐξῆλθον. καὶ ἐλθὸν εὑρίσκει σχολάζοντα, σεσαρωμένον, καὶ κεκοσμημένον. τότε πορεύεται, καὶ παραλαμβάνει ἑπτὰ ἕτερα πνεύματα πονηρότερα ἑαυτοῦ. καὶ εἰσελθόντα κατοικεῖ ἐκεῖ. καὶ γίνεται τὰ ἔσχατα τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου χείρονα τῶν πρώτων· οὕτως ἔσται τῇ γενεᾷ ταύτῃ τῇ πονηρᾷ. ἔτι μὲν γὰρ ἐν Αἰγύπτῳ διατρίβουσι τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, ἐνῴκησεν ὡς εἰδωλολάτραις τὸ πνεῦμα τὸ πονηρὸν, ἀλλ' ἐκβέβληται μεταξύ· κέκληνται γὰρ εἰς θεογνωσίαν διὰ Μωσέως. ἐπειδὴ δὲ γεγόνασι κυριοκτόνοι, καὶ μυρίοις ἐγκλήμασιν ἔνοχοι, γέγονεν αὐτοῖς τὰ ἔσχατα χείρονα τῶν πρώτων, δαιμονίων ἀγέλης, οὐχ ἑνὸς ἔτι μόνου κατοικούσης ἐν αὐτοῖς. τῆς γὰρ οὐρανίου χάριτος τὴν περιβολὴν ἀποβαλοῦσα ψυχὴ, πάντη τε, καὶ πάντως εὐάλωτος ἔσται τῷ σατανᾷ.

Inferam autem hæc priuatæ auxiliis meis, & relictæ in turpitudine, vt videre liceat constitutam in iis, in quibus fuit à principio, quando iugum Ægyptiæ tyrannidis portans, gratia mea, & dilectione, & legali sapientia destituta manebat. Itaque velut retro regressa synagoga, rursum fuit in quibus fuerat, medii temporis honore, & gloria propter suam stultitiam multata. Hoc nos & ipse Saluator docebat, cùm diceret. [Cum immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca inaquosa, quærens requiem, & non inuenit. Tunc dicit: reuertar in domum meam, vnde exiui: & veniens inuenit vacantem, scopis mundatam, & ornatam. Tunc abit, & assumit septem alios spiritus nequiores se, & ingressi habitant ibi, & fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus. Sic erit generationi huic pessimæ.] Adhuc enim in Ægypto commorantibus Israelitis spiritus nequam in ipsis, vt idololatris habitabat. Sed eiectus est postea: per Mosen enim ad cognitionem Dei vocati sunt. Postquam autem Dominum occiderunt, & mille se sceleribus obstrinxerunt, facta sunt illis nouissima peiora prioribus, non vno tantùm, sed grege dæmonum ipsos inhabitante. Anima enim cum cœlestis gratiæ munimentum abiecerit, facillimè à Satana capietur.

Matth. 12.

Καὶ θήσομαι αὐτὴν εἰς ἔρημον, καὶ τάξω αὐτὴν ὡς γῆν ἄνυδρον, καὶ ἀποκτενῶ αὐτὴν ἐν δίψει, καὶ τὰ τέκνα αὐτῆς οὐ μὴ ἐλεήσω, ὅτι τέκνα πορνείας ἐστίν· ὅτι ἐξεπόρνευσεν ἡ μήτηρ αὐτῶν, καὶ κατῄσχυνεν ἡ τεκοῦσα αὐτά.

Et ponam eam in desertum, & statuam eam sicut terram sine aqua, & occidam illam in siti: & filiorum eius non miserebor, quia filij fornicationis sunt: quia fornicata est mater ipsorum, & dedecorauit eos quæ peperit eos.

XIII

Ἄκαρπον ἔσεσθαί φησι τὴν πεπορνευμένην, ξηρὰν, καὶ ἀκανθοτόκον, διψάδα, καὶ ἄνυδρον, οὐχ ὑδάτων τάχα που τῶν γηΐνων ἐστερημένην, ἀλλὰ τῆς ἄνωθεν ἐξ οὐρανοῦ πιότητος, τουτέστι, τῆς διὰ τοῦ πνεύματος χορηγίας, ἣν ἑκάστῃ σοφῇ τε, καὶ ἀγαθῇ διανέμει ψυχῇ. ψάλλει γάρ που πρὸς Θεὸν, καί φησιν ὁ μακάριος Δαβίδ. Οἱ δὲ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν σκέπῃ τῶν πτερύγων σου ἐλπιοῦσι. μεθυσθήσονται ἀπὸ πιότητος οἴκου σου. καὶ τὸν χειμάρρουν τῆς τρυφῆς σου ποτιεῖς αὐτούς, ὅτι παρά σοι πηγὴ ζωῆς. ἄξιοι δὲ τῆς οὕτω σεπτῆς, καὶ ἀμφιλαφοῦς χορηγίας εἶεν ἂν οἱ γνήσιοι, καὶ βεβιωκότες ὀρθῶς, καὶ ἀγάπης τῆς εἰς Θεὸν προθέντες οὐδέν. τὴν δέ γε πεπορνευμένην ἄνυδρον γενήσεσθαι, καὶ μὴν καὶ ἐν

Sterilem fore ait fornicatricẽ, aridã, spinas parientẽ, siticulosam & inaquosã, haud terrenis, credo, aquis spoliatã: sed superna cœlestiq. pinguedine, hoc est, erogatione donorũ per spiritum, quæ, in quamlibet animã sapientẽ, ac bonã cõfert. Psallit enim quodã loco ad Dominũ B. Dauid, & ait, [filii autẽ hominũ in tegmine alarũ tuarũ sperabũt. Inebriabũtur ab vbertate domus tuę, & torrẽte voluptatis tuę potabis eos. quoniã apud te est fons vitæ.] Adeò autẽ venerãda, & larga erogatione digni cẽseri debẽt germani filii, qui cũ integritate vixerũt, diuinæque charitati nihil præposuerunt. Fornicariã autẽ inaquosã factã, & in siti

Psal. 35.

morituram affirmat. Atque hoc, ni fallor, est, quod per alios Prophetas de ipsa dicitur. Quidam enim sic. [Ecce dies venient, dicit Dominus, & emittam famem super terram, non famem panis, neque sitim aquæ: sed famem audiendi verbum Domini. Et ab oriente vsque ad occidentem circumcursabunt, quærentes verbum Domini, & non inuenient.] Et Hieremias, quasi ex persona Dei, [dolore & flagello erudieris Hierusalem, ne recedat anima mea à te, ne faciam te terram inuiam, quæ non habitabitur.] Vnicuique enim nostrum, vt dixi, sermones per spiritum immittit Deus, qui possunt alere animos ad vitam æternam. Aut etiam per voces sanctorum sæpius pinguefacit. Cum fornicaria igitur matre filios vnà sine misericordia perituros dicit. Quam ob causam? quia filii fornicationis sunt. Nec sanè dicimus materni peccati reum esse filium. Occurrit enim nobis, quod alicubi extat apud Ezechielem, [non morientur patres pro filiis, neque filii pro patribus: vnusquisque in peccato suo morietur.] Tenendum potius, quamuis excogitata sit persona fornicantis matris, vt typus quidam synagogæ, nihilominus æquè fornicarios esse, qui ex ea extiterunt. Cùm autem dicit, esse filios fornicationis, manifestè ostendit, fornicationis quæ intelligentia percipitur crimine teneri: & hoc quasi ab ipsis fasciis & vtero impii fuerint, nec vnquam opera pietatis attigerint, nullamque virtuti operam dederint; nec viam Deo placentem magnifecerint. Idem Psaltes. [Alienati sunt peccatores à vulua, errauerunt ab vtero, locuti sunt falsa;] cum contrà quilibet pius, & operibus iustitiæ innutritus exclamare ad Deum luculente possit, [In te proiectus sum ex vtero: de ventre matris meæ Deus meus es tu.] Quemadmodum filii lucis, & filii diei meritò queāt intelligi, qui vt in luce, & die præclarè, & honestè vitam degunt: ita etiam si qui filii fornicationis dicantur, intelliges vicissim tanquam in lupanari, & in genere vitæ turpissimo versantes, quos misericordia non dignatur, [quia fornicata est mater eorũ: pudore affecit eos, quæ peperit eos.] Pudefecit autē seipsam videlicet, & filios ex se natos. Sicut enim iusto sua virtus decori & ornamento, ita cuiuis scelerato sua scelera dedecori ac pudori sunt.

Amos 8. Hier. 6. Ezech. 18. Psal. 57. Psal. 21.

A δίψῃ τεθνήξεσθαι λέγει· καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ διὰ φωνῆς ἑτέρων προφητῶν περὶ αὐτῆς εἰρημένον. ὁ μὲν γὰρ ἔφασκεν, ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει κύριος, καὶ ἐξαποστελῶ λιμὸν ἐπὶ τὴν γῆν· οὐ λιμὸν ἄρτου, οὐδὲ δίψαν ὕδατος· ἀλλὰ λιμὸν τοῦ ἀκοῦσαι λόγον κυρίου· καὶ ἀπὸ ἀνατολῶν ἕως δυσμῶν περιδραμοῦνται, ζητοῦντες τὸν λόγον κυρίου, καὶ οὐ μὴ εὕρωσιν. Ἱερεμίας δὲ πάλιν ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ. πόνῳ καὶ μάστιγι παιδευθήσῃ Ἱερου-B σαλὴμ μὴ ἀποστῇ ἡ ψυχή μου ἀπὸ σοῦ, μὴ ποιήσω σε ἄβατον γῆν, ἥτις οὐ κατοικηθήσεται. ἑκάστῳ γὰρ ἡμῶν, ὡς ἔφην, λόγους εἰς νοῦν τοὺς διὰ τοῦ πνεύματος ἐνίησι Θεὸς, ἀποτρέφειν ἰσχύοντας εἰς ζωὴν αἰώνιον. ἢ καὶ διὰ φωνῆς ἁγίων καταπιαίνει πολλάκις. συνδιαλλάξεσθαι δὴ οὖν τῇ πεπορνευμένῃ μητρὶ τὰ τέκνα δεῖν ἔφη, καὶ οἰκτιρμῶν δίχα. διὰ ποίαν αἰτίαν; ὅτι τέκνα πορνείας εἰσί. καὶ οὐ δή που φαμὲν ὅτι τῆς μητρὸς πλημμελήμασιν ὑπόκειται τέκνον, βαδίζεται γὰρ ἡμῖν ὅπου ποτὲ τὸ διὰ φωνῆς Ἰεζεκιὴλ. οὐκ ἀποθανοῦνται πατέρες ὑπὲρ τέκνων· C οὐδὲ τέκνα ὑπὲρ πατέρων· ἕκαστος τῇ ἰδίᾳ ἁμαρτίᾳ ἀποθανεῖται. ἰστέον δὲ μᾶλλον, ὅτι κἂν ἐπινοῆται πρόσωπον πορνευούσης μητρὸς, ὡς ἐν τύπῳ τῆς συναγωγῆς, ἀλλ' οὐδὲν ἧττον αὐτοὶ πάλιν ἂν εἶεν οἱ ἐξ αὐτῆς, λέγων δὲ, ὅτι πορνείας εἰσὶ τέκνα, παρέδειξεν ἐναργῶς, ὅτι τοῖς τῆς νοητῆς πορνείας ἐγκλήμασιν ἔνοχοι καθεστήκασι. καὶ τοῦτο ἐξ αὐτῶν οἱονεὶ σπαργάνων, καὶ μήτρας δεδυσσεβηκότες. καὶ οὐδὲ πώποτε τῶν εἰς εὐσέβειαν ἔργων ἁψάμενοι, ἀνεπιτήδευτον δὲ παντελῶς τὴν ἀρετὴν ἐαρηκό-D τες, τὴν εὐδοκοῦσαν τῷ Θεῷ τρίβον οὐ τετιμηκότες. οὕτω καὶ ὁ ψάλλων φησὶν, ἀπηλλοτριώθησαν οἱ ἁμαρτωλοὶ ἀπὸ μήτρας, ἐπλανήθησαν ἀπὸ γαστρὸς, ἐλάλησαν ψευδῆ· καίτοι παντὸς εὐσεβοῦς, καὶ τοῖς τῆς δικαιοσύνης ἔργοις ἐντεθραμμένου, λαμπρᾶς ἀναφωνεῖν δυναμένου πρὸς Θεὸν, ἐπὶ σὲ ἐπερρίφην ἐκ μήτρας· ἀπὸ γαστρὸς μητρός μου Θεός μου εἶ σύ. ὥσπερ δὲ εἰσὶ φωτὸς, καὶ E υἱοὶ ἡμέρας νοοῖντ' ἂν εἰκότως, οἱ ὡς ἐν φωτὶ, καὶ ἡμέρᾳ πολιτευόμενοι λαμπρῶς τε, καὶ εὐσχημόνως· οὕτω κἂν εἰ λέγοιντο πορνείας τέκνα τινὲς, τοὺς ὡς ἐν πορνείῳ, καὶ τῇ λίαν ἐκτοπωτάτῃ ζωῇ νοήσεις πάλιν, οὓς κατοικτείρειν οὐκ ἀξιοῖ, διότι πεπόρνευκεν ἡ μήτηρ αὐτῶν. κατῄσχυνεν ἡ τεκοῦσα αὐτά. κατῄσχυνε δὲ ἑαυτὴν δηλονότι, καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς ἀναφύντα τέκνα. ὥσπερ γάρ ἐστιν ἐν αὐχήματι τοῖς εἰς ἀρετὴν ὁ δίκαιος· οὕτως ἐν αἰσχύνῃ, καὶ ἐν αἰσχύνῃ πᾶς δυσσεβής.

Εἶπε γὰρ, πορεύσομαι ὀπίσω τῶν ἐραστῶν A μου, τῶν διδόντων μοι τοὺς ἄρτους μου, καὶ τὸ ὕδωρ μου, καὶ τὰ ἱμάτιά μου, καὶ τὰ ὀθόνιά μου, καὶ τὸ ἔλαιόν μου, καὶ πάντα ὅσα μοι καθήκει.

Ἐρασταὶ αὐτῆς εἶναί φησι, τοὺς ἀκαθάρτους δαίμονας, παρ' οἷς λέγοιτο ὁ τῆς πορνείας πεποιῆσθαι τρόπος. τὸ γὰρ ταῖς ἐκείνων ἕπεσθαι γνώμαις, καὶ τὰ αὐτοῖς δοκοῦντα πληροῦν, τοῦτ' οἶμαι, ἐστὶ τὸ ἀσελγαίνειν ἁμαρτίαις, καὶ διαβιοῦν αἰσχρῶς, καὶ B τῆς ἐσχάτης φαυλότητος ἀναπίμπλασθαι· μόνον δὲ οὐχὶ καὶ ἐν ὠδῖσιν ἔχειν πᾶν εἶδος ἀκαθαρσίας. ὥσπερ γὰρ οἱ τὸν θεῖον ὠδίνοντες φόβον, ἀνακεκράγασι πρὸς Θεόν, διὰ τὸν φόβον σου, κύριε, ἐν γαστρὶ ἐλάβομεν, καὶ ὠδινήσαμεν, καὶ ἐτέκομεν, πνεῦμα σωτηρίας σου ἐκυήσαμεν ἐπὶ τῆς γῆς· οὕτω καὶ ταῖς τῶν δαιμόνων ἐπιθυμίαις εἴκοντες τὸν νοῦν, ἁπάσης εὐθὺς ἀσεβείας ἐπίμεστον ἔχουσιν, οἱ τῶν θείων ἀποφοιτῶντες νόμων, ἁπάσης φαυλότητος ἐπιτηδεύονται. ἐρασταὶ δὲ οὕτω πονηροί τε, C καὶ ἀλιτήριοι τῶν εἰς ἀσέβειαν ἀπονενευκότων οἱ ἀποστάται δαίμονες, οἷς εἴ τις ἕλοιτο προσέχειν θεοῖς, δυσσεβήσει δεινῶς. ἀνατίθησι γὰρ αὐτοῖς καὶ ὧν ἂν ἔχοι τὴν χάριν· καὶ ταῖς εὐφημίαις καταγεραίρει πολλάκις, καὶ ἀναφέρει τὰ χαριστήρια, Θεὸν τὸν ἕνα καὶ φύσει καταλελοιπώς, τὸν χορηγοῦντα τὰ ζωαρκῆ, τὸν οἷά τισιν ἐσθήμασι καταμφιεννύντα τῇ χάριτι, καὶ ταῖς ἄνωθεν ἐπικουρίαις καὶ νοῦν, καὶ καρδίαν κατασκιάζοντα, τὸν οἷά περ ἐλαίῳ καταπιαίνοντα, καὶ ἄρτῳ τῷ νοητῷ D τρέφοντα πρὸς ζωὴν τὴν εὐκλεᾶ, καὶ ἀμήρυτον, τὸν ὕδατι τῷ ζωοποιῷ πρὸς εὐεξίαν ἡμᾶς τρέφοντα τὴν πνευματικήν. ἀλλ' ὅγε πρὸς ἀσέβειαν διανενευκώς, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἡ πεπορνευμένη συναγωγή, τοῖς ἰδίοις ἐρασταῖς ἔφη δεῖν ἕπεσθαι, καὶ αὐτοῖς ἀνατιθέναι τὰ χαριστήρια, καὶ παρ' αὐτῶν ἡγεῖσθαι λαβεῖν τά τε εἰς τροφήν, καὶ ἀμφίασιν. τοῦτο γὰρ, οἶμαι, ἐστὶ τό, εἶπε γάρ, ἀκολουθήσω E ὀπίσω τῶν ἐραστῶν μου, τῶν διδόντων μοι τοὺς ἄρτους μου, καὶ τὸ ὕδωρ μου, καὶ τὰ ἱμάτιά μου, καὶ τὰ ὀθόνιά μου, καὶ τὸ ἔλαιόν μου. καὶ πάντα ὅσα μοι καθήκει. ἀλλ' οἵ γε σοφοί τε, καὶ ἀγαθοί, καὶ Θεῷ γνώριμοι, καὶ οἰκειότατοι, αὐτῷ δὴ πάντως ἀναθεῖεν ἂν τῶν οὐρανίων ἀγαθῶν τὴν ἐπίδοσιν, καὶ τῶν ἐπιγείων τὴν χορηγίαν. ἐροῦσι γὰρ δή, καὶ λίαν ἐμφρόνως. μή ἐστιν ἐν τοῖς εἰδώλοις τῶν ἐθνῶν ὑετίζων; καὶ εἰ ὁ οὐρανὸς δώσει πλησμονὴν αὐτοῦ, οὐχὶ σὺ εἶ ὁ αὐτός; καὶ ὑπομενοῦμέν σε,

Dixit enim: vadam ad amatores meos, qui dant mihi panes meos, & aquam meam, & vestimenta mea, & lintea mea, & oleum meum, & omnia quæcunque mihi conueniunt.

XIV

Amatores eius ait esse impuros dæmonas, cum quibus fornicatio quodammodo commissa dici potest. Illorum enim sequi voluntatem, & quæ ipsis placent perpetrare, hoc est, ut existimo, proteruius lasciuire in peccatis, & turpiter viuere, & se extrema nequitia ingurgitare, & tantum non etiam omne genus immunditiæ parturire. Quemadmodum enim qui timorem diuinum parturiunt, clamant ad Deum, [propter timorem tuum Domine in vtero accepimus, & parturiuimus, & peperimus: spiritum salutis tuæ peperimus super terram:] ita qui dæmonũ cupiditatibus cedunt, illico mentem omni impietate refertam habent, & à diuinis legibus discedẽtes, omnigenam improbitatem cõsectantur. Eorum igitur, qui ad impietatem deflexerũt, peruersi ac pestilentes amatores sunt dæmones apostatæ; quibus si quis tanquã diis auscultare voluerit, insigniter impius euadet. Illis enim accepta refert quæ habet; & frequenter eos laudibus veneratur; & oblatis muneribus gratias agit, relicto vno & natura Deo: qui vitæ sustentãdæ quod sufficiat largitur: qui nos beneficiis veluti cõuestit, & supernis auxiliis & mentem, & cor obumbrat; qui velut oleo pinguetudinẽ conciliat, & pane qui sub intelligentiã tantum cadit, nutrit ad vitam gloriosam, & nullis seculis finiendam: qui aqua viuifica ad bonam, & spiritualem nos habitudinem alit. Qui autem ad impietatẽ declinauit, sicut nimirũ fornicatrix synagoga, hunc, inquit, suos amatores sequi oportere, & illis gratias referre, putaréque victum, vestitúmque ab illis accepisse. Hoc quippe est, ni fallor, quod ait. [Dixit enim sequar amatores meos, qui dant mihi panes meos, & aquã meã, & vestimẽta mea, & lintea mea, & oleũ meum, & omnia quæ mihi conueniũt.] Verùm prudentes, & boni, & Deo noti amicissimique ad ipsum omnino cœlestium bonorum largitionem, terrenorúmque suppeditationem retulerint. Dicent enim, idque sapienter. [Nunquid est in idolis gentium pluens? & si cælum dabit satietatem suam, nonne tu ipse es? & exspectabimus te, quia

Esai. 26.

Hier. 14.

quia tu fecisti hæc omnia.] Et clamabunt cum diuino Dauid, [visitasti terram, & inebriasti eam; multiplicasti locupletare eam.]

XIV

Propter ea ecce ego sepio viam eius in sudibus, & obstruam vias illius, & semitam eius, & non inueniet: & insequetur amatores suos, & non apprehendet eos: & quæret eos, & non inueniet illos.

XV. Postquam enim, inquit, in se ipsam decreuit mala, & nihil natura sua nefarium prætermisit (dixit enim, sequendos sibi amatores suos, hoc est, improbis seductorum sententiis applicandum animum, vt illis tantum obsequeretur) adhæc, quoniam pro iis quæ ego donaui illi, his, qui nihil profuerunt, dæmonibus, inquam, gratias agit, idcirco cogitationes eius inanes reddam; resistámque fortiter. Sepiam enim vias eius sudibus, & muro obstruam semitam, vt neque sequatur amatores suos, neque sibi conducibiles reperiat seductores suos, etiamsi sequi eos fortasse, hoc est, studiosè ad eos honorandos, colendósque incumbere voluerit. Sudes, seu palos præacutos appellat casus quos expertus est Israel; bella dico, captiuitates, famem, pericula, diuturnam seruitutem. Nam semel à Persis, & Medis subiugati, non per otiū ad Baal, neque ad vitulos aureos accedebant; sed necesse erat, vt à Deo concessa, & charissima libertate priuati, & quærentes quidem quæ domi habuerant, illis autem egentes, & dominantium iugo oppressi, consuetis de cætero fungi non possent: sed lamentarentur potius, & malis atrocissimis velut ebrii, damnarēt iam seductores; quandoquidem ex frustra speratis vtilitatem nullam capere licuisset. Nihil quippe adiuti sunt aut Baal eos defendente (quid enim lignum mutum faceret?) aut certè vitulis aliquem eos iuuandi modum excogitantibus. Erant enim [aurum opera manuum hominum,] vt scriptum est. (Psal. 113.) Obstruuntur itaque viæ, Deo peccare solitis semitam ad improbitatem haud complanante; sed vtiliter asperante, nec eos permittente expeditè ferri, quò stultè concupiscunt; vt nolentes impediantur, & ad frugem transeant, vbi ipsa experientia didicerint, neminem peccantem impunè laturum.

ὅτι σὺ ἐποίησας ταῦτα πάντα. συνανακράξονται δὲ καὶ αὐτῷ τῷ θεσπεσίῳ Δαβίδ· ἐπεσκέψω τὴν γῆν, καὶ ἐμέθυσας αὐτήν, ἐπλήθυνας τοῦ πλουτῆσαι αὐτήν.

Διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ φράσσω τὴν ὁδὸν αὐτῆς ἐν σκόλοψι, καὶ ἀνοικοδομήσω τὰς ὁδοὺς, καὶ τὴν τρίβον αὐτῆς, καὶ οὐ μὴ εὕρῃ· καὶ καταδιώξεται τοὺς ἐραστὰς αὐτῆς, καὶ οὐ μὴ καταλάβῃ αὐτούς· καὶ ζητήσει αὐτοὺς, καὶ οὐ μὴ εὕρῃ αὐτούς.

Ἐπειδὴ γὰρ βεβούλευται, φησὶ, πονηρὰ καθ' ἑαυτῆς, καὶ τῶν ἀδικεῖν πεφυκότων παραλέλοιπεν οὐδέν· ἔφη γὰρ, δεῖν κατακολουθεῖν ἑλέσθαι τοῖς ἰδίοις ἐρασταῖς, τουτέστι, ταῖς τῶν πεπλανηκότων ἀνοσίοις γνώμαις ἀπονέμειν τῆς διανοίας τὴν ῥοπὴν, ὡς μόνα πληροῦσα τὰ ἐκείνων· καὶ ἐπὶ τούτοις πρὸς τούτῳ τῶν δεδωρημένων αὐτῇ παρ' ἐμοῦ τοῖς οὐδὲν ὠφεληκόσι τοῖς δαίμοσιν ἀνάπτει τὰ χαριστήρια, ταύτῃ τοι ματαίαν αὐτῆς ἀποφανῶ τὴν σκέψιν, καὶ ἀντιτάξομαι ἀνδρικῶς. φράξω γὰρ αὐτῆς τὴν ὁδὸν ἐν σκόλοψι, καὶ τειχιῶ τὴν τρίβον, ὡς ἂν μήτε κατακολουθήσῃ τοῖς ἰδίοις ἐρασταῖς, μήτε μὴν εὕρῃ χρησίμους τοὺς πεπλανηκότας, κἂν εἰ διώκειν ἕλοιτο τυχὸν αὐτοὺς, τουτέστιν, ἐλέσθαι σπουδαίως τὰς εἰς αὐτοὺς τιμὰς, καὶ λατρείας. σκόλοπας δὲ εἶναί φησι τὰ συμβεβηκότα τῷ Ἰσραὴλ δυσχερῆ, τοὺς πολέμους δὴ λέγω, τὰς αἰχμαλωσίας, τὸν λιμὸν, τοὺς κινδύνους, τὴν ἐν δουλείᾳ τριβήν. γεγονότες γὰρ ἅπαξ ὑπὸ Μήδοις, καὶ Πέρσαις, οὐκ ἐν σχολῇ προσέπιπτον τῷ Βάαλ· οὐδὲ ταῖς δαμάλεσι ταῖς χρυσαῖς· ἀλλ' ἦν πως ἀνάγκη, τὸ, καὶ αὐτῆς τῆς ἄνωθεν, καὶ φιλτάτης ἐλευθερίας ἐστερημένους, καὶ ζητοῦντας μὲν τὰ οἴκοι, πτωχεύοντας δὲ, καὶ ταῖς τῶν κρατούντων πλεονεξίαις πεπιεσμένους, οὐκέτι μὲν δύνασθαι τὰ συνήθη πληροῦν· ὀλοφύρεσθαι δὲ μᾶλλον, καὶ ταῖς ἀνηκέστοις καταμεθύειν συμφοραῖς, καταγνώσκοντας ἤδη τῶν πεπλανηκότων, ὡς οὐδὲν ἀπόνασθαι μετὸν αὐτοῖς τῶν ἐν ἐλπίσι κεναῖς. ὠφέληνται γὰρ οὐδὲν, ἢ τοῦ Βάαλ ἐπαμύνοντος· τί γὰρ ἂν ἔδρασε τὸ ἄφωνον ξύλον; ἤγουν τῶν δαμάλεων ἐπικουρίας αὐτοῖς ἐπινοούντων τινὰ τρόπον. χρυσὸς γὰρ ἦν, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὸ γεγραμμένον. ἀποφράττονται τοίνυν αἱ ὁδοὶ Θεοῦ, μὴ καταλεαίνοντος τοῖς φιλαμαρτήμοσι τὴν εἰς φαυλότητα τρίβον, ἀποτραχύνοντος δὲ χρησίμως, καὶ οὐκ ἐφιέντος αὐτοῖς δι' εὐμαρείας ἰέναι ἐπὶ τὸ φλυνάφως δοκοῦν. ὡς ἂν οὐκ ἑκόντες ἐγκόπτοιντο, καὶ μεταχωροῖεν ἐπὶ τὸ ἄμεινον, διὰ πείρας αὐτῆς ἐκμεμαθηκότες, ὡς ἔστι πάντη τὸ πλημμελεῖν οὐκ ἀζήμιον.

Καὶ ἐρεῖ, πορεύσομαι, καὶ ἐπιστρέψω πρὸς τὸν ἄνδρα μου τὸν πρότερον, ὅτι καλῶς μοι ἦν τότε ἢ νῦν. A

Et dicet, vadam, & reuertar ad virum meum priorem, quia melius mihi tunc erat, quàm nunc.

Σώζει μὲν ὁ λόγος ἔτι τὸν αὐτῷ πρέποντα τρόπον· ὡς γὰρ ἐπὶ πόρνης γυναικὸς ἀπ' ἀρχῆς συντέθειται μέχρι τέλους. διὰ τοῦτο, φησὶ, ὅτι μεταγνώσεται, καὶ ἐρεῖ, πορεύσομαι πρὸς τὸν ἄνδρα μου τὸν πρότερον, ὅτι καλῶς μοι ἦν τότε ἢ νῦν. πλὴν ἄθρει κἀν τούτῳ τὸν τῶν ὅλων Θεὸν καὶ ἐν ὀργῇ παιδεύοντα, καὶ ὠφελοῦντα ποικίλως, καὶ ταῖς τῶν δεινῶν B ἐπαγωγαῖς, ἀνασείροντα τοὺς πεπλανημένους, καὶ μεταποιοῦντα πρὸς τὸ συμφέρειν. ὅταν γὰρ, φησὶν, ἀποπεφραγμένας ἴδῃ τὰς ἑαυτῆς ὁδοὺς ἐν σκόλοψι, τότε δὴ τότε μεταβουλεύσεται, καὶ ὅπερ ἦν ἄμεινον ἑλέσθαι δρᾶν, οὔπω τῶν ἀνιαρῶν εἰσβεβληκότων, κἂν γοῦν ὀψὲ, καὶ μετὰ πεῖραν ἁρπάσει· ἀγαπήσει γὰρ τότε τὰ παρὰ Θεοῦ, καὶ τῶν μεταξὺ πλημμεληθέντων ὡς ἐκ λογισμοῦ τοῦ σώφρονος ἀλογήσασα, μεταχωρήσει λοιπὸν πρὸς τὸ θελῆσαι τὸ ἐν ἀρχαῖς, καὶ θαυμάσει τὰ παρὰ Θεοῦ, καὶ C ἀσυγκρίτοις αὐτὰ διενεγκόντα διαφοραῖς, καθάπερ ἐκ μέθης ἀνανήψασα κατόψεται μόλις. οὐκοῦν οὐκ ἀόνητον τὸ παιδεύεσθαι, κἂν εἰ ἔχοι τυχὸν τὸ παρ' αὐτὸ λυπηρόν. καὶ τοῦτο εἰδότες οἱ προφῆται φασι, παίδευσον ἡμᾶς κύριε. γράφει δὲ ὁ θεσπέσιος Παῦλος. εἰ παιδείαν ὑπομένετε, ὡς υἱοῖς ὑμῖν προσφέρεται ὁ Θεός· τίς γάρ ἐστιν ὁ υἱὸς, ὃν οὐ παιδεύει πατήρ; δείκνυσι δὲ τὸ ἐκ τοῦ παιδεύεσθαι γλυκύ τε, καὶ ὀνησιφόρον, οὕτως λέγων· πᾶσα παιδεία πρὸς μὲν τὸ παρὸν οὐ δοκεῖ χαρᾶς εἶναι, ἀλλὰ D λύπης· ὕστερον μὲν τοι καρπὸν εἰρηνικὸν τοῖς δι' αὐτῆς γεγυμνασμένοις ἀποδίδωσι δικαιοσύνης.

Seruat adhuc oratio conuenientem sibi modum: de muliere siquidem meretrice ab initio vsque ad finem instituta est. Idcirco, inquit, pœnitebit eam consilii, & dicet, [vadam ad virum meũ priorem, quia melius mihi tunc erat quàm nunc.] Veruntamen etiam in hoc vniuersorum Deum, & in ira corripientem, & multimodis consulentem, & plagis adhibendis eos qui aberrauerunt, retrahentem, & ad salutaria immutantem intuere. Cùm enim, inquit, vias suas sudibus, seu palis obseptas animaduerterit, tunc tunc mutabit cõsilium; & quod agere velle præstabat, tristibus nondum illapsis, vel serò, & post experientiã arripiet. Diliget enim tunc à Deo præscripta, & peccatis medio in tẽpore commissis, vt prudenti ratiocinatione posthabitis, ad voluntatẽ pristini cultus se postmodum recipiet: & quæ Dei sunt admirabitur; discrimineque incõparabili præcellentia, velut ex ebrietate recipiens, vix tandẽ perspiciet. Quamobrem castigari minimè incommodat, etsi fortè per se molestiam generat. Quod Prophetę sciẽtes, dicũt, [corrige nos Domine.] Et scribit Paulus, [si disciplinã sustinetis, tanquã filiis vobis offert se Deus. Quis enim filius, quẽ nõ corripit pater?] Deinde disciplinæ suauitatẽ, & commoditatem his verbis explanat. [Omnis disciplina in præsenti quidẽ videtur non esse gaudii, sed mœroris; postea autẽ fructum pacatissimum exercitatis per eã reddet iustitię.]

XVI

Hier. 10. Heb 12.

Καὶ αὕτη οὐκ ἔγνω, ὅτι ἐγὼ ἔδωκα αὐτῇ τὸν σῖτον, καὶ τὸν οἶνον, καὶ τὸ ἔλαιον, καὶ ἀργύριον ἐπλήθυνα αὐτῇ. αὕτη δὲ ἀργυρᾶ, καὶ χρυσᾶ ἐποίησε τῇ Βάαλ.

Et ipsa non cognouit, quia ego dedi ei frumentum, & vinum, & oleum, & argentum multiplicaui ei. Hæc autem argentea, & aurea fecit Baal.

Ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἂν ἕλοιτο, φησὶ, τοῖς ἰδίοις, ἔτι κατακολουθεῖν ἐρασταῖς, οὐκ ἂν ἐνδοιάσειέ τις. κατορθώσει γὰρ τοῦτο, καὶ λίαν εὐκόλως, τῷ φράττεσθαι μὲν τὴν ὁδὸν αὐτῆς, καὶ τὰς τρίβους E ἀνατειχίζεσθαι, καὶ κατ' οὐδένα παντελῶς εὐοδοῦσθαι τρόπον. ἐπειδὴ δὲ πρὸς τῷ Θεὸν ὑπολαβεῖν οἴεσθαι τὸν Βάαλ, ἀνατέθεικεν αὐτῷ καὶ τὰ παρ' ἐμοῦ κεχορηγημένα αὐτῇ τὰ χαριστήρια, καὶ πρὸς τοῦτο βουλεύσομαι τὰ εἰκότα, ὡς ἂν ἀναμάθοι, τίς ὁ διδοὺς, καὶ τὴν ὅλων ἔχων τὴν ἐξουσίαν. δέδωκα μὲν γὰρ τὰ ζωαρκῆ· σῖτον, καὶ οἶνον, καὶ ἔλαιον, καὶ ἀργύριον ἐπλήθυνα αὐτῇ.

Quin igitur nolit amplius sequi amatores suos, inquit, nemo dubitauerit. Hoc enim probè, & facillimè fiet, si obsepiatur via eius, & obstruantur semitæ, & rebus vtatur minimè omnium secundis. Quoniam verò præterquam quod Baal pro Deo reputauit, etiã quæ à me suppeditata fuerant, eidem in acceptis retulit, eique gratias egit, etiam propter hoc statuam cõsentanea, vt discat quis sit qui dederit: & penes quem sit omnium potestas. Dedi enim vitę sustentandę necessaria; frumentũ, vinum, oleum, & argentum multiplicaui ei.

Verùm cùm munificentiæ meæ gratias deberet, ea in decus & gloriam Baal conuertit, quod extremi sanè stuporis simul, & animi ingratissimi apertum est argumentum: & ad Deum quantumuis omnis mansuetudinis fontem, & originem meritissimò exacerbandum sufficit.

Grauissimum est igitur, & pœna dignum, liberalitatem beneficiorum à Deo præstitorum iis velle adscribere, qui eius gloriam imminuunt ac profligant, hoc est, immundis dæmonibus, quod quidā in terris faciūt, Græci puta, & hæretici. Nā illi, cùm Deus homini sapientiam, & orationem impertiuerit, eloquentiæ suæ facultatē dæmonū honoribus celebrādis largiuntur. Hæreticorum autē Deo exosæ, & impiæ turbæ dolosis sententiarū inuentis quibusdam nocent, & simpliciorū mētes peruertūt, & laqueos ad perdendos homines, sicut scriptum est, parauerunt. Ambo igitur coluerunt Baal: & tantum non velut ex diuitiis, quæ mēte cernūtur, & ad Deū pertinent, pro splendido anathemate, ad illius idoli gloriam offerunt. Et ita, opinor, spiritualiter conuenientissimè intelligitur quod dicitur, [ego dedi frumentum, & vinum, & oleū, & argentum multiplicaui ei: ipsa vero argentea, & aurea fecit Baal.] Tribuenda sunt igitur Deo quę Dei sunt. Datorē enim, & præbitorē omnium bonorū nostrorum inaurari cōuenit per ea, quæ ab ipso habemus, seu illustris sit oratio, seu ad vera mysteria percipienda mens idonea.

Propter hoc reuertar, & tollam triticum meum in tempore suo, & vinum meum in tempore suo, & auferam vestimenta mea, & lintea mea, ne operiant ignominiam eius. Et nunc reuelabo immunditiā eius in conspectu amatorum illius, & nullus eruet eā de manu mea.

XVIII Cernis quomodo minatus sit ablaturū se, quæ delectare solēt, nec id inutiliter? Sicut namque viā eius palis defixis asperari ad complectēda salubriora inducebat, faciebátque vel inuitam dicere, [reuertar ad virū meum priorē, quoniā melius mihi tunc erat, quā nunc;] experientia enim cognôrat, quid vtilitatem cōciliaret, & in quibus præstaret libēter habitare: ita si abstulero, inquit, quæ mea sunt, tunc omnimodis erogatorem requiret: & dęmonibus gratā se exhibere designet: cósq. verè deos arbitrari, vt etiam sibi subiectos in pristinā fœlicita-

ἀλλὰ ταῖς ἐμαῖς φιλοτιμίαις εὐχαριστῆσαι δέον, εἰς δόξαν αὐτὰ πεποίηται τῷ Βαάλ. ὃ δὴ τῆς ἐσχάτης ἐστὶν ἀναισθησίας τε ὁμοῦ, καὶ ἀχαριστίας ἀπόδειξις ἐναργής· καὶ οὐκ ἀνιχνεύτως τὸ χρῆμα ἔχει πρός γε τὸ δεῖν καὶ σφόδρα δικαίως παροξυνθῆναι Θεὸν, κἂν εἰ πάσης ἡμερότητος πηγὴ νοοῖτο καὶ γένεσις.

Παίδευτον οὖν ἄρα, καὶ δίκης οὐκ ἀμοιροῦν, τὴν παρὰ Θεοῦ χαρισμάτων τὴν φιλοτιμίαν ἀναθεῖναι ζητεῖν τοῖς τὴν δόξαν αὐτοῦ παραλύουσι, τουτέστι, τοῖς ἀκαθάρτοις δαίμοσιν, ὃ δὴ καὶ ποιοῦσι τῶν ἐν κόσμῳ τινές. Ἕλληνες δὲ οὗτοι, καὶ αἱρετικοί. Οἱ μὲν γὰρ, Θεοῦ διδόντος ἀνθρώπῳ σοφίαν, καὶ λόγον, τὴν τῆς εὐγλωττίας δεινότητα ταῖς τῶν δαιμονίων χαρίζονται δόξαις. τὰ δέ γε τῶν αἱρετικῶν θεομισῆ, καὶ ἀνόσια στίφη πολυπλόκων ἐννοιῶν εὑρέμασι καταδικάζουσι τινάς, καὶ τὸν τῶν ἁπλουστέρων καταστρέφουσι νοῦν, καὶ παγίδας ἔστησαν διαφθείρειν ἄνδρας, κατὰ τὸ γεγραμμένον. οὐκοῦν ἄμφω τετιμήκασι τὸν Βαάλ. μόνον δὲ οὐχὶ καθάπερ ἐκ πλούτου νοητοῦ λαμπρὸν ἀνάθημα προσκομίζουσιν εἰς δόξαν αὐτῶν τὰ περὶ Θεοῦ. καὶ τοῦτο οἶμαι ἐστὶ πνευματικῶς εὖ μάλα νοούμενον, τὸ, ἐγὼ δέδωκα τὸν σῖτον, καὶ τὸν οἶνον, καὶ τὸ ἔλαιον, καὶ ἀργύριον ἐπλήθυνα αὐτῇ· αὐτὴ δὲ ἀργυρᾶ, καὶ χρυσᾶ ἐποίησε τῷ Βαάλ. ἀναθετέον οὖν ἄρα Θεῷ τὰ αὐτοῦ. τὸν γάρ τοι πάντων ἡμῖν ἀγαθοῦ δοτῆρα, καὶ χορηγὸν καταχρυσοῦσθαι πρέπει δι᾽ ὧν ἂν ἔχοιμεν παρ᾽ αὐτοῦ, κἂν εἰ λαμπρὸς εἴη λόγος, κἂν εἰ νοῦς ἔχων ἐπιτηδείως πρὸς τὸ δύνασθαι νοεῖν ἀληθῆ μυστήρια.

Διὰ τοῦτο ἐπιστρέψω, καὶ κομιοῦμαι τὸν σῖτόν μου καθ᾽ ὥραν αὐτοῦ, καὶ τὸν οἶνόν μου ἐν καιρῷ αὐτοῦ. καὶ ἀφελοῦμαι τὰ ἱμάτιά μου, καὶ τὰ ὀθόνιά μου, τοῦ μὴ καλύπτειν τὴν ἀσχημοσύνην αὐτῆς. καὶ νῦν ἀποκαλύψω τὴν ἀκαθαρσίαν αὐτῆς ἐνώπιον τῶν ἐραστῶν αὐτῆς, καὶ οὐδεὶς οὐ μὴ ἐξέληται αὐτὴν ἐκ χειρός μου.

Ὁρᾷς ὅπως ἠπείλησε τὴν ἀφαίρεσιν τῶν κατευφραίνειν εἰδότων, καὶ τοῦτο χρησίμως· ὥσπερ γὰρ τὸ ἀποσκολοπίσαι τοῖς σκόλοψι τὴν ὁδὸν αὐτῆς, ἐπὶ τὸ ἑλέσθαι φρονεῖν τὰ ἀμείνω παρῴθει, παρεσκεύαζε δὲ ὥσπερ καὶ οὐχ ἑκοῦσαν εἰπεῖν, ἐπιστρέψω πρὸς τὸν ἄνδρα μου τὸν πρότερον, ὅτι καλῶς μοι ἦν τότε, ἢ νῦν· ἔγνω γὰρ διὰ πείρας τὸ τελοῦν εἰς ὄνησιν, καὶ οἷς ἦν ἄμεινον ἐμφιλοχωρεῖν· οὕτως εἰ λάβοιμι τὰ ἐμαυτοῦ, φησὶ, τότε δὴ πάντως ζητήσει τὸν χορηγὸν, καὶ παύσεται τοῦ δεῖν ἀνάπτειν τοῖς δαιμονίοις τὰ χαριστήρια, οἴεσθαί τε ὅτι θεοὶ κατὰ ἀλήθειάν εἰσιν, ὡς καὶ ἀνασώζειν δύ-

δέξασθαι τοὺς ὑπ' αὐτῆς γεγονότας, καὶ ἐν καιρῷ δὲ λήψεσθαι τὸν σῖτον, καὶ τὸν οἶνον, καὶ τὰ ὀθόνια, φησί, ψευδομένων τάχα που κατὰ καιροὺς τῶν καρπῶν, καὶ ὑστερίζοντος αὐτοῖς τῆς ὥρας μου· ὡς ματαίους ἀναπλῆσαι καὶ τοὺς ἐπί γε τῇ γεωπονίᾳ πόνους. εἰ δὲ δή τις ἕλοιτο νοεῖν, ὅτι σίτου, καὶ οἴνου στερηθήσονται κατὰ καιροὺς Ἰουδαῖοι, τῆς μυστικῆς εὐλογίας ἐκπεπτωκότες, συνήσει καλῶς. ὀθόνια δέ φησι, τὴν οἱονεὶ περιστολήν, καὶ τὴν ἄνωθεν ἐπικουρίαν, ὑφ' ἧς γεγονὼς ἔσται τις εὐσχήμων. εἰ δὲ ἔξω φέροιτο, περισταλὴς μὲν οὐκέτι, πολὺ δὲ λίαν ἀσχήμων, καὶ οἱονεὶ γυμνὸς διαβιώσεται κατὰ τὸν κόσμον. ὧδε μὲν οὖν τὴν τῶν ὀθονίων νοήσεις ἀφαίρεσιν, ὑπέρ γε τοῦ μὴ καλύπτεσθαι τὴν ἀσχημοσύνην αὐτῆς. ἀποκαλύψειν δὲ τὴν ἀκαθαρσίαν αὐτῆς ἐπαγγέλλεται, καὶ τῶν ἐραστῶν αὐτῆς ἐναντίον, κατὰ τοιόνδε τινὰ τρόπον, ὃν ἐλέγομεν ἀρτίως, ὅτι περιπεσοῦσα τοῖς σκόλοψι, τουτέστι, τοῖς ἐκ τοῦ πολέμου κακοῖς, καὶ ταῖς ὅτι μάλιστα καταπλήττειν δυναμέναις συμφοραῖς, καὶ αὐτῶν ἀμελήσει τῶν ἐν ὑπολήψει Θεῶν, οὐκ ἐν σχολῇ προσοίσουσα θυσίας αὐτοῖς, οὔτε μὴν τὰ συνήθη πληροῦν δυναμένη πρὸς δόξαν αὐτῶν. καταχερτομοῦσα δὲ μᾶλλον, ὡς οὐδὲν αὐτῶν ἀπόνασθαι μετόν, καὶ κατονειδίζουσά πως τὸ ἄναλκι παντελῶς, ὑποστρέψω φησὶ πρὸς τὸν ἄνδρα μου τὸν πρότερον, ὅτι καλῶς μοι ἦν τότε, ἢ νῦν. ὅταν τοίνυν ἀπαμφιέσω μὲν αὐτὴν τῆς παρ' ἐμοῦ φησὶν ἐπικουρίας, περιπεσοῦσα δὲ τοῖς δεινοῖς, καὶ τῆς εἰς αὐτοὺς ἀλογήσῃ τιμῆς, καὶ ἀγάπης, τότε καὶ αὐτοῖς ἀσχήμων ὀφθήσεται, ἐν θεῷ καὶ κολάζοντι νῷ διαπτύσασα καὶ αὐτούς. ὅσον γὰρ ἥκει εἰς τὸ ἐκείνοις ἡδὺ καὶ φίλον, ταλαιπαθῆ μᾶλλον ὁρᾶσθαι χρή. καὶ οὐδὲ ἐν αὐταῖς οὖσαν ταῖς ἐσχάταις συμφοραῖς, τῶν αὐτοῖς δοκούντων ἐπιλανθάνεσθαι. οὐκοῦν ὅσον ἥκει εἰς τὸ ἐκείνων θέλημα, καὶ παρ' αὐτοῖς ἀσχήμων ὁ Ἰσραήλ, οὓς νενόμικεν εἶναι Θεούς, οὐ μέχρι παντὸς ἀγαπᾶν ἠρνημένος. δοκεῖ δέ μοι φάναι τι τοιοῦτον ὁ μακάριος Ἡλίας· ἕως πότε ὑμεῖς χωλανεῖτε ἐπ' ἀμφοτέραις ταῖς ἰγνύαις; εἰ ἔστι κύριος ὁ Θεός, πορεύεσθε ὀπίσω αὐτοῦ. εἰ δὲ ὁ Βάαλ αὐτός, πορεύεσθε ὀπίσω αὐτοῦ· ὃ ἑτέρωθι φησίν, ἢ Βάαλ, Βάαλ, ἢ Θεῷ Θεῷ. ὅτι δὲ οὐδεὶς ἀπαλλάξει τοὺς ἅπαξ ὑπὸ θείαν γεγονότας ὀργήν, οὐδ' αὖ ὀρθώσει τις τὸν κατερριμμένον παρὰ Θεοῦ, δέδειχεν εἰπών, τὸ, οὐδεὶς οὐ μὴ ἐξέληται αὐτὴν ἐκ χειρός μου.

tem restituere queant. Et tempore suo frumentum, & vinum, & linteа ablaturum dicit, fallentibus forte suo tempore frugibus, & maturitate eas destituente, vt in terra colenda labores inanes fuisse toleratos appareat. Quod si quis malit intelligere Iudæos frumento, & vino suo tempore priuatum iri, vtpote mystica benedictione spoliatos, probè intelliget. Lintea autem dicit supernum auxilium, quo quasi coopertus quispiam decorus erit: extra id non iam valde decens, sed admodum indecens, & tanquam nudus inter homines permanebit. Sic ergo ablationem linteorum, ne tegant ignominiam eius, intelligas licet. Reuelaturum porrò immunditiam, & coram amatoribus eius promittit, eo modo, quo iam dicebamus. Quoniam cum inciderit in palos, hoc est, in calamitates belli, & in detrimenta, quæ percellere maximè possunt, & ipsos quos putabat negliget deos: non in otio iis hostias immolans: nec consueta ad ipsorum gloriam præstare potis: quin imo conuitiis insectans, vt inutiles, & quodammodo summam ipsis imbecillitatem exprobrans, [reuertar, inquit, ad virum meum priorem, quoniam melius mihi tunc erat, quam nunc.] Quando igitur, inquit, exuero ipsam auxiliis meis, & in mala deuenerit, honorémque & dilectionem eorum contempserit, animóque ægroto, ac pœnitente ipsos despuerit, tunc illis indecora videbitur. Nam quo ad illis suauia, & amica spectat, calamitosa potius videatur necesse est, si neque cum summis conflictatur miseriis, eorum quæ ipsis placent obliuiscatur. Quod ergo ad eorum voluntatem attinet, etiam apud ipsos, quos putauit deos esse, deformis est Israel, quando eos diligere cessauit. Existimo porrò tale quippiam dixisse B. Eliam, [vsque quo vos claudicabitis in ambobus poplitibus vestris? Si est Dominus Deus, ite post eum: si autem Baal est, ite post eum.] Quod alibi ait, [aut Baal Baal, aut Deo Deo.] Neminem autem eos liberare posse, qui semel in iram Dei inciderint, nec erigere, & instaurare quem Deus proiecerit, ostendit cùm dixit, [nemo eruet eam de manu mea.]

3. Reg. 18.

A *Et auertam omnes lætitias eius, solemnitates eius, & neomenias eius, & sabbata eius, & cunctas festiuitates eius.*

XIX Qui enim prorsus adeo sæuis, & ineluctabilibus circumsepti erant incommodis, vt & barbaris subiecti essent, & vt bello capti seruirent, quomodo festum celebrarent? aut quam lætitiæ opportunitatem haberent, qui tam acribus curis vexabantur, & intolerandis ægritudinibus contabescebant? B Quanquam, cur non malimus ita intelligere, futurum vt tantis ærumnis obruti non absurde exclament, quod Psaltæ lyra verissimè ipsis accinuit, [Psal. 136.] [super flumina Babylonis illic sedimus, & fleuimus, dum recordaremur tui Sion? Et licet festis actitandis nullam penitus operam darent, lege sanctas in diuino cultu cærimonias, & quæ domi grata, & vsitata obibant, Babyloniis, credo, non permittentibus: nihilominus aiunt, [quomodo cantabi- C mus canticum Domini in terra aliena?] Sed forsitan obiiciet quispiam: Si ad colenda idola declinauit Israel, quomodo nō etiam ab ipsis festis lege institutis, & sabbatis, & neomeniis? Respondemus, prolapsum quidem esse à charitate in Deum, & adorasse Baal, & vitulos aureos: non tamē omnia per Mosen sancita repudiasse. Imo perseuerabant ambobus poplitibus claudicantes incedere, iuxta Prophetæ vocem, [3 Reg. 18] vt neque D Baal absolutè, neque Deum vniuersorum purè ac syncerè vellent adorare. Quamobrem & festa, & celebritates, & lætitias, & sabbata amiserunt, nec Deo permissi legitima persoluere, neq. Baal quos solebant festos cōuentus agentes.

Potest hoc & aliam, eámque veram, & aptissimam habere sententiam. Recedentes à Deo, & charitatem eius aspernatos, necesse est tristari, & ab omni hilaritate refugere. [Esai. 48. Esai. 66.] [Non enim est gaudium impiis, dicit Dominus,] quibus E vermis sempiternus reseruatur. Bonis autem, & pium, ac diuini timoris plenum scopum habentibus decorum fuerit, & meritò, lætari super omnibus bonis. [Esai 35.] [Lætitia enim sempiterna super caput eorum,] secundùm scripturam: [aufugitque ab eis dolor, tristitia, & gemitus:] quibus & Paulus scribit, [Philip. 4.] [gaudete in Domino semper; iterum dico gaudete. Modestia vestra nota sit omnibus hominibus.]

Καὶ ἀποστρέψαι πάσας τὰς εὐφροσύνας αὐτῆς, ἑορτὰς αὐτῆς, καὶ τὰς νουμηνίας αὐτῆς, καὶ τὰ σάββατα αὐτῆς, καὶ πάσας τὰς πανηγύρεις αὐτῆς.

Οἱ γὰρ ὅλως τοῖς οὕτω σκληροῖς, καὶ ἀφύκτοις ἐνειλημμένοι κακοῖς, ὡς καὶ ὑπὸ χεῖρα γενέσθαι βαρβαρικήν, καὶ ἐν δοριαλώτων μοίρᾳ δουλεύειν ἐχθροῖς, πῶς ἂν ἑορτάσαιεν; ἢ ποῖον ἂν ἔχοιεν εὐφροσύνης καιρόν, οἱ ταῖς οὕτω δριμείαις κατηχθισμένοι φροντίσι, καὶ ἀφορήτοις λύπαις ἐντετηγμένοι; καίτοι, πῶς οὐκ ἄμεινον ἐκεῖνο νοεῖν, ὡς πρέποι ἂν μᾶλλον τοῖς εἰς τοσαύτην ταλαιπωρίας ἐληλαμένοις, ἀνακραγεῖν τὸ διὰ τῆς τοῦ ψάλλοντος λύρας εὖ μάλα παραπεφωνημένον· ἐπὶ τῶν ποταμῶν Βαβυλῶνος ἐκεῖ ἐκαθίσαμεν, καὶ ἐκλαύσαμεν, ἐν τῷ μνησθῆναι ἡμᾶς τῆς Σιών. ἀνεπιτήδειοι δὲ παντελῶς τὸ ἑορτάζειν ἔχοντες, οὐδὲν ἧττον φασί. πῶς ᾄσωμεν τὴν ᾠδὴν κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας; οὐκ ἐφιέντων οἶμαί που τῶν Βαβυλωνίων τὰς νενομισμένας αὐτοῖς λατρείας, καὶ τὰ οἴκοι φίλα τε, καὶ ὡς ἐν ἔθει πληροῦν. ἀλλ᾽ ἴσως ἐκεῖνο ἐρεῖ τις, εἰ πρὸς τὸ λατρεύειν εἰδώλοις ἀπονένευκεν ὁ Ἰσραήλ, πῶς ἂν μὴ καὶ αὐτὴν κατὰ νόμον ἑορτήν, σαββάτων τε, καὶ νουμηνιῶν; πρὸς δὴ τοῦτο φαμέν, ὅτι παρελήλαθεν μὲν τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης, καὶ προσκεκυνήκασι τῷ Βάαλ, καὶ ταῖς δαμάλεσι ταῖς χρυσαῖς, οὐ μὴν εἰσάπαν ἀπώσαντο τὰ διὰ Μωσέως. διετέλουν δὲ μᾶλλον ἐπ᾽ ἄμφω βαίνοντες, καὶ σκάζοντες, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν, ὡς μήτε τῷ Βάαλ ὁλοτρόπως, μήτε μὴν τῷ τῶν ὅλων Θεῷ καθαρῶς ἑλέσθαι προσκυνεῖν. οὐκοῦν ἐκπεπτώκασιν ἑορτῆς τε, καὶ πανηγύρεων, καὶ εὐφροσυνῶν, καὶ σαββάτων, οὔτε Θεῷ πληροῦν τὰ ἐν νόμῳ συγχωρούμενοι, οὔτε μὴν τῷ Βάαλ τὰς ἐν ἔθει πανηγύρεις ἐπιτελεῖν.

Ἀληθὴς δὲ καὶ ἕτερος εἴη ἄν, καὶ μάλα εἰκότως. ὅτι τοὺς ἀποφοιτῶντας Θεοῦ, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης ὀλιγωρήσαντας, καταστυγνάζειν ἀναγκαῖον, καὶ παντὸς ἔξω διατελεῖν τοῦ κατευφραίνειν εἰδότος. οὐ γάρ ἐστι χαίρειν τοῖς ἀσεβέσι, λέγει κύριος· οἷς ὁ σκώληξ εἰς αἰῶνα τετήρηται. τοῖς γε μὴν ἐπιεικέσι, καὶ εὐσεβῆ, καὶ ἔνθεον ἔχουσι τὸν σκοπόν, πρέποι ἂν εἰκότως καὶ τὸ ἐφ᾽ ἅπασι τοῖς ἀγαθοῖς κατευφραίνεσθαι δεῖν. εὐφροσύνη γὰρ αἰώνιος ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτῶν, κατὰ τὸ γεγραμμένον. ἀπέδρα τε ὀδύνη, καὶ λύπη, καὶ στεναγμός. οἷς καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος ἐπιστέλλει λέγων. χαίρετε ἐν κυρίῳ πάντοτε· πάλιν ἐρῶ, χαίρετε. τὸ ἐπιεικὲς ὑμῶν, γνωσθήτω πᾶσιν ἀνθρώποις.

ἕπεται γὰρ ὥσπερ τοῖς ἀλιτηρίοις τὸ κολάζεσθαι δεῖν, οὕτω καὶ τοῖς ἄνωθεν καταπλουτεῖν ἀγαθοῖς, οἷς ἂν γένοιτο σκοπὸς τὸ διαβιῶναι λαμπρῶς. A

Καὶ ἀφανιῶ ἄμπελον αὐτῆς, καὶ τὰς συκᾶς αὐτῆς ὅσα εἶπε, μισθώματά μου ταῦτά ἐστιν, ἃ ἔδωκάν μοι οἱ ἐρασταί μου. καὶ θήσομαι αὐτὰ εἰς μαρτύριον, καὶ καταφάγεται αὐτὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὰ ἑρπετὰ τῆς γῆς.

Τοῦτο δὴ πάλιν ἑτέρως ἐστὶν εἰπεῖν, τὸ, ἀφελοῦμαι τὸν σῖτόν μου καθ' ὥραν αὐτοῦ, καὶ τὸν οἶνόν μου ἐν καιρῷ αὐτοῦ. B ἐπειδὴ γὰρ τὰς τῶν ὡρῶν εὐκαρπίας ταῖς τῶν δαιμονίων δυνάμεσι, καὶ φιλοτιμίαις προσνέμων ὁ Ἰσραὴλ, καὶ ἀβουλότατα δρῶν, αὐτοῖς ἀνετίθει τὰ χαριστήρια, καὶ οὐχὶ μᾶλλον Θεῷ, ταῦτά τοι, φησὶν, ὡς ἀφανιῶ, καὶ καταφθερῶ τὰ δι' ὧν ἐκείνη χαλεπῶς πεπλάνηται, μεμισθαρνηκέναι λέγουσα παρὰ τῶν ἰδίων ἐραστῶν. καὶ πεποίηται μὲν ἀστείως ὡς ἐπὶ μαχλώσης γυναικὸς ὁ λόγος. ὡς τό γε μὴν κατ' ἀλήθειαν ὁ Ἰσραὴλ, ὅτι μισθὸς αὐτοῖς, C καὶ ἀντέκτισις τῆς εἰς τὰ εἴδωλα τιμῆς, καὶ λατρείας, τὸ τῶν ὡραίμων ἀμφιλαφὲς, καὶ τὸ εὔκαρπον προσετυγχάνετο τῇ γῇ. ὅτι δὲ καὶ τὴν ἄλλης ἁπάσης αὐτοῖς εὐθυμίας παρακεῖσθαι τὴν μέθεξιν ταύτης ἕνεκα καὶ μόνης ᾤοντο τῆς αἰτίας, εἰδείη τις ἂν καὶ μάλα ῥᾳδίως τοῖς Ἱερεμίου λόγοις ἐντυχών. ἑάλω μὲν γὰρ τὰ Ἱεροσόλυμα. διαπεφευγότες δέ τινες τοῦ πολέμου τὴν ἀκμὴν, κατέβησαν εἰς τὴν Αἰγυπτίων, καὶ σὺν αὐτοῖς ὁ προφήτης κατὰ θείαν ὀμφήν. ἐκεῖσέ γε μὴν συνεβούλευε λέγων τῆς εἰδωλολατρείας D παύσασθαι μολυσμῶν, καὶ παλινδρομεῖν ἑλέσθαι πρὸς Θεόν. εἶτα γυναίων ἀθλία τε καὶ ἀνοητάτη πληθὺς τοῖς τοῦ προφήτου πάλιν ἀντιφέρειν λόγοις, καὶ δὴ καὶ ἔφασκον ἀναιδῶς. τὸν λόγον ὃν ἐλάλησας πρὸς ἡμᾶς τῷ ὀνόματι κυρίου, οὐκ ἀκουσόμεθά σου, ὅτι ποιοῦσαι ποιήσομεν πάντα τὸν λόγον, ὃς ἐξελεύσεται ἐκ τοῦ στόματος ἡμῶν, θυμιᾶν τῇ βασιλίσσῃ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ σπένδειν αὐτῇ σπονδὰς, καθὰ ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν, καὶ οἱ βασιλεῖς ἡμῶν, καὶ οἱ ἄρχοντες ἡμῶν, ἐν πόλεσιν E Ἰούδα, καὶ ἔξωθεν Ἱερουσαλήμ. καὶ ἐπλήσθημεν ἄρτων, καὶ ἐγενόμεθα χρηστοὶ, καὶ κακὰ οὐκ εἴδομεν. καὶ ὡς διελίπομεν θυμιῶντες τῇ βασιλίσσῃ τοῦ οὐρανοῦ, ἠλαττώθημεν πάντες ἡμεῖς, καὶ ἐν ῥομφαίᾳ, καὶ ἐν λιμῷ ἐξελίπομεν. συνίης οὖν ὅπως μονονουχὶ καὶ ἀντέκτισιν τοῦ πεπλανῆσθαι φησὶν ἐσχηκέναι τὰ ζωαρκῆ, καὶ πρός γε δὴ τούτῳ καὶ εὐημερεῖν; ἀφανιῶ τοιγαροῦν, φησὶν, ἃ εἶπε μισθώματά μου

Etenim vt supplicium sceleratos omnino sequitur, ita & superna opulentia sequetur eos, quorum propositum fuerit vitam virtute conspicuam exigere.

Et disperdam vineam eius, & ficus eius, de quibuscunque dixit, mercedes meæ sunt istæ, quas dederunt mihi amatores mei. Et ponam ea in testimonium, & comedent ea volucres cæli, & bestiæ agri, & reptilia terræ.

XX.

Hoc rursum aliis verbis dici potest, nempe illis. [Auferā frumētum meum tēpore suo, & vinū meum tēpore suo.] Postquam enim Israel fructuum copiā temporibus suis existentem dæmonum virtuti, & beneficentiæ adscribens, insipientissimè ipsis, non Deo potius gratū se ostendit, idcirco, inquit, disperdam & corrumpā ea, per quæ malè seducta est, dicens, se mercede conductam ab amatoribus suis. Et venustè, tanquā de muliere libidinosa cōceptus est sermo. Reuera enim existimabat Israel, tempestiuorū fructuum vbertatem, & terræ fertilitatē: qua potiebatur in preciū, & remunerationē honoris & cultus, quem idolis adhiberet, sibi repēdi. Quod autē omni præterea securitate, & iucunditate animi præfruerentur, hanc & solam causam eos putauisse, facillimè quis ex Hieremiæ verbis intellexerit. Redacta enim in hostiū potestatē Hierosolyma, cum quidā belli velut aciē, hostilemve gladium euasissent, in Ægyptū descenderunt, & diuino mandato Propheta cū ipsis. Illic igitur ab idololatriæ inquinamentis abstinendū, & ad Deū recurrendum suasit. Tum muliercularū infelix, & stultissimū agmen, Prophetæ verbis aduersando, impudēter garriebat, [Sermonē quē locutus es ad nos in nomine Domini, nō audiemus te, quia faciētes faciemus omne verbū, quod egredietur de ore nostro, vt adoleamus reginę cęli, & libemus libamina, sicut fecimus nos & patres nostri, & reges nostri, & principes nostri, in vrbibus Iuda, & de foris Hierusalē, & saturati sumus panibus, & facti sumus boni, & mala non vidimus. Et vt cessauimus adolentes reginę cæli, & libantes ei libamina, indiguimus omnes nos, & in gladio, & in fame defecimus.] Animaduertis igitur, quomodo res ad vsum vitæ necessarias, & insuper prosperum rerum statum tantum non erroris sui mercedem, ac præmiū se recepisse dicāt: ait ergo, [disperdā de quibuscunque dixit, mercedes meæ sunt

Hier. 44.

" istæ, quas dederunt mihi amatores mei, " & ponam ea in testimonium.] Ablata enim hæc Israelis peruersitatem testificabantur quodammodo, & ipsius pœnam illustrabant, diuinámque iram " aduersus eundem declarabant. [Co- " medent ea bestiæ agri; & volucres " cæli, & reptilia terræ.] Quæ quidem non vno, sed tribus modis explicare licet. Aut enim hoc dicit, bestiarum cibum fore quæ sunt in agris; vt pote non extante amplius qui terram habitet; quoniam longe plurimi domibus, & vrbibus expulsi, Babylonem, & ad Medos inuiti abiuerint; alii præterea non pauci bello absumpti sint, vt iam à bestiis tantum, & reptilibus Samaritanorum regio incolatur. Aut certè hoc vult, frugum copiam regionis, Babylonios in morem bestiarum deuoraturos, incolis intra muros vrbium se tenentibus, nec vel ad momentum extra portas prodire audentibus, quamuis fame moriantur.

Quod si cuipiam hæc spiritualiter intelligenda videntur, ei alia quoque via licitum est ire. Vineæ namque, & ficui commodissimè comparari potest per legem institutio, ad Christum deducens. Ad hoc enim illa noster pædagogus est, iuxta vocem beati Pauli. Et vinea quidem lætitiæ, dulcedinis autem ficus symbolum accipi potest. Esse autem animæ Deum amanti legem reuera dulcem, & posse eam exhilarare, quid est cur quisquam dubitet? Quapropter Israel supernorum, spiritualiúmque bonorum expers manere debuit, & tanquam belluis ac reptilibus in prædam data est, gentibus, inquam, quas ante Christi aduentum à feris, & reptilibus venenatis, propter agrestem morum inurbanitatem paulùm discrepuisse existimare licet. Sed tamen tales non permanserunt, vbi Christum sequi instituerunt, dicentem, " [Discedite à me, quia mitis sum, & " humilis corde, & inuenietis requiem " animabus vestris.] Fas porrò dictis hoc vnum addere, maledictam, & Deo inuisam viam ambulantes, velint nolint omni bono excedere, & ad extremas miserias deuolui.

Gal. 3.

Matth. 11

Et vlciscar super eam dies Baalim, in quibus immolabat eis, & circum-

A Ταῦτά ἐστιν, ἃ ἔδωκάν μοι οἱ ἐρασταί μου, καὶ θήσομαι αὐτὰ εἰς μαρτύριον. καταμαρτυρήσει γὰρ ὥσπερ τῆς τοῦ Ἰσραὴλ μοχθηρίας ἀφῃρημένα ταυτί, καὶ τὴν δίκην αὐτοῖς ἐπισημοτέραν ἐργάσεται, καὶ καταφανῆ ποιήσει τὴν ὀργήν. ἔδονται δὲ αὐτὰ τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὰ ἑρπετὰ τῆς γῆς. νοοῖτο δ' ἂν οὐ καθ' ἕνα τρόπον ταυτὶ, δὴ τρόπον, τρεῖς δὲ μᾶλλον τὰ ἐκ τοῦ σημαινομένου ληφθήσεται. ἢ γὰρ ἐκεῖνό φησιν, ὅτι θηρίων ἔσται τροφὴ τὰ ἐν ἀγροῖς, ὡς οὐκ ὄντος ἔτι τοῦ κατοικοῦντος τὴν B γῆν, ἀλλ' οἱ πλεῖστοι μὲν οἴκων τε, καὶ πόλεων ἐκσεσοβημένοι ἀποδραμεῖν οὐχ ἑκόντες εἰς Βαβυλῶνα, καὶ Μήδους, διαδαπανηθῆναι δὲ τῷ πολέμῳ καὶ ἑτέρους ὅσους, ὡς ὑπὸ μόνων ἤδη θηρίων τε, καὶ ἑρπετῶν τὴν Σαμαρειτῶν οἰκεῖσθαι χώραν, ἤγουν ἐκεῖνο πάλιν, ὅτι τῆς χώρας τὴν καρπείαν οἷά τινες θῆρες οἱ Βαβυλώνιοι θοινήσονται, τῶν ἐνοικούντων τὴν γῆν, ταῖς τετειχισμέναις τῶν πόλεων ἐνιδρυμένων, καὶ οὐδὲ ὅσον C εἰπεῖν, ἐπέκεινα πυλῶν ἰέναι τολμώντων, καίτοι καταφθειρομένων τῷ λιμῷ.

Εἰ δέ τῳ δοκεῖ συνιέναι πνευματικῶς, καὶ δι' ἑτέρας ἂν ἴοι τρίβου. ἀμπελῶνι μὲν γὰρ, καὶ συκῇ παρεικαστέον εὖ μάλα τὴν διὰ νόμου παίδευσιν, ἀποκομίζουσαν εἰς Χριστόν. παιδαγωγεῖ γὰρ εἰς τοῦτο κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνήν. καὶ ἄμπελος μὲν εὐφροσύνης ἂν νοοῖτο σύμβολον, γλυκύτητος δὲ συκῆ. ὅτι δὲ ψυχῇ φιλοθέῳ γλυκὺς ἀληθῶς ὁ τοῦ Θεοῦ D νόμος, καὶ κατευφραίνειν εἰδὼς, πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις, οὐκοῦν ἀμέτοχος μὲν ὁ Ἰσραὴλ ἀπομεμένηκεν ἀναγκαίως τῶν ἄνωθεν, καὶ πνευματικῶν ἀγαθῶν. δέδονται δὲ πρὸς μετάληψιν τοῖς οἱονεὶ θηρίοις τε, καὶ ἑρπετοῖς, φημὶ δὴ τοῖς ἐξ ἐθνῶν, οἳ πρὸ τῆς σωτῆρος ἐπιδημίας ὀλίγα διενεγκεῖν θηρῶν τε, καὶ ἑρπετῶν ἰοβόλων ὑπονοηθεῖεν ἂν, διὰ τὴν σκαιότητα τῶν τρόπων. πλὴν οὐ μεμενήκασιν ἐν τούτοις, ἀκολουθεῖν ἠρημένοι λέγοντι τῷ Χριστῷ, E μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ· καὶ εὑρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. προσθείην δ' ἂν ἔγωγε τοῖς εἰρημένοις καὶ τόδε· ὡς ἔστιν ἀνάγκη τοὺς τὴν ἐπάρατον, καὶ θεομισῆ τρίβοντας βίον, καὶ ἀπολισθαίνειν δεῖν παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ ἐν ταῖς ἁπασῶν ἐσχάταις ἥκειν ταλαιπωρίαις.

Καὶ ἐκδικήσω ἐπ' αὐτὴν τὰς ἡμέρας τῶν Βααλεὶμ, ἐν αἷς ἐπέθυεν αὐτοῖς, καὶ περιετί-

θετο τὰ ἐνώτια αὐτῆς, καὶ τὰ καθόρμια αὐτῆς· καὶ ἐπορεύετο ὀπίσω τῶν ἐραστῶν αὐτῆς, ἐμοῦ δὲ ἐπελάθετο; λέγει κύριος.

Ἐπιφέρει πάλιν εὐθὺς τῆς οὕτω δεινῆς, μᾶλλον δὲ καὶ λίαν πρεπωδεστάτης αὖθις ἀγανακτήσεως τὴν αἰτίαν. ἐπειδὴ γὰρ μακροῖς ἐν τῷ πεπλανῆσθαι διατετελέκασι χρόνοις, ἐν ἴσαις καιρῶν παρατάσεσι, φησὶν, ἕξουσι τὴν ὀργήν. τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ, ἐκδικήσω ἐπ' αὐτὴν τὰς ἡμέρας τῶν Βααλείμ, τουτέστι τῶν εἰδώλων. ἰσομοιρήσει γὰρ πάντως, φησὶ, ταῖς τῆς πλανήσεως ἡμέραις, ἐν αἷς ἐθυμία τῇ Βάαλ, τὰ ἐκ ποινῆς τε, καὶ δίκης. οὐ γὰρ διαλέλοιπεν ὡραϊζομένη, καὶ τοῖς ἑαυτοῖς ἐρασταῖς ἀνδάνουσα πολυτρόπως. κόσμος δὲ ψυχαῖς εἰδωλολατρεῖν ᾑρημέναις, τὸ ἐκεῖνα πληροῦν, ἃ τοῖς ἀκαθάρτοις δαιμονίοις δοκεῖ. ὥσπερ γὰρ ἀποβλεπτέον εἶναι φαμὲν ἀνθρώπου ψυχὴν, ἧπερ ἂν ὁρῷτο προσὸν τὸ διαπρέπειν ἐν ἀρεταῖς· οὕτω καὶ ψυχὴν τὴν φιλαμαρτήμονα ταῖς τῶν δαιμονίων ἀγέλαις ὑποτοπητέον εἶναι περικαλλῆ, φρονεῖν τε, καὶ δρᾶν ἑλομένην πᾶν ὅτι περ ἐστὶν ἡδύ τε αὐτοῖς, καὶ φίλον. παρεικάζοιτο δ' ἂν ἡ τοιαύτη ψυχὴ γυναικὶ τοὺς τρόπους οὐκ ἀγαθῇ, ἢ καὶ ἐξιτήλως χρυσαΐζεσθαι. μόνον δὲ οὐχὶ καὶ τοῖς εἰς ὠτία, καὶ δέρην κοσμήμασι τὴν τῶν ἐρώντων αὐτῆς καταγοητεύει καρδίαν. σεμνυνεῖ δὴ ὅσον ἄρα τοὺς πονηροὺς πᾶν εἶδος ἀκαθαρσίας. ὅτι δὲ, οἷς ὁ σκοπὸς πρὸς ἐκεῖνα βλέπειν, τούτοις ἂν εἴη συνήθης τε, καὶ ἀναγκαῖον τὸ καὶ αὐτῆς ἀπολισθεῖν τῆς τοῦ Θεοῦ μνήμης, δέδειχεν εἰπών· ἐμοῦ δὲ ἐπελάθετο, λέγει κύριος. ἐπειδὴ γὰρ κατηῤῥώστησε φησὶ, τῷ προσκεῖσθαι τοῖς δαιμονίοις, μᾶλλον δὲ καὶ ὁλοτρόπως ἀποφοιτᾶν τῆς εἰς τὸ ἀγαθὸν ἐφέσεώς τε, καὶ προθυμίας, καὶ αὐτῆς ἀπώλισθε τῆς τοῦ Θεοῦ μνήμης. τοῦτο δὲ ἐστὶ τῆς εἰσάπαν δυσσεβείας ἀπόδειξις ἐναργής.

Διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ πλανῶ αὐτὴν, καὶ τάξω αὐτὴν ὡς ἔρημον.

Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶν, αὕτη μὲν ἐξώκειλε πολυτρόπως, ἐζήτησα δὲ καὶ λίαν ὀρθῶς, τῆς ἀποστασίας τὰς δίκας· ἐκδεδίκηκα γὰρ ἐπ' αὐτὴν τὰς ἡμέρας τῶν Βααλείμ, καὶ ἰσοπαλῆ τοῖς πταίσμασιν ἐπενήνοχα τὴν ὀργήν· ταύτην τοι λοιπὸν εἰς ἔλεον μεταστήσομαι, καὶ πρὸς τὸ ἄμεινον μεταχομιῶ, πρός τε τὸ δύνασθαι πληροῦν τὰ δι' ὧν ἂν γένοιτο θεοφιλής. τίς δὲ οὖν ἄρα, φησὶν, ὁ τῆς ἀκέσεως ἔσται τρόπος; ἰδοὺ ἐγὼ πλανῶ αὐτὴν, οὐκ ἀπό γε τοῦ ἀναγκαίου, καὶ χρησίμου πρὸς ζωὴν, πρὸς τὸ μὴ

dabat inaures suas, & monilia sua, & ibat post amatores suos: mei autem oblita est, dicit Dominus.

XXI

Tam seueræ, imo etiam in illos conuenientissimæ indignationis causam iterum subiungit. quia enim in errore admodum diu perstiterunt, æquali temporis longinquitate eos Dei iram sensuros affirmat. Hoc sibi vult, opinor, [vlciscar super eam dies Baalim,] hoc est idolorum. Exæquabunt enim planè, inquit, dies erroris, quibus incensum adoleuit Baal, dies supplicii & vltionis. Non enim destitit se ornare, & velle multifariam placere suis amatoribus. Ornatus autem animarum idololatriæ implicitarum est, illa persequi, & factitare, quę impuris dæmonibus arrident. Sicut enim conspicuam esse dicimus hominis animam, in qua virtutis excellentia, & pulchritudo perspicitur: sic animam peccatis amicam, cogitantémque & agentem ex instituto quæ dæmonum gregibus iucunda, & accepta sunt, longè pulcherrimam illis esse statuendum est. Talis anima cum muliere improba, auro se stultè exornante, ornamentisque aurium & colli amatorum suorum corda propemodum incantante conferri potest. Quandam igitur dignitatem parit improbis omne genus immunditiæ. Quorum autem scopus est ad illa respicere, iis etiam solenne, & necessarium esse ipsius quoque Dei obliuisci, ostendit cum dicit, [mei autem oblita est, dicit Dominus.] Vbi enim infirmata est, inquit, dæmonibus adhærendo, imò à desiderio, & propensione ad bonum penitus discedendo, ipsa quoque Dei memoria decidit, quæ totius impietatis aperta demonstratio est.

Ideo ecce ego seduco eam, & ponam illam quasi desertum.

XXII.

Postquam enim, inquit, illa multis modis offendit, ego autem defectionis pœnas iustissimè repoposci (vltus sum enim super eam dies Baalim, & pro portione delictorum sæuii) ideo in posterum ad misericordiam me dabo, & eam ad meliora, & ad facultatem ea præstandi, per quæ Deo grata euadere queat, transferam. Quis ergo, inquit, modus erit sanationis? [Ecce ego seduco illam.] Non sanè ab eo quod tuendę vitæ necessarium est atque vtile, vt deinceps tale nō

sit: sed à turpibus, & nocere solitis ad vtilia. Quemadmodum enim à virtute ad vitia seducitur anima: ita, vt arbitror, à moribus peruersis velut retrogrediens, seducta propemodum videri queat, è scopo suo detorta, & proposita semita non amplius currens. Et sicut eius viæ vtiliter palis impediebantur, ne amatores suos assequeretur: ita & nunc veluti per præceps in perniciem, & exitium errare videtur, ad amorem virtutis Deo miserante translata, & vera Dei cognitione in animum, & lumine in cor suscepto, & viam pristinam, vt dixi, non amplius inueniens. Sciendum porrò, illud *seduco ipsam* alios aliter reddidisse. Veruntamen ad vnum & eundem finem recidit. Ediderunt enim quidam, [quia ecce ego aufero ipsam.] Alii, [quia decipio ipsam,] aliis vocibus, vt dicebam, hoc ipsum significantes; illud *seduco*, inquam, vtiliter intellectum. Peruiam autem, & velut aquosam terram dæmonum cateruis positurum se desertam promittit, docens, asperam, inuiam, & inaquosam illorum cupiditatibus facturum, vt requiei nullum de cætero modum reperientes, eam aspernentur, & abscedant.

XXI

Matth. 12

Sic etiam Dominus noster Iesus Christus egressum spiritum immundum ab homine ambulare ait per loca inaquosa, quærentem requiem, nec inuenientem. Nam vt hominibus locus aquis carens non est habitabilis: ita & immundis spiritibus mala & molesta, & velut inuia, & inaquosa terra non iniuria intelligatur Dei amans, & ad illorum voluptatem nihil aut cogitare, aut facere sustinens anima. Modus igitur auxilii est, quæ hic dicitur seductio. Atque etiam in desertam terram, seu solitudinem constitui juxta id, quod iam à nobis dictum est,

XXII

Et loquar ad cor eius, & dabo illi possessiones eius inde.

XXIII

His verbis salus per Christum nobis liquidò promittitur, & tempora aduentus significantur, quibus impletum dicimus illud. [In diebus illis, & in tempore illo dans dabo leges meas in mentem eorum, & in corda eorum inscribam eas.] Sic enim sapientissimus Paulus adeò ampla, & acceptione digna gratia verè diuitibus scribit.

Hier. 31

A οὕτως ἔχοι, ἀλλ' ἐκ τῶν αἰσχίστων καὶ ἀδικεῖν πεφυκότων ἐπὶ τὸ τέλος εἰς ὄνησιν. ὥσπερ γὰρ ἐξ ἀρετῆς εἰς φαυλότητα πλανᾶται ψυχή· τὸν αὐτόν, οἶμαι, τρόπον ἐκ τῶν τῆς φαυλότητος τρόπων αὖθις ὥσπερ ἰοῦσα, μονονουχὶ πεπλανῆσθαι δόξειεν ἄν, τοῦ ἰδίου σκοποῦ παρενηνεγμένη, καὶ τρίβον οὐκέτι τὴν προτεθεῖσαν διατρέχουσα. καὶ ὥσπερ αὐτῆς αἱ ὁδοὶ χρησίμως τοῖς σκόλοψιν ἀνεφράττοντο, ἵνα μὴ καταλάβῃ τοὺς αὐτῆς ἐραστάς, οὕτω καὶ B νῦν οἱονείπως τρέχουσα κατὰ κρημνοῦ εἰς ὄλεθρον, καὶ ἀπώλειαν, ἐλέῳ Θεοῦ πλανᾶσθαι δοκεῖ, μάλιστα μὲν πρὸς ἔφεσιν ἀρετῆς, καὶ τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας εἰς νοῦν, καὶ καρδίαν δεχομένη τὸ φῶς, καὶ τὴν ἀρχαίαν, ὡς ἔφην, οὐκέτι τρίβον εὑρίσκουσα. ἰστέον δέ, ὅτι τό, πλανῶ αὐτήν, τοῖς ἑτέροις ἑρμηνευταῖς εἴρηται καὶ ἄλλως. πλὴν εἰς ἕνα, καὶ τὸν αὐτὸν ἀποπερατοῦται νοῦν. ἐκδεδώκασι γάρ, οἱ μέν, ὅτι ἰδοὺ ἐγὼ ἀποφέρω αὐτήν· οἱ δέ, ὅτι ἀπατῶ αὐτήν, ἑτεροτρόπως, ὡς ἔφην, αὐτὸ δὴ τοῦτο σημαίνοντες. τό, πλανῶ, φημί, χρησίμως νοούμενον. βάσιμον δὲ ὁδόν, καὶ δὴ ἔνυδρον γῆν ταῖς τῶν δαιμονίων ἀγέλαις, ταύτην ἔρημον ἐπαγγέλλεται, διδάσκων, ὅτι σκληράν τε, καὶ ἄβατον, C καὶ ἄνυδρον ἀποφανεῖ ταῖς ἐκείνων θελήμασιν, ὡς ἀναπαύλης οὐδένα λοιπὸν εὑρίσκοντας τρόπον, παραιτεῖσθαι καὶ ἀποφοιτᾶν.

Οὕτω καὶ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, τὸ ἐξελθὸν ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐκ τοῦ ἀνθρώπου διέρχεσθαί φησι δι' ἀνύδρων τόπων, ζητοῦν ἀνάπαυσιν, καὶ μὴ εὑρίσκον. ὥσπερ γὰρ ἀνθρώποις οὐκ οἰκήσιμος ὁ ἄνυδρος χῶρος· οὕτω καὶ ἀκαθάρτοις πνεύ- D μασι πονηρὰ καὶ ἀπηχθημένη. καὶ δὴ ἄβατός τε, καὶ ἄνυδρος γῆ νοοῖτ' ἂν εἰκότως ἡ θεοφιλής, καὶ ὁσία ψυχή, καὶ τὰ ἐκείνοις καθ' ἡδονήν, ἢ φρονεῖν, ἢ δρᾶν οὐκ ἀνεχομένη. ἐπικουρίας οὖν ἄρα τρόπος ἡ ἐνθάδε λεγομένη πλάνησις, καὶ μὴν καὶ τὸ εἰς ἔρημον καταστῆναι γῆν· κατά γε τοὺς ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένους λόγους.

Καὶ λαλήσω ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῆς, καὶ δώσω αὐτῇ τὰ κτήματα αὐτῆς ἐκεῖθεν.

E Ἐν τούτοις ἡμῖν ὁ λόγος τὴν διὰ Χριστοῦ σωτηρίαν καθυπισχνεῖται λαμπρῶς, καὶ τῶν τῆς ἐπιδημίας διαμέμνηται χρόνων, καθ' οὓς πεπληρῶσθαί φαμεν τό, ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ διδοὺς δώσω νόμους μου εἰς διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ καρδίας αὐτῶν ἐγγράψω αὐτούς. οὕτω γὰρ δὴ καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος, τοῖς τὴν οὕτω λαμπράν, καὶ ἀξιόληπτον ἀληθῶς καταπλουτήσασι χάριν ἐπιστέλλει, λέγων·

ἡ ἐπιστολὴ ἡμῶν ὑμεῖς ἐστε, ἐγγεγραμμένη ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, γινωσκομένη, καὶ ἀναγινωσκομένη ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων, φανερούμενοι ὅτι ἐστὲ ἐπιστολὴ Χριστοῦ, διακονηθεῖσα ὑφ' ἡμῶν, ἐγγεγραμμένη οὐ μέλανι, ἀλλὰ πνεύματι Θεοῦ ζῶντος. διδακτοὶ γὰρ Θεοῦ γεγόναμεν οἱ πεπιστευκότες. καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Ἰωάννης προσπεφώνηκε, λέγων· καὶ ὑμεῖς χρίσμα ἔχετε ἀπὸ τοῦ ἁγίου, καὶ οὐ χρείαν ἔχετε, ἵνα τις διδάσκῃ ὑμᾶς· ἀλλὰ καθὼς τὸ αὐτοῦ πνεῦμα διδάσκει ὑμᾶς περὶ πάντων. καὶ εἰς καρδίαν ἔσω λοιπὸν ἔχοντες αὐτὸν ἐνοικοῦντα Χριστὸν, τὸν τῶν ἀναγκαίων εἰσηγητὴν, ἁπάσης εὐθὺς ἀρετῆς ἰδέαν πεπλουτήκαμεν, καὶ τὴν τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων ἀμφιλαφῆ τε, καὶ ἀναπόβλητον κτῆσιν. καὶ δὴ πρὸς τοῦτο ἡμᾶς ἐμπεδοῖ γράφων Παῦλος· ὅτι ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. ἐπαγγέλλεται τοίνυν λαλήσειν εἰς τὴν καρδίαν αὐτῆς, κεκλήσεται γὰρ εἰς ἐπίγνωσιν ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴ, τοὺς θείους εἰς νοῦν λαβοῦσα νόμους, ἐγκεχαραγμένους διὰ τοῦ πνεύματος, καθὰ καὶ ἡ ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησία· ἔσται δὲ τὰ κτήματα αὐτῆς ἐκεῖθεν, ἀντὶ τοῦ ἐντεῦθεν, ἤγουν τοῦδε τοῦ πράγματος. ἀπὸ γάρ τοι τοῦ λαλῆσαι Θεὸν ἐν ἡμῖν, ἐνηχῆσαί τε καὶ τοῦ πνεύματος, τὰ ὅσα πέρ ἐστιν ἀναγκαῖα πρὸς ζωὴν, καὶ θεογνωσίαν τὴν ἐν Χριστῷ νοουμένην, δι' οὗ, καὶ ἐν ᾧ τὸν πατέρα τεθεάμεθα, πεπλουτήκαμεν, ὡς ἔφην, τὴν ἀμάραντον ἐλπίδα, τὴν δόξαν, τὰ αὐχήματα, τῆς υἱοθεσίας, τὴν χάριν, καὶ τὸ αὐτῷ συμβασιλεῦσαι Χριστῷ, αὗται τῶν ἁγίων αἱ κτήσεις. οὗτος ὁ οὐράνιος πλοῦτος. φρονεῖν μὲν γὰρ ἀνέχονται τῶν ἐπιγείων οὐδέν· μεμισήκασι δὲ τὸν κόσμον, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ.

Καὶ τὴν κοιλάδα Ἀχὼρ, διανοῖξαι σύνεσιν αὐτῆς.

Ἐφάπτεται πάλιν τοῦ λόγου τὸ, δώσω. δώσω γὰρ, φησὶ, τὰ κτήματα αὐτῆς ἐκεῖθεν. δώσω δὲ ὁμοίως τὴν κοιλάδα Ἀχὼρ, διανοῖξαι σύνεσιν αὐτῆς. καὶ ὃ βούλεται δηλοῦν, ἐστὶ τοιοῦτον. ἡμεῖς οἱ πεπιστευκότες, ὑποτύπωσιν ἵνα τῶν πρακτέων τὰ τοῖς ἀρχαίοις συμβεβηκότα ποιεῖσθαι σπουδάζοντες, παραιτούμεθα μὲν ὡς ὀλέθριον πρᾶξιν τὸ προσκρούειν Θεῷ. ζητοῦμεν δὲ μᾶλλον, καὶ διὰ φροντίδος πεποιήμεθα τὸ ἀποπεραίνειν τὸ ἀρέσκον αὐτῷ. προτρέπει γὰρ ἡμᾶς εἰς τοῦτο καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος, οὕτω λέγων· ταῦτα δὲ τυπικῶς συνέβαινεν ἐκείνοις.

[Epistola nostra vos estis, scripta in cordibus nostris, quæ scitur, & legitur ab omnibus hominibus: manifestati, quod epistola estis Christi, ministrata à nobis, scripta non atramento, sed spiritu Dei viui.] A Deo enim docti euasimus, qui credidimus. Itaque S. Ioannes sic nos alloquitur. [Et vos vnctionem habetis à sancto, & non necesse habetis, vt aliquis doceat vos: sed sicut spiritus eius docet vos de omnibus.] Et in corde intus de cætero Christum habitantem continentes, necessariorum monitorem, protinus virtutis forma, spiritualiúmque charismatum vberi & indeprædabili possessione ditati sumus. Atque etiam ad hoc nos confirmat Paulus, scribens, [quia oculus non vidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se.] Pollicetur itaque se locuturum ad cor eius. Vocabitur enim ad agnitionem Iudæorum synagoga, diuinas leges mente complexa, inscriptas per Spiritum sanctum, perinde vt ex gentibus ecclesia congregata. Erunt autem possessiones eius inde, pro hinc, seu ex hoc tempore, siue ex hac re. Ex quo enim locutus est Deus in nobis, & per Spiritum insonuit quæcunque ad vitam, & cognitionem Dei in Christo intellectam requiruntur, per quem, & in quo patrem vidimus, spe immarcessibilis gloriæ, gloriationis, gratiæ, adoptionis, societatis regnandi cum Christo ipso diuitias consecuti sumus. Hæ sunt sanctorum possessiones, hæ cælestes opes. Nihil enim terrenum sapere queunt, oderúntque mundum, & quæ in eo sunt.

Et vallem Achor, ad aperiendam intelligentiam eius.

XXIV

Repetendum est ex superioribus verbum *dabo*. Inquit enim, [dabo possessiones eius inde: dabo similiter vallem Achor, aperire intelligentiam eius.] Et quod significare vult, id huiusmodi est. Nos qui credidimus, rerum agendarum veluti formã, & exemplar nobis proponere studentes ea quæ veteribus contigerunt, vt exitiosũ quiddam auersamur Deum offendere: quin potius quærimus, & solliciti sumus, quo pacto illi placita faciamus. Sapientissimus enim Paulus in hęc verba nos hortatur. [Hæc autẽ in figura cõtingebant

2.Cor.3. Ioan.6. 1.Ioan.2. 1.Cor.2. Ioan.14.

" illis: scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines seculorum " deuenerunt.] Ratio igitur pædagogiæ, seu institutionis ad virtutem est, vt, quæ veteribus euenerunt, nobis omnino inspicienda, & consideranda putemus. Quod igitur increduli, & rebelles, diuinorúmque mandatorum contemptores in pœnas horribiles, & ineuitabiles, Christo iudicante, incident, planissimè ostendere, tanquam in imagine poterunt, quæ quodam in Achar gesta sunt; qui contempto præcepto diuino, & de thesauro pretiosiora furatus, à Iesu Naue Christi typum gerente, cum tota domo sua extremo supplicio est multatus. Duxit enim vnà cum Mose populum, & filios Israel per Iordanem traduxit, idémque terram promissionis iisdem distribuit. Sic autem de Achar commemorata se habent. Simul enim furti compertus, & peccatum confessus " est, [& accepit, inquit, Iesus Achar filium Zaræ, & filios eius, & filias eius, & " vitulos eius, & subiugalia eius, & oues " eius, & tabernaculum eius, & cunctam " supellectilem eius, & omnis populus cũ " eo, & duxerunt eos ad ἐμεκαχὼρ, id est vallẽ " Achor. Et dixit Iesus ad Achar, quare " perdidisti nos? perdat te Dominus si- " cut & hodie. Et lapidauit eum omnis " populus Israel. Et congregauerunt super eum aceruum lapidum magnum.] Achor igitur exponitur distortio, seu peruersio. Iuncta autem vox ἐμεκαχὼρ, intelligitur vallis peruersionis. Ibi Achor, vt Deo exosum, diuitiarúmque auidum filii Israel occiderunt, cum omnibus quæ habebat. Scriptum est e" nim, [impios radicitus de terra perituros.] Similiter fiet in extremis seculi temporibus, quando nobis desuper è " cælo Christus aduenict, [redditurus v" nicuique secundum opera sua.] Diuinis quippe mandatis inobedientes, & qui quæ in mundo sunt potius dilexerunt, ceu in vallem profundam in infernum deturbatos *malos malè perdet*. Inquit igi" tur, [dabo vallem Achor (siue ἐμεκαχὼρ) " ad aperiẽdam ipsi intelligentiam.] Erit quippe illi perquã vtile, inquit, cogi ad resipiscendum, & ad oculos mentis ex antiqua cæcitate in posterum aperiendos. Facta olim in valle ἐμεκαχὼρ, (quem locum peruersionis vallem interpretati sunt: ibi siquidẽ non pauci ex Israel ceciderũt, incolis Hai eos persequẽtibus, & multa ibidem peruersio contigit, putante Iesu Iraelem diuina benignitate,

Iosue 7. — Iosue 3. — Iosue 7. — Psal. 36. — Matth. 16. — Matth. 13.

A ἐγράφη δὲ πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήντησεν. Τρόπος οὖν ἄρα παιδαγωγίας εἰς ἀρετὴν, τὸ δεῖν οἴεσθαι καθορᾶν τὰ τοῖς ἀρχαιοτέροις συμβεβηκότα. ὅτι τοίνυν οἱ ἀπειθεῖς, καὶ ἐξίτηλοι, καὶ τῶν θείων καταφρονηταὶ, δεινῇ καὶ ἀφύκτῳ περιπεσοῦνται δίκῃ, κρίνοντος τοῦ Χριστοῦ, παραδείξειεν ἂν, καὶ μάλα ῥαδίως, ὡς ἔν γε τοῖς τύποις, τὰ ἐπὶ τῷ Ἀχὰρ πεπραγμένα κατὰ καιρούς. ὃς τῆς θείας ἀλογήσας ἐντολῆς, καὶ κεκλοφὼς ἐκ τοῦ ἀναθήματος, τετιμώρηται πανοικὶ, ποινὴν B ἐκτετικὼς τὴν ἐσχάτην αὐτοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, τὴν τοῦ Χριστοῦ πληροῦντος εἰκόνα. ἐστρατήγησε γὰρ μετὰ Μωσέα, καὶ αὐτὸς διεβίβασε τὸν Ἰορδάνην τοὺς υἱοὺς Ἰσραήλ. καὶ αὐτὸς αὐτοῖς κατεκληροδότησε τὴν ἐπαγγελίας τὴν γῆν. ἔχει δὲ οὕτω τὰ ἐπὶ τῷ Ἀχὰρ γεγραμμένα. ὅτε γὰρ ἑάλω κεκλοφὼς, καὶ ὡμολόγησε τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ἔλαβε, φησὶν, Ἰησοῦς τὸν Ἀχὰρ υἱὸν Ζαρὰ, καὶ ἀπήγαγεν αὐτὸν εἰς Φάραγγα Ἀχὼρ, καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, καὶ τὰς θυγατέρας αὐτοῦ, καὶ τοὺς μόσχους αὐτοῦ, καὶ τὰ ὑποζύγια αὐτοῦ, καὶ τὰ πρό- C βατα αὐτοῦ, καὶ τὴν σκηνὴν αὐτοῦ, καὶ πάντα τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ, καὶ πᾶς ὁ λαὸς μετ' αὐτοῦ, καὶ ἀνήγαγεν αὐτοὺς εἰς ἐμεκαχώρ. καὶ εἶπεν Ἰησοῦς τῷ Ἀχάρ. τί ὅτι ὠλόθρευσας ἡμᾶς; ἐξολοθρεύσαι σε Κύριος, καθὰ καὶ σήμερον. καὶ ἐλιθοβόλησαν αὐτὸν λίθοις πᾶς Ἰσραὴλ, καὶ ἐπέστησαν αὐτῷ σωρὸν λίθων μέγαν. Ἀχὼρ μὲν οὖν ἑρμηνεύεται διαστροφή. προσπεπλεγμένου δὲ τοῦ ἐμεκαχὼρ, νοεῖται δὴ πάλιν κοιλὰς διαστροφῆς. ἐκεῖ τὸν Ἀχὰρ ἀπεκτόνασιν ὡς D θεομισῆ, καὶ φιλόπλουτον οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, προσθέντες αὐτῷ καὶ πάντα τὰ αὐτοῦ. γέγραπται γὰρ, ὅτι οἱ ἀσεβεῖς ὁλόρριζοι ἐκ γῆς ὀλοῦνται. οὕτως ἔσται καὶ ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς, ὅταν ἡμῖν ἄνωθεν ἐξ οὐρανοῦ καθήκηται Χριστὸς, ἀποδώσων ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. τοὺς γὰρ ἀπειθεῖν ᾑρημένους ταῖς θείαις ἐντολαῖς, καὶ τὰ ἐν κόσμῳ μᾶλλον ἠγαπηκότας, οἷα εἰς φάραγγα βαθεῖαν, τὸν ᾅδην κατενεγκὼν, κακοὺς κακῶς ἀπολέσει. δώσω τοίνυν, φησὶ, τὴν κοιλάδα Ἀχὼρ, ἤτοι Ἐμεκαχὼρ, εἰς τὸ διανοῖξαι E σύνεσιν αὐτῆς. ἔσται γὰρ αὐτῇ, φησὶ, τὸ σφόδρα χρήσιμον, εἰς τὸ ἀναπεῖσαι δεῖν, καὶ ἐκ τῆς ἀρχαίας πηρώσεως τῆς διανοίας τὸν ὀφθαλμὸν ἀναρρῶσαι λοιπὸν, τὰ πεπραγμένα κατὰ καιροὺς ἐν τῇ κοιλάδι τῆς Ἐμεκαχώρ. διαστροφῆς δὲ κοιλάδα τὸν χῶρον ὠνόμασαν· ἐκεῖ γὰρ πεπτώκασι τῶν ἐξ Ἰσραὴλ οὐκ ὀλίγοι, διωκόντων αὐτοὺς τῶν ἀπὸ τῆς Γαΐ, καὶ πολλὴν οὕτω συνέβη γενέσθαι διαστροφὴν, οἰηθέντος Ἰησοῦ τῆς παρὰ Θεοῦ φειδοῦς, καὶ [illegible]

ρίας ἀποκλεισθῆναι τὸν Ἰσραήλ· τὰ πεπραγμένα δὴ ἐκεῖ, φησὶν, ἐν τῇ φάραγγι τῆς διαστροφῆς ἐπὶ τῷ τὴν θείαν ἐντολὴν παραλῦσαι τολμήσαντι διανοίξει τὴν σύνεσιν αὐτῆς. πρὸς τὸ εἰδέναι λαμπρῶς, εἰς ὅ τι ἐκβήσεται τέλος τοῖς καταφρονεῖν ἐθέλουσι τὸ ἐγχείρημα. ἄθρει δὲ ὅπως οὐ πρότερον δίδοται πρὸς τὸ διανοῖξαι σύνεσιν αὐτῆς ἡ κοιλὰς, ἡ Ἀχὼρ, πρὶν ἂν λελαλήκει εἰς τὴν καρδίαν αὐτῆς. οὐ γὰρ ἂν συνῆκεν τὰς θείας ἐντολὰς οἱ τῶν Ἰουδαίων δῆμοι. ἀλλ' οὐδ' ἂν ἐν τύποις καταθρήσαιεν τὸ Χριστοῦ μυστήριον, εἰ μὴ ἄρα καθ' ἡμᾶς τοὺς ἤδη πεπιστευκότας τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος καταπλουτήσαιεν μέθεξιν, καὶ τῆς ἄνωθεν φωταγωγίας ἀποδειχθεῖεν μετεσχηκότες. πιστώσεται δὲ πρὸς τοῦτο ἡμᾶς ὁ μακάριος γράφων Παῦλος, περὶ τῶν ἐξ αἵματος Ἰσραήλ. ἄχρι γὰρ τῆς σήμερον ἡμέρας τὸ κάλυμμα ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει τῆς παλαιᾶς διαθήκης μένει, μὴ ἀνακαλυπτόμενον, ὅτι ἐν Χριστῷ καταργεῖται. ἀλλ' ἕως σήμερον, ἡνίκα ἀναγινώσκεται Μωσῆς, κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται. ἡνίκα δ' ἂν ἐπιστρέψῃ πρὸς κύριον, περιαιρεῖται τὸ κάλυμμα. ὁ δὲ κύριος τὸ πνεῦμά ἐστιν. οὗ δὲ πνεῦμα κυρίου, ἐλευθερία. πρότερον τοίνυν εἰς τὴν καρδίαν αὐτῆς λαλήσειν ἐπαγγέλλεται, τοῖς θείοις αὐτῆς ἐγχαράττοντος νόμοις, καὶ παιδαγωγίαν τὴν ἄνωθεν τοῦ ἁγίου πνεύματος. εἶθ' οὕτως συνήσειν καὶ τὰ ἐν τῇ κοιλάδι τῆς ἐμεκαχὼρ τυπικῶς τε, καὶ ἱστορικῶς πεπραγμένα, καὶ οὐκ ἀνικάνως ἔχοντα πρὸς τὸ διανοῖξαι τὴν σύνεσιν αὐτῆς. καὶ τῆς ἀρχαίας πωρώσεως ἀπαλλάξαι λοιπόν. πώρωσις γὰρ ἀπὸ μέρους γέγονε τῷ Ἰσραὴλ, κατὰ καὶ ὁ σοφὸς γράφει Παῦλος.

Καὶ ταπεινωθήσεται ἐκεῖ κατὰ τὰς ἡμέρας νηπιότητος αὐτῆς· καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας ἀναβάσεως αὐτῆς ἐκ γῆς Αἰγύπτου.

Ὅταν αὐτῆς εἰς νοῦν, καὶ καρδίαν λαλήσω, φησὶ, καὶ δώσω τὴν κοιλάδα Ἀχὼρ διανοῖξαι σύνεσιν αὐτῆς, ἐκεῖ, τουτέστι τὸ τηνικάδε, ταπεινωθήσεται, καὶ οὐκ ἐπί τι τῶν ἀνιᾶν εἰωθότων καθελκομένη τε, καὶ ὑφιζάνουσα, ἔπον δὲ μᾶλλον ἀφεῖσα λοιπὸν τὸν ἀπειθῆ, καὶ δυσάγωγον, καὶ τοῖς ὑπεροψίας ἐγκλήμασιν ἐνεχόμενον· ἀλαζὼν γὰρ ὁ ἀπειθὴς, καὶ οἱονείπως ἀνάντης, καὶ ἐξήνιος, καὶ τὸ μηδὲν ἡγεῖσθαι μεμελετηκὼς τὴν εἰς τὸ χρῆναι πληροῦν τὸν νόμον αἰδῶ· ταπεινὸς δὲ λίαν, καὶ οἱονείπως εὐπρόσιτος ὁ πρὸς εὐπείθειαν εὔκολος, καὶ Θεῷ λίαν ἠγαπημένος.

A & ope excidisse) facta igitur, inquit, in valle peruersionis, propter eum qui mandatum diuinum trangredi ausus fuerat, aperiant intelligentiam eius, vt manifestè sciat, quem finem contemptorum facinus habiturum sit. Perpende autem, quomodo non prius data sit ad aperiendam intelligentiam eius vallis Achor, quam loqueretur ad cor eius: nec enim diuina præcepta Iudæorum populus intellige- B ret: nec in typis Christi mysterium aspexisset, nisi, vt nos, qui credidimus, communione Spiritus sancti auctus, & superna illuminatione dignatus fuisset. Ad hoc credendum nos inducet beatus Paulus, de oriundis ex sanguine Israel hunc in modum scribens. [Vsque in hodiernum enim diem idipsum velamen in lectione veteris Testamenti manet non reuelatum (quoniam in Christo euacuatur) sed vsque in hodiernum diem, quando legitur Moses, velamen po- C situm est super cor eorum. Cùm autem conuersus fuerit ad Dominum, auferetur velamen. Dominus autem spiritus est: vbi autem spiritus Domini, ibi libertas.] Quare prius ad cor eius locuturum se spondet, diuina ei mandata, & supernam institutionem sancto Spiritu insculpente: deinde ita intellecturum quæ in valle *ἐμεκαχὼρ* (vt Hebræi vocant) typicè, & historicè patrata sunt, quæ ad aperiendum intelligentiæ eius o- D culum, & à veteri cæcitate in posterum vindicandum non satis possunt. [Cæcitas enim ex parte contigit in Israel,] vt à Paulo sapienter dictum est.

2.Cor.3.

Rom.11.

Et humiliabitur ibi iuxta dies iuuentutis suæ, & iuxta dies ascensionis suæ de terra Ægypti.

XXV.

Cùm illi ad mentem, & cor locutus fuero, inquit, dederóque vallem aperire aperire intelligentiam eius, ibi, hoc est, E tunc, humiliabitur, nec cuipiam quod molestiá afferre possit; se submittet, eique immorabitur: sed moribus refractariis, & intractabilibus, & cum superbiæ crimine cōiunctis potius deinceps relictis (arrogans enim est inobediens, & veluti accliuis, & effrænis, & legis obseruatione, ac reuerentia cōtemnenda exercitatus: humilis autem vehementer, & quasi accessu facilis, ad obediendum promptus, & à Deo in primis dilectus:

Quare

Quare per Prophetam quędam, inquit alicubi, [super quem respiciam, nisi super humilem, & quietum, & trementē sermones meos?] cum igitur locutus fuero, inquit, ad cor eius, tunc tunc, & ipsa humiliabitur, sicut & in principio, quando vocante Mose, & ex Ægypto discedere iubente misericorde Deo, promptissimè hoc facere studebant, & è terris imperiosorum Dominorū properabant. Ferente autē legem in Choreb, congregati cum Mose ad montem Sina, promittebant, [omnia quæ dixit nobis Dominus, faciemus, & erimus obedientes.] Erit igitur humilis, & tractabilis, quemadmodum & initio, quando per legem ad cognitionem Dei generata, voluntatē diuinam libens complectebatur. Dies ergo iuuentutis appellauit regenerationem per legem ad cognitionem Dei. Quare etiam dixit, [primogenitus filius meus Israel.]

Esai. 66.

Exod. 24.

Exod. 4.

Et erit, in die illa, dicit Dominus, vocabit me vir meus, & non vocabit me vltra Baalim. Et auferam nomina Baalim ex ore eius, & non recordabuntur vltra nominum illorum.

XXVI. Diem hoc loco tempus aduentus Saluatoris nostri nominat: propriè enim, ac verè dies vocari potest tempus incarnationis vnigeniti, quo caligo in mundo depulsa est, & profligatæ tenebræ, & quasi quidam splendores in animis credentium exorti, & sol iustitiæ illuxit, veræ cognitionis Dei lumen inserens iis, qui mentis oculos aperire nouerunt. Illo igitur tempore, inquit, vocata ad agnitionem veri Dei, à veteri illa, & odiosa leuitate discedet, nec amplius alicunde ad apostasiam à recto curriculo facilè detorquebitur: sed animum potius rectè, & salubriter constantia pietatis incedentem habebit, vt neque punctum temporis nomina idolorum in sermone vsurpet. [Vocabit enim me, inquit, vir meus, & non vocabit me vltra Baalim,] hoc est, temperabit à libidine, & fornicari in posterum recusabit. Magni autem æstimabit, esse se legitimam, & cognationem confitebitur, spiritualem vtique. Neutiquam autem idola Baalim inuocabit, ex lapide confecta, & quorundam artificio sollerti in speciem humanam conformata in diis numerans. [Itaque me, inquit, vocabit vir meus.]

Malac. 4.

ἠγγειῶ ἔφη που δι' ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν, ἐπὶ τίνα ἐπιβλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν ταπεινὸν, καὶ ἡσύχιον, καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους; ὅταν οὖν λαλήσω, φησὶν, ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῆς, τότε δὴ, τότε καὶ αὐτὴ ταπεινωθήσεται, καθὰ καὶ ἐν ἀρχαῖς, ὅτε καλοῦντος Μωσέως, καὶ τῆς Αἰγυπτίων ἀπαίρειν προστάττοντος τοῦ φιλοικτίρμονος Θεοῦ, προθυμότατα μὲν τοῦτο δρᾶν ἐσπούδαζον, καὶ τῆς τῶν πλεονεκτούντων ἀπέτρεχον γῆς. ὁρίζοντος δὲ τοὺς νόμους ἐν Χωρὴβ, συναγηγερμένοι μετὰ Μωσέως ἐπὶ τὸ ὄρος Σινὰ, κατεπηγγέλλοντο λέγοντες. πάντα ὅσα εἶπεν ἡμῖν κύριος ὁ Θεὸς, ποιήσομεν, καὶ ἀκουσόμεθα. οὐκοῦν ἔσται ταπεινὴ καὶ εὐήνιος, καθὰ καὶ ἐν ἀρχαῖς, ὅτε τὴν διὰ νόμου πρὸς θεογνωσίαν λαβοῦσα γέννησιν, ἀσμένως ἐδέχετο τὸ παρὰ Θεῷ δοκοῦν, ἡμερότητος. τοίνυν ἡμέρας, τὴν διὰ νόμου φησὶν ἀναγέννησιν εἰς θεογνωσίαν· τοιγάρτοι καὶ ἔφασκεν, υἱὸς πρωτότοκός μου Ἰσραήλ.

Καὶ ἔσται, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει κύριος, καλέσει με ἀνήρ μου, καὶ οὐ καλέσει με ἔτι Βααλείμ. καὶ ἐξαρῶ τὰ ὀνόματα τῶν Βααλείμ ἐκ στόματος αὐτῆς, καὶ οὐ μὴ μνησθῶσιν οὐκ ἔτι τὰ ὀνόματα αὐτῶν.

Ἡμέραν μὲν ἐν τούτοις τὸν τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας ὀνομάζει καιρόν. κεκλήσεται γὰρ ἡμέρα κυρίως καὶ ἀληθῶς, ὁ τῆς τοῦ μονογενοῦς ἐνανθρωπήσεως ὁ καιρὸς, καθ' ὃν ἡ ἐν κόσμῳ λέλυται μὲν ἀχλὺς· ἠφάνισται δὲ καὶ τὸ σκότος· λαμπρεσὶ δὲ ὥσπερ αἴγλαι κατὰ νοῦν τοῖς πεπιστευκόσι, καὶ ὁ τῆς δικαιοσύνης ἐπέλαμψεν ἥλιος, τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας τὸ φῶς ἐνιεὶς τοῖς ἀνοιγνύειν εἰδόσι τῆς διανοίας τὸν ὀφθαλμόν. κατ' ἐκεῖνο δὴ οὖν τοῦ καιροῦ, φησὶ, κεκλημένη πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ κατὰ ἀλήθειαν ὄντος Θεοῦ, καταλήξει μὲν τῆς ἀρχῆς ἐκείνης, καὶ συγγενοῦς ἐλαφρίας· οὐ παραφέρεται δὲ οὐκέτι πρὸς ἀποστασίαν ἔσται ποθέν. βεβηκότα δὲ μᾶλλον ὀρθῶς τι, καὶ ὑγιῶς, καὶ ἀκράδαντον εἰς εὐσέβειαν ἕξει τὸν νοῦν, ὡς μηδὲ ὅσον εἰπεῖν εἰς λόγου χρῆσιν ἐλθεῖν τὰ τῶν εἰδώλων ὀνόματα. καλέσει γάρ με, φησὶν, ὁ ἀνήρ μου, καὶ οὐ καλέσει με οὐκέτι Βααλείμ, τουτέστιν, ἀποπαύσεται τοῦ εἶναι μαχλὰς, καὶ παραιτήσεται μὲν τὸ πορνεύειν ἔτι. ποιήσεται δὲ περὶ πολλοῦ, τὸ εἶναι γνησία, καὶ ὁμολογήσει τὴν οἰκειότητα, δῆλον δὲ ὅτι τὴν πνευματικήν. ἐπικαλέσεται δὲ οὐδαμῶς τὰ Βααλείμ, Θεοὺς εἶναι νομίζουσα τὰ ἐκ λίθων πεποιημένα, καὶ τῆς τινῶν εὐτεχνίας πεπλαστουργημένα πρὸς εἶδος τὸ ἀνθρώπινον. οὐκοῦν ἐμὲ μὲν, φησὶ, καλέσει ὁ ἀνήρ μου.

σώφρων γὰρ οἷά τις, καὶ ἐπιεικεστάτη ποιήσεται πρός με τὴν ἀποστροφήν. ἀγαπήσει δὲ λοιπὸν τῶν ἄλλων οὐδένα, ἐπικαλέσεται δὲ οὐκέτι τὰ Βααλείμ. καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον, εἴπερ τῳ δοκεῖ, τὸ εἰρημένον ἐκδέξεται. Βααλεὶμ μὲν γὰρ ὁμολογουμένως σημαίνεται τὰ εἴδωλα. ἐν ἔθει δὲ ἦν ταῖς Ἑβραίων γυναιξὶ τοὺς ἰδίους ἄνδρας τοῖς τῶν ψευδωνύμων θεῶν ὀνόμασιν ἀποκαλεῖν, καὶ τιμῆς ἦν τοῦτο αὐτοῖς ἐξαίσιος τρόπος. ἄρξασθαι τοῦ τοιοῦδε πράγματος Νῖνον τὸν Βαβυλώνιον, ὃς τὸν ἴδιον πατέρα ὠνόμασε Βῆλον, ἐκ τοῦ παρ' αὐτοῖς εἰδώλου, φημὶ δὴ τοῦ Βήλ. ὅτι τοίνυν ἀποπεπαύσεται καὶ τῆς οὕτως αἰσχρᾶς συνηθείας, καταμεμήνυκεν, εἰπών. καλέσει με ὁ ἀνήρ μου, καὶ οὐ καλέσει με οὐκέτι Βααλείμ. εἰ γὰρ ἕλοιτο, φησί, τυχὸν ἄνδρα ὀνομάζειν ἐμὲ, προσερεῖ δὴ πάντως, ὁ ἀνήρ μου, καὶ οὐκέτι τοῖς τῶν εἰδώλων ὀνόμασι τιμῶσα καλέσει. ταύτῃ τοι, φησί, ὅτι καὶ ἐξαρῶ τὰ ὀνόματα τῶν Βααλεὶμ ἐκ στόματος αὐτῆς, καὶ οὐ μὴ μνησθῶσιν οὐκέτι τὰ ὀνόματα αὐτῶν.

Καὶ διαθήσομαι αὐτοῖς διαθήκην ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ μετὰ τῶν θηρίων τοῦ ἀγροῦ, καὶ μετὰ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τῶν ἑρπετῶν τῆς γῆς, καὶ τόξον, καὶ ῥομφαίαν, καὶ πόλεμον συντρίψω ἀπὸ τῆς γῆς.

Ἐν τοῖς ἤδη προανεγνωσμένοις ἔφασκεν, ὅτι καὶ ἀφανιῶ ἄμπελον αὐτῆς, καὶ τὰς συκᾶς αὐτῆς, ὅσα εἶπε μισθώματά μου ταῦτά ἐστιν, ἃ ἔδωκάν μοι οἱ ἐρασταί μου. προσετίθει δὲ τούτοις, ὅτι καταφάγεται αὐτὰ τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὰ ἑρπετὰ τῆς γῆς. διερμηνεύοντες δὲ τὸ ῥητὸν, θηρία, καὶ πετεινὰ παρὰ δηλοῦσθαι πλαγίως ἐλέγομεν τοὺς ἐχθρούς, οἳ τὴν τῶν Ἰουδαίων κατελῄζοντο χώραν, Πέρσαι, καὶ Μῆδοι, καὶ Βαβυλώνιοι, καὶ ὁ παμμιγὴς τῶν ἄλλων πολεμίων ὄχλος, οἳ θηρίων ἀγρίων ὀλίγα διενεγκεῖν νοοῖντ' ἄν, διά γε τὸ μιαιφόνον τοῦ τρόπου, καὶ μέντοι πετεινὰ διὰ τὸ ὀξύτατον τοῦ δρόμου. ἑρπετὰ δὲ, ὅτι δεινοὶ, καὶ παμμόχθηροι, καὶ δριμεῖς εἰς πονηρίαν. οὗτοι τοῦ Ἰσραὴλ ἐν ταῖς τῆς Σαμαρείας πόλεσιν ἀποκεκλεισμένου κατεδηδόκασι πάντα τὰ ἐν τοῖς ἀγροῖς, οὐδὲν τῶν ἐκτόπων ἐῶντες ἀνεπιτήδευτον. ἀλλ' ὅταν, φησὶν, ἐξέλω τὰ ὀνόματα τῶν εἰδώλων αὐτῶν ἀπὸ τῆς γῆς, τότε καὶ διαθήκην εἰρήνης διαθήσομαι αὐτοῖς, πρὸς ἅπαν ὠμὸν, καὶ βάρβαρον γένος. ἀργήσει γὰρ ἤδη τὰ τῶν ἐχθρῶν, καὶ πολέμου, καὶ δειμάτων μενοῦσιν ἀπείρατοι. συντρίψω γὰρ ὅπλον, καὶ ῥομφαίαν, ὃ δὴ καὶ εἰς πέρας ἱστορικῶς ἐξηνυσμένον εὑρήσομεν.

Nam vt pudica, & probissima se ad me conuertet, ac de cætero diliget aliorum neminem: nec vltra inuocabit Baalim. Etiam alio sensu, si cui placuerit, quod dicitur accipiet. Baalim enim, quod nôrunt omnes, idola significat. Solebant autem Hebrææ mulieres maritos suos falsorum deorum nominibus appellare, qui mos iniquissimus illis honori erat. Eius primum actorem Ninum Babylonium ferunt, qui patrem suum nominauit Belum, à Bel idolo quod colebant. Desituram igitur & hanc adeò pudendam consuetudinem indicauit, cùm dixit, [vocabit me vir meus, & non vocabit me vltra Baalim.] Si enim voluerit, inquit, fortasse virum appellare me, omnino addet, & compellabit me, vir meus, & non vltra idolorum nominibus honoris gratia me vocabit. Idcirco, inquit, [quia etiam auferam nomina Baalim de ore eius, nec recordabuntur amplius nominum eorum.

Et disponam illis in die illa testamentum cum bestiis terræ, & cum volatilibus cæli, & reptilibus terræ. Et arcum, & gladium, & bellum conteram de terra.

XXVII. Supra dicebat, [disperdam vineam eius, & ficus eius, quæcunque dixit, mercedes meæ hæ sunt, quas dederunt mihi amatores mei:] & addebat, [comedent ea bestiæ agri, & volucres cæli, & reptilia terræ.] Quæ interpretantes dicebamus, per bestias & volucres obliquè significari hostes, Iudæorum regionem depopulantes, Persas, Medos, Babylonios, & ex aliis cuiusque generis cõmistam hostium multitudinem, qui à ferocibus bestiis non multum abfuisse intelligi queant, propter mores sanguinarios videlicet: & volucres quidẽ propter celeritatem cursus: reptilia verò, quia atroces, & malignissimi, & ad scelus acres. Hi Israele in Samariæ vrbibus incluso, omnia in agris deuorarũt, nihil insolentiæ intentatum relinquentes. Sed cùm auferam, inquit, nomina idolorum ipsorũ de terra, tunc & testamentum pacis disponã ipsis cum omni sæua, & barbara natione. Cessabũt enim tum hostilia, tolletúrque bellum; & terrorũ expertes manebunt. [Conteram enim arma, & gladiũ.] Quod etiam ad finem perductum, iuxta historiam inuenimus.

Postquam enim illustrissimi Romanorum duces imperium in omnes adepti sunt, & quidquid sol aspicit, sub ditionem redegerunt, Deo illis administratoriè gloriam tribuente, Persæ vnicum imperium suum procurauerunt, & aliorum quoque barbarorum incursiones in prouincias & vrbes conquieuerunt; cuius rei beatus Esaias

Esai. 2.

" apertè meminit. [Et contundent gla-
" dios suos in vomeres, & lanceas suas
" in falces, & non tollet gens contra
" gentem gladium, & non discent vltra
" præliari.] Iam enim vt sub vnum iugum coacti, potius ad vtiles operum labores se applicabant, instrumentáque militaria in rei rusticæ idonea commutabant. Erit igitur pax, inquit, & metus olim terribiles cessabunt, Deo consopiente, & sui amantes fructibus pacis exhilarante.

Opinor autem & illud addi debere. Olim enim, quando in errore permanebamus, & filii iræ vocabamur, instar quarundam malarum bestiarum, & auium carniuorarum, atque etiam perniciosissimorum draconum perdebant nos prauæ & aduersariæ virtutes. Vbi autem in Christo verum Deum cognouimus, delictáque nostra per fidem, & antiquam charitatem

Luc. 10.

" abluimus, tunc & saluati sumus, [&
" potestatem calcandi supra serpentes,
" & scorpiones, & super omnem virtu-
" tem inimici accepimus.] Tunc item

Psal. 90.

ambulauimus super aspidem, & basiliscum, & conculcauimus leonem & draconem, Christo protegente, & virtute inuicta suos communiente, pacémque suam in animos nostros inserente. Ait

Ioan. 14.

" enim, [pacem meam do vobis, pacem
" meam relinquo vobis.]

Et habitare faciam te in spe: & sponsabo te mihi in sæculum.

XXVIII

Non solùm belli terroribus liberabo, inquit, sed adiiciam hoc quoque, vt deinceps in bona spe sis propter bona, vt certam, & firmã, & immobilẽ lætitiam habeas. Mihi enim te desponsabo, idque in sempiternum. Quid porrò istuc est? Despõdebat sibi quodammodo vetere Israelem, siue Iudęorum synagogam, & ad necessitudinem vocabat, per legem

Gal. 3.

scilicet, Mose subseruiẽte, & angelis administris. Verumenimuerò modus desponsationis non fuit perpetuus, nec in sempiternũ durauit: longè abest: neque

Hebr. 9.

" enim typi, [& vsque ad tẽpus correctio-
" nis imposita,] semper valitura erant.

ἐπειδὴ γὰρ τῆς κατὰ πάντων ἀρχῆς οἱ περιφανέστατοι τῶν Ῥωμαίων ἔλαχον στρατηγοί, πεποίηνται δὲ ὑπὸ χεῖρα τὴν ὑπ' οὐρανὸν Θεοῦ τὴν δόξαν αὐτοῖς οἰκονομικῶς προσνέμοντος, Πέρσαι μὲν μόνης τῆς ἰδίας πεφροντίκασιν ἀρχῆς, καὶ ἔληξαί τε καὶ τῶν ἄλλων βαρβάρων αἱ κατὰ χώραν τε, καὶ πόλεων ἐπιδρομαί. καὶ διαμέμνηται σαφῶς τοῦ τοιοῦδε πράγματος ὁ μακάριος Ἠσαΐας, λέγων· καὶ συγκόψουσι τὰς μαχαίρας αὐτῶν εἰς ἄροτρα, καὶ τὰς ζιβύνας αὐτῶν εἰς δρέπανα· καὶ οὐ μὴ ἄρῃ ἔθνος κατ' ἔθνους μάχαιραν· καὶ οὐ μὴ μάθωσιν ἔτι πολεμεῖν. ὡς γὰρ ἤδη γεγονότες ὑφ' ἕνα ζυγόν, ἐτράποντο μᾶλλον εἰς ἐπωφελῆ φιλεργίαν, καὶ τῇ γεωργίᾳ χρήσιμα, τὰ τοῦ πολέμου σκεύη μετέπλαττον. ἔσται τοίνυν εἰρήνη, φησί, καὶ οἱ πάλαι δεινοὶ πεπαύσονται φόβοι Θεοῦ κατευνάζοντος, καὶ τοῖς ἐξ εἰρήνης ἀγαθοῖς κατευφραίνοντος τοὺς ἀγαπῶντας αὐτόν.

Προσθεῖναι δὲ οἶμαι κἀκεῖνο δεῖν. πάλαι μὲν γὰρ ὅτε διετελοῦμεν ἐν πλάνῃ, καὶ ὀργῆς ἐχρηματίζομεν τέκνα, καθάπερ τινὲς θῆρες πονηροί, καὶ τὰ τῶν ὀρνέων σαρκοφάγων εἰωθότα, καὶ μὴν καὶ οἱ παγχάλεποι δράκοντες ἀπώλλυον ἡμᾶς αἱ πονηραί, καὶ ἀντικείμεναι δυνάμεις. ἐπειδὴ δὲ ἐν Χριστῷ τὸν φύσει Θεὸν ἐγνώκαμεν, ἀπενιψάμεθα διὰ πίστεως, καὶ τῆς ἀρχαίας ἀγάπης τὰ ἐγκλήματα, τότε καὶ σεσώσμεθα, καὶ εἰλήφαμεν ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄφεων, καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. τότε καὶ ἐπέβημεν ἐπὶ ἀσπίδα, καὶ βασιλίσκον, πεπατήκαμέν τε λέοντα, καὶ δράκοντα Χριστοῦ προσασπίζοντος. καὶ ἀνικήτῳ δυνάμει τοὺς ἰδίους περιτειχίζοντος, καὶ εἰρήνην ἡμῖν τὴν ἰδίαν ἱέντος εἰς νοῦν, εἰρήνην γάρ, φησί, τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν· εἰρήνην τὴν ἐμὴν ἀφίημι ὑμῖν.

Καὶ κατοικιῶ σε ἐπ' ἐλπίδι· καὶ μνηστεύσομαί σε ἐμαυτῷ εἰς τὸν αἰῶνα.

Οὐχὶ μόνον, φησί, ἀπαλλάξω τῶν τοῦ πολέμου δειμάτων, προσθήσω δὲ τούτῳ καὶ ὃ ἐν καλῷ θείην ἂν λοιπὸν τὸ ἐπ' ἀγαθοῖς ἐλπίδος, ὡς ἀσφαλῆ, καὶ ἐρηρεισμένην, καὶ ἀκλόνητον ἔχειν τὴν εὐθυμίαν. ἐμαυτῷ γάρ σε μνηστεύσομαι, καὶ τοῦτο εἰς τὸν αἰῶνα. καὶ τί δὴ τοῦτό ἐστιν; οἱονεὶ γάρ πως ἐμνηστεύετο τὸν ἀρχαῖον Ἰσραήλ, ἤτοι τὴν τῶν Ἰουδαίων συναγωγήν, καὶ πρὸς οἰκειότητα κέκληκε, τὴν διὰ νόμου φημί, διακονοῦντος Μωσέως, καὶ μεσολαβούντων ἀγγέλων. ἀλλ' ἦν ὁ τῆς μνηστείας τρόπος οὐ διηνεκής, οὔτε μὴν εἰς τὸν αἰῶνα, πολλοῦ γε δεῖ. οὐ γὰρ ἔμελλον οἱ τύποι κρατήσειν διὰ παντός, καὶ τὰ μέχρι καιροῦ διορθώσεως ἐπικείμενα.

κατὰ δέ γε τὸν τῆς διορθώσεως καιρὸν, τουτέστι, τὸν τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας, ἕτερος τῆς μνηστείας ἀναπέφανται τρόπος, διηνεκὴς, καὶ ἀσάλευτος, καὶ πολὺ τοῦ προτέρου λαμπρότερος, καὶ τῆς σκιᾶς ἐν ἀμείνοσιν. ὁ μὲν γὰρ τῶν ὅλων Θεὸς ἕδνον ὥσπερ τινὰ τῇ νύμφῃ, τῆς σαρκικῆς δουλείας τὴν ἀπόθεσιν ἐχαρίζετο, καὶ διὰ σκιᾶς, καὶ τύπων ἐκάλει πρὸς ἀποκάθαρσιν τὴν πνευματικήν. πλὴν ἐμέτρει καιρὸν τῇ μνηστείᾳ. οὐ γὰρ ἄμεμπτος ἡ πρώτη, κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνὴν, οὔτε ἀγήρως ἦν, καὶ ἀφανισμοῦ μακράν. ταύτητοι καὶ τῆς δευτέρας ἐζητεῖτο τόπος, τουτέστι, τῆς νέας, τῆς διὰ Χριστοῦ φημὶ δωρεᾶς τε, καὶ χάριτος, οὐ πρόσκαιρον ἡμῖν, οὐδὲ σαρκικὴν εἰσκομιζούσης ἐλευθερίαν. καταγράφει γὰρ ἐν τέκνοις Θεοῦ, καὶ τὸν ἀρραβῶνα τοῦ πνεύματος ἐπιδαψιλεύεται, καὶ διηνεκεῖς ὁρίζει νόμους. καὶ γοῦν πρὸς αὐτὸν ὁ θεῖος ἔφη Δαβίδ. ἡ δικαιοσύνη σου, δικαιοσύνη εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ὁ λόγος σου ἀλήθεια. ἀναφανδὸν οἶμαί που δηλῶν, ὅτι οὔτε εἰς τὸν αἰῶνα μένει τὰ ἐν νόμῳ, μεταστησομένης τῆς σκιᾶς εἰς ἀλήθειαν· οὔτε μὴν τῆς ἀληθείας τὸ κάλλος ἐν τοῖς νομικοῖς γράμμασι καταθρήσειεν ἄν τις. ἦν γὰρ, ὡς ἔφην, σκιὰ καὶ τύπος ὁ νόμος. μνηστεύεται τοίνυν αὐτὴν, τὸν ἐν ἀρχαῖς τε, καὶ πρῶτον ἀθετήσας γάμον. οὐ γὰρ ἱκανὸς ὁ νόμος συνάψαι Θεῷ τελείως τε, καὶ καθαρῶς· προσιέμεθα δὲ αὐτῷ δι' υἱοῦ, καὶ τῶν δι' αὐτοῦ θεσπισμάτων, τουτέστι, τῶν εὐαγγελικῶν, ἃ καὶ πνευματικὴν ἔχει τὴν ἕνωσιν, ἤτοι συνάφειαν. ἑνούμεθα γὰρ τῷ Θεῷ ἐν πνεύματι, καὶ τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως πλουτοῦμεν τὴν μέθεξιν. εἰκὸς δέ τι καὶ ἕτερον ὑποφαίνειν ἀστείως τὸ, μνηστεύσομαί σε ἐμαυτῷ· συνείσεις γὰρ ὧδε πάλιν. ἢ γὰρ τὸ ἐμαυτῷ φησὶν, ἀντὶ τοῦ, δι' ἐμαυτοῦ, οὐ καθὰ καὶ πάλαι, μεσολαβούντων ἀγγέλων· οὔτε μὴν διακόνου τινὸς εἰς τοῦτο προειλημμένου, κατὰ τὸν τοῦ Μωσέως τρόπον. οὐ γὰρ πρέσβυς, οὐκ ἄγγελος, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἀλλ' αὐτὸς ὁ κύριος, ὁ ἐκ Θεοῦ πατρὸς λόγος ἄνθρωπος γεγονὼς καθ' ἡμᾶς, ἑαυτῷ παρέστησε τὴν ἐκκλησίαν· καὶ τοὺς δύο λαοὺς ἔκτισεν εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλλάττων τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἑνὶ πνεύματι πρὸς τὸν πατέρα, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνήν. ἢ καὶ καθ' ἕτερον, εἰ βούλει, τρόπον ἐκδέξῃ τὸ εἰρημένον. ἐμνηστεύετο γὰρ, ὡς ἔφην, ἐν Αἰγύπτῳ ποτὲ τὴν τῶν Ἰουδαίων συναγωγήν.

Tempore autem correctionis, hoc est, aduentus Saluatoris nostri, alia ratio desponsationis apparuit, perpetua & inconcussa, multóque priore splendidior, & vmbris præstantior. Deus quippe vniuersitatis veluti quandam dotem sponsæ suæ, carnalis seruitutis vacationem largitus est: & per vmbram figurásque ad spiritualem expurgationem vocauit. Verumenimuerò desponsationi tempus præfiniuit. Nam cum prima illa culpa non vacaret, secundum Pauli vocem, nec senectutis expers esset, nec multum ab interitu distaret, locus secundæ est inquisitus, hoc est, nouæ, quæ per Christi donum, inquam, & gratiam non temporalem nobis, neque carnalem libertatem afferret. Cooptat enim nos in numerum filiorum Dei, & pignus spiritus liberaliter supperaddit, perpetuásque leges præscribit. Quare sic cum diuinus Dauid alloquitur, [iustitia tua iustitia in æternum, & sermo tuus veritas;] manifestè, vt opinor indicans, neque in sempiternum manere quæ lege traduntur, translata vmbra in veritatem: neque veritatis decus in literis legalibus posse à quoquam perspici. Erat enim lex, vt dixi, vmbra & figura. Quærit igitur connubium eius, antiquo, & primo illo dissoluto. Lex enim ad nos cum Deo perfectè, ac purè copulandos vim satis magnam non habet. Accedimus autem ad illum per filium, & præcepta ab ipso tradita, euangelica, inquam, quæ & spiritualem vnionem, siue copulationem continent. Vnimur enim Deo in spiritu, & diuinæ eius naturæ communicatione locupletamur. Est autem consentaneum, aliud quoque verbis istis, *desponsabo te mihi*, eleganter submonstrari. Sic enim rursus ea intelliges. Aut enim mihi dicit, pro, per me, non sicut olim angelis intercedentibus: nec ministro aliquo instar Mosis ad hoc assumpto. Non enim legatus, non angelus, sed, vt scriptum est, ipse Dominus, ex Deo Patre Verbum, homo nostrûm similis factus, sibi ipse exhibuit ecclesiam, [& populos duos in vnum nouum hominem condidit, faciens pacem, reconcilians ambos in vno spiritu ad Patrem,] secundum beati Pauli vocem. Aut etiam alio modo, si lubet, quod dictum est accipies. Desponsauit enim sibi, vt dixi, in Ægypto aliquando synagogam Iudæorum:

Hebr. 8.
1. Cor.
Psal. 118.
Act. 7.
Ephes. 2.

" sed velut alteri potius quàm sibi, A
" Mosi, inquam, sancto, cui dixit, vade, descende citò hinc, peccauit enim populus tuus, quem eduxisti de terra Ægypti.] Audis quomodo Mosi desponsatam, siue populum, nondum familiari consuetudine sua dignatum attribuit? Non enim sufficiebat lex, siue Moses, vt Deo purè, & arctissimè eos copularet. Hoc enim vt rectè factorum rectissimum, ac Deo reuera dignum, mediatori Dei & hominum, Christo videlicet, B seruabatur, per quem, & in quo cum Deo vnimur. [Ipse enim est pax nostra,] secundum scripturas, qui interiacens peccatum sustulit, & puros nos, & per spiritum ablutos sibi, & per se Deo & Patri coniunxit, atque colligauit.

1.Tim.2. Ephes.2.

Et sponsabo te mihi in iustitia, & in iudicio, & in misericordia, & in miserationibus. Et sponsabo te mihi in fide, & scies quia ego Dominus.

XXIX Perspicuè enarrat, quis modus C coniunctionis esse queat, & quibus rebus œconomiæ mysterium processurum sit. In iustitia enim erit, inquit, in iudicio, in misericordia, & in miserationibus. Quænam igitur sit iustitia, quod iudicium, præterea quæ misericordia, dicendum videtur. Itaque circumuenti sumus miseri, rapiente nos in morem atrocis bestiæ Satana, & in errorem agente, & pro arbitratu suo D in peccati foueam præcipitante, nihil nobismet opis afferre valentes. Verè enim crudelissima, & violentissima, & hominum interfectrix bellua est. Rebus autem humanis huc miseriarum delapsis, crebras preces beati Prophetæ fundebant ad Deum, qui succurrere potest, communémque humanæ naturæ personam tantum non induentes, adiutorem, & auxiliarium de cælis aduenire filium flagitabant. Ait ergo diuinus Dauid, [Surge E Deus, iudica terram.] Et rursum, [Deus, in nomine tuo saluum me fac, & in virtute tua iudica me.] Iudicauit itaque in iustitia Deus, & afflictos saluauit; homicidam autem & pestiferum Satanam abegit, & à ceruicibus nostris repulit, superbúmque dæmonum principatum euertit. Et hoc mysterium ipse per seipsum declarauit,

Psal.81. Psal.53.

A ἀλλ' οἱονεί πως ἑτέρῳ μᾶλλον, οὐχ ἑαυτῷ. φησὶ δὲ τῷ θεσπεσίῳ Μωσῇ, πρὸς ὃν ἔφη· βάδιζε, κατάβηθι τὸ τάχος ἐντεῦθεν. ἠνόμησε γὰρ ὁ λαός σου, οὓς ἐξήγαγες ἐκ γῆς Αἰγύπτου. ἀκούεις, ὅτι Μωσῇ προσνενέμηκε τὴν μεμνηστευμένην, ἤτοι τὸν λαὸν, οὔπω τῆς οἰκειότητος ἀξιῶν τῆς πρὸς ἑαυτόν. οὐ γὰρ ἱκανὸς, ὡς ἔφην, ὁ νόμος, ἤτοι Μωσῆς, συνάψαι Θεῷ καθαρῶς, τε καὶ ἀλοξεύτως. τετήρητο γὰρ ὡς κατορθωμάτων ἄριστον, καὶ θεοπρεπὲς ἀληθῶς τῷ μεσίτῃ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, τουτέστι B Χριστῷ. δι' οὗ, καὶ ἐν ᾧ πρὸς Θεὸν ἑνούμεθα. καὶ γάρ ἐστιν αὐτὸς ἡ εἰρήνη ἡμῶν, κατὰ τὰς γραφὰς, ὁ τὴν μεταξὺ κειμένην ἐξελὼν ἁμαρτίαν, καὶ καθαροὺς ἡμᾶς, καὶ ἐκνενιμμένους τῷ πνεύματι συνάψας ἑαυτῷ, καὶ δι' ἑαυτοῦ τῷ Θεῷ καὶ πατρί.

Καὶ μνηστεύσομαί σε ἐμαυτῷ ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ ἐν κρίματι, καὶ ἐν ἐλέει, καὶ ἐν οἰκτιρμοῖς. καὶ μνηστεύσομαι ἐμαυτῷ ἐν πίστει, καὶ ἐπιγνώσῃ τὸν κύριον.

C Ἐξηγεῖται σαφῶς, τίς ἂν γένοιτο τῆς συναφείας ὁ τρόπος, καὶ διὰ ποίων ἂν ἴοι πραγμάτων τῆς οἰκονομίας τὸ μυστήριον. ἐν δικαιοσύνῃ γὰρ ἔσται, φησὶ, καὶ ἐν κρίματι, καὶ μέν τοι καὶ ἐν ἐλέει, καὶ ἐν οἰκτιρμοῖς. τίς οὖν ἄρα ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη, τί δὲ τὸ κρίμα, καὶ μὴν καὶ τὸ ἔλεος, εἰπεῖν, ὡς ἔοικεν, ἀναγκαῖον. ἐπεὶ σὺν πεπλεονεκτήμεθα μὲν οἱ τάλανες, διαρπάζοντος ἡμᾶς ὡς θηρὸς ἀγρίου τοῦ σατανᾶ, καὶ ἀποφέροντος μὲν εἰς πλάνησιν, D ἐνιέντος δὲ κατὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν τοῖς τῆς ἁμαρτίας βόθροις, οὐδὲν ἑαυτοῖς ἐπαμύνειν ἰσχύοντας. παγχάλεπος γὰρ, καὶ βιαιότατος ἀληθῶς, καὶ ἀνθρωποκτόνος ὁ θήρ. ἐπειδὴ δὲ εἰς τοῦτο ταλαιπωρίας κατεκομίσθη τὰ ἀνθρώπινα, συχνὰς ἐποιοῦντο τὰς λιτὰς πρὸς τὸν ἐπαμύνειν δυνάμενον οἱ μακάριοι προφῆται, καὶ τὸ κοινὸν τῆς ἀνθρωπότητος μονονουχὶ προσωπεῖον ἑαυτοῖς περιπλάττοντες, συλλήπτορα, καὶ ἀρρωγὸν ἐξ οὐρανοῦ ἀφικέσθαι παρεκάλουν τὸν υἱόν. E ἔφη γοῦν ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, ἀνάστα ὁ Θεὸς, κρῖνον τὴν γῆν. καὶ πάλιν. ὁ Θεὸς, ἐν τῷ ὀνόματί σου σῶσόν με, καὶ ἐν τῇ δυνάμει σου κρινόν με. ἔκρινε τοίνυν ἐν δικαιοσύνῃ ὁ Θεὸς, καὶ σέσωκε μὲν τοὺς ἠδικημένους, τὸν δὲ μιαιφόνον, καὶ ἀλιτήριον ἀπεσόβησε σατανᾶν, καὶ τῆς καθ' ἡμῶν ἀπεώσατο πλεονεξίας, καὶ τὴν ἀλαζόνα τῶν δαιμονίων καθεῖλεν ἀρχήν. καὶ τοῦτο ἡμῖν τὸ μυστήριον αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ διεσάφει,

& superno arbitratu, nec cælum aliquando imbres in terram demittet, nec terra aliquando fructus suos producet. Id quod sciens Propheta Hieremias, orabat, [nunquid est in idolis gentium pluens? & si cælum dabit satietatem suam, nonne tu es ipse Dominus Deus noster? & exspectabimus te, quia tu fecisti hæc omnia] Annuente enim opifice, vt dixi, & manum super terram extendente, cælum pluuiã, & fructus quibus egemus terra simul mater, & nutrix suppeditabit. Ait ergo, [exaudiam cælum,] pro, annuam vt pluuia humum irriget. Quo facto & ipsa [exaudiet triticum, vinum, & oleum,] hoc est, vbertatem fructuum indigenis suis procreabit, nullo eorum deficiente, quæ ad vitam tuendam necessitas postulat. Et hæc quidem ad sensum historicum.

Hier. 14.

Ioel. 2.

A corporeis autem, vt ab imagine euidentissima ad spiritualia redeundum est. Quandiu enim Israel, vinea Domini [nouella plantatio & dilecta,] rebellis & incredulus, & Dei aduersarius fuit, [mandabat nubibus Deus, ne pluerent super eam.] Nubes autem sanctæ, & quas mentis oculis videmus, virtutes intelligendæ sunt, supernæ & cælestes videlicet, per quas sermo exhortationis ad nos permanare possit, à Deo, inquam, sine controuersia. Sunt enim spiritus administratorii, iuxta B. Paulum, sursum & deorsum discurrentes, [& missi in ministerium propter eos qui hæreditatem capiunt salutis.] Ast vbi tẽpus vltionis præteriit, saluatus est per fidem, vetus Domini interfector, ac de cætero assumptus est in iustitia, & iudicio, & in misericordia, dimisitque ei benedictiones ab alto Deus, [qui distribuit omnibus affluenter.] Mandauit enim nubibus dimittere pluuias, exhortationem, inquam, in mentem atque cor. Verumenimuerò nec ipsam angelorum naturam quidquam habere proprium ac suum, omnes autem opes suas à Deo consecutam docuit, illis verbis, [exaudiam cælum,] hoc est, munerum meorum largum dispensatorem faciam cælum, siue cælicolas, consilio nimirũ præditas, & sanctas virtutes, vt & ipsæ misericordiam cõsecutos exhortari possint. Et tunc planè [terra exaudiet frumentum,] vinum, & oleum, pro, fructum ferent qui sunt in terra, spem vitæ, lætitię, hilaritudinis. Et typus quidem vitæ frumentum est; vinum autem lætitiæ, oleum hilaritatis, & bonæ habitudinis.

Esai. 5.

Hebr. 1.

Iacob. 1.

A καὶ βουλῆς τῆς ἄνωθεν, οὔτ' ἂν αὐτὸς ποτε τοῖς ἐπὶ γῆς ὕσειν ὁ οὐρανός, οὔτ' ἂν ἡ γῆ τὸν οἰκεῖον κατὰ καιροὺς ἀναφύοι καρπόν. καὶ τοῦτο εἰδὼς ὁ προφήτης Ἱερεμίας, ἐλιτάνευε, λέγων· μὴ ἔστιν ἐν εἰδώλοις τῶν ἐθνῶν ὑετίζων; καὶ εἰ οὐρανὸς δώσει πλησμονὴν αὐτοῦ, οὐχὶ σὺ εἶ Θεός; καὶ ὑπομενοῦμέν σε, ὅτι σὺ ἐποίησας ταῦτα πάντα. κατανεύοντος γάρ, ὡς ἔφην, τοῦ δημιουργοῦ, καὶ ἁπλοῦντος τὴν χεῖρα τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, ὑετοῦ μὲν ἔσται δοτὴρ ὁ οὐρανός, καρπῶν δὲ ἀναγκαίων B μήτηρ ὁμοῦ, καὶ τροφὸς ἡ γῆ. ἐπακούσομαι τοίνυν, φησί, τῷ οὐρανῷ, ἀντὶ τοῦ, κατανεύσω καταβῆναι τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς ὑετούς. οὗ δὴ γεγονότος, ἐπακούσεται καὶ αὐτή, τὸν σῖτον, τὸν οἶνον, καὶ τὸ ἔλαιον, τουτέστιν, ἀμφιλαφῆ τοῖς οἰκοῦσιν αὐτὴν ἐκδώσει καρπόν, οὐδενὸς ἐκλελοιπότος τῶν ὅσα ἐστὶν ἀναγκαῖα, καὶ ζωαρκῆ. ἀλλὰ ταυτὶ μὲν ἱστορικῶς.

Ἀπὸ δέ γε τῶν σωματικῶν, ὡς ἐξ εἰκόνος ἐναργεστάτης ἀναφοιτᾶν ἀναγκαῖον ἐπὶ τὰ πνευματικά. ἕως μὲν γὰρ ἐξηνιος ἦν, καὶ ἀπειθής, καὶ θεομάχος ὁ Ἰσραήλ, ὁ ἀμπελὼν κυρίου, τὸ νεόφυτον τὸ C ἠγαπημένον, ἐνετέλλετο ταῖς νεφέλαις ὁ Θεὸς τοῦ μὴ βρέξαι εἰς αὐτὸν ὑετόν. νεφέλας δὲ νοητέον τὰς ἁγίας, καὶ νοητὰς δυνάμεις, τὰς ἄνωθεν, καὶ ἐξ οὐρανοῦ, δι' ὧν ἂν ἥκοιτο πρὸς ἡμᾶς ὁ τῆς παρακλήσεως λόγος, δῆλον δὲ ὅτι παρὰ Θεοῦ. πνεύματα γάρ εἰσι λειτουργικά, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνήν, ἄνω τε καὶ κάτω διαθέοντα, καὶ ἀποστελλόμενα πρὸς διακονίαν, διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν. ἐπειδὴ δὲ παρῴχηκεν ὁ τῆς δίκης καιρός, σέσωσται διὰ πίστεως ὁ πάλαι κυριοκτόνος, D καὶ προσδέδεκται λοιπὸν ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ ἐν κρίματι, καὶ ἐν ἐλέει, καὶ οἰκτιρμοῖς, καὶ καθῆκεν αὐτῷ τὰς ἄνωθεν εὐλογίας, ὁ πάντα πᾶσι πλουσίως διανέμων Θεός. ἐνετείλατο γὰρ ταῖς νεφέλαις καθεῖναι τὸν ὑετόν, τὴν εἰς νοῦν, καὶ καρδίαν παράκλησιν φημί. πλὴν ὅτι καὶ αὐτὴ τῶν ἀγγέλων ἡ φύσις οὐδὲν μὲν ἴδιον ἔχει, πλουτεῖ δὲ πάντα παρὰ Θεοῦ, δεδίδαχεν εἰπών. ἐπακούσομαι τῷ οὐρανῷ, τουτέστι, πληρωτὴν τῶν παρ' ἐμοῦ ποιήσω τὸν οὐρανόν, ἤτοι τοὺς ὄντας ἐν οὐρανῷ, E λογικὰς δηλονότι, καὶ ἁγίας δυνάμεις, ὥστε δύνασθαι καὶ αὐτὰς παρακαλεῖν τοὺς ἠλεημένους, καὶ τότε δὴ πάντως ἐπακούσεται ἡ γῆ τὸν σῖτον, καὶ τὸν οἶνον, καὶ τὸ ἔλαιον. ἀντὶ τοῦ, καρποφορήσουσιν οἱ ἐπὶ τῆς γῆς ἐλπίδα τὴν ἐπὶ ζωῇ, καὶ εὐφροσύνῃ, καὶ ἱλαρότητι. καὶ ζωῆς μὲν τύπος ὁ σῖτος, οἶνος γεμὴν εὐφροσύνης, ἱλαρότητος δὲ καὶ εὐεξίας τὸ ἔλαιον.

ἔνεστι γὰρ δὴ τοῖς πεπιστευκόσιν ἐλπὶς ἀγαθὴ, βεβαία τε, καὶ ἐρηρεισμένη. καὶ ἀποφοιτᾷ μέν τις τῆς φαυλότητος, ἐφίεται δὲ παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ τοῖς τοῦ σωτῆρος ζυγοῖς ὑποφέρει τὸν αὐχένα, καλὴ, καὶ ἀναμφίβολα, καὶ ἀληθεῖ δὴ πάντως ἐλπίδι τρεφόμενος, τῆς εἰς τὸ μέλλον ζωῆς, καὶ ἵνα τοῖς ἄλλοις ἁγίοις ἀναμὶξ εὐφραίνηται, καὶ ἱλαρωτάτην ἔχῃ τὴν καρδίαν. ἔφη γάρ που περὶ τῶν ἁγίων ὁ προφήτης Ἡσαΐας. Ὅτι εὐφροσύνη αἰώνιος ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτῶν. αἴνεσις, καὶ ἀγαλλίαμα, καὶ εὐφροσύνη καταλήψεται αὐτούς, ἀπέδρα ὀδύνη, καὶ λύπη, καὶ στεναγμός. οὐκοῦν ἐλπίδι ζωῆς τε, καὶ ἱλαρότητος, καὶ μέν τοι καὶ εὐφροσύνης τῆς ἄνωθεν παρακλήσεσιν, ἤτοι τοῖς νοητοῖς ὑετοῖς ὑπακούσεται πάντως ἡ γῆ, τουτέστιν, οἱ τὴν γῆν οἰκοῦντες ἄνθρωποι. ὅτι δὲ εἰς δόξαν ἔσται Χριστοῦ τῆς τῶν ἁγίων ζωῆς ὁ καρπὸς (εἷς γὰρ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι, καὶ ἐγερθέντι) διαμεμαρτύρηκεν εἰπών. καὶ αὐτὰ ἐπακούσεται τῷ Ιεζραέλ. αὐτῷ γὰρ, [C] ὡς ἔφην, καρποφορήσομεν, αὐτῷ τὴν ἰδίαν ἐποφείλοντες ζωήν. εἴρηται δὲ πλειστάκις, ὅτι τὸ, Ιεζραέλ ἑρμηνεύεται σπέρμα Θεοῦ, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ υἱὸς, ὡς ἐκ Θεοῦ πατρὸς κατὰ φύσιν, καὶ ἀπορρήτως γεγεννημένος, καὶ εἰ καλοῖτο σπέρμα σωματικῶς.

[A] Inest enim in his qui crediderunt bona, & constans, & firmata spes. Et recedit quis ab improbitate; contrà, omne bonum appetit, & Saluatoris iugo ceruicem submittit, bona, & minime dubia, & vera omnino spe vitæ futuræ sustentatus, vt vnà cum sanctis aliis lætetur, & cor habeat quam hilarissimum. Ait enim alicubi de sanctis Propheta Esaias. [Esai.] [Lætitia sempiterna super capita eorum. Laus, [B] & exultatio, & gaudium comprehendet eos. Fugit dolor, & tristitia, & gemitus.] Itaque spe vitæ, & hilaritatis, atque etiam lætitia supernas hortationes, siue pluuias, quæ animo cernuntur, omnino exaudiet terra, id est, homines terram habitantes. Fore autem in gloriam Christi fructum vitæ Sanctorum [2.Cor.5.] [vnus enim pro nobis mortuus est, vt viuentes iam non sibi viuant: sed ei, qui pro ipsis mortuus est, & resurrexit,] ostendit cum subdit, [& ipsa exaudient Iezrael.] Ipsi enim, vt dixi, fructum feremus, ipsi vitam nostram debentes. Dictum est porrò sæpius, Iezrael sonare *semen Dei*, hoc est, filius, ex Deo Patre secundùm naturam; & inexplicabili modo genitus, quamuis rei corporatæ vocabulo afficiatur.

Καὶ σπερῶ αὐτὴν ἐμαυτῷ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐλεήσω τὴν οὐκ ἠλεημένην, καὶ ἐρῶ τῷ οὐ λαῷ μου, λαός μου εἶ σύ. καὶ αὐτὸς ἐρεῖ, κύριος ὁ Θεός μου εἶ σύ.

Et seminabo eam mihi ipsi super terram, & miserebor, cuius non sum misertus, & dicam Non populo meo, populus meus es tu: & ipse dicet, Dominus Deus meus es tu.

[D] [XXXI]

Τὸ, ἐμαυτῷ δὴ πάλιν συνήσεις διχῶς. ἀποφανῶ γάρ φησιν οἷόν πως εὐθαλῆ τε, καὶ ἔγκαρπον (δῆλον δὲ ὅτι τὴν τῶν Ιουδαίων συναγωγὴν) οὐκέτι τὸν ἀβούλητον ἐμοὶ διαπεραίνουσαν νόμον, οὔτε μὴν προσαρτᾶσθαι τοῖς τύποις, ἀπρὶξ ἠρτημένοις, ἀλλὰ τὸ, ὅτι μάλιστα τῷ Θεῷ φίλον τε δοκοῦν, καὶ εὖ ἔχειν ὑπειλημμένον, κατορθοῦν ἑλομένην. οὐκοῦν ἐμαυτῷ καταστερῶ, τὸν γὰρ ἐμὸν εἰσδέξεται σπόρον. ἵνα νοῶμεν τὰ εὐαγγελικὰ θεσπίσματα, καὶ οὐκέτι τὸν διὰ [E] Μωσέως, καθὰ καὶ ἐν ἀρχαῖς. ἐγεωργεῖτο γὰρ πάλαι τοῖς τύποις. ἤγουν τὸ ἐμαυτῷ καὶ καθ' ἕτερον ἐνδείξῃ τρόπον. αὐτουργὸς γὰρ ἔσομαι, φησὶ, πρὸς τὴν ἐπ' αὐτῇ φροντίδα, καὶ οἷόν τινα γῆν πίονά τε, καὶ εὐήροτον, οὐ δι' ἑτέρου τινὸς, ἀλλ' ἐμαυτοῦ καταστερῶ. λελάληκε γὰρ ἡμῖν ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ ἐν υἱῷ καίτοι τοῖς πάλαι λαλήσας διὰ προφητῶν ἁγίων, πολυμερῶς τε καὶ πολυτρό-

Rursum voces *mihi ipsi* bifariam intelliges. Reddam enim, inquit, bene florentem, & fructiferam (Iudęorum synagogam profectò) non amplius inuitè parētem legibus meis, neque pertinaciter typis affixam, & inhærentem: sed quod maximè visū fuerit Deo gratū, & quod illi opportunum existimauerit; id paratam rite exequi. Itaque mihi ipsi seminabo: meum quippe semen suscipiet: vt euangelica oracula, non iam legem per Mosen promulgatā, sicut in principio, intelligamus. Olim enim typis, & figuris colebatur. Aut certè *mihi ipsi* alio sensu interpretabere. Per me, inquit, ipsam curabo, seu ad eius curam incumbā, & quasi terram quandam pinguem, aratúque facilem, non per alium quempiam, sed per memetipsum conserā. Locutus est autem nobis Deus, & Pater in Filio, quāuis veteribus [multifariā multisque [Heb.1.] modis per Prophetas sāctos locutus sit.]

Segetibus porrò in agro & ipse Saluator immensam credentium multitudinem comparauit, cùm Apostolis ait, [nonne vos dicitis, quod adhuc quatuor menses sunt, & messis venit? Ecce, dico vobis, leuate oculos vestros, & videte regiones, quoniam albæ sunt iam ad messem. Et qui metit, mercedẽ accipit, & congregat fructum in vitam æternam.] Et iterum alibi, [messis quidem multa, operarij autem pauci. Rogate igitur Dominum messis, vt emittat operarios in messem suam.] Itaque demissa nobis à Saluatore pluuia, quæ intelligentia percipitur, facti sumus *terra voluntaria*, vt propheta loquitur. Conseuit enim nos sibi ipsi, vocatúsque est Israel agricultura Dei. Miserebitur enim, cui non fuerat misertus: & qui aliquando Non populus, vocabitur Populus; & ipse exutus errorem pristinum, Deum verũ agnoscet, & dicet: [Deus meus es tu,] tametsi olim ex immodica vesania clamauit, [nos scimus, quia Mosi locutus est Deus: [hunc autem nescimus vnde sit.] Quamobrẽ cum ignorarẽt Filium, nec Patrẽ nouerant: quod ita testatur Saluator, [si me sciretis, & Patrem meũ forsitan sciretis.] Postquã autem ad agnitionẽ vocati, & filium cõfessi sunt, deinceps per ipsum, & in ipso Patrẽ viderunt. Verũ est enim, iuxta sapientem Ioannem, [qui negat Filium, nec Patrem habet: qui autem confitetur Filium, cõfitetur & Patrem.]

Matt. 9. Ioan. 4. Ioan. 9. Ioan. 8. 1. Ioan. 2.

A πως. λῃίοις δὲ παρείκαζε τοὺς ἐν ἀγρῷ καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ τὴν ἀμέτρητον τῶν πεπιστευκότων πληθύν. καὶ γοῦν ἔφη τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις. οὐχ ὑμεῖς λέγετε, ὅτι τετράμηνός ἐστι, καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται; ἰδοὺ λέγω ὑμῖν, ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν, καὶ θεάσασθε τὰς χώρας. ὅτι λευκαί εἰσιν ἤδη πρὸς θερισμόν· καὶ ὁ θερίζων μισθὸν λαμβάνει, καὶ θερισμὸς πολύς, οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι. δεήθητε οὖν τοῦ κυρίου τοῦ θερισμοῦ, ἵνα ἐκβάλῃ ἐργάτας εἰς τὸν B θερισμὸν αὐτοῦ. οὐκοῦν καθέντος ἡμῖν τὸν νοητὸν ὑετὸν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, γεγόναμεν γῆ θελητή, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. ἔσπειρε γὰρ ἡμᾶς ἑαυτῷ, καὶ κεχρημάτικε τοῦ Θεοῦ γεώργιον ὁ Ἰσραήλ. ἐλεήσει γὰρ τὴν οὐκ ἠλεημένην, καὶ τὸν ποτὲ οὐ λαὸν ὀνομάσει λαόν. καὶ αὐτὸς δὲ τῆς ἀρχαίας καταλήγων πλάνης, τὸν ἀληθῆ Θεὸν ἐπιγνώσεται. καὶ ἐρεῖ Θεός μου εἶ σύ, καίτοι πάλαι βοῶν ἐξ ἀμετρήτου φρενοβλαβείας, ἡμεῖς οἴδαμεν, ὅτι Μωσῇ λελάληκεν ὁ Θεός· τοῦτον δὲ οὐκ οἴδαμεν πόθεν ἐστίν. C οὐκοῦν ἀγνοήσαντες τὸν υἱόν, οὐδὲ αὐτὸν ᾔδεσαν τὸν πατέρα· καὶ μαρτυρήσει λέγων αὐτὸς ὁ Σωτήρ. εἰ ἐμὲ ᾔδειτε, καὶ τὸν πατέρα μου ἂν ᾔδειτε. ἐπειδὴ δὲ κέκληνται πρὸς ἐπίγνωσιν, καὶ ὡμολογήκασι τὸν υἱόν, τεθέανται λοιπὸν δι᾽ αὐτοῦ τε, καὶ ἐν αὐτῷ τὸν πατέρα. ἀληθὲς γάρ, ὅτι καθά φησιν ὁ Ἰωάννης, ὁ ἀρνούμενος τὸν υἱόν, οὐδὲ τὸν πατέρα ἔχει· ὁ δὲ ὁμολογῶν τὸν υἱόν, ὁμολογεῖ καὶ τὸν πατέρα.

CAPVT TERTIVM.

Et dixit Dominus ad me: adhuc ad vade, & dilige mulierem diligentem mala, & adulteram, sicut dilexit Dominus filios Israel, & ipsi respiciunt ad deos alienos, & amant coctiones cum vinaceis.

XXXII. QVid rei, aut mysterij istuc sit, cognoscamus oportet. Puto equidem talia scrutanda diligentius, & perpendenda subtilius. Post primam enim, eámque meretricem, & repulsam, alia mulierc ula Prophetæ offertur, adulterij flagitiis inuoluta. Quid ita? Iudæorum namque multitudo, quæ aduentum Saluatoris nostri antecessit, vtpote insolentius, ac promptè nimis errorem sequens, & vitulos aureos colens, adoránsque, & sacrificans Baal, siue Beelphegor, cum scorto conferebatur,

D

ΚΕΦΑΛ. γ.

Καὶ εἶπε κύριος πρός με· ἔτι πορεύθητι, καὶ ἀγάπησον γυναῖκα ἀγαπῶσαν πονηρά, καὶ μοιχαλίν, καθὼς ἀγαπᾷ ὁ Θεὸς τοὺς υἱοὺς Ἰσραήλ, καὶ αὐτοὶ ἀποβλέπουσιν ἐπὶ θεοὺς ἀλλοτρίους, καὶ φιλοῦσι πέμματα μετὰ σταφίδων.

ΤΙ τὸ χρῆμα πάλιν, ἢ τί τὸ μυστήριον, ἀναμαθεῖν ἀναγκαῖον. δεῖ γάρ, οἶμαι, τὰ E τοιάδε πολυπραγμονεῖν, καὶ καταθρῆσαι λεπτομερῶς. μετὰ γάρ τοι τὴν πρώτην, τὴν μαχλάδα, καὶ αποβεβλημένην ἑτέραν τῷ προφήτῃ γύναιον εἰσκρίνεται, τοῖς τῆς μοιχείας ἐγκλήμασιν ἐχόμενον. καὶ τίς ὁ λόγος; ἡ μὲν γὰρ τῶν Ἰουδαίων πληθύς, ἡ πρὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας, ἅτε δὴ καὶ ἀφυλακτότερον, καὶ μάλα ἑτοίμως ἰοῦσα πρὸς πλάνησιν, καὶ δαμάλεσι μὲν λατρεύουσα ταῖς χρυσαῖς, προσκυνοῦσα τε, καὶ θύουσα τῷ Βάαλ, ἤτοι τῷ Βεελφεγώρ, πόρνῃ παρεικάζετο,

καὶ λίαν εἰκότως, οἱονεί πως ἐκκειμένη παντὶ πονηρῷ, καὶ ἀκαθάρτῳ πνεύματι, τὰς ἰδίας ἡδονὰς ἀποπληροῦν ἐθέλοντι. προσεδέχετο γὰρ καὶ τὸν ὁμόρων ἐθνῶν τὰ σεβάσματα, κατὰ τὸ ἑκάστῳ δοκοῦν, ἀνοσίως, καὶ ἀβασανίστως. ἀλλ᾽ ἐκείνη μὲν ὡς ἑτοίμως ἰοῦσα πρὸς ἀπόστασιν ἐκολάζετο δικαίως, πεμπομένη πρὸς αἰχμαλωσίαν, καὶ ὑπὸ πόδας πίπτουσα τῶν ἐχθρῶν. καθίστη γε μὴν ἐναργὲς τῷ προφήτῃ Θεός, ὅτι κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τοῦ Ἰεζραὲλ ἡμέρας, τῆς ὡς ἀληθῶς μεγάλης, ἀναβήσονται ἐκ τῆς γῆς, τουτέστι, τῆς τῶν ἀλλοφύλων ἀποδραμοῦνται χώρας. τοῦτο δὲ ἦν αἰνιγματωδῶς ὑποφῆναι πάλιν, ὅτι πεπαύσονται τοῦ εἶναι ξένοι, καὶ ἐπήλυται, μᾶλλον δὲ δορύληπτοι, καὶ τὴν ἀλλοτρίαν οἰκοῦντες οὐκ ἐλευθέρως. ἐκήρυσσε γὰρ ὁ Σωτὴρ αἰχμαλώτοις ἄφεσιν, καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. ὅτι δὲ καὶ εἰσδεχθήσονται διὰ πίστεως ἐν ἐλέοις, καὶ οἰκτιρμοῖς, καὶ κεκλήσονται λαὸς Θεοῦ, καὶ μὴν καὶ ἠλεημένοι, διαμεμήνυκεν ἐναργῶς. μετὰ γάρ τοι τὴν τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίαν, καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ πάθος, καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν, σέσωσται μὲν τὸ κατάλειμμα (πεπιστεύκασι γὰρ οὐκ εὐαρίθμητοι τῶν ἐξ Ἰσραήλ·) ἀπομεμένηκε δὲ πάλιν ἡ ἀπειθοῦσα πληθύς, ἣν μοιχαλίδι παρείκασεν, διά τοι τὸ μὴ ἑλέσθαι τὸν ἐξ οὐρανοῦ νυμφίον, καὶ ἀθετῆσαι μὲν τὸν ἐν πίστει μνώμενον, μοιχοῖς δὲ ὥσπερ τισὶν ἀνεῖναι τὸν νοῦν, τοῖς γραμματεῦσι, καὶ Φαρισαίοις. ἐδίδασκον γὰρ διδασκαλίας, καὶ ἐντάλματα ἀνθρώπων. ὥσπερ οὖν τῇ πόρνῃ συνὼν ὁ προφήτης, εἰς τύπον Θεοῦ τοῦ τὸν Ἰσραὴλ ἀνεχομένου πορνείας καὶ κολάζοντος μὲν συμμέτρως εἰς ἐπιστροφήν, ἀνακομίζοντος δὲ πρὸς ἐπίγνωσιν τὸν αὐτόν, οἶμαι, τρόπον καὶ διὰ τῶν προκειμένων μορφοῦται πάλιν ἡμῖν ἀστείως τὸ μυστήριον. εἰς τύπον γὰρ ὁ προφήτης Θεοῦ παραδέχεται μὲν τὴν μοιχαλίδα, καὶ ἀγαπῶσαν τὰ πονηρά. περιθάλπει δέ, ὥσπερ ταῖς ἐπαγγελίαις, καὶ ἀγαθαῖς ἐλπίσι καταπιαίνων εὖ μάλα, πίπτειν οὐκ ἐᾷ πρὸς ἀπόγνωσιν. ὅτι γὰρ ἐν τούτοις ὅλον ἐστὶ τὸ μυστήριον, προέδειξεν, εἰπὼν τῷ προφήτῃ Θεὸς οὕτως· ἀγάπησον τὴν μοιχαλίδα, καὶ ἀγαπῶσαν τὰ πονηρά, καθὼς ἀγαπᾷ ὁ Θεὸς τοὺς υἱοὺς Ἰσραήλ. καὶ αὐτοὶ ἀποβλέπουσι πρὸς θεοὺς ἀλλοτρίους, καὶ φιλοῦσι πέμματα μετὰ σταφίδων. καίτοι γάρ φησι καὶ ἀπειθεῖν ἑλομένους, καὶ τοῖς ψευδωνύμοις θεοῖς ἀπονέμοντας τὴν ἀγάπησιν, καὶ αὐτοῖς τὰ θυμήρη πληροῦν ἐθέλοντας,

A & aptissimè, veluti exposita omni maligno, & immundo spiritui, suas in ea voluptates explere cupienti. Nam & finitimarum gentium sacra, prout cuique libêret, absque vlla exploratione suscipiebant. Verùm illa quidem, vt defectionem haud inuita iniens, pœnam condignam excepit, redacta in captiuitatem, & hostium pedibus subiecta. Aperit nihilominus Prophetæ Deus, tempore diei
B Iezrael, verè magni, ascensuros de terra, hoc est, è regione alienigenarum auolaturos. Quod rursum erat sub integumento indicare, desituros esse peregrinos & aduenas, imo bello captos, & alienam regionem, non vt liberos decebat, incolentes. Prædicauit enim Saluator [captiuis indulgentiam, & cæcis aspectus restitutionem,] iuxta verbum Prophetæ. Porrò per fidem in misericordia, & miserationibus susceptum, & vocatum iri Populus Dei, quin & Misericordiam
C consecutum dilucidè demonstrat. Nam post Saluatoris aduentum, & perpessionem crucis, & in vitam reditum, saluatæ sunt quidem reliquiæ (crediderunt enim non pauci numero ex Israel) remansit tamen adhuc incredula multitudo, quæ mulieri lasciuæ apposite comparatur, quia cœlestem sponsum non elegerit, & aspernata sit qui ipsam in fide ambibat, & Scribis, ac Pharisæis veluti mœchis quibusdam animum permiserit. Doce-
D bant enim [doctrinas, & mandata hominum.] Itaque vt cum meretrice erat Propheta in typum Dei, fornicationes Israel sustinentis, moderatéque ad conuersionem punientis, & agnitionem reuocantis: eodem, opinor, modo & per verba proposita rursum nobis mysterium scitè informatur. Nam personam ac typum Dei gerens Propheta adulteram, & diligentem mala admittit: sed fouet eam, quodammodo promissionibus, & bona spe sa-
E ginans optimè, ad desperationem ruere non finit. In his enim consistere totum mysterium ostendit Deus, cum ita Prophetam compellauit. [Dilige adulteram, & diligentem mala, sicut Deus diligit filios Israel, & ipsi respiciunt ad deos alienos, & amant coctiones cum vinaceis.] Quanquam enim incredulos, inquit, & diis commentitiis amorem tribuentes, & ipsorum libidini obsequi non recusantes,

Esai. 61.

Matth. 15. Marc. 7.

" ex insita benignitate diligit Deus, [qui " omnes homines vult saluos fieri, & ad " agnitionem veritatis venire.] Habent autem propemodum hanc intelligentiam verba Dei, tẽpore aduentus Christi vixisse forte apud Iudæos adhuc multos, qui neutrius partis toti essent: qui nec mandatis Mosaicis sincerè adhærescerent: nec à sordibus seductionis perfectè essent liberi, respicerẽt autem magis ad deos alienos, quibus & cocta cum vinaceis, seu vuis passis offerebant, popana fortasse (genus crustuli) aut placentas mellitas. Talia siquidem pemmata dæmonibus in sacrificium offerre consueuerant.

A ἐξ ἐμφύτου χρηστότητος ἀγαπᾷ ὁ Θεός, ὃς πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν. δίδωσι δέ πως ἡμῖν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος ἐννοεῖν, ὅτι κατὰ τὸν τῆς ἐπιδημίας καιρὸν ἦσάν που τάχα παρά τοῖς Ἰουδαίοις ἐπαμφοτερίζοντες ἔτι πολλοί, καὶ οὔτε τοῖς διὰ Μωσέως ἐντάλμασι προσκείμενοι καθαρῶς· οὔτε μὴν εἰσάπαν ἀπηλλαγμένοι τῶν τῆς πλανήσεως ῥύπων, ἀποβλέποντες δὲ μᾶλλον καὶ εἰς θεοὺς ἀλλοτρίους, οἷς καὶ πέμματα B προσῆγον μετὰ σταφίδων, πόπανά που τάχα, καὶ μελιτοῦττας. προσεκόμιζον γὰρ εἰς θυσίαν τοῖς δαίμοσι τὰ τοιάδε πέμματα.

Et conduxi eam mihi quindecim argenteis, & gomor hordei, & nebel vini, & dixi ad eam. Dies multos sedebis apud me: non fornicaberis, neque eris viro alteri, & ego apud te.

Καὶ ἐμισθωσάμην ἐμαυτῷ πεντεκαίδεκα ἀργυρίοις, καὶ γομὸρ κριθῶν, καὶ νέβελ οἴνου, καὶ εἶπα πρὸς αὐτήν. ἡμέρας πολλὰς καθήσῃ ἐπ' ἐμοί· καὶ οὐ μὴ πορνεύσῃς, οὐδὲ μὴ γένῃ ἀνδρὶ ἑτέρῳ, καὶ ἐγὼ ἐπὶ σοί.

. Mercede igitur mulierculam conducit Propheta. Collocat autem domi, & eam à nequitia se cohibere, adulteriiq. fœditatibus finem imponere iubet. Pollicetur vero, si ad ipsum solum cõuersa ab alio intactam sese conseruauerit, apud ipsam & se futurum, hoc est, ad thorum coniugalem adhibiturũ, & vnum cum ipsa futurum. Inquit enim scriptu- Gen. 2. " ra; [erant hi duo in carne vna.] Quid autem vult ænigma? Iudæorum turbam incredulam, & Domini mactatricem, adulteram, & impuram post Christi in cælos reditum sedere iubet, sine viro quidem: veruntamen nisi adhuc fornicata fuerit, hoc est, si deos alienos rursũ colere detrectauerit, sibi eam suo tempore copulaturum promittit, gentium videlicet multitudine prius ingressa. Positus est enim à tergo Israel, id est, sequela quædam, & appendix, & in postremis. Obserua item, quo pacto nuptialis corporum coniunctio Prophetæ cum adultera, & improba nulla planè fuerit: promissa vero post dies multos, nisi interea fuisset cũ viro rursus altero, hoc est, se in sceleribus, & impuritatibus fornicationis animæ perpetratæ non contaminasset. Suscipiet enim, vt dixi, aliquando adulterã multitudinem spõsus de cælo, si idola colere desierit. Post crucem enim Saluatoris solis Mosi legibus deditus erat Israel; flaccidè quidẽ, & negligẽter: veruntamen ad Pseudolatrias dæmonũ deflectere non libebat. Cæterũ quæ ratio vitæ adulterio pollu-

Καὶ μισθοῦται μὲν οὖν τὸ γύναιον ὁ προφήτης, καθίζει δὲ οἴκοι, καὶ τῆς ἐν ἔθει φαυλότητος ἀποC σχέσθαι κελεύει, καὶ τοῖς τῆς μοιχείας καταλῆξαι μολυσμοῖς. ἐπαγγέλλεται γε μὴν σωφρονοῦσι ἠρημωμένῃ, καὶ εἰς αὐτὸν ὁρώσῃ μόνον ἐπ' αὐτῇ καὶ αὐτὸς ἔσεσθαι· τουτέστιν, οἰκειώσεσθαι γαμικῶς, καὶ ἓν ἔσεσθαι πρὸς αὐτήν, ἔσονται γάρ, φησίν, οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. καὶ τί τὸ αἴνιγμα; τὴν τῶν Ἰουδαίων πληθὺν, τὴν ἀπειθῆ, καὶ κυριοκτόνον, τὴν μοιχαλίδα, καὶ βέβηλον μετὰ τὸ ἀναφοιτῆσαι Χριστὸν εἰς τοὺς οὐρανοὺς καθίζει Θεός, ἄνανδρον μὲν· πλὴν εἰ μὴ πορνεύσειεν ἔτι, τουτέστιν, εἰ μὴ βαδίζοι πάλιν πρὸς D τὸ δεῖν ἑλέσθαι λατρεύειν θεοὺς ἀλλοτρίους, ἑαυτῷ συνάψειν κατὰ καιροὺς ἐπαγγέλλεται, τοῦ τῶν ἐθνῶν δηλονότι πλήθους προεισκεκλημένου. τέθειται γὰρ εἰς νῶτον οἱ ἐξ Ἰσραήλ. τουτέστι, παρακολούθημα, καὶ ὀπίσω, καὶ ἐν τοῖς ἐσχάτοις. ἐπιτήρει δὲ, ὅπως σύνοδος μὲν γαμικὴ τῷ προφήτῃ πρὸς τὴν μοιχαλίδα, καὶ πονηρὰν οὐ γέγονεν ὅλως, ὑπόσχεσις δὲ τοῦ πράγματος, μετὰ πολλὰς ἡμέρας, εἰ μὴ ἀνδρὶ γένοιτο πάλιν ἑτέρῳ, τουτέστιν, εἰ ἀπόσχοιτο τῶν τῆς νοητῆς πορνείας ἐγκλημάτων, καὶ μοE λυσμῶν. εἰσδέξεται γάρ, ὡς ἔφην, κατὰ καιροὺς τὴν μοιχαλίδα πληθὺν ὁ ἐξ οὐρανοῦ νυμφίος, οὐ λατρεύσασαν εἰδώλοις. μετὰ γάρ τοι τὸν τοῦ σωτῆρος σταυρὸν, μόνοις τοῖς διὰ Μωσέως προσκείμενος νόμοις ὁ Ἰσραήλ, χλιαρῶς μὲν γὰρ λίαν, καὶ κατημελημένως, πλὴν οὐκ ἀπονένευκεν εἰς τὸ ἑλέσθαι λατρεύειν τὰς τῶν δαιμονίων ψευδολατρείας. ἀλλὰ τίς ὁ τρόπος τῆς ζωῆς τῇ μεμοιχευμένῃ,

καὶ περιελθούσῃ κατὰ καιροὺς τοῦ προφήτου τὴν κοινωνίαν; ἢ ποῖα γέγονεν αὐτῇ τὰ μισθώματα; πεντεκαίδεκα, φησὶν, ἀργύρια, καὶ γόμορ κριθῶν, καὶ νέβελ οἴνου. διατετέλεκε γὰρ ὁ Ἰσραὴλ τὸν μεταξὺ τῆς ἐσχάτης αὐτοῦ κλήσεως χρόνον, ἀδοκίμῳ τρεφόμενος λόγῳ, καὶ διδασκαλίαις προσέχων τῆς μυθικῆς, καὶ πρᾳοπρεπέσιν ἀληθῶς ταῖς τῶν ἰδίως καθηγητῶν. γέγονε δὲ αὐτοῦ κτηνοπρεπὴς ὁ βίος. καὶ ὁ νοῦς ἐν μέθῃ, καὶ σκότῳ. τύπος δ' ἂν εἴη, καὶ μάλα σαφὴς, λόγου μὲν διδασκαλικοῦ τὸ ἀργύριον, κατά γε τὸ διὰ τῆς Ἠσαΐου φωνῆς πρὸς αὐτοὺς εἰρημένον, τὸ ἀργύριον ὑμῶν ἀδόκιμον, καὶ κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνὴν τῷ πονηρῷ, καὶ ὀκνηρῷ δούλῳ δικαίως ἐπιτιμῶντος, καὶ λέγοντος. ἔδει σε βαλεῖν τὸ ἀργύριόν μου τοῖς τραπεζίταις. οὐκοῦν τὸ ἀργύριον τὸν τῶν διδασκόντων ἐκδέξῃ λόγον. εἰ δὲ δή τις ἕλοιτο καὶ εἰς αὐτὸν τὸν διὰ Μωσέως ἀνοίσειν νόμον, πεντεκαίδεκα εἶναι φήσει, ἢ ὅτι τέλειός τε ὁμοῦ, καὶ ἀτελὴς ὁ νόμος. καὶ τέλειος μὲν, εἰ νοοῖτο πνευματικῶς, λαλεῖ γὰρ ἡμῖν τὸ τοῦ Χριστοῦ μυστήριον· ἀτελὴς δὲ αὖ, εἰ μέχρις ἴοι τοῦ γράμματος τῶν παιδαγωγουμένων ὁ νοῦς. οἱονεὶ γάρ πως ἐν ἡμίσει γνώσεως τῆς ἱστορίας τὸ πάχος. σύμβολον δὲ τελειότητος ὁ δέκα ἐστὶν ἀριθμὸς, παντέλειος ὤν, κατὰ τὸ, ἔσο ἐπάνω δέκα πόλεων, καὶ τὸ, τῷ μὲν ἔδωκε πέντε τάλαντα. τοῦ δὲ μὴ οὕτως ἔχοντος, νοοῖτ' ἂν ὁ πέντε. καὶ γὰρ, ὡς ἔφην, ἐν ἡμίσει τῶν δέκα. ἢ καὶ καθ' ἕτερον τρόπον τοῖς εἰρημένοις προσβαλεῖς. ὁ δέκα καὶ πέντε ἀριθμὸς περιεκτικός ἐστι τῶν ἑπτὰ, καὶ μήν τοι καὶ τῶν ὀκτώ. σημαίνεται δέ πως ἀεὶ παρὰ τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ, διὰ μὲν τῶν ἑπτὰ σύμπας ὁ τοῦ νόμου καιρὸς μέχρι τῶν ἁγίων προφητῶν, διὰ τὸν ἐν ἑβδόμῃ σαββατισμόν· ἐπὶ δὲ τῶν ὀκτὼ πάλιν ὁ τῆς νέας διαθήκης, καθ' ἣν ἡ ἀνάστασις τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, γενομένη κατὰ τὴν ὀγδόην. καὶ τοῦτο, οἶμαι, δηλοῦν τὸ αἰνιγματωδῶς εἰρημένον, δὸς μερίδα τοῖς ἑπτὰ, καί γε τοῖς ὀκτώ. τουτέστι τόπον ἐχέτωσαν παρὰ σοὶ, νόμος τε, καὶ οἱ μετ' αὐτὸν προφῆται, τὸν ἐν ἑβδόμῃ τιμῶντες σαββατισμόν. ἐχέτωσαν δὲ καὶ οἱ ὀκτὼ, τουτέστιν, οἱ μετὰ τὴν ἀναστάσιμον τοῦ Σωτῆρος ἡμέραν ἀπόστολοί τε, καὶ εὐαγγελισταί. συμβαίνει δὲ τοῦτο καὶ τὸ διὰ φωνῆς τοῦ προφήτου πλαγίως ὑποδηλούμενον, καὶ ἐπαναστήσονται ἐπ' αὐτὸν ἑπτὰ ποιμένες, καὶ ὀκτὼ δήγματα ἀνθρώπων. ἐπιλάμψαντος γὰρ ἡμῖν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατεξανέστησαν τρόπον τινὰ τοῦ παραλύσαντος ἡμᾶς Σατανᾶ νομικά τε,

A tæ, & Prophetæ consuetudinem tempore suo futuram expectanti? aut quæ fuerunt, quibus conducta est, mercedes? [Quindecim, inquit, argentei, & gomor hordei, & nebel vini.] Perseuerabat enim Israel vsque ad extremum tempus vocationis suæ pasci, ac nutriri adulterinis sermonibus, & attendere doctrinis fabulosis, & in speciem vere mitibus magistrorum suorum. Vita autem fuit ei bestiarum vitæ similis, & mens ebria, ac tenebris offusa. B Euidens typus esse potest, sermonis quidē instituentis argentū, iuxta illud, quod ab Esaia ad eos dictum est, [argentū vestrum reprobum,] & iuxta verbū Saluatoris, seruum nequā, & pigrum iustè increpātis, ac dicentis, [oportuit te committere argentum meū nummulariis.] Itaque argenti nomine sermonē docentium accipies. Quod si cui placuerit etiā, ad ipsam Mosis legem referre, quindecim argenteos esse dicet, aut quia perfecta simul, & imperfecta est lex: C & perfecta quidem, si spiritualiter intelligatur (loquitur enim nobis Christi mysterium) imperfecta, si mēs eorū qui ea instituuntur, vltra literam non procedat: velut enim dimidium cognitionis historiæ crassities obtinet. Symbolū porrò perfectionis denarius est numerus, longe perfectissimus: iuxta illud, [esto super decē ciuitates;] & illud, [& alii quidem dedit quinque talēta,] vbi per quinariū quod secus, seu imperfectum est intelligere licet. Nam vt dicebā, dimidium decem D sunt quinque. Aut alio modo dicta explanabis. Quindecim, numerus est septem, & octo continēs. Significatur autem pœne semper in diuina scriptura per septē totum legis tempus, vsque ad sanctos Prophetas, propter sabbatismū, seu quietē die septima. Contrà, per octo lex noui Testamenti, in quo resurrectio Domini nostri Iesu Christi die octauo contigit. Atque hoc mihi videtur velle, quod inuolutius dictū est, [da partē septem, & octo.] Hoc est, locū apud te habeant & lex, & qui post eā venerūt E Prophetæ, septimi diei sabbatismū honorātes. Habeant autē partē & octo, qui post resurrectionem extiterunt Apostoli, & Euangelistæ. Huc etiam illud pertinet, quod per os Prophetæ occultius significatū est, [& consurgēt super eū septem pastores, & octo morsus hominū.] Postquā enim nobis illuxit Saluator noster Iesus Christus, contra Satanam, qui nos eneruauerat, præconia seu dicta legalia, &

Esai. 1.
Matth. 25.
Luc. 19. Matth. 25.
Exod. 16.
Eccles. 11.
Mich. 5.

& Prophetica, institutióque Apostolica aliquo modo insurrexerunt. Per hæc enim morsus quadam ratione, & spoliatus est, & iuxta vocem Saluatoris direpta vasa eius, cum seducti olim è seruitute eius elapsi sunt, naturáque, & verè Deum, & vniuersorum Dominum agnouerunt. Quare insurrexerunt in illum pastores septem, & octo morsus hominum, hoc est, qui ante aduentum, & qui post octauam fuerunt, per legales, & nouas scripturas ad salutem vocantes qui errauerunt. Affixus ergo manebat Israel, vt docui, suorum magistrorum adulterinis vocibus; seu nuda litera pascebatur, quamuis & illa quæ octauæ sunt, hoc est, Christi mysteria complecteretur. Quod autẽ egerit vitã pecudum, & ad carnalia solum propenderit, cõmodissimè subindicauit, quod datum est hordeum adulteræ ad alimoniam. Est enim cibus pecudibus conueniens. Ebrietatis deinde nota vinum esse poterit. Dictum est autem ad eos, [auditu audietis, & non intelligetis, & videntes videbitis, & non videbitis,] qui sunt morbi ebriosorum & crapulantium vitia, vt neque videant videntes, neque audientes quidquam possint intelligere: sed mentem velut incrassatam, & cæcitatis plenam habeant.

Matth. 12

Esai. 6

Quia diebus multis sedebunt filii Israel, non existente rege, neque principe, neque existente sacrificio, neque existẽte altari, neque sacerdotio, neq; manifestis. Et post hæc reuertentur filii Israel, & quærẽt Dominum Deũ suũ, & Dauid regem suum, & stupebunt in Domino, & in bonis eius in nouissimo dierum.

XXXIV.

Aperta, miniméq. dubia sequitur, vt in his declaratio assũptionis adulteræ mãsionisq. domi diebus multis, donec Propheta apud eã esset. scriptũ est quidẽ ita, sed quod agebatur, delineatio, seu adũbratio quædã erat eius, quod adulterio deformatę Iudęorũ synagogæ aliquãdo euenturũ erat. Posteaquã enim D. N. I. C. sponte sua crucẽ pro omniũ salute pertulit, debacchatis in illum Israelitis, tunc eorũ regione ad vastitatẽ redacta, quasi ad omnẽ ventũ, seu mundi angulũ profugerunt. Vsque hodie autem otiosi sunt quod ad legẽ attinet, inflammato quidẽ templo Hierosolymitano, euerso altari, sublato sacrificio, & vacãte sacerdotio, nec apparẽtibus amplius manifestis. Nã cum nõ esset summus sacerdos,

Zach.

A καὶ προφητικὰ κηρύγματα, ἀποστολική τε παίδευσις. διὰ γάρ τοι τούτων κατεδήχθη τρόπον τινά, καὶ σεσύληται. καὶ κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνὴν διηρπάσθη τὰ σκεύη αὐτοῦ, τῶν ἀπ' αὐτοῦ δουλείας ἐκπεφοιτηκότων τῶν πεπλανημένων ποτέ, καὶ τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς Θεόν, καὶ τῶν ὅλων δεσπότην ἐπεγνωκότων. Οὐκοῦν ἐπανέστησαν μὲν αὐτῷ ποιμένες ἑπτά, καὶ ὀκτὼ δήγματα ἀνθρώπων, τουτέστιν, οἱ πρὸ τῆς ἐπιδημίας, καὶ οἱ μετὰ τὴν ὀγδόην, διά γε νομικῶν τε, καὶ νέων γραμμάτων καλοῦντες εἰς σωτηρίαν τοὺς πεπλανημένους. B Διατετέλεκε τοίνυν ὁ Ἰσραήλ, ὡς ἔφην, ταῖς ἀδοκίμοις τῶν ἰδίων διδασκάλων φωναῖς, ἤτοι ψιλῷ τῷ νομικῷ τρεφόμενος γράμματι, καίτοι περιέχοντι καὶ τὰ τῆς ὀγδόης, τουτέστι, τὰ Χριστοῦ μυστήρια. ὅτι δὲ καὶ κτηνοπρεπὴς ὁ βίος αὐτοῦ, καὶ πρὸς μόνα τὰ σαρκικὰ διανένευκεν, ὑποφήνειεν ἂν τὸ μάλα, τὸ κριθὴν δεδόσθαι τῇ μοιχαλίδι πρὸς τροφήν. κτηνοπρεπὲς γὰρ τὸ ἔδεσμα, μέθης δ' ἂν γένοιτο σημεῖον. C εἴρηται δὲ πρὸς αὐτούς, ἀκοῇ ἀκούσετε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε· καὶ βλέποντες βλέψατε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε. ταῦτα δέ ἐστι μεθυόντων πάθη, καὶ κραιπαλώντων ἐγκλήματα, τὸ μήτε ὁρᾷν ὁρῶντας, μήτε ἀκούοντας συνιέναι δύνασθαί τι, πεπαχυμένην δὲ ὥσπερ, καὶ πηρώσεως μεμεστωμένην τὴν διάνοιαν ἔχειν.

Διότι ἡμέρας πολλὰς καθήσονται οἱ υἱοὶ Ἰσραήλ, οὐκ ὄντος βασιλέως, οὐδὲ ὄντος ἄρχοντος, οὐδὲ οὔσης θυσίας, οὐδὲ ὄντος θυσιαστηρίου, οὐδὲ ἱερατείας, οὐδὲ δήλων, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπιστρέψουσιν οἱ υἱοὶ Ἰσραήλ, καὶ ἐπιζητήσουσι D κύριον τὸν Θεὸν αὐτῶν, καὶ Δαβὶδ τὸν βασιλέα αὐτῶν, καὶ ἐκστήσονται ἐπὶ τῷ κυρίῳ, καὶ ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς αὐτοῦ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν.

Σαφής, καὶ ἀναμφιλόγως ἔχουσα λοιπόν, ὡς ἔγωγε δὲ τούτοις, ἡ δήλωσις τοῦ τὴν μοιχαλίδα παρειλῆφθαι, καὶ οἴκοι μένειν ἡμέρας πολλάς, ἄχρις ἂν ὁ προφήτης ἐπ' αὐτῇ γένοιτο. γέγραπται γὰρ οὕτω, ὑποτύπωσις δὲ τὸ δρώμενον ἦν τοῦ κατὰ καιροὺς ὑπάρξειν μέλλοντος τῇ μεμοιχευμένῃ τῶν Ἰουδαίων συναγωγῇ. ἐπειδὴ E γὰρ ἐθελοντὴς τὸν ὑπὲρ τῆς ἁπάντων σωτηρίας ὑπομεμένηκε σταυρὸν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἐμπαροινησάντων αὐτῷ τῶν ἐξ Ἰσραήλ, τότε δὴ τότε κατερημωθείσης αὐτοῖς τῆς χώρας ᾤχοντο μὲν ὥσπερ εἰς πάντα ἄνεμον· ἀργοὶ δὲ καὶ εἰς δεῦρο τὰ περὶ τὸν νόμον εἰσίν, ἐμπεπρησμένου μὲν τοῦ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ὄντος ναοῦ, περιῃρημένου τε τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ἀνῃρημένης θυσίας, καὶ ἀργούσης ἱερωσύνης, καὶ δήλων οὐχ ὁρωμένων. οὐ γὰρ ὄντος ἀρχιερέως ἱερατεύ-

F

πῶς ἐσαλευμένους κατὰ τὸν νόμον, πῶς ἦν ἔτι δήλους ἰδεῖν; τί δὲ καὶ οἱ δῆλοι νομισθεῖεν ἄν, οἶδε μὲν ἴσως ὁ φιλομαθής, ὑπομνῆσαι δὲ διὰ βραχέων οὐκ ἀκερδές. ὅτε τὰ εἰς κόσμον τοῦ ἀρχιερέως γενέσθαι προσετέταχεν ὁ τῶν ὅλων Θεός, τότε πρὸς τὸν ἱερὸν ἔφη Μωσέα. καὶ ποιήσεις λόγιον κρίσεως ἔργον ὑφαντοῦ, σπιθαμῆς τὸ μῆκος, καὶ σπιθαμῆς τὸ εὖρος. τετράγωνος ἔσται. εἶτα προσετέταχεν ἐξ ὀνόματος τῶν φυλῶν δυοκαίδεκα τῷ τεχνιτεύματι τούτῳ ἐντέχνως ὑφαίνεσθαι λίθους. δύο γε μὴν ἑτέρους μεταξὺ τῶν ἄλλων, οἷς ἦν ὀνόματα ἡ δήλωσις, καὶ ἡ ἀλήθεια. εἶτα τοῦτο τὸ λόγιον τῆς κρίσεως ἐκ τῆς ἐπωμίδος χρυσαῖς ἀπῃώρητο σειραῖς. ἐπενήχετό τε τῷ στέρνῳ τοῦ ἀρχιερέως, καὶ ἦσαν εἰς τύπον τοῦ Ἐμμανουὴλ ἡ δήλωσις, καὶ ἡ ἀλήθεια. πάντα γὰρ ἃ ἤκουσε παρὰ τοῦ πατρὸς, ἀπήγγελλεν ἡμῖν. καὶ δεδήλωκε τὸ θέλημα τοῦ γεννήσαντος αὐτόν· καὶ κατέστησεν ἐναργῆ τῆς σωτηρίας τὴν ὁδόν. ὅτι δὲ ἐστὶ καὶ ἀλήθεια, πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις, αὐτοῦ λέγοντος ἐναργῶς, ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια; διὰ τοῦτο καὶ αὐτῇ τῇ τοῦ ἀρχιερέως ἀπεκρέματο καρδίᾳ, μονονουχὶ βοῶντος τοῦ τύπου, καὶ ἀναφανδὸν ἀνακεκραγότος, ὅτι τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα, καὶ λυτρωτὴν, τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὴν δήλωσιν εἰς νοῦν, καὶ καρδίαν τὸ ἱερὸν ἕξει γένος. ἤγουν ὅτι πᾶσά πως ἀνάγκη, τοὺς ἱερουργοὺς ἀεὶ μεμνῆσθαι Χριστοῦ, καὶ ἐνοικοῦντα φέρειν διὰ τοῦ πνεύματος. οἶκος δὲ αὐτοῦ νοῦς καθαρὸς, καὶ καρδία διεσμηγμένη. καθεδοῦνται δὴ οὖν ἡμέρας πολλὰς οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, φησὶ, βασιλέως οὐκ ὄντος, οὐδὲ ἄρχοντος, τουτέστιν, ἀβασίλευτοι, καὶ * ἀνεπίστατοι. οὔτε γὰρ βασιλεύσουσιν, οἱ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, οὔτε μὴν οἱ κατὰ νόμον προεδρεύσουσιν ἄρχοντες, τουτέστιν, οἱ ἱερεῖς. ἀλλ' οὐδὲ ἔσται, φησὶ, θυσιαστήριον, ἢ θυσία, ἱερωσύνη τε καὶ δῆλοι. πλὴν οὐκ ἐν τούτοις διαπαντὸς, οὐδὲ ἀπόπεμπτος ὁλοτρόπως ὁ Ἰσραὴλ ἔσται. κεκλήσεται γὰρ κατὰ καιροὺς, καὶ ἐπιστρέψει διὰ πίστεως, καὶ ἐπιγνώσεται τὸν τῶν ὅλων Θεὸν, καὶ σὺν αὐτῷ τὸν Δαβὶδ, τουτέστι, τὸν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ, τὸν κατὰ σάρκα Χριστὸν, τὸν τῶν ὅλων βασιλέα καὶ κύριον. τότε δὴ τότε καταπλαγήσονται τῆς φιλοτιμίας τὸ μέγεθος, καὶ τὴν τῆς ἡμερότητος ἀμέτρητον χάριν. συμμεθέξουσι γὰρ τῆς τοῖς ἁγίοις ηὐτρεπισμένης ἐλπίδος, καὶ ταῖς τῶν πεπιστευκότων ἀγέλαις ἀναμὶξ, ἐν νομῇ ἀγαθῇ, καὶ ἐν τόπῳ πίονι νεμηθήσονται. καιρὸς γὰρ αὐτοῖς τῆς οὕτω λαμπρᾶς, καὶ ἀξιαγάστου χάριτος ὁ τελευταῖος, καὶ ἐν ἐσχάτοις, καὶ ἐν Χριστῷ.

A pro dignitate sacerdotali secundum legem vestibus ornatus, quomodo iam manifestos videre licebat? Qui autem sint putandi sint, nouit, credo, discendi studiosus; breuiter suggerere non erit abs re. Quando ad sacerdotis ornatum pertinentia fieri Deus vniuersorum iussit, S. Mosi dicit, [& facies rationale iudicii, opus textile. Palmi longitudo, & palmi latitudo. Quadrangulum erit.] Deinde lapides artificiosè inseri huic textili cum nominibus B duodecim tribuum mandauit. Inter alios autẽ duos, quibus nomina Manifestatio, & Veritas. Deinde hoc rationale iudicii ex humerali aureis catenis suspensum in pectus summi sacerdotis dependebat, eránt que in typum Emmanuelis Manifestatio, & Veritas. [Omnia enim quæ audiuit à Patre, annuntiauit nobis,] & manifestauit voluntatem eius qui genuit ipsum, & viam salutis demonstrauit. Esse autem veritatem, quî tandem dubitauerit C quispiam, cum ipse apertè dicat, [ego sum veritas?] Idcirco & ipsi summi sacerdotis pectori appendebantur, tantum non clamante typo, & manifestè exclamante, vniuersorum Saluatorem & liberatorem, veritatem & manifestationem sanctum genus in mente & corde habiturum: aut certè, necessarium esse omnino, sacerdotes Christi semper meminisse, & per spiritum in se habitantem circumferre. Domus eius est mens pura, & cor perpurgatum. D Sedebunt igitur dies multos filii Israel, inquit, cum non erit rex, non princeps, hoc est, sine rege, * sine præside. Nec enim regnabunt qui sunt è tribu Iuda, nec præsidebunt Principes, hoc est, sacerdotes. Nec erit, inquit, altare, aut sacrificium, sacerdotiúmque, & manifesti. Veruntamen non in istis semper, nec omnimodis reiectus Israel manebit: vocabitur enim aliquando, & per fidẽ conuersus, Deum E vniuersorum agnoscet, & cum ipso Dauid, hoc est, qui prodiit ex semine Dauid, Christum secundùm carnem, vniuersorum regem ac Dominum. Tunc tunc beneficẽtiæ magnitudinẽ, & mansuetudinis immensam gratiã obstupescent. Participes enim erunt spei sanctis præparatæ, sanctorúmq. agminibus admixti, in pascuis bonis, & in loco pingui pascentur. Tempus enim adeo splendidæ, & admirandæ gratię ipsis erit extremum illud, & vltimum, & in Christo,

Exod. 28.

Ioan. 15.

Ioan. 14.

per quem & cum quo Deo & Patri gloria, cum sancto Spiritu in sæcula sæculorum, Amen.

CAPVT QVARTVM.

Audite verbum Domini, filij Israel, quia iudicium Domino ad habitantes terram; quia non est veritas, neque misericordia, neque scientia Dei super terram. Maledictio, & mendacium, & homicidium, & furtum, & adulterium effusum est super terram, & sanguines in sanguinibus miscent.

XXXV. NECESSE est nos sententiam horum verborum explanare volentes, pœne omnia à principio dicta resumere, & quasi totum prophetiæ huius scopum recolligere. Itaque vt licet, & in pauca conferens illud aio. Osee 1. » [Factum est principium verbi Domi- » ni in Osea.] Quæ cum interpretaremur, dicebamus verbum Dei ad beatum Prophetam Oseam à Deo meritò factum, veluti mysteria ipsum docente, & ventura per figuras & verba prænunciante. Idcirco initio ascita est Gomer, peperitque Non populus meus, & Misericordiam non consecutam. Postea assumpta est altera & mœcha, & improba: & singulorum istorum arcana subtiliter accuratéque Propheta, vt dixi, edoctus est. Tanquam igitur mysterii virtute apud se vndiquaque percepta & cognita, deinceps Israelitis futura promulgare, & calamitatis breui eos inuasuræ nuntium efferre, & quibus exacerbatus sit Deus, clarissimè exponere orditur: vt qui punientur, sciant se pati iure, quæcunque eos pati contigerit. Cum enim ab hostibus capiendi essent, & ludibrio futuri ipsos antea admirantibus, & Israelem supra omnes gentes alias expugnatu difficillimum arbitrantibus, ne putarent auxiliatricem, & seruatricem manum in ipsis elanguisse: sed resipiscerent potius, & ad salutaria recurrere instituerent, cogitantes, quia per ignorantiam offenderint eum, qui seruare nouit, ideo diuinam iram in se exacuisse, necessariò etiam ante futurorum exspectationem scelera eorum ipsis annuntiat,

A δι' οὗ, καὶ μεθ' οὗ τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

ΚΕΦΑΛ. δ.

Ἀκούσατε λόγον κυρίου υἱοὶ Ἰσραήλ, ὅτι κρίσις τῷ κυρίῳ πρὸς τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν· διότι οὐκ ἔστιν ἀλήθεια, οὐδ' ἔλεος, οὐ- B δὲ ἐπίγνωσις Θεοῦ ἐπὶ γῆς. ἀρά, καὶ ψεῦδος, καὶ φόνος, καὶ κλοπή, καὶ μοιχεία κέχυται ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ αἵματα ἐφ' αἵμασι μίσγουσιν.

ΑΝΑΓΚΑΙΟΝ ἡμᾶς διασαφοῦν ἐθέλοντας τῶν προκειμένων τὸν νοῦν, μονονουχὶ παλινάγρετα ποιεῖσθαι τὰ ἐν ἀρχαῖς, καὶ ὅλον ὥσπερ ἀναμηρύσασθαι τῆς προφητείας τὸν σκοπόν. οὐκοῦν, ὡς ἔνι, καὶ ἐν βραχέσι συνενεγ- C κὼν, ἐκεῖνό φημι. γέγονε μὲν γὰρ ἀρχὴ λόγου κυρίου ἐν Ὠσηέ. διερμηνεύοντες δὲ τὰ τοιάδε, πρὸς τὸν μακάριον προφήτην Ὠσηὲ τοὺς παρὰ Θεοῦ γενέσθαι λόγους εἰκότως ἐλέγομεν, οἱονεὶ μυσταγωγοῦντος αὐτὸν, καὶ τὰ ἐσόμενα προαναφωνοῦντος διά τε τύπων, καὶ λόγων. ταύτῃ τοι παρελαμβάνετο μὲν ἐν ἀρχαῖς ἡ Γόμερ. ἔτικτε δὲ τὸν οὐ λαόν μου, καὶ τὴν οὐκ ἠλεημένην. εἶτα μετ' ἐκείνην προσελήφθη δευτέρα μοιχαλίς τε, καὶ πονηρά, καὶ τὰ ἐφ' ἑ- D κάστῳ τούτων λεπτῶς τε, καὶ ἀκριβῶς ὁ προφήτης, ὡς ἔφην, ἐξεπαιδεύετο. ὡς οὖν ἀποχρώντως τὴν μυστηρίου τὴν δύναμιν συναγηοχὼς ἐν ἑαυτῷ, ἄρχεται λοιπὸν τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ ἀναφωνεῖν τὰ μέλλοντα, καὶ τῆς ὅσον οὐδέπω προσεσομένης αὐτοῖς συμφορᾶς ἐναργῆ ποιεῖσθαι τὴν πρόφασιν, καὶ τὰ ἐφ' οἷς λελύπηται Θεὸς, εὖ μάλα διασαφοῦν. ἵν' εἰδεῖεν οἱ κολαζόμενοι παθόντες ἐν δίκῃ, τὰ ὅσαπερ ἂν E συμβαίη παθεῖν αὐτοῖς. ἐπεὶ γὰρ ἔμελλον ἁλίσκεσθαι μὲν ὑπ' ἐχθρῶν, εἰς γέλωτα δὲ προκεῖσθαι λοιπὸν τοῖς ἀρίστην ἔχουσιν αὐτῶν τὴν δόξαν, καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων ἐθνῶν δυσαλώτατον ὑπάρχειν οἰομένοις τὸν Ἰσραὴλ, ἵνα μὴ νομίσωσι κατὰ σφᾶς αὐτοὺς τὴν ἐπαμύνουσάν τε, καὶ σώζουσαν ἀτονῆσαι χεῖρα, μεταγινώσκειν δὲ μᾶλλον ἕλοιντό τε, καὶ πρὸς τὰ ἀμείνω παλινδρομεῖν, ἐννοοῦντες ὅτι προσκεκρούκασιν ἁμαρτάνοντες τῷ σώζειν εἰδότι, ταύτῃ τοι καὶ πεπτώκασιν ὑπὸ θείαν ὀργήν, ἀναγκαίως αὐτοῖς καὶ πρό γε τοῦ ἔσεσθαι προσδοκωμένων προσαπαγγέλλει τὰ ἐγκλήματα,

καί φησιν. ἀκούσατε λόγον κυρίου, οἱ υἱοὶ Ἰσραήλ· ὅτι κρίσις τῷ κυρίῳ πρὸς τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν. κρίνεται δὲ πρὸς ἀνθρώπους Θεὸς, ἐλέγχων, οὐ δικαζόμενος, καὶ παραδεικνὺς τοῖς εἰς αὐτὸν δεδυσσεβηκόσι γυμνὰ τὰ ἐγκλήματα, κατ' ἐκεῖνό που τάχα τὸ ἐν ψαλμοῖς ὑμνούμενον. ἐλέγξω σε, καὶ παραστήσω κατὰ πρόσωπόν σου τὰς ἀνομίας σου, ἵνα μὴ μάτην αὐτοῖς ἀπενηνέχθαι φάσκωσι τὴν ὀργὴν, ἀλλ' ὡς ἐν ὀφλήματος τάξει λοιπὸν, καὶ τοῖς τὰ μέγιστα πλημμελεῖν εἰωθόσι, καὶ ἐξ ἀνάγκης συμβαίνουσαν. τί δέ φησιν ὁ κρινόμενος, ἤτοι διελέγχων; οὐκ ἔστιν ἀλήθεια, οὐδὲ ἔλεος, οὐδὲ ἐπίγνωσις Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. τὸ μὲν οὖν ἀλήθειαν μὴ εἶναι λέγειν, ὑπεμφαίνει ἂν καὶ μάλα εἰκότως, ὅτι πολλὴ παρὰ πᾶσι κατ' ἐκεῖνο καιροῦ γέγονεν ἡ συκοφαντία, ψευδορκία τε, καὶ ἀπάτη, καὶ δόλος, τὰ πάντων αἴσχιστα τῶν κακῶν. ὅτι δὲ ἦσαν ἀφιλάλληλοί τε, καὶ ἀφιλοικτίρμονες, ἄτεγκτοί τε, καὶ ἀτεράμονες, καὶ τὸν νοῦν ἀπεσκληκότες, ὑποσημαίνει ἂν τὸ μὴ εἶναι ἔλεος. ὅτι δὲ φιλήδονοι μᾶλλον, ἢ φιλόθεοι, καὶ τοῖς ψευδωνύμοις θεοῖς ὁλοτρόπως προσκείμενοι, σαφηνιεῖ πάλιν, ἐπίγνωσιν Θεοῦ μὴ εἶναι λέγων ἐπὶ τῆς γῆς. ἄλλως τε πρέποι ἂν εἰκότως τοῖς ταῖς οὕτω δειναῖς ἀτοπίαις ἐνισχημένοις καὶ τὸ δοκεῖν ἤδη πως μηδὲ εἰδέναι Θεόν. εἴπερ εἰδέναι φαμὲν αὐτὸν φρονοῦντος ὀρθῶς, καὶ τοῖς θείοις αὐτοῦ θελήμασιν ἑπομένους. προσεπάγει δὲ τούτοις, ὅτι ἀρὰ, καὶ ψεῦδος, καὶ φόνος, καὶ κλοπὴ, καὶ μοιχεία κέχυται ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ αἵματα ἐφ' αἵμασι μίσγουσιν. ἀκούεις ὅπως εἰς λῆξιν ἥκασι παντὸς κακοῦ, καὶ ἀνοσίων ἐγχειρημάτων ἐπέκεινα λοιπὸν, οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος, τῶν ἄγαν ἐκτοπωτάτων οὐδὲν ἐῶντες ἀνεπιτήδευτον; καὶ τὸ ἔτι τούτου παραλογώτερον, αἵματα ἐφ' αἵμασι μίσγουσι φησί. σημεῖον δ' ἂν γένοιτο καὶ τοῦτο σαφὲς, τοῦ μήτε ἀνακωχὴν προσκεῖσθαι τοῖς κακοῖς· μήτε μὴν ἐν μεταγνώσει τῶν τετολμημένων γενέσθαι τοὺς δεδρακότας. συνεχῆ δὲ ὥσπερ, καὶ ἐπάλληλον παραπέμψαι τὴν ἁμαρτίαν. ἀλλὰ ταυτὶ μὲν εἰρήσθω πρὸς διασάφησιν τὴν προχειροτέραν.

Ἔοικε δὲ πάλιν ὁ μακάριος προφήτης μυστικωτέραν ποιεῖσθαι ἡμῖν τὴν ἀφήγησιν, καὶ καταιτιᾶσθαι τὸν Ἰσραὴλ, ἐπὶ ταῖς εἰς Χριστὸν παροινίαις, καὶ μιαιφονίαις ταῖς εἰς αὐτὸν, καὶ ἁγίους. κρίσις γὰρ τῷ κυρίῳ πρὸς τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν. αἰτίᾳ δ' ὅτου, καὶ ἐπὶ τίσιν; ἐπεφάνη γὰρ ἡμῖν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, καὶ ἀπεστάλη, καθά φησιν αὐτὸς, εἰς τὰ ἀπολωλότα πρόβατα οἴκου Ἰσραήλ,

& ait, [audite verbũ Domini, filii Israel, quia iudicium Domino ad habitantes terram.] Iudicio autẽ contẽdit cum hominibus, coarguens, non sententiã excipiens, & impietati in ipsũ obnoxiis aperta, ac nuda eorũ scela proponit, iuxta illud opinor, [arguam te, & statuam cõtra faciem tuam iniquitates tuas,] ne temere iram in se collatã dicant: sed vt debitũ quoddam, & maximis peccatoribus, & necessario persolutum. Quid porrò dicit qui disceptat, siue qui arguit? [non est veritas, nec misericordia, nec scientia Dei super terrã.] Quod dicitur, non esse veritatem, id insinuat, & cõuenienter admodũ, apud omnes per id tempus multum fuisse calumniarũ, periurii, fallaciæ, ac doli, extrema malorum omniũ. Fuisse verò nec redamãtes, nec misericordiam habuisse cordi, rigidos, immites, animo obfirmatos, satis ostendere potest, quod dicitur, non esse apud eos misericordiã. Esse autẽ voluptatis potius, quam Dei amantes, & diis commentitiis penitus addictos, insuper declarat, cum Dei scientiam non esse in terris affirmat. Præterea non indecens fuerit, tam tetris, & à ratione alienis vitiis obstrictos, arbitrari no nosse quidem amplius Deum: siquidẽ nosse illum dicimus cum bene de eo sentiẽtes diuinæ eius voluntati obsecundamus. Adiungit his, maledictum, mendacium, homicidium, furtum, adulteriũ effusum esse super terram, & misceri sanguines sanguinibus. Audis quomodo in genus omne scelerum præcipites abierint, & vltra fines impietatis progressi, de quibus sermo est, nihil quantumuis longè insolẽtissimum inexpertũ reliquerint? Et quod his adhuc à ratione distat longius, [sanguines, inquit, sanguinibus miscent.] Hoc etiã signum fuerit manifestum, neque inducias malorũ ab iis admitti: neque huiusmodi facinorũ perpetratores vlla pœnitudine tactos vnquã fuisse: sed assiduo peccatũ peccato cumulare. Sed ista quidẽ pro expositione faciliore, ac promptiore dicta sunto.

Videtur autem B. Propheta rursum arcanam quandã, & mysticam nobis narrationẽ adducere, & Israelem propter debacchationes in Christũ, & cædes in ipsum, & sanctos eius cõmissas accusare. [Iudicium enim Domino ad habitãtes terram.] Quorsum, & quibus de causis? Apparuit enim nobis Dominus noster Iesus Christus, & missus, sicut ait ipse, [ad oues quæ perierunt domus Israel,]

Psal. 49.

Matth. 15.

vt tenebris opertos spiritus facibus illuminaret: vt legalibus vmbris expeditos, ad veram diuini cultus normam introduceret, quo iustificatos per fidem, qui erant peccatis implicati, per se cum Deo & Patre coniungeret. Verùm Israeli non est visum sapere. Illum namque qui huius ergô de cælo venerat, eiecerunt, reprobarunt veritatem, misericordiam, scientiam Dei & Patris secũ habere noluerũt. Christum enim esse veritatem, & misericordiam, non erit necesse, vt existimo, multis verbis demonstrare, cum ad hoc diuinitus inspirata scriptura sufficiat: quę passim Christum veritatem, & misericordiã nobis inculcat. Esse autẽ & scientiam, siue agnitionem Dei, discere potest quispiã vel citra vllum negotiũ manifestè, & clarissimis verbis ipso clamante, [qui vidit me, vidit & Patrem meum.] Inquit igitur, [iudiciũ Domino ad habitantes terrã,] sine controuersia Iudæorum terrã, quoniam apud eos amplius non extabãt veritas, & misericordia, & scientia Patris. Discrepat igitur cum ista non habentibus. Effugerunt autem aut iudiciũ subeundũ aduersus ipsum; aut iudiciũ perferendum ab ipso, fidem cõplexi. Quod perspicuum fiet ex verbis Christi, iterũ dicentis, [Amen amen dico vobis, qui credit in me, habet vitam æternam, & in iudicium non venit.] Quid ergo est [effusum super terram?] maledictio, & mendacium, & homicidium, & furtum, & adulterium, & sanguis sanguini mistus. [Quænam maledictio?] obrectatio, & contumelia: nunquam enim populus Iudæorum Iesum contumeliosissimè vexare destitit, impudenti & effrænata lingua in eum insultans, vt modò Samaritanum, modò ebriosum appellaret, & ex fornicatione progenitum diceret: opinabantur enim apud animos suos, sanctam virginem constupratam. Maledictio itaque in his posita intelligitur. Mentiebantur item aduersus gloriam eius, affirmantes, habere dæmoniũ, & diuina miracula virtuti Beelzebub adscribentes. Conuinci etiam possunt mentem eius interficiendi cupidam gestasse. Probare id licet ex eo, quod lapidibus Emmanuelem non semel appetiuerunt, & ad supercilium montis perduxerunt, vt inde præcipitẽ deturbarent. Nec verò hucusque tantũ scelera processerunt. Magnopere quoque furtum honorarunt. Pretio enim proditorem eius Iudam conduxerunt,

Ioan. 14. — Ioan. 5. — Ioan 8. Matth. 12 — Ioan 8. Matth. 12 — Luc. 4. — Ioan. 12.

ἵνα φωτίσῃ τῇ διὰ πνεύματος δᾳδουχίᾳ τοὺς ἐσκοτισμένους, ἵνα τῆς νομικῆς ἀπαλλάξας σκιᾶς, τοὺς τῆς ἀληθοῦς λατρείας ἐμβιβάσῃ τρόποις, ἵνα δικαιώσας τῇ πίστει τοὺς ταῖς ἁμαρτίαις ἐνειλημμένους, συνάψῃ δι' ἑαυτοῦ τῷ Θεῷ καὶ πατρί. ἀλλ' οὐκ ἐδόκει φρονεῖν ὀρθῶς τοῖς ἐξ Ἰσραήλ. τὸν γὰρ ἐπὶ τούτοις ἐξ οὐρανῶν ἀφιγμένον ἐκβεβλήκασιν, ἀπεδοκίμασαν, οὐκ ἠθέλησαν ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς τὴν ἀλήθειαν, τὸ ἔλεος, τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός. ὅτι γὰρ ἀλήθειά τε ἐστὶ, καὶ ἔλεος ὁ Χριστὸς, οὐ μακρῶν, οἶμαι, δεήσει πρὸς ἀπόδειξιν λόγων, ἀποχρώσης εἰς τοῦτο τῆς θεοπνεύστου γραφῆς, ἄνω τε καὶ κάτω Χριστὸν ὀνομαζούσης ἡμῖν ἔλεος, καὶ ἀλήθειαν. ὅτι δέ ἐστι καὶ ἐπίγνωσις Θεοῦ, διαμάθοι τις ἄν. καὶ λίαν ἀκονιτὶ σαφέστατά τε, καὶ ἐναργῶς αὐτοῦ διακεκραγότος, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα. κρίσις τοίνυν τῷ κυρίῳ, φησὶν, πρὸς τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν· δῆλον δὲ ὅτι τὴν τῶν Ἰουδαίων· ἐπεὶ μὴ ὅτε παρ' αὐτοῖς ἡ ἀλήθειά τε, καὶ τὸ ἔλεος, καὶ ἡ ἐπίγνωσις τοῦ πατρός· κρίνεται μὲν οὖν πρὸς τοὺς τὰ τοιάδε μὴ ἔχοντας. Διαπεφεύγασι δὲ τὸ κρίνεσθαι πρὸς αὐτὸν, ἤτοι πρὸς αὐτοῦ, τὴν πίστιν οἱ προσηκάμενοι. καὶ τοῦτο αὐτὸ σαφὲς ἂν γένοιτο. Χριστοῦ λέγοντος πάλιν. ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν. ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, ἔχει ζωὴν αἰώνιον, καὶ εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται. τί τοίνυν τὸ κεχυμένον ἐπὶ τῆς γῆς; ἀρὰ, καὶ ψεῦδος, καὶ φόνος, καὶ κλοπὴ, καὶ μοιχεία· καὶ αἵματα ἐφ' αἵμασι μίσγουσι. καὶ τίς ἡ ἀρά; καταλαλιὰ καὶ ὕβρεις. διαλελοίπασι γὰρ οὐδαμῶς τῶν Ἑβραίων οἱ δῆμοι περιυβρίζοντες τὸν Ἰησοῦν, ἀθύρῳ τε, καὶ ἀχαλίνῳ γλώσσῃ κατεπεμβαίνοντες, ὡς ποτὲ μὲν Σαμαρείτην, ποτὲ δὲ μέθυσον ἀποκαλεῖν, καὶ ἐκ πορνείας γεγεννημένον. ᾤοντο γὰρ κατὰ σφᾶς, τὴν ἁγίαν μεμοιχεῦσθαι παρθένον. οὐκοῦν ἡ ἀρὰ μὲν ἐν τούτοις. κατεψεύδοντο δὲ καὶ τῆς δόξης αὐτοῦ, δαιμόνιον ἔχειν λέγοντες αὐτὸν, καὶ ταῖς τοῦ Βελζεβοὺλ δυνάμεσιν ἀπονέμοντες τὰς θεοσημείας. ὅτι δὲ καὶ μιαιφόνον ἐπ' αὐτῷ τὴν διάνοιαν ἐσχηκότες ἁλοῖεν ἄν, εἰδείη τις ἂν ἀπό γε τοῦ λίθοις βεβλῆσθαι πολλάκις παρ' αὐτῶν τὸν Ἐμμανουήλ· ἀποκομισθῆναι δὲ καὶ μέχρις αὐτῆς ὀφρύος τοῦ ὄρους, ἵνα κατακρημνίζοιτο. καὶ οὐ μέχρι τούτων τὰ ἐγκλήματα. ἐκτετίμηντο δὲ λίαν καὶ τὸ χρῆμα τῆς κλοπῆς. κατεμισθοῦντο γὰρ ἐπ' αὐτῷ, τὸν προδότην Ἰούδαν,

τὸν αἰσχροκερδῆ, καὶ κλεπτίστατον. μοιχοὶ δὲ ὥσπερ τινες ἀλιτήριοι γεγονότες οἱ Φαρισαῖοι τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς, ἀπεσόβησαν μὲν αὐτῆς τὸν ἐξ οὐρανοῦ νυμφίον, τουτέστι, Χριστόν. συνεπόρνευον δὲ, ταῖς ἰδίαις ἡδοναῖς ὑπηρετεῖν ἀναπείθοντες. ἔμισγον δὲ καὶ ἐφ' αἵμασιν αἵματα. πῶς, ἢ τίνα τρόπον; ἀπεκτονότες γὰρ τοὺς ἁγίους προφήτας, καὶ αὐτὸν ἐκείνοις προσεθήκασιν τὸν τῶν προφητῶν δεσπότην. καὶ γοῦν ὁ μακάριος Στέφανος ἐν ταῖς τῶν ἀποστόλων πράξεσι δικαίως αὐτοῖς ὀνειδίζει, λέγων· τίνα τῶν προφητῶν οὐκ ἐδίωξαν οἱ πατέρες ὑμῶν; καὶ ἀπέκτειναν τοὺς προκαταγγείλαντας περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ δικαίου, οὗ νῦν ὑμεῖς προδόται, καὶ φονεῖς ἐγένεσθε. ἀλλὰ καὶ ὁ σωτὴρ τοῖς Φαρισαίοις, καὶ γραμματεῦσιν ὀνειδίζων τὰ πεπλημμελημένα, ἔλεγε· καὶ ὑμεῖς πληρώσατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν.

Διὰ τοῦτο πενθήσει ἡ γῆ, καὶ σμικρυνθήσεται σὺν πᾶσι τοῖς κατοικοῦσιν αὐτήν, σὺν τοῖς θηρίοις τοῦ ἀγροῦ, καὶ σὺν τοῖς ἑρπετοῖς τῆς γῆς, καὶ σὺν τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ· καὶ οἱ ἰχθύες τῆς θαλάσσης ἐκλείψουσιν, ὅπως μηδεὶς μήτε δικάζηται, μήτε ἐλέγχῃ μηδείς.

Ἐπειδὴ γὰρ τὸν οὕτω, φησὶ, θεοστυγῆ, καὶ παγχάλεπον διεζήκασι βίον, τὸν δυσσεβῆ, καὶ ἐξώλιον, πεφρονήκασί τε, καὶ δεδράκασιν ἃ μὴ θέμις, ἐμπαροινοῦντες Θεῷ· ταύτητοι, καὶ μάλα δικαίως, οἰχήσονται πρὸς ἀπώλειαν, πενθήσης μὲν οἱονεὶ τῆς γῆς· καταδηωθήσεται γὰρ αὕτη, καὶ μεταμείψει τὸ σχῆμα, καὶ ἀτερπῆ φορέσει τὴν ὄψιν. πόλεων μὲν ἐμπεπρησμένων, οἴκων δὲ κατασεσεισμένων, καὶ ἀγρῶν ἐκκεκομμένων συνδιακείσονται τῇ γῇ καὶ οἱ κάτοικοι, συνολοφυρόμενοί τε, καὶ συνοιμώζοντες. πενθήσουσι γὰρ καὶ αὐτοὶ, τουτέστιν, ἁπάσης εὐθυμίας, καὶ εὐημερίας ἀποτέρω γενήσονται. τίνες δὲ οἱ κάτοικοι; θῆρές τε, καὶ ἑρπετὰ, καὶ πρός γε τούτοις τὰ διιπτάμενα. καὶ οὐ δήπου νομιοῦμεν, εἴγε συνίεμεν ὀρθῶς, ὅτι θηρίων ἀγρίων, ἤγουν ἑρπετῶν, ἢ πετεινῶν ὁ προφητικὸς ἡμῖν κατακόρεται λόγος. εὔηθες γὰρ παντελῶς, καὶ ἀσυνεσίας ἔμπλεον τὸ τόδε νοεῖν. οἰόμεθα γὰρ μᾶλλον, ὀρθὰ φρονεῖν ἐγνωκότες, τοῖς ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένοις τοὺς τῶν Ἰουδαίων ἐξομοιοῦσθαι τρόπους. καὶ διὰ μὲν τῶν θηρίων τοὺς δυνατωτάτους, καὶ ἐκδειματοῦν ἑτέρους ἰσχυρῶς ἔχοντας, τοὺς ἀγρίους καὶ ἐπελαστικούς, καὶ μιαιφονεῖν εἰωθότας, καὶ πολὺ λίαν ἔχοντας τὸ ἀνήμερον ὑπεμφαίνει ὁ λόγος. διὰ δέ γε τῶν ἑρπετῶν

A turpis lucri auidū, & furacissimum. Et velut flagitiosi quidam mœchi Iudęorū synagogæ, Pharisæi ab ipsa cœlestem sponsum, Christū purà, abegerunt: simúlque fornicati sunt, propriis voluptatibus suadentes operā dare. Et miscuerunt sanguines sanguinibus. Quomodo tandem? occisis enim sanctis Prophetis, ipsum quoque Prophetarum Dominum addiderunt. Quamobrem beatus Stephanus in Actibus Apostolo- B rum non immeritò illis exprobrat his verbis: [quem Prophetarum non sunt persecuti patres vestri? & occiderunt eos, qui prænuntiarunt de aduentu iusti, cuius vos nunc proditores, & homicidæ fuistis.] Quin & Saluator Pharisæis, & Scribis improbros conatus obiiciens, aiebat, [implete mensuram patrum vestrorum.

Act. 7.

Matth. 23

Ideo lugebit terra, & imminuetur, cum omnibus qui habitant eam, cum C *bestiis agri, & cum reptilibus terræ, & cum volatilibus cæli. Et pisces maris deficient, vt nullus neque iudicet, neque arguat quisquam.*

XXXVI

Postquam enim, inquit, adeo Deo exósam, & per quam inhumanam, impiam, metúque legum solutam vitam exegerunt, cogitarúntque & fecerunt quæ fas non est, Deum ludibrio habentes, idcirco & iustissimè in exitium abibunt, lugente quodammo- D do terra, quæ vastitati dabitur, & habitum mutabit, & faciem præferet inamœnam, vrbibus exustis, domibus euersis, segetibus, ac stirpibus succisis. Similis sensus erit habitantium terram, vnà lamentantium, & eiulantium: nam & ipsi lugebunt: hoc est, ab omni lætitia, & fœlicitate procul aberunt. Qui porrò sunt habitatores isti? feræ, & reptilia, & insuper vola- E tilia. Sed nequaquam existimabimus, si rectè intelligimus, de agrestibus bestiis, aut reptilibus, aut volucribus Prophetam nobis concionari: esset enim hoc stultum planè, & insipientiæ plenum. Arbitramur enim potius, rectum & germanum sensum amplexi, Iudæorum mores his iam dictis exprimi. Ac per bestias quidem potentissimos, & qui alios terrere possunt, agrestes, & oppressores, & trucidare solitos, & moribus magnopere feros, & immites significat. Per reptilia vero

in morum acerbitate exercitatissimos, & improbitate iam consummatos. Sic enim & alicubi sapiens Ioannes improbissimam Pharisæorum, Scribarúmque multitudinem reprehendit, acclamans, & serpentes, ac progeniem viperarum nominans. Per volatilia rectissimè intelliges, qui promptè ad defectionem à Deo eriguntur, siue qui execranda superbia laborant, & sursum ferri, & alta sapere consueuerunt. Videtur autem & pisces vocare sordidos, & gregarios, vitæ sollicitudinibus immersos, & mentē ijs quasi offusam habentes, mutos, & rationis maximè expertes: est enim piscis res à voce remotissima: Et secundum alium sensum, eos qui imbecilliores velut deglutiunt: mutua enim deuoratione pisces imprimis gaudent. Inquit ergo. [Lugebit terra vnà cum habitantibus.] Et quæ huius rei causa? [vt nullus neque iudicet, neque arguat quisquā.] Quoniam enim maledictum, & mendacium, furtum, & cædes, & adulterium diffusa sunt super terram, & sanguines sanguinibus miscentur, idcirco lugebit, & cessabit deinceps mendacium, & fallacia, & calumnia. Eiulātes enim super his, quæ præter spem acciderunt, & calamitatem præsentem deplorantes, talibus delictis etiam inuiti abstinebunt. Iudicare enim, & arguere nihil mea sententia aliud fuerit quam accusare, & sententiā malè ferre contra quosdam, siue falsū testificari. Hoc nobis & alius sanctorum Prophetarum ex sanguine Israel proclamauit, cùm dixit, [væ mihi anima, quia periit religiosus de terra, & qui rectè faciat in hominibus, non est: omnes in sanguines iudicant, vnusquisque proximum suum tribulant tribulatione.] Sed hæc quidem historicè.

Mich. 7.

Ad intimum porrò sensum vaticinii verba dirigentes, illud dicimus. Quia in regione Iudæorum, siue apud ipsos Iudæos non est veritas, nec misericordia, nec scientia Dei (hæc autem esse & dici Emmanuelē monuimus) inualuitq. potius maledictū, & mendaciū, & studuerunt furtis, & sanguines in sanguinibus miscuerunt (occisis nāque Prophetis, vt dixi, & ipsum Iesum occiderūt) lugebit in posterum terra vnà cum habitatoribus, manibus Romanorum incensa. Erunt autem hæc, inquit, [vt neque iudicet, neque arguat vllus:] quod est manifestè accusare Iudęos, vt qui impiè ius dixerunt, & redarguerunt, siue falsū testimonium in Christum protulerunt.

τοὺς ἄγαν ἐξησκημένους τὸ πικρὸν εἰς τρόπους, καὶ εἰς λῆξιν τῆς ὅλης ἤδη ἥκοντας πονηρίας. οὕτω γάρ που καὶ ὁ σοφὸς Ἰωάννης τὴν μοχθηροτάτην τῶν Φαρισαίων, καὶ γραμματέων ἤλεγχε πληθὺν, ἐπιβοῶν τε, καὶ λέγων· ὄφεις, γεννήματα ἐχιδνῶν. Διὰ δέ γε τῶν πετεινῶν εὖ μάλα συνήσεις τοὺς ἑτοίμως ἀνεπτοημένους εἰς ἀπόστασιν τὴν ἀπὸ Θεοῦ, εἴτ' οὖν τὴν ἐπάρατον νοσοῦντας ὑπεροψίαν, καὶ ἄνω που φέρεσθαι, καὶ ὑψηλὰ φρονεῖν εἰωθότας. ἔοικε δὲ καὶ ἰχθύας ἀποκαλεῖν τοὺς συρφετώδεις, καὶ ἀγελαίους, τοὺς ταῖς τοῦ βίου φροντίσι βεβαπτισμένους, καὶ ὑποβρύχιον ὥσπερ ἔχοντας νοῦν, τοὺς ἀφώνους, καὶ ἀλογωτάτους. ἀφωνότατον γὰρ τῶν ἰχθύων τὸ χρῆμα. καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον, τοὺς ἐν καταπίνοντας τοὺς ἀσθενεστέρους· ἀλληλοφαγία γὰρ μάλιστα παρὰ τοῖς ἰχθῦσι τετίμηται. πενθήσει τοίνυν, φησὶν, ἡ γῆ τοῖς κατοικοῦσιν ὁμοῦ. καὶ τίς ἡ τοῦδε πρόφασις; ὅπως μηδεὶς μήτε δικάζηται, μήτε ἐλέγχῃ μηδείς. ἐπεὶ γὰρ ἀρὰ, καὶ ψεῦδος, κλοπή τε καὶ φόνος, καὶ μοιχεία κέχυται ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ αἵματα ἐφ' αἵμασι μίσγουσι, ταύτῃ τοι πενθήσει, καὶ ἀργήσει λοιπὸν ψεῦδος, καὶ ἀπάτη, καὶ συκοφαντία. ἐποιμώζοντες γὰρ τοῖς παρ' ἐλπίδα συμβεβηκόσι, καὶ τὴν ἐν χερσὶ κλαίοντες συμφορὰν, καὶ οὐχ ἑκόντες ἀφέξονται τῶν τοιούτων πλημμελημάτων. τὸ γάρ τοι δικάζεσθαι, καὶ ἐλέγχειν, εἴη κατ' ἕτερον οὐδὲν, καθάπερ ἐγῷμαι, πλὴν ὅτι τὸ κατηγορεῖν, καὶ καταψηφίζεσθαί τινων, ἤτοι ψευδομαρτυρεῖν. τοῦτό τοι καὶ ἕτερος ἡμῖν τῶν ἁγίων προφητῶν, τῶν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ κατεκεκράγει, λέγων· οἴμοι ψυχὴ, ὅτι ἀπόλωλεν εὐλαβὴς ἀπὸ γῆς, καὶ ὁ κατορθῶν ἐν ἀνθρώποις οὐκ ἔστι. πάντες εἰς αἵματα δικάζονται. ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ ἐκθλίβουσιν ἐκθλιβῇ. ἀλλὰ ταῦτα ἱστορικῶς.

Πρὸς διάνοιαν δὲ τὴν ἐσωτάτω τὸν τῆς προφητείας εὐθύνοντες λόγον, ἐκεῖνό φαμεν. ἐπεὶ γὰρ ἐν τῇ τῶν Ἰουδαίων γῇ, ἤγουν παρ' αὐτοῖς Ἰουδαίοις οὐκ ἔστιν ἀλήθεια, οὐδὲ ἔλεος, οὐδὲ ἐπίγνωσις Θεοῦ· ταῦτα δὲ εἶναί τε, καὶ λέγεσθαι τὸν Ἐμμανουὴλ εἰρήκαμεν· κεκράτηκε δὲ μᾶλλον ἀρὰ, καὶ ψεῦδος, καὶ τετίμηται κλοπὴ, καὶ αἵματα ἐφ' αἵμασι μίσγουσιν· ἀπεκτονότες γὰρ τοὺς προφήτας, ὡς ἔφην, καὶ αὐτὸν ἀπεκτόνασι τὸν Ἰησοῦν. καταπενθήσει λοιπὸν ἡ γῆ τοῖς κατοίκοις ὁμοῦ ταῖς Ῥωμαίων ἐμπυραμένη χερσίν. ἔσται δὲ ταῦτα, φησὶ, ἵνα μήτε δικάζηται, μήτε ἐλέγχῃ μηδείς. ὅπερ ἐστὶν ἐναργῶς ἐπαιτιωμένου τοὺς Ἰουδαίους, ὡς δικασαμένους ἀνοσίως, καὶ κατελέγξαντας, ἤτοι ψευδομαρτυρήσαντας τοῦ Χριστοῦ,

οἱ μὲν γὰρ ἡγούμενοι προσῆγον Πιλάτῳ δικαζόμενοί τε, καὶ κατηγοροῦντες αὐτοῦ. προσελθόντες δέ τινες κατεμαρτύρουν, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ ἐλέγχειν ἀπετόλμων ψευδοποιοῦντες οἱ δείλαιοι, ποτὲ μὲν, ὅτι διαστρέφει τὸν λαόν· ποτὲ δὲ, ὅτι τούτου λέγοντος ἀκηκόαμεν, ὡς ἐν τρισὶν ἡμέραις καταλύσει τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐγερεῖ πάλιν αὐτόν. ἀναιρεθήσεται τοίνυν, φησὶ, δίκη, καὶ ἔλεγχος, ἤτοι καταμαρτυρία, καὶ ψῆφος οὐκ ἀληθής. οὐκ ὄντος βασιλέως, οὐδὲ ἄρχοντος τοῦ δικάζειν εἰωθότος. ταύτη τοι, καθάπερ ἔγωγε οἶμαι καὶ ὁ προφητικὸς ἡμῖν λόγος τοῖς ἀβασιλεύτοις τῶν ζώων τοὺς τῶν Ἰουδαίων παρεικάζει λαοὺς, θηρσὶ δὲ λέγω, καὶ ἑρπετοῖς, καὶ πετεινοῖς, καὶ ἰχθύσιν. οὕτω καὶ ὁ μακάριος προφήτης Ἀβακοὺμ, ἔφη που πρὸς τὸν τῶν ὅλων Θεόν. εἰς τί ἐπιβλέπεις ἐπὶ καταφρονοῦντας; παρασιωπήσῃ ἐν τῷ καταπίνειν ἀσεβῆ τὸν δίκαιον. καὶ ποιήσεις τοὺς ἀνθρώπους ὡς τοὺς ἰχθύας τῆς θαλάσσης, καὶ ὡς τὰ ἑρπετὰ οὐκ ἔχοντα ἡγούμενον.

Principes enim adduxerunt eum ad Pilatum, illum iudicantes, & accusantes. Progressi deinde quidam in medium, testimonium contra ipsum perhibuerunt, & tantùm non ipsum quoque argumentis conuincere ausi sunt, mentientes miseri: nunc eum seducere populum: nunc, se hoc ipsum dicentem audiuisse, tribus diebus templum Dei destructurum, & reædificaturum. Tolletur igitur, inquit, iudicium, & reprehensio, siue testimonii dictio, & sententia non vera, cum non erit rex, neque princeps, qui iudicare norit. Hac de causa, vt ego sentio, etiam propheticus sermo Iudæorum populum animalibus rege carentibus comparat, belluis, inquam, & reptilibus, & volucribus, & piscibus. Ita & beatus Abacuc vniuersitatis Deum alloquitur. [Quare respicis super contemptores? Tacebis cùm deuorauerit impius iustum, & facies homines quasi pisces maris, & quasi reptilia, non habentia ducem.]

Matt. 26.

Abac. 1.

Ὁ δὲ λαός μου ὡς ἀντιλεγόμενος ἱερεὺς, καὶ ἀσθενήσει ἡμέραις, καὶ ἀσθενήσει ὁ προφήτης μετά σου.

At populus meus quasi sacerdos, cui contradicitur, & infirmabitur per dies, & infirmabitur Propheta tecum.

Ἀθρει δή μοι τὸν μακάριον Προφήτην ἑτεροτρόπως ἐκφέροντα τὰ πρὸς αὐτὸν εἰρημένα παρὰ Θεοῦ. ἤκουσε μὲν γὰρ ἐναργῶς, ὅτι ἡμέρας πολλὰς καθήσονται οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, οὐκ ὄντος βασιλέως, οὐδὲ ἄρχοντος, οὐκ οὔσης θυσίας, οὐδὲ ὄντος θυσιαστηρίου, οὔτε ἱερατείας, οὔτε δήλων. ὑποτρέχων δὲ ὥσπερ αὐτὸς τῶν ἀκρωμένων τὸ ἀχάλινον εἰς ὀργὰς, ὑπεσταλμένως ἐλέγχει, καὶ συμμέτροις ἀσαφείαις κατασκιάζει τὸν λόγον. ὅτι μὲν γὰρ ἡγουμένων δίχα, καὶ τοῦ βασιλεύοντος διατελέσουσι καιροὺς, καὶ ἀπαιδαγώγητοι μενοῦσιν, ἰσχνῶς ἐπαινίττεται, τοῖς τῶν ζώων ἀβασιλεύτοις παρεικάζων αὐτούς. ὅτι δὲ καὶ θυσιῶν ἐξωθήσονται, καὶ λειτουργίας ἱερῶν, ὑποφαίνει, λέγων, ἐν ἴσῳ γενήσεσθαι τοῖς τῶν ἱερέων ἀντιλεγομένοις. καὶ τίνες ἂν εἶεν οὗτοι πάλιν; ἤτοι τίς ὁ ἀντιλεγόμενος ἱερεύς; ὁ μῶμον ἔχων, ἢ ἀρρώστημα σαρκικὸν· ταύτῃ τοι καὶ τῆς λειτουργίας εἰργόμενος. ἢ γὰρ διὰ σκέλους, ἢ ὀφθαλμῶν ἐπήρειαν, ἢ διὰ σύντριμμα ποδὸς, ἢ καθ' ἑτέραν αἰτίαν ἐξεπέμποντό τινες τοῦ ἱερᾶσθαι δεῖν, καίτοι γεγονότες ἐκ φυλῆς τε, καὶ αἵματος Λευΐ. κεχρημάτικε γὰρ οὕτως ὁ διὰ Μωσέως νόμος. οὕτως οὖν ἔσται, φησὶ, ὁ λαός μου. ἢ γὰρ ὅτι ὑπάρχων ἱερὸς διὰ τοὺς πατέ-

Considera mihi beatum Prophetam alio modo proferentem, quæ ipsi à Deo dicta fuerant. Audierat enim apertè, dies multos sessuros filios Israel, destitutos rege, principe, sacrificio, altari, sacerdotio, & manifestis. At ipse iræ vehementi, his verbis significatæ quasi cursim succedens, contractius reprehendit, moderatisque obscuritatibus sermonem obumbrat. Nam sine Principibus, rege, institutione aliquãdiu mansuros, inuolucro quodam subtiliter indicat, animalibus regem non habentibus eos comparans. Exclusum autem iri sacrificiis, & liturgiis sacerdotum subostendit, eodem loco fore dicens, quo sacerdotes, quibus contradicitur. Quinam autem isti sint? aut quis est sacerdos cui contradicitur? qui maculam, & morbum carnis habet, & idcirco liturgia excluditur. Aut enim propter cruris, aut oculorum vitium, aut contritionem pedis, aut aliam ob causam quidam officio sacerdotali mouebantur, quantumuis de tribu, & sanguine Leui essent. Id quod diuina lex per Mosen præcepit. Sic igitur erit, inquit, populus meus. Etenim cum sit sacer propter patres,

XXXVII

Exod. 2.

& dignatus sacrificio, extra sanctum tabernaculum sedebit, extra liturgiam, & sacerdotes. Non enim sacrificium, neque odorem suauitatis offeret Deo. Ægrotauit enim non iam mediocribus detrimentis animi, & vitiatus est corde, & merito iam reiectitius, atque odiosus euasit. Euenturum autem Israelitis, vt & Prophetæ taceant, declarauit his verbis, [& infirmabitur Propheta tecum;] secundum illud vtique, quod à Deo ad B. Ezechielem dictum est. [Et linguam tuam alligabo, & eris mutus, & non eris illis in virum obiurgantem, quia domus exasperans est.] Hæc porrò omnia propter impietatem in Christum, & scelera in Prophetas designata contingent. Veruntamen non in perpetuum infirmatum iri Israelem, sed per dies dicit. Salutis enim, & conuersionis ad fidem tempus illi reseruatum est.

Ezech. 3.

Nocti assimilaui matrem tuam. Assimilatus est populus meus quasi non habens scientiam. Quia scientiam repulisti, & ego repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi. Et oblita es legis Dei tui, & ego obliuiscar filiorum tuorum.

XXXVIII

Adhuc sermo velut ad Iudæorum mendacem, & impiam multitudinem dirigitur. Matrem eius appellat Synagogam, quemadmodum videlicet in Christo iustificatorum Ecclesiam. Cum obscuritate igitur, & tenebris aptè Iudæorum synagogam confert. Proinde & sapientissimus Paulus de se, & in fide illustratis rectissimè, [non sumus noctis, nec tenebrarum, sed sumus filii lucis, & diei.] Similis est porrò, inquit, & populus meus non habentibus scientiam, quamuis lege præeunte, ac monstrante viam diues. Vocatus enim ad scientiam veri Dei, & per miracula certa illi fides facta: & nihil prorsus defuit omnium, quæcunque illuminare velut in tenebris versantes, & ad admirabilem sciētiam inserendam sufficiunt. Quoniam verò repulisti scientiam, inquit, hoc est, Christum, per quem, & in quo accedi, & cognosci potest Pater, repellam ego de cætero te, ne mihi sis sanctus, & ne offeras mihi sacrificiū, vtpote profanus. Et quoniam in obliuionem diuinarum legum lapsus es, neque intellexisti Mosaica spiritualiter, neque doctrinā Christi exactè & cum industria comprehendisti, etiam ego in obliuionem tuorum

1. Thes. 5.

ρας, καὶ τῆς θυσίας ἠξιωμένος, ἔξω τῆς ἁγίας καθεδεῖται σκηνῆς, ἔξω λειτουργίας καὶ ἱερέων. οὐ γὰρ προσοίσει θυσίας, οὔτε μὴν ὀσμὴν εὐωδίας αἰτήσει τῷ Θεῷ· κατηῤῥώστησε γὰρ οὐκέτι μετρίως τὴν εἰς νοῦν ἐπήρειαν, καὶ καταλελώβηται τὴν καρδίαν, γέγονέ τε δικαίως ἀπόπεμπτος ἤδη, καὶ ἀπηχθημένος. ὅτι δὲ τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ συμβήσεται καὶ τὸ σιγῆσαι προφήτας, διαμεμαρτύρηκεν εἰπών. καὶ ἀσθενήσει καὶ προφήτης μετὰ σοῦ, κατ' B ἐκεῖνό που πάντως τὸ εἰρημένον παρὰ Θεοῦ πρὸς τὸν μακάριον Ἰεζεκιήλ· καὶ τὴν γλῶσσάν σου συνδήσω, καὶ ἀποκωφωθήσῃ, καὶ οὐκ ἔσῃ αὐτοῖς εἰς ἄνδρα εὐθύνοντα, ἤγουν ἐλέγχοντα. ὅτι οἶκος παραπικραίνων ἐστί. ταῦτα δὲ πάντα συμβήσεται διά τε τὴν εἰς Χριστὸν ἀσέβειαν, καὶ τὰ εἰς προφήτας ἐγκλήματα. πλὴν οὐκ εἰς ἅπαν ἀσθενήσειν τὸν Ἰσραήλ, ἀλλ' εἰς ἡμέρας φησί. τετήρηται γὰρ αὐτοῦ σωτηρίας καὶ ἐπιστροφῆς τῆς ὡς ἐν πίστει καιρός.

Νυκτὶ ὡμοίωσα τὴν μητέρα σου. ὡμοιώθη ὁ λαός μου ὡς οὐκ ἔχων γνῶσιν. ὅτι σὺ ἐπί- C γνωσιν ἀπώσω, κἀγὼ ἀπώσομαί σε τοῦ ἱερατεύειν μοι. καὶ ἐπελάθου νόμου Θεοῦ σου, κἀγὼ ἐπιλήσομαι τέκνων σου.

Ἔτι μὲν οὖν ὁ λόγος ὡς πρὸς τὴν τῶν Ἰουδαίων ἀμετροεπῆ τε, καὶ ἀνοσίαν πληθύν. μητέρα γε μὴν αὐτῆς ὀνομάζει τὴν συναγωγήν, καθάπερ ἀμέλει καὶ τῶν ἐν Χριστῷ δεδικαιωμένων τὴν ἐκκλησίαν. ἀφεγγείᾳ τοίνυν, καὶ σκότῳ παρεικάζει δικαίως τὴν τῶν Ἰουδαίων συναγωγήν. τοιγάρτοι καὶ D ὁ σοφώτατος Παῦλος ἑαυτοῦ τε πέρι, καὶ τῶν ἐν πίστει λελαμπρυσμένων εὖ μάλα φησίν, οὐκ ἐσμὲν νυκτὸς, οὐδὲ σκότους, ἀλλ' υἱοὶ φωτὸς, καὶ ἡμέρας. ἔοικε δὲ, φησί, καὶ ὁ λαὸς ὁ ἐμὸς τοῖς οὐκ ἔχουσι γνῶσιν, καίτοι τὴν διὰ νόμου πεπλουτηκὼς ποδηγίαν. κέκληται γὰρ πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ κατὰ ἀλήθειαν ὄντος Θεοῦ, πεπληροφόρηται διὰ θαυμάτων, ἐλλέλοιπε δὲ παντελῶς οὐδὲν τῶν ὅσα φωτίζειν οἷά τε τοὺς ἐσκοτισμένους, καὶ ἀξιάγαστον τοῖς εὐμαθεστέροις ἐνεῖναι γνῶσιν οὐκ ἀμηχάνως ἔχει. ἐπεὶ δὲ ἀπώσω, φησί, τὴν ἐπίγνωσιν, τουτέστι E Χριστόν, δι' οὗ, καὶ ἐν ᾧ πρόσιτός τε ἅμα, καὶ γνωστὸς ὁ πατήρ, ἐξωθήσῃ λοιπὸν τοῦ εἶναι ἱερεύς, καὶ τοῦ προσάγειν θυσίας, ὡς βέβηλος. καὶ ἐπειδὴ τῶν θείων εἰς λήθην κατώλισθες νόμων, μήτε τὰ Μωσέως νοήσας πνευματικῶς, μήτε τοῖς διὰ Χριστοῦ παιδεύμασιν ἰσχρόν τε, καὶ εὐφυᾶ τὸν νοῦν ἐνιεὶς, εἰς λήθην κἀγὼ τῶν σῶν οἱονείπως κατενεχθήσομαι

τέκνων, τουτέστιν, οὐκέτι μεμνήσομαι, διά γε τοῦ καὶ φειδοῦς, καὶ φροντίδος ἀξιοῦν. ὧν γὰρ ἀξιοῖ μεμνῆσθαι Θεός, τούτοις τὴν ἰδίαν ἀπονέμει φιλανθρωπίαν. ἐπελάθετο δὲ καὶ ἑτέρως τοῦ θείου νόμου, καὶ ἀπώσατο τὴν ἐπίγνωσιν εἰδωλολατρήσας ὁ Ἰσραήλ.

Κατὰ τὸ πλῆθος αὐτῶν, οὕτως ἥμαρτόν μοι. τὴν δόξαν αὐτῶν εἰς ἀτιμίαν θήσομαι.

Ἡ ἡμερότητος μὲν ἁπάσης καὶ πηγή, καὶ γένεσις, καὶ αὐτόχρημα τὸ ἀγαθὸν ἡ θεία τέ ἐστι, καὶ ἀπόρρητος φύσις. πλὴν οὐκ εἰσάπαν τῶν πλημμελούντων ἀνέχεται. τοῖς δὲ ἀχαλίνως εἰς τοῦτο ἰοῦσι, τὰς αὐτοῖς πρεπούσας ἐπιφέρει δίκας. ἀφικέσθαι δὴ οὖν εἰς τοῦτο φαυλότητος διϊσχυρίζεται τὸν Ἰσραήλ, ὡς οὐκέτι μὲν οἰστὴν γενέσθαι τὴν ἀπόνοιαν. ἰσάριθμον δὲ ὥσπερ αὐτοῖς, ὁρᾶσθαι τὴν ἁμαρτίαν. αὐτοὶ μὲν γὰρ ἦσαν ὡσεὶ τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ τῷ πλήθει, καὶ ὡς ἡ ἄμμος ἡ παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης, κατὰ τὸ γεγραμμένον. οὐδὲν δὲ τοῦ πλήθους ἀποδεῖν ἔφη τὰ πλημμελήματα. τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τό, κατὰ τὸ πλῆθος αὐτῶν, οὕτως ἥμαρτόν μοι. ἐπειδὴ δὲ εἰς τοῦτο κατώλισθον ἀθλιότητός τε, καὶ δυσβουλίας, καὶ Θεῷ προσκρούοντες οὐ διαλελοίπασι, τὴν δόξαν αὐτῶν εἰς ἀτιμίαν θήσομαι, τουτέστιν, ἐφ' ᾧ μεγάλα φρονεῖν ἐγνώκασιν, ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ καταισχυνθήσονται. πῶς ἢ τίνα τρόπον; αὐχήματος γὰρ ἀποπεσοῦνται, τοῦ ἐπὶ πλήθει, πολλοῦ δαπανήσαντος τοῦ πολέμου τοῖς μαχίμοις ὁμοῦ καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν ἡλικίαν. κένανδροι γὰρ ἀπομενοῦσιν οἶκοί τε, καὶ πόλεις. καὶ ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ τὴν Ἰουδαίαν ὁ προφήτης Ἱερεμίας ἐθρήνει, λέγων· πῶς ἐκάθισε μόνη ἡ πόλις ἡ πεπληθυσμένη λαῶν; ἄρχουσα ἐν χώραις, ἐγενήθη εἰς φόρον.

Καὶ ἑτέρως δέ. Θεῷ προσκρούοντες, ἁπάσης εὐκλείας ὡς ἀποτάτω κεισόμεθα δρῶντες ἃ μὴ θέμις· καὶ ἐφ' οἷς αἰσχύνεσθαι χρή, ἐπ' αὐτοῖς δὴ τούτοις ἔσθ' ὅτε μεγαλαυχούμενοι, καὶ ὑψηλὴν αἴροντες τὴν ὀφρύν. ὡς δικαίως λέγεσθαι καὶ περὶ ἡμῶν, ὧν ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν. οὐκοῦν καὶ κατὰ τόνδε τὸν νοῦν ἐκδέξῃ πάλιν τὸ εἰρημένον. τὴν δόξαν αὐτῶν εἰς ἀτιμίαν θήσομαι. ὅτι γὰρ παραδίδονταί τινες εἰς ἀδόκιμον νοῦν, ποιεῖν τὰ μὴ καθήκοντα, πῶς ἐστιν ἀμφιβάλλειν, τοῦ μακαρίου Παύλου σαφῶς εἰρηκότος;

Ἁμαρτίας λαοῦ μου φάγονται, καὶ ἐν ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν λήψονται τὰς ψυχὰς αὐτῶν. καὶ ἔσται καθὼς ὁ λαός, οὕτως καὶ ὁ ἱερεύς.

A filiorum velut prolabar, hoc est, immemor ero, vt eos indulgentia, & sollicitudine dignari desinam. Quorum enim dignatur recordari, illos sua benignitate prosequitur. Oblitus est autem & aliter diuinæ legis, & repulit scientiam, idolis abs se cultis Israel.

Secundum multitudinem eorum, sic peccauerunt mihi. Gloriam eorum in ignominiam ponam.

B Omnis mansuetudinis & fons, & origo, & reuera bonum ipsum diuina, & ineffabilis natura est. Veruntamé peccantes nō vsquequaque sustinet: sed effrænatè eò se dantibus, pœnas commeritas infligit. Huc igitur scelerum Israelem venisse affirmat, vt amētia eius tolerari amplius non possit. Peccata autem numerum capitum quodāmodo æquasse videri. Ipsi enim erant [velut stellæ cæli multitudine, aut velut arena in littore maris,] vt scriptum est: à qua multitudine ait non discrepare delictorum copiā. C Hoc est, opinor, [secundum multitudinem eorum, sic peccauerunt mihi.] Vbi autem eò miseriæ, stultitiæque deuenerunt, vt Deo ægrè facere non desisterēt, ait, [gloriam eorū in ignominiā ponā.] Hoc est, propter quod efferre se voluerunt, propter hoc ipsum dedecorabuntur. Quî, aut quonam modo? Amittent enim occasionē gloriandi de multitudine, bello vnà cum bellatoribus reliquam quoque ætatē omnem absumente. Vacuæ namque hominibus & domus, & vrbes manebūt. Ac propter hoc D ipsum Propheta Hieremias Iudæam deflebat his dictis. [Quomodo sedit sola ciuitas plena populo? princeps prouinciarum facta est sub tributo.]

Aliter etiam. Deum offendentes ab omni gloria longissimè recedemus, facientes quæ fas non est: & ob quæ erubescere oportuit, in iis ipsis aliquando nos iactantes, & supercilium tollentes, vt non iniuria etiam de nobis dicatur, [quorum gloria in confusione ipsorū.] Quare & secundùm hunc sensum quod E dictum est accipies, [gloriam eorum in ignominiam ponā.] Nam quosdā traditos [in reprobū sensum, vt facerēt, quæ non conueniunt,] cur quisquā dubitet, cum id Paulus perspicuè confirmet?

Peccata populi mei comedent, & in iniquitatibus eorum accipient animas eorum. Et erit sicut populus, ita & sacerdos.

XXXIX. Gen. 22. Thren. 1. Philip. 3. XL.

XL. Perſcriptis cauſis iræ in multitudinem, ſermonem ad ſacrum ordinem transfert, conuenienter, vt ego ſentio, ei quod modo à nobis dictum est, [gloriam eorum in ignominiam ponam.] Gloria quippe Iudæorum ſynagogæ eſt ſanctum & ſelectum genus. Operietur itaque ignominia, inquit, & ad dedecus deuoluetur. Qua de cauſa? quoniam neglectis, quæ ex ipſorum officio erant, ad defectionem seducti ſunt, neque ſuum principatum ſeruauerunt. Non ſcierunt rationem ſacerdotii. Non cogitauerunt, [quod peccata populi mei comedent, & in iniquitatibus eorum accipient animas eorum.] Quoniam verò oratio plurimum obſcuritatis habet, age nunc pro virili dicamus, quo pacto eam intelligere deceat. Hircus de capris pro peccato mactabatur. Ob hanc cauſam etiam ſacrificium vocabatur peccatum. Verùm offerentes ſuper altare hircum, qui pro tempore erant ſacerdotes, offerebant quidem exta, & adipem, reliquo ex diuinæ legis præſcripto ipſi veſcebantur. Itaque tanquam mediator Dei & hominum ſacerdos aſſumitur, ſuſcipiens quidem dona à populo, & cum altari diuidens, ſicut ſcriptum eſt, ſeipſum autem quaſi ſacrificans pro peccatis populi: ſicut nimirum & Dominus noſter Ieſus Chriſtus. Vera autem me dicere, teſtem adducam legem ſuper hirco, quæ ſic habet. [Et hircum qui pro peccato quærens quæſiuit Moſes, & hic combuſtus fuerat. Et iratus eſt Moſes contra Eleazar, & Ithamar filios Aaron relictos, dicens; cur non comediſtis quod pro peccato in loco ſancto? Quia enim ſancta Sanctorum eſt, hoc dedit vobis comedere, vt auferatis peccatum cœtus, & propitietis pro eis coram Domino.] Vides quomodo mediatores agunt, qui diuino altari aſtant, pro peccato oblata comedentes, & caſtiſſimis precibus iram in peccantes intentatam amolientes, & tantum non animas ſuas pro peccatis populi in odorem ſuauitatis Deo ſacrificantes? Sicut item diuinus Aaron populo abſumi incipiente. Sic enim ſcriptum eſt. [Thuribulo arrepto, & impoſito thymiamate, ſtetit inter mortuos, & viuos, & ceſſauit plaga.] Ita quoque ſe interponens B. Moſes exorabat Deũ, cum Iſraelitæ in deſerto vitulũ cõflauiſſent.

Leuit. 9. — Leuit. 7. — Leuit. 10. — Num. 16.

A Γεγραφὼς τὰς αἰτίας τῆς εἰς τὸ πλῆθος ὀργῆς, μεταβιβάζει τὸν λόγον ἐπὶ τὸ τάγμα τὸ ἱερόν. ἁρμόσει δὲ αὖ, ὥς γε οἶμαι, τῷ λόγῳ, καὶ τὸ ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένον, τὴν δόξαν αὐτῶν εἰς ἀτιμίαν θήσομαι. δόξα μὲν γὰρ τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς τὸ ἱερόν τε ἐστι, καὶ ἀπόλεκτον γένος. περιβληθήσεται τοίνυν ἀτιμία, φησὶ, καὶ μεταχωρήσει πρὸς τὸ ἀκλεές. καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν; ὅτι τῶν σφίσι πρεπωδεστάτων ὀλιγωρήσαντες περιεκομίζοντο πρὸς ἀπόστασιν. οὐ B τετηρήκασι τὴν ἑαυτῶν ἀρχὴν, οὐκ ἔγνωσαν τῆς ἱερωσύνης τὸν τρόπον, οὐκ ἐνενόησαν ὅτι ἁμαρτίας λαοῦ μου φάγονται, καὶ ἐν ἀδικίαις αὐτῶν λήψονται τὰς ψυχὰς αὐτῶν. ἐπειδὴ δὲ πλείστην ἔχει τὴν ἀσάφειαν ὁ λόγος, φέρε πάλιν, ὡς ἔνι, λέγωμεν τὸ, ὅπως ἂν αὐτὸν νοεῖν πρέποι. χίμαρος τοίνυν ἐξ αἰγῶν ὑπὲρ ἁμαρτίας ἐσφάζετο· ταύτης τε ἕνεκα τῆς αἰτίας ἐκαλεῖτο καὶ ἁμαρτία τὸ θῦμα. ἀλλὰ προσάγοντες τῷ θυσιαστηρίῳ τὸν χίμαρον, οἱ κατὰ καιροὺς ἱερεῖς, ἀνέφερον μὲν τὰ ἐνδό- C σθια, καὶ τὴν πιμελὴν, ἤσθιον δὲ τὸ λοιπὸν αὐτοὶ, τοῦτο τοῦ θείου προστάττοντος νόμου. οὐκοῦν μεσίτης ὁ ἱερεὺς ὥσπερ Θεοῦ, καὶ ἀνθρώπων παραλαμβάνεται, δεχόμενος μὲν τὰς παρὰ τῶν λαῶν δωροφορίας, καὶ συμμεριζόμενος τῷ θυσιαστηρίῳ, καθὰ γέγραπται. ἑαυτὸν δὲ ὥσπερ ἱερουργῶν ὑπὲρ τῶν τοῦ λαοῦ πλημμελημάτων, καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστός. ὅτι δὲ ἀληθὲς ὅ φημι, αὐτὸν παραστήσω τὸν ἐπὶ τῷ χιμάρῳ νόμον. D ἔχει δὲ οὕτως. καὶ τὸν χίμαρον τὸν περὶ τῆς ἁμαρτίας ζητῶν ἐξεζήτησε Μωσῆς. ὁ δὲ ἐμπεπύριστο. καὶ ἐθυμώθη Μωσῆς ἐπὶ Ἐλεάζαρ, καὶ Ἰθάμαρ τοὺς υἱοὺς Ἀαρὼν τοὺς καταλελειμμένους, λέγων· διατί οὐκ ἐφάγετε τὸ περὶ τῆς ἁμαρτίας ἐν τόπῳ ἁγίῳ; ὅτι γὰρ ἅγιον ἁγίων ἐστὶ, τοῦτο δέδωκεν ὑμῖν φαγεῖν, ἵνα ἀφέλητε τὴν ἁμαρτίαν τῆς συναγωγῆς, καὶ ἐξιλάσησθε περὶ αὐτῶν ἔναντι κυρίου. ὁρᾷς ὅπως μεσιτεύουσι τὰ ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἐσθίοντες οἱ τῷ θείῳ θυσιαστηρίῳ παρεστηκότες, καὶ καθαρω- E τάταις λιταῖς τὴν ἐπὶ τοῖς ἁμαρτάνουσιν ὀργὴν κατευνάζοντες, καὶ μονονουχὶ τὰς ἰδίας ψυχὰς ὑπὲρ τῶν τοῦ λαοῦ πλημμελημάτων εἰς ὀσμὴν εὐωδίας καθιεροῦντες Θεῷ; καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ θεσπέσιος Ἀαρὼν, ἀρχομένου θραύεσθαι τοῦ λαοῦ. γέγραπται γὰρ ὧδε· τὸ πυρεῖον ἁρπάσας, καὶ ἐπιθεὶς τὸ θυμίαμα, ἔστη, φησὶ, ἀνὰ μέσον τῶν τεθνηκότων, καὶ τῶν ζώντων, καὶ ἐκόπασεν ἡ θραῦσις. οὕτω μεσιτεύων καὶ ὁ μακάριος Μωσῆς, ἐξεδυσώπει Θεὸν, μεμοσχοποιηκότων κατὰ τὴν ἔρημον τῶν ἐξ Ἰσραήλ,

ἑαυτὸν γὰρ ὥσπερ ὑπετίθη τῇ δίκῃ, παρακαλῶν τε, καὶ λέγων. εἰ μὲν ἀφῆς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν, ἄφες· εἰ δὲ μή, ἐξάλειψον κἀμὲ ἐκ τῆς βίβλου ταύτης ἧς ἔγραψας. φάγονται τοίνυν τὰς ἁμαρτίας τοῦ λαοῦ μου, τουτέστι, τὰ ὑπὲρ ἁμαρτιῶν προσκομιζόμενα θύματα. καὶ ἐν ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν, τουτέστιν, ἐν καιρῷ τῆς ἀδικίας αὐτῶν· δῆλον δὲ, ὅτι τῶν ἐξ Ἰσραὴλ ἤτοι τῶν λαῶν· αὐτοὶ τὰς ἰδίας λήψονται ψυχάς, ἀντὶ τοῦ, προσκομιοῦσι τῷ Θεῷ. δέχεται γὰρ τὴν λέξιν ἡ θεόπνευστος γραφὴ τῆς τοιοῦδε σημαντικήν. τὸ γὰρ τῷ Θεῷ προσκομιζόμενον, καὶ εὐτρεπισθὲν εἰς θυσίαν, ἐλέγετο λαμβάνεσθαι. καὶ ἡ λέξις τέθειται τοῦ τοιοῦδε μάλιστα σημαντική, καθάπερ ἔφην ἀρτίως. καὶ γοῦν ἐν τοῖς ἀριθμοῖς, ὅτε τοὺς περὶ τῆς δαμάλεως τῆς πυρρᾶς ὡρίζετο νόμους, ἔφη Θεὸς πρὸς τὸν ἱεροφάντην Μωσέα. αὕτη ἡ διαστολὴ τοῦ νόμου, ὅσα συνέταξε κύριος, λέγων· λάλησον τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ, καὶ λαβέτωσαν πρὸς σὲ δάμαλιν πυρρὰν, ἄμωμον. ἀκούεις τὸ λαβέτωσαν; τουτέστι προσκομιζέτωσαν, ἤτοι προσαγαγέτωσαν. περὶ δέ γε τοῦ καθαρισθήσεσθαι μέλλοντος λεπροῦ, πάλιν ὧδέ φησι. καὶ ἐξελεύσεται ὁ ἱερεὺς ἔξω τῆς παρεμβολῆς, καὶ ὄψεται ὁ ἱερεύς, καὶ ἰδοὺ ἴαται ἡ ἁφὴ τῆς λέπρας ἀπὸ τοῦ λεπροῦ. καὶ προστάξει ὁ ἱερεύς, καὶ λήψονται τῷ κεκαθαρισμένῳ δύο ὀρνίθια ζῶντα καθαρά. ὅταν τοίνυν καὶ ἐπὶ τῶν ἱερέων τὸ, λήψονται λέγοι, νοοῖτ' ἂν εἰκότως ἀντὶ τοῦ προσοίσουσιν ἡ φωνή. ἐν καιρῷ τοιγαροῦν τῶν ἀδικιῶν, τῶν τοῦ λαοῦ δηλονότι, αὐτοὶ λήψονται, τουτέστι, προσοίσουσιν εἰς θυσίαν, καὶ εὐοσμίαν Θεῷ τὴν πνευματικὴν τὰς ἑαυτῶν ψυχάς, ὀρθῶς δηλονότι πολιτευόμενοι, καὶ εὐνομωτάτην ἔχοντες ζωήν, καὶ τὰ τοῖς ἱερεῦσι πρέποντα φρονοῦντές τε, καὶ δρᾶν ὅτι μάλιστα διεσπουδακότες. ἱκανὸς γὰρ ὁ τοιοῦτος ἀνασῶσαι λαοὺς καὶ Θεῷ προσκεκρουκότας, καὶ νόμον ἠδικηκότας. ἀλλ' οἱ πρὸς τοῦτο παρειλημμένοι, φησί, συγκατώλισθον τοῖς ἄλλοις. ταύτητοι δικαίως ἀργήσει τὰ ἱερά, πεπαύσεται τὸ ἱερόν, καὶ τίμιον γένος, ἔσται ὁ λαὸς ὡς ἱερεύς. κείσεται γὰρ οὐδὲν ἔτι τὸ μεταξὺ λαοῦ τε, καὶ ἱερέως. καὶ τοῦτο ἦν ἄρα τὸ, τὴν δόξαν αὐτῶν εἰς ἀτιμίαν.

Καὶ φάγονται, καὶ οὐ μὴ ἐμπλησθῶσιν· ἐπόρνευσαν, καὶ οὐ μὴ κατευθυνθῶσιν.

Ὁδοὺς μὲν, ὡς ἔοικε, τὰς ἐν ἔργοις πορείας λέγει· διαβούλια δὲ αὖ, τὰ ἐκ λογισμῶν ἀτόπων πλάσματα. ἐπεὶ τοίνυν, φησί, πεπόρευται μὲν οὐκ ὀρθῶς, τῆς εὐθείας ἐκνενευκώς, καὶ ἁπάσης ὥσπερ ἀνοσιότητος ἐλάσας τρίβον, ἐβδελύξατο δὲ τὰ πάν-

A Seipsum enim quodammodo supplicio subiiciebat, rogans & dicens: [si quidem dimittis ipsis peccatum, dimitte: sin autem, dele & me de libro hoc quẽ scripsisti.] (Exod. 32.) Comedent igitur peccata populi mei, hoc est, sacrificia pro peccatis ipsorum oblata. [Et in iniquitatibus eorum (vtique Israelitarũ, siue populi) ipsi suas animas accipient,] pro, Deo offerent. Sumit enim diuina scriptura vocem huius rei significantem. B Oblatum enim Deo, & paratum in sacrificium dicebatur accipi, & positum est vocabulum huic rei exprimendæ inprimis idoneum, vt modò dixi. Itaque in Numeris, quando lex de vacca rufa ferebatur, dixit Deus ad Mosen, sacrorum interpretem. [Hæc distinctio legis, quæcunque constituit Dominus, dicens: Loquere filiis Israel, & accipiant ad se vaccam rufam, immaculatam.] (Num. 19.) Audis illud, accipiant? hoc est, offerant, siue admoueant. De mundando autem à lepra rursus ita ait. [Egredietur sacerdos extra castra, & videbit C sacerdos, & ecce sanatur tactus lepræ à leproso. Et iubebit sacerdos, & accipient mundato duos passerculos viuos, puros.] (Leuit. 14.) Cum igitur etiam de sacerdotibus *accipient* dicat, meritò intelligatur vox pro, offerrent. In tempore igitur iniquitatum, populi videlicet, ipsi accipient, hoc est, offerent in sacrificium, & in odorem suauitatis spiritualem Deo animas suas, probè nimirum conuersantes, & vitam legibus miD rificè consentaneam traducentes, & quæ sacerdotibus decora sunt, cogitare, & facere summo studio enitentes. Potest enim talis populum, qui in offensam Dei incurrit, & legem iniquè violauit, in pristinum locum restituere. Verumenimuerò, ad hoc instituti, inquit, vnà cum aliis lapsi sunt. Idcirco iure vacabunt sacra, cessabit sacrum, & honorabile genus, [erit populus vt sacerdos:] nihil siquidem inter populum, & sacerdotem distabit. Atque E hoc est fortasse, [gloriam eorum in ignominiam ponam.]

Et comedent, & non implebuntur: fornicati sunt, & non dirigentur.

XIII. Vias quidẽ, vt apparet, incessus in operibus nominat: consilia verò ex cogitationibus indecentibus delicta. Quoniã igitur, inquit, prauè incessit, & à recto itinere deflexit, & propemodum omni semita impietatis ambulauit, omnium turpissima,

turpiſſima,& à ratione alieniſſima apud ſe ſtatuit, & vniuerſorum Deum contempſit, & ipſe quoque ad ſeruiendum idolis declinauit, [vlciſcar ſuper ipſū,] hoc eſt, pœnam ſceleribus reſpondentē repoſcam. Deſerentes autem Dei charitatem omnibus malis omnimodis circumueniri, nulli planè dubium eſt. Nec enim recta & inculpata progredietur via, nec ſapienter quidquam cogitabit, qui diuinam ſapientiam, virtutémque opitulatricem non habuerit.

Et comedent, & non implebuntur: fornicati ſunt, & non dirigentur.

XLIII. Adhuc reliquias Iſraelitis reſeruauit. Non enim vniuersè cum ſacerdotibus perituros declarat, cùm dicit, [comedēt quidem, ſed non ſaturabuntur.] Siue enim veteres illas Iſraelis tranſmigrationes, & captiuitates: ſiue propter Chriſtū per Romanos Iudææ illatā vaſtitatem quiſpiā recogitet, in reliquiis Iſraelem ipſum, & cultum à lege præſcriptum adhuc cōſeruatum animaduertet. Abductis enim tunc per Salmanaſar, & Theglatphalaſar ad Aſſyrios, & Medos, nihilominus exigui numero, & pauciſſimi, & ex Iſraelitis relicti, legitima ſacerdotibus offerebant, obuiis, & quæ ad manum erant eos honorantes, & à conſuetis haud penitus recedentes. Eodem modo & in poſtremo bello, ſub Auguſto Cæſare, inquam, populationibus deformata ipſorum prouincia ad omnem ventum, ſeu mundi angulum, pérque omnes regiones, & vrbes diſperſi ſunt. Nihilominus mediocriter adhuc ſanctum, & ſelectum genus venerantes, quæ poterant offerebant, & etiam tum, quamquam abolitis veterum ſacrificiorum cærimoniis, morem iſtum retinebant. Amiſſa quippe Hieroſolyma, ſacrificare de cætero nefas erat. [Comedent igitur, inquit, & nō implebuntur,] hoc eſt, pauca, & vix accipiēt, & quæ ad ſatietatem haud ſufficiant. Docetur nihilominus his verbis antiqui honoris illorum ſubuerſio, præteritæque ſecuritatis amiſſio. [Quoniam fornicati ſunt, inquit, non dirigentur.] Impoſſibile enim eſt, vt dixi, Deum deſerentes (hoc enim ſpiritualis fornicatio & nomine, & re ſibi vult) aut ad ſatietatē bona ſuppetata habere: aut è cælis, & deſuper alimenta comportare: aut in cōſiliis, vel in actionibus dirigi poſſe. Deus enim omnium bonorū noſtrorum conſeruator, & mentis noſtræ gubernaculum eſt.

Ezech. 1.

A τῶν αἴσχιστά τε, καὶ ἐκτοπώτατα, τὸν μὲν τῶν ὅλων ἀτιμάσας Θεὸν, ἀποκλίνας δὲ καὶ αὐτὸς εἰς τὸ λατρεύειν εἰδώλοις, ἐκδικήσω ἐπ᾽ αὐτὸν, τουτέστι, τὴν τοῖς πλημμεληκόσιν ἰσοστάθμους ἔχουσαν ἐποίσω δίκην. ὅτι δὲ τοῖς ἀποφοιτῶσι τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης τὸ ἐν παντὶ γενέσθαι κακῷ παντοίῳ, καὶ παντελῶς συμβήσεται, πῶς ἐστιν ἀμφιβάλλειν; οὔτε γὰρ ὀρθήν τε, καὶ ἀμώμητον διελεύσεται τρίβον, οὔτ᾽ ἂν σοφὰ βουλεύσαιτό ποτε, τὴν θείαν οὐκ ἔχων ἐπικουροῦσαν αὐτῷ σοφίαν τε, καὶ δύναμιν.

B Καὶ φάγονται, καὶ οὐ μὴ ἐμπλησθῶσιν· ἐπόρνευσαν καὶ οὐ μὴ κατευθυνθῶσιν.

Τετήρηκε πάλιν τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, τὸ κατάλειμμα. ὅτι γὰρ οὐκ εἰσάπαν οἰχήσεται τοῖς ἱερεῦσι τὸ χρῆμα, διαπρυσίως λέγων ὅτι φάγονται μὲν, πλὴν οὐ μὴ ἐμπλησθῶσιν. εἴτε γὰρ τὰς ἀρχαίας ἐκείνας τοῦ Ἰσραὴλ μεταναστάσεις, καὶ αἰχμαλωσίας ἐννοήσειέ τις, εἴτε τὴν ἐπὶ Χριστῷ διὰ τῆς τῶν Ῥωμαίων χειρὸς τῆς Ἰουδαίας ἐρήμω-C σιν, ἐν λειψάνοις εὑρήσει τετηρημένον αὐτόν τε τὸν Ἰσραὴλ, καὶ τὴν κατὰ νόμον λατρείαν. ἀποκομισθέντων γὰρ τότε τηνικάδε διά τε τοῦ Σαλμανασὰρ, καὶ τοῦ Θεγλαθφαλασὰρ εἰς Ἀσσυρίους, καὶ Μήδους, οὐδὲν ἧττον οἱ βραχεῖς, καὶ ὀλιγοστοὶ, καὶ παραλελειμμένοι τῶν ἐξ Ἰσραὴλ προσεκόμιζον τοῖς ἱερεῦσι τὰ νενομισμένα, τοῖς κατὰ χεῖρα, τιμῶντες· καὶ οὐκ ἔξω τῶν ἐν ἔθει γινόμενοι παντελῶς. κατὰ τὸν ἴσον δὲ τρόπον καὶ ἐν τῷ λοισθίῳ πολέμῳ, τῷ ἐπὶ Καίσαρος Αὐγούστου φημὶ, καταδῃωθείσης αὐτοῖς τῆς D χώρας, ἐσκορπίσθησαν μὲν εἰς πάντα ἄνεμον, καὶ ἐν πάσῃ χώρᾳ τε, καὶ πόλει. πλὴν ἔτι μετρίως τὸ ἱερὸν, καὶ ἀπόλεκτον τιμῶντες γένος, προσεκόμιζον τὰ κατὰ δύναμιν. καί εἰσιν ἐν τούτοις ἔτι, καίτοι τῶν παλαιῶν θυσιῶν ἀνατετραμμένων. ἔξω γὰρ τῆς Ἱερουσαλὴμ γεγονόσι τὸ θύειν ἔτι παραιτούμενον. φάγονται τοίνυν, φησὶ, καὶ οὐ μὴ ἐμπλησθῶσι, τουτέστιν, ὀλίγα λήψονται, καὶ μόλις, καὶ ὅσα πρὸς κόρον οὐκ ἐξαρκεῖ. καταδεικνύει δὲ οὐδὲν ἧττον καὶ τοῦτο τῆς E ἀρχαίας αὐτῶν τιμῆς τὴν καθαίρεσιν, καὶ τῆς παρελθούσης εὐθυμίας τὴν ἀποβολήν. ἐπεὶ πεπορνεύκασι, φησὶν, οὐ μὴ κατευθυνθῶσιν. ἀμήχανον γὰρ, ὡς ἔφην, τοὺς ἀποφοιτῶντας Θεοῦ, τοῦτο γὰρ, οἶμαι, ἐστὶ τὸ τῆς νοητῆς πορνείας ὄνομά τε, καὶ χρῆμα· ἢ εἰς κόρον ἔχειν τὴν τῶν ἀγαθῶν χορηγίαν, ἤγουν δύνασθαι τὰς ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἄνωθεν συγκομίζεσθαι τροφὰς, ἢ ἐν βουλαῖς, ἢ ἐν πράγμασι κατευθύνεσθαι. Θεὸς γάρ ἐστιν ὁ παντὸς ἡμῖν ἀγαθοῦ σωτὴρ, καὶ τῆς οὔσης ἐν ἡμῖν διανοίας τὸ πηδάλιον.

G

Διότι τὸν κύριον ἐγκατέλιπον, τοῦ φυλάξαι πορνείαν, καὶ οἶνον, καὶ μέθυσμα ἐδέξατο καρδία λαοῦ μου.

Τὰς αἰτίας ἐνθάδε φησὶ, τοῦ μήτε τροφῆς ἐμπίπλασθαι, μήτε μὴν ἔτι κατευθύνεσθαι τοὺς ἱερουργούς. ἐπειδὴ γὰρ ἀπῴχοντο, φησὶ, καὶ αὐτοὶ τοῦ κυρίου, καὶ συναπώλισθον τοῖς παιδευομένοις οἱ παιδευταὶ, τοῖς ὑπὸ χεῖρα καὶ ἐξουσίαν οἱ καθηγεῖσθαι λαχόντες, τοιγαροῦν δικαίως ὑπὸ θείαν ἔσονται μῆνιν, καὶ δίκας ὑφέξουσι τῶν ἀκαταλήκτως διεσφαλμένων. τετηρήκασι γὰρ πορνείαν, τουτέστι, σώζεσθαι πεφροντίκασιν τοῖς ὑπὸ χεῖρα τὴν πλάνησιν, καίτοι μᾶλλον αὐτὴν ἐκ μέσου διαρρίπτειν, καὶ ἀφανίζειν ὀφείλοντες. διδασκάλων γὰρ νῆψις, τὸ λαοῖς ἀδικοῦν ἐκ μέσου ποιεῖσθαι διὰ σπουδῆς, καὶ τὸ Θεῷ στυγητὸν ἀμελητὶ καταστρέφειν. εἰ δὲ δὴ τοῦτο δρᾷν οὐκ ἀνεχόμενοι, μένειν ὥσπερ, καὶ σώζεσθαι τὰ πλανήσεως ἔργα συγχωροῦσιν αὐτοῖς, μᾶλλον δὲ καὶ συνισχύουσιν ἐκ τῆς ἐναντίας, τὸ τηνικάδε δὴ πάντως οἶνον ὥσπερ τι, καὶ μέθυσμα καὶ ὁ τῶν παιδαγωγουμένων εἰσδέξεται νοῦς. πόθεν γὰρ, ἢ πῶς ἂν ἔχοιεν νήφειν οἱ μαθηταὶ, καὶ διανοίγνυσθαι δύνασθαι τῆς διανοίας τὸν ὀφθαλμὸν πρὸς τὸν ἀληθῶς, καὶ φύσει Θεὸν, εἴπερ αὐτοὺς οἱ παιδαγωγοὶ, καὶ τῶν συμφερόντων εἰσηγηταὶ καὶ προσεπιπαιδεύουσιν ἔτι πρὸς τὸ πλανᾶσθαι δεῖν; καὶ τοῦτο, ἄρ᾽ ἐστὶ, τὸ δι᾽ ἑτέρου προφήτου σαφῶς εἰρημένον. Οἱ ἱερεῖς οὐκ εἶπον, ποῦ ἐστι κύριος; καὶ οἱ ἀντεχόμενοι τοῦ νόμου μου, οὐκ ἠπίσταντό με. καὶ οἱ ποιμένες ἠσέβησαν εἰς ἐμέ. καὶ οἱ προφῆται προεφήτευον τῇ Βάαλ. καὶ πάλιν. οἱ υἱοί μου, καὶ τὰ πρόβατά μου οὐκ εἰσίν, οὐκ ἔστι τόπος τῆς σκηνῆς μου, τόπος τῶν δέρρεών μου. ὅτι οἱ ποιμένες ἠφρονεύσαντο, καὶ τὸν κύριον οὐκ ἐξεζήτησαν. διὰ τοῦτο οὐκ ἐνόησε πᾶσα ἡ νομὴ, καὶ διεσκορπίσθησαν.

Ἐν συμβόλοις ἐπηρώτων, καὶ ἐν ῥάβδοις αὐτῶν ἀπήγγελον αὐτῷ.

Τίνα τρόπον καταλελοίπασι μὲν τὸν κύριον, τετηρήκασι δὲ τὴν πορνείαν, καθίστησιν ἐναργές. συνεθελητὴν γὰρ τοῖς πλανωμένοις ἀποφαίνει τὸν παιδευτήν. καὶ οὓς ἦν εἰκὸς, μᾶλλον δὲ ἤδη καὶ ἀναγκαῖον τοῖς θείοις ἕπεσθαι νόμοις, καὶ ἀποκομίζειν εἰς τοῦτο τοὺς ὑπεζευγμένους, τούτους, ὡς ἔφην, τὰ τῆς πλάνης πληροῦντας ἐγκλήματα δείκνυσιν ἐναργῶς. ἦσαν μὲν γὰρ πρὸς αὐτοὺς τινες, μαντεύεσθαι ἐθέλοντες, φησὶ, ἤτοι τὰ ἐσόμενα τυχὸν,

A *Quia Dominum dereliquerunt, vt custodirent fornicationem, & vinum, & quod inebriare potest suscepit cor populi mei.*

XLIII. Hic exponit causas, quare neque alimento repleantur sacerdotes, neque amplius dirigantur. Quoniam enim & ipsi à Domino discesserunt, inquit, & magistri cum discipulis, cum subditis penes quos potestas, & qui aliorum duces erant præcipites B fuerunt, idcirco diuinam iram iustè subibunt, & quæ sine fine peccauerunt, eorum pœnas sustinebunt. [Custodierunt enim fornicationem,] hoc est, effecerunt, vt quibus præerant, in errore manerent: tametsi potius eum abiicere, & exterminare debebant. Magistrorum enim vigilantiæ est, studiosè è medio remouere, quod populo obest; & quod Deus odit, sine mora tollere. Quod si facere abhorrentes, manere quodam- C modo, & retineri opera erroris permittunt: imò contrà potius confirmant, tunc & mens eorum qui erudiuntur, tanquam vinum, & inebriamentum omnino suscipiet. Vnde enim, aut quomodo vigilabunt discipuli, mentisque oculum ad verè, & naturà Deum aperient, si eos pædagogi, & conducibilium doctores adhuc ad errorem corroborant? Et hoc est, ni fallor, quod apud alium Prophetam legimus, [Sacerdotes non D dixerunt, vbi est Dominus? & qui adhærebant legi meæ, non crediderunt in me, & pastores impie egerunt in me, & Prophetæ prophetabant Baal.] Et rursum, [filii mei, & oues meæ non sunt, non est locus tentorii mei, locus pellium mearum; quia pastores stultè egerunt, & Dominum non exquisierunt. Propter hoc non intellexit omnis grex, & dispersi sunt.]

In symbolis interrogabant, & in E *virgis suis annunciabant ei.*

XLIV. Quonam modo Dominum reliquerint, fornicationem autem custodierint, manifestè ostendit. Institutorem enim cum seductis conspirasse docet. Et quos consentaneum, vel potius necessarium erat, diuinas leges sequi, & eò subiectos adducere, hos, vt dixi, seductionis piacula committere planum facit. Ierant enim apud eos quidam, inquit, euentura fortasse,

aut sibi futura volentes cognoscere, & in quæ tempora, aut rerum statum deuenire possent. Illi verò ad se adeuntibus non iam, vt à Deo huiusmodi exquirerent, impiè suadebant: sed in symbolis interrogabant, hoc est, per signa quædam, & obseruationes ab impuris spiritibus discere conabantur: sicut & Balaam aliquando aduersum Israel vaticinium tentabat, id enim facere Balac filius Beor iubebat. [Extrue, inquit, mihi hic septem aras, & macta mihi septem vitulos, & septem arietes, & captabo augurium.] Aut enim fruges è sacris focis exilientes considerabant, quò, & quomodo prosilirent: aut palpitationes iecinoris speculabantur miseri: aut certè volatus auium curiosè obseruabant. Auspicia porrò, & diuinatoria, & huiuscemodi mala, crimina impietatis sunt, & ex intimis idololatriæ visceribus promanant. [Et in virgis suis annuntiabant ei.] Venientibus ad se Israelitis, inquit, & aliquid suarum rerum nosse studentibus, non modò in symbolis, sed etiam in virgis ipsorum annuntiabant eis. Est hic alter fallaciæ modus, diuinatio per virgas, & inuentum ni fallor Chaldaicæ curiositatis. Sic enim contra Hierusalem diuinabat Nabuchodonosor, sicut & diuinus Propheta Ezechiel testatur. Duas enim virgas statuentes, deinde arcanis quibusdam verbis eas incantantes, vt agente diabolo prociderent, & cadentes rursum obseruabant, vtrum prorsum, an retrorsum, in dextrum, an in sinistrum ferrentur. Sic deinceps quod illis placebat accedentibus nuntiabant. Hoc sibi vult, quod ait, [in virgis annuntiabant.] Verè igitur indignissimum, quod aliorum magistri, & qui ad Deum cæteros adducere poterant, etiam abducebant, & vt ait Propheta, [insaniam in domo Dei confixerunt.] Insaniam enim ementitum vaticinium appellat. Simulant enim qui istis dant operam, nec scire se amplius vbi sint. Insanire enim eos, & diuino furore percitos, vt Deos plenos quidam dictitabant. Ignorabant quippe seductorum cor immundorum spirituum velut domicilium quoddam, & speluncam esse.

Num. 23.

Ezech. 21.

Osee 4.

Spiritu fornicationis seducti sunt, & fornicati sunt à Deo ipsorum. Super vertices montium sacrificabant,

A ἤγουν τὰ καθ' ἑαυτούς, καὶ ἐν οἷς ἂν εἶεν καιροῖς ἢ πράγμασιν· οἱ δὲ τοὺς προσιόντας αὐτοῖς οὐκέτι παρὰ Θεοῦ τὰ τοιάδε βούλεσθαι ζητεῖν δυσσεβοῦντες ἀνέπειθον, ἀλλ' ἐν συμβόλοις ἐπηρώτων, τουτέστι, διά σημείων τινῶν, καὶ ἐπιτηρήσεων παρὰ τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων μανθάνειν ἐζήτουν. καθάπερ ἀμέλει καὶ Βαλαὰμ καταμαντεύεσθαί ποτε τῶν ἐξ Ἰσραὴλ ἐπεχείρει. τοῦτο γὰρ ἐκέλευε δρᾶν Βαλὰκ υἱὸς Βεώρ. ὁ δὲ, ποίησόν μοι, φησὶν, ὧδε ἑπτὰ βωμοὺς, B καὶ σφάξον μοι ἑπτὰ μόσχους, καὶ ἑπτὰ κριοὺς, καὶ πορεύσομαι κατέναντι τῶν οἰωνῶν. ἢ γὰρ τοὺς καρποὺς τοὺς ἐκ τῶν θυσιῶν ἀναθρώσκοντας κατασκέπτονται, ὅπη τε καὶ ὅπως, ὑψοῦ τε καὶ ἄνω διάττουσιν· ἢ τοὺς ἐν ἥπατι σφαδασμοὺς περιαθροῦσιν οἱ δείλαιοι· ἤγουν τὰς ἐξ οἰωνῶν περιεργάζονται πτήσεις. οἰωνοσκοπίαι δὲ, καὶ μαντικὴ, καὶ τοιάδε τῶν κακῶν τῆς εἰς λῆξιν ἡκούσης δυσσεβείας ἐγκλήματα, καὶ ἐν τοῖς κατωτάτοις τῆς εἰδωλολατρείας ἔρχονται μυχοῖς. C καὶ ἐν ῥάβδοις αὐτῶν ἀπήγγελον αὐτῷ. ἀφικνουμένοις, φησὶ, πρὸς αὐτοὺς τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, καί τι τῶν ἰδίων εἰδέναι σπουδάζουσιν, οὐχὶ μόνον ἐν συμβόλοις, ἀλλὰ καὶ ἐν ῥάβδοις αὐτῶν ἀπήγγελον αὐτοῖς. τρόπος δὲ ἐστὶ ἀπάτης ἕτερος. ῥαβδομαντεία τὸ χρῆμα, καὶ εὕρεμά που τάχα τῆς Χαλδαίων περιεργίας. κατεμαντεύετο γὰρ οὕτως τῆς Ἱερουσαλὴμ Ναβουχοδονόσορ, καθὰ καὶ ὁ θεσπέσιος προφήτης φησὶν Ἰεζεκιήλ. δύο γὰρ ἱστάντες ῥάβδους, εἶτα τινὰ τῶν ἀπορρήτων αὐταῖς κατεπᾴ- D δοντες, καταλίνεσθαι παρεσκεύαζον ταῖς τῶν δαιμονίων ἐνεργείαις. καὶ πεσούσας ἐπετήρουν ὅποι φέροιντο πάλιν, πότερον εὐθὺ ἢ κατόπιν, εἰς δεξιὸν ἢ εἰς εὐώνυμον. οὕτω τε λοιπὸν τὸ δοκοῦν τοῖς προσιοῦσιν ἀπήγγελον. τοῦτο ἐστὶ τὸ, ἐν ῥάβδοις ἀπήγγελον. πάνδεινον οὖν ἀληθῶς, ὅτι τῶν ἄλλων οἱ παιδαγωγοὶ, καὶ πρὸς τὸν τοῦ Θεοῦ φίλον ἀποκομίζειν οἷοί τε, καὶ πλανᾶσθαι παρεσκεύαζον, καὶ ἣ φησὶν ὁ προφήτης, μανίαν ἐν οἴκῳ κυρίου κα- E τέπηξαν. μανίαν γάρ φησι τὴν ψευδομαντείαν. ὑποκρίνονται γὰρ οἱ τοιοῦτοι δρᾶν εἰωθότες, μὴ δ' εἰδέναι λοιπὸν, ὅποι ποτ' εἰσί. μαίνεσθαι γὰρ αὐτοὺς, καὶ ἐνθουσιᾶν ἔφασκόν τινες, ὡς θείου πεπληρωμένους. οὐ γὰρ ᾔδεσαν ὅτι τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων οἶκος ὥσπερ τις, καὶ σπήλαιον ἡ τῶν πλανωμένων ἐστὶ καρδία.

Πνεύματι πορνείας ἐπλανήθησαν, καὶ ἐξεπόρνευσαν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ αὐτῶν. ἐπὶ τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων ἐθυσίαζον,

καὶ ἐπὶ τοὺς βουνοὺς ἔθυον ὑποκάτω δρυὸς, καὶ λεύκης, καὶ δένδρου συσκιάζοντος, ὅτι καλὸν σκέπη.

Ὅτι μὴ δίχα πνευμάτων τῶν ἀκαθάρτων, καὶ πονηρῶν τὰ τοιάδε πράττεται, διδάσκει σαφῶς. ἅπαν γὰρ εἶδος φαυλότητος, παρ' ἐκείνων ἐστί. καὶ τῶν αἰσχίστων οὐδὲν ἀνεπιτήδευτον, τοῖς τὰ αὐτοῖς δοκοῦντα πληροῦν ἠρημένοις. πεπλάνηνται τοίνυν, φησὶ, πνεύματι πορνείας, καὶ ὡς ἀποτάτω γεγόνασι τοῦ Θεοῦ. φιλήδονοί τε ὑπάρχοντες, καὶ φιλοσαρκίας ἀφορμὴν τὰ τῆς εἰδωλολατρείας ἔργα ποιούμενοι. ἔθυον γὰρ, βουνούς τε, καὶ ὄρη καταλαμβάνοντες, καὶ γηΐνοις ὑψώμασι τῶν δαιμονίων χαμαιῤῥιφεῖς θεραπεύοντες. εἶτα βωμοὺς ὑποκάτω δρυὸς, καὶ λεύκης ἐγείροντες, προσῆγον σπονδὰς, νύμφαις, τάχα που ταῖς ἁμαδρυάσι, κατὰ τοὺς Ἑλλήνων μύθους, τιμὰς ἀποπέμποντες. φασὶ γὰρ οἱ τῶν Ἑλλήνων ποιηταὶ, καὶ λογάδες, καὶ φυτῶν, καὶ ξύλων ἐρᾶν τοὺς ἀκαθάρτους δαίμονας, ἃ νύμφας ὠνόμαζον, κατὰ τὸ αὐτοῖς οὐκ οἶδ' ὅπως δοκοῦν. ἐδόκει τοίνυν αὐτοῖς ἀποδέχεσθαι, φησὶ, τὰς σκιὰς, καὶ ὑπὸ τοῖς εὐανθεστάτοις θρύπτεσθαι δρυμοῖς· ἐπαινεῖν τε, καὶ λέγειν, ὅτι καλὸν σκέπη. οὐκοῦν ὁ φιλήδονος οὐκ ἂν γένοιτο καὶ φιλόθεος. καὶ μαρτυρήσει λέγων ὁ Παῦλος περί τινων, ὅτι φιλήδονοι μᾶλλον εἰσὶν, ἢ φιλόθεοι. μακάριοι δὴ οὖν οἱ πενθοῦντες νῦν, καθά φησιν ὁ Σωτὴρ, καὶ τὸ ταλαιπαθὲς εἰς πόνους τοὺς ἐπωφελεῖς τιμᾶν, ὅτι μάλιστα καὶ ἀγαπᾶν.

Διὰ τοῦτο ἐκπορνεύσουσιν αἱ θυγατέρες ὑμῶν, καὶ αἱ νύμφαι ὑμῶν μοιχεύσουσι. καὶ οὐ μὴ ἐπισκέψομαι ἐπὶ τὰς θυγατέρας ὑμῶν ὅταν πορνεύσωσι, καὶ ἐπὶ τὰς νύμφας ὑμῶν ὅταν μοιχεύσωσι· ὅτι αὐτοὶ μετὰ τῶν πορνῶν συνανεφύροντο, καὶ μετὰ τῶν τετελεσμένων ἔθυον.

Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶν, ἀξιάγαστον ὑμῖν εἶναι δοκεῖ τὸ ὑπὸ φυτοῖς θρύπτεσθαι, καὶ σκιαῖς, καὶ ἡδονὴν πεποίησθε τὸ λυποῦν ἐμὲ, τὴν ἐπάρατον δηλονότι πλάνην, καὶ ἀκαθαρσίαν· ταύτῃ τοι πορνεύσουσι μὲν ὑμῶν αἱ θυγατέρες· αἱ δὲ νύμφαι, τουτέστιν, αἱ τῶν υἱῶν γαμεταὶ, μοιχευθήσονται. κἂν εἰ ταῦτα γένοιτο, φησὶν, ἠρεμήσω κἀγὼ, καὶ οὐκ ἐπισκέψομαι. ἔοικε δὲ διὰ τούτων τὰ ἐκ τοῦ πολέμου προκαταγγέλλειν κατὰ τῶν ἡμαρτηκότων ἐσόμενα βλάβη, καὶ τὰ ταῖς αἰχμαλωσίαις ἑπόμενα. οἱ γὰρ ἅπαξ ἑλόντες, καὶ νενικηκότες, πράττουσιν εἰς τοὺς ἁλόντας τὸ δοκοῦν,

A *& super colles immolabant subter quercum, & populum, & arborem umbrosam, quia bonum umbraculum.*

XLV. Non sine impuris, & malignis spiritibus talia fieri, perspicuè docet. Omne etenim genus sceleris & ab ipsis proficiscitur, & nihil turpissimarum rerum non consectantur, qui eorum voluntati obtemperare decreuerunt. Inquit ergo, [seducti sunt spiritu fornicationis,] B & à Deo longissimè separati sunt, voluptatis amantes, & in operibus idololatricis carnis demulcendæ commoditatem quæritantes. Sacrificabant enim, colles & montes conscendentes, & terrenis celsitudinibus dæmonas sub terram detrusos venerantes. Deinde aris sub quercu, & populo excitatis, operabantur, nymphis, forsitan Hamadryadibus secundùm figmenta Græcorum, honorem istum sacrantes. Scribunt enim illorum poëtæ præcipui, & stirpes, & ligna C amari ab impuris dæmonibus, quæ ipsis nescio quo modo nymphas nominare complacuit. Visum igitur illis, inquit, sectari vmbras, & in virentissimis saltibus delicijs eneruari, laudantésque dicere, [quia bonum vmbraculum.] Itaque amans voluptatis non poterit esse amans Dei. Testimonium feret Paulus, dicens de quibusdam, [esse voluptatum amatores magis quàm Dei.] (2.Tim.3.) Beati ergo qui modò lugent, vt dicit Saluator, & patientia in laboriD bus vtilibus suspicienda magnoperè ac diligenda est.

Propterea fornicabuntur filiæ vestræ, & sponsæ vestræ mœchabuntur. Et non visitabo super filias vestras cùm fornicatæ fuerint, & super sponsas vestras, cum adulteratæ fuerint: quoniam ipsi cum meretricibus commiscebantur, & cum initiatis immolabant.

E XLVI. Quia enim, inquit, eximium quiddam videtur, sub arbore, & vmbris emolliri atq. dissolui, & voluptati duxistis quod mihi displicet, execrabilem videlicet seductionē, & immunditiam: propterea fornicabuntur filiæ vestræ: sponsæ autē, hoc est, filiorum vxores, adulteria perpetrabunt. Et cum hæc cōtigerint, quiescam & ego, nec visitabo. Videtur sanè per hæc clades belli, & incōmoda captiuitatis peccatoribus euētura prænūtiare. Qui enim semel alios expugnarunt, viceruntq. in captos cōsulunt vt lubet,

potestate impotenter vtentes, & impetu incastigabili quiduis tandem sibi iucundum aggredientes: & neque legis rationem ducentes: neque quid consentaneum, aut decens sit cogitare sustinentes: velut indurati autem, & animo perquam truces, parcere miseris omnimodis dedignantur. Liberos igitur hostibus ad contumeliam, & spurcitiem fornicationis expositum iri liquidò indicat.

Qui volet, etiam alio sensu locum hunc intelliget. Visitat enim vniuersorum Deus quos honorare, & diligere voluerit. Etsi ad ignauiam detortos viderit, nefandaque molientes, leniter increpitos ad salutaria denuo impellit. Proinde diuinus Paulus ad eos, qui ad vitam laudabilem vocati sunt. [Si disciplinam sustinetis, tanquam filiis vobis offert se Deus. Quis enim filius, quem non corrigit pater?] Attestatur idem sapientissimus Parœmiastes, [quem enim diligit Dominus, castigat: flagellat autem omnem filium quem recipit.] Quare quos castigat, etiam visitatione vt bonos, & dilectos dignatur. A quibus autem est maiorem in modum offensus, eos neutiquā aspicit, tantum non dicens, [non noui vos.] Nam vt scriptum est, [oculi Domini super iustos.] Ergo, si peccauerint, inquit, non visitabo, hoc est, non mihi curæ erit, non conuertar ad eos, vilipendam illos. Quam ob causam? Etenim vos ipsi, inquit, qui in numero & ordine patrum estis, tantum abest vt huiusmodi in vobis ipsis, liberisque vestris, quamuis extremè sint improbi, reprehendere velitis, vt cum meretricibus commisceamini. Immolastis enim cum initiatis. Meretrices propriè sacrificas Beelphegor nominat. Est autem Beelphegor qui nuncupatur Priapus. Tam execrabilem turpitudinē colentes, congruenter meretrices fuerunt. Initiatos porrò vocat hieromystas Beelphegor, qui nō sustinerēt esse quod erant: sed potius in animos muliebres immigrarent, verbis & moribus nefarie emolliti, quos nonnulli effœminatos, & molles appellant, qui cum fœmineis vlulatibus, & cymbalis circumcursantes, faces** sacra docere simulabant, pudēda Beelphegor ludicra obeuntes. Sacrificabant igitur cum initiatis, inquit, hoc est, initiati erant illorum mysteriis, & cum adeo corruptis hominibus Beelphegor sacrificia factitabant.

Hebr. 12.

Prou. 3.

Matth. 7.
Psal. 33.

A ἀχαλίνοις ἐξουσίαις χρώμενοι, καὶ ἀεὶ ἐπιπλήκτοις ὁρμαῖς πρὸς τὸ μὴ ὁποιονοῦν τῶν αὐτοῖς καθ' ἡδονὴν ἐρχόμενοι, καὶ οὔτε νόμον ὑπολογιζόμενοι, οὔτε τὸ εἰκὸς, ἢ πρέπον ἐννοεῖν ἀνεχόμενοι. ἀπεσκληκότες δὲ ὥσπερ, καὶ πολὺ βλέποντα πρὸς ἀνήμερον ἔχοντες νοῦν, οὐδεμιᾶς ἀξιοῦσι φειδοῦς τοὺς ἀθλίως πεπραγότας. ὅτι τοίνυν προκείσονται τοῖς ἐχθροῖς εἰς ὕβριν καὶ αἰσχρουργίαν τῶν πεπορνευκότων τὰ παιδία καταμεμήνυκεν ἐναργῶς.

B Εἰ δὲ δή τις ἕλοιτο, καὶ καθ' ἕτερον νοήσει τρόπον. ἐπισκέπτεται μὲν γὰρ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, οὓς ἂν βούλοιτο τιμᾶν τε, καὶ ἀγαπᾶν. κἂν εἰς τὸ ῥάθυμον ἴδῃ παρενηνεγμένους, καὶ δρᾶν ἐθέλοντας ἃ μὴ θέμις, ἐπιτιμᾷ συμμέτρως, παλινδρομεῖν ἀναπείθων ἐπὶ τὸ ἄμεινον. τοιγάρτοι φησὶν ὁ θεσπέσιος Παῦλος τοῖς εἰς εὐδόκιμον κεκλημένοις ζωήν· εἰ παιδείαν ὑπομένετε, ὡς υἱοῖς ὑμῖν προσφέρεται ὁ Θεός. τίς γάρ ἐστιν υἱὸς, ὃν οὐ παιδεύει πατήρ; ὁ δέ γε σοφώτατος παροιμιαστὴς διαμαρτύρεται καί φησι, ὃν C γὰρ ἀγαπᾷ κύριος, παιδεύει· μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν, ὃν παραδέχεται. οὐκοῦν οὓς παιδεύει, καὶ ἐποπτείας ἀξιοῖ, ὡς ἀγαθοὺς, καὶ ἠγαπημένους. ἐφορᾷ δὲ οὐδαμῶς τοὺς σφόδρα προσκεκρουκότας, μονονουχὶ δὲ λέγων, οὐκ οἶδα ὑμᾶς. ὀφθαλμοὶ γὰρ κυρίου, ἐπὶ δικαίους, καθὰ γέγραπται. οὐκοῦν κἂν πλημμελῶσι, φησὶν, οὐκ ἐπισκέψομαι, τουτέστιν, οὐ φροντιῶ, οὐκ ἐπιστρέψω πρὸς ἐμαυτὸν, οὐδενὸς ἀξίους ἡγήσομαι. Διὰ ποίαν αἰτίαν; καὶ γὰρ ὑμεῖς αὐτοὶ, φησὶν, οἱ ἐν τάξει πατέρων, τοσοῦτον D ἀφεστήκατε τοῦ θέλειν ἐπιτιμᾶν ἑαυτοῖς τε, καὶ τοῖς ἐξ ὑμῶν, κἂν εἴ τις ἐσχάτοις μεταποιοῖντο φαυλότητος, ὡς συναναφύρεσθαι πόρναις· συντεθύκατε γὰρ τοῖς τετελεσμένοις. πόρνας δέ φησιν ἰδικῶς τὰς τοῦ Βεελφεγὼρ ἱερείας. Βεελφεγὼρ δέ ἐστιν, ὁ καλούμενος Πρίαπος. αἱ δὲ τὸ οὕτως αἰσχρὸν τιμῶσαι βδέλυγμα, πόρναι λοιπὸν ὁμολογουμένως. τετελεσμένους δὲ ὀνομάζει πάλιν, τοὺς ἱερομύστας τοῦ Βεελφεγὼρ, ἄνδρες δὲ ἦσαν οὗτοι· μὴ δὲ οὐκ ἀνεχόμενοι E τοῦθ' ὅπερ εἰσὶ, μεταφοιτῶντες δὲ μᾶλλον εἰς φρόνημα τὸ θηλυπρεπὲς, λόγοις τε, καὶ τρόποις ἀνοσίως μαλακιζόμενοι. θηλυδρίας δὲ, καὶ μαλθακώνας τοὺς τοιούτους ἀποκαλοῦσί τινες, οἳ γυναικείαις ὀλολυγαῖς, καὶ κυμβάλοις χρώμενοι, περιθέοντες τινὰς δᾷδας * * μυσταγωγεῖν ὑπεκρίνοντο, τὰ τοῦ Βεελφεγὼρ αἰσχρὰ πληροῦντες τὰ παίγνια. ἔθυον τοίνυν, φησὶ, μετὰ τῶν τετελεσμένων· τουτέστι, μεμύηντο τὰ ἐκείνων, καὶ ὁμοῦ τοῖς οὕτω κατεφθαρμένοις προσῆγον θυσίας τῷ Βεελφεγώρ.

Καὶ ὁ λαὸς ὁ συνιὼν συνεπλέκετο μετὰ πόρνης. A

Μεταχομίζει τὸν λόγον ἐπὶ τὸν Ἰούδαν, τουτέστι, τοὺς ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ Βενιαμὶν, οἱ τὴν Ἱερουσαλὴμ οἰκοῦντες ἔτι, καὶ τὸ θεῖον ἔχοντες θυσιαστήριον (συνειστήκει γὰρ ὁ ναὸς) τὰ Μωσέως ἐντάλματα τηρεῖν ἔφασκον, καὶ τὴν διὰ τοῦ νόμου σύνεσιν ἔχειν. ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ λελατρεύκασι τῇ Ἀστάρτῃ, προσοχθίσματι Σιδωνίων. Ἀστάρτην δὲ εἶναί φασι τὴν παρ' Ἕλλησιν, οὐκ οἶδ' ὅπως, ὀνομαζομένην B Ἀφροδίτην. ἑστήκει δὲ τὸ ἄγαλμα γυμνὸν, καὶ ὡς ἐν εἴδει πόρνης, ἀσχημόνως ἀπογυμνοῦν τοῖς ἁπάντων ὀφθαλμοῖς καὶ τὰ ἀπόῤῥητα τοῦ σώματος μέρη. Οὐκοῦν οὐ μόνος, φησὶν, ὁ Ἰσραὴλ, καίτοι πλείστην ὅσην ἀβουλίαν νοσήσας, συνανεφύρετο πόρναις, καὶ μετὰ τῶν τετελεσμένων ἔθυεν· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ λαὸς ὁ συνιὼν, τουτέστιν, ὁ τὴν ἐκ νόμου σύνεσιν ἔτι σώζειν ὑποκρινόμενος συνανεπλέκετο πόρνῃ. προσκεχωρήκασι γὰρ, ὡς ἔφην, τῇ Ἀστάρτῃ. Σολομὼν γὰρ αὐτῇ τέμενος ἀνεδείματο, C μαχλώσῃ τε, καὶ ἀλλοφύλῳ γυναικὶ τὰ κεχαρισμένα πληρῶν.

Σὺ δὲ Ἰσραὴλ μὴ ἀγνόει, καὶ Ἰούδα μὴ εἰσπορεύεσθε εἰς Γάλγαλα, καὶ μὴ ἀναβαίνετε εἰς τὸν οἶκον τῆς ἀδικίας, καὶ μὴ ὀμνύετε ζῶντα κύριον.

Ἔφην ἤδη πλειστάκις, ὅτι τὰς μὲν δέκα φυλὰς, τὰς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, τῶν προφητῶν οἱ λόγοι καλοῦσιν Ἰσραήλ· Ἰούδαν γεμὴν καὶ Βενιαμὶν ἔσθ' ὅτε τὰς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις δύο φυλὰς, τὴν τοῦ D Ἰούδα φημὶ, καὶ τοῦ Βενιαμίν. γέγονε τοίνυν περὶ ἀμφοῖν εἰς τὸ παρὸν ὁ λόγος, καὶ τὴν ἑκατέρας πληθύος ἀπελέγχει νόσον. θέα γὰρ ὅπως κατονειδίζει τὸν Ἰσραὴλ, ὡς ἀσύνετον κομιδῇ, καὶ ὀλιγογνώμονα, ταύτῃ τοι γεγονότα καὶ ἀποστάτην. Εἴπερ ἀσυνεσίας ἔγκλημα νοοῖτ' ἂν εἰκότως, τὸ ταῖς τῶν εἰδώλων λατρείαις προσκεῖσθαι φιλεῖν, καὶ τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης ἀπονοσφίζεσθαι. σημαίνει δὲ οὖν ἐνθάδε τὸ, μὴ ἀγνόει, τὸ, μὴ ἴσθι μωρὸς, μηδὲ τῆς E εἰς λῆξιν ἡκούσης ἀσυνεσίας ἔμπλεως. ἐντρέπει δὲ πάλιν καὶ τοὺς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, τουτέστι τὸν Ἰούδαν, ὡς ὑποκριτὴν, καὶ ἀνοσίως ὑβρίζοντα, διά γε τοῦ βαίνειν ἐπ' ἄμφω, μᾶλλον δὲ χωλαίνειν ἐπ' ἀμφοτέραις ταῖς ἰγνύαις, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. ἐπλάττετο μὲν γὰρ ἐπιτηδεύειν τε, καὶ ἀγαπᾶν τὴν εἰς Θεὸν εὐσέβειαν, καὶ τὰς κατὰ νόμον θυσίας ἐτέλει. ἀπήλλακτο δὲ οὐδαμῶς τοῦ καὶ αὐτοῖς ἐπείγεσθαι τοῖς δαιμονίοις προσκυνεῖν,

Et populus ille intelligens adhærebat meretrici.

XLVII. Sermonem ad Iudam deriuat, hoc est, ad tribum Iuda, & Beniamin, qui adhuc Hierusalem habitantes, & sacrosanctum altare habentes (stabat enim templum) Mosis præcepta seruare, & intelligentiam legis habere se profitebantur. Verùm & ipsi diuinis honoribus Astarten, scandalum Sidoniorum coluerunt. Astarten autē esse aiunt apud Græcos, nescio quare, Aphroditen (Venerem) nominatam. Stabat nudum simulacrum, forma scorti, partes illas corporis ab aspectu remouendas, minimè tectas omnium oculis turpiter exhibens. Quam ob rem, non solùm Israel, inquit, quamuis morbo amētiæ affectus maximè, cum meretricibus miscebatur, & cum initiatis sacrificabat: sed & ipso populus intelligēs, hoc est, qui prudentiam legalem adhuc præ se ferebat, meretrici adhęsitabat. Adorauerunt enim, vt dixi, Astarten. Salomon enim libidinosæ, & peregrinæ mulieri gratum faciens, delubrum ei construxit. 3.Reg.11.

Tu autem Israel ne ignores, & Iuda ne ingrediamini in Galgala, & ne ascendatis in domum iniquitatis, & ne iuretis viuentem Dominum.

XLVIII. Dixi iam toties, decem tribus in Samaria à Prophetis nominari Israel: Iudam verò, & nonnunquam Beniamin, duas tribus in Hierusalem, Iudæ puta, & Beniamin. Loquitur in præsens de ambobus, & vtriusque multitudinis morbum increpat. Vide enim quomodo Israelem vt perquam insipientem, & mentis inopem, & ea propter etiam desertorem factum vituperet: siquidem insipientiæ crimen reputari æquum est, cultibus idolorum frequentandis delectari, & à charitate in Deum separari. Significat ergo hoc loco, *ne ignores*, ne sis fatuus, néue extrema insipientia plenus. Pudefacit deinde habitantes Hierusalem, nempe Iudam, vt simulatorem, & impiè iniuriosum, quod ambobus incedat: imo quòd ambobus poplitibus iuxta verbum Prophetæ claudicet. Fingebat enim studium, & amorem religionis erga Deum, & sacrificia legibus instituta celebrabat, sed neutiquam adhuc ad dæmones ipsos adorandos properare desinebat, 3.Reg.18.

etsi id non adeò palam, verùm occultè, & latenter. Quare beatus Propheta Ezechiel perfodere parietem iussus est; quo facto vidit omnia idola Israel depicta in parietibus. Et ad ipsum vniuersorum Deus; [Vidisti fili hominis quid seniores domus Israel faciant hic? vnusquisque eorum in cubiculo abscondito eorum. Quia dixerunt, dereliquit Dominus, non videt Dominus terram.] Ait item Propheta, se aspexisse mulieres quoque sedentes, & plangentes Thammuz, qui Græcorum lingua est Adonis. Perspice igitur, quo pacto, quamuis diuinum templum venerabundi obirent, & cultum diuinum secundum legem sibi proprium, & peculiarem esse simularent, nihilominus clandestinè cultibus absurdis, & diabolicis, & Deo inuisis se diuidebant. Quocirca *tu Israel*, qui omnino deflexisti: de via *ne ignores*, inquit. Id est, abstine ab imperitia: desiste ab hac tam vana, & profana voluntate; admitte prudentiam legi, & Prophetis, siue Christo, & euangelio consentaneam. [Et Iuda ne ingrediemini in Galgala, & in domum iniquitatis ne ascendite, & ne iurate viuentem dominum.] Haud enim decorum est per Deum iurare, atque in lingua habere viuentem Dominum, & interim addictum esse idolis, & vitulos inanimos adorare. Constituit quippe Hieroboam vnum in Bethel, alterum in Dan. Non sinit igitur pietatem erga Deum fingere per pronuntiationē nominis Domini, & nihilominus ad idololatrias cum ratione pugnantes auferri, in Galgala, & in domum iniquitatis ascendentes. Domum iniquitatis vocat Bethel. Quare? redditur enim Bethel Domus Dei. Sed domus idoli facta est, cum aliqua iniuria & rei, & cognominis: domus namque Dei, domus idoli euasit, vt dixi. Itaque alicubi per os Hieremię de populo Israel ait, [quid dilecta in domo mea fecit abominationem?] Dixerit porrò iure vniuersorum Deus super iis qui sunt de tribu Iuda, & Beniamin, [appropinquat mihi populus hic labiis, cor autem eorum longe est à me.

Ezech. 8. — 3. Reg. 12. — Hier. 11. — Esai. 29.

Quoniam sicut vacca œstro concitatus est Israel. Nunc pascet eos Dominus vt agnum in spatioso.

XLIX. Sapienter quidam sanctorū ad persequendam vtilitatē nostrā nos deducit,

A εἰ καὶ μὴ λίαν ἀναφανδὸν, ἀλλ' οὕτω κεκρυμμένως, καὶ λεληθότως. καί τοι γοῦν ὁ μακάριος προφήτης Ἰεζεκιὴλ ὀρύττειν ἐν τῷ τοίχῳ προσετάττετο. εἶτα τεθέαται πάντα τὰ εἴδωλα οἴκου Ἰσραὴλ διαγεγραμμένα ἐπὶ τὸν τοῖχον. καὶ πρὸς αὐτὸν ὁ τῶν ὅλων Θεός. ἑώρακας υἱὲ ἀνθρώπου, ἃ οἱ πρεσβύτεροι οἴκου Ἰσραὴλ ποιοῦσιν ὧδε; ἕκαστος ἐν τῷ κοιτῶνι τῷ κρυπτῷ αὐτῶν. Διότι εἶπον, ἐγκαταλέλοιπε κύριος, οὐκ ἐφορᾷ κύριος τὴν γῆν. τεθεᾶσθαι δέ φησιν ὁ προφήτης καὶ γυναῖκας καθημένας, καὶ θρηνούσας τὸν Θαμμοὺζ, ὅς ἐστιν Ἄδωνις τῇ Ἑλλήνων φωνῇ. ἄθρει δὴ οὖν, ὅπως καίτοι τὸν θεῖον περιέποντες ναὸν, καὶ τῆς κατὰ νόμον λατρείας μεταποιεῖσθαι προσποιούμενοι, λεληθότως κατεμερίζοντο πρὸς λατρείας τὰς ἀλλοκότους, καὶ δαιμονιώδεις, καὶ Θεῷ κατεσυγνωσμένας. οὐκοῦν σὺ μὲν Ἰσραὴλ ὁλοτρόπως ἐκκεκλικώς, μὴ ἀγνόει, φησί, τουτέστιν ἀπόστου τῆς ἀμαθίας, κατάληγε τῆς οὕτως εἰκαίας καὶ βεβήλου γνώμης. δέξαι σύνεσιν τὴν διὰ νόμου, καὶ προφητῶν, ἤτοι τὴν διὰ Χριστοῦ, καὶ εὐαγγελικήν. καὶ Ἰούδα μὴ εἰσπορεύεσθε εἰς Γάλγαλα, καὶ εἰς τὸν οἶκον τῆς ἀδικίας μὴ ἀναβαίνετε, καὶ μὴ ὀμνύετε ζῶντα κύριον. καὶ γὰρ ἐστὶ τῶν ἀτόπων ὅρκιον μὲν ποιεῖσθαι Θεὸν, καὶ ἐπὶ γλώττης ἔχειν τὸν ζῶντα κύριον, προσκεῖσθαι δὲ τοῖς εἰδώλοις, καὶ ἀψύχοις δαμάλεσιν ἐλέσθαι προσκυνεῖν. ἀνέθετο γὰρ Ἱεροβοάμ, τὴν μίαν εἰς Βαιθὴλ, καὶ τὴν ἑτέραν εἰς Δάν. οὐκ ἐᾷ τοιγαροῦν ὑποκρίνεσθαι μὲν τὴν εἰς Θεὸν εὐσέβειαν, διὰ τοῦ τὸν κύριον ὀνομάζειν, καταχωμίζεσθαι δὲ πρὸς ἐκτόποις εἰδωλολατρείας, ἀναβαίνοντας εἰς Γάλγαλα, καὶ εἰς τὸν οἶκον τῆς ἀδικίας. οἶκον δὲ ἀδικίας ὀνομάζει τὴν Βαιθὴλ. διὰ ποίαν αἰτίαν; διερμηνεύεται μὲν γὰρ ἡ Βαιθὴλ οἶκος Θεοῦ. ἀλλ' οἶκος εἰδώλου γέγονεν. ἀδικηθέντων τρόπον τινὰ καὶ τοῦ πράγματος, καὶ αὐτῆς δὲ τῆς ἐπωνυμίας. οἶκος γὰρ, ὡς ἔφην, εἰδώλου γέγονεν ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ. καὶ γοῦν ἔφη που διὰ τῆς Ἱερεμίου φωνῆς περὶ τοῦ πλήθους τοῦ ἐξ Ἰσραήλ. τί ἡ ἠγαπημένη ἐν τῷ οἴκῳ μου ἐποίησε βδέλυγμα; φαίη δ' ἂν εἰκότως ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, ἐπί γε τοῖς ἐξ Ἰούδα, καὶ Βενιαμίν. ἐγγίζει μοι ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χείλεσιν. ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόῤῥω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ.

Διότι ὡς δάμαλις παροιστρῶσα, οὕτως παροίστρησεν Ἰσραήλ. καὶ νῦν νεμήσει αὐτοὺς κύριος ὡς ἀμνὸν ἐν εὐρυχώρῳ.

Σοφῶς τις ἡμᾶς τῶν ἁγίων ἐπὶ τὴν τοῦ συμφέροντος θήραν ἀποκομίζει, λέγων. υἱὲ, μὴ ζηλούτω

σε ἡ καρδία ἁμαρτωλούς, ἀλλ' ἐν φόβῳ κυρίου ἴσθι ὅλην τὴν ἡμέραν. οὓς γὰρ ἄν τις καταμέμψαιτο, πῶς ἂν ἕλοιτο ζηλοῦν; τοιοῦτόν τι τῷ Ἰούδᾳ φησὶν ὁ τῶν ὅλων Θεός. μὴ γάρ σοι γινέσθω πρόφασις εἰς ἀπόστασιν τὸ παροιστρῆσαι τὸν Ἰσραὴλ, καὶ οἱονεὶ τῆς ἀγέλης ἀποδραμεῖν, ἐν ἴσῳ δαμάλεσιν, αἷς εἴπερ οἶστρος ἐνιζήσειεν, ἤτοι βούτυπος, εἶδος δὲ τοῦτο ἐμπίδος, δακνούσης οὐ φορητῶς, ἀποφέρει τῆς ἀγέλης, καὶ ὀξεῖ φέρεσθαι δρόμῳ παρασκευάζει λοιπὸν, ὅπηπερ ἂν τύχῃ. ἢ οὐχὶ τοῦτο πεπονθότα τὸν Ἰσραὴλ εὑρήσομεν; ἀποφοιτήσει μὲν γὰρ τῆς Ἱερουσαλὴμ, καὶ τὸν ἑαυτοῦ αἰπόλον ἀφεὶς, τουτέστι Θεὸν, δεινὴν καὶ ἐπάρατον ἐποιήσατο τὴν ἀπόστασιν. μὴ ζηλώσῃς τοιγαροῦν, ὦ Ἰούδα, φησὶ, εἰ γὰρ καὶ ἐν ἴσῳ δαμάλεσι παροιστρήσας ὁ Ἰσραὴλ ᾤχετο πρὸς ἀπόστασιν, ἀλλ' οὐκ ἀζήμιον ἔσται τὸ ἐγχείρημα αὐτοῦ. ἀπελεύσεται γὰρ αἰχμάλωτος, καὶ τὴν ἐνεγκοῦσαν ἀφεὶς, τὴν Περσῶν, καὶ Μήδων νεμηθήσεται. οὐκ ἔτι θρασὺς, καὶ οἱονείπως ἐξάλιος, καὶ ἀτιμαγέλας (τοιαύτη γὰρ ἀείπως ἐστὶν ἡ παροιστρῶσα δάμαλις) ἀλλ' ἐν ἴσῳ γεγονὼς τοῖς ἠπιωτάτοις ἀμνοῖς. ταπεινὸν γὰρ ἀεὶ καὶ περιδεὲς τῶν αἰχμαλώτων τὸ χρῆμα, καὶ τοῖς τοῦ πάσχειν κακῶς ἐλπίδος οὐ μακράν, καὶ τῇ τῶν κρατούντων πλεονεξίᾳ κατηχθισμένον. εὐρύχωρον δὲ τὴν Περσῶν τε, καὶ Μήδων ὀνομάζει γῆν, μονονουχὶ τοιοῦτόν τι λέγων. εἰς πλατεῖαν, καὶ ἀκατάληπτον νεμηθήσεται γῆν, καὶ πολλὰς ἀμείψει χώρας, οὐ τὸν αὐτὸν ἔχων ἀεὶ δεσπότην, ἀλλὰ πρὸς τὸν τοῦ δεχομένου μετανιστάμενος. πάθοι δ' ἂν τοῦτο αὐτὸ καὶ ἡ ἀνθρώπου ψυχὴ, τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης ὀλιγωρήσασα. περιενεχθήσεται γὰρ εἰς πᾶν ὁποιοῦν τῶν τοῖς δαιμονίοις ἠγαπημένων. αἰχμάλωτος, καὶ δειλὴ, καὶ ἄναλκις, καὶ δὴ καὶ δικαίως ἀκούσεται λέγοντος Θεοῦ, παιδεύσει σε ἡ ἀποστασία σου, καὶ ἡ κακία σου ἐλέγξει σε.

cùm ait: [Fili, non æmuletur cor tuum peccatores; sed in timore Domini esto tota die.] Quos enim quis culpauerit, quomodo imitari cupiat? Tale quiddam ad Iuda vniuersorum Deus. Ne te ad defectionem sollicitet, inquit, quod Israel œstro exagitatus est, & tanquam vaccæ, quibus tabanum, aut *βούτυπος* cum insedit (species est culicis, intolerabiliter mordentis) ab armento separat, atque ad celerem cursum qua via datur incitat. An non istuc Israeli contigisse constat? Discessit enim Hierosolyma, & pastore suo relicto, hoc est, Deo, terram, ac detestandam apostasin designauit. Ne igitur æmuleris, ô Iuda, inquit. Quamuis enim instar vaccæ œstro percitus Israel ad defectionem profugit, tamen facinus audax non impunè feret. Migrabit namque captiuus, & extorris patria, Persarum, ac Medorum terras habitabit, non amplius audax, & effrænis quodammodo, & à grege se disiungens (talis enim semper est vacca œstro stimulata) sed similis erit agnis mansuetissimis. Semper enim captiui humiles, & meticulosi, & ab incommodorum perpetiendorum timore haud procul absunt, & dominorum imperiis onerantur. Spatiosam autem Persarum, Medorúmque regionem appellat, propemodum huiusmodi quippiam dicens, in terra lata, & immensa habitabit, & multas regiones cum dominis mutabit. Quod contingere potest etiam animæ, quæ charitatem erga Deum neglexit, circumagetur enim quocunque tandem dæmonibus collibuerit, captiua, misera, & imbellis. Atquè insuper iure audiet à Deo: [erudiet te apostasia tua, & malitia tua te redarguet.]

Prou. 23.

Μέτοχος εἰδώλων Ἐφραὶμ ἔθηκεν ἑαυτῷ σκάνδαλα, ᾑρέτισε Χαναναίους. πορνεύοντες ἐξεπόρνευσαν, ἠγάπησαν ἀτιμίαν ἐκ φρυάγματος αὐτῶν. συστροφὴ πνεύματος σὺ εἶ ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτῆς, καὶ καταισχυνθήσονται ἐκ τῶν θυσιαστηρίων αὐτῶν.

Particeps idolorum Ephraim posuit sibi scandala, & elegit Chananæos. Fornicantes fornicati sunt, & dilexerunt ignominiam ex fremitu eorum. Turbo spiritus tu es in alis eius, & confundentur ex altaribus suis.

Ἔτι τῷ προφήτῃ πρὸς τὸν Ἰούδαν ὁ λόγος, ἀποπλαττόμενον μὲν, ὡς ἔφην, τὸ μεταποιεῖσθαι τοῦ νόμου, καὶ τὴν εἰς Θεὸν εὐσέβειαν οὐκ ἐν μικρῷ ποιεῖσθαι λόγῳ, διαγεγονότα δὲ λεληθότως ἐπὶ τὸ χρῆναι τιμᾶν τὰ τῶν δαιμονίων ἰνδάλματα.

Adhuc Propheta Iudam alloquitur, simulantem, vt dixi, sed legem vt propriam sibi capessere, & pietatis erga Deum rationem non vulgarem ducere, cùm interea, clam à colendis dæmonum simulacris haud abhorreret,

Ergo, quod sequebatur, [idolorum particeps factus est Ephraim,] hoc est, Israel; sic enim nominatur à tribu quæ apud se rerum potiebatur, Hieroboami, inquam, de monte & tribu Ephraim oriundi. Et quemadmodum Iudam vocat eam quæ erat Hierosolymis, regnanti tribui appellationem suam seruans: sic & in Israel cum nominat Ephraim, à tribu, penes quam regnũ erat, nominat. [Particeps igitur factus est idolorum Ephraim,] inquit. Adorauit enim Ægyptiorum numen, nimirum Apim, siue vitulum, quem illi pro Deo colebant. Fuit nihilominus particeps impietatis & summæ dementiæ Chananæorum, qui tam turpe idolum, Beelphegor scilicet, colere, & adorare voluerunt. Verùm hoc facto Ephraim imposuit sibi scandala. Opiferum enim, & datorem Deum violauit. [Elegit Chananæos,] pro, ipsorum consuetudines, & ritus electione & imitatione dignos censuit. Erant hi confines Iudæorũ, homines scelerati, & idololatræ. Insuper [fornicantes fornicati sunt,] Israelitæ, sine dubio, quia immoderatè, & planè inconuenienter fornicationi, quæ mente cernitur, studuerũt, & sacrilega apostasia sua ad turpitudinem descenderunt. [Dilexerunt verò etiam ignominiam ex fremitibus eorũ,] hoc est, ex grandi fastu, & iactãtia. propter Deum, & gloriam, quam ab ipso capiebant. Itaque compressis spiritibus pristinis inhonori, & abiecti, miserabiles, & omnium pedibus protriti reuera euaserunt. Non enim de cætero vocabuntur liberi; sed potius in contumeliam, & ignominiam vadent, & sub dominis tyrannis erunt. Verùm licet his omnibus simul stolidissima multitudo Ephraim subiecta sit, tamen tu, Iuda, illi fuisti veluti quidam turbo spiritus in alis volucris. Nôrunt omnes volatilia spiritu vehementi ea impellente, & tantum non cogẽte, procul dubio volare celerius. Ergo prolapsus est Israel, deflexitque ad apostasin. Tu verò fuisti ei [turbo spiritus in alis.] Quomodo, aut qua ratione? Postquam enim vidit te, qui esses in lege institutus, diuinum templum assiduò triuisses, sacra legibus mandata peregisses, iam inertem ac supinum, iisdémque peccatis illigatum, maturius desciuit. Veruntamen in dedecus, & pudorem, & ignominiam suam inueniet altaria sua.

A ἐκοινώ γέγονε, φησὶν, ὁμολογουμένως μέτοχος εἰδώλων Ἐφραίμ, τουτέστιν, ὁ Ἰσραήλ. ὠνόμασται δὲ οὕτως ἀπὸ τῆς παρ' αὐτοῦ κρατούσης φυλῆς, φημὶ δὴ τοῦ Ἱεροβοάμ, ἦν γὰρ ἐξ ὄρους καὶ φυλῆς Ἐφραίμ. καὶ ὥσπερ Ἰούδαν τὸν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἀποκαλεῖ, τῇ βασιλευούσῃ φυλῇ τὴν κλῆσιν τετηρηκὼς, οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰσραὴλ, ὅταν ὀνομάζῃ τὸν Ἐφραίμ, ἀπὸ τῆς βασιλευούσης φυλῆς ποιεῖται τὴν ὀνομασίαν, μετέσχε δὴ οὖν ὁ Ἐφραίμ εἰδώλων φησί. προσεκύνησε γὰρ τῷ Αἰγυπτίων B σεβάσματι, Ἆπις δὲ ἦν, ἤτοι δάμαλις ὃ ἐκείνων σέβας. μετέσχε δὲ οὐδὲν ἧττον καὶ τῆς τῶν Χαναναίων ἀνοσιότητος, καὶ ἀμέτρου φρενοβλαβείας, οἳ τὸ αἰσχρὸν οὕτως εἴδωλον προελέσθαι τε, καὶ προσκυνεῖν ἐγνώκασι, τὸν Βεελφεγώρ. ἀλλὰ τοῦτο δεδρακὼς ὁ Ἐφραίμ, ἔθηκεν ἑαυτῷ σκάνδαλα. προσέκρουσε γὰρ τῷ καὶ ἐπαμύνοντι, καὶ διασώζειν δυναμένῳ Θεῷ. ᾑρέτισε Χαναναίους, ἀντὶ τοῦ, αἱρετὰ, καὶ ἀξιόληπτα πεποίηται τὰ Χαναναίων ἔθη· ὅμοροι δὲ οὗτοι τῆς Ἰουδαίων χώρας, δυσσεβεῖς, καὶ C εἰδωλολάτραι. καὶ πρός γε δὴ τούτοις, πορνεύοντες ἐξεπόρνευσαν οἱ ἐξ Ἰσραήλ. δῆλον δὲ, ὅτι διά τοι τὸ πέρα μέτρου, καὶ τοῦ εἰκότος ἐπέκεινα τὴν νοητὴν ἐπιτηδεῦσαι πορνείαν, καὶ εἰς λῆξιν αἰσχρότητος τῆς ἀποστασίας αὖθις ἔρχεσθαι τὰ ἐγκλήματα. ἠγαπήκασι δὲ καὶ τὴν ἀτιμίαν ἐκ φρυαγμάτων αὐτῶν, τουτέστιν, ἐξ ὑψηλῶν αὐχημάτων, ἅπερ εἶχον, ἐπὶ Θεῷ καὶ δόξῃ τῇ παρ' αὐτοῦ. ἐκοινώ ἄτιμοι, καὶ καταπεῤῥιμμένοι, οἰκτροὶ, καὶ πεπατημένοι γεγόνασιν D ἀληθῶς, τῶν ἀρχαίων φρυαγμάτων ἀπολισθήσαντες. κεκλήσονται γὰρ ἐλεύθεροι μὲν οὐκέτι. βαδιοῦνται δὲ μᾶλλον εἰς ὕβριν, καὶ ἀτιμίαν, καὶ ὑπὸ πικροῖς ἔσονται δεσπόταις. ἀλλ' εἰ καὶ τούτοις ἅπασι, φησὶν, ἡ ἀσυνετωτάτη τοῦ Ἐφραὶμ ὑποβέβληται πληθὺς, ἀλλ' ὦ Ἰούδα, σὺ γέγονας αὐτῇ οἷά τις πνεύματος συστροφὴ, ἐν πτέρυξι πετεινοῦ. ἔστι δὲ πάντῃ που δῆλον, ὅτι πάντη τε, καὶ πάντως τὰ διιπτάμενα, πνεύματος αὐτὰ προσωθοῦντος βιαίου, μονονουχὶ καὶ ἐπαναγκάζοντος, ὀξυτέραν E τότε ποιεῖται τὴν πτῆσιν. ἐκοινώ ἐξώκειλε μὲν ὁ Ἰσραὴλ ἀπονενευκὼς εἰς ἀποστασίαν. σὺ δὲ γέγονας αὐτῷ συστροφὴ πνεύματος ἐν ταῖς πτέρυξι. πῶς, ἢ τίνα τρόπον; ἐπειδὴ γὰρ σε τεθέαται τὸν ἐν νόμῳ παιδαγωγούμενον, τὸν θεῖον προσεδρεύοντα ναὸν, καὶ τὰς κατὰ νόμον τελοῦντα θυσίας. ῥαθυμοῦντα, καὶ τοῖς ἴσοις πλημμελήμασιν ἐνεχόμενον, ὀξυτέραν ἐποιήσατο τὴν ἀποδρομήν. πλὴν εἰς αἰσχύνην εὑρήσουσι, καὶ ἐν ἐντροπῇ καὶ ἀτιμίας πρόξενα τὰ θυσιαστήρια αὐτῶν.

Οὐκοῦν, ὅτε μὲν οἱ δοκοῦντες ἑστάναι, καλῶς τε, καὶ ἀνεπιπλήκτως ὀφείλοντες ζῆν, νωθροί τε, καὶ ῥᾴθυμοι περὶ τοῦτο εὑρισκόμεθα· μᾶλλον δὲ καὶ ἐν ἴσῳ τοῖς ἄλλοις ἀθετεῖν ᾑρημένοι τὸ εὐδόκιμον τοῦ Θεοῦ, οὐχὶ μόνους ἑαυτοὺς ἀδικήσομεν, συναπολλύντες δὲ καὶ ἑτέρους, διπλῆν ὑπομενοῦμεν τὴν κόλασιν. Δέον γὰρ προκεῖσθαι τοῖς πεπλανημένοις, καὶ ζῆν οὐκ ἐθέλουσιν ὀρθῶς εἰς εἰκόνα, καὶ ὑποτύπωσιν ἀρετῆς, καὶ σκανδάλου γεγόναμεν ἀφορμή. τί δὴ ὁ Χριστός; ὃς ἐὰν σκανδαλίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν τούτων τῶν πιστευόντων εἰς ἐμὲ, φησὶ, συμφέρει αὐτῷ, ἵνα κρεμασθῇ μύλος ὀνικὸς περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ καταποντισθῇ ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης.

A Itaque quoniam qui videmur stare, ad honestam vitam, & nulli reprehensioni affinem obligati, segnes & ignaui in hoc inuenimur, imò similiter vt alii, Dei beneplacitum aspernati, non solùm in nos ipsos iniqui erimus: sed vnà nobiscum perditis etiam aliis, duplex supplicium sustinebimus. Nam cum seductis, & improbè viuentibus ad imaginem, & formam virtutis propositi esse debebamus, B occasio scandali facti sumus. Quid ad hæc Christus? [Qui scandalizauerit vnum de pusillis istis, qui in me credunt, expedit ei, vt suspendatur mola asinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris.]

Matth. 18.

ΚΕΦΑΛ. ε.

Ἀκούσατε ταῦτα οἱ ἱερεῖς, καὶ προσέχετε οἶκος Ἰσραὴλ, καὶ οἶκος τοῦ βασιλέως ἐνωτίζεσθε, διότι πρὸς ὑμᾶς ἐστι τὸ κρίμα, ὅτι παγὶς ἐγενήθητε τῇ σκοπιᾷ, καὶ ὡς δίκτυον ἐκτεταμένον ἐπὶ τὸ Ἰταβύριον, ὃ οἱ ἀγρεύοντες τὴν θήραν, κατέπηξαν.

Προκατῃτιάσατο τὸν Ἰούδαν, ὡς πνεύματος συστροφὴν γεγονότα τῷ Ἰσραὴλ, κατά γε τὸν ἀρτίως ἡμῖν προειρημένον τρόπον. μεθίστησι δὲ λοιπὸν τὸν τῆς ἐπιπλήξεως λόγον ἐπὶ τοὺς τῆς ἀπάτης, καὶ τῆς πλάνης εὑρετὰς, καὶ τὸ τῆς ἀποπληξίας αὐτοῖς προξενήσαντας νόσον. οὗτοι δὲ ἦσαν μὲν οἱ ἱερεῖς οἱ ψευδώνυμοι, καὶ οὐκ ἐξ αἵματος τοῦ Λευὶ, ἀλλ' ὠνητὴν ἔχοντες τὴν ἱερωσύνην, καὶ χρήμασιν ἐκπριάμενοι τὸ δεῖν εἰδώλοις ἱερουργεῖν. γέγραπται γὰρ περὶ τοῦ Ἱεροβοὰμ, ὅτι ὁ βουλόμενος ἐπλήρου τὴν χεῖρα αὐτοῦ, καὶ ἐγίνετο ἱερεὺς τῶν ὑψηλῶν. ἔρχεται δὴ οὖν εἰκότως ὁ λόγος ἐπ' αὐτούς τε τοὺς ἱερουργοὺς, καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ βασιλέως, συμπεριειλημμένου ταῖς αἰτίαις καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰσραήλ. οἱ μὲν γὰρ τὰ πρὸς σύστασιν τῆς εἰδωλολατρείας ἔφασκόν τε, καὶ ἔδρων, βωμοὺς ἀνιστάντες, σπονδὰς, καὶ θυσίας προσάγοντες, καὶ τὴν τῆς ἀπωλείας τοῖς ἀπατωμένοις κατευρύνοντες τρίβον. εὑρεταὶ δὲ τῆς πλάνης, οἱ βασιλεῖς. τοιγάρτοι φησὶ πρὸς αὐτοὺς, ὅτι παγὶς ἐγενήθητε τῇ σκοπιᾷ. σκοπιὰν δὲ λέγει τὸ ὑπό γε τῶν ἱερέων, εἴπερ ἦσαν ὄντως ἱερεῖς, καὶ ὑπ' αὐτῶν δὲ τῶν ἡγουμένων περισκοπουμένην πληθὺν, ἐφορῶσι γὰρ αὐτοὶ τὸ ὑπήκοον· ἢ καὶ ἀφορῶνται παρὰ τῶν ὑπὸ χεῖρα, καὶ ὅποι περ αὐτοῖς κρατοῦσι δόξειε, περιτρέπουσι τὸ ὑπήκοον· ἕπεται δὲ τοῖς τῶν ἡγου-

CAPVT QVINTVM.

Audite hæc, sacerdotes, & attendite domus Israel, & domus regis auribus percipite, quia ad vos est iudiciũ, quoniã laqueus facti estis speculationi, & sicut C *rete expansum super Itabyrium, quod qui captant venationem, depanxerunt.*

12.

ACCVSAVIT antea Iudam, vt turbinem spiritus factum Israeli, iuxta rationem à nobis modò explicatam. Deinceps verba obiurgationis ad fallaciæ, & deceptionis inuentores, & ad morbi amentiæ huius auctores conuertit. Hi erant sacerdotes ementito nomine, nec de D sanguine Leui; & vt possent idolis sacrificare, sacerdotium pretio sibi comparauerant. Scriptum est enim de Hieroboam, [quicunque volebat, implebat manum suam, & fiebat sacerdos excelsorum.] Iure igitur sermo procedit ad sacerdotes ipsos, & ad domum regis; & Israel ipse simul accusatur. Illi enim quæ ad idololatriam constituendam pertinerent & dicebant & faciebant, aras erigentes, libamina, & victimas offerentes, & E perditionis viam seductis dilatantes. Architecti autem erroris erant reges. Proinde ad illos ait, [laquei facti estis speculationi.] Speculationem vocat sub sacerdotibus (qui quidem erant veri sacerdotes) & sub ipsis Principibus speculationem, seu curam populi. Speculantur enim ipsi, & inspiciunt subditos: aut etiam inspiciuntur à subditis, & quò dominis visum fuerit, eò subditos auertunt,

3. Reg. 13.

qui voluntatem Principum sequuntur. Fuistis igitur, inquit, vt laqueus multitudini quam speculamini: aut fortasse quæ vos speculatur, [& funis vt rete expansum super Itabyrium,] qui est mons Galilææ nobilissimus, ferarum auiúmque venatu longe ditissimus propter celsitudinem, arboribus ac fruticibus densissimus.

Ego vero eruditor vester, ego cognoui Ephraim, & Israel non recessit à me.

Sacerdotes igitur, atque etiam regio sanguine prognati rete, & laqueus, & venatio populo facti sunt, incensum dæmonibus adolere iubentes, & ante alios ipsi & facientes, & sentire suadentes nefaria, & aliorum impia inuenta, excelsa, inquã, Beelphegor, abominationẽ Sidoniorum, Baal, Chamos, nouis rationibus seductionis amplificantes. Fore autem se eorum eruditorem, nec ita multo post pollicetur, vt mox pro furore & ira sua pœnis eos prosecuturus. Et verus est sermo. Nam qui erant de domo regia, atrocibus, & ineuitabilibus malis constricti, alii perierunt, iuxta narrationem sanctarum literarum: alii abierunt, Babyloniorum, Medorúmque tyrannidem perlaturi. Occisi sunt autem miserè, imò iustè pseudosacerdotes, & pecunia gradum hunc adepti, alii à Iehu, alii à Iosia, qui fuit ex tribu Iuda, siue Dauid. Atque hoc vir Dei sacrificante aliquando Hierobam, & stante ad altare vaticinatus est, his verbis. [Altare, altare, hæc dicit Dominus, ecce nascitur filius in domo Dauid, Iosias nomen eius, & ponet super te sacerdotes excelsorum, sacrificantes super te.] Itaque comminatus est se castigaturum in furore & ira speculationi laqueum factos, sacerdotes, inquam, & sanguine regio procreatos. Neutiquam verò inaccusatum dimittit eum qui deceptus est, putà Israelem. Idcirco, inquit, [ego cognoui Ephraim, & Israel non recessit à me.] Ac si dicat, quis est iste, qui celat me consilium, continens verba in corde, & me putat posse latere? Cognoui enim Ephraim, inquit, & non recessi ab Israel, [Deus enim appropinquans ego sum, & non Deus de longè. Si abscondetur homo in occultis, & ego non videbo eum?] Et iterum, [num à me abscondetur quippiam?]

4. Reg. 10. & 23.

4. Reg. 13.

Hier. 23.

μένων θελήμασι τὸ ὑποζευγνύμενον. γεγόνατε τοίνυν, φησὶν, ὡς παγὶς τῷ ὑφ' ὑμῶν ἐπισκοπουμένῳ πλήθει, ἤτοι τῷ εἰς ὑμᾶς ἀφορῶντι τυχόν. γεγόνατε δὲ καὶ ὡς δίκτυον ἐκτεταμένον ἐπὶ τὸ Ιταβύριον. ὄρος δὲ τοῦτο περιφανέστατον, ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ κείμενον, πλείστην τε ὅσην καὶ ἀμφιλαφῆ τὴν ἄγραν ἔχον, θηρίων τε καὶ πτηνῶν, διὰ τὸ ἦρθαι τε ὕψους, καὶ καταδασύνεσθαι σφόδρα δρυμοῖς τε, καὶ λόχμαις.

Ἐγὼ δὲ παιδευτὴς ὑμῶν, ἐγὼ ἔγνων τὸν Ἐφραὶμ, καὶ Ἰσραὴλ οὐκ ἄπεστιν ἀπ' ἐμοῦ.

Οἱ μὲν οὖν ἱερεῖς, καὶ μὴν καὶ οἱ ἐξ αἵματος βασιλικοῦ, λίνον, καὶ παγὶς, καὶ θήρα γεγόνασι τοῖς λαοῖς, θυμιᾷν τοῖς δαίμοσιν ἐπιτάττοντες, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων δρῶντες αὐτοὶ, καὶ φρονεῖν ἀναπείθοντες ἃ μὴ θέμις, καὶ τοῖς ἀνοσίως ἐξηυρημένοις πλάνης ἑτέροις προσεπάγοντες τρόποις, τὰ ὑψηλὰ, φημὶ, τὸν Βεελφεγὼρ, τὸ τῶν Σιδωνίων βδέλυγμα, τὸν Βαὰλ, τὸν Χαμώς. ἔσεσθαι δὲ αὐτῶν παιδευτὴς αὐτὸς, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν, ἐπαγγέλλεται, ὡς ὅσον οὐδέπω τὰ ἐκ θυμοῦ, καὶ ὀργῆς ἐπιθήσων κακά. ἔχει δὲ τὸ ἀτρεκὲς ὁ λόγος. οἱ μὲν γὰρ ἐξ οἴκου τοῦ βασιλικοῦ δειναῖς, καὶ ἀφύκτοις ἐνισχημένοι συμφοραῖς, οἱ μὲν διολώλασι, κατά γε τὴν πίστιν τῶν ἱερῶν γραμμάτων· οἱ δὲ ἀπῴχοντο ταῖς Βαβυλωνίων, καὶ Μήδων πλεονεξίαις ὑποκεισόμενοι. ἀποτεθνήκασι δὲ ἀθλίως, μᾶλλον δὲ ὁσίως οἱ ψευδώνυμοί τε, καὶ χρήμασιν ἱερεῖς, οἱ μὲν ὑπὸ Ἰηοὺ, οἱ δὲ ὑπὸ Ἰωσίου, γεγονότος ἐκ φυλῆς Ἰούδα, ἤτοι Δαβίδ. τοῦτο ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, θύοντός ποτε τοῦ Ἱεροβοὰμ, καὶ ἐφεστηκότος τῷ θυσιαστηρίῳ, προεφήτευσε, λέγων· θυσιαστήριον, θυσιαστήριον, τάδε λέγει κύριος. ἰδοὺ υἱὸς τίκτεται ἐν οἴκῳ Δαβὶδ, Ἰωσίας ὄνομα αὐτῷ· καὶ θύσει ἐπὶ σὲ τοὺς ἱερεῖς τῶν ὑψηλῶν, τοὺς ἐπιθύοντας ἐπὶ σοί. οὐκοῦν ἐπαπείλησε παιδεύσειν ἐν θυμῷ, καὶ ὀργῇ τοὺς τῇ σκοπιᾷ πάγην γεγονότας, ἱερέας τε, φημὶ, καὶ τοὺς ἐξ αἵματος βασιλικοῦ. ἀκαταιτίατον δὲ οὐδαμῶς τὸν ἠπατημένον ἠφίει, τουτέστι, τὸν Ἰσραήλ. τοιγάρτοι φησίν· ἔγνων τὸν Ἐφραὶμ, καὶ Ἰσραὴλ οὐκ ἄπεστιν ἀπ' ἐμοῦ. ἴσον δὴ τοῦτο ἐκείνῳ, τίς ἐστιν, ὁ κρύπτων με βουλὴν, συνέχων ῥήματα ἐν καρδίᾳ, ἐμὲ δὲ οἴεται κρύπτειν; ἔγνωκα γὰρ τὸν Ἐφραὶμ, φησὶ, καὶ οὐκ ἀφέστηκα τοῦ Ἰσραήλ. Θεὸς γὰρ ἐγγίζων ἐγώ εἰμι, καὶ οὐχὶ Θεὸς πόρρωθεν. εἰ κρυβήσεται ἄνθρωπος ἐν κρυφαίοις, καὶ ἐγὼ οὐκ ὄψομαι αὐτόν; καὶ πάλιν, μὴ ἀπ' ἐμοῦ κρυβήσεταί τι;

Διότι νῦν ἐξεπόρνευσεν Ἐφραίμ, ἐμιάνθη Ἰσραήλ, οὐκ ἔδωκαν τὰ διαβούλια αὐτῶν τοῦ ἐπιστρέψαι πρὸς τὸν Θεὸν αὐτῶν, ὅτι πνεῦμα πορνείας ἐν αὐτοῖς ἐστι, τὸν δὲ κύριον οὐκ ἐπέγνωσαν. A

Ἐπειδὴ γὰρ εἰς νεφροὺς ὁρᾷ καὶ καρδίας ὁ τῶν ὅλων Θεός, ἄποπτον δὲ αὐτῷ παντελῶς οὐδέν, ἔγνωκεν, ὅτι πεπόρνευκε μέν, καὶ εἰς ἄκρον ἧκε φαυλότητος ὁ Ἰσραήλ, ἤγουν ὁ Ἐφραίμ. πλήν, οὐδ' ὅσον εἰπεῖν εἰς νοῦν καὶ καρδίαν κἂν γοῦν τὸ χρῆναι μετανοεῖν εἰσεδέξατο, διά γε τὸ κατεσχῆσθαι τῷ πορνεύειν αὐτὸν ἀναπείθοντι πνεύματι, καὶ τὸν ἀληθῆ δεσπότην μὴ ἐθελῆσαι ζητεῖν. ἀληθὲς οὖν ὅτι, καθά φησιν ὁ Σωτήρ, οὐδεὶς δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν. B

Καὶ ταπεινωθήσεται ἡ ὕβρις τοῦ Ἰσραὴλ εἰς πρόσωπον αὐτοῦ. καὶ Ἰσραὴλ καὶ Ἐφραὶμ ἀσθενήσουσιν ἐν ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν· καὶ ἀσθενήσει καὶ Ἰούδας μετ' αὐτῶν.

Ὕβριν ἐνθάδε φησὶ τὴν ἐπάρατον ὑπεροψίαν, ὑβριστὴς γὰρ ὁ ἀλαζών. ταπεινωθήσεσθαι τοίνυν φησὶ τὴν ὑπεροψίαν τοῦ Ἰσραήλ, ἐκεῖνα παθόντος, καὶ σφόδρα δικαίως, ἃ καὶ ταπεινὸν αὐτὸν ἔμελλον ἀποφαίνειν, οἰκτρόν, καὶ κατερριμμένον, καὶ αὐχημάτων ἔρημον τῶν ἐπὶ Θεῷ, καὶ αὐτῆς δὲ τῆς ἄνωθεν, καὶ πατρῴας αὐτοῖς ἐλευθερίας ἐστερημένον. τὸ δὲ εἰς πρόσωπον αὐτοῦ τὴν ὕβριν ἀποστραφήσεσθαι, νοητέον διὰ τὸ πᾶν εἶδος ἀτιμίας ἐοικέναι πως ταῖς κατὰ πρόσωπον πληγαῖς. ἀσθενήσειν δὲ ὁμοῦ τῷ Ἰούδᾳ φησὶ τοὺς ἐξ Ἰσραήλ. καταδῃώσαντες γὰρ ὅτε τῆς Συρίας, καὶ Περσῶν βασιλεῖς τὴν Σαμάρειαν, οὐκ ἀπλῆγα συγκεχωρήκασι διαμεῖναι τὸν Ἰούδαν, προσθέντες ταῖς τοῦ Ἰσραὴλ πόλεσι καί τινας τῶν ἀνηκουσῶν τοῖς ἐξ Ἰούδα καὶ Βενιαμίν. ὅτι δὲ ἁπάσης αὐτοῖς συμφορᾶς προξενήτρια γέγονεν ὁμολογουμένως ἡ εἰς Θεὸν ἀσέβειά τε, καὶ ὕβρις, δεδίδαχεν, εἰπών, μὴ ἂν ἑτέρως αὐτοῖς τὸ τῆς ἀσθενείας συμβήσεσθαι πάθος, ἀλλ' ἢ μόνον ὅτι ἀσθενήσουσιν ἐν ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν. χρήσιμον οὖν ἄρα, καὶ τιμαλφέστατον ἀληθῶς ἡ εἰς Θεὸν εὐσέβεια, δι' ἧς ἂν γένοιτο καὶ τὸ ἐθνῶν δύνασθαι κρατεῖν, καὶ πάντα ἰσχύειν κατορθοῦν εὐκόλως. καὶ ἀληθεύων ἔφασκεν ὁ Σωτήρ, ὅτι χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε οὐδέν. ψάλλει δέ που καὶ ὁ Δαβὶδ ὀρθὰ φρονεῖν ᾑρημένος, ἰσχύς μου, καὶ ὕμνησίς μου ὁ κύριος. C D E

Quia nunc fornicatus est Ephraim, & contaminatus est Israel, non dederũt cogitationes suas, vt reuertãtur ad Deũ, quia spiritus fornicationũ est in ipsis, Dominum vero non cognouerunt.

Quoniam enim renes & corda intuetur vniuersorum Deus, & prorsus nihil est illi inaspectabile, cognouit fornicatum esse, & ad fastigium improbitatis peruenisse Israel, siue Ephraim. Veruntamen nec ad punctum temporis pœnitentiæ cogitationem saltem suscepit, quod a spiritu fornicario esset occupatus, verúmque Dominum quærere nollet. Verum est igitur quod ait Saluator, [nemo potest duobus dominis seruire.]

LIII. Hiere.12. Hebr. 4. Matth.6.

Et humiliabitur iniuria Israel in faciem eius. Et Israel, & Ephraim infirmabuntur in iniquitatibus suis: & infirmabitur quoque Iudas cum eis.

LIV. Iniuriam hic appellat detestandam superbiam: est enim iniuriosus superbus. Humiliatum ergo iri superbiam Israelis inquit, vbi illa passus fuerit, & meritissimo, quæ & humilem illum, & miserandum, & abiectum & materia de Deo gloriandi destitutum, supernáque & patria libertate spoliatum reddent. In faciem porrò eius iniuriam reuersuram intelligendum est, omne genus ignominiæ quodammodo simile fore plagis in facie acceptis. Et ait infirmandos simul cum Iuda Israelitas. Nam Syriæ, & Persarum reges in Samariam hostiliter grassati, non siuerunt immunem esse Iudam: Israelis quippe vrbibus etiam nonnullas ad tribum Iuda, & Beniamin pertinentes addiderunt. Vniuersam autem calamitatem citra dubitationem importasse illis impietatem, & iniuriam in Deum docuit cum dixit, non aliter ipsis malum infirmitatis euenturum, nisi [quia infirmabuntur in iniquitatibus suis.] Vtilis igitur, & res profecto honoris plenissima pietas erga Deum, cuius ope etiam hostes domari, & omnia fieri cum laude atque virtute facilè queant. Ac verus est Saluator cum dicit, [sine me nihil potestis facere.] Psallit & Dauid alicubi ex vero sensu, [fortitudo & laus mea Dominus.]

Ioan.15. Psal.117.

Cum

A *Cum ouibus, & vitulis ibunt, vt quærant Dominum, & non inuenient eum; declinauit enim ab illis, quia Dominum reliquerunt, & filij alieni nati sunt. Nunc deuorabit eos rubigo, & sortes eorum.*

I V. Heb. 9.

Res ipsa comprobat, quod diuinus Paulus ait, sanguinem taurorum, aut hircorum abolere peccata non posse, & per legem accessum ad Deum non dari, B legem autem dico cultum secundum legem, per sanguines, & sacrificia. Itaque licet offerant Israelitæ hostias legitimas, scelerate factorum suorum condonationem petentes, siue coniunctionem cum Deo. & amicitiam quærentes, non eam assequentur, inquit, neque proficient ad Deum inueniendum, neque tali modo pœnitentibus aditus ad eum patebit. Per solam quippe vitam in Christo inuenitur, cuius præuius ingressus haberi potest verbum fidei, & cum eo salutare baptisma, familiarem C cum Deo coniunctionem in spiritu efficiens. Quare Israel Dominum per legis cærimonias non inueniet: declinauit enim ab ipsis, quoniã & ipsi dereliquerunt eum, vsque adeo resilientes, vt & filiorum alienorum patres fierent. *Alienos filios* nominat, qui quasi ex vtero, & ab ipsis cunabulis opinionibus idolorum addicti sunt, parentibus forsitan eos dæmonibus pro munere gratiarum, & in sacrificium pro fœlici partu obtento offerentibus. Aut aliter, qui nati sunt D ex mulieribus alienigenis. Citra vllum quippe pudorem, qui de Israel erant, cum gentium filiabus etiamnum idola colentibus corpora copulabant, tametsi lex huiusmodi nuptias expresse vetaret. Ait enim, [filiam tuam non dabis „ filio eius, & filiam eius non accipies filio tuo: auertet enim filium tuum à me, „ & vadens seruiet diis alienis.] Quoniam „ autem hæc fecerunt, [deuorabit eos „ rubigo.] Per quod vt ænigmate signifi E cat, quam afflictionem, damnúmque subituri sint ex impressione hostili, cuius non minor vis erit quam rubiginis ad ipsos, & quæ ipsorum sunt miserè disperdenda: hoc enim sunt cleri, siue sortes. Quod verò bellum citra procrastinationem, & inducias in vestigio sit, certò astruit, cùm dicit. [nunc come„ det eos rubigo.] Perinde ac si dicat, verba mea tristium experientia sequetur, prope sunt iam, & ante fores ærumnæ.

Deut. 7.

A Μετὰ προβάτων καὶ μόσχων πορεύσονται τοῦ ἐκζητῆσαι τὸν κύριον, καὶ μὴ εὕρωσιν αὐτόν· ὅτι ἐξέκλινεν ἀπ' αὐτῶν, ὅτι τὸν κύριον ἐγκατέλιπον· ὅτι τέκνα ἀλλότρια ἐγεννήθησαν αὐτοῖς. νῦν καταφάγεται αὐτοὺς ἡ ἐρυσίβη, καὶ τοὺς κλήρους αὐτῶν.

Ἀληθὲς ὁρᾶται διὰ πραγμάτων, ὅτι καθά φησιν ὁ θεσπέσιος Παῦλος, ἀδύνατον αἷμα ταύρων, καὶ τράγων ἀφελεῖν ἁμαρτίας, καὶ ἔστιν ἀπρόσιτος B διὰ νόμου Θεός. νόμον δέ φημι, τὴν κατὰ νόμον λατρείαν, τὴν δι' αἱμάτων καὶ θυσιῶν. οὐκοῦν κἂν προσάγοιεν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ τὰ νενομισμένα θύματα, τῶν ἀνοσίως αὐτοῖς ἐπλημμελημένων ἐξαιτοῦντες τὴν ἄφεσιν, ἤγουν τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ζητοῦντες οἰκείωσιν, οὐκ ἂν ἐφίκοιντο, φησίν, οὐδ' ἂν ἐξανύσειαν τὸ εὑρίσκειν δύνασθαι τὸν Θεόν. ἀλλ' οὐδ' ἂν γένοιτο προσιτὸς τοῖς οὕτω μεταγινώσκουσιν. εὑρίσκεται γὰρ διὰ μόνης τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς, ἧς ἂν νοοῖτο προεισβολὴ τὸ ῥῆμα τῆς πίστεως, καὶ προσέτι τούτῳ τὸ C σωτήριον βάπτισμα, τὴν ἐν πνεύματι πρὸς Θεὸν οἰκείωσιν προξενοῦν. οὐκοῦν, οὐκ ἂν εὕροι τὸν κύριον ὁ Ἰσραὴλ, διά γε τῆς κατὰ νόμον λατρείας. ἐκκέκλικε γὰρ ἀπ' αὐτῶν, ὅτι καὶ αὐτοὶ καταλελοίπασιν αὐτὸν, ἀποπηδῶντες τοσοῦτον, ὡς καὶ τέκνων ἀλλοτρίων γενέσθαι πατέρες. ἀλλότρια δὲ τέκνα φησί, τὰ οἷον ἐκ μήτρας, καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν σπαργάνων ταῖς τῶν εἰδώλων ἀνακείμενα δόξαις, προσαγόντων τάχα που τοῖς δαιμονίοις τὰ χαριστήρια, καὶ τὰς ἐπὶ ταῖς ὠδῖσι θυσίας τῶν γεγεννηκότων. τέκνα D τοίνυν ἀλλότρια, τὰ μὴ ἐν Θεῷ. ἢ καθ' ἕτερον τρόπον, τὰ ἐκ γυναικῶν ἀλλογενῶν. ἐπεμίγνυντο γὰρ ἀπερισκέπτως οἱ ἐξ Ἰσραὴλ ταῖς τῶν ἐθνῶν θυγατράσιν, εἰδωλολατρούσαις ἔτι, καίτοι τοῦ νόμου λέγοντος ἐναργῶς, τὸ, μὴ δεῖν συνάπτεσθαι γαμικῶς τοῖς ἀλλογενέσι. τὴν θυγατέρα σου γὰρ, φησίν, οὐ δώσεις τῷ υἱῷ αὐτοῦ, καὶ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ οὐ λήψῃ τῷ υἱῷ σου· ἀποστήσει γὰρ τὸν υἱόν σου ἀπ' ἐμοῦ, καὶ πορευθεὶς λατρεύσει θεοῖς ἑτέροις. ἐπεὶ δὲ ταῦτα δε- E δράκασι, καταφάγεται αὐτοὺς ἡ ἐρυσίβη. σημαίνει δὲ πάλιν αἰνιγματωδῶς διὰ τούτου τὴν ἐσομένην αὐτοῖς κάκωσίν τε, καὶ βλάβην ἐκ τῆς τοῦ πολέμου προσβολῆς, οὐκ ἀνισχύως ἐχούσης ἐρυσίβης δίκην ἀφανίσαι δεινῶς αὐτούς τε, καὶ τὰ αὐτῶν. τοῦτο γὰρ οἱ κλῆροι. ὅτι δὲ μὴ εἰς ὑπέρθεσιν, καὶ ἀνακωχὴν ὁ πόλεμος, ἀλλ' εὐθὺς, καὶ κατὰ πόδας, πεπληροφόρηκεν εἰπών. νῦν καταφάγεται αὐτοὺς ἡ ἐρυσίβη. ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι. κατόπιν ἥξει τῶν λόγων, ἡ τῶν ἀνιαρῶν ἡ πεῖρα. ἐγγὺς ἤδη καὶ ἐπὶ θύραις ἡ συμφορά.

περιέσται δὴ οὖν τοῖς λυποῦσι Θεὸν, τὸ μήτε δὴ εὑρεῖν αὐτὸν δύνασθαι, κἂν εἰ ἕλοιντο ζητεῖν, γενέσθαι δὲ καὶ τέκνων ἀλλοτρίων πατέρας, τουτέστιν, οὐκ εὐγενεῖς, καὶ γνησίους ἔχειν καρπούς. οὗτοι δ᾽ ἂν εἶεν οἱ ἐξ ἀρετῆς τε, καὶ ἁγίας ζωῆς. ἀπολέσθαι δὲ μᾶλλον, καθάπερ ἐρυσίβῃ τινὶ τῇ σφῶν αὐτῶν παραφθαρομένους κακίᾳ, καὶ ἀθλιότητι, καὶ προσέτι τούτοις καὶ αὐτοὺς ζημιοῦσθαι τοὺς παρὰ Θεοῦ κλήρους. περὶ ὧν καὶ ὁ θεσπέσιος ψάλλει Δαβὶδ, πρὸς τὸν τῶν ὅλων Σωτῆρα Θεόν. ἐν ταῖς χερσί σου οἱ κλῆροί μου. ἅπας γὰρ ἡμῶν κλῆρος, καὶ πᾶσα μερὶς ἐν ἐξουσίᾳ Θεοῦ, καὶ αὐτός ἐστιν ὁ τῶν στεφάνων διανομεύς.

Σαλπίσατε σάλπιγγι ἐπὶ τοὺς βουνοὺς, ἠχήσατε ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν, κηρύξατε ἐν τῷ οἴκῳ ὢν, ἐξέστη Βενιαμὶν, Ἐφραὶμ εἰς ἀφανισμὸν ἐγένετο. ἐν ἡμέραις ἐλέγχου ἐν ταῖς φυλαῖς τοῦ Ἰσραὴλ ἔδειξα πιστά.

Προείρηται σαφῶς, ὅτι πρὸς ταῖς δαμάλεσι ταῖς χρυσαῖς καὶ ἑτέρας τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ εἰδωλολατρείας, ὀλέθρου τε καὶ πλάνης εἰσκεκόμικε τρόπους ὁ ἐπάρατος Ἱεροβοάμ. ἐθρήσκευον γὰρ ἐν ὄρεσι, καὶ βουνοῖς τὸν Χαμὼς, τὸν Βεελφεγὼρ, ὑποκάτω δρυὸς, καὶ λεύκης, καὶ δένδρου συσκιάζοντος· ἦσαν δὲ, ὡς ἔφην, καὶ ἐν Βαιθὴλ, καὶ ἐν Δὰν αἱ χρυσαῖ δαμάλεις. ἀλλ᾽ ἥδε μὲν τοῦ Ἰσραὴλ ἡ πλάνησις. ὁ δέ γε Ἰούδας, ἤγουν ὁ Βενιαμὶν, οὐδὲν ἧττον πεπλάνητο, καὶ λελατρεύκασι μὲν τῇ Ἀστάρτῃ προσοχθίσματι Σιδωνίων. προσεκύνουν δὲ καὶ τῷ ἡλίῳ. καὶ τοῦτο ἡμῖν ἐναργὲς ἔσται πάλιν διὰ φωνῆς Ἰεζεκιήλ. ἤχθη μὲν γὰρ, ὥς φησιν αὐτὸς, εἰς Ἱεροσόλυμα, ἐν ὁράσει Θεοῦ. εἶτα τεθέαται τὴν τῶν ἐνοικούντων πλάνην. εἶδον γὰρ, φησὶν, ὡς εἴκοσι καὶ πέντε ἄνδρας, τὰ ὀπίσθια αὐτῶν πρὸς τὸν ναὸν κυρίου, καὶ τὰ πρόσωπα αὐτῶν ἀπέναντι, καὶ οὗτοι προσεκύνουν κατὰ ἀνατολὰς τῷ ἡλίῳ. ἄθρει δὴ οὖν ὅπως ἐμερίζοντο τὴν ἀπώλειαν, κατὰ πολλοὺς προσκρούοντες τρόπους, καὶ λυποῦντες Θεόν. οὐκοῦν τοῖς καταδηοῦν ἐθέλουσι, καὶ ὅσον οὐδέπω προσδοκωμένοις τὴν Σαμάρειαν, καὶ θορυβεῖν οὐ μετρίως μέλλουσι τὴν Ἱερουσαλὴμ, Ἀσσυρίοις τέ φημι, καὶ Πέρσαις, καὶ τοῖς ἀπὸ Δαμασκοῦ, φημὶ δὴ τοῖς Σύροις, ἐπῆλθον γὰρ ἀμφότεροι κατὰ καιροὺς, ἄλλοι τε ἄλλως εἰς τοῦτο παραθηγόμενοι, μονονουχὶ καὶ ἐγκαλεῖ τῆς ἐφόδου τὴν μέλλησιν, ἀπάρχεσθαι δὲ ἤδη τοῦ πολέμου προστέταχε, περιηχοῦντας ταῖς σάλπιγξι, καὶ τὰς τῶν δειμάτων ἀπαρχὰς ταῖς τῶν πλανωμένων ἐνιέντας ψυχαῖς.

A Reſtabit igitur Deum lædentibus, vt eum, quamuis quærentes inuenire nequeant, fiántque alienorum filiorum patres, hoc eſt, non habeant nobiles, & germanos fructus, quos virtus & ſanctimonia vitæ proferunt: pereant autem potius, vt rubigine quadam ſua ipſorum improbitate, & miſeria confecti atque conſumpti. Et nihilominus donatæ à Deo ſortes damna accipiant, de quibus & diuinus Dauid B vniuerſorum ſaluatori Deo canit, [in manibus tuis ſortes meæ.] Omnis quippe ſors, & omnis pars noſtra in poteſtate Dei eſt, & ipſe eſt qui coronas diſtribuit. (Psal. 30.)

Clangite tuba ſuper colles, ſonate ſuperexcelſis, prædicate in domo ὢν, mente excidit Beniamin, Ephraim in deſolationem factus eſt. In diebus correptionis in tribubus Iſrael oſtendi fidelia.

LVI. Planis verbis dictum eſt ſupra, deteſtabilem Hieroboam cum vitulis C aureis etiam alios quoſdam idololatriæ, peſtiferique erroris modos apud Iſraelitas introduxiſſe. Superſtitioſis enim ritibus Chamos, & Beelphegor in montibus & collibus ſub quercu, & populo, & arbore vmbroſa venerabantur. Viſebantur autem, vt dixi, etiam in Bethel, & Dan vituli aurei. Et hæc quidem Iſraelis ſeductio fuit. Iudas autem, ſiue Beniamin nihilominus ſeducti ſunt, & Aſtarten, offendiculum Sidoniorum coluerunt. Suppli- D ces fiebant præterea Soli, quod nobis etiam per Ezechielem liquebit. Ductus eſt enim, vt ſcribit ipſe, Hieroſolymam in viſione Dei. Deinde vidit ſeductionem incolarum eius. [Vidi enim, inquit, quaſi vigintiquinque viros. Dorſa eorum contra templum Domini, & facies eorum contra, & iſti adorabant Solem ad orientem.] (Ezech. 8.) Conſidera ergo quomodo peſtem, & exitium variè ſibi comparabant, multis E modis Deum offendentes, & irritantes. Volentes igitur etiam in propinqua expectatione poſitos vaſtare Samariam, & non parum conturbare Hieruſalem, Aſſyrios, inquam, & Perſas, & Damaſcenos, Syros puta (inuaſerunt enim ambo ſuis temporibus, aliâs alia de cauſa ad hoc incitati) ob moram, & cunctationem irruptionis tantum non obiurgat, & ordiri bellum iubebat, circum clangentes buccina, terrorúmque primitias mentibus ſeductorũ incutientes,

Quoniam enim eos, & sortes ipsorum rubigo deuoratura est (diximus autem nos, rubiginem vocatos esse clades belli, & desolationem) docens malum hoc esse supra caput, breuique euenturum, tuba canere conuenienter admodum iussit, & ante alia super locis idolorum: aut vt quamprimum incendendos, & diruendos: aut quia ipsi commoditatem bellicam haberent, & inde seductos infestissimè oppugnare liceret. Quando itaque dicit canendum tuba super colles, & super excelsa, & in domo ὤν, idolorum locos intelliges. Sciendum vero aliis interpretibus, quod attinet ad illud *in domo ὤν*, non conuenire cum Septuaginta. Nam illi transtulerunt *in domum inutilis*, hoc est, omnis idoli. Ast hi, *in domo ὤν*. Quare existimabimus illud nunc propheticum sermonem velle, oportere illos canere, non super colles tantùm, & super excelsa, hoc est, non contra solam idololatriam Israelis, siue decem tribuum in Samaria: sed contra eam quoque quæ erat Hierosolymis apud Iudam, & Beniamin: adorabant quippe Solem, vt dixi, (ὤν autem est sol) Deum post tergum proiicientes, & sacra eius auersantes. Hoc siquidem opinor significare, quod posteriora sua obuerterent templo Domini, & facies suas contra, haud dubie, contra Solem. Cum igitur audis, *in domo ὤν*, fanum aut Dei penitus falsi, & ficti, aut Solis intellige. Nihil porrò absurdum, aut incredibile cuipiam videatur, domum Solis intelligi, & appellari iis qui Solem adorant: quemadmodum & domum Dei fas est intelligere eos, qui, quæ sunt illius, sapiunt, cultúmque ac venerationem eidem impendunt. Quod si cui placebit, etiam vitulum aureum ὤν vocari, & sic probabilis erit oratio. Deo enim inuisus Hieroboam ad exemplum Ægyptii numinis, Apis videlicet, vitulos conflauit. Honorarunt autem Ægyptiis Apim, Lunæ filium asserentes. Quocirca & forma Lunæ signum in fronte habebat, & quasi Solis nepotem credebant esse, quod, vt ipsi putabant, à Sole Luna illuminaretur. Quamobrem vt Lunæ quidem filium, Solis verò tanquam nepotem honoribus Apim prosequebantur. In hanc erroris opinionúmque miseriam multorum machinator draco, puta, Satanas eos abduxit. Iubet ergo canere tuba super colles, & excelsa, & in domo ὤν,

A ἐπεὶ γάρ, ἔφη, νῦν καταφάγεται αὐτοὺς ἡ ἐρυσίβη, καὶ τοὺς κλήρους αὐτῶν, (ἐλέγομεν δὲ ἡμεῖς, ἐρυσίβην ὀνομάζεσθαι τὴν ἐκ τοῦ πολέμου κάκωσιν, καὶ τὸν ἀφανισμὸν) διδάσκων, ὅτι γέγονεν ἐπὶ θύραις, συμβήσεται δέ, καὶ οὐκ εἰς μακράν, σαλπίζειν εὖ μάλα προστέταχε, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων ἐπὶ τοὺς τῶν εἰδώλων τόπους, ἢ ὡς ὅσον οὐδέπω κατασκαφήσεσθαι μέλλοντας, καὶ σφαθησομένους· ἤγουν, ὅτι γεγόνασιν αὐτοὶ τοῦ πολέμου πρόφασις, καὶ τῆς ἀνηκέ- B στου συμφορᾶς τοῖς πεπλανημένοις. ὅταν οὖν λέγῃ τὸ χρῆναι σαλπίζειν ἐπὶ τοὺς βουνούς, καὶ ἐπὶ τὰ ὑψηλά, καὶ ἐν τῷ οἴκῳ ὤν, τοὺς τῶν εἰδώλων νοήσεις τόπους. ἰστέον δέ, ὅτι τοῖς ἄλλοις ἑρμηνευταῖς εἰς τό, ἐν τῷ οἴκῳ ὤν, οὐ συνῳδὰ ἐξέθεντο οἱ ἑβδομήκοντα. οἱ μὲν γὰρ εἰρήκασιν, εἰς οἶκον ἀνωφελοῦς, τουτέστιν, εἰδώλου παντός· οἱ δέ, ἐν τῷ οἴκῳ ὤν. οἰησόμεθα δὴ οὖν, ἐκεῖνο βούλεσθαι νυνὶ τὸν προφητικὸν ἡμῖν ἀποσημῆναι λόγον, ὅτι χρὴ σαλπίζειν αὐτούς, οὐκ ἐπὶ μόνους τοὺς βουνούς, καὶ τὰ ὑψηλά, τουτέστιν, οὐ κατὰ μόνης τῆς εἰδωλολατρείας τοῦ Ἰσραήλ, C ἤτοι τῶν δέκα φυλῶν τῶν ἐν Σαμαρείᾳ, ἀλλὰ καὶ κατὰ ταύτης τῆς οὔσης ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις παρά τε τῷ Ἰούδᾳ, καὶ τῷ Βενιαμίν. προσεκύνουν γάρ, ὡς ἔφην, τῷ ἡλίῳ (ὢν δέ ἐστιν ὁ ἥλιος) Θεὸν ῥιπτοῦντες κατόπιν, καὶ ἀποστρεφόμενοι τὰ αὐτοῦ. τοῦτο γὰρ οἶμαι δηλοῦν, τὸ ἔχειν τὰ ὀπίσθια πρὸς τὸν ναὸν κυρίου, καὶ τὰ πρόσωπα αὐτῶν ἀπέναντι, δηλονότι τοῦ ἡλίου. ὅταν τοίνυν ἀκούσῃς τό, ἐν τῷ οἴκῳ ὤν, οἶκον ἢ τέμενος νοήσεις Θεοῦ ψευδωνύμου παντός, καὶ πεποιημένου, ἤτοι τοῦ ἡλίου. ἄτοπον δὲ D οὐδέν, ἢ ἀπίθανον εἶναι τῷ δόξειεν ἄν, οἶκον ἡλίου τοῖς ἡλίῳ προσκυνοῦσι τάς νοεῖσθαί τε, καὶ ὀνομάζεσθαι, καθάπερ ἀμέλει καὶ οἶκος Θεοῦ νοηθεῖεν ἂν οἱ τὰ αὐτοῦ φρονοῦντες, καὶ αὐτῷ τὸ σέβας ἀνάπτοντες. εἰ δὲ βούλοιτό τις καὶ τὴν δάμαλιν τὴν χρυσῆν ὢν ὀνομάζεσθαι, φερέσθω καὶ οὕτως τὸ πιθανὸν ὁ λόγος. ὁ μὲν γὰρ θεομισὴς Ἱεροβοὰμ πρὸς τὸ τῶν Αἰγυπτίων σέβας, φημὶ δὴ τὸν Ἆπιν, τὰς δαμάλεις εἰργάζετο. τετιμήκασι δὲ τὸν Ἆπιν Αἰγύπτιοι, σελήνης μὲν τέκνον εἶναι λέγοντες. ταύτῃ τοι καὶ μηνοειδὲς ἐπὶ μετώπου εἶχε σημεῖον, ἔκγονον δὲ ὡς τοῦ E ἡλίου πιστεύοντες εἶναι, διὰ τό, κατά γε τὸ αὐτοῖς δοκοῦν, ἐξ ἡλίου τὴν σελήνην φωτίζεσθαι. οὐκοῦν ὡς σελήνης μὲν τέκνον, ἡλίου δὲ ἔκγονον ἐτίμων τὸν Ἆπιν. ἀπεκόμιζε δὲ αὐτοὺς εἰς τοῦτο δὴ πλάνης, καὶ λογισμῶν ἀθλιότητος ὁ πολυμήχανος δράκων, τουτέστιν ὁ Σατανᾶς. σαλπίζειν οὖν ἄρα προστέταχεν ἐπὶ τοὺς βουνούς, καὶ τὰ ὑψηλά, καὶ ἐν τῷ οἴκῳ ὤν.

τουτέστι τῆς δαμάλεως τῆς χρυσῆς, ποῖα δὲ ἄρα τὰ ἀμφοῖν ἐγκλήματα, καὶ οὗ χρεῶν αὐτοὺς κολάζεσθαι λόγος, καθίστησιν ἐναργῆ, ἐπιφέρων εὐθύς. ἐξέστη Βενιαμὶν, ἀντὶ τοῦ, τῶν ἰδίων ἐκπεφοίτηκεν ἠθῶν, ἤγουν, τῆς ἀρίστης ἀπώλισθε φρενός. τοῦτο γὰρ ἀληθῶς ἡ ἔκστασις ἐπὶ φαῦλα νοοῖτο. κατηφανίσθαι δὲ καὶ Ἐφραὶμ, πλὴν οὐχ οὕτω ταῦτα διὰ παντὸς φησίν. ἐν γὰρ ἡμέραις ἐλέγχου τῆς ἀμφοῖν πλημμελείας ἔδειξα πιστὰ, βεβαίους, καὶ ἀληθεῖς τοὺς ἐμοὺς ἀποφήνας λόγους. συμβέβηκε γὰρ αὐτοῖς, ἅπερ ἤδη προεῖπον, καὶ οὐδὲν διέφυγον τῶν ἐμῶν. ἐπειδὴ γὰρ ἐξέστησαν τῶν ἀρχαίων ἐθῶν, καὶ φρενὸς ἔξω γεγόνασιν ἀγαθῆς, ἐξώσθησαν καὶ αὐτῆς τῆς ἑαυτῶν χώρας, καὶ ἀποπεπτώκασιν ὁμοίως τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης, καὶ πάσης εὐημερείας.

Ἕψεται δὲ καὶ ἑτέρως τοῖς καταλιμπάνουσι Θεὸν, τὸ ἐξίστασθαι διανοίας ἀγαθῆς ἁπάσης ἐννοίας, καὶ μὴν καὶ ἔργου παντὸς τοῦ τεταγμένου πρὸς ἀρετήν. βαδιοῦνται δὲ πρὸς ἀφανισμὸν ἐλέγχοντός τε, καὶ ἐπιτιμῶντος Θεοῦ, καὶ τῆς ῥᾳθυμίας ἐξαιτοῦντος δίκας. χρήσιμον οὖν ἄρα, καὶ ἀναγκαῖον εἰς ζωὴν, τὸ εἶναι μετὰ Θεοῦ, μόνον δὲ οὐχὶ τὸ ἐν ψαλμοῖς ἐκεῖνο βοᾶν, ἐκολλήθη ἡ ψυχή μου ὀπίσω σου. ἀντιλήψεται γὰρ τότε καὶ ἐπικουρήσει προθύμως ἡ δεξιὰ τοῦ πάντα ἰσχύοντος, ἀφ᾽ ἧς οὐδεὶς ἁρπάσει κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνήν.

Ἐγένοντο οἱ ἄρχοντες Ἰούδα ὡς μετατιθέντες ὅρια, ἐπ᾽ αὐτοὺς ἐκχεῶ ὡς ὕδωρ τὸ ὅρμημά μου.

Τοῦτό ἐστιν αἰνιγματωδῶς, τὸ ἐξέστη Βενιαμίν. γεγόνασι γὰρ ἐν ἴσῳ, φησὶ, τοῖς μετατιθεῖσιν ὅρια, καὶ ὑπερβαίνειν ἐθέλουσι τὰ πάλαι διωρισμένα. οἱ γὰρ τὰ μόνῳ πρέποντα τῷ Θεῷ, καὶ αὐτῷ δικαίως ἀνατεθειμένα, τὴν ἀγάπην δὲ λέγω, τὴν τιμὴν, τὴν προσκύνησιν μεθιστάντες εἰς ἑτέρους, διά γε τοῦ προσκυνεῖν ἡλίῳ τυχὸν, ἤγουν σελήνῃ καὶ ἄστροις, δρῷεν ἂν ἕτερον οὐδὲν κατά γε τὸ εἰκὸς, ἢ ὅτι δὴ πάντως μεθιστᾶσιν ὅρια. ὅτι δὲ τὴν πρέπουσαν τῷ Θεῷ δόξαν ἡλίῳ, καὶ σελήνῃ, καὶ ἄστροις ἀνατέθεικεν ὁ Ἰούδας, ἤγουν ὁ Βενιαμὶν, σαφὲς ἂν νοοῖτο πρὸς τὸν προφήτην Ἱερεμίαν λέγοντος Θεοῦ. ἢ οὐχ ὁρᾷς τί οὗτοι ποιοῦσιν ἐν ταῖς πόλεσιν Ἰούδα, καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς Ἱερουσαλήμ; οἱ υἱοὶ αὐτῶν συλλέγουσι ξύλα, καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν καίουσι πῦρ, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν τρίβουσι σταῖς, τοῦ ποιῆσαι χαυῶνας τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἔσπεισαν σπονδὰς θεοῖς ἀλλοτρίοις, ἵνα παροργίσωσί με. ὅρια δὴ οὖν μετατεθείκασιν οἱ ἐξ Ἰούδα φυλῆς ἡγούμε-

A hoc est, vituli aurei. Deinde statim quæ sint amborum scelera, & ratio pœnæ manifestat. [Mente excedit Beniamin,] pro, mores suos deseruit, seu optimæ viuendi normæ valedixit: vere enim hoc verbo in malum mutatio intelligi potest. [Et Ephraim desolatus est.] Veruntamen non ita hæc semper, inquit. [In diebus enim correptionis peccati amborum ostendi fidelia,] firmos & veros demonstrans sermones meos. Contigerunt enim illis B quæ iam prædixi, nihilque verborum meorum eos fefellit. Vt enim à moribus antiquis recesserunt, & bonam mentem amiserunt, etiam regione sua pulsi sunt, & similiter charitate Dei, & omni prosperitate exciderunt.

Sequetur autem alioqui Deum derelinquentes ab omni bona cogitatione discessio, atque adeo ab omni opere ad virtutem pertinente. Et procedent huiusmodi ad desolationem, corripiente & increpante Deo, C & ignauiæ pœnas exposcente. Conducibile igitur, & necessarium est ad vitam, esse cum Deo, & tantum non illud ex Psalmis clamare, [adhæsit anima mea post te.] Suscipiet enim, & promptè opitulabitur dextera omnipotentis, è qua nemo rapiet, vt Saluator testatur.

Psal. 62. Ioan. 10.

Facti sunt principes Iuda velut transponentes terminos, super eos effundam sicut aquam impetum meum.

LVII.

D Hoc est, (quamuis sub inuolucro) quod dicebat, [excedit mente Beniamin.] Similes enim fuerunt, inquit, terminos transferentibus, & olim definita transgredi volentibus. Qui enim soli Deo conuenientia, ipsique iurè dicata, charitatem, inquam, honorem, adorationem aliis tribuunt, quia fortè Solem, aut Lunam, & astra precibus sollicitant, nihil reuera faciunt aliud, quam quod omnino terminos mutant. Iudam autem, siue Beniamin gloriam Deo debi- E tam Soli, & Lunæ, & astris dicauisse, ex eo claret, quod ad Hieremiam Prophetam ait Dominus. [An non vides, quid isti faciunt in ciuitatibus Iuda, & in viis Hierusalem? Filii eorũ colligunt ligna, & patres eorum succendunt ignem, & mulieres eorum commiscent similaginem, vt faciant placentas militiæ cęli, & libauerunt libamina diis alienis, vt ad iracundiam prouocent me.] Terminos itaque mouerũt Principes tribus Iuda,

Hier. 7.

hoc est, suprema & regia circumfluentes gloria, quos vulgus errantes, vt exemplaria sequi conueniebat. Verùm [instar aquæ cum impetu effusæ effundam in eos impetum, seu furorem meum.] Calamitates siquidem à Deo irato impositæ prorsus nec ferri tolerarique, nec repelli queunt: quomodo nimirum nec aqua multa vbertim effusa reprimi.

Oppressit Ephraim aduersarium suum, & conculcauit iudicium, quia cœpit abire post vana. Et ego quasi conturbatio Ephraim, & quasi stimulus domui Iuda.

LVIII. Quonam modo Beniamin mente alienatus sit, haud obscurè declarauit. Dixit enim, factos esse Principes Iuda, vt qui terminos transferunt. Quomodo autem & Ephraim desolationem passus sit, deinceps exponit, & addit. Oppressit Ephraim aduersarium suum. Et videntur velut cum vrbanitate ad nos verba fieri. Quęnam igitur accusatio sit tribus Ephraim, aut de quo aduersario diuinum oraculum loquatur, quem oppresserit Ephraim, explanare quantum in me est conabor. Tribules enim Iuda, & Beniamin reuerebantur aliquantum leges Mosaicas, & adhuc earum rationē ducebant, dabántque studiosè operam iustitiæ. Non enim omnes declinauerunt: sed erant nō pauci transfugas deplorantes ac lamentantes, & dolorem animo non mediocrem concipientes, cum quidā despecto vniuersitatis Deo mores idololatricos inueherent. Hinc B. Ezechiel, missos ait contra Hierusalem cum securibus: audisse autē Deum clare dicentem præcinctum in veste talari sequerentur, parceréntque nemini. Inquit enim, [vidi, & ecce sex viri veniebant per portam respicientem ad Aquilonem, & vnicuique securis in manu sua. Et dixit viro vestito vestitu talari. Transi per mediam Hierusalem, & da signum super frontes virorum gementium & dolentium super cunctis iniquitatibus quæ fiūt in medio eorū. Et dixit illis audiente me, ite in ciuitatē post eū, & percutite, & non parcatis, & senem, & iuuenem, & infantes, & mulieres interficite ad deletionem: super omnes autem, super quos est signum, ne appropinquetis.] Audis signatos esse quosdā, vt ab vltione, & ira, & à culpa immunes, quia videlicet rectè sapere, atque etiam ex legibus viuere, & iustitiam colere,

Ezech. 9.

A νοι, τουτέστιν, οἱ τῇ αἰωτάτῃ, καὶ βασιλίδα περικείμενοι δόξαν, οἷς ἦν εἰκὸς κατακολουθεῖν ἐλέσθαι πεπλανημένοις τὴν ἀγελαίαν πληθύν. ἀλλ' ὕδατος δίκην ῥαγδαιοτάτου, φησὶν, ἐπ' αὐτοὺς ἐκχεῶ τὸ ὅρμημά μου. δύσοιστα γὰρ, καὶ ἀφόρητα, καὶ ἀναπαλαίσιστα παντελῶς τὰ ἐκ θείας ὀργῆς. καθάπερ ἀμέλει καὶ χεῦμα δυσανάστατον ἡ πολλὴ, καὶ ἀμφιλαφὴς τῶν ὑδάτων φορά.

Κατεδυνάστευσεν Ἐφραὶμ τὸν ἀντίδικον αὐτοῦ, καὶ κατεπάτησε τὸ κρίμα, ὅτι ἤρξατο πορεύεσθαι ὀπίσω τῶν ματαίων. καὶ ἐγὼ ἔσομαι ὡς B ταραχὴ τῷ Ἐφραὶμ, καὶ ὡς κέντρον τῷ οἴκῳ Ἰούδα.

Τίνα μὲν τρόπον ἐξέστη Βενιαμὶν, ἀποδέδειχε σαφῶς. ἔφη γὰρ, ὅτι γεγόνασιν ἄρχοντες Ἰούδα ὡς μεταιρέντες ὅρια. πῶς δὲ καὶ Ἐφραὶμ εἰς ἀφανισμὸν ἐγένετο, διερμηνεύει πάλιν, ἐπειπών· κατεδυνάστευσεν Ἐφραὶμ τὸν ἀντίδικον αὐτοῦ. καὶ δοκεῖ πως ἐν ἤθει πεποιῆσθαι νυνὶ πρὸς ἡμᾶς ὁ λόγος. C ποῖον οὖν ἄρα τὸ κατηγόρημα, τὸ ἐκ φυλῆς Ἐφραὶμ, ἢ ποῖον ἀντίδικον τὸ θεῖον ἡμῖν χρησμῴδημά φησι, ὃν κατεδυνάστευσεν ὁ Ἐφραὶμ, διειπεῖν ὡς ἔνι πειρασόμεθα. οἱ μὲν γὰρ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ Βενιαμὶν αἰδῶ τινα καὶ λόγον ἔτι τῶν διὰ Μωσέως ἐποιοῦντο νόμων. ἐπετήδευόν τε τὴν δικαιοσύνην. οὐ γὰρ πάντες ἐκκεκλίκασιν, ἀλλ' ἦσαν οὐκ ὀλίγοι κλαίοντές τε, καὶ ὀλοφυρόμενοι τὴν τῶν πλανωμένων ἀπόστασιν, καὶ δυσχεραίνοντες οὐ μετρίως, ἐπείτοι τὸν τῶν ὅλων ἀτιμάζοντες Θεὸν τοὺς τῆς εἰδωλολατρείας τινὲς ἐπετήδευον τρόπους. καὶ γοῦν ὁ μα- D κάριος φησι Προφήτης Ἰεζεκιὴλ, ἀπεστέλλοντο μὲν τινες κατὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ, πελέκεις ἠρμένοι. ἤκουόν τε σαφῶς Θεοῦ λέγοντος ἕπεσθαι μὲν δεῖ τῷ τὸν ποδήρη διεζωσμένῳ, φείδεσθαι δὲ μηδενός. εἶδον γὰρ, φησὶ, καὶ ἰδοὺ ἓξ ἄνδρες ἤρχοντο διὰ τῆς πύλης τῆς βλεπούσης πρὸς βορρᾶν. καὶ ἑκάστου πέλυξ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ εἶπε τῷ ἀνδρὶ, φησὶ, τῷ ἐζωσμένῳ τὸν ποδήρη. Δίελθε μέσην τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ δὸς τὸ σημεῖον ἐπὶ τὰ μέτωπα τῶν ἀνδρῶν καταστεναζόν- E των, καὶ κατοδυνωμένων ἐπὶ πάσαις ταῖς ἀδικίαις ταῖς γινομέναις ἐν μέσῳ αὐτῆς. καὶ τούτοις εἶπεν ἀκούοντός μου, πορεύεσθε εἰς τὴν πόλιν ὀπίσω αὐτοῦ, καὶ κόπτετε, καὶ μὴ φείδεσθε· καὶ πρεσβύτερον, καὶ νεανίσκον, νήπια, καὶ γυναῖκας ἀποκτείνατε εἰς ἐξάλειψιν. ἐπὶ δὲ πάντας ἐφ' οὓς ἐστι τὸ σημεῖον μὴ ἐγγίσητε. ἀκούεις ὅτι κατεσημαίνοντό τινες ὡς ἔξω δίκης, καὶ θυμοῦ, καὶ ἀπάσης ὄντες αἰτίας, διά τοι τὸ ἑλέσθαι φρονεῖν ὀρθῶς, καὶ μὴν καὶ βιοῦν ἐννόμως, καὶ δικαιοσύνης ἀντέχεσθαι,

καὶ τὸ εἰς Θεὸν ἀγάπης ἀνεπίπληκτον ἐρᾶν; ἐν δέ γε τῇ Σαμαρείᾳ ὁλοτρόπως ἐξώκειλεν ὁ Ἰσραήλ, οὐδ᾽ ὅσον εἰπεῖν κἂν γοῦν μνήμης τάχα που τὰ Μωσέως ἀξιῶν, μαχόμενα δὲ ὥσπερ, καὶ εἰς ἅπαν αὐτοῖς ἀντικειμένην ἐπιτήδευε ζωήν. ὡς καὶ ἐχθρὸν ἡγεῖσθαι τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον. ὅσον ἥκει εἰπεῖν, ὡς μηδὲ εἰδέναι θέλειν αὐτόν, ἀτιμάζειν δὲ τὸν παιδαγωγόν, καίτοι σώζειν εἰδότα, καὶ ἀποκομίζειν εὖ μάλα δυνάμενον εἰς εὐηθῆ τε, καὶ ἀκατάσκωπτον ζωήν. τοῦτο τοίνυν, ὡς ἔοικεν, ὁ προφητικὸς αἰνίττεται λόγος. πεποίηται δὲ μετ᾽ ἤθους, ὡς ἔφην. κατεδυνάστευσε γάρ, φησίν, ὁ Ἐφραὶμ τὸν ἀντίδικον αὐτοῦ, ἀντὶ τοῦ, νίκην ἐκτοπωτάτην, καὶ ὀλεθρίαν παράξενον νενίκηκεν ὁ Ἐφραίμ, κατεδυνάστευσεν ὡς ἴδιον ἐχθρόν, τουτέστι, νενίκηκε γενικῶς ὃν μεμίσηκε νόμον. ἐπειδὴ δὲ ἐστιν ἀμυδρὸς ὁ λόγος, ἑτέρως αὐτὸ διαπερανεῖ, λέγων· κατεπάτησε κρίμα, τουτέστιν, οὐ πεφρόντικεν ὅλως τῆς ἐν νόμῳ δικαιοσύνης. ἀεὶ γάρ πως τὸ καταπατούμενον ἐν ἀτιμίᾳ νοεῖται, καὶ οὐδενὸς ἄξιον καταφωρᾶται λόγου. καὶ γοῦν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, καλὸν τὸ ἅλας φησίν. ἐὰν δὲ τὸ ἅλας μωρανθῇ, ἐν τίνι ἁλισθήσεται; εἰς οὐδὲν ἰσχύει ἔτι, εἰ μὴ βεβληθῆναι ἔξω, καταπατεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. ὅταν τοίνυν κρίμα λέγῃ, νοήσεις τὸν νόμον. οὕτω καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ ὀνομάζων αὐτόν, ἀναφωνεῖ πρὸς Θεόν, κρίμα, καὶ δικαιοσύνην ἐν Ἰακὼβ σὺ ἐποίησας. Θεοῦ γὰρ ὁ νόμος, καὶ εἰ λελάληται δι᾽ ἀγγέλων. ἀλλὰ τίς ἡ πρόφασις, τοῦ καὶ ἐχθρὸν ἡγήσασθαι τὸν νόμον, καὶ καταπατῆσαι τὸ κρίμα, προέδειξε πάλιν, εὐθὺς εἰπών, ὅτι ἤρξατο πορεύεσθαι ὀπίσω τῶν ματαίων. ἀρχὴ τῆς τοιᾶσδε νόσου, φησί, τὸ τιμᾶν ἐλέσθαι τὰ μάταια, καὶ κατακολουθεῖν εἰδώλοις. ἀμήχανον γὰρ ἐν ταὐτῷ καὶ Θεῷ δύνασθαι κατακολουθεῖν, καὶ τοῖς πονηροῖς, καὶ ἀκαθάρτοις πνεύμασι. διὰ τοῦτο καὶ ὁ θεσπέσιος γράφει Παῦλος· οὐ δύνασθε ποτήριον τοῦ κυρίου πίνειν, καὶ ποτήριον δαιμονίων; οὐ δύνασθε τραπέζης κυρίου μετέχειν, καὶ τραπέζης δαιμονίων. μονότροπος γὰρ ὁ θεοφιλής, ἀλλοπρόσαλλος δέ, καὶ σεσαλευμένος, καὶ ἐπ᾽ ἄμφω βαίνειν εἰδώς, ὁ ἀνασφαλής, καὶ ἐφ᾽ ὅπερ ἂν τύχοι βαδίζων εὐκόλως. οὐκοῦν γεγόνασι μὲν οἱ ἄρχοντες Ἰούδα, φησίν, ὡς μετατιθέντες ὅρια. καταδυναστεύουσι δὲ καὶ ὁ Ἐφραὶμ τὸν ἀντίδικον αὐτοῦ. κατεπάτησε δὲ καὶ κρίμα. ἔσομαι δὲ λοιπὸν ὡς ταραχὴ τῷ Ἐφραίμ, καὶ ὡς κέντρον τῷ Ἰούδα. καὶ τί δὴ τοῦτό ἐστι, πολυπραγμονεῖν ἀναγκαῖον. οἱ μὲν οὖν ἕτεροι τῶν ἑρμηνευτῶν ἀντὶ τοῦ ταραχή, βρωστὴρ εἰρήκασιν· ἀντὶ δὲ τοῦ κέντρου, σῆψις.

A & charitatem erga Deum sincere in amatoribus habere voluerunt? In Samaria verò omnimodis in offensam incurrit Israel, fortassis nec dignatus meminisse Mosaica, velut repugnantem, & vniuersè illis aduersantem persequens vitam, vt etiam Dei legem inimicam arbitraretur quodammodo; & eam nec nosse vellet, sperneretque pædagogum, quamuis seruare, & ad rectam, nullique calumniæ obnoxiam vitam optimè adducere posset. B Hoc igitur, vt videtur, prophetica verba insinuant. Habent autem festiuitatem, seu ironiam, vt dixi. Ait enim; [oppressit Ephraim aduersarium suum,] pro, victoria turpissima, & exitiosa vicit Ephraim. Oppressit vt hostem suum, hoc est, vicit generosè legem, quam oderat. quia vero oratio tectior est, aliter ipsam declarat, dicens. [Conculcauit iudicium,] hoc est, iustitiam lege præscriptam nullo modo curauit: semper enim quod conculcatur despicabile cognoscitur, C nullàque æstimatione dignum deprehenditur. Quare Dominus noster Iesus Christus, [bonum est sal, inquit, si autem sal euanuerit, in quo salietur? ad nihilum valet vltra, nisi vt mittatur foras, & conculcetur ab hominibus.] Igitur per iudicium intellige legem. Ita & diuinus Dauid eam nominans, Deum affatur, [Iudicium & iustitiam in Iacob tu fecisti.] Dei enim est lex, dictata per angelos. Verumenimvero quæ causa fuerit, legem pro hoste D ducendi, & iudicium conculcandi, mox deinceps ostendit his verbis, [quia cœpit abire post vana.] Principium huius morbi, inquit, dedisse se vanis honorandis, & secutum esse idola. Fieri enim non potest, vt in eodem, & Deum, & nequam atque immundos spiritus sequaris. Quocirca & diuinus Paulus, [non potestis, inquit, bibere calicem Domini, & calicem dæmoniorum.] Moribus quippe vniformis est qui diligit Deum: E mutabilis autem, & fluctuans, & vtroque versum ire gnarus subuersor, & facilè vadens quo sors tulerit. [Itaque facti sunt, inquit, principes Iuda vt transponentes terminos. Oppressit vero & Ephraim aduersariũ suum, & conculcauit iudicium. Ero autẽ in posterum quasi cõturbatio Ephraim, & quasi stimulus Iuda.] Quod, quid sit, necesse est accuratius indagemus. Alii igitur interpretes pro *turbatio*, comestor reddiderunt, & pro *stimulus*, putredo,

Matth. 5.

Psal. 98.

1. Cor. 10.

At septuaginta turbationem, & stimulum nominarunt. Conturbato enim non modicè Ephraim, siue decem tribubus propter bellum partim à finitimis Syris, partim à Persis, & Assyriis ingruens, dolebat grauiter, nec parum formidabat Iudas; siue potius animo æstuabat vehementer, quod propediem paria, aut longe deteriora mala in ceruicibus sibi futura diuinaret. Ingrauescente enim bello, & Samariæ oppida vrgente, necesse erat vtique finitima, Iuda, inquam, & Beniamin simul perire. Quamobrem hic turbatio belli hostilem aduentum, stimulus autem ex tristitia, & mœrore cruciatum subindicat, à quibus tutissimi erunt sapere volentes quæ Christi sunt: per quem, & cum quo Deo & Patri gloria, cum sancto Spiritu in omnem æternitatem, Amen.

Et vidit Ephraim morbum suum, & Iudas dolorem suum, & abiit Ephraim ad Assyrios, & misit legatos ad regem Iarim, & hic non potuit sanare vos, & non faciet cessare à vobis dolorem.

LIX. Posteaquam factus est Deus conturbatio Ephraim, & tanquam stimulus domui Iuda, vidit morbum suum, siue imbecillitatem, & infirmitatem suam Ephraim. Quin & Iudas dolorem suum: vnà enim cum Samaria fines Beniamin incursati sunt. Deinde ob hoc fractus desperatione Ephraim, nec potis casibus istis robore suo obsistere, nec bellicas clades moliri, denuo omnipotentem Deum offendit, nec in ipsis flagellis, vt ita dicam, vtilitatem suam cognouit; & cum aduenisset tempus, quo potius conuerti ad Deum debuisset, tunc maximè ei molestiam exhibere, & insolentius ab eo discedere non dubitauit. Non enim ignorabat omnis gloriæ suæ auctorem, ac tutorem Deum esse, qui vires ad frangendos aduersarios semper largitur. Sed nihil pluribus opus est, cum extet illa vox Mosis sapientissimi, [Dominus conterens bella: Dominus nomen eius,] (Iudic. 16.) doceátque idem perspicuè, quod per ipsum, & in ipso [vnus persequetur mille, & duo fugabunt decem millia.] (Deut. 32.) Deinde cum ab ipso, & solo consuetum auxilium iterum petere,

A οἱ δέ γε ἑβδομήκοντα ταραχὴν, καὶ κέντρον ὠνόμασαν. Θορυβουμένου γὰρ οὐ μετρίως τοῦ Ἐφραῒμ, ἤτοι τῶν δέκα φυλῶν ὑπὸ τοῦ κατασκήψαντος αὐτοῖς πολέμου, τοῦτο μὲν ὑπὸ γείτονος τοῦ παρὰ Σύρων φημὶ, τοῦτο δὲ ὑπὸ τοῦ Περσικοῦ, καὶ ἔτι δὲ τῶν Ἀσσυρίων ἥκοντος χάριν, ἐν ὀδύναις ἦν· καὶ οὐκ ἐν μέτριοις δείμασιν ὁ Ἰούδας, μᾶλλον δὲ καὶ ἐν ἀγωνίᾳ πολλῇ. προσεδόκησε γὰρ, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν, τοῖς ἴσοις τυχὸν, ἢ πολὺ χείροσιν ἐναλῶναι κακοῖς· ἐπιβρίθοντος γὰρ τοῦ πολέμου, καὶ ταῖς κατὰ
B τὴν Σαμάρειαν πόλεσιν ἐπισκήπτοντος, πᾶσά πως ἀνάγκη ἦν συνδιόλλυσθαι τὰς ὁμόρους, τὰς τῶν ἐξ Ἰούδα φημὶ, καὶ Βενιαμίν. Οὐκοῦν ἡ μὲν ταραχὴ τοῦ πολέμου τὴν ἔφοδον, τὸ δὲ κέντρον ἐν τούτοις τὴν ἐκ λύπης τε, καὶ δυσθυμίας ὀδύνην ὑποδηλοῖ, ὧν ἔξω που πάντως εἶεν ἂν οἱ φρονεῖν ἐθέλοντες τὰ Χριστοῦ· δι᾽ οὗ, καὶ μεθ᾽ οὗ τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ ἡ δόξα, σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

Καὶ εἶδεν Ἐφραῒμ τὴν νόσον αὐτοῦ, καὶ Ἰούδας
C τὴν ὀδύνην αὐτοῦ, καὶ ἐπορεύθη Ἐφραῒμ πρὸς Ἀσσυρίους, καὶ ἀπέστειλε πρέσβεις πρὸς βασιλέα Ιαρείμ, καὶ αὐτὸς οὐκ ἠδυνάσθη ἰάσασθαι ὑμᾶς, καὶ οὐ μὴ διαπαύσῃ ἐξ ὑμῶν ὀδύνην.

Θεοῦ γεγονότος ὡς ταραχῆς τῷ Ἐφραῒμ, καὶ μὴν καὶ ὡς κέντρου τῷ οἴκῳ Ἰούδα, τεθέαται μὲν τὴν ἑαυτοῦ νόσον, ἤτοι τὸ ἄναλκι, καὶ ἀσθενὲς ὁ Ἐφραῒμ· καὶ μὴν καὶ Ἰούδας τὴν ὀδύνην αὐτοῦ· συγκατεδηοῦ-
D το γὰρ, ὡς ἔφην, τῇ ἐν Σαμαρείᾳ καὶ τὰ ὅρια τοῦ Βενιαμίν· εἶτα πρὸς τοῦτο ἀπειρηκὼς ὁ Ἐφραῒμ, καὶ ἰδίαις δυνάμεσιν ἀντιφέρεσθαι τοῖς συμβεβηκόσιν οὐκ ἔχων, ὅτι μὴν ἀποσείσασθαι τὰ ἐκ τοῦ πολέμου βλάβη δυνάμενος, προσπέκρουκε πάλιν τῷ πάντα ἰσχύοντι Θεῷ, οὐδὲ ἐν αὐταῖς, ἵν᾽ οὕτως εἴπω, ταῖς μάστιξιν ἐννενοηκὼς τὸ συμφέρον. ἐνεστηκότος δὲ τοῦ καιροῦ, καθ᾽ ὃν ἔδει μᾶλλον ἐπιστρέφεσθαι πρὸς τὸν Θεὸν, τότε δὴ μάλιστα λυπεῖν ᾑρημένος, καὶ ἀπεφοίτα ἀγελαιότερον. Οὐκ ἠγνόει μὲν
E γὰρ τῆς ἁπάσης αὐτοῖς εὐκλείας καὶ χορηγὸν, καὶ πρύτανιν, τὸν τοῦ δύνασθαι κρατεῖν τῶν ἀνθεστηκότων ἀεὶ δοτῆρα Θεόν· ἀλλ᾽ οὐδενὸς ἄξιον τοῦ χρήματος λόγου, καίτοι τοῦ πανσόφου διακεκραγότος Μωσέως· κύριος συντρίβων πολέμους, κύριος ὄνομα αὐτῷ, διδάσκοντός τε σαφῶς, ὅτι δι᾽ αὐτοῦ τε, καὶ ἐν αὐτῷ διώξεται εἷς χιλίους, καὶ δύο μετακινήσουσι μυριάδας. εἶτα, δέον παρ᾽ αὐτοῦ δὲ καὶ μόνου τὴν συνήθη πάλιν ἐπικουρίαν αἰτεῖν, καὶ

καὶ λιταῖς ἀναπείθειν ἀμύνασθαι οἱ τὸν σώζοντα, πικρὰ κατὰ τῆς ἰδίας ἐσκέπτετο κεφαλῆς. ἐπρεσβεύετο γὰρ πρὸς ἀλλοφύλους, καὶ τὴν παρ' ἐχθρῶν συμμαχίαν. ἐγένετο γὰρ Ἐφραῒμ ὡς περιστερὰ ἄνους, οὐκ ἔχουσα καρδίαν. Αἴγυπτον ἐπεκαλεῖτο, καὶ εἰς Ἀσσυρίους ἐπορεύετο, ἀπαλλάξεσθαι τῶν ἐπηρτημένων οἰόμενος κακῶν. καὶ δὴ βασιλεύοντος ἐν τῇ Σαμαρείᾳ τοῦ Μαναὴμ, ἀνέβη Φουλὰς βασιλεὺς Ἀσσυρίων ἐπὶ τὸν Ἰσραήλ. εἶτα χρήμασι, καὶ πρεσβείαις ἀνέπειθον ἀποσχέσθαι τῆς γῆς. τουτέστι τὸ, ἐπορεύθη Ἐφραῒμ πρὸς Ἀσσυρίους. Φακεὲ δὲ πάλιν, ὁ τοῦ Ρωμελίου, βασιλεὺς Ἰσραὴλ, κατεμισθοῦτό ποτε τὸν Ραασὼν, βασιλέα Συρίας, καὶ πεπολέμηκε τῷ Ἰούδᾳ, καὶ τοῖς ἐκ φυλῆς Βενιαμὶν, βασιλεύοντος Ἀχὰζ τοῦ Ἰωάθαμ υἱοῦ, ὃς δεδιὼς τὴν ἔφοδον, πρεσβείαις καὶ χρήμασιν ἀναπείθει τὸν Ἀσσύριον Θεγλαφαλασὰρ ἐπαμύνασθαι αὐτῷ· ὁ δὲ τὴν Δαμασκὸν κατακράτος ἑλὼν, ἐκ μέσου καὶ αὐτὸν ἐποίει Ραασών. ἀλλ' εἰ καὶ πεπόρευται, φησὶ, πρὸς Ἀσσυρίους ὁ Ἐφραῒμ, καὶ χρήμασιν ἐξεπρίατο καὶ λιταῖς τῆς ἐφόδου τὴν ἀναβολήν· κἂν εἰ ἀπέστελλε πρέσβεις πρὸς βασιλέα Ἰαρεὶμ, τουτέστιν, ἔκδικον, ἤτοι ἐκδικητὴν (τοῦτο γὰρ τὸ Ἰαρεὶμ σημαίνει) ἀλλ' οὐ νενικήκασι τὴν θείαν ὀργὴν, οὔτε μὴν περιέσονται Θεοῦ, τοῦ οὕτω δεινῆς ἀποστασίας ἐξαιτοῦντος δίκας. οὐ γὰρ ἴσχυσε, φησὶν, ὁ χρήμασιν ἀναπεπεισμένος ἠρεμῆσαι βραχὺ, ἀλλ' οὐδὲ ἕτερός τις τῶν μεμισθοφορηκότων ἰάσασθαι ὑμᾶς. πεπαύσεται δὲ οὐδαμῶς τῆς ὀδύνης τὸ κέντρον. πανδεινὸν οὖν ἄρα, τὸ μὴ σώζεσθαι μᾶλλον ἐπιθυμεῖν διὰ τῆς ἄνωθεν ἡμερότητος· ἐπιθαρρῆσαι δὲ ταῖς ἐξ ἀνθρώπων ἐπικουρίαις. καίτοι βοῶντος τοῦ πνεύματος διὰ μὲν φωνῆς τοῦ μακαρίου Δαβίδ. ἀγαθὸν πεποιθέναι ἐπὶ κύριον, ἢ πεποιθέναι ἐπ' ἄνθρωπον. ἀγαθὸν ἐλπίζειν ἐπὶ κύριον, ἢ ἐλπίζειν ἐπ' ἄρχοντας. διὰ δὲ τοῦ προφήτου πάλιν Ἱερεμίου. ἐπικατάρατος ὁ ἄνθρωπος, ὃς τὴν ἐλπίδα ἔχει πρὸς ἄνθρωπον, καὶ στηρίσει σάρκας βραχίονος αὐτοῦ ἐπ' αὐτὸν, καὶ ἀπὸ κυρίου ἀποστῇ ἡ καρδία αὐτοῦ, καὶ ἔσται ὡς ἡ ἀγριομυρίκη ἡ ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἣ οὐκ ὄψεται ὅταν ἔλθῃ τὰ ἀγαθά. καὶ εὐλογημένος ὁ ἄνθρωπος, ὃς πέποιθεν ἐπὶ τῷ κυρίῳ, καὶ ἔσται κύριος ἐλπὶς αὐτοῦ. καὶ ἔσται ὡς ξύλον εὐθυνοῦν παρ' ὕδατι, καὶ ἐπὶ ἰκμάδα βαλεῖ ῥίζας αὐτοῦ, καὶ οὐ μὴ φοβηθῇ ὅταν ἔλθῃ καῦμα. καὶ ἔσται ἐπ' αὐτῷ στελέχη ἀλσώδη, ἐν ἐνιαυτῷ ἀβροχίας οὐ φοβηθήσεται, καὶ οὐ διαλείψει ποιῶν καρπόν. ἄμεινον οὖν ἄρα, προσοικειοῦσθαι Θεῷ, καὶ τὸ σοφὸν ἐκεῖνο λέγειν ἐξ ἀγαθῆς συνειδήσεως· σός εἰμι ἐγὼ, σῶσόν με, ὅτι τὰ δικαιώματά σου ἐξεζήτησα.

A & precibus ad succurrendum sibi saluatorem sollicitare oporteret, dira in caput suum meditatus est. Missa enim legatione ad alienos, & hostes, eos suppetias rogauit. [Factus est enim Ephraim vt columba insipiens, & cor non habens. Ægyptum inuocabat, & ad Assyrios ibat,] ratus se impendentibus malis liberatum iri. Etiam regnante Manaim, Phulas rex Assyriorum contra Israelem ascendit: qui legatis, & pecuniis persuasus est reditus. B Hoc est, [abiit Ephraim ad Assyrios.] Deinde Phacee filius Romeliæ rex Israel pretio conduxit aliquando Rasin regem Syriæ, oppugnauitque Iudam, & tribules Beniamin, regnante Achaz filio Ioatham: qui, incursionem timens, per legatos numerata pecunia Theglatphalasar ad sibi opitulandum impulit. Qui Damasco armis capta, Rasin è medio sustulit. Sed quamuis abierit, inquit, ad Assyrios Ephraim, pecuniáque, & precibus dilationem irruptionis emerit, tametsi C legatos miserit ad regem Iarim, hoc est, defensorem siue vltorem (hoc enim Iarim sonat) tamen diuinam iram non domuerunt, neque Deo præualebunt, huius adeo tetræ defectionis pœnas exigenti. Non enim potuit, inquit, pecunia persuasus efficere, vt paulum quiescereris: nec alius mercede conductus sanare vos. Nunquam autem doloris stimulus cessabit. Est igitur pessimum, non magis cupere saluari per supernam mansuetudinem: sed humanis opibus D fidere, cum per os B. Dauid spiritus clamet. [Bonum est confidere in Domino, quam confidere in homine. Bonum est sperare in Domino, quam in Principibus.] Et per Hieremiam, [maledictus homo, qui spem suam ponit in homine, & firmabit carnem brachii sui super eum, & à Domino recessit cor eius. Et erit quasi syluestris myrica, quæ est in deserto, non videbit cum venerint bona. Benedictus homo qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia eius, E & erit quasi lignum abundans iuxta aquas, & super humorem mittet radices suas, & non timebit cum venerit æstus, & in eo rami frondosi: in anno siccitatis non timebit, & non desinet faciens fructum.] Melius igitur ad Deum se adiungere, & illud sapiens dictum cum bona conscientia vsurpare, [tuus sum ego, salua me, quoniam iustificationes tuas exquisiui.

Osee 7. 4. Reg. 15. 4. Reg. 16. Psal. 117. Hier. 17. Psal. 118.

Quia ego quasi panthera Ephraim, & quasi leo domui Iuda, & ego rapiam, & vadam, & tollam, & non erit qui eruat. Ibo, & reuertar in locum meum, donec disperreant.

XL. Manifestam affert rationem, quare Ephraim auxilium ferentes nihil promouerint, & nō cessaturus sit ab eis dolor eorum. [Ego enim sum, inquit, Israeli vt panthera, & vt leo domui Iuda.] Liquet ergo, Deo perdente neminem fore qui saluet. [Manū enim excelsam quis auertet?] vt scriptū est. Contigisse autem illis quæ contigerunt, desertis ab omni clementia Dei; sub velamento, impetū suum terribilibus, robustissimisque belluis comparās significauit. Panthera enim incitatissimo cursu fertur in quos vult, adeóque leui pede salit, vt vix vestigiū eius cernatur, neque vllum signum humi relinquat. Ast leo tremendum quidē, & horrisonum in montibus rugit, & tantum nō tonat, audientésque percellit quodammodo. Ait enim, [leo rugiet, & quis non timebit?] nec eius accessus arceri, & vis inuadentis difficulter repelli potest. Quod corripuerit, illico perdit, nec quisquam eius vnguibus implicitum auferat. Pantheram porrò celeritate valere, & volare propemodum præda direpta; leonē bestiā esse validā, imperterritam, cuius occursus periculosus, ipse ostendit cum subiungit, [& ego rapiam, & vadam, & tollam; & non erit qui eruat:] hoc enim leonum robori conuenit: ast illud, [rapiam, & vadam, & tollam] pāthera facit, vt dixi. Quod autem Dominus eos à quibus offensus est deserturus sit, & auxilium pœne subtracturus, & beneuolentia sua eos priuaturus, indicauit illis verbis, [ibo, & reuertar in locum meum, donec disperreant.] Nullo quidē modo diuinitas loco includitur ac definitur: sed adesse quibusdam dicitur, cum eos gratia, & fauore suo donat; abesse rursū ab iis qui peccauerunt, quando eos auersatur, lenitatémq. suā ipsis tribuere desinit. De Deo enim more humano loquitur: sed ea prout illi consentaneum est intelligimus.

Esai. 9.

Amos 3.

Et requirent faciem meam cum fuerint tribulati.

XLI. Impotenter ad nefaria declinantibus, & sine fine peccare solitis non temere, sed ad vtilitatem potius, & tanquam medicinam à Deo sæpenumero incommoda importari, iterum

A Διότι ἐγώ εἰμι ὡς πάνθηρ τῷ Ἐφραΐμ, καὶ ὡς λέων τῷ οἴκῳ Ἰούδα. καὶ ἐγὼ ἁρπῶμαι, καὶ πορεύσομαι, καὶ λήψομαι, καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἐξαιρούμενος. πορεύσομαι, καὶ ἐπιστρέψω εἰς τὸν τόπον μου, ἕως οὗ ἀφανισθῶσι.

Ἐναργῆ καθίστησι τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ὤνησαν μὲν οὐδὲν οἱ τῷ Ἐφραΐμ ἐπαμύνοντες, οὐ διαπεπαύσεται δὲ τὰ τῆς ὀδύνης αὐτοῖς. ἐγὼ γάρ εἰμι, φησί, ὡς πάνθηρ τῷ Ἐφραΐμ, καὶ ὡς λέων τῷ
B οἴκῳ Ἰούδα. Πρόδηλον οὖν, ὅτι Θεοῦ παραλύοντος, ὁ σώσων οὐδείς. τὴν γὰρ χεῖρα τὴν ὑψηλὴν, τίς ἀποστρέψει; κατὰ τὸ γεγραμμένον. ὅτι δὲ καὶ ἡμερότητος ἁπάσης ἐξηρημένοις, τὰ ἐπ' αὐτοῖς γενέσθαι συμβέβηκεν, ὑπέφηνεν αἰνιγματωδῶς, τοῖς ὅτι μάλιστα δεινοῖς, καὶ ἀλκιμωτάτοις θηρίοις τὴν οἰκείαν ὁρμὴν παρεικάζων. ὁ μὲν γὰρ πάνθηρ ὀξυτάτῳ λίαν καθ' ὧν ἂν ἕλοιτο φέρεται δρόμῳ, ἐλαφρεῖς δὲ οὕτως ἅλλεται ποσὶν, ὡς μηδὲ ἴχνεσιν ὁρᾶσθαι τάχα που, μήτε μὴν ἐνσημαίνεσθαί τι τῇ γῇ. ὁ δὲ
C λέων ἐρεύγεται μὲν ἐν τοῖς ὄρεσι δεινὸν, καὶ διαβοειδὲς, καὶ βροντῇ παραπλήσιον, καὶ καταπλήττει οἷς τε τοὺς ἀκροωμένους. λέων γὰρ, φησὶν, ἐρεύξεται, καὶ τίς οὐ φοβηθήσεται; ἄμαχον δὲ ἔφοδον ἔχει, καὶ σφόδρα δυσαπότρεπτον τὴν ὁρμήν. εἰ δὲ δή τι λάβοι, τοῦτο διόλλυσιν εὐθὺς, καὶ οὐκ ἂν ἐξέλοιτό τις τὸ ἐνειλημμένον. ὅτι δὲ θηρίον ὀξὺ ὁ πάνθηρ, ἀφίπτασθαι δὲ ὥσπερ, τὸ ἐπιτυχὸν ἁρπάσας, ἄθραυστον δὲ χρῆμα καὶ ἀδεὲς, καὶ δυσαπότρεπτον ὁ λέων ἐστὶν, αὐτὸς προέδειξεν ἐπειπών. καὶ ἐγὼ ἁρπῶμαι; καὶ
D πορεύσομαι, καὶ λήψομαι, καὶ οὐκ ἔσται ἐξαιρούμενος. ἁρμόζει γὰρ τοῦτο τῇ λεόντων ἀλκῇ· τὸ δὲ ἁρπῶμαι, καὶ πορεύσομαι, δράσειεν ἂν ὁ πάνθηρ, ὡς ἔφην. ὅτι δὲ καὶ ἀποφοιτήσει τῶν λελυπηκότων ὁ κύριος, καὶ μονονουχὶ συστελεῖ τὴν ἐπικουρίαν, καὶ ἀποστερήσει τὸ εὐμενὲς, διαμεμήνυκεν, εἰπών. πορεύσομαι, καὶ ἐπιστρέψω εἰς τὸν τόπον μου, ἕως οὗ ἀφανισθῶσι. τόπου μὲν γὰρ ἀπερίοριστον παντελῶς τὸ θεῖόν ἐστι. παρεῖναι δὲ λέγεταί τισιν, ὅταν χαρίζηται τὴν εὐμέ-
E νειαν. ἀπεῖναι δὲ αὖ τῶν ἡμαρτηκότων, ὅταν αὐτοὺς ἀποστρέφηται, καὶ ἀνακόπτῃ τὴν ἡμερότητα. λελάληται μὲν γὰρ ἀνθρωπίνως τὰ περὶ Θεοῦ, νοεῖται γε μὴν, ὡς ἂν αὐτῷ πρέποι.

Καὶ ἐπιζητήσουσι τὸ πρόσωπόν μου ὅταν θλιβῶσιν.

Ὅτι μὴ εἰκῇ τοῖς ἀχάλινον ἔχουσιν ἐπὶ τὰ αἴσχιστα τὴν ῥοπὴν, καὶ τοῖς ἀκαταλήκτως εἰωθόσι πλημμελεῖν ἐπιφέρεται πολλάκις παρὰ Θεοῦ τὰ δεινὰ, πρὸς ὠφελείας δὲ μᾶλλον, καὶ ὡς ἐν ἰάματος εἴδει

διδάσκει πάλιν. οἱ γὰρ τῆς θείας ἡμερότητος καταφρονηταὶ, καὶ ἠγνοηκότες ὅτι καλεῖ πρὸς μετάνοιαν τὸ τῆς ἀνεξικακίας μέγεθος, τὴν ἐξ ὀργῆς κίνησιν μετ' οὐ παραιτήσονταί ποθεν. παραθραυόμενοι δὲ μᾶλλον τῇ τῆς συμφορᾶς ἀγριότητι, τὸ συμφέρον ἐπιγνώσονται, καὶ οἷς οὐδὲν ὤνησεν ἡ φιλανθρωπία, πρὸς τὴν τοῦ συμφέροντος ἀποφέρει γνῶσιν τὸ καταικίζεσθαι. ὃν γὰρ τρόπον τὰ ἐν τοῖς σώμασιν ἀγριαίνοντα τῶν παθῶν, καὶ ὅσα μὴ τοῖς ἠπίοις εἴκει φαρμάκοις, πυρὶ καὶ σιδήρῳ νικᾶται πολλάκις· κατὰ τὸν ἴσον, οἶμαι, τρόπον τε, καὶ λόγον, καὶ τὰ ἐν ταῖς ἀνθρωπίναις ψυχαῖς ἐπισυμβαίνοντα πάθη, εἰ μὴ χρηστοῖς ὑπείκει λόγοις, μηδὲ λογισμῷ νικᾶται τῷ σώφρονι, πόνῳ καὶ μάστιγι, καὶ ταῖς ἀνηκέστοις παραχωροῦσι συμφοραῖς. ἐκτεθλιμμένοι δὴ οὖν, τότε δὴ μόλις, φησὶ, τὸ ἐμὸν ἐπιζητήσουσι πρόσωπον. κειμένων γὰρ ἐν ἐξουσίᾳ τῶν ἀγαθῶν, οὐ πολλὴ τοῖς ἀσυνέτοις ἡ τοῦ κατευφραίνοντος αἴσθησις. εἰ δὲ δὴ τῶν οὕτως εὐκταιοτάτων ἀποστερεῖσθαι συμβαίνοι, τότε δὴ μάλιστα δριμυτέραις ἐπ' αὐτὰ ταῖς ἐπιθυμίαις ἐρχόμεθα. εἰσδεχόμεθα δὲ πολλὴν καὶ ἀνταγώνιστον τοῦ λυποῦντος τὴν αἴσθησιν. ὅτε τοίνυν θλιβῶσι, τότε τὸ ἐμὸν ζητήσουσι πρόσωπον.

Ἔοικε δὲ ὁ λόγος εὐαφόρμως ἀναφοιτᾶν ἐπὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ μυστήριον, καὶ τὴν δι' αὐτοῦ λύτρωσίν τε, καὶ πρὸς Θεὸν ἐπιστροφὴν εὖ μάλα παραδηλοῦν. τὸ γὰρ ζητούμενον τοῦ Θεοῦ πρόσωπον, αὐτὸς ἂν νοοῖτο, καὶ σφόδρα εἰκότως, ὁ υἱὸς, ὅς ἐστιν εἰκὼν, καὶ ἀπαύγασμα, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως τοῦ πατρός. πρόσωπον οὖν τὸ ἀληθὲς τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ὁ υἱός. εἴπερ ἐν αὐτῷ γινώσκεται· καὶ ἑωρακὼς αὐτὸν, ἑώρακε τὸν πατέρα. οὕτως αὐτὸν ὀνομάζει ὁ θεσπέσιος μελῳδὸς, πρὸς τὸν τῶν ὅλων Θεὸν ἀνακεκραγώς τε, καὶ λέγων. τὸ πρόσωπόν σου ἐπίφανον ἐπὶ τὸν δοῦλόν σου. καὶ μὴν καὶ ὡς ἐκ προσώπου τῶν πεπιστευκότων, καὶ μεμορφωμένων ἤδη πρὸς τὸν υἱὸν διὰ πνεύματος, ἐσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, κύριε. ὡς γάρ φησιν ὁ προφήτης, φῶς προσώπου ἡμῶν, Χριστὸς κύριος.

ΚΕΦΑΛ. ϛ.

Ὀρθριοῦσι πρός με, λέγοντες. πορευθῶμεν, καὶ ἐπιστρέψωμεν πρὸς κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν, ὅτι αὐτὸς ἥρπακε, καὶ ἰάσεται ἡμᾶς, πατάξει, καὶ μοτώσει ἡμᾶς, ὑγιάσει ἡμᾶς μετὰ δύο ἡμέρας· ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ ἐξαναστησόμεθα, καὶ ζησόμεθα ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ γνω-

A docet. Contemptores enim diuinæ mansuetudinis, & ignorantes se ad pœnitentiam tam incredibili tolerantia inuitari, inflammatam eius iram non effugient vllo modo: quin imo calamitatis acerbitate fracti, ac debilitati, quid sibi conducat intelligent: & quibus nihil profuit benignitas, eos ad notitiam vtilitatis suæ ærumnarum supplicia inducunt. Quemadmodum enim affectus corporum grauiores, & B lenibus medicamentis non cedentes, igni, ferróque frequenter superantur: eodem, opinor, modo ac ratione animabus humanis affectus, seu vitia contingentia nisi mitibus verbis cedant, & prudenti ratiocinatione vincantur, laboribus, & flagellis, & sæuis calamitatibus depelluntur. Tribulatione igitur pressi, tum vix tandem, inquit, [faciem meam requirent.] Cum enim bona in potestate sunt, homines imprudentes ipsis gaudia facientem non multum curant. At si optatissimis C exuamur, tum vero acrius ea desiderantes, sensum molestiæ incredibilem, & inconsolabilem haurimus. [Cum itaque tribulati fuerint, tunc faciem meam requirent.]

Rom. 2.

Videtur sermo percommodè ad Christi mysterium redire, & redemptionem per illum, atque ad Deum conuersionem propè admodum significare. Nam facies Dei quæ requiretur, ipse filius commodissimè intelligi queat, [qui est imago, & splen- D dor, & figura substantiæ patris.] Vera igitur facies Dei & Patris, Filius: siquidem in eo cognoscitur, [& qui vidit ipsum, vidit & Patrem.] Quo nomine & diuinus cantor eum appellat, ad vniuersorum Deum clamans, & dicens, [faciem tuam illumina super seruum tuum.] Quin etiam vt ex persona fidelium, & per Spiritum iam ad Filium transformatorum, [signatum est, inquit, super nos lumen vultus tui, Domine.] Vt enim ait Propheta, [lumen faciei no- E stræ Christus Dominus.]

Hebr. 1.

Ioan. 14.

Psal. 118.

Psal. 4.

Thren. 4.

CAPVT SEXTVM.

Manicabūt ad me dicētes. Eamus, & reuertamur ad Dominū Deū nostrum, quia ipse rapuit, & sanabit nos, percutiet, & quasi penicillo vulnerario indito curabit nos: sanabit nos post duos dies: in die tertia resurgemus, & viuemus corā

eo, & cognoſcemus. Perſequemur, vt cognoſcamus Dominũ. Quaſi mane paratum inueniemus eum, & veniet vt pluuia nobis tempeſtiua, & ſerotina terra.

LXII. MANE *conſurgent* hoc loco videtur ſignificare, ſemel à ſomno dementiæ qua tenentur excitatos, & quaſi è nocte atque tenebris de cetero in lucem, & diem ingreſſos, inter ſe cohortando acclamaturos, decere in poſterum reuerti ad Dominum. Eſt autem hæc reſipiſcentia ſeductorum, idolorúmque cultibus inuolutorum. Reſipiſcentiæ enim fructus, quærere è tenebris abſolui, diabolicis, inquam, ac deinceps velut diuino lumine repletos, recto ſcopo ad naturam, & verè Dei ac Domini agnitionem properare, licet pridem ſenſerint, Deos ac Dominos in mundo eſſe. Vnde eò ſtultitiæ peruenerunt, vt etiam ligno dicerent, [Pater meus es tu: & lapidi, tu me genuiſti.] (Hiere. 2.) Manet autem ſermo tropicus. Vide enim, quomodo tanquam de leone, aut alia fera dicunt, [ipſe rapuit, & ſanabit nos,] Poſtquam enim dixit, [& ego ero vt panthera Ephraim, & vt leo domui Iuda: & ego rapiam, & vadam, & non erit, qui eruat,] ſeruant figuram metaphoræ, aiúntque, omnino ſanabit qui rapuit. Sicut enim ira contriſtauit; ſic bona ex manſuetudine impertita afflictos prorſus exhilarabunt. Simul & illud intelligemus, Deo quoſdam premente, contra niti neminem poſſe; ſed miſerorum rebus ipſo, & ſolo ad reſtitutionem opus eſſe.

Quod ſi prophetiæ vis ad omnes mortales extendenda eſt, hunc ſenſum eliciemus. Rapuit in principio hominis naturam Adam: ſtatim quippe maledicto obnoxiam reddidit, mortique, & corruptioni ſubiecit. Percuſſit igitur ira; ſed gratia velut linamento in vulnus impoſito curauit. Sanauit enim Christus: ad agnitionem veræ viſionis diuinæ vocauit: per ſpiritum ad mandatorũ obſeruationem confirmauit: beatos iterum fecit; corruptioni exemit; & veteribus morbis, peccato ſcilicet, ac paſſionibus liberauit. Euenerunt autem hæc mortalibus non vt primo maximè, aut ſecundo tempore, ſed vt in tertio; hoc eſt, in vltimo ac ſupremo. Omnia ſiquidem tempora tribus gradibus cõtinen-

A σόμεθα, διώξωμεν τοῦ γνῶναι τὸν κύριον. ὡς ὄρθρον ἕτοιμον εὑρήσομεν αὐτὸν, καὶ ἥξει ὡς ὑετὸς ἡμῖν πρώϊμος, καὶ ὄψιμος γῇ.

ΤΟ ὀρθρίσουσιν ἐν τούτοις ὑποσημαίνειν ἔοικεν, ὅτι καθάπερ ἐξ ὕπνου διεγηγερμένοι τῆς ἐνούσης ἀβουλίας αὐτοῖς, καὶ οἱονεί πως ἀπὸ νυκτὸς, καὶ σκότους ἐξενηνεγμένοι λοιπὸν εἰς φῶς, καὶ ἡμέραν, προεξεπάδειν ἀλλήλοις ἐπιφωνήσουσιν ὅτι προσήκει λοιπὸν ἐπιστρέφειν πρὸς κύ- B ριον. ἀνάνηψις δὲ αὕτη τῶν εἰς ἀπάτην ὠλισθηκότων, καὶ ταῖς τῶν εἰδώλων λατρείαις ἐνειλημμένων. νήψεως γὰρ ἤδη καρπὸς, τὸ ἀχλύος μὲν ἔξω γενέσθαι ζητεῖν, τῆς δαιμονιώδους δηλονότι, φωτὶ δὲ ὥσπερ τῷ θείῳ λοιπὸν ἐκμεμεστωμένους, ὀρθῷ διάττειν σκοπῷ πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ φύσει τε, καὶ ἀληθῶς Θεοῦ, καὶ δεσπότου, καίτοι πάλαι διακειμένους, ὅτι θεοὶ, καὶ κύριοι κατὰ τὸν κόσμον εἰσὶν, ὡς εἰς τοῦτο καθικέσθαι δυσβουλίας, ὥστε καὶ τῷ ξύλῳ λέγειν, πατήρ μου εἶ σὺ, καὶ τῷ λίθῳ, σὺ ἐγέν- C νησάς με. ἐπιμένει δὲ ὁ λόγος τῇ τροπῇ. ἴδε γὰρ ὅπως καθάπερ ἐπὶ λέοντος, ἤγουν ἑτέρου θηρίου φασὶ τὸ, αὐτὸς ἥρπακε, καὶ ἰάσεται ἡμᾶς. ἐπειδὴ γὰρ ἔφασκε, καὶ ἐγὼ ἔσομαι ὡς πάνθηρ τῷ Ἐφραΐμ, καὶ ὡς λέων τῷ οἴκῳ Ἰούδα, καὶ ἐγὼ ἁρπῶμαι, καὶ πορεύσομαι, καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἐξαιρούμενος, τετηρήκασι τῆς μεταφορᾶς τὸ σχῆμα, καί φασιν, ὅτι θεραπεύσει πάντως ὁ ἁρπάσας. ὥσπερ γὰρ λελύπηκεν ἡ ὀργὴ, κατευφραίνει που πάντως τοὺς πε- D πονθότας τὰ ἐκ τῆς ἡμερότητος ἀγαθά. ὁμοῦ δὲ κἀκεῖνο συνήσομεν, ὅτι Θεοῦ κακοῦντός τινας, ὀνήσειεν ἂν οὐδείς· δέοιτο δ' ἂν τὰ τῶν πεπονθότων αὐτοῦ τε, καὶ μόνου, πρὸς ἐπανόρθωσιν.

Εἰ δὲ χρὴ καὶ ἐφ' ἅπαντας ἁπλοῦν τοὺς ὄντας ἐπὶ τῆς γῆς τῆς προφητείας τὴν δύναμιν, ἐκεῖνο συνήσομεν. ἥρπασε μὲν γὰρ ἐν ἀρχαῖς τὴν ἀνθρώπου φύσιν ὁ Ἀδάμ. ἐπάρατον γὰρ ἀπέφηνεν εὐθὺς, ὑποθεὶς θανάτῳ, καὶ φθορᾷ. οὐκοῦν ἔπληξεν ἡ ὀργὴ, ἀλλ' ἐμότωσεν ἡ χάρις. ἰάσατο γὰρ ὁ E Χριστὸς, κέκληκεν πρὸς ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθοῦς θεοπτίας, ἑδραίους ἀπέφηνε διὰ τοῦ πνεύματος εἰς τήρησιν ἐντολῶν, ζηλωτοὺς ἀπέδειξε πάλιν καὶ φθορᾶς ἐπέκεινα τέθεικε, καὶ τῶν ἀρχαίων ἡμᾶς ἀπαλλάξας ἀρρωστημάτων, ἁμαρτίας δὴ λέγω, καὶ παθῶν. συμβέβηκε δὲ τὰ τοιάδε τρὶς ἐπὶ τῆς γῆς, οὐχ ὡς ἐν πρώτῳ μᾶλλον, ἤγουν ἐν δευτέρῳ καιρῷ, ἀλλ' ὡς ἐν τρίτῳ, τουτέστι, τῷ λοισθίῳ, καὶ τελευταίῳ. χρόνοι μὲν γὰρ οἱ πάντες ἀριθμοῦν-

καὶ πρῶτος, δεύτερός τε, καὶ μέσος, καὶ τελευταῖος, καθ' ὃν ἡμῖν ἐπέφανεν ὁ Χριστός. ταῦτ' ἄρα φασίν, ὅτι τὰ τῆς μοτώσεως ἡμῖν κατὰ τὴν ἐξ ἰατρικῆς ἐμπειρίας ἔσται μετὰ δύο ἡμέρας. ἡμέραν ἡμῖν εἰς καιρὸν τοῦ προφητικοῦ μετροῦντος λόγου. τότε, φησί, διώξομεν τοῦ εἰδέναι τὸν κύριον. τὸ διώξομεν, ἀντὶ τοῦ σπουδάσομεν φασι. τότε καὶ ἀναστησόμεθα, καὶ ζησόμεθα ἐνώπιον αὐτοῦ. συνεγηγέρμεθα γὰρ τῷ Χριστῷ· καὶ ἐπείπερ εἷς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανε, τὴν αὐτοῦ ζῶμεν ζωήν, οὐκ ἔξω ὀφθαλμῶν ἔτι κείμενοι Θεοῦ, διὰ τὴν παράβασιν· οὔτε μὴν ὡς ἐῤῥιμμένοι κατόπιν, διὰ τὴν ἁμαρτίαν· ἀλλ' ἐν ὄψει λοιπὸν ἐλωεγμένοι, καὶ παῤῥησίαν ἔχοντες πρὸς αὐτόν, διὰ τὴν ἐν Χριστῷ δικαιοσύνην. καὶ ὅτι δι' αὐτοῦ, καὶ αὐτὸν ἐγνώκαμεν τὸν πατέρα, ὅτι δὲ πλήρωσις ἡμῖν ἐστι παντὸς ἀγαθοῦ καθ' ἡμᾶς γεγονὼς ὁ υἱός, ὁμολογοῦσι λέγοντες, ὡς ὄρθρον ἕτοιμον εὑρήσομεν αὐτόν, τουτέστιν, ὡς φῶς ἀνίσχον, ὡς ἥλιον, ὡς αὐγὴν παρωχηκότος τοῦ σκότους. ἔσται δὲ ἡμῖν ὡς πρώϊμός τε, καὶ ὄψιμος ὑετός. καταρδεῖ γὰρ ἡμᾶς τοὺς τὴν πίστιν εἰσδεδεγμένους, καὶ ἐπεγνωκότας ὀρθῶς τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ, κατὰ διπλόν, οἶμαι, τρόπον. ἀποκαλύπτει μὲν γὰρ ἐν πνεύματι τῶν ἀρχαίων τε, καὶ νομικῶν, καὶ πρὸς τούτοις ἔτι προφητικῶν παιδευμάτων τὴν γνῶσιν. καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶν ὁ πρώϊμος ὑετός. ὄψιμον δὲ ὥσπερ πρὸς ἐκείνῳ δίδωσι τὴν εὐαγγελικῶν παιδευμάτων τὴν νόησιν, καὶ ἀποστολικῶν κηρυγμάτων τὴν περιπόθητον χάριν. γεγόναμεν δέ, ὡς ὁ προφήτης φησί, γῆ θελητή. καὶ τάχα περὶ ἡμῶν ψάλλει λέγων ὁ μακάριος Δαβίδ, ἐπεσκέψω τὴν γῆν, καὶ ἐμέθυσας αὐτήν· ἐπλήθυνας τοῦ πλουτῆσαι αὐτήν. καὶ γοῦν δέδωκε τὸν καρπὸν αὐτῆς ἑκατόν, ἑξήκοντα, καὶ τριάκοντα, κατὰ τὴν τοῦ σωτῆρος φωνήν.

A tur, primo, medio, vltimo, quo nobis Christus apparuit. Idcirco velut ex medica experientia dicunt, Curatio nobis post dies duos eueniet, prophetico sermone vnum diem pro tempore nobis metiente. Tunc, inquit, [persequemur, vt cognoscamus Dominum.] Persequemur. pro, studebimus, aiunt. Tunc &c [resurgemus, & viuemus coram illo] Consurreximus enim cum Christo: & quoniam vnus pro omnibus mortuus B est, eius vitam viuimus, non iam ab oculis Dei propter transgressionem remoti, neque tanquam post tergum propter peccatum abiecti: sed ad conspectum de cætero admissi, & fiduciam in ipso propter iustitiam in Christo habentes. Et per illum etiam ipsum Patrem nos cognouisse, & Filium nostri similem factum, plenitudinem nobis esse omnis boni confitentur, dicentes, [quasi mane paratū inueniemus eum,] hoc est, vt lumen exoriens, vt solem, vt splendorem fugatis tenebris. Erit au- C tem nobis [vt tempestiuus & serotinus imber.] Rigat enim nos qui fidem suscepimus, & aduentum eius ritè cognouimus duplici modo, vt opinor. Reuelat namque in spiritu veterum & legalium, & insuper propheticarum doctrinarum notitiam. Et hæc, vt puto, est temporanea pluuia: cui quodammodo serotinam addidit, euangelicæ disciplinæ intelligentiam, & apostolicarum prædicationum optatissimum beneficium. Facti sumus autem, vt est apud Prophetam, *terra cupita.* Ac fortasse de nobis D psallit B. Dauid, [visitasti terram, & inebriasti eam, multiplicasti locupletare eam.] Quamobrem dedit fructum suum, centesimum, sexagesimum, tricesimum, iuxta vocem Saluatoris.

Coloss. 3. — Psal. 64. — Matth. 13.

Τί σοι ποιήσω, Ἐφραΐμ; τί σοι ποιήσω, Ἰούδα; τὸ δὲ ἔλεος μου ὡς νεφέλη πρωϊνή, καὶ ὡς δρόσος ὀρθρινὴ πορευομένη.

Quid tibi faciam, Ephraim? quid tibi faciam, Iuda? Misericordia autem mea quasi nubes matutina, & quasi ros matutinus pertransiens.

Οὐκ ἠπορηκότος ὁ λόγος, οὐ γὰρ ἂν ἠγνόησε Θεὸς τὸ τοῖς πλανωμένοις χρήσιμον· ἀλλ' οὐδ' ἂν ἠτόνησε πρὸς κατόρθωσιν τῶν ὠφελεῖν πεφυκότων τοὺς τοῖς διαβολικοῖς ἐναλόντας βρόχοις. ἐπαιτιᾶται δὲ μᾶλλον ἐκλελοιπότος μὲν αὐτοῖς τοῦ πρὸς θεραπείαν οὐδενός, ἐθελουσίους δὲ μᾶλλον ἐκκεκλικότας ὁρμὰς ἐπὶ τὸ δρᾶν ἃ μὴ θέμις. ὅμοιον γὰρ ὡς εἰ καὶ λέγοι τυχόν, ποῖος ἄρα φειδοῦς, καὶ ἐπικουρίας οὐκ ἐξηύρηται τρόπος; καὶ τί μετ' ἐκεῖνα ποιήσω; ἀποκρύψῃ δὲ ὅπως τὴν ἀῤῥωστίαν;

LIII. Non sunt verba dubitantis: neque E enim ignorabat Deus, quid errantibus expediret, neque illum virtus defecit ad præstanda, quæ diabolicis laqueis irretitis commodare possent: quin accusat eos potius, quod cum ad curationē nihil ipsis deesset, tamen impetu voluntario ad illicita factitanda deflexerint. Perinde enim est fortasse, ac si dicat. Cuius indulgentiæ, & auxilii modus excogitatus non est? & quid post hæc faciam? quomodo morbum profligabis? aut

aut quibus in posterum medicamentis sanitatem recipies? Cum enim lenitatem, & incomparabilem benignitatem meam vt nubem abundandantissimè pinguefacientem, & vt rorem matutinum copiosè irrigantem consequi possetis, rem tantam nec hili fecistis: gratiam adeò venerandam, & omnibus votis exoptandam contempsistis.

Præcipuè autem in donationem per Christum hoc vaticinium quadrabit. Hæc est namque irrigans nubes, pinguefaciens ros: & matutinus, quia quasi post noctem, quæ in caligine, & tenebris diabolicis intelligitur. Descendit igitur de cælo. Venit enim desuper, & à Patre ad nos Verbum. *Pertransiens*, quia per omnem qui sub cælo est mundum peruasit. Valde enim latè diffusa Saluatoris prędicatio, pérque vniuersas orbis prouincias tantum non instar germinis dilatata, ac propagata est, cum lex quasi contracta, solam Iudæorum prouinciam complexa sit. [Notus enim in Iudæa Deus,] iuxta vocem Psalmistæ. Totus contra terrarum orbis vniuersorum Dominum Saluatorémque, hoc est, Christum, cognouit.

Propterea demessui Prophetas vestros, occidi eos in verbo oris mei.

LXIV. Indulgentiæ, & charitatis in ipsos demonstratio, seducentium interfectio. Extiterunt enim aliquando Pseudoprophetæ in Israel, delubris Baal assidentes, *seducentes & seducti*, vt scriptum est. Veruntamen deinde sublati sunt è medio, postquam & hoc Deus prædixit, & iustam in eos sententiam tulit. Alios enim occidit Elias iuxta altare Baal, inania garrientes, dicentésque, [exaudi nos Baal, exaudi nos;] alios Iehu quem beatus Propheta Elisæus per seruulum super Israel regem vnxit, Deo & hoc imperante. Qui vbi vnctus est, Deo impostoribus irato, primum quidem neci dedit Achab, post ipsum Iezabel, deinde filios eius per totam Samariam. Et simulans velle se Baal festum agere, omnes Pseudoprophetas congregauit; sacrificiúmque prætexens, in domum conclusos ad vnum peremit. Detraxit item Baal ipsum, & statuas eius excussit, vt literis mandatum est. Indulgentiæ igitur, & charitatis, vt dixi,

A ἢ ποίοις λοιπὸν ὑγιασθήσῃ φαρμάκοις; ἀξιῶν μὲν γὰρ ὑμῖν ὡς νεφέλης καταπιαινούσης, καὶ σφόδρα πλουσίως, καὶ ὡς καταρδούσης δρόσου τῆς ἑωθινῆς μεταλαχεῖν δυνάμεως, καὶ τοῦτο ἀμφιλαφῶς, τῆς ἐμῆς ἡμερότητος, καὶ ἀσυγκρίτου φιλανθρωπίας· ἀλλ' οὐδενὸς τὸ χρῆμα, φησὶν, ἠξιώσατε λόγου· περὶ οὐδὲν πεποίησθε τὴν οὕτω σεπτὴν, καὶ πολύευκτον χάριν.

Ἁρμόσει δὴ αὖ ὅτι μάλιστα τῇ διὰ Χριστοῦ δωρεᾷ τῆς προφητείας ἡ δύναμις. αὐτὸς γάρ ἐστιν B ἡ καταρδοῦσα νεφέλη, ἡ καταπιαίνουσα δρόσος, ἑωθινὴ δὲ, ὅτι μετὰ νύκτα τρόπον τινὰ τὴν ὡς ἐν ἀχλύϊ καὶ σκότῳ νοουμένην διαβολικῷ. καταπεφοίτηκεν οὖν οὐρανόθεν. ἀφῖκται γὰρ ἄνωθεν, καὶ παρὰ πατρὸς πρὸς ἡμᾶς ὁ λόγος. πορευομένη δὲ, ὅτι κατὰ πάσης ἔρχεται τῆς ὑπ' οὐρανόν. πλατὺ γὰρ λίαν τὸ σωτήριον κήρυγμα, καὶ ἀπάσης τῆς ὑπ' οὐρανὸν μονονουχὶ κατευρύνεται. καίτοι τοῦ νόμου συνεσταλμένου τρόπον τινὰ, καὶ μόνην τὴν Ἰουδαίων περιπολοῦντος χώραν. γνωστὸς μὲν γὰρ C ἦν ἐν Ἰουδαίᾳ ὁ Θεὸς, κατὰ τὴν τοῦ ψάλλοντος φωνήν. ἔγνωκε δὲ ἡ σύμπασα τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν, τουτέστι Χριστόν.

Διὰ τοῦτο ἀπεθέρισα τοὺς προφήτας ὑμῶν, ἀπέκτεινα αὐτοὺς ἐν ῥήματι στόματός μου.

Φειδοῦς καὶ ἀγάπης τῆς εἰς αὐτοὺς ἀπόδειξις, ἡ τῶν πλανώντων ἀναίρεσις. γεγόνασι μὲν γὰρ ψευδοπροφῆται κατὰ καιροὺς, ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, τοῖς τοῦ D Βάαλ τεμένεσι προσεδρεύοντες, καὶ πλανῶντες, καὶ πλανώμενοι, κατὰ τὸ γεγραμμένον. πλὴν ἀνῄρηνται κατὰ καιροὺς, προηγορευκότος καὶ τοῦτο Θεοῦ, καὶ ὁσίαν ἐπ' αὐτοῖς ἐξενεγκόντος τὴν ψῆφον. τοὺς μὲν γὰρ ἀνεῖλεν Ἠλιοὺ παρὰ τὸ Βάαλ θυσιαστήριον, εἰκαιομυθοῦντάς τε, καὶ λέγοντας, ἐπάκουσον ἡμῶν ὁ Βάαλ, ἐπάκουσον ἡμῶν· τοὺς δὲ ἀπέκτεινεν Ἰηού, ὃν κέχρικε βασιλέα ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ ὁ μακάριος προφήτης Ἐλισσαιὲ δι' ἑνὸς τῶν παιδαρίων, Θεοῦ καὶ τοῦτο δρᾶσαι προστάττοντος. ὃς ἐπειδή E τοι κέχρισται, Θεοῦ τοῖς πλανῶσιν ἐπιμηνίσαντος, πρῶτον μὲν ἀνεῖλε τὸν Ἀχαάβ, ἐπ' αὐτῷ δὲ τὴν Ἰεζάβελ, εἶτα τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, τοὺς ἐν ὅλῃ Σαμαρείᾳ. προσποιησάμενος δὲ τὸ βούλεσθαι καὶ ἐπιτελεῖν τοῦ Βάαλ ἑορτὴν, πάντας συνεκόμισε τοὺς ψευδοπροφήτας, καὶ θυσίαν ὑποκρινάμενος, συγκλεισμένους εἰς οἶκον ἀπέσφαξε καθ' ἕνα· κατέσπασε δὲ καὶ αὐτὸν τὸν Βάαλ, καὶ τὰς στήλας αὐτοῦ ἀνέτρεψε, γέγραπται γὰρ ὧδε. οὐκοῦν ὅτι φειδοῦς, καὶ ἀγάπης, ὡς ἔφην,

τῆς εἴς γε τὸν Ἰσραὴλ ἀπόδειξις ἦν ἡ τῶν ψευδοπροφητῶν ἀναίρεσις, ἐδίδαξεν, εἰπών. Διὰ τοῦτο ἀπεθέρισα τοὺς προφήτας ὑμῶν. εὖ δὲ δὴ λίαν τὸ ἀπεθέρισα, φησί. πεπτώκασι γὰρ κατὰ πληθὺν, ἀσταχύων δίκην ἀμώμενοι.

A erga Israelem argumentum certissimum esse Pseudoprophetarum cædem, docuit his verbis. [Propterea demessui Prophetas vestros.] Apposite *demessui*, inquit: magno enim numero, instar spicarum demessi ceciderunt.

Καὶ τὸ κρίμα μου ὡς φῶς ἐξελεύσεται, διότι ἔλεος θέλω, ἢ θυσίαν, καὶ ἐπίγνωσιν Θεοῦ, ἢ ὁλοκαυτώματα.

Et iudicium meum quasi lux egredietur, quia misericordiam volo, & non sacrificium, & scientiam Dei magis quam holocausta.

Ἕτερον ἡμῖν φειδοῦς, καὶ ἀγάπης τῆς εἰς αὐτοὺς B ἐξηγεῖται τρόπον. ὃς, εἴπερ τετέλεσο κατὰ τὸ αὐτοῦ δοκοῦν, σέσωσο σύμπας ὁ Ἰσραὴλ, καὶ Ἰούδας. οὐ γὰρ μόνον τὴν τῶν ἀνοσίων ψευδοπροφητῶν ἀπέκειρε πληθὺν, τὸν αὐτοῖς πρέποντα καθορίσας θάνατον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν κατὰ καιροὺς ἔπεμψε τὸν υἱὸν ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ, ἐμφανιοῦντα, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ τὸ ἀγαθὸν αὐτοῦ θέλημα, καὶ ἐναργὲς καθιστῶντα τὸ κρίμα αὐτοῦ. τοιγάρτοι καὶ ἔφασκε τὰ μὲν φωνῆς τοῦ Δαβίδ. Ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ, ἐπὶ Σιὼν ὄρος τὸ ἅ- C γιον αὐτοῦ, διαγγέλλων τὸ πρόσταγμα κυρίου. αὐτὸς δὲ δι' ἑαυτοῦ γενόμενος καθ' ἡμᾶς, τουτέστιν, ἄνθρωπος, ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ· ἀλλ' ὁ πέμψας με πατὴρ, αὐτός μοι ἐντολὴν ἔδωκε τί εἴπω, καὶ τί λαλήσω. ἐξελεύσεται δὴ οὖν τὸ κρίμα μου, φησὶν, ὡς φῶς, τουτέστιν, οὐκ αἰνίγμασι κατεσκιασμένον τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ γυμνῶς, καὶ ἀκρύπτως ταῖς ἁπάντων διανοίαις ἐγκείσεται. ὅτι δὲ ἀφιγμένος κατὰ καιροὺς ὁ Ἐμμανουὴλ, οὐκ ἐπὶ νομικὴν μετακαλεῖσθαι λατρείαν τοὺς πεπλανημένους, οὔτε μὴν D τὰ ἐν τύποις ἔτι, καὶ σκιαῖς ἀναπείσειν τιμᾶν, ἀποκομιεῖν δὲ μᾶλλον εἰς ἐπιείκειαν, καὶ χρηστότητα, καὶ εὐσπλαγχνίαν, καὶ εἰς ἀγάπην τὴν πρὸς ἀλλήλους, καὶ εἰς ἀληθῆ, καὶ ἀπαραλόγιστον ἐπίγνωσιν τοῦ Θεοῦ, σαφῆ τοῦ κρίματος ἀποτελεῖ τὸν σκοπὸν, καὶ φησὶν, ὅτι ἔλεος θέλω, καὶ οὐ θυσίαν, καὶ ἐπίγνωσιν Θεοῦ, ἢ ὁλοκαυτώματα. τί γὰρ ἔφασκεν ὁ σωτήρ; πάντα οὖν ὅσα ἐὰν θέλητε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς ὁμοίως. χρῆμα δὲ ὅτι μάλιστα παρὰ Θεῷ τίμιον E τὴν ἀγάπην ἐπιδεικνύς, ἐν τούτῳ γνώσονται πάντες, φησὶ, ὅτι ἐμοὶ μαθηταί ἐστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε εἰς ἀλλήλους. ὅτι δὲ τῶν προσιόντων τὸν νοῦν ἀνεκόμιζε πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ κατὰ ἀλήθειαν ὄντος Θεοῦ, πῶς ἂν καὶ ἐνδοιάσειέ τις; ἑαυτὸν γὰρ ἡμῖν εἰς εἰκόνα τοῦ γεγεννηκότος προτέθεικε, λέγων τῷ γνησίῳ μαθητῇ (Φίλιππος δὲ οὗτος ἦν) οὐ πιστεύεις, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ

LXV. Alium indulgentiæ, charitatisque erga illos modum enarrat, qui si, vt ipse volebat, ad finem perductus foret, vniuersus Israel, & Iudas seruatus esset. Non enim tantummodo sceleratorum Prophetarum multitudinem detotondit, digna in illos morte constituta; sed etiam temporibus suis ipsum filium misit Deus & Pater, qui sanguine Israelitico prognatus, præ aliis bonam eius voluntatē patefaceret, iudiciúmque declararet. Proinde dicebat illud per os Dauidicum, [Ego con- *Psal. 2.* C stitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius, annuntians præceptum Domini.] Et per seipsum, similis nostri factus, id est, homo, [à me ipso *Ioan. 12.* non loquor: sed qui misit me Pater, ipse mandauit mihi quid dicam, & quid loquar.] Inquit ergo, [egredietur iudicium meum vt lux;] hoc est, non ænigmatis obumbrata voluntas mea, sed nudè & apertè omnium mentibus inhærebit. Olim autem præsentem Emmanuelem seductos non ad le- D gales religiones reuocaturum; nec quæ in figuris adhuc, & vmbris contingebant honorare suasurum; potius autem ad æquitatem, benignitatem, misericordiam, & ad veram minimèque fucatam Dei agnitionem deducturum, scopum hunc, inquam, iudicii planum facit, & ait, [quia misericordiam volo, & non sacrificium, & scientiam Dei magis quam holocausta.] quid enim di- *Ioan. 13.* cebat Saluator? [omnia igitur quæcunque vultis vt faciant vobis homines, ea- E dem & vos illis facite similiter.] Tenet autem non postremas apud Deum, qui charitatem exercet. [In hoc, inquit, *Ioan. 13.* cognoscent omnes, quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem.] Iam illum ad se adeuntium animos ad scientiam veri Dei eduxisse, quo pacto dubitari potest? Seipsum enim nobis pro imagine genitoris proposuit, cum dixit Philippo germano discipulo, [non credis, quia ego in Patre, *Ioan. 14.*

" & Pater in me est? qui vidit me, vi-
" dit & Patrem. Ego & Pater vnum
" sumus.] Quod si quis & ipsum Filium affirmare voluerit Patris misericordiam esse, omni sacrificio, & holocausto maiorem, rectè affirmabit. Sic enim à diuina Scriptura vocatus est. Ipse enim alicubi de ipso Deus & Pater nobis dicit. [Appropinquat citò iustitia mea, & misericordia mea vt reueletur.] Et Propheta ad illum. [Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis.] Verè enim misericordia à Patre est Christus, vtpote qui tollit peccata, & crimina dimittit, & fide iustificat, & perditos in pristinum salutis statum restituit, & à morte inuictos reddit, & quidnam egregium, & inprimis laudabile nobis non donat? Quare melior est sacrificio, & holocaustis scientia Dei, vt in Christo perfecta. Cognouimus enim per ipsum, & in ipso Patrem, & iustificatione in fide locupletati sumus.

Esai. 56. Psal. 84. Ioan. 1.

Ipsi autem sunt vt homo præuaricans testamentum.

XXVI. Vndecunque nos optimo consilio verum diligētius indagare conantes, nunc quoque fateri oportet, editionem Hebræorum pro *vt homo*, habere, *vt Adam transgrediens pactum*: vt talis Israelitarū transgressio intelligatur, qualis Adami fuit. Nam cum illi liceret cum Deo cōiunctum, immortalémque viuere, & paradisi deliciis illustrari, diuinū mandatū neglexit: deinde ad indigniora pessum iit, primæuis honoribus, & excellentiis præter exspectationē spoliatus. Similiter & ipsi Israelitæ, inquā, benignum & amicum vniuersorū Deum habentes, seruatorem & tutorē, & qui proposuerat eis misericordiā, & nubē matutinā, & vt rorem matutinum pertranseuntē, & educentē iudiciū suum quasi lucem, & latria secūdùm legē eos cohonestantem, in negotio sibi necessario, & ad felicem statum, & gloriam vtili socordes euaserunt, & omnipotentē Deum floccipenderunt: quanquam sapientissimo Mose claris verbis dicente, [non facies tibi idolū, nec similitudinē vllius, quæcunque in cælo sursum, & quæcunque in terra deorsum.] Et iterū, [non erunt tibi Dii alii præter me.] Quoniam autē æquè vt primus, hoc est, Adā in apostasiam inciderūt, ipsi quoque omnino ab eo qui lætificare nouit destituentur. Transgressi sunt enim Testamentum.

Exod. 20

A καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί ἐστιν; ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα. ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν. εἰ δὲ δή τις ἕλοιτο καὶ αὐτὸν εἶναι λέγειν τὸν υἱὸν τὸ ἔλεος τοῦ πατρὸς, τὸ ὑπὲρ θυσίαν καὶ ὁλοκαυτώματα, σύμψηφος καλῶς. κέκληται γὰρ οὕτως παρά γε τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ. αὐτὸς μὲν γὰρ ἔφη που περὶ αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς ὁ Θεὸς καὶ πατήρ. ἐγγίζει ταχὺ ἡ δικαιοσύνη μου, καὶ τὸ ἔλεός μου ἀποκαλυφθῆναι. οἱ δέ γε προσφῆται πρὸς αὐτὸν· δεῖξον ἡμῖν, κύριε, τὸ ἔλεός B σου, καὶ τὸ σωτήριόν σου δώῃς ἡμῖν. Ἔλεος γὰρ ἀληθῶς τὸ παρὰ πατρὸς ὁ Χριστὸς, ὡς ἀφαιρῶν ἁμαρτίας, ὡς ἀνιεὶς ἐγκλήματα, καὶ δικαιῶν τῇ πίστει, καὶ ἀνασώζων τοὺς ἀπολωλότας, καὶ θανάτου κρείττονας ἀποφαίνων, καὶ τί γὰρ οὐχὶ τῶν παγκάλων δωρούμενος; οὐκοῦν ἀμείνων θυσίας, καὶ ὁλοκαυτωμάτων ἡ Θεοῦ γνῶσις, ὡς ἐν Χριστῷ τελουμένη. ἐγνώκαμεν γὰρ δι' αὐτοῦ τε, καὶ ἐν αὐτῷ τὸν πατέρα, καὶ τὴν ἐν πίστει δικαίωσιν πεπλουτήκαμεν.

C Αὐτοὶ δέ εἰσιν ὡς ἄνθρωπος παραβαίνων διαθήκην.

Πανταχόθεν ἡμᾶς πολυπραγμονεῖν δεῖ μάλα τὸ ἀληθὲς σπουδάζοντας, καὶ νῦν εἰπεῖν ἀναγκαῖον, ὡς ἡ καθ' Ἑβραίους ἔκδοσις ἀντὶ τοῦ, ὡς ἄνθρωπος, ὡς Ἀδὰμ εἴρηκε παραβαίνων διαθήκην. ἵνα νοοῖτο τοιάδε τις ἡ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ ἡ παράβασις, ὁποία γέγονεν ἐν Ἀδάμ. μετὸν γὰρ ἐκείνῳ καὶ τὴν πρὸς Θεὸν οἰκείωσιν ἔχειν, καὶ ἐν ἀφθαρσίᾳ διατελεῖν, καὶ ταῖς τοῦ παραδείσου τρυφαῖς ἐναβρύνεσθαι, κατη- D μέλησε τῆς θείας ἐντολῆς. εἶτα διώλλυται ἐπὶ τὰ αἰσχίω, τῶν ἀρχαίων ἀδοκήτως ἐστερημένος, οὕτω καὶ αὐτοὶ (φημὶ δὲ δὴ πάλιν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ) εὐμενῆ, καὶ φίλον τὸν τῶν ὅλων ἔχοντες Θεὸν, σώζοντα, καὶ προεστηκότα, καὶ προθέντα τὸ ἔλεος αὐτοῖς, ὡς νεφέλην πρωϊνὴν, καὶ ὡς δρόσον ὀρθρινὴν πορευομένην, ἐξάγοντα δὲ καὶ ὡς φῶς τὸ κρίμα αὐτοῦ, καὶ τῇ κατὰ νόμον στεφανοῦντα λατρείᾳ, ῥᾴθυμοι γεγόνασι περὶ τὸ σφισὶν αὐτοῖς ἀναγκαῖον, καὶ χρήσιμον E εἰς εὐημερίαν καὶ δόξαν, καὶ καταπεφρονήκασι τοῦ πάντων κρατοῦντος Θεοῦ. καίτοι λέγοντος ἐναργῶς διὰ τοῦ πανσόφου Μωσέως, οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἴδωλον, οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασιν ὑποκάτω τῆς γῆς. καὶ πάλιν. οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ. ἐπειδὴ δὲ ἐν ἴσῳ τῷ πρώτῳ, τουτέστι, τῷ Ἀδὰμ, περιωλίσθον εἰς ἀποστασίαν, καὶ αὐτοὶ δὴ πάντως ἔξω πεσοῦνται τοῦ κατευφραίνειν εἰδότος· παραβεβήκασι γὰρ διαθήκην.

Εἰ δὲ δὴ νοοῖτο μυστικώτερον, ὡς ἐπὶ Χριστοῦ, τὸ χρησμῴδημα, πάλιν ἐκεῖνο ἐροῦμεν, ἐμφανῆ τῶν λεγομένων καθιστάντες τὸν νοῦν· ἔπεμψεν ἐκ τῶν οὐρανῶν ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ, τὸν υἱὸν φωτιοῦντα τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ φανερὸν καταστήσοντα τὸ κρίμα αὐτοῦ. καὶ ἵνα καταλῆξαι μὲν ἀναπείσῃ θυσιῶν ἀρχαίων, καὶ ὁλοκαυτωμάτων τῶν κατὰ νόμον· ἐλεήσῃ δὲ μᾶλλον, δικαιῶν τῇ πίστει, καὶ καλέσῃ πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ κατὰ ἀλήθειαν ὄντος Θεοῦ. δι' αὐτοῦ γὰρ, καὶ ἐν αὐτῷ τεθεάμεθα τὸν πατέρα, καὶ ἐσχήκαμεν τὴν προσαγωγὴν, ὥς που καὶ γράμμα φησὶν ἱερόν. ἀλλὰ γεγόνασιν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ ὡς ἄνθρωπος παραβαίνων διαθήκην. καὶ τί δὴ τοῦτό ἐστιν, ἐρῶ πάλιν, ὅπως ἂν δυνώμεθα. ὅτι ὑφ' ἑτέρου γραφομένην παραβαίνων διαθήκην, ἢ οὐ προσιὼν αὐτὸς τῷ ἐκνεμηθέντι κλήρῳ παρὰ τοῦ γεγραφότος αὐτήν· ἤγουν ἑτέρους τοὺς ἐγγεγραμμένους τῶν αὐτοῖς ὀφειλομένων ἀποστερεῖ. τοιοῦτόν τι πεπράχασιν Ἰουδαῖοι, καὶ τοῦτο ἐπὶ Χριστῷ. πῶς, ἢ τίνα τρόπον; ὁ μὲν γὰρ Θεὸς καὶ πατὴρ κλῆρον ὥσπερ τινα λαμπρὸν, καὶ ἐξαίρετον τὴν κατὰ τοῦ ἔθνους ἡγεμονίαν ἐχαρίζετο τῷ υἱῷ. διακέκραγε γὰρ, ὡς ἔφην, ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ, ἐπὶ Σιὼν ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ· καὶ δέδωκε τῷ υἱῷ τὸν νοητὸν ἀμπελῶνα, τουτέστι, τὸν Ἰσραήλ. ὁ γὰρ ἀμπελὼν κυρίου Σαβαὼθ, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἄνθρωπος τοῦ Ἰούδα, νεόφυτον, ἠγαπημένον. ἀλλ', ὡς φησιν ὁ μακάριος Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον. ἐκβεβλήκασι γὰρ ἔξω τῆς πύλης, καὶ θανάτῳ παρέδοσαν, λέγοντες, οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος, δεῦτε ἀποκτείνωμεν αὐτὸν, καὶ σχῶμεν τὴν κληρονομίαν. ἄθρει δὴ οὖν ὅπως γεγόνασιν ὡς ἄνθρωπος παραβαίνων διαθήκην. ἐπέγνως τὸν κληρονόμον; ἐκείνου ἀπόδος τὸν ἐκνεμηθέντα κλῆρον αὐτῷ. παραβεβήκασι τοίνυν τὴν διαθήκην τοῦ πατρὸς, τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτοῖς, ἀποστεροῦντες τὸν κληρονόμον; ἀλλ' οὐδὲ αὐτοὶ προσῆλθον τῇ χάριτι, οὐ προσηκάντες τὸν δοθέντα αὐτοῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ κλῆρον. ἔφη μὲν γὰρ διὰ τοῦ προφήτου Θεός. ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει κύριος, καὶ συντελέσω ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσραὴλ, καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰούδα διαθήκην καινήν. οὐ κατὰ τὴν διαθήκην ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ ἐπιλαβομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν, ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου. εἰ δὲ δὴ δοκιμάζοιτο πρὸς τὴν πρώτην ἡ νέα, πλείστη τις ὅση τῶν ἐπηγγελμένων ἡ διαφορὰ νοηθήσεται. ἐκεῖ μὲν γὰρ τὴν τῶν Ἀμορραίων, καὶ Γεργεσαίων, καὶ Εὐαίων

Quod si oraculum μυστικώτερον, vt de Christo, intelligatur, rursum ad sententiam dictorum aperiendam illud dicemus. Misit de cælo Deus & Pater Filium, illuminaturum filios Israel & manifestaturum iudicium eius: & vt antiqua sacrificia, atque holocausta legalia abrogari curaret, magis autem misericordiam erogaret, fide iustificans, & ad agnitionem veri Dei vocaret. Per ipsum enim, & in ipso vidimus Patrem, & accessum adepti sumus, vt alicubi est in sacris litteris. *Ephes. 2.* Cæterùm Israelitæ facti sunt [vt homo præuaricans testamentum,] Hoc quid sit, dicam vt potero. Ab alio scriptum testamentum transgrediens, aut ad distributam sortem à conditore testamenti non accedit: aut alios certè testamento inscriptos, debitis ipsorum bonis fraudat. Tale quiddam commiserunt Iudæi, idque in Christo. Quî tandem? Deus enim & Pater velut splendidam quandam, & peculiarem hæreditatem principatum gentis ei donauit. Exclamauit enim, vt dixi, [ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius,] *Psal. 2.* deditque filio vineam, quæ mente percipitur, hoc est, Israelem. [Vinea enim Domini Sabaoth,] *Esai. 5.* vt scriptum est, [homo Iuda, nouella plantatio, dilecta.] Sed, vt est apud B. Euangelistam Ioannem, [in propria venit, & sui eum non receperunt.] *Ioan. 1.* Extra portam enim eiecerunt eum, & morte multarunt, dicentes: [hic est hæres: venite occidamus eum, & habebimus hæreditatem eius.] *Matth. 21.* Considera igitur quemadmodum facti sint, [vt homo transgrediens testamentum.] Cognouisti hæredem? igitur hæreditatem illi attributam redde. Transgressi sunt ergo testamentum Patris, quantum in ipsis fuit hæredem exhæredantes. Sed neque ipsi ad gratiam accesserunt, quando concessam sibi à Deo sortem non admiserunt. Ait enim per Prophetam Deus, [ecce dies venient, dicit Dominus, & consummabo super Israel, & super domum Iuda testamentum nouum, non secundùm testamẽtum quod disposui Patribus eorum in die, in qua apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Ægypti.] *Hierem. 31.* Quod si cum priore testamento nouum conferatur, longè maxima promissorum bonorum differentia perspicietur. Illic enim Amorrhæorũ, Gergesæorum, & Euæorũ,

& Iebusæorum terra ipsis promissa est. Nouum autem testamentum, hoc est, per Christum sancta, & instituta, per fidem ad adoptionem filiorum, ad incorruptionem, ad vitam sempiternam, ad communionem Dei per spiritum, ad regnum cælorum vocabant. Verùm illi sortem per Filium à Deo & Patre ipsis tributam habere noluerunt. Secundum vtrumque igitur irritauerunt Deum, & transgredientes testamentum, & hæredem, vt dicebam, quantum in ipsis fuit, data ei à Patre hæreditate expellentes, ipsique à Deo sibi in Christo donatis excidentes.

Ibi contempsit me Galaad, ciuitas quæ operatur vana, conturbans aquam, & fortitudo tua viri piratæ.

LXVII. Regreditur ad enarranda scelera, propter quæ apud eos scelesta Pseudoprophetarum turba iure trucidata est. Ibi enim, inquit, (hoc est, illo tempore, quo declinauit Israel, & in eum statum deuenit, vt etiam dæmones adorare non reformidaret, hoc enim sibi vult illud *ibi*, si secundùm rem & actionem, non secundùm locum potius intelligatur) vehementer contempsit me Galaad. Nomen vrbis est trans Iordanem, quæ iuxta præscriptum Mosis cessit Leuitis. Erat itaque Sacerdotum, & Leuitarum ciuitas. Sed qui alios ab errore debebant auertere, & ad veritatem, cognitionémque vtilium erudire [Num. 35. labia enim sacerdotis custodient iudicium, & legem requirent ex ore eius] ipsi idola introduxerunt, & vana fabricati sunt. [Operati sunt enim vana,] Malach. 2. hoc est, idola. [Turbauerunt etiam aquam,] id est, confusionis occasio populari multitudini fuerunt. Mos enim sacræ Scripturæ est, innumeram hominum multitudinem aquæ assimilare, inde cum essent frequentissimæ Babylon, & Niniue [Naum 2. sicut piscina, inquit, aquarum aquæ eius.] Quod idem est ac si diceret, vt piscina plena est aquis, ita multitudo eius. Aut alio modo, tubauerant aquam, quasi turbidam & cœnosam doctrinam se conuenientibus proponentes: & simplicium mentes incrassantes. Docebāt enim adorare idola. Quare per Ezechielem vniuersorum Deus rursum eos accusat, & veluti arietes, & gregis duces hunc in modum eos compellat. [Ezech. 34. Et vos oues meæ, hæc dicit Dominus. Ecce ego diiudicabo inter ouem, & ouem, arietes

A αὐτοῖς, ἡ μὲν καὶ Ἰεβουσαίων ἐπήγγελτο γῆ. ἡ δὲ καινὴ διαθήκη, τουτέστι, τὰ διὰ Χριστοῦ θεσπίσματα, διὰ πίστεως ἐκάλουν εἰς υἱοθεσίαν Θεοῦ, εἰς ἀφθαρσίαν, εἰς ἀμήρυτον ζωὴν, εἰς μέθεξιν Θεοῦ, τὴν διὰ πνεύματος, εἰς βασιλείαν οὐρανῶν. ἀλλ' οὐκ ἠθέλησαν ἔχειν τὸν ἀπονεμηθέντα κλῆρον αὐτοῖς δι' υἱοῦ, παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός. κατ' ἄμφω δὲ τὼ λελυπήκασι παραβαίνοντες τὴν διαθήκην, καὶ τὸν κληρονόμον, ὡς ἔφην, τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτοῖς τοῦ δοθέντος αὐτῷ παρὰ τοῦ πατρὸς B ἐξώσαντες κλήρου, ἐκπεπτωκότες δὲ καὶ αὐτοὶ, τῶν παρὰ Θεοῦ δεδωρημένων αὐτοῖς ἐν Χριστῷ.

Ἐκεῖ κατεφρόνησέ μου Γαλαάδ, πόλις ἐργαζομένη μάταια, ταράσσουσα ὕδωρ, καὶ ἡ ἰσχύς σου ἀνδρὸς πειρατοῦ.

Ἐπανήκει πάλιν ὁ λόγος εἰς ἀφήγησιν ἐγκλημάτων, ἐφ' οἷς εἰκότως ἀνῄρηται τῶν παρ' αὐτοῖς ψευδοπροφητῶν ἡ ἀνοσία πληθύς. ἐκεῖ γὰρ, φησὶ, τουτέστι, κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν κέκλικεν ὁ Ἰσραὴλ, καὶ ἐν τῇ τοιᾷδε καταστάσει γέγονεν, ὥστε C καὶ ἑλέσθαι δαιμονίοις προσκυνεῖν (τοῦτο γάρ ἐστι τὸ, ἐκεῖ, πραγματικῶς νοούμενον, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον τοπικῶς) σφόδρα μου καταπεφρόνηκεν ἡ Γαλαάδ. πόλις δὲ αὕτη μία τῶν Ἰορδάνου ναμάτων ἐπέκεινα, ἣ καὶ ἀπενεμήθη τοῖς Λευΐταις, κατὰ τὸν Μωσέως νόμον· ἦν οὖν Ἱερέων, καὶ Λευϊτῶν πόλις. ἀλλ' οἱ τοὺς ἄλλους ὀφείλοντες ἀποκομίζειν τῆς πλάνης, καὶ παιδαγωγεῖν εἰς ἀλήθειαν, καὶ εἰς τὴν τοῦ συμφέροντος τὴν γνῶσιν (χείλη γὰρ ἱερέως, φη- D σὶ, φυλάξεται κρίσιν, καὶ νόμον ἐκζητήσουσιν ἐκ στόματος αὐτοῦ) γεγόνασιν αὐτοὶ τῶν εἰδώλων εὑρεταὶ, καὶ τῶν ματαίων οἱ τεχνουργοί. εἰργάζοντο γὰρ μάταια, τουτέστι, τὰ εἴδωλα. ἐτάραττον δὲ καὶ ὕδωρ. τουτέστι, συγχύσεως ἀφορμὴ τοῖς ἀγελαίοις γεγόνασιν. ὕδατι γὰρ παρεικάζειν ἔθος τῇ ἁγίᾳ γραφῇ τὴν ἀμέτρητον τῶν ἀνθρώπων πληθύν. καὶ γοῦν πολυανδρούσης ἄγαν τῆς Βαβυλωνίων, καὶ Νινευὶ, φησὶ, ὡς κολυμβήθρα ὕδατος τὰ ὕδατα αὐτῆς, ἀντὶ τοῦ, ὡς κολυμβήθρα πλήρης ὑδάτων, E οὕτω τὸ πλῆθος αὐτῆς. ἢ, καθ' ἕτερον τρόπον ἐτάραττον ὕδωρ, τεθολωμένην ὥσπερ τινὰ, καὶ ἰλυώδη διδασκαλίαν τοῖς προσιοῦσι προτιθέντες, καὶ τὸν τῶν ἀκεραιοτέρων παχύνοντες νοῦν. ἐδίδασκον γὰρ εἴδωλα προσκυνεῖν. καὶ γοῦν διὰ φωνῆς Ἰεζεκιὴλ ᾐτιᾶτο πάλιν αὐτοὺς, ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, καὶ ὡς πρὸς κριοὺς, καὶ τῆς ἀγέλης καθηγητὰς προσεφώνει, λέγων. καὶ ὑμεῖς πρόβατα, τάδε λέγει κύριος. ἰδοὺ ἐγὼ διακρινῶ ἀνὰ μέσον προβάτου, καὶ προβάτου,

καὶ κριῶν, καὶ τράγων. καὶ οὐχ ἱκανὸν ὑμῖν, ὅτι τὴν καλὴν νομὴν ἐνέμεσθε, καὶ τὰ κατάλοιπα τῆς νομῆς κατεπατεῖτε τοῖς ποσὶν ὑμῶν, καὶ τὸ καθεστηκὸς ὕδωρ ἐπίνετε, καὶ τὸ λοιπὸν τοῖς ποσὶν ὑμῶν ἐταράσσετε, καὶ τὰ πρόβατά μου τὰ πατήματα τῶν ποδῶν ὑμῶν ἐνέμοντο, καὶ τὸ τεταραγμένον ὕδωρ ὑπὸ τῶν ποδῶν ὑμῶν ἔπινον. νομομαθεῖς γὰρ ὄντες οἱ ἐξ αἵματος Λευὶ, καὶ καλλίστην ὥσπερ νομὴν, λεπτόν τε καὶ διειδὲς ἔχοντες ὕδωρ, τὴν διὰ Μωσέως παίδευσιν οὐκ ἀνικάνως ἔχουσαν ποδηγεῖν εἰς ἀλήθειαν, κατεπάτουν τρόπον τινὰ τὴν νομήν. συνετάραττον δὲ καὶ τὸ ὕδωρ παχεῖάν τινα, καὶ ἰλυώδη, καὶ γεώδους ἀκαθαρσίας ἔμπλεων παρατιθέντες διδασκαλίαν, τοῖς ἐν τάξει προβάτων ἀκολουθοῦσιν αὐτοῖς ὡς κριοῖς. ἐγκαλοῦνται τοίνυν οἱ τῆς Γαλαὰδ πολῖται, καὶ οἰκήτορες, ὡς ταράττοντες ὕδωρ. ἐλέγχονται δὲ καὶ ὡς ἰσχὺν ἔχοντες ἀνδρὸς πειρατοῦ. πῶς δ᾽ ἂν καὶ τοῦτο ἡμᾶς συνιέναι πρέποι, σαφὲς καταστήσομεν, τὰ ἐφεξῆς ἑρμηνεύοντες.

Ἔκρυψαν ἱερεῖς ὁδὸν, ἐφόνευσαν Σίκιμα, ὅτι ἀνομίαν ἐποίησαν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Ἰσραήλ. εἶδον φρικώδη ἐκεῖ, πορνείαν τοῦ Ἐφραὶμ, ἐμιάνθη Ἰσραὴλ, καὶ Ἰούδα.

Ἱστοριῶν ἔσθ᾽ ὅτε τινῶν ὁ τῶν ἁγίων προφητῶν διαμέμνηται λόγος, ἃς εἴπερ τις ἕλοιτο σιωπᾶν, οὐδ᾽ ἂν δύναιτο διαπεραίνειν τῶν εἰρημένων τὸν νοῦν. χρὴ τοιγαροῦν ὄκνου μὲν εἶναι κρείττονας, τοὺς τὰ τοιάδε σαφῶς διερμηνεύειν ἐθέλοντας, πανταχόθεν δὲ τοῖς ἀκροωμένοις τὸ τελοῦν εἰς ὄνησιν ἐξεργάζεσθαι φιλεῖν. ταύτητοι καὶ νῦν ἐπί τι τοιοῦτον ἥξομεν. Σίκιμα τοίνυν πολίχνη τίς ἐστιν ἐπέκεινα τῶν Ἰορδάνου ναμάτων τε, καὶ ὅμορος τῇ Γαλαὰδ, ἣν τοῖς ἐξ αἵματος τοῦ Λευὶ δεδόσθαι προείπομεν, διανέμοντος τῆς ἐπαγγελίας τὴν γῆν Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ. συμβέβηκε τοίνυν, ἑορτῆς οὔσης ἁγίας, τῆς κατὰ νόμον σκηνοπηγίας φημὶ, ὅτε πάντας πανταχόθεν ἀναβαίνειν ἦν ἔθος εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ τοῦτο τοῦ νόμου τηρεῖσθαι προστάττοντος, τῶν ἀπὸ Σικίμων τινὰς, ἢ κατανυγέντας, καὶ ἐπὶ τῇ πλάνῃ μεταγινώσκοντας, ἤγουν καὶ εἰς νῆψιν κεκλημένους παρὰ Θεοῦ, λοιπὸν ἐθελῆσαι τοῖς θείοις ὑπείκειν νόμοις, καὶ ἀναβῆναι ζητεῖν εἰς Ἱεροσόλυμα, βούλεσθαί τε θυσίας προσάγειν, καὶ τὴν κατὰ νόμους ἑορτὴν ἀποπεραίνειν ἐκεῖ. τοῦτο δὲ ἦν ἀρχή τις ὥσπερ, ἐπιστροφῆς, καὶ τοῦ καταλήγειν τοῦ προσκεῖσθαι θέλειν ταῖς τῶν εἰδώλων λατρείαις. ἵνα γὰρ μὴ θυσιῶν ἕνεκά τε, καὶ ἑορτῆς τῆς κατὰ νόμον ἀναβαίνω-

A & hircos. Et non satis vobis, quia bonũ pastum pascebatis. Et reliquias pastus vestri conculcabatis pedibus vestris, & purissimam aquam bibebatis, & reliquũ vestris pedibus turbabatis: & oues meæ conculcamenta pedum vestrorum pascebantur, & turbatam aquam à pedibus vestris bibebant.] Oriundi enim de domo Leui, cùm essent legis periti, haberéntque velut pulcherrima pascua, tenuémque & pellucidam aquam eru-B ditionem Mosaicam, quæ ad deducendum eos in viam veritatis sufficeret, cõculcabãt quodammodo pascua, & aquã conturbabant, crassam quandã, & limosam, & terrenę fæcis plenam doctrinam exhibentes, ipsos tanquam oues arietes sequẽtibus. Redarguuntur itaque ciues & incolæ Galaad vt turbantes aquam: & reprehenduntur, vt fortitudinem seu robur habentes viri piratæ. Quod quo pacto nobis intelligendum sit, sequentia interpretantes declarabimus.

C *Absconderunt sacerdotes viam, interfecerunt Sicima, quia iniquitatem fecerunt in domo Israel. Vidi horribilia ibi, fornicationem Ephraim, contaminatus est Israel, & Iudas.*

LXVIII. Nonnunquam historiarum quarundam meminit Propheticus sermo, quas si quis præterire voluerit, verborum propositorum sententiam enucleare non possit: Quocirca talia exponere cupientes, segnitiem ab se amo-D ueant oportet, & quod in rem audientium sit, vnde vnde labore suo repræsentent. Hinc & modò ad tale quiddam delabemur. Sicima igitur oppidulum est trans fluenta Iordanis, vicinum, & confine Galaad, quam Leui posteris assignatam suprà diximus, Iesu filio Naue terram promissionis dispertiente. (Deut. 16.) Contigit ergo cum dies sanctus & festus ageretur ex auctoritate legis, Scenopegia inquam, quando ex more omnes vndiquaque Hierosolymam lege E sic mandante ascendebant, quosdam de Sicimitis aut compunctos, & super seductione sua pœnitentes, aut ad sanam mentem à Deo vocatos posthac velle diuinis legibus obsequi, desideraréque Hierosolymam ascendere, & sacrificare, festúmque à lege mandatum obire. Atque hoc conuersionis, & cessationis à cultu idolorum, cui se deuouerant, velut principium erat. Ne enim sacrificiorum & festi causa, vt lex præci-

piebat, è Samaria Hierosolymam peterent ex Israele quidam, hoc est, ex decem tribubus, ac deinde paulatim ad mores antiquos, religionémque redirent, & sub regno Iuda essent, excogitauit initio vitulos aureos Hieroboam, quibus sancitas legibus cærimonias adhibere iussit, gloriam Deo destinatam suis inuentis miser decernens, vt sibi regnum suum tutò possideret, & Deus propitius velut fraudaretur. Ergo ascendere Hierosolymam Sicimitas nonnullos aggressos, vicini è Galaad id facere prohibebant; quanquam, vt dixi, de tribu Leui essent, à lege ad sacrificia curanda, & factitanda constituti. Quoniam autem operabantur vana (cum artificio enim idola fabricabantur) quasi ars paulò pòst in nihilum ipsis recasura foret, si de cætero Israel idolorum cultum auersaretur, ira exacerbabantur. Et quia verbis non persuadebant, ad impia consilia, & facta descendebant. Collocabát enim quosdam in medio itinere, qui latronum more grassarentur, & Sicimitas Hierosolymam ipsis inuitis ascendere instituentes mactarent. Qui autem saluis corporibus eorum manus effugissent, destituti his, quæ ad sacrificium apportabant, difficulter in patriam redibant. Reprehendit igitur vniuersorum Deus Galaaditas, quod cum vt Leuitæ, & Sacerdotium, & aliis præeundi officiũ sortiti, seductis viam pietatis conspicuam, ac manifestam reddere deberẽt, ipsi contra eam occultarent, non sinentes rectè sapere aut suopte consilio, aut certè superna gratia compunctos, ad onus dæmoniacę deceptionis deinceps excutiendum. Ait ergo, [absconderunt „ sacerdotes viam Domini.] Hoc item est, quod ab alio Propheta aliis verbis „ dicitur. [Sacerdotes non dixerunt, vbi „ est Dominus? & profitentes legem ne„ sciebant me, & pastores impie age„ bant in me.] Neque verò hìc scelera Galaaditarum quieuerunt. Nam prærerquam quod viam Domini absconderent, etiam Sicimitas per latrocinium raptantes interficiebant. Quam„ obrem & ita Galaad alloquebatur, [& „ fortitudo tua vt viri piratæ.] Perspicè autem quomodo recordationem veteris historiæ Deus nobis renouat, veterúmque delictorum Leui meminit. Quod dico, est istiusmodi rursum. Dina Iacob, siue Israelis filia (mutatum est enim illi nomen Iacob in

3.Reg.12.

Malac.2.

Gen.34. Gen.35.

A σιν ἐκ τῆς Σαμαρείας εἰς Ἱεροσόλυμα τῶν ἐξ Ἰσραὴλ τινες, τουτέστι, τῶν δέκα φυλῶν, εἶτα κατὰ βραχὺ μεταθοῖντο πρὸς τὸ ἐν ἀρχαῖς, καὶ ὑπό γε τὴν Ἰούδα γένοιντο βασιλείαν, ἐπενόησεν ἐν ἀρχαῖς τὰς δαμάλεις Ἱεροβοάμ, καὶ πληροῦν ἐκέλευεν ἐπ᾽ αὐταῖς τὰ νενομισμένα, τὴν τῷ Θεῷ πρέπουσαν δόξαν τοῖς ἰδίοις εὑρέμασιν ἀνάπτων ὁ δείλαιος· ἵν᾽ ἔχοι μὲν αὐτὸς τὸ βασιλεύειν ἀσφαλῶς, ἀποστεροῖτο δὲ ὥσπερ τῶν ἰδίων Θεός. οὐκοῦν ἀναβαίνειν εἰς Ἱεροσόλυμα τῶν ἀπὸ Σικίμων ἐπιχειρούντων τινές. B ἀπεῖργον δὲ τοῦτο δρᾶν οἱ ἀπὸ τῆς γείτονος Γαλαάδ, καίτοι, καθάπερ ἔφην, ἐξ αἵματος ὄντες Λευϊτικοῦ, τεταγμένοι κατὰ τὸν νόμον εἰς ἱερουργίαν. ἐπειδὴ δὲ εἰργάζοντο τὰ μάταια (τεχνουργοὶ γὰρ ἦσαν εἰδώλων) ὡς ὅσον οὐδέπω τῆς τέχνης αὐτοῖς οἰχησομένης εἰς τὸ μηδέν, εἰ παραιτοῖτο λοιπὸν εἰδώλοις λατρεύειν ὁ Ἰσραήλ, κατεπικραίνοντο πρὸς ὀργάς. ὡς δὲ οὐκ ἔπειθον λόγοις, ἐπ᾽ ἀνοσίους ἦλθον βουλάς τε, καὶ πράξεις. προσεκάθιζον γάρ τινας κατὰ μέσην C τὴν ὁδὸν λῃστρικαῖς ἐφόδοις κεχρημένους, καὶ φονᾶν ἀγρίως τῶν Σικιμιτῶν, εἰ ἀναβαίνειν ἕλοιντο παρὰ τὸ αὐτοῖς δοκοῦν εἰς Ἱεροσόλυμα. καὶ πλεῖστοι μὲν ὅσοι διαλώλασιν. οἱ δὲ ὅλως ἀνασεσωσμένοι, καὶ τὴν ἐκείνων χεῖρα ἀποδρᾶναι ἰσχύσαντες, ἔρημοι γεγονότες ὧν ἐπεφέροντο πρὸς θυσίαν, ἀνεκομίζοντο μόλις εἰς τὴν ἑαυτῶν. ἐγκαλεῖ τοίνυν τοῖς ἀπὸ τῆς Γαλαὰδ ὁ τῶν ὅλων δεσπότης, ὅτι καίτοι μᾶλλον ὀφείλοντες ὡς Λευῖται, καὶ ἱερουργοί, καὶ τὸ καθηγεῖσθαι τῶν ἄλλων λαχόντες, κατὰ τὸν νόμον ἐναργῆ τοῖς πεπλανημένοις τὴν τῆς εὐσεβείας ἀποφαίνειν D ὁδόν, ἐκ τῶν ἐναντίων καὶ κρύπτουσιν, ὀρθὰ φρονεῖν οὐκ ἐῶντες τοὺς ἐξ ἰδίας βουλῆς, ἤγουν καὶ ἐκ τῆς ἄνωθεν εὐμενείας κατανενυγμένους εἰς τὸ ἑλέσθαι λοιπὸν τὴν τῶν δαιμονίων ἀποφορτίσασθαι πλάνην. ἔκρυψαν τοίνυν, φησίν, ἱερεῖς ὁδὸν κυρίου. τοῦτο πάλιν ἐστὶν ἑτέρως τὸ δι᾽ ἑτέρου προφήτου σαφῶς εἰρημένον. οἱ ἱερεῖς οὐκ εἶπον ποῦ ἐστι κύριος, καὶ οἱ ἀντεχόμενοι τοῦ νόμου οὐκ ἠπίσταντό με, καὶ οἱ ποιμένες ἠσέβουν εἰς ἐμέ. ἀλλ᾽ οὐ μέχρι τούτου E τῶν Γαλααδιτῶν τὰ ἡμαρτήματα. πρὸς γὰρ τῷ κρύψαι τὴν ὁδὸν κυρίου καὶ ἀπεκτόνασι Σικιμίτας, χερσὶν ὑποφέροντες λῃστρικαῖς. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἔφασκε πρὸς Γαλαάδ. καὶ ἡ ἰσχύς σου ὡς ἀνδρὸς πειρατοῦ. ὅρα δὲ ὅπως εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀρχαίας ἡμᾶς ἱστορίας ἀποφέρει Θεός, καὶ παλαιῶν ἐγκλημάτων διαμέμνηται τοῦ Λευί. ἔστι δὲ ὅ φημι τοιοῦτόν τι πάλιν. Δίνα μὲν γὰρ ἡ τοῦ Ἰακώβ, ἤτοι τοῦ Ἰσραὴλ θυγάτηρ (μετωνόμασται γὰρ Ἰακὼβ εἰς τὸ

Ἰσραὴλ) ἐξῆλθέ ποτε τῆς τοῦ πατρὸς σκηνῆς. ἐπεθύμησε γὰρ ἰδεῖν τὰς τῶν ἐγχωρίων θυγατέρας. ἦν δὲ ἐν Σικίμοις. εἶτα τὴν παρθένον ὁρῶν Ἐμμὼρ ὁ Συχὲμ υἱὸς, ἀδοκήτως κατεβιάζετο, διεπαρθένευσε γάρ. δεδυσφορηκότες τοίνυν πρὸς τοῦτο λίαν οἱ τῆς νεάνιδος ἀδελφοὶ Λευί τε, καὶ Συμεὼν, δόλον ἀρτύουσι. περιτέμνεσθαι γὰρ ἀναπείθουσι τοὺς ἀπὸ Σικίμων. οὗ δὴ γεγονότος, ἀλγοῦντας ἔτι, καὶ ταῖς ὀδύναις νενικημένους, ἄρδην ἀπεκτόνασιν, ἐκεῖνο λέγοντες ἐγκαλοῦντι τῷ πατρὶ τὸ ἀχάλινον εἰς ὀργάς. ἀλλ' ὡσεὶ πόρνῃ χρήσονται τῇ ἀδελφῇ ἡμῶν; τῆς τοιαύτης ἱστορίας ἡμᾶς εἰς ἀνάμνησιν ἀποφέρει νῦν, μετά τινος ἤθους λέγων, ἐφόνευσαν Σίκιμα, ὅτι ἀνομίαν ἐποίησαν ἐν τῷ οἴκῳ Ἰσραήλ. τοῦτο, φησὶν, ἐγκαλοῦντες τότε. ὅτι πεπλημμελήκασιν εἰς τὸν οἶκον Ἰακὼβ, ἤτοι τοῦ Ἰσραὴλ, διαπαρθενεύσαντες τὴν νεάνιδα. ταύτητοι καὶ ἡμεῖς ἀπεκτόναμεν Σίκιμα. ἀλλὰ νῦν ἐβουλεύσαντο, φησὶν, ἐπιστρέψαι πρὸς τὸν Θεὸν, ἀγαπῆσαι τὰ ἐν νόμῳ, πληρῶσαι θυσίας, ἐπιτελεῖν ἑορτὰς, ἀποφορτίσασθαι λοιπὸν τὸν τῆς εἰδωλολατρείας λογισμόν. τί οὖν οἱ Λευῖται; ἔκρυψαν τὴν ὁδὸν κυρίου, ἐφόνευσαν Σίκιμα. ἢ τάχα καὶ νῦν ἐγκαλεῖν ἔχουσιν, ὅτι ἀνομίαν ἐποίησαν ἐν τῷ οἴκῳ Ἰσραήλ; ποία καὶ νῦν ὑβρίσθη νεᾶνις; εἰς ποίαν Δίναν ἐξήμαρτον, ποῖα Σικιμιτῶν τὰ ἐγκλήματα; τῶν τετιμηκότων Θεὸν, τῶν ἠγαπηκότων τὰ ὀρθὰ λοιπὸν ἑλέσθαι φρονεῖν, καὶ ἀποπεραίνειν ἐπείγεσθαι τὰ ἐν νόμῳ. τεθέαμαι τοίνυν, φησὶ, φρικωδεστάτην τὴν ἐκ πορνείας τοῦ Ἐφραΐμ. καταπλαγείη γὰρ ἄν τις, καὶ σφόδρα εἰκότως, τοσοῦτον ὁρῶν ἀπονενευκὸς τὸ εἰς Θεὸν ἀγάπης τὸ ἱερὸν, καὶ ἀπόλεκτον γένος, ὡς μὴ μόνον αὐτοὺς τῶν εἰδώλων εὑρετὰς γενέσθαι τοῖς ἄλλοις, ἀλλὰ καὶ διακωλύειν αὐτοὺς, εἰ ἀγαπᾶν ἕλοιντο τὰ τοῦ Θεοῦ. καταμεμίανται τοίνυν, φησὶν, Ἰσραὴλ, καὶ Ἰούδας. ὥστε καὶ εἴ τι πάθοιεν τῶν προσδοκωμένων, ἐγκαλείτω μηδεὶς ἀγανακτοῦντι Θεῷ.

Ἄρχου τρυγᾶν σεαυτῷ ἐν τῷ ἐπιστρέφειν με τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ μου, ἐν τῷ ἰᾶσθαί με τὸν Ἰσραήλ.

Ἔστι πάλιν ὁ λόγος πρὸς τὸν τῆς Γαλαὰδ οἰκήτορα. διδάσκει δὲ, ὅτι ἐγὼ μὲν ἠρξάμην ὡς Θεὸς ἰᾶσθαί τε, καὶ ἐπιστρέφειν τὸν Ἰσραήλ. καὶ γοῦν ἐπιθυμοῦσι Σικιμῖται λοιπὸν ὑποφέρειν Θεῷ τὸν αὐχένα, καὶ τελεῖν ἑορτὰς, τὰς μὲν τοῦ Ἱεροβοὰμ οὐκέτι; τὰς κατὰ νόμον δὲ μᾶλλον, καὶ τῆς οὐκ οἶδ' ὅπως ἐξευρημένης ἀπάτης ἀποδραμεῖν. σὺ

A Israel) egressa est aliquando è tentorio patris, quod filias indigenarum videre cuperet. Erat porrò in Sicimis. Tum conspecta puella Emmor filius Sychem de improuiso compressam virginitate exuit. Id iniquissimè ferêtes adolescentulæ fratres Leui, & Simeon, dolum struunt. Sicimitas inducunt, vti se circumcidi patiantur. Quo facto, adhuc è vulnere etiam atque etiam vehementérque dolentes, ad vnum omnes iugu- B lant, illud patri, impotentem eorum iracundiam castiganti respondentes, [num tanquam scorto vtentur sorore nostra?] Huiusmodi historiam nunc in memoriam nobis redigit, cum quadam vrbanitate, ac dissimulatione dicens, [interfecerunt Sicima, quia iniquitatem fecerunt in domo Israel.] Hoc, inquit, obiicientes tunc; quia peccauerunt in domum Iacob, siue Israel, puella constuprata, idcirco & nos Sicima occidimus. Sed nunc statuerunt, inquit, conuerti ad Deum, diligere le- C gem, persoluere sacrificia, peragere dies festos, in futurum à cogitationibus superstitiosi deorū cultus discedere. Quid ad hæc Leuitæ? [Absconderunt viā Domini, interfecerūt Sicima.] An fortasse etiā nūc eos accusare possunt, quod iniquitatem fecerint in domo Israel? Quæ enim puella & nunc iniuriosè tractata est? in quā Dinam peccauerūt? quænam Sicimitarū facinora? qui Deum honorarunt, qui de reliquo mutare mentē magna voluntate decreuerunt, & studiosè D præstare quæ legibus diuinis præcipiuntur. Inquit igitur, [vidi ibi imprimis horribilē fornicationem Ephraim.] Obstupescat autē quispiā & æquissimè, cernens sanctum & electū genus adeò charitate erga Deū abiisse, vt non solùm ipsi aliis idola inuenerint, sed & alios à diligēdis diuinis cohibuerint. [Contaminatus est igitur, inquit, Israel, & Iudas.] Quare si quid etiā passi fuerint eorū, quæ impendēt, Deū indignantē nemo criminetur.

E *Incipe vindemiare tibi cum conuerto ego captiuitatem populi mei, cum sano ego Israel.*

LXIX. Sermo rursus ad habitatorem Galaad dirigitur hac sententia. Ego quidē cœpi tanquā Deus sanare, & cōuertere Israel. Proinde cupiūt Sicimitæ de cetero subiicere Deo ceruices, & celebrare dies festos, nō amplius quidē ab Hieroboam institutos illos: sed à lege: & à nescio quomodo inuecta fallacia refugere. Tu

autem Galaadita, propemodum & detondisti, siue vindemiasti, & latrocinio diuitias iniustas comparasti. Acclamat porrò rursum, & cum irrisione quadam illud, [incipe vindemiare tibi;] tale quiddam quasi dicens, aut saltem subtiliter tacitè insinuans. Et ego te faciam primitias punitorum. Incipiens enim detondere Israel, & vindemiare adeo nefandæ impietatis consectatores, primitias te faciam iræ. Sciendum enim Phulam regem Assyriorum, qui primus Samariam, & Israel inuasit, primas captiuas duxisse tribus trans Iordanem & ex vrbibus illis vnam fuisse Galaad. Quocirca sicut me Israelem conuertente, & incipiente sanare de cætero, tu vindemiasti tibi, ô Galaadita, quæ latrocinio acquisiuisti; ita & ego, cum tradidero Assyriis Israel, te eorum qui abducentur primitias reddam.

Antiqua autem illa scelera his quæ in Christum Iudæi perpetrarunt, cognata sunt. Vocabat enim vniuersum Israelem Deus & Pater, vt deinceps aliter sentire, & desistere à cultu secundum legem, & pro eo nouum atque euangelicum capessere vellent. Verùm illi conuertentibus, & vocantibus ad sanitatem obnitebantur non mediocriter. Scriptum est quippe; [iam enim conspirauerant Iudæi, vt si quis ipsum confiteretur Christum, extra synagogam fieret.] Audiebant autem eorum duces, [væ vobis Scribæ, & Pharisæi hypocritæ, quia tulistis clauem scientiæ. Nec vos ingredimini, nec ingredi volentes finitis intrare.] Traditi sunt igitur inimicis, & graues debacchationis in Christum pœnas luerunt.

Ioan. 9.

Matth. 23

A δὲ αὐτοῖς, ὦ Γαλααδῖτα, μονονουχὶ καὶ ἀπέκειρας, ἤτοι τετρύγηκας, καὶ πλοῦτον ἄδικον ἐποιήσω τὰ ἀπὸ λῃστείας. ἐπιφωνεῖ δὲ πάλιν ἐν ἤθει τό, ἄρχου τρυγᾶν σεαυτῷ, μονονουχὶ τοιοῦτόν τι λέγων, μᾶλλον δὲ κἂν εἰ μὴ λέγοι, λεπτῶς ὑπεμφαίνων, ὅτι κἀγώ σε ποιήσομαι τῶν κολαζομένων τὴν ἀρχήν. ἀρχόμενος γὰρ ἀποκείρειν τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἀποτρυγᾶν τοὺς τῆς οὕτω δεινῆς ἀνοσιότητος ἐπιτηδευτὰς, πρωτόλειόν σε ποιήσομαι τῆς ὀργῆς.
B εἰδέναι γὰρ ἀναγκαῖον, ὅτι Φούλας βασιλεὺς Ἀσσυρίων, ὁ πρῶτος ἐλθὼν κατά τε τῆς Σαμαρείας, καὶ τοῦ Ἰσραὴλ, πρώτας ἀπεκόμισεν εἰς αἰχμαλωσίαν τὰς πέραν τοῦ Ἰορδάνου φυλάς. πόλις δὲ τῶν ἐκεῖσε μία καὶ ἡ Γαλαάδ. οὐκοῦν ὥσπερ ἐμοῦ τὸν Ἰσραὴλ ἐπιστρέφοντος, ἀρξαμένου τε ἰᾶσθαι λοιπὸν, σὺ τετρύγηκας, ὦ Γαλααδῖτα, σεαυτῷ τὰ ἀπὸ λῃστείας· οὕτω κἀγὼ παραδιδοὺς Ἀσσυρίοις τὸν Ἰσραὴλ, σὲ ποιήσομαι τῶν πεμπομένων τὴν ἀπαρχήν.

Συγγενῆ δὲ τὰ ἀρχαῖα τοῖς ἐπὶ Χριστῷ τῶν Ἰουδαίων
C ἐγκλήμασι. ἐκάλει μὲν γὰρ σύμπαντα τὸν Ἰσραὴλ ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ εἰς τὸ ἑλέσθαι λοιπὸν τὰ ἀμείνω φρονεῖν, καὶ καταλῆξαι μὲν τῆς ἐν νόμῳ λατρείας, ἀνθελέσθαι δὲ μᾶλλον ἐκείνης τὴν νέαν τε, καὶ εὐαγγελικήν. ἀλλὰ τοῖς ἐπιστρέφουσι, καὶ καλοῦσιν εἰς ἴασιν ἀντέπραττον οὐ μετρίως. γέγραπται γὰρ, ὅτι ἤδη συνέθεντο οἱ Ἰουδαῖοι, ἵνα ἐάν τις αὐτὸν ὁμολογήσῃ τὸν Χριστὸν εἶναι, ἀποσυνάγωγος γένηται. ἤκουον δὲ καὶ οἱ παρ᾽ αὐτοῖς ἡγούμενοι, οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς, καὶ Φαρισαῖοι
D ὑποκριταὶ, ὅτι ἤρατε τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως. οὔτε ὑμεῖς εἰσέρχεσθε, οὔτε τοὺς εἰσερχομένους ἀφίετε εἰσελθεῖν. δέδονται τοίνυν ἐχθροῖς, καὶ πικρὰς τῆς εἰς Χριστὸν παροινίας ἐξέτισαν δίκας.

CAPVT SEPTIMVM.

Et reuelabitur iniquitas Ephraim, & malitia Samariæ, quia operata est mendacia. Et fur ad eum ingredietur, expolians latro in via ipsius, vt concinant quasi cantantes corde ipsorum.

LXX. Ioel. 2. Psal. 85.

Bonus naturâ, & [patiens, longanimis, & multum misericors] profectò omnium Dominus, qui quandiu peccantes tolerat, latent, & occultantur quasi eorum flagitia. Vbi autem ingruerit, pœnámque inuexerit, & quiescere non sustinuerit, tum manifesta fiunt, &

ΚΕΦΑΛ. ζ.

Καὶ ἀποκαλυφθήσεται ἡ ἀδικία Ἐφραὶμ, καὶ ἡ κακία Σαμαρείας, ὅτι εἰργάσατο ψευδῆ, καὶ κλέπτης πρὸς αὐτὸν εἰσελεύσεται, ἐκδιδύσκων λῃστὴς ἐν τῇ ὁδῷ αὐτοῦ, ὅπως συνᾴδωσιν
E ὡς ᾄδοντες τῇ καρδίᾳ αὐτῶν.

Ἀγαθὸς μὲν φύσει, καὶ ἀνεξίκακος, μακρόθυμός τε, καὶ πολυέλεως ὡς ἀληθῶς ὁ πάντων δεσπότης. ἀλλ᾽ ἕως ἔτι τοῖς πταίουσιν ἀνεξικακεῖ, κατακρύπτεταί πως αὐτῶν ἔτι τὰ ἐγκλήματα. ἐπεξιόντος δὲ ἤδη, καὶ δίκας ἐπάγοντος, καὶ ἠρεμεῖν οὐκ ἀνεχομένου, λοιπὸν ἔστιν ἐναργῆ, καὶ

ἀποκαλύπτεσθαί πως ἤδη δοκεῖ, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ εἰς μέσον ἠγμένα, τοῖς ἁπάντων ὀφθαλμοῖς ἐρᾶσθαι φιλεῖ. τοῦτο καὶ νῦν ἔσεσθαί φησι κατὰ τοῦ Ἐφραΐμ, καὶ τῆς Σαμαρείας. καὶ τὸν μὲν Ἐφραΐμ ἐνθάδε νοήσεις τὴν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ βασιλίδα φυλὴν, ἐξ ἧς γέγονεν Ἱεροβοὰμ, καὶ οἱ καθ' ἑξῆς. Σαμάρειαν δὲ τοὺς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, τουτέστι, τὰς δέκα φυλάς. ἀποκαλυφθήσεσθαι δέ φησι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν, διὰ τοιάσδε τινὰς αἰτίας. ὅτι καὶ εἰργάσαντο ψευδῆ, ψυχραί τε, καὶ ἕωλον λατρείαν ἐπιτηδεύσαντες, καὶ τεχνουργοὶ γεγονότες εἰδώλων. καθάπερ ἔφην, καὶ ὅτι κλέπτης, τουτέστι, λῃστὴς πρὸς αὐτὸν εἰσελεύσεται. ἀντὶ τοῦ εἰσῆλθε, καὶ ἀνεπαύσατο, καὶ κατέλυσε παρ' αὐτῷ κλέπτης, ἐκδιδύσκων ἐν ὁδῷ· ἵν' ἐκ τούτου φαίνηται, φησὶν, ὅτι συνᾴδουσαν ἔχουσι τὴν καρδίαν, σύμφωνον δηλονότι, καὶ ὁμογνώμονα. οἱ μὲν γὰρ ἐλῄστευον τοὺς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἀναβαίνειν ἐθέλοντας· οἱ δὲ πρὸς αὐτοὺς ἐμερίζοντο τὰ ἐγκλήματα, τῶν λελῃστευμένων ἀνοσίως μετεσχηκότες.

Ἔχαιρον δὲ καὶ οἱ τῶν Ἰουδαίων καθηγηταὶ, πολεμουμένων ἐκτόπως τῶν πιστευόντων εἰς Χριστὸν, καὶ κοινωνοὶ τῆς ἑτέρων ἐφόδου τε, καὶ λῃστείας ἐγίνοντο, διωκομένοις ἐφηδόμενοι τοῖς πιστοῖς, καὶ λῃστὴν ὥσπερ τινὰ τὸν Σατανᾶν εἰς νοῦν, καὶ καρδίαν δεχόμενοι, τὸν ἁπάσης εὐσεβείας τὸν ἐν αὐτοῖς ἀπαμφιεννύντα νοῦν, ἵνα καὶ σύμφωνον ἔχοιεν πρὸς αὐτὸν τὴν καρδίαν. ὥσπερ γὰρ ὁ κολλώμενος τῷ κυρίῳ ἓν πνεῦμά ἐστι, κατὰ τὸν αὐτὸν, οἶμαι, τρόπον καὶ ὁ τῷ Σατανᾷ κολλώμενος μίαν ἕξει πρὸς αὐτὸν τὴν καρδίαν.

Πάσας τὰς κακίας αὐτῶν ἐμνήσθην, νῦν ἐκύκλωσαν αὐτοὺς τὰ διαβούλια αὐτῶν, ἀπέναντι προσώπου μου ἐγένοντο.

Ἕως ἔτι φορητὰ, καὶ μεμετρημένα πλημμελοῦμεν, ὡς ἄνθρωποι, καὶ εὐόλισθον ἔχοντες εἰς ἁμαρτίαν τὴν φύσιν, παραπέμπεται Θεὸς ἐξ ἐμφύτου φιλανθρωπίας. οἶδε γὰρ τὸ πλάσμα ἡμῶν, μέμνηται δὲ, ὅτι καὶ χοῦς ἐσμεν, κατὰ τὴν τοῦ ψάλλοντος φωνήν. ἐπειδὰν δέ τι μέγα, καὶ ἐξαίσιον, καὶ δύσοιστον ἀληθῶς πράττηται παρ' ἡμῶν, ὃ καὶ αὐτὴν ἔσθ' ὅτε τὴν τοῦ κρίνοντος ἠπιότητα παραθήγει λοιπὸν, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ οὐκ ἐθέλουσαν καταβιάζεται πρὸς ὀργὴν, τὸ τηνικάδε τρέχει πρὸς ἀνάμνησιν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τῶν τισὶ πεπλημμελημένων. ταύτητοί φησι, περί τε τοῦ Ἐφραΐμ, καὶ τῆς Σαμαρείας, ὅτι πάσας τὰς κακίας αὐτῶν ἐμνήσθην. εἰκὸς δὲ πάλιν κἀκεῖνο ἡμῖν ἐν τούτοις τὸ

A quasi reuelari videntur, & tantum non in medium producta, omnium oculis conspiciuntur. Tale & nunc Ephraim, & Samariæ futurum affirmat. Et Ephraim quidem nomine hoc loco regiam in Samaria tribum accipies, ex qua orti Hieroboam, & successores eius: Samariæ autem vocabulo qui fuerunt in Samaria, hoc est, decem tribus. Reuelatum porrò iri peccata eorum dicit propter causas huiuscemodi; quia & operati sunt mendacium, algenti, & iam rancidæ idololatriæ dediti; & artifices facti idolorum, vt dixi. Et furem (hoc est enim B latronem) ad eos ingressurum, pro ingressum esse. & requieuisse, & diuertisse ad illum furem expoliantem in via, vt ex hoc appareat, inquit, eos habere cor consonum, conspirans videlicet, & eiusdem sententiæ. Illi enim Hierosolymam ascendere volentes per latrocinium despoliabant: hi cum ipsis scelus diuidebant, direptorum à latronibus impiè participes.

C Gaudebant etiam Iudæorum duces & magistri, cum credentes in Christum nefariè oppugnarentur, aliisque irruentibus, & latrocinantibus sese socios adiungebant, ex fidelium persecutione voluptatem capientes, & quasi quendam latronem Satanam in animum & cor suscipiétes, eos omni sensu pietatis quē habebant nudantē, vt & consonum illi cor haberēt. Quemadmodum enim [qui adhæret Deo, vnus spiritus est cum eo:] eodem modo, opinor, qui Satanæ adhæret, vnum cum ipso cor habebit. 1 Cor. 6.

D *Omnes malitias eorū recordatus sum. Nunc circundederunt eos cogitationes eorum, contra faciem meam facta sunt.*

LXXI. Quamdiu adhuc tolerabiliter moderatéque peccamus, vt homines, & naturam ad peccatum procliuem habentes, Deus ex naturali benignitate sua conniuet: [nouit enim figmentum nostrū, (& meminit) quia puluis sumus,] iuxta vocem Psalmistæ. Si quid autem magnum & enorme, veréque intolerabile E à nobis admittatur, quod & ipsam aliquando iudicis lenitatē deinceps exacuat, & tantū non inuitam ad iram cōpellat, tunc, vt ita dicam, in memoriam à quibusdam nefariè commissorum regreditur. Idcirco de Ephraim, & Samaria inquit, se omnes eorum malitias recordatū esse. Consentaneū est quoque, propheticū oraculum etiam illud nobis

velle insinuare. Vindictam cædis Sicimitarum à Leui, propter Dinam filiam Iacob petulantius tractatam commissæ prætermissi. Quoniam autem & nunc cædes factitarunt, etiam veteris illorum iniquitatis recordabor, & tanquam ab homicidis, & crudelibus priscorum quoque delictorum pœnas sumam. [Circumdederunt enim eos, inquit, cogitationes ipsorum.] Quasi dicat, iam à propriis cogitationibus, & impiis commentationibus obsessi sunt. Per dolum enim, & fallaciam Sicimitas olim obtruncarunt: nunc, vt latrones, etiam ad Deum se conuertentes peremerunt. Et quoniam peccata grauiora quam dici potest in conspectu meo patrata sunt, tanta mala non negligam, neque ea ab oculis remouens, tardus ero punitor.

Circumdederunt Iudæos cogitationes eorum etiam in iis, quæ aduersus Christũ designarunt. Occiderunt enim Prophetas, tolerante adhuc Deo. At postquam interfectores Domini euaserunt, [circumdederũt eos cogitationes eorum, & vniuersas eorundem malitias vniuersorum Deus recordatus est.]

In maleficiis suis lætificauerunt reges, & in mendaciis suis Principes.

LXXII. Oportebat potius ad virtutem incumbentes, & vitam ex legibus capessentes, liberatorem sibi placatum efficere, & lætificare seruatorem, cuius ad salutem dandam vires sunt inuictæ. Ast hi istuc non fecerunt. Segnissimi autem in eo, quod ipsis ad vitam esset necessarium, & ad felicitatem frugiferum, Deum offendere pro nihilo habuerunt. Simul vero regibus suis adulati sunt, assensu, approbationéque omnium quæ illis placerent eos hilarantes, & Deum irritantia seducentium voluptati, delectationique gratificantes. Insimulat autem eos rursus, vt qui Hieroboamum, & Principes eius adiuuerint, citráque tergiuersationem profanum vitulorum aureorum cultum excogitanti, & ad nouam religionem eos impie traducere molienti assenserint. Debebat enim, debebat illorum cogitatis, & ausibus stolidissimis generosè obuiam ire germana erga Deum charitas, & ad conatus insipientium impediendos eniti, non, promptè subscribendo iis delicias facere.

Verus est autẽ sermo, quamuis etiã de crucifixoribus Emmanuelis intellectus,

προσφυῶς ὅλον ὑποδηλοῖ χρησμῴδημα. πεφόνευκε μὲν γὰρ φιλαγαθῶς, φησὶ, τῶν ἐν Σικίμοις ἀπολωλότων ὑπὸ Λευὶ τὴν σφαγὴν, διὰ τὸ ὑβρίσθαι Δίναν τὴν ἐξ Ἰακώβ. ἐπειδὴ δὲ καὶ νῦν ἀπεκτόνασι, μεμνήσομαι καὶ τῆς ἀρχαίας αὐτῶν ἀδικίας, καὶ ὡς φονευτὴν ἤδη, καὶ ἀπηνῆ καὶ τῶν πάλαι πλημμελημάτων ἐξαιτήσω δίκας. ἐκύκλωσε γὰρ αὐτοὺς, φησὶ, τὰ διαβούλια αὐτῶν· ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι. πεπολιόρκηνται λοιπὸν ὑπὸ τῶν ἰδίων ἐνθυμημάτων, καὶ ἀνοσίων σκέψεων, ἀπεκτόνασι μὲν γὰρ δόλῳ, καὶ ἀπάτῃ τοὺς ἀπὸ Σικίμων ποτέ. νυνὶ δὲ λῃστείαις, καίτοι πρὸς Θεὸν ἐπιστρέφοντας. ἐπειδὴ δὲ πέρα λόγου τὰ πλημμελήματα λοιπὸν ἀπέναντι τοῦ προσώπου μου ἐγένοντο, οὐ γὰρ παριόψομαι, φησὶ, τὰ τοιαῦτα δὲ τῶν κακῶν, οὔτε μὴν ἐξ ὀμμάτων ἐπιθεὶς, βραδὺς ἔσομαι κολαστής.

Ἐκύκλωσαν Ἰουδαίους τὰ διαβούλια αὐτῶν, καὶ ἐπί γε τοῖς κατὰ Χριστόν. ἀπεκτόνασι μὲν γὰρ τοὺς προφήτας, ἀνεξικακοῦντος ἔτι Θεοῦ. ἐπειδὴ δὲ γεγόνασι καὶ κυριοκτόνοι, ἐκύκλωσαν αὐτοὺς τὰ διαβούλια αὐτῶν, καὶ πάσας αὐτῶν τὰς κακίας ἐμνήσθη ὁ τῶν ὅλων Θεός.

Ἐν ταῖς κακίαις αὐτῶν εὔφραναν βασιλεῖς, καὶ ἐν τοῖς ψεύδεσιν αὐτῶν ἄρχοντας.

Ἔδει δὴ μᾶλλον ἀγαθουργοῦντα, φησὶ, καὶ ζῆν ἑλομένους ἐννόμως, ἐξημεροῦν ἑαυτοῖς τὸν λυτρωτὴν, καὶ κατευφραίνειν τὸν σώζοντα, καὶ ἄμαχον ἔχοντα πρὸς τοῦτο ἰσχύν. οἱ δὲ τοῦτο μὲν οὐ δεδράκασι, ῥᾴθυμοι δὲ γεγονότες λίαν περὶ τὸ σφίσιν ἀναγκαῖον εἰς ζωὴν, καὶ χρήσιμον εἰς εὐημερίαν, ἐν οὐδενὶ μὲν πεποίηνται λόγῳ, τὸ προσκρούειν Θεῷ. συνυπεκρίνοντο δὲ τοῖς ἑαυτῶν βασιλεῦσι, καὶ τοῖς ἡγουμένοις, τῇ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἐκείνοις δοκούντων συνδρομῇ κατευφραίνοντες, καὶ τὰ λυποῦντα Θεὸν εἰς ἡδονήν τε, καὶ τέρψιν τοῖς πλανῶσι δωρούμενοι. αἰτιᾶται δὲ πάλιν, ὡς τῷ Ἱεροβοὰμ, καὶ τοῖς ὑπ' αὐτὸν ἄρχουσι συνδεδραμηκότας, καὶ ἀμαθητὶ κατομεύσαντας τὴν ἐπὶ ταῖς δαμάλεσι ταῖς χρυσαῖς ἐπινοοῦντι, καὶ πρὸς ἑτέραν λατρείαν ἀνοσίως αὐτοὺς ἀποκομίζειν ἐθέλοντι. ἔδει γὰρ ἔδει τοῖς ἐκείνων σκέμμασι, καὶ ἐκτόποις ἄγαν ἐπιχειρήμασιν ἀντεξάγειν ἡμικῶς τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης τὸ γνήσιον, καὶ πειρᾶσθαι κωλύειν ἀφραίνοντας, οὐχ ἑτοίμως ἰόντας εἰς συναίνεσιν κατευφραίνειν αὐτούς.

Ἀληθὴς δὲ ὁ λόγος, κἂν εἰ νοοῖτο πάλιν ἐπὶ τῶν σταυρωσάντων τὸν Ἐμμανουήλ. ψευδόμενοι

γὰρ, καὶ συκοφαντιοῦντες αὐτὸν, χαίρειν παρεσκεύαζον Ἡρώδην τε, καὶ Πόντιον Πιλᾶτον, καὶ τοὺς προεδρεύοντας τῆς συναγωγῆς. ἔφη γάρ που καὶ ὁ θεσπέσιος Πέτρος, πρὸς τὸν τῶν ὅλων πατέρα καὶ Θεόν. συνήχθησαν γὰρ ἐπ' ἀληθείας ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐπὶ τὸν ἅγιον παῖδά σου Ἰησοῦν, ὃν ἔχρισας, Ἡρώδης τε καὶ Πόντιος Πιλᾶτος σὺν ἔθνεσι, καὶ λαοῖς Ἰσραήλ.

Πάντες μοιχεύοντες ὡς κλίβανος καιόμενος εἰς πέψιν κατακαύματος ἀπὸ τῆς φλογῆς, ἀπὸ φυράσεως στέατος ἕως τοῦ ζυμωθῆναι αὐτό. ἡμέρα βασιλέων ὑμῶν.

Κατὰ τίνα δὲ τρόπον ἐν μὲν ταῖς κακίαις αὐτῶν εὔφραναν βασιλεῖς, ἐν δέ γε τοῖς ψεύδεσιν ἄρχοντας, ἐν τούτοις ἡμῖν ἐξηγεῖται σαφῶς. ἔχει δὲ οὕτως τῆς ἱστορίας ὁ λόγος, ὃν εἴπερ τις εἰδείη τυχὸν, εἴσεταί που πάντως τῆς προφητείας τὸν νοῦν. ὅτε τοίνυν ἀπορραγεισῶν τῶν δέκα φυλῶν, βεβασίλευκεν ἐπ' αὐτὰς ὁ ἐπάρατος Ἱεροβοὰμ, ἐδεδίει σφόδρα, μὴ ἄρα πως τὴν ἑορτὴν ἕνεκα τὴν κατὰ τὸν νόμον ἀναβαίνοντες εἰς Ἱεροσόλυμα, μεταπεισθεῖεν κατὰ βραχὺ, τῷ Ἰούδα σκήπτρῳ ὑποτελέσθαι πάλιν, καὶ τῶν ἀρχαίων ἐθῶν ἐνεχθέντες εἰς ἀνάμνησιν, ἢ ἀνέλωσιν αὐτὸν, ἢ γοῦν ἐξώσαιεν, καὶ οὐχ ἑκόντα λοιπὸν, τῆς κατὰ σφᾶς ἀρχῆς. ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ὁ θεομισὴς, καὶ δείλαιος τὰς χρυσᾶς αὐτοῖς δαμάλεις ἀφιεροῦν ἐσκέπτετο, καὶ τὸν τῆς ἀνοσίου ψευδολατρείας ἐπενόει τρόπον, καὶ καινοτομεῖν ἐπεχείρει τὰς ἐπὶ ταῖς δαμάλεσιν ἑορτὰς, ὡς ὁ τῆς Ἑβραίων παραδόσεως ἔχει λόγος. ἦν οὖν ἐν ἀρχαῖς οὐ μετρίως περιδεὴς, μὴ ἄρα τῇ ἄνωθεν, καὶ ἐκ πατέρων αὐτοῖς ἡκούσῃ λατρείᾳ συναγορεύοντες ἢ τῶν θρόνων ἐξώσαιεν, ἢ καὶ ἀνέλωσιν, ὡς ἔφην, καὶ παρωσάμενοι τὸ ἐγχείρημα, παλινδρομεῖν ἕλοιντο πρὸς τὸν ἐν ἀρχαῖς. λελυπημένοι τε, καὶ ἀγανακτοῦντες εἰκότως, ὡς ὑβρισμένου Μωσέως, καὶ τῆς θείας αὐτοῖς πατηθείσης ἐντολῆς. ταύτητοι ἀλώπηξ ὢν εἰς δόλους, καθίησι πολλοὺς ἐν τῷ Ἰσραὴλ, διαθρυλλοῦντάς τε, καὶ λέγοντας, ὅτι χρὴ καὶ μοσχοποιεῖν αὐτοὺς, καὶ καινουργεῖν ἑορτὰς ἰδίας, καὶ τοῦτο αὐτὸ παρὰ τοῦ βασιλέως αἰτεῖν. ἐπεὶ δὲ τοὺς ὄχλους ἐμάνθανε πολὺ δὴ λίαν ἔχοντας ἑτοίμους εἰς τοῦτο, συναινοῦντάς τε, καὶ συνηδομένους τοῖς τὰ τοιάδε συμβεβουλευκόσι, συναγαγὼν ἅπαντας, προσπεφώνηκεν ἐναργῶς, ὅτι καὶ ταῖς δαμάλεσι ταῖς χρυσαῖς προσήκει προσκυνεῖν, καὶ τὴν τῆς ἑορτῆς πεφανέρωκεν ἡμέραν, τοῦ ὀγδόου μηνὸς τὴν πεντεκαιδεκάτην, καθὰ γέγραπται

A Mentientes namque, & calumniantes eum, gaudium Herodi, & Pontio Pilato, & Præsidibus synagogæ dederunt. Ait enim alicubi & diuinus Petrus ad vniuersorum Patrem ac Deum. [Conuenerunt enim verè in ciuitate hac aduersus sanctum puerum tuum Iesum, quem vnxisti, Herodes, & Pontius Pilatus cum gentibus, & populis Israel.] *Act. 4.*

B *Omnes adulterantes quasi clibanus ardens in coctione combustionis à flamma, à commistione fermēti donec fermētatū est ipsum. Dies regum vestrorum.*

LXXIII. Quonam modo in maleficiis suis exhilarauerint reges, & in mendaciis Principes, clarè nobis exponitur. Habet autem historia ad hunc modum, quam si quis fortè cognorit, vtique prophetiæ sensum perfectè cognoscet. Quando igitur abruptis decem tribubus regnum super eas iniuit execrandus Hieroboam, timuit magnopere C ne fortasse propter festos dies in lege præceptos Hierosolymam ascendentes, sensim eo adducerentur, vt de integro sceptris Iuda se subderent, veterúmque rituum renouata memoria, aut ipsum occiderent; aut certè regno vel repugnantem postea exturbarent. Hac de causa Deo inuisus, & miser aureos vitulos ipsis consecrare deliberauit, & scelestæ pseudolatriæ rationem inuenit, & nouos dies festos in gratiam vitulorum instituit, D quemadmodum libris Hebræorum traditur. Principiô igitur magno in timore erat, ne forte superiori, & auitæ latriæ patrocinantes, aut solio se expellerent, aut etiam, sicut dixi, interficerent, repudiatóque incœpto ad pristinum regem redire mallent, ægrè ferentes, & indignantes meritò, Mosen contumeliosè habitum, & diuinum mandatum à se pedibus conculcatum. Quocirca cùm esset vulpes, à dolo præsidium petit, multos ex Israel submittit, iactantes dicentésque ipsis vi- E tulum conflandum, & nouos dies festos ac proprios inducendos, atque ipsum à rege contendendum. Vbi populum ad hoc perquam paratum ac propensum, & huius rei suasoribus astipulari, vnáque iisdem gaudere didicit, coacta concione palam promulgauit, adorationem vitulis aureis impertiendam, & diem festo octaui mensis decimum quintum sanxit, sicut scriptum legimus.

Hæc tum Hieroboamo dicente, laudabat populus, & exclamabat, [Hæc est dies regis:] idem & nobis erit propositum, & aliis quibusdam huiuscemodi laudibus eum recreabat. Cum populo autem auferebantur & duces ipsi, cum eo sentientes, & rem approbantes. Horum in præsens Propheta meminit. [Omnes, inquit, adulterantes vt clibanus ardens in coctionem combustionis à flamma.] Quia enim in fornicationem spiritualem, siue in defectionem à Deo deflexerant (hoc enim est fornicatio) clibanos iam succensos, & ad immissa coquenda paratos referebant. Flamma enim erant pleni; feruenti videlicet & velut flagranti cupiditate. Similes item massæ habenti iam fermentum, integrè autem fermentatæ in die regis ipsorum; vtpote cum, vt modò dicebam, manifestissimè edicente Hieroboam, sacrificandum esse vitulis, & agendos in honorem ipsorum dies festos, succlamarunt illi, [Hæc dies regis,] vt traditum literis aiebam. Tunc fermentatum est perfectè, hoc est, sermo editus est ex asse impius. Igitur præaccensi animis feruentibus, & impotentibus ad transgressionem cupiditatibus, & prius fermentati quodammodo secundum hunc ipsum modum in die regis, in extremam impietatem deuoluti sunt.

A Ταῦτα δὲ λέγοντος τηνικάδε τοῦ Ἱεροβοάμ, ἐπεφήμουν οἱ δῆμοι, καὶ ἀνεκεκράγεσαν, αὕτη ἡ ἡμέρα τοῦ βασιλέως· οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐψάλλομεν τοῦ σκοποῦ, καὶ ἑτέροις δέ τισι τοιούτοις ἐπαίνοις κατευφραίνειν ἤθελον. συναπεκομίζοντο δὲ τοῖς ὄχλοις καὶ οἱ καθηγεῖσθαι λαχόντες, συνῃδοῦντές τε, καὶ συναινοῦντες αὐτοῖς. τούτων ἡμῖν εἰς τὸ παρὸν ὁ τοῦ προφήτου διαμέμνηται λόγος. πάντες γάρ, φησί, μοιχεύοντες ὡς κλίβανος καιόμενος εἰς πέψιν κατακαύματος, ἀπὸ τῆς φλογός. B Διανενευκότες γὰρ εἰς πορνείαν τὴν νοητήν, ἤγουν εἰς ἀπόστασιν τὴν ἀπὸ Θεοῦ (τοῦτο γάρ ἐστι πορνεία) κλιβάνοις ἐοίκεσαν ἐκκεκαυμένοις ἤδη που, καὶ ἑτοίμοις εἰς πέψιν ὧν ἄν τις ἐμβάλοι. φλογὸς γὰρ ἦσαν μεμεστωμένοι, θερμῆς δηλονότι, καὶ οἱονεὶ διακεκαυμένης ἐπιθυμίας. ἐοίκεσαν δὲ καὶ φυράματι στέατος, ἔχοντι μὲν ἤδη τὴν ζύμην, ζυμωθέντι δὲ τελείως, ἐν ἡμέρᾳ βασιλέως αὐτῶν. ὅτε, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, ἀναφανδὸν εἰρηκότος τοῦ Ἱεροβοάμ, ὅτι χρὴ θύειν C ταῖς δαμάλεσι, καὶ τὰς ἐπ' αὐταῖς τελεῖν ἑορτάς, ἐπεφώνουν αὐτῷ· αὕτη ἡ ἡμέρα τοῦ βασιλέως, καθάπερ, ὡς ἔφην, ὁ τῆς παραδόσεως ἔχει λόγος· τότε καὶ ἐζυμώθη τελείως, τουτέστιν, ὁ λόγος ἐξ ὅλου γέγονε τῇ δυσσεβείᾳ κάτοχος. Οὐκοῦν, προεκκεκαυμένοι τὸν νοῦν ταῖς εἰς παράβασιν θερμαῖς, καὶ ἀκαθέκτοις ἐπιθυμίαις, προζυμωθέντες δὲ ὥσπερ κατὰ τοῦτον αὐτὸν τὸν τρόπον ἐν ἡμέρᾳ βασιλέως, εἰς τὸ τῆς φαυλότητος κατώλισθον πέρας.

Tale quiddam & Iudæi in Christum fecerunt. Mentientes enim contra gloriam ipsius, paulatimque turbas ab eius dilectione abstrahentes Scribæ, & Pharisæi, fornicati sunt spiritualiter plebeiam multitudinem ab ipso auertentes.

Τοιοῦτόν τι δεδράκασιν Ἰουδαῖοι πάλιν ἐπὶ D Χριστοῦ. καταψευδόμενοι γὰρ τῆς δόξης αὐτοῦ, καὶ κατὰ βραχὺ τοὺς ὄχλους ἐξέλκοντες τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης οἱ γραμματεῖς τε, καὶ Φαρισαῖοι, πεπορνεύκασι νοητῶς, ἀποστήσαντες αὐτοῦ τὴν ἀγελαίαν πληθύν.

Cœperunt Principes furere à vino, extendit manum suam cum pestibus, quia succensa sunt quasi clibanus corda eorum.

Ἤρξαντο οἱ ἄρχοντες θυμοῦσθαι ἐξ οἴνου, ἐξέτεινε τὴν χεῖρα αὐτοῦ μετὰ λοιμῶν, διότι ἀνεκαύθησαν ὡς κλίβανος αἱ καρδίαι αὐτῶν.

Vinum, vt apparet, appellat hîc ex vinea Sodomorum inebrians corda, & turbans mentem, eámque perniciosa, & abominanda caligine implens. Quibusdam igitur nouitatem vitulorum introductorum, atque etiam festa indignius ferentibus, nonnulli principes ira exarserunt. Ne autem tacentium, & laudare non sustinentium cœtus prudentior putaretur, ipsi cum populo manus extendentes acclamabant validius adhuc, [Hæc dies regis,]

E Οἶνον, ὡς ἔοικεν, ἐνθάδε φησὶ τὸν ἐξ ἀμπέλου Σοδόμων, τὸν καταμεθύσκοντα καρδίας, καὶ ἐπιθολοῦντα τὸν νοῦν, καὶ ἀχλύος αὐτὸν ἀναπιμπλάντα τῆς ὀλεθρίου, καὶ βδελυρᾶς. δεδυσφορηκότων δὲ τῶν ἐνίων ἐπί τε τῇ τῶν δαμάλεων καινοτομίᾳ, καὶ μέντοι τῇ ἑορτῇ, παρεθήγοντο πρὸς ὀργὰς τῶν ἀρχόντων τινές. ἵνα δὲ μὴ ὁρῷτο τῶν σεσιγηκότων, καὶ εὐφημεῖν οὐκ ἀνεχομένων ἡ σωφρονεστέρα πληθύς, αὐτοὶ τοῖς ὄχλοις τὰς χεῖρας συνεκτείνοντες, ἐπεφώνουν καὶ ἔτι μειζόνως, αὕτη ἡ ἡμέρα τοῦ βασιλέως

καὶ τοὺς τῆς ἀνοσιότητος ἀπεδέχοντο τρόπους. ὠργίζοντο τοίνυν μεμεθυσμένοι, φησὶν, ἀνοσίᾳ μέθῃ, καὶ τοῖς μὴ συντρέχουσι τοῖς οὕτως αἰσχροῖς, τοὺς ὀδόντας ἐπέτριζον λοιμοῖς συνεκτείνοντες τὰς ἑαυτῶν χεῖρας. λοιμοὺς δέ φησι τοὺς ὄχλους. ἐπεκρότουν γὰρ φησὶν, ὡς ἔφην, καίτοι παιδαγωγεῖν εἰς εὐσέβειαν ὀφείλοντες, καὶ τὴν τοῦ συμφέροντος ἀνακαλύψαι τρίβον. ἀλλ' ἦσαν θερμοὶ τὴν καρδίαν καὶ αὐτοί φησι, τῆς εἰς παράβασιν ἐπιθυμίας τὴν ὀλεθρίαν εἰς νοῦν δεξάμενοι φλόγα.

Εν τῷ καταῤῥάσσειν αὐτοὺς, ὅλην τὴν νύκτα ὕπνου Εφραὶμ ἀνεπλήσθη. πρωῒ ἐγενήθη, ἀνεκαύθη ὡς πυρὸς φέγγος.

Εφην, ὅτι περιδεὴς ἦν ἄγαν ὁ θεομισὴς Ιεροβοὰμ, ἐν μόναις ὢν ἔτι ταῖς σκέψεσι τῶν ἀνοσίων ἐγχειρημάτων. ᾤετο γὰρ, καὶ σφόδρα εἰκότως, ἀγανακτήσειν τὸν Ισραὴλ, εἰ διαπύθοιτό τι τοιοῦτον, καὶ τῶν πατρῴων ἐθῶν τὴν παράβασιν οὐκ ἐν μικρῷ ποιήσεσθαι λόγῳ. ἐπειδὴ δὲ προσαπεφώνηκε μὲν τοῖς ὄχλοις αὐτὸς, ὅτι χρὴ ταῖς δαμάλεσι προσκυνεῖν, προσήκαντο δὲ ἀσμένως τὴν σκέψιν αὐτοὶ, καὶ ὁμοῦ τοῖς ἄρχουσιν ἐπεκρότουν, ὡς ὀρθὰ καὶ συμφέροντα φρονεῖν τε, καὶ δρᾷν ᾑρημένοι, ἀπέστη δειμάτων, ἀποκεχώρηκεν ὑποψίας, εὔθυμός τε διετέλει λοιπὸν, καὶ τρυφῆς ἦν πλέως. οὐκοῦν ἐν τῷ καταῤῥάσσειν αὐτούς. τουτέστι, κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, ὅτε κατέπιπτον εἰς ὄλεθρον καὶ ἀπώλειαν, συγκατανεύοντές τε, καὶ συναινοῦντες αὐτῷ, καὶ τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης ἑλόμενοι τὴν παράβασιν, τότε, φησὶν, ὁ Εφραὶμ, τουτέστιν, ὁ ἐκ φυλῆς Εφραὶμ Ιεροβοὰμ, ὅλην ἐκοιμήθη τὴν νύκτα. ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι. καίτοι πάλαι διεγρηγορὼς ἐκ δειμάτων, καὶ ὑποψίας, ἀφροντὶς ὢν, ἐτρύφα λοιπὸν, καὶ ἐν μαλακαῖς ἦν εὐναῖς ὅλην τὴν νύκτα κοιμώμενος. ἐπειδὴ δὲ πρωῒ γέγονε, θερμότερος ἦν τῶν ἄλλων. ἀνεκαύθη γὰρ ὡς πυρὸς φέγγος, καὶ τοῖς ὄχλοις συνεθερμαίνετο. οὐδ' ὅσον εἰπεῖν μελλησμοῦ τὴν ὑπόθεσιν ἀξιοῖ, ἀλλ' εἰς πέρας ἄγων, καὶ μάλα προθύμως, τῶν ἀνοσίων ἐγχειρημάτων τὴν ἀνάδειξιν.

Πάντες ἐθερμάνθησαν, ὡς κλίβανος αἱ καρδίαι αὐτῶν, καὶ κατέφαγον τοὺς κριτὰς αὐτῶν. πάντες οἱ βασιλεῖς αὐτῶν ἔπεσον, οὐκ ἦν ἐν αὐτοῖς ὁ ἐπικαλούμενος πρὸς μέ.

Αληθῆ μὲν οὖν ἅπερ ἔφην. τεθέρμανται γὰρ οἱ ἀμφὶ τὸν ἐπάρατον Ιεροβοὰμ, καὶ ἀνεκαύθησαν ὡς πυρὸς φέγγος. ἆρ' οὖν μέχρι τῶν ἐκείνῳ τετολμημένων τὰ τῆς δυσσεβείας προβέβηκεν;

A & mores impios approbabant. Irascebantur itaque inebriati, inquit, ebrietate scelerata, & super iis qui in tam turpi negotio non conferrent operam, dentibus stridebant, manus suas cum pestibus extendentes. Pestes appellat popularem frequentiam. Applaudebant enim, inquit, vt dixi, quanquam alios erudire ad rationes pietatis, & vtilitatis iter pandere deberent. Sed feruebant cordibus & ipsi, inquit, perniciosa B flamma cupiditatis deficiendi in animum intromissa.

Cum ipsi præcipitarent, totam noctẽ somno Ephraim repletus est. Mane factũ est, & incẽsus est velut ignis lumen.

LXXV. Monui, Hieroboam summo versatum in metu, dum adhuc de impio facinore aggrediundo deliberaret. Suspicabatur enim, & quidem rectissimè, ægre laturum Israel, si quid huiusmodi comperiret, patriorúmque rituum violationem non neglecturum. Postquam C autem populum ipse de vitulis adorandis compellauit, & cogitata ejus libenter admiserunt, & simul cum Principibus plausum super eo dederunt, tanquam qui iusta, & fructuosa cum sapere, tum facere instituissent, terrorem deposuit, suspicionem abiecit, tranquillóque deinceps animo, & iucunditatis pleno permansit. Itaque dum ipsi præcipitarẽt, hoc est, tempore illo, quando in perniciem, & interitum præcipites deuoluebantur, annuentes, & assentientes D illi, discessionémque à dilectione erga Deum amplectentes, tunc, inquit, Ephraim, hoc est, è tribu Ephraim prognatus Hieroboam, [totam noctẽ dormiuit.] Ac si diceret. Cum antea ex timoribus, & suspicione euigilasset, cura iam vacuus de cętero triumphabat gaudio, & molli in lectulo tota nocte somnum carpebat. Ast vbi terris reddita lux est, feruore alios superauit. [Succensus est enim quasi ignis lumen seu flamma,] E vnáque cum populo incaluit: nec ad punctum temporis rem prolatandam ratus, mira alacritate nefandæ molitionis opus ad effectũ palàm perduxit.

Omnes calefacti sunt, quasi clibanus corda eorum, & comederunt iudices suos. Omnes reges eorum ceciderunt, non erat inter illos inuocans ad me.

LXXVI. Vera igitur quæ dixi, calefactus est enim detestãdus Hierobã, & succẽsus est vt flamma ignis. Num igitur illius tantũ audaci facinore impietas se continuit?

" nequaquam ait. [Calefacti sunt enim A
" omnes,] etiam successores eius, & istius caloris exitiosus ignis omnes eorum iudices consumpsit, & reges eum secutos sustulit. Non enim fuit inter illos, qui me adorare vellet, & vniuersorum Deo supplicandum censeret, & de vera cognitione Dei condecoraretur.

οὐδαμῶς, φησίν· ἐθερμάνθησαν γὰρ πάντες, καὶ ὁ μετ' ἐκεῖνον ἔτι, καὶ τῆς τοιαύτης θερμασίας τὸ ὀλέθριον πῦρ πάντας μὲν αὐτῶν δεδαπάνηκε τοὺς κριτάς· αἶρε δὲ καὶ πάντας τοὺς καθεξῆς μετ' ἐκεῖνον βεβασιλευκότας. οὐ γὰρ ἦν ἐν αὐτοῖς ὁ προσκυνεῖν ἐθέλων ἐμὲ, καὶ τὸν τῶν ὅλων Θεὸν ἐκλιπαρεῖν, ἀληθοῦς θεογνωσίας ἔχων ἐφ' ἑαυτῷ τὰ αὐχήματα.

Ephraim in populis suis commiscebatur. Ephraim factus est subcinericius, B *qui non reuersatur.*

Ἐφραὶμ ἐν τοῖς λαοῖς αὐτοῦ συνεμίγνυτο. Ἐφραὶμ ἐγένετο ἐγκρυφίας οὐ μεταστρεφόμενος.

LXXVII. Grauiter vituperat, penes quos ex tribu Ephraim honor regius erat in Samaria, qui nihilo melius quam subditi, & infimi quique animati essent: sed in omnibus cum illis congruerent, & leui momento quocunque vnà auferentur, cùm, vt duces ac principes ad virtutem præire potius, & ad salutem illorum pertinentia perfectius, sublimiúsque perspicere eos oporteret, quod minimè præstabant: verùm commiscebantur vulgo, eadem, & æquali dementia omnes ægrotantes; pertinacia insuper in improbitate, & contumacia voluntatis, penitus non dimittentis, quæ facere statuisset, tametsi ea pestem, & interitum illis afferrent. Panem itaque subcinericium non reuersatum Ephraim factum esse autumat, vsus imagine, seu exemplo panum super lapidibus assatorum, quos nisi verses, planè exuri, & iam inutiles videri, & quod esui erat idoneum, immodica flamma corrumpi necesse est.

Καταμέμφεται λίαν τοὺς ἐκ φυλῆς Ἐφραὶμ τὴν βασιλικὴν τιμὴν ᾐτημένους ἐπὶ τοῦ Ἰσραὴλ ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, ὡς οὐδὲν ἄμεινον τῶν ὑπὸ χεῖρα, καὶ ἀγελαίων φρονεῖν εἰωθότας· ἀλλ' εἰς ἅπαν αὐτοῖς συνθέοντάς τε, καὶ συναποφερομένους εὐκόλως, καίτοι δέον, ὡς ἡγουμένους, προηγεῖν εἰς τὸ ἀγαθὸν, καὶ ὑψηλοτέροις διασκέψασι τὸ τελοῦν αὐτοῖς εἰς σωτηρίαν ὁρᾷν. ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐκ ἔδρων· συνανεφύροντο δὲ τοῖς ὄχλοις, μίαν οἱ πάντες, καὶ ἴσην C ἀρρωστοῦντες τὴν ἀβουλίαν, καὶ πρός γε τοῦτο τὸ ἔμμονον εἰς φαυλότητα, καὶ ἀμεταποίητον τῆς γνώμης, οὐ μεθιεμένης παντελῶς· ὧν ἂν ἕλοιτο δρᾷν, κἂν εἰ ὀλέθρου προξενεῖ, καὶ ἀπωλείας αὐτοῖς ὑπάρχει ταυτί. ἐγκρυφίαν δὲ οὐκ ὄντα μεταστρεφόμενον γεγενῆσθαί φησι τὸν Ἐφραὶμ, ὡς ἐξ εἰκόνος, ἤγουν παραδείγματος τῶν ἐπὶ λίθοις ὀπτωμένων ἄρτων, οὓς εἰ μή τις μεταστρέφοι, πάντα δήπως ἀνάγκη καταφρύγεσθαί τε, καὶ ἀχρείους ὁρᾶσθαι λοιπὸν, καὶ τῇ τῆς φλογὸς ἀφθονίᾳ ζη- D μιοῦσθαι τὸ ἐδώδιμον.

Comederunt alieni vires eius, ipse autem non cognouit: & cani effloruerunt, & ipse non cognouit.

Κατέφαγον ἀλλότριοι τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ, αὐτὸς δὲ οὐκ ἔγνω· καὶ πολιαὶ ἐξήνθησαν αὐτῷ, καὶ αὐτὸς οὐκ ἔγνω.

LXXVIII. Alienos nominat alienigenas, & exteros, Persas, puta, & confines illorum, vicinósque Moabitas, & Idumæos, & Syrorum gentem, qui tantum non deuorarunt Ephraim. Quoniam enim ipsum panem subcinericium appellauit, consistit in oratione tropica, innumerabilémque multitudinē robur eius nuncupat. Numerosa enim viris vnaquæq; tribus, præsertim Ephraimitica fuit, & ob id supercilium tollens, formidabilē, & inuictam vel ipsis Assyriorum belli ducibus, siue imperatoribus se fore arbitrabatur. Qui vbi suscepta expeditione affuerunt, quas dixi tribus citra difficultatē contritæ, & pro captiuis abductę sunt. Sed, *non cognouit*, inquit, hoc est,

Ἀλλοτρίους ὀνομάζει τοὺς ἀλλοφύλους, καὶ ἑτερογενεῖς, Πέρσας δὴ λέγω, καὶ τοὺς ὁμόρους αὐτοῖς, καὶ γείτονας Μωαβίτας, καὶ Ἰδουμαίους, καὶ τὰ Σύρων ἔθνη, οἳ μονονουχὶ κατεδηδόκασι τὸν Ἐφραίμ. ἐπειδὴ γὰρ ἄρτον αὐτὸν ἐγκρυφίαν ἔφη, μεμένηκεν ἐν τῇ τοῦ λόγου τροπῇ. ἰσχὺν δὲ αὐτοῦ φησι τὴν ἀριθμοῦ κρείττονα πληθύν. E πολυανδροῦσα γὰρ λίαν ἡ φυλὴ, μάλιστα τοῦ Ἐφραὶμ, καὶ ὑψηλὴν ἐπὶ τούτῳ τὴν ὀφρὺν ἀνατείνουσα, δεινὴ, καὶ ἀκαταγώνιστος ᾤετό που καὶ αὐτοῖς ἔσεσθαι τοῖς Ἀσσυρίων καθηγηταῖς, ἤτοι στρατηγοῖς. ἐπειδὴ δὲ παραγεγόνασι τὸν κατ' αὐτῶν ἀράμενοι πόλεμον, ἀκονιτὶ δεδαπάνηνται, καὶ ἤχθησαν πρὸς αἰχμαλωσίαν. ἀλλ' οὐκ ἔγνω, φησὶ, τουτέστιν,

οὐκ ἐνενόησε τῆς συμφορᾶς τὴν αἰτίαν, καίτοι δέον αὐτὸν κἂν γοῦν διὰ τῶν συμβεβηκότων ἰέναι πρὸς αἴσθησιν. ὃ γὰρ οὐχ ὁρᾶται, πολλάκις ἐκ προμηθείας ἐν ὀφθαλμοῖς ἱστᾶσιν αἱ πεῖραι. καὶ ἄμεινον μὲν τὸ προκατασκέπτεσθαι τὸ συμφέρον, τὴν πεῖραν οὐκ ἀναμένοντας. εἰ δὲ δὴ τούτου γένοιτο καὶ ἀφαμαρτεῖν, ἀλλ' οὖν πεπονθότα παρέσται λοιπὸν τὸ κἂν ἐξ αὐτῆς δύνασθαι νοεῖν τῆς πείρας τὸ ἀραστήριον, καὶ ὀνησιφόρον. οὐκ ἔγνω τοίνυν, φησὶν, ὁ Ἐφραΐμ, καίτοι πεπολιωμένος, τουτέστι, B μακροῦ διαγεγονότος χρόνου, καὶ οὐκ ἀμηχάνως ἔχοντος, εἰς τὸ παιδεῦσαι λοιπὸν, καὶ ἀναπεῖσαι μαθεῖν, τίνα δὴ τρόπον αὐτοῖς τὰ τοιάδε συμβέβηκε. καὶ ὅτι προσκέκρουκε τῷ διασώζειν ἰσχύοντι, δεινοῖς καὶ ἀδοκήτοις ἐνώλισθον κακοῖς.

Καὶ ταπεινωθήσεται ἡ ὕβρις τοῦ Ἰσραὴλ εἰς πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐπέστρεψαν πρὸς κύριον τὸν Θεὸν αὐτῶν, καὶ οὐκ ἐξεζήτησαν αὐτὸν ἐν πᾶσι τούτοις.

Ἑρμηνεύει σαφῶς ὅπερ ἔφη. τὸ γὰρ, οὐκ ἔγνω, καίτοι πεπολιωμένος ὁ Ἐφραΐμ, διατρανοῖ πάλιν. ἡ γὰρ ὕβρις, φησὶ, τοῦ Ἰσραὴλ, τουτέστιν, ἡ ἀπόστασις, ἣν νενόηκεν ἐξ ὑπεροψίας, δι' ἣν καὶ ἀπονένευκεν ἐπὶ θεοὺς ἀλλοτρίους, τὸν φύσει τε, καὶ ἀληθῶς ἀτιμάζων Θεὸν, ἀποστραφήσεται εἰς πρόσωπον αὐτοῦ. ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι, ὕβρεως αὐτῷ, καὶ ἀτιμίας ἀναφανήσεται πρόξενος. τοῦτο γὰρ τὸ εἰς πρόσωπόν τινος ἀποστρέφεσθαί τι. ἀλλὰ καίτοι τὰ τοιάδε πεπονθὼς, πάλιν οὐκ ἔγνω Θεὸν, οὔτε D μὴν τῆς πρὸς αὐτὸν ἐπιστροφῆς ἐποιοῦντο λόγον. σκληροὶ δὲ, καὶ ἄτεγκτοι, καὶ πολὺ νοσοῦντες τὸ ἀφιλόθεον, καὶ ἐν αὐτοῖς ὁρώμενοι τοῖς δεινοῖς. ἀναισθησίας δὲ τῆς ἐσχάτης ἔγκλημα τουτὶ, καὶ τῆς εἰς λῆξιν ἡκούσης ἀβελτηρίας ἀπόδειξις ἐναργής.

Καὶ ἦν Ἐφραΐμ ὡς περιστερὰ ἄνους, οὐκ ἔχουσα καρδίαν. Αἴγυπτον ἐπεκαλεῖτο, καὶ εἰς Ἀσσυρίους ἐπορεύθησαν. καθὼς ἂν πορεύωνται ἐπιβαλῶ ἐπ' αὐτοὺς τὸ δίκτυόν μου. καθὼς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατάξω αὐτούς. παιδεύσω αὐτοὺς ἐν ἀκοῇ τῆς θλίψεως αὐτῶν.

Ἀναμνῆσαι δεῖ πάλιν τῶν γεγραμμένων ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλειῶν, συνήσομεν γὰρ εὐκόλως ὧδε τῶν προκειμένων τὸν νοῦν. Ὠσηὲ τοίνυν υἱὸς Ἠλὰ βεβασίλευκεν ἐν Σαμαρείᾳ ἐπὶ τὸν Ἰσραήλ. πρὸς τοῦτον ἀγγέλους πέπομφε Σαλαμανασὰρ ὁ Ἀσσύριος, τὰ συνήθη δῶρα τυραννικώτερον ἐξαιτῶν, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ δασμολογεῖν ἐθέλων τὸν Ἰσραήλ.

A causam calamitatis non cogitauit: tametsi saltem ex euentis in eius cognitionem venire debuit. Quod enim animo non videtur, sæpenumero experientia ante oculos constituit. Et præstat non exspectata experientia circumspicere quid conducat. A quo si aberrare contingat, hoc tamen relinquitur, vt ipsa experientia quid facto opus sit, quidque expediat, intelligere possimus. B Inquit igitur, non cognouit Ephraim, quamuis canis aspersus, hoc est, longo tempore elapso, quod eos potuisset postea docere, & credibile facere, quonam modo hæc ipsis contigerint: & quia offenderint penes quem est salus, in atrocia, & inexpectata mala incidisse.

Et humiliabitur iniuria Israel in faciem eius, & non reuersi sunt ad Dominum Deum eorum, & non quæsierunt eum in omnibus his. C

LXXIX. Clarè interpretatur quod dixit. Nam cur non cognouerit Ephraim, licet canus, deinceps declarat. Iniuria enim Israel, inquit, hoc est, discessio, quam ex superbia meditatus est, & ob quam etiam ad deos alienos declinauit, natura & veritate Deum aspernatus, conuertetur in faciem eius. Quasi dicat, iniuriam, & contemptum ei parere manifestè videbitur: hoc enim est, in faciem alicuius conuerti quippiam. Sed D & ista passus, nondum cognouit Deum: nec meç ad illos conuersionis rationem duxerunt, asperi, & inflexibiles, & in studio erga Deum imbecillimi etiam in ipsis miseriis apparentes, & quod extremi stuporis vitium est, & stoliditatis euidens argumentum.

Et erat Ephraim quasi columba insipiens, non habens cor. Ægyptum inuocabat, & ad Assyrios ibat. Sicut ierint mittam super eos rete meum. Sicut E *volatilia cæli detraham eos. Corripiam eos in auditu tribulationis ipsorum.*

LXXX. In memoriam denuo reuocandum est, quod scriptum extat quarto Regum: sic enim facilè intelligimus, quid sibi verba recitata velint. Osee igitur filius Ela regnauit in Samaria super Israel: ad quem nuntios misit Salmanasar Assyrius, consueta munera imperiosius exigens, ac propemodum etiam tributa Israeli imponere cupiens. 4.Reg.17

Osee seruitute recusata ad resistendum sese comparabat, si forte ad arma Israelem compelleret. Deinde ad Segor Ægyptiorum regem auxilia petitum misit, quod se illo adiuuante, Assyrio superiorem fore confideret. Ob hoc Assyrius ingenti dolore, & iracundia concitatus, bellum Israeli facit, & Osee capit, & cum eo captus Israel Samaria emigrare cogitur. Itaque factus est Ephraim vt columba insipientissima, non bene, & opportunè simplex. Proinde & Christus, [estote, inquit, prudentes sicut serpentes, & simplices sunt columbæ.] Morum quippe simplicitas cum animo liberali meritò maximi facienda est. Absente autem prudentia, simplicitas detrimentosa, & stultitia de cætero censenda est. Insipiens igitur Ephraim. Quonam tandem modo? Inuocabat enim Ægyptios: sed ibat captiuus ad Assyrios, cum Segor auxilium apportare non valeret. Et quomodo non expediebat supernum potius, inexpugnabile, quam humanum quærere præsidium? Proinde & vniuersorum Deus per Esaiam. [Væ qui descendunt in Ægyptum ad auxilium, in equis confidentes & in curribus.] Non autem absque diuino nutu auxilia ipsorum defecisse ostendit, cum ait, se, quocunque iuerint, instar passerculorum eos detracturum, velut sagenam, aut rete superiaciendo, nec sinendo gloriari: sed velut ex alto in terram, hoc est, à sublimi & elato supercilio ad lugubres, & modestas cogitationes, & quæ hostibus subiectos deceant deducendo. Subiungit, [corripiam eos in auditu tribulationis ipsorum,] illud significare volens, vt mihi videtur. Futurorum ipsam experientiam rumores antecedebant, & auditio terribilis omnes in Samaria consternabat. Corripiebantur itaque, iam iam ipsis in ceruicibus futuram tribulationem audientes. Quod si sapuissent, & hoc illis ad conuersionem sufficeisset. Sed cum ab accipiendo dolore essent alienissimi, ne ipsa quidem experientia sunt commoti, animo præfracto, & ferreo, & ab incredulitate affecto pessimè.

Matth. 10

Esai. 31

Væ eis, quoniã resilierunt à me. Miseri sunt, quoniam impiè egerunt in me.

LXXXI. Causam malorũm fuisse ipsis discessionem à Deo, etiam his verbis aperit.

A ὁ δὲ ἀπειπὼν τὴν δουλείαν, ἐμελέτα δὲ μᾶλλον τὴν ἀντίστασιν, κἂν εἰ ἕλοιτο τυχὸν τὸν πολέμου νόμον ἐπιτιθέναι τῷ Ἰσραήλ. εἶτα πρὸς Σηγὼρ ἐπρεσβεύετο τὸν Αἰγυπτίου τύραννον, ἐπικουρίαν αἰτῶν. ᾤετο γάρ, ὅτι περιέσται σὺν αὐτῷ τῆς Ἀσσυρίων χειρός. πρὸς τοῦτο δὲ μάλιστα λελυπημένος ἐκεῖνος, πόλεμον αἴρεται κατὰ τοῦ Ἰσραήλ. εἶτα γέγονεν αὐτῷ δοῦλος Ὠσηέ. δορυάλωτος δὲ σὺν αὐτῷ καὶ αὐτὸς ἀπῳκίζετο τῆς Σαμαρείας ὁ Ἰσραήλ. B οὐκοῦν γέγονεν Ἐφραὶμ ὡς ἄνους ἅτε περιστερά, οὐκ ἐπὶ καλῷ τὸ ἀκέραιον ἔχων. τοιγάρτοι καὶ ὁ Χριστός, γίνεσθε, φησί, φρόνιμοι ὡσεὶ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστεραί. ἁπλότης μὲν γὰρ ἠθῶν, καὶ τὸ ἐλευθέριον φρόνημα, γένοιτ' ἂν εἰκότως τοῦ παντὸς ἄξιον λόγου. συνέσεως δὲ ἀπούσης, τὸ ἁπλοῦν ἐπιζήμιον, καὶ μωρία τὸ χρῆμα λοιπόν. ἄνους δὴ οὖν ὁ Ἐφραίμ, πῶς, ἢ τίνα τρόπον; ἐπεκαλεῖτο μὲν γὰρ Αἰγυπτίους. ἀλλ' ἐβάδιζον αἰχμάλωτοι πρὸς Ἀσσυρίους, ἀτονήσαντος εἰς ἐπι- C κουρίαν τοῦ Σηγώρ. εἶτα πῶς οὐκ ἄμεινον ἦν αὐτῷ, μὴ τὴν ἐξ ἀνθρώπων μᾶλλον, ἀλλὰ τὴν ἄνωθεν, καὶ ἀκαταγώνιστον ζητῆσαι φροντίδα; τοιγάρτοι καὶ ἔφασκεν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς διὰ φωνῆς Ἡσαΐου. οὐαὶ οἱ καταβαίνοντες εἰς Αἴγυπτον ἐπὶ βοήθειαν, οἱ ἐφ' ἵπποις πεποιθότες, καὶ ἐφ' ἅρμασιν. ὅτι δὲ οὐ δίχα Θεοῦ καὶ ἡ τῶν ἐπαμυνόντων αὐτοῖς ἠσθένησε χείρ, δέδειχεν, εἰπών, ὡς ὅποι περ ἂν πορεύωνται, στρουθίων αὐτοὺς καταξεῖ δίκην, δίκτυον ὥσπερ ἢ λίνον ἐπιβαλών, καὶ ἀλαζονεύεσθαι μὲν οὐκ ἐφιείς, D καταγκωνίζων δὲ ὥσπερ ὑψόθεν εἰς γῆν, τουτέστιν, ἐξ ὀφρύος τῆς ἄγαν ὑψηλῆς, καὶ ἐπηρμένης εἰς οἰκτρόν, καὶ μέτριον φρόνημα, καὶ ὅπερ ἂν πρέπει τοῖς ὑπὸ χεῖρα γεγονόσιν ἐχθρῶν. εἶτά φησιν, ὅτι παιδεύσω αὐτοὺς ἐν τῇ ἀκοῇ τῆς θλίψεως αὐτῶν, ἐκ δίου που, καθάπερ ἐγῷμαι, δηλοῦν ἐθέλων. προεβάδιζον μὲν γὰρ τῆς πείρας αὐτῆς τῶν ἐσομένων οἱ θρύλλοι, καὶ φρικώδης ἀκοὴ κατεπτόει που πάντας ἐν Σαμαρείᾳ. οὐκοῦν ἐπαιδεύοντο, τὴν ὅσον οὐδέ- E πω προεσομένην αὐτοῖς ἀκούοντες θλῖψιν. ἀλλ' εἴπερ ἦσαν σοφοί, ἤρκεσεν ἂν αὐτοῖς εἰς ἐπιστροφὴν καὶ τοῦτο. δυσάλγητοι δὲ ὄντες λίαν, οὐδὲ τὴν πεῖραν αὐτὴν δεδυσώπηνται, σκληροί τε, καὶ ἄθραυστοι, καὶ πολὺ νοσοῦντα τὸ ἀπειθὲς ἔχοντες νοῦν.

Οὐαὶ αὐτοῖς, ὅτι ἀπεπήδησαν ἀπ' ἐμοῦ. δείλαιοί εἰσιν, ὅτι ἠσέβησαν εἰς ἐμέ.

Ὅτε πρόφασις αὐτοῖς τῶν δεινῶν τὸ ἀποστῆναι Θεοῦ, καὶ διὰ τούτων ἡμῖν καθίστησιν ἐναργές.

ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνοι οἱ ἀρρωστοῦντες σωματικῶς, ἑαυτοῖς παραίτιοι γεγονότες τῆς τοῦ νοσήματος ἀγριότητος ἁλίσκονται, εἰ μὴ παραδέξαιντο τοὺς ἰατρούς, καὶ τὰ δι' ὧν ἂν δύναιντο κατευνάζεσθαι τὸ λυπηροῦν. οὕτω καὶ ἡμεῖς τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης ἑαυτοὺς ἐκκομίζοντες, οὐ μετρίως ἀδικήσομεν. σώζει γὰρ οὐδὲν τὸν προσκρούοντα Θεῷ. ὅτι τοίνυν ἀποδεδραμήκασι Θεοῦ, τοιγάρτοι δείλαιοι, καὶ ἐπάρατοι. δεδυσσεβηκότες δέ, διά γε τοῦ προσκυνεῖν τοῖς ψευδωνύμοις θεοῖς, καὶ ἀνατιθέναι αὐτοῖς τὸ σέβας, ὑποκείσονται τῷ οὐαί. ἐὰν γὰρ κλείσῃ κατὰ ἀνθρώπου Θεός, τίς ἀνοίξει; κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Ἐγὼ δὲ ἐλυτρωσάμην αὐτούς, αὐτοὶ δὲ κατελάλησαν κατ' ἐμοῦ ψευδῆ, καὶ οὐκ ἐβόησαν πρός με αἱ καρδίαι αὐτῶν, ἀλλ' ἢ ὠλόλυζον ἐν ταῖς κοίταις αὐτῶν, ἐπὶ σίτῳ, καὶ οἴνῳ κατετέμνοντο.

Ὅτι τοῖς ἑκάστου πλημμελήμασιν ἰσομέτρους ἐπάγει τὰς δίκας, ὑπεμφαίνει πάλιν. κατειρήκασι γὰρ τοῦ λυτρωσαμένου Θεοῦ, καὶ ἐξ οἴκου δουλείας ἐξαγηοχότος ἐν χειρὶ κραταιᾷ, καὶ ἐν βραχίονι ὑψηλῷ, καθὰ γέγραπται, καὶ τῆς Αἰγυπτίων πλεονεξίας ἐκκεκομικότος. κατελάλησαν δὲ τῆς δόξης αὐτοῦ, τὰς ὑπὲρ ὧν ἂν πάθοιεν εὐφημίας τοῖς ἀκαθάρτοις ἀνάπτοντες δαίμοσι, καὶ τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν τῶν ἰδίων, καθάπερ ἀμέλει μεμοσχοποιηκότες κατὰ τὴν ἔρημον, μονονουχὶ τὸν λυτρωτὴν ἀνοσίως περιυβρίζοντες, ἐξ ἀποπληξίας ἔφασκον· οὗτοι οἱ θεοί σου Ἰσραήλ, οἵτινες ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου. ὕβρις οὖν ἄρα, καὶ παροινία λοιπὸν εἰς Θεόν, καὶ ἐναργεστάτη καταρρήσις, τὸ γλυπτοῖς, καὶ δαίμοσιν ἀναθεῖναι τὸ σέβας, καὶ αὐτοῖς προσάγειν τὰ χαριστήρια, καὶ τῆς ἀνωτάτω δόξης τὴν ὑπεροχὴν καταβιβάζειν εἰς αὐτούς. καὶ οὐχὶ δὴ μόνον κατειρήκασι τοῦ Θεοῦ, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, ἀλλὰ καὶ ἠπίστησαν παντελῶς, οὐ κἂν γοῦν οἴεσθαι μόνον, ὅτι παρ' αὐτοῦ τοῖς ἐν κόσμῳ τὰ ζωαρκῆ. οὐ γὰρ βεβοήκασι πρός με, φησίν, αἱ καρδίαι αὐτῶν, τουτέστιν, οὐδὲν ἐξεζήτησαν παρ' ἐμοῦ, καίτοι διακείμενοι, καὶ πεπιστευκότες, ὅτι παντὸς ἀγαθοῦ χορηγός εἰμι, καὶ δοτήρ. ὅτι δὲ βοῆς οὐ δεῖται Θεός, διαθέσεως δὲ μᾶλλον τῆς εἰς νοῦν, καὶ καρδίαν, καὶ διὰ τούτων εἰσόμεθα. οὐκοῦν οὔτε βεβοήκασι πρὸς Θεόν· ἀλλὰ γὰρ καὶ ἀπονενεύκασιν ἀχαλίνως εἰς ἐκτόπους φιλοσαρκίας, ὡς καὶ ὀλολύζειν ἐπὶ κοίταις. αἰσχρῶν δ' ἔργων ἀπόδειξις τὸ χρῆμά ἐστι, καὶ τῆς εἰς πορνείαν ἐπιπλήκτου ῥοπῆς,

Quemadmodum enim qui corporibus ægrotant, sibi morborum cruciamenta accersisse conuincuntur, si medicos, & medicamenta sedandis pellendísque doloribus idonea respuerint: ita nos quoque charitati erga Deum nosmet subtrahentes, non mediocriter peccabimus. Nam qui Deum offendit, eum quod saluare queat, nihil est. Quia igitur à Deo aufugerunt, idcirco miseri & maledicti. Quia verò impiè egerunt, quod falsos deos adorarunt, diuinósque illis honores tribuerunt, subiacebunt væ. [Etenim si clauserit Deus contra hominem, quis aperiet?] ut scriptum est.

Esai. 14.

Ego vero redemi eos, ipsi autem locuti sunt contra me mendacia: & non clamauerunt ad me corda eorum: sed vlulabant in cubilibus suis. Super frumento, & vino concidebantur.

LXXVII.

Insinuat item, se vniuscuiusque peccata paribus pœnis vlcisci. Oblocuti sunt enim liberatori suo Deo, qui eos de domo seruitutis eduxit, [in manu potenti, & brachio excelso,] sicut scriptum est, & è dominatu Ægyptiorum asportauit. Detraxerunt autem de gloria eius, laudes pro acceptis beneficiis impuris dæmonibus, & operibus manuum suarũ tribuentes; sicut nẽpe cùm vitulum in solitudine fecissent, propemodum liberatorem impie & contumeliosè proscindentes, ex amentia dicebant, [hi sunt dii tui, Israel, qui eduxerunt te de terra Ægypti.] Iniuria igitur, & contumelia in Deum minimè dubia opprobratio est, sculptilibus & dæmonibus cultum diuinum impendere, iisque gratias referre, & supremæ gloriæ excellentiam ad eos deriuare. Nec solùm malè locuti sunt Deo, vt modò dixi: sed etiam ipsam opinionem, omnibus in orbe terrarum animantibus vitæ necessaria ab eo impertiri, penitus abiecerunt. [Non enim clamauerunt ad me, inquit, corda eorum,] hoc est, nihil quæsiuerunt à me quamuis sentirent, & crederent, me omnis boni suppeditatorem ac præbitorem esse. Deum autem non egere clamore, sed affectu potius animi & cordis, etiam hinc cognoscemus. Ergo neque clamauerunt ad Deum; imo impotentes ab eo ad studia carnis sordida deflexerunt, vt etiam vlularent in cubilibus suis: qua re fœdi mores, & propensio castigabilis ad fornicationem, &

Psal. 77.

Exod. 32.

mens fracta ad voluptates demonstratur. Ad huiusmodi turpem, maximéque execrandum habitum delabi eos tantum conuenit, qui quæ virorum peculiaria sunt, ad mores, & habitus, & voces fœminarum detorquere contenderunt. Hi sunt muliebres, & immane quantum effœminati, & humanæ immunditiæ fastigium tenent. Quod dicitur eos super frumento, & vino concidi, illum, opinor, sensum habet. Gratias agentes idolis suis propter vberes agrorum prouentus, frumentum, inquam, & vinum, quæ vocantur mysteria studiosè celebrabant, & velut à Deo afflati, & insanientes, ferro quoque pectora, ambásque manus inciderunt, & proprium sanguinem, credo, tantum non sculptilibus improbè sacrificantes, propter extremam deinceps à Deo alienationem damnantur. Hos forsitan & alius Propheta irridet, dicens, [immolate homines, vituli enim defecerunt.] Talia ad Deum omnia potestate comprehendentem summè irritandum satis valent, cui gratias agere potius, quàm conuenientem gloriam lignis, & lapidibus stultè tribuere conueniebat.

Ofee 13.

Eruditi sunt in me, & ego confortaui brachia eorum, & contra me cogitauerunt mala. Auersi sunt in nihil, facti sunt quasi arcus extentus.

LXXXIII Aliud ingrati animi crimen illis obiicit, impios negligentésque demonstrans. Ego enim, inquit, quanquam olim nihil à brutis animantibus differentes, & imperitissimos; & lege institui, & sapientes, & vtilitatis gnaros, & viam iustitiæ, & omnem decentiæ rectam administrationem scientes effeci, vt iam etiam apud se gaudentes dicerent, [beati sumus Israel, quoniam quæ placita sunt Domino, non sunt nobis.] Neque hic eius erga ipsos beneficentia quieuit: sed insuper fortissimos, & ad quemuis aduersarium debellandum valentes reddidit. Multas quippe, magnásque gentes sine labore deuicerunt. Nihilominus in me talium bonorū ipsis auctorē peruersi extiterunt, contemptores videlicet, & desertores, & auersionis ratio illis in nihilum recidit. Nihil enim penitus est ex materia sub sensū cadente manufactū simulacrū. Ac si quidē meliora reperissēt, posset transgressio ipsorum probabiliter defendi. Quoniā autē cū Deo collata nihil sunt,

Baruch. 4

A καὶ νοῦ κεκλασμένου πρὸς ἡδονάς. πρέποι δ' ἂν μόνοις εἰς αἰσχρὰν οὕτω, καὶ βδελυρωτάτην ἕξιν κατολισθεῖν τοῖς τὰ τῶν ἀνδρῶν ἐξαίρετα, πρὸς τὰ τῶν γυναικῶν ἔθη, καὶ σχήματα, καὶ φωνὰς καταβιάζεσθαι μεμελετηκόσι. γυναικίαι δὲ οὗτοι, καὶ πολὺ λίαν ἐκτεθηλυμένοι, καὶ εἰς λῆξιν ἥκοντες τῆς ἐν ἀνθρώποις ἀκαθαρσίας. τό γε μὴν ἐπ' οἴνῳ, καὶ σίτῳ κατατέμνεσθαι λέγειν αὐτούς, ἐκεῖνο, οἶμαί που, παραδηλοῦν ἔοικεν. εὐχαριστοῦντες γὰρ τοῖς B ἑαυτῶν εἰδώλοις ἐπὶ ταῖς ἐξ ἀγρῶν εὐκαρπίαις, σίτῳ τε φημὶ, καὶ ταῖς ἐξ ἀμπέλου, τὰς καλουμένας τελετὰς ἐπιτηδεύειν ἤθελον. οἱ δὲ ἐνθουσιῶντές τε, καὶ μαινόμενοι καὶ σιδήρῳ τὰ στέρνα, καὶ ἄμφω τὼ χεῖρε χαράττοντες, καὶ ἀτόπως τάχα τὸ ἴδιον αἷμα μονονουχὶ καταθύοντες τοῖς γλυπτοῖς, ἐπ' ἐσχάτῃ λοιπὸν ἀφιλοθεΐᾳ κατεγνώσκοντο. τούτοις που τάχα καὶ προφήτης ἕτερος ἐπιμειδιᾷ, λέγων, θύσατε ἄνθρωποι, μόσχοι γὰρ ἐκλελοίπασιν. ἱκανὰ δὲ τὰ τοιάδε καταλυπεῖν ὅτι μάλιστα τὸν τῶν ὅλων κατεξουσιάζοντα Θεὸν, ᾧ μᾶλλον ἔδει C προσάγειν τὰ χαριστήρια, καὶ οὐχὶ τὴν αὐτῷ πρέπουσαν δόξαν ἀπονέμειν ἀβούλως ξύλοις τε, καὶ λίθοις.

Ἐπαιδεύθησαν ἐν ἐμοὶ, καὶ ἐγὼ κατίσχυσα τοὺς βραχίονας αὐτῶν, καὶ εἰς ἐμὲ ἐλογίσαντο πονηρά. ἀπεστράφησαν εἰς οὐδὲν, ἐγένοντο ὡς τόξον ἐντεταμένον.

Ἕτερον αὐτοῖς ἀχαριστίας αἰτίαν ἐπισυνάπτει τρόπον, ἀνοσίους ὄντας, καὶ ὀλιγωροῦντας ἀποφαίνων. ἐγὼ μὲν γάρ φησι, καίτοι πάλαι κτηνῶν ἀ- D λόγων διενεγκόντας οὐδὲν, καὶ ἀσυνέτους ὄντας κομιδῆ, καὶ νόμῳ πεπαίδευκα, καὶ σοφοὺς ἀπέδειξα, καὶ τὸ συμφέρον εἰδότας, καὶ τὴν τῆς δικαιοσύνης ὁδὸν, καὶ ἁπάσης εὐκοσμίας κατόρθωσιν οὐκ ἠγνοηκότας, ὡς ἤδη καὶ λέγειν χαίροντας ἐφ' ἑαυτοῖς, μακάριοι ἐσμὲν Ἰσραὴλ, ὅτι τὰ ἀρεστὰ κυρίῳ γνωστὰ ἡμῖν ἐστι. καὶ οὐ μέχρι τούτων τὰ τῆς εἰς αὐτοὺς γέγονε φιλοτιμίας· ἀλλὰ γὰρ ἀλκιμωτάτους ἀπέφηνα, καὶ ἰσχυρῶς ἔχοντας πρὸς τὸ δύνασθαι παντὸς καταθλεῖν τοῦ πολεμεῖν ἐθέλοντος, καὶ ἀν- E θεστηκότος. νενικήκασι γὰρ ἔθνη πολλὰ καὶ μεγάλα, καὶ τοῦτο ἀμογητί· ἀλλ' εἰς ἐμὲ τὸν τοιούτων αὐτοῖς δοτῆρα Θεὸν γεγόνασι πονηροὶ, καταφρονηταί δηλονότι, καὶ ἀποστάται· καὶ ὁ τρόπος αὐτοῖς τῆς ἀποστροφῆς γέγονεν εἰς οὐδέν. οὐδὲν γὰρ ὅλως τὸ ἐξ ὕλης αἰσθητῆς χειροποίητον ἄγαλμα. ἀλλ' εἰ μέν τοι τὸ ἄμεινον εὑρήκασιν, εἶχεν ἂν εἰκότως καὶ λόγον αὐτοῖς ἡ παράβασις. ἐπεὶ δὲ πρὸς Θεὸν οὐδὲν παντε-

λοις τὰ τοιάδε, γελοιότης δὲ καὶ ἠλιθιότης, καὶ ὅσα τούτοις ἐγγύς. οὐδεὶς αὐτοῖς ἐστὶ λόγος τῆς ἀποστροφῆς, πιθανὴν ἔχων αἰτίαν. οὐκοῦν εἰς οὐδὲν ἀπεστράφησαν. γεγόνασι δὲ πρὸς τούτοις καὶ ὡς τόξον ἐντεταμένον, οὐ χαλώμενοι πρὸς μετάγνωσιν, οὐ καθυφιέντες τοῦτον τὸν πρὸς τοσαύτην αὐτοὺς ἀποφέροντος αἰσχύνην, καὶ ἀβουλίαν. ἰστέον δὲ, ὅτι τοῦτο διερμηνεύοντες ἐκδεδώκασιν ἕτεροι, ἐγένοντο ὡς τόξον ἀντεστραμμένον, ἵνα τι τοιοῦτον περὶ αὐτῶν νοῆται πάλιν ὁ Ἰσραήλ. οὓς γὰρ ἔδει μᾶλλον, καθάπερ τι τόξον ἐντείνεσθαι κατ' ἐχθρῶν, καὶ βάλλειν εὐτόνως τοὺς ἀντιλυπεῖσθαι μεμελετηκότας, διαλελήθασι σφᾶς αὐτοὺς οἱονεὶ τόξων ἀκίσι πλήττοντες πικραῖς. Θεῷ γὰρ προσκρούοντες, κατά γε τοὺς ἤδη προειρημένους τρόπους, τί δρῶντες ἕτερον ἀλλ' εἶεν ἄν, ἢ καθ' ἑαυτῶν τὰς ἰδίας ὁπλίζοντες χεῖρας;

Νοοῖτο δ' ἂν τὸ προκείμενον, εἴπερ τῳ δοκεῖ, καὶ καθ' ἕτερον τρόπον. ὁ μὲν γὰρ τῶν ὅλων Θεὸς ἐνέτεινεν οἱονεί πως τὸν Ἰσραὴλ ὡς ἴδιον τόξον, τῇ τοῦ διαβόλου τυραννίδι μαχόμενος, καὶ τῇ τῆς εἰδωλολατρείας ἀντεξάγων ἀπάτῃ. μόνος γὰρ ἐκ πάντων τῶν ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐθνῶν ὁ Ἰσραὴλ, κατά γε τὸν νόμον δοκοῦν, ἀπεσείετο μὲν τὴν τῶν εἰδώλων προσκύνησιν, προσέκειτο δὲ τῷ φύσει τε, καὶ ἀληθῶς τῶν ὅλων δεσπότῃ. ἀλλ' ἐτράποντο πρὸς τὸ ἐναντίον. οἱ γὰρ ἐκεῖνο πράττειν ὀφείλοντες, ὑπὲρ τῆς τῶν εἰδώλων δόξης πεπολεμήκασι τῷ Θεῷ. γεγόνασι τοίνυν ὡς τόξον ἀντεστραμμένον, ἐναντία χρώμενοι τῇ τοξείᾳ.

Πεσοῦνται ἐν ῥομφαίᾳ οἱ ἄρχοντες αὐτῶν, δι' ἀπαιδευσίας γλώσσης αὐτῶν.

Οὐ κατὰ μόνων ἥξει, φησὶ, τῶν τοῖς ἡγουμένοις ὑποτεταγμένων τὰ ἐξ ὀργῆς, καταλήψεται δὲ, καὶ μάλα γοργῶς, καὶ τοὺς ταῖς ἀνωτάτω τιμαῖς ἐντρυφᾷν εἰωθότας. πεσοῦνται γὰρ ἐν ῥομφαίᾳ, καὶ πρόφασις ἔσται τοῦ πάθους αὐτοῖς, τῆς γλώσσης τὸ ἀσελγές. ἀπαιδευσία γὰρ ἀληθῶς τὸ, τῷ ξύλῳ λέγειν, Θεός μου εἶ σύ· καὶ τῷ λίθῳ, σὺ ἐγέννησάς με.

Ἁρμόσειε δ' ἂν εὖ μάλα καὶ τὰ τοιάδε λέγειν τῷ Ἐμμανουὴλ, καθ' οὗ τὴν ἀπαίδευτον κεκινήκασι γλῶσσαν οἱ γραμματεῖς τε, καὶ Φαρισαῖοι, καίτοι παιδεύοντός τε, καὶ καλλύνοντος, δῆλον δὲ ὅτι πνευματικῶς. ὧν οὐδὲν ὑπολογισάμενοι, καὶ ἀπεστράφησαν εἰς οὐδέν. ἐτράποντο γὰρ εἰς διδασκαλίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων. καὶ γεγόνασιν ὡς τόξον ἀντεστραμμένον, βάλλοντες ἀνοσίως τὸν ἑαυτῶν δεσπότην, οὐ μᾶλλον ἐχρῆν ὑπεραθλῆσαι.

A ista prorsus, nisi risus & fatuitas, & quæcunque horum similia, auersionis suæ rationem verisimilem nullam habent. Itaque ad nihil auersi sunt. Ad hæc facti sunt *vt arcus extensus*, non se submittentes ad pœnitentiam, non remittentes intentionem, quâ ad tantum dedecus, dementiámque peruenerũt. Sciendum porrò, alios interpretes edidisse, [facti sunt vt arcus in contrarium versus, seu obuersus:] vt præterea quippiã B huiusmodi fecisse Israel intelligeretur. Quos enim potius conueniebat quasi arcum contra hostes intendi, & ad oppugnandum paratos valide ferire, non animaduerterunt, quo pacto semetipsos velut emissis ab arcu sagittis acerbè vulnerarent. Deum enim offendentes, iuxta modos iam dictos quid aliud agere conuincantur, quàm contra semetipsos suas armare manus?

Poterit autem quod propositum est ad declarandum, si cuipiam placebit, & aliter intelligi. Vniuersorum namque C Deus Israelem veluti arcum suum intendit; diaboli tyrannidem pugna lacessens, & eum idololatricæ imposturæ opponens. Solus enim Israel ex omnibus gentibus per orbem vniuersum, iuxta mentem legis repulsa idolorum adoratione natura, & reuera vniuersitatis Domino addictus, & consecratus erat. Sed in contrarium versi sunt. Qui enim illud facere debebant, pro gloria idolorum cum Deo pugnauerunt. Facti sunt igitur, vt arcus obuersus, sagittas D in contrarium dirigentes.

Cadent in gladio principes eorum, propter imperitiam linguæ eorum.

Non contra solos principibus subditos ira suppliciis sæuiet; comprehendet etiam, & velocissimè, qui in summis honoribus suas habere voluptates consueuerunt. [Cadent enim in gladio,] quod malum illis pariet linguæ proteruitas. Vere enim stultitia est, ligno dicere, [Deus meus es tu; & lapidi, Tu me genuisti.]

LXXXIV

Hier. 2.

E Talia & Emmanuel aptè dicet, in quem linguam imperitam mouerunt Scribæ & Pharisæi, quamquam eos erudientem, & confirmantem, spiritualiter nimirum. Quorum nihil reputantes, & auersi sunt ad nihil (conuersi sunt quippe ad doctrinas & mandata hominum) & facti sunt vt arcus in contrarium versus scelerate Dominum suum ferientes, pro quo potius viriliter

Matth. 15

certare, & ad aduersarios superandos, sicut ex credentibus germani discipuli dare sese debuerunt.

γενικῶς, καὶ νικᾶν ἐπείγεσθαι τοὺς ἀντιτεταγμένους, καθὰ καὶ οἱ τῶν πιστευσάντων γνήσιοι μαθηταί.

CAPVT OCTAVVM.

Ista subsannatio eorũ in terra Ægypto, in sinum eorũ. Quasi terra, quasi aquila super domũ Domini, pro eo quod transgressi sunt testamentum meum, & contra legem meam impiè egerunt.

ΚΕΦΑΛ. η.

Οὗτος ὁ φαυλισμὸς αὐτῶν ἐν γῇ Αἰγύπτῳ, εἰς κόλπον αὐτῶν. ὡς γῆ, ὡς ἀετὸς ἐπ' οἶκον κυρίου, ἀνθ' ὧν παρέβησαν τὴν διαθήκην μου, καὶ κατὰ τοῦ νόμου μου ἠσέβησαν.

HÆc, vt ego sentio, lingua Hebræa obscurissimè scripta sunt, vnde interpretibus multa difficultas obiicitur. Nos verò sententiæ ordinem sequentes, quod in mentem venerit, dicemus. Inquit igitur, [ista subsannatio eorum in terra Ægypto,] hoc est, postquam me semper seruantem eos, & erudientem, & ab aduersariis inuictos præstantem (corroboraui enim eos) impiè subsannauerunt, dæmones pro diis colentes, & fiderunt terræ Ægyptiorum, & auxilia illorum sibi ad prosperam vitæ conditionem suffectura iudicarunt, idcirco in sinum eorum reuertetur conatus eorum, & temeritatis suæ mercedem non bonam inuenient: velut enim in sinum pœnas recipient. Veniet siquidem, veniet, inquit, qui vastabit eos Assyriorum tyrannus cum innumerabili exercitu, veniétque ipsis vt tota terra, & regio, & patria, vt quis Persarum, & Medorum totam è toto regionem migrasse, & in Samariam venisse existimet. Hoc vult, quod dicitur, *quasi terra.* Veniet item [quasi aquila in domum Domini.] Hoc est, subitus & terribilis templum Dei inuolabit, & regnum Iudæ, atque Hierosolymam incursabit, citra laborem rapiens, & in regnum suum exportans. Primum enim Samaritarum regio depopulationem subiit, & in ea vtique Israel. Postmodum & illa celebrata vrbs capta est, quam & Propheta Hieremias defleuit, his vsus verbis: [Quomodo sedet sola ciuitas plena populis? princeps prouinciarum facta est tributaria.] Quin enim vna cum vrbe crematum sit templum, nulla est dubitatio. Atque hæc illis euenient, inquit, quia diuinum transgressi sunt testamentum, & contra legem de qua diximus, impiè egerunt. Omnino enim per sapientissimum Mosen diuinitus effata parui ducentes, vitam pro libidine sua transigere conabantur, &

Threni. 1.

Ἀσαφῶς μὲν λίαν εἴρηται ταυτὶ, τῆς Ἑβραΐων, καθάπερ ἔγωγε, φωνῆς πολλὴν ἐμποιούσης τοῖς διερμηνεύουσι τὴν δυσχέρειαν. ἑπόμενοι δὲ ἡμεῖς τῇ τῶν νοημάτων τάξει, ὃ εἰς νοῦν ἧκον ἐροῦμεν. Οὗτος τοίνυν ὁ φαυλισμὸς αὐτῶν, φησὶν, ἐν γῇ Αἰγύπτῳ, τουτέστιν, ἐπειδήπερ ἐμὲ τὸν ἀεὶ σώζοντα, καὶ παιδεύοντα, καὶ ἀκαταγωνίστους τιθέντα τοῖς ἀνθεστηκόσιν (ἐνίσχυσα γὰρ αὐτοὺς) ἐξεφαύλισαν ἀνοσίως, δαιμονίοις μὲν ἀπονέμοντες λατρείας, ἐπιθαρσήσαντες δὲ καὶ τῇ τῶν Αἰγυπτίων γῇ, καὶ ἀποχρώσας αὐτοῖς εἰς εὐημερίας τὰς ἐκείνων ἐπικουρίας οἰόμενοι, ταύτητοι καὶ εἰς κόλπον αὐτῶν ἀποστραφήσεται τὸ ἐγχείρημα, καὶ τῆς ἑαυτῶν εἰκαιοβουλίας οὐκ ἀγαθὰς εὑρήσουσιν ἀμοιβάς. ἀπολήψονται δὲ καθάπερ εἰς κόλπον τὰς δίκας. ἥξει γὰρ ἥξει, φησὶν, ὁ καταδηώσας αὐτοὺς, τῶν Ἀσσυρίων ὁ τύραννος ἀριθμοῦ κρείττονα τὴν τῶν μαχίμων ἔχων πληθύν. ἥξει τε αὐτοῖς ὡς ὅλη γῆ, καὶ χώρα, καὶ πατρὶς, ἵνα τις οἴηται τὴν Περσῶν, καὶ Μήδων ὅλην ἐξ ὅλου μεταστῆναι χώραν, καὶ εἰς Σαμάρειαν ἐλθεῖν· τοῦτο ἐστι τὸ, ὡς γῆ. ἥξει δὲ καὶ ὡς ὁ ἀετὸς εἰς οἶκον κυρίου, τουτέστιν, ἀναπτήσεται ἐπ' αὐτὸν ὀξὺς, καὶ δεινὸς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ καταδραμεῖται τῆς Ἰούδα βασιλείας, καὶ τῶν Ἱεροσολύμων, ἁρπάζων ἀμογητὶ, καὶ ἀποκομίζων εἰς τὴν ἑαυτοῦ. πρώτη μὲν γὰρ ἡ Σαμαρειτῶν πεπόρθηται χώρα, καὶ ἐν αὐτῇ που πάντως ὁ Ἰσραήλ. ὕστερον δὲ καὶ αὐτὴ λοιπὸν ἡ διαβόητος ἐλήφθη πόλις, ἐφ' ᾗ, καὶ ὁ προφήτης Ἱερεμίας ἐθρήνει, λέγων· πῶς ἐκάθισε μόνη, ἡ πόλις ἡ πεπληθυσμένη λαῶν; ἄρχουσα ἐν χώραις ἐγενήθη εἰς φόρον. ὅτι γὰρ συνεπρήσθη τῇ πόλει καὶ ὁ ναὸς, οὐδαμόθεν ἀμφίλογον. ταῦτα δὲ αὐτοῖς συμβήσεται, φησὶν, ὅτι τὴν θείαν παραβεβήκασι διαθήκην. καὶ ἠσέβησαν κατὰ τοῦ λαληθέντος νόμου. ὀλίγου γὰρ παντελῶς ἀξιοῦντες λόγου τὰ διὰ τοῦ πανσόφου Μωσέως τεθεσπισμένα, τοῖς ἰδίοις θελήμασι διαζῆν ἐσπούδαζον, καὶ

ἕκαστος τὸ δοκοῦν, καὶ θρησκείας τρόπον ἐποιοῦντο, καὶ νόμον.

Ἐμὲ κεκράξονται, ὁ Θεός, ἐγνώκαμέν σε· ὅτι Ἰσραὴλ ἀπεστρέψατο ἀγαθά, ἐχθρὸν κατεδίωξαν.

Οἱ ἐπὶ σίτῳ καὶ οἴνῳ κατατεμνόμενοι, καὶ τοῖς ἀκαθάρτοις δαίμοσι τελοῦντες τὰς ἑορτάς, οἱ ταῖς ἑαυτῶν καρδίαις οὐ βεβοηκότες πρὸς Θεόν, οὐδὲ μὴν ἐπεγνωκότες τὸν πάσης αὐτοῖς εὐθηνίας δοτῆρα, καὶ πρύτανιν, ἀλλ' οὐδὲ ταῖς καθηκούσαις εὐχαριστίαις τετιμηκότες, ἐπειδήπερ ἐν τῷ πλάτει τῆς εὐημερίας ἠγνοήκασιν αὐτόν, ἀλλ' οὖν εἴσονται παθόντες ἃ δεῖ, καὶ τῆς ἑαυτῶν δυσβουλίας εἰς πικρόν τε, καὶ ἀπευκτὸν καταλήξαντες τέλος, κεκράξονται, καὶ ἐπικαλέσονται μόλις, δειναῖς τε, καὶ αἰσχίσταις ἐνολισθήσαντες συμφοραῖς. σύμβουλον δὲ ὥσπερ τὴν αὐτῶν τῶν δεινῶν δεξάμενοι πεῖραν, κατηγορήσουσι τότε τῆς ἑαυτῶν εὐηθείας, ἐκεῖνό που λέγοντες, Ἰσραὴλ ἀπεστρέψατο ἀγαθά. ἐξὸν γὰρ ἔχειν αὐτά, καὶ τοῦτο πλουσίως, ἐρηρεισμένους μετὰ Θεοῦ, καὶ τὰ αὐτῷ δοκοῦντα διαπεραίνειν εὖ μάλα διεσπουδακότας, ἐχθρὸν κατεδίωξαν, τουτέστι, μονονουχὶ καὶ ἑκόντες αὐτοὶ δεδραμήκασι πρὸς ἐχθρούς, καὶ ὑπὸ χεῖρα γεγόνασι τῶν μεμισηκότων, τὸν ἀεὶ σώζοντα Θεόν, καὶ ἀμείνους τιθέντα τῶν ἀνθεστηκότων, ταῖς ἀποστασίαις λελυπηκότες. πάνσοφον οὖν ἄρα, καὶ ὀνησιφόρον ἀληθῶς, τὸ μὴ τὴν τῶν δεινῶν ἐκδέχεσθαι πεῖραν· παραιτεῖσθαι δὲ μᾶλλον ἀποῦσαν ἔτι, καὶ πρὸ αὐτῆς ἐπείγεσθαι καταθρεῖν τὸ συμφέρον.

Ἑαυτοῖς ἐβασίλευσαν, καὶ οὐ δι' ἐμοῦ ἦρξαν, καὶ οὐκ ἐγνώρισάν μοι. τὸ ἀργύριον αὐτῶν, καὶ τὸ χρυσίον αὐτῶν ἐποίησαν αὐτοῖς εἴδωλα, ὅπως ἐξολοθρευθῶσιν.

Ἀρνεῖται τὴν βασιλείαν τήν τε τοῦ Ἱεροβοάμ, καὶ τῶν καθεξῆς βεβασιλευκότων ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, καίτοι διαῤῥήδην αὐτὸς εἰρηκώς, ὅτι παρ' ἐμοῦ γέγονε τὸ ῥῆμα τοῦτο· ἀπειλήσας δὲ καὶ αὐτῷ Σολομῶντι ταῖς τῶν ἀλλοφύλων γυναικῶν ἀκολουθήσαντι γνώμαις, καὶ τεμένη, καὶ βωμοὺς τοῖς ἐκείνων σεβάσμασιν ἀνατεθεικότι, ὅτι διαῤῥήξω τὴν βασιλείαν σου, καὶ δώσω αὐτὴν τῷ δούλῳ σου. τί οὖν ἐροῦμεν; ψευδεπῆ τὸν τῶν ὅλων Θεόν; μὴ γένοιτο· πειρασόμεθα δὲ μᾶλλον ἐπὶ τὸ χρῆναι φρονεῖν ὀρθῶς, προσνοοῦντες ἐκεῖνο. γέγραπται, μὴ ἔστι κακία ἐν πόλει, ἣν κύριος οὐκ ἐποίησε. κακίαν δὲ λέγει τὴν κάκωσιν. τὰ μὲν γὰρ τῶν πραγμάτων αὐτὸς κατ' ἰδίαν ἐργάζεται γνώμην,

A quilibet arbitrium suum & religionem, & legem sibi statuebat.

Me clamabunt, Deus, cognouimus te: quia Israel proiecit bona, inimicum persecuti sunt.

xxcvii. Super frumento, & vino concisi, & immundis dæmonibus festos dies peragentes, qui cordibus suis ad Deum nõ clamauerunt, neque omnis eorum prosperitatis largitorẽ, & custodem cognouerunt, neque debitis eum gratiis B honorarunt, quoniam in rerum secundarũ amplitudine eum nescierunt, saltem scient, vbi quæ eos manẽt patientur; & cum in infelicis consilii sui acerbum, & auersandum finem deuenerint, clamabunt, & vix tandem inuocabunt me, horribilibus, & teterrimis calamitatibus oppressi. Ac velut consiliaria ascita eorundem malorum experientia, tunc stultitiam suam accusabunt, illud forsitan dicentes: [Israel proiecit bona,] Cum enim liceret ea habere, idque af- C fatim, cum Deo constabilitos, & ei placita in opus conferre enisos, [inimicum persecuti sunt,] hoc est, tantum non sponte sua ad inimicos cucurrerunt, & sub potestatem Deum odientium redacti sunt, semper tuentem, & aduersariis valentiores reddentem, quorum defectionibus fuerat irritatus. Sapientissimum igitur, vereque vtile factum, malorum experientiam non exspectare: sed adhuc absentem repudiare, & auersari potius, & anteuertendo ad condu- D cibilia perspicienda contendere.

Sibimetipsis regnauerunt, & non per me Principes extiterunt, & nõ indicauerunt mihi. Argentum suum, & aurũ suum fecerunt sibi idola, vt dispereant.

xxcviii. Non agnoscit regnum & Hieroboami, & reliquorum deinceps regum Israel in Samaria, quamuis ipse expressè dixerit, [à me factum est verbum hoc,] & minatus sit Salomoni ipsi, qui alienigenis mulieribus obsecutus, templum, & aras illarum numi- E nibus construxerat, his verbis, [discindam regnum tuum, & dabo illud seruo tuo.] Quid dicemus igitur? falsiloquum esse vniuersorum Deum? absit; potius ad rectam dictorum intelligentiam nos dabimus, cogitantes illud. Scriptum est, [non est malum in ciuitate, quod non fecit Dominus.] Malum appellat afflictionem. Res enim alias ipse sua sententia ac voluntate facit:

3. Reg. 12.

3. Reg. 11.

Amos 3.

asias fieri permittit, vt puniat quosdam, tametsi citra voluntatem eius fiant. Quia verò cum prohibere possit, sinit quippiam dispensatoriè sæpenumero fieri, etiam hæc operari, eorúmque auctor dicitur. Exempli causa (vt ad Salomonem veniamus) dedit illi, de lapidibus templum Hierosolymis excitare; sapientia perfectissimum, & incomparabili intelligentia conspicuum reddidit. Opus hoc fuit voluntatis ipsius. Permisit eius regnum scindi, non ipse huc voluntate sua rem perducens: sed propter indignationem aduersus ipsum, quasi super inuoluntariis tacẽs. Quamobrem etsi regnarunt Hieroboam, & successores eius, non tamen Deo plane approbante regnarunt. Quæ enim ex ira aduersum aliquos loco pœnæ contingunt, aliam rationem habent, nec possunt fortè talia intelligi, qualia quæ verè secundum voluntatem fiunt. Sibimet ipsis igitur non per me regnarunt. Postquam autem Principes extiterunt, tantum non nesciente Deo (quod enim præter eius sententiam fit, nec scire quidem videtur) debilitatus, & expugnatu facilis euasit principatus, & ad resistendum imbecillus, & impotens ad tuendos subiectos. Per ipsũ [enim reges regnant, & tyranni dominantur terræ.] Ipsos autem propterea multa dementia laborare, & donatis à Deo ad ipsum irritandum, imò ad animarum suarum perniciem abusos, docuit ita. [Argentum & aurum suum fecerunt sibi idola, vt dispereant.] Vnde enim laudari poterant ab omnibus, ex misericordia in fratres erogantes, inde Deum offendunt, & instrumentum salutis ad exitium inde sibi comparandum fatuè conuertunt.

Prou. 8.

Extere vitulum tuũ Samaria, concitatus est furor meus super eo. Vsquequo non poterunt emundari in Israel? & hoc artifex fecit, & non Deus est, quia seducens erat vitulus tuus Samaria.

XXCVIII Quam bellè, & accommodatè inquit, *extere*, quasi de macula, & inquinamento, ac de extrema quapiam spurcitie loqueretur. Verè enim idololatria ista abominandam, & male olentem, & odiosam apud Deum immundi animam facit. Suadet igitur vt misericors, & bonus transferre se ad meliora, & amoliri iram, & causas futurorum cohibere de cætero, & pœnitentia præcidere mala,

A τὰ δὲ καὶ γίνεσθαι συγχωρεῖ, κολάζων τινάς, κἂν εἰ πράττοιτό πως ἀθελήτως αὐτοῦ. ἐπεὶ δὲ κωλύειν δυνάμενος, ἐφίησί τι καὶ γίνεσθαι πολλάκις οἰκονομικῶς, ὡς αὐτὸς ὑπάρχων ἐργάτης καὶ τούτων λέγεται. οἷον (ἐπ᾽ αὐτὸν γὰρ ἤδη τὸν Σολομῶντα βαδιζούμεθα) δέδωκε μὲν γὰρ αὐτῷ τὸν ἐκ λίθων ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἀναδείμασθαι ναόν, σοφὸν ἀπετέλει, καὶ ἐπ᾽ ἀσυγκρίτῳ συνέσει διαπρεπῆ. ἔργον τοῦτο τῆς αὐτοῦ γνώμης. συγκεχώρηκεν αὐτοῦ ῥαγῆναι τὴν βασιλείαν, οὐκ αὐτὸς εἰς τοῦτο κατὰ γνώμην ἰδίαν

B ἀποφέρων τὰ πράγματα, σιωπῶν δὲ ὥσπερ, καὶ ἐπὶ τοῖς ἀβουλήτοις, διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγανάκτησιν. οὐκοῦν εἰ καὶ βεβασίλευκεν Ἱεροβοάμ, καὶ οἱ καθεξῆς, ἀλλ᾽ οὐχὶ δὴ πάντως Θεοῦ συνευδοκοῦντος. τὰ γὰρ ἐξ ὀργῆς τῆς πρός τινας ὡς ἐν κολάσει συμβαίνοντα, ἑτέραν πού τινα τρόπον ἔχει. καὶ οὐκ ἂν νοοῖτο τοιαῦτα τυχόν, ὁποῖα περ ἂν εἴη τὰ κατὰ βούλησιν ἀληθῶς. ἑαυτοῖς τοιγαροῦν βεβασιλεύκασι, καὶ οὐ δι᾽ ἐμοῦ. ἐπειδὴ δὲ ἦρξαν μονονουχὶ μηδὲ ἐγνωκότος Θεοῦ (τὸ γὰρ παρὰ γνώμην οὐδὲ εἰδέναι

C δοκεῖ) γέγονεν ἀσθενής, καὶ εὐάλωτος ἡ ἀρχή, καὶ ἀνικάνως ἔχουσα πρὸς ἀντίστασιν, καὶ διασώζειν οὐχ οἵα τε τοὺς ὑπεζευγμένους. δι᾽ αὐτοῦ γὰρ βασιλεῖς βασιλεύουσι, καὶ τύραννοι κρατοῦσι γῆς. ὅτι δὲ πολλὴν ἐπὶ τούτῳ νοσοῦσιν ἀναισθησίαν, καὶ τοῖς δοθεῖσι παρὰ Θεοῦ πρὸς τὴν κατ᾽ αὐτοῦ λύπην ἐχρήσαντο, μᾶλλον δὲ καὶ εἰς ὄλεθρον τῶν ἰδίων ψυχῶν, ἐδίδαξεν εἰπών· τὸ ἀργύριον αὐτῶν, καὶ τὸ χρυσίον ἐποίησαν ἑαυτοῖς εἴδωλα, ὅπως ἐξολοθρευ-

D θῶσιν. ὅθεν γὰρ ἦν αὐτοὺς εὐδοκιμεῖν δύνασθαι, κατοικτείροντας ἀδελφούς, ἐντεῦθεν Θεῷ προσκρούουσι, καὶ τῆς σωτηρίας τὸν τρόπον μεθιστᾶσιν ἀβούλως ἐπί γε τὸ ἐξ αὐτοῦ ἀπόλλυσθαι δεῖν.

Ἀπότριψαι τὸν μόσχον σου Σαμάρεια· παρωξύνθη ὁ θυμός μου ἐπ᾽ αὐτοῦ. ἕως τίνος οὐ μὴ δύνωνται καθαρισθῆναι ἐν τῷ Ἰσραήλ; καὶ αὐτὸ τέκτων ἐποίησε, καὶ οὐ Θεός ἐστι, διότι πλανῶν ἦν ὁ μόσχος σου Σαμάρεια.

E Ὡς εὖγε δὴ λίαν τὸ ἀπότριψαί φησιν, ὡς ἐπὶ κηλίδος, καὶ μολυσμοῦ, καὶ τῆς ἐσχάτης ἀκαθαρσίας. τοῦτο γὰρ ἀληθῶς τῆς εἰδωλολατρείας τὸ χρῆμα, βδελυρόν τε, καὶ κάκοσμον, καὶ κατημελημένην παρὰ Θεῷ τὴν τοῦ ἀκαθάρτου ψυχὴν ἀποτελοῦν. συμβουλεύει δὴ οὖν ὡς φιλοικτίρμων, καὶ ἀγαθός, μετατίθεσθαι πρὸς τὸ ἄμεινον, καὶ ἀποσκευάζεσθαι τὴν ὀργήν, καὶ τὰς τῶν συμβησομένων αἰτίας περιστεῖλαι λοιπόν, καὶ ταῖς μεταγνώσεσιν ἀνακόψαι τὰ δεινά,

κἂν γοῦν ὀψὲ διεκνήψαντας. ἐπ' αὐτῷ γὰρ δηλονότι τῷ μόσχῳ παροξύνεται φησί, δεικνὺς, ὅτι παρίησι μὲν ἔσθ' ὅτε φιλάνθρωπος ὢν τὰ ἐξ ἀσθενείας τῆς ἀνθρωπίνης πλημμελήματα, κολάζει δὲ πάντως τὴν ἀποστροφήν. δύστοιστόν τε ποιεῖται τὴν τῶν ὑβριζόντων ἀπόνευσιν, εἴς γε τὸ χρῆναι, φημὶ, τοῖς δαιμονίοις προσκυνεῖν. μέχρι γὰρ τίνος ἐν ἀκαθαρσίᾳ γεγονότες ἀμετάπειστοι μενεῖτε; ποῖος ὑμῖν ἀρκέσει καιρὸς εἰς τὴν τῆς εὐηθείας ἀπόθεσιν; ὃ γὰρ εἰργάσατο τέκτων, Θεὸν εἶναι πιστεύετε· καὶ τὸ ὠφελοῦν οὐδὲν, ἀποκομίζον δὲ μᾶλλον ὄλεθρον, καὶ ἀπώλειαν, σεπτὸν ἡγεῖσθε, καὶ ἀξιόληπτον. πλανᾷ γὰρ ὁ μόσχος, καὶ ἕτερον οὐδέν.

Ὅτι ἀνεμόφθορα ἔσπειραν, καὶ ἡ καταστροφὴ αὐτῶν ἐκδέξεται αὐτά. δράγμα οὐκ ἔχον ἰσχὺν τοῦ ποιῆσαι ἄλευρον. ἐὰν δὲ καὶ ποιήσῃ, ἀλλότριοι καταφάγονται αὐτό.

Ὡς ἐξ ὁμοιότητος τῶν εἰκῇ καμνόντων ἐν γεωπονίαις, τῆς ἐνούσης αὐτοῖς δυσβουλίας, καὶ τῆς περὶ τὰ μάταια σπουδῆς τὸ ἄκαρπον ὑποδηλοῖ. τὸ γὰρ ἐπ' αὐτοῖς πονεῖν ἐλέσθαι τινὰς, ἐπιμελῶς ἔσθ' ὅτε θρησκεύειν, ἀναθήμασί τε, καὶ θυσίαις τιμᾶν, εἴη ἂν ἕτερον οὐδὲν, ἢ τὸν ἀνέμῳ κατεφθαρμένον συναγείρειν σπόρον, οὐδὲν ὀνῆσαι παντελῶς τὸν ποιοῦντα δυνάμενον. ποία γὰρ ἀντίδοσις, τῆς εἰς εἰδωλολατρείαν σπουδῆς; ἢ ποία παρὰ γλυπτῶν ὄνησις; ἢ κατά τινα τρόπον εὐφρανοῦσί τινας ἃ δεῖ πάντως ἐλθεῖν εἰς καταστροφήν; ἐοίκασι τοίνυν οἱ τὰ τοιάδε ποιεῖν εἰωθότες, καὶ ταῖς εἰδώλων τιμαῖς ἀνατιθέντες τὸ σπούδασμα, τοῖς σπείρουσιν ἀνεμόφθορα, καὶ ἀσταχύων δράγματι, σῖτον οὐκ ἔχοντι, καὶ εἰς ἀλεύρου χρείαν οὐ πεποιημένῳ. Εἰ δὲ δή τι καὶ γένοιτο παρ' αὐτῶν, τουτέστι, κἂν εἰ δόξειαν πως εἶναι σπουδαῖοι, καὶ γνήσιοι περὶ τὰ τῆς πλάνης ἔργα, καὶ τοῦτο εἰς ἀλλοτρίους γενήσεται παρ' αὐτῶν, κατευφρανεῖ δὲ Θεὸν κατ' οὐδένα τρόπον. ἀλλοτρίους δέ φησι τοὺς ψευδωνύμους Θεούς. ἄμισθον οὖν ἄρα παντελῶς καὶ τὸ σπουδαῖον ἡμῶν, ἐν τοῖς λυποῦσι Θεόν, καὶ τῆς ἐπιεικείας οἱ τρόποι πάντοτε, καὶ πάντως διαβεβλήσονται παρ' αὐτοῦ, τῆς τοῦ ἀγαθοῦ διεκπίπτοντες θήρας.

Κατεπόθη Ἰσραὴλ, νῦν ἐγένετο ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὡς σκεῦος ἄχρηστον, ὅτι αὐτοὶ ἀνέβησαν εἰς Ἀσσυρίους. ἀνέθαλεν καθ' ἑαυτὸν Ἐφραΐμ, δῶρα ἠγάπησαν, διὰ τοῦτο παραδοθήσονται ἐν τοῖς ἔθνεσι.

serò saltem resipiscentes. Propter ipsum enim vitulum scilicet se concitatum dicit, ostendens, se nonnunquam delicta ex humana imbecillitate admissa ex benignitate praeterire: sed auersionē omnino punire. Proteruorum autē declinationem ad colendos daemones intolerandam ducit. Quousque enim in immunditiam delapsi, immutabiles manebitis? quod vobis tempus ad deponendam fatuitatem sufficit? Quod enim artifex fabricatus est, Deum esse creditis: & quod nihil prodest, imò pestem & interitum affert, venerandum amplectendúmque statuitis. Seducit enim vitulus, aliud nihil valet.

Quia corrupta vento seminauerunt, & subuersio eorum suscipiet ea. Manipulus non habens vires vt faciat farinam. Si autem fecerit, alieni comedent eam.

xxxix. Similitudine quadam frustra in agricultura laborantium, infelicis eorum consilii, & studii vanarum rerum exitū infructuosū subindicat. In iis enim velle quosdam laborem ponere, & superstitionis interdum diligenter vti caerimoniis, anathematisque, & sacrificiis honorem exhibere, nihil fuerit aliud, quam vento corruptum semen colligere; è quo qui laborat, vtilitatem consequi nullam possit. Quae enim studii idololatrici remuneratio? aut quae è sculptilibus commoditas? aut quonam modo recreabunt quempiam, quae omnino subuertenda sunt? Itaque qui talia facere consueuerunt, & seriam operam idolis dicant, eorum videntur similes, qui à vento corrupta seminarunt, spicarúmque manipulo frumentum non habenti, & ad vsum farinae minimè facti. Quod si quid etiam praestiterint, hoc est, quamuis videri possint aliquomodo boni, & sinceri circa opera seductionis, & hoc in alienos ab ipsis conferetur, Deo verò neutiquam gaudio erit. Alienos nominat falso nomine appellatos Deos. Caret igitur omni mercede, & probitas nostra in his, quae Deus odit; & mores boni ad verum bonum non enitentes, semper & omnimodis ab eo reprehendentur.

Absorptus est Israel, nunc factus est in gentibus quasi vas inutile, quia ipsi ascenderunt ad Assyrios. Refloruit per seipsum Ephraim, munera dilexerunt, propterea tradentur in gentibus.

Absorptum

Absorptum dicit Israelem, vt miserabile naufragium perpessum, & in peccatorum suorum fluctibus suffocatum, ac velut ad petram quādam diuinæ iræ impulsibus allisum contritúmque. Aut certè iuxta aliam interpretationem, absorptum dicit quasi ab horribili, & insatiabili dracone Nabuchodonosore. Sic enim est apud alium sanctorū Prophetarum, in persona Israēlis iam captiui, & Dominis suis seruientis. [Comedit me, diuisit me, comprehenderunt me tenebræ tenues. Nabuchodonosor rex Babylonis absorbuit me quasi draco, impleuit ventrē suum à cibo meo.] Est & alioqui verum, draconem multicipitem charitate in Deum excidentes sorbere quodammodo, & suum sibi cibum facere; quem & Psalmista dicit escam datum populis Æthiopibus. Inquit enim, [tu confregisti caput draconis, dedisti eum escam populis Æthiopibus.] Qui enim nigerrimam, & lucis orbam in seipsis mentem habent, iure Æthiopes & intelligi, & dici à nobis ipsis, & à Deo possunt. Hi multicipitem draconem pascunt, ipsique vicissim ab eo pascuntur. [Absorptus est igitur Israel, & factus est inter gentes tanquā vas inutile.] Abductus enim ad Assyrios, & Medos euasit inutilis penitus, ex eorum cerebro sapere forsitan compulsus. Aut sane quia factus est vas inutile, idcirco & absorptus est, & relicta patria ad gentes transmigrauit. Simile quid etiam per Hieremiam omnium Dominus de quodam rege Israelis in Samaria. [Inhonoratus est Iechonias, quasi vas cuius non est vsus eius, quia proiectus est in terram quam nesciebat. Terra terra audi verbum Domini. Scribe virum istum abdicatum hominem.] Factus est igitur inutilis, & inhonoratus Israel. Quæ namque vtilitas ab anima Dei desertrice, & peccatis dedita, & facilè in omne genus à ratione abhorrentium præcipitante, & quod malorum caput est, à seruitute Dei se se auertente exspectanda est? Quam igitur ob causam hæc passus est Israel? [quia ipsi ascenderunt.] Ad hostes quasi vltro transfugerunt. Quî tandem? Timentes enim illorum irruptionem, non, vt par erat, Dei opem pœnitentes poposcerunt: sed muneribus potius illis persuaserunt aliud, vt aliquantum quiescerent. Deinde huiuscemodi consilium vt vanum ipsis, & inutile futurum irridet aliquo modo,

xc.

Hier. 51.

Psal. 73.

Hier. 22.

A Καταπέποται, φησὶ, τὸν Ἰσραὴλ, ὡς οἰκτρὰν ὑπομείναντα ναυαγίαν, καὶ τοῖς τῶν ἰδίων ἁμαρτιῶν ἐναποπνιγέντα κύμασι, καὶ ὥσπερ τινὶ πέτρᾳ τοῖς ἐκ θείας ὀργῆς κινήμασι προσπταίσαντα, θραυσμένον. ἤγουν καὶ καθ' ἕτερον τρόπον, καταπέποται φησὶν αὐτὸν, ὡς ὑπὸ δεινοῦ, καὶ ἀπλήστου δράκοντος, τοῦ Ναβουχοδονόσορ. ἔφη γὰρ ὧδέ που καὶ ἕτερος ἡμῖν τῶν ἁγίων προφητῶν, τὸ τοῦ Ἰσραὴλ πρόσωπον ἑαυτῷ περιθεὶς, δορυκτήτου τε ὄντος ἤδη, καὶ τοῖς ἑλοῦσι δουλεύοντος. Κατέφαγέ με, ἐμερίσατό με, κατέλαβέ με σκότος
B λεπτὸν, Ναβουχοδονόσορ βασιλεὺς Βαβυλῶνος. κατέπιέ με δράκων, ἔπλησε τὴν κοιλίαν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς τροφῆς μου. ἀληθὲς δὲ καὶ ἑτέρως, ὡς καταρροφᾷ τρόπον τινὰ τοὺς τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης ἐκπίπτοντας, καὶ ἰδίαν ποιεῖται τροφὴν ὁ πολυκέφαλος δράκων, ὃν καὶ ἡ τοῦ ψάλλοντος φωνὴ βρῶμα δεδόσθαι φησὶ λαοῖς τοῖς Αἰθίοψι. σὺ γὰρ, φησὶ, συνέθλασας τὰς κεφαλὰς τοῦ δράκοντος· ἔδωκας αὐτὸν βρῶμα λαοῖς τοῖς Αἰθίοψιν. οἱ γὰρ μελάντατον ἔχοντες ἐν γε
C δὴ σφίσιν αὐτοῖς, καὶ ἀφεγγῆ τὸν νοῦν, Αἰθίοπες εἰκότως καὶ νοοῖντ' ἂν, καὶ λέγοιντο πρός τε ἡμῶν αὐτῶν, καὶ παρὰ Θεοῦ. οὗτοι τρέφουσι τὸν πολυκέφαλον δράκοντα, καὶ αὐτοὶ δὲ αὐτὸν σιτοῦνται πάλιν. καταπέποται τοίνυν ὁ Ἰσραὴλ, καὶ γέγονεν ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὡς σκεῦος ἄχρηστον. ἀπενηνεγμένος γὰρ εἰς Ἀσσυρίους, καὶ Μήδους, ἠχρειώθη παντελῶς, τὰ ἐκείνοις δοκοῦντα φρονεῖν τάχα που βεβιασμένος. ἤγουν, ὅτι γέγονε σκεῦος ἄχρηστον, ταύτητοι καὶ κατεπόθη, καὶ τὴν ἐνεγκοῦσαν ἀφεὶς, μεταφοίτησεν εἰς τὰ ἔθνη. τοιοῦτό τι φησὶν ὁ πάντων
D δεσπότης καὶ διὰ φωνῆς Ἱερεμίου, περί τινος τῶν ἐν Σαμαρείᾳ βεβασιλευκότων ἐπὶ τὸν Ἰσραήλ. ἠτιμώθη Ἰεχονίας ὡς σκεῦος, οὗ οὐκ ἔστι χρεία αὐτοῦ. ὅτι ἐξερρίφη, καὶ ἐξεβλήθη εἰς γῆν, ἣν οὐκ ᾔδει. γῆ γῆ, ἄκουε λόγον κυρίου, γράψον τὸν ἄνδρα τοῦτον ἐκκήρυκτον ἄνθρωπον. ἠχρειώθη τοίνυν ὁ Ἰσραὴλ, ἠτιμώθη. ποία γὰρ χρεία ψυχῆς τῆς Θεῷ πλανωμένης, καὶ φιλαμαρτήμονος, καὶ ἀποπεσούσης εὐκόλως εἰς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἐκτόπων,
E καὶ εἰς τὸ πάντων ἐπέκεινα τῶν κακῶν, τῆς ὑπὸ Θεοῦ δουλείας τὴν ἀποστροφήν; τί οὖν ἡ αἰτία τοῦ τὰ τοιάδε παθεῖν τὸν Ἰσραήλ; ὅτι αὐτοὶ ἀνέβησαν. μονονουχὶ γὰρ, φησὶν, αὐτόμολοι δεδραμήκασι πρὸς ἐχθρούς. πῶς ἢ τίνα τρόπον; δεδιότες γὰρ τὴν ἐκείνων ἔφοδον, οὐ τὴν Θεοῦ μᾶλλον ἐπικουρίαν ἐζήτουν, μεταγινώσκοντες. δώροις δὲ μᾶλλον μεταπεπείκασι, κατηρεμῆσαι βραχύ, εἶτα

τὴν τοιάνδε σκέψιν, ὡς εἰκαίαν αὐτοῖς ἐσομένην, καὶ ἄχρηστον, διαγελᾷ τρόπον τινά;

λέγων περὶ τῶν ἐκ φυλῆς Ἐφραὶμ βεβασιλευκότων, οἳ καὶ δῶρα πεπόμφασι τοῖς Ἀσσυρίων τυράννοις. ἀνέθαλε καθ' ἑαυτὸν Ἐφραίμ. ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι· μέλλων ἐκκόπτεσθαι καθάπερ τι στέλεχος ὁ ἐκ φυλῆς Ἐφραὶμ βεβασιλευκὼς, καὶ οἷον ὑπὸ πυρὸς τῆς θείας ὀργῆς καταμαραίνεσθαι, ἀνέθαλε καθ' ἑαυτὸν, τουτέστιν, ἐμοῦ δίχα, καὶ σύμπνοιαν τὴν ἐμὴν οὐκ ἔχων, ᾠήθη, φησὶν, ὅτι ζήσεται, καὶ δώσει ῥίζας εἰς βάθος, καὶ τῶν ἰδίων οὐκ ἀπολισθήσεσθαι θρόνων. ἐξεπρίατο γὰρ πρὸς καιρόν τε, καὶ ὀλίγην ἀνάβλησιν τοῦ κακοῦ, δῶρα ἀγαπήσας οὐ δέχεσθαι μᾶλλον, ἀλλὰ διδόναι. καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν; ὄφελος μὲν οὐδὲν, παραδοθήσονται δὲ τοῖς ἔθνεσι, καὶ δι' αὐτῶν μαθήσονται τῶν συμβησομένων, ὡς οὐκ αὖθις ἀναθάλοι καθ' ἑαυτόν· οὐδ' ἂν ὀνήσειε τοὺς Θεῷ προσκρούοντας τὸ δῶρα διδόναι τοῖς ἐχθροῖς. ὑποκείσονται γὰρ, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν, τῇ δίκῃ.

Νῦν εἰσδέξομαι αὐτοὺς, καὶ κοπάσουσι μικρὸν, τοῦ χρίειν βασιλέα καὶ ἄρχοντας.

Ἁπάσης, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τῆς τοῦ Ἰσραὴλ φαυλότητος παραίτιοι γεγόνασιν οἱ ἐκ φυλῆς τοῦ Ἐφραὶμ ἐπ' αὐτοὺς βεβασιλευκότες. πρῶτος μὲν γὰρ ὁ ἐπάρατος Ἱεροβοὰμ τῆς ἀποστασίας γέγονεν εὑρετὴς, δαμάλεις αὐτοῖς ἀναστήσας χρυσᾶς, καὶ τῶν καλουμένων ὑψηλῶν, τουτέστι, τῶν ἐν ὄρεσι, καὶ βουνοῖς τεμενῶν καθιστὰς ἱερεῖς, τοὺς οὐκ ἐκ φυλῆς Λευὶ, ἀλλ' ὅσοι μᾶλλον ἐπλήρουν τὴν χεῖρα αὐτῶν, κατὰ τὸ γεγραμμένον. εἶτα μετ' ἐκεῖνον, τῶν Ἀσσυρίων προσδοκωμένων, ἐν καιρῷ τῆς βασιλείας Μαναὴμ, πεπόμφασι χρήματα, πείθοντες ἀποσχέσθαι τῆς γῆς. ταύτητοι δικαίως ἡ θεία γέγονεν ἀπειλὴ κατὰ τῆς βασιλείας, τῆς ἐκ φυλῆς Ἐφραὶμ γενομένης ἐπὶ τὸν Ἰσραήλ. νῦν γὰρ αὐτοὺς εἰσδέξομαι, φησὶν, οὐχ ὡς τρόπον ἔχοντας ἀγαθὸν, οὐδὲ ὡς ἄριστα βιοῦν ἑλομένους, οὔτε μὴν κατὰ τὸν νόμον πολιτείας ἐφιεμένους, ἀλλ' ὡς παιδευτὴς, καὶ δίκας αἰτῶν, καὶ ὑπὸ κρίσιν ἤδη καλῶν. τετήρηκα μὲν γὰρ ἐξ ἡμερότητος εἰς ὑπέρθεσιν τὰ ἐκ θείας ὀργῆς, κατὰ τὸν ἤδη παρῳχηκότα καιρόν. ἀλλὰ νῦν αὐτοὺς εἰσδέξομαι, φησὶν, ἵνα τῇ τῶν δεινῶν πείρᾳ μανθάνωσι μόλις, ὅτι καὶ ὑπὸ δεσπότην εἰσὶ, καὶ τῆς ἐμῆς οὐκ ἔξω χειρός. ὅτι δὲ οὐκ εἰς ἀνάβλησιν τὰ ἐξ ὀργῆς, ἐπιπεπληροφόρηκε, λέγων, τὸ νῦν. εἰσδεχθέντες δὴ οὐχ ἵνα παιδεύωνται, πεπαύσονται) λοιπὸν τοῦ χρίειν βασιλέα, καὶ ἄρχοντας. δουλεύοντες γὰρ Ἀσσυρίοις, καὶ Μήδοις, ποίαν γὰρ ἕξουσι σχολὴν τὰ τῆς ἀποστασίας ἔργα πληροῦν;

A dicens de regibus ex tribu Ephraim, qui & dona Aſſyriorum tyrannis miſerunt, [refloruit per ſeipſum Ephraim.] Ac ſi dicat. Exſcindendus ſicut truncus rex de tribu Ephraim, & tanquam ab igne diuinæ iræ conſumendus, refloruit per ſeipſum, hoc eſt, ſine me; & aſpirationem meam non habens, putauit ſe victurum, & radices altas acturum, & thronum ſuum non amiſſurum. Emit B enim dilationem mali ad tempus modicum, contentus dona non accipere, ſed dare. Quid inde? vtilitas nulla. Tradentur autem gentibus, & per ea quæ futura ſunt cognoſcent, neminem regerminare per ſe, neque prodeſſe Deum offendentibus dona dare hoſtibus; paulò pòſt enim ſupplicio ſubiacebunt.

Nunc ſuſcipiam eos, & quieſcent C *parum, vt vngant regem, & Principes.*

XCI. Omnis improbitatis Iſrael, vt dicam paucis, cauſa fuerunt, qui de tribu Ephraim regnum in eos tenuerunt. Primus enim execrandus Hieroboam apoſtaſiæ inuentor fuit, quando ipſis erexit duos vitulos, & excelſa quæ vocantur, hoc eſt, templa in montibus & collibus, conſtitutis ſacerdotibus qui non erant de tribu Leui: ſed qui potius [implerent manum ſuam,] vt ſcriptum eſt. (1. Reg. 12.) Deinde poſt illum, cum Aſſyrii expectarentur regnante Ma- D naim, miſerunt pecunias, quibus eos à vaſtitudine inferenda abſtinerent. (4. Reg. 15.) Quare meritò minæ contra regnum, ex tribu Ephraim ſuper Iſrael inſtitutum diuinitus intentatæ ſunt. [Nunc enim eos ſuſcipiam,] inquit, non vt bene moratos, neque vt optimam viuendi viam ingreſſos, neque legalium inſtitutorum cupidos: ſed vt corrector, & pœnas exigens, & iam ad iudicium vocans. Supplicia enim, quæ iratus inueherem, præterito tem- E pore ex manſuetudine diſtuli. Sed nunc *ſuſcipiam eos*, inquit, vt malorum experientia diſcant tandem, ſe ſub Domino, nec extra manum meam eſſe. Non autem pœnas diutius dilatum iri, certò teſtatur, vtendo particula nunc. Suſcepti igitur vt corripiantur, deinceps vngere regem, & principes, deſiſtent. Aſſyriis namque, & Medis ſeruientes, ad opera apoſtaſiæ frequentanda quod tandem otium habe-

εἴ τις τὸν αὐτὸν πατέρα λέγει καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα, καὶ ἓν πρᾶγμα πολυώνυμον ὑποτίθεται, καὶ μίαν ὑπόστασιν ὑπὸ τῶν τριῶν προσηγοριῶν ἐκφωνουμένην, τὸν τοιοῦτον ἡμεῖς ἐν τῇ μερίδι τῶν Ἰουδαίων τάσσομεν. ὁμοίως καὶ εἴ τις ἀνόμοιον λέγει κατὰ τὴν οὐσίαν τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, ἢ εἰς κτίσμα κατάγει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀναθεματίζομεν, καὶ ἐγγὺς εἶναι τῆς Ἑλληνικῆς τίθεμεν πλάνης. ἀλλὰ τὰ μὲν στόματα τῶν κακηγορούντων ἡμᾶς ἐπιχειρεῖν διὰ τῶν ἡμετέρων γραμμάτων ἀμήχανον· μᾶλλον μὲν οὖν εἰκὸς, καὶ ἐρεθίζεσθαι αὐτοὺς ἐπὶ ταῖς ἀπολογίαις ἡμῶν, καὶ μείζονα καὶ χαλεπώτερα καθ' ἡμῶν κατασκευάζειν. τὰς μέντοι ὑμετέρας ἀκοὰς φυλάξασθαι οὐ χαλεπόν ἐστι, ὃ ἐστιν ἐφ' ὑμῖν, τοῦτο ποιήσατε. ἀκεραίαν ἡμῖν καὶ ἀπρόληπτον ταῖς διαβολαῖς τὴν καρδίαν ὑμῶν φυλάξατε. καὶ πρὸς τὰ προσβαλλόμενα ἐγκλήματα ἀπαιτεῖτε ἡμᾶς τὰς εὐθύνας. καὶ εἰ μὲν εὕρητε παρ' ἡμῖν τὴν ἀλήθειαν, μὴ δῶτε χώραν τῷ ψεύδει. ἐὰν δὲ ἀτονούντων ἡμῶν πρὸς τὴν ἀπολογίαν αἴσθησθε, τότε πιστεύσατε τοῖς κατηγόροις ἡμῶν ὡς ἀληθεύουσιν. ἀγρυπνοῦσιν ἐκεῖνοι πρὸς τὸ ἡμᾶς κακοποιῆσαι. τοῦτο παρ' ὑμῶν οὐκ ἐπιζητοῦμεν. ἐμπορικὸν βίον μεταχειριζόμενοι, πρὸς ἐμπόρευμα ποιοῦνται τὴν ἡμετέραν διαβολήν. ὑμᾶς δὲ οἴκοι μένειν καὶ εὐσχημόνως, ἐν ἡσυχίᾳ τὸ ἔργον τοῦ κυρίου πληροῦντας, παρακαλοῦμεν· τὰς μέντοι συντυχίας αὐτῶν, τὰς δολερὰς ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἀκουόντων γινομένας, ἐκκλίνειν· ἵνα καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἀγάπην ἀκεραίαν διαφυλάξητε, καὶ τὴν τῶν πατέρων πίστιν ἄθραυστον διασώσητε, καὶ παρὰ κυρίῳ δόκιμοι φανῆτε ὡς φίλοι τῆς ἀληθείας.

A Si quis eundem & Patrem & Filium ac Spiritum Sanctum dicit: & qui rem quidem vnam esse supponit, quæ sic multis nominibus appelletur: vnamque hypostasim tribus appellationibus nominari putat, talem nos Iudæorum parti coniungimus. Simili ratione si quisquam filium patri, quod ad essentiam attinet, dissimilem esse dicit; aut ad creaturam deiicit Spiritum sanctum, & hunc anathematizamus; & Gentilium errori vicinum esse iudicamus. B At impossibile est, vt literis nostris accusantium nos ora cohibeamus, imò credibilius est nostris illos apologiis irritari quoque, vt maiora ac peiora contra nos machinentur. Interea tamen vestras communire aures non est difficile. Itaque quod in vobis situm est, præstato. Syncerum nobis, & quod nullis sit calumniis corruptum conseruate pectus, & si quid criminis nobis obiicitur, illius à nobis rationem exigite: & vbi veritatem apud nos deprehenderitis, nolite locum dare mendacio. Si vero nos in reddenda ratione de- C ficere senseritis, tum demum accusatoribus nostris tanquam veracibus fidem habebitis. Vigilant illi in hoc, vt nobis noceant. Hoc à vobis non requirimus. Nundinariam vitam exercentes, quæstuariam sibi reddunt, quam nobis intentant calumniam. Vos vero obsecramus, vt domi maneatis, honesteque viuatis, opus Domini cum silentio perficientes. Congressus sanè illorum subdolos & ad subuersionem audientium instructos declinetis, vt & dilectionem erga nos sinceram custodiatis, patrumque fidem infractam ac D sanam seruetis: & apud Dominum tanquam veritatis amici probati deprehendamini.

Τοῖς δυτικοῖς ἐπισκόποις περὶ Εὐσταθίου Σεβαστηνοῦ, καὶ Ἀπολλιναρίου, καὶ Παυλίνου, καὶ τῆς ἑκάστου τούτων αἱρέσεως. οδ'.

Ad Occidentales Episcopos de Eustathio Sebasteno, Apollinario & Paulino, déque vnius istorum cuiusque hæresi. LXXIV.

Κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν ἐφ' ὃν ἠλπίζομεν, τοσαύτην ὑμῖν ἑκάστῳ παράσχοι χάριν εἰς τὸ ἐπιτυχεῖν τῆς προκειμένης ἐλπίδος, ὅσης αὐτοὶ χαρᾶς τὰς καρδίας ἡμῶν ἐνεπλήσατε, ἔκ τε τῶν γραμμάτων ἃ ἐπεστείλατε ἡμῖν διὰ τῶν ποθεινοτάτων συμπρεσβυτέρων ἡμῶν, καὶ ἐκ τῆς συμπαθείας τῶν καθ' ἡμᾶς λυπηρῶν, ἣν συνεπαθήσατε ἡμῖν, ὡς ἐνδεδυμένοι σπλάγχνα οἰκτιρμοῦ, καθὼς ἀπήγγειλαν ἡμῖν οἱ προειρημένοι. καὶ γὰρ εἰ καὶ τὰ τραύματα ἡμῶν ὅμοια διαμένει, ἀλλ' οὖν φέρει τινὰ ἡμῖν ῥαστώνην, τὸ ἑτοίμους ἔχειν τοὺς ἰατροὺς δυναμένους, εἰ καιροῦ λάβοιντο, ταχεῖαν ἐπάγειν τῶν

Tantam cuique vestrûm Dominus Deus noster, in quem speramus, largiatur gratiam; vt proposita spe potia- E mini, quanto ipsi gaudio pectora nostra replestis, cum per literas quas nobis per desideratissimos sympresbyteros nostros misistis: tum ex eo quod calamitatibus nostris tanquam viscera miserationis induti condoletis: quemadmodum nobis prædicti fratres indicarunt. Nam etiamsi vulnera nostra eodem modo perseuerant, nonnihil tamen inde releuamur: quod paratos habeamus medicos qui velocem ac maturam possunt, si detur opportunitas, doloribus nostris

adferre medelam. Quapropter iam denuo vos per dilectos hosce fratres compellamus & obsecramus, ne, si dederit vobis Dominus copiam ac securitatem accedendi, inuisere nos detrectetis. Maximum enim Domini mandatum est, infirmiorum visitatio. Si vero optimus Deus ac sapiens vitæ nostræ moderator hanc gratiam in aliud tempus reiecit, saltem scribite nobis, quæ vos cum ad consolationem afflictorum, tum ad erectionem confractorum scribere decet. Plurimum enim iam confracta est ecclesia, cuius nomine & nos multum in modum tristamur. Non est autem quod alicunde opem expectemus, nisi per vos Dominus, à quibus syncerè colitur, curationem miserit. Improba quidem & impudens Arianorum hæresis manifestè ab ecclesiæ corpore diuulsa proprio immoratur errori, parumque nos lædit: propterea quòd illius impietas omnibus nota est: qui vero ouinam pellem induti, mansuetudinem ac placiditatem externè quidem simulant, internè vero gregem Christi crudeliter lacerant: & hoc nomine, quod ex nostro gremio progrediuntur, simpliciores facile lædunt, ii sunt perniciosi illi & qui non ita facile caueri possunt, quos per vestram diligentiam omnibus Orientis ecclesiis publicari ac manifestari petimus, vt vel recta ingredientes syncere nobis coniuncti sint, vel si peruersi esse perrexerint, pestem suam sibiipsis solis contineant, ne posthac per incautam communionem morbum suum vicinioribus affricare possint. Necessarium vero est, vt mentionem istorum nominatim faciam, vt & ipsi cognoscatis eos qui nos conturbant & offendicula gignunt: illosque ecclesiis vestris manifestos, vt vitari possint, faciatis. Quæ nos enim loquimur multis suspecta sunt, quasi propter priuatas quasdam contentiones metum ac pusillanimitatem illis incutere velimus. Vos vero, quanto ab illis habitatione remotiores estis, tanto plus apud plebem habetis fidei, ad quod & hoc accedit, quod ad curandos oppressos adiumento vobis est gratia Dei. Quod si plures quoque vnanimes in idem consenseritis, manifestum est quod multitudo eadem decernentium indubitatam omnibus efficiet dogmatis susceptionem. Est itaque vnus ex illis qui plurimum excitant turbarum, Eustathius ex Sebastia minoris Armeniæ. Hic olim institutus ab Ario, cum is Alexandriæ florens,

ἀλγημάτων τὴν ἴασιν. διὸ καὶ πάλιν ὑμᾶς διὰ τῶν ἀγαπητῶν, καὶ προσαγορεύομεν, καὶ παρακαλοῦμεν, εἰ μὲν δίδωσιν ὑμῖν ὁ κύριος ἄδειαν τοῦ ὡς ἡμᾶς ἀφικέσθαι, μὴ ὀκνῆσαι ἡμῶν τὴν ἐπίσκεψιν. ἐντολῆς γάρ ἐστι τῆς μεγίστης, ἡ τῶν ἀσθενούντων ἐπίσκεψις. εἰ δὲ ὁ ἀγαθὸς Θεὸς, καὶ σοφὸς τῆς ζωῆς ἡμῶν οἰκονόμος τὴν χάριν ταύτην εἰς ἕτερον καιρὸν ταμιεύεται, ἀλλ' ἐπιστείλατε ἡμῖν ἅπερ ὑμῶν πρέπει γραφῆναι εἰς παράκλησιν μὲν τῶν θλιβομένων, διόρθωσιν δὲ τῶν συντετριμμένων. πολλὰ γὰρ ἤδη τὰ συντρίμματα τῆς ἐκκλησίας γέγονε. καὶ πολλὴ ἡμῖν ἐπ' αὐτοῖς ἡ θλίψις. καὶ προσδοκία βοηθείας ἑτέρωθεν οὐδαμόθεν, ἐὰν μὴ ὁ κύριος δι' ὑμῶν τῶν γνησίως δουλευόντων αὐτῷ ἐξαποστείλῃ τὴν ἴασιν. τὸ μὲν οὖν ἰταμὸν καὶ ἀναίσχυντον τῆς αἱρέσεως τῶν Ἀρειανῶν, φανερῶς ἀπορραγὲν τοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας, μένει ἐπὶ τῆς ἰδίας πλάνης, καὶ ὀλίγα ἡμᾶς λυμαίνεται διὰ τὸ πᾶσι πρόδηλον εἶναι αὐτῶν τὴν ἀσέβειαν. οἱ δὲ τὴν δορὰν τοῦ προβάτου περιβεβλημένοι, καὶ τὴν ἐπιφάνειαν ἥμερον προβαλλόμενοι καὶ πρᾳεῖαν, ἔνδοθεν δὲ σπαράσσοντες ἀφειδῶς τὰ Χριστοῦ ποίμνια, καὶ διὰ τὸ ἐξ ἡμῶν ὡρμῆσθαι εὐκόλως ἐμβάλλοντες βλάβην τοῖς ἁπλουστέροις· οὗτοί εἰσιν οἱ χαλεποὶ καὶ δυσφύλακτοι· οὓς ἀξιοῦμεν παρὰ τῆς ὑμετέρας ἀκριβείας, πρὸς πάσας κατὰ τὴν ἀνατολὴν ἐκκλησίας δημοσιευθῆναι· ἵνα ἢ ὀρθοποδήσαντες γνησίως ὦσι σὺν ἡμῖν, ἢ μένοντες ἐπὶ τῆς διαστροφῆς, ἐν ἑαυτοῖς μόνοις τὴν βλάβην ἔχωσι, μὴ δυνάμενοι ἐκ τῆς ἀφυλάκτου κοινωνίας τῆς ἰδίας νόσου μεταδιδόναι τοῖς πλησιάζουσιν. ἀνάγκη δὲ τούτων ὀνομαστὶ μνησθῆναι, ἵνα καὶ αὐτοὶ γνωρίσητε τοὺς τὰς ταραχὰς παρ' ἡμῖν καὶ τὰ σκάνδαλα ἐργαζομένους, καὶ ταῖς ἐκκλησίαις ὑμῶν φανεροὺς καταστήσητε. ὁ μὲν γὰρ παρ' ἡμῶν λόγος ὕποπτός ἐστι τοῖς πολλοῖς, ὡς τάχα διά τινας ἰδιωτικὰς φιλονεικίας, τὴν μικροψυχίαν πρὸς αὐτοὺς ἐλομένων. ὑμεῖς δὲ ὅσον μακρὰν αὐτῶν ἀπῳκισμένοι τυγχάνετε, τοσοῦτον πλέον παρὰ τοῖς λαοῖς τὸ ἀξιόπιστον ἔχετε, πρὸς τῷ, καὶ τὴν [παρὰ] τοῦ Θεοῦ χάριν συναίρεσθαι ὑμῖν, εἰς τὴν ὑπὲρ τῶν καταπονουμένων ἐπιμέλειαν. ἐὰν δὲ καὶ συμφώνως πλείονες ὁμοῦ τὰ αὐτὰ δογματίσητε, δῆλον ὅτι τὸ πλῆθος τῶν δογματισάντων ἀναντίρρητον πᾶσι τὴν παραδοχὴν κατασκευάσει τοῦ δόγματος. ἔστι τοίνυν εἷς τῶν πολλὴν παρασκευαζόντων λύπην, Εὐστάθιος ὁ ἐκ τῆς Σεβαστείας τῆς κατὰ τὴν μικρὰν Ἀρμενίαν. ὃς πάλαι μαθητευθεὶς τῷ Ἀρείῳ, ὅτε ἤκμαζεν ἐπὶ τῆς Ἀλεξανδρείας,

Ipsi vero in Ægyptum conuersi sunt, & in Assyriis immunda comedent. A

xciv.

Rursum eos in reprehensione ponit, vt qui insipientissimè, & impiissimè vitam agitare constituerint, & qui semitã vtilitatis ignorarint penitus. Ego quidẽ, inquit, in eã mẽtem iam delatis iratũ fore me comminatus sum, & vindicaturum peccata eorũ, & recordaturũ omnes iniquitates eorũ. Et incipiebat, quod futurũ exspectabatur, terrente iam Israelem bello, & ferme iam prouinciã inuadẽte. Deinde cũ supplicando, & resipiscendo B Deum mitigare deberent, aliterque ad eius beneplacitũ erudiri, & cõuersione ad meliora iram eiusdem flectere, tanquam ad vtilissimum quiddam, & vnde liberari possent, auersi sunt in Ægyptũ, hominẽ Ægyptium, nõ Deum, subsidio vocantes, [carnes equorũ, iuxta scripturam. Atqui non saluabit rex propter multam virtutem; & gigas non saluabit propter multitudinem fortitudinis suæ; fallax equus ad salutẽ. Bonũ confidere C in Domino, quam confidere in hominibus.] Nihil autẽ eis tam temerarium cõsilium profuisse, ipsa, inquit, experientia magistra cognoscent. Deportati enim ad Assyrios, atque Medos, [ibi immunda comedent,] hoc est, æuum traducẽt reiecta quæ restabat erga legem reuerẽtia, & quiduis citra omnẽ scrupulum comedentes. Sed obiiciet fortasse quispiã, quomodo hoc scrupulo esse Israelitis potuit, si quidem falsos Deos colendos susceperãt? Respõdemus huic quæstioni, in errorem se induisse cõcorditer; sed D in animis eorum adhuc aliquantã sollicitudinẽ legis superfuisse, & eos à Iudaicis consuetudinibus non ad vnguẽ discessisse, tametsi in idolorũ tẽplis preces conciperẽt. Quocirca & B. Propheta Elias vt duobus poplitibus claudicantes, & neque Baal omnino, neque Deo perfectè adhærere volentes aliquando reprehendit. Verũ redactus in captiuitatẽ Israel, legis reuerentiã funditus abiecit, mores & leges dominorũ suorũ necessitate adactus sequens. Et hoc opinor, est, E quod & ipse Christus dixit, [omni habẽti dabitur, & abundabit. Ab eo autẽ qui non habet, & quod videtur habere, auferetur ab eo.] Non sunt igitur nobis spernenda diuina charismata: sed quæ habuerimus à Deo, maximi æstimanda. Nam si cordi nobis fuerint, libẽter gratia, & donum in nobis habitabit. Sin autem ignaui, & remissi in eo custodiendo fuerimus, ipsum prorsus auolabit.

Ezech. 23. Psal. 32. Psal. 117. 3. Reg. 18. Luc. 19.

Αὐτοὶ δὲ εἰς Αἴγυπτον ἀπεστράφησαν, καὶ ἐν Ἀσσυρίοις ἀκάθαρτα φάγονται.

Αἰτιᾶται πάλιν, ὡς ἀσύνετά τε, καὶ ἀνοσίως κομιδῇ διαζῆν ἑλομένους, καὶ εἰσάπαν ἠγνοηκότας τὴν τοῦ συμφέροντος τρίβον. ἐγὼ μὲν γάρ, φησίν, εἰς τὴν γνώμης ἐνηνεγμένους λοιπόν, ἐπενεγκεῖν ἠπείλησα τὰς ὀργάς, καὶ ἐκδικήσειν τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν, καὶ ἀναμνησθήσεσθαι πάσας τὰς ἀνομίας αὐτῶν. καὶ ἦν ἐν ἀρχαῖς τὸ συμβήσεσθαι προσδοκώμενον, καταπτοοῦντος ἤδη τὸν Ἰσραὴλ τοῦ πολέμου, καὶ μονονουχὶ τῇ χώρᾳ προσβαδίζοντος. εἶτα, δέον αὐτοὺς λιταῖς τε, καὶ μεταγνώσεσιν ἐκμειλίσσεσθαι Θεόν, καὶ μεταπαιδεύεσθαι μὲν τὸ δοκοῦν αὐτῷ, τῇ δὲ εἰς τὸ ἄμεινον ἀναδρομῇ ἐπιδυσωπεῖν τὴν ὀργήν, ὡς ἐπί τι τῶν ἄγαν χρησίμων ἐξελέσθαι δυναμένων αὐτούς, ἀπεστράφησαν εἰς Αἴγυπτον, καλοῦντες εἰς ἐπικουρίαν ἄνθρωπον Αἰγύπτιον, καὶ οὐ Θεόν. ἵππων σάρκας, κατὰ τὸ γεγραμμένον. ἀλλ' οὐ σώζεται βασιλεὺς διὰ πολλὴν δύναμιν, καὶ γίγας οὐ σωθήσεται ἐν πλήθει ἰσχύος αὐτοῦ. ψευδὴς ἵππος εἰς σωτηρίαν. ἀγαθὸν πεποιθέναι ἐπὶ κύριον, ἢ πεποιθέναι ἐπ' ἄνθρωπον. ὅτι δὲ εἰς οὐδὲν αὐτοῖς τῶν ἀναγκαίων τὰ τῆς τοιᾶσδε, φησίν, εὐχηροβουλίας ἐκβέβηκεν, ἐξ αὐτῆς εἴσονται τῆς πείρας. ἀποκομισθέντες γὰρ εἰς Ἀσσυρίους, καὶ Μήδους, ἐκεῖ ἀκάθαρτα φάγονται, τουτέστι, διαβιώσονται τὴν εἰς τὸν νόμον αἰδῶ ἀποβαλόντες τὸ λείψανον, καὶ ἀφυλάκτως ἐσθίοντες τὸ παρατυχόν. ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ τις. πῶς τοῦτο λελύπηκεν ἂν τοὺς ἐξ Ἰσραήλ, εἰδωλολατρεῖν ἑλομένους; πρὸς ταῦτά φαμεν, ὅτι πεπλάνηνται μὲν ὁμολογουμένως; ἀλλ' ἦν τις αὐτοῖς κατὰ νοῦν ἔτι μικρὰ τοῦ νόμου φροντίς, καὶ τῶν Ἰουδαϊκῶν ἐθῶν οὐκ ἀπῳκίσθησαν παντελῶς, καίτοι προσκυνοῦντες ἐν τοῖς τῶν εἰδώλων ναοῖς. ταύτητοι καὶ ὁ μακάριος προφήτης Ἠλίου, ὡς δυσὶν ἰγνύαις ἐπιχωλεύοντας κατῃτιᾶτό ποτε, καὶ μήτε τῷ Βάαλ ὁλοτρόπως, μήτε μὴν Θεῷ τελείως προσκεῖσθαι βεβουλημένους. ἐκείνῳ γε γεγονὼς αἰχμάλωτος ὁ Ἰσραήλ, ἀποβέβληκε τελείως τὴν εἰς τὸν νόμον αἰδῶ, τοῖς τῶν κρατούντων ἔθεσί τε, καὶ νόμοις, ὡς ἐξ ἀνάγκης ἑπόμενος. καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶν ὃ καὶ αὐτὸς ἔφη Χριστός. ὅτι παντὶ τῷ ἔχοντι δοθήσεται, καὶ περισσευθήσεται. ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος, καὶ ὃ δοκεῖ ἔχειν, ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ. δεῖ δὴ οὖν ἄρα τῶν θείων ἡμᾶς χαρισμάτων μὴ καταφρονεῖν. ἀλλ' ὧν ἂν ἔχοιμεν παρὰ Θεοῦ, πλεῖστον ὅσον ποιεῖσθαι λόγον. πεφροντικόσι μὲν γὰρ ἐμφιλοχωρήσει τὸ χάρισμα. εἰ δὲ ῥᾴθυμοι, καὶ ἀναπεπτωκότες περὶ αὐτὸ γενοίμεθα, καὶ αὐτὸ δὴ πάντως ἀποπτήσεται.

Καὶ ἐπελάθετο Ἰσραὴλ τοῦ ποιήσαντος αὐτόν. καὶ ᾠκοδόμησαν τεμένη. καὶ Ἰούδας ἐπλήθυνε πόλεις τετειχισμένας. καὶ ἐξαποστελῶ πῦρ εἰς τὰς πόλεις αὐτοῦ, καὶ καταφάγεται τὰ θεμέλια αὐτῶν.

Ἀμφοτέραις ἐπιπλήττει ταῖς βασιλείαις, τῇ τε ἐν Σαμαρείᾳ, φημί, καὶ τῇ τοῦ Ἰούδα, τουτέστι, τῇ οὔσῃ κατὰ τὴν Ἱερουσαλήμ. τί γὰρ ἄμφω δεδράκασι, καταθρῆσαί τε ἅμα, καὶ εἰπεῖν ἀναγκαῖον. προσδοκωμένου γὰρ ἔσεσθαι τοῦ πολέμου, μονονουχὶ δὲ καὶ ἐπ' αὐταῖς ἤδη γεγονότος ταῖς θύραις τοῦ δείματος, δέον αὐτοὺς τούς τε ἐν Σαμαρείᾳ, καὶ τοὺς βασιλεύοντας ἐκ φυλῆς Ἰούδα, τὴν παρὰ Θεοῦ σώζοντος ἐπικουρίαν ζητεῖν, εἰ καὶ ἄτοποι, καὶ ἀνωφελεῖς ἐτράποντο γνώμας, καὶ ταῖς μεταγνώσεσι θεραπεύειν ὀφείλοντες, κατηρέθιζον ἐφ' ἑαυτοῖς καὶ ἔτι μειζόνως τὸν τῶν ὅλων κρατοῦντα Θεόν. Ὁ μὲν γὰρ Ἰσραήλ, τουτέστιν, αἱ δέκα φυλαί, καὶ οἱ τούτων ἀνημμένοι τὸ κράτος, ὡς λελυτρωμένοις τὴν ἅλωσιν, καὶ τὰς τῶν πολεμίων ἀνατρέπειν φάλαγγας, καὶ πλείονας ἔτι τὰς θεραπείας προσῆγον. ἐκμειλισσόμενοι δὲ ὥσπερ, καὶ καθιστάντες εὐμενεῖς, ᾠκοδόμουν τεμένη, καὶ βωμοὺς ἐνανεπήγνυντο, καὶ πλείοσιν ἔτι θυσίαις ἐτίμων. ὁ δέ γε Ἰούδας ὀχυρωτέρας ἐποίει τὰς ἑαυτοῦ πόλεις, λίθοις μᾶλλον ἐπιθαρσήσας, καὶ οὐ Θεῷ. καίτοι λέγοντι σαφῶς περὶ τῆς Ἱερουσαλήμ, ὅτι ἐγὼ ἔσομαι αὐτῇ, λέγει κύριος, τεῖχος πυρὸς κυκλόθεν, καὶ εἰς δόξαν ἔσομαι ἐν μέσῳ αὐτῆς. ἀλλ' οὐδὲν μὲν ὤνησε τὸ χρῆμα τὸν Ἰσραήλ. πῦρ δὲ ταῖς πόλεσιν ἐπαφήσειν ταῖς Ἰούδα, λοιπὸν ἐπαπειλεῖ Θεός. καταπιμπράντων αὐτὰς δηλονότι τῶν Βαβυλωνίων, οἳ τῆς εἰς αὐτοὺς ὀργῆς γεγόνασιν ὑπουργοί.

Et oblitus est Israel eius qui fecit illum. Et ædificauerunt fana. Et Iudas multiplicauit vrbes muratas. Et mittam ignem in ciuitates eius, & deuorabit fundamenta illarum.

Ambo regna obiurgat, Samariæ, inquam, & Iuda, nempe quod est Hierosolymis. Quid autem ambo fecerint, videndum & exponendum est. Cum bellum expectaretur, & terror propemodum ipsis foribus immineret, oporteretque tum Samaritas, tum de tribu Iuda regnantes à Deo Saluatore auxilium quærere, si quidem & inutiles, & improbas cogitationes suas mutarent, & eum pœnitentiis colere, amplius omnipotentem Dominum aduersus se irritabant. Israel enim, hoc est, decem tribus, & in eas tenentes imperium, Diis, vt à miseris captiuitatem depellerent, & hostium phalangas euerterent, maiora obsequia exhibebant, & quasi eos demulcentes, eorúmque sibi beneuolentiam comparantes, fana ædificabant, & aras in iis construebant, & pluribus eos sacrificiis honorabant. Iudas vrbes suas communiebat validius, potius lapidibus quàm Deo confisus, quamuis ille de Hierusalem perspicuis verbis dixisset, [ego ero ei, dicit Dominus, murus igneus in circuitu, & in gloriam ero in medio eius.] Verùm nihil ex eo profecit Israel. Ignem autem deinceps in vrbes Iuda se immissurum minatur Deus, Babyloniis nimirum iræ diuinæ administris eas incendentibus.

ΚΕΦΑΛ. θ.

Μὴ χαῖρε Ἰσραήλ, μηδὲ εὐφραίνου καθὼς οἱ λαοί, ὅτι ἐπόρνευσας ἀπὸ τοῦ Θεοῦ σου. ἠγάπησας δόματα ἐπὶ πάντα ἅλωνα σίτου. ἅλων, καὶ ληνὸς οὐκ ἔγνω αὐτούς, καὶ ὁ οἶνος ἐψεύσατο αὐτούς. οὐ κατῴκησαν ἐν τῇ γῇ τοῦ κυρίου. κατῴκησεν Ἐφραὶμ Αἴγυπτον, καὶ ἐν Ἀσσυρίοις ἀκάθαρτα φάγονται. οὐκ ἔσπεισαν τῷ κυρίῳ οἶνον, καὶ οὐχ ἥδυναν αὐτῷ. αἱ θυσίαι αὐτῶν ὡς ἄρτος πένθους αὐτοῖς. πάντες οἱ ἐσθίοντες αὐτὰ μιανθήσονται, διότι οἱ ἄρτοι αὐτῶν ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν οὐκ εἰσελεύσονται εἰς τὸν οἶκον κυρίου.

CAPVT NONVM.

Ne gaudeas Israel, neque læteris sicut populi, quia fornicatus es à Deo tuo. Dilexisti data super omnem aream frumenti. Area, & torcular non cognouit eos, & vinum decepit eos. Non habitauerunt in terra Domini. Habitauit Ephraim Ægyptum, & in Assyriis immunda comedent. Non libauerunt Domino vinum, & non placuerunt ei: sacrificia eorum, quasi panis luctus ipsis. Omnes manducantes ea contaminabuntur, quia panes animabus eorum non ingredientur in domum Domini.

xcvi.

GEntium gregibus, vtpote stultitia A plurimum laborantibus (aberrauerunt enimuerò, vno consensu) mos erat agriculturam auspicantibus, & terram aratro proscissuris, hostias mactare dæmonibus, ab iisque frugum vbertatem comprecari. Rursus tempore hortante segetem demetentes, atque etiam torcularibus vuas inferentes, deabus quatuor anni temporum præsidibus libabant, & sacrificabant, torcularésque cantilenas mo- B dulantes gratias, & gaudium lætitiámque continenter agitabant. Hoc idem facientes Israelitas accusat Deus, affirmans clarè, non docere ipsos more cæterarum gentium lætari. Quam ob causam? qui enim naturâ, & verè Deum non agnouerunt, errorémque cum lacte nutricis suxerunt, & fortassis morbi, siue ruditatis suæ excusationem non incredibilem habent. Israel autem tametsi lege institutus, & Dei cognitione imbutus ad defectionem est fornicatus. Quare merito grauio- C ris culpæ reus, & crimine impietatis neutiquam excusabili obstrictus intelligi potest. Nam sciens voluntatem

Luc. 12.

Domini sui, facere neglexit, vapulabit igitur multis: cum è diuerso, qui nesciuit, & tamen non fecit, vapulaturus sit paucis, iuxta vocem Saluatoris. Ne gaude itaque sicut populi, in-

Psal. 57.

„ quit. Illi enim [ab vtero errauerunt:] tu autem legis doctrina instructus, à Deo fornicatus es. Quonam autem modo fornicati sunt? Dilexit data, inquit, non quidem à Deo: sed à vitulis, D & à Baal, quanquam nihil darent petentibus. Quænam ego data, seu mu„ nera ab ipsis ambiebant? [super omnem „ aream frumenti.] Impiè siquidem, & insipienter visum est eis ab idolis inanibus frugum copiam ex agris petere, vt dixi. Quæsiuit igitur Israel data, seu beneficia ab Idolis: An vero petitiones ei euenerunt ex sententia? Nihil minus. „ [Area enim, & torcular non cognouit „ eos, & vinum decepit eos.] Ac neminem discendi studiosiorem latent pestilentiæ, sterilitates, & siccitates lon- E gæ, quæ Samariam occuparunt. Lapsus est ergo spe, non adeptus quæ petebat. Et insuper ab ipsa terra sancta recesserunt; & ingressi sunt Ægyptum: vt regionem munitam, vbi pluribus etiam Diis seruierunt. Mille enim in Ægypto idola visebantur, & colentium ipsa mirifica de eorum potentia opinio.

ΤΑΙΣ τῶν ἐθνῶν ἀγέλαις, ἐπεί τοι τὸ ἐπίστεον ὅσπερ νοσοῦσι τὴν ἀβουλίαν (πεπλάνηνται γὰρ ὁμολογουμένως) ἔθος ἦν ἀρχομένοις τοῦ γεωπόνου, καὶ ἀρόσειν μέλλουσι τὴν γῆν, θυσίας ἐπιτελεῖν τοῖς δαίμοσι, καὶ παρ' αὐτῶν αἰτεῖν τὰς τῶν ἀγρῶν εὐκαρπίας. ἀμῶντες δὲ πάλιν, καιροῦ καλοῦντος εἰς τοῦτο, καὶ μὴν καὶ ληνοῖς ἐντιθέντες τὸν βότρυν, ἔσπενδον, ἔθυον ταῖς ὥραις, ᾖδον τὰς ἐπιληνίους ᾠδάς, ἀναφέροντες τὰ χαριστήρια, χαί- B ροντές τε, καὶ εὐφραινόμενοι διετέλουν. τοῦτο δρῶντας τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ ἐπαιτιᾶται Θεός. μὴ γὰρ δὴ χρῆναι χαίρειν αὐτοὺς διϊσχυρίζεται σαφῶς, καθὰ καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἐθνῶν. διὰ ποίαν αἰτίαν; οἱ μὲν γὰρ ἠγνοηκότες παντελῶς τὸν φύσει τε, καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεόν, ἐμπνιγέντες δὲ μᾶλλον ἐν πλάνῃ, τάχα που τῆς ἀρρωστίας, ἤγουν ἀμαθίας οὐκ ἀπίθανον ἔχουσι λόγον. ὁ δέ γε Ἰσραήλ, καίτοι νόμῳ παιδαγωγούμενος, καὶ τὸν τῶν ὅλων δεσπότην ἐπεγνωκώς, πεπόρνευκεν εἰς ἀποστασίαν. οὐκοῦν νοοῖτ' ἂν εἰκότως καὶ ἐν αἰτίᾳ γεγονὼς τῇ φορτικωτέρᾳ, καὶ δυσ- C διάφυκτον ἔχων τῆς δυσσεβείας τὸ ἔγκλημα. εἰδὼς γὰρ τὸ θέλημα τοῦ κυρίου αὐτοῦ, κατημέλησεν, οὐ πεποίηκε. δαρήσεται δὴ οὖν πολλάς· τοῦ μὴ εἰδότος, εἶτα μὴ δεδρακότος, ὀλίγας δαρησομένου, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνήν. μὴ χαῖρε δὴ οὖν καθάπερ οἱ λαοί, φησίν. οἱ μὲν γάρ, ἐκ μήτρας πεπλάνηνται· σὺ δὲ νόμῳ παιδαγωγηθείς, ἐκπεπόρνευκας ἀπὸ Θεοῦ. καὶ τίς αὐτῶν γέγονε τῆς πορνείας ὁ τρόπος; ἠγάπησε δόματα, φησίν· οὐ παρὰ Θεοῦ μᾶλλον, ἀλλὰ τὰ ἐκ τῶν δαμάλεων, καὶ Βαὰλ· D καίτοι διδόντων τοῖς αἰτοῦσιν οὐδέν. ἐπὶ τίσι δὲ παρ' αὐτῶν ἐζήτει δόματα; ἐπὶ πάντα ἅλωνα σίτου. ἐδόκει γὰρ ἀνοσίως αὐτοῖς, καὶ ἀβούλως τὰς ἐξ ἀγρῶν αἰτεῖν εὐκαρπίας, ὡς ἔφην, ἐκ τῶν διακενῶν σεβασμάτων. ἆρ' οὖν ἐζήτει μὲν ὁ Ἰσραὴλ παρὰ τῶν εἰδώλων τὰ δόματα. ἐκβέβηκε δὲ αὐτῷ κατ' εὐχὴν τὰ αἰτήματα; οὐμενοῦν. ἅλων γάρ, καὶ ληνὸς οὐκ ἔγνω αὐτούς, καὶ ὁ οἶνος ἐψεύσατο αὐτούς. ἔστι δὲ οὐδὲν τῶν φιλομαθεστέρων ἀμφίλογον, ὅτι λοι- E μοὶ γεγόνασιν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, ἀφορίαι τε, καὶ ἀβροχίαι μακραί. ἡμάρτηκε δὴ οὖν τῆς ἐλπίδος, οὐ λαβὼν τὰ αἰτήματα· καὶ προσέτι τούτοις, καὶ αὐτῆς ἀπῴχοντο τῆς ἁγίας γῆς, καὶ εἰσῆλθον εἰς Αἴγυπτον, ὡς εἰς χώραν τετειχισμένην, καὶ τοῖς ἔτι πλείοσι θεοῖς ἐλάτρευον. μυρία γὰρ ἦν ἐν Αἰγύπτῳ τὰ σεβάσματα, καὶ τῶν θεραπευόντων αὐτὰ θαυμαστή τις ὑπόληψις ἐπὶ δυναστείαις,

ὡς ταῖς μαγικαῖς ἐμπειρίαις πάντα κατορθοῦν εὐκόλως δεδυνημένων. ἀπειρήκασι δὴ οὖν καὶ τὸ κατοικεῖν ἐν τῇ ἀπολέκτῳ παρὰ Θεῷ γῇ, καὶ τὴν τῶν εἰδώλων ἠλλάξαντο χώραν. ἀλλ' εἰ καὶ τοῦτο δεδράκασι, βαδιοῦνται πρὸς Ἀσσυρίους. οὐκ ἔσπενδον τῷ κυρίῳ. συνενεγκόντες γὰρ ἐν ληνοῖς τὸν ἐξ ἀμπέλου καρπόν, ἔσπενδον τοῖς δαίμοσι τὰς ἀπαρχάς, καὶ οὐχὶ τῷ δόντι Θεῷ. ἀνέφερον δὲ καὶ ἄρτους, ὡς ἐν ἀπαρχῇ θερισμοῦ. πλὴν εἰς μολυσμόν, καὶ βεβήλωσιν τὸ χρῆμα αὐτοῖς γενήσεται, φησί, καὶ ὡς ἄρτους πένθους καταλογισθήσεται τὰ προσκομιζόμενα, τουτέστι, βδελυρά τε, καὶ βέβηλα, καὶ ἀπηχθημένα. διὰ ποίαν αἰτίαν; ὁ νόμος μὲν γὰρ ἀκάθαρτον ἐποίει τὸν ἐγγίζοντα νεκρῷ. ἐγγίζοντα δέ, ἢ καθ' αἵματος οἰκειότητα, ἤγουν καὶ κατ' αὐτὴν τὴν τοῦ σώματος ἀφήν. ἦν οὖν ἀνάγκη τοὺς κατὰ γένος ἐγγύς, ἢ φίλους τῶν τετελευτηκότων ἐπὶ τῷ πένθει μιαίνεσθαι, περιέποντας τὸν νεκρόν, καὶ δρᾶν ἐθέλοντας ἐπ' αὐτῷ τὰ νενομισμένα· πάντα δὲ ἦν ἀκάθαρτα ὧν ἂν αὐτοὺς συνέβη θιγεῖν. ἄρτος οὖν πένθους ὁ τοῖς πενθοῦσι νεκρὸν παρακείμενος εἰς τροφήν· ὃ καὶ ἀπογεύσασθαι, πάνδεινον ἐδόκει τοῖς παραιτεῖσθαι μεμελετηκόσι τὸν ἐπὶ νεκρῷ μολυσμόν. μιαροὶ τοιγαροῦν καὶ ἀπόβλητοι καὶ αὐτοί, φησίν, οἱ ἄρτοι, οἵπερ ἂν προσκομισθεῖεν ὡς ἐν ἀπαρχῇ θερῶν, καὶ οἱ ἐσθίοντες αὐτούς, μιανθήσονται. ἔσονται δὲ χρήσιμοι μᾶλλον ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν, τουτέστιν, εἰς βρῶσιν αὐτοῖς. οὐκ εἰσελεύσονται γὰρ εἰς οἶκον κυρίου. εἰδέναι δὲ χρή, ὅτι καὶ ὁ νόμος, ἀπαρχὴν θερισμοῦ, δράγματά τε, καὶ ἄρτον προσάγειν ἐκέλευεν εἰς θυσίαν. μετεκόμισε δὲ ὁ Ἰσραὴλ τὰ εἰς δόξαν Θεοῦ τοῖς γλυπτοῖς. καίτοι Θεοῦ λέγοντος ἐναργῶς, τὴν δόξαν μου ἑτέρῳ οὐ δώσω οὐδὲ τὰς ἀρετάς μου τοῖς γλυπτοῖς.

Οὐκοῦν ἀναγκαῖον αἰτεῖν παρὰ Θεοῦ τὰ ζωαρκῆ, καὶ αὐτὸν ὁμολογεῖν δοτῆρα καὶ χορηγὸν ἁπάσης ἡμῖν εὐκαρπίας σωματικῆς, καὶ πνευματικῆς. οὐ γάρ ἐστιν ἕτερος παρ' αὐτὸν ὑετίζων, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἀλλὰ τοῖς αὐτοῦ νεύμασι, καὶ τὰ ἐξ ὡρῶν ἀνέχει κατ' ἀγρούς, καὶ τῆς ἄνωθεν εὐλογίας ἀναπιμπλάμεθα, τὸν νοητὸν ἄρτον τρεφόμενοι, καὶ οἶνον ἔχοντες τὸν ἐξ οὐρανοῦ, τὸν εὐφραίνοντα καρδίαν ἀνθρώπου. ταῦτα φρονεῖν ᾑρημένοι, κατοικήσομεν τὴν ἁγίαν γῆν. ἐσόμεθα γὰρ μετὰ Θεοῦ, καὶ ἐν Ἀσσυρίοις ἀκάθαρτα οὐ φαγόμεθα. καταβόσκουσι γὰρ ἐν ἀκαθαρσίαις τοὺς προσιόντας αὐτοῖς οἱ κοσμοκράτορες τοῦ αἰῶνος τούτου, τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις.

Magicis quippe artibus omnia leui negotio commodè efficiebant. Veriti sunt igitur etiam habitare in terra à Deo electa, quam idolorum regione commutarunt. Sed quamuis hoc fecerint, migrabūt ad Assyrios. [Non libabant Domino.] Congesto enim in torcular fructu vineæ, primitias libabant dæmoni, non Deo, vnde acceperant. Dedicabant etiam panes, vt primitias messis. Atenim in contaminationem, & profanationem ea res ipsis cedet, inquit, & vt panes luctus reputabuntur, quæ offeruntur, hoc est, abominanda, & profana, & odiosa. Cur ita? Lex enim immundum decernebat, qui appropinquaret mortuo. Appropinquaret autem, aut per sanguinis communitatem, aut per ipsum contactum. Oportebat igitur genere propinquos, aut amicos mortuorum propter luctum contaminari, curantes mortuum, & iusta ei facere cupientes. Et erant immunda omnia, quæ illi forte attigissent. Panis itaque luctus est, qui mortuum lugentibus apponitur in alimentum, quem vel gustare durissimum videbatur, pollutionem super mortuo effugere nitentibus. Polluti igitur & abiiciendi etiam ipsi panes, inquit, qui loco primitiarum messis oblati fuerint, [& qui comedunt eos, polluentur.] Vtiles autem potius erunt animabus ipsorum, id est, ad esum ipsorum. [Non ingredientur enim in domum Domini.] Sciendum porrò, legem quoque primitias messis, manipulósque, & panem in sacrificium offerri præcepisse. Iam verò Israel, quæ sibi gloria Dei vendicabat, simulacris offerebat, Deo licet manifestè dicente, [gloriam meam alteri non dabo, neque virtutes meas simulacris.]

Quocirca ad vitam sustentandam requisita à Deo petenda sunt, confitendúmque, ipsum esse datorem, & largitorem omnis vbertatis nostræ, siue illa ad corpus, siue ad spiritum pertineat. Nec enim alius est præter illū qui pluat, vt scriptum est: sed nutu eius fruges temporibus suis ruri existunt, & superna benedictione replemur, pane sub intelligentiam cadente nutriti, & vinum habētes cæleste, [quod lætificat cor hominis.] Ita affecti, terram sanctam habitabimus. Erimus enim cum Deo, & inter Assyrios immundis non vescemur. Pascunt enim in immunditiis ad se accedentes [principes mundi huius, spiritualia nequitiæ in cælestibus.]

Num. 19.
Exod. 23.
Leuit. 7.
Esai 42.
Hier. 14.
Eccles. 40.
Ephes. 6.

τί γὰρ ἂν καὶ μεῖζον πάθοι κακόν τις, τὸ τιμιώτατον τῶν ὄντων ζημιωθεὶς τὴν ἀλήθειαν; τί οὖν φημι ἀδελφοί; οὐχ ὅτι ἀναμάρτητός εἰμι ἐγώ· οὐδ᾽ ὅτι ὁ βίος ὁ ἐμὸς οὐχὶ πλήρης ἐστὶ μυρίων ἐλαττωμάτων. οἶδα γὰρ ἐμαυτὸν καὶ οὐ διαλείπω στάζων τὸ δάκρυον ὑπὲρ τῶν ἁμαρτημάτων, εἴ πως δυνηθείην ἐξιλάσασθαί μου τὸν Θεὸν, καὶ διαφύγοιμι τὴν ἀπειληθεῖσαν κόλασιν. ἀλλ᾽, ὅτι ὁ τὰ ἡμέτερα κρίνων, εἰ μὲν καθαρὸν ἔχειν διαβεβαιοῦται τὸν ὀφθαλμὸν, καρφολογείτω ἡμῶν τὸ ὄμμα· ὁμολογοῦμεν γὰρ δεῖσθαι πολλῆς τῆς ἐκ τῶν ὑγιαινόντων ἐπιμελείας. εἰ δὲ τοῦτο μὲν οὐκ ἂν εἴποι, καὶ τοσούτῳ γε πλέον οὐκ ἐρεῖ, ὅσῳπερ ἂν μᾶλλον ᾖ καθαρὸς αὐτὸς (διότι ἴδιον τῶν τελείων τὸ μὴ ἑαυτοὺς ὑπεραίρειν, ἐπεὶ πάντως ὑπόδικοι τῇ ἀλαζονείᾳ τοῦ Φαρισαίου γενήσονται), ὃς ἑαυτὸν δικαιῶν, κατέκρινε τὸν τελώνην) μήτ᾽ ἐμοῦ ζητείτω τὸν ἰατρὸν, καὶ μὴ πρὸ καιροῦ κρινέτω, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ κύριος, ὃς ἀποκαλύψει τὰ κρυπτὰ τοῦ σκότους, καὶ φανερώσει τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν. μεμνήσθω δὲ καὶ τοῦ εἰπόντος· μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε. καὶ τοῦ, μὴ καταδικάζετε, ἵνα μὴ καταδικασθῆτε. ὅλως δὲ, ἀδελφοί, εἰ μὲν ἰάσιμα ἡμῶν ἐστι τὰ πλημμελήματα, τί οὐχὶ πείθεσθε τῷ διδασκάλῳ τῶν ἐκκλησιῶν λέγοντι· ἔλεγξον, ἐπιτίμησον, παρακάλεσον; εἰ δὲ ἀνίατος ἡμῶν ἡ ἀνομία, τί οὐχὶ εἰς πρόσωπον ἡμῖν ἀντικαθίστασθε, καὶ δημοσιεύσαντες ἡμῶν τὰ ἀνομήματα, ἐλευθεροῖτε τῆς παρ᾽ ἡμῶν βλάβης τὰς ἐκκλησίας; μὴ τοίνυν ἀνάσχησθε τῆς ὑπ᾽ ὀδόντα λαλουμένης καθ᾽ ἡμῶν λοιδορίας. τοῦτο γὰρ κἂν παιδίσκη μία τῶν ἐκ μύλωνος ποιήσειε· κἂν τῶν ἀγοραίων τις μεθ᾽ ὑπερβολῆς ἐπιδείξαιτο, οἷς τε γλῶσσα πρὸς πᾶσαν ἠκόνηται λοιδορίαν. ἀλλ᾽ εἰσὶν ἐπίσκοποι· κληθήτωσαν εἰς ἀκρόασιν. ἔστι κλῆρος καθ᾽ ἑκάστην τοῦ Θεοῦ παροικίαν. συναχθήτωσαν οἱ δοκιμώτατοι. λεγέτω μετὰ παρρησίας ὁ βουλόμενος, ἵνα ἔλεγχος ᾖ τὸ γινόμενον, καὶ μὴ λοιδορία. ὑπ᾽ ὄψιν ἀγέτω τὰ λανθάνοντά μου τῆς πονηρίας. μισείτω δὲ, μηδὲ τότε· ἀλλὰ νουθετείτω ὡς ἀδελφόν. ἐλεεῖσθαί που δίκαιοι ἐσμὲν παρὰ τῶν μακαρίων ἀνδρῶν καὶ ἀναμαρτήτων, εἰ ἁμαρτωλοὶ ἡμεῖς, μᾶλλον ἢ χαλεπαίνεσθαι. εἰ δὲ περὶ πίστιν τὸ σφάλμα, δειχθήτω ἡμῖν ἡ συγγραφή. πάλιν ἴσον καὶ κοινὸν κριτήριον καθισάτω. ἀναγνωσθήτω τὸ ἔγκλημα, δοκιμασθήτω, εἰ μὴ ἀγνοίᾳ τῶν ἐγκαλούντων, ἔγκλημα εἶναι δοκεῖ μᾶλλον, ἢ τῇ ἑαυτοῦ φύσει κατεγνωσμένον ἐστὶ τὸ γράμμα. πολλὰ γὰρ τῶν καλῶν οὐ δοκεῖ εἶναι τοιαῦτα, τοῖς τὸ κριτήριον τῆς διανοίας οὐκ ἀκριβὲς κεκτημένοις.

A Quod enim maius malum cuiquam accidere poterit, quàm vt rem omnium pretiosissimam, veritatem videlicet amittat? Quid igitur dico fratres? Non quod ego ignorem me obnoxium peccatis, neque quod vita mea non referta sit innumeris delictis. Noui enim meipsum, nec cesso lacrymas profundere propter peccata mea, si quo pacto mihi Deum placare, ac futuri supplicii comminationem effugere queam: Sed hoc dico: Si is qui nostra iudicat, mundum se B cõfirmet habere oculum, auferat ex nostro oculo festucam, fatemur enim nos multa eorum, qui probè valent, opus habere curandi diligentia. Si vero hoc non facilè dicet, & tanto minus dicet, quanto magis fuerit mundus, (propterea quod perfectorum hoc est proprium, vt seipsos non extollant; alioqui arrogantiæ Pharisæi obnoxii essent, qui seipsum iustificans condemnauit publicanum) neque mihi quærat medicum, nec iudicet ante tempus, donec veniat Dominus, qui reuelabit occulta tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. Memor sit eius, qui dixit, Nolite iudicare, C ne iudicemini, neque condemnare, ne condemnemini. In summa fratres, si curabilia sunt nostra delicta, quare non obeditis doctori ecclesiarum, dicenti, Argue, increpa, obsecra? Si vero scelus nostrum ita habet, vt sit immedicabile, quamobrem non in faciem nobis resistit aduersarius, vt patefactis sceleribus nostris, ecclesias ab ea pernicie liberet, qua per nos illæ perduntur? Itaque ne feratis conuicium illud, quod sub dentibus aduersarii clanculum aduersum nos immurmuratur: ferendum enim non est, etiam si id ancilla faciat ex pistrino, aut vnus D aliquis supra modum nebulo ex istis circumforaneis, cui hominum generi hoc vitii est, vt linguas in omnis generis conuitia acutas habeant. Iam sunt episcopi, vocentur illi vt causam cognoscant. Est clerus in vnaquaque Dei parœcia. Congregentur selectiores ac probatiores. Dicat cum fiducia ac liberè qui volet, vt examen fit quod agitur, non conuitium. In conspectum ac publicum producat, si qua sunt malitiæ meæ occulta facinora. Odio vero me ne tum E quidem prosequatur, sed admoneat vt fratrem. Si peccatores sumus, commiserandi potius sumus apud viros beatos & innoxios, quàm acerbè & odiosè tractandi. Si vero erroris circa fidem culpamur, ostendantur nobis scripta nostra. Deinde iudicium detur æquum & neutri parti separatim addictum. Legatur obiectum delictum. Probetur natura sui, condemnatum esse scriptum quod obiicitur magis quam quod ex ignorãtia accusatoris culpandum esse videatur. Sunt namque multa bona, quæ non exacto mẽtis iudicio præditis talia non apparent.

1. Cor. 4. 5.

Matt. 7.

2. Tim. 4

Neque enim quæ eiusdem sunt ponderis paria esse videntur: nisi æquilibres sint inter se lances. Iam mel malè morbo quopiam affectis apparet gustu amarum per corruptelam organi. Quin & oculus vitiatus multa non videt eorum quæ sunt, & multa supponit quæ non sunt. Idem & in iudicanda sermonum virtute sæpenumero fieri video: quando eorum qui conscripserunt mentem habitumve non assequitur iudex. Oportet enim vt eadem propè sint animi industria præditi, & qui aliorum scripta iudicaturus est, & qui illa conscripsit. An vero de agriculturæ operibus iudicare non poterit, qui non ipse est agricola: & qui musices scientiam non tenet, nec consonantiam nec dissonantiam in musicis rythmis cognoscat: librorum iudex mox erit quicumque volet, qui neque præceptorem suum, neque tempus in quo didicerit, assignare valet: nec prorsus quicquam eorum quæ ad libros iudicandos attinent, siue multum siue parum intelligit? Ego vero noui, quod quæ in oraculis spiritus dicuntur, haud cuiuis liceat proprio subiicere examini, sed ei qui spiritum habet discretionis, quemadmodum nos Apostolus in diuisionibus charismatum docuit dicens. Huic namque per spiritum datur sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ secundum eundem spiritum, alii fides in eodem spiritu, alii operationes virtutum, alii Prophetia, alii discretiones spirituum. Itaque si nostra spiritalia sunt, ostendat se donum habere discernendorum spiritalium, qui nostra iudicare præsumit: si vero, quemadmodum ipse conuiciatur, ex sapientia sunt mundi huius, declaret se mundanæ sapientiæ experientiam habere, & tum demum ipsi iudicandi calculos permittemus. Nemo autem putet ista nos ad hoc excogitare, vt causæ examen fugiamus. Vobis enim, fratres desideratissimi, permitto, vt inter vos ipsos eorum de quibus incusamur examen faciatis. An vsque adeò tardo estis ingenio, vt ad veri cognitionem omnino aduocatis indigeatis? Quod si nostra vobis indubitata videntur, curate vt omnem contentionem abiiciant contentiosi illi nugatores. Si vero ambiguum quid illis inesse videtur, rogate nos, per intermediatores, qui nostra vobis fideliter referre & exponere queant. Vel si videbitur, scripto comprehensas probationes exigite. Omnino verò quotius modo curate, vt ista quæ nobis obiiciuntur inexcussa non relinquantur: fidei vero nostræ quæ poterit esse euidentior probatio, quàm quòd à nutrice beata fœmina,

1.Cor.12. 10.

ἐπεὶ καὶ τὰ ἰσοβαρῆ τῷ ὄγκῳ οὐκ ἴσα εἶναι δοκεῖ, ὅταν μὴ ἰσορρόπως ἔχωσι πρὸς ἀλλήλας αἱ πλάστιγγες. καὶ τὸ μέλι ἤδη πικρὸν τοῖς κατεφθαρμένην τὴν γευστικὴν αἴσθησιν ὑπὸ τοῦ πάθους διεφθαρμένοις. ἀλλὰ καὶ ὀφθαλμὸς οὐχ ὑγιῶς ἔχων, πολλὰ μὲν τῶν ὄντων οὐκ εἶδε· πολλὰ δὲ τῶν οὐκ ὄντων ὑπέδειξε· καὶ τοίνυν καὶ ἐπὶ τῆς τῶν λόγων δυνάμεως, τὸ ἴσον ὁρῶ πολλάκις γινόμενον. ὅταν τῆς τῶν συγγραψαμένων ἕξεως ὁ κριτὴς ἀπολιμπάνηται. δεῖ γὰρ σχεδὸν ἐκ τῆς αὐτῆς παρασκευῆς ὡρμῆσθαι, τόν τε κρίνοντα τοὺς λόγους, καὶ τὸν συγγράφοντα. οὔτε τὰ μὲν γεωργίας ἔργα οὐ δυνατὸς ἐπικρίνειν ὅ γε μὴ γεωργικός, καὶ τὸ ἐκμελές τε καὶ ἐμμελὲς τῶν κατὰ μουσικὴν ῥυθμῶν οὐ διαγνώσεται, ὁ μὴ τὴν ἐπιστήμην ἔχων τῆς μουσικῆς. λόγων δὲ κριτὴς εὐθὺς ὁ βουλόμενος ἔσται. ὁ μήτε διδάσκαλον ἔχων ἑαυτοῦ δεικνύναι, οὔτε χρόνον ἐν ᾧ μεμάθηκεν, οὔτε ὅλως ἐπαΐων τι μικρὸν ἢ μεῖζον τῶν περὶ λόγους. ἐγὼ δὲ ὁρῶ ὅτι καὶ ἐν τοῖς λογίοις τοῦ πνεύματος ἁγίου, οὐ παντὶ ἀξιοῦν ἐπιβάλλειν τῇ ἐξετάσει τῶν εἰρημένων, ἀλλὰ τῷ ἔχοντι τὸ πνεῦμα τῆς διακρίσεως, καθὼς ἐδίδαξεν ἡμᾶς ὁ ἀπόστολος, ἐν τῇ διαιρέσει τῶν χαρισμάτων εἰπών· ᾧ μὲν γὰρ διὰ τοῦ πνεύματος δίδοται λόγος σοφίας· ἄλλῳ δὲ λόγος γνώσεως, κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, ἑτέρῳ δὲ πίστις ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι, ἄλλῳ δὲ χαρίσματα ἰαμάτων, ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι· ἄλλῳ δὲ ἐνεργήματα δυνάμεων· ἄλλῳ δὲ προφητεία· ἄλλῳ διακρίσεις πνευμάτων. ὥστε εἰ μὲν πνευματικὰ τὰ ἡμέτερα, δεικνύτω ἑαυτὸν ἔχοντα τὸ χάρισμα τῆς διακρίσεως τῶν πνευματικῶν ὁ τὰ ἡμέτερα κρίνειν βουλόμενος· εἰ δέ, ὡς αὐτὸς λοιδορεῖ, ἀπὸ τῆς σοφίας ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου, δειξάτω ἑαυτὸν ἔμπειρον τῆς σοφίας τοῦ κόσμου τούτου, καὶ τότε αὐτῷ τὰς ψήφους τῆς κρίσεως ἐπιτρέψομεν. καὶ μηδεὶς οἰέσθω ταῦτα πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ ἐλέγχου ἐπινοεῖσθαι παρ' ἡμῶν. ὑμῖν γὰρ ἐπιτρέπω, ποθεινότατοι ἀδελφοί, ἐφ' ἑαυτῶν ποιήσασθαι τῶν ἐγκαλουμένων ἡμῖν τὴν ἐξέτασιν. οὕτως ἐστὲ βραδεῖς τὴν διάνοιαν, ὥστε πάντως δεῖσθαι τῶν συνηγόρων πρὸς τὴν τοῦ ἀληθοῦς εὕρεσιν; ἀλλ' ἐὰν μὲν ἀναμφίρρητα ὑμῖν φανῇ ἐφ' ἑαυτῶν, πείσατε τοὺς ἐρεσχελοῦντας ἀφεῖναι πάσης φιλονεικίας. ἐὰν δέ τι δοκῇ καὶ ἀμφίβολον ἔχειν, ἐρωτήσατε ἡμᾶς διά τινων μέσων, δυναμένων πιστῶς διακονήσασθαι τὰ ἡμέτερα· ἢ καὶ ἐγγράφους, εἰ δοκεῖ, ἀπαιτήσατε ἡμᾶς τὰς ἀποδείξεις. πάντως δὲ παντὶ τρόπῳ σπουδάσατε, μὴ ἀνεξέταστα ταῦτα καταλιπεῖν. πίστεως δὲ τῆς ἡμετέρας τίς ἂν γένοιτο ἐναργεστέρα ἀπόδειξις, ἢ ὅτι τραφέντες ἡμεῖς ὑπὸ τίτθῃ μακαρίᾳ γυναικί,

& infirma eorum conſcientia percutienda conſumunt, quamuis Chriſtus pro nobis mortuus ſit.

Venerunt dies vltionis, venerunt dies tribulationis tuæ, & affligetur Iſrael ſicut Propheta inſaniens, homo qui habet ſpiritum.

XCXIX. Solebant Iſraelitæ ſanctorum Prophetarum ſermones repudiare, quæque à Deo mandabantur, pro nihilo putare, quanquam toties illis mala euentura prædixiſſet. Itaque alicubi Prophetam Ezechielem ſic compellat. Ezech. 12. [Fili hominis, ecce domus „ Iſrael exaſperans; dicentes dicunt. Vi„ ſio quam iſte videt, in dies multos, „ & in tempora longa iſte prophetat. „ Propterea dic ad eos. Hæc dicit ado„ nai Dominus, Non prolongabuntur „ vltrà omnia verba mea, quæcun„ que locutus fuero. Quia loquar ver„ bum, & faciam, dicit adonai Domi„ nus.] Tale quiddam & hic loquitur. „ [Venerunt dies vltionis.] Ac ſi dicat, prope eſt vltio, & iam in ipſis foribus diſcrimen: vicina clades, & bellum ante oculos eſt. Retributionis dies adeſt. Dum tu autem affligeris Iſrael, omnino, & æquali pœna tecum affligetur omnis Pſeudopropheta apud te, homo de ſtatu mentis dimotus, hoc eſt, fanaticus, & inſanus, & qui mentem perdidit, quem tu putaſti ſpiritualem. Simul ſiquidem cum aliis perierunt ſacerdotes excelſorum, & cultores Idolorum, & quotquot mendaces, & falſi vates erant in Iſrael. Quia enim vaticinaturi furere ſe ſimulabant, & quaſi Phœbæo numine afflatos fingebant, ideo & hominem inſanum, ſeu mente captum iſtiuſmodi nominauit.

Præ multitudine iniquitatum tuarum multiplicata eſt inſania tua.

C. Multitudinem iniquitatis nominat quaſi multimodam, & multiformem ſuperſtitionem Iſraelis. Vno verbo, corrupti erant omnes, & idololatræ. Veruntamen ſecundùm modos deceptionis diuiſi, alii aliis ſacra faciebant, & ſe conuenientibus falſa prædicabant. Nam quidam vitulos: quidam Chamos idolum Moab: alii Aſtarten colebant. Non deerant item qui Baal, & militiam cæli in deorum numero venerarentur. Idcirco Deus incuſans eos, per Hieremiam ait,

A καὶ τύπτει αὐτῶν ἀσθενοῦσαν τὴν συνείδησιν, καίτοι Χριστοῦ παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν.

Ἥκασιν αἱ ἡμέραι τῆς ἐκδικήσεως, ἥκασιν αἱ ἡμέραι τῆς ἀνταποδόσεώς σου, καὶ κακωθήσεται Ἰσραὴλ ὥσπερ ὁ προφήτης ὁ παρεξεστηκώς, ἄνθρωπος ὁ πνευματοφόρος.

Ἔθος ἦν τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ τοὺς τῶν ἁγίων προφητῶν ἀποσείεσθαι λόγους, καὶ οὐδὲν ἡγεῖσθαι τὰ παρὰ Θεοῦ. καίτοι πολλάκις ὅτι παθεῖν αὐτοῖς B συμβήσεται τὰ δεινὰ προηγορευκότος· καὶ γοῦν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς προσαποπεφώνηκέ που τῷ προφήτῃ Ἰεζεκιήλ, λέγων· υἱὲ ἀνθρώπου, ἰδοὺ ὁ οἶκος Ἰσραὴλ ὁ παραπικραίνων, λέγοντες λέγουσιν. ἡ ὅρασις ἣν οὗτος ὁρᾷ, εἰς ἡμέρας πολλάς, καὶ εἰς καιροὺς μακροὺς οὗτος προφητεύει. Διὰ τοῦτο εἰπὸν πρὸς αὐτούς. τάδε λέγει Ἀδωναῒ κύριος. οὐ μὴ μηκύνωσιν οὐκέτι πάντες οἱ λόγοι μου, οὓς ἂν λαλήσω. ὅτι λαλήσω λόγον, καὶ ποιήσω, λέγει ἀδωναῒ κύριος. τοιοῦτό τί φησι κἀνθάδε. ἥκασι γάρ, C φησίν, αἱ ἡμέραι τῆς ἐκδικήσεως. ὅμοιον ὡς λέγει, ἐγγὺς ἡ δίκη, καὶ ἐπ' αὐταῖς ἤδη θύραις ὁ ἀγών, γείτων ἡ συμφορά, καὶ ἐν ὀφθαλμοῖς ὁ πόλεμος. ἐνέστηκεν ἡ τῆς ἀνταποδόσεως ἡμέρα. κακουμένῳ δέ σοι, φησίν, ὦ Ἰσραήλ, συγκακωθήσεται πάντως, καὶ ἐν ἴσῳ τρόπῳ μεθέξει τῆς δίκης, ὁ πᾶς ἐν σοὶ ψευδοπροφήτης, ὁ παρεξεστηκὼς ἄνθρωπος, τουτέστιν, ὁ ἔνθους, καὶ μαινόμενος, καὶ ἀπολωλεκὼς τὰς φρένας, ὃν σὺ νενόμικας εἶναι πνευματοφόρον. ὁμοῦ γὰρ τοῖς ἄλλοις δια- D λώλασιν οἵ τε ἱερεῖς τῶν ὑψηλῶν, καὶ οἱ τῶν εἰδώλων θεραπευταί. καὶ πάντες, ὅσοι ψευδεπεῖς τε, καὶ ψευδομάντεις ἦσαν ἐν τῷ Ἰσραήλ. ἐπειδὴ γὰρ μαίνεσθαι προσεποιοῦντο τὰς μαντείας ποιησάμενοι, καὶ φοιβᾶν ὑπεκρίνοντο, ταύτητοι καὶ ἄνθρωπον παρεξεστηκότα τὸν τοιοῦτον ὀνομάζει.

Ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἀδικιῶν σου ἐπληθύνθη μανία σου.

E Πλῆθος ἀδικίας φησίν, οἱονεὶ τὴν πολύτροπόν τε, καὶ πολυειδῆ θρησκείαν τοῦ Ἰσραήλ. ἑνὶ μὲν λόγῳ, πεπλάνηντο, καὶ πάντες ἦσαν εἰδωλολάτραι. πλὴν ἐμερίζοντο τοὺς τῆς πλανήσεως τρόπους, ἄλλοι τε ἄλλοις προσῆγον τὰς τελετάς, καὶ τοῖς πρέπουσιν ἐποιοῦντο τὰς ψευδομαντείας· οἱ μὲν γὰρ ταῖς δαμάλεσιν ἐλάτρευον· οἱ δὲ τῷ Χαμώς, εἰδώλῳ Μωάβ· ἕτεροι δὲ τῇ Ἀστάρτῃ. ἦσαν δέ, οἱ καὶ τῷ Βάαλ, καὶ τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ. ταύτητοι Θεὸς ἐπῃτιᾶτο, λέγων διὰ φωνῆς Ἰερεμίου.

ὅτι κατὰ ἀριθμὸν πόλεών σου, ἦσαν θεοί σου, Ἰούδα. ἑκάστη γὰρ πόλις τὸν παρ' αὐτοῖς ἴδιον ἔχειν ὡμολόγει Θεόν. τοῦτο αὐτὸ πλῆθος ἀδικίας ὀνομάζει δικαίως. ἀδίκημα γὰρ ἀληθῶς, καὶ ὕβρις εἰς Θεόν, τὸ ἀποφοιτᾶν μὲν αὐτοῦ, προσκεῖσθαι δὲ ξύλοις τε, καὶ λίθοις, καὶ τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτῶν, καθάπερ γέγραπται. μανίαν δὲ λέγει τὴν μαντείαν. οὐκοῦν ἐπειδήπερ πλῆθος ἀδικίας εὕρηται ἐν σοί, φησί, τοιγάρτοι καὶ παρὰ σοὶ πεπλήθυνται μανία, τουτέστιν, ἡ ψευδομαντεία, ἑκάστου κατὰ τὸ εἰκὸς τῶν ψευδομάντεων ἴδιον ἔχοντος τρόπον, καθ' ὃν ἐμαντεύετο. ἔκτοπον οὖν ἄρα, καὶ παράνομον, καὶ βέβηλον ἀληθῶς, καὶ οὐχ ἱκανῶς ἔχον, εἴπερ τὸ δύνασθαι λυπεῖν, καὶ παροξύνειν δεινῶς τὸν τῶν ὅλων Θεὸν, τὸ ψευδοεπείαις προσκεῖσθαι φιλεῖν, τῶν λαλεῖν εἰωθότων τὰ ἀπὸ καρδίας αὐτῶν, καθὰ γέγραπται, καὶ οὐκ ἀπὸ στόματος κυρίου. παραφυλακτέον δὴ οὖν Χριστιανοῖς τὸ πλημμέλημα. μόνοις γὰρ ἂν πρέποι τὸ τοιάδε νοσεῖν τοῖς τῶν ἁγίων θεραπευταῖς.

Σκοπὸς Ἐφραὶμ μετὰ Θεοῦ προφήτης, παγὶς σκολιὰ ἐπὶ πάσας τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ.

Σκοποὺς ὀνομάζειν ἔθος τῇ θείᾳ γραφῇ τοὺς τῶν λαῶν προεστηκότας, ὑψοῦ τε ἠρμένους διὰ τιμὴν, οἷς ἂν καὶ ἐνορῴη τις, εἴ δὴ βούλοιτο τὸν ὀρθὸν, καὶ ἀνεπίληπτον διαζῆσαι βίον. καὶ γοῦν ἔφη που Θεὸς πρὸς τὸν μακάριον προφήτην Ἰεζεκιήλ, υἱὲ ἀνθρώπου, σκοπὸν δέδωκά σε τῷ οἴκῳ Ἰσραήλ, καὶ ἀκούσῃ ἐκ στόματός μου λόγον, καὶ διαπειλήσῃ αὐτοῖς παρ' ἐμοῦ. ἔθος γὰρ τοῖσδε σκοποῖς, οὐχὶ μόνον τοῖς παιδευομένοις πρὸς ὑποτύπωσιν ἀρετῆς, ἤτοι πολιτείας σὺν νόμοις τὸν ἑαυτῶν προτιθέναι βίον, ἀλλὰ γὰρ καὶ εἰσηγεῖσθαι τὰ χρήσιμα, καὶ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν διερμηνεύειν ὀρθῶς. ἀλλ' οἱ μὲν ὑπὸ σκοποὺς ὄντες ἀγαθοὺς, κατ' εὐθὺ τοῦ πρέποντος ἰόντες, ἐσῴζοντο· οἱ δὲ πονηροῖς, καὶ φαύλοις ἀνδράσι τῆς ἑαυτῶν διανοίας προσνέμοντες τὴν ῥοπὴν, πλανῶντές τε, καὶ πλανώμενοι διετέλουν, καὶ ἁπάσης ἀγαθουργίας, καὶ γνώσεως ἀληθοῦς ἐξῳκισμένον ἔχοντες τὸν νοῦν. οὕτω πεπονθότας καταιτιᾶται καὶ νῦν τοὺς ἐκ τῆς φυλῆς Ἐφραὶμ, ἤτοι τὸν Ἰσραήλ. γέγονε γὰρ αὐτῷ, φησί, σκοπὸς μετὰ Θεοῦ προφήτης. ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι, καθ' ἕκαστον τῶν ψευδωνύμων θεῶν, καὶ ψευδόμαντις ἰδικός. ὡς γὰρ ἤδη προέφην, εἰς πολύτροπον ἐμερίζοντο πλάνην. καὶ οἱ μὲν λελατρεύκασι τῷ Βάαλ· οἱ δὲ τῷ Χαμὼς, ἤγουν τῷ Βεελφεγώρ.

[Secundùm numerum ciuitatum tuarum erant dii tui, Iuda.] Vnaquæque enim vrbs illorum proprium Deum habere se profitebatur. Hoc ipsum [multitudinem iniquitatis] conuenienter appellat. Vere enim iniquitas est in Deum, & iniuria, ab illo recedere, & lignis, lapidibus, atque [operibus manuum suarum,] vt scriptum est, colendis deditum esse. Insaniam autem nuncupat vaticinationem. Quare, quoniam multitudo iniquitatis in te inuenta est, inquit, idcirco & apud te multiplicata est insania, id est, vaticinatio, vnoquoque falso vate, vt consentaneum est, suum vaticinandi modum habente. Absurdum ergo, & iniquum est reuera, & quod satis sit ad grauiter offendendum, & irritandũ Deum vniuersorum, libenter attendere falsis sermonibus solitorũ loqui [de corde suo, sicut scriptũ est, & non de ore Domini.] Cauendum igitur Christianis peccatũ. Solos enim sanctarum rerum cultores ad huiusmodi languere, & infirmos esse condecet.

Scopus Ephraim cum Deo Propheta, laqueus tortuosus super omnes vias eius.

Solet diuina scriptura scopos nominare præsides, & moderatores populi, & in sublimi dignitatum gradu collocatos, in quos intueatur qui rectam, & inculpatam vitam degere velit. Quare alicubi Deus ad beatum Prophetam Ezechielem, [Fili hominis, scopum dedi te domui Israel, & sermonem audies ex ore meo, & minaberis eis à me.] Vsitatum enim erat his scopis, non solum iis quos instituerent ad descriptionem & formam virtutis, vna cum legibus suam ipsorum vitam proponere; sed etiam optima præcepta tradere, & Dei voluntatem probè interpretari. Cæterùm alii quidem scopis bonis subiecti, directum iter officii ambulantes saluabantur: alii prauis, & improbis hominibus animorum suorum momenta committentes, seducere & seduci perseuerabant, mente ab omni opere bono, & cognitione vera inanes. Propter huiuscemodi tribules Ephraim, siue Israelem & nunc castigat. [Factus est enim illi scopus, inquit, Deo Propheta.] Quasi dicat, cuiusque Dei falsi, falsus Propheta. Vt enim supra dixi, in multiplices errores dispertiti fuerunt. Et alii quidem seruierunt Baal; alii Chamos, siue Beelphegor: & in

& in quolibet fano formatum, & manufactum simulacrũ aliquod, idolúmque cernebatur, cui assidebat, assiduóque seruiebat Pseudopheta proprius, erátque apud eos genus vaticinãdi varium. Et eructabant accedentibus quod volebant, sine ratione tanquam conducibile, & necessarium. Quoniam igitur factus est scopus tribulibus Ephraim cum vnoquoque falso Deo etiam Propheta proprius, idcirco postea ad quiduis turpissimum impotenter se dederunt. Hoc illis factum est [& laqueus tortuosus.] Non enim poterant dirigi, & rectã vnquam incedere in tot deorum cultum prolapsi, vt cum quolibet Deo & proprium Prophetam haberent, & insuper scopum sibi facerent, qui eos à pietate erga Deum abducebat, & in foueam perditionis præcipitabat. Volentes igitur legibus conuenienter viuere, auscultare debent non docentibus simpliciter, nec loquentibus de corde suo, sed quibus diuina, & superna gratia sinceræ erga Deum charitatis testimonium dederit. Hinc & Christus, [Attendite, inquit, à falsis Prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces.]

Hier.23. — Matth.7.

A crudelibus autẽ feris parum discrepare non falsò affirmamus impiarum hæresum inuẽtores & patronos, qui ore diducto Israelẽ deuorant. Quodammodo enim consumunt simpliciorum animas, fallaciæ dentibus eos comminuentes. Dicatur itaque à nobis etiã, [Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum. Molas leonum confregit Dominus. Ad nihilum deuenient, vt aqua decurrens. Intendet arcũ suũ donec infirmentur.]

Psal.57.

Insaniam in domo Dei defixerunt. Corrupti sunt secundùm dies collis. Recordabitur iniquitatis eorum, vlciscetur peccata eorum.

C11. Insaniam & hîc more solito falsas prædictiones nominat, domum autem Domini Israelem. Dictum est igitur quodam loco per Hieremiã ad Iudæorum synagogam, velut ex persona Dei. [Nonne vt domum me vocasti, & patrem, & ducem virginitatis tuæ?] Magnitudine igitur amentiæ, & nefandarum molitionum exsuperãtia obstupescit. Progressi sunt enim iam, inquit, eò impietatis, vt insaniam in domo Dei defixerint, hoc est, falsum vaticinium, diuinarúmque legum violationem. Aptè autem & illud dictum, *defixerunt.*

Hier.3.

A καὶ ἐν ἑκάστῳ τεμένει πεπλαστουργημένον τι, καὶ χειρόκμητον ἄγαλμά τι, καὶ βρέτας, καὶ ὁ προσεδρεύων ἑκάστῳ ψευδοπροφήτης ἰδικός. καὶ διάφορος παρ' αὐτοῖς ὁ τῆς μαντείας ἦν τρόπος. ἠρεύγοντο δὲ τοῖς προσερχομένοις τὸ δοκοῦν ἁπλῶς ὡς χρήσιμόν τε, καὶ ἀναγκαῖον. Οὐκοῦν ἐπειδήπερ γέγονε σκοπὸς τοῖς ἐξ Ἐφραὶμ μεθ' ἑκάστου τῶν ψευδωνύμων Θεῶν, καὶ προφήτης ἰδικὸς, ταύτητοι λοιπὸν πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν αἰσχίστων ἀφέτως ἀπονενεύκασι. τοῦτο γέγονεν B αὐτοῖς καὶ παγὶς σκολιά. οὐ γὰρ ἦν κατευθύνεσθαι, καὶ ὀρθῶς βαδίζειν δύνασθαί ποτε τοὺς εἰς τοσαύτην πολυθεΐαν ὠλισθηκότας, ὡς σὺν ἑκάστῳ Θεῷ καὶ προφήτην ἔχειν ἰδικόν· καὶ προσέτι, ποιεῖσθαι σκοπὸν, τὸν τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας ἀποκομίζοντα, καὶ τοῖς τῆς ἀπωλείας ἐνιέντα βόθροις. προσεκτέον δὴ οὖν τοῖς ἐθέλουσι βιοῦν ἐννόμως, οὐχὶ τοῖς διδάσκουσιν ἁπλῶς, οὐδὲ τοῖς λαλοῦσι τὰ ἀπὸ καρδίας αὐτῶν, ἀλλ' οἷς αὐτὴ ἡ θεία καὶ ἄνωθεν ἐπιμαρτυρήσει χάρις τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης τὸ γνήσιον. τοιγάρτοι καὶ ὁ Χριστός· προσέχετε, φησὶν, ἀπὸ τῶν ψευδοπρο- C φητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ἔσωθεν δέ εἰσι λύκοι ἅρπαγες.

Θηρῶν γὰρ ἀγρίων ὀλίγα διενεγκεῖν φαμὲν ἀληθεύοντες, τοὺς τῶν ἀνοσίων αἱρέσεων εὑρετὰς, καὶ προεστηκότας, τοὺς καταπιόντας τὸν Ἰσραὴλ ὅλῳ τῷ στόματι. δαπανῶσι γὰρ ὥσπερ τὰς τῶν ἁπλουστέρων ψυχὰς, τοῖς τῆς ἀπάτης ὀδοῦσι συντρίβοντες. εἰρήσθω δὴ οὖν καὶ πρὸς τὴν ἡμῶν. ὁ Θεὸς συντρίψει τοὺς ὀδόντας αὐτῶν ἐν τῷ στόματι αὐτῶν. τὰς μύλας τῶν λεόντων συνέθλασεν ὁ κύριος. ἐξουδενωθήσον- D ται ὡς ὕδωρ διαπορευόμενον. ἐντενεῖ τὸ τόξον αὐτοῦ, ἕως οὗ ἀσθενήσωσιν.

Μανίαν ἐν οἴκῳ κυρίου κατέπηξεν. ἐφθάρησαν κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ βουνοῦ. μνησθήσεται ἀδικίας αὐτῶν, ἐκδικήσει ἁμαρτίας αὐτῶν.

Μανίαν κἀνθάδε συνήθως φησὶ τὴν ψευδομαντείαν. κυρίου δὲ οἶκον ὀνομάζει τὸν Ἰσραήλ. καὶ γοῦν εἴρηταί που διὰ φωνῆς Ἱερεμίου πρὸς τὴν τῶν E Ἰουδαίων συναγωγὴν, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ. οὐχ ὡς οἶκόν με ἐκάλεσας, καὶ πατέρα, καὶ ἀρχηγὸν τῆς παρθενίας σου; καταπλήττεται δὴ οὖν τῆς ἀποπληξίας τὸ μέγεθος, καὶ τῶν ἀτόπων ἐγχειρημάτων τὴν ὑπερβολήν. ἐληλάκασι γὰρ πρὸς τοῦτο λοιπὸν δυσοσιότητος, φησὶν, ὡς μανίαν ἐν οἴκῳ κυρίου καταπῆξαι, τουτέστι, ψευδομαντείαν, καὶ τὰ τοῖς θείοις νόμοις ἀπηγορευμένα πλημμελεῖν. ἦν δὲ δὴ, καὶ τὸ κατέπηξαν, φησὶ,

οὐ γὰρ πέπαυται τολμηθὲν εἰσάπαξ, ἀλλ' οἱονεὶ πέπηγε καὶ ἐνεβοθρεύθη λοιπὸν τῆς δυσσεβείας τὸ χρῆμα. οὐ γὰρ κατέληξε ψευδομάντεις ἔχων, καὶ ψευδοπροφήτας ὁ Ἰσραήλ. ἐπειδὴ δὲ τὰ τοιάδε τετολμήκασιν, εἰκότως ὧν ἔδρασαν ἐξαιτούμενοι δίκας, [ἐφθάρησαν κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ βουνοῦ. μεμνήσεται γὰρ τῆς ἀδικίας αὐτῶν, καὶ ἐκδικήσει πάσας τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν.] καὶ τί δὴ τοῦτό ἐστι τό, ἐφθάρησαν κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ βουνοῦ, φέρε, διὰ βραχέων ὑπομνήσωμεν. γέγραπταί τι τοιοῦτον ἐν τῇ βίβλῳ τῶν κριτῶν. ἐπιτομάδην δὲ ἅπασαν, ὡς ἔνι, ποιήσομαι τὴν ἀφήγησιν, καὶ μακροτέραν οὖσαν συστελῶ. ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, φησίν, οὐκ ἦν βασιλεὺς ἐν Ἰσραήλ, ἀνὴρ τὸ εὐθὲς ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ ἐποίει. καὶ ἐγενήθη νεανίας ἐκ Βηθλεέμ, δήμου Ἰούδα, καὶ αὐτὸς Λευίτης. καὶ οὗτος παρῴκει ἐκεῖ. καὶ ἐπορεύθη ὁ ἀνὴρ ἀπὸ Βηθλεέμ τῆς πόλεως Ἰούδα, παροικῆσαι ἐν ᾧ ἂν εὕρῃ τόπῳ. καὶ ἦλθεν ἕως ὄρους Ἐφραίμ, καὶ ἕως οἴκου Μιχαίου, τοῦ ποιῆσαι ὁδὸν αὐτοῦ. καὶ εἶπεν αὐτῷ Μιχαίας, πόθεν ἔρχῃ; καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν Λευίτης, ἐγώ εἰμι ἀπὸ Βηθλεὲμ Ἰούδα, καὶ ἐγὼ πορεύομαι κατοικῆσαι ἐν ᾧ ἂν εὕρω τόπῳ. καὶ εἶπεν αὐτῷ Μιχαίας, κάθου μετ' ἐμοῦ, καὶ γίνου μοι εἰς πατέρα, καὶ εἰς ἱερέα, καὶ ἐγὼ δώσω σοι δέκα ἀργυρίους εἰς ἡμέραν, καὶ στολὴν ἱματίων, καὶ τὰ πρὸς ζωήν σου. καὶ ἐπορεύθη ὁ Λευίτης, καὶ ἤρξατο παροικεῖν παρὰ τῷ ἀνδρί. καὶ ἐγενήθη ὁ νεανίας παρ' αὐτῷ ὡς εἷς ἀπὸ υἱῶν αὐτοῦ. καὶ ἐπλήρωσε Μιχαίας τὴν χεῖρα τοῦ Λευίτου, καὶ ἐγενήθη αὐτῷ εἰς ἱερέα, καὶ ἐγένετο ἐν οἴκῳ Μιχαίου. Εἰδωλολάτρης μὲν οὖν ὁ Μιχαίας. κατεμισθοῦτο γε μὴν τὸν ἐξ αἵματος τοῦ Λευί, καὶ θεραπευτὴν ἐποίει γλυπτοῦ, καὶ ταῖς τῶν εἰδώλων ἀνετίθει χρείαις. καὶ τί μετὰ τοῦτο γενέσθαι συμβέβηκεν, ἔφη πάλιν ὧδε τὸ γράμμα τὸ ἱερόν. καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἡ φυλὴ Δὰν ἐζήτει αὐτῇ κληρονομίαν τοῦ κατοικῆσαι, ὅτι οὐκ ἐνέπεσεν αὐτῇ ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐν μέσῳ φυλῶν Ἰσραὴλ κληρονομία. Εἶτα πέντε τινὰς ἐπιλεξάμενοι, προβαδίζειν ἑαυτῶν ἀναπείθουσι, καὶ κατοπτεῦσαι τὴν γῆν ἣν ἂν δύναιντο λαβεῖν, καὶ οἰκεῖον ποιεῖσθαι κλῆρον. οἱ δὲ ἀφίκοντο, φησίν, ἕως ὄρους Ἐφραίμ, ἕως οἴκου Μιχαίου, καὶ ηὐλίσθησαν ἐκεῖ, καὶ τὸν Λευίτην ἐπιγινώσκουσιν, ὡς ὁμογενῆ, διά τοι τὸ γλώττῃ χρῆσθαι τῇ κατ' αὐτούς· Ἑβραίοις γὰρ οὖσιν, ὡς Ἑβραῖος ἐλάλει. ἐρόμενοι δὲ τὴν αἰτίαν, καὶ ἀναμαθόντες, ὅπως ἐκ φυλῆς ὄντα Λευὶ κατεμισθοῦτο μὲν ὁ Μιχαίας, ἱερουργὸν δὲ τὴν ἑαυτοῦ κεχειροτόνηκε σεβασμάτων, συναλγῆσαι δέον, ὡς αἰχμαλώτῳ, καὶ ἠπατημένῳ, καὶ ἀλητεύοντι,

A Non enim desiit audacter patratum semel: sed quodammodo fixa est, & in scrobem impacta impietas: quia non cessauit falsos vates, & Pseudoprophetas habere Israel. Quia verò in hanc audaciam eruperunt, merito factorum pœnas exacti, [corrupti sunt secundum dies collis. Recordabitur enim iniquitatis ipsorum, & vlciscetur omnia peccata eorum.] Quidnam autem sit, [corrupti sunt secundum dies collis,] age, paucis suggeramus. Scriptum est quippiam huiusmodi in libro Iudicum: totam narra- B tionē quam potero breuissimè perstringam, & longiorem in pauca conferam. [In diebus illis, inquit, non erat rex in Israel, & quisque quod rectum erat in oculis suis, faciebat. Et fuit iuuenis in Bethleem, tribus Iuda, & ipse Leuites, & hic habitabat ibi. Et abiit vir ille à Bethleem ciuitate Iuda habitare in loco quem inuenisset, & venit vsque ad montem Ephraim, & vsque ad domum Micha, vt faceret inter suum. Et dixit ei Micha, vnde venis? Et respōdit Leuites: C ego sum de Bethleem Iuda, & ego vado habitare in loco quē inuenero. Et dixit ei Micha, Sede mecum, & esto mihi in patrem, & in sacerdotē, & ego dabo tibi decem argenteos in diem, & stolam vestium, & quæ ad victum tuū pertinent. Et abiit Leuites, & incepit habitare apud virū. Et fuit adolescens apud illum, vt vnus de filiis eius. Et impleuit Micha manum Leuitæ, & fuit ei in sacerdotē, & fuit in domo Michæ.] Idololatra igi- D tur fuit Michas, mercede nihilominus de sanguine Leui propagatū conduxit, & cultorem fecit sculptilis, idolorúmque vsibus eum dedicauit. Quid postea? narrat rursum Scriptura sacra in hunc modum. Et in diebus illis tribus Dan quærebat sibi possessionem ad habitandum, quoniam non cecidit illi vsque ad diem illum in medio tribuum Israel possessio. Deinde quinque delectis vt præcederent persuaserunt, & explorarent teerram, quam possint occupare, & in sortem suam conuertere. Illi vene- E runt vsque ad montem Ephraim, in domum Michæ, & requieuerunt ibi, & Leuitam vt cognatum agnouerunt, quod eorum lingua vteretur. Hebræis enim vt Hebræus loquebatur. Percunctati igitur caussam, & cognito quomodo ex tribu Leui natus, à Micha conductus esset, & ab eo sacrificus idolorū eius institutus, cùm miserari vt captiuū, & deceptum, & erronem deberent,

Iud.17.& 19.10.

confestim in eosdem deceptionis laqueos inciderunt, & eum ex idolis sciscitatum sibi referre postularunt, si eis ex sententia cœptum esset processurum, vt obtinerent, inquam, regionem, quam exploratum veniebant. Ille quod iubebat, tanquam à Deo responsum referebat. Considerata igitur terra, legati renuntiarunt iis, à quibus missi erant, bonam & pinguem esse, nec citra sudorem posse redigi in potestatem. His sermonibus auditis, tribules Dan, sexcenti numero, armati ascenderunt. Venerunt autem & ipsi in ædes Michæ. Et responderunt, inquit, illi quinque viri qui abierant consideratum terram Laisa, & dixerunt fratribus suis: Scitote quod in domo ista est Ephod, & Theraphim, & sculptile, & conflatile. Et nunc scitote quid facietis. Ephod igitur sonat liberatio, Theraphim remissio, aut sanans ipsos. Idolum enim falsam opinionem habebat, quasi sanare quosdam posset. Græci enim huiusmodi de quibusdam sculptilibus comminiscuntur. Hoc cum didicissent tribules Dan, tollunt sculptile, & Leuitam vt Micha derelicto sequatur permouent. Congressi autem, & victoria potiti, & regione occupata, vrbem ædificant vocabulo Dan, primi parentis sui nomen ei decernentes: erant enim, vt dixi, de tribu, & sanguine Dan. Collocato autem ibi & idolo, sacrificabant eidem, & cum terra Deum quoque possidebant: tanta fuit ipsorum vecordia. Hanc ob causam postea iratus est Deus, & æquissimè, vt indignè habitus. Cum autem omne nomen Israelis loco inimicorum, infensissimorúmque hostium tribules Dan ducere, & admissæ in Deum impietatis rationem eos poscere oporteret, etiam fortasse iis assensi sunt, & laudandos censuerunt, vt qui nihil planè deliquissent. Iam vero quæ huius ignauiæ stipendia acceperint, age commemoremus. Nullo adhuc rege Israelis, vir quidam Leuites, habitans in latere montis Ephraim, vxorem Bethleemitidem duxit. Quæ cum fugisset ad patrem suum, secutus eam maritus, persuasit, vt secum redire, ac de cætero cohabitare vellet. Quo facto, in medio itinere cum ea in Gabaa oppidum, quod interpretantur collem, diuertit. Gabaæ, siue collis incolæ erant Beniamitæ.

συνηκατώλισθον εὐθὺς εἰς τοὺς τῆς ἀπάτης βρόχους, καὶ ἀγορεύειν αὐτὸν ἠξίουν, ἐπερωτῶντα τὸ εἴδωλον εἰ κατὰ γνώμην αὐτοῖς ἐκβήσεται τὸ ἐγχείρημα, τὸ κρατῆσαι, φημὶ, τῆς χώρας, ἣν ἀφίκοντο καταθρήσοντες. ὁ δὲ τὸ δοκοῦν λελάληκεν ὡς παρὰ Θεοῦ. κατασκεψάμενοι δὲ τὴν γῆν οἱ ἀπεσταλμένοι, τοῖς πεπομφόσιν ἀπήγγελον, ὡς ἀγαθὴ καὶ πίων, καὶ οὐ σὺν ἱδρῶτι ληπτή. ἐπειδὴ δὲ τῶν τοιούτων ἐπύθοντο λόγων, οἱ ἀπὸ φυλῆς τοῦ Δὰν, ἑξακόσιοι τὸν ἀριθμὸν, ἐν ὅπλοις ὄντες ἀνέβαινον. ἀφίκοντο δὲ καὶ αὐτοὶ μέχρις οἴκου Μιχαίου. καὶ ἀπεκρίθησαν, φησὶν, οἱ πέντε ἄνδρες, οἱ πορευθέντες κατασκέψασθαι τὴν γῆν Λαϊσὰ, καὶ εἶπον πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς αὐτῶν. ἔγνωτε, ὅτι ἔστιν ἐν τῷ οἴκῳ τούτῳ Ἐφὼδ, καὶ Θεραφὶμ, καὶ γλυπτὸν, καὶ χωνευτόν. καὶ νῦν γνῶτε τί ποιήσετε. τὸ μὲν οὖν Ἐφὼδ ἑρμηνεύεται λύτρωσις, Θεραφὶμ δὲ πάλιν ἄφεσις, ἢ ἰώμενος αὐτούς. εἴδωλον γὰρ ἦν ὑπόληψιν ἔχον ἐφ' ἑαυτῷ ψευδῆ, τοῦ θεραπεύειν δύνασθαί τινας. περιπλάττουσι γὰρ Ἑλλήνων παῖδες ἔσθ' ὅτε ταῖς τοιαύταις δόξαις τὰ χειροποίητα. τοῦτο μεμαθηκότες οἱ ἀπὸ Δὰν, ἀναλαμβάνουσι τὸ γλυπτόν. ἀναπείθουσι δὲ καὶ τὸν ἐξ αἵματος τοῦ Λευὶ κατακολουθῆσαί σφισιν, ἀποφοιτῶντα Μιχαίου. παραταξάμενοι δὲ, καὶ νενικηκότες, καὶ ὑπὸ χεῖρα λαβόντες τὴν γῆν, ἀνεδείμαντο πόλιν, ἣν ἐπωνόμασαν Δὰν, τὸ τοῦ προπάτορος γράφοντες αὐτῇ. φυλῆς γὰρ ἦσαν καὶ αἵματος τῆς ἀπὸ Δὰν, ὡς ἔφην. ἱδρυσάμενοι δὲ καὶ τὸ εἴδωλον ἐν αὐτῇ, θυσίας προσῆγον, καὶ ὁμοῦ τῇ γῇ καὶ Θεὸν ἐκτήσαντο. πρὸς τοῦτο αὐτοῖς ἀβουλίας κατεκομίσθη τὸ φρόνημα. ταύτῃ τοι Θεὸς ἠγανάκτει λοιπὸν, καὶ μάλα εἰκότως, ὡς ὑβρισμένος. εἶτα δέον πάντας τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ ἐχθροὺς ἡγεῖσθαι, καὶ πολεμιωτάτους τοὺς ἀπὸ Δὰν, καὶ τῆς εἰς Θεὸν δυσσεβείας ἐξαιτῆσαι λόγους, τάχα που καὶ συνηνέχθησαν, καὶ ἐπαινεῖν ἠξίουν, ὡς κατ' οὐδὲν ὅλως ἡμαρτηκότας, καὶ ποῖα γέγονεν αὐτοῖς τῆς εἰς τοῦτο ῥαθυμίας τὰ ὀψώνια, φέρε λέγωμεν ἐφεξῆς. ἀβασιλεύτου μεμενηκότος τοῦ Ἰσραὴλ, ἀνήρ τις Λευΐτης, παροικῶν ἐν μηροῖς ὄρους Ἐφραὶμ, σύνοικον ἐποιήσατό τινα τῶν ἐκ Βηθλεέμ. ἐπειδὴ δὲ γύναιον ἀπέδρα πρὸς τὸν πατέρα, εἵπετο μὲν ὁ Λευΐτης. ἀναπείθει δὲ αὖθις ὑπονοστῆσαι σὺν αὐτῷ, καὶ οἴκοι γενέσθαι λοιπόν. οὗ δὴ γεγονότος, κατὰ μέσην ἰὼν τὴν ὁδὸν, ὁμοῦ τῇ γυναικὶ κατέλυσεν ἐν Γαβαὰ, ἣ διερμηνεύεται βουνός. ᾤκουν δὲ τὴν Γαβαὰ, ἤτοι τὸν βουνὸν οἱ ἐκ φυλῆς Βενιαμίν.

Ἐπειδὴ δὲ παρά τινα κατηυλίζετο πρεσβύτην, κατὰ μέσην τὴν νύκτα ἐλθόντες τῶν ἐκ φυλῆς Βενιαμὶν, ἄνδρες παράνομοι, καθὰ γέγραπται, κατεβιάζοντο πρὸς ἀσέλγειαν τόν τε Λευίτην, καὶ αὐτὸν, καὶ ἑτέρους ἤθελον. δυσωπηθέντες δὲ μόλις τῆς ἀτοπίας τὴν ὑπερβολὴν, τὴν τοῦ Λευίτου συλλαμβάνουσι παλλακίδα. καὶ δὴ καὶ ἀπεκτόνασι, δι᾽ ὅλης τῆς νυκτὸς εἰς τὸ γύναιον ἀσελγαίνοντες. ὁ δὲ διελὼν εἰς μέλη τὸ σῶμα διένειμε τοῖς ἐκ φυλῆς Ἰσραὴλ, καταφανῆ καθιστὰς τῶν ἐκ φυλῆς Βενιαμὶν τήν τε εἰς τοὺς ξένους ἁμαρτίαν, καὶ τὸ ἀχάλινον εἰς ἀσέλγειαν καὶ ὅτι τὰ Σοδομιτῶν μεμίμηνται πλημμελήματα. ἐντεῦθεν ἀγανακτήσας συναγήγερται πᾶς Ἰσραὴλ, καὶ κατεστρατεύοντο τῆς φυλῆς Βενιαμὶν ἐν Γαβαὰ, τουτέστιν, ἐν τῷ βουνῷ· οὕτω τε αὐτὴν ἀνῃρήκασι, καίτοι πολυανδροῦσαν λίαν, ὡς ὀλίγους κομιδῇ περισωθέντας, μόλις ἀναφυγεῖν εἰς τὴν ἔρημον. διολώλασι δὲ καὶ ἐκ παντὸς Ἰσραὴλ τῶν μαχίμων οὐκ εὐαρίθμητοι. ἀλλ᾽ οὐκ ἂν ἐφῆκε Θεὸς ἀλλήλοις συμπλέκεσθαι τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, εἰ μὴ τὸ ἐξ οἴκου Μιχαίου γλυπτὸν οἱ μὲν ἀπὸ Δὰν τετιμήκασι, κατηρέμησαν δὲ παραλόγως οἱ ἐκ τῶν ἑτέρων φυλῶν. τοιοῦτόν τι γέγονε καὶ ἐπὶ τοῖς δαμάλεσι τοῖς χρυσοῖς λελυπημένου Θεοῦ. συνεπλάκησαν γὰρ ἀλλήλαις αἵ τε τοῦ Ἰούδα φυλαὶ δύο, καὶ αἱ δέκα τοῦ Ἐφραΐμ. καὶ ὡς ἐν τοῖς ἡμέραις τοῦ βουνοῦ μυρίοι μὲν ὅσοι πεπτώκασι, συναπωλέσθησαν δὲ τοῖς νικῶσιν οἱ ἡττημένοι, θείας εἰς τοῦτο καλούσης ὀργῆς. πέπρακται δὲ ταῦτα Ἀμασίου μὲν βασιλεύοντος ἐπὶ τὸν Ἰούδαν, τοῦ γε μὴν Ἰωὰς, ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, ὃς εἷλεν οὕτω τὰ Ἱεροσόλυμα, ὡς καὶ καθελεῖν τοῦ τείχους μέρος εἰς πήχεις τετρακοσίας.

Iis apud senem quendam diuersantibus, nocte media venientes nonnulli ciues Beniamitæ, homines improbi, vt scriptum est, Leuita, & aliis abuti ad libidinem voluerunt. Vix tandem re scelestissima precibus condonata, corripiunt vxorem eius, mulierculamque per totam noctem impura libidine vexatam mori cogunt. Vir corpus exanime in partes concisum, per tribus Israeliticas distribuit, Beniamitarúmque & in hospites facinus, & effrenatam lasciuiam, & Sodomitici flagitii imitationem manifestat. Ex eo indignatus totus Israel congregatur, & copias contra Beniamitas Gabaam, seu ad collem educit. Tantas autem strages ediderunt, vt quamuis populosa esset admodum, vix perpauci incolumes in solitudinem fuga se eriperent. Ex omni item Israel bellicosi viri ingenti numero interierunt. At enim non permisisset Deus Israelitas conserere manus, nisi sculptile ex domo Michææ sublatum qui erant de tribu Dan coluissent, & aliæ tribus id iniquè dissimulantes quieuissent. Simile quid etiam propter vitulos aureos Deo exacerbato euenit. Conflixerunt enim duæ tribus Iuda cum decem Ephraim: & perinde vt temporibus collis, millia multa occubuerunt, & ira Dei instigante cum victis ipsi victores dati sunt exitio. Gesta sunt hæc super Iudam regnante Amasia, super Israel Ioas, qui ita subegit Hierosolymam, vt partem muri cubitorum quadringentorum dirueret.

4.Reg.14

Ὡς σταφυλὴν ἐν ἐρήμῳ εὗρον τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ὡς σῦκον ἐν συκῇ πρόϊμον εἶδον πατέρας αὐτῶν. αὐτοὶ εἰσῆλθον πρὸς τὸν Βεελφεγώρ. καὶ ἀπηλλοτριώθησαν εἰς αἰσχύνην. καὶ ἐγένοντο οἱ ἠγαπημένοι ὡς οἱ ἐβδελυγμένοι.

Sicut vuam in deserto inueni Israel, & sicut ficum in ficu tempestiuam vidi patres eorũ. Ipsi ingressi sunt ad Beelphegor, & abalienati sunt in confusionem. Et facti sunt dilecti sicut abominabiles.

Ὅτι μὴ μάτην αὐτοῖς τὸ καταφθαρῆναι συμβέβηκεν, ἀλλ᾽ ἐν δίκῃ, λοιπὸν πειρᾶται διδάσκειν. ἐγὼ μὲν γὰρ, φησὶ, ἐπελεξάμην αὐτοὺς, ὡς ἐν ἐρήμῳ σταφυλὴν εὑρὼν, καὶ ὡς σῦκον πέπειρον ἀπὸ συκῆς ἁρπάσας· ἐξήγαγον γὰρ τῆς Αἰγυπτίων χώρας, εἰδωλολατρούσης ὅλης, καὶ πεπλανημένης, καὶ πολλὴν νοσούσης τὴν ἐρημίαν παντὸς ἀγαθοῦ. τί οὖν οἱ ἀπόλεκτοι, οἱ διὰ τῆς ἐμῆς ἡρπασμένοι χειρός; προσκεκλίκασι τῷ Βεελφεγὼρ, ἐξῆλθον οἰκειότητος τῆς πρός με εἰς αἰσχύνην. τοῦτο ἐστι τὸ, ἀπηλλοτριώθησαν εἰς αἰσχύνην.

Non temere, sed iure perniciem illis illatam esse conatur modò ostendere. Ego enim, inquit, elegi eos, vt in solitudine vuam inuentam, & vt ficum maturam ab arbore decerptam: eduxi enim ex Ægypto, quam totam idololatria, & error, & magna omnis boni penuria obsidebant. Quid igitur electi, quid manu mea erepti? Declinauerũt ad Beelphegor, ab amicitia mea desciuerũt in confusione; hoc enim est, quod ait, [abalienati sunt in confusionem.]

Confusionem autem vocat Beelphegor: erat enim idolum forma omnium turpissima, & aspectu inhonestum.

Quare cupientes esse cum Deo, eúmque venerantes, vt qui nos vocauit, & elegit, & tanquam ex solitudine, & terra spinas generante eripuit, ex statu videlicet mundi huius, atque vt vuam, & ficum tempestiuam adamauit, coniunctionem cum ipso indissolubilem, spiritualem, inquam, retineamus. Quod si ad indecora quædam, eique odiosa deflexerimus, nihil à gentibus differemus. Erimus enim nos dilecti eo loco quo execrati, quos æquum est odisse. [Iustitia enim iusti, inquit, non liberabit eum; in die qua peccauerit, morietur.] Et persapienter scribit B. Paulus. [Itaque qui se existimat stare, videat ne cadat.]

Ephraim quasi auis extensa est.

CIV. Quæcunque aues non cicures & domesticæ, vbi captæ fuerint, custodiuntur, & dominos suos delectant. Sin quæ opportunitas volandi inciderit, citra moram celerrimè ad consuetum sibi vitæ genus auolant. Itaque captus est quodammodo à Mose volucris instar Israel, & oblatus Deo, & bene ac beatè habebat, disciplina legis docefactus, & cum cura, indulgentiáque tractatus desuper. Sed rursum vbi prius erat auolauit, tantùm non manu aucupis sui elapsus. Poteris & alio sensu quod dictum est accipere. Multæ aues climatis sui hyemem non ferentes, aliena petunt, & sine magistro quid sibi expediat nouerunt, prout conditori placuit. Simili modo & Ephraim bellicarum calamitatum metu percussus, in Ægyptum auolauit.

Gloriæ eorum ex partubus, & doloribus, & conceptibus. Quare etiamsi nutrierint filios suos, sine filiis erunt ex hominibus, quia & væ eis est.

CV. Aufugiens ad Ægyptios à patriis sedibus Israel, Deum regni illius tutelarem auxilium orabat. Num quasi Deus esset imbecillus, eósque seruare non posset? Neutiquam. Est enim valentissima diuinitas, & bellum ab Assyriis imminens reprimere facilè poterat. Contigit autem hæc perpeti Ephraim, siue Israelem, quia relicto Deo saluatore, & in ipso ac solo gloriandi

A αἰσχύνην δὲ ὀνομάζει τὸν Βεελφεγώρ. ἦν γὰρ ἐν ἀσχημονεστάτῳ σχήματι τῶν ἄλλων μάλιστα, καὶ ἄσεμνον ἰδεῖν.

Οὐκοῦν, ἀγαπῶντες μὲν τὸ εἶναι μετὰ Θεοῦ, καὶ τιμῶντες ὡς καλέσαντα, καὶ ἐπιλεξάμενον, καὶ ὥσπερ ἐξ ἐρήμου, καὶ ἀκανθοτόκου γῆς ἁρπάσαντα τῆς ἐν τῷ δε τῷ κόσμῳ καταστάσεως, ὡς σταφυλήν τε, καὶ σῦκον ἠγαπηκότα πρώϊμον, διασώσωμεν ἀρραγῆ τὴν πρὸς αὐτὸν ἕνωσιν, δῆλον δὲ B ὅτι τὴν πνευματικήν. εἰ δὲ δὴ γένοιτό τις ἀπόνευσις εἰς τὸ ἀσχημονὲς, καὶ εἰς τὸ λυποῦν αὐτὸν, οὐδὲν ἔτι διοίσομεν τῶν ἐθνῶν. ἐσόμεθα γὰρ οἱ ἠγαπημένοι ὡς οἱ ἐβδελυγμένοι, οἳ καὶ εὐλόγως μεμίσηνται. Δικαιοσύνη γὰρ, φησὶ, δικαίου οὐ μὴ ἐξέληται αὐτὸν, ἐν ᾗ ἂν ἡμέρᾳ ἁμάρτῃ, ἀποθανεῖται. καὶ σφόδρα σοφῶς ὁ μακάριος γράφει Παῦλος. ὥστε ὁ δοκῶν ἑστάναι, βλεπέτω μὴ πέσῃ.

Ἐφραὶμ ὡς ὄρνεον ἐξεπετάσθη.

Ὅσα τῶν ὀρνέων μὴ ἔστι τιθασσά τε, καὶ κατοικίδια, συλληφθέντα φυλάττεται, καὶ κατατέρπει G τοὺς ἔχοντας. Εἰ δὲ δὴ γένοιτό τις τοῦ διαδρᾶναι καιρὸς, ἀνυπερθέτως ἀποφοιτᾷ, καὶ ὀξείᾳ φέρεται πτήσει πρὸς τὸ αὖθις συνήθες ἐν διαίτῃ μέρος. Οὐκοῦν τεθήρευτο μὲν τρόπον τινὰ διὰ Μωσέως ὀρνέου δίκην ὁ Ἰσραὴλ, καὶ προσκεκόμιστο τῷ Θεῷ, καὶ ἦν ἐν καλῷ τῆς εὐημερίας νόμῳ παιδαγωγούμενος, καὶ φροντίδος ἀπολαύων, καὶ φειδοῦς τῆς ἄνωθεν. ἀπέπτη δὲ πάλιν, ἐφ' ὅπερ ἦν ἐν ἀρχαῖς, μονονουχὶ τὴν τοῦ λαβόντος χεῖρα διεκφυγών. ἢ καὶ καθ' ἕτερον τρόπον συνήσεις τὸ εἰρημένον. D πολλὰ τῶν ὀρνέων τοὺς ἐπιχωρίους χειμῶνας οὐ φέροντα, πρὸς ἑτέρας μεθίστανται χώρας, ἀδιδάκτως ἔχοντα τὴν τοῦ συμφέροντος γνῶσιν, κατὰ τὸ δοκοῦν τῷ πεποιηκότι. ἀλλ' ἐν ἴσῳ τρόπῳ καὶ ὁ Ἐφραὶμ τὰς ἐκ τοῦ πολέμου δεδιὼς συμφορὰς ἀπέπτη πρὸς Αἰγυπτίους.

Αἱ δόξαι αὐτῶν ἐκ τόκων, καὶ ὠδίνων, καὶ συλλήψεων. διότι καὶ ἐὰν ἐκθρέψωσι τὰ τέκνα αὐτῶν, ἀτεκνωθήσονται ἐξ ἀνθρώπων, διότι καὶ E οὐαὶ αὐτοῖς ἐστί.

Ἀπέδρα πρὸς Αἰγυπτίους τὴν ἐνεγκοῦσαν ἀφεὶς ὁ Ἰσραὴλ, ἐπαμυνῶναί τε οἱ παρεκάλει τὸν Θεὸν τῆς χώρας ἡγούμενον. ἆρ' ὡς ἀπορουῦντος Θεοῦ, καὶ σώζειν αὐτοὺς οὐχ οἵου τε ὄντος; οὐ μὲν οὖν. παναλκὲς γὰρ τὸ θεῖον, καὶ οὐκ ἀνικάνως ἔχον, τὸν τῶν Ἀσσυρίων ἀποσοβῆσαι πόλεμον. συμβέβηκε δὲ τὰ τοιάδε παθεῖν τοὺς ἐξ Ἐφραὶμ, ἤτοι τὸν Ἰσραὴλ, ὅτι Θεὸν ἀφέντες, τὸν σώζοντα, καὶ τὸ ἐπ' αὐτῷ δὴ καὶ μόνῳ μεγάλα φρονεῖν

* ἴσ. διαπρέποντες

* διαπλεῶντες ὡς ἔωλον, ᾤοντο κατὰ σφᾶς δεινοί, καὶ ἀνάλωτοι γενήσεσθαι τοῖς ἐχθροῖς, διά τοι τὸ εἰς πλῆθος ἐκτετάσθαι πολλύ, καὶ ἀναρίθμητον ἔχειν τὴν πολυπαιδίαν. ἔτικτον μὲν γὰρ αἱ παρ᾽ αὐτοῖς γυναῖκες κατ᾽ ἐπαγγελίαν, καὶ ἐν εὐλογίας τάξει, Μωσέως προειρηκότος, οὐκ ἔσται ἄγονος, οὐδὲ στεῖρα ἐν υἱοῖς Ἰσραήλ. ἀλλ᾽ ἦν εὐήθες κομιδῆ, διὰ πλῆθος σωμάτων ἀφειδῆσαι βοηθείας τῆς παρὰ Θεοῦ. ἐννοῆσαι δὲ μᾶλλον ὀρθὰ φρονοῦντας ἐχρῆν, ὅτι σὺν αὐτῷ τε, καὶ δι᾽ αὐτοῦ διώξεται μὲν εἷς χιλίους, δύο δὲ μετακινήσουσι μυριάδας. ἀποσεμνύνονται τοίνυν, φησίν, οὐκ ἐπὶ Θεῷ μᾶλλον, ποιοῦνται δὲ δόξαν τόκους, καὶ συλλήψεις, καὶ ὠδῖνας τῶν παρ᾽ αὐτοῖς γυναικῶν. ἴστωσαν δὲ οὖν, ὅτι κἂν εἰ τέκοιεν υἱούς, κἂν εἰ κάμοιεν ἐκτρέφοντες τέκνα, μεταγνώσονται πονοῦντες εἰκῆ. θρηνήσουσι γὰρ πάντη τε καὶ πάντως τὴν ἀπαιδίαν. ἀρκέσει δὲ ξίφος αὐτοῖς τὸ Βαβυλώνιον εἰς τὸ δαπανῆσαι ῥαδίως πᾶν ὅσον αὐτῶν γένος. Διότι καὶ οὐαὶ αὐτοῖς ἐστιν. ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι, Θεοῦ αὐτοῖς ἐπιρριπτοῦντος τὸ οὐαί, τίς ἐπιδώσει τὴν εὐθυμίαν; ἐὰν γὰρ κλείσῃ κατὰ ἀνθρώπου, τίς ἀνοίξει; κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Σάρξ μου ἐξ αὐτῶν.

Ἀπειλοῦντος Θεοῦ, καὶ δὴ καὶ φάσκοντος περὶ τοῦ Ἐφραΐμ, ἤτοι παντὸς τοῦ Ἰσραήλ, ὡς καὶ ὁλόρριζος ἀπολεῖται, καὶ θρηνήσει τὴν ἀπαιδίαν, καὶ πονήσει μάτην ἐπὶ ταῖς τῶν τέκνων ἀνατροφαῖς, ἑαυτὸν ὁ προφήτης ὑπεξάγει τῆς δίκης, ἔξω τε γενέσθαι τῆς ὀργῆς προσεύχεται, λέγων· Σάρξ μου ἐξ αὐτῶν. τὸ δὲ ἐξ αὐτῶν συνήσεις, ἀντὶ τοῦ μακρὰν ἀπ᾽ αὐτῶν. ἔξω γὰρ αὐτῶν καὶ ἀποτάτω, φησίν, εἴην τε γενοίμην ἐγώ, καὶ τὸ ἐμὸν ἅπαν γένος. δηλοῖ γὰρ ἔσθ᾽ ὅτε καὶ τὸ γένος ἡ σάρξ. ἐκδεξόμεθα γὰρ οὕτω καὶ διὰ τῆς τοῦ Παύλου φωνῆς ὀρθῶς εἰρημένον. γέγραφε γὰρ ὧδε. ἐφ᾽ ὅσον μὲν οὖν ἐγώ εἰμι ἐθνῶν Ἀπόστολος, τὴν διακονίαν μου δοξάζω, εἴπως παραζηλώσω μου τὴν σάρκα, καὶ σώσω τινὰς ἐξ αὐτῶν. ἔθος δὲ τοῖς ἁγίοις προφήταις, ὅταν ἴδωσι πολλάκις δεινά, καὶ δυσφόρητα τὰ τινῶν ἐγκλήματα, λοιπὸν τὰ καθ᾽ ἑαυτοὺς τῆς ἐκείνων βδελυρίας ἀλλοτριοῦν. καὶ γοῦν ὁ προφήτης Ἱερεμίας πλείστοις ὅσοις αἰτιάμασιν ἐμπεπτωκότας τοὺς Ἰουδαίους, καὶ Θεῷ προσκεκρουκότας ὁρῶν, κύριε, φησί, παντοκράτωρ, οὐκ ἐκάθισα ἐν συνεδρίῳ αὐτῶν παιζόντων, ἀλλ᾽ ηὐλαβούμην ἀπὸ προσώπου χειρός σου·

perseuerātia, vt re iam veteri, atque obsoleta, posthabita, existimabāt per se hostibus formidabiles fore, nec ab iis subactū iri, cum in tātam frequentiā essent aucti, abundarēntque liberorum multitudine infinita. Pariebāt enim mulieres eorum secundum promissionem, & benedictionem, Mose ita vaticinato, [non erit infœcunda, nec sterilis in filiis Israel.] (Exod. 23.) Sed mirè fatuum erat, propter multitudinem corporum contemnere Dei auxilium. Cogitandum illis potius, si saperent, cum ipso, & per ipsum, [persequi posse vnum mille, & duos fugaturos decem millia.] (Deut. 32.) Placent itaque sibi, & iactant se, inquit, non in Deo potissimùm; sed gloriæ sibi ducunt partus, & cōceptiones, & dolores parturientium feminarū suarum. Sciant igitur, etiamsi genuerint filios, etiamsi laborarint enutrientes liberos, fore vt pœnitudine capiātur, cum se frustra viderint laborasse. Filiorū enim orbitatē omnimodis plorabunt, & gladius Babylonicus ad genus ipsorum facilè delendū sufficiet. [Quia & væ illis est.] Quasi dicat, Deo in illos væ vibrante, quis illis lætitiam suppeditabit? Si enim [clauserit contra hominem, quis aperiet?] (Esai. 22.) vt scriptum extat.

Caro mea ex eis.

xcvi.

Minante Deo, atque etiam dicente de Ephraim, siue de omni Israel, radicitus periturum, & deploraturum orbitatem, laboraturúmque frustra in educatione liberorum, seipsum Propheta ab vltione subducit, & immunitatem ab ira sic precatur, [caro mea ex eis.] Intellige *ex eis*, procul ab eis. Extra illos, inquit, enim, & quam longissimè ego sim, & omne genus meum. Interdum enim huic voci *caro*, generis quoque subiecta est notio. Sic enim & illud Pauli, vt rectè dictum accipiemus, cùm scribit: [Quamdiu ego quidem sum gentium Apostolus, ministerium meum honorificabo, si quo modo ad æmulandum prouocem carnem meam, & saluos faciam aliquos ex illis.] (Rom. 11.) Mos porrò est sanctis Prophetis, si sæpe grauia, & intoleranda quorundam scelera viderint, de cætero se ab illorum impuritate, & nequitia seiungere. Quare Hieremias Iudæos in plurima delicta prolapsos, & Deum læsisse cernens, [Domine omnipotens, ait, non sedi in concilio ludentium, sed timui à facie manus tuæ: seorsum

" sedebam, quia, amaritudine repletus A
" eram.] Admirandus est itaque beatus Paulus, quando nobis ita mandat.
" [Te ipsum castum custodi, & ne
" communices peccatis alienis.] Omnis autem impius de offendentibus Deum,
1.Tim.5. " & mox puniendis iure dixerit, [caro
" mea ex eis.]

καταυσίας ἐκαθήμην, ὅτι πικρίας ἐνεπλήσθην. διὸ δὴ οὕτω ἄρα θαυμάσαι τὸν μακάριον Παῦλον, ὅταν ἡμῖν ἐπιστέλλῃ, σεαυτὸν ἁγνὸν τήρει, καὶ μὴ κοινώνει ἁμαρτίαις ἀλλοτρίαις. εἴποι δ' ἂν εἰκότως πᾶς ἀσεβὴς περὶ τῶν προσκρουόντων τῷ Θεῷ, καὶ ὅσον οὐδέπω κολασθησομένων, σάρξ μου ἐξ αὐτῶν.

Ephraim sicut vidi, in captionem præbuit filios suos, vt educeret ad punctionem filios suos.

Ἐφραὶμ ὃν τρόπον εἶδον, εἰς θήραν παρέστησε τὰ τέκνα αὐτοῦ, τοῦ ἐξαγαγεῖν εἰς ἀποκέντησιν τὰ τέκνα αὐτοῦ. B

CVII. Deflet etiam nunc Ephraim, siue Israel Propheta, & ipsum sibi causam attulisse prædicat & orbitatis filiorum, & calamitatis grauissimæ. Vt enim vidi ex sermonibus tuis, Domine, inquit, & ex rebus ipsis, ipse Ephraim, & capiendos, & trucidandos filios suos præbuit, nec alios deinceps criminari poterit, nec diuinæ iræ reclamauerit: sed si ex æquo & iusto rem æstimare voluerit, suam potius insipientiam, & apostasiam accusabit. Postquam enim opitulantem, C & seruantem Deum non mediocriter offendit, tantum non etiam manu sua semen suum sæuitiæ gentium volens contradidit, & in captiuitatem abducendum exhibuit. Hoc enim vult, *in captionem*, quin & *ad punctionem*, id est, ad iugulationem. Alios quippe de Israelitis occiderunt Babylonii: alios secum abstraxerunt.

Ταλανίζει καὶ νῦν ὁ προφήτης τὸν Ἐφραὶμ, ἤτοι τὸν Ἰσραὴλ. αὐτὸν τε γενέσθαι παραίτιον ἑαυτῷ φησι καὶ τῆς ἀπαιδίας, καὶ τῆς αἰσχίστου συμφορᾶς. ὡς γὰρ τεθέαμαι καὶ ἐκ τῶν σῶν λόγων, ὦ δέσποτα, φησί, καὶ ἀπό γε τῶν πραγμάτων αὐτῶν, αὐτὸς ὁ Ἐφραὶμ εἰς θήραν, καὶ ἀποκέντησιν τὰ ἑαυτοῦ παρέστησε τέκνα. καὶ οὐκ ἂν ἑτέροις αἰτιῷτο λοιπὸν, οὐδ' ἂν τῆς θείας καταβοήσειεν ὀργῆς, εἰ τὰ εἰκότα φρονεῖν ἕλοιτο. αἰτιάσεται δὲ μᾶλλον τὴν ἑαυτοῦ δυσβουλίαν καὶ ἀπόστασιν. ἐπειδὴ γὰρ λελύπηκεν οὐ μετρίως τὸν ἐπαμύνοντά τε, καὶ σώζοντα Θεὸν, μονονουχὶ καὶ ἰδίᾳ χειρὶ παραδέδωκεν ἑκὼν τῇ τῶν ἐθνῶν ἀγριότητι τὸ ἴδιον σπέρμα, καὶ παρέστησεν εἰς ἀπαγωγὴν, καὶ αἰχμαλωσίαν. τοῦτο γάρ ἐστι, τὸ εἰς θήραν, καὶ μὴν καὶ εἰς ἀποκέντησιν, ὅ ἐστι σφαγήν. τοὺς μὲν γὰρ ἀνεῖλον οἱ Βαβυλώνιοι τοῦ Ἰσραὴλ· τοὺς δὲ ἀπεκόμισαν εἰς τὴν ἑαυτῶν.

Cum igitur peccauerimus, si non delipimus, nosmetipsos potius, non iram Dei damnabimus. Contempsimus D enim officium, & in Dei voluntate exequenda segnes fuimus. Contemptor autem, & contumax, & propemodum
Iob.21. " Deo dicens, [Recede à me, vias tuas
" scire nolo,] puniendus est.

Ὅταν τοίνυν πλημμελήσωμεν ἡμεῖς, ἑαυτοὺς μᾶλλον αἰτιασόμεθα φρονοῦντες ὀρθῶς, καὶ οὐχὶ τὴν θείαν ὀργήν. καταπεφρονήκαμεν γὰρ τοῦ πρέποντος, καὶ ῥᾴθυμοι γεγόναμεν περὶ τὸ ἀρέσκον τῷ Θεῷ. κολάζεσθαι δὲ ἀνάγκη τὸν ὑβριστὴν, καὶ ἐξίτηλον, καὶ μονονουχὶ λέγοντα τῷ πάντων δεσπότῃ. ἀπόστα ἀπ' ἐμοῦ, ὁδούς σου εἰδέναι οὐ βούλομαι.

Da eis Domine. Quid dabis eis? da eis vuluam sine filiis, & vbera arentia.

Δὸς αὐτοῖς κύριε. τί δώσεις αὐτοῖς; δὸς αὐτοῖς μήτραν ἀτεκνοῦσαν, καὶ μαστοὺς ξηρούς.

CVIII. Si non scient Dominum Israelitæ, abripientúrque magis spe inutili, & insipienti, existimabúntque se hostibus propter multitudinem filiorum superiores fore, & se militaribus viris abundare, & hanc ob causam manus tuæ auxiliis non egere, omnino ne pariant mulieres illo-
" rum, hoc enim est, [vulua sine libe-
" ris.] Quod si pepererint, ne alant, hoc est, absumantur ante tempus, & prius quam annos pubertatis attingat, occidat genus. Sic enim amputata qua hinc tumescunt superbia;

Εἰ δὴ μὴ ᾔδεισαν, φησὶν, οὐκ εἰδέναι Θεὸν οἱ Ἰσραὴλ, ἀποφέρεσθαι δὲ μᾶλλον πρὸς ἀνωφελῆ, E καὶ ἀνόητον ἐλπίδα, οἴεσθαί τε ὅτι περιέσονται τῶν ἐχθρῶν, διὰ πλῆθος τέκνων, καὶ ὅτι πολὺ παρ' αὐτοῖς τὸ μάχιμον γένος, ταύτης τε ἕνεκα τῆς αἰτίας οὐκ ἀναγκαῖον τὸ παρὰ τῆς σῆς ἐπικουρίας χειρὸς, μηδὲ ἐκτίκτωσαν ὅλως αἱ παρ' αὐτοῖς γυναῖκες. τοῦτο γὰρ ἡ ἀτεκνοῦσα μήτρα. κἂν εἰ τέκοιεν δὲ, μὴ ἀνατρεφέτωσαν, τουτέστι, δαπανάσθωσαν πρὸς ὥρας, καὶ πρὶν εἰς ἡλικίαν ἐλθεῖν πιπτέτω τὸ γένος. περιτεμνομένης γὰρ οὕτω τῆς ἐντεῦθεν αὐτοῖς ἐπαιτίου ὑπερ-

οὐσίας, καὶ λοιπὸν ἀνῃρημένης τῆς ἐπὶ τῷ πλήθει τῶν μαχομένων ἐλπίδος, τὴν σὴν ὑποδραμοῦνται φειδὼ, καί σε σωτῆρα, καὶ λυτρωτὴν ἐπιγράψονται. ἐκ φιλοθείας δὲ τὰ τοιάδε καὶ νῦν ὁ προφήτης φησίν. ἐν ταυτῷ δὲ ζητεῖ καὶ τοῦ ἰδίου δεσπότου τὴν δόξαν, καὶ τῶν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, τὴν ὡς ἐξ ἀνάγκης ἐπιστροφὴν, εἰ μὴ προαιρέσεως ἀγαθῆς ἔχοιεν τὸ χρῆμα καρπόν.

Ἀτεκνοῦσα δὲ μήτρα, καὶ μασοὶ ξηροὶ, πρέποιεν ἂν νοητῶς καὶ τοῖς τῶν φαύλων ἐργάταις, καὶ παντὶ πλανῶντι, καὶ ἀποφέροντι τῆς εὐθείας ὁδοῦ τοὺς ὀρθοποδεῖν εἰωθότας, ἐν πίστει δὴ λέγω, καὶ κατευθύνοντας ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν. οὐδὲν γὰρ αὐτοῖς τικτούσης τῆς διανοίας, οὐ λόγον ψευδῆ, οὐ θεώρημα νόθον, οὐδ' ἂν ἐκθρέψαιεν ἐν πλάνῃ τὰ ἴδια τέκνα, τὰ κατὰ μάθησιν λέγω, καὶ ξηροὺς ἔχουσι τοὺς μασοὺς αἱ τῶν πονηρευομένων ἐκκλησίαι, οὐκ ἂν γένοιντο μητέρες τῶν ἠπατημένων.

Πᾶσαι αἱ κακίαι αὐτῶν ἐν Γαλγὰλ, ὅτι ἐκεῖ ἐμίσησα αὐτοὺς, διὰ τὰς κακίας τῶν ἐπιτηδευμάτων. ἐκ τοῦ οἴκου μου ἐκβαλῶ αὐτοὺς, οὐ μὴ προσθήσω ἀγαπῆσαι αὐτούς.

Ἄρχεται πάλιν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἀπαριθμεῖσθαι τὰ ἐγκλήματα, καὶ διαμέμνηται τῆς Γαλγάλ. πόλις δὲ αὕτη, καθ' ἣν ὅτι μάλιστα δεινῶς, καὶ ἐκτόπως ἐθρησκεύετο τὰ χειρόκμητα. ἔστι δὲ ὅ φησι τοιοῦτόν τι πάλιν. βδελυροὶ μὲν γὰρ κατὰ πολλοὺς τρόπους οἱ ἐξ Ἰσραήλ. ἴδοι δ' ἄν τις τῆς ἐνούσης αὐτοῖς φαυλότητος τὴν ὑπερβολὴν, ἐννενοηκὼς τὴν Γαλγάλ, ἐκεῖ πᾶσαν αὐτῶν τεθέαμαι τὴν κακίαν, ἐκεῖ μεμίσηκα αὐτούς. οὐ διά γε τὸν τόπον, εὔηθες γὰρ, καθεστηκὼς δὲ μᾶλλον τὰ ἐν αὐτῷ γεγονότα. τοιγάρτοι, φησὶ, ἐξοικιῶ μὲν αὐτοὺς, καὶ αὐλῆς ἀποσοβήσω τῆς ἐμῆς, καὶ οἰκειότητος ἐκβαλῶ. μεμισηκὼς δὲ δικαίως, ἐνστήσομαί τε λοιπὸν, καὶ οὐκ ἂν μεταθοίμην ἔτι πρὸς τὸ ἀγαπᾶν ἑλέσθαι ποτὲ τοὺς τὰ τοιάδε πεπλημμεληκότας. ἀλλ', οἶμαι, τις ἐρεῖ. πῶς οὖν ἀνεκόμισεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἐκ τῆς Ἀσσυρίων αὐτοὺς, ἢ πῶς ἀνῆκε τῆς αἰχμαλωσίας; ἆρ' οὐχὶ μετατεθειμένος εἰς ἡμερότητα, καὶ φειδοῦς, καὶ ἀγάπης ἀξιώσας αὐτούς; ναὶ φαίην ἂν ἀληθῆ καὶ αὐτὸς τὸν λόγον. ἠλέηνται γὰρ ἐξ ἡμερότητος, ὁμολογουμένως. ἀλλ' οἵγε καθ' ὧν ὁ λόγος ἀπήχθησαν μὲν εἰς αἰχμαλωσίαν, τεθνήκασι δὲ τῇ δίκῃ, χρόνου μακροῦ διιππεύσαντος. καὶ ὥσπερ ἐπηγγέλλετο μὲν διὰ Μωσέως κατὰ τὴν Αἴγυπτον τοῖς Ἰσραὴλ, εἰσάξειν ἅπαντας εἰς τὴν γῆν, ἣν ὤμοσε τοῖς πατράσιν αὐτῶν,

& sublata deinceps spe in copia bello idoneorum reposita, ad tuam indulgentiam confugient, & te saluatorem liberatorémque vindicabunt. Hæc porrò nunc etiam ex amore Dei loquitur, & simul Domini sui gloriam, & Israelitarum coactam conuersionem quærit, si vltro, & cum bonæ voluntatis fructu conuerti nolint.

Vulua autem sterilis, & vbera arentia spiritualiter etiam quadrabunt in malos operarios, & quemuis errantem, & à recta via rectè ingredi solitos auertentem (in fide, inquam) & in vijs suis directè procedentes. Nihil enim ingenio ipsis pariente, nisi sermonem falsum, nisi theorema spurium, nec educauerint in seductione filios suos, secundum doctrinam dico: & arida habentes vbera Ecclesiæ malignantium, deceptorum matres fieri nequeant.

Omnes nequitiæ eorum in Galgal, quia ibi odi eos, propter malitias adinuentionum eorum. E domo mea eiiciam eos, non addam diligere eos.

Incipit rursum vniuersorum Deus enumerare crimina, & meminit Galgal. Vrbis nomen est, in qua vehementer inprimis, & infandum in modum superstitiosi statuarum cultus vigebant. Habet autem quod dicit hanc sententiam. Flagitiosi non vno in genere Israelitæ fuerunt. Ac videre licet, quam insigniter improbi fuerint si Galgal cogites. Ibi omnē eorum vidi nequitiam, ibi odi eos. Non quidem propter locum, esset enim id imprudentiæ: sed potius in eo perpetrata ante oculos cōstituens. Ait igitur, [expellam eos domo mea,] & arcebo ab atrio meo, & familiaritate mea excludam. Cum autem oderim illos iustè, instabo de cætero, nec mutabor amplius, vt velim eos vnquam diligere tātis sceleribus alligatos. Occurret aliquis, opinor. quomodo igitur ex Assyria reduxit eos, aut quomodo è captiuitate liberauit? An non mitior factus, & indulgētia, & charitate eos dignatus est? Non negauerim & ego istuc ita esse. Misericordiā enim ex benignitate consecuti sunt, hoc in confesso est. Sed hi de quibus sermo est, abierunt in captiuitatem, & longo post tempore in pœna vitam finierunt. Et quemadmodum cum promisisset per Mosen in Ægypto Israelitis, educturum se omnes in terram, quam iurasset patribus eorum,

cix.

quidam tamen impii sese rebelles præbuerunt, quorum etiam corpora in solitudine ceciderunt, & terra ipsorum filiis potius sorte distributa est: sic etiam hîc intelliges. Mortui sunt enim de quibus loquimur: reuersi sunt autem quidam aliquando in Iudæam Cyro tandem demittente, vbi annum in peregrina tellure septuagesimum compleuissent.

1.Esdr.1.

Eiicientur autem è domo Dei, vel potius eiecti sunt, etiam qui contra Christum indigna, & quæ verbis exprimi satis non possunt, impia facinora ausi sunt, qui amaram, & detractoriam linguam in ipsum exeruerunt, subibúntque iram immutabilem. Non enim in Prophetarum aliquem, sed in ipsum Prophetarum Dominum debacchati inueniuntur. Silentio igitur prætermissis quæcunque seorsum præterea amiserunt, omnem eorum nequitiam, & prauitatis magnitudinem quodammodo in solis contra Christum susceptis facinoribus videre possis.

Omnes principes eorum inobedientes. Doluit Ephraim radices suas, exaruit, fructum nequaquam vltra feret. Quia si genuerint, interficiam desideria vteri eorum. Repellet eos Deus, quia non audierunt eum, & erunt vagi in gentibus.

CX.

Neminem bonum, siue promptè obedientem, & facilem inter eos repertum ait, non paruum, non magnum, non principem, non clientem, & subditum. Quocirca & omnino, velut radicitus effossos perisse confirmat, & iam similes esse lignis arefactis, & percussis, quibus sola resectione opus est, vtpote sterilitatem suam palam ostentantibus. Lignis autem infructuosis amputationem conuenire, ipse quoque Saluator docuit, ficulneam fructu carentem, & Iudæorum synagogam adumbrantem exscindi iubens. Inquit enim, [vt quid etiam terram occupat?] Infructuosus itaque inuentus Israel, inquit, meritò exscindatur. Non enim dabit fructum. Quod si etiam dederint, inquit, ex ipsis prognata perdam. Et hæc sunt [desideria vteri eorum.] Existimo etiam considerandum, quid illa verba contineant. Cur enim dicit, [omnes principes eorum inobedientes?] Quid enim omnium Principum obedientia opus erat? Spectat oratio historiam quandam veterem, quam exponam. Absente Mose Israel in solitudi-

Luc.13.

A οὐχ ὑπείκουσαν δὲ ἀπειθήσαντές τινες, ὧν καὶ τὰ κῶλα ἔπεσεν ἐν τῇ ἐρήμῳ, κατεκληροδοτήθη δὲ μᾶλλον ἡ γῆ τοῖς ἐξ αὐτῶν γεγονόσιν· οὕτω κἀνθάδε νοήσεις. τετελευτήκασι μὲν γὰρ οἱ καθ' ὧν ὁ λόγος, ἐπανενόστησαν δὲ κατά τινας καιροὺς οἱ ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, Κύρου μόλις ἀνέντος, ἐπεὶ τὸ ἑβδομηκοστὸν ἔτος αὐτοῖς πεπλήρωτο, διατετελοῦσιν ἐν ἀλλοδαπῇ.

B Ἐκβληθήσονται δὲ τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ, μᾶλλον δὲ καὶ ἐκβεβλήκασι, καὶ οἱ κατὰ Χριστοῦ τολμήσαντες τὰ δεινά, καὶ παρὰ λόγου παντὸς δυσσεβήματα, καὶ οἱ πικρὰν, καὶ παλίμφημον ἐπ' αὐτῷ τὴν γλῶτταν ἀνέντες, ὑποδέδονται δὲ τὴν ἀμετάθετον ὀργήν. οὐ γὰρ εἰς ἕνα τῶν προφητῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν πεπαρῳνηκότες, ἁλίσκονται τὸν τῶν προφητῶν δεσπότην. σεσιγημένων δὲ οὖν τῶν ἑτέρων πλημμελημάτων, ἃ δεδράκασι κατὰ σφᾶς αὐτούς, πᾶσαν αὐτῶν τὴν κακίαν ἴδοι καὶ τὴν τῆς φαυλότητος ὑπερβολήν, καὶ ὡς ἔν γε δὴ μόνοις τοῖς κατὰ C Χριστοῦ γεγενόσιν.

Πάντες οἱ ἄρχοντες αὐτῶν ἀπειθοῦντες. ἐπόνεσεν Ἐφραὶμ τὰς ῥίζας αὐτοῦ, ἐξηράνθη, καρπὸν οὐκ ἔτι μὴ ἐνέγκῃ. διότι καὶ ἐὰν γεννήσωσιν, ἀποκτενῶ τὰ ἐπιθυμήματα κοιλίας αὐτῶν. ἀπώσεται αὐτοὺς ὁ Θεός, ὅτι οὐκ εἰσήκουσαν αὐτοῦ, καὶ ἔσονται πλανῆται ἐν τοῖς ἔθνεσιν.

Οὐδένα χρηστόν, ἤγουν εὐπειθῆ καὶ εὐήνιον ἐν αὐτοῖς εὑρῆσθαί φησιν, οὐ μικρόν, οὐ μέγαν, οὐχ ἡγούμενον, οὐ τὸν ὑπὸ χεῖρα, καὶ ὑποτεταγμένον. τοιγάρτοι καὶ δὴν D ἀπολέσθαι παντελῶς, ῥίζης ὥσπερ αὐτῆς ἐκβεβοθρευμένον διϊσχυρίζεται, ἐν ἴσῳ τε γεγενῆσθαι λοιπὸν τοῖς ἀφαυανθεῖσι, καὶ πεπληγόσι τῶν ξύλων. ἃ καὶ μόνης δεῖται τομῆς, ἀναφανδὸν ὥσπερ ὁμολογοῦντα τὴν ἀκαρπίαν. ὅτι δὲ τοῖς ἀκάρποις ξύλοις τὸ ἀποκείρεσθαι πρέπει, καὶ αὐτὸς ἐδίδαξεν ὁ Σωτήρ, τὴν καρπὸν οὐκ ἔχουσαν συκῆν ὡς ἐν εἴδει τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς ἐκκόπτεσθαι ἐπιτάττων. ἵνα τί γάρ, φησί, καὶ τὴν γῆν καταργεῖ; ἄκαρπος δὴ οὖν E εὑρεθεὶς ὁ Ἰσραήλ, φησίν, ἐκκόπτοιτο ἂν εἰκότως, οὐ γὰρ ἐκδώσει καρπόν. ἀλλὰ κἂν εἰς τοῦτο ἥκοιτο, φησιν, ἀπολῶ τὰ ἐξ αὐτῶν φυόμενα. καὶ τοῦτό ἐστι τὰ ἐπιθυμήματα τῆς κοιλίας αὐτῶν. ἀναγκαῖον δὲ οἶμαι κἀκεῖνο περιαθρεῖν, τί τὸ χρῆμα τοῦ λόγου. διὰ τί γάρ φησιν, ὅτι πάντες οἱ ἄρχοντες αὐτῶν ἀπειθοῦντες; τί γὰρ ὅλως ἔδει τῆς τῶν ἀρχόντων ὑπακοῆς; ἀναφορὰν οὖν ὁ λόγος ἔχει πρὸς ἱστορίαν τινὰ τῶν ἀρχαιοτέρων. καὶ τίς δὴ αὕτη, πάλιν ἐρῶ. μεμοσχοποίηκε κατὰ τὴν ἔρημον ὁ Ἰσραήλ, ἀπόντος Μωσέως,

ἀναπεφοίτηκε γὰρ ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ, τὸν νόμον ὑποδεξόμενος. εἶτα κατελθὼν, λελύπηται σφόδρα πρὸς τὸ πλημμέλημα, συνέτριψε τὸν μόσχον, ἀγανακτοῦντα Θεὸν ἐδυσώπει τρόπον τινὰ τῇ ἰδίᾳ γνησιότητι καὶ ἀρετῇ. προσέπιπτε γὰρ, καὶ ἐξελιπάρει λέγων· εἰ μὲν ἀφῇς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν, ἄφες. εἰ δὲ μὴ, ἐξάλειψον κἀμὲ ἐκ τῆς βίβλου ταύτης, ἧς ἔγραψας. κατένευσε δὲ τῷ προφήτῃ Θεὸς τὴν εἰς ἅπαντας ἡμερότητα, καὶ δὴ καὶ ἔφασκεν, ἵλεως αὐτοῖς εἰμι, κατὰ τὸ ῥῆμά σου. ὁρᾷς ὅσον ὤνησε τὸν Ἰσραὴλ ἡ τοῦ προεστηκότος φιλοθεΐα, καὶ εἷς ὑπὲρ πάντων ἀρκέσας εἰς τὸ ἀναπεῖσαι Θεὸν, δι' ὑποταγήν τε, καὶ εὐπείθειαν; αἰτιᾶται τοίνυν εἰκότως, ὡς ὁλοτρόπως ἐκκεκλικότα τὸν Ἰσραήλ. εἶτα μὴ ἔχοντά τινα τῶν παρ' αὐτοῖς ἡγουμένων, τὸν ἐπιτιμῶντα τοῖς πταίουσι, τὸν ἀφιστάντα τῆς πλάνης. ἤγουν τῇ ἰδίᾳ λαμπρότητι τῇ κατὰ τρόπον, καὶ ἀρετὴν ἀποστῆσαι δυνάμενον τὴν ὀργὴν, Θεοῦ παρακεκλημένου. καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐν καιροῖς γέγονε τοῖς κατὰ Μωσέα. τοιγάρτοι καὶ ἐξωσθήσονται, φησὶ, καὶ ἔσονται πλανῆται ἐν τοῖς ἔθνεσι.

Τοῦτο συνέβη παθεῖν αὐτοῖς, καὶ τότε μὲν ἀποκομισθεῖσιν εἰς Ἀσσυρίους, καὶ νῦν δὲ οὐδὲν ἧττον ἐπὶ ταῖς εἰς Χριστὸν παροινίαις κατεστυγημένοις. ἀνέστιοι γὰρ, καὶ ἐπήλυται πανταχῇ, καὶ πόλιν οὐκ ἔχοντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ διατελοῦσιν ἐν κόσμῳ. λικμήσω γὰρ αὐτοὺς εἰς πάντα ἄνεμον, διὰ προφητῶν ἁγίων ἔφασκε Θεός. εἰ τοίνυν ἐπὶ τῆς πρὸς Θεὸν οἰκειότητος φροντὶς ἡμῖν καὶ λόγος, ὑποφέρωμεν αὐτῷ τὸν αὐχένα, καὶ προσίωμεν ὡς ἐξ ἀγαθῆς εὐπειθείας λέγοντι τῷ Χριστῷ. Δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες, καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. ἄρατε τὸν ζυγόν μου ἐφ' ὑμᾶς. ἐσόμεθα γὰρ οὕτως εὔκαρποί τε, καὶ ἀπλῆγες, οὐκ αὐαινομένης ἡμῖν τῆς ῥίζης, οὐ καρποῦ πίπτοντος εἰς μηδὲν, οὐ πλανῆται, καὶ ἀπωτάτω Θεοῦ, ἀλλ' ἐγγύς τε αὐτοῦ, καὶ σὺν αὐτῷ. καὶ πόλιν ἔχοντες τὴν ἄνω, καὶ ἐν οὐρανοῖς, τὴν τῶν πρωτοτόκων μητέρα, τὴν τῶν ἁγίων τροφὸν, τῶν ἄνω πνευμάτων τὸ καθαρὸν ἐνδιαίτημα.

ΚΕΦΑΛ. ι'.

Ἄμπελος εὐκληματοῦσα Ἰσραήλ. ὁ καρπὸς αὐτῆς εὐθηνῶν· κατὰ τὸ πλῆθος τῶν καρπῶν αὐτοῦ ἐπλήθυνε τὰ θυσιαστήρια. κατὰ τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς αὐτοῦ ᾠκοδόμησε στήλας, ἐμέρισαν καρδίας αὐτῶν, νῦν ἀφανισθήσονται. αὐτὸς κατασκάψει τὰ θυσιαστήρια αὐτῶν, ταλαιπωρήσουσιν αἱ στῆλαι αὐτῶν.

A ne vitulum fecit. Ascenderat quippe in montem Sina legē accepturus. Qui vbi descendit, eo scelere maiorē in modum cōtristatus, vitulū cōminuit, Deúmque indignantē sua virtute, & germanitate quodammodo ad ignoscēdum compulit: Procidens enim, supplex rogauit, his verbis. [Si quidem dimittis illis peccatū dimitte: Sin autem, dele & me de libro hoc quem scripsisti.] Annuit Prophetæ Deus, vt ignosceret omnibus: quin etiā dixit, B propitius sum illis secundùm verbum tuum. Cernis quantū moderatoris erga Deum amor Israeli profuerit, & quomodo vnus ad Deum flectendum propter subiectionem, & obedientiam pro omnibus suffecerit. Accusat igitur nō iniuriâ Israelē, vt qui penitus a recto itinere declinauerit, & principē de suis nullum omnino habeat, qui peccantes corripiat; qui ab errore auocet, aut certè qui morum ac virtutis suæ splendore Deo exorato, iram eius amoliri possit, quemadmodū & temporibus Mosis fa- C ctum legimus. Quamobrem etiam [repellentur, inquit, & erūt vagi in gētibus.]

Exod. 32.

Hoc illis euenit & tunc quidem ad Assyrios deportatis, & nunc nihilominus propter debacchationes eorum in Christum exosis: vbique enim exules & extranei, nec ciuitatem habentes in mundo manent, qui sunt de Israel. [Dispergam enim eos in omnem ventum,] dixit per sanctos Prophetas Deus. Si ergo amicitia cum Deo nobis curæ est; si eius rationem ducimus, D subiiciamus ei ceruicem, & pia cum obedientia ad Christum accedamus dicentem: [Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos.] Sic enim & fructiferi, & à percussu immunes erimus; nec radix nostra exarescet; nec fructus in nihilum recidet; haud à Deo longissimè vagabimur; & prope ipsum, & apud ipsum erimus; & ciuitatem supernam in cælis habebimus, primogenitorum matrem, sanctorum altricem, cælestiúmque spi- E rituum purum habitaculum.

Zach. 2.

Matth. 11.

CAPVT DECIMVM.

Vinea frondosa Israel. Fructus eius abundans; secundum multitudinem fructuum suorum multiplicauit altaria. Iuxta bona terræ suæ ædificauit simulacra; diuiserunt corda sua, nunc disperibunt. Ipse suffodiet altaria eorum, affligentur simulacra eorum.

CXI. POSTQVAM dixit, Ephraim doluisse radices suas, & infructuosum fore, similémque mutatis sedibus alio penitus commigrantiũ, Assyriorum sæuitia deletis eorum fœtibus, nunc etiam vtiliter ostendit, qualis olim fuerit, perquam fructuosus videlicet, quando vitam legibus respondentem sapienter viuebat. Qualis vinea quæpiam pulchra, & bene conuestita palmitibus, ante oculos finitimorum populorum in admiratione erat non immeritò, & de ipsa alicubi B. Dauid in libro psalmorum ad vniuersorũ Deum ait, [Vineam de Ægypto transtulisti, eiecisti gentes, & plantasti eam. Dux itineris fuisti in conspectu eius. Extendit palmites suos vsque ad mare, & vsque ad flumina propagines suas.] Nata est enim, [in cornu, & in loco pingui,] iuxta vocem Prophetæ. Veruntamen non vuam, sed spinas potius produxit. Nam in multitudine bonorum sibi donatorum velut sociam, & contra Deum colluctatricem iniquitatem exhibuit. Multiplicauit enim altaria, & ædificauit simulacra: quãtumque supernis affluebat diuitiis, tam prompta fuit ad contaminationem quia dæmones adorauit, & aras excitauit, & in seductionem multiplicis idololatriæ cor suum quodammodo diuisit. Verùm ista non durabunt, inquit. Quînam? [Ipse enim suffodiet altaria eorum,] & affligentur simulacra eorum, confracta nimirum, & diuulsa. Vocem ipse non malè ad omnipotentem Dominum referes: aut ad personam regis Babylonii, de quo iam sæpe facta est mentio. Contigit enim, vt cum vrbibus Samariæ etiam templa ipsa exurerentur, & idola diriperentur. Oportet igitur nos propter ea quæ à Deo habuerimus cum gaudio gratias agere, non in amplitudine rerum secundarum offendentes, aliquid Deo displicens abripi: quin potius desiderare, & ad ea promptissimè præstanda incumbere, quæ ex virtute gloriam conciliant; non diuisos in affectiones mundanas, & ceruicem Satanæ subiicientes. Verum est enim illud Christi, [nemo potest duobus Dominis seruire.] Quod si diuidimur, etiam, iuxta vocem Psalmistæ, [partes vulpium erimus.]

Psal. 79. Esai. 5. Luc 16. Psal. 62.

Idcirco nunc dicent: non est rex nobis, quia non timuimus Dominũ: Rex autẽ quid faciet nobis? loquens verba occasiones mendaces, disponet testamentum.

A Ἠλγηκέναι τὰς ῥίζας εἰπὼν τὸν Ἐφραὶμ, ἔσεσθαί τε καὶ ἄκαρπον, καὶ ἐν ἴσῳ τοῖς μετοικοῦσιν ὅλως, τῆς Ἀσσυρίων ἀγριότητος δαπανώσης τὰ γεννώμενα, δείκνυσιν ἀναγκαίως καὶ οἷος ἦν πάλαι, καὶ ὅτι γέγονεν εὔκαρπος, ὅτε τὴν ἐν νόμῳ ζωὴν μετεποιεῖτο σοφῶς. οἷα γάρ τις ἄμπελος καλὴ, καὶ εὐκληματοῦσα τοῖς τῶν ἐθνῶν περιοίκοις ὁρωμένη, εἰκότως κατεθαυμάζετο. καὶ περὶ αὐτῆς πού φησιν ὁ μακάριος Δαβὶδ ἐν βίβλῳ ψαλμῶν, πρὸς B τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα Θεόν. ἄμπελον ἐξ Αἰγύπτου μετῆρας, ἐξέβαλες ἔθνη, καὶ κατεφύτευσας αὐτήν. ὡδοποίησας ἔμπροσθεν αὐτῆς. ἐξέτεινε τὰ κλήματα αὐτῆς ἕως θαλάσσης, καὶ ἕως ποταμῶν τὰς παραφυάδας αὐτῆς. πέφυκε μὲν γὰρ ἐν κέρατι, καὶ ἐν τόπῳ πίονι, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. πλὴν οὐ τέτοκε σταφυλὴν, ἀλλ' εἶχε δὲ μᾶλλον ἀκάνθας. τῷ γὰρ πλήθει τῶν δοθέντων ἀγαθῶν αὐτῇ συνδρομον ὥσπερ τινὰ καὶ ἰσοπαλῆ τὴν ἀδικίαν ἐπεδείξατο· δῆλον δὲ ὅτι τὴν κατὰ Θεοῦ. ἐπλήθυνε γὰρ θυσιαστήρια, καὶ ᾠκοδόμησε στήλας· καὶ ὅσον ἐπλούC τει τοῖς ἄνωθεν ἀγαθοῖς, τοσοῦτον ἦν πρόθυμος εἰς βεβήλωσιν, διά τε τοῦ προσκυνεῖν τοῖς δαίμοσι, καὶ βωμοὺς ἐγείρειν, καὶ εἰς τὴν πολύθεον πλάνην τὴν ἰδίαν ὥσπερ καταμερίζειν καρδίαν. ἀλλ' οὐ ταῦτα, φησὶν, οὐκ ἔσται. πόθεν; κατασκάψει γὰρ αὐτὸς τὰ θυσιαστήρια αὐτῶν, καὶ ταλαιπωρήσουσιν αἱ στῆλαι αὐτῶν, συνθραυόμεναι δηλονότι, καὶ κατασπώμεναι. τὸ δὲ αὐτὸς ἀνοίσεις ἐμφερόντως εἰς τὸν τῶν ὅλων κατεξουσιάζοντα Θεόν. ἤγουν, εἰς τὸ τοῦ Βαβυλω-D νίου πρόσωπον, ὡς ἤδη πλειστάκις προσδεδηλωμένου. συμβέβηκε γὰρ ταῖς ἐν Σαμαρείᾳ πόλεσι καὶ αὐτοὺς συγκαταπίμπρασθαι τοὺς ναοὺς, καὶ διαρπάζεσθαι τὰ γλυπτά. χρὴ τοίνυν ἡμᾶς, ἐφ' οἷς ἂν ἔχοιμεν παρὰ Θεοῦ χαίροντας ἀναπέμπειν τὰ χαριστήρια, καὶ μὴ τῷ πλάτει τῆς εὐθηνίας ἐνολισθήσαντας, ἀποφέρεσθαί ποι πρὸς τὸ ἀπᾶδον αὐτῷ· ζητεῖν δὲ μᾶλλον καὶ ἀποπεραίνειν ἐπείγεσθαι, καὶ μάλα προθύμως, τὰ εἰς ἀρετὴν αὐχήματα, μὴ μεριζομένους πρὸς τὰ ἐν κόσμῳ πάθη, καὶ ὑποτιθέντας E τὸν αὐχένα τῷ Σατανᾷ. καὶ γάρ ἐστιν ἀληθὲς, ὅπερ ἔφη Χριστός. οὐδεὶς δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν. εἰ δὲ μεριζόμεθα, καὶ μερίδες ἀλωπέκων ἐσόμεθα, κατὰ τὴν ψαλμῳδοῦ φωνήν.

Διότι νῦν ἐροῦσι, οὐκ ἔστι βασιλεὺς ἡμῖν, ὅτι οὐκ ἐφοβήθημεν τὸν κύριον. ὁ δὲ βασιλεὺς τί ποιήσει ἡμῖν; λαλῶν ῥήματα προφάσεις ψευδεῖς, διαθήσεται διαθήκην.

Οὐχὶ μόνον αὐτῶν σφαλήσεσθαι τὰ θυσιαστήρια, A καὶ ταλαιπωρήσειν ἔφη τὰς στήλας, προσεπάγει δὲ, ὅτι καὶ μεταγνώσονται, καὶ θρηνήσουσιν ἐπί γε ταῖς σφῶν δυσβουλίαις. ἡμαρτηκότες δὲ τῆς ἐλπίδος, καὶ ἠπατημένοι, τοῖς ἐκ τῶν κρατούντων ψευδηγορήμασιν, ὀψὲ καὶ μόλις συνήσουσιν. οἱ μὲν γὰρ παρ' αὐτοῖς τοὺς τῆς βασιλείας διέποντες θρόνους, ἀρκέσειν ἔφασκον αὐτοῖς εἰς ἐπικουρίαν τάς τε χρυσᾶς δαμάλεις, καὶ τὴν ἐκ τῶν ἄλλων εἰδώλων ἀσφάλειαν, κἂν εἰ μὴ τὸν θεῖον ἔχοιεν νόμον, κἂν εἰ μὴ B δρᾷν ἕλοιντο τὰ διὰ Μωσέως. ἡ δὲ πεῖρα δέδειχε ψευδεπιοῦντας αὐτούς. τεθέανται γὰρ τοὺς τὰ τοιάδε πάλαι διατεθειμένους αὐτοῖς, καὶ ἀσυνέτως λέγοντας, ὑπὸ χεῖρα πεσόντας ἐχθρῶν. Ταύτῃτοι, φασὶ, οὐκ ἔστι βασιλεὺς ἡμῖν, ὅτι οὐκ ἐφοβήθημεν τὸν κύριον. ἰδοὺ γὰρ, φασὶ, ἐπαμύνων οὐδεὶς, ἤγουν ταῖς τῶν Βαβυλωνίων ἐφόδοις ἀντανιστάμενος. ἀλλ' ἠτονήκασιν ἅπαντες· λέλυνται, καὶ πεπτωκήκασιν οἱ προεστηκότες. πρόφασις δὲ τῆς ἀρρωστίας αὐτοῖς, καὶ ἡμῖν, τὸ μὴ πεφοβῆσθαι τὸν κύ- C ριον. ποία τοίνυν ἡ ὄνησις ἐκ τῶν κρατούντων; φησίν· οὐδὲν ἦν ἄρα τὰ παρ' αὐτοῖς, εἰ μὴ λόγοι ψευδεῖς, καὶ ματαιότης διαθηκῶν, ἤγουν ὑποσχέσεων. ἔθος γὰρ τῇ θείᾳ γραφῇ, διαθήκας ἀποκαλεῖν τὰς ἐπαγγελίας.

Σοφὸν οὖν ἄρα, καὶ παντὸς ἐπαίνου μεστὸν, τὸ πεποιθέναι μᾶλλον ἐπὶ Θεῷ, καὶ μὴ τοῖς τῶν πλανώντων ἀποφέρεσθαι λόγοις, ἐπὶ τὸ προσκρούειν τῷ Θεῷ. ἐμφρόνως δὲ μᾶλλον πρὸ πείρας αὐτῆς ἀποφοιτᾷν τῆς ὀργῆς, καὶ μὴ ὀψὲ παθόντας ὀ- D λοφύρεσθαι, μόλις εἰς ἀνόνητον ἰόντας ὑστεροβουλίαν.

Ἀνατελεῖ ὡς ἄγρωστις κρίμα ἐπὶ χέρσον ἀγροῦ. τῷ μόσχῳ τοῦ οἴκου ὤν.

Η ἄγρωστις φύεται ἐν ἀγροῖς, μάλιστα τοῖς ἀνηρότοις, καὶ κεχερσωμένοις, καταδράττεται δὲ, καὶ μάλα νεανικῶς τῆς παρατυχούσης, καὶ γείτονος γῆς. διέρπει γάρ πως εἰς τὸ εὐρὺ, καὶ ἔτι δυσκαταγώνιστος τοῖς ἀνείργειν αὐτῆς ἐθέλουσι τὸν ἀεὶ τῶν E παρακειμένων ἐπέκεινα δρόμον. κρίμα τοίνυν, φησὶ, (δῆλον δὲ, ὅτι παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ) καθάπερ ἄγρωστις ἐπ' ἀγροῦ χέρσον ἀνατελεῖ τῷ μόσχῳ τοῦ οἴκου ὤν. ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι, ψῆφος ὀλέθρου, καὶ νεῦμα κολάζον ἔσται παρ' ἐμοῦ. καταδράξεται δὲ ὡς ἄγρωστις τοῦ μόσχου, ἤτοι τῶν σεβασμάτων τοῦ ὄντος ναοῦ κατὰ τὴν Βαιθήλ. σημαίνει γὰρ τοῦτο ὁ οἶκος τοῦ ὤν. ἐκδεδώκασι μὲν γὰρ οἱ ἕτεροι πάλιν ἑρμηνευταὶ, τοῦ μόσχου τοῦ οἴκου Βαιθήλ. οἱ δέ γε ἑβδο-

CXII. Non solùm eorum altaria dirutum, & simulacra euersum iri dicit, sed addit etiam, fore, vt male consulta sua pœnitudine, & lamentis prosequantur, spe autem frustrati, & dominorum mendaciis decepti, serò, ac vix tandem intelligant. Qui enim apud ipsos thronum regni obtinebant, ad auxilium satis futurum autumabant vitulos aureos, & tutelam ab idolis cæteris, quamuis diuinam legem non haberent: quamuis præcepta Mosis non seruarent. At experientia mentitos esse demonstrauit. Viderunt enim eos, qui quondam hæc ipsis constituissent, & insipienter locuti fuissent, sub hostium ditionem venisse. [Ideo, inquiunt, non est rex nobis, quia non timuimus Dominum.] (Psal. 16.) Ecce enim, aiunt, opitulator nullus: aut qui Babyloniorum impressionem excipiat. Sed defecerunt omnes, [infirmati sunt, & ceciderunt] qui præerant. Causa autem ipsorum, & nostræ imbecillitatis, quod [non timuimus Dominum.] Quæ ergo vtilitas ex Dominis? inquit. Nihil igitur erat quod dictitabant, nisi sermones mendaces, & testamentorum, seu promissorum vanitas: consueuit enim diuina Scriptura promissiones appellare testamenta.

Sapiens itaque factum & omni laude plenum pati propter Deum, nec seducentium sermonibus ad ipsum offendendum abduci: sed ante experientiam iram eius declinare, ne puniti iam serò plorantes, aliquando tandem ad posteriora consilia inutiliter descendamus.

Orietur sicut gramen iudicium super desertum agri, vitulo domus ὤν.

CXIII. Agrostis nascitur in agris, inaratis præsertim, & desertis, terram obuiam, & vicinam magna luxurie corripiens. Serpit enim in latum, nec cohiberi potest ab iis, qui eius vltra metas propagationem coërcere conantur. [Iudicium igitur, inquit, (à Deo vtique) veluti agrostis quædam super desertum agri, exorietur vitulo domus ὤν.] Perinde ac si dicat. Sententia perditionis, & nutus puniens erit à me. Comprehendet autem tanquam agrostis vitulum, siue idola templi, quod est in Bethel, hoc enim sibi vult *domus ὤν*. Sic namque alii interpretes ediderunt, [vituli domus Bethel.] Se-

ptuaginta verò pro *domus Bethel* transtulerunt *domus* ὢν, causam supra explicauimus. Veruntamen repetere non pigebit. Lunæ filium, solis nepotem Apin Ægyptii fabulabantur, apud quos Sol est ὢν. Ad repræsentandum verò Apin erat vitulus, quem fecit Hieroboam. Itaque vt agrostis comprehendens, inquit, & vincens quidquid apponitur obstaculorum, iudicium à me exercebitur vitulo domus ὢν, siue Bethel. Semper enim diuinum numen viribus pollet maximis, & eius nutui resistere nihil valet. [Manum enim excelsam quis auertet?] vt scriptum est.

Esa.9.

Peregrini & accolæ erunt habitãtes Samariam, quia luxit populus eius super eum. Et sicut exacerbauerunt eum, gaudebunt super gloriam eius.

cxiv.

En dilucidè declarat iudicium comprehendens vitulum, & instar agrostis se dilatandi vim habens, contra quæ Deo visum fuerit. Meminit autem & nunc historiæ, quam afferri in medium res postulat, aliter enim oraculum haud percipiemus. Solebant omnes qui idola suppliciter venerabantur, miseris temporibus, & hostibus ingruentibus, si inopia pecuniæ conflictarentur, ipsa quoque templorum anathemata, & donaria ad vsum suum conuertere. Traditum est itaque in libris regum rege Syriæ vrbes Samariæ adoriente, tum regem Israelis, quod pares ad resistendum copias non haberet, ad Phulam Assyriorum regem legatos misisse, eúmque donis impulisse, vti se adiuuaret, & Syrum depelleret, quod & factum est. Vi enim & virtute Damascum occupauit, ipsúmque Ader interfecit. Aiunt igitur, quod cum ingens auri pondus quæreretur, in eas angustias Manaim coniectum esse, vt vnum quoque vitulum aureum subtraheret, & per legatos illis transmitteret. Luxitque Israel, cum, quem putabat Deum, aliò mitti conspiceret. Credebat nihilominus, friuolis rationibus seipsum consolans, Babylonium hunc vitulum in templo maiore, & illustriore collocaturum. Præterea à pluribus gentibus adoratum iri opinabatur: quam plurimæ siquidem Persarum, & Medorum gentes numerantur. Manaim igitur vitulum vt erat, totum ex auro puro puto conflatum misit.

A μήκοντα ἀντὶ τοῦ οἴκου Βαιθήλ, οἴκου ὢν εἰρήκασι. καὶ τὴν αἰτίαν ἤδη προειρήκαμεν ἐν τοῖς ἀνωτέρω. πλὴν οὐδὲν ὀκνοῦντες ὑπομνήσομεν. σελήνης μὲν γὰρ τέκνον, ἔκγονον δὲ ἡλίου τὸν Ἆπιν Αἰγύπτιοι μυθοπλαστοῦντες ἔλεγον. ὢν δέ ἐστι κατ' αὐτοὺς ὁ ἥλιος. εἰς τύπον δὲ τοῦ παρ' Αἰγυπτίοις Ἄπιδος ἦν ἡ δάμαλις ἥν, ἣν ἐποίησεν Ἱεροβοάμ. οὐκοῦν, ὡς ἄγρωστις καταδραττομένη, φησί, καὶ νικῶσα πᾶν ὅσον ἐστὶ παρακείμενον, κρίμα γενήσεται παρ' ἐμοῦ, B τῷ μόσχῳ τοῦ οἴκου ὤν, ἤτοι Βαιθήλ. πανσθενὲς γὰρ τὸ θεῖον ἀεί, καὶ τοῖς αὐτοῦ νεύμασιν οὐδὲν ἔσται τὸ ἀντιστατοῦν. τὴν γὰρ χεῖρα τὴν ὑψηλὴν τίς ἀποστρέψει; κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Παροικήσουσιν οἱ κατοικοῦντες Σαμάρειαν, ὅτι ἐπένθησεν λαὸς αὐτοῦ ἐπ' αὐτόν. καὶ καθὼς παρεπίκραναν αὐτόν, ἐπιχαροῦνται ἐπὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ.

Ἰδοὺ δὴ καθίστησιν ἐναργὲς τὸ κρίμα τὸ καταδραττόμενον τοῦ μόσχου, καὶ ἀγρώστεως δίκην C ἐξευρύνεσθαι πεφυκός, καθ' ὧνπερ ἂν βούλοιτο Θεός. ἱστορίας δὲ διαμέμνηται καὶ νῦν, ἣν ἀναγκαῖον εἰπεῖν, συνήσομεν γὰρ ὧδε, καὶ οὐχ ἑτέρως τὸ χρησμῳδούμενον. ἔθος ἦν ἅπασι τοῖς εἰδώλων προσκυνηταῖς, καιροῦ καταθλίβοντος, καὶ πολεμίων ἐφεστηκότων, οἱ ἐν ἐνδείᾳ γένοιντο χρημάτων, ἅπτεσθαι καὶ αὐτῶν τῶν ἐν τοῖς τεμένεσιν ἀναθημάτων. γέγραπται τοίνυν ἐν ταῖς βασιλείαις, ὅτι πολιορκοῦντος τὰς ἐν Σαμαρείᾳ πόλεις τοῦ βασιλέως Συρίας, Μαναΐμ, ὁ τηνικάδε βασι- D λεύων ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ εἶτα ταῖς ἴσαις δυνάμεσιν ἀντιφέρεσθαι πρὸς ἐκεῖνον οὐκ ἔχων, ἐπρεσβεύετο πρὸς Φούλαν τὸν τῶν Ἀσσυρίων βασιλέα, καὶ δώροις ἀνέπειθεν ἐπαμῦναί τε οἱ, καὶ ἀποστῆσαι τὸν Σύρον, ὃ δὴ καὶ τετέλεσται. εἷλε γὰρ ἐκεῖνος κατὰ κράτος τὴν Δαμασκόν. ἀποσφάττει δὲ καὶ αὐτὸν τὸν Ἀδερ. φασὶ τοίνυν, ὅτι πλείστης ὅσης ὁλκῆς ζητουμένης χρυσίου, περιέστη λοιπὸν εἰς τοῦτο τοῦ Μαναΐμ ἀνάγκης τὰ πράγματα, ὡς καὶ μίαν δάμαλιν ὑφελέσθαι χρυσῆν, E καὶ συναποστεῖλαι διὰ τῶν πρέσβεων. καὶ τεθρήνηκε μὲν ὁ Ἰσραήλ, ὃν ἐνόμιζεν εἶναι Θεόν, ἐκπεμπομένην ὁρῶν. ᾤετό γε μήν, ψυχροῖς ἑαυτὸν λογισμοῖς παραμυθούμενος, ὡς ἐν μείζοσιν ἔσται, καὶ λαμπροτέροις αὐτὴν ἐνιδρύσει ναοῖς ὁ Βαβυλώνιος. διέκειτο δὲ πρὸς τούτοις, ὅτι προσκυνηθήσεται καὶ παρὰ πλειόνων ἐθνῶν, μυρία γὰρ ὅσα ἐστὶ τὰ Περσῶν τε, καὶ Μήδων ἔθνη. ὁ μὲν οὖν Μαναΐμ, ὡς ὅλην οὖσαν δι' ὅλου χρυσῆν, πέπομφε τὴν δάμαλιν.

ὁ δέγε Φύλας συνέθλασε λαβών· ἕτερον γὰρ παρ' ἐκείνοις τὸ σέβας, καὶ δαμάλεως οὐκ ἀνέχονται. εἶτα, φησίν, οὐχ ὑφῆφθαι χρυσῶν, ὑπόχαλκον δὲ μᾶλλον, χρυσῷ διαπεπασμένον. ἐντεῦθεν, φησίν, ὁ Ἀσσύριος ἐγέλασε τὸν Ἐφραΐμ, τουτέστι, τὸν Μαναΐμ, τὸν ἐκ φυλῆς Ἐφραΐμ βασιλεύοντα. διέπτυσε δὲ πρὸς τούτῳ καὶ τὰς τοῦ Ἰσραὴλ εὐηθείας. εἰρηκότες δὲ οὕτω τῆς ἱστορίας, ἤγουν τῆς Ἑβραίων παραδόσεως τὸν λόγον, φέρε λοιπὸν ἀναγκαίως ἐπιτρέχωμεν τὴν λέξιν. δυσκάτοπτος γάρ, ὅτι παροικήσουσιν οἱ κατοικοῦντες Σαμάρειαν, τὸ παροικήσουσιν, ἀντὶ τοῦ μετοικήσουσιν, ἤτοι μετοικισθήσονται, φησίν, οἱ νῦν ὄντες ἐν Σαμαρείᾳ. λέγει δὲ τοὺς μόσχους, ἤτοι τὰς δαμάλεις. ἐξεπέμφθησαν γάρ, ὡς ἔφην, εἰς Βαβυλωνίους. καὶ ἐπένθησε μὲν ἐπ' αὐτοῖς ὁ λαὸς αὐτοῦ. τίνος δὲ αὐτοῦ; ἢ δῆλον, ὅτι τοῦ ὄντος, ὅ ἐστι, τοῦ Ἄπιδος; πλὴν ὡς ᾠήθησαν, φησί, παραπικραίνοντες, καὶ ἀτιμάζοντες αὐτὸν διὰ τοῦ πέμπειν ἑτέροις, οὕτως ἡσθήσονται ἐπὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ. νομιοῦσι γάρ, ὅτι καὶ πολὺ λίαν εὐκλεέστερος ἔσται, παρὰ πλειόνων ἐθνῶν προσκυνούμενος. ἀλλ' ἡμαρτήκασι τῆς ἐλπίδος. συντέτριπται γάρ, καὶ γέλωτος ἀφορμὴ τοῖς Βαβυλωνίοις ἦν. οὐκοῦν τεταλαιπώρηκεν ἡ ὕλη αὐτῶν κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ προφήτου φωνήν. παρεπίκραναν δὲ τὸν μόσχον, οὐχ ὅτι παρεπικράνθη κατὰ τὸ ἀληθές. πῶς γὰρ ἂν τοῦτο πέπονθεν ἀναίσθητος ὕλη; ἀλλ' ὅτι τῶν εἰσχρημάτων ἡ δύναμις παρώργισεν ἂν αὐτόν, εἴπερ ἦν ὄντως Θεός, καὶ ἐν αἰσθήσει τοῦ παθεῖν τὰ συμβεβηκότα.

Οὐ μετῳκίσθη ἀπ' αὐτοῦ, καὶ αὐτὸν εἰς Ἀσσυρίους δήσαντες ἀπήνεγκαν ξένια τῷ βασιλεῖ Ἰαρείμ. ἐν δόματι Ἐφραΐμ δέξεται, καὶ αἰσχυνθήσεται Ἰσραὴλ ἐν τῇ βουλῇ αὐτοῦ.

Ἑαυτὸν ἡμῖν ὁ προφητικὸς ἑρμηνεύει λόγος. ὃ γὰρ εἴρηκεν ἀμυδρῶς, τοῦτο πειρᾶται διασαφηνίζειν. μετῳκίσθη γὰρ ὁ μόσχος ἀπὸ τοῦ Ἰσραήλ, καὶ δήσαντες αὐτὸν (χλευεντίζεται δὲ ὁ λόγος) ἀπεκόμισαν ξένια τῷ βασιλεῖ Ἰαρείμ, ὅ ἐστιν, ἐκδίκῳ. ἐκαλεῖτο γὰρ εἰς ἐπικουρίαν, καὶ οἱονεί πως εἰς τὸ ἐκδικῆσαι τὴν Σαμάρειαν ὀλοθρευομένην ὑπὸ τῶν Σύρων. ἀλλὰ δέξεται μὲν ὁ Φύλας ὡς ἐν δόματι παρὰ τοῦ Ἐφραΐμ τὴν δάμαλιν. Ἐφραΐμ δέ φησι τὸν τοῦ Ἰσραὴλ βασιλέα. πλὴν αἰσχυνθήσεται, φησίν, ὁ Ἰσραὴλ ἐπὶ ταῖς ἑαυτοῦ βουλαῖς. ὅτι γάρ, ὡς ἔφην, ἀπέστη μὲν τοῦ πάντα ἰσχύοντος Θεοῦ, εἵλετο δὲ μᾶλλον δαμάλεσι προσκυνεῖν, καταγέλαστος ἦν,

A Quem Phulas acceptum confregit, aliud enim numen Assyrii colunt, nec vitulum patiuntur. Postea non amplius aureum, sed ex ære auróque commixtum extitisse narrant. Hinc Assyrium irrisisse Ephraim, hoc est, Manaim regem de tribu Ephraim; & stultitiam Israelis contempsisse. Exposita igitur historia, siue Hebræorum traditione, age deinceps verba contextus, vt debemus percurramus. B Minimè enim perspicua est eorum sententia. Dicit igitur, accolas fore habitantes Samariam. Accolæ erunt, pro, transmigrabunt aliò habitatum, seu aliò ad habitandum transferentur incolæ Samariæ. Quo nomine vitulos, seu buculas intelligit: ad Babylonios enim missæ sunt, vt docui. [Et luxit super iis populus eius.] Cuiusnam eius? an, id est, Apidis? Veruntamen quemadmodum visi sunt, inquit, eum exacerbare, & contemnere dum alijs mittunt; ita C lætabuntur super gloria eius. Existimabunt enim, à pluribus gentibus adoratum gloriosiorem futurum. Sed fefellit eos spes. Confractus enim materia risus & ioci Babyloniis fuit. Quocirca afflictum est simulacrum ipsorum, vt hic ipse Propheta dicit. Exacerbauerunt autem vitulum, non quia reuera exacerbatus sit (qui enim sic afficeretur res sensûs expers?) sed quia facti natura ipsum irritasset, si verè Deus fuisset, & euenta sua sentire D potuisset.

Quia translatus est ab eo, & ipsum in Assyrios ligatum abduxerunt munera regi Iarim. In dono Ephraim suscipiet. Et confundetur Israel in consilio suo.

CXV. Seipsum nobis propheticus sermo explanat. Quod enim dixit inuolutius, hoc euoluere nititur. Translatus est quippe vitulus ab Israel, & ligatum eum (iocatur enim festiuè Propheta) asportarunt pro munere regi E Iarim, hoc est, vltori. Vocatus enim fuerat ad auxilium, & veluti ad vindicandam Samariam, quam Syri perditum veniebant. Sed suscipiet quidem Phulas vitulum vitulum vt donum Ephraim, à rege Israel videlicet: nihilominus [confundetur Israel, inquit, in consiliis suis.] Quoniam enim, vt dixi, ab omnipotente desciuit, & vitulos adorare maluit, ridiculus fuit,

& in anilem, ineptam, inutilem consilii vanitatem abiisse deprehensus est. Verum igitur dicit Propheta, imò Deus, cum per os sanctorum dicit de iis, qui seruierunt operibus manuum suarum, [Vidistis quia cinis corda eorum, & seducuntur.] Mich. 5.

Accommodabitur oratio etiam in eos, qui recta Ecclesiæ dogmata deprauant. Sicut enim vitulus comminutus Israelis amentiam coarguit; ita & illorum dogmata inquisitionibus contrita, & vi veritatis confracta, eorum auctoribus, & impiis inuentoribus, atque iis etiam qui ea inconsultissimè in pectus admittunt, dedecori & pudori erunt.

Proiecit Samaria regem suum sicut sarmentum super faciem aquæ, & auferentur altaria ών, peccata Israel. Spinæ & tribuli ascendent super altaria eorum.

CXVI. Mores Israelitarum, siue Samaritarum solutos, & improbos, etiam circa ipsos, quos putabant Deos, facilè hic quoque locus arguerit. Nec mirum. Qui enim vnum, & verum, & naturâ Deum, & discedendo, & quiduis turpissimum perpetrando impiè per summam iniuriam læserunt, quomodo erga multos, & falsos, & è lapidibus aut lignis fabrefactos sincerè, ac legitimè se gererent? Ait igitur, proiectum esse à Samaritis vitulum, qui apud eos regiis, & diuinis honoribus colebatur. Sic autem proiectum esse, veluti si palea, aut stipula aquæ vorticibus illapsa, mox pro impetu earum quouis raptetur. Cum ipsis autem simulacris delubra peritura, & aras destructum iri, & locum spinarum fore, vniuersa eorum prouincia deuastata, quomodo non certissimum erat? Peccata Israel altaria vocat, aptissimè, velut monumentum impietatis eorum erga Deum scelerate excitatum, ών autem denuo Apin, seu vitulos in Bethel, in quorum gloriam & aræ stabant. Quare quod non constituit, & firmat Deus, id penitus corruet. Ac tale quippiam reor ab alio Propheta clare dictum esse, [ipsi ædificabunt, & ego euertam.] Malac. 1.

Et dicent montibus, Operite nos, & collibus, Cadite super nos.

καὶ κατεφωρᾶτο πεσὼν εἰς γραώδη, καὶ ψυχρὰν, καὶ ἀνόητον εἰκαιοβουλίαν. ἀληθεύει δὴ οὖν ὁ προφήτης, μᾶλλον δὲ ὁ Θεὸς, εἰ λέγοι διὰ φωνῆς ἁγίων περὶ τῶν λελατρευκότων τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτῶν, ἴδετε ὅτι σποδὸς ἡ καρδία αὐτῶν, καὶ πλανῶνται.

Ἁρμόσει δ' ἂν ὁ λόγος καὶ τοῖς τὰ ὀρθὰ τῆς ἐκκλησίας παραλύουσι δόγματα. ὥσπερ γὰρ ἡ δάμαλις συντετριμμένη τὴν τοῦ Ἰσραὴλ ἤλεγξεν εἰκαιολογίαν, οὕτω καὶ τὰ ἐκείνων δόγματα ταῖς ἐρεύναις συντετριμμένα, καὶ τῇ δυνάμει τῆς ἀληθείας συντεθραυσμένα, πρὸς αἰσχύνης ἔσονται καὶ ἐντροπῆς, τοῖς συντεθεικόσιν αὐτὰ, καὶ ἀνοσίως ἐξευρηκόσι, καὶ ἀβουλότατα δεδεγμένοις εἰς νοῦν, καὶ καρδίαν.

Ἀπέρριψε Σαμάρεια βασιλέα αὐτῆς ὡς φρύγανον ἐπὶ προσώπου ὕδατος, καὶ ἐξαρθήσονται βωμοὶ ὢν, ἁμαρτήματα τοῦ Ἰσραήλ. ἄκανθαι καὶ τρίβολοι ἀναβήσονται ἐπὶ τὰ θυσιαστήρια αὐτῶν.

Τὸ ἀνασφαλές τε ἅμα, καὶ τὸ ἀνεπιεικὲς τοῦ τρόπου τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, ἤτοι τῶν ἐν Σαμαρείᾳ, καὶ περὶ αὐτοὺς οὓς ᾤοντο Θεοὺς, ἐπιδείξειεν ἂν εὐκόλως καὶ τόδε δὴ πάλιν. καὶ θαυμαστὸν οὐδέν. οἱ γὰρ τὸν ἕνα, καὶ ἀληθῆ, καὶ φύσει Θεὸν καὶ ταῖς ἀποστασίαις, καὶ ταῖς εἰς τὴν ὁτιοῦν τῶν αἰσχίστων ἀποδρομαῖς ἀνοσίως περιυβρικότες, πῶς ἂν ἐγένοντο γνήσιοι περὶ πολλούς τε, καὶ ψευδωνύμους, καὶ ἐκ λίθων πεποιημένους ἢ ξύλων Θεούς; ἀπερρίφθαι δὴ οὖν, φησὶ, παρὰ τῶν ἐν Σαμαρείᾳ τὸν μόσχον, τὸν ἐν δόξῃ τῇ παρ' αὐτοῖς Θεοῦ τε, καὶ βασιλέως. ἀπερρίφθαι δὲ οὕτως, ὡσανεὶ καὶ κάρφος τῶν ὑδάτων δίναις ἐμπεπτωκὸς, ἀποφέροιτο λοιπὸν πρὸς τὸ τοῖς ῥέουσι δοκοῦν. ὅτι δὲ αὐτοῖς σεβάσμασι τὰ τεμένη συνοιχήσεται, βωμοί τε λυθήσονται, καὶ ἀκανθῆς ἔσονται τόποι, καταδῃωθείσης αὐτοῖς ἁπάσης τῆς χώρας, πῶς ἦν ἀμφίβολον; ἁμαρτήματα δὲ τοῦ Ἰσραὴλ τοὺς βωμοὺς ἀποκαλεῖ, καὶ μάλα εἰκότως, οἷα δὴ ὑπόμνημα τῆς εἰς Θεὸν δυσσεβείας αὐτῶν ἀνοσίως ἐγηγερμένους. ὢν δὲ πάλιν, τὸν Ἆπιν ὠνόμασεν, ἤτοι, τὰς δαμάλεις τὰς ἐν τῇ Βαιθήλ τε, καὶ Δὰν, ὧν εἰς δόξαν καὶ οἱ βωμοί. οὐκοῦν, ὃ μὴ ἵστησι Θεὸς, τοῦτο πάντη τε, καὶ πάντως λυθήσεται. καί τι τοιοῦτον δηλοῦν ὑπολαμβάνω τὸ δι' ἑτέρου προφήτου σαφῶς εἰρημένον. αὐτοὶ οἰκοδομήσουσι, καὶ ἐγὼ καταστρέψω.

Καὶ ἐροῦσι τοῖς ὄρεσι, καλύψατε ἡμᾶς, καὶ τοῖς βουνοῖς, πέσετε ἐφ' ἡμᾶς.

Οὐκ ἐν μόναις τ͂ δυσὶ πόλεσι, Δάν τε, φημί, καὶ Βαιθὴλ ἐθρησκεύοντο τὰ γλυπτά, ἀλλ' ἐν ταὐτῷ μὲν αἱ δαμάλεις αἱ χρυσαῖ, ἐν δέ γε τοῖς ὄρεσι, καὶ τοῖς βουνοῖς, τὰ τῶν περιοίκων ἐθνῶν σεβάσματα, ὁ Βάαλ, ὁ Βεελφεγώρ, ἡ Ἀστάρτη, καὶ ὁ Χαμώς. ὅτι τοίνυν οὐχὶ μόνον καταστραφήσονται οἱ ἐν οἱ βωμοὶ, τουτέστι, τοῦ Ἄπιδος, ἤτοι τῶν δαμάλεων, ἀλλὰ γὰρ πάντη τε, καὶ πάντως καὶ τὰ ἐν βουνοῖς, καὶ ὄρεσι τεμένη πεσοῦνται, διὰ τούτων ὑποδηλοῖ. περιεστήξει γὰρ εἰς τοῦτο αὐτοὺς ἀθλιότητός τε, καὶ δυσμενῶν τὰ προσηγμένα, ὡς ὑπ' αὐτοῖς ἀξιοῦσθαι τοῖς ὄρεσι, καὶ βουνοῖς ἑλέσθαι μᾶλλον, ἢ ζῶντας ἰδεῖν, ἃ παθεῖν ἐστιν ἀνάγκη καὶ οὐχ ἑκόντας αὐτούς. ἰστέον δὲ, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἀπαγγέλλων Ἰουδαίοις τὰς ἐπιτεχθησομένας αὐτοῖς συμφορὰς διά γε τὰ εἰς αὐτὸν τολμήματα, τοῖς ἴσοις ἐχρήσατο λόγοις. τότε γὰρ ἐρεῖτε, φησὶ, τοῖς ὄρεσι, καλύψατε ἡμᾶς, καὶ τοῖς βουνοῖς, πέσετε ἐφ' ἡμᾶς. τὰ γὰρ εἰς λῆξιν ἥκοντα τῶν κακῶν, καὶ τῶν δεινῶν αἱ ὑπερβολαὶ, καίτοι πικρὸν ὄντα τὸν θάνατον, περιπόθητον ἐᾶν ὅτε δυσκίνεσι τοῖς πολλοῖς. αὐτοῖς δὴ οὖν ἄρα τοῖς ὄρεσι, καὶ τοῖς βουνοῖς, ἐν οἷς αἱ ψευδολατρεῖαι, καὶ τῆς κατὰ Θεοῦ δυσσεβείας τετόλμηται τὰ ἐγκλήματα, μονονουχὶ καὶ ἐροῦσι, φησὶ, πέσετε ἐφ' ἡμᾶς, καὶ φθάσατε τοῦ Βαβυλωνίου ξίφους τὴν ἀγριότητα, καὶ τῆς εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπαγωγῆς τὴν ἀκλεᾶ, καὶ δύσοικον ἀθλιότητα.

Ἀφ' οὗ οἱ βουνοὶ, ἥμαρτεν Ἰσραὴλ, ἐκεῖ ἔστησαν. οὐ μὴ καταλάβῃ αὐτοὺς ἐν τῷ βουνῷ πόλεμος, ἐπὶ τὰ τέκνα τῆς ἀδικίας παιδεῦσαι αὐτούς. καὶ συναχθήσονται ἐπ' αὐτοὺς λαοὶ ἐν τῷ παιδεύεσθαι αὐτοὺς ἐν ταῖς δυσὶν ἀδικίαις αὐτῶν.

Πρεσβυτέραν εἶναι, φησὶ, τῆς ἐπὶ ταῖς δαμάλεσι πλάνης, τὴν ἐν ὄρεσί τε, καὶ βουνοῖς γεγενημένην ἀπόστασιν. καὶ γνῶν ὅτε τὴν Σαμάρειαν κατειλήφασιν αἱ δέκα φυλαὶ, τῆς Ῥοβοὰμ βασιλείας ἀποστᾶσαι τὸν ζυγὸν, τότε τὰς δαμάλεις εἰσκεκόμικεν Ἱεροβοάμ. ἐν δέ γε τοῖς Ἱεροσολύμοις ὄντες, τὴν ἐν ὄρεσί τε, καὶ βουνοῖς ἐπετήδευον πλάνην, ταῖς ἀλλοφύλοις γυναιξὶν εἴκοντος, καὶ κατολμῶντος τοῦ Σολομῶντος, ὃ τηνικάδε καὶ βωμοὺς ἀνιστῶντος, καὶ τεμένη λοιπὸν τοῖς ἐκείνων σεβάσμασιν. ἐξ οὗ τοίνυν ἐπενοήθησαν οἱ βουνοὶ, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς ἀθύρματα, καὶ αἱ ψευδολατρεῖαι, ἐξ ἐκείνου τοῦ καιροῦ παρηνόμηκεν ὁ Ἰσραήλ. ἔνδειξις δὲ καὶ τοῦτο τῆς θείας ἡμερότητος γένοιτ' ἂν οὐκ ἀσυμφανής, οὐδὲ ἐν χρόνῳ

A Non solùm in duabus vrbibus, Dan, inquam, & Bethel, simulacra superstitiosè colebantur: sed ibidem vituli aurei, in montibus autem, & collibus finitimarum gentium idola, Baal, Beelphegor, Astarte, Chamos. Non modo igitur aras, hoc est Apidis, siue vitulorum disturbatum iri: sed omnino, ac penitus etiam in collibus, & montibus fana collapsura per hæc subindicat. Eò namque calamitatis, & errorum redigentur, vt malint montibus sepeliri, quam viuentes cernere, quæ oportebit pati vel inuitos. Sciendum verò, Christum quoque denuntiantes calamitates propter nefarios in ipsum ausus illis immittendas, similibus verbis vsum esse. Inquit enim, [tunc dicetis montibus, operite nos, & collibus, cadite super nos.] Summa siquidem malorum, & incommodorum magnitudines, mortem quamuis alioqui amaram, desideratissimam interdum multis efficiunt. Ipsis igitur montibus, & collibus, in quibus idola culta, & impietatis crimina in Deum impudenter perpetrata sunt, dicent propemodum, inquit, [cadite super nos,] & gladii Babylonici crudelitatem atque ingloriam, & intolerandam miseriam abductionis in captiuitatem anteuertite.

CXVII.

Luc. 23.

Ex quo colles, peccauit Israel, ibi steterunt. Non comprehendet eos in colle bellum, super filios iniquitatis corripere ipsos. Et congregabuntur super eos populi, cum corripientur ipsi in duabus iniquitatibus suis.

Errore in colendis vitulis antiquiorem esse in montibus, & collibus factam defectionem affirmat. Quando igitur in Samariam venerunt decem tribus, regni Roboami iugo excusso, tunc vitulos Hieroboam introduxit. Qui autem erant Hierosolymis, in montibus, & collibus errorem suum exercebant sedulò, cum alienigenis mulieribus obsecundans, & assentiens Salomon, etiam aras, & fana insuper illarum numinibus iam tum condidisset. Ex quo igitur excogitati sunt colles, & ludicra, & pseudolatriæ, ex eo tempore peccauit in Deum Israel. Potest & hinc benignitas Dei non obscurè cognosci, quæ nec longo inter-

CXVIII.

3. Reg. 12.

3. Reg. 11.

nullo impietatis reos punire sustinuit: sed indulsit potius, & dum seducti pœnitentiam fortè agerent, exspectauit. At illi & contumaciores, & scelere corruptiores inuenti sunt. Collibus enim vitulos quoque adiecerunt. Sacrificantes autem dæmonibus in montibus, & collibus, & se in hoc inani studio religiosos arbitrantes, fortassis etiam apud animum cogitabant, imò congruenter putabant, se rebus secundis constanter vsuros, & aduersariis valentiores, & à seruitute hostibus seruienda tutos fore: qui morbus errore deceptis familiaris est. Hoc igitur quando capta à Babylonio Hierosolyma in Ægyptum descendebant, Propheta Hieremias suasit, vt sacrificiis idolorum temperarent, quo Saluatorem Deum propitium haberent. Ast illi hac de causa in calamitates se incidisse prædicabant, quod lege sancitis patere non desiissent, & in cultu deorum commentitiorum socordes euasissent. Sic autem legimus.

Hier. 44.

„ [Et responderunt Hieremiæ omnes
„ viri scientes, quod adolerent vxores
„ eorum diis alienis, & omnes mulie-
„ res, congregatio magna, & omnis po-
„ pulus sedentes in terra Ægypti, in ter-
„ ra Pathures, dicentes: Sermonem quem
„ locutus es ad nos in nomine Domini,
„ non audiemus, quia facientes faciemus
„ mus omne verbum quod egredietur
„ de ore nostro, vt adoleamus reginæ
„ cæli, & libemus illi libamina, sicut fe-
„ cimus nos, & patres nostri, & reges
„ nostri, & principes nostri in vrbibus
„ Iuda, & foris Hierusalem, & satura-
„ ti sumus panibus, & facti sumus bo-
„ ni, & mala non vidimus. Et vt ces-
„ sauimus adolentes reginæ cæli, in-
„ diguimus omnes nos, & in fame de-
„ fecimus.] Culpat igitur Israelitarum vanos sermones, & spem futilem, ac de collibus dicit, *ibi steterunt*, hoc est, vt ipsi dictitant, aut saltem existimant, ibi cultis idolis stabilem felicitatem consecuti sunt, & in bonis immobilibus constiterunt, & vt insuper sibi persuadent, non comprehendet eos in colle vlla prorsus molestia, si legitima sculptilibus præstare non recusauerint. Sed decepti, & spe sua delusi sunt, inquit. Inuasit enim eos bellum tanquam filios iniquitatis, & experientia ipsa erudientur, odiosam esse rebellionem; & quinam, aut

A μακρῷ κολάζειν αἰσχυνθεὶς τοὺς ἠσεβηκότας, ἀνείσης δὲ μᾶλλον, καὶ περιμενούσης τάχα που τὴν πεπλανημένων τὴν μετάγνωσιν. οἱ δὲ ἦσαν ἀπηνέστεροί τε καὶ τὰ ἐπὶ χεῖρω νοσοῦντες ἡλίσκοντο. προσέθεσαν γὰρ τοῖς βουνοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τοῖς δαμάλεσιν εὑρήματα. θύοντες δὲ τοῖς δαίμοσιν ἐν ὄρεσί τε καὶ βουνοῖς, καὶ δοκοῦντες εὐσεβεῖν περὶ τὰ μάταια, τάχα που καὶ ᾤοντο κατὰ σφᾶς, μᾶλλον δὲ καὶ ἀραρότως ἐνόμιζον, ὅτι καὶ ἐν βεβαίῳ στήσον-
B ται τῆς εὐημερίας, ἔσονται δὲ καὶ ἀμείνους τῶν ἀνθεστηκότων, καὶ ἀνάλωτοι τοῖς ἐχθροῖς. σύνηθες δὲ τοῖς πλανωμένοις νόσημα τοῦτο. καὶ γοῦν ὅτε κατέβησαν εἰς Αἴγυπτον, ἁλούσης τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τοῦ Βαβυλωνίου, συνεβούλευσε μὲν ὁ προφήτης Ἱερεμίας, ἀπέχεσθαι τοῦ θύειν εἰδώλοις, ἵνα τις γένοιτο φειδὼ ἐπ' αὐτοῖς παρὰ τοῦ σώζειν ἰσχύοντος Θεοῦ. οἱ δὲ ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας περιπεσεῖν ἔφασκον τοῖς δεινοῖς, ὅτι δὴ οὐ κατέληξαν τοῦ πληροῦν ἐθέλειν τὰ νενομισμένα, καὶ ὀλιγωροῦντες ἠλέγ-
C χοντο τῆς εἰς τὰ μάταια τιμῆς. γέγραπται δὲ οὕτως. Καὶ ἀπεκρίθησαν τῷ Ἱερεμίᾳ πάντες οἱ ἄνδρες, οἱ γνόντες ὅτι θυμιῶσιν αἱ γυναῖκες αὐτῶν θεοῖς ἑτέροις, καὶ πᾶσαι αἱ γυναῖκες, συναγωγὴ μεγάλη, καὶ πᾶς ὁ λαὸς, οἱ καθήμενοι ἐν γῇ Αἰγύπτῳ, ἐν γῇ Παθουρῆ, λέγοντες· τὸν λόγον ὃν λελάληκας πρὸς ἡμᾶς ἐν τῷ ὀνόματι κυρίου, οὐκ ἀκουσόμεθα. ὅτι ποιοῦντες ποιήσομεν πάντα τὸν λόγον, ὃς ἐξελεύσεται ἐκ τοῦ στόματος ἡμῶν, θυμιᾶν τῇ βασιλίσσῃ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ σπένδειν αὐτῇ σπονδάς. κα-
D θὰ ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν, καὶ οἱ βασιλεῖς ἡμῶν, καὶ οἱ ἄρχοντες ἡμῶν ἐν πόλεσιν Ἰούδα, καὶ ἔξωθεν Ἱερουσαλήμ. καὶ ἐπλήσθημεν ἄρτων, καὶ ἐγενόμεθα χρηστοὶ, καὶ κακὰ οὐκ εἴδομεν. καὶ ὡς διελίπομεν θυμιῶντες τῇ βασιλίσσῃ τοῦ οὐρανοῦ, ἠλαττώθημεν πάντες ἡμεῖς, καὶ ἐν ῥομφαίᾳ, καὶ ἐν λιμῷ ἐξελίπομεν. αἰτιᾶται τοίνυν τῶν ἐξ Ἰσραὴλ αὐτὸ τὸ εἰκαιόμυθον, καὶ τὸ τεθεὶν τῆς ἐλπίδος, καὶ φησὶ περὶ τῶν βουνῶν, ὅτι ἐκεῖ ἔστησαν, τουτέστιν, ὅτι καθάπερ
E αὐτοί φασιν, ἢ γοῦν οἴονται κατὰ σφᾶς, ἐκεῖ τοῖς γλυπτοῖς λατρεύσαντες, τὸ ἀσφαλὲς ἐσχήκασι τῆς εὐημερίας, καὶ ἐν ἀκλονήτοις ἔστησαν ἀγαθοῖς. καὶ ὥσγε οἴονται πάλιν, οὐ μὴ καταλάβῃ αὐτοὺς ἐν τῷ βουνῷ, τὸ κατά τι γοῦν ὅλως λυπεῖν εἰωθὸς, εἰ πληροῦν ἕλοιντο τοῖς γλυπτοῖς τὰ νενομισμένα. ἀλλ' ἠπάτηνται, φησὶ, καὶ διημαρτήκασι τῆς ἐλπίδος. ἀφῖκται γὰρ δὴ πόλεμος ἐπ' αὐτοὺς, ἀδικίας ὄντας τέκνα. καὶ διὰ πείρας αὐτῆς παιδευθήσονται, πικρὸν ὅτι τὸ ἀξιώνιον· καὶ τίνες ἂν εἶεν,

δι' ὧν ἔσονται τὰ εἰς παιδείαν αὐτοῖς, ἀπλείστης ὅση πολεμίων ὁμήγυρις. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ, συναχθήσονται ἐπ' αὐτοὺς λαοὶ, καὶ τὰ ἐκ τοῦ πολέμου δεινὰ συμβήσονται πάντως, ἐν ᾧ παιδεύεσθαι αὐτοὺς ἐπὶ ταῖς δυσὶν ἀδικίαις αὐτῶν. καὶ ποῖαι δὴ ταῦτα ἐστι, σαφέστερον ἡμῖν διὰ φωνῆς Ἱερεμίου προέδειξεν, εἰπών. ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ, καὶ ἔφριξεν ἐπὶ πλεῖον σφόδρα, λέγει κύριος, ὅτι δύο, καὶ πονηρὰ ἐποίησεν ὁ λαός μου. ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος, καὶ ὤρυξαν ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους, οἳ οὐ δυνήσονται ὕδωρ συνέχειν.

Ἐφραὶμ δάμαλις δεδιδαγμένη ἀγαπᾷν νῖκος. ἐγὼ δὲ ἐπελεύσομαι ἐπὶ τὸ κάλλος τοῦ τραχήλου αὐτῆς. ἐπιβιβῶ Ἐφραὶμ, καὶ παρασιωπήσομαι Ἰούδαν.

Μόσχῳ παρεικάζει τὸν Ἐφραὶμ, σκληρῷ τε, καὶ ἀγερώχῳ λίαν, καὶ ἀνακόπτεσθαι μὴ εἰδότι τῆς ἰδίας ὁρμῆς, ἣν ἂν ἐφ' ὅτῳ ποιοῖτο τυχὸν, ἤγουν ὑποδαστεύεσθαι μὴ ἀνεχομένῳ, ζητοῦντι δὲ μᾶλλον ἀεὶ τὸ νικᾷν, καὶ πρὸς τὸ αὐτῷ δοκοῦν ἀνεπιπλήκτοις ἵεσθαι ταῖς ὁρμαῖς. ἀλλ' εἰ καὶ ἔστι τοιοῦτος, φησὶν, ἐνδώσει καὶ οὐχ ἑκών. δαμασθήσεται γὰρ ταῖς τῶν συμφορῶν ἐφόδοις, ὑποζυγιοῦντος Θεοῦ. μόνον δὲ οὐχὶ καὶ τὸ κάλλος τοῦ τραχήλου αὐτοῦ παραλύοντος, τουτέστι, τὸ ἐξαιρέτως ἀφωνισμένον μέρος ἐν τῷ Ἰσραήλ. τοῦτο δὲ ἦν ἡ παρ' αὐτοῖς βασιλεία, κατερεθίζουσα πρὸς ἀπόστασιν τοὺς ὑπὸ χεῖρα λαούς. ἐνδοῦν καταρριφθήσεται, Θεοῦ καταβρίθοντος. τοῦτο γὰρ, οἶμαι, δηλοῖ τὸ, ἐπιβιβῶ Ἐφραίμ. οἰκονομικῶς δὲ, φησὶν, ὅτι παρασιωπήσομαι Ἰούδαν, ἀντὶ τοῦ, μικρὸν ὑπερθήσομαι τὸν Ἰούδαν, οὐ ποιναῖς ἐνιείς· οὐκ ἐπάγων ἤδη τὰ ἐξ ὀργῆς· διακαρτερῶν δὲ μᾶλλον, καὶ ὑπενδιδοὺς ἠρέμα. καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν; ὁ μὲν γὰρ Ἐφραὶμ, τουτέστιν, αἱ δέκα φυλαὶ, καθάπερ ἤδη προέφην, ἀπονενεύκασιν ὁλοτρόπως ἐπὶ τὸ δεῖν ἑλέσθαι πληροῦν τὰ τῆς πλανήσεως ἔργα. αἱ δὲ τοῖς Ἱεροσολύμοις δύο φυλαὶ, Ἰούδας τε, φημὶ, καὶ Βενιαμὶν, γεγόνασι πολλάκις ὑπὸ βασιλέας ὀρθούς τε, καὶ εὐσεβεῖς, καὶ τὰ τῆς εἰδωλολατρείας ἀθύρματα κατασείοντας, εἰς ζωὴν ἀνεπιτίθον ἐπιεικῶς, καὶ ἔννομον. ὁποῖος γέγονεν Ἀμασίας ὁ τοῦ Ἰωὰς, εὐσεβὴς, καὶ δίκαιος ἀνήρ. ὁμοίως Ἐζεκίας, καὶ αὐτὸς ἐν ἴσῳ τεθαυμασμένος τῷ προειρημένῳ, ζηλωτὴς, καὶ θεοφιλής. ταύτῃ τοι προτεποίηνται μὲν αἱ δέκα φυλαὶ τῆς αἰχμαλωσίας. καταστρατεύσας δὲ τῆς Ἱεροσολύμων ὁ Βαβυλώνιος, ἠδίκησεν οὐδέν. ᾤχετο δὲ μᾶλλον εἰς τὴν ἑαυτοῦ, φυγὰς, καὶ περιδεής,

per quos corripiendi sint, per maximum videlicet, hostilémque exercitum: hoc enim est quod dicit, [congregabuntur populi super eos,] & mala belli plane occupabunt illos dum corripientur, [propter duas iniquitates ipsorum.] Quæ quales sint, luculenter nobis per os Hieremiæ indicauit. [Obstupuit cælum super hoc, & inhorruit extra modum vehementer, dicit Dominus, quia duo, & mala fecit populus meus. Me dereliquerunt fontem aquæ viuentis, & foderunt sibi lacus contritos, qui non poterunt aquam continere.]

Ephraim vitula docta diligere victoriam. Ego autem veniam super pulchritudinem colli eius. Ascendam Ephraim, & reticebo Iudam.

Ephraim cum vitulo componit, intractabili, & superbo nimis, impetu indomito, in quemcunque fortè irruerit, seu cicurationem non patiente: sed victoriā magis semper quærente, & ad id quod sibi complacuerit, incitationibus reprehensionum securis contendenti. Sed quanquam eiusmodi est, cedet tamē vel inuitus: domabitur enim calamitatū incursibus, subiiciēte illum Deo, & tantū non per se id agente, & pulchritudinem colli eius disperdēte, hoc est, præcipuā, & selectam partem in Israel excutiente. Hæc autem erat quæ regnabat apud ipsos, subiectósque populos ad deserendum Deum prouocabat. Quamobrem Deo incumbēte dissipabitur, hoc enim, opinor, significare illud, *& ascendam Ephraim*. Oeconomicè autē dicit, *reticebo Iudam*, pro, paululum differam Iudam, non illum pœnis subiiciēs, non iam pro ira multans: sed perferā potius, & agam lentiùs. Quam ob causam verò? quoniā Ephraim, hoc est, decē tribus, sicut iam dixi, prorsus sibi opera seductionis exercenda statuerunt: duæ autem quæ erant Hierosolymis, Iudas, putà, & Beniamin, sæpius habuerunt reges probos, & pios, & qui ineptias idololatricas disturbarent, populúmque ad vitam benè moratam, & legibus consentaneam impellerēt: qualis fuit Amasias filius Ioas, religiosus, & iustus vir, & Ezechias, æquè vt ille suspiciēdus, zelo diuino præditus, & Deo charus. Hac de causa decē tribus captiuitatem prius subierunt. Et Babylonius copiis contra Hierusalem adductis, sine maleficio in regnū suum fugitiuus, & timoris plenus recessit,

cecideruntque vna nocte per manum angeli centum octoginta quinque millia. Tolerante igitur Deo, & infirmitates nostras sufferente, ne desides simus, neque in iis quæ illi placita acceptáque sunt exequendis remissi inueniamur.

4 Reg. 19

Irroborabitur ipsi Iacob.

CXX. 4. Reg. 19

Dixi, Assyrium suis in expeditionem eductis, & tota Samaria euersa, eiúsque vrbibus, & templo incenso, deinde Hierosolymam obsedisse, quam Deo protegente neutiquam subegit; vna enim nocte ab angelo centum octoginta quinque millia interempti sunt. Hoc nunc, vt mea fert opinio, ita prænuntiat, [irroborabitur ipsi Iacob.] Cui *ipsi?* an obsessuro eam Rabsaci? Iacob vocauit procreatos è stemmate Iacob, Iudam, inquam, & Beniamin. Potest etiam vox de vniuerso Israele accipi. Videtur porrò sensus prophetiæ rursum veteris cuiusdam rei memoriam nobis renouare, propemodum implente Deo promissa diuino Iacob data. Vt enim quasi homo cum ipso luctatus est nocte trans torrentem Iaboc, factum est mane, & illucescente die abire voluit, dixitque, [dimitte me, ascendit enim diluculum.] Tum ille non se dimissurum confirmauit, nisi prius sibi benediceret: Audiuit igitur, [quoniam præualuisti cum Deo, & cum hominibus potens eris.] Hoc in præsenti propheticus sermo forsitan nobis insinuat, & illud, [irroborabitur illi Iacob,] manifestissimè declarat. Considera autem promissi perfectionem. Non ait, roborabitur contra Assyrios Iacob: sed *irroborabitur*: in Deo enim, non per se ipsum roboratus est.

Gen. 32.

Seminate vobis in iustitia, vindemiate ad fructum vitæ, illuminate vobis lumen scientiæ, quærite Dominum donec veniant vobis fruges iustitiæ.

Tom. VI.

CXXI. Duplex semper fere est admonitionis modus. Aut enim commemoratis quæ ignauos manent suppliciis, ad ea amolienda, & ad vitæ conspicuæ rationes celerrimè arripiendas assuefacimus: aut bonis paratos honores annunciantes, quos instituimus, ad vitam adhuc probatiorem, & legibus congruentissimam aggrediundam alacriores efficimus. Tale quiddam & modo Deus vniuersorum facit,

A ὅτι καὶ πεπτώκασιν ἐν μιᾷ νυκτὶ διὰ χειρὸς ἀγγέλου τῶν Ἀσσυρίων ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδες. ἀνεξικακοῦντος δὴ οὕτω τοῦ Θεοῦ, καὶ φέροντος ἡμῶν τὰς ἀσθενείας, μὴ ῥαθυμῶμεν ἡμεῖς, μηδὲ ἀναπεπτωκότες ἁλισκώμεθα περὶ τὸ χρῆναι πληροῦν τὰ αὐτῷ δοκοῦντα, καὶ φίλα.

Ενισχύσει αὐτῷ Ἰακώβ.

Ἔφην, ὅτι καταστρατεύσας ὁ Ἀσσύριος τὴν ὑπὸ χεῖρα πληθὺν, καὶ πᾶσαν ἐξαναστήσας τὴν Σαμάρειαν, τάς τε πόλεις αὐτῆς, καὶ τοὺς ναοὺς B ἐμπρήσας, πεπολιόρκηκε μετὰ τοῦτο τὴν Ἱερουσαλήμ. εἷλε δὲ οὐδαμῶς, Θεοῦ παρασπίζοντος. ἀπώλοντο γὰρ δι' ἀγγέλου ἐν μιᾷ νυκτὶ ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδες. τοῦτό τοι, καθάπερ ἐγὼ οἶμαι, προαναβάλλει νυνὶ λέγων, ἐνισχύσει αὐτῷ Ἰακώβ. αὐτῷ δὲ τίνι; ἢ δῆλον, ὅτι τῷ πολιορκήσειν μέλλοντι Ῥαψάκῃ; κέκληκε δὲ Ἰακὼβ τοὺς ἐξ αἵματος Ἰακὼβ, Ἰούδαν τε, φημὶ, καὶ Βενιαμίν. ἴοι δ' ἂν εἰς ἅπαν ἔλοιτο ὡς καὶ κατὰ παντὸς τοῦ Ἰσραὴλ C ἡ λέξις. ἔοικε δὲ πάλιν τῆς προφητείας ὁ νοῦς εἰς ἀνάμνησιν ἡμᾶς ἀναφέρειν ἀρχαιοτέρου πράγματος. μονονουχὶ πληροῦντος Θεοῦ τὴν ὑπόσχεσιν τὴν πρὸς τὸν πατέρα Ἰακώβ. ἐπεὶ γὰρ ὡς ἄνθρωπος μετ' αὐτοῦ πεπάλαικεν ἐν νυκτὶ, πέραν τοῦ χειμάρρου Ἰαβώχ. εἶτα γεγονότος τε ὄρθρου λοιπὸν, καὶ διαυγαζούσης ἡμέρας, ὁ μὲν Θεὸς ἀπαίρειν ἤθελε, λέγων· ἀπόλυσόν με, ἀνέβη γὰρ ὁ ὄρθρος. ὁ δὲ οὐκ ἀνήσειν ἔφασκεν, εἰ μὴ αὐτὸν εὐλογήσειεν. ἤκουε δὴ τότε, ὅτι ἐνίσχυσας μετὰ Θεοῦ, καὶ μετὰ ἀν-D θρώπων δυνατὸς ἔσῃ. τοῦτό που τάχα πρὸς τὸ παρὸν ὁ τῆς προφητείας ἡμῖν ὑποσημαίνει λόγος, ἐναργέστατα δ' εἰς τὸ, ἐνισχύσει αὐτῷ Ἰακώβ. ἄθρει δὲ τῆς ἐπαγγελίας τὸ ἀκριβές. οὐ γὰρ ὅτι κατισχύσει τῶν Ἀσσυρίων ὁ Ἰακὼβ, ἀλλ' ἐνισχύσει, φησί· ἐν Θεῷ γὰρ ἴσχυσεν, οὐ δι' ἑαυτοῦ.

Σπείρατε ἑαυτοῖς εἰς δικαιοσύνην, τρυγήσατε εἰς καρπὸν ζωῆς, φωτίσατε ἑαυτοῖς φῶς γνώσεως, ἐκζητήσατε τὸν Κύριον ἕως τοῦ ἐλθεῖν γεννήματα δικαιοσύνης ὑμῖν.

E Διπλοῦς ἀεί πως ἐστὶν ὁ τῆς παραινέσεως τρόπος. ἢ γὰρ ἐξηγούμενοι τὴν τοῖς ῥᾳθύμοις ἐπικειμένην κόλασιν μεταστοιχεῖν εἴθισται, καὶ μάλα γοργῶς ἐπὶ τὸ βιοῦν ἐλέσθαι λαμπρῶς· ἢ τὰς τοῖς ἐπιεικέσιν ηὐτρεπισμένας τιμὰς ἀπαγγέλλοντες προθυμοτέρους ἀποτελοῦμεν τοὺς παιδευομένους ἐπὶ τὸ δεῖν ἰέναι λοιπὸν πρὸς τὴν ἀμείνω τε, καὶ ἐννομωτάτην ζωήν. τοιοῦτόν τι καὶ νῦν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἐργάζεται.

ἠπείλησε μὲν γὰρ τοῖς πεπλανημένοις τοὺς πολέμους, τὰς συμφοράς, τὴν εἰς ἀλλοφύλους ἀπαγωγήν, τοὺς τῶν πόλεων ἐμπρησμούς, τῶν μαχομένων τὴν ἀγριότητα. πλὴν οὐ μέχρι τούτων τὸν τῆς παραινέσεως ἵστησι λόγον, ἀλλ' ἰδοὺ δὴ πάλιν, καὶ καθ' ἕτερον αὐτοῖς ὁρίζει τρόπον. καὶ δὴ μεθέντας τὸ ἄχρηστον, καὶ ἁπάσης αὐτοῖς ταλαιπωρίας πρόξενον, τὸ ὅτι μάλιστα πεφυκὸς ὠφελεῖν, ἀνθελέσθαι καλεῖ· γηπόνοις ἐν ἴσῳ, σπείροντας μὲν εἰς δικαιοσύνην, τρυγῶντας δὲ καὶ εἰς καρπὸν ζωῆς. ὡς γὰρ ὁ μακάριος γράφει Παῦλος, ὃ ἂν σπείρῃ ἄνθρωπος, τοῦτο καὶ θερίσει· καὶ ὁ μὲν σπείρων φαῦλα, θερίσει κακά, κατὰ τὸ γεγραμμένον. ὁ δὲ τῆς δικαιοσύνης ἐργάτης, σωτηρίας ἔσται, καὶ ζωῆς ἔμπλεως, λαμπρός, καὶ ἀξιοζήλωτος, καὶ οἶνον ἀποτρυγήσει τὸν εὐφραίνοντα καρδίαν ἀνθρώπου. δεῖ δὲ πρὸς τούτῳ τοὺς ἐθέλοντας εὐδοκιμεῖν, εἰς νοῦν καὶ καρδίαν τὸ τῆς ἀληθοῦς γνώσεως εἰσοικίζεσθαι φῶς, οὐκ ἐχόντων αὐτὸ τῶν προσκυνούντων τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα. πῶς δ' ἂν γένοιτο καλῶς τὸ δύνασθαι σπείρειν εἰς δικαιοσύνην, καὶ μὴν καὶ ἀποτρυγᾶν εἰς καρπὸν ζωῆς, καὶ τὸ λαμπρὸν τῆς γνώσεως εἰσδέχεσθαι φῶς, αὐτὸς ὑπέδειξε, προσθείς. Ζητήσατε τὸν Κύριον ἕως τοῦ ἐλθεῖν γεννήματα δικαιοσύνης ὑμῖν. ζητοῖτο δ' ἂν πρὸς ἡμῶν Θεός, οὐχὶ τοπικῶς. τοῦτο γὰρ εὔηθες· ἐπεὶ μὴ ἐν τόπῳ τὸ θεῖον· ἀλλ' ὡς ἐν διαθέσει ψυχῆς, καὶ νοῦ προθυμίαις, εἰς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἀρεσκόντων αὐτῷ διανενευκότος, καὶ εἰς συνείδησιν βλέποντος ὀρθήν, καὶ ἀπεξεσμένην, καὶ οὐδαμόθεν ἔχουσαν τὸ ἐπιτιμᾶσθαι δεῖν. εὑρόντες γὰρ οὕτως αὐτόν, καὶ τὴν τῶν ἑτέρων ἀγαθῶν καταπλουτήσομεν κτῆσιν. ἢ οὐκ ἀληθεύει Χριστός, ὅταν λέγῃ, χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν· ἀλλ' ἔστιν, οἶμαι, τουτὶ τοῖς ὀρθὰ φρονεῖν εἰωθόσιν οὐδαμόθεν ἀμφίβολον. κτῆσις γὰρ ἡμῖν αὕτη παντὸς ἀγαθοῦ μετὰ Θεοῦ, καὶ διὰ Θεοῦ, καὶ παρὰ Θεοῦ. εἴποι δ' ἄν τις, καὶ μάλα εἰκότως, οὐχὶ μόνοις τοῖς τῶν εἰδώλων θεραπευταῖς, τό, σπείρατε ἑαυτοῖς εἰς δικαιοσύνην, καὶ τὰ τούτοις ἐφεξῆς, ἀλλὰ γὰρ καὶ τοῖς τῆς ὀρθῆς πίστεως ἀποβρέχουσι, προσεσχηκόσι δὲ μᾶλλον πνεύμασι πλάνης, ἐν ὑποκρίσει δαιμονίων, κεκαυτηριασμένοις τὴν συνείδησιν. ὡς γοῦν ὁ σοφώτατος γράφει Παῦλος, οὗτοι σπείρουσι μὲν τοῖς εἰς γνῶσιν καὶ φιλομάθειαν ἐγκείμενοι· πλὴν οὐκ εἰς ἔργα δικαιοσύνης, ἀλλ' εἰς ἀδικίας, καὶ ἀσεβείας, πλανῶντες, καὶ πλανώμενοι, καὶ τύπτοντες ἀσθενοῦσαν τὴν συνείδησιν τῶν ἀδελφῶν, ὑπὲρ ὧν Χριστὸς ἀπέθανε.

Minatus est enim errantibus bella, calamitates, deportationem ad alienigenas, vrbium inflammationes, hostium grassationes. Veruntamen non hîc admonitionem suam terminauit: sed ecce rursum alia etiam via illis consulit. Nam dimisso quod inutile & omnis miseriæ illis fons est, quod maximè prodesse consueuit, contra capessere hortatur, colonorum more [seminantes quidem in iustitia, vindemiantes autem fructum vitæ.] Vt enim scribit beatus Paulus, [quod seminauerit homo, hoc & metet. Et qui seminat mala, metet mala,] vt scriptum est. Operarius autem iustitiæ salute & vita replebitur, spectatus, & imitatione dignus: & vinum vindemiabit [lætificans cor hominis.] Adhæc qui bene audire cupiunt, in animum, & cor veræ scientiæ lumen inducere debent, quo carent, qui prætermisso creatore adorant creaturam. Quanam autem ratione possimus bene seminare in iustitia, & vindemiare fructum vitæ, & splendidum scientiæ lumen suscipere, ipse docet, subiungens: [Quærite Dominum donec veniant vobis fruges iustitiæ.] Quærendus autem à nobis Deus est, non secundùm locum, quod fatuum foret, quandoquidem diuinum numen loco non continetur: sed vt in affectione animæ, & alacritate mentis, ad omnia illi grata inclinatæ, & conscientiam rectam, & nitidam, & ab omni reprehensione alienam spectantis. Sic enim eo inuento, aliorum quoque bonorum acquisitione ditescemus. An verum non est quod ait Christus, [sine me nihil potestis facere?] Sed de hoc nullo modo dubitant, opinor, in quibus verum inest iudicium. Hæc enim cum Deo, & per Deum, & à Deo omnis boni possessio nobis est. Dixerit tamen non malè quispiam, non solum idolorum cultoribus, [seminate vobis in iustitia,] & quæ sequuntur: sed etiam à sincera fide refugientibus, [& spiritibus erroris attendentibus, in hypocrisi dæmoniorum, & cauteriatam habentibus conscientiam.] Vt igitur sapientissimus Paulus scribit, hi seminant quidem, sciendi proficiendique laboribus impensè dediti: veruntamen non in iustitia, sed in iniquitate, & impietate, seducentes, & seducti, [& percutientes infirmam conscientiam fratrum, pro quibus Christus mortuus est.]

Galat. 6. Prou. 22. Eccles. 10. — Rom. 1. — Ioan. 15. — 1. Tim. 4. — 1. Cor. 8.

Vindemiant igitur, non ad fructum vitæ aliquando: sed pœnam & iudicium. Quamobrem dicebat Christus, [Quicunque scandalizauerit vnum de pusillis istis me in credentibus, expedit ei, vt suspendatur mola asinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris.] Diligant igitur veritatem, hoc est, illud sapientiæ lumen. Ita quæritur Deus. Hinc illis fructus iustitiæ orientur in vitam. Vindemiabitur etiam vinum, non quidem corporeum, sed quod intelligentia cernitur, & per spiritum, quod etiam cor, & animum hominis lætificat.

Matth. 18

Quid tacuistis impietatem, & iniquitates eius vindemiastis? Comedistis fructum mendacem, quia sperasti in turribus tuis, in multitudine fortitudinis tuæ. Et consurget perditio in populo tuo, & omnia murata tua peribunt.

cxxii. Iterum eos castigat, vt qui præ voluptate mali quieuerint in quibus minimè decuit, inconsultissiméque tacuerint in his, propter quæ Deum non mediocriter irasci consentaneum fuit. Nam cum oportuisset, inquit, totis viribus profligare impietatem aduersum me, & turpia suadentes increpare, & ita frui bonis omnibus, tacuerunt, seductiones admiserunt, non erat inter eos, qui illa noua molientibus resisteret, non qui legem opponeret, & ad recordationem diuinitus præceptorum excitaret. Scriptum quippe extat, [non erunt tibi dii alii præter me.] Et rursum, [non facies tibi idolum.] Sed ista parui pendebant. Siluerunt enim, pluris facientes impietatem, hoc est, defectionem. Itaque [vindemiarunt de cætero fructus iniquitatis eius. Comederunt fructum mendacem,] hoc est, imbecillam, & inutilem spem habuerunt. Verus enim fructus salutem, & vtilitatem continens est charitas erga Deum, & iustitiæ ornamenta. Fructus autem mendax, fructus impietatis appositè intelligi potest, ad finem enim prorsus execrandum deuenit. Quis igitur sit fructus mendax, qui ipsis ex impietate oriatur, statim ostendit. Adiungit enim, [quia sperasti in curribus tuis, in multitudine fortitudinis tuæ. Et consurget perditio in populo tuo, & omnia murata tua peribunt.] Non enim modicè fuisti impius, inquit, dum ligna, & lapides coleres, vnúmque, & naturâ, & verè Deum

Exod. 20. Leuit. 26.

τρυγῶσι δὲ οὖν οὐκ εἰς καρπὸν ζωῆς ποθέν, ἀλλ' εἰς κόλασίν τε καὶ κρίσιν. καὶ γοῦν ἔφασκεν ὁ Χριστός, ὅτι ὃς ἂν σκανδαλίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν τούτων τῶν πιστευόντων εἰς ἐμέ, συμφέρει αὐτῷ, ἵνα κρεμασθῇ ὀνικὸς μύλος περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ καταποντισθῇ ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης. οὐκοῦν, ἀγαπάτωσαν τὴν ἀλήθειαν, τοῦτ' ἔστι τὸ τῆς γνώσεως φῶς. οὕτω ζητεῖται Θεός. ἐντεῦθεν αὐτοῖς καρποὶ μὲν δικαιοσύνης ἀνατελοῦσιν εἰς ζωήν. τρυγηθήσεται δὲ καὶ οἶνος, οὐ σωματικός, νοητὸς δὲ μᾶλλον, καὶ διὰ πνεύματος, ὃς καὶ καρδίαν εὐφραίνει καὶ νοῦν.

Ἵνα τί παρεσιωπήσατε ἀσέβειαν, καὶ τὰς ἀδικίας αὐτῆς ἐτρυγήσατε; ἐφάγετε καρπὸν ψευδῆ, ὅτι ἤλπισας ἐν τοῖς ἁμαρτήμασί σου, ἐν πλήθει δυνάμεώς σου. καὶ ἐξαναστήσεται ἀπώλεια ἐν τῷ λαῷ σου, καὶ πάντα τὰ περιτετειχισμένα σου οἰχήσεται.

Αἰτιᾶται πάλιν, ὡς ἀπό γε τῆς εἰς τὸ φαῦλον ἡδονῆς ἐφ' οἷς ἥκιστα ἐχρῆν κατηρεμεῖν ἐληλυθότας. ἀβουλότατά τε σεσιγηκότας, ἐφ' οἷς ἦν εἰκὸς οὐ μετρίως λυπεῖσθαι Θεόν. δέον γάρ, φησί, παντὶ σθένει διωθουμένους τὴν εἰς ἐμὲ δυσσέβειαν τοῖς τὰ αἰσχρὰ συμβουλεύουσιν ἐπιτιμᾶν, τοῦτό τε δρῶντας ἐν παντὶ γενέσθαι καλῷ, σεσιγήκασι, προσεδέξαντο τοὺς τῆς πλανήσεως τρόπους. οὐκ ἦν ἐν αὐτοῖς ὁ τοῖς ἐκεῖνα καινοτομοῦσιν ἀνθεστηκώς. οὐκ αἰτιαθεὶς τὰ ἐκ νόμου, καὶ εἰς ἀνάμνησιν ἀποφέρων τῶν τεθεσπισμένων. γέγραπται γάρ, οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι, πλὴν ἐμοῦ. καὶ πάλιν· οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἴδωλον. ἀλλ' ὀλίγος αὐτοῖς παντελῶς ὁ περὶ τούτων ἦν λόγος. σεσιγήκασι γάρ, τιμῶντες τὴν ἀσέβειαν, τουτέστι, τὴν ἀπόστασιν. οὐκοῦν, τετρυγήκασι τοὺς τῆς εἰς τοῦτο λοιπὸν ἀδικίας καρπούς. κατεδηδόκασι καρπὸν ψευδῆ, τουτέστιν, ἀσθενῆ τε, καὶ ἀνόνητον ἐσχήκασι τὴν ἐλπίδα. καρπὸς μὲν γὰρ ὁ ἀληθινός, ὁ σώζειν τε, καὶ ὠφελεῖν δυνάμενος, ἡ εἰς Θεὸν ἀγάπη, καὶ τὰ τῆς δικαιοσύνης αὐχήματα. καρπὸς δὲ ψευδής, ὁ τῆς δυσσεβείας νοοῖτ' ἂν εἰκότως, καταίρει γὰρ πάντως εἰς τέλος τὸ ἀπευκτόν. ποῖος οὖν ὁ ψευδὴς ἄρα καρπός, ὁ ἐκ τῆς δυσσεβείας αὐτοῖς γεννώμενος, προέδειξεν εὐθύς. προσεπάγει γάρ, ὅτι ἤλπισας ἐν τοῖς ἅρμασί σου, ἐν πλήθει δυνάμεώς σου· καὶ ἐξαναστήσεται ἀπώλεια ἐν τῷ λαῷ σου, καὶ πάντα τὰ περιτετειχισμένα σου οἰχήσεται. δεδυσσέβηκας μὲν γὰρ οὐ μετρίως, φησί, ξύλοις τε, καὶ λίθοις λελατρευκώς, καὶ τὸν ἕνα, καὶ φύσει καὶ ἀληθῶς ἀτιμάσας Θεόν.

εἶτα τοῦ πολέμου προσηγγελμένου, βεβηκότος δὲ καὶ αὐτοῦ εἴσω θυρῶν, οὐ τὴν παρ' ἐμοῦ μᾶλλον ἐζήτεις ἐπικουρίαν, ἀλλὰ ταῖς ἑαυτῶν δυνάμεσι, καὶ τῷ πλήθει τῶν ἁρμάτων ἐπεθαρσήσατε, καὶ τῆς τῶν πολεμίων ἰσχύος κρατήσειν ὑπελαμβάνετε, ἀρκούσης ὑμῖν εἰς τοῦτο τῆς τῶν ψευδωνύμων θεῶν φειδοῦς, καὶ ἐπικουρίας. τοῦτο ὑμῖν γενήσεται καρπὸς ψευδής. ἔσται γὰρ ὄλεθρος κατὰ τῶν λαῶν. πᾶσά τε λαμπρὰ, καὶ εὐτυχεστάτη καταστραφήσεται πόλις. ὃ γὰρ οὐχ ἵστησι Θεὸς, πάντη τε, καὶ πάντως πεσεῖται.

Λεγέσθω δὲ ταῦτα καὶ πρὸς ἡμῶν, μᾶλλον δὲ παρὰ Θεοῦ, τοῖς προσεδρεύειν ἐθέλουσι τοῖς ἀνοσίοις αἱρετικοῖς, καὶ μαθητιᾶν ὑποκρινομένοις τὰ εἰς ζωήν τε καὶ σύνεσιν. οὗτοι παρασιωπῶσιν ἀσέβειαν. ἀνέχονται γὰρ δυσφημούντων ἀκούοντες, καί τοι πλείστην ὅσην ὀφείλοντες τὴν κατ' αὐτῶν ποιεῖσθαι κατάρρησιν. μεθέξουσι δὴ οὖν τῆς ἑαυτῶν συμβουλίας, καὶ τοὺς τῆς ἀδικίας ἐκθερίσουσι καρπούς. φάγονται γὰρ ψευδῆ, νόθην, καὶ ἀπόβλητον δεχόμενοι γνῶσιν, διδασκόμενοί τε τὰ διεστραμμένα, καὶ ὅσα τῆς ἀληθείας τὸ κάλλος παραχαράττειν ἐπιχειρεῖ. ὅτι δὲ καὶ αὐτῶν πᾶσα πεσεῖται δύναμις, Θεοῦ καταστρέφοντος, οἰχήσονται δὲ καὶ εἰς ὄλεθρον, καὶ ἀπώλειαν, πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις;

Ὡς ἄρχων Σαλμανὰκ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Ἱεροβαὰλ, ἐν ἡμέραις πολέμου μητέρα ἐπὶ τέκνοις ἠδάφισε· οὕτως ποιήσω ὑμῖν οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ ἀπὸ προσώπου ἀδικίας κακιῶν ὑμῶν.

Ἐν τῇ βίβλῳ γέγραπται τῶν κριτῶν, ὡς ἐξέκλινε μὲν ὁ Ἰσραὴλ ὀπίσω Βααλεὶμ κατὰ καιρούς. ταύτῃ τοι Θεῷ προσκεκρούκασι. παραδέδονται δὲ καὶ εἰς χεῖρας Μαδιὰμ, ἐφ' ὅλοις ἔτεσιν ἑπτά. ἀπηνῶς δὲ οὕτως ὑπομεμενήκασι τὴν ἐκ τῶν κεκρατηκότων πλεονεξίαν, ὡς ἤδη καὶ πέτρας οἰκεῖν, καὶ σώζεσθαι μόλις, ἐν αὐταῖς καταδυομένους, καὶ προτείχισμα ποιεῖσθαι τὰς δυσχωρίας, διά τοι τὸ παντελῶς ἀπειπεῖν πρὸς μάχην. συμβέβηκε τοίνυν ὠμῶς ἀναιρεῖσθαι τοὺς ἐμπίπτοντας τοῖς Μαδιηναίοις, ὥστε καὶ ἀθλίαις μητράσι συνδιόλλυσθαι τέκνα, φειδοῦς ἁπάσης ἐξῃρημένης. ἦρχον δὲ αὐτῶν Ὠρὴβ τε, καὶ Ζὴβ, καὶ Ζεβεὲ, καὶ Σαλμανά. παρετείνετο δὲ τὰ τῆς συμφορᾶς ἄχρις ἂν κατοικτείρας Θεὸς ταλαιπωροῦντα τὸν Ἰσραὴλ ἤγειρε τὸν Γεδεὼν, ὃς καὶ μετωνόμασται παρά τε τοῦ πατρὸς, καὶ τῶν ἐγχωρίων Ἱεροβάαλ,

A aspernateris. Deinde bello prænuntiato, & iam intra fores versante, non meam potius opem flagitastis: sed viribus vestris, & numero curruum confisi, hostes debellaturos existimastis, quasi ad hoc vobis falsorum deorum fauor, auxiliúmque sufficeret. Hic vobis fructus mendax erit. Erit enim populo pestis. Omnis autem illustris, & fortunatissima ciuitas euertetur. Quod enim Deus non stabilit, planè corruat B necesse est.

Dicamus nos hæc etiam, imo Deus his qui affectantur impios hæreticos, & se teneri cupidine discendi ad vitam, & prudentiam pertinentia simulant. Hi tacent impietatem, æquo enim animo maledicentes audiunt, cùm eos maximopere condemnare debeant. Participes igitur erunt eorum consilii, & iniquitatis fructus metent. Comedent enim mendacem fructum, spuriam, & ex- C plodendam scientiam suscipientes, docentésque peruersa, & quibus veritatis pulchritudinem adulterare conantur. Porrò & illorum fortitudinem Deo euertente casuram, & in pestem atque exitium abituros, dubitandum non est.

Sicut Princeps Salmanac de domo Hierobaal, in diebus belli matrem super filios solo allisit: sic faciam vobis D domus Israel à facie iniquitatis nequitiarum vestrarum.

In libro Iudicum refertur, declinasse Israel post Baalim aliquando. Quo scelere cum Deum offendissent, traditi sunt in manus Madian ad septennium integrum. Adeo autem inclementes dominos senserunt, vt etiam antra, & speluncas habitarent, & in eas se abdentes, ægrè vitam tuerentur, locorúmque difficultates pro mu- E ris, seu propugnaculis obiectarent, quod faustam pugnam omnino desperarent. Contingebat igitur concurrentes cum Madianitis crudeliter interfici, vt cum miseris matribus infantes quoque omni sublata misericordia perirent. Eorum principes erant Oreb, & Zeb, & Zebee, & Salmana. Perdurauit autem calamitas, donec ærumnosum Israelem miseratus Deus, excitauit Gedeonem, qui & à patre, & ab indigenis alio nomine dictus est Hierobaal,

CXXIII. Iud. 6.

Ibid. 7. 8.

ob causam istiusmodi. Cum ei Deus per oracula angelica ita praecepisset, aram Baal destruxit, & lucum eius succidit, idque clam, & noctu. Incolae oppiduli vbi primo diluculo sacris pro more faciendis ad nemus illapsum conspexerunt, inde Gedeonis studiū erga Deum, coniicientes, eidem huius rei causam adscripserunt. Deinde conuento eius patre dixerunt, [Da nobis filium tuum, vt occidamus eū, quia destruxit Baal.] Ad haec ille, [Num vos, inquit, vlciscimini Baal? si Deus est, vlciscatur se de eo qui destruxit illum.] Inde cognomen mansit Gedeoni Hierobaal: quod sonat, [vlciscatur se Baal.] Sicut igitur Salmana, inquit, Madianitarum dux, de domo Gedeonis, siue Hierobaal matrem cum filiis allisit; eodem modo Assyriorum dux atrociter, & immaniter, citráque vllam misericordiam bello vos tractabit, matrémque cum liberis allidet. Euenient autem vobis ista propter nequitias vestras. Punit enim non temerè iustus iudex vniuersorum Deus: sed si vltra modum sese offendentium delicta perrexerint, tunc demum iratus pro portione supplicium irrogat. Si igitur auersamur iram, par est vtique, nos etiam peccatum auersari, & nolle diuinam, mitissimámque naturam ad indignationem velut exacuere, & forsitan inuitam quoque scelerum diritate huc adigere. Sciendum autem antegressorum explanatorū quosdam scribere, non Principem Madianitarum Salmana matrem cum filiis allisisse è domo Hierobaal, siue Israel (à ducibus enim interdum vniuersitas significatur) sed contra potius, in domo Salmana Gedeonem allisisse matrem cum liberis. Sed melius, & conuenientius fuerit; vti reor, illud quam istuc. Sicut enim tempore illo, quo Israel ad Baalim declinauit, apud eos filii cum matribus per manus alienigenarum allisi sunt: sic & nunc, postquam ad idololatriam deflexit Ephraim, denuo per manus barbarorum, hoc est Assyriorum, nati cum matribus allidentur. Puto itaque si secundum sensum verba recitata intelligamus, quod dicitur probabilius fore, & similitudinem rerum veterum, vt ex imagine, in recentioribus magis apparituram.

A δι' αἰτίαν τοιαύτην. χρήσαντος μὲν γὰρ αὐτῷ τοῦ Θεοῦ διὰ φωνῆς ἀγγέλου, καθεῖλε τὴν στήλην τοῦ Βάαλ, καὶ τὸ ἄλσος αὐτοῦ ἐξέκοψε, λεληθότως, καὶ ἐν νυκτί. ἐπεὶ δὲ οἱ τῆς πολίχνης οἰκήτορες τὰς συνήθη πληροῦντες ὑπὸ τὴν ἕω σπουδάζοντες, εὑρέθησαν ἐν τῷ πεδίῳ, καὶ κατερριμμένον τεθέαντο τὸν Βάαλ, καὶ τὸν δρυμὸν ἐπ' αὐτῷ πεπτωκότα, κατεστοχάζοντο τὸ τοῦ Γεδεὼν ἤδη φιλοθείας, καὶ αὐτῷ τοῦ πράγματος ἐπέγραφον τὰς αἰτίας. εἶτα προσιόντες τῷ πατρὶ, λέγοντες, Δὸς τὸν υἱόν σου,

B ἵνα ἀποκτείνωμεν αὐτὸν, ὅτι καθεῖλε τὸν Βάαλ. πρὸς ταῦτα ἐκεῖνος· μὴ ὑμεῖς, φησὶν, ἐκδικήσετε τὸν Βάαλ; εἰ Θεός ἐστι, δικασάσθω πρὸς τὸν καθελόντα αὐτόν. κἀντεῦθεν Γεδεὼν μετωνόμασται λοιπὸν Ιεροβάαλ, ὃ διερμηνεύεται; δικασάσθω ὁ Βάαλ. ὥσπερ οὖν, φησὶν, ὁ Σαλμανὰ τῆς Μαδιναίων πληθύος ὁ καθηγούμενος, ἐκ τοῦ οἴκου Γεδεὼν, ἤτοι τοῦ Ιεροβάαλ μητέρα ἐπὶ τέκνοις ἠδάφισε, τὸν αὐτὸν τρόπον ἔσται τῶν Ἀσσυρίων ὁ στρα-

C τηγὸς ὑμῶς, καὶ ἀπηνῶς θεράποντας, καὶ οἰκτιρμοῦ παντὸς δίχα χρήσεται πολέμῳ τῷ καθ' ὑμῶν, καὶ μητέρα σὺν τέκνοις ἐδαφιεῖ. συμβήσεται δὲ ταυτὶ διά γε τὰς ὑμῶν κακίας. κολάζει γὰρ οὐ μάτην, κριτὴς ὢν δίκαιος ὁ τῶν ὅλων Θεός. ἀλλ' εἰ ἐκτείνοιντο λοιπὸν εἰς τὸ ἐπέκεινα μέτρου τὰ τῶν προσκεκρουκότων αὐτῷ πλημμελήματα, τότε ἀναλόγως ἐπιφέρει τὰς ἐξ ὀργῆς. εἰ δὴ ἐκτρεποίμεθα τὸν θυμὸν, ἐκτρεπτέον δὴ μάλα καὶ τὸ πλημμελεῖν, καὶ τὸ οἱονεὶ καταθήγειν εἰς ἀγανάκτησιν τὴν θείαν τε, καὶ

D ἡμερωτάτην φύσιν, τάχα δέ που καὶ οὐχ ἑκοῦσαν εἰς τοῦτο καταβιάζεσθαι ταῖς τῶν πλημμελημάτων ὑπερβολαῖς. ἰστέον δὲ, ὅτι τῶν προλαβόντων ἐξηγητῶν τινες, οὐ τὸν τῶν Μαδιηναίων ἄρχοντα Σαλμανὰ μητέρα ἐπὶ τέκνοις ἐδαφίσαι φασὶν, ἐκ τοῦ οἴκου Ιεροβάαλ, ἤτοι τοῦ Ισραὴλ (ἀπὸ γὰρ τῶν ἡγουμένων τὸ σύμπαν ἔσθ' ὅτε κατασημαίνεται) ἀλλὰ μᾶλλον ἐν τῷ οἴκῳ Σαλμανὰ τὸν Γεδεὼν ἐδαφίσαι μητέρα ἐπὶ τέκνοις. ἀλλ' οἶμαι κρεῖττον, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ πρέποντος ἐπικουρίαν ἔχον ἂν εἴη οὐχὶ

E τοῦτο μᾶλλον, ἀλλὰ τὸ ἕτερον. ὥσπερ γὰρ κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν προσεκέκλιτο τοῖς Βααλεὶμ ὁ Ισραὴλ ἠδαφίσθησαν πρὸς αὐτοῖς τὰ τέκνα μητράσιν ὁμοῦ διὰ χειρὸς ἀλλοφύλων, οὕτω καὶ νῦν ἀπονεύσαντος εἰς εἰδωλολατρείαν τοῦ Ἐφραὶμ, ἐδαφισθήσεται πάλιν διὰ χειρὸς βαρβάρων, τουτέστι, τῶν Ἀσσυρίων, ὁμοῦ τῇ τεκούσῃ τὰ γεννήματα. οἶμαι δὴ οὖν, ὅτι τὸ πιθανὸν ὁ λόγος, καὶ τὴν ὁμοιότητα τὴν ὡς ἐξ εἰκόνος τῆς ἀρχαίας ἐπὶ τὰ νεώτερα διαφανεῖ μᾶλλον, εἰ τῇδε νοοῖτο τῶν προειρημένων ἡ δύναμις.

ΚΕΦΑΛ. ια΄.

Ὄρθρου ἀπερρίφησαν. ἀπερρίφη βασιλεὺς Ἰσραήλ.

Οἱ λοιποὶ πάλιν ἑρμηνευταί, καὶ μὴν καὶ ἡ τῶν Ἑβραίων ἡ συγγραφή, τό, ὡς ὄρθρος ἀπερρίφησαν, εἰρήκασιν ἐναργῶς, τό, ὅτι ὡς ἐν ὀλίγῳ κομιδῇ καιρῷ, ἤγουν, ὀξέως καὶ ἀμελητὶ τῆς πρὸς Θεὸν οἰκειότητος ἀποπεπτωκέναι τὸν Ἰσραήλ, διὰ τούτου σημαίνοντες. βραχὺς δὲ λίαν, ὁ τοῦ ὄρθρου καιρός· ἅμα τε γὰρ ἄρχεται διαυγασμοῦ τῆς ἡμέρας τὸ φῶς, καὶ τὸν ὄρθρον ἐργάζεται· ἀνασχόντος γε μὴν ἡλίου, καὶ πρὸς τὴν ἀκτῖνα προχέοντος, λέλυται, καὶ διελήλακεν. οὐκοῦν ὡς ὄρθρος, τουτέστιν, ἐν ὀλίγῳ καὶ βραχεῖ, καὶ κομιδῇ συνεσταλμένῳ καιρῷ, τοῖς ἡγουμένοις ὁμοῦ συναπερρίφησαν. ἢ γὰρ οὕτως συνήσομεν, ἢ καθ' ἕτερον τρόπον μεταληψόμεθα. ὅτε γὰρ τοῖς ἀνθρωπίνοις πλαίσμασιν οὔπω τὰς δίκας ἐπιφέρει Θεός, ἢ μακροτέραν ποιεῖται τῆς ἀνεξικακίας τὴν παράτασιν, τὸ ἀπεικὸς οὐδέν, τοῖς ἐν νυκτὶ καθεύδουσι παρεικάζειν αὐτόν. καὶ γοῦν οἱ μακάριοι Προφῆται διακεκράγασι πολυτρόπως ἡμῖν, αὐτὸ δὴ τοῦτο κατασημαίνοντες. Ἱερεμίας μὲν γὰρ ὁ σοφώτατος, μὴ ἔσῃ, φησίν, ὥσπερ ἄνθρωπος ὑπνῶν, ἢ ὡς ἀνὴρ οὐ δυνάμενος σώζειν. ὁ δέ γε θεσπέσιος μελῳδός, ποτὲ μέν, φησίν, ὅτι ἐξεγέρθητι, ἵνα τί ὑπνοῖς κύριε; ἀνάστηθι, καὶ μὴ ἀπώσῃ εἰς τέλος· ποτὲ δὲ αὖ διεγηγερμένον βλέπων εἰς ἐπικουρίαν τινῶν, ἐξηγέρθη, φησίν, ὡς ὁ ὑπνῶν, κύριος. ὄρθρον δὴ οὖν ἔοικεν ἀποκαλεῖν, τῆς ἐπ' αὐτοῖς οἱονεὶ ἐγρηγόρσεως τὸν καιρόν. ὄρθρου γὰρ ἐξ ὕπνου διανιστάμεθα. ἠγρυπνηκότος δὴ οὖν ἐπ' αὐτοῖς τοῦ Θεοῦ, καὶ μονονουχὶ διεγηγερμένου λοιπὸν εἰς ἐπίσκεψιν ὧν δεδράκασιν, ἀπόβλητοι, καὶ ἀπερριμμένοι γενήσονται. καίτοι διὰ πλείστην ὅσην ἀνεξικακίαν μονονουχὶ καὶ νυστάζοντος ἐπ' αὐτοῖς, κατὰ τὸν ἤδη παρῳχηκότα καιρόν. συναπερρίφθαι δὲ τοῖς ὄχλοις καὶ τὸν βασιλέα, φησίν, ὡς ὅσον οὐδέπω καὶ τῆς Ἐφραὶμ βασιλείας ἐσομένης ἐκ μέσου. ἐπανοστήσαντες γάρ, ὡς ἔφην, εἰς τὴν Ἰουδαίαν μετὰ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας καιρόν, ὑφ' ἕνα πάντες γεγόνασι βασιλέα καθάπερ ἀμέλει, καὶ ἐν ἀρχαῖς, καὶ πρὸ τῆς ἁλώσεως χρόνων. ἐβασίλευον γὰρ οἱ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, κατὰ τὴν Ἱερουσαλὴμ ὄντος τοῦ Ἰσραήλ.

Διότι νήπιος Ἰσραήλ, καὶ ἐγὼ ἠγάπησα αὐτόν, καὶ ἐξ Αἰγύπτου μετεκάλεσα τὰ τέκνα αὐτοῦ.

CAPVT VNDECIMVM.

Mane proiecti sunt. Proiectus est rex Israel.

RVRSVM cæteri interpretes, quin & Hebræa scriptura manifestè habent, [sicut manè proiecti,] quo significant quasi, exiguo admodum tempore, siue celeriter, citráque moram Israelem Dei amicitia excidisse: est quippe admodum breue matutinum tempus. Simul enim diurnum lumen illuminare incipit, mane creat. Exorien te autem sole, & primos radios iaculante, mox desinit, & præterit. Igitur vt mane, id est, in modico & breui, & vehementer angusto tempore vnà cum Principibus proiecti sunt. Aut enim sic intelligemus, aut alio sensu accipiemus. Quando enim flagitiis humanis nondum pœnas infert Deus, aut tolerantiam longius producit, nihil habet absurdi noctu dormientibus ipsum comparari. quam obrem beati Prophetæ multimodis clamauerunt, hoc ipsum nobis significantes. Hieremias enim sapientissimus, [Nunquid non eris, inquit, sicut homo dormiens, aut vir non potens saluare?] Diuinus autem cantor, nunc ait, [Exsurge, quare obdormis, Domine, exsurge, & ne repellas in finem:] nunc rursum excitatum ad quorundam auxilium cernens, [Excitatus est, inquit, tanquam dormiens Dominus.] Mane igitur appellare videtur velut euigilationis tempus super ipsis: manè siquidem de somno surgimus. Quando ergo vigilauerit super ipsos Deus, & ad ipsorum acta de cætero inspicienda velut experrectus fuerit, reiectitii, & proiectitii fient, tametsi propter longè maximam patientiam propemodum super ipsis tempore præterito dormiuerit. Vnà autem cum populo etiam regem proiectum iri affirmat; vtpote breui regno quoque Ephraim è medio tollendo. Reduces enim in Iudæam, vt dixi, post tempus captiuitatis, sub vno rege omnes fuere; sicut etiam principio, & ante tempus captiuitatis fuerant. Regnabant enim de tribu Iuda progeniti, quando vniuersus Israel adhuc Hierosolymam regni sedem agnoscebat.

Quia paruulus Israel, & ego dilexi eum, & ex Ægypto vocaui filios eius.

Sicut

Sicut vocaui eos, ita abibant à facie mea.

CXXV. Videtur mihi his verbis obiectioni quorundam occurrere. Fingamus enim quempiam illud apud se cogitare, aut etiam palam proloqui, Si futurum erat vt exciderent, & à facie Dei olim reiicerentur posteri Israel, fierentque abominabiles, & exosi, cur omnino à principio vocati sunt? Ad ista Deus perquam cõgruè respondet quodammodo, & dicit [Paruulus Israel, & ego dilexi eũ. Ex Ægypto accersiui filios eius.] Homo candidus, & sine fuco, inquit, fuit Iacob, mutato nomine dictus Israel; idcirco dilexi eum. Nam cum adhuc essẽt fratres in vtero, [Iacob dilexi, inquit, Esau autem odio habui.] Quoniam igitur dilexi eum, ob eam causam de Ægyptiorũ quoque dominatu filios eius eripui. [Facio enim misericordiam in millia diligẽtibus me.] Quid honorati, & selecti propter patres? libertatis ornati gratia, seruituteque & laboribus exẽpti? Num vicissim honorarunt? num bene affectis animis protectorẽ Deum lætificare conati sunt? nequaquã, inquit. Aufugerũt enim à Domino: abierunt ab eo qui eos cohonestauerat; proterui in eũ qui vocauit extiterunt. Abierunt autẽ, quonã modo? num quia singillatim, & secundùm paucos à mẽte, & iudicio desciuerunt, & quorundam fallaciis capti sunt? Nullo modo. Resiluerũt enim sic, quomodo videlicet vocati sunt, id est, secũdùm vniuersam multitudinẽ, & secundum tribus, totum genus, totæ familiæ. Sic enim quondã de Ægypto exierunt. Meminimus porrò, vix tandẽ Phraone dimissionem promittente, & de multitudine abitura cognoscere cupiente, & apertis verbis quærẽte, [qui nam, & qui sunt & qui ibunt? Mosen respondisse, cum iunioribus, & senioribus nostris ibimus, cum filiis, & filiabus, & ouibus, & bobus nostris.] Ergo secundũ totas tribus, & secundum multitudinẽ, secundũ genus vniuersum, & familias vocauit. Similem modũ habuit apostasis, cuius turpitudinem clarissimè ostẽdit cum dicit, [abibant à facie mea.] Quos enim odisse voluerit vniuersorũ Dominus, nõ dignatur respicere, iuxta illud, inquam, in Psalmo cãtatum, [Respice me, & miserere mei.] Scriptum est enim, [Oculi Domini super iustos.] Et ipse alicubi, [Super quẽ respiciã, nisi super humilẽ, & quietum, & trementẽ sermones meos?]

Malach.1. Exod.20. Exod.10. Psal.85. Psal.33. Esai.66.

A καθὼς μετεκάλεσα αὐτοὺς, οὕτως ἀπῴχοντο ἐκ προσώπου μου.

Ἔοικεν ἡμῖν ἐν τούτοις ὁ λόγος αὐθυποφορᾷ μάχεσθαι τῇ παρά τινων. νοείσθω γάρ τις ἐκεῖνο διενθυμούμενος, ἢ καὶ λέγων ἀναφανδόν. εἰ ἔμελλον ἀποπεσεῖσθαι, καὶ ἐκ προσώπου Θεοῦ ἀπιέναι κατὰ καιροὺς οἱ ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, βδελυροί τε ἔσεσθαι, καὶ ἀπηχθημένοι, τί καὶ ὅλως κέκληνται τὴν ἀρχήν; πρὸς ταῦτα Θεὸς, καὶ μάλα εἰκότως, ἐξηγεῖται τρόπον τινὰ, λέγων, νήπιος Ἰσραὴλ, καὶ
B
ἐγὼ ἠγάπησα αὐτόν. ἐξ Αἰγύπτου μετεκάλεσα τὰ τέκνα αὐτοῦ. ἀνὴρ ἄπλαστος γέγονε, φησὶν, Ἰακὼβ, ὃς μετωνομάσθη Ἰσραήλ. τοιγάρτοι καὶ ἠγάπησα αὐτόν. ἔτι γὰρ ὄντων ἐν μήτρᾳ, τὸν Ἰακὼβ ἠγάπησα, φησί· τὸν δὲ Ἠσαῦ, ἐμίσησα. ἐπεὶ τοίνυν ἠγάπησα αὐτὸν, τοιγάρτοι καὶ ἐξειλόμην τῆς Αἰγυπτίων πλεονεξίας τὰ τέκνα αὐτοῦ. ποιῶ γὰρ ἔλεος εἰς χιλιάδας τοῖς ἀγαπῶσί με. τί οὖν οἱ τετιμημένοι, καὶ ἀπόλεκτοι διὰ τοὺς πατέρας; οἱ τῇ
C
τῆς ἐλευθερίας τετιμημένοι χάριτι, καὶ δουλείας, καὶ πόνων ἀπηλλαγμένοι; ἆρα τετιμήκασιν; ἆρα ταῖς εὐνοίαις κατευφραίνειν ἐσπούδασαν τὸν ὑπερασπιστὴν Θεόν; οὐδαμῶς, φησίν. ἀποδεδραμήκασι γὰρ τοῦ δεσπότου, ἀπῴχοντο τοῦ τετιμηκότος, ὑβρίσαν τὸν κεκληκότα. ἀπῴχοντο δὲ, τίνα τρόπον; ἆρα καθ' ἕνα, καὶ κατ' ὀλίγους τοῦ φρονεῖν ὀρθῶς ἀπωλισθηκότες, καὶ ταῖς τινῶν ἀπάταις ὑποκλεπτόμενοι; οὐδαμῶς. ἀπέθορον γὰρ οὕτως, ὥσπερ ἀμέλει καὶ κέκληνται, τουτέστι, κατὰ πληθὺν ὅλην, καὶ κατὰ φυλὰς,
D
παγγενῆ τε, καὶ πανοικί. ἐξῆλθον γὰρ οὕτω τῆς Αἰγύπτου κατὰ καιρούς. μεμνήμεθα δὲ, ὅτι μόλις αἰτήσαντι τὸν Ἰσραὴλ ὑπισχνουμένου τοῦ Φαραὼ, καὶ τὴν ἀπαίρουσαν αὐτοῦ πληθὺν ἀναμαθεῖν ἐθέλοντος, λέγοντός τε σαφῶς, τίνες καὶ τίνες εἰσὶν οἱ πορευόμενοι; Μωσῆς ἀπεκρίνετο σὺν τοῖς νεανίσκοις ἡμῶν, καὶ σὺν τοῖς πρεσβυτέροις ἡμῶν πορευσόμεθα, σὺν τοῖς υἱοῖς, καὶ θυγατράσι, καὶ προβάτοις, καὶ βουσὶν ἡμῶν. οὐκοῦν κατὰ φυλὰς ὅλας, καὶ κατὰ πληθὺν, κατὰ γένος
E
τε, καὶ οἴκους ἡ κλῆσις. κατὰ τὸν ἴσον δὲ τρόπον καὶ ἡ ἀποστασία, ἧς τὸ ἀκαλλὲς οὐκ μάλιστα σημαίνει, λέγων τὸ, ἀπῴχοντο ἐκ προσώπου μου. οὓς γὰρ ἂν ἕλοιτο μισεῖν ὁ τῶν ὅλων δεσπότης, οὐδ' ἂν ἐπισκέψαιτο, κατ' ἐκεῖνο, φημὶ, τὸ ἐν ψαλμοῖς ὑμνούμενον. ἐπίβλεψον ἐπ' ἐμὲ, καὶ ἐλέησόν με. γέγραπται γὰρ, ὅτι ὀφθαλμοὶ κυρίου ἐπὶ δικαίους· καὶ αὐτὸς δέ που φησὶν, ἐπὶ τίνα ἐπιβλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν ταπεινὸν καὶ ἡσύχιον, καὶ τρέμοντα τοὺς λόγους μου;

Αὐτοὶ τοῖς Βααλεὶμ ἔθυον, καὶ τοῖς γλυπτοῖς ἐθυμίων. καὶ ἐγὼ συνεπόδισα τὸν Ἐφραὶμ, καὶ ἀνέλαβον αὐτὸν ἐπὶ τὸν βραχίονά μου. καὶ οὐκ ἔγνωσαν ὅτι ἴαμαι αὐτοὺς ἐν διαφθορᾷ ἀνθρώπων. ἐξέτεινα αὐτοὺς ἐν δεσμοῖς ἀγαπήσεώς μου.

Ἀμέτρητον οὖσαν, καὶ θεοπρεπῆ τὴν ἐνοῦσαν αὐτῷ δείκνυσιν ἡμερότητα. τὸ μὲν γὰρ τοῖς ἤδη πεπιστευκόσι, καὶ ἐπεγνωκόσιν αὐτὸν, καὶ αὐτῷ δὴ μόνῳ προσκυνεῖν ἡρημένοις ἀπονέμειν τὰ ἀγαθὰ, λόγον ἂν ἔχοι τὸν πρέποντα, καὶ οὐκ ἔξω τοῦ εἰκότος τὸ χρῆμα κείσεται. τιμᾷ γάρ τις εἴπερ ἕλοιτο δρᾶν ὀρθῶς, τὸν οἰκεῖον ἤδη, καὶ προσδεδραμηκότα. τὸ δὲ καὶ τοῖς βεβήλοις ἔτι, καὶ οὐκ εἰδόσιν αὐτὸν παντὸς ἀγαθοῦ φαίνεσθαι χορηγὸν, ὑπερβολὴν ἂν ἔχοι φιλανθρωπίας, καὶ θαύματος, καὶ θεοπρεποῦς ἀληθῶς ἀπόδειξιν ἡμερότητος. τοιγάρτοι καὶ αὐτὸς ἔφασκεν ὁ σωτὴρ, κατοικτείρων τὰ καθ' ἡμᾶς· καὶ τὸν οὐδαμόθεν πρέποντα τοῖς φιλαμαρτήμοσιν ἔλεον ἀπονέμων ὡς Θεός. ποτὲ μὲν, ὅτι οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ὑγιαίνοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες· ποτὲ δὲ πάλιν, οὐκ ἦλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν. καίτοι τοίνυν, φησί, *** τουτέστιν, οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, ἐπλανῶντο κατὰ τὴν Αἴγυπτον, οὔπω Θεὸν ᾔδεσαν τὸν ἀληθινὸν, ἐμέ· κατεφωράθησαν δὲ μᾶλλον θυσίας προσάγοντες τοῖς Βααλεὶμ, τουτέστι, τοῖς εἰδώλοις, θυμιῶντες τοῖς γλυπτοῖς, ἤτοι τοῖς τῶν ἐγχωρίων σεβάσμασιν. ἐγὼ δὲ ἐπείπερ εἰμὶ χρηστός τε, καὶ ἀγαθὸς, καίπερ οὕτως ἔχοντα σκαιότητος τὸν Ἐφραὶμ, ἤτοι καθ' ὅλου τὸν Ἰσραὴλ, ὡς ἐκ μιᾶς ἐνταῦθα φυλῆς δηλούμενον, συνεπόδισα φησίν. καὶ τί δὴ τοῦτό ἐστιν, αὐτὸς διεσάφησε, λέγων. ἀνέλαβον αὐτὸν ἐπὶ τὸν βραχίονά μου. ἡ δὲ τοῦ παραδείγματος ὁμοιότης, ὡς ἐκ τῶν δρωμένων περὶ τὰ νήπια. οἱ γὰρ τὰ μικρὰ τῶν βρεφῶν εἰς χεῖρας ἀναλαμβάνοντες, οἱονεὶ συμποδίζουσιν αὐτὰ, συνενεγκόντες τοὺς πόδας. δεῖ γὰρ, οἶμαι, συστέλλεσθαι μηρούς τε, καὶ γόνατα παντὸς τοῦ συνιζηκότος, τουτέστι, τὸ συνεπόδισα· καθάπερ ἀμέλει καὶ περὶ τοῦ Ἀβραὰμ γέγραπται, ὅτι συνεπόδισεν Ἰσαὰκ τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ὅτε καὶ θύειν αὐτὸν προσεδόκησε τῷ Θεῷ. εἰδέναι δὲ ἀναγκαῖον, ὅτι τῶν Ἑβραίων ἡ ἔκδοσις, καὶ μὴν καὶ ἡ τῶν ἑτέρων, οὐκ ἔχει τὸ, συνεπόδισα. τεθείκασι δὲ μᾶλλον τὸ, γέγονεν ὡς τιθηνὸς τοῦ Ἐφραίμ. οὐκοῦν ἐγὼ μὲν περὶ αὐτοὺς τοιοῦτος, αὐτοὶ δὲ οὐκ ἔγνωσαν, τουτέστιν, οὐ συνῆκαν, οὐκ ᾔσθοντο ὅτι καταφθείρων ἑτέρους τοὺς κατ'

Ipsi Baalim immolabant, & sculptilibus adolebant. Et ego colligaui Ephraim, & suscepi eum super brachium meum, & non cognouerunt, quia sano eos in corruptione hominum. Extendi eos in vinculis charitatis meæ.

Immensam, & diuinitate eius dignam inesse Deo mansuetudinem demonstrat. Iis enim qui crediderunt, & ipsum cognouerunt, solumque adorare cœperunt bona tribuere, videri possit conueniens, & ab æquitate alienum non est. Vnusquisque enim si quidem rectè facere velit, iam deditum sibi, & à fide sua vltro pendentem honorat. At vero & profanis adhuc, & ipsum nesciẽtibus omne bonum palam largiri, excellentem benignitatem, & admirationẽ habet, & reuera mansuetudinis Deo propriæ indubitabile est indicium. Quare & ipse Saluator, miserans res nostras, & peccãdi cupidis neutiquam tribuendam misericordiam vt Deus impertiẽs, dicebat, iam quidem, [Non est opus bene valentibus medicus, sed male habentibus:] iam rursum, [Non veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam.] Ait ergo ***, hoc est, Israelitæ in Ægypto errorem suũ sequebantur, nondum Deum verum, me scilicet sciebant: comperti autem sunt magis Baalim, id est, idolis hostias immolare, & adolere thura simulacris, siue diis indigenis. Ego vero, quoniam benignus, & bonus sum, Ephraim, siue vniuersum Israel (vt ex vna tribu hic significatum) quanquam adeo stolidum colligaui, inquit. Quod quid sit, ipsemet declarat, [suscepi eum super brachium meum.] Quæ similitudo ab iis quæ infantibus fiunt, ducitur. Qui enim infantes in vlnas suscipiunt, quasi eos compedibus stringunt, dum eorum pedes stringunt, siue coarctant. Oportet enim, vt arbitror, contrahi femora, & genua cuiuslibet considentis. Atque hoc est, *colligaui:* sicut videlicet & de Abraham scriptum est, eum colligasse Isaac filium suum, sacrificaturum Deo, vt putabat. Sciendum porrò Hebræorum editionem, atque aliorum etiam non habere, *colligaui:* sed illud potius, [factus sum quasi nutricius Ephraim.] Itaque ego quidem erga ipsos talis fui; [ipsi autem non cognouerunt,] hoc est, non intellexerunt, non senserunt me alios perdendo ipsis consulere, hoc

cxvi.

Matth. 9

Genes. 22

enim est, [sano ipsos in corruptione hominum.] Corrupti enim, seu vexati sunt Ægyptii primi decem plagis, non dimittente Pharaone. Post plagas Ægyptias perierunt Chethæi, Euæi, & Amorrhæi, Chananæi & Iebusæi, quibus debellatis Israel terram promissionis adeptus est, Deo omne arduum illis complanante, tribuentéque vt hostibus superiores euadere possent. Igitur, non animaduerterunt, inquit, quod homines naturæ ipsorum consortes delens, eorum rebus prospicerem, & extenderem eos, hoc est, constringerem, & cohiberem eos in vinculis charitatis. Atqui si sapuissent, vtique & cogitassent, & apud se ratiocinati essent, quare hæ gentes à Deo deletæ, & ipsi contra introducti fuissent. Sic enim cum intellexissent, quia odissem peccatorem, dæmonúmque cultorem spernerem, desiissent fortasse similia committere. Opus est itaque Deum lætificare volentibus & prudenti cogitatione, & mente bona, & iram in alios in suæ securitatis occasionem conuertere. Grauissimum autem esse crimen ingratæ voluntatis, & quasi omnis improbitatis conuictum meritò puniri qui hoc morbo tenetur, & hinc facilè est videre. Ingratus enim, inquit, est similis blasphemo.

Et ero illis quasi dans alapam homo super maxillas eius, & respiciam ad illum, præualebo illi.

CXXVII. Quoniam dicebat se dilexisse eos, & instar infantis in brachia accepisse, & velut constrinxisse vinculis charitatis Ephraim, licet etiamnum profanum, & flagitiosum, idcirco & conuersurum peccantem inquit. [Quem enim diligit Deus, corripit, flagellat autem omnem filium quem recipit.] (Prou. 3.) Vide autem quomodo mansuetudinis Deo dignæ non expertem etiam correptionis modum polliceatur. Similes enim fore dicit alapis manu humana impactis suos in eos impetus. Potest autem huiusmodi impetus paternus intelligi, remissione & charitate pœnam miscens, & velut lenta manu, & vix percutiens, ne penitus non vindicasse culpam videatur. Quoniam autem dilexit, etiam respecturum super ipsum spondet. Dignatur enim respectu quos honestare voluerit, & præualet contra nos,

αὐτοὺς ποιούμενος τὴν ἐπανόρθωσιν. τοῦτο γάρ ἐστιν, ἰώμενος αὐτοὺς ἐν διαφθορᾷ ἀνθρώπων. κατεφθάρησαν μὲν γὰρ Αἰγύπτιοι πρῶτοι ταῖς δέκα πληγαῖς, οὐκ ἀνιέντος τοῦ Φαραώ. μετὰ δέ γε τὰς Αἰγυπτίων πληγὰς, διαλώλασι Χετταῖοι, Εὐαῖοι, καὶ Ἀμορραῖοι, Χαναναῖοι, καὶ Ἰεβουσαῖοι, οὓς νενικηκὼς καταπεπρακτὼς ὁ Ἰσραὴλ, κεκληρονόμηκε τῆς ἐπαγγελίας τὴν γῆν, Θεοῦ πάλιν αὐτοῖς καταψηλαφῶντος τὸ ἄναντες, καὶ τὸ δύνασθαι κατὰ μέγεθος τῶν ἐχθρῶν ἀπονέμοντος. οὐκοῦν, οὐκ αἰσθάνονται, φησὶν, ὅτι καταφθείρων ἀνθρώποις τοὺς ὁμογενεῖς αὐτοῖς, ἐπεῖδον τὰ κατ' αὐτούς. καὶ ἐξέτεινα αὐτοὺς, τουτέστι, συνέσφιγξα, καὶ συνέσχον ἐν δεσμοῖς ἀγάπης. ἀλλ' εἴπερ ἦσαν σοφοὶ, πάντως που καὶ ἐνενόησαν, καὶ ἐλογίζοντο καθ' σφᾶς αὐτοὺς ὅπου τὰ μὲν ἔθνη ταῦτα κατεφθάρη παρὰ Θεοῦ, ἀντεισκεκομίσμεθα δὲ ἡμεῖς. συνέντες γὰρ οὕτως, ὅτι μεμίσηκα τὸν ἀλιτήριον, καὶ οὐκ ἐν λόγῳ ποιοῦμαι τὸν τῶν δαιμονίων θεραπευτὴν, κατέληξαν ἂν τάχα που τοῦ δρᾶν ἑλέσθαι τὰ παραπλήσια. δεῖ δὴ οὖν ἄρα τοῖς ἐθέλουσιν εὐφραίνειν Θεὸν καὶ λογισμοῦ σώφρονος, καὶ φρενὸς ἀγαθῆς, καὶ τὴν ἐφ' ἑτέροις ὀργὴν, ἀσφαλείας ποιεῖσθαι πρόφασιν. παμμέγιστον δὲ τῆς ἀχαριστίας τὸ χρῆμα, καὶ ὡς ἐφ' ἅπασι τοῖς ἀτόποις ἐληλεγμένοις κολάζοιτο ἂν εἰκότως ὁ τῇ νόσῳ περιπεσὼν, κἀντεῦθεν ἡμῖν εὔκολον ἰδεῖν. ὁ γὰρ ἀχάριστος, φησὶν, ὡς βλάσφημος.

Καὶ ἔσομαι αὐτοῖς ὡς ῥαπίζων ἄνθρωπος ἐπὶ τὰς σιαγόνας αὐτοῦ, καὶ ἐπιβλέψομαι πρὸς αὐτὸν, δυνήσομαι αὐτῷ.

Ἐπειδὴ γὰρ ἔφασκεν ἠγαπηκέναι τε, καὶ ὡς ἐν τάξει βρέφους εἰς βραχίονα λαβεῖν, συνδῆσαί τε ὥσπερ καὶ ἐν δεσμοῖς ἀγάπης, καί τοι βέβηλον ἔτι, καὶ ἀλιτήριον ὄντα τὸν Ἐφραὶμ, ταύτῃ τοι καὶ ἐπιστρέψειν πλημμελοῦντά φησιν. ὃν γὰρ ἀγαπᾷ κύριος, παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν ὃν παραδέχεται. ἴδε δὲ ὅπως ἡμερότητος οὐκ ἀμοιρήσειν τῆς θεοπρεποῦς, καὶ τὸν τῆς ἐπιπλήξεως ὑπισχνεῖται τρόπον. ἐν ἴσῳ γάρ ἔσεσθαί φησι τοῖς εἰς σιαγόνα ῥαπίσμασι διὰ τῆς ἀνθρώπου χειρὸς τὰ ἐπ' αὐτοὺς κινήματα. πατρῷον δ' ἂν νοοῖτο κίνημα τουτὶ, φειδοῖ, καὶ ἀγάπῃ κεραννύντος τὰ τῆς ὀργῆς. καὶ οἷον ἠρέμα, καὶ χειρὶ πλήττοντος μόλις, ὡς ἂν μὴ ἀνεπιτίμητος ὑπάρχῃ παντελῶς. ἐπεὶ δὲ ἠγάπησε, καὶ ἐπιβλέψειν ἐπ' αὐτὸν ἐπαγγέλλεται. ἀξιοῖ γὰρ ἐποπτείας οὓς ἂν ἕλοιτο τιμᾶν, καὶ δύναται πρὸς ἡμᾶς,

ἐντεχνίᾳ, καὶ δυνάμει τῇ θεοπρεπεῖ χειρούμενος, τοὺς οἵπερ ἂν ἕλοιντο νοσεῖν τὸ ἐξ ἑκουσίων. εἰ γὰρ μὴ πείθοιεν ὀνίνησιν, ἐξ ἀνάγκης περιτρέπει πρὸς τὸ δρᾷν ἑλέσθαι τὸ ἄμεινον. καὶ μεταποιεῖ τῇ θλίψει πρὸς τὸ ὅτι μάλιστα συμφέρον τε ἡμῖν, καὶ ἀναγκαῖον εἰς σωτηρίαν. ἀκουέτω δὴ οὖν πρὸς ἡμῶν ὁ τῶν ὅλων Θεός. ἐν θλίψει μικρᾷ ἡ παιδεία σου ἡμῖν, τοῦτό ἐστι τὸ ῥάπισμα. καὶ πάλιν παίδευσον ἡμᾶς, κύριε, πλὴν ἐν κρίσει, καὶ μὴ ἐν θυμῷ, ἵνα μὴ ὀλίγους ἡμᾶς ποιήσῃς. οὐ γὰρ τὸ παιδεύεσθαι τοῖς εὖ φρονοῦσι πικρόν. τὸ δὲ ἐν ὀργῇ κολάζεσθαι, καὶ δεινὸν, καὶ δύσοιστον· μᾶλλον δὲ καὶ ὀλέθρου τὸ χρῆμα μεστόν.

Κατῴκησεν Ἐφραὶμ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ Ἀσσοὺρ αὐτὸς βασιλεὺς αὐτοῦ, ὅτι οὐκ ἠθέλησεν ἐπιστρέψαι, καὶ ἠσθένησεν ἐν ῥομφαίᾳ ἐν ταῖς πόλεσιν αὐτοῦ, καὶ κατέπαυσεν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ, καὶ φάγονται ἐκ τῶν διαβουλίων αὐτῶν.

Ὅτι πάντη τε, καὶ πάντως εἰς λῆξιν τὴν αἰωκάτω πότμος ἡμᾶς ἀποφέρει κακοῦ τὸ ἀπονοσφίζεσθαι Θεοῦ, διαγνεύοντας ἀσχέτως ἐπὶ τὸ δρᾷν ἑλέσθαι τὰ πονηρὰ, καὶ ταῖς ἀπειθείαις ὑπεροιδεῖν τρόπον τινὰ, καίτοι καλοῦντα πρὸς σωτηρίαν αὐτὸν, σαφηνιεῖ μὲν λέγων καὶ ὁ μακάριος Παῦλος. βλέπετε ἀδελφοὶ, μὴ παραιτήσησθε τὸν καλοῦντα. οὐδὲν δὲ ἧττον καὶ διὰ τῶν προκειμένων ἡμῖν ἔσται καταφανές. καταλελοιπὼς γὰρ, φησὶ, τὴν ἐνεγκοῦσαν αὐτὸν ὁ παμμόχθηρος Ἐφραὶμ γῆν, ὥσπερ ἰδίαν τὴν Αἰγυπτίων ἐποιήσατο, τὰς ἐκ τοῦ πολέμου δεδιὼς συμφοράς. γέγονε δὲ καὶ ὑπ' αὐτὸν τὸν Ἀσσοὺρ, καὶ ὀθνείοις σκήπτροις ὑπενήνεχε τὸν αὐχένα. κατώλισθε γὰρ εἰς τοῦτο ταλαιπωρίας. κἂν εἴ τις ἔροιτο τὴν αἰτίαν, ἀκούσεται λέγοντος τοῦ τὰ πάντα εἰδότος, ὅτι οὐκ ἠθέλησεν ἐπιστρέψαι. ταύτῃ τοι καὶ ἥλω λοιπὸν, καὶ ὑπὸ χεῖρα γέγονε τῶν μεμισηκότων. ἠσθένησε γὰρ ἐν ταῖς πόλεσιν αὐτοῦ ῥομφαία, καὶ κατέπαυσεν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ. τουτέστιν, ἐν οὐδεμιᾷ πόλει τοῦ Ἐφραὶμ ηὑρέθη τις ἀνὴρ, ὁ δεινὸς εἰς μάχην, καὶ ῥομφαίᾳ χρῆσθαι δυνάμενος. παρείθησαν γὰρ, καὶ οἷον ἐλύθησαν τῶν κατέχειν αὐτὴν εἰωθότων αἱ χεῖρες. ἐπεὶ δὲ πονηρὰ καθ' ἑαυτῶν καὶ πεφρονήκασι, καὶ δεδράκασι, τῆς ἑαυτῶν δυσβουλίας ἔδονται τοὺς καρπούς.

Πικρὸν οὖν ἄρα τὸ ἀτιμάζειν ἀποτολμᾶν ταῖς ἀπειθείαις τὸν σώζοντα, κἂν εἰ προσκέοιτό τισι τὸ διαφυγεῖν δύνασθαι πλημμελείας ἐξ ἡμερότητος τῆς παρὰ Θεοῦ, τὸ ῥαθυμεῖν οὐκ ἀζήμιον.

A doctrina, & virtute diuina rebelles sibi subiiciens. Nam cum in suadendo nihil proficit, necessitate ad complectenda meliora compellit, & tribulationibus adigit ad id, quod nobis plurimum conducit, & ad salutem est necessarium. Audiat ergo à nobis vniuersorum Deus, [in tribulatione parua castigatio tua nobis.] hæc est alapa. Et rursum. [Castiga nos Domine, veruntamen in iudicio, & non in furore, ne nos ad paucitatem redigas.] B Castigari enim credentibus molestum atque acerbum non est. In ira autem puniri & horribile, & intolerabile, imo exitii plenum est.

Hiere. 10.

Habitauit Ephraim in Ægypto, & Assur rex eius: quia non voluit conuerti, & infirmatus est gladius in ciuitatibus eius, & requieuit in manibus illius. Et comedent de cogitationibus.

CXVIII

Quod seiungi à Deo, effrænato impetu ad mala facienda præcipites, C & rebellando insolescere quodammodo aduersus eum, quamuis ad salutem inuitantem, ad extremam vndiquaque miseriam nos deducat, beatus quoque Paulus ostendit, cùm ait: [Videte fratres, ne recusetis loquentem.] Nihilominus & ex propositis verbis id patebit. Relicta enim patria tellure sua ærumnosissimus Ephraim Ægyptum pro patria habuit, dum calamitates bellicas metuit. Subiectus est item ipsi Assur, & pere- D grino sceptro ceruicem supposuit: eo namque calamitatis deuenit. Causam si quis quærat, ab eo audiet, qui nouit omnia. [Quia noluit conuerti.] Et captus est deinde, & subditus factus est osoribus suis. [Infirmatus est namque gladius in vrbibus eius, & requieuit in manibus eius.] Hoc est, in nulla vrbium Ephraim quisquam pugnæ sciens, & qui posset versare gladium, inuentus est. Remissæ enim, & velut E dissolutæ sunt manus eorum, qui ipsam tueri consueuerant. Quoniam vero mala contra semetipsos & cogitarunt, & fecerunt, fructus infœlicium consiliorum suorum comedent.

Acerbum est igitur per inobedientiam sæpius audere despicere seruatorem: nec si quibus facultas peccata fugiendi ex diuina lenitate proponatur, inertia manet impunita.

Habitabimus enim in Ægypto: hoc est, exules, & errones erimus, non ita vt terram sensibus expositam reliquerimus, & in aliam commigrauerimus, sed vt sanctorum sortem amiserimus. Erimus præterea sub potestate Assur, sub principe, inquam, huius mundi. Ipsi vt serui & captiui, & dicto audientes subiacebimus, quia infirmatus sit, & quieuerit apud nos gladius. Non enim possunt, inquam, peccatis dediti armaturam Dei capessere, [& gladium spiritus, quod est verbum Dei.] Gladium autem intelligas licet etiam animi nostri veluti ad pugnandum aptissimam, & Dei amantissimam motionem, siue affectum, quem vitiosis moribus quasi in prælio opponentes, & contra diabolicas nequitias instruentes, iam & extra reprehensionem semittam currimus, & Euangelicæ vitæ, morumque decus capitibus nostris acquirimus.

Ioan 12.

Ephes. 6.

Et populus ab eo suspensus ex incolatu suo. Et Deus super honorata eius irascetur, & non exaltabit eos.

CXXIX.

Perdifficilis explicatu est verborum istorum sensus, & aspera compositio, & multa indigens illustratione, vt intelligatur. Est autem quod paucis indicare vult, huiusmodi. Abiit Ephraim ad Ægyptios, inquit, & sub potestatem regis Assur concessit. Tum quasi percunctante quopiam, dicentéque, cur, & quonam modo permissus est affligi, & quomodo alienigenis seruiuit Israel? respondet continenter, primum quidem, [quia noluit conuerti.] Proposita enim Dei clementia etiam ad hoc segnis, & inobediens inuentus est. Deinde [quia infirmatus est gladius in ciuitatibus eius,] non enim erat, vt dixi, qui Assyriis resisteret, aut in arte militari probatus, Deo virtutem bellicam eneruante, & fortassis etiam in pugna fortissimum iniecta timiditate prius conuertente. Est item alia causa, cur sub Assur redactus sit. Quænam? Populus enim, putà Ephraim, tantum non etiam pependit ab ipso, Assur videlicet, & ex incolatu suo ad Persas, & Medos abire voluit. Nec dicimus sanè Ephraim istuc perpeti voluisse: sed quod ad peccata eius attinet, tam aduersa propemodum affectauit perpeti; siquidem licebat iram effugere, si ad meliora, & conuenientiora se dare placuisset. Tantum non & pependit ab Assur & patria relicta,

A κατοικήσομεν γὰρ ἐν Αἰγύπτῳ· τουτέστιν, ἔξοικοί τε, καὶ ἀλῆται πάντη τε, καὶ πάντως ἐσόμεθα, καὶ οὐχὶ γῆν ἀφέντες τὴν αἰσθητὴν, καὶ εἰς ἑτέραν μεταμιστάμενοι, ἀλλὰ τὸν τῶν ἁγίων κλῆρον. ἐσόμεθα δὲ καὶ ὑπὸ τὸν Ἀσσοὺρ, τὸν ἄρχοντα δηλονότι τοῦ αἰῶνος τούτου, ἐπ' αὐτῷ τε κεισόμεθα δοῦλοι, καὶ αἰχμάλωτοι, καὶ τοῖς αὐτοῦ θελήμασιν ὑποκύπτοντες, διά τοι τὸ ἀσθενῆσαι, καὶ καταπαῦσαι παρ' ἡμῖν τὴν ῥομφαίαν. οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστι τοῖς φιλαμαρ-

B τήμοσιν ἑλεῖν δύνασθαι τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος, ὅ ἐστι ῥῆμα Θεοῦ. μάχαιραν δὲ νοήσεις, καὶ τῆς διανοίας ἡμῶν οἱονεὶ τὴν μαχιμωτάτην τε, καὶ φιλοθεωτάτην κίνησιν, ἣν τοῖς πάθεσιν ἀντεξάγοντες, καὶ τοῖς διαβολικοῖς κακουργήμασιν ἀντιπαττοντες, τὴν εὐσεβῆ, καὶ ἀμώμητον διαπάττομεν τρίβον, καὶ τῆς Εὐαγγελικῆς πολιτείας ταῖς ἑαυτῶν κεφαλαῖς ἀνάπτομεν τὰ αὐχήματα.

Καὶ ὁ λαὸς αὐτοῦ ἐπικρεμάμενος ἐκ τῆς κατοικίας αὐτοῦ. καὶ Θεὸς ἐπὶ τὰ τίμια αὐτοῦ θυμω-

C θήσεται, καὶ οὐ μὴ ὑψώσῃ αὐτόν.

Δυσέκφραστος κομιδῆ τῶν προκειμένων ὁ νοῦς, καὶ τραχεῖα τῆς λέξεως ἡ συνθήκη, καὶ πολλῆς ἂν δέοιτο σαφηνείας, τοῖς ἐθέλουσι νοεῖν. ἔστι δὲ ὃ βούλεται δηλοῦν, ὡς ἐν ὀλίγῳ, τοιοῦτον. ἀπῴχετο, φησὶν, ὁ Ἐφραὶμ εἰς Αἰγυπτίους, γέγονε δὲ καὶ ὑπὸ βασιλέα, τὸν Ἀσσούρ. εἶτα, ὥσπερ τινὸς πυνθανομένου τε, καὶ λέγοντος, αἰτίᾳ ὅτου, καὶ τίνα τρόπον συγκεχώρηκε παθεῖν, ἢ πῶς ἀλλοφύλοις δεδούλευκεν ὁ Ἰσραήλ; τίθησιν ἐφεξῆς τὰς ἀπολογίας, καὶ φησιν. πρῶτον μὲν,

D ὅτι οὐκ ἠθέλησεν ἐπιστρέψαι. προκειμένης γὰρ ἡμερότητος, ἥλω, φησὶ, καὶ πρὸς τοῦτο ῥᾴθυμος, καὶ ἀπειθής. εἶτα, ὅτι καὶ ἠσθένησε ῥομφαία ἐν ταῖς πόλεσιν αὐτοῦ. οὐ γὰρ ἦν, ὡς ἔφην, ὁ τοῖς Ἀσσυρίοις ἀνθιστάμενος· ἢ καὶ εὐδόκιμος τὰ τακτικὰ, Θεοῦ τὸ μάχιμον παραλύοντος, καὶ δειλίᾳ που τάχα προκαταστρέφοντος, καὶ τὸν εὐσθενῆ λίαν ἐν μάχαις. αἰτία δὲ καὶ ἑτέρα τοῦ πεσεῖν αὐτὸν ὑπὸ τὸν Ἀσσούρ. ποία δὲ αὕτη; ὁ γὰρ λαὸς, τουτέστιν, ὁ Ἐφραὶμ,

E μονονουχὶ καὶ ἐξεκρέματο αὐτοῦ, τοῦ Ἀσσοὺρ δηλονότι, καὶ ἐκ τῆς αὐτοῦ κατοικίας ἀπαίρειν ἠθέλησεν εἰς τὴν Περσῶν τε, καὶ Μήδων. καὶ οὐ δήπου φαμὲν, ὅτι τοῦτο παθεῖν αὐτὸς ἂν ἠθέλησεν ὁ Ἐφραὶμ, ἀλλ' ὅσον ἧκεν εἰς τὰ αὐτῷ πεπλημμελημένα, μονονουχὶ καὶ ἐζήτησε παθεῖν τὰ οὕτω δεινὰ, εἴπερ ἐξὸν διαδρᾶναι τὴν ὀργὴν, μεταφοιτᾶν ἠρνήσατο πρὸς τὰ ἀμείνω, καὶ πρεπωδέστερα. μονονουχὶ καὶ ἐξεκρέματο τοῦ Ἀσσοὺρ, καὶ τὴν ἐνεγκοῦσαν ἀφεὶς,

τουτέστι, τὴν κατοικίαν αὐτοῦ, πρὸς τὴν ἐκείνου βασιλείαν ... ἐγλίχετο. καί τοι Θεοῦ, πάντη τε καὶ πάντως ἐπάξειν αὐτοῖς τὰ τοιάδε διειρηκότος, εἰ μὴ βούλοιντο μεταμορφοῦν. ἐπεὶ δὲ πρὸς τοῦτο αὐτοὶ κατώλισθον σκοποῦ, θυμωθήσεται Θεὸς, ἐπὶ τὰ τίμια αὐτοῦ. τίμια δὲ καὶ ἐξαίρετα, καὶ προὔχοντα τοῦ λαοῦ, βασιλεῖς δηλονότι, καὶ ἡγούμενοι, οἱ καὶ τοῖς ἀγελαίοις συναπῳκομίσθησαν, ἐλεεινοί τε, καὶ δοῦλοι, καὶ ἐν τάξει δορυκτήτων. ὅτι τοὺς ὑπὸ χεῖρα πεπλανήκασι, καὶ γεγόνασι παγὶς τοῖς εἴπερ ἤθελον αὐτοὶ, καὶ διαθεῖν δυναμένοις τὴν ἐπ' εὐθύ. καθηγεῖται γὰρ ἀεὶ τῶν ὑποτεταγμένων τὸ ἡγούμενον. ἔσονται δὴ οὕτω ταπεινοὶ, καὶ ἀπερριμμένοι, καί τοι πλείστην ὅσην ἐσχηκότες τὴν δόξαν. πρόσεστι γὰρ πάντως τοῖς τῆς βασιλείας θώκοις τὸ εὐκλεές. ἀλλ' οὐκ ἂν ὑψώσειεν αὐτοὺς ὁ Θεός. πέπαυται γὰρ, ὡς ἔφην ἤδη πλειστάκις, ἡ τοῦ Ἐφραὶμ βασιλεία.

Παραφυλακτέον δὴ οὕτω ἡμῖν μάλιστα τοῖς ἐν Χριστῷ, τὴν εἰς τὰ φαῦλα ῥοπήν. εἰ δὲ εἰ μὴ τοῦτο δρῴημεν ἐχόντες, αὐτοὶ τὸν τοῦ διαβόλου ζυγὸν ἑαυτοῖς ἐπιθήσομεν, μονονουχὶ καὶ ἀποκρεμάμενοι τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης, ὅλῃ τε βαδίζοντες προθυμίᾳ πρὸς τὸ ὑπ' αὐτῷ γενέσθαι λοιπόν. καὶ τὰ αὐτῷ δοκοῦντα πληροῦν. ἀλλ' εἰ τοῦτο γένοιτο, παροξυνοῦμεν Θεόν. οὕτω τε λοιπὸν ἐσόμεθα ταπεινοὶ, χαμαλὸν καὶ πεπατημένον ἔχοντες νοῦν. Θεοῦ παραλύοντος, καὶ ταῖς εἰς τὸ ἀγαθὸν ἀνδρίαις ἀνορθοῦν ἡμᾶς οὐκ ἀνεχομένου.

Τί σοι διαθῶμαι Ἐφραίμ; ὑπερασπιῶ σου Ἰσραὴλ, τί σοι διαθῶ; ὡς Ἀδαμὰ θήσομαί σε, καὶ ὡς Σεβοείμ. μετεστράφη ἡ καρδία μου. ἐν τῷ αὐτῷ συνεταράχθη ἡ μεταμέλειά μου, οὐ μὴ ποιήσω κατὰ τὴν ὀργὴν τοῦ θυμοῦ μου. οὐ μὴ ἐγκαταλίπω τοῦ ἐξαλειφθῆναι τὸν Ἐφραίμ, διότι Θεὸς ἐγώ εἰμι, καὶ οὐκ ἄνθρωπος, ἐν σοὶ ἅγιος.

Προσῆγαγε τὰς μέμψεις, ὑποδεικνὺς, ὅτι πάντη τε καὶ πάντως αὐτοῖς ἀποτομωτάτην ἔδει λοιπὸν ἐπιφέρεσθαι τὴν ὀργὴν ἀνόσια πεπραχόσι, καὶ ἐπέκεινα μέτρου κατὰ Θεοῦ δεδυσσεβηκόσιν, ὡς μηδεμιᾶς ἔτι φειδοῦς αὐτοῖς καταλελεῖφθαι τρόπον. ἐπεὶ δὲ ἐστιν ἀγαθὸς, ἡμερότητος πηγὴ καὶ γένεσις, ἀνακόπτει τὸ κίνημα. οὐχ ὡς παραλόγως γεγονὸς τυχὸν ἐκ λογισμοῦ τοῦ κρείττονος ἐπιπλήττων, οὐ γὰρ ἂν ἁμάρτοι ποτὲ τῶν αὐτῇ πρεπωδεστάτων ἐννοιῶν, ἢ πράξεων ἡ θεία τε, καὶ ἄφραστος φύσις· ἀπείργων δὲ ὥσπερ τὸ κατ' ἀξίαν, καὶ κατακωλύων ἐξ ἡμερότητος τὸ ὅτι μάλιστα πρέπον αὐτοῖς,

A hoc est incolatu, seu habitatione sua, in regnum illius abire concupiuit, quantumuis Deus expresse prænunciasset, omnino talia se importaturum, nisi pœnitentiam agerent. Quoniam ipsi ad hunc scopum descenderunt, [irascetur Deus super honorata eius.] Honorata, & eximia, & præstantia populi reges nimirum sunt, & duces, qui vnà cum vulgo abducti sunt miseri, & serui, & captiui, quia sub-B iectos seduxerunt, & facti sunt laqueus (si voluissent ipsi) iis qui viam rectitudinis currere poterant. Semper enim duces subditis præeunt. Erunt itaque humiles, & abiecti, quamuis gloria affluxerint. Plane enim regni solium decus magnum habet. Verùm non exaltauerit illos Deus: desiit enim, id quod iam sæpius dixi, regnum Ephraim.

Cauenda igitur nobis Christianis maximè ad improbitatem inclinatio. Quod nisi fecerimus, ipsi diaboli iugum C nobis volentes imponemus, tantum non ab eius dilectione suspensi, totaque alacritate ad eius iugum deinceps ferendum, & ad ipsius libidini obsequendum concedentes. Quo facto Deum irritabimus, & sic inposterum erimus humiles, deiectum, & velut pedibus calcatum gerentes animum, Deo debilitante, strenuisque cogitationibus ad bonum comparandum nos erigere non sustinente.

D *Quid tibi faciam Ephraim, protegam te Israel, quid tibi faciam? sicut Adama ponam te, & sicut Seboim. Conuersum est cor meum. In ipso conturbata est pœnitentia mea, non faciam iuxta iram furoris mei. Non derelinquā vt deleatur Ephraim, quoniā Deus ego sum, & non homo, in te sanctus.*

Adhibuit reprehensiones, indicans, omnimodis de cætero iram inexorabilē E in eos expromēdam, vt in sceleratos, & supra modū in Deum impios, vt nullus veniæ relictus sit locus. Quia vero bonus est, mansuetudinis fons, & origo, motum comprimit, non vt præter rationem forte excitatum ex ratiocinatione melioris increpans (non enim aliquādo à cogitationibus, & actionibus sibi accōmodatissimis diuina, & inexplicabilis natura deflexerit) sed quasi cohibens quod illis dignum erat, & prohibens ex lenitate, quod illi inprimis merebantur,

CXXX.

hoc est, vt perirent penitus, & veluti ab radice ipsa extirparentur. Idcirco ait, [quid faciam tibi?] Qua via, inquit, vtar in componendis rebus tuis? Protegam te, & succurram rursus, & insidias meditantibus inexpugnabilem ostendam? Sed quomodo istuc fiet? Decet enim puniri magis, quàm rebus vti ad voluntatem fluentibus, quia terra in Deum facinora consciuerunt. Itaque tribuens tibi pro dignitate, & pares delictis tuis pœnas decernens, [vt Adama ponam te, & vt Seboim.] Fuerunt hæ vrbes Sodomiticæ, quas cum ipsis fundamentis ignis cælo lapsus absumpsit. Sed neque hoc faciam, inquit, quanquam fieri iure deberet: differam autem; mutaui namque consilium, nec summa vtar ira: non delebo prorsus quamuis prauitate corruptũ Ephraim. Quamobrem? an hoc illi non merebantur? Merebantur, inquit, sed Deus sum, non homo: bonus nimirum, nec motibus iræ victoriam cedens. Humana enim est talis affectio. Quid ergo punis adhuc, inquit, si Deus es, & ab ira non teneris: sed insitam potius mansuetudinem sequeris? Punio, inquit, sum enim non tantùm bonus, vt Deus; sed præterea sanctus, odio habens iniquitates, auersans inquinatos, repudians Dei osores, & conuertens peccatorem, purgans impurum, vt mihi rursus copuletur. Commodat igitur nobis Propheta exclamans, & dicens, [Quærite Dominum, & cum inueneritis, inuocate eum: cum autem appropinquauerit vobis, derelinquat impius vias suas, & vir iniquus consilia sua, & reuertatur ad Dominum, & misericordiam consequetur.] Oportet enim nos, si magni æstimamus esse cũ Deo, totis viribus refugere à peccato, & meminisse dicentis, [sancti eritis, quoniã ego sanctus sũ.]

Genes. 19

Ioel. 2.

Leuit. 19.

Et non ingrediar in ciuitatem. Post Dominum ambulabo.

CXXXI. Incurrit nonnunquam in animum sanctorum Prophetarum perfecta futurorum notitia, sancto Spiritu cum luce quadam rem illis patefaciente. Proinde & in medio sermonum suorum, siue desuper à Deo suggestorum quorundam voces aliquando ante pronuntiant, aut pœnitentium, aut gratias agentium, aut prosilientium ad ea, quibus Deus lætificaturum se illos promiserit. Huiusmodi quiddam & in præsens beato Oseæ contigisse videmus.

A τουτέστι, τὴν εἰς ἅπαν ἀπώλειαν, καὶ τὸ ἐκ ῥίζης ὥσπερ αὐτῆς ἀναβοθρεύεσθαι δεῖν. ταύτῃ τοι, φησί, τί σε διαθῶ; ποίᾳ, φησίν, ὁδῷ χρήσομαι τὰ κατὰ σὲ συντιθείς; ὑπερασπιῶ σου, καὶ ἐπαμυνῶ πάλιν, καὶ δυσκαταμάχητον ἀποδείξω τοῖς ἐπιβουλεύειν ἐθέλουσιν; εἶτα πῶς τοῦτο γενήσεται; πρέπει γὰρ αὖ τὸ κολάζεσθαι μᾶλλον, ἢ εὐημερεῖν, τοῖς τὰ δεινὰ κατὰ Θεοῦ δεδρακόσιν. οὐκοῦν ἀπονέμων τὸ πρὸς ἀξίαν, καὶ ἰσοσταθμεῖς τοῖς πλημμελήμασι τοῖς σοῖς B ὁρίζων δίκας, ὡς Αδαμα θήσομαί σε, καὶ ὡς Σεβοείμ. πόλεις δὲ αὗται Σοδομιτικαί, ἃς μέχρις αὐτῶν κατεδήδοκε βαθρῶν τὸ καταβαῖνον πῦρ. ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο δράσω, φησί, καίτοι γενέσθαι δικαίως ὀφεῖλον. ὑπερθήσομαι δή, μεταβεβούλευμαι γάρ, καὶ οὐκ ἀκράτοις χρήσομαι τοῖς θυμοῖς. οὐκ αὖ δοίην εἰς ἐξάλειψιν παντελῆ, καίτοι πονηρὸν γεγονότα τὸν Εφραίμ. διὰ ποίαν αἰτίαν; οὐ γὰρ ἦσαν ἄξιοι τοῦ παθεῖν αὐτό; ναί φησιν. ἀλλ' εἰμὶ Θεός, καὶ οὐκ ἄνθρωπος. ἀγαθὸς δηλονότι, καὶ οὐχὶ τοῖς ἐξ ὀργῆς κινήμασι παραχωρῶν τὸ νικᾶν, ἀνθρώπινον γὰρ τὸ τοιόνδε C πάθος. τί οὖν ἔτι κολάζεις, φησίν, εἴπερ εἶ Θεὸς ὀργαῖς μὴ κρατούμενος, ἐμφύτῳ δὲ μᾶλλον ἑπόμενος ἡμερότητι; κολάζω, φησίν, εἰμὶ γὰρ οὐ μόνον ἀγαθὸς, ὡς Θεός· ἀλλὰ πρὸς τούτῳ καὶ ἅγιος, μισῶν ἀδικίας· ἀποστρεφόμενος τοὺς μεμολυσμένους· παραιτούμενος τὸν θεομισῆ, καὶ ἐπιστρέφων τὸν ἀλιτήριον. καὶ διακαθαίρων τὸν βέβηλον, ἵνα μοι πάλιν συναπτῆται. ὠφελεῖ δὴ οὖν ὁ Προφήτης ἡμᾶς, ἀνακεκραγώς τε, καὶ λέγων· ζητήσατε τὸν κύριον, καὶ D ἐν τῷ εὑρίσκειν αὐτόν, ἐπικαλέσασθε. ἡνίκα δ' ἂν ἐγγίζῃ ὑμῖν, ἀπολιπέτω ὁ ἀσεβὴς τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ. καὶ ἀνὴρ ἄνομος τὰς βουλὰς αὐτοῦ· καὶ ἐπιστραφήτω πρὸς κύριον, καὶ ἐλεηθήσεται. χρὴ γὰρ ἡμᾶς, εἰ περὶ πολλοῦ ποιούμεθα τὸ εἶναι μετὰ Θεοῦ, παντὶ σθένει παραιτεῖσθαι τὸ πλημμελεῖν. μεμνῆσθαί τε λέγοντος, ἅγιοι ἔσεσθε, διότι ἐγὼ ἅγιός εἰμι.

Καὶ οὐκ εἰσελεύσομαι εἰς πόλιν. ὀπίσω κυρίου πορεύσομαι.

Επιτρέχει τῶν ἁγίων Προφητῶν ἔσθ' ὅτε E τὸν νοῦν ἀκριβὴς τῶν ἐσομένων ἡ γνῶσις, ἐναστράπτοντος τὸ χρῆμα αὐτοῖς τοῦ ἁγίου πνεύματος. τιθέασι καὶ μεταξὺ τῶν ἰδίων λόγων, ἢ τῶν ἄνωθεν, καὶ παρὰ Θεοῦ, τάς τινων ἔσθ' ὅτε προανακεκράγασι φωνάς, ἢ μετανοούντων, ἢ εὐχαριστούντων, ἢ ἀνασκιρτώντων ἐφ' οἷς ἂν αὐτοὺς εὐφραίνειν ἐπαγγέλληται Θεός. τοιουτονί τι παθόντα καὶ νῦν τὸν μακάριον εὑρήσομεν Ωσηέ.

ὁ μὲν γὰρ τῶν ὅλων Θεὸς ὑπισχνεῖτο τὴν ἡμερότητα, καὶ οὐκ εἰς τέλος ἔφασκεν ὀλοθρεύσειν τοὺς ἡμαρτηκότας, ὅτι τε εἴη Θεὸς, ἀγαθὸς δηλονότι, καὶ οὐκ ἄνθρωπος. οὐ γάρ τοι καθ' ἡμᾶς ὁ ὑπὲρ πᾶσαν τὴν κτίσιν. οἱ δὲ ὥσπερ ἐπεγνωκότες τὰ οἰκεῖα πλημμελήματα, καὶ κατερυθριῶντες ἤδη πως ἐπὶ τῇ πλείστῃ τε, καὶ ἀδοκήτῳ χάριτι, καταλήξειν ἐπαγγέλλονται τῶν σφίσιν ἐξηυρημένων, δι' ὧν καὶ προσκεκρούκασι. καὶ ποῖα ταῦτά ἐστι δι' αὐτοῦ πάλιν ἡμᾶς τοῦ προφήτου πεπληροφόρηκεν ὁ Θεός. ἔφη γὰρ ἐν τοῖς ὀπίσω βραχὺ, τόν τε Ἰούδαν αὐτὸν, καὶ τὸν Ἐφραὶμ αἰτιώμενος, καὶ ἐπελάθετο Ἰσραὴλ τοῦ ποιήσαντος αὐτὸν, καὶ ᾠκοδόμησε τεμένη. καὶ Ἰούδας ἐπλήθυνε πόλεις τετειχισμένας, καὶ ἀποστελῶ πῦρ ἐπὶ τὰς πόλεις αὐτοῦ, καὶ καταφάγεται τὰ θεμέλια αὐτῶν. ὁ μὲν γὰρ Ἐφραὶμ, ἤγουν ὁ Ἰσραὴλ, βωμοὺς, καὶ τεμένη κατὰ τὴν Σαμάρειαν τοῖς εἰδώλοις ἀναδειμάμενοι, κατώλισθον εἰς ἀποστασίαν, ἐπελάθοντο τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης τὸ γνήσιον οὐδενὸς ἀξιοῦντες λόγου, παροξύνοντες διετέλουν. Ἰούδας δ' αὖ, καίτοι πεποιθότες ἐπὶ τῷ Θεῷ, κατὰ τοὺς ἄνωθεν ἔτι χρόνους παρ' αὐτοῦ τε, καὶ δι' αὐτοῦ σωζόμενοι, κατέθηγον εἰς ὀργὰς, κατὰ πολλοὺς μὲν καὶ ἑτέρους τρόπους, μάλιστα δὲ δι' ἑνὸς τούτου. Θεοῦ γὰρ ἠπειληκότος ἐπιπέμψειν αὐτοῖς τὸν Ἀσσύριον ἀφανιοῦντα τὴν γῆν, ἀνετείχιζε τὰς ἑαυτοῦ πόλεις, οἰηθεὶς, ὅτι κἂν εἰ μὴ βούλοιτο Θεὸς, τῇ τῶν πόλεων εὐτειχίᾳ σωθήσεται, καὶ τῆς τῶν μαχομένων περιέσται χειρός. οὐκοῦν ἐπαγγελλομένου Θεοῦ τὰ ἐξ ἡμερότητος ἀγαθὰ καὶ οὐ μετρίως προσκεκρουκόσι, καὶ αὖθις λοιπὸν οἱ σωζόμενοι τῶν ἀτόπων ἐγχειρημάτων τε ὁμοῦ, καὶ μὴν καὶ βουλευμάτων ἀποπαύσασθαί φασι, καὶ δὴ καὶ βοάτω μὲν Ἰούδας, οὐκ εἰσελεύσομαι εἰς πόλιν, τουτέστι, τεῖχος ἕξω Θεόν. ἀσφάλειαν ποιήσομαι τὴν εἰς αὐτὸν ἐλπίδα, τὴν τοῦ σώζοντος ὑποδραμοῦμαι δεξιάν. αὐτὸς ἀρκέσει, καὶ μόνος εἰς σωτηρίαν ἐμοί. εἰκαῖον ὁμολογήσω καὶ ἄχρηστον παντελῶς τὸ προσδοκᾷν, ὅτι πολέμου τὴν γῆν καταθέοντος, εἰσελθὼν εἰς πόλιν, σωθήσομαι. οὐκοῦν οὐκ εἰσελεύσομαι εἰς πόλιν. Ἰσραὴλ δὲ πάλιν, ἤγουν ὁ Ἐφραὶμ, ἀναφωνείτω τὸ ἕτερον. τὸ δέ ἐστι, τὸ ὀπίσω κυρίου πορεύσομαι. ἀποπεπαύσομαι, φησὶ, τῶν ἀρχαίων αἰτιαμάτων. λοιπὸν τοῖς θείοις ἕψομαι νόμοις. καθηγητὴν ποιήσομαι τὸν τῶν ὅλων Θεόν. εἰ δὲ δή τις ἴοι πρὸς τὸ δοκοῦν Θεῷ, πάντως που, καὶ αὐτὸν εἴσεται μόνον. αὐτῷ τε τὸ σέβας ἀνάψει, προσκυνήσει τε ἕτερον παρ' αὐτὸν παντελῶς οὐδένα.

A Deus enim vniuersorum clementiam pollicebatur, affirmabátque peccatores non funditus deleturum, quod Deus esset, bonus videlicet, non homo. Non enim nostri similis est, qui omnem creaturam supergreditur. At illi, vt agnoscentes peccata sua, & erubescentes quodammodo super plurima, & improuisa gratia, cessaturos se spondent ab inuentis suis, quibus Deum offenderunt. Quæ porrò ista? Rursus per ipsum Prophetam plenè B docet Deus. Ait enim paulò suprà, Iudam & Ephraim accusans. [Oblitus est Israel factoris sui, & ædificauit delubra, & Iudas multiplicauit vrbes muratas. Et mittam ignem in ciuitates eius, & deuorabit fundamenta illarum.] Ephraim enim, siue Israel postquam aras, & fana idolis in Samaria exædificauit, lapsus est in apostasiam, oblitus est Dei; & charitatem erga illum floccipendens, irritare eundem non desiit. Iudas porrò, quamuis in Deo confideret pro consuetudine su- C periorum temporum, quibus ab ipso, & per ipsum seruatus fuerat, ad iram tamen multis & aliis modis eum prouocabat, hoc vno autem præcipuè. Nam cùm Deus minatus fuisset, missurum se ipsis Assyrium, qui terram vastaret, vrbes suas instauratis mœnibus communiebat, ratus, Deo quamuis nolente, bonitate mœnium se saluum, & ab oppugnantium viribus inuictum fore. Itaque Deo bona ex mansuetudine D promittente, & vehementer offenderunt, & conseruati deinde, à factis simul, & consiliis improbis sese quieturos aiunt. Quin etiam clamet Iudas, [non ingrediar in ciuitatem,] hoc est, murum habebo Deum, securitatem, & tutamen, & spem in ipsum mihi faciam, sub seruantis dexteram succedam, ipse, & solus ad salutem mihi sufficiet, inane, & inutile prórsus confitebor, exspectare, quando bello regionem peruadente in vrbem ingressus saluandus sim. Itaque non ingrediar in ciuitatem. E Israel porrò siue Ephraim contrà alterum illud proclamet, nempe, [post dominum ambulabo.] Supersedebo, inquit, antiquis criminibus, in futurum Dei leges sequar, ducem mihi vniuersorum Deum deligam. Ac si quis beneplacitum Dei persequatur, planè & ipsum sciet solum, & eidem cultum adhibebit, aliúmque præterea neminem adorabit.

Osee 8.

Sicut leo rugiet, quia ipse rugiet, & stupebunt filij aquarum. Auolabunt quasi auis ex Ægypto, & quasi columba ex terra Assyriorum. Et restituam ipsos in domos suas, dicit Dominus.

CXXXII. Cum iam adesset tempus definitum, quo captiuitate solui Israelem oportebat, Cyrus Cambysæ filius Persarum Medorumque imperium sortitus, cum exercitu ingenti, & potentia inexorabili Babylonem ipsam; & Assyriam, Deo ad hoc excitante irrupit. Quare Propheta Hieremias prænuntians Babylonem capiundam, de Medis, & Persis ita loquitur. [Hier. 50. Inuadent te, & capieris Babylon, & non cognosceris. Inuenta es, & capta es, quia Domino restitisti.] At de Cyro. [Hier. 4. Ascendit leo de cubili suo, vt ponat terram tuam in solitudinem. Et ciuitates tuæ vastabuntur, quod non habitentur ipsæ.] Esse autem vniuersorum Deum qui dedit Cyro victoriam, fidem certam faciet Esaias. [Esai 45. Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, vt subiiciam ante eum gentes, & fortitudinem regum dirumpam. Aperiam ante eum ianuas, & vrbes non claudentur. Ego ante te ibo, & montes complanabo, Portas æreas conteram, & vectes ferreos confringam, & dabo tibi thesauros tenebrosos; absconditos, inuisibiles aperiam tibi.] Victor itaque Cyrus vi subacto Babyloniorum regno, Israelem liberum dimisit, qui reuersi, regionem suam denuo incoluerunt. Narrationem hanc interpretans Oseas ait, [vt leo rugiet.] Quis rugiet? Cyrus videlicet. Perinde fortassis, ac si dicat, horrendum ac dirum contra Babylonicum imperium bellum à Cyro motum insonabit. Rugiente autem ipso, & veluti leone contra aduersarios clamante, [obstupescent filii aquarum.] Obstupescent, inquit, pro, percellentur. Filios autem aquarum Babylonios nominat, qui filiis aquarum, hoc est, in aqua natantibus, siue piscibus timiditate nihil cedunt, ipsaque experientia captu faciles, & imbelles facti capientur. Est autem genus piscium natura timidissimum, & strepitus fugit, & solam piscantis vmbram auersatur. Quando igitur, inquit, rugiente Cyro, & ingentem quendam horribilémque aduersus Babyloniæ regnum clamorem tollente, timore aquarum filii perculsi fue-

A Ὡς λέων ἐρεύξεται, ὅτι αὐτὸς ὠρύσεται, καὶ ἐκστήσονται τέκνα ὑδάτων. ἐκπετήσονται ὡς ὄρνεον ἐξ Αἰγύπτου, καὶ ὡς περιστερὰ ἐκ γῆς Ἀσσυρίων. καὶ ἀποκαταστήσω αὐτοὺς εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν, λέγει Κύριος.

Ἥκοντος ἤδη τοῦ χρόνου, καὶ πεπερασμένου τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν ἔδει λοιπὸν τῆς αἰχμαλωσίας ἀπαλλάττεσθαι τὸν Ἰσραήλ, Κῦρος ὁ Καμβύσου Περσῶν τε, καὶ Μήδων ἀνῃρημένος τὸ κράτος, σὺν ὄχλῳ βαρεῖ, καὶ δυσανταγωνίστῳ δυνάμει, τῆς τε Βαβυλῶνος αὐτῆς, καὶ τῆς B Ἀσσυρίων κατεστρατεύετο χώρας, διεγείραντος αὐτὸν εἰς τοῦτο Θεοῦ. καὶ γοῦν ὁ προφήτης Ἱερεμίας προαναφωνῶν τῆς Βαβυλῶνος τὴν ἅλωσιν, περί τε Μήδων, φησί, καὶ Περσῶν. Ἐπιθήσονταί σοι, καὶ ἁλώσῃ Βαβυλών, καὶ οὐ γνώσῃ. εὑρέθης, καὶ ἐλήφθης, ὅτι τῷ κυρίῳ ἀντέστης. Κύρου δὲ πέρι. ἀνέβη λέων ἐκ τῆς μάνδρας αὐτοῦ, τοῦ θεῖναι τὴν γῆν σου εἰς ἐρήμωσιν, καὶ αἱ πόλεις σου καθαιρεθήσονται, παρὰ τὸ μὴ κατοικεῖσθαι αὐτάς. ὅτι δὲ ἦν ὁ τῶν ὅλων Θεός, C ὁ τῷ Κύρῳ διδοὺς τὸ κρατεῖν, πληροφορήσει λέγων ὁ προφήτης Ἡσαΐας. τάδε λέγει κύριος τῷ Χριστῷ μου Κύρῳ, οὗ ἐκράτησα τῆς δεξιᾶς, ἐπακοῦσαι ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἔθνη· καὶ ἰσχὺν βασιλέων διαρρήξω. ἀνοίξω ἔμπροσθεν αὐτοῦ θύρας, καὶ πόλεις οὐ συγκλεισθήσονται. ἐγὼ ἔμπροσθέν σου πορεύσομαι, καὶ ὄρη ὁμαλιῶ· θύρας χαλκᾶς συντρίψω, καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς συνθλάσω, καὶ δώσω σοι θησαυροὺς σκοτεινούς· ἀποκρύφους, ἀοράτους ἀνοίξω σοι. νενικηκὼς τοιγαροῦν ὁ Κῦρος, καὶ κατὰ κράτος ἑλὼν D τὴν Βαβυλωνίων, ἀνῆκε τὸν Ἰσραήλ. καὶ δὴ καὶ ἀποστρέψαντες, κατῳκήκασι τὴν ἑαυτῶν. τουτὶ τὸ διήγημα διερμηνεύει λέγων ὁ προφήτης Ὡσηέ, ὡς λέων ἐρεύξεται. τίς ἐρεύξεται; Κῦρος δηλονότι. ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι τυχὸν δεινόν, καὶ διαβόητος κατὰ τῆς Βαβυλωνίων, ὁ παρὰ Κύρου κτυπήσει πόλεμος. ὠρυομένου δὲ αὐτοῦ, καὶ οἱονεί τινος λέοντος κατακεκραγότος τῶν δι' ἐναντίας, ἐκστήσονται τέκνα ὑδάτων. καὶ τὸ μὲν ἐκστήσονται, φησίν, ἀντὶ τοῦ καταπλαγήσονται. τέκνα δὲ ὑδάτων, τοὺς Βαβυλωνίους, φησί, E οἳ τοῖς τῶν ὑδάτων τέκνοις, τουτέστι, τοῖς ἐν ὕδασι νηκτοῖς, ἤγουν ἰχθύσι παραχωροῦντες οὐδὲν εἰς δειλίαν, εὐάλωτοί τε, καὶ ἄνανδροι διὰ πείρας αὐτῆς γεγονότες ἁλώσονται. ἑτοιμότατον δὲ πρὸς δειλίαν τῶν ἰχθύων τὸ γένος, καὶ φεύγει μὲν κτύπους, παραιτεῖται δὲ καὶ μόνην τὴν τοῦ θηρῶντος σκιάν. ὅτε μὲν τοίνυν ἐρυγγομένου Κύρου, φησί, καὶ δεινόν τι, καὶ φρικῶδες τῆς Βαβυλωνίων καταλαλάζοντος, καταπλαγείη τῷ φόβῳ τὰ τῶν ὑδάτων τέκνα,

τουτέστιν, οἱ Βαβυλώνιοι τοῖς ἰχθῦσιν εἰς δειλίαν παραχωροῦντες οὐδέν. τότε καὶ ὀρνέου δίκην καὶ περιστερᾶς ἀποπτήσονται τῆς Αἰγύπτου καὶ οἱ πάλαι συμπεφευγότες ἐν αὐτῇ. ἀποδραμοῦνται δὲ τῆς Χαλδαίων καὶ οἱ τῆς αἰχμαλωσίας ἐναλόντες τοῖς βρόχοις. ἐπανήξουσί τε λοιπὸν, καὶ οἰκήσουσι τὴν ἑαυτῶν. ἐξὸν οὖν ἔχειν τὰ ἀγαθὰ, Θεῷ τῆς διανοίας ὑποφέροντας τὸν αὐχένα, καὶ ὑπ᾽ αὐτῷ πράττοντας μόνῳ, μὴ ἐθελοντὶ βαδίζωμεν ἐπὶ τὸ λυποῦν, αὐτόκλητον ὥσπερ ἐφ᾽ ἑαυτοῖς κατασύροντες κίνησιν. καίτοι μετόν, ὡς ἔφην, ἐν βαθείαις κεῖσθαι τῆς εὐημερίας. κατευφραίνοντας τὸν δεσπότην διὰ τῆς ἐννόμου πολιτείας καὶ ζωῆς, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν γνησιότητος.

Ἐκύκλωσέ με ἐν ψεύδει Ἐφραΐμ, καὶ ἐν ἀσεβείᾳ οἶκος Ἰσραὴλ, καὶ Ἰούδα.

Φύσει μὲν ἀγαθὸς ὢν, καὶ φιλοικτίρμων ὁ Θεὸς, καὶ ἀνεπίληπτον ἔχει τὸ πλήττειν ὅλως ὀκνεῖ. καλεῖται δὲ καὶ ἀναγκαίως εἰς ἀγανάκτησιν ἐπιστρεπτικήν, ὅταν ἴοι τινῶν πέρα λόγου τε, καὶ μείζω τὰ ἐγκλήματα. τοῦτο διδάσκει πάλιν ἡμᾶς διὰ τῶν προκειμένων. μονονουχὶ γάρ φησι, τῇδε, κἀκεῖσε, καὶ οἱονείπως ἐν κύκλῳ τὸν τῆς θειότητος ὀφθαλμὸν ἐνιέντι τε, καὶ περιφέροντι, πανταχῇ τὸ ψεῦδος, καὶ τὴν ἀσέβειαν ἔνεστιν ἰδεῖν τοῦ Ἐφραΐμ, καὶ τοῦ Ἰούδα. ψεῦδος δὲ ἀποκαλεῖ τὰ τῆς εἰδωλολατρείας παίγνια, καὶ τὴν τῶν ματαίων προσκύνησιν. ἀσέβειαν δὲ τάχα, τὴν ὕβριν τὴν κατὰ Θεοῦ. πῶς γὰρ οὐκ ἀσέβεια δεινή, καὶ ἐκτοπωτάτη, τὸ ἀποσείεσθαι μὲν τὸν φύσει τε, καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεόν, προσκλίνεσθαι δὲ ἀμαθῶς ξύλοις τε, καὶ λίθοις· ἤγουν προσκυνεῖν τῇ κτίσει, παρὰ τὸν κτίσαντα. καὶ δεσποτικοῖς ὑψώμασιν ἐπιχειρεῖν στεφανοῦν τὰ παρ᾽ αὐτοῦ πρὸς τὸ εἶναι παρενηνεγμένα;

Νῦν ἔγνω αὐτοὺς ὁ Θεὸς, καὶ ναὸς ἅγιος κεκλήσεται Θεοῦ.

Ἐκύκλωσαν μὲν ἐν ψεύδει με καὶ ἀσεβείᾳ, φησὶν, οἶκος Ἐφραΐμ, καὶ Ἰούδα. πλὴν καὶ οὕτως ἔσομαι χρηστὸς, συμμετρῶν αὐτοῖς ἐπάγων τὴν κίνησιν. ἔγνω γὰρ αὐτοὺς, ὡς οὐκ ἂν ἑτέρως δύναιντο τὰ ἀμείνω μεταμαθεῖν, εἰ μή τι καὶ πάθοιεν τῶν, ὅσα καταλυπεῖ, καὶ καλεῖ πρὸς αἴσθησιν τῶν ἡμαρτημένων. ἔγνω τοίνυν αὐτοὺς ὁ Θεὸς, τουτέστιν, οὐκ ἠγνόηκε τῆς ὠφελούσης αὐτοῖς ἐπιστρεφείας τὴν ὁδόν. καὶ οὐκ ἀνόνητον ἔσται τὸ χρῆμα αὐτοῖς. ἐκβήσεται γὰρ ἐντεῦθεν τὸ καὶ ἐν ναοῖς ἁγίοις καταλέγεσθαι Θεοῦ. ἐκτακείσης γὰρ ἅπαξ τῆς ἐνούσης αὐτοῖς φαυλό-

rint (nempe Babylonii, piscibus timiditate haud absimiles) tunc & auis instar, & columbæ auolabunt ex Ægypto, qui pridem in eam confugerant: & aufugient de terra Chaldæorum, qui captiuitatis laqueis implicati tenebantur. Reuertentur tum, & regionem suam incolent. Cum liceat igitur habere bona Deo ceruicem animi subiicientes, & sub ipso solo degentes, ne sponte eum offensum eamus, vltroneam in nos iram ipsius prouocantes, cùm fas sit, vt dixi, in multa prosperitate quiescere, Dominum per conuersationem, & vitam ad leges conformatam, & sinceritatem erga ipsum lætificantes.

Circundedit me in mendacio Ephraim, & in iniquitatibus domus Israel, & Iuda. cxxxiii

Deus naturâ bonus, misericors, & à plagis quibuscunque metiendis alienus, prouocatur tamen, & conuertere se ad indignationem cogitur, cum quorundam scelera maiora fuerint, quàm dici possit. Quod nos rursum verbis à me recitatis docet. Propemodum enim, inquit, hîc & ibi, & quasi circumcirca diuinitatis oculum immittenti, & circumferenti, vbique mendacium, & impietatem, & Ephraim, & Iuda intueri datur. Mendacium idololatriæ lusus, & inanium simulacrorum adorationem appellat. Impietatē fortasse iniuriam aduersus Deum. Quomodo enim non est iniuria grauis, & rationi maximè contraria, repellere naturâ & veritate Deum, & ad ligna, & lapides se applicare, seu adorare creaturam relicto creatore? & quæ ab ipso vt essent producta sunt, illa ad fastigium Domino proprium extollere?

Nunc cognouit eos Deus, & templum sanctum vocabitur Dei. cxxxiv

Circundedit me quidem in mendacio, & impietate domus Ephraim, & Iuda, inquit. Veruntamen etiam sic clemens ero, si, vt merentur, illis irascar. Sciebat enim eos non aliter denuò posse meliora discere, nisi quædam tristia paterentur, & ad sensum commissorum peccatorum adducerentur. Cognouit igitur eos Deus, hoc est, modum industriæ ipsis profuturæ non nesciuit. Nec fructu apud eos res carebit. Continget enim hinc etiam in templis sanctis eos censeri. Semel enim insita praui-

tate per labores & tribulationes tabefacta, puri, & sancti erunt, & experientia docti, germanam in Deum charitatem omnes ipsis delicias fœlicitatésque conciliaturam: quemadmodum scilicet apostasiæ piacula in seruitutem, & afflictionem præcipitant. [illegible]

τητος διὰ πόνου, καὶ θλίψεων, καθαροί τε ἔσονται, καὶ ἡγιασμένοι, καὶ πείρᾳ μαθόντες, ὅτι τὸ μὴ γνήσιον τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης προξενοῦν αὐτοῖς ἁπάσης ἔσται τρυφῆς καὶ εὐημερίας· καθάπερ ἀμέλει τῆς ἀποστασίας τὰ ἐγκλήματα τοῖς τῆς δουλείας, καὶ θλίψεως αἴτια βόθροις.

CAPVT DVODECIMVM.

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Ephraim verò malus spiritus, persecutus est æstum. Tota die inania, & vana multiplicauit, & testamentum cum Assyriis pepigit, & oleum in Ægyptum pro merce inferebat.

Ὁ δὲ Ἐφραὶμ πονηρὸν πνεῦμα, ἐδίωξε καύσωνα, ὅλην τὴν ἡμέραν κενὰ, καὶ μάταια ἐπλήθυνε, καὶ διαθήκην μετὰ Ἀσσυρίων διέθετο, καὶ ἔλαιον εἰς Αἴγυπτον ἐνεμπορεύετο.

(CXXXV.) A Multitudine vulgari rursum ad tribules Ephraim, regnantes super Israel in Samaria, transit oratio; quos & propter difficultatem eos à sententia reuocandi, propensionémque ad defectionem à Deo magnam & effrænatam spiritum malum nominat. Inquit enim, [persecutus est æstum.] Etenim cum liceret sub vmbra mea degere, tanquam transfuga ad æstum abiit. Æstum tribulationum feruorem, & calamitatem vrentem nominat. Itaque sapiens parœmiastes, labores obscurius sic nuncupat, & ait, (Prou. 10.) [Saluatus est ab æstu filius intelligens; corruptus autem à vento fit in messe filius iniquus.] Itaque Ephraim, quoniam est spiritus malus, persecutus est æstum. Quæsiuit, & volens accurrit ad æstum. Sed prudentes de Deo dicunt, (Cant. 2.) [in vmbra eius desideraui, & sedi.] Vmbram superni à Deo auxilii tegumentum vocant. Sed hoc Ephraim non fecit. Quæsiuit enim æstum. Quomodo, aut qua ratione? [tota die inania, & vana multiplicauit,] hoc est, omni tempore friuola, & inutilia & faciebat, & meditabatur. Quænam illa? [testamētum cum Assyriis pepigit.] Dixi iam antea, & sæpius, reges quosdam Samariæ, & Hierosolymorum nonnunquam pecuniis pacem, securitatémque ab Assyriis redimere studuisse; nonnunquam Ægyptios subsidio vocasse. Mercantes item promissa amicitiæ ipsorum, cum aliis, etiam quæ in prouincia sua humus edidisset mittebant. Erat autem tellus Samaritarum ferax olei, & id in Ægypto in magno precio, quod ea terra id non ferret. Inanis igitur, & vana spes quæ

Μέτεισι πάλιν ὁ λόγος ἐκ τῆς ἀγελαίας πληθύος ἐπὶ τοὺς ἐκ φυλῆς Ἐφραὶμ βεβασιλευκότας ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, οὓς καὶ πνεῦμα πονηρὸν φησὶ διὰ τὸ τῆς γνώμης αὐτῶν δυσμετακίνητον, καὶ τὸ λίαν ἀποκλινὲς, καὶ ἀκάθεκτον εἰς ἀπόστασιν τὴν ἀπὸ Θεοῦ. ἐδίωξε γὰρ καύσωνα, φησί, καίτοι γὰρ ἐξὸν ὑπὸ τὴν ἐμὴν εἶναι σκιὰν, οἱονείπως αὐτόμολος ἀπεχώρει πρὸς καύσωνα. καύσωνα δὲ ὀνομάζει τὴν ἐκ τῶν θλίψεων πύρωσιν, καὶ τὴν καταφλέγουσαν συμφοράν. καὶ γοῦν ὁ σοφὸς παροιμιαστὴς αἰνιγματωδῶς τοὺς πόνους οὕτως ὀνομάζει, καί φησι· διεσώθη ἀπὸ καύματος υἱὸς νοήμων· ἀνεμόφθορος δὲ γίνεται ἐν ἀμήτῳ υἱὸς παράνομος. οὐκοῦν ὁ μὲν Ἐφραὶμ, ἐπειδήπερ ἐστὶ πνεῦμα πονηρὸν, ἐδίωξε καύσωνα. ἐζήτησε, καὶ ἐθελοντὴς ἀπέδρα πρὸς καύσωνα. ἀλλ' οἵγε συνετοὶ περὶ Θεοῦ λέγουσιν, ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ ἐπεθύμησα, καὶ ἐκάθισα. σκιὰν δέ φασι τὴν παρὰ Θεοῦ καὶ ἄνωθεν ἐπικουρίας τὴν σκέπην. ἀλλ' οὐ τοῦτο δέδρακεν ὁ Ἐφραίμ. ἐζήτησε γὰρ καύσωνα. πῶς, ἢ τίνα τρόπον; ὅλην τὴν ἡμέραν κενὰ, καὶ μάταια ἐπλήθυνε, τουτέστιν, ἐν παντὶ καιρῷ ψυχρὰ, καὶ ἀνωφελῆ καὶ ἔδρα, καὶ ἐβουλεύετο. ποῖα δὲ ταῦτα ἐστί; διαθήκην μετὰ Ἀσσυρίων διέθετο. ἔφην δὲ ἤδη προλαβὼν, καὶ πλειστάκις, ὅτι τῶν βασιλέων τῶν ἐν Σαμαρείᾳ τινὲς, καὶ τῶν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, ποτὲ μὲν χρήμασι τὴν πρὸς Ἀσσυρίους εἰρήνην, καὶ τὴν ἐκ τούτων ἀσφάλειαν ἀγοράζειν ἐπεχείρουν· ποτὲ δὲ τὴν Αἰγυπτίων ἐκάλουν ἐπικουρίαν. ἐμπορευόμενοί τε τὴν παρ' αὐτῶν εὐνοίας ὑπόσχεσιν, τὰ ἐκ τῆς ἰδίας ἔπεμπον χώρας, ὁμοῦ δηλονότι τοῖς ἄλλοις. ἐλαιοφόρος δὲ ἡ Σαμαρειτῶν, καὶ ἦν ἐν Αἰγύπτῳ ἐν τιμῇ τὸ ἔλαιον, οὐκ ἐχούσης αὐτὸ τῆς γῆς. κενὴν οὖν ἄρα, καὶ ματαίαν ἐλ-

εἰς ἀνθρώποις ἐλπίς. καὶ δὴ κατορχεῖσθαι τοῦ πεποιθότος ἐπ᾽ ἀνθρώποις, ὁ ἐπὶ Θεῷ πεποιθὼς, τὸ ἐν ψαλμοῖς ἐκεῖνο λέγων· Ἰδοὺ ἄνθρωπος, ὃς οὐκ ἔθετο τὸν Θεὸν βοηθὸν αὐτοῦ. ἀλλ᾽ ἤλπισεν ἐπὶ τὸ πλῆθος τοῦ πλούτου αὐτοῦ. ἐγὼ δὲ ὡσεὶ ἐλαία κατάκαρπος ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ, ἤλπισα ἐπὶ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος.

Καὶ κρίσις τῷ κυρίῳ πρὸς Ἰούδαν, τοῦ ἐκδικῆσαι τὸν Ἰακὼβ, κατὰ τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ, καὶ κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ ἀνταποδώσει αὐτῷ.

Ὥσπερ Ἐφραὶμ ὀνομάσας, προέδειξε νοεῖν τοὺς ἐκ φυλῆς Ἐφραὶμ βεβασιλευκότας, οὕτω κἀνθάδε τοὺς ἐκ φυλῆς Ἰούδα κατὰ καιροὺς βασιλεύοντας, ὡς ἐξ ὀνόματος τῆς βασιλευούσης κατασημαίνει φυλῆς· ἐπιτιμήσας δὴ διὰ τοῦ Ἐφραὶμ, ἤτοι τοῖς ἐξ Ἐφραὶμ κρατοῦσι τοῦ Ἰσραὴλ, πνεῦμά τε αὐτοὺς ὀνομάσας πονηρὸν, καὶ κενὰ, καὶ μάταια πληθύνειν εἰπὼν, διά γε τοῦ διαθήκας μὲν τίθεσθαι πρὸς Ἀσσυρίους, ἐμπορεύεσθαι δὲ καὶ ἔλαιον εἰς Αἴγυπτον, καταιτιᾶται λοιπὸν τοὺς ἐξ Ἰούδα πάλιν. κριθήσεσθαί τε πρὸς αὐτοὺς τὸν τῶν ὅλων Θεὸν, εὖ μάλα φησὶν, οἱονεί πως ἐκδικοῦντα τὸν Ἰακὼβ, φημὶ δὴ τὸν Πατριάρχην, ὡς οὐ μετρίως ἠδικημένον, διά τοι τὸ ἴσα μὴ ἐλέσθαι φρονεῖν τοὺς ἐξ αὐτοῦ γεγονότας, μήτε μὴν τῆς πατρῴας κατόπιν ἰέναι γνώμης, ἀποσείεσθαι δὲ ὥσπερ τι τῶν ἄγαν ἐκτόπων τὸ ἀπομιμεῖσθαι θέλειν αὐτόν. οὐκοῦν ὡς ἠδικημένον εἰς δόξαν διὰ τῆς τῶν τέκνων φαυλότητος τὸν Ἰακὼβ ἐκδικήσειν ἐπαγγέλλεται, τοῖς ἠδικηκόσιν ἀποδιδοὺς κατὰ τὰς ὁδοὺς αὐτῶν, καὶ κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν.

Ἐν τῇ κοιλίᾳ ἐπτέρνισε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ ἐν κόποις αὐτοῦ ἐνίσχυσε πρὸς Θεόν. καὶ ἐνίσχυσε μετὰ ἀγγέλου, καὶ ἠδυνάσθη.

Ἀπαριθμεῖται χρησίμως τὰς εὐδοκιμήσεις τοῦ Ἰακὼβ, εἰς ἐλέγχου δύναμιν παραπτεῖς αὐτὰς τοῖς ἕτερα ἄττα φρονεῖν τε, καὶ δρᾶν ᾑρημένων· ἀεὶ γάρ πως ἀντιπαραθέσει τοῦ ἀγαθοῦ, τὸ φαῦλον ἐλέγχεται, καὶ τῇ παραδείξει τῶν ἐπαινουμένων, τὸ μὴ οὕτως ἔχον κατηγορεῖσθαι φιλεῖ. ὅτι τοίνυν καὶ ἐξ αὐτῶν σπαργάνων εὐφυὴς γέγονεν Ἰακὼβ, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸ ὠδῖνος, πειρᾶται δεικνύειν διὰ τοῦ πτερνίσαι τὸν ἀδελφὸν ἐν τῇ κοιλίᾳ. εἰ γὰρ καὶ θείας δυνάμεως ἐνέργημα τὸ δρώμενον ἦν (οὐ γάρ που τὸ βρέφος τὸ ἐν ἐμβρύῳ, καὶ μήτρᾳ πτερνίσαι φαμὲν ἐξ ἑαυτοῦ τὸν Ἠσαῦ) ἀλλ᾽ οὖν κατὰ πρόγνωσιν ὡς ἐσομένῳ χρηστῷ, τὴν τοῦ γεγονότος κατόρθωσιν ἐνέστησε Θεός. οὕτω καὶ ἔφασκε, τὸν Ἰακὼβ ἠγάπησα,

collocatur in hominibus: quin imò insultet confidenti in hominibus qui confidit in Deo, illud ex Psalmis vsurpans, [Ecce homo, qui non posuit Deum adiutorem suum: sed sperauit in multitudine diuitiarum suarum. Ego autem velut oliua fructifera, in domo Dei, speraui super misericordia Dei in seculum, & in seculum seculi.

Psal. 51.

Et iudicium Domino contra Iudam, vt vlciscatur Iacob. Iuxta vias eius, & iuxta studia eius retribuet ei.

cxxxvi

Quemadmodum nominato Ephraim ostendit intelligendos reges de tribu Ephraim: ita & hîc qui aliquando ex tribu Iuda sceptrum tenuerunt, vt ex tribu regnante, indicat. Obiurgato igitur Ephraim, siue Ephraimitis Israeli imperantibus, & appellatis spiritu malo, dictóque, illos inania, & vana multiplicare, quod testamentum cum Assyriis facerent, & oleum vendendum in Ægyptum importarent, deinceps etiam Iudæ reges insimulat, & iudicio cum illis vniuersorum Deum certaturum rectissimè inquit, quasi Iacob vlciscentem, Patriarcham inquam, vt iniquissimè læsum, quod cum ex eo prodiissent, idem de religione sentire detrectassent; neque patrum vestigiis institissent, & voluntatem illius imitandi ceu quiddam vehementer absurdum repudiassent. Quare, vt eius gloria per filiorum improbitatem obscurata, Iacob se vindicaturum pollicetur, reddendo iniuriosis secundum vias & studia ipsorum.

In vtero supplantauit fratrem suum, & in laboribus suis praualuit in Deū. Et praualuit cum angelo, & potuit.

cxxxvii

Vtiliter laudes Iacob enumerat, vt iis aliter & cogitantes, & facientes redarguat: semper enim boni appositione malum seu vitiosum coarguitur, & ex collatione laudabiliū, quod eiusmodi non est, reprehēdi ac damnari solet. Ab ipsis igitur incunabulis Iacob fuisse habilem ac dexterū, imò antequam partu ederetur, ex eo probare studet, quod fratrē in vtero materno supplātarit. Etsi enim diuinæ virtutis opus fuit, quod agebatur (nō enim infantē in visceribus & vtero per se Esau plantam tenuisse dicere audemus) tamen secundum præscientiam, vt qui bonus esset futurus, Deus hoc factum egregium in eo excitauit; qui etiam ita dixit, [Iacob dilexi,

Esau

Esau autē audio habui.] Hoc porrò erat secundum electionē gratiæ, cum elegisset Deus omni ratione meliorem futurum: sed vt ex præscientia. Atque hæc quidē in vtero. Vbi autem iuuenilē ætatem attigit, imò verius, in viris numeratus est, [In laboribus suis præualuit in Deū.] Nam cum Deus prouidenter eū ad sudores laboresque misisset, non defecit, inquit. An non enim sudoris opus est, à paterna domo discedere, ad Labā deuenire, ibi mercenariā seruitutem sustinere, & pastoritios labores perferre? Hoc igitur est ambiguū, [In laboribus præualuit in Deū:] non quasi cum Deo pugnans, sed obediens potius, & veluti superior ac victor, quod iusta impleret. Nam cū liceret Iacob citra sudorē ditescere, & felicitatē adipisci, si domi maneret, Deus eū exercitatione vacare nō permisit: sed occasione minarū ab Esau intentatarū, in pregrinū solum, & vrbē profectum, negotiū permolestum sustinere fecit, vt etiā in ipsis casibus sincerè in Deum charitate seruata, iure esset admirationi. Igitur præualuit in laboribus suis in Deū. Sed [prēualuit etiā cum angelo, inquit, & potuit.] Luctatus est enim cū eo angelus vt in forma Dei. Tū etiam emarcuit femur eius. Veruntamē diuinus Iacob gratias huic luctæ agebat: dicebat enim. [Quia vidi Deū facie ad faciem, & salua facta est anima mea.]

Gen 27. 28.29.30.

Gen 32.

Mysterium igitur in Christo per luctam cum angelo præmonstratum est. Perseuerarunt enim posteri Iacob aduersari Christo, quem Prophetæ magni consilii Angelum vocant. Et alii quidem marcorem, id est, redemptionem eius non admittentes: alii etiam se vidisse per ipsum, & in ipso facie ad faciem vnum, & naturâ, & verè Deum confiteri nolentes. In seipso enim ostendit nobis Patrem Emmanuel, dicens, [Qui vidit me, vidit & Patrem.] Adumbrauit ergo mysterium modus certaminis. Verùm Deus factum istuc Iacob laudi apponit.

Ioã.9.

Fleuerunt, & deprecati sunt me. In domo mea inuenerunt me, & ibi dictū est ad eum. Dominus verò Deus omnipotens erit memoriale eius.

CXXXVIII

Adhuc aliarum historiarum meminit, inclytum, & vndequaque laudabilem nobis Iacob demonstrans. Quare scriptum est in Genesi, filios Iacob Simeonem, & Leui Sicimitas crudeliter, immanitérque trucidasse, succensos

A τοῦ δὲ Ἠσαῦ ἐμίσησα. τοῦτο δ' ἦν κατ' ἐκλογὴν χάριτος, ἑλομένου θεοῦ τὸν ἀμείνω που πάντως ἐσόμενον, ὡς ἐν προεγνώσει δὴ πάλιν. ἀλλὰ ταυτὶ μὲν ἐν μήτρᾳ. ἐπειδὴ δὲ προῆλθεν εἰς ἥβην, μᾶλλον δὲ καὶ ἐν ἀνδράσιν ἐτέλει λοιπόν, ἐν κόποις αὐτοῦ ἐνίσχυσε πρὸς θεόν. Θεοῦ γὰρ πέμποντος οἰκονομικῶς εἰς ἱδρῶτας καὶ πόνους, οὐκ ἠθέτησε, φησίν. ἢ γὰρ οὐχ ἱδρώς, τὸ τῆς πατρῴας μὲν ἀπαίρειν ἑστίας, ἀφικνεῖσθαι δὲ πρὸς Λάβαν, καὶ ἀναδέχεσθαι θητείας, καὶ τοὺς ἐπὶ B τὸ ποιμαίνειν ἀνατλῆναι πόνους; ἀμφίβολον οὖν τοῦτο, ἐν πόνοις ἐνίσχυσε πρὸς Θεόν. οὐχ ὡς Θεῷ μαχόμενος, ὑπακούων δὲ μᾶλλον, καὶ οἱονεὶ περιγενόμενος διὰ τοῦ πληροῦν τὰ κεκελευσμένα. ἐξὸν γὰρ ἀνιδρωτὶ πλουτεῖν, καὶ εὐημερεῖν οἴκοι μένοντα τὸν Ἰακώβ, οὐκ ἀγύμναστον ἀφῆκε θεός. ἐπὶ προφάσει δὲ μᾶλλον τῇ ἐξ Ἠσαῦ δυσμενείᾳ ἐπ' ἀλλοδαπὴν ἰόντα χώραν τε, καὶ πόλιν, δύσοιστον ὑπενεγκεῖν παρεσκεύαζε πόνον, ἵνα καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς θλίψεσι τῆς εἰς θεὸν ἀγάπης τετηρηκὼς τὸ γνήσιον, εἰκότως θαυ-C μάζοιτο. οὐκοῦν ἐνίσχυσεν ἐν πόνοις αὐτοῦ πρὸς τὸν θεόν. ἀλλ' ἐνίσχυσε καὶ μετ' ἀγγέλου, φησί, καὶ ἠδυνάσθη. πεπάλαικε γὰρ ἄγγελος πρὸς αὐτόν, ὡς ἐν εἴδει θεοῦ. τότε καὶ ἐνάρκησεν ὁ μηρὸς αὐτοῦ. πλὴν ὁ θεσπέσιος Ἰακὼβ πλείστην ὅσην ὡμολόγει τῇ πάλῃ τὴν χάριν. ἔφη γάρ, ὅτι εἶδον Θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, καὶ ἐσώθη μου ἡ ψυχή.

Τὸ μὲν οὖν ἐπὶ Χριστῷ μυστήριον διὰ τῆς πρὸς τὸν ἄγγελον προανεδείκνυτο πάλης. ἔμελλον γὰρ οἱ ἐξ Ἰακὼβ ἀνταγωνίζεσθαι τῷ Χριστῷ, ὃν μεγάλης D βουλῆς ἄγγελον οἱ τῶν προφητῶν ὀνόμασι λόγοι. καὶ οἱ μὲν νάρκησιν τὴν περὶ αὐτοῦ λύτρωσιν οὐ προσιέμενοι· οἱ δὲ καὶ ὁμολογεῖν, ὅτι τεθέανται δι' αὐτοῦ τε, καὶ ἐν αὐτῷ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον τὸν ἕνα τε, καὶ φύσει, καὶ ἀληθῶς θεόν. ἐν ἑαυτῷ γὰρ ἡμῖν ὑπέδειξε τὸν πατέρα λέγων ὁ Ἐμμανουήλ. ὁ ἑωρακώς ἐμέ, ἑώρακε τὸν πατέρα. οὐκοῦν, προανετύπου τὸ μυστήριον ὁ τῆς ἀθλήσεως τρόπος. πλὴν εἰς κατόρθωμα τῷ Ἰακὼβ καταγράφει θεὸς τὸ γεγενημένον.

E Ἔκλαυσαν, καὶ ἐδεήθησάν μου. ἐν τῷ οἴκῳ μου εὕροσάν με, καὶ ἐκεῖ ἐλαλήθη πρὸς αὐτόν. ὁ δὲ κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ ἔσται μνημόσυνον αὐτοῦ.

Ἑτέρων διαμέμνηται πάλιν ἱστοριῶν, λαμπρόν, καὶ εὐδόκιμον πανταχόθεν ἡμῖν ἀποφαίνων τὸν Ἰακώβ. γέγραπται τοίνυν ἐν τῇ γενέσει, ὅτι Σικιμίτας μὲν ὠμῶς τε, καὶ ἀπανθρώπως ἀπεκτόνασιν οἱ ἐξ Ἰακὼβ Λευΐ τε, καὶ Συμεών, ἀνακαιόμενοι πρὸς ὀργὰς

ἐπὶ Δίνᾳ τῇ ἀδελφῇ, ἣν διεπαρθένευσεν Ἐμὼρ ὁ Συχὲμ υἱός. εἶτα περιδεὴς ἐντεῦθεν ὁ μακάριος ἦν Ἰακώβ· καὶ αὐτίκα δὴ μάλα συναπολεῖσθαι τοῖς τέκνοις, καὶ τοῖς κατ᾽ οἶκον ἅπασι προσδοκῶν, ἐπιτιμᾷ τοῖς ἐκεῖνα δεδρακόσιν, οὕτω τε ἔφη. μισητόν με πεποιήκατε. ὥστε πονηρόν με εἶναι τοῖς κατοικοῦσι τὴν γῆν, ἔν τε τοῖς Χαναναίοις, καὶ τοῖς Φερεζαίοις. ἐγὼ δὲ ὀλιγοστός εἰμι ἐν ἀριθμῷ. καὶ συναχθέντες ἐπ᾽ ἐμέ, συγκόψουσί με, καὶ ἐκτριβήσομαι ἐγώ, καὶ ὁ οἶκός μου. Καὶ κατέληγον μὲν οὐδαμῶς τοῦ θράσους οἱ νεανίαι. προσυπήντων γὰρ λέγοντες· ἀλλ᾽ ὡσεὶ πόρνῃ χρήσονται τῇ ἀδελφῇ ἡμῶν; ἐπειδὴ δέ, ὡς ἔφην, περιδεὴς ἦν ἄγαν ὁ δίκαιος, προσέπιπτε πάλιν τῷ διασώζοντι θεῷ. εἶτα τῶν δειμάτων αὐτὸν ἀπαλλάττειν ὑπέσχετο, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν οὕτω λέγων ὁ φιλοδίκαιος Θεός. ἀναστὰς ἀνάβηθι εἰς τὸν τόπον Βαιθήλ, καὶ οἴκει ἐκεῖ, καὶ ποίησον ἐκεῖ θυσιαστήριον τῷ Θεῷ, τῷ ὀφθέντι σοι ἐν τῷ σε ἀποδιδράσκειν ἀπὸ προσώπου Ἡσαῦ τοῦ ἀδελφοῦ σου. εἶτα, μέλλων ἀναβαίνειν εἰς Βαιθὴλ ὁ μακάριος Ἰακώβ, καὶ εἰς τὸν θεῖον οἶκον ἐλθεῖν (ἑρμηνεύεται γὰρ ἡ Βαιθήλ, εἰς οἶκον θεοῦ) προσεφώνει παντὶ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, καὶ πᾶσι τοῖς μετ᾽ αὐτοῦ, ἄρατε τοὺς θεοὺς τοὺς ἀλλοτρίους ἐκ μέσου ὑμῶν. καὶ καθαρίσασθε, καὶ ἀλλάξατε τὰς στολὰς ὑμῶν. καὶ ἀναστάντες ἀναβῶμεν εἰς Βαιθήλ, καὶ ποιήσωμεν ἐκεῖ θυσιαστήριον τῷ Θεῷ, τῷ ἐπακούσαντί μοι ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως. ὃς ἦν μετ᾽ ἐμοῦ, καὶ διέσωσέ με ἐν τῇ ὁδῷ, ᾗ ἐπορευόμην. καὶ ἔδωκαν τῷ Ἰακὼβ τοὺς θεοὺς τοὺς ἀλλοτρίους, οἳ ἦσαν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν, καὶ τὰ ἐνώτια τὰ ἐν τοῖς ὠσὶν αὐτῶν, καὶ κατέκρυψεν αὐτὰ Ἰακὼβ ὑπὸ τὴν τερέβινθον τὴν ἐν Σικίμοις, καὶ ἀπώλεσεν αὐτὰ ἕως τῆς σήμερον ἡμέρας. οὗ δὴ γεγονότος, ἐν καλῷ τῆς ἐλπίδος ἦν ὁ θαυμάσιος Ἰακώβ. ἀπηλλάττετο γὰρ εἰσάπαν τῆς Σικιμιτῶν ὑποψίας, Θεοῦ κατευνάζοντος ἰδίᾳ δυνάμει τοὺς τὴν ἐπ᾽ αὐτῷ μάχην ὠδίνοντας. ἔφη γὰρ τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν ἐφεξῆς. Καὶ ἐγένετο φόβος Κυρίου ἐπὶ τὰς πόλεις τὰς κύκλῳ αὐτῶν, καὶ οὐ κατεδίωξαν ὀπίσω τῶν υἱῶν Ἰσραήλ. ἐπειδὴ δὲ ἐγήγερτο θυσιαστήριον ἐν Λουζᾷ, ὅ ἐστι Βαιθήλ, ὤφθη, φησί, Θεὸς τῷ Ἰακώβ, καὶ ηὐλόγησεν αὐτόν, καὶ εἶπεν, ἐγὼ ὁ Θεός σου, αὐξάνου, καὶ πληθύνου· ἔθνη, καὶ συναγωγαὶ ἐθνῶν ἔσονται ἐκ σοῦ, καὶ βασιλεῖς ἐκ τῆς ὀσφύος σου ἐξελεύσονται, καὶ τὴν γῆν, ἣν ἔδωκα Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ, σοὶ δέδωκα αὐτήν· καὶ τῷ σπέρματί σου μετὰ σέ, δώσω τὴν γῆν ταύτην. τούτων ἡμῖν διαμέμνηται τῶν ἱστοριῶν εἰς τὸ παρὸν χρησμῴδημα τὸ προφητικόν. οὐκοῦν ἦν μὲν ἐκ μήτρας πτερνιστὴς Ἰακώβ. ὑμεῖς δὲ ἀεὶ πτερνίζεσθε, καὶ οὐ πτερνίζετε μᾶλλον τὴν ἁμαρτίαν.

A ira propter Dinam ſororem, cui virginitatem Emmor filius Sichem ademerat. *Gen. 34.* Vnde in magnũ timorẽ coniectus B. Iacob, ſeſéque extẽplò cum liberis, & domeſticis omnibus interfectum iri exiſtimans, auctores illarũ cædium increpuit, cùm ita diceret, [Odioſum me feciſtis, ita vt malus ego ſim omnibus habitãtibus terram, & in Chananæis, & in Pherezæis. Ego autẽ pauciſſimus ſum in numero, & congregati ſuper me percutiẽt B me, & delebor ego, & domus mea.] At iuuenes de ferocia nihil remittebãt omnino, occurrẽtéſque dicebãt: [Sed ſicut ſcorto vtentur ſorore noſtra?] Quoniã verò magnoperè metuebat, ſicut dixi, iuſtus ille, denuo cadebat ſupplex Deo Seruatori, qui eũ terroribus haud multo poſt liberaturum ſpopondit, ita loquens amans iuſtorũ Deus. [Surgens aſcende *Gen. 35.* in locum Bethel, & habita ibi, & fac ibi altare Deo, qui apparuit tibi, quãdo fugiebas à facie Eſau fratris tui.] Poſtea aſcenſurus in Bethel B. Iacob, & diuinã C domum ingreſſurus (redditur enim Bethel *in domum Dei*) ita totam domũ ſuã, & omnes qui cum eo erãt, compellauit. [Tollite Deos alienos de medio veſtrũ, & mundamini, & mutate veſtimenta veſtra, & ſurgẽtes aſcẽdamus in Bethel, & faciamus ibi altare Deo, qui exaudiuit me in die tribulationis, qui fuit mecũ, & ſaluauit me in via qua ambulaui. Et dederunt Iacob Deos alienos, qui erant in manibus eorũ, & inaures, quæ in auribus eorũ, & abſcondit ea Iacob D ſub terebintho, quæ eſt in Sicimis, & perdidit ea vſque in hodiernum diem.] Quo peracto bona ſpe alebatur ſanctus Iacob. Nam Sicimitarũ formidine penitus exſoluebatur, Deo virtute ſua bellũ aduerſus eum parturiẽtes cõprimente. Ita enim in ſacra Scriptura deinceps ſequitur. [Et factus eſt timor Dei ſuper ciuitates in circuitu eorũ, & nõ perſecuti ſunt poſt filios Iſrael.] Poſtquam autem ædificatum eſt altare in Luza, quæ eſt E Bethel, [Apparuit, inquit, Deus Iacob, & benedixit ei, dixitque, ego Deus tuus, creſce & multiplicare, gẽtes, & congregationes gentium erũt ex te, & reges de lumbo tuo egrediẽtur, & terram quam dedi Abraham, & Iſaac, tibi dedi eam, & ſemini tuo poſt te dabo terrã hanc.] Harum hiſtoriarum nos commonefacit in præſenti propheticum oraculum. Erat igitur ex vtero ſupplantator Iacob, vos autem ſemper ſupplantamini, & non ſupplantatis potius peccatum.

Et ille quidem laborum erat amantissimus, & sudoribus spectatus, & sincerus erga Deum: vos autem defectionibus ludentes, omnis lætitiæ vestræ largitorem non honorastis. [Fleuerunt patres vestri, & obsecrarunt me,] inquit. Nam si quando per insidias quippiam ab aliis se passuros suspicabantur, flebant, & supplicabant mihi: per me enim tantummodo salutem expectabant: at vos vrbes communitis, putatisque etiam nolente me fortasse seruatum iri, & de hostibus victoriam relaturos. Et illi [in domo inuenerunt me.] Ascendit enim in Bethel Iacob, vt dixi, apparuitque illi Deus, & ibi dicta est ad illum benedictionis promissio, vt paulò antè docuimus: at vos rursum non quæritis Deum in domo eius: sed in delubra Baal potius, & cupidissimè curritis: nec à Deo responsa, sed dæmonum vaticinia exquiritis. Et diuinus quidem Iacob ascendens in Bethel, hoc est, in domum Dei, deleuit idola: vos contrà in domo Dei Deum sculptilem constituistis. Statuerunt quippe in Bethel vitulum aureum, tametsi Bethel interpretationem haberet *domus Dei*, vt dixi. Quocirca & per Hieremiā Deus ait de Iudæorum synagoga. [Quid dilecta in domo mea fecit abominationem?] idolum puta. Ac diuinus quidem Iacob etiam in domum Dei ascēdentibus mandauit mundari, & mutare vestes: vos autem cernimini profani, & immundi, & illotis pedibus domum diuinam ingredi. Non erubescitis? inquit. Quoniam porrò talis erat Iacob, idcirco & [Dominus omnipotens erit memoriale eius.] Manet enim saluus in memoria Dei, & floret gloria immortali. Glorificat quippe Deus diligentes se. Itaque (dicam enim iterum quippiam vehementer conducibile) honores patrum vestrorum cōdemnabunt vos, qui cum ipsis sapere, similibúsque moribus, & studiis exornari nolueritis. Damnabimini autem, non quia animabus tantùm vestris iniqui, sed gloriæ quoque patrum insidiati fueritis, maiorúmque nobilitatem contaminaueritis.

Hier. 12.

Et tu in Deo tuo conuertêris, misericordiam, & iudicium custodi, & appropinqua ad Deum tuum semper.

CXXXIX

Gratiæ pollicitatio minis admista est: comminantis enim magis, quam simpliciter promittentis est ista oratio. Veruntamen ex amore procedit comminatio, & est ad probas cogitationes,

A καὶ φιλοπονώτατος μὲν ἐκεῖνος, καὶ ἐν ἱδρῶσι δόκιμος, καὶ γνήσιος πρὸς Θεόν. ὑμεῖς δὲ τρυφῶντες ταῖς ἀποστασίαις, τὸν ἁπάσης ὑμῖν εὐθυμίας οὐ τετιμήκατε χορηγόν. ἔκλαυσάν με οἱ πατέρες ὑμῶν, καὶ ἐδεήθησάν μου, φησίν. εἰ γάρ που γεγόνασιν ἐν ὑποψίαις τοῦ παθεῖν τι παρά τινος ἐπιβουλῆς, ἔκλαιον καὶ ἐδέοντό μου. δι' ἐμοῦ γὰρ καὶ μόνου σώζεσθαι προσεδόκων. ὑμεῖς δὲ πόλεις τειχίζετε, οἴεσθέ τε, ὅτι κἂν εἰ μὴ θέλοιμι, τάχα που σωθήσεσθε, καὶ κρατήσετε τῶν ἀνθεστηκότων. B κἀκεῖνοι δὲ ἐν τῷ οἴκῳ εὕροσάν με. ἀνέβη γὰρ, ὡς ἔφην, ἐν Βαιθὴλ ὁ Ἰακὼβ, ἐπεφάνη τε Θεὸς αὐτῷ, καὶ ἐκεῖ ἐλαλήθη πρὸς αὐτὸν ἡ τῆς εὐλογίας ὑπόσχεσις, καθάπερ ἐδείξαμεν ἀρτίως. ὑμεῖς δὲ πάλιν οὐ ζητεῖτε Θεὸν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, εἰστρέχετε δὲ μᾶλλον, καὶ σφόδρα προθύμως ἐν τοῖς τεμένεσι τοῦ Βάαλ, καὶ ἐξαιτεῖτε λόγους οὐ παρὰ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ ἐκ τῶν δαιμόνων μαντεύματα. καὶ ὁ μὲν θεσπέσιος Ἰακὼβ ἀναβαίνων εἰς Βαιθὴλ, τουτέστιν, εἰς οἶκον Θεοῦ, κατηφάνισε τὰ εἴδωλα. C ὑμεῖς δὲ τὸ ἐναντίον ἐν οἴκῳ Θεοῦ Θεὸν ἐστήσατε γλυπτόν. ἔστησαν γὰρ εἰς Βαιθὴλ τὴν δάμαλιν τὴν χρυσῆν, καίτοι τῆς Βαιθὴλ ἑρμηνευομένης, ὡς εἶπον, οἶκος Θεοῦ. διὰ τοῦτο καὶ διὰ φωνῆς Ἱερεμίου φησὶν ὁ Θεὸς περὶ τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς, τί ἡ ἠγαπημένη ἐν τῷ οἴκῳ μου ἐποίησε βδέλυγμα; τουτέστιν, εἴδωλον. καὶ ὁ μὲν θεσπέσιος Ἰακὼβ τοῖς εἰς οἶκον ἀναβαίνουσι Θεοῦ καθαίρεσθαί τε, καὶ αὐτὰς δὲ τὰς στολὰς μεταμείβειν ἐκέλευσεν. ὑμεῖς δὲ ὁρᾶσθε βέβηλοι καὶ ἀκάθαρτοι, καὶ ἀνίπτοις D ἰόντες ποσὶν εἰς τὸν θεῖον οἶκον. οὐκ ἐρυθριᾶτε; φησίν. ἐπεὶ δὲ ἦν τοιοῦτος ὁ Ἰακὼβ, τοιγαροῦν καὶ κύριος ὁ παντοκράτωρ ἔσται μνημόσυνον αὐτοῦ. σώζεται γὰρ ἐν μνήμῃ Θεοῦ, ἔχει τε ἀθαλῆ τὴν εὔκλειαν. δοξάζει γὰρ ὁ Θεὸς τοὺς ἀγαπῶντας αὐτόν. οὐκοῦν (ἐρῶ γάρ τι πάλιν τὸ εἰς ὄνησιν ἀναγκαῖον) κατακρινοῦσιν ὑμᾶς τῶν πατέρων αἱ δόξαι, μὴ τὰ ἴσα φρονεῖν ἑλομένους αὐτοῖς, καὶ διὰ τῶν ὁμοίων καλλωπίζεσθαι τρόπων τε, καὶ σπουδασμάτων. E κατακριθήσεσθε δὲ, οὐχ ὡς εἰς μόνας ἠδικηκότες τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς, ἀλλ' οἱονείπως καὶ τῆς τῶν πατέρων εὐκλείας ἐπιβεβουλευκότες, καὶ προγονικὴν εὐγένειαν καταμιάναντες.

Καὶ σὺ ἐν Θεῷ σου ἐπιστρέψῃς, ἔλεον καὶ κρίμα φυλάσσου, καὶ ἔγγιζε πρὸς Θεόν σου διὰ παντός.

Ἀπειλῇ κεκέρασται τῆς χάριτος ἡ ὑπόσχεσις. ἀπειλοῦντος γὰρ μᾶλλον, ἢ ὑπισχνουμένου καθαρῶς ἐστι τὸ παρὸν ὁ λόγος· πλὴν ἐξ ἀγάπης ἡ ἀπειλὴ, καὶ καλοῦντος εἰς ὀρθότητα λογισμῶν,

καὶ εἰς ἔφεσιν εὐκοσμίας τὸ χρησμῴδημα. ἦν μὲν γάρ, φησί, σοφὸς καὶ πανάριστος ὁ θεσπέσιος Ἰακώβ, καὶ γνώμης ἰδίας ἔχων καρπὸν τὸ θεοφιλές. ἀλλ' οὐκ ἐμιμήσω τὸν πατέρα. πλὴν ἐπιστρέψεις ἐν Θεῷ σου καὶ σύ, τουτέστι, κἂν ἐξίτηλος ἦς, καὶ ἀποστάτης, καὶ ὑβριστής, ἀλλ' οὖν ἐπανήξῃ, καὶ οὐχ ἑκὼν εἰς τὸ ἑλέσθαι βιοῦν ὀρθῶς. ἐπανήξεις δὲ παιδευόμενος ἐν Θεῷ, τουτέστι, διὰ Θεοῦ. καὶ ἐπειδή σε λογισμὸς οὐ πέπεικεν ἀγαθός, ἐπ' ὀρθὴν ἰέναι τρίβον, καὶ ἀγαπῆσαι φρονεῖν ἃ δεῖ, περιελεύσεταί σου πάντη τε, καὶ πάντως ἡ μάστιξ, καὶ μεταθήσει ταχέως πρὸς τὴν τοῦ συμφέροντος αἵρεσίν τε, καὶ γνῶσιν. ταυτὶ μὲν οὖν ἡμῖν, καθάπερ ὑπολαμβάνω, κατασημανεῖ ἂν εἰκότως τό, καὶ σὺ ἐν Θεῷ σου ἐπιστρέψεις, ἀπειλὴν ἔχον, ὡς ἔφην, χρησταῖς ὑποσχέσεσι δὴ μάλα κεχρωσμένην. εἶτα λοιπόν, ὡς ἤδη μαστιζομένῳ, καὶ ἐν αὐτῷ γεγονότι τῷ πλήττεσθαι, Θεὸς ἐπιφωνεῖ. ἔλεον καὶ κρίμα φυλάσσου, καὶ ἔγγιζε πρὸς τὸν Θεόν σου διαπαντός. ὥσπερ γὰρ εἴ τις δεσπότης οἰκέτῃ παιδευομένῳ, καὶ ἐν αὐτῷ μαστίζεσθαι γεγονότι, λέγοι μετὰ φειδοῦς τε ἅμα, καὶ ἀγανακτήσεως, σώφρων ἔσο, καὶ εὐπειθής, καὶ μὴ καταφρόνει δεσποτικῶν ἐνταλμάτων· τὸν αὐτόν, οἶμαι, τρόπον καὶ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τυπτομένῳ τρόπον τινὰ τῷ Ἐφραΐμ, καὶ ταῖς τοῦ πολέμου συμφοραῖς ἐκπαιδευομένῳ φησίν, ἔλεον καὶ κρίμα φυλάσσου, καὶ ἔγγιζε πρὸς τὸν Θεόν σου διαπαντός· ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι τυχόν. ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ἴσθι πληττόμενος, ὅτι μὴ ἐφυλάξω, μηδὲ τετίμηκας τὰ ἐμοὶ φίλα, καὶ ἠγαπημένα. τὸ μὲν οὖν ἔλεος τὴν ἀγάπην δηλοῖ, ἀγάπη δὲ νόμου πλήρωσις. τῷ γὰρ πλησίον κακὸν οὐκ ἐργάζεται κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνήν. τὸ δὲ κρίμα τὴν δικαιοπραγίαν, ἤτοι τὴν δικαιοσύνην, καὶ τὴν τοῦ θείου νόμου βουλήματος τήρησιν. κρίμα γὰρ ὁ νόμος ὠνόμασται παρά γε τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ. τὸ δὲ ἐγγίζειν Θεῷ διαπαντός, ὑποφαίνει ἂν τὴν εἰς αὐτὸν γνησίαν τῆς διανοίας ἔφεσίν τε, καὶ ῥοπήν, καὶ τὸ μὴ προσκεῖσθαι φιλεῖν ἑτέροις τοῖς οὐκ οὖσι θεοῖς, ἤγουν τῇ κτίσει τυχόν, ἤγουν ξύλοις τε, καὶ λίθοις. ἐγγιεῖ δὲ Θεῷ, καὶ πλησίον ἔσται κατὰ διάθεσιν, καὶ ὁ πράξεσιν ἀγαθαῖς ἐμπρέπειν εἰδώς, καὶ ἀπαράφθορον ἐν ἑαυτῷ τηρήσας τὴν πίστιν. μεσολαβεῖ γὰρ πολλάκις ἡ ἁμαρτία, καὶ διΐστησι Θεοῦ. κατὰ τὸ ἴσον δὲ τρόπον ἀποστοβεῖ πάλιν τῆς πρὸς αὐτὸν οἰκειότητος καὶ τὸ προσκεῖσθαι φωναῖς ἀνοσίων ψευδοδιδασκάλων.

A & ad desiderium officio parendi vocantis oraculum. Erat enim, inquit, sapiens, longéque optimus diuinus Iacob, & propositi sui fructum habebat Dei erga se charitatem. Sed tu patrem non es imitatus. Veruntamen [conuertèris in Deo tuo etiam tu,] hoc est, quamuis insipiens fueris, & apostata, & insolens, nihilominus etiam præter voluntatem ad vitam virtutis norma directam redibis. Redibis autem correptus in Deo, id est, per B Deum. Et quoniam bona ratio non persuasit, vt recta via ambulares, velléque sapere vt oporteret, restabit tibi planè flagellum, & celeriter ad eligendum, & cognoscendum quod expedit te transferet. Atque hæc nobis, vt arbitror, indicauerit meritò quod dicitur, [& tu in Deo conuerteris,] minas, vt dixi, bonis promissis scitissimè permistas habens. Deinde porrò, vt iam flagella patienti, & in medio verberum constituto Deus acclamat, [Misericordiam & iudicium custodi, & appropinqua ad C Deum tuum semper.] Quemadmodum enim si Dominus quispiam seruo in pœna, & inter ipsa flagella cum venia, & indignatione dicat; Modestus esto, & prompte obediens, & herilia iussa ne contemne: eodem modo, opinor, & vniuersorum Deus percusso quodammodo Ephraim, & belli calamitatibus castigato, inquit, [misericordiam & iudicium custodi, & appropinqua ad Deum tuum semper.] Perinde fortasse ac si dicat: Hac de causa scito te percuti, D quia non custodisti, nec magni duxisti, quæ mihi grata sunt, & dilecta. Misericordia igitur dilectionem significat, dilectio autem est legis plenitudo: proximo enim [malum non operatur,] vt B. Paulus ait. Iudicium verò iustam actionem, siue iustitiã, & diuinæ legis voluntatisque obseruationẽ. Iudicium enim à diuina scriptura lex vocatur. Appropinquare autem Deo semper, significare potest sincerum mentis in ipsum desiderium & inclinationem, & abhorrere E ab aliis, qui non sunt dii, aut à creatura fortè, aut certè à lignis, & lapidibus. Appropinquabit verò Deo, & propè erit secundũ affectũ, qui & probis actionibus excellere nouit, & incorruptã in se ipso fidem seruauit. Sæpe enim peccatum se interponit, & à Deo disiungit ac separat. Eodem quoque modo ab eius familiaritate arcet pseudomagistrorũ impiis sermonibus deditum esse.

Rom. 13.

1 Cor. 13.

Volentibus igitur Deo propinquos esse, remouenda sunt per quæ longinqui ab eo fiant.

Chanaan, in manu eius statera iniquitatis, opprimere per potentiam dilexit. Et dixit Ephraim: veruntamen diues effectus sum, inueni requiem mihi. Omnes labores eius non inuenientur ei propter iniquitates quas peccauit.

CXL. Quod attinet ad beneplacitum Dei, custodisset misericordiam & iudicium, & studuisset illi appropinquare semper Ephraim. Sed quia bonam mentem amisit, & res adeò venerandas, colendásque nihili fecit, Chananæis alienigenis factus est similis, atheus, & impius, & moribus nequam plurimum gaudens, & animo barbarico cupiditate rerum alienarum impotenter subiugatus. Ergo debebat quidem Ephraim primi patris sui Iacob æmulus videri, & per vestigia iustitiæ eius libenter incedere: sed euasit Chananæus. Inuenta est enim [statera iniquitatis in manu eius,] hoc est, inæqualitas, & auaritia. Nam more gentium Deum ignorantium execrandam oppressionem pro magno habuit. Et se peccare hoc faciẽdo, cogitare noluit. Solis diuitiis acquirendis, & voluptatibus delectabatur, quasi Deo nõ vidente, nec amplius homines in terris visitante, & iniustè agentes iustè multante. Est autẽ extremæ dementiæ argumentum certissimum, Ephraim modis omnibus ad diuitias corradendas incũbere, & rapinæ ac violentiæ crimina nec hili facere: sed ex magno stupore adhuc honorificè quodammodo de se prædicare, ob quæ præstaret pudore suffundi. Ait namque, [veruntamen diues effectus sum, inueni requiẽ mihi.] Quid igitur ad hæc Deus? [Omnes labores eius non inueniẽtur ei, propter iniquitates quas peccauit.] Verum est enim, [diuitiæ iniustè congregatæ euomẽtur,] vt scriptũ est. (Iob. 20.) Quin & ex iniquitate conãtibus opes colligere, & ex auaritia ditescere illud sancti quispiam acclamet, melius est te [facere iudiciũ, & iustitiã.] (Hier. 22.) Proposito nãque diuino tribunali [non proderunt thesauri iniquis. Iustitia autem liberabit à morte.] (Prou. 10.) Et vt ait Parœmiastes, [melior est parua pars cum timore Domini, quã thesauri magni cum animo intrepido.] (Prou. 15.) Et rursus idem, [Melior pauca acceptio cum iustitia, quàm multa germina cum iniquitate.] Verumenimuero actiones nos,

παραιτητέον δὴ οὖν τοῖς ἐθέλουσιν ἐγγὺς εἶναι Θεοῦ, τὰ, δι' ὧν ἂν γένοιτο μακράν.

Χαναάν, ἐν χειρὶ αὐτοῦ ζυγὸς ἀδικίας, καταδυναστεύειν ἠγάπησε. καὶ εἶπεν Ἐφραίμ. πλὴν πεπλούτηκα, εὕρηκα ἀναψυχὴν ἐμαυτῷ. πάντες οἱ πόνοι αὐτοῦ οὐχ εὑρεθήσονται αὐτῷ δι' ἀδικίας ἃς ἥμαρτεν.

Ὅσον μὲν γὰρ ἧκεν εἴς γε τὸ δοκοῦν Θεῷ, τετήρηκεν ἂν ἔλεός τε, καὶ κρίμα, καὶ τὸ ἐγγίζειν αὐτῷ διὰ παντὸς ὁ Ἐφραίμ. ἐπειδὴ δὲ φρενὸς ἀπόλωλε τῆς ἀγαθῆς, καὶ δι' οὐδενὸς πεποίηται λόγου τὰ οὕτω σεπτὰ καὶ τίμια, γέγονεν ἐν ἴσῳ τοῖς ἀλλογενέσι Χαναναῖος, ἄθεός τε, καὶ δυσσεβής, καὶ ὅτι μάλιστα χαίρων ἐπὶ τοῖς τῆς φαυλότητος τρόποις, καὶ βαρβάρῳ γνώμῃ τῆς ἀλλοτρίων ἐπιθυμίας ἀχαλίνως ἡττώμενος. οὐκοῦν ἔδει μὲν τὸν Ἐφραίμ ζηλωτὴν ὁρᾶσθαι τοῦ προπάτορος Ἰακώβ, καὶ τῆς ἐκείνου δικαιοσύνης κατ' ἴχνος ἰέναι φιλεῖν. ἀλλὰ γέγονε Χαναναῖος. ηὕρηται γὰρ ζυγὸς ἀδικίας ἐν χερσὶν αὐτοῦ, τουτέστιν, ἀνισότης, καὶ πλεονεξία. τετίμηκε γὰρ ἐν ἴσῳ τοῖς ἔθνεσι, τοῖς οὐκ εἰδόσι Θεόν, τὴν ἐπάρατον καταδυναστείαν. καὶ ὅτι μὲν ἐπλημμέλει τοῦτο δρῶν, ἐννοεῖν οὐκ ἠξίου. ἐπετέρπετο δὲ μόνῳ τῷ πλουτεῖν, καὶ τρυφᾶν, ὡς οὐκ ἐφορῶντος Θεοῦ, ὡς οὐκέτι κατασκεπτομένου τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τοῖς ἀδικεῖν ἐθέλουσιν ἐπιτιμῶντος δικαίως. ἀπονοίας δὲ τῆς ἐσχάτης εἴη ἂν ἀπόδειξις ἐναργής, τὸ ἐκ παντὸς μὲν τρόπου πλουτεῖν ἐπείγεσθαι τὸν Ἐφραίμ, οὐδὲν δὲ εἶναι νομίζειν τὰ ἐξ ἁρπαγῆς, καὶ βίας ἐγκλήματα. σεμνολόγημα δὲ ὥσπερ ποιεῖσθαι λοιπὸν ἐκ πολλῆς ἄγαν ἀποπληξίας, τὰ οἷς ἔδει μᾶλλον ἐρυθριᾶν. ἔφη γάρ, πλὴν πεπλούτηκα, ηὕρηκα ἀναψυχὴν ἐμαυτῷ. τί οὖν πρὸς ταῦτα Θεός; πάντες οἱ πόνοι αὐτοῦ οὐχ εὑρεθήσονται αὐτῷ, διὰ ἀδικίας ἃς ἥμαρτε. καὶ γάρ ἐστιν ἀληθές, ὅτι πλοῦτος ἀδίκως συναγόμενος ἐξεμεθήσεται, κατὰ τὸ γεγραμμένον. καὶ δὴ τοῖς ἐθέλουσιν ἐξ ἀδικίας συλλέγειν, καὶ πλουτεῖν ἐκ πλεονεξίας, ἐπιφωνείτω τις ἤδη τὸ διὰ φωνῆς ἁγίου· βέλτιον ἦν σε ποιεῖν κρίμα, καὶ δικαιοσύνην καλήν· προκειμένου γὰρ τοῦ θείου βήματος, οὐκ ὠφελήσουσι μὲν θησαυροὶ ἀνόμους, δικαιοσύνη δὲ ῥύσεται ἐκ θανάτου. καὶ ἤ φησὶν ὁ παροιμιαστής, κρείσσων μικρὰ μερὶς μετὰ φόβου κυρίου, ἢ θησαυροὶ μεγάλοι μετὰ ἀφοβίας. καὶ πάλιν ὁ αὐτός, Κρείσσων ὀλίγη λῆψις μετὰ δικαιοσύνης, ἢ πολλὰ γεννήματα μετὰ ἀδικίας. πλὴν αἱ πράξεις ἡμᾶς,

καὶ ἡ τῶν ἔργων ποιότης ἀξίους ἔσθ' ὅτε τῆς τῶν ἁγίων πατέρων εὐγενείας ἀποτελεῖ, ἀπονέμει δὲ καὶ πατράσιν ἁμαρτωλοῖς. διοίσομεν γὰρ κατ' οὐδένα τρόπον τῶν ἐν ἀσεβείᾳ βεβιωκότων, εἰ τὰ αὐτῶν μιμοίμεθα. ταύτητοι, κεκλῆσθαί φαμεν Χαναὰν τὸν Ἐφραΐμ. πεφρόνηκε γὰρ τὰ ἀλλογενῶν. ἀλλογενεῖς δὲ οἱ Χαναναῖοι, καὶ ἐπ' ἀθεότητι διαβεβλημένοι, τοιγάρτοι καὶ ὠνειδίζοντό τινες, τοῖς ἑαυτῶν τολμήμασι πρεπόντως ἀκούοντες, σπέρμα Χαναὰν, καὶ οὐκ Ἰούδα.

A & operũ qualitas sanctorũ Patrum nobilitate aliquando dignos efficiunt, & patribus peccatoribus similes reddunt. Nullo quippe modo ab his qui impiè vixerunt discrepabimus, si ipsorum mores imitemur. Idcirco dicemus Ephraim vocatum esse Chanaan. Eo enim animo fuerunt quo alienigenæ: Chananæi autem alienigenæ, & propter impietatem infames. Proinde & quidã increpantur, facinorosæ audaciæ suæ conuenienter, B audiẽtes, [semen Chanaan, & nõ Iuda.] Dani.13.

Ἐγὼ δὲ κύριος ὁ Θεός σου ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου. ἔτι κατοικιῶ σε ἐν σκηναῖς, καθὼς ἐν ἡμέραις ἑορτῆς. καὶ λαλήσω πρὸς Προφήτας. καὶ ἐγὼ ὁράσεις ἐπλήθυνα, καὶ ἐν χερσὶ Προφητῶν ὡμοιώθην.

Ego autem Dominus, Deus tuus eduxi te de terra Ægypti. Adhuc habitare te faciam in tabernaculis, sicut in diebus solennitatis. Et loquar ad Prophetas. Et ego visiones multiplicaui, & in manu Prophetarum assimilatus sum.

Χαναὰν ὠνόμασε τὸν Ἐφραΐμ, ὡς ἔφην, ἀπελέγχων ἐναργῶς, ὡς εἴη μεμισηκὼς ἔλεός τε καὶ κρίμα, αἱρούμενος δὲ μᾶλλον τὴν πλεονεξίαν, καὶ τὴν ἀνισότητα, καὶ πᾶν εἶδος ἀδικίας. ἀλλ' ἰδοὺ δὴ πάλιν πειρᾶται δεικνύειν, ὡς μὴ μόνον γεγονότα τὰ εἰς ἀνθρώπους τοιοῦτον, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὸ ἐγγίζειν Θεῷ διὰ πραγμάτων αὐτῶν παραιτούμενον. αἰτιᾶται δὴ οὖν, ὡς ἠγνοηκότα τὸν λυτρωτὴν, ὡς ταῖς ἀπονοίαις περιυβρίσαντα τὸν ἐξ οἴκου δουλείας ἐκκεκομικότα σημείοις τε καὶ τέρασι, καὶ ἐν δυνάμει μεγάλῃ, καὶ ἐν βραχίονι ὑψηλῷ. ἐγὼ γὰρ, φησὶν, ἀνήγαγον ὑμᾶς ἐξ Αἰγύπτου. ἐν δὲ τῷ ἀνήγαγον εἰπεῖν, ἀποφέρει πρὸς ἀνάμνησιν τῶν ἐπ' αὐτοῖς γεγενημένων, ἄχρις ἂν εἰσελάσωσιν εἰς τὴν γῆν τὴν τοῖς ἁγίοις πατράσιν ἐπηγγελμένην. μυρία δὲ ὅσα ταῦτα, καὶ παντὸς ἐπέκεινα θαύματος. ὅτι δ' ἀπροφάσιστον αὐτοῖς τὸ ἐπιλανθάνεσθαι τούτων, παρέδειξε προστιθείς. ἔτι κατοικιῶ σε ἐν σκηναῖς, καθὼς ἡμέρα ἑορτῆς. καὶ τί δὴ τοῦτό ἐστι, πεύσῃ δὴ πάλιν. ὁ διὰ Μωσέως προστέταχε νόμος. Ἐν τῷ ἑβδόμῳ μηνὶ, τῇ πεντεκαιδεκάτῃ ἡμέρᾳ τῆς σκηνοπηγίας τελεῖσθαι τὴν ἑορτήν. καὶ τίς ἡ τοῦδε πρόφασις, αὐτὸς ἡμῖν ὁ νομοθέτης διεσάφει, λέγων περὶ τῆς σκηνοπηγίας, ἐν τῷ Λευιτικῷ. ἐν τῷ μηνὶ τῷ ἑβδόμῳ ἑορτάσετε αὐτήν. ἐν σκηναῖς κατοικήσετε ἑπτὰ ἡμέρας. πᾶς ὁ αὐτόχθων Ἰσραὴλ κατοικήσει ἐν σκηναῖς· ὅπως ἴδωσιν αἱ γενεαὶ ὑμῶν, ὅτι ἐν σκηναῖς κατῴκισα τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ, ἐν τῷ ἐξαγαγεῖν με αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου. ἐγὼ κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν. οὐκοῦν εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐξόδου τῆς ἐξ Αἰγύπτου γεγενημένης, ἐτέλουν τὴν ἑορτήν. εἶτα, πῶς ἂν δύναιο, φησὶν, ἐπιλανθάνεσθαί μου, τοῦ ἐξαγαγόντος σε ἐξ Αἰγύ-

Chanaan appellauit Ephraim, vt dixi, manifestè coarguens vt inimicum misericordiæ, & iustitiæ, & sectantem potius inæqualitatem, & auaritiam, & C iniquitatis omne genus. Verùm ecce conatur præterea ostendere, non solùm in rebus humanis fuisse talem: sed etiã appropinquare Deo rebus ipsis recusasse. Insimulat igitur vt ignorantem liberatorem suum, vt vecordem ac proteruum aduersus oductorem suum, [De domo seruitutis, in signis & portentis, & in brachio excelso. Ego enim, inquit, eduxi vos ex Ægypto.] Dum autem dicit, eduxi, reuocat nos ad memoriã patratorum super ipsis, quoad in terram D patribus ipsorum promissam profecti sunt. Ea sexcenta sunt, & quæ satis admirari nemo potest. Nullam autẽ relictam illis excusationem de obliuione horum docet, adiungens. [Adhuc habitare te faciam in tabernaculis, sicut dies solennitatis.] Quod si quid sit, audies rursum. Lex Mosis in mense septimo, decimo quinto die festum scenopegiæ, seu tabernaculorum celebrari iussit. Cuius quæ fuerit occasio, ipse legislaE tor declarat, de scenopegia hunc in modum loquens in Leuitico. [In mense ipso celebrabitis ipsam. In tabernaculis habitabitis septẽ dies. Omnis indigena in Israel habitabit in tabernaculis. Vt videant generationes vestrę, quod in tabernaculis habitare fecerim filios Israel, cùm educerem illos de terra Ægypti. Ego Dominus Deus vester.] Itaque ad recordationẽ exitus de Ægypto festũ peragebãt. Deinde ait, quomodo possis inobliuisci, qui eduxit te ex Ægypto,

CXLI.

Hier.11.

Leuit.23.

adhuc habitãs in tabernaculis, & ipsum hoc negotiũ solennitatis occasionem, & causam habens? Adhuc enim habitare te faciam in tabernaculis, vt in die festi. Habitare te faciam ait, pro, habitare te facio, aut facio habitare in tabernaculis in diebus festi horum. Igitur defendi obliuio ista non potest. Sed cupiebas forsitan futurorum quædam nosse, & inquirere volebas curiosius quæ tua interessent. Et cur potius adires falsos vates Baal, aut commentitios deos, & ab ipsis ista exquireres, & non magis sapienter meminisses, me loqui ad Prophetas, & multiplicare visiones quoque, hoc est, à me omnem sermonem Propheticum & profecturum, & profectum esse, & non ab aliquo falso nomine deorum tuorum? Mihi enim soli in acceptis referetur & futura scire, & præterita meminisse. Sed imitati sunt me, inquit, honorati abs te adulterini vates, & Prophetæ. Hoc est, quod ait, [in manu Prophetarũ assimilatus sum.] Quærebas scire ab illis futura. Deinde illi meos sermones fingentes, meorúmque Prophetarũ opera imitãtes, de cordibus suis eructabãt tibi. Quare Hieremias Propheta, Deo ita mandante, vincula, seu catenas ligneas circumponebat collo suo. Qui autem sermonibus eius refragabatur falsus Propheta Ananias, arreptas contriuit, dixitque, [sic, dicit Dominus, contriui iugum regis Babylonis.] Hoc est quod dicebam, [in manu Prophetarum assimilatus sum.] Crimẽ igitur Ephraim est, quod quamuis à solennitate tabernaculorum euidenter eductionis de Ægypto admoneretur, obliuiscebatur tamen Dei. Et quod non potius ipsum quærebat, vt loquentem ad Prophetas, vt visiones multiplicantem: sed decipi se à Pseudoprophetis pateretur verbis, & factis quæ Dei propria sunt mentientibus.

Hiere. 28.

Hiere. 27.

Hiere. 28.

Si Galaad non est, num falsi erant in Galgal principes immolantes: & altaria eorum quasi testudines super desertum agri?

CXLII.

Addictos falsis vatibus, & falsis Prophetis, ascendentésque, & sacrificantes in Galaad, & Galgal his verbis reprehendit. Demonstrationis ergò duas hasce ciuitates potissimum accipit, in quibus vigebat seductio enormius, & omnis ratio pietatis contemnebatur, omniáque magnificabãt, quæ animos incẽderent, & extrema essent plena insania.

A τῆς, γενόμενος ἔτι καὶ ὑπὸ σκηναῖς, καὶ πρόφασιν ἑορτῆς τὸ χρῆμα ποιούμενος; ἔτι γὰρ κατοικιῶ σε ἐν σκηναῖς, καθὼς ἐν ἡμέρᾳ ἑορτῆς. τὸ, κατοικιῶ σε φησὶν, ἀντὶ τοῦ, κατοικίζω σε, ἤγουν ποιῶ κατοικεῖν ἐν σκηναῖς, ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἐπὶ τούτοις ἑορτῆς. Οὐκοῦν ἀπαραφάσιστος ἡ λήθη. ἀλλ' ἐζήτεις ἴσως εἰδέναι τῶν ἐσομένων τινὰ, καὶ πολυπραγμονεῖν ἐβούλου τὰ κατὰ σαυτόν· καὶ τί μᾶλλον ἔδει προσιέναι τοῖς ψευδομάντεσι τοῦ Βάαλ, ἤγουν τοῖς τῶν ψευδωνύμων θεῶν, καὶ παρ' αὐτῶν τὰ τοιάδε ζητεῖν, B καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ἀναμιμνήσκεσθαι σαφῶς, ὅτι λελάληκα μὲν ἐγὼ πρὸς Προφήτας, ἐπλήθυνα δὲ καὶ ὁράσεις, τουτέστι, παρ' ἐμοῦ πᾶς ἐστι λόγος προφητείας, καὶ ἤδη γέγονεν, οὐ παρ' ἑτέρου σοι τῶν ψευδωνύμων θεῶν. ἐμοὶ γὰρ ἀνακείσεται μόνῳ τὸ, καὶ εἰδέναι τὰ ἐσόμενα, καὶ μεμνῆσθαι τῶν προῳχημένων, ἀλλ' ἐμιμήσαντό με, φησὶν, οἱ τετιμημένοι παρὰ σοῦ ψευδομάντεις, καὶ ψευδοπροφῆται· τοῦτό ἐστι τὸ, ἐν χερσὶ Προφητῶν ὁμοιώθην. ἐζήτεις παρ' C αὐτῶν εἰδέναι τὰ μέλλοντα. εἶτα, τοὺς ἐμοὺς πλαττόμενοι λόγους, καὶ τὰ τῶν ἐμῶν Προφητῶν ἔργα μιμούμενοι, τὰ ἀπὸ καρδίας αὐτῶν ἠρεύγοντό σοι. καὶ γοῦν Ἱερεμίας μὲν ὁ Προφήτης, κλοιοὺς ἐτίθει ξυλίνους περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, Θεοῦ τὸ χρῆμα γενέσθαι προστάττοντος. ἀντιπαττόμενος δὲ τοῖς αὐτοῦ λόγοις ὁ ψευδοπροφήτης Ἀνανίας, λαβὼν συνέτριψε τοὺς κλοιοὺς, ἔφη τε, οὕτως εἶπε κύριος, συνέτριψα τὸν ζυγὸν βασιλέως Βαβυλῶνος. τοῦτο ἐστιν, ὡς ἔφην, τὸ, ἐν χερσὶ Προφητῶν ὡμοιώθην. ἔγκλημα D δὴ οὖν τοῦ Ἐφραΐμ, ὅτι καίτοι σαφῆ τὴν ὑπόμνησιν ἔχων ἀπό γε τῆς ἑορτῆς τῆς σκηνοπηγίας, τῆς ἐξόδου τῆς Αἰγύπτου γεγενημένης, ἐπελανθάνετο θεοῦ, καὶ ὅτι μὴ μᾶλλον αὐτὸν ἐζήτησεν, ὡς λελαληκότα πρὸς Προφήτας, ὡς ὁράσεις πεπληθυκότα· προσέκειτο δὲ μᾶλλον ταῖς τῶν ψευδοπροφητῶν ἀπάταις, πλαττομένων τὰ τοῦ Θεοῦ διά τε λόγων καὶ πράξεων.

Εἰ μὴ Γαλαάδ ἐστιν, ἄρα ψευδεῖς ἦσαν ἐν Γαλγὰλ ἄρχοντες θυσιάζοντες· καὶ τὰ θυσιαστήρια E αὐτῶν ὡς χελῶναι ἐπὶ χέρσον ἀγροῦ;

Ὅτι προσέκειντο τοῖς ψευδομάντεσι, καὶ ψευδοπροφήταις, ἀναβαίνοντές τε, καὶ θύοντες εἴς τε τὴν Γαλαάδ, καὶ Γαλγὰλ, ἀπελέγχει διὰ τούτων. δέχεται δὲ πρὸς ἀπόδειξιν τὰς δύο μάλιστα ταυτασὶ πόλεις, ἐν αἷς ἦν ἐκτοπωτέρα τῶν ἄλλων ἡ πλάνη, καὶ ἅπας μὲν τρόπος τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας ἀπεσπουδάζετο, πάντα δὲ ἦν ἐν λόγῳ τὰ προηγούμενα, καὶ τῆς εἰς ἄκρον ἡκούσης ἀπονοίας ἔμπλεω

καὶ γοῦν ἐν τοῖς ἀνωτέρω περὶ μὲν τῆς Γαλαὰδ ἔφη Θεός. ἐκεῖ κατεφρόνησέ μου Γαλαάδ, πόλις ἐργαζομένη μάταια, τουτέστιν, εἴδωλα. πλαστουργοὶ γὰρ εἰδώλων ἦσαν οἱ ἐν αὐτῇ. περὶ δέ γε τῆς ἑτέρας, πᾶσαι αἱ κακίαι αὐτῶν εἰς Γαλγάλ· ὅτι ἐκεῖ αὐτοὺς ἐμίσησα διὰ τὰς κακίας τῶν ἐπιτηδευμάτων αὐτῶν. ἐπειπεῖν δὲ ἀναγκαῖον τῶν συμβεβηκότων τινὰ τῇ Γαλααδίτῃ. συνήσομεν γὰρ οὕτω τῶν προκειμένων τὸν νοῦν. Φούλας βασιλεὺς Ἀσσυρίων, πρῶτος ἐλθὼν κατὰ τῆς Σαμαρείας, προτέλειον ὥσπερ τι τὰς δύο φυλὰς ἐποιήσατο τὰς πέραν τοῦ Ἰορδάνου, καὶ πάσας αὐτῶν εἷλε τὰς πόλεις, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων τὴν Γαλαάδ. τούτου διαμέμνηται Θεός, ὡς ἐν παραδρομῇ, λέγων· εἰ μὴ Γαλαάδ ἐστιν. εἰ μὴ ἔστι, φησί, καὶ μὴ σώζεται νῦν ἡ Γαλαάδ· εἰ καὶ ἀπόλωλε, καὶ οὐκ ἔστιν ἐξ αὐτῆς τὴν τοῦ Ἐφραὶμ ἐλέγξαι παροινίαν, διὰ τὸ μὴ ὁρᾶσθαι νυνί, ἆρα καὶ οἱ θυσιάζοντες ἄρχοντες ἐν τῇ Γαλγὰλ ψευδεῖς ἦσαν, καὶ οὐκ ἀληθεῖς. Γαλγὰλ δὲ πόλις ἐστὶ τῶν Ἰορδάνου πέραν, ἐν ᾗ μάλιστα συντρέχοντες μικροὶ καὶ μεγάλοι, τοῖς τῆς εἰδωλολατρείας προσέκειντο μολυσμοῖς. οὐκοῦν εἰ μή ἐστιν ἡ Γαλαάδ, ἆρα τίς ἐστιν ὁ φάναι τολμῶν, ὅτι καὶ οἱ θυσιάζοντες ἄρχοντες εἰς Γαλγὰλ ψευδεῖς ἦσαν, καὶ οὐκ ἀληθεῖς, - - - - - - - - - - - - - - - - - -

- - - - - - - - - - - - - - - - - - ὑψηλά, καὶ ἀπόβλεπτα τοῖς γλυπτοῖς ἀνιστάντες θυσιαστήρια, χελώναις ἐν ἴσῳ ταῖς κατ' ἀγρούς. χελώνας δὲ εἶναί φησιν, οὐχὶ δὴ τὰ ζῶα, μὴ τοῦτο νομίσῃς, ἀλλὰ γὰρ τὰς τῶν χωμάτων ἐγέρσεις, ἃς ποιοῖντο τινές, εἰς βουνοὺς ἀναλαμβάνοντες τοὺς ὑδραγωγούς. μυρία δὲ ὅσα τοιαῦτα τοῖς γηπόνοις ἐσπούδασται. ἄρχοντας δέ φησι θυσιάζοντας, ἤτοι στρατηγούς, καὶ τῶν τακτικῶν ἡγουμένους, ἤγουν τοὺς ἐξ αἵματος Λευΐ, τὴν ἐκ νόμου φερομένους τὰς ἡγεμονίας. συναπώλισθον γὰρ καὶ αὐτοὶ τοῖς ἄλλοις, καὶ λελατρεύκασι τοῖς γλυπτοῖς οὐκ ὀλίγοι τὸν ἀριθμόν. γέγραπται οὖν ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ. Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος ὁ Θεός· πᾶς υἱὸς ἀλλογενὴς ἀπερίτμητος καρδίᾳ, καὶ ἀπερίτμητος σαρκὶ οὐκ εἰσελεύσεται εἰς τὰ ἅγιά μου, ἐν πᾶσιν υἱοῖς ἀλλογενῶν, τῶν ὄντων ἐν μέσῳ οἴκου Ἰσραήλ· ἀλλ' ἢ οἱ Λευῖται, οἵτινες ἀφήλαντο ἀπ' ἐμοῦ ἐν τῷ πλανᾶσθαι τὸν Ἰσραὴλ ἀπ' ἐμοῦ, κατόπισθεν τῶν ἐνθυμημάτων αὐτῶν, καὶ λήψονται τὴν ἀδικίαν αὐτῶν.

Καὶ ἀνεχώρησεν Ἰακὼβ εἰς πεδίον Συρίας, καὶ ἐδούλευσεν Ἰσραὴλ ἐν γυναικί, καὶ ἐν γυναικὶ ἐφυλάξατο.

A Igitur supra de Galaad dixit Deus. [Ibi contempsit me Galaad, ciuitas operans vana.] hoc est, idola. Incolæ enim illius idolorum artifices erant. De altera verò, [Omnes nequitiæ eorum in Galgal, quia ibi odi eos propter malitias adinuentionum eorum.] Non erit abs re nonnulla proferre in medium, quæ Galaaditis acciderunt: sic enim sensus verborum adductorum liquebit. Phulas rex Assyriorum qui primus Samariam adortus est, B veluti primitias sibi fecit duas tribus trans Iordanem, omnésque earum vrbes subegit, & ante alias Galaad. Horum velut in transitu meminit Deus, dicens: [Si Galaad non est.] Si non est, inquit, & nunc salua non est Galaad: si & perijt, non est ex ea Ephraim redarguere petulantiam, quia nunc non videtur, nam & sacrificantes principes in Galgal mendaces erant, & non veri. Galgal oppidum est trans Iordanem, in quam C parui, & magni confluentes, sese idololatriæ sordibus inquinabant. Itaque si non est Galgal, num quis dicere audet, etiam sacrificantes principes in Galgal falsos ac non veros fuisse? - - - - - - - - - - - - - -

- - - - - - excelsa & conspicua simulacris erigentes altaria, similia testudinibus in agro. Testudines esse dicit, non illa animalia, caue putes; sed aggeres excitatos, quos quidam ad aquam in colles deriuandam fa- D ciunt: innumera enim huiusmodi ab agricolis sollerter excogitata sunt. Principes autem sacrificantes nominat, aut exercitui præfectos, & disciplinæ militaris duces: aut certè ex familia Leui procreatos, penes quos erat ex lege principatus: nam & ipsi cum aliis lapsi, seruierunt sculptilibus non pauci numero. Scriptum est igitur apud Ezechielem. [Ideo hæc dicit Dominus, omnis filius alienigena circumcisus corde, & incircumcisus E carne, non ingredietur in sancta mea in omnibus alienigenis qui sunt in medio domus Israel: sed Leuitæ, qui resiluerunt à me, cùm erraret Israel à me post cogitationes suas, & accipient iniquitatem suam.

Osee 6.

Osee 5.

Et recessit Iacob in campum Syriæ, & seruiuit Israel in vxore, & in vxore custodiuit.

cxliii. Ad primæui patris germanitatem, bonitatémque, & ex eo progenitorum stultitiam, & impietatem considerandam redit, & illius in paruis rebus tolerantiam velut admiratur. Deinde eam ipsam ad reprehensionem ignauiæ decem tribuum in rebus maximis accommodat. Quomodo enim non esset admirationi Iacob, qui adeò molestos, & vix sufferendos labores exhausit, & propter vxores ducendas in mercenarii loco Laban seruire non recusauit? Sed (Gen. 29.) quamuis primi parentis merces exigua fuerit, connubium videlicet, vt dixi, custodiuit tamen, & seruauit fidem, qui ei matrimonium promisit. Laborauit autem non pro patria, aut terra, aut domo sua: sed aduena, & in peregrina regione commorans. Et talis quidem erat Iacob. Videamus nunc peccata posterorum Israel. Non in alienam regionem missi, sed in ea quam armis compararant collocati sunt: & cùm Ægyptiis seruirent, sudorúmque suorum nullam mercedem acciperent aliquādo, virtute Dei è regione opprimentium se discesserunt, & in terra patribus promissa consederunt. Non iis nuptiæ cum muliercula, vt captanti nuptias in mercedis loco sunt propositæ: sed omnis boni copia potius, terra fluēns lacte & melle, debellatio aduersariorum, gloria & diuitiæ, & hinc promanantia decora, & quid non tandem, quod ad felicem statum, deliciasque spectaret? Sed non custodierunt, Transgressi sunt enim, custodiam planè in minimis ponentes. Manifestum igitur, longissimè à patrum probitate remotos, nec illis impertitæ gratiæ participes futuros; iustus est enim iudex.

Et in Propheta eduxit Dominus Israelem ex terra Ægypti, & in Propheta seruatus est.

cxliv. Hoc loco causam nobis aperit, quare Israel præscriptum sibi mandatum non seruauerit, & Deum contempserit, dicentem, (Exod. 20.) » [non erunt tibi » dii alii præter me.] & quare eximia patrum studia æmulari noluerit. Obiurgat enim Israelitas, quod se humano regno ex asse subiicerent, cùm tamen regnaret super ipsos Deus per Prophetas sanctos, & nihil eis ad prosperitatem deesset. Meminimus enim, superstite adhuc, & prophetante Samuele, eos regem postulasse.

A Ὑπονοστεῖ δὴ πάλιν ὁ λόγος εἰς βάσανον τῆς τε τοῦ προπάτορος γνησιότητος, καὶ ἐπιεικείας, καὶ τῆς τῶν ἐξ αὐτοῦ γεγονότων σκαιότητός τε, καὶ δυσσεβείας. θαυμάζει δὲ ὥσπερ τὸ ἐπὶ μικροῖς ἐκείνου τλησιπαθὲς, εἶτα παραφέρει τὸ χρῆμα πρὸς ἔλεγχον τῆς ἐπὶ μεγίστοις ῥαθυμίας τῶν δέκα φυλῶν. πῶς γὰρ οὐκ ἂν ἀγάσαιτό τις τὸν Ἰακὼβ, τὸν οὕτω πικρὸν, καὶ δύσοιστον ἀνατλάντα πόνον, καὶ τὸ θητεύειν παρὰ Λάβαν οὐ παραιτησάμενον ἐπὶ γυναιξὶ καὶ γάμοις; ἀλλ' εἰ καὶ μικρὸς κομιδῆ προπάτορος B ὁ μισθὸς (γάμος γὰρ ἦν, ὡς ἔφην) πλὴν ἐφυλάξατο, καὶ τετήρηκε τὴν πίστιν παρὰ τοῦ τὸν γάμον ὑπεσχημένου. πεπόνηκε δὲ οὐδὲ ἐπὶ οἰκείας πόλεως ἢ γῆς, ἢ ἑστίας, ἀλλ' ὢν ἐπηλύτης, καὶ διατρίβων ἐπ' ἀλλοδαπῆς. καὶ ἦν μὲν τοιοῦτος ὁ Ἰακὼβ, ἴδωμεν δὲ καὶ τὰ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ ἐγκλήματα. οὐκ εἰς ὀθνείαν ἐπέμπετο γῆν· ἀλλ' ἐν δορυκτήτου μοίρᾳ κείμενος, θητεύων Αἰγυπτίοις, καὶ ἄμισθον ὑπομένων ἱδρῶτα, ποτὲ δυνάμει Θεοῦ τῆς τῶν πλεονεκτούντων ἀπήλλαξέ τε χώρας, καὶ C ἐκάθιζεν εἰς γῆν τὴν τοῖς πατράσιν ἐπηγγελμένην. οὐ γάμος ἦν αὐτοῦ γυναικὸς προκείμενος εἰς ἀντέκτισιν, ὡς τετηρηκότι τὸν γάμον, χορηγία δὲ μᾶλλον ἀμφιλαφὴς παντὸς ἀγαθοῦ, γῆ ῥέουσα γάλα, καὶ μέλι, τὸ καταθλεῖν δύνασθαι τῶν ἀνθεστηκότων, δόξα τε καὶ πλοῦτος, τε τὰ ἐντεῦθεν αὐχήματα, καὶ τί γὰρ οὐχὶ τὸ τῶν εἰς εὐημερίαν καὶ τρυφήν; ἀλλ' οὐκ ἐφυλάξατο. παραβέβηκε γὰρ, ὀλίγου παντελῶς ἀξιώσας λόγου τὴν τήρησιν. D πρόδηλον οὖν, ὅτι τῆς τῶν πατέρων ἐπιεικείας κατόπιν ἰόντες, καὶ τοῦτο ἀμέτρως, οὐδὲ τοῖς ἐκείνοις ἐκνεμηθείσης φειδοῦς ἐν μεθέξει γενήσονται. δίκαιος γὰρ ὁ κριτής.

Καὶ ἐν Προφήτῃ ἀνήγαγε Κύριος τὸν Ἰσραὴλ ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ ἐν Προφήτῃ διεφυλάχθη.

Τὴν αἰτίαν ἡμῖν ἐν τούτοις διασαφεῖ τοῦ μήτε φυλάξαι τὸν Ἰσραὴλ τὴν ὁρισθεῖσαν ἐντο- E λὴν, καὶ καταφρονῆσαι τοῦ Θεοῦ λέγοντος, οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ, καὶ τοῦ μὴ ἐθέλειν ταῖς τῶν πατέρων ἐπιεικείαις διαμιλλᾶσθαι φιλεῖν· ἐπιπλήττει γὰρ, ὅτι γεγόνασιν ὅλως οἱ ἐξ Ἰσραὴλ ὑπὸ τὴν ἀνθρώπων βασιλείαν, καὶ τοι βασιλεύοντος αὐτῶν τοῦ Θεοῦ διὰ Προφητῶν ἁγίων καὶ ἐκλελοιπότος αὐτοῖς οὐδενὸς, εἰς τὸ εἶναι μακαρίους. μεμνήμεθα γὰρ ὅτι περιόντος τε, καὶ προφητεύοντος ἔτι τοῦ μακαρίου Σαμουὴλ ἐζήτησαν βασιλέα.

καὶ περὶ τούτου ὁ θεὸς ὠργίζετο, καὶ ὡς ὑβρισμένος οὐ μετρίως λελύπηται μὲν, πλὴν ἀνέδειξε τὸν Σαοὺλ. ἐγκαλοῦσιν αἰτιᾶται λίαν, ὅτι γεγόνασιν ὅλως ὑπὸ τὴν ἀνθρώπων βασιλείαν, οὐκ ἀναχόμενοι τὸ παρὰ θεοῦ διὰ Προφητῶν βασιλεύεσθαι. ἔσωσε μὲν γὰρ ὁ θεὸς, φησὶ, τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἐξ οἴκου δουλείας ἐξήγαγεν, μεσιτεύοντος Μωϋσέως, ὃς καὶ γέγονε Προφήτης, καὶ Προφητῶν ἀρχή· καὶ οὐκ ἐξήγαγε μόνον ἐξ Αἰγύπτου, φησὶ, ἀλλὰ γὰρ καὶ τετήρηκε. μεμενήκασι γὰρ ἐπὶ τῇ φύσει, καὶ ἀληθῶς λατρεύειν θεῷ. ἐπειδὴ δὲ γεγόνασιν ὑπὸ βασιλέας, τῆς εἰς θεὸν ἀγάπης ἐξώκειλαν, πρῶτος μὲν γὰρ ᾠκοδόμησε Σολομῶν καὶ βωμοὺς, καὶ τεμένη τοῖς Βααλείμ. εἶτα μετ᾽ αὐτὸν ὁ ἐπάρατος Ἱεροβοὰμ τὰς χρυσᾶς ἐποίει δαμάλεις. αἰτιᾶται τοίνυν ὡς παγκάλην οἰκονομίαν οὐ τετηρηκότας, τὸ γὰρ παρὰ θεοῦ, φημὶ, διὰ Προφητῶν βασιλεύεσθαι, τὸ δὲ ὑπὸ χεῖρα ποιεῖν ἀνθρώπων αἱρησαμένους, ὃ δὴ καὶ γέγονεν αὐτοῖς τῆς ἀποστασίας πρόξενον.

A Quod indignè tulit Deus, & se spretum esse indoluit: veruntamen Saul designauit. Accusat igitur eos maiorem in modum, vt totos humano regi subiectos, nec Dei imperium per Prophetas sustinentes. Saluauit enim, inquit, Deus Israelem, & de domo seruitutis eduxit ministerio Mosis Prophetæ, & Prophetarum antesignani. Nec solùm ex Ægypto eduxit, inquit, sed etiam custodiuit: in vero enim, & natura Deo colendo perstiterunt. Postquam autem sub regno fuerunt, dilectioni erga Deum valedixerunt. Primus enim Salomon & aras, & delubra Baalim ædificauit. Post eum detestandus Hieroboam vitulos aureos fecit. Conqueritur ergo, vt qui pulcherrimam œconomiam non seruauerint, vt à Deo per Prophetas regerentur: sed sub hominum potestatem se tradere maluerint, quod eos ad apostasiam quoque perduxit.

1. Reg. 8. — Exod. 13. — 3. Reg 11. — 3. Reg 12.

Ἐθύμωσεν Ἐφραὶμ, καὶ παρώργισε, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐπ᾽ αὐτὸν ἐκχυθήσεται, καὶ τὸν ὀνειδισμὸν αὐτοῦ ἀνταποδώσει Κύριος αὐτῷ.

Ad iracundiam concitauit me Ephraim, & irritauit, & sanguis eius super ipsum effundetur, & opprobrium eius retribuet Dominus ipsi.

Ὅτι πικρὸν, καὶ ἐπισφαλὲς, καὶ ὀλέθρου παραίτιον γέγονε τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, τὸ ἑλέσθαι μᾶλλον ὑπὸ τὴν τῶν ἀνθρώπων εἶναι βασιλείαν, ἐν τούτοις ἡμῖν εὖ μάλα πειρᾶται δεικνύειν. ἰδοὺ γὰρ, φησὶν, ὁ Ἐφραὶμ, τουτέστιν, ὁ ἐκ φυλῆς Ἐφραὶμ Ἱεροβοὰμ, ἐμὲ τὸν τῶν ὅλων δεσπότην τεθύμωκε, καὶ παρώργισε, καὶ εἰς πᾶν εἶδος ἐκάλεσε παροξυσμοῦ, χρυσοτομήσας δαμάλεις, καὶ τὸ ἐμὸν αὐτοῖς αὔχημα περιθείς. τοιγάρτοι παραίτιος αὐτὸς τῆς ἑαυτοῦ γέγονεν ἀπωλείας. ἐπ᾽ αὐτὸν γὰρ ἥξει τὸ αἷμα αὐτοῦ. ἐπειδὴ δὲ, ὅτε τὰς δαμάλεις ἔστησεν εἰς Βαιθὴλ τε, καὶ Δὰν, προσαπεφώνηκε τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ· ἱκανούσθω ὑμῖν τὸ ἀναβαίνειν εἰς Ἱερουσαλήμ. ἰδοὺ οἱ θεοί σου, οἵτινες ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, τούτου τοι λοιπὸν, καὶ μάλα εἰκότως, ἀποτίσει φησὶν ἐμοὶ τῷ κρίνοντι τοῦ ὀνειδισμοῦ τὰς δίκας. ὕβρις γὰρ ἄντικρυς, καὶ ὀνειδισμοὶ ὁμολογουμένως εἰς θεὸν, τὸ ὕλαις ἀψύχοις ἀναθεῖναι τολμᾶν τὰ δι᾽ αὐτοῦ γεγονότα λαμπρὰ, καὶ ἀξιοθαύμαστα κατορθώματα. οὐκοῦν κατὰ τὸν αὐτοῦ τοῦ Ἐφραὶμ ὀνειδισμὸν, τουτέστιν, ἰσομέτρως ταῖς αὐτοῦ δυσφημίαις, καὶ ἀνοσίοις φωναῖς, τὰ ἐξ ὀργῆς ἀντιπενεχθήσονται. ὥσπερ γὰρ ἴσον ἥκει εἰς ἐγχείρημά τε, καὶ λόγους, τῆς αὐτῷ καὶ μόνῳ πρεπούσης δόξης ἐξώσθη θεός·

CXLV. Triste, periculosum, & perniciosum fuisse Israeli, quod sub hominum regno esse præoptauerit, his verbis conatur nos docere planissimè. Ecce enim, inquit, Ephraim, hoc est, Hieroboam, qui fuit de tribu Ephraim, me vniuersorum Dominum [ad iracundiam concitauit, & irritauit,] omnimodis exacerbauit, fabricatis vitulis nouis, & gloria mea in illos collata. Proinde ipse exitium sibi peperit. Super ipsum enim veniet sanguis eius. Quia enim vitulis in Bethel, & Dan erectis denunciauit Israelitis, ita loquens, [Sufficiat vobis ascendere in Hierusalem. Ecce dii tui Israel, qui eduxerunt te de terra Ægypti,] idcirco, inquit, & iure optimo, mihi iudici huius probri, & contemptus pœnas persoluet. Aperta est namque iniuria, & omnium confessione opprobratio in Deum, materiæ inanimæ attribuere audere, quæ ab ipso splendidè, & cum admiratione patrata sunt opera laudabilia. Quamobrem secundùm ipsius Ephraim probrum, hoc est, proportione eius blasphemiarum, & impiorum sermonum ab irato Deo illi vicissim supplicia irrogabuntur. Quemadmodum enim qua facto, quà verbo sibi, & soli conuenienti gloria pulsus

3. Reg. 12.

est Deus: sic & ipse suo principatu pelletur. Desinet enim aliquando regnum Ephraim. Nam vt suprà docui, post reditum è Babylone, nemo amplius super decem tribus in Samaria regnauit: sed Hierosolymis erant sub vno omnes, oriundo ex iis, qui de tribu Iuda antea regnauerant.

οὕτω καὶ αὐτὸς τῆς ἰδίας ἀρχῆς ἐξωσθήσεται. πεπαύσεται γὰρ κατὰ καιροὺς ἡ βασιλεία τοῦ Ἐφραΐμ. ὡς γὰρ ἤδη προεῖπον, μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον οὐδεὶς ἔτι βεβασίλευκεν ἐν Σαμαρείᾳ τῶν δέκα φυλῶν· ἀλλ' ἦσαν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ὑφ' ἕνα πάντες, τῶν ἐκ φυλῆς Ἰούδα κατὰ καιροὺς βασιλευσάντων.

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

Iustificationes eius accepit ipse in Israel, & posuit eas Baal, & mortuus est. Et apposuerunt vt peccarent adhuc. Et fecerunt sibi conflatile ex argento ipsorum, secundùm imaginem idolorum, opera artificum confecta eis.

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Δικαιώματα αὐτοῦ ἔλαβεν αὐτὸς ἐν τῷ Ἰσραήλ, καὶ ἔθετο αὐτὰ τῇ Βάαλ, καὶ ἀπέθανε. καὶ νῦν προσετίθετο τοῦ ἁμαρτάνειν ἔτι. καὶ ἐποίησαν ἑαυτοῖς χώνευμα ἐκ τοῦ ἀργυρίου αὐτῶν, κατ' εἰκόνα εἰδώλων, ἔργα τεκτόνων συντετελεσμένα αὐτοῖς.

CXLVI. NON separatim decem tribus, sed vniuersum Israel incusat, & ait, iustificationibus, ipsis per Mosen traditis, quibus erudiebantur quo pacto Deum colerent, & quemadmodum illi sacrificarent, eos talia propemodum Baal, siue idolis consecrasse: Ex parte enim nonnunquam totum significat. Non enim amplius Deo, sed potius operibus manuum suarum sacra fecerunt, & ipsis dies festos peregerunt, diuinúmque cultum adhibuerunt, & primitias, adorationem, dona gratitudinis ergô obtulerunt: & gloria sua Deum spoliantes, eam sculptilibus dicauerunt. Sed hæc cùm fecisset Israel, inquit, [mortuus est, & rursum apposuerunt, vt peccarent.] Ac si dicat, Punitus est post factum, deletus est post hos ausus, sensit indignationem Domini pœnas vltionis errantium sanguini infligentis. Et à stoliditate sua neutiquam cessauit: quinimo in aliis, & paribus sceleribus deprehendi potest. Legi enim in Numeris, fornicatos esse filios Israel, ad voluptates illegitimas inflammatos, & Moabitarum feminis adhæsisse. Quod facinus atrocissimè luerunt. Sic enim habet Scriptura. Num. 25. [Et diuertit Israel in Setim, & contaminatus est populus, vt fornicaretur in filios Moab. Et vocauerunt eos ad sacrificia idolorum suorum: & comedit populus de sacrificiis eorum, & adorauit idola eorum, & initiatus est Israel Beelphegor, & iratus est furore Dominus Israeli, & dixit Dominus Mosi, Accipe omnes duces populi, & traduc eos Domino contra solem, & auertetur

ΟΥΚ ἀνὰ μέρος ἐν τούτοις τὰς δέκα φυλάς, ἀλλ' ὅλον αἰτιᾶται τὸν Ἰσραήλ, καί φησιν, ὅτι δικαιώματα αὐτοῖς δοθέντων διὰ Μωσέως, δι' ὧν ἐπαιδεύοντο, τίνα χρὴ τρόπον θεραπεύειν τὸν θεόν, ὅπως τε δεήσει προσάγειν θυσίας, αὐτοὶ τὰ τοιάδε μονονουχὶ τεθεικασι τῷ Βάαλ, ἤγουν τοῖς εἰδώλοις. ἀπὸ μέρους γὰρ ἔσθ' ὅτε σημαίνει τὸ πᾶν. τεθύκασι γὰρ θεῷ μὲν οὐκέτι, μᾶλλον δὲ τοῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χειρῶν αὐτοῖς ἐπετέλεσαν τὰς ἑορτάς, καὶ προσῆγον τὴν λατρείαν, τὰς ἀπαρχάς, τὴν προσκύνησιν, τὰ δῶρα τὰ χαριστήρια· καὶ δόξης ἰδίας ἀποστεροῦντες θεόν, ταύτην ἀνέθεσαν τοῖς γλυπτοῖς. ἀλλὰ τοῦτο ποιήσας ὁ Ἰσραήλ, ἀπέθανε, φησί, καὶ πάλιν προσετίθετο τοῦ ἁμαρτάνειν. ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι, κεκόλασται δεδρακώς, ὤλετο, ἀπώλετο) τολμήσας. ἔγνω τοῦ δεσπότου τὴν ἀγανάκτησιν, εἰς αἷμα τὴν δίκην τοῖς πλανωμένοις ἐπάγοντος. καὶ τῆς ἑαυτοῦ σκαιότητος κατέληξε μὲν οὐδαμῶς. ἁλοίη δ' ἂν μᾶλλον ἐφ' ἑτέροις τε, καὶ ἴσοις ἐγκλήμασιν. ἀνέγνωμεν γὰρ ἐν τοῖς ἀριθμοῖς, ὅτι πεπορνεύκασιν οἱ υἱοὶ Ἰσραήλ, ἐκκεκαυμένοι πρὸς ἐκτόπους ἡδονάς, καὶ ταῖς τῶν Μωαβιτῶν προσέκειντο γυναιξίν. εἶτα, δίκας ἐπὶ τούτῳ τὰς ἁπασῶν ἐσχάτας ἐξέτισαν. ἔχει δὲ οὕτω τὰ γεγραμμένα. καὶ κατέλυσεν Ἰσραὴλ ἐν Σεττίμ, καὶ ἐβεβηλώθη ὁ λαὸς ἐκπορνεῦσαι εἰς τὰς θυγατέρας Μωάβ, καὶ ἐκάλεσαν αὐτοὺς εἰς τὰς θυσίας τῶν εἰδώλων αὐτῶν. καὶ ἔφαγεν ὁ λαὸς τῶν θυσιῶν αὐτῶν, καὶ προσεκύνησαν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν, καὶ ἐτελέσθη Ἰσραὴλ τῷ Βεελφεγώρ, καὶ ὠργίσθη θυμῷ κύριος τῷ Ἰσραήλ. καὶ εἶπε κύριος τῷ Μωυσῇ, λάβε πάντας τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ λαοῦ, καὶ παραδειγμάτισον αὐτοὺς κυρίῳ, ἀπέναντι τοῦ ἡλίου, καὶ

Sed esto, inquit, erraueritis, sculptilibusque, & conflatilibus Diis venerationem tribueritis, quare etiam humano sanguine illorum aras imbuistis? Legimus in libris Regum, filium Ioathan fuisse Achaz, qui regnauit super Iudam. [Ambulauit verò in via regum Israel, & adoleuit incensum in excelsis, & transtulit filium suum per ignem,] & ex se ortum ac genitum dæmonibus sacrificauit. Et quia ista fecerunt, erunt, inquit, [vt nubes matutina, & vt ros, vt puluis, vt vapor ex camino, seu vaporario,] hoc est, cùm ad breue tempus apparuerint, in exitium abibunt, & in nihilum euanescent. Nubes enim matutina, hoc est, nebula, ros item, & puluis, & vapor ex camino facilè difflantur, & pauxillo tempore, imo hora vna dissipantur. Qualis enim aut pulueris, aut roris, aut ex fumo constantis vaporis subsistentia?

4 Reg. 16

Ego autem Dominus Deus tuus, firmans cælum, & creans terram, cuius manus creauerunt vniuersam militiam cæli, & non ostendi tibi ipsa vt ambulares post ea.

Tom. 7.

CXLVIII

Perpetuò fere falsarum opinionum turpitudo reprehenditur, vera notitia in medium producta, & quasi cum lumen in nocte, & in tenebris resplendet, sermone ad probas cogitationes instituente. Israelitas igitur, vt extrema repletos insipientia, ad extremam progressos miseriam, conflatilibus, & operibus artificum verè & naturâ Deo præterito adoratis insectatur, dicens, se esse qui cælum firmauerit, & terram stabiliuerit, & astra fecerit. Exprobrat autem, quod vt putidum quiddam prætermittentes, per ea quæ facta sunt posse factoris gloriam cognoscere, iis ad errorem suum abusi sint. Ait enim, non ideo facta, vt de diuina gloria aliquid imminuant, à mortalibus dii existimata: sed vt, quemadmodum ait Scriptura sacra, ex magnitudine, & pulchritudine creaturarum, proportione mens intelligentium sursum ad conditoris virtutem, & opificium quantum fieri potest euehatur. Itaque non ostendit nobis opifex creaturam, vt adoretur à nobis. Hinc & testificatus est per Mosen, [Et ne, cùm respexeris in cælum, & videris solem, & lunam, & stellas,

Rom. 1.

Deut. 4.

ἀλλ' ἔστω, φησί, πεπλάνησθε, καὶ τοῖς γλυπτοῖς τε, καὶ χωνευτοῖς τετιμήκατε Θεοῖς. ἵνα τί καὶ αἵμασι τοὺς ἐκείνων βωμοὺς κατεδεύσατε; ἀνέγνωμεν δὲ ἐν ταῖς Βασιλείαις, ὅτι γέγονεν Ἰωάθαν υἱὸς Ἀχὰζ, ὃς ἐβασίλευσεν ἐπὶ τὸν Ἰούδαν. πεπόρευται γε μὴν ἐν ὁδῷ βασιλέων Ἰσραὴλ, καὶ ἐθυμία μὲν ἐν τοῖς ὑψηλοῖς. διήγαγε δὲ καὶ τὸν ἴδιον υἱὸν ἐν πυρὶ, καὶ τοῖς δαιμονίοις κατέθυσε τὸν ἐξ αὐτοῦ φύντα, καὶ γεγεννημένον. ἐπειδὴ δὲ τοιαῦτα δεδράκασιν, ἔσονται, φησὶν, ὡς νεφέλη πρωϊνὴ, καὶ ὡς δρόσος, ὡς χνοῦς, καὶ ὡς ἀτμὶς ἐκ καπνοδόχης, τουτέστιν, ὀλίγον ὀφθέντες, οἰχήσονται πρὸς ἀπώλειαν, καὶ βαδιοῦνται πρὸς τὸ μηδέν. νεφέλη γὰρ πρωϊνὴ, τουτέστιν, ἀχλὺς, δρόσος τε, καὶ χνοῦς, καὶ ἀτμὶς ἐκ καπνοδόχης, εὐδιάρριπτά ἐστι, καὶ ἐν ὀλίγῳ παντελῶς διασκίδνανται χρόνῳ, μᾶλλον δὲ καὶ ἐν ὥρᾳ μιᾷ. ποία γὰρ ὑπόστασις ἢ χνοὸς, ἢ δρόσου, ἤγουν τῆς ἐκ καπνοῦ συνισταμένης ἀτμίδος;

Ἐγὼ δὲ κύριος ὁ Θεός σου, ὁ στερεῶν τὸν οὐρανὸν, καὶ κτίζων γῆν, οὗ αἱ χεῖρες ἔκτισαν πᾶσαν τὴν στρατιὰν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ οὐ παρέδειξά σοι αὐτὰ, τοῦ πορεύεσθαι ὀπίσω αὐτῶν.

Ἐλέγχεταί πως ἀεὶ τῆς ψευδοδοξίας τὸ ἀκαλλὲς τῆς ἀληθοῦς γνώσεως εἰς μέσον ἐνηνεγμένης, καὶ οἱονεὶ φωτὸς ἀναλάμποντος ὡς ἐν νυκτὶ, καὶ σκότῳ, τοῦ πρὸς ὀρθότητα λογισμῶν παιδαγωγοῦντος λόγου. ὅτι τοίνυν τῆς ἁπασῶν ἐσχάτης ἀναπιμπλάμενοι δυσβουλίας, ἀθλιότητος εἰς λῆξιν ἰόντες τὴν ἀνωτάτω, χωνεύματά τε, καὶ τεκτόνων ἔργα τετιμήκασιν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, τὸν ἀληθῶς, καὶ φύσει παρατρέχοντες Θεὸν, ἀπελέγχει, λέγων, ὡς εἴη μὲν αὐτὸς, ὁ στερεῶν οὐρανὸν, διαστηριξάμενος δὲ καὶ γῆν, καὶ τῶν ἄστρων ὁ ποιητής. κατονειδίζει δὲ, ὅτι παρέντες ὡς ἕωλον τὸ διὰ τῶν γεγονότων δύνασθαι τὴν τοῦ πεποιηκότος δόξαν ἀναμαθεῖν, πρόφασιν αὐτὰ τῆς οἰκείας πεποίηνται πλάνης. ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο γεγόνασιν, ἵνα τὴν θείαν ἀδικῶσι δόξαν, ἐν ὑπολήψει θεῶν εἰλημμένα τοῖς ἐπὶ γῆς. ἀλλ' ἵν', ὡς ἔφη τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν, ἀπὸ μεγέθους, καὶ καλλονῆς κτισμάτων ἀναλόγως ἀναθεωροῖ τῶν συνιέντων ὁ νοῦς εἰς κατάληψιν τὴν ἐνδεχομένην τῆς τοῦ πεποιηκότος δυνάμεώς τε, καὶ τέχνης. οὐκοῦν οὐ παρέδειξε τὴν κτίσιν ἡμῖν ὁ δημιουργὸς, ἵνα προσκυνῆται πρὸς ἡμῶν. καὶ γοῦν καὶ προδιεμαρτύρατο λέγων διὰ Μωσέως. καὶ μὴ ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἰδὼν τὸν ἥλιον, καὶ τὴν σελήνην, καὶ τοὺς ἀστέρας,

καὶ πάντα τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ, πλανηθεὶς A προσκυνήσῃς αὐτοῖς, καὶ λατρεύσῃς αὐτοῖς, ἃ ἀπένειμε Κύριος ὁ Θεός σου, πᾶσι τοῖς ἔθνεσι τοῖς ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ. οἱ δὲ τὰ ἐκνεμηθέντα πρὸς καιρῶν ἐπίδειξιν, καὶ ἐν φωστήρων τάξει κατεσταμένα Θεοὺς ὠνόμαζον, καὶ προσκυνεῖν ἀπετόλμων, καὶ τὰ ἔτι τούτων αἰσχίονα ζητοῦντες οἱ δείλαιοι, χωνεύματά τε, καὶ ξύλα τετιμήκασιν ὡς Θεούς, τὴν χαλκουργῶν καὶ τεκτόνων προσκυνοῦντες τέχνην. B

Καὶ ἐγὼ ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ Θεὸν πλὴν ἐμοῦ οὐ γνώσῃ, καὶ σώζων οὐκ ἔστι πάρεξ ἐμοῦ. Ἐγὼ ἐποίμαινόν σε ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἐν γῇ ἀοικήτῳ, κατὰ τὰς νομὰς αὐτῶν.

Πολὺς ἐν τούτοις τῆς ἀναισθησίας ὁ ἔλεγχος, καὶ τέθεινται στοιχηδὸν τῆς ἐπικουρίας οἱ τρόποι, τῆς ἀχαριστίας τὴν ἐξ Ἰσραὴλ καταδεικνῦντες τὸ μέγεθος. ἐλέγχει δὲ, οὐκ ἠγνοηκότας, ὥς γε οἶμαι, πόθεν, ἀλλ' ὡς ἐκ πολλῶν ἄγαν σκαιό- C τητος, καὶ λογισμοῦ νενευκότας εἰς ἀναισθησίαν, μονονουχὶ καὶ εἰς λήθην ὑπενηνεγμένους, ὧν ἔδει μεμνῆσθαι διαπαντός. ὁ μὲν γὰρ ἐπάρατος Ἱεροβοάμ, τὰς δαμάλεις αὐτοῖς ἀναστήσας, ἔφασκεν, οὗτοι οἱ θεοί σου, Ἰσραήλ, οἵτινες ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου. οἱ δὲ, καίτοι γινώσκοντες, ὅτι μὴ ἑτέρου τινὸς, ἀλλὰ Θεοῦ κατόρθωσις ἦν τὸ χρῆμα αὐτοῖς, χειροκμήτοις δαμάλεσι προσῆγον τὰ χαριστήρια, καὶ αὐταῖς ἀνάπτειν, οὐκ οἶδ' ὅπως, ἀλλήλοις ἀ- D νέπειθον τὴν θείων κατορθωμάτων τὴν ὑπεροχήν. Οὐκοῦν ὡς ἐξ οἴνου Σοδόμων μεμεθυσμένους, μονονουχὶ διαπλήττει λέγων, ὅτι τε αὐτὸς εἴη Θεὸς, ὁ καὶ ἐξ οἴκου δουλείας ἐξενεγκὼν, καὶ προστεταχὼς διὰ Μωσέως, ὡς, οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ, καὶ ὅτι μόνος αὐτὸς ὁ σώζων ἐστὶ, καὶ ἀνιδρωτὶ κατορθῶν πᾶν ὅπερ βούλοιτο, αὐτὸς ὁ τροφορήσας κατὰ τὴν ἔρημον, καὶ ἐν γῇ ἐρήμῳ, καὶ ἀβάτῳ, καὶ ἀνύδρῳ πηγὰς μὲν ὑδάτων ἀνεὶς, καθεὶς δὲ τὸ μάν- E να, καὶ ἄρτον ἀγγέλων ἐξ οὐρανοῦ δωρούμενος, καὶ ὡς ἐν τάξει ποιμένος ἀγαθοῦ καταβόσκων εἰς εὐθηνίαν, κατὰ τὰς νομὰς αὐτῶν, ἤτοι τὰς ἀπάρσεις. ἀνενδεεῖς γὰρ ἦσαν παντὸς ἀγαθοῦ κατὰ τὴν ἔρημον οἱ ἐξ Ἰσραήλ, καίτοι τόπους ἐκ τόπων ἀεὶ μεταμείβοντες, καὶ ἐν γῇ τραχείᾳ καὶ ἀκάρπῳ καταυλιζόμενοι. χρὴ δὲ οὖν ἄρα μεμνῆσθαι διὰ παντὸς, ὧν ἂν ἔχοιμεν παρὰ Θεοῦ,

& omnem ornatum cæli, deceptus adores ea, quæ distribuit Dominus Deus tuus omnibus gentibus quæ sub cælo sunt.] Illi vero distributa ad indicationem temporum, & ad illuminandum orbem constituta deos appellabant, & precibus ea colere non reformidabant. Quin his adhuc infanda magis quærentes miseri, futilia, & ligna in deorum loco honorabant, fabrorum ærariorum, aliorúmque artificum artificia adorantes.

Et ego eduxi te de terra Ægypti, & Deum præter me non cognosces, & saluator non est absque me. Ego pascebam te in solitudine, in terra inhabitabili secundum pascua eorum.

Multa inest in his stuporis, ac dementiæ redargutio, ponuntúrque ordine auxiliorum genera, quibus Israelitæ omnium ingratissimi conuincuntur. Reprehendit autem, non vt ignorantes, opinor, vnde in ea loca venissent: sed vt ex magna stoliditate, & stupore quasi eorum obliuione captos, quorum perpetuam conseruare memoriam debuissent. Detestabilis quippe Hieroboam, vitulis propositis aiebat, [Hi sunt dii tui Israel, qui te eduxerunt de terra Ægypti.] Ast illi, quanquam nossent id non ab aliquo alio, sed à Deo insigniter gestum, nihilominus vitulis manufactis gratias referebant, & se mutuò nescio quomodo ad diuinorum miraculorum excellentiam ipsis adscribendam cohortabantur. Quare tanquam vino Sodomorum inebriatos pœne vulnerat, dicens, seipsum esse manifestè, qui & è [domo seruitutis] eos eduxerit, & per Mosen ita mandauerit, [Non erunt tibi dii alii præter me:] & solum se esse qui saluet, & citra laborem probè faciat quod voluerit: se, qui in solitudine alimoniam prouiderit: & in terra deserta, inuia, & inaquosa fontes aquarum produxerit, manna demiserit, panémque Angelorum de cælo donauerit, & instar boni pastoris eos in abundantia, secundùm pascua eorum, siue secundum profectiones pauerit. Nihil quippe bonorum omnium in deserto filiis Israel defuit, quantumuis locum loco semper mutarent, & in terra horrida, atque infructuosa castra metarentur. Semper igitur accepta à Deo bona in memoria habenda sunt,

Gen. 2.

CXLIX.

3 Reg. 12.

Deut. 32.

Exod. 13.

Exod. 20.

Num. 20. Exod. 16. Psal. 77.

eorúmque obliuio quàm longissimè repellenda ab animo, quoniam exitium parit, & Deum omnis nostræ felicitatis auctorem ad indignationem prouocat. Ingratus enim etiam est blasphemus, vt à quodam sapienter dictum est.

Et repleti sunt saturitate, & exaltata sunt corda eorum: propter hoc obliti sunt mei.

Quemadmodum medicorum experientissimi diligentissimè circumspectis morborum caussis, eos auxiliis ab arte petitis depellere contendunt: ita sanè vniuersorum Deus, mentem, & cor introspiciens, causas morborum nostrorum perscrutatur, & ita demum ægrotum animum medicamentis conuenientibus componit ac sanat. Castigat igitur Israelitas, qui ex rebus admodum florentibus & secundis omnia ipsis vitæ præsidia suppeditantis, & quibuscunque conspicuis lucem suam dare scientis obliti sint: quanquam claris verbis lex eos ita præmonuerit. [Caue tibi, ne obliuiscaris Domini Dei tui, vt non custodias mandata eius, & iudicia eius, & iustificationes eius, quæcunque ego præcipio tibi hodie. Ne post quam comederis, & satiatus fueris, & domos pulchras ædificaueris, & habitaueris in eis, & ouibus tuis, & bobus tuis multiplicatis tibi, argento & auro multiplicatis tibi, eleuetur cor tuum, & obliuiscaris Domini Dei tui, qui eduxit te de terra Ægypti, ex domo seruitutis, qui duxit te per desertum magnum, & terribile illud, vbi serpens mordens, & scorpio, & dipsas, vbi non erat aqua.] (Deut. 8.) Luxus enim, & bonorum inexspectatorum splendor, satis magnam vim habent, vt nos in obliuionem Dei abducant, & ad quiduis illegitimum humanum animum dissoluant. Ad probationem sufficiet, vt existimo, Israel, qui resiluit, & felicitatis suæ copiam tam grauis morbi occasionem inuenit. Lubricum igitur quiddam, & moderatu difficile res lætæ, & quasi via plana ad defectionem à Deo. Multò autem melior moderata tribulatio, quod sanctorum voces nobis testabũtur. Ait enim quidam, [Domine, in tribulatione memores fuimus tui. In tribulatione parua castigatio tua nobis.] Sapientissimus verò Paulus, omnis boni radicem, & originem nobis tribulationem proposuit, cùm dixit,

καὶ τὴν ἐπὶ τούτοις λήθην, ὡς ἀπωτάτω ποιεῖσθαι φιλεῖν τῆς ἑαυτῶν διανοίας, ὡς ὀλέθρου πρόξενον, καὶ παροτρύνουσαν εἰς ἀγανάκτησιν τὸν ἁπάσης ἡμῖν εὐημερίας δοτῆρα Θεόν. ὁ γὰρ ἀχάριστος, καὶ βλάσφημος, κατά γε τὸ ὑπό του σοφῶς εἰρημένον.

Καὶ ἐνεπλήσθησαν εἰς πλησμονὴν, καὶ ὑψώθησαν αἱ καρδίαι αὐτῶν. ἕνεκα τούτου ἐπελάθοντό μου.

Ὥσπερ οἱ τῶν ἰατρῶν ἐμπειρότατοι τὰς τῶν νοσημάτων εὖ μάλα περιαθροῦντες αἰτίας, τοῖς ἀπὸ τῆς τέχνης ἐπικουρήμασιν ἀναχαιτίζειν ἐπάγονται· κατὰ τὸν αὐτὸν, οἶμαι, τρόπον καὶ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς εἰς νοῦν ἔσω, καὶ καρδίαν ὁρῶν, τὰς τῶν ἐν ἡμῖν παθῶν αἰτίας περιεργάζεται, οὕτω τε λοιπὸν τοῖς καθήκουσι περιστέλλει φαρμάκοις τὸν ἀρρωστήσαντα νοῦν. αἰτιᾶται τοίνυν τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, ὡς ἐκ τῆς ἄγαν εὐημερίας πρὸς λήθην ἐνηνεγμένους τοῦ πάντα αὐτοῖς χορηγοῦντος τὰ ζωαρκῆ· καὶ τὰ ὅσαπερ ἂν φαίνοιντο καταλαμπρύνειν εἰδότα· καίτοι προηγορευκότος τοῦ νόμου σοφῶς. πρόσεχε σεαυτῷ, μὴ ἐπιλάθῃ κυρίου τοῦ Θεοῦ σου, τοῦ μὴ φυλάξαι τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, καὶ τὰ κρίματα, καὶ τὰ δικαιώματα αὐτοῦ, ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαί σοι σήμερον. μὴ φαγὼν, καὶ ἐμπλησθεὶς, καὶ οἰκίας καλὰς οἰκοδομήσας, καὶ κατοικήσας ἐν αὐταῖς, καὶ τῶν προβάτων σου, καὶ τῶν βοῶν σου πληθυνθέντων σοι. ἀργυρίου, καὶ χρυσίου πληθυνθέντων σοι, καὶ πάντων ὅσων σοι ἔσται πληθυνθέντων σοι, ὑψωθῇς τῇ καρδίᾳ σου, καὶ ἐπιλάθῃ κυρίου τοῦ Θεοῦ σου, τοῦ ἐξαγαγόντος σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ἐξ οἴκου δουλείας· τοῦ ἀγαγόντος σε διὰ τῆς ἐρήμου, τῆς μεγάλης καὶ τῆς φοβερᾶς ἐκείνης, οὗ ὄφις δάκνων, καὶ σκορπίος, καὶ δίψα, οὗ οὐκ ἦν ὕδωρ. ἔχει γὰρ οὐκ ἀμηχάνως ἀεί πως ἡ τρυφὴ, καὶ τὸ ἀδοκήτοις ἡμᾶς ἐναβρύνεσθαι, καὶ εἰς λήθην ἡμᾶς ἀποφέρειν Θεοῦ, καὶ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἐκτόπων κατασείειν δύνασθαι τὸν ἀνθρώπινον νοῦν. ἀρκέσει δὲ, οἶμαι, πρὸς ἔλεγχον ἀποσκιρτήσας ὁ Ἰσραὴλ, καὶ τὸ τῆς εὐημερίας πλάτος τῆς εἰς τοῦτο δεινῆς ἀρρωστίας εὑράμενος ἀφορμήν. σφαλερὸν οὖν ἄρα καὶ δυσδιοίκητον ἡ τρυφὴ, καὶ λεία τις ὥσπερ ὁδὸς εἰς ἀπόστασιν τὴν ἀπὸ Θεοῦ. παρά γε πολὺ δὲ ἀμείνων ἡ σύμμετρος θλίψις. πιστοῦνται δὲ πρὸς τοῦτο ἡμᾶς αἱ τῶν ἁγίων φωναί. ὁ μὲν γάρ τις ἔφασκε. Κύριε, ἐν θλίψει ἐμνήσθημέν σου· ἐν θλίψει μικρᾷ ἡ παιδεία σου ἡμῖν. ὁ δέ γε σοφώτατος Παῦλος, παντὸς ἡμῖν ἀγαθοῦ ῥίζαν οἶδέ περ, καὶ γένεσιν τὴν θλίψιν ἐτίθει, λέγων.

ἡ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴν, ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα, ἡ δὲ ἐλπὶς οὐ καταισχύνει. ψάλλει δέ που καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβίδ. ἀγαθόν μοι, ὅτι ἐταπείνωσάς με, ὅπως ἂν μάθω τὰ δικαιώματά σου.

Καὶ ἔσομαι αὐτοῖς ὡς πάνθηρ, καὶ ὡς πάρδαλις. κατὰ τὴν ὁδὸν Ἀσσυρίων ἀπαντήσομαι αὐτοῖς ὡς ἄρκτος ἀπορουμένη, καὶ διαῤῥήξω συγκλεισμὸν καρδίας αὐτῶν. καὶ καταφάγονται αὐτοὺς ἐκεῖ σκύμνοι δρυμοῦ, θηρία ἀγροῦ διασπάσει αὐτούς.

Ἐπειδὴ γὰρ τῆς εὐθηνίας τὸ πλάτος γέγονεν αὐτοῖς ὀλέθρου πρόξενον, καὶ ἀποστασίας ἀφορμὴ, ταύτητοι λοιπὸν αἱ θλίψεις ἐπάγονται, καὶ ἀναλόγως τοῖς ἀῤῥωστήμασι. τὰ γάρ τοι πολὺ νενοσηκότα τῶν σωμάτων, καὶ σεσηπότα λοιπὸν, εἴξειεν οὐδαμῶς ἠπίοις μὲν ἐπὶ φαρμάκοις. δέοιτο δ᾽ ἂν μᾶλλον καὶ σιδήρου, καὶ πυρός. οὐκοῦν ἐπειδήπερ τὸ τῆς θείας ἡμερότητος μέγεθος ὤνησεν ὀλίγα τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ (ἵνα μὴ λέγοιμι παντελῶς οὐδὲν) θηριοπρεπὴς αὐτοῖς ἀγριότης ἐπάγεται. ἑαυτὸν δὲ παρεικάζει τοῖς ὅτι μάλιστα τῶν θηρίων δεινοτάτοις, καὶ βοροῖς, καὶ πολὺ λίαν ἔχουσι τὸ εἰς ὠμότητα βλέπον. οὐχ ὅτι πάντως ἡ θεία τε, καὶ ἀπόῤῥητος φύσις γένοιτ᾽ ἂν ἐν τοιαύταις ὀργαῖς, ἀλλ᾽ ἐκεῖνό που τάχα διδάσκει πάλιν, ὅτι κεχρήσονται μὲν οἱ Ἀσσύριοι ταῖς οὕτως ἀκράτοις ὀργαῖς, ἀπάνθρωποί τε, καὶ ἀπηνέμονες (καὶ τί γὰρ οὐχὶ τῶν τοιούτων;) γεγονότες ἀλώσονται. δόξειε δ᾽ ἂν εἶναι Θεοῦ τὸ περαινόμενον, ἐπείτοι γενέσθαι συγκεχώρηκεν αὐτὸς, τοῖς οὕτως ἀγρίως ἡμαρτηκόσι τὴν αὐτοῖς πρέπουσαν ὀργὴν ἐπαφείς. εὑρήσω τοίνυν αὐτοὺς, ὡς πάνθηρ, ὡς πάρδαλις. ἀποκομισθήσονται γὰρ εἰς τὴν Ἀσσυρίων. ἀπαντήσομαι δὲ αὐτοῖς καὶ ὡς ἄρκτος ἀπορουμένη, τουτέστιν, ἡ πεινῶσα τυχὸν, ἢ ἀλύουσα σφόδρα, τῶν σκύμνων ἐξηρημένων. τότε γὰρ μάλιστά φασι τῆς ἐμφύτου μανίας εἰς ἄκρον ἔρχεσθαι τὸ θηρίον. καὶ διαῤῥήξω συγκλεισμὸν καρδίας. συγκλεισμὸν ἐν τούτοις τὴν ἀσφάλειαν λέγει. ἀσφάλεια δὲ καρδίας τὸ θάρσος, ὅπερ ἂν ἔχοι τις κατ᾽ ἐχθρῶν. οὗ δὴ καὶ διεῤῥωγότος, τὰ ἐκ τῆς δειλίας εἰσκρίνεται πάθη, ὡς καὶ ἀμαχεὶ τοῖς ἐχθροῖς χαρίσασθαι τὸ νικᾷν. ὅμοιον οὖν ὡς λέγοι τυχὸν, εἰς ἐσχάτην αὐτοὺς καταστήσω δειλίαν, τῶν δι᾽ ἐναντίας πεινῶντί τε, καὶ ἠτεκνωμένῳ παρεικασθέντων θηρίων, φημὶ δὲ τῇ ἄρκτῳ. ὅτι δὲ καὶ τοῖς τῆς αἰχμαλωσίας ἐναλόντες δεσμοῖς, καὶ εἰς τὴν τῶν Ἀσσυρίων ἀπενηνεγμένοι χώραν,

[Tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio spem, spes autem non confundit.] Psallit & alicubi beatus Dauid, [Bonum mihi, quia humiliasti me, vt discam iustificationes tuas.]

Et ero eis quasi panthera, & sicut pardalis. Per viam Assyriorum occurram eis sicut vrsa indigens, & disrumpam conclusionem cordis eorum. Et deuorabunt eos ibi catuli syluæ, bestiæ agri dilaniabunt eos.

Postquam enim rerum prosperitas perniciem illis creauit, desciscendique à Deo occasionem attulit, ideo deinceps tribulationes, morbis congruentes importantur. Corpora enim grauiter ægrotantia, & putrefacta, lenibus medicamentis neutiquam curabuntur: sed ferro, & igni opus est magis. Itaque quoniam diuinæ mansuetudinis magnitudo parum apud Israelitas, ne dicam nihil omnino profecit, feralis quædam atrocitas in eos immittitur. Seipsum verò bestiis longè acerrimis, & voracibus, magnáque immanitate perditis comparat. Non quia diuina, & inexplicabilis natura tales iras planè concipiat: sed illud fortasse præterea docet, Assyrios tam implacabili ira vsuros, inhumanósque, & immites, & quid non tandem huiusmodi? apparituros. Videri autem queat Dei opus esse, siquidem id permisit ipse, tam agrestes, & feros peccatores ira conuenienti persequens. Inueniam igitur eos vt panthera, vt pardalis. Deportabuntur enim in Assyriam. Occurram porrò eis etiam vt vrsa indigens, hoc est, esuriens forte, aut captis catulis vehementer tristis, & oberrans. Tunc enim potissimùm hanc belluam ferunt insitum furorem solere totum effundere. [Et dirumpam conclusionem cordis eorum.] Conclusionem appellat tutamen, seu præsidium: tutamen autem cordis est audacia, quam quis afferat contra hostes; qua dirupta, timoris affectus ingreditur, vt etiam citra pugnam hostibus victoriam concedat. Simile igitur est, ac si dicat fortasse, Ad extremam eos timiditatem adigam, aduersariis vrsam esurientem, & catulis orbatam imitantibus. Quod autem etiam captiuitatis irretiti vinculis, & in Assyriorum regionem abducti,

neutiquam à scelere declinaturi, sed eos etiam illuc prauitates ipsorum quasi secuturæ sint, ostendit, cùm addit. [Et deuorabunt eos ibi, catuli syluæ, bestiæ agri dilaniabunt eos.] Assyriorum enim populi intractabiles, catulis in syluis, siue saltubus propter insignem feritatem comparantur.

Dispersioni tuæ Israel quis auxiliabitur? vbi rex tuus iste? Et saluet te in omnibus vrbibus tuis. Iudicet te quem dixisti, Da mihi regem & Principem. Et dedi tibi regem in ira mea, & habui in furore meo congregationem iniquitatis.

CLII. Dixi iam, & paulò ante, incusasse Deum filios Israel, quia nihilominus humanum iugum maluerint, & sub Dei regno viuere abnuerint, tametsi super auos eorum, idque per Prophetas sanctos regnauisset. Dixit enim supra, [& in Propheta eduxit Dominus Israel ex Ægypto, & in Propheta seruatus est.] (Osee 12.) Vos autem, inquit, sub Deo agere nolentes, vrsistis beatum Samuelem in hæc verba. [Ecce tu senuisti, & filii tui non ambulant in via tua. Et nunc constitue super nos regem, qui iudicet nos, sicut & alias gentes.] (1. Reg. 8.) Itaque quoniam bene tibi consuluisse videris, dum tibi regem instituisti, sicut habent cæteræ gentes, à quo defendereris, vbi nunc tandem est? En, tempus est, vti se exhibeat, gerat pro te bellum, arma fulgentia induat, tueatur vrbes, propugnet pro subiectis, profliget aduersarios, arceat strenuè vastatores domorum atque oppidorum. Sed occurres fortasse. Atqui constat me petisse, te autem dedisse, & vnxisse primum regem Saul. Est ita, inquit, sed [in ira dedi Principem, & habui in furore meo congregationem iniquitatis,] (1. Reg. 10.) vt iniuria abs te affectus, & propemodum ipso throno regni expulsus, quod quidem ad te attinet. Iratus sum etiam atque etiam. Veruntamen designaui, quamuis eam rem scirem non esse necessariam, & conducibilem: sed vt tu re ipsa doctus, probè cognosceres, te etiam in hoc stultum, & inutile consilium cepisse. Vbi enim nunc est, aut quæ in futurum oppugnatis ab eo expectanda vtilitas? Quod si rursum sub benignitate, & potestate mea esses, omnino inimicis tuis superior videreris.

οὐδεμίαν ἕξουσιν ἀπόνευσιν τῆς κακίας, ἀλλ' ἕψονται ὥσπερ αὐτοῖς κἀκεῖσε τὰ μοχθηρὰ προέδειξεν, εἰπών. καὶ καταφάγονται αὐτοὺς ἐκεῖ σκύμνοι δρυμοῦ, θηρία ἀγροῦ διασπάσουσιν αὐτούς. τὰ γὰρ τῶν Ἀσσυρίων ἀνήμερα ἔθνη, σκύμνοις τοῖς ἐν δρυμοῖς παρεικάζει, πολὺ νενευκότα πρὸς τὸ ἀνήμερον.

Τῇ διασπορᾷ σου Ἰσραὴλ τίς βοηθήσει; ποῦ ὁ βασιλεύς σου οὗτος; καὶ διασωσάτω σε ἐν πάσαις ταῖς πόλεσί σου. κρινάτω σε ὃν εἶπας, δός μοι βασιλέα καὶ ἄρχοντα. καὶ ἔδωκά σοι βασιλέα ἐν ὀργῇ μου, καὶ ἔσχον ἐν τῷ θυμῷ μου συστροφὴν ἀδικίας.

Ἔφην ἤδη καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω βραχύ, ὅτι κατῃτιᾶτο Θεὸς τοὺς ἐξ Ἰσραήλ, καὶ οὐχ ὅπως ἑλομένοις τὸ ἀνθρωπίνοις μᾶλλον ὑπεζεῦχθαι ζυγοῖς, καὶ ἀπηνᾶσθαι τὴν ὑπ' αὐτοῦ βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καίτοι βεβασιλευκότος τῶν ἀρχαιοτέρων, καὶ διὰ Προφητῶν ἁγίων. ἔφη γάρ, ὅτι καὶ ἐν Προφήτῃ ἀνήγαγε κύριος τὸν Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου, καὶ ἐν Προφήτῃ διεφυλάχθη. ὑμεῖς δέ, φησί, τὸ ὑπὸ Θεῷ τελεῖν παρωθούμενοι, κατεβεβοήκατέ τε τοῦ μακαρίου Σαμουήλ, λέγοντες· ἰδοὺ σὺ γεγήρακας, καὶ οἱ υἱοί σου οὐ πορεύονται ἐν τῇ ὁδῷ σου. καὶ νῦν κατάστησον ἐφ' ἡμᾶς βασιλέα δικάζειν ἡμᾶς, καθὰ καὶ τὰ ἄλλα ἔθνη. οὐκοῦν ἐπειδήπερ εὖ βεβουλεῦσθαι δοκεῖς, ἀναστήσας ἐπὶ σαυτῷ βασιλέα, καθὰ καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη, σώζεσθαί τε παρ' αὐτοῦ προσδοκήσας; ποῦ νῦν ἄρα ἐστίν; ἰδοὺ καιρὸς ἐπιδείξεως, πολεμείτω σου τὸν πόλεμον, ὁπλιζέσθω λαμπρῶς, σωζέτω τὰς πόλεις, προασπιζέτω τῶν ὑπὸ χεῖρα, κατασοβείτω τοὺς δι' ἐναντίας, ἐλαυνέτω νεανικῶς τοὺς καταδῃοῦν ἐθέλοντας οἴκους τε, καὶ πόλεις. ἀλλ' ἴσως ἐρεῖς, καίτοι φαινόμεθα μὲν ὡς αἰτήσαι ἐγώ, σὺ δὲ καὶ δοὺς, καὶ κεχρικὼς ἐν ἀρχαῖς τὸν Σαούλ. ναί φησιν, ἀλλ' ἐν ὀργῇ δέδωκα τὸν ἡγούμενον, καὶ ἔσχον ἐν τῷ θυμῷ μου συστροφὴν ἀδικίας, ὡς ἠδικημένος παρὰ σοῦ, φησί. μόνον δὲ οὐχί, καὶ τῶν τῆς βασιλείας θώκων ἐξωθούμενος, τό τε ἧκον εἰς τὸ σοὶ δοκοῦν, τεθύμωμαι λίαν. πλήν, ἀνέδειξα, καίτοι, τὸ χρῆμα, φησί, οὐκ ἀναγκαῖον εἰδὼς εἰς ὄνησιν. ἀλλ' ἵνα σε τῶν πραγμάτων ἡ πεῖρα πληροφορήσῃ καλῶς, ὅτι σκαιά, καὶ ἄχρηστα κἀν τούτῳ βεβούλευσαι. ποῦ γὰρ νῦν ἐστιν, ἢ ποία λοιπὸν ἐξ αὐτοῦ γένοιτ' ἂν τοῖς πολεμουμένοις ἡ ὄνησις; ἀλλ' εἴπερ ἦσθα πάλιν ὑπὸ τὴν ἐμὴν φειδώ τε, καὶ χεῖρα, πάντως ἂν ὤφθης ἐν ἀμείνοσι τῶν ἐχθρῶν.

Ἐφραὶμ, ἐγκεκρυμμένη ἡ ἁμαρτία αὐτοῦ. ὠδῖνες ὡς τικτούσης ἥξουσιν αὐτῷ. οὗτος ὁ υἱός σου, ὁ φρόνιμος, διότι οὐ μὴ ὑποστῇ ἐν συντελείᾳ τέκνων.

Τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ, συνέλαβε πόνον, καὶ ἔτεκεν ἀνομίαν. ἐν ἀρχαῖς μὲν γὰρ Ἱεροβοὰμ, ἵνα τῶν σκήπτρων μὴ ἀπώσῃ (τὰς κατὰ νόμον θυσίας ἀποπληροῦν ἐθέλοντος τοῦ Ἰσραὴλ, ταύτης τε ἕνεκα τῆς αἰτίας ἀναφοιτῶντος εἰς Ἱεροσόλυμα) τὰς δαμάλεις ἐπενόησε τὰς χρυσᾶς. καὶ ὥσπερ τινὰ πονηροῦ σπέρματος καταβολὴν εἰς νοῦν ἐδέχετο, καταχεχρωσμένην, ὥσπερ τε ἐγκεκρυμμένην τὴν ἁμαρτίαν. ἀλλ' ἥξει φησὶ καὶ ὁ τῶν ὠδίνων καιρός. οὗτος δ' ἂν νοοῖτο πάλιν, ὁ, τε τοῦ πολέμου, καὶ τῆς αἰχμαλωσίας. εἰ γὰρ καὶ μὴ αὐτῷ συνέβη τῷ Ἐφραὶμ, ἀλλ' οὖν τοῖς ἐξ αὐτοῦ γεγονόσιν, ἤγουν τοῖς τῆς ἀρχῆς διαδόχοις ἐπῆλθον κατὰ καιρούς, ὅτι τῆς ἐκείνου δυσσεβείας γεγόνασι μιμηταί. διαλέγεται τοίνυν ὡς πρὸς τὴν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ συναγωγὴν, καί φησι, τίς σε διασώσει; ἆρα ὁ υἱός σου οὗτος ὁ φρόνιμος; λέγων δὲ τὸ, οὗτος, ἢ τὸν κατὰ καιροὺς βασιλεύοντα δείκνυσιν, ὃς καὶ τὴν τοῦ δοκεῖν εἶναι συνετὸς ἐδέχετο δόξαν (πρέπει γὰρ τοῦτο τοῖς κρατοῦσιν ἀεί) ἢ γοῦν ἕτερόν τι, καὶ τῷ καιρῷ πρέπον ὑποδηλοῖ, καθ' ὃ καὶ ὁ τῆς προφητείας ἐγένετο λόγος. Βασιλεύοντος γὰρ τοῦ Ἀχὰζ ἐπὶ τὸν Ἰούδαν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, ἐν ἑνδεκάτῳ ἔτει, βεβασίλευκεν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ Ὠσηὲ υἱὸς Ἠλὰ, ὃς ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἐν ὀφθαλμοῖς κυρίου. ἀλλὰ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ κατεστράτευσε τῆς Σαμαρείας Σαλμανασὰρ βασιλεὺς Ἀσσυρίων. καὶ ἐγενήθη, φησὶν, Ὠσηὲ αὐτῷ δοῦλος. ὠργίζετο δὲ λίαν ὁ Ἀσσύριος ἐπ' αὐτῷ δι' αἰτίαν τοιαύτην. ἔπεμψε μὲν γὰρ πρὸς αὐτὸν ἀγγέλους, αἰτῶν μαναὰ, καὶ τὰ συνήθη. ὁ δὲ προστάττεσθαι παρ' ἐκείνου μὴ ἀνασχόμενος, ἐπρεσβεύετο πρὸς Σηγὼρ βασιλέα Αἰγύπτου, τὴν παρ' αὐτοῦ βοήθειαν αἰτῶν. πρὸς τοῦτο λελυπημένος ὁ Σαλμανασὰρ, πεπολιόρκηκε μὲν τὴν Σαμάρειαν, ἐφ' ὅλοις ἔτεσι τρισίν. εἶτα ζωγρήσας τὸν Ὠσηὲ, δεσμώτην ἐποίει, καὶ κατέγραφεν ἐν οἰκέταις. ἀπῴκισε δὲ καὶ τὸν Ἰσραὴλ ἐν ὀρείοις Περσῶν, καὶ Μήδων. ἔοικεν οὖν ὁ προφητικὸς ἡμῖν λόγος Ὠσηὲ τὸν Ἠλὰ καταδεικνύειν ἐν τούτοις, ὃν καὶ φρόνιμον ἀποκαλεῖ. οὐχ ὅτι συνετὸς ἦν κατὰ ἀλήθειαν, ἀλλ' οἱονείπως εἰρωνεύεται. ἐδόκει μὲν γὰρ παρὰ τῷ Ἰσραὴλ συνετὸς εἶναί τις, καὶ σφόδρα σοφῶς βεβουλεῦσθαι, διά τοι τὸ ἑλέσθαι τὴν ἐξ Αἰγύπτου καλεῖν ἐπικουρίαν αὐτοῖς. ἀλλ' ἦν ἄρα ψυχρὰ, καὶ ἀνόνητα, τὲ δράσας, καὶ βουλευ-

Ephraim, absconditum peccatũ eius. Dolores quasi parturientis venient ei. Iste filius tuus, iste prudens, quia non sustinebit in contritione filiorum.

Hoc illud est, vti reor, [concepit dolorem, & peperit iniquitatem.] Principio enim Hieroboam, ne sceptro priuaretur (Israele scilicet legitima sacrificia vsurpare, & ob hanc caussam Hierosolymam ascendere cupiente) vitulos aureos excogitauit, peccatúmque velut coloratum, & contectum tanquam malum semen in animum recepit. Sed eueniet, inquit, & tempus dolorum partus. Quod quidem belli, & captiuitatis potest intelligi. Quamuis enim non ipsi Ephraim, posteris tamen eius, siue successoribus in principatu, vt impietatis imitatoribus aliquando euenit. Quasi igitur synagogam in Samaria compellans, inquit. Quis te saluabit? num filius tuus hic prudens? Dicendo *hic*, aut illis temporibus regnantem significat, qui & opinionem prudentiæ habebat (ea enim imperantes semper decet) aut certè aliud quippiam, & tempori consentaneum tacitè indicat, quò etiam vaticinium spectat. [Regnante enim Achaz super Iudam Hierosolymis anno decimo, regnauit in Samaria super Israel Osee filius Ela, qui fecit malum in oculis Domini.] Cæterùm per illud tempus irrupit cum exercitu in Samariam Salmanasar rex Assyriorum, [& factus est ei, inquit, Osee seruus.] Iratus est autem illi vehementer Assyrius hac de causa. Misit quippe ad eum nuntios, petens manaa (dona) & quæ solebat. Ille sibi ab eo imperari non sustinens, legatos ad Segor regem Ægypti, ab eo suppetias petitum misit. Ea re offensus Salmanasar, Samariam toto triennio obsedit. Deinde Osee viuum captum vinculis astrinxit, & in suos retulit. Israelem quoque in montana Persarum, & Medorum demigrare coëgit. Videtur itaque sermo propheticus hîc nobis Osee filium Ela exprimere, quem & prudentem nominat: non quia reuera prudens fuerit, sed ironia quadam vtitur. Habebatur enim ab Israele pro viro prudente, & qui persapienter consuluisset, cùm ex Ægypto opem pro ipsis petendam censuisset: sed friuolè, & inutiliter fecisse atque consuluisse apparuit.

Cap. Iob 4.

4. Reg. 17

Quis ergo, inquit, te à grauissimis calamitatibus perferendis liberabit? [Hic filius tuus ille pendens. Quia non sustinebit in contritione filiorum.] Dum enim filii tui contererentur, inquit, nec ipse subsistet. Capietur, seruúsque, & captiuus vnà cum aliis ad Assyrios migrabit. Sapienter itaque qui psallit, [Fortitudo mea, & laus mea Dominus.] Ab ipso enim virtus omnis, & salus omnis, & extra ipsum nemo est qui saluet.

Psal. 117. Esai. 41.

De manu inferni liberabo eos, & de morte redimam illos. Vbi victoria tua, mors? vbi aculeus tuus, inferne?

CXLIX. Postquam ex ira peccatoribus locutus est, & ex dolore suo illis euentura prænuntiauit, ad mansuetudinem Deo decoram reuertitur, & se nō vniuersum genus humanum auersatum, neque in exilium irreuocabile, sempiternúmque misisse, sed datum iri aliquādo veniam, & reuocationem ad veterem statum in Christo, indicat, addens, liberaturum se de manu inferi, & de morte redempturum, haud dubiè eidem propter peccata in conditorem commissa, & propter transgressionem Adami à principio subiectos. Facta est enim postea talis promissio non solum Ephraim, seu progeniei Israel; sed mortalibus vniuersis. Nam, vt scribit diuinus Paulus, [Non Iudæorum Deus tantùm, sed & gentium. Iustificauit enim circuncisionem ex fide, & præputium per fidem.] Redemit autem nos de manu inferni, hoc est, de tyrannide mortis. Et modus redemptionis, Christi mors intelligitur. Libens enim necem in ligno pro nobis pertulit, & principatus, ac potestates, affixo illi cōtra nos chirographo triumphauit. Tunc enim, tunc etiam [Omnis iniquitas oppilauit os suum,] & mortis imperiū peccato sublato destructū est. Ipsum enim est mortis victoria, & stimulus inferni. Sic enim & sapiens Paulus nobis est interpretatus. Ait namque, [Stimulus mortis peccatum est: virtus autem peccati lex.] Quapropter omniū peccato deleto, & nos iure dixerimus, [Vbi est victoria tua mors? vbi stimulus tuus inferne? Deus enim qui iustificat, quis est qui condemnet? Christus Iesus qui mortuus est pro nobis.] Imo [qui dedit semetipsum redemptionem pro omnibus,] vnus dignior omnibus, per quem, & in quo diuites facti sumus, vt ad incorruptionem redeamus.

Rom. 3. Colos. 2. Psal. 106. Hebr. 2. 1 Cor. 15. Rom. 8. 1. Cor. 1.

In Oseam Comment.

A στάμνος. τίς δὴ οὖν ἄρα, φησὶν, ἐξελεῖταί σε τοῦ μὴ παθεῖν τὰς ἀνηκέστους συμφοράς; ἐστὶ ὁ υἱός σου φρόνιμος, διότι οὐ μὴ ὑποστῇ ἐν συντελείᾳ τέκνων. τῶν γὰρ σῶν τέκνων συντελουμένων, φησὶ, οὐδ᾽ αὖ αὐτὸς ὑποσταίη. ληφθήσεται γὰρ δοῦλός τε, καὶ αἰχμάλωτος, ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις βαδιεῖται πρὸς Ἀσσυρίους. σοφὸς οὖν ὁ ψάλλων, ἰσχύς μου, καὶ ὕμνησίς μου ὁ κύριος. παρ᾽ αὐτοῦ γὰρ πᾶσα δύναμις, καὶ σωτηρία· καὶ σώζων οὐκ ἔστι παρὲξ αὐτοῦ.

B Ἐκ χειρὸς ᾅδου ῥύσομαι αὐτοὺς, καὶ ἐκ θανάτου λυτρώσομαι αὐτούς. ποῦ ἡ δίκη σου, θάνατε; ποῦ τὸ κέντρον σου, ᾅδη;

Τὰ ἐκ θυμοῦ λαλήσας τοῖς ἡμαρτηκόσι, καὶ τὰ ἐκ λύπης ἐσόμενα προαπηγγελκὼς, ἀναπεφοίτηκε πάλιν εἰς θεοπρεπῆ τε ἡμερότητα, καὶ ὅτι μὴ εἰσάπαν τὸ ἐπὶ γῆς ἀπέστραπται γένος, μήτε μὴν ἀφῆκεν εἰς καταφθορὰν ἀχάλινον ἦ, καὶ ἀτελεύτητον, ἀλλ᾽ ἔσται τις κατὰ καιροὺς φειδὼ, καὶ ἀνάκλησις εἰς τὸ ἀπ᾽ ἀρχῆς ἐν Χριστῷ, καταμεμήνυκε C προσθεὶς, ὡς ῥύσεται μὲν ἐκ χειρὸς ᾅδου, καὶ ἐκ θανάτου λυτρώσεται. δῆλον δὲ, ὅτι τοὺς ὑπ᾽ αὐτὸν γεγονότας, διά τε τὴν εἰς ποιητὴν ἁμαρτίαν, καὶ τὴν ἐν ἀρχαῖς τοῦ Ἀδὰμ παράβασιν. πεποίηται γὰρ ἡ τοιάδε πάλιν ὑπόσχεσις, οὐχὶ μόνῳ τῷ Ἐφραὶμ, ἤγουν τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, ἅπασι δὲ μᾶλλον τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς. ὡς γὰρ ὁ θεσπέσιος γράφει Παῦλος, οὐκ Ἰουδαίων ὁ Θεὸς μόνων, ἀλλὰ καὶ ἐθνῶν. δεδικαίωκε γὰρ περιτομὴν ἐκ πίστεως, καὶ ἀκροβυστίαν διὰ D τῆς πίστεως. λελύτρωται δὲ ἡμᾶς ἐκ χειρὸς ᾅδου, τουτέστιν, ἐκ τῆς τοῦ θανάτου καταδυναστείας, καὶ ὁ τῆς λυτρώσεως τρόπος ὁ Χριστοῦ νοεῖται θάνατος. ἀνέτλη γὰρ ἑκὼν τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ ξύλοις σφαγὴν, καὶ τεθριάμβευκεν ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας, προσηλώσας αὐτῷ τὸ καθ᾽ ἡμῶν χειρόγραφον. τότε γὰρ τότε καὶ πᾶσα μὲν ἀνομία τὸ ἐξ αὐτῆς ἐνέφραξε στόμα· κατήργηται δὲ καὶ τὸ τοῦ θανάτου κράτος, ἐξῃρημένης τῆς ἁμαρτίας· αὕτη γάρ ἐστιν ἡ τοῦ θανάτου νίκη, καὶ τὸ κέντρον τοῦ ᾅδου. οὕτω καὶ ὁ σοφὸς ἡμῖν ἡρμήνευσε E Παῦλος. ἔφη γὰρ, ὅτι τὸ δὲ κέντρον τοῦ θανάτου ἐστὶν ἡ ἁμαρτία, ἡ δὲ δύναμις τῆς ἁμαρτίας ὁ νόμος. οὐκοῦν τῆς ἁπάντων ἁμαρτίας ἀνῃρημένης ἐν Χριστῷ, φαίημεν ἂν εἰκότως καὶ ἡμεῖς αὐτοί. ποῦ ἡ νίκη σου θάνατε, ποῦ τὸ κέντρον σου ᾅδη; Θεὸς γὰρ δικαιῶν, τίς ὁ κατακρίνων; Χριστὸς Ἰησοῦς ὁ ἀποθανὼν ὑπὲρ ἡμῶν, μᾶλλον δὲ δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων, εἷς ὁ πάντων ἀξιώτερος, δι᾽ οὗ, καὶ ἐν ᾧ, πεπλουτήκαμεν, τὸ ἀναφοιτῆσαι πάλιν εἰς ἀφθαρσίαν

Παράκλησις κέκρυπται ἐξ ὀφθαλμῶν μου, διότι οὗτος ἀναμέσον ἀδελφῶν διαστελεῖ.

Ἀναγνωσόμεθα τοῦ προκειμένου τὸν πρῶτον στίχον κατ' ἐπερώτησιν, καὶ ὑποστιγμὴν, καί τι τοιοῦτον ἡμῖν ὑπεμφήνειεν ἂν, ὀρθῶς νοεῖν ᾑρημένοις. κατηῤῥώστησε, φησὶν, ἡ ἀνθρώπου φύσις, τὸ πολυειδὲς εἰς ἁμαρτίαν, καὶ ἀπονένευκεν οὐ μετρίως εἰς τὸ πλημμελές. ταύτῃτοι δικαίως κατεδικάσθη θανάτῳ. εἶτα τίς ἔσται τῆς ἐπικουρίας ὁ τρόπος τοῖς τοῦτο πεπονθόσιν, ἢ ὅπως ἂν διακρούσαιτο τὸ συμβεβηκὸς, αὐτὸς ἐγὼ διασκέψομαι. μᾶλλον δὲ ἤδη καὶ ὁρίσας ἔχω. ἢ ἄρα τίς ἐστιν ἐν ὑμῖν, φρενοβλαβείας εἰς τοῦτο προσήκων, ὡς οἴεσθαί τε, καὶ λέγειν, ὅτι παρακλήσεως καὶ παραμυθίας ἐστί τις τρόπος, ὃν ὁ θεός τε καὶ ἀκήρατος οὐχ ἑώρακε νοῦς; εἰμὶ γὰρ τεχνίτης, ἀνάλκις τε πρὸς οὐδὲν, ἀλλ' εὖ οἶδα πάντα, καὶ ἀμελητὶ κατορθῶ τὸ δοκοῦν. καί τοι, φησὶν, οὗτος ἀναμέσον ἀδελφῶν διαστελεῖ. προαπαγγέλλει δὲ διὰ τούτων ἡμῖν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ πάντων παράκλησις, ὁ τῆς θεραπείας τρόπος· αὐτὸν προώρισεν ὁ πατὴρ πρὸ χρόνων αἰωνίων σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν τοῖς τῷ θανάτῳ κεκρατημένοις. αὐτὸν ἔφη διαστέλλειν ἀναμέσον ἀδελφῶν. καὶ τί δὴ τοῦτο ἐστιν; αὐτοῦ λέγοντος ἀκηκόαμεν τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ. μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην ἐπὶ τὴν γῆν. οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν. ἦλθον γὰρ διχάσαι ἄνθρωπον κατὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ θυγατέρα κατὰ τῆς μητρὸς αὐτῆς, καὶ νύμφην κατὰ τῆς πενθερᾶς αὐτῆς, καὶ ἐχθροὶ τοῦ ἀνθρώπου οἱ οἰκειακοὶ αὐτοῦ, καὶ πάλιν τὰ ἐσόμενα προαπαγγέλλων τοῖς ἁγίοις μαθηταῖς. παραδώσει, φησὶν, ἀδελφὸς ἀδελφὸν εἰς θάνατον. καὶ ἐπαναστήσεται πατὴρ ἐφ' υἱούς. ἐπειδὴ γὰρ τὴν τοῦ διαβόλου καθῄρηκε τυραννίδα, καὶ τῶν τῆς εἰδωλολατρείας ἐξείλετο βρόχων τοὺς πεπλανημένους, κατέδησεν οὕτως πρὸς ἀγάπην τὴν πρὸς ἑαυτὸν, ὡς καὶ φυσικῆς ἀλογῆσαι φιλοστοργίας τοὺς πεπιστευκότας, καὶ ἀδελφοὺς ἀρνεῖσθαι, καὶ πατέρας, καὶ οἴκους, καὶ γένη, καὶ ἀποχρήσειν αὐτοῖς εἰς ἅπασαν εὐθυμίαν, τὸ προσκεκλῆσθαι τῷ Χριστῷ. καὶ γοῦν καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ, ὡς ἐκ προσώπου τῶν τοῦτο κατορθωκότων ψάλλει που, καὶ φησὶν, ὅτι ὁ πατήρ μου, καὶ μήτηρ μου ἐγκατέλιπόν με, ὁ δὲ κύριος προσελάβετό με.

Ἐπάξει καύσωνα ἄνεμον κύριος ἐκ τῆς ἐρήμου ἐπ' αὐτὸν, καὶ ἀναξηρανεῖ τὰς φλέβας αὐτοῦ. αὐτὸς καταξηρανεῖ τὴν γῆν αὐτοῦ, καὶ

Consolatio abscondita est ab oculis meis, quia hic inter fratres separabit.

CLV.

Huius contextus versum primum per interrogationem, & subdistinctionem legamus, & tale quiddam nobis insinuabit, si rectè intelligere voluerimus. Infirmata est, inquit, natura humana peccatorum diuersitate, & ad delinquendum non leuiter declinauit. Quocirca morte non immeritò damnata est. Iam verò quanam ratione sic affectis succurratur, aut quomodo casus hic depellatur, ipse ego considerabo. Aut est quis inter vos adeo desipiens, vt existimet, ac dicat, aliquem consolandi, ac demulcendi modum esse, quem diuina, & incorrupta mens non viderit? Sum enim artifex, nec ad quidquam efficiendum imbecillus: sed noui omnia bene, & sine mora quod placet ritè præsto. Etsi, inquit, [hic inter fratres separabit.] Prænuntiat nobis per hæc Dominum nostrum Iesum Christum. Ipse enim est omnium consolatio, modus curationis; ipsum destinauit pater ante tempora secularia saluatorem ac redemptorem in mortis tempestate versantibus. Ipsum ait separare inter fratres. Quid hoc est? ipsum dicentem audiuimus Christum saluatorem omnium nostrum. [Nolite putare quoniam veni mittere pacem in terram; non veni pacem mittere, sed gladium. Veni enim separare hominem aduersus patrem suum, & filiam aduersus matrem suam, & nurum aduersus socrum suam: & inimici hominis domestici eius.] Et rursum, futura sanctis discipulis prænuntians, [tradet, inquit, frater fratrem in mortem, & insurget pater contra filios.] Vt enim diaboli tyrannidem euertit, & deceptos idololatriæ laqueis expediuit, sic eos per dilectionem erga se sibi adstrinxit, vt credētes etiam naturalem amorem posthaberent, & fratres, domos, genus non agnoscerent, & ad Christum vocatos esse ad summam animi lætitiam sufficeret. Quare & beatus Dauid in persona tam præclarum facinus aggressorum psallit alicubi, & inquit, [Pater meus, & mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me.

1.Tim.1.

Matth.10

Psal.26.

Adducet ventum vrentem Dominus ex deserto super eum, & siccabit venas eius. Ipse exsiccabit terram eius,

& omnia vasa desiderabilia eius.

CLVI. Sermonem ad ipsam personam mortis transfert, ventóque Austro, & æstui Christum comparat, quem & de solitudine aliquando adductum iri autumat. Sciendum porrò ante alia illud, Iudæorum regionem proximè ad Austrum latam, & immensam habere solitudinem. Quod si quando ventus inde spiraret vehementius; impensè metuebant; quòd tellus inde exaresceret. Videtur etiam nonnullis, cum ipsas aquarum venas sub terris astringere, & violenti, atque igniti flatus impulsibus inhibere. Itaque ex notis, & expertis verba facit. Christum igitur aduersus mortem sese illaturum, & instar venti vrentis omnes fontes, & venas eius exsiccaturum; prophetica verba nobis indicant. Manet ergo in translatione, & commodissimè, mysteriúmque ab eo quod contingere consueuit, declarat. Venas porrò, & fontes mortis perditionis genera, siue malignas, & aduersarias virtutes esse dicimus. Per eas enim ceu per venas semper suis temporibus pereuntium multitudo ei subministratur. Eodem sensu vasa eius desiderabilia accipies. Vasa enim perdentia mortales super terram, & morti chara non ineptè quis aut malignas, & contrarias nobis potestates, aut certè, impios quosdam homines, dæmonis peruersitati seruientes, & secum alios perdentes appellauerit. Cùm spirauerit ergo ventus vrens, inquit, tota terra mortis arescet. Oratio rursum metaphora constat, vt si dicat fortasse, mors quasi locum herbidum homines depascebatur: sed arescet locus ille, nec mors pabulum inueniet. Sublata enim est mors, vbi Christus vitam omnibus proposuit, & immortalitatem reuocari permisit.

A *πάντα τὰ σκεύη τὰ ἐπιθυμητὰ αὐτοῦ.*

Μεθίστησι μὲν τὸν λόγον ἐπ' αὐτὸ δὴ τοῦ θανάτου πρόσωπον, ἀνέμῳ δ' ἴσως, καὶ καύσωνι παρεικάζει Χριστὸν, ὃν καὶ ἐκ τῆς ἐρήμου, φησὶν, ἐνεχθήσεσθαι κατὰ καιρούς. χρὴ δ' εἰδέναι, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων, ἐκεῖνο, ὅτι τῶν Ἰουδαίων ἡ χώρα πλατεῖαν, καὶ ἀκατάληπτον ἔρημον ἔχει, κειμένην ἐν μέρεσι τοῖς νοτιωτέροις, κἂν εἰ συνέβη ποτὲ τὸν ἐκεῖθεν ἄνεμον κατενεχθῆναι ῥαγδαίως, περιδεεῖς ἦσαν οὐ μετρίως, ἀναινομένης τῆς χώρας. δοκεῖ δέ τισι καὶ αὐτὰς τῶν ὑδάτων τὰς ἐν τῇ γῇ φλέβας ὀκνηροτέρας ποιεῖσθαι τὰς χορηγίας, καὶ τῆς τοῦ βιαίου, καὶ πυρώδους

B πνεύματος προσβολαῖς ἀνακόπτεσθαι. ἐκ κοινῶν δὲ ὧν ἴσασι, καὶ πεπείρανται, ποιεῖται τοὺς λόγους. ἐπενεχθήσεσθαι δὴ οὖν τῷ θανάτῳ Χριστὸν ὁ προφητικὸς ἡμῖν ἔφη λόγος ἀνέμῳ καύσωνι παραπλήσιον, ὃς πάσας αὐτοῦ τὰς πηγὰς, καὶ τὰς φλέβας καταξηρανεῖ. ἐπιμένει οὖν τῇ τροπῇ, καὶ μάλιστα ὀρθῶς, καὶ ὡς ἀπό γε τοῦ συμβαίνειν εἰωθότος, τὴν

C τοῦ μυστηρίου ποιεῖται δήλωσιν. φλέβας δὲ, καὶ πηγὰς τοῦ θανάτου, τοὺς τῆς ἀπωλείας τρόπους εἶναί φαμεν, ἤτοι τὰς πονηρὰς, καὶ ἀντικειμένας δυνάμεις. δι' αὐτῶν γὰρ ὥσπερ τὴν τῶν ἀεὶ κατὰ καιροὺς ἀπολλυμένων χορηγεῖται πληθύν. οὕτως νοήσεις καὶ τὰ σκεύη τὰ ἐπιθυμητὰ αὐτοῦ. σκεύη γὰρ ἀπολλύοντα τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τῷ θανάτῳ τίμια φαίη τις ἂν εἰκότως, ἢ τὰς πονηρὰς, καὶ ἀντικειμένας δυνάμεις; ἤγουν ἀνοσίους τινὰς τῶν ἐπὶ γῆς, τῆς ἐκείνου δυστροπίας θεραπευτὰς, καὶ προσαπολλύντας ἑαυτοῖς ἑτέρους. πνεύσαντος δὴ οὖν τοῦ καύσωνος, ἅπασα,

D φησὶν, ἡ τοῦ θανάτου ξηρανθήσεται γῆ. πεποίηται δὲ πάλιν ὡς ἐκ μεταφορᾶς ὁ λόγος. ὅμοιον γὰρ, ὡς εἰ καὶ λέγοι τυχόν. κατεβόσκετο μὲν ὥσπερ τι χωρίον ὁ θάνατος τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς. ἀλλ' ἔσται ξηρόν. οὐχ εὑρήσει νομὴν ὁ θάνατος. ἀνῄρηται γὰρ ἡ φθορὰ προτεθέντος ἅπασι τοῦ Χριστοῦ τὴν ζωὴν, καὶ παλινάγρετον ἐφέντος ποιεῖσθαι τὴν ἀφθαρσίαν.

CAPVT XIV.

Disperdetur Samaria, quia restitit contra Deum suum. In gladio cadent ipsi, & lactentes eorum elidentur, & in vtero habentes eorum disrumpentur.

CLVII. OPPORTVNISSIME finito sermone de Christo, & vniuersalis redemptionis mysterio prænuntiato, beatus Propheta rursus eorum qui Deum offenderant calamitates lamen-

ΚΕΦΑΛ. ιδ'.

E Ἀφανισθήσεται Σαμάρεια, ὅτι ἀντέστη πρὸς τὸν Θεὸν αὐτῆς. ἐν ῥομφαίᾳ πεσοῦνται αὐτοὶ, καὶ τὰ ὑποτίτθια αὐτῶν ἐδαφισθήσονται, καὶ αἱ ἐν γαστρὶ ἔχουσαι αὐτῶν διαῤῥαγήσονται.

ΔΙαπεράνας εὖ μάλα τὸν ἐπὶ Χριστῷ λόγον, καὶ τὸ καθόλου λυτρώσεως τὸ μυστήριον προαπηγγελκὼς ὁ μακάριος προφήτης, ἐποικτίζει πάλιν τὰς τῶν προσκεκρουκότων συμφορὰς; μόν-

τον δὲ οὐχὶ καὶ κατολοφύρεται τοὺς ἐν Σαμαρείᾳ. μετὸν γὰρ ἀπόνασθαί φησι, καὶ σφόδρα πλουσίως, τῶν ἐξ ἡμερότητος ἀγαθῶν, αὐτόμολοι διεδραμήκασι πρὸς τὰ ἐξ ὀργῆς ἑπόμενα κατ' αὐτῶν, διά τοι τὸ ἀντεξάγειν ἑλέσθαι Θεῷ, καὶ δεσποτικοῖς προστάγμασι τὸ ἴδιον ἀντεγείρειν θέλημα, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ ἀντιπαρατάττεσθαι δοκεῖν, ἢ καὶ ἐν μοίρᾳ γενέσθαι τῶν αὐθεστηκότων αὐτῷ κατὰ ἀλήθειαν. τοιγάρτοι φειδοῦς ἁπάσης ἐξηρημένης ἔργον μὲν ἔσονται ῥομφαίας αὐτοί· ξένοι δὲ τῆς ἀπανθρωπίας ἐπινοηθήσονται τρόποι κατά τε γυναικῶν, καὶ τέκνων. ὁμοῦ γὰρ τοῖς ἀρτιτεχθεῖσι νηπίοις πρόωρον ὑπομένουσι θάνατον καὶ τὰ οὔπω κεκληρωμένα πρὸς τὸ εἶναι καὶ ζῆν. καὶ φθάσει τὴν δι' ὠδῖνος πρόοδον τῶν πολεμίων τὸ ξίφος. πικρὸν οὕτω ἄρα τὸ ἀντιπαρατάττεσθαι Θεῷ, καὶ ὀλέθρου πρόξενον, καὶ δι' αὐτῆς ὁρᾶται τῆς πείρας.

Ἐπιστράφηθι Ἰσραὴλ πρὸς κύριον τὸν Θεόν σου, διότι ἠσθένησας ἐν ταῖς ἀδικίαις σου. λάβετε μεθ' ἑαυτῶν λόγους, καὶ ἐπιστράφητε πρὸς κύριον τὸν Θεὸν ὑμῶν. εἴπατε αὐτῷ, ὅπως μὴ λάβητε ἀδικίαν, καὶ λάβητε ἀγαθὰ, καὶ ἀνταποδώσομεν καρπὸν χειλέων ἡμῶν. Ἀσσοὺρ οὐ μὴ σώσῃ ἡμᾶς, ἐφ' ἵππον οὐκ ἀναβησόμεθα. οὐκ ἔτι μὴ εἴπωμεν, θεοὶ ἡμῶν, τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν ἡμῶν.

Οὐ μετρίως ἂν τις ἀγάσαιτο κἀν τῷδε δὴ πάλιν τοῦ προφήτου τὸ εὐτεχνὲς, καὶ τοῦ λόγου τὴν οἰκονομίαν. πεποίηται γὰρ ἁγιοπρεπῶς, καὶ ἔστι τῆς ἄνωθεν μυσταγωγίας ἔμπλεως. προανεπεφώνηκε μὲν γὰρ τὴν ἐσομένην διὰ Χριστοῦ λύτρωσιν, καὶ ὅτι κατὰ καιροὺς ἐκπονηθήσεται θάνατος, καὶ ἀργηθήσεται τὸ κέντρον τοῦ ᾅδου. καὶ πρὸς τούτοις, ὅτι παρακλήσεως καὶ παραμυθίας τρόπος ἂν νοοῖτο παντελῶς οὐδεὶς, ὃς οὐκ ἐγνώσθη Θεῷ. καὶ τὸ μετὰ τοῦτο συμβουλεύειν ἦν ἀναγκαῖον τὰ πρὸς σωτηρίαν αὐτοῖς τελοῦντα λοιπὸν φρονεῖν τε, καὶ δρᾶν, καὶ οἱονεὶ πρὸς ἀνάνηψιν ἀνακομίζειν ἐπείγεσθαι τοὺς μεμεθυσμένους οὐκ ἐξ οἴνου ποθὲν, ἐκ φιληδονίας δὲ μᾶλλον κοσμικῆς, καὶ τοῦ προσκεῖσθαι φιλεῖν ταῖς τῶν δαιμόνων ἀπάταις. ἵνα τοίνυν μὴ ταῖς εἰς χρηστότητα, καὶ φιλανθρωπίαν ὑποσχέσεσι πρὸς τὸ ῥᾴθυμον ὑπολιούμενοι, τὸν σωφρονίζειν εἰδότα παρ' οὐδὲν ποιοῖντο λόγον, ταύτητοι χρησίμως πρὸς ὑπόμνησιν αὐτοὺς τῶν δεινῶν ἀναφέρει πάλιν. καὶ ἀφανισθήσεσθαι μὲν τὴν Σαμάρειαν εἰπὼν, ὅτι ἀντέστη πρὸς τὸν Θεὸν αὐτῆς. εἶτα τούτοις ἕτερα προστίθησιν, ἃ δὴ μάλιστά γε καταδεῖσαι πέφυκέ τε, καὶ ἀνιᾶν οὐκ ἀνιχθῶς

A tatur, & Samaritas quasi luget. Cùm enim liceret, & affatim liceret, inquit, frui bonis ex mansuetudine Dei, sponte sua ad supplicia ab irato perpetienda cucurrerunt; quia illi resistere, & Dominicis mandatis suam voluntatem opponere, & propemodum videri acie contra dimicare, aut esse de numero verè illi rebellantium voluerunt. Proinde citra omnem misericordiam ipsi gla- B dio trucidabuntur, & noui crudelitatis modi contra mulieres, & liberos ipsarum excogitabuntur. Simul enim cum heri natis infantibus immaturam necem perferent qui vitam nondum etiam acceperunt; exitum ex vtero hostilis gladius anteuertet. Calamitosum igitur, & exitiosum esse Deo repugnare, ipsa quoque experientia cernitur.

Conuertere Israel ad Dominũ Deum tuũ, quia infirmatus es in iniquitatibus tuis. Tollite vobiscum sermones, & re- C *uertimini ad Dominũ. Dicite ei, vt non tollatis iniquitatẽ, & assumatis bona, & reddamus fructũ labiorum nostrorũ. Assur nõ saluabit nos, super equum non ascendemus, non amplius dicemus, Dij nostri, operibus manuum nostrarum.*

Etiam in his Prophetæ artificium, sermonisque œconomiam non leuiter admirari queas: nam vt sanctum decebat verba fiunt, & superna mystagogia, seu doctrina cælesti plena D sunt. Promulgauit enim futuram per Christum liberationem, & olim delassatum iri mortem, & cessaturum stimulum inferni. Insuper nullum demulcendi, & consolandi modum à quoquam posse concipi omnino, qui Deum lateat. Post hoc necesse erat suadere, vt quæ posthac ad eorum salutem pertinerent, ea & commentarentur, & facerent: & non ex vino alicunde, sed ex cupiditate potius mundanæ volu- E ptatis, & ex consectatione fallaciarum diaboli inebriatos, conari velut ad sobrietatem reducere. Ne igitur benignitatis, & humanitatis promissionibus supinè negligentes, sobrietatis, & prudentiæ magistrum sermonem despicerent, ob id eos ad memoriam acerborum denuò reuocat. Et cùm dixisset disperditum iri Samariam, quia restitisset Deo suo, mox istis illa subiungit, quæ ad audientes perterrendos, contristandósque

CLVIII.

valere satis videntur. Infantes quippe allidendos narrat, & matres ipsas perituras, optatissimo flore nondum è visceribus in lucem edito. Iniecto igitur prius pauore, de cætero sermonem ad pœnitentiam cohortantem cordibus eorum quos admonet opportunè immittit, recurrere, & ad Deum reuerti oportere meritissimò acclamans. Cùm porrò dicit, [quia infirmata es in iniquitatibus tuis,] intelligendum subiicit, omnimodis infirmitatem ipsorum vnà cum iniquitatibus desituram: &, si apostasiæ multiplices è medio remoueantur, res aduersas quoque simul abituras. Modum autem reuersionis ad Deum læuigat: ait enim pulchrè admodum peccatores melius habituros, sensuróśque Deum propitium, non de diuitiis offerentes, non aurum dedicantes, non vasis argenteis illum honorare instituentes, non boum sacrificiis, non ouium mactationibus lætificantes: sed si donauerint ei sermones, & laudibus vniuersorum Dominum mitigare decreuerint. [Sumite vobiscum sermones, inquit, dicite Deo ve non tollatis iniquitatem, & accipiatis bona,] hoc est, ne æquales iniquitatibus pœnas sustineatis; sed contrà bonorum adeptione diuites euadatis. Oblaturos autem de labiis vestris cantica gratiarum actoria, & confessionem promittite. Hi enim sunt fructus linguæ. Veruntamen illud clamate, inquit, & congruenter spondete, non amplius etiam dicturos, [Dii nostri operibus manuum vestrarum.] Hi enim erant modi apostasiæ: propter hæc Deum offenderunt, quia & idolis seruierunt: & Deo semper Saluatore suo contempto, spem in auxiliis humanis reposuerunt: & oppugnantibus eos Ægyptiis Assyrium implorarunt; rursum Assyriis Samariam armis appetentibus, Ægyptiorum equites sagittarios, siue equestris militiæ gnaros mercede conduxerunt. Idcirco & à Deo apertè audierunt. [Væ qui descenditis in Ægyptum ad auxilium, qui confidunt in equis, & in curribus.] Ridebantur porrò, nec iniuriâ, quærentes protectionem ab homine Ægyptio, non à Domino, [equorum carnes,] vt scriptum est. Ergo pollicentur, se ab idolorum cultu discessuros, nec vltra in hominibus spem habituros. Emēdatio ista perpetratorum delictorum vniuersorum opificem ad lenitatem reuocat, per

Esai. 31.

Esai. 31.

ἔργα φαίνεται τοῖς ἀκροωμένοις. νήπια μὲν γὰρ ἐδαφιεῖσθαί φησι· συνδιαλελῦσθαι δὲ τοῖς ἐμβρύοις καὶ αὐτὰς τὰς μητέρας, οὔπω τῆς λαγόνος ἐξενεγκούσας εἰς φῶς τὸ πολύευκτον ἄνθος. προκαταπλήξας δὲ οὕτω τοῖς δείγμασιν, ἐπὶ χρηστὸν λοιπὸν ταῖς τῶν νουθετουμένων καρδίαις τὸν καλοῦντα πρὸς μετάνοιαν ἐνίησι λόγον, ὅτι χρὴ παλινδρομεῖν, καὶ πρὸς Θεὸν ἐπανήκειν εὖ μάλα παραφαίνων. λέγων δὲ, ὅτι ἠσθένησας ἐν ταῖς ἀδικίαις σου, δίδωσι νοεῖν, ὅτι πάντως τε, καὶ πάντως συγκαταλήξει ταῖς ἀδικίαις καὶ τὸ ἀσθενεῖν αὐτούς, καὶ τοῖς τῆς ἀποστασίας τρόποις, εἰ ἐκ μέσου γένοιντο, συνοιχήσονται καὶ τὰ δεινά. τὸν δέ γε τῆς πρὸς Θεὸν ἐπιστροφῆς καταλεαίνει τρόπον. ἔσεσθαι γὰρ ἐν ἀμείνοσι, καὶ ἐν φαιδρᾷ τῇ παρὰ Θεῷ τοὺς ἡμαρτηκότας εὖ μάλα φησίν, οὐ τὰ ἐκ πλούτου προσκομίζοντας, οὐ χρυσὸν ἀνατιθέντας, οὐ σκεύεσιν ἀργυροῖς τιμᾶν ἠρημένους, οὐ βουθυσίαις, οὐ μήλων σφαγαῖς εὐφραίνοντας, ἀλλ' εἰ χαρίσαιντο λόγους, καὶ εὐφημοῦν ἕλοιντο τὸν τῶν ὅλων δεσπότην ἐκμειλισσόμενοι. λάβετε γὰρ μεθ' ἑαυτῶν λόγους. εἴπατε τῷ Θεῷ, ὅπως μὴ λάβητε ἀδικίαν, καὶ λάβητε ἀγαθά, τουτέστιν, ἵνα μὴ ταῖς ἀδικίαις ἰσομέτρως κολάζησθε, καταπλουτῆτε δὲ μᾶλλον, ταῖς τῶν ἀγαθῶν χορηγίαις, ἐπαγγείλασθε δὲ προσκομίζειν αὐτῷ τὰ ἀπὸ χειλέων, χαριστηρίους ᾠδάς, καὶ ἐξομολόγησιν. γλώσσης γὰρ τὰ τοιάδε καρποί. πλὴν ἐκεῖνο βοᾶτε, φησί, καὶ ἀραρότως ἐπαγγέλλεσθε, ὡς οὐκέτ' ἐρεῖτε θεοὶ ἡμῶν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν ὑμῶν. ἦσαν γὰρ οὗτοι τῆς ἀποστασίας οἱ τρόποι. διὰ ταῦτα προσκεκρούκασιν, ὅτι καὶ λελατρεύκασιν εἰδώλοις, καὶ τὸν ἀεὶ σώζοντα Θεὸν ἀτιμάσαντες, ταῖς ἐξ ἀνθρώπων ἐπικουρίαις προσνενεμήκασι τὴν ἐλπίδα. καὶ πολεμούντων μὲν αὐτοῖς τῶν Αἰγυπτίων, ἐπεκαλοῦντο τὸν Ἀσσύριον. Ἀσσυρίων δὲ πάλιν ὅπλα κατὰ τῆς Σαμαρείας ἠρμένων, κατεμισθοῦντο χρήμασι τοὺς τῶν Αἰγυπτίων ἱπποτοξότας, ἤγουν ἐν τοῖς πολέμοις ἱππικῆς ἐπιστήμονας. ταύτητοι καὶ ἤκουον Θεοῦ λέγοντος ἐναργῶς. οὐαὶ οἱ καταβαίνοντες εἰς Αἴγυπτον ἐπὶ βοήθειαν, οἱ ἐφ' ἵπποις πεποιθότες, καὶ ἐφ' ἅρμασιν. ἐγελῶντο δὲ, καὶ μάλα δικαίως, προσασπιστὴν ποιεῖσθαι σπουδάζοντες Αἰγύπτιον ἄνθρωπον, καὶ οὐ Θεόν, ἵππων σάρκας, κατὰ τὸ γεγραμμένον. οὐκοῦν ἀποφοιτᾶν ἐπαγγέλλονται καὶ τοῦ λατρεύειν εἰδώλοις, καὶ τὰς ἐλπίδας ἐπ' ἀνθρώποις ἔχειν ἔτι, ἐπανόρθωσις δὲ αὕτη τῶν ἤδη προσεπταισμένων, καλοῦσα πρὸς ἡμερότητα τὸν τῶν ὅλων δημιουργόν, τὸν διὰ φωνῆς

Προφήτου λέγοντος· ἀποστροφῇ ἀποστρέψατε ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν ὑμῶν, οἶκος τοῦ Ἰσραήλ. καὶ οὐκ ἔσονται ὑμῖν εἰς κόλασιν ἀδικίας.

Ὁ ἐν σοὶ, ἐλεήσει ὀρφανόν.

Τοῦ Προφήτου φωνὴ, προτρέποντος εἰς μετάνοιαν, καὶ τοῦ δεσπότου τὴν γαληνότητα καθιστάντος ἐναργῆ, καὶ τὸν ὄκνον ἀποτεμνομένου τοῦ μετανοεῖν ἐθέλοντος. μὴ γὰρ ἐνδοιάσῃς, φησὶν, ὦ Ἰσραὴλ, ὅτι τεύξῃ τῶν κατ' εὐχὴν εἰ προοιμιάσαις τὴν μετάνοιαν. ὁ γὰρ ἐν σοὶ Θεὸς, ἐλεεῖν οἶδε, καὶ κατοικτείρειν ὀρφανούς. οὕτω που φησὶ καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβίδ· ὀρφανὸν καὶ χήραν ἀναλήψεται, ἐξ ἑνὸς, οἶμαι, πράγματος, ἤγουν ἐκ προσώπων τῶν ὅτι μάλιστα κατελεεῖσθαι πεφυκότων τῆς θείας τε, καὶ ἀπορρήτου φύσεως καταδεικνὺς τὸ φιλάνθρωπον. εἰ δὲ βούλοιτό τις τὸ ὀρφανίας ὄνομα, καὶ αὐτῷ καταγράφειν τῷ Ἰσραὴλ (ἀπώλεσε γὰρ μονονουχὶ πατέρα τὸν Θεὸν, καίτοι λέγοντος ἐναργῶς, υἱὸς πρωτότοκός μου Ἰσραήλ) φαίην ἂν ἔγωγε καὶ τῇδε νοεῖν ὀρθῶς. δεῖ δὴ οὖν ἄρα τεθαρρηκότας ὡς ἀγαθός τίς ἐστι, καὶ πρόχειρος εἰς φιλανθρωπίαν ὁ τῶν ὅλων δεσπότης, ἀοκνότατα μετάγεσθαι, καὶ ταῖς εἰς τὸ ἄμεινον ἐπανορθώσεσι, τὰς τῶν ἤδη πεπλημμελημένων ἀπολύειν αἰτίας.

Ἰάσομαι τὰς κατοικίας αὐτῶν, ἀγαπήσω αὐτοὺς ὁμολόγως, ὅτι ἀπέστρεψε τὴν ὀργήν μου ἀπ' αὐτῶν.

Εἰσκεκόμισται γὰρ εὐθὺς, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ αὐταῖς θύραις ὁ παρὰ Θεοῦ λόγος, ἰάσασθαι τε τοὺς ἠσθενηκότας ὑπισχνουμένου, καὶ ὁμολόγως ἀγαπᾶν, τουτέστιν ὁμολογουμένως, καὶ ἀκρύπτως ἤδη λοιπὸν ἐνεργουμένης τῆς ἐκ φειδοῦς, καὶ ἀγάπης φαίνεσθαι, καὶ τὴν παντὸς ἐπίδοσιν ἀγαθοῦ. δηλοῖ δὲ πρὸς τούτοις, ὅτι καὶ τῆς εἰς αὐτοὺς κατέληξεν ὀργῆς, καὶ τῆς αὐτοῦ φιλίας οὐκ ἀποδημήσει φιλανθρωπίας. ἔοικε δὲ πάλιν ὁ λόγος ἡμῖν ἐν τούτοις, οὐ μόνης διαμεμνῆσθαι τῆς τῶν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ ἐπιστροφῆς, συνδοκιμάζειν δὲ μᾶλλον καὶ τὴν τῶν ἐθνῶν κλῆσιν· ὅτι μὴ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ οὗτοι Ἰσραήλ· καταλογίζονται δὲ μᾶλλον εἰς τέκνα οἱ ἀκολουθοῦντες τοῖς ἴχνεσι τῆς ἐν ἀκροβυστίᾳ πίστεως τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἀβραάμ. οὐκοῦν συνεισφέρεται καὶ ἡ τῶν ἐθνῶν κλῆσις, καὶ πρὸς Θεὸν οἰκείωσις ἐν Χριστῷ, διὰ πίστεως καὶ ἁγιασμοῦ. κατασημαίνεται δὲ πρὸς τούτῳ καὶ ἡ τῶν πνευματικῶν χορηγία, καὶ τῆς χάριτος τὸ ἀμφιλαφές. δῆλον δὲ, ὅτι τῆς ἐν Χριστῷ.

Ἔσομαι ὡς δρόσος τῷ Ἰσραήλ.

Prophetam ita loquentem, [Auersione auertimini ab iniquitatibus vestris domus Isrcel, & non erunt vobis in pœnam iniquitatis.]

Qui in te est, miserebitur orphani.

[CLX.]

Prophetæ vox, ad resipiscendum adhortantis, & lenitatem Domini publicantis, & cunctationem volentis resipiscere præcidentis. Ne dubites Israel, inquit, te optata consecuturum, si te prius ad pœnitentiam dederis. Qui enim in te est, misereri, & miserari pupillos nouit. Sic & diuinus Dauid, [pupillum & viduam suscipiet,] ex vna re, opinor, siue ex personis maximè miserabilibus diuinæ, & inexplicabilis naturæ benignitatem demonstrans. Ac si quis volet, pupillum & ipsum Israelem nominari (propemodum enim Patrem Deum amisit, tametsi ille dilucidè dixit, [Filius meus primogenitus Israel]) dixerim ego etiam sic rectè intelligi. Igitur Domini vniuersorum bonitate, & facilitate ad clementiam confisos, promptissimè pœnitentiam complecti, & emendationibus in melius delictorum præteritorum maculas eluere oportet.

[Psal. 45.] [Exod. 4.]

Sanabo habitationes eorum, diligam eos manifestè, quia auerti iram meam ab eis.

[CLX.]

Mox, & quasi à foribus ipsis à Deo sermo inducitur, promittente ægrotos sanaturum, & manifestè dilecturum, hoc est, manifestè & palam de cætero indulgentiæ, & charitatis, & omnis boni incrementum largiturum. Docet insuper se etiam aduersus ipsos deposuisse, & à charo sibi humanitate non discessurum. Videtur autem Propheta in his non solùm meminisse conuersionis ex sanguine Israel prognatorum: sed gentium quoque vocationem admiscere. [Quoniam non omnes qui ex Israel sunt, hi sunt Israelitæ. Reputantur autem potius filii, qui sectantur vestigia fidei in præputio patris nostri Abraham.] Ergo simul & vocatio gentium, & coniunctio cum Deo in Christo per fidem, & sanctificationem inducitur. Insuper spiritualium suppeditatio, & gratiæ copia, eius videlicet quæ in Christo est, significatur.

[Rom. 9.] [Rom. 4.]

Florebit vt lilium.

Omnimodis

CLXI. Omnimodis mentem vocatorum ad pœnitentiam superna consolatione pinguefaciens, & irrigans, vtique per spiritum, ros enim desuper cadit.

Florebit vt lilium.

CLXII. Efflabit, inquit, in Christo suauem odorem, & sanctæ conuersationis fragrantiam, & electus in futurum flos erit.

Et mittet radices suas quasi Libanus, ibunt rami eius.

CLXIII. Mentem credentium vix à suo statu dimoueri, neque vinci facilè posse à malignis spiritibus his verbis indicat. Adeo siquidem tuta, & firma est, vt arbor nimirum in monte Libano, quæ mittit quidem in profundum radicem, superne autem ramis amplè dilatatur. Actis enim altè radicibus, etiam rami omnino latius propagantur.

Et erit quasi oliua fructifera.

CLXIV. Semper virens videlicet, & fructifera: tale est enim genus arboris oliua.

Et odor eius vt thuris.

CLXV. Odoratissimum est thus. Quocirca ipsum & oracula legis Mosaicæ Domino sanctum esse voluerunt. Sæpenumero enim offerendam Deo similam in sacrificium, thure conspersam sanxerunt. Odorifer est igitur, inquit, vocatorum fructus, & acceptabilis in sacrificium Deo, qui virtutem diligit. (Leuit. 2.)

Conuertentur, & sedebunt sub vmbra eius.

CLXVI. (1. Thes. 1.) Finem imponent, inquit, peccatis veteribus, & cum suaui odore ad Deum viuum, verúmque colendũ regredientur, illique tantummodò subiicientur, non ab alio, sed ab illo solo liberationem ab hostibus exspectantes. Hoc prę clarè implens collecta ex gentibus Ecclesia, de omnium Saluatore in Cantico canticorum, inquit, (Cant. 2.) » [In vmbra illius desideraui, & sedi.] Ita facere solitis acclamet beatus Dauid, (Psal. 120.) » [Per diem » sol non vret te, neque luna per » noctem.] Hoc vetustioribus à Deo præstabatur, nube illos per diem in solitudine obumbrante, supernúmque, & diuinum tabernaculum iucundè submonstrante. (Exod. 13. 40.) Rectè admodum prætereà *sedebunt*, inquit, vt hinc constantia, & firmitudo voluntatis conuertentium se intelligatur.

A Πάντως που καταπιαίνουσα, καὶ καταρδεύουσα τὸν νοῦν τῶν κεκλημένων εἰς μετάγνωσιν, τῇ ἄνωθεν παρακλήσει. δηλοῖ δὲ ὅτι τῇ διὰ πνεύματος· ἄνωθεν γὰρ ἡ δρόσος.

Ανθήσει ὡς κρίνον.

Εκδώσει, φησὶ, τὸ εὐῶδες ἐν Χριστῷ, καὶ τῆς ἁγίας πολιτείας τὴν εὐοσμίαν, καὶ ἀπόλεκτον ἄνθος ἔσται λοιπόν.

Καὶ βαλεῖ τὰς ῥίζας αὐτοῦ ὡς Λίβανος, πορεύσονται οἱ κλάδοι σου.

B Οτι μὴ εὐκατάσειστος τῶν πιστευόντων ὁ νοῦς, οὐδὲ μὴν ἕτοιμος εἰς τὸ νικᾶσθαι πνεύμασι πονηροῖς, διὰ τούτου δηλοῖ. ἔσται γὰρ οὕτως ἀσφαλὴς, καὶ ἐρηρεισμένος, καθάπερ ἀμέλει καὶ τὸ τοῦ Λιβάνου φυτὸν, ὃ καθίησι μὲν εἰς βάθος πολὺ τὴν ῥίζαν· τοῖς γεμὴν ἄνωθεν κλάδοις, οὐ μετρίως εὐρύνεται. ἀποτελουμένης γὰρ τῆς ῥίζης, ἁδραί που πάντως εἰσὶ καὶ αἱ τῶν ὀρπήκων ἐκδόσεις.

Καὶ ἔσται ὡς ἐλαία κατάκαρπος.

Αθαλλὴς δηλονότι καὶ εὔκαρπος: τοιοῦτον γὰρ C τὸ φυτόν.

Καὶ ὄσφρησις αὐτοῦ ὡς λιβάνου.

Εὐοσμότατον κομιδῆ τοῦ λιβάνου τὸ χρῆμα. ταύτητοι καὶ ὡς ἱερὸν τῷ Θεῷ, καὶ ὁ Μωσέως αὐτὸ κατεχρησμῴδησε νόμος. Λιβάνῳ γὰρ δεῖν καταπάττεσθαι τὴν προσφερομένην σεμίδαλιν εἰς θυσίαν, διετύπου πολλαχῶς. εὐώδης οὖν ἔσται, φησὶν, ὁ τῶν κεκλημένων καρπὸς, καὶ εὐπρόσδεκτος εἰς θυσίαν τῷ φιλαρέτῳ Θεῷ.

D Επιστρέψουσι, καὶ καθιοῦνται ὑπὸ τὴν σκέπην αὐτοῦ.

Αποπαύσονται, φησὶ, τῶν ἀρχαίων ἁμαρτημάτων, καὶ ὑποστρέψουσιν εὐωδῶς εἰς τὸ λατρεύειν Θεῷ ζῶντι, καὶ ἀληθινῷ, καὶ ὑπ' αὐτῷ γενήσονται μονοτρόπως, οὐ παρ' ἑτέρου τὸ σώζεσθαι ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν, ἀλλὰ παρ' αὐτοῦ προσδοκῶντες μόνου. τοῦτό τοι πληροῦσα καλῶς ἡ ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησία, περὶ τοῦ πάντων σωτῆρος φησὶν ἐν τῷ ᾄσματι τῶν ᾀσμάτων. ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ ἐπεθύμησα, καὶ ἐκάθι- E σα. τοῖς τοῦτο δρᾶν εἰωθόσιν ἐπιφωνείτω λέγων καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβίδ. ἡμέρας ὁ ἥλιος οὐ συγκαύσει σε, οὐδὲ ἡ σελήνη τὴν νύκτα. τοῦτο τοῖς ἀρχαιοτέροις ἐπετελεῖτο παρὰ Θεοῦ, νεφέλης αὐτοῖς ἐπισκιαζούσης κατὰ τὴν ἔρημον, καὶ τὴν ἄνωθεν, καὶ παρὰ Θεοῦ σκηνὴν ὑποφαινούσης ἀστείως. εὖ δὲ δὴ σφόδρα καὶ τὸ καθιοῦνται, φησίν. ἵνα τὸ βέβαιον καὶ τὸ ἱδρυμένον ἀσφαλῶς τῆς τῶν ἐπιστρεφόντων γνώμης διὰ τούτου νοῆται.

Ζήσονται, καὶ μεθυσθήσονται σίτῳ.

Αὗται τῆς ἐπιστροφῆς καὶ τῆς ἑδραιότητος, ἀξιόληπτοι δωρεαί. καὶ ζωῆς γὰρ ἔσονται, φησὶ, τῆς αἰωνίου μέτοχοι, καὶ ἐν πλεονασμῷ δυνάμεως, δῆλον δὲ ὅτι πνευματικῆς. τοῦτο γὰρ, οἶμαι, δηλοῦν τὸ, μεθυσθήσονται σίτῳ. γέγραπται δὲ, ὅτι ἄρτος στηρίζει καρδίαν ἀνθρώπου. σώματα μὲν γὰρ ταῖς καταλλήλοις ἥδεται τροφαῖς. ψυχὴν δὲ ἀνθρώπου θεῖός τε, καὶ ἄνωθεν διασυνιστᾷ λόγος. ὅτι γὰρ ἐξ ἀσθενείας εἰς δύναμιν μεταφοιτήσειεν ἂν, ἐπιστρέφων ἐκ πλάνης πρὸς ἐπίγνωσιν Θεοῦ, καὶ ἐκ τῶν τῆς φαυλότητος βόθρων ἀναθρώσκων ἰσχυρῶς εἰς ἔφεσιν ἀρετῆς, πῶς ἐστιν ἀμφιβάλλειν; εἴπερ ἐστιν ἀληθῶς ἀσθενείας μὲν ἔγκλημα, τὸ ἀναπίπτειν εἰς ῥᾳθυμίας, καὶ εἰς ἡδονὰς κοσμικὰς, καὶ εἰς τὸ προσκεῖσθαι φιλεῖν ταῖς τῶν εἰδώλων λατρείαις. ἰσχύος δὲ τῆς πνευματικῆς λαμπρὸν ἐστιν κατόρθωμα. τὸ ἀγαθουργεῖν ἐλέσθαι προθύμως, ἡγεῖσθαί τε πρὸς τούτῳ τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης τὸ ἄμεινον οὐδέν. καὶ ἀδιαπτώτως ἰέναι μετὰ γοργοῦ τοῦ φρονήματος τὴν εἰς τοῦτο τρίβον.

Viuent, & inebriabuntur frumento.

Hæc sunt conuersionis, & stabilitatis dona acceptabilia. Et vitæ æternæ, inquit, participes erunt, & virtute abundabunt, spirituali, inquam, hoc enim puto velle illud, [inebriabuntur frumento.] Scriptum porrò extat, [panis cor hominis confirmat.] Corpora enim congruentibus nutrimentis gaudent: animum verò hominis diuinus, & cœlestis sermo corroborat. Quia namque ex eo ab imbecillitate ad robur transire queat, ex errore ad agnitionem Dei sese conuertens, & è foueis improbitatis validè ad virtutem complectendam exiliens, non est cur dubitetur, quandoquidem reuera imbecillitatis culpa est, in segnitiem & mundanas voluptates prolabi, & idolis colendis delectari. Spiritualis autem roboris insigne facinus perspicitur, alacriter ad bona operanda incumbere, statuereque insuper, charitate erga Deum nihil esse præstantius, ac citra lapsum, & cum animi contentione viam eo ducentem ambulare.

Psal. 103.

Καὶ ἐξανθήσει ὡς ἄμπελος τὸ μνημόσυνον αὐτοῦ, ὡς οἶνος λιβάνου τοῦ Ἐφραΐμ.

Ἔφη που Θεὸς πρὸς τὴν τῶν Ἰουδαίων μητέρα, τουτέστι, τὴν συναγωγήν. ἐγὼ δὲ ἐφύτευσά σε ἄμπελον καρποφόρον, πᾶσαν ἀληθινήν. ψάλλει δὲ που περὶ αὐτῆς καὶ ὁ θεῖος ἡμῖν Δαβίδ. ἄμπελον ἐξ Αἰγύπτου μετῆρας, ἐξέβαλες ἔθνη, καὶ κατεφύτευσας αὐτήν. ὡδοποίησας ἔμπροσθεν αὐτῆς. οὐκοῦν ἄμπελος μὲν εὐκληματοῦσα ὑπῆρχεν ὁ Ἰσραήλ. ἐπειδὴ δὲ προσκέκρουκε πολυτρόπως, καθεῖλε κύριος τὸν φραγμὸν αὐτῆς, καὶ τετρυγήκασιν αὐτὴν πάντες οἱ παραπορευόμενοι τὴν ὁδόν. ἐλυμήνατο αὐτὴν ὗς ἐκ δρυμοῦ, καὶ ὄνος ἄγριος κατενεμήσατο αὐτήν. τέθειται γὰρ ὥσπερ εἰς καταπάτησιν τοῖς ἐθέλουσιν ἀδικεῖν, χοίροις τε, καὶ ὄνοις νομὴ, τουτέστιν, ἡδοναῖς τε, καὶ ἀλογίαις. τοιγαροῦν μεμάρανται. πλὴν ἀνέθαλεν ἐν Χριστῷ τὸ μνημόσυνον αὐτοῦ. δῆλον δὲ, ὅτι τοῦ Ἰσραήλ. μνημόσυνον δὲ φησιν, ὅτι μὴ πάντες πεπιστεύκασιν, ἀλλ' εἰς μνήμην ὥσπερ αὐτοῦ τετήρηται τὸ κατάλειμμα. γέγονε δὲ τοῦ Ἐφραΐμ, ἤτοι τοῦ Ἰσραὴλ παρὰ Θεοῦ χάρις ὡς οἶνος λιβάνου, τουτέστιν, εὐώδης τε, καὶ λιβάνῳ πρὸς εὐοσμίαν ὀλίγα παραχωροῦν. ἔστι δὲ τοιοῦτος ὁ περὶ Χριστοῦ λόγος, καὶ περὶ αὐτοῦ φησὶν ὁ μακάριος Δαβίδ.

Et florebit quasi vinea, memoriale eius, quasi vinum thuris.

Ait alicubi Deus ad Iudæorum matrem, hoc est, synagogam, [Ego autem plantaui te vineam fructiferam, omnem veram.] Psallit quoque de ea nobis diuinus Dauid. [Vineam de Ægypto transtulisti: eiecisti gentes, & plantasti eam.] Itaque vinea pulchrè palmitibus diffusa erat Israel. Postquam autem multis modis in Dei offensam incurrit, [Destruxit Dominus maceriam eius, & vindemiarunt eam omnes qui prætergrediuntur viam. Vastauit eam aper de sylua, & asinus agrestis pastus est eam.] Posita est enim velut in conculcationem nocere volentibus, porcis, & asinis depascenda, hoc est, voluptatibus, & auersis à ratione motibus. Idcirco emarcuit. Veruntamen refloruit in Christo memoriale eius, nempe Israel. Memoriale dicit, quia non omnes crediderunt: sed quasi in memoriam eius seruatæ sunt reliquiæ. Facta est autem Ephraim, siue Israel gratia à Deo impertita vt vinum Libani, hoc est odorifera, & fragrantia thuri parum concedens. Dicuntur autem hæc de Christo, de quo item beatus Syrach,

CLXVIII Hier. 2.

Psal. 79.

Esai. 5.

Eccles 4. " [vinū lætificat cor hominis,] cui vt nos magna cum alacritate applicare festinemus, sacer nos sermo incitat, sic enim " habet, [comedite, & bibite, & inebriamini charissimi.] Satietatem enim sanctis nullam afferunt, quæ per Christum suppeditantur, & assumpta ad ebrietatem proficiunt.

Quid illi adhuc & idolis?

CLXIX. Si enim tantam copiam adeò venerabilium, & supernorum bonorum participauerit, à voluntate errandi penitus recedet, nec operibus manuum suarum colendis adhæresceт. Quonam enim bono amplius carens, id ab aliis quæret? Annon ita quærere seductis prorsus est inutile? Quid enim materia sensu destituta quibusdam largietur? Esai. 41. quibus & iure dicebatur à Deo, [benefacite, & malefacite, & sciemus quia Dii estis.] Atqui nunquam facient malè cuipiam manibus fabricata. Quî enim facerent? neque verò boni quippiam, aut vtile in quenquam conferent. Audiant igitur, & iustissimè, [Dii qui cæ- Hier. 10 lum & terram non fecerunt, disperdantur de terra, & de sub cælo isto.] Quod autem fecit, & aptum est diligi diuina charitate, indicat, cùm ait, [quid ipsi adhuc & idolis?]

Ego humiliaui illum, & ego confortabo eum.

CLXX. Ego, inquit, affligere possum, quos videro sinceritatem erga me despicere. Corroboro autem contra, qui virtutis munere fungi, verùmque & naturâ Deum nosse voluerint. Neque igitur afflictio, neque infirmitas Israel ex illis veniebant; neque ad vires transmutatio dæmonum munus intelligi queat: sed est bonum à Deo datum, quemadmodum scilicet & infirmari ex ira diuina proficiscebatur. Sapienter itaque, & vt Dei amans Psal. 117. psallit nobis Dauid, [Fortitudo, & laus mea Dominus.]

Ego sicut iuniperus cooperiens, ex me fructus tuus inuentus est.

CLXXI. Iuniperus arbor est, tam densa, & frondosa, vt contignatio quædam manufacta videatur, neque solaribus radiis penetrabilis, neque inebrium defluxibus peruia, quamuis magno impetu terram irrigauerint. Deo igitur subiectos tutam habituros obumbrationem, Ioan 15. siue auxilium subindicat, dicens, [Ego vt iuniperus contegens.] Vniuersam autem fertilitatem Deo subiectorum

A οἶνος εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου, ᾧ καὶ σφόδρα προθύμως ἐπείγεσθαι προσβάλλειν ἱεροὺς ἡμᾶς παρακελεύεται λόγος, ἔχει γὰρ ὧδε, φάγετε, καὶ πίετε, καὶ μεθύσθητε οἱ πλησίον. ἀπρόσκορη γὰρ ἁγίοις τὰ διὰ Χριστοῦ, καὶ εἰς μέθην ληφθέντα χρησιμώτερα.

Τί αὐτῷ ἔτι καὶ εἰδώλοις;

Εἰ γὰρ γένοιτο, φησὶν, ἐν πλησμονῇ, καὶ μεθέξει τῶν οὕτω σεπτῶν, καὶ ἄνωθεν ἀγαθῶν, ἀποχωρήσει B παντελῶς τοῦ πλανᾶσθαι θέλειν, καὶ προσκεῖσθαι τοῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χειρῶν. τίνος γὰρ ἔτι τῶν ἀγαθῶν ὑπάρχων ἐνδεὴς, τὰ παρ' ἑτέρου ζητήσει; ἢ καὶ ἀνόητος παντελῶς τοῖς πεπλανημένοις ἡ τοιάδε ζήτησις; τί γὰρ ἡ ἄψυχος ὕλη χαρίζεταί τισιν; οἷς καὶ δικαίως ἐλέγετο παρὰ Θεοῦ, εὖ ποιήσατε, καὶ κακώσατε, καὶ γνωσόμεθα ὅτι θεοί ἐστε. ἀλλ' οὐδ' ἂν κακώσειαν ἀνθρώπους τὰ χειρόκμητά ποτε. πῶς γὰρ, ἢ πόθεν; οὔτε μὴν χρηστὸν, ἢ ὀνησιφόρον τι δοῖεν ἂν αὖθις. οὐκοῦν ἀκουόντων, C καὶ μάλα εἰκότως. θεοὶ, οἳ τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν οὐκ ἐποίησαν, ἀπολέσθωσαν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ὑποκάτωθεν τοῦ οὐρανοῦ τούτου. τὸ πεποιηκὸς οὖν ἄρα, καὶ ἀραρὸς εἰς ἀγάπησιν τὴν ἐπὶ Θεῷ κατασημαίνει λέγων, τί αὐτῷ ἔτι, καὶ εἰδώλοις;

Ἐγὼ ἐταπείνωσα αὐτὸν, καὶ ἐγὼ κατισχύσω αὐτόν.

Ἐγὼ, φησὶ, δύναμαι κακοῦν, οὓς ἂν ἴδοιμι τῆς εἰς ἐμὲ γνησιότητος παρορῶντας τοὺς τρόπους. νευρῶ δὲ δὴ πάλιν τοὺς οἵπερ ἂν ἕλοιντο κατορθοῦν ἀρε- D τὴν, καὶ τὸν φύσει τε, καὶ ἀληθῶς εἰδέναι Θεόν. οὔτ' οὖν ἡ κάκωσις, ἤτοι τὸ ἀσθενῆσαι τὸν Ἰσραὴλ ἐξ ἐκείνων ἦν· οὔτε μὴν ἡ εἴς γε τὸ δύνασθαι μεταδρομὴ δαιμόνων ἂν νοοῖτο δόσις, ἀλλ' ἔστι θεόσδοτον ἀγαθὸν, καθάπερ ἀμέλει καὶ τὸ ἀσθενεῖν τῆς ἐξ ὀργῆς κινήματος ἀπότευξις ἦν. σοφῶς οὖν ἄρα, καὶ φιλοθέως ὁ μέγας ἡμῖν ψάλλει Δαβίδ. ἰσχύς μου καὶ ὕμνησίς μου ὁ κύριος.

Ἐγὼ ὡς ἄρκευθος πυκάζουσα, ἐξ ἐμοῦ ὁ E καρπός σου εὕρηται.

Φυτὸν μὲν ἡ ἄρκευθος, δασύ γε μὴν οὕτω, καὶ εἰς κόμην ἀμφιλαφὲς, ὡς δοκεῖν εἶναί πως χειρόκμητον ὄροφον. οὔτε ταῖς ἡλίου βολαῖς παραχωροῦσα τὴν διάδυσιν, οὔτε μὴν ταῖς ὑετῶν καταφοραῖς· κἂν εἰ ῥαγδαῖοι τῆς γῆς καταχέωνταί ποτε. ὅτι τοίνυν ὑπὸ Θεοῦ γεγονότες ἀνεπιβούλευτον ἕξουσι τὸν ἐπισκιασμὸν, ἤτοι τὴν ἐπικουρίαν, ὑπεμφαίνει λέγων. ἐγὼ ὡς ἄρκευθος πυκάζουσα. ὅτι δὲ πᾶσα καρποφορία τοῖς ὑπὸ Θεῷ γένοιτ'

ἂν οὐχ ἑτέρως, ἢ ἐν Χριστῷ, καὶ διὰ Χριστοῦ, πληροφορεῖσθαι λέγων αὐτὸς εὐαγγελικοῖς θεσπίσμασι· χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν. λεγέτω δὲ οὖν εἰκότως ἑκάστῳ τῶν πεπιστευκότων, εἴπερ τις εἴη λαμπρὸς, καὶ ἀξιάγαστος, καὶ ἐν αὐχήμασιν ἀρετῆς, ἐξ ἐμοῦ ὁ καρπός σου εὕρηται.

Τίς σοφὸς, καὶ συνήσει ταῦτα; ἢ συνετὸς, καὶ ἐπιγνώσεται αὐτά; διότι εὐθεῖαι αἱ ὁδοὶ τοῦ κυρίου, καὶ δίκαιοι πορεύσονται ἐν αὐταῖς· οἱ δὲ ἀσεβεῖς ἀσθενήσουσιν ἐν αὐταῖς.

Τὸν συνιέντα ταυτὶ σοφόν τε εἶναι, καὶ συνετώτατον εὖ μάλα φησίν. ἔγκειται γὰρ οὐχὶ τοῖς ἐθέλουσιν ἑτοίμως ἑλεῖν ἡ τῶν θείων λογίων κατάληψις. ἀλλ' οὐδ' ἂν δύναιτό τις συνιέναι παραβολὴν, καὶ σκοτεινὸν λόγον, ῥήσεις τε σοφῶν, καὶ αἰνίγματα, κατὰ τὸ γεγραμμένον, εἰ μὴ διὰ τῆς ἄνωθεν δᾳδουχίας, Χριστοῦ καθιέντος εἰς νοῦν καὶ καρδίαν οἱονεί ἀκτῖνα λαμπρὰν, τὴν παρ' ἑαυτοῦ χάριν. διδάσκει δὲ, ὅτι τὸ μὲν δύνασθαι διατρέχειν τὴν ἐπ' εὐθὺ, καὶ εὐαρεστοῦσαν τῷ Θεῷ τρίβον, ἀταλαιπώρως κομιδῇ τῆς κοσμιότητος ἐρασταῖς. οὐκ ἄτραχυ δὲ τὸ χρῆμά ἐστι τοῖς οὐχ ὧδε ἔχουσι γνώμης. τοὺς μὲν γὰρ ἡ εἰς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἀγαθῶν ἔφεσίς τε, καὶ προθυμία διανίστησι, καὶ ἀόκνως φέρεσθαι ποιεῖ δρόμῳ πρὸς τὸ θέλειν εὐδοκιμεῖν. τοὺς δὲ ῥοπὴ, καὶ διάνευσις ἡ εἰς φαυλότητά τε, καὶ ἁμαρτίαν δειλοὺς, καὶ ἀνάνδρους ἀποφήνειεν ἄν, καὶ οὐκ ἔχοντας παρὰ Θεοῦ τὸ κατορθοῦν δύνασθαι τὴν ἀρετὴν, ὅτι μὴ ἐν ἀρχαῖς τετιμήκασιν. οὐκοῦν εἴπερ ἐσμὲν ἀγχίνοοι καὶ σοφοὶ, παρὰ Θεοῦ τὸ δύνασθαι δρᾷν ἃ προσήκει αἰτώμεθα. χαριεῖται δὲ πάντως, φιλάνθρωπος ὤν, καὶ πνευματικῆς ἰσχύος ἐμπλήσει διὰ Χριστοῦ. δι' οὗ, καὶ μεθ' οὗ τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ ἡ δόξα, σὺν ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

A non aliter quàm in Christo,& per Christum constare, testificatur ipse, in oraculis euangelicis ita loquens, [Sine me nihil potestis facere.] Dicatur itaque meritò cuilibet credentium: Si quis insignis,& admirandus,&virtute ornatus fuerit,[ex me fructus tuus inuetus est.] (Ioan. 15.)

Quis sapiens, & intelliget ista? aut intelligens,& cognoscet ipsa? quia rectæ viæ Domini, & iusti ambulabunt in eis: at impij infirmabuntur in eis.

B Qui hæc intellexerit, sapientem atque intelligentissimum esse verissimè prædicat. (CLXXII.) Diuinorum quippe oraculorum comprehensio non est exposita quibusuis capere statim volentibus. Sed neque possit quis intelligere parabolam,& sermonem tenebricosum,dictáque sapientum, & ænigmata, vt scriptum est, (Prou. 1.) nisi desuper lumine prælato Christus in animum,& cor instar splendidi radii gratiam suam demiserit. Docet porrò, modestiæ amatores rectam, Deóque placētem semitam citra vllam C molestiam ac laborem posse currere: aliter animo affectis rem esse ásperam. Nam illis ad quoduis bonum cupida,ac prompta mens vires sufficit,vt quamuis rapidissimo cursu ad conficiendam sibi bonam famam ferantur: hos autem propensio & inclinatio ad nequitiam, & peccatum timidos, & imbelles reddit, nec habentes à Deo, vnde virtutis officia exsequantur, quoniam ipsam à principio posthabuerunt. Quamobrem si solertes sumus, & sapimus,à Deo petamus, vt quæ decet, agere possimus. Faciet voti compotes pro certo,cum sit D benignus,& spirituali robore per Christum nos implebit. Per quem, & cum quo Deo, & Patri gloria, cum sancto Spiritu in omnem æternitatem, Amen.

FINIS COMMENTARII IN OSEAM.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΚΗ ΕΙΣ τὸν Προφήτην Ἰωήλ.

S. CYRILLI ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI,

IN IOELEM PROPHETAM COMMENTARIVS, CONTINENS TOMOS II.

PRÆFATIO.

I. DIVINVM Ioelem eadem tempestate vaticinatum apparet, qua cæteri ante ipsum collocati, Oseas, inquam, & Amos prophetasse intelligi possunt. Hebræi namque non post Michæam, sed post illos à me nominatos ponendum arbitrantur. Conqueritur, vt mea est opinio, super Israelitis, eósque grauissimè insectatur, quoniam eò demum superbiæ ac stuporis venerint, & ita omnem dolendi sensum amiserint, vt nullo planè supplicio à peccatis reprimantur, nec adeò crebris, & tantùm non aceruatis calamitatibus expugnentur: quando tempus adhuc nullum inciderit, quo vel aliquantum à miseriis requiescere licuerit. Constat porrò Esaiam quoque in eandem sententiam locutum. [Iratus est, inquit, furor Domini Sabaoth in populũ suum, & extendit manum suam super eum, &c.] Et paulò pòst: [In his omnibus non

Isai. 5.

A ΠΡΟΦΗΤΕΥΕΙ μὲν ὁ θεσπέσιος Ἰωὴλ ἐν χρόνοις, ὡς ἔοικε, καθ' οὓς ἂν νοοῖντο καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ τεταγμένοι, τὸν Ὡσηὲ δή φημι, καὶ μέν τοι καὶ τὸν Ἀμώς. δοκεῖ γὰρ Ἑβραίοις οὐ μετά γε τὸν Μιχαίαν, ἀλλ' ἐκείνοις αὐτὸν συντετάχθαι δεῖν. κατηγορεῖ δὲ, ὥς γέ μοι φαίνεται, τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ πλείστην ὅσην αὐτῶν ποιεῖται καταδρομὴν, ὡς εἰς τοῦτο λοιπὸν ἀγερωχίας B ἱγμένων ἀποπληξίας τε, καὶ ἀναλγησίας, ὡς ὑπὸ μηδενὸς τῶν ἐπελθόντων ἀνακόπτεσθαι τῶν κακῶν, μήτε μὴν ταῖς οὕτω συχναῖς, μονονουχὶ δὲ καὶ στοιχηδὸν ἐπενηνεγμένοις ἀπλάτοις συμφοραῖς, καίτοι χρόνου μηδενὸς παραδεδυκότος, καθ' ὃν ἀναφαίνοιτό τις ἀνάπνευσις τοῦ κακοῦ, κἂν γοῦν βραχεῖα, γεγενημένη. εὑρήσομεν δὲ καὶ Ἡσαΐαν διὰ τῶν ἴσων λόγων ἐρχόμενον. ἔφη γὰρ, καὶ ἐθυμώθη ὀργῇ Κύριος Σαβαὼθ ἐπὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ ἐπέβαλε τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ' αὐτούς. καὶ μετ' ὀλίγον. ἐν πᾶσι τούτοις οὐκ

ἀπεστράφη ὁ θυμὸς αὐτοῦ, ἀλλ' ἔτι ἡ χεὶρ αὐτοῦ ὑψηλή. σκόπει, ὅπως τοῦτο κἀκεῖνο πεπόνθασι, καὶ ἡ τοῦ παίοντος χεὶρ ἀπομεμένηκεν ὑψηλή, ὡς ὅσον οὔπω καὶ ἑτέρας αὖθις ἐπαπειλοῦσα πληγάς. ὅνπερ γὰρ τρόπον τὰ τῶν παθῶν δυσίατα οὐ μιᾶς ἐσθ' ὅτε δεῖται τομῆς, ἀλλ' ἔτι πλειόνων· οὕτω καὶ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς εἰς ἕξιν ἥκων ἀναλγησίας συχνοτέρας δεῖται πληγῆς, ἀνακομιζούσης μόλις εἴς γε δύνασθαι λοιπὸν ἀναμαθεῖν ἐπείγεσθαι τὸ τελεσιοῦν εἰς ὄνησιν. ἔοικε τοίνυν Ἰωὴλ, ὡς ἐπὶ πλείσταις ἤδη πληγαῖς ἀνουθετήτου μεμενηκότος τοῦ Ἰσραὴλ, ποιεῖσθαι σαφῶς τὴν ἐπίπληξιν. συμβουλεύει τε ἅμα τὰ αἴσχιω μεθέντας μεταφοιτᾶν ἐλέσθαι πρὸς τὸν ἡδύνοντα Θεόν. προσεπάγει γε μὴν καὶ τῶν ὅτι μάλιστα φιλτάτων αὖθις τὰς ὑποσχέσεις, εἴπερ ἕλοιντο μετανοεῖν. καὶ ὅτι χρηστῷ καὶ ἡμερωτάτῳ προσεντεύξονται τῷ δεσπότῃ δίδωσι θαρρεῖν. ἔστι μὲν οὗτος ὅλος τῆς προφητείας ὁ σκοπός. ἕκαστα δὲ τῶν ἐφ' ἑξῆς ἀνὰ μέρος ἐροῦμεν, ταῖς τῶν προκειμένων θεωρίαις ἑπόμενοι.

est auersus furor eius: sed adhuc manus eius extenta.] * Animaduertis, quomodo aliud aliudque malum perpessis, manus ferientis adhuc extēta permanserit, quasi iam-iam plagas nouas inflictura. Quemadmodum enim ad morbos curatu difficiles non vnam tantùm sectionem, sed plures interdum necesse est adhibere: ita mens humana, cui nihil iam dolet quod debet, frequentiori plaga tangenda est, vt tandem reuocata, de integro discere queat, quo pacto in posterū vtilitates suas persequatur. Videtur ergo Ioel Israelitas, tanquā qui compluribus affecti vulneribus admonitioni locum nec dum reliquerint, sapiēter obiurgare. Suadet item ea illis amplectenda, quę Deum leniant, & rerū optatissimarum promissa adiungit, si ad pœnitentiā dare se voluerint, clementissimóque ac mitissimo Domino vsuros, fiduciā iniicit. Atque hic totus prophetię scopus, ac finis est. Deinceps singula, eo quo proposita sunt ordine cōsiderantes, particulatim explanare aggrediemur.

* ὑψηλή est in LXX. excelsa.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Λόγος Κυρίου, ὃς ἐγενήθη πρὸς Ἰωὴλ, τὸν τοῦ Βαθουήλ.

ΛΟΓΟΝ Θεοῦ φησὶ γεγενῆσθαι πρὸς ἑαυτὸν ὁ Προφήτης, ἵνα τῇ προφητείᾳ τὴν πίστιν προσνέμωμεν, ὀρθαρέτως διακείμενοι, καὶ τεθαῤῥηκότες, ὅτι πάντως εἰς πέρας ἐκβήσεται τὰ προηγγελμένα. πρὸς τοῦτο ἡμᾶς ἐμπεδοῖ λέγων καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ, οἱ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι. χρῆμα γὰρ οὐχὶ ψευδεπὲς ἡ ἀλήθεια, καὶ ὅπερ ἂν λέγῃ ὁ Θεὸς, ἀτρεκὲς ἔσται πάντως. αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ ἱστῶν ῥήσεις παιδὸς αὐτοῦ, καὶ τὴν βουλὴν τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ ἀληθεύων. οὐκοῦν εὐτεχνέστατα, καὶ σαφῶς ἐξαιτεῖ τὴν πίστιν τοὺς ἀκροωμένους, ὅτι μὴ κατά τινας εἴη ψευδεπὴς, ἢ ἐκ καρδίας τὸ δοκοῦν ἀναφέρων· ἀλλ' ἐκ στόματος κυρίου λαλῶν ἐν πνεύματι, σαφέστατα διέφηνεν. προσέθηκε δὲ ἀναγκαίως ὁ Βαθουὴλ, ἵνα μή τις ἕτερος παρ' αὐτὸν νοοῖτο τὸν Ἰωὴλ. πολλοὶ μὲν γὰρ ἀναμφιλόγως τῇ τοιαύτῃ κλήσει κατωνομάζοντο. γεγόνασι δὲ οὐ πάντες ἐκ Βαθουὴλ. ἀσφαλείας δὴ οὖν, ὡς ἔγωγε μοι χάριν προσυφαίνεται πάλιν ὁ Βαθουὴλ.

Ἀκούσατε ταῦτα οἱ πρεσβύτεροι, καὶ ἐνωτίσασθε πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν. εἰ γέγονε τοιαῦτα ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμῶν, ἢ ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν πατέρων ὑμῶν. ὑπὲρ αὐτῶν τοῖς

CAPVT I.

Verbum Domini quod factum est ad Ioel, filium Bathuel.

VERBVM Dei ad se factum ait Propheta, vt prædictionibus eius fidem tribuamus, animis vt decet affecti, & confidētes, omnia quæ prænuntiantur, euentura. In hoc nos item Saluator ipse cōfirmat, inquiens, [verba mea non præteribunt.] Veritas quippe non est falsiloqua: & quod Deus dixerit, certissimò fiet. Ipse est siquidem [suscitans verbum serui sui, & consilium nuntiorū suorum verificans.] Quamobrem scitissimè postulat audientes credere, non se more quorundam vaniloquum esse, nec de corde suo, quod sibi visum sit depromere: verùm ex ore Domini, in spiritu verba facere, liquidissimè testificatur. Necessariò autē addidit, *filium Bathuel*, ne alius quispiam à Ioele isto acciperetur. Multi enim sine controuersia, nec tamen omnes à Bathuele progenerati, hoc nomen gerebant. Certæ igitur distinctionis causa, vt ego sentio, additum nihilominus est Bathuelis nomen.

Audite hæc senes, & auribus percipite omnes habitantes terram: si facta sunt talia in diebus vestris, aut in diebus patrum vestrorum. Super iis

Tom. 1

11.

Matth. 24.

Esai 44. Hier. 15.

filiis vestris narrate, & filii vestri filiis suis, & filii eorum in generationem alteram.

III. Ætate confectos antiquorum temporum, & veteris memoriæ commonefacit, cogitaréque secum iubet, ecquando, & in quibus similes calamitates aut patribus eorum, aut ipsis posteris à Deo irascente importatæ sint. Reputandum igitur ait, vtrum non noua & inusitata, nec vlli fortasse priscorum hominum cognita narraturus sit. Debere etiam inprimis cæteros ait disquirere, num quid huiuscemodi ipsorum memoriam contigerit, & fore materiam narrationis sempiternæ, quæ non vnam, nec duas, aut tres generationes peruadat, sed multùm potius excedat. Sicut enim illustrium rerum, & fortasse delectabilium quoque expositiones, multorum auribus dignas affirmamus: ita nihilominus memoranda iure censentur, quæ cum aduersis casibus, & calamitatibus coniuncta sunt. Nam & hæc tantùm nō exprimunt veritatem quodammodo, molestiúsque per summam impudentiam instantia, recenseri postulant, & cum maximè insignibus de gloria contendunt. Atque vt bona: sic, opinor, & infausta, ac tristia non inutiliter commemorantur. Illa siquidem ad virtutis amorem auscultantes acuunt: hæc, mala antequam veniant, sentiantúrque deprecari docent: & per quæ alii pœnas susceperunt, per eadem paribus se sceleribus irretire cupientes non sinunt.

Residua erucæ comedit locusta, & residua locustæ comedit bruchus, & residua bruchi comedit rubigo.

IV. Semper inuoluta est nonnihil sanctorum Prophetarum oratio, & narratu tristissima, haud satis libenter proferunt; neue audientes effrænatius irascantur, quas possunt, obscuritatis vmbras inducunt: ænigmata etiam, & parabolas excogitantes non mediocriter commodant: nonnunquam & exempla opportuna afferunt. Sic apud Ezechielem [aquila grandis, magnarum alarum, proponitur, longo membrorum ductu, & plena plumis, quæ habet ductum intrandi ad Libanum, & tulit electa cedri. Summitates teneritudinis eius auulsit, & transportauit eas in terram Chanaan.] Subsignificauit enim Assur, Principem terræ Babyloniæ,

Ezech. 17

A τέκνοις ὑμῶν διηγήσασθε, καὶ τὰ τέκνα ὑμῶν τοῖς τέκνοις αὐτῶν, καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν εἰς γενεὰν ἑτέραν.

Ἀποφέρει πρὸς ἀρχαιότητα χρόνων τε, καὶ μνήμης τοὺς γεγηρακότας, καὶ διενθυμεῖσθαι προστάττει πότε δὴ ἄρα, καὶ ἐπὶ τίσι πεπόνθασι τὰ ἴσα, τοῖς πατράσιν αὐτῶν, ἤγουν τοῖς ἐπὶ κατόπιν ἐκ θείας ὀργῆς ἐπενηνεγμένα, ἀναλογίζεσθαί τε δεῖν ἔφη λοιπὸν, εἰ μὴ ξένα, καὶ ἀήθη τὰ διηγήματα, καὶ οὐδενί που τάχα τῶν πάλαι διεγνωσμένα. B συνιέναι γε μὴν δεῖ μάλα προσήκειν καὶ τοὺς ἑτέρους, φησὶ, εἰ τοιαῦτα γέγονεν ἐπ' αὐτῶν. ἔσεσθαι δὲ καὶ ὑπόθεσιν ἀτελευτήτων διηγημάτων, οὐκ εἰς μίαν διήκουσαν, οὔτε μὴν εἰς δύο, καὶ τρεῖς γενεὰς, διεκβαίνουσαν δὲ μᾶλλον, καὶ εἰς τὸ ἐπέκεινα πολύ. ὥσπερ γὰρ τὰ λαμπρὰ περὶ τῶν διηγημάτων ἀξιάκουστα φαμὲν εἶναι τοῖς πολλοῖς, καὶ οἷς ἂν ἕποιτο τυχὸν καὶ τὸ ἐφήδεσθαι δεῖν· οὕτως ἀξιομνημόνευτά πως εἶναι δοκεῖ τὰ εἰς λῆξιν ἥκοντα συμφορῶν τε, καὶ παθῶν. μονονουχὶ γὰρ καταβιάζεταί πως καὶ τὰ τοιάδε C τὴν ἀλήθειαν, καὶ φορτικώτερον τὴν προσβολὴν ἔχοντα ἐκ πολλῆς ἄγαν ἀναισχυντίας, ἀξιοῖ μνημονεύεσθαι, καὶ ταῖς τῶν μεγίστων δόξαις φιλονεικεῖ. ἔχει δὲ ὥσπερ τὰ χρηστὰ τὴν μνήμην οὐκ ἀκερδῆ, οὕτως, οἶμαι, καὶ τὰ σκαιά που, καὶ στυγνά· τὰ μὲν γὰρ εἰς ἔφεσιν ἀρετῆς παραθήγει τοὺς ἀκροωμένους· τὰ δὲ πρὸ ἐφόδου τὴν τῶν κακῶν πεῖραν παραιτεῖσθαι διδάσκει· καὶ δι' ὧν ἕτεροι τετιμώρηνται, διὰ τούτων αὐτῶν τὸ τοῖς ἴσοις ἐναλῶναι D ζητεῖν οὐκ ἀφιᾶσιν ἡμᾶς.

Τὰ κατάλοιπα τῆς κάμπης κατέφαγεν ἡ ἀκρὶς, καὶ τὰ κατάλοιπα τῆς ἀκρίδος κατέφαγεν ὁ βροῦχος, καὶ τὰ κατάλοιπα τοῦ βρούχου κατέφαγεν ἡ ἐρυσίβη.

Κέκρυπταί πως ἀεὶ τῶν ἁγίων προφητῶν ὁ λόγος, καὶ τὰ σφόδρα σκυθρωπὰ τῶν διηγημάτων ὀκνηρῶς ἐκφέρουσι, καὶ διὰ τὸ τῶν ἀκροωμένων ἀπαραιτήτους ὀργὰς ταῖς ἐνδεχομέναις ἀσαφείαις κατασκιάζουσι. αἰνίγματα δὲ καὶ παραβολὰς E ἀναπλάττοντες ὠφελοῦσιν οὐ μετρίως. ἔστι δ' αὐτοῖς ὁ λόγος καὶ διὰ χρησίμων ἔσθ' ὅτε παραδειγμάτων. ὁποῖόν ἐστι καὶ τὸ παρὰ τῷ Ἰεζεκιὴλ κείμενον. ὁ ἀετὸς ὁ μέγας, ὁ μεγαλοπτέρυγος, ὁ μακρὸς τῇ ἐκτάσει, καὶ πλήρης ὀνύχων, ὃς ἔχει τὸ ἥγημα εἰσελθεῖν εἰς τὸν Λίβανον, καὶ ἔλαβε τὰ ἐκλεκτὰ τῆς κέδρου. τὰ ἄκρα τῆς ἁπαλότητος ἀπέκνισε, καὶ ἤνεγκεν αὐτοὺς εἰς τὴν γῆν Χαναάν. ὑποδηλοῖ γὰρ Ἀσσοὺρ, τὸν τῆς Βαβυλωνίων ἄρχοντα γῆς,

τὸ ἀποκείρεσθαι τοῦ ἐξ Ἰσραὴλ τὰ ἐξαίρετα, καὶ οἴκοι μεγαλῦναι τὸ διηρπασμένον. καὶ ὅτι μὲν γεγόνασιν ἀφορίαι τε ἀγρῶν, ἔνδειαι τῶν ὡραίων, καὶ λιμοὶ πλειστάκις ἀπηνεῖς τε, καὶ κατὰ πᾶσαν τὴν Ἰουδαίων χώραν, ἔφη τὸ γράμμα τὸ ἱερόν. ἤδη γάρ τινες λιμοῦ κατατήκοντος εἰς τοῦτο ἀνάγκης κεχωρήκασιν, ὥστε ὄνου κεφαλὴν πεντήκοντα πρίασθαι σίκλων. παραδείξει δ᾽ αὖ τὴν κατὰ καιροὺς ἀγριότητα περὶ τῶν παιδίων μεμαχημένα γύναια. ἐπεὶ γὰρ κατεδηδόκεισαν αἱ δύο τὸ ἕν, περὶ τοῦ ζῶντος δικάζεσθαι παρὰ τοῖς κρίνουσιν ἠξίουν. οὐκοῦν, εἰ μὲν ἀγρῶν ἀφορίας, καὶ καρπῶν καταφθορὰς ὁ προφητικὸς ἡμῖν ἐν τούτοις κατασημαίνει λόγος, νοοῖτο χρῆμα καὶ οὕτως ἀφόρητον. τὸ γὰρ ἐφεξῆς, καὶ ἀμέσως πλείσταις τε ὅσαις, καὶ χαλεπαῖς καταικίζεσθαι πληγαῖς, πῶς οὐ δύσοιστον κομιδῆ, καὶ τοῦ μνημονεύεσθαι πρέπειν ἐν ἀμοίρῳ; εἰ δὲ δεῖ καὶ εἰς ἑτέρας ἡμῖν ἐννοίας ἀποκομίζειν τὰ θεωρήματα κατεσκιασμένα ταῖς ἐμφανεστέροις, ἔοικεν ἡμῖν ὁ προφήτης κάμπην, καὶ ἀκρίδα, βροῦχόν τε, καὶ ἐρυσίβην, καὶ τὰ ἐντεῦθεν δεινά, καὶ ἀφόρητα βλάβη, τὰς ἐν ἑκάστῳ καιρῷ καταδηώσεις ὑποδηλοῦν, καὶ τοὺς τῆς αἰχμαλωσιῶν αἰνίττεσθαι τρόπους· ὑφ᾽ ὧν διαπεπόνηνταί τε, καὶ ἀπολώλασι, ληΐοις ἐν ἴσῳ τοῖς ἐν ἀγροῖς μονονουχὶ κατεδηδοκότων αὐτούς, καὶ καταφθαρκότων τῶν ταῖς ἐφόδοις ἐξειργασμένων. πολλαὶ γὰρ γεγόνασιν αἱ κατὰ μέρος ἀναστατώσεις, τῆς Ἰουδαίων χώρας τῶν περιοικούντων ἐθνῶν κατεστρατευκότων ἔσθ᾽ ὅτε, καὶ τῶν τῆς Αἰγύπτου βεβασιλευκότων. διέποντος μὲν γὰρ ἐν Ἱεροσολύμοις τὴν βασιλίδα τιμὴν τοῦ Ῥοβοὰμ ἀνέβη Σουσακεὶμ βασιλεὺς Αἰγύπτου, εἷλέ τε τὰ βασίλεια, καὶ πάντας ἐκένωσε τοὺς ἐν αὐτοῖς θησαυρούς, καὶ τὰ χρυσᾶ δόρατα, καὶ τὰς ἀσπίδας ἔχων ἃς πεποίηκε Σολομών, καὶ λαμπρῶς νενικηκὼς οἴκαδε πάλιν ἀνεκομίζετο. καὶ μὴν καὶ Ἀζαὴλ ὁ Σύρος οὐ μετρίας αὐτοῖς ἐπήνεγκε πληγάς. εἷλε δὲ καὶ Φοὺλ βασιλεὺς Βαβυλωνίων τὰς πέραν τοῦ Ἰορδάνου φυλάς. καὶ πρός γε δὴ τούτων Νεχαὼ Φαραὼ βασιλεὺς Αἰγύπτου κρατοῦντος Ἰωσίου κατεστράτευσε τῆς Σαμαρείας, καὶ δασμοῖς ὑπέθηκε τὴν γῆν. ἑκατὸν γὰρ ἐζήτησε χρυσίου τάλαντα. οὐκοῦν πλεῖστα μὲν ὅσα τὰ συμβεβηκότα κατὰ καιρούς. δειναὶ δέ, καὶ ἀξιάκουστοι πορθήσεις γεγόνασι τέσσαρες· βασιλεύοντος μὲν γὰρ ἐν Σαμαρείᾳ Ὠσηὲ υἱοῦ Ἠλά, ἀνέβη Σαλμανασὰρ ὁ Ἀσσύριος, καὶ ἀπῴκισε τὸν Ἰσραὴλ εἰς τὰ ὄρη Περσῶν, καὶ Μήδων. εἶτα βραχὺ προϊόντος τοῦ καιροῦ, καὶ προφητεύοντος Ἱερεμίου, κατακρατήσας τὸν Ἱερου-

qui eximia quæque ex Israel diripuit, domúmque auexit. Ac sterilitates quidem agrorum, fructuum maturorum penuriam, sæuam sæpe & diuturnam famem per Iudæam extitisse, sacra Scriptura refert. Quin etiam quidam fame macerati eò angustiarum adacti sunt, vt caput asini quinquaginta siclis emerent. Calamitosum tempus ostendunt quoque super infantibus rixantes duæ mulierculæ. Altero enim absumpto, de altero viuo iudicium à rege petebant. Quare si agrorum infecunditates, & fructuum vitia propheticus sermo nobis per hæc integumenta indicat, etiam sic res intoleranda intelligatur. Nam gradatim, sine interuallo longè plurimis, & immanibus detrimentis deformari, quomodo non magnoperè intolerandum, & silentio potius, quàm narratione dignum est? Quod si ex dictis inuolutioribus sensus elicere apertiores conceditur, existimo Prophetam per erucam, locustam, bruchum, rubiginem, & inde prouenientia mala, ac damna intolerabilia, cuiusque temporis vastitates insinuare, & captiuitatum conditiones tali verborum inuolucro ante oculos ponere, per quas non secus ac segetes in agris consumpti sunt, ac perierunt, pœne deuorati atque in nihilum redacti ab hostilibus exercitibus. Sigillatim namque finitimæ gentes Iudaicam regionem incursationibus infestam sæpe habuerunt. Aliquando & Ægypti reges expeditionem eò susceperunt. Roboam quippe Hierosolymis regnante, ascendit Susacim, regiam occupauit, & quotquot ibi erant thesauros, hastásque & clypeos aureos, quos fecerat Salomon, auertit, & cum victoria splendida domum rediit. Nec parua eos clade Azael Syrus afflixit. Etiam Phulas Babyloniorum rex tribus trans Iordanem subegit. Et ante hos Pharao Nechao rex Ægypti, Iosia sceptrum tenente, Samariam inuasit, regionem fecit tributariam, exactis auri talentis centum. Plurimæ igitur Iudæorum calamitates & vastationes diuersis temporibus, insigniores autem, & memorabiles quatuor contigerunt. Regnante enim in Samaria Osee, filio Elam, ascendit Salmanasar Assyrius, & Israelem ad Persarum, & Medorum montosa transtulit. Haud diu post, Hieremia vaticinante, vi & armis Hie-

4. Reg. 6. — Ibid. — 3. Reg. 14 — 4. Reg. 8. — 4. Reg. 23

rosolymam Nabuchodonosor obtinuit, & Israel captiuus vix tandem à Cyro Cambysis filio secundum tempus elapsis nempe annis septuaginta, dimissus est. Deinde Antiochus cognomento Illustris prodiit. Hic in Iudæam profectus, etiam diuinum templum incendit, vasa eius diripuit, & Iudæos omnes patria instituta negligere compulit. Vnde nata Machabæorum præclara, & admiratione prosequenda certamina. Quartum bellum Israelitis Romani fecerunt, quando etiam in omnem ventum dissipati sunt. Apparet ergo Prophetam rectè, & obscurè, & tanquam in paradigmate per narrationem istiusmodi domesticum nobis sermonem referre voluisse, per erucam, locustam, bruchum, & æruginem aut bella ipsa obliquè significando: aut ipsos expeditionum duces, quorum modo meminimus.

4 Reg 17. 4 Reg 24. 2 Paral 36. 1 Mach 1.

Sin quis sentiat, moralem expositionem his contineri, à decoro non aberrauerit. Nam si anima cernatur crebris, & succedẽtibus perturbationibus agitari, & quasi virtutes singulas perdere, paulatimque hanc passionem illi per socordiam addere, quomodo nõ verè de ipsa dicatur, [Residuum erucæ comedit locusta, & residuũ locustæ comedit bruchus, & residuum bruchi comedit rubigo?] Instar enim rubiginis, aliarúmque huiusmodi pestiũ depascuntur quodãmodo quæ in nobis insunt bona, praui & immũdi exercitus animũ subeuntes, & insatiabiliter cõsumere omnia soliti. Bona est igitur custodia. Nec parũ nos iuuat Parœmiastes, [Si spiritus potestatem habentis, inquit, ascẽderit super te, locum tuum ne dimiseris, quia curatio faciet cessare peccata maxima.] Increpitæ enim ab initio vitiosæ affectiones sedantur, & cõprimuntur. Sin quasi latum, & absq; admonitione ad deteriora progressum nactæ fuerint, totam animã per omnia dilaniant, & rationis animaduersionem amplius non patiuntur.

Eccles. 10

Resipiscite ebrij à vino vestro, & plorate. Plangite omnes qui bibitis vinum ad ebrietatem: quoniam ablata est ab ore vestro lætitia, & gaudium.

v. Citra negotium rursus, vt arbitror, hinc etiam perspicuè videas diuini Pauli sapientiam. Per fidem in Christum quasi sagena conclusis aliàs quidem salutariter acclamat, [surge qui dormis:] aliàs rursus ad laborum patientiam

Ephes. 5.

A σαλήμ; ἦρχεν ὁ Ναβουχοδονόσορ. ἀνείθη δὲ μόλις ὁ Ἰσραὴλ διὰ Κύρου τοῦ Καμβύσου, τῶν ἑβδομήκοντα τετελεσμένων ἐτῶν. Εἶτα γέγονε κατὰ καιροὺς Ἀντίοχος, ὁ ἐπίκλην Ἐπιφανής. ὃς καὶ ἀφικόμενος εἰς τὴν Ἰουδαίαν, καὶ τὸν θεῖον ἐνέπρησε νεών· εἷλέ τε τὰ σκεύη τὰ ἐν αὐτῷ, καὶ τῶν πατρῴων ἐθῶν καταφρονεῖν ἐβιάζετο τοὺς ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν. ὅτε καὶ τὰ τῶν Μακκαβαίων συνέβη λαμπρὰ, καὶ ἀξιοθαύμαστα κατορθώματα. τέταρτος δὲ τοῖς ἐξ B Ἰσραὴλ ὁ Ῥωμαίων συνέβη πόλεμος, ὅτε καὶ ἐσκορπίσθησαν εἰς πάντα ἄνεμον. ἔοικεν οὖν ὁ Προφήτης ἀσυμφανῶς τε καὶ ἀμυδρῶς, καὶ ὡς ἐν εἴδει παραδείγματος διὰ τῶν τοιούτων διηγημάτων τὸν οἰκεῖον ἡμῖν ἀποκομίζειν βούλεσθαι λόγον. κάμπην, καὶ ἀκρίδα, καὶ βροῦχον, καὶ μέντοι καὶ ἐρυσίβην ἤτοι τοὺς πολέμους αὐτοὺς πλαγίως παραδηλοῦν· ἤγουν τοὺς τῶν στρατιῶν ἐξάρχοντας, ὧν καὶ ἀρτίως πεποιήμεθα μνήμην.

Εἰ δὲ δή τις βούλοιτο καὶ ἠθικώτερον ἐν τού- C τοις ἀφήγησιν ἀναγράφεσθαι, οὐκ ἂν ἁμάρτοι τοῦ πρέποντος· εἰ γὰρ ὁρῷτο ψυχὴ συχνοῖς, καὶ ἐπαλλήλοις καταδακνομένη πάθεσι, καὶ οἷον ἑκάστην ἀρετὴν ἀπολλύουσα, καὶ κατὰ βραχὺ τοῦτο ἐκείνῳ προστιθεῖσα διὰ ῥαθυμίαν, πῶς οὐκ ἀτρεκὲς ἐπ' αὐτῇ τὸ λέγειν, τὰ κατάλοιπα τῆς κάμπης κατέφαγεν ἡ ἀκρὶς, καὶ τὰ ταύτης βροῦχος, τὰ δὲ τοῦ βρούχου ἡ ἐρυσίβη; ἐρυσίβης γὰρ δίκην, καὶ τῶν ἑτέρων κακῶν καταβόσκονταί πως τὰ ἐν ἡμῖν ἀγαθὰ πονηραὶ, καὶ ἀκάθαρτοι δυνάμεις εἰς νοῦν ἐμπί- D πτουσαι, καὶ ἀπλήστοις ὀδοῦσι δαπανᾶν εἰθισμέναι. καλή τοι γὰρ οὖν ἡ ἀσφάλεια. καὶ δὴ καὶ ὀνίνησιν ἡμᾶς οὐ μετρίως ὁ παροιμιαστὴς, λέγων. ἐὰν πνεῦμα τοῦ ἐξουσιάζοντος ἀναβῇ ἐπὶ σὲ, τόπον σου μὴ ἀφῇς, ὅτι ἴαμα καταπαύσει ἁμαρτίας μεγάλας. ἐπιτιμώμενα γὰρ ἐν ἀρχαῖς τὰ πάθη παύονταί τε, καὶ ἀνακόπτονται. πλατεῖαν δὲ ὥσπερ, καὶ ἀνουθέτητον εἰ λάβοιεν τὴν εἰς τὸ χεῖρον πρόοδον, ὅλης δι' ὅλου καταδράττονται τῆς ψυχῆς, καὶ λογισμοῦ τοῦ κολάζοντος οὐκ ἀνέχονται.

E Ἐκνήψατε οἱ μεθύοντες ἐξ οἴνου αὐτῶν, καὶ κλαύσατε. θρηνήσατε πάντες οἱ πίνοντες οἶνον εἰς μέθην· ὅτι ἐξήρθη ἐκ στόματος ὑμῶν εὐφροσύνη, καὶ χαρά.

Ἀμογητὶ δὴ πάλιν κἀντεῦθεν, οἶμαι, τις καταθρήσαι σαφῶς, ὡς σοφός ἐστιν ἄγαν ὁ θεῖος Παῦλος, τοῖς διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν σεσαγηνευμένοις εἰς σωτηρίαν ἐπιφωνῶν τε, καὶ λέγων, ποτὲ μὲν, ἔγειραι ὁ καθεύδων· ποτὲ δὲ αὖ καὶ τὸ ἐν πόνοις

A ἀπαθὲς ἀγαπᾶν ἀναπείθων, ταύτῃ τοι καὶ λέγων, εἰ παιδείαν ὑπομένετε, ὡς υἱοῖς ὑμῖν προσφέρεται ὁ Θεός· τίς γάρ ἐστιν υἱός, ὃν οὐ παιδεύει πατήρ; καταπαίει γὰρ ὥσπερ τοὺς ἁμαρτάνοντας οὐχ ἑκὼν, καίτοι φιλάνθρωπος ὢν ὁ Θεὸς, ἀλλ' ὡς ἐξ ἀνάγκης ἐπιστρέφων, καὶ τρόπον αὖθις ἐπικουρίας τὸ χρῆμα ποιούμενος. καθάπερ ἀμέλει καὶ οἱ τῆς ἰατρικῆς ἐπιστήμονες τοῖς ἀρρωστοῦσι προσάγουσι, καὶ τὰ σφόδρα καταδάκνοντα τῶν φαρμάκων ἄκεσιν αὐτοῖς τοῦ πάθους τὸ δεῖν ἀλγῆσαι ποιούμενοι. B θέα γὰρ ὅπως τὰς μάστιγας προϋποδείξας, καὶ προαναφήνας τὰ ἐξ ὀργῆς, μονονουχὶ χαλινῷ, καὶ κημῷ τὰς σιαγόνας αὐτῶν, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἄγχει, καὶ ὀπίσω ὥσπερ ἰέναι κελεύει, μεταπείθοντας τὸν νοῦν ἐπὶ τὸ δὲ ἀνελέσθαι ὅπερ ἦν ἄμεινόν τε, καὶ πρεπωδέστατον. ἐκνήψατε γὰρ οἱ μεθύοντες ἐξ οἴνου αὐτῶν. ἀκούεις, ὅπως ὡς τέκνοις ἐξεστηκόσι, καὶ ἤδη μεμεθυσμένοις ἐπιπλήττει λοιπόν. ὡς εἴπερ ἐκνῆψαι ἐν ἀρχαῖς, ἤρκεσεν ἂν δίκη αὐτοῖς καὶ τὰ ἐκ μόνης τῆς κάμπης· C ἐπεὶ δὲ ἀνάλωτοι μεμενήκασι τῆς πρώτης ὀργῆς αὐτῆς ἐπενηνεγμένης, προστέθειται καὶ δευτέρα, καὶ μετ' ἐκείνην ἡ τρίτη, προβέβηκε δὲ μέχρι τετάρτης. πλὴν γοῦν κἂν ὀψὲ διεγηγερμένους τε, καὶ ἀνανήφοντας, καὶ οἱονεί τινα μέθην ἰέντας τοῦ νοῦ τὴν φιληδονίαν, καὶ τὸ ἐκτόπως ἐλέσθαι πλημμελεῖν, εἰς αἴσθησιν τῶν συμβεβηκότων ἀφικέσθαι κελεύει λοιπὸν, κλαίοντας, καὶ κατοιμώζοντας ἐπὶ ταῖς σφῶν αὐτῶν ἁμαρτίαις.

Ἰστέον δὲ, ὅτι καὶ ἑκάστῳ ἡμῶν οἶνος ὥσπερ τίς ἐστιν ἰδικὸς, ὁ καταμεθύσκων καρδίαν. D καταμεριζόμεθα γὰρ, ἵν' οὕτως εἴπω, τὰ πάθη, καὶ ὁ μέν τις ἡμῶν ἀποπένευκεν ἀχαλίνως εἰς φιλαργυρίαν μετὰ τοῦ καὶ ἕτερα νοσεῖν· ἕτερος δὲ αὖ πεφρόνηκε τὰ τοῦ κόσμου, καὶ κατηρρώστησε τὴν φιλοσαρκίαν, τρυφαῖς, καὶ φιληδονίαις ὁλοσχερῶς προσκείμενος· ὃς δὲ εἰς ἑτέραν ἡντινοῦν ἀποδεδράμηκεν ἁμαρτίαν. ἵεμεν γε δὴ πρὸς τὰ βδελυρὰ, καὶ θεομισῆ τῶν παθῶν οἱ μὲν οὐ λίαν ἐσπουδασμένως, οἱ δὲ ὅλαις E ὁρμαῖς χρώμενοι, καὶ ἀνουθέτητον ἔχοντες τῆς διανοίας τὴν ῥοπήν. ταύτῃ τοί φησιν ὁ Προφήτης· ἐκνήψατε οἱ μεθύοντες ἐξ οἴνου αὐτῶν. συμβουλεύει δὲ ὅτι προσήκει κατολοφύρεσθαι τοὺς πίνοντας οἶνον εἰς μέθην. ὡς γὰρ ἔφην ἀρτίως, οὐ μέχρι κόρου καὶ αὐταρκείας ἱστᾶσι τὴν φιληδονίαν. ἀλλ' οἷα εἰς μέθην ἐκπίνουσι, καὶ παντὸς ἐπέκεινα πίνουσι μέτρου. τούτου ἀπὸ τοῦ στόματος ἀφῃρῆσθαί φησι χαρὰν, καὶ εὐφροσύνην. ἀληθὴς γὰρ ὁ Χριστὸς, ὅτι πάντως οἱ μὲν νῦν πενθοῦντες παρακληθήσονται.

adamandam impellens, ita loquitur, [In disciplina perseuerate. Tanquam filiis vobis offert se Deus: quis enim filius, quem non corripit pater?] (Hebr. 12.) Percutit enim tanquam peccatores, non volens, quia pius est Deus: sed velut coactus, conuertens eos, & de supplicio illis modum auxilii efficiens. Quemadmodum scilicet boni quoque medici ægrotantibus perquàm acria, & insuauia medicamenta ministrant, vt doloris tolerantia morbum depellat. Considera enim, quo pacto flagella prius ostentans, & quid ira sit factura ante demonstrans, tantùm non [camo, & freno maxillas eorum,] (Psal. 31.) vt scriptum est, constringat, & retrorsum quodammodo incedere iubeat, animos ad id quod præstabat, & decentissimum erat applicantes. [Expergiscimini ebrii à vino vestro.] Audis quomodo vt filios mente emotos, & iam temulentos deinceps obiurgat. Quoniam si vigilassent à principio, sola eruca puniti satis fuissent. Sed quia prima pœna irrogata obfirmati manserunt, adiuncta est altera, & post hanc tertia, & vsque ad quartam denique ventum est. Veruntamen saltem serò expergefactos, & resipiscentes, & quasi ebrietatem quandam mentis studium voluptatis, & insanam peccandi libidinem deserentes, sentire posthac casus præteritos iubet, gemitibus, & lacrymis propter admissa indulgentes.

Sciendum porrò, etiam vnicuique nostrûm velut proprium quoddam vinum esse, quod cor inebriat. Diuidimur enim, vt ita dicam, secundum morbos animorum. Hic quidem de nobis præter cætera vitia sua ad auaritiã rapitur: alius sapit quæ mundi sunt, & cura carnis ægrotat, deliciis & voluptatibus immersus: alius cuicunque demũ alii peccato se tradit. Ad flagitiosa autẽ, & impura, Deóque odiosa piacula alii segnius, alii tota appetitione ruimus, cum nutu & incitatione mentis incastigabili. Hac de causa Propheta exclamat, [Expergiscimini ebrii à vino vestro.] Suadet autem vinũ ad ebrietatem bibentibus lamentationem, vt rem conuenientem. Sicut enim iam dixi, non quantum satis est voluptatem sequuntur: sed velut ad ebrietatem potant, & omnes limites bibendo egrediuntur. A tali ore ablatum esse ait gaudium & lætitiam. Verax enim est Christi verbũ, qui nunc lugent, omnino consolatum iri.

Contrà, cõsuetos viuere in iucunditatibus, lacrymas fundere oportebit, quia superbiæ finis & extremũ lacrymæ sunt, & gemitus, & se diligentes ad inferni laqueos, & carceres deducit. Verus est etiam Dauid, [Non est in morte qui memor sit tui,] Et iterũ, [Non enim mortui laudabũt te Domine, neque omnes qui descẽdunt in infernũ. Sed nos qui viuimus, benedicemus te, Domine.] Quod si placet, propositorũ verborũ sententia magis terrenè intelligatur. Si per erucã, & alia frugũ incõmoda causæ ipsorũ lætitiæ consumptæ sunt, prorsus vtique cũ vbertate fructuũ eorũ qui tãta voluptate afficiebantur, gaudiũ & lætitia euanescet. Necesse est enim contristari ob ea quæ tristia accidunt, & tristitiam generare consueuerunt, nec inualida sunt, inquam, vt acerbo, & intolerabili cruciatu carunculam labefacere queant.

Psal. 6.

A ἐνίεται δὲ τοῖς εἰωθόσι τρυφᾶν τὸ χρῆναι δακρυρροεῖν, ὅτι τῆς ἀλαζονείας τὸ πέρας θρῆνος ἔσται, καὶ οἰμωγαί, καὶ εἰς πυθμένα ᾅδου καταβιβάζει τοὺς ἀγαπῶντας αὐτήν. ἀληθεύει δὲ καὶ Δαβίδ, ὅταν λέγῃ πρὸς Θεόν· οὐκ ἔστιν ἐν τῷ θανάτῳ ὁ μνημονεύων σου. καὶ πάλιν. οὐ γὰρ οἱ νεκροὶ αἰνέσουσί σε, κύριε, οὐδὲ πάντες οἱ καταβαίνοντες εἰς ᾅδην. ἀλλ᾽ ἡμεῖς οἱ ζῶντες εὐλογήσομέν σε, κύριε. εἰ δὲ δὴ τῶν προκειμένων ἡ δύναμις καὶ γεωδεστέρως νοοῖτο. εἰ δεδαπάνηται διὰ τῆς κάμπης, καὶ τῶν ἑτέρων B τὰ τῆς εὐφροσύνης αἴτια, πάντως που ταῖς εὐκαρπίαις συνεκλείπεται καὶ ἡ τῶν πεποιθότων εὐφροσύνη καὶ χαρά. ἐπιστενάζειν γὰρ ἀναγκαῖον τοῖς ἀνιαροῖς ἔχουσιν εἴς γε τὸ δύνασθαι, φημί, πικρᾷ τε, καὶ ἀφορήτῳ λύπῃ κατατῆξαι σαρκίον.

Gens enim ascendit super terrã meam fortis, & innumerabilis. Dentes eius vt dentes leonis: & molares eius vt catuli leonis. Posuit vineam meam in dissipationem, & ficus meas in confractionem: scrutans scrutatus est eam, & eradicauit, dealbauit ramos eius.

Ὅτι ἔθνος ἀνέβη ἐπὶ τὴν γῆν μου ἰσχυρὸν, καὶ ἀναρίθμητον. οἱ ὀδόντες αὐτοῦ ὀδόντες λέον- C τος, καὶ αἱ μύλαι αὐτοῦ σκύμνου. ἔθετο τὴν ἄμπελόν μου εἰς ἀφανισμόν, καὶ τὰς συκᾶς μου εἰς συγκλασμόν. ἐρευνῶν ἐξηρεύνησεν αὐτὴν, καὶ ἐξερρίζωσεν, ἐλεύκανε τὰ κλήματα αὐτῆς.

VI. Contendere aliquo modo cũ euentis, siue potius cum his quæ euẽtura exspectantur, & ex pœnitentia fletum elicere cupiens, minutim futura enarrat, & rerũ tristificarum incursum propemodũ sub aspectum subiiciẽs, iis qui multantur lamentũ suppeditat, & quos ad plorandũ inuitarat, eos lugubre carmen docet, quod in posterũ vsurpare vocibus hortatur. [Gens ascẽdit super terrã meam, fortis & innumerabilis,] quę quà dentiũ acie, leonibus & catulis leonũ parũ cõcedit. Verũ hoc est, quamuis de locusta forte, ac de brucho, & eruca accipiatur: expugnari siquidẽ nequeunt, & eorum impressio prorsus est insuperabilis atq; ad perdendas ruris opes vniuersas sufficit, ad fructus & herbas, inquã, & ad ficus, vitésque corrumpẽdas, ad nudandã denique, & deformandã agrorum faciẽ. Quod si verba Prophetæ ad vastatorũ crudelitatem, & summam regionis solitudinẽ reuocemus, aliud nihil subindicabunt, quàm toti prouinciæ perniciem eos attulisse, & primores consumptos esse. Qui quanquã gloria, & diuitiis plebeiorũ modulũ excederẽt (vt vtrosque per ficus, & vites intelligamus) nihilominus emarcere debuisse; sicut in ipsis

Ἀμιλλᾶται τρόπον τινὰ τοῖς συμβεβηκόσιν, ἤγουν ἔσεσθαι προσδοκωμένοις, καὶ τὸ ἐπὶ ταῖς μεταγνώσεσιν ἐθέλων δάκρυον, ἀφηγεῖται λεπτῶς τὰ ἐσόμενα, καὶ τῶν σκυθρωπῶν τὴν ἔφοδον μονονουχὶ καὶ ἐν ὄψει τιθεὶς δίδωσί τι τοῖς παιομένοις καὶ θρήνημα, D καὶ οἱονεὶ γοερὸν ἐκδιδάσκει μέλος τοὺς ὀδύρεσθαι κεκελευσμένους, ἐκεῖνό τε λέγειν λοιπὸν ἀναπείθει, ὅτι ἔθνος ἀνέβη ἐπὶ τὴν γῆν μου, ἰσχυρὸν, καὶ ἀναρίθμητον, καὶ ὅσον ἥκει εἰς ὀδόντων ἀκμάς, λέουσί τε, καὶ σκύμνοις ὀλίγα παραχωρεῖ. ἀληθὲς μὲν οὖν τὸ χρῆμα, κἂν εἰ ἐπὶ ἀκρίδος τυχὸν νοοῖτο, βρούχου τε, καὶ κάμπης. ἄμαχον γάρ τὸ χρῆμά ἐστι, καὶ ἀκαταγώνιστος κομιδῆ τῶν τοιούτων ἡ ἔφοδος, ἱκανή τε ἄρδην ἀπολέσαι τὰ ἐν ἀγροῖς, καρπούς τε, φημί, καὶ πόαν καταφθεῖραί τε συ- E κᾶς, καὶ ἀμπέλους, ψιλῶσαι δὲ, καὶ ἀκαλλῆ τῆς ἀρούρας ἀποφῆναι τὴν ὄψιν. εἰ δὲ δὴ περιτρέποιτο πάλιν ὁ λόγος εἰς τὴν τῶν πεπορθηκότων ἀπανθρωπίαν, καὶ ὁλοτελῆ τῆς χώρας ἐρημίαν, ὑποφήνειεν ἂν ἕτερον οὐδὲν, ἢ ὅτι πᾶσα μὲν αὐτοῖς ἀπόλωλεν ἡ χώρα, δεδαπάνηνται δὲ καὶ οἱ προύχοντες παρ᾽ αὐτοῖς, δόξῃ τε, καὶ πλούτῳ τὸ τῶν ἀγελαίων ὑπερθέοντες μέτρον (ὡς ἐν τάξει νοεῖσθαι συκῆς τε, καὶ ἀμπέλου) πλὴν ὑπομεῖναι τὸν μαρασμόν· καθάπερ ἀμέλει

καὶ ἐπ' αὐτῶν νοεῖται τῶν αἰσθητῶν, ἀμπέλων, καὶ τῶν ἀκρίδων τοῖς ὀδοῦσι συμβαίη περιπεσεῖν. ἐκπίνουσαι γὰρ τὴν ἐν τοῖς φυτοῖς ἰκμάδα, καὶ πᾶσαν αὐτοῖς τὴν ζωοποιὸν ἀναῤῥοφοῦσαι δύναμιν, οὐκ εἰς μακρὰν ἀποξηραίνουσι. ταύτῃ τοι καὶ λευκὴν ὁρᾶσθαι παρασκευάζουσιν. οὐκοῦν οἱ ὀδόντες τῶν δαπανώντων ἐχθρῶν τοὺς ἐν τάξει κειμένους ἀμπέλων, ἢ καὶ ἐν εἴδει συκῶν, εἰς ἄκρον δεδαπανήκασι, καὶ εἰς ἀχρειότητα πεπόμφασι παντελῆ, ἢ ξίφεσι καταπαίοντες, ἢ καὶ τοῖς τῆς δουλείας καθυπάγοντες ζυγοῖς.

Ἐκδέξεται δέ τις, εἴπερ ἕλοιτο νοεῖν καὶ πνευματικῶς, καὶ ἐπ' ἀνθρώπων ἁμαρτωλῶν τὰ τοιάδε πάλιν. οἷς εἰς νοῦν, καὶ καρδίαν ὡς ἐν ἀκρίδος τρόπῳ καὶ βρούχου, καὶ μήν τοι καὶ κάμπης εἰσδύεταί πως ἀεὶ τὰ πονηρὰ πνεύματα, καὶ αὐτὰ δὲ πολυειδῆ, καὶ πολύτροπα πάθη, καὶ δὴ καὶ ἀχρείους, καὶ ἀκαλλεστάτους ὁρᾶσθαι ποιεῖ, καὶ τῆς εὐσεβείας τὴν ἄνθην ἀποβεβληκότας, καὶ οὐδὲν ἔχοντας ἐν ἑαυτοῖς δικαιοσύνης βλάστημα. φαίην δ' ἂν, ὅτι πρέποι ἂν αὐτοῖς τὸ κλαίειν ἀκαταλήκτως, καὶ καταλοφύρεσθαι πρὸς Θεὸν γλίχεσθαί τε τυχεῖν διὰ συχνῆς προσευχῆς ἀφέσεως, καὶ ἐπικουρίας, ὡς ἂν εἶεν, κἂν γοῦν ὀψέ ποτε καὶ μόλις, σοφοὶ καὶ εὐσθενεῖς, καὶ διαδιδράσκειν οἷοί τε τὰ συμβεβηκότα. πάθοιεν δ' ἂν αὐτὸ καὶ οἷς ὁ νοῦς ἀμαθῶς ἐκκέκλικεν εἴς γε τὸ χρῆναι προσέχειν τοῖς ἑτεροδοξεῖν εἰωθόσι καὶ τὰ ὀρθὰ τῆς ἐκκλησίας παραλύειν διδάγματα, περὶ ὧν ἂν λέγοιτο, καὶ μάλα εἰκότως, οἱ ὀδόντες αὐτῶν ὀδόντες λέοντος, καὶ αἱ μύλαι αὐτῶν σκύμνου· θεομισὲς γὰρ τὸ γένος, κίβδηλόν τε, καὶ ἀλιτήριον, καὶ τῶν ἁπλουστέρων τὸν νοῦν τοῖς σφῶν εὑρέμασι κατεσθίον τε, καὶ ἀναλίσκον, ὡς μηδὲ ὀρθότητος ἐν αὐτοῖς ὁρᾶσθαι λείψανον. οὗτοι δεσποτικὸν ἀμπελῶνα καταμαραίνουσι, συκῶν ἔρημον ἀποφαίνουσι τὸν κῆπον, ψιλόν τε δεικνύουσι, καὶ κεχερσωμένον, ὧν τὸ κρίμα οὐκ ἀργεῖ, ἀλλ' ἔνδικον ἔσται κατὰ καιρούς. οἱ μὲν οὖν ἀμαθίᾳ συζῆν εἰωθότες, ἀκρίδος, καὶ βρούχου, καὶ κάμπης ἔσονται τροφή, καὶ ἁπάσης εὐκοσμίας ἀπομενοῦσιν ἔρημοι, εὐανθὲς δὲ οὐδὲν ἐν αὐτοῖς. ἡ δέ γε σοφὴ, καὶ φιλόθεος ψυχὴ, καὶ τοῖς τῆς ἀληθείας δόγμασι κομῶσα πλουσίως, καὶ καρποῖς τοῖς εἰς δικαιοσύνην μονονουχὶ βρύουσά τε, καὶ εὖ μάλα περιηνθισμένην ἔχουσα τὴν καρδίαν, ἐρεῖ πάντως ἐκ παῤῥησίας, κατά γε τὴν ἐν τῷ ᾄσματι νοουμένην νύμφην, καταβήτω ἀδελφιδός μου εἰς κῆπον αὐτοῦ, καὶ φαγέτω καρπὸν ἀκροδρύων αὐτοῦ. ἡδεῖς οἱ τῆς εὐσεβείας καρποὶ, καὶ τὰ τῆς ἀληθοῦς

A vitibus sub sensum cadentibus fieri non ignoramus, si eas locustarum dentes attigerint. Stirpes enim, earum humorem exsugentes, & vim omnem vitalem absorbentes, breui arefaciunt. Inde etiam est, quod vitis alba conspicitur. Itaque dentes hostium consumentium, locum vitium tenentes, aut etiam ficubus respondentes penitus consumpserunt, & quisquilias reddiderunt, aut gladiis B mactantes, aut seruitutis iugo submittentes.

Poterit quispiam, si libuerit, hæc item de peccatoribus interpretari, in quorum mentes & corda velut locustæ, bruchi, & erucæ irrepunt semper mali spiritus, & passionum diuersæ species atque modi, eósque despicabiles, & turpissimos videri faciunt, qui & pietatis florem amiserint, & nullum iustitiæ germen possideant. His ergo affirmarim conuenire perennes lacrymas, & lamentationem coram Deo, ac desiderium assiduis C precibus veniæ, & opis à Deo impetrandæ: vt quanquam serò tandem, & vix sapientes ac robusti euadant, liberati iis, in quæ inciderunt. In eadem naui sunt, quorum animus ad nouarum opinionum doctores, & sincera Ecclesiæ dogmata adulterantes audiendos declinauit: de quibus dicatur meritissimò, [Dentes eorum, dentes leonum, & molares catulorum leonum.] Genus hominum Deo inuisum, adulterinum, D atque pestiferum, simpliciorum mentes suis commentis deuorans, & absumens, vt ne reliquiæ quidem prioris doctrinæ in illis appareant. Hi vineam dominicam ad marcorem redigunt, hortum à ficubus inanem, nudum, & incultum reddunt, [quorum iudicium non cessat:] sed damnatio iusta erit suo tempore. Qui igitur in inscitia vitam transigunt, locustæ, bruchi, & erucæ pabulum erunt, & ab omni decentia deserti permanebunt: nec est E in iis quidquam floridum. At verò sapiens, & Deum amans anima, & dogmatibus veritatis opulenta, iustitiæque fructibus pœne circumfluens, & mirificè vndique florens cor habens, omni libertate cum sponsa, quæ in Canticis intelligitur, illud dicet, [Descendat nepos meus in hortum suum, & comedat fructum pomorum suorum.] Dulces pietatis fructus, & dulcia poma, vbi vera

1 Pet. 1, Rom. 3.

Cant. 5.

vbi vera discendi cupiditas Christo omnium nostrũ Saluatori, qui & noster nepos est, vtpote ex sorore nostra, domina omnimodis incontaminata progenitus.

Plange ad me super virginem præcinctam sacco, seu cilicio super virum suum virgineum.

VIII. Non leui brachio, nec vt in transitu, aut segniter, & quoquomodo pœnitentia, & qui in ea intelligitur luctu fungi eos postulat: sed qui cum aliis luctibus multò maximè grauibus nõ leuiter contendat, & certare studeat, vt dolores peccatis cõmissis proportione respondeãt. Solet autẽ puella noua nupta maiorem in modũ eiulare propter sponsũ suum, & eius causa acerbo in mœrore versari, vt animus omnẽ medicinam respuat, nec vllus ei luctus satis magnus, & idoneus videatur. Fœminę siquidem lacrymas, & luctum amant communiter, præsertim quæ virgineũ, seu, cui ipsa adhuc virgo nupsit, & ephebũ, seu adolescentẽ maritum miserabiliter in thoro, mortuũ & exanimẽ iacentẽ aspicit. Huic similẽ fieri Iudæorum populũ oportere ait, & ita amoliri, quæ ex ira cælesti metuẽda sint, ac velut ineuitabilẽ, ipsorúmque ceruicibus diuinitus impẽdentẽ impetũ lamentis reprimere, confisos, quia clemens ac mitis est vniuersorũ Dominus, [benignus, & multæ misericordiæ, & præstabilis super malitia natura sua.]

Verumenimuerò non luxit Iudæorũ synagoga spõsum cælestẽ, hoc est, Christum, quem ipsa interemit, & contumeliosè tractauit. Quamobrẽ à diuino thalamo arcetur, & sacris nuptiis excluditur, & festi expers, & exhæres est, proiecta de cætero, atq. à sanctorũ spe remotissima. Vocata est autẽ intro in locum eius illa adolescentula, nuper nata, illa castissima, & sapiẽs, & sponsa à Libano, columba pulchra, nẽpe Ecclesia ex gẽtibus, quę ipsam Christi passionẽ cõfitetur, & tantũ non deplorat, quia cõpatitur, & luget, & tollit crucẽ suam, & ipsũ sequitur, & iisdẽ incedere vestigiis delectatur, propter charitatẽ qua in illum est. Virgineus autẽ spõsus eius intelligi potest Emmanuel (licet adulterio polluta, & cum Satana fornicata secũdùm rationem erroris sui videatur) propter supernam regenerationem, qua per spiritum ditati sumus, carnalẽ generationem abnegantes. Scriptum est enim de Christo, [In propria venit, & sui eum non receperunt. Quotquot autem eum receperunt,] & quæ sequuntur.

Ioan. 1.

φιλομαθίας ἀκρόδρυα τῷ πάντων ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ, ὅς ἐστιν ἡμῶν καὶ ἀδελφιδοῦς, ὡς ἐξ ἀδελφῆς τῆς πάμπαν ἀχράντου δεσποίνης γεγεννημένος.

Θρήνησον πρός με ὑπὲρ νύμφην περιεζωσμένην σάκκον ἐπὶ τὸν ἄνδρα αὐτῆς τὸν παρθενικόν.

Οὐ πάρεργον αὐτοῖς, οὐδὲ δὴ ἐκ παραδρομῆς, ἢ ῥᾴθυμον ἁπλῶς τὴν μετάγνωσιν ποιεῖσθαι κελεύει, καὶ τὸ ἐπ' αὐτῇ νοούμενον πένθος, ἀλλὰ τοῖς ὅτι μάλιστα τῶν ἄλλων δυσαχθεστέροις οὐ μετρίως φιλονεικοῦν, καὶ ἁμιλλᾶσθαι σπουδάζον, ὡς ἰσοσταθμεῖς τοῖς ἡμαρτημένοις ποιεῖσθαι τοὺς πόνους. φιλεῖ δέ πως ἀρτίγαμος κόρη κατοιμώζειν ἄγαν εἰς τεθνεῶτα νυμφίον, καὶ δριμείας εἰσδέχεσθαι τὰς ἐπὶ τῷδε λύπας, ὡς νουθεσίας ἐπέκεινα τίθεσθαι τὰς φρένας, καὶ μηδένα τρόπον αὐτῇ τὸ χρῆναι πενθεῖν ἐπαξίως ἀποχρῶντα εἶναι δοκεῖν. χρῆμα γὰρ τὸ θηλειῶν φιλόδακρυ, καὶ φιλοπενθὲς ὁμολογουμένως, μάλιστα δὲ τῶν ἄλλων ἡ παρθενικόν τε καὶ ἔφηβον ὁρῶσα νυμφίον οἰκτρῶς ἐν εὐναῖς νεκρόν τε καὶ ἄπνουν κείμενον. ἣ δὴ παρεικάζεσθαι δεῖν τὸ τῶν Ἰουδαίων πληθὺν εὖ μάλα φησίν, ἀποκρούεσθαί τε τὰ ἐξ ὀργῆς, καὶ ἤδη ἄφυκτον ἐπ' αὐτοὺς ἰοῦσαν, τοῖς θρήνοις τὴν θείαν κίνησιν ἀνακόπτειν τεθαρρηκότας, ὅτι χρηστὸς καὶ ἐπιεικὴς ὁ τῶν ὅλων ἐστὶ δεσπότης, φιλοικτίρμων, καὶ πολυέλεος, καὶ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις κατὰ τὸ λόγιον.

Πλὴν οὐ τεθρήνηκεν ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴ τὸν ἐξ οὐρανοῦ νυμφίον, τουτέστι Χριστόν. αὕτη γὰρ ἀπέκτεινε, καὶ πεπαρῴνηκεν εἰς αὐτόν. τοιγάρτοι τῶν θείων εἴργεται παστῶν, ἔξω τε τῶν ἱερῶν ἐστὶ γάμων, καὶ τῆς ἑορτῆς ἀμέτοχος παντελῶς ἀπόκληρός τε, καὶ ἀπερριμμένη λοιπόν, καὶ τῆς τῶν ἁγίων ἐλπίδος ὡς ἀπωτάτω. εἰσκέκληται δὲ ἀντ' ἐκείνης ἡ νέα, καὶ ἀρτίδοτος, ἡ πάναγνος, καὶ σοφή, καὶ ἐκ Λιβάνου νύμφη, καλή τε περιστερά, τουτέστιν, ἡ ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησία, ἡ καὶ αὐτὸ τὸ πάθος ὁμολογοῦσα Χριστοῦ, μονονουχὶ δὲ καὶ ἐπ' αὐτῷ κλαίουσα διὰ τὸ συμπάσχειν, καὶ πενθεῖν, αἴρειν τε τὸν ἴδιον σταυρόν, καὶ ἀκολουθεῖν αὐτῷ, καὶ διὰ τῶν ἴσων ἰέναι φιλεῖν διά τοι τὴν εἰς αὐτὸν ἀγάπην. παρθενικὸς δὲ ὁ νυμφίος νοοῖτ' ἂν αὐτῆς ὁ Ἐμμανουὴλ (καίτοι δοκούσης μεμοιχεῦσθαι, καὶ τῷ Σατανᾷ πεπορνευμένης, κατά γε τὸν τοῦ πλανᾶσθαι τρόπον) διὰ τὴν ἄνωθεν ἀναγέννησιν, ἣν διὰ τοῦ πνεύματος πεπλουτήκαμεν, τὴν σαρκικὴν ἀρνούμενοι. γέγραπται γὰρ περὶ Χριστοῦ, εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον. ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτόν, καὶ τὰ ἑξῆς.

Ἐξῆρται θυσία καὶ σπονδὴ ἐξ οἴκου κυρίου. πενθεῖτε οἱ ἱερεῖς οἱ λειτουργοῦντες θυσιαστηρίῳ κυρίου. ὅτι τεταλαιπώρηκε τὰ πεδία. πενθείτω ἡ γῆ, ὅτι τεταλαιπώρηκε σῖτος, ἐξηράνθη οἶνος, ὠλιγώθη ἔλαιον. ἐξηράνθησαν.

Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι σαφῶς. ἐκλελοίπασιν αἱ χαριστίαι, καὶ ὁ θύσων ἔτι παντελῶς οὐδεὶς, ὁ προσκομιῶν ἀνάθημα, καὶ ληίων ἀπαρχὰς, δράγμα που πάντως τὸ ἱερὸν, εἰς ἀπαρχὴν θερισμοῦ πυρῶν ἀνατιθέμενον τῷ Θεῷ, κατὰ τὸν Μωσέως νόμον. πρωτότοκά τε τὰ ἐξ ὠδίνων οὐδεὶς ὁ καρτάλλῳ, φησὶν, ἐντιθεὶς, καὶ πορευόμενος εἰς οἶκον κυρίου, ἀνάπλεων δὲ τῷ Θεῷ καὶ ᾠδὰς τὰς χαριστηρίους, ὡς ἦν ἀγορεύειν ἔργον. Ταύτητοι πενθεῖν τὸ ἀπόλεκτον κελεύει γένος, φημὶ δὴ τοὺς ἱερέας, οὐ λημμάτων ἕνεκα ἀποστερουμένους, ἀλλ' ὡς τὸν ὑπὸ χεῖρα λαὸν ὑπερηλγηκότας, καὶ τεταγμένους εἰς λειτουργίαν τὴν ἱεράν τε, καὶ ἀξιάγαστον, ἵνα καὶ πρό γε τῶν ἄλλων αὐτοὶ Θεὸν ἐκμειλίσσωνται, καὶ αὐτοὶ δὲ τὸν ἱεροφάντην ἀπομιμοῖντο Μωσέα, προεστηκότα τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ Θεῷ λέγοντα, δέομαι, κύριε, ἡμάρτηκεν ὁ λαὸς οὗτος ἁμαρτίαν μεγάλην, καὶ εἰ μὲν ἀφῇς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν, ἄφες· εἰ δὲ μὴ, ἐξάλειψον κἀμὲ ἐκ τῆς βίβλου ταύτης ἧς ἔγραψας. μεσιτεύει γὰρ τῆς ἱερωσύνης τὸ χρῆμα Θεῷ τε, καὶ λαοῖς, καὶ τοῖς τεταγμένοις εἰς λειτουργίαν τὴν οὕτω σεπτὴν, πρέποι ἂν, οἶμαί που, καὶ μάλα εἰκότως, ἡ ἐν λιταῖς παρρησία. μονονουχὶ γὰρ καὶ ὑπὲρ ἁπάντων τὴν ἰδίαν τῷ Θεῷ καθιεροῦσι ζωὴν, τὰ ὑπὲρ τῆς ἁμαρτίας θύματα ἐσθίοντες. τοῦτο καὶ διὰ φωνῆς Ὠσηὲ φησὶν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, ἁμαρτίας λαοῦ μου φάγονται, καὶ ἐν ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν λήψονται τὰς ψυχὰς αὐτῶν, τουτέστιν, ὅταν ἀδικῶσι, τὸ δοκοῦν τῷ νόμῳ πλημμελοῦντες οἱ λαοὶ, τότε δὴ οἱ τῶν θείων θυσιαστηρίων ἱερουργοὶ λήψονται τῷ Θεῷ τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς ὑπὲρ ἐκείνων. τὸ δὲ λήψονται φησὶν, ἀντὶ τοῦ, προσκομιοῦσιν, ἤγουν ἀναθήσουσι. λαμβάνεσθαι γὰρ ἐλέγετο τὸ ἀνατεθῆναι τῷ Θεῷ. τί δὲ καὶ ἡ πρόφασις τοῦ πένθους αὐτοῖς; τεταλαιπώρηκε τὰ πεδία, φησὶ, καὶ μέντοι καὶ σῖτος τοῖς ὀδοῦσι τῶν ἀκρίδων καταψιλούμενος, καὶ οἷα ἐρυσίβῃ καταπιμπράμενα. φλέγει γὰρ, καὶ ἀφανίζει ὥσπερ τὰ ἐν ἀγροῖς. δεῖν δέ φησιν οἱονεί πως καὶ κατολοφύρεσθαι τὴν γῆν, ἀπολωλότων αὐτῇ τῶν καρπῶν. τεταλαιπώρηκε γὰρ σῖτος, ἐξηράνθη οἶνος, ὠλιγώθη ἔλαιον. ἐξηράνθησαν, τουτέστιν,

Ablatum est sacrificium & libatio de domo Domini. Lugete sacerdotes ministrantes altari Domini: quoniam desolati sunt campi. Lugeat terra, quoniam afflictum est triticum; aruit vinum, imminutum est oleum. Aruerunt.

VIII. Perinde ac si dicat apertius. Defecerunt gratiarum actiones, & qui sacris operetur: Prorsus nemo est amplius, qui sacra dona offerat, & frugum primitias: manipulum, puta, pro primitiis messis frumenti, Deo secundum legem Mosis consecrandum. Nec est qui in cartallo ponat, quique primogenita segreget, & in domum Domini veniat, ac Deo laudes, gratésque persoluat, vt solebat. Ideo lugere iubet electum genus, sacerdotes scilicet: non vt qui compendia sua perdiderint, quorum causa laborarint: sed crediti populi vicem nimium quantum dolentes, & præfectos obeundæ liturgiæ sacræ, & admirandæ, vt & præ aliis ipsi Deum reconcilient, ipsúmque sacrorum antistitem Mosen imitentur, qui Israelem rexit, & dixit, [Obsecro, Domine, peccauit hic populus peccatum maximum: & si quidem dimittis illis peccatum, dimitte: sin autem, dele me de libro tuo quem scripsisti.] Interponit enim se sacerdotium inter Deum, & populum: & eos ipsos qui ad sacrificia facienda instituti sunt, cùm sit munus adeò venerabile, decet, opinor, nec iniuria sanè, supplicandi libertas. Propemodum enim supra omnes vitam suam Deo consecrant, pro peccatis sacrificia comedentes. Sic enim per os Oseæ loquitur vniuersitatis Dominus, [Peccata populi mei comedent, & in iniquitatibus eorum accipient animas eorum.] Sensus est, cùm populus legem violauerit, & peccauerit, tũ sacri diuinorum altarium ministri accipient animas suas pro illo. *Accipient* vsurpat pro *offerent*, siue dicabunt, & accipere dixit, pro, Deo consecrare. Quæ porrò illis occasio lugendi? [Desolati sunt campi,] inquit: quin & triticum dentibus locustarum corrosum & rubigine velut adustum. Vrit enim rubigo, & quasi in cineres redigit agrorum fruges. Oportere terram quoque lugere ait, viduatam suis frugibus. [Afflictum est enim triticum, aruit vinum, imminutum est oleum. Aruerunt,] hoc est,

Exod. 32.

Osee 4.

perierunt omnia illius,& quorum causa consentaneum erat eam vt bonorum fructuum parentem nutricémque admirari. Et hæc à nobis vt in rebus quæ sensu percipiuntur dicta sunto.

Lamentabitur vero quicunque est probatissimus sacerdos præ immodica dementia purgationem per fidem repudiantes, nec amantes à Christo sanctificari. Manebunt enim ab frugum copia quę mente cernitur vndiquaque, & omnimodis deserti, & egebunt omni, quod eos alere, & ad spiritualem virilitatem euehere potest, frumentum, & vinum non habentes, vsu olei priuati: mysticè loquimur. Nam fidem recipientibus, seipsum Christus vt panem vitæ apponet. Sic enim aiebat, [Ego sum panis viuus, & vt vinum lætificans cor hominis.] Rursum intellige quod intelligentia perspicitur, quod sanctificat nimirum, & de eius gratia participare intelligitur. Voluntatem autem sæuam, acerbam, & à Deo alienam, mentem incredulam, & contumacem, prorsus inopem, & bonorum quę modò diximus, omnino exortem reddit. Sciamus etiam licet Paulum, qui sanctificauit Euangelium in gentibus, tantum non defleuisse incredulos ex Israel, cuius verbũ est, [tristitia est mihi magna,] & reliqua deinceps. Est autem mysticus, & arcanus, vt dixi, super hæc sermo.

Ioan. 6. Eccles. 40. Rom. 9.

Agricolæ lugete possessiones pro frumento, & hordeo, quia periit vindemia ex agro. Vinea aruit, & ficus imminutæ sunt. Malum granatum, & palma, & malum, & omnia ligna agri arefacta sunt, quoniam confuderunt gaudium filij hominum.

IX. Luctum sine dubio, dolorem, & eiulatum terræ cultoribus parit rerum in agris ex asse pernicies, cùm nihil penitus inde licet colligere, idque post longos sudores aliquando. Et videre in hortis arefactas arbores generosas, & cum satis vites, & cum hortis syluas perisse. [Omnia enim ligna agri arefacta sunt, inquit, quoniam confuderunt gaudium filii hominum.] Hoc est, habitatores terræ reddiderunt tempus dedecoris, pudoris, reprehensionis, pœnæ, & vltionis, quo tempore æquum erat augeri bonæ tempestatis dies his, qui fruges ex agris comportant, & illos frumento stipare horrea, & messoribus cantilenas messorias accinere,

A οἴχεται πάντα τὰ ἐξ αὐτῆς, καὶ τὰ ἐφ' οἷσιν ἦν εἰκὸς καταθαυμάζεσθαι λίαν, ὡς καρπῶν ἀγαθῶν μητέρα καὶ τροφόν. καὶ ταυτὶ μὲν ἡμῖν ὡς ἐν αἰσθητοῖς εἰρήσθω πράξεσι.

Καταθρηνήσει γεμὴν πᾶς, εἴ τις ἐστὶ δοκιμώτατος ἱερεὺς, τοὺς ἐξ ἀμέτρου φρενοβλαβείας τὴν διὰ πίστεως κάθαρσιν οὐ προσιεμένους, οὐκ ἠγαπηκότας δὲ τὸ ἁγιάζεσθαι παρὰ Χριστοῦ. ἀπομενοῦσι γὰρ ἔρημοι πάντη τε, καὶ πάντως τῆς νοητῆς εὐκαρπίας, καὶ ἐν ἐνδείᾳ παντὸς ἔσονται τοῦ τρέφειν
B εἰδότος, καὶ εἰς ἀνδρείαν αὐτοὺς τὴν πνευματικὴν ἀναφέροντος, σῖτον, καὶ οἶνον οὐκ ἔχοντες, καὶ τῆς ἐλαίου χρείας ἐστερημένοι, μυστικὸς γὰρ ὁ λόγος. ὅτι τοῖς μὲν τὴν πίστιν προσιεμένοις ἑαυτὸν παραθήσει Χριστὸς, ὡς ἄρτον ζωῆς (ἔφασκε γὰρ, ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς) ὡς οἶνον εὐφραίνοντα καρδίαν ἀνθρώπου· ὁμοίως πάλιν ὅ φημι. καταχρήσουσι δὲ καὶ ἐλαίῳ, τῷ νοητῷ δηλονότι, καὶ ἁγιάζοντι, καὶ ὡς ἐν μεθέξει νοουμένῳ τῆς παρ' αὐτοῦ χάριτος. τοὺς δὲ γνώμην ἔχοντας ἀπηνῆ, πικρόν τε, καὶ ἀφιλόθεον, νοῦν ἀπει-
C θῆ, καὶ δυσάγωγον, ἐνδεᾶ που πάντως ἀποφαίνει, καὶ παντελῶς ἀμετόχους τῶν ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένων ἀγαθῶν. ἰστέον δὲ, ὅτι καὶ Παῦλος ἱερουργῶν εἰς τὰ ἔθνη τὸ τοῦ Χριστοῦ Εὐαγγέλιον, μονονουχὶ καταθρηνεῖ τοὺς ἀπειθοῦντας ἐξ Ἰσραήλ. ἔφασκε γὰρ, ὅτι λύπη μοί ἐστι μεγάλη, καὶ τὰ ἑξῆς. μυστικὸς δὲ, ὡς ἔφην, καὶ κεκρυμμένος ὁ ἐπὶ τοῖσδε λόγος.

Γεωργοὶ θρηνεῖτε κτήματα ὑπὲρ πυροῦ, καὶ κριθῆς. ὅτι ἀπόλωλε τρυγητὸς ἐξ ἀγροῦ.
D ἄμπελος ἐξηράνθη, καὶ αἱ συκαῖ ὠλιγώθησαν. ῥοὰ, καὶ φοῖνιξ, καὶ μῆλον, καὶ πάντα τὰ ξύλα τοῦ ἀγροῦ ἐξηράνθησαν, ὅτι ᾔσχυναν χαρὰν οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων.

Πένθος ἀληθῶς, ἄλγημά τε, καὶ θρήνημα τοῖς εἰωθόσι γεωργεῖν τὴν ἐν ἀγροῖς ἡ πανώλεθρία, καὶ τὸ μηδὲν ὅλως ἀπ' αὐτῆς συγκομίζειν δύνασθαι, καὶ μετὰ μακροὺς ἱδρῶτας ἔσθ' ὅτε. τὰ δὲ ἐν κήποις ὁρᾶν τῶν ξύλων ἐξαίρετα, λήϊοις τε
E ὁμοῦ ταῖς ἀμπέλοις κατεφθαρμένας, καὶ αὐτὴν δὲ τὴν ἀγρίαν ὕλην τοῖς κήποις συγκαταφθίνουσαν. πάντα γὰρ, φησὶ, τὰ ξύλα τοῦ ἀγροῦ ἐξηράνθησαν, ὅτι ᾔσχυναν χαρὰν υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων, τουτέστιν, αἰσχύνης τε, καὶ ἐντροπῆς, καὶ ἐλέγχων, ποινῆς τε, καὶ δίκης ἀπέδειξαν καιρὸν οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν· καθ' ὃν εἰκὸς ἦν καὶ ἀνθρωπεύεσθαι τὴν εὐημερίαις τὰ ἐξ ἀγρῶν συλλέγοντας, καὶ ἀναμεστεῖν μὲν σίτου τὰς ἀποθήκας, ἐπιφωνεῖν δὲ τρυγῶσι τὰς ἐπιληνίους ᾠδάς,

καὶ τοῖς εἰδὼν ἀγέλαις ἐφήδεσθαι πλείστης τε οὔσης, καὶ εὐανθοῦς αὐτοῖς περιερριμμένης τῆς πόας.

Ἔοικε δὲ κἀν τῷδε πάλιν ὁ λόγος γεωργοὺς ὀνομάζειν αἰνιγματωδῶς τοὺς τῶν Ἰουδαίων ταγμάτων προεστηκότας τηνικάδε, οὓς καὶ δεῖν ἔφη καταθρηνεῖν, ὡς ὅσον οὔπω βαδιζομένων εἰς ὄλεθρον ἁπάντων τῶν κατὰ χώραν, ἤτοι τῶν κατοικούντων τὴν γῆν, οἳ καὶ ἐν τάξει πυροῦ, καὶ κριθῆς, καὶ ξύλων ὡραίων νοηθεῖεν ἄν. ἐφαρμόσει δὲ τὴν νόησιν ἡ δύναμις πρεπωδέστερόν που τάχα τοῖς γραμματεῦσι, καὶ Φαρισαίοις. οἳ καὶ γηπόνων ἐν τάξει κείμενοι πεπαρῳνήκασιν εἰς Χριστὸν, ἀπεκτόνασί τε τὸν κληρονόμον, ἵν' ἔχοιεν αὐτοὶ τὸν καρπὸν, γένοιντό τε λοιπὸν τοῦ ἀμπελῶνος δεσπόται, μονονουχὶ ληΐοις ὥσπερ ἐπαγαλλόμενοι τῇ πολυάνδρῳ πληθύϊ τῶν ὑπεζευγμένων, καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς ὅτι μάλιστα λαμπροτέρους, ὡς ῥοιὰν, ὡς μῆλον ἀποτρυγᾷν εἰωθότας, ἀλλ' εἷλεν αὐτοὺς ὁ Ῥωμαίων πόλεμος, δεδαπάνηκε μέγαν καὶ μικρὸν, λαμπρόν τε, καὶ ἐπίσημον ὡς ἐν συκαῖς νοουμένους, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, ὡς ἐν ἀμπέλῳ τυχὸν, φοίνικί τε, καὶ μήλῳ, καὶ ἐν ξύλοις, ὡς ἐν κριθῇ, καὶ πυρῷ· διάφοροι γὰρ οἱ τρόποι, καὶ οὐχ εἷς ἅπασι τοῦ βίου ὁ μέθοδος. ἐπεὶ δὲ ἅπαξ ἀγρῷ παρείκασε τὴν γῆν τῶν Ἰουδαίων, καὶ γηπόνους ὠνόμασε τοὺς προεστηκότας, σέσωκεν ὁ λόγος μέχρι παντὸς τὴν μεταφορὰν, ληΐοις τε, καὶ ξύλοις κατὰ διάφορον τρόπον παραβαλὼν τοὺς ὑπ' αὐτούς.

Εἰ δὲ δή τις οἴοιτο εἰς ἐξήγησιν ἠθικὴν ταυτὶ δεῖν χρῆναι μετακομίζειν, φρονήσει καλῶς. παρεικαστέον γὰρ ἀρεταῖς, καὶ τοῖς εἰς νοῦν κατορθώμασιν ἄμπελον, καὶ συκῆν, καὶ τὰ ἕτερα τῶν ξύλων, ἃ καρποῖς ὡραίοις στεφανοῦσθαι φιλεῖ. ἀλλ' εἰ μέν τις εἴη σοφὸς, καὶ ἀγχίνους, καὶ αὐχήματος ἀγαθῶν ἐπιμελητὴς, εὐανθῆ τε, καὶ εὔξυλον τὸν εἰς νοῦν, καὶ καρδίαν φορέσει κῆπον, πολυειδῆ τὴν ἀρετὴν τρέφων ἐν ἑαυτῷ, καὶ πάντα τρόπον ἐπιεικείας. Εἰ δὲ δὴ ῥάθυμος, καὶ φιλήδονος, καὶ πολὺ λίαν ἐκνενευκὼς ἐπὶ τὰ αἰσχίω, καταθρηνήσει πάντως, μαραινομένης αὐτῷ τῆς ἐπιεικείας, καὶ πολλὴν πεπονθότος ἀκαρπίαν τοῦ νοῦ. ἐπιμελητέον δὴ οὖν τοῖς ἐχέφροσι τῶν ἐν καρδίαις ἀγαθῶν, ἃ δὴ παρέσται πάντως, εἴπερ γε σφίσιν αὐτοῖς εὐφραίνειν ἕλοιντο τὸν τῶν οὐρανίων ἀγαθῶν δοτῆρα.

Περιζώσασθε, καὶ κόπτεσθε οἱ ἱερεῖς, θρηνεῖτε οἱ λειτουργοῦντες θυσιαστηρίῳ. εἰσέλθετε, ὑπνώσατε ἐν σάκκοις λειτουργοῦντες Θεῷ· ὅτι ἀπέσχηκεν ἐξ οἴκου Θεοῦ ὑμῶν θυσία, καὶ σπονδή.

A lætari super ouium gregibus, vberi & viridanti herba se subiiciente pascentibus.

Videtur autem Propheta hic rursum Iudæorum per id tempus præsides & rectores agricolas nominare, quibus lugendum confirmat, vt mox omnibus qui in regione sunt, siue terram incolentibus, seu indigenis exitium in ceruicibus habituris: qui quidem indigenæ, frumenti, hordei, & lignorum B speciosorum vocabulis intelligendi sunt. Quanquam hic sensus commodius fortasse in Scribas, & Pharisæos conueniet, qui agricolarum locum tenentes, in Christum se iniuriosos præbuerunt, & hæredem occiderunt, vt sibi fructum vindicarent, ac de cætero vineam possiderent, ingenti subditorum multitudine tantùm non vt segetibus exultantes,& in ea opibus eminentiores vt mala granata, & poma decerpere soliti. Sed eos pessum dedit à Romanis bellum, magnum & paruum, il- C lustrem & obscurum consumpsit, quasi ficus,vt modò dixi,quasi vites,palmam, malum, ligna, hordeum, frumentum: non est enim omnium vna viuendi ratio, & institutum. Quia verò semel Iudæam agro comparauit,& principes ipsos agricolas nominauit,in translatione mansit. & subditos cum satis, atque arboribus,alia atque alia de causa cõtulit.

Si quis hæc ad moralem expositionem accommodanda putabit, rectè putabit. Conferendæ enim sunt virtu- D tes, & præclaræ actiones animi cum vinea,ficubus,& arboribus,quæ fructibus pulcherrimis decorantur. Quod si quis sapiens,& solers,& probatæ gloriæ studiosus fuerit, hortum bellè florentem, & felicibus refertam arboribus in corde, & animo suo excitabit, multa virtutum genera,& omnes bonitatis modos in eo educans. Sin contra ignauus, voluptati deditus, & ad inhonesta proiectus, flebit largiter, marcente sibi bonitate, & animo sterilitatem multam E experiente. Prouidenda sunt igitur prudentibus sollicitè bona cordis, quæ semper aderunt vtique, si quidem illis ipsis oblectare cælestium bonorum suppeditatorem voluerint.

Accingimini, & plangite, sacerdotes, lamentamini qui ministratis altari. Ingredimini, dormite in saccis ministrantes Deo: quia defecit de domo Dei vestri sacrificium, & libatio.

Etiam his altè exaggerat quodammodo quæ acciderint, & metum incutit horribilem, rémque longè plurimis obsecrationibus procurandam monet ex eo, quod sacerdotes ipsos plangere necesse est. Veruntamen latet quiddam artificii in his verbis. Quia namque idolorum delubris stultissimè assederant; ac Deo ex ira percutiente, auxilium inde quæsiuerant, vtiliter vniuersorum Dominus à sacerdotibus suis requirit, vt suppliciter orando aliis præeant, & ipsi afflicti, ardentibus pœnitentiæ studiis præsint, vt cognoscant percussi, quod nisi Deo gratum facere velint, eique supplices fieri, eius ab se iram non auersuros. Oportet igitur ait sacerdotio fungentes propemodum etiam cæteris commodare de obsecrationum laboribus, vlulatu, lamento, sacci amictu, per quem deliciarum, & otii depositio significatur, durior tractatio, laborum molestia, & vitæ quæ sanctos deceat, sincerum inculpatúmque studium. Deinde causam laboris huius manifestam promens, defecisse inquit à domo Domini sacrificium, & libamen. Dirum dictu: non enim affirmat sacrificium, & libationem imminuta, aut inferiora facta: sed defecisse potius: id est, omnino euersa ac profligata esse. Res grauis & molesta profectò magistratibus, si nullo modo à subiectis colatur Deus.

Sanctificate ieiuniũ, prædicate curationẽ, congregate seniores, omnes habitãtes terram in domũ Domini Dei vestri, & clamate ad Dominum vehementer, heu mihi, heu mihi, heu mihi, in diem.

xi. Quo pacto ipsis lugendũ sit, rursũ demonstrat, seséque illis in viã pœnitentię ductorẽ sapientẽ præstat, & quibus vniuersorum Dominus mitis ac beneuolus efficiatur exponit. Hoc porrò est, vt ego existimo, irã volentis inhibere, & remouere penitus quod contristat, & cõpescere quod lædit, & vitã insuper felicẽ, bonorúmque copiam largiri. Ait ergo, *Sanctificate ieiunium.* Id est, tanquam anathema, & sacrificiũ verè sacratissimũ, & à reprehensione alienum vsurpare ieiunium. Haud enim fas est, ciborũ abstinentia corpusculũ emaciare, & inter ieiunandũ ea designare, quibus ad iracundiam Deus irritetur. Nã si, cum ieiunio nos afficimus, à propriis volũtatibus discedere nolimus, & affligamus subditos, & ad iudicium, ac pugnas ieiunemus,

A Αἴρει μὲν ὥσπερ καὶ διὰ τούτων εἰς ὕψος τὰ συμβεβηκότα, καὶ ἐν ἀφορήτοις ποιεῖται δείμασι, πλείστης μὲν ὅσης δεῖσθαι λιτῆς τὸ χρῆμα δηλῶν, διά γε τοῦ χρῆναι καὶ αὐτοὺς κατοιμώζειν τοὺς ἱερεῖς. πλέον ἔχει τι καὶ εὔτεχνες ὁ λόγος. ἐπειδὴ γὰρ τοῖς τῶν εἰδώλων τεμένεσιν ἀβουλότατα προσιζήσαντες, καίτοι Θεοῦ καταπαίοντος ἐξ ὀργῆς, τὰς ἐπικουρίας ἐζήτουν ἐκεῖθεν, ἀπονέμει χρησίμως ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τοῖς ἰδίοις ἱερουργοῖς τὸ καθηγεῖσθαι λιταῖς, καὶ τεταπεινῶσθαι προεστάναι τῆς εἰς μετάγνωσιν σπουδασμοῦ, B ἵν' εἰδεῖεν οἱ πεπληγότες, ὡς εἰ μὴ Θεὸν μᾶλλον ἕλοιντο τὰ φίλα ζητεῖν, καὶ αὐτῷ προσάγοιεν τὰς λιτὰς, οὐκ ἂν διαχρήσαιντο τὴν ὀργήν. χρῆναι δὴ οὖν ἔφη τοὺς ἱερατεύοντας, μονονουχὶ καὶ δανείζειν τοῖς ἄλλοις τοὺς ἐν ταῖς λιταῖς πόνους, κοπετόν τε, καὶ θρῆνον, καὶ σάκκου περιβολὴν, δι' οὗ σημαίνεται τρυφῆς, καὶ ἀναπαύλης ἀπόθεσις, σκληραγωγία, καὶ πόνος, καὶ ζωῆς ἁγιοπρεποῦς ὀρθὴ καὶ ἀμώμητος ἐπιτήδευσις. εἶτα τοῦ πόνου C τὴν αἰτίαν ἐναργῆ καθιστὰς, ἀπεσχηκέναι φησὶν ἐξ οἴκου κυρίου θυσίαν, καὶ σπονδήν. δριμὺς ὁ λόγος. οὐ γὰρ πρὸς τὸ μεῖον ἐνηνέχθαι, ἢ ἠλαττῶσθαί φησι θυσίαν, καὶ σπονδὴν, ἀπεσχηκέναι δὲ μᾶλλον· ὅπερ ἐστὶ παντελοῦς ἀναιρέσεως σημαντικόν. δεινὸν δὲ τὸ χρῆμα, καὶ δυσαχθὲς ἀληθῶς τοῖς λαῶν προεστηκόσιν, εἰ κατὰ μηδένα τρόπον ὑπὸ τῶν ὑπεζευγμένων θεραπεύοιτο Θεός.

Ἁγιάσατε νηστείαν, κηρύξατε θεραπείαν, D συναγάγετε πρεσβυτέρους, πάντας κατοικοῦντας γῆν εἰς οἶκον Θεοῦ ὑμῶν, καὶ κεκράξατε πρὸς κύριον ἐκτενῶς, οἴμοι, οἴμοι, οἴμοι, εἰς ἡμέραν.

Τίνα δὴ τρόπον αὐτοὺς ποιεῖσθαι προσήκει τὸ πένθος, διατρανοῖ πάλιν, καὶ ὑφηγητὴς σοφὸς αὐτοῖς φαίνεται τῆς εἰς μετάγνωσιν ὁδοῦ, καὶ τὰ δι' ὧν ἂν γένοιτο πρᾶος, καὶ εὐμενὴς ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, καταδείκνυσι. τοῦτο δὲ ἦν, οἶμαι, καὶ ἀνακόψαι θέλοντος τὴν ὀργὴν, καὶ ἀφανίσαι τὸ λυποῦν, καὶ περιστεῖλαι τὸ E βλάπτον, ἐπιδοῦναί τε πάλιν αὐτοῖς τὸ εὐημερεῖν, καὶ διαχεῖσθαι τοῖς ἀγαθοῖς. ἔφη τοίνυν, ἁγιάσατε νηστείαν, τουτέστιν, ὡς ἐν ἀναθήματος ποιεῖσθε τάξει, καὶ ὡς ἐν θυσίας τρόπῳ τὴν ὡς ἀληθῶς πανάγιον, καὶ ἀμώμητον νηστείαν. οὐ γὰρ δὴ προσήκει τῇ μὲν ἀσιτίαις κατατήκεσθαι τὸ σαρκίον, δρᾶν δὲ αὖ τοὺς νενηστευκότας τὰ ἐφ' οἷς ἂν παροξύνοιτο Θεός. εἰ γὰρ βουλοίμεθα ἐν καιρῷ νηστείας τῶν ἰδίων οὐκ ἀποπαύεσθαι θελημάτων, ὑποτύπτειν δὲ τοὺς ὑποχειρίους εἰς κρίσιν τε,

καὶ μάχας, τύπτειν τε πυγμαῖς ταπεινὸν κατὰ τὸ γένος, οὔπω νενηστεύκαμεν ὡς δεῖ. ποινὰς δὲ ζημίας ὑπομενοῦμεν εἰκότως Θεοῦ διαμεμαρτυρότος, οὐ γὰρ ταύτην τὴν νηστείαν ἐγὼ ἐξελεξάμην. δεῖ δὲ πάσης ἀποσχέσθαι φαυλότητος, ἕπεσθαί τε, καὶ μάλα νεανικῶς, τοῖς τοῦ νομοθέτου δόγμασι, τὴν καρδίαν ἀπευθύνοντας πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἀρεσκόντων αὐτῷ, καὶ τὸν τῆς διανοίας ὑποφέροντας αὐχένα, ψάλλοντάς τε, καὶ λέγοντας, ἴδε τὴν ταπείνωσίν μου, καὶ τὸν κόπον μου, καὶ ἄφες πάσας τὰς ἁμαρτίας. καὶ μὴν πρὸς τοῖς δὲ κἀκεῖνο τὸ προφητικόν, ἰδοὺ οἵδε ἡμεῖς ἐσόμεθά σου, ὅτι σὺ κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν εἶ. προσένεξις γὰρ ἥδε πνευματική, καὶ ἀνδάνουσα τῷ Θεῷ ὑπὲρ μόσχον νέον, ὑπὲρ ἀμνὸν ἐκ ποιμνίων, ὑπὲρ ἐρίφους ἐξ αἰγῶν, ὑπὲρ σεμίδαλιν, καὶ λιβανωτόν. πνευματικαῖς γὰρ θυσίαις εὐαρεστεῖται Θεός. ἁγιάζοντες δὲ τὴν νηστείαν, κηρύξωμεν θεραπείαν. τουτέστι, τὴν τῶν θείων θελημάτων ἐκπλήρωσιν, ᾗ δὴ καὶ πρεπόντως παρέπεται τὸ εὐθύ, τὸ εὐάγωγον τοῦ τρόπου, τὸ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν ἕτοιμον τῶν εἰς εὐσεβείας ἡκόντων λόγον. ἐπιτελέσωμεν δὲ τοὺς τρόπους τῆς θεραπείας συνειλεγμένων ἐν ἐκκλησίᾳ τῶν ἐκ γερουσίας, συνδεδραμηκότων καὶ πάντων τῶν κατοικούντων τὴν γῆν, κλαιόντων τε, καὶ μάλα συντόνως εἰς ὅλην ἡμέραν, καὶ πρεπόντως διακειμένων, ὅτι πάντων ἐλεεῖ Θεός· ἔστι γὰρ μακρόθυμος, καὶ πολυέλεος, καὶ ἀληθινός, ἐξαίρων ἀνομίας, καὶ ὑπερβαίνων ἀδικίας, καὶ οὐ συνέχων εἰς μαρτύριον ὀργὴν αὐτοῦ κατὰ τὸ ἦθος, ὅτι θελητὴς ἐλέους ἐστί.

Ὅτι ἐγγὺς ἡ ἡμέρα κυρίου, καὶ ὡς ταλαιπωρία ἐκ ταλαιπωρίας ἥξει. κατέναντι τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν βρώματα. ἐξωλοθρεύθη ἐξ οἴκου Θεοῦ ὑμῶν εὐφροσύνη, καὶ χαρά.

Ἡμέραν κυρίου φησί, καθ' ἣν ἔδει πληροῦσθαι τὰ ἐξ ὀργῆς, ἢ τῆς ἀκρίδος αὐτοῖς ἐπενηνεγμένης, καὶ τὰ ἐν ἀγρῷ δαπανώσης, καὶ εἰς λιμοῦ, καὶ ἐνδείας ἐμπιπτούσης δείματα, καὶ αὐτὴν ἐντιθείσης τοῦ θανάτου τὸ δέος, ἤγουν τῶν Βαβυλωνίων καταφθειρόντων ἅπαντα, πόλεσί τε, καὶ κώμαις ἐμφυομένων, ἄλλο τι ἐπ' ἄλλῳ προσεργαζομένων κακόν, καὶ ταλαιπωρίαν ἐκ ταλαιπωρίας προσεπιρριπτούντων ἀεὶ ἐνοικοῦσι τὴν γῆν, ὡς μηδ' ὅσον εἰπεῖν ἀναπνεῦσαι δύνασθαι βραχύ, καί τι διὰ μέσου γενέσθαι χρηστόν, ἐφ' ᾧπερ ἦν εἰκὸς κἂν γοῦν ἀπὸ μέρους μετρίαν δύνασθαι παραψυχὴν ἔχειν τοὺς τῇ συχνότητι λοιπὸν τῶν κακῶν ἀφορήτως ἐντετηγμένους. ἐπεὶ δὲ πεπαυσομένων

A & percutiamus pugno conditione humilem, nondum vt decet ieiunamus, & afflictionum pœnas dabimus; merito clamante Deo, [Nunquid hoc est ieiunium, quod elegi?] Abstinendum igitur ab improbitate, & mandata legislatoris exhaurienda strenuè, dirigendúmque cor ad omne Dei beneplacitum, & mentis ceruix subiicienda, psallendúmque ac dicendum, [Vide humilitatem meam, ac laborem meum, & dimitte omnia peccata mea.] Insuper illud propheticum, [Ecce nos tui erimus, quia tu Dominus Deus noster es.] Hæc enim spiritualis est oblatio, & placet Deo [super vitulum nouellum,] super agnum de gregibus, super hœdum de capris, super thus & similam. Spiritualibus namque sacrificiis recreatur. Sanctificantes autem ieiunium prædicemus curationem, hoc est, diuinarum voluntatum expletionem, quam decenter comitabitur rectitudo, morum tractabilitas, ad omnia promptus ac paratus animus, quæcunque pietati sunt affinia. Exequemur verò modos curationis congregatis in Ecclesia senibus, & confluentibus vniuersis terram habitantibus, plorantibúsque vehementer tota die, & conuenienter affectis, quoniam omnium miseretur Deus: est enim [longanimis, & multæ misericordiæ & verax, & auferens iniquitates, & superans iustitias,] neque continens iram suam in testimonium natura sua, [Quoniam volens misericordiam est.]

(Psal. 24.) (Hier. 3.) (Psal. 50.) (Exod. 34. Psal. 102. & 76.) (Osee 6.)

Quoniam iuxta est dies Domini, & quasi miseria de miseria veniet. Ante oculos vestros alimenta, sublata sunt de domo Dei vestri lætitia, & gaudium.

XII. Diem Domini vocat, qua iræ eius satisfieri oportet, aut locusta ipsis immissa, & fruges in agro depascente, & famis atque penuriæ horrores incutiente, ipsúmque mortis pauorem inferente: aut Babyloniis omnia vastantibus, vrbibúsque & vicis incumbentibus, & cladem clade cumulantibus, miseriámque ex miseria indigenis superadiicientibus, vt ne ad punctum quidem temporis paulum respirare queant, & interea aliquid boni fiat. Et æquum erat saltem ex parte, & modiocri solatio perfrui, qui tot incommodis sese consequentibus intolerandum in modum affecti fuissent. Et quia frugibus

maturis, & segetibus messorem iam vocantibus, & vua cocta, calcarique desiderante, locusta celeriter forte irrupit; alimenta ab oculis eorum ablata esse pronuntiat, velut si abrepta fuissent, quæ in conspectu, & ante oculos sibi posita, & ad fruendum maximè in promptu habuissent. Denuò affirmat de domo Domini lætitiam, & gaudium periisse. Sacrificabant enim cum exultatione de vberi frugum prouentu, tradebántque se hilaritati omnimodis, gratiarum munera dedicantes, quod terræ bonis affatim circumfusi essent.

Similiter euenit iis, qui in Christum petulantissimi extiterunt. Fuit enim ipsis ante oculos iam [panis viuus qui de cælo descendit, & dat vitam mundo:] granum tritici, quod lapsum in terram multiplicem fructum protulit: vinum quod mente cernitur, & cor hominis lætificare consueuit. Sed quia non destiterunt in incredulitatibus suis contumeliam facere, ab eorum conspectu, & tanquam è medio ablata sunt alimenta spiritualia, & abscessit ab eis omnis boni communicatio, periitque à domo eorum lætitia, & gaudium. Dati sunt enim in desolationem, & in ærumna relinquuntur, nec regem habentes, nec Principem, nec sacrificium, nec altare, nec sacerdotem, nec manifesta. Alio item modo ab oculis eorum alimenta, & lætitiam, & gaudium ablata esse dicimus. Ait enim Dominus, [non in solo pane viuet homo: sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei.] Mentis autem cibus verbum est. Nemo dubitauerit affirmare, hoc, verbum inquam, à Iudæis ablatum esse: ad inopiam enim spiritualis alimoniæ redacti sunt: nec scripta Mosis intellexerunt: [Sed vsque hodie positum est velamen super cor eorum:] oderunt siquidem Christi oracula. Periit ipsis omnis esca spiritualis: non quod ipsa perniciem passa sit: sed quia passis non apponitur; & quantum in ipsis fuit, nulla est amplius omnino. Verum Dominus in se credentibus delicias impertitur, & vitam lautam ac delicatam in bonis cœlestibus. Scriptum est enim, [Non occidet Dominus fame animam iusti: vitam autem impiorum subuertet.]

Ioan. 6. — Idem 12. — Eccl. 40. — Daniel 3. — Matth. 4. — 2. Cor. 3. — Prou. 10.

Saltauerunt vitulæ in præsepibus suis, dissipati sunt thesauri, suffossa sunt

A τῶν καρπῶν ἤδη, καὶ τὸν ἀμητὸν λοιπὸν καλούντων ἐφ' ἑαυτοῖς τὴν λαίαν, βότρυός τε καταθρηκάζοντος, καὶ γλιχομένου ἐκθλίβεσθαι, γέγονέ που τάχα τῆς ἀκρίδος ἡ ἐμβολή, βρώματά φησιν ἐξωλοθρεύθη ἐξ ὀφθαλμῶν αὐτῶν, ὡς ἂν ἡρπασμένων τῶν ἐν ὄψει κειμένων, παρακειμένων ὥσπερ αὐτοῖς, καὶ τὴν ἀπόλαυσιν ἐχόντων ἑτοιμοτάτην. ἐξηρθῆναι δὲ πάλιν διαβεβαιοῦνται καὶ ἐξ οἴκου κυρίου τὴν εὐφροσύνην, καὶ τὴν χαράν. ἔθυον γάρ, τοῖς B ἐξ ἀγρῶν εὐκαρπίαις ἐπαγαλλόμενοι, καὶ τοῖς τῆς εὐφροσύνης τρόποις ἐπιτήδειον ἀνατιθέντες τὰ χαριστήρια, διὰ τὸ περιχεῖσθαι πλουσίως τοῖς ἐκ γῆς ἀγαθῆς.

Εὑρήσομεν δὲ τοιοῦτόν τι πεπονθότας καὶ αὐτοὺς δὴ μάλιστα τοὺς εἰς Χριστὸν πεπαρῳνηκότας. γέγονε μὲν γὰρ αὐτοῖς ἐν ὀφθαλμοῖς ἤδη πως ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς, ὁ ἐξ οὐρανοῦ καταβάς, καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ, ὁ κόκκος τοῦ σίτου, ὁ πεσὼν εἰς γῆν, καὶ πολλοστὸς ἀναφύς, ὁ νοητὸς οἶνος, ὁ καρδίας ἀνθρώπων C κατευφραίνειν εἰδώς. ἐπεὶ δὲ οὐ διαλελοίπασι τῆς ἀπειθείας ὑβρίζοντες, γέγονεν αὐτοῖς ἐξ ὀφθαλμῶν, καὶ ὡς ἂν ἐκ μέσου βρώματα πνευματικά. ἀποπεφοίτηκε γὰρ αὐτῶν ἡ παντὸς ἀγαθοῦ μέθεξις. ἐξῆρται δὲ καὶ ἐξ οἴκου τοῦ παρ' αὐτοῖς εὐφροσύνη, καὶ χαρά. δέδονται γὰρ εἰς ἐρήμωσιν, καὶ διατελοῦσιν οἱ τάλανες οὐκ ὄντος βασιλέως οὐδὲ ἄρχοντος, οὐκ οὔσης θυσίας, οὐδὲ ὄντος θυσιαστηρίου, οὔτε ἱερέως, οὔτε δήλων. καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον ἐξηρῆσθαι φαμὲν ἐξ ὀφθαλμῶν αὐτῶν τά τε βρώ- D ματα, καὶ τὴν εὐφροσύνην, καὶ τὴν χαράν. ἔφη μὲν γὰρ ὁ κύριος. οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐν παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ. νοῦ δὲ τροφὴ λόγος. οὐκ ἂν δὲ ἐνδοιάσειέ τις τοῦτο τῆς Ἰουδαίων πληθύος ἐξῆρθαι λέγειν. γεγόνασι γὰρ ἐν ἐνδείᾳ τροφῆς πνευματικῆς, οὐ νενοήκασι τὰ Μωσέως, ἀλλ' ἄχρι σήμερον κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται· μεμισήκασι γὰρ τὰ τοῦ Χριστοῦ θεσπίσματα. ὠλόθρευται αὐτοῖς πᾶσα ἡ πνευματικὴ τροφή, οὐκ αὐτὴ πα- E θοῦσα τὸν ὄλεθρον, ἀλλὰ τοῖς πεπονθόσιν οὐκ ἔτι παρακειμένη. καὶ ὅσον ἧκεν εἰς ἐκείνους, οὐδὲ ὑπάρχουσα παντελῶς. ἀλλ' ὅγε κύριος τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσι τὸ χρῆναι τρυφᾶν διανέμει, καὶ ἐνσπαταλᾶν ἀγαθοῖς τοῖς ἄνωθεν. γέγραπται γάρ, ὅτι οὐ λιμοκτονήσει κύριος ψυχὴν δικαίου, ζωὴν δὲ ἀσεβῶν ἀνατρέψει.

Ἐσκίρτησαν δαμάλεις ἐπὶ ταῖς φάτναις αὐτῶν, ἠφανίσθησαν θησαυροί, κατεσκάφησαν

ληνοί, ὅτι ἐξηράνθη σῖτος. τί ἀποθήσομεν ἑαυτοῖς; ἔκλαυσαν βουκόλια βοῶν, ὅτι οὐχ ὑπῆρχε νομὴ αὐτοῖς, καὶ τὰ ποίμνια τῶν προβάτων ἠφανίσθησαν.

Καὶ τοῖς ἀλόγοις τῶν ζώων ἔσθ' ὅτε λόγον περιτίθησιν ἡ θεόπνευστος γραφή, τὰς τῶν πραγμάτων φύσεις εἰς τὸ εὔχαρί τε, καὶ ἀστείως ἔχον ἐντέχνως διαποικίλλουσα, καὶ οἷον ἐν εἴδει γράφουσα τὰς οἰκονομίας, ὧν ἂν πρέποι νοεῖν. εἶτα τί θαῦμα, κἂν εἰ δάμαλις λέγοιτο διασκιρτᾶν τυχὸν, κλαῦσαί τε βουκόλια βοῶν; ἀφορήτως γὰρ αὐτὰ κατεπιέζοντο τῷ λιμῷ. τάχα που καὶ ἀνεσκίρτησαν ἂν, καὶ τεθρηνήκασιν ἀγροὶ, εἴπερ ἦν αὐτοῖς αἴσθησις τῶν ἐπενηνεγμένων. ἠφανίσθαι δέ φησι θησαυροὺς, καὶ κατεσκάφθαι ληνοὺς, οὐδεμιᾶς που τάχα φροντίδος ἠξιωμένους, διά τοι τὸ μηδὲν ἐξ ἀγρῶν συλλέγεσθαι, ἀλλὰ δρεπάνην μὲν ἀπρακτεῖν τὴν ἐν ἀμπέλῳ, καὶ βότρυϊ, ξηρὸν δὲ, καὶ ἀτελεσφόρητον τοῖς ἀγροῖς ἐπικλίνειν τὸν στάχυν. ταύτῃ φησὶ, τί ἀποθήσομεν ἑαυτοῖς; ὅτι δὲ, ὡς ἔφην, τοῖς τῶν καρπῶν ἡμέροις καὶ αὐταὶ συνδιαλώλασιν αἱ τῆς ἐρήμου πόαι, καθίστησιν ἐναργὲς, ἠφανίσθαι λέγων καὶ αὐτὰ τῶν προβάτων τὰ ποίμνια, λιμῷ πάντως κατεφθαρμένα, καὶ τῆς συνήθους, καὶ φιλαιτάτης αὐτοῖς ἐστερημένα ζωῆς. ἐφαρμόσει δὲ καὶ ταῦτα σοφῶς ταῖς Ἰουδαίων συμφοραῖς, οἳ πεπαρῳνήκασιν εἰς Χριστόν.

Πρὸς σὲ, κύριε, βοήσομαι, ὅτι πῦρ ἀνήλωσε τὰ ὡραῖα τῆς ἐρήμου, καὶ φλὸξ ἀνῆψε πάντα τὰ ξύλα τοῦ ἀγροῦ, καὶ τὰ κτήνη τοῦ πεδίου ἀνέβλεψαν πρὸς σὲ, ὅτι ἐξηράνθησαν ἀφέσεις ὑδάτων, καὶ πῦρ κατέφαγε τὰ τῆς ἐρήμου.

Ὡραῖα μὲν τῆς ἐρήμου φησὶ τὰ ἐν πεδίοις τάχα που τοῖς ἀνηρότοις αὐτομάτως ἀναφυόμενα· ξύλα τε μὴν τοῦ ἀγροῦ τὰ ἐν κήποις, καὶ παραδείσοις εὐγενῆ βλαστήματα, καὶ ταῖς ἐξ ὡρῶν εὐκαρπίαις περιανθίζεσθαι πεφυκότα. ταῦτα δὲ ἐν εἴδει πυρὸς κατεδηδοκέναι φησὶν μονονουχὶ βροῦχόν τε, καὶ ἐρυσίβην. ποιεῖται δὲ χρησίμως τὴν πρὸς Θεὸν εὐχὴν ἐκτενέστατα, διδάσκων, ὡς ἥκιστα μὲν παρ' ἑτέρου ζητεῖν δεήσει τῆς συμφορᾶς τὴν ἀπόστασιν, προσάγειν δὲ μόνῳ τῷ σώζειν ἰσχύοντι τὰς λιτὰς, καὶ ὡς ἐξ ὀργῆς ἐπάγοντι τὰ καταλυπεῖν εἰωθότα. μὴ γὰρ δὴ χρῆναι φρονεῖν εὖ μάλα φησὶν αὐτομάτως συμβῆναι τὰ τοιάδε τῶν κακῶν, ἐπενηνέχθαι δὲ μᾶλλον ὡς ἐκ θείας αὐτοῖς μήνιδος. καὶ τοῦτο αὐτὸς ἡμῖν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς διὰ φωνῆς ἑτέρου Προ-

torcularia, quia arefactum est triticum. Quid reponemus nobis? fleuerunt armenta boum, quia non erant pascua eis, & greges ouium disperierunt.

XIII. Etiam brutis animantibus diuinitus inspirata scriptura nonnunquam rationem affingit, naturam rerum lepore quodam, & festiuitate distinguens, & quasi moralem eorum œconomiam describens, quæ nos intelligere par est. Deinde quid mirum, etiamsi vitula dicatur aliquando saltasse, fleuisséque armenta boum? Intolerandum enim in modum fame premebantur. Fortè enim exiliissent, & lamentata essent ipsa arua, si quam intelligentiæ partem habuissent. [Dissipati sunt thesauri, inquit, & suffossa torcularia:] penitus neglecta forsitan, quod nihil ex agris colligeretur: sed falx otiosa esset ad botrum in vinea, spica in agris, vtpote prostrata, aruisset, nec ad maturitatem peruenisset. Ideo ait, [quid reponemus nobis?] Quia autem, vt dicit, cum fructibus mitioribus, & ipsæ solitudinis herbæ perierunt subiicit clarè, ouium greges interiisse, fame enectos funditus, consueto & gratissimo ipsorum victu priuatos. Hæc porrò non inscitè ad Iudæorum calamitates trahentur, qui Christum iniuriis vexauerunt.

Ad te, Domine, clamabo, quoniam ignis consumpsit speciosa deserti, & flamma succendit omnia ligna agri, & iumenta campi suspexerunt ad te, quoniam arefactæ sunt emissiones aquarũ, & ignis deuorauit speciosa deserti.

XIV. Speciosa deserti appellat fortasse, quæ in campis non aratis sponte enascuntur. Ligna verò agri, hortorum & viridariorum nobilia germina, & tempestiua fructuum copia circum ornari solita. Hæc velut ignem deuorasse propemodum bruchum, & rubiginem autumat. Intensissimè autem Deum precatur, & vtiliter, dicens, minimè apud alium quærendam depulsionem calamitatis, & soli supplicandum illi, qui salutem afferre potest, & iratus repellere, quæ habere molestiam consueuerunt. Non enim cogitandum (& rectè sanè) huiusmodi mala per se contingere; sed ex ira diuina potius inferri; id quod nobis vniuersorum Dominus per os alterius Pro-

Amos 3. "Prophetæ indicat, [Si erit malum in A ciuitate, quod non fecit Dominus.] Haud enim quidquam eorum, quibus ciuitates, & regiones affliguntur, Deo non immittente euenerit. Seruat enim quos vult, & malorum immunes reddit. Suadet igitur Propheta, eorum quę nocent repulsam à Deo petere, opinione illa procul eiecta, falsorũ Deorũ opem, manum & auxilium in suis rebus sibi esse implorandum. [Arefactæ sunt, inquit, emissiones aquarum.] Pluuia quippe B terram non irrigante, & immissa præterea rubigine, armata item locusta, & brucho saltante, & eruca repente, quinam dubium erat, quin ipsis vitæ sustentandæ necessaria perirent funditus? Herba autem intereunte, prorsus & iumenta interire necesse esse.

Dixerim porrò, fortasse à Iudæis, extremis mundi temporibus ad Dominum reuertentibus bonorum inopia pressis, & eiulantibus aptè dici posse has voces. Consumpta sunt enim, quasi ab igne, ipsorum bona animi, lo- C custa quæ mente concipitur illa deuorauit, & exaruerunt emissiones aqua- Esai. 5. rum. [Mandauit enim nubibus ne plue- rent imbrem super terram, pro more & Psal. 62. natura sua, & facta est terra inuia, & inaquosa,] quæ non habitabitur. De nobis autem in fide iustificatis prænuntiauit Deus, & per Christum nos charismatis copiosissimè donatum iri signifi- Ioel 3. cauit, his verbis. [In illa die stillabunt montes dulcedinem, & colles fluent lacte: & omnes emissiones Iuda fluent D aquis, & fons de domo Domini egredietur, & irrigabit torrentem funium,] Esai. 41. Quin & aliter. [Ego Dominus Deus, ego exaudiam eos Deus Israel, non derelinquam eos, sed aperiam in montibus flumina, & in medio camporum fontes, & faciam desertum in paludes, & sitientem terram in aquæductus.] In his itaque nos sumus. Quod si ad pœnitentiam se conferent, & Deum respicient, & dicent etiam ipsi, [ad te clama- E bo,] accipient aquarum emissiones, & haurient nobiscum aquam quæ sola intelligentia videtur, de fontibus Saluatoris, potabunturque torrente volupta- Psal. 35. tis à Deo Patre, & fontem vitæ in cor- Esa. 35. dibus habebunt. Apponentur ipsis etiam ad delicias speciosa deserti, id est, pascua bona & ampla, conuertentia eos ad cognitionem diuinam, & euangelicam, quæ in Christo mente concipitur.

A φήτου φησίν. εἰ ἔσται κακία ἐν πόλει, ἣν κύριος οὐκ ἐποίησεν. οὐ γὰρ ἂν γένοιτό τι τῶν κακοῦν εἰωθότων πόλεις, ἢ χώρας, ὃ περαίνοιτο ἂν μὴ οὐκ ἐφιέντος Θεοῦ. σώζει γὰρ οὓς ἂν ἕλοιτο, καὶ ἀπαλλάττει κακῶν. ἀναπείθει οὖν τῶν λελυπηκότων τὴν λύσιν ζητεῖν παρὰ Θεοῦ, ῥιπτοῦντας μακρὰν τό γε οἴεσθαι δεῖν τὰς τῶν ψευδωνύμων Θεῶν χεῖρας, καὶ ἐπικουρίας δεδεῆσθαι τὰ κατ' αὐτούς. ἐξηράνθη δὲ, φησὶν, ἀφέσεις ὑδάτων. ὑετοῦ γὰρ οὐκ ἄρδοντος τὴν B γῆν, καθιεμένης δὲ πρὸς τούτῳ τῆς ἐρυσίβης, ἐξωπλισμένης δὲ καὶ ἀκρίδος, καὶ βρούχου πηδῶντος, καὶ κάμπης ἑρπούσης, πῶς ἂν ἀμφίβολον ἦν ὡς πάντως οἴχοιτο ἂν αὐτοῖς τὰ ζωαρκῆ πρὸς τὸ μηδέν; καταφθειρομένης δὲ καὶ πόας, πᾶσά πως ἀνάγκη καὶ κτήνη παθεῖν τὸν ὄλεθρον.

Φαίην δ' ἂν ὅτι τάχα που καὶ Ἰουδαίοις ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς ἐπιστρέφουσι πρὸς Θεὸν, πρέποι ἂν εἰπεῖν τὰς τοιάσδε φωνὰς, τοῖς τῶν ἀγαθῶν ἐνδείαις ἐντεθλιμμένοις, καὶ κατοιμώζουσι. δε- C δαπάνηται γὰρ αὐτοῖς ὡς ὑπὸ πυρὸς τὰ εἰς νοῦν ἀγαθὰ, ἀκρίς τε αὐτὰ νοητὴ κατεδήδοκε, καὶ ἐξηράνθησαν αἱ ἀφέσεις. ἐνετείλατο γὰρ ταῖς νεφέλαις τοῦ μὴ βρέξαι ὑετὸν ἐπὶ τῆς γῆς, κατὰ τὸ ἦθος, καὶ γέγονεν ἄβατός τε, καὶ ἄνυδρος γῆ, ἥτις οὐ κατοικηθήσεται. ἡμῖν δὲ δὴ τοῖς ἐν πίστει δεδικαιωμένοις προαναφωνεῖ Θεὸς, καὶ τὴν διὰ Χριστοῦ χαρισμάτων ἀμφιλαφεστάτην ἔσεσθαι τὴν χορηγίαν ὑπεδήλου, λέγων. ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἀποσταλάξει τὰ ὄρη γλυκασμὸν, καὶ οἱ βουνοὶ ῥυήσονται γάλα, καὶ πᾶ- D σαι αἱ ἀφέσεις Ἰούδα ῥυήσονται ὕδατα, καὶ πηγὴ ἐξ οἴκου κυρίου ἐξελεύσεται, καὶ ποτιεῖ τὸν χειμάρρουν τῶν σχοίνων. καὶ μὴν καὶ ἑτέρως. ἐγὼ κύριος ὁ Θεός. ἐγὼ ἐπακούσομαι ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ, καὶ οὐκ ἐγκαταλείψω αὐτοὺς, ἀλλ' ἀνοίξω ἐπὶ τῶν ὀρέων ποταμοὺς, καὶ ἐν μέσῳ τῶν πεδίων εἰς ἕλη, καὶ τὴν διψῶσαν γῆν ἐν ὑδραγωγοῖς. οὐκοῦν ἡμεῖς μὲν ἐν τούτοις. εἰ δὲ δὴ βαδίζοιεν πρὸς μετάγνωσιν, καὶ ἀναβλέψαιεν πρὸς Θεὸν, λέγοιέν τε καὶ αὐτοὶ, πρὸς σὲ E κύριε κεκράξομαι, λήψονται τὰς τῶν ὑδάτων ἀφέσεις, ἀντλήσουσί τε μεθ' ἡμῶν τὸ ὕδωρ τὸ νοητὸν, καὶ ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ σωτηρίου ποτισθήσονται, καὶ τὸν χειμάρρουν τῆς τρυφῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ πατρὸς, καὶ τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς ἕξουσιν ἐν καρδίαις. παρακείσεται δὲ αὐτοῖς εἰς τρυφὴν καὶ τὰ ὡραῖα τῆς ἐρήμου, τουτέστι, νομὴ καλὴ, καὶ ἀμφιλαφὴς, εἰς γνῶσιν αὐτοὺς ἀποστρέφουσα τὴν ἐν Χριστῷ νοουμένην θείαν τε, καὶ εὐαγγελικήν.

A

ΚΕΦΑΛ. β'.

Σαλπίσατε σάλπιγγι ἐν Σιών, κηρύξατε ἐν ὄρει ἁγίῳ μου, καὶ συγχυθήτωσαν πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν, διότι πάρεστιν ἡμέρα κυρίου, ὅτι ἐγγὺς ἡμέρα σκότους, καὶ γνόφου, ἡμέρα νεφέλης, καὶ ὁμίχλης.

Γράφεται δὲ πάλιν ἀστείως ἡμῖν τοῦ πολέμου τὸ σχῆμα. εἴη δ' ἂν καὶ ἐπ' ἀμφοῖν ἀληθές, κἂν εἰ ἐπ' ἀκρίδος, καὶ βρούχου τυχὸν νοοῖτο, κἂν εἰ ἐπ' αὐτῶν ἕλοιτό τις τῶν Βαβυλωνίων. ὡς γὰρ ἤδη τοῦ πολέμου βεβηκότος τε εἴσω θυρῶν, καὶ μονονουχὶ κατὰ πᾶσαν τὴν Σιών, ἤγουν ἐν ὅλῃ τῇ Ἰουδαίᾳ περιηγγελμένου, καὶ θορύβου, καὶ δειμάτων ἀναπλησθῆναι τὴν πόλιν φησίν. πάρεστι γὰρ ἡ ἡμέρα κυρίου, τουτέστιν, οὐκ ἔτι προαγόρευσις τὸ χρῆμα μόνον, ἀλλ' ὡς ἐν ὄψει τὰ πάντα, καὶ ἐν αὐταῖς γεγόνασι ταῖς πείραις τῶν πάλαι προηγγελμένων. οἷς ἦν ἄμεινον κατὰ πολὺ μεταφοιτᾶν ἑλέσθαι πρὸς τὰ βελτίω, καὶ πρὸ ἐφόδου, καὶ παρουσίας τῶν κακῶν ἀποσείεσθαι φροντίδα. οὐκοῦν πρὸς μετάγνωσιν ἀλύειν οὐκ ἐᾷ, μεθιέντας δὲ ὥσπερ τὸ τῆς γνώμης ἀναπεπτωκός, καὶ τὸ ῥᾴθυμον, εἰς φιλεργίας ἰέναι χαλεύει γοργῶς, καὶ ἐπί γε τὸ βούλεσθαί σφισιν αὐτοῖς ἐπαμύναι γενικῶς, Θεῷ δηλονότι προσεδρεύοντας, τῶν ἀρχαίων αἰτιαμάτων ἀφανίζοντας τὰ ἐγκλήματα ταῖς τῶν ἀμεινόνων ἐπαγωγαῖς. ταύτητοι φησὶν ἐγγὺς εἶναι τὴν ἡμέραν κυρίου, καθ' ἣν ἔσονται μὲν ὡς ἐν ὁμίχλῃ, καὶ σκότῳ, τὸν ἐκ τῆς ἀκρίδος δεδιότες λιμόν, ἤγουν τὴν ἐκ τῆς Ἀσσυρίων αὐτοῖς ἐπηρτημένην ἀθλιότητα, καὶ καταφθοράν.

Ὡς ὄρθρος χυθήσεται ἐπὶ τὰ ὄρη λαὸς πολύς, καὶ ἰσχυρός· ὅμοιος αὐτῷ οὐ γέγονεν ἀπὸ τοῦ αἰῶνος, καὶ μετ' αὐτὸν οὐ προστεθήσεται ἕως ἐτῶν εἰς γενεὰς γενεῶν. τὰ ἔμπροσθεν αὐτοῦ πῦρ ἀναλίσκον, καὶ τὰ ὀπίσω αὐτοῦ ἀναπτομένη φλόξ. ὡς παράδεισος τρυφῆς ἡ γῆ πρὸ προσώπου αὐτοῦ, καὶ τὰ ὄπισθεν αὐτοῦ πεδίον ἀφανισμοῦ, καὶ ἀνασωζόμενος οὐκ ἔσται αὐτῷ.

Ὄρθρον ἀποκαλεῖν ἔοικεν ἢ τὴν ἐν ὄρθρῳ δρόσον, ἢ ἐπειδὴ ὅλως καταχέηται τῶν ὅρων, ἀφίησι τῶν ἐν αὐτοῖς οὐδὲν ἀκατάρδευτον· ἤγουν τὰς πρώτας ἡλίου βολάς, καὶ τὸ φωτὸς τῆς ἡμέρας τὸ αἴφνης, καὶ ἐν ἀρχῇ ἀνάλαμψιν, ἣ ταῖς κορυφαῖς τῶν ὀρέων καὶ πρό γε τῶν ἄλλων μονονουχὶ καὶ ἐνδι-

CAPVT II.

Canite tuba in Sion, prædicate in mõte sancto meo, & conturbentur omnes habitantes terram, quoniam adest dies Domini: quoniã prope est dies tenebrarum & caliginis, dies nubis & nebulæ.

B xv. VENVSTE sanè rursum nobis belli facies describitur, & vera est descriptio, siue in locusta, siue in brucho fortè intelligatur: siue quis de ipsis Babyloniis accipere maluerit. Quasi enim bello iam per portas ingresso, & per totam fermè Sionem, seu per totam Iudæã vulgato, tumultu, & terroribus vrbem completam esse dicit. [Adest enim dies Domini.] Quod hanc habet vim. Res non est amplius nuda prædictio: sed ante oculos omnia quæ prænunciata fuerunt, & ipsa experiẽtia gesta sunt. Ac melius erat multò ad meliora se applicare voluisse, & ante aduentum, præ- C sentiámque malorum sollicitudinem excussisse. Itaque de pœnitentia incertum esse consilii non sinit: sed deposito animi velut languore, & ignauia, ad operis studium expeditè aggredi, & ad voluntatẽ sibimetipsis viriliter succurrendi incumbere iubet, ad Deum properando, veterúmque delictorum maculas virtutibus sufficiendis delendo videlicet. Ideo ait, prope adesse diem Domini, qua futuri sint tanquam in nebula, & tenebris, famem à locusta inue- D hendam, siue ex Assyriorum impressione supra caput ipsis astantem calamitatem, & perniciem metuentes.

Sicut manè fundetur super montes populus multus, & fortis: similis ei non fuit à sæculo, & post eum non erit vsque ad annos in generationes generationum. Ante eum ignis consumens, & post eum succensa flamma. Sicut para- E disus voluptatis terra ante faciem eius, & posteriora illius sicut campi desolationis, & saluatus non erit ei.

xvi. Mane videtur appellare aut matutinum rorem, qui vniuersè per fines regionis diffusus, nihil in ipsis siccum relinquit: aut certè primos solis radios, & diurni luminis repentinum, ac primum splendorem, qui in iugis montium prius expanditur, &

purpurea luce colles cõuestit. Sic ait super montes fore populum fortem, locustas, credo, aut ex similitudine ipsarum, Assyriorum, per multitudinem incomparabilem intellectorum. Subiicit enim mox, [similis ei non fuit à seculo, & post eum non erit.] Quoniam autem locustarum irruptionibus quod occurrit confestim consumitur, & si alicubi quippiam fortè superfuerit, idipsum quæ primas sequuntur absumunt, [ignis consumens.] inquit, ea quæ ante ipsum, flamma autem succensa in his, quæ post ipsum, & sequentibus. Hoc ipsum facient, puto, & hostiles copiæ. Planè enim præcedentium superbiam, & arrogantiam imitabuntur, qui paruo interuallo consequentur. Facient autem terram vt paradisum voluptatis, penitus spoliantes eam, & voluptariam viuentes vitam in his, quæ in ea inuenerint. Hoc verum est, etiam si de locustis pronuntietur.

I *Sicut visio equorũ aspectus eorum, & sicut equites, sic persequentur. Sicut vox quadrigarũ super vertices montiũ exilient, & sicut vox flammæ ignis deuorantis stipulam, & sicut populus multus, & fortis paratus ad prælium.*

XVII. Locustam, & bruchum, si in agros & vrbes irruant, non minus valere ait, quam equitatum bellicosissimum. Sic enim è terra exilient, vt pœnè & quadrigarum sonitum imitentur. Et super omnes montium vertices subsultabunt, & de omni colle deuolabunt, & flammæ crepitum stipulam exurentis edent. Ferunt enim non citra strepitum eas in agros decidere, & sonitum non tenuem audiri dum prostratas fruges dentibus commolunt, ceu flammis vento diffundente crepitantibus. Quod si eas hostium cuneis comparare velimus, nihil absurdum faciemus: Nocent enim multitudine, & viris in pugna parum cedunt. Res edax, & propter immensam copiam non facilè expugnabilis, vel potius oppugnatu difficilis. Hoc idem de Assyriis dicere licet. Quod si cui fortè placet, idem de Romanorum exercitu non malè affirmet, qui instar locustæ, Israelem in Christum sceleratum depasti sunt.

A facie eius conterentur populi.

XVIII. Est enim, vt dixi, inexpugnabilis, & in-

A ρύνεται, καὶ καθάπερ πορφυρῷ βάπτει τοὺς βουνούς. οὕτως φησὶν ἐπὶ τὰ ὄρη ἔσεσθαι τὸν λαὸν τὸν ἰσχυρόν, ἀκρίδας τυχόν, ἤγουν ἐξ ὁμοιότητος αὐτῶν τῶν Ἀσσυρίων ὡς ἐν πλήθει νοουμένων ἀπαραβλήτῳ. λοιπὸν, ὅμοιος γάρ φησιν αὐτῷ οὐ γέγονεν ἀπὸ τοῦ αἰῶνος, οὔτε μὴν ἔσται ποτέ. ἐπειδὴ δὲ ταῖς τῶν ἀκρίδων ἐμβολαῖς δαπανᾶται μὲν τὸ προεμπίπτον εὐθύς· εἰ δὲ δή που τι καὶ περιλειφθείη τυχόν, ἔργον καὶ αὐτὸ ἔσται τῶν ἑπομένων ταῖς προούσαις. πῦρ ἀναλίσκον ἔφη τὰ ἔμ-
B προσθεν αὐτοῦ, φλόγα δὲ ἀναπτομένην τὰ κατόπιν, καὶ ἑπόμενα. τοῦτο δὲ αὐτὸ δράσειεν οἶμαί που καὶ πολεμίων στρατός. ἕψονται γὰρ πάντως τῶν φθασάντων ἀγερωχίαις ὁμοῦ, καὶ αὐθαδείαις καὶ οἱ κατόπιν ἰόντες βραχύ. ποιήσονται δὲ τὴν γῆν ὡς τρυφῆς παράδεισον, ὅλην ἀποκείροντες, καὶ ἐναπολαύοντες τοῖς εὑρισκομένοις. ἔχει δὲ τὸ ἀληθὲς ὁ λόγος καὶ εἰ ἐπ' αὐτῆς ἐκφέροιτο τῆς ἀκρίδος.

Ὡς ὅρασις ἵππων, ἡ ὅρασις αὐτῶν, καὶ ὡς
C ἱππεῖς, οὕτως καταδιώξονται. ὡς φωνὴ ἁρμάτων ἐπὶ τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων ἐξαλοῦνται, καὶ ὡς φωνὴ φλογὸς πυρὸς κατεσθιούσης καλάμην, καὶ ὡς λαὸς πολὺς, καὶ ἰσχυρὸς παρατασσόμενος εἰς πόλεμον.

Τὴν ἀκρίδα, καὶ τὸν βροῦχον, εἰ δὴ φέροιντο κατὰ χωρῶν, καὶ πόλεων, οὐδὲν ἐν μείοσί φησιν ἔσεσθαι ἵππου τῆς μαχιμωτάτης. οὕτω γὰρ κατασκιρτήσει τῆς γῆς, ὡς τάχα που καὶ ἁρμάτων ἀπομιμεῖσθαι κτύπον. ἁπάσαις τε γὰρ ἐπιθρώσκουσι
D κορυφαῖς ὀρέων, καθίπτανται δὲ καὶ βουνοῦ παντὸς, καὶ φλογὸς ἀποτελοῦσιν ἠχὴν καταπιμπράσης καλάμην. φασὶ γὰρ οὐ δίχα κτύπου παραπίπτεσθαι παρ' αὐτῶν ἐν ἀγροῖς τὴν καταπτῶσιν· ἠχὼ δέ τινα τῶν ὀδόντων ἀποτελεῖσθαι βληχράν, περιθραυομένων αὐταῖς τῶν πεπτωκότων, ὡς ἀνέμου φλόγα διαρριπίζοντος. εἰ δὲ δεῖ πολεμίων ὄχλῳ αὐτὴν παρεικάζεσθαι, πάλιν τὸ ἀπεικὸς οὐδέν· ἀλλὰ γὰρ κατὰ πλῆθυν, καὶ ὀλίγα τοῖς ἀνδριζομένοις ἐν μάχαις παραχωρεῖ. βορὸν γὰρ τὸ
E χρῆμα καὶ διὰ πλῆθυν ἀμέτρητον οὐκ εὐκαταγώνιστον, μᾶλλον δὲ καὶ δυσάλωτον. ὁ αὐτὸς δή αὖ γένοιτο καὶ περὶ τῶν Ἀσσυρίων λόγος· εἰ δὲ βούλοιτό τις τάχα που καὶ περὶ αὐτῆς τῆς τῶν Ῥωμαίων στρατείας, οἱ δίκην ἀκρίδος τὸν Ἰσραὴλ κατεδηδόκασιν εἰς Χριστὸν πεπλημμεληκότα, οὐ δή που κακῶς.

Ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ συντριβήσονται λαοί. Χρῆμα γάρ, ὡς ἔφην, ἄμαχον, καὶ δυσκαί-

ταγώνιστον παντελῶς ἀνθρώποις βρούχου, καὶ ἀκρίδος ἐμβολή.

Πᾶν πρόσωπον ὡς πρόσκαυμα χύτρας.

Ἀληθὲς γάρ, ὅτι δείμασί τε, καὶ λύπαις ταῖς ἀφορήτοις ἔσθ' ὅτε καὶ ἡ τῶν προσώπων ἄνθη μαραίνεται, καὶ καταμελαίνεταί πως εἰς τὸ ἀκαλλὲς τοῖς ἐκ νοῦ θορύβοις μονονουχὶ μεταχρωννυμένη.

Ὡς μαχηταὶ διαδραμοῦνται, καὶ ὡς ἄνδρες πολεμισταὶ ἀναβήσονται ἐπὶ τὰ τείχη.

Καταθεύσουσι γὰρ ἐν ἴσῳ τοῖς μαχιμωτάτοις, ὄκνου τε ἀμείνους ὑπάρχουσαι, καὶ δειμάτων, καὶ αὐτῶν ὑπεραρθήσονται τῶν τειχῶν, θρασεῖαν ὥσπερ τινὰ μελετῶσαι τὴν ἐμβολήν.

Καὶ ἕκαστος ἐν τῇ ὁδῷ αὐτοῦ πορεύσεται, καὶ οὐ μὴ ἐκκλίνωσι τὰς τρίβους αὐτῶν, καὶ ἕκαστος ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ οὐκ ἀφέξεται.

Ἀβασίλευτον γὰρ ἡ ἀκρίς, ἐκστρατεύει μὲν γὰρ ἐξ ἑνὸς εὐτάκτως κελεύσματος. φασὶ δὲ αὐτὰς στοιχηδὸν ἰέναι, καὶ ὡς ἐν τάξει διίπτασθαι, καὶ ἥκιστα μὲν ἀπονοσφίζεσθαι. περιέπειν δὲ οὕτως ἀλλήλας, ὡσανεὶ καὶ ἀδελφαί, φύσεως αὐτῆς βραβευούσης τὸ φιλάλληλον.

Καταβαρυνόμενοι ἐν τοῖς ὅπλοις αὐτῶν πορεύσονται.

Ὅπλα δὲ οἶμαί που τοὺς ὀδόντας φησί, δι' ὧν αὐταῖς ὁ πόλεμος, καὶ τὰ ὡς ἐν μάχαις κατορθώματα, δαπανωμένης μὲν πόας, ληΐου δὲ πίπτοντος, καὶ φυτῶν ἀναιρουμένων.

Καὶ ἐν τοῖς βέλεσιν αὐτῶν πεσοῦνται, καὶ οὐ μὴ συντελεσθῶσιν.

Βάλλουσι μὲν ἀκρίδες οὐ βελῶν ἀκίσι τοὺς πολεμουμένους, ἀλλ' οὐδὲ τόξον αὐταῖς ἐντείνεταί ποθεν, κατατείνουσι δὲ ὥσπερ τῇ τῶν ἐδωδίμων καταφθορᾷ, καὶ τοῖς λιμοῖς, καὶ ἐνδείας δείμασιν. ὅτι δὲ καὶ αὐτοῖς τοῖς ὑπὸ τοιάδε πεσοῦσι συμφορὰν οὐκ ἂν ἐξαρκέσαι τὸ ἀπολέσαι τὰ ἐν ἀγροῖς, ἀλλὰ γὰρ καὶ οἴκοις αὐτοῖς καὶ πόλεσιν εἰσπεφοιτηκότα, καὶ παρενοχλοῦντα δεινῶς τὸν ἐκ τῶν ἀκρίδων ἕξουσι στρατόν. ἤγουν καὶ αὐτὸν τὸν Ἀσσύριον, παρέδειξεν, εἰπών, καὶ οὐ μὴ συντελέσωσιν, ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι, καὶ τοῦτο οὐκ ἔσται τὸ τῆς ὀργῆς πέρας, προέλθοι δὲ καὶ ἐπέκεινα, φησὶ γάρ.

Τῆς πόλεως ἐπιλήψονται, καὶ ἐπὶ τῶν τειχέων δραμοῦνται, καὶ ἐπὶ τὰς οἰκίας ἀναβήσονται, καὶ διὰ θυρίδων εἰσελεύσονται ὡς κλέπται. πρὸ προσώπου αὐτοῦ συγχυθήσεται ἡ γῆ, καὶ σεισθήσεται ὁ οὐρανός. ὁ ἥλιος, καὶ ἡ σελήνη συσκοτάσουσι, καὶ τὰ ἄστρα δύσουσι τὸ φέγγος αὐτῶν.

A superabilis omnino hominibus bruchi & locustæ irruptio.

Omnis vultus sicut adustio ollæ.

xix. Verum est enim, terroribus & tristitiis intolerabilibus aliquando, & florem vultus marcescere, & denigrari quodammodo ad deformitatem, illis tumultibus tantum non in alium colorem commutatum.

Sicut pugnatores discurrent, & sicut viri bellatores ascendent super muros.

B xx. Incursabunt enim instar bellicosissimorum, terroribus & pigritia superiores, & super ipsa mœnia se tollent, quasi audacem irruptionem meditantes.

Et vnusquisque in via sua ambulabit, & non declinabunt à semitis suis, & vnusquisque à fratre suo non recedet.

xxi. Carent enim rege locustæ, & ordinatim vno velut signo dato in expeditionem exeunt. Narrant autem eas serie quadam, & quasi per acies volare, C niméque seiungi, & sic vicissim officiosè prosequi & assectari, ac si sorores essent, mutuum amorem natura illis dispensante.

Aggrauati in armis suis ibunt.

xxii. Arma, vt arbitror, dentes fortasse nominat, quibus bellum gerunt, & velut in pugna edunt facinora, consumpta herba, segete prostrata, & plantis arefactis.

Et in iaculis suis cadent, & non con- D *sumentur.*

xxiii. Locustæ non quidem telorum cuspidibus vulnerant, quos oppugnant, nec arcus alicunde contendunt. Sed dum apta esui perdunt, fame, & penuriæ terroribus aliquo modo interficiunt. Nec porrò ad talem calamitatem redactis commoda ruri perisse satis erit: insuper in ædes, & vrbes ingressum, & atrociter turbantem locustarum sustinebunt exercitum. Aut E etiam ipsum Assyrium his verbis demonstrat, [& non consument.] Perinde ac si dicat, nec iste finis erit iræ, vltra enim procedet. Sequitur namque.

Vrbem apprehendent, & super muros discurrent, super domos ascendent, & per fenestras intrabunt sicut fures. Ante faciem eius confundetur terra, & commouebitur cælum. Sol & luna contenebrabuntur, & stellæ mittent in occasum lumen suum.

Audis

xxiv.

A Audis deuolaturas, & super muros ipsos vrbis, & vt herbam deprædaturas, sicut grassatores vestimentis viatores nudant. Et per fenestras irruent, & populos conturbabunt, tantum non omnia miscentes, vt iam & ipsum cælum concuti videatur, & sol, ac luna, atque etiam stellæ suum lumen quasi inhibere. In his porrò rursum oratio quod addi possit, nihil relinquit, & terræ habitatoribus intolerabilem, ac dolorum refertam calamitatem ante oculos ponit. B Est autem vera, quamuis de hominum exercitu accipiatur, cum regiones & vrbes incursarint. Instar locustarum enim omnia operientes, agris detrimentosi sunt, ciuitates vexant, muros ascendentes, & in domos inuadentes, feritatéque cum horrifico terræmotu certantes.

Et Dominus dabit vocem ante faciem fortitudinis suæ: quia multa sunt nimis castra eius, quoniam fortia opera sermonum illius, quia magna dies Domini, & illustris valde.

xxv.

C Dixi iam Prophetæ consilium esse atrocem, & intollerandam calamitatem ostendere: vt nimirum benè agere velle incipiant, & prudentius sibi consulant, qui ad improbitatem detorti legislatorem offenderunt. Solet enim, solet dolorum magnitudo facilè nonnullos, & velut necessitate quadam eò peruehere, D vt de cætero cupiant facere illi grata, qui saluare consueuit, & liberare à malis potest. [Dabit igitur Dominus vocem ante faciem fortitudinis suæ,] tantum non ipse dux exercitus eúmque in hostem acuens. Non enim alius potius, quàm propugnatoribus, & aliorum ducibus milites ad pugnam excitare, & castra sua ducere conuenit. Subindicat per hæc, non per se aduenire mala, nec temerè ac fortuitò accidere: E sed à Deo potissimùm infligi, læso videlicet, & iustè pœnas reposcente. Perterret autem eos magis, nimis multa castra esse dicens, & fortia opera sermonum eius. Fieri siquidem haud potest, vt non penitus finem consequatur, quod Deus fieri mandauerit. Itaque quidam sanctorum Prophetarum, Hieremiæ, inquam, ait, [Nunquid non verba mea quasi ignis ardens, dicit Dominus,

Hier. 23.

Ἀκούεις ὅτι καταπηδήσονται μὲν καὶ αὐτῶν τῶν τειχῶν, καὶ δὴ αὐτὴν καταδῃώσουσι τὴν πόαν, ἐν ἴσῳ τοῖς εἰωθόσι λωποδυτεῖν, καὶ διὰ θυρίδων ἐμβαλοῦσι, δήμους συγχέουσι, καὶ μονονουχὶ διακυκλῶσι τὸ πᾶν, ὡς ἤδη δοκεῖν καὶ αὐτὸν δεδονῆσθαι τὸν οὐρανόν, ἥλιον δὲ καὶ σελήνην, καὶ μήν τοι καὶ ἄστρα τὸ οἰκεῖον ἀνακόψαι σέλας. γέγονε δὲ πάλιν ἐν τούτοις ἡμῖν ὑπερβολικὸς ὁ λόγος, δύσοιστόν τι, καὶ πολυαλγῆ τοῖς τὴν γῆν οἰκοῦσι τὴν συμφορὰν ἀποφαίνων. ἀτρεκὴς δὲ ὁ λόγος, κἂν εἰ ἐπ' ἀνθρώπων στρατιαῖς νοοῖτο πάλιν, εἰ καταθέειν ἕλοιντο χώραν τε, καὶ πόλεις. ἐν ἴσῳ γὰρ ταῖς ἀκρίσι τὰ πάντα περιεχόμενοι, διαλυμαίνονται μὲν ἀγρούς, καταθλίβουσι δὲ καὶ πόλεις τειχῶν ὑπεραιρόμενοι, καὶ οἴκοις αὐτοῖς ἐπιπηδῶντες, καὶ τοῖς ἀπὸ σεισμοῦ δείμασι φιλονεικοῦντες εἰς ἀγριότητα.

Καὶ ὁ κύριος δώσει φωνὴν αὐτοῦ πρὸ προσώπου δυνάμεως αὐτοῦ· ὅτι πολλή ἐστι σφόδρα ἡ παρεμβολὴ αὐτοῦ, ὅτι ἰσχυρὰ ἔργα λόγων αὐτοῦ· διότι μεγάλη ἡ ἡμέρα κυρίου, μεγάλη, καὶ ἐπιφανὴς σφόδρα.

Ἔφην ἤδη φθάσας, ὅτι σκοπὸς τῷ προφήτῃ δεινήν, καὶ δυσδιακόμιστον ἀποφῆναι τὴν συμφοράν, ἵνα δὴ μεταχωροῖεν ἐπὶ τὸ ἐθέλειν τὰ ἀμείνω τε ἤδη δρᾶν, καὶ μὴν καὶ βουλεύεσθαι σωφρονέστερον, οἱ ταῖς εἰς φαυλότητα παρατροπαῖς λελυπηκότες τὸν νομοθέτην. οἶδε γὰρ οἶδεν ἡ τῶν ἀλγημάτων ὑπερβολὴ μετακομίζειν εὐκόλως τινὰς ὡς ἐξ ἀνάγκης ἐπί γε τὸ ἑλέσθαι δρᾶν τὰ αὐδάνοντα λοιπὸν τῷ σώζειν εἰωθότι καὶ ἀπαλλάττειν ἰσχύοντι. δώσει δὴ οὖν ὁ κύριος τὴν φωνὴν αὐτοῦ πρὸ προσώπου δυνάμεως αὐτοῦ, μονονουχὶ στρατηγῶν, καὶ παραθήγων ὡς ἐπ' ἐχθρούς. πρέποι γὰρ ἂν οὐχ ἑτέρῳ τῳ μᾶλλον, πλὴν ὅτι τοῖς προασπίζουσι, καὶ τῶν ἄλλων προτεταγμένοις τὸ διεγείρειν τὸ μάχιμον, καὶ οἰκείαν ἡγεῖσθαι τὴν παρεμβολήν. ὑπεμφαίνει δὲ διὰ τούτων, ὅτι μὴ αὐτόματον ἔχει τὴν ἔφοδον τὰ δεινά, μήτε μὴν ἐκ τοῦ παρατυχόντος συμβέβηκεν ἁπλῶς, ἀλλ' ὅτι μᾶλλον παρὰ θεοῦ ἐπενήνεκται, λελυπημένου δηλονότι, καὶ ὁσίως ἤδη κολάζοντος. καταπλήττει δὲ μᾶλλον αὐτούς, πλείστην τε ὅσην εἶναι λέγων τὴν παρεμβολήν, καὶ ὅτι ἰσχυρὰ ἔργα λόγων αὐτοῦ. ἀμήχανον γὰρ μὴ πάντως εἰς πέρας ἐλθεῖν, ὅπερ ἂν γενέσθαι προστάττῃ θεός. καὶ γοῦν ἔφη πρός τινα τῶν ἁγίων προφητῶν, Ἱερεμίας δ' ἐστὶν, οὐχ οἱ λόγοι μου ὥσπερ πῦρ φλέγον, λέγει κύριος,

καὶ ὡς πέλυξ κόπτων πέτραν; διϊκνεῖται γὰρ ὥσπερ διαπηδητὴς ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, καὶ οἷς ἂν φθέγξαιτο τὸ ἀντιστατοῦν οὐδέν, εἴκει δὲ μᾶλλον, καὶ τὰ σκληρά, καὶ ἀντίτυπα καταθραύεται εὐκόλως, καὶ τοῖς δεσποτικοῖς θελήμασι καὶ οὐχ ἑκόντα παραχωρεῖ. μεγάλη δὲ λίαν καὶ ἐπιφανὴς ἡ ἡμέρα, φησί, διὰ τὴν εἰς ἅπαντας ἀνθρώπους τῶν ἐπαχθησομένων δεινῶν διατρέχουσαν φήμην.

Καὶ τίς ἔσται ἱκανὸς αὐτῇ;

Τουτέστιν, οὐδεὶς ἂν γένοιτο τῶν ἐπὶ γῆς ἀτεράμων οὕτως, καὶ θρασύς, ὡς ἀντεξάγειν δύνασθαι ταῖς θείαις ὀργαῖς. καὶ σοφὸς ἦν ἄγαν ὁ Δαβὶδ πρὸς Θεὸν ἀνακεκραγώς. σὺ φοβερὸς εἶ, καὶ τίς ἀντιστήσεταί σοι ἀπὸ τῆς ὀργῆς σου;

Καὶ νῦν λέγει κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν. ἐπιστράφητε πρός με ἐξ ὅλης τῆς καρδίας ὑμῶν, ἐν νηστείᾳ, καὶ κλαυθμῷ, καὶ κοπετῷ, καὶ διαῤῥήξατε τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ μὴ τὰ ἱμάτια ὑμῶν. καὶ ἐπιστράφητε πρὸς κύριον τὸν Θεὸν ὑμῶν, ὅτι ἐλεήμων, καὶ οἰκτίρμων ἐστί, μακρόθυμος, καὶ πολυέλεος, καὶ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις. τίς οἶδεν εἰ ἐπιστρέψει, καὶ μετανοήσει, καὶ ὑπολείψεται ὀπίσω αὐτοῦ εὐλογίαν, καὶ θυσίαν, καὶ σπονδὴν κυρίῳ τῷ Θεῷ ὑμῶν;

Ἐντεῦθεν ἂν μάθοις, καὶ μάλα σαφῶς, ὡς οὐχ ἑτέρου χάριν τινὸς ὑψοῦ μὲν τὰ διηγγελμένα ἐτέθη. σκληρὰν δὲ αὐτοῖς, καὶ δυσαχθεστάτην κομιδῇ προανεφώνει τὴν συμφοράν, ἢ ὥστε λοιπὸν μεταστῆσαι τούτους εἰς μετάγνωσιν. ἀπογινώσκειν γὰρ οὐκ ἐᾷ. διαβεβαιοῦται δέ, καὶ μάλα σαφῶς, ὡς εἴπερ ἕλοιντο φρονεῖν τὰ βελτίω, καὶ τὰς ἰδίας ὁδοὺς κἂν γοῦν τοῖς δευτέροις ἐπανορθοῖεν εἰς τὸ ἀρέσκειν Θεῷ, πάντως ἀποπαύσεται τὰ ἐξ ὀργῆς, καὶ εἰς πλάτος εὐθὺς εὐθυμίας μεταχωρήσει τὰ πράγματα. τίς δ᾽ ἂν γένοιτο τρόπος ἐπιστροφῆς αὐτοῖς, καὶ ὁ τῆς λιτῆς τρόπος, καθίστησιν ἐναργές, οὕτω λέγων. καὶ νῦν λέγει κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν. ἐπιστράφητε πρός με ἐξ ὅλης τῆς καρδίας ὑμῶν. ἐῤῥίφθω, φησί, τὰ παρῳχηκότα, καὶ ἀποδημείτω πρὸς λήθην τὰ φθάσαντα· ἑαυτῶν ἀμείνους ὄφθητε· τοῖς δευτέροις ἐκμειλίσσεσθε Θεόν, νηστείᾳ, καὶ πόνῳ, κωκυτῷ τε, καὶ ὀδυρμῷ. ἕψεται γὰρ πάντως ταῦτα δρᾷν ᾑρημένοις τὸ χρῆναι λοιπὸν ἐν εὐπαθείᾳ εἶναι, καὶ τρυφῇ. ὥσπερ γὰρ τῆς ῥᾳστώνης τὸ τέλος, καὶ τὸ διαπίπτειν εἰς ἡδονὰς καταστρέφει πάντως εἰς οἰμωγάς, καὶ κόλασιν· οὕτω τῆς ἐπιεικείας, καὶ τῶν ἐπὶ ταῖς μεταγνώσεσι πόνων ἡ ἔκβασις εἰς τὸ τῆς εὐημερίας πλάτος ἔρχεται.

& quasi malleus conterens petram?] Peruadit enim quodammodo omnia Dei verbum, & quæ locutus fuerit, nihil illis resistit, imò cedit potius, & dura atque aspera nullo negotio confringit, & dominicæ voluntati etiam nolentia obsequuntur. [Magna igitur & illustris dies,] inquit, propter famam vagantem de malis in omnes homines inuehendis.

Et quis erit sufficiens ei?

XXVI. Hoc est, nemo mortalium adeò præfractus, & robustus fuerit, vt se diuinæ iræ possit opponere. Sapienter Deum compellat Dauid, [Tu terribilis es, & quis resistet tibi ab ira tua?] (Psal. 75.)

Et nunc dicit Dominus Deus noster. Conuertimini ad me ex toto corde vestro, in ieiunio, & fletu, & planctu, & dirũpite corda vestra, & non vestimẽta vestra. Et conuertimini ad Dominum Deum vestrum, quia misericors, & miserator est, patiens, & multæ misericordiæ, & pœnitẽs super malitiis. Quis scit, si reuertetur, & pœnitebit eum, & dimittet post se benedictionem, & sacrificium, & libamen Domino Deo vestro?

XXVII. Hinc, & quidẽ admodum clarè intelliges, quę supra narrata sunt, nõ ob aliud fuisse posita. Duram. & quę vix perferatur calamitatẽ illis prænuntiauit, vt eos scilicet deinceps ad pœnitentiam adduceret. Desperare enim non sinit. Confirmat autem, idque planissimis verbis, si resipiscere velint, & animas suas posterioribus saltẽ cõsiliis corrigere, vt Deo placeant, & prorsus desitura à Deo exacerbato supplicia, & omnia mox in magnam tranquillitatem, ac securitatem cõmutatum iri, quis autẽ & conuersionis ipsorũ, & deprecationis modus esse debeat, liquidò subdit his verbis. [Et nunc dicit Dominus Deus noster. Conuertimini ad me in toto corde vestro.] Proiiciantur, inquit, præterita, & quæ antecesserunt, in obliuionẽ abeant vobis ipsis meliores apparete: posterioribus Deum mitigate, ieiunio & afflictatione, ploratu, & lamentis. Planè enim, qui ita facere instituerint, in fœlicitate, deliciisq. versabuntur. Sicut enim fortuna nimiũ blandiẽs, & vita voluptatibus inhonestis dedita in gemitus, & supplicia tandẽ desinit: ita bonitatis, & laborũ pœnitentialiũ exitus est ampla felicitas.

Conducit igitur deflere peccata, & cōtristari secundùm Deum. Nam vt est apud Paulū, [Tristitia secundū Deum, pœnitentiam in salutē non pœnitendā operatur.] Beati quoque à Christo pronuntiantur [qui lugent: quoniam ipsi consolabuntur.] Quin & sapiens Salomon tale quid, quanquam sub integumento dicit: [Melius est ire ad domum luctus, quàm ad domum conuiuii.] Cæterùm illud considerandū est diligēter, quantū valeat ieiuniū. Dominum mansuefacit, iram sedat, pœnam tollit. Nosmetipsos tantum nō verberibus acriter accipiētes, ferocientē & furentem contra nos iram diuinā cōmodè flectimus, & manū percutiētis nō difficulter cohibemus. Si enim verū est, nos solùm peccata nostra cōfitentes, miserāte Deo iustificari, quinā dubitetur, quin asceticis laboribus nos macerātes, & tanquā pœnas à nobismet exigentes, peccatorum veniā à Deo impetremus? Lugere igitur iubet, & discindenda quidē vestimenta minimè: potius autē quod percipi animo & cogitatione potest, immite ac sæuum, & cōmutatum seu induratum cor dissoluendū atque explicandū, quo Dei timor ingrediatur. Scribēs igitur ad Corinthios Paulus, [Non angustiamini in nobis, inquit, angustiamini autē in visceribus vestris. Eandem autē habentes remunerationē, tanquam filiis dico, dilatamini & vos.] Dilatare ergo cor oportet, tanquā Deo, & prope mentem dirumpere, vt quod eius est, recipiat. Nam mœstitiam fingere, ruptis frustra ac temerè vestimētis, nihil illis profuerit, qui id fecerint. Nō vile autē lucrum apportabit, aperire cor Deo, & illic reponere, quod illi placet: conducet enim res ad salutem. Non autē spe sua lapsuros suppliciter rogantes, Propheta confirmat, inquiens, Dominū vniuersorum esse benignum, & multæ misericordiæ, & miseratorem, & bonum, & pœnitentē super malitiis. Nam etsi peccatores affligere cœperit, tamen non diu post lenietur, facilèque ad benignitatē sese transferet. Hoc puto esse [pœnitere super malitiis.] Salutē porrò desperantibus, Propheta vtiliter cogitationes, & cōsilia propria præcidens, [Quis nouit, inquit, si pœnitebit eum, & dimittet post se benedictionē, &c.] Id est, dabit cōuertentibus se benedictionis fieri participes, vt libamen & sacrificium iterum ipsi offerre queant, gaudióque & lætitia exultantes gratiarum actiones decantent.

Marginalia: 2. Cor. 7. — Matth. 5. — Eccles. 7. — Ioan. 1. — 2. Cor. 6.

A χρήσιμον οὖν ἄρα τὸ καὶ ἀλγεῖν ἐφ᾽ ἁμαρτίαις, καὶ λυπεῖσθαι κατὰ Θεόν. ὡς γὰρ Παῦλος γράφει, ἡ κατὰ Θεὸν λύπη μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον κατεργάζεται. μακαρίζει δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς τοὺς πενθοῦντας, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται. καὶ μὴν καὶ ὁ σοφὸς ἡμῖν Σολομὼν τοιοῦτόν τι φησὶν αἰνιγματωδῶς. ἀγαθὸν τὸ πορευθῆναι εἰς οἶκον πένθους, ἢ τὸ πορευθῆναι εἰς οἶκον πότου. πλὴν ἐκεῖνο προσεπαθρεῖν ἀναγκαῖον, ὅση τίς ἐστι τῆς νηστείας ἡ δύναμις. ἐξημεροῖ τὸν δεσπότην, κατευνάζει B τὴν ὀργὴν, ἀνατρέπει τὴν κόλασιν. ἑαυτοὺς γὰρ αἰκιζόμενοι, μονονουχὶ ἀγριαίνοντα, καὶ λελυττηκότα τὸν καθ᾽ ἡμῶν εὖ μάλα δυσωπούμενοι θυμὸν, καὶ τὴν χεῖρα τοῦ καταπαίοντος εὐκόλως συστέλλομεν. εἰ γάρ ἐστιν ἀληθὲς, ὅτι καὶ μόνον ὁμολογοῦντες τὰς ἁμαρτίας κατοικτείροντος Θεοῦ δικαιούμεθα, πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις ὅτι τοῖς ἐξ ἀσκήσεως πόνοις ἑαυτοὺς κατατήκοντες, καὶ οἷον αἰτοῦντες δίκας, παρὰ Θεοῦ τῶν ἡμαρτημένων κερδαίνοιμεν τὴν ἄφεσιν; πενθεῖν C οὖν ἄρα κελεύει, καὶ διαῤῥηγνῦναι σφᾶς, ἥκιστα μὲν τὰ ἀμφία, διαστήσασιν δὲ μᾶλλον νοητῶς τὴν καρδίαν τὴν ἀπηνῆ, καὶ πεπηλημένην εἰς ἣν ὁ θεῖος οὐκ εἰσδύεται φόβος. ἐπιστέλλει οὖν Κορινθίοις ὁ Παῦλος. οὐ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν, στενοχωρεῖσθε δὲ ἐν τοῖς σπλάγχνοις ὑμῶν. τὴν δὲ αὐτὴν ἀντιμισθίαν ὡς τέκνοις λέγω. πλατύνθητε καὶ ὑμεῖς. χρὴ οὖν ἄρα κατευρύνειν μὲν ὥσπερ Θεῷ τὴν καρδίαν, καὶ μονονουχὶ τὸν νοῦν περιῤῥηγνῦναι, ἵν᾽ εἰσδέξαιτο τὸ αὐτοῦ. τὸ γάρ τοι πλάττεσθαι λύπην, κατεῤῥηγνυμένων εἰκῇ καὶ μάτην, ὀνήσειεν ἂν οὐδὲν τοὺς τοῦτο δρᾷν D ᾑρημένους. ἐμποιήσει δ᾽ ἂν οὐ βραχὺ τὸ κέρδος τὸ ἀνοιγνύναι καρδίαν, καὶ ἐναποτίθεσθαι τὸ δοκοῦν τῷ Θεῷ. ἀποκομιεῖ γὰρ τὸ χρῆμα πρὸς σωτηρίαν. ὅτι δὲ οὐκ ἀποτεύξονται τοῦ σκοποῦ ποιούμενοι τὰς λιτὰς, ἐμπεδοῖ λέγων, ὡς εἴη μὲν ὁ τῶν ὅλων δεσπότης φιλάνθρωπός τε, καὶ φιλέλεος, οἰκτίρμων, καὶ ἀγαθὸς, καὶ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις. εἰ γὰρ δὴ καὶ ἕλοιτο κακοῦν τοὺς ἡμαρτηκότας, ἀλλ᾽ οὖν ἔσται πρᾷος, καὶ οὐκ ἐς μακράν. μεταχωρεῖ γὰρ εὐκόλως E ἐπὶ τὸ βουλεύεσθαι τὰ χρηστά. τοῦτο εἶναι φημὶ τὸ μετανοεῖν ἐπὶ τῆς κακίας. ὑποτεμνόμενος δὲ χρησίμως ὁ Προφήτης τὴν περὶ σωτηρίας ἀπεγνωκότων τὸ εἰκαιόβουλον, τίς οἶδε, φησὶν, εἰ μετανοήσει, καὶ ὑπολήψεται ὀπίσω αὐτοῦ εὐλογίαν, καὶ τὰ ἑξῆς. Τουτέστι δώσει τοῖς ἐπιστρέφουσι τὸ μεταλαχεῖν εὐλογίας, ὥστε καὶ σπονδὴν, καὶ θυσίαν ἀναθεῖναι πάλιν αὐτῷ, χαίροντάς τε καὶ εὐφραινομένους ἀναμέλψαι τὰ χαριστήρια.

Σαλπίσατε σάλπιγγι ἐν Σιὼν, ἁγιάσατε νηστείαν, κηρύξατε θεραπείαν, συναγάγετε λαὸν, ἁγιάσατε ἐκκλησίαν, ἐκλέξασθε πρεσβυτέρους, συνάγετε νήπια θηλάζοντα μαστούς. ἐξελθέτω νυμφίος ἐκ τοῦ κοιτῶνος, καὶ νύμφη ἐκ τοῦ παστοῦ αὐτῆς. ἀναμέσον τῆς κρηπῖδος καὶ τοῦ θυσιαστηρίου κλαύσονται οἱ ἱερεῖς οἱ λειτουργοῦντες κυρίῳ, καὶ ἐροῦσιν. Φεῖσαι κύριε τοῦ λαοῦ σου, καὶ μὴ δῷς τὴν κληρονομίαν σου εἰς ὄνειδος τοῦ κατάρξαι αὐτῶν ἔθνη, ὅπως μὴ εἴπωσιν ἐν τοῖς ἔθνεσι, ποῦ ἐστιν ὁ Θεὸς αὐτῶν;

A · Clangite tuba in Sion, sanctificate ieiunium, prædicate curationem, congregate populum, sanctificate Ecclesiam, eligite seniores, congregate paruulos sugentes vbera. Egrediatur sponsus de cubili suo: & sponsa de thalamo suo. Inter crepidinem, & altare plorabũt sacerdotes ministrantes Domino, & dicent: Parce, Domine, populo tuo, & ne des B hæreditatem tuam in opprobrium, vt dominentur eorum gentes, vt nõ dicant in nationibus, Vbi est Deus eorum?

Διανίστησιν οὖν μάλα καὶ διὰ τούτων εὐθὺς εἰς μετάγνωσιν, καὶ τρόπον ἕνεκα τῆς εἰς τοῦτο σπουδῆς ἀνεπιτήδευτον, ἐᾷν ἐπιτάττει χρησίμως. δεῖν γὰρ ἔφη λαμπρῷ, καὶ διαπρεπεῖ κηρύγματι κεχρημένους, ἁγιάζειν μὲν νηστείαν, κηρύξαι δὲ θεραπείαν, καὶ συναγείρειν ἐν ἐκκλησίᾳ τοὺς θεραπεύειν ὀφείλοντας, δῆλον δὲ ὅτι λελυπημένον τὸν τῶν ὅλων Θεόν. εἶεν δ' ἂν οὗτοι νεανίσκοι, καὶ παρθένοι, πρεσβύτεροι μετὰ νεωτέρων, νήπιά τε πρὸς τούτοις ἀρτιγενῆ, καὶ ὑπομαστίδια· καὶ μὴν καὶ νυμφίοι, καὶ ἀρτίγαμοι κόραι, τάχα που κατεστεμμένων ἔτι παστῶν ἐκθέουσαι, καὶ γαμηλίους εὐνὰς ἀρνούμεναι, τρυφῆς τε, καὶ πότου καταφρονοῦσαι, καὶ ἀλλασσόμεναι τὴν σκληραγωγίαν (κρότου περιεσταλμένου, καὶ ᾀσμάτων ἠρεμούντων, καὶ εὐφημιῶν, αἷς ἔθος ἐστὶν ἀναπλέκεσθαι ὅτε τοῖς γεγαμηκόσι) καὶ ὁμοῦ νυμφίοις ὀλοφυρόμεναι. καὶ γάρ ἐστιν ἀληθὲς ὅπερ ἔφη τις τῶν παρ' ἡμῖν σοφῶν, μουσικὰ ἐν πένθει, ἄκαιρος διήγησις. ἐπηρτημένης δὲ ἡμῖν θείας ὀργῆς, πενθεῖν ἀναγκαῖον, οὐχὶ πότοις τε καὶ τρυφαῖς ἐνθρύπτεσθαι φιλεῖν. ὅτι γὰρ οὐκ ἀμοιρήσειεν ἂν μομφῆς τε, καὶ δίκης ὁ οὐκ ἐν καιρῷ τρυφῶν, σαφηνιεῖ τις τῶν ἁγίων προφητῶν, λέγων περὶ τῶν ἐξ Ἰσραήλ. καὶ ἐκάλεσε κύριος σαβαὼθ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ κλαυθμὸν, καὶ κοπετὸν, καὶ ξύρησιν, καὶ ζῶσιν σάκκων, αὐτοὶ δὲ ἐποιήσαντο εὐφροσύνας, σφάζοντες μόσχους, καὶ θύοντες πρόβατα, καὶ λέγοντες, φάγωμεν, καὶ πίωμεν, αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν. ζητητέον οὖν θρήνους, καὶ δάκρυα ἐπηρτημένης ὀργῆς. καὶ διερρίφθω πότος. δεῖν δέ φησιν ὁ προφήτης καὶ αὐτοῖς τοῖς πενθοῦσι τὸ ἱερὸν ἀναπλέκεσθαι καὶ ἀπόλεκτον γένος, καὶ δὴ πρὸς αὐταῖς κρηπῖσι τοῦ ναοῦ, καὶ ἀναμέσον τοῦ θυσιαστηρίου κατολολύζειν ἐκτενῶς ἀνακωκύοντας, καὶ λέγοντας. Φεῖσαι, κύριε, τοῦ λαοῦ σου, καὶ μὴ δῷς τὴν κληρονομίαν σου εἰς ὄνειδος, τοῦ κατάρξαι αὐτῶν ἔθνη;

XXIX. Etiam his eos ad pœnitentiã rectissimè exsuscitat, & modos omnes in hoc studio experiri salubriter præcipit. Oportere enim inquit, insigni & excellenti denuntiatione adhibita sanctificare ieiunium, prædicare curationem, & congregare in Ecclesiã, qui Deum offensũ propitient, nẽpe iuuenes, & virgines, senes cũ iunioribus, infantes insuper modò genitos, & adhuc sub vbere: C præterea sponsos, & nouas nuptas, nimirum è thalamis adhuc coronatis excurrentes, & lectulũ genialem deserẽtes, voluptatémque, & epulas despicientes, & vita austeriore cõmutãtes (plausu cõpresso, epithalamiis silentibus, & bonis ominibus, quibus nouos cõiuges quidam prosequi solent) & vnà cum sponsis lamentantes. Verum siquidem, vnus è nostris sapientibus dixit, [Musica in luctu, est importuna narratio.] Opprimente igitur nos ira diuina, lugere, non conuiuiis & deliciis soluto animo vacare D necesse est. Nam intempestiuè dare operam voluptati, & reprehensionem, & pœnam mereri, quidam de sanctis Prophetis ostendit, his verbis de Israelitis loquens: [Et vocauit Dominus Sabaoth in die illa fletum, & planctum, & caluitium, & cincturam saccorum, ipsi autem fecerunt lætitiam, immolantes vitulos, & sacrificantes oues: ita vt comederent carnes, & biberent vinum, dicentes, Comedamus, & bibamus, cras enim morimur.] E Ad lamẽta igitur, & lacrymas confugiendum est his, in quos cælestis ira incubuerit. Apage cum conuiuiis. Lugentibus porrò sanctũ, & electum genus miscendũ ait, & ideo inter vestibulum templi, & altare ploraturos impensè sacerdotes, & cum vlulatu dicturos, [Parce, Domine, populo tuo, & ne des hæreditatem tuam in opprobrium, vt dominentur eorum nationes,

Psal. 148.

Eccles. 22.

Esai. 22.

" ne fortè dicant gentes, vbi est Deus " eorum?] Quod si tantùm de locusta loquitur, quomodo non potius à fame, & inopia liberari petunt? Timent autem in manus hostium incidere, & irrisionẽ, atque dedecus deprecantur. Probabile est ergo, quod & verum dixerim, sub locustæ nomine ænigmaticè, & rectè hostilem Assyriorum aduentum describi. Quod si quis etiam de ipsis locustis hæc interpretari velit, meritò propheticorum oraculorum œconomiam admiretur. Ipse namque supplicii modus tantùm non aduersus Israelitarum dementiam, & imbecillitatem exclamat. Mutabant enim, & venerabantur deos, qui non sunt dii, vniuersorúmque Deo relicto, Baal adorabant. Sed ecce locustæ cum intolerando agmine castrametantur, bruchus armatur, & à commentitiis numinibus suis nullo fulti auxilio, sternuntur. Bruchi autem & locustæ victis, & deos colentibus, quantumcunque adhuc profuissent, si contra hostes dimicassent, & à phalangibus aduersariorum obsessi fuissent.

Tom. II. *Et Zelauit Dominus terrã suam, & pepercit populo suo. Et respondit Dominus, & dixit populo suo. Ecce ego mittã vobis frumentum, & vinum, & oleũ, & implebimini eis: & non dabo vos vltra in opprobriũ in gentibus. Et eum qui ab Aquilone, repellam à vobis.*

xxx. Vide currentẽ è vestigio misericordiã. Præuertit enim, opinor, luctũ serenitas, & lacrymas pœnitentiæ, gratia miserantis. Quippe non solùm misericordia cõmouetur erga miseros; sed etiam zelo ducitur, vt his succenseat, qui eos læserunt, & per quos in calamitatem inciderunt. Reprehendit autem Babylonios vniuersorum Dominus, quod crudelius aliquanto, quàm oportuit, in eos, quibus ipse irasceretur, debacchati sint. Ait e- Hier. 7 " nim, [Ego illos dedi in manus vestras: " vos illis misericordiam nõ dedistis.] Za- Zach. 1. " chariam item sic alloquitur: [Zelaui " Hierusalem, & Sion zelo magno, & ira " magna ego irascor super gẽtes, quæ me- " cum superimpositæ sunt: pro eo, quod " ego quidẽ iratus sum, sed modicũ, ipsi " verò simul superimpositi sunt in malũ.] Zelans itaque populum suum, ad vitam degendam requisita abundanter suppeditaturũ se, & cladem præcedentem lætitia compensaturum, esculentáque ad satietatem largiturũ pollicetur,

μήποτε εἴπωσι τὰ ἔθνη, ποῦ ἐστιν ὁ Θεὸς αὐτῶν; ἀλλ' εἴπερ μόνον αὐτοῖς τῆς ἀκρίδος λόγος ἦν, πῶς οὐχὶ μᾶλλον λιμοῦ, καὶ ἐνδείας αἰτοῦσιν ἀπαλλαγήν; ἐκδεδίασι δὲ τὸ πεσεῖν εἰς χεῖρας ἐχθρῶν, καὶ παραιτοῦνται γέλωτα, καὶ ὀνειδισμόν. εἰκὸς οὖν, ὅτι φαίην ἂν καὶ ἀληθὲς, ὡς ἐν τοῖς αἰνίγμασι τοῖς περὶ τῆς ἀκρίδος ἡ τῶν Ἀσσυρίων ἔφοδος λεληθότως ἐγράφετο. εἰ δὲ δὴ βούλοιτό τις καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς ἀκρίδος τὰ τοιαῦτα νοεῖν, καταθαυμάσειεν ἂν τῶν προφητικῶν θεσπισμάτων εἰκότως τὴν οἰκονομίαν. αὐτὸς γὰρ ὁ τῆς κολάσεως τρόπος μονονουχὶ καταχέκραγε τῆς τοῦ Ἰσραὴλ ἀβουλίας, καὶ προσέτι τῆς ἐνούσης αὐτοῖς ἀσθενείας. ἠλλάξαντο γὰρ θεοὺς οἳ οὐκ εἰσὶ θεοὶ, καὶ τὸν τῶν ὅλων Θεὸν ἀφέντες τῷ Βάαλ προσκεκυνήκασιν. ἀλλ' ἰδοὺ αἱ ἀκρίδες ἀφόρητον ποιοῦνται τὴν παρεμβολὴν, βροῦχος ὁπλίζεται, καὶ πεπτώκασιν οὐδεμίαν ἔχοντες ἐπικουρίαν ἐκ τῶν ψευδωνύμων αὐτῶν θεῶν. οἱ δὲ δὴ βροῦχοι, καὶ ἀκρίδες ἡττωμένοις ποίαν ἔτι τοῖς προσκυνοῦσιν αὐτοῖς ἐπιδοῖεν τὴν ἄκεσιν εἰ μάχοιντο πρὸς ἐχθροὺς, καὶ ταῖς τῶν ἐναντίων πολιορκοῖντο φάλαγξιν.

Καὶ ἐζήλωσεν ὁ κύριος τὴν γῆν αὐτοῦ, καὶ ἐφείσατο τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. καὶ ἀπεκρίθη ὁ κύριος, καὶ εἶπε τῷ λαῷ αὐτοῦ. ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμῖν τὸν σῖτον, καὶ τὸν οἶνον, καὶ τὸ ἔλαιον, καὶ ἐμπλησθήσεσθε αὐτῶν, καὶ οὐ δώσω ὑμᾶς οὐκ ἔτι εἰς ὀνειδισμὸν ἐν τοῖς ἔθνεσιν. καὶ τὸν ἀπὸ βορρᾶ ἐκδιώξω ἀφ' ὑμῶν.

Ἀθρεῖ δὴ τρέχοντα κατὰ πόδας τὸν ἔλεον. φθάνει γὰρ, οἶμαι, τὸ πένθος ἡ γαληνότης, καὶ τὸ ἐπὶ ταῖς μεταγνώσεσι δάκρυον ἡ χάρις τοῦ κατοικτείροντος. οὐ γὰρ μόνον ἐλεεῖ τοὺς πεπραγότας ἀθλίως, ζηλοῖ δὲ μᾶλλον, ὡς καὶ ἐπιμηνιῶσαι τοῖς λελυπηκόσιν, οἳ καὶ τῆς ἐπενηνεγμένης αὐτοῖς ἀθλιότητος γεγόνασιν ὑπουργοί. ἐπισκήπτει δέ που τοῖς Βαβυλωνίοις ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, ὡς ἀπηνέστερόν πως ἢ χρὴ τοῖς ὑπὸ θείαν ὀργὴν ἐπενηνεγμένοις. ἔφη γὰρ, ὅτι δέδωκα αὐτοὺς εἰς τὰς χεῖράς σου. σὺ δὲ οὐκ ἔδωκας αὐτοῖς ἔλεον. καὶ μὴν καὶ πρὸς Ζαχαρίαν, τάδε λέγει κύριος. ἐζήλωσα τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ τὴν Σιὼν ζῆλον μέγαν, καὶ θυμῷ μεγάλῳ ἐγὼ ὀργίζομαι ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ συνεπιτεθειμένα μοι. ἀνθ' ὧν μὲν ἐγὼ ὠργίσθην ὀλίγα, αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακίαν. ζηλώσας δὲ οὕτω τὸν λαὸν αὐτοῦ, κατεπαγγέλλεται μὲν ἀφθόνως χορηγήσειν τὰ ζωαρκῆ, καὶ τῆς προλαβούσης συμφορᾶς ἰσοπαλῆ τὴν εὐθυμίαν, καὶ εἰς κόρον τὰ ἐδώδιμα.

πρὸς τούτοις δὲ ἀσφάλειαν τοῦ μὴ εἰς χεῖρας δοθήσεσθαι τῶν ἐχθρῶν, μήτε μὴν ὑποπεσόντας δουλείᾳ τὴν ἐπ' αὐτοῖς οἰκτρὰν, καὶ ἐν ἀθλιότητι ζῆσαι βίον. ὑπισχνεῖται δὲ πρὸς τούτοις ἀφανιεῖν τὸν ἀπὸ βορρᾶ, τουτέστι, τὸν βορειότερον, πρὸς ἀνατολὰς γὰρ αὐτοῖς μᾶλλον ἡ χώρα. εἰ δέ τῳ δοκοίη καὶ ἐκ τῶν βορειοτέρων μερῶν τῆς Ἰουδαίας, τῆς ἀκρίδος γενέσθαι τὴν ἔφοδον, τὸ κωλῦον οὐδὲν ὀρθῶς ἔχειν οἴεσθαι καὶ οὕτω τὸν λόγον.

Εἰ δὲ δή τισι κατεφθείρετο καὶ τὰ εἰς καρδίαν ἀγαθὰ, καὶ τῆς νοητῆς εὐκαρπίας ὁ πλοῦτος οἱονεί περ ἀκρίδος αὐτοῖς ἐπιπηδώσης τῆς τῶν δαιμόνων ἀγέλης, καὶ καταθεουσῶν ἀρχῶν, δυνάμεων, καὶ ἐξουσιῶν (δῆλον δὲ ὅτι πονηρῶν) ποιείτω τὸ πένθος, μελετάτω τὴν μετάγνωσιν, δακρυρροείτω πρὸς Θεόν. ἀκούσεται γὰρ εὐθὺς ἐκ φιλανθρωπίας λέγοντος, ἰδοὺ ἐγὼ δίδωμι ὑμῖν τὸν σῖτον, καὶ τὸν οἶνον, καὶ τὸ ἔλαιον. ἀποφανεῖ γὰρ τὴν αὐτοῦ καρδίαν ὡς εὔσταχυν γῆν, ὡς βρέμουσι ὡραίοις κομῶντα κῆπον, ὡς εὔβοτρυν ἀμπελῶνα, καὶ μὴν καὶ ἐλαίῳ καταπιανεῖ. ἐλίπανας ἐν ἐλαίῳ τὴν κεφαλήν μου. ἐξελάσει δὲ ἀπ' αὐτοῦ τὸν ἀπὸ βορρᾶ, τουτέστι, τὸν ἀποψύχοντα Σατανᾶν, καὶ ζῆν οὐκ ἐῶντα τῷ πνεύματι τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ἡλωμένους. ψυγήσεσθαι δὲ ὁ κύριος τὴν ἀγάπην τῶν πολλῶν ἔφασκε διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν. ἀλλ' οἵγε Χριστοῦ γνώριμοι τῷ πνεύματι ζέουσιν. ἀνέχονται δὲ οὐδαμῶς τὸ ἀποψύχεσθαί ποι πρὸς τὰς ἐκτόπους ἡδονάς. τὴν σάρκα γὰρ ἑαυτῶν ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι, καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις.

Καὶ ἐξώσω αὐτὸν εἰς γῆν ἄνυδρον, καὶ ἀφανιῶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν τὴν πρώτην, καὶ τὰ ὀπίσω αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν τὴν ἐσχάτην. καὶ ἀναβήσεται ἡ σαπρία αὐτοῦ, καὶ ἀναβήσεται ὁ βρόμος αὐτοῦ, ὅτι ἐμεγάλυνε τὰ ἔργα αὐτοῦ.

Διαπλαττόμενος ἔτι τοῦ λόγου τὸ σχῆμα, καθὰ καὶ ἐν ἀρχαῖς ὡς ἐπ' ἀκρίδος, καὶ βρούχου, ἃ καὶ ἀφανισθήσεσθαί φησιν, ἀπεληλαμένα κατὰ βούλησιν Θεοῦ πρὸς αὐτάς που τάχα τῆς Ἰουδαίων γῆς τὰς ἐσχατιὰς, καὶ εἰς τοῦτο δυσοδίας ἐλθεῖν, ὡς καὶ φορτικὴν τὴν ὀσμὴν γενέσθαι τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν χώραν. μεθίστησι δὲ οὐδαμῶς ὁ λόγος τοῦ χρῆ νοεῖν καὶ τὰ τοιάδε πάλιν ὡς ἐπί γε τῶν Βαβυλωνίων. ἐν μὲν γὰρ τοῖς νοτίοις μέρεσι τῆς Ἱερουσαλὴμ βαθεῖά τις ἔρημος ἐξαπλοῦται, περατίζεται μὲν πρὸς ἕω τε, καὶ νότον πελάγεσιν Ἰνδικοῖς, πρὸς δύσιν δὲ αὖ, καὶ τὰ βορρότερα τῇ Παλαιστινῶν γείτονι θαλάσσῃ,

A Insuper securitatem, vt in manus hostium non tradantur, nec vitam in seruitute miseram, & ærumnosam viuant. Adhæc promittit fugaturum eum, qui ab Aquilone, hoc est, eum qui vicinus est Aquiloni: potius enim ad orientem siti sunt Assyrii. Quòd si quis existimat, etiam ex magis Aquilonatibus Iudeæ partibus locustarum impressionem factam, nihil prohibebit quo minus explicatio ista probetur.

B Iam si cui corrumpuntur etiam bona cordis sui, & quæ cogitatione cernuntur fructuum vberrimorum diuitiæ, proinde vt locusta insiliente in ipsas grege dęmonum, & incursantibus principatibus, virtutibus, potestatibus, (malis vtique) luctui se dedat, pœnitentiam exerceat, ad Deum lacrymas effundat, & statim pro benignitate dicentem audiet, [Ecce ego do vobis frumentum, & vinum, & oleum.] Reddet enim cor eius vt agrum spicis refertum, vt hortum stirpibus comantem, vt vi-C neam botris plenam. Quin & oleo pinguefaciet. [Impinguasti in oleo caput meum.] Expellet denique ab eo veniētem ab Aquilone, id est, frigefacientem Satanam, nec sinentem spiritu viuere, quos subegerit. Refrigeratum porrò iri multorum charitatem; quoniam abundabit iniquitas, Dominus testatur. Verùm Christo noti feruent spiritu, & neutiquam refrigescere sustinent ad turpes voluptates, quando [carnem suam crucifixerunt cum vitiis, & D concupiscentiis suis.]

Psal. 22. — Matth 24. — Galat. 5.

Et expellam eum in terram sine aqua, & disperdam faciem eius in mare primum, & posteriora eius in mare nouissimum. Et ascendet putredo eius, & ascendet sonitus illius, quoniam magnificauit opera eius.

XXXI.

Sermonis figuram adhuc, sicut ab initio, vsurpans, velut de locusta, & brucho loquitur, & dissipatum iri dicit, E sublatos secundum Dei voluntatem celeriter ad oras Iudeæ vltimas fortè adeóque tetrum odorem tota regione diffusuros, vt incolæ molestiam magnā sentiant. Nec mutat sermo vllo modo, quin & hæc de Babyloniis rursum intelligenda sint. Nam quà Hierosolyma Austrum respicit, solitudo longa intenditur, quæ ad Orientē, & Austrum mari Indico terminatur, ad Occidentem & Aquilonem, mari vicino Palæstinæ,

& ipsam Ægyptum alluente. Ibi bruchum, & locustam interiisse ait. Eorum porrò sonitum onerosum ac molestum extitisse. Cæterùm ablati sunt etiam è medio Babylonii, Aquiloni viciniorem regionem, & ad orientem positam habitantes, quo tempore Ezechias regnauit, erátque intolerabilis cadauerum fœtor, vt vix septem mẽsibus terra purgaretur, & à putredine corporũ mortuorũ liberaretur, vt apud Ezechielem legimus. Babyloniorũ autem regionem vergere versus Aquilonem, perspicuum fit ex verbis Domini, quę sanctorũ voce locutus est iis, qui de sanguine Israel in captiuitatẽ abducti fuerãt. [O, ô fugite de terra Aquilonis, dicit Dominus. In Sion saluamini, qui habitatis filiã Babylonis.] Christus verò etiam è nobis ipsis locustam, quæ mente videtur, expulit: improbissimorum dæmonũ cateruas puta, eósque inferno conclusit, & in abyssi intima procul remouit, quasi si in altum mare eos demergeret. Ascendit autem postea putor, & sonitus eorum, & nobis grauis atque odiosus factus est, quanquam olim talis nobis haud videretur: Satanam siquidem fœtere non credebamus. At nunc, & vix tandem talem esse cognouimus. Putabamus enim miseri bene olere, & amabilem esse, quando vinculis prauitatis constricti, eius potestate continebamur. Sed postquam Emmanuel nobis apparuit, & hoc verbum edidit, [Ego flos campi, & lilium conuallium,] tum, serò licet eius fragrantiam sentientes, illius (dæmonis) graueolentiam detestati sumus.

Confide terra, gaude & lætare, quia magnificauit Dominus vt faceret. Confidite iumenta cãpi, quoniã germinauerunt cãpi solitudinis, quia lignũ attulit fructum suum, vinea, & ficus dederũt fortitudinẽ suã. Et filij Sion gaudete, & lætamini in Domino Deo vestro quoniã dedit vobis escã in iustitiã, & pluet vobis imbrẽ tẽporaneum, & serotinũ, sicut antea. Et replebuntur areæ tritico, & redundabũt torcularia vino & oleo.

XXXII. Mos est sanctis Prophetis à bonis particularibus, & in paucos collatis ad vniuersitatem, & genus ipsum verba dirigere, vt sunt ea quæ per Christum cõsecuti sumus. Horsũ igitur denuò procedit nobis oratio. Quando enim datum est terræ, vt confideret? Rursum, quando magnificauit Dominus facere?

4. Reg. 19. Ezech. 39. Zach. 2. Cant. 2.

A καὶ αὖθις δὲ προσκλυζούσῃ τοῖς Αἰγυπτίοις. ἐκεῖ τὸν βροῦχον, καὶ τὴν ἀκρίδα διολέσαι φησὶ, δυσαχθῆ δὲ γενέσθαι τὸν βρόμον αὐτῶν. πλὴν ἀνῄρηνται καὶ οἱ Βαβυλώνιοι, τὴν βορειοτέραν χώραν, καὶ πρὸς ἠῶ κεκλιμένην οἰκοῦντες. ἀνῄρηνται δὲ ἐν καιροῖς τῆς Ἐζεκίου βασιλείας, καὶ ἦν δυσφόρητος τῶν πτωμάτων βρόμος, ὡς καθαρισθῆναι μόλις ἐν ἑπταμήνῳ τὴν γῆν, καὶ τῆς τῶν πτωμάτων ἀπαλλαγῆναι σαπρίας. οὕτω γάρ φησιν Ἰεζεκιήλ. ὅτι δὲ προσκέκλιται τοῖς B βορειοτέροις τῶν Βαβυλωνίων ἡ γῆ, σαφὲς ἂν γένοιτο, λέγοντος Θεοῦ διὰ φωνῆς ἁγίων τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ ἀπενηνεγμένοις ἐν αἰχμαλωσίᾳ, ὦ, ὦ, φεύγετε ἐκ γῆς βορρᾶ, λέγει κύριος· εἰς Σιὼν ἀνασώζεσθε, οἱ κατοικοῦντες θυγατέρα Βαβυλῶνος.

Ἐξελήλακε δὲ καὶ ἐξ ἡμῶν αὐτῶν τὴν ἀκρίδα Χριστὸς, φημὶ δὴ τὴν νοητὴν, τὰ παμμόχθηρα σμήνη τῶν δαιμονίων δηλονότι, κατέκλεισεν αὐτὰ εἰς ᾅδου, καὶ ἐν τοῖς τῆς ἀβύσσου μυχοῖς κατηφάνισε, καθεὶς οἱονείπως εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης. C ἀνέβη δὲ λοιπὸν ἡ σαπρία, καὶ ὁ βρόμος αὐτῶν, καὶ γέγονεν ἡμῖν φορτικός τε, καὶ κατεσυγημένος, καίτοι πάλαι μὴ τοιοῦτος εἶναι δοκῶν. δυσώδη γὰρ ὄντα τὸν σατανᾶν. νυνὶ δὲ, καὶ μόλις ὅτι τοιοῦτός ἐστιν ἐγνώκαμεν. ᾠόμεθα γὰρ οἱ τάλανες εὐώδη τε εἶναι, καὶ ἀξιέραστον, ὅτε τοῖς δεσμοῖς ὑπειλημμένοι τῆς φαυλότητος ὑπὸ χεῖρα τὴν ἐκείνου πεπτώκαμεν. ἐπεὶ δὲ ὁ Ἐμμανουὴλ ἐπέφανεν ἡμῖν, ἀνακέκραγέ τε, καὶ λέγων, ἐγὼ ἄνθος τοῦ πεδίου, κρίνον τῶν κοιλάδων, τότε δὴ μόD λις ἐπῃσθημένοι τῆς ἐνούσης εὐωδίας αὐτῷ, τῆς ἐκείνου κατεγνώκαμεν δυσωδίας.

Θάρσει γῆ, χαῖρε καὶ εὐφραίνου, ὅτι ἐμεγάλυνεν κύριος τοῦ ποιῆσαι. θαρσεῖτε κτήνη τοῦ πεδίου, ὅτι βεβλάστηκεν πεδία τῆς ἐρήμου, ὅτι ξύλον ἤνεγκεν καρπὸν αὐτοῦ, ἄμπελος, καὶ συκῆ ἔδωκαν ἰσχὺν αὐτῶν. καὶ τὰ τέκνα Σιὼν χαίρετε, καὶ εὐφραίνεσθε ἐπὶ κυρίῳ Θεῷ ὑμῶν, διότι ἔδωκεν ὑμῖν τὰ βρώματα εἰς δικαιοE σύνην, καὶ βρέξει ὑμῖν ὑετὸν πρόϊμον, καὶ ὄψιμον, καθὼς ἔμπροσθεν. καὶ πλησθήσονται αἱ ἅλωνες σίτου, καὶ ὑπερεκχυθήσονται αἱ ληνοὶ οἴνου, καὶ ἐλαίου.

Ἔθος τοῖς ἁγίοις Προφήταις, ἐκ τῶν κατὰ μέρος, καὶ περὶ ὀλίγους ἀγαθῶν, κομίζειν τὸν λόγον ἐπὶ τὰ καθόλου τε, καὶ γενικώτερα. ταῦτα δὲ ἐστὶ τὰ διὰ Χριστοῦ. πρόεισι δὴ οὖν εἰς τοῦτο πάλιν ἡμῖν ὁ λόγος. πότε γὰρ δέδοται τὸ χρῆναι θαρσεῖν τῇ γῇ; πότε δ᾽ αὖ ἐμεγάλυνε κύριος τοῦ ποιῆσαι;

εἰ μὴ ὅτε Θεὸς ὤν, ὁ λόγος, γέγονεν ἄνθρωπος, ἵνα τοῖς ἄνωθεν ἐπικλύζων ἀγαθοῖς τὴν ὑπ' οὐρανὸν διευρίσκοιτο τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν ὡς ποταμὸς εἰρήνης, ὡς χειμάρρους τρυφῆς, ὡς πρόϊμός τε, καὶ ὄψιμος ὑετός, καὶ ἁπάσης νοητῆς εὐκαρπίας δοτήρ. τότε γὰρ καὶ τοῖς ἄγαν ἀσυνετωτάτοις (οἳ καὶ κτήνη λέγονται τοῦ πεδίου) νοητή τις ἀνέφυ πόα, τῶν διδασκόντων ὁ λόγος. τότε βεβλάστηκε τὰ πεδία τῆς ἐρήμου, καὶ ἔρημον μὲν ὀνομάζει τὴν ἐκκλησίαν κατὰ τό, εὐφράνθητι ἔρημος διψῶσα. ἀγαλλιάσθω ἡ ἔρημος, καὶ ἀνθείτω ὡς κρίνον. πεδία δὲ αὐτῆς εἰσιν οἱ λαῶν ἡγούμενοι, καὶ παιδαγωγεῖν εἰδότες, οἳ καὶ τοῖς θείοις ἐξ οὐρανοῦ χαρίσμασιν οἱονεὶ βρύοντά τε, καὶ εὖ μάλα περιηνθισμένον φέρουσι τὸν νοῦν καὶ ταῖς τῶν δογμάτων αὔραις πνέοντά τε ἡδύ, καὶ ἀρτιφαεῖ τῇ πόᾳ κατεστεμμένον. οὗτοι τῶν ἀποκτηνωθέντων τὸν νοῦν κατευφραίνουσιν, ἵνα καὶ εἰς σύνεσιν ἀνάγωσιν ἀνθρωποπρεπῆ. ἔφη δὲ ὅτι καὶ ξύλον ἐξήνεγκε τὸν καρπὸν αὐτοῦ, ἄμπελός τε, καὶ συκῆ τὴν ἰδίαν ἐκδέδωκε δύναμιν, τὸν στερεόν, οἶμαι, τῶν διδασκόντων λόγον, ᾧ μέτεστι μὲν τὸ γλυκύ, μέτεστι δὲ πρὸς τούτῳ καὶ τὸ κατευφραίνειν εἶδος, τοῖς ἀπὸ συκῆς, καὶ ἀμπέλου καρποῖς παρεικάζων. ἁρμόσειε δ' ἄν, καὶ μάλα εἰκότως, τοῖς μὲν ἔτι παχυτέροις τὸν νοῦν, καὶ νωθείαν ἔχουσι τὴν κτηνοπρεπῆ κατανέμεσθαι καὶ χθαμαλωτέραν μάθησιν, τὴν ὡς ἐν εἴδει, καὶ δυνάμει πόας ἐν τοῖς τὰ μικρὰ διδάσκουσι φυομένην, τοῖς δὲ τελείοις ἤδη τὸν ὑψόθεν νοούμενον, καὶ οἷα ξύλοις ὡραίοις ἐπηνθηκότα καρπόν, τὸν περὶ τῆς ἁγίας, καὶ ὁμοουσίου τριάδος, ἤγουν παιδεύσεως ἠθικῆς, τῆς ὡς ἐν ὕψει θεωρουμένης. τοιγάρτοι κτήνη μὲν ἐκείνους ὀνομάζει, Σιὼν δὲ ἤδη τέκνα τοὺς τελεωτέρους, οἷς καὶ ἐπιγάννυσθαι κελεύει κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν. ἡ πᾶσα γὰρ θυμηδία ἡμῶν Χριστός, παρ' οὗ, καὶ δι' οὗ πᾶσα πλήρωσις ἀγαθῶν, καὶ τῶν οὐρανίων χαρισμάτων χορηγία τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν, ὡς ἐν προϊμοις τε, καὶ ὀψίμοις ὑετοῖς νοουμένη καὶ ὡς ἐν σίτῳ ἅλῳ, καὶ οἴνῳ ληνοῖς ὑπερχεομένοις, καὶ ἐλαίῳ ὑπερβλύζουσι. ἰστέον δέ, ὅτι καὶ κατὰ τὸν τρόπον τῆς μυστικῆς πληρώσεως ἀληθὴς ἡ ὑπόσχεσις. δέδοται γὰρ ἡμῖν ὡς ἐν ὑετῷ τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, ὡς δ' ἐν σίτῳ ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς καὶ ὡς ἐν οἴνῳ τὸ αἷμα. προσεπενήνεκται δὲ καὶ ἡ τοῦ ἐλαίου χρεία, συντελοῦσα πρὸς τελείωσιν τοῖς δικαιουμένοις ἐν Χριστῷ διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος.

A nisi quando verbum, quod erat Deus, humanam naturam induit, vt bonis supernis terram inundans, inueniretur in se credentibus vt fluuius pacis, vt torrens voluptatis, vt temporaneus, & serotinus imber, & totius vbertatis largitor. Tunc enim vel insipientissimis (qui iumenta campi dicuntur) intellectualis herba germinauit, nempe docentium sermo. Tunc viruerunt campi solitudinis. Et solitudinem quidem vocat Ecclesiam, iuxta illud, [B Lætare desertum sitiens, exultet solitudo, & floreat quasi lilium.] Campi eius sunt populorum rectores, & doctores, qui & diuinis è cælo charismatis animum velut scatentem, & pulcherrimè vndique florentem gerunt, & dogmatum floribus spirantem suauiter, & recenti herba vndique pubescentem. Hi bestiarum naturam, & ingenia imitantes exhilarant, vt etiam ad prudentiam homine dignam eos adducant. Ait autem, & linum tulisse fructum suum, & vineam atque ficum C propriam dedisse virtutem, firmum ac solidum, opinor, docentium sermonem, cui mixta est dulcedo, & ratio delectandi, fructibus fici, & vineæ comparans. Conuenerit autem, nec iniuria sanè, adhuc crassis, & pecudum instar stupidis, & humiliorem doctrinam, veluti herbam in parua docentibus enatam impertiri, perfectis verò sublimis intelligentiæ, & tanquam è lignis speciosis efflorescentem fructum, nempe de sancta, & consubstantiali Trinita- D te, siue de disciplina morali, quam quasi in alto positam contemplamur. Proinde illos iumenta appellat: Sionis autem iam filios, perfectiores, quos & gaudere iubet in Domino Deo nostro. Omne enim animi oblectamentum Christus est, à quo, & per quem est omnis bonorum plenitudo, & charismatum cælestium donatio diligentibus eum, quasi in temporaneis, & serotinis imbribus intellecta, & quasi in frumento quo area, & in vino quo tor- E cularia redundarunt, & in exuberante oleo. Sciendum præterea etiam secundum mysticum euentum promissionem veram esse. Data est nobis ceu in pluuia aqua viuens sacri baptismatis, & tanquam in frumento panis viuus, & tanquam in vino sanguis. Accessit item vsus olei, qui per sacrum baptisma in Christo iustificatis ad consummationem conferret.

Esa. 35.

Et reddam vobis pro annis quos comedit locusta, & bruchus, & eruca, & rubigo, fortitudo mea magna, quam misi in vos. Et comedetis comestione, & saturabimini, & laudabitis nomen Domini Dei vestri, qui fecit vobiscum mirabilia.

XXXIII. Quod ad historiam pertinet, antegressis locustarum irruptionibus non minus validam, & æqualem penitus munificentiã spondet, & quam experti sint penuriam, ea vberiorem ipsis fore prouentum esculentorum confirmat.

At si hæc Prophetæ verba spiritualiter interpretemur, dicendum est, nos à Satana quasi deuoratos, & ab eruca, & locusta per varia vitiorum genera crudeliter perditos, mansisse aridos, ac steriles, omnibus bonis priuatos ac nudatos, nihil quod ad morum virtutem attinet, animis possidentes. Ast vbi fiducia in Christum locupletati sumus (vicimus enim cum ipso mundum, [Et dedit nobis potestatem calcandi supra serpentes, & scorpiones,]) tunc quoque imbres spirituales accepimus, temporaneum & serotinum, institutionem legum, inquam, & consolationem Euangelicam. Tunc enim comedentes repleti sumus, & vt Dominum glorificamus Christum Saluatorem nostrum, eundem vt mirabilium effectorem, & maiora quam dici, aut sperari possint, diligentibus se donantem prædicantes. Sumus autem docti bona conscientia dicere: Domine, extra te alium haud nouimus. Perpende deinde, quomodo vniuersorum Dominus tantùm non irrideat, & simulatione quadam deludat res hominum, erucam vocans magnam suam fortitudinem, quam & se aduersus ipsos misisse autumat. Nos quidem nequaquam dicimus, Dei fortitudinem esse erucam. Sed ita quodammodo eos, qui inuectam ab illa cladem perferre nequiuerunt, compellat: O contumaces, ac superbi; & pro nihilo ducentes me offendere. Non igitur de cælo in vos misi, non tonitrua, non grandinem, non aliud quippiam sumptum è locis superis, & diuinæ gloriæ honestissimum inflixi: vermium abiecta turba in regionem insurrexit, & conturbati estis, & periistis celeriter. Robusta scilicet vehementer est eruca! Meam certè magnam fortitudinem illam reputo.

Ioan.16. Luc.10.

A Καὶ ἀνταποδώσω ὑμῖν ἀντὶ τῶν ἐτῶν ὧν κατέφαγεν ἡ ἀκρὶς, καὶ ὁ βροῦχος, καὶ ἡ κάμπη, καὶ ἡ ἐρυσίβη, ἡ δύναμίς μου ἡ μεγάλη, ἣν ἐξαπέστειλα εἰς ὑμᾶς, καὶ φάγεσθε βρῶσιν, καὶ ἐμπλησθήσεσθε, καὶ αἰνέσετε τὸ ὄνομα κυρίου τοῦ Θεοῦ ὑμῶν, ὃς ἐποίησε μεθ' ὑμῶν θαυμάσια.

Ὅσον μὲν ἥκει εἰς τὸν τῆς ἱστορίας λόγον, ταῖς προλαβούσαις τῆς ἀκρίδος ἐκβολαῖς τὴν ἰσοσθενῆ, καὶ ἰσομεγέθη εἰσάπαν ὑπισχνεῖται φιλοτιμίαν, B καὶ τῆς ἤδη συμβάσης ἐνδείας αὖθις εὐρυτέραν φησὶν ἔσεσθαι τὴν τῶν ἐδωδίμων παράθεσιν.

Εἰ δὲ δὴ νοοῖτο πνευματικῶς ὁ λόγος τῆς προφητείας, φαμὲν, ὅτι κατεδηδοκότος ἡμᾶς ὥσπερ τοῦ Σατανᾶ, καὶ ὡς ἐν τάξει κάμπης τε, καὶ ἀκρίδος, καὶ μέντοι καὶ ἐρυσίβης κατεφθαρκότων οὐ φορητῶς τῶν ἀλιτηρίων πνευμάτων ἐπὶ πολυτρόπου παθῶν ἰδέας, ξηροὶ, καὶ ἄκαρποι μεμενήκαμεν, ἐψιλωμένοι, καὶ γυμνοὶ παντὸς ἀγαθοῦ, οὐκ ἠθικὴν ἔχοντες εἰς νοῦν ἀρετὴν, λιμῷ δὲ ὥσπερ κα- C τεφθαρμένοι, καὶ πάσης ἁπαξαπλῶς εὐκαρπίας ἐστερημένοι. ἐπειδὴ δὲ πεπλουτήκαμεν παρὰ Χριστοῦ τὸ χρῆναι θαρσεῖν (νενικήκαμεν γὰρ σὺν αὐτῷ τὸν κόσμον, καὶ δέδωκεν ἡμῖν πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων,) τότε δὴ καὶ ὑετοὺς ἐσχήκαμεν τοὺς πνευματικοὺς πρόϊμόν τε, καὶ ὄψιμον, νομικὴν, φημὶ, παίδευσιν, καὶ παράκλησιν εὐαγγελικήν. τότε καὶ φαγόντες ἐμπεπλήσμεθα, καὶ δοξολογοῦμεν ὡς δεσπότην τὸν ἑαυτῶν σωτῆρα D Χριστὸν, ἀνακηρύττοντες ὡς θαυματουργὸν, καὶ τὰ τοῦ λόγου, καὶ ἐλπίδος ἐπέκεινα τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν δωρούμενον. ἐγνώκαμεν δὲ πρὸς αὐτὸν ἕτερον παντελῶς οὐδένα. δεδιδάγμεθα δὲ λέγειν ἐξ ἀγαθῆς διανοίας, κύριε, ἐκτός σου ἄλλον οὐκ οἴδαμεν. ἄθρει δὲ πῶς ὁ τῶν ὅλων Θεὸς μονονουχὶ καὶ καταγελᾷ, καὶ κατειρωνεύεται τὰ ἀνθρώπινα, δύναμιν ἑαυτοῦ μεγάλην κάμπην ἀποκαλῶν, ἣν καὶ εἰς αὐτοὺς πεπομφέναι φησί, καὶ οὐδέπω φαμὲν, ὅτι δύναμις Θεοῦ ἡ κάμπη. ἀλλ' οἷον ἐκδιό- E φησι τοῖς τὴν δι' αὐτῆς οὐκ ἐνεγκοῦσι κόλασιν· ὦ δεινοὶ, καὶ ἀλαζόνες, καὶ ἐν οὐδενὶ γράφοντες λόγῳ τὸ προσκρούειν ἐμοί· οὐ πῦρ ἐφ' ὑμᾶς οὐρανόθεν ἀφῆκα, οὐ βροντὴν, οὐ χάλαζαν, οὐχ ἕτερόν τι τῶν ὕψους τε ἠρτημένων, καὶ ὅτι μάλιστα τῇ τοῦ Θεοῦ δόξῃ πρεπωδεστάτων ἐπήνεγκα. σκωλήκων ἀθλία πληθὺς κατεξανέστη τῆς χώρας, καὶ τεθορύβησθε, καὶ διεχώλατε, τάχα που μεγάλη [illegible]αν ἡ κάμπη. λογιοῦμαι δὲ αὐτὴν καὶ δύναμιν ἐμαυτοῦ μεγάλην.

ἐν ἤθει δὴ οὕτω ὁ λόγος, καὶ οἱονείπως ἐν γέλωτι, μονονουχὶ καὶ ἐπιτωθάζοντος Θεοῦ τοῖς καταφρονεῖν εἰώθασιν, ὥσπερ εἴπερ ἕλοιτο κολάζειν ἑαυτούς, ἀρκούσης εἰς τοῦτο κάμπης ἀντὶ πολλῆς καὶ ἀμάχου λοιπὸν ἰσχύος. μηδὲ πλατὺ γελώντων αἱρετικῶν, μηδὲ τῆς τοῦ μονογενοῦς καταφλυαρούντων δόξης, μηδὲ ὡς δὴ καὶ μεγάλης δυνάμεως ἐν ἴσῳ γραφέσθω τῇ σκώληκι. τετολμήκασι γὰρ οἱ δείλαιοι καὶ εἰς τοῦτ' ὀλισθεῖν ἀθλιότητος ἐννοιῶν.

Καὶ οὐ μὴ καταισχυνθῇ ὁ λαός μου εἰς τὸν αἰῶνα. καὶ ἐπιγνώσεσθε ὅτι ἐν μέσῳ τοῦ Ἰσραήλ εἰμι ἐγώ. καὶ ἐγὼ κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν, καὶ οὐκ ἔστιν ἔτι πλὴν ἐμοῦ· καὶ οὐ μὴ καταισχυνθήσεται ἔτι πᾶς ὁ λαός μου εἰς τὸν αἰῶνα.

Ἐπαγγέλλεται σαφῶς τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸν τρόπον, καὶ ὅτι τοῖς ἐπὶ γῆς συνδιαιτήσεται κενώσας ἑαυτόν, καὶ γενόμενος καθ' ἡμᾶς, τουτέστιν, ἄνθρωπος. τότε γὰρ γέγονεν ἐν μέσῳ τοῦ Ἰσραήλ, καὶ διεφύγομεν ἐντροπήν, καὶ αἰσχύνης ἀπηλλάγμεθα, θανάτου πεσόντος, ἁμαρτίας ἀνῃρημένης, γνώσεως ἀληθοῦς εἰσκεκομισμένης. οὐκ ἔτι γὰρ τῇ κτίσει προσκυνοῦμεν παρὰ τὸν κτίσαντα, καὶ Θεὸν ἕτερον ἐπ' αὐτῷ παντελῶς οὐδένα παραδεδέγμεθα. τοιγάρτοι καὶ πεπλουτήκαμεν, ὡς ἐν ἐλπίδι βεβαίᾳ ζῶντες, καὶ δόξῃ τῇ εἰς μακραίωνα βίον, ἐν ἁγιασμῷ, καὶ ὁσιότητι πολιτείας.

Καὶ ἔσται μετὰ ταῦτα, καὶ ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν, καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν. καὶ οἱ πρεσβύτεροι ὑμῶν ἐνύπνια ἐνυπνιασθήσονται, καὶ οἱ νεανίσκοι ὑμῶν ὁράσεις ὄψονται. καί γε ἐπὶ τοὺς δούλους μου, καὶ ἐπὶ τὰς δούλας ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου.

Ἰδοὺ δὴ σαφῶς γυμνότατα κατεπαγγέλλεται τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος χάριν, τουτέστιν, ἀμφιλαφῆ τὴν χορηγίαν, οὐκ εἰς προφήτην ἐξειλεγμένως ἕνα τυχόν, ἢ δύο, ἀλλ' εἰς ἅπαντας ἁπλῶς τοὺς ἐλθεῖν ἀξίους. ὃ δή φαμεν καὶ πεπρᾶχθαι ἐγηγερμένου Χριστοῦ, καὶ τὸ τοῦ θανάτου καταλύσαντος κράτος. ἀπ' ἀρχῆς γὰρ ὥσπερ ἢ ὡδὶ στολήν, καὶ ἀξιάγαστον χάριν τοῖς ἁγίοις ἐνετίθει μαθηταῖς, ἐμφυσῶν τε, καὶ λέγων, λάβετε πνεῦμα ἅγιον. ἔδει γάρ, ἔδει τοὺς τῆς ἐκκλησίας μυσταγωγούς, καὶ τῆς ὑφ' ἡλίου παιδευτὰς ἐσομένους καὶ πρό γε τῶν ἄλλων τῇ τοῦ ἁγίου πνεύματος δόσει καταχρηματίσασθαι, καὶ οἷον τι κεκοσμημένους διὰ πίστεως εἰς ἁγιασμὸν ἀπ' ἀρχῆς γεγονότας, τῇ θείᾳ καὶ οὐρανίῳ καταχρυσοῦ-

A Mores igitur sermo exprimit, & est velut irridentis, ac propemodũ conuitiãtis Dei in eos, qui peccare nihil pẽsi habẽt. Posse eos nempe afficere pœna, si velit, sufficiente ad hoc eruca, pro magnis & inuictis deinceps viribus. Nõ igitur effusè rideãt hęretici, nec aduersus vnigeniti gloriã nugentur, vtpotè cũ eruca magna fortitudo nominata sit. Nec eodem loco, quo vermis pollẽs viribus habeatur: ausi sunt enim miseri etiam in hanc B opinionis se præcipitare miseriam.

Et non confundetur populus meus in æternum. Et scietis quia in medio Israel sum ego. Et ego Dominus Deus vester, & nõ est præter me: & non cõfundetur vltra omnis populus meus in æternum.

Manifestè modũ œconomiæ incarnationis, & sese exinaniturũ, & cũ terricolis habitaturũ promittit, nostri similẽ, id est, hominẽ factũ. Tunc enim in medio Israel fuit, & nos ignominiã effugimus, & è confusione exempti sumus, morte C nimirũ prostrata, peccato interfecto, & cognitione veritatis introducta. Haud enim amplius creaturã adoramus præter creatorẽ, & alium Deum præter illũ neminem prorsus suscepimus. Proinde etiã diuites euasimus, vt in spe firma viuentes, & exspectatione vitæ longæuæ in sanctificatione, & innocentia vitæ.

Et erit posthac, & effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filij vestri, & filiæ ve- D *stræ. Et seniores vestri somnia somniabunt; & iuuenes vestri visiones videbunt. Atque etiam super seruos meos, & ancillas in diebus illis effundam de spiritu meo.*

En, perspicuè sancti Spiritus gratiam se donaturum promittit, id est, donationem largifluam, non vt sibi Prophetas vnum aut alterũ, si ita ferat res, deligat: sed absolutè in omnes, qui accipere me- E rebuntur. Id quod Christo rediuiuo, & destructo mortis imperio factum esse confitemur. Nam velut de integro adeò venerandam, & admirabilem gratiã sanctis discipulis immisit, insufflans, & dicens, [Accipite Spiritum sanctum.] Oportebat enim, oportebat Ecclesiæ mystagogos, & orbis terrarũ magistros futuros etiam ante alios dono Spiritus sancti cohonestari, & veluti quoddam ornamentum per fidem in sanctificationem ab initio factos, diuina & cælesti

XXXIV. Philip. 2.

Baruch. 3

Rom. 1

XXXV.

1. Tim. 3

Ecc. 2.

A

gratia inaurari. Diebus verò sacræ Pentecostes cōgregatis in vnā domū discipulis, & consuetis precationibus Deo oblatis vtrumque contigit: auditus est sonitus, & linguæ singulis insederunt, & cœperunt loqui aliis linguis, [prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis.] Loquebantur autē prophetantes, siue per sanctos Prophetas de Christo prænuntiata mysteria intelligentes, & proloquentes, & ea, per quæ consentaneum erat ad obedientiam promptè venire audientes: vtpote persuasos planè, adesse iam tempus gratiæ, & olim de Christo prædicta, deinceps re ipsa cōpleri. Prophetabant igitur quauis lingua loquētes, quod ipsū quoque à Deo sanctorū voce prædictū fuerat. Scriptum est enim, [In aliis linguis, & in aliis labiis loquar populo huic, & ne sic quidē credent.] Hoc & Paulus non ignorans, linguas in signū datas ait, [non fidelibus, sed infidelibus.] Quia verò postquā deuolauit de cælo Spiritus sanctus, multi admodum erant, qui gratiam Prophetiæ in mediū prodeuntes vsurparēt, Paulus, quid faciendū sit, declarat. [Prophetæ autem inquit duo, aut tres loquantur.] Et mox: [Potestis enim omnes per singulos prophetare.] Olim quidē, cum multa morum peruersitate Israel Deum offenderet, dicebat Deus, [Ecce ego inducam famem super terram audiendi verbum Dei, & ab oriente vsque in occidentē circumcursabunt, quærentes verbū Domini, & non inuenient.] Et ad Ezechielem. [Et linguam tuam colligabo gutturi tuo, & eris mutus, & non eris illis in virum obiurgantem, quia domus exasperans est.] Sed quia iuxta vocem psallentis, [Deus Dominus, & illuxit nobis,] (illuxit enim nobis Christus remittens crimina, & os peccati obturans) effusus est de cætero in nos Spiritus sanctus, Deo lætificante naturam humanā, & superna, ac primæua gloria coronante, & ad illud denuò ex bonitate sua reuehente, vbi ante fuerat, peccato nondū ingresso. Non enim spirituali gratia prophetiæ carebat Adam priusquā diuinum mandatū transgrederetur: sed fixus quasi ac stabilis adhuc manebat, & naturæ bonis præstans & insignis. Itaque cum vxorē à se fabricatam ad eum adduceret Deus, tametsi non audisset vnde, aut quænā esset, aut qua ratione extitisset, statim acclamauit, [Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Hæc mulier vocabitur, siue (secundùm idioma Hebraicū)

Act. 2.

Esai. 28.

1 Cor. 14.

Ibid.

Amos 8.

Ezech. 3.

Psal. 117.

Gen. 2.

θαι χάριτι. κατὰ δέ γε τὰς ἡμέρας τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς εἰς οἶκον ἕνα συναγηγερμένων τῶν μαθητῶν, καὶ τὰς συνήθεις Θεῷ προσαγαγόντων λιτάς, γέγονεν ἄμφω, ἦχος ἐγένετο, καὶ γλῶσσαι ἐφ' ἕνα ἕκαστον ἐκάθισαν, καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἐν ἑτέραις, καθὼς τὸ πνεῦμα ἐδίδου αὐτοῖς ἀποφθέγγεσθαι. ἀπεφθέγγοντο δὲ προφητεύοντες. ἤγουν συνιέντες τε, καὶ λέγοντες τὰ διὰ τῶν ἁγίων προφητῶν ἐν τοῖς Χριστοῦ μυστήρια, καὶ τὰ δι' ὧν εἰκὸς ἦν πρὸς

B

εὐπείθειαν ἑτοίμως ἰέναι ἀναπεπεισμένους τοὺς μάλα τοὺς ἀκροωμένους, ὡς ἐνέστηκε λοιπὸν ὁ τῆς εὐδοκίας καιρός, καὶ τὰ πάλαι προηγγελμένα ἐπὶ Χριστοῦ εἰς πέρας ἧκε λοιπόν. Οὐκοῦν προεφήτευον, ἁπάσῃ γλώσσῃ λαλοῦντες, διὰ φωνῆς ἁγίων Θεοῦ προαναφωνοῦντος καὶ τοῦτο. γέγραπται γὰρ ἐν ἑτερογλώσσοις, καὶ ἐν χείλεσιν ἑτέροις λαλήσω τῷ λαῷ τούτῳ καὶ οὐδ' οὕτως πεισθήσονται. τοῦτό τοι καὶ Παῦλος συνείς, εἰς σημεῖον Ἰουδαίοις δεδόσθαι φησὶ τὴν πολυγλωσσίαν. ὅτι δὲ καταπταίντος ἐξ οὐρανοῦ τοῦ ἁγίου πνεύματος πολλοὶ

C

λίαν ἦσαν οἱ τῇ χάριτι τῆς προφητείας ἀναμεσούμενοι; σαφηνίζει γράφων ὁ Παῦλος. Προφῆται δὲ δύο, ἢ τρεῖς λαλείτωσαν. εἶτα. δύνασθε γὰρ καθ' ἕνα πάντες προφητεύειν. πάλαι μὲν γὰρ διὰ πολλὴν δυστροπίαν προσκρούοντος τοῦ Ἰσραήλ, ἔφασκε Θεός. Ἰδοὺ ἐγὼ λιμὸν ἐπάγω ἐπὶ τὴν γῆν τοῦ ἀκοῦσαι λόγον κυρίου, καὶ ἀπὸ ἀνατολῶν ἕως δυσμῶν περιδραμοῦνται ζητοῦντες τὸν λόγον κυρίου, καὶ οὐ μὴ εὕρωσι. καὶ πρὸς Ἰεζεκιήλ. καὶ τὴν γλῶσσάν σου συνδήσω, καὶ ἀποκωφωθήσῃ, καὶ οὐκ ἔσῃ

D

αὐτοῖς εἰς ἄνδρα ἐλέγχοντα, ὅτι οἶκος παραπικραίνων ἐστί. ἐπειδὴ δέ, κατὰ τὴν φωνὴν τοῦ ψάλλοντος, Θεὸς κύριος, καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν (ἐπέφανε γὰρ ἡμῖν ὁ Χριστός, ἀνιεὶς ἐγκλήματα, καὶ τὸ τῆς ἁμαρτίας ἐμφράττων στόμα) δέδοται λοιπὸν ἡ χύσις τοῦ ἁγίου πνεύματος, Θεοῦ κατευφραίνοντος τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν, καὶ τῇ ἄνωθεν, καὶ ἐν ἀρχῇ στεφανοῦντος δόξῃ, καὶ εἰς ἐκεῖνο πάλιν αὐτὴν φι-

E

λαγάθως ἀνακομίζοντος, εἰς ὃ προῆν, οὔπω τῆς ἁμαρτίας εἰσκεκριμένης. οὐ γὰρ ἔρημον προφητικοῦ πνεύματος εὑρήσομεν τὸν Ἀδάμ, οὔπω τὴν θείαν ἐντολὴν παραβεβηκότα· πεπηγότα δὲ ὥσπερ ἔτι, καὶ τοῖς τῆς φύσεως χρηστοῖς ἐναπρέποντα. καὶ γοῦν ὅτε τὴν γυναῖκα πλαστουργήσας ὁ Θεὸς ἤγαγε πρὸς αὐτόν, καίτοι μηκόθεν ἀκούσας τίς τε εἴη, καὶ τίνα τρόπον ἀνέφυ, εὐθὺς ἐπεφώνει· τοῦτο καὶ ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστῶν μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου· αὕτη γυνὴ κληθήσεται, ἤτοι κατὰ Ἑβραΐδα

φωνὴν, ἀνδρὶς, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς ἐλήφθη. ἀλλ' ἠργηκε μὲν ἡ ἐν ἀνθρώπῳ δοθεῖσα χάρις. ἀνεκαινίσθη δὲ ἐν Χριστῷ, ὃς καὶ ἐστὶ δεύτερος Ἀδάμ. ἀνεκαινίσθη δὲ τίνα τρόπον; ᾗ μὲν γάρ ἐστι Θεὸς, καὶ ἐκ Θεοῦ, κατὰ φύσιν ὁ υἱὸς (γεγέννηται γὰρ ἐκ Θεοῦ καὶ πατρὸς) ἴδιον αὐτοῦ τε, καὶ ἐν αὐτῷ, καὶ ἐξ αὐτοῦ τὸ πνεῦμά ἐστι, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐπ' αὐτοῦ νοεῖται τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός. ᾗ δὲ γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ γέγονε καθ' ἡμᾶς, ἐπακτὸν ἔχειν τὸ πνεῦμα λέγεται. καταπεφοίτηκε γοῦν ἐπ' αὐτὸν ἐν εἴδει περιστερᾶς, ὅτι καθ' ἡμᾶς γεγονὼς, ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν οἰκονομικῶς ἐβαπτίζετο, τότε καὶ τὸ ἴδιον αὐτοῦ πνεῦμα δοτὸν αὐτῷ ἄνωθεν γενέσθαι λέγεται, διὰ τὸ ἀνθρώπινον, καὶ τοῦτο ἐστὶν ἡ κένωσις. νοείσθω δὴ αὖ οὕτω, καὶ οὐχ ἑτέρως, δι' ἡμᾶς πτωχεῦσαι πλούσιος ὢν, ἵν' ἡμεῖς τῇ αὐτοῦ πτωχείᾳ πλουτήσωμεν. δέδοται μὲν γὰρ, ὡς ἔφην, τὸ πνεῦμα τῷ Ἀδὰμ ἐν ἀρχῇ, πλὴν οὐ μεμένηκεν τῇ ἀνθρώπου φύσει. διανένευκε γὰρ εἰς τὸ πλημμελὲς, καὶ προώλισθεν εἰς ἁμαρτίαν. ἐπειδὴ δὲ ἐπτώχευσε πλούσιος ὢν ὁ μονογενὴς, καὶ μεθ' ἡμῶν ὡς ἄνθρωπος τὸ ἴδιον ὡς ἐπακτὸν ἐδέξατο πνεῦμα, μεμένηκεν ἐπ' αὐτὸν, ἔφη γὰρ οὕτως Ἰωάννης ὁ Εὐαγγελιστὴς, ἵνα καὶ ἐν ἡμῖν κατοικήσῃ λοιπὸν, ὡς ἤδη μεμενηκὸς ἐν τῇ τοῦ γένους ἀπαρχῇ δευτέρᾳ, τουτέστι Χριστῷ· κατωνόμασται γὰρ διὰ τοῦτο καὶ δεύτερος Ἀδάμ. διὸ πρὸς τὸ ἄμεινον ἀσυγκρίτως ἀναστοιχειούμεθα, καὶ τὴν διὰ τοῦ πνεύματος ἀναγέννησιν εὖ μάλα κερδαίνομεν, οὐκ ἔτι τὴν προτέραν ἔχοντες, τὴν κατὰ σάρκα, φημὶ, τὴν εἰς φθοράν τε, καὶ ἁμαρτίαν (τὸ γὰρ φρόνημα τῆς σαρκὸς θάνατος, κατὰ τὸ λόγιον) ἀλλὰ τὴν ἄνωθεν δευτέραν, τὴν ἐκ Θεοῦ διὰ πνεύματος εἴπερ ἐστὶν ἀληθὲς, οἳ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν. ἔδει οὖν τοὺς ἐν τέκνοις Θεοῦ τεταγμένους τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος καταπλουτῆσαι χάριν. ἐνήργησε δὲ καὶ τοῦτο Χριστὸς εἰς ἡμᾶς, καὶ λέγων πιστώσεται Πέτρος. τῇ δεξιᾷ οὖν τοῦ πατρὸς ὑψωθεὶς, τήν τε ἐπαγγελίαν τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου λαβὼν παρὰ τοῦ πατρὸς, ἐξέχεε τοῦτο ὃ ὑμεῖς βλέπετε, καὶ ἀκούετε. δέχεται μὲν γὰρ ὡς ἄνθρωπος παρὰ τοῦ πατρὸς τὸ ἐνὸν αὐτῷ φυσικῶς· ἐκχεῖ δὲ πλουσίως εἰς ἡμᾶς, ὅτι Θεὸς κατὰ φύσιν ἐστὶ, καὶ γέγονε σάρξ. ἐκχεῖ δὲ καὶ ἐπὶ πᾶσαν σάρκα. καὶ τοῦτο δῆλον, ὡς οὐκ ἐπὶ μόνους τοὺς ἐκ περιτομῆς, ἀλλ' ἐφ' ἅπαντας ἁπλῶς τοὺς διὰ πίστεως καλουμένους, κἂν εἴτε μικροὶ καὶ μεγάλοι, δοῦλοι καὶ ἐλεύθεροι, βάρβαροί τε καὶ Σκύθαι. προέκειται γὰρ τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας ἡ χά-

A virago, quia de viro sumpta est.] Verùm otiosa fuit gratia desuper cõcessa, renouata est autẽ in Christo, qui & secundus Adam est. Quo autem modo renouata? Quatenus enim est Deus, & ex Deo, secundũ naturã filius (ex Deo enim & patre natus est) proprius ipsius, & in ipso, & ex ipso spiritus est, quemadmodũ nẽpe idem spiritus, & in ipso Deo ac patre intelligitur. Quatenus autẽ factus est homo, nobis similis, impertitũ habere spiritũ dicitur. B Descẽdit itaque super ipsũ in specie columbæ: quoniã nostra conditione suscepta, tanquã vnus de nobis, & οἰκονομικῶς baptizatus est. Tunc & proprius eius spiritus ipsi desuper datus dicitur, propter naturã humanã videlicet. Et hæc est exinanitio. Sic, nec aliter intelligi debet, [Propter nos egenus factus, cùm esset diues, vt nos eius inopia diuites fieremus.] Datus est .n. spiritus Adamo, vt dixi, in principio: sed nõ mãsit naturæ humanæ: quandoquidẽ declinauit in delictum, & prolapsa est in peccatũ. Postquam autẽ factus est pau- C per, qui erat diues, vnigenitus, inquã, & nobiscũ vt homo esse cœpit, & propriũ sibi spiritũ, vt aduentitiũ accepit, mãsit super eum, vt Ioannes Euangelista scribit, vt in nobis quoque in posterũ habitet: quando iam mãsit in generis nostri primitiis secundis, id est in Christo. Ob hoc quippe secũdus Adam cognominatus est. Idcirco ad incõparabiliter meliora de integro formamur, & regenerationem per spiritũ fœlici lucro adipiscimur, nõ amplius primã habẽtes, secun- D dum carnẽ, inquam, quæ peccato & interitui obnoxia est (prudẽtia enim carnis mors, natura sua) sed quæ superna est, secundã, quę per spiritũ ex Deo est: siquidẽ verũ est, [qui nõ ex sanguinibus, nec ex volũtate carnis, sed ex Deo nati sunt.] Oportebat igitur in filiis Dei numeratos Spiritus sancti gratia locupletari. Operatus est autẽ & hoc in nobis Christus, cui fidẽ faciet Petrus. [Dextera igitur patris exaltatus, inquit, & promissione Spiritus sancti accepta à pa- E tre, effudit hunc, quẽ vos videtis, & auditis.] Accepit quidẽ à Patre spiritũ, qui inest illi naturaliter: [Effudit autẽ in nos abundè,] quia Deus secundũ naturam est, & caro factus est. Effudit porrò super omnem carnem: vtique non solum super eos, qui ex circũcisione crediderunt: sed super omnes simpliciter per fidem vocatos, seu paruos, seu magnos, seruos & liberos, barbaros & Scythas. Proposita est.n. gratia salutis in Christo mortalibus

1.Timo. — Matth. 3. — Philip. 2. 2.Cor. 8. — Ioan. 1. — Rom. 8. — Ioan. 1. — Act. 2. — Tit. 3.

mortalibus vniuersis, qui [& ipse est expectatio gentium.] Quod si quidam lingua petulantes & delirantes dicant, carnem dici etiam iumenta, audiant Prophetæ huius scopum ad genus duntaxat humanum pertinere: [nec de bobus cura est Deo,] (1. Cor. 9.) quod sapiens Paulus ait. Prophetaturos autem dicit filios, & filias, gratiæ plenitudinem in hoc, & omnium in eo æqualitatem subindicans. Nec enim aspernatur Deus muliebre genus, si, quæ ipsi placent, prompte præstiterit, & sapere voluerit. Nec irremuneratum, aut sanctificationis expers erit, si per fidem, & operum bonitatem alicunde inclaruerit. Nam & ipsum gratia & miseratione dignatum est, & pignus spiritus à Deo accepit, & in filiis ab eo reputatur. Seniores somnia somniaturos, iuuenes visiones visuros dicit. Senilem ætatem appellat (vt mihi quidem placet) virtutis præstantia prominentem, & progressam in ea longius, & quasi illustribus factis canam, & absolutissima prudentia eximiam, & admirandam: qualis erat Paulus, (Act. 16.) qui in somnis vidit virum Macedonem, orantem, ac dicentem sibi, (Ibid.) [transiens in Macedoniam adiuua nos.] Ananias autem in fide probatus, visionem super ipso Paulo vidit, cùm Damascum ille venit, & Christus ei in via apparuit, ac fulgore luminis visu priuauit, vbi per Christũ curatus est. Scriptum est his verbis. [Erat autem quidam discipulus Damasci, nomine Ananias. Et dixit ad illum in visu Dominus. Surge, & vade in vicum qui dicitur Rectus, & quære in domo Iudæ Saulum nomine, Tarsensem.] Audis vt visu alloquatur Ananiam. Erat, vt puto, fide fortis, habitu strenuus, animo ad virtutem incitato, spirituali robore infractus. In somnis autem Macedo Paulum rogare videbatur, erat enim Paulus mente senex, animo grandæuus, & cælesti sapientia plenus. Compellat verò & sapiens Ioannes sanctificatos in Christo per fidem, in hæc verba. (1. Ioan. 2.) [Scribo vobis Patres, quoniam cognouistis eum qui ab initio est. Scribo vobis iuuenes, quoniam fortes estis, & vicistis malignum.] Pollicetur itaque Spiritum sanctum in seruientes sibi effusurum. Et qui sunt isti tandem?

ἐκεῖ τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν ὑπ' οὐρανὸν, ὅτι καὶ αὐτός ἐστι προσδοκία ἐθνῶν. εἰ δὲ δὴ λέγοιεν τινες ἀθυρόστομοῦντες, σάρκα λέγεσθαι καὶ τὰ κτήνη, παραληροῦντες, ἤδη πως ἀκουόντων, ὅτι τῆς προφητείας ὁ σκοπὸς κατὰ μόνου συντείνεται τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, καὶ οὐχὶ τῶν βοῶν μέλει τῷ Θεῷ, καθὰ καὶ ὁ σοφὸς ἔφη Παῦλος. προφητεύσειν δέ φησιν υἱοὺς, καὶ θυγατέρας, τὸ τῆς χάριτος ἀμφιλαφὲς διὰ τούτου ὑποδηλῶν, καὶ τὸ ἐπὶ πάντας ἴσον. εἴη γὰρ ἂν οὐκ ἀπόβλητον παρὰ τῷ Θεῷ τὸ θῆλυ γένος, εἰ τὰ αὐτῷ δοκοῦντα δρῴη τε προθύμως, καὶ μὴν καὶ ἕλοιτο φρονεῖν. οὔτε μὴν ἀγέραστον, ἢ ἀμέτοχον ἁγιασμοῦ, εἰ διά τε πίστεως, καὶ τῆς ἐν ἔργοις ἐπιεικείας εὐδοκιμοίη ἔσται ποθέν. ἠξίωται γὰρ καὶ αὐτὸ χάριτός τε, καὶ οἰκτιρμοῦ, καὶ τὸν ἀρραβῶνα τοῦ πνεύματος δέχεται παρὰ Θεοῦ. λελόγισται δὲ καὶ ἐν τέκνοις. πρεσβυτέρους μὲν οὖν ἐνυπνίοις φησὶν ἐνυπνιασθήσεσθαι, ὄψεσθαι δὲ ὁράσεις τοὺς νεανίσκους, πρεσβυτικὴν ἡλικίαν λέγων, καθάπερ ἐγῷμαι, τὴν ποιότητι τῆς ἀρετῆς προὔχουσάν τε, καὶ ὑπερκειμένην, καὶ οἷα λαμπροῖς πεπολιωμένην κατορθώμασι, καὶ φρονήσει τῇ τελεωτάτῃ διαπρέπουσαν, καὶ τεθαυμασμένην, ὁποῖός τις ἦν καὶ Παῦλος, ὃς τεθέαται καθ' ὕπνον ἄνδρα τινὰ τῶν ἐκ Μακεδόνων, ἐκλιπαροῦντα, καὶ λέγοντα, διαβὰς εἰς Μακεδονίαν βοήθησον ἡμῖν. Ἀνανίας δὲ τῶν ἐν πίστει δεδοκιμασμένων ὅρασιν ἐπ' αὐτῷ Παύλῳ τεθέαται. ἐπειδὴ γὰρ ἧκεν εἰς Δαμασκὸν, αὐτῷ κατὰ τὴν ὁδὸν ὀφθέντος Χριστοῦ, εἶτα τῇ τοῦ φωτὸς ἀστραπῇ τὴν ὄψιν ἠδίκηται, τεθεράπευται διὰ Χριστοῦ. γέγραπται δὲ οὕτως πάλιν. ἦν δέ τις ἐν Δαμασκῷ μαθητὴς ὀνόματι Ἀνανίας. καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ κύριος ἐν ὁράματι· ἀναστὰς πορεύθητι ἐπὶ τὴν ῥύμην, τὴν καλουμένην εὐθεῖαν, καὶ ζήτησον ἐν οἰκίᾳ Ἰούδα Σαοὺλ ὀνόματι, Ταρσέα. ἀκούεις ὅπως ἐν ὁράματι λελάληκε πρὸς Ἀνανίαν; ἦν γάρ που τάχα τὴν πίστιν ἀνδρεῖος, καὶ νεανίας τὴν ἕξιν, καὶ σφριγῶσαν ἔχων εἰς τὸ ἀγαθὸν τὴν γνώμην, ἄθραυστος εἰς ἀλκὴν, δῆλον δὲ ὅτι τὴν πνευματικήν. καθ' ὕπνον δὲ Παύλῳ τὰς λιτὰς ἐδόκει προσφέρειν ὁ Μακεδὼν, ἦν γὰρ τὴν φρένα πρεσβύτης, τὸν νοῦν γηραιὸς, καὶ τῆς ἄνωθεν σοφίας ἔμπλεως. προσεφώνει δέ που καὶ ὁ σοφὸς Ἰωάννης τοῖς ἡγιασμένοις ἐν Χριστῷ διὰ πίστεως. γράφω ὑμῖν πατέρες, ὅτι ἐγνώκατε τὸν ἀπ' ἀρχῆς. γράφω ὑμῖν νεανίσκοι, ὅτι ἰσχυροί ἐστε, καὶ νενικήκατε τὸν πονηρόν. ἐπαγγέλλεται δὴ οὖν τὴν χύσιν τοῦ πνεύματος τοῖς δουλεύουσιν αὐτῷ. τίνες δ' ἂν οἱ τοιοίδε πάλιν;

ἢ ἐκεῖνοι πάντως οἱ τοῖς εὐαγγελικοῖς θεσπίσμασιν ὑποφέρουσι τὸν αὐχένα τῆς διανοίας, τῆς μὲν ἐν τύποις λατρείας ἀποφορτίσαντες, Ἑλληνικῆς δὲ ἀπάτης ἀποπεπαυμένοι, κατὰ τὸν λέγοντα;

Καὶ δώσω τέρατα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ σημεῖα ἐπὶ τῆς γῆς κάτω, αἷμα, καὶ πῦρ, καὶ ἀτμίδα καπνοῦ. ὁ ἥλιος μεταστραφήσεται εἰς σκότος, καὶ ἡ σελήνη εἰς αἷμα, πρὶν ἐλθεῖν τὴν ἡμέραν κυρίου μεγάλην, καὶ ἐπιφανῆ.

Ἐπὶ ταῖς δυσσεβείαις τῶν Ἰουδαίων, ταῖς εἰς Χριστὸν γεγενημέναις, καὶ αὐτὴ τῶν στοιχείων δεδυσφόρηκεν ἡ φύσις. κατωλοφύρετο δὲ ὥσπερ ἡ κτίσις, καθυβρισμένον ὁρῶσα τὸν κτίσαντα, καὶ ὁ μὲν θεῖος ναὸς ὡς τοῖς πενθοῦσιν ἀσχάλλων ἐν ἴσῳ, περιερρήγνυτο. γέγραπται γάρ, ὅτι τὸ τοῦ ναοῦ καταπέτασμα ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω ἐσχίσθη. ὁ ἥλιος δὲ τὸ οἰκεῖον ἀνακόψας σέλας οὐκ ἠξίου φαίνειν ἔτι τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς. ἐποίει γὰρ σκότος ἀπὸ ὥρας ἕκτης ἕως ἐνάτης, ἐσχίζοντο δὲ καὶ πέτραι, τάχα δέ που καὶ περὶ τὸν τῆς σελήνης κύκλον ἐπράττετό τι τῶν ἀσυνήθων, ὡς δοκεῖν εἰς αἷμα μεταπεποιῆσθαι αὐτήν. σεσίγηται μὲν οὖν τὸ τοιόνδε τοῖς ἁγίοις Εὐαγγελισταῖς. ἀξιόχρεως γε μὴν ἡ πίστις ἐκ προφητείας, ὅτι μὲν τοῖς τοῦ δημιουργοῦ νεύμασιν οὐκ ἐν ἡλίῳ μόνον τὰ σημεῖα γέγονεν, ἀλλ' οἷον ὅλη πρὸς τὸ ἀκαλλές, καὶ ἀσυνήθες αὐτῇ μετακεχώρηκεν ἡ φύσις. σαφὲς δ' ἂν γένοιτο Θεοῦ λέγοντος διὰ φωνῆς Ἡσαΐου. Καὶ ἐνδύσω τὸν οὐρανὸν σκότος, καὶ θήσω ὡς σάκκον τὸ περιβόλαιον αὐτοῦ. οὐρανὸν δὲ ὅταν λέγῃ, πάντα φησὶ τὰ ἐν οὐρανῷ οἷον σάκκῳ τῷ σκότει καταμφιέσειν, πενθοῦντα, καὶ ἀλγοῦντα, καὶ ὥσπερ διακεχειρότα τῷ σχήματι. σημεῖα μὲν οὖν ἐν οὐρανῷ ταυτί φαίην. τὰ δὲ εἰς γῆν αἷμά τε, καὶ πῦρ, καὶ ἀτμὶς ἡ καπνοῦ κατεδήλωσεν, οἶμαι, τὰς τῶν Ἰουδαίων συμφοράς, ἃς ὁ παγχάλεπος αὐτοῖς πόλεμος ἐπισώρευσεν, ὁ τῇ διὰ τῶν Ῥωμαίων χειρός. αἵματι γὰρ ἡ πᾶσα μὲν αὐτῶν κατερραίνετο χώρα. ἔμελλε δὲ ὁμοῦ ταῖς πόλεσι καὶ αὐτὸς ὁ διαβόητος καταπίμπρασθαι ναός, οἶκοί τε καπνίζεσθαι καταπεπρησμένοι· ὅτι δὲ καὶ πρὸ τῆς ἡμέρας τῆς μεγάλης, καὶ ἐπιφανοῦς, καθ' ἣν ἅπασι προκείσεται τὸ θεῖον βῆμα, Χριστοῦ διδόντος ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, τὰ τοιάδε τοῖς Ἰουδαίοις συμβήσεται, διαμεμήνυκεν εἰπών, πρὶν ἐλθεῖν τὴν ἡμέραν τὴν μεγάλην, καὶ ἐπιφανῆ. σημειωτέον δὲ πρὸς τούτοις, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ κύριος ἡμῶν ἐρωτώμενος παρὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων τὰ περὶ τῆς συντελείας τοῦ

An illi prorsus, qui oraculis Euangelicis ceruicem cordis submittunt, à cultu in figura discedentes, & à Græcæ superstitionis deceptione desistentes, vt quidam ait?

Et dabo prodigia in cælo sursum & portenta super terram deorsum, sanguinem, & ignem, & vaporem fumi. Sol conuertetur in tenebras, & luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus, & illustris.

A Iudæis impiè in Christum designata, ipsa quoque elementorum natura indignè tulit, & creatura tam contumeliose habitum intuens creatorem, quodammodo luxit, ac diuinum templum (vt æquè cum illis dolens, ac mœstum) diruptum est. Scriptum quippe extat. [Et velum templi scissum est à summo vsque deorsum.] & sol represso splendore suo, mortalibus lucere amplius noluit: tenebras enim rebus ab hora sexta vsque ad nonam induxit. Scissæ sunt item petræ. Fortassis etiam & circa lunæ orbem inusitatum quiddam accidit, vt conuersa in sanguinem videretur. Tale quiddam igitur sacri Euangelistæ omiserunt. Verùm ex prophetia satis fit credibile, nutu conditoris non modò in sole signa facta: sed quasi vniuersam rerum naturam deformitatem, & vultum quēdam inconsuetum induisse. Hoc liquebit, Deo per Esaiam sic loquente. [Induam cælum tenebris, & quasi cilicium ponam operimentum eius.] Cùm cælum nominat, omnia quæ in cælo sunt, velut cilicio tenebris operta dicit, lugentia, & dolentia, & habitu illo quasi eiulantia. Signa igitur in cælo hæc esse dixerim. In terra autem sanguis, ignis, & vapor fumi significauerit, opinor, Iudæorum calamitates, quibus eos bellum atrocissimum à Romanis illatum cumulauit: sanguine enim tota eorum regio manauit. Debuit etiam cum vrbibus ipsum fama celebre templum conflagrare, fumare domus ex incendio & dirui. Euentura autem huiusmodi Iudæis ante diem magnum, & manifestum, qua omnibus proponetur diuinū Christi tribunal, dantis cuique secundum opera sua, ostendit cùm dicit, [Priusquam veniat dies Domini magnus, & manifestus.] Adhæc notandum, ipsum Saluatorem nostrum interrogatum à sanctis Apostolis de consummatione

XXXVI.

Matthæi

Esai. 50

Matth. 24

seculi, & euersione Hierosolymorum, miscuisse signa, vt incertum ita faceret forsitan, quæ quando euentura forent.

Et erit, omnis quicunque inuocauerit nomen Domini, saluus erit, quia in monte Sion, & in Hierusalem erit saluatus, sicut dixit Dominus: & euangelizantes quos Dominus vocauit.

xxxvii. Omnino igitur, & planè propter Iudæorum nefaria facinora in cælo, & in terra signa, & prodigia fore ait. Nihilominus etiam sic ipsis Dei placabilitatem esse propositam, salutem videlicet per fidem, in Christo iustificationem, pignus spiritus, sanctificationem, spem regni cælorum, remittente Deo, & obliuiscente in Christum ab ipsis commissa scelera. Petrus itaque accusat acriter Iudæorum populum, apertè exclamans, vniuersorum Saluatorem, ac redemptorem eos occidisse, in ligno suspendentes, & negasse sanctum, & iustum, & petiisse homicidam donari sibi. Adiungit his deinde. [Et nunc scio, fratres, quia per ignorantiam fecistis, sicut & principes vestri. Pœnitemini igitur, & conuertimini, & baptizetur vnusquisque vestrûm in nomine Domini Iesu, & accipietis gratiam Spiritus sancti. Vobis enim est repromissio, & filiis vestris.] Quocirca, quamuis, inquit, facta sint signa, & prodigia, saluabitur tamen quicunque Dominum, ac cæli terræque potentem inuocauerit. Verbum verò salutis in ipsa Hierosolyma, quæ prima occidit Dominum, promulgatum, & ita per omnes gentes circumlatum iri per sanctos Apostolos, clarè perspici ex hoc Prophetæ possit, [In monte Sion & in Hierusalem erit saluatus, & annuntiantes, quos Dominus vocauit.] Nam vt à Paulo dictum est, [nemo sumit sibi honorem: sed qui vocatur à Deo.] Vocati sunt igitur cum delectu ex omnibus beati discipuli, nec sponte sua ad apostolatum accesserunt: sicut stolidus Pharisæus ille, siue legisperitus, qui se discipulum esse velle gloriatus, [Sequar te, inquit, quocunque ieris.] Quare & Saluator frustra obturbantem, & à studiis Euangelicis remotissimum repellit, dicens. *Vulpes, &c.* Contrà, ad apostolatum idoneis ait,

Act. 2. | Ibid. | Hebr. 5. | Matth. 8.

A αἰῶνος, καὶ τὰ περὶ τῆς τῶν Ἱεροσολύμων καταστροφῆς, ἔμιξε τὰ σημεῖα, ὡς τάχα που καὶ ἀγνοεῖσθαι λοιπὸν, ποῖα δή ποτε συμβήσεται.

Καὶ ἔσται, πᾶς ὃς ἂν ἐπικαλέσηται τὸ ὄνομα κυρίου, σωθήσεται. ὅτι ἐν τῷ ὄρει Σιὼν, καὶ ἐν Ἱερουσαλὴμ ἔσται ἀνασωζόμενος, καθότι εἶπεν ὁ κύριος, καὶ εὐαγγελιζόμενοι οὓς ὁ κύριος προσκέκληται.

Ἔσεσθαι μὲν οὖν πάντη τε, καὶ πάντως ἐπὶ B ταῖς τῶν Ἰουδαίων ἀνοσιεργίαις ἐν οὐρανῷ, καὶ γῇ τὰ σημεῖά φησι, καὶ τὰ τέρατα προσχεῖσθαι γεμὴν καὶ οὕτως αὐτοῖς τὰ ἐξ ἡμερότητος Θεοῦ, τὴν διὰ πίστεως δηλονότι σωτηρίαν, τὴν ἐν Χριστῷ δικαίωσιν, τὸν ἀρραβῶνα τοῦ πνεύματος, τὸν ἁγιασμὸν, τὴν ἐλπίδα τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας, ἀμνησικάκως αὐτοῖς ἀνέντος Θεοῦ καὶ τὰ εἰς Χριστὸν ἐγκλήματα. Πέτρος γοῦν κατηγόρατο μὲν σφόδρα τοὺς τῶν Ἰουδαίων δήμους, διαρρήδην ἀνακεκραγὼς, ὡς ἀπεκτόνασι μὲν κρεμάσαντες ἐπὶ ξύC λου τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα, καὶ λυτρωτὴν, καὶ ἠρνήσαντο μὲν τὸν ἅγιον, καὶ δίκαιον, ἐζήτησαν δὲ ἄνδρα φονέα χαρισθῆναι αὐτοῖς. προσετίθει δὲ τούτοις. καὶ νῦν, ἀδελφοὶ, οἶδα ὅτι κατὰ ἄγνοιαν ἐπράξατε ὥσπερ καὶ οἱ ἄρχοντες ὑμῶν. μετανοήσατε οὖν, καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου Ἰησοῦ, καὶ λήψεσθε τὴν δωρεὰν τοῦ ἁγίου πνεύματος· ὑμῖν γάρ εἰσιν αἱ ἐπαγγελίαι, καὶ τοῖς τέκνοις ὑμῶν. οὐκοῦν κἂν εἰ γίνοιτο, φησὶ, σημεῖα, καὶ τέρατα, σωθήσεται πᾶς ὃς ἂν ἐπικαλέσηται δεD σπότην τὸν οὐρανοῦ τε, καὶ γῆς κύριον. ὅτι δὲ ἔμελλεν ὁ λόγος τῆς σωτηρίας ἐν αὐτῇ καὶ προτέρῃ λαληθήσεσθαι τῇ κυριοκτόνῳ Ἱερουσαλὴμ, περιενεχθήσεσθαι δὲ οὕτω καὶ εἰς πάντα τὰ ἔθνη διὰ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, σαφὲς ἂν γένοιτο, τοῦ Προφήτου λέγοντος. ἐν τῷ ὄρει Σιὼν, καὶ ἐν Ἱερουσαλὴμ ἔσται ἀνασωζόμενος, καὶ εὐαγγελιζόμενοι, οὓς κύριος προσκέκληκεν· ὡς γὰρ Παῦλος γράφει, οὐχ ἑαυτῷ τις λαμβάνει τὴν τιμὴν, ἀλλ᾽ ὁ καλούμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. κέκληνται τοίνυν ἀπολεγέντες ἐκ πάντων οἱ μακάE ριοι μαθηταὶ, καὶ οὐκ αὐτόματοι προῆλθον εἰς ἀποστολὴν, καθάπερ ὁ ἀπόπληκτος Φαρισαῖος ἐκεῖνος, ἤγουν νομικὸς, ὃς τοῖς τῆς μαθητείας αὐχήμασιν ἑαυτὸν ἐνιεὶς, προσετίθει λέγων, κύριε ἀκολουθήσω σοι ὅπου ἐὰν ἀπέρχῃ. τοῦτον καὶ ὁ σωτὴρ παρενοχλοῦντα τι εἰκῇ, καὶ τῶν Εὐαγγελικῶν ἐπιτηδευμάτων ὅσον εἰπεῖν ἐγγὺς γεγονότα, παρωθεῖτο λέγων. αἱ ἀλώπεκες, καὶ τὰ ἑξῆς. τοῖς γεμὴν ἐπιτηδείως ἔχουσιν εἰς ἀποστολὴν ἐπιφωνεῖ λέγων,

δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς γενέσθαι ἁλιεῖς ἀνθρώπων. Ματθαῖον γέμων ἐξ αὐτῆς ἀνίστησι τῆς τῆς πλεονεξίας ἐργαστηρίων, ἀκολουθεῖν ἐπιτάττων· προσκέκληνται δὲ, κατ' ἰδίαν βούλησιν, ὥσπερ ἦν εἰκὸς, ἔσεσθαι δυνατώτατοι εἴς γε τὸ ἀποπεραίνειν δύνασθαι, καὶ μάλα νεανικῶς τὸ αὐτῷ δοκοῦν, εἰ καὶ ἥρπασε τὸν προδότην ὁ τῆς ἀνομίας εὑρετὴς, καὶ πατήρ.

A [Venite post me, & faciam vos fieri piscatores hominum.] Matthæum quidem ab ipsa auaritiæ officina excitat, sequi iubens. Vocati sunt autem, voluntate illius, vt erat consentaneum, potentissimi futuri ad strenuissimè perficiendum, quod illi placeret: tametsi iniquitatis repertor, & parens proditorem ex eo collegio rapuit.

Matth. 4. Ibid. 9.

ΚΕΦΑΛ. γʹ.

B

CAPVT III.

Ὅτι ἰδοὺ ἐγὼ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, ὅταν ἐπιστρέψω τὴν αἰχμαλωσίαν Ἰούδα, καὶ Ἱερουσαλὴμ, καὶ συνάξω πάντα τὰ ἔθνη, καὶ κατάξω αὐτὰ εἰς τὴν κοιλάδα Ἰωσαφὰτ, καὶ διακριθήσομαι πρὸς αὐτοὺς ἐκεῖ, ὑπὲρ τοῦ λαοῦ μου, καὶ τῆς κληρονομίας μου Ἰσραὴλ, οἳ διεσπάρησαν ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ τὴν γῆν μου κατεδιείλαντο, καὶ ἐπὶ τὸν λαόν μου ἔβαλον κλήρους· καὶ ἔδωκαν τὰ παιδάρια πόρναις, καὶ τὰ κοράσια ἐπώλουν ἀντὶ τοῦ οἴνου, καὶ ἔπιον.

Quia ecce ego in diebus illis, & in tempore illo, quando conuertero captiuitatem Iuda, & Hierusalem, & congregabo omnes gentes, & deducam eas in vallem Iosaphat, & disceptabo cum eis ibi pro populo meo, & hæreditate mea Israel, quos disperserunt in gentibus, & terram meam diuiserunt, & super populum meum miserunt sor- C *tes, & pueros dederunt meretricibus, & puellas vendebant pro vino, & bibebant.*

Ἐκ τῆς Ῥοβοὰμ βασιλείας ἀπορραγεισῶν τῶν δέκα φυλῶν, καὶ διῃρημένων αὐτῷ, καὶ παντὸς τοῦ Ἰσραὴλ εἴς τε τὸν Ἐφραὶμ, καὶ τὸν Ἰούδα, οἱ μακάριοι γεγόνασι Προφῆται. λελαλήκασι δὲ τὰ περὶ ἀμφοῖν, τῆς ὅλης αὐτοῖς προφητείας παρατεινούσης μέχρι καιρῶν τῆς αἰχμαλωσίας. μετὰ δέ γε τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκεῖθεν ὑποστροφὴν, καὶ τὴν γεγενημένην κατὰ καιροὺς ἐπάνοδον, προεφήτευσαν ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ Ἀγγαῖός τε καὶ Ζαχαρίας, καὶ μήν τοι καὶ Μαλαχίας. Φαίνεται δὲ καὶ ὁ Ἔσδρας ὀλίγα ἄττα τῶν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, καὶ ἐν τοῖς αὐτοῦ χρόνοις γεγενημένων προαγορεύσας. μέμνηται τοίνυν τῶν προκειμένων ὁ λόγος πράγματος οὐκ ἐν καιροῖς Προφητῶν τῶν ἀρχαίων γεγενημένου, ἀλλ' ὅτι δὴ μόλις Κύρου τὸν Ἰσραὴλ ἀνέντος ὑπενόστησαν εἰς τὴν Ἰουδαίαν. καὶ τί τὸ χρῆμα τὸ ἀξιάκουστον, τί δὲ δὴ γενέσθαι συμβέβηκεν, ἐροῦμεν ὡς ἔνι, τὴν τοῦ Ἔσδρα συγγραφὴν κομίζοντες εἰς ἀπόδειξιν. Οὐκοῦν ἐπειδήπερ εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἐπανῆλθον ἄρτι, καὶ δασμῶν, καὶ τῶν τῆς δουλείας ἀναπνεύσαντες πόνων οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, ἐπὶ τὸ ῥᾴθυμοι ἐτράποντο, καὶ ἦσαν οὐκ ἀσφαλεῖς τῶν διὰ Μωσέως τεθεσπισμένων ἐπιτηρηταὶ, καὶ φύλακες. ἀποφάσκοντος γὰρ τοῦ νόμου, γεινῶαί τινας ταῖς θυγατράσι

A Regno Roboam auulsis separatisque decem tribubus, & vniuerso Israele, in Ephraim, & Iuda diuiso, beati Prophetæ extiterunt. Locuti sunt autem quæ ad vtrosque pertinerent, tota eorum prophetia se extendente vsque ad tem- D pora captiuitatis. Post reuersionem deinde Hierosolymam, & susceptum definito tempore reditum, prophetarunt ad Israel Aggæus, & Zacharias, Malachiásque similiter. Videtur item Esdras pauca quædam illis, atque adeò suis temporibus gerenda prædixisse. Meminit ergo propositus sermo rei, quæ non ætate veterum Prophetarum contigit: sed quando Cyro tandem dimittente, in Iudæam Israelitæ redierunt. E De re illa auditu digna, & quid factum sit, dicemus, quod satis erit, & ex historia ab Esdra conscripta narrationem petemus. Itaque reduces è seruitute nuper in Iudæam Israelitæ, vectigalium, ac seruitutis oneribus, molestiisque liberati, desidiæ se tradiderunt, nec iam per Mosen sancita sedulò, constantérque colebant, & conseruabant. Cùm enim lex vetaret alienigenarum

XXXVIII 2. Reg. 12.

filias ducere, illi diuinum oraculum posthabentes, cum vxoribus alienigenis consuescebant. Id ægerrimè ferens Esdras, veste conscissa Israelitas lugebat, & vt ab alienigenis separarentur, obsecrabat. Quod illis est persuasum, timentibus, credo, iram diuinam, & futuram calamitatem, nisi honorem legi haberent: cùm præsertim experientia maiorum eis pro magistra esset. Postquam repudiata muliercularum multitudo Hierosolyma discessit, tum finitimæ gentes non immeritò exacerbatæ sunt, & ipsæ quoque non mediocri affectæ iniuria. Et illud insuper secum fortasse cogitabant. Quoniam enim Hierosolymæ muros Israelitæ instaurabant, & diuinum templum reædificare nitebantur, inuidiæ telis saucii, & irati hostes, opus impedire aggrediebantur, illud, vt est verisimile, animis voluentes, si Israel pristinam potentiam recuperaret, vrbésque muris communitas possideret, & vniuersorum Deum defensorem haberet, qui in templo, vt antiquitus, coleretur, rursum dominaturum, & eius iugum omnibus intolerandum fore; & vicinis tributa impositurum, eos in seruitutem redacturum, eorum agris penitus deuastatis, si qui velint, quamuis longo post tempore tantum eos contra intueri. Hac de causa subornarunt quosdam, qui eos nec templo, nec mœnibus struendis manum admouere paterentur. Cum frustra laborarent, Deo Israelitarum studia prosperante, armis deinde correptis, eos opprimere voluerunt. Verùm adiuuante Deo, victi ab ipsis, interfectique sunt. Ad hoc autem prælium in vallem Iosaphat multitudo sese collegit, qui locus non multis ab Hierosolyma stadiis, versus orientem distat. Aiunt nudum, & equitationi aptum esse. Cæterùm potentiores quosdam Israelitis diuinum templum extruentibus inuidisse, & nihil tamen profecisse, docebit beatus Esdras ita scribens. " [In Artaxerxis autem regis Persarum " temporibus, scripserunt ei de his qui " habitabant in Iudæa, & Hierusalem, " Balsamus, & Mithridates, & Sabel" lius, & Rathimus, & Balthethmus, & " Geentethmus Scriba, & reliqui eius " ordinis in Samaria, cæterisque locis " habitantes,] in hanc sententiam: Hierusalem fore ciuitatē inexpugnabilem,

1 Esdr. 9. 10.

2. Esdr. 3. 4.

1 Esdr. 4.

A τῶν ἀλλοφύλων συγκατευνάζεσθαι, ὀλίγα φροντίσαντες τοῦ θείου αὐτοῖς κεχρησμῳδημένου, ἀλλοτρίαις γυναιξὶν ἐπεμίγνυντο. καὶ πρὸς τοῦτο λίαν δεδυσφορηκὼς Ἔσδρας, περιερρήγνυτο μὲν τὴν ἐσθῆτα, κατωλοφύρετο δὲ τοὺς ἐξ Ἰσραήλ, καὶ τῶν ἀλλοφύλων γυναικῶν ἀπαλλάττεσθαι παρεκάλει. οἱ δὲ τοῦτο δρᾶν ἀνεπείθοντο, δεδιότες τάχα που τὴν ἐξ ὀργῆς καὶ τῶν ἐσομένων αὐτοῖς, εἰ μὴ ἕλοιντο τιμᾶν τὸν νόμον, τῶν προγεγονότων τὴν πεῖραν ἐποιοῦντο διδάσκαλον. ἐπεὶ δὲ ἀπεβέβλητο, καὶ ἀπεφοίτα τῆς Ἱερουσαλὴμ τὸ τῶν ἀλλοφύλων γυναικῶν πλῆθος,
B λοιπὸν ἀναξίως κατεπικραίνοντο πρὸς ὀργὰς οἱ περίοικοι τῶν ἐθνῶν, ἅτε δὴ καὶ διὰ τούτων οὐ μετρίως ἐξυβρισμένοι. καὶ πρός γε δὴ τούτῳ κἀκεῖνό που τάχα διελογίζοντο κατὰ σφᾶς αὐτούς. ἐπειδὴ γὰρ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀνετείχιζον μέν, ἐσπούδαζον δὲ καὶ αὐτὸν τὸν θεῖον ἐγείρειν ναόν, τοῖς τοῦ φθόνου βέλεσιν ἀνεκαίοντο πρὸς ὀργάς, καὶ διακωλύειν ἐπεχείρουν, ἐκεῖνο διενθυμούμενοι, κατά γε τὸ εἰκός, ὡς εἰ γέ-
C νοιτο πάλιν ὁ Ἰσραὴλ ἐν δυναστείαις ταῖς πρώην, καὶ τετειχισμένας μὲν ἔχοι τὰς πόλεις, ἐπαμύνοντα δὲ τὸν τῶν ὅλων Θεόν, ἅτε δὴ τοῖς ἀρχαίοις ἔθεσι θεραπευόμενον ἐν ναῷ, πάλιν κατακρατήσει, καὶ ἀφόρητος ἔσται τοῖς ἁπανταχοῦ, καὶ δασμοὺς ἐπιβαλεῖ τοῖς ὁμόροις τισί, καὶ ἁλώσονται πάντως, καταδηουμένων αὐτοῖς τῶν χωρῶν, εἰ δή τινες ἕλοιντο κἂν χρόνῳ ὀψὲ ἀντιβλέψαι μόνον. ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας παρεσκεύαζον μέν τινας ἀπείργειν αὐτοὺς τῶν τε ἐπ' αὐτῷ τῷ ναῷ, καὶ τοῖς τείχεσι παρεσκευασμέ-
D νων. ἐπειδὴ δὲ αὐτοῖς ἀνόνητος ἦν ἡ σπουδή, Θεοῦ κατευθύνοντος τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ τὴν τῶν ἐπιτηδευμάτων ὁδόν, ὡπλίζοντο λοιπόν, καὶ καταστρατεύειν ἤθελον. ἀλλ' ἡλώκασι, καὶ πεπτώκασι ἐπαμύνοντος αὐτοῖς Θεοῦ. γέγονε δὲ τῶν εἰς τοῦτο συναγηγερμένων ἡ ἄθροισις ἐν τῇ κοιλάδι Ἰωσαφάτ, χῶρος δὲ ἐστὶν οὐ πολλοῖς σταδίοις ἀπέχων τῆς Ἱερουσαλήμ, ἐν τοῖς πρὸς ἠῶ μέρεσι. ψιλὸν δὲ εἶναί φασι, καὶ ἱππήλατον. ὅτι δὲ διεφθονήκασι μέν τινες τῶν δυνατωτέρων τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ τὸν θεῖον ἐγείρουσι ναόν, ὤνη-
E σαν δὲ οὐδέν, διδάξει λέγων ὁ μακάριος Ἔσδρας. ἐν δὲ τοῖς ἐπὶ Ἀρταξέρξου τοῦ Περσῶν βασιλέως χρόνοις, κατέγραψαν κατὰ τῶν κατοικούντων ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ ἐν Ἱερουσαλὴμ Βήλεμος, καὶ Μιθριδάτης, καὶ Σαβέλιος, καὶ Ῥάθυμος, καὶ Βέλτεθμος, καὶ Γεέντεθμος ὁ γραμματεύς, καὶ οἱ λοιποὶ οἱ τούτοις συντασσόμενοι, οἰκοῦντες δὲ ἐν Σαμαρείᾳ καὶ τοῖς ἄλλοις τόποις. ἦν δὲ τῆς γραφῆς τοιάδε τις ἡ δύναμις, ὡς εἴη μὲν πόλις ἄθραυστον ἔχουσα δύναμιν Ἱερουσαλήμ,

ἤκουσα δὲ οὐδαμῶς τοῖς τῶν ἑτέρων χώραν βασιλεῦσιν· ἀντεγείρεσθαι δὲ μᾶλλον σφόδρα νεανικῶς, ἵν᾽ εἰ γένοιτο πάλιν ἐπανορθῶσαι πρὸς τὸ ἀρχαῖον, καὶ αὐτοῖς ἐπιλεύσει φροντίδας τοῖς τῆς Βαβυλῶνος κατὰ καιροὺς ἡγουμένοις. ἀλλ᾽ ὤνησαν μὲν τὰ τοιάδε γεγραφότες παντελῶς οὐδέν. παρεκάλουν δέ τινες τῶν ἐν Σαμαρείᾳ, τοὺς ἐκ Βαβυλῶνος μετοικισθέντας συνεργάζεσθαί τε, καὶ συνοικοδομεῖν αὐτοῖς. οἱ δὲ οὐκ ἤθελον, καὶ ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας κεκμήκασιν οὐ μετρίως, ταῖς ἐκείνων ἐπιβουλαῖς ἀντεξάγοντες. γέγραπται δὲ οὕτως ἐν τῷ Ἔσδρᾳ πάλιν. καὶ ἤκουσαν οἱ θλίβοντες Ἰούδαν, καὶ Βενιαμὶν, ὅτι οἱ υἱοὶ τῆς ἀποικίας οἰκοδομοῦσιν οἶκον τῷ κυρίῳ Θεῷ Ἰσραήλ· καὶ ἤγγισαν πρὸς Ζοροβάβελ, καὶ πρὸς τοὺς ἄρχοντας τῶν πατριῶν, καὶ εἶπον αὐτοῖς. οἰκοδομήσωμεν μεθ᾽ ὑμῶν, ὅτι ὡς ὑμεῖς ἐκζητοῦμεν τὸν Θεὸν ὑμῶν, καὶ αὐτῷ ὑμεῖς θυσιάζομεν ἀπὸ ἡμερῶν Ἀσαραδὰν βασιλέως Ἀσσοὺρ τοῦ ἐνέγκαντος ἡμᾶς ὧδε. οἱ δὲ περὶ τὸν Ζοροβάβελ εἶπον, οὐχ ὑμῖν, καὶ ἡμῖν τοῦ οἰκοδομῆσαι οἶκον τῷ Θεῷ ἡμῶν, ὅτι ἡμεῖς αὐτοὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ οἰκοδομήσομεν κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν, ὡς ἐνετείλατο ἡμῖν Κῦρος ὁ βασιλεὺς Περσῶν. καὶ ἦν ὁ λαὸς τῆς γῆς ἐκλύων τὰς χεῖρας τοῦ λαοῦ Ἰούδα, καὶ ἐνεπόδιζον αὐτοὺς τοῦ οἰκοδομεῖν, καὶ μισθούμενοι ἐπ᾽ αὐτοὺς, ἐβουλεύοντο τοῦ διασκεδάσαι βουλὴν αὐτῶν. ἀλλ᾽ ἐπεβούλευον μὲν, ἄπρακτος δὲ καὶ τούτοις ἡ ἐπιχείρησις ἦν. ὅτι δὲ τῆς λαθραίου λοιπὸν ἀτονούσης ἐπιβουλῆς τὸν πολέμου νόμον ἤεσαν στρατευόμενοι πάντες οἱ περίοικοι τῶν ἐθνῶν, ἥλωσάν τε καὶ πεπτώκασι, κἀντεῦθεν ἂν μάθοις. γράφει γὰρ ὧδε πάλιν ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ. καὶ ἐγένετο ὡς ἤκουσε Σαναβαλὰτ, καὶ Τωβίας, καὶ οἱ Ἄραβες, καὶ οἱ Ἀμμανῖται ὅτι ἀνέβη ἡ φυὴ τοῖς τείχεσιν Ἱερουσαλὴμ, καὶ ὅτι ἤρξαντο αἱ διασφαγαὶ ἀναφράσσεσθαι, καὶ πονηρὸν αὐτοῖς ἐφάνη σφόδρα. καὶ συνήχθησαν πάντες ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐλθεῖν, καὶ παρατάξασθαι ἐν Ἱερουσαλήμ. καὶ πρὸς κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν, φησὶ, προσηυξάμεθα, καὶ ἐστήσαμεν προφύλακας ἐπ᾽ αὐτοὺς ἡμέρας, καὶ νυκτὸς ἀπὸ προσώπου αὐτῶν. καὶ εἶπεν Ἰούδας. συνετρίβη ἡ ἰσχὺς τῶν ἐχθρῶν, καὶ ὁ χοῦς πολύς. καὶ σεσίγηται μὲν ἐν τούτοις τῆς κοιλάδος ἡ μνήμη. φέρει δὲ τοῦτο πάλιν εἰς ἡμᾶς ὁ τῆς παραδόσεως λόγος. ἀξιόχρεως δὲ εἰς πίστιν ἡ προφητεία καὶ αὐτὸν ἡμῖν τὸν τοῦ πολέμου χῶρον κατονομάζουσα. ταύτης τοι τῆς ἱστορίας μεμνῆσθαί φαμεν, συνάξειν λέγοντα πάντα τὰ ἔθνη εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἰωσαφάτ. δῆλον δὲ ὅτι οὐκ ἄκοντα ἄξει, ἀλλ᾽ ὅτι βουλόμενα ἐλθεῖν οὐ κωλύσει. διακρινεῖσθαι δὲ πρὸς ταῦτα

A nec vlla ratione alijs regibus subiectā: sed rebellantem audacissimè, &, si antiquum statum ac dignitatem recipiat, Babyloniorū principibus, qui tum fuerint, curarum fluctus excitaturam. At enim his scriptis nihil omnino cōsecuti sunt. Rogabant porrò quidam ò Samaria, vt ipsis cum his, qui Babylone reuenerāt, laborare, & ædificare liceret. Repulsam tulerunt. Quamobrem dum aduersus illorum postea machinationes se tuentur B Israelitæ, non parum sunt defatigati. Est porrò apud Esdram in hunc modum. [Et audierūt tribulantes Iudā, & Beniamin, quod filij trāsmigrationis ædificant domū Domino Deo Israel. Et accesserūt ad Zorobabelē, & principes familiarū, & dixerunt eis: ædificemus vobiscū, quia sicut vos quærimus Deum vestrū, & ipsi nos sacrificamus à diebus Asaradā, regis Assur, qui duxit nos huc. Zorobabel autem cum comitibus suis respondit: Non vobis & nobis, vt ædificemus domū Deo nostro, quoniam nos C ipsi idipsum ędificabimus Domino Deo nostro, sicut præcepit nobis Cyrus rex Persarum. Et fuit populus terræ dissoluens manus Iuda, & impediebant ipsis ædificationē, & conducebant aduersus eos consiliatores, vt destruerēt consiliū eorū.] Sed eorum insidiæ, & molitiones ad nihilum reciderūt. Vbi postmodum omissis fraudibus, clandestinis vicinæ gentes omnes in apertā vim, ac bellum eruperunt, cæsæ fugatæque sunt. Quod inde cognoscas. Rursus enim libro se- D cundo sic est. [Et factū est, cùm audisset Sanabalat, & Tobias, & Arabes, & Amanitæ, quod ascendit germen muris Hierusalem, quoniam incœperūt cicatrices obduci, & molestū eis visum fuit valde. Et congregati sunt omnes in vnum, vt venirent, & percuterēt in Hierusalem, & facerent direptionem. Et orauimus ad Deum nostrum, inquit, & statuimus custodes super eos die ac nocte à facie E eorum. Et dixit Iudas. Contrita est fortitudo inimicorū, & multitudo magna.] In his nulla mētio vallis Iosaphat. Hoc autem ad nos traditione peruenit. Meretur quoque fidem prophetia, ipsum nobis conflictus locum nominans. Et huius historiæ meminisse Prophetam dicimus, dum vaticinatur Deum congregaturum in vallem Iosaphat omnes gentes: non inuitas sine dubio congregabit: sed eò volentes conuenire non prohibebit, vt cum illis disceptet

1. Esdr. 4.

Ibid.

de Israel, & hæreditate sua, quam diuiserint, Babyloniorum reliquias diripientes, credo, & temporibus miseris eos adorientes, & pueros meretricibus donantes, partesque corporis verecundas inusitatis stupris, obiicientes, & tanquam nundinis aliorum libidini vendentes, indéque in epulas, & ebrietates sumptum colligentes.

περὶ τοῦ Ἰσραήλ, καὶ τῆς ἑαυτοῦ κληρονομίας, ἣν καταδιείλαντο διαρπάζοντές που τάχα τὰ τῶν Βαβυλωνίων λείψανα, καὶ ἐν καιρῷ τῆς ταλαιπωρίας συνεπιτεθειμένοι, καὶ πόρναις μὲν τὰ παιδάρια χαριζόμενοι, προθέντες δὲ τὰ κόρια πρὸς ἀσυνήθη πορνείαν, καὶ εἶτα ἐκκαπηλεύοντες ταῖς ἑτέρων ἀσελγείαις, εἶτα τοὺς ἐντεῦθεν μισθοὺς εἰς τροφάς, καὶ μέθας συλλέγοντες.

Non dissimile quiddam, & in nobis factum affirmare possumus, cùm redemptionem Christi cogitamus. Captiuos enim nos, & tyranno, importuno, inquam, Satanæ subditos eripuit, & quasi in terram sanctam reduxit, ad vitam euangelicam, ad habitum & mores, quorum facillima est cognitio, ad vrbem muro cinctam, nouam Hierusalem, quæ est Ecclesia Dei viuentis, aptos reddens: vt tanquam lapides pretiosi [superædificemur in templum sanctum, in habitaculum Dei, in spiritu.] Sed inuidiæ doloribus nefanda dæmonum turba incensa, atque insuper dogmatum veritatis aduersarii, crebras in sanctos incursiones fecerunt; nihil tamen iis nocuerunt, Deo protegente, & Christo fiduciam afferente, illis verbis, [confidite, quia ego vici mundum.] Friuola, & anilia sunt, quæ apud Iudæos circumferuntur, olim in valle Iosaphat, vbi mortui in vitam redierint, Deum de omnibus iudicium habiturum, & quotquot sub cælo sunt, de his, quæ aduersum ipsos perpetrauerint, rationem reddituros. Quæ cogitatio fieri nequit, quin redicula sit, quandoquidem diuinitus inspirata scriptura prophetiam completam esse dicit, & pugna commissa in valle Iosaphat, à vicinis gentibus pœnas exactas. Irruerunt enim, vt dixi, in reliquias Israelis, quamuis iactati ærumnis longè plurimis: Babyloniis siquidem in seruitutem traditus fuerat.

1 Pet. 2. Ephes. 2. Ioan. 16.

Φαμὲν δέ τι καὶ ἐφ' ἡμῶν τοιοῦτον γεγενῆσθαι τὴν διὰ Χριστοῦ λύτρωσιν ἐννενοηκότες. ἐξείλετο μὲν γὰρ ἡμᾶς αἰχμαλώτους ὄντας, καὶ ὑπὸ τυράννῳ τελοῦντας, πικρῷ φημὶ δὴ τῷ Σατανᾷ, ἀνεκόμισε δὲ ὥσπερ εἰς γῆν ἁγίαν, εἰς πολιτείαν εὐαγγελικήν, εἰς ἕξιν εὐμαθεστάτην, εἰς πόλιν τετειχισμένην τὴν νοητὴν Ἱερουσαλήμ, ἥ τις ἐστὶν ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, οἰκοδομεῖσθαι παρασκευάσας, ὡς λίθους τιμίους εἰς ναὸν ἅγιον, εἰς κατοικητήριον Θεοῦ ἐν πνεύματι. ἀλλὰ τοῖς ἐκ βασκανίας πόνοις ἡ τῶν δαιμονίων ἀνεφλέχθη ἀνοσία πληθύς, καὶ μέν τοι πρὸς τούτοις οἱ τοῖς δόγμασι τῆς ἀληθείας μαχόμενοι, πολλὰς μὲν τὰς κατὰ τῶν ἁγίων ἐφόδους πεποίηνται, ἠδίκησαν δὲ οὐδὲν ὑπερασπίζοντος Θεοῦ, παραθαρσύνοντος δὲ Χριστοῦ, καὶ λέγοντος, θλίψιν ἕξετε ἐν τῷ κόσμῳ, ἀλλὰ θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον. ὕθλος μὲν παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις σαθρὸς, καὶ γραώδης, ὡς ἔσται κατὰ καιροὺς ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰωσαφὰτ ἡ παρὰ Θεοῦ κατὰ πάντων κρίσις, μετὰ τὸ ἀναβιῶναι τοὺς νεκρούς. οἴονται δὲ ὅτι τῶν εἰς αὐτοὺς ἕνεκα γεγονότων ἀποτίσουσι λόγους, οἱ κατὰ πᾶσαν τὴν ὑπ' οὐρανόν. ἀμοιρήσει δὲ ἂν οὐδαμῶς τοῦ γελᾶσθαι τρέπειν τὸ ἐνθύμημα αὐτοῖς, τῆς θεοπνεύστου γραφῆς τὰ τῆς προφητείας ἐκπεπεράνθαι λεγούσης, καὶ ὅτι δίκας ἐξετίσατο παρὰ Θεοῦ τὰ πρόσοικα τῶν ἐθνῶν, τοῦ πολέμου γεγονότος ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰωσαφάτ. ἐπεθρώσκει γὰρ ὡς ἔφην τοῖς λειψάνοις τοῦ Ἰσραήλ, καίτοι πλείστην ὅσην ἀνατλᾶσι ταλαιπωρίαν, δέδονται γὰρ τοῖς Βαβυλωνίοις.

Et quidem quid mihi, & vobis Tyrus, & Sidon, & omnis Galilæa alienigenarum? Nunquid retributionem vos retribuitis mihi, aut irã in corde retinetis mihi? velociter, & citò reddam retributionem vestram in capita vestra. Pro eo quod argentum meum, & aurum meum tulistis, & electa mea, & bona intulistis in templa vestra. Filios Iuda, & filios Hierusalem vendidistis filiis

Καίγε τί ἐμοὶ, καὶ ὑμῖν Τύρος, καὶ Σιδὼν, καὶ πᾶσα Γαλιλαία ἀλλοφύλων; μὴ ἀνταπόδομα ὑμεῖς ἀνταποδίδοτέ μοι, ἢ μνησικακεῖτε; ὀξέως καὶ ταχέως ἀνταποδώσω τὸ ἀνταπόδομα ὑμῶν εἰς κεφαλὰς ὑμῶν. ἀνθ' ὧν τὸ ἀργύριόν μου, καὶ τὸ χρυσίον μου ἐλάβετε, καὶ τὰ ἐπίλεκτά μου, καὶ τὰ καλὰ εἰσηνέγκατε εἰς τοὺς ναοὺς ὑμῶν. τοὺς υἱοὺς Ἰούδα, καὶ τοὺς υἱοὺς Ἱερουσαλὴμ ἀπέδοσθε τοῖς υἱοῖς τῶν

Ἑλλήνων, ὅπως ἐξώσητε αὐτοὺς ἐκ τῶν ὁρίων αὐτῶν.

Ἔθνος μὲν οὖν ἅπαν κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ συναγήγερται, Μωαβῖται, Ἰδουμαῖοι, Ἰεβουσαῖοι, Ἀμμανῖται, καὶ οἱ λοιποί. κατάρξαι δὲ, οἶμαι, βουλῆς, καὶ ἐγχειρήματος Δαμασκηνοὺς, καὶ Τυρίους, καὶ τοὺς καλουμένους Φιλιστιείμ, καὶ μέχρις αὐτῆς τῆς Γὲτ, ἥτις καλεῖται καὶ ἀλλοφύλων. τοιγάρτοι καὶ πρὸς αὐτοὺς ὁ τῶν ὅλων Θεός. καὶ τί ἐμοὶ, καὶ ὑμῖν Τύρος, καὶ Σιδὼν, καὶ πᾶσα Γαλιλαία ἀλλοφύλων; ποίας γὰρ, φησὶ, τὰς ἀφορμὰς τῆς ἀγριότητος ἔχοντες, ταλαιπωροῦντα τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ταῖς ἐκ Βαβυλωνίων συμφοραῖς οὐ μετρίως κατηχθισμένον ἀνοσίως ἐπιφορτίζετε, πικρῶς ἐπιβαίνοντες, καὶ οἷον ἐμὲ ζηλοῦντες τὸν σώζοντα τάχα που, καὶ ἀμυνόμενον, καὶ τὰ ἐχθρῶν εἰς ἐμὲ τολμῶντες λέγειν, μᾶλλον δὲ ἤδη καὶ δρᾶσαι; οὐκ εἰς μακρὰν ἀπολήψεσθε τὸ ἀνταπόδομα. ἥξει δὲ ὑμῖν εἰς κεφαλήν· δίκας γὰρ ἀποτίσετε ἐμοὶ τῷ διακριθησομένῳ πρὸς ὑμᾶς ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰωσαφάτ. ἐγκαλεῖ δὲ αὐτοῖς ὡς διηρπακόσι μὲν τὰ ἐπίλεκτα τοῦ ναοῦ, καὶ τὰ χρυσᾶ σκεύη σεσυληκόσι, καὶ ταῖς τῶν ἰδίων Θεῶν ἀνατεθεικόσι τιμαῖς. ἀφόρητον δὲ τὸ χρῆμα, καὶ πικρὸν, καὶ οὐκ ἀπεικότως ἔχον εἴσω τοῦ δύνασθαι καταλυπῆσαι Θεόν. ἔφη γὰρ, ὅτι τὴν δόξαν μου ἑτέρῳ οὐ δώσω, οὐδὲ τὰς ἀρετάς μου τοῖς γλυπτοῖς. τί γὰρ ἕτερον ἂν εἴη τὸ τοῖς θείοις ἀναθήμασι τοὺς τῶν εἰδώλων κατακαλλύνειν ναοὺς, ἢ μονονουχὶ διακεκραγέναι, καὶ λέγειν, ὡς εἴη μὲν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἐν δευτέροις, τὰ δὲ ἐν λόγοις τοῦ προὔχοντος, καὶ σώζειν εἰδότας τοὺς ἰδίους προσκυνητάς; καὶ οὐκ ἀπόχρη, φημὶ, εἰς δυσσέβειαν, ὑμῖν τὸ τῶν θείων ἀναθημάτων τὸν ἐμὸν γυμνῶσαι νεὼν, ἀλλὰ γὰρ καὶ τοὺς υἱοὺς Ἰούδα, καὶ τοὺς υἱοὺς Ἱερουσαλὴμ ἀπέδοσθε τοῖς υἱοῖς τῶν Ἑλλήνων. γενέσθαι δέ τι τοιοῦτον εἰκὸς, ὡς ἐν ταῖς χώραις τῶν ἐθνῶν τινας ἀποκομισθῆναι τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, ἀπεμπολούντων αὐτοὺς ἢ Τυρίων τυχὸν, ἢ καὶ ἑτέρων, οἷς ἐμπορεία τὸ σπουδαζόμενον, καὶ φιλοκερδεῖν τὸ ἐπιτήδευμα.

Πρέπει δ᾽ ἂν ὁ λόγος, ὥσγε μοι φαίνεται, καὶ τοῖς τῶν ἀνοσίων προεστηκόσιν αἱρέσεων, οἳ τοὺς υἱοὺς τῆς ἐκκλησίας μονονουχὶ διαρπάζοντες τῇ τῶν Ἑλλήνων καταπωλοῦσι σοφίᾳ, ἵνα πολυπλόκων ἐννοιῶν ἀναπιμπλάμενοι, πικροὶ γένωνται ζητηταὶ, μᾶλλον δὲ ἀπειθεῖς τε, καὶ ἀλιτήριοι, καὶ τὰ ὀρθὰ διαστρέφοντες, καίτοι δέον ἁπλῇ διαβιῶναι φρενὶ, καὶ τὸν ἀκαπήλευτον λόγον τῆς ἀληθείας μελετᾶν. ἔξω δὲ οὖν τῶν ἰδίων ὁρίων γενέσθαι τοὺς ἠπατημένους παρασκευάζουσιν.

Græcorum, vt eiiceretis eas ex finibus suis.

Omnes itaque gentes contra Israelem congregati sunt, Moabitæ, Idumæi, & Iebusæi, Ammonitæ, & reliquæ. Huius consilii, & facinoris antesignanos fuisse reor Damascenos, Tyrios, & qui appellabantur Philistiim, & vsque ad ipsam Geth, quæ alienigenarum dicitur. Quocirca sic eos vniuersorum Deus affatur. [Quid mihi, & vobis Tyrus & Sidon, & omnis Galilæa alienigenarum?] Quas enim occasiones feritatis, inquit, habentes, ærumna pressum Israelem, & à Babyloniis non vulgaribus incommodis oneratum scelerate opprimitis, & acerbè illi insultantes, & me fortè irridentes quodammodo, qui eum seruaui, & defendi, ac probris non dubitantes lacerare, imò verò re ipsa afficere? Quare breui vltionem recipietis, & veniet vobis in caput vestrum: pœnas enim mihi vobiscum in valle Iosaphat disceptaturo pendetis. Accusat autem eos, vt qui electa templi diripuerint, & aurea vasa compilarint, atque ad suorum Deorum honorem dedicauerint. Intolerandum porrò, & dirum negotium, & quod satis sit ad offendēdum Deum, cuius illa vox, [Gloriam meam alteri non dabo, neque laudem meam idolis.] Quid enim aliud fuerit, sacrosanctis anathematis idolorum fana condecorare, quam propemodum proclamare ac dicere, vniuersitatis huius Deum secundas tenere, illa autem primas, & salutem dare posse, à quibus adorentur? Nec sufficit vobis, inquit, ad impietatē, diuinis donariis spoliasse tēplum meū; insuper filios Iuda, & filios Hierusalem vendidistis Græcorum filiis. Factum istuc verisimile est, vt aliqui nempe ex Israel in terras gentium deportarentur, ementibus, & abducentibus aut Tyriis fortasse, aut aliis mercaturam facientibus, & quæstui comparando deditis.

Hic sermo, si rectè ratiocinor, etiam in nefandarum hæresum præsides quadrabit, qui Ecclesiæ filios tantum non abripientes, Græcæ philosophiæ vendunt, vt impeditis intelligentiis repleti, molesti disputatores, vel potius increduli, & pestilentes euadant, recta peruertentes, cum secundum simplicem locutionem viuere, & sermonem veritatis nulla fraude corruptum meditari oporteat. E finibus igitur vt eiiciantur ab ipsis decepti, in causa sunt,

Finis verò, sicut & regio filiorum Ecclesiæ, cognitio veritatis est, & quod ad omne, quidquid accuratè ad rectitudinem exploratum est, vergit. Ac meritò sanè, & verè vasa aurea, & argentea, & electa Dei vocari possunt fide exornati, & operum gloria inaurati, ac pietatis splendore corusci. Quod si contigerit quempiam horum ita clarum, ac nitidum fallaciæ laqueis irretiri, audient planè fallaciarum inuentores, [Argentum meum, & aurum meum tulistis, & electa mea intulistis in delubra vestra.] Crimen istuc horribile est, & supplicium difficulter effugiet. Peccantes namque in fratres nostros, pro quibus Christus mortuus est, in Christum ipsum sunt iniuriosi, cui omnino, & omnium quæ in eum peccauerint, pœnas persoluent.

1 Cor 8.

Ecce ego suscito eos de loco, vbi vendidistis eos illic: & reddam retributionē vestram in capita vestra. Et vendam filios vestros, & filias vestras in manus filiorum Iuda, & venundabunt eos in captiuitatem, in gentem quæ procul, quoniam Dominus locutus est.

XL.

Tyrorum machinationes, & peruersa inuenta contra Israel inania fore, perquam dilucidè affirmat, & iis qui læserunt, quasi ex aduerso calamitatem remetiendam, paribúsque malis probe inuolutum iri, tantum non simili pœna recidente in capita eorum, qui impiè deliquerunt. Quomodo namque ipsi genus Iuda captiuum fecerunt, deinde pro mancipiis venditum, ad remotas gentes abducendum dederunt: sic eorum liberos per manus Iuda venales futuros testatur, & ad vnguem idem passuros testificans ait, [quia Dominus locutus est.] Nihil autem omnium quæ Deus loquitur, ad rem non confertur. Itaque Christus inquit, [Verba mea non interibunt.] Et hæc quidem historicè.

Matth. 24

Quod si cui placet considerare spiritualia, & abditis intelligentiis se explere, cogitabit etiam, Græcos falsa opinione sapientiæ supercilium tollentes, ac præterea hæreticos, ob inuoluta fallaciarum inuenta existimantes se esse aliquid, simpliciorum quosdam à recta, & inculpata fide, quam à Deo habere possint, auertere, & imposturæ laqueis irretitos, propemodum seruorum

A ὅρος δὲ ὥσπερ καὶ χώρα τῶν τέκνων τῆς ἐκκλησίας τῆς ἀληθείας ἡ γνῶσις, καὶ τὸ εἰς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἀκριβῶς ἐξητασμένων εἰς ὀρθότητα νενευκός. λέγοιντο δ' ἂν εἰκότως χρυσᾶ σκεύη, καὶ ἀργυρᾶ, καὶ ἐπίλεκτα Θεοῦ, καὶ κατὰ τὸ ἀληθὲς οἱ πίστει κατηγλαϊσμένοι, καὶ τοῖς ἐξ ἔργων ἀγαθοῖς αὐχήμασι κεχρυσωμένοι, καὶ τῷ τῆς εὐσεβείας διαστίλβοντες κάλλει. ἀλλ' εἰ γένοιτό τινα τῶν ὧδε λαμπρῶν τοῖς τῆς ἀπάτης ἁλῶναι βρόχοις, ἀB κούσονται πάντως οἱ τῆς ἀπάτης εὑρεταί, τὸ ἀργύριόν μου, καὶ τὸ χρυσίον μου ἐλάβετε, καὶ τὰ ἐπίλεκτά μου εἰσηνέγκατε εἰς τοὺς ναοὺς ὑμῶν. ἔγκλημα δὲ τοῦτο δεινόν τε, καὶ δυσδιάφυκτον. ἁμαρτάνοντες γὰρ εἰς τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν, ὑπὲρ ὧν Χριστὸς ἀπέθανεν, αὐτὸν ἀδικοῦσι Χριστόν. ᾧ πάντη τε, καὶ πάντως τὰς τῶν εἰς αὐτὸν πεπλημμελημένων δίκας ἀποτίσουσιν.

Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ ἐξεγείρω αὐτοὺς ἐκ τοῦ τόπου, οὗ ἀπέδοσθε αὐτοὺς ἐκεῖ· καὶ ἀνταποδώσω ἀνταC πόδομα ὑμῶν εἰς κεφαλὰς ὑμῶν. καὶ ἀποδώσομαι τοὺς υἱοὺς ὑμῶν, καὶ τὰς θυγατέρας ὑμῶν εἰς χεῖρας υἱῶν Ἰούδα, καὶ ἀποδώσονται αὐτοὺς εἰς αἰχμαλωσίαν εἰς ἔθνος μακρὰν ἀπέχον, ὅτι κύριος ἐλάλησεν.

Ἀπρακτα μὲν τὰ Τυρίων ἔσεσθαι μηχανήματα, καὶ τὰ ἐκ τῆς δυστροπίας εὑρέματα κατὰ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, ἐναργέστατά φησιν, ἐξ ἀντιστρόφου δὲ ὥσπερ γενέσθαι τοῖς ἠδικηκόσι τὴν συμφορὰν, καὶ τοῖς ἴσοις ἐναλῶναι κακοῖς, μονονουχὶ πιπτούσης D εἰς κεφαλὰς τῶν ἀνόσια πεπλημμεληκότων τῆς ἰσοστάθμου δίκης. ὥσπερ γὰρ αὐτοὶ τὸ ἐξ Ἰούδα γένος εἷλον, εἶτα τοῖς ἀνδραποδισταῖς δεδώκασιν, ἀποκομίζειν εἰπόντες εἰς ἔθνος μακρὰν, οὕτω τὰ αὐτῶν ἀπεμποληθήσεσθαι τέκνα, φησὶ, διὰ χειρὸς Ἰούδα. καὶ ὅτι πάντως τοιάδε συμβήσεται, προσεμπεδοῖ λέγων, ὅτι κύριος ἐλάλησεν. ἀνόνητον δὲ πάντως οὐδὲν ὃ φθέγγεται Θεός, καὶ γοῦν ἔφη Χριστός. οἱ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι. καὶ ταῦτα E μὲν ἱστορικῶς.

Εἰ δὲ δή τις ἕλοιτο περιαθρεῖν τὰ πνευματικὰ, καὶ τῶν κεκρυμμένων ἀναπίμπλασθαι νοημάτων, ἐννοήσει πάλιν, ὅτι καὶ Ἑλλήνων παῖδες οἱ ταῖς δοκησοφίαις ἐξωφρυωμένοι, καὶ μὴν καὶ αἱρετικοὶ πολυπλόκοις ἀπάτης εὑρήμασι τὸ δοκεῖν τί σφισιν αὐτοῖς ἀπονέμοντες, ἀποφέρουσι τῶν ἁπλουστέρων τινὰς τῆς ὀρθῆς τε καὶ ἀμωμήτου πίστεως, ἣς ἂν ἔχοιεν παρὰ Θεοῦ, καὶ τοῖς βρόχοις τῆς ἀπάτης ἐνδέοντες μονονουχὶ, καὶ ἐν δορυκτήτων μοίρᾳ

λαβόντες, ἀποκομίζουσι τῶν τῆς ἀληθείας ὅρων ὡς ἀπωτάτω. ἀλλ' ὅγε τῶν ὅλων Θεὸς ἄπρακτον αὐτῶν ἀποφαίνει τὴν κακουργίαν, καὶ ἀνίησι μὲν τοὺς ἠπατημένους, τοὺς δὲ τῶν ἀπατησάντων κατὰ μάθησιν υἱοὺς προσάγει τοῖς ἐξ Ἰούδα. νοηθεῖεν δ' ἂν οὗτοι πάλιν οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, καὶ ὅσοι τὸ Χριστοῦ λαλοῦσι μυστήριον, οἱ δὲ τῆς ἐκείνων πλάνης ἀπαλλάττοντες, εἰς καλήν τε, καὶ ἀξιέραστον ἀποφέρουσι δουλείαν, τὴν ὑπὸ Χριστῷ δηλονότι, καὶ οἷα αἰχμαλώτους ἁρπάζουσι, μεταθέντες εἰς τὴν ἑαυτῶν ἕξιν τε, καὶ γνώμην, ἥτις ἐκείνων ἐστὶν ἀπωτάτω. πολὺ γὰρ τὸ μεταξὺ τῆς γνώμης τε τῶν ἁγίων, καὶ τῆς τῶν τοιούτων ὁρᾶται. λέγεται δὲ καὶ ὁ Χριστὸς τοὺς ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς ἀπάτης εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ κατὰ φύσιν Θεοῦ μετενηνεγμένους ὡς αἰχμαλώτους ἑλεῖν. ἔφη γὰρ ὁ Δαβίδ, ἀναβὰς εἰς ὕψος. ᾐχμαλώτευσεν αἰχμαλωσίαν, δέδωκε δόματα τοῖς ἀνθρώποις.

Κηρύξατε ταῦτα ἐν τοῖς ἔθνεσιν· ἁγιάσατε πόλεμον, ἐξεγείρατε τοὺς μαχητάς, προσαγάγετε, καὶ ἀναβαίνετε πάντες ἄνδρες πολεμισταί. συγκόψατε τὰ ἄροτρα ὑμῶν εἰς ῥομφαίας, καὶ τὰ δρέπανα ὑμῶν εἰς σειρομάστας. ὁ ἀδύνατος λεγέτω ἰσχύω ἐγώ. συναθροίζεσθε, καὶ εἰσπορεύεσθε πάντα τὰ ἔθνη κυκλόθεν, καὶ συνάχθητε ἐκεῖ, πραῢς ἔστω πολεμιστής. ἐξεγειρέσθωσαν, καὶ ἀναβαινέτωσαν τὰ ἔθνη εἰς τὴν κοιλάδα Ἰωσαφάτ, ὅτι ἐκεῖ καθιῶ τοῦ διακρῖναι πάντα τὰ ἔθνη κυκλόθεν.

Ἀπειλήσας τοῖς ἔθνεσι τὰς ἐξ ἀντιστρόφου συμφοράς, καὶ τῶν ἀνοσίων ἔργων ἰσοπαλῆ τὴν δίκην, καθίστησι τὸν λόγον ἐπὶ τοὺς ἰδίους ἤδη προσκυνητάς, οὓς ἥκιστα μὲν δειλούς, καὶ ἀνάνδρους, εἶναι δὲ μᾶλλον κελεύει νεανικούς, καὶ μονονουχὶ διαπρυσίῳ κεχρῆσθαι κηρύγματι, συλλέγειν τε ἤδη πρὸς μάχην τὰ ἔθνη, καὶ ἀναπείθειν ἐπείγεσθαι πρὸς τοῦτο αὐτά, κἂν εἰ ἕλοιντο τυχὸν τὴν ἠρεμαίαν τε, καὶ ἀφιλόμαχον ἑλέσθαι ζωήν. τοῦτο δὲ ἦν εὐτολμοτάτους ἀποφαίνοντος, καὶ ἐπ' αὐτῷ θαρρεῖν ἀναπείθοντος; ὅτι καὶ τῶν ἐχθρῶν ἀμείνους ἔσονται αὐτοῦ προσαγωνίζοντος. ταῦτα δὴ οὖν ἐν τοῖς ἔθνεσι κηρύξατέ φησι, καὶ ἁγιάσατε πόλεμον. καὶ τὸ ἁγιάσατε πάλιν ἐστίν, ἐμοὶ καθιερώσατε τρόπον τινά, ἔσομαι γὰρ ὁ μαχητὴς ἐγώ, καὶ εἰς ἐμὴν δόξαν ἔσται τὸ δρώμενον. τεθνήξονται γὰρ οἱ τὴν ἐμὴν δόξαν ἀνάψαντες ξύλοις τε, καὶ λίθοις. ἅπαν δὲ τὸ ἁγιάζεσθαι λεγόμενον, εἰς δόξαν ἀεὶ προσεπι-

A loco, quos armis ceperint, à finibus veritatis abripere quàm longissimè. Cæterùm vniuersorum Deus eorum improbitatem infringit, & deceptos quidem liberos dimittens, filios prauorum doctorum ad Iudam adducit. Per hos nihilominus intelligi possint diuini discipuli, & quotquot Christi mysterium loquuntur, quique ab illorum fraudibus liberatos, ad præclaram, & amabilem eius seruitutem reducunt, & non B secus atque captiuos rapiunt, ad suum eos habitum sententiámque transferentes, quæ ab illorum multis millibus distat. Magnum quippe interuallum inter sanctorum, & istorum doctrinam cernitur. Dicitur etiam Christus ex Græca superstitione ad cognitionem eius, qui natura est Deus, conuersos, vt captiuos accipere. Sic enim Dauid, [Ascendens in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus.]

Gal. 6. Psal. 67.

Prædicate hæc in gentibus, sanctificate bellum, suscitate pugnatores, C *accedite, & ascendite omnes viri bellatores. Concidite aratra vestra in gladios, & falces vestras in lanceas. Non fortis dicat, valeo ego. Congregamini, & intrate omnes gentes per circuitum; & congregamini illuc, mansuetus sit pugnator. Consurgant, & ascendant gentes in vallem Iosaphat, quia ibi sedebo vt iudicem omnes gentes in circuitu.*

XLI.

D Comminatus gentibus, passuras malum, quod aliis fecerant, & scelera sua pro dignitate luituras, iam orationē ad cultores suos cōuertit, quos minimè timidos, & effœminatos, quin potius animosos, ac strenuos esse hortatur, & tantum non adhibere præconium, quod ab omnibus exaudiatur, & ad pugnā gentes dehinc colligere, easq. inflammare, vt huc gradū accelerēt, tametsi fortasse vitā quietam, & à bello abhorrentē agitare malint. Hoc autem est reddere au- E dentissimos, & persuadere, vti cōfidant, ipso propugnante hostiū sese potituros. [Itaque, in gentibus hæc prædicate, inquit, & sanctificate bellum.] Iam hoc, *sanctificate* rursum nihil est aliud, quàm, mihi velut cōsecrate: ego enim bellabo & ad gloriā meā res agetur. Occumbēt enim, qui honorem meū lignis, & lapidibus tribuerunt. Omne autē quod sanctificari dicitur, semper cum diuina glo-

„ coniunctum est. Ideo ait, [sanctificate bellum, suscitate pugnatores.] Et adhuc subiungit, [accedite omnes viri bellatores.] Ponat agricola curas, & studium sibi charissimum, ex aratro rhomphæam, & è falce lanceam sibi fabricet: non enim terræ colendæ tempus est: sed Deo contempto dandi pœnas. Quod si quis infirmus fuerit, ne imbecillitatem prætexat; mentiatur potius, si lubet, & sibi vires non deesse autumet. Absit enim, vt ab his armis se remoueat. Congregamini igitur omnes, inquit, qui circum Iudæam habitatis, & mitis quoque pugnæ se credat. Hoc est, etsi quispiam irasci nesciat, nihilominus idem arma corripiat. Perinde ac si dicat, nullo prorsus relicto: siue opus rusticum faciat quis, siue timidus, & imbellis sit (is enim est ἀδύνατος) siue mansueti ingenii, & à bellico strepitu alienus, ad pugnam semet exacuat, nullum recusabo. Iudicabo omnes in valle Iosaphat: quod verbum significat, iudex ero potens, pœnis & suppliciis prosequens, qui diuiserunt terram meam, & sorte distribuerunt Israel, tradiderúntque pueros meretricibus, & puellas vendiderunt, atque vt vinum biberunt.

Talia rursum Ecclesiæ hostibus Dominus acclamauerit: qui quamquam totis copiis, & omni robore sanctos oppugnarint, cadent profectò omnes ipso protegente, & illos quidem euertente, suos autem cultores fide, spe, charitate, & benignitatis suæ muneribus, murorum instar corroborante.

Emittite falces, quoniam adest vindemia, introite, calcate, quia plenum torcular: redundant torcularia, quia multiplicata sunt mala eorum. Sonitus auditi sunt in valle iudicij, quia iuxta dies Domini in valle iudicij. Sol, & luna obtenebrabuntur, & stellæ occidere facient splendorem suum. Et Dominus de Sion clamabit, & ex Hierusalem dabit vocem suam, & mouebitur cælũ, & terra.

XIII. Finitimos Iudææ populos, Arabas, inquam, & Tyrios, Gethæos, & Philisthum, Moabitas, & Idumæos, Ammonitas, & Gergesæos velut tubæ clangoribus in vallem Iosaphat congregare iussit, vt quam primum morituros,

A σάγεται Θεοῦ. διὰ τοῦτό φησιν ἁγιάσατε πόλεμον, ἐξεγείρατε τοὺς μαχητάς. καὶ δὴ καὶ ἐπιφωνεῖ, καί φησι, προσαγάγετε πάντες ἄνδρες πολεμισταί. καταληγέτω μὲν ὁ γηπόνος τῶν αὐτῷ φιλαιτάτων φροντίδων, καὶ σπουδασμάτων. μεταχαλκεύτω δὲ τὸ μὲν ἄροτρον εἰς ῥομφαίας, τὴν δὲ δρεπάνην εἰς σειρομάστας. οὐ γὰρ ἔστι τοῦ γηπονεῖν ὁ καιρὸς, ἀλλὰ τοῦ διδόναι δίκας ἠτιμασμένῳ Θεῷ. εἰ δὲ δή τις εἴη καὶ ἀδύνατος, φησὶ, μὴ σκῆψιν ἐχέτω τὸ ἀναλκές, ψευδέσθω δὲ καὶ αὐτὸς, εἰ βούλεται, καὶ λεγέ-
B τω τὸ δύνασθαι. μὴ γὰρ δὴ τῶν ὅπλων ἤτω μακράν. συναγείρεσθε δὲ οὕτω ἅπαντες, φησὶν, οἱ κύκλῳ τῆς Ἰουδαίας, καὶ ὁ πραῢς ἔσται μαχητὴς, τουτέστι, καὶ εἴ τις τῶν ἀοργήτων εἴη, ἔστω καὶ οὗτος μαχητής. ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι, οὐδενὸς τὸ σύμπαν ὑπολελειμμένου, κἂν εἰ γηπόνος τις εἴη, κἂν εἰ δειλός τε, καὶ ἄνανδρος (οὗτος γὰρ ὁ ἀδύνατος) κἂν εἰ πρᾶος, καὶ ἀφιλοπόλεμος, παραθηγέσθω πρὸς μάχην. παραιτήσομαι γὰρ οὐδένα. διακρινῶ δὲ ἅπαντας ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰωσαφάτ. τὸ δὲ διακρινῶ σημαί-
C νει, ὅτι κριτὴς ἔσομαι δυνατὸς, ποιναῖς τε, καὶ δίκαις ἐπιὼν τοὺς διαρπάσαντας μὲν γῆν τὴν ἐμὴν, κλήρῳ δὲ διαλαχόντας τὸν Ἰσραὴλ, καὶ πόρναις μὲν δεδωκότας τὰ παιδάρια, καταπεπρακότας δὲ τὰ κοράσια, καὶ ὡς οἶνον ἐκπεπωκότας.

Ἐπιφωνήσει δ᾽ αὖ τὰ τοιάδε πάλιν τοῖς τῆς ἐκκλησίας ἐχθροῖς ὁ κύριος, οἳ κἂν παμπληθεῖ, καὶ ὅλῃ δυνάμει χρώμενοι τῶν ἁγίων καταστρατεύονται, πεσοῦνται δὲ πάντες, αὐτοῦ προασπί-
D ζοντος, κἀκείνους μὲν καταστρέφοντος, ἀνατειχίζοντος δὲ τοὺς ἰδίους προσκυνητὰς πίστει, καὶ ἐλπίδι, καὶ ἀγάπῃ, καὶ τῆς ἰδίας ἡμερότητος ἀγαθοῖς.

Ἐξαποστείλατε δρέπανα, ὅτι παρέστηκεν τρυγητὸς, εἰσπορεύεσθε, πατεῖτε, διότι πλήρης ἡ ληνός· ὑπερχεῖται τὰ ὑπολήνια, ὅτι ἐπληθύνθη τὰ κακὰ αὐτῶν. ἦχοι ἠκούσθησαν ἐν τῇ κοιλάδι τῆς δίκης, ὅτι ἐγγὺς ἡ ἡμέρα κυρίου ἐν τῇ κοιλάδι τῆς δίκης. ὁ ἥλιος, καὶ ἡ σελήνη συσκοτάσουσιν, καὶ τὰ ἄστρα δύσουσιν τὸ
E φέγγος αὐτῶν. ὁ δὲ κύριος ἐκ Σιὼν ἀνακεκράξεται, καὶ ἐξ Ἱερουσαλὴμ δώσει φωνὴν αὐτοῦ, καὶ σεισθήσεται ὁ οὐρανὸς, καὶ ἡ γῆ.

Τὰ μὲν πρόσοικα τῶν ἐθνῶν τῆς Ἰουδαίας γῆς Ἄραβάς τε, φημὶ, καὶ Τυρίους, Γεθθαίους, καὶ Φιλιστιεὶμ, Μωαβίτας, καὶ Ἰδουμαίους, Ἀμμανίτας, καὶ Γεργεσαίους, οἱονεὶ σάλπιγξι κεχρημένους συναγείρειν ἐκέλευσεν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἰωσαφὰτ, ὡς αὐτίκα δὴ μάλα τεθνηξομένους, καὶ πικρὰς

ὑφέξοντας τῷ κρίνοντι δίκας. παρορμᾷ δὲ νυνὶ τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ εἰς ἄμαχόν τινα προθυμίαν, καὶ δυσαλώτιστον ἀλκὴν, καὶ δὴ συναγηγερμένοις ἐπιθρώσκειν ὥσπερ διακελεύεται, δεῖν δὲ πολέμου δείμασι καταπτοημένους, οὔτε μὴν εἰς μάχην ἰόντας ὅλως, ἡγουμένους δὲ μᾶλλον τὸ χρῆμα τρυφὴν, καὶ ἐν θυμηδίᾳ αὐτὸ καταγράφοντας, καὶ γεγηθότας ἐν ἴσῳ τοῖς τὰς ἐξ ἀμπέλων εὐκαρπίας συλλέγουσι. ταύτῃ τοί φησιν ἐξαποστείλατε δρέπανα, ὅτι παρέστηκε τρυγητὸς (τὸ ἐξαποστείλατε τιθεὶς, ἀντὶ τοῦ, ἐκπέμψατε) καὶ ἐκτείνατε, καθάπερ ἀμᾶν καὶ οἱ τρυγᾶν εἰωθότες. κείσονται γὰρ ἕτοιμοι πρὸς ἀναίρεσιν, εὐτρεπεῖς εἰς κατατομήν. ἀποκειρέσθω, φησὶν, ὁ πολέμιος, ὡς ἐξ ἀμπέλου βότρυς· πατείσθω δὲ ὥσπερ ἐν ληνοῖς, σωρηδὸν ὑπὸ πόδας κείμενος. εἰσπορεύεσθε γὰρ, φησὶ, πατεῖτε, διότι πλήρης ἡ ληνὸς, τουτέστι, συγκεκόμισται πρὸς ὄλεθρον τῶν ἐθνῶν ἡ πληθὺς, οὐδὲν τὸ κωλῦον ὑπὸ πόδας εἶναι τοὺς σοὺς, ὑπερχεῖται τὰ ὑπολήνια. σημεῖον δὲ διὰ τούτων ἐστὶ ἀμφιλαφὲς τῶν εἰς καταπάτησιν συγκεκομισμένων. ἐν γάρ τοι ταῖς τῶν βοτρύων ἀφθονίαις, καὶ αὐτὰς ὁ οἶνος πολλάκις ὑπεραίρει τὰς ληνούς. τὸ πλῆθος δὲ οὖν τῶν ὑπὸ πόδας κειμένων δηλοῖ, λέγων, ὑπερχεῖται τὰ ὑπολήνια. ἦχοι ἐξηχήθησαν ἐν τῇ κοιλάδι τῆς δίκης. καὶ τί δὴ τοῦτό ἐστιν; ἔθος τοῖς ἁγίοις Προφήταις τὰ ἐσόμενα προαγγέλλειν, καὶ ἐν αὐταῖς ἔσθ' ὅτε γίνεσθαι ταῖς τῶν πράξεων φαντασίαις, ὥστε καὶ ὁρᾶν ἤδη δοκεῖν τὰ δρώμενα καὶ ἀκροᾶσθαι φωνῶν. καὶ ὅτι πάντας ἄρδην ἀπολέσαι κεκινημένος εἰς μάχην ὁ Ναβουχοδονόσορ, καὶ εἰς αὐτὴν τοῦ πολέμου τὴν ἀπρεπῆ θέαν εἱρπάζετο μονονουχὶ καὶ πληθὺν ἀμέτρητον τεθεαμένος νεκρῶν, ἔφασκεν, οἴμοι ἐγὼ, ὅτι ἐκλείπει ἡ ψυχή μου ἐπὶ τοῖς ἀνῃρημένοις. τοιοῦτόν τι, καθάπερ ἐγῷμαι, καὶ Ἰωὴλ πεπονθὼς, τάχα που τὸν ἐν τῷ πολέμῳ θόρυβον εἰς οὖς ἐδέχετο, ταύτῃ τοί φησιν, ἦχοι ἐξηχήθησαν ἐν τῇ κοιλάδι τῆς δίκης. καὶ κοιλάδα μὲν δίκης ὀνομάζει τοῦ πολέμου τὸν χῶρον, ὡς οὐκ ἐφ' ἑτέρῳ τινὶ τῶν ἐθνῶν ἐπ' αὐτῷ συνηγμένων, ἢ ἵνα πικρὰς ἐκτίσωσι δίκας. ἐξηχοῦντας δὲ ἤχους, ἢ τὰς τῶν πιπτόντων ὀλολυγὰς ἐνθάδε φησὶν ἢ τοὺς τῶν νικώντων ἀλαλαγμούς. συμβαίνει γὰρ ἐν πολέμοις καταστένειν μὲν τοὺς πίπτοντας, ἐπαγάλλεσθαι δὲ τοῖς κειμένοις τοὺς κεκρατηκότας, καὶ εὖ μάλα ἐπικαυχᾶσθαι. ἥλιον δὲ, καὶ σελήνην σκοτισθήσεσθαί φησι, καὶ αὐτοὺς δὲ ἀφεγγεῖς ἔσεσθαι τοὺς ἀστέρας, καὶ οὐχὶ δὴ πάντως ὡς τοῦτο αὐτὸ πεισομένων τῶν στοιχείων τηνικάδε· ἀλλ' ὡς σκότος ἐμ-

A & acerbas iudici pœnas persoluturos. Nunc Israelitas ad alacritatē quandam inexpugnabilem, inuictámq. fortitudinem exsuscitat, adeóque in cōgregatos insilire, quasi iubet, & ait, eos quam maximè audentes videri oportere, viriléfque ac strenuos, etiā belli terroribus cōsternatos, & pugnā conserere formidātes: quin potius id habere pro deliciis, & ducere voluptati, nec aliter gaudere, quā qui vberem vindemiā faciunt. Pro-B inde [emittite, inquit, falces quoniā adest vindemia.] (ἐξαποστείλατε posuit, pro ἐκπέμψατε emittite, & extendite) nimirū vt vindemiantes consueuerunt. Iacebunt enim parati vt interficiantur, parati vt amputētur. Abscindatur, inquit, hostis, vt à vite botrus, & pedibus subiectus, sicut in torculari aceruatim cōculcetur. Ait enim, [introite, & calcate, quia plenum est torcular: hoc est, cōportata est ad internecionē multitudo gentiū, nihil obstat, quo minus subiiciantur pedibus tuis. [Redundant torcularia.] Signū per-C fectum calcandos esse cōportatos. Etenim in vuarum abundātia etiā ipsa torcularia vinū sæpe excedit. Frequentiā igitur sub pedibus iacentiū hoc verbo demōstrat, [redundant torcularia.] Sequitur, [sonitus auditi sunt in valle iudicii.] Et quidnam istuc est? Solent sancti Prophetæ euentura prænuntiare, & nonnunquam rerum ipsarum imagines animo cōcipere, vt iam tum & videre sibi futura, & voces ipsas audire videātur. Et quia omnes ad vnum perditurus erat D progressus ad dimicationem Nabuchodonosor, ad ipsum fœdū belli spectaculum animo, & cogitatione abreptus est Hieremias: & tantū non ipsis oculis innumerabiles occisorū cateruas cōtemplatus, aiebat, [Heu mihi, quia deficit anima mea propter interfectos.] Simile quiddā, vt puto, cùm & Ioëli accidisset, & fortè tumultū bellicum auribus accepisset, ideo dixit, [sonitus auditi sunt in valle iudicii.] Et vallem quidē iudicii E appellat certaminis locum, quasi non aliam ob causam gentibus eò congregatis, quàm vt grauiter punirentur. [Sonitus autem auditos,] aut oppetentium gemitus, aut vincentiū lætisonas voces hoc loco nominat. Mos enim est in acie cadentibus gemitus fundere, & potitos victoria, iacentibus (nec immeritò) gloriando insultare. Solē porrò & lunā obtenebratū iri ait, ipsásque stellas lumine cariturās: nō quod hoc ipsum tunc passura sint elemēta vllo modo: sed prælio quasi

Hier. 4.

quasi tenebras offundente, & tanquam caliginem eorum qui vincuntur oculis prætexente: semper enim terror mortis tenebras ingerit, & improuisæ calamitatis magnitudo mentem hebetat, perindéque vt solem immensitate perturbationum obscuritate inficit. Clamasse autem Dominum dicit, vt præsentem, & vnà militantem, atque in morem ducis Israelitas in aduersarios incitasse. Inprimis verò in resurrectione humani generis Christum velut ex Sion clamaturum dicere conuenit. Nam vt Paulus ait, [Ipse Dominus in iussu, & in voce Archangeli, & in tuba Dei descendet de cælo, & mortui qui in Christo sunt, resurgent incorrupti.] Hoc & lex Mosis adumbrauit. Iussit enim in neomenia tuba canere Israelitas. Et neomenia quidem figura futuri, ac noui sæculi euidenter potest intelligi. Tuba autem vocis penetrantis omnia, archangeli, inquam, quem Deus mittet cum tuba, quæ ingenti sonitus claritate vniuersitatem mortuorum in vitam reuocabit. Præterea ipse Dominus miraculum in Lazarum edens, ad monumentum venit, & vt narrat Euangelista, voce magna clamauit, [Lazare veni foras:] quanquam ipse per Prophetam dicat, [non contendet, nec clamabit, nec audietur foris vox eius.] Signum igitur penetrabilis tubæ, & sonitus eius vsque ad extremos terrarum fines inquam, & de cælo, est, quod Saluator alta voce Lazarum ab inferis excitauit.

1.Thess.4. — Nehe. — Ioan.11 — Esa.42.

At Dominus parcet populo suo, & confortabit filios Israel, & scietis, quia ego Dominus Deus vester, habitans in Sion monte sancto meo, & erit Hierusalem sancta, & alienigenæ non transibunt per eam amplius.

XIIII. Quando crimina desertæ Patrũ religionis intendebantur Israelitis, & vitulos adorabãt aureos, nefariè acclamantes, [Hi sunt Dii tui Israel, qui eduxerũt te de terra Ægypti,] tunc infirmi erant, & leui negotio subiugabãtur, erántque hostibus prædæ expeditissimæ. Ideo & in captiuitatem abducebantur. At postquam misericordiam adepti, regionem suam postliminio habitarunt, Deo iras deponẽte, de cætero inuicti & insuperabiles hostibus fuerunt, citráq; laborem vicerũt, etsi omnes gẽtes aduersum eos

Exod.32.

A ποιοῦντες τοῦ πολέμου, καὶ οἷον ἀχλὺν ταῖς τῶν ἡττωμένων ἐνιέντος ὄψεσι. σκότος γὰρ ἀεὶ τοῦ θανάτου τὸ δεῖμα, καὶ ἀπαμβλύνει τὸν νοῦν συμφορᾶς ἀδοκήτου μέγεθος, καὶ ὥσπερ ἥλιον καταμελαίνει τὴν καρδίαν τοῖς ὑπὲρ μέτρον τῶν παθῶν. κεκράξεσθαι δέ φησι τὸν κύριον, ὡς συνόντα τε, καὶ συνασπίζοντα, καὶ στρατηγοῦ δίκην τοῖς ἐναντίοις ἐποτρύνοντα τοὺς ἐξ Ἰσραήλ. πρέποι δ' ἂν μάλιστα τῷ τῆς ἀναστάσεως καιρῷ τὸ φάναι τὸν κύριον, ὡς ἐκ Σιὼν ἀνακεκράξεται. ὅτι B καθώς φησι Παῦλος, αὐτὸς ὁ κύριος ἐν κελεύσματι, καὶ ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου, καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ καταβήσεται ἀπ' οὐρανοῦ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἐγερθήσονται ἄφθαρτοι. τοῦτο καὶ ὁ Μωσέως νόμος προανετύπου. ἐκέλευε γὰρ ἐν νεομηνίᾳ σαλπίζειν τοὺς ἐξ Ἰσραήλ. καὶ νεομηνία μὲν τύπος ἂν νοοῖτο, καὶ μάλα σαφὴς, αἰῶνος τοῦ μέλλοντος, καὶ νέου κατὰ τὸν πρῶτον. ἡ δέ γε σάλπιγξ, τῆς διαπρυσίας φωνῆς τῆς τοῦ ἀρχαγγέλου, C τῆς παρὰ Θεοῦ σάλπιγγος, ἣ πάντας ἐγερεῖ τοὺς ἐν τῇ γῇ κειμένους, ἐξαίσιόν τι, καὶ φωνῆεν ἠχοῦσα. ἰστέον δὲ ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ κύριος τὸ ἐπὶ Λαζάρῳ θαῦμα πληρῶν, ἀφίκετο μὲν εἰς τὸ μνημεῖον, ὡς δέ φησιν ὁ ΕΥαγγελιστὴς, φωνῇ μεγάλῃ ἐφώνησε, Λάζαρε δεῦρο ἔξω, καίτοι λέγοντος αὐτοῦ διὰ τοῦ Προφήτου, οὐκ ἐρίσει, οὐδὲ κραυγάσει, οὐδὲ ἀκουσθήσεται ἔξω ἡ φωνὴ αὐτοῦ. σημεῖον οὖν ἄρα τῆς διαπρυσίας σάλπιγγος, καὶ τῆς ἀπ' αὐτῆς ἠχῆς τῆς ἐπ' ἐσχάτοις, φημὶ, καὶ ἐξ οὐρανοῦ τὸ D μεγάλῃ τὸν Σωτῆρα κεχρῆσθαι φωνῇ, διανιστάντα τὸν Λάζαρον.

Ὁ δὲ κύριος φείσεται τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, καὶ ἐνισχύσει τοὺς υἱοὺς Ἰσραήλ. καὶ γνώσεσθε, ὅτι ἐγὼ κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν, κατασκηνῶν ἐν Σιὼν ὄρει ἁγίῳ μου. καὶ ἔσται Ἱερουσαλὴμ ἁγία, καὶ ἀλλογενεῖς οὐ διελεύσονται δι' αὐτῆς ἔτι.

Ὅτε τὰ ἐγκλήματα τῆς ἀποστασίας τοῖς ἐξ Ἰσ- E ραὴλ ἐπεγράφοντο, καὶ δαμάλεσι μὲν προσεκύνουν ταῖς χρυσαῖς, ἔφασκον δὲ ἀνοσίως, οὗτοι οἱ θεοί σου Ἰσραὴλ, οἵτινες ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς ΑΙγύπτου, τότε καὶ ἀσθενεῖς, καὶ εὐάλωτοι, καὶ τοῖς πολεμίοις ἑτοιμοτάτη προὔκειντο θήρα. ταύτῃ τοι καὶ εἰς αἰχμαλωσίαν ἐπίμπτοντο. ἐπεὶ δὲ ἠλέηνται, καὶ τὴν ἑαυτῶν κατῳκήκασι, χαλῶντος Θεοῦ τὰς ὀργὰς, ἄμαχοι λοιπὸν, καὶ ἀκαταγώνιστοι γεγόνασι τοῖς ἐχθροῖς, ἀμογητὶ κεκρατήκασι, καίτοι πάντων τῶν ἐθνῶν συνειλεγμένων εἰς

μάχην. γνώσονται δὴ οὕτω φησὶν αὐτοὺς ἀπέχοντες τοῦ κατισχῦσαι τῶν δι᾽ ἐναντίας, ὅτι ὁ θεὸς ἐν αὐτοῖς ἐστι, καὶ ἐπαναπαύεται λοιπὸν τῇ Σιὼν ὡς ἁγίᾳ πόλει. ταυτητοί φησιν ὅτι φείσεται μὲν τῶν ἰδίων λαῶν, καὶ ἀλκιμωτάτους ἀποφανεῖ, μαθήσεσθαι δὲ αὐτοὺς, ὅτι μετ᾽ αὐτῶν ἐστιν. ἔσεσθαι δέ φησι τὴν Ἱερουσαλὴμ ἁγίαν, τὴν ἀρχαίαν πάντως ἀθεΐαν ἀποβαλοῦσαν, οὐκ ἔτι ψευδομαντείας, καὶ γοητείας περὶ αὐτῇ τετιμημένης, ἐν νόμῳ δὲ μᾶλλον κρατούσης ζωῆς, καὶ ἀρίστων ἐπιτηδευμάτων σπουδῇ γεγονότων αὐτοῖς. ἐχούσης δὲ οὕτω, καὶ διαζῆν ᾑρημένοις, οὐδένα φησὶ τῶν ἐχθρῶν δι᾽ αὐτῆς παρελεύσεσθαι, ὅ ἐστιν οὐκ εὐκαταγώνιστος ἔσται τισὶν οὐδὲ ἐν παρόδῳ τοῖς ἐθέλουσιν ἁρπαζομένη, ὡς πρότερον, μᾶλλον δὲ ἀσφαλὴς, καὶ ταῖς παρ᾽ ἐμοῦ δυνάμεσι, καὶ ἐπικουρίαις εὖ μάλα τετειχισμένη.

Ἀληθὲς δὲ τὸ χρῆμα κἂν εἰ ἐπ᾽ αὐτῆς νοοῖτο τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ. κήδεται γὰρ τῶν ἰδίων προσκυνητῶν, καὶ τῶν πολεμίων ἀμείνους ἀποτελεῖ, εὐσθενεῖς, καὶ ἀλκιμωτάτους, εὐρωστίας γέμοντας τῆς πνευματικῆς, εἰδότας τε, καὶ πεπιστευκότας ὅτι ὁ Θεὸς ἐν αὐτοῖς διὰ τοῦ πνεύματος. κατοικεῖ γὰρ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ τῆς πίστεως. καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης φησὶν, ἐκ τούτου γινώσκομεν ὅτι ἐν ἡμῖν ἐστιν, ἐκ τοῦ πνεύματος, οὗ ἔδωκεν ἡμῖν. ἁγία δὲ κατὰ τὸ ἀληθὲς ἡ νοητή που πάντως Ἱερουσαλὴμ, τουτέστιν, ἡ ἐκκλησία, τὰ τῶν ἁγίων τάγματα· οὐ γάρ ἐστι πάροδος ἀλλογενῶν. οἱ γὰρ τοῦ Χριστοῦ τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν. μέμνημαι δὲ λέγοντος καί τινος τῶν σοφῶν, ἐὰν πνεῦμα τοῦ ἐξουσιάζοντος ἀναβῇ ἐπὶ σὲ, τόπον σου μὴ ἀφῇς, ὅτι ἴαμα καταπαύσει ἁμαρτίας μεγάλας. ἀσφαλῆ γὰρ ἔχουσι τὴν καρδίαν, οὐ βάσιμον, οὐ δὲ ἱππήλατον τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασι σεσαλευμένην· ἑδραίαν δὲ μᾶλλον, καὶ τοῖς τῆς ἀληθείας δόγμασιν εὖ μάλα πεπυργωμένην.

Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἀποσταλάξει τὰ ὄρη γλυκασμὸν, καὶ οἱ βουνοὶ ῥυήσονται γάλα, καὶ πᾶσαι αἱ ἀφέσεις Ἰούδα ῥυήσονται ὕδατα, καὶ πηγὴ ἐξ οἴκου κυρίου ἐξελεύσεται, καὶ ποτιεῖ τὸν χειμάρρουν τῶν σχοινίων.

Ἀναδειχθείσης ἁγίας τῆς Ἱερουσαλὴμ, καὶ οὐκ οὔσης ἔτι βατῆς τοῖς ἀλλογενέσι, διά τε τὸ κατασκηνοῦν ἐν αὐτῇ τὸν τῶν ὅλων κύριον, φείσασθαί τε τοῦ ἰδίου λαοῦ, καὶ κατισχῦσαι μὲν αὐτὸν, ἀποφῆναι δὲ καὶ τῶν ἀνθεστηκότων ἀμείνω, τότε δὴ τὰ μὲν ὄρη

in prælium coirent. Ex eo igitur, quod aduersariis præualebunt, cognituros dicit, eum & inter ipsos esse, & in posterum super sancta ciuitate Sion quieturum. Hinc affirmat, parsurum populo suo, & strenuissimos redditurum, & perspecturos, eum cum ipsis esse: fore autem Hierusalem sanctam, repudiato prorsus atheismo veteri, falsis prædictionibus, & incantationibus despectis, in lege autem vitæ potentem; & institutorum optimorum studiosam. Cùm sic se habuerit, & ita vitam exigere constituerit, nullum hostem per eam transiturum. Id est, à nemine facilè expugnabitur, nec in transitu à volentibus vt antea rapietur: quin tuta erit, copiis auxiliisque meis vt muro optimè circumsepta.

Istuc porrò etiam de Christi Ecclesia verum est. Suorum enim cultorum curam gerit, & hostibus superiores facit, robustos, strenuissimos, spirituali fortitudine plenos, cum sciant, & credant, Deum per spiritum in ipsis esse: [habitat enim in cordibus nostris per spiritum.] Et vt Ioannes Euangelista scribit, [in hoc cognoscimus, quia in nobis est, quia de spiritu suo dedit nobis.] Sancta autem est reuera intellectualis Hierusalem, id est, Ecclesia, sanctorum ordines. Non enim est transitus per eam alienigenis. [Qui namque sunt Christi, carnem suam crucifixerunt.] Venit in mentem sapientis cuiusdam, præcipientis: [Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris, quia curatio faciet cessare peccata magna.] Tutum quippe retinent cor, non peditibus, non equitibus peruium, vt ab immundis spiritibus agitatum: sed stabile potius, & dogmatibus veritatis quasi turribus perbene communitum.

Ephes. 4.
1. Ioan. 4
Galat. 5
Eccle. 10

Et erit in die illa, montes stillabunt dulcedinem, & colles fluent lacte, & omnes emissiones Iuda fluent aquis, & fons de domo Domini egredietur, & irrigabit torrentem funiculorum.

Instaurata sancta Hierusalem, nec amplius alienigenis peruia, quòd eam incolat vniuersorum Dominus, data venia populo Iuda, eóque corroborato, & superiore aduersariis effecto, tunc nimirum montes [stillabunt

"dulcedinem, & colles fluent lacte, & "emissiones Iuda] fluentum suum dabunt. Emissiones dici opinor fontium emanationes: aut qui alioqui vocari possint aquarum ductus. Montium quidem nomine accipere licet, qui virtutis culmen conscenderunt, & laudibus vitæ secundùm virtutem actæ aliis antestantes, conspicuos, & illustres: quales erant discipuli Christi, & præ cæteris Baptista, de quo est illud Sal- (Matth. 11.) "uatoris, [Non surrexit maior Ioanne.] Excellentes igitur isti, & omnibus notissimi, stillant dulcedinem, & tanquam melle illita de Christo verba facient. vt quisquis audierit eximia per- (Psal. 118.) "fusus lætitia exclamet, [Quam dulcia "faucibus meis eloquia tua?] & quæ sequuntur. Nunquam enim non dulcis est sanctorum sermo iis, qui Deo placere cupiunt. Tales itaque, & aptissimè quidem, per montes intelliguntur. Colles esse autumamus, illorum præstantiæ paulùm cedentes, & vitæ rationibus inferiores: qui tamen & ipsi se extulerunt, & supra alios multùm eminent. Hi recens fide initiatorum (1.Pet. 2.) "animis [rationabile, & sine dolo lac] infundunt, alimentúmque infantibus conueniens præbent: perfectorum enim est cibus solidus, lac autem infantibus opportunissimum. Nec verò quoniam infantibus lac infundere nôrunt, hoc solo eorum virtutem circumscribimus. Cùm enim sint idonei, atque adeò quidem, vt, si velint, impertiri possint habitu confirmatioribus cibos (Prou. 27.) "solidiores, per dicentem apertè, [co- "gnosces animas gregis tui.] Itaque diuini discipuli, quantumuis sexcentis mandatis, à Christo datis, nobis qui ex gentibus credidimus pro sua auctoritate præcipiunt, cauendum à fornicatione, & suffocato, & sanguine. (Act. 15.) "[Visum est enim, inquiunt, Spiritui "sancto, & nobis, nihil amplius impo- "nere vobis oneris.] Audis quàm sit infantibus congruens præceptum, & quasi infirmioribus lacte robur suppe- (Psal. 91.) ditans? Aqua etiam intellectuali circumfluere plantatos in domo Domini, vt in atriis Dei efflorescant, diuinis irrigati lympis, & supernis cœlestibúsque sermonibus pinguefacti, subostendit, "per illud, [omnes emissiones Iuda "fluent aquis.] Confitebantur enim à Deo se vocari etiam beati Apostoli. Sed primæ quidem intelligibilium aquarum emissiones, omnino sanctis à Deo per

A σταλάξοντι γλυκασμόν, ῥυήσονται δὲ καὶ οἱ βουνοὶ τὸ γάλα, καὶ αἱ τοῦ Ἰούδα ἀφέσεις τὸ οἰκεῖον ἐκδώσουσι νᾶμα. ἀφέσεις δὲ οἶμαι λέγεσθαι τὰς τῶν πηγῶν ἐκδρομάς, ἢ καθ' ἕτερον τρόπον οἵπερ ἂν εἶεν λέγοιντο τῶν ὑδάτων ὀχετοί. καὶ ὄρη μὲν νοηθεῖεν ἂν οἱ πρὸς ὕψος ἀρετῆς ἠρμένοι, καὶ τοῖς ἀσχήμασι τῆς ἐξ ἀρετῆς ζωῆς τὸ τῶν ἄλλων ὑπερφέροντες μέτρον, οἱ περίοπτοι, καὶ περιφανεῖς, ὁποῖοι ἦσαν οἱ μαθηταί, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων ὁ
B βαπτιστής, περὶ οὗ ὁ Σωτήρ φησιν, Οὐκ ἐγήγερται μείζων Ἰωάννου. οὗτοι δὴ οὖν οἱ μεγάλοι, καὶ γνωριμώτατοι σταλάζουσι γλυκασμόν, καὶ οἷόν περ μέλιτι καταχέοντες τὸν περὶ τοῦ Σωτῆρος ποιήσονται λόγον, ὡς τῶν μετεσχηκότων ἕκαστον ἐκ περιχαρείας ἀνακραγεῖν, ὡς γλυκέα τῷ λάρυγγί μου τὰ λόγιά σου; καὶ τὰ ἑξῆς. γλυκὺς γὰρ ἀεὶ τῶν ἁγίων ὁ λόγος, παρά γε τοῖς ἀγαπῶσι τὸ εὐαρεστεῖν τῷ Θεῷ. ὄρη μὲν οὖν οἱ τοιοῦτοι νοηθεῖεν ἄν, καὶ μάλα εἰκότως. βουνοὺς δὲ εἶναί φαμεν τοὺς τῆς ἐκείνων
C ὑπεροχῆς βραχὺ μὲν ἡττωμένους, καὶ πολὺ τῶν ἄλλων ὑπερτέλλοντας. οὗτοι ταῖς τῶν ἄρτι πεπιστευκότων ψυχαῖς τὸ λογικόν, καὶ ἄδολον περιχέουσι γάλα, νηπιοπρεπῆ χορηγοῦντες τροφήν, τελείων γάρ ἐστιν ἡ στερεά, γάλα δὲ νηπίοις τὸ πρεπωδέστατον. καὶ οὐ δήπου φαμὲν ὡς ἔν γε τῷ δύνασθαι μόνον ἐγχεῖν τοῖς νηπίοις τὸ γάλα, τῆς ἐκείνων δυνάμεως τὸ μέτρον ἐστίν. ἔχοντες γάρ, καὶ μάλα ἐπιτηδείως, εἰς τὸ εἴπερ ἕλοιντο διανέμειν δύνασθαι τοῖς τὴν ἕξιν στερεωτέροις τὰ τῆς τροφῆς ἁ-
D δρότερα, διά τε λέγοντος, γνωστῶς ἐπιγνώσῃ ψυχὰς ποιμνίου σου. καὶ γοῦν οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, καίτοι μυρίας ὅσας ἐντολὰς δεδωκότος ἡμῖν Χριστοῦ τοῖς ἐξ ἐθνῶν πιστεύσασιν, οἰκονομικῶς ἐπιστέλλουσι, φυλάξασθαι δεῖν ἀπό τε πορνείας, καὶ πνικτοῦ, καὶ αἵματος. ἔδοξε γάρ φησι τῷ ἁγίῳ πνεύματι, καὶ ἡμῖν, μηδὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι ὑμῖν βάρος. ἀκούεις ὅπως νηπιοπρεπές ἐστι τὸ παράγγελμα, καὶ οἷον ἐν ἴσῳ γάλακτι τοῖς ἀσθενεστέροις τὴν ἕξιν χορηγούμενον; ὅτι δὲ καὶ ὕδωρ τὸ νοητὸν ἀμ-
E φιλαφές τε τοῖς ἐν οἴκῳ κυρίου πεφυτευμένοις, ἵν' ἐν ταῖς αὐλαῖς τοῦ Θεοῦ ἐξανθήσειεν θείοις που ἀρδευόμενοι νάμασι, καὶ ἐν τοῖς ἄνωθεν, καὶ ἐξ οὐρανοῦ καταπιαινόμενοι λόγοις, ὑπεμφαίνει λέγων, ὅτι πᾶσαι αἱ ἀφέσεις Ἰούδα ῥυήσονται ὕδατα. ὡμολόγουν γὰρ παρακαλεῖσθαι παρὰ Θεοῦ καὶ οἱ μακάριοι μαθηταί. ἀλλ' αἱ πρῶται μὲν τῶν νοητῶν ὑδάτων ἀφέσεις, ἀφέσεις αὗται πάντως ἂν εἶεν αἱ τοῖς ἁγίοις παρὰ Θεοῦ διὰ

τοῦ πνεύματος τῶν ἀγαθῶν χορηγίαι. δεύτεραι δὲ A ὥσπερ ἀφέσεις ὑδάτων οἱ παρ' αὐτῶν εἰς ἡμᾶς διεισκρίνοντο λόγοι, χαρίσμασιν ἡμᾶς ἀναπιμπλάντες πνευματικοῖς. ἡ δὲ ἐξ οἴκου κυρίου ἐκπορευομένη πηγὴ τίς ἂν εἴη πάλιν, πλὴν ὅτι Χριστός; οὕτω γὰρ αὐτὸν καὶ ὁ μελῳδὸς ὀνομάζει λέγων πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατέρα καὶ Θεόν, τὸν χειμάρρουν τῆς τρυφῆς σου ποτιεῖς αὐτούς, ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς. οὐκοῦν πηγὴ ζωῆς, καὶ χείμαρρος ὁ Χριστός. χειμάρρου δὲ σχοίνων B μέμνηται μὲν ὁ Προφήτης, χειμάρρου τινὸς ᾧ παραπεφύκασι σχοῖνοι πολλοί. φασὶ δὲ εἶναι τὸν αὐτὸν τῷ χειμάρρῳ τῶν κέδρων, παρ' ὃν ὑβρίσθαι φησὶν ὁ Εὐαγγελιστὴς τὸν κύριον, ὁμοῦ τῇ σπείρᾳ ζητοῦντος αὐτὸν τοῦ προδότου μαθητοῦ.

Ἔστι δὲ οὐκ ἀκαλλὴς ὁ λόγος, εἰ τῷ χειμάρρῳ τῶν σχοίνων παρεικάζοιμεν τὴν ἐκκλησίαν, εἰς ἣν ἐκκέκλικεν ὡς ποταμὸς εἰρήνης ὁ κύριος ἡμῶν, ἣν οἱονείπως ἀεὶ περιρρεῖ τὰς ἀειθαλεῖς ποτίζων σχοίνους, τουτέστι, τὰς τῶν ἁγίων ψυχάς. φίλυδρος γὰρ ἀείπως ἐστὶ, καὶ ἀειθα- C λὴς ἡ σχοῖνος. εἰ δὲ δὴ καὶ ὀξῶπα κεκορυμένη, καλῶς ἂν ἔχοι καὶ οὕτως. οὐ γὰρ ἀκέντρος παντελῶς τῶν ἁγίων ἡ ἀρετή. εἰσὶ μὲν γὰρ πρᾳότατοι ἐρασταί, πλὴν μετὰ τούτου καὶ μαχηταί.

Αἴγυπτος εἰς ἀφανισμὸν ἔσται, καὶ ἡ Ἰδουμαία εἰς πεδίον εἰς ἀφανισμὸν ἐξ ἀδικιῶν υἱῶν Ἰούδα, ἀνθ' ὧν ἐξέχεαν αἷμα δίκαιον ἐν τῇ γῇ αὐτῶν. ἡ δὲ Ἰουδαία εἰς τὸν αἰῶνα κατοικηθήσεται, καὶ Ἱερουσαλὴμ εἰς γενεὰς γενεῶν. καὶ ἐκζητήσω τὸ αἷμα αὐτῶν, D καὶ οὐ μὴ ἀθῳώσω, καὶ κύριος κατασκηνώσει ἐν Σιών.

Ὅσον μὲν ἧκει εἰς τὸ ἐκ τῆς ἱστορίας παραδηλούμενον, ἐκτέτικε δίκας ἡ Αἴγυπτος, ἐστέρηται γὰρ τῆς βασιλείας, Καμβύσου ταύτην τοῦ Κύρου παιδὸς καταλύσαντος, καὶ Ἰδουμαία δὲ τὴν ἐρημίαν ὑπομεμένηκεν, ὡς καὶ αὐτὰ μαρτυρεῖ τὰ πράγματα. E

Πλὴν ἐν τούτοις ἔοικεν ὁ προφητικὸς ἡμῖν ἀποφαίνειν λόγος κεκρυμμένην ὁμολογίαν, ἣν ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος πεπλήρωκεν ὁ μονογενής. ἀεὶ γάρ πως ἡ θεία γραφὴ μεμελέτηκεν ἐξομοιοῦν τοῖς ἄγαν εἰδωλολάτραις, καὶ εἰς τοῦτο λίαν ἀπονενευκόσι τὰς ἀγέλας τῶν δαιμονίων, καὶ αὐτοὺς δὲ τοὺς ἀεὶ τοῖς ἁγίοις ἀνθεστηκότας. πάντας δὴ οὖν ἐχθροὺς ἀπολεῖσθαι φησὶν, Αἰγυπτίοις τε,

spiritum munera donata fuerint. Secundæ autem velut emissiones aquarum, ab ipsis ad nos profectus sermo, spiritualibus charismatis nos replens. Fontem autem de domo Domini egredientem, quem porrò præter Christum existimabimus? Sic enim Psaltes eum appellat, Patrem & Deum in cælis alloquens. [Torrente voluptatis » tuæ potabis eos: quia apud te est fons » vitæ.] Itaque torrens, & fons vitæ Chri- » stus. Torrentis autem iuncorum meminit Propheta, torrentis alicuius scilicet, cui adnascatur copia iuncorum. Volunt eundem esse, qui torrens cedrorum, apud quem indignissimè tractatum Dominum Euangelista narrat, quando eum cum cohorte militari proditor discipulus quæsiuit.

Psal. 35.

Ioan 18.

Nec indecorum erit, si torrenti iuncorum Ecclesiam comparemus, in quam Dominus noster vt fluuius pacis cursum deflexit: quam quasi perpetuò circumfluit, iuncos semper virentes irrigans: semper enim aquam amat, nec viuere desinit iuncus. Et quamuis in cuspidem exeat, etiam sic bene habet. Non enim prorsus cuspide vacat sanctorum virtus. Sunt quidem mansuetissimi, veruntamen cum hoc etiam acres, & bellatores.

Esai. 66.

Ægyptus in perditionem erit, & Idumæa in campum desolationis ex iniquitatibus filiorum Iuda, pro eo quod effuderunt sanguinem iustum in terra sua. At Iudæa in æternum habitabitur, & Hierusalem in generationes generationum. Et vlciscar sanguinem eorum, & non mundabo, & Dominus habitabit in Sion.

Quod ad sensum historicum attinet, punita est Ægyptus, quando Cambyses Cyri filius regnum subegit. Et Idumæa redacta est in solitudinem, quod res ipsa loquitur.

LXV.

Cæterùm videntur prophetica verba pactum occultum tegere, quod vnigenitus, homo factus impleuit. Semper enim diuina scriptura magnis idololatris, & eò vehementer propensis, cateruas dæmonum, & sanctorum oppugnatores, similes facere consueuit. Omnes igitur inimicos perituros vaticinatur, Ægyptiis,

& Idumæis comparatos. Firma est enim Christi promissio de Ecclesia, [Portæ inferi non præualebunt aduersus eam.] Omnino autem pœnas sumptum iri admissorum in homines, & malignas potestates, & quotquot illis paria ausi sunt, aut ad Græcorum errores quosdam abducentes, aut in reprobum sensum præcipitantes, dum peruersa consectari docent, manifestè tradit, propterea disperditum iri dicens, qui Sion oppugnarunt, quia sanguinem innocentem effuderint, & intolerabiliter filios Iuda vexauerint, hoc est, sanctos, filios confessionis, redditur enim Iudas, confessio. Cæterùm alicubi etiam à Deo afflatus Dauid de impiis morte deletis, [Quoniam, inquit, requirens sanguinem eorum recordatus est.] Ad Satanam autem, vt in persona Assur accusatum. [Quemadmodum vestimentum sanguine mistum non erit mundum, sic nec tu mundus eris. Et quia terram meam polluisti, & populum meum perdidisti, non manebis in sempiternum.] Itaque abituros in exitium Sionis aduersarios dicit, & Iudæam habitatum iri in sempiternum, & Hierusalem in generationes generationum: non illam vastatam, & exustam (siquidem Dominus ac Deus vt ipsa veritas, falsum dicere non potest) sed eam quæ mente comprehenditur potius, cælestem Hierusalem, supernam, & diuinam Sion, gloriosam & præclaram ciuitatem, cuius artifex, & fabricator, & architectus ipse Deus, in quam & nos vtinam per Christum perueniamus.

Matth. 16 — Psal. 9 — Esa. 14

A καὶ Ἰδουμαίοις ἐξεικασμένοι. ἀσφαλὴς γὰρ ἡ ὑπόσχεσις τοῦ Χριστοῦ, λέγοντος περὶ τῆς ἐκκλησίας, ὅτι πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. ὅτι δὲ πάντως ἐμβριθεῖς δίκας ἐξαιτεῖσθαι τῶν εἰς ἀνθρώπους πεπλημμελημένων αἵ τε πονηραὶ δυνάμεις, καὶ ὅσοι τολμῶσιν ἐκείναις τὰ παραπλήσια, ἢ πρὸς Ἑλληνικὴν ἀπάτην ἀποφέροντές τινας, ἤγουν εἰς ἀδόκιμον καταστρέφοντες νοῦν, διά γε τοῦ διδάσκειν ἐπείγεσθαι τὰ διεστραμμένα, καθίστησιν ἐναργὲς, ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ἀφανισθήσεσθαι λέ- B γων τοὺς τῇ Σιὼν πεπολεμηκότας, ἀνθ' ὧν ἐξέχεαν αἷμα ἀθῷον, ἠδικήκασί τε οὐ φορητῶς τοὺς υἱοὺς Ἰούδα. τουτέστι, τοὺς ἁγίους ἐξομολογήσεως ὄντας τέκνα. διερμηνεύεται γὰρ Ἰούδας ἐξομολόγησις. ἔφη δέ που καὶ ὁ θεόληπτος Δαβὶδ περὶ τῶν ἀνοσίως ἀνῃρημένων ὅτι ἐκζητῶν τὰ αἵματα αὐτῶν ἐμνήσθη. πρὸς δέ γε τὸν Σατανᾶν ὡς ἐν εἰκόνι γραφόμενον τοῦ Ἀσσοὺρ, ὃν τρόπον ἱμάτιον ἐν αἵματι πεφυρμένον οὐκ ἔσται καθαρὸν, οὕτως οὐδὲ σὺ ἔσῃ καθαρὸς, διότι τὴν γῆν μου ἐμίανας, καὶ C τὸν λαόν μου ἀπώλεσας. οὐ μὴ μείνῃς εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον. οὐκοῦν κατοιχήσεσθαι μὲν εἰς ὄλεθρον τοὺς τῇ Σιὼν πεπολεμηκότας φησί. κατοικηθήσεσθαι δὲ τὴν Ἰουδαίαν εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἰς γενεὰς γενεῶν τὴν Ἱερουσαλὴμ οὐ τὴν πεπορθημένην, καὶ ἐμπεπυρισμένην, εἴπερ ἐστὶν ἀναμάρτητος ὁ κύριος καὶ Θεὸς ὡς ἀλήθεια, τὴν νοητὴν δὲ μᾶλλον, τὴν ἐπουράνιον Ἱερουσαλὴμ τὴν ἄνω, καὶ θείαν Σιὼν, τὴν εὐκλεᾶ καλλίπολιν, ἧς τεχνίτης, καὶ δημιουργὸς, καὶ τέκτων ὁ Θεὸς, εἰς ἣν καὶ ἡμᾶς ἀφικέσθαι γένοιτο διὰ Χριστοῦ.

COMMENTARII IN IOELEM FINIS.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΚΗ ΕΙΣ τὸν Προφήτην Ἀμώς.

S. CYRILLI ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI,

IN AMOS PROPHETAM COMMENTARIVS, CONTINENS TOMOS V.

PRÆFATIO.

ΑΜΩΣ γέγονεν αἰπόλος ἀνήρ, καὶ ποιμενικοῖς ἔθεσί τε, καὶ νόμοις ἐντεθραμμένος· ἐποιεῖτο δὲ τὰς διατριβὰς ἐν ἐρήμῳ, τῇ πρὸς νότον τῆς Ἰουδαίων χώρας, ἣ μέχρις ὅρων διήκει θαλάσσης τῆς Ἰνδικῆς, καὶ εἰς τὴν Περσῶν ἐκτείνεται γῆν, μυρία δὲ ὅσα βαρβάρων ἔθνη αὐτὴν καταβόσκεται, ἔχει δὲ λίαν ἐπιτηδείως εἰς τὸ τρέφειν δύνασθαι τὰς οἰῶν ἀγέλας. εὔομβρος γάρ, καὶ πλατεῖα, καὶ πολυειδεῖ τῇ πόᾳ κατεστεμμένη. ἦν δὲ ὁ Ἀμὼς ἐκ Θεκουὲ κώμης, πρὸς αὐτοῖς κειμένης τοῖς τῆς ἐρήμου ποσίν. ἐπεὶ δὲ ἦν ἀνὴρ ἀγαθός, καὶ πάσης ἐπιεικείας ἐργάτης, τὸ τῆς προφητείας εὐθὺς καταπλουτεῖ πνεῦμα, καὶ προεφήτευεν οὐκ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, ἀλλ' ἐν αὐτοῖς ἐπὶ τοῖς ποιμνίοις, ἐν ἀρχαῖς τῶν ἐξ ἔθνους τε αὐτοῦ, καὶ μελέτης ἐχόμενος φροντισμάτων. εἶτα καὶ εἰς αὐτὴν ἀφικόμενος τὴν Βαιθήλ. καὶ γὰρ ἦν ὁ Θεκουὲ οὐχ ὑπὸ τὴν Ἰουδαίαν μᾶλλον, ἀλλ' ὑπὸ τὴν Ἐφραῒμ βασιλείαν. ὅτι δὲ ἀληθεῖς ἡμῖν οἱ περὶ τούτων γεγόνασι λόγοι, καταμαθήσεις ἀκονιτί, καὶ διὰ τῶν αὐτοῦ πληροφορηθήσῃ

A MOS fuit opilio pastoritiis moribus, & institutis educatus. Vixit in solitudine Iudææ, quæ versus Austrum sita, vsque ad fines maris Indici pertinet, & ad Persidem vsque porrigitur, in qua gentes quàm plurimæ pascunt: est enim propter amplitudinem, irrigationem, herbarúmque diuersitatem ad ouium greges alendos percommoda. Natus est in vico B Thecua, ad imam solitudinem. Et quoniam erat vir bonus, & omnis æquitatis amans, prophetiæ spiritu inde cumulatus, prophetauit non Hierosolymis: sed inter eos qui pecuariam faciebant, principiò hominum suæ gentis, & professionis curam capessens. Deinde in ipsam Bethel venit. Nam Thecue non Iuda, sed regno Ephraim continebatur. Ita esse, facili negotio etiam ex ipsius verbis planissimè cognosces.

I.

Prophetauit enim in Bethel, vt dixi, dissipatum iri aras risus, & defecturas cætimonias Israel. Adiicit his. [Et excitabo super domum Hieroboam gladium.] Sacerdos autem Bæthel Amasias, Prophetæ dentes contriuit, quem postea ad Hieroboam regem Israel misit, cum hoc nuntio.

cap.7. [Coniurationes facit contra te Amos in medio domus Israel, non poterit terra sufferre omnes sermones eius. Quia hæc dicit Amos, In gladio morietur Hieroboam, & Israel captiuus ducetur de terra sua. Et dixit Amasias ad Amos. Videns, vade, discede tu in terram Iuda, & illic viue, & illic prophetabis: in Bæthel autem non vltra adiicies prophetare, quia sanctificatio regis est, & domus regni est. Et respondens Amos dixit ad Amasiam, Non eram Propheta ego, neque filius Prophetæ: sed opilio eram, vellicans sycomoros: & assumpsit me Dominus ab ouibus. Et dixit Dominus ad me, vade & propheta super populum meum Israel.] Assumptus est igitur de gregibus ouium, & prophetauit in Bæthel, vbi deposuit vitulum aureum primus Hieroboam, filius Nabat. (3.Reg.12.) Puto hoc etiam operæpretium scire, alium fuisse Amos, patrem Esaiæ. Quid autem, & super quibus toto libro prophetarit, ad propositum aggressi, pro facultate demonstrabimus.

A λόγων. προεφήτευε μὲν γὰρ ἐν Βαιθὴλ, ὡς ἔφην, ἀφανισθήσεσθαι λέγων τοὺς βωμοὺς τῶν γελώτων, ἐρημωθήσεσθαι δὲ καὶ τὰς τελετὰς τοῦ Ἰσραήλ. καὶ δὴ τούτοις προστίθησι, καὶ ἀναστήσομαι ἐπὶ τὸν οἶκον Ἱεροβοὰμ ἐν ῥομφαίᾳ. ὁ δὲ γε τῆς Βαιθὴλ ἱερεὺς Ἀμασίας. ἔπειτα συνέπειζε τοῦ προφήτου τοὺς ὀδόντας. εἶτα πέμπει πρὸς Ἱεροβοὰμ βασιλέα Ἰσραὴλ, λέγων, συστροφὰς ποιεῖται κατὰ σοῦ Ἀμὼς ἐν μέσῳ οἴκῳ Ἰσραὴλ, οὐ μὴ δύνηται ἡ γῆ ὑπενεγκεῖν ἅ-

B παντας τοὺς λόγους αὐτοῦ· διότι τάδε λέγει Ἀμὼς, ἐν ῥομφαίᾳ τελευτήσει Ἱεροβοὰμ, ὁ δὲ Ἰσραὴλ αἰχμάλωτος ἀχθήσεται ἀπὸ τῆς γῆς αὐτοῦ. καὶ εἶπεν Ἀμασίας πρὸς Ἀμώς. ὁ ὁρῶν βάδιζε ἐκχώρησον εἰς γῆν Ἰούδα, καὶ ἐκεῖ καταβίου, καὶ ἐκεῖ προφητεύσεις. εἰς δὲ Βαιθὴλ οὐκέτι μὴ προσθῇς τοῦ προφητεῦσαι, ὅτι ἁγίασμα βασιλέως ἐστὶ, καὶ οἶκος βασιλέως ἐστί· καὶ ἀπεκρίθη Ἀμὼς, καὶ εἶπε πρὸς Ἀμασίαν, οὐκ ἤμην προφήτης ἐγὼ, οὐδὲ υἱὸς προφήτου, ἀλλ' αἰπόλος ἤμην, κνίζων συκάμινα, καὶ ἀνέλαβε κύριος ἐκ τῶν προβάτων. καὶ εἶπε

C κύριος πρὸς με, βάδιζε, προφήτευσον ἐπὶ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραήλ. εἴληπτο δὲ οὖν ἐκ ποιμνίων, καὶ προεφήτευεν ἐν Βαιθὴλ, ἐν ᾗ καὶ δάμαλιν ἀπέθετο χρυσῆν ὁ πρῶτος Ἱεροβοὰμ ὁ Ναβὰτ υἱός. ἐπισημήνασθαι δὲ κἀκεῖνο οἶμαί που χρήσιμον, ὡς ἕτερος ἦν Ἀμὼς ὁ Ἠσαΐου πατήρ. τίνες γε μὴν καὶ ἐπὶ τίσιν ὅλως οἱ παρ' αὐτοῦ γεγόνασι λόγοι, τῶν προκειμένων ἁψάμενοι σαφηνιοῦμεν ὡς ἔνι.

CAPVT I.

Tom.1. *Sermones Amos, qui facti sunt in Accarim ex Thecue, quos vidit super Hierusalem in diebus Oziæ regis Iuda, & in diebus Hieroboam filii Ioas regis Israel, ante duos annos terræmotus.*

II. SErmones Amos, qui facti sũt in Accarim ex Thecue, quos vidit super Hierusalem.] Hi sunt, inquit, sermones prophetici Amos Thecuensis, qui facti sunt in Accarim. Tenendũ est, huiusmodi vocem, [in Accarim,] ab Hebræorũ editione prorsus abesse, in qua tantũ est his verbis, [sermones Amos ex Thecue.] Alii interpretes pro, [in Accarim,] posuerunt, ἐν κτηνοτρόφοις, id est, locis vbi arméta, seu iumenta pascũtur. Sunt igitur hi sermones Amos ex Thecue, seu Thecuẽsis, qui facti sunt, quo tẽpore adhuc pastoré agebat, & in ipsis ouiũ stabulis siue septis. Super ipsa autẽ Hierusalem nõ audisse tantùm sermones, sed

D

ΚΕΦΑΛ. α'.

Λόγοι Ἀμὼς, οἳ ἐγένοντο ἐν Ἀκκαρεὶμ ἐκ Θέκουε, οὓς ἴδεν ὑπὲρ Ἱερουσαλὴμ, ἐν ἡμέραις Ὀζίου βασιλέως Ἰούδα, καὶ ἐν ἡμέραις Ἱεροβοὰμ, υἱοῦ Ἰωὰς βασιλέως τοῦ Ἰσραὴλ, πρὸ δύο ἐτῶν τοῦ σεισμοῦ.

ΛΟγοι Ἀμὼς, οἳ ἐγένοντο ἐν Ἀκκαρεὶμ ἐκ Θεκουὲ, οὓς εἶδεν ὑπὲρ Ἱερουσαλὴμ. οὗ-

E τοι φησὶν Ἀμὼς τοῦ ἐκ Θεκουὲ τῆς προφητείας οἱ λόγοι, οἳ γεγόνασι ἐν Ἀκκαρείμ. ἰστέον δὲ, ὅτι τὴν τοιάνδε λέξιν, ἤτοι τὸ ἐν Ἀκκαρείμ, οὐκ οἶδεν ὅλως τῶν Ἑβραίων ἡ ἔκδοσις. μόνον γὰρ εἰρήκασι τὸ, λόγοι Ἀμὼς ἐκ Θεκουέ. οἵ γε μὴν ἕτεροι τῶν ἑρμηνευόντων ἀντὶ τοῦ ἐν Ἀκκαρεὶμ τεθείκασιν, ἐν τοῖς κτηνοτροφείοις. οὗτοι τοίνυν οἱ λόγοι Ἀμὼς ἐκ Θεκουὲ, οἵτινες γεγόνασιν ἐν καιρῷ τοῦ ποιμαίνειν, ἐπὶ καὶ αὐταῖς τῶν προβάτων αὐλαῖς. ὑπὲρ δὲ αὐτῆς τῆς Ἱερουσαλὴμ οὐκ ἀκοῦσαι μόνον, ἀλλ' ἑω-

προεωρακέναι φησὶ τοὺς λόγους. ἐμφανῆ γὰρ τοῖς προφήταις κατίστησιν ὁ Θεὸς ἁμοῦ ταῖς ἀποκαλύψεσι μονονουχὶ καὶ αὐτὰ τὰ ὄντα τὰ πράγματα, ὥστε δοκεῖν καὶ ὁρᾶν αὐτοὺς ἤδη περὶ γενέσθαι τοὺς λόγους, συνθεούσης τάχαπου τῆς τῶν ἐκβησομένων θέας, οἷς ἂν λέγῃ Θεός. πλὴν ἐκεῖνο ζητήσεως ἄξιον, πῶς γὰρ ἄν τις οἰηθείη γενέσθαι τοὺς λόγους ὑπέρ γε τῆς Ἱερουσαλὴμ μόνον, καίτοι διὰ τῆς αὐτοῦ τοῦ Προφήτου φωνῆς καταιτιᾶται Θεὸς τόν τε Ἰούδαν, καὶ τὸν Ἰσραήλ; ἔφη γὰρ πάλιν, ὅτι τάδε λέγει κύριος. ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις υἱῶν Ἰούδα, καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν οὐκ ἀποστραφήσομαι αὐτούς. καὶ ἑξῆς. εἶτα τούτοις ἐφεξῆς. τάδε λέγει κύριος, ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις Ἰσραήλ, καὶ ἑξῆς. προσεπενεγκὼν δὲ τῆς ἁμαρτίας τοὺς τρόπους, ἐπηπείλησε τὰ δεινά, καὶ ὡς πλείστην ὅσην κατ᾽ ἀμφοῖν ὁ λόγος αὐτοῦ τὴν ἐπίπληξιν ἔχει. πῶς οὖν ὑπὲρ τῆς Ἱερουσαλὴμ γεγενῆσθαι λοιπὸν νοοῖντ᾽ ἂν οἱ λόγοι, καίτοι Θεοῦ λέγοντος, ἐξαποστελῶ πῦρ ἐπὶ Ἰούδαν, καὶ τὰ ἑξῆς. τίς οὖν ἔσται τῆς ἀπολογίας ὁ τρόπος, φέρε, διασκεψώμεθα. φαμὲν οὖν ὅτι ἔθος τοῖς ἁγίοις Προφήταις, ποτὲ μὲν διεσταλμένως τὰς δύο φυλάς, τὰς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, Ἰούδαν τε, καὶ Βενιαμὶν Ἰσραὴλ ἀποκαλεῖν. ποτὲ δὲ αὖ τὰς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ δέκα φυλάς, ἑτέρως Ἰσραὴλ ὀνομάζειν, ἤγουν Ἐφραίμ, ἀδιαφοροῦσι δὲ πλειστάκις. καὶ ἐπείπερ εἰσὶν οἱ πάντες ἐξ αἵματος Ἰσραήλ, οὕτως ὀνομάζουσι τὰς δύο, καὶ δέκα φυλάς. εἰ δὲ δὴ βούλοιντο καὶ ἅπασαν ἡμῖν κατασημῆναι τυχὸν τὴν τῶν Ἰουδαίων συναγωγήν, οὐκέτι διεσταλμένως τῷ τοῦ Ἰσραὴλ ὀνόματι κεχρημένους εὑρήσομεν. γεγόνασι δὲ οὖν τῆς τοῦ Ἀμὼς προφητείας οἱ λόγοι ὑπὲρ πάσης τῆς Ἰουδαίας πλήθους, τῆς τε ἐν Ἱεροσολύμοις, καὶ τῆς ἐν Σαμαρείᾳ. πῶς δ᾽ ἂν εἶεν ὑπὲρ αὐτῶν, εἰπεῖν ἀναγκαῖον. ἔστι τοίνυν διττὸς ἡμῖν τῆς ἀπολογίας ὁ τρόπος. πρῶτον μὲν γὰρ εἰσκεκόμικε τὸν τῶν ὅλων Θεὸν τὰς τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς ἁμαρτίας ἀφηγούμενον. εἶτα τὰ ἐσόμενα κατ᾽ αὐτῶν προαπηγγελκότα, προστίθησι δὲ τούτοις τὰ ἐξ ἡμερότητος ἀγαθά, καὶ ὅτι κατὰ καιρὸν πλείστη τις γενήσεται αὐτῶν φειδώ, καὶ ἀνακαινισμὸς εἰς τὸ ἀπ᾽ ἀρχῆς. ἔφη γὰρ πάλιν αὐτὸς ὁ Ἀμώς, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ. πλὴν ὅτι οὐκ εἰς τέλος ἐξαρῶ τὸν οἶκον Ἰακώβ, λέγει κύριος. διότι ἰδοὺ ἐγὼ ἐντέλλομαι, καὶ λικμιῶ ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι τὸν οἶκον τοῦ Ἰσραήλ, ὃν τρόπον λικμᾶται ἐν τῷ λικμῷ, καὶ οὐ μὴ πέσῃ σύντριμμα ἐπὶ τὴν γῆν, προαναφωνεῖ δὲ ἀναγκαίως καὶ τὴν ἐσομένην λύτρωσιν διὰ Χριστοῦ, καὶ ὅτι μεταχωρήσουσι πρὸς ἀνα-

A & vidisse se dicit. Deus quippe Prophetis vnà cum reuelationibus res manifestas, & tantum non præsentes facit, vt videre sibi videantur sermones, antequam fiant, concurrente fortassis euentuum futurorum visu cum his quæ Deus dixerit. Cæterùm illud quæstione dignum, quomodo existimandum, factos esse sermones super Hierusalem solùm, cùm tamen voce ipsius Prophetæ Iudam, & Israël Deus accuset? Ait enim infrà: Quia hæc dicit Dominus, B [Super tribus sceleribus filiorum Iuda, & super quatuor non conuertam eos, &c.] Deinde rursum, [Hæc dicit Dominus. Super tribus sceleribus Israel,] & quæ sequuntur: & recensitis scelerum generibus, atrocia comminatur, & ambos quam sæpissimè obiurgat. Iam igitur quo pacto super Hierusalem tantummodo sermones facti esse intelligi possunt, cùm Deus dicat, [mittam ignem super Iudam, &c.] Nunc qua ratione respon- C dendum sit, consideremus. Dicimus, consuesse sanctos Prophetas aliquando quidem distinctè duas tribus Hierosolymis, Iudam & Beniamin, Israel vocare: rursus aliquando decem tribus, quæ in Samaria, aliter Israel, siue Ephraim nominare, frequentissimè enim confundunt. Et quoniam omnes sanguine Israelis oriundi sunt, hoc nomine item duodecim tribus appellant. Quod si fortè velint totam nobis Iudæorum multitudinem significare, non D iam amplius distinctè Israelis vocabulum ponunt. Facti sunt igitur sermones Amos Prophetæ super omni multitudine Iudeæ, tum quæ Hierosolymis esset, tum quæ in Samaria. Iam quomodo sint super ipsis, dicendum est. Duplex responsum suppeditat. Primùm enim introduxit vniuersorum Deum Iudæorum Synagogæ peccata commemorantem: post, euentura ipsis prænuntiantem, & adiecit his bona ex benignitate sua, & fore, vt largissimè E veniam consequantur, & ad pristinum statum renouentur. Dicit enim rursus idem Amos, vt ex persona Dei. [Voruntamen non in finem conteram domum Iacob, ait Dominus. Quia ecce ego mando, & conteram in omnibus gentibus, domum Israel, sicut concutitur triticum in cribro, & non cadet granum super terram.] Prænuntiat autem necessariò etiam futuram redemptionẽ per Christum, & transituros ad reno-

Cap. 2.

Ibid.

uationem, dominóque miserante, vitam iucundam victuros. Ait enim rursum sic. [In die illa suscitabo tabernaculum Dauid, &c.] Sed sermones super Hierusalem etiam alio modo intelligi rectè possunt. Syriæ enim, & Damasci reges, & finitimarum gentium non paucæ Iudæorum regionem deuastarunt, aliâs aliæ insurgentes, eámque agendo ferendóque hostili more depopulantes, & ex impotenti ira in extremam miseriam coniicientes. His igitur omnibus vastatoribus eius Propheta Deum desolationem comminantem, & nefariorum scelerum pœnas sese exacturum promittentem introduxit. Ergo super Hierusalem, siue super omnem Iuda sermones Amos facti sunt. Id quod perspicuè apparebit, si tempora prophetiæ perpenderimus. Sequitur enim. [In diebus Oziæ regis Iuda, & in diebus Hieroboam filii Ioas regis Israel, duobus annis ante terræ motum.] Sed, obiiciet, opinor, quispiam, quid proderit lectoribus, si curiosè, & exquisitè regum iam nominatorum tempora indagauerint, Oziæ videlicet, & Hieroboam? Respondemus. Istuc necessarium esse, & quasi omnia adiuncta, seu circumstantias prophetiæ continere. Syriæ enim, & Damasco, & circumiectis Iudææ barbaris perniciem, & inuasiones, & exustiones minatur, sanctorúmque vaticiniorum inde principium sumit. Cognoscendæ sunt igitur causæ, cur regni tempora apposuerit, & quænam, & quot vtrique rectè facta, & quomodo vitam exegerit, & si quid de ambobus auditionem meretur. Postquam igitur ad apostasiam defluxerunt Israel, & Iudas, multis modis in eos animaduersum est. Aliquando enim Damasci, & Syriæ principes illos incursarunt, eorúmque vrbes obsederunt, & prædas egerunt. Aliquando Moabitæ, & Idumæi, Gergeseni, & Elamitæ, Azotii, & Accaronitæ Samariam, quin etiam regnum Iuda, effrænato impetu, & insatiabili cupiditate, extrema iracundia in morem taurorum efferati fœdè lacerarunt. Variis igitur locis eos sæuisse certum est. Vt regnante Achab super Samaria, & Israel. Scribitur enim libro Regum tertio. [Et congregauit filius Ader rex Syriæ omnẽ exercitum,

Cap. 9.

Cap. 20.

χαιρισμὸν, καὶ ἐν εὐπαθείᾳ ἔσονται κατοικτείροντος Θεοῦ. ἔφη δὲ οὕτω πάλιν. ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἀναστήσω τὴν σκηνὴν Δαβὶδ, καὶ τὰ ἑξῆς. οὐκοῦν ὑπὲρ τῆς Ἱερουσαλὴμ οἱ λόγοι καὶ καθ' ἕτερον ὑπὲρ αὐτῆς νοοῖντ' ἂν εἰκότως. Συρία τε γὰρ, καὶ οἱ Δαμασκοῦ βασιλεῖς, καὶ τῶν ὁμόρων ἐθνῶν οὐκ ὀλίγοι τὴν τῶν Ἰουδαίων χώραν διελυμήναντο, ἄλλοτε ἄλλοι κατεξανιστάμενοι, καὶ καθοδηγοῦντες αὐτὴν ἄγοντές τε καὶ φέροντες, καὶ τὰ ἐξ ἀκράτου δρῶντες ὀργῆς ὡς εἰς ἐσχάτην αὐτοὺς καθικέσθαι ταλαιπωρίαν. τούτοις δὴ οὖν ἅπασι τοῖς πεπορθηκόσιν αὐτὴν εἰσκεκόμικεν ὁ Προφήτης ἀπειλοῦντα Θεὸν τὴν ἐρήμωσιν. καὶ δίκην ἔφη πράξεσθαι τῶν ἀνοσίων ἐγχειρημάτων αὐτούς. οὐκοῦν ὑπὲρ τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἤγουν ὑπὲρ πάσης τῆς Ἰούδα συναγωγῆς οἱ τοῦ Ἀμὼς γεγόνασι λόγοι. εἰσόμεθα δὲ τοῦτο σαφῶς τοὺς τῆς προφητείας βασανίζοντες χρόνους. κεῖται γὰρ ἐφεξῆς, ἐν ἡμέραις Ὀζίου τοῦ βασιλέως Ἰούδα, καὶ ἐν ἡμέραις Ἱεροβοὰμ τοῦ Ἰωὰς βασιλέως Ἰσραὴλ, πρὸ δύο ἐτῶν τοῦ σεισμοῦ. ἀλλ', οἶμαι, τις ἐρεῖ, καὶ τί τὸ πλέον εἰς ὄνησιν τοῖς ἐντευξομένοις τὸ χρῆναι περιεργάζεσθαι, καὶ σφόδρα λεπτῶς τῆς βασιλείας τοὺς χρόνους τῶν ἀρτίως ὠνομασμένων, Ὀζίου τε, φημὶ, καὶ μέντοι καὶ Ἱεροβοάμ; καὶ πρός γε δὴ τοῦτό φαμεν, ὅτι τὸ χρῆμά ἐστιν ἀναγκαῖον, ὅλην ὥσπερ ὠδῖνον ἐφ' ἑαυτῷ τῆς προφητείας οἱονεὶ τὰς περιστάσεις. Συρίᾳ τε γὰρ, καὶ Δαμασκῷ, καὶ τοῖς περιοικοῦσι τὴν Ἰουδαίαν βαρβάροις ὄλεθρον ἀπειλεῖ, καὶ ἐπαναστάσεις, καὶ ἐμπρησμοὺς, καὶ τῶν ὁσίων χρησμῳδημάτων ἐντεῦθεν αὐτῷ γέγονεν ἡ ἀρχή. δεῖ δὴ οὖν ἄρα τὰς αἰτίας ἀναμαθεῖν τοῦ προστεθεῖσθαι τῆς βασιλείας τοὺς χρόνους, τίνα τε, καὶ ὅσα τὰ ἑκατέρῳ κατορθωμένα, διεβίωσέ τε ὅπως, καὶ τί τὸ ἐν ἀμφοῖν ἀξιάκουστον. ἐκκεκλικότες δὴ οὖν εἰς ἀποστασίαν ὅ, τε Ἰσραὴλ, καὶ Ἰούδας κατὰ πολλοὺς ἐπαιδεύοντο τρόπους. ποτὲ μὲν γὰρ οἱ Δαμασκοῦ, καὶ Σύρων ἡγούμενοι, κατέτρεχον, καὶ ἐπολιόρκουν τὰς παρ' αὐτοῖς, καὶ κατελῄζοντο χώρας· ποτὲ δὲ αὖ Μωαβῖται, καὶ Ἰδουμαῖοι, Γεργεσαῖοί τε, καὶ Ἐλαμῖται, Ἀζώτιοί τε, καὶ οἱ τῆς Ἀκκαρὼν οἰκήτορες κατῃκίζοντο τὴν Σαμάρειαν, καὶ μέντοι καὶ τὴν Ἰούδα βασιλείαν, ἀχαλίνοις ὁρμαῖς, καὶ ἀπλήστῳ γνώμῃ χρώμενοι, καὶ εἰς ἐσχάτας ὀργὰς ἀποταυρούμενοι. καὶ γοῦν κατὰ διαφόρους τόπους τοῦτο δεδρακότας εὑρήσομεν. οἷον βασιλεύοντος Ἀχαὰβ τῆς Σαμαρείας, καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰσραὴλ, γέγραπται οὕτως ἐν τῇ τρίτῃ τῶν βασιλειῶν. καὶ συνήθροισεν υἱὸς Ἀδὲρ πᾶσαν τὴν δύναμιν αὐτοῦ,

καὶ ἀνέβη, καὶ περιεκάθισε Σαμάρειαν, καὶ τριάκοντα καὶ δύο βασιλεῖς μετ' αὐτοῦ. ἄθρει δὴ οὖν, ὅτι συνασπισμοὺς ἐποιεῖτο κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ ὁ τῆς Δαμασκοῦ βασιλεὺς, τουτέστιν, ὁ Ἀδὲρ, ἑτέρους τριάκοντα δύο τῶν προσοίκων ἐθνῶν ἡγουμένους, πεπολεμηκότας οὕτω τὴν γῆν. ἀλλὰ καὶ ἐν χρόνοις Ἰωὰς βασιλέως Ἰούδα πεπολέμηκε τὴν Ἱερουσαλὴμ Ἀζαὴλ ὁ Σύρος, ὡς ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν βασιλειῶν γέγραπται, ὅτε καὶ ἔλαβεν ὁ Ἰωὰς πάντα τὰ ἅγια, καὶ πᾶν τὸ ἐν τοῖς θησαυροῖς χρυσίον, καὶ ἀπέστειλε τῷ Ἀζαὴλ, καὶ ἀνέβη ἀπὸ Ἱερουσαλήμ. ἔδρων μὲν γὰρ τὰ τοιάδε κατὰ θείαν ὀργὴν, προσκεκρουκότος τοῦ Ἰσραὴλ, ἐπείτοι τὸ ἀποπεσεῖν λίαν, καὶ ἀνεπλοκῆσθαι δεινῶς εἰς τὰς τῶν εἰδώλων λατρείας. πλὴν νικῶντες οἱ ἀλλόφυλοι τῇ τοῦ Θεοῦ δόξῃ διελυμαίνοντο. ᾤοντο γὰρ κατὰ σφᾶς οἱ δείλαιοι, τὴν ἐπαμύνουσαν αὐτοῖς ἀτονῆσαι χεῖρα, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης καταλυμαίνεσθαι τεθαρρήκασι. καὶ γοῦν ἡττημένοι οἱ Σύροι, βραχὺ πολιορκοῦντος Σαμάρειαν τοῦ Ἀδὲρ, πρόφασιν ἐποιοῦντο τῆς κακανδρίας οὐκ ἀληθῆ, λέγοντες, Θεὸς ὀρέων Θεὸς Ἰσραὴλ, καὶ οὐχὶ Θεὸς κοιλάδων. ᾤοντο γὰρ ὅτι ἐνίκησαν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, ἐν μόνοις τοῖς ὄρεσιν, ἢ ἐν τοῖς βουνοῖς δυναμένου σώζειν Θεοῦ. ἡττήμεθα δὴ οὖν φασὶν, ὅτι δὴ Θεὸς ὀρέων ὁ Θεὸς Ἰσραήλ. εἰ δὲ δὴ γένοιτο συνελθεῖν εἰς μάχην ἐν πεδίοις ἐψιλωμένοις, περιεσόμεθα, πάντως ἀτονοῦντος ἐν κοιλάσι τοῦ Θεοῦ Ἰσραήλ. Ἑλληνικῆς δὲ ταῦτα φρενοβλαβείας ἐγκλήματα, καὶ τῶν οὐκ εἰδότων τὸν ἀληθῆ, καὶ φύσει Θεὸν ἀθυροστομία δεινή. οὐκοῦν ἠγανάκτει κατὰ τῶν ἀλλοφύλων, καὶ σφόδρα εἰκότως, ὁ πάντα ἰσχύων Θεὸς, ὅτι καὶ νικῶντες, ὡς ἔφην, τὸν Ἰσραὴλ, τοῖς ἰδίοις θεοῖς ἀνετίθεσαν τὰ χαριστήρια, καὶ ληροῦντες ᾤοντο καὶ αὐτοῦ κρατῆσαι Θεοῦ, προϊόντος δὲ τοῦ καιροῦ μετὰ τὴν τοῦ Ἀχαὰβ βασιλείαν, καὶ ἑτέρων τινῶν διὰ μέσου, καὶ καθεξῆς, ἀναδείκνυται βασιλεὺς ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ ἐν τῇ Σαμαρείᾳ Ἱεροβοὰμ ὁ τοῦ Ἰωὰς, ἕτερος παρὰ τὸν πρῶτον, ὃς ἦν τοῦ Ναβὰτ, πλὴν ὁμώνυμος ἐκείνῳ, καὶ ὁμογνώμων, καὶ δυσσεβής. ἀλλ' ἐν τοῖς χρόνοις τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἠλέει λοιπὸν ὁ φιλοικτίρμων Θεὸς ἀφορήτῳ ταλαιπωρίᾳ κατηχθημένον τὸν Ἰσραὴλ, ἠλευθέρου τε τῶν πόνων διὰ χειρὸς Ἱεροβοὰμ καίτοι πονηροῦ, καὶ ἀποστάτου λίαν παραβάντος. κατισχυρίσαντο γὰρ οὕτω τῶν ἀλλοφύλων, ὡς καὶ πόλεις τὰς ἐπ' ἐκείνων ἀποστασθείσας ἐν καιροῖς βασιλέων τῶν προηγηκότων ἀνακομίσασθαι πάλιν, καὶ τοῖς ἰδίοις ὑποτεθῆναι σκήπτροις, πλεῖστά τε ὅσα τοὺς πάλαι νικῶντας ἐργάσασθαι κακά. ἐν γοῦν τῇ τετάρτῃ τῶν βασι-

A & ascendit, & obsedit Samariam. Et » triginta duo reges cum ipso.] Considera ergo vt Damasci rex socios expeditionis contra Israel sibi adsciuerit, hoc est, filius Ader alios triginta duos finitimarum gentium duces, qui sic regionem vexarunt. Quin & Ioas rege Iuda, Azael Syrus Hierusalem hostiliter adortus est, vt in quarto Regum est literis proditum, [Quando » Cap. 12. tulit Iudas omnia sanctificata, & om- » ne aurum in thesauris inuentum, & » B misit Azaeli, & recessit à Hierusalem.] » Faciebant enim hæc secundùm diuinam iram, quod Israel Deum offendisset: magnoperè enim à recto declinauerat, & cultu idolorum mira religione perculsus se inuoluerat. Veruntamen victores alienigenæ de diuina gloria detrahebant. Statuebant enim miseri secum, auxiliantem ipsis manum inualidam factam, & eius honori insolentius insultare audebant. Fracti igitur Syri, ad breue tempus Samariam obsidente filio Ader, ignauiam suam malè excu- C sarunt, dicentes: [Deus montium, Deus » Israel, & non Deus vallium.] Crede- » bant siquidem, Israelitas vicisse, quia Deus eorum in montibus duntaxat, aut collibus saluare posset. Victi igitur sumus, aiunt, [quia Deus montium Deus » Israel.] Si autem pugnemus cum iis in » campestribus, & profectò superabimus, cùm in vallibus imbecillis sit Deus Israel. Sed hæ Græcæ dementiæ criminationes sunt, & verum, ac natura D Deum nescientium linguæ proteruitas. Quocirca indignabatur aduersum alienigenas omnipotens Deus, & meritissimò, quoniam deuicto ab se Israele, vt dixi, diis suis gratias referebant, delirantésque, etiam Deum ipsum se vicisse arbitrabantur. Post defunctum Achab, & reges deinceps alios, eius successores, rex Israel in Samaria creatur Hieroboam filius Ioas, alius à primo qui fuit filius Nabat, quanquã nomine, animo, & impietate primo illi similis. E Sed eius temporibus Deus, cui volupe est misereri, Israelem intoleranda afflictione laborantẽ miseratus, eum ærumna leuauit per Hieroboam, tametsi improbum, & magnum transgressorem. Adeo enim viribus alienigenis antecelluerunt, vt vrbes quoque antecessorum regum temporibus ereptas recuperarent, potestatique suæ subiicerent, & vincere olim solitos, incommodis longe plurimis afficerẽt. In quarto igitur Re- Cap. 14.

gum sic est, in tanta calamitate fuisse filios Israel, vt essent paucissimi, & dispersi, nec inueniretur auxiliator: saluatos tamen esse è manu Hieroboam. *E manu*, dixit, pro, *per manum*. Nec enim ipse atterebat Israel: sed pugnabat potius, cúmque defendebat. Restituit verò Damascum, & recepit terminum Israel, auctúsque est ditionibus multis. Regnante Hieroboam, rex super Iuda Hierosolymis vngitur Azarias, qui & Ozias, æque gentibus infestissimus, & ad eos exagitandos viriliter incumbens, qui Iudææ vastitatem intulissent. Fuit enim vir pius, & virtutis studiosus. Vbi iam hostes Deo annuente domuit, in superbiæ morbum incidit, ac suopte nutu imposterũ sibi sacerdotio fungendũ decreuit, & ausus est ad ipsum altare ascendere, illique thymiama offerre. Verùm Deus illico hominem coërcuit. Lepra enim aspersus est, morbo infando, & insanabili, vt etiam velut immundus, secundum legem Hierosolymis amandaretur, qui posthac sacerdotii munus obire, & rem diuinam omnimodis velle peragere, & templũ sacrosanctum contaminare desineret. Ita legere est libro quarto Regum. In altero tamen Paralipomenon narratio huius historiæ est luculentior. De Ozia lepra infecto satis dictum est. Fuisse autem potẽtem, & in alienigenarũ prouincias irrupisse, adeóq. fortẽ, ac strenuũ, vt oppida quoque apud eos ædificaret, & tributa imponeret, ac sceptro illos subderet, quãtumuis olim sibi valde placentes, plenè docẽt sacræ literæ. quoniã ergo propheticus sermo in exordio futuræ alienigenarum vastationis meminit, res postulauit, vt regũ Oziæ, & Hieroboam mentionem faceremus; per quos illi victi sunt, vt iam diximus. Nouimus etiã per Assyrios Damascum incensam, qui insuper alienigenarum populos ferro igniqué vastarunt: sed cùm id postea factum sit, necessariò attigimus quæ ab Hieroboam, & eius temporis alienigenis, & ipsis quoque Assyriorum ducibus contigerunt. Quia verò apposuit Propheta, [duobus annis ante terræmotum,] necesse fuit etiam, de lepra Oziæ memorare, qua contactus est puniente Deo, postquam sacris fungi contra legem non dubitauit. Contremuit enim Hierosolyma, incolis iram suam Deo ostendente.

2. Paral. 26.

4. Reg. 16.

λέλοιπε γεγράφθαι, κατατεθλίφθαι μὲν τοὺς ἐξ Ἰσραήλ, οὐκ ὄντος τοῦ σώζοντος, ὡς ὀλιγοστοὺς εἶναι, καὶ διεσπασμένους· σεσῶσθαι γε μὴν ἐκ χειρὸς Ἱεροβοάμ. τὸ δὲ ἐκ χειρὸς τέθεικεν, ἀντὶ τοῦ διὰ χειρός. οὐ γὰρ ἦν αὐτὸς ὁ συντρίβων τὸν Ἰσραήλ, μαχόμενος δὲ μᾶλλον, καὶ ὑπερασπίζων αὐτοῦ. ἐπέστρεψε δὲ τὴν Δαμασκὸν, καὶ ἀνέσωσε τὸ ὅριον Ἰσραήλ, καὶ δυναστείας εἴργασται πολλάς. βασιλεύοντος δὲ Ἱεροβοὰμ χρίεται Ἀζαρίας, ὁ καὶ Ὀζίας, βασιλεὺς ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις. ὃς οὐδὲν ἧττον ἦν τοῖς ἔθνεσι φορτικώτατος, καὶ νεανικῶς ἐγκείμενος τοῖς πεπορθηκόσι τὴν Ἰουδαίαν. γέγονε μὲν γὰρ εὐσεβὴς, καὶ φιλάγαθος ἀνήρ. ἐπειδὴ δὲ κεκράτηκε τῶν ἐχθρῶν τοῦ Θεοῦ τὸ νικᾶν ἐπιδόντος, νενόσηκε τὴν ὑπεροψίαν, καὶ αὐτοκελεύστοις ἤθελε βουλαῖς ἐπὶ τὸ χειρῶσαι λοιπὸν, καὶ ἱερατεύειν Θεῷ, καὶ δὴ καὶ τετόλμηκεν ἐπ' αὐτὸ τὸ ἅγιον ἀναβῆναι θυσιαστήριον, καὶ προσαγαγεῖν αὐτῷ τὸ θυμίαμα. ἀλλ' εὐθὺς αὐτὸν ἤλεγξε Θεός. λέπρᾳ γὰρ κατεστίζετο δεινῷ τε, καὶ ἀνιάτῳ πάθει, ἵνα καὶ ὡς ἀκάθαρτος κατὰ νόμον ἐκπέμπηται τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀποπαύσηται τό τε λοιπὸν καὶ ἱερατεύειν Θεῷ, καὶ τῆς παρανόμου ἐπιτετηδευμένης ἱερουργίας αὐτῷ, καὶ οὐ τὸν ἅγιον καταμιαίνειν ναόν. ταῦτα δέ φησι τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν βασιλειῶν. ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ τῶν παραλειπομένων ἰσχυροτέρα κεῖται ἡ περὶ τούτων ἀφήγησις. περὶ μὲν οὖν τοῦ λελεπρῶσθαι τὸν Ὀζίαν ἀπόχρη ταυτί. ὅτι δὲ γέγονεν ἀνὴρ δυνατὸς, καὶ τὰς τῶν ἀλλοφύλων ἐπεστράτευσε χώρας, καὶ τοσοῦτος γέγονεν εἰς ἀλκὴν, ὡς καὶ ἀναδείμασθαι πόλεις παρ' αὐτοῖς, καὶ δασμολογίας ἐπιθεῖναι, καὶ σκήπτροις ἰδίοις ὑπενεγκεῖν, καίτοι μεγάλα φυσῶντάς ποτε, δεδίδαχεν ἀρκούντως τὸ γράμμα τὸ ἱερόν. οὐκοῦν, ἐπειδήπερ ὁ προφητικὸς ἡμῖν λόγος εἰσκεκόμικεν ἐν ἀρχαῖς τὴν ἐσομένην κατὰ τῶν ἀλλοφύλων ἐρήμωσιν, ἀναγκαία γέγονεν ἡ μνήμη τῆς βασιλείας Ὀζίου τε, καὶ Ἱεροβοάμ, νενίκηνται γὰρ δι' αὐτῶν ὡς προλαβόντες εἰρήκαμεν. οἶδα μὲν οὖν ὅτι καὶ διὰ χειρὸς Ἀσσυρίων ἐμπεπρησται Δαμασκὸς, δεδῄωνται δὲ οὐδὲν ἧττον καὶ τὰ τῶν ἀλλοφύλων ἔθνη. ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ἦν ἐν τοῖς μεταγενεστέροις, προσαπτόμεθα ἀναγκαίως τά τε Ἱεροβοάμ, καὶ τοῖς ἐκείνου χρόνοις τὰ τοῖς ἀλλοφύλοις συμβεβηκότα, καὶ αὐτοῖς δὲ οὐδὲν ἧττον τοῖς τῶν Ἀσσυρίων καθηγηταῖς. ἐπειδὴ δὲ προστέθεικεν ὁ Προφήτης πρὸ δύο ἐτῶν τοῦ σεισμοῦ, μνήμην ἀναγκαίως καὶ τοῦ λελεπρῶσθαι τὸν Ὀζίαν πεποιήμεθα. ἐπειδὴ γὰρ ἱερατεῦσαι τετόλμηκε παρανόμως, λελέπρωται μὲν ἐλέγχοντος Θεοῦ, κατεσείσθη δὲ σεισμῷ τὰ Ἱεροσόλυμα τοῖς ἐν αὐτῇ τηνικάδε Θεοῦ τὴν ἰδίαν ὀργὴν ὑπεμφαίνοντος.

Καὶ εἶπε. Κύριος ἐκ Σιὼν ἐφθέγξατο, καὶ ἐξ Ἱερουσαλὴμ ἔδωκε φωνὴν αὐτοῦ, καὶ ἐπένθησαν αἱ νομαὶ τῶν ποιμένων· καὶ ἐξηράνθη κορυφὴ τοῦ Καρμήλου.

Ὅλος ἡμῖν ἐν τούτοις ὁ τῆς προφητείας διαφαίνεται σκοπὸς, καὶ τοῦ παντὸς χρησμῳδήματος ὅρος ὥσπερ τις, καὶ προαφήγησις, ἀσαφείᾳ πολλῇ κατεσκιασμένη νοοῖτ' ἂν εἰκότως ἡ τῶν προκειμένων δύναμις. πεποίηται μὲν γὰρ ὡς ἐξ ὁμοιότητός τε, καὶ μεταφορᾶς ὁ λόγος, καὶ ὡς ἐκ τοῦ πεφυκότος συμβαίνειν ταῖς εὐπρέμνοις τῶν ὀρῶν κορυφαῖς, ἢ τοῖς ἐψιλωμένοις τῶν πεδίων ἔσθ' ὅτε. ὄρη μὲν γὰρ καίτοι δρυμοῖς κομῶντα, καὶ ξύλοις, πεδιὰς δὲ αὖ πολλῇ καὶ ἀμφιλαφεῖ τῇ πόᾳ κατεστεμμένη, καταφθείροντός τινος ἢ λοιμοῦ τυχὸν, ἤγουν ἑτέρου του τῶν ἐξ ἀέρος ἀῤῥωστημάτων, ἀδοκήτως αὐαίνεται. διαπίπτει δὲ οὕτω καὶ τὰ ἀνθρώπινα, καὶ κατασκήπτουσιν ἔσθ' ὅτε πόλεων καὶ χωρῶν πικραὶ, καὶ δύσοιστοι συμφοραὶ, διολλύουσαι, καὶ καταφθείρουσαι μικρόν τε καὶ μέγαν. τίνος γὰρ ἂν φείσαιτο πολεμίων ξίφος, ἢ, φέρε εἰπεῖν λοιμός; ἀνέδην ἀποκείρει καὶ τὸν ἐν πλούτῳ, καὶ δόξαις, καὶ δυναστείαις διαφανῆ, καὶ τὸν ἄσημόν τε, καὶ κατεῤῥιμμένον. γέγονε τοίνυν τῷ προφήτῃ νυνὶ πρέπων ὅτι μάλιστα τοῖς αὐτοῦ κατειθισμένοις ὁ λόγος. ἦν γὰρ, ὡς ἔφην, αἰπόλος, καὶ πεποίηται τὴν ἔμφασιν ὡς ἐκ τοῦ καταφθείρεσθαι πολλάκις τὰς τῶν θρεμμάτων νομάς. τίς οὖν ὁ τῶν εἰρημένων ἀληθέστερος νοῦς; ἐφθέγξατο, φησὶν, ἐκ Σιὼν ὁ Κύριος, ὡς ἐξ ἰδίου τόπου, καὶ ἐξ Ἱερουσαλὴμ, ὡς ἐκ νεμηθείσης αὐτῷ, ἔστι μὲν γὰρ οὐκ ἐν τόπῳ τὸ ἀσώματον. ἐπειδὴ δὲ ἦν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ὁ διαβόητος ἐκεῖνος ναὸς, ἐδόκει πως ἴδιος ὑπάρχειν ὁ χῶρος αὐτοῦ, κατά γε τὴν τῶν ἀρχαιοτέρων ὑπόληψιν, μικρὰ φρονούντων ἔτι περὶ Θεοῦ. ἀντὶ δὲ τοῦ ἐφθέγξατο, τέθεικε τῶν Ἑβραίων ἡ ἔκδοσις * ὠρύσατο, ἤτοι ἐβρυχήσατο, τὸν λεόντων νόμον. οὗ δὲ γεγονότος, ἐπένθησάν φησιν αἱ νομαὶ τῶν ποιμένων. νομὰς δὲ ποιμένων τὰ τῶν ἀλλοφύλων ἔθνη φησὶ, καθάπερ τισὶ ποιμέσι τοῖς αὐτῶν κρατοῦσιν ὑπεστρωμένα, οἳ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν κατὰ γνώμην αὐτοῖς ἄγουσί τε καὶ φέρουσι τοὺς ὑπὸ χεῖρας λαούς. ἐπένθησαν τοίνυν, τουτέστιν, ἐν κατηφείαις, καὶ ἐν παντὶ γεγόνασι κακῷ. γίνεται γὰρ πένθος ἐπὶ νεκροῖς. αἴτιον δὲ τῆς συμφορᾶς αὐτοῖς τὸ καταβρυχήσασθαι τὸν Θεὸν, καὶ οἱονεὶ ἀπειλῆσαι τὸν ὄλεθρον. λέων γὰρ ἐρεύξεται, καὶ τίς οὐ φοβηθήσεται; πλὴν οὐ μόνον ἐπένθησαν αἱ νομαὶ τῶν ποιμνίων,

Et dixit. Dominus de Sion locutus eſt, & de Hieruſalem dedit vocem ſuam, & luxerunt paſcua paſtorum, & exſiccatus eſt vertex Carmeli.

In his verbis totus prophetiæ ſcopus nobis eluceſcit, & vaticinii vniuerſi quaſi terminus, propoſitorúmque verborum ſententia, meritò vt quædam prægrediens narratio, obſcuritate multa obumbrata accipiatur. Conſtat enim ſimilitudine quadam, & metaphora oratio, ceu ex eo, quod nonnunquam iugis montium arbuſtis florentibus, aut campis nudatis ſolet euenire. Montes enim, quamuis ſyluis, & arboribus comati, & planities multo & denſo gramine conueſtita, corrumpente aut peſte fortaſſe, aut alia cæli lue, repentè exareſcunt. Sic etiam res humanæ dilabuntur, & interdum vrbes, ac regiones acerbæ calamitates, & vix tolerabiles opprimunt, quæ magna iuxta ac parua perdunt, atque è medio tollunt. Cui enim aut hoſtilis gladius, quæſo, aut potius peſtilentia parcat? Funditus demetit tam diuitiis, gloria, & potentia præcellentem, quam obſcurum atque abiectum. Propheta igitur nunc quàm accommodatiſſimè conſueta ſibi locutus eſt. Paſcebat enim oues, vt diximus, & quoniam paſcua pecorum ſæpe corrumpuntur, inde ſimilitudinem eſt aucupatus. Quis ergo erit verborum verior ſenſus? Locutus eſt, inquit, ex Sion Dominus, vt ex loco proprio, & ex Hieruſalem, vt ſibi attributo; non enim quod corpore vacat, loco continetur. Quia verò Hieroſolymis erat templum illud celebre, videbatur quodammodo locus illius proprius, quod veteres opinabantur, quia humilia adhuc de Deo ſentiebant. Pro, *locutus eſt*; Hebræa editio habet *vlulauit*, ſiue, *rugiit*, leonum more videlicet. Quo facto, [luxerunt, inquit, paſcua paſtorum.] Quo nomine alienigenarum gentes intelligit, Principibus ſuis tanquam paſtoribus quibuſdam ſubiectas, qui ad omnia ipſis collibita populos ſubiectos rapiunt agúntque. Luxerunt igitur, hoc eſt, in mœroribus, & malis omnibus verſati ſunt. Luctus enim ſuper mortuis ſuſcipitur. Cauſa autem miſeriarum ipſis, quod Deus rugiiſſet, & perniciem illis quaſi minatus eſſet. Leo rugiet, [quis non timebit?] Verum enim vero non modò luxerunt paſcua, inſuper

insuper & vertex Carmeli exsiccatus est; puta, Hierosolyma. Carmelus enim mons est Iudææ, in quo & Elias Thesbites habitauit. Frequenter autem tellus Iudæorum Carmeli vocabulo indicatur: quale est, quod voce alterius Prophetæ ad filios Israel à Deo dicitur. [Et induxi vos in Carmelum, vt comederetis bona eius, & fructus eius. Et ingressi estis, & contaminastis terram meam; & hæreditatem meam posuistis in abominationem.] Quandoquidem igitur inter Iudææ ciuitates nobilior, & illustrior Hierosolyma dicta est, ipsam Carmeli verticem appellat, vt gloria exaltatam, vt excellentia præstantem, vt præter alias conspicuam tum propter diuinum templum, tum propter eos qui ex tribu Iuda olim ibi regnauerunt. Solent autem sancti Prophetæ verba sua obscuritatibus inuoluere, propter immoderatam audientium iram: non enim sine integumentis eos loqui paterentur, nimium quantum audacia furentes, & illos increparent, ac dicerent, Alia nobis loquimini, & annunciate nobis aliam fabulam.

Et dixit Dominus. Super tribus impietatibus Damasci, & super quatuor, non conuertam eum, eò quod secuerint serris ferreis in vtero habentes in Galaad. Et oriri faciam ignem in domum Azael, & deuorabit fundamenta filij Ader. Et conteram vectes Damasci, & disperdam habitantes ex campo Ön, & concidam tribum ex viris Charran, & captiuabitur populus Syriæ inclytus, dicit Dominus.

Diuinus Moses Deum vt bonum, & patientem admiratur, idque rectissimè. Postquam enim Israel conflauit in solitudine, ac stultè dixit, [Hi sunt dii tui, Israel, qui te eduxerunt de terra Ægypti,] non potuit in Dei offensionem non incurrere. Sed vbi exitium ipsis minatus est semel, tum supplex accidens Moses rogauit, atque etiam persuasit opifici, vt reis ignosceret, & carmen gratiarum actionis obtulit, in hæc verba. [Domine Deus clemens & misericors, patiens & multæ miserationis, & iustitiam seruans, & misericordiam faciens in millia, auferens iniquitates, & iniustitias, & peccata. Et reum non puri-

ἐξηράνθη δὲ πρὸς τούτῳ καὶ ἡ κορυφὴ τοῦ Καρμήλου. τουτέστι, τὰ Ἱεροσόλυμα. Κάρμηλος μὲν γὰρ ὄρος ἐστὶν ἐν τῇ τῶν Ἰουδαίων κείμενον χώρᾳ, ἐν ᾧ καὶ κατῴκησεν ὁ Θεσβίτης Ἠλίας. κατασημαίνεται δὲ πολλάκις ἡ τῶν Ἰουδαίων γῆ διὰ τῆς τοῦ Καρμήλου προσηγορίας. ὁποῖόν ἐστι τὸ διὰ φωνῆς ἑτέρου Προφήτου πρὸς τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ εἰρημένον παρὰ Θεοῦ. καὶ εἰσήγαγον ὑμᾶς εἰς τὸν Κάρμηλον τοῦ φαγεῖν τὰ ἀγαθὰ αὐτοῦ, καὶ τοὺς καρποὺς αὐτοῦ, καὶ εἰσήλθετε, καὶ ἐμιάνατε τὴν γῆν μου, καὶ τὴν κληρονομίαν μου ἔθεσθε εἰς βδέλυγμα. ἐπειδὴ τοίνυν τῶν ἄλλων πόλεων τῶν κατὰ τὴν Ἰουδαίαν ἐπισημοτέρα, καὶ διαφανὴς ὠνόμασται τὰ Ἱεροσόλυμα, κορυφὴν αὐτὰ τοῦ Καρμήλου φησίν, ὡς ἐπηρμένην ἐν δόξῃ, ὡς προύχουσαν ἐν ὑπεροχῇ, ὡς περιφανέστερον παρὰ τὰς ἄλλας, διά τε τὸν θεῖον ναόν, καὶ τοὺς ἐκ φυλῆς Ἰούδα κατὰ καιρὸν βασιλεύοντας. ἔθος δὲ τοῖς ἁγίοις Προφήταις κατακρύπτειν ταῖς ἀσαφείαις τοὺς λόγους, διὰ τὸ ἀχάλινον εἰς ὀργὴν τῶν ἀκροωμένων. οὐ γὰρ ἂν ἠνέσχοντο λαλούντων ἀναφανδὸν πολὺ λίαν ἀνεπτοημένοι πρὸς θράσος, καὶ τοῖς ἁγίοις Προφήταις ἐπιτιμῶντες, καὶ λέγοντες, ἄλλα ἡμῖν λαλεῖτε, καὶ ἀναγγέλετε ἑτέραν πλάνησιν.

Καὶ εἶπε κύριος. ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις Δαμασκοῦ, καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν οὐκ ἀποστραφήσομαι αὐτόν, ἀνθ᾽ ὧν ἔπριζον πρίοσιν σιδηροῖς τὰς ἐν γαστρὶ ἐχούσας τῶν ἐν Γαλαάδ. καὶ ἐξαποστελῶ πῦρ εἰς τὸν οἶκον Ἀζαήλ, καὶ καταφάγεται θεμέλια υἱοῦ Ἀδέρ. καὶ συντρίψω μοχλοὺς Δαμασκοῦ, καὶ ἐξολοθρεύσω κατοικοῦντας ἐκ πεδίου Ὤν, καὶ κατακόψω φυλὴν ἐξ ἀνδρῶν Χαῤῥάν, καὶ αἰχμαλωτισθήσεται λαὸς Συρίας ἐπίκλητος, λέγει κύριος.

Ὁ θεσπέσιος Μωσῆς ὡς ἀγαθόν τε, καὶ ἀνεξίκακον καταθαυμάζει Θεόν, καὶ μάλα εἰκότως. ἐπειδὴ γὰρ μεμοσχοποίηκε κατὰ τὴν ἔρημον ὁ Ἰσραήλ, ἔφη τε φληνάφως, οὗτοι οἱ θεοί σου, Ἰσραήλ, οἵτινες ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, προσκέκρουκε μὲν ἀναγκαίως. ἐπειδὴ δὲ ὀλοθρεύσειν αὐτοὺς εἰσάπαξ ἠπείλει Θεός, εἶτα προσπεπτωκώς τε, καὶ ἐλιπάρει Μωσῆς, καὶ μὴν καὶ ἀνδράσιν τοῖς ἡμαρτηκόσιν ἀνέπειθε τὴν δίκην τὸν δημιουργόν, καὶ χαριστηρίους ᾠδὰς ἀνετίθει, λέγων, κύριος ὁ Θεὸς οἰκτίρμων, καὶ ἐλεήμων, μακρόθυμος, καὶ πολυέλεος, καὶ ἀληθινός, καὶ δικαιοσύνην διατηρῶν, καὶ ἔλεος εἰς χιλιάδας, ἀφαιρῶν ἀνομίας, καὶ ἀδικίας, καὶ ἁμαρτίας. καὶ οὐ καθαριεῖ τὸν ἔνοχον,

ἐπάγων ἀνομίας πατέρων ἐπὶ τέκνα, καὶ ἐπὶ τέκνα τέκνων, ἐπὶ τρίτην καὶ τετάρτην γενεάν. τοῦτο νενοήκασιν οὐκ ὀρθῶς τῶν Ἰουδαίων οἱ δῆμοι. ᾤοντο γὰρ εἶναι Θεὸν σκληρὸν οὕτω, καὶ ἀτεράμονα, καὶ μακρὸν εἰς ὀργάς, ὡς τέκνοις τέκνων ἐπιφέρειν τὰ τῶν πατέρων ἐγκλήματα. καὶ γοῦν αὐτὸ τοῦτο διαθρυλλοῦντες ἔφασκον, οἱ πατέρες ἔφαγον ὄμφακα, καὶ οἱ ὀδόντες τῶν τέκνων ἐγομφίασαν. ταύτητοι Θεὸς τῷ Προφήτῃ φησὶν Ἰεζεκιήλ. υἱὲ ἀνθρώπου, τί ὑμῖν ἡ παραβολὴ αὕτη ἐν τῇ Ἰσραήλ, λέγοντες, οἱ πατέρες ἔφαγον ὄμφακα, καὶ οἱ ὀδόντες τῶν τέκνων ἐγομφίασαν; ζῶ ἐγώ, λέγει κύριος, ὅτι οὐ μὴ γένηται ἔτι λεγομένη ἡ παραβολὴ αὕτη ἐν τῷ Ἰσραήλ. ὅτι πᾶσαι αἱ ψυχαὶ ἐμαί εἰσιν, ὃν τρόπον ἡ ψυχὴ τοῦ πατρὸς, οὕτω καὶ τοῦ υἱοῦ. ψυχὴ ἁμαρτάνουσα, αὐτὴ ἀποθανεῖται, ὁ δὲ υἱὸς οὐ μὴ λήψεται τὴν ἁμαρτίαν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, οὐδὲ ὁ πατὴρ τοῦ υἱοῦ. πῶς γὰρ ἔτι μακρόθυμος, καὶ πολυέλεος ὁ τῶν ὅλων δεσπότης, εἰ μὴ ἀφίησιν ἁμαρτίας, καὶ καθαρίζει τὸν ἔνοχον, παρατείνει δὲ μᾶλλον τὴν ἀγανάκτησιν ἐπὶ τρίτην, καὶ τετάρτην γενεάν; τίς οὖν ὁ λόγος; ἔστι μὲν οὖν ἀνεξίκακος, ὡς ἔφην, καὶ ἀσυγκρίτως ἀγαθὸς, καὶ οὐκ εὐθὺς τοῖς ἡμαρτηκόσιν ἐπάγει τὴν κόλασιν. ὑπερτίθεται δὲ, καὶ εἰς δευτέραν γενεάν, εἴ πως ἄρα τις προσβαλοῦσα μετάγνωσις ἀνακόψειε τὴν ὀργήν. ἀλλ᾽ εἰ μὴ τοῦτο γένοιτο τυχὸν, οἱ δὲ ἐκ τοῦ πρώτου τρίτοι τε, καὶ τέταρτοι τοῖς ἴσοις, ἢ καὶ τοῖς ἔτι χείροσιν ἐναλοῖεν κακοῖς, καὶ προγονικῆς δυσσεβείας εὑρίσκοιντο μιμηταὶ, τότε δὴ τότε λοιπὸν ἐπάγει τὰς δίκας, ἀποχρῶσαν τῷ γένει τὴν ἐπὶ τοῖς ἤδη προκεχωρηκόσιν ἀνεξικακίαν ἐπιδιδούς, τουτέστι, τὸ ἐπιφέρειν ἁμαρτίας πατέρων ἐπὶ τρίτην, καὶ τετάρτην γενεάν. ἆρ᾽ οὖν φησὶ, μακροθυμήσας τῇ Δαμασκῷ πλειστάκις, οὐκ ἀγανακτήσαιμι λοιπὸν, καὶ σφόδρα εἰκότως, ἐπὶ τρισὶ καὶ τέσσαρσιν ἁμαρτίαις; τί γὰρ δεδράκασι; πολλὰ μὲν καὶ ἕτερα. πλὴν τῆς ἀγρίας ὠμότητος ἀποτίσουσι δίκας, οὐκ ἀποστραφήσομαι γὰρ αὐτούς, ἀνθ᾽ ὧν ἔπριζον πρίοσι σιδηροῖς τὰς ἐν γαστρὶ ἐχούσας τὰς ἐν Γαλαάδ. ἔστι μὲν οὖν ἡ Γαλαὰδ πολίχνη τῆς Ἰουδαίας, ἐν μεθορίῳ τῆς Παλαιστινῶν κειμένη. ταύτην οἱ Σύροι περικατελάβοντο, καὶ πανωλεθρίᾳ διέφθειραν, πρίοσι τέμνοντες σιδηροῖς τὰς ἐν γαστρὶ ἐχούσας, καὶ ὁμοῦ νηπίοις ὠμὰ γυναικῶν κτείνοντες ἔμβρυα. πρίονας δὲ σιδηροῦς τοὺς τῶν ἁμαξῶν ὀνομάζει τροχοὺς, οἷς καταλεαίνειν ἔθος τὴν ἅλω τοῖς Σύροις. καὶ γοῦν καὶ διὰ φωνῆς Ἡσαΐου φησί που Θεὸς πρὸς τὴν τῶν Ἰουδαίων συναγωγήν.

A inducens peccata patrum super filios, & super filios filiorum in tertiam & quartam generationem.] Hoc populus Iudæorum non bene intellexit. Putabant enim Deum esse adeò durum, & inexorabilem, & iræ retinentem, vt filiis filiorum delicta patrum imponeret. Quamobrem ipsi in sermonibus hoc dictitabant, aientes, [Patres comederunt vuam acerbam, & dentes filiorum obstupuerunt.] Idcirco Deus

Ezech. 18

B ad Ezechielem Prophetam, [Fili hominis, quid vobis parabola hæc in terra Israel? dicentes, patres comederunt vuam acerbam, & dentes filiorum obstupuerunt? Viuo ego, dicit Dominus, quoniam non dicetur vltra hæc parabola in Israel. Quia omnes animæ meæ sunt, quemadmodum anima patris, sic & anima filii. Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Filius non portabit iniquitatem patris sui, nec pater filii.] Quomodo enim adhuc patiens, & multum misericors vniuersorum Dominus, si peccata non dimittit, nec reum
C purgat: sed indignationem potius in tertiam, & quartam generationem extendit? Quæ ratio est igitur? Patiens est, vt dixi, & bonus bonitate incomparabili, nec peccantes statim punit: differt autem etiam in alteram generationem, si qua fortè resipiscentia subingressa, iram diuinam inhibuerit. Id si non contigerit, sed à primis tertii, & quarti paribus, aut etiam maioribus in sceleribus deprehensi, & auitæ impietatis imitatores fuerint, tunc nimirum iam pœnas
D infert, posteaquam generi sufficientem propter præterita patientiam indulsit. Hoc est inducere peccata patrum in tertiam, & quartam generationem. Ait igitur, cùm Damascum peccantem sæpenumero leni animo passus sim, nonne iustissimè in posterum indigner super tribus, & quatuor peccatis? Quid porrò fecerunt? Multa quidem & alia: veruntamen magnæ cuiusdam sæuitiæ pœnas sustinebunt. [Non enim conuertam eos, quoniam secuerunt serris fer-
E reis prægnantes Galaad.] Oppidulum est Galaad in confinibus Palæstinæ situm. Hoc Syri occupauerant, funditúsque perdiderant, ipsas etiam grauidas mulieres serris dissecantes, & cum infantibus etiam fœtus adhuc imperfectos interimentes. Serras ferreas curruum rotas nominat, quibus areã terere Syris mos est. Itaq. & ore Esaiæ alicubi Deus Iudęorũ synagogã sic alloquitur:

[Ecce feci te quasi rotas plaustri, triturantes, nouas, in serrarum modum.] Quasi Damascum ita compellet. Triturabo pœnam tuam sicut tu triturasti, & contriuisti incolas Galaad, vt nec in vtero adhuc latentibus parceres, quibus ab omnibus misericordia tribuitur, & debetur. Crudeliter autem, & immaniter à Damascenis quibusdam tractatos esse Israelitas, facile discas, si Elisæi Prophetæ verbis attendas. Venit enim Damascum. Vt autem occurrit Azaeli, adhuc ægrotante filio Ader (Benadab) fleuit homo Dei, vt Scriptura inquit. [Et dixit Azael, quare Dominus meus flet? Et respondit, quia scio quæcunque facturus es filiis Israel mala. Tu ciuitates eorum munitas succendes igne, & electos eorum interficies gladio, & paruulos eorum allides, & prægnantes eorum diuides.] Quoniam igitur Galaad hunc in modum affecit Damascus, seu totam Iudæorum regionem potius, exusturum minatur domum Azael, & Ader, & contriturum vectes Damasci: quæ facta sunt per Oziam, & Hieroboam seorsum, & diuersis temporibus. Nam & ipsi Syriam inuaserunt, & armis deuicerunt, quod & progressu temporis Assyriorum rex fecit. Deinde ait, [Et disperdam habitantes ex campo ὤν.] Prophetæ hoc nomine Bæthel significant, vbi execrandus Hieroboam vitulum aureum deposuit. Sed quia ex eo tota regio deinceps idola coluit, sic eam nominare consueuerunt. Habitantes igitur in terra, & campo ὤν, siue *ματαίων* vanorum, hoc est, idolorum (sic enim interpretati sunt alii) delebo, & disperdam inquit. Nihilominus concidam tribum ex viris Charran, quæ est vrbs parua & propinquissima Damasco, incolas habens bellicosissimos. In captiuitatem præterea ductum iri prædicit *ἐπίκλητον* Syriæ populum, aut valde celebratum, aut conductitium, & ab ipsis ad auxilia collectum. Mercede enim alienigenas finitimos conducebant, vt dixi, Iudeæ bellum illaturi. Ergo *ἐπίκλητον*, id est, aliunde aduocatum, & aduenam. Sciendum enim, Hebræam editionem pro, *populus Syriæ*, habere, *Cyrenes*. Syri enim fuerunt Cyrenensium coloni. Meminimus autem (sicut scriptum est rursum quarto libro Regum)

In Amos Comment.

ἰδοὺ ἐποίησά σε ὡς τροχοὺς ἁμάξης, ἀλοῶντας, καινούς, πριστηροειδεῖς. ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι τυχὸν πρὸς τὴν Δαμασκόν. καταλοήσω σου τὴν δίκην, καθὸ κατηλόησας, καὶ συνέτριψας τοὺς ἐν Γαλαάδ, ὡς μηδὲ αὐτῶν φείσασθαι τῶν ἔτι κατὰ γαστρός, οἷς ὁ παρὰ πάντων ἔλεος ἀκολουθεῖ, καὶ ὀφείλεται. ὅτι δὲ ὠμῶς, καὶ ἀγρίως τοῖς ἐξ Ισραὴλ, κατεχρήσαντο τῶν ἐκ Δαμασκοῦ τινες, ἀναμάθοις ἂν ἀκονιτὶ τοῖς Ελισσαίε τοῦ Προφήτου λόγοις προσεσχηκώς. ἀφίκετο μὲν γὰρ εἰς τὴν Δαμασκόν. ἐπεὶ δὲ συνήντησε τῷ Αζαὴλ, ἀρρωστοῦντος ἔτι τοῦ Αδερ, ἔκλαυσέ φησιν ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, καὶ εἶπεν Αζαὴλ, τί ὅτι ὁ κύριός μου κλαίει; καὶ εἶπεν, οἶδα ὅσα ποιήσεις τοῖς υἱοῖς Ισραὴλ κακά. τὰ ὀχυρώματα αὐτῶν ἐξαποστελεῖς ἐν πυρὶ, καὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτῶν ἐν ῥομφαίᾳ ἀποκτενεῖς, καὶ τὰ νήπια αὐτῶν ἐνσείσεις, καὶ τὰς ἐν γαστρὶ ἐχούσας αὐτῶν ἀναρρήξεις. ἐπεὶ δὲ ταῦτα δέδρακε κατὰ τῆς Γαλαὰδ ἡ Δαμασκὸς, μᾶλλον δὲ καὶ κατὰ πάσης τῆς τῶν Ιουδαίων χώρας, καταφλέξειν ἀπειλεῖ τὸν οἶκον Αζαὴλ, καὶ Αδερ, καὶ συντρίψειν μοχλοὺς Δαμασκοῦ. πεπέρακται μὲν ταῦτα διὰ μὲν Οζίου, καὶ Ιεροβοὰμ ἀναμέρος, καὶ κατὰ καιρούς. εἷλόν τε γὰρ καὶ αὐτοὶ τὴν Συρίαν, καὶ νενικήκασι κατὰ κράτος. χρόνου δὲ προϊόντος, καὶ παρὰ βασιλέως Ασσυρίων. εἶτά φησι, καὶ ἐξολοθρεύσω κατοικοῦντας ἐκ πεδίου ὤν. ὢν οἱ Προφῆται τὴν Βαιθὴλ ὀνομάζουσιν, ἐν ᾗ τὴν δάμαλιν ἀπέθετο τὴν χρυσῆν ὁ ἐπάρατος Ιεροβοάμ. ἀλλ' ὡς ἐξ ἐκείνου λοιπὸν πᾶσαν χώραν εἰδωλολατρεῦσαι, οὕτω καλεῖν ἔθος ἦν αὐτοῖς. τοὺς κατοικοῦντας τοίνυν ἐν γῇ, καὶ πεδίῳ ὤν, ἤτοι τῶν ματαίων, ὅ ἐστιν εἰδώλων (οὕτω γὰρ ἡρμήνευσαν οἱ λοιποὶ) καταφερῶ, καὶ ἐξολοθρεύσω φησὶ, κατακόψω δὲ οὐδὲν ἧττον, καὶ φυλὴν ἐξ ἀνδρῶν Χαρρὰν, ἥ ἐστι πολίχνη που πάντως προσοικοῦσα τῇ Δαμασκῷ, μαχιμωτάτους ἔχουσα τοὺς οἰκήτορας. αἰχμαλωτισθήσεσθαι δέ φησι καὶ τὸν ἐπίκλητον τῆς Συρίας λαόν. ἐπίκλητον λέγων, ἢ τὸν σφόδρα διαβοώμενον, ἢ τὸν μισθοφόρον, καὶ συνηλεγμένον αὐτοῖς πρὸς ἐπικουρίαν. κατεμισθοῦντο γὰρ, ὡς ἔφην, τοὺς τῶν ἀλλοφύλων ὁμόρους, τῆς Ιουδαίων καταστρατευόμενοι χώρας. ἤγουν ἐπίκλητον τὸν ἔξωθεν κεκλημένον, καὶ μέτοικον. ἰστέον γὰρ ὅτι τῶν Εβραίων ἡ ἔκδοσις, ἀντὶ τοῦ, λαὸς Συρίας, Κυρήνης φησίν, ἄποικοι γὰρ Κυρηναίων οἱ Σύροι. μεμνήμεθα δὲ, ὅτι καθὼς γέγραπται πάλιν ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν βασιλειῶν,

ἐβασίλευε μὲν Ἀχὰζ τῶν Ἱεροσολύμων. Φακεὲ δὲ, καὶ Ῥαασὼν οἱ Συρίας τε, καὶ Δαμασκοῦ βασιλεῖς, κατὰ τῶν Ἱεροσολύμων ἤεσαν, καταδῃοῦντες τὰς ὑπ᾽ αὐτοὺς τῆς Ἰουδαίας πόλεις. ἐπειδὴ δὲ ἦν ἐν δείμασιν οὐ φορητοῖς ὁ Ἀχὰζ, βασιλεύων ἐπὶ τὸν Ἰούδαν, κατεμισθοῦτο χρήμασι Θεγλαφαλασὰρ τὸν Ἀσσύριον, καὶ ἤκουσεν αὐτοῦ, φησὶ, βασιλεὺς Ἀσσυρίων, καὶ ἀνέβη εἰς Δαμασκὸν, καὶ συνέλαβεν αὐτὴν, καὶ ἀπῴκισεν αὐτὴν, καὶ τὸν Ῥαασὼν ἐθανάτωσε.

Τάδε λέγει κύριος. ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις Γάζης, καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν οὐκ ἀποστραφήσομαι αὐτοὺς, ἕνεκεν τοῦ αἰχμαλωτεῦσαι αὐτοὺς αἰχμαλωσίαν τοῦ Σολομὼν, τοῦ συγκλεῖσαι εἰς τὴν Ἰδουμαίαν. καὶ ἐξαποστελῶ πῦρ ἐπὶ τὰ τείχη Γάζης, καὶ καταφάγεται τὰ θεμέλια αὐτῆς. καὶ ἐξολοθρεύσω κατοικοῦντας ἐξ Ἀζώτου. καὶ ἐξαρθήσεται φυλὴ ἐξ Ἀσκάλωνος, καὶ ἐπάξω τὴν χεῖρά μου ἐπ᾽ Ἀκκαρὼν, καὶ ἀπολοῦνται οἱ κατάλοιποι τῶν ἀλλοφύλων, λέγει κύριος.

Ἀναγκαῖον ἡγοῦμαι πρό γε τῶν ἄλλων ἐκεῖνο εἰπεῖν, ὡς οὔτε ἡ τῶν Ἑβραίων ἔκδοσις, οὔτε ἡ τῶν ἑτέρων μέμνηται τοῦ Σολομὼν, ἀλλ᾽ εἰρήκασι, Ἑβραῖοι μὲν ἕνεκεν τοῦ αἰχμαλωτεῦσαι αὐτοὺς αἰχμαλωσίᾳ· οἱ δὲ λοιποὶ προστεθείκασιν ἀντὶ τοῦ Σολομὼν ἀπηρτισμένην, ἤτοι τελείαν. ἑψόμεθα δὲ ἀναγκαίως ἡμεῖς καὶ τῇ τῶν ἑβδομήκοντα γραφῇ. ἐγκαλεῖται δὲ οὖν ἡ Γάζα, πόλις δὲ αὕτη τῶν Φυλιστιεὶμ, ἣ νῦν ἐστι Παλαιστίνη, ὡς αἰχμαλωσίαν αἰχμαλωτεύσασα τοῦ Σολομὼν, τοῦ συγκλεῖσαι εἰς τὴν Ἰδουμαίαν. κἂν μὲν οὕτω νοῶμεν, ὥσγε δὴ οἱ ἕτεροι νενοήκασιν ἑρμηνευταὶ, οὐ τὴν τυχοῦσαν πεποίηνται κατὰ τῆς Ἰουδαίας πόρθησιν, ἀλλ᾽ αἰχμαλωσίαν ἑλόντες ἱκανὴν, ὑπὸ χεῖρα δεδώκασι τῶν Ἰδουμαίων αὐτήν. Ἰδουμαῖοι γεγόνασι μὲν ἐξ αἵματος Ἡσαῦ, ἐχθρὰ γε μὴν πεφρονήκασιν ἀεὶ τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, οἷς συνεργασάμενοι, καὶ συνόπλοι γεγονότες Γαζαῖοί τε, καὶ Ἀζώτιοι, καὶ Ἀσκαλωνῖται, καὶ οἱ τῆς λεγομένης Ἀκκαρὼν, καὶ ἕτεροι δὲ τῶν ἀλλοφύλων τινὲς, καταχειρώτους ἑλεῖν τῆς Ἰουδαίας τὰς πόλεις παρεσκευάσαν. εἰ δὲ δὴ κατὰ τὴν τῶν ἑβδομήκοντα γραφὴν αἰχμαλωτεῦσαι λέγομεν αὐτοὺς αἰχμαλωσίαν τοῦ Σολομὼν, ἐκεῖνό που πάντως ἐννοεῖν ἀναγκαῖον. γέγονε μὲν γὰρ εὐσθενέστατος, καὶ πολυαλκὴς βασιλεὺς ὁ Σολομὼν, κατεκράτησε δὲ οὕτω τῶν περιοίκων ἐθνῶν,

regnasse Hierosolymis Achaz, Phacee autem, & Raasson Syriæ, & Damasci reges Hierosolymam exercitum adduxisse, & Iudææ ciuitates ei subiectas depopulatos esse. Et quoniam Achaz regem Iuda terror ingens inuaserat, pecunia Theglatphalasar Assyrium conduxit. [Et adiuuit eum rex Assyriorum, & ascendit in Damascum, & cepit eam, & transtulit vrbem, & Raasson interfecit.]

Hæc dicit Dominus. Super tribus impietatibus Gaza, & super quatuor non conuertam eos, eò quod captiuauerunt ipsi captiuitatem Salomon, vt concluderent in Idumæam. Et mittã ignem in muros Gazæ, & deuorabit fundamenta eius. Et disperdam habitantes de Azoto. Et auferam tribus ex Ascalone, & inducam manum meam super Accaronem, & peribunt reliqui alienigenarum, dicit Dominus.

Ante alia hoc necessarium dictu arbitror, nec Hebræorum, nec aliorum editionem meminisse Salomonis. Sed in Hebræa quidem est, [Eò quod captiuauerunt eos captiuitate:] Cæteri pro voce *Salomon* apposuerunt perfectum, seu absolutum. Sed nos septuaginta interpretationem omnino sequemur. Accusatur itaque Gaza vrbs Philisthiim, quæ hodie Palæstina est, quod captiuauerit captiuitatem Salomonis, vt concluderet eam in Idumæa. Quod si quidem sic intelligamus, quemadmodum cæteri interpretes intellexerunt, non mediocriter Iudæam deuastarunt: sed ingentem captiuorum numerum abduxerunt, eúmque Idumæis subiecerunt. Idumæi propagati quidem erant è sanguine Esau: verùm Israelitarum perpetuò inimici, quorum adiutores & militiæ socii Gazæi, & Azotii, Ascalonitæ, & qui dicuntur Accaronitæ, & alii quidam alienigenæ ad expugnandas Iudææ vrbes plurimum illis contulerunt. Quod si secundùm septuaginta seniorum translationem eos captiuitatem Salomonis captiuasse dicimus, sic intelligamus oportet: Salomon rex viribus præpotens fuit, & copiis inuictis valuit, vicinásque gentes ita subiugauit,

vt etiam vrbes apud eas complures ædificauerit, & in iis Israelitas collocarit, Chiram id illi concedente. Sic enim habet secundus liber Paralipomenon. [Et factum est post viginti annos, in quibus ædificauit Salomon domum Domini, & domum suam, & ciuitates quas dedit Chiram Salomoni, ædificauit ipsas Salomon, & habitare fecit ibi filios Israel. Et venit Salomon in Emath Suba, & præualuit contra eam, & ædificauit Thedmor in deserto, & omnes ciuitates munitas quas ædificauit in Emath. Et paulò pòst: Et quæcunque desiderauit Salomon secũdum desiderium suum, vt ædificaret in Hierusalem, & in Libano, & in omni regno suo. Omnem populum qui derelictus fuerat de Hethæis, & Amorrhæis, & Pherezæis, & Heuæis, & Iebusæis, qui non erant de stirpe Israel, de filiis eorum, & de posteris, quos non interfecerant filii Israel, subiugauit Salomon in tributarios, vsque in diem hanc.] Itaque consociatis armis Gazæi, Azotii, & reliqui cum Idumæis, hasce vrbes euerterunt: quæ Salomonis appellantur, quod non amplius sub regno Iuda essent: sed impiis Moabitarum ducibus velut attributæ. Quapropter Gazam vnà cum aliis igni consumptum iri dicit, & funditus perituros Azoticos, & Ascalonitas, & Accaron sub manu percutientis fore. Prorsus autem cum ipsis etiam reliquos de eadem gente barbarorum extinctum iri. Nam vt consentaneum est, ad auxilium quosdam aliunde accersierant & mercede conduxerant. Durum igitur, & periculi plenum videtur, arma capere cum improbis, & oppugnatum ire velle Deo charos, & persequi sanctos. Nam etsi patiamur interdum aliquid, propter lapsus nostros multamur à Deo, qui tamen sibi consecratos non contemnet penitus: sed cum vtiliter pœnis castigarit, iræ vasa exitio mactabit. Hoc est, qui furore indomito in eos irruerunt, planè secundùm illud, quod ad Babylonem de filiis Israel præclarè dictũ est, [Ego dedi eos in manus tuas, tu autẽ eis misericordiã nõ dedisti.] Auersatur enim vehementer, & indignatur Deus eorum insolentiam, etiam vsque ad iniuriã plagarum, quibus esse castigationem mandauerat.

Esai. 47.

Hæc dicit Dominus. Super tribus impietatibus Tyri, & super quatuor non

ὡς καὶ πολλὰς παρ' αὐτοῖς ἀναδείμασθαι πόλεις· καὶ ἐν αὐταῖς ἱδρῦσαι τὸν Ἰσραὴλ, δόντος αὐτῷ τοῦ Χιράμ. γέγραπται δὲ οὕτω ἐν δευτέρᾳ τῶν Παραλειπομένων. καὶ ἐγένετο μετὰ εἴκοσιν ἔτη, ἐν οἷς ᾠκοδόμησε Σολομὼν τὸν οἶκον κυρίου, καὶ τὸν οἶκον ἑαυτοῦ, καὶ τὰς πόλεις ἔδωκε Χιρὰμ τῷ Σολομὼν, ᾠκοδόμησεν αὐτὰς Σολομὼν, καὶ κατῴκισεν ἐκεῖ τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ, καὶ ἦλθε Σολομὼν εἰς Αἰμὰθ Σωβὰ καὶ κατίσχυσεν αὐτήν, καὶ ᾠκοδόμησε τὴν Θεδμὸρ ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ πάσας τὰς πόλεις τὰς ὀχυρὰς ᾠκοδόμησεν ἐν Αἰμὰθ καὶ μεθ' ἕτερα πάλιν. καὶ ὅσα ἐπεθύμησε Σολομὼν κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ οἰκοδομῆσαι ἐν Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐν τῷ Λιβάνῳ, καὶ πάσῃ τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ, πᾶς ὁ λαὸς ὁ καταλειφθεὶς ἀπὸ τοῦ Χετταίου, καὶ τοῦ Ἀμορραίου, καὶ τοῦ Φερεζαίου, καὶ τοῦ Εὐαίου, καὶ τοῦ Ἰεβουσαίου, οἳ οὐκ εἰσὶν ἐκ τοῦ Ἰσραὴλ, ἦσαν ἐκ τῶν υἱῶν αὐτῶν καταλειφθέντες μετ' αὐτοὺς ἐν τῇ γῇ, οὓς οὐκ ἐξωλόθρευσαν υἱοὶ Ἰσραήλ. καὶ ἀνήγαγεν αὐτοὺς Σολομὼν εἰς φόρον, ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης. συμφραξάμενοι τοίνυν τοῖς ἐκ τῆς Ἰδουμαίας Γαζαῖοί τε, καὶ Ἀζώτιοι, καὶ οἱ λοιποὶ ταύτας που τὰς πόλεις ἀνῃρήκασι, τὰς ὀνομασμένας τοῦ Σολομὼν, ὡς μηκέτι μὲν αὐτὰς ὑπὸ τὴν Ἰούδα κεῖσθαι βασιλείαν, ἀπονενεμῆσθαι δὲ ὥσπερ τοῖς Μωαβιτῶν ἀνοσίοις καθηγηταῖς. ταύτητοι πυρὶ δαπανηθήσεσθαι ταῖς ἄλλαις ὁμοῦ τὴν Γάζαν φησίν· ἐξολοθρευθήσεσθαι δὲ καὶ Ἀζωτίους, καὶ φυλὴν Ἀσκάλωνος, καὶ ὑπὸ χεῖρα γενέσθαι τοῦ πλήττοντος τὴν Ἀκκαρών. συνδιαλεῖσθαι δὲ πάντως αὐταῖς καὶ τοὺς καταλοίπους τῶν ὁμοφύλων. μεμισθοφορήκασι γὰρ κατὰ τὸ εἰκὸς, καὶ κέκληνται πρὸς ἐπικουρίαν τῶν ἐπαίκων βαρβάρων τινές. χαλεπὸν οὖν ἄρα, καὶ κινδύνου παντὸς ἀνάμεστον ὁρᾶται λοιπὸν, τὸ συμφρατρεῖσθαι πονηροῖς, καὶ καθοπλίζεσθαι φιλεῖν τῶν ἠγαπημένων παρὰ Θεὸν, καὶ διώκειν ἁγίους. εἰ γὰρ καὶ πάσχοιμεν ἔσθ' ὅτε πταισμάτων ἕνεκα, παιδευόμεθα παρὰ Θεοῦ, ἀλλ' οὐκ ἀλογήσει παντελῶς τῶν οἰκειωθέντων αὐτῷ. παιδεύσας δὲ χρησίμως, ὁ τῶν ὅλων Θεὸς περιέβαλε τὰ τῆς ὀργῆς σκεύη, τοῦτ' ἔστι, τοὺς ἀχαλίνῳ θυμῷ κατ' αὐτῶν ὁρμήσαντας, κατ' ἐκεῖνο πάντως τὸ πρὸς Βαβυλῶνα καλῶς εἰρημένον περὶ τῶν υἱῶν Ἰσραήλ. ἐγὼ ἔδωκα αὐτοὺς εἰς τὰς χεῖράς σου, σὺ δὲ οὐκ ἔδωκας αὐτοῖς ἔλεος. ἀπάδει γὰρ λίαν καὶ ἀγανακτοῦντι τῷ Θεῷ τὸ φορτικὸν εἰς αἰκίας τῶν τοῦτο δρᾶν ἐπιτεταγμένων.

Τάδε λέγει κύριος. ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις Τύρου, καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν, οὐκ

ἀποστραφήσομαι αὐτήν, ἀνθ' ὧν συνέκλεισαν τὴν αἰχμαλωσίαν Σολομὼν εἰς τὴν Ἰδουμαίαν, καὶ οὐκ ἐμνήσθησαν διαθήκης ἀδελφῶν. καὶ ἀποστελῶ πῦρ ἐπὶ τὰ τείχη Τύρου, καὶ καταφάγεται τὰ θεμέλια αὐτῆς.

Τύριοι δὲ πάλιν πρὸς τοῖς ἀπὸ τῆς Δαμασκοῦ, καὶ μέντοι καὶ Ἀζωτίοις, Γαζαίοις τε, καὶ Ἀσκαλωνίταις, καὶ τοῖς Ἀκκαρὼν τὴν Θεῷ πρέπουσαν ἀνεξικακίαν ὑπερβαλλόμενοι, καὶ τρόπον τινὰ νενικηκότες τὴν τῆς ἀσεβείας ὑπερβολαῖς, ὑπενεχθήσονται ποιναῖς κατά γε τὴν τοῦ χρησμῳδήματος νοῦν, καὶ ποινὴν ὑπομενοῦσι τὴν ἁπασῶν ἐσχάτην. ἐπίκλημα δὲ αὐτοῖς, ὅτι τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ Σολομὼν συνέκλεισαν εἰς τὴν Ἰδουμαίαν, ἀμνημονήσαντες τῆς τῶν ἀδελφῶν διαθήκης. τίς μὲν οὖν ἡ αἰχμαλωσία τοῦ Σολομὼν, ἀποχρώντως ἡμῖν διέδειξε λόγος. συνεκλείσθη δὲ ὅπως εἰς τὴν Ἰδουμαίαν καὶ πρός γε Τυρίων, εἰπεῖν ἀναγκαῖον. ἐξανδραποδισάμενοι γὰρ οὐκ εὐαρίθμητον πληθὺν τῶν ἐξ Ἰούδα, καὶ Ἱερουσαλὴμ, καταπεπράκασιν Ἰδουμαίοις. οἱ δὲ τοὺς ἐξ αἵματος ἀδελφῶν, καὶ ἄνωθεν ἐλευθέρους ἐν δορυκτήτων μοίρᾳ πεποιημένοι, πικρῷ δουλείας κατέθλιβον ζυγῷ, καὶ τοῖς Ἑλλήνων νόμοις κατεβιάζοντο ζῆν, μονονουχὶ κατακερτομοῦντες οἱ δείλαιοι τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν, ὡς μήτε τὴν ἐκ πατέρων αὐτοῖς ἐλευθερίαν τηρήσαντος, μήτε μὴν ἰσχύσαντος παραγαγεῖν τὸ ἐν καλῷ κεῖσθαι τῆς εὐημερίας. καὶ γοῦν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς διὰ φωνῆς ἑτέρου φησὶ, τοὺς συγκλείσαντας εἰς τὴν Ἰδουμαίαν τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ Σολομὼν, οὐ μετρίως καταιτιώμενος. καὶ τί ἐμοὶ, καὶ ὑμῖν Τύρος, καὶ Σιδὼν, καὶ πᾶσα Γαλιλαία ἀλλοφύλων; μὴ ἀνταπόδομα ὑμεῖς ἀνταποδίδοτέ μοι, ἢ μνησικακεῖτε ὑμεῖς ἐπ' ἐμοί; ὀξέως, καὶ ταχέως ἀνταποδώσω τὸ ἀνταπόδομα ὑμῶν εἰς κεφαλὰς ὑμῶν. ἀνθ' ὧν τὸ ἀργύριόν μου, καὶ τὸ χρυσίον μου ἐλάβετε, καὶ τὰ ἐπίλεκτά μου, καὶ τὰ καλὰ εἰσηνέγκατε εἰς τοὺς ναοὺς ὑμῶν, καὶ τοὺς υἱοὺς Ἰούδα, καὶ Ἰσραὴλ ἀπέδοσθε τοῖς υἱοῖς τῶν Ἑλλήνων, ὅπως ἐξώσητε αὐτοὺς ἐκ τῶν ὁρίων αὐτῶν. ὅριον δὲ ὥσπερ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, σωματικὸν μὲν Ἰουδαία, ψυχικὸν δὲ ὁ νόμος, ὧν ἔξω γεγόνασι τοῖς τῶν Ἑλλήνων υἱοῖς ἐκτόπως καταπωλούμενοι. δεδράκασι δὲ τοῦτο Τύριοι ἀμνημονήσαντες τῆς τῶν ἀδελφῶν διαθήκης. νοοῖτο δ' ἂν πρὸς ἡμῶν καὶ τοῦτο τριχῇ. τίνες γὰρ οἱ ἀδελφοὶ, τίς δὲ ἡ διαθήκη, φέρε λέγωμεν, καὶ τῶν ἱερῶν γραμμάτων εἰς τὰς ἐπὶ τοῦτο ἐννοίας χειραγωγούμενοι. Χιρὰμ ὁ Τυρίων κατὰ καιροὺς βεβασιλευκὼς, τῶν ὅτι μάλιστα φιλτάτων ὢν τῷ θεσπεσίῳ Δαβὶδ,

conuertam eam, pro eo quod concluserunt captiuitatem Salomonis in Idumæam, & non recordati sunt testamenti fratrum. Et mittam ignem in muros Tyri, & deuorabit fundamenta eius.

Tyrii quoque, qui cum Damascenis, Azotiis, Gazæis, Ascalonitis, & Accaronitis diuinam patientiam scelere excesserunt, & impietatum magnitudine tantum non exsuperarunt, iuxta oraculi sententiam pœnas sufferent, & supplicium expendent omnium maximum. Crimen eorum, quod captiuitatem Salomonis in Idumæam concluserint, & testamenti fratrum immemores fuerint. Quæ ipsa Salomonis captiuitas fuerit, superius sufficienter ostensum est. Quomodo autem & à Tyriis in Idumæam conclusa sit, dicere necesse est. Cum ex Iuda, & Israel innumerabilem multitudinem seruitute affecissent, Idumæis vendiderunt. Qui de sanguine fratrum prognatos, & nuper liberos, eodem loco quo bello captos habentes, acerbo seruitutis iugo presserunt, & Græcorum legibus viuere coëgerunt, gloriam Dei pœnè conuitiis lacerantes, qui neque patriam ipsis libertatem conseruasset, neque in florenti statu eos tueri potuisset. Proinde vniuersorum Deus alterius voce inquit, eos qui captiuitatem Salomonis in Idumæa concluserunt, non leuiter accusans. [Quid mihi & vobis Tyrus & Sidon, & omnis Galilæa alienigenarum? nunquid vltionem vos reddetis mihi, aut iram in corde retinetis mihi: Velociter & citò reddam retributionem vestram in capita vestra, pro eo quod argentum meum, & aurum meum tulistis, & electa mea, & bona intulistis in templa vestra, & filios Iuda, & filios Israel vendidistis filiis Græcorum, vt eiiceretis eos ex finibus suis.] Tanquam enim finis ac terminus Israelitarum corporeus quidem est Iudæa; spiritualis autem lex, quibus exacti sunt, Græcorum filiis indignè venditi. Fecerunt autem istuc Tyrii testamenti fratrum immemores. Hoc trifariam à nobis potest intelligi. Qui enim sint isti fratres, quod hoc testamentum, age dicamus, sacris etiam literis ad horum sensum, & intelligentiam quasi manu ducentibus, Chiram quondam Tyriorum rex fuit diuino Dauidi multo charissimus,

1 Reg. 5. Ibid. 9. Ibid.

Deinde ab eius filio Salomone dilectus est sic, vt concordiæ, & amicitiæ fœdus cum eo pasceretur, & adiuuaret eum in omnibus, & cogitationes cum eo diuinum templum ædificante pro officio conferret, & munera longè plurima illi mitteret, quibus ipse maiora, & opulentiora retulit. Aut igitur hoc dicit, Tyrios bello vexasse Israelitas, oblitos testamenti eorum, qui se vt fratres amabant, quique affectu, & charitate ita consentiebant, vt etiam consanguinei viderentur: siue, quia ab Esau genus ducentes Idumæi, fratres erant Israelitarum, quos tamen contempto testamento armis appetiuerunt. Fuit enim animo non bono, & hostili Esau in Iacob, primogenita dolens principio. Verùm è domo Laban discedenti aliquando, & domum reuerti cupienti cum vxoribus & liberis, ei vt frater occurrit: complexi enim & osculati sunt inter se, & amicorum officia mutuò præstiterunt, veterique dissidio posthabito, concordiæ & pacis fœdus pepigerunt. Et hæc quidem illi. Tyrii autem fœderis huius fraterni non recordati, commiserunt familias, persuaserúntque Idumæis, vt consanguineos, & fratres habere seruos vellent, quos auxiliis suis se ipsis qui vicerant longè potentiores effecerunt. Iam verò idem hoc quispiam & de Moabitis accipiat, qui à Lot descendebant, Tyrios videlicet fratrum testamentum conturbasse, nempe Abrahami cum Lot. Cùm enim amborum pastores iurgarentur, [Gen. 13.] « [Dixit, inquit scriptura, Abraham « Lot, ne sit iurgium inter me & te, « & inter pastores meos, ac pastores « tuos, quia fratres sumus.] Proinde meritò exustum, & ab ipsis fundamentis euersum iri ait. Nam illud, non eris cum pluribus, vbique in improbos valet.

Hæc dicit Dominus. Super tribus impietatibus Idumææ, & super quatuor non conuertam eos, eò quòd persecuti sunt in gladio fratrem suum.

VII. Nunc sermo ad ipsã Idumæam trãsit, nimirum ad Esau posteros. Eos quoque suppliciis ex ira diuina infligẽdis subiectũ iri prędicat. Fratres enim suos Israelitas oppugnarunt, propinquisque, & sanguine coniunctis gladiũ audacem, & crudelem intentare nõ reformidarunt,

A εἶτα μετ' ἐκεῖνον τῷ Σολομῶντι γέγονεν ἀγαπητός, ὡς συνθήκας ὁμοψυχίας ποιήσασθαι πρὸς αὐτόν, συμπρᾶξαί τε πρὸς ἅπαντα αὐτῷ, καὶ φροντίδα τὴν δέουσαν συνεισενεγκεῖν τῷ θεῖον ἀποτελοῦντι ναόν. καὶ πλεῖστα μὲν ὅσα προσκεκόμικε δῶρα, κεκέρδακε δὲ καὶ αὐτὸς τὰ ἔτι μείζω, καὶ πλουσιώτερα. ἤτοι γοῦν ἐκεῖνό φησιν, ὅτι Τύριοι πεπολεμήκασι τὸν Ἰσραὴλ, ἀμνημονήσαντες διαθήκης τῆς ἐξ ἀγάπης ὡς ἀδελφῶν, καὶ εἰς τὸ περιλοιπὸν διαθέσεως, B καὶ φιλοστοργίας συνενηνεγμένων, ὡς δοκεῖν εἶναι καὶ ὁμαίμονας· ἤγουν ὅτι γεγονότες ἐξ Ἠσαῦ Ἰδουμαῖοι, ἀδελφοὶ μὲν ἦσαν τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, πεπολεμήκασι δὲ, τῆς τῶν ἀδελφῶν διαθήκης ἠφειδηκότες. πεφρόνηκε μὲν γὰρ ἐχθρὰ, καὶ τὰ πολεμίων ὁ Ἠσαῦ κατὰ τοῦ Ἰακὼβ, τῶν πρωτοτοκίων ἕνεκα λελυπημένος ἐν ἀρχαῖς. ἀλλ' ἐκ τῆς Λάβαν ἑστίας ἀπαίροντι κατὰ καιροὺς, καὶ οἴκοι πάλιν ἀπονοστεῖν ἐθέλοντι γυναιξί τε ὁμοῦ, καὶ τέκνοις, συνήντησεν ὡς ἀδελφός. κατησπάσαντο γὰρ ἀλλήλους, καὶ περιέφυσαν, C καὶ τὰ φίλοις πρέποντα λελαλήκασι, καὶ τὴν ἀρχαίαν παύοντες διαφορὰν, ὁμονοίας καὶ εἰρήνης πεποίηνται διαθήκας. ἀλλ' ἐκεῖνο μὲν ἐν τούτοις. Τύριοι δὲ τῆς τῶν ἀδελφῶν διαθήκης ἀμνημονήσαντες, τὰ γένη συνέβαλον, καὶ δούλους ἂν ἔχειν ἐπεπείθον τοὺς ἐξ αἵματός τε, καὶ ἀδελφοὺς, τοὺς παρὰ σφῶν συμπονίαις πολὺ λίαν εὐσθενεστέρους τῶν κεκρατηκότων ἀποφήναντες Ἰδουμαίους. ἤδη δὲ τοῖς καὶ ἐπ' αὐτῶν τοῦτο λέγοι τῶν Μωαβιτῶν, οἱ ἐξ αἵματος τοῦ Λὼτ, ὅτι λελυπήκασι Τύριοι διαθήκην D ἀδελφῶν, δῆλον δὲ ὅτι τὴν ἐξ Ἀβραὰμ πρὸς τὸν Λώτ. ἐπειδὴ γὰρ οἱ ἀμφοῖν ἐμαχέσαντο ποιμένες, εἰπόν φησιν Ἀβραὰμ τῷ Λὼτ, μὴ ἔστω μάχη ἀναμέσον ἐμοῦ, καὶ σοῦ, καὶ ἀναμέσον τῶν ποιμένων μου, καὶ ἀναμέσον τῶν ποιμένων σου, ὅτι ἄνθρωποι ἀδελφοὶ ἡμεῖς ἐσμέν. ἐμπρησθήσεσθαι δὴ οὖν ταύτην δικαίως φησὶν αὐτὴν, καὶ ἐξ αὐτῶν καταστραφήσεσθαι βάθρων. τὸ γὰρ, οὐκ ἔσῃ μετὰ πλειόνων, E ἐπὶ κακίας χρησιμεῦον πανταχοῦ.

Τάδε λέγει κύριος. ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις τῆς Ἰδουμαίας, καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν, οὐκ ἀποστραφήσομαι αὐτοὺς, ἕνεκεν τοῦ καταδιῶξαι αὐτοὺς ἐν ῥομφαίᾳ τὸν ἀδελφὸν αὐτῶν.

Μέτεισιν ὁ λόγος ἐπ' αὐτὸν ἤδη τὸν Ἰδουμαῖον, δῆλον δὲ ὅτι τοὺς ἐξ Ἠσαῦ. ὑπενεχθήσεσθαι δὲ καὶ αὐτοὺς τοῖς ἐξ ὀργῆς συμβαίνουσιν εὖ μάλα φησί. πεπολεμήκασι γὰρ ἀδελφὸν ὄντα τὸν Ἰσραὴλ, καὶ τοῖς ἐγγὺς, καὶ ἐξ αἵματος τὸ θρασὺ, καὶ ἀνήμερον οὐ κατεδείσαν ἐπανατεῖναι ξίφος, οὐ

νόμου φύσεως πεφρονηκότες, οὐ πεφροντικότες τι τῶν ἀνθρωπίνων, ἀλλὰ τοὺς ἔξω, καὶ πολεμιωτάτους ταῖς εἰς ἀδελφοὺς δυσμενείαις νικᾶν εἰθισμένοι, καὶ πεφρονηκότες που τάχα καὶ ἐπὶ τούτῳ μέγα. οὐκοῦν ἀκουόντων καὶ παρ' ἡμῶν. τί ἐγκαυχᾷ ἐν κακίᾳ ὁ δυνατός; καὶ περὶ αὐτῶν ἂν λέγοιτο, καὶ μάλα εἰκότως, ὧν ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν. ἃ γὰρ ἦν ἄμεινον ὡς ἀπωτάτω ποιῆσαι φιλεῖν, ταυτὶ δὴ παγκάλῃ τιμῶντες ψήφῳ, πάλιν ἀκούσονται, οὐαὶ οἱ λέγοντες τὸ πονηρὸν καλὸν, καὶ ἑξῆς.

Καὶ ἐλυμήνατο μήτραν ἐπὶ τῆς γῆς.

Απαριθμεῖται χρησίμως τὰ τῶν Ιουδαίων ἐγκλήματα, καὶ ἐπ' αὐτὸν ἀνίησι τὸν Ησαῦ, δυσγενεῖς ὄντας, καὶ ἐξ ἀνοσίου φύντας πατρὸς ἀποφαίνων, ἵν' ἐκεῖνό που τάχα νοῶμεν, τὸ διὰ φωνῆς Ησαΐου πλαγίως ὑποδηλούμενον. ἐκ γὰρ σπέρματος ὄφεων ἐξελεύσονται ἔκγονοι ἀσπίδων. ἀφηγεῖται δὲ ὅτι, ὅτι καὶ ὁ προπάτωρ αὐτοῖς γεγονὼς Ησαῦ τοῖς ἐκ μήτρας, καὶ γενέσεως ἀγαθοῖς προσγεγονόσιν αὐτῷ μονονουχὶ καὶ διελυμήνατο, καὶ κατέρριψεν εἰς γῆν τὸ ἐκ τῶν πρωτοτόκων ἀξίωμα, μικροῦ παντελῶς ἀξιώσας τὸ χρῆμα λόγου τρυφῆς ἕνεκα σωματικῆς. ἕψημα γὰρ ἐζήτει φακοῦ, καὶ λαβὼν ἐδίδου τὸ τῆς φύσεως δῶρον. ἕνεκα τούτου φησὶν ἐκλήθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ Εδώμ· ὅθεν, οἶμαι, καὶ Ιδουμαῖοι κέκληνται λοιπὸν οἱ ἐξ αὐτοῦ γεγονότες. οὐκοῦν τὸ ἐκ τοῦ τόκου, καὶ μήτρας ἀξίωμα καταλυμήνατό φησιν εἰς γῆν, ἀντὶ τοῦ γηΐνου πράγματος ἠλλάξατο.

Ενέχεται δὴ αὖ τοῖς ἴσοις ἐγκλήμασιν οἱ τὴν σαρκικὴν ἡδονὴν ἀπόλαυσιν προτάττοντες τῆς πνευματικῆς, καὶ ἀνταιρούμενοι τῶν αἰωνίων τὰ πρόσκαιρα, καὶ τῶν μὴ σαλευομένων τὰ σαλευόμενα. καὶ καταφρονοῦντες μὲν δόξης τῆς παρὰ Θεοῦ, ἀβουλότατά τε προτετιμηκότες τὰ ἐν ἀνθρώποις λαμπρὰ, ἃ καὶ ἐν ἴσῳ σκιαῖς παρελαύνει τοὺς ἔχοντας. χρησίμως δὲ λίαν καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος μή τις πόρνος, φησὶν, ἢ βέβηλος ὡς Ησαῦ, ὃς ἀντὶ βρώσεως μιᾶς ἀπέδοτο τὰ πρωτότοκα αὐτοῦ.

Καὶ ἥρπασεν εἰς μαρτύριον φρίκην αὐτοῦ.

Ετέρας πάλιν διαμέμνηται πράξεως, διαβάλλων οἶμαι τὸν Ιδουμαῖον, ὡς ἀεὶ γεγονότα σκαιόν τε, καὶ πονηρὸν, καὶ τοῖς ἐξ αἵματος ὅτι μάλιστα δυσμενῆ, καὶ πολεμιώτατον. γέγραπται τοίνυν ἐν τοῖς ἀριθμοῖς. καὶ ἀπέστειλε Μωσῆς ἀγγέλους ἐκ Κάδης πρὸς τὸν βασιλέα Εδώμ, λέγων. τάδε λέγει

non naturæ legem, non iura humanitatis reueriti: sed exteros, & infensissimos odiis vincere soliti, & ob hoc etiam forsan spiritus magnos gerentes. Audiant igitur à nobis. [Quid gloriaris potens in malitia?] Ac de iis aptissimè dicatur, [Quorum glória in confusione ipsorum.] Quæ enim præstitisset velle remota quam longissimè, hæc honestissimo suffragio honorantes, denuò audient, [Væ qui dicitis malum bonum,] & reliqua deinceps.

Et violauit vuluam in terra.

Vtiliter Iudæorum scelera recenset, eáque ad ipsum Esau refert, pronuntians ignobiles, & ex patre impio progenitos, vt illud fortè intelligamus, quod per Esaiæ vocem insinuatur, [Ex semine enim serpentum existet progenies aspidum.] Narrat igitur, etiam primum parentem, & auctorem ipsorum, bona ab vtero materno, & ipso ortu sibi agnata tantum non corrupisse, & in terram proiecisse dignitatem primogenituræ, minimi rem facientem, propter corpoream voluptatem. Edulium enim lentis quæsiuit, quo accepto, dedit natiuitatis donum. [Propter hoc, inquit, vocatum est nomen eius Edom.] Vnde arbitror & Idumæos postea ex ipso nominatos. Violauit, inquit, dignitatem, quam è partu, & ventre materno consecutus erat, in terra, pro re terrena commutauit.

Simili scelere obstricti tenentur, qui carnales oblectationes spiritualibus anteponunt, temporanea præ æternis eligunt, & fluxa pro stabilibus. Et gloriam, quæ à Deo est contemnentes, quæ apud homines magni fiunt, insipientissimè præferunt, quæ vt vmbræ habentes prætereunt. Bene admodum & diuinus Paulus, [Ne quis fornicator aut profanus, inquit, vt Esau, qui pro vna esca vendidit primogenita sua.

Et rapuit in testimonium horrorem suum.

Alterius adhuc facti meminit, insimulans quasi Idumæum, vt qui semper fuerit stolidus, & improbus, & consanguineis etiam atque etiam malevolus, atque infestissimus. Extat igitur in Numeris sic. Et misit Moses nuntios ex Cades ad regem Edom, dicens. Hæc

dicit frater tuus Israel. Tu scis omnem laborem qui inuenit nos. Et descenderunt Patres nostri in Ægyptum, & habitauimus in Ægypto dies plures, & afflixerunt nos Ægyptii, & Patres nostros, & clamauimus ad Dominum, & eduxit nos, & nunc præteribimus per terram tuam. Non transibimus per agros, neque per vineas, neque bibemus aquam è lacu tuo. Et dixit ad eum Edom. Non trãsibis per me, alioqui armatus occurram tibi. Et exiit in turba graui. Et declinauit Israel ab eo.] Rursum his verbis expressa intuere atrocia, & suprà quam dici potest inhumanitatis plena crimina. Israel non petebat aquam ab Edom gratis. Ast ille armis sumptis, aciem contra eos dirigebat, & solum transitum improbè inuidebat, eóque stoliditatis progressum apparebat, vt nisi declinasset Israel, nec sanguini eorum parsurus fuerit. [Rapuit, igitur, in testimonium horrorẽ suum.] Illi enim precabantur, & contrahebantur animis, formidantes manus conserere, ne charitatem in fratres flocci-pendere viderentur. At iste contractionem illam, siue huius rei formidinem (quam horroris vocabulo significat) duræ quasi testificationis in illos occasionem faciebat. Minatus est enim grauiter, nisi Israel ab eius finibus recederet, se armis ipsum depulsurum. Ab amore igitur mutuo alienus Edom, & odii in fratres perquam reus fuit, ideoque non iniuria Deus inuisus. [Deus enim charitas est, iuxta verbum Ioannis, & qui manet in charitate, in Deo manet.] Qui ergo charitatis expers vitam degere instituit, nõ in Deo cõfidit: sed potius extra Dei amicitiam situs est.

1 Ioan. 4.

Et impetum suum seruauit in contentionem.

X. Tertium hoc est Esauitarum peccatum. Impetum enim ipsius Esau, ad odium videlicet, & impietatem seruarũt, vsque dum vincerẽt, semper. Neutiquã enim scelera patrare desierunt: quanquam Esau veterẽ illam impietatẽ suam deposuerit, & Iacob odio prosequi desierit, potiúsque ad lenitatem cõuersus, mutuò illum dilexerit. Reuertentem quippe è Mesopotamia è domo Laban cum lacrymis osculatus est, solent enim in magna quoque lætitia profundi lacrymæ. Eius posteri difficiles & asperi fuerunt, & morum inhumanitate ipsam primi parentis sui peruersitatem su-

Gen. 33.

A ὁ ἀδελφός σου Ἰσραήλ. σὺ ἐπίστῃ πάντα τὸν μόχθον τὸν εὑρόντα ἡμᾶς. καὶ κατέβησαν οἱ πατέρες ἡμῶν εἰς Αἴγυπτον, καὶ παρῳκήσαμεν ἐν Αἰγύπτῳ ἡμέρας πλείους. καὶ ἐκάκωσαν ἡμᾶς οἱ Αἰγύπτιοι, καὶ τοὺς πατέρας ἡμῶν. καὶ ἀνεβοήσαμεν πρὸς κύριον, καὶ ἐξήγαγεν ἡμᾶς. καὶ νῦν παρελευσόμεθα διὰ τῆς γῆς σου. οὐ διελευσόμεθα δι' ἀγρῶν, οὐδὲ δι' ἀμπελώνων, οὐδὲ πιόμεθα ὕδωρ ἐκ λάκκου σου. καὶ εἶπεν αὐτῷ Ἐδώμ, οὐ διελεύσῃ δι' ἐμοῦ, εἰ δὲ μή, ἐν πολέμῳ ἐξελεύσομαι εἰς συνάντησίν σου. B καὶ ἐξῆλθεν ἐν ὄχλῳ βαρεῖ. ὁ δὲ Ἰσραὴλ ἐξέκλινεν ἀπ' αὐτοῦ. ἄθρει δὲ πάλιν ἐν τούτοις, ὡς δεινά, καὶ πέρα λόγου παντὸς τὰ τῆς ἀφιλοστοργίας ἐγκλήματα. ὁ μὲν γὰρ Ἰσραήλ, οὐκ ἀνάργυρον ὕδωρ ἐζήτει τοῦ Ἐδώμ, ὁ δὲ ἦν ἐν ὅπλοις, καὶ παρετάττετο, καὶ μόνης παρόδου διεφθόνει κακῶς, καὶ εἰς τοῦτο σκαιότητος ἐλάσας διηλέγχετο, ὡς εἰ μὴ ἐκκέκλικεν ὁ Ἰσραήλ, οὐδ' ἂν αὐτῶν αἱμάτων ἐφείσατο. ἥρπασε τοίνυν εἰς μαρτυρίαν φρίκην αὐτοῦ. C οἱ μὲν γὰρ παρῃτοῦντο, καὶ ὑπεστέλλοντο, τὸ πολεμεῖν δεδιότες, ἵνα μὴ τῆς εἰς ἀδελφοὺς δοκοῖεν ἀλογεῖν ἀγάπης. ὁ δὲ τὴν ὑποστολήν, ἤτοι τὴν εἰς τοῦτο δειλίαν, ἣν καὶ τῷ τῆς φρίκης ὀνόματι κατεδήλου, πρόφασιν ἐποιεῖτο σκληρᾶς ὥσπερ διαμαρτυρίας αὐτοῖς. ἠπείλησε γὰρ ἐναργῶς, ὡς εἰ μὴ βούλοιντο τῶν αὐτοῦ προσηκόντων ὁρίων ἀποφοιτᾶν, ἐξελεύσεται κατ' αὐτῶν. οὐκοῦν ἀφιλάλληλος ὁ Ἐδώμ, καὶ τοῖς τῆς μισαδελφίας ἐγκλήμασιν οὐ μετρίως ἔνοχος. ταύτῃτοι δικαίως καὶ Θεῷ κατεστυγημένος. D ὁ γὰρ Θεὸς ἀγάπη ἐστί, κατὰ τὴν Ἰωάννου φωνήν, καὶ ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἐν τῷ Θεῷ μένει. οὐκοῦν ὁ ἀγάπης δίχα διαζῆν ᾑρημένος, οὐκ ἐν τῷ Θεῷ πέποιθεν, ἀλλ' ἔξω κείσεται μᾶλλον τῆς πρὸς Θεὸν οἰκειότητος.

Καὶ τὸ ὅρμημα αὐτοῦ ἐφύλαξεν εἰς νῖκος.

Τρίτον δὲ τοῦτο τῶν ἐξ Ἡσαῦ πλημμέλημα. τὸ γὰρ ὅρμημα αὐτοῦ, τὸ πρὸς ἔχθραν δηλονότι, καὶ ἀνοσιότητα ἐφύλαξαν εἰς ἐκνίκησιν, καὶ μέχρι E τέλους. κατέληξαν γὰρ οὐδαμῶς τῶν ἀνοσίων ἐγχειρημάτων, καίτοι ἀποφοιτήσαντος ἤδη τοῦ Ἡσαῦ τῆς ἀρχαίας ἐκείνης ἀνοσιότητος, καὶ φανέντος μὲν οὐκ ἔτι κατὰ τοῦ Ἰακώβ, μεταπεπλασμένου δὲ μᾶλλον εἰς ἡμερότητα, καὶ φιλαλληλίαν. ἐπιστρέφοντα γὰρ ἐκ τῆς Λαβανεσίας, κατησπάσατο μετὰ κλαυθμοῦ. φιλεῖ δέ που καὶ ταῖς ἄγαν εὐθυμίαις ἐκχεῖσθαι τὸ δάκρυον. σκληροὶ δὲ λίαν οἱ ἐξ αὐτοῦ, καὶ τῇ τῶν ἠθῶν σκαιότητι καὶ αὐτὴν ὑπερβαλλόμενοι τὴν τοῦ προγόνου φαυλό-

τητα; ἀλλ' ἔστιν ἀληθὲς, ὅτι πάντοτε, καὶ πάντως ὁδοὶ μνησικάκων εἰς θάνατον. Ταύτητοι φησίν.

Καὶ ἐξαποστελῶ πῦρ εἰς Θαιμὰν, καὶ καταφάγεται θεμέλια τειχέων αὐτῆς.

Μητρόπολις δὲ τῆς Ἰδουμαίας αὕτη· ἐμπέπρησται γὰρ πολεμίων κεκρατηκότων, καὶ ὁμοῦ ταῖς ἄλλαις διόλωλεν ἡ Θαιμάν. ἐκτελευτήσουσι δὴ οὖν εἰς πῦρ τε, καὶ φλόγας οἱ μισοῦντες ἀδελφοὺς, καὶ κατεξανίστασθαι τῶν ἐξ αἵματος, ἢ καὶ τῶν ἐξ οἰκειότητος πνευματικῆς συνειλεγμένων εἰς ἕνωσιν, καὶ ὁμοψυχίαν. ἀπήλλακται δὲ τῶν τοιούτων τὰ τῆς ἀγάπης αὐχήματα.

Τάδε λέγει κύριος. ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις υἱῶν Ἀμμὼν, καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν οὐκ ἀποστραφήσομαι αὐτοὺς, ἀνθ' ὧν ἀνέσχιζον τὰς ἐν γαστρὶ ἐχούσας τῶν Γαλααδιτῶν, ὅπως ἐμπλατύνωσι τὰ ὅρια αὐτῶν. καὶ ἀνάψω πῦρ ἐπὶ τὰ τείχη Ῥαββὰθ, καὶ καταφάγεται θεμέλια αὐτῆς μετὰ κραυγῆς, ἐν ἡμέρᾳ πολέμου, καὶ σαλευθήσεται ἐν ἡμέρᾳ συντελέσεως αὐτῆς. καὶ πορεύσεται ὁ βασιλεὺς αὐτῆς ἐν αἰχμαλωσίᾳ, οἱ ἱερεῖς αὐτῶν, καὶ οἱ ἄρχοντες αὐτῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, λέγει κύριος.

Καταγράφεται καὶ Ἀμμανιτῶν ὡς Δαμασκηνῶν ἀγριότης. ἀπεκτόνασι καὶ αὐτοὶ τὰς ἐν γαστρὶ ἐχούσας τῶν Γαλααδιτῶν, οὐχ ἑτέροις τισὶν ἐπαμύνοντες, οὔτε μὴν ὀθνείοις δημειζοντες τὰς ὀργὰς, ἀλλ' ὑπέρ γε σφῶν αὐτῶν, ἵν' εὐρυτέραν ἔχωσι τὴν ἀρχὴν, καὶ μέχρι πολλοῦ διήκοντας τῆς βασιλείας τοὺς ὅρους, καταδηωθείσης ἁπάσης τῆς Ἰουδαίας γῆς, καὶ ἀνατετραμμένων εἰσάπαν τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, ὡς πεπονθότος Θεοῦ τὸ ἄναλκι, καὶ ἠσθενηκότος ἀληθῶς τοῦ διασώζειν ἐπηγγελμένου, καὶ τοῖς πολεμεῖν ἐθέλουσιν ἀνάλωτον ἀποφαίνοντος. ἑλόντες δὲ οὖν καὶ οὗτοι τὰς πόλεις, καταμειδιᾶν ἀπετόλμησαν τοῦ ὑπερασπίζοντος Θεοῦ, καὶ τοῖς ψευδωνύμοις θεοῖς ἀνῆπτον τὰ χαριστήρια, καὶ ᾠδὰς ἐπινικίους. Ταύτητοί φησιν ἐμπρησθήσεσθαι τὴν Ῥαββάθ. Μητρόπολις δὲ αὕτη τῆς τῶν Ἀμμανιτῶν ἐστι χώρας. ἀπολέσθαι δὲ αὐτὴν μετὰ κραυγῆς, τουτέστι, καταλαλαζόντων αὐτῆς τὸν τοῦ πολέμου νόμον τῶν Βαβυλωνίων. ἡρήκασι γὰρ αὐτοὺς πανστρατιᾷ καταθέοντος τῶν Ἀμμανιτῶν τοῦ Ναβουχοδονόσορ. βαδιοῦνται δὲ καὶ αἰχμάλωτοι, φησὶν, ὁμοῦ τοῖς κρατοῦσιν οἱ ὑπὸ χεῖρα, καὶ τοῖς ἰδίοις θεοῖς οἱ ἱερᾶσθαι λαχόντες, οὐδὲν παρ' ἐκείνων ἔχοντες εἰς ἐπικουρίαν. τί γὰρ ἂν καὶ δράσειεν, ἢ πῶς ἂν ὀνήσοιτό τινας ἄγαλμα κωφόν;

A perarunt; sed verum est illud, omnibus modis viæ malignantium ad mortem. Ideo ait.

Et mittam ignem in Theman, & deuorabit fundamenta murorum eius.

XI. Hæc est metropolis Idumææ; incensa est enim, ab hostibus deuicta, & vnà cum aliis periit. Desinent igitur tandem in ignem & flammas, qui fratres oderunt, & in consanguineos insurgunt; aut in eos, qui ex familia-B ritate spirituali, concordiáque collecti sunt: nec tales honor, & decus charitatis comitatur.

Hæc dicit Dominus. Super tribus sceleribus, & super quatuor filiorum Ammon non conuertam eos, eò quod dissecabant in ventre habentes ex Galaaditis, vt dilatarent terminos suos. Et succendam ignem in muros Rabbath, & deuorabit fundamenta eius C *cum clamore in die belli, & commouebitur in die consummationis eius. Et ibit rex eorum in captiuitatem, sacerdotes eorum, & Principes eorum in idipsum, dicit Dominus.*

XII. Describitur etiam Ammonitarum, vt Damascenorum immanitas. Nam & ipsi vterum ferentes Galaaditarum dissecuerunt, non vt aliis opitularentur, neque vt exteris iras suas commodarent: sed sua ipsorum causa, vt D ditionem haberent latiorem, & regni sui fines longius proferrent, tota Iudæa vastata, & euersis Israelitis omnibus, vt Deo imbecilli, & impotente eo, qui se ipsos seruaturum promiserat, ac se hostibus suis captiuum tradente. Captis igitur & hi ciuitatibus, Deum propugnatorem irridere ausi sunt, diis falsis gratias agentes, & victoralia carmina accinentes. Quamobrem conflagraturam dicit Rabbath metropolim regionis Ammoniticæ, & E cum clamore perituram: nempe Babyloniis more militari lætùm in victoria vociferantibus: Subacti sunt enim, Nabuchodonosore totis copiis Ammonitas incursante. Ibunt etiam captiui, inquit, cum Principibus subditi, & cum Diis suis sacrifici, nullo ab iis auxilio adiuti. Quid enim faciat, aut quomodo cuipiam prosit surdum simulacrum?

Similes porrò sunt hæresum patroni, prægnantes ad fines dilatandos dissecantibus. Vt enim multis præesse videantur, miseras animas vi adigunt, & verborum fallacia, quasi crudam, & immaturam ipsos fidem abortiri faciunt, loquentes ipsis peruersa, eructantes de cordibus suis, non ex ore Domini. [Nemo enim dicit, Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto.] Sed neque anathema Iesu dicit, nisi in Beelzebub.

Act. 10. 1. Cor. 12.

A Ἐοίκασι δὲ καὶ οἱ τῶν αἱρέσεων προεστηκότες τοῖς ἀνατέμνουσι τὰς ἐχούσας ἐν γαστρὶ, ὅπως ἐμπλατύνωσι τὰ ὅρια αὐτῶν. ἵνα γὰρ φαίνωνται πολλῶν ἡγούμενοι, καταβιάζονται ψυχὰς ἀθλίας, καὶ ταῖς ἐκ λόγων ἀπάταις ὠμὴν ὥσπερ τινὰ, καὶ ἀτελεσφόρητον αὐτοῖς τὴν πίστιν ἀπαμβλώσκειν παρασκευάζουσι, λαλοῦντες αὐτοῖς τὰ διεστραμμένα, ἐρευγόμενοί τε τὰ ἀπὸ καρδίας αὐτῶν, οὐκ ἀπὸ στόματος κυρίου. λέγει γὰρ οὐδεὶς, ὅτι κύριος Ἰησοῦς, εἰ μὴ ἐν πνεύματι ἁγίῳ, ἀλλ' οὐδὲ ἀνάθεμα Ἰησοῦ, εἰ μὴ ἐν Βεελζεβούλ. B

CAPVT II.

Hæc dicit Dominus. Super impietatibus Moab, & super quatuor non conuertam eos, eò quod combusserunt ossa regis Idumææ in cinerem. Et mittam ignem in Moab, & deuorabit fundamēta vrbiū eius, & morietur in impotentia Moab, cum voce & cum clamore tubæ. Et disperdam iudicem ex ea, & omnes Principes eius interficiam cum ea, dicit Dominus.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Τάδε λέγει κύριος· ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις Μωὰβ, καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν οὐκ ἀποστραφήσομαι αὐτούς, ἀνθ' ὧν κατέκαυσαν τὰ ὀστᾶ βασιλέως Ἰδουμαίας εἰς κονίαν. καὶ ἐξαποστελῶ πῦρ εἰς Μωὰβ, καὶ καταφάγεται θεμέλια τῶν πόλεων αὐτῆς, καὶ ἀποθανεῖται ἐν C ἀδυναμίᾳ Μωὰβ, μετὰ φωνῆς, καὶ μετὰ κραυγῆς σάλπιγγος. καὶ ἐξολοθρεύσω κριτὴν ἐξ αὐτῆς, καὶ πάντας τοὺς ἄρχοντας ἀποκτενῶ μετ' αὐτῆς, λέγει κύριος.

xiii.

MOABITÆ insuper non vulgariter scelerati, ipsi quoque mansuetudinem, & patientiam Dei vniuersorum iam superauerant, quibus criminis loco obiicitur peccatum in mortuum. Combussisse eos ait ossa regis Idumææ & sic cōbussisse, vt in terram, ac puluerem redigerentur. Quid igitur scelus hoc? odium, & inhumanitas, & indomita feritas, contra Israelitas. Cōbusta enim esse memorati regis ossa non ob aliud quispiam affirmarit, quàm ob Israelitas tantùm. Notam historiam paucis narrabo. In quarto Regum mandatum est literis, mortuo Achab, regem Moab præuaricatum esse fœdus quod habebat cum rege Israel. Ioram autem è Samaria misisse ad Iosaphat regem Iuda nūtium in hæc verba. [Rex Moab præuaricatus est in me. Si ibis mecum contra Moab ad prælium? Et respondit, ascendam. Et abiit rex Israel, & rex Iuda, & rex Edom.] Considera igitur, quomodo cum regibus istis etiam rex Edom, id est, Idumææ, arma sociauerit. Laborantes autem aquę penuria, accersierunt Elisæum, rogantes, vt daretur ipsis à Domino quod petebant. Quo facto Moabitæ in potestatem venerunt,

C. 3.

Μωαβῖται πάλιν δεδυσσεβήκασιν οὐ μετρίως, ὡς ἐπέκεινα λοιπὸν καὶ αὐτοὺς ἐλάσαι τῆς ἐνούσης ἡμερότητός τε, καὶ ἀνεξικακίας τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ. ἔγκλημα δὲ αὐτοῖς ἡ εἰς νεκρὸν ἁμαρτία. τὸ ἐμπρῆσαι φησὶ τὰ ὀστᾶ τοῦ βασιλέως D τῆς Ἰδουμαίων. ἐμπρῆσαι δὲ οὕτως, ὡς καὶ ἀνηλῶσθαι λοιπὸν εἰς χοῦν, καὶ κονίαν. τί τοίνυν τὸ ἔγκλημα; μῖσος, καὶ ἀπανθρωπία, καὶ ἀχάλινος ἀγριότης κατὰ τοὺς ἐξ Ἰσραήλ. ἐμπεπρῆσθαι γὰρ οὐχ ἑτέρου του χάριν τὰ τοῦ μνημονευθέντος βασιλέως ὀστᾶ φαίη τις ἂν, ἢ μόνον ἕνεκα τῶν ἐξ Ἰσραήλ. σαφῆ δὲ οὖσαν τὴν ἱστορίαν διὰ βραχέων ἀφηγήσομαι. ἐν τῇ τετάρτῃ γέγραπται τῶν βασιλειῶν, ὅτι μετὰ τὸ ἀποθανεῖν E Ἀχαὰβ ἠθέτησε Μωὰβ ἐν βασιλεῖ Ἰσραήλ. ὁ δὲ Ἰωρὰμ ἐκ Σαμαρείας ἀπέστελλε πρὸς Ἰωσαφὰτ βασιλέα Ἰούδα· βασιλεὺς Μωὰβ ἠθέτησεν ἐν ἐμοί. εἰ πορεύσῃ μετ' ἐμοῦ ἐπὶ Μωὰβ εἰς πόλεμον; καὶ εἶπεν, ἀναβήσομαι. καὶ ἐπορεύθη ὁ βασιλεὺς Ἰούδα, καὶ ὁ βασιλεὺς Ἰσραὴλ, καὶ ὁ βασιλεὺς Ἐδώμ. ἄθρει δὴ οὖν ὅπως συνωπλίζετο τοῖς βασιλεῦσι καὶ ὁ βασιλεὺς Ἐδὼμ, τουτέστι, τῆς Ἰδουμαίας. ἐπειδὴ δὲ ἦσαν ὑδάτων ἐν ἐνδείᾳ, μετεπέμποντο τὸν Ἐλισσαῖον, καὶ παρεκάλουν δοθῆναι παρὰ Θεοῦ τὸ ζητούμενον. οὗ δὴ γεγονότος, ἥλωσαν Μωαβῖται,

καθὰ γέγραπται μεθ' ἕτερα. ἐπιμανέντες τοίνυν οἱ ἀπὸ Μωὰβ ὅτι νενικήκασι κατὰ καιροὺς οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, ἐπαμύνοντος αὐτοῖς, καὶ συνεξάγοντος τοῦ βασιλέως Ἐδὼμ, ἐπεὶ τεθνεώτων λυπεῖν οὐκ εἶχον, ἑτέρως πῃ πλημμελήκασιν εἰς τὸ λείψανον, πυρὶ δαπανῶντες αὐτὸν, καὶ μηδὲ ὀστῶν ἔτι φειδόμενοι, προστεθέντες δὲ ὥσπερ ὀλοθρευομένοις τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ τὸν ἐπίκουρον αὐτοῖς γεγονότα κατὰ καιρούς. οὐκοῦν ἐμπρησθήσεσθαί φησι τὰς πόλεις αὐτῶν, καὶ αὐτοὺς δὲ ἀπολεῖσθαι ἐν ἀδυναμίᾳ, οὐ νόσῳ μαραινομένοις, οὐδὲ ταῖς κοιναῖς ἀσθενείαις ἐκτετηγμένοις, ἀλλὰ μετὰ κραυγῆς, καὶ μετὰ φωνῆς σάλπιγγος, τουτέστιν, ὡς ἐν πολέμῳ, καὶ μάχῃ. ἀπειλεῖ δὲ ὅτι κριταὶ, καὶ ἄρχοντες συναπολοῦνται τῶν ὑπεστρωμένων. αὐτοὶ γὰρ ἦρχον βουλῆς, καὶ ἐγχειρήματος, καὶ τῆς ὅλης δυσσεβείας πάντως που γεγόνασι τοῖς ἄλλοις εἰσηγηταί.

Τάδε λέγει κύριος. ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις υἱῶν Ἰούδα, καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν, οὐκ ἀποστραφήσομαι αὐτοὺς, ἕνεκεν τοῦ ἀπώσασθαι αὐτοὺς τὸν νόμον κυρίου, καὶ τὰ προστάγματα αὐτοῦ οὐκ ἐφυλάξαντο, καὶ ἐπλάνησεν αὐτοὺς τὰ μάταια αὐτῶν, ἃ ἐποίησαν, οἷς ἐξηκολούθησαν οἱ πατέρες αὐτῶν ὀπίσω αὐτῶν. Καὶ ἐξαποστελῶ πῦρ ἐπὶ Ἰούδα, καὶ καταφάγεται θεμέλια Ἱερουσαλήμ.

Προσεπενήνεκται ταῖς ἀνόμοις ἔθνεσι καὶ ὁ νόμῳ παιδαγωγούμενος Ἰούδας. ἀπροσωπόληπτος γὰρ ὁ κριτής. ὅτι δὲ πλημμελοῦντα ἠνέσχετο, καὶ διεκαρτέρησε μακρὰ, τὸ ἐπὶ τρίτῃ μόλις ἁμαρτίᾳ, καὶ μὴν καὶ τετάρτῃ κεκινῆσθαι δηλοῖ. καίτοι ἐχρῆν δήπου κατά γε τὸ εἰκὸς τοῖς μὲν ἄλλοις ἔθνεσιν, ἅτε δὴ τὸν θεῖον οὐκ ἔχουσι νόμον, ἀμφιλαφεστέραν ἀπονέμειν τὴν ἡμερότητα, καὶ τὸ τῆς συγγνώμης ἐπιδαψιλεύεσθαι μῆκος, ἐξαιτεῖν δὲ τῆς ῥαθυμίας τὰς δίκας παραχρῆμα τὸν Ἰσραὴλ, ἅτε δὴ καὶ ἐντεθραμμένον τοῖς θείοις ἐντάλμασι, καὶ τὴν τοῦ συμφέροντος οὐκ ἠγνοηκότα τρίβον. ἀλλ' ἠνέσχετο καὶ τῶν εἰδότων τὸν νόμον, ὡς μὴ ἐγνωκότων. ἐπειδὴ δὲ εἰς λῆξιν ἤδη φαυλότητος, καὶ λογισμῶν σκαιότητος ἀπενηνεγμένους κατεθεάσατο λοιπὸν, τότε καὶ αὐτοῖς τοῖς Ἱεροσολύμοις φησὶν ἐπαφήσειν τὸ πῦρ, καὶ μέχρις αὐτῶν δαπανῆσαι βάθρων τὴν οὕτω λαμπράν τε, καὶ περιώνυμον πόλιν. καὶ πλεῖστα μὲν ὅσα τῶν ἐξ Ἰσραὴλ τὰ ἐγκλήματα, μάλιστα δὲ πάντων ἐπαιτιᾶται Θεὸς τὸ ταῖς τῶν πατέρων ἐπακολουθῆσαι πλάναις. οἱ μὲν γὰρ ἔτι ταῖς Αἰγυ-

vt infrà exponitur. Irati ergo Moabitæ Iſraelitis, à quibus olim victi eſſent, Edom rege ipſis opem ferente, quoniam lædere iam mortuos nequibant, alia ratione peccarunt in reliquias, igne eas abſumentes, & neque oſſibus parcentes, atque ita Iſraelitis funditus à ſe deletis, etiam ipſorum aliquando ſocium adiecerunt. Quare exuſtum iri dicit vrbes ipſorum, & ipſos perituros in impotentia, non morbo exhauſtos, nec communibus inualetudinibus contabefactos: [ſed cum clamore, & voce tubæ,] hoc eſt, ſicut in bello, & conflictu. Iudices quoque & Principes vnà cum ſubditis interituros minatur. Illi quippe huius conſilii, & incepti auctores, & totius impietatis aliis planè ſuaſores fuerunt.

Hæc dicit Dominus, Super tribus impietatibus filiorum Iuda, & ſuper quatuor non conuertam eos, eò quod abiecerunt ipſi legem Domini, & præcepta eius non cuſtodierunt, & deceperunt eos vana eorum quæ fecerunt, quæ ſecuti ſunt patres eorum poſtea. Et mittam ignem in Iuda, & deuorabit fundamenta Hieruſalem.

XIV

Subiungitur gentibus ſine lege, legibus eruditus Iuda, non enim reſpicit perſonam iudex. Suſtinuiſſe autem peccantem, & diu toleraſſe, ſignificat, quod vix tandem tertio, aut etiam quarto ſcelere commotus eſt. Atqui poſtulabat æquitas, vt gentibus, quæ legem diuinam non habebant, benignitatem ampliorem tribueret, multóque diutius ignoſceret; ab Iſrael autem ſocordiæ pœnas mox repoſceret, vt qui in diuinis mandatis educatus, vbi ſita eſſet vtilitas, non ignoraret. Sed ſcientes legem æquè vt neſcientes paſſus eſt. Poſtquam verò in ſummam improbitatem cogitationéſque ſtultiſſimas præcipites iam abiiſſe vidit, tum in Hieroſolymam ipſam ignem miſſurum dicit, & vrbem adeò inſignem, & nominatam vſque ad fundamenta flammis conſumpturum. Et multa quidem valde Iſraelitarum ſcelera reprehendit: ſed maximè omnium illud, quod Patrum errores ſecuti ſint. Illi enim adhuc Ægyptiorum

priorum dominatui subiecti, illorúmque moribus, & legibus assuefacti, vitulo diuinos honores adhibuerunt. Ast hi cùm seruitutem illam nefandissimam effugissent, & diuinorum mandatorum disciplina multimodis instituti essent, vt perspicuè Dei beneplacitum scirent, retro conuersi, & in Patrum suorum errorem pertracti esse deprehensi sunt: quanquam fortasse propter turpitudinem in idem malum videri incidisse metuerent. Nam & ipsi vitulos aureos adorarunt. Causa autem impietatis huius fuit, quod legem Dei repulerunt, & mandata eius seruare noluerunt.

Quapropter quandiu leges custodimus, & Deum diligimus, & quæ præcepta sunt nobis, ea conficere studemus, sapientes, sollertes, omnis virtutis gnari, & omnibus huiusmodi copiis ditati reperiemur. Sin ad ignauiam deflexerimus, & diuinas leges floccipenderimus, circumferemur de cætero omni vento, sensu, & mente optima orbati. Erimus item partes vulpium, huc illuc distrahentibus nos immundis spiritibus. Probè igitur, ac sapienter de quouis iusto diuinus Dauid canit, [Lex Dei eius in corde ipsius, & non supplantabuntur gressus eius.]

Ephes. 4.
Psal. 62.
Psal. 36.

Hæc dicit Dominus. Super tribus impietatibus Israel, & super quatuor non conuertam eum, eò quod vendiderunt argento iustum, & pauperem pro calceamentis, conculcantem super puluerem terræ.

Non relinquit impunitum, sed supplicio subiicit Israel, hoc est, tribus in Samaria. Iam eos quoque peccasse liberè, ac prodegisse propemodum infirmis debitam à Deo pacem, & tranquillitatem, ostendere potest super tribus, & quatuor peccatis auersio: quam qui experti sunt, eos calamitatibus subiici, & in omni miseria volutari necesse est. Proinde & Dauid hoc formidans, nec ignorans eo perniciem apportari, orabat his verbis, [Ne auertas faciem tuam à me, & ne declines in ira à seruo tuo.] Ira enim auersiones sequitur omnino, & quodammodo comitatur. Quæ autem sint scelera Israel, clarè indicat. [Vendiderunt enim argento iustum, & pauperem pro calceamentis.] Id est, recta & iusta loqui

xv.
Psal. 27.

A τελίων πλεονεξίαις ὑπεζευγμένοι, καὶ τοῖς ἐκείνων ἔθεσί τε, καὶ νόμοις ἐντεθραμμένοι, μόσχῳ τὸ σέβας ἀπένεμον· οἱ δὲ τὴν παμμίαρον ἐκείνην διαφυγόντες δουλείαν, καὶ τοῖς θείοις ἐντάλμασι πολυτρόπως παιδαγωγούμενοι πρὸς τὸ εἰδέναι σαφῶς τὸ Θεῷ δοκοῦν, ἀνόπιν ἰόντες ἡλίσκοντο, καὶ εἰς τὴν τῶν πατέρων καθελκυσμένοι πλάνησιν, καίτοι μὴ ἐν ἴσοις ὁρᾶσθαι κακοῖς τάχα που καὶ δεδιότες ὡς ἀκαλλές. προσκεκυνήκασι γὰρ καὶ αὐτοὶ ταῖς δαμάλεσι ταῖς χρυσαῖς. αἴ-
B τιον δὲ τῆς τοιαύτης αὐτοῖς γέγονε δυσσεβείας, τὸ ἀπώσασθαι τὸν νόμον κυρίου, καὶ τὰ προστάγματα αὐτοῦ μὴ ἐθελῆσαι τηρεῖν.

Οὐκοῦν ἕως ἐσμὲν νομοφύλακες, καὶ φιλόθεοι, καὶ τηρεῖν σπουδάζοντες τὰ προστεταγμένα, σοφοὶ καὶ ἀγχίνοι, καὶ πάσης ἀρετῆς ἐπιστήμονες, καὶ τά γε οὐχὶ τῶν τοιούτων πεπλουτηκότες εὑρεθησόμεθα. νενευκότες δὲ πρὸς τὸ ῥᾴθυμον, καὶ τὸν θεῖον ἀλογήσαντες νόμον, περιενεχθησόμεθα λοι-
C πὸν ἀνέμῳ [illegible], νοῦ, καὶ φρενὸς τῆς ἀρίστης τητώμενοι. ἐσόμεθα δὲ καὶ μερίδες ἀλωπέκων, τῇδέ τε κἀκεῖσε περιελκόντων ἡμᾶς τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων. ὀρθῶς οὖν ἄρα, καὶ σοφῶς περὶ δικαίου παντὸς ὁ θεσπέσιος ψάλλει Δαβίδ· ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, καὶ οὐχ ὑποσκελισθήσεται τὰ διαβήματα αὐτοῦ.

Τάδε λέγει κύριος. ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις Ισραὴλ, καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν οὐκ ἀποστραφήσομαι αὐτὸν, ἀνθ' ὧν ἀπέδοντο ἀργυ-
D ρίου δίκαιον, καὶ πένητα ἕνεκεν ὑποδημάτων καταπατοῦντα ἐπὶ τὸν χοῦν τῆς γῆς.

Οὐκ ἀνεύθυνον ἐᾷ, μᾶλλον δὲ ὑποφέρει ταῖς δίκαις τὸν Ισραὴλ, τουτέστι, τὰς ἐν Σαμαρείᾳ φυλάς· ὅτι δὲ καὶ αὐτοὶ πλημμελοῦντες ἀφυλάκτως, μονονουχὶ καὶ δεδαπανήκασι τὴν τοῖς ἀσθενοῦσιν ὀφειλομένην παρὰ Θεοῦ γαληνότητα, παραδείξειεν ἂν ἡ ἐπὶ τρισὶ, καὶ τέτταρσιν ἁμαρτίαις ἀποστροφὴ, ἣν ἀνάγκη πεπονθό-
E σιν ὑποφέρεσθαι τοῖς δεινοῖς, καὶ ἐν παντὶ γενέσθαι κακῷ. τοιγάρτοι καὶ Δαβὶδ δεδιὼς τὸ χρῆμα, καὶ ὀλέθρου πρόξενον εἰδὼς, ἐλιτάνευε λέγων. μὴ ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ, καὶ μὴ ἐκκλίνῃς ἐν ὀργῇ ἀπὸ τοῦ δούλου σου. ἕπεται γὰρ πάντως, καὶ οἱονείπως συνομαρτεῖ ταῖς ἀποστροφαῖς ἡ ὀργή. τίνα δὲ δὴ τὰ τοῦ Ισραὴλ τὰ ἐγκλήματα διαγορεύει σαφῶς. πεπράκασι γὰρ ἀργυρίου δίκαιον, καὶ πένητα ἕνεκεν ὑποδημάτων. τουτέστιν, ὀρθὰ, καὶ δίκαια λαλεῖν

οὐκ ἀνέσχοντο, καὶ συμβαίνουσαν τῷ νόμῳ τὴν ἐφ' ἑκάστῳ τῶν κρινομένων ποιεῖσθαι δίκην. ἀλλ' εἴ που συνέβη τυχεῖν ἄνδρα δίκαιον, σώφρονα, καὶ ἐπιεικῆ, μετριόφρονά τε, καὶ ἀφιλόκομπον (νοοῖτο γὰρ ἂν τοιόσδε δίκαιός τε ὁμοῦ, καὶ πένης, ἤτοι πτωχὸς τῷ πνεύματι) ἐφελκυσθῆναι πρὸς κρίσιν ὑπό τινων δυνατωτέρων, τοῦτον κατεπίπρασκον τοῖς ἐχθροῖς, καίτοι τοῦ νόμου σαφῶς ἀπηγορευκότος τὸ, οὐ λήψῃ πρόσωπον ἐν κρίσει. καὶ πάλιν, ἀθῷον καὶ δίκαιον οὐκ ἀποκτενεῖς. ὁ γάρ τοι κρίνειν πεπιστευμένος, καθίσταταί που πάντως ἐν τάξει Θεοῦ, ᾧ δὴ τὸ κρίνειν, καὶ μόνῳ οἰκεῖον. εἷς γάρ ἐστι νομοθέτης, καὶ κριτής, κατὰ τὴν τοῦ ἁγίου φωνήν. οὐκοῦν ὁ τὸν τοῦ δικαίου παραχαράσσων λόγον, καὶ εἰς πρόσωπον βλέπων, ὑβριεῖ που τὸ θεῖον ἀξίωμα, καὶ τῷ Θεῷ προσκρούσει, λέγοντι, κρίμα δίκαιον κρίνατε, καὶ ἔλεος, καὶ οἰκτιρμὸν ποιεῖτε ἕκαστος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ. αἰτιᾶται τοίνυν ὡς καταπωλοῦντας ἐχθροῖς τὸν δίκαιόν τε, καὶ πένητα, καὶ τοῦτο δρᾶν εἰωθότας ὀλίγου ἕνεκα, καὶ ἀτελεστάτου λήμματος, ἃ καὶ μόνοις τοῖς λαβοῦσιν ἀρκέσειεν ἂν πρὸς ὑποδημάτων κτῆσιν. ἀλλ' ἦν ἄμεινον παρὰ πολὺ τὴν ὀρθότητά τε καὶ τὸ Θεῷ δοκοῦν τιμᾶν ἠρημένους ταῖς παρ' αὐτοῦ μᾶλλον καταμεθύειν τιμαῖς, καὶ μὴν καὶ πλοῦτον ἔχειν τὸν ἐξ ἀγαθῆς εὐφημίας. αἱρετὸν γὰρ, φησίν, ὄνομα καλὸν ἢ πλοῦτος πολύς. ἰστέον δὲ ὅτι καὶ διὰ φωνῆς Ἡσαΐου τοιοῦτόν τι φησὶ πρὸς τὴν Ἰουδαίων μητέρα, τουτέστι, τὴν Ἱερουσαλήμ, ὅτι οἱ ἄρχοντές σου ὀρφανοῖς οὐ κρίνουσι, καὶ κρίσει χήρας οὐ προσέχουσι. διὰ δὲ Ἱερεμίου πάλιν, οἱ ἡγούμενοι αὐτῆς μετὰ δώρων ἔκρινον. ἐπάρατον οὖν πανταχῆ τὸ μὴ ὀρθῶς τε, καὶ ἀδιάβλητον ποιεῖσθαι τὴν κρίσιν, ἀλλ' ἐπαχθῆ τρόπον τινὰ, καὶ ἐπ' ἀνισότητι διαβεβλημένην.

Καὶ ἐκονδύλιζον εἰς κεφαλὰς πτωχῶν.

Κατὰ δυναστείαν αὖθις, καὶ πλεονεξίαν ἐγκαλεῖ, καὶ καταιτιᾶται σαφῶς, ὡς ἀνοσίους τε, καὶ ἀφιλοικτίρμονας, καὶ οὓς ἦν ἄμεινον καὶ φροντίδος ἀξιοῦν, καὶ τιμαῖς ἐλέσθαι, καὶ τοῖς ἐξ ἀγάπης ἐπικουρήμασιν ἀνακτᾶσθαι φιλεῖν ἐκ τῶν ἐναντίων, καὶ ἀδικεῖν εἰωθότας, ἀφορήτοις τε, καὶ πικραῖς κατατήκοντας λύπαις, τοὺς τῇ πτωχείᾳ πεφορτισμένους. ἀλλ' ὅγε κύριος ἑαυτῷ εἰς οἰκεῖον ἀναγράφει πρόσωπον τὰ εἰς αὐτοὺς τετολμημένα. οὐκοῦν οὐ μετρίως Θεῷ προσκρουόμεθα, πλεονεκτοῦντες τὸν ἀσθενῆ, καὶ τύπτοντες μὲν ταπεινὸν πυγμαῖς, καθὰ γέγραπται,

non sustinuerunt, & legi congruenter exercere in singulis iudicium. Sed si fortè contigisset virum iustum, modestum, mitem, moderatum, & à iactantia alienum (talis enim iusti, & pauperis, id est, pauperis spiritu, nomine intelligi potest) in iudicium à potétioribus vocari, hunc vendiderunt inimicis: quanquam id lege apertè prohibére, cùm ait. [Non accipies personã in iudicio.] Et iterum, [Innocentem & iustum nõ interficies.] Et enim cui officium iudicis mandatum est, locum Dei planè obtinet, cui, & soli proprium est iudicare. [Vnus est enim legislator, & iudex,] vt sanctus quidam ait. Qui igitur iustitiæ rationem adulterat, & personam respicit, in diuinam excellentiam cõtumeliosus erit, & Deum offendet, dicentem, [Iustum iudicium iudicate, & misericordiam, & miserationes facite vnusquisq. cum proximo suo.] Accusat igitur eos, vt qui iustum, & pauperem inimicis eorum vendiderint, & istuc facere soliti sint propter quæsticulum vilissimum, qui ipsis accipientibus ad comparanda calceamenta tantũ prodesse queat. Atqui longè præstabat rectitudinem, & Dei beneplacitum complexos, honoribus ab eo donatis velut inebriari, & bonę famę diuitias obtinere. [Eligibilius enim bonum nomen, quam diuitiæ multæ.] Sciendum porrò, etiam per Esaiam tale quid ad Iudæorum matrẽ, nempe ad Hierusalẽ dictum esse. [Principes tui pupillis non iudicant, & iudicio viduarum nõ attendunt.] Et rursus per Hieremiam. [Principes eius cum muneribus iudicabant.] Execranda igitur res apud omnes, non rectè, & extra calumniam iudicandi munere fungi: sed cum inuidia quodammodo, & inæqualitate, vt criminationibus sis expositus.

Et pugnis percutiebant in capita mendicorum.

Secundùm potẽtiam, & aliis præeminendi studium eos reprehendit, palámque vt impios, & misericordiæ expertes insimulat, & assuetos lædere, quos contrà cura dignari, & honoribus prosequi, & auxiliis à charitate profectis demereri melius fuisset: & solitos iniuriosius tractare, intolerandisque, & acerbis macerare molestiis paupertatis onere oppressos. Verùm Dominus noster sibi facta dicit, quæ in illos fiunt. Quare non mediocriter Deum offendimus, dum infirmum circumuenimus, & humilem pugno percutimus, vt scriptum est,

exacerbantes animi mœroribus eos, quos paupertatis onus grauat, cùm magis manus amoris mutua illis porrigenda foret. [Paupertas enim, inquit, virum humiliat, manus autem fortium ditant.] Scribit alicubi etiam Christi discipulus, [Religio munda, & immaculata apud Deum & Patrem hæc est, visitare pupillos, & viduas in tribulatione ipsorum, & immaculatum se custodire ab hoc seculo.

Et viam humilium declinauerunt.

Hoc bifariam intelliges. Aut enim illud dicit, suprà modum inflatos fuisse, & eò arrogantiæ Deo odibiles venisse, vt & fratres aspernarentur, nisi opibus circumfluerent, & splendidas rerum copias haberent, grauarentúrque quodammodo eadem via cum iis ingredi, qui in ratione auariter pecuniæ colligendæ non essent egregiè exercitati, qui & humiles sunt, fortuitos vitæ fluctus ab se repellentes. Aut quia magistri, & duces populi, viam declinant infirmorum, siue humilium, eorum scilicet, qui per se accuratam vtilium notitiam non habent: sed erudientium se vocibus potius adhærent. Talium turba longè maxima est. Viuunt enim quidam incuriosius, & in simplicitate, à vocibus docentium, siue institutione pendentes, & quam viam bonam cognouerint, vehementer amant. Sapientes igitur, & Dei amantes magistri ad id quod rectum est, ostendunt iter, per quod actiones suas componentes, vitam Deo placitam fœliciter traducunt. Quorum autem cogitationes à Deo procul distant, detorquent humilium viam, faciúntque, vt extra id quod æquum est, & verè decet, ferantur (quale fecit Hieroboam, qui Israelitis auctor fuit, vt vitulos manufactos adorarent) & à via ad rectum, & bonum deducente, ad adhærendum, inquam, ei, qui naturâ Deus est, auertunt.

Etiam illi humilium viam declinant, qui non dubitant mente puero dicere, Veni nobiscum, esto particeps sanguinis iniusti. Præterea declinant viam humilium, qui dogmata Ecclesiastica ad suam opinionem deprauant, & simpliciorum animis obliqua, & peruersa via ambulare persuadent. Nihil enim apud ipsos rectum est: sed potius verba peruersa, & indecora, & sermones compositi, impietatis simul, & inscitiæ pleni.

καταπικραίνοντες δὲ τοὺς δυσθυμίαις τῇ πτωχείᾳ κατηχθημένους, καίτοι χρεὼν μᾶλλον ὀφείλοντες ὀρέγειν αὐτοῖς τὴν φιλάλληλον. πενία γάρ, φησίν, ἄνδρα ταπεινοῖ, χεῖρες δὲ ἀνδρείων πλουτίζουσι. γράφει δέ που καὶ ὁ Χριστοῦ μαθητής, θρησκεία καθαρά, καὶ ἀμίαντος παρὰ Θεῷ καὶ πατρὶ αὕτη ἐστίν, ἐπισκέπτεσθαι ὀρφανούς, καὶ χήρας ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτῶν, καὶ ἄσπιλον ἑαυτὸν τηρεῖν ἀπὸ τοῦ κόσμου.

Καὶ ὁδὸν ταπεινῶν ἐξέκλιναν.

Τοῦτο νοήσεις διχῇ. ἢ γὰρ ἐκεῖνό φησιν, ὅτι πεφρονήκασιν ὑπέρογκα, καὶ θεοστυγεῖς ἀλαζονείας εἰς τοῦτο ἥκουσιν τὸ μέτρον, ὡς παραιτεῖσθαι καὶ ἀδελφούς, εἰ μὴ πλούτῳ περιέχοιντο, καὶ λαμπρὰς ἔχοιεν τὰς περιουσίας, μισεῖν δ' ὥσπερ ἰέναι καὶ κατὰ ταυτὸ τοῖς οὐκ ἄγαν ἐξησκηκόσι τὸ φιλοχρήματον πάθος, οἳ καί εἰσι ταπεινοί, τὸν εἰκαῖον τοῦ βίου διωθούμενοι σάλον. ἤγουν ὅτι καθηγηταὶ γεγονότες, καὶ λαῶν ἡγούμενοι, παραθύνουσι τὴν ὁδὸν τῶν ἀσθενεστέρων, ἤτοι τῶν ταπεινῶν, δῆλον δὲ ὅτι τῶν οἴκοθεν μὲν οὐκ ἐχόντων τὴν τοῦ συμφέροντος εἴδησιν ἀκριβῆ, προσκειμένων δὲ μᾶλλον ταῖς τῶν παιδαγωγούντων φωναῖς. πλείστη δὲ ὅση πληθὺς ἡ τοιάδε. ζῶσι μὲν γὰρ ἀπεριεργότερον, καὶ ἐν ἁπλότητί τινες, ἀπήρτηνται δὲ τῆς τῶν διδασκόντων φωνῆς, ἤτοι παιδαγωγίας, καὶ ἣν ἂν μάθοιεν εὖ ἔχειν ὁδόν, ἀγαπῶσι λίαν. οὐκοῦν οἱ μὲν σοφοί, καὶ θεοφιλεῖς τῶν καθηγεῖσθαι λαχόντων, τὸν ἐπ' εὐθὺ δεικνύουσι τρίβον, δι' ἧς μάλα διάγοντες τὴν ἀνδάνουσαν Θεῷ κατορθοῦσι ζωήν. οἱ δὲ δὴ μακρὰν τοῦ θείου πεφρονηκότες νόμου, παραθύνουσι τὴν ταπεινῶν τὴν ὁδόν, ἔξω τοῦ εἰκότος, καὶ τοῦ πρέποντος ἀληθῶς ἰέναι παρασκευάζοντες (ὁποῖόν τι δέδρακεν Ἱεροβοάμ, ἀναπεπεικὼς προσκυνεῖν ταῖς χειροτεύκτοις δαμάλεσι) καὶ ἀποστήσαντες ὁδοῦ τῆς εἰς εὐθύ τε, καὶ ἀγαθόν, τοῦ προσκεῖσθαι φημὶ τῷ φύσει Θεῷ.

Ἐκκλίνουσι τὴν ταπεινῶν τὰς ὁδούς, καὶ οἱ λέγειν οὐ παραιτούμενοι τῷ ἠπίῳ τὰς φρένας, ἐλθὲ μεθ' ἡμῶν, κοινώνησον αἵματος ἀδίκου. ἐκκλίνουσι τὴν ταπεινῶν τὴν ὁδὸν καὶ οἱ τῶν ἐκκλησιαστικῶν δογμάτων παρατρέποντες τὴν ὀρθότητα ἐπί γε τὸ σφίσι δοκοῦν, καὶ σκολιάν, καὶ διεστραμμένην ἰέναι τρίβον τὸν τῶν ἁπλουστέρων ἀναπείθοντες νοῦν· καὶ γὰρ ἔστι παρ' αὐτοῖς ὀρθὸν μὲν οὐδέν, ἐκτετραμμένα δὲ μᾶλλον, καὶ ἀκαλλῆ ῥήματα, καὶ συνθῆκαι λόγων, ἀσεβείας τε ὁμοῦ, καὶ ἀμαθίας ἔμπλεοι.

A Καὶ υἱὸς, καὶ πατὴρ εἰσεπορεύοντο πρὸς τὴν αὐτὴν παιδίσκην, ὅπως βεβηλώσωσι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ αὐτῶν.

Ἐπὶ θερμαῖς, καὶ ἐπιπλήκτοις ἡδοναῖς καταιτιᾶται πάλιν; καὶ ἁπάσης εὐκοσμίας ἠφειδηκότας ἐφ᾽ ἑνὶ δὴ τούτῳ δέδειχε πλημμελήματι. ἦν μὲν γὰρ ἄμεινον τὸ καθυβρίζεσθαι παθῶν, καὶ κατευμεγεθεῖν ἡδονῆς ἐκτόπου; καὶ μυσαρᾶς, καὶ ἀποκόπτειν ἐπιθυμίας τοῖς τῆς σαρκὸς θελήμασιν ἐπιτιμᾶν ἐγνωκότας, καὶ κατηρεμεῖν ἀναπείθοντας τὸν ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν ἀγριαίνοντα νόμον. B ἀλλ᾽ ἥττηνται ἐκεῖνοι τῆς οὕτω λαμπρᾶς κατόπιν ἀρετῆς, ἡττῶνται δὲ τάχα που τῶν εἰς σάρκα παθῶν. εἶτα πῶς οὐ σοφὸν κἂν γοῦν ἐν τοῖς αἰσχροῖς αἱρεῖσθαι τὸ ἄμεινον; ἐννοεῖν τε τὴν ἄγαν ἀτοπωτάτων, παιδὸς μὲν υἱὸν ἐπιθρώσκειν εὐναῖς, πατέρα δὲ αὐταῖς τοῦ υἱοῦ κοίταις ἀνοσίως ἐπιμαίνεσθαι φιλεῖν, καὶ πρᾶξαι δεινὸν ἐλέσθαι πλημμελῶν, ὅτε δίχα νόμου τοῦ διὰ Μωσέως ἡ φύσις οἶδεν αἰσχρὸν, καὶ τοῖς ἐξ ὀργῆς κινήμασι καταδικάζειν ἀξιοῖ. C καὶ γοῦν ὁ Ῥουβεὶμ τὴν τοῦ πατρὸς ἀδικήσας εὐνὴν προσκέκρουκεν οὐ μετρίως. ἠγανάκτει δὲ σφόδρα καὶ Παῦλος ἐπὶ τοιῷδέ τινι πεπραγμένῳ παρὰ Κορινθίοις, καὶ ἐπιστέλλει· ὅλως ἀκούεται ἐν ὑμῖν πορνεία, καὶ τοιαύτη πορνεία, ὥστε γυναῖκά τινα τοῦ πατρὸς ἔχειν. ἀλλ᾽ οὐ μέχρι τούτων ἵστησι τὸ ἀγανακτεῖν. παρεδίδου δὲ τὸν εἰργασμένον τῷ Σατανᾷ, πρὸς ὄλεθρον τῆς σαρκός. βεβηλοῦσι δὴ οὖν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ αὐτῶν οἱ τοῖς τοιοῖσδε πάθεσιν ἔνοχοι. καὶ οὗ τρόπου φαμὲν, ὅτι βεβήλωσιν, καὶ ἀκαθαρσίαν τῇ θείᾳ προσάπτειν φύσει. D πῶς γὰρ ἄν, ἢ πόθεν; δυσφημεῖσθαι δὲ μᾶλλον παρασκευάζουσι τὸν τῶν ὅλων Θεὸν, ὡς βεβήλων ἄρχοντα λαῶν. καὶ γοῦν ἔφη που πρὸς Ἰουδαίους, δι᾽ ὑμᾶς τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσιν. ὥσπερ γὰρ ἁγιάζειν λέγονται τὸν Θεὸν οἱ ζῶντες ὀρθῶς, οὕτως ἂν νοοῖντο βεβηλοῦν οἱ τὴν ἀκάθαρτον, καὶ ἀκλεᾶ ἐπιτηδεύοντες πολιτείαν.

Καὶ τὰ ἱμάτια αὐτῶν δεσμεύοντες σχοινίοις, E παραπετάσματα ἐποίουν ἐχόμενα τοῦ θυσιαστηρίου· καὶ οἶνον ἐκ συκοφαντιῶν ἔπινον ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ αὐτῶν.

Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς οὐχ ἑτέρου του χάριν τοὺς θείους χρῆναι ναοὺς ἐπιτελεῖσθαι διδάσκων, ἢ ὥστε δοξολογεῖν ἐν αὐτοῖς τὸν τῶν ὅλων Θεὸν, καὶ τὴν αὐτῷ πρέπουσαν ποιεῖσθαι προσκύνησιν, ἐπετίμα ποτὲ τοῖς Ἰουδαίων ἐμπόροις, παρακομίζουσιν ἐν τῷ ἱερῷ ζῶα. γέγραπται, ὁ οἶκός μου οἶκος

Et filius, & pater ingressi sunt ad eandem ancillam, vt violarent nomen Dei sui.

XVIII. Propter proteruas, & reprehensione dignas voluptates rursum in eos inuehitur, & in vno hoc peccato omnē pudorem contempsisse ostendit, cùm melius fuisset, turbulētas motiones cōprimere, & superiorē esse voluptate inusitata, ac detestanda, & præcidere cupiditates, (Rom. 7.) voluntatem carnis coërcere; & legi in membris nostris ferocienti quietē persuadere scientes. Verùm illi ad tam eximiam virtutem non aspirantes, suis passionibus victi sunt, opinor. Deinde quomodo non cum sapientia coniunctū est, in rebus turpibus saltē eligere melius? At stultum prorsus concipere longè nefandissima, & in patris cubile insilire filium, in filii autem cubile scelesto & insano amore percitū ferri patrem, & non dubitare facinus cōmittere, quod sine lege Mosis natura ipsa pro turpi habet, iratóque animo, condemnandum censet. Itaque Ruben paterno cubili violato, magnoperè offendit. (Gen. 49.) Indignatus est item vehemēter Paulus super tali quodam scelere apud Corinthios perpetrato. Quibus ita scribit. (1. Cor. 5.) [Omnino auditur inter vos fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec inter gentes, ve vxorē patris sui quis habeat.] Sed non hic eius indignatio constitit: tradidit ènim eum qui id fecerat, Satanæ in interitum carnis. Violant igitur nomen Dei sui huiuscemodi passionibus impliciti. Nec eos sordibus, & immunditia diuinā naturam aspergere dicimus. Quî enim istuc? sed blasphemari faciunt potius vniuersorū Deum, vt qui populis profanis imperet. Hinc ad Iudam ait, (Ezech. 36.) [per vos nomē meū blasphematur in gentibus.] Quemadmodū enim Deum sanctificare dicuntur, qui rectè viuunt: sic eum violare intelligi possunt, qui impurum, & illaudabile vitæ institutum persequuntur.

Et vestimenta eorum ligantes funibus, velamina faciebant, adhærentia altari: & vinum ex calumniis bibebant in domo Dei sui.

XIX. Dominus noster Iesus Christus non ob aliud diuina tēpla ædificanda docēs, quàm vt in ipsis vniuersorū Deus glorificetur, & quæ illum decet adoratio adhibeatur, aliquādo Iudæorū institores increpuit, qui animalia in templū adducerent, cùm dixit, [domus mea domus (Matt. 21.)

orationis vocabitur,] adiungitque sacra Scriptura, recordatos fuisse discipulos, quia scriptum sit, [Zelus domus tuæ comedet me.] Obiurgat etiam Paulus quosdam similia audere solitos. [Nunquid domos non habetis, inquit, ad manducandum & bibendum, aut Ecclesiam Dei contemnitis?] Vbique igitur obesse apparet, diuinis ædibus tanquam communibus & profanis, & vnicuique propriis abuti. Vbi enim iam Deo conueniens cultus præstetur, si ante oculos eius carnis voluptatibus seruiamus? & in quibus propter sanctimoniam conspici nos splendidos oportebat, si ibi lapsi in quæ fas non est, rideamur? Quod nonnullos facientes, castigare non parcit, atque istuc iure optimo. Non enim auferebant ab altari velamenta, inquit, sed sub ipsa se abdentes, inebriare se, & voluptates tractare audebant, vt & Deum manifestè audirent, [& ego testis, dicit Dominus.] Quonam autem scelere homo vinolentus, & mente non constans, & ad quodcunque flagitium facilis se abstineat? Intuetur enim Deus vniuersorum etiam quæ in tenebris fiunt, vt scriptum est, & nihil ei inaspectabile.

Psal. 68. — 1. Cor. 11. — Mal. 3. — Psal. 138. Hebr. 4.

Videntur autem quæ in Ecclesia præcipuè à nobis fiunt, tantum non præsente, & aspectante Deo fieri. quod si verè turpissimum est, & summoperè à lege condemnatur inebriari vniuersè, quomodo non omni nequitia maius est, etiam in ipsa Ecclesia tales conspici? & quod grauius est, si ex iniustè & sceleratè effuso sanguine, in delicias sumptum collegeris? Qui hæc faciunt, Deum audient dicentem palàm, Num spelunca latronum domus mea? Igitur aliorum delicta multam nobis vtilitatem parient: & per quæ alii offenderunt, nos, si modò ab illorum vestigiis recesserimus, meliores euademus. Tutiores enim fuerint prudentiores, si secundum leges viuere voluerint, si malos æmulari noluerint.

Matth. 21.

Atenim, si ad Iudam, siue ad duas tribus in Hierusalem hoc dicatur, probè à nobis dicta sunt, quæ modò diximus. Sin autem etiam ad Israel peccatum pertineat, sensus erit, non in domo Dei, qui natura Deus est, tabernaculorum vela diuino altari proxima contexisse, siue ebrietati datam operam esse: sed in domo

προσευχῆς κληθήσεται. ἐπεσήμηνε δὲ τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν, ὡς ἐμνήσθησαν οἱ μαθηταὶ, ὅτι γεγραμμένον ἐστὶν, ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου καταφάγεταί με. ἐπέπληττε δέ τισι καὶ Παῦλος τοιάδε τινὰ τολμᾶν εἰωθόσι. μὴ γὰρ, φησὶν, οἰκίας οὐκ ἔχετε εἰς τὸ ἐσθίειν, καὶ πίνειν, ἢ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ καταφρονεῖτε; ἀλυσιτελὲς δὴ οὖν ὁρᾶται πανταχοῦ τὸ τοῖς θείοις οἴκοις καταχρῆσθαι τολμᾶν, ὡσανεὶ καὶ τοῖς κοινοῖς, καὶ τοῖς ἑκάστῳ προσήκουσιν ἰδικῶς. ποῦ γὰρ ἔτι τῷ Θεῷ προσῆκον ἂν τηροῖτο σέβας, εἰ σαρκὸς ἡδονὰς θεραπεύομεν ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ; καὶ ἐν οἷς ἔδει λαμπροὺς ὁρᾶσθαι διὰ σεμνότητα, ἐκεῖ γελᾶσθαι κατολισθαίνοντας, ἃ μὴ θέμις; ὃ δὴ ποιοῦντάς τινας οὐκ ἀμωμήτους ἐᾷ, καὶ σφόδρα εἰκότως. οὐ γὰρ ἀπήλλαττον, φησὶ, τὰ ἐνδύματα τοῦ θυσιαστηρίου, ἀλλ᾽ ὑπ᾽ αὐτὸ πεφωλευκότες, καταμεθύειν ἐτόλμων, καὶ τὰ ἡδονῆς ἔργα πληροῦν, ἵνα καὶ Θεοῦ ἀκούσωσι λέγοντος ἐναργῶς, καὶ ἐγὼ μάρτυς, λέγει κύριος. τίνος δ᾽ ἂν ἀπόσχοιτο τῶν ἀτόπων κάτοινος ἀνὴρ, καὶ τὰς φρένας παρενηνεγμένος, καὶ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν εὔκολος τῶν κακῶν; ἐφορᾷ μὲν γὰρ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, καὶ τὰ ἐν σκότει, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ ἄοπτον αὐτῷ παντελῶς οὐδέν.

Δοκεῖ δέ πως τὰ ἐν ἐκκλησίαις μάλιστα, μονονουχὶ παρόντος τε, καὶ θεωμένου πράττεσθαι πρὸς ὑμῶν. καὶ εἴπερ ἐστὶ παναίσχρον ἀληθῶς, καὶ τὴν ἐσχάτην ἐκ νόμου κατάρρησιν ἔχον τὸ μεθύειν ὅλως, πῶς οὐ παντὸς ἐπέκεινα λόγου τοῦ πρὸς φαυλότητα βλέποντος, τὸ καὶ ἐν αὐτῇ ἐκκλησίᾳ ὁρᾶσθαι τοιούτους; καὶ τὸ ἔτι φορτικώτερον, εἰ ἐξ ἀδίκων, καὶ πονηρῶν αἱμάτων τὰ εἰς τρυφὴν συλλέγοιντο; οἱ τοῦτο δρῶντες, ἀκούσονται Θεοῦ λέγοντος ἐναργῶς, μὴ σπήλαιον λῃστῶν ὁ οἶκός μου; οὐκοῦν τὰ ἑτέρων ἐγκλήματα πρὸς ὠφελείας ἡμῖν ἔσονται πολλῆς, καὶ δι᾽ ὧν ἕτεροι προσκεκρούκασιν, ἀμείνους ἡμεῖς, εἰ παραιτοίμεθα τὰ ἐκείνων. ἀσφαλέστεροι γὰρ οἱ σώφρονες εἶεν ἂν εἰκότως, εἰ δὴ βούλοιντο διαζῆν ἐννόμως, εἰ μὴ ζηλοῦν ἕλοιντο πονηρούς.

Ἀλλ᾽ εἰ μὲν λέγοιτο πρὸς τὸν Ἰούδαν, ἤτοι τὰς δύο φυλὰς τὰς ἐν Ἱεροσολύμοις τὸ ῥητὸν, ἔχοι ἂν ὀρθῶς τῆς πρὸς ἡμῶν ἀρτίως εἰρημένης θεωρίας ὁ λόγος. εἰ δὲ δὴ φέροιτο καὶ κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ τὸ πλημμέλημα, φαῖμεν ἂν, ὅτι οὐκ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ τοῦ κατὰ φύσιν, οὐδὲ ἐχόμενα τοῦ θείου θυσιαστηρίου αἱ τῶν περιστρωμάτων ἐπλέκοντο σκηναὶ ἤγουν τὰ ἐκ μέθης ἐπράττετο, ἀλλ᾽ ἐν τῷ οἴκῳ

τοῦ Θεοῦ αὐτῶν, ἵνα λέγῃ τὸν Βαάλ, ἤγουν ἕτερόν τι τῶν ἐξ ἐπινοίας ἀνθρωπίνης εἰς τύπον εἰδώλου πεποιημένων. πῶς οὖν ἔτι καταλογισθείη ἂν εἰς ἔγκλημα τοῦ Ἰσραήλ, τὸ ἐν οἴκῳ τυχὸν εἰδώλων, καὶ παρ' αὐτὸ τὸ Βεβὴλ θυσιαστήριον οἴνῳ τε μεθύειν, καὶ ἐξυφαίνειν σκηνάς, ὅτι ταῦτα τετιμήκασι, καὶ μέθης ὥσπερ, καὶ ἁπάσης ἡδονῆς ἐργαστήρια τῶν ἐν ὑπολήψει θεῶν ἐποίουν τοὺς ναούς, καίτοι δέον ἐφίεσθαι μᾶλλον καθαρῶς, καὶ πανάγνως λατρεύειν Θεῷ, καὶ εἰς οἶκον ἰέναι τὸν ἅγιον ἀληθῶς, καὶ σεπτὸν ἡγεῖσθαι τὸ θυσιαστήριον. εἰ δὲ καὶ τὰ οὕτω σεπτά τε, καὶ ἀξιάγαστα παρ' οὐδὲν ἡγεῖσθαι σπουδάζοντες, τὰ πολὺ λίαν αἰσχίω τετιμηκότες, καὶ αὐτοῖς ἐμπαροινεῖν ἀπετόλμων τοῖς ἰδίοις θεοῖς, πανταχοῦ τὸ θεῖον πατοῦντες ἀξίωμα, καὶ περιυβρίζοντες ἀδικῶς τὴν τοῦ μόνου, καὶ φύσει Θεῷ πρέπουσαν δόξαν, ὅτε καὶ τοῖς ψευδωνύμοις περιθέντες αὐτήν, οὐδενὸς ἀξιοῦν ἠνείχοντο λόγου.

Dei ipsorum: vt Baal dicat, aut aliud quippiam, quæ in formam idolorum ab humano ingenio excogitantur. Quodammodo igitur adhuc Israel pro peccato imputetur, in domo idolorum, & apud ipsum fortasse Baal altare vino inebriari; & tabernacula componere, quoniam talia honorarunt, & tanquam in ebrietatis, & cuiusque voluptatis officinas deorum qui existimabantur, templa vsurparunt. Et cùm oporteret cupere potiùs purè & sanctissimè colere Deum, & in templum reuera sanctum intrare, & venerabile ducere altare, illi & tam veneranda, & admirabilia nihili facere studentes, & multò fœdiora honorantes, etiam propriis diis illudere audebant, vtique diuinam maiestatem conculcantes, & summa ignominia afficientes liberè soli, & natura Deo debitam gloriam, quando & diis falsis eam tribuentes, nihili tamen eos faciebant.

Ἐγὼ δὲ ἐξῆρα τὸν Ἀμορραῖον ἐκ προσώπου αὐτῶν, οὗ ἦν καθὼς ὕψος κέδρου τὸ ὕψος αὐτοῦ, καὶ ἰσχυρὸς ἦν ὡς δρῦς. καὶ ἐξήρανα τὸν καρπὸν αὐτοῦ ἐπάνωθεν, καὶ τὰς ῥίζας αὐτοῦ ὑποκάτωθεν.

Ego autem abstuli Amorrhæum à facie eorum. Sicut altitudo cedri, altitudo eius, & fortis erat vt quercus. Et abstuli fructum eius desuper, & radices eius subter.

Ὁρᾷς ὅπως ἀνοσίως περιυβρίζοντας, καὶ καταφρονεῖν ἑλομένους ἀποφαίνει λοιπόν, οὓς ἔδει μᾶλλον ταῖς χαριστηρίοις εὐφραίνειν ᾠδαῖς, καὶ ταῖς εἰς πᾶν ὁτιοῦν εὐπειθείαις, ἀμουσότατά τε, καὶ ἀβουλότατα λυπεῖν ᾑρημένους, διά τοι τὸ ἐκ πολλῆς ἄγαν σκαιότητος τρόπων, καὶ ὧν εὖ πεπόνθασιν ἐλάσαι πρὸς λήθην. ἐγὼ μὲν γάρ, φησίν, ἐξῆρα τὸν Ἀμορραῖον ἐκ προσώπου αὐτῶν, τουτέστι, τὰ βάρβαρα καὶ ἀλλόφυλα ἔθνη, δι' ἑνός που τάχα τοῦ Ἀμορραίου δηλούμενα, ὡς σκληρόν τι, καὶ ἁδρότερον. ἐγὼ νικῆσαι παρεσκεύασα τὸν οὕτως ὑπερφυῆ, καὶ ἄθραυστον, ὡς δοκεῖν ἤδη πως ἔρχεσθαι μὲν κέδρῳ πρὸς ὕψος, δρυὸς δὲ τῆς ἄγαν εὐσθενοῦς ἀπομιμεῖσθαι τὴν δύναμιν. ἦν γὰρ οὐχ ἕτερος πλὴν μόνος ἐγώ, φησίν, ὁ καταμαραίνων αὐτόν, καὶ πλήττων εἰς ῥίζας, μονονουχὶ καὶ ἀφαυαίνων αὐτοῦ τὸν καρπόν. ἐπειδὴ γὰρ ὡς περὶ δένδρων λελάληκεν, ἐπιμένει πιθανῶς ὁ λόγος τῇ τροπῇ, καὶ εἰς ῥίζαν αὐτοῦ ἱκνεῖσθαι τὸ βλάβος φησίν, ἠφανίσθαι δὲ οὕτω καὶ τὸν καρπόν. ἀποθνήσκει γὰρ αὖ οὐχ ἑτέρως τὸ ἐν δρυμοῖς ξύλον, πλὴν ὅτι κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον. ὅτι γὰρ δεδαπάνηνται πολεμούντων αὐτοῖς τῶν ἐξ Ἰσραὴλ Ἀμορραῖοί τε, καὶ Εὐαῖοι Γεργεσαῖοι, καὶ Φερεζαῖοι, καὶ Ἰεβουσαῖοι, συ-

Cernis quomodo eos deinceps nefariè in se contumeliosos, & cõtemptores fuisse ostendat: & quẽ potius laudibus, & gratiis agendis, & prompta voluntate ad omnem obedientiã exhilarare oportebat, dementissimè, & stolidissimè contristrare, non reformidasse, propter ingentem morum leuitatem, & obliuionem acceptorum beneficiorum. Ego quidem, inquit, abstuli Amorrhęum à facie eorum, hoc est, barbaras gentes interemi, per vnam Amorrhęorum, vt videtur, vt sæuam & frequentem significatas. Ego feci vt vincerent adeò mirè procerum, & firmum, vt vel cedros æquare altitudine, & durissimam quercũ imitari videretur. Non enim erat præter me solum, qui eum marcidum redderet, & vsque ad radicem feriret, & tantum non fructum eius arefaceret. Quoniã vt de arbore locutus est, persistit accõmodatè in metaphora, & damnum eius vsque ad radicem pertinuisse dicit, & ita quoque fructum sublatum. Haud enim aliter, quàm ad istum modum arbores in syluis moriuntur. Consumptos enim esse, pugnãtibus aduersũ eos Israelitis, Amorrhæos, & Heuæos, Gergesæos, & Pherezæos, & Iebusæos,

adiuuante eos Deo videlicet, nemo dubitauerit.

Luc.10. Acerbum est igitur contemnere Christum, qui dedit nobis calcare super serpentes, qui euertit inimicos, & robustiores subiicit. Ephes.6. [Non enim est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus spiritualia nequitiæ.] Et hæc omnia in Christo superauimus. Quod si seruatorem, & redemptorem nostrum ad ignauiam declinantes contristabimus, rationem & occasionem euitandi supplicii profectò non reperiemus.

Et ego eduxi vos de terra Ægypti, & circumduxi vos in deserto quadraginta annis, vt possideretis terram Amorrhæorum.

Dilucidè interpretatur quod dixit, & quasi retrocedens oratio; ab initio vsque ad finem facta breuiter indicat. E seruitute enim, inquit, vos exemi, & ab Ægyptiorum tyrannide liberaui. Alui autem in solitudine, cœlitus manna demisso, & fontibus aquarum, vt dignum erat Deo, emissis, & de petra superficie tenus percussa, improuisos scaturiginum cursus largitus sum. Exod.16. Num.20. Nec labor profectionis eorum vilia spectabat: sed vt regionem Amorrhæorum patribus ipsorum promissam possiderent. Ast illi eo amentiæ prolapsi sunt, vt quasi ne cognoscerent quidem meum erga ipsos amorem, & humanitatem. Meminisse igitur debemus, qui sumus in Christo per fidem, nos seruitute liberatos, & velut ex Ægypto in solitudinem migrasse: id est, in vitæ genus innocentissimum, & verè latum, & nullo malo permistum, Euangelicum scilicet. Panem adepti sumus de cælo, qui dat vitam mundo. Ioan.6. Roboramur enim in Christo, & fontes aquarum incorruptibilium acquisiuimus, scripta sanctorum Apostolorum. Sic enim & Esaias eos nominat dicens, Esai.12. [Haurite aquas cum lætitia de fontibus saluationis.] Verè enim illi fontes sunt saluationis, qui nobis Saluatorem, & viuificum sermonem emittunt, & Christi mysterium annunciant, & terrarum orbem cælestibus mysteriis initiant.

Et accepi de filiis vestris in Prophetas, & de iuuenibus vestris in sanctificationẽ. Nunquid nõ sunt hæc, filii Israel? dicit Dominus. Et vos potabatis sanctifica-

A συναγωνιζομένου δηλονότι Θεοῦ, ἐνδοιάσειεν οὐδείς.

Πικρὸν οὖν ἄρα τὸ καταφρονῆσαι Χριστοῦ τοῦ δόντος ἡμῖν ἐπάνω ὄφεων πατεῖν, καταστρέφοντος τοὺς ἀνθεστηκότας, καὶ ὑποφέροντος τοὺς ἰσχυροτέρους. οὐ γάρ ἐστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα, καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας. καὶ τούτων ἁπάντων ἐν Χριστῷ κεκρατήκαμεν. κἂν εἰ μέλλοιμεν λυπεῖν ἀποκλίνοντες πρὸς τὸ ῥᾴθυμον B τὸν ἑαυτῶν σωτῆρα, καὶ λυτρωτὴν ἀπορήσομεν, οἶδ' ὅτι, καὶ λόγου, καὶ ἀφορμῆς ἐξελέσθαι δυναμένης κολάσεως, καὶ πυρός.

Καὶ ἐγὼ ἀνήγαγον ὑμᾶς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ περιήγαγον ὑμᾶς ἐν τῇ ἐρήμῳ τεσσαράκοντα ἔτη τοῦ κατακληρονομῆσαι τὴν γῆν τῶν Αμοῤῥαίων.

Ερμηνεύει σαφῶς ὅπερ ἔφη, καὶ ἀνόπιν ὥσπερ ὁ λόγος ἰών, τὰ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ὡς βραχέσι καταδηλοῖ. δουλείας μὲν γὰρ ἐξεῖλον, φησί, καὶ C τῆς τῶν Αἰγυπτίων πλεονεξίας ἀπήλλαξα. ἔθρεψα δὲ κατὰ τὴν ἔρημον, καθεὶς μὲν ἄνωθεν τὸ μάννα αὐτοῖς, πηγὰς δὲ ὑδάτων θεοπρεπῶς ἀνιεὶς, καὶ ἐξ ἀκροτόμου πέτρας ἀδοκήτων ναμάτων ἐκδρομὰς δωρούμενος. καὶ ἦν ὁ πόνος τῆς ὁδοιπορίας αὐτοῖς οὐκ ἐπὶ μικροῖς, ἀλλ' ἵνα κληρονομήσωσι τὴν Αμοῤῥαίων τὴν γῆν, τὴν τοῖς πατράσιν ἐπηγγελμένην. οἱ δὲ πρὸς τοῦτο σκαιότητος ὠλισθήκασιν, ὡς μηδὲ εἰδέναι τάχα που τὴν ἐμὴν περὶ αὐτοὺς ἀγάπησιν, ἢ φιλανθρωπίαν. μεμνῆσθαι δὴ οὖν ἀναγκαῖον D ἡμᾶς τοὺς ἐν Χριστῷ διὰ πίστεως, ὅτι καὶ δουλείας ἀπηλλάγμεθα, καὶ καθάπερ ἐξ Αἰγύπτου μετακεχωρήκαμεν εἰς τὴν ἔρημον, τουτέστιν, εἰς καθαρωτάτην, καὶ πλατεῖαν ἀληθῶς, καὶ ἀσυμμιγῆ τοῦ χείρονος πολιτείαν, φημὶ δὲ τὴν Εὐαγγελικήν. ἄρτον πεπλουτήκαμεν τὸν ἐξ οὐρανοῦ τὸν ζωὴν διδόντα τῷ κόσμῳ. νευρούμεθα γὰρ ἐν Χριστῷ, καὶ πηγὰς ἀκηράτων ὑδάτων ἐσχήκαμεν τὰς τῶν ἁγίων Αποστόλων συγγραφάς, οὕτω γὰρ E αὐτὰς καὶ Ησαΐας ὠνόμαζε λέγων. ἀντλήσατε ὕδωρ μετ' εὐφροσύνης ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ σωτηρίου. ἐκεῖνοι γὰρ πάντως πηγαὶ σωτηρίου, οἱ τὸν σωτήριον ἡμῖν καὶ ζωοποιὸν ἀνιέντες λόγον, καὶ τὸ Χριστοῦ μυστήριον εὐαγγελιζόμενοι, καὶ μυσταγωγοῦντες τὴν ὑπ' οὐρανόν.

Καὶ ἔλαβον ἐκ τῶν υἱῶν ὑμῶν εἰς προφήτας, καὶ ἐκ τῶν νεανίσκων ὑμῶν εἰς ἁγιασμόν. μὴ οὐκ ἔστι ταῦτα, υἱοὶ Ισραήλ; λέγει κύριος. καὶ ἐποτίζετε τοὺς ἡγιασμένους οἶνον, καὶ τοῖς

προφήταις ἐνετέλλεσθε, λέγοντες, οὐ μὴ προφητεύσητε.

Μέγα πρὸς ὀνειδισμόν, καὶ κατάρρησιν ἐπὶ παντὶ κακῷ, τὸ ἀνεῖναί πως ἀχαριστεῖσθαι παρὰ Θεοῦ, τὰ πάντα ἡμῖν διανέμοντος τά τε εἰς δόξαν, καὶ ζωαρκῆ. πολλῶν μὲν γὰρ ὄντων κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐθνῶν, ἀπόλεκτον ἐποιεῖτο μόνον τὸν Ἰσραήλ, καὶ εἰς τοῦτο λοιπὸν εὐκλείας ἐκάλει, καὶ ἀνεκόμιζε Θεός, ὡς καὶ τῷ τῆς προφητείας ἀξιώματι καταγλαΐζεσθαί τινας τοὺς τὸν εὐαγῆ τε, καὶ ἐννομώτατον ἀγαπῶντας βίον, παραλαμβάνεσθαι δὲ καὶ εἰς ἁγιασμὸν τοὺς ἐν αὐτοῖς νεανίσκους, τουτέστι, τοὺς ἁδροτέρους τὸ φρόνημα, καὶ νοητὴν ἔχοντας εὐρωστίαν. ἡγιάζοντο γάρ τινες κατὰ νόμον, οἱ ἐπίκλην Ναζαραῖοι, τρέφοντες τρίχα κόμην αὐτὴν τῷ κυρίῳ, οἶνον καὶ ἐξ αὐτοῦ ὄξος, καὶ σταφυλήν, καὶ σταφίδας, καὶ γίγαρτον παραιτούμενοι, ἀποφοιτῶντες δὲ λίαν καὶ νεκρῶν σωμάτων. καὶ βαθὺς μὲν ὁ λόγος ὁ περὶ τούτων ἐστί. πλὴν ἐτίμα Θεὸς καὶ εἰς προφήτας, ὡς ἔφην, καὶ εἰς τὸ ἁγιάζεσθαι τυπικῶς ἀναφέρων τοὺς ἐξ αὐτῶν. οἱ δὲ τὴν οὕτω λαμπράν τε, καὶ ἀξιόπιστον δόξαν ἀποσπουδάζοντες, ἐπότιζον οἶνον τοὺς ἡγιασμένους, τουτέστι, τοὺς εὐχὴν ἔχοντας ἐφ' αὐτοῖς ἁγιασμοῦ. ἀνέπειθον γὰρ καὶ αὐτοὺς τοῦ ἁγιάζεσθαι καταφρονεῖν, πάντως που λέγοντες, οὐδὲν εἶναι παντελῶς τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον, καὶ ἀνόνητον ἀνθρώποις τὸ ἁγιάζεσθαι θέλειν, καὶ πληροῦν ἐπὶ τούτῳ τὰ νενομισμένα. εἰ γὰρ καὶ ἦν ἐν σκιαῖς ὁ νόμος. ἀλλ' οὐκ ἐστέρητο παντελῶς τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων. ἐναστράπτει γὰρ τοῖς τύποις τῆς εὐσεβείας ἡ μόρφωσις. τὸ δὲ καὶ αὐτοῖς ἁγίοις προφήταις ἐπιτιμᾶν, ἀποσειομένων ἐστὶ τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον, καὶ παιδεύεσθαι μὴ ἀνεχομένων, καὶ ἠγνοηκότων, ὅτι τετίμηνται, εἴπερ ὄντες ἐξ αὐτῶν προειλήφθησαν εἰς κοινολογίαν τὴν ὡς πρὸς Θεόν. προσεπερωτᾷ δὲ διὰ μέσου, καί φησι, μὴ οὐκ ἔστι ταῦτα υἱοὶ Ἰσραήλ; λέγει κύριος. ἆρα, φησί, καὶ τῶν οὕτως ἐναργῶν πράξεων καθοριεῖτε τὸ ψεῦδος; ἆρα μαρτύρων δεήσει Θεῷ πρὸς τὸ ἐλέγχειν ὑμᾶς, καὶ τὰ οὕτως ἐμφανῆ συκοφαντεῖν ᾑρημένους; χρὴ τοιγαροῦν ἁγιάζεσθαι, καὶ λογισμῷ πεπηγότι προσεδρεύειν Θεῷ, τὰς τῶν πονηρῶν οὐ προσιεμένους γνώμας. φθείρουσι γὰρ ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί, καὶ ἀποφέρουσιν ἁγιασμοῦ, καὶ ἁπάσης ἐπιεικείας τῶν φιληδόνων οἱ λόγοι. οὐκοῦν προσκεισόμεθα μᾶλλον ἡμεῖς ταῖς τῶν θεηγόρων φωναῖς, οἷς καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἐπεμαρτύρησε, λέγων. οὐχ ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ πατρὸς

A *tos meos vino, & Prophetis mandabatis, dicentes, Non prophetabitis.*

XXII.

Ad exprobrationem, & accusationem in quouis crimine magnum est, à Deo ingratitudinis quodámodo reprehendi, à quo omnia donata sunt quæque ad gloriam, quæque ad vitam sustentandam spectant. Nam cùm multæ essent per orbem gentes, solum Israel sibi delegit, tantóque splendore cumulauit, vt B & prophetica dignitate quosdam cohonestaret, qui vitæ sanctimoniam, sacrarúmque legum perfectam obseruationem diligerent, & ad sanctificationem iuuenes eorum assumeret: hoc est, prudentia eminentiores, & intellectuali robore præditos. Sanctificabantur enim quidam secundum legem, qui Nazaræi cognominabantur, offerentes comam Deo, vinum, & ex eo acetum, vuam, & vuam passam, & acinum auersantes, & à mortuorum corporibus longius refugientes. Denique multa super his dicuntur. Veruntamen honorabat eos C Deus, & in Prophetas, vt dixi, & ad sanctificationem typicè ex iis nonnullos euehebat. Ast illi tam magnificam, & plenam auctoritatis dignitatem aspernantes, sanctificatos, id est, votum sanctificationis super se habentes, vino potabant. Persuadebant enim & illis, vt sanctificari contemnerent, dicentes, vtique Dei legem nihil esse prorsus & sanctificari velle, & ob id lege sancita implere, nihil commodare hominibus. Nam etsi lex in vmbra erat, planè tamen veritatis D dogmata continebat. Fulget enim in typis illis pietatis imago. Ipsos quoque sanctos Prophetas obiurgare, est diuinam legem repellere atque institui nolle, & nescire se honorari: siquidem cùm de ipsis essent, assumpti sunt, qui cum Deo quodammodo sermones miscerent. Interrogat insuper in medio, & ait, [Nunquid non ita est, filii Israel? dicit Dominus.] An, inquit, res tam manifestas mendacii arguetis? an testi- E bus opus erit Deo ad vos refellendos, qui etiam adeo aperta calumniari velitis? Sanctificari itaque oportet, & constanti animo adhærere Deo, improborúmque consilia repudiare. [Corrumpunt enim bonos mores colloquia praua,] & voluptuariorum sermones à sanctificatione, & omni bonitate auocant. Nos potius Deo digna loquentiū vocibus addicti erimus, quibus & ipse Saluator testimoniū his verbis perhibuit; [Nō estis vos qui loquimini, sed spiritus patris

Num. 6.

1. Cor. 15.

Matth. 10.

vestri, qui loquitur in vobis.]

Propterea ecce ego deuoluo subter vos, sicut deuoluitur currus plenus stipula.

XXIII. Plaustris agrorum fructus, & quæ aream complent, transuehere mos fuit veteribus, qui mos vsque hodie in oriente, & occidente viget. Voluuntur autem circum axes rotæ, lignis graui & ingrato sono stridentibus, propè occlamantibus, quæ illis imposita sunt oneribus. Ero igitur ipse quoque (inquit vniuersorum Dominus) vt quod voluit in curru, id est, axis. Ille enim, vt dixi, sibi rotas infixas, & aptatas habens simul circumuoluit. Clamabo verò quasi qui onus graue peccatorum, ab impiis aceruatorum amplius sustinere nequeam. Reiecerunt enim legem Domini, & mandata eius non custodierunt: sed seduxerunt eos vana eorum, quæ fecerunt patres eorum. Obliti sunt autem mei, qui eduxi eos de Ægypto: qui abstuli Amorrhæum à facie eorum: qui assumpsi de filiis eorum in Prophetas: & de iuuenibus eorum in sanctificationem. Et ego quidem eos honoraui: illi verò eò insipientiæ deuenerunt, vt vestimenta sua ligantes funibus, velamina facerent, adhærentia altari, & vinum ex calumniis biberent in domo Dei ipsorum: & vino potarent sanctificatos, mandarentque Prophetis, & dicerent, Ne prophetetis. Talibus igitur impietatibus vestris propemodum oneratus, vt axis in plaustro, quod stipularum manipulis plenum est, clamorem edam multò maximum. Quod hinc detrimentum eis euenturum, aut quæ mala eos inuasura sint, mox sequentibus declarat.

Veruntamen & illud dicendum est necessario, verè ante omnia horrendum esse, Deum irritare, & eo vsque in improbitatem abire deinceps præcipitem, vt peccata nostra tolerare amplius non possit, tametsi natura sua bonus, clemens, & multo mansuetissimus sit. Ab eo igitur offendendo modis omnibus cauendum est. Quod si quippiam humanum pati contigerit, offensum est, non videri ad patientiam segnes, nec sinere peccata peccatis cumulari: quin potius sancta quadã vigilantia ea cohibere, & ægrotantem animum

A ὑμῶν, τοῦ λαλοῦντος ἐν ὑμῖν.

Διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ κυλίω ὑποκάτω ὑμῶν, ὃν τρόπον κυλίεται ἅμαξα ἡ γέμουσα καλάμης.

Ἁμάξαις τὰ ἐξ ἀγρῶν, καὶ ὅσα πληροῖ τὴν ἅλω μεταχομίζειν ἔθος τοῖς ἀρχαιοτέροις· σώζεται δὲ καὶ εἰς δεῦρο τὸ χρῆμα παρά τε τοῖς τὴν ἑῴαν, καὶ τὴν ἑσπέριον οἰκοῦσι γῆν. κυλίονται δὲ ὁμοῦ τοῖς ἄξοσιν οἱ τροχοὶ, βαρύ τι καὶ δυσηχὲς ἀποτελούντων τῶν ξύλων, καὶ μονονουχὶ καταχεκραγότων
B τῶν ἐπικειμένων αὐτοῖς φορτίων. ἔσομαι τοίνυν καὶ αὐτὸς ἐγὼ, φησὶν ὁ πάντων δεσπότης, ὡς τὸ κυλίον ἐπὶ τὴν ἅμαξαν, τουτέστιν, ὁ ἄξων, αὐτὸς γὰρ, ὡς ἔφην, ἑαυτῷ συγκυλίει τοὺς τροχοὺς, ἐμπεπηγότας τε, καὶ ἐνηρμοσμένους ἔχων. καταχεκράξομαι δὲ ὥσπερ τῶν ἠσεβηκότων οὐκ ἔτι φέρειν δυνάμενος τὸ πλημμελημάτων τὸ δυσαχθές. ἀπώσαντο γὰρ τὸν νόμον τοῦ κυρίου, καὶ τὰ προστάγματα αὐτοῦ οὐκ ἐφυλάξαντο, ἀλλ' ἐπλάνησε μὲν αὐτοὺς τὰ μάταια αὐτῶν, ἃ ἐποίησαν οἱ πατέρες αὐτῶν, ἐπελάθοντο
C δὲ μου τοῦ ἐξαγαγόντος ἐξ Αἰγύπτου, τοῦ ἐξάραντος τὸν Ἀμορραῖον ἐκ προσώπου αὐτῶν, τοῦ λαβόντος ἐκ τῶν υἱῶν αὐτῶν εἰς προφήτας, καὶ ἐκ τῶν νεανίσκων αὐτῶν εἰς ἁγιασμόν. ἀλλὰ τετίμηκα μὲν ἐγὼ, κατῄκοντο δὲ δυσβουλίας εἰς τοῦτο αὐτοὶ, ὡς τὰ ἱμάτια αὐτῶν δεσμεύοντες σχοινίοις παραπετάσματα ποιεῖν ἐχόμενα τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ οἶνον ἐκ συκοφαντιῶν πίνειν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ αὐτῶν, καὶ ποτίζειν μὲν οἶνον τοὺς ἡγιασμένους, ἐν-
D τέλλεσθαι δὲ τοῖς προφήταις, καὶ λέγειν, οὐ μὴ προφητεύσητε. ταῖς οὖν τοιαύταις ὑμῶν ἀσεβείαις μονονουχὶ καταπεφορτισμένος, ὡς ἄξων ἐπὶ τὴν ἅμαξαν, ἣ καλάμης ἐστὶ, καὶ δραγμάτων ἔμπλεως, πλεῖστην ὅσην ποιήσομαι τὴν καταβοήν. καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν ἐσόμενον βλάβος, ἢ ποῖα πάλιν αὐτοῖς συμβήσεται πάθη, διασαφεῖ μὲν εὐθὺς ἐν τοῖς ἐφεξῆς.

E Πλὴν ἐκεῖνο εἰπεῖν ἀναγκαῖον, ὅτι πάνδεινον ἀληθῶς τὸ παροξύνειν Θεὸν, καὶ εἰς τοῦτο φαυλότητος κατολισθῆσαι λοιπὸν, ὡς ἀφόρητον αὐτῷ γενέσθαι τὴν παρ' ἡμῶν ἁμαρτίαν, καίτοι χρηστῷ τε, καὶ ἀγαθῷ, καὶ ἡμερωτάτῳ λίαν ὑπάρχοντι κατὰ φύσιν. δεῖ δὴ οὖν παρεκπίπτειν μὲν ὅτι μάλιστα φιλεῖν τὸ προσκρούειν αὐτῷ. εἰ δὲ δὴ τι γένοιτο καὶ παθεῖν ἀνθρώπινον, μὴ ὀρᾶσθαι μέλλοντας εἰς μετάνοιαν, μήτε μὴν εἰς αὔξησιν ἰέναι παραχωρεῖν ταῖς δυσπλημμελείαις, νήφειν δὲ μᾶλλον ἁγιοπρεπεῖ καὶ ἀρρωστοῦσαν ἀνακόπτειν... μένοις ἀνασειράζειν αὐτὰ, καὶ μεταχομίζειν ἐπιτη-

σθαι πρὸς τὸ ἄμεινον ἠῤῥωστηκότα τὸν νοῦν. ἀνεξίκακος γὰρ οὕτως Θεός· καὶ ἐπείπερ ἐστὶν ἀγαθὸς, ἐπιδώσει τὸν ἔλεον.

Καὶ ἀπολεῖται φυγὴ ἐκ δρομέως, καὶ ὁ κραταιὸς οὐ μὴ κρατήσῃ τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, καὶ ὁ μαχητὴς οὐ μὴ σώσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ ὁ τοξότης οὐ μὴ ὑποστῇ, καὶ ὁ ὀξὺς τοῖς ποσὶν αὐτοῦ οὐ μὴ διασωθῇ, καὶ ὁ ἱππεὺς οὐ μὴ σώσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. καὶ εὑρήσει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν δυναστείαις. ὁ γυμνὸς διώξεται ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, λέγει κύριος.

Οὐδὲν ἀνασώσει, φησὶν, ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς τοὺς προσκεκρουκότας· οὐ ποδῶν ὀξύτης τὸν δρομικώτατον ἀπαλλάξει τῆς κακῆς· οὐ σώματος ῥώμη τὸν εὐσθενῆ· οὐκ ἐμπειρία πολεμικὴ τὸν εἰδότα τὰ τακτικὰ, καὶ τὸ τοξεύειν ἄριστα μεμελετηκότα, καὶ ἐπὶ τούτῳ τεθαυμασμένον. ἀνόνητος δὲ τοῖς χρωμένοις καὶ ἡ τῶν ἵππων ταχύτης, καὶ αὐτὸ δὲ πρὸς τούτῳ τὸ τὴν ἱπποκρότον εἰδέναι μάλιστα. ἀλλ᾽ ἕκαστος τούτων εὑρήσει σαφῶς τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν ἐν δυναστείαις, τουτέστι, καταδυναστευομένην τοῖς δείμασι, καὶ παραχωροῦσαν ἀμαχεὶ τοῖς καταδυνοῦν ἐθέλουσι τὸ νικᾶν. ἔσται γὰρ τότε δειλία μὲν τῷ ἐξ Ἰσραὴλ, τοσαύτη δὲ δυναστεία τῶν Βαβυλωνίων, ὥστε καὶ διώκειν δύνασθαι τὸν γυμνὸν, τουτέστι, κατισχύσαι τῶν ἐν ὅπλοις, κἂν εἴ τις ἀθώρηκτος τῶν Βαβυλωνίων· καὶ διώκειν δύνασθαι τοὺς ἐν παντευχίᾳ τὸν ἄοπλόν τε, καὶ ἄσκευον. οὐκοῦν Θεοῦ κατασείοντος εἰς ἀσθένειαν, οὓς ἂν ἕλοιτο κακοῦν, ἐπικουρήσειεν ἂν οὐδέν. καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ διὰ τῆς τοῦ ψάλλοντος φωνῆς ἑτεροτρόπως ἡμῖν εἰρημένον. Οὐκ ἐν τῇ δυναστείᾳ τοῦ ἵππου θελήσει. καὶ πάλιν, ψευδὴς ἵππος εἰς σωτηρίαν. ἀνόνητα γὰρ τὰ τοιάδε παντελῶς, μὴ συναθλοῦντος Θεοῦ. αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ τῶν δυνάμεων κύριος, ὁ νεῦρα διδοὺς τοῖς ἠσθενηκόσι, καὶ ἀπονευρῶν τοὺς λελυπηκότας, καὶ σὺν αὐτῷ μὲν διώξεται εἷς χιλίους, δύο δὲ αὖ μετακινήσουσι μυριάδας. δαπανηθήσεται δὲ πληθὺς πολλὴ, καὶ ἀμέτρητος δύο που τάχα καὶ τριῶν ἀνθεστηκότων, εἰ μὴ ἐπαμύνῃ Θεός.

ad meliora appellere. Sic enim Deus patienter nos sustinebit, & quoniam benignus est, misericordiam tribuet.

Et peribit fuga à cursore, & fortis non obtinebit fortitudinem suam, & pugnator non saluabit animam suam, & sagittator nō subsistet, & velox pedibus suis non saluabitur, neque eques saluabit animā suam. Et inueniet animam suam in potētatibus. Nudus persequetur in diebus illis, dicit Dominus.

Nihil, inquit, saluti erit in die iræ illis qui peccauerunt. Non celeritas pedum cursorem optimum malis eximet: non vires corporis robustum: non peritia militaris ducem: non summa exercitatio sagittarium præclarum. Equorum velocitas equitibus, & insuper equestrium decursionum notitia nihil proderit: sed vnusquisque [inueniet cor suum manifestè in potentatibus,] hoc est, terroribus potenter oppressum, & deuastare se volētibus, citra pugnam concedet victoriam. Timebunt enim tunc Israelitæ. Tanta autem erit Babyloniorū potentia, vt possit etiam nudus persequi, hoc est præualere armatis, etiamsi ipsorum Babyloniorum quispiam thorace indutus non sit: & insequi possit armis instructum omnibus is, qui armis careat, & imparatus. Deo igitur in imbecillitatem prosternēte, quos affligere voluerit, illis nihil opitulari poterit. Atque istuc est, opinor, quod voce Psalmistæ aliis verbis nobis indicatur. [Non in fortitudine equi voluntatem habebit.] Et rursum, [fallax equus ad saluandum.] Inutilia enim sunt ista funditus, nisi Deus pugnātes adiuuet. Ipse enim est Dominus virtutum, qui infirmis neruos subministrat, & eneruat, à quibus est offensus. Et illo socio [vnus fugabit mille, & duo fugabunt decem millia.] peribitque multitudo ingens, & immensa, à duobus, aut tribus fortasse concissa, nisi Deus illam defenderit.

xxiv. — Psal. 146. — Psal. 32. — Psal. 23. — Leuit. 26.

ΚΕΦΑΛ. γ΄.

Ἀκούσατε τὸν λόγον τοῦτον, ὃν ἐλάλησε κύριος ἐφ᾽ ὑμᾶς, οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ κατὰ πάσης φυλῆς ἧς ἀνήγαγον ἐκ γῆς Αἰγύπτου, λέγων· πλὴν ὑμᾶς ἔγνων ἐκ πασῶν φυλῶν τῆς γῆς. Διὰ τοῦτο ἐκδικήσω ἐφ᾽ ὑμᾶς πάσας τὰς ἁμαρτίας ὑμῶν.

CAPVT III.

Audite verbum hoc quod locutus est Dominus super vos, domus Israel, & contra omnē tribū, quā eduxit de terra Ægypti, dicēs. Tantūmodo vos cognoui ex omnibus tribubus terræ. Idcirco vlciscar super vos omnia peccata vestra.

Tom. II.

XXV. NON iam de Iuda, & Ephraim separatim, sed de vniuerso Israele, & velut tota gente in vnum collecta hæc intelligi possunt: omnes siquidem tribus Israelitarum ex Ægypto reductæ sunt. Nemine igitur excluso, quæ dicuntur à Deo, audire iubet. Quæ autem tandem & hæc? Millia multa ciuitatum, & regionum sub sole sunt, & numerus incolarum infinitus. Sed ex omnibus vos Israelitas selegi. Meipsum vobis per complura miracula manifestaui: dira, & intoleranda seruitute vos liberaui: beatissimos, & ab omnibus prædicandos reddidi. Lege vos erudiui, vt placeretis mihi: meis auxiliis tanquam muro communiui: in terram patribus vestris promissam induxi. Quoniam autem soli ex omnibus tam illustribus à me beneficiis dignati, exacerbare, & multis modis offendere me non desinitis, idcirco posthac dementiam vestram vlciscar. Vltrà vos peccare, & impunè huc conuersos non patiar. Itaque de cætero quicunque Deum contempserit, & domini sui voluntates aspernatus fuerit, ex iis qui aut ipsum cognouerunt, aut ab eo per inhabitationem spiritualem cogniti sunt, perniciem & interitum sibi inde comparabit. Quamobrem sapientissimus Paulus vocatis ex gentibus per fidem, deinde ignauia quadam laborantibus, & velut retrorsum abire paratibus, scribit in hęc verba. [Galat. 4.] [Nunc autē cùm cognoueritis Deum, imo cogniti sitis à Deo, quomodo conuertimini iterum ad infirma, & egena elementa, quibus denuò seruire vultis?] Norat enim eos etiam ante fidem opifex, qui nihil penitus ignorat. Verùm in his, vt dixi, fortassis cognitio spiritualem familiaritatem percommodè significat.

Si ambulabunt duo in id ipsum omnino, si non nouerint inter se?

XXVI. Reconditum est ænigma, obscurus sermo. Veruntamen enucleabimus vt poterimus. Reprehenderat igitur Israelitas, quoniam Prophetis mandarant, dixerantque Ne propheteris. Qua porrò de causa loqui sanctos improuidè vetuerint, dicamus oportet. Quia enim tristia illis ab irato Deo euentura, & ea, per quæ peccatores vitæ studia in melius mutare consentaneum erat, denuntiabant, euentum prædictorum timentes, vt est verisimile, obniti illis, & reluctari contendebant,

A ΚΑΤΑ παντὸς ἂν νοοῖτο Ἰσραὴλ γεγονὼς ὁ λόγος, οὐκ ἀνὰ μέρος ἐπὶ τῷ δήμῳ τῷ Ἰούδα, καὶ τῷ Ἐφραίμ, ἀλλ' εἰς ἓν ὥσπερ συνειλημμένου τοῦ παντὸς γένους. ἀνεκομίσθη γὰρ ἐξ Αἰγύπτου πᾶσα φυλὴ τῶν ἐξ Ἰσραήλ. οὐδενὸς οὖν ἔξω τεθέντος, ἀκοῦσαι προστέταχε τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ. τίνα δὲ ταῦτα καὶ τάδε; μύριαι μὲν γάρ εἰσιν ὅσαι, φησίν, ἀνὰ πᾶσαν τὴν ὑπ' οὐρανὸν πόλεις τε, καὶ χῶραι, καὶ ἀριθμοῦ κρείττους οἱ ἐν αὐταῖς, ἀλλ' ὑ-
B μᾶς ἐκ πάντων τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ ἀπολέκτους ἐποιησάμην; ἐμαυτὸν ἐναργῆ τε κατέστησα διὰ πολλῶν θαυμάτων, ἐξελόμην πικρᾶς, καὶ ἀφορήτου δουλείας, ζηλωτοὺς ἀπέφηνα καὶ τρισμακαρίους, πεπαιδαγώγηκα νόμῳ πρὸς τὸ ἀρέσκειν ἐμοί, ἀνετείχισα ταῖς ἐπικουρίαις, εἰσκεκόμικα δὲ καὶ εἰς γῆν τὴν τοῖς πατράσιν ἐπηγγελμένην. ἐπεὶ δὲ μόνοι, φησίν, ἐκ πάντων τῶν οὕτω περιφανοῦς ἠξιωμένοι χάριτος λυποῦντες οὐ κατελήξατε, καὶ προσκεκρούκατε πολυτρόπως, ταύτητοι λοιπὸν
C τοὺς τῆς ἀπονοίας ὑμᾶς ἐξαιτήσω λόγους. οὐκ ἀνέξομαι πλημμελούντων ἔτι, καὶ ἀνεπιτίμητον ἐχόντων τὴν εἰς τοῦτο ῥοπήν. οὐκοῦν ὀλέθρου πρόξενον παντί τῳ λοιπὸν τὸ καταφρονῆσαι Θεοῦ, καὶ δεσποτικῶν ἀλογῆσαι θελημάτων τοῖς ἐπεγνωκόσιν αὐτόν, ἢ ἐγνωσμένοις παρ' αὐτοῦ κατά γε τὸν τῆς πνευματικῆς οἰκειώσεως τρόπον. καὶ γοῦν ὁ σοφώτατος Παῦλος τοῖς ἐξ ἐθνῶν κεκλημένοις διὰ τῆς πίστεως, εἶτα νοσοῦσι τὸ ἄναλκι, καὶ ὀπίσω ὥσπερ ἰέναι προτεθυμημένοις ἐπιστέλλει λέγων. νῦν δὲ γνόντες
D Θεόν, μᾶλλον δὲ γνωσθέντες ὑπὸ Θεοῦ, πῶς ἐπιστρέφετε ἐπὶ τὰ ἀσθενῆ, καὶ πτωχὰ στοιχεῖα, οἷς πάλιν ἄνωθεν δουλεύειν θέλετε; ᾔδει μὲν γὰρ αὐτοὺς καὶ πρὸ τῆς πίστεως ὁ δημιουργός, ἀγνοεῖ γὰρ ὅλως τῶν ὄντων οὐδέν, ἀλλ' ἐν τούτοις, ὡς ἔφην, ὑποσημήνειεν ἂν ἡ γνῶσις εὖ μάλα τὴν πνευματικὴν οἰκειότητα.

Εἰ πορεύσονται δύο ἐπὶ τὸ αὐτὸ καθόλου, ἐὰν μὴ γνωρίσωσιν ἑαυτούς;

Βαθὺ μὲν τὸ αἴνιγμα, καὶ ἀμυδρὸς ὁ λόγος.
E πλὴν ἐρευνητέον ὡς ἔνι. κατῃτιᾶτο τοίνυν τὸν Ἰσραήλ, ὅτι τοῖς Προφήταις ἐνετέλλετο, λέγοντες, οὐ μὴ προφητεύσητε. καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν ἐπετίμων ἀφυλάκτως ταῖς τῶν ἁγίων φωναῖς, εἰπεῖν ἀναγκαῖον. ἐπειδὴ γὰρ ἀπήγγελλον τὰ ἐξ ὀργῆς ἐσόμενα σκυθρωπά, καὶ τὰ δι' ὧν ἦν εἰκὸς ἑαυτῶν ἀμείνους ἔσεσθαι τοὺς ἡμαρτηκότας, δεδιότες που τάχα τῶν λαληθέντων τὴν ἔκβασιν, ἐμελέτων τὴν ἀντίστασιν, καὶ ἀντέπραττον αὐτοῖς; οἱ τῶν ἀρχαίων τὸν νοῦν ἐς [illegible] προσθῆκαι, ἀποκομίζειν εἰωθότες, καὶ

πλανῶντες τοὺς ὑπεζευγμένους. ἐπετίμων μὲν τοῖς Προφήταις, ἀπεδέχοντο δὲ τοὺς πεπλανημένους, ὡς τὴν εὐθεῖαν ἰόντας τρίβον. τοιγάρτοι φησὶ διὰ φωνῆς Ἡσαΐου Θεός. λαός μου, οἱ μακαρίζοντες ὑμᾶς, πλανῶσιν ὑμᾶς, καὶ τὴν τρίβον τῶν ποδῶν ὑμῶν ταράσσουσιν. ἐπετίμα δὲ καὶ Ἀμασίας ὁ ἱερεὺς Βαιθὴλ Ἀμὼς τῷ Προφήτῃ, λέγων. ὁ ὁρῶν, βάδιζε, ἐκχώρησον εἰς γῆν Ἰούδα, καὶ ἐκεῖ καταβίου, καὶ ἐκεῖ προφητεύσεις, εἰς δὲ Βαιθὴλ οὐκέτι μὴ προσθῇς τοῦ προφητεῦσαι. οἱ δέ γε τοῖς Προφήταις ἀνθεστηκότες, ἐκ πολλῆς ἄγαν σκαιότητος, καὶ δυστροπίας δεινῆς εἰς ἀφρὸν ὑπερεπλάττοντο τὴν ἀντίστασιν, ἐκεῖνο λέγοντες, οὐκ ἀπέσταλκέ σε κύριος. καταιτιᾶται τοίνυν αὐτούς, ὅτι τοὺς παρ' αὐτοῦ Προφήτας οὐ τοὺς ἄνωθεν ἔφασκον, καὶ παρὰ Θεοῦ διακομίζειν λόγους· ᾤοντο δὲ μᾶλλον ἀπὸ τῆς σφῶν ἐρεύγεσθαι γνώμης, ἅπερ ἔτι παρὰ τὰ δοκοῦντα λαλεῖν τῷ τῶν ὅλων δεσπότῃ. ταῦτα τοί φησιν. ὦ ἀσύνετοι, καὶ παράφρονες, ἆρά τινες ἐξ ὑμῶν γενήσονται φίλοι, καὶ τὴν αὐτὴν βαδιοῦνται τοῦ βίου τρίβον, οὐκ ἐγνωκότες ἑαυτούς, ἤγουν ἀλλήλους, τουτέστιν, εἰ μὴ ἀλλήλοις τεθέανται ἰσοτρόπους τε, καὶ ὁμογνώμονας; πᾶν γὰρ ζῶον ἀγαπᾷ τὸ ὅμοιον αὐτοῦ, καὶ τῷ ὁμοίῳ αὐτοῦ προσκολληθήσεται ἀνήρ. καὶ εἰ τοῦτο ἔστιν ἀληθές, πῶς ἂν ἐδεξάμην τοὺς Προφήτας οἱονεί πως εἰς φιλίαν καὶ ἀγάπησιν, ἅγιος ὢν αὐτός, εἰ μὴ καὶ αὐτοὶ γεγόνασιν ἅγιοι; πῶς οὖν διώκετε τοὺς ἁγίους, οἷς καὶ τοὺς ἐμοὺς τεθάρρηκα λόγους, οὓς προσηκάμην ὡς ἀγαθούς, οἱονεὶ τὴν αὐτὴν ἐμοὶ βαδίζοντας τῶν θελημάτων ὁδόν; ὃ γὰρ ἂν βουλοίμην ἐγώ, τοῦτο καὶ αὐτῶν ἔσται θέλημα. οὐκοῦν τὸ Προφήταις ἐπιτιμᾶν, οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ κατ' ἐμοῦ λοιπὸν ποιεῖσθαι τὴν ἐπίπληξιν. τοιοῦτόν τι καὶ ὁ Σωτὴρ τοῖς ἁγίοις φησὶ μαθηταῖς. ὁ δεχόμενος ὑμᾶς ἐμὲ δέχεται· καὶ ὁ μὴ δεχόμενος, οὐ δέχεται τὸν ἀποστείλαντά με. προσέταττε δὲ τοῖς ἐξωθουμένοις καὶ αὐτὸν ἀπομάττεσθαι τὸν κονιορτὸν τῶν ποδῶν, εἰπών, ὅτι ἀνεκτότερον ἔσται γῇ Σοδόμων, ἢ τῇ πόλει ἐκείνῃ. προσίεσθαι δὴ οὖν ἀναγκαῖον τοὺς τὰ Θεοῦ πρεσβεύοντας, καὶ τὰ αὐτῷ δοκοῦντα διαπορθμεύοντας εἰς ἡμᾶς, ὁποῖός τις ἦν Παῦλος, λέγων, ὑπὲρ Χριστοῦ πρεσβεύομεν, ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν, δεόμεθα ὑπὲρ Χριστοῦ, καταλλάγητε τῷ Θεῷ.

Εἰ ἐρεύξεται λέων ἐκ τοῦ δρυμοῦ αὐτοῦ, θήραν οὐκ ἔχων; Εἰ δώσει σκύμνος φωνὴν αὐτοῦ ἐκ τῆς μάνδρας αὐτοῦ καθόλου, ἐὰν μὴ ἁρπάσῃ τι;

A qui animos vulgi ad illicita inducere consuerãt: quique cum subiectos seducerent, Prophetas reprehendebant, errantes quasi recta via gradientes commendabant. Proinde ore Esaiæ Deus, [Popule meus, inquit, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt, & viam gressuum tuorum dissipant.] Increpabat autem & Amasias sacerdos Bæthel Amos Prophetam, cum diceret. [Qui vides, gradere, fuge in terrã Iuda, & illuc descende, & prophetabis ibi, in Bæthel autem non adiicies vltra, vt prophetes.] Qui autem Prophetis ex multo stupore, & magna peruersitate morum sese opponebant, eleuabant rem, fingentes, & illud dicentes, [Non misit te Dominus.] Castigat igitur eos, quoniam Prophetas ab eo missos, non desuper. & à Deo apportare sermones dicebant: sed eos à se potius confictos effutire, & à mente vniuersorum Domini abhorrentia proloqui existimabant. Idcirco ait. O imprudentes, & stolidi, num qui de vobis C instituent amicitiam, & eandem vitæ viam ambulabunt, si inter se non nouerint: hoc est, si morũ similitudinem, voluntatúmque consensionem non animaduerterint? Omne enim animal simile diligit, & ad similem sibi homo se applicabit. Si ita est, vt est, quo pacto Prophetas velut amicitia & dilectione mea dignatus essem sanctus ego, si ipsi sancti nõ fuissent? Quomodo igitur persequimini sanctos, quibus & sermones meos concredidi, quos vt bonos recepi, D nimirum eandẽ veluti voluntatũ viam mecum ingrediẽtes? Quod enim mihi, idem illis placitum erit. Quare Prophetas increpare, sequitur vt aliud nihil sit, quàm me ipsum in reprehẽsione ponere. Tale quiddam & Saluator discipulis sanctis ait. [Qui vos recipit, me recipit. Qui non recipit vos, nõ recipit eum qui me misit.] Iussit præterea, dum pellerentur, etiam ipsum puluerem pedum excutere, addens, tolerabilius fore terræ E Sodomorum in die iudicii, quam ciuitati illi. A Deo igitur legatos, & eius placita ad nos afferentes admittamus oportet. qualis erat Paulus, cuius illa vox, [Pro Christo legatione fungimur, tanquam Deo per nos exhortãte. Obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo.]

Amos 7. — Ibidem. — Matth 10. — 2. Cor. 5.

Si rugiet leo de saltu suo, prædam non habens? Si dabit catulus vocem suam ex cubili suo omnino, nisi rapuerit aliquid?

Qui

A Qui naturas ferarum exquisitius peruestigant, narrant leonē esurientē montes, saltus, & nemora contentius peruagari, huc illuc oculos circūferre, & quippiam ibidem pascentium rapere. Vbi autem aliquid sibi ad esum idoneū conspexerit, propiorē factum horribiliter, & absonè rugiendo prædam inuadere. Quod si catulis escam apportans lustrū attigerit, exilire illos, & cum clamore prædam apprehensam dilaniare. Quid B ergo, inquit, Deum calumniamini, cùm ante aduentum calamitatū comminatur? quid super Prophetis eius fremitis, cum & ipsi super vestra impietate clamorem edunt? Ego enim leonē imitor, inquit, qui contra bestias clamare consueuit, & propemodum minari prius, se impressionem facturum: catuli autem quodāmodo mei sunt, qui omnes mores meos referunt. Clamant enim, vt dixi, aduersum eos, quibus impiè agere in consuetudine est. Sed quemadmodum feris montanis belluæ huius præmissus C clamor non est incōmodus planè, quippe ad fugā eas impellens antequā fortè capiantur: ita quoque peccantibus ante cladem, & pœnas comminatio, & prædictio, qua commoti ad pœnitentiā, & fugam peccatorum se dent, longè est vtilissima. Cum leone itaque Deus se comparat, non prius insiliente, & ex ira prædam deuorante, nisi minas præmiserit, vt pœnitentes ante malorum aduentū saluētur, quasi pharmacum salutare futurorū vaticinium suscipientes.

D *Si cadet auis in terram absque aucupe? Si statuetur laqueus in terra sine eo, quod apprehendat aliquid?*

XXVIII. Etiam nunc similitudine quadam sermo constat. Aucupes enim passerculos arboribus insidentes miro artificio deiiciunt. Quidam tendiculis captos elidunt. Videntur verba hæc sub inuolucro quodam indicare passerculorum nomine eos, qui solent altum Rom. 12. sapere, arrogantes animis, & elatos corde, humilibus consentire non su- E stinentes. Per tendiculis autem captos terrenorum amantes, solàque carnalia & saginantia consectantes. Aucupi autem, & laqueo rursum se assimilat Deus, superbos ad terram deturbans, & quasi confringens, & ad supplicium captans, qui terrena tantùm sapiunt. Erant autē Israelitæ arrogantes, & Dei contemptores, Prophetásque aspernabantur, & legem in postremis habebāt.

Οἱ τὰ τῶν θηρίων πολυπραγμονοῦντες ἔθη, φασὶ τὸν λέοντα τροφῆς ἐν ἐνδείᾳ γεγονότα περιφοιτᾷν εὐσθενῶς ὄρη τε, καὶ νάπας, καὶ δρυμοὺς τῇδε κἀκεῖσε τὸν ὀφθαλμὸν περιστρέφοντα, καί τι τῶν ἐν ὕλαις βοσκομένων λαβεῖν. ἐπειδὰν δὲ θεάσηταί τι τῶν ἐπιτηδείων εἰς τροφὴν, εἶτα γένηται πλησίον, δεινόν τι καὶ δυσηχὲς βρυχώμενον ποιεῖσθαι τὴν ἔφοδον. εἰ δὲ δὴ ἀποκομίζοιτο τοῖς σκύμνοις τὰ εἰς τροφὴν, εἶτα γένοιτο τῆς μάνδρας ἐγγὺς, ἀναθρώσκουσι κἀκεῖνοι, καὶ σὺν βοῇ λαβόντες σπαράττουσι. τί τοίνυν, φησὶν, αἰτιᾶσθε Θεὸν, ὅτι πρὸ τῆς τῶν δεινῶν ἐφόδου ποιεῖται τὴν ἀπειλήν; τί δὲ καὶ αὖθις ἐπιτειχίζετε τοῖς Προφήταις, ὅτι καὶ αὐτοὶ τῆς ὑμετέρας ἀσεβείας καταικεκράγασιν; ἐγὼ μὲν γὰρ ἔοικα λέοντι, φησὶ, τῷ πρὸς θῆρας εἰωθότι βοᾶν, μονονουχὶ καὶ προαπειλοῦντι τὴν ἔφοδον, σκύμνοι δὲ ὥσπερ εἰσὶν, οἱ πᾶν τὸ ἐμὸν ἔθος ἀπομιμούμενοι· καταικεκράγασι γὰρ, ὡς ἔφην, τῶν δυσσεβεῖν εἰωθότων. ἀλλ' ὥσπερ τοῖς ἐν ὄρεσι ζώοις οὐκ ἀκερδὴς παντελῶς ἡ προαναφώνησις τοῦ θηρὸς, καταστέλλουσα πρὸς φυγὴν πρὶν ἁλῶναι τυχὸν, οὕτω καὶ τοῖς ἁμαρτάνουσι χρησιμωτάτη λίαν ἡ πρὸ τῶν δεινῶν ἀπειλή τε, καὶ προαγόρευσις, μεθιστῶσα πρὸς μετάγνωσιν, καὶ ἀποφυγὴν τῶν ἡμαρτημένων. λέοντι δὴ οὖν ἑαυτὸν παρεικάζει Θεὸς, οὐ πρότερον ἐπιθρώσκοντι, καὶ τὰ ἐξ ὀργῆς ἐπαγοντι τόσην, εἰ μὴ προαναφαίνοι τὴν ἀπειλὴν, ἵνα μετανοοῦντες σώζοιντο, πρὸ τῆς τῶν δεινῶν ἐφόδου φάρμακον ὥσπερ εἰς σωτηρίαν δεχόμενοι τῶν ἐσομένων τὴν προαγόρευσιν.

Εἰ πεσεῖται ὄρνεον ἐπὶ τὴν γῆν ἄνευ ἰξευτοῦ; εἰ σταθήσεται παγὶς ἐπὶ τῆς γῆς ἄνευ τοῦ συλλαβεῖν τι;

Πεποίηται μὲν ὡς ἐξ ὁμοιώσεως καὶ νῦν ὁ λόγος. ἰξευταὶ μὲν γὰρ τὰ ἐν φυτοῖς ἱζήσαντα τῶν στρουθίων εὐτεχνέστατα καταφέρουσι. παγίσι δὲ ὅλων συνθλῶσί τινες τὸ ἁλισκόμενον. ἔοικε δὲ ὁ λόγος αἰνίττεσθαι νυνὶ διὰ τῶν στρουθίων μὲν τοὺς ὑψηλὰ φρονεῖν εἰωθότας, τοὺς ἀλαζόνας τὸν νοῦν, καὶ μετεώρους τὰς φρένας, καὶ τὸ συναπάγεσθαι τοῖς ταπεινοῖς οὐκ ἀνεχομένους. διὰ δὲ τῶν ἐν παγίσιν ἁλισκομένων τῶν ἐπιγείων τοὺς ἐραστὰς, καὶ μόνα ζητοῦντας τὰ σαρκικὰ, καὶ καταπιαίνοντα. ἰξευτῇ δὲ, καὶ παγίδι πάλιν ἑαυτὸν παρεικάζει Θεὸς, καταχομίζοντι μὲν εἰς γῆν τοὺς ὑπερηφάνους, συνθλῶντι δὲ ὥσπερ, καὶ ἀγρεύοντι πρὸς τιμωρίαν τοὺς μόνα φρονοῦντας τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. ἀλαζόνες δὲ ἦσαν οἱ ἐξ Ισραὴλ, καταφρονοῦντες Θεοῦ, καὶ Προφήτας παραιτούμενοι, καὶ ἀτιμάζοντες νόμους

ἦσαν δὲ οὐδὲν ἧττον καὶ γλίσχροι λίαν περὶ τὰ ἐν κόσμῳ πραγματεῖα, καὶ μόνα ζητοῦντες τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, ὧν ταῖς ἐκτόποις ἐπιθυμίαις ἡττώμενοι, τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον ἀπεφοίτων, ἀντέπραττον δὲ τοῖς καλοῦσιν εἰς ἀρετήν. ἔφασκον γὰρ τοῖς Προφήταις· ἀλλὰ λέγετε ἡμῖν ἄλλα, καὶ ἀναγγέλετε ἡμῖν ἑτέραν πλάνησιν. εἰ τοίνυν οὕτω ἐγώ εἰμι, φησίν, ὁ ἐν ἰξευτοῦ τρόπῳ καταφέρων τοὺς ὑπερηφάνους, καὶ ὡς ἐν ταῖς παγίδος συνθλᾶν εἰωθὼς τὸν ἀλώπεκος δίκην, ἢ μυὸς γλίσχρως ἔχοντα πρὸς τὰ ἐν κόσμῳ πραγματεῖα, τί μάτην διώκετε τοὺς ἁγίους, ὅτι μόνοις εἰς ὑμᾶς διακομίζουσι λόγους, ἐμοῦ πληροῦντος τὰ ἐξ ὀργῆς τοῖς δυσσεβέσιν ἀπερριμμένης;

Εἰ φωνήσει σάλπιγξ ἐν πόλει, καὶ λαὸς οὐ πτοηθήσεται; εἰ ἔσται κακία ἐν πόλει, ἣν κύριος οὐκ ἐποίησεν;

Ἐγὼ μὲν, φησίν, ἐπάγω τὰ ἐξ ὀργῆς, χρήσιμοι δέ, καὶ μεσῖται πρὸς μόνους εἰσὶν οἱ Προφῆται λόγους. διαπορθμεύουσι γὰρ εἰς ὑμᾶς ἅπερ αὐτοῖς ἐντέλλομαι διὰ τοῦ πνεύματος. ἀλλ' ὀλιγωρεῖτε τάχα που, καὶ ἀλλοιᾶτε σφόδρα, καὶ πρὸς μόνους τοὺς παρ' αὐτῶν ἔσθ' ὅτε λόγους. τί γὰρ ὅλως, εἰπέ μοι, διὰ τούτων ὠφέλησθε; ποῖος ὑμᾶς εἰσέδυ φόβος; ἢ τίνα μεταβολὴν ἐσχήκατε πρὸς τὸ ἄμεινον; ἐν πόλει μὲν γὰρ εἰ ἀναφωνήσειε σάλπιγξ, τὸν παρ' ἐχθρῶν ἥκοντα, καὶ κεκινημένον περιαγγέλλουσα πόλεμον, τίς οὕτως ἀνάλγητος, ὡς μὴ πτοῦτη τε, καὶ πάντως τὸν ἐκ τῶν ἐσομένων κακῶν εἰσδέξασθαι φόβον; αἱ δὲ ἐμαὶ σάλπιγγες οὐ διαλελοίπασι, προαναφωνοῦσαί τε τὰ μέλλοντα. ἀλλ' ὠφέλησθε μὲν παντελῶς οὐδέν, μανθάνοντες δὲ ὅτι καταδηωθήσεσθε παρ' ἐχθρῶν, κατευμεγαθεῖτε λίαν τὴν εἰς τοῦτο δηλοῦσαν, ὡς τάχα που καὶ διαγελᾶν, ὡς εἰκαῖόν τι χρῆμα, τὴν προαγόρευσιν. καὶ μὴν κἀκεῖνο βοᾶν τὸ σύνηθες, καὶ τοῖς ἀπονοουμένοις ἐντελές· ἡ ὅρασις ἣν οὗτος ὁρᾷ, εἰς ἡμέρας πολλάς, καὶ εἰς καιροὺς μακροὺς οὗτος προφητεύει. τί οὖν ἤχθεσθε φορτικοὺς τοὺς οἱονεὶ σαλπίζοντας, εἰ μηδὲν ἤχθεσθε τοὺς λόγους; ἀλλ' ἴσως ἐκεῖνό φατε, ὡς οὐ μετρίως καταλυπεῖ τὴν πράξεων ἡ ἔκβασις. ἆρα οὖν ἔσται κάκωσις ἐν πόλει τυχόν, ἣν κύριος οὐκ ἐποίησεν; ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι. ἆρα τίς ἔσται τῶν ἐν ἀνθρώποις ἱκανὸς εἴς γε τὸ δύνασθαι κακῶσαι πόλιν ἢ νόσοις, ἢ πολιορκίαις, ἢ καρπῶν καταφθοραῖς, ἢ καθ' ἕτερόν τινα τοιοῦτον τρόπον; εἰ δὲ ἀνθρώπων μὲν οὐδεὶς τοιάδε δράσειεν ἄν, κεῖται δὲ μᾶλλον ἐν ἐξουσίᾳ καὶ δυνάμει Θεοῦ,

A Erant præterea mundanis inuoluti negotiis, & tantummodo fluxa, & caduca persequebantur, quorum absurdis cupiditatibus victi, à Dei verbo refugiebant, & ad virtutem inuitantibus repugnabant. Dicebant enim Prophetis; Loquimini alia, & errorem, seu imposturam nobis aliam annunciate. Si igitur ego sum, inquit, qui instar aucupis superbos deiicio, & velut laqueo captos suffocare solitus sum, qui more vulpium, aut murium negotiis mundanis B tenaciter inhærebant, quid frustra sanctos persequimini, quia tantum sermones meos ad vos perferunt, cum ego nihilominus iræ meæ in impios conceptæ satisfaciam?

Si clamabit tuba in ciuitate, & populus non expauescet? Si erit malum in ciuitate, quod Dominus non fecit?

Ego quidem, inquit, pro ira mea malis vos macto: Prophetæ autẽ vtiles sunt, & subseruiũt ad verba tantũ. Deferunt enim ad vos, quæ ipsis per spiritũ man- C do. Sed negligitis forsan, & verberibus eos dire accipitis, propter sermonem nonnunquam duntaxat quẽ aliquando edunt. Quid verò tandem, dic mihi, his perfecistis? Quis timor vos cepit? aut quam mutationẽ ad meliora instituistis? In ciuitate quidẽ si resonuerit tuba, bellum ab hostibus motum, & armatorum aduentũ denūtiauerit, quis adeò omnẽ doloris sensum amisit, vt non incredibilem futurorũ malorũ metum cõcipiat? Meæ autẽ tubæ futura præcinere nun- D quam desinunt, & vos tamẽ nihil inde emolumẽti percipitis. Cúmque intelligatis vos ab hostibus deuastatũ iri, cõtra huiuscemodi terrores efferimini vehemẽter, vt fortassis etiam denuntiationẽ, ceu rem vanam irrideatis: quin & illud vsitatũ, & vecordibus consuetum acclametis. [Visio quam hic videt, post dies multos eueniet, si eueniet, & in tẽpora longa iste vaticinatur.] Quid igitur onerosos ducitis veluti buccinis canentes, si verba eorũ pro nihilo putatis? Sed for- E tasse illud respondebitis, non mediocriter rerum euentu vos cõtristari. An igitur [malum erit fortè in ciuitate, quod Dominus non fecit?] Perinde ac si dicat. Num quisquam hominum ad ciuitatem aut morbis, aut obsidionibus, aut frugum corruptionibus, aut alio simili modo vexandam sufficiat? Quod si hominum nullus ista fecerit, potiúsque in potestate, & potentia Dei posita sunt,

xxxii.

Ezech. 12.

quid est cur prænuntiantibus irascimini? Atqui resipiscere oportebat, & occasionibus ad hoc idoneis placare irritatum, & qui peccatores affligere potest. Proinde his verbis intelligamus licet malum factum in ciuitatibus à Deo aliquid, non affine nequitiæ; absit: sed afflictionem magis, siue iram, quacunque de causa, & indignationem, quam peccantibus intenderit, quò eos ad honestiora pelliceret. Scriptum est enim, [In camo & fræno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te.] Quoniam enim bonus est, [Et omnes homines vult saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire,] suppliciis ex ira illatis ad meliora quodammodo compellit, & quibus verba, vtiliúmq. doctrina præcedens non persuadet, eos terroribus, atque minis ad virtutem inducit.

Psal. 31. — 1.Tim.2.

Quia non faciet Dominus rem, nisi reuelauerit eruditionem ad seruos suos Prophetas. Leo rugiet, & quis non timebit? Dominus locutus est, & quis non prophetabit?

Non Prophetæ, inquit, pœnas irati alicunde inuehunt: quando & ipsi homines sunt, vestrûm natura similes. Hunc autem à Deo honorem consecuti sunt, vt norint omnia, quæ ipsi facere libuerit, & quæ vrbibus atque regionibus inducere commoda fortè, aut incommoda voluerit. Sed occurretis, opinor: cognoscant, si ita videtur; notitia futurorum abs te augeantur: reuelentur illis omnia mysteria, loquantur autem nemini, nec eos repellentium auribus quædam insonent. Quid igitur ad hæc Deus? [Leo rugiet, quis non timebit?] Si enim dum rugit leo, inquit, [bestiarum fortissimus,] nemo ita præfractus fuerit, & insolens, qui non pauescat, quomodo Deo loquente, mandantéque ipsis, vt quæ cognoscunt, annuntient, iubentem non timebunt? Neque enim sunt sicut vos, contemptores, & ferrei, quique omnium Domino visa floccipendant. Vndique igitur communit sanctos, & à Prophetis sponte sua improborum iniurias auertit. Id quoque nihil est aliud, quàm decenti cura populum dignari. Nam de medio tollere medicos, quid aliud sit, quàm ægrotos auxilio spoliare? Hoc item Dauidis voce præmonet, [Nolite tangere Christos meos.] Et ad ipsos Prophetas alicubi ait, [Et erit, qui tetigerit

c.XXX. — Prou.30. — Psal.104. — Zach.2.

A ἢ τοῖς προαγγέλλουσι χαλεπαίνετε; καίτοι μεταγνῶναι δέον, καὶ ταῖς εἰς τοῦτο ῥοπαῖς ἐκμειλίσσεσθαι τὸν λελυπημένον, καὶ κακοῦν ἰσχύοντα τοὺς ἡμαρτηκότας. κακίαν δὴ ἐν τούτοις νοήσομεν γενομένην ἐν πόλεσι παρὰ Θεοῦ, οὐ φαυλότητα, μὴ γένοιτο· κάκωσιν δὲ μᾶλλον, ἤτοι τὴν ἐφ' ὁτῳοῦν ὀργὴν, καὶ κίνησιν, ἣν τοῖς ἁμαρτάνουσιν ἐπαφήσειεν ἄν, ἐπιστρέφειν ἀναπείθων ἐπὶ τὰ [illegible]. γέγραπται γὰρ, ὅτι ἐν κημῷ καὶ χαλινῷ τὰς σιαγόνας

B ἄγξαις, τῶν μὴ ἐγγιζόντων πρὸς σέ. ἐπεὶ γάρ ἐστιν ἀγαθὸς, καὶ πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν, καταβιάζεταί πως τοῖς ἐξ ὀργῆς ἐπὶ τὸ ἄμεινον, καὶ μεθίστησιν ἀναγκαίως ἔσθ' ὅτε τοῖς δείμασι, καὶ ταῖς ἀπειλαῖς, οὓς οὐκ ἀναπείθει λόγος, καὶ ἡ τῶν συμφερόντων ὑφήγησις.

Διότι οὐ μὴ ποιήσῃ κύριος πρᾶγμα, ἐὰν μὴ ἀποκαλύψῃ παιδείαν πρὸς τοὺς δούλους αὐτοῦ πρὸς τοὺς προφήτας. λέων ἐρεύξεται, καὶ

C τίς οὐ φοβηθήσεται; κύριος ἐλάλησεν, καὶ τίς οὐ μὴ προφητεύσῃ;

Οὐχ οἱ προφῆται, φησὶ, τὰ ἐξ ὀργῆς ἐπάγουσί ποθεν, ἄνθρωποι γὰρ καὶ αὐτοί εἰσι καθ' ὑμᾶς τὴν φύσιν, τετίμηνται δὲ παρὰ Θεοῦ τὸ πάντα μανθάνειν, ἃ ἂν βούλοιτο πληροῦν, καὶ πόλεσί τε, καὶ χώραις ἐπάγειν ἀγαθὰ, τυχὸν ἢ τὰ λυπεῖν εἰωθότα. ἀλλ' ἴσως πρὸς τοῦτό φατε. μανθανέτωσαν εἰ δοκεῖ, πλουτείτωσαν παρὰ σοῦ τῶν ἐσομένων τὴν γνῶσιν, διαπερανέσθω πάντα αὐτοῖς τὰ μυστήρια·

D λαλείτωσαν δὲ μηδενὶ, μήτε μὴν ταῖς τῶν ἀποστρεφομένων αὐτοὺς ἀκοαῖς ἐνηχείτωσάν τινα. τί οὖν πρὸς ταῦτα παρὰ Θεοῦ; λέων ἐρεύξεται, καὶ τίς οὐ φοβηθήσεται; εἰ γὰρ ἐν τῷ βρυχᾶσθαί φησι τὸν λέοντα τὸ παναλκέστατον τῶν θηρίων οὐκ ἂν γένοιτό τις ἀτεράμων οὕτως, καὶ σοβαρὸς, ὡς μὴ εἰσδέξασθαι δειλίαν, πῶς ἂν Θεοῦ λαλοῦντος τοῦ πάντων ἐπέκεινα, καὶ ἀπαγγέλλειν αὐτοῖς προστάττοντος ἃ μανθάνουσιν, οὐκ ἂν ἔδεισαν τὸν προστεταχότα; οὐ γάρ εἰσι καθ'

E ὑμᾶς καταφρονηταὶ, καὶ ἀπειθεῖς, καὶ ἐν οὐδενὶ ποιούμενοι λόγῳ τὰ τῷ πάντων δοκοῦντα δεσπότῃ. πανταχοῦ τοιγαροῦν ἀσφαλίζεται τοὺς ἁγίους, καὶ ἀποσοβεῖ τῶν προφητῶν τὰς τῶν ἐθελοκακούντων βλάβας. τοῦτο δὲ ἦν ἕτερον οὐδὲν ἢ τῆς καθηκούσης φροντίδος ἀξιοῦν· τὸ γὰρ ἐκ μέσου ποιεῖσθαι τοὺς ἰατροὺς, οὐδὲν ἂν εἴη, ἢ ἀνεπικουρήτους ἀποτελεῖν τοὺς ἠρρωστηκότας. τοῦτό τοι καὶ διὰ φωνῆς Δαβὶδ προαναφωνεῖ, μὴ ἅπτεσθε τῶν χριστῶν μου. καὶ πρὸς αὐτοὺς δέ που φησι τοὺς προφήτας· καὶ ἔσται ὁ ἁπτό-

μένους ὑμῶν, ὡς ὁ ἁπτόμενος τῆς κόρης τοῦ ὀφθαλμοῦ μου. ἀδικήσει γὰρ οὐ μετρίως τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ὁ τῶν ἁγίων κεφαλαῖς ἐπιτρίζων τοὺς ὀδόντας, καὶ ἀνοσίως ἐπιφυόμενος, καί τι τῶν ἐκτόπων ἐπάγειν οὐ παραιτούμενος.

Ἀπαγγείλατε χώραις ἐν Ἀσσυρίοις, καὶ ἐπὶ τὰς χώρας ἐν γῇ Αἰγύπτου, καὶ εἴπατε, συνάχθητε εἰς τὸ ὄρος Σαμαρείας, καὶ ἴδετε θαυμαστὰ πολλὰ ἐν μέσῳ αὐτῆς, καὶ καταδυναστείαν ἐν αὐτῇ. καὶ οὐκ ἔγνω ἃ ἔσται ἐναντίον αὐτῆς, λέγει κύριος, οἱ θησαυρίζοντες ἀδικίας καὶ ταλαιπωρίαν ἐν ταῖς χώραις αὐτῶν. Διὰ τοῦτο τάδε λέγει κύριος ὁ Θεός, Τύρος, καὶ κυκλόθεν ἡ γῆ σου ἐρημωθήσεται, καὶ κατάξει ἐκ σοῦ τὴν ἰσχύν σου, καὶ διαρπαγήσονται αἱ χῶραί σου.

Ἀπειλεῖ δὴ πάλιν ἐπάξειν αὐτοῖς ἅπερ ἦν εἰκὸς ὑπομεῖναι, καὶ παθεῖν τοὺς εἰς τοῦτο λοιπὸν ἀφιγμένους φαυλότητος, ὡς ἀποθρώσκειν Θεοῦ, καὶ Προφήταις ἐπιτιμᾶν, καὶ ἀλογῆσαι παντελῶς τῶν διὰ Μωσέως τεθεσπισμένων. ἰστέον δὲ ὅτι διαπεφώνηκεν ἐν τούτοις ἥτε τῶν Ἑβραίων ἔκδοσις, καὶ ἡ τῶν ἑβδομήκοντα γραφή. Ἑβραῖοι μὲν γὰρ ἐκδεδώκασιν, ἀπαγγείλατε χώραις ἐν Ἀζωτίοις, καὶ ἐπὶ τὰς χώρας τῆς Αἰγύπτου. οἱ δέ γε ἑβδομήκοντα, ἀπαγγείλατε χώραις ἐν Ἀσσυρίᾳ, καὶ ἐπὶ τὰς χώρας τῆς Αἰγύπτου. καὶ Ἄζωτος μὲν γείτων τάχα που, καὶ ὅμορός ἐστι τῇ τῶν Ἰουδαίων χώρᾳ, διῴκισται δὲ λίαν ἡ τῶν Ἀσσυρίων, τουτέστιν, ἡ Περσῶν, καὶ Μήδων πρὸς αὐτοῖς οἱονείπως τέρμασι τῆς ἑῴας κειμένη. Φαμὲν οὖν, ὅτι τὸ λυποῦν οὐδέν, κἂν εἰ Ἀζώτιοι τυχόν, εἴγουν Ἀσσύριοι λέγωνται. κατ' ἄμφω γὰρ ἀληθεύσει τῆς θεοπνεύστου γραφῆς ὁ λόγος, καθάπερ ἀμέλει τὰ ἐν τῷ προκειμένῳ διασαφοῦντες ἐπιδείξομεν. ἔχει μὲν ἱστορίας ἀνάμνησιν τὸ δηλούμενον ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλειῶν κειμένην, καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν Παραλειπομένων. ποιήσομαι δὲ τὴν ἀφήγησιν ὡς μάλα συνεσταλμένως, ὡς ἂν μὴ δοκοίην ἐν εἴδει μακρηγορεῖν. Βεβασίλευκε κατὰ καιροὺς ἐν Ἱεροσολύμοις Μανασσῆς, ὃς Ἐζεκίου μὲν ἦν υἱός, ἑτερότροπος δὲ λίαν, καὶ τῆς τοῦ πατρὸς εὐσεβείας ὡς ἀποπάτω. γέγονε γὰρ ἀνὴρ πονηρός, καὶ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἐκτόπων εὔκολος, βδελυρός, καὶ εἰδωλολάτρης, καὶ ταῖς τῶν δαιμόνων ἀπάταις οὐ μετρίως προσκείμενος. ἐπὶ τοῦτο ἀνεδείματο βωμούς, καὶ τεμένη τῷ Βαάλ. προσκεκύνηκεν ἁπάσῃ τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ,

vos, quasi qui tangeret pupillam oculi mei.] Haud enim mediocriter lædit animam suam, qui super sanctorum capitibus strider dentibus, & eos inuadit impiè, & quippiam indignum in eos audere non reformidat.

Annuntiate regionibus in Assyriis, & in regionibus in terra Ægypti, & dicite: congregamini in montem Samariæ, & videte mirabilia multa in medio eius, & oppressionem in ea. Et non cognouit quæ erunt contraria ipsius, dicit Dominus, thesaurizantes iniquitates & miseriam in regionibus suis. Propter hoc hæc dicit Dominus Deus: Tyrus, & in circuitu terra tua deserta erit, & detrahet de te fortitudinem tuam, & diripientur regiones tuæ.

XXXI.

Rursum minatur se illaturum ipsis, quæ eo improbitatis progressos, vt à Deo resiliant, & Prophetas obiurgitent, & per Mosen sancita despuant, meritissimò sustinere, ac perpeti par sit. Sciendum porrò Hebræam editionem discrepare hoc loco ab interpretatione Septuaginta. Hebræi namque ediderunt, *annuntiate in regionibus Azoti, & in regionibus terræ Ægypti*. Septuaginta verò, *annuntiate regionibus in Assyria, & in regionibus Ægypti*. Et Azotus quidem Iudææ vicina, credo, & confinis est, magnis autem spatiis ab ea dissita Assyriorum, hoc est, Persarum regio, ad ipsos prope terminos orientis iacens. Sentimus igitur, nihil fore alieni, siue Azotii forte, siue Assyrii dicantur: vtroque enim modo vera reperiuntur diuinitus inspiratæ Scripturæ verba, quemadmodum etiam contextum propositum declarantes demonstrabimus. Nam quod indicatur, historiæ cuiusdam commonefactionem habet, ex quarto Regum, & secundo Paralipomenon, quam commemorabo breuissimè, vt ne scientibus verbosus videar. Regnauit quondam Hierosolymis Manasses, filius quidem Ezechiæ, verùm patri moribus admodum dissimilis, & à pietate erga Deum remotissimus, homo peruersus, & ad quiduis nefarium perpetrandum promptus, execrandus, & idolorum cultor, dæmonumque imposturis mirificè addictus. Hic altaria, & fana Baal ædificauit. Omnem militiam cæli adorauit.

Per ignem filios ſuos traduxit. Collegit augures, & quibus ſtudium mentiendi, quique præcipuum, ac ſingulare quiddam ſcire ferebantur, cùm eſſent ignorantes, & è corde ſuo potius loquerentur, & modus extremæ omnium nequitiæ fortaſſe nullus erat omnino, cui non impenſe operam dare vellet. Eo rege Deus per Prophetam de Hieruſalem, & tota prouincia Iudæorum dixit. [Ecce ego inducam ſuper populum hunc mala, vt quicunque audierit, tinniant ambę aures eius.] Poſtquam Manaſſes obiit, Amon filius eius in regno ſucceſſit, mali corui malum ouum. Eadem quæ ille, in honore habuit. Vixit porrò biennium tantùm. Poſthunc in regem vnctus eſt Ioſias filius eius, vir ſapiens, & ſollers, Deique amantiſſimus. De eo vaticinium edidit veniens in Bæthel homo Dei, Hieroboam ſtante ſuper altare, & vitulis immolandis feſtum diem dedicationis eius celebrante. Ait enim, [altare, hæc dicit Dominus, ecce filius naſcetur domui Dauid, Ioſias nomine, & immolabit ſuper te ſacerdotes excelſorum ſacrificantium ſuper te, & oſſa hominum ſuper te incendet.] Inito ſiquidem regno Ioſias, idolorum delubra deſtruxit, altaria euertit, lucos ſuccidit, currum ſolis combuſſit, ſacerdotes excelſorum in Bæthel mactauit, oſſa hominum ſuper altare vitulorum incendit, ariolos expulit, Pſeudoprophetas inquam, & falſos vates, & qui in ventre dæmonem, interrogantibus reſponſa dantem habebant. Quæ Moſes ſanxiſſet, in Iſrael auctoritatem obtinere, & valere iuſſit. Sub eo agnum immolarunt, & paſcha Hieroſolymis egerunt. Quoniam autem bonus erat, & cum Deo ſincerè agebat, ad Oldam prophetidem percunctatum, quæſitúmque miſit, num deſiiſſet iraſci vniuerſorum Dominus. Num bene futurum Iſraelitis, & ceſſatura eſſet deinceps Prophetarum vocibus illis prænuntiata calamitas. Quæ ita reſpondit. [Hæc dicit Dominus Deus Iſrael. Dicite viro qui miſit vos ad me. Hæc dicit Dominus. Ecce ego inducam mala ſuper locum iſtum, & ſuper habitatores eius, cunctáque maledicta, quæ ſcripta ſunt in libro hoc, quem legit rex Iuda: Quia dereliquerunt me, & ſacrificauerunt Diis alienis, vt me ad iracundiam prouocarent in cunctis operibus manuum ſuarum. Et ſuccendetur furor

4 Reg. 21.

3 Reg. 13.

4 Reg. 23.

4 Reg. 22.

A διήγαγεν ἐν πυρὶ τὰ ἴδια τέκνα, συγκεχρέτηκεν οἰωνοσκόποις, καὶ τοὺς οἷς μὲν ἔτι τὸ ψευδοεπεῖν, τοὺς οἰομένους μέν τι τῶν ἀναγκαίων εἰδέναι, μὴ μέν τοι καὶ εἰδότας, λαλοῦντας δὲ μᾶλλον τὰ ἀπὸ καρδίας αὐτῶν. καὶ τρόπος ἦν τάχα παντελῶς οὐδεὶς τῆς ἁπασῶν ἐσχάτης φαυλότητος, τοῖς ἐκείνου θελήμασιν ἀνεπιτήδευτος. αὐτοῦ δὲ βασιλεύοντος ἔφη που Θεὸς διὰ φωνῆς Προφήτου περί τε τῆς Ἱερουσαλὴμ, καὶ πάσης τῆς Ἰουδαίας χώρας. ἰδοὺ ἐγὼ ἐπά-B γω ἐπὶ τὸν λαὸν τοῦτον κακὰ, ὥστε παντὸς ἀκούοντος αὐτὰ, ἠχήσει ἀμφότερα τὰ ὦτα αὐτοῦ. ἐπεὶ δὲ τετελεύτηκεν ὁ Μανασσῆς, διαδέχεται τὸ σκῆπτρον Ἀμὼν ὁ υἱὸς αὐτοῦ, τῆς τοῦ πατρὸς φαυλότητος ἀποδέων οὐδέν. τετίμηκε γὰρ ὅσα κἀκεῖνος. ἔτη δὲ μόνα διεβίω δύο. εἶτα μετ' ἐκεῖνον κέχρισται πάλιν εἰς βασιλέα Ἰωσίας ὁ υἱὸς αὐτοῦ, σοφὸς, καὶ ἀγχίνους ἀνὴρ, καὶ τῶν ὅτι μάλιστα φιλοθεωτάτων. αὐτὸν προεκήρυττεν ἀφιγμένος εἰς Βαιθὴλ ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, Ἱεροβοὰμ ἑστῶτος ἐπὶ τοῦ θυσια-C στηρίου, καὶ ἐγκαινίζοντος ταῖς δαμάλεσι τὴν ἑορτήν. ἔφη γὰρ οὕτω, θυσιαστήριον, λέγει κύριος. ἰδοὺ υἱὸς τίκτεται τῷ οἴκῳ Δαβὶδ, Ἰωσίας ὄνομα αὐτῷ, καὶ θύσει ἐπὶ σὲ τοὺς ἱερεῖς τῶν ὑψηλῶν, τῶν ἐπιθυόντων ἐπὶ σὲ, καὶ ὀστᾶ ἀνθρώπων κατακαύσει ἐπὶ σέ. βεβασιλευκὼς γὰρ Ἰωσίας, καθεῖλε μὲν τὰ τῶν εἰδώλων τεμένη, κατέσκαψε δὲ τὰ θυσιαστήρια, κατηφάνισε τὰ ἄλση, κατέκαυσε τὸ ἅρμα τοῦ ἡλίου, κατέσφαξε τοὺς ἱερεῖς τῶν ὑψηλῶν ἐν Βαιθὴλ, ὀστᾶ ἀνθρώπων ἐνέπρησεν ἐπὶ τοῦ θυσια-D στηρίου τῶν δαμάλεων, ἤλασε τοὺς γνώστας, ψευδοπροφήτας δὴ λέγω, καὶ ψευδομάντεις, καὶ ἐγγαστριμύθους. ἐκέλευσε κρατεῖν, καὶ ἰσχύειν ἐν τῷ Ἰσραὴλ τὰ διὰ Μωσέως τεθεσπισμένα. ἐπ' αὐτοῦ τεθύκασι τὸν ἀμνὸν, καὶ τὸ πάσχα τετελέκασιν Ἱεροσολύμοις. ἐπεὶ δὲ ἦν ἀγαθὸς, καὶ γνήσιος μετὰ Θεοῦ, πέμπει πρὸς Ὀλδὰν τὴν προφῆτιν, διαπυνθάνεσθαι ζητῶν, εἰ κατέληξε τῆς ὀργῆς ὁ τῶν ὅλων δεσπότης, εἰ ἐν καλῷ κείσεται τῆς εὐημερίας ὁ Ἰσραὴλ, καὶ ἀργήσει λοιπὸν τὰ διὰ φω-E νῆς Προφητῶν ἐπ' αὐτῶν προαπηγγελμένα. ἡ δὲ πρὸς αὐτούς. τάδε λέγει κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραήλ. εἴπατε τῷ ἀνδρὶ τῷ ἀποστείλαντι ὑμᾶς πρὸς μέ· τάδε λέγει κύριος. ἰδοὺ ἐγὼ ἐπάγω κακὰ ἐπὶ τὸν τόπον τοῦτον, καὶ ἐπὶ τοὺς ἐνοικοῦντας αὐτῷ πάντας τοὺς λόγους τοῦ βιβλίου, οὓς ἀνέγνω βασιλεὺς Ἰούδα. ἀνθ' ὧν ἐγκατέλιπόν με, καὶ ἐθυμίων θεοῖς ἑτέροις, ὅπως παροργήσωσί με ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτῶν, καὶ ἐκκαυθήσεται ὁ θυμός

μου ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, καὶ οὐ σβεσθήσεται. καὶ πρὸς βασιλέα Ἰούδα τὸν ἀποστείλαντα ὑμᾶς ζητῆσαι τὸν κύριον, τάδε ἐρεῖτε πρὸς αὐτόν. τάδε λέγει κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραήλ. οἱ λόγοι μου οὓς ἤκουσας, ἀνθ' ὧν ἁπαλύνθη ἡ καρδία σου, καὶ ἐνετράπης ἀπὸ προσώπου κυρίου, ὡς ἤκουσας ὅσα ἐλάλησα ἐπὶ τὸν τόπον τοῦτον, καὶ ἐπὶ τοὺς ἐνοικοῦντας αὐτῷ, εἶναι εἰς ἀφανισμὸν, καὶ εἰς κατάραν, καὶ διέῤῥηξας τὰ ἱμάτιά σου, καὶ ἔκλαυσας ἐνώπιόν μου. καί γε ἐγὼ ἤκουσα, λέγει κύριος· ἰδοὺ προστίθημί σε πρὸς τοὺς πατέρας σου, καὶ συναχθήσῃ εἰς τὸν τάφον σου ἐν εἰρήνῃ, καὶ οὐκ ὀφθήσεται ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς σου, ἐν πᾶσι τοῖς κακοῖς οἷς ἐγώ εἰμι ἐπάγων ἐπὶ τὸν τόπον τοῦτον, καὶ ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας αὐτόν. καὶ πεπλήρωται μὲν ὑπόσχεσις. ἀνεβάλετο γὰρ τὴν ὀργὴν ὁ τῶν ὅλων δεσπότης τὸν τῆς βασιλείας αὐτοῦ καιρόν. ἦσαν δὲ τριάκοντά τε ἔτη καὶ ἕν. ἐν δέ γε τῷ λοισθίῳ καιρῷ κατεστράτευσε τῆς Βαβυλῶνος Φαραὼ Νεχαὼ τῆς Αἰγυπτίων ὁ ἡγούμενος, καὶ τῆς ἐνεγκαμένης ἐξῄει πανστρατιᾷ. ἐπεὶ δὲ ὁ Ἰωσίας ἐν ὑποψίαις, μὴ ἄρα τὴν Ἰούδα καταδῃώσων ἀφίκετο, τὸν πολέμου νόμον ὡπλίζετο, καὶ ὑπαντιάζειν ἤθελεν. ὁ δὲ ἀποχωρεῖν ἐκέλευεν, ἐπείγεσθαι φήσας ἐπὶ τὸν ποταμὸν Εὐφράτην, καὶ εἰς τὴν τῶν Ἀσσυρίων ἀποκομίζεσθαι χώραν. ἐπειδὴ δὲ καὶ μετὰ τοῦτο προπετῶς συνέβαλλετο, πλήττεται μὲν ἐν τῷ πολέμῳ. τεθνεὼς δὲ, λοιπὸν οἴκαδε, καὶ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ὑπὸ τῶν οἰκείων ἀνεκομίζετο. καὶ κέχρισται μὲν εἰς βασιλέα Ἰωάχαζ ὁ υἱὸς αὐτοῦ. τοῦτον δὲ μόλις διατελέσαντα μῆνα μετέστησε τῶν σκήπτρων ὁ Φαραὼ Νεχαὼ, καὶ δεσμεύσας εἶχεν ἐν Αἰγύπτῳ τηρούμενον. ἐπὶ πολλοῖς δὲ χρήμασι κατένευσε μόλις βασιλεύειν ἐν Ἱεροσολύμοις τὸν Ἐλιακεὶμ, ἤγουν Ἰωακεὶμ, υἱὸν ὄντα καὶ αὐτὸν Ἰωσίου. κατεβιάζετο δὲ οὕτω τὸν Ἰσραὴλ, τούς τε ἐν Σαμαρείᾳ, φημὶ, καὶ τοὺς ἐν Ἱεροσολύμοις, ὡς καὶ δασμοὺς ἐπιθεῖναι τοῖς ἀνὰ πᾶσαν χώραν, καὶ τέλη παρὰ πάντων ζητεῖν. ἐχόντων ὧδε τῶν πραγμάτων, καὶ διέποντος τὴν βασιλείαν Ἰωακεὶμ, ἀνέβη Ναβουχοδονόσορ. κατεκράτησε δὲ οὕτω τῶν Ἱεροσολύμων, ὡς ἑλεῖν μὲν εἰς δοῦλον τὸν Ἐλιακεὶμ, δασμολογῆσαι δὲ καὶ αὐτὸν, καὶ πᾶσαν ἁπλῶς καταδῃῶσαι τὴν πόλιν. καὶ οὐ μέχρι τούτων ἐπεμέτρει Θεὸς τοῖς ἀνοσίοις πεπραχόσι τὰς συμφορὰς, προσετίθει δὲ καὶ ἕτερον δυσαχθὲς, καὶ φορτικώτατον. ἀπὸ πάσης γὰρ τῆς περιοικίδος γῆς τε καὶ χώρας, ἀπό τε Σύρων, φημὶ, Τυρίων τε, καὶ Ἀζωτίων, Ἰδου-

A meus super locum istum, & non extinguetur. Ad regem autem Iuda, qui misit vos ad quærendum Dominum, sic loquimini. Hæc dicit Dominus Deus Israel. Quoniam audisti verba voluminis, & emollitum est cor tuum, & humiliatus es in conspectu Dei super his quæ dicta sunt contra locum hunc, & habitatores Hierusalem, fore in diletionem, & maledictum, & scidisti vestimenta

B tua, & fleuisti coram me, ego quoque exaudiui te, dicit Dominus. Ecce ego te colligam ad Patres tuos, & infereris in sepulchrum tuum in pace, nec videbunt oculi tui omne malum, quod ego inducturus sum super locum istum, & super habitatores eius.] Et impleta est promissio. Distulit enim iram vniuersorum Dominus per tempus regni eius. Præterierunt autem anni vnus supra triginta, cum ad extremum Pharao Nechao, Princeps Ægypti aduersus Babylonem expeditione suscepta, toto cum

C exercitu è patria excurrit. Quia verò Iosias regionem Iuda vastaturum aduentare suspicabatur, vt in bello arma sumpsit, & occurrere cogitauit. Qui eum recedere iussit, professus se ad Euphratem fluuium festinare, & in Assyriam contendere. Quia tamen nihilominus manum temerè conseruit, in prælio occubuit, & domum Hierosolymam à suis reportatus est, & vnctus in regem Ioachaz filius eius. Qui cum vix trimestre regnasset,

D sceptro exutum, & vinctum Pharao Nechao in Ægypto sub custodia seruauit, & vix grandi accepta pecunia annuit, vt Eliacim, siue Ioacim, ipse quoque Iosia genitus Hierosolymis regnaret. Pressit autem adeò Israelem Nechao, Samaritanos, inquam, & Hierosolymitanos, vt etiam tributa populo terræ totius imponeret, & vectigalia ab omnibus exigeret. In hoc rerum statu, Ioacim regnum administrante, ascendit Nabuchodonosor, &

E occupauit Hierosolymam ita, vt Eliacim in seruitutem redigeret, & ei quoque tributa imperaret, totámque planè vrbem ferro deuastaret. Neque verò sceleratis hominibus hac mensura calamitatibus admetiendis quieuit Deus, sed insuper adiecit aliud graue, & onerosissimum. Ab omni enim finitima regione & terra, à Syris puta, & Tyriis, & Azotiis, & Idumæis, &

4.Reg.23

Moabitis latrunculorum cœtus per loca discurrentes Iudæam depopulabantur. Sic enim scriptum est in quarto Regum. [Tum cœpit tributa exigere, vt darent argentum in os Pharaonis, & ab vnoquoque pro viribus aurum & argentum exigebatur, à rege terræ, vt daret illud Pharaoni Nechao. Viginti quinque annorum erat Ioacim cum regnare cœpisset, & vndecim annis regnauit in Hierusalem, & fecit malum coram Domino, iuxta omnia quæ fecerant patres eius. In diebus eius venit Nabuchodonosor in terram, & factus est ei seruus tribus annis, & rursum rebellauit contra eum. Immisitque ei Dominus latrunculos Chaldæos, & latrunculos Tyrios, & latrunculos Moabitas, & filiorum Ammon contra Samariam.] Hæc igitur omnia Israel, vt Dei gloriæ contemptor, & impiè corruptus, dum opera manuum suarum adorare voluit, perpessus est. Narrata à nobis quantum satis fuit historia, age propositum explicando deinceps percurramus. [Annuntiate regionibus in Assyria, & Ægypto, & dicite, congregamini in montem Samariæ, & videte mirabilia multa in medio eius, & oppressionem in ea.] Tantum non, inquit, quam celerrimè quis annunciet Ægyptiis, & Assyriis, & manu valida incursent montes Samariæ, siue regionem ipsam: montosam quippe dicunt esse. Cum venerint, videbunt in ipsa mirabilia multa, & oppressionem improuisam. Qui enim olim vincebant, miserabiles erunt, seruitutis iugum ferentes, inquit. Qui supercilium in sublime contra omnes gentes, vt verbo dicam, erigebant, miserandi, & sub pedibus hostium prostrati iacebunt, & tantam tyrannidem patientur, vt vitam retinere in seruitute, & tributum pendere victoribus satis habeant. [Sed non cognouit Samaria, inquit, quæ erunt contra ipsam,] hoc est, quæ ipsi aduersa euenient. Deinde, vbi [de cætero thesaurizantes iniquitatem, & miseriam in regionibus suis?] Quid enim profuit, inquit, auaritia, & cumulare peccata, dum nolunt scire quæ Dei sunt? Num vsque ad Assyriorum, & Ægyptiorum incursionem clades peccatoribus differetur? nequaquam, ait. [Propterea hæc dicit Dominus. Tyrus, & terra in circuitu tuo desolabitur, & cõfringam ex te robur tuũ, & diripientur regiones tuæ.] Quod dicitur, *Tyrus,*

In Amos Comment.

A μαίων, καὶ Μωαβιτῶν λῃστρικὰ συγκροτήματα κατὰ τόπους ἐκθέοντα τὴν τῶν Ἰουδαίων κατελῄζοντο γῆν. γέγραπται γὰρ οὕτως ἐν ταῖς παραλειπομένοις. τότε ἤρξατο φορολογεῖσθαι τοῦ δοῦναι τὸ ἀργύριον ἐπὶ στόμα Φαραώ, καὶ ἕκαστος κατὰ δύναμιν ἀπῃτεῖτο τὸ ἀργύριον, καὶ τὸ χρυσίον παρὰ τοῦ τῆς γῆς βασιλέως, δοῦναι αὐτὸ Φαραὼ Νεχαώ. εἴκοσι καὶ πέντε ἐτῶν Ἰωακεὶμ ἦν ἐν τῷ βασιλεύειν αὐτόν, καὶ ἕνδεκα ἔτη ἐβασίλευσεν ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐποίησε τὸ B πονηρὸν ἐναντίον κυρίου, κατὰ πάντα ὅσα ἐποίησαν οἱ πατέρες αὐτοῦ. ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ ἦλθε Ναβουχοδονόσορ εἰς τὴν γῆν, καὶ ἦν δουλεύων αὐτῷ ἔτη τρία. καὶ ἀπέστειλε κύριος εἰς αὐτοὺς τοὺς Χαλδαίους, καὶ λῃστήρια Τύρου, καὶ λῃστήρια Μωαβιτῶν, καὶ υἱῶν Ἀμμὼν κατὰ τῆς Σαμαρείας. ταῦτα δὴ πάντα συνέβη παθεῖν ὡς ὑβρικότα τὸν Ἰσραὴλ εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν, καὶ ἀνοσίως κατεφθαρμένον ἐπὶ τὸ βούλεσθαι προσκυνεῖν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτῶν. εἰρημένης δὲ οὕτω ἀποχρώντως ἡμῖν τῆς ἱστορίας, φέρε τὸ ῥητὸν ἐπὶ σχολῇ ἐπιόντες λέγωμεν. C ἀπαγγείλατε χώραις ἐν Ἀσσυρίᾳ, καὶ ἐπὶ τὰς χώρας τῆς Αἰγύπτου, καὶ εἴπατε, συνάχθητε ἐπὶ τὸ ὄρος τῆς Σαμαρείας, καὶ ἴδετε θαυμαστὰ πολλὰ ἐν μέσῳ αὐτῆς, καὶ τὴν καταδυναστείαν τὴν ἐν αὐτῇ. μονονουχὶ γάρ, φησίν, ἀπαγγελέτω τις ἢ τάχος Αἰγυπτίοις, καὶ Ἀσσυρίοις, καὶ καταθεόντων εὐσθενῶς τὰ ὄρη Σαμαρείας, ἤτοι τὴν χώραν αὐτήν· ὀρεινὴν γὰρ εἶναί φασιν. οἱ δὲ ἐπειδὰν ἥκωσιν ὄψονται ἐν αὐτῇ θαυμαστὰ πολλά, καὶ ἀδόκητον καταδυναστείαν. D οἱ γὰρ πάλαι νικῶντες, ἐλεεινοί, καὶ ἐν δουλείᾳ ἔσονταί φησιν. οἱ ὀφρὺν ἀνασπῶντες τὴν ὑπερτέραν κατὰ πάντων, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τῶν ἐθνῶν, οἰκτροὶ κείσονται, καὶ κατερριμμένοι, καὶ ὑπὸ πόδας ἐχθρῶν. καὶ τοσαύτην ὑπομένουσι καταδυναστείαν, ὡς ἀγαπητὸν ἡγεῖσθαι τὸ σώζεσθαι, καὶ ζῆν ἐν δουλείᾳ, καὶ δασμὸν εἰσφέρειν τοῖς νενικηκόσι. ἀλλ' οὐκ ἔγνω, φησίν, ἡ Σαμάρεια ἃ ἔσται ἐναντίον αὐτῆς, τουτέστιν, ἃ συμβήσεται κατ' E αὐτῆς. εἶτα, ποῦ λοιπὸν οἱ θησαυρίζοντες ἀδικίαν, καὶ ταλαιπωρίαν ἐν ταῖς χώραις αὐτῶν; τί γὰρ ὤνησεν ἡ πλεονεξία, φησί, καὶ τὸ σωρεύειν αὐτοὺς ἁμαρτίας, διὰ τὸ μὴ θέλειν εἰδέναι τὰ τοῦ Θεοῦ; ἆρ' οὖν μέχρι τῆς Ἀσσυρίων τε, καὶ Αἰγυπτίων ἐφόδου τὰ τῆς συμφορᾶς τοῖς ἡμαρτηκόσι κείσεται; οὐδαμῶς φησι. διὰ τοῦτο τάδε λέγει κύριος ὁ Θεός. Τύρος, καὶ κυκλόθεν ἡ γῆ σου ἐρημωθήσεται, καὶ κατάξω ἐκ σοῦ ἰσχύν σου, καὶ διαρπαγήσονται αἱ χῶραι σου. τὸ δὲ Τύρος, καὶ

κύκλωθεν, ὧδέ που νοήσεις. ἀπὸ τῆς Τύρου, φησί, καὶ ἀπὸ τῆς κύκλωθεν, καὶ περιοίκου γῆς ἐρημωθήσεταί σου ἡ χώρα, καταθεόντων αὐτῆς συστρημάτων ληστρικῶν. τότε γάρ σου κατεάξουσι τὴν ἰσχύν, αὐτῆς, πᾶσα δύναμίς σου συντεθραυσθήσεται, μονονουχὶ καὶ ἀτονήσει συγκεκλασμένη. ἐννοῶ, εἰ λέγει τυχὸν ἡ τῶν Ἑβραίων ἔκδοσις, ἀπαγγείλατε χώραις ἐν Ἀζωτίοις, καὶ εἰ ἔχει πάλιν ἡ τῶν ἑβδομήκοντα τό, ἐν Ἀσσυρίᾳ, ἀληθεύσει κατ' ἄμφω τὸ εἰρημένον. διήρπασαν γὰρ οὐκ Ἀσσύριοι μόνον, ἀλλὰ καὶ Σύροι, καὶ Ἀζώτιοι κατὰ πλῆθος ἐπιτρέχοντες, καὶ τρόπῳ ληστείας ἀδικοῦντες τὸν Ἰσραήλ.

Τάδε λέγει κύριος. ὃν τρόπον ὅταν ἐκσπάσῃ ποιμὴν ἐκ στόματος τοῦ λέοντος δύο σκέλη, ἢ λοβὸν ὠτίου, οὕτως ἐκσπασθήσονται υἱοὶ Ἰσραήλ, οἱ κατοικοῦντες ἐν Σαμαρείᾳ, κατέναντι τῆς φυλῆς, καὶ ἐν Δαμασκῷ.

Ἐπιτήρει πανταχοῦ, καὶ σφόδρα θαυμάσεις τὸ προφητείας τὴν τέχνην. ἐπειδὴ γὰρ οὐκ εἰσάπαν ἀπόλωλεν ὁ Ἰσραήλ, σέσωσται δὲ τὸ κατάλειμμα κατὰ τὴν Ἡσαΐου φωνήν, ἵνα μὴ δοκοίη ψευδεπεῖν ἡ ἀλήθεια, συνεισφέρει γὰρ πανταχοῦ ταῖς προαγορεύσεσι τῶν κακῶν τὸ ἐξ ἡμερότητος ἔλεον. ὥσπερ τοίνυν, φησί, κορεσθέντος λέοντος, καὶ τὸ ληφθὲν εἰσάπαξ καταδεδηδοκότος ζῶον, ὀλίγα μόλις ἀπομένοι λείψανα, δύο σκέλη τυχόν, ἢ καὶ ὠτίου μέρος, καὶ ταῦτα κλαίοντες οἱ βοτῆρες συλλέγουσιν· οὕτω γενήσεται τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ τοῖς ἐν Σαμαρείᾳ, καὶ τοῖς κατοικοῦσιν ἐν Δαμασκῷ, τοῖς κατέναντι φυλῆς, τουτέστι, τοῖς ἔχθραν πεφρονηκόσι, καὶ ἀνθισταμένοις ἀεὶ τῇ τῶν Ἰουδαίων φυλῇ. οἱ μὲν γὰρ οἰκοῦντες τὴν Σαμάρειαν ἥλωσαν κατὰ κράτος, καὶ πεπόρθηνται παρ' ἐχθρῶν, καὶ δαπανηθέντες τοῦ πολέμου μονονουχὶ σύμπαντες, ὀλίγοι κομιδῇ διεκομίζοντο μόλις, καὶ τῶν τεθνεώτων λείψανα μεμενήκασιν ἐν τῇ χώρᾳ. ἤγουν καὶ καθ' ἕτερον τρόπον ἐξεσπάσθησαν, ὡς ἐκ στόματος λέοντος. ἀπενηνεγμένοι μὲν εἰς τὴν Ἀσσυρίαν, ἀφέντες δὲ κατὰ καιροὺς τῆς αἰχμαλωσίας, ἀπενόστησαν πάντες μὲν οὔ, ἀλλ' ὀλίγα παντελῶς τῶν ἀποκομισθέντων λείψανα. ὅτι δὲ καὶ τὴν Δαμασκὸν κατὰ καιροὺς εἷλεν ὁ Ἀσσύριος Θεγλαφαλασάρ, καὶ μετῴκισεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ, παντί πω σαφές, καθάπερ ἐγῷμαι· ὡς γὰρ ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν βασιλειῶν γέγραπται, κέκληταί ποτε πρὸς ἐπικουρίαν τοῦ βασιλέως Ἰούδα πολεμοῦντι αὐτῷ τηνικάδε Φακεὲ τοῦ Ρομελίου, βασιλέως Ἰσραήλ,

A & *in circuitu*, sic intelliges. A Tyro, inquit, & à circumiecta terra desolabitur regio tua, incursantibus eam latrunculorum gregibus. Tunc enim robur tuum confringent, pro, omnis virtus tua confringetur, & confracta quasi languebit, & torpescet. Quare si fortè in Hebræorum editione est, *annuntiate regionibus in Azotiis*, & in Septuaginta, *in Assyria*, ambæ verum dicunt. Non solùm quippe Assyrii, sed etiam Syri, & Azotii cum copiis B Israelem incursarunt,& latronum more diuexarunt.

Hæc dicit Dominus. Sicut auellet pastor de ore leonis duo crura, aut extremum auriculæ, sic auellentur filii Israel, qui habitant in Samaria contra tribum, & in Damasco.

xxxiii.

Isai. 17.

Obserua vbique, & admiraberis vehementer Prophetæ prouidentiam. Quia enim non totum Israelem simul perdidit, sed reliquiæ quædam C conseruatæ sunt, secundum vocem Esaiæ, ne veritas falsum dixisse videretur, omnino cum prædictionibus malorum simul misericordiæ ex mansuetudine meminit. Quemadmodum igitur satiato leone, inquit, cum soliuagam animantem simul & semel deuorauit, vix paruæ reliquiæ remanent, duo crura puta, aut etiam pars auriculæ, eásque pastores flentes colligunt: ita fiet filiis Israel, D Samariam, & Damascum habitantibus, [contra tribum,] hoc est, Iudæorum tribum odiis prosequentibus, eíque perpetuò aduersantibus. Incolæ enim Samariæ vi capti, & ab inimicis expugnati: & cùm bellum omnes propemodum consumpsisset, vix pauci admodum transportati sunt, mortuorúmque cadauera in regione manserunt. Siue etiam alio modo velut è faucibus leonis erepti sunt. Abducti enim in Assyriam, & tempore expleto li- E bertate donati, non quidem omnes, sed pauci omnino eorum qui abducti fuerant, redierunt. Habuisse autem Damascum aliquando & Theglaphalasar Assyrium, & ciues illos in Assyriam transtulisse, neminem latet, vt opinor. Vt enim in quarto Regum legimus, vocatus est quodam tempore in auxilium regis Iuda, Phacee filio Romeliæ rege Israel,

& Rasi rege Syriæ illum oppugnantibus. Vbi venit, Rasin occidit, ipsam Damascum cepit.

Ac si quis propositorum sententiam generatim ad omnes homines referre voluerit, à scopo non aberrabit. Intelliget enim sic, & rectissimè quidem, illud cogitans, satanam in terra versantes rapuisse ac deuorasse atrocius quam immanes belluæ solent. Sed apparuisse, & occurrisse pastorem bonum, qui posuit animam suam pro ouibus suis, & eripuisse nos quique relicti eramus inter viuos, & qui iam eramus mortui. Nam vt ait Psaltes, [Molas leonum confregit Dominus.] Et Paulus, [Mortuus est, & reuixit, vt viuorum, & mortuorum dominaretur.]

Ioan. 10.

Psal. 57.

Rom. 14.

Sacerdotes audite, & contestamini domui Iacob, dicit Dominus Deus omnipotens. Quia in die, cum vlciscar impietates Israel super eum, & vlciscar super altaria Bethel, & suffodientur cornua altaris, & cadent super terram. Confundam, & percutiam domum pinnatam super domum æstiuam, & peribunt domus eburneæ, & adiicientur domus aliæ, & multæ, dicit Dominus.

XXXIII.

Redit ad narrationem euidentem eorum, quæ manent sceleratos, eundem sermonem iterans & dilatans sæpius ad vtilitatem audientium. Quam rem non infructuosam esse intelligens, opinor, Paulus scribit quibusdam, [Eadem vobis scribere mihi quidem non pigrum, vobis autem necessarium.] Mandat igitur sacerdotibus, tantum non clarissima voce contestari Israel, & singula mox futura illis prædicere. Et quosnam voce in longum penetrante clamare iussos intelligemus? ecquid sacerdotes vitulorum, aut aliorũ fanorum, aut idolorum? Atqui hoc incredibile existimo. Nec enim illi sua ipsorũ, & aliorum quos seduxerant mala proclamassent. Qui ergo sacerdotes huic muneri constituti sunt? Qui de familia Leui erant. Non enim omnes vnà lapsi sunt, cum iis, qui in Samaria in errorem abierunt. Non sustinuerunt seruire idolis. A religione autem Samaritanorum refugientes, Hierosolymā sunt reuersi, de quibus ita scriptum extat lib. 2. Paralipomen. sermo est de Hieroboam.

Philip. 3.

A καὶ μὴν τοι καὶ Ραασὼν βασιλέως Συρίας. ἀφιγμένος δὲ τότε Ραασὼν ἀπέκτεινε, καὶ αὐτὴν εἷλε τὴν Δαμασκόν.

Εἰ δὲ δή τις ἕλοιτο καὶ ἐπὶ πάντας ἀνθρώπους τὴν ἐκ τῆς προκειμένων δύναμιν ἀποφέρειν, οὐκ ἀπὸ σκοποῦ βαδιεῖται. συνήσει γὰρ δή, καὶ λίαν ὀρθῶς, ἐκεῖνο διενθυμούμενος, ὡς ἥρπασε μὲν ὁ σατανᾶς, καὶ κατεδήδοκε τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ θηρίων ἀνημέρων δεινότερον, ἀλλ' ἐπεφάνη, B καὶ βεβοήθηκεν ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὁ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θεὶς ὑπὲρ τῶν προβάτων ἐξέσπασεν ἡμᾶς, τούς τε ὑπολελειμμένους ἐν ζῶσι, καὶ τοὺς ἤδη τεθνεῶτας. ὡς γάρ φησιν ὁ ψάλλων, τὰς μύλας τῶν λεόντων συνέθλασε κύριος. καὶ ὡς ὁ Παῦλος φησιν, ἀπέθανε, καὶ ἔζησεν, ἵνα ζώντων, καὶ νεκρῶν κυριεύσῃ.

Ἱερεῖς ἀκούσατε, καὶ ἐπιμαρτύρασθε τῷ οἴκῳ Ἰακὼβ, λέγει κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ. Διότι ἐν τῇ ἡμέρᾳ ὅταν ἐκδικῶ ἀσεβείας C τοῦ Ἰσραὴλ ἐπ' αὐτὸν, καὶ ἐκδικήσω, ἐπὶ τὰ θυσιαστήρια Βαιθήλ· καὶ κατασκαφήσεται τὰ κέρατα τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ πεσοῦνται ἐπὶ τὴν γῆν. συγχεῶ, καὶ πατάξω τὸν οἶκον τὸν περίπτερον ἐπὶ τὸν οἶκον τὸν θερινὸν, καὶ ἀπολοῦνται οἶκοι ἐλεφάντινοι, καὶ προστεθήσονται οἶκοι ἕτεροι, καὶ πολλοὶ, λέγει κύριος.

Ἐπάνεισι πάλιν εἰς ἀφήγησιν ἐναργῆ τῶν συμβησομένων τοῖς ἠσεβηκόσι, τὸν αὐτὸν πλειστάκις κα- D ταυρώων λόγον εἰς ὄνησιν τοῖς ἀκροωμένοις. ὅθεν, οἶμαι, που τὸ χρῆμα συνεὶς ὡς ἔστιν οὐκ ἀκερδὲς, ἐπιστέλλει τισὶ Παῦλος, τὰ αὐτὰ λέγειν ὑμῖν, ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνηρὸν, ὑμῖν δὲ ἀσφαλές. προστάττει δὴ οὖν τοὺς ἱερατεύοντας μονονουχὶ καὶ ὕψος τὴν ἰδίαν ἱέντας φωνὴν διαμαρτύρασθαι τῷ Ἰσραὴλ, ἕκαστά τε τῶν ὅσον οὔπω συμβησομένων προαγορεύειν αὐτοῖς. καὶ τίνας ἄρα νοήσομεν τοὺς διαπρύσιόν τι φωνεῖν ἐπιτεταγμένους; ἄρα τοὺς τῶν δαμάλεων E ἱερέας, ἢ τοὺς τῶν ἑτέρων τεμενῶν, ἢ εἰδώλων; ἀλλ', οἶμαι, τοῦτο ἀπίθανον. οὐ γὰρ ἂν ἐκεῖνοι διεκήρυξαν τά τε σφῶν αὐτῶν, καὶ τὰ τῶν ἑτέρων κακὰ οὓς αὐτοὶ πεπλανήκασι. τίνες οὖν ἄρα προστεταγμένοι τοῦτο δρᾶν ἱερεῖς; οἱ ἐξ αἵματος τοῦ Λευί. οὐ γὰρ πάντες συνωλισθήκασι τοῖς ἐν Σαμαρείᾳ πεπλανημένοις. οὐκ ἠνέσχοντο λατρεύειν εἰδώλοις. ἀποπηδήσαντες δὲ τῆς Σαμαρειτῶν, ὑπενόστησαν εἰς Ἱεροσόλυμα. γέγραπται δὲ οὕτω περὶ αὐτῶν ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν παραλειπομένων. ἔστι μὲν οὖν ὁ λόγος περὶ τοῦ Ἱερο-

Βοάμ. εἶτα τὴν ἐνοῦσαν αὐτῷ δύναμιν ἐξηγούμενος, φησί. καὶ ἦσαν αὐτῷ Ἰούδας, καὶ Βενιαμίν. οἱ Λευῖται, καὶ οἱ ἱερεῖς, οἳ ἦσαν ἐν παντὶ Ἰσραὴλ, συνήχθησαν πρὸς αὐτὸν ἐκ πάντων τῶν ὁρίων. ὅτι ἐγκατέλιπον οἱ Λευῖται τὰ σκηνώματα τῆς κατασχέσεως αὐτῶν, καὶ ἐπορεύθησαν εἰς Ἰούδαν ἐν Ἱερουσαλὴμ, ὅτι ἐξέβαλεν αὐτοὺς Ἱεροβοὰμ, καὶ υἱοὶ αὐτοῦ, τοῦ μὴ λειτουργεῖν τῷ κυρίῳ. καὶ κατέστησε τοὺς ἱερεῖς τῶν ὑψηλῶν. ἐπειδὴ γὰρ οὗτοι περὶ ὧν ὁ λόγος, οὐ μετρίως λελύπηντο. καὶ συγγενείας, καὶ κλήρου ἀπεληλαμένοι, καὶ λειτουργίας αὐτῆς, ἀναγκαίως αὐτοῖς δὴ μάλιστα κηρύττειν προστέταχε τὴν εἰδώλων αὐτῶν, καὶ τῆς Σαμαρείας τὴν πόρθησιν, οἱονείπως παραμυθούμενος, καὶ διδάσκων, ὅτι τὰ Θεοῦ φρονεῖν ᾑρημένοι, καὶ τὸν τῶν ὅλων δεσπότην ἠγαπηκότες, οὐ συναπολοῦνται τοῖς ἄλλοις, ἀλλ' ἔξω κείσονται τῆς ὀργῆς. ὅταν γὰρ ἐπιφέρωμαι, φησὶ, τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν, τότε καὶ ἐκδικήσω ἐπὶ τὰ θυσιαστήρια Βαιθήλ. κατασκαφήσονται γὰρ τὰ κέρατα αὐτῶν, καὶ πεσοῦνται ἐπὶ τὴν γῆν. ἆρ' οὖν μέχρι τούτων τῆς Σαμαρείας ἡ πόρθησις, καὶ ἀρκέσει μόνον τὰ τεμένη καθελεῖν τοῖς κατασκάπτειν ἐπιτεταγμένοις, καὶ κατασκάψαι θυσιαστήρια; οὐ μὲν οὖν. συγχέω γὰρ, φησὶ, καὶ πατάξω τὸν οἶκον τὸν περίπτερον, καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον τὸν θερινόν. ὃ δὲ βούλεται δηλοῦν, τοιοῦτόν ἐστι, τρυφῶντες οἱ ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, καὶ τὸ ἐκ τοῦ πλουτεῖν ἔχοντες πλάτος, οἴκους ἑαυτοῖς κατεσκεύαζον χειμερίους τε, καὶ θερινούς. καὶ τὸν μὲν χειμέριον ὀνομάζει περίπτερον, τὸν οἱονεὶ πανταχόθεν πτεροῖς, ἢ τείχεσι περιεζωσμένον, ἵνα ταῖς τοῦ χειμῶνος ἐμβολαῖς μονονουχὶ καὶ ἀπρόσιτος ᾖ. θερινὸν δὲ τὸν ἀνειμένον, καὶ ταῖς τῶν ἀνέμων ἐπιπνοίαις ἐκκείμενον. ἐν κοινῷ τοῖς θυσιαστηρίοις, φησὶ, τοῖς κατεσκαμμένοις ὁμοῦ συγχέω καὶ πατάξω οἴκους τε χειμερίους, καὶ θερινούς. ἀπολοῦνται δὲ καὶ οἶκοι ἐλεφάντινοι. μεμνήμεθα δὲ ὅτι βεβασιλευκὼς Ἀχαὰβ ἐν Σαμαρείᾳ τοιοῦτον ἑαυτῷ κατεσκεύασεν οἶκον. προστεθήσονται δὲ καὶ ἕτεροι πολλοὶ φησι, τουτέστιν, οἱ τῶν ἀποδεβηκότων, καὶ ἀσημοτέρων, ἤγουν λεπτῶν τε, καὶ ἀγελαίων. διόλωλε γοῦν ἅπασα λοιπὸν ἡ Σαμάρεια, παντὸς οἴκου κατασεσεισμένου.

Τί οὖν ἐντεῦθεν εἰσόμεθα, ὀρθὰ φρονεῖν ᾑρημένοι; ὡς οὐδὲν ὀνήσει λαμπρότης κοσμικὴ τοὺς ἔχοντας, οὐ πλοῦτος, οὐ δόξα, οὐχ ἕτερόν τι τῶν εἰς τρυφὴν, τῆς εἰς Θεὸν ἀπούσης ἀγάπης, καὶ κατ' οὐδένα τρόπον τετιμημένης παρ' ἡμῖν τῆς δικαιοσύνης. οὐ γὰρ ὠφελήσουσι θησαυροὶ ἀνόμους, κατὰ τὸ

A Deinde eius potentiam enarrans ait: [Imperauit super Iudam, & Beniamin. Sacerdotes autem, & Leuitæ, qui erant in vniuerso Israel, venerunt ad eum ex omnibus finibus. Quia relinquebant Leuitæ tabernacula habitationis suæ, & transibant ad Iudam, & Hierusalem, eò quod abiecisset eos Hieroboam, & posteri eius, ne sacerdotio Domini fungerentur. Qui constituit sibi sacerdotes excelsorum.] Nam quia hi de quibus loquimur, non parum offensi fuerant, & cognatione, & sorte, & offi- B cio ipso sacrificandi expulsi, necessariò ipsis potissimùm idolorum ipsorum, & Samariæ vastationem promulgare præcepit: quodammodo ita eos consolans, & docens, sapientes ea quæ Dei sunt, & vniuersorum Domini amantes, non cum aliis perituros, sed iram diuinam euasuros. Quando enim vindicauero, inquit, in Israelitas propter peccata eorum, [Tunc etiam vlciscar super altaria Bæthel. Suffodientur enim C cornua eorum, & cadent in terram.] An igitur hucusque tantum procedet vastatio Samariæ, & sufficiet templa duntaxat destruere eos, qui altaria diruere, & euellere iussi sunt? Neutiquam. [Confundam enim, inquit, & percutiam pinnatam domum, & super domum æstiuam.] Vitam delicatam viuentes in Samaria, & amplis diuitiis præditi, domos sibi hybernas, & æstiuas condebant. Et hybernam quidem vocat πτερωτὸν, velut vndique pinnis D aut muris cinctam, vt hyemalibus procellis tantum non inaccessa sit. Æstiuam autem laxiorem, & ventorum afflatibus expositam. Igitur cum altaribus, inquit, suffossis, & euersis simul confundam, & percutiam domos hybernas, & æstiuas. Peribunt etiam domus eburneæ. Meminimus, Achab regnantem in Samaria talem sibi domum excitasse. [Adiicientur porrò & aliæ multæ,] inquit, hoc est, inferiorum, & obscuriorum, siue tenuio- E rum, & vulgarium. Periit itaque consequenter tota Samaria, domo qualibet conquassata.

Quid igitur hinc discemus, si sapere voluerimus? Claritatem mundanam habentibus nihil prodesse, non diuitias, non gloriam, non aliud quippiam molle, ac delicatum, si charitas erga Deum absit, & nullo modo iustitia à nobis colatur. [Non enim proderunt thesauri iniquis, sicut

2. Paral. 11

3. Reg. 22

Prou. 10

scriptum est: [Iustitia autem liberat a morte.] Itaque & gratius Deo fuerit amare iustitiam, & thesaurum cumulare in cælis: superna tantum concupiscere, & libenter à spe in Deum pendere. Etenim quæ in hoc mundo sunt, exigua, & temporanea, & nulla ex parte stabilia, ac tuta sunt. Illa verò & manent, se conseruant, & infinitati seculorum se se æquant.

CAPVT IV.

Audite verbum istud, vaccæ Basanitidis, quæ estis in monte Samariæ, quæ opprimitis mendicos, & cõculcatis pauperes, dicentes Dominis suis, Date nobis vt bibamus. Iurat Dominus per sancta sua, quoniã ecce dies venient super vos, & tollent vos in armis, & eos qui vobiscum, in lebetes negotiatores pestilentes. Et efferemini nudæ contra inuicem, & proiiciemini super montem Rhemnan, dicit Dominus Deus.

xxxiv. EX magna nimis superbia, & studio illecebrosarum voluptatum Samaritani insigniores, & rerum affluentibus copiis cæteris omnibus eminentiores, sicut suprà dixi, ædes sibi splendidas, ac sumptuosissimas, & ad tempus, hybernum puta, æstiuúmque accomodatas ædificabant, quas omnimodis penitúsque perituras oraculum prænuntiauit. Ipsos itaque ædium dominos, qui vanescentibus voluptatibus se se farciebant, vaccas Basanitidis appellat. Basanitis regio est vbere glebæ fecunda, & florida, & ad pascentes in eo greges quam pinguissimos efficiendos inprimis idonea. Quare vt se lautè tractantes, & cuti curandæ deditissimos, deliciásque studio habentes, Deus vaccis Basan comparat. Quos accusat, quod opprimerent pauperes, & tantum non pedibus suis mendicos protererent. [Pascua enim (Eccl. 13.) diuitum sunt pauperes,] vt scriptum est. Addens autem, [dicentes Dominis suis, Date nobis vt bibamus,] iugi impatientes eos significat, & possessoribus cedere nescios, qui velut regium in eos imperium obtinerent: sed iam ex immoderata arrogantia etiam ipsis Dominis suis modum quendam familiaris, ac domesticæ obedientiæ præscribẽtes.

γεγραμμένον. δικαιοσύνη δὲ ῥύεται ἐκ θανάτου. ἐκοιεῶ εἴη καὶ ἄμεινον παρὰ Θεῷ τὸ δικαιοσύνης ἐρᾷν, καὶ θησαυρίζειν ἐν οὐρανοῖς, τῆς τῶν ἄνω γλίχεσθαι μόνων, καὶ τῆς εἰς Θεὸν ἐλπίδος ἠρτῆσθαι φιλεῖν. τὰ μὲν γὰρ ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ μικρά τε ἐστι, καὶ πρόσκαιρα, καὶ οὐδαμόθεν ἔχει τὸ βέβαιον εἰς ἀσφάλειαν. τὰ δὲ καὶ μένει, καὶ σώζεται, καὶ τοῖς ἀπεράντοις αἰῶσι συμπαρομετρεῖται.

ΚΕΦΑΛ. δ.

Ακούσατε τὸν λόγον τοῦτον, δαμάλεις τῆς Βασανίτιδος, αἱ οὖσαι ἐν τῷ ὄρει Σαμαρείας, αἱ καταδυναστεύουσαι πτωχοὺς, καὶ καταπατοῦσαι πένητας. αἱ λέγουσαι τοῖς κυρίοις αὐτῶν, ἐπίδοτε ἡμῖν ὅπως πίωμεν. ὀμνύει κύριος κατὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ, διότι ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται ἐφ' ὑμᾶς, καὶ λήψονται ὑμᾶς ἐν ὅπλοις, καὶ τοὺς μεθ' ὑμῶν εἰς λέβητας ἔμπυροι λοιμοί. καὶ ἐξενεχθήσεσθε γυμναὶ κατέναντι ἀλλήλων, καὶ ἀπορριφήσεσθε περὶ τὸ ὄρος τὸ ῥεμμάν, λέγει κύριος ὁ Θεός.

ΕΚ πολλῆς ἄγαν ἀλαζονείας, καὶ τρυφῆς οἱ τῆς Σαμαρείας περιφανέστεροι, καὶ ταῖς ἐκ πλούτου περιουσίαις τῶν ἄλλων πάντων ὑπερκείμενοι, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, οἴκους ἑαυτοῖς κατεσκεύαζον λαμπρούς τε, καὶ πολυτελεστάτους, καὶ πρέποντας τοῖς καιροῖς, χειμῶνί τε, φημὶ, καὶ θέρει, οἳ καὶ ὅτι πάντη τε, καὶ πάντως ἀπολοῦνται, προεκήρυξε τὸ χρησμῴδημα. αὐτοὺς δὴ οὖν ἄρα τοὺς τῶν οἴκων δεσπότας, τοὺς ταῖς ἐξιτήλοις τρυφαῖς καταπιαίνεσθαι μεμελετηκότας, δαμάλεις ἀποκαλεῖ τῆς Βασανίτιδος. χώρα δ' ἡ Βασανῖτις εὔβοτός τε, καὶ εὐανθὴς, καὶ πολὺ λίαν ἐπιτηδείως ἔχουσα πρὸς τὸ δύνασθαι καταπιαίνειν ἀμφιλαφῶς τὰ ἐν αὐτῇ βοσκήματα. ὡς οὖν εὐπαθοῦντας ἄγαν, καὶ δέρματι τεθραμμένους, καὶ μελέτην ἔχοντας τὴν τρυφὴν, δαμάλεσι ταῖς ἐκ Βασὰν παρεικάζει Θεός. αἰτιᾶται δὲ, ὅτι κατεδυνάστευον πένητας, καὶ μονονουχὶ τοῖς ἰδίοις συνέθλων ποσὶ πτωχούς. νομαὶ γὰρ πλουσίων πτωχοὶ, κατὰ τὸ γεγραμμένον. προσεπάγων δὲ, ὅτι αἱ λέγουσαι τοῖς κυρίοις αὐτῶν, ἐπίδοτε ἡμῖν ὅπως πίωμεν, ἀνυποτάκτους ὄντας ἔδειξεν, οὐδὲ αὐτοῖς εἴκειν ἀνεχομένους τοῖς κρατοῦσιν αὐτῶν, ὅσον εἰς βασιλίδα τιμήν, ἀλλ' οἱονεί πως ἐξ ἀμετρήτου λοιπὸν ἀλαζονείας τὸ οἰκεῖον καὶ αὐτοῖς τοῖς κυρίοις αὐτῶν ἀπονέμοντας μέτρον.

τὸ γὰρ δὴ φάναι τολμᾶν τοῖς προύχουσι, καὶ ὑπερκειμένοις, ἐπίδοτε ἡμῖν ὅπως πίωμεν, ἐπιθυμούντων ἐστὶ μᾶλλον ὑπηρετεῖσθαι ἢ ὑπηρετεῖν. τί δῆτα ἄρα συμβήσεται τοῖς εἰς τοῦτο λοιπὸν ἀπονοίας ἐκβεβηκόσιν; ὤμοσε, φησί, κύριος κατὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ, ἤγουν κατὰ τῶν ἁγιασμῶν, ἤτοι μυστηρίων. (ὁ ἐστι πάλιν αὐτός, κατ' οὐδενὸς γὰρ ἔχει μείζονος ὀμόσαι) ὅτι παρέπονται καιροί, καὶ ἡμέραι, ὅτε καὶ ὑμᾶς αὐτοὺς τοὺς οὕτω τρυφῶντας, καὶ τεθραμμένους, καὶ ἀπαντλεῖν εἰωθότας ὁ τοῦ παθεῖν φόβος ἐν τοῖς τοῦ πολέμου πόνοις, καὶ ἐνόπλοις γενέσθαι παρασκευάσει. ἀλλὰ καὶ οὕτως ἔχοντας, καὶ ἐσκευασμένους λήψονται, φησίν, ὁμοῦ φιλτάτοις, καὶ γυναιξί, καὶ κόλαξιν, οἳ μεθ' ὑμῶν ὄντες ἀεί, πλείσταις μὲν ὅσαις κατεκρότουν εὐφημίαις, ὠνόμαζον δὲ καὶ τρισμακαρίους. ταῦτα γὰρ ἐπιφωνεῖ τοῖς τρέφουσιν ἀεὶ τῶν κολάκων τὰ γένη. ἀλλ' ἐμπυρισθήσονται μὲν ἐκεῖνοι, λοιμοὶ γάρ εἰσιν, καὶ ἕτερον οὐδὲν ἀποδεχόμενοι, τεθαυμακότες τοὺς αἰσχροὺς, καὶ φιλαμαρτήμονας. γυμνοὶ δὲ δόξης ὑμεῖς, καὶ τρυφῆς ἁπάσης ὡς ἀπωτάτω, καὶ τῆς ἀρχαίας ἐκείνης εὐημερίας ἀπημφιεσμένοι, λοιπὸν ἀποκομισθήσεσθε δοῦλοι, καὶ αἰχμάλωτοι, καὶ ῥιφήσεσθε, φησίν, ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ Ῥεμμάν. ἔστι δὲ τῆς Ἀρμενίας, ἐν ἐσχάταις ἐμβολαῖς τῆς Περσῶν κειμένον γῆς, ἀγχιτέρμονες γάρ, ὅμοροί τε εἰσὶν ἀλλήλαις αἱ χῶραι. ἔσται τοίνυν ἐντεῦθεν ἰδεῖν, ὡς εἰς πικρὸν καταστρέφει τέλος τοῖς τρυφῶσι τὸ σπούδασμα, καθά φησιν ὁ σωτήρ, μακάριοι οἱ πενθοῦντες. καταλήγει μὲν γὰρ εἰς δάκρυον ἡ τρυφή, πέρας δὲ πόνων ἀνάπαυσις. καὶ μαρτυρήσει τις, λέγων. ὅτι πόνων ἀγαθῶν καρπὸς εὐκλεής. οὐκ ἀπίθανον δὲ δαμάλεις τῆς Βασανίτιδος τὰς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ γυναῖκας ὑπονοεῖν, αἳ τρυφῇ τε, καὶ χλιδαῖς, καὶ ταῖς εἰς ὡραϊσμὸν κοσμήμασιν ἐναγαλλῶσαι, καὶ καταπιαινόμεναι ταῖς τοῦ σώματος ὥραις, κατηγωνίζοντο πένητας, καὶ κατεπάτουν πτωχούς, μονονουχὶ καταφλέγουσαι πρὸς ἐκτόπους ἡδονὰς τοὺς ἀσθενοῦντας εἰς τοῦτο, καὶ πτωχείαν ἔχοντας τὴν πνευματικήν, οἳ τῆς ἄνωθεν εὐσθενείας τὸν πλοῦτον οὐκ ἔχοντες, ταῖς τῶν παθῶν προσβολαῖς εὐδιάθρυπτον ἔχουσι τὴν καρδίαν. αὗται δὲ δῆτα αἱ δαμάλεις λέγουσι τοῖς κυρίοις αὐτῶν, ἐπίδοτε ἡμῖν ὅπως πίωμεν. ἐθελανδρίζεται γὰρ ἀεὶ τὰ τῶν γυναίων ἑταιριζόμενα, καὶ βλακείαις ταῖς ἄγαν μονονουχὶ καὶ ἀποκτείνουσι τοὺς συνηρπασμένους. κἂν εἰ δεσπότας ἔχοιεν αὐτούς, ἀλλ' οὖν ἐρῶντας ταῖς ἡδυπαθείαις ὑπεστρωμένους, τὸ

A Audere enim dicere Præpositis, & maioribus, date nobis vt bibamus, magis sibi ministrari, quàm ministrare cupientium est. Quænam ergo iam horum est futura conditio, qui huc insaniæ prodierunt? [Iurat, inquit, Dominus per sancta sua,] id est per sanctificationes, siue mysteria (quæ tamen ipse est, nullum enim se maiorem habet, per quem iuret) quoniam sequentur tempora & dies, quando & vos ipsos ita luxui indulgentes, crapulæque & deliciis in-B cumbentes timor dura patiendi ad labores militares, & arma capessenda impellet. Nihilominus etiam sic cōparatos abducent cum charissimis liberis, & vxoribus, & adulatoribus, qui vobiscum versantes, longè plurimis laudibus vobis semper plauserunt, & ter beatos nominarunt. Hæc enim adulatorum natio altoribus suis semper acclamat. Sed illi igne incendentur, pestilētes enim sunt, & aliud nihil recipient, qui improbos, & peccatis deditos obseruant, & suspiciunt. Vos autem nudati gloria, & ab C omnibus deliciis semotissimi, & veteri illa fœlicitate deinceps priuati, abducemini serui, & captiui, [& proiiciemini, inquit, in montem Rhemnan,] qui est in Armenia, in extremis recessibus Persarum situs: vicinæ enim, & conterminæ regiones sunt. Licebit igitur hinc perspicere in acerbum finem voluptuariis studium ipsorum desiturum. Sicut ait Saluator, [beati qui lugent.] Desinunt enim in lacrymas deliciæ: finis au-D tem laborum, ac dolorum est requies. Idipsum testatur quidam his verbis, [bonorum laborum fructus gloriosus.] Nec absurdum sit, coniicere per vaccas Basanitidis mulieres Samariæ intelligendas, quæ mollitie, & vestium luxu, & fuco illitis nitoribus delicias facientes, & decore corpori conciliando velut saginatæ, pauperes deprimebant, & mendicos conculcabant, atque ad impuras voluptates infirmos, & mendicitate spirituali conflictantes tantum non incendio quodam venereo consu-E mebant. Qui superni roboris diuitiis carentes, perturbationum impulsibus cor valde emollitum, & effœminatum habebant. Hæ igitur vaccæ Dominis suis dicunt, [date nobis, vt bibamus.] Mulierculæ enim quæstuariæ semper viros appetunt, & quos irretiuerint, summa inertia tantum nō occidunt. Et quamuis eos dominos habeant, tamen vt amasiis voluptati succumbentibus, quod

Matth. 5.

Sap. 3.

quod maximè cupiunt, illis persuadent. Sed vos quidem, inquit, [ô vaccæ, in armis tollent,] non vt amatores, qui adulantes, persuadent, qui rebus parum honestis honesta nomina prætexentes obsequuntur, quod voluptati quam è vobis capiunt, vehementer inseruiāt: Sed crudeliter ac ferociter, & lege bellica ipsos quoque vobiscum colludentes amatores vendent. Nudatæ autem vos ineptis illis cultibus, in montem Rhemnan auferemini.

αὐτοῖς· ὅτι μάλιστα δοκοῦσι πληροῦν ἀναπείθουσιν. ἀλλ' ὑμᾶς μὲν φησιν, ὦ δαμάλεις, ἐν ὅπλοις λήψονται, οὐκ ἐν τάξει τῶν ἐρώντων γεγονότες, οἱ κολακεύοντες ἀναπείθουσι, καὶ ὑποκοριζόμενοι θεραπεύουσι, διά τοι τὸ λίαν ἡττῆσθαι τῆς εἰς ὑμᾶς ἡδονῆς, ἀλλ' ὠμῶς, καὶ ἀγρίως, καὶ νόμῳ πολέμου, καὶ αὐτοὺς δὲ τοὺς μεθ' ὑμῶν τοὺς τρυφῶντας ἐραστὰς κατεμπολήσουσι. γυμναὶ δὲ ὑμεῖς τῶν ἐκτόπων ἐκείνων ὡραϊσμῶν, εἰς τὸ ὄρος τὸ Ρεμναν ἀποκομισθήσεσθε.

Venistis ad Bæthel, & impiè egistis, & in Galgala, & multiplicastis vt impiè ageretis.

Εἰσήλθετε εἰς Βαιθὴλ, καὶ ἠσεβήσατε, καὶ εἰς Γαλγαλὰ, καὶ ἐπληθύνατε τοῦ ἀσεβῆσαι.

XXXV. Apponit statim vltionibus peccata, calamitatúmque narrationibus sceleratè factorum manifestam demonstrationem vtiliter adiungit: vt nemo derideat, neque crimineтur Deum, vt qui crudeliorem pœnam, quàm pro merito Israelitis imposuerit. Hæc enim, & hæc veniēt, inquit, super vos. Et quia in medium venient, clamat, [Venistis in Bæthel, & impiè egistis,] vbi vitulum aureum cōstituit Deo inuisus Hieroboā. (3 Reg. 12.) Ibi grauiter, & nefariè legem violasse conuincimini. Tuli enim per Mosen, [Non facies tibi Deos aureos: & argenteos, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.] (Exod. 20. Deut. 6.) Vos autem irridentes legem meam, adorastis, inquit, opera manuum vestrarum. Et aureum cernentes vitulum, & materiam inanimā, passi estis æquo animo, dicente erroris auctore, [Hi sunt Dii tui, Israel, qui eduxerunt te de terra Ægypti.] Longè autem maximam impietatem in Galgalis perpetrauit. Hæc est vrbs trans Iordanem, ad apostasiam etiam atque etiam propensa. Proinde de ea dicit vniuersorum Dominus, [Omnes nequitiæ eorum in Galgala, quia ibi exosos habui eos, propter malitiam adinuentionum ipsorum.] (Osee 9.) Sicut dicit Parœmiographus, [Omnes viæ hominis patent oculis eius, omnes semitas eius considerat.] (Prou. 16.) Et admittit qui contenderunt rectè ambulare: à recto autem itinere declinantem, & studentem ire ad quæ non permisit, à se repellit.

Παρατίθησιν εὐθὺς ταῖς δίκαις τὰ πλημμελήματα, καὶ ταῖς τῶν δεινῶν ἀφηγήσεσι γείτονα ποιεῖται χρησίμως τὴν τῶν ἀνοσιουργημάτων ἔνδειξιν ἐναργῆ, ὡς ἂν μὴ καταμωμήσαιτό τις, μήτε μὴν ἐπαιτιῷτο Θεὸν, ὡς ἀπηνεστέραν ἢ ἐχρῆν ποινὴν ἐπαρτήσαντα τοῖς ἐξ Ἰσραήλ. τάδε γὰρ, φησὶν, ἥξει ἐφ' ὑμᾶς, καὶ τάδε. καὶ ἀνθ' ὅτου εἰς μέσον ἥξει, βοᾷ, εἰσήλθετε εἰς Βαιθὴλ, καὶ ἠνομήσατε, ἔνθα τὴν δάμαλιν ἀπέθετο τὴν χρυσῆν ὁ θεομισὴς Ἱεροβοάμ. ἐκεῖ δεινῶς, καὶ ἐκτόπως παρανομοῦντες ἁλώσεσθε. νενομοθέτηκα μὲν γὰρ διὰ Μωσέως, οὐ ποιήσεις σεαυτῷ Θεοὺς χρυσοῦς, καὶ Θεοὺς ἀργυροῦς, καὶ κύριόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. ὑμεῖς δὲ τὸν ἐμὸν διαγελῶντες νόμον προσκεκυνήκατε, φησὶ, τοῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χειρῶν, καὶ χρυσῆν ὁρῶντες δάμαλιν, καὶ ἄψυχον ὕλην, ἐκαρτερήσατε, λέγοντος τοῦ τῆς πλάνης ἐξευρηκότος, οὗτοι οἱ θεοί σου Ἰσραὴλ, οἵτινες ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου. πλείστην δὲ ὅσην εἰργάσατο τὴν ἀσέβειαν ἐν Γαλγάλοις. πόλις δὲ αὕτη τοῦ Ἰορδάνου μετὰ ἐπέκεινα, δεινῶς ἀπονεύσασα πρὸς ἀπόστασιν. καὶ γοῦν ἔφη περὶ αὐτῆς ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, πᾶσαι αἱ κακίαι αὐτῶν εἰς Γάλγαλα. ὅτι ἐκεῖ αὐτοὺς ἐμίσησα διὰ τὰς κακίας τῶν ἐπιτηδευμάτων αὐτῶν, ἢ φησὶν ὁ παροιμιαστὴς, ἐνώπιον εἰσὶ τῶν τοῦ Θεοῦ ὀφθαλμῶν ὁδοὶ ἀνδρὸς, εἰς δὲ πάσας τὰς τροχιὰς αὐτοῦ σκοπεῖ. καὶ ἀποδέχεται μὲν τοὺς ὀρθοποδεῖν μεμελετηκότας· ἀποσείεται δὲ τὸν ἔξω βαίνοντα τῆς εὐθείας, καὶ ἐφ' ἃ μὴ προσήκει ἰέναι σπουδάζοντα.

Et attulistis in mane sacrificium vestrum, in triduū decimas vestras. Et legerūt foris legem, & inuocauerunt cōfessionem. Annuntiate, quoniam ista dilexerunt filii Israel, dicit Dominus.

Καὶ ἠνέγκατε εἰς πρωῒ θυσίας ὑμῶν, εἰς τὴν τριημερίαν τὰ ἐπιδέκατα ὑμῶν. καὶ ἀνέγνωσαν ἔξω νόμον, καὶ ἐπεκαλέσαντο ὁμολογίας. ἀπαγγείλατε ὅτι ταῦτα ἠγάπησαν υἱοὶ Ἰσραὴλ, λέγει κύριος.

XXXVI. Verè facinus longè sceleratissimum, &

Πανδεινον ἀληθῶς, καὶ δυσσεβὲς, ἧκον εἰς λῆξιν

τὴν ἀνωτάτω, τὸ παρασημαίνειν ἀποτολμᾶν τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν, καὶ ἅπερ αὐ αὐτῷ τε, καὶ μόνῳ πρέπει, ταῦτα ταῖς εἰδώλων ἀνάπτειν τιμαῖς. οἱ γὰρ τοῦτο δρᾶν εἰωθότες, τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτοῖς τὴν θείαν τε, καὶ ἀνωτάτω φύσιν αὐτῇ, καὶ μόνῃ πρεπωδεστάτων καθαιροῦσι θρόνων, καὶ τῶν ἱερῶν ἐκπέμπουσι ναῶν, ἐνιδρεύουσι δὲ ὥσπερ αὐτοῖς τοὺς ἀκαθάρτους δαίμονας. τοῖς οὕτω φρικτοῖς ἐγκλήμασιν ἐνεχόμενον εὑρήσομεν τὸν ἀπόπληκτον Ἰσραήλ. ὁ μὲν γὰρ τῶν ὅλων Θεὸς θεσμοθετεῖ διὰ Μωσέως πῇ μὲν ὅτι δύο καταθύειν ἀμνοὺς προσήκει αὐτοὺς κατὰ πᾶσαν ἡμέραν ἐν τῇ ἁγίᾳ σκηνῇ, πρωῒ μὲν ἕνα, δείλης δὲ τὸν ἕτερον, τὸ οἱονεὶ συνεχὲς, καὶ ἀδιάλειπτον εἰς εὐοσμίαν, δῆλον δὲ ὅτι τὴν πνευματικὴν, τῆς ἐκκλησίας ὑποδηλῶν ὡς ἐν αἰνίγματί τε, καὶ τύποις. προσεπιτέτακε δὲ πάλιν, τρεῖς καιροὺς τοῦ ἐνιαυτοῦ ὀφθήσεται πᾶν ἀρσενικόν σου ἐνώπιόν μου. καὶ ἐν τούτοις τοῖς τρισὶ, καὶ διωρισμένοις κατὰ τὸν νόμον καιροῖς, προσῆγον δεκάτας, ἀπαρχὰς ἀγρῶν, θυσίας, εὐχαριστήρια. γέγραπται γὰρ, ὅτι οὐκ ὀφθήσῃ κενὸς ἐναντίον μου. ἀλλὰ τὰ οὕτως ὀρθῶς διὰ Μωσέως τε θεσπισμένα μεθιστῶντες αὐτοὶ πρὸς δόξαν εἰδώλων, ἐν τοῖς ἐκείνων τεμένεσιν ἀνέφερον εἰς τὸ πρωῒ τὰς θυσίας. προσεκόμιζον δὲ καὶ εἰς τὴν τριημερίαν τὰ ἐπιδέκατα αὐτῶν, τριημερίαν δὲ λέγει τὰς τρεῖς ἡμέρας τοῦ ἐνιαυτοῦ, καθ' ἃς ἔδει πᾶν ἀρσενικὸν ἔρχεσθαι ἐνώπιον Θεοῦ. καὶ οὐ μέχρι τούτων τὸ δυσσέβημα τῶν ἐξ Ἰσραήλ, ἀλλὰ καὶ ἀνέγνωσαν τὸν ἔξω νόμον, τουτέστι, τετιμήκασι τὸν τῶν ἀλλοτρίων νόμον, ὀλίγου παντελῶς ἀξιοῦντες λόγου τὸν παρὰ Θεοῦ. προσεκόμιζον γὰρ τὰς θυσίας ἐν τοῖς τῶν εἰδώλων τεμένεσι κατὰ καιροὺς, καὶ πλείστην ὅσην ἐποιοῦντο τὴν ἐπιτήρησιν τῶν ἐξ ἔθους αὐτοῖς ἑορτῶν. ἤγουν ἐκεῖνό φησι, τὰ εἰς δόξαν ἐμὴν τεθεσπισμένα, τοῖς ἔξω τεθείκασι, καὶ τὸν ἐμὸν τοῖς εἰδώλοις ἀνέθεσαν ναὸν, αὐτοῖς ἀναφέροντες τὰς κατὰ πατρίδα θυσίας, καὶ ἐν ταῖς τριημερίαις ἀναθέντες τὰ ἐπιδέκατα αὐτοῖς. καὶ ἐπεκαλέσαντο ὁμολογίαν. τὸ μὲν ἐπεκαλέσαντο ὅτι ηὔξαντο δηλοῖ, τουτέστιν, ὑπέσχοντο. ὁμολογίαι δέ εἰσι τὰ κατὰ νόμον ἑκούσια, ἅπερ ἄν τις ἐθελοντὴς προσκομίζει Θεῷ. εἶτα τοῖς ἱερεῦσιν ἐπιφωνεῖ τὸ ἀπαγγείλατε, καὶ διαμαρτύρεσθε, ὅτι ταῦτα ἠγάπησαν υἱοὶ Ἰσραήλ, τουτέστιν, ὅτι οὐχὶ μόνον εἰσάπαξ τετολμήκασι, ἀλλὰ καὶ ἠγάπησαν, τὰ Θεοῦ δηλονότι μεμισηκότες. δεῖ γὰρ εἶναι μονοτρόπους. τὸ γάρ τοι μὴ χωλαίνειν,

impiissimum, adulterare audere gloriam Dei, & quæ illum, & solum decent, ea idolorum honoribus tribuere. Quibus enim hoc facere in more est, ii, quantum in ipsis est, diuinam, celsissimámque naturã à throno, ipsi, & soli conuenientissimo deturbant, & sacris sedibus eiiciunt, & in iis quodammodo impuros dæmonas collocant. Tam horrendis criminibus implicitum videmus insanum Israelem. Deus enim vniuersorum legem fert alicubi per Mosen, vt duo agni conuenienter ipsi immolentur quotidie in sancto tabernaculo, mane quidem vnus, vesperi alter, ista ratione assiduitatem, & perpetuitatem suauissimi odoris ecclesiæ, spiritualis sine dubio, velut in ænigmate, & typo insinuans. Insuper lege præscripsit tria tempora in anno, in quo appareret omne masculinum coram se. Et in his tribus, lege definitis temporibus offerebant decimas, primitias agrorum, sacrificia, gratiarum actiones. Scriptum est enim, [Non apparebis in conspectu meo vacuus.] Cæterùm adeò probè à Mose præcepta ipsi ad gloriam idolorum transferentes, in templis suis mané sacrificia offerebant. Offerebant etiam in triduum decimas suas. Tres dies dicit tres dies anni, quibus omne masculinum apparere coram Domino oportebat. Neque hic constitit impietas Israelitarum, sed etiam [legerunt foris legem.] Id est, coluerunt legem alienigenarum, Dei legem in minimis ducentes. Faciebant siquidem sacrificia in templis idolorum, temporibus definitis, & consueta ipsis festa quàm studiosissimè obseruabant. Aut illud dicit, ad gloriam meam decreta, externis attribuerunt, & templum meum idolis consecrarunt, ipsis iuxta morem patriæ hostias cædentes, & in triduo illo decimas iisdem dedicantes. [Et inuocauerunt confessionem.] Illud, *inuocauerunt*, significat optarunt, hoc est, promiserunt. Confessiones porrò sunt voluntaria secundum legem, quæ quis sponte sua offert Deo. Deinde sacerdotibus acclamat, [Annuntiate, & contestamini, quia hæc dilexerunt filii Israel.] hoc est, non solùm semel ausi sunt, sed dilexerunt etiam, quæ Dei sunt odientes videlicet. Oportet enim vniformes esse. Nam non claudicare,

Exod 23

Ibid

& ambobus pedibus recta conari incedere, multā habet apud Deum exauditionem; & testatur verbis suis Saluator, (Matth. 6.) [nemo potest duobus dominis seruire,] & quæ sequuntur. Indignissimū porrò est, alio per errorē deriuare, quæ ad gloriā Dei pertinent, quæque eius honori cōsentanea sūt, iis afficere alios. Diuina enim propria, & peculiaria sunt, & quæ neminē potius quā ipsum & solū decēt.

καὶ ἐπ' ἄμφω βαίνειν ἐπείγεσθαι, πολλὴν ἂν ἔχοι παρὰ Θεῷ τὴν κατακοὴν, καὶ μαρτυρεῖ λέγων αὐτὸς ὁ Σωτὴρ, οὐδεὶς δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν, καὶ ἑξῆς. παγχάλεπον δὲ τὸ ἀποπλανᾶν ἑτέρωθεν τὰ εἰς δόξαν Θεοῦ, καὶ τῆς αὐτοῦ πρεπούσης τιμῆς ἀξιοῦν ἑτέρους. ἴδια γὰρ, καὶ ἐξαίρετα τοῦ Θεοῦ, πρέποι δ' ἂν οὐχ ἑτέρῳ τῳ μᾶλλον, πλὴν αὐτοῦ καὶ μόνου.

Et ego dabo vobis stridorem dentium in omnibus ciuitatibus vestris, & indigentiam panum in locis vestris, & non estis reuersi ad me, dicit Dominus. Et abstuli ex vobis pluuiam ante tres menses vindemiæ: & pluam super ciuitatem vnam, super autem ciuitatem vnam non pluam. Pars vna pluetur, & pars super quam non pluam, arescet. Et congregabuntur duæ & tres ciuitates in ciuitatem vnam bibere aquam, & non satiabuntur: & neque sic reuersi estis ad me, dicit Dominus.

Κἀγὼ δώσω ὑμῖν γομφιασμὸν ὀδόντων ἐν πάσαις ταῖς πόλεσιν ὑμῶν, καὶ ἔνδειαν ἄρτων ἐν τοῖς τόποις ὑμῶν, καὶ οὐκ ἐπεστρέψατε πρός με; λέγει κύριος. καὶ ἀνέσχον ἐξ ὑμῶν τὸν ὑετὸν, πρὸ τριῶν μηνῶν τοῦ τρυγητοῦ· καὶ βρέξω ἐπὶ πόλιν μίαν, ἐπὶ δὲ πόλιν μίαν οὐ βρέξω. μερὶς μία βραχήσεται, καὶ μερὶς ἐφ' ἣν οὐ βρέξω, ξηρανθήσεται. καὶ συναθροισθήσονται δύο, καὶ τρεῖς πόλεις εἰς πόλιν μίαν τοῦ πιεῖν ὕδωρ, καὶ οὐ μὴ ἐμπλησθῶσιν, καὶ οὐδ' οὕτως ἐπεστρέψατε πρός με, λέγει κύριος.

XXXVII. Rursum prouidè occurrit Propheta his, qui amant reprehendere, & ex stupore magno contra Dei bonitatem inconsideratè blaterare. Quare enim, (dixerint fortasse quidam) adeò immitem, prorsúsque intolerabilem pœnam Israelitis infert Deus, cùm natura bonus sit, & ira in illos inexorabili opus esse declarat? Ostendit igitur hoc eodem loco, se principio mitius punire peccatores, non vindictam postulantem, sed ex insita benignitate ad se ipsum conuertentem eos, ac tanquam flagello quodam, & dolore ad operum meliorum voluntatem transferentem. Versantes enim in iis quæ dixi, & intolerabili modo impios, stupore dentium affecit. Quin & panum indigentia, hoc est, fame afflixit; [Et non estis reuersi ad me, dicit Dominus. Abstuli ex vobis pluuiam ante tres menses vindemiæ (siue vt Hebræi potius ediderunt) messis.] Aptius sanè, [mensibus tribus ante messem,] quando segetibus ad maturitatem crebra de cælo irrigatio conducibilis, & necessaria est. Extitit autem tanta aquarum penuria, vt iudicio, & sententia Dei omnia scientis plueret quidem super vnam vrbem, altera præterita ac repudiata: Congregatæ sint autem duæ, & tres in vnam, & adhuc sitiuerint. [Et non estis reuersi ad me, dicit Dominus.]

Ἀπαντᾷ πάλιν οἰκονομικῶς ὁ λόγος τοῖς εἰωθόσι φιλοψογεῖν, καὶ τῆς ἐνούσης Θεῷ ἀγαθότητος ἀβούλητα καταφλυαρεῖν ἐκ τῆς πολλῆς ἄγαν ἀποπληξίας. ἀνθ' ὅτου γὰρ (ἂν φαῖεν ἴσως τινὲς) ἀπήνεστον οὕτω, καὶ δύσοιστον κομιδῆ τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ ἐπιφέρει δίκην, καίτοι κατὰ φύσιν ὑπάρχων ἀγαθὸς ὁ Θεός; καὶ ἀποτόμου λοιπὸν ὀργῆς ἀποφαίνει δεδεημένους; ἐν ταὐτῷ δὲ δείκνυσιν, ὅτι πλήττει μὲν ἐν ἀρχῇ ἡμερωτέρως τοὺς ἡμαρτηκότας, οὐ δίκας αἰτῶν, ἀλλ' ἐξ ἐμφύτου φιλανθρωπίας ἐπιστρέφων εἰς ἑαυτὸν, καὶ οἱονεὶ μάστιγί τε, καὶ πόνῳ μετατιθεὶς ἐπὶ τὸ δρᾶν ἑλέσθαι τὸ ἄμεινον. γεγονότας γὰρ ἐν οἷς ἔφην, καὶ οὐκέτι φορητὰ δεδυσσεβηκότας, γομφιασμῷ τε ὀδόντων ἐπαίδευε, καὶ μὴν καὶ ἄρτων ἐνδείᾳ, τουτέστι, λιμῷ, καὶ οὐκ ἐπεστρέψατε πρός με, λέγει κύριος. ἀνέσχον ἐξ ὑμῶν τὸν ὑετὸν πρὸ μηνῶν τριῶν τοῦ τρυγητοῦ, ἤγουν (ὡς Ἑβραῖοι μᾶλλον ἐκδεδώκασι) τοῦ θερισμοῦ. πρεπωδέστερον δὲ πρὸ μηνῶν τριῶν θερισμοῦ, ὅτε μάλιστα τοῖς ληΐοις ἡ τοῦ καταρδεύεσθαι χρεία πολλή τε, καὶ ἀναγκαία πρὸς τὸ τελεσφορῆσαι. γέγονε δὲ τοσαύτη σπάνις ὑδάτων, ὡς κρίσει τε, καὶ ψήφῳ Θεοῦ τοῦ πάντα εἰδότος ὕεσθαι μὲν μίαν πόλιν, ἀφαναίνεσθαι δὲ τὴν ἑτέραν· συναγείρεσθαι δὲ αὖ δύο τε καὶ τρεῖς εἰς μίαν, καὶ οὕτως ἔτι διψῆν. καὶ οὐκ ἐπεστρέψατε πρός με, λέγει κύριος.

συμβέβηκε δὲ τὰ τοιάδε παθεῖν τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ συμβολικῶς τε ἅμα, καὶ ἱστορικῶς. ὡς γὰρ ὁ τοῦ Σωτῆρος εἴρηκε μαθητὴς, Ἠλίας ἄνθρωπος ἦν ὁμοιοπαθὴς ἡμῖν, καὶ προσευξάμενος οὐκ ἔβρεξεν ἐνιαυτοὺς τρεῖς, καὶ μῆνας ἕξ. καὶ λιμὸς γέγονεν ἀπηνὴς οὕτως ἐν Σαμαρείᾳ, ὡς κεφαλὴν ὄνου πολλῶν πιπράσκεσθαι δηναρίων. ἀλλὰ καὶ ἐν χρόνοις τοῖς Ἱερεμίου Προφήτου ἀνέσχε τὸν ὑετὸν ὁ τῶν ὅλων Θεός. καὶ γοῦν τοὺς περὶ τῆς ἀβροχίας λόγους ἐποιεῖτο, λέγων· ἐπένθησεν ἡ Ἰουδαία, καὶ αἱ πύλαι αὐτῆς ἐκενώθησαν, καὶ ἡ κραυγὴ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀνέβη, καὶ οἱ μεγιστᾶνες αὐτῆς ἀπέστειλαν τοὺς νεωτέρους αὐτῶν. ἐφ' ὕδωρ ἤλθοσαν ἐπὶ τὰ φρέατα, καὶ οὐχ εὕροσαν ὕδωρ, καὶ τὰ ἑξῆς. δεδυσσεβηκότων δὲ οὖν οὐ μετρίως τῶν ἐξ Ἰσραὴλ ἀνέσχε τὸν ὑετὸν, καὶ γομφιασμὸν ὀδόντων, καὶ ἔνδειαν ἄρτων ἐν πάσαις αὐτῶν ταῖς πόλεσιν ἐδίδου Θεός.

Ἀλλ' ὡς ἔφην ἀρτίως, πεπονθότας αὐτοὺς, καὶ νοητῶς εὑρήσομεν. καὶ τροφὴ μὲν γὰρ, καὶ ποτὸν τοῖς ἐκ γῆς σώμασι, τὰ ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ὕδωρ τὸ αἰσθητὸν, ψυχὴ δὲ ἀνθρώπου θείοις τε, καὶ οὐρανίοις ἀποτρέφεται λόγοις. νᾶμα δὲ αὐτῇ τὸ πνευματικὸν, καὶ πηγὴ καταρδοῦσα νοητῶς ἡ θεόπνευστος γραφὴ, τὸ τοῦ Χριστοῦ λαλοῦσα μυστήριον. ἀλλ' ὥσπερ ὀδόντες εἰ πάθοιεν τὸν γομφιασμὸν, ἀδρανέστεροί πως ἂν εἶεν εἴς γε τὸ δύνασθαι καταμασᾶσθαί τι, καὶ καταλεαίνειν τροφήν· οὕτως καὶ ἀνθρώπινος νοῦς κατολισθήσας ἐπὶ τὸ ἄναλκι, καὶ τὸ τῆς νωθείας ἀρρώστημα παθὼν, οὐκ ἂν δύναιτο τῆς πνευματικῆς ἐφικέσθαι γνώσεως, καί τι τῶν ἐν θεωρίαις ταῖς ἄγαν ἰσχναῖς εἰς πέψιν ἑλεῖν. ἐπαχύνθη τοιγαροῦν ἡ καρδία τοῦ Ἰσραὴλ, συνῆκε γὰρ οὐδαμῶς τὸ Χριστοῦ μυστήριον. ταύτητοι καὶ ἔνδειαν ἄρτων ἐσχήκασι τῶν πνευματικῶν, καὶ ὕδατος σπάνιν, ἐπεὶ μὴ ἔχουσι τὸν τρέφοντα λόγον τὸν ἐξ οὐρανοῦ καταβεβηκότα, καὶ ζωὴν διδόντα τῷ κόσμῳ, τὸν καταρδοῦντα ψυχὰς τῇ τοῦ πνεύματος χάριτι, τὴν ζῶσαν πηγὴν τὸν ἐκ τοῦ Θεοῦ πατρὸς υἱὸν, τὴν διὰ νόμου καὶ Προφητῶν παράκλησιν. ὡς γὰρ ὁ Προφήτης φησὶν Ἡσαΐας, ἐνετείλατο ταῖς νεφέλαις τοῦ μὴ βρέξαι ἐπ' αὐτὸν ὑετόν.

Ἐπάταξα ὑμᾶς ἐν πυρώσει, καὶ ἐν ἰκτέρῳ. ἐπληθύνατε κήπους ὑμῶν, καὶ ἀμπελῶνας ὑμῶν, καὶ συκῶνας ὑμῶν, καὶ ἐλαιῶνας ὑμῶν. τούτους κατέφαγεν ἡ κάμπη. καὶ οὐδ' οὕτως ἐπεστρέψατε πρός με, λέγει κύριος. ἐξαπέστειλα εἰς ὑμᾶς θάνατον ἐν ὁδῷ Αἰγύπτου, ἀπέκτει-

Enimuerò hæc perpeti Iſraelitas ſymbolicè, & hiſtoricè contigit. Vt enim Saluatoris diſcipulus dixit. [Elias homo erat, ſimilis nobis paſſibilis, & orauit, & non pluit annos tres, & menſes ſex. Et facta eſt fames ſæua in Samaria, vt caput aſini multis denariis venderetur.] Quin & temporibus Hieremiæ Prophetæ pluuiam cohibuit, rerum parens Deus. Quare de ſiccitate verba fecit in hunc modum. [Luxit Iudæa, & portæ eius vacuæ factæ ſunt, & clamor Hieruſalem aſcendit, & magnates eius miſerunt iuniores ad aquam: venerunt ad puteos, & non inuenerunt aquam, &c.] Quia igitur Iſraelitæ non vulgari ſe impietate contaminauerant, Deus pluuiam abſtulit, & ſtuporem dentium, & indigentiam panum in omnibus eorum ciuitatibus immiſit.

Iacob. 5.
4. Reg. 6.
Hier. 14.

Verùm, vt modò dicebam, eos item modo intelligibili paſſos cernere licet. Et eſca quidem, & potus corporibus terrenis huiuſmodi debentur, quæ è terra gignuntur, & aqua ſub ſenſum cadens: animus hominis diuinis ſermonibus nutritur: cuius fluentum eſt ſpirituale, & fons intellectualiter irrigans, diuinitus inſpirata ſcriptura, Chriſti myſterium diſſerens. Sed quemadmodum dentes cum obſtupuerunt imbecilliores fiunt, quam vt mandere quippiam, & cibum commolere queãt: ſic & mens humana in infirmitatem delapſa, & pigritiæ morbo correpta, ad ſpiritualem cognitionem pertingere, & ex theoriis valde ſubtilibus ad concoctionem aliquid capere non poterit. Incraſſatum eſt ergo cor Iſrael: neutiquam enim Chriſti myſterium intellexit, ideo & indigentia panum ſpiritualium, & aquæ penuria laborarunt, quoniam non habuerunt Verbum nutriens, [Quod de cælo deſcendit, & dat vitam mundo,] quod gratia ſpiritus animas irrigat, fontem viuum, ex Deo Patre filium, per legem & Prophetas ſolatium. Nam vt Eſaias ait, [Mandauit nubibus deſuper, ne pluant ſuper eos imbrem.]

Ioan. 6.
Eſai. 5.

Percuſſi vos in combuſtione, & in ictero. Multiplicaſtis hortos veſtros, & vineas veſtras, & ficeta veſtra, & oliueta veſtra, quæ deuorauit eruca. Et neq. ſic reuerſi eſtis ad me, dicit Dominus. Miſi in vos mortem in via Ægypti. Occidi

in gladio iuuenes vestros cum captiuitate, equorum vestrorum, & adduxi in igne castra vestra in ira vestra: & neque sic reuersi estis ad me, dicis Dominus.

XXXVIII Qui pœnis ab irato numine impositis nihil commouentur, vehementer supinis, adeóque ad torporem, & inertiam pessundatis, vt de pœnitentia ne cogitationem quidem suscipere velint, nullum plagæ genus suffecerit, plures potius, & aliæ aliis deteriores, & ad dolorem maius semper incrementum habentes, necessariæ sunt. Quoniam ergo Israelitas indigentia panis, & potus ad emendationem parum, vt videtur, permouebat, hoc molestius quiddam ipsis infertur, morbi videlicet corporum, febris, & icterus (qui aliter morbus arquatus, seu regius vocatur.) Hoc & per Hieremiam prædictum est, ait enim, [Hæc dicit Dominus. Ecce ego do super populum istum infirmitatem, & infirmabuntur in ea patres, & filii simul: vicinus, & proximus eius peribunt.] Et quia turpibus etiam quæstibus erant addicti, & in pecunia multa facienda animo, & cogitatione occupati, ideóque hortos, & vineas, & ficeta, & oliueta conquirebant, tetigit & hæc Deus, per quæ non mediocri dolore affecti, ad sanitatem mentis redire possent, & pro noxiis salutaria eligere, pœnas illis accumulans, vt vndique percussi saluarentur. Quia tamen & hoc parum erat, additum est maius. Quando enim, inquit, meam contemnentes manum, tantum non Deum omnipotentem imbecillitatis arguentes ad Ægyptios abiistis, equorúmque carnes pro sollicitudine erga vos mea elegistis, & Ægyptium hominē mihi prætulistis, tunc sanè, tunc Babyloniorum romphæa bellicosissimum genus consumptum est, totus vester equitatus captiuus est factus, debilitante Deo etiam qui ad gloriam grassari nouerant, & victoriis è pugna reportandis assueuerant. Intelliges autem & aliter illud, [misi ad vos mortem in via Ægypti.] Iosia regnante super Iudam, duxit contra Babylonem Pharao Nechao Ægyptiorum tyrannus. Quia verò per Iudæam transire oportebat, ratus Iosias, iter Babylonem versus tantummodo prætextum esse, & contra se arma sumpsisse Ægyptium, temerè cum exercitu occurrit, & Israel oppetiit.

A να ἐν ῥομφαίᾳ τοὺς νεανίσκους ὑμῶν μετὰ αἰχμαλωσίας ἵππων ὑμῶν, καὶ ἀνήγαγον ἐν πυρὶ τὰς παρεμβολὰς ὑμῶν ἐν τῇ ὀργῇ ὑμῶν, καὶ οὐδ᾽ οὕτως ἐπεστρέψατε πρός με, λέγει κύριος.

Τοῖς ἀναλγήτως ἔχουσι περὶ τὰ ἐξ ὀργῆς συμβαίνοντα, καὶ πολὺ λίαν ἐκτεθυμμένοις, ἀναπίπτουσι δὲ καὶ οὕτω πρὸς τὸ ῥάθυμον ἔτι, ὡς τὸ χρῆναι μετανοεῖν οὐδὲ εἰς νοῦν ἔχειν ἀξιοῦν, ἀρέσειεν B ἂν οὐδεὶς τοῦ πλήττεσθαι τρόπος, πλείους δὲ μᾶλλον, καὶ ἀλλήλων χείρους πρὸς τὸ ἔτι μειζόνως καταλυποῦν ἔχοντες τὴν ἐπίδοσιν. οὐκοῦν ἐπειδήπερ τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ μικρὸν ἦν τάχα πρὸς ἐπανόρθωσιν, τὸ ἐνδείαις ἄρτου πορθεῖσθαι, καὶ ποτοῦ, ἐπενήνεκται τὸ παθεῖν καὶ τὸ ἔτι τούτου φορτικώτερον, εἰς αὐτὴν ἀσθένειαν τῶν σωμάτων, ὡς ἐν πυρετῷ, καὶ ἰκτέρῳ συμβαίνουσα. τοῦτο καὶ διὰ φωνῆς Ἱερεμίου πάλιν εὑρήσομεν. ἔφη γάρ, ὅτι τάδε λέγει κύριος. ἰδοὺ ἐγὼ δίδωμι ἐπὶ τὸν λαὸν τοῦτον C ἀσθένειαν, καὶ ἀσθενήσουσιν ἐν αὐτῇ πατέρες, καὶ υἱοί, ἅμα γείτων, καὶ ὁ πλησίον αὐτοῦ ἀπολεῖται. ἐπειδὴ δὲ ἦσαν καὶ αἰσχρῶν λημμάτων ἡττώμενοι, καὶ πολὺ βλέποντες εἰς φιλοκερδίας, ταύτῃ τε πληθύνοντες κήπους, καὶ ἀμπελῶνας, συκῶνάς τε, καὶ ἐλαιῶνας, ἥψατο καὶ τούτων ὁ Θεός, δι᾽ ὧν ἦν οὐ μετρίως κατηλγηκότας εἰς νοῦν ἐπαμύνειν τὸν σώφρονα, καὶ ἀνθελέσθαι τοῦ χείρονος τὸ συμφέρον, ἐπισωρεύων αὖθις ἵνα πανταχόθεν πληττόμενοι σώζοιντο. μικροῦ δὲ ὄντος καὶ τούτου, προσ- D επενήνεκται καὶ τὸ μεῖζον. ὅτε γάρ, φησί, τὴν ἐμὴν ἀτιμάζοντες χεῖρα, μονονουχὶ Θεοῦ τοῦ πάντα ἰσχύοντος τὸ ἄναλκι καθυβρίζοντες, τὴν ὁδὸν πεποίησθε τὴν πρὸς Αἰγυπτίους, ἵππων σάρκας τῆς παρ᾽ ἐμοῦ φροντίδος ἀνθῃρημένοι, καὶ Αἰγύπτιον ἄνθρωπον προτετιμηκότες, τότε δὴ τότε δεδαπάνηται, φησίν, ὑπὸ τῆς τῶν Βαβυλωνίων ῥομφαίας τὸ μαχιμώτατον γένος. καὶ ἅπας ὑμῶν ἱππότης αἰχμάλωτος ἦν, ἀπονευροῦντος Θεοῦ, E καὶ τοὺς εἰδότας εὐδοκιμεῖν, καὶ οὐκ ἀμελέτητον ἔχοντας τὸ νικᾶν ἐν μάχαις. συνήσεις δὲ καὶ ἑτέρως τό, ἀπέστειλα εἰς ὑμᾶς θάνατον ἐν ὁδῷ Αἰγύπτου. Ἰωσίου βασιλεύοντος ἐπὶ τὸν Ἰούδαν, κατεστράτευσε τῆς Βαβυλῶνος Φαραὼ Νεχαώ, τῆς Αἰγυπτίων ὁ τύραννος. ὡς δὲ ἦν ἀνάγκη διὰ τῆς Αἰγυπτίων αὐτὸν παρέρχεσθαι γῆς, οἰηθεὶς ὁ Ἰωσίας σκῆψιν εἶναι τὴν ἐπὶ Βαβυλῶνα ὁδόν, ὡπλίσθαι δὲ κατ᾽ αὐτοῦ τὸν Αἰγύπτιον, ἀντεξάγει παραλόγως. ἐκεῖ πέπτωκεν ὁ Ἰσραήλ·

ἐν κοινῷ ἐξαπέστειλα, φησιν, εἰς ὑμᾶς θάνατον ἐν ὁδῷ Αἰγύπτου, τουτέστιν, ἐν τῇ ὁδῷ τῶν Αἰγυπτίων, τότε καὶ ἀνήγαγον ἐν πυρὶ τὰς παρεμβολὰς ὑμῶν, ἀντὶ τοῦ, ἐκ βάθρων ἀνέσκαψα τὰς τετειχισμένας ὑμῶν, καὶ εὐπυργωτάτας πόλεις. ἔφη δὲ τοῦτο καὶ ἐν ἀρχῇ, καὶ ἐπορεύθη Ἐφραὶμ πρὸς Ἀσσυρίους, καὶ Ἰούδας ἐπλήθυνε πόλεις τετειχισμένας, καὶ ἐξαποστελῶ πῦρ εἰς τὰς πόλεις αὐτῶν, καὶ καταφάγεται θεμέλια αὐτῶν. ἐκ κοινοῦ ἐξ αὐτῶν, φησὶ, κατέστρεψα βάθρων τὰς ὀχυρωτάτας ὑμῶν πόλεις, καὶ οὐδ' οὕτως ἐπεστρέψατε, λέγει κύριος.

Κατέστρεψα ὑμᾶς καθὼς κατέστρεψε κύριος Σόδομα, καὶ Γόμορρα, καὶ ἐγένεσθε ὡς δαλὸς ἐξεσπασμένος ἀπὸ καύσεως, καὶ οὐδ' οὕτως ἐπεστρέψατε πρός με, λέγει κύριος.

Οὐδεμίαν, φησὶν, ἐν ὑμῖν τὴν ἐπανόρθωσιν βλέπων, προστέθεικα ταῖς ὀργαῖς καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις ἀπηνέστερα, καὶ θερμοτέραν πεποίημαι τὴν καθ' ὑμῶν ἀγανάκτησιν. κατέστρεψα γὰρ ὡς Σόδομα, καὶ Γόμορρα, καὶ οὐκ ἐπεστρέψατε. ἔοικε δὲ τὴν τελευταίαν ἐν τούτοις ἡμῖν πόρθησιν ὑποδηλοῦν, τὴν ἐν καιροῖς Ἱερεμίου διὰ χειρὸς Ναβουχοδονόσορ γεγενημένην, ὃς πᾶσαν εἷλε τὴν Ἰουδαίαν, ἐνέπρησε δὲ καὶ αὐτὰ τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ τὰς περιοίκους αὐτῇ πόλεις τε, καὶ κώμας, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν θεῖον καταστρέψας ναὸν, δορυαλώτους ἔχων τοὺς ἐν τῷ πολέμῳ περιλελειμμένους, οἴκαδε πάλιν λαμπρῶς, καὶ νενικηκὼς τοῖς ἅλωσιν ὁμοῦ καὶ ἀνεκομίζετο, οἳ καὶ μόλις ἐπανῆλθον εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ἐτῶν ἐπ' αὐτοῖς πληρωθέντων τὸν ἀριθμὸν ἑβδομήκοντα. Κῦρος γὰρ, ὡς ἔφην, τὴν Βαβυλῶνα ἑλὼν, τῆς αἰχμαλωσίας ἀνῆκε τοὺς περιλειφθέντας, καὶ σεσωσμένους ἐξ Ἰσραήλ. διὰ τοῦτο, φησὶν, ἐγένεσθε ὡς δαλίδιον ἡμίφλεκτον, καὶ ἐν ὀλίγοις ἔτι λειψάνοις σωζόμενοι. Θεοῦ τοιγαροῦν παιδεύοντος τὸ ὑποπτήσσεσθαι πικρὸν, παραίτιον δὲ καὶ τῶν ἔτι δυσαχθεστέρων ἔσται κακῶν τοῖς τὴν ἀμαθῆ ἀποσοβοῦσι, ἀπό γε τοῦ δεῖν ἀκαταλήκτως ἰέναι πρὸς τὸ δρᾶν ἐλέσθαι, καὶ φρονεῖν ἃ μὴ θέμις. ὅνπερ γὰρ τρόπον οἱ τὰς τῶν σωμάτων ἀνακόπτοντες νόσους, καὶ τοῦ θεραπεύειν δύνασθαι τὴν πεῖραν ἐξησκηκότες, τὰ τῶν τραυμάτων δυσαλθέστερα θερμαῖς, καὶ δριμέσι φαρμάκοις ἀποκαθαίρουσι, καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς αὖθις ἀκαθαρσίας τὸ πάχος ἀπολεπτύνοντες, τοῖς ἐκ τέχνης ἐπικουρήμασι παραχωρεῖν ἀναπείθουσιν, οὕτω καὶ ὁ πάντα γινώσκων

Itaque, [immisi, inquit, in vos mortem in via Ægypti,] hoc est, in transitu, seu transeuntibus Ægyptiis. [Et adduxi in igne castra vestra,] id est, mœnibus, & turribus munitas, ac bene instructas vrbes vestras euerti. Quod etiam in principio dixit. [Et abiit Ephraim ad Assyrios, & Iudas multiplicauit vrbes munitas. Et mittam ignem in vrbes eius, & deuorabit fundamenta eorum.] Ex ipsis igitur fundamentis munitissimas vrbes vestras dirui, inquit, [& ne sic quidem reuersi estis ad me, dicit Dominus.]

4.Reg.17. Osee 8.

Subuerti vos, sicut subuertit Dominus Sodomam, & Gomorram, & facti estis sicut torris raptus ab incendio, ne sic quidem rediistis ad me, dicit Dominus.

XXIX.

Cum nullam in vobis emendationem cernerem, inquit, iratus vehementius, his atrociora adieci, indignationémque meam aduersum vos exacui. Subuerti namque vos haud secus quàm Sodomam, & Gomorram: & non estis reuersi. Quibus verbis postremam vastationem innuere videtur, quæ temporibus Hieremiæ per manum Nabuchodonosor contigit; qui totam Iudæam subiugauit, & Hierosolymam ipsam, vnà cum finitimis eius vrbibus ac vicis exussit, destructóque diuino templo, vnà cum captiuorum reliquiis, gloriosè victor domum rediit, quæ vix tandem decursis annorum septuaginta spatiis in Iudæam redierunt. Cyrus enim, vt dixi, Babylone expugnata, superstites, & restantes ex captiuitate soluit. Idcirco, inquit, facti estis tanquam torris exiguus, semiustus, & adhuc in paucis reliquiis conseruatus. Proinde Deo puniente supinum, ac negligentem esse, perniciosum; & amoliri sensum, citráque cessationem ab officio ad arbitrium nefaria faciendi cogitandique discedere intolerabiliorum adhuc malorum causa est. Quo enim pacto morbos corporum depellentes, & in medicandi peritia exercitati, vulnera ad curationem difficiliora calidis, & acribus medicamentis abstergunt, & immunditiæ quæ in illis est crassitudinem extenuantes, artificiosis curationibus cedere cogunt: ita quoque omnia cognoscens Deus,

Hier. 39.

2.Par.36. 1.Esd.1.

ex paruis dolorem non sentientes, adhuc acerbioribus plagis onerat, quorum experientiam homo sapiens, & sollers meritò deprecetur.

Propterea sic faciam tibi Israel.

XL. Postquam, inquit, hoc feci, & illud addidi, & tantùm non omne genus plagarum dolorúmque intuli, & nihilominus nullo dolore commoueri eos vidi, expertúsque didici, idcirco, [& sic faciam tibi.] Quomodo autem sic? Non enim contentus fuit primis; sed æqualem Sodomitarum calamitati catastrophen adiecit. Postrema enim, vt dixi, talis plaga ab irato Deo illis inflicta est.

Veruntamen, quia sic faciam tibi, præparare ad inuocandum Deum tuum Israel.

XLI. At enim, si vis, inquit, causam nosse, cur ita faciam tibi, audies vtique, dum ferimini tantùm non clamante, & dicente, qui vos ferit, [præparare ad inuocandum Deum tuum Israel.] Id est, impiger & alacer esto, vt non alienum, & falsum Deum inuoces, sed Deum Israel, hoc est, quem vsu ipso cognouisti, qui natura, & veritate, & non quorundam excellenti artificio inuentus est, sicut videlicet quæ ex lignis & lapidibus fabricantur.

Idcirco ecce ego firmans tonitruũ, & creans spiritũ, & annuntians in homines Christum suũ, faciens mane & nebulam, & ascẽdens super excelsa terræ, Dominus Deus omnipotens nomen illi.

XLII. Excellentis oppositione, quod deterius habetur facile noscitur. Vt igitur idolorum imbecillitas appareat, apud eos, qui præ magna stultitia deos esse, & adorandos opinabantur, vtiliter nobis seipsum vniuersorum Dominus manifestans, conditorem, & vniuersorum fabricatorem, & potestatem in nos tenentem, & vt rerum humanarum gubernatorem, omni altitudine, & omni excellentia superiorẽ, & omnis creaturę administratorẽ introducit. Dei quippe natura supergreditur vniuersa, nec altitudine secundum locum, sed gloriæ exsuperantia, & incomparabili virtute omnem modum mensurámque cuiuscunque quod ortũ est excedit. [Inuoca igitur Deum tuum Israel,] inquit, potestatem omnipotentem, & præstantiã,

A Θεὸς τοὺς ἀναλγήτως ἔχοντας περὶ τὰ μικρὰ, τοῖς ἔτι χαλεπωτέραις καταφορτίζει πληγαῖς, ὧν εἴπερ τις σοφὸς ἐστὶ, καὶ ἀγχίνους, παραιτοῖτο ἂν εἰκότως τὴν εἰς πεῖραν ἔφοδον.

Διὰ τοῦτο οὕτως ποιήσω σοι Ισραήλ.

Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶν, τόδε τι πεποιηκότος, κἀκεῖνο προσθέντος, καὶ μονονουχὶ πᾶν εἶδος ἐπάγοντος αἰκίας, καὶ πόνων, ἀλλ' ἀναλγήτως ἔχοντας τεθέαμαί τε, καὶ ἐξ αὐτῆς ἐμάνθανον πείρας, τοιγαροῦν B καὶ οὕτως ποιήσω σοι. πῶς δὲ οὕτως; οὐ γὰρ ἠρκέσθη τοῖς προτέροις. προσεπήγαγε δὲ καὶ τὴν ἐν ἴσῳ Σοδόμοις καταστροφήν. τελευταία γὰρ, ὡς ἔφην, αὐτοῖς ἡ τοιάδε πληγὴ διὰ τῆς θείας ὀργῆς ἐπενήνεκται.

Πλὴν, ὅτι οὕτως ποιήσω σοι, ἑτοιμάζου ἐπικαλεῖσθαι τὸν Θεόν σου Ισραήλ.

Ἀλλ' εἰ δὲ βούλοιο, φησὶ, μαθεῖν τὴν αἰτίαν, δι' ἣν οὕτως ποιήσω σοι, πάντη δὴ πάντως, μονονουχὶ πληττομένου ὑμῶν βοῶντός τε, καὶ λέγοντος, C ἑτοιμάζου τοῦ ἐπικαλεῖσθαι τὸν Θεόν σου Ισραήλ, τὸ ἑτοιμάζου ἀντὶ τοῦ σπούδαζε, ἄοκνός τε, καὶ πρόθυμος ἔσο τοῦ ἐπικαλέσαι τὸν μὴ ἀλλότριον, καὶ ψευδώνυμον, ἀλλὰ τὸν Θεόν σου Ισραήλ, τουτέστιν, ὃν δι' αὐτῆς ἔγνως τῆς πείρας, ὡς ἔστι φύσει τε, καὶ ἀληθείᾳ, καὶ οὐ διά τινων εὐτεχνίας ἐξευρημένος, καθάπερ ἀμέλει τὰ ἐκ ξύλων, καὶ λίθων πεποιημένα.

Διότι ἰδοὺ ἐγὼ, στερεῶν βροντὴν, καὶ κτίζων πνεῦμα, καὶ ἀπαγγέλλων εἰς ἀνθρώπους τὸν D Χριστὸν αὐτοῦ, ποιῶν ὄρθρον, καὶ ὁμίχλην, καὶ ἐπιβαίνων ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ τῆς γῆς, κύριος ὁ Θεὸς παντοκράτωρ ὄνομα αὐτῷ.

Τῇ τοῦ προύχοντος ἀντιπαραθέσει, τὸ ἐν ὑποδεεστέρᾳ τῇ χρήσει ῥᾳδίως ἐλέγχεται. ἵνα τοίνυν τῶν εἰδώλων τὸ ἀδρανὲς ἐκφαίνηται παρά γε τοῖς οἰηθεῖσιν ἐκ πολλῆς ἄγαν ἀβελτηρίας, ὡς θεοί τε εἶεν, καὶ προσκυνεῖσθαι πρέποντες, χρησίμως ἡμῖν ἑαυτὸν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἐμφανῆ καθιστὰς, ποιη-E τὴν εἰσφέρει, καὶ τὸν ὅλων δημιουργὸν, καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς ἀνημμένον τὴν ἐξουσίαν, καὶ διοτρεῖπως τῶν ἀνθρωπίνων οἰακοστρόφον, ἐπέκεινά τε ὄντα παντὸς ὑψώματος, καὶ ἁπάσης ὑπεροχῆς, καὶ ταμίαν ὥσπερ τινὰ τῆς ὅλης κτίσεως. Θεοῦ γὰρ φύσις τὸ πάντων ἐπέκεινα, καὶ οὐ τοπικοῖς ὑψώμασιν, ἀλλὰ ταῖς τῆς εὐκλείας ὑπεροχαῖς, καὶ ἀσυγκρίτῳ δυνάμει παντὸς γεννητοῦ μέτρον ὑπερκείμενον. ἐπικαλοῦ τοιγαροῦν τὸν Θεόν σου, φησὶν, Ισραήλ, ἐπιγινώσκων ἐξουσίας τὸ παμμεγαλὲς, καὶ

τὴν ὑπερβολήν. ἐγὼ γάρ εἰμι, καὶ οὐχ ἕτερος, ὁ στερεῶν βροντὴν, τουτέστιν, συννεφείας καλύπτων τὸν οὐρανὸν, καὶ καθιεὶς ὑετοὺς, καὶ κτίζων πνεῦμα, τουτέστι πάλιν, ἀνέμων ποιητής. ἀπαγγέλλων δὲ καὶ εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ, ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι, δι' ἐμοῦ βασιλεῖς βασιλεύουσι, καὶ τύραννοι δι' ἐμοῦ κρατοῦσι γῆς. Χριστὸν γὰρ ἐν τούτοις, οὐ τὸν Ἐμμανουὴλ, τὸν κεχρισμένον δὲ μᾶλλον εἰς βασιλείαν φησί. πνεῦμά τε ὁμοίως, οὐχὶ τὸ θεῖόν τε, καὶ ἅγιον (κἂν εἰ μαίνοιντό τινες τῶν τὰ ὀρθὰ διαστρέφειν μεμελετηκότων) ἀλλὰ τουτὶ τὸ ἐναέριόν τε, καὶ ἐγκόσμιον, περὶ οὗ φησι καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ, τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ. ἐγὼ τοίνυν, φησὶν, ὁ νεφέλας συλλέγων, καὶ στερεῶν βροντὴν, καὶ ἐξάγων ἀνέμους ἐκ θησαυρῶν αὐτῶν, ὁ φανερῶς καθιστὰς ὃν ἂν ἐθέλοιμι τοῖς τῆς βασιλείας ἐναβρύνεσθαι θώκοις. ἐγὼ οὖν βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, καὶ κύριος τῶν κυριευόντων, ὁ φύσει Θεὸς, αὐτὸς ὁ ποιῶν ὄρθρον, τουτέστιν, ἡμέραν, ἤτοι φῶς, αὐτὸς ὁ ποιῶν ὁμίχλην, τουτέστι, σκότος, ἢ νύκτα· αὐτὸς ἐπιβαίνων ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ τῆς γῆς, ὁ παντὸς ἐπηρμένου, καὶ ὑψηλοῦ κρείττων τε, καὶ ὑπερκείμενος, ὄνομά τε πρέπον, καὶ πολὺ λίαν ἐοικὸς τῇ ἑαυτοῦ δόξῃ φορῶν, τὸ κύριος παντοκράτωρ. ἴδε δὴ οὖν, ὅσην ἐφ' ἡμᾶς ποιεῖται ἡμερότητα, καὶ φιλανθρωπίαν ὁ τῶν ὅλων Θεός. ἐπαρτήσας γὰρ τὴν ἀπειλὴν, καὶ τὰ μὲν ὡς ἤδη γέγονε, τὰ δὲ ὡς ἔσται προειρηκὼς, καλεῖ πρὸς ἐπίγνωσιν. καὶ μυσταγωγεῖ τὸν ἐκκεκλικότα, καὶ ἀνακομίζει πρὸς σύνεσιν τὸν ἐξ ἀμαθίας ὠλισθηκότα· καὶ τοῖς οὐκ εἰδόσι τὸν φύσει τε, καὶ ἀληθῶς δεσπότην, ἀπό τε τοῦ πάντα δύνασθαι κατορθοῦν, καὶ κατάρχειν τῶν ὅλων, ἑαυτὸν καθίστησιν ἐναργῆ. τοῦτο δὲ ἦν πόνῳ καὶ μάστιγι σωφρονίζοντος, καὶ μονονουχὶ καὶ ἀνεπιλήπτως αὐτοὺς καταπαίοντος εἰς ἐπιστροφὴν, καὶ τὰ δι' ὧν εἰκὸς ἀναμαθεῖν δύνασθαι τὰ ἀμείνω φρονεῖν, χρησίμως ἐπάγοντος.

A summam agnoscens. Ego enim sum, & non alius [firmans tonitruum,] hoc est, nubibus operiens cælum, & demittens pluuias. [Et creans spiritum,] hoc est, etiam ventorum conditor. [Annuntians verò in homines Christum suum (perinde est ac si dicat,) per me reges regnant, & tyranni per me orbi terrarum imperitant.] Christum enim in his, non Emmanuelem, sed vnctum potius in regnum, seu ad regnandum nominat. Similiter spiritum, non B diuinum & sanctum (tametsi quidam ita insaniunt, qui recta peruertere conati sunt) sed hunc aerium, mundanúmque, de quo ipse Saluator ait, [spiritus vbi vult spirat.] Ego igitur, inquit, qui nubes colligo, & firmo tonitruum, [& produco ventos de thesauris eorum,] qui manifesto quem velim regio solio ornari, & illustrari. [Ergo rex regum, & dominus dominantium,] natura Deus, [qui facit manc,] hoc est, diem, aut lucem, ipse est qui C [facit nebulam,] hoc est, tenebras, aut noctem. Ipse [qui ascendit super excelsa terræ,] omni excelso & eminenti præstantior, & eminentior, nomen decens, & gloriæ suæ inprimis consentaneum gerens, nempe: [Dominus omnipotens.] Vide igitur, quantam erga nos mansuetudinem, benignitatémque declarauerit vniuersorum Deus. Intentatis enim minis, commemoratísque malis partim præteritis, partim euenturis ad agnitionem sui inuitat, & eum D qui declinauit, mysterium docet, atque ex imperitia lapsum, ad intelligentiam reducit: & ignorantibus natura ac verè Dominum, ex eo, quod omnia bene facere possit, imperétque omnibus, se se manifestum reddit. Hoc est in dolore & flagello ad sanitatem reuocare, & tantùm non inuitum ipsos ferire ad reuersionem, & per quæ consentaneum est posse denuò meliora sapere, vtiliter inducere.

ΚΕΦΑΛ. ε.

Ἀκούσατε τὸν λόγον κυρίου, ὃν ἐγὼ λαμβάνω ἐφ' ὑμᾶς θρῆνον. οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ ἔπεσεν, οὐκ ἔτι οὐ μὴ προστεθῇ ἀναστῆναι. παρθένος Ἰσραὴλ ἔσφαλεν ἐπὶ τῆς γῆς αὐτοῦ, οὐκ ἔστιν ὁ ἀνιστῶν αὐτήν.

ΟΙ μακάριοι Προφῆται τὰ κατά τινων ἐσόμενα προαναμανθάνοντες, εἶτα διμερῆ

E CAPVT V.

Audite verbum Domini, quod ego assumo super vos planctum, domus Israel cecidit, non amplius adiiciat resurgere Virgo Israel proiecta est in terram suam, non est, qui suscitet eam.

BEATI Prophetæ quibusdam euentura prædiscentes, inde completi

XIIII.

terroribus, fratrúmque vicem nimiopere dolentes, acriore aliquando obiurgatione vtuntur, propemodum mordentes ex charitate, & vigilantiam, cautionémque prædictione mox futurorum exsuscitantes. Tale quiddam & nunc Propheta facit, ceu ex persona sua loquens ille quidem, veruntamen non ex mente sua, sed velut à
„ Deo afflatus sic ait. [Audite verbum
„ Domini hoc, quod ego assumo super
„ vos planctum] Locutus est enim in me, inquit, vniuersorum Dominus, & composui lamentationem super vos, qui ab eo discessistis. Quodnam igitur hoc lugubre canticum? quæ ista lamentatio? & quid tandem deflebo? Horribilis, & inemendabilis calamitas. Domus Israel cecidit. Consistebat cùm honoraret, & amaret Deum. Nunc eodem errantium vesania irritato concidit. Iam quis diuino nutu prostratum eri-
„ get? [Proiecta est enim virginitas.] Hoc est, fornicata est. Quænam ista? omnino Israel quoque, siue Iudæorum sy-
Hier. 3. „ nagoga, cui dictum est de Deo, [Non-
„ ne vt domum me vocasti, & patrem,
„ & ducem virginitatis tuæ?] Quæ igitur Deum virginitatis suæ ducem sortita est, in terram suam proiecta est, hoc est, fornicata est, & peccatum habet inexcusabile. Fornicata est enim olim in Ægypto. Sed tum non erat in terra sua, & quos dominos patiebatur, eorum legibus substernebatur, ac nolens forsitan, atque inuita ad eorum mores adigebatur, maiorum suorum pietatem ac religionem coacta deserere. Nunc nemo cogit. Est enim in regione propria, vbi lex pædagogus, reduceps eam ad agnitionem eius, qui est natura, & verè Deus, soluta ac libera, & inculpabilis prorsus ad quoduis præclarissimum opus via. Qua igitur defensione vtetur? Fornicata est enim, non compulsa ab aliquo, sed quod sequitur, sponte ac voluntate. Idcirco proiectam non est qui erigat. Dicatur & à nobis peropportunè Deo omnia
Psal. 45. „ valenti. [Terribilis es, & quis resistet
„ tibi ab ira tua?]

Cecidit & aliter populus Iudæorum, per iniurias & contumelias in Christum actus in dedecus. Et iacet nunc nemine succurrente. Exspectat autem suam miserantis gratiam, Christi, in-
Rom. 11. quam, Nam & ipse quoque ad agnitionem per fidem extremis seculi temporibus vocabitur.

ἐντεῦθεν ἀναπιμπλάμενοι καὶ ὑπεραλγοῦντες ὡς ἀδελφῶν, θερμοτέρας ἔσθ' ὅτε ποιοῦνται τὰς ἐπιπλήξεις, μονονουχὶ δάκνοντες ἐξ ἀγάπης, καὶ διανιστῶντες εἰς νῆψιν τῇ προαγορεύσει τῶν ὅσον οὔπω συμβησομένων. Τοιοῦτόν τι καὶ νῦν ὁ Προφήτης ἐπιτελεῖ, λέγων μὲν ὡς ἐξ ἰδίου προσώπου, πλὴν οὐχὶ τὰ ἀπὸ γνώμης ἰδίας, ἀλλ' ὡς ἐκ θείων χρησμῳδῶν. Ἀκούσατε, φησί, τὸν λόγον κυρίου τοῦτον, ὃν ἐγὼ λαμβάνω ἐφ' ὑμᾶς θρῆνον. λελάληκε μὲν γὰρ ἐν ἐμοί, φησίν, ὁ τῶν ὅλων Θεός, συντέθειται δέ μοι θρῆνος εἰς ὑμᾶς τοὺς ἀποφοιτῶντας αὐτοῦ, καὶ τί δὴ ἄρα τὸ γοερόν ἐστι μέλος; τί τὸ θρήνημα; καὶ ἐφ' ὅτῳπερ ἂν γένοιτο παρ' ἐμοῦ τὸ δάκρυον; δεινὴ, καὶ αὐθέντητος συμφορά. οἶκος Ἰσραὴλ ἔπεσε. συνεστήκει μὲν γὰρ τιμωμένου, καὶ ἀγαπωμένου Θεοῦ, καταπέπτωκε δὲ νυνὶ ταῖς τῶν πλανωμένων ἀπονοίαις παρωτρυμμένου. εἶτα τίς ὁ ἐγερῶν τὸν τοῖς θείοις νεύμασι καταπεπτωκότα; ἐσφάλη γὰρ ἡ παρθενία, τουτέστι, πεπόρνευκε. ποία δὲ αὕτη; πάντως που πάλιν ὁ Ἰσραήλ, ἤγουν ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγή, πρὸς ἣν εἴρηται παρὰ Θεοῦ, οὐχ ὡς οἶκόν με ἐκάλεσας, καὶ πατέρα, καὶ ἀρχηγὸν τῆς παρθενίας σου; οὐκοῦν ἡ τῆς παρθενίας ἀρχηγὸν λαχοῦσα Θεόν, ἐσφάλη ἐπὶ τῆς γῆς αὐτῆς, τουτέστι, πεπόρνευκε, καὶ ἀπροφάσιστον ἔχει τὴν ἁμαρτίαν. πεπόρνευκε μὲν γὰρ ἐν Αἰγύπτῳ ποτέ. ἀλλ' ἦν ἐν γῇ οὐκ ἰδίᾳ, καὶ τοῖς τῶν κρατούντων ὑπέστρωτο νόμοις, τάχα που καὶ ἀβουλήτως εἰς τὰ ἐκείνων ἔθη κατεβιάζετο, τῆς προγονικῆς εὐσεβείας ὡς ἐξ ἀνάγκης ἐξωθουμένη. νυνὶ δὲ καταθοῦντος οὐδενός, ἔστι γὰρ ἐπὶ γῆς ἰδίας, ἔνθα νόμος ὁ παιδαγωγός, ἀποκομίζων αὐτὴν εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ φύσει τε, καὶ ἀληθῶς ὄντος Θεοῦ, ἀνειμένη δὲ, καὶ ἐλευθέρα, καὶ ἀνεπίπληκτος παντελῶς ἡ εἰς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἀρίστων ὁδός. τίς οὖν αὐτῇ τῆς ἀπολογίας ἐκπορισθείη τρόπος; πεπόρνευκε γὰρ οὐ βεβιασμένη ποθὲν, ἀλλ' ἑκοῦσα λοιπόν. ταύτητοι κατερραγμένην οὐκ ἔστιν ὁ ἐγερῶν. εἰρήσθω δὴ οὖν εὖ μάλα καὶ πρός γε ἡμῶν αὐτῶν τῷ πάντα ἰσχύοντι Θεῷ, σὺ φοβερὸς εἶ, καὶ τίς ἀντιστήσεταί σοι ἀπὸ τῆς ὀργῆς σου.

Πέπτωκε δὲ καὶ ἑτέρως ἡ τῶν Ἰουδαίων πληθύς, διὰ τῆς εἰς Χριστὸν παροινίας καταβιαζομένη πρὸς ἔλεγχον, καὶ κεῖται λοιπὸν ἐπαμύνοντος οὐδενός, περιμένουσα δὲ μόνην τὴν τοῦ κατοικτείροντος χάριν, φημὶ δὴ Χριστοῦ. κληθήσεται γὰρ καὶ αὐτὴ πρὸς ἐπίγνωσιν διὰ πίστεως ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς.

Διότι τάδε λέγει κύριος· ἡ πόλις, ἐξ ἧς ἐξεπορεύοντο χίλιοι, ὑπολειφθήσονται ἑκατόν· καὶ ἐξ ἧς ἐξεπορεύοντο ἑκατὸν, ὑπολειφθήσονται δέκα τῷ οἴκῳ Ἰσραήλ.

Διατρανοῖ δὴ λίαν ἐν τούτοις τὸ, τίνα πέσοιται τρόπον. κένανδροι γὰρ, φησὶν, ἀπομενοῦσιν αἱ πόλεις, δαπανῶντος τοῦ πολέμου τοὺς ἐν αὐταῖς, καὶ ἀθλιότητος εἰς τοῦτο μετακομίζοντος, ὡς μόλις αὐταῖς τὴν δεκάτην ἀπομεῖναι μοῖραν. ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὶ παροξύναντες ἀνενηνόχασι τοῖς ἀκαθάρτοις δαίμοσιν εἰς τὴν τριημερίαν τὰ ἐπιδέκατα, καὶ αὐτοὶ μόλις ὡς ἐν μοίρᾳ δεκατέρᾳ περιλειφθήσονται, μονονουχὶ ταλαντεύοντος Θεοῦ τὸ πλημμέλημα, καὶ ταῖς δυσσεβείαις αὐτῶν ἀντιπαρέχοντος τὴν ἰσόρροπον δίκην. φοβερὸν οὖν ἄρα τὸ ἐν θυμῷ παιδεύεσθαι. ταύτητοι καὶ ἐλιπάρει Θεὸν ὁ Προφήτης, λέγων· παίδευσον ἡμᾶς, κύριε, πλὴν ἐν κρίσει, καὶ μὴ ἐν θυμῷ, ἵνα μὴ ὀλίγους ἡμᾶς ποιήσῃς.

Διότι τάδε λέγει κύριος ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ Ἰσραήλ· ἐκζητήσατέ με, καὶ ζήσετε, καὶ μὴ ἐκζητεῖτε Βαιθὴλ, καὶ εἰς Γάλγαλα μὴ εἰσπορεύεσθε, καὶ ἐπὶ τὸ φρέαρ τοῦ ὅρκου μὴ διαβαίνετε, διότι Γάλγαλα αἰχμαλωτευομένη αἰχμαλωτισθήσεται, καὶ Βαιθὴλ οὐχ ὑπάρχουσα. ἐκζητήσατε τὸν κύριον, καὶ ζήσατε, ὅπως μὴ ἀναλάμψῃ ὡς πῦρ οἶκος Ἰωσὴφ, καὶ καταφάγῃ αὐτὸν, καὶ οὐκ ἔσται ὁ σβέσων τῷ οἴκῳ Ἰσραήλ.

Οὐκ ἐᾷ πάλιν τοὺς ἡμαρτηκότας καταλισθεῖν εἰς ἀπόγνωσιν, καίτοι δειναῖς, καὶ ἀφορήτοις πλημμελείαις ἐνειλημμένους. περιάγεται δὲ, τὰ παρὰ Θεοῦ, σαγηνεύων εἰς μετάγνωσιν. εἰσκεκόμικέ τε καὶ νῦν ἀναγκαίως αὐτὸν ἀνήσειν αὐτοῖς ὑπισχνούμενον ἐγκλήματα, ἀπαλλάξειν τε καὶ ποινῆς, καὶ τοῦ εἰς τοῦτο δείματος. φύσει γὰρ ἀγαθὸς ὁ δημιουργὸς, μακρόθυμος, καὶ πολυέλεος, καὶ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις, καθὰ γέγραπται, καὶ ᾗ φησιν αὐτὸς διὰ Ἰεζεκιὴλ, οὐ θέλει τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι αὐτὸν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς πονηρᾶς καὶ ζῆν αὐτόν. εἴπερ οὖν περὶ πολλοῦ ποιεῖσθε τὸ ζῆν, καὶ ἀξιόληπτον ἡμῖν τὸ χρῆμα φαίνεται, καταλήγετε τῆς ἀπάτης, καὶ τῆς οὕτω μακρᾶς ἀθυμίας ἀποπηδήσαντες, ἐκζητήσατέ με, φησὶ, τουτέστιν, ἐμοὶ λατρεύετε τῷ φύσει Θεῷ, τῷ ζωοποιῷ, τῷ σώζειν ἰσχύοντι, καὶ παντὸς ἔξω τιθέντι κακοῦ τοὺς σεβομένους αὐτόν. δεῖν δὲ δὴ, φησὶ, προαποπλύνειν ἑαυτοὺς, τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς ἐξωθοῦντας τῆς ἀποστάσεως

Quia hæc dicit Dominus Deus. Vrbs, ex qua egrediebantur mille, relinquẽtur centum. Et ex qua egrediebantur centum, relinquentur decem domui Israel.

XLIV. Perspicuè admodum declarat his verbis, quonam modo cadet. Vacuæ siquidem viris manebunt vrbes, bello ciues consumente, & eo miseriarum redigente, vt ipsis vix decima pars relinquatur. Postquam enim Deum irritantes impuris dæmonibus ad triduum illud decimas obtulerunt, & ipsi vix decimam partem remanserunt, pari propemodum mensura Deo peccatum compensante, & impietatibus illorum pœnam respondentem remetiente. Horribile est igitur in furore corripi. Idcirco & suppliciter Deum Propheta orabat his verbis: [Corripe nos, Domine: veruntamen in iudicio, non in furore tuo, ne ad paucos redigas nos.]

Psal.6. Hier.10.

Quia hæc dicit Dominus super domum Israel. Quærite me, & viuetis: & non quæratis Bæthel, & in Galgala non ingrediamini, & in puteum iuramenti non transeatis, quia Galgala captiuata captiuabitur, & Bæthel non existens. Quærite Dominum & viuite, vt non reluceat vt ignis domus Ioseph, & deuoret eam. & non erit extinguens domui Israel.

XLV. Rursum peccatis quantumuis grandibus, & minimè ferendis alligatos in desperationem labi non finit. Proponit autem, & prætexit diuina promissa, atque ita eos velut piscator sagena ad pœnitentiam concludit. Necessariò autem ipsum & nunc scelera eis remissurum, & pœnis pœnarúmque terroribus liberaturum pollicentem introducit. [Natura enim benignus est opifex, patiens, & multum misericors, & præstabilis super malitiis,] sicut scriptum extat. Et vt est apud Ezechielem, [Non vult mortem peccatoris, vt conuertatur à via sua mala, & viuat.] Quamobrem, si magnifacitis viuere, & res vobis amplectenda videtur, desinite seduci, & à tam longa perplexitate absistentes, exquirite me, inquit: hoc est, mihi seruite, qui sum naturâ Deus, viuificus, saluare potis, & cultores meos ab omni malo tutos præsto. Affirmat autẽ, prius animas suas abluere eiectis aposta-

Ioel.2. Ezech.18.

A sis sordibus oportere, & prius probe eluere maculam, quæ ex errore inhæsit, & ita Deo adhærescere. Quid autem facto opus sit pœnitere instituentibus, declarat, dicens. [Ne quæratis Bæthel, & in Galgala ne ingrediamini, & in puteum iuramenti ne transeatis.] Puteum iuramenti narrant esse Gerara, quæ Philisthum, siue Palæstinæ vrbs est. Postquam enim inter se iuramentum dixerunt Abraham, & Abimelech, & pacis fœdus ad fontem B inierunt, denominata est de cætero vrbs [ad puteum iuramenti.] Galgala igitur, & Bæthel, atque etiam Gerara vrbes erant, magnopere ad impietatem detortæ, & multimodis erroribus à se deceptas inuoluentes. Ab his omnino recedendum mandauit, verbis suis comminationem adiungens, vt vndique ad vtilitatem compellat. Peribunt enim, inquit, Bæthel, & aliæ. Et alia quidem capta ad hostes transibit: alia deuastabitur, vt iam nec aliquando extitisse videatur. [Quærite igitur Deum, C inquit, vt viuatis, priusquam reluceat vt ignis domus Ioseph, & deuorabit eam, & non erit qui extinguat,] ἀναλάμψαι, hîc est, ἐμπρησθῆναι, succendi. Domum autē Ioseph appellauit Ephraim, siue Samaritanos: nati sunt enim ex Ioseph Ephraim, & Manasse. Quemadmodum igitur, cum eos Israel nominat, intelligimus à patre posteros eius hoc nomine appellari: ita si quando Ioseph dixerit, eodem modo intelliges. Bona est igitur pœnitentia pœnas arcens, & D ex ira inuehenda supplicia auertens, suique studiosos à dominicis indignationibus, & ab omni calamitate nos liberans.

Gen. 21.

Faciens in excelsum iudicium, & iustitiam in terram posuit. Faciens omnia, & fabricans, & conuertēs in mane vmbram, & diem in noctem contenebrans: vocans aquam maris, & effundens illam super faciem terræ, Dominus Deus omnipotens nomen illi. Diuidens E contritionem super robur, & miseriam super robur inducens.

XLVI.

Oratio mysterium habet, & ad Dei agnitionē vocatis, atque ad lumen veritatis venire contendentibus mirificè conuenit. Propositū est enim Prophetæ docere seductos, primùm quidē rerum vniuersarū imperium esse penes Deum, & eius nutu gubernari, ac regi omnia, & legi iustitiæ eius sanctissimas angelorū

A ῥύπου, καὶ προσεκτήκειν εὖ μάλα τὴν ἐκ τοῦ πεπλανῆσθαι κηλῖδα, κολλᾶσθαί τε οὕτω Θεῷ. τί δὲ δὴ καὶ δρᾶν ἔδει μετανοεῖν ἑλομένους, διασαφεῖ λέγων. μὴ ἐκζητεῖτε Βαιθήλ, καὶ εἰς Γάλγαλα μὴ εἰσπορεύεσθε, καὶ εἰς τὸ φρέαρ τοῦ ὅρκου μὴ ἀναβαίνετε. φρέαρ δὲ ὅρκου τὰ Γέραρά φησι, πόλις δὲ αὕτη τῶν Φιλιστιεὶμ, ἤτοι τῶν Παλαιστινῶν. ἐπεὶ γὰρ ὤμοσαν ἀλλήλοις Ἀβραὰμ, καὶ Ἀβιμέλεχ, καὶ συνθήκας εἰρήνης ἔθεντο ἐπὶ τοῦ φρέατος, μετωνόμασται B λοιπὸν ἡ πόλις εἰς τὸ φρέαρ τοῦ ὅρκου. Γάλγαλα δὴ οὖν, καὶ Βαιθὴλ, καὶ μέντοι καὶ Γέραρα πόλεις ἦσαν πολὺ πρὸς ἀσέβειαν ἐκτετραμμέναι, καὶ πολυειδῶς τοῖς ἀπατωμένοις περιελίξασαι τὴν πλάνην. τούτων ἀναγκαίως ἀποφοιτᾶν προσέταξεν, ἀναπλέξας τῷ λόγῳ καὶ ἀπειλὴν, ἵνα πανταχόθεν συνελαύνῃ πρὸς τὸ συμφέρον. οἰχήσονται γάρ φησι Βαιθήλ τε, καὶ αἱ λοιπαί· καὶ ἡ μὲν αἰχμάλωτος βαδιεῖται πρὸς ἐχθροὺς, ἡ δὲ οὕτω καταπρησθήσεται, ὡς δοκεῖν ἤδη πως μηδὲ ὑπάρξαι ποτέ. C ἐκζητήσατε τὸν Θεὸν, ἵνα ζήσητε, φησὶ, πρὶν ἀναλάμψαι τὸν οἶκον Ἰωσὴφ, καὶ καταφάγεται αὐτὸν, καὶ οὐκ ἔσται ὁ σβέσων. τὸ μὲν οὖν ἀναλάμψαι τὸ ἐμπρησθῆναί φησι, οἶκον δὲ Ἰωσὴφ ὀνομάζει τὸν Ἐφραὶμ, ἤτοι τοὺς ἐν Σαμαρείᾳ, γεγόνασι γὰρ ἐξ Ἰωσὴφ Ἐφραΐμ τε, καὶ Μανασσῆς. ὥσπερ οὖν ὅταν Ἰσραὴλ αὐτοὺς ὀνομάζῃ, νοοῦμεν ὡς ἐκ πατρὸς κεκλῆσθαι τοὺς ἐξ αὐτοῦ, οὕτω κἂν λέγοι τυχὸν Ἰωσὴφ, καὶ τὸν ἴσον συνήσεις τρόπον. καλὸν τοιγαροῦν ἡ μετάνοια, ἀποσοβοῦσα τὰς δίκας, D καὶ τὰ ἐξ ὀργῆς ἀνακόπτουσα, ἔξω τε ἱστᾶσα τοὺς ἐπιτηδεύοντας αὐτὴν, τῶν δεσποτικῶν κινημάτων, καὶ ἁπάσης ἡμᾶς συμφορᾶς ἀπαλλάττουσα.

Ὁ ποιῶν εἰς ὕψος κρίμα, καὶ δικαιοσύνην εἰς γῆν ἔθηκεν. ὁ ποιῶν πάντα, καὶ μετασκευάζων, καὶ ἐκτρέπων εἰς τὸ πρωῒ σκιὰν, καὶ ἡμέραν εἰς νύκτα συσκοτάζων, ὁ προσκαλούμενος τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης, καὶ ἐκχέων αὐτὸ ἐπὶ πρόσωπον τῆς γῆς, κύριος ὁ Θεὸς παντοκράτωρ E ὄνομα αὐτῷ. ὁ διαιρῶν συντριμμὸν ἐπὶ ἰσχὺν, καὶ ταλαιπωρίαν ἐπὶ ὀχύρωμα ἐπάγων.

Μυσταγωγὸς ὁ λόγος, καὶ ὅτι μάλιστα πρέπων τοῖς καλουμένοις εἰς ἐπίγνωσιν Θεοῦ, καὶ πρὸς τὸ τῆς ἀληθείας φῶς ἰέναι σπουδάζουσι. πρόκειται γὰρ τῷ Προφήτῃ διδάξαι τοὺς πλανωμένους, πρῶτον μὲν ὅτι τῶν ὅλων τὸ κράτος ἀνῆπται Θεός, καὶ τοῖς αὐτοῦ νεύμασι πηδαλιουχεῖται τὰ σύμπαντα, καὶ νόμῳ δικαιοσύνης ἡ παμμακαρία τῶν ἀγγέλων

ὑποτενήνεκται πλῆθος, καὶ ὅτι πάντη τε, καὶ πάντως τοὺς ὄντας ἐπὶ τῆς γῆς ἀκόλουθόν τε, καὶ ἀναγκαῖον τοῖς τῆς παρ' αὐτοῦ δικαιοσύνης κατεζεῦχθαι νόμοις. εἰ γὰρ τὸ ἄμεινον ἐν τούτοις καὶ δουλεύει Θεῷ, καὶ ὑποτέτακται μετὰ φόβου τῶν ἐν ὕψει πνευματικῶν ἡ ἁγία πληθὺς, πῶς ἂν, ἢ πόθεν τὸ ἀνεπίπληκτον ἔχει διανενευκὸς εἰ τὸ ζεύγιον τὸ οὕτω μειονεκτούμενον φύσει τε, καὶ δόξῃ, τουτέστιν, ὁ ἐκ γῆς τε, καὶ εἰς γῆν ἄνθρωπος; ἐγὼ τοίνυν, φησὶν, ὁ τῶν ὅλων κύριος, ὁ εἰς ὕψος ποιῶν κρίμα. ὅμοιον δὲ ὡς εἰ λέγοι, ὁ τοῖς ὑψοῦ τε, καὶ ἄνω πνεύμασι τὸν αὐτοῖς πρεπούσης δικαιοσύνης συνθεὶς τὸν τρόπον (κρίμα γὰρ τὴν δικαιοσύνην φησὶν) αὐτὸς τέθεικε καὶ εἰς γῆν δικαιοσύνην, τουτέστιν, ὡρίσατο καὶ τοὺς ἐν γῇ νόμους, καθ' οὓς ἂν πρέποι διαζῆν αὐτοὺς, καὶ ἐν λόγῳ τέθειται παρ' αὐτοῖς τὸ εὖ εἶναι, καὶ ζῆν, καὶ τὸ παρ' αὐτοῦ μετέχειν ἡμερότητος, καὶ φιλανθρωπίας. ὅτι δὲ ἐστὶ παντοκράτωρ, καὶ παναλκὴς ὁ Θεὸς, καὶ ἀμήχανον οὐδὲν αὐτῷ παντελῶς, εἴκει δὲ καὶ αὐτὴ τῶν στοιχείων ἡ φύσις, καὶ μεθίσταται τὰ ὄντα πρὸς τὸ αὐτῷ δοκοῦν, ἀποδείκνυσι, λαβὼν εἰς παράδειγμα τὸ ἐκτρέπειν μὲν εἰς τὸ πρωῒ σκιὰν, ἡμέραν δὲ αὖ συσκοτάζειν εἰς νύκτα. καὶ πρός γε δὴ τούτοις, ὅτι τὸ ἐξ ἁλὸς ὕδωρ ἀφάτῳ δυνάμει πρὸς τὸ ὑψοῦ τε, καὶ ἄνω καλῶν γλυκὺ καθίστησι τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, τοῖς οὐ κρατοῦντος ῥεύμασι μεταχωροῦν εἰς τὰ παρὰ φύσιν. ἐκτρέπεσθαι δὲ φησι εἰς τὸ πρωῒ σκιὰν, τουτέστι, τὸ νύκτα, ἤγουν τὸ σκότος καταφοιτᾶν εἰς ἡμέραν. ὡς γὰρ Μωσῆς γράφει, σκότος ἦν ἐν ἀρχῇ ἐπάνω τῆς ἀβύσσου, τουτέστι, σκιά. ἀλλ' εἶπεν ὁ Θεὸς, φησὶ, καὶ ἐγένετο φῶς, οὕτως εἰς τὸ πρωῒ, τουτέστιν, εἰς ἡμέραν, μετατετράφθαι μὲν τὴν σκιὰν, τουτέστι, τὸ σκότος. ἀλλ' ἡμέρας γεγενημένης ἐπελαύνετο αὖθις ἡ νὺξ, τουτέστι, τὸ ἡμέραν εἰς νύκτα συσκοτάζειν. ὠφέλει δὴ οὖν ὁ Προφήτης τοὺς πεπλανημένους, οὐκ ἄψυχον ὕλην, τὸν φύσει δὲ, καὶ ἀληθῆ ὄντα θεὸν καταδεικνύς. οὔτε μὴν ἐν ἴσῳ ταῖς δαμάλεσι ταῖς χρυσαῖς, ἤγουν κατὰ τὰ ὄντα τῶν ἐκ τέχνης ἀνθρωπίνης ἐξευρημένων θεῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄνω πνευμάτων βασιλέα, καὶ νομοθέτην, καὶ τῶν ἐπὶ γῆς ὁμοίως, καὶ δεσπόζοντα τῶν στοιχείων, καὶ πρὸς τὸ αὐτῷ δοκοῦν μεταχλίνοντα τὴν τῶν ὄντων φύσιν. ταύτῃ γὰρ δὴ, καὶ μάλα δικαίως φησὶν ὄνομα πρέπειν αὐτῷ κύριος ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ. ἐπειδὴ δὲ ταῦτά ἐστι φύσει τε, καὶ ἀληθείᾳ, διαιρεῖ συντριμμὸν ἐπὶ ἰσχὺν, ἐπάγει δὲ καὶ ταλαιπωρίαν ἐπ' ὀχύρωμα. καταδράττεταί φησι τῶν ὑπερηφάνων, καὶ τοῖς ἀποστρεφομένοις τὸν ἐπ' αὐτῶν ζυγὸν

cateruas subditas esse, & omni modo, ac ratione consequi, ac necessariũ esse, qui in terris versantur homines iustitiæ eius legibus deuinciri. Si enim quod præstantius est in creaturis, seruit Deo, & timore subiicitur illi spirituum in excelsis sancta multitudo, quomodo, aut vnde reprehensione careat abnutans, aut frænum recusans, quod natura, & gloria tanto est inferius? id est, ex terra procreatus, & in terrã reuertens homo. Ego igitur, ait vniuersitatis Dominus, [qui facio iudiciũ in excelso.] Quasi dicat, qui sublimibus & supernis spiritibus iustitiæ illis congruentis modum præscribit (iudicium enim pro iustitia dicit) ipse & in terra iustitiam posuit. Hoc est, definiuit atque constituit etiam in terris leges secũdum quas vitam eos dirigere conueniat, & est rationi apud eos insitum, bene esse, & viuere, eiúsque mansuetudine, & benignitate perfrui. Esse autem Deum omnipotentem, & viribus validissimum, & nihil ei impossibile penitus, cederéque illi naturam elemẽtorum, & commutari res pro eius arbitratu demonstrat, exemplum assumens, quod vmbra declinet in mane, & rursus dies contenebret in noctem. Insuper quod nutus imperantis aquam à mari vi quadam ineffabili, & arcana in supera euocans, in qualitatem non naturalem migrantem, terrarũ incolis dulcẽ facit. Mutari autem ait [in mane vmbram,] hoc est, noctem siue tenebras transire in diem. Nam vt à Mose scriptum est, [tenebræ erãt in principio super abyssum,] hoc est, vmbra. Sed, [dixit Deus, inquit, & facta est lux:] sic nimirum in mane, (puta in diem) vmbram, id est tenebras, conuersam esse. Sed diem facta nox rursum expulit, hoc est, diem in noctem tenebrescere. Consulit igitur Propheta deceptis, non materiam nihil sentientem, sed eum, qui natura & veritate est Deus, ostendens. Non quales sunt vituli aurei, id est eiusmodi, quales deos ars humana inuenit & excogitauit: sed & supernorũ spirituum regem, & legislatorem, & hominum in terris similiter, & dominantem elementis, & ad suum arbitrium rerum naturam inclinantem. Ea siquidem de causa, & iustissimè nomen illi aptum esse dicit, [Dominus Deus exercituum.] Quoniam autẽ hæc natura, & vera sunt, [suscitat contritionẽ super robur, & inducit miseriã super munimẽtũ.] Discerpit, inquit, superbos, & iugum eius repellentibus cõtritiones infligit.

Gen. 1.

infligit. Quinetiã si quis forte ex stupore quodam mentis, putet se robustũ ac magnum esse, hunc miseria cumulat. Hoc modo dextre subostẽdit, quod si voluerint pigritari, & in vitiis apathiæ cuiusdam persistere, vt nihil plane vlla monitione cõmoueantur, imo verò etiã sibi placere, in extremam ærumnã delapsuros, manu omnium potentis tacti videlicet, ac de cætero iustè cõminuti. [Dominus enim superbis resistit,] inquit, & arrogantẽ, & inobediẽtem, & contumacem hostis loco ducit: [Respicit autem super humilem, & quietũ, & tremẽtem sermones eius.] Et bonum istuc, & vere imitatione dignũ apud eos, qui optimũ viuendi curriculum sibi proposuerunt.

Iacob. 4. — Esai. 66.

Odio habuerunt in portis corripientẽ, & sermonem sanctum abominati sunt.

XLVII. Rursum quam par est consecutionem sermo tenet. Postquam olim diuinus Propheta Deum omnipotentem, & robustissimum vocauit, addiditque, illum diuidere contritionem super robur, & miseriam super robur inducere, ideo & nunc, ne quis ipsum pauca delinquentibus æquo grauius minitari putet, scelera recenset, caussasque in medium affert, propter quas contritiones, & miseriam quibusdam immittat. Oderunt enim, inquit, emendatores: contempserunt corripientes, & ad Deo placendum dirigere solitos: omnem sermonem sanctum execrati sunt, hortantem, & incitantem ad omnem perfectionem, & sanctimoniam scilicet. *In portis*, intellige apertè, palàm & liberè. Videtur autem insolentiæ, & auersionis eorum in Prophetas, & legem nunc meminisse. Reprehendebant enim Prophetæ, accedentes palam: lex autem sermo sanctus erat, quoniam & Dei, & iustitiæ dispensator, & pædagogus ad iustitiam, quique natura ac verè Deum ostenderet. Quare & Paulus sanctam, & iustam, & bonam esse legem per Mosen latam affirmat. Itaque morborum fœdissimorum, affectionúmque in anima vitiosarum velut radix, & generatio est, repellere admonitiones, & odisse obiurgationes, viderique diuinam legem ne nosse quidem. Qui namque ad hoc improbitatis deuenit, planè naui similis est, gubernaculo, & nauclero carenti, quæ omni vento circumfertur, & prout impellitur, simpliciter & fortuito huc illuc accedit,

Rom. 7.

A ἐπιμερίζει συντριβάς. ἀλλὰ κἂν τις οἴεται τυχὸν δὲ ἀπὸ πληξίας ἰσχυρὸς εἶναι, καὶ μέγας, καὶ τούτῳ ταλαιπωρίαν ἐπάγει. τοῦτο δὲ ἦν ὑπεμφαίνοντος δεξιῶς, ὡς εἰ ἕλοιντο ῥαθυμεῖν, καὶ τοῖς τῆς ἀπαθείας ἐγκλήμασι διαμένειν ἔτι, καὶ μέγα φρονεῖν ἐπί γε σφίσιν αὐτοῖς, εἰς ἐσχάτην πεσοῦνται ταλαιπωρίαν τῇ τοῦ πάντων κρατοῦντος χειρὶ λοιπὸν ὁσίως περιθραυόμενοι. κύριος γάρ, φησίν, ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, καὶ πολέμιον ἡγεῖται τὸν ἀ-B λαζόνα, καὶ ἀπειθῆ, καὶ δυσάγωγον· ἐπιβλέπει γε μὴν ἐπὶ τὸν ταπεινόν, καὶ ἡσύχιον, καὶ τρέμοντα τοὺς λόγους αὐτοῦ. καὶ ἀγαθὸν τὸ χρῆμα, καὶ ἀξιοζήλωτον ἀληθῶς παρά γε τοῖς ἄριστα διαζῆν ἑλομένοις.

Ἐμίσησαν ἐν πύλαις ἐλέγχοντα, καὶ λόγον ὅσιον ἐβδελύξαντο.

Ἀντέχεται πάλιν τῆς αὐτῷ πρεπούσης ἀκολουθίας ὁ λόγος. ἐπειδὴ γὰρ ὁ θεσπέσιος Προφήτης παντοκράτορα τε, καὶ παναλκῆ κατωνόμαζε τὸν Θεόν, προσετέθη δὲ ὅτι διαιρεῖ συντριμμὸν C ἐπὶ ἰσχύν, καὶ ταλαιπωρίαν ἐπὶ ὀχύρωμα ἐπάγει, ταύτητοι καὶ νῦν ἀναγκαίως, ἵνα μή τις οἴηται περιττῶς ἐπάγειν αὐτὸν τοῖς ὀλίγα πταίουσι τὰς ὀργάς, ἀπαριθμεῖται τὰ ἐγκλήματα, καὶ εἰς μέσον ἄγει τὰς αἰτίας, δι' ἃς συντρίμματα, καὶ ταλαιπωρίαν ἐπιμερίζει τισίν. μεμισήκασι γάρ φησι τοὺς σωφρονιστάς, παρ' οὐδὲν πεποίηνται τοὺς ἐλέγχοντας, καὶ τοὺς ἐπανορθοῦν εἰωθότας εἰς τὸ ἀνδάνειν Θεῷ, βδελυρὸν ἡγήσαντο πάντα λόγον ὅσιον, τὸν D καλοῦντα δηλονότι, καὶ παραθήγοντα πρὸς ὁσιότητα, καὶ ἁγιασμόν. τὸ δὲ ἐν πύλαις νοήσεις, ἐναργῶς, καὶ ἀναφανδόν, καὶ ἐν παρρησίᾳ. ἔοικε δὲ τῆς εἰς Προφήτας καὶ νόμον ἀπονοίας αὐτῶν, καὶ ἀποστροφῆς διαμεμνῆσθαι νυνί. ἤλεγχον μὲν γὰρ οἱ Προφῆται, προσιόντες ἀκρυπτῶς. ὅσιος δὲ λόγος ὁ νόμος ἦν, ὅτι καὶ Θεοῦ, καὶ δικαιοσύνης πρύτανις, καὶ παιδαγωγὸς εἰς δικαιοσύνην, καὶ τῇ φύσει τε, καὶ ἀληθῶς Θεοῦ δεικτικός. διὰ τοῦτο E καὶ Παῦλος, ἁγίαν, καὶ δικαίαν, καὶ ἀγαθὴν τὴν διὰ Μωσέως εἴρηκεν ἐντολήν. ἐκείνου νοσημάτων αἴσχιστον, καὶ τῶν ἐν ψυχαῖς παθῶν ῥίζα τις ὥσπερ, καὶ γένεσις τὸ ἀποσείεσθαι συμβουλάς, καὶ μισεῖν ἐλέγχους, καὶ δοκεῖν τὸν θεῖον μηδὲ εἰδέναι νόμον. ὁ γάρ τοι πρὸς τοῦτο φαυλότητος καθηκόμενος, νηί που πάντως ἔσται προσεοικώς, πηδαλίων ἐρήμῃ, καὶ οὐκ ἐχούσῃ τὸν ἐφεστηκότα, ἢ παντὶ πνεύματι περιφέρεται, καὶ πρὸς τὸ ὠθοῦν ἁπλῶς, καὶ ἀπερισκέπτως ἵεται. μονονουχὶ καὶ μεθύουσα, καὶ

κυμάτων ἀθεσίσματι φερόμενον λοιπόν. ἀλλ' ὅγε σοφὸς Δαβὶδ ἡμῖν μακαρίζει τὸν δίκαιον ἐκεῖνον, λέγων· ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, καὶ οὐχ ὑποσκελισθήσεται τὰ διαβήματα αὐτοῦ. ἀπορθοῖ γὰρ ὁ νόμος εἰς τὸ ἀρέσκον Θεῷ.

Διὰ τοῦτο ἀνθ' ὧν κατεκονδύλιζον πτωχὸν, καὶ δῶρα ἐκλεκτὰ ἐδέξασθε παρ' αὐτοῦ. οἴκους ξεστοὺς ᾠκοδομήσατε, καὶ οὐ μὴ κατοικήσητε ἐν αὐτοῖς. ἀμπελῶνας ἐπιθυμητοὺς ἐφυτεύσατε, καὶ οὐ μὴ πίητε τὸν οἶνον αὐτῶν.

Ἀληθὲς, ὅτι πάντη τε, καὶ πάντως τὸ ἀποχωρεῖν [?] τῶν ἀγαθῶν τὴν τῆς φαυλότητος ἔχει φύσιν, καὶ ἡ τοῦ χρηστοῦ τε, καὶ ὠφελεῖν πεφυκότος ἀποστροφὴ, τοῖς οὐχ ὧδε ἔχουσι περιπλαίειν ἡμᾶς ὡς ἐξ ἀνάγκης ποιεῖ. ὥσπερ γὰρ τρόπον φωτὸς ἀπεληλαμένου, κατ' ἴχνος, εὐθὺς, καὶ κατὰ πόδας εἶσι τὸ σκότος· οὕτως ἀρετῆς ἀποφοιτήσεις ἑπομένην ἔχει τὴν τοῖς φαυλότητος εἰσδρομήν. ἐκεῖνοι, ἐπειδήπερ μεμισήκασι μὲν ἐν πύλαις ἐλέγχοντα, κατεβδελύξαντο δὲ καὶ λόγον ὅσιον, εἰς πολυειδῆ κατώλισθον ἁμαρτίας, ἐτράποντο πρὸς πλεονεξίαν, καὶ τὴν ὅτι μάλιστα κατεστυγημένην Θεῷ καταδυναστείαν ἐπιτηδεύοντες, ἔτυπτον μὲν πυγμαῖς ταπεινὸν, καὶ ἐκονδύλιζον εἰς κεφαλὰς πτωχῶν, οἱ ἁδροί πως πάντως, καὶ τῶν ἄλλων ὑπερκείμενοι, δόξῃ τε, καὶ πλούτῳ. διήρπαζον δὲ δωρεὰς, ὀνόματι παρ' οὐκ ἀκόντων δεχόμενοι τὰ τῶν ὄντων αὐτοῖς τιμιώτερα. πλὴν ἀποφαίνει χρησίμως, ὅτι τοῖς τὰ τοιαῦτα δρᾶν εἰωθόσιν, ἀνόνητος ἡ πλεονεξία, καὶ τὸ αἰσχρῶν ἠθλᾶσθαι [?] λημμάτων, εἰς λύπας ἐκπλεύσεται [?], καὶ δίκην ἔχει τὸ πέρας. εἰ γὰρ μήτε οἴκων ἀπολαύουσι τῶν ὡς ἐν σπουδῇ, καὶ φιλοτίμως ἐξειργασμένων, εἰκῇ δὲ αὐτοῖς πονεῖται τὰ ἐν ἀγροῖς, οἴχεται δὲ πρὸς ἀδόκητον ἔκβασιν τῶν ἠγαπημένων ἡ μέθεξις, δι' ἃ γέγονεν ἡ πλεονεξία, καὶ τὸ φιλοχρήματον εἰσέδυ πάθος, πῶς οὐκ εἰκαῖος, καὶ ἀκερδὴς ἀναφανεῖταί που, ὁ ἐπί γε τῷ χρῆναι πλεονεκτεῖν τρόπος; σοφὸν οὖν ἐκεῖνο προσεννοεῖν, ὅτι καθώς φησιν ὁ παροιμιαστὴς, κρεῖσσον ὀλίγη λῆψις μετὰ δικαιοσύνης, ἢ πολλὰ γεννήματα μετ' ἀδικίας. εἰδωλολατρείαν δὲ καὶ ὁ Παῦλος τὴν πλεονεξίαν καλεῖ, καὶ μάλα εἰκότως, ἄθεος γὰρ τὸ χρῆμα λοιπὸν, καὶ ἐν ἴσῳ τέθειται τοῖς τὸν Θεὸν οὐκ ἐπεγνωκόσιν, οἱ τὸν τῆς εἰς ἀδελφοὺς ἀγάπης νόμον πατοῦντες, ἣ καὶ τοῦ νόμου τὴν πλήρωσιν ἔχει. ὁ δὲ νόμον οὐκ εἰδὼς, ἀρνεῖται τὸν νομοθέτην. σωφρονεστέρους δὲ ἡμᾶς, καὶ ἀδόλου φιλοχρηματίας κρείττονας, καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἐπιτελεῖ, λέγων.

A quasi ebria, & fluctuum deinceps impetu huc illuc iactata. Verùm sapiens Dauid iustum illum beatum prædicat his verbis, [Lex Dei eius in corde ipsius, & non supplantabuntur gressus eius.] Lex enim ad beneplacitum Dei perficiendum dux, & magistra sua. *(Psal. 36.)*

Idcirco quia pugnis percutiebant mendicum, & dona electa suscepistis ab eo. Domos politas ædificastis, & non habitabitis in eis. Vineas desiderabiles plan- B *tastis, & non bibetis vinum earum.*

XLVIII. Verum est, prorsus & omnimodis tẽperare à bonis, vitiorum esse initium, & auersionem à commodo, & conducibili, in ea quæ talia non sunt, necessariò nos impellere. Quemadmodum enim fugata luce, illico, confestim, & è vestigio tenebræ existunt: ita vnde virtus recesserit, eò impietas se ingerens succedit. Quocirca simulátque [oderunt in portis corripientem, & abominati sunt sermonem sanctum,] in multifaria peccata inciderunt. Conuersi C sunt ad auaritiam, & Deo inprimis exosæ tyrannidi oppressionique incũbentes, pugnis percutiebant humilem, & colaphos impingebant in capita pauperum, homines perbeati, cæterisque gloria ac diuitiis præcellentes. Diripiebant porro dona, verbo à non inuitis ea capientes, quæ in facultatibus suis præstabiliora habebant. Veruntamen vtiliter monet, talia facere solitis nihil commodasse auaritiam, & à turpi quæstu expugnari, tandem afferre mœrorem, & fi- D nem esse supplicium. Si enim neque ædibus studiosè, & magnificè à se cõstructis fruuntur, & frustra exercent agros, & inexspectato exitu euanescit rerum charissimarum vsus, quorum causa plura appetebantur, & pecuniæ cumulandæ studebatur, quomodo in quibusdam opum amplius & amplius congerendarum consuetudo non vana, inutilisque videbitur? Sapienter itaque facit, qui secum illud cogitat quod est apud Par- E œmiasten, [Melius est parum cum iustitia, quam multi fructus cum iniquitate.] Auaritiam porrò & Paulus idololatriam vocat, idq. iure optimo. Est enim ἄθεον: & eodem numero sunt legem charitatis in fratres (quæ legis plenitudinem complectitur) conculcantes, quo qui Deum non cognoscunt. Iam qui legem non nouit, legem negat. Moderatiores autẽ, & studio pecuniæ supẽriores & ipse Christus nos facit, dicens, *(Prou. 16.)* *(Ephes. 5.)*

Matth.16. [Quid enim prodest homini,] & quæ sequuntur. [Thesauri enim impiis nihil proderunt, (vt scriptum est:) iustitia autem liberabit à morte.] Prou.10.

Quia cognoui multas impietates vestras, & fortia peccata vestra, conculcantes iustũ, accipientes cõmutationes, & pauperem in portis declinantes. Idcirco intelligens in tempore illo tacebit, quia tempus malum est.

XIX. Non propter leuia, neque qualiacunque crimina Deum pœnas à reis expetere, sed cum ad mediocria patienter conniuerit, effrænatè in nequitiam ruentes tandem aggredi, docere conatur. Priuatum enim iri domibus Samaritanos ait, atque etiam vineis, & omnibus, opinor, iucundis fœlicitatem continentibus: siquidem enormia, & neutiquam dissimulanda peccata ab aliis perpetrata fuerant. Opprimebant enim virum iustum siue plebeium, aut in rebus impiis defixi, de recto iustóque iudicio parum sibi curandum arbitrabantur. Est autem hoc opprimere quodam modo, & cupiditati suæ liberius obsequi, vt ex sacris legibus patet. Accipiebant enim, [& commutationes,] hoc est, retributiones, & mercedes pro iniquis iudiciis, & præterea [pauperes in portis declinabant.] Et quidnam hoc sibi vult? Aut enim illud dicit, eos moderationem suadentes, & liberè istuc consulentes ab se fugasse: aut de pauperibus perperam iudicare ausos, haud dissimulanter, nec vt qui pietatem vafrè comminiscuntur: sed velut qui in portis, hoc est, palàm, & in conspectu omnium, omni pudore deposito, nec diuinam legem quidquam reuerentes. Eo autem peruersitatis, & improbitatis tandem descenderunt, vt & ipsis sapientibus, & intelligentia valentibus consultius videretur, neque reprehendere posthac, neque corrigere impietatem sectari volentes, quod qui castigarentur, quasi aures iam non haberent, & canina impudentia insilirent in eos qui prodesse ipsis vellent; & pro inimicis ducerent optimorum consiliorum auctores. Conuitia enim iactabant in sanctos Prophetas, & in medium aliquando prodeuntes, cælestésque illis sermones apportantes, iniuriosius tractabant. Sedecias igitur à Deo sibi præcepta nuntiantem Hieremiam nunc vinciebat, nunc in lacum Hier.37.

τί γὰρ ὠφεληθήσεται ἄνθρωπος, καὶ ἑξῆς. θησαυροὶ γὰρ ἀνόμους οὐκ ὠφελήσουσι, κατὰ τὸ γεγραμμένον· δικαιοσύνη δὲ ῥύσεται ἐκ θανάτου.

Ὅτι ἔγνων πολλὰς ἀσεβείας ὑμῶν, καὶ ἰσχυραὶ αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν, καταπατοῦντες δίκαιον, λαμβάνοντες ἀλλάγματα, καὶ πένητας ἐν πύλαις ἐκκλίνοντες. Διὰ τοῦτο ὁ συνιῶν ἐν καιρῷ ἐκείνῳ σιωπήσεται, ὅτι πονηρός ἐστι.

Ὅτι μὴ ἐπὶ σμικροῖς, μήτε μὴν ἐπὶ τοῖς τυχοῦσι τῶν πλημμελημάτων ἀμύνεται Θεὸς τοὺς προσκεκρουκότας, ἀνεξικακήσας δὲ μᾶλλον ἐπὶ μετρίοις πταίσμασι, τῆς ἀχαλίνου εἰς φαυλότητα ῥοπῆς λοιπὸν ἐπάγει τὴν κίνησιν, πειρᾶται διδάσκειν. ἀποστερήσεσθαι γὰρ οἴκων τοὺς ἐν Σαμαρείᾳ φησί, καὶ μέντοι καὶ ἀμπελῶνος, καὶ παντός, οἶμαι, κατευφραίνοντος, καὶ συνέχοντος εἰς εὐημερίαν. ἐπείτοι δειναί, καὶ μεγάλαι, καὶ οὐκ ἔτι φορηταὶ γεγόνασι παρ᾽ αὐτῶν ἁμαρτίαι. κατεδυνάστευον γὰρ δίκαιον, ἢ ἄνδρα τυχόντα, ἤγουν βλέποντες εἰς ἀνοσιότητα, ὀλίγα φροντίζειν ἠξίουν ὀρθοῦ, καὶ δικαίου κρίματος. ἔστι δὲ τοῦτο καταδυναστεύειν τρόπον τινά, καὶ πλεονεκτεῖν ἀφυλάκτως, ὃ δοκοίη τῷ νόμῳ. ἐδέχοντο γὰρ καὶ ἀλλάγματα, τουτέστιν, ἀνθιδόσεις, καὶ ἀντιμισθίας τῶν ἀδίκων κριμάτων. καὶ πρός γε τούτοις ἐξέκλινον πένητας ἐν πύλαις. καὶ τί δὴ τοῦτό ἐστιν; ἢ γὰρ ἐκεῖνό φησιν, ὅτι τοὺς τὰ μέτρια φρονεῖν ἀναπείθοντας, καὶ ἐν παρρησίᾳ περὶ τούτου συμβουλεύοντας ἐποιοῦντο φευκτούς· ἤγουν τὰ τῶν πενήτων κρίματα παρακρίνειν ἀπετόλμων οὐ λεληθότως πόθεν, οὐδὲ οἱονεὶ σοφιζόμενοι τὴν εὐσέβειαν, ἀλλ᾽ ὡς ἐν πύλαις, τουτέστιν, ἀναφανδόν, καὶ ἐν ὄψει πολλῶν, οὐδὲν ἔτι κατερυθριῶντες ὅλως, οὔτε μὴν αἰδῶ τινα τοῦ θείου ποιούμενοι νόμου. εἰς τοῦτο δὲ ἤδη φαυλότητός τε, καὶ πονηρίας καταβεβήκασι τὸν καιρόν, ὡς καὶ αὐτοῖς ἄμεινον ὁρᾶσθαι τοῖς σοφοῖς, καὶ τοῖς συνιέναι δυναμένοις οἰκονομίαν παραδραμεῖν, ὃ μήτε ἐλέγχειν ἔτι, μήτε μὴν ἐπανορθοῦν τοὺς δυσσεβεῖν ἑλομένους, διὰ τὸ τοὺς οὐκ ἔχειν ὦτα προσπεποιηκέναι λοιπὸν τοὺς ἐλεγχομένους, καὶ κυνηδὸν ἐπιθρώσκειν τοῖς ἐθέλουσιν ὠφελεῖν, καὶ ἐν ἐχθρῶν ποιεῖσθαι μοίρᾳ τοὺς τῶν καλλίστων εἰσηγητάς. ἐπετίμων γὰρ τοῖς ἁγίοις Προφήταις, καὶ πραγμάτων αὐτοὺς πειρᾶσθαι παρεσκεύαζον εἰς μέσον ἰόντας ἔσθ᾽ ὅτε, καὶ τοὺς ἄνωθεν αὐτοῖς διακομίζοντας λόγους. καὶ γοῦν Σεδεκίας ἀπαγγέλλοντα τὰ παρὰ Θεοῦ τὸν Προφήτην Ἱερεμίαν ποτὲ μὲν ἔδησε, ποτὲ δὲ καὶ εἰς λάκ-

κον καθῆκε, καὶ τοῖς ἐν αὐτῷ τέλμασιν ἀποπνίγειν ἤθελεν. οὐκοῦν ἐπὶ μικροῖς ἔτι πλημμελήμασι μετάνοιαν ἀναγκαῖον, καὶ μὴ ταῖς τῶν μειζόνων ἐπαγωγαῖς μονονουχὶ καὶ ἄκοντα παροτρύνειν Θεόν. εἰ γὰρ ἰσχυραὶ γένοιντο, καὶ πολλαὶ λίαν αἱ ἁμαρτίαι, τότε δὴ πάντως ἀνταποδώσει, καὶ τὰς τῆς ἀγανακτήσεως ἐποίσει φλόγας. ἰσχυρὰς δὲ εἶναι φαμὲν τὰς ἁμαρτίας, τάς δεινάς τε, καὶ ἀφορήτους, ὅτι μὴ πᾶσα ἁμαρτία πρὸς θάνατον, κατὰ γε τὴν σοφωτάτην τοῦ Ἰωάννου φωνήν.

Ἐκζητήσατε τὸ καλὸν, καὶ μὴ τὸ πονηρὸν, ὅπως ζήσητε, καὶ ἔσται οὕτως μεθ' ὑμῶν κύριος. οὕτως εἶπεν κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ὃν τρόπον εἴπατε. μεμισήκαμεν τὰ πονηρὰ, καὶ ἠγαπήσαμεν τὰ καλὰ, καὶ ἀποκαταστήσεται ἐν πύλαις κρίμα, ὅπως ἐλεήσῃ κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ τοὺς περιλοίπους Ἰωσήφ.

Ἔφην ἤδη πλειστάκις, ὡς οὐ μία γέγονεν αἰχμαλωσία, διάφοροι δὲ, καὶ κατὰ καιροὺς, καὶ ἀνὰ μέρος. Φουλὰ μὲν γὰρ ὁ Ἀσσύριος ἐλθὼν, ἐν τῇ Σαμαρείᾳ τὰς δύο φυλὰς, τὰς πέραν τοῦ Ἰορδάνου, καὶ τὰς ἐν αὐταῖς πόλεις ἀνασπάσας ᾤχετο. μετὰ τοῦτον ὁ Σαλμανασὰρ οὐ πᾶσαν μὲν ἑλὼν τὴν Σαμάρειαν, ἀλλά τι μέρος εἰς τὴν ἑαυτοῦ σὺν τοῖς ἁλοῦσιν ἀνεκομίζετο. ἐποίει δὲ τοῦτο Θεὸς οἰκονομικῶς, πόνῳ, καὶ μάστιγι παιδεύων ἐκκεκλικότα τὸν Ἰσραὴλ, καὶ μεταστιθεὶς ἐπί γε τὸ δεῖν τὰ ἀμείνω, καὶ ἀπρεπῶς δέ, καὶ πρεπωδέστατα φρονεῖν τε, καὶ δρᾶν. συμβέβηκε τοίνυν τοὺς ἐκ τῶν ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένων πολέμων διαφυγεῖν ἰσχύσαντας, γνωσιμαχοῦντας ἤδη πως, ἐφ' οἷς ἠπάτηνται μετανοεῖν, εἰδέναι τε, καὶ ὁμολογεῖν, ὅτι πολλὰ, καὶ δύσοιστα πεπλημμεληκόσιν ἐπενήνεκται λοιπὸν τὰ ἐκ θείας ὀργῆς, εἶτα τῶν ἰδίων ἐθῶν μονονουχὶ κατεπαγγέλλεσθαι Θεῷ τὴν ἐπανόρθωσιν, λέγοντας, μεμισήκαμεν τὰ πονηρὰ, καὶ ἠγαπήσαμεν τὰ καλά. οὐκοῦν ὃν τρόπον εἰρήκατε, φησὶ, ζητήσατε τὸ καλὸν, καὶ μὴ τὸ πονηρὸν, ἵνα καὶ τὸ εὖ εἶναι κερδάνητε ζῶντές τε, καὶ σωζόμενοι, καὶ μεθ' ὑμῶν γένοιτο κύριος ὁ Θεὸς, ὁ πάντων ἔχων τὴν ἐξουσίαν. ἀποκαταστήσατε καὶ ἐν πύλαις κρίμα, τουτέστιν, ὀρθοὶ γίνεσθε κριταί· μὴ ψῆφον ἄδικον καταγράφοντες τῶν ἀσθενεστέρων· μὴ τὴν τοῦ δικαίου παρασημαίνοντες δύναμιν· μήτε μὴν κονδυλίζοντες εἰς κεφαλὰς πτωχῶν· μήτε ὁδὸν ταπεινῶν ἐκκλίνοντες, ἵνα λοιπὸν κατελεήσῃ Θεὸς τοὺς ἐκ τῶν ἤδη συμβεβηκυιῶν αἰχμαλωσιῶν περιλειφθέντας ἐξ Ἰωσήφ.

mittebat, luto ibi demersum extinguere volens. Itaque super paruis etiam delictis velimus nolimus agenda pœnitentia, ne maioribus consciscendis Deum quasi inuitum, ac reluctantem irritemus. Si enim fortia, multaque valde peccata fuerint, tum planè pretium nobis persoluet, & indignationis flammam inferet. *Fortia* autem peccata censemus esse grandia, & intolerabilia: non enim omne peccatum est ad mortem, iuxta sapientissimam Ioannis vocem.

1 Ioan. 5.

Quærite bonum, & non malum, vt viuatis, & erit sic vobiscum Dominus. Sic dixit Dominus omnipotens, sicut dixistis. Odio habuimus mala, & dileximus bona, & restituetur in portis iudicium, vt misereatur Dominus Deus omnipotens reliquiarum Ioseph.

Dixi iam sæpius, non vnam fuisse captiuitatem, sed diuersas diuersis temporibus, & separatas. Phul siquidem Assyrius vt venit in Samariam, duas tribus trans Iordanem, vrbibus eius euersis abduxit. Post hunc Salmanasar non totam Samariam, sed partem quandam subegit, & cum captiuis in regnum suum se recepit. Quam rem prudenter administrauit Deus, vexatione & flagellis erudiens Israelem, qui declinauerat, & omnino ad rectius, cogitandum faciendúmque traducens. Contigit igitur, vt qui è bellis, de quibus iam diximus, fugere potuerunt, cognita imbecillitate sua erroris sui pœnitentia ducerentur, agnoscerentque, & confiterentur, multa se, & non ferenda cùm peccassent, tum demum Deum iratum pœnas ab ipsis repoposcisse; deinde morum suorum emendationem Deo quodammodo sponderent, dicentes, [Odio habuimus mala, & diliximus bona. Igitur, quemadmodum, inquit, dixistis, Quærite bonum & non malum,] vt & bene esse consequamini, viuentes incolumes, & vobiscum sit Deus, penes quem est potestas omnium. [Et constituite in portis iudicium,] hoc est, sinceri estote iudices, ne sententiam iniquam contra imbecilliores feratis, ne vim iustitiæ adulteretis, neque pugnos in capita pauperũ ingeratis, neque viã, seu occursum humilium declinetis, vt deinceps Deus misereatur eorum, qui de Ioseph ex captiuitatibus prioribus remanserunt.

Tom III.

4. Reg. 15.
4. Reg. 18.

Significat rursus Ephraim, siue decem tribus. Ephraim quippe ex Ioseph procreatus fuit, catenus etiam patris nomine indicatur. Sapere igitur oportet, & animos nostros dirigere, vt cogantur Deo grata sentire, & virtutis officia præstare, & mores iustitiæ capessere; & quæ laudabilia sunt, ea procurare sapienter. Sic enim nobiscum versantem, & protegentem nos Deum vniuersorum habebimus.

Propterea hæc dicit Dominus Deus omnipotens. In omnibus plateis planctus, & in omnibus viis dicetur væ væ. Vocabitur agricola in luctum, & in planctum, & ad scientes lamentum. Et in omnibus viis planctus, quia veniam per medium tui, dixit Dominus.

II. Degustatis iam belli malis, & casibus præteritis non mediocriter afflictati, promisistis vos osuros malum, & amaturos bonum: sed breui, & vix dum terroribus illis expediti, ad socordiam deflexistis, & reuoluti ad vetera peccata nihilo minus visi estis. Idcirco iam lamentis, & gemitibus plenæ erunt ciuitates, & vici, & vbique lacrymæ, & quærentur, qui scient lamentari, & vobis vrbanis non sufficientibus, etiam agricola assumetur, vt quamuis agreste, & rusticum melos vobis accinatur, & indigenarum numeris calamitates occisorum lugentur. [Transibo enim per medium tui,] inquit, intuens peccata tua, & non procul absens ab iis, qui impietates minimè ferendas designarunt. Quandiu enim verbis tantum castigat Deus, videtur quodammodo non adesse. Cùm autem iratus sceleratos vlciscitur, tantum non præsens adest, & pœnas infligit. Sic & Sodomam venerunt angeli, ignibus incensuri scelestos, velut absentes, dum non punirent. Itaque [transibo per medium tui,] significat inspectionem, & tempus quo punire oporteat, aduenisse.

Genes. 19.

Væ qui desideratis diem Domini. Vt quid ipsa vobis dies Domini? & hæc est tenebræ, & non lux. Quemadmodum si quis fugiat à facie leonis, & occurrat ei vrsus, & insiliat in domum, & confirmet manus suas super murum, & mordeat eum serpens. Nonne tenebræ dies Domini, & non lux, & caligo, non habens splendorem hæc?

In Amos Comment.

A Σημαίνει δὲ πάλιν τὸν Ἐφραΐμ, ἤτοι τὰς δέκα φυλάς. ἐπειδὴ γὰρ γέγονεν ἐξ Ἰωσὴφ ὁ Ἐφραΐμ, ταύτητοι καὶ τῷ τοῦ πατρὸς ὀνόματι σημαίνεται. δεῖ δὴ οὖν ἄρα φρονεῖν ὀρθῶς, καὶ τὰς ἰδίας ἡμῶν ἀπευθύνειν διανοίας, εἴς γε τὸ χρῆναι τὰ Θεῷ θυμήρη φρονεῖν, καὶ κατορθοῦν ἀρετήν, καὶ τῆς δικαιοσύνης ἀντέχεσθαι τρόπων, καὶ ὀρθότητος εἶναι σοφοὺς ἐπιμελητάς. ἕξομεν γὰρ οὕτω συνόντα τε, καὶ ὑπερασπίζοντα τὸν τῶν ὅλων Θεόν.

B Διὰ τοῦτο τάδε λέγει κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ. ἐν πάσαις ταῖς πλατείαις κοπετός, καὶ ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς ῥηθήσεται οὐαὶ οὐαί. κληθήσεται γεωργὸς εἰς πένθος, καὶ κοπετόν, καὶ εἰς εἰδότας θρῆνον. καὶ ἐν πάσαις ὁδοῖς κοπετός, διότι ἐλεύσομαι διὰ μέσου σου, εἶπε κύριος.

Ἀπογευσάμενοί φησι τῶν ἐκ τοῦ πολέμου κακῶν, καὶ τοῖς ἤδη συμβεβηκόσιν οὐ μετρίως ἐπαλγηκότες, ἐπηγγέλλεσθε μισεῖν τὰ πονηρά, καὶ ἀγαπᾶν τὸ καλόν· ἀλλὰ βραχύ, καὶ μόλις τῶν ἐκεῖθεν δειμάτων ἀπηλλαγμένοι, πρὸς τὸ ῥᾴθυμον ἀπεκλίνατε, καὶ οὐδὲν ἧττον ἀπηρτημένοι τῶν ἀρχαίων ἐφαίνεσθε κακῶν. ταύτητοι λοιπὸν θρήνου, καὶ οἰμωγῆς ἀνάμεστοι μὲν αἱ πόλεις, κῶμαι δέ, καὶ δάκρυον πανταχοῦ, καὶ ζήτησις ἔσται τῶν εἰδότων κατολοφύρεσθαι. καὶ οὐκ ἀρκούντων ὑμῖν εἰς τοῦτο τῶν ἀστικῶν, παραληφθήσεται καὶ γεωργός, ὥστε κἂν ἀγροικὸν ὑμῖν ἐπηχῆσαι μέλος, καὶ τοῖς ἐπιχωρίοις ῥυθμοῖς τὰς τῶν πεπτωκότων ὀδύρεσθαι συμφοράς. διελεύσομαι γὰρ διὰ μέσου σου, φησί, ἐφορῶν ἤδη πως τὰς ἁμαρτίας, καὶ οὐ πόρρω καθεστηκὼς ἔτι τῶν ἀφόρητα δεδυσσεβηκότων. ἕως μὲν γὰρ οὕτω παιδεύει Θεός, δοκεῖ πως οὐδὲ ἐφεστάναι. τὰ δὲ ἐξ ὀργῆς ἐπάγων, μονονουχὶ καὶ πάρεστιν, καὶ ἐπιρρίπτει τὰς δίκας. οὕτω καὶ Σοδόμοις ἐπεφοίτησαν ἄγγελοι, καταπιμπρήσοντες τοὺς ἠσεβηκότας, ὡς ἐν τῷ μὴ κολάζειν ἀφεστηκότες. οὐκοῦν τὸ, διελεύσομαι διὰ μέσου σου, σημαίνει τὴν ἐπίσκεψιν, καὶ τὸν τοῦ κολάζεσθαι δεῖν ἐφεστηκότα καιρόν.

Οὐαὶ οἱ ἐπιθυμοῦντες τὴν ἡμέραν κυρίου. ἵνα τί αὕτη ὑμῖν ἡ ἡμέρα τοῦ κυρίου; καὶ αὕτη ἐστὶν σκότος, καὶ οὐ φῶς. ὃν τρόπον ἐάν τις φύγῃ ἐκ προσώπου λέοντος, καὶ ἐμπέσῃ αὐτῷ ἄρκτος, καὶ εἰσπηδήσῃ εἰς τὸν οἶκον, καὶ ἀπερείσηται τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἐπὶ τὸν τοῖχον, καὶ δάκῃ αὐτὸν ὄφις. οὐχὶ σκότος ἡ ἡμέρα τοῦ κυρίου, καὶ οὐ φῶς, καὶ γνόφος οὐκ ἔχων φέγγος αὐτῇ;

Τῶν ἁγίων Προφητῶν προαγορευόντων αὐτοῖς τὰ ἐσόμενα, καὶ ὅτι πικραῖς, καὶ ἀνιάτοις περιπεσοῦνται συμφοραῖς, διατεθεικότες ἀφρόνως ἐπὶ τὰ τῆς πλανοδίας ἔργα, διαγελῶντες, ὑποτυφούμενοι, ποτὲ μὲν ἔφασκον, εἰς ὑπερθέσεις; καὶ χρόνους δραματίζεσθαι τοὺς Προφήτας· ποτὲ δὲ καὶ ὁλοτρόπως ἀπεγνωκότες, ἀπετόλμων λέγειν, κατά γε τὴν Ἱερεμίου φωνήν, ποῦ ποτέ ἐστιν ὁ λόγος Κυρίου; ἐλθέτω. ᾤοντο γάρ, ὡς τὰ ψευδοεποῦσιν οἱ Προφῆται, καὶ δειμάτων αὐτοὺς ἀναπιμπλᾶσι κενῶν· ἡγοῦντο δὲ καὶ εἴ τις κατ' αὐτῶν ἴοι πόλεμος, ἀμείνους ἔσονται τῆς ἐκείνων χειρός, σκληρὰν καὶ δυσάλωτον ἀντεμισῶντες αὐτοῖς ἀλκήν τε, καὶ προθυμίαν. ἀληθὲς γάρ, ὅτι ὅταν ἔλθῃ ἀσεβὴς εἰς βάθος κακῶν, καταφρονεῖ. ἀλλ' οἱ τοιοίδε τὴν ἕξιν, καθάπερ τὰ τῶν τραυμάτων ἀπεγνωσμένα, μονονουχὶ κεκράγασιν, ὅτι πυρὸς δέονται, καὶ τομῆς, καὶ τῶν τοιούτων εἰσὶν ἐν ἐπιθυμίᾳ. διψῶσι γὰρ τρόπον τινὰ τὸ χρῆναι κολάζεσθαι, καὶ εἰ μὴ τοιᾷδε λοιπὸν κέχρηνται φωνῇ. οὐαὶ τοίνυν, φησίν, τοῖς οὐδὲν ἕτερον ἐπιθυμοῦσί τε, καὶ ἐκδεχομένοις, ἢ τὴν τῆς κολάσεως ἡμέραν· ταύτην Κυρίου φησί, ἐπάγεται γὰρ παρὰ Θεοῦ. ἵνα τί τοίνυν αὕτη, φησί, ὑμῖν, σκότος οὖσα, καὶ οὐ φῶς, δηλονότι τὸ πλείσταις ὅσαις ἀναπλησθῆναι συμφοραῖς; οὐ γὰρ ἂν γένοιτο διεκδῦναί τισιν, οὐδ' ἂν ἔξω τις ἴοι τοῦ κακοῦ· ἀλλ' ὁ τοῦτο φυγών, ὑπ' ἐκείνου ληφθήσεται, καὶ τοῖς τὸ πρότερον ἐκνενευκόσι, συναντήσει τὸ δεύτερον. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ διαφυγεῖν μὲν ἐκ στόματος λέοντος, ἐμπεσεῖν δὲ εἰς ἄρκτον. ἀλλὰ κἂν εἴ τις οἴοιτο, φησί, ἐν ἀσφαλεῖ γενέσθαι τυχόν, εἰσελάσαντι εἰς τὴν οἰκίαν, ἐκεῖ θανάτῳ περιπεσεῖται, τοῖς ὄφεως δήγμασιν ἀδοκήτως ὑποτετμημένος. Θεοῦ γάρ τινα συνελαύνοντος εἰς ὄλεθρόν τε, καὶ πόνους, τίς ὁ διασώσων; τίς ἐπικουρήσει, καὶ ἀπαλλάξει τῆς δίκης; ἢ ποῖος ἔσται τρόπος, ὃν ἐπὶ διελάσεταί τις, ἔξω γένοιτο τῶν κακῶν; οὐδεὶς παντελῶς. τὴν γὰρ χεῖρα τὴν ὑψηλὴν τίς ἀποστρέψει; καὶ ἐὰν κλείσῃ κατὰ ἀνθρώπου, τίς ἀνοίξει; κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Μεμίσηκα, ἀπῶσμαι ἑορτὰς ὑμῶν, καὶ οὐ μὴ ὀσφρανθῶ ἐν ταῖς πανηγύρεσιν ὑμῶν. Διότι ἐὰν ἀνενέγκητέ μοι ὁλοκαυτώματα, καὶ θυσίας ὑμῶν, οὐ προσδέξομαι, καὶ σωτηρίου ἐπιφανείας ὑμῶν οὐκ ἐπιβλέψομαι.

Ἁρμόσει αὖ ὁ λόγος τοῖς ἐξ Ἰούδα μάλιστα, καὶ Βενιαμίν· αἱ μὲν γὰρ ἐν Σαμαρείᾳ φυλαὶ ταῖς τῶν εἰδώλων λατρείαις ὁλοτρόπως προσκείμεναι, ῥάθυμοί τε σφόδρα, καὶ πολὺ κατημεληκότες τῶν

A Sanctis Prophetis futura eis vaticinantibus, nempe in acerbas, & immedicabiles calamitates delapsuros, ipsi qui impotenter ad erroris opera ferebantur, irridentes, & elati, aliquando quidem aiebant, Prophetas ea cantare, quæ longo post tempore euentura forent, si euenirent: aliquando verò penitus desperantes, audebant dicere, iuxta vocem Hieremiæ, [vbi est sermo Domini? veniat.] Arbitrabantur enim, aut B mentiri Prophetas, & inanibus terriculamentis eos implere: aut saltem, etiamsi bello alicunde peterentur, superiores se hostibus futuros, durum, & munitum robur, alacritatémque ipsis opponentes. Verum est enim illud, [impius cùm in profundum venerit, contemnit.] Sed qui tali sunt habitu, velut desperata vulnera; tantum non clamant, igne & sectione se indigere, & ista desiderant. Aliquo enim modo punitionem necessariam sitiunt, etiamsi id voce non testificentur. Væ igitur, inquit, nihil aliud cupientibus, & exspectanti- C bus, quam supplicii diem, quam diem Domini appellat, à Deo enim inducitur. Vt quid igitur ipsa, inquit, quæ vobis tenebræ est, non lux, quia nimirum longè plurimis calamitatibus opplebimini? non enim licebit cuiquam effugere: nec quisquam elabetur malo: sed qui hoc euaserit, ab illo comprehendetur: & qui prius declinauerit, ei alterum occurret. Hoc enim est, ex ore leonis effugere, & in vrsum incidere. Quin etiam, inquit, si quis fortè secu- D rum se esse duxerit, domum ingressus, illic in pestem incidet, improuisò morsibus serpentis appetitus. Deo enim quempiam in exitium, & ærumnas impellente, quis saluabit? quis succurret, & à pœna liberabit? aut quis erit modus, quo quis decurso, immunis sit à malis? nullus prorsus. [Manum enim supremam quis auertet?] Et, *si clauserit contra hominem, quis aperiet?* vt scriptum est.

E *Odi, proieci festiuitates vestras, & nõ odorabor in conuentibus vestris. Quia si obtuleritis mihi holocausta, & sacrificium vestrum, non suscipiam, & salutare apparitionis vestræ non respiciam.*

Verba hæc in Iudam & Beniamin præsertim quadrauerint. Tribus enim in Samaria idolorum cultui omnimodis addictæ, & socordissimæ &

LII. Ezech. Cap. 17. Prou. 18. Esai. 14. 22. LIII.

Mosis legum mirè negligentes deprehendebantur. Hierosolymitani verò immolabant quidem Baal in excelsis, & militiæ cæli offerebant libamina, nihilominus se etiam legis reuerentiam cordi habere, & contendere sacrificia offerre, & festos dies agere simulabant. Verùm opifex omnium se hæc odisse, etiam voce Esaiæ testatur, nempe hac. [Quò mihi multitudinem sacrificiorum vestrorum?] & quæ sequuntur. Verba proposita hunc habere sensum existimamus. Odi enim, ait, & abieci festiuitates vestras, nec approbauerim sacrificia, neque odorem suauitatis reputauerim vnquam. [Holocaustomata, & oblationes pro salutari.] Species hæ sunt sacrificiorum, distinctæ temporibus, & moribus. Aliud siquidem est holocaustum, aliud sacrificium, & salutaris apparitio, hoc est, in conspectum Dei prodire, & pro salutari offerre sacrificia. Sed Iudæis, longè maximè impietatem consectantibus, meritò conueniant, quæ modò diximus.

Esai. 1.

Suscipit autem libentissimè, & admittit sacrificia in fide, holocaustum spirituale, in festis diebus apparitiones. Odorem enim spargimus non ipsis nobis, sed ei qui in nobis est per spiritum, Christo, inquam. Item non suscipi sacrificia rectissimè etiam conuenit nefandis hæreticis, & quibus non licet, vt in fide sinceris, dicere, [Christi bonus odor sumus.] Odor enim ipsorum est in Beelzebub, siquidem verum est quod [nemo dicit anathema Iesu, nisi in Beelzebub.] Blasphemantes autem audacter miseri, & aduersus vnigeniti gloriam mentientes, non fragrantia spirituali, sed verius cœno ebriam gestant mentem.

2. Cor. 2.

Aufer à me sonitum carminum tuorū, & psalmum organorū tuorum non audiam. Et voluetur quasi aqua iudicium, & iustitia quasi torrens inuius.

Cum festis, & inutilibus sacrificiis laudes ex instrumentis musicis repudiat, nolens à rebus inanimatis gloriam suam celebrari Deus, & tam splendidam gloriam cum iis potius communicatam vult, qui ex pura virtute vocem emittunt. Talis enim glorificatio bona est, & Deo placet. Perbenè autem nescio vnde inuentas Iudæorum glorificationes, organicas scilicet, [sonitum carminum] vocat, veluti super-

A διὰ Μωσέως ἠλίσκοντο νόμων. οἱ δὲ ἐν Ἱεροσολύμοις, ἔθυον μὲν ἐν τοῖς ὑψηλοῖς τῷ Βάαλ, καὶ τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ προσῆγον σπονδάς, ὑπεπλάττοντο δὲ πρὸς τοῦτο καὶ τῆς εἰς νόμον αἰδοῦς ποιεῖσθαι φροντίδας, καὶ ἀποπληροῦν ἐπείγεσθαι καὶ θυσίας, καὶ ἑορτάς. ἀλλ' ὅτι ταῦτα μεμίσηκεν ὁ τῶν ὅλων δημιουργὸς, καὶ διὰ φωνῆς Ἡσαΐου φανερὸν ἐποιεῖτο, λέγων, τί μοι πλῆθος τῶν θυσιῶν ὑμῶν; καὶ τὰ ἑξῆς. ταύτης ἡρτῆσθαι τῆς διανοίας τὰ
B προκείμενά φαμεν. μεμίσηκα γὰρ, φησὶ, καὶ ἀπωσάμην τὰς ἑορτὰς ὑμῶν, καὶ οὐκ ἂν ἐπαινέσαιμι τὰς θυσίας, οὐδ' ἂν ὀσμὴν εὐωδίας καταλογισαίμην πώποτε. τὰ ὁλοκαυτώματα, καὶ τὰς τοῦ σωτηρίου προσαγωγάς. εἴδη δὲ ταῦτα θυσιῶν, διεσταλμένα κατὰ καιροὺς, καὶ ὡς ἐν ἰδίοις τρόποις. ἕτερον γὰρ τί τὸ ὁλοκαύτωμα, καὶ ἑτέρα ἡ θυσία, καὶ ἡ τοῦ σωτηρίου ἐπιφάνεια, τουτέστι, τὸ εἰς ὄψιν ἰέναι Θεοῦ, καὶ τὰς ὑπὲρ σωτηρίου προσκομίζειν θυσίας. ἀλλ' Ἰουδαίοις μὲν πλείστην ὅσην ἐπιτη-
C δεύουσι τὴν ἀσέβειαν πρέποι ἂν εἰκότως ἃ περ ἔφαμεν ἀρτίως.

Ἀποδέχεται δὲ, καὶ μάλ' ἀσμένως, καὶ προσίεται Θεὸς τὰς τὰς ἐν πίστει θυσίας, ὁλοκαύτωμα τὸ πνευματικὸν, τὰς ἐν ἑορταῖς ἐπιφανείας. εὐωδιάζομεν γὰρ οὐχ ἑαυτοὺς, ἀλλὰ τὸν ἐν ἡμῖν διὰ τοῦ πνεύματος, φημὶ δὴ Χριστόν. πρέποι δ' ἂν, καὶ μάλα εἰκότως, τὸ ἀπρόσδεκτον εἰς θυσίας, καὶ τοῖς ἀνοσίοις αἱρετικοῖς, καὶ οἷς οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, κατά γε τοὺς ἐν πίστει γνησίους, ὅτι Χριστοῦ εὐωδία ἐσμὲν τῷ
D Θεῷ. ὀσμὴ γὰρ αὐτοῖς ἐν Βεελζεβοὺλ, εἴπερ ἐστὶν ἀληθὲς ὅτι οὐδεὶς λέγει ἀνάθεμα Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν Βεελζεβούλ. δυσφημοῦντες δὲ ἀφυλάκτως οἱ τάλανες, καὶ τῆς τοῦ μονογενοῦς καταψευδόμενοι δόξης, οὐκ εὐοσμίᾳ πνευματικῇ, βορβόρῳ δὲ μᾶλλον καταμεθύοντα φοροῦσι τὸν νοῦν.

Μετάστησον ἀπ' ἐμοῦ ἦχον ᾠδῶν σου, καὶ ψαλμὸν ὀργάνων σου οὐκ ἀκούσομαι. καὶ κυλιαθήσεται ὡς ὕδωρ κρίμα, καὶ δικαιοσύνη ὡς χείμαῤῥους ἄβατος.

E Ἐκπέμπει ταῖς ἑορταῖς ὁμοῦ, καὶ ταῖς ἀνονήτοις θυσίαις τὰς ὀργανικὰς εὐφημίας, οὐκ ἀψύχοις ὕλαις τὸ χρῆναι δοξολογεῖν ἀπονέμων θεὸς, μεταδοὺς δὲ μᾶλλον τῆς οὕτω λαμπρᾶς εὐκλείας τὴν μέθεξιν τοῖς ἐκ καθαρᾶς δυνάμεως διϊεῖσι φωνήν. δοξολογία γὰρ ἡ τοιάδε καλὴ, καὶ εὐδοκοῦσα τῷ θεῷ. εὖ δὲ δὴ σφόδρα τὰς, οὐκ οἶδ' ὅθεν ἐξευρημένας τῶν Ἰουδαίων δοξολογίας, ὀργανικὰς δηλονότι, ἦχον ᾠδῶν ἀποκαλεῖ, τὴν οἱονεί τινα περιτ-

τὴν λύραν, καὶ ἐνεργείαν ἠχὴν ἄσημόν τε, καὶ ἀδρανές, ἱστᾶν μέλος. ὅτι δὲ καὶ ταῦτα γεγόνασιν Ἰουδαϊκῆς ἀβουλίας εὑρήματα, δέδειχεν, εἰπών· Ψαλμὸν ὀργάνων σου. μονονουχὶ γάρ φησιν, οὐκ ἐμόν, ἔξω γὰρ νόμου τὸ χρῆμα, καὶ περὶ τούτων οὐδὲν λελάληκεν ὁ Μωσῆς. οὐκοῦν οὐ παρακληθήσεται, οὐδὲ ταῖς δι' ὀργάνων εὐηχίαις ἀποκρούσει τὰ ἐγκλήματα· ἀλλ' ὡς ὕδωρ κυλισθήσεταί μου τὸ κρίμα, καὶ ἡ παρ' ἐμοῦ γινομένη δικαιοσύνη, τουτέστιν, ἡ καθ' ὑμῶν δικαία λοιπὸν ἀπόφασις ὡς χειμάρρους ἄβατος ἔσται, κατασύρων δηλονότι τὰ παρεμπίπτοντα, καὶ φειδόμενος οὐδενός. καταρρήγνυνται γὰρ τῶν ὀρῶν ῥαγδαίως οἱ χείμαρροι. οὕτω καὶ ἡ θεία ψῆφος, εἰ δὴ γένοιτο κατά τινων, ὕδωρ ἄμαχον, καὶ χειμάρρους ἀνανταγώνιστος ἔσται, καὶ ἕτερον οὐδὲν πανταχοῦ. τοιγαροῦν χρήσιμόν τε, καὶ ἀναγκαῖον τὸ μετανοεῖν φαίνεται, καὶ ταῖς εἰς τὸ ἄμεινον ἀναδρομαῖς ἀποκρούεσθαι τὴν ὀργήν, οὐκ ἄχρηστον παντελῶς, ἢ ἀσαφῆ φωνὴν ἱέντας Θεῷ, ἀλλ' ἐξ ἀγαθῆς δυνάμεως σοφὸν ἀληθῶς, καὶ εὔρυθμον ἀνηχοῦντας μέλος. θῦσον γάρ, φησί, θυσίαν αἰνέσεως, καὶ τὰ ἑξῆς.

Μὴ σφάγια, καὶ θυσίας τεσσαράκοντα ἔτη προσηνέγκατέ μοι οἶκος Ἰσραὴλ ἐν τῇ ἐρήμῳ; καὶ ἀνελάβετε τὴν σκηνὴν τοῦ Μολόχ, καὶ τὸ ἄστρον τοῦ Θεοῦ ὑμῶν Ῥαιφάν, τοὺς τύπους αὐτῶν, οὓς ἐποιήσατε ἑαυτοῖς, καὶ μετοικιῶ ὑμᾶς ἐπέκεινα Δαμασκοῦ, λέγει κύριος, ὁ Θεός, παντοκράτωρ ὄνομα αὐτῷ.

Διὰ τῶν ἀρτίως ἡρμηνευμένων, Θεὸς ἦν ὁ λέγων πρὸς τοὺς ἐξ αἵματος Ἰσραήλ, μεμίσηκα τὰς ἑορτὰς ὑμῶν. ἵνα γὰρ φαίνηται σεσωκὼς αὐτὸς ἐξ ἰδίας ἡμερότητος τὸν Ἰσραήλ, καὶ τῇ τῶν πατέρων μνήμῃ διδοὺς τὸν ἐπὶ τέκνοις ἔλεον, καὶ οὐ θυσιῶν ἀντέκτισιν, καὶ οἱονεί πως ἀντιμισθίαν τὸ χρῆμα ποιούμενος, φησὶν ἀναγκαίως, ὡς ἔτη μὲν διατετελέκασιν οὐκ ὀλίγα κατὰ τὴν ἔρημον. καὶ τροφὴ μὲν ἦν τὸ μάννα αὐτοῖς, ἐβάδιζον δὲ νεφέλης αὐτοὺς ἐπισκιαζούσης ἡμέρας, καὶ στύλου πυρὸς τὴν νύκτα. καὶ ἡγεῖτο μὲν ἡ κιβωτὸς εἰς τύπον Θεοῦ, προβαδίζουσα, καὶ κατασκεπτομένη τόπον αὐτῇ, καὶ ἀνάπαυσιν. ἐν ἐνδείᾳ δὲ καθεστήκασι τῶν ἀναγκαίων οὐδενός, ὑδάτων αὐτοῖς ἀδοκήτων ἐκρηγνυμένων, πιπτόντων ἐκ Θεοῦ. καὶ τούτων ἁπάντων γινομένων, τοὺς μὲν περὶ τῶν θυσιῶν ἐδέχοντο νόμους, ἤκουον δὲ πανταχοῦ, καὶ ἐφ' ἑκάστου τυχὸν τῶν τεθεσπισμένων. ἐὰν δὲ εἰσαγάγῃ σε κύριος ὁ Θεός σου εἰς τὴν γῆν,

A vacaneum, & inanē sonitum, inarticulatū quoddā, & ineptū melos emittentē. Etiam porrò hæc fuisse Iudaicę temeritatis inuēta, ostendit, dicēs, [Psalmū organorū tuorum.] Tantū enim nō dicit, [non meum,] res quippe extra legē est. & de istiusmodi instrumētis Moses nihil præcepit. Quare non demulcebitur, neque ob organicorū sonorum suauitatē crimina depellet: [Sed tanquam aqua voluetur iudiciū meum,] & à me profecta iustitia, hoc est, contra vos iusta de B cætero sentētia quasi torrens erit cōtra vos, secum abstrahens videlicet quæ inciderint, & parcens nemini. De montibus enim cum impetu descendunt torrentes. Eodem modo diuina sentētia, si aduersus quosdā venerit, aqua inexpugnabilis, & torrens, cui resisti nō potest, erit, & aliud nihil. Vbiq. igitur vtile, & necessariū videtur, pœnitentiā agere, & cōuersione ad meliora diuinā irā amoliri, non omnino inutilē, & quā nemo intelligat, Deo vocem emittendo: sed ex bona virtute verè sapiens, & concinnū C sonando melos. [Sacrifica enim, inquit, sacrificium laudis,] & quæ sequuntur.

Psal. 109

Nunquid hostias, & sacrificia quadraginta annis obtulistis mihi, domus Israel in deserto? & portastis tabernaculum Moloch, & sidus Dei vestri Rephan, figuras eorum quæ fecistis vobismet. Et migrare faciam vos vltra Damascum, dicit Dominus, Deus, omnipotens nomen illi.

D Iuxta superiorem explicationem, Deus erat, qui dixit ad filios Israel, [Odi festiuitates vestras.] Vt enim constaret eum saluasse Israel ex propria mansuetudine, & propter memoriam patrum tribuisse filiis misericordiam, & non quasi compensasse, & remuneratum esse sacrificia, dicit conuenientissimè, annos non paucos eos permansisse in solitudine. Et alebantur quidem manna: gradiebantur autem, nube ipsos per diem obumbrante, & columna ignis ducente per noE ctem. Et dux erat arca ad typum Dei, cedens, & speculans locum sibi, & requiem. Nec deerat eis quidquam, aquis repentè erumpentibus, numinis cadentibus. Post hæc omnia de sacrificiis leges acceperunt. Audiebant autem vbique, & super singulis diuina fortè responsa, nempe. [Cùm introduxerit te Dominus Deus tuus in terram,

LV.

Exod. 16. & 13.

Num. 10

Num. 20

Exod. 13.

quam iurauit patribus tuis, vt daret eam tibi, facies hoc & illud, & offeres sacrificia.] Itaque tempore quadraginta annorum, quo fuerunt in solitudine, offerebant sacrificia sponte, nemo enim illa exigebat: sed differebatur negotium, donec terram patribus ipsorum promissam ingressi fuissent. Idcirco ait, [num victimas, & sacrificia obtulistis mihi annis quadraginta, domus Israel dicit Dominus.] Sed saluabantur etiam citra sacrificia; & sicut dicit per alium Prophetam rursum, [Non comparaui mihi argento thymiama, non mihi oues holocausti tui. Nec incisuram fecistis in Libano.] Cæterùm ipsi tum denuò desertores ita, vt excusari non possent, & instabiles, & natura ac verè Deum aspernantes, portabant tabernaculum Moloch. [Et astrum Dei vestri Remphan.] Quod quidnam sit, considerandum est. Mose igitur ascendente in montem, vt legem acciperet, Israelitæ contra Aaron insurrexerunt, dicentes, [Fac nobis deos, qui præcedant nos: Moysi enim huic viro, qui nos eduxit de terra Ægypti, ignoramus, quid acciderit.] Fecerunt itaque vitulum in solitudine. Et conspicuum, ac velut commune omnium idolum vitulus erat. Multa porrò, & alia ab vnoquoque ficta sunt. Semel enim ad veterem errorem conuersi, & à semita pietatis in Deum detorti, singuli quod sibi placebat pro antiqua consuetudine in Ægypto numen fabricabantur & formabant. Magis tamen astrorum cultui dediti erant. Et vnde hoc quoque liquebit? fortasse dicet quispiam. Hoc vel ex ipsis sacrarum literarum monumentis demonstrare, & cognoscere non est difficile. Ægrè enim tulit Moses, & in Aaronem clara voce inuectus est. Deinde Deo procumbens, ait. [Obsecro, Domine, peccauit populus iste peccatum magnum, fecerunt enim sibi deos aureos.] Atqui vitulus erat quod finxerant. Verùm non ignorabat, eos nihilominus alia sculptilia addidisse. Beatus autem Stephanus accusatus aliquando apud Iudæorum magistros propter blasphemias in Deum, & Mosen, & responsis idoneis calumnias refutans, deinde ostendens, quod Christo impiè, cõtumeliosè, & immaniter habito patrum suorum scelus, & duritiã cordis imitarẽtur, perspicuè vituli in solitudine conflati

Esa. 43. Exod. 32. Act. 6.

A ἣν ὤμοσε τοῖς πατράσι σου, δοῦναί σοι, ποιήσεις τοῦτο κἀκεῖνο, προσοίσεις δὲ θυσίας. οὐκοῦν ἐν χρόνῳ τεσσαράκοντα ἐτῶν καθ᾽ ὃν ἦσαν ἐν τῇ ἐρήμῳ, προσῆγον μὲν θυσίας ἑκόντες, ἐζήτει δὲ οὐδεὶς ἀναγκαίως. ἀλλ᾽ ἦν εἰς ἀνάβλησιν τὸ χρῆμα αὐτοῖς, ἄχρις ἂν εἰσελθεῖν εἰς τὴν γῆν, τὴν τοῖς πατράσιν ἐπηγγελμένην. τοιγάρτοι, φησί, μὴ σφαγὰς, καὶ θυσίας προσηνέγκατέ μοι τεσσαράκοντα ἔτη, οἶκος Ἰσραήλ; λέγει κύριος. ἀλλ᾽ ἐσώζοντο
B μὲν καὶ θυσιῶν δίχα, καὶ ἦ φησι δι᾽ ἑτέρου Προφήτου πάλιν, οὐκ ἐκτήσω μοι ἀργυρίου θυμίαμα, οὐκ ἐμοὶ προσέβατα τῆς ὁλοκαρπώσεώς σου, οὐδὲ ἔγκοπον ἐποιήσατε ἐν Λιβάνῳ. αὐτοὶ δὲ δὴ πάλιν ἀπροφάσιστον ἔχοντες τὴν ἀπόστασιν, ἀλλοπρόσαλλοί τε ἦσαν τοιουτοτρόπως, καὶ Θεὸν ἀτιμάζοντες τὸν φύσει, καὶ ἀληθῶς, ἀνελάμβανον τὴν σκηνὴν τοῦ Μολόχ. καὶ τὸ ἄστρον τοῦ Θεοῦ ὑμῶν Ῥαιφάν. καὶ τί δὴ τοῦτό ἐστι, παραθρεῖν ἀναγκαῖον. οὐκοῦν ὁ μὲν Μωσῆς ἀναπεφοίτηκεν εἰς τὸ ὄρος, τὸν νόμον
C ὑποδεξόμενος. οἵγε μὴν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ κατεξανέστησαν τοῦ Ἀαρὼν, λέγοντες, ποίησον ἡμῖν Θεοὺς οἳ προπορεύσονται ἡμῶν. ὁ γὰρ Μωσῆς οὗτος ὁ ἄνθρωπος, ὃς ἐξήγαγεν ἡμᾶς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, οὐκ οἴδαμεν τί γέγονεν αὐτῷ. μεμοσχοποιήκασι τοίνυν κατὰ τὴν ἔρημον. καὶ τὸ μὲν ἐμφανὲς, καὶ οἱονεί πως ἁπάντων εἴδωλον ὁ μόσχος ἦν. πολλὰ δὲ παρ᾽ ἑκάστου καὶ ἕτερα διεπλάττοντο. τραπέντες γὰρ ἅπαξ ἐπὶ τὴν ἀρχαίαν πλάνησιν, καὶ τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας ἀποπηδήσαντες, ἕκαστος τὸ
D δοκοῦν ἐποιεῖτο σέβας, καὶ διέπλαττεν αὐτῷ, κατὰ τὸ αἰῶθεν ἔτι καὶ ἐν Αἰγύπτῳ συνήθειαν. προσέκειντο δὲ μᾶλλον ταῖς τῶν ἄστρων λατρείαις. καὶ πόθεν ἂν γένοιτο καὶ τοῦτο καταφανές; ἐρεῖ τις τυχόν. οὐ πολὺς ὁ πόνος ἀπελέγχειν ἐθέλουσι, ἐξ αὐτῶν γὰρ εἰσόμεθα τῶν ἱερῶν γραμμάτων. δεδυσφόρηκε μὲν γὰρ ὁ Μωσῆς, καὶ κατεκεκράγει τοῦ Ἀαρὼν, εἶτα προσέπιπτε τῷ Θεῷ, λέγων· δέομαι, κύριε, ἥμαρτεν ὁ λαὸς οὗτος ἁμαρτίαν μεγάλην, ἐποίησαν γὰρ ἑαυ-
E τοῖς Θεοὺς χρυσοῦς, καίτοι μόσχος ἦν τὸ διαπεπλασμένον. ἀλλ᾽ οὐκ ἠγνόησεν, ὅτι καὶ ἕτερα προσειργάσαντο τὰ γλυπτά. ὁ δέ γε μακάριος Στέφανος, κατηγορούμενός ποτε παρὰ τοῖς Ἰουδαίων καθηγηταῖς ἐπὶ δυσφημίαις ταῖς εἰς Θεὸν, καὶ Μωσέα, καὶ ταῖς καθηκούσαις ἀπολογίαις ἀποκρουόμενος τὰς συκοφαντίας, εἶτα δεικνύων, ὅτι δεδυσσεβηκότες ἀγρίως, καὶ ἐμπεφρονηκότες τῷ Χριστῷ τὴν τῶν ἰδίων πατέρων ἀπομιμοῦνται φαυλότητα, καὶ σκληροκαρδίαν, διαμέμνηται σαφῶς τῆς ἐν τῇ

ἐρήμῳ μοσχοποιίας, καί φησι περὶ Μωσέως. οὗτός ἐστιν ὁ γενόμενος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐν τῇ ἐρήμῳ μετὰ τοῦ ἀγγέλου τοῦ λαλοῦντος αὐτῷ ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ, καὶ τῶν πατέρων ἡμῶν, ὃς ἐδέξατο λόγια ζῶντα, δοῦναι ἡμῖν, ᾧ οὐκ ἠθέλησαν ὑπήκοοι γενέσθαι οἱ πατέρες ἡμῶν, καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως, τοὺς τύπους οὓς ἐποιήσατε προσκυνεῖν αὐτοῖς. καὶ μετοικιῶ ὑμᾶς ἐπέκεινα Βαβυλῶνος. ἄθρει δὴ οὖν, ὅτι καὶ ὁ θεσπέσιος Στέφανος ἀνὴρ ἁγίου πνεύματος πλήρης, μεμαρτύρηκεν, ὅτι μεμοσχοποιήκασι μέν, ἐτράποντο δὲ καὶ εἰς τὸ λατρεύειν τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ; διαμέμνηται δὲ καὶ τῆς τοῦ Προφήτου φωνῆς. ὅθεν ἐστὶ νοεῖν, ὅτι πρὸς τῷ μόσχῳ καὶ τὴν σκηνὴν τοῦ Μολὸχ ἀνέλαβον. σκηνοποιησάμενοι γὰρ ἔστησαν εἴδωλον, καὶ κεκλήκασι τοῦτο Μολὸχ, ἤτοι Μολχὸμ, εἴδωλον δὲ τοῦτο Μωαβιτῶν, λίθον ἔχον διαφανῆ, καὶ ἐξαίρετον ἐπὶ μετώποις ἄκροις, εἰς ἑωσφόρου τύπον. καὶ ἑρμηνεύεται μὲν τὸ Μολὸχ βασιλεὺς αὐτῶν· ἐκδεδώκασι γὰρ οὕτως Ἀκύλας, καὶ Θεοδοτίων. ἑωσφόρου γε μὴν ἐκτύπωμα τὸ τεχνουργούμενον ἦν. ἀνελάβετο τοίνυν τὴν σκηνὴν τοῦ Μολὸχ, τουτέστι, τοῦ βασιλέως ὑμῶν. καὶ ποῖος ἦν ἐστὶν ὁ βασιλεύς; τὸ ἄστρον τοῦ Θεοῦ ὑμῶν. Ῥαιφὰν δὲ ἑρμηνεύεται σκοτισμὸς, ἢ τύφλωσις. προσεκύνουν γε μὴν τὸν ἑωσφόρον ὡς προανίσχοντα τῆς ἡλίου μαρμαρυγῆς, καὶ ἀρχὰς ἡμέρας εἰσφέροντα τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς. ἀλλὰ τοῖς προσκυνοῦσι γέγονε Ῥαιφὰν, τουτέστι, σκοτισμὸς, ἢ τύφλωσις. καὶ οὐχὶ δὴ πάντως ὡς ἐνηργηκότος ἐν αὐτοῖς τοῦ ἄστρου τὴν τύφλωσιν, ἀλλ' ὅτι σκοτισμοῦ παραίτιον αὐτοῖς τὸ εἰς τοῦτο γέγονε σέβας. ἐπειδὴ δὲ, φησὶ, τὴν Μωαβιτῶν καὶ τῆς γείτονος Δαμασκοῦ μανίαν ἐζηλώσατε, τοιγάρτοι καὶ ἀποικήσεσθε Δαμασκοῦ τε ἐπέκεινα, καὶ τῶν ἀποτέρω κειμένων ἔτι, φημὶ δὴ Βαβυλωνίων. ἡ μὲν γὰρ ἔκδοσις τῶν ἑβδομήκοντα ἐπέκεινα Δαμασκοῦ φησιν, ὁ δέ γε Στέφανος ἐπέκεινα Βαβυλῶνος ἔφη. τί οὖν πρὸς τοῦτο ἐροῦμεν; κατὰ τὴν Ἑβραίων ἔκδοσιν ὁ μακάριος ἔφη Στέφανος. δοκεῖ γὰρ οὕτως ἐκείνοις τὸ ἐπέκεινα Δαμασκοῦ ὀνομάζεσθαι τὴν Βαβυλωνίων. παρατεινούσης γὰρ ἴσως τῆς Δαμασκηνῆς, ἤτοι Σύρων βασιλείας μέχρι τερμάτων τῶν πρὸς ἕω, καὶ ἀκτῖνα πόλεων, ὅμορος εὐθὺς ἦν Βαβυλωνίων χώρα τε καὶ γῆ.

mentionem facit, aitque de Mose. [Hic est, qui fuit in Ecclesia in solitudine cum angelo, qui loquebatur ei in monte Sina, & cum patribus nostris, qui accepit verba vitæ, dare nobis, cui noluerunt obedire patres nostri,] & quæ deinceps sequuntur, vsque ad illa verba, [figuras quas fecistis adorare eas. Et transferam vos trans Babylonem.] Vides igitur & diuinum Stephanum, virum plenum Spiritu sancto testimonium dixisse, eos fabricasse vitulum, & ad colendam militiam cæli conuersos esse: Meminit item vocis Prophetæ, vnde licet intelligere, eos ad vitulum tabernaculum quoque Moloch assumpsisse. Excitato enim tabernaculo idolum constituerunt, & illud Moloch appellauerunt, siue Molchom, quod idolum fuit Moabitarum, lapidem habens pellucidum, & eximium in summa fronte, ad speciem Luciferi. Et sonat quidem Latinè Moloch *rex noster*: sic enim Aquila, & Theodotio transtulerunt. Effigies autem Luciferi artificiosè facta erat. Portarunt igitur tabernaculum Moloch, hoc est, regis nostri. Qualis autem iste rex? Astrum Dei nostri Ræphan, quod redditur [obtenebratio, aut excæcatio.] Porrò Luciferũ, vt ante solis radios exorientem, & principium diei terrarum incolis afferentem adorabant. Veruntamen adorantibus factus est Ræphan, id est, obtenebratio, & excæcatio. Prorsus non quasi astrum in illis operatum sit tenebras: sed quod illis cultus illius obtenebrationis causa extiterit. Quoniam autem, inquit, Moabitarum, & vicinæ Damasci insaniam æmulati estis, ideo vltra Damascum, & remotiora discessistis, Babyloniorum, inquam. Editio enim septuaginta, [vltra Damascum,] inquit, Sanctus autẽ Stephanus, [vltra Babylonem.] Quid ergo ad hæc dicemus? Secundum Hæbræam editionem dixit Stephanus. Visum est enim illis, quod est vltra Damascum, appellare terrã Babyloniorum. Pertinente enim fortasse Damascenorũ agro, siue Syrorum regno vsque ad terminos vrbium orientis, finitima erat statim Babyloniorum tellus, & regio.

Act. 7.

ΚΕΦΑΛ. ϛ.

CAPVT VI.

Οὐαὶ τοῖς ἐξουθενοῦσι Σιὼν, καὶ τοῖς πεποιθόσιν ἐπὶ τὸ ὄρος Σαμαρείας.

Væ spernentibus Sion, & confidentibus in montem Samariæ.

DEFLET rursum non Ephraimitas solum, siue tribus in Samaria; sed etiam tribum Iuda & Beniamin. Demonstrato enim, eos habuisse animum languidum, & semper fluctuantem, & maiores eorum vitulos fabricasse, & portasse tabernaculum Moloch, reprehendit nunc vt patrizantes, & maiorum vestigiis insistentes, atque ita vniuersorum Dominum in seipsos irritantes. Spernere autem eos Sion dicit qui sunt de Iuda, Beniamin. Cum enim permanerent in Hierusalem, & diuinum templum tenerent, reuerentiam, & dilectionem erga Deum floccipenderunt: & vt dicit sacra Scriptura, sacrificabant [in excelsis sub quercu, & populo alba, & arbore vmbrosa.] Seruiebant etiam militiæ cæli. Quocirca ad Hieremiam impensius dolens dicit Dominus vniuersorum. [Et tu noli orare pro populo isto indigno misericordia, & ne accedas ad me pro illis in obsecratione, & oratione, quia non exaudiam te.] Mox auersionis causam adiungens ait. [An non vides quid faciant isti in ciuitatibus Iuda, & in viis Hierusalem? Filii eorum colligunt ligna, & patres eorum succendunt ignem, & mulieres eorum commiscent * similaginem, vt faciant placentas militiæ cæli. Et libauerunt libamina diis alienis, vt ad iracundiam prouocarent me.] Spreuerunt igitur Sion Hierosolymitæ. Proinde conuenienter intuli illis væ.

Ier. 7.

LXX. σταῖς

Quadrauerit autem hæc vox etiam confidentibus in montem Samariæ, hoc est, habitantibus in Samaria, & in ea confidentibus. Putabant enim, etiam citra Dei auxilium hostibus se præualituros, & secum bene actum iri: & quidquid est iucundissimum, ipsis fore stabilissimum. Acerbum igitur, & abominandum, huc praui consilii delapsum esse, vt charitatem erga Deum nihili facere audeas, affixum esse illicitis, & patrare quæ nefas, & contristare illum, & putare, ipso non dante, quidquam boni nos habituros. [Omne enim datum bonum, & omne donum perfectum desursum est, descendens à Patre luminum.] Ipsi igitur adhærere bonum est, in eo spes locare, eiusque auxilium exspectare. Spernunt autem Sion, id est, Ecclesiam, etiam qui impia dogmata tuentur, & in facundia sua cōfidunt, quique in disputationum impiarum inuentis, & in seculari sapientia

Iacob. 1.

Psal 72.

A Ταλανίζει πάλιν ὁ λόγος οὐχὶ μόνους τοὺς ἐξ Ἐφραίμ, ἤτοι τὰς ἐν Σαμαρείᾳ φυλάς, ἀλλὰ γὰρ καὶ τοὺς ἐξ Ἰούδα, καὶ Βενιαμίν, προαποδείξας ὅτι σαθρὸν ἐσχήκασι, καὶ σεσαλευμένον ἀεὶ τὸν νοῦν, καὶ ὅτι οἱ πρὸ αὐτῶν γεγονότες μεμοσχοποιήκασι καὶ ἀνελάβοντο τὴν σκηνὴν τοῦ Μολόχ, ἀπελέγχει λοιπὸν ὅτι πατρῴζουσι, καὶ προγονικῆς δυσσεβείας κατ' ἴχνος ἰόντες, παραθήγουσιν ἐφ' αὑτοὺς τὸν τῶν ὅλων δεσπότην. ἐξουθενεῖσθαι δέ, φησί, τὴν Σιὼν τοὺς ἐξ Ἰούδα, καὶ Βενιαμίν. B ἀπομεμενηκότες γὰρ ἐν Ἱεροσολύμοις, καὶ τὸν θεῖον ἔχοντες ναὸν παρ' οὐδὲν πεποίηνται τὴν εἰς Θεὸν αἰδῶ, καὶ ἀγάπησιν. ἀλλ' ἦ φησι τὸ γράμμα τὸ ἱερόν, ἐθυμίων ἐν τοῖς ὑψηλοῖς ὑποκάτω δρυὸς, καὶ λεύκης, καὶ δένδρου συσκιάζοντος: ἐλάτρευον δὲ καὶ τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ. καὶ τοίνυν ἔφη πρὸς Ἱερεμίαν οὐ μετρίως λελυπημένος ὁ τῶν ὅλων Θεός. καὶ σὺ μὴ προσεύχου περὶ τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ μὴ ἀξίου τοῦ ἐλεηθῆναι αὐτούς, καὶ μὴ προσέλθῃς μοι περὶ αὐτῶν ἐν δεήσει, C καὶ προσευχῇ, ὅτι οὐκ εἰσακούσομαι. εἶτα τῆς ἀποστροφῆς τὴν αἰτίαν ἐπιφέρει λέγων. ἢ οὐχ ὁρᾷς ὅ,τι ποιοῦσιν οὗτοι ἐν ταῖς πόλεσιν Ἰούδα, καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς Ἱερουσαλήμ; οἱ υἱοὶ αὐτῶν συλλέγουσι ξύλα, καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν καίουσι πῦρ, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν τρίβουσι σταῖς τοῦ ποιῆσαι * χελῶνας τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ. καὶ ἔσπεισαν σπονδὰς θεοῖς ἀλλοτρίοις, ἵνα παροργίσωσί με. ἐξουθενήκασι δὴ οὖν τὴν Σιὼν οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις. τοιγάρτοι πρεπόντως ἐπενήνοχα τούτοις τὸ οὐαί.

D Ἁρμόσει δ' ἂν ἡ τοιάδε φωνὴ καὶ τοῖς πεποιθόσιν ἐπὶ τὸ ὄρος Σαμαρείας, τουτέστι, τοῖς κατῳκηκόσιν ἐν Σαμαρείᾳ, καὶ πεποιθόσιν ἐφ' ἑαυτοῖς. ᾤοντο γὰρ ὅτι καὶ δίχα Θεοῦ περιέσονται τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἐν καλῷ κείσονται τὰ τῆς εὐημερίας, καὶ πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἡδίστων αὐτοῖς ἀδόνητον ἕξει τὴν ἕδραν. πικρὸν δὴ οὖν ἄρα καὶ ἀπευκτὸν τὸ δυσβουλίας εἰς τοῦτο κατολισθεῖν, ὡς δι' οὐδενὸς μὲν ποιήσασθαι τολμᾶν τὴν εἰς Θεὸν ἀγάπησιν, προσνεῖμαι τοῖς ἀτόποις, καὶ δρᾶν ἃ μὴ θέμις, καὶ καταλυπεῖν αὐτὸν, οἴεσθαι δὲ, ὅτι E μὴ αὐτοῦ διδόντος ἔσται τι τῶν ἀγαθῶν ἐφ' ἡμῖν. πᾶσα γὰρ δόσις ἀγαθὴ, καὶ πᾶν δώρημα τέλειον, ἄνωθέν ἐστι, καταβαῖνον παρὰ τοῦ πατρὸς τῶν φώτων. αὐτῷ δὴ οὖν ἄρα προσνεῖμαι καλὸν, καὶ αὐτὸν ἐλπίδα ποιήσασθαι, καὶ ἀρωγόν. ἐξουθενοῦσι δὲ τὴν Σιὼν, τουτέστι, τὴν ἐκκλησίαν, καὶ οἱ τῶν ἀνοσίων δογμάτων προεστηκότες, καὶ ἐπί γε ταῖς σφῶν αὐτῶν εὐγλωττίαις ἐπιθαρσήσαντες, καὶ μέγα φρονεῖν εἰωθότες ἐπὶ τοῖς τῶν ἀνοσίων λογισμῶν εὑρήμασι, καὶ σοφίας

κοσμικῆς. πρέπει δή που αὐτοῖς καὶ πρό γε τῶν ἄλλων τὸ οὐαί.

Ἀπετρύγησαν ἀρχὰς ἐθνῶν, καὶ εἰσῆλθον αὐτοί. οἶκος τοῦ Ἰσραήλ, διαβῆτε πάντες, καὶ ἴδετε, καὶ διέλθετε ἐκεῖθεν εἰς Αἰμὰθ Ῥαβά, καὶ καταβῆτε ἐκεῖθεν εἰς Γὲθ ἀλλοφύλων, τὰς κρατίστας ἐκ τῶν βασιλειῶν τούτων, εἰ πλείονά ἐστι τὰ ὅρια αὐτῶν τῶν ὁρίων ὑμῶν.

Ἀχαρίστους ὄντας ἀποφαίνει, καὶ τῆς περὶ αὐτοὺς μεγαλοδωρεᾶς ἀμνημονεῖν ᾑρημένους. καίτοι δέον ἀεί τε, καὶ πλείστην ὅσην ὁμολογεῖν τὴν χάριν, καὶ χαριστηρίους ἀναπλέκειν ᾠδάς, ὅτι μὴ μόνον σκληρᾷ, καὶ ἀφορήτῳ δουλείᾳ κατεζημιωμένους παραδόξως ἐξείλετο, ἀλλὰ γὰρ καὶ εἰσκεκόμικεν εἰς τὴν γῆν, ἣν ὤμοσε τοῖς πατράσιν. εἰσκεκόμικε δὲ πολλά, καὶ δυσκαταγώνιστα, καὶ οὐκ ἀμελέτητον ἔχοντα τὸ νικᾶν ἐν μάχαις ἀποκείρας ἔθνη. οὕτω γὰρ καὶ Δαβὶδ ἔφη που πρὸς Θεὸν περὶ τῶν ἐξ αἵματος Ἰσραήλ. ἄμπελον ἐξ Αἰγύπτου μετῆρας, ἐξέβαλες ἔθνη, καὶ κατεφύτευσας αὐτήν. ὀνειδίζονται δὴ οὖν, καὶ μάλα εἰκότως, ὡς ἀχάριστοι κομιδῇ, καὶ ταῖς εἰς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἐκτόπων ἀποδρομαῖς λυπήσαντες τὸν εὐεργέτην. τετρυγήκασι μὲν γάρ, φησίν, ἀρχὰς ἐθνῶν, καὶ κλῆρον ἴδιον ἐποιήσαντο τὴν ἐκείνων χώραν, Θεοῦ καταστείοντος τοὺς ἀνθεστηκότας, καὶ ἀφάτῳ δυνάμει τὴν τῶν ἀνθισταμένων ἰσχὺν παραλύοντος. ἀλλ᾽ ὅτι πίονα, καὶ εὔβοτον, καὶ πάντη βρύουσαν ἀγαθοῖς κεκληρονομήκασι γῆν, καὶ τὴν τῶν ἄλλων χωρῶν ἀμείνω τε, καὶ εὐρυτέραν, ἀναμαθεῖν ἐπιτάττει, τὰς τῶν ὁμόρων, ἢ καὶ τὰς τῶν ἐπέκεινα πολυπραγμονοῦντας ἀρχάς, ἤγουν βασιλείας· βαδίζετε γάρ, φησίν, εἰς Αἰμὰθ Ῥαβά, καὶ εἰς Γὲθ ἀλλοφύλων (αὗται γὰρ αἱ τῶν ἄλλων βασιλειῶν περιφανέστεραι) κἀκεῖ ζητεῖτε, φησίν, εἰ πλείονα τὰ ὅρια αὐτῶν ἐστι τῶν ἡμετέρων ὁρίων. ἦσαν γὰρ οὖν πολλαί τε, καὶ ἀνὰ μέρος αἱ βασιλεῖαι τῶν ἐθνῶν, ἡ Μωαβιτῶν, ἡ Ἰδουμαίων, ἡ τῶν υἱῶν Ἀμμών. ἀλλ᾽ οὐδὲν ἐν αὐταῖς τὸ μέγα. λαμπροτέρα δὲ τῶν ἄλλων ἡ Δαμασκηνῶν, καὶ Παλαιστινῶν. καὶ δύο μὲν ἦσαν πόλεις ὑπὸ τῇ Δαμασκοῦ βασιλείᾳ, εἰς ἠῶ κείμεναι, αἷς ὄνομα τὸ Αἰμάθ. ὧν ἡ μὲν εὐρυτέρα, καὶ μείζων, ἡ δὲ λαχοῦσα τὸ μεῖον. ἑρμηνεύεται, τὸ Ῥαβά, μεῖζον. διαβῆτε οὖν εἰς Αἰμὰθ Ῥαβά, τουτέστιν, εἰς τὴν Αἰμὰθ τὴν μείζω τε, καὶ εὐρυτέραν· ἦν γάρ, ἔφη, ὁμωνυμος ἑτέρα, λαχοῦσα τὸ μεῖον. φασὶ δὲ τὴν μὲν Αἰμὰθ τὴν πλατεῖαν ταύτην εἶναι, τὴν νῦν Ἀν-

efferri, & gloriari consueuerunt. In hos præ aliis væ conuenit.

Vindemiarunt principatus gentium, & ingressi sunt ipsi. Domus Israel, transite omnes, & videte, & pertransite inde in Æmath, Raba, & descendite inde in Geth alienigenarum, optima de regnis istis, si plures sunt termini eorum terminis vestris.

LVII.

Ingratos esse insigniúmque beneficiorum eius obliuisci eos statuisse ostendit, cùm semper, & longè maximè confiteri munera, & gratiarum actiones canere oporteat: quando non solùm dura, & intoleranda seruitute oneratos admirabiliter eripuerit, verùm etiam in terram, quam iurauit patribus eorum, introduxerit. Introduxit autem, multas, & expugnatu difficiles, & victoriis conflictu pariendis haud inexercitatas gentes exscindens. Sic enim & Dauid ait alicubi ad Deum, de his, qui sunt ex sanguine Israel. [Vineam ex Ægypto transtulisti, eiecisti gentes & plantasti eam.] Exprobrat igitur illis, idque iustissimè, vt vehementer ingratis, & qui se in omne genus sceleris effundentes, benefactorem contristarent. [Vindemiarunt, inquit, principatus gentium,] & illarum regionem in possessionem suam redegerunt, Deo conquassante aduersarios, & potentia ineffabili resistentium robur eneruante. Cæterùm quod pinguem, & fertilem, & bonis omnibus abundantē terram sortiti sint, aliisq; regionibus meliorem, ac latiorē recognoscere eos iubet, vicinorū, & remotiorū etiā principatus, siue regna diligenter cōsiderantes. [Transite, inquit, in Æmath Raba, & in Geth,] (hæc enim de regnis alienigenarum illustriora) & exquirite, num maiores sint termini ipsorum quàm vestri. Erant multa, & distincta regna gentium, Moabitarum, Idumæorum, filiorum Ammon: sed nullum in iis magnum. Insignius cæteris Damascenorum, & Palæstinorum. Ac duæ quidem vrbes in regno Damasceno morabantur, ad orientem spectantes, quibus nomen Æmath, quarum alia latior, & maior, alia minor. Raba, si interpretere, significat maior & amplior. Transite igitur in Æmath Raba, hoc est, in Æmat maiorem & latiorem: erat enim cognominis alteri, vt dixi, non ita amplæ. Fama est, Æmath hanc amplam eandem esse, quæ nunc Antiochia

Psal. 79

Antiochia dicitur; minorem autem, & angustiorem, vicinam & confinem, Epiphaniam Antiochi, cognomento Epiphanis, qui illam quidem Antiochiam, alteram verò hanc, honoris sui causa Epiphaniam nominauit. Geth vrbs Palæstinæ (vt nunc dicitur) primaria illis temporibus erat. Hanc habitabant Enacim, & qui vocabantur Philisthiim, quos non perdiderunt tunc filii Israel. Idcirco ait de ipsa, [In Geth alienigenarum, seu Philisthæorum:] & indagate diligenter, an non vos potius latiorem regionem, & aliis omnibus meliorem, ac præstantiorem habitetis. Sciendum porrò, scripturam Hebræorum præpositam habere, Chalannen. Sic enim legitur. [Transite in Chalannen, & in Æmath, & in Geth.] Chalanne autem est sub regno Persico, & hodie vocatur Lysippa. Quoniam autem & regni Persarum meminit Hebræorum editio, ideo affirmamus & beatum Stephanum, pro [transferam vos vltra Damascum, dixisse, vltra Babylonem.] Crimen igitur ingratorum est, quod maiorem, & vberiorem adeò tellurem adepti, non Deo potius gratias egerunt: Sed alii quidem spreuerunt Sion: alii confisi in monte Samariæ, nullam eius reuerentiæ rationem duxerunt.

Præterea vtile fuerit, vt apparet, & iis qui post fidem Græcorum sapientiam admirati sunt, vt eorum opiniones, & doctrinam nostræ anteferrent, seu propensis valde ad adhærendum deprauantibus veritatem, & Ecclesiasticorum dogmatum rectitudinem corrumpentibus, illud, [Transite in Æmath, Raba, & in Geth Philisthæorum, & videte si plures sunt termini eorum terminis vestris.] Latior enim Græcorum angustis fabulis diuinitus inspirata Scriptura, veritatis annuntians lumen, & dogmatum afferens notitiam, credentiumque mentes ad omnia laude digna exsuscitans. Latior rursum hæreticorum angustia est sermo veritatis quam hi oppugnantes, pœnè suffocantur, frigidis & obscuris ratiocinationibus innatantes. Pietatis autem dogmatis patrocinantes, & illustrem veritatis elegantiam contemplantes, in latum contemplationum pelagus excurrunt; [Redigentes omnem intellectum in obsequium fidei,] huc illuc salientes,

τιόχειαν, τὴν δὲ μείω, καὶ στενοτέραν, τὴν γείτονά τε, καὶ ὅμορον Ἐπιφάνειαν Ἀντιόχου, τοῦ ἐπίκλην Ἐπιφανοῦς, τὴν μὲν Ἀντιόχειαν, Ἐπιφάνειαν δὲ τὴν ἑτέραν εἰς δόξαν ἰδίαν ὠνομακότος. ἡ δὲ Γὲθ πόλις ἦν τὸ τηνικάδε τῆς νυνὶ Παλαιστίνης προτέρα. ἐν ταύτῃ μεμενήκασιν οἱ Ἐνακείμ, καὶ οἱ καλούμενοι Φιλιστιείμ, οὐκ ὀλοθρευσάντων αὐτοὺς τὸ τηνικάδε τῶν υἱῶν Ἰσραήλ. ταύτητοί φησι περὶ αὐτῆς, εἰς Γὲθ ἀλλοφύλων. καὶ περιεργάσασθε λεπτῶς, εἰ μὴ μᾶλλον ὑμεῖς εὐρυτέραν οἰκεῖτε χώραν, καὶ τῶν ἄλλων ἁπασῶν τὴν ἀμείνω, καὶ προὔχουσαν. εἰδέναι δὲ ἀναγκαῖον, ὅτι τῶν Ἑβραίων ἡ γραφὴ προστεταγμένην ἔχει τὴν Χαλάννην. πορεύεσθε γάρ φησιν εἰς Χαλάννην, καὶ εἰς Αἱμὰθ, καὶ εἰς Γὲθ, Χαλάννη δέ ἐστιν ὑπὸ τῶν Περσῶν βασιλείαν, ἣ νῦν καλεῖται Λυσίππη. ἐπεὶ δὲ καὶ τῆς Περσῶν βασιλείας ἐμνημόνευσεν ἡ τῶν Ἑβραίων ἔκδοσις, ταύτητοί φαμεν καὶ τὸν μακάριον Στέφανον ἀντὶ τοῦ, μετοικιῶ ὑμᾶς ἐπέκεινα Δαμασκοῦ, τὸ, ἐπέκεινα Βαβυλῶνος εἰπεῖν. ἀχαριστίας οὖν ἔγκλημα, ὅτι πλείονα, καὶ εὐφορον; καὶ πλατεῖαν οὕτω κατακληρονομήσαντες γῆν, οὐχὶ Θεῷ μᾶλλον ἀνετίθουν τὰ χαριστήρια. ἀλλ' οἱ μὲν ἐξουδένουν τὴν Σιὼν, οἱ δὲ πεποιθότες ἐπὶ τὸ ὄρος Σαμαρείας, οὐδένα τῆς εἰς αὐτὴν αἰδοῦς ἐποιοῦντο λόγον.

Χρήσιμον δὲ, ὡς ἔοικε, καὶ τοῖς μετὰ τὴν πίστιν Ἑλλήνων σοφίαν τεθαυμακόσιν, ὡς ἀμείνους τῶν παρ' ὑμῖν τὰς ἐκείνων ἡγεῖσθαι δόξας, καὶ τοῖς σπουδάζουσιν εἰς τὸ προσκεῖσθαι ζητεῖν τοῖς παραχαράττουσι τὴν ἀλήθειαν, καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν δογμάτων τὴν ὀρθότητα παραλύουσι, τὸ; πορεύεσθε εἰς Αἱμὰθ, Ῥαβὰ, καὶ εἰς Γὲθ ἀλλοφύλων, καὶ ἴδετε, εἰ πλείονα τὰ ὅρια αὐτῶν ἐστὶ τῶν ὑμετέρων ὁρίων. εὐρυτέρα γὰρ τῆς Ἑλλήνων στενολεσχίας ἡ θεόπνευστος γραφὴ, τὸ τῆς ἀληθείας καταγγέλλουσα φῶς καὶ δογμάτων εἰσφέρουσα γνῶσιν, καὶ πρὸς πάντων ὁτιοῦν τῶν ἐπαινουμένων τὸν τῶν πιστευόντων ἀναβιβάζουσα νοῦν. εὐρύτερος δὲ πάλιν τῆς αἱρετικῆς στενότητος ὁ τῆς ἀληθείας ἐστὶ λόγος. οἱ μὲν γὰρ αὐτῷ μαχόμενοι, μονονουχὶ καταπνίγονται, ψυχροῖς τε, καὶ ἀσαφέσιν ἐπινηχόμενοι λογισμοῖς· οἱ δὲ τοῖς τῆς εὐσεβείας συναγορεύοντες δόγμασι, καὶ τὸ λαμπρὸν τῆς ἀληθείας περιαθροῦντες κάλλος, εἰς πλατὺ θεωρημάτων ἐκτρέχουσι πέλαγος, αἰχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ, τῇδέ τε, κἀκεῖσε διάττοντες,

καὶ τὰ εἰς γνῶσιν ἀληθινὴν ἀπὸ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς εὖ μάλα συλλέγοντες. καὶ γοῦν Κορινθίοις ἀποφοιτᾶν ἑλομένοις τῆς παραδοθείσης αὐτοῖς ἁγίας ἐντολῆς, προσκειμένοις δὲ ἀμαθῶς τοῖς ἑτεροδιδασκαλεῖν εἰωθόσιν, ἐπιστέλλει Παῦλος, ὅτι στόμα ἡμῶν ἀνέῳγε πρὸς ὑμᾶς, ὦ Κορίνθιοι, ἡ καρδία ἡμῶν πεπλάτυνται, ἕως, μὴ γίνεσθε ἑτεροζυγοῦντες ἀπίστοις.

Οὐαὶ ἐρχόμενοι εἰς ἡμέραν κακήν, οἱ ἐγγίζοντες, καὶ ἐφαπτόμενοι σαββάτων ψευδῶν.

Ἔφασκεν, ὅτι οὐαὶ ἐξουδενοῦσι Σιών, καὶ τοῖς πεποιθόσιν ἐπὶ τὸ ὄρος Σαμαρείας. καὶ ἐπειδὴ δύο τινῶν ἐποιεῖτο μνήμην, τῶν τε ἐξουδενούντων φημὶ τὴν Σιών, καὶ τῶν πεποιθότων ἐπὶ τὸ ὄρος Σαμαρείας, πολυπραγμονοῦντες ἀναγκαίως τὴν ἐννοιῶν τὴν δύναμιν, ἐφηρμόσαμεν ἡμεῖς τοῖς ἐξ Ἰούδα, καὶ Βενιαμὶν τὴν αἰτίαν τοῦ ἐξουθενεῖν τὴν Σιών, τοῖς γε μὴν ἐξ Ἐφραὶμ τὸ πεποιθέναι ἐπὶ τὸ ὄρος Σαμαρείας. εἶσι δὴ οὖν ὥσπερ ἀνόπιν ὁ λόγος, καὶ τὰ ἀμφοῖν ἐγκλήματα καταλέγει πάλιν, αὖθις ἐπιφέρων τὸ οὐαί. ἔθος δὲ τῇ θείᾳ γραφῇ κατὰ τῆς εὐθείας πτώσεως τὴν τοῦ οὐαὶ φωνὴν ἐπιφέρειν (οἷον τί φημι, οὐαὶ οἱ ἐπιθυμοῦντες τὴν ἡμέραν κυρίου· καὶ πάλιν, οὐαὶ οἱ ἐγειρόμενοι τὸ πρωΐ, καὶ τὸ σίκερα διώκοντες) οὐαὶ τοίνυν φησὶν οἱ ἐρχόμενοι εἰς ἡμέραν κακήν. τὸ γὰρ μὴ ἀνέχεσθαι μετανοεῖν, μήτε μὴν τὸ ἐπὶ τοῖς ἐσομένοις καὶ προηγγελμένοις εἰσδέξασθαι φόβον, μονονουχὶ καὶ ἐπιθυμεῖν, ἐστὶν εἰς ὀλέθρου πεσεῖν ἡμέραν. εἶθ᾽ ὡς εἴ τις περί τινος τῶν φιλαμαρτημόνων λέγοι τυχόν, ἐπιθυμεῖ τεθνάναι, καίτοι τοῦτο παθεῖν οὐκ ἐθέλοντος ἐκείνου ποτέ, ἀλλ᾽ ὅσον ἥκει εἰς τὸ βούλεσθαι, δρᾶν, (καὶ τοῦτο ἀκαταλήκτως) τὰ τοῖς νόμοις ἀπᾴδοντα, μονονουχὶ καὶ ἐρᾷ τῆς τοῖς φιλαμαρτήμοσιν ἀεί πως ἀποκειμένης κολάσεώς τε, καὶ δίκης. μετανοεῖν οὖν ἄρα μὴ ἀνεχόμενοι, μονονουχὶ καὶ ἐπιθυμοῦσι πεσεῖν εἰς ἡμέραν κακήν, καὶ ταῖς ἤδη προαπηγγελμέναις ἐναλῶναι συμφοραῖς, ὡς ἐγγίζοντες, καὶ ἐφαπτόμενοι σαββάτων ψευδῶν. ἦν μὲν γὰρ ἔτι συνεστηκὼς ὁ ναός, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ θυσιαστήρια. καὶ προσεκόμιζον μὲν τῷ Θεῷ τὰς κατὰ νόμον θυσίας, ἐπετέλουν δὲ καὶ τὰς ἐν σαββάτοις ἀργίας, πλὴν οὐκ εἰσάπαν ἠκριβωμένως, ἀτημελῶς δὲ παντελῶς, καὶ ῥαθύμως κομιδῆ. ἢ γοῦν ἐπᾶτο διὰ φωνῆς προφητῶν, ὡς σάββατον μὴ τετηρηκόσι. οὐαὶ τοίνυν, φησί, τοῖς προσ-

& ad veram cognitionem pertinentia accuratissimè colligentes. Itaque Corinthiis, à tradito illis sancto mandato recedere; & imperitè aliter docere solitis adhærere volentibus, scribit Paulus, [Os nostrum patet ad vos, ô Corinthii, & cor nostrum dilatatum est, &c. (vsque ad illa,) nolite iugum ducere cum infidelibus.]

Væ qui venitis in diem malam, appropinquantes, & attingentes sabbata falsa.

Dicebat, [Væ spernentibus Sion, & confidentibus in monte Samariæ.] Et postquam duorum quorundam meminit, [Spernentium, inquam, Sion & confidentium in monte Samariæ,] inquirentes necessariò sententiæ vim, adaptauimus nos Iuda, & Beniamin crimen contemptus Sion, Ephraimitis verò confidentiam in montem Samariæ. Retro igitur redit quodammodo oratio, amborúmque crimina rursum recenset, & væ infert. Mos autem est sacræ Scripturæ casu recto vocem væ inferre, vt, [Væ concupiscentes diem Domini.] Et iterum: [Væ surgentes mane, & siceram sequentes. Væ, igitur inquit, venientes in diem malam.] Auersari enim pœnitentiam, neque propter futura, & prænuntiata suscipere timorem, & propemodum ea desiderare, est in exitii diem cadere. Velut si quis de quoquam, cui voluptati est peccare, fortè diceret, Desiderat mori: quanquam ille hoc pati non velit vnquam: sed quod ad voluntatem attinet, ea facere (& hoc sine fine) quæ sunt diuinis legibus pugnantia. Quin tantum non amat peccati amantibus semper repositum supplicium, & vindictam. Itaque non sustinentes pœnitere, cadere in diem malum, & iam prænuntiatis calamitatibus opprimi tantum non concupiscunt. [Vt appropinquantes & attingentes sabbata falsa.] Stabat enim adhuc templum, & eius altaria, & offerebant Deo iuxta legem sacrificia, agebantque Sabbatis consueta otia. Veruntamen non penitus accuratè; sed negligenter omnino, atque desidiosissimè. Quare Prophetarum vocibus eos, vt Sabbatum non custodientes accusabat. Væ igitur, inquit, simulantibus se

appropinquare Deo, dum simulant se colere adhuc instituta Mosaica, & Sabbata falsò celebrant. Vides quomodo eos insimularit, vt qui non rectè, aut studiosè otium Sabbatismo decorum seruauerint.

Adhæc (puto enim mihi quippiam eminentius de his dicendum) falsa Sabbata sunt res Iudæorum: siquidem lex, & quæ per Mosen facta sunt, typus sunt, & adumbratio. Typus autem non est veritas, sed figura, & simulachrum veritatis potius. Quare & Paulus Hebræis scribit, & de antiquioribus ait. [Itaque relinquitur sabbatismus populo Dei.] Non enim illos requiescere fecit Iesus, nec ingressi sunt in requiem Dei. Sabbatizamus autem spiritualiter nos in Christo omittentes, & deserentes quidem peccata, desinentes autem ab omni corruptibili, & negotio terreno. Nam vt Paulus ait, [Qui ingressus est in requiem eius, etiam ipse requieuit ab operibus suis omnibus, sicut à suis Deus.]

Hebr. 10. — Hebr. 4. — Ibid.

Dormientes in lectis eburneis, & lasciuientes in stratis suis, & comedentes hædos ex gregibus, & vitulos ex mediis armentis lactentes. Plaudentes ad voces organorum, sicut stantem reputauerunt, & non sicut fugientem. Bibentes defæcatum vinum, & primis vnguentis vncti, & non patiebantur quidquam super contritione Ioseph.

LXX. Rursum væ propter calamitatem, dormientibus in lectis eburneis, & hoc atque illud facere solitis. Incusat autem eos valde, qui in Samaria supra cæteros claritate eminebant, & facultatum copiis antecellebant, velut ex immodica fælicitate fermè temulentos, deliciarúmque varietate transuersim abductos, vt nihil penitus futurorum incommodorum suspicarentur, neque sic affectis Deum aliquando vehementius iratum fore, & peccatis deditos pœnis prosecuturum arbitrarētur. Licentiam porrò, & effusam in omnem intemperantiam eorundem vitam declarat. Lectis, inquit, vtuntur eburneis, sumptuosis admodum, & cubilibus delicatis. Et electi agni, vitulique lactentes esculenta eorum. Cantica item, & carmina, & omnia instrumenta musica voluptatis causa, comessationes item,

A ποιουμένοις ἐγγίζειν Θεῷ, διὰ τοῦ προσποιεῖσθαι τιμᾶν τὰ Μωσέως ἔτι, καὶ ψευδῶν Σαββάτων ἀπεισάγειν. ὁρᾷς ὅπως διαβέβληκεν οὐχ ὡς ὀρθῶς, ἢ πεφροντισμένως τὴν τοῦ Σαββατίζειν πρέπουσαν τηρουμένους ἀργίαν.

Ἄλλως τε (χρῆναι γὰρ ὑπολαμβάνω καί τι τῶν ἀναγκαιοτέρων ἐπὶ τούτοις εἰπεῖν) ψευδῆ Σάββατα, τὰ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις· εἴπερ ἐστὶ σκιὰ μὲν ὁ νόμος, καὶ τύπος κατὰ τὸ ἀληθές, καὶ τὰ διὰ Μωσέως. B ὁ δὲ τύπος οὐκ ἀλήθεια, μόρφωσιν δὲ μᾶλλον τῆς ἀληθείας εἰσφέρει. τοιγάρτοι καὶ Παῦλος Ἑβραίοις ἐπιστέλλει, καί φησι περὶ τῶν ἀρχαιοτέρων. ἄρα ἀπολείπεται σαββατισμὸς ἐν τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ. οὐ γὰρ κατέπαυσεν ἐκείνους Ἰησοῦς, οὔτε μὴν εἰσεληλύθασιν εἰς κατάπαυσιν τοῦ Θεοῦ. Σαββατίζομεν δὲ πνευματικῶς ἡμεῖς ἐν Χριστῷ, καταλύοντες, καὶ ἀποφοιτῶντες μὲν ἁμαρτίας, καταλήγοντες δὲ παντὸς φθαρτοῦ, καὶ γηΐνου πράγματος. ὡς γὰρ Παῦλος γράφει, ὁ εἰσελθὼν εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ καὶ αὐτὸς κατέπαυσεν ἀπὸ C πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὥσπερ ἀπὸ τῶν ἰδίων ὁ Θεός.

Οἱ καθεύδοντες ἐπὶ κλινῶν ἐλεφαντίνων, καὶ κατασπαταλῶντες ἐπὶ ταῖς στρωμναῖς αὐτῶν, καὶ ἐσθίοντες ἐρίφους ἐκ ποιμνίων, καὶ μοσχάρια ἐκ μέσου βουκολίων γαλαθηνά. Οἱ ἐπικροτοῦντες πρὸς τὴν φωνὴν τῶν ὀργάνων, ὡς ἑστηκότα ἐλογίσαντο, καὶ οὐχ ὡς φεύγοντα. Οἱ πίνοντες τὸν διϋλισμένον οἶνον, καὶ τὰ πρῶτα D μύρα χριόμενοι, καὶ οὐκ ἔπασχον οὐδὲν ἐπὶ τῇ συντριβῇ τοῦ Ἰωσήφ.

Οὐαὶ πάλιν ἀπὸ κακοῦ τοῖς καθεύδουσιν ἐπὶ κλινῶν ἐλεφαντίνων, τοῦτο δὲ κἀκεῖνο δρᾶν εἰωθόσι. ἐπαιτιᾶται δὲ λίαν τοὺς ἐν Σαμαρείᾳ τοὺς ἐν δόξῃ περιφανεστέρους, καὶ τοὺς τῶν χρημάτων περιουσίαις τῶν ἄλλων ὑπερηρμένους, ὡς ἐκ πολλῆς ἄγαν εὐημερίας μονονουχὶ καὶ μεθύοντας, καὶ τῷ τῆς τρυφῆς πλάτει περιενηνεγμένους, E εἰς τὸ μηδὲν ὅλως ὑποβλέπεσθαι τῶν δεινῶν, μήτε μὴν οἴεσθαι τὸν τῶν ὅλων Θεὸν τοῖς οὕτω διακειμένοις ἐπιθήσεσθαί ποτε, καὶ ποινὰς ἐπάξειν τοῖς φιλαμαρτήμοσιν. ἐξηγεῖται δὲ ἀκριβῶς τὸ ἀνειμένον αὐτῶν, καὶ ἄνετον εἰς τρυφάς. κλῖναί τε γὰρ αὐτοῖς ἐξ ἐλέφαντος, φησίν, αἱ πολυτελεῖς, καὶ μάλα, καὶ μὲν εὐναί, τὰ δὲ ἐπίλεκτα τῶν ἀμνῶν, μόσχοι τε ἐπίτηδοι τὰ ἐδώδιμα, ᾠδαί τε, καὶ μέλη, καὶ πάντα τὰ δι' ὀργάνων συνηθέντα ταῖς τρυφαῖς, κῶμοί τε, καὶ χοροί, καὶ

τὸ ἔτι φορτικώτερον, ὅτι τὰ τοιάδε τὴν κακῶν ὡς ἑστῶτα ἐλογίσαντο, καὶ οὐχ ὡς φεύγοντα. καθόλου μὲν γὰρ παρέρχεται τὰ τοιάδε, καὶ ἀπάτη κοσμικὴ τὸ ἱδρυμένον οὐκ ἔχει. λύεται γὰρ ἐν ἴσῳ σκιαῖς, καὶ παράγει τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου, κατὰ τὸ γεγραφέναι. συγκαταλήγει δὲ πάντως τοῖς τεθνεῶσιν ἡ τρυφή. ἐπὶ δέ γε τῶν ἐν Σαμαρείᾳ καὶ καθ᾽ ἕτερον ἂν νοοῖτο τρόπον τῶν εἰρημένων ὁ νοῦς. ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλον ἁλώσεσθαι, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν, φεύγοντά τε, καὶ οὐχ ἑστῶτα λέγει τὰ εἰς τρυφὴν αὐτοῖς ἐξιτήλως ἐξευρημένα, ὡς ὅσον οὔπω παρελευσόμενα. ἐπικροτοῦσι δὴ οὖν τοῖς ὀργάνοις, οἶνον πίνοντες τάχα που τὸν αὐτοσμίαν, καὶ λεπτῶς εὖ μάλα διυλισμένον. καταχρίονται δὲ καὶ μύρῳ, συντεθέντες τὰ ἐξαίρετα, καὶ λόγον οὐδένα πεποίηνται παντελῶς τοῦ συντρίβεσθαι μέλλειν τὸν Ἰωσήφ. καίτοι γὰρ προεγνωκότες τὴν ὅσον οὔπω παρεσομένην συμφορὰν, καὶ τὴν Σαμαρείας τὴν ἄλωσιν, καὶ τὴν ἐν τῷ Ἰωσὴφ γενησομένην συντριβὴν, τῆς αὐτοῖς κατειθισμένης οὐ κατημέλουν τρυφῆς. πανύδεινον οὖν ὡς ἀληθῶς τὸ σωματικῆς ἡττῆσθαι τρυφῆς τοὺς χωρῶν, ἢ πόλεων, ἢ λαῶν ἡγεῖσθαι λαχόντας. δέον γὰρ ὂν μᾶλλον ταῖς καθηκούσαις νήψεσιν εὖ μάλα χρωμένους περιαθρεῖν τὰ συμφέροντα, καὶ κατ᾽ εὐθὺ τοῦ πρέποντος ἀποφέρειν τοὺς ἐπιτετραμμένους, καὶ διὰ παντὸς τρόπου λελυπημένον ἐκμειλίσσεσθαι Θεὸν, πῶς οὐκ ἀπόπληκτον κομιδῇ τὸ καταπλιαθεῖν εἰς τρυφὰς, καὶ τῆς βεβήλου φιλοσαρκίας οὐδὲν ἡγεῖσθαι τὸ ἄμεινον; περὶ τῶν τοιούτων τάχα που φησὶν διὰ φωνῆς ἁγίων. ὦ ποιμένες, οἱ διασκορπίζοντες, καὶ ἀπολλῦντες τὰ πρόβατα τῆς νομῆς. ὅτι γὰρ ταῖς τῶν ποιμένων ῥαθυμίαις κινδυνεύει τὸ ὑπήκοον, σαφὲς ἂν γένοιτο, πάλιν Θεοῦ λέγοντος ἐναργῶς, ὅτι οἱ ποιμένες ἠφρονεύσαντο, καὶ τὸν κύριον οὐκ ἐξεζήτησαν· διὰ τοῦτο οὐκ ἐνόησε πᾶσα ἡ νομὴ, καὶ διεσκορπίσθησαν.

Διὰ τοῦτο νῦν αἰχμάλωτοι ἔσονται ἀπ᾽ ἀρχῆς δυναστῶν, καὶ ἐξαρθήσεται χρεμετισμὸς ἵππων ἐξ Ἐφραίμ.

Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶ, τετρυφήκασι, τὴν εἰς Θεὸν ἀφέντες ἀγάπην, τεθαρσήκασι δὲ καὶ ἐπὶ τὸ ὄρος Σαμαρείας, τουτέστι, τοῖς οὖσιν ἐν Σαμαρείᾳ, μεγάλην ὀφρὺν ἀνασπῶντες, καὶ ἡγούμενοι ὡς ἀμετρήτου πλήθους ἐξάρχοντες, καὶ ἀριθμοῦ κρεῖττον ἔχοντες τὸ μάχιμον γένος, ταύτητοι, φησὶν, ἥξει μὲν, ἥξει, καὶ μάλα γοργῶς κατὰ πάντων ὁ τῆς αἰχμαλωσίας καιρὸς, προτέλειον δὲ ποιήσεται τοὺς δυνατωτέρους. ἀεὶ γὰρ πο-

A & plausus frequentant. Quódque grauius est, huiuscemodi mala vt firma, & constantia, non fugacia reputant. Vniuersa namque ista præteruolant, & mundana fallacia firmitudinis nihil habet. Quippe vt vmbræ euanescunt, & vt scriptum est, [præterit figura huius mundi,] & deliciç omnino in ipsa morte desinunt. (1. Cor. 7.) Porrò de Samaritanis etiam alius dictorum sensus esse potest. Quoniam enim in seruitutem, nec ita multo B post, redigendi erant, ait labentia, & instabilia esse ab ipsis ad voluptatem vanè comparata, veluti iam iam prætereuntia. Plaudunt igitur inter concentus musicos, bibentes vinum odoratum fortasse, & colatum probè. Vnguentis etiam excellenti compositione vnguntur, & Ioseph contritum iri, nihil pensi habent penitus. Quamuis enim breui euenturã calamitatem, captiuitatémque Samariæ, & in Ioseph futuram contritionem præscirent, tamen à consueta sibi luxuria non discedebant. Verè igitur miserrimum est, regionum, vrbium, populo C rum principes, ac rectores corporeis voluptatibus succumbere. Nam cùm eos magis muneri suo congruentem vigilantiam fideliter adhibentes conducibilia circumspicere, & ad officii normam subiectos dirigere, & omni ratione Deum offensum mitigare oporteat, quomodo non insaniæ plenum censeamus, abiicere se in voluptates corporis, & cura carnis impuræ nihil melius ducere? De his per sanctos Prophetas dictum crediderim. [O pastores, disper D gentes, & disperdentes oues pascuæ meæ.] (Hiere. 23.) Propter ignauiam enim pastorum subditos venire in discrimen, liquere potest ex eo, quod rursum Deus apertè dicit, [Quia pastores stultè egerunt, & Dominum non quæsierunt. Propter hoc non intellexit omnis grex, & dispersi sunt.] (Hiere. 10.)

Propterea nunc captiui erunt ab initio potentum: & auferetur hinnitus equorum ex Ephraim.

E Quoniam verò posthabita dilectione Dei, in deliciis vixerunt, inquit, & confiderunt in montem Samariæ, id est, in habitatoribus Samariæ, supercilium tollentes, existimantésque se immensæ multitudini præesse, haberéque bellatores innumerabiles, idcirco veniet, veniet, & maturrimè aduersum omnes captiuitatis tempus. Initium autem faciet à potentioribus. Semper enim ho- (IX.)

stes dum vrbem vastant, illustriorum domos incursant, easque diripiũt. Quia verò optimatibus in Samaria mos erat gaudere singularibus equis, à quibus portarẽtur, qui, vt verisimile est, per medias plateas gradiẽtes, quasi cogitato, & prudenter, & scienter hinniebant (semper enim animal hoc ad notitiã decentiæ, & naturæ suæ conuenientẽ scientiã suscipiendam promptum est) etiam hoc definet, inquit. [Auferetur enim, inquit, hinnitus equorũ ex Ephraim.] Ac si dicat, cõpescetur insolentia multorũ in Samaria, & quamuis nolentes cessabunt sese, dum procedũt, per hinnitus equorum suorum omnibus spectandos prodere. Qui insignibus phaleris ornati, equitẽ etiam fortasse agnoscunt, & propemodum inflantur animis, cùm se honorabilem, & spectatum sessorẽ habere sentiunt. Verùm, moderationem Principibus conciliare securitatem, tollere autem spiritus, afferre detrimentum, etiam hinc perspicias. Ipsos siquidem nihilominus, & quidem ante alios ira diuina adorietur, & omni splendore suo spoliabuntur. Iacebunt simul cum alijs, acerbum & graue sustinentes iudicium. Et quia non se ipsos solùm perdiderunt: sed alios insuper in scelere socios sibi asciuerunt, rationem reddent.

Quia iurauit Dominus per semetipsum, quia abominor ego omnem superbiam Iacob, & regiones eius odio habui.

LXI. Immutabilitatem iræ diuinæ exprimit, docens iurasse Deum se odisse superbiam Iacob. Nec ad Iacob Patriarcham hanc destationem pertinere dicimus, esset enim stulta hæc intelligentia, cùm eum Deus ab vtero dilexerit (Malach. 1), & adhuc maternis inclusum visceribus elegerit. Iacob igitur rursum posteros Iacob nominat, quorum execrandam superbiam (ὕβριν insolentiam namque mos est Scripturæ sanctæ appellare, quæ aliàs ὑπεροψία superbia) odisse se inquit. An enim superbia non est, inquit, cultum Dei aspernari, gloriámque illi conuenientissimam idolis tribuere: neque audire velle, quæ per sanctos Prophetas indicare voluerit: & eius minas velut ludibrio habere, commilitonúmque multitudine confisos, eius veniam, & opem omnino contemnere? Et quomodo de hoc dubitari possit? Iurauit igitur per semetipsum, inquit,

A λεηλατοῦσι καὶ καθαιροῦντες πόλιν ἐπιθεῖεν τοὺς τῶν ἐπισημοτέρων τρέχουσιν οἴκους, τὰ ἐν αὐτοῖς διαρπάσοντες. ἐπεὶ δὲ ἦν ἔθος τοῖς ἐν Σαμαρείᾳ λαμπροῖς, τοῖς ἐξαιρέτοις τῶν ἵππων ἐποχεῖσθαι φιλεῖν, οἱ δὲ κατὰ τὸ εἰκὸς διὰ μέσων ἰέμενοι τῶν πλατειῶν, ἔννουν τι, καὶ σοφόν, καὶ οἷα ἐξ ἐπιστήμης ὑποχρεμετίζοντες (ἕτοιμον γὰρ ἀεί πως τὸ ζῶον εἰς εἴδησιν εὐκοσμίας καὶ τῆς αὐτῷ πρεπούσης ἐπιστήμης παραδοχήν) καὶ τοῦτο πεπαύσεται, φησί. ἐξαρθήσεται γάρ, φησί, B χρεμετισμὸς ἵππων ἐξ Ἐφραΐμ, ὅμοιον ὥσπερ ἂν λέγοι. πεπαύσονται τῆς ἀγερωχίας τῶν ἐν Σαμαρείᾳ πολλοὶ, καίπερ ἀλήξουσι δὲ, καὶ οὐκ ἑκόντες, τοῦ περιφανεῖς ποιεῖσθαι τὰς προόδους, ὑποχρεμετιζόντων αὐτοῖς τῶν ἵππων, οἱ λαμπροῖς φαλάροις κατεστεμμένοι, τὸν ἐπιβάτην τάχα που καὶ ἐπιγινώσκουσι, μονονουχὶ καὶ φυσῶσι μέγα, σεπτόν τι, καὶ ἀξιάγαστον ἐπηνωρημένοι τὸν ἡνίοχον. ἀλλ' ὅτι τὸ νήφειν τοῖς ἡγουμένοις ἀσφαλὲς, τὸ χαυνοῦσθαι δὲ φιλεῖν ἐπιζήμιον, κἀντεῦθεν ἂν μάθοις. ἐπ' αὐτοὺς C γὰρ ἔσται, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων τὰ ἐξ ὀργῆς. καὶ ἁπάσης μὲν εὐκλείας ἐξωσθήσονται. κείσονται αὐτοὶ τοῖς ἄλλοις ὁμοῦ, πικρόν τι καὶ δυσαχθὲς ἔχοντες κρίμα, καὶ ὅτι μὴ μόνον ἑαυτοὺς ἀπολωλέκασι, προσαπολέσαντες δὲ καὶ ἑτέρους τοῖς ἑαυτῶν παρανομίαις, ἀπολογήσονται.

Ὤμοσε κύριος καθ' ἑαυτοῦ, διότι βδελύσσομαι ἐγὼ πᾶσαν τὴν ὕβριν Ἰακώβ, καὶ τὰς χώρας αὐτοῦ μεμίσηκα.

D Τὸ ἀμετάθετον τῆς ὀργῆς ἀποφαίνει, δεικνὺς ὀμωμοκότα Θεὸν, ὡς εἴη μεμισηκὼς τὴν ὕβριν τοῦ Ἰακώβ. καὶ οὐ δήπου φαμὲν, ὅτι τοῦ πατριάρχου Ἰακὼβ ὁ λόγος ποιεῖται κατάρρησιν, κομιδῇ γὰρ εὔηθες τὸ τοῦτο νοεῖν, οὗ καὶ ἠγάπησε τὸν Ἰακὼβ ἐκ μήτρας, καὶ ἀπόλεκτον ἐποιεῖτο καὶ ἔμβρυον ὄντα Θεός. Ἰακὼβ δὲ πάλιν φησὶ τοὺς ἐξ Ἰακώβ, ὧν τὴν ἐπάρατον ἀλαζονείαν (ὕβριν γὰρ ἔθος τὴν ὑπεροψίαν ὀνομάζειν τῇ θείᾳ γρα- E φῇ) μεμισηκέναι φησίν. ἢ γὰρ οὐχὶ τὸ χρῆμά ἐστιν ὑπεροψίας λοιπὸν, τὸ παρωθεῖσθαί φημι τὸ εἰς Θεὸν σέβας, εἰδώλοις δὲ ἀπονέμειν τὴν αὐτῷ πρεπωδεστάτην ὅτι μάλιστα δόξαν, καὶ πρός γε τούτοις μηδὲ ἐπαΐειν ἀξιοῦν, ὧν ἂν ἕλοιτο δηλοῦν διὰ προφητῶν ἁγίων, ἄθυρμα δὲ ὥσπερ ποιεῖσθαι τὴν ἀπειλὴν, καὶ πλήθει συμμάχων ἐπιθαρσήσαντας, ἀλογῆσαι παντελῶς τῆς παρ' αὐτοῦ φειδοῦς, καὶ ἐπικουρίας; εἶτα, πῶς τοῦτο ἀμφίβολον; ὀμώμοκε τοίνυν καθ' ἑαυτοῦ, φησίν,

ὁ τῶν ὅλων κύριος. καθ᾽ ἑαυτοῦ δὲ, ὅτι κατ᾽ οὐδενὸς A εἶχε μείζονα ὀμόσαι. τί δὲ τὸ ὀμωμοσμένον; ὅτι βδελύσσομαι πᾶσαν τὴν ὕβριν Ἰακὼβ, ἤτοι τὴν ὑπερηφανίαν, καὶ ἁπάσας τὰς αὐτῶν μεμίσηκα τὰς χώρας. οὐ γὰρ ἦν ὁ τὸ σέβας ἀνάπλεων αὐτοῦ, καὶ τοῖς εἰς δικαιοσύνην αὐχήμασι διαπρέπων. οὐ γὰρ ἂν ἀπεστράφη Θεὸς, εἴπερ τινὲς ἦσαν, κἂν γοῦν διαρίθμητοι, παρ᾽ αὐτοῖς, οἷς ἦν ἐν λόγῳ τὸ ἀρέσκειν αὐτῷ. καὶ γοῦν φησὶ διὰ φωνῆς Ἱερεμίου. περιδράμετε ἐν ταῖς ὁδοῖς Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἴδε- B τε, καὶ ζητήσατε ἐν ταῖς πλατείαις αὐτῆς, ἐὰν εὕρητε ἄνδρα, εἰ ἔστι ποιῶν κρίμα, καὶ ἀγαπῶν πίστιν, καὶ ἵλεως ἔσομαι αὐτοῖς, λέγει κύριος. ἐπεὶ δὲ τοῦ Ἰακὼβ αἱ χῶραι γεγόνασιν ἐν ἐνδείᾳ παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ θεοφιλοῦς ἀνδρὸς, τοιγάρτοι δέδονται πρὸς ἐρήμωσιν, καὶ ὁμοῦ τοῖς ἐνοικοῦσιν ἀπολώλασιν αἱ πόλεις. πολλὴ τοιγαροῦν τῶν ἁγίων ἡ χρεία. σώζουσι γὰρ πόλεις, καὶ ἀπαλλάττουσι χώρας συμφορᾶς ἐπηρτημένης, τῇ τοῦ βίου φαιδρότητι παρελκόντες ἐπὶ τὸ ῥᾴθυμον καίτοι ζέοντα τὸν θυμὸν, καὶ οἷον ἀνασειράζοντες C ἐπιτρέχοντα τὰ ἐκ θείας ὀργῆς κινήματα.

Καὶ ἐξαρῶ πόλιν σὺν πᾶσι τοῖς ἐν αὐτῇ. Καὶ ἔσται, ἐὰν ὑπολειφθῶσιν ἄνδρες ἐν οἰκίᾳ μιᾷ, καὶ ἀποθανοῦνται, καὶ ὑπολειφθήσονται οἱ κατάλοιποι, καὶ λήψονται οἱ οἰκεῖοι αὐτῶν, καὶ παραβιῶνται τοῦ ἐξενέγκαι τὰ ὀστᾶ αὐτῶν ἐκ τοῦ οἴκου, καὶ ἐρεῖ τοῖς προεστηκόσι τῆς οἰκίας, εἰ ἔτι ὑπάρχει παρὰ σοί; καὶ ἐρεῖ, οὐκ ἔτι. Καὶ ἐρεῖ, σίγα, ἕνεκα τοῦ D μὴ ὀνομάσαι τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου.

Ἐπειδὴ γὰρ μεμίσηκε μὲν αὐτῶν τὰς χώρας, καταμυσάττεται δὲ καὶ πᾶσαν τὴν ὕβριν Ἰακὼβ, ἤτοι τὴν ἀλαζονείαν αὐτῶν, αὐτάνδρους τὰς παρ᾽ αὐτοῖς ὀλεῖσθαι πόλεις, τοιγάρτοι φησί. τὸ δὲ ὅπως ἕκαστα τοῖς ἔκδικα πεπλημμεληκόσι συμβήσεται, διερμηνεύει λεπτῶς. ἐξαρῶ γὰρ, φησὶν, ἣν ἂν βούλωμαι πόλιν, καὶ οἷον ἐκ μέσου ποιήσομαι τοῖς κατοίκοις ὁμοῦ, κἂν εἰ γένοιτο τυχὸν δέκα τινὰς τῶν ἐκ μιᾶς ὄντων οἰκίας διαδρᾶναι μὲν τῶν πολεμίων E τὸ ξίφος, εἰσδῦναι δὲ εἰς μυχοὺς, καὶ εἰς τὰ ἐσώτερα τῆς οἰκίας, τεθνήξονται, δεδιότες τάχα που κἂν γοῦν προκύψαι βραχὺ τῶν ἐν οἷς εἰσὶ μυχῶν. διαδέξεται τοίνυν τὴν τοῦ παίοντος χεῖρα, φησὶν, ὁ λοιμὸς, καὶ ἀποκτενεῖ τοὺς κεκρυμμένους. ἀποκεχωρηκότων δὲ τῶν ἐχθρῶν ἥξουσί τινες τῶν ἐξ αἵματός τε, καὶ κατὰ διάθεσιν οἰκείων, καὶ παραβιῶνται τοῦ ἐξενεγκεῖν τὰ ὀστᾶ αὐτῶν.

vniuersorum Dominus. Per semetipsum, quoniam maiorem per quem iuraret, habebat neminem. Quid autem iurauit? [Quia abominor omnem " insolentiam, siue superbiam, & omnes " eorum regiones odio habui.] Non enim " repertus est in illis diuinæ volūtatis cultor: non qui eum veneraretur, & iustitiæ laudibus excelleret. Non enim fuisset auersus Deus, si qui apud eos, saltem pauci numero, fuissent, qui placere ei studuissent. Quamobrem per Hieremiam. [Concursate vias Hierusalem, & videte, & quærite in plateis eius, " si inueniatis virum, si est faciens iudiciū, " & diligens fidem, & propitius ero eis, " dicit Dominus.] Quoniam autem re- " giones Iacob nec vnum bonum, & Dei amantem virum habebant, idcirco datæ sunt in desolationem, & vrbes vnà cum incolis interierunt. Vehementer itaque sanctis opus est: seruant enim vrbes, & regiones clade impendente liberant, iram Dei quantumuis feruentem vitæ claritudine retundentes, seu hebetantes, & impetus eius iracundiæ incursantes nos, quasi retrahentes.

Et auferam ciuitatem cum omnibus quæ in ea. Et erit, si relicti fuerint viri in domo vna, & morientur, & relinquentur reliqui, & capientur domestici eorum, & cogentur vt efferant ossa eorum de domo, & dicet præsidentibus domus, si adhuc est apud te? & dicet, Non adhuc. Et dicet, Tace, vt non nomines nomen Domini.

Quoniam igitur odio habuit ipsorum regiones, & abominatur omnem insolentiam Iacob, siue superbiam eorum, idcirco ait, cum ipsis incolis eorum vrbes esse perituras. Quo pacto autem singula illorum scelerum reis euentura sint, ad amussim explanat. Auferam, inquit, quam voluero ciuitatem, & quodammodo è medio tollam vnà cum ipsis incolis. Et si fortè ex vna domo decem superesse contigerit, qui gladium hostilem fugientes, recessus, & abdita ædium subeant, morientur, timentes fortè saltem aliquantum è latebris prospicere. Excipiet igitur ferientis manum pestilentia, inquit, & absconditos occidet. Digressis autem hostibus venient quidam sanguine, & affectu domestici, [& cogent, efferre ossa eorum.] "

Hebr. 6.

Hier. 5.

VIII.

Quem porro cogent mortuorum reliquias colligere? Semetipsos videlicet. Est enim sanè molestum, & intolerabile corpora iam tabentia, & putrescentia attingere, & huiusmodi negotium peragentibus clausis naribus opus est. Tam tetro enim odore nihil peius fieri queat. Semetipsos igitur cogent, defunctis, ac peste consumptis commiserationem tribuentes, nec cadauera ipsorum inuoluere, & sepulchris condere dedignantes. Hoc autem facientes, inquit, curiosius deinde quærent ab eo, qui domum nouit, num quispiam præter illos sit alius, aut viuus adhuc fortasse, & in latebris iacens, aut iam mortuus, & fœtens. Qui respõdebit, [non adhuc.] Hoc autẽ aliud non est, quàm omnimodæ solitudinis luculenta demonstratio. Verùm si hoc dixerint præsides domus, vicissim audient, inquit, ab interrogante, [tace, vt non nomines nomen Domini.] Hoc quid sit, planè cognoscendum est. Quidam igitur putant, affirmántque, iuraturos domus dominos ab interrogantibus prohibitum iri, ne per nomen Domini iurent. Addunt verò, Ephraimitas vsque adeo ad extremam à Deo alienationem prolapsos, vt volentes quosdam ne nominare quidem Deum vniuersorum paterentur. Est autem, opinor, putida vehementer, & indecora huiusmodi oratio, quin enim Ephraimitæ à charitate Dei penitus resiluerint, nemo dubitauerit. Sed ex plagis & flagellis factos cautiores, æquum erat potius timere aliquantum, & deinceps ad salubriora consilia capessenda procedere, nec è rebus aduersis tam ferociter, & audacter contra diuinam pietatem loqui. Adhæc (adiiciam enim dictis istuc quoque) quid quæso ædium præpositos interrogatos, quisnam apud eos, aut viuus adhuc fortasse, aut saltem mortuus iam lateret, etiam addere sacramentum cogebat, neminem amplius apud se esse? Quid est ergo, [dicet tace, ne nominet nomen Dei?] Arbitramur, quia aduersus Deum execrationem, & maledictum filiis Israel sic interdicere solebant, principio ducto ex mandatis legis. Scriptum est enim in Leuitico, duos viros iurgatos inter se in castris. Deinde alterum pugnantium (nempe Ægypciæ filium) blasphemasse nomẽ Dei, & lapidibus esse obrutũ. Statimque Deus hęc verba apponit, [Homo si maledixerit

Leuit. 24.

A τίνα δὲ καταβιάσονται τὰ τῶν τεθνεώτων συναγείροντες λείψανα; ἑαυτοὺς δηλονότι. φορτικὸν γὰρ, καὶ δύσοιστον ἀληθῶς τὸ μυδώντων ἤδη, καὶ σεσηπότων ἅπτεσθαι σωμάτων, καὶ ῥινὸς, οἶμαι, που μεμυκυίας τοῖς τὰ τοιάδε τολμῶσι χρεία· κακοσμίας γὰρ τῆς οὕτω δεινῆς, οὐδὲν ἂν γένοιτο χεῖρον. ἑαυτοὺς οὖν ἄρα καταβιάσονται, τοῖς κατοιχομένοις, καὶ ἀπολωλόσιν ὑπὸ λοιμοῦ τὸ συμπαθὲς χαριζόμενοι, διά τε τοῦ τάφων καὶ περιστολῆς ἀξιοῦν αὐτούς. B οἱ δὲ τοῦτο δρῶντες, φησὶ, περιεργάσονται λοιπὸν παρὰ τοῦ τὴν οἰκίαν εἰδότος, μὴ ἄρα τίς εἴη μετ' ἐκείνους ἕτερος, ἢ ζῶν ἔτι τυχὸν, καὶ ἐν μυχοῖς λανθάνων, εἴτε τεθνεὼς ἤδη, καὶ ὀδωδώς. ὁ δὲ ἀποκρινεῖται, λέγων, οὐκ ἔτι. τοῦτο δὲ ἐστιν ἕτερον οὐδὲν, ἢ παντελοῦς ἐρημίας ἀπόδειξις ἐναργής. ἀλλ' εἰ τοῦτο λέγοιεν οἱ τῆς οἰκίας προεστηκότες, ἀντακούσονται, φησὶ, παρὰ τοῦ τὴν πεῦσιν προσάγοντος, σίγα, ἕνεκεν τοῦ μὴ ὀνομάσαι τὸ ὄνομα κυρίου. καὶ τί δὴ τοῦτό ἐστιν, ἀναγκαῖον ἰδεῖν. τινὲς μὲν οὖν οἴονταί C τε, καί φασιν, ὅτι μέλλοντας ὀμνύναι τοὺς τῆς οἰκίας προεστηκότας, οἱ ἐρωτῶντες καταναγκάσουσιν, ἵνα μὴ ὀμόσωσι τὸ ὄνομα κυρίου. προσεπάγουσι δὲ, ὅτι πρὸς τοῦτο τοῖς ἐξ Ἐφραὶμ τῆς ἐσχάτης ἀφιλοθείας κατώλισθεν ὁ νοῦς, ὡς μηδὲ ἀνέχεσθαί τινων, εἴπερ ἕλοιντό πως, τὸν τῶν ὅλων ὀνομάζειν Θεόν. ἔστι δὲ, οἶμαι, ψυχρὸς κομιδῆ, καὶ τὸ ἀκαλλὲς ἔχων ὁ τοιόσδε λόγος. ὅτι γὰρ ἀπήνθορον τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης ἐλοξεύπαν οἱ ἐξ Ἐφραὶμ, ἐνδοιάσειεν ἂν οὐδείς. ἀλλ' ἐκ πληγῶν, καὶ μάστιγος γε- D γονότας εὐφρονεστέρους, εἰκὸς δὴ μᾶλλον καταδεῖσαι βραχὺ καὶ μεταφοιτῆσαι λοιπὸν πρὸς τὸ χρῆναί τι βούλεσθαι τῶν ἀναγκαιοτέρων, οὐκ ἐκ τῶν ἐναντίων ἀγρίως οὕτως καταθρασύνεσθαι τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας. ἄλλως τε (προσθείην γὰρ ἂν τοῖς εἰρημένοις καὶ τόδε) ποία γὰρ ἦν ἀνάγκη τοῖς προεστηκόσι τῆς οἰκίας ἐρωτωμένοις εἰπεῖν, τίς ἄρα παρ' αὐτοῖς ἢ ζῶν ἔτι τυχὸν, ἤγουν τεθνεὼς ἤδη λανθάνει, προσθεῖναι καὶ ὅρκον, ὡς οὐδεὶς ἔτι παρ' αὐτοῖς; τί οὖν ἐστι E τὸ, ἐρεῖ, σίγα, ἕνεκεν τοῦ μὴ ὀνομάσαι τὸ ὄνομα κυρίου; φαμὲν, ὅτι τὸ κατὰ Θεοῦ καταῤῥησείειν τε, καὶ βλασφημίαν ἔθος ἦν οὕτως ἀποκαλεῖν τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, ἐκ νομικῆς ἐντολῆς ἔχουσι τὴν ἀρχήν. γέγραπται γὰρ ἐν τῷ Λευιτικῷ, ὅτι δύο τινὲς ἄνδρες συνεπλάκησαν ἀλλήλοις ἐν τῇ συναγωγῇ, εἶτα δεδυσφήμηκεν εἷς τῶν μεμαχημένων (ὁ τῆς Αἰγυπτίας υἱὸς) καὶ τελευτᾷ μὲν λιθόλευστος. ἐτίθει δὲ νόμον εὐθὺς τὸν ἐπὶ τῷδε Θεὸς, οὕτω λέγων. ἄνθρωπος ἐὰν καταράσηται Θεὸν

αὐτοῦ, ἁμαρτίαν λήψεται. ὀνομάζων δὲ τὸ ὄνομα κυρίου, θανάτῳ θανατούσθω. οὐκοῦν τὸ ὀνομάσαι τὸ ὄνομα κυρίου, τὸ δυσφημεῖν ἐστιν, εὐφήμοις λέξεσι διὰ τῶν ἱερῶν ἐκπεφωνημένον γραμμάτων. ἐπεὶ δὲ πολλοῖς ἔθος, εἰ γένοιντό πως ἐν λύπαις, παλιμφήμους ἔσθ' ὅτε ῥίπτειν κατὰ Θεοῦ φωνάς, ἀπαγγέλλοντα, φησὶ, τὸν προεστηκότα τῆς οἰκίας, ὡς οὐδεὶς ὅστις ἔτι παρ' αὐτῷ, καίτοι πεπονθότα τῶν ἐξανηκέστων συμφορῶν, ἐπιστομιεῖς, φησὶ, ἵνα μὴ ὀνομάσῃ τὸ ὄνομα κυρίου, τουτέστιν, ἵνα μή τι τῶν παλιμφήμων εἴπῃ κατὰ Θεοῦ. τοῦτο δὴ ἔστιν οὐκ εἰκῆ δεικνύοντος ἐπενηνεγμένην αὐτοῖς τὴν μάστιγα, καὶ κολάζοντος οὐ μάτην, ἀλλ' ἐπὶ χρησίμῳ καὶ ἀναγκαίῳ. ἔστι γὰρ ἰδεῖν, καὶ μάλα εὐκόλως, ὡς ἀπό γε τοῦ συμβεβηκότος ἰδεῖν, ὅτι μετίστησιν εἰς εὐλάβειαν τοὺς ζῶντας ἔτι, καὶ παραλελειμμένους ἐν τῇ πεπονθότων πληγῇ, καὶ δεδιέναι παρεσκεύασε τὸ προσκρούειν ἔτι τῷ Θεῷ, κἂν γοῦν ἐν ψιλοῖς αὐτὸν καταλυπῆσαι λόγοις, καίτοι πάλαι καὶ τοῦτο δρᾶν ἀφυλάκτως εἰωθότας, προστιθέντας δὲ τοῖς λόγοις καὶ τὰς ἐν αὐτοῖς πατράσιν ὕβρεις. οὐκοῦν ἄμεινον παρὰ πολὺ τοῖς γε ἀληθῶς ἀγαθοῖς, καὶ σώφροσι πρὸ πληγῆς, καὶ μάστιγος ἐπὶ τὴν τοῦ συμφέροντος ἰέναι θήραν, καὶ φθάσαι τὴν πεῖραν τῆς ἐξ ὀργῆς κινημάτων ἀποφοιτῶντας φαυλότητος, καὶ κατορθοῦν ἡρημένους ἅπερ ἁνδάνει κατὰ τὸ ἀληθὲς τῷ παναγίῳ Θεῷ.

Ὅτι ἰδοὺ κύριος ἐντέλλεται, καὶ πατάξει τὸν οἶκον τὸν μέγαν θλάσμασι, καὶ τὸν οἶκον τὸν μικρὸν ῥήγμασιν.

Ἁλώσεσθαι μὲν, μᾶλλον δὲ ἀπολεῖσθαι πόλεις ὁμοῦ τοῖς κατοικοῦσιν αὐτὰς, ἠπείλησεν ἐναργῶς. ὅτι δὲ παρὰ Θεοῦ τὸ χρῆμα, καὶ οὐκ αὐτομάτως ἔσται συμβεβηκὸς, σαφηνίζει λίαν τὸ ἐντέλλεσθαι μὲν αὐτὸν τοῖς καταδῃοῦν ἰσχύουσιν, ἐκείνοις δὲ δρᾶν εὐκόλως ἅπερ ἂν ὁ θεῖος ὁρίζει θυμός. οἶκον δὲ μέγαν, καὶ μικρὸν τὸν Ἐφραΐμ τάχα που καὶ τὸν Ἰούδαν ἀποκαλεῖ. πολυάνθρωπος ὁ Ἐφραΐμ, ὡς ἐν φυλαῖς μετρούμενος δέκα. ταύτῃ τοι καὶ ὁ μέγας οἶκος. μείων γε μὴν Ἰούδας, ὡς ἐν γε δυσὶν, αὐτὸς γὰρ ἦν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, καὶ φυλὴ Βενιαμίν. ἐννοεῖν δὲ ἀκόλουθον, ὅτι τὸ μὲν θλώμενον ἔχει πως ὁλοτελῆ τὴν κατάλυσιν· τὸ δέ γε ῥηγνύμενον νοοῖτ' ἂν εἰκότως ὡς πάσχον ἐκ μέρους. συμβέβηκε δὲ τὸν μὲν οἶκον Ἐφραΐμ, ἤτοι τὸν Ἰσραὴλ τελείαν ὑπομεῖναι τὴν ἅλωσιν, καὶ δυσίατον τὴν ἐκ τοῦ πολέμου συμφορὰν, ἀπὸ μέρους δὲ τὸν Ἰούδαν, καὶ ὡς ἐν βραχεῖ ῥήγματι τοῦτο παθεῖν. δίκαιος ἦν ὁ κρι-

Deo suo, peccatum accipiet: nominans autem nomen Domini; morte moriatur.] Nominare itaque nomē Domini, maledicere est, quod à sacris literis vocibus boni ominis exprimitur. Quia verò multi consueuerunt, cum in aliquo dolore, aut mœrore versantur, voces aliquando maledicas in Deum iactare, renunciâti, inquit, domus præsidi, siue domino, neminem præterea apud se esse, quanquam grauissimis calamitatibus circumuento & oppresso, obturabis os, inquit, ne nominet nomē Domini, hoc est, ne quid contumeliosum contra Deum effutiat. Quibus verbis, non temerè illis plagam seu pœnam irrogatam, nec immeritò, sed necessariò, & vtiliter eos puniri ostenditur. Licet enim, licet, & quidē facillimè, ab exemplo non ita veteri videre, vt vos adhuc & relictos alienis calamitatibus ad religionem conuersos esse, & incussisse timorem vltra Deum offendendi, & vel nudo verbo lædendi etiam iis, qui olim hoc facere minimè verebantur, verbis suis in patres quoque cōtumelias apponentes. Quamobrem verè boni, ac prudentes multo melius censent, ante cladem, & flagella ad vtilitatis portum se conferre, & à prauitate discedendo, statuendóque, quæ Deo verò omniū sanctissimo placent, iis ritè fungi, experientiámque diuini furoris anteuertere.

Quia ecce Dominus mandabit, & percutiet domum magnam confractionibus, & domum paruam rupturis.

Captum, vel potius perditum iri vrbes simul cum habitatoribus suis apertè comminatus est. A Deo autem, non per se, & casu rem euenturam clarissimè liquet ex eo, quod Dominus id negotii mandabit vastare valentibus, & illi facile patrabunt, quæ diuinus furor decreuerit. Domum autem magnam, & paruam Ephraim fortasse, & Iudam nominat. Populosus enim fuit Ephraim, vtpote decem tribubus constans, quocirca & magna domus: minor autem Iudas, vt duabus tantum (ipse siquidem Hierosolymis erat, & tribus Beniamin.) Est enim consequens cogitare, quod frāgitur, integrè, & perfectè collabi: quod autē rūmpitur, meritò intelligi ex parte pati. Contigit porrò domum Ephraim, siue Israelem totum in seruitutem redigi, & bello extrema perpeti: ex parte autem Iudam, velut breui ruptura idē perpeti. Iustus est ru-

lx.11.

dex, nec personas accipit. Pari enim mensura supplicii vrbium, aut regionum scelera compensat, vt vides, & proportione cuilibet plagam conducibilem infligit. Ne itaque contemnamus Deum, validissimum robur supremæ manus reputantes. Optima enim res, huius rei intelligentia.

Si persequentur in petris equi, si tacebunt in fœminis? quoniam conuertistis in furorem iudicium, & fructum iustitiæ in amaritudinem.

LXXV. Rursum sese mandare, & percussurum domum magnam confractionibus, & minorem domum scissionibus, seu rupturis, tametsi per Assyriorum manum id futurum sit, nos admonet, dicens, [si persequentur in petris equi.] Idem est enim, ac si perspicuè diceret. Superbum quidē est animal, & ad cursum aptissimum equus: sed locus ad cursum eius idoneus non erit petrosus, & cliuorum plenus, verùm nudus, & planus. Sic vos percursabūt Assyrii, quamuis quondam populus asper, & quasi petrosus fueritis, & à nullo vnquam hoste subactus. Sed Deus est quem contempsistis, qui loca dura, & inuia, hostibus peruia, & equitabilia facit. Quemadmodum autem non cessauerint equi appetere, & conspectis equabus naturæ stimulis incitati eas salire: ita non quiescent hostes, quin feruidissimo quodā, & effrænato impetu contra impietatis reos irruant. Atque huius rei vosmet causa estis, non alii. Iustum enim iudicium meum circa vos peruertistis, inquit, in furorem, & pro eo, vt fructum haberetis iustitiæ, omnis lætitiæ, & iucunditatis vestræ præbitorem ad iram compulistis, amaritudine digna impiè designantes. Miserabatur enim omnes Dominus, vt in Ægypto afflictū Israelem: sed nō desierūt irritare. Et hoc est, opinor, quod ait, [Conuertistis in furorem iudiciū.] Est igitur infandū crimen ingrati animi; plectitur autē, & iustè admodum. Quem enim magis adhuc benedicendo, & laudando oportebat emollire, & gratiarum actionibus exhilarare, hunc stultè ad iram concitare, quomodo non perniciem nobis pariet?

Qui lætantur in nullo sermone. Qui dicunt, Nonne in fortitudine nostra habemus cornua? Ideo ecce ego suscitabo super vos, domus Israel, gentē, dicit Dominus exercituū, & cōterēt vos, ne ingre-

τὴς, καὶ ἀπροσωπόληπτος. Ταλαντεύει γάρ, ὡς ὁρᾷς, τὰ πόλεων τε καὶ χωρῶν ἐγκλήματα, καὶ ἀναλόγως ἑκάστῳ τὴν ὠφελεῖν ἰσχύουσαν ἐπάγει πληγήν. μὴ τοίνυν καταφρονῶμεν Θεοῦ, τὸ πάμαλκες εἰδότες τῆς ὑπερτάτης χειρός. χρῆμα γὰρ ἄριστον ἡ εἰς τοῦτο σύνεσις.

Εἰ διώξονται ἐν πέτραις ἵπποι, εἰ παρασιωπήσονται ἐν θηλείαις; ὅτι ἐξεστρέψατε εἰς θυμὸν κρίμα, καὶ καρπὸν δικαιοσύνης εἰς πικρίαν.

Ὅτι δὲ πάλιν αὐτοὺς ἐντέλλεται, καὶ πατάξει τὸν οἶκον τὸν μέγαν θλάσμασι, καὶ τὸν οἶκον τὸν μικρὸν ῥήγμασι, κἂν εἰ διὰ τῆς τῶν Ἀσσυρίων πράττοιτο χειρός, πάλιν ἡμᾶς ἀναπείθει, λέγων εἰ διώξονται ἐν πέτραις ἵπποι. ὅμοιον γὰρ ὡς εἰ λέγοι σαφῶς. ἀγέρωχον μὲν τὸ ζῶον, καὶ τῶν ὅτι μάλιστα δρομικωτάτων ὁ ἵππος, ἀλλὰ τόπος αὐτῷ εἰς τὸ θεῖν ἐπιτήδειος, οὐκ εἴ τις εἴη πετρώδης, καὶ ὄχθων πλέως, ἀλλ' ὁ ψιλός τε, καὶ λεῖος. εἶτά πως ὑμῶν καταδεδραμήκασιν οἱ Ἀσσύριοι, καίτοι πάλαι τραχέος τε λίαν, καὶ οἱονεὶ πετρώδους ὄντος λαοῦ, καὶ ὑπ' οὐδενὸς πώποτε τῶν πολεμίων πεπατημένου. ἀλλ' ἦν Θεὸς ὁ ἠτιμασμένος, ὁ τὰ σκληρὰ, καὶ δυσπόρευτα τοῖς πολεμίοις τιθεὶς βάσιμα, καὶ ἱππήλατα. ὥσπερ δέ, φησίν, οὐκ ἂν παύσαιντο ὀρεκτιῶντες ἵπποι, καὶ τῆς φύσεως κέντροις θηλείαις προσβλέψαντες, ἐπιθορνύμενοί τε, καὶ ἐπιθρώσκοντες, οὕτως οὐκ ἂν ἠρεμήσαιεν οἱ ἐχθροί, θερμοτάτην τινὰ, καὶ ἀκατάσχετον κατὰ τῶν δεδυσσεβηκότων ποιούμενοι τὴν ὁρμήν, καὶ ἡ τοῦδε πρόφασις ὑμεῖς, καὶ οὐχ ἕτεροι. τὸ γὰρ ἐμοὶ δίκαιον περὶ ὑμᾶς κρίμα μετεστρέψατε, φησίν, εἰς θυμόν, καὶ αὐτὴ τοῦ καρποὺς ἔχειν δικαιοσύνης, τὸν ἁπάσης ὑμῖν εὐθυμίας πρύτανιν ἐξεβιάσασθε πρὸς ὀργάς, πικρίας ἄξια δεδυσσεβηκότες. ἠλέει μὲν γὰρ ὁ τῶν ἁπάντων Θεὸς ὡς ἐν Αἰγύπτῳ πεπονηκότα τὸν Ἰσραήλ, ἀλλ' οὐ διαλελοίπασι παροξύνοντες. καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ, ἐξεστρέψατε εἰς θυμὸν κρίμα. δεινὸν οὖν ἄρα τῆς ἀχαριστίας τὸ ἔγκλημα. κολάζεται δέ, καὶ σφόδρα δικαίως. ὃν γὰρ ἔδει μᾶλλον ταῖς εὐφημίαις ἐξημεροῦν ἔτι, καὶ χαριστηρίοις κατευφραίνειν φωναῖς, τὸ παροξύνειν ἀμαθῶς, πῶς οὐ παντὸς ὑμῖν ἔσται πρόξενον κακοῦ;

Οἱ εὐφραινόμενοι ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ. οἱ λέγοντες, οὐκ ἐν τῇ ἰσχύι ἡμῶν ἔσχομεν κέρατα; διότι ἰδοὺ ἐγὼ ἐπεγείρω ἐφ' ὑμᾶς, οἶκος τοῦ Ἰσραήλ, ἔθνος, λέγει κύριος τῶν δυνάμεων, καὶ ἐκθλίψουσιν ὑμᾶς, τοῦ μὴ εἰσελθεῖν εἰς

Αἱμάθ, καὶ ἕως χειμάῤῥου τῶν δυσμῶν.

Ἐστρέψατε, φησὶ, κρίμα εἰς θυμὸν, καρπὸν δὲ δικαιοσύνης εἰς πικρίαν ὑμεῖς, οἱ μέγα φρονοῦντες ἐφ' ἑαυτοῖς, καὶ ὑψηλὴν ἀνασπῶντες κατὰ Θεοῦ τὴν ὀφρὺν, οἱ ἐπὶ τῷ οὐδενὶ, καὶ ἀσυνέτῳ χαίροντες λόγῳ. εἰρήκατε γὰρ, οὐκ ἐμὲ γεγενῆσθαι χορηγὸν τῆς ἐνούσης ὑμῖν ἰσχύος, καὶ τοῦ καταθλᾷν δύνασθαι τῶν ἐχθρῶν. ἀλλὰ ταῖς ἑαυτῶν δυνάμεσιν ἀναθέντες τὰ αὐχήματα, τετολμήκατε εἰπεῖν, οὐκ ἐν τῇ ἰσχύϊ ἡμῶν ἔχομεν κέρατα; ὅμοιον δὲ ἦν ἐκεῖνο λοιπὸν, ἁλῶναι παρεσπεφρονηκότας, καὶ ἀσυνέτως λέγοντας, αὐτοὶ κατεδυναστεύσαμεν, καὶ περιεσόμεθα τῶν ἐχθρῶν, κἂν εἰ μὴ ἕλοιτο παρασπίζειν Θεός. ἡμεῖς κεκρατήκαμεν, καὶ τοῖς οὕτω λαμπροῖς κατορθώμασι σεμνύνεσθαι χρὴ, Θεῷ τὸ παράπαν νέμοντες οὐδέν. ὑπερογία δὴ οὖν, καὶ ὕβρις κατὰ Θεοῦ τὸ ἀπόπληκτον οὕτω φρόνημά τε, καὶ χρῆμα. ἀλλ' ἦν ὅτι μάλα σοφὸς ὁ Δαβὶδ, τῷ τῶν ὅλων κατεξουσιάζοντι Θεῷ τὴν δόξαν ἀνατιθεὶς, καὶ λέγων. ὅτι τὸ καύχημα τῆς δυνάμεως αὐτῶν σὺ εἶ. καὶ πάλιν, ἐν σοὶ τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν κερατιοῦμεν. πᾶσα γὰρ ἰσχὺς παρ' αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἂν γένοιτό τι παρ' ἡμῶν ἀξιάκουστον, μὴ οὐχὶ συνόντος αὐτοῦ, καὶ παρεστηκότος. κύριος γὰρ συντρίβει πολέμους, κατὰ τὸ γεγραμμένον. ἐπειδὴ δὲ, φησὶν, εἰς τοῦτο λοιπὸν ἀλαζονείας, καὶ ἀθυροστόματος πεσόντες ἁλίσκεσθε, ἰδοὺ ἐγὼ ἐπάγω ἐφ' ὑμᾶς ἔθνος (δῆλον δὲ ὅτι τὸ τῶν Ἀσσυρίων) καὶ ἐκθλίψουσιν ὑμᾶς, τοῦ μὴ εἰσελθεῖν εἰς Αἱμὰθ ἕως τοῦ χειμάῤῥου τῶν δυσμῶν. ἔστι μὲν οὖν ἡ Αἱμὰθ μία τῶν πρὸς ἠῶ πόλις, ὑπὸ τῆς Δαμασκοῦ βασιλείας τετηνικάδε κειμένη. μετωνόμασται δὲ νῦν, ὡς ἔφην, εἰς Ἀντιόχειαν, ἤγουν Ἐπιφάνειαν. χείμαῤῥον δὲ δυσμῶν φησὶ τὸν Αἰγυπτίων ποταμὸν, κατὰ δυσμὰς τῆς Ἰουδαίων γῆς τῆς Αἰγύπτου κειμένης. ἐπειδὴ δὲ ἦν ἔθος τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, πολέμου κινοῦντος ἐπιθρώσκειν αὐτοῖς, ποτὲ μὲν τὴν ἐκ Δαμασκοῦ, καὶ Σύρων ἐπικουρίαν αἰτεῖν, ποτὲ δὲ τὴν τῶν Αἰγυπτίων ὑποτρέχειν χώραν, ταύτῃ φησὶν ὡς ἔθνος μὲν ἐπ' αὐτοὺς ἐγερῶ, οἱ δὲ ἥξουσιν εὐσθενεῖς, τοσαύτην αὐτοῖς ἐπιῤῥιπτοῦντες θλίψιν, ὡς μὴ ἰσχῦσαι λοιπὸν μηδὲ εἰς Αἱμὰθ εἰσελθεῖν, μήτε εἰς χειμάῤῥουν τῶν δυσμῶν, τουτέστι, μήτε Δαμασκοῦ, μήτε τὴν τῶν Αἰγυπτίων δύναμιν καλέσασθαι πρὸς ἐπικουρίαν. Θεοῦ γὰρ συγκλείοντος, τίς ἀνοίξει; κατὰ τὸ γεγραμμένον. ποῖος ἔσται σωτηρίας τρόπος, τοῦ πάντα ἰσχύοντος εἰς ὄλεθρον συνελαύνοντος;

A *diamini in Æmath, & vsque ad torrentem occidentis.*

LXV. Conuertistis, inquit, iudicium in furorem, & fructum iustitiæ in amaritudinem, vos, qui magnificè circumspicitis vos ipsos, & supercilium contra Deum tollitis, qui in futili, & insipienti sermone gaudetis. Dixistis enim, non me donasse vobis robur vestrum, & posse vos debellare hostes vestros. Sed vestris viribus confisi, ausi estis iactabundi dicere, [Non in fortitudine nostra habemus cornua?] Hoc perinde B est, ac si vos captos esse pro nihilo ducentes, stolidè diceretis, ipsi dominati sumus, & superabimus inimicos, & nisi voluerit nos protegere Deus, nos vincemus, & tam splendidè factis gloriandum, Deo nihil omnino adscribendum est. Superbia igitur, & insolentia contra Deum huiusmodi mens, atque res est. Atqui sapientissimè Dauid rerum omnium potenti Deo gloriam tribuebat, dicebátque, [Quoniam gloria virtutis eorum tu es.] Et rursum, [In te C inimicos nostros ventilabimus cornu.] Omne robur ab ipso, nec à nobis præstari quidquam memorabile, ipso non præsente, ac præsidente possit. [Dominus enim conterit bella,] vt habet scriptura. Quoniam igitur eo iam arrogantiæ, & incontinentiæ in loquendo progressi inuenimini, ecce ego induco super vos gentem, Assyrios vtique, & conterent vos, ne ingrediamini in Æmath, D & vsque ad torrentem occidentis. Est igitur Æmath vna vrbium orientalium, tunc regno Damasci subiecta. Nunc autem mutato nomine, vt dixi, Antiochia, siue Epiphania appellatur. Torrentem porrò occidentis Ægyptiorum flumen intelligit. Ægypto scilicet ad occidentalem Iudæam respiciente. Quia verò Israelitæ morem habebant, bello ingruente aliquando à Damasco & Syris auxilium petere, aliquando in Ægyptiorum regionem se insinuare, ideo ait, se suscitaturum gen- E tem super eos. Illa autem veniet validis cum viribus, tantam ipsis vexationem importans, vt amplius in Æmath ingredi nequeant, neque torrentem occidentis: hoc est, neque Damasci, neque Ægypti copias ad opem ferendam importare. [Deo enim claudente quis aperiet?] vt ait scriptura. Et quis modus salutis, si is penes quem potestas est omnium, in exilium compellat?

Psal. 88. Psal. 43. Oseæ. Esai. 44.

A

CAPVT VII.

Sic ostendit mihi Dominus Deus, & ecce genitura locustarum veniens matutina, & ecce bruchus erat Gog rex. Et erit, si consummauerit comedere herbam terræ, & dixi: Domine, propitius esto. Quis suscitabit Jacob? quia paruulus est. Pœnitētiam age, Domine, super hoc. B *& hoc non erit, dicit Dominus.*

LXVI. QVÆNAM sit gens immittenda Israelitis, aut quam cladem illis allatura, Prophetæ reuelat. Accommodat autem se moribus eius, & quæ nouerat ille, per ea plenè futura docet. Reuera enim pastoribus molestissima res videtur semper, & est locusta, atque bruchus. Velut enim detonsa ab ipsis herba, de cætero greges perire fame necesse est. Quapropter tanquam pastori Deus bello accipiendas C calamitates Prophetæ indicat. Per speciem quippe locustæ significat Assyrium, vtpote immensa multitudine terram pæne absumentem, ac deuorantem. Vocat autem matutinam, instar roris cadentem, & vt niuem confertim super terram diffusam. Sed non erat bruchus, inquit. Erat autem iste Gog rex. Deinde cum diceret Deus, [& erit, cum consummauerit comedere herbam terræ,] (hoc est, cum deuorauerit gregalem multitudinem, quæ est D in Samaria videlicet, & in vrbe Iudeæ) velletq; adhuc addere quippiam aliud, interpellens Propheta, obsecrat, vt iræ modum ponat, dicens, [Domine, propitius esto. Quis suscitabit Iacob? quia paruulus est.] Si enim vis, inquit, eo modo quo vidi, Israelem hostibus tradere ad deuorandum, paruulus est penitus. Ad hæc Deus, [& hoc non erit, dicit Dominus.] Non defatigabor, neque remittam. Neutiquam enim desi- E nam impios mulctare. Re autem sedulò indagata, vt oportuit, quisnam sit Gog, illud dicimus, etiã Ezechielẽ eius causa lamentari, Deo iubente. Putamus esse Senacherib, quando & Rabsace Deum conuiciis proscindente exiuit angelus Dei, & vna nocte centũ octoginta quinque millia interfecit. Omnino autem, quæ de ipso per Ezechielem scribũtur, in medium adducenda sunt. Hæc dicit Dominus. [Tu ille es, de quo locutus

Ezech. 38. 39.

4 Reg. 19

ΚΕΦΑΛ. ζ

Οὕτως ἔδειξέ μοι κύριος Θεός, καὶ ἰδοὺ ἐπιγονὴ ἀκρίδων ἐρχομένη ἑωθινή. καὶ ἰδοὺ βροῦχος εἷς Γὼγ βασιλεύς. καὶ ἔσται, ἐὰν συντελέσῃ τοῦ καταφαγεῖν τὸν χόρτον τῆς γῆς, καὶ εἶπα, κύριε, κύριε ἵλεως γενοῦ. τίς ἀναστήσει τὸν Ιακώβ; διότι ὀλιγοστός ἐστι. μετανόησον, κύ- B ριε, ἐπὶ τούτῳ. καὶ τοῦτο οὐκ ἔσται, λέγει κύριος.

ΟΤΙ τὸ ἔθνος τὸ τοῖς ἐξ Ισραὴλ ἐπενεχθησόμενον, ἢ ποῖον αὐτοῦ ἐποίσει τὸ βλάβος, ἀποκαλύπτεται τῷ Προφήτῃ, ἁρμόζεται δὲ τοῖς ἤθεσιν αὐτοῦ, καὶ δι' ὧν οἶδε, διὰ τούτων ἀκριβῶς διδάσκει τὰ προσδοκηθησόμενα. πολύδυνον γὰρ ἀεὶ τοῖς ποιμέσιν εἶναι τι δοκεῖ, καὶ ἔστιν ἀληθῶς ἀκρίς τε, καὶ βροῦχος. ἀποκειρομένης γὰρ ὥσπερ δι' αὐτῶν τῆς πόας, καταφθείρεσθαι λοιπὸν ἀνάγκη τὰ ποίμνια. C οἰκονομεῖ ὡς ποιμένι τῷ Προφήτῃ Θεὸς τὰς ἐκ τοῦ πολέμου κατασημαίνει συμφοράς. ὡς ἐν εἴδει γὰρ ἀκρίδος κατασημαίνει τὸν Ασσύριον, ὡς ἐν ἀμετρήτῳ πληθύϊ μονονουχὶ κατεσθίοντα, καὶ δαπανῶντα τὴν γῆν. ἑωθινὴν δέ φησιν αὐτὴν, πίπτουσαν ὡς δρόσον, ἐν νιφάδων τάξει καταχεομένην τῆς γῆς, ἀλλ' ἦν, φησὶν, οὐ βροῦχος, ἦν δὲ ἐστι Γὼγ ὁ βασιλεύς. εἶτα Θεοῦ λέγοντος, καὶ ἔσται ὅταν συντελέσῃ τοῦ καταφαγεῖν τὸν χόρτον τῆς γῆς (τουτέστιν, ὅταν δαπανήσῃ κατεσθίων τὴν ἀγελαίαν πληθὺν, τὴν οὖσαν D ἐν Σαμαρείᾳ δηλονότι, καὶ ἐν τῇ πόλει τῆς Ιουδαίας) εἶτα τι μέλλοντος προστιθέναι ἕτερον, διαλαβὼν ὁ Προφήτης, καταλήγειν αὐτὸν τῆς ὀργῆς λιπαρεῖ, λέγων, κύριε ἵλεως γενοῦ. τίς ἀναστήσει τὸν Ιακώβ; ὅτι ὀλιγοστός. εἰ γὰρ δὴ βούλοιο, φησὶ, καθ' ὃν τεθέαμαι τρόπον παραδοῦναι τοῖς ἐχθροῖς τὸν Ισραὴλ πρὸς κατάβρωσιν, ὀλιγοστὸς ἔσται παντελῶς. πρὸς ταῦτα Θεός. καὶ τοῦτο οὐ μὴ γένηται, λέγει κύριος. οὐκ ἂν κοπιάσαιμι φησι, οὐδ' ἂν κα- E θυφείην. καταλήξαιμι γὰρ ἂν οὐδαμῶς τοῦ παιδεύειν τοὺς ἠσεβηκότας. πολυπραγμονοῦντες δὲ ἀναγκαίως, τίς δὴ ἄρα ἐστὶν ὁ Γὼγ, ἐκεῖνό φαμεν, ὅτι καὶ Ιεζεκιὴλ θρῆνον ἐν αὐτῷ γράφει, Θεοῦ προστάττοντος. οἰόμεθα δὲ εἶναι τὸν Σενναχηρεὶμ, ὅτε τοῦ Ραψάκου καταχερτομοῦντος Θεὸν ἐξῆλθεν ἄγγελος Θεοῦ, καὶ ἀνεῖλεν ἐν μιᾷ νυκτὶ ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδας. μεμνήσομεθα δὲ ἀναγκαίως τῶν ἐπ' αὐτῷ γεγραμμένων διὰ φωνῆς Ιεζεκιήλ. τάδε λέγει κύριος τῷ Γώγ. σὺ εἶ περὶ οὗ ἐλάλησα

τῶν ἡμερῶν τῶν ἔμπροσθεν, διὰ χειρὸς τῶν δούλων μου τῶν Προφητῶν τῶν τοῦ Ἰσραὴλ, ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, καὶ ἔτεσι, τοῦ ἀγαγεῖν σε ἐπ᾽ αὐτούς. ἀκούεις ὅπως αὐτὸν, καὶ οὐχ ἕτερον εἶναί φησι, ὃν ἠπείλησε διὰ Προφητῶν ἁγίων ἐπιφέρειν τοῖς ἐξ Ἰσραήλ; ὅτι δὲ τὰς τῆς ἀθυροστομίας ἐκτίσει δίκας, καὶ κρατήσειν ὑπολαβὼν ἀδοκήτως αἱρήσεται, καὶ πέπτωκεν ἐν τῇ γῇ τοῦ Ἰσραὴλ, πάλιν εὐθὺς κατασημαίνει, λέγων. καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου, προφήτευσον ἐπὶ Γὼγ, καὶ ἐρεῖς, ἰδοὺ ἐγὼ ἄξω σε ἐπὶ τὰ ὄρη τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ πεσῇ σὺ, καὶ πάντες περὶ σὲ, καὶ δώσω τῷ Γὼγ τόπον ὀνομαστὸν μνημεῖον, ἐν Ἰσραὴλ, καὶ κατορύξουσιν αὐτοὺς οἶκος τοῦ Ἰσραήλ. πεπτωκότων γὰρ τῶν Ἀσσυρίων, οἳ διὰ τοῦ Γὼγ σημαίνονται τάχα που, τὸ πλῆθος τῶν ἐξ Ἰσραὴλ κατορώρυχε τοὺς τεθνεῶτας, ἵνα μὴ πόλεσί τε, καὶ χώραις τὸ δύσοιστον τῆς οὕτω δεινῆς κακοσμίας καταλυμαίνοιτο χρῆμα.

Οὕτως ἔδειξέ μοι κύριος. Καὶ ἰδοὺ ἐκάλεσεν τὴν δίκην ἐν πυρὶ κύριος, καὶ κατέφαγε τὴν ἄβυσσον τὴν πολλὴν, καὶ κατέφαγε τὴν μερίδα. Καὶ εἶπα, κύριε ὁ Θεὸς κόπασον δή. τίς ἀναστήσει τὸν Ἰακώβ; ὅτι ὀλιγοστός ἐστιν. μετανόησον, κύριε, ἐπὶ τούτῳ. Καὶ τοῦτο οὐ μὴ γένηται, λέγει κύριος.

Τὸν Γὼγ, ἤτοι τὸν Ἀσσύριον ὡς ἀκρίδα, καὶ βροῦχον τεθέαται. τοῦτον δίκην ὀνομάζει τὴν διὰ πυρός. οὐ γὰρ ἤρκεσε τοῖς Βαβυλωνίοις δαπανῆσαι σιδήρῳ τὸν Ἐφραὶμ, ἀλλὰ γὰρ καὶ πλείστας ὅσας τῶν ἐν Σαμαρείᾳ κατεμπεπρήκασι πόλεις. ἡ δίκη τοίνυν, φησὶ, τουτέστιν, ἐκδίκησις, ἡ διὰ πυρὸς, κατεδήδοκε τὴν ἄβυσσον τὴν πολλὴν, τὸν Ἐφραὶμ δηλονότι, διὰ πολλὴν καὶ ἀμέτρητον πληθὺν ἄβυσσον ὠνομασμένον. Κατεδήδοκε δὲ οὐδὲν ἧττον τὴν μερίδα τὴν μικρὰν, τουτέστι, τὸν Ἰούδαν, καὶ Βενιαμίν. οὐκ ἀναριθμήτους γὰρ τῆς Ἰουδαίας ἐμπρήσας πόλεις, μετὰ τοῦτο καὶ αὐτὴν λοιπὸν πεπολιόρκηκε τὴν Ἱερουσαλὴμ ὁ ἀλαζὼν Ῥαψάκης. ἐκμειλισσομένου δὲ τοῦ Προφήτου πάλιν, καὶ μετανοεῖν, ἤτοι, καὶ μεταβουλεύεσθαι τὸν τῶν ὅλων Θεὸν ἀναπείθοντος, οὐκ ἂν γένοιτο, φησὶ, τοῦτο ὁ τῶν ὅλων δεσπότης. τί οὖν ἐντεῦθεν εἰσόμεθα πάλιν; ὅτι τὰ πέρα λόγου τῶν πλημμελημάτων, καίτοι πολὺ λίαν ἀνεξίκακον εἰδότα Θεὸν παροξύνει δεινῶς, καὶ τὰς τῶν ἁγίων μονονουχὶ ἀπροσδέκτους ἀποφαίνουσι προσευχάς. καὶ γοῦν ἔφασκε πρὸς Ἱερεμίαν περὶ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, μὴ προσέλθῃς μοι περὶ αὐτῶν, ὅτι οὐκ εἰσακούσομαι.

sum in diebus antiquis per manum seruorum meorum Prophetarum Israel, in diebus illis & annis, vt adducerem te super eos.] Audis quomodo ipsum, & non alium esse dicit, quem per sanctos Prophetas minatus est, se Israeli inducturum? Eum autem pœnas linguæ petulantis luiturum, & cum speret victoriam, improuiso cæsum iri, casurúmque in terra Israel, rursum declarat his verbis. [Et tu, fili hominis, vaticinare aduersum Gog, & dices, Ecce ego adducam te super montes Israel, & cades tu, & omnia agmina tua, & dabo Gog locum nominatum monumentum in Israel, & sepelient eos domus Israel.] Cum enim occubuissent Assyrii, qui fortè per Gog significantur, multitudo filiorum Israel terra obruit cadauera, ne vrbibus, & regionibus adeò intolerabilis graueolentia incommodaret.

Sic ostendit mihi Dominus. Et ecce vocauit iudicium in igne Dominus, & comedit abyssum multam, & comedit partem. Et dixi: Domine Deus quiesce. Quis suscitabit Iacob? quia paruulus est. Pœnitentiam age Domine super hoc. Et hoc non erit, dicit Dominus.

LXVII.

Gog, siue Assyrium vt locustam, & bruchum vidit. Hunc iudicium per ignem vocat. Non enim satis habuere Babylonii ferro consumere Ephraim: verùm etiam quàm plurimas vrbes in Samaria igne succenderunt. Iudicium igitur ait, hoc est, vltio, quæ per ignem fit, comedit abyssum multam: Ephraim nimirum, per magnam & innumerabilem multitudinem abyssum nominatum. Comedit nihilominus [partem paruam,] hoc est, Iudam, & Beniamin. Innumeras enim Iudææ vrbes cum incendissent, postea & ipsam Hierosolymam Rabsaces ille arrogans circumdedit. Demulcente autem Propheta rursus Dominum vniuersorum, suadentéque vti pœnitentiam ageret, consiliúmque mutaret, respondet ipse, [non erit hoc.] Quid igitur hinc rursum discemus? Peccata grauiora quàm dici potest, Deum, quamuis patientissimum grauiter irritare, & sanctorum preces tantum non inanes efficere. Quare ad Hieremiam ait de Israelitis, [Ne appropinques mihi pro eis, quia non exaudiam te.]

Sic

Sic ostendit mihi Dominus. Et ecce Dominus stans super murum adamãtinum, & in manu eius adamas. Et dixit Dominus ad me: Quid tu vides, Amos? Et dixi: Adamantẽ. Et dixit ad me. Ecce ego impono adamantem in medio populi mei Israel. Non vltra adiiciam praterire eum. Et delebuntur ara risus, & festiuitates Israel desolabuntur, & cõsurgam super domũ Hieroboam in gladio.

LXVIII. Cum Deus Assyrium, siue Gog vt locustam, & vt bruchum, & vt iudicium in igne Prophetæ ostendisset, semet iam nunc super murum adamantinum stantem ostendit: vt per hoc intelligatur quasi ascendisse, seu incedere super potentia ineffabili, & inconcussam habere in bonis propriis securitatem. Nihil enim diuino numine validius, & fulcrum habet solidum: quoniam mutari nescit: omni mutatione superius, bonorúmque suorum sempiterna stabilitate gaudens. Conspicitur itaque stare super murum adamantinum. Porrò inter lapides adamas nulla vi rumpi, aut domari potest: neque duris, & resistere solitis cedere sustinet. Neque ab alia materia duritiem, qua valet, frangi patitur. Fortè etiam ignis vigorem contemnere suetus. Quoniam autem qui in muro stabat, & adamantem manu gestabat, percunctatur Prophetam, quid tu vides, Amos? Eo vidente, & quid esset respondente (ait enim, Adamantem) affirmat perspicuè hunc in medio Israel positurum. Nomine adamantis intelliges aut Assyrium sæuum, & infractum, & in hoc à Deo constitutum (corroborat enim Dominus virtutum, si quos fortè elegerit) aut certè infractum, & robustissimum Dei verbum, quod non potest reuerti vacuum, seu effectu carere. (Esai. 55. Psal. 147.) Curret enim vsque ad finem, nemine prorsus impediente, quod locutus fuerit Deus. Sic etiam Dominus, (Matth. 24.) [Cælum & terra transibunt, inquit, verba autem mea non præteribunt.] Ait mox, se non præteriturum Israel. Hoc est, expetiturum pœnas ab ipsis impiè gestorum, & amplius non toleraturum, & de cætero aduersus eos vocatis in potestatem traditurum, vnà cum delubris, aris, & idolis. Inquit enim, [delebuntur aræ risus.] Risus igitur reuera est cuiuslibet idoli fabricatio.

Οὕτως ἔδειξέ μοι κύριος. Καὶ ἰδοὺ κύριος ἑστηκὼς ἐπὶ τείχους ἀδαμαντίνου, καὶ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ ἀδάμας. Καὶ εἶπε κύριος πρός με. τί σὺ ὁρᾷς, Ἀμώς; καὶ εἶπα, ἀδάμαντα. Καὶ εἶπεν πρός με. Ἰδοὺ ἐγὼ ἐντάσσω ἀδάμαντα ἐν μέσῳ λαοῦ μου Ἰσραήλ. Οὐκ ἔτι μὴ προσθῶ τοῦ παρελθεῖν αὐτόν. Καὶ ἀφανισθήσονται βωμοὶ τοῦ γέλωτος, καὶ αἱ τελεταὶ τοῦ Ἰσραὴλ ἐρημωθήσονται, καὶ ἀναστήσομαι ἐπὶ τὸν οἶκον Ἱεροβοὰμ ἐν ῥομφαίᾳ.

Ὡς ἀκρίδα, καὶ ὡς βροῦχον, καὶ ὡς δίκην ἐν πυρὶ τὸν Ἀσσύριον, ἤτοι τὸν Γὼγ ἐπιδείξας τῷ Προφήτῃ Θεός, ἑαυτὸν ἤδη πως ἑστῶτα λοιπὸν ἐπὶ τείχους ἀδαμαντίνου δείκνυσιν; ἵνα διὰ τούτου νοῆται μονονουχὶ βεβηκὼς ἐπ' ἀῤῥήτῳ δυνάμει, καὶ ἀκατάσειστον ἔχων τὴν ἐπὶ τοῖς ἰδίοις ἀγαθοῖς ἀσφάλειαν. πάμαλκη γὰρ τὸ θεῖον, καὶ ἐρηρεισμένην ἔχει τὴν ὑποβάθραν, ὅτι μεταπίπτειν οὐκ οἶδεν, ἀλλ' ἔστι τροπῆς ἄμεινον, καὶ ἐν τοῖς ἰδίοις, ὡς ἔφην, ἀγαθοῖς, ἀεὶ καὶ διαπαντὸς ἐρηρεῖσθαι φιλεῖ. ὁρᾶται τοίνυν ἑστηκὼς ἐπὶ τείχους ἀδαμαντίνου. ἄρρηκτός τε, καὶ ἀκαταμάχητος ἐν λίθοις ἀδάμας, ὅτε τοῖς σκληροῖς, καὶ ἀντιτείνειν εἰωθόσι παραχωρεῖν αἰσχυνόμενος, ὅτε μὴν ἑτέραις ὕλαις διδοὺς τὸ καταθλᾶν δύνασθαι τῆς ἐνούσης ἰσχύος αὐτῷ, τάχα δέ που καὶ τῆς τοῦ πυρὸς ἀκμῆς ἀλογεῖν ἐθιζόμενος. ἐπεὶ δὲ ἦν ὁ ἐπὶ τοῦ τείχους ἑστηκὼς ἀδάμαντα φέρων ἐν χειρὶ, διεπυνθάνετο τοῦ Προφήτου, λέγων· τί σὺ ὁρᾷς, Ἀμώς; τοῦ δὲ συνιέντος, καὶ ὅπερ ἦν λέγοντος (ἔφη γὰρ ἀδάμαντα) τοῦτον ἐντάξειν εἰς μέσον τοῦ Ἰσραὴλ διεβεβαιοῦτο σαφῶς. ἀδάμαντα δὲ νοήσεις, ἢ τὸν Ἀσσύριον, ὡς ἀπηνῆ τε, καὶ ἄθραυστον, καὶ εἰς τοῦτο τεθειμένον παρὰ Θεοῦ (δυναμοῖ γὰρ ὁ τῶν δυνάμεων κύριος, οὓς ἂν ἕλοιτο τυχὸν) ἤγουν τὸν ἄθραυστόν τε, καὶ πάμαλκη τοῦ Θεοῦ λόγον, ὃν οὐκ ἔστιν ἀποστρέψαι κενὸν, ἤγουν ἄπρακτον ἀποφῆναι· δραμεῖται γὰρ εἰς πέρας, πάντως αὐτὸν περιτρέποντος οὐδενὸς, ὅπερ ἂν φθέγξοιτο Θεός. οὕτω καὶ ὁ κύριος, ὁ οὐρανὸς, φησὶ, καὶ ἡ γῆ παρελεύσεται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσιν. ἔφη δὲ ὅτι οὐκ ἂν παρέλθοι τὸν Ἰσραὴλ, τουτέστιν, αἰτήσει δίκας τῶν ἀνοσίων αὐτῷ πεπλημμελημένων. καὶ ἀνεξικακήσει μὲν οὐκέτι, παραδώσει δὲ λοιπὸν τοῖς ἐπ' αὐτὸν κεκλημένοις. ὁμοῦ τεμένεσι, καὶ βωμοῖς, καὶ τοῖς εἰδώλοις. ἀφανισθήσονται γάρ φησιν οἱ βωμοὶ τοῦ γέλωτος. γέλως μὲν οὖν ἀληθὴς ἡ παντὸς εἰδώλου ποίησις.

πρέποι δ᾽ ἂν, οἶμαι, κυρίως τε, καὶ ἰδικῶς γελωτοποιὸν τὸν Βεελφεγὼρ, διά τοι καὶ αὐτὸ τὸ τοῦ σχήματος ἀκαλλές. Διασύρει δὲ ἅπασαν τὴν εἰδωλοποίησιν, ὡς ἐξ ἑνὸς δὴ τούτου τοῦ πάντων αἰσχίονος. Οὐκοῦν καταστραφήσονται μὲν οἱ βωμοὶ, συνεξαρθήσονται δὲ καὶ αἱ τελεταὶ τοῦ Ἰσραὴλ, τουτέστι, τὰ τῆς εἰδωλολατρείας ἀθύρματα, βέβηλά τε, καὶ βδελυρὰ μυστήρια. ὅτι δὲ τοῖς ἰδίοις θεοῖς συνοιχήσεται πρὸς ἀπώλειαν ὁ τοῖς τῆς βασιλείας αὐχήμασιν ἐμπρεπὴς Ἱεροβοὰμ, διαμεμήνυκεν ἐναργῶς. μεμνῆσθαι δὲ ἀναγκαῖον, ὡς ἕτερος παρὰ τὸν πρῶτον ὁ περὶ οὗ νῦν ὁ λόγος. ὁ μὲν γὰρ ἦν ἐκ Ναβὰτ, ὁ δὲ ἐξ Ἰωάς. καὶ ταυτὶ δὲ τοῖς τῆς ἱστορίας ἐφαρμόσειε λόγοις.

Ἀδάμαντα δὲ τὸν ἀληθῆ παραδείξει Χριστὸν τὸν τῶν δυνάμεων κύριον, τὴν ἄμαχον ἔχοντα, καὶ ἀκαταγώνιστον ἰσχὺν, τὸν συνθραύοντα τοὺς ἐχθροὺς, καὶ νικῶντα τοὺς ἀνθεστηκότας, καὶ ὑπὸ μηδενὸς ῥηγνύμενον. Ἔστι ὡς λίθος ἐκλεκτὸς εἰς μέσον τέθειται τοῦ λαοῦ. ὤφθη γὰρ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη. τοιγάρτοι καὶ κέκληται διὰ τῆς ἁγίου φωνῆς Ἐμμανουὴλ, ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον, μεθ᾽ ἡμῶν ὁ Θεός. μεθ᾽ ἡμῶν γὰρ γέγονεν, ὅτε γέγονε καθ᾽ ἡμᾶς. ἐντεθειμένος δὲ ἐν ἡμῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ πατρὸς ὡς λίθος ἀδάμας, τὴν τοῦ διαβόλου κατέστρεψε τυραννίδα, κατηφάνισεν ἀληθῶς τοὺς βωμοὺς τοῦ γέλωτος. ἅμα τε γὰρ ἐπέλαμψεν ὁ Ἐμμανουὴλ, καὶ τῆς ἀληθοῦς γνώσεως τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν ὑπ᾽ οὐρανὸν ἁπλώσας τὸ φῶς, ἑαυτὸν ἡμῖν ὑπέδειξεν εἰκόνα, καὶ ὁμοίωσιν τοῦ πατρὸς, τότε δὴ τότε καὶ τὸ τῆς ἀρχαίας ἀπάτης ἀπελήλακε σκότος, καὶ πέπτωκε δὴ καὶ αὐτὸς ὁ τῆς ἀπάτης προεστηκὼς, τουτέστιν, ὁ Σατανᾶς, καὶ ἡ βέβηλος, καὶ θεομισὴς ἐκ μέσου γέγονεν εἰδωλολατρεία.

Καὶ ἐξαπέστειλεν Ἀμασίας ὁ ἱερεὺς εἰς Βαιθὴλ πρὸς Ἱεροβοὰμ βασιλέα Ἰσραὴλ, λέγων· συστροφὰς ποιεῖται κατὰ σοῦ Ἀμὼς ἐν μέσῳ τοῦ οἴκου Ἰσραήλ. οὐ μὴ δύνηται ἡ γῆ ὑπενεγκεῖν πάντας τοὺς λόγους αὐτοῦ. διότι τάδε λέγει Ἀμὼς, ἐν ῥομφαίᾳ τελευτήσει Ἱεροβοὰμ, ὁ δὲ Ἰσραὴλ αἰχμάλωτος ἀχθήσεται ἀπὸ τῆς γῆς αὐτοῦ.

Ἀνεπικούρητον ἀεὶ τὸ ψεῦδος ἀφ᾽ ἑαυτοῦ, καὶ οἱ τῆς ἀπάτης πόδες σαθρὸν ἔχουσι τὸ ἔρεισμα. τοιγάρτοι γελᾶται, μόλις ταῖς ἔξωθεν ἐπικουρίαις εἰς τὸ ἑστάναι κρατούμενον, οἷον δὴ τοῦτο ἐστὶ τὸ τῆς εἰδωλολατρείας, μεθυόντων ἦν ἀθύρματα τὰ παρ᾽ αὐτοῖς,

A Meo autem iudicio propriè, & peculiariter risum intelligamus, licet Beelphegor, propter ipsius schematis, & figuræ deformitatem. Ab vno autem hoc omnium fœdissimo vniuersam idolorum fabricationem insectatur. Quocirca [distrahentur altaria, tollentúrque simul festiuitates Israel,] hoc est, idololatriæ ludicra, & obleċtamenta, profana, & detestanda mysteria. Simul autem cum diis suis in exitium abi-B turum Hieroboamum regni gloria conspicuum claris verbis indicat. Sed meminisse debemus, alium à primo esse, de quo nunc sermo est. Ille enim erat filius Nabath; hic ex Ioa natus. Et hæc interim cum historia congruerint.

Verum autem adamantem Christum exhibebit, Dominum virtutum, inexpugnabili atque inuicto robore, confringentem inimicos, & aduersarios deuincentem, & qui rumpi à nemine potest. Hic ceu lapis electus in medio populi positus est. [In terris enim visus, & cum hominibus con-C uersatus est.] Proinde etiam voce Prophetæ Emmanuel dictus est, quod interpretatur, nobiscum Deus. Nobiscum enim fuit, quando nostrûm similis homo factus est. Insertus autem in nobis à Deo Patre vt lapis adamas, diaboli tyrannidem euertit, & aras risus reuera deleuit. Simul ac enim Emmanuel illuxit, & veræ cognitionis lumen per totum orbem diffudit, seipsum nobis imaginem, & similitudinem patris demonstrauit. Tunc tunc, in-D quam, vetustæ deceptionis tenebras dispulit, & ipsemet fallaciæ architectus, nempe Satanas, cecidit, impuráque & Deo exosa idololatria è medio sublata est.

Baruch 3.
Esai. 7.

Et misit Amasias sacerdos in Bethel ad Hieroboam regem Israel, dicens: Coniurationes facit contra te Amos in medio domus Israel, non po-E terit terra sufferre omnes sermones eius. Quia hæc dicit Amos: In gladio morietur Hieroboam, Israel verò captiuus ducetur de terra sua.

Infirmum per se semper est mendacium, & fallaciæ pedes ruinoso insistunt firmamento. Proinde ridetur, vix ope externa valens subsistere: quale hoc est in idololatria. Erant enim apud eos quasi quædam ebriorum ludicra,

LIX.

vituli aurei, opera artificis conflatilia, sicut scriptum est, & artificium humanæ manus, & impiorum ausuum inuenta. Verumenimuerò beati Prophetæ fallaciis implicitos ad sanitatem vocant. Idolorum contra ministri tanquam tota eorum scena disiecta, non mediocriter indignantur, terrores incutiunt, seductorum resipiscentiam lamentantes. Norunt enim, acrem & vigilantem animum cultus diuini apud eos profanationem non sine molestia intueri. Formidabat igitur profanus ille Amasias, ne fortè Prophetæ sermonibus inducti, in se descenderent, quibus vitulum aureum adorare persuasum erat, & excideret ipse sacerdotio, perirentque cum fanis quæ in ipsis erant simulacra. Hac de causa Hieroboam inflammare conatur, tantum non regno ipsum eiicere Amos affirmans, & cum iam odiosum, atque intolerandum quiddam loqui audere, videlicet ipsum regem moriturum gladio, & Israel abiturum in captiuitatem.

Tale quippiam & infœlices Iudæi confictis in Christum calumniis fecerunt. Cùm enim mirandis operibus Iudæam obstupefaciens omnes ad se vocaret, inuidiæ flammis pectora succensi, Pilato eum obtulerunt miseri, addiderúntque insuper, [Nisi hunc occideris, non es amicus Cæsaris.] (Ioan. 19.) Similes sunt omnium pietatem oppugnantium contra sanctos conatus, & per similia cœpta venit mendacii vbique ægrotantis infirmitas.

Et dixit Amasias ad Amos, dicens. Videns, vade, discede in terram Iuda, & ibi viue, & illic prophetabis. In Bæthel autem non adiicies vltra prophetare, quia sanctificatum regis est, & domus regni est.

(LXX.) Deinceps manifestè est impudens, & aduersus diuina verba inuidiam suam velut in acie constituit. Videntem enim appellat Prophetam. Sed enim non honoris causa, neque vt eum prophetiæ nomine veneretur: sed vt tanquam vnum è falsis vatibus perstringat, discedere in terram Iuda iubet. Addens autem illud, [illic viue,] tantum non dicit: si quæstum turpem desideras, & velut magicis

A δαμάλεις χρυσαῖ, ἔργα τέκτονος, καὶ χωνεύματα, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ τέχνη χειρὸς ἀνθρωπίνης, καὶ ἀνοσίων ἐγχειρημάτων εὑρήματα. ἀλλ' οἱ μὲν μακάριοι Προφῆται καλοῦσιν εἰς ὑγείαν τοὺς ταῖς ἀπάταις κατεσχημένους. οἱ δὲ τῶν εἰδώλων θεραπευταί, καταλυομένης ὥσπερ αὐτοῖς τῆς ὅλης σκηνῆς, οὐ μετρίως ἀσχάλλουσι, καταπλήττουσι τοῖς δείμασι, τὴν τῶν πλανωμένων θρηνοῦσιν ἀνάνηψιν. ἴσασι γὰρ, ὅτι γοργῷ, καὶ ἐγρηγορότι νῷ τῆς περὶ αὐτοὺς λατρείας τὴν βεβήλωσιν οὐκ ἀταλαιπώρως ἰδεῖν. B ἐκδέδιε τοίνυν ὁ βέβηλος Ἀμασίας, μὴ ἄρα τοῖς τοῦ Προφήτου παρενεχθεῖεν λόγοις εἰς εἴδησιν ἀγαθὴν οἱ δαμάλεσι ταῖς χρυσαῖς προσκυνεῖν ἀναπεπεισμένοι, καὶ ἀπολισθήσοιτο μὲν τῆς ἱερουργίας αὐτὸς, ἀπολοῦνται δὲ τοῖς τεμένεσιν αὐτοῖς τὰ ἐν αὐτοῖς εἴδη. τούτου τοι χάριν θήγειν πειρᾶται τὸν Ἱεροβοὰμ, μονονουχὶ τῆς αὐτοῦ βασιλείας κατεξανίστασθαι λέγων τὸν Ἀμὼς, καὶ διαβεβαιοῦται ἵνα καὶ ἀφόρητον ἤδη πως ἀποτολμᾶν ποιεῖσθαι λόγον, C ὡς τεθνήξεται μὲν αὐτὸς ἐν ῥομφαίᾳ, βαδιεῖται δὲ αἰχμάλωτος ὁ Ἰσραήλ.

Τοιοῦτόν τι πεπράχασι καὶ οἱ τάλανες Ἰουδαῖοι, τὰς ἐπὶ Χριστῷ συνθέντες συκοφαντίας. ἐπειδὴ γὰρ τοῖς θαύμασι καταπλήττων τὴν Ἰουδαίαν πάντας ἐκάλει πρὸς ἑαυτὸν, προσῆγον Πιλάτῳ, τὰς τοῦ φθόνου φλόγας εἰς νοῦν λαβόντες οἱ δείλαιοι. καὶ δὴ καὶ ἔφασκον, ἐὰν μὴ τοῦτον ἀποκτείνῃς, οὐκ εἶ φίλος τοῦ Καίσαρος. ἴσα τοίνυν καὶ D παρὰ πάντων ἀεὶ τῶν τῇ εὐσεβείᾳ μαχομένων τὰ κατὰ τῶν ἁγίων τολμήματα, καὶ διὰ τῶν ὁμοίων ἐγχειρημάτων ἔρχεται πανταχοῦ ψευδοῦς νοσοῦντος τὸ ἄναλκι.

Καὶ εἶπεν Ἀμασίας πρὸς Ἀμὼς, λέγων· ὁ ὁρῶν βάδιζε, ἐκχώρησον σὺ εἰς γῆν Ἰούδα, καὶ ἐκεῖ καταβίου, καὶ ἐκεῖ προφητεύσεις· εἰς δὲ Βαιθὴλ οὐκ ἔτι προσθήσεις τοῦ προφητεῦσαι, ὅτι ἁγίασμα βασιλέως ἐστὶ, καὶ οἶκος βασιλείας ἐστί.

E Ἀναισχυντεῖ λοιπὸν ἐναργῶς, καὶ τοῖς θείοις ἀντεξάγει λόγοις τῆς ἑαυτοῦ βασκανίας τὴν ἔνδειξιν. ὁρῶντα μὲν γὰρ τὸν Προφήτην ἐκάλει, πλὴν οὐκ ἀξιώσας, οὐδὲ τῷ τῆς προφητείας ὀνόματι κατασεμνύνας αὐτὸν, ἀλλ' οἱονείπως εἰς τῶν ψευδομάντεων ἕνα διαβεβληκὼς, ἐκχωρεῖν ἐκέλευεν εἰς γῆν Ἰούδα. προστιθεὶς δὲ τὸ, ἐκεῖ καταβίου, μονονουχί φησιν, εἰ λημμάτων αἰσχρῶν ἐφίεσαι, καὶ ἐκ τοῦ κατεπάδειν

τοῖς ῥηματίοις, τὰ πρὸς τὸν βίον χρήσιμα ζητεῖς A ἐρανίζεσθαι, τὴν Σαμάρειαν ἀφεὶς λάλει τοῖς ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ οὐ προφητεύσεις ἐν Βαιθὴλ, ἁγίασμα γὰρ βασιλέως ἐστί. τὸ ἁγίασμά φησιν, ἀντὶ τοῦ ἀνάθημα, ἤγουν ἀναθήματος τόπος. ἐκεῖ γὰρ ἀνέθηκεν ὁ πρῶτος Ἱεροβοὰμ τὴν δάμαλιν τὴν χρυσῆν. ἀναφέρων δὲ ὥσπερ τοῦ Προφήτου τὸ ἔγκλημα καὶ εἰς τὴν τοῦ κρατοῦντος τιμὴν, οἶκος, φησὶ, βασιλείας ἐστί. σὺ δὲ συγχεῖς τὰ βασιλικὰ, θορύβους ἐγείρεις, τοῖς τῶν κρατούντων θελήμασι ῥιψοκινδύνως ἀντιπαταττόμενος. ὅρα τοίνυν ἐναργῶς, ὅπως ἐστὶν ἀληθὲς τὸ εἰρημένον παρὰ Θεοῦ πρὸς τὸν Ἰσραήλ. καὶ ἐποτίζετε τοὺς ἡγιασμένους οἶνον· καὶ τοῖς Προφήταις ἐνετέλλεσθε, λέγοντες, οὐ μὴ προφητεύσητε.

Et respondit Amos, & dixit ad Amasiam. Non eram Propheta, neque filius Prophetæ, sed caprarius eram, vellicans sycomoros. Et assumpsit me Dominus ex ouibus: & dixit Dominus ad me: Vade, & prophetabis super domum Israel. Et nunc audi verbum Domini. Tu dicis, non prophetabis super Israel, & non turbabis super domum Iacob. Propterea hæc dicit Dominus: Vxor tua in ciuitate fornicabitur, & filii tui, & filiæ tuæ in gladio cadent. Et terra tua funiculo mensurabitur, & in terra immunda morieris, Israel autem captiuus ducetur de terra sua. Sic mihi ostendit Dominus.

voculis auribus demulcendis ad vitam sustentãdam necessaria corrogare quæris, relicta Samaria, loquere tribui Iuda, & noli prophetare in Bæthel, [sanctum enim regis est.] ἁγίασμα sanctum siue consecratum pro ἀνάθημα donario consecrato, seu pro loco anathematis posuit. Ibi namque primus Hieroboam vitulum aureum erexit. Et Prophetæ peccatum quasi in imperantis honorem referens: [domus, inquit, regni est.] Tu autem perturbas statum regium, tumultus concitas, dominorum voluntati effræni quadam audacia resistens. Vide igitur, quam planè verum sit, quod dictum est à Deo ad Israel: [Et potabatis sanctificatos meos vino: & Prophetis mandabatis dicentes, Ne prophetetis.]

Amos 2.

Καὶ ἀπεκρίθη Ἀμὼς, καὶ εἶπεν πρὸς Ἀμασίαν. οὐκ ἤμην προφήτης, οὐδὲ υἱὸς προφήτου, ἀλλ' ἢ αἰπόλος ἤμην, κνίζων συκάμινα. καὶ ἀνέλαβέν με κύριος ἐκ τῶν προβάτων, καὶ εἶπεν κύριος πρός με. βάδιζε, C καὶ προφήτευσον ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσραήλ. καὶ νῦν ἄκουε λόγον κυρίου. σὺ λέγεις, οὐ προφητεύσεις ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, καὶ οὐ μὴ ὀχλαγωγήσεις ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακώβ. διὰ τοῦτο τάδε λέγει κύριος. ἡ γυνή σου ἐν τῇ πόλει πορνεύσει, καὶ υἱοί σου, καὶ αἱ θυγατέρες σου ἐν ῥομφαίᾳ πεσοῦνται, καὶ ἡ γῆ σου σχοινίῳ καταμετρηθήσεται, καὶ σὺ ἐν γῇ ἀκαθάρτῳ τελευτήσεις, ὁ δὲ Ἰσραὴλ αἰχμάλωτος ἀχθήσεται ἀπὸ τῆς γῆς αὐτοῦ. οὕτως ἔδειξέ μοι κύριος. D

Quando bonis improbitatis consectatores contumelias imponunt, suos ipsorum mores accusant, suorúmque peccatorum turpitudinem palam facientes, sese nocere arbitrantur. Falluntautem semetipsos, & tantum non in tabula quales sint depingentes, aliis sese ostendunt. Id nunc accidere amenti huic Amasiæ cernimus. Cùm enim esset Pseudopropheta, deorúmque aris assideret, partésque, & frusta victimarum colligeret, & à turpi quæstu libens, ac volens vinceretur, conuitiabatur Amos, & è Samaria videntem discedere iubebat, & abire, si vellet, in terram Iuda, & ibi vitam agitare. Illic enim facilè mentieris inquit, & decipiés multos, vitæ necessaria corrogabis, & magis ibi victum per vitam sufficiẽtem inuenies. Talem quendam sensum illud, ἐκεῖ καταβίου, illic viue, subostendit.

LXXI.

Ὅτε τοῖς ἐπιεικέσιν οἱ τῆς φαυλότητος ἐπιτηδευταὶ τὰς ὕβρεις ἐπάγουσι, τοὺς ἰδίους αὐτοὶ ἐγκαλοῦσι τρόπους, καὶ τῶν σφετέρων ἁμαρτημάτων τὸ ἀκαλλὲς ἐπάγοντες, ἐμπεπροιηκέναι οἴονται. διαλελήθασι δὲ σφᾶς αὐτοὺς μονονουχὶ ἐν πίνακι γράφοντες, καὶ ὁποῖοί τινες εἰσὶ καταδεικνύοντες τοῖς ἄλλοις. τοῦτό γε παθόντα νυνὶ τὸν ἀπόπληκτον Ἀμασίαν εὑρήσομεν. ψευδοπροφήτης γὰρ ὢν, καὶ τοῖς τῶν εἰδώλων προσεδρεύων βωμοῖς, κῶλά τε συλλέγων, καὶ τῶν σφαζομένων τὰ λείψανα, καὶ λημμάτων αἰσχρῶν ἀχαλίνως ἡττώμενος, κατωνείδιζε τὸν Ἀμώς, καὶ ἰδόντα μὲν ἔφασκε, τῆς Σαμαρείας ἀποφοιτᾶν, ἐκχωρεῖν δὲ, εἰ βούλοιτο, εἰς γῆν Ἰούδα, καὶ ἐκεῖ καταβιοῦν. ἐκεῖ γὰρ ψευδοεπήσεις εὐκόλως, καὶ συναρπάζων πολλοὺς, ἐρανιῇ τὰ πρὸς τὸν βίον, καὶ μᾶλλον εὑρήσεις τὰ ζωαρκῆ. καταβίου, τοιοῦτόν τινα ὑπεμφαίνει τὸν νοῦν

Verùm Propheta non hunc sibi fuisse scopum, neque se ad quæstum respicere, sed potius Domini voluntati obsequentem, ministerium Prophetæ implere, docere nititur, idque rectissimè, illud dicens: se neque Prophetam esse, neque Prophetæ filium, aut tanquam discipulum prorsus, aut secundum spiritum, inquam, sicut nimirum & Elisæus Eliæ. Sed erat quidem caprarius, vitam rusticam, simplicem, & omnis maleficii expertem degens, victu autem pertenui se sustentans, & contentus iis, quæ ruri nascuntur, quæ nec venderet quisquam. Ea verò erant sycomori. Vacantes namque pecorum magistri, arborum vmbras subeuntes, & vitia ex otio existere solita tantùm non ludificantes, fructus vellicant, & ventrem pro facultate placant. Verùm me, inquit, in his occupatum, Deus pro arbitratu suo Prophetam fecit, & Israelitis ad eos pertinentia, & mox euentura exponere iussit. Tu autem supernis nutibus velut aciem opponens, silere iubes. Idcircò hæc deinceps dicit Dominus. [Vxor tua in ciuitate fornicabitur,] sine dubio vrbanis contumeliis se submittens, & incontinentiam libidinis habentium ipsam velit nolit perferens. Perdentur autem filii quoque à romphæa consumpti. Et insuper, [terra tua funibus mensurabitur,] id est, subdita erit, & conferet tributa illi qui eam subegerit. Tu autem adhæc, qui nunc te putas sanctum habere Bæthel, & sanctum regis habere, abibis captiuus, & morieris in ærumnis, non reuersus amplius. Quomodo enim, aut vnde, cum manseris mortuus in regione peregrina, & immunda terra hostium? Discedet & ipse Israel captiuus, qui te Prophetam, & præfectum sacrorum ex aduerso elegit. Est ergo periculi plenum diuino nutui resistere, & inconsideratè incedere, & vetare sanctos quæ Deo placent interpretari, quibus & ab ipso dictum est, [Qui tangit vos, quasi qui tangit pupillam oculi eius.] Zach. 2.

Obserua autem quemadmodum idem finis, & admiratione dignus sanctis sit propositus, vt Dei verbis, inquam, citra reformidationem inseruiendum, & humana parui pendenda existimēt, tametsi à quibusdā illis bella, & tribulationes inferātur. Beatus enim Amos contempta stoliditate Amasiæ, non solùm non conticuit, sed insuper

A Ἀλλ' ὅτι μὲν τοιοῦτος τῷ προφήτῃ σκοπὸς, μήτε μὴν εἰς φιλοκερδίαν βλέπῃ, διακονικοῖς δὲ μᾶλλον ὑπεῖκαι θελήμασι, καὶ τοῦ προφήτου τὴν διακονίαν ἀποπληροῖ, πειρᾶται διδάσκειν, καὶ λίαν ἐπιεικῶς, ἐκεῖνο λέγων. ὡς οὔτε προφήτης ἦν, οὔτε μὴν προφήτου γέγονεν υἱὸς, κατὰ μαθητείαν δὲ πάντως, ἤγουν κατὰ πνεῦμα, φημὶ, καθάπερ ἀμέλει καὶ Ἐλισσαῖος τοῦ Ἠλίου, ἀλλ' ἦν μὲν αἰπόλος, ἀγροικόν τε, καὶ ἁπλῆν, καὶ ἀκακοῦργον βιοτεύων ζωὴν, ὀλίγα δὲ παντελῶς τὰ εἰς τροφὴν B ἔχων, καὶ τοῖς ἐξ ἀγρῶν ἀρκούμενος, ἃ μηδὲ ὠνήσαιτό τις, ταῦτα δὲ ἦν συκάμινα. σχολαῖοι γὰρ ὄντες τῶν ποιμνίων οἱ ἐπιστάται, ταῖς τῶν δένδρων σκιαῖς ὑποτρέχουσι, καὶ τὰ ἐκ τῆς ἀργίας ἐγκλήματα μονονουχὶ διαπαίζοντες, καρποὺς ἀποκνίζουσι, καὶ τῆς γαστρὸς τὴν ἀνάγκην, ὡς ἂν ἐνδέχοιτο θεραπεύουσιν. ἀλλ' ἐμὲ μὲν φησιν ἐν τούτοις ὄντα, Θεὸς κατὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν ἐποιεῖτο προφήτην, καὶ τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ τὰ ἐπ' αὐτοὺς ἥκοντα, καὶ ὅσον οὔπω ἐσόμενα διαπεραίνειν ἐκέλευε. σὺ δὲ τοῖς ἄνω νεύμα- C σιν ἀντεξάγων τὰ σὰ, σιωπᾶν ἐπιτάττεις. τοιγαροῦν λοιπὸν τάδε λέγει κύριος. ἡ γυνή σου ἐν τῇ πόλει πορνεύσει. δῆλον δὲ ὅτι ταῖς τῶν πόλεων ὕβρεσιν ὑποπίπτουσα, καὶ τὸ ἀκρατὲς εἰς ἀσέλγειαν τῶν ἐχόντων αὐτὴν ὡς ἐξ ἀνάγκης ὑφισταμένη. καταφθαρήσονται δὲ καὶ τὰ τέκνα, ῥομφαίας ἔργον γεγενημένα. καὶ προσέτι δὴ τούτῳ ἡ γῆ σου καταμετρηθήσεται σχοινίοις, τουτέστιν, ὑπόφορος ἔσται, καὶ συντελέσει δασμοὺς τῷ κεκρατηκότι. σὺ δὲ πρὸς τούτοις ὁ D νῦν οἰόμενος, φησὶ, γῆν ἁγίαν οἰκεῖν τὴν Βαιθὴλ, καὶ ἁγίασμα βασιλέως ἔχειν, βαδιῇ μὲν αἰχμάλωτος, ἐναποθνήξῃ δὲ τοῖς κακοῖς, οὐχ ὑπονοστήσας ἔτι. πῶς γὰρ, ἢ πόθεν, ἀπομεμενηκὼς νεκρὸς ἐν ἀλλοδαπῇ τε, καὶ ἀκαθάρτῳ γῇ τῶν πολεμίων; οἰχήσεται δὲ καὶ αὐτὸς αἰχμάλωτος ὁ Ἰσραὴλ, ὁ σὲ προφήτην, καὶ ἐπιστάτην τῶν ἁγίων ἀνθῃρημένος. χαλεπὸν οὖν ἄρα τὸ τοῖς θείοις ἀντιπράττειν νεύ- E μασι, καὶ ἀπεριεσκέπτως ἰέναι, καὶ ἁγίοις ἐπιτιμᾶν τὰ Θεῷ δοκοῦντα διερμηνεύουσιν. οἷς καὶ εἴρηται παρ' αὐτοῦ, καὶ ἔσται ὁ ἁπτόμενος ὑμῶν ὡς ἁπτόμενος τῆς κόρης τοῦ ὀφθαλμοῦ αὐτοῦ.

Ἐπιτήρει δὲ ὅπως εἷς τε, καὶ ἀξιάγαστος τοῖς ἁγίοις σκοπὸς, τὸ χρῆναι, φημὶ, τοῖς τοῦ Θεοῦ λόγοις ἀνυποστόλως ὑπηρετεῖν, καὶ παρ' οὐδὲν ποιεῖσθαι τὰ ἀνθρώπινα, κἂν ἐπὶ πολέμους αὐτοῖς, καὶ θλίψεις ἐπιφέρωσί τινες. ὁ μὲν γὰρ μακάριος Ἀμὼς ἀλογήσας παντελῶς τῆς Ἀμασίου σκαιότητος, οὐχ ὅπως σεσίγηκεν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπ-

αὐτοῦ καταρρῆσαι ἐκελεύσθη νεανικῶς. οἱ δέ γε θεσπέσιοι μαθηταὶ σιωπᾶν αὐτοῖς προστάττοντων ποτὲ τῶν Φαρισαίων, καὶ γραμματέων, διαῤῥήδην ἔφασκον, Εἰ δίκαιόν ἐστιν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ὑμῶν ἀκούειν μᾶλλον, ἢ τοῦ Θεοῦ, κρίνατε. οὐ δυνάμεθα γὰρ ἡμεῖς ἃ εἴδομεν καὶ ἠκούσαμεν μὴ λαλεῖν.

A strenuè imprecationem in illum contorsit. Diuini etiam discipuli, cum Pharisæi, & Scribæ aliquando silentium ipsis imperassent, apertè dixerunt, [Si iustum est coram Deo vos potius audire, quàm Deum, iudicate. Non enim possumus, quæ vidimus & audiuimus, non loqui.] Act. 4.

ΚΕΦΑΛ. η'.

CAPVT VIII.

Οὕτως ἔδειξέ μοι κύριος. καὶ ἰδοὺ ἄγγος ἰξευτοῦ. καὶ εἶπε κύριος, τί σὺ βλέπεις Ἀμώς; καὶ εἶπα, ἄγγος ἰξευτοῦ. καὶ εἶπε κύριος πρός με. ἥκει τὸ πέρας ἐπὶ τὸν λαόν μου, τὸν Ἰσραήλ. οὐ προσθήσω οὐκ ἔτι τοῦ παρελθεῖν αὐτόν. καὶ ὀλολύξει τὰ φατνώματα τοῦ ναοῦ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, λέγει κύριος. πολὺς ὁ πεπτωκὼς, ἐν παντὶ τόπῳ ἐπιῤῥίψω σιωπήν.

B *Sic ostendit mihi Dominus. Et ecce vas aucupis. Et dixit Dominus, Quid tu vides, Amos? Et dixi: Vas aucupis. Et dixit Dominus ad me. Venit finis super populum meum Israel, non adiiciam vltra, vt pertranseam eum. Et vlulabunt laquearia templi in illa die, dicit Dominus. Multa cadauera. In omni loco proiiciam silentium.*

ΕΙΣΙ δὴ πάλιν τῷ Προφήτῃ κατὰ νοῦν, ὥσπερ ὁ λόγος, καὶ τῶν ἅπαξ προβεβηκότων ἀποχρῶσαν ἐφ' ἑαυτοῖς λαβόντων τὴν ἀφήγησιν, τῶν ὁραμάτων ἡ τάξις ἐπὶ τὸν αὐτῷ πρέποντα διᾴττει σκοπόν. τεθέαται τοίνυν τὴν τῶν Ἀσσυρίων πληθὺν, ὡς ἑωθινὴν ἀκρίδων ἐπιγονὴν, καὶ σὺν αὐτοῖς τὸν Γὼγ, ἤτοι τὸν Σενναχηρεὶμ ὡς ἐν εἴδει βρούχου γραφόμενον, διὰ τὸ πολὺ τῆς γῆς ἀναθερίσκειν βιαστικῶς τὸ ζῶον. τοιοῦτος δέ πως ὁ ἀλαζὼν, ἀναθερίσκων ἀεὶ πρὸς τὸ ὕψος, καὶ τοῖς ταπεινοῖς συνδιαιτᾶσθαι παραιτούμενος. τεθέαται δὲ καὶ ὡς ἐν πυρὶ καλουμένην τὴν δίκην, καὶ μὴν καὶ ἐντεταγμένον εἰς μέσον τὸν Ἰσραὴλ τὸν ἀδάμαντα παρὰ τοῦ ἑστηκότος ἐπὶ τὸ τεῖχος τὸ ἀδαμάντινον. εἶτα τί πρὸς τούτοις; καὶ ἄγγος ἦν ἰξευτοῦ. ὃ δὲ δὴ καὶ ἐν ἀρχῇ ἔφην, ἐρῶ δὴ πάλιν, ὡς ἀγροικότερον τεθραμμένῳ τῷ Προφήτῃ, Θεὸς διὰ τῶν ἐν ἀγροῖς ὅτι μάλιστα δρωμένων ἀποκαλύπτει μυστήρια. ἰξευταὶ γὰρ, καὶ τὰ δι' αὐτῶν θηρώμενα πτηνὰ δηλονότι, πρέποιεν ἂν οὐχὶ δήπου μᾶλλον ἀνδράσι τοῖς ἀστικοῖς, ἀλλ' οἷς ἂν εἴη τὸ ἐπιτήδευμα, καὶ ὁ τοῦ βίου σκοπὸς ἀγροὶ, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς. ὅτι δὲ πάντως, καὶ πάντως ἀγρευθήσονται πρὸς σφαγὴν, καθάπερ ὑπὸ χειρὸς τῶν ἰξεύειν εἰωθότων, τοῖς ἀγελαίοις ὁμοῦ καὶ τὸ ἀπόλεκτον τῶν ἐν Σαμαρείᾳ δήμος, φημὶ δὴ τὸ τῶν ἀλαζόνων, καὶ ἐν ἴσῳ πτηνοῖς ὕψος φέρεσθαι μεμελετηκότων, αἰνιγματωδῶς ὑποδείξει τῶν ὁραμάτων ἡ δύναμις. ἄγγος γὰρ

VENERVNT rursum Prophetæ in animum, vt dicitur, & cum quæ semel subingressa fuerant, sufficientem sibi narrationem acceperint, visionum ordo ad scopum sibi conuenientem transilit. Vidit igitur copias Assyriorum vt matutinam locustarum fœturam, & cum ipsis Gog, siue Senacherib, velut bruchum descriptum, quod insectum illud multum terræ vi magna cooperiat. Similis est homo arrogans, qui semper in sublime exilit, & cum humilibus conuersari recusat. Vidit etiam quasi in igne vocatum iudicium. Præterea impositum in medium Israel adamantem ab eo, qui stabat super muro adamantino. Quid postea? insuper vas, seu instrumentum erat aucupis. Quod autem principiò dixi, iterum dicam, nempe agrestius educato Prophetæ Deum per ea quæ ruri maximè fiunt, mysteria reuelare. Aucupes enim, & per eos capta, volatilia scilicet, non potius vrbanis hominibus quadrant, quàm quibus studium & vitæ scopus rura, & quæ ruri sunt. Omnimodis autem, ac prorsus captum iri ad necem, sicut in manu aucupari solitorum, cum plebeis etiam optimates Samariæ, arrogantes, inquam, & sublime ferri instar auium solitos, sub integumento quodam visionis vis, & natura declarat. Vas enim erat aucupis, quod videbatur. Pro-

inde ait vniuersorum Dominus: [Venit finis super populum meum Israel, & non præteribo amplius eorum scelera.] Incensum porro iri & ipsum templum, habens vitulum aureum in Bæthel, ostendit dicens, [vlulabunt laquearia templi in die illa.] Nomine φατνωμάτων intelligit ἱεροῦ tectum, & laquearia, siue circum ipsum tectum fabrorum magno artificio, & varietate coronides, iuxta illud. [Trabes nostræ cedrinæ: laquearia nostra cypressina.] Vlulatura autem laquearia dicit, non quidem articulatam vocem emittentia: sed sonitum potius, & stridores confractionis. Quoniam autem multi cadent, inquit, [in omni loco proiiciam silentium.] Omni enim loco deinceps in solitudinem redacto, nec habente incolas, multum erit silentium, siue quies; sicut etiam in solitariis, & inuiis terris. Non deerit igitur consilium Deo vniuersorum vlla ex parte, si peccatores punire voluerit; sed suppeditabunt ei plagarum modi, & irritatum ac pœnas importantem, nemo impediet. Effugiet autem, qui pœnitentia iram diuinam amolietur, transferens eum ad mansuetudinem erga se, qui benignus, & misericors est Dominus.

Cant. 1.

Tom. IV.

Audite hæc, qui conteritis in manè pauperem, & opprimitis mendicos de terra, dicẽtes, Quando transibit mensis, & vendemus? & Sabbata, & aperiemus thesaurum, vt faciamus mensuram paruam, & magnam faciamus stateram, & faciamus stateram iniquam, ad possidendum in argento mendicos, & pauperem pro calceamentis, & ab omni venditione negotiabimur?

LXXIII.

Pharisæus quidam aliquando interrogauit Dominum, quodnam putaret esse primũ, & magnum mãdatum. Responsum tulit, hoc esse primum mandatum, [diliges Dominum Deum tuum.] Secundum, & iunctum illi, [diliges proximum tuum sicut te ipsum.] Licet etiam videre, sanctissimũ Paulũ omne propemodũ virtutis genus in charitate collocasse, nec dubitasse eandem fide, & spe maiorem affirmare, & perspicuè confessum, qui ea careat, nihil esse, tametsi facultates suas in egẽtes distribuat: tametsi corpus suũ persecutoribus tradat, vt ardeat. Quocirca quidquid in nobis

Matth. 22.

1. Cor. 4.

A λῶ ἰξευτοῦ τὸ ὁρώμενον. Τοιγάρτοι φησὶν ὁ τῶν ὅλων Θεός, ὅτι ἥκει τὸ πέρας ἐπὶ τὸν λαόν μου Ἰσραήλ, καὶ ὡς οὐκ αὖ ἔτι παρέλθοι τὰ αὐτῶν ἐγκλήματα. καταπρησθήσεται δὲ ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ ναός, ὁ τὴν χρυσῆν ἔχων δάμαλιν ἐν Βαιθήλ, διαμεμήνυκεν, εἰπών, ὅτι ὀλολύξει τὰ φατνώματα τοῦ ναοῦ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, φατνώματα δὲ λέγειν εἴωθε τὴν ὀροφήν, ἤτοι τὰ περὶ αὐτήν, ταῖς τῶν τεκτόνων ἐπιχειρίαις εὐτέχνως εὖ μάλα πεποικιλμένα κατὰ τὸ ἐν τῷ ᾄσματι τῶν ᾀσμάτων. δοκοὶ ἡμῶν κέδροι, φατνώματα ἡμῶν κυπάρισσοι. ὀλολύξειν δὲ τὰ φατνώματά φησιν, οὐχὶ τὴν ἔναρθρον ἱέντα φωνήν, τὴν ὡς ἐν κτύποις δὲ μᾶλλον καὶ τοῖς ἐν τῷ διακλᾶσθαι τριγμοῖς. ἐπειδὴ δὲ καὶ πολὺς ἔσται, φησίν, ὁ πεπτωκὼς ἐν παντὶ τόπῳ, ἐπιρρίψω σιωπήν. παντὸς γὰρ τόπου λοιπὸν εἰς ἐρημίαν ἐνηνεγμένου, καὶ οὐκ ἔχοντος τοὺς οἰκήτορας, πολλή τις ἔσται σιωπή, ἤγουν ἡσυχία, καθὰ καὶ ἐν ταῖς ἐρήμοις, καὶ ἀβάτοις γαῖς. ἀμηχανήσει δὴ οὖν κατ' οὐδένα τρόπον ὁ τῶν ὅλων Θεός, εἰ παιδεύειν ἕλοιτο τοὺς ἡμαρτηκότας, ἀλλ' ἔσται πολύς, καὶ διάφορος αὐτῷ τῆς αἰκίας ὁ τρόπος, καὶ ἀντιστήσεται μὲν οὐδεὶς ποιναῖς ἐνιέντι τῷ παροξυνθέντι. διαφεύξεται γε μὴν ὁ ταῖς μεταγνώσεσιν ἀποσειόμενος τὴν ὀργήν, μεταθεὶς ἐφ' ἑαυτῷ πρὸς ἡμερότητα χρηστὸν ὄντα, καὶ φιλοικτίρμονα δεσπότην.

Ἀκούσατε δὴ ταῦτα οἱ ἐκτρίβοντες εἰς τὸ πρωῒ πένητα, καὶ καταδυναστεύοντες πτωχοὺς ἀπὸ τῆς γῆς, λέγοντες, πότε διελεύσεται ὁ D μήν, καὶ ἐμπολήσομεν, καὶ τὰ σάββατα, καὶ ἀνοίξομεν θησαυρὸν τοῦ ποιῆσαι μέτρον μικρόν, καὶ τοῦ μεγαλῦναι στάθμιον, καὶ ποιῆσαι ζυγὸν ἄδικον, τοῦ κτᾶσθαι ἐν ἀργυρίῳ πτωχούς, καὶ πένητα ἀντὶ ὑποδημάτων, καὶ ἀπὸ πάσης πράσεως ἐμπορευσόμεθα;

Ἤρετό τις τῶν Φαρισαίων ποτὲ τὸν Κύριον, ποίαν ἡγοῖτο πρώτην, καὶ μεγάλην ἐντολήν, ἀπήκουσε δέ, ὅτι πρώτη μὲν ἐντολὴ τό, ἀγαπήσεις E Κύριον τὸν Θεόν σου. δευτέρα δέ, καὶ ἐγγὺς τό, ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν. ἴδοι δ' αὖ τις καὶ αὐτὸν τὸν θεσπέσιον Παῦλον μονονουχὶ τῆς ἀγάπης ἀπηρτηκότα πᾶν εἶδος ἀρετῆς, μείζονά τε αὐτὴν πίστεως, καὶ ἐλπίδος εἰπεῖν θαρρήσαντα, καὶ διωμολογηκότα σαφῶς, ὡς οὐδέν εἴη ὁ ταύτην οὐκ ἔχων, κἂν εἰ προθείη τοῖς δεομένοις τὰ ὑπάρχοντα, κἂν αὐτὸ τοῖς διώκουσι παραδῷ τὸ σῶμα ἵνα καυθῇ. οὐκοῦν πᾶν ὅσον ἐστὶν ἐν ἡμῖν

μέγα τε, καὶ ἀξιάκουστον, ἔσται δὲ πάντως ἐκ τῆς εἰς Θεὸν, καὶ ἀδελφοὺς ἀγάπης. εἰ δὲ δή τις ὅλως τὴν τῆς ἀγάπης ἔξω φέροιτο νόμων, καὶ ἀμέτοχος ὁρῷτο τῶν ἐξ αὐτῆς ἀγαθῶν, ὁ αὐτὸς ἀχρεῖος ἔσται παντελῶς, καὶ πάσῃ τῇ εἰς ἄκρον φαυλότητος νοοῖτ' ἂν εἰκότως ἐνισχημένος, ὡς ὅπου περ ἂν ἀνεπιτήδευτον εἴη τὸ ἀγαθὸν, ἐκεῖ δή που πάντως αὐξήσει τὸ πλημμελές. ὅρα τοίνυν τοῦ παντὸς λόγου τὴν οἰκονομίαν. προαιτιασάμενος γὰρ ἐπ' ἀθεότητι τὸν Ἐφραΐμ, ἤτοι τὸν Ἰσραὴλ, καὶ προσκυνητὴν δαμάλεων ἀποφήνας, καὶ τὴν εἰς τὸν ἕνα, καὶ φύσει Θεὸν ἀγάπην οὐκ ἔχοντα, διά τοι τὸ προσκεῖσθαι φιλεῖν τοῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χειρῶν, ἀνόσιον ὄντως προσαποδείκνυσι, καὶ εἰς αὐτοὺς ἀδελφοὺς, καὶ τῆς εἰς τὸν πλησίον ἀγάπης ὁλοτρόπως ἠφειδηκότα. ποιεῖται δὲ γενικῶς, καὶ λίαν σαφῶς τὸν ἔλεγχον, καὶ ὡς ἐν βραχέσι μὲν ἔτι, πλὴν ἀπαριθμεῖται τὰ ἐγκλήματα. Ταῦτά τοι, φησὶν, ἀκούσατε ταῦτα οἱ ἐκτρίβοντες εἰς τὸ πρωῒ πένητα, καὶ καταδυναστεύοντες πτωχοὺς ἐπὶ τῆς γῆς. ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι, πρὸς ὑμᾶς ὁ λόγος, οἷς ἐσπούδασται λίαν τὸ οἱονείπως καὶ ἀπαλείφειν τῆς γῆς τὸν ἀσθενῆ, καὶ πένητα, καὶ καταδυναστεύειν εἰς τὸ πρωΐ. οἱ μὲν γὰρ τῆς κατὰ Θεὸν ἐπιεικείας ἐρασταὶ, διαυγαζούσης αὐτοῖς τῆς ἡμέρας διαφέρουσι τῷ Θεῷ χαριστήρια, προσκυνοῦσι, προσεύχονται, καὶ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἐπαινουμένων παρατείνουσι τὰς σπουδάς. οἱ δὲ εἰς μόνον ὁρῶντες τὸ καταδυναστεύειν τινὰς, καὶ τοῦ χρήμασι πλεονεκτεῖν οὐδὲν εἶναι νομίζοντες τὸ ἰσοστάσιον, ἔργον ποιοῦνται περισπούδαστον τὸ αὐτῆς ἀρχομένης ἠοῦς εὐνῆς ἀναθρώσκειν, καὶ πρὸς τὴν αὐτοῖς συνήθη βαδίζειν φαυλότητα, καὶ οὓς ἂν δύναιντο πλεονεκτεῖν, μονονουχὶ καὶ ἐπερχομένην ὅλως αὐτοῖς τὴν νύκτα, καὶ μέμφονται αἰτιώμενοι, ὅτι μὴ δίδωσι καιρὸν αὐτοῖς τὰ ἀποχρώντως ἔχοντα πρὸς πλεονεξίαν, οὗτοί φασι, πότε διελεύσεται ὁ μὴν, καὶ ἐμπωλήσομεν; δεδαψιλευκότων δὲ αὐτὰ, καὶ ἐν βραχεῖ πλουτούντων εὐχὴ, αἰσχρῶν, καὶ ῥυποκονδύλων, οἱ τὸ τοῦ μηνὸς ἀεὶ διψῶσι πέρας, ἵνα καὶ σμικρὸν ἐπὶ σμικρῷ συλλέγοντες, ἀδροτέρας ποιοῖντο τὰς ἑαυτῶν ἐμπολὰς, καὶ τόκους ἐπὶ τόκοις ἀνοσίως ἐρανιζόμενοι καταθλίβωσι τοὺς ἀσθενεστέρους, καίτοι τοῦ νόμου λέγοντος ἐναργῶς, ἐὰν δὲ ἀργύριον ἐκδανείσῃς τῷ πλησίον, οὐκ ἔσῃ αὐτὸν κατεπείγων, οὐκ ἐπιθήσεις αὐτῷ τόκον. ἀλλ' οἱ μέν φασι, πότε διελεύσεται ὁ μὴν, καὶ ἐμπωλήσομεν; οἱ δὲ τὰ ἴσα, ἢ καὶ ἔτι χείροσιν ἀρρωστίαις ἐνισχημένοι, καὶ λημμάτων αἰσχρῶν ἡττώμενοι, φασὶ, πά-

A magnum, & memorabile est, vtique ex charitate erga Deum,& fratres proficiscetur. Quod si quis à legibus charitatis deflexerit penitus, nec bonorum ex ea profluentiũ particeps videbitur, idẽ inutilis prorsus erit, & omni improbitate irretitus haberi non iniuria queat. Quoniam vbi nullũ adhibetur boni adipiscẽdi studiũ, ibi pullulet vitiositas necesse est. Totius itaque sermonis œconomiã, & distributionem, atque ordinẽ animaduerte. Cùm prius Ephraim, siue Israel B propter veri Dei negligentiã accusasset, adoratorémque vituli declarasset, nec diligere vnum & naturã Deum: quandoquidẽ operibus manuum suarum deuotus & cõsecratus esset, sceleratũ verè in ipsos fratres, & charitatis erga proximum contemptorẽ demonstrat. Cæterùm generosè, valdéq. perspicuè: quanquam breuiter, reprehensionẽ instituit, sed enumerantur tamẽ crimina. Ait igitur, [Audite hæc qui conteritis in manè pauperem, & opprimitis mendicos de terra.] Quasi diceret, Vos cõpello, qui- C bus magnę curę est infimę sortis,& pauperem quodãmodo è terra abolere, & tyrannos agere manè. Qui enim moderationẽ, quæ est secundũ Deum, amant, die ipsis illucescẽte Deo gratias offerũt, eum votis ac precibus colunt, & ad quęcunque cum laude coniuncta operã, atque studium suum accommodant. Qui autẽ nihil nisi dominationes meditantur, & cum præcellentia diuitiarũ nihil comparandum putant, negotiúmque D præclarũ existimant, statim aurora exoriente lectulo desilire, & ad consuetam sibi nequitiã animos intendere, & quos possint fraudando opibus præcellere, noctẽ velint nolint interuenientẽ, tantũ non accusando, quandoquidem tẽpus ad auaritiam exercendam idoneum illis præcidit, hi dicunt, [quando transibit mensis, & vendemus?] Hoc eorum qui fœnori dederunt, & breui ad diuitias euadere cupiunt, votum est, hominum infamium, sordidorum, finem mensis semper silentium vt vel modicum mo- E dico accumulantes, lucra sua amplificent, & fœnus fœnori impiè aceruantes, tenuiores opprimant, quanquam lex apertè dicat. [Si pecuniam mutuam dederis proximo, non vrgebis eum, nec impones ei vsuram.] Isti verò dicunt, [quando transibit mensis, & vendemus?] Alii rursum æqualibus, aut etiam deterioribus morbis impliciti, & turpis quæstus cupidine subacti, aiunt,

Leuit. 25.

[Quando trāsibunt sabbata, & aperiemus thesauros, vt faciamus mensuram paruam, & magnam faciamus stateram, & faciamus stateram iniquam?] Quid porrò istuc sit, quorúmue sabbatorum transitum quærant, vt aperiant thesauros, & paruam faciant mensuram, & magnam faciant stateram, explicādum omnino. Scriptum est igitur in Deuteronomio. [Septimo anno facies remissionem. Et hoc est mandatum remissionis. Remittes omne debitū, quod debet tibi proximus, & à fratre tuo non repetes, quoniam cognominata est remissio Domini Dei tui. Ab alieno exiges, quæcunque fuerint tibi apud eū. Fratri tuo remissionē facies debiti tui.] Et infrà hortatur in hunc modū: [Caue tibi, ne fiat verbū occultum in corde tuo iniquitas, dicēs, appropinquat annus septimus, annus remissionis, & iniquus sit oculus tuus fratri tuo indigenti, & clamabit cōtra te ad Dominū, & erit in te peccatū magnū.] Cùm igitur lex debitorū amputationē imperet annis velut sabbatizātibus, seu quiescentibus (ad septimum enim annū tempus soluendi, cōpleri cōstituit) deinde commonefaciat, nō esse malignandū, sed cōmodandum potius egentibus, etiāsi non procul abesse annus remissionis videatur, qui multos & diuites thesauros habebāt, manū contrahentes, annorū sabbata, quæ iam ante fores erāt, exspectare studebāt. Ita demum mutuabāt, ne tēporibus remissionis debitū, seu æs alienum subiiceretur. Hi dicūt, [quando trāsibunt sabbata (haud dubiū, quin annorū) & aperiemus thesauros?] Neque hic impietas cōstitit; sed miserorū quoque mēdicitatibus, nulla mutui amoris habita ratione insultantes, paruis mensuris in eo, quod vendebāt, vtebātur: stateris autē non æquè paruis, sed maioribus, & prioribus longè cumulatioribus recipiebāt, licet Dominus per Mosen dicat. [Nō erit in sacculo tuo pondus, magnū vel paruū. Non erit in domo tua mēsura vel mensura magna, & parua. Pondus verum, & iustū erit tibi, vt longæuus sis super terram, quā Dominus Deus tuus dabit tibi in possessionē: quoniam abominatio est Domino Deo tuo omnis faciens hæc, omnis faciens iniusta.] Verùm illi iustitiam in minimis ducentes, & ad quæstū duntaxat attēti, pauperes opprimebant, tantū non depascētes miseros, & calceamentorū loco habētes. [Pascua enim diuitū pauperes,] vt scriptū est. Sed iuuat

Deut. 15.

Eccles. 13.

A λιν, πότε διελεύσεται τὰ σάββατα, καὶ ἀνοίξομεν τοὺς θησαυρούς, τοῦ ποιῆσαι μικρὸν μέτρον, καὶ τοῦ μεγαλῦναι στάθμιον, καὶ ποιῆσαι ζυγὸν ἄδικον; καὶ τί δὴ τοῦτό ἐστιν, ἢ ποίων σαββάτων ζητοῦσι πάροδον; ἵνα ἀνοίξωσι θησαυρούς, καὶ μικρὸν ποιήσωσι μέτρον, μεγαλύνωσι τὰ στάθμια, εἰπεῖν ἀναγκαῖον. γέγραπται τοίνυν ἐν τῷ Δευτερονομίῳ. δι' ἑπτὰ ἐτῶν ποιήσεις ἄφεσιν, καὶ οὕτω τὸ πρόσταγμα τῆς ἀφέσεως. ἀφήσεις πᾶν χρέος ἴδιον ὃ ὀφείλει σοι ὁ B πλησίον, καὶ τὸν ἀδελφόν σου οὐκ ἀπαιτήσεις. ὅτι ἐπικέκληται ἄφεσις κυρίῳ τῷ Θεῷ σου. τὸν ἀλλότριον ἀπαιτήσεις, ὅσα ἂν σοι παρ' αὐτῷ ᾖ. τῷ ἀδελφῷ σου ἄφεσιν ποιήσεις τοῦ χρέους σου. καὶ μεθ' ἕτερα παρεγγυᾷ λέγων, πρόσεχε σεαυτῷ μὴ γένηται ῥῆμα κρυπτὸν ἐν τῇ καρδίᾳ σου ἀνόμημα, λέγων. ἐγγίζει τὸ ἔτος, τὸ ἕβδομον ἔτος, τῆς ἀφέσεως, καὶ πονηρεύσηται ὁ ὀφθαλμός σου τῷ ἀδελφῷ σου τῷ ἐπιδεομένῳ, καὶ οὐ δώσεις αὐτῷ, καὶ βοήσεται κατὰ σοῦ πρὸς κύριον, καὶ ἔσται ἐν σοὶ ἁμαρτία μεγάλη. C νόμου τοίνυν χρεῶν ἀποκοπὰς ποιῆσαι προστεταχότος, οἱονεὶ σαββατιζόντων ἐτῶν (ἐν ἑβδόμῳ γὰρ ἔτει πληροῦσθαι προστέταχεν) εἶτα προϋπομιμνήσκοντος μὴ δεῖν πονηρεύεσθαι, διαχρᾶν δὲ μᾶλλον τοῖς δεομένοις, κἂν εἰ μὴ φαίνοιτο μακρὰν τὸ τῆς ἀφέσεως ἔτος, οἱ πολλοὺς, καὶ ἀμφιλαφεῖς ἔχοντες θησαυρούς, τὴν χεῖρα συστέλλοντες, τὰ τῶν ἐτῶν σάββατα περιμένειν ἐσπούδαζον ἐπὶ θύραις ὄντα λοιπόν, εἶθ' οὕτως ἐδάνειζον, ἵνα μὴ τοῖς τῆς ἀφέσεως χρόνοις ὑποπέσῃ τὸ ὄφλημα. οὗτοί φασι, πότε D διελεύσεται τὰ σάββατα; (δηλονότι τὰ τῶν ἐτῶν) καὶ ἀνοίξομεν θησαυρούς; καὶ οὐ μέχρι τούτων τὸ δυσσέβημα, ἀλλὰ καὶ ταῖς τῶν ἀθλίως πενομένων πτωχείαις ἀφιλαλλήλως ἐπιτρέχοντες, μικροῖς μὲν ἐποιοῦντο μέτροις τὴν δόσιν, ἀντεκομίζοντο δὲ σταθμίοις οὐκ ἴσοις, ἀλλὰ τοῖς ἔτι μείζοσι, καὶ πολὺ τῶν προτέρων διαβριθεστέροις, καίτοι Θεοῦ λέγοντος διὰ Μωσέως τό, οὐκ ἔσται ἐν τῷ μαρσίππῳ σου στάθμιον μέγα, καὶ μικρόν. οὐκ ἔσται ἐν τῷ οἴκῳ E σου μέτρον, καὶ μέτρον μέγα, καὶ μικρόν. στάθμιον ἀληθινόν, καὶ δίκαιον ἔσται σοι, ἵνα πολυήμερος γένῃ ἐπὶ τῆς γῆς, ἧς κύριος ὁ Θεός σου δίδωσί σοι ἐν κλήρῳ, ὅτι βδέλυγμα κυρίῳ τῷ Θεῷ σου πᾶς ποιῶν τοῦτο, πᾶς ποιῶν ἄδικα. ἀλλ' οὐδὲν ἐκείνοις τῆς δικαιοσύνης ὁ λόγος. εἰς μόνην δὲ βλέποντες τὴν φιλοκέρδειαν, ἐξέτριβον πένητας, μονονουχὶ καταβοσκόμενοι τοὺς ἀθλίους, καὶ ἐν ὑποδημάτων ποιούμενοι τάξει. νομαὶ γὰρ πλουσίων πτωχοί, κατὰ τὸ γεγραμμένον. ἀλλ' ὀνίνησιν

ἡμᾶς οὐ μετρίως ὁ παροιμιαστὴς, λέγων, καρδία ἀνδρὸς λογιζέσθω δίκαια, ἵνα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κατευθύνηται τὰ διαβήματα αὐτοῦ. ἐνώπιον γάρ εἰσι τῶν τοῦ Θεοῦ ὀφθαλμῶν ὁδοὶ ἀνδρὸς, εἰς δὲ πάσας τὰς τροχιὰς αὐτοῦ σκοπεύει. ὡς οὖν ἐφορῶντος τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ἕκαστα περιαθροῦντος ἰσχνῶς, ὀρθὰς ποιεῖσθαι τὰς τροχιὰς ἀναγκαῖον τοῖς γε ἀληθῶς ἀγαθοῖς, καὶ ἐχέφροσι, καὶ οὐδὲν ἡγεῖσθαι τὸ ἰσοῤῥοποῦν τῆς τε εἰς Θεὸν, καὶ τῆς εἰς ἀδελφοὺς ἀγάπης. καὶ ἡ μὲν εἰς Θεὸν ἀγάπη τὸ γνήσιον εἰς πίστιν, καὶ τὸ ἀπαράθραυστον ἔχει· ἡ δέ γε εἰς ἀδελφοὺς τῆς δικαιοσύνης αὐχεῖται τὰ αὐχήματα. καὶ γὰρ εἴπερ ἐστὶν ἀληθὴς ἡ ἀγάπη, τῷ πλησίον κακὸν οὐκ ἐργάζεται. χρῆναι δέ φημι τοὺς εὐδοκιμεῖν ᾑρημένους, καὶ ἐννομωτάτην ἔχοντας ζωὴν, ἐνδύσασθαι μὲν σπλάγχνα οἰκτιρμῶν, κατευμεγεθεῖν δὲ σφόδρα τῆς ἐπαράτου φιλοκερδείας, καὶ κοινὰ τοῖς δεομένοις προθεῖναι τὰ ὄντα. τηρήσας γὰρ οὕτως τῆς ἀγάπης τὸν νόμον, λαμπρὸς ἔσται καὶ ἀξιοζήλωτος παρά τε Θεῷ, καὶ ἀνθρώποις. γέγραπται γὰρ, ὅτι ἐσκόρπισεν, ἔδωκεν τοῖς πένησιν, ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος.

Ὀμνύει κύριος καθ' ὑπερηφανίας Ἰακὼβ, εἰ ἐπιλησθήσεται εἰς νῖκος πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ. καὶ ἐπὶ τούτοις οὐ ταραχθήσεται ἡ γῆ; καὶ πενθήσει πᾶς ὁ κατοικῶν ἐν αὐτῇ. καὶ ἀναβήσεται ὡς ποταμὸς ἡ συντέλεια, καὶ καταβήσεται ὡς ποταμὸς Αἰγύπτου.

Ὑπερηφανίας ἔγκλημα ποιεῖται Θεὸς τοῖς ἐξ Ἰακὼβ, τὸ θείων μὲν ἀφειδῆσαι νόμων, πατῆσαι δὲ καὶ αὐτὴν εἰς ἀδελφοὺς ἀγάπην. ὄμνυσι τοίνυν καθ' ὑπερηφάνους Ἰακώβ. καὶ οὔτι που φαμὲν ὅρκιον ποιεῖσθαι τὸν τῶν ὅλων Θεὸν τὴν τινῶν ὑπεροψίαν. ὄμνυσι δὲ κατ' αὐτῆς, τουτέστι, καθορίζει αὐτῆς τὴν ἀξίαν δίκην. τί δὲ καὶ ὄμνυσιν ὅλως; ὡς οὐκ ἂν ἔτι παραδράμοι τὰ ἐγκλήματα, καὶ μέχρι τέλους ἀνέξεται. τοῦτο γὰρ οἶμαι τὸ, εἰς νῖκος, ἐστὶ, τὸ μέχρι παντὸς, καὶ εἰς ἀπονίκησιν τρέχον. εἶτά φησιν, ὅτι λήθης ἀνῃρημένης τῆς ἐπίγε τοῖς ἀνοσίοις αὐτῶν πλημμελήμασι, πῶς οὐκ ἂν γένοιτο θορύβου μὲν ἔμπλεως ἡ γῆ, καταθεόντων αὐτὴν τῶν ἐχθρῶν, αὐτοὶ δὲ πενθήσουσι δεινῶς τε, καὶ δυσδιάφυκτον ἀνατλάντες συμφοράν; καὶ τίς αὕτη πάλιν; ἀναβιβασθήσεται γὰρ ἐπ' αὐτοὺς συντέλεια, φησὶν, ὡς ποταμὸς Αἰγύπτου, πάντα καταχώννυ, καὶ πολλοῖς, καὶ ἀμάχοις ῥεύμασιν ὅλην ἐπικλύζων τῆς Σαμαρείας τὴν γῆν.

A nos non mediocriter parœmiastes cùm ait, [Cor viri cogitet iusta, vt à Deo dirigantur gressus eius. Viæ enim hominis ante oculos Dei sunt, & omnes semitas eius considerat.] Vt igitur Deo nos inspectante, & singula nostra sigillatim circumspiciente, necesse est semitas facere rectas verè bonis, & prudentibus, & ita statuendum, charitati erga Deum & proximum æquiparari nihil posse. Et charitas quidem erga Deum sinceram, & inconcussam fidem habet: erga fratres autem cum gloria iustitiæ copulata est. Nam si vera est charitas, proximo nihil nocumenti parat. Existimo autem studentes bene audire, & vitam legibus conuenientissimam ducentes, viscera misericordiæ induere, & aduersus execrandam lucri auiditatem sese inuictissimos præstare, facultatésque suas cum egentibus communicare. Qui enim sic legem charitatis seruauerit, illustris erit, & apud Deum & homines laudem promerebitur. Scriptum est enim, [Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in sæculum sæculi.]

Prou. 16. & 3. — Esai. 26. — Psal. 111.

Iurat Dominus in superbiam Iacob, si obliuioni tradentur in victoriam omnia opera eorum. Et super his nō turbabitur terra? Et lugebit omnis habitās in ea. Et ascendet quasi flumē consummatio, & descendet quasi fluuius Ægypti.

LXXIV.

Posteris Iacob pro superbiæ crimine reputat, contemnere leges diuinas, & ipsam dilectionē erga fratres cōculcare. Iurat igitur per superbos Iacob. Neutiquam porrò volumus, quorundā superbiam Deum vniuersorum ad iusiurandum adigere. Iurat autem per illam, hoc est, debitam illi pœnā definit. quid verò tandem iurat? se non præteriturum amplius scelera eorū, & nec ad finem tolleraturum: hoc enim est, opinor, quod dicit, [in victoriam,] nempe semper, & ad victoriā tendens. Deinde quærit, sublata obliuione impiè ab ipsis cōmissorum, quo pacto fieri possit, vt non impleatur terra tumultu, hostibus eam percursantibus, ipsis autem propter acerbam, & ineuitabilem calamitatem lugentibus. Et quænam calamitas ista? [Ascendet enim super illos, inquit, consummatio, vt fluuius Ægypti,] omnia sternens, multísque & insuperabilibus fluentis totam Samariæ terram inundans.

Descendet verò similiter, omnia inci- dentia secum trahens, & nulli penitus parcens. Ascendit enim aduersus illos Sennacherib, cum exercitu multorum millium, instar fluminis terram coope- riens, & omnia in potestatem redigens. Rursus in regnum suum longè maxi- mum, innumerabilem captiuorũ mul- titudinem secum trahens descendit. Si igitur vilipendamus Deum, ipsi vires nostras interiores aduersarias sentie- mus, & tumultum quendam mœrorés- que experiemur, quodammodo direpti ab ipsis, & velut ad seruilem famulatum compulsi. Oppugnabunt quippe nos, vt aqua insuperabilis in exitium trahens, & in perditionem submergens. Flumi- na autem nos non concludent, vt scri- ptum est, neque absorbebit nos profun- dum, neque submerget tempestas co- nantes placere Deo. Tunc tunc in- quam, dæmonum fraudibus viriliter elabentes, & eorum nequitiam magno- perè despiciẽtes, cum gaudio dicemus, [Nisi quia Dominus erat in nobis, forsi- tan viuos absorbuissent nos.] Et iterum, [Torrentem pertransiuit anima nostra, aquam intolerabilem.] Quamuis enim aqua diabolicæ vexationis sit intolera- bilis, nostrisque animis inexpugnabilis, per passiones scilicet inundatio, tamen in Christo poterimus. Illius enim ma- lignitatis insultum, ceu torrentem quendam pertransibimus.

Psal. 123.

A κατα]βήσεται δὲ ὁμοίως πάντα καταστύρων τὰ παρεμπίπτοντα, καὶ οὐδενὸς τὸ σύμπαν φειδόμενος. ἀνέβη γὰρ ἐπ' αὐτοὺς ὁ Σενναχηρεὶμ μυριάνδροις στρατιαῖς, οἷά τις ποταμὸς καταπλημμυρῶν τῆς γῆς, καὶ ὑφ' ἑαυτὸν τὰ πάντα ποιούμενος. ἀπέβη δὲ πάλιν εἰς τὴν ἑαυτοῦ, πλείστην τε ὅσην, καὶ ἀναρίθμητον αἰχμαλωσίαν ἐπισυρόμενος. ὅταν τοίνυν καταφρονῶμεν Θεοῦ, αὐτοὶ καθ' ἑαυτῶν τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις εὑρήσομεν, καὶ ὡς ἐν θορύ- B βῳ γενέσθαι, καὶ λύπαις, τρόπον τινὰ διαρπαζόμενοι παρ' αὐτῶν, καὶ ὡς ἐξ ἀνάγκης ὑποπίπτοντες εἰς δουλοπρεπῆ λειτουργίαν. ἔσονται γὰρ καθ' ἡμῶν ὡς ἄμαχον ὕδωρ, κατασῦρον εἰς ὄλεθρον, καὶ καταποντίζον εἰς ἀπώλειαν. ποταμοὶ δὲ ἡμᾶς οὐ συγκλείσουσι, κατὰ τὸ γεγραμμένον, οὔτε μὴν καταπίεται βυθὸς, ἀλλ' οὐδὲ ἂν καταποντίσει καταιγὶς εὐαρεστεῖν ἐθέλοντας τῷ Θεῷ. τότε δὴ τότε τὰς τῶν δαιμονίων πλεονεξίας ἀνδρωδῶς ἐκδυσάντες, καὶ τῆς ἐκείνων σκαιότητος ὀλίγα κομιδῆ φροντίσαντες, C χαίροντες ἐροῦμεν, εἰ μὴ ὅτι κύριος ἦν ἐν ἡμῖν, ἄρα ζῶντας ἂν κατέπιον ἡμᾶς· καὶ πάλιν, χείμαρρον διῆλθεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν, τὸ ὕδωρ τὸ ἀνυπόστατον. εἰ γὰρ καὶ ἔστιν ἀνυπόστατον, καὶ ταῖς ἡμετέραις διανοίαις ἀνανταγώνιστον τῆς διαβολικῆς ἐπηρείας τὸ ὕδωρ, τουτέστιν, ὁ διὰ παθῶν ἐπικλυσμὸς, ἀλλ' ἐν Χριστῷ δυνησόμεθα. παρελευσόμεθα γὰρ οἷά τινα χείμαρρον τῆς ἐκείνου δυστροπίας τὴν ἔφοδον.

Et erit in die illa, dicit Dominus, occidet sol in meridie, & contenebre- scet in die lumen. Et conuertam festiui- tates vestras in luctum, & omnia car- mina vestra in lamentationes, & indu- cam super omnem lumbum saccum, & super omne caput caluitium. Et ponam eum quasi luctum dilecti, & eos qui cum eo, in diem doloris.

Καὶ ἔσται ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, λέγει κύ- D ριος, δύσεται ὁ ἥλιος μεσημβρίας, καὶ συσκοτάσει ἐν ἡμέρᾳ τὸ φῶς. καὶ μεταστρέψω τὰς ἑορτὰς ὑμῶν εἰς πένθος, καὶ πάσας ᾠδὰς ὑμῶν εἰς θρήνους, καὶ ἀναβιβάσω ἐπὶ πᾶσαν ὀσφὺν σάκκον, καὶ ἐπὶ πᾶσαν κεφαλὴν φαλάκρωμα. καὶ θήσομαι αὐτὸν ὡς πένθος ἀγαπητοῦ, καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ ὡς ἡμέραν ὀδύνης.

LXXV.

Duplicē sensum verba ista cōtinent. Penè semper enim sanctis Prophetis in more est, ad finem præcipuè verborum suorũ meminisse Dei, & quod de eo est mysterium, eo vsque obscurũ ac tectũ, apertiùs enarrare. Age itaque, vtrum- que complectentes, quæ consentanea sunt, dicamus. Afferemus autem priore loco, quæ ex dictis cōsequuntur: postea ad explicationẽ de Christo dictorũ sen- tentiã accōmodabimus. Illo igitur die, quo consummatio contra vniuersita- tem Samaritanæ terræ, vt Ægypti flu- uius aduenïet, omnes, vt ita dicam,

Διπλῆν ὠδίνει ταυτὶ τὴν διάνοιαν. ἔθος γὰρ ἀεί πως τοῖς ἁγίοις προφήταις ἐπὶ τέλει μάλιστα E τῶν ἰδίων λόγων μεμνῆσθαι Θεοῦ, καὶ τοῦ κατ' αὐτὸν μυστηρίου ποιεῖσθαι τὴν ἀφήγησιν, ἀσαφείαις ἔτι κατεσκιασμένην. φέρε τοίνυν, ἐπ' ἄμφω βλέποντες τὰ εἰκότα λέγωμεν, ἐκθησόμεθα δὲ πρότερον τὰ τοῖς εἰρημένοις ἀκόλουθα, εἶθ' οὕτως εἰς ἐξήγησιν τῆς περὶ Χριστοῦ τὸν τῶν εἰρημένων μεθαρμόσομεν νοῦν. κατ' ἐκείνην δὴ οὖν τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἂν ἡ συντέλεια κατὰ πάσης τῆς Σαμαρειτῶν οἰχήσεται γῆς, ὡς Αἰγύπτου ποταμός, ἁπάντων, ὡς ἔπος εἰπεῖν,

τοὺς οἰκοῦντας αὐτὴν δεινὸς, καὶ βαθὺς καταπεσκεδασθήσεται σκότος, καταδυομένου τρόπον τινὰ τοῦ ἡλίου, καὶ τοῦτο ἐν μεσημβρίᾳ. καὶ οὐ δή πού φαμεν, ὅτι κατέδυ κατὰ τὸ ἀληθὲς τοῦ ἡλίου τὸ φῶς, ἀλλὰ γέγονεν ὡς σκότος τοῖς τὴν Σαμάρειαν οἰκοῦσιν ἡ ἐκ τοῦ πολέμου συμφορά. καταθολοῖ γὰρ τὸν νοῦν πολλὴ καὶ ὑπερμεγέθης, ὅταν αἴρηται, λύπη, καὶ σκοτίζει καρδίας τὰ παρ' ἐλπίδα τε, καὶ ἀδοκήτως συμβαίνοντα, καὶ τῶν σκυθρωπῶν ἡ δριμύτης ἀχλὺν οἷά τινα, καὶ ὁμίχλην τοῖς τῶν παθόντων καρδίαις ἐνεργάζεται. ὄψονται οὖν σκότος, φησὶ, κἂν εἰ μεσημβρίζῃ τυχὸν ὁ ἥλιος. οἱ δὲ δὴ πάλαι λαμπρῶς ἑορτάζοντες χορδαῖς τε, καὶ λύραις, καὶ τοῖς τῶν ᾀσμάτων λιγυρωτάτοις ἀεὶ προσχρώμενοι, τῶν μὲν τοιούτων ἀφέξονται σπουδασμάτων, κατοιμώξουσι δὲ μᾶλλον, καὶ μελέτην ποιήσονται τὰς εἰς θρήνους ᾠδὰς, καὶ τὸ τῶν πενθούντων ἀναλήψονται σχῆμα, σάκκον τέ φημι, καὶ φαλάκρωμα. ἀτιμοποιὸν δὲ σφόδρα καταψιλοῦσθαι τὴν κεφαλήν. καὶ γοῦν Ἰὼβ ἀπεκείρατο τὴν κόμην τῶν τέκνων ἀπολωλότων. ποιήσομαι δὲ, φησὶ, τὸν Ἰακὼβ ὡς πένθος ἀγαπητοῦ, τουτέστιν, οὕτως ἐπ' αὐτῷ στυγνάσουσιν οἱ ἰδόντες αὐτὸν, ὡσανεὶ καὶ μήτηρ, ἢ πατὴρ ἐφ' ἑνὶ ἀγαπητῷ κειμένῳ τέκνῳ. καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ δὲ εἰς ἡμέραν ὀδύνης, τουτέστιν, οἱ ἐκ γειτόνων Ἰούδα, καὶ Βενιαμὶν, οἱ ὁμοῦ τῷ Ἐφραὶμ εἰδώλοις λελατρευκότες, καὶ μετ' αὐτοῦ γεγονότες ἐν τούτῳ δηλονότι τῷ τρόπῳ, ὡς ἡμέραν ἔχοντες ὀδύνης, καὶ ὡς ἐν ὠδῖσι γεγονότες εὑρεθήσονται· ἐν ὠδῖσι δέ φημι τοῖς ἐκ δειμάτων, καὶ λύπης, καὶ πόνων. καταδηώσας γὰρ τὴν Σαμάρειαν ὁ Σενναχειρὶμ, πάσας εἷλεν αὐτῆς τὰς πόλεις. εἶτα πέμπει Ῥαψάκην ἐκ Λάχεις εἰς Ἱερουσαλὴμ, ὃς ἐπηπείλησε τὰ δεινὰ τοῖς ἐν τῷ τείχει. συνέθραυσε δὲ οὕτως εἰς ἀκηδίαν τοὺς ἐν Ἱεροσολύμοις, ὡς αὐτίκα δὴ μάλα τοῖς ἐν Σαμαρείᾳ συναπολεῖσθαι προσδοκᾶν. τότε δὴ τότε βαρυθυμήσας ἄγαν καὶ ὁ βασιλεὺς Ἐζεκίας, πέμπει τινὰ πρὸς Ἡσαΐαν λέγων, ἡμέρα θλίψεως, καὶ ὀνειδισμοῦ, καὶ ἐλεγμοῦ, καὶ ὀργῆς ἡ σήμερον ἡμέρα, ὅτι ἥκει ἡ ὠδὶν τῇ τικτούσῃ, ἰσχὺν δὲ οὐκ ἔχει τοῦ τεκεῖν. ἐκάλεσεν οὖν ἡμέραν ὀδύνης τοὺς ἐξ ὠδῖνος πόνους, καὶ βαρυθυμίας φησί. γεγόνασι τοίνυν ἐν ἡμέρᾳ ὀδύνης, ἀπολέσθαι προσδοκήσαντες, οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις, οἱ μετ' αὐτοῦ Ἐφραὶμ γεγονότες κατά γε, φημὶ, τὸν τῆς εἰδωλολατρείας τρόπον. καὶ ταυτὶ μὲν ἔφην ὡς ἐοικότα τε, καὶ πρέποντα τοῖς τηνικάδε παροξύνουσιν ἐφ' ἑαυτοῖς τὸν τῶν ὅλων δεσπότην.

Ἐφαρμόσειε δ' ἂν τις οὐδὲν ἧττον αὐτὰ καὶ τοῖς

habitatores eius terræ, ac profundæ tenebræ operient, sole quodammodo occidente, idque meridie. Non quod reuera sol occubuerit, hoc enim haud asserimus: sed calamitas bello accepta, Samariæ incolis instar tenebrarum facta est. Multa enim, & immoderata tristitia, cùm ei locus relinquitur, mentem turbidam reddit, & obtenebrant cor, quæ præter spem, & improuisò eueniunt, & acerbitas rerum tristium ceu caliginem, & nubem quandam cordibus mœstorum offundit. Quare tenebras videbunt, inquit, etsi fortè in meridie sol lucebit. Et qui aliquando splendidè festos dies duxerunt, fidibúsque & lyris, & cantibus iucundissimis sese oblectarunt, hisce studiis abstinebunt: eiulantes potius, & carmina lugubria meditantes, habitúmque lugentium, saccum, inquam, & caluitium assumentes. Est autem ignominiosissimum, pilis nudari caput. Quare Iob extinctis filiis comam detondit. [Faciam porrò, inquit, Iacob vt luctum dilecti.] Hoc est, ita super eum tristabuntur qui viderint, vt pater & mater super vnico dilecto, eóque mortuo filio tristarentur. [Et eos qui cum eo quasi diem doloris.] Hoc est, è vicinis Iuda & Beniamin, qui cum Ephraim idolis seruierunt, & cum ipso his moribus fuerunt, quasi diem habentes doloris, & velut in doloribus partus inuenientur, in doloribus, inquam, ex terroribus, & tristitia, & ærumna. Vastata enim Samaria, Sennacherib omnes eius vrbes subiugauit. Postmodum Rabsacen è Lachis Hierosolymam misit, qui in muro stantibus atrocia comminaretur. Tanto autem mœrore Hierosolymitanos consternauit, vt mox se vnà cum Samaritanis perituros exspectarent. Tunc nimirum, tunc Rex Ezechias mœstissimus ad Esaiam ire iussit, qui diceret: [Dies tribulationis & opprobrii, & redargutionis, & iræ hodierna dies, quia venit dolor parienti, nec virtutem habet ad pariendum.] Itaque diem doloris molestias ex dolore, & animi ægritudines appellat. Fuerunt igitur in die doloris, perniciem exspectantes Hierosolymitani qui fuerunt cum Ephraim, quod ad venerationem scilicet idolorum attinet. Et hæc quidem dixi, vt apposita & conuenientia in eos qui tunc vniuersorum Dominum ad iram prouocabant.

Eadem quispiam, nihilominus ad illos transtulerit,

Iob 1.

Esai 37.

A trãstulerit, qui aduersus Emmanuelem eo tẽpore, quo homo in terris versatus est, sceleratos sese prębuerunt. Illi namque sunt, qui contriuerunt mane pauperem, hoc est, qui contempserunt instituta vitæ secundum leges, & nihil fortè aliud spectarunt, quàm vt iustum è medio tollerent, & per audaciam diuinis mandatis rectissimè præscripta floccipenderẽt, & spretis omnibus auocamẽtis, infirmiores quos libuisset, potentia antegrederetur. Hi etiã fortasse sint, qui

B dicũt, [quando transibit mensis,] & quæ sequuntur. Pharisæos enim, & Scribas pecuniæ, & turpis lucri cupidos fuisse, multis ex locis, si euãgelicis scriptis animũ aduertamus, cognoscere possumus. Etenim Christus suadet, vt qui æquitatem, quæ est secundum Deum, charam habent, ab infami quæstu inuicti, & ab omni auaritia alieni, libẽter appareant. Hortatus est etiã adhuc vltra procedere, & egẽtibus succurrere, & facultates distribuere. Sed quid ait Euangelista?

C Luc. 16. [Audiebant autẽ hæc Scribæ & Pharisæi, qui erant auari, & deridebant eum.] Quare & de ipsis non iniuria dicatur, [Iurat Dominus per superbos Iacob, si obliuioni tradẽtur in victoriã opera vestra.] Verè enim superbi sunt, dũ diuina mandata despiciũt, & scelestius peccãt, quod insuper in Christũ contumeliosi reperiuntur. Idcirco eorũ peccata in obliuionem nõ veniunt: sed velut [consummatio ascẽdit super eos,] & bellum à Romanis, tanquã fluuius eos inundat.

D Postquã autem in cruce vniuersorũ Dominũ affixerũt, occubuit sol super illos, & obfuscata est lux. [Factæ sunt enim tenebræ ab hora sexta, vsque ad horam nonã.] Quod Iudæis signũ, & argumentum haud obscurũ fuit, crucifixorũ mẽtes tenebris quæ cogitatione cernuntur obrutas esse. [Cæcitas enim ex parte cõtigit in Israel.] Et vt diuinus Paulus scri- 2. Cor. 3. bit, [Vsque hodie, quãdo legitur Moses, velamen super cor eorũ positũ est.] Maledixit etiã illis ex amore diuino David, Psal. 68. his verbis: [Obscurẽtur oculi eorum ne

E videãt, & dorsũ eorũ semper incurua.] Præterea lamẽtatos esse, quasi festiuitatibus in mœstitiã cõuersis, declarari potest, ex ipsius Christi verbis ad mulieres super eo lacrymãtes, dũ cruci affigẽdus Luc. 23. educeretur. [Filię Hierusalẽ, nolite flere super me, sed super vos ipsas flete, & super filios vestros.] Lamẽtatæ sũt enim, quãdo vnà cũ vrbe, & diuino tẽplo Romanis omnia incẽdio miscẽtib. perierũt.

A εἰς αὐτὸν δεδυσσεβηκόσι τὸν Ἐμμανουήλ, κατὰ τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως χρόνον. αὐτοὶ γάρ εἰσιν οἱ ἐκτρίβοντες εἰς τὸ πρωῒ πένητα, τουτέστιν, οἱ ἀποσκουδάζοντες μὲν τὸ ἐννόμως ἑλέσθαι βιοῦν, ἐφ' ἑτέρῳ δὲ οὐδενὶ προσιόντες που τάχα, ἢ τὸ καθαιρῆσαι τὸν δίκαιον, καὶ δι' οὐδενὸς ποιεῖσθαι τολμᾶν τὸ ταῖς θείαις ἐντολαῖς εὖ μάλα διωρισμένον, καὶ πλεονεκτεῖν ἀφειδῶς οὓς ἂν ἕλοιντο τῶν ἀσθενεστέρων. αὐτοὶ δ' ἂν εἶεν οἱ λέγοντες, πότε διελεύσεται ὁ μὴν,

B καὶ τὰ ἑξῆς. ὅτι γὰρ ἐρασιχρήματοί τε, καὶ αἰσχροκερδεῖς ἦσαν ἄγαν οἱ γραμματεῖς, καὶ οἱ Φαρισαῖοι, κατὰ πολλοὺς ἂν εἰδείημεν τρόπους, τοῖς εὐαγγελικοῖς συγγράμμασι τὸν νοῦν ἐπερείδοντες. ἀμείνους μὲν γὰρ ὁρᾶσθαι λημμάτων αἰσχρῶν, καὶ φιλοκερδίας ἁπάσης ἀπηλλάχθαι φιλεῖν τοὺς κατὰ Θεὸν ἐπιεικείας τοὺς ἐραστὰς συνεβούλευεν ὁ Χριστός. προὔτρεπε δὲ καὶ ἐπὶ τὸ ἔτι μεῖζον ἰέναι, καὶ τοῖς δεομένοις ἐπαρκεῖν, καὶ διανέμειν τὰ ὄντα. ἀλλὰ τί φησιν ὁ εὐαγγελιστής; ἤκουον δὲ αὐτὰ οἱ γραμματεῖς, καὶ

C οἱ Φαρισαῖοι φιλάργυροι ὄντες, καὶ ἐξεμυκτήριζον αὐτόν. ἐκείνου καὶ περὶ αὐτῶν εἰκότως ἂν λέγοιτο, ὀμνύει κύριος κατὰ τῆς ὑπερηφανίας Ἰακώβ, εἰ ἐπιλησθήσεται εἰς νῖκος τὰ ἔργα ὑμῶν. ὑπερφρονία γὰρ ἀληθῶς, τὸ καὶ θείων αὐτοὺς ἀλογῆσαι νόμων, καὶ τὸ ἐπὶ τούτου φορτικώτερον, καὶ αὐτοῦ λοιπὸν ἐμπαροινῆσαι τοῦ Χριστοῦ. ταύτητοι λοιπὸν οὐδὲ εἰς λήθην αὐτῶν ἀποδημεῖ τὰ πλημμελήματα. συντέλεια δὲ ὥσπερ ἐπαναβέβηκεν ἐπ' αὐτοὺς, καὶ ὡς πλημμυρῶν ποταμὸς ὁ Ῥωμαίων πόλεμος. ἐπὶ

D δὲ σταυρῷ παρέδοσαν τὸν τῶν ὅλων δεσπότην, ἔδυνεν ὁ ἥλιος ἐπ' αὐτοῖς, συνεσκότασε δὲ καὶ τὸ φῶς. γέγονε γὰρ σκότος ἀπὸ ὥρας ἕκτης ἕως ὥρας ἐννάτης. καὶ τοῦτο τοῖς Ἰουδαίοις τὸ σημεῖον ἐναργὲς τοῦ κατασκοτισθῆναι νοητῶς τὰς τῶν σταυρωσάντων ψυχάς. πώρωσις γὰρ ἀπὸ μέρους γέγονε τῷ Ἰσραήλ. καὶ ὡς ὁ θεσπέσιος γράφει Παῦλος, ἄχρι σήμερον, ἡνίκα ἀναγινώσκεται Μωσῆς, κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται. ἐπηρᾶτο δὲ αὐτοῖς καὶ Δαβὶδ, ἐκ φιλοθείας οὕτω λέγων, σκοτισθήτωσαν οἱ

E ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ τὸν νῶτον αὐτῶν διαπαντὸς σύγκαμψον. ὅτι δὲ καὶ τεθρηνήκασι μεταπεσόντων ὥσπερ τῶν ἑορτῶν εἰς κατήφειαν, ἐμφαίνοι ἂν ἤδη τοῦτο καὶ αὐτὸς λέγων ὁ Χριστὸς ταῖς κλαιούσαις ἐπ' αὐτῷ γυναιξὶν ἀποφερομένῳ λοιπὸν ἐπὶ τὸν σταυρόν. θυγατέρες Ἱερουσαλὴμ, μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμοὶ, κλαίετε δὲ ἐφ' ὑμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ὑμῶν. τεθρηνήκασι γὰρ τότε πόλει, καὶ αὐτῷ τῷ θείῳ συνδιολλύμενοι ναῷ, καταπιμπράντων τὰ πάντα Ῥωμαίων.

θήσομαι τοίνυν αὐτὸν (δηλονότι τὸν Ἐμμανουὴλ) ὡς πένθος ἀγαπητοῦ, καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ ὡς ἡμέραν ὀδύνης. σταυρωθέντα γὰρ τὸν Ἰησοῦν ἐπένθησαν οἱ πεπιστευκότες, γυναῖκες δὲ κατῳμώζοντο μακρόθεν εἱστήκει. καὶ αὐτὴ δὲ ἡ κτίσις τὸν ἑαυτῆς ἐπένθει δεσπότην. ὁ μὲν γὰρ ἥλιος ἐσκοτίζετο, διερρήγνυντο δὲ πέτραι, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ναὸς τὸ τῶν πενθούντων ἐπλήρωσε σχῆμα, περιερρηγμένου τοῦ καταπετάσματος ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω. καὶ τὸ τοιοῦτον ὑπεσήμαινεν ἡμῖν ὁ Θεὸς διὰ φωνῆς Ἡσαΐου λέγων, καὶ ἐνδύσω τὸν οὐρανὸν, καὶ θήσω σάκκον τὸ περιβόλαιον αὐτοῦ. γέγονε τοίνυν τὸ ἐπ' αὐτῷ πένθος ὡς ἀγαπητοῦ. τέθεινται δὲ καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, τουτέστιν, οἱ μαθηταὶ, εἰς ἡμέραν ὀδύνης. ὅτι γὰρ καὶ αὐτοὶ τεθρηνήκασι, πῶς ἐστιν ἀμφιβάλλειν; ἐν ὀδύναις γὰρ οὖσιν ἀπήγγελον αἱ γυναῖκες τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ. τότε δὴ καὶ ἀνανεύσαντες μόλις, ἔτρεχον ἐπὶ τὸ μνημεῖον, καὶ τάχα που πρὸς ταυτασὶ τὰς τὴν ἀνάστασιν εὐαγγελιζομένας γυναῖκας, ὁ Ἡσαΐας φησὶν ἐν πνεύματι. γυναῖκες ἐρχόμεναι ἀπὸ θέας δεῦτε· οὐ γάρ λαός ἐστι σύνεσιν ἔχων (ὁ τῶν Ἰουδαίων δηλονότι) διὰ τοῦτο οὐ μὴ οἰκτειρήσῃ αὐτοὺς ὁ ποιήσας αὐτούς.

Ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει κύριος, καὶ ἐξαποστελῶ λιμὸν ἐπὶ τὴν γῆν, οὐ λιμὸν ἄρτων, οὐδὲ δίψαν ὕδατος, ἀλλὰ λιμὸν τοῦ ἀκοῦσαι τὸν λόγον κυρίου. καὶ σαλευθήσονται ὕδατα ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης, καὶ ἀπὸ βορρᾶ ἕως ἀνατολῶν περιδραμοῦνται ζητοῦντες τὸν λόγον κυρίου, καὶ οὐ μὴ εὕρωσιν.

Γέγραπται, κύριε, ἐν θλίψει ἐμνήσθημέν σου, ἐν θλίψει μικρᾷ ἡ παιδεία σου ἡμῖν, ἄριστον δὲ ὅτι τὸ χρῆμά ἐστι, καὶ ὀνησιφόρον ἀληθῶς τὴν θλίψιν εἰδὼς ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, ποτὲ μὲν ἔφασκεν, ἐν θλίψει ἐπικαλεσάμην τὸν κύριον· ποτὲ δὲ αὖ, ἀγαθόν μοι, ὅτι ἐταπείνωσάς με, ὅπως ἂν μάθω τὰ δικαιώματά σου. σωφρονεστέρους γὰρ ἡμᾶς ἀποτελοῦσιν αἱ θλίψεις, καὶ τῆς ῥᾳθυμίας ἐξέλκουσι βρόχων, τῆς ἐπιεικείας τοὺς τρόπους ἀγαπᾶν ἀναπείθουσαι, καὶ τὸν ἀπηνῆ, καὶ δυσήνιον ὡς ἐξ ἀνάγκης, καὶ φόβου τοῖς τῆς ὁσιότητος, καὶ ὑπακοῆς ὑποφέρουσι ζυγοῖς. καταδῃωθείσης οὖν τῆς Σαμαρείας, φησὶ, καὶ καταπιμπράντος τὰς πόλεις τοῦ Βαβυλωνίου, κἂν εἰ ἕλοιντο μαθεῖν τηνικάδε τινὲς τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, καὶ τί δρῶντες, ἢ λέγοντες τῆς παρ' αὐτοῦ τεύξονται φειδοῦς, ἵν' ἔξω φέροιντο τῆς ὀργῆς,

A [Ponam igitur ipsum, (puta Emmanuelem,) vt luctum dilecti, & qui cum ipso sunt, vt diem luctus.] Crucifixum enim Iesum luxerunt fideles. [Et mulieres procul stantes lamentabantur eum.] Ipsa quoque creatura Dominum suum lugebat. Sol siquidem obscurabatur, petræ scindebantur: ipsum quoque templum personam lugentium gerebat, dirupto velo eius à [summo vsque deorsum.] Et huiusmodi quippiam nobis B Deus per Esaiam significauit. [Induam cælum tenebris, inquit, & ponam saccũ operimentum eius.] Excitatus est igitur super eo luctus vt super dilecto. Positi sunt etiam qui cum ipso erant, hoc est, discipuli, [in diem doloris.] Nam quin ipsi quoque sint lamentati, nullo modo dubitandum est. Versantibus enim in dolore mulieres de resurrectione Christi renunciarunt. Tum demum, & vix oculos aperientes, ad monumentum cucurrerũt. Et fortasse ad hasce mulieres, resurrectionis nuntiatrices Esaias ait in C spiritu, [Mulieres veniẽtes à spectaculo, venite. Non enim est populus habens intellectum (Iudæorũ scilicet) propterea non miserebitur eorũ, qui fecit eos.]

Luc. 23. *Matth. 27.* *Esai. 50.* *Luc. 24.* *Esai. 27.*

Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & emittam famem super terram, non famem panum, neque famem aquæ: sed famem audiendi verbum Domini. Et commouebuntur aquæ à mari vsque ad mare, & ab Aquilone vsque ad orientem circumibunt, quærentes verbum D *Domini, & non inuenient.*

Scriptum est, [Domine, in tribulatione memor fui tui. In tribulatione parua castigatio tua nobis.] Sciens diuinus Dauid, tribulationem esse rem optimam, & fructiferam, aliquando quidem aiebat, [In tribulatione mea inuocaui Dominum:] aliquando rursum, [Bonum mihi, Domine, quia humiliasti me, vt discam iustificationes tuas.] Faciunt enim nos E tribulationes cautiores, & desidiæ laqueis expediunt, mores moderatos amare hortantur, immitémque, & effrænem (vt ex necessitate, & timore) sanctimoniæ, & obedientiæ iugo subiiciunt. Samaria igitur ad vastitudinem redacta, inquit, & Babylonio vrbes incendente, & si quidam tum velent discere, quæ esset voluntas Dei, & quid agentes à ab ipso veniam consequerentur, & iram eius euaderet,

LXXVI *Psal. 17. & 118.*

non erit, inquit, qui doceat. Famem enim ipsis inducam verbi Dei, vt neminem prorsus Prophetam inueniant, quamuis ab occidente in orientem currant: quamuis à meridie in Austrum. Huic affine est, quod Deus ad Prophetam Ezechielem dixit. [Et linguam tuam colligabò gutturi tuo, & eris mutus, & non eris illis in virum obiurgantem, quia domus exasperans est.] Qui enim semel verbum Dei fastidiuerunt, neque si velint deinde illud accipere, meritò possint. Aquas autem commotas dicit Iudæorũ immensam multitudinem velut tumultuãtem, & fluctibus marinis quoque similem esse, qui ventorum impetu quocunque iactantur.

Ezech. 3.

Aliter. Christo crucifixo famem verbi Dei senserunt infœlices Iudæi. Non enim amplius apud eos est Propheta, non magister accuratus, & diligens, qui crassitudinem Mosaicæ historiæ declarando velut extenuare sciat, & literis sepulta mysteria eruere. Non enim Christum sustinebant dicentem, [Ego sum panis vitæ, qui de cælo descendit, & dat vitam mundo.] Audiebant igitur vicissim dicentem per Esaiam. [Ecce serui mei comedent, vos autem esurietis. Ecce serui mei bibent, vos autem sitietis.] Etenim verum est illud, [Non occidet Deus fame animam iustam: vitam autem impiorum subuertet,] diuinum verbum ipsis non submittens, quo anima ad virtutis desiderium pascitur, ac nutritur. Nam vt ipse Saluator dixit, [Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei.]

Ioan 6. Esai. 65. Prou. 10. Matth. 4.

In die illa deficient virgines pulchræ, & adolescentes in siti. Qui iurant per propitiationẽ Samariæ, & dicẽtes: viuus Deus tuus Dan, & Deus tuus Bersabee, & cadent, & non resurgent vltra.

LXXVII. Emphaticus sermo est, seu plus significatur, quã dicitur, nẽpe, ab hostibus filios eorũ, ac filias direptum iri: hoc enim virgines, & adolescẽtes significãt. Potissimùm enim hanc ætatẽ captare solitos nouimus, qui captiuos abducere soliti sunt. Videtur autẽ nobis verba hęc aliud arcanũ insinuare. Erãt virgines quędã in idolorũ delubris degẽtes, & cũ ipsis adolescẽtuli, siue impuberes, per quos curiosiores in re magica dæmonũ respõsa se posse cognoscere putabãt. Nam vt ad incõtaminata corpora eos aduocantes,

A οὐκ ἔσται, φησὶν, ὁ διδάσκων. λιμὸν γὰρ ἐποίσω τὸν παρὰ Θεοῦ λόγον αὐτοῖς, ὡς μηδένα παντελῶς εὑρεθῆναι προφήτην, κἂν εἰ ἐκ δυσμῶν τρέχοιεν πρὸς ἀνατολὰς, κἂν εἰ ἐκ μεσημβρίας ἐπὶ τὰ βόῤῥα. Τούτῳ παραπλήσιόν ἐστι τὸ εἰρημένον παρὰ Θεοῦ πρὸς Ἰεζεκιήλ. καὶ τὴν γλῶσσάν σου συνδήσω, καὶ ἀποκωφωθήσῃ, καὶ οὐκ ἔσῃ αὐτοῖς εἰς ἄνδρα ἐλέγχοντα, ὅτι οἶκος παραπικραίνων ἐστίν. οἱ γὰρ ἅπαξ τὸν παρὰ Θεοῦ διαπτύσαντες λόγον, οὐδ' ἂν εἰ ἑκόντες ἔτι βούλοιντο, λαβεῖν ἔχοιεν ἄν. εἰκότως. ὕδατα δὲ σαλευόμενά φησι τὸ τῶν Ἰουδαίων ἀμέτρητον B πλῆθος, ὡς ἐν θορύβοις γεγενημένον, καὶ τοῖς ἐν θαλάσσῃ κύμασι προσεοικέναι λοιπὸν, ἃ ταῖς τῶν ἀνέμων ἐμβολαῖς διαφέρεται πανταχοῦ.

Καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον. σταυρωθέντος Χριστοῦ, λιμὸν ἐσχήκασι τὸν παρὰ Θεοῦ λόγον οἱ τάλανες Ἰουδαῖοι, οὐδὲ γὰρ ἔτι παρ' αὐτοῖς προφήτης, οὐ διδάσκαλος ἀκριβὴς τῆς Μωσαϊκῆς ἱστορίας τὸ παχὺ ἀπολεπτύνειν εἰδὼς, καὶ τὰ τοῖς γράμμασι C διακεχωσμένα διαπεραιοῦν μυστήρια, οὐ προσήκαντο γὰρ λέγοντα τὸν Χριστὸν, ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς, καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ. ἤκουον δὲ τοιγάρτοι καὶ πάλιν λέγοντος αὐτοῦ διὰ φωνῆς Ἡσαΐου. ἰδοὺ οἱ δουλεύοντές μοι φάγονται, ὑμεῖς δὲ πεινάσετε. ἰδοὺ οἱ δουλεύοντές μοι πίονται, ὑμεῖς δὲ διψάσετε. καὶ γάρ ἐστιν ἀληθὲς ὡς οὐκ ἂν λιμοκτονήσῃ ποτὲ κύριος ψυχὴν δικαίαν, ζωὴν δὲ ἀσεβῶν ἀνατρέψει, τὸν θεῖον αὐτοῖς οὐ καθιεὶς λόγον, τὸν ἀποτρέφοντα τὸν νοῦν εἰς ἔφεσιν D ἀρετῆς. ὡς γὰρ αὐτὸς εἴρηκεν ὁ σωτὴρ, οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ.

Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐκλείψουσιν αἱ παρθένοι αἱ καλαὶ, καὶ οἱ νεανίσκοι ἐν δίψῃ. οἱ ὀμνύοντες κατὰ τοῦ ἱλασμοῦ Σαμαρείας, καὶ λέγοντες, ζῇ ὁ Θεός σου Δὰν, καὶ ὁ Θεός σου Βηρσαβεὲ, καὶ πεσοῦνται, καὶ οὐ μὴ ἀναστῶσιν ἔτι.

Ἔμφασιν μὲν ὁ λόγος ἔχει, τοῦ διαρπασθήσεσθαι παρὰ ἐχθρῶν υἱούς τε αὐτῶν, καὶ θυγατέρας. τοῦτο E γὰρ αἱ παρθένοι, καὶ οἱ νεανίσκοι σημαίνουσι. μάλιστα γὰρ τῆς τοιαύτης ἡλικίας ἀπηρτημένους εὑρήσομεν τοὺς ἀποκομίζειν εἰωθότας εἰς αἰχμαλωσίαν. ἔοικε δέ τι ἕτερον ἡμῖν ὁ λόγος τῶν κεκρυμμένων ὑποδηλοῦν. παρθένοι τινὲς ἦσαν τοῖς τῶν εἰδώλων τεμένεσιν ἐνιζήσασαι, καὶ σὺν αὐταῖς μειράκια, ἤγουν παῖδες ἄνηβοι, δι' ὧν ἐδόκουν οἱ περιεργότεροι περὶ γοητείας τὰ παρὰ τῶν δαιμονίων διδάσκεσθαι: ὡς γὰρ ἐπ' ἀχράντοις σώμασι καλοῦντες αὐτὰ,

τοῖς ἀπορρήτοις ψιθυρισμοῖς ἀποφθέγγεσθαι παρεσκεύαζον. φασὶ δὲ καὶ εἰς δεῦρό τινας ἀνοσιουργεῖν ἐθέλοντας κατὰ τὸν ἴσον ἐκείνοις μαντεύεσθαι τρόπον. ὅτι τοίνυν ἐλλείψει ὁ Ἰσραὴλ, οὐχὶ μόνος ὁ παρὰ Θεοῦ διὰ προφητῶν ἁγίων, χρήσιμός τε, καὶ ἀναγκαῖος εἰς ἐπανόρθωσιν λόγος, ἀλλὰ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ παρὰ τῶν ψευδομαντείων, ἤτοι δαιμονίων, ὃν διὰ παρθένων, καὶ παίδων ἐποιοῦντο πρός τινας, ὑπεμφαίνει, λέγων· ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐκλείψουσιν αἱ παρθένοι αἱ καλαί. οἱονεὶ γάρ πως φησὶ, συναπολοῦνται τοῖς ἄλλοις ὁμοῦ καὶ αἱ καλαί σου παρθένοι. κατειρωνεύεται δὲ ὁ λόγος καὶ τοῖς κορίοις ὁμοῦ τὰ παιδάρια τὰ ὀμνύοντα κατὰ τοῦ ἱλασμοῦ Σαμαρείας. ἔθος γὰρ ἦν ἴσως ἐκείνοις ὁρκίοις ποιεῖσθαι φιλεῖν τοὺς ἐν Σαμαρείᾳ θεοὺς, ἤτοι τὰς δαμάλεις, καὶ πλατύ που τάχα καταμειδιῶντες Θεοῦ, τὰ αὐτοῦ τοῖς γλυπτοῖς ἀνῆπτον, λέγοντες, ζῇ ὁ Θεός σου Δὰν, καὶ ὁ Θεός σου Βηρσαβεέ. πόλεις δὲ αὗται τῆς Ἰουδαίας, ἐπ' αὐταῖς κείμεναι ταῖς ἐσχάταις τῆς χώρας, καὶ οἷον ὁρίζουσαι τὸ μέσον τῆς γῆς ἐκ νότου πρὸς θάλασσαν. ὅμοιον οὖν ὡσεὶ λέγοιεν οἱ ὀμνύοντες τυχὸν, ζῇ τῆς Ἰουδαίων γῆς ὁ Θεὸς, τουτέστιν, ὁ μόσχος. διὰ γὰρ τῶν περάτων τὰ μέσα περιλαμβάνεται, καὶ ἡ τοῦ παντὸς ὑπαινίττεται δήλωσις. ἐκλείψειν γε μὴν ἐν δίψει φησὶ τὰς παρθένους, καὶ τοὺς νεανίσκους. οὐκ ἔτι χορηγουμένους τὰς τῶν δαιμονίων ψευδοεπείας, διὰ τὸ καὶ αὐτοὺς ἔργον γενέσθαι χειρὸς ἀλλοφύλων, ἢ ξίφει πεσόντας, ἢ τὴν ἀκλεᾶ, καὶ δύσοιστον ἀνατλάντας αἰχμαλωσίαν.

Σταυρωθέντος δὲ τοῦ Χριστοῦ, καὶ δεδυκότος τοῖς Ἰουδαίοις, ὁμοῦ τε ἡλίῳ τῷ κατὰ τὸν κόσμον, καὶ φωτὶ τῷ αἰσθητῷ, καὶ τῆς νοητῆς αὐγῆς, καὶ φωτισμοῦ τοῦ διὰ πνεύματος ἐστέρηνται. καὶ γὰρ τοῦ θείου λόγου, καὶ τῆς ἄνωθεν παρακλήσεως ἐκλελοίπασιν. αἱ παρ' αὐτοῖς παρθένοι τοῖς νεανίσκοις ὁμοῦ, τουτέστιν, αἱ καλαὶ καὶ εὐδόκιμοι ψυχαὶ, ὧν τὸ μὲν ἄχραντον διὰ τῆς παρθενίας, τό γε μὴν εὐσθενές τε, καὶ δοκιμώτατον διὰ τοῦ νεανίσκου σημαίνεται. τίς γὰρ ἅγιος ἐν αὐτοῖς; οὐδένα τελειοῦν ἰσχύοντος τοῦ νόμου, οὔτε μὴν ἀρκοῦντος αὐτοῖς εἰς δικαιοσύνην; παρὰ τίνι δὲ αὐτῶν εὐρωστία πνευματικὴ, καὶ εὐσθενὴς ἂν γένοιτο νοῦς, ὅτε μὴ ἐγνώκασι τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας τὰ λαμπρὰ κατορθώματα; ἢ γὰρ οὐχὶ νωθροὶ πάντες, καὶ ἐν ἁμαρτίαις παρειμένοι τὸν νοῦν; εἶτα πῶς τοῦτο ἀμφίβολον; ἐκλελοίπασι δὲ οὖν ἐν δίψει, εἴρηται δὲ οὐκ αὐτοῖς τὸ, ἀντλήσετε ὕδωρ ἐκ τῆς πηγῆς τοῦ σωτηρίου. ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐνετείλατο ταῖς νεφέλαις τοῦ μὴ βρέξαι ἐπ' αὐτοὺς ὑετὸν, ὅτι μηδὲ αὐτῷ γεγόνασιν ὑπήκοοι τῷ Χριστῷ διακεκραγότι,

A clandestinis susurris responsum ab ipsis eliciebant. Ferunt postea quosdam impios eodem modo vaticinatos. Defecturum igitur Israelem, non solũ à Deo per Prophetas sanctos præcipuum, ac necessarium ad morum emendationem oraculum, sed & ipsa falsorum vatum, siue dæmoniorum, quæ per virgines, & pueros quibusdam edebãt, subobscurè indicat, dicens. [In die illa deficient virgines pulchræ.] Quasi diceret, vnà cum B aliis peribunt etiã virgines pulchrę tuæ. Insimulat porro cum puellis simul puerulos, iurantes per propitiatorium Samariæ. Fortassis enim mos illis erat, vt per deos in Samaria iurarent, siue per vitulos, Deum, opinor, affatim deridentes, eius nimirum virtutem, & diuinitatem sculptilibus tribuentes, dicentésq. [Viuit Deus tuus Dan, & Deus tuus Bersabee,] quæ vrbes in extremis Iudææ finibus positæ, ab Austro versus mare regioné velut definiebãt. Est itaq; perinde, ac si dicerent fortè, qui iurabãt, Viuit Iudeæ Deus, puta, vitulus. Per ex- C trema enim media & totum insinuatur. Defecturas autẽ in siti virgines, & adolescẽtes ait, afflatus & instinctus dæmonum mẽdaces non amplius excipiẽtes, quod & ipsi in manus alienigenarũ venerint, aut gladio ceciderint, aut in gloriã, & intolerabilẽ captiuitatẽ subierint.

Postquam autem Christus in crucem sublatus Iudæis occidit, vnà cũ sole hoc mundano, & lumine sub sensum veniẽte, etiam splendore, quem sola intelligentia percipit, & illuminatione spiritus D priuati sunt. Etenim Dei verbũ, & cælestem consolationem amiserũt. Defecerunt apud eos virgines cum adolescentibus, hoc est, pulchræ, & probatæ animæ. Quarũ incorruptio per virginitatẽ, firmitas autem virium, & perfectissimũ robur per adolescẽtes significatur. Quis enim sanctus inter illos? Cùm lex [neminem possit reddere perfectum,] nec illis ad iustitiam suffecerit. Apud quem igitur illorum spirituale robur, & mens E valida fuerit, quando Euangelicæ vitæ illustres actiones non cognouerunt? An non enim desides omnes, & ad peccandum remisso viuebant animo? Quid hoc certius? Defecerunt igitur in siti. Dictum est autem non ipsis illud [haurietis aquas de fonte Saluatoris.] Quin imo mandauit nubibus ne plueꝛent super eos imbrem, quoniam nec Christo ipsi obtemperarunt clamanti,

Heb. 9.

Esai. 12.

Esai. 5.

Ioan. 7. [Si quis sitit, veniat ad me, & bibat.] Sed eo deserto, quamuis sit fons vitæ, [Foderunt sibi lacus contritos, qui continere non valebunt aquam.] Attenderunt enim doctrinis, & mandatis hominum, quæ potare eos non valebant, neque vtentes ea in vitam æternam conseruare. Esai. 29.

εἴ τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρός με, καὶ πινέτω. καταλελοιπότες δὲ αὐτὸν, καίτοι πηγὴν ὄντα ζωῆς, ὤρυξαν λάκκους συντετριμμένους, οἳ οὐ δυνήσονται ὕδωρ συνέχειν. προσεσχήκασι γὰρ διδασκαλίαις καὶ ἐντάλμασιν ἀνθρώπων, ἃ ποτίζειν οὐκ οἶδεν εἰς ζωὴν, οὔτε μὴν συνέχειν τοὺς κεχρημένους εἰς σωτηρίαν.

CAPVT IX.

Vidi Dominum stantem super altare, & dixit. Percute propitiatorium, & commouebuntur vestibula, & disseca in capita omnium. Et reliquos eorum in gladio interficiam.

ΚΕΦΑΛ. θ'.

Εἶδον τὸν κύριον ἐφεστῶτα ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ εἶπεν. Πάταξον τὸ ἱλαστήριον, καὶ σεισθήσεται τὰ πρόπυλαια, καὶ διάκοψον εἰς κεφαλὰς πάντων. Καὶ τοὺς καταλοίπους αὐτῶν ἐν ῥομφαίᾳ ἀποκτενῶ.

LXXVIII. BEATI Prophetæ spiritus face intellectus oculum illustrati, non solum futurorum notitiam capessunt: sed etiam nonnunquam actiones ipsas ceu in tabula depictas intuentes, & ipsi spectaculo obstupescunt, & vt audientes perinde secum afficiantur, visionum vi declaranda consequi nituntur. Inquit ergo diuinus Amos. Et ait Dominus ad me, [Venit finis super populum meum Israel, non adiiciam vltra, vt prætercam eos, & vlulabunt laquearia templi in die illa, dicit Dominus. Multa cadauera. In omni loco proiiciam silentium.] (Amos 8.) Verum ecce visum est, quod prænuntiabatur, & rebus ipsis, vaticinium comprobatum. Ipsum enim Dominum, ait se vidisse stantem super propitiatorium, siue altare, & tanquam catastrophen incipientem, & hoc ipsum fieri iubentem. Constitit autem super altare, non ei honorem tribuens, quod stulte cogitaretur. Absurdissimum siquidem opinari, ac dicere, idolorum aris reuerentiam, & honorem impertisse Deum. Et quo pacto tandem altare vitulorum honorasset? Stetit porro supra, potius vt destrueret, & euerteret. Ideo tantum non initium facere Prophetæ mandauit, [Percute, dicens, altare, & commouebuntur vestibula,] & resoluatur iam templum, vt mox casurum. [Disseca porro in capita omnium,] hoc est, incipe ab insignioribus inter illos, & percute præcellentes, qui inter alios capitis locum obtinent, quibus cum reliqui mistim interibunt, & præsides in calamitatibus sequentur,

Οἱ μακάριοι Προφῆται τῇ τοῦ πνεύματος δᾳδουχίᾳ τὸ τῆς διανοίας φαιδρυνόντες ὀφθαλμὸν, οὐχὶ μόνην τὴν τῶν ἐσομένων δέχονται γνῶσιν, ἀλλὰ γὰρ καὶ αὐτὴν ἔσθ' ὅτε τῶν πράξεων τὴν ἰδέαν οἷά περ ἐν πίνακι γεγραμμένην ὁρῶντες, αὐτοί τε καταπεπλήττονται, συνδιατιθέναι δὲ σφισιν αὐτοῖς ἀναπείθουσι τοὺς ἀκροωμένους, τὰς τῶν ὁράσεων δυνάμεις διερμηνεύειν εὖ μάλα σπεύδοντες. ἔφη τοίνυν ὁ θεῖος Ἀμώς. καὶ εἶπε κύριος πρός με, ἥκει τὸ πέρας ἐπὶ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραὴλ, οὐκ ἔτι οὐ μὴ προσθῶ τοῦ παρελθεῖν αὐτόν, καὶ ὀλολύξει τὰ φατνώματα τοῦ ναοῦ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει κύριος. πολὺς ὁ πεπτωκὼς, ἐν παντὶ τόπῳ ἐπιρρίψω σιωπήν. ἀλλ' ἰδοὺ, τετέλεσται τὸ προηγγελμένον, καὶ πράγμασιν αὐτοῖς ἐνεργούμενον, ὥσπερ ἔχει τὴν προαγόρευσιν. αὐτὸν γὰρ ἔφη τὸν κύριον ἐφεστῶτα τεθεᾶσθαι τῷ θυσιαστηρίῳ, καὶ οἱονεὶ τῆς καταστροφῆς ἀρχόμενον, τοῦτό τε αὐτὸ γενέσθαι προστάττοντα. ἐφίσταται δὲ τῷ θυσιαστηρίῳ, οὐ τιμὴν ἀπονέμων, εὐήθης γὰρ ὁ τῇδε νοῶν, εἴπερ ἐστὶ τῶν ἀτοπωτάτων οἴεσθαί τε, καὶ λέγειν, ὡς τοῖς τῶν εἰδώλων βωμοῖς αἰδῶ, καὶ τιμὴν ἀπονέμει Θεός. πῶς οὖν ἂν ἐτίμησε τὸ τῆς δαμάλεως θυσιαστήριον; ἐφέστηκε δὲ μᾶλλον ὡς καθελὼν, καὶ κατασείσων εἰς γῆν. τοιγάρτοι μονονουχὶ καὶ κατάρχεσθαι τῆς καταστροφῆς τῷ Προφήτῃ προστέταχε, λέγων, πάταξον ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ κατασεισθήσεται τὰ πρόπυλα· καὶ ἤδη ἔστω λοιπὸν ὁ ναὸς, ὡς αὐτίκα δὴ μάλα πεσεῖσθαι μέλλων. διάκοψον δὲ καὶ εἰς τὰς τῶν πάντων κεφαλὰς, τουτέστιν, ἄρξαι τῶν ἐν αὐτοῖς ἐπιφανεστέρων, καὶ πλῆττε τοὺς προὔχοντας, οἳ καὶ ἐν τάξει κεφαλῆς τεθεῖνται τοῖς ἄλλοις. ἀπολοῦνται δὲ αὐτοῖς ἀναμὶξ οἱ καταλοιποι, καὶ τῆς τῶν προεστηκότων ἕψονται συμφορᾶς.

ἔργον καὶ αὐτοὶ γεγονότες ῥομφαίας. ὅμοιον δὲ τούτῳ κἀκεῖνο, τὸ διὰ φωνῆς Ἰεζεκιὴλ περὶ τοὺς ἓξ ἄνδρας, οἳ ἤρχοντο μὲν ἀπὸ τῆς πύλης τῆς βλεπούσης πρὸς βορρᾶν, ἠρμένοι δὲ τοὺς πελέκεις, εἵποντο τῷ ἀνδρὶ τῷ τὸν ποδήρη ἐζωσμένῳ, πρὸς οὓς εἴρηται παρὰ Θεοῦ· πορεύεσθε εἰς τὴν πόλιν ὀπίσω αὐτοῦ, καὶ κόπτετε, καὶ μὴ φείδεσθε, καὶ μὴ ἐλεήσητε πρεσβύτερον, καὶ νεανίσκον, καὶ νήπια, καὶ γυναῖκας ἀποκτείνατε εἰς ἐξάλειψιν. ἐπὶ δὲ πάντας, ἐφ' οὓς ἐστὶ τὸ σημεῖον, μὴ ἐγγίσητε, καὶ ἀπὸ τῶν ἁγίων μου ἄρξασθε. ὁρᾷς ὅτι προτέλειον ἐποιεῖτο τῆς ὀργῆς τοὺς πρεσβεύοντας, ἤτοι τοὺς δοκοῦντας σεπτοὺς εἶναι, καὶ ἁγίους, διὰ τὸ καὶ αὐχεῖν τάχα που τῆς ἱερουργίας τὴν δόξαν, ἤγουν ἑτέραις τισὶν ἐκλελαμπρύνθαι τιμαῖς; κεφάλαιον γὰρ ὡς περ οἱ τοιοίδε τῶν ἄλλων εἰσί.

Συμβέβηκε δὲ τοῦτο γενέσθαι τοῖς πεπαρῳνηκόσιν εἰς τὸν κύριον. ἐπειδὴ γὰρ οἱ δείλαιοι καὶ νόμου, καὶ Προφητῶν ὀλίγα πεφροντικότες οὐ προσεδέξαντο τὸν Χριστὸν, τέλος ὄντα καὶ νόμου καὶ Προφητῶν, ἀλλὰ καίτοι σαφῶς εἰδότες, ὡς αὐτός ἐστιν ὁ κληρονόμος, ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος ἐκβεβλήκασι, καὶ τελευταῖον ἐσταύρωσαν, δέδονται εἰς ἐρήμωσιν τοῖς Ῥωμαίων στρατηγοῖς, καὶ ἐμπεπύρησται μὲν ὁ διαβόητος ἐκεῖνος ναὸς, κατεσκάφη δὲ καὶ τὸ ἐν αὐτῷ θυσιαστήριον, καὶ κατεσείσθη τὰ πρόπυλα, συναπολώλασι δὲ τοῖς ἀγελαίοις οἱ προύχοντες. ἐφείσατο γὰρ οὐδενὸς παρ' αὐτοῖς ὁ πόλεμος. καὶ ἕκαστος δὲ τῶν πεπιστευκότων, κἂν εἴτε ναὸς εἴη Θεοῦ ὡς ἔνοικον ἔχων αὐτὸν, κἂν εἴτε νοοῖτο θυσιαστήριον, ὡς τὴν ἰδίαν πολιτείαν ἱερουργῶν τῷ Θεῷ, εἶτα βλέψας ἐπὶ τὸ ῥάθυμον παροτρύνων Θεὸν, πρὸς τὸ μηδὲν οἰχήσεται, καὶ πανύστατον ὑποστήσεται καταστροφήν. ἀπροσωπόληπτος γὰρ ὁ δεσπότης, καὶ δικαιοσύνη δικαίου οὐ μὴ ἐξέληται αὐτὸν, ἐν ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ πλανηθῇ, κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Καὶ οὐ μὴ διαφύγῃ ἐξ αὐτῶν φεύγων, οὐδὲ μὴ διασωθῇ ἐξ αὐτῶν ἀνασωζόμενος. ἐὰν κατορυγῶσιν εἰς ᾅδου, ἐκεῖθεν ἡ χείρ μου ἀνασπάσει αὐτούς. καὶ ἐὰν ἀναβῶσιν εἰς τὸν οὐρανὸν, ἐκεῖθεν κατάξω αὐτούς. ἐὰν ἐγκατακρυβῶσιν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Καρμήλου, ἐκεῖθεν ἐξερευνήσω, καὶ λήψομαι αὐτούς. καὶ ἐὰν καταδύωσιν ἐξ ὀφθαλμῶν μου εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης, ἐκεῖ ἐντελοῦμαι τῷ δράκοντι, καὶ δήξεται αὐτούς. καὶ ἐὰν πορευθῶσιν ἐν αἰχμαλωσίᾳ πρὸ προσώπου τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν, ἐκεῖ ἐντελοῦμαι τῇ ῥομφαίᾳ, καὶ ἀποκ-

ipsi quoque romphæa consumpti. Simile huic & illud, quod per os Ezechielis est de sex viris; qui veniebant à porta ad Aquilonem respicientem, sublatisque securibus sequebantur virum talari veste indutum, ad quos Deus, [Itote in ciuitatem post eum, & percutite, & ne parcatis, & ne misereamini. Senem, & iuuenem, & virginem, & paruulos, & mulieres interficite ad deletionem: super omnes vero, super quos est signum, ne appropinquetis, & à sanctuario meo incipite.] Videsne primum initium fecisse à primoribus, siue ab iis, qui venerabiles, & sancti haberentur, quod forsitan sacerdotii, dignitate essent ornati, aut saltem aliis honoribus conspicui? hi enim cæterorum velut caput sunt.

Hoc vero in Christum debacchatis euenit. Posteaquam enim miseri legem, & Prophetas parum curantes, Christum finem legis prophetarum repudiarunt, & quamuis probè scirent ipsum hæredem esse, extra vineam eiecerunt, tandémque lapidarunt, Romanis ducibus ad deuastandum sunt traditi. Et inflammatum est quidem templum illud celeberrimum, & eius altare dirutum, concussum vestibulum, & cum plebeis optimates perierunt, nulli enim eorum arma hostilia pepercerunt. Et vnusquisque fidelium, siue templum sit Dei ipsum in se habitantem habens: siue intelligatur altare, vtpote vitam propriam immolans Deo, si postmodum inertiæ se dedens irritauerit Deum, ad nihilum redigetur, miserrimámque catastrophen subibit. Dominus enim [personam non recipit, & iustitia iusti non liberabit eum, in quacunque die peccauerit,] vt scriptum est.

Et non effugiet ex eis fugiens, neque saluabitur ex eis saluatus. Si defodiantur in infernum, inde manus mea extrahet eos. Et si ascenderint in cælum, inde deducam eos. Si absconditi fuerint in vertice Carmeli, inde scrutabor, & accipiam eos. Et si mersi fuerint ex oculis meis in profunda maris, ibi mandabo draconi, & mordebit eos. Et si abierint in captiuitate ante faciem inimicorum suorum, ibi mandabo gladio, & oc-

cidet eos. Et firmabo oculos meos super eos in mala, & non in bona.

LXXXIX Opportunè fortassis hæc audientibus deinceps accinetur, quod voce Dauidis Domino cantatur: [quo ibo à spiritu tuo?] & quod sequitur. Omnia enim diuinitas cernit, & prætereà viribus potentissima est, nec quisquam oculum semper vigilem latere possit. Ait enim, [Deus appropinquans ego sum, & non de longe. Nunquid à me quippiam abscondetur?] Certè nemo ingruentem sibi à diuino nutu calamitatem euadet. [Manum enim excelsam quis auertet?] vt scriptum est. Quæ enim machina nos iuuabit? Qua tandem ratione protegemur, si Deus decreuerit nos omnino pati? Consilium itaque, deliberationem, & quamuis commentationem nihil conducere iis, quibus iratus est Deus, declarat dicens, neminem, quamuis in ipsa tartara se absconderit posse effugere (hyperbolicè loquitur) etiam si volauerit in cælum, & in vertice Carmeli delituerit. Nam si ascéderit, comprehendetur; & si in mari fuerit, incidet in draconem: aut, secundum proprietatem sermonis Hebræi, ceto tradetur. Etiam si apud inimicos fuerit, & captiuus de cætero, & seruitutis iugo ineuitabili oppressus, & hoc, inquit, parum erit, nec ad pœnam eius sufficiet. Imminebit enim illi rhôphææ terror, & non cessabit, inquit, Deus vniuersorum firmare super eum oculos: quæ res excandescétiæ, & minarum est signum. Nos enim ipsi aspectũ aliquando defigimus in iis, qui nos molestia afficiunt, truculentóque & tetrico vultu eos intuemur. Quoniam autem Deus bonos quoque & iustos intuetur, discrimen intuitus, declarat dicens, [in mala, & non in bona.] Intuebitur enim, inquit, non vt aliquid boni largiatur: sed vt decretam sibi pœnam, & vltionem immotam, & quasi fixam habeant.

Psal. 138.

Hier. 23.

Esa. 14.

Sustinuit porrò hoc etiam calamitosa Iudæorum natio, iusti sanguinis vltionem capiti suo imprecata. Dicebant siquidem Pilato, suadentes vti Christum crucifigeret. [Sanguis eius super nos, & super filios nostros.] Proinde totis cum familiis perierunt, & cum ipsis incolis vrbes direptæ, vt fortè ne vnus quidem effugere potuerit. Qualia enim & quanta pertulerint, longis historicorum narrationibus decantatum extat.

Matth. 27.

A ... αὐτούς. καὶ στηριῶ τοὺς ὀφθαλμούς μου ἐπ' αὐτοὺς εἰς κακὰ, καὶ οὐκ εἰς ἀγαθά.

Ἐπὶ καιροῦ τάχα που λοιπὸν εἰρήσεται τοῖς τούτων ἀκροωμένοις τὸ διὰ φωνῆς Δαβὶδ πρὸς τὸν Θεὸν ὑμνούμενον· ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου; καὶ τὰ ἑξῆς. πανδερκὲς γὰρ τὸ θεῖον, καὶ πρός γε τούτῳ καὶ παναλκές, καὶ οὐκ ἄν τις διαλάθοι τὸν ἀκατευνάστον ὀφθαλμόν. ἔφη γὰρ, ὅτι Θεὸς ἐγγίζων ἐγώ εἰμι, καὶ οὐχὶ Θεὸς πόρρωθεν. μὴ ἀπ' ἐμοῦ B κρυβήσεταί τι; ἀλλ' οὐκ ἂν ἔξω τις ἴοι ποτὲ τῆς ἐπερριμμένης αὐτῷ συμφορᾶς ὡς ἀπὸ θείων νευμάτων, τὴν γὰρ χεῖρα τὴν ὑψηλὴν τίς ἀποστρέψει; κατὰ τὸ γεγραμμένον. ποία γὰρ ἡμᾶς ὀνήσει μηχανή; τίς δὲ ὅλως ἡμῖν ἐπαμυνεῖ τρόπος Θεοῦ καθορίζοντος τὸ χρῆναι παθεῖν; ὅτι τοίνυν ἀνόνητοι παντελῶς τοῖς ὑπὸ θείαν πεσοῦσιν ὀργὴν καὶ βουλὴ, καὶ σκέψις, καὶ πᾶν εἶδος ἐπινοίας, σαφηνίζει, λέγων· ὡς οὐκ ἄν τις διαφύγῃ, κἂν εἰς αὐτὸν κρυβείη τὸν ᾅδην (ἔστι δὲ ὑπερβολικὸς ὁ λόγος) κἂν εἰ ἀναπτῇ μὲν εἰς C οὐρανὸν, διαλάθοι δὲ καὶ εἰς τὴν τοῦ Καρμήλου κορυφήν. ἀλλ' εἴπερ ἄνεισι, καταληφθήσεται, κἂν ἐπὶ ἐν θαλάσσῃ γένοιτο, περιπεσεῖται τῷ δράκοντι, ἤγουν κατὰ τὴν τῶν Ἑβραίων δύναμιν, τῷ κήτει δοθήσεται. κἂν εἰ γένοιτο παρ' ἐχθροῖς, καὶ λοιπὸν αἰχμάλωτος, καὶ τοῖς τῆς δουλείας ζυγοῖς ἀφύκτως ἐνισχημένος, καὶ τοῦτο φησὶ μικρὸν ἔσται, καὶ οὐκ ἀρκοῦν εἰς δίκην αὐτοῦ. κατηρτηθήσεται γὰρ αὐτοῦ καὶ τῆς ῥομφαίας τὸ δεῖμα, καὶ οὐ πεπαύσεται, φησὶν, ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, ἐπ' αὐτῷ στηρίζων τὸν ὀφθαλμόν. D θυμοῦ δὲ, καὶ ἀπειλῆς τὸ χρῆμα σημεῖον. ἀπερείδομεν γὰρ ἡμεῖς ἔσθ' ὅτε τοῖς λυποῦσι τὸν ὀφθαλμὸν, βλοσυρόν τε, καὶ ἀμειδὲς ἐνορῶντες αὐτοῖς. ἐπειδὴ γὰρ κατασκέπτεται Θεὸς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ δικαίους, τὸ τῆς ἐποπτείας διάφορον διασαφεῖ, λέγων, εἰς κακὰ, καὶ οὐκ εἰς ἀγαθά. καταβλέψεται γὰρ, φησὶν, οὐχ ἵνα τι νέμῃ τῶν ἀγαθῶν, ἀλλ' ἵν' ἔχοιεν ἀκράδαντον, καὶ οἱονεὶ πεπηγμένην τὴν καθορισθεῖσαν αὐτῶν ποινήν τε, καὶ δίκην.

E Ὑπομεμένηκε δὲ τοῦτο καὶ τὸ τῶν Ἰουδαίων ἄθλιον πλῆθος, ἡ τὸ δίκαιον αἷμα τῆς ἰδίας καταγράψασα κεφαλῆς· ἔφασκεν γὰρ τῷ Πιλάτῳ σταυρῶσαι ἀναπείθοντες τὸν Χριστὸν, τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν. τοιγάρτοι πανοικὶ διολώλασι καὶ αὐτοῖς ἀνδράσιν ἡρπάσθησαν πόλεις, ὡς τάχα που καὶ διαφυγεῖν ἰσχῦσαι μηδένα. οἷά τε γὰρ, καὶ ὅσα πεπόνθασιν, αἱ μακραὶ τῶν τὰ τοιάδε συντεθεικότων ᾄδουσι συγγραφαί.

A Καὶ κύριος, κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ὁ ἐφαπτόμενος τῆς γῆς, καὶ σαλεύων αὐτήν· καὶ πενθήσουσι πάντες οἱ κατοικοῦντες αὐτήν, καὶ ἀναβήσεται ὡς ποταμὸς συντέλεια αὐτῆς, καὶ καταβήσεται ὡς ποταμὸς Αἰγύπτου.

Ἐξ ἀγάπης ὁ Προφήτης οὐκ ἐᾷ τοῖς λεγομένοις ἀπιστεῖν, ὡς οὐκ ἐσομένοις, τοὺς ἀκροωμένους. τοῦτο δὲ ἦν ἀναπείθοντος, τὰ ἀμείνω μᾶλλον ἑλέσθαι μαθεῖν, καὶ δι᾽ αἰδοῦς ποιεῖσθαι τὸ χρήσιμον, B ἵνα καὶ Θεὸς ἀποπαύσαιτο τῆς ὀργῆς, καὶ ἀναστρέφοι τὴν συμφοράν, καὶ μεταμελουμένους δέξαιτο. κατοικτείρει γὰρ ἀεὶ τοὺς ἐπιστρέφειν ἐθέλοντας. διδάσκει τοίνυν ὅτι παναλκὴς ὁ Θεός, καὶ οὐκ ἀνισχύως ἔχων ἐπενεγκεῖν, οἷς ἔφη τὸ πέρας. κύριος γάρ φησι, κύριος, ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ὁ ἐφαπτόμενος τῆς γῆς, καὶ σαλεύων αὐτήν. ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι. μὴ καθ᾽ ἡμᾶς ὑπάρχειν οἴεσθε τὸν λελυπημένον. οὐ γὰρ ὡς ἄνθρωπος ὁ δεσπότης, ἀλλ᾽ αὐτὸς ὁ τῶν δυνάμεων κύριος, ὁ χεῖρα τῇ γῇ (Σαμαρειτῶν δηλονότι) C τὴν ἰδίαν ἐπαφείς, καὶ σαλεύων αὐτήν, οὔπου τὸν σύνηθη κλόνον ὑπομεῖναι παρασκευάζων αὐτήν, ἀλλὰ τῷ πολέμῳ, καὶ ταῖς ἀνηκέστοις συμφοραῖς καταστείων ἅπασαν, καὶ κατασείεσθαι ποιῶν. Ταύτητοι, φησί, πενθήσει πᾶς ὁ κατοικῶν ἐν αὐτῇ, καὶ ὡς Αἰγύπτου ποταμὸς ἀναβήσεται μὲν ἡ συντέλεια, πάντα κατακαλύπτουσα, καὶ βαπτίζουσα. ὑπονοστήσει δὲ οὕτω πάλιν ἐν ἴσῳ τρόπῳ καθέλκουσα, καὶ καταφέρουσα. ἔφαμεν δέ, ὅτι τὸν Σενναχηρείμ, καὶ τὴν τῶν Ἀσσυρίων πληθύν, καὶ τὸν ὑπ᾽ D αὐτῶν ἀρθέντα κατὰ τῆς Σαμαρείας πόλεμον τοῖς τῶν ποταμῶν παρεικάζει νάμασιν. οὐκοῦν ἔσται τοῖς προσκρούουσι, καὶ καταλυποῦσι Θεὸν ἄπορος μὲν ἡ φυγή, παναθενὴς δέ, καὶ δυσδιάφυκτος ἡ πλήττουσα χείρ, καὶ τοῖς ἅπαξ ἐνειλημμένοις οὐκ ἂν γένοιτό τις ἐπικουρία, καὶ παράκλησις. ἐὰν γὰρ κλείσῃ κατὰ ἀνθρώπου, τίς ἀνοίξει; κατὰ τὸ γεγραμμένον. ἄμεινον δὲ δήπου παρὰ πολὺ ἀποσκευά- E ζεσθαι τὴν ὀργὴν ταῖς εἰς τὸ αὐτῷ δοκοῦν, καὶ φίλον ἀναδρομαῖς. τοῦτο δ᾽ ἂν γένοιτο, καὶ μάλα ὀρθῶς. εἰ τῶν ὄπισθεν ἐπιλανθανόμενοι, καὶ τὸ φαῦλον ἀποσπουδάζοντες, ταῖς εἰς ἀρετὴν ἐπιδόσεσιν ἑαυτοὺς καταλαμπρυνοίμεθα. διαφευξόμεθα γὰρ τότε τὰ ἐκ θυμοῦ, καὶ ἀγαθὸν ὄντα τῇ φύσει τὸν δημιουργὸν μεταθήσομεν εὐκόλως εἰς τὸ χρῆναι χρηστῆς, καὶ ἡμερωτάτης ἡμᾶς ἐποπτείας ἀξιοῦν.

Ὁ οἰκοδομῶν εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνάβασιν, καὶ τὴν ἐπαγγελίαν ἐπὶ γῆς θεμελιῶν· ὁ προσ-

Et Dominus, Dominus Deus omnipotens, qui tangit terram, & commouet eam: Et lugebunt omnes habitantes eam. Et ascendet sicut fluuius consummatio eius, & descendet sicut fluuius Ægypti.

LXXX.

Ex charitate Propheta dictis, quasi non euenturis, diffidere audientes non patitur. Et hoc est suadere, vt discamus meliora potius eligere, & vtilitatem revereri, quò etiam Deus irasci desinat, & calamitatem reuocet, pœnitentésque suscipiat. Semper enim resipiscere volentes miseratur. Docet igitur, valentissimum viribus esse Deum, & ad finem quibus dixit afferendum, haud impotentem. Inquit enim Dominus, [Dominus, Deus omnipotens, qui tangit terram, & commouet eam.] Ac si dicat, ne putemus, offensum Deum nostri esse similem. Non enim est vt homo Dominus: sed ipse virtutum Dominus, qui manum suam terræ (Samaritanorum videlicet) immittit, & commouet eam, & concussionem haud consuetam sustinere facit: sed bello, & cladibus atrocissimis vniuersam concutit, & conquassat. Quamobrem ait, [Lugebit omnis, qui habitat in ea, & vt fluuius Ægypti ascendet consummatio,] omnia cooperiens, & submergens. Eodem modo retrocedet, secum quæ arripuerit trahens, & demergens. Docuimus porrò Sennacherib, & Assyriorum copias, & ab ipsis susceptum contra Samariam bellum fluuiorum cursibus comparari. Quare Deum offendentibus, ac lædentibus ad fugam locus non patebit. Validissima autem, & ineuitabilis est percutientis manus, & semel comprehensis, nullum auxilium, neque solatium suppeditabit. Si enim *clauserit*, contra hominem *quis aperiet?* vt scriptum est. Multo autem melius est, summouêre iram diuinam iuxta eius arbitratum & beneplacitum ascensionibus. Hoc, & rectissimè quidem, fieri poterit, si eorum quæ retro sunt, obliti, & vitia dediscentes, virtutum incrementis nosmetipsos illustremus. Tum enim pœnas à diuino furore paratas euademus, & opificem natura bonum, vt nos benignissima, & mansuetissima inspectione dignetur, facile inflectemus.

Iob. 12.

Philip. 3

Qui ædificat in cælum ascensionem, & repromissionem in terra fundat: qui

vocat aquam maris, & fundit eam super faciem terræ: Dominus omnipotens nomen eius.

LXXXI. Adhuc pluribus verbis à Deo discedentes perterret, & ad meliora compellit, scitè præstantiam, & summas vires naturæ diuinæ recensens, & cum quæ dixerit omnimodis re perfecturum, à nemine impeditum, plenam fidem conatur facere. [Qui tangit terram, inquit, & commouet eam,] iuxta modos à nobis paulo ante explicatos, ipse etiam est, [qui ædificat in cælum ascensionem suam,] quod pœne idē est, ac si diceret, qui habet omnem potestatem, vt & cælos ipsos conscendat, & in omnes imperium possideat, vt & ipsam supernam, & cælestem, siue sanctorum angelorū beatam multitudinē sibi subiectam habeat. Cælū enim esse dicimus angelos cælum incolentes. Sciendum deinde, Iacob quoque per ænigma istuc ipsum vidisse. Scala siquidem à terra vsque in cælū pertingebat. [Et Dominus, inquit, innitebatur illi.] Per eandē angelos ascendentes, & descendentes vidit. Hoc, opinor, est, [ædificās in cælum ascensionē suam.] Sed etiam quod promisit in terris habitantibus, inquit, hoc est omnino immobile, & infractum, & veluti firmo fundamento constitutum. Nullo enim modo torpescet Dominus virtutum, nec verbum ab eo dictum intercidet. Et ad hoc credendum Dominus nos confirmat, his verbis, [Cælum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt.] Ipse idem est, qui aquam maris virtute ineffabili educit, & super terram pluit. Denique hic est, qui cælestia administrat, adeo viribus præpotens, vt rerum quoque extantium naturas in quod voluerit citra difficultatem tranformet, cui nomē est *Dominus*, & *Deus*, & insuper, *omnipotens*. Nec intelligenda nuda & inanis appellatio, quomodo in hominibus etiam fortasse: sed ex ipsa veritate rectè inuenta. Ab eo enim quod dominatur secūdum essentiam suam, & quod in omnes imperium habet, cum à nobis ipsis, tum à sanctis angelis, ita vocatur. Consiliū igitur Prophetæ est, longissima oratione & quantum potest, seductos perterrere, & iustissimè contrarium persuadere, celeriter nempe quasi retro eundum esse, & iustitiæ splendorem admirandum, & denuo optabilem illis pietatem erga Deum efficere, futurorum terroribus propen-

Gen. 28. — Matth. 24.

A καλούμενος τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης, καὶ ἐκχέων αὐτὸ ἐπὶ προσώπου τῆς γῆς· κύριος παντοκράτωρ ὄνομα αὐτοῦ.

Καὶ διὰ πλειόνων ἔτι καταδειματοῦσι λόγων τοὺς ἀποφοιτῶντας Θεοῦ, καὶ μετακαλεῖ πρὸς τὸ ἄμεινον, εὐτέχνως τῆς θείας φύσεως τὴν ὑπεροχὴν, καὶ τὸ παναλκὲς ἐξηγούμενος, καὶ ὅτι πάντη τε, καὶ πάντως τοῖς ἰδίοις λόγοις ἀποπερανεῖ, τοῦ ἐμποδίζοντος οὐδενὸς, πειρᾶται πληροφορεῖν. ὁ γὰρ ἐφαπτόμενος, φησὶ, τῆς γῆς, καὶ σαλεύων αὐτὴν (κατὰ τοὺς ἀρτίως ἡμῖν ἀποδοθέντας τρόπους) αὐτὸς δή ἐστιν ὁ οἰκοδομῶν εἰς τὸν οὐρανὸν τὴν ἀνάβασιν αὐτοῦ, μονονουχί φησιν, ὁ πᾶσαν ἔχων τὴν ἐξουσίαν, ὥστε καὶ αὐτοῖς ἐπιβαίνειν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὸ κατὰ πάντων κεκτῆσθαι κράτος, ὡς καὶ αὐτὴν ἔχειν ὑπεστρωμένην αὐτῷ τὴν ἄνω τε, καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἤτοι τῶν ἁγίων ἀγγέλων τὴν μακαρίαν πληθύν. οὐρανὸν γὰρ εἶναί φαμεν τοὺς τὸν οὐρανὸν οἰκοῦντας ἀγγέλους. ἰστέον δὲ, ὅτι καὶ Ἰακὼβ αἰνιγματωδῶς τὸ χρῆμα τεθέαται. κλίμαξ γὰρ ἀπὸ γῆς διήκουσα ἄχρις οὐρανοῦ, καὶ ὁ μὲν κύριός φησιν ἐπεστήρικτο ἐπ' αὐτῆς, ἀναβαίνοντας δὲ καὶ καταβαίνοντας δι' αὐτῆς ἐθεᾶτο τοὺς ἀγγέλους. τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ, οἰκοδομῶν εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνάβασιν αὐτοῦ. ἀλλὰ καὶ ὅπερ ἂν ἐπαγγέλληται τοῖς ἐπὶ γῆς, φησὶ, τοῦτο δὴ πάντως ἐστὶν ἀκράδαντον, καὶ ἀρραγὲς, καὶ οἷον τεθεμελιωμένον. ἀτονήσει γὰρ κατ' οὐδένα τρόπον ὁ τῶν δυνάμεων κύριος, οὐδ' ἂν διαπέσοι ῥῆμα τὸ παρ' αὐτοῦ. καὶ πρὸς τοῦτο ἡμᾶς ὁ σωτὴρ ἐμπεδοῖ, λέγων· ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσεται· οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσιν. αὐτὸς ἐστὶν ὁ καὶ τῆς θαλάσσης τὸ ὕδωρ ἀρρήτοις δυνάμεσιν ἀνιμώμενος, καὶ ὕων ἐπὶ τὴν γῆν, τουτέστι πάλιν, ὁ οἰκονομῶν τὰ οὐράνια, καὶ τοσοῦτον εὐσθενὴς, ὡς καὶ τὰς γεγονότων φύσεις, ἐφ' ὅπερ ἂν ἕλοιτο, μεταστοιχειοῦν εὐκόλως, ὄνομά τε αὐτοῦ κύριος καὶ Θεὸς, καὶ πρός γε τούτοις ὁ παντοκράτωρ, καὶ οὔτι που κλῆσις ἂν νοοῖτο τὸ χρῆμα ψιλὴ, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐπ' ἀνθρώπων τυχὸν, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς ἀληθείας ὀρθῶς εὑρημένον. ἀπὸ γὰρ τοῦ κυριεύειν οὐσιωδῶς, καὶ τὸ κατὰ πάντων ἀνῆφθαι κράτος, οὕτως ὠνόμασται πρός τε ἡμῶν αὐτῶν, καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων. σκοπὸς οὖν τῷ προφήτῃ τὸ διὰ πλείστων ὅσων, καὶ ὅπως ἂν δύναιτο καταπλήττειν τοὺς ἠπατημένους, καὶ μεταπείθειν εὖ μάλα πρός γε τὸ χρῆναι ταχέως, ὥσπερ ἀνόπιν ἰέναι, χρῆμά τε ἡγεῖσθαι λαμπρὸν τὴν δικαιοσύνην, καὶ ποιεῖσθαι πάλιν αἱρετὸν τὴν εἰς Θεὸν εὐσέβειαν τοῖς τῶν ἐσομένων δείμασιν ἀνακό-

πλοῦντας εὐσθενῶς τὴν εἰς τὰ αἴσχιω ῥοπήν. καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ διὰ φωνῆς Δαβὶδ ὀρθῶς εἰρημένον πρὸς τὸν τῶν ὅλων δεσπότην. ἐν κημῷ, καὶ χαλινῷ τὰς σιαγόνας αὐτῶν ἄγξαις, τῶν μὴ ἐγγιζόντων πρὸς σέ.

Λέγοιτο δ᾽ ἂν καὶ ἐπὶ Χριστοῦ, καὶ μάλα εἰκότως, ὁ οἰκοδομεῖ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνάβασιν αὐτοῦ. ἔστι μὲν γὰρ αὐτὸς ἄνωθεν, καὶ ἐξ οὐρανοῦ, ὅτι Θεὸς ἐκ Θεοῦ γεγέννηται κατὰ φύσιν. τοιγάρτοι καὶ ἔφασκε, ἐγὼ ἐκ τῶν ἄνω εἰμί. μεμαρτύρηκε δὲ καὶ ὁ σοφὸς Ἰωάννης, λέγων περὶ αὐτοῦ, ὁ ἄνωθεν ἐρχόμενος, ἐπάνω πάντων ἐστίν. ἀλλ᾽ ἔχει οὐσιωδῶς τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάβασιν. πρόκειται γὰρ, ὡς ἔφην, ὡς Θεῷ, ὃς βάσιμον αὐτὸν ἀπέφηνε τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς. πρόδρομος γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν ἀνέβη πρὸς τὸν πατέρα, καὶ ὡς Παῦλος γράφει, πρόσφατον ἡμῖν, καὶ ζῶσαν ἐνεκαίνισεν ὁδόν. ἐνεφανίσθη γὰρ ὡς ἄνθρωπος ὑπὲρ ἡμῶν τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός. ὃς καὶ συνήγειρεν ἡμᾶς αὐτῷ, καὶ συνεκάθισεν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις. ἐπεὶ γὰρ ἀνέβη Χριστὸς, τὴν ἰδίαν ἀνάβασιν ᾠκοδόμησε καὶ ἡμῖν, εἴπερ ἐστὶν ἀληθὴς Παῦλος, λέγων· ὅτι ἡμεῖς οἱ ζῶντες οὐ μὴ φθάσωμεν τοὺς κοιμηθέντας, ἀλλ᾽ ἅμα σὺν αὐτοῖς ἁρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις. ἀνέβη τοίνυν ὡς ἄνθρωπος, ἵνα τὴν αὐτῷ μόνῳ πρέπουσαν ἀνάβασιν (ὅτι Θεὸς, καὶ ἐκ Θεοῦ ἐστι) καὶ ἡμῖν τοῖς πεπιστευκόσιν ἀποφήνῃ βατήν. αὐτὸς καὶ τὴν ἰδίαν ἐπαγγελίαν θεμελιοῖ ἐπὶ τῆς γῆς. διαψεύσεται γὰρ οὐδαμῶς, ἀποπερανεῖ δὲ μᾶλλον ἅπερ ἂν ἡμῖν ἐπαγγείληται κατορθοῦν. ἔφη μὲν γὰρ, ὅτι συμφέρει ὑμῖν, ἵνα ἐγὼ ἀπέλθω. ἐὰν γὰρ ἐγὼ μὴ ἀπέλθω, ὁ παράκλητος οὐ μὴ ἔλθῃ πρὸς ὑμᾶς. τοιγάρτοι καὶ τοῖς ἀποστόλοις κεκέλευκεν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ μὴ χωρίζεσθαι, περιμένειν δὲ τὴν τοῦ πατρὸς ἐπαγγελίαν, ἣν ἀκηκόασιν αὐτοῦ. ἀλλ᾽ ἐξέχεε πλουσίως αὐτοῖς τὴν χάριν. τοιγάρτοι καὶ γεγόνασι μάρτυρες τῆς δόξης αὐτοῦ ἔν τε Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, καὶ πάσῃ τῇ γῇ. καὶ καθ᾽ ἕτερον δὲ τρόπον τεθεμελιωμένην εὑρήσομεν τὴν ἐπαγγελίαν αὐτοῦ· πεπιστεύκαμεν γὰρ, ὅτι καὶ ἐκ νεκρῶν ἡμᾶς ἐγερεῖ, καὶ φθορᾶς ἀμείνους ἐργάσεται, καὶ μετασχηματίσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ, καὶ τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας κοινωνοὺς εἰσδέξεται. αὐτὸς ἐστὶν ὁ προσκαλούμενος τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης, καὶ ἐκχέων αὐτὸ ἐπὶ πρόσωπον τῆς γῆς, τουτέστιν, ὁ τὰ πικρά τε, καὶ ἀπαράδεκτα, καὶ εἰς χρῆσιν οὐκ ἐπιτήδεια μεταθεὶς εἰς τὸ ὠφελοῦν. ἀποκτείνει μὲν γὰρ τὸ γράμμα τὸ

A sionem ad turpia resecantibus. Et hoc est fortè Dauidis voce probè dictum ad vniuersorum Dominum. [In chamo, & fræno maxillas eorum constringes, qui non approximant ad te.]

Possit autem de Christo quoque, & conuenienter admodum dici, [Qui ædificat in cælum ascensionem suam.] Est enim ipse desuper, & de cælo, quia Deus ex Deo, secundum naturam natus est. Quare etiam aiebat, B [Ego de supernis sum.] Testatus est item de eo Ioannes, cum dixit, [Qui de cælo venit, super omnes est.] Verùm essentialiter ascensionem in cælum habet. Proponitur enim Christo, vt dixi prius, tanquam Deo, qui ipsum peruium mortalibus reddidit. Præcursor enim pro nobis ad patrem ascendit, & vt Paulus scribit, [Initiauit nobis viam nouam & viuentem.] Vt homo namque pro nobis vultui Dei & patris apparuit: [Et resuscitauit nos cum ipso, & consedere fecit in cælestiC bus.] Postquam enim Christus ascendit, ascensionem suam & nobis ædificauit; siquidem vera dicit Paulus illis verbis, [Quoniam nos qui viuimus, non præueniemus eos qui dormierunt: sed simul cum ipsis rapiemur in nubibus.] Ascendit igitur vt homo, vt sibi soli conuenientem ascensum, (quia Deus, & ex Deo est) etiam nobis credentibus ascensu facilem redderet. Idem & [promissionem suam fundat D super terram.] Neutiquam enim mentietur: quin potius præstabit quæ nobis bene facta promiserit. Ait enim, [quia expedit vobis, vt ego vadam. Si enim non abiero, paracletus non veniet ad vos.] Vnde & Apostolis mandauit, [ab Hierosolymis ne discederent, sed expectarent promissionẽ patris, quam ab ipso audiuissent.] Verumenimuero abundè super ipsos gratiã effudit. Proinde & testes fuerunt gloriæ eius tum Hierosolymis, tum in Iudæa, & toto terrarum orbe. Alio item modo promissionẽ E eius fundatam cernimus. Credidimus enim quod in vitã nos reuocaturus sit, & corruptione superiores facturus, [& reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratũ corpori claritatis suæ,] & regni sui participes suscipiet. Ipse est qui [aduocat aquam maris, & fundit eam super faciem terrę.] Hoc est, qui amara, & quæ ferri non possunt, & ad vsum inepta, vtilia facit. Litera enim legis occi-

Ioan.8. Ioan.3. Hebr.10. Habr. 9. Ephes.2. 1.Thess.4. Ioan.16. Act.1. Philip.1.

& ipsa per se vmbra inutilis est: sed A nobis intelligentibus vtilissima ad prudentiam in Christo, & quasi quidam spiritualis imber, modo quodam terras irrigans, facta est. Verum est namque olim antiquis acerbam, & intolerabilem legem nobis pædagogum factam esse ad mysterium Christi, vt in eo fructum, crassitie vmbræ in veritatem extenuata afferre possimus. Quare quod dictum est, paradigmatis loco accipiemus, adhibentes ad probatio- B nem etiam mara aquam: quoniam amara quidem erat; sed vbi Deus Mosi lignum ostendit, idque in aquam immittere iussit, dulcedinem concepit. Lignum illud imago, & typus pretiosæ crucis fuit, per quam lex dulcis, & quasi ad potum aptissima euasit, tametsi in historia amaritudinem habeat. [Occidit enim litera,] vt dixi, seu potius vt nobis sapiens Paulus scriptum reliquit.

Gal. 3.

Exod. 15.

Nonne ut filij Æthiopum vos mihi estis filij Israel? dicit Dominus. Nonne Israel eduxi ex terra Ægypti, & alienigenas ex Cappadocia, & Syros ex fouea? Ecce oculi Domini Dei super regnum peccatorum, & auferam illud à facie terræ. C

LXXXII. Supercilium semper erigentes Israelitæ, sursumque ac deorsum nobilitatem maiorum verbis perpetuò iactantes, & lingua largissimi, dicebant, [patrem habemus Abraham.] Verun- D tamen à Christo contrà audierunt: [si filii essetis Abrahæ, opera Abrahæ faceretis. Non enim omnes qui ex Israel sunt, hi sunt Israelitæ, nec qui semen sunt Abrahæ, omnes filii:] sed operum claritas etiam de maiorum nobilitate eximiè gloriandi iustàm facultatem tribuit. Insolenter iidem præ se omnes gentes reliquas despiciebant, illud crepantes; se à Deo ex omnibus gentibus electos esse. Ac de Ægypto E quidem nos eduxit, & in terrã promissionis traduxit. Hoc verũ est. Cæterùm qui congruenti vicissitudine eum, à quo honorati fuerant, vicissim oblectare debuerunt, omne genus apostasiis, & ad improbitatem declinationibus in eum mirabiliter, & multis modis contumeliosi extiterunt. Eo autem dementiæ miseri processerunt, vt sibi ad fœlicem statum, & ad gloriam satis fore arbitrarentur, ex radice Abrahami prodiisse,

Ioan 8.

Rom. 9.

νομικόν. καὶ ἔστιν αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἀνωφελὴς ἡ σκιά, ἀλλὰ γέγονεν ἡμῖν τοῖς νοοῦσιν χρησιμωτάτη λίαν εἰς σύνεσιν τὴν ἐπὶ Χριστῷ, καὶ ὑετὸς ὥσπερ τις αἰσθητὸς πνευματικὸς, κατάρδων τρόπον τινὰ τὴν γῆν· εἰ γὰρ ἐστιν ἀληθὲς ὡς ὁ πάλαι τοῖς ἀρχαιοτέροις πικρὸς, καὶ ἀφόρητος νόμος, γέγονεν ἡμῖν παιδαγωγὸς ἐπὶ τὸ Χριστοῦ μυστήριον, ὡς καὶ ἐν αὐτῷ δύνασθαι καρποφορεῖν, τὸ τῆς σκιᾶς πάχος ἀπολεπτυνόντας εἰς ἀλήθειαν. οὐκοῦν ὡς ἐν τάξει παραδείγματος ἐκληψόμεθα τὸ εἰρημένον. παρακομίζοντες εἰς ἀπόδειξιν, καὶ τὸ τῆς μέῤῥας ὕδωρ, ὅτι πικρὸν μὲν ἦν, κατεγλυκαίνετο δὲ Θεοῦ παραδείξαντος ξύλον Μωσῇ, καὶ τοῦτο τοῖς ὕδασιν ἐνεῖναι προστεταχότος. ἀλλ' ἦν τὸ ξύλον εἰκὼν, καὶ τύπος τοῦ τιμίου σταυροῦ, δι' οὗ γέγονε γλυκὺς ὁ νόμος, καὶ οἱονεὶ ποτιμώτατος, καίτοι τῆς ἱστορίας ἐχούσης τὸ πικρόν· ἀποκτείνει γάρ, ὡς ἔφην, τὸ γράμμα, μᾶλλον δὲ ὡς γέγραφεν ὁ σοφὸς ἡμῖν Παῦλος.

Οὐχ ὡς υἱοὶ Αἰθιόπων ὑμεῖς ἐστὲ ἐμοὶ υἱοὶ Ἰσραήλ; λέγει κύριος. οὐ τὸν Ἰσραὴλ ἀνήγαγον ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ τοὺς ἀλλοφύλους ἐκ Καππαδοκίας, καὶ τοὺς Σύρους ἐκ βόθρου; ἰδοὺ οἱ ὀφθαλμοὶ κυρίου τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τὴν βασιλείαν τῶν ἁμαρτωλῶν, καὶ ἐξαρῶ αὐτὴν ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς.

Ὑψηλὴν ἀεὶ τὴν ὀφρὺν ἀνατείνοντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, ἄνω τε καὶ κάτω τὴν τῶν πατέρων ἀδολεσχοῦντες εὐγένειαν, καὶ πολὺ τὴν γλῶτταν κατευρύνοντες, ἔφασκον, πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ. πλὴν ἀντήκουον λέγοντος αὐτοῖς τοῦ Χριστοῦ, εἰ τέκνα ἦτε τοῦ Ἀβραάμ, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραὰμ ἐποιεῖτε ἄν. οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραὴλ, οὐδ' ὅσοι σπέρμα Ἀβραάμ, πάντες τέκνα. ἀλλ' ἡ τῶν ἔργων λαμπρότης, καὶ τὸ ἐπαυχεῖν δύνασθαι λαμπροῖς τοῖς τῶν πατέρων εὐκλείαις ἀπονέμει δικαίως. κατεσοβαρεύοντο δὲ τῶν ἄλλων ἁπάντων ἐθνῶν κἀκεῖνο λέγοντες, ὡς ἐξ ἁπάντων αὐτοὺς τῶν ἐθνῶν ἀπολέκτους ἐποιήσατο Θεός. καὶ ἐξείλετο μὲν τῆς Αἰγυπτίας γῆς, μετεκόμισε δὲ εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. καὶ ἀληθὴς μὲν ὁ λόγος. οἱ δὲ δὴ μάλιστα ταῖς καθηκούσαις ἀμοιβαῖς κατευφραίνειν ὀφείλοντες τὸν τετιμηκότα, ταῖς ὁλοτρόποις ἀποστασίαις, καὶ ταῖς εἰς φαυλότητα παρατροπαῖς ἐκτόπως ὑβρίζοντες κατὰ πολλοὺς ἡλίσκοντο τρόπους. ἧκον δὲ ἤδη φρενοβλαβείας εἰς τοῦτο οἱ τάλανες, ὡς οἴεσθαί σφισιν αὐτοῖς πρὸς τὸ εὖ εἶναί τε, καὶ εἰς δόξαν ἀρκέσειν τὸ ἐκ ῥίζης φύεσθαι τοῦ Ἀβραάμ, καὶ ὅτι μετεχομι-

ἐληλυθότων ἐκ τῆς Αἰγυπτίας εἰς τὴν τῆς ἐπαγγελίας γῆν. ἵνα τοίνυν εἰδεῖεν, ὡς ἀπωφελῆ πρὸς ὄνησιν τὰ τοιάδε τὰ αὐχήματα αὐτοῖς εἶεν, ἀναπεπτωκόσιν ἐπὶ τὸ ῥᾴθυμον, καὶ οὐκ ἐθέλουσιν εὐσεβεῖν, ἀναγκαίως φησὶν, οὐχὶ οὕτως ὑμᾶς ἡγήσομαι, κἂν ἔχητε τὸ ἐκ πατέρων εὐγενὲς, καθάπερ ἀμέλει καὶ τοὺς Αἰθιόπων υἱοὺς, οἳ ῥίζαν οὐκ ἔχουσι τὸν Ἀβραάμ; ἀποκλινὲς γὰρ τὸ θεῖον, ἀπροσωπόληπτον παντελῶς, καὶ σαρκικὴν οὐκ οἶδεν εὐγένειαν, πράξεων ἐρήμην ἀγαθῶν. αἰδοῦς γέμουσαν ἁπάσης ἀξιοῖ τὴν πνευματικὴν, καὶ ἧπερ ἂν ἕποιτο τὸ διὰ λαμπρῶν αὐχημάτων ἀγλαΐζεσθαι φιλεῖν. ἀλλ' εἶναι τι μέγα καὶ ἐξαίρετον ὑμῖν κἀκεῖνο δοκεῖ, τὸ ἐκ τῆς Αἰγυπτίας μεταφοιτῆσαι πρὸς ἑτέραν. εἶτα τί τοῦτο; φησὶν, ἢ ποίαν ὑμῖν εἰσκομιεῖ τὴν ὠφέλειαν; ἔχουσι τοῦτο λαβόντες παρ' ἐμοῦ καὶ ἕτεροι. μετῴκισα γὰρ τοὺς μὲν ἀλλοφύλους, τουτέστι, τοὺς Παλαιστινοὺς (οὕτω γὰρ ἡρμηνεύκασιν οἱ Ἑβραῖοι) ἐκ Καππαδοκίας. τοὺς δὲ Σύρους, πάντας δηλονότι τοὺς ὑπὸ τὴν Δαμασκοῦ βασιλείαν τὸ τηνικάδε, μετήγαγον ἐκ βοθύνου. ἰστέον δὲ ὅτι ἀντὶ τοῦ βοθύνου ἐκδεδώκασιν Ἰουδαῖοι, Κυρήνης. ἄποικοι δὴ οὖν γεγόνασι Παλαιστινοὶ μὲν Καππαδοκῶν, Σύροι δὲ Κυρηναίων. βόθυνον δὲ ὠνόμασε τὴν Κυρήνην, καίτοι λίαν ἠρμένην, καὶ ὑψοῦ κειμένην διὰ τὸ ὥσπερ ἐν κόλπῳ κεῖσθαι βαθεῖ. πᾶσα γὰρ ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἡ Λιβύων γῆ κόλπους ἔχει παραθαλαττίους, ἐκκειμένους. ἐμοὶ τοίνυν, φησὶ, τῷ πάντας ἐν ἴσῳ βλέποντι σκοπὸς, τὸ πᾶσαν ἁμαρτωλῶν βασιλείαν ἀποκεῖραι τῆς γῆς. οὐδὲν οὖν ἄρα ὀνήσει τοὺς ἔχοντας σαρκικὴ λαμπρότης. εὐγένεια γὰρ παρὰ Θεῷ κρίνεται τρόπος ἀγαθὸς, καὶ πολὺ διανενευκὼς εἰς ἔφεσιν ἀρετῆς, καὶ ταῖς τῶν προγόνων εὐσεβείαις ἁμιλλᾶσθαι μεμαθηκώς.

& ex Ægypto in terrã promissionis deportatos esse. Vt igitur nossent, gloriationes huiuscemodi ipsis nihil commodare, in socordiã prolapsis, nolentibusq. pietatis officia cõplecti, cogitur dicere, Nonne vos eodẽ loco habebo, tametsi à maioribus nobiles, quo etiam Æthiopum filios, qui radicẽ generis sui Abrahamum non habent? Non enim diuinũ numẽ magis huc, quàm illuc inclinatur: nec personam intuetur vllo modo: nec carnalem nobilitatẽ studiosis actionibus destitutam agnoscit: omni autẽ reuerentia, & honore dignatur spiritualẽ, & quam ex illustrium operum splendore clarescendo voluntas comitetur. Atqui magnum quiddam, & præclarum & illud vobis videtur, ex Ægypto in aliam regionem transisse. Tum, quid hoc: inquit, aut quam vobis vtilitatem pariet? Acceperunt à me istuc beneficiũ & alii. Transtuli siquidem alienigenas, hoc est, Palæstinos (sic enim interpretati sunt Hebræi) è Cappadocia, & Syros, omnes, puta, qui tum sub regno Damasci censebantur) traduxi ex fouea. Sciendũ pro *fouea* Iudæos edidisse, Cyrene. Coloni igitur fuerunt Palæstini Cappadocum. Syri autẽ Cyrenæorum. Foueam autẽ appellarũt Cyrenen, quamuis valde editam, & in alto positã, quod velut in sinu profundo iaceret. Tota enim tellus Libyæ, vt ita dicam, sinus, & recessus maritimos expositos, seu patentes habet. Mihi igitur, inquit, omnes ex æquo respicienti, propositũ est, vniuersum regnum peccatorũ de terra auferre. Nihil ergo carnalis claritudo ea præditis profuerit. Apud Deum quippe nobilitas censentur boni mores, & ad virtutis morem vehementer propensi, & cum religione maiorum contendere soliti.

Πλὴν ὅτι οὐκ εἰς τέλος ἐξαρῶ τὸν οἶκον Ἰακὼβ, λέγει κύριος. Διότι ἰδοὺ ἐγὼ ἐντέλλομαι, καὶ λικμήσω ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι τὸν οἶκον Ἰσραὴλ, ὃν τρόπον λικμᾶται ἐν τῷ λικμῷ, καὶ οὐ μὴ πέσῃ σύντριμμα ἐπὶ τὴν γῆν. ἐν ῥομφαίᾳ τελευτήσουσι πάντες ἁμαρτωλοὶ λαοῦ μου, οἱ λέγοντες, οὐ μὴ ἐγγίσῃ, οὐδὲ μὴ γένηται ἐφ' ἡμᾶς τὰ κακά.

Veruntamen quia non in finem auferam domum Iacob, dicit Dominus. Quia ecce ego mando, & cribrabo in omnibus gentibus domum Israel, sicut cum ventilatur in ventilabro, & non cadet contritum super terram. In gladio morientur omnes peccatores populi mei, dicentes, Non appropinquabunt, neque fient super nos mala.

Τετήρηται πάλιν τῷ Ἰσραὴλ τὸ κατάλειμμα διὰ τοὺς πατέρας. ὀλοτελῆ μὲν γὰρ ὄλεθρον οὐχ ὑπομενοῦσι, φησὶν, οὔτε μὴν εἰσάπαν ἐκ ποδῶν τὸ ἐξ Ἰακὼβ οἰχήσεται γένος. ἀλλ' ὥσπερ λικμῷ διερριμμένοι, φησὶ, καθάπερ διασπαρήσονται μὲν

LXXXIII

Conseruatæ sunt denuo Israeli reliquiæ propter patres. Non enim vniuersè interibunt, inquit, neque genus Iacob simul totum de medio tolletur. Tanquam cribro disiecti, inquit, in omnes nationes dissipabuntur.

pabuntur. Veruntamen [non cadet contritum super terram.] Hoc est; non ita cadet posteritas Iacob, vt ad consummatam contritionem deueniat: saluabitur enim, qua parte misericordiam fuerit consecuta (quidam enim è captiuitate illis tēporibus redierunt.) Saluata est autem postea pars per Christum; nec enim pauci numero ex Iudæis crediderunt. Saluabitur autem extremis temporibus quātum restat, cum gentium grex etiam aggregatus fuerit. Deinde, quasi quis obiiceret; si rursum Iacob saluabitur, in quos igitur intentantur minæ? commodè respondet. Non confusè aduersus omnes simpliciter furorem exterturū, neque indiscriminatim ex ira pœnas irrogaturum: eos magis inuasurum, qui scelera minimè dissimulanda perpetrauerint. Itaque hoc est quod dicit, [In gladio morientur omnes peccatores populi mei, qui dicunt, Non appropinquabunt, neque fient super nos mala.] Tantopere enim nonnulli insanierunt, vt sanctos quoque Prophetas mentiri arbitrarentur: quin etiam affirmarent, nihil eorum euenturum, quæ illi prænuntiassent. Quod idem testatur & Hieremias in hæc verba. [Ecce isti dicunt ad me, vbi est verbum Domini? veniat.] Sic itaque comparatorū peccatū geminū apparet. Variis enim modis Deum ad iram prouocabāt, & veritatē mētiri existimabāt.

Rom. 11.

Hier. 17.

Constat item post Christi in terras aduentum, doctores Iudæorum eius verba pro nihilo putasse. Quocirca audiebant. [Væ vobis Scribæ, & Pharisæi hypocritæ, quia tulistis clauem scientię. Ipsi non introistis, & eos qui introibant, prohibuistis.] Et iterū: [Væ vobis, quia circuitis mare, & aridam,] & quæ sequuntur. Proinde non inter filios, sed inter patria nobilitate spoliatos iure reputati, ac velut inter Æthiopium filios relati sunt: & à gladio consumpti, pares stultitiæ suæ pœnas Deo iudici persoluerunt.

Luc. 11.

In die illa suscitabo tabernaculum David, quod cecidit, & readificabo quæ ceciderunt ex eo, & euersa eorum resuscitabo, & readificabo illud, sicut dies sæculi: vt requirant me reliquiæ hominum, & omnes gentes super quas inuocatum est nomen meum, super eas dicit Dominus, faciens omnia hæc.

A εἰς πάντα τὰ ἔθνη. πλὴν οὐ μὴ πέσῃ σύντριμμα ἐπὶ τὴν γῆν, τουτέστιν, οὐχ οὕτως πεσεῖται τὸ ἐξ Ἰακὼβ γένος, ὡς εἰς ὁλόκληρον καθικέσθαι συντριβήν, σωθήσεται δὲ μέρος τὸ ἠλεημένον (ἀνεκομίσθησαν μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας τὸ τηνικάδε τινές) σέσωσται δὲ διὰ Χριστοῦ. πεπιστεύκασι γὰρ ἐξ Ἰουδαίων οὐκ ὀλίγοι τὸν ἀριθμόν. σωθήσεται δὲ καὶ ἐν ἐσχάτοις καιροῖς τὸ κατάλειμμα, τοῦ τῶν ἐθνῶν ἀγέλης προσκεκλημένης. εἶτα ὥσπερ B τινὸς λέγοντος, εἰ σώζεται πάλιν ὁ Ἰακώβ, κατὰ τίνων αἱ ἀπειλαί; χρησίμως ἀπολογεῖται, καί φησιν, ὡς οὐκ ἄκριτος ἔσται κατὰ πάντα ἁπλῶς ὁ θυμός, οὔτε μὴν ἀδιαφορήσει τὰ ἐξ ὀργῆς, ἐφαλεῖται δὲ μᾶλλον τοῖς ἀφόρητα πεπλημμεληκόσι. τουτέστι τὸ, ἐν ῥομφαίᾳ τελευτήσουσι πάντες ἁμαρτωλοὶ τοῦ λαοῦ, οἱ λέγοντες, οὐ μὴ ἐγγίσῃ, οὐδ' οὐ μὴ ἔλθῃ ἐφ' ἡμᾶς κακά. ἧκον γὰρ εἰς τοῦτο φρενοβλαβείας τινὲς, ὡς οἴεσθαι καὶ ψευδεπεῖν τοὺς ἁγίους προφήτας. καὶ δὴ καὶ ἔφασκον, ὡς οὐκ ἂν γένοιτό τι C τῶν προηγγελμένων. μαρτυρήσει δὲ τοῦτο καὶ Ἱερεμίας, λέγων πρὸς Θεόν. ἰδοὺ οὗτοι λέγουσι πρός με, ποῦ ἐστιν ὁ λόγος κυρίου; ἐλθέτω. διπλοῦν οὖν ἄρα τῶν οὕτω διακειμένων τὸ πλημμέλημα. παρώξυνον μὲν γὰρ κατὰ πολλοὺς τρόπους, ᾤοντο δὲ καὶ ψευδομυθεῖν τὴν ἀλήθειαν.

Εὑρήσομεν δὲ καὶ ἐν καιρῷ τῆς ἐπιδημίας τοὺς τῶν Ἰουδαίων καθηγητὰς τῶν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν οὐ πεφροντικότας λόγων. τοιγάρτοι καὶ ἤκουον. οὐαὶ D ὑμῖν γραμματεῖς, καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταὶ, ὅτι ἤρατε τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως, οὔτε ὑμεῖς εἰσέρχεσθε, οὔτε τοὺς εἰσερχομένους ἀφίετε εἰσελθεῖν. καὶ πάλιν, οὐαὶ ὑμῖν, ὅτι περιάγετε τὴν θάλασσαν, καὶ τὴν ξηρὰν, καὶ τὰ ἑξῆς. τοιγάρτοι δικαίως οὐκ ἐλογίσθησαν μὲν εἰς τέκνα, τῆς δὲ τῶν πατέρων εὐγενείας ὠλισθηκότας. κατεγράφοντο δὲ ὥσπερ ἐν τοῖς Αἰθιόπων υἱοῖς. δεδαπάνηνται δὲ καὶ E ὑπὸ ῥομφαίας, καὶ τῆς ἑαυτῶν δυσβουλίας ἰσαρίθμους τῷ κρίνοντι ἐκτετίκασι δίκας.

Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἀναστήσω τὴν σκηνὴν Δαβὶδ τὴν πεπτωκυῖαν, καὶ ἀνοικοδομήσω τὰ πεπτωκότα αὐτῆς, καὶ κατεσκαμμένα αὐτῆς ἀναστήσω, καὶ ἀνοικοδομήσω αὐτὴν, καθὼς αἱ ἡμέραι τοῦ αἰῶνος· ὅπως ἐκζητήσωσί με οἱ κατάλοιποι τῶν ἀνθρώπων, καὶ πάντα τὰ ἔθνη, ἐφ' οὓς ἐπικέκληται τὸ ὄνομά μου ἐπ' αὐτοὺς, λέγει κύριος, ὁ ποιῶν πάντα ταῦτα.

Ὑπέσχετο λέγων, ὡς οὐκ ἂν εἰς τέλος ἐξολοθρεύσοιτο τὸ ἐξ Ἰακὼβ γένος, ἀλλ' εἰ καὶ λικμῷ τρόπον τινὰ ἐῤῥιμμένοι, ξένοι τε, καὶ ἐπήλυδες γεγόνασι, πατρίδος, καὶ οἴκων ἐξωσμένοι, βαρβαρικήν τε, καὶ ἀλλοδαπὴν οἰκοῦντες χώραν, ἀλλ' οὖν οὐκ ἂν συντριβεῖεν εἰσάπαν, οὔτε μὴν εἰς ὄλεθρον οἰχήσονται παντελῆ, τοῦτό τοί φησιν, ὅτι καὶ ἀναστήσει τὴν σκηνὴν Δαβίδ, ἐγερεῖ δὲ αὐτῆς τὰ κατεῤῥιμμένα, καθὼς αἱ ἡμέραι τοῦ αἰῶνος, τουτέστιν, εἰς ἡμέρας μακράς. δεῖγμα δὲ τούτου γενήσεται, φησί, καὶ πληροφορία τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι τοῖς τε ὁμόροις, καὶ τοῖς ἀποτάτω, τοῦ χρῆναι λοιπὸν ἐπιστρέφειν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ αὐτὸν ἑλέσθαι ζητεῖν, τεθαυμακότας πάντως που τῆς τε ἡμερότητος τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς ἰσχύος τὸ μέγεθος. οὐκοῦν εἰ λέγοι σκηνὴν Δαβίδ, τὸ τῶν Ἰουδαίων κατασημαίνει γένος, ἤγουν οἶκον τὸν ἐξ Ἰακώβ. ἰστέον δέ, ὅτι Κύρου τῆς αἰχμαλωσίας ἀνέντος αὐτούς, ὑπενόστησαν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, καὶ ἀνεδείμαντο μὲν τὸν νεών, πυργώσαντες δὲ τὰς τῶν πόλεων ἠρημωμένας, οἴκοις τε ἐν αὐταῖς κατασκευασάμενοι, κατῳκήκασιν ἀσφαλῶς, πολέμοις μὲν ὑπομείναντες παρά τινων, οἷον Ἀντιόχου τε, φημί, καὶ Ἀδριανοῦ, αἰχμάλωτοι δὲ οὐκ ἔτι γεγόνασιν, οὔτε μὴν ἠρήμωνται, καθὼς καὶ ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων. ὁ μὲν οὖν τῆς ἱστορίας ἐν τούτοις λόγος. ὁ δὲ ἐσωτέρω, καὶ ἀληθέστερος εἴη ἂν ἐπὶ Χριστῷ.

Ἐπειδὴ γὰρ ἐκ νεκρῶν ἀνεβίω, τὴν εἰς θάνατον αὐτοῦ πεσοῦσαν σκηνήν, τουτέστι, τὴν ἀπὸ γῆς σάρκα ἐγείραντος τοῦ Θεοῦ, καὶ πατρός, τότε δὴ πάντα ἡμῶν κατεῤῥιμμένα πρὸς νέαν ὄψιν ἀνήνεκται. εἴ τις γὰρ ἐν Χριστῷ, καινὴ κτίσις. κατὰ τὴν γραφήν. συνεγηγέρμεθα γὰρ αὐτῷ, καὶ κατέσκαψε μὲν ὁ θάνατος τὰς ἁπάντων σκηνάς, ἀνῳκοδόμησε δὲ ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ ἐν Χριστῷ. καὶ τοῦτο ἡμῖν οὐκ εἰς χρόνον ὑπάρξει μεμετρημένον, ἀλλ' εἰς ἡμέρας αἰῶνος. ἀναπόβλητον γὰρ ἐν ἡμῖν τὸ τῆς ἀφθαρσίας ἀγαθόν, καὶ οὐκ ἔτι κρατήσει θάνατος τῶν ἐν Χριστῷ σωζομένων. τότε δὴ καὶ οἱ κατάλοιποι τῶν ἀνθρώπων κατὰ τοὺς πεπιστευκότας ἐξ Ἰσραὴλ τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς ἐγνώκασι Θεόν, τῆς ἀρχαίας ἐκείνης, καὶ βεβήλου πλάνης ἀποφορτίσαντες. οὐ γὰρ ἦν διαψεύσασθαι λέγοντα τὸν Χριστόν, ὅτι ἐὰν ὁ κόκκος ἀποθάνῃ, καρπὸν πλείονα φέρει. καὶ πάλιν, ὅταν ὑψωθῶ, πάντας ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτόν. κατ' ἐκείνην οὖν τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἀνεγερεῖ τὴν κατεσκαμμένην, καὶ τὴν πεσοῦσαν σκηνὴν

Pollicitus est, non se funditus extincturum genus Iacob, sed quamquam quasi cribro disiecti, peregrini & aduenæ, patria & domibus suis pulsi, barbaram & extraneam regionem habitauerint, non tamen ad vnum contritum iri, neque extremum exitium subituros. Idcirco adiungit, se resuscitaturum tabernaculum Dauid. Excitabit porrò eius diruta [sicut dies sæculi,] quod est, in dies, seu tempus diuturnum. Indicium huius erit, inquit, plena ac certa fides facta reliquis gentibus, & vicinis, & remotissimis, oportere de cætero conuerti ad Dominum, & ipsum sibi exquirendum deligere, mansuetudinem, & potentiæ diuinæ magnitudinem admirantes. Itaque cùm dicit [tabernaculum Dauid,] Iudæorum nationem significat, domum Iacob videlicet. Tenendum autem, accepta à Cyro libertate, in Iudæam remigrasse, & templum construxisse, communitisque denuo ciuitatibus deuastatis, & domibus per eas ædificatis, tutò habitasse. Postea quamuis bello à quibusdam, vt Antiocho, & Adriano lacessitos non amplius, quemadmodum ante à Babyloniis, prò captiuis abductos, neque deuastatos esse. Historia igitur talis est, cuius interior & verior sensus ad Christum pertinuerit.

Postquam enim reuixit, & tabernaculum eius in mortem collapsum (hoc est, carnem) de terra Deus & Pater excitauit, tunc humana omnia in antiquam formam dignitatémque excitata, ac restituta sunt, & res nostræ omnes, quæ prostratæ iacebant, faciem nouam induerunt. [Si qua enim in Christo noua creatura,] iuxta scripturam. Vnà quippe cum eo resuscitati sumus. Et mors quidem omnium tabernacula euertit, Deus autem & Pater in Christo reædificauit. Atque istuc nobis non definito annorũ numero, sed diebus seculi manebit. Bonum enim incorruptionis amittere nequibimus, nec de cætero mors de saluatis in Christo triũphabit. Tunc & reliqui homines post eos qui ex Israel crediderũt, veteri illo, & profano errore deserto, eum qui naturâ, ac verè Deus est, cognouerunt. Non enim poterat mentiri Christus, cùm diceret, [Si granum mortuum fuerit, multum fructũ affert.] Et iterum, [Si exaltatus fuero à terra, omnia trahã ad me ipsum.] Quare illo die, quo collapsum tabernaculum

LXXIIII

Ephes.

1. Esd. 1.

2. Cor. 5.

Ioan. 12.

Ibid.

Dauid rursum excitabo, omnes gentes vocabuntur. Et in illis erit nomen meũ. Prædicta autem ad opus omnino collatum iri, certè confirmauit, apponens, [Dicit Dominus Deus, faciens omnia hæc.] Si enim Dominus est Deus, verè omnino faciet & hæc, nec illum vires in vllo deficient. [Facit enim magna, & inscrutabilia, & gloriosa, & mirabilia, quorum non est numerus.]

Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & comprehendet tritura vindemiam, & maturescet vua in semente, & stillabunt montes dulcedinem, & omnes colles consiti erunt. Et conuertam captiuitatem populi mei Israel, & ædificabunt ciuitates desertas, & inhabitabunt, & plantabunt vineas, & bibent vinum earum, & facient hortos, & comedent fructus eorum. Et plantabo eos in terra eorum, & non euellentur vltra ex terra sua, quam dedi eis, dicit Dominus Deus omnipotens.

LXXXV. Ipsum perspicuè interpretatur, quod dixit. Quod si quis maluerit esse causam, & historicam narrationem, fatebitur rursum, illum disertè reditum captiuis, & possessionem patriæ telluris promittere: ædificatisque vrbibus, & domibus, & in posterum in fœlici rerum statu collocatis, opes ruris collecturos, & operi rustico cum hilaritate & gaudio incubituros, vt in iucundissimis comportationibus laborandi finem nullum faciant, cum in area excussæ fruges simul vindemiam sint allaturæ, & vindemia vsque ad tempus sationis duratura, quò à torculari, & falce, & vuis colonus ad campos aratro inuertendos transeat, & areæ puluere deterso, de torculari sit sollicitus. Quod si quiddam subtilius, & spiritualius propositorum considerationi adiicere voluerimus, decenter, & meritò illud cogitabimus.

Postquam Christus, vt dixi, in vitam est reuersus, instaurauit Pater tabernaculum Dauid; & reædificauit quæ ceciderant, omnes mortales, gentiles & Iudæi multam, & exuberantem bonorum copiam adepti sunt. Vnus enim idémque Deus & circumcisionem ex fide, & præputium per fidem iustificauit. Per terrestres itaque fructus spiritualium fructuum in

τοῦ Δαβίδ, κληθήσονται πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἐπ' αὐτοῖς ἔσται τὸ ἐμὸν ὄνομα. καὶ ὅτι πάντη τε, καὶ πάντως εἰς πέρας ἐκβήσεται τὸ προηγγελμένον, πεπληροφόρηκε, προσθείς. λέγει κύριος ὁ Θεὸς ὁ ποιῶν πάντα ταῦτα. εἰ γὰρ ἐστι κύριος ὁ Θεὸς ἀληθῶς, πάντως ποιήσει καὶ ταῦτα, πρὸς οὐδὲν ἀσθενῶν· ποιεῖ γὰρ μεγάλα, καὶ ἀνεξιχνίαστα, ἔνδοξά τε καὶ ἐξαίσια, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός.

Ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει κύριος, καὶ καταλήψεται ὁ ἀλοητὸς τὸν τρυγητὸν, καὶ περκάσει ἡ σταφυλὴ ἐν τῷ σπόρῳ, καὶ ἀποσταλάξει τὰ ὄρη γλυκασμὸν, καὶ πάντες οἱ βουνοὶ σύμφυτοι ἔσονται. καὶ ἐπιστρέψω τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ μου Ἰσραὴλ, καὶ οἰκοδομήσουσι πόλεις τὰς ἠφανισμένας, καὶ κατοικήσουσι, καὶ φυτεύσουσι ἀμπελῶνας, καὶ πίονται τὸν οἶνον αὐτῶν, καὶ ποιήσουσι κήπους, καὶ φάγονται καρπὸν αὐτῶν. καὶ καταφυτεύσω αὐτοὺς ἐπὶ τῆς γῆς αὐτῶν, καὶ οὐ μὴ ἐκσπασθῶσιν οὐκ ἔτι ἀπὸ τῆς γῆς αὐτῶν, ἧς ἔδωκα αὐτοῖς, λέγει κύριος παντοκράτωρ ὁ Θεός.

Αὐτὸ δὴ σαφῶς ἡρμήνευσεν, ὅπερ ἔφη. καὶ εἰ μέν τις ἕλοιτο παχεῖαν, καὶ ἱστορικὴν ποιεῖσθαι τὴν ἀφήγησιν, ἐρεῖ δὴ πάλιν ἐκεῖνο, ὡς ἐπήγγελται σαφῶς τοῖς τὴν αἰχμαλωσίαν ὑπομεμενηκόσι τὴν ἐπάνοδον, καὶ ὅτι τὴν ἑαυτῶν καθέξουσι γῆν, πόλεις τε, καὶ οἴκους ἀναδειμάμενοι, καὶ ἐν καλῷ τῆς εὐημερίας λοιπὸν γεγονότες, τὰ ἐξ ἀγρῶν συλλέξουσιν ἀγαθὰ, καὶ τῷ γεωπονεῖν ἐγκαρτερήσουσι μετ' εὐφροσύνης, καὶ χαρᾶς, ὡς ἀδιάλειπτον αὐτοῖς τὸν ἐπί γε ταῖς ἡδίσταις συγκομιδαῖς γενέσθαι πόνον, τῶν ἐξ ἅλωνος ἀγαθῶν συγκομιζόντων αὐτοῖς τὸν τρυγητὸν, παρατείνοντος δὲ αὖ καὶ τοῦ τρυγητοῦ εἰς τὸν τοῦ σπόρου καιρὸν, ὡς ἐκ ληνοῦ, καὶ δρεπάνης, καὶ βοτρύων αὐτῶν μεταφοιτᾶν τὸν γεωπόνον ἐπὶ τὰ τῶν πεδίων ἀρόσιμα, καὶ τῆς ἅλω τὴν κόνιν ἀπονιψάμενον, τῶν ἐπὶ ληνοῖς ἔχεσθαι φροντισμάτων. εἰ δὲ δὴ λεπτότερον, καὶ πνευματικώτερον τῇ τῶν προκειμένων θεωρίᾳ προσβαλεῖν ἐθέλοιμεν; πρέποι αὖ εἰκότως ἐκεῖνο νοεῖν.

Ἐπειδὴ γὰρ, ὡς ἔφην, ἀνεβίω Χριστὸς, ἤγειρεν ὁ πατὴρ τὴν σκηνὴν τοῦ Δαβίδ, καὶ ἀνῳκοδόμησεν αὐτοῖς τὰ κατεσκαμμένα, πολλὴ καὶ ἀμφιλαφὴς τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν ἡ μέθεξις ἐπὶ πάντας γέγονεν ἀνθρώπους Ἕλληνάς τε, καὶ Ἰουδαίους. Εἷς γὰρ ὁ Θεὸς, ὃς δεδικαίωκε περιτομὴν ἐκ πίστεως, καὶ ἀκροβυστίαν διὰ πίστεως. πλείστη δὴ οὖν τῶν πνευματικῶν καρπῶν ταῖς

πεπιστευκόσιν ἡ χορηγία, ἡ διὰ τῶν ἐπιγείων καρπῶν εὖ μάλα κατασημαίνεται. πλῆθος γὰρ ἔσται σίτου, φησὶ, καὶ οἴνου. προσδεξόμεθα δὲ νοοῦ τὸν μὲν σῖτον εἰς ἰσχὺν δηλονότι τὴν πνευματικήν. γέγραπται γάρ, καὶ ἄρτος στηρίζει καρδίαν ἀνθρώπου, νοητὸς δέ που πάντως, καὶ θεῖος ἄνωθεν· τὸν δέ γε οἶνον εἰς εὐφροσύνην, ἔφη γὰρ πάλιν, οἶνος εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου. χαίρομεν δὲ τῇ ἐλπίδι κατὰ τὴν Παύλου φωνήν. στάζει δὲ καὶ τὰ ὄρη γλυκασμόν. ὄρη μὲν οὖν, ὡς ἔοικεν, ἐνθάδε φησὶ τὰς ἐκκλησίας Χριστοῦ, διά τοι τὸ ἐπηρμένον τῶν ἐν αὐταῖς δογμάτων, καὶ τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας τὸ ὑπερφυές, καὶ ὅτι τὰ μὲν ὄρη διαφόροις κομῶντα φαίνονται φυτοῖς, αἱ δὲ ἐκκλησίαι Χριστοῦ μυρίας τι ὅσας ἁγίων ἔχουσι κεφαλὰς, κέδροις τε, καὶ ξύλοις ἐν ἴσῳ τοῖς εὐμηκεστάτοις, αἳ τοῖς τῶν νοητῶν ὑδάτων παρίδρυνται διεξόδοις. ἀλλ' ὥσπερ ἐν τοῖς εὐδενδροτάτοις τῶν ὀρῶν πλήθη μελιττῶν πετόμενα, τὸ γλυκὺ, καὶ τίμιον ἐργάζονται μέλι· οὕτω πάλιν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις οἱ τῶν ἄλλων περιφανέστεροι, καὶ ἁδρότεροι πρὸς ἀρετὴν, καὶ συνέσει τῆς ἐπὶ Χριστῷ διδασκαλίας, τὸ γλυκὺ συλλέγοντες μέλι, μονονουχὶ καταστάζουσι καὶ ταῖς ἑτέρων καρδίαις αὐτό. ἀποσταλάζει δὴ οὖν τὰ ὄρη γλυκασμὸν κατὰ τοῦτον, οἶμαι, τὸν τρόπον. ἔσεσθαι δὲ συμφύτους ἔφη καὶ τοὺς βουνούς· βουνοὶ δέ εἰσιν οἱ δεύτεροί τε, καὶ τὸ μεῖον ἔχοντες εἰς ἀρετὴν παρὰ τοὺς ἄγαν ἐν τούτῳ διαφανεστέρους. μέτρα γὰρ ἁγιασμοῦ, καὶ δικαιοσύνης ἐν ἐκκλησίαις, καὶ ὡς ὁ Παῦλός φησι, κατὰ τὴν ἑκάστῳ δοθεῖσαν χάριν παρὰ τοῦ τὰ τοιάδε διανέμοντος Θεοῦ. σύμφυτοι δὴ οὖν ἔσονται καὶ οὗτοί φησι, τουτέστιν, εὐθαλεῖς τε, καὶ εὔκαρποι, καὶ τῇ τῶν θείων δογμάτων ὀρθότητι βαθὺ κομῶντα φοροῦντες τὸν νοῦν. ὅτι δὲ καὶ ἐπέστρεψεν ἡμῶν τὴν αἰχμαλωσίαν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, οὐκ ἂν ἐνδοιάσειέ τις. ἐκήρυξε γὰρ αἰχμαλώτοις ἄφεσιν ὁ Χριστὸς, καὶ τῆς τοῦ διαβόλου πλεονεξίας ἐξείλετο τὴν ὑπ' οὐρανόν. τότε δὴ καὶ ἐν ἴσῳ γηπόνοις τῆς κατὰ νοῦν εὐκαρπίας γεγόναμεν ἐπιμεληταὶ, κατεφυτεύσαμεν κήπους, καὶ ἀμπελῶνας, καὶ φαγόμεθα τὸν καρπὸν αὐτῶν. ἀποληψόμεθα γὰρ τὰς τῶν πόνων ἀντιμισθίας. ἀποτρυγήσομεν δὲ καὶ τοὺς τῆς ἐπιεικείας καρπούς. ὅτι δὲ ἀσάλευτον ἕξομεν τὴν παρὰ Θεῷ μονὴν, καὶ τῶν ἅπαξ δοθησο-

A eos qui crediderint erogatio liberalissima appositissimè significatur. Magnus, inquit, frumenti atque vini numerus proueniet. Ac in præsens quidem frumentum ad robur, & spirituale robur accipiemus. Scriptum est enim, [Et panis cor hominis confirmans,] ille vtique panis, quem mens intuetur, diuinus, & de cælo descendens: num autem lætitiam, ait enim, [Vinum cor hominis lætificat.] Gaudemus autem spe, iuxta vocem Pauli.

Psal. 103. — Eccles. 40. — Rom. 12.

B [Stillant etiam montes dulcedinem.] Montes, vt verisimile est, hoc loco Ecclesias Christi appellat, propter sublimitatem eius dogmatum, & pietatis in Deum summam excellentiam: & quoniam montes diuersis stirpibus comantes sunt, Ecclesiæ verò Christi multa sanctorum capitum millia continent, tanquam cedros, & arbores procerissimas, plantatas secus decursus aquarum sub intelligentiam cadentium. Porrò quemadmodum in montibus arboribus optimè consitis apum examina circumuolitantia

Psal. 1.

C dulce & carum mel conficiunt; ita similiter in Ecclesiis reliquis insigniores, virtutéque, & intelligentia doctrinæ in Christo ditiores, dulce mel colligentes, illud aliorum quoque cordibus quodammodo instillant. Ad istum ergo modum, vt ego ratiocinor, montes dulcedinem distillant. Atqui & colles consitos fore ait. Colles sunt, qui secundas tenent, & virtutis laude præstantissimis concedunt.

D In Ecclesiis enim sanctimoniæ, & iustitiæ mensuræ ac modi inueniuntur, & vt Paulus ait, secundùm datam vnicuique gratiam à Deo ista distribuente. Consiti ergo erunt etiam colles, inquit, hoc est, benè virentes, & bonis referti fructibus, diuinorúmque dogmatum sinceritate densius frondentem gestantes animum. Conuertisse autem captiuitatem nostram vniuersorum Deum, nemo iure dubitauerit.

Ephes. 4.

E [Prædicauit enim captis indulgentiam] Christus, & mundum è diaboli potestate exemit. Tunc nimirum instar agricolarum spirituali fructuum abundantiæ operam dedimus, hortos, & vineas plantauimus. Et comedemus fructum eorum: laborum quippe remunerationem auferemus, & bonitatis fructus demetemus. Fixam autem, & stabilem nos mansionem apud Deum habituros, & data semel

Esai. 61.

ab ipſo hæreditate neminem eius compotes eiectūrum, declarat, dicens. [Plantabo eos in terra eorum quam dedi eis, dicit Dominus Deus.] Dona enim quorum pœnitere non poteſt, ſunt Eccleſia Dei. Et in ſtabilitate omnis boni, ducem, & principem panegyricæ noſtræ celebritatis Chriſtum ipſum habentes, collocabimur.

A μόνων παρ' αὐτοῦ κλήρων, καὶ οὐδεὶς ἂν ἐκπέμψειε τοὺς ἐν αὐτοῖς γεγονότας, σαφηνίζει λέγων. καταφυτεύσω αὐτοὺς ἐπὶ τῆς γῆς αὐτῆς, ἧς ἔδωκεν αὐτοῖς, λέγει κύριος ὁ Θεός. ἀμεταμέλητα γὰρ τὰ χαρίσματα ἡ ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ. καὶ ἐν βεβαίῳ κεισόμεθα παντὸς ἀγαθοῦ, καθηγητὴν, καὶ πανηγυριάρχην αὐτὸν ἔχοντες τὸν Χριστόν.

IN AMOS COMMENTARII FINIS.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΚΗ ΕΙΣ τὸν Προφήτην Ἀβδίου.

S. CYRILLI ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI,

IN ABDIAM PROPHETAM COMMENTARIVS.

PRÆFATIO.

ΑΒΔΙΟΥ δὴ πάλιν προφητεύειν μὲν ἔοικεν ἐν καιροῖς, καθ' οὓς Ἰωήλ, μονονουχὶ δὲ διέλαχε πρὸς αὐτὸν τὴν ὅρασιν, καὶ μερίζεται τὸ διήγημα. ὁ μὲν γὰρ Ἰωὴλ ἐπ' αὐτοῖς ἤδη τέρμασι τῆς ἑαυτοῦ προφητείας, Αἴγυπτος, φησίν, εἰς ἀφανισμὸν ἔσται, καὶ Ἰδουμαία εἰς πεδίον ἀφανισμοῦ ἐξ ἀδικιῶν υἱῶν Ἰούδα, ἀνθ' ὧν ἐξέχεαν αἷμα δίκαιον ἐν τῇ γῇ αὐτῶν. ὁ δὲ τῆς Ἰδουμαίας τὸν ἀφανισμὸν τίνα τε τρόπον, καὶ ὅπως ἔσται κατὰ καιρούς, ἀφηγεῖται λεπτῶς. ἐπειδὴ δὲ τοῖς ἐντευξομένοις τῇ τοῦ βιβλίου συγγραφῇ λυσιτελὲς τὸ ἀναμαθεῖν, ἀκριβῶς καὶ πρό γε τῶν ἄλλων, τίς μέν ἐστιν ἡ Ἰδουμαία, τί δὲ τὸ συμβὰν αὐτῇ, καὶ τοῦ δὴ χάριν ταῖς ἐκ θείας ὀργῆς περιενήνεκται συμφοραῖς, φέρε λέγωμεν, ὡς ἔνι τὰ τοιάδε σαφῶς τοῖς φιλομαθέσι καταλεπτύνοντες. ἐπειδὴ γὰρ Ἐδὼμ ὠνόμασται, τουτέστι, γήϊνος διά τοι τὸ ἀποδόσθαι τὰ πρωτοτόκια, καὶ ἀλογῆσαι μὲν τῆς ἐντεῦθεν ὀφειλομένης αὐτῷ τιμῆς, βρώσεως δὲ μιᾶς, καὶ ταύτης εὐτελεστάτης ἀν-

ABDIAM deinceps eodem sæculo, quo & Ioelem vaticinatum sit probabile, qui etiam propemodum eandem cum ipso visionem sortitur, & in expositione communicat. Ioel siquidem in extremo prophetiæ suæ, [Ægyptus, inquit, in perditionem erit, & Idumæa in campum desolationis, ex iniquitatibus filiorum Iuda, pro eo quod effuderunt sanguinem iustum in terra sua.] Hic autem Idumææ desolationem, qua via, & quo modo suo tempore euentura sit, accuratè commemorat. Quia verò lectoribus proderit diligenter & ante alia recognoscere, quænam sit Idumæa, & quid ei contigerit, & quam ob causam à Deo irato diris casibus subiecta fuerit, age, hæc omnia perspicuè, subtilitérque discendi studiosis, quantum in nobis erit, exponamus. Idumæi itaque vocantur, & sunt Esau posteri. Quoniam enim Edom nominatus est, hoc est, terrenus (quia scilicet primogenita vendidit, & honorẽ qui inde ipsi debebatur cõtempsit, & escam sibi vnam, eamque vilissimam appon-

I.

a Ioel. 3.

Gen. 25.

maluit) hac de causa item ex eo propagatos Idumæos nuncuparunt. Vocatur præterea Idumæorum regio Seir, & Thæman: Seïr quidem, quod indigenæ, vt fertur, hirsuti essent, qualis & Esau fuit: pilis enim vndique coopertus erat, Seïr autem pilorum emissio, siue pilosus, Latinè redditur. Erat etiam mons in regione Seïr nomine. Thæman insuper vocatur, quod ad Austrum maximè spectet. Auster porrò Hebræis est Thæman. Putant nonnulli Thæman alia quoque de causa dictam esse. Aiunt enim filium Esau olim fuisse Eliphaz. Ex hoc natum Thæman, à quo regioni nomen inditum. Hæc de Idumæa & incolis eius dicta sufficiant. Perierunt autem talem ob causam. Obsessa Hierosolyma à Nabuchodonosor, & in extremam delapsa miseriam (occumbebant etenim innumeri, gentium gladiis confecti) vix aliqui salutem retinuerunt, qui in gentium vicinarum regiones se contulerunt. Plurimi porrò Israelitarum in Idumæam ipsis finitimam descendebant, & vt fratribus compassuros, sanguinéque coniunctorum memores fore, & afflictis opem impēsuros arbitrabantur. Ast illi, cum tanquam fratrum misereri debuissent, ne in prouinciam quidem eos admittebant, & latronum more exitus ac fines Idumeæ circumcursantes, territósque, & consternatos raptantes occidebant, immanitatéque sua ipsam Babyloniorum feritatem superabant. Perditos enim inuadebant, vt dixi, irridebant & clades consanguineorum panegyricæ cuiusdam lætitiæ occasionem faciebant. Iudæi igitur in Persidem, & Mediam tunc captiui abierunt. Vbi autem Deus elapsis iam septuaginta hebdomadibus misertus est, in Iudæam redierunt, vrbémque ipsam reædificare, & templum eius de integro excitare studuerunt. At enim Idumæi iterum, licet fratres, & vicini, inuidia stimulati istiusmodi cœpta disturbare, atque impedire volebant, eiusdem animi barbaros vicinos sibi asciscentes. Quin etiam manus conseruerunt. In valle autem Iosaphat, Deo pro Israelitis propugnante occubuerunt ac perierunt. Postquam verò atrocius quàm alienigenæ Israelitas Idumæi vexarunt, ipsi eorum regionem incursantes, incolas occiderunt, & caua petrarum, & speluncas, & recessus terræ siue latibula peruestigantes, quotquot inuentos, neci dederunt.

Gen. 25.

A θελέαις περιάπτεσιν. ταύτητοι καὶ Ἰδουμαίους ὠνόμαζον τοὺς ἐξ αὐτοῦ γεγονότας. καλεῖται δὲ τῶν Ἰδουμαίων ἡ χώρα καὶ Σηῒρ καὶ Θαιμάν. καὶ Σηῒρ μὲν διὰ τὸ λέγεσθαι δασεῖς τοὺς κατοικοῦντας αὐτήν, δασὺς δὲ καὶ Ἡσαῦ, τετρίχωτο γάρ. Σηῒρ δὲ τριχώσεις, ἤτοι τετριχωτὸς ἑρμηνεύεται. ἦν δὲ καὶ ὄρος ἐν τῇ χώρᾳ Σηῒρ. Θαιμὰν δὲ δὴ πάλιν διὰ τὸ εἶναι νοτιωτάτην. νότος δὲ ὁ Θαιμὰν κατὰ Ἑβραίων φωνήν. δοκεῖ δέ τισιν εἰρῆσθαι Θαιμὰν καὶ δι' ἑτέραν αἰτίαν. φασὶ γὰρ ὅτι γέγονεν υἱὸς τοῦ Ἡσαῦ κατὰ παλαιοὺς

B Ἐλιφάζ, ἐκ δὲ τοῦ Ἐλιφὰζ ὁ Θαιμάν, ἐξ οὗ καὶ ἡ χώρα Θαιμάν. ἀπόχρη μὲν ταῦτα περὶ τῆς Ἰδουμαίας, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ. ἀπολώλασι δὲ δι' αἰτίαν τοιαύτην. πολιορκουμένης γὰρ τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορ, καὶ ἐν τοῖς ἐσχάτοις ἡκούσης κακοῖς (ἔπιπτον γὰρ ἀναρίθμητοι ταῖς τῶν ἐθνῶν δαπανώμενοι ξίφεσι) μόλις τινὲς ἀνεσώζοντο, καὶ εἰς τὰς τῶν ὁμόρων ἐθνῶν χώρας ἀπεκομίζοντο. κατέβαινον δὲ οἱ πλεῖστοι μάλιστα τῶν ἐξ Ἰσραὴλ εἰς τὴν

C Ἰδουμαίαν, ὅμορον οὖσαν αὐτοῖς, ᾤοντό τε ὅτι καὶ συναλγήσουσιν ὡς ἀδελφοῖς, καὶ τῆς ἐξ αἵματος ἀγχιστείας διαμεμνήσονται καὶ ἀθλίως πεπραγόσι χαριοῦνται τὰς ἐπικουρίας. οἱ δὲ καίτοι κατοικτείρειν δέον ὡς ἀδελφούς, ἀπεδέχοντο μὲν οὐκ εἰς τὴν ἑαυτῶν, ἀπέσφαττον δέ, τὰς τῆς Ἰδουμαίας ἐκβολὰς λῃστρικῶς περιθέοντες ἔσω, τεθορυβημένους τε καὶ καταπεπληγότας ἁρπάζοντες. ἦσαν δὲ οὕτως ἀπάνθρωποι ὡς καὶ αὐτὴν ὑπερβάλλεσθαι τὴν Βαβυλωνίων τὴν ἀγριότητα. ἐπῄεσαν γὰρ ὡς ἔφην

D ἀπολλυμένοις, ἐπιτωθάζοντες καὶ πανηγύρεως ἀφορμὴν τὰς τῶν ὁμαιμόνων ποιούμενοι συμφοράς. ἀπῴχοντο μὲν οὖν εἰς τὴν Περσῶν τε, καὶ Μήδων Ἰουδαῖοι τὸ τηνικάδε. ἐπειδὴ δὲ πεπερασμένων ἤδη τῶν ἑβδομήκοντα ἐτῶν κατηλέει Θεός, (ἀνεκομίζοντο γὰρ εἰς τὴν Ἰουδαίαν) σπουδὴν ἐποιοῦντο, τήν τε πόλιν αὐτὴν ἀναδείμασθαι, καὶ τὸν ἐν αὐτῇ πάλιν ἀνεγεῖραι ναόν. ἀλλ' Ἰδουμαῖοι πάλιν οἱ ἀδελφοί, καὶ γείτονες καταδακνόμενοι τῷ φθόνῳ, καὶ τῶν τοιούτων ἐγχειρημάτων ἀπείργειν ἤθελον, συναγείροντες

E τοὺς ὁμόφρονας, καὶ περιοικοῦντας βαρβάρους, καὶ δὴ καὶ εἰς μάχην ἥεσαν. πεπτώκασι δὲ καὶ ἀπολώλασιν ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰωσαφὰτ Θεοῦ ὑπερασπίζοντος τῶν ἐξ Ἰσραήλ. ἐπειδὴ δὲ τῶν ἀλλοφύλων φορτικώτεροι γεγόνασιν Ἰδουμαῖοι, κατέδραμον αὐτῶν τὴν χώραν οἱ ἐξ Ἰσραήλ, καὶ ἀπέκτειναν μὲν τοὺς ἐν αὐτῇ, τρώγλας δὲ πετρῶν, καὶ σπηλαίων, καὶ γῆς καταδύσεις διερευνώμενοι τοὺς εὑρισκομένους ἀπέσφαττον.

A

ΚΕΦΑΛ. ΜΟΝΟΜΕΡΕΣ.

Ὅρασις Ἀβδίου. Τάδε λέγει κύριος ὁ Θεὸς τῇ Ἰδουμαίᾳ. ἀκοὴν ἤκουσα παρὰ κυρίου, καὶ περιοχὴν εἰς τὰ ἔθνη ἐξαπέστειλεν. ἀνάστητε, καὶ ἐξαναστῶμεν ἐπ' αὐτὴν εἰς πόλεμον.

ΟΛΟΝ ἡμῖν τῆς αὐτοῦ προφητείας ἐν τούτοις, ἤγουν τῆς ὁράσεως διερμηνεύει τὸν σκοπὸν, καὶ ὅποι ποτὲ βλέπει διαγορεύει. ὅτι γὰρ ἐπὶ τοῖς ἐπιστρατεύσουσι κατὰ τῆς Ἰδουμαίας ἡ ὅρασις αὕτη, πειρᾶται πληροφορεῖν. ἐμπεδοῖ γὰρ πρὸς πίστιν τοὺς ἀκροωμένους. καὶ ὅτι πάντη τε, καὶ πάντως συμβήσεται τὸ λεγόμενον, ἀναπείθειν πειρᾶται, λέγων· ὡς ἥκιστα μὲν αὐτοῦ, Θεοῦ δὲ μᾶλλον εἶεν οἱ λόγοι. ἔφη τοίνυν ἀκοὴν ἀκοῦσαι παρὰ Θεοῦ κατὰ τῆς Ἰδουμαίας. καὶ τίς ἂν νοοῖτο πάλιν εὐθὺς αὐτὸς διεσάφησεν, προσθείς. ὅτι περιοχὴν εἰς τὰ ἔθνη ἐξαπέστειλεν. ἔθνη δὲ ποῖα τὰ τῆς Ἰδουμαίας. κατ' αὐτῆς γὰρ ἀπεστάλθαι φησὶ τὴν περιοχὴν, ἤτοι πολιορκίαν, ἤγουν τὸν συγκλεισμὸν, τοῦ θείου κρίματος συνωθοῦντος ἀναγκαίως εἰς τὸ παθεῖν τὴν ἐρήμωσιν. ἢ καὶ καθ' ἕτερον τρόπον. τοῖς γὰρ ἔθνεσι τοῖς κύκλῳ τῆς Ἰδουμαίας προστέταχε ποιεῖσθαι τὴν περιοχὴν, ἤτοι τὴν πολιορκίαν. προστέταχε δὲ οὐχὶ πάντη ἐναργῶς. ἀλλ' οἷα διεγείρας ὡς Θεὸς, καὶ καταθήγων ἐπ' αὐτοὺς, ἃ καὶ τοῖς θείοις ἀναπεπεισμένα νεύμασι προτρέπειν ἀλλήλοις μονονουχὶ διακεκραγότα φησὶν, ἀνάστητε καὶ ἐξαναστῶμεν ἐπ' αὐτὴν εἰς πόλεμον. συνδιαβεβλήκασι γὰρ τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ καταδηοῦσι τὴν Ἰδουμαίαν καὶ τὰ περίοικα τῶν ἐθνῶν.

Ἰδοὺ ὀλιγοστὸν δέδωκά σε ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ἠτιμωμένος εἶ σὺ σφόδρα, ὑπερηφανία τῆς καρδίας σου ἐπῆρέ σε κατασκηνοῦντα ἐν ταῖς ὀπαῖς τῶν πετρῶν, ὑψοῦντα κατοικίαν σου, λέγοντα ἐν καρδίᾳ σου, τίς κατάξει με ἐπὶ τὴν γῆν; ἐὰν μετεωρισθῇς ὡς ἀετὸς καὶ ἐὰν ἀναμέσον τῶν ἄστρων θῇς νοσσιάν σου, ἐκεῖθεν κατάξω σε, λέγει κύριος.

Ὀλιγοστὸν αὐτὸν ἐν τοῖς ἔθνεσι τεθεῖσθαι φησὶ καὶ ἠτιμωμένον διὰ τὸ παντελῶς εὐαριθμήτους γενέσθαι εἰ πρὸς τὴν τῶν ἐπιόντων πληθὺν συγκρίνοιντο. πλεῖστοι γὰρ, ὡς ἔφην, οἱ κατ' αὐτῆς τεθηγμένοι. ἢ ὀλιγοστοὺς γενέσθαι φησὶν, ὡς δαπανήσαντος τοῦ πολέμου, καὶ εἰς ὀλίγον περιστήσαντος τὸ γένος αὐτοῖς. ἐκ πολλῆς δὲ ἄγαν ἀβελτηρίας διακένοις κεχρῆσθαι φυσήμασιν ὁ προφητικὸς ἡμῖν ἐμφανίζει

CAPVT VNICVM.

Visio Abdiæ. Hæc dicit Dominus Deus Idumææ. Auditũ audiui à Domino, & munitionẽ in gentes misit: surgite, & consurgamus cõtra eam in prælium.

II. HISCE verbis totum prophetiæ, siue visionis suæ scopum & consilium nobis explanat, & quorsum spe-B ctet declarat. Nititur enim nobis fidem facere, hanc visionẽ esse de iis, qui Idumæam hostiliter aggressuri sint. Corroborat quippe audientes ad fidẽ, & quod loquitur, omnibus modis re ipsa euenturũ vult persuadere, dum ait, minimè sua, sed Dei potius esse verba. Dicit igitur, auditum se audisse à Deo aduersum Idumæam. Et rursum, quæ auditio intelligẽda sit, confestim ipse exponit, addendo, obsidionem in gentes misisse. Gentes, qualescũque per Idumæã accipe. Contra has enim munitionem, obsi-C dionẽ, siue conclusionẽ misisse affirmat, diuino iudicio eas ad vastitatẽ ac solitudinem necessariò patiendam cõpellente. Aut alio item modo. Gentibus in circuitu Idumææ munitionẽ, siue obsidionem imperauit. Imperauit autem non prorsus manifestè: sed velut exsuscitãs, vt Deus, & acuens in Idumæos; quas & diuino nutu ac voluntate persuasas, tantantum non vicissim se impellendo clamasse dicit; surgite, & consurgamus ad-D uersus ipsam in prælium. Simul enim cum Israelitis Idumæam ferro ignique vastantibus vicinæ illis gentes irruerũt.

Ecce paruulum dedi te in gentibus, inhonoratus tu es valde. Superbia cordis tui eleuauit te, habitantem in foraminibus petrarũ, exaltãtem habitaculũ tuũ, dicẽtem in corde tuo, Quis me deducet in terram? Si exaltatus fueris sicut aquila, & si inter sidera posueris nidum tuum, inde deducam te, dicit Dominus.

III. E Paruulum eũ in gentibus positũ, & despicabilẽ esse dicit, quia paucissimi planè sint, si cum adorientium multitudine conferãtur. Etenim aduersũ eos cõcitati, numerum, vt dixi, efficient maximũ. Aut ideo admodũ paucos esse ait, quia genus eorum bello absumptũ, & ad exiguitatem redactum sit. Præ magna autẽ dementia inani eos arrogantia inflatos, propheticus sermo nobis demonstrat.

Rebantur enim, se expugnari, & capi ab hostibus non posse: non propter vires, quibus pollerent, & scientiam militarem: sed quia regionis aspera, ascensúque difficilia loca ad salutem eorum tuendam sufficerent. Tumuli enim erāt vbique, & rupes horribiliter à summo impendentes, & colles asperi, & montes præcelsi. Quid ergo, inquit, hostium arma gloriando contemnitis? Tametsi enim sortitus es regionem valde inuiam, editam & excelsam, etiamsi fieres aquila, haberésque velut in aëre nidum tuum (hyperbolica rursum est oratio) tamen Deo, qui potest planè omnia, inde detrahente deturbaberis.

Si fures introiissent ad te, vel latrones noctu, vbi proiectus esses? nonne furati essent sufficientia sibi? Et si vindemiatores introiissent ad te, nonne reliquissent racemum? Quomodo inuestigatus est Esau, & deprehēsa sunt eius abscondita?

IV. Iam diximus, etiam rimas montium, speluncas, & hiatus petrarum, & nemora scrutatos, qui cum Israelitis irruperant, & homines natione diuersos inuaserant, Idumæos trucidasse, vt pauci omnino, aut nullus penitus effugere potuerit. Irridentur itaque, & quodammodo deluduntur, cùm ait. Si expertus esses latronum irruptionem, & furum genus tibi superuenisset, an non satis habuissent auferre, quibus contenti esse potuissent? Quod si qui quasi de vite legerent vuas, nonne lateret racemus oculum vindemiare consuetorum, quantumuis longè curiosissimum? atqui id ipsis accidere necesse foret quamuis nolentibus: nam fures timor semper ad fugam sollicitat, & discessus occultus, si quid in promptu positum abstulerint, ad animi voluptatem illis videtur sufficere. Vindemiantibus autem semper ad scrutandum impedimento est foliorum copia non ablata, & suffurans, quod latere potest. Sed tibi, inquit, ô Esau, hoc est, ô ex sanguine Esau prognate Idumæe, deteriora perpeti contigit. Abscondita enim tua deprehensa sunt, & latuit nemo, & fuga, & ipsa locorum difficultas nihil commodauit.

Vsque ad terminos tuos emiserunt te. Omnes viri testamēti tui restiterūt tibi. Preualuerūt aduersū te viri pacifici tui, posuerūt insidias subter te, nō est sapiētia

λόγος. ᾤετο γὰρ δυσάλωτος εἶναι τοῖς ἐχθροῖς, οὐ διά γε τὴν ἔνοδον ἀλκὴν αὐτοῦ, καὶ τὸ ἐν πολέμοις εὐτεχνές, ἀλλ' ὅτι τὸ τραχὺ, καὶ δύσβατον τῆς χώρας ἀπόχρη σφίσιν ἐνόμιζε πρὸς σωτηρίαν αὐτοῖς. ὄχθοι γὰρ ἦσαν πανταχῇ, καὶ πέτραι ἀκρωνυχίαι δεινὸν κατεκρώουσαι καὶ βουνοὶ ἀγελότης, καὶ ὄρη ὑψώματα. τί οὖν φησι τῆς τῶν ἐπιόντων χειρὸς καταλαζονεύεσθε; εἰ γὰρ καὶ κατῴκησας ἐν χώρᾳ πολὺ λαχούσῃ τε δύσβατον, ἠρμένην τε ὑψοῦ, κἂν εἰ γένοιο ὡς ἀετὸς, ὥστε ἐν ἀέροις αὐτοῖς τὴν καλιὰν ἔχειν (ὑπερβολικὸς δὲ πάλιν ὁ λόγος) ἀλλ' οὖν ἐκεῖθεν καταρριφήσῃ Θεοῦ κατασύροντος· ἀδυνατεῖ γὰρ αὐτῷ παντελῶς οὐδέν.

Εἰ κλέπται εἰσῆλθον πρὸς σὲ, ἢ λῃσταὶ νυκτὸς, ποῦ ἂν ἀπερρίφης; οὐκ ἂν ἔκλεψαν τὰ ἱκανὰ ἑαυτοῖς; καὶ εἰ τρυγηταὶ εἰσῆλθον πρὸς σὲ, οὐκ ἂν ὑπελείποντο ἐπιφυλλίδα; πῶς ἐξηρευνήθη Ησαῦ, καὶ κατελήφθη αὐτοῦ τὰ κεκρυμμένα;

Ηδη φθάσαντες εἴπομεν, ὅτι καὶ ῥώγμας ὀρῶν, σπήλαιά τε, καὶ διασφαγὰς ἐν πέτραις, δρυμούς τε, διερευνώμενοι τοὺς Ιδουμαίους ἀπέσφαττον, οἱ τοῖς ἐξ Ισραὴλ συνεισβεβληκότες, καὶ συνεπιτιθέμενοι τῶν ἑτερογενῶν, ὡς ὀλίγους παντελῶς, ἢ μηδένα τὸ παράπαν ἰσχῦσαι διαφυγεῖν. ἐπιτωθάζει δὴ οὖν ὁ λόγος αὐτοῖς, καὶ οἱονείπως κατειρωνεύεται, καί φησιν, εἰ λῃστρικῆς ἐφόδου πεπείρασο, καί σοι τὰ κλεπτῶν ἐπεφοίτησε γένη, οὐκ ἂν ἤρκεσεν τῷ λαβεῖν, ἅπερ ἦν εἰκὸς ἀρκέσειν αὐτοῖς; εἰ δὲ δὴ καὶ ἀμπέλου δίκην ἀπετρύγων τινὲς, οὐκ ἂν διέλαθεν ἡ ἐπιφυλλὶς, καίτοι περιεργότατον ὄντα λίαν τῶν ἀποτρυγᾶν εἰωθότων τὸν ὀφθαλμόν; ἀλλ' ἦν ἀνάγκη τοῦτο παθεῖν καὶ οὐχ ἑκοῦσιν αὐτοῖς, ὅτι τοῖς μὲν κλέπτουσιν ἀεὶ τὸ δεῖμα παρεγγυᾷ τὴν φυγὴν, καὶ τὸ οἴχεσθαι λαθόντας, εἴ τι τῶν ἑτοίμων ἁρπάσαι, ἀπόχρεων εἶναι δοκεῖ πρὸς θυμηδίαν αὐτοῖς. τοῖς γε μὴν τρυγῶσιν ἐμποδὼν ἀεὶ πρὸς ἐρευνὰς ἡ φυλλὰς μὴ περιῃρημένη, καὶ ὑποκλέπτουσα τὸ λαθεῖν δυνάμενον. ἀλλὰ σοί φησιν, ὦ Ησαῦ, τουτέστιν, ὦ ἐξ αἵματος τοῦ Ησαῦ Ιδουμαῖε, τὰ χείρω παθεῖν συμβέβηκε. κατελήφθησαν γὰρ τὰ κεκρυμμένα, καὶ διέλαθε μὲν οὐδεὶς, ἀνόνητος δὲ καὶ ἡ φυγὴ, καὶ αὐτὴ τῶν τόπων ἡ δυσχωρεία.

Εως τῶν ὁρίων σου ἐξαπέστειλάν σε. πάντες οἱ ἄνδρες τῆς διαθήκης σου ἀντέστησάν σοι. ἠδυνάσθησαν πρὸς σὲ οἱ ἄνδρες εἰρηνικοί σου, ἔθηκαν ἔνεδρα ὑποκάτω σου, οὐκ ἔστι σύνεσις

ἐν αὐτοῖς. ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει κύριος, ἀπολῶ σοφοὺς ἐκ τῆς Ἰδουμαίας, καὶ σύνεσιν ἐξ ὄρους Ἠσαῦ. καὶ πτοηθήσονται οἱ μαχηταί σου, οἱ ἐκ Θαιμὰν, ὅπως ἐξαρθῇ ἄνθρωπος ἐξ ὄρους Ἠσαῦ, διὰ τὴν σφαγὴν, καὶ τὴν ἀσέβειαν κατ' ἀδελφοῦ σοῦ Ἰακώβ. καλύψει σε αἰσχύνη, καὶ ἐξαρθήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα. ἀφ' ἧς ἡμέρας ἀντέστης ἐξεναντίας ἐν ἡμέραις αἰχμαλωτευόντων ἀλλογενῶν δύναμιν αὐτοῦ, καὶ ἀλλότριοι εἰσῆλθον εἰς πύλας αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ ἔβαλον κλήρους, καὶ σὺ ἦς ὡς εἷς ἐξ αὐτῶν.

Ὅτε κωλύειν ἤθελον τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ οἰκοδομοῦντας τὸν ναὸν καὶ τὴν ἁγίαν πόλιν ἀνατειχίζοντας, οἱ ἐξ αἵματος Ἠσαῦ, ὁμοψυχίας συνθήκας πρὸς τοὺς περιοίκους τῶν ἐθνῶν ἐποιήσαντο, καθάπερ εἴπομεν ἤδη. ἐπειδὴ δὲ συμβέβηκεν ἁλῶναι τὴν χώραν αὐτῶν καταστρατευόντων τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, τότε καὶ οἱ πάλαι γνήσιοι, καὶ συνωμόται, καὶ συνασπισταὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων γεγόνασι φορτικώτεροι καταδηοῦντες δὴ, καὶ μαχόμενοι. ὁ πόλεμος τοίνυν φησὶν ἕως τῶν ὁρίων σου ἐξαπέστειλέ σε, οὐ μέρη τῆς σῆς ἐπεισπηδήσας χώρας, ἀλλ' ὅλην ἑλὼν κατακράτος, καὶ μέχρις ὅρων αὐτῶν ἀγαγὼν εἰς ἐρήμωσιν. ἀντέστησαν δὲ, καὶ πεπολεμήκασι πρὸς σέ φησιν οὓς ἦν τάχα που καὶ λίαν εἰκὸς κατά γε τὴν σὴν ἐλπίδα καὶ ἐπαμύνεσθαι πεποιθότι σοι. ἀλλ' ἔθησαν ἔνεδρα ὑποκάτω σου, παρ' ὧν σώζεσθαι προσεδόκησας. ἐν δὲ τῷ οὐκ ἔστι σύνεσις ἐν αὐτῷ, σοφούς τε καὶ συνετοὺς ὀνομάζει τοὺς ψευδομάντεις, καὶ βωμολόχους, τοὺς ἀπατεῶνας καὶ οἰωνοσκόπους, καὶ τοὺς τῶν ἄστρων ψευδῆ μυθεῖα καταχέοντας, οἵ τινες εἰς τοῦτο ληρῳδίας ἥκουσιν, ὡς ἐντεῦθεν δύνασθαι καὶ τὴν τῶν ἐσομένων γνῶσιν ἑλεῖν φλυάρως ὑπονοεῖν. ἀνεπτόηντο δὲ πρὸς τοῦτο λίαν οἱ ταῖς τῶν εἰδώλων λατρείαις ἐμβεβληκότες. τοῦτο κατὰ τῶν ἄλλων καὶ αὐτοὶ ἠρρωστηκότες οἱ Ἰδουμαῖοι, μέλλοντος ἤδη τοῦ πολέμου περιαγγέλλεσθαι, κατεσκέπτοντο μὲν τῶν ἐκβησομένων τὸ πέρας. συναγείροντες δὲ τοὺς ἔχειν δὴ τούτοις σοφοὺς, ἀπαγγέλλειν ἐκέλευον, ὅποι ποτὲ ἄρα βαδιεῖται αὐτοῖς τὰ τοῦ πολέμου, οἱ δὲ κατὰ τὸ εἰκὸς κατεμαντεύοντο αὐτοῖς τὸ νικᾶν, ἀλλ' ἥλωσαν, καὶ διαπεπτώκασι διαμαρτούσης αὐτοῖς τῆς τέχνης. ἠλέγχοντο δὲ καὶ ἀσυνετοῦντες, παντελῶς ψευδοεποῦντες οἱ δείλαιοι. ὅτι δὲ καίτοι πάλαι θρασεῖς ὄντες οἱ ἐκ Θαιμὰν, αὐτοὶ δὴ πάλιν οἱ Ἰδουμαῖοι ἄνανδροι ἔσονται, καὶ περιδεεῖς, κατεσήμηνε, προσθεὶς, ὅτι

in eo. In die illa, dicit Dominus, perdam sapientes ex Idumæa, & intelligentiam de monte Esau. Et pauebunt bellatores tui ex Thaman, vt auferatur homo de monte Esau super interfectionẽ, & impietatem contra fratrem tuum Iacob. Operiet te confusio, & auferetis in æternum. Ex quo die restitisti contra in die captiuantium alienigenarum fortitudinem eius, & alieni ingressi sunt in portas eius, & super Hierusalem miserunt sortes, & tu eras quasi vnus ex eis.

Cum Esauitæ Israelitas templum constituentes, & sanctam ciuitatem instaurantes prohibere statuissent, cum vicinis gentibus pacis, & concordiæ fœdus inierunt, vt iam docuimus. Postquam autem regionem ipsorum ab Israelitis expeditione subigi contigit, tum quondam germani amici, & coniurati, & commilitones ipsorum infestiores reliquis omnibus in illos pugnando, vastandóque se exhibuerunt. Bellum igitur, inquit, [vsque ad fines misit te,] non in partes regionis tuæ prorumpens, sed totam vi & armis subigens, & vsque ad terminos ipsos in solitudine redigens. Restiterunt autem tibi, & pugnauerunt contra te, inquit, quos vtique pro spe tua valde consentaneum erat etiam patientem te miserari. [Sed posuerunt subter te insidias,] à quibus salutem expectabas. In illo autem, [& non est intelligentia in ipsis,] sapientes & intelligentes appellat falsos vates, & assentatores, impostores, & augures, & ex astris fabellas disseminantes, qui eo nugacitatis deueniunt, vt inde etiam futurorum notitiam capi posse stolidè arbitrentur. Quibus rebus idolorum cultibus impliciti magnoperè perterrebantur. Hoc morbo præter alios etiam ipsi Idumæi affecti, cum inibi esset, vt bellum circumquaque denuntiaretur, exitum circumspiciebant illi quidem, congregantes autem harum rerum peritos, quo pacto bellum ipsi euenturum esset, referre iubebant. Illi vt par erat, victoriam ipsis vaticinabantur. Sed deprehensi sunt mendaces, & arte ipsos fallente à vero aberrarunt, conuictique sunt intelligentia carere, planè falsum prolocuti miseri. Thæmanitas porro eosdémque Idumæos, quanquam olim audaces, imbelles, & meticulosos futuros declarauit, addens,

" [Pauebunt bellatores tui ex Thæman, vt auferatur homo de monte " Esau.] Hoc est, donec disperdantur Idumæi vsque ad vnum. Causam igitur illatæ calamitatis minimè dubiam constituit in cæde, & impietate erga fratrem eius. Ex quo enim consanguinitate propinquum, hoc est, Iacob, siue posteros Iacob interfecisti, bello consumeris, & funditus peribis, ignominiæ & dedecoris plenus. Ineuitabilem autem casum subituros, & cladibus adeò horribilibus oppressum iri monuit his verbis, " [& auferetis in æternum.] Illud vero, [ex quo die,] submonet temporis, quo cum Babylonii Iudæam subiugarent, eámque depopularentur, & Hierosolymam congregatos obsidione cingerent, ipsi fugientes insidiis exceptos occidebant, & alienigenis, quanquam progeniem Iacob in seruitutem abducentibus, quasi subseruiebant. Comperti sunt igitur fratrum ærumnis insultare, & immanitate Babyloniis parum cedere.

Et ne despicias diem fratris tui in die alienorum: neue læteris super filios Iuda in die perditionis ipsorum. Et ne magna loquare in die angustiæ eorum: neque ingrediaris in portas populorum in die laborum eorum. Et ne despicias & tu congregationem eorum in die perditionis eorum, neque apponeris ad fortitudinem eorum in die perditionis eorum. Neque stabis in egressibus eorum, vt perdas, qui saluantur ex eis. Neque concludes fugientes ex eis in die tribulationis.

V. Idumæorum scelera iteratò recenset, eósque sæuos, & ab omni sensu misericordiæ remotos ostendit. Ita porrò formata est oratio, quasi Deus iam ferientibus, & indigna designātibus acclamet, & genus peccati exprobret. Illud ἐπιδεῖν positum est pro ἐπιγελᾶσαι, καὶ ἐφησθῆναι κάμνουσιν ἀδελφοῖς, [super fratribus afflictis ridere, & lætari,] & calamitates aliorũ voluptatis suæ materiā argumentúmq. facere, cum scriptura calamitosos irrideri seriò vetet. Verbis illis, [& ne læteris super,] & quę sequuntur, iterũ Idumęorum crimina ponuntur, eorúmq. inhumanitas, & immanitas, eáq. erga fratres, declaratur. Ne enim, inquit, quemadmodum Assyrii, tu quoque iuxta portas

Eccles. 7.

A πτοηθήσονται οἱ μαχηταί σου οἱ ἐκ Θαιμὰν, ὅπως ἐξαρθῇ ἄνθρωπος ἐξ ὄρους Ἡσαῦ, τουτέστιν, ἄχρις ἂν ἀπόλοιτο μέχρι καὶ ἑνὸς τῶν ἐκ τῆς Ἰδουμαίας. καθίστησιν οὖν ἐναργῆ τὴν αἰτίαν τῆς ἐπενηνεγμένης συμφορᾶς ἐν τῷ διὰ τὴν σφαγὴν, καὶ τὴν ἀσέβειαν τὴν εἰς τὸν ἀδελφόν σου. ἐπεὶ γὰρ ἀνῄρηκας, φησὶ, τὸν ἐξ αἵματος ἐγγὺς κατὰ συγγένειαν, τουτέστι, τὸν Ἰακὼβ, ἤτοι τοὺς ἐξ Ἰακὼβ, δαπανηθήσῃ πολέμῳ, καὶ εἰσάπαν ἔσῃ κατεφθαρμένος, αἰσχύνης τε ἔμπλεως, καὶ ἐντροπῆς. ὅτι δὲ τὸ ἀναπόβλητον ἕξουσι τὸ συμβεβηκὸς, καὶ τοῖς οὕτω δειναῖς ἐναπομενοῦσι συμφοραῖς, διαμεμήνυκεν εἰπὼν, καὶ ἐξαρθήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα. ἐν δὲ τῷ, ἀφ᾽ ἧς ἡμέρας, ὑπομιμνήσκει τοῦ καιροῦ, καθ᾽ ὃν τῶν Βαβυλωνίων ᾑρηκότων τὴν Ἰουδαίαν, καὶ διαρπαζόντων τὰ ἐν αὐτῇ, καὶ κύκλῳ μαχομένων τοὺς ἐκ τῆς Ἱερουσαλὴμ συναγηγερμένους, αὐτοὶ τοὺς φεύγοντας λοχῶντες ἀπέσφαττον, καὶ οἱονεὶ συνεφράζοντο τοῖς ἀλλογενέσι, καίτοι τοὺς ἐξ Ἰακὼβ ἀποφέρουσιν εἰς αἰχμαλωσίαν. ἥλωσαν δὴ οὖν τοῖς τῶν ἀδελφῶν συμφοραῖς ἐπιθρώσκοντες, καὶ ὀλίγα τοῖς Βαβυλωνίοις παραχωροῦντες εἰς ἀγριότητα.

Καὶ μὴ ἐπίδῃς ἡμέραν ἀδελφοῦ σου ἐν ἡμέρᾳ ἀλλοτρίων. καὶ μὴ ἐπιχαρῇς ἐπὶ τοὺς υἱοὺς Ἰούδα ἐν ἡμέρᾳ ἀπωλείας αὐτῶν. καὶ μὴ μεγαλορρημονήσῃς ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως, μηδὲ εἰσέλθῃς εἰς πύλας λαῶν ἐν ἡμέρᾳ πόνων αὐτῶν. καὶ μὴ ἐπίδῃς καὶ σὺ συναγωγὴν αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ ὀλέθρου αὐτῶν. μηδὲ συνεπιθῇ ἐπὶ τὴν δύναμιν αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ ἀπωλείας αὐτῶν. μηδὲ ἐπιστῇς ἐπὶ τὰς διεκβολὰς αὐτῶν, τοῦ ἐξολοθρεῦσαι τοὺς ἀνασῳζομένους ἐξ αὐτῶν. μηδὲ συγκλείσῃς τοὺς φεύγοντας ἐξ αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως.

Ἀπαριθμεῖται δὴ πάλιν τὰ τῶν Ἰουδαίων ἐγκλήματα, σκληροὺς καὶ ἀφιλοικτίρμονας γεγονότας δεικνύων. ἐσχημάτισται δὲ ὁ λόγος, οἱονεὶ πληττομένοις τε ἤδη, καὶ αἰκιζομένοις ἐπιφωνοῦντος Θεοῦ, καὶ τὸν τῆς ἁμαρτίας τρόπον κατονειδίζοντος. τὸ δὲ ἐπιδεῖν ἐστι τὸ ἐπεγγελάσαι τε, καὶ ἐφησθῆναι κάμνουσιν ἀδελφοῖς, καὶ θυμηδίας ἀφορμὴν τὰς τῶν ἑτέρων ποιεῖσθαι συμφορὰς, καίτοι τῆς θείας λεγούσης γραφῆς, μὴ δεῖν ὅλως ἐπιμειδιᾶν τοῖς κάμνουσιν. ἐν δὲ τῷ, μὴ ἐπιχαρῇς δὲ τοῖς λοιποῖς, ἀπαριθμεῖ δὴ πάλιν τὰ τῶν Ἰδουμαίων ἐγκλήματα σκληρὸν καὶ ἀφιλοικτίρμονα γεγονότα δεικνύων, καὶ τοῦτο εἰς ἀδελφούς. μὴ γὰρ δή φησιν ἐν ἴσῳ τοῖς Ἀσσυρίοις εἴσω καὶ αὐτὸς ἐπείγου πυλῶν,

οὐ χάριν τ' ἐπαμυνοῦσαν εἰσφέρων, ὡς ἀδελφοῖς, καταδηώσων δὲ μᾶλλον. μὴ ἐπίδῃς συναγωγὴν ἀθλίως ὀλοθρευομένην· μήτε μὴν ἐπιφορτίσῃς τοῖς πρὶν σοι σφόδρα κατηχθισμένοις. μήτε μὴν τοῖς φεύγουσιν ἔσο πάγη, τηρῶν τὰς διεκβολάς, καὶ βρόχους ἱστάς, ὡς ἂν μηδεὶς ἀνασώζοιτο τὰς σὰς ἐν ἀλοὺς ἀφιλοστοργίαις, κἂν εἰ τὸ τῶν δυσμενῶν διαδράσῃ ξίφος. πανταχῆ δὲ ὁ λόγος τῆς Ἰδουμαίων ἀπανθρωπίας κατηγορεῖ, ἵνα δὴ πάλιν ὅσιόν τε, καὶ ἀνεπίληπτον τὸ θεῖον ὁρῷτο κρίμα, κολαζομένων ἐν δίκῃ τῶν ἐκεῖνα πεπλημμεληκότων.

Διότι ἐγγὺς ἡμέρα κυρίου ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη. ὃν τρόπον ἐποίησας, οὕτως ἔσται σοι. τὸ ἀνταπόδομά σου ἀνταποδοθήσεται ἐπὶ κεφαλήν σου. Διότι ὃν τρόπον ἔπιες ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ ἅγιόν μου, πίονται πάντα τὰ ἔθνη οἶνον. πίονται, καὶ καταβήσονται, καὶ ἔσονται καθὼς οὐχ ὑπάρχοντες. ἐν δὲ τῷ ὄρει Σιὼν ἔσται ἡ σωτηρία, καὶ ἔσται ἅγιον.

Προαναφωνεῖ πάλιν τὸν τοῦ πολέμου καιρόν, καθ' ὃν ἐν κοιλάδι τῇ τοῦ Ἰωσαφὰτ συνηγμένα τοῖς Ἰδουμαίοις ὁμοῦ τὰ περίοικα τῶν ἐθνῶν πικρὰς ἐκτίσει δίκας. ἡμέραν δὲ αὐτὴν ὀνομάζει κυρίου. Θεὸς γὰρ ἦν ὁ παραδιδοὺς τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ τοὺς ἀνοσίως ἠδικηκότας· ὅτι δὲ ὁσίῳ κρίματι κολασθήσονται, διεμφαίνει λέγων. ὃν τρόπον ἐποίησας, οὕτως ἔσται σοι. ταλαντεύει γὰρ ἑκάστου φύσις τὰ ἑκάστου πλαίσματα, καὶ ἰσοπαλῆ πάντως ἀντιπάσχει τὴν δίκην, οἷς ἂν ἕκαστος ἁλοίη πεπλημμεληκώς. ἐν δὲ τῷ, ὃν τρόπον ἔπιες, ἔθος που τάχα τοῖς κρατήσασι τῶν ἐχθρῶν, καταγαυριᾶσθαι μὲν τῶν κεκρατημένων, ἑορτὰς δὲ καὶ πότους ἐπιτελεῖν, καὶ δὴ καὶ ἐπινικίοις καταλαλάζειν φωναῖς καὶ τὰ μέθης ἔργα πληροῦν. ὡς οὖν ἐπιτωθάσας φησὶ καὶ κατασκιρτήσας τῶν ἐξ Ἰσραήλ, πίνων τε, καὶ κατορχούμενος, καὶ πανηγύρεως ἀφορμὴν τὰς τῶν ἀδελφῶν ποιούμενος συμφοράς, οὕτω πίονται καὶ καθερχήσονταί σου πάντα τὰ ἔθνη· καὶ καταβήσονται μὲν κατὰ σοῦ, τουτέστι, τῆς σῆς καταδραμοῦνται χώρας. καταλογισθήσῃ δὲ αὐτὸς ἐν τοῖς οὐχ ὑπάρχουσιν. ὀλοθρευθήσῃ γὰρ οὕτως, ὡς δοκεῖν ἤδη πως μηδ' ὑπάρξαι ποτέ. ὄρος δὲ Σιὼν τὴν ἐκκλησίαν ἡ θεόπνευστος ὀνομάζει γραφή, ὑψηλὴ γὰρ ὄντως, καὶ σκοπεύτεια ἀληθῶς. ἁγία δὲ πρὸς τούτοις, εἴπερ ἐστὶν οἶκός τε καὶ πόλις τοῦ παναγίου Θεοῦ.

A festines neutiquam opem & auxilium, ceu fratribus apportans; sed deuastaturus illos potius. Ne per contemptum synagogam, seu congregationem interire patiare: neque iam antea grauiter pressos malis, tu magis oneres. Ne fugientibus esto laqueus, exitus custodiens, & tendiculas instruens, vt ob vacuitatem amoris tui, nemo saluti consulere queat, etiamsi hostilem gladium euaserit. Vbique sermo Propheticus Idumæorum inhumanitatem accusat, vt vicissim diuinum iudicium, B iure talium scelerum reis ad pœnam vocatis, sanctum, & nulli reprehensioni affine appareat.

Quia iuxta dies Domini super omnes gentes. Sicut fecisti, sic erit tibi. Retributio tua reddetur in caput tuum. Quia quemadmodum bibisti super montem sanctum meum, bibent omnes gentes vinum. Bibent, & descendent, & erunt sicut non existentes. In monte autem C *Sion erit salus, & erit sanctum.*

VII. Denuo tempus belli prædicit, quo cum Idumæis consociatæ gentes finitimæ in valle Iosaphat acerbas dabunt pœnas. Ipsam vero diem vocat Domini: Deus quippe erat, qui Israelitis in eos sceleratos, & iniuriosos tradidit. Iusto autem iudicio supplicium luituros affirmat, cùm dicit, [sicut fecisti, sic erit tibi.] Natura enim ita comparatum est, vt par quisque recipiat, & D æqualis omnino merces rependatur iis, quæ ab vnoquoque commissa fuerint. Illis verbis, [quemadmodum bibisti,] indicatur, vt puto, mos victorum, qui de victis insolenter gloriabantur, festos dies cum compotationibus agebant, atque etiam voces lætas de parta victoria iactabant, & vt ebrii se gerebant. Sicut ergo irrisisti, inquit, & Israelitis insultasti bibens, & choros ducens, & fratrum calamitates festæ celebritatis occasionem faciens, ita bibent, & insultabunt tibi omnes gentes, [& descendent E contra te, hoc est, regionem tuam incursabunt. Tu autem reputaberis in iis quæ non sunt. Sic enim peribis, vt deinceps ne extitisse quidem vnquam videaris. Montem Sion autem diuinitus inspirata scriptura Ecclesiam nominat. Verè enim excelsa, & speculatrix est. Præterea sancta, siquidem domus, & vrbs Dei sanctissimi est.

Et

A *Et possidebit domus Iacob eos qui possederunt se. Et erit domus Iacob ignis, & domus Ioseph flamma. At domus Esau in stipulam, & succendentur in eos, & deuorabunt eos, & non erit ignifer domui Esau, quia Dominus locutus est. Et possidebunt qui in Austro, montem Esau, & qui in campestri alienigenos. Et possidebunt montem Ephraim, & campum Samariæ, & Beniamin, & Galaad.* B

VIII Ratus est insipiens Idumæus, possessurum se domum Iacob, hoc est, progeniem Iacob. Quin etiam patiebatur terram cùm eam vnà cum Chaldæis vastasset. Verum res illis improuiso in contrarium conuertetur, inquit. Possidebuntur siquidem à domo Iacob, & ita consumentur, vt à flamma calamus, seu stipula. Erit namque ignis domus Iacob; domus autem Ioseph nullius flammæ viribus cedet. C Penitus itaque deuorabuntur, vt in tota tribu, siue gente ignifer vnus inueniri nequeat. Videtur autem apposite ad hunc tropum *ignifer* appellari. Domum enim Iacob ignem, domum Ioseph flammam nominauit. Ac domus quidem Iacob non absurdè, qui sunt ex Iuda, & Beniamin intelligi possint; domus vero Ioseph Samaritæ, hoc est decem tribus, quarum reges aliquando Ephraimitæ fuerunt. Manasses autem, & E- D phraim ex Ioseph nati sunt. In illo, [& possidebunt, qui in Austro,] hoc significatur. Quando Babylonii patria sua relicta Hierosolyma inuadebant, insurgente in prælium aduersus eos Nabuchodonosor, vniuersam prouinciam Iudæorum vastari oportuit, eóque miseriarum deuolui, vt ad perfectam solitudinem redigeretur, & ab incolis deserta appareret. Vbi autem Deus miseratus captiuitatis la- E queos dissoluerit, & in patriam redierint, adeò ipsos dilatatum iri dicit, & in tantam multitudinem euasuros, vt vicinarum quoque gentium regiones possideant, nimis angusta, vt par est, Idumæa. Cuius benedictionis à Deo signum minimè dubium fuerit. [Qui enim in Ageb, inquit (hoc est, qui ad Austrum, Ageb quippe hoc sonat) possidebunt montem Esau,] hoc est, Idumæam. Cum namque australis

A Καὶ κατακληρονομήσουσιν ὁ οἶκος Ιακὼβ τοὺς κληρονομήσαντας αὐτούς. καὶ ἔσται ὁ οἶκος Ιακὼβ πῦρ, καὶ ὁ οἶκος Ιωσὴφ φλόξ. ὁ δὲ οἶκος Ησαῦ εἰς καλάμην, καὶ ἐκκαυθήσονται εἰς αὐτούς, καὶ καταφάγονται αὐτούς. καὶ οὐκ ἔσται πυρφόρος τῷ οἴκῳ Ησαῦ, ὅτι κύριος ἐλάλησεν, καὶ κατακληρονομήσουσιν οἱ ἐν ἀγὲβ τὸ ὄρος τὸ Ησαῦ. καὶ οἱ ἐν τῇ σεφηλὰ τοὺς ἀλλοφύλους. καὶ κατακληρονομήσουσι τὸ B ὄρος τὸ Εφραίμ, καὶ τὸ πεδίον Σαμαρείας, καὶ τὴν Βενιαμὶν, καὶ τὴν Γαλααδῖτιν.

Ωήθη μὲν ἀπόπληκτος Ιδουμαῖος κλῆρον ἕξειν τὸν οἶκον Ιακὼβ, τουτέστι, τοὺς ἐκ σπέρματος Ιακὼβ, καὶ δὴ καὶ κατεμερίζετο τὴν γῆν, συνκαταδηώσας αὐτήν. ἀλλ᾽ ἔσται φησὶ τὸ χρῆμα αὐτοῖς ἀδοκήτως ἀντεστραμμένον. κλῆρος γὰρ ἔσονται τῶν ἐξ Ιακὼβ. δαπανηθήσονται δὲ οὕτως, ὡς ἂν ἐκ φλογὸς καλάμη. ἔσται γὰρ πῦρ ὁ οἶκος Ιακὼβ, φλογὸς δὲ δυνάμεσι παραχωρήσειεν ἂν οὐδεμιᾶς ὁ οἶκος Ιωσήφ. C καταβρωθήσονται δὲ οὕτω εἰσάπαν, ὡς ἕνα πυρφόρον μὴ ἂν εὑρεῖν δύνασθαί τινας ἐξ ὁλοκλήρου φυλῆς, ἢ ἔθνους. ἔοικε δὲ ὁ λόγος ἀκολούθως τῇ τροπῇ πυρφόρον εἰπεῖν, πῦρ γὰρ ὀνόμασε τὸν οἶκον Ιακὼβ, φλόγα δὲ τὸν Ιωσήφ. καὶ οἶκος μὲν Ιακὼβ νοοῖντ᾽ ἂν εἰκότως, οἱ ἐξ Ιούδα, καὶ Βενιαμὶν, οἶκοι γε μὴν Ιωσὴφ οἱ ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, τουτέστιν, αἱ δέκα φυλαὶ, ὧν οἱ βασιλεῖς ἐκ τῶν Εφραὶμ γεγόνασι κατὰ καιρούς, Μανασσῆς δὲ καὶ Εφραὶμ ἦσαν ἐξ Ιωσήφ. D ἐν δὲ τῷ κατακληρονομήσουσιν οἱ ἐν Αγὲβ, ὅτε τὴν οἰκείαν ἀφέντες κατὰ τῶν Ιεροσολύμων ᾔεσαν οἱ Βαβυλώνιοι, κατεξαναστάντος αὐτοῖς εἰς μάχην τοῦ Ναβουχοδονόσορ, συμβέβηκεν ἀναγκαίως ἅπασαν μὲν τὴν τῶν Ιουδαίων καταδηωθῆναι χώραν. ἐνεχθῆναι δὲ λοιπὸν εἰς τοῦτο ταλαιπωρίας, ὡς εἰς ἐρήμωσιν καταστῆναι παντελῆ, καὶ τῶν ἐνοικούντων ὁρᾶσθαι γυμνήν. ἐπειδὴ δὲ Θεοῦ κατοικτείροντος, καὶ τῶν τῆς αἰχμα- E λωσίας ἀνιέντος βρόχων, ἀνεκομίσθησαν πάλιν εἰς τὴν ἑαυτῶν, τοσοῦτον αὐτοὺς κατευρυνθήσεσθαι λέγει, καὶ εἰς πολύανδρον πλῆθος ἐπιδοῦναι, ὡς καὶ τὰς τῶν ὁμόρων ἐθνῶν κατανεμηθῆναι χώρας, στενοχωρουμένης κατὰ τὸ εἰκὸς τῆς Ιδουμαίας. εὐλογίας δὲ τοῦτο τῆς παρὰ Θεοῦ σημεῖον ἂν γένοιτο μάλα σαφές. οἱ γὰρ ἐν τῇ Ναγὲβ φησι, τουτέστιν, οἱ πρὸς νότον (νότος γὰρ ἡ Ναγὲβ ἑρμηνεύεται) κλῆρον ποιήσονται τὸ ὄρος τὸ Ησαῦ, τουτέστι, τὴν Ιδουμαίαν. νοτίαν γὰρ οὖσαν

αὐτὴν, καταμεμήσονται πάντως ὡς γείτονα, καὶ ὅμορον οἱ τὰ νότια τῆς Ἰουδαίας κατῳκηκότες. οἱ δὲ ἐν τῇ Σεφηλᾷ, τουτέστιν, οἱ ἐν τῇ πεδινῇ (μοῖρα δὲ καὶ αὕτη τῆς Ἰουδαίων χώρας βορειοτέρα που πάντως) κληρονομήσουσι τοὺς ἀλλοφύλους. λέγει δὲ τοὺς Φιλιστιείμ, ἤτοι Παλαιστινούς. καθέξουσι δὲ οὐδὲν ἧττον τὸ ὄρος τοῦ Ἐφραΐμ, τὴν Σαμάρειαν, τὴν Βενιαμὶν, τὴν Γαλααδῖτιν. κλῆρος δὲ οὗτοι ταῖς τοῦ Ἰσραὴλ φυλαῖς ἐννεμηθέντες κατὰ καιρούς, στρατηγοῦντος Ἰησοῦ τοῦ μετὰ Μωσέα, ἐπειδὴ δὲ ἠρήμωνται διὰ χειρὸς Ἀσσυρίων καὶ πρὶν ἀφικέσθαι τὸν Ναβουχοδονόσορ, ὑπὸ τῶν Φουὰ, καὶ Σαλμανασὰρ βασιλέων, ταύτητοι καὶ αὐτὰς κατοικηθήσεσθαι λέγει καὶ τὴν πάλαι συμβᾶσαν διαφευξεῖν ἐρημίαν.

Καὶ τῆς μετοικεσίας ἡ ἀρχὴ αὕτη τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, γῆ τῶν Χαναναίων ἕως Σαρεπτῶν. καὶ μετοικεσία Ἱερουσαλὴμ ἕως Ἐφραθά. καὶ κληρονομήσουσι τὰς πόλεις τοῦ Ἀγέβ. καὶ ἀναβήσονται ἀνασωζόμενοι ἐξ ὄρους Σιὼν τοῦ ἐκδικῆσαι τὸ ὄρος τὸ Ἠσαῦ, καὶ ἔσται τῷ κυρίῳ ἡ βασιλεία.

Μετοικεσίαν ἐνθάδε φησὶ τοὺς ἐκ τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἤγουν τῆς Ἰουδαίας ἁπάσης εἰς Βαβυλῶνα μετῳκισμένους. ἀρχὴν δὲ αὐτῶν ἔσεσθαί φησι τὸν ὑπὸ χεῖρά τε, καὶ ἐξουσίαν ἐσόμενον κλῆρον. οἷον ὡς εἴ τις ἐπ' ἄρχοντος λέγοι τὴν τοῦ δεῖνος τυχὸν ἀρχήν. ἔσται τοίνυν φησὶ τοῖς πάλαι μετῳκισμένοις ἀρχή τε, καὶ κλῆρος ἡ γῆ τῶν Χαναναίων. φησὶ δὲ τὴν Ἀραβίαν, καὶ ἕως Σαρεπτῶν, ἥτις ἐστὶ τῆς Σιδωνίας, ἵνα διὰ τούτου Φοινίκην ἐννοῇς. παρεκταθήσεται δέ φησι καὶ ἕως Ἐφραθὰ, ἤγουν ὡς ἐκδέδοται παρὰ τῶν ἑτέρων ἑρμηνευτῶν, καὶ μέχρι Βοσπόρου, ὅ ἐστι, τὰ νοτιώτατα τῇ ἕῳ μέρη. ποιήσονται δέ φησιν ὑφ' αὐτοῖς καὶ τὰς πόλεις τοῦ Ἀγέβ, τουτέστι, τοῦ νότου, ἔοικε δὲ διὰ τούτων ἡμῖν ὁ λόγος τὰ Ἰνδικὰ κατασημαίνεσθαι. νοτιώτατοι γὰρ οἱ Ἰνδοὶ, καὶ αἱ τούτων χῶραι. ὅμοιον δὲ ὡς εἰ λέγοι τυχὸν, πάντα αὐτῶν ἔσται πλήρη, τὰ πρὸς νότον, τὰ πρὸς βορρᾶν, τὰ πρὸς ἕω, τὰ πρὸς δύσιν, καὶ πάσας ἁπλῶς καθέξουσι πόλεις τε, καὶ χώρας. ἐν δὲ τῷ, καὶ ἀναβήσονται ἄνδρες, ἀνακεφαλαιοῦται τρόπον τινὰ τῆς προφητείας τὸν σκοπόν. οἱ γὰρ τῆς Σιὼν οἰκήτορες, φησὶν, ἀνασεσωσμένοι παρὰ Θεοῦ, καὶ τὰ τῆς αἰχμαλωσίας διαρρήξαντες δεσμὰ, κατὰ καιροὺς ἀναβήσονται, καὶ ποιήσουσιν ἐκδίκησιν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἠσαῦ. πεπολεμήκασι γὰρ, ὡς ἔφην,

A sit, omnino vt vicinam, & confinem possidebunt qui australem Iudææ partem habitabunt. [Qui autem in Sephelá,] hoc est, in campestri: quæ & ipsa Iudææ pars est, magis ad aquilonem pertinens, alienigenas possidebunt, Quo verbo Philistiim, siue Palæstinos indicat. Nihilominus mõtem Ephraim, Samariam & Beniamin, & Galaaditin obtinebunt quæ olim tribubus Israeliticis in sortem distributæ fuerunt, cum B Iosue successor Mosis illarum dux esset. Postquam autem per Assyrios etiã ante aduentum Nabuchodonosoris deuastati fuerunt (à Phua, & Salmanasar regibus videlicet) idcirco ipsas quoque inhabitatum iri, & veterem solitudinem effugituras prænuntiat.

Et transmigrationis principatus iste filiis Israel, terra Chananæorum vsque ad Sarepta, & transmigratio Hierusalem vsque ad Ephrata. Et possidebis C ciuitates ad Austrum. Et ascendent salui ex monte Sion, vt puniant montem Esau, & erit Domino regnum.

IX. Transmigrationem hoc loco Israelitas nominat, id est, ex tota Iudæa in Babylonem traductos. Principatum autẽ eorum fore ait, sortem ac possessionem sub manu, & potestate ipsorum futuram: velut si quis principatum alicuius, & imperium sub ipso principe, & imperãtis esse dicat. Erit igitur, inquit, quondam translatis principatus & sors terra D Chananæorum. Intelligit autem Arabiam, [& vsque Sarepta,] quæ est Sidoniæ, vt per hoc Phœniciam intelligas. Extendetur autẽ, inquit, [vsque Ephratam,] siue vt alii interpretes ediderunt, [vsque ad Bosphorum,] hoc est, ad orientales partes, austrum maximè respicientes. Subiugabunt autem inquit sibi & ciuitates Ageb, hoc est, Austri. Quibus verbis India videtur significari. Sũt enim Indi, & eorum regiones inprimis Australes. Perindéq; est ac si dicat forE tè, omnia quæque ad Austrum, quæque ad Boream, quæque ad Orientem, quæque ad Occidentem spectant; eorum plena erunt, & quamuis simpliciter vrbem regionémque possidebunt. Illo, [& ascendent viri,] in summam colligit, quodammodo prophetiæ scopum. Incolæ enim Sion, inquit, seruati à Deo, & qui perruperunt vincula seruitutis, olim ascendent, & facient vindictam in nomen Esau. Bellarunt enim, vt dixi,

contra Idumæos post tempora captiuitatis, & regnauit super eos vniuersitatis Deus, tametsi eos pridem reiecerat, & à Iudæa propter apostasiam recesserat. Seruierant enim vitulis, & buculis aureis. Miseratus deinde, & reconciliatus iterum regnauit super eos.

A πρὸς Ἰδουμαίους μετὰ τοὺς τῆς αἰχμαλωσίας καιρούς, καὶ βεβασίλευκεν ἐπ' αὐτοὺς ὁ τῶν ὅλων Θεός, καίτοι πάλαι τὸ χρῆμα παραιτούμενος, καὶ τῆς Ἰουδαίας ἀποφοιτῶν διὰ τὴν ἀπόστασιν. λελατρεύκασι γὰρ μόσχοις, καὶ ταῖς δαμάλεσι ταῖς χρυσαῖς. ἐπεὶ δὲ κατηλέησεν, εἰσεδέξατο πάλιν, καὶ βεβασίλευκεν ἐπ' αὐτούς.

IN ABDIAM COMMENTARII FINIS.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙC ΠΑΤΡΟC ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙCΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑC,

ΕΞΗΓΗCΙC ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΚΗ ΕΙC τὸν Προφήτην Ἰωνᾶν.

S. CYRILLI ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI,

IN IONAM PROPHETAM COMMENTARIVS.

PRÆFATIO.

Ὁ Θεσπέσιος Ἰωνᾶς πατρὸς A μὲν ἐξέφυ τοῦ Ἀμαθί, ὥρμητο γε μὴν ἐκ Γὲθ Χιβέρ. πολίχνιον δὲ τοῦτο τῆς Ἰουδαίων γῆς ἤτοι κώμη, κατάγε τὸν εἰκότα λόγον. ἔοικε δὲ τοὺς τῆς προφητείας πεποιῆσθαι λόγους κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρόν, καθ' ὃν καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ Ὠσηέ τε φημὶ, καὶ Ἀμώς, καὶ Μιχαίας, καὶ οἱ λοιποί. πλεῖστα δὲ ὅσα τοῖς Ἰουδαίων δήμοις κατίδοι τις ἂν αὐτὸν κεχρησμῳδηκότα, καὶ τοὺς ἄνωθεν καὶ παρὰ Θεοῦ διαπορθμεύσαντα λόγους, καὶ τὰ ἐσόμενα σαφῶς προαπηγγελκότα. B ἔγγραφος μὲν οὖν τῆς παρ' αὐτοῦ προφητείας λόγος ἕτερος οὐδεὶς παρὰ τοῦτον ἐστίν. ὅτι δὲ διατετέλεκε ταῖς Ἰουδαίων ἀγέλαις τὰ κατὰ καιροὺς ἐσόμενα προαναφωνῶν, μεμαρτύρηκεν ἡ θεόπνευστος γραφή. ἐν γὰρ τῇ τετάρτῃ τῶν βασιλειῶν ποιεῖται μὲν τοὺς λόγους τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν περὶ τοῦ Ἱεροβοάμ, οὐχὶ δὲ τοῦ πρώτου, καὶ ἐν ἀρχῇ, ὃς ἦν τοῦ Ναβάτ, ὃς καὶ ἐξήμαρτε τὸν Ἰσραήλ, καθά γε-

I. DIVINVS Ionas patre quidem natus est Amathi, oriundus autem ex Geth in Chopher, quod fuit oppidulũ Iudeæ, seu vicus, vt fertur, & est credibile. Videtur autem munere vaticinandi functus eo tempore, quo & antecessores eius, Oseas, inquam, Amos, Michæas, & cæteri. B Et scirire licet plurima sanè oracula edidisse Iudæorum tribubus, cælestésque ac Dei voces sæpius apportasse, & futura sanè prænuntiasse, quanquam scriptus eius prophetiæ sermo præter hunc nullus extat. Perrexisse autem populis Iudæis aliquando euentura prædicere, diuina scriptura testatur. Nam in quarto Regum sacræ literæ verba faciunt de Hieroboam rege, non de primo illo, quique fuit à principio, filio Nabat, [qui peccare fecit Israel,] vt

scriptum est, cum nimirum eidem persuasit, vt vitulos aureos adoraret: sed de altero ei cognomine, qui post multos demum regnauit. Quæ autem euentura cecinerit Ionas, audi. [Hic restituit terminum Israel, ab introitu Æmath, vsque ad mare solitudinis, iuxta verbum Domini Dei Israel, quod locutus est in manu serui sui Ionæ filii Amathi, Prophetæ: quia vidit Dominus humilitatem Israel, & saluauit eos in manu Hieroboam,] hoc est, per manum Hieroboam: siquidem filius Ioas bellum cum alienigenis gessit, & vrbes Iudææ ereptas recuperauit, nec mediocriter Israelitis commodauit, Deo protegente, quanquam ad sortem calamitatis omniũ acerbissimę deuoluti essent. Quam obrem quodam tempore & alios Ionæ propheticos fuisse sermones constat. Quæ autem illi cōtigerunt commodè, & prouida ratione conscripta sunt. Memorabile certè quomodo scilicet prædicauerit Niniuitis, & quæ interim passus sit. Adumbrat autem quodammodo & Saluatoris nostri œconomiæ mysterium, sicut & ipsemet Christus Iudæis loquens affirmat. Quare in iis, quæ sancto Ionę acciderunt, Christi mysterium nobis vt imago exprimitur, & figuratur. Cæterùm illud lectorem monendum duxi. Quando ad spiritualem considerationem sermo informatur, Christi persona quæ repræsentetur proposita, & assumpta, prudentem ac peritum necesse est circumspicere, quænam consequenter tanquam ad scopum propositum inutilia, & quę rursus vtilia & necessaria, & maiorem in modum auditoribus conducibilia sint. Exemplum sit Moses ille beatus, qui Deo Israelem commendabat sub monte Sina, erátque sequester, seu mediator Dei atque hominum. Timentes quippe Israelitæ rogabant, dicentes, [Loquere tu nobis: nō loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur.] quam rem conciliationem per Christum futuram typo quodam præmonstrasse, ipse Deus, & pater docuit his verbis. [Bene omnia sunt locuti. Prophetam suscitabo eis de fratribus eorũ sicut te,] mediatorē videlicet, & aduocatum generis humani apud Deum, & vniuersis mortalibus Dei patris ineffabile consilium annuntiantem. Ponam enim verba mea in ore eius, & loquar ad eos omnia quæ mandauero ei. Ad typũ igitur Christi gerendum diuinus Moses assumptus est: non tamen omnia Mosis

4.Reg.14. — Matth.12. — Exod.20. — Deut.18.

In Ionam Comment.

A γέγραπται, διαμέλλει δηλονότι τοῖς χρυσαῖς προσκυνεῖν ἀναπείσας· ἀλλ' ἑτέρου πάλιν Ἱεροβοὰμ μετὰ πολλοὺς γεγονότος, ὃς ἦν τοῦ Ἰωάς. τίνα δὲ προσανήγγελλεν ὁ Ἰωνᾶς, ἄκουσον· Οὗτος ἀπέστησε τὸ ὅριον Ἰσραὴλ ἀπὸ εἰσόδου Αἰμάθ, ἕως τῆς θαλάσσης τῆς Ἀραβᾶ, κατὰ τὸ ῥῆμα κυρίου Θεοῦ Ἰσραήλ, ὃ ἐλάλησεν ἐν χειρὶ Ἰωνᾶ, ὅτι ἀπεῖδε κύριος ἐπὶ τὴν ταπείνωσιν Ἰσραήλ, καὶ ἔσωσεν αὐτοὺς ἐκ χειρὸς Ἱεροβοάμ, τουτέστι, διὰ χειρός, Ἱεροβοὰμ γὰρ ὁ τοῦ Ἰωὰς πεπολέμηκε πρὸς τοὺς ἀλ-B λοφύλους, καὶ πόλεις διηρπασμένας τῆς Ἰουδαίων γῆς ὑφ' ἑαυτὸν πεποίηται πάλιν, καὶ βεβοήθηκεν οὐ μετρίως τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ Θεοῦ προσασπίζοντος, καὶ διασώζειν ἐθέλοντος, καίτοι πρὸς λῆξιν ἥκοντας τῆς ἁπασῶν ἐσχάτης ταλαιπωρίας. Οὐκοῦν γεγόνασι μὲν καὶ ἕτεροι προφητείας λόγοι κατὰ καιροὺς τοῦ Ἰωνᾶ, ἀναγέγραπται δὲ τὰ περὶ αὐτοῦ χρησίμως τε, καὶ οἰκονομικῶς. ἀξιάκουστον γὰρ τὸ χρῆμα, τὸ διακηρύξαι φημὶ Νινευΐταις, καὶ παθεῖν μεταξύ. κατα-C γράφει δέ πως ἐν σκιαῖς, καὶ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν οἰκονομίας τὸ μυστήριον, ὡς αὐτὸς ἔφη Χριστὸς Ἰουδαίοις προσλαλῶν. Οὐκοῦν ἐξεικονίζεται μὲν καὶ διαπλάττεταί πως ἡμῖν ὥς ἐν γε τοῖς κατὰ τὸν θεσπέσιον Ἰωνᾶν τὸ Χριστοῦ μυστήριον. πλὴν ἐκεῖνο τοῖς ἐντευξομένοις εἰπεῖν οἰόμεθα δεῖν, ὅτι θεωρίας πνευματικῆς διαμορφοῦται λόγος, προκειμένου προσώπου, καὶ παραληφθέντος εἰς ὑποτύπωσιν Χριστοῦ, δοκιμάζειν ἀναγκαῖον τὸν σοφόν τε, καὶ ἐπιστήμονα, τίνα μὲν ἀκόλουθον ὡς ἄχρηστα ποιεῖσθαι τῷ προκειμένῳ σκοπῷ, τίνα δὲ δὴ αὖ χρήσιμά D τε καὶ ἀναγκαῖα, καὶ ὠφελεῖν ὅτι μάλιστα πεφυκότα τοὺς ἀκροωμένους. οἷον φέρε εἰπεῖν. προκείσθω Μωσῆς ὁ μακάριος, ὃς παρέστησε μὲν τὸν Ἰσραὴλ τῷ Θεῷ ὑπὸ τὸ ὄρος τὸ Σινᾶ, γέγονε δὲ μεσίτης Θεοῦ, καὶ ἀνθρώπων. δεδιότες γὰρ οἱ ἐξ Ἰσραὴλ ἐλιπάρουν λέγοντες, λάλει σὺ πρὸς ἡμᾶς, καὶ μὴ λαλείτω πρὸς ἡμᾶς ὁ Θεός, μή ποτε ἀποθάνωμεν. ἀλλ' ὅτι τὸ χρῆμα τῆς διὰ Χριστοῦ μεσιτείας προανατύπου σαφῶς αὐτὸς ἐδίδαξεν ὁ Θεός, καὶ E πατὴρ οὕτω λέγων. ὀρθῶς πάντα ἐλάλησαν. Προφήτην αὐτοῖς ἀναστήσω ἐκ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν ὥσπερ σε, μεσιτεύοντα δηλονότι, καὶ παριστάντα τῷ Θεῷ τὸ ἀνθρώπινον γένος, καὶ ἀπαγγέλλοντα τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν τὴν τοῦ Θεοῦ, καὶ πατρὸς ἀπόρρητον βούλησιν. θήσω γὰρ τοὺς λόγους μου εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ, καὶ λαλήσω αὐτοῖς κατὰ πάντα ὅσα ἐντείλωμαι αὐτῷ. παρελήφθη δὲ οὖν ὁ θεσπέσιος Μωσῆς εἰς τύπον Χριστοῦ, ἀλλ' οὐ πάντα τὰ Μωσέως καὶ

αὐτοῦ περισταλῶμεν, ἵνα μή τι τῶν ἀτόπων δρῶντές τε ὁμοῦ, καὶ λέγοντες ἁλισκοίμεθα. ὡμολόγει μὲν γὰρ ὁ Μωσῆς, ὅτι τε ἰσχνόφωνος εἴη, καὶ βραδύγλωσσος, καὶ αἰσχρῶς ἔχων πρὸς ἀποστολήν, καὶ ἐδέετο ἄλλον προχειρισθῆναι· ἀλλ' οὐ βραδύγλωσσος ὁ Χριστός, οὔτε μὴν ἰσχνόφωνος κατ' ἐκεῖνον, ἀλλ' ἔστιν αὐτὸς ἡ μεγάλη σάλπιγξ. οὕτω γὰρ αὐτὸν Ἡσαΐας ὠνόμαζε, λέγων· καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, σαλπιοῦσι τῇ σάλπιγγι τῇ μεγάλῃ. περιαγγέλλεται γὰρ τοῦ σωτῆρος ὁ λόγος, καὶ ἀκουστὸς γέγονε τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν ὑπ' οὐρανόν. καὶ τοῦτο εἰδὼς ἔφη Δαβίδ, Θεὸς θεῶν κύριος ἐλάλησε, καὶ ἐκάλεσε τὴν γῆν ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν. οὐκοῦν μεσιτεύει μὲν ὁ Μωσῆς εἰς τύπον Χριστοῦ, βραδυστομεῖ δὲ οὐκ ἔτι τὸν τύπον δεικνύων ἐν ἑαυτῷ. παρελήφθη πάλιν ὁ Ἀαρὼν εἰς ὑποτύπωσιν τοῦ Ἐμμανουήλ, τοῖς τῆς ἀρχιερωσύνης κατεστεμμένος αὐχήμασι, καὶ εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων εἰστρέχων, καὶ στολὴν ἐκείνην ἀμφιεσάμενος τὴν εὐκλεᾶ τε, καὶ ἀξιάγαστον. ἀλλ' οὐ πάντα πάλιν τὰ αὐτοῦ Χριστῷ προσθήσομεν. οὐ γὰρ ἦν ἀμώμητος παντελῶς. ἐπετιμᾶτο γάρ ποτε, καταλαλήσας Μωσέως ὁμοῦ τῇ Μαρίᾳ. ἦν δὲ καὶ ἑτέρως οὐκ ἀνεύθυνος, μεμοσχοποιηκότος κατὰ τὴν ἔρημον τοῦ Ἰσραήλ. οὐ πάντα δὴ οὖν τὰ ὡς ἐν γράμμασί τε, καὶ τύποις ταῖς πνευματικαῖς θεωρίαις χρήσιμα, ἀλλ' εἰ πρόσωπον φέροιτό τινος ἀνατυποῦντος ἡμῖν ἐφ' ἑαυτοῦ τὸν Χριστόν, παραιτησόμεθα εἰκότως τὰ ἀνθρώπινα, μόνοις δὲ τοῖς ἀναγκαίοις ἐφιζήσομεν, πανταχῇ περισκέποντες τὸ ὠφελεῖν πεφυκὸς εἰς τὸν τοῦ προκειμένου σκοπόν. οὕτω γὰρ δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰωνᾶ συνήσομεν. διαμορφοῖ γὰρ ὥσπερ ἡμῖν τὸ Χριστοῦ μυστήριον. πλὴν οὐ πάντα τὰ συμβεβηκότα αὐτῷ νοοῖτ' ἂν εἰς τοῦτο χρήσιμά τε, καὶ ἀναγκαῖα. οἷον ἀπεστάλη κηρύξαι τοῖς Νινευΐταις, ἀλλ' ἐζήτησε φυγεῖν ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ, καὶ κατοκνήσας ὁρᾶται πρὸς ἀποστολήν. ἀπέσταλται καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ὁ υἱὸς διακηρύξων τοῖς ἔθνεσιν, ἀλλ' οὐκ ἀπρόθυμος ἦν εἰς διακονίαν, οὔτε μὴν ἐζήτησε φυγεῖν ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ. παρεκάλει τοὺς ἐμπλέοντας ὁ Προφήτης λέγων, ἄρατέ με, καὶ ἐμβάλλετε εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ κοπάσει ἡ θάλασσα ἀφ' ὑμῶν. κατεπόθη καὶ ὑπὸ τοῦ κήτους, εἶτα ἐξεδόθη τριήμερος, καὶ μετὰ τοῦτο ἀπῆλθεν εἰς Νινευΐ, καὶ πεπλήρωκε τὴν διακονίαν. λελύπηται δὲ οὐ μετρίως κατοικτείραντος Θεοῦ τοὺς ἀπὸ τῆς Νινευΐ. ὑπέστη καὶ ὁ Χριστὸς ἑκὼν τὸν θάνατον. ἔμεινεν ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς

A Christo etiam attribuemus, ne quid indecorum facere, ac dicere deprehendamur. Confitebatur enim Moses, se tenui voce, & lingua tardiorem, & ad hanc legationem ineptum esse, & alium deligi orabat. Atqui Christus tardus lingua non est, nec voce tenui, sicut ille: sed est ipse magna tuba, quo illum nomine Esaias appellauit. [Et erit, in die illa clangent tuba magna.] Vbique enim annunciata sunt verba B Saluatoris, & audierunt illa quotquot sub sole degunt. Id quod prænoscens Dauid, ait, [Deus deorum Dominus locutus est, & vocauit terram ab ortu solis vsque ab occasum.] Mediatorem igitur Moses ait vt typus Christi. Sed in eo quod impeditioris est linguæ, typi rationem non habet. Aaron quoque ad præmonstrandum Emmanuelem delectus est, summi sacerdotii circundatus ornamentis, & in sancta sanctorum ingrediens, & stollam illam gloriosam atque admirabilem indutus. Tamen non omnia illius Christo applicabimus. Non C enim culpa vacabat penitus. Reprehensus enim aliquando fuit, quando semel cum Maria de Mose detraxit. Nec alioqui extra crimen erat, cum Israelitis in solitudine vitulum conflasset. Non igitur singula quæ scriptis, & typis insunt, ad spirituales cōsiderationes apta sunt. Sed si persona afferatur alicuius, imaginem quandā Christi nobis subiicientis, humana meritò præteribimus, solisque necessariis immorabimur, vndique conquirentes, quæ ad scopum rei propo- D sitæ conducere possint. Eodem modo in Iona res se habet. Christi namque mysterium nobis forma quadam ante oculos ponit. Veruntamen non omnia quæ illi contigerunt ad hoc accommodata, & necessaria intelligi queant. Verbi gratia, missus est prædicare Niniuitis, fugere tamen à facie Dei conatus est, & cernitur ad legationem tergiuersari. Missus est etiam à Deo & patre filius prædicaturus gentibus, ad E quod ministerium se impigrum, & alacrem præbuit, nec fugere quæsiuit à facie Dei. Hortabatur vectores Propheta his verbis, [Tollite me, & mittite in mare, & quiescet mare à vobis.] Et à ceto absorptus, deinde redditus est die tertio. Postmodum abiit Niniuen, & munus impositum expleuit. Cœpit autem dolorē non modicū, vbi Deus Niniuitarum misertus est. Christus etiam volens mortem sustinuit, mansitque in corde

Esai.27.

Psal.49.

Exod.28.

Num.12.

Exod.32.

Matth.12.

terræ dies tres, & noctes totidē, & reuixit, ac deinde in Galilæam se contulit, promulgandique Euāgelii inter gentes initium facere iussit. At vero cū propter pœnitentiam saluatos cerneret, non, quemadmodū Ionas nimirum, tristitiā concepit. Quod cū ita sit, si non secundùm omnia historiæ huius sermonē ad spiritualis considerationis finē torqueamus, nemo nobis vitio adscribat. Sicut enim apes prata, & flores circūuolitantes ad mellificiū vtile semper colligunt; ita sapiens explanator sanctam, & à Deo inspiratam scripturā perscrutans, quod ad declarationem Christi mysteriorum facit semper colligens, & componens, doctrinam commodam satis, & inculpabilem conficiet.

Matth. 12

A τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας, ἀνεβίω τε αὖ, καὶ μετὰ τοῦτο ἀπῆλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, καὶ καὶ πρὸς τὰ ἔθνη κηρύγματος ἐκέλευε ποιεῖσθαι τὴν ἀρχήν. πλὴν οὐ λελύπηται σωζομένους ὁρῶν εἰς μετάνοιαν, καθάπερ ἀμέλει καὶ Ἰωνᾶς. Οὐκοῦν εἰ μὴ πάντα τῆς ἱστορίας τὸν λόγον εἰς τὸν τῆς πνευματικῆς θεωρίας περιτρέπωμεν σκοπόν, αἰτιάσθω μηδείς. ὥσπερ γὰρ αἱ μέλιτται λειμῶνάς τε, καὶ ἄνθη περιιπτάμεναι τὸ χρήσιμον ἀεὶ συναγείρουσι πρὸς τὴν τῶν B κηρίων κατασκευήν, οὕτω καὶ ὁ σοφὸς ἐξηγητὴς τὴν ἁγίαν, καὶ θεόπνευστον ἀνερευνώμενος γραφήν, τὸ τελοῦν εἰς διασάφησιν τῶν τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων ἀεὶ συλλέγων, καὶ συντιθεὶς εὐφυᾶ τε, καὶ ἀνεπίληπτον ἀποτελέσει λόγον.

CAPVT I.

Et factum est verbum Domini ad Ionam filium Amathi, dicens, Surge, & vade in Niniuen ciuitatem magnam, & prædica in ea, quia ascendit clamor malitiæ eius ad me.

ΚΕΦΑΛ. α.

Καὶ ἐγένετο λόγος κυρίου πρὸς Ἰωνᾶν, τὸν Ἀμαθί, λέγων· ἀνάστηθι, καὶ πορεύθητι εἰς Νινευὴ τὴν πόλιν τὴν μεγάλην, καὶ κήρυξον C ἐν αὐτῇ, ὅτι ἀνέβη ἡ κραυγὴ τῆς κακίας αὐτῆς πρός με.

II. DVM Ionæ Prophetæ ministerium, & missionem mecum cogito, opportunissimè à beato Paulo prædicatum illud in mentem venit. [An Iudæorum Deus tantum? nonne & gentium? siquidem vnus est Deus.] Et hoc ipsum Petrus expertus pronunciauit. [In veritate comperi, quia non est acceptor personarum Deus: sed in omni gente, qui timet eum, & operatur iustitiam, acceptus est illi.] Ipse enim [cælum terrámque & omnia quæ in eis sunt,] fabricatus est, condiditque hominem in principio [secundum imaginem, & similitudinem suam,] vt studiis virtutis deditus, vitam sanctitate, & beatitudine illustrem agitaret, eorundémque charismatum abundè particeps redderetur. Inde nequitia, & fraudibus diaboli ad peccatum deductus est; quocirca & in maledictum, & corruptionem incidit. Ante constitutionem porrò mundi Christus ad vniuersi reparationem decretus, & destinatus est. Placuit Deo & patri [omnia instaurare in ipso, quæque in cælo, quæque in terra sunt.] Sed huiuscemodi preclara opera vnigenito nostra natura cooperto, & cum carne mundo illucēti seruabantur. Pro seductis autem etiam

Rom. 3. — Act. 10. — Psal. 145. — Gen. 1. — Ephes. 1.

ΤΗΝ Ἰωνᾶ προφήτου διακονίαν, καὶ ἀποστολὴν ἐννενοηκώς, καὶ μάλα εἰκότως, ἐπὶ καιροῦ τὸ διὰ τῆς τοῦ μακαρίου Παύλου φωνῆς ὑμνούμενον, ἢ Ἰουδαίων ὁ Θεὸς μόνον, οὐχὶ καὶ ἐθνῶν; εἴπερ εἷς ὁ Θεός. πεῖρα δὲ τοῦτο μεμαθηκὼς καὶ Πέτρος, ἡμῖν ἀναπεφώνηκε λέγων, ἐπ' ἀληθείας καταλαμβάνομαι, ὅτι οὐκ ἔστι προσωπο- D λήπτης ὁ Θεός, ἀλλ' ἐν παντὶ ἔθνει ὁ φοβούμενος αὐτόν, καὶ ποιῶν δικαιοσύνην, δεκτὸς αὐτῷ ἐστι. δεδημιούργηκε μὲν γὰρ αὐτὸς γῆν τε, καὶ οὐρανόν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, πεποίηκε δὲ τὸν ἄνθρωπον ἐν ἀρχῇ κατ' ἰδίαν εἰκόνα, καὶ καθ' ὁμοίωσιν, ἵνα τῶν εἰς ἀρετὴν σπουδασμάτων ἐχόμενος διαβιῴη λαμπρῶς ἐν ἁγιότητι καὶ μακαρισμῷ, καὶ τῶν αὐτῶν χαρισμάτων πλουσίαν ἔχῃ τὴν μέθεξιν. εἶτα παρεκομίσθη πρὸς ἁμαρτίαν, τοῖς τοῦ διαβόλου κακουρ- E γήμασι πεφενακισμένος. ταύτητοι καὶ γέγονεν ἐπάρατος, καὶ ὑπὸ φθοράν. προώριστο μὲν γάρ, καὶ προέγνωστο πρὸ καταβολῆς κόσμου Χριστὸς εἰς τὴν τῶν ὅλων ἐπανόρθωσιν. εὐδόκησε γὰρ ὁ Θεός, καὶ πατὴρ ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν ἑαυτῷ, τά τε ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. ἀλλ' ἐφυλάττετο μὲν τὰ τοιάδε τῶν κατορθωμάτων γεγονότων καθ' ἡμᾶς τῷ μονογενεῖ, καὶ ἐπιλάμψαντι τῷ κόσμῳ μετὰ σαρκός. ὅτι δὲ τὴν ὑπέρ γε τῶν πεπλανημένων φροντίδα, καὶ περὶ τὸν τῆς ἐπι-

δημίας χειρῶν ἀναγκαίως ἐποιεῖτο Θεός, καὶ τοῖς ἐξ ἀμαθίας ὠλισθηκόσιν ἐχαρίζετο τὴν ἐπίσκεψιν, καὶ διὰ πραγμάτων ἠθέλησε πληροφορεῖν, ταύτητοι προστέταχε τῷ μακαρίῳ Προφήτῃ βαδίζειν εἰς Νινευΐ. Περσικὴ δὲ πόλις ἦν, καὶ πρὸς ἀκτῖνα κειμένη, καὶ διαβόητος, καὶ, ὥς φησιν ὁ Προφήτης Ἱερεμίας, γῆ τῶν γλυπτῶν ἐστι. πλεῖσται μὲν γὰρ ὅσαι τῆς Ἰουδαίας ἦσαν ὅμοροι πόλεις, καὶ ταῖς τῶν εἰδώλων λατρείαις προσκείμεναι. Τύρος τε γὰρ, καὶ Σιδὼν, καὶ πᾶσα Γαλιλαία ἀλλοφύλων προσεκύνουν τοῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χειρῶν, καὶ ἀναρίθμητα παρ' αὐτοῖς δαιμόνων εἴδη τε ἦσαν, καὶ βωμοὶ, καὶ τεμένη. τί οὖν, εἰπέ μοι, τὰς ἐκ τῶν γειτόνων παραδραμὼν ἀποστέλλει τὸν Προφήτην εἰς Νινευΐ, τὴν ἀπωτάτω κειμένην, ἐν ᾗ μάλιστα (καθάπερ ἤδη προεῖπον) πληθὺς ἦν ἀγελαία, διαγενενηκότων ἀσχέτως ἐπὶ τὸ χρῆναι προσκυνῆσαι ἡλίῳ, καὶ ἄστροις, καὶ πυρί; ἀνετέθειντο γὰρ καὶ πέρα λόγου παντὸς εἰς θεομισῆ γοητείαν. εἴρηται γὰρ πρὸς αὐτὴν διὰ τῆς Ναοὺμ φωνῆς, πόρνη καλὴ, καὶ ἐπίχαρις, ἡγουμένη φαρμάκων. οἶμαι δὲ εἶναι ἔγωγε τὸν πάντα εἰδότα Θεὸν βεβουλῆσθαι χρησίμως καὶ αὐτοῖς καταδεῖξαι τῆς ἀρχαιότητος, ὅτι καὶ οἱ λίαν ἐξέστησαν, καὶ τοῖς τῆς πλανήσεως βρόχοις ἐνειλημμένοι, σαγηνευθήσονται μὲν κατὰ καιροὺς εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν, κἂν εἶεν σφόδρα δεινοί τε, καὶ ἀτέραμνοι, καὶ πολὺ λίαν κεχωρηκότες εἰς τὸ ἐξήνιον. ἔχει γὰρ οὐκ ἀνισχύως ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, εἰς τὸ δύνασθαι διαθρέψαι νοῦν, καὶ ἀναπεῖσαι μαθεῖν τὰ δι' ὧν ἂν γένοιτο σοφός. ἄκουε δὲ λέγοντος πρὸς Ἱερεμίαν, ποτὲ μὲν, ἰδοὺ δέδωκα τοὺς λόγους μου εἰς τὸ στόμα σου πῦρ, καὶ τὸν λαὸν τοῦτον ξύλα, καὶ καταφάγεται αὐτούς. ποτὲ δὲ αὖ, οὐχὶ οἱ λόγοι μου ὥσπερ πῦρ φλέγον, λέγει κύριος, καὶ ὡς πέλεκυς κόπτων πέτραν; ἐπέμπετο δὴ οὖν πρὸς Νινευΐτας οὐ μάτην ὁ Ἰωνᾶς, ἀλλ' ἵνα τις γένοιτο προαπόδειξις τῆς ἐνούσης ἡμερότητος τῷ Θεῷ, καὶ δοθησομένης κατὰ καιροὺς καὶ αὐτοῖς τοῖς ἐξ ἀμαθίας πεπλανημένοις· ὁμοῦ δὲ καὶ εἰς κατάκρισιν τοῦ Ἰσραὴλ τὸ δρώμενον ἦν. ἠλέγχετο γὰρ ὡς δυσάγωγος, ὡς ἀπαθὴς, ὡς ὀλίγα πεφροντικὼς τοῦ τοῦ Θεοῦ νόμου. Νινευΐται μὲν γὰρ ἑνὸς προδιακηρύξαντος ἀμελητὶ μετεπλάττοντο πρὸς τὸ δεῖν ἑλέσθαι μετανοεῖν. καίτοι πλείστην ὅσην κατερρωστηκότες τὴν πλάνησιν. οἱ δὲ Μωσέως, καὶ Προφ. ὀλιγωρήσαντες, καὶ αὐτοῦ καταπεφρονήκασι Χριστοῦ, καίτοι τῇ διδασκαλίᾳ προσεπάγοντος τὰς θεουργίας, δι' ὧν ἦν εἰκὸς ἀναπεῖσθαι, καὶ μάλα ῥᾳδίως. ὅτι Θεὸς ὢν φύσει, γέγονεν ἄνθρωπος.

A ante tempora aduẽtus eius necessariam gessisse sollicitudinem, & ex ignorantia lapsos gratuitò respexisse, rebus quoque ipsis testificari voluit. Hinc beato Prophetæ mandauit, vti Niniuen proficisceretur. Erat ea vrbs Persica, ad orientem sita, & inclyta. Porro, vt ait Hieremias, [terra sculptilium est.] Plurimæ enim ciuitates Iudææ confines erant, idolorúmq; cultui deditæ. Tyrus nempe, & Sidon, & tota Galilæa alienigenarum, B opera manuum suarum adorabãt, & apud eas genera dæmonum, aræ, & delubra innumerabilia cernebantur. Cur igitur, quæso, vicinis præteritis Prophetam Niniuen mittit, remotissimam, & in qua potissimũ, sicut iam dixi, multitudo erat inculta, ad solem, astra, ignẽ adorandum irreuocabili impetu propendentium? Vltra rationem enim omnem imposturis, ac præstigiis Deo inuisis religionis metum tribuebat. Dictum est namque ad eam voce Nahum, [meretrix speciosa, & gratiosa, dux venefi- C ciorum.] Autumo ego, omnia scientem Deum voluisse vtiliter etiam antiquioribus ostendere, vehementer quoque alienatos, & errorum laqueis implicitos ad cognitionem veritatis aliquando, quasi sagena conclusum iri, quamuis admodum terribiles, & præfractos, & magnoperè indomitos. Sermo quippe Dei ad alendam mentem, & ad persuadendum, vt ea discat, per quæ sapiẽs euadat, satis est efficax. Audi dicentem ad Hieremiam, nunc quidem, [Ecce dedi ver- D ba mea in os tuum ignem, & populum istum ligna, & deuorabit eos:] nunc iterum, [Verba mea quasi ignis comburẽs, dicit Dominus, & sunt securis incidens petram.] Missus est itaque ad Niniuitas non temerè Ionas: sed vt tanto ante diuina mansuetudo, ac lenitas ostenderetur, olim conferenda in eos etiam, qui ex ignorantia deliquissent. Simul item quod agebatur, Israeli in condemnationem cedebat. Redarguebatur enim vt E intractabilis, vt sine affectu, vt flocci pendens leges Dei. Niniuitæ enim citra procrastinationem ad pœnitentiam seriò capessendam vnius præuia proclamatione mutati sunt: licet quam plurimis erroribus, ac delictis ægrotarent. Hi verò Mose, & Prophetis contemptis ipsum quoque Christum despexerunt, tametsi cum doctrina sua opera admiranda coniungeret, quibus eos, & quidem perfacile, induci æquũ erat. Quoniam Deus cum esset, factus est homo,

Hier. 10.

Hiere. 23.

vt toti humano generi, & ipsis ante alios omnes, salutem impertiretur. Rem porro hanc Israelitis probro esse posse, idque iure optimo, docet perspicuè Christus ipse his verbis: [Viri Niniuitæ quia pœnitentiam egerunt ad prædicationem Ionæ, condemnabunt generationem istam; & ecce plusquam Ionas hic.] Qupmodo autem plus in Christo, quam in Iona? Quoniam hic tantummodo comminatus est Niniuitis euersionem: Christus propter ineffabilem miraculorum efficientiam homines obstupefaciens, in admiratione erat. Semper autem concurrentia prodigia quasi machina quædam ad fidem trahunt. Summa igitur prouidentia Ionas Niniues incolis prædicaturus mittitur, quoniam clamor malitiæ eorum ad Deum vniuersorũ ascendit. Nihil prorsus ille quidem ignorat: sed cum ad inspectionem, seu visitationem eorum quæ peccata sunt, mouetur, tum dicitur, clamorem ex operibus ad ipsum ascendisse. Est enim vniuersorum iudex vt Deus. Dicitur etiã sanguis Abel clamare cõtra homicidiũ Cain, & immanitas turpissimi sceleris vrbiũ in Sodomis.

Matth. 12

Et surrexit Ionas vt fugeret in Tharsis à facie Domini, & descendit in Ioppen, & inuenit nauem euntem in Tharsis, & dedit naulum suum, & ascendit in eam, vt nauigaret cum eis in Tharsis à facie Domini.

III. Ioppe oppidum est Palæstinæ maritimum, rerum victui necessariarum ex Iudæ præcipuè ad vrbes orientales vela dantibus emporium. Descendit ergo Propheta. Deinde naui quæ in Tharsi solueret reperta (cursum enim illuc, quam Niniuen malebat) naulum dedit, & vnà nauigauit. Tharsis vocat qui nunc Tarsi, siue Tarsus dicitur. Quidam hoc nomine vrbem significari putant apud Æthiopas, & Indos. Et constat apud eos esse Tharsis. Aut hoc vocabulo tota Indorum regio indicatur, quam in præsens significari non arbitror. Nam volentibus abnauigare ad gentes Indicas, non ab Ioppe, sed per pelagus Erythræum nauigatio rectè instituatur: nisi fortè quispiam credat, Prophetam per Persas, & Assyrios & Æthiopas intimos cursum dirigere voluisse. Sed res stulta est omnino. Tharsis igitur appellare videtur, qui hodie Tarsi. Est autem vrbs Ciliciæ,

A ἁπασῶν μὲν ἀνασώσων τὴν ὑπ' οὐρανὸν, παρὰ δέ γε τῶν ἄλλων ἁπάντων αὐτοῖς. ὅτι δὲ τὸ πρᾶγμα τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ εἰς ἔλεγχον δύναμιν εἶχεν ἄν, καὶ μάλα εἰκότως, σαφηνίζει λέγων αὐτὸς ὁ Χριστὸς, ἄνδρες Νινευῖται μετανοήσαντες εἰς τὸ κήρυγμα Ἰωνᾶ, κατακρινοῦσι τὴν γενεὰν ταύτην. ἰδοὺ γὰρ πλεῖον Ἰωνᾶ ὧδε. πῶς δὲ τὸ πλεῖον ἐν Χριστῷ παρὰ τὸν Ἰωνᾶν; ὁ μὲν γὰρ ἠπείλησε μόνον Νινευΐταις, τὴν καταστροφήν, ὁ δέ γε Χριστὸς δι' ἀρρήτου τερατουργίας B καταπλήττων ἐθαυμάζετο. ὁλκὸς δέ πως ἀεὶ πρὸς πίστιν ἐστὶ συντρέχον τῷ λόγῳ τὸ θαῦμα. οἰκονομικώτατα τοίνυν ἀποστέλλεται κηρύξων ὁ Ἰωνᾶς τοῖς κατῳκηκόσι τὴν Νινευῒ, ὅτι ἀνέβη ἡ κραυγὴ τῆς κακίας αὐτῶν, πρὸς τὸν τῶν ὅλων Θεόν. ἠγνόηκε μὲν γὰρ παντελῶς οὐδέν. εἰ δὲ δὴ κινοῖτο πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν πεπλημμελημένων, τότε καὶ ἀναβῆναί φησι πρὸς ἑαυτὸν τὴν ἐκ τῶν ἔργων καταβολήν. κριτὴς γάρ ἐστι τῶν ὅλων ὡς Θεός. καταβοῆσαι δὲ λέγεται καὶ τῆς τοῦ Κάϊν μιαιφονίας τὸ C Ἄβελ αἷμα, καὶ πόλεων δὲ τῶν ἐν Σοδόμοις τῆς αἰσχρουργίας ἡ ἀγριότης.

Καὶ ἀνέστη Ἰωνᾶς τοῦ φυγεῖν εἰς Θαρσὶς ἐκ προσώπου Κυρίου, καὶ κατέβη εἰς Ἰόππην, καὶ εὗρε πλοῖον βαδίζον εἰς Θαρσὶς, καὶ ἔδωκε τὸ ναῦλον αὐτοῦ, καὶ ἐνέβη εἰς αὐτὸ, τοῦ πλεῦσαι μετ' αὐτῶν εἰς Θαρσὶς ἐκ προσώπου Κυρίου.

Ἰόππη μὲν οὖν Παλαιστίνης ἐστὶ πόλις, ἐπ' αὐτῇ θαλάσσῃ κειμένη. ἐμπόριον δὲ τῶν ἐπιτηδείων D ἐκ τῆς Ἰουδαίας ἐπὶ ναυτιλίαν ἰοῦσι καὶ εἰς πόλεις μάλιστα τὰς πρὸς ἠῶ. κάτεισι δὴ οὖν ὁ Προφήτης, εἶτα πλοῖον ἀπαίρειν εἰς Θαρσεῖς καταλαβὼν, προὐτέθειτο γὰρ τῇ Νινευῒ ὁ αὐτόθι δρόμος, ἐδίδου τὸ ναῦλον, καὶ συναπέπλει τοῖς ἄλλοις. Θαρσεῖς δέ φησι τοὺς νῦν καλουμένους Ταρσοὺς, ἤτοι Ταρσόν. τινὲς μὲν οὖν οἴονται πόλιν διὰ τούτου κατασημαίνεσθαι τὴν παρ' Αἰθίοψι, καὶ Ἰνδοῖς, καὶ ἔστι μὲν ὁμολογουμένως παρ' ἐκείνοις Θαρσεῖς. ἡ γοῦν σύμπασα τῶν Ἰνδῶν διὰ τοῦ Θαρσεῖς σημαίνεται χώ- E ρα· πλὴν εἴς γε τὸ παρὸν οὐκ ἐκείνην οἶμαι βούλεσθαι δηλοῦν τὸν λόγον. ὅτι τοῖς ἀποπλεῖν ἐθέλουσιν ἐπὶ τὰ τῶν Ἰνδῶν ἔθνη. γένοιτ' ἂν εἰκότως οὐ διά γε τῆς Ἰόππης ὁ πλοῦς, ἀλλὰ διὰ θαλάσσης μᾶλλον τῆς Ἐρυθρᾶς. εἰ μὴ ἄρα τις οἴοιτο βεβουλῆσθαι τὸν Προφήτην διὰ Περσῶν τε καὶ Ἀσσυρίων εἰς Αἰθίοπας τοὺς ἐσωτάτω ποιεῖσθαι τὸν ἀπόδρομον. ἀλλ' ἠλίθιον τὸ χρῆμα παντελῶς. Θαρσεῖς δὲ οὖν ἔοικεν ἀποκαλεῖν τοὺς νῦν Ταρσοὺς, Κιλίκων δὲ

αὕτη πόλις, τὸ Κύδνου πίνουσα νᾶμα, καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς πρόποδας τοῦ Ταρσοῦ κειμένη. ὄρος δὲ τοῦτο Κιλίκων παμμέγεθες. ἀπαίρει μὲν οὖν ὁ Προφήτης, καὶ πρόφασις αὐτῷ τῆς ἀποδημίας τὸ φυγεῖν ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ. ἐν τούτῳ λοιπὸν οὐκ ἀζήτητος ἡμῖν ὁ λόγος, μᾶλλον δὲ τῆς φυγῆς ὁ τρόπος. οἶμαι δὴ οὖν ὅτι τὸ παραιτήσασθαι τὴν ἀποστολήν, καὶ οἱονεὶ κατοκνῆσαι τὴν διακονίαν τὸ φυγεῖν ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ. πρόεισι δὲ εἰς Θαρσῆς ἀνθ' ὅτου, καὶ ὅ,τι διεσκεμμένος, οὐκ ἔχω νοεῖν. εἰ μὴ ἄρα τις ἐκεῖνο καθ' ἑαυτὸν ἐννοήσειεν, ὅτι μικρά τις καὶ ἐν αὐτῷ, καθάπερ καὶ ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις ἁγίοις ἡ περὶ Θεοῦ διάληψις ἦν, ᾤοντο γάρ τινες, μόνης τῆς Ἰουδαίων χώρας αἰρεῖσθαι τὸ κράτος τὸν τῶν ὅλων θεόν, συνεστάλθαι δὲ ὥσπερ ἐν αὐτῇ καὶ γῆς ἀποτειχίσασθαι τῆς ἑτέρας. καὶ γοῦν ὁ θαυμάσιος Ἰακὼβ ἀπεφοίτα μὲν κατὰ καιροὺς τῆς πατρῴας ἑστίας, ἠπείγετο δὲ πρὸς Λάβαν, καὶ εἰς τὴν μέσην τῶν ποταμῶν. εἶτα κατηυλίζετο μὲν ἐν χώρᾳ τινί, λίθον δὲ ὑποθεὶς τῇ κεφαλῇ κατὰ εἰωθὸς ἐκάθευδεν. εἶτα τὴν κλίμακα τεθέαται τὴν ἐκ γῆς διήκουσαν εἰς οὐρανόν, καὶ τοὺς Ἀγγέλους τοῦ θεοῦ ἀναβαίνοντάς τε καὶ καταβαίνοντας δι' αὐτῆς, ἐπεστηριγμένον δὲ ἐν αὐτῇ τὸν κύριον, ἔφασκέ τε διαναστάς, ὅτι ἔστι θεὸς ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, ἐγὼ δὲ οὐκ ᾔδειν. οἶμαι δὴ οὖν, ὅτι τοιοῦτόν τι καθ' ἑαυτὸν ἐννενοηκὼς καὶ ὁ μακάριος Προφήτης, τῆς μὲν Ἰουδαίας ἀπενοσφίζετο, ἀπεχώρει δὲ εἰς πόλεις τὰς Ἑλληνικάς. τοῦ δὲ κατοκνῆσαι τὴν πρόφασιν, καὶ μὴ προθύμως ἑλέσθαι πληροῦν τὴν διακονίαν ἐξ αὐτῶν εἰσόμεθα τῶν αὐτοῦ λόγων. διεκήρυξε μὲν γὰρ ὕστερον ἀπελθών. ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἐκβέβηκεν αὐτῷ τὰ τῆς προφητείας εἰς πέρας, λελύπηται σφόδρα. καὶ δὴ καὶ ἔφασκεν. ὦ κύριε, οὐχ οὗτοι οἱ λόγοι μου ὄντος μου ἐν τῇ γῇ μου; διὰ τοῦτο προέφθασα τοῦ φυγεῖν εἰς Θαρσῆς, διότι ἔγνων, ὅτι σὺ εἶ ἐλεήμων, καὶ οἰκτίρμων, μακρόθυμος, καὶ πολυέλεος, καὶ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις. καὶ νῦν, δέσποτα κύριε, λάβε τὴν ψυχήν μου ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι καλὸν τὸ ἀποθανεῖν με ἢ ζῆν. οὐκ ἠγνόησε μὲν γὰρ ὡς Προφήτης τῆς διακονίας τὸ πέρας. ἐδεδίει γε μὴν μὴ ἄρα τῶν δι' αὐτοῦ κηρυγμάτων οὐκ ἐληλυθότων εἰς πέρας, ἀγνοήσαντες μὲν Νινευῖται τοῦ κατοικτείραντος θεοῦ τὴν χρηστότητα, διαχρήσωνται δέ, καὶ ἀνέλωσιν αὐτόν, ὡς βωμολόχοι, ὡς ἀπατεῶνα, καὶ ψευδοεπῆ, καὶ εἰκῆ πονεῖν αὐτοὺς ἀναπεπεικότα. προαλεῖς γὰρ ἀεὶ τὸ βάρβαροι εἰς ὀργάς, καὶ λίαν ἑτοίμως ἀποταυρούμενοι. κἂν εἰ μὴ πρόφασιν ἔχῃ τῆς μανίας εὔλογον.

A ad Cydnum flumen, & ipsas radices Tharsi montis Ciliciæ multo maximi. Discedit itaque Propheta, & prætextus, seu occasio peregrinationis illi est, fugere à facie Dei. Hoc loco sequitur vt verba examinanda sint, vel potius fugæ modus. Sentio igitur, fugisse à facie Dei nihil esse aliud, quàm recusasse missionem, & ad ministerium velut pigritatū esse. Cur autem, & quid deliberatum habens Tharsin contendat, nequeo intelligere. Nisi fortè quis illud apud se B cogitabit, in ipso quoque, vt in vetustioribus sanctis de Deo opinionem non satis magnam fuisse. Censebāt enim nonnulli, potentiam, & imperium Dei vniuersorum solis Iudææ finibus circumscribi, & in ipsam quasi compactum, ab aliis regionibus excludi. Quapropter diuinus Iacob olim à paternis penatibus discedens, & ad Laban in Mesopotamiam contendens, atque in loco quodam pernoctans, & lapide capiti supposito consueto more dormiens, scalámque à terra in cælum pertinētem, ac per C eam angelos Dei ascēdentes, ac descendentes, Dominum verò illi innitentem videns. Vbi surrexit, [Dominus, inquit, » est in loco isto, & ego nesciebam.] Opi- » nor itaque etiam beatum hunc Prophetam tale quippiam secum cogitantem, à Iudæa ad vrbes Græcas discessisse. Quod verò tædiū, & quia nollet promptè partes impositas implere, hæc illi fugæ causa fuerit, ex verbis ipsius cognoscemus, quādoquidem abiit postea, D & prædicauit. Et quoniam vaticinio eius effectus non respondit, mœrorem accepit non mediocrem, vt etiam diceret. [O Domine, nonne isti sermones » Iona 4. mei sunt, cū adhuc essem in terra mea? » Propterea præueni fugere in Tharsis, » quia cognoui, quia tu misericors, & mi- » serator, patiens & multæ misericordiæ, » & agens pœnitentiam super malitiis. Et » nunc dominator Domine, tolle animā » meam à me, quia bonum est mori me » magis quam viuere.] Nam vt Propheta, » quis futurus esset finis ministerii sui non E nesciebat: timebat vero, ne fortè, si promulgatio sua exitum non sortiretur, à Niniuitis, Dei miserantis ipsos benignitatem nescientibus morte multaretur, & è medio tolleretur, vt scurra, & impostor, & mendax, & qui ipsis laborem inanem persuasisset. Semper enim barbari ad iram præcipites sunt, facillimèque, vt tauri, faciunt, quamuis idonea insaniæ occasio non suppeditet.

Et Dominus suscitauit spiritum in mari, & facta est tempestas magna in mari, & nauis periclitabatur dissolui, & timuerunt nautæ, & clamabant vnusquisque ad Deum suum: & iactum fecerunt vasorum, quæ erant in naui in mare, vt alleuiaretur ab eis.

IV. Deo ita procurante, & immanium ventorum procellis æquor permiscentibus, nauim fluctus collidunt. Vectores terror incessit, iamque de extrema pernicie sua colloquuntur, stridente oneraria, & propemodum solutis compagibus pessum eunte. Turba nautica ad vsitata auxilia confugiens nauim exonerat, vt vndis emineat, & ita deinceps facili cursu feratur. Magnum porrò tempestatis argumentum, quod ipsi quoque nautæ percussi terroribus, sine intermissione Deos suos, vt iam desperata salute, opem rogitant.

Ionas autem descendit ad concauum nauis, & dormiebat, & stertebat, & accessit ad eum proreta, & dixit ei. Quid tu stertis? surge, inuoca Deum tuum, si quo modo saluet Deus nos, & non pereamus.

V. Segnities ad preces fundendas periculis impendentibus in propheticam prouidentiam minimè cadit, nec videri cōsopitum, cum tempus, & negotium (cuius causa potius Deum placare deceat) ad labores vocat. Vnde intelligere licet, nondum exorta tempestate hunc somnum fuisse, & vel in intimam nauim descendere, admodum quiescere soliti indicium est. Semper siquidē sanctis amicum, & optabile fuit recedere à deliciis, & à turbis segregatos in solitudine versari: sicut & Hieremias ait, [Bonum est viro cum portauerit iugum ab adolescentia sua. Sedebit solitariè & tacebit, quia leuauit super se.] Idem rursus super incredulorum multitudine. [Domine omnipotens, non sedi in concilio ludentium: sed timui à facie manus tuæ: seorsum sedebā, quia amaritudine repletus sum.] Sedere solitariè, vitam, opinor, quietam, curis, & solicitudinibus rerum labentium solutámque, & aliorum, qui voluptatibus, & corporeis oblectamentis totos se tradunt, consortia vitantem significat. Obdormiscit igitur Propheta, non quia decorum contemnat:

Threm. 3. — Hiere. 15.

Καὶ κύριος ἐξήγειρε πνεῦμα εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἐγένετο κλύδων μέγας ἐν τῇ θαλάσσῃ, καὶ τὸ πλοῖον ἐκινδύνευε συντριβῆναι, καὶ ἐφοβήθησαν οἱ ναυτικοὶ, καὶ ἀνεβόων ἕκαστος πρὸς τὸν θεὸν αὐτοῦ· καὶ ἐκβολὴν ἐποιήσαντο τῶν σκευῶν ἐν τῷ πλοίῳ εἰς τὴν θάλασσαν τοῦ κουφισθῆναι ἀπ' αὐτῶν.

Κατεξανίσταται μὲν τῆς νεὼς τὸ κλυδώνιον οἰκονομοῦντος θεοῦ, καὶ πνευμάτων ἀγρίων ἐκβολαῖς διαγεκινηκότος τὴν θάλασσαν· ἐμπίπτει δὲ τοῖς πλωτῆρσι τὸ δεῖμα, καὶ ὁ λόγος ἦν ἤδη περὶ τῶν ἐσχάτων αὐτοῖς· ἀποτριζούσης μὲν, κατὰ τὸ εἰκὸς, τῆς ὁλκάδος, μονονουχὶ δὲ καὶ ἀπειλούσης ἤδη πως, ὅτι δὴ μελλήσειν θραῦσθαι. κέχρηται δὲ τοῖς ἐξ ἔθους ἐπικουρίαις ὁ τῶν ναυτῶν ὅμιλος, καὶ ἀποφορτίζει τὴν ναῦν, ὡς ἂν ὑψοῦ τε εἴη κυμάτων, ἀπονεστέρα δὲ οὕτω λοιπὸν ἐποχοῖτο τοῖς ὕδασι. μέγα δὲ πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ χειμάζεσθαι, τὸ καὶ αὐτοὺς τοῖς δείμασι βεβλῆσθαι τοὺς ναυτίλους, καὶ συντρέχειν ἥκειν αὐτοῖς τοὺς ἰδίους θεοὺς ἐντενέστατα παρακαλεῖν, ὡς ἀπεγνωκότας ἤδη τῆς σωτηρίας.

Ἰωνᾶς δὲ κατέβη εἰς τὴν κοίλην τοῦ πλοίου, καὶ ἐκάθευδε, καὶ ἔρεγχε. καὶ προσῆλθε πρὸς αὐτὸν ὁ πρωρεὺς, καὶ εἶπεν αὐτῷ. τί σὺ ῥέγχεις; ἀνάστηθι, ἐπικαλοῦ τὸν θεόν σου, εἴπως σώσῃ ὁ θεὸς ἡμᾶς, καὶ οὐ μὴ ἀπολώμεθα.

Ἁρμόσειε δ' ἂν ἥκιστα νήψει προφητικῇ τὸ ῥᾳθυμεῖν εἰς εὐχὰς, κινδύνων ἐπηρτημένων, καὶ τὸ ἀπονυστάζεσθαι δοκεῖν καλούντων εἰς πόνους καιροῦ, καὶ πράγματος, ἐφ' ᾧπερ ἂν πρέποι μᾶλλον τὸν τῶν ὅλων ἐκμειλίσσεσθαι θεόν. ὅθεν ἔστιν ἐννοεῖν, ὡς πρὸ χειμῶνος ὁ ὕπνος ἦν· εἰωθότος γὰρ σφόδρα καταρεμεῖν τὸ καὶ εἰς αὐτὴν κατιέναι τοῦ πλοίου τὴν κοίλην. φίλον γὰρ ἀεὶ τοῖς ἁγίοις, καὶ περισπούδαστον, τὸ τρυφῆς ἀποφοιτᾶν, καὶ ὄχλων ἀπονοσφίζεσθαι, καὶ διατελεῖν κατὰ μόνας, καθὰ καὶ Ἱερεμίας, ἀγαθὸν ἀνδρὶ, φησὶ, ὅταν ἄρῃ ζυγὸν ἐκ νεότητος αὐτοῦ· καθίσεται κατὰ μόνας, καὶ σιωπήσεται, ὅτι ἦρεν ἐφ' ἑαυτῷ. ἀνακέκραγε δὲ πάλιν περὶ τῶν ἀπειθούντων πλήθους. Κύριε παντοκράτορ, οὐκ ἐκάθισα ἐν συνεδρίῳ παιζόντων αὐτῶν, ἀλλ' εὐλαβούμην ἀπὸ προσώπου χειρός σου. κατὰ μόνας ἐκαθήμην, ὅτι πικρίας ἐνεπλήσθην. τὸ δέ γε ἰζῆσαι κατὰ μόνας, τὸν ἠρεμαῖον οἶμαί που καὶ κατεστημένον βίον. καὶ τὸ ἀπαλλάττεσθαι μερίμνης, καὶ φροντίδος βιωτικῆς, καὶ τὸ μὴ ἀναμὶξ ἰέναι τοῖς ἄλλοις, οἳ τὴν φιλήδονον καὶ φιλόσαρκον τετιμήκασι ζωήν. ἀπονυστάζει δὴ οὖν ὁ Προφήτης, οὐκ ἀφειδήσας τοῦ πρέποντος,

A ἀλλ', ὡς ἔφην ἤδη, πρὸ τῆς τοῦ χειμῶνος ἐκβολῆς. διανίσταται γοῦν ὁ πρωρεύς, χρῆναι δὴ μᾶλλον εἰπὼν ἐπικαλέσαι τὸν Θεὸν αὐτοῦ. λυπεῖ γάρ πως ἀεὶ τοὺς κινδυνεύοντας τὸ δοκεῖν ἀμείνους δειμάτων εἶναί τινας, καὶ οὐκ ἐν καιρῷ τιμῆσαι τὸ ῥάθυμον.

Καὶ εἶπεν ἕκαστος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ. δεῦτε, βάλωμεν κλήρους, καὶ ἐπιγνῶμεν τίνος ἕνεκεν ἡ κακία αὕτη ἐφ' ἡμῖν ἐστι. καὶ ἔβαλον κλήρους, καὶ ἔπεσεν ὁ κλῆρος ἐπὶ Ἰωνᾶν.

B Περιεργότατον μὲν οἱ πλωτῆρες, καὶ ἀσυνήθες τι μετίασι, καὶ ξένον, τὸ ἐπιχειρῆσαι κλήρῳ διαμαθεῖν τὸν ἐφ' ᾧ λελύπηται ὁ Θεός. πλὴν οἰκονομεῖται καὶ τοῦτο χρησίμως, ὡς ἂν γένοιτο καταφανὴς ὁ νομίσας δυνάσθαι φυγεῖν ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ. πίπτει γὰρ ὁ κλῆρος ἐπ' αὐτόν, καὶ τὸν ἐκ τοῦ πράγματος ἔλεγχον οὐ παρομένων ὁρᾶται. ἐδεδίει γάρ, κατὰ τὸ εἰκός, τῆς οἰκείας σκέψεως προαλεστέραν ποιήσασθαι τὴν κατάρρησιν. καλὸν οὖν ἄρα, καὶ σοφὸν τοῖς ἐθέλουσι τηρεῖν, τὸ, μὴ αἰσχυνθῇς ὁμολογῆσαι ἐφ' ἁμαρτίαις σου.

C Καὶ εἶπον πρὸς αὐτόν. ἀνάγγειλον δὴ ἡμῖν, τίνος ἕνεκεν ἡ κακία αὕτη ἐστὶν ἡμῖν; τίς σου ἡ ἐργασία ἐστί, καὶ πόθεν ἔρχῃ, καὶ ποῦ πορεύῃ, καὶ ἐκ ποίας χώρας, καὶ ἐκ ποίου λαοῦ εἶ σύ; καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς. δοῦλος κυρίου ἐγώ εἰμι, καὶ τὸν Θεὸν τοῦ οὐρανοῦ ἐγὼ φοβοῦμαι, ὃς ἐποίησε τὴν θάλασσαν, καὶ τὴν ξηράν. καὶ ἐφοβήθησαν οἱ ἄνδρες φόβον μέγαν, καὶ εἶπαν πρὸς αὐτόν. τί τοῦτο ἐποίησας; διότι ἔγνωσαν οἱ ἄνδρες, ὅτι ἐκ προσώπου κυρίου ἦν φεύγων, ὅτι ἀπήγγειλεν αὐτοῖς.

D Φιλοπευστοῦσι χρησίμως, ὡς ἤδη μὲν κλήρῳ τὸν αἴτιον ἐπεγνωκότες, οὐκ ἔχοντες σαφῶς εἰδέναι τῆς πλημμελείας τὸν τρόπον. ἐπεὶ δὲ ἦσαν εἰδωλολάτραι, ποῖον μὲν αὐτοῦ τὸ ἐπιτήδευμα, ποία δὲ χώρα, καὶ πόλις, καὶ ἐκ ποίων ἔρχεται λαῶν προστάττουσιν εἰπεῖν, ζητοῦντες, οἶμαι, ποίῳ προσκέκρουκε Θεῷ. ἴδιος γὰρ ἦν τῶν ἐμπλεόντων ἑκάστῳ, καὶ οὐχ εἷς ὁ πάντων Θεός. ᾤοντο δὲ, ὅτι τὸν λελυπημένον ἐπ' αὐτῷ θεραπεύσαντες δαίμονα, τὰ ἐκ τοῦ χειμῶνος ἀποκρούσονται βλάβη. ἐπεὶ δὲ ὁ Προφήτης δοῦλον ἑαυτὸν ὠνόμαζε Θεοῦ τοῦ τεκτηναμένου γῆν τε, καὶ οὐρανόν, καὶ αὐτὸν ἔφη ποιῆσαι προσκυνεῖν, συνῆκαν εὐθύς, ὅτι πέφευγεν ἐκ προσώπου Θεοῦ. συνῆκαν δὲ ὅπως. ὅτι μὴ ἐξὸν Ἰουδαίοις τῆς ἐκνεμηθείσης αὐτοῖς ἀπονοσφίζεσθαι χώ-

E

sed, vt iam dixi, antequam tempestas erumpat. Quem proreta dictis extimulat, dicens, potius inuocare debere Deum suum. Semper quippe male habet in discrimine constitutos, si quos imperterritos, & alieno tempore desidia languentes aspiciunt.

Et dixit vnusquisque ad proximum suum: Venite, mittamus sortes, & cognoscamus cuius causa malum hoc super nos sit. Et miserunt sortes, & cecidit sors super Ionam.

VI. Rem curiosissimam, & insuetum quiddam, ac nouum nautæ aggrediuntur, vt instent sortibus discere, quare iratus sit Deus. Verùm hoc quoque vtiliter instituitur, vt comperiatur, qui se à facie Dei fugere posse arbitratur. Cadit enim sors super eum, & res ipsa hominem manifestè prodit. Cogitationes enim, & consilium suum præcipiti quadam temeritate accusare, nec iniuria, formidabat. Bene igitur, & sapienter, qui illud seruant, [Ne confundaris confiteri peccata tua.]

a Eccles. 4.

Et dixerunt ad eum, Indica nobis, cuius causa malum hoc nobis est? Quod tuum opus est, & vnde venis, & quo vadis, & ex qua regione, & ex quo populo es tu? Et respondit eis. Seruus Domini ego sum, & Deum cæli ego timeo, qui fecit mare, & aridam. Et timuerunt viri timore magno, & dixerunt ad eum: Cur hoc fecisti? quia cognouerunt viri, quod à facie Domini erat fugiens, quia nuntiauit eis.

VII. Non sine vtilitate curiosi sunt, vt qui sortitò iã causam tanti mali indagassẽt, modũ tamen peccati nondũ apertè cognouissẽt. Quoniã verò idololatræ erãt, quod ei studiũ, siue munus, qua regione, & patria oriũdus, è quo populo veniret, memorare iubẽt: volẽtes, vt reor, discere, quẽ Deum offendisset: nam quilibet vectorũ suũ sibi habebat, nec erat vnus omniũ cõmunis. Existimabãt autẽ, si infensum ipsi Ionæ numẽ coluissent, tempestatis incõmoda profligaturos. At vbi Propheta seruũ Dei se nominauit, qui fabricasset cælũ, & terrã, & ipsũ se adorare dixit, illico eum à facie Dei fugisse animaduerterũt, & quomodo id factum sit, intellexerunt. Quoniam fas non erat Iudæis descripta ac distributa illis regione

gione excedere: neque ad alienigenas, seu extraneos se conferre: neque in vrbes idolorum cultui deuotas introire. Id enim apud eos probro ducebatur, nec suspicione defectionis à patria religione carebat. Videbatur itaque in legẽ commisisse, criminique, & pœnæ obnoxius. Quamobrẽ cum Dominus salute quæ per fidem acquiritur Iudæos priuatum iri perspicuè cõfirmaret, nisi lucem præsentis adhuc, & in mundo degentis complecti instituerent. (Dicebat enim, [Adhuc modicum vobiscum sum, & vado ad eum qui misit me. Quæretis me, & non inuenietis, & vbi ego sum, vos nõ potestis venire)] Iudæi ad gentes defectionem illi exprobrantes, inscitè quærebant, [Quò hic iturus est, quia non inueniemus eum? Nunquid in dispersionem gentiũ iturus est, & docturus gentes?] Nam vt stolidum quiddam, & ab vsu, & consuetudine ipsorum quam remotissimum ignominia notãt, gentium populis sese admiscere. Quoniam igitur intra Iudææ fines non mansisset, nauigaret autem cum ipsis Tharsos, suspicione mouentur, & coniecturã capiunt, fortassis vitam secundum legem repudiare, & gentium institutis se addicentem, fugam à facie Dei occœpisse.

Ioan. 13. Ioan. 13. Ioan. 7.

A ρας, μήτε μὴν ἀλλοφύλοις ἐπιφοιτᾷν, μήτε πόλεσιν ἐμβάλλειν εἰδωλολατρείαις εἰθισμέναις. μῶμος δὲ τὸ χρῆμα παρ' αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἀνύποπτον εἰς ἀπόστασιν. ἐδόκει δὴ εἶναι καὶ ἔξω νόμου, καὶ ἐν αἰτίᾳ, καὶ δίκῃ. καὶ γοῦν ὁ μὲν κύριος ἀπολιστήσειν αὐτοὺς τῆς σωτηρίας, τῆς ὡς ἐν πίστει φημὶ, διεβεβαιοῦτο σαφῶς, εἰ μὴ ἕλοιντο καταδράττεσθαι παρόντος ἔτι καὶ ἐνδημοῦντος ἐν κόσμῳ (ἔφασκε γὰρ, ὅτι μεθ' ὑμῶν μικρὸν χρόνον εἰμὶ, καὶ ὑπάγω B πρὸς τὸν πέμψαντά με, ζητήσετέ με καὶ οὐχ εὑρήσετε. καὶ ὅπου ἐγὼ εἰμι, ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν) οἱ δὲ τὴν Ἰουδαίων ἀπόστασιν ἐπὶ τὰ ἔθνη κατονειδίζοντες, ἔφασκον ἀμαθῶς, ποῦ μέλλει οὗτος πορεύεσθαι ὅτι ἡμεῖς οὐχ εὑρήσομεν αὐτόν; μὴ εἰς τὴν διασπορὰν τῶν Ἑλλήνων μέλλει πορεύεσθαι, διδάσκειν τοὺς Ἕλληνας; ὡς γὰρ ἐξίτηλόν τε, καὶ ἔξω τελῶς, καὶ συνηθείας ὡς ἀποτάτω τοῖς παρ' αὐτοῖς ὑποπτεύομεν ἄγρεσι τὸ τοῖς Ἑλλήνων ἀναφύρεσθαι δήμοις. ὅτι τοίνυν οὐ μεμένηκεν ἐν τοῖς τῆς Ἰουδαίας ὅροις, C συνέπλει δὲ αὐτοῖς εἰς Ταρσοὺς, δέχονται τὰς ὑποψίας, διατεκμαίρονται δὲ, ὅτι παραιτεῖται τάχα που καὶ τὴν ἐν νόμῳ ζωὴν, καὶ τοῖς τῶν Ἑλλήνων ἔθεσιν ἑαυτὸν δοὺς, τὴν ὡς ἐκ προσώπου Θεοῦ μεμελέτηκε φυγήν.

Et dixerunt ad eum. Quid tibi faciemus, & quiescet mare à nobis? quia mare ibat, & suscitabat magis fluctum. Et dixit Jonas ad eos. Tollite me, & mittite in mare, & quiescet mare à vobis. Quia noui ego, quod propter me fluctus iste magnus super vos est.

Καὶ εἶπον πρὸς αὐτόν. τί σοι ποιήσομεν, καὶ κοπάσει ἡ θάλασσα ἀφ' ἡμῶν; ὅτι ἡ θάλασσα ἐπορεύετο, καὶ ἐξήγειρε μᾶλλον κλύδωνα. καὶ εἶπεν Ἰωνᾶς πρὸς αὐτούς. ἄρατέ με, καὶ ἐμβάλετε εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ κοπάσει D ἡ θάλασσα ἀφ' ὑμῶν. διότι ἔγνωκα ἐγὼ, ὅτι δι' ἐμὲ ὁ κλύδων ὁ μέγας οὗτος ἐφ' ὑμᾶς ἐστιν.

VIII. Mare aduersum se intolerabiliter concitatum metuebant: nec minus Hebræorum Deum horrescebant. Nec enim, quanquã alienigenæ, quanta esset eius potentia, & gloria nesciebant. Quia verò seruum Dei se nominârat, hærent deinceps, & ancipiti cogitatione distrahuntur. Non audent homini vitam eripere, iram Dei omnipotentis subuereri. Fluctibus autem irruentibus, non minus quàm prius necessariò de salute, & incolumitate sua anguntur. Quocirca orant, vti aperiat, quid ipsos ad sedandam tempestatem, ad fluctus componendos, atque ad extremum exitium effugiendum facere oporteat. Quid postea? Propheta crimen suum confitetur, & se offendisse erubescit & consilium suum sinistrum condemnat.

Δεδίασι μὲν ἀγριαίνουσαν κατ' αὐτῶν οὐ φορητῶς τὴν θάλασσαν· καταπεφρίκασι δὲ οὐδὲν ἧττον τὸν τῶν Ἑβραίων Θεὸν, οὐ γὰρ ἦσαν ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ἐνούσης αὐτῷ δυνάμεώς τε, καὶ δόξης, καίτοι ὄντες ἀλλογενεῖς. ἐπεὶ δὲ δοῦλον ἑαυτὸν ἔφη Θεοῦ, διαπορεῦσι λοιπὸν, καὶ μερίζονται τὰς γνώμας. ὀ- E κνοῦσι μὲν γὰρ τὸν φόνον, ὑποβλεπόμενοι τὴν ὀργὴν τοῦ πάντα ἰσχύοντος Θεοῦ. ἐπιθρασυνούσης δὲ τῆς θαλάσσης αὐτοῖς οὐ μεῖον ἢ πρὶν ἀναγκαίαν τὴν ὑπὲρ γε σφῶν αὐτῶν ποιοῦνται φροντίδα. ταύτητοι παρακαλοῦσιν εἰπεῖν τὸ, τί ἂν γένοιτο παρ' αὐτῶν, καὶ κατευνασθήσεται μὲν ὁ κλύδων, κατηρεμήσει δὲ καὶ τὸ κῦμα, καὶ τὸν ἐπὶ τοῖς ἐσχάτοις αὐτοὶ διαφεύξονται κίνδυνον. τί οὖν ὁ Προφήτης; ὁμολογεῖ τὸ πλημμέλημα, καὶ προσκεκρουκὼς αἰσχύνεται, καὶ τῆς ἑαυτοῦ δυσβουλίας καταψηφίζεται.

Ἄρατέ με γάρ φησι, καὶ ἐμβάλετε εἰς τὴν θάλασσαν. μονονουχὶ γὰρ τοῦ κατοκνῆσαι τὴν ἀποστολὴν ἐξαιτεῖσθαι παρ᾽ αὐτῶν δεῖν ἔφη τὰς δίκας. ᾔδει γὰρ ὅτι σπεύδεταί πως τῇ νηῒ τὸ κλυδώνιον. εἰ λάβοι τὸ ζητούμενον, καὶ καταλήξοι τῆς μάχης ἡ θάλασσα, ἔχουσα λοιπὸν τὸν προσκεκρουκότα.

Καὶ παρεβιάζοντο οἱ ἄνδρες τοῦ ἐπιστρέψαι εἰς τὴν γῆν, καὶ οὐκ ἠδύναντο, ὅτι ἡ θάλασσα ἐπορεύετο, καὶ ἐξηγείρετο μᾶλλον ἐπ᾽ αὐτούς. καὶ ἀνεβόησαν πρὸς κύριον, καὶ εἶπον, μηδαμῶς κύριε, μὴ ἀπολώμεθα ἕνεκα τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου τούτου, καὶ μὴ δῷς ἐφ᾽ ἡμᾶς αἷμα δίκαιον. διότι σὺ κύριε ὃν τρόπον ἐβούλου πεποίηκας. καὶ ἔλαβον τὸν Ἰωνᾶν, καὶ ἐξέβαλον αὐτὸν εἰς τὴν θάλασσαν. καὶ ἔστη ἐκ τοῦ σάλου αὐτῆς.

Ἑαυτοῦ μὲν τὸν θάνατον ὁ Προφήτης κατεψηφίζετο, καὶ τῷ κινδύνῳ τῆς ἰδίας ψυχῆς καταλύειν αὐτοῖς ἠξίου τὸ δεῖμα. οἱ δὲ ἦσαν ἔτι περιδεεῖς, καὶ ὀκνηροὶ πρὸς μιαιφονίαν, δοῦλον δὲ ὄντα Θεοῦ σώζειν ἤθελον, καὶ ζῶντα δοῦναι τῇ χέρσῳ. οὕτω γὰρ μᾶλλον ἀποφορτίσασθαι τὴν ὀργήν. ταύτητοι παρεβιάζοντο καὶ προσοκεῖλαι τὴν ναῦν, ἀλλ᾽ ἦν τῶν ἐξηρημένων ἀνήνυτος κόπος, ἄμαχον αὐτοῖς τὸ κῦμα διανιστάντος τοῦ πνεύματος, καὶ ἀγριωτέραις ὁρμαῖς καταράσσοντος τῆς ὁλκάδος. ταύτητοι λοιπὸν ἐκμειλίσσονται μὲν διὰ προσευχῆς, συγγνώμονα δὲ αὐτοῖς γενέσθαι παρακαλοῦσι τὸν Θεόν, οὐ φονᾶν ἐθέλουσιν, ἀλλ᾽ ὡς τοῖς αὐτοῦ παραχωροῦσι κρίμασι, καταβιαζομένοις τε λοιπὸν πρὸς τὸ δοῦναι τῇ θαλάσσῃ τὸν Ἰωνᾶν, καὶ δὴ καὶ δεδώκασιν. ἡ δὲ λαβοῦσα, ἀνίεται μόλις, ἁπλοῖ δὲ γαλήνην, καὶ δίδωσι μὲν τοῖς ναυτίλοις τοῦ σώζεσθαι τὴν ἐλπίδα, [illegible] δὲ τοῖς θείοις εἴκουσα νεύμασι, καὶ δεσποτικοῖς προστάγμασιν ὑπηρετοῦσα, γοργῶς ἐξ αὐτῆς ἐφαίνετο τῶν πρᾴων.

Καὶ ἐφοβήθησαν οἱ ἄνδρες φόβῳ μεγάλῳ τὸν κύριον, καὶ ἔθυσαν θυσίας τῷ κυρίῳ, καὶ ηὔξαντο εὐχάς.

Ὠφέληνται λίαν, ἵνα τε, καὶ φύσει Θεὸν εἶναι πιστεύοντες, καίτοι μεμερισμένοι πρὸς ἔκτοπον πλάνησιν, καὶ μυρίους εἶναι νομίζοντες ἀνὰ τὸν κόσμον θεούς. ταῦτα γάρ τοι θύουσι τῷ φύσει, καὶ μόνῳ, καὶ ἀληθῶς Θεῷ, παρέντες τοὺς ἑαυτῶν, καὶ ἐρρῶσθαι φράσαντες τοῖς ἐξ ἀπάτης τετιμημένοις, καὶ τὴν Θεῷ πρέπουσαν ὑποκλέπτουσι δόξαν. ἐπαγγέλλονται δὲ καὶ εὐχάς, καίτοι τοῦτο δρᾶν εἰωθότες τοῖς ἐναλίοις δαίμοσι. ἔδοξε γὰρ Ἑλλήνων

A Ait enim, [tollite me, & mittite in mare.] Quibus verbis detrectationẽ profectionis suæ tantũ nõ vltrices pœnas eos poscere oportere professus est. Norat enim fluctus, quodãmodo facto sibi sacrificio (si, quẽ quærebant, accepissent) naui placatũ iri, & mare ab oppugnatione desiturũ, si de cætero reũ excepisset.

Et conabantur viri, vt reuerterentur ad terram, & non poterant, quia mare ibat, & insurgebat magis contra eos. Et B *clamauerunt ad Dominum, & dixerunt. Nequaquam Domine, ne pereamus propter animam hominis istius, & ne des super nos sanguinẽ iustum. Quia tu Domine sicut voluisti fecisti. Et tulerunt Ionam, & miserunt eum in mare, & stetit à commotione sua.*

IX. Propheta in semetipsum mortis sententiam tulit, & periculo vitæ suæ illis terrorem, ac metum eximendum putauit. Qui tamen ad necem illi inferendam valde timidi, ac segnes erant, C & vt seruum Dei, seruare, viuumque in terram exponere, atque hac ratione potius iræ diuinæ onus quo premebatur, excutere desiderabant. Hac de causa nauem appellere ad littus connitebantur; sed inanes fiebant conatus, & vento increbrescente, onerariámque turbulentius iactante, fluctibus resisti non poterat. Idcirco deinceps precibus Deum propitiantes, vt sibi ignoscat precantur, vt qui nolint occidere: sed D tanquam iudiciis eius permittentibus, cogantur iam Ionam pelago tradere, sicut etiam tradiderunt. Pelagus eo accepto tandem sedatur, tranquillitatem diffundit, & nautis spem salutis reportat, & diuino nutui quacumque cedens, dominicis præceptis seruiens, celeriter mite, tractabiléque apparet.

Et timuerunt viri timore magno Dominum, & immolauerunt hostias E *Domino, & vouerunt vota.*

X. Non modicam vtilitatem percipiunt, vnum & naturâ Deum esse credunt, tametsi absurdis erroribus discreparent, & mille mundi Deos esse opinarentur. Quare naturali, & vni, ac vero Deo sacrificant, suis desertis, & valere iussis omnibus, quibus decepti cultum adhibuerunt; quibus gloriam Deo debitam suffurati erant. Promittunt insuper vota, licet id marinis dæmonibus facere consueuerant. Græci enim

maris imperium penes quendam Neptunum esse tradunt. Omnia quippe apud eos fabulae, imposturae, & horribiles insaniae sunt. At nos eum qui naturâ Deus est, laudibus celebrantes, verè illi dicimus, [Tu dominaris potestati maris, &c.]

παισὶ δὲ τῆς θαλάσσης ἀνῆφθαι κράτος Ποσειδῶνί τινι· μῦθοι γὰρ πάντα τὰ παρ' ἐκείνοις, τερθρεία τε, καὶ ἀποπληξία δεινή. ἡμεῖς δὲ τὸν φύσει Θεὸν δοξάζοντες, αὐτῷ φαμὲν ἀληθεύοντες, σὺ δεσπόζεις τοῦ κράτους τῆς θαλάσσης, καὶ τὰ ἑξῆς.

CAPVT II.

Et praecepit Dominus ceto magno, & deuorauit Ionam. Et fuit Ionas in ventre ceti tres dies, & tres noctes.

ΚΕΦΑΛ. β.

Καὶ προσέταξε κύριος κήτει μεγάλῳ καταπιεῖν τὸν Ἰωνᾶν. καὶ ἦν Ἰωνᾶς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας, καὶ τρεῖς νύκτας.

XI. Mandat Dominus pisci, dum annuit. Illius enim velle quippiam effici, est lex, & ipsa rei consummatio, & vim legis habet. Haud enim asserimus, sicut nobis ipsis, siue sanctis angelis, ita Deum vniuersorum ceto mandasse, quodammodo menti eorum insonantem quid agendum esset, & cordibus notitiam eorum quae voluerit immittentem; hoc enim magnae cuiusdam simplicitatis, & propemodum amentiae foret, existimare videlicet, etiam erga brutas animantes tali quadam ratione sese gerere vniuersorum Deum. Sed si quid dicatur mandare planè aut bestiis, aut elementis, aut alteri creaturae, legem illi, & mandatum diuinum esse aio beneplacitum ipsius. Omnia siquidem eius nutui cedunt, ac modus obedientiae nobis omnino ineffabilis, ipsi verò perspectissimus est. Deuoratur itaque à ceto, inoffensus; & in ipso dies tres, & noctes totidem moratur. Quae res quibusdam foeda fortassis, & indecora videatur. Nam ante alios, qui naturâ, & verè Deum nesciunt, istuc non credunt. Deinde diabolicis fraudibus, ac fallaciis deuincti. Dicent porrò, quomodo seruari potuit in ceto? quomodo deglutitus, non est consumptus, aut quomodo insitum visceribus calorem sustinuit? aut tanto humore in ventre circumfusus quo pacto vixit? Imò, quî tandem non instar alimenti coctus, & digestus est? Caruncula enim quiddam perinfirmum, & ad consumptionem perquam facile est. Respondemus ergo, verè praeter opinionem, & rationem, & supra consuetudinem meritò haberi posse quod accidit. Sed si Deus praeclari huius miraculi auctor dicatur, quis erit, qui vltra dubitet? diuino .n. numine nihil potentius: à quo rerum natura nullo negotio in quod ipse voluerit transmutatur; & nihil est, quod nutui ipsius ineffabili repugnet. Quod enim natura sua interitui obnoxium est.

ΠΡΟΣΤΑΤΤΕΙ τῷ κήτει ὁ Θεὸς ἐν τῷ κατανεῦσαι· ὃ γὰρ ἐθελῆσαί τι πρὸς πέρας ἐλθεῖν, τοῦτο καὶ νόμος ἐστὶ, καὶ πλήρωσις, καὶ νόμου δύναμιν ἔχει. οὐ γάρ που φαμὲν, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἡμῖν αὐτοῖς, ἤγουν ἁγίοις Ἀγγέλοις ἐντέλλεσθαι τῷ κήτει τὸν τῶν ὅλων Θεὸν, ἐνηχοῦντά πως εἰς νοῦν τὸ πρακτέον· καὶ καρδίαις ἐνιέντα τὴν ὧν ἂν ἕλοιτο γνῶσιν. εὐήθες γὰρ κομιδῆ, καὶ ἀποπληξίας οὐ μακρὰν τὸ καὶ κνωδάλοις ἡγεῖσθαι κατὰ τοιόνδε τινὰ τρόπον τὸν τῶν ὅλων προσφέρεσθαι Θεὸν, ἀλλ' εἰ δή τι λέγοιτο προστάττειν ὅλως ἢ ζώοις ἀλόγοις, ἤγουν τοῖς στοιχείοις, ἢ μέρει κτίσεως, νόμον εἶναί φημι, καὶ πρόσταγμα τὸ αὐτῷ δοκοῦν· πάντα γὰρ εἴκει τοῖς αὐτοῦ νεύμασι, καὶ ἀπόρρητος μὲν ἡμῖν παντελῶς ὁ τῆς ὑπακοῆς τρόπος, ἐγνωσμένος δὲ πάντως αὐτῷ. καταπίνεται τοίνυν ὑπὸ τοῦ κήτους ἠδικημένος οὐδὲν, καὶ ἦν ἐν αὐτῷ τρεῖς ἡμέρας, καὶ τρεῖς νύκτας. δόξειε δ' ἂν ἴσως τὸ χρῆμα τισὶν ἀκαλλὲς εἶναί πως, καὶ πέρα λόγου τοῦ πρέποντος. ἀπιστοῦσι γὰρ καὶ πρό γε τῶν ἄλλων οἱ τὸν φύσει, καὶ ἀληθῶς οὐκ εἰδότες Θεὸν, προσκείμενοι δὲ ταῖς τῶν δαιμόνων ἀπάταις. ἐροῦσι δὲ, πῶς ἂν διεσώθη γεγονὼς ἐν κήτει; πῶς δὲ οὐκ ἂν ἐφθάρη καταπινόμενος; ἢ πῶς ἠνέσχετο τῆς ἐκφύτου θερμότητος; ὑγρότητι δὲ τῇ τοσαύτῃ περιεχόμενος, τῇ ἐν νηδύι φημὶ, πῶς διεβίω, μᾶλλον δὲ πῶς οὐκ ἐν ἴσῳ τροφῆς δεδαπάνηται καθεψόμενος; ἀσθενὲς γὰρ κομιδῆ, καὶ πολὺ λίαν ἕτοιμον εἰς καταφθορὰν τὸ σαρκίον. φαμὲν οὖν, ὅτι παράδοξον ἀληθῶς, καὶ λόγου, καὶ συνηθείας ἐπέκεινα, νοοῖτ' ἂν εἰκότως τὸ συμβεβηκός. ἀλλ' εἰ Θεὸς λέγοιτο κατορθοῦν, τίς ὁ ἀπιστῶν ἔτι; παναλκὲς γὰρ τὸ θεῖον, καὶ ταῖς τῶν ὄντων φύσεις μεταπλάττων εὐκόλως, πρὸς ὅπερ ἂν ἕλοιτο. καὶ τοῖς ἀρρήτοις αὐτοῦ νεύμασι τὸ ἀντιξοοῦν οὐδέν. τὸ γὰρ φθείρεσθαι πεφυκὸς, κρεῖττον ἂν γένοιτο καὶ

φθορᾶς αὐτοῦ ἐθέλοντος. τὸ δὲ πεπηγὸς, καὶ ἀκράδαντον, καὶ τοῖς τῆς φθορᾶς δυσάλωτον νόμοις, πάθοι ἂν εὐκόλως φθοράν. φύσις γὰρ, οἶμαι, τοῖς οὖσι τὸ τῷ κτίσαντι δοκοῦν. πλὴν κἀκεῖνο ἰστέον, ὅτι Ἑλλήνων παῖδες τοῖς παρὰ σφίσιν αὐτοῖς συντεθέντας μύθοις, Ἡρακλέα φασὶ, τὸν Ἀλκμήνης καὶ Διὸς, καταποθῆναι μὲν ὑπὸ κήτους. ἐκδοθῆναι δὲ πάλιν ἐκ τῆς ἐκφύτου θερμότητος, ἐψιλωμένης αὐτῷ τῆς κεφαλῆς, καὶ μόνης τριχὸς πεπονθότι τὴν ἀπόφασιν. μέμνηται δὲ τῆς ἱστορίας Λυκόφρων. εἷς δὲ οὗτος τῶν παρ' αὐτοῖς λογάδων. ἔφη γὰρ περὶ αὐτοῦ,

Τριεσπέρου λέοντος, ὅν ποτε γνάθοις
Τρίτωνος ἠμάλαψε κάρχαρος κύων.

Ἀλλ' οὐκ ἐκ τῶν παρ' ἐκείνοις μυθολογουμένων τὰ θεῖα πιστούμεθα, διαμεμνήμεθα χρησίμως, τοὺς ἀπιστοῦντας ἐλέγχοντες, ὅτι καὶ ὁ τῆς παρ' αὐτοῖς ἱστορίας λόγος οὐκ ἀπόβλητα ποιεῖται τὰ τοιάδε τῶν διηγημάτων. ἐπειδὴ δὲ τῷ παραδόξῳ, καὶ ἐκ τῶν ἔτι δρωμένων κατὰ βούλησιν Θεοῦ χρῆναι συνθέσθαι τὴν ἀναγκαίαν ὑπολαμβάνω, φέρε δὴ λέγωμεν, ὅτι καὶ ἐν μήτρᾳ τὸ ἔμβρυον ὑγρότητι μὲν ἐννήχεται τῇ φυσικῇ, καταχέχωσται δὲ ὥσπερ τῇ τῆς κυοφορούσης νηδύϊ, καὶ τὸ ἀναπνεῖν οὐκ ἔχει, ζῇ δὲ καὶ οὕτω, καὶ σώζεται, τοῖς τοῦ Θεοῦ νεύμασι παραδόξως τιθηνούμενον. ἀλλ' οὐδεὶς ἂν τῶν τοιούτων ἐφίκοιτο λόγος. οὐδ' ἂν φαίνοιτο τισὶν ἁλώσιμα τὰ τοῦ Θεοῦ. τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου; κατὰ τὸ γεγραμμένον. ἢ τίς ἂν εἰδείη τὰς τῶν παραδόξων ὁδούς; ἢ τίνος ὅλως οὐκ ἂν ὑπερφέροιντο νοῦ, τὰ λόγου δύναμιν ὑπερτρέχοντα; ἐπισφαλὲς οὖν ἄρα τὸ ἀπιστεῖν, κἂν εἴ τι τῶν ἄγαν ἐπέκεινα λόγου Θεὸς ἐργάζοιτο· παραδεξόμεθα δὲ ὡς ἀληθὲς τὴν ἄκαιρον ἐξιστάντες βάσανον.

Χρῆναι δέ φημι τῆς ἐν Χριστῷ νοουμένης διακονίας παραληφθέντος εἰς τύπον τοῦ Προφήτου, προσεπειπεῖν ἀναγκαίως, ὅτι κεκινδύνευκεν ἡ σύμπασα γῆ, κατεχειμάζετο δὲ τὸ ἀνθρώπινον, μονονουχὶ καταθρωσκόντων αὐτῷ τῶν τῆς ἁμαρτίας κυμάτων, δεινῆς τε, καὶ ἀφορήτου περικλυζούσης ἡδονῆς, καὶ ὡς ἐν τάξει κλύδωνος κατεξανισταμένης τῆς φθορᾶς, καὶ πνευμάτων ἀγρίων καταρρηγνυμένων, τοῦτ' ἔστι διαβόλου, φημὶ, καὶ τῶν ὑπ' αὐτόν τε, καὶ σὺν αὐτῷ δυνάμεων πονηρῶν. ἐπειδὴ δὲ ἦμεν ἐν τούτοις, ἠλέησεν ὁ δημιουργὸς, πέπομφεν ἡμῖν ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ ἐξ οὐρανοῦ τὸν υἱὸν, ὃς ἐν σαρκὶ γεγονὼς, καὶ εἰς γῆν ἀφιγμένος τὴν κινδυνεύουσαν, καὶ χειμαζομένην, καθῆκεν ἑαυτὸν ἑκὼν εἰς θάνατον,

ipso volente interitum effugiet. Et quod fixum atque inconcussum, & à corruptione tutum est, leui momento interibit. Natura enim rerum est, opinor, creatoris arbitrium. Verumtamen & illud sciendum, Græcos in fabulis à se compositis narrare, Herculem Alcmenæ, & Iouis filium deuoratum quidem à ceto, redditum tamen, ab insito pisci calore capite duntaxat pilis denudato. Historiæ meminit Lycophron. Hic autem vnus est eorum, quos ipsi vt eximios admirantur. Ait enim de ipso,

Leonis triũ noctiũ, quẽ aliquãdo maxillis,
Tritonis asperè dentatus canis marinus comprehendit.

Verùm nos ex illorũ figmentis diuinorũ mysteriorum probationẽ ac fidem non petimus: sed eorũ opportunè mentionẽ iniicimus, vt incredulos redarguamus, quãdo huiusmodi narrationes etiã apud ipsos solita narrari historia nõ aspernabiles reddit. Quoniã autẽ huic rei tam admirabili necessariò assentiendũ existimo, etiã propter ea, quæ vsque hodie Dei voluntate fiũt, age dicamus: etiã in vtero infans humori naturali innatat, & in ventre prægnantis velut sepultus, respirare non potest. Viuit nihilominus, & seruatur, Dei nutu mirabiliter nutritus. Sed istiusmodi nulla oratio cõsequatur, neque diuina ab vllis mortalibus capi queãt. [Quis enim cognouit sensũ Domini?] vt scriptum est. Aut quis nouerit admirabiliũ vias? aut cuius tandẽ captũ non excedãt, quæ vim rationis exsuperãt? Lubricũ est igitur fidẽ nõ adhibere, etiamsi quippiã longè supra rationem Deus operetur: quod vt verũ amplectemur, intempestiuum examẽ fugientes.

Rom. 11.

Cùm autem Propheta ad typum ministerii, quod in Christo intelligitur, assumptus sit, illud quoque his addendum prorsus iudico. Vniuersus terrarum orbis in periculum veniebat, humanum genus tempestate agitabatur, tantum non fluctibus peccati in ipsum insilientibus, diráque & nimium onerosa voluptate circumfluente, & perditione instar fluctuum insurgente, ventis immanè prorumpentibus, diaboli, inquam, & malignarum sub ipso, & cum ipso potestatum. Cúmque in his miseriis iaceremus, misertus nostri conditor Deus pater, de cælo filium misit, qui homo natus, & in terram periculis, & tempestate iactatam delatus, semetipsum vltro in mortem demisit,

vt procellam compesceret, & placidum staret mare, & fluctus subsiderent, & tempestas desineret. Per mortem enim Christi saluati sumus. Et tempestas quidem præteriit, imber recessit, fluctus conquierunt, ventorum violentia compressa est, magna deinceps explicata serenitas, & Christo pro nobis mortuo in tranquillitate viuimus. Simile quiddam horum in scriptis euangelicis habes. Apostolorum enim nauigium mare Tiberiadis aliquando traiiciebat, cum vndis vehementi flamine exasperatis, intolerabilem in modum iactari cœperunt. In extremum igitur adducti periculum, Christum qui aderat, dormientem impellunt, clarè exclamantes, [Domine, salua nos, perimus.] Ille verò experrectus, increpauit mare, cum potestate dicens, [tace, obmutesce,] & discipulis salutem dedit. Istuc ea quæ humanæ naturæ acciderunt adumbrauit. Per ipsum namque, vt dixi, & à morte, & à corruptione, & à peccato, & à pœnis liberati sumus: & depulsa antiqua tempestate res quoque nostræ in serenitatem commigrarunt.

Matth. 8.

Et orauit Ionas ad Dominum Deum suum de ventre ceti, & dixit. Clamaui in tribulatione mea ad Dominum Deū meum, & exaudiuit de ventre inferni clamorem meum, audisti vocem meam.

XII. Nihil læsus, & ceto pro domicilio vtens, mentis compos, nullàque ex parte vel corpore, vel animo vitiatus, sentit auxilium. Sciebat Deum esse benignum, & clementem, & cum non ignoraret hoc sibi inde euenisse, quod ministerium grauatus esset, dat se in preces, & gratiarum actoriam supplicationem sursum emittit, simúlque gloriam conseruantis se confitetur, & potentiam admiratur, & mansuetudinem prædicat. Exauditam quippe precationem suam testatur, id quod spiritu prophetico, vt arbitror, intelligebat. Quod ait, [de ventre inferi,] idem est, quod de ventre ceti. Belluam enim inferno aptè comparat, vtpote quæ, quod cepisset occidere, & sæuiter absorbere nosset.

Proiecisti me in profunda cordis maris, & flumina circumdederunt me. Omnes eleuationes tuæ, & fluctus tui super me transierunt. Et ego dixi, abiectus sum ex oculis tuis.

XIII Multimodis enarrat casum suum,

A ἵνα στήσῃ τὸν κλύδωνα, καὶ κοπάσῃ μὲν ἡ θάλασσα, κατευνασθείη δὲ τὸ κῦμα, καταλήξῃ δὲ καὶ ὁ κλύδων. σεσώσμεθα γὰρ ἐν θανάτῳ Χριστοῦ. καὶ ὁ μὲν χειμὼν παρελήλακεν, ὁ ὑετὸς ἀπῆλθεν, τὰ κύματα ἐστορέσθησαν, λέλυται τῶν πνευμάτων ἡ βία, βαθεῖα δὲ λοιπὸν ἔστρωται γαλήνη, καὶ ἐσμὲν ἐν εὐδίαις ταῖς νοηταῖς, Χριστοῦ παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν. ἔχεις τι τούτων τὸ παραπλήσιον ἐν εὐαγγελικοῖς συγγράμμασι. διέπλει μὲν γάρ ποτε τῶν Ἀποστόλων τὸ σκάφος τὴν Τιβεριάδος θάλασσαν. B εἶτα ῥαγδαίου τοῖς ὕδασιν ἐμβεβηκότος πνεύματος, ἀφορήτως κατεχειμάζοντο. καὶ τὸν ἐπὶ τοῖς ἐσχάτοις κίνδυνον ὑποτοπάζοντες, καθεύδοντα διεγείρουσι συνόντα Χριστὸν, διαῤῥήδην ἀνακεκραγότες. ἐπιστάτα σῶσον, ἀπολλύμεθα. ὁ δὲ διεγερθεὶς, φησὶν, ἐπετίμα μὲν τῇ θαλάσσῃ τὸ σιώπα, πεφίμωσο μετ' ἐξουσίας εἰπὼν, διέσωζε δὲ τοὺς μαθητάς. τύπος δὲ ἄρα τὸ δρώμενον ἦν τῶν τῇ ἀνθρωπείᾳ φύσει συμβεβηκότων. δι' αὐτοῦ γὰρ, ὡς ἔφην, C ἀπηλλάγμεθα καὶ θανάτου φθορᾶς, καὶ ἁμαρτίας, καὶ παθῶν, καὶ ὁ πάλαι χειμὼν ἀπελήλαται, μεταχεχώρηκε δὲ πρὸς γαλήνην τὰ καθ' ἡμᾶς.

Καὶ προσηύξατο Ἰωνᾶς πρὸς τὸν Θεὸν αὐτοῦ ἐκ τῆς κοιλίας τοῦ κήτους, καὶ εἶπε. ἐβόησα ἐν θλίψει μου πρὸς κύριον τὸν Θεόν μου, καὶ εἰσήκουσέ μου ἐκ κοιλίας ᾅδου κραυγῆς μου, ἤκουσας φωνῆς μου.

Ἀδικηθεὶς οὐδὲν, οἴκῳ δὲ ὥσπερ τῷ κήτει χρησάμενος, ἔννους τε ὑπάρχων, καὶ κατ' οὐδένα D τρόπον ἢ σῶμα τυχὸν, ἢ φρένα λελωβημένος, αἰσθάνεται τῆς ἐπικουρίας. οἶδε γεγονότα τὸν Θεὸν εὐμενῆ, οὐκ ἠγνοηκὼς δὲ τὸ συμβὰν ἐκ τοῦ κατοκνῆσαι τὴν διακονίαν τρέπεται πρὸς εὐχὰς, καὶ χαριστηρίους μὲν ἀνατείνει λιτὰς, ὁμοῦ δὲ τὴν δόξαν ὁμολογεῖ τοῦ σώζοντος, καὶ καταθαυμάζει τὴν ἐξουσίαν, καὶ ἀνακηρύττει τὴν ἡμερότητα. δεχθῆναι γὰρ ἔφη τὴν ἑαυτοῦ προσευχὴν, καὶ τοῦτο, οἶμαι, που προφητικῷ πνεύματι συνιείς. τὸ δὲ, ἐκ κοι- E λίας ᾅδου, τὸ οἷον ἐκ τῆς τοῦ κήτους γαστρὸς, ᾅδῃ καὶ θανάτῳ παρεικάζων εὐφυῶς τὸ θηρίον. ἅτε δὴ καὶ φονεύειν εἰδὸς, καὶ καταῤῥοφεῖν ἀγρίως τὸν ἁλισκόμενον.

Ἀπέῤῥιψάς με εἰς βάθη καρδίας θαλάσσης, καὶ ποταμοὶ ἐκύκλωσάν με. πάντες οἱ μετεωρισμοί σου, καὶ τὰ κύματά σου ἐπ' ἐμὲ διῆλθον. κἀγὼ εἶπον, ἀπῶσμαι ἐξ ὀφθαλμῶν σου.

Ἐξηγεῖται πολυτρόπως τὸ συμβεβηκὸς ἀνακο-

μίζων ὥσπερ ὑψοῦ τὴν χεῖρα, καὶ τοῖς θείοις νεύμασιν ἐπιμαρτυρῶν τὸ καὶ ἐκ παντὸς δύνασθαι κακοῦ διασώζειν εὐκόλως. ἐν αὐτοῖς μὲν γὰρ γεγενῆσθαί φησι τοῖς τῆς θαλάσσης μυχοῖς, καὶ ἐν συγχύσει πολλῶν ὑδάτων, ποταμίοις ἐν ἴσῳ κύμασιν ἐπικλυζόντων αὐτὸν, καὶ συμφορᾶς εἰς τοῦτο κατωλισθηκότα, ὡς ἐννοῆσαι λοιπὸν παντελῆ τῶν θείων ὀμμάτων ὑπομεῖναι τὴν ἀποστροφὴν, καὶ εἰς ἀπόγνωσιν τῆς σωτηρίας ἐλάσαι. πανδεινὸν δὲ τὸ χρῆμα, καὶ ὀλέθρου πρόξενον, τὸ ἔξω ὀμμάτων φημὶ γενέσθαι Θεοῦ. τοιγάρτοι καὶ Δαβὶδ ἐλιτάνευε λέγων· μὴ ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ, μὴ ἐκκλίνῃς ἐν ὀργῇ ἀπὸ τοῦ δούλου σου. ἕψεται δὲ πάντως ταῖς ἀποστροφαῖς τὸ χρῆναι παθεῖν τῆς θείας ὀργῆς, μᾶλλον δὲ προανατέλλει που καὶ προηγήσεται τῆς ἀποστροφῆς ὁ θυμός.

Ἆρα προσθήσω ἐπιβλέψαι με πρὸς ναὸν τὸν ἅγιόν σου;

Οἶδε μὲν ὅτι δυνάμει Θεοῦ τετήρηται, καὶ τῆς ἄνωθεν ἐπικουρίας ἠξιωμένος διεβίω, καὶ σέσωσται. καὶ τοῦτο ἐν κήτει καὶ κοιλίᾳ θηρὸς παραδόξως, καὶ ὑπὲρ λόγον. ἐνδοιάζει γε μὴν, κατὰ τὸ εἰκὸς, εἰ καὶ ἐκδοθήσεται, καὶ εἰς φῶς ἐλάσει πάλιν. περιπόθητον δὲ ποιεῖται καὶ πολύευκτον ἀληθῶς τὸ καὶ εἰς αὐτὸν ἐλάσαι τὸν θεῖον ναὸν, ἀναθεῖναί τε τὰς δοξολογίας τῷ σεσωκότι Θεῷ, καὶ τῆς τοιᾶσδε χάριτος εὔχεται τυχεῖν, τὸ πάντα δύνασθαι κατορθοῦν, ὡς ἔφην, ἐπιμαρτυρῶν τῷ Θεῷ.

Περιεχύθη μοι ὕδωρ ἕως ψυχῆς μου· ἄβυσσος ἐκύκλωσέ με ἐσχάτη. ἔδυ ἡ κεφαλή μου εἰς σχισμὰς ὀρέων· κατέβην εἰς γῆν, ἧς οἱ μοχλοὶ αὐτῆς κάτοχοι αἰώνιοι. καὶ ἀναβήτω ἐκ φθορᾶς ἡ ζωή μου πρός σε, κύριε ὁ Θεός μου.

Ἀῤῥήτῳ δυνάμει σεσωσμένος παρὰ Θεοῦ, λαμπροτέρας βούλεται τὰς τῶν εὐχαριστηρίων ἀναπέμπειν ᾠδάς. ἀφηγεῖταί που πάντως τὰ συμβεβηκότα, καὶ ποίᾳ μὲν γέγονε περίσχετος συμφορᾷ διδάσκει λεπτῶς, σέσωσται δὲ ὅπως διακηρύττει πάλιν. ὅτι τοίνυν ἐν θαλάσσῃ γέγονε, καὶ ἐν ἀβύσσῳ πολλῇ, καὶ ἐν χασμαῖς ὀρέων, καταδυομένου κατὰ τὸ εἰκὸς τοῦ κήτους ἐν πέτραις, καὶ τοῖς ἐν ἁλὶ σπηλαίοις οὐκ ἠγνόηκεν ὡς προφήτης. καθικέσθαι δέ φησιν εἰς γῆν, ἧς οἱ μοχλοὶ αὐτῆς κάτοχοι αἰώνιοι, τουτέστι τὸν ᾅδην, οὐχ ὅτι γέγονεν ἐκεῖσε, (τεθνεῶτα γὰρ οὐχ εὑρήσομεν) ἀλλ' ὅτι τῶν κινδύνων τὸ μέγεθος, καὶ τῶν συμβεβηκότων τὸ ἄχθος οὐδὲν ἀποδεῖ τοῦ καὶ ἐκτεθνάναι δοκεῖν, καὶ εἰς αὐτὸν ἀφικέσθαι

A ad superna quasi eum referens, diuinóque nutui testimonium dans, eum profligare omne genus malorum facilè posse. In ipsis enim recessibus maris, & in confusione multarum aquarum, instar fluctuum fluuialium ipsum pulsantium se fuisse affirmat, & eo calamitatis delapsum, vt cogitaret, diuinos oculos à se penitus auersos, & salutem sibi in desperatis habendam. Sanè grauissimum, & exi- B tiosum est, non aspici à Deo. Proinde & Dauid orabat, inquiens, [Ne auertas faciem tuam à me, & ne declines in ira à seruo tuo.] Auersiones istas vtique diuinæ iræ perferendæ necessitas sequetur: quinimò auersionem ira prius exorta antecedet.

Num addam, videre templum sanctum tuum.

XIV. Nouit se potentia Dei custoditum, & C superno auxilio dignatũ vitam retinere, & salutem cõsecutum, idque in ceto, & ventre belluæ præter opinionem, & rationem. Ambigit tamen non immeritò, num etiã ab ea reddendus, atque in lucẽ restituendus sit. Optandum autẽ longè maximè, & verè multis expetendũ votis existimat, diuinũ templum reuiuiscere, Deóque seruatori suo laudes dicere. Huiusmodi beneficiũ consequi optat, testificans, vt dicebam, Deum omnia egregiè præstare, & efficere posse.

D *Circumfusa est mihi aqua vsque ad animam: abyssus vallauit me extrema. Intrauit caput meũ in scissuras montiũ: descẽdi in terrã, cuius vectes eius retinacula sẽpiterna. Et ascendat ex corruptione vita mea ad te, Domine Deus meus.*

XV. Inexplicabili potentia seruatus à Deo, insignius ei gratias cantare vult. Enarrat ad vnguem quæ sibi contigerint, & quali cinctus sit calamitate, ex- E actè docet. Quomodo autem saluatus sit, subiungit. Se igitur in mari, & in abysso multa, & in fissuris montium fuisse, subeunte ceto petras, & specus sub mari, non ignorauit, quia Propheta scilicet. Deuenisse porrò ait in terram, [cuius vectes retinacula sempiterna,] hoc est, ad inferos: non quod ibi fuerit (non enim legimus extinctum) sed quod periculorum magnitudo, & casus tanti moles nihil prohiberet, quin mortuus, & in ipsum descendisse

infernum putaretur, vnde nemo exiuerit, nec ab eo semel conclusus reuocare ad superos gradū possit, hoc enim velle sibi opinor quod dicitur, habere [vectes retinacula sempiterna,] quasi infractos, & à nemine vnquam euictos siue dissolutos. Quod autem animam in ceto non amisit, fuitque in eodem nihil passus, quod mortem, aut corruptionem afferret, planum est inde, quod etiam rursum se saluum fore spem concipit. Quocirca subdit. [Ascendat de corruptione vita mea, Domine Deus meus.] Restitui enim in lucem, & ex ventre ceti velut ex inferno emergere optat.

Cùm deficeret à me anima mea, Domini memoratus sum : & veniat ad te oratio mea ad templum sanctum tuum.

XVI. Clarescere cupientibus fructuosus est labor, nec illis afflictio molesta, & onerosa videri potest. Testis erit Dauid. [In tribulatione, inquit, inuocaui Dominum.] Et alius de sanctis Prophetis, [Domine in tribulatione recordatus sum tui.] Diuinus quoque Paulus tribulationem complectendam, & commendandam vehementer propter virtutem nimirum inde efflorescentem existimauit. Ait enim: [Tribulatio patientiam operatur, &c.] Deficiente igitur Prophetæ anima, hoc est, extremorum discriminum labores sustinente, rursum quippiam conducibile agit. Non enim vt quidam, statim in negligentiam prolapsus, diuina iudicia condemnat: sed seruantis se memor, ad eum clamat, opem ardenter expetit, eiusque mansuetudinem, & potentiam excellentem non ignorans, obsecrat, vitamque suam è morte, & exitio eripi rogat. Magnum igitur quiddam, & admiratione prosequendum est, afflictionibus non torpere: sed obtestando, & obsecrando flectere Dominum, ab eoque mali reuocationem, & calamitatis finem petere.

Psal. 17.

Rom. 5.

Qui custodiunt vana, & mendacia, misericordiam suam reliquerunt. Ego autem cum voce laudis, & confessionis immolabo tibi. Quæcunque voui reddam tibi in salutem meam Domino.

XVII. Alii quidem, inquit, te vniuersorum Dominum, ac molitorem nescientes, & vanitatis implicati laqueis, & Deos commentitios adorantes, & spem suam in volatilibus obseruandis pascentes, & iniqui,

A τὸν ᾅδην, ὅθεν οὐκ ἂν ἐξοίχοιτό τις, ὑπονοστήσειε δ' ἂν οὐδαμῶς ὁ ἅπαξ ἐναπειλημμένος. τοῦτο γάρ, οἶμαι, δηλοῖ τὸ, κατόχους ἔχειν εἰς αἰῶνας τοὺς μοχλοὺς, οἱονεὶ ἀρρήκτους, καὶ ὑπ' οὐδενός πώποτε νενικημένους, ἤγουν παραλελυμένους. ὅτι δὲ οὐ τέθνηκε, διεβίω δὲ ἐν τῷ κήτει, καὶ ἦν ἐν αὐτῷ, τὴν εἰς θάνατον, ἢ καταφθορὰν πεπονθὼς οὐδέν, ἀποφήνειεν ἂν εὐκόλως τὸ καὶ ἐν ἐλπίσιν εἶναι τοῦ σωθήσεσθαι πάλιν. ταύτητοί φησι τὸ, ἀναβήτω ἐκ φθορᾶς ἡ ζωή μου, κύριε ὁ θεός μου. ἐκδοθῆναι γὰρ B εἰς φῶς εὔχεται, καὶ οἱονεὶ ἐξ ᾅδου τῆς τοῦ κήτους ἀνενεχθῆναι γαστρός.

Ἐν τῷ ἐκλείπειν ἀπ' ἐμοῦ τὴν ψυχήν μου ἀπ' ἐμοῦ, τοῦ κυρίου ἐμνήσθην· καὶ ἔλθοι πρὸς σὲ ἡ προσευχή μου πρὸς ναὸν ἅγιόν σου.

Τοῖς ἐθέλουσιν εὐδοκιμεῖν οὐκ ἀκερδὴς ὁ πόνος, οὐδ' ἂν νοοῖτο τὸ θλίβεσθαι φορτικόν, καὶ μαρτυρήσει λέγων Δαβίδ. ἐν θλίψει ἐπεκαλεσάμην τὸν κύ-C ριον. ἕτερος δὲ αὖ τῶν ἁγίων προφητῶν, κύριε ἐν θλίψει ἐμνήσθην σου. ἐδόκει δὲ σφόδρα καὶ τῷ θεσπεσίῳ Παύλῳ ἀποδέχεσθαι, καὶ ἐπαινεῖν τὴν θλῖψιν, τὴν ἐπ' ἀρετῇ δηλονότι συμβαίνουσαν. ἔφη γάρ, ὅτι ἡ θλῖψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, καὶ τὰ ἑξῆς. ἐκλειπούσης δὴ οὖν τῆς τοῦ προφήτου ψυχῆς, τουτέστι τὸν εἰς κίνδυνόν τε, καὶ τὸν ἐπ' ἐσχάτοις ὑπομενούσης πόνον, πάλιν τι τῶν ὀνησιφόρων ἐπράττετο. οὐ γὰρ κατά τινας εὐθὺς ἀπολισθήσας εἰς ἀκηδίαν τῶν θείων κριμάτων ἐποιεῖτο κατάρρησιν, ἀλλ' ἐμνήσθη τοῦ σώζοντος. βεβόηκε γὰρ πρὸς αὐτόν, δε-D δίψηκε τὴν ἐπικουρίαν. οὐκ ἀγνοήσας τὴν ἡμερότητα, καὶ τὴν τῆς ἰσχύος ὑπεροχήν, τὰς πρὸς αὐτὸν ἐποιεῖτο λιτάς, ῥυσθῆναι παρακαλῶν ἐκ θανάτου, καὶ φθορᾶς τὴν ἑαυτοῦ ζωήν. μέγα δὴ οὖν καὶ ἀξιάγαστον τὸ ἐν πόνοις μὴ ἀκηδιᾶν, ἱκετείαις δὲ μᾶλλον, καὶ λιταῖς ἐκμειλίσσεσθαι τὸν δεσπότην, καὶ παρ' αὐτοῦ ζητεῖν τοῦ κακοῦ τὴν ἀνάκλησιν, καὶ τῆς συμφορᾶς τὴν λύσιν.

Φυλασσόμενοι μάταια, καὶ ψευδῆ, ἔλεος E αὐτῶν ἐγκατέλιπον. ἐγὼ δὲ μετὰ φωνῆς αἰνέσεως, καὶ ἐξομολογήσεως θύσω σοι. ὅσα ηὐξάμην ἀποδώσω σοι εἰς σωτηρίαν μου τῷ κυρίῳ.

Ἕτεροι μὲν γάρ, φησίν, σε τὸν τῶν ὅλων ἠγνοηκότες δεσπότην, τὸν δημιουργόν, εἶτα τοῖς τῆς ματαιότητος ἐναπειλημμένοι βρόχοις, καὶ τοῖς ψευδωνύμοις θεοῖς ἀναθέντες τὸ σέβας, καὶ διώκοντες μὲν ὄρνεα πετώμενα τὴν ἐπ' ἐκείνοις ἐλπίδα, ποιμαί-

νοοῦντες δὲ καὶ ἀνόμοις οὐκ ἐξαιτοῦσι παρὰ σοῦ τὸν ἔλεον, ὑπὲρ μὲν ἐλπίδος εἴσω γεγόνασι τῆς τοιᾶσδε ποτέ. ἐγὼ δὲ οὐ κατ᾽ ἐκείνους ποτέ, ἀλλ᾽ οἶδά σε τὸν ἐπίκουρον, τὸν ἀγαθόν τε, καὶ φιλοικτίρμονα. τοιγάρτοι μετὰ φωνῆς καὶ δεήσεως ἐξομολογήσομαί σοι φησι, καὶ ὥσπερ τι τὸ εὐοσμότατον θυμίαμα ἀναθήσω τὰς ᾠδάς, χαριστηρίους δὲ δηλονότι, καὶ πνευματικὰς προσοίσω σοι θυσίας, τὴν δοξολόγησιν, τὴν εὐφημίαν. ἀποπερανῶ δὲ, καὶ μάλα προθύμως τὰς εἰς σωτηρίαν εὐχάς, τουτέστιν, ὅσα μοι τὸ σώζεσθαι κατεργάζεται, καὶ τὴν ἐμὴν ὀνίνησι ψυχήν. τὸ δὲ ἦν ἡ πρὸς ἅπαν ὁτιοῦν τῶν Θεῷ δοκούντων ὑπακοή, καὶ τῆς προφητικῆς λειτουργίας ἐκπλήρωσις, ὄκνου τε παντὸς, καὶ μικροψυχίας ἐξῃρημένων.

Εὔχεται μὲν οὖν ὁ προφήτης ἐν τῷ κήτει γεγονὼς, καὶ ὁ μὲν τύπος ἀνθρώπινος, ἡ δὲ ἀληθὴς τοῦ πράγματος εἰκὼν, τουτέστι Χριστὸς, ἐφαίνετο πρὸ τοῦ τιμίου σταυροῦ, μονονουχὶ καὶ εἰσβάλλοντος ἤδη τοῦ πάθους πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανίοις πατέρα λέγων. εἰ δυνατὸν, παρελθέτω ἀπ᾽ ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο, γέγονε γὰρ καὶ περιδεὴς, καὶ ὡς συνεχόμενος. εἰ δὲ δὴ καὶ ἐν ὑποχθονίοις ἀφικόμενος χώροις λελάληκέ τι τῶν ἀνθρωπίνων, αὐτὸς ἂν εἰδείη. σφαλερὸν γὰρ εἰπεῖν. πλὴν εὑρήσομεν τὸν θεσπέσιον Πέτρον αὐτῷ προσνέμοντα τὰ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ, διὰ τοῦτο οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδην, οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν. τριήμερος γὰρ ἀνεβίω, καθότι οὐκ ἦν δυνατὸν ζωὴν ὄντα κατὰ φύσιν, αὐτὸν τοῖς τοῦ θανάτου κρατεῖσθαι δεσμοῖς.

Καὶ προσετάγη τῷ κήτει, καὶ ἐξέβαλε τὸν Ἰωνᾶν ἐπὶ τὴν ξηράν.

Προστάττεται πάλιν τὸ κῆτος θείᾳ τινὶ, καὶ ἀπορρήτῳ δυνάμει Θεοῦ πρὸς τὸ αὐτῷ δοκοῦν κινούμενον. καὶ δὴ καὶ ἐκ λαγόνων ἀνίησι τὸν προφήτην, οὐκ ἀκερδῆ ἔχοντα τὸ πάθος, ἠκονημένον δὲ μᾶλλον ἐκ πείρας, καὶ ἐγνωκότα σαφῶς, ὡς ἔστιν ἐπισφαλὲς τὸ δεσποτικοῖς ἀντιβλέπειν δόγμασι.

A abs te misericordiam non exposcunt: nec in istam spem vnquam ingressi sunt. Ego autem nunquam vt illi: sed noui te auxiliatorem, bonum, & promptum ad miserandum. Proinde voce, & precibus confitebor tibi, inquit, & cantica quasi quoddam fragrantissimum thymiama tibi offeram. Gratiarum actionibus plena nempe, & spiritualia sacrificia faciam tibi, glorificationem, & laudationem. Ac perlibenter votis salutaribus fungar: hoc est, quæcunque B mihi salutifera sunt, & animæ meæ conducunt. Hæc autem sunt ad omne beneplacitum obedientia, & prophetici ministerii perfunctio, omni cunctatione, ac pusillanimitate sublatis.

Orat itaque propheta in ceto latens. Ac typus quidem & humanus. Vera autem rei imago, hoc est, Christus, ante pretiosam crucem, tantum non passione iam irruente apparuit, cum Patrem cœlestem sic est precatus: [Si possibile est transeat à me calix iste.] In- C gens eum horror circumsteterit, ac veluti pressauit. Vtrum autem vbi in loca subterranea descendit, quiddam humanum locutus sit, ipse nouerit, id enim affirmare periculosum est. Constat tamen, S. Petrum vocem Dauidis illi adscribere: [Propter hoc non derelinques animam meam in inferno, neque dabis sanctum tuum videre corruptionem.] Tertio enim die reuixit, [iuxta quod impossibile erat,] cum D esset ipse naturaliter vita, mortis vinculis eum detineri.

Matth. 26.

Psal. 15.

Act. 2.

Et præceptum est ceto, & eiecit Jonam super aridam.

XVIII

Iterum iubetur cetus, diuina quadam, & inexplicabili virtute, ad eius nutum ac voluntatem motus. Quin etiam è visceribus Prophetam emittit, non sine fructu ex perpessione, quin ex ipsa experientia incitatum magis, & probè doctum periculosum esse dominicis decretis se opponere.

E

ΚΕΦΑΛ. γ.

Καὶ ἐγένετο λόγος κυρίου πρὸς Ἰωνᾶν ἐκ δευτέρου, λέγων· ἀνάστηθι, καὶ πορεύθητι εἰς Νινευὴ τὴν πόλιν τὴν μεγάλην, καὶ κήρυξον ἐν αὐτῇ τὸ κήρυγμα τὸ ἔμπροσθεν, ὃ ἐγὼ λελάληκα πρὸς σέ.

CAPVT III.

Et factus est sermo Domini ad Jonam secundò, dicens: Surge & vade in Niniuen ciuitatem illam magnam, & prædica in ea secundùm prædicationem priorem, quam ego locutus sum ad te.

XIX

Alacrior itaque multo, & promptior iam factus, denuò pergere Niniuen iubetur, idemq; proclamare, quod antea in mãdatis acceperat, nēpe, [Quoniam ascēdit clamor malitiæ eius ad me.] Et quanquã dixi modo, quæ ad Christũ pertinent, tamen nihil grauatus iterum dicam. Scriptum quippe extat, [Quoniam eadē dicere mihi quidem nō pigrum, vobis autē necessariũ.] (Philip. 3.) Ergo antequã in pretiosa cruce suffigeretur, certum est Christũ cunctatũ etiam gentibus oraculorũ euangelicorũ sermonē impertire. Quare apertissimè ait, [non sum missus, nisi ad oues quæ perierunt domus Israel.] (Matth. 15.) Et ipsis sanctis discipulis mandabat, [in viam gentiũ ne abieritis,] (Matth. 10) & quæ sequũtur. Cæterũ fuit [in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus.] (Matth. 12) Et venit ad fontes, seu profunda [maris, & in vestigiis, seu nouissimis abyssi deambulauit.] (Iob. 38.) Ingressus est quasi fissuras montium, & descendit in terrã, [cuius vectes retinacula sempiterna.] Deinde spoliato inferno, & affatus spiritus ibidē constitutos, apertisque portis immobilibus, in vitã est reuersus. Ascendit enim ex interitu vita eius, atque ita visus est ante alios mulieribus, in horto eũ quærentibus. Deinde vbi eas salutauit, sanctis discipulis ferre nuntiũ præcepit, se ipsos in Galilæam præcessurũ. (Matth. 28) Tum etiã gentibus verbũ eius per beatos Apostolos annuntiatũ est. Tunc errantibus [secundũ prædicationē priorē prędicauit.] Nec enim aliis præceptis ante mortem Israelem, aliis postea gentes erudiuit: sed vnum peruenit ad omnes euangelium, & diuinorum Apostolorum vna omnino scientia, & nō alia extitit apud eos qui sunt ex Israel, alia apud nos, qui ex gentibus per fidem in sanctificationem vocati sumus.

Θερμοτέραις δὴ οὖν προθυμίαις ἤδη χρώμενος, διακελεύεται πάλιν ἰέναι μὲν εἰς τὴν Νινευΐ, χρῆσθαι δὲ τῷ αὐτῷ κηρύγματι, τῷ καὶ ἐν ἀρχῇ πρὸς αὐτὸν εἰρημένῳ. τοῦτο δ' ἦν, ὅτι ἀνέβη ἡ κραυγὴ τῆς κακίας αὐτῆς πρός με. ἔφην μὲν οὖν ἤδη τὰ ἐπὶ Χριστῷ, πλὴν ἐρῶ πάλιν, ὀκνήσας οὐδέν. γέγραπται γὰρ, ὅτι τὰ αὐτὰ λέγειν, ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνηρόν, ὑμῖν δὲ ἀσφαλές. οὐκοῦν πρὸ μὲν τοῦ τιμίου σταυροῦ κατοκνοῦντά που ἐπὶ Χριστὸν εὑρήσομεν, εἴς γε τὸ χρῆναι, φημὶ, καὶ τοῖς ἐξ ἐθνῶν τὸν τῶν εὐαγγελικῶν θεσπισμάτων προσῆναι λόγον. καὶ γοῦν ἐναργέστατά φησιν, οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ ἀπολωλότα πρόβατα οἴκου Ἰσραήλ, καὶ αὐτοῖς δὲ τοῖς ἁγίοις ἐνετέλλετο μαθηταῖς, εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθητε, καὶ τὰ ἑξῆς. ἀλλὰ γέγονεν ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας, καὶ τρεῖς νύκτας. ἦλθε δὲ ἐπὶ πηγὰς θαλάσσης, ἐν δ' ἴχνεσιν ἀβύσσου περιεπάτησεν. ἔδυ δὲ ὥσπερ εἰς χάσματα ὀρέων, καὶ καταβέβηκεν εἰς γῆν, ἧς οἱ μοχλοὶ αὐτῆς κάτοχοι αἰώνιοι. εἶτα σκυλεύσας τὸν ᾅδην, καὶ τοῖς ἐκεῖσε διακηρύξας πνεύμασι, καὶ τὰς ἀκινήτους πύλας ἀνεὶς, ἀνεβίω πάλιν. ἀναβέβηκε γὰρ ἐκ φθορᾶς ἡ ζωὴ αὐτοῦ, ὤφθη δ' οὕτω καὶ πρό γε τῶν ἄλλων ταῖς ἐν τῷ κήπῳ ζητούσαις αὐτὸν γυναιξίν. εἶτα τὸ χαίρετε εἰπὼν, ἀπαγγέλλειν ἐκέλευσε τοῖς ἁγίοις μαθηταῖς, ὅτι προάγει αὐτοὺς εἰς τὴν Γαλιλαίαν, τότε γέγονε καὶ πρὸς τὰ ἔθνη λοιπὸν ὁ λόγος αὐτοῦ διὰ τῶν μακαρίων Ἀποστόλων. τότε τοῖς πλανωμένοις ἐκήρυξε κατὰ τὸ κήρυγμα τὸ ἔμπροσθεν. οὐ γὰρ ἑτέραις ἐντολαῖς πεπαιδαγώγηκε μὲν πρὸ τοῦ θανάτου τὸν Ἰσραήλ, ἑτέραις δὲ μετὰ τοῦτον τοὺς ἐξ ἐθνῶν· ἀλλ' ἓν ἐπὶ πάντας τὸ εὐαγγέλιον, καὶ τῶν θείων μαθητῶν ἡ γνῶσις μία πάντως. καὶ οὐχ ἑτέρα παρά γε τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ καὶ ἑτέρα ἡμῖν τοῖς ἐξ ἐθνῶν κεκλημένοις διὰ τῆς πίστεως εἰς ἁγιασμόν.

Et surrexit Ionas, & abiit Niniuen, sicut locutus est Dominus. Niniue autē erat ciuitas magna Deo, quasi itineris viæ trium dierum. Et cœpit Ionas ingredi in ciuitatem quasi itinere diei vnius, & prædicauit, & dixit. Adhuc tres dies, & Niniue subuertetur.

Καὶ ἀνέστη Ἰωνᾶς, καὶ ἐπορεύθη εἰς Νινευή, καθὰ ἐλάλησε κύριος. ἡ δὲ Νινευὴ ἦν πόλις μεγάλη τῷ Θεῷ, ὡσεὶ πορείας ὁδοῦ ἡμερῶν τριῶν. καὶ ἤρξατο Ἰωνᾶς εἰσπορεύεσθαι εἰς τὴν πόλιν, ὡσεὶ πορείας ἡμέρας μιᾶς. καὶ ἐκήρυξε, καὶ εἶπεν· ἔτι τρεῖς ἡμέραι, καὶ Νινευὴ καταστραφήσεται.

XX.

Mittitur Propheta, & inuicta præditus alacritate, mandata exsequitur. Ingreditur enim, & animosè admodum, Niniuen, vrbē extraneã diuinæ voluntati morem gesturus. Cùm autem esset ampla, & eò magnitudinis extēderetur, vt, si quis eam obire vellet triduo indi-

Στέλλεται μὲν ὁ Προφήτης, καὶ προθυμίαις ἀμάχοις διεζωσμένος διέρχεται τὴν πρᾶξιν. εἴσεισι γὰρ, καὶ μάλα νεανικῶς, εἰς τὴν ἀλλόφυλον Νινευή, τοῖς θείοις ὑπηρετήσων νεύμασιν. εὑρὼν δὲ ὅλην τὴν πόλιν, καὶ εἰς τοῦτο μεγέθους ἐκτεινομένην, ὡς δεῖσθαι πορείας ἡμερῶν τριῶν, εἴ τις ἕλοιτο περι-

Res admiranda profectò, & credentium magna laus. Illico enim non segniter ad meliora de cætero vocantem sequuntur, delicatámque ceruicem diuinis prædicationibus subiiciunt, idque homine peregrino, & vno duntaxat, nec pridem cognito ad pœnitentiam inuitante. Ac Niniuitæ quidem ita se gesserunt. Contrà insipiens Israel legi est inobediens, Mosen irridet, nihili facit Prophetarum oracula, Dominum quoque occidit, nec ipsi Christo est obsecutus. Melior itaque status fuit Niniuitarum, id quod verum esse ostendit vniuersorum Deus, sic alicubi ad Ezechielem dicens: [Fili hominis, vade, & ingredere ad domum Israel. Non ad populos alterius linguæ, neque grauis linguæ existentes tu mitteris. Et si ad tales misissem te, ipsi audissent te. Domus autem Israel nolunt audire te, qui contentiosi sunt, & duri corde.] Etenim alterius linguæ, & profundi labii, & sermone superbi, hoc est, Niniuitæ, oraculo honorem habuerunt, & ad pœnitentiam sine mora se applicuerunt: contentiosus autem Israel nec legem ipsam, nec Dominum Prophetarum est reueritus.

Ezech. 3.

Et appropinquauit sermo ad regem Niniue, & surrexit de throno suo, & abstulit stolam suam à seipso, & indutus est sacco, & sedit in cinere. Et prædicatum est in Niniue à rege, & ab omnibus magnatibus eius, dicens. Homines & iumenta, & boues, & oues non gustent, neque pascantur, & aquam non bibant. Et cooperti sunt saccis homines, & iumenta, & clamauerunt ad Deum vehementer, & auersus est vnusquisque de via sua mala, & iniquitate, quæ erat in manibus eorum, dicentes, Quis scit, si pœnitentiam aget Dominus, & exorabitur, & reuertetur ab ira furoris sui, & non pereamus?

XXII. Mirè laudem obedientiæ amplificat, vocatorúmque ad pœnitentiam promptum studiũ ad obsequelam, impensius admiratur. Simul enim Prophetę verba auribus acceperunt, etiã ipse, qui sceptri honore augustus erat, & splendore, atq. gloria eminentissimus thronum regalem deserit, stolam sibi propriam valere iubet, purpuram exuit, saccum induit.

A γοις. μέγα δὲ τὸ θαῦμα, καὶ πολὺς ἄγαν τῶν πεπιστευκότων ὁ ἔπαινος. ἕπονται γὰρ εὐθὺς οὐκ ἀμελητὶ πρὸς τὸ ἄμεινον καλοῦντι λοιπὸν, καὶ προφερὴν τοῖς θείοις κηρύγμασιν ὑπέχουσι τὸν αὐχένα, καὶ τοῦτ' ἀλλογενοῦς, καὶ ἑνὸς ἀνδρὸς, καὶ οὐ πάλαι διεγνωσμένου καλοῦντος εἰς μετάγνωσιν. ἀλλ' ὧδε μὲν τὰ Νινευιτῶν, ὁ δέ γε ἀπόπληκτος Ἰσραὴλ ἀπειθεῖ τῷ νόμῳ. διαγελᾷ τὸν Μωσέα, οὐδὲν ἡγᾶται τὰ Προφητῶν. καὶ τί τοῦτο λέγω; γέγονε καὶ κυριοκτόνος, οὐδὲ αὐτῷ πειθόμενος Χριστῷ. B οὐκοῦν ἐν ἀμείνοσιν ἦν τὰ Νινευιτῶν, καὶ τοῦτο δέδειχεν ἀληθὲς ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, οὕτω που λέγων πρὸς Ἰεζεκιήλ. υἱὲ ἀνθρώπου, βάδιζε, εἴσελθε πρὸς τὸν οἶκον Ἰσραὴλ, οὐ πρὸς λαοὺς ἀλλογλώσσους, οὐδὲ βαρεῖς τῇ γλώσσῃ ὄντας. καὶ εἰ πρὸς τοιούτους ἐξαπέστειλά σε, οὗτοι ἂν ἤκουσάν σου, ὁ δὲ οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ οὐ μὴ θελήσωσιν ἀκοῦσαί σου, ὅτι φιλόνεικοί εἰσι καὶ σκληροκάρδιοι. οἱ μὲν γὰρ ἀλλόγλωσσοι, καὶ βαθύχειλοι, καὶ βαρεῖς τοῖς λόγοις, C τουτέστι, οἱ Νινευῖται, τετιμήκασι τὸ χρησμώδημα, καὶ πρὸς τὸ χρῆναι μετανοεῖν κεχωρήκασιν ἀμελητί· ὁ δὲ φιλόνεικος Ἰσραὴλ οὐ τετίμηκεν οὐδὲ αὐτὸν τὸν τοῦ νόμου, καὶ Προφητῶν δεσπότην.

Καὶ ἤγγισεν ὁ λόγος πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Νινευὴ, καὶ ἐξανέστη ἀπὸ τοῦ θρόνου αὐτοῦ, καὶ περιείλετο τὴν στολὴν αὐτοῦ ἀφ' ἑαυτοῦ, καὶ περιεβάλετο σάκκον, καὶ ἐκάθισεν ἐπὶ σποδοῦ. Καὶ ἐκηρύχθη, καὶ ἐρρέθη ἐν τῇ Νινευὴ D παρὰ τοῦ βασιλέως, καὶ παρὰ τῶν μεγιστάνων αὐτοῦ, λέγων· οἱ ἄνθρωποι, καὶ τὰ κτήνη, καὶ οἱ βόες, καὶ τὰ πρόβατα μὴ γευσάσθωσαν, μηδὲ νεμέσθωσαν, μηδὲ ὕδωρ πιέτωσαν. Καὶ περιεβάλλοντο σάκκους οἱ ἄνθρωποι, καὶ τὰ κτήνη, καὶ ἀνεβόησαν πρὸς τὸν Θεὸν ἐκτενῶς, καὶ ἀπέστρεψαν ἕκαστος ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτῶν τῆς πονηρᾶς, καὶ ἀπὸ τῆς ἀδικίας τῆς ἐν χερσὶν αὐτῶν, λέγοντες. τίς οἶδεν εἰ μετανοήσει ὁ κύριος, καὶ παρακληθήσεται, καὶ ἀποστρέψει ἐξ ὀργῆς E θυμοῦ αὐτοῦ, καὶ οὐ μὴ ἀπολώμεθα;

Ἐπιτείνει σφόδρα τῆς εὐπειθείας τὸν ἔπαινον, καὶ καταθαυμάζει μειζόνως τὸ ἕτοιμον εἰς ὑπακοὴν τῶν κεκλημένων εἰς μετάγνωσιν. ἐπειδὴ γὰρ τοῖς τοῦ Προφήτου ῥήμασι κατήκοοι ἦσαν, καὶ αὐτὸς ὁ τῷ σκήπτρῳ τετιμημένος, καὶ ταῖς ἀνωτάτω κατεστεμμένος εὐκλείαις, ὑπεχώρει μὲν τοῦ τῆς βασιλείας θρόνου, ἐρρῶσθαι δὲ φράσας ταῖς αὐτῷ πρεπούσαις στολαῖς, καὶ τὴν ἁλουργίδα ἐκδὺς περιεβάλετο σάκκον,

vt pœnitentiæ Niniuitarũ magnitudinẽ declararet. Non fugit nos, quosdã super hoc erubescere, dicereq; iumẽta intelligendos, qui inter homines rationis vsum quam minimũ habẽt. Et ita est, & bene haberet aliquãdo, si hoc modo à quibusdam intelligeretur. Sed ad sensũ propositorũ aperiẽdum illud fortè quadrauerit, excellentiã pœnitentiæ per brutorũ quoque laborem descriptum declarari.

A τὸ τῆς Νινευιτῶν μετανοίας ἐμφανίζουσα τὴν ὑπερβολήν. οἶδα μὲν οὖν ὅτι κατερυθριῶσι τινὲς ἐπὶ τῷδε, καί φασι, κτήνη νοεῖσθαι τοὺς ἐν ἀνθρώποις ἀλογωτάτους, καὶ ἀληθὴς ὁ λόγος, καὶ εὖ ἂν ἔχοι κατὰ καιρούς, εἰ τῇδε νοοῖτο παρά τισιν. ἀλλ' εἴς γε τὸν τῶν προκειμένων τοῦ νοῦ ἁρμόσειεν ἂν ἐκεῖνό που τάχα, ὅτι τὸ τῆς μετανοίας καταστημαίνεσθαι τὴν ὑπερβολὴν διὰ τοῦ καὶ αὐτὸν καθορίζεσθαι τῶν κτηνῶν τὸν πόνον.

Et vidit Deus opera eorum, quoniam reuersi sunt à viis suis malis. Et egit pœnitentiam Deus super malo quod locutus est vt faceret eis, & non fecit.

B Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς τὰ ἔργα αὐτῶν, ὅτι ἀπέστρεψαν ἀπὸ τῶν ὁδῶν αὐτῶν τῶν πονηρῶν. Καὶ μετενόησεν ὁ Θεὸς ἐπὶ τῇ κακίᾳ, ᾗ ἐλάλησε τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἐποίησεν.

XXXIII. Velox est ad misericordiam Dominus, & pœnitentes saluat, continuóque veteribus piaculis absoluit, & desinentibus hominibus peccare, ipse quoque irasci desinit, melioráque cogitat. Et quoniam ad bonas rationes appulisse animum cernit, ad mansuetudinem descendit, & perditionem differt, & venia eos dignatur. Etenim verum dicit, cùm dicit, [Quare moriemini domus Israel? dicit Dominus. Quia nolo mortem morientis; quin potius vt conuertatur à via sua, & viuat anima eius.] *(Ezech. 18)* Malitiam autem cum dicit, caue improbitatem intelligas: sed iram potius, vnde afflictio venit. Non enim facit mala virtutis amans Deus noster.

Ταχὺς εἰς ἔλεον ὁ δεσπότης, καὶ σώζει μεταγινώσκοντας. ἀπαλλάττει δὲ παραχρῆμα τῶν ἀρχαίων αἰτιαμάτων, καὶ καταληγούσης τῆς περὶ αὐτοὺς ἁμαρτίας, λήγει καὶ αὐτὸς τῆς ὀργῆς, καὶ μεταβουλεύεται τὰ χρηστά. ἐπειδὰν δὲ μεταθεμένους ὁρᾷ πρὸς τὸ ἀγαθόν, μεταφοιτᾷ πρὸς τὸ ἥμερον, καὶ ἀναβάλλεται τὴν καταστροφήν, καὶ φειδοῦς ἀξιοῖ. καὶ γάρ ἐστιν C ἀληθὴς ὅταν λέγῃ, ἵνα τί ἀποθνήσκετε οἶκος Ἰσραήλ; λέγει κύριος· διότι οὐ θέλω τὸν θάνατον τοῦ ἀποθνήσκοντος, ὡς τὸ ἀποστρέψαι αὐτὸν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ, καὶ ζῆν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. κακίαν δὲ ὅταν λέγῃ, μὴ φαυλότητα νόει, τὴν κάκωσιν δὲ μᾶλλον ὀργήν. οὐ γάρ ἐστι τῶν κακῶν ἐργάτης ὁ φιλάρετος ἡμῶν Θεός.

CAPVT IV.

Et tristatus est Ionas tristitia grãdi, & confusus est, & orauit ad Dominum, & sic ait. Domine, nonne isti sermones mei sunt, adhuc existente me in terra mea? Propterea prçueni fugere in Tharsis, quoniam cognoui quia tu Deus misericors, & miserator, patiens & multæ misericordiæ, & agens pœnitentiam super malitiis. Et nunc dominator Domine tolle animam meam, quia bonum mori me magis quàm viuere.

ΚΕΦΑΛ. Δ.

D Καὶ ἐλυπήθη Ἰωνᾶς λύπην μεγάλην, καὶ συνεχύθη, καὶ ηὔξατο πρὸς κύριον, καὶ εἶπεν ὧδε. κύριε, οὐχ οὗτοι οἱ λόγοι, ἔτι ὄντος μου ἐν τῇ γῇ μου; διὰ τοῦτο προέφθασα τοῦ φυγεῖν εἰς Θαρσεῖς, διότι ἔγνων ὅτι σὺ Θεὸς ἐλεήμων καὶ οἰκτίρμων, μακρόθυμος, καὶ πολυέλεος, καὶ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις. Καὶ νῦν, δέσποτα κύριε, λαβὲ δὴ τὴν ψυχήν μου ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι καλὸν τὸ ἀποθανεῖν με ἢ ζῆν.

XXIV. POstquam Deus pœnitẽtia agunda pœnas ex ira diuina sibi ingruentes amolientibus misericordiã impertiuit, & tempus iam exiit, post quod euenire prædicta æquum erat, & nihil tamen eorum euenit, mœrorem hausit Propheta nõ mediocrẽ; non quia ciuitas perniciẽ effugisset (hoc enim hominis maligni, & inuidi, & minimè sancto conueniens fuisset) sed quia falsiloquus, & blatero, seu nugator videretur, & frustra illos ter-

E ΘΕΟΥ κατοικτείραντος τοὺς ταῖς μεταγνώσεσιν ἀποκρουομένους τὰ ἐξ ὀργῆς, καὶ εἰς πέρας ἤδη τοῦ ὡρισμένου ἐνηνεγμένου τοῦ καιροῦ, μεθ' ὃν ἦν εἰκὸς συμβήσεσθαι τὸ προηγγελμένον, εἶτα γεγονότος τῶν προηγγελμένων οὐδενός, λελύπηται λίαν ὁ Προφήτης, καὶ οὐχ ὅτι διέδρα τὸν ὄλεθρον ἡ πόλις (πονηροῦ γὰρ τοῦτο βασκάνου, καὶ ἥκιστα ἁγιοπρεπές) ἀλλ' ὅτι ψευδεπὴς εἶναι τισὶ καὶ βωμολόχος ἐδόκει, καὶ μάτην αὐτοὺς τεθορυβη-

κῶς, καὶ τὰ ἀπὸ γνώμης λαλῶν, καὶ οὐχὶ δὴ πάντως τὰ ἀπὸ στόματος κυρίου, κατὰ τὸ γεγραμμένον. οἴονταί γε μὴν λελυπῆσθαι τὸν Προφήτην ἐφ' ἑτέραις τισὶ, καὶ ἀπορρήτοις ἐννοίαις. ἐπειδὴ γὰρ ἔγνω φασὶ, ὅτι κεκλημένης τῆς ἐξ ἐθνῶν ἀγέλης, ἀπολισθήσει τελείως τῆς εἰς Θεὸν ἐλπίδος ὁ Ἰσραὴλ, ὡς ἥκοντος ἤδη καιροῦ τοῦ τοιούτου πρὸς τὸ πέρας, κατηφὴς ἦν ἄγαν, καὶ μονονουχὶ τοῖς ἐξ αἵματος ἐπιστενάζει διολωλόσιν. ἀλλ' ἐξίστησιν αὐτὸς τοῦτο δὲ νοεῖν, ἐναργέστατα λέγων, ὡς ἀπέδραμεν εἰς Θαρσεῖς (ἥλω δὲ κατοκνήσας τὴν ἀποστολὴν) διά τοι τὸ εἰδέναι σαφῶς, ὅτι χρηστὸς, καὶ οἰκτίρμων ἐστὶ, καὶ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις. ἐπειδὴ γὰρ ἦσθα τοιοῦτος φησὶ, πῶς ἐκέλευες διακηρύξαι αὐτοῖς μὲν τὴν καταστροφήν; καὶ μικρόψυχος μὲν ὡς ἄνθρωπος, τούτοις ἑαυτὸν χρήσασθαι τοῖς λόγοις. καὶ ἐν τῇ τῶν Ἰουδαίων διαβεβαιούμενος γῇ, ἐκτεθνάναι δὲ ἤδη παρακαλῶν, καὶ μονονουχὶ τῆς οἰκονομίας οὐ μετρίαν τινὰ ποιεῖται τὴν καταβολήν. ἐπισφαλὲς δὲ τὸ χρῆμα καὶ φρενὸς ἁγίας οὐκ ἄξιον. εἰ γὰρ τοὺς τῶν σωμάτων ἰατροὺς ἐπιτιμήσειεν ἂν οὐδεὶς, εἴ γε νοῦν ἔχει, τὰ τοῖς τραύμασι χρειωδέστερα μεταπλάττουσι φάρμακα, πῶς ἄν τις εἰκότως καταβοήσειε τοῦ πάντα εἰδότος Θεοῦ, καὶ ταῖς ἡμετέραις διανοίαις τὴν ἀεὶ πρέπουσαν, καὶ χρειωδεστάτην ἀληθῶς ἐπινοοῦντος ἄκεσιν; ἰατρὸς γάρ ἐστι πνευμάτων, ποτὲ μὲν τοῖς πόνοις, ποτὲ δὲ αὖ τοῖς ἐξ ἡμερότητος ἀγαθοῖς τῶν ἐν ἡμῖν παθῶν κατευνάζων τὴν ἀγριότητα.

Καὶ εἶπε κύριος πρὸς Ἰωνᾶν, Εἰ σφόδρα λελύπησαι σύ; καὶ ἐξῆλθεν Ἰωνᾶς ἐκ τῆς πόλεως, καὶ ἐκάθισεν ἀπέναντι τῆς πόλεως. Καὶ ἐποίησεν αὐτῷ ἐκεῖ σκηνὴν, καὶ ἐκάθητο ὑποκάτω αὐτῆς ἐν σκιᾷ, ἕως οὗ ἀπίδῃ τί ἔσται τῇ πόλει.

Οὐκ ἐᾷ ταῖς ἀκηδίαις καταπνίγεσθαι τοῦ Προφήτου τὸν νοῦν, ἀναρρωννύει δὲ ὥσπερ ἠσθενηκότα. καὶ χρηστὸς μὲν λίαν, πλὴν ὅτι λελύπηται, καταιτιᾶται χρησίμως. οὐ τὸ ἐμφῆναι γὰρ ἕτερον οἶμαί τι παντελῶς ἐστὶν τὸ ἀναπυνθάνεσθαί τε, καὶ λέγειν, εἰ σφόδρα λελύπησαι; μονονουχὶ δὲ καὶ ἐπιπλήττει λελυπημένῳ καὶ τῶν θείων κριμάτων οὐ συνιέντι τὸν σκοπόν. ἡμερῶν δὲ ἤδη διαγενομένων, μεθ' ἃς ἦν εἰκὸς ἀποπερανθήσεσθαι τὰ διηγγελμένα, εἶτα τῆς ὀργῆς ἀπρακτούσης ἔτι, συνίησι μὲν ὅτι κατηλέησε Θεὸς, πλὴν οὐκ εἰσάπαν ἔξω βέβηκε τῆς ἐλπίδος· οἴεται δὲ, ὅτι δέδοται μὲν αὐτοῖς

A ruisse, & pro libidine sua, & nullo modo de ore Domini locutus, vt scriptum est. Putant autem Prophetam ob alias, & arcanas quasdam cogitationes contristatum. Postquam enim cognouit, aiunt ipsi, vocato grege ex gentibus, Israelem quasi iam exactis eius temporibus posthabitum iri, mœstus erat magnopere, & super consanguineis tantū non iam perditis cruciabatur. Sed hoc sentire vetat ipse, apertissimè confitens, se in Tharsis fugisse (sed quia missionē declinaret, in- B terceptum esse) quod nosset probè quia Deus [benignus & misericors esset, & pœnitens super malitiis.] Quoniā enim talis eras, inquit, quid ita ipsis frustra me promulgare subuersionem iubebas? Et pusillanimis est quidem, vt homo, quia istiusmodi sermones exprompserit, affirmátque se his verbis ita in Iudæa adhuc locutum esse. Orans autem mortē in præsens, de œconomia, & prouidētia diuina propemodum non leuiter conqueritur. Quæ res periculo non caret, & mentem sanctam haud decet. Si enim C corporum medicos nemo prudēs incusauerit, quia vulneribus vtiliorem medicinā faciunt; quomodo quispiam omnia scientem Deum, & animis nostris semper congruentem, maximeque cōducibilem medelam verè meditantem iustè reprehenderit? Est enim medicus spirituum, quādoque laboribus, & afflictionibus, quandoque bonis ex mansuetudine oblatis malarum affectionum nostrarum feritatem consopiens.

Hier. 4.

D *Et dixit Dominus ad Ionam, si vehementer contristatus es tu? Et egressus est Ionas ex ciuitate, & sedit contra ciuitatem. Et fecit sibi illic tabernaculum, & sedit sub eo in vmbra, donec videret, quid erit ciuitati.*

XXV.

Animū Prophetæ abundantioris tristitiæ fluctibus summergi non sinit: sed tāquam infirmato pristinū robur addit. Benignus est admodum, veruntamen mœstitiam eius non inutiliter repre- E hendit. Nihil siquidem meo iudicio quidquam aliud sibi vult, quod percunctatur, ac dicit: [Si vehementer contristatus es?] ac tantum non etiam contristato, diuinorumque iudiciorum scopum non intelligenti succenset. Diebus iam elapsis, secundum quos nunciata ad opus conferri debebant; & tamen ira adhuc effectu suo carente, animaduertit quidem, Deum misericordiam tribuisse, nihilominus à spe non penitus discedit, opinaturque, quoniam dare se

pœnitentiæ voluerint, suppliciorum gratiam illis ad tempus factam: sed omnino quiddam pœnarum luituros, quandoquidem pœnitentię labores delictorum grauitatem non æquauerint. Quid enim iuuet triduanus sudor omni genere nefandarum actionum sepultos, & peccatis adeo tetris obrutos? Hæc secum, vt verisimile est, volutans, ab vrbe recedit, & exspectat videre, quid incolis futurum sit. Exspectabat enim aut terra tremente collapsuram: aut instar Sodomæ conflagraturam. Excitat verò tumultuariè sibi domum: domus autem erat tabernaculum.

Et præcepit Dominus Deus cucurbitæ, & ascendit super caput Ionæ, vt esset vmbra super caput eius, & inumbraret eum à malis eius. Et lætatus est Ionas super cucurbita gaudio magno.

XXVI. Mandat rursum cucurbitæ Deus, sicut ceto, annuens videlicet, & volens tantùm. Continuò bella, & pulchrè florida prodit, subitóque totum tabernaculum contegens, in morem nemoris ad iucunditatem grauissimam vmbram fundit. Qua maiorem in modum exhilaratur Propheta, & reuera vt in actione probabili, & laudanda exultat. Perpende igitur etiam hinc simplicitatem & candorem eius animi. Ingentem tristitiam cepit, quoniam quæ vaticinatus fuerat, re ipsa non eueniebant: rursum gaudio magno super olere & herba perfusus est.

Mens innocens, & ad dolorem, & ad hilaritatẽ flexilis est. Vera ac certa loqui me cognosces, si ad mores infantium respicias, qui frequẽter sine causa dolent, & in rebus exiguis plorãt largiter. Contrà nonnunquam re parua demulsi gaudent, repentéque à tristitia ad lætitiam prosiliunt. Quemadmodum in corporibus humanis, quæ firma ac robusta esse non solent, impulsu aliquo facilè cadunt, quamuis id non valide, sed velut teneriore manus tactu fiat. Ita & animus calliditatis expers non difficulter cedit iis, quæ ipsum quocunque impellere, aut afficere molestia queunt.

Et præcepit Deus vermi matutino in crastinum, & percussit cucurbitam, & arefacta est. Et factum est, cum oriretur sol, & præcepit Dominus Deus spiritui ardoris vrenti, & percussit sol super caput Ionæ, & angustiabatur,

A ἀνάβλησις τοῦ κακοῦ, μετάμελον ἠρημένοις, πλέον ἔσται τι πάντως τῆς ἐξ ὀργῆς, οὐκ ἰσοπαλὲς τοῖς πλημμελήμασι τοὺς ἐπὶ ταῖς μεταγνώσεσι πόνους ἐπιδεδειχόσι. τί γὰρ ὀνήσοι τριήμερος ἱδρὼς τοὺς ἀτόπῳ πάσῃ καταχεχωσμένους, καὶ ταῖς οὕτω δειναῖς πλημμελείαις κατεσχημένους; ταῦτα καθ' ἑαυτὸν κατά γε τὸ εἰκὸς διενθυμούμενος, τοῦ μὲν ἄστεος ἀποφοιτᾷ, προσμένει δὲ ἰδεῖν τί ἔσται αὐτοῖς. προσεδόκει γὰρ ἢ πεσεῖσθαι τυχὸν καταδονουμένην, ἢ κατεμπρησθήσεσθαι πυρί, καθάπερ καὶ τὰ Σόδο-B μα. σχεδιάζει δὲ οἶκος αὐτοῦ, καὶ σκηνὴ τὸ δρώμενον ἦν.

Καὶ προσέταξε κύριος ὁ Θεὸς κολοκύνθῃ, καὶ ἀνέβη ὑπὲρ κεφαλῆς Ἰωνᾶ, τοῦ εἶναι σκιὰν ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, τοῦ σκιάζειν αὐτῷ ἀπὸ τῶν κακῶν αὐτοῦ. Καὶ ἐχάρη Ἰωνᾶς ἐπὶ τῇ κολοκύνθῃ χαρὰν μεγάλην.

Προστάττει δὲ πάλιν τῇ κολοκύνθῃ Θεός, καθὰ καὶ τῷ κήτει, κατανεύσας δηλονότι, καὶ θελήσας C μόνον. αὔξεται δὲ παραχρῆμα καλή τε, καὶ εὐανθής, καὶ ὅλην εὐθὺς κατήρεψε τὴν σκηνήν, οἷα ἄλσος πρὸς εὐθυμίαν εὖ μάλα σκιάζουσα. χαίρει δὲ λίαν ὁ Προφήτης ἐπ' αὐτῇ, καὶ γέγηθεν ἀληθῶς ὡς ἐπὶ μεγάλῃ τινί, καὶ ἀξιολήπτῳ πράξει. ἄθρει δὲ οὖν κἀντεῦθεν τῆς ἐνούσης αὐτῷ διανοίας τὴν εἰς ἁπλότητα ῥοπήν. ἐλυπήθη μὲν λύπην μεγάλην, ὅτι μὴ ἐκβέβηκεν εἰς πέρας αὐτῷ τὰ τῆς προφητείας· ἐχάρη δὲ αὖ χαρὰν μεγάλην ἐπὶ λαχάνῳ, καὶ πόᾳ.

D Εὔκολος δὲ λίαν ὁ ἄκακος νοῦς πρός τε λύπας, καὶ θυμηδίας. ὅτι δὲ ἀτρεκῆ τὸν λόγον, τοῖς τῶν νηπίων ἤθεσιν ἐνορῶν, ἃ καταλγύνεται μὲν ἐπ' οὐδενὶ πολλάκις, καὶ κλαίει λίαν ἐπὶ μικροῖς· γέγηθε δὲ αὖ, καὶ ἀθρόαν ποιεῖται τὴν ἐκ τοῦ λυπεῖσθαι πρὸς τὸ χαίρειν μετάστασιν, ἐπὶ μικρῷ δὲ πάλιν ἔσθ' ὅτε καταθελγόμενα. ὥσπερ γὰρ εἴποι ἐν τοῖς ἀνθρωπίνοις σώμασι τὰ μὴ λίαν εὔρωστα εἰωθότα πίπτει ῥᾳδίως, προσωθοῦντός τινος, κἂν εἰ μὴ τοῦτο δρῴη νεανικῶς, τρυφερωτέρᾳ δὲ ὥσπερ ἅπτη-E ται χειρί· οὕτω καὶ νοῦς ὁ ἀπονήρευτος εὔκολος εἰς ἀποφορὰν τὴν ἐφ' ὅτιπερ οὖν τῶν καταπεῖσαι αὐτὸν ἢ καὶ λυπεῖν πεφυκότων.

Καὶ προσέταξεν ὁ Θεὸς σκώληκι ἑωθινῇ τῇ ἐπαύριον, καὶ ἐπάταξε τὴν κολόκυνθαν, καὶ ἐξηράνθη. Καὶ ἐγένετο ἅμα τῷ ἀνατεῖλαι τὸν ἥλιον, καὶ προσέταξε κύριος ὁ Θεὸς πνεύματι καύσωνος συγκαίοντι, καὶ ἐπάταξεν ὁ ἥλιος ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Ἰωνᾶ. καὶ ὠλιγοψύχει,

καὶ ἀπελέγετο τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ εἶπε, καλόν μοι τὸ ἀποθανεῖν με ἢ ζῆν.

Σκώληκα μὲν ἑωθινὴν ὀνομάζεται τὴν κάμπην, δέχεται δὲ ἐκ δρόσου τῆς ὑπὸ τὴν ἕω πιπτούσης τὰς τῆς γενέσεως ἔχειν ἀρχάς. προστάττει γοῦν αὐτῇ καὶ μέντοι τῷ καύσωνι Θεὸς ὡς ἂν νοοῖτο προστεταχὼς καὶ αὐτῇ τῇ κολοκύνθῃ, καὶ τῷ κήτει. καὶ ἡ μὲν ἀδοκήτως ἀναιρεῖται· πλήττει δὲ ὁ καύσων σφόδρα, καὶ θερμὸν ἐνίησιν ἀλύοντι σέλας, σκιᾶς δὲ ἔρημον εὑρών, ὅθεν αὐτῷ μάλιστα τὰ τῆς δυσθυμίας ἐπετείνετο. κατῄκτο δὲ ἤδη πρὸς τοῦτο μικροψυχίας, ὡς καὶ αὐτὸν πολύευκτον ποιεῖσθαι τὸν θάνατον.

Καὶ εἶπε κύριος πρὸς Ἰωνᾶν. Εἰ σφόδρα λελύπησαι σὺ ἐπὶ τῇ κολοκύνθῃ; καὶ εἶπε· σφόδρα λελύπημαι ἐγὼ, ἕως θανάτου.

Ἄθρει δὴ πάλιν τὸν τῶν ὅλων Θεὸν ἐξ ἀμετρήτου φιλανθρωπίας ταῖς ἀκακίαις μάλιστα τῶν ἁγίων ψυχῶν μονονουχὶ προσπαίζοντα, καὶ ταῖς τῶν πατέρων φιλοστοργίαις παραχωροῦντα μηδέν. κατασκιάζει μὲν γὰρ ὡς κολόκυνθα. ἐπιγάννυται δὲ λίαν ὁ Προφήτης αὐτῇ. ἐπιβουλεύει δὲ μετὰ τοῦτο οἰκονομικῶς ἡ κάμπη, πλήττει δὲ ὁ καύσων χρειωδεστάτην αὐτῷ, καὶ ἀναγκαίαν εἰς ὄνησιν ἀποφαίνων τὴν σκιάν, ἵνα δὴ μᾶλλον ἀλγοίη τῶν ἀρίστων ἐστερημένος. εἶτα ἐπὶ σμικρῷ λιπούμενος, καὶ τοῦτο δεινῶς, τῇ κολοκύνθῃ λέγω, μηκέτι τὴν ἰδίαν αἰτιῷτο φιλανθρωπίαν, εἰ φείδοιτο, καὶ ἡμερότητα διαμένειν ἕλοιτο ταῖς τῶν πόλεων περιφανεστάταις, καὶ ἀναριθμήτων πλήθει τῶν ἐνοικούντων μεμεστωμέναις. ἐρωτᾷ δὴ σοφῶς εὐτέχνως, εἰ σφόδρα λελύπηται, καὶ τοῦτο ἐπὶ λαχάνῳ. ὁ δὲ ὁμολογεῖ, καὶ τὸ χρῆμα λοιπὸν ἀπολογίας ἦν τύπος τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ.

Καὶ εἶπε κύριος, σὺ ἐφείσω ὑπὲρ τῆς κολοκύνθης, ὑπὲρ ἧς οὐκ ἐκακοπάθησας ἐπ' αὐτὴν, καὶ οὐδὲ ἐξέθρεψας αὐτὴν, ἣ ἐγενήθη ὑπὸ νύκτα, καὶ ὑπὸ νύκτα ἀπώλετο· ἐγὼ δὲ οὐ φείσομαι ὑπὲρ Νινευὴ τῆς πόλεως τῆς μεγάλης, ἐν ᾗ κατοικοῦσιν πλείους ἢ δώδεκα μυριάδες ἀνθρώπων, οἵτινες οὐκ ἔγνωσαν δεξιὰν αὐτῶν ἢ ἀριστερὰν αὐτῶν, καὶ κτήνη πολλά.

Ὢ τῆς ἀσυγκρίτου, καὶ ὑπὲρ νοῦν ἡμερότητος! ποῖος ἂν ἡμῖν ἐξαρκέσῃ λόγος εἰς ὑμνολογίαν; ἢ ποῖον ἀνοιγνύντες στόμα τὰς χαριστηρίους ᾠδὰς ἀναθήσομεν τῷ φιλοικτίρμονι, καὶ ἀγαθῷ; μακρύνει γὰρ ἀφ' ἡμῶν τὰς ἀνομίας ἡμῶν, καὶ τὰ ἑξῆς. ἴδε γὰρ ὅπως οὐκ ἐν ἑτέρῳ λυπούμενον,

& despondebat animũ suum, & dixit, Bonum mihi mori me, quam viuere.

XXVII. Vermem matutinum appellat erucam, quoniam ex rore sub auroram cadente generari incipit. Præcipit autem illi, atque etiam æstui Deus, eo modo quo & cucurbitæ ipsi, & ceto præcepisse intelligi potest. Et ille quidem improuisò exaruit. Ferit autem ardor solis eum vehementer, & incertum animi, ac mœstum radiis feruentibus verberat, vmbra nudatum inueniens: & ad mœstitiam illius permagna fit accessio. Ita demum animo concidit, vt & ipsam mortem votis omnibus expetat.

Et dixit Dominus ad Ionam, Si valde contristatus es tu super cucurbitam? Et ait, valde contristatus sum ego, vsque ad mortem.

XXVIII. Vide rursum vniuersorum Deum ex immensa benignitate cum innocentibus sanctorum animabus tantum non colludentem, & patrum amori, quo sunt erga liberos singulari nihil concedentem. Opacat enim Prophetam sic cucurbita. Ea re mirabiliter lætatur. Postmodum eruca, ita curante Deo, insidiatur, percutit æstus, & vmbram ei vtilissimam, atque ad vsum necessariam fuisse ostendit, vt magis doleat rebus optimis priuatus. Deinde rē parua, cucurbita, inquam, tantopere contristatus, benignitatem, si illustrissimis ciuitatibus, & innumerabilium incolarum plenis clementer ignoscere velit, amplius ne accuset. Interrogat igitur scitè, ecquid grauiter super olere mœreat. Ille confitetur. Id responsum deinceps benigno Deo materia defensionis fit.

Et dixit Dominus. Tu pepercisti super cucurbita, pro qua nõ laborasti super ea, neq; enutristi eã, quæ sub nocte nata est, & sub nocte periit: ego autẽ non parcã super Niniue ciuitate magna, in qua habitant plus quã duodecim myriades hominum, qui non cognouerunt dexteram suam, neque sinistrã, & iumenta multa.

XXIX. O incõparabilem, incõprehensamque clementiã. Quę nobis oratio ad laudandum sufficiet? aut quod os aperiẽtes misericordi, & bono Deo cantica gratiarũ persoluemus? [Lõgè enim facit à nobis iniquitates nostras,] & quæ sequuntur. Cerne, quęso, quomodo Ionã alieno tẽ-

Psal. 102.

pore, & sine causa in mœrore versari demonstret, cũ oporteret, pro eo ac sanctũ decebat, factum Domini plausu approbare, & fausta acclamatione prosequi. Si enim tu tristaris, inquit, imo extrema ægritudine cõficeris, quia tibi stirps cucurbitæ emarcuit, quæ vna nocte nata est, & vna similiter nocte periit, quomodo ego populosissimæ vrbis, in qua numerantur plus centũ viginti millia hominum, quibus tempus ætatis nondum dedit vt sciant, quæ dextra, quæ sinistra sit, rationẽ nullam habeam? Nam & ista adhuc infantes non discernunt, quibus præ aliis benignitatẽ donare, cum nihil peccauerint, cõsequẽs erat. Quid enim? qui necdum manus suas nouit, qualibus peccatis obstringatur? Quia vero etiam iumenta nominat, parcendúmque illis existimat, hoc quoque ex bonitate magna proficiscitur. Quoniã enim iustus, ipsorum iumentorũ animas miseratur. Atque hoc etiam ad laudem eius facit. Et quid admirabile, si ipse vniuersorum Deus parcit, & miseretur etiã iustorum?

Sic omnes saluauit Christus, dans seipsum pretiũ redemptionis pro paruo, & magno, sapiente & insipiente, diuite & paupere, Iudæo & Græco. Quare & iure dicamus licet, [Homines & iumenta saluabis Domine, quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam Deus. Filii autem hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt.]

Psal. 35.

οὐδὲ ἐφ' οἷς ἦν εἰκὸς ἀποφαίνει τὸν Ἰωνᾶν, καίτοι δέον ἁγιοπρεπῶς κατακροτεῖν, καὶ εὐφημεῖν τὸν δεσπότην. εἰ γὰρ σὺ, φησὶν, ἐπεστύγνασας, μᾶλλον δὲ καὶ εἰς ἐσχάτην κατακομίζῃ λύπην, ὅτι σοι καὶ μεμάρανται τὸ τῆς κολοκύνθης φυτὸν, ὃ ὑπὸ νύκτα μίαν ἀνέφυ, διώλωλε δὲ ὡσαύτως, πῶς ἂν ἀλογήσαιμι πολυανδρούσης πόλεως, ἐν ᾗ πλείους εἰσὶν ἢ δώδεκα μυριάδες ἀνθρώπων, οὐκ ἐχόντων ἀπὸ τοῦ καιροῦ, καὶ τῆς ἡλικίας τὸ εἰδέναι δύνασθαι ποία μὲν αὐτοῖς ἡ δεξιὰ, ποία δὲ ἡ εὐώνυμος; ἀδιάκριτα γάρ πως τοῖς ἔτι νηπίοις καὶ ταῦτα, οἷς ἦν ἀκόλουθον καὶ πρό γε τῶν ἄλλων χαρίσασθαι τῆς φιλανθρωπίας, ἡμαρτηκόσιν οὐδέν. τί γάρ; οὔπω τὰς ἑαυτοῦ χεῖρας εἰδὼς, ποίοις ἂν ἐνέχοιτο πλημμελήμασι; εἰ δὲ ὀνομάζει καὶ κτήνη, καὶ φείδεσθαι ἀξιοῖ, φιλαγάθως καὶ τοῦτο. εἰ γὰρ δίκαιος, οἰκτείρει ψυχὰς κτηνῶν αὐτῶν. ἔστι δὲ αὐτοῦ πρὸς ἔπαινον καὶ τοῦτο. τί τὸ παράδοξον, εἰ καὶ αὐτὸς ὁ τῶν ὅλων Θεὸς φείδοιτο, καὶ οἰκτιρμοὺς ἀπονέμει καὶ τούτοις;

Οὕτω δὴ πάντας διέσωσεν ὁ Χριστὸς, δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ μικροῦ καὶ μεγάλου, σοφοῦ καὶ ἀσόφου, πλουσίου καὶ πένητος, Ἰουδαίου καὶ Ἕλληνος, ὥστε καὶ λέγοιτ' ἂν εἰκότως ἀνθρώπους καὶ κτήνη σώσεις κύριε, ὡς ἐπλήθυνας τὸ ἔλεός σου ὁ Θεός. οἱ δὲ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν σκέπῃ τῶν πτερύγων σου ἐλπιοῦσιν.

IN IONAM COMMENTARII FINIS.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ.

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΚΗ ΕΙΣ τὸν Προφήτην Μιχαίαν.

S. CYRILLI ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI,

IN MICHÆAM PROPHETAM COMMENTARIVS.

PRÆFATIO.

ΕΙΣ μὲν ἅπασι τοῖς ἁγίοις Προφήταις καὶ θεοφιλὴς ὁ σκοπὸς, τὸ ἀναπεῖσαι τὸν Ἰσραὴλ ἀποφοιτῆσαι νεανικῶς τοῦ πλανᾶσθαι θέλειν, θέλεσθαι δὲ μᾶλλον τὸ δουλεύειν Θεῷ ζῶντι, καὶ ἀληθινῷ, καὶ τοῖς τῆς δικαιοσύνης αὐχήμασιν ἐναβρύνεσθαι, τὴν ἐπὶ τοῖς ἀτοπωτάτοις καταῤῥήσει ῥιπτοῦντες ὡς ἀπωτάτω. πολλοὶ δὲ γεγόνασι, καὶ καθεξῆς, προδιαμαρτυρομένου ἔσθ' ὅπου ἵνα τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ πλείστων ὅσων στομάτων προαναφωνοῦντος ἐναργῶς, ὡς εἰ μὴ ἕλοιντο βιοῦν ὀρθῶς, μήτε μὴν ποιοῖντο περὶ πολλοῦ, τὸ εἰς τὰ ἀμείνω λοιπὸν ἐπιτηδεύειν ἀναδρομὴν, αὐτοὶ καθ' ἑαυτῶν ὁρίσουσι τὰς δίκας, καὶ αὐτόκλητον ἀναπλάττοντες ὄλεθρον, τὰς τοῦ παθεῖν αἰτίας τοῖς ἰδίαις ἀνάψουσι γνώμαις. εἰ δὲ δὴ τῶν αὐτῶν ἔχοιντο διηγημάτων τῶν ἁγίων Προφητῶν οἱ λόγοι, αἰτιάσθω μηδεὶς, ταυτολογίαν ἐπιφημίζων αὐτοῖς, ἀναλογιζέσθω δὲ μᾶλλον ἐκεῖνο σαφῶς.

A VNus est omnium sanctorũ Prophetarũ idemque acceptus Deo scopus, permouere Israelem, vti errores animo forti desertum eat, & Deo viuo, ac vero seruire, iustitiæque ornamentis gloriari malit: damnari ob res improbissimas fugiat quàm maximè. Multi porro & continuata serie Prophetæ fuerunt, B cùm prius testaretur Deus, plurimorúmque vocibus palàm prænunciaret, nisi vellét rectè viuere & inposterum meliora suscipere, & ad ea omni studio contendere, ipsos contra semet vltionem concitaturos, & à se accersitam perniciem subeuntes, suis ipsorum duntaxat voluntatibus maiorum quæ perferent causas attributuros. Iam verò quod sermones sanctorum Prophetarum iisdem argumentis, & expositionibus contineantur, nemo vitio dandum putet, nec tautologiam (id est, earundem rerum inanem iterationem) ipsis obiiciat.

I.

Quin potius illud perspicuè intelligat, nullum omnino tempus extitisse, quo non etiam extiterint, qui peccatis obstrictos emendare, & ad salutaria corrigere possent. Et quemadmodum nemo (modò sanæ mentis sit) in reprehensione posuerit, quouis tempore medicos reperiri, qui eosdem in nobis morbos accommodatis auxiliis, ac medicinis depellant: ita nullus, opinor, sanctos Prophetas facile insectabitur, etiamsi easdem res, & verba tractare videantur. Vnus quippe erat Dominus, qui loquebatur omnibus, & omni tempore errantibus ostendebat, quorum opera quasi in rectam semitam reducerentur. Omnes siquidem prædicunt bella, captiuitates, vrbium deuastationes, afflictiones, luctus mortuorum, lamentationes, superstitum calamitates, expugnantium crudelitatem, & vt vniuersè dicam, eorum sermones omne genus diritatis complexos videas, quod ita errantium vtilitas flagitaret. Nonnunquam enim terroribus effrænatus ad defectionem, & peccatum impetus retunditur. Itaque & beatus Michæas Ioathan, Achaz, & Ezechia regnantibus vaticinatur. Ac sub Ioathan quidem Hierosolymam armis adortus est Phacee filius Romeliæ, & Rasin rex Syriæ: cui successit Achaz, qui bello diuturniore cum hostem reprimere nequiret, Assyrium pecunia conduxit, & ad opem sibi ferendam aduocauit. Is adueniens Damascum cepit, Rasin interemit. Eadem ætate regnantibus in Samaria Hieroboam filio Ioas, & post eum Azaria, & tertio Manahem, ascendit Phula rex Assyriorum, qui grandi licet pecunia ægre persuasus, in patriam est reuersus. Post Theglatphalasar Assyrius copias in Iudæam adducens, plurimas Samariæ vrbes euertit, totámque Galilæam vsque Nephthalim sibi subiunxit. Verùm de his in explanationibus Oseæ Prophetæ exquisitius disputauimus, & nunc eadem propter tempora proposita, quibus Michæas prophetauit, iterare debuimus. Oportebat enim, oportebat, inquam, auditionis & veritatis cupidum non ignorare causam, quamobrem Hierosolymæ reges, Ioathan videlicet, & Achaz nominarentur. Cæterùm tempus Prophetiæ vsque ad regnum Ezechiæ pertinet, quo regnante rursum Sena-

Esai. 7. Paral. 2. c. 28.

4. Reg. 15.

4. Reg. 16.

A οὐδένα γὰρ ἔχειν ὀφθῆναι καιρόν, καθ' ὃν οὐκ ἦσαν ἐπανορθοῦν ἰσχύοντες τοὺς ἡμαρτηκότας. καὶ ὥσπερ οὐκ ἂν αἰτιάσαιτό τις, εἴγε νοῦν ἔχοι, ὅτι κατὰ πάντα καιρὸν ὑπάρχουσιν ἰατροί, τοὺς τὰ αὐτὰ τῶν ἐν ἡμῖν παθῶν ταῖς αὐταῖς πρεπούσαις ἐπικουρίαις ἀνασκεδάζοντας, οὕτως οὐκ ἂν οἶμαί τις εὐκόλως ἐπιτιμήσειε τοῖς ἁγίοις προφήταις, εἰ καὶ διὰ τῶν αὐτῶν ἰόντες φαίνοιντο πραγμάτων τε καὶ λόγων. εἷς γὰρ ἦν κύριος ὁ πᾶσι λαλῶν, καὶ τοῖς πλανωμένοις B ἀναδεικνὺς κατὰ πάντα καιρὸν τίς ἀποκομίζει εἰδότας εἰς εὐθεῖαν ὥσπερ ὁδόν. προαγορεύουσι γὰρ ἅπαντες τοὺς πολέμους, τὰς αἰχμαλωσίας, τὴν τῶν πόλεων ἐρήμωσιν, τοὺς πόνους, τὰ πένθη, τοὺς ἐπὶ τοῖς τεθνεῶσιν ὀδυρμούς, τὰς περὶ τῶν παραλελειμμένων ταλαιπωρίας, τὴν τῶν πορθούντων ὠμότητα· καὶ ἁπαξαπλῶς διὰ πάσης αὐτοῖς ἀγριότητος κεχωρηκότα τὰ διηγήματα καθίδοι τις ἄν, διότι τὸ τοῖς πλανωμένοις εἰς ὄνησιν ἀναγκαῖον. ἀνακόπτεται γὰρ ἔσθ' ὅτε τοῖς δείμασι καὶ τὸ ἀφέ-C τως ἐκνενευκὸς εἰς ἀπόστασίν τε, καὶ ἁμαρτίας. προφητεύει τοίνυν καὶ ὁ μακάριος Μιχαίας ἐν καιρῷ βασιλείας τοῦ τε Ἰωάθαμ, καὶ τοῦ Ἀχαζ, καὶ Ἐζεκία. Καὶ βασιλεύοντος μὲν Ἰωάθαμ κατεστρατεύετο τῆς Ἱερουσαλὴμ ὁ τοῦ Ῥωμελίου Φακεὲ, καὶ Ῥαασὼν βασιλεὺς Συρίας. διαδέχεται δὲ τεθνεῶτος τὴν ἀρχὴν ὁ Ἀχαζ, ὃς καὶ παρατείνοντος τοῦ πολέμου κατεμισθώσατο χρήμασι τὸν Ἀσσύριον, ἐπαμῦναί τε οἱ παρεκάλει, ταῖς τῶν ἐπιόντων δυνάμεσιν ἀντεξάγειν οὐκ ἔχοντι. ὃς καὶ προσελθὼν εἷ-D λε μὲν τὴν Δαμασκόν, ἀπέκτεινε δὲ καὶ τὸν Ῥαασών. εἶτα κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ βασιλευόντων ἐν τῇ Σαμαρείᾳ Ἱεροβοάμ τε τοῦ Ἰωὰς, καὶ μετ' αὐτὸν Ἀζαρίου, καὶ τρίτου δὲ Μαναείμ, ἀνέβη Φουλὰ βασιλεὺς Ἀσσυρίων, ὃς καὶ πολλοῖς μόλις χρήμασιν ὑποπεισθεὶς, εἰς τὴν οἰκείαν ἀνεκομίζετο. μετὰ δέ γε τὸν Φουλὰ κατεστράτευσε τῆς Ἰουδαίας γῆς Θεγλαθφαλασὰρ ὁ Ἀσσύριος, καὶ πλείστας μὲν ὅσας τῆς Σαμαρείας ἀνέστησε πόλεις. προσεποιήσατο δὲ αὐτῷ πᾶσαν τὴν Γαλιλαίαν ἕως Νεφθαλείμ. εἴρη-E ται μὲν δὲ ταῦτα λεπτῶς ὅτε τὴν ἐπὶ τῷ μακαρίῳ προφήτῃ Ὠσηὲ συνεγράφομεν ἐξήγησιν, ὑπεμνήσαμεν δὲ καὶ νῦν ἀναγκαίως διὰ τὸ τεθεῖσθαι τοῖς χρόνοις τῆς τοῦ Μιχαίου προφητείας. ἔδει γὰρ ἔδει τὸν φιλακροάμονα, καὶ φιλαληθῆ μὴ ἀγνοῆσαι τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ὠνομάσθησαν οἱ τῆς Ἱερουσαλὴμ βεβασιλευκότες, Ἰωάθαμ φημὶ, καὶ Ἀχαζ. παρατείνει δὲ τῆς προφητείας ὁ χρόνος καὶ μέχρι τῆς Ἐζεκίου βασιλείας, ἐφ' ᾧ πάλιν ὁ Σεναχη-

ρεὶμ, Ἀσσυρίων καὶ αὐτὸς βασιλεὺς, εἷλε κατὰ κράτος τὴν Σαμάρειαν, κατεδῄωσε δὲ καὶ τὰς πόλεις τῶν Φυλιστιεὶμ, τουτέστι τὰς Παλαιστηνῶν. εἶτα τὴν Λαχεὶς ἑλὼν, πόλις δὲ αὕτη τῆς Ἰούδα βασιλείας, ἐκεῖθεν πέμπει Ῥαψάκην πολιορκήσοντα τὴν Ἱερουσαλὴμ, ὃς καὶ τῆς ἀλαζονείας, καὶ τῆς κατὰ Θεοῦ γλωσσαλγίας ἐξαιτεῖται δίκας, ἀποθανουσῶν ἐν μιᾷ νυκτὶ τῆς τῶν Ἀσσυρίων στρατιᾶς ρπε΄ χιλιάδων. γέγονε τοίνυν, φησὶ, λόγος κυρίου πρὸς Μιχαίαν τὸν τοῦ Μωρασθί.

ΚΕΦΑΛ. α.

Καὶ ἐγένετο λόγος κυρίου πρὸς Μιχαίαν, τὸν τοῦ Μωρασθεὶ, ἐν ἡμέραις Ἰωάθαμ, καὶ Ἄχαζ, καὶ Ἐζεχίου βασιλέων Ἰούδα.

ΧΡΗ δὲ εἰδέναι πάλιν, ὡς Ἑβραῖοι γεγράφασιν ἀντὶ τοῦ Μωρασθὶ τὸν Μωρασθίτην, ἵνα μὴ ὡς ἐκ πατρὸς, ἀλλ' ὡς ἐκ τόπου σημαίνηται. φασὶ γὰρ εἶναι τὸ Μωρασθὶ πόλιν. ἤτοι πολίχνην εἰς Ἰουδαίων τελοῦσαν χώρας. συμφέρονται δὲ τῇ ἐκδόσει, καὶ οἱ ἕτεροι τῶν ἑρμηνευτῶν. οὐκοῦν εἴη ἂν οὐχὶ τοῦ Προφήτου πατὴρ ὁ Μωρασθί. σημαίνηται δὲ ὡς ἔφην, ἐκ τόπου μᾶλλον καὶ Μωρασθίτης. τίνες δὲ ἄρα λοιπὸν οἱ πρὸς αὐτὸν γεγονότες λόγοι, παραθεῖναι ἀναγκαῖον.

Ὑπὲρ ὧν εἶδεν περὶ Σαμαρείας, καὶ περὶ Ἱερουσαλήμ.

Τεθέαται γὰρ ἐν ὁράσει τὰ ἐσόμενα, καὶ τῶν οὔπω προσδοκωμένων, ἢ καὶ ἐπὶ θύραις ὄντων κακῶν οὐχὶ μόνην ἑλὼν τὴν γνῶσιν, ἀλλ' ὅσον ἧκεν εἰς ὄψιν, τὸ ἐν ὁράματι λέγω, δεδιὼς τὴν ἔκβασιν, ἀναγκαίως ποιεῖται τοὺς λόγους περί τε τῆς Σαμαρείας, καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ.

Ἀκούσατε λαοὶ λόγους, καὶ προσεχέτω ἡ γῆ, καὶ πάντες οἱ ἐν αὐτῇ. Καὶ ἔσται κύριος ὁ Θεὸς ἐν ὑμῖν εἰς μαρτύριον, κύριος ἐξ οἴκου ἁγίου αὐτοῦ.

Ἑτοιμάζεσθαι κελεύει πρὸς τὸ εὐήκοον, καὶ μονονουχὶ καταγκλίνοντας τὸ ὠτίον συνιέναι λεπτῶς τὴν θείων λογίων τὴν δύναμιν. ὅτι δὲ οὐκ ἀπὸ γνώμης, ἤγουν θελήματος ἀνθρωπίνου ἡ ἀφήγησις, ἀλλὰ παρ' αὐτοῦ τοῦ τῶν ὅλων κρατοῦντος Θεοῦ πληροφορεῖ προσθεὶς, ὅτι ἔσται κύριος ἐν ὑμῖν εἰς μαρτύριον, ἐκεῖνος αὐτός. μονονουχὶ γάρ φησι, κἂν αὐτὸς ἐγὼ Μιχαίας ποιῶμαι τοὺς λόγους, κἂν εἰ μεσιτεύοιμι τυχὸν ὡς ἄνθρωπος, ἀλλ' αὐτὸς ὑμῖν ὁ τῶν ὅλων διαμαρτύρεται Θεὸς, καὶ διαπρυσίως

cherib & ipse Assyriorum rex Samariam oppressit, vrbes Philistiim, hoc est, Palæstinorum vastauit. Deinde capta Lachis vrbe regni Iuda, inde Rabsacen Hierosoymam expugnaturum misit, qui arrogantiæ, & maledicentiæ in Deum, centum octoginta quinque Assyriorum millibus vna nocte deletis pœnas dedit. Factum est igitur, inquit, verbum Domini ad Michæam Morasthæ filium.

CAPVT I.

Et factum est verbũ Domini ad Michæã, Morasthę filiũ, in diebus Ioathan, & Achaz, & Ezechiæ regũ Iuda.

II. SCIENDVM Hebræos pro Morasthæ Morasthiten scripsisse, quasi non à patre, sed à loco nominetur. Aiunt quippe, Morasthi vrbem, seu oppidulum Iudææ fuisse. Huic editioni & alii quoque interpretes assentiuntur. Esto igitur, non fuerit Prophetæ pater dictus Morasthi. Nominetur, vt dixi, potius à loco Morasthites. Quod sit autem factum ad illum verbum, deinceps videamus necesse est.

De quibus vidit de Samaria, & de Hierusalem.

III. Vidit enim tanquam in viso sibi oblato quæ ventura essent, & breui futurorum, seu in foribus præsentium malorum non solum percepta notitia, sed quod ad visum per visum attinet, eorum euentum metuens, de Samaria, & Hierosolyma necessario verba facit.

Audite populi sermones, attendat terra, & omnes qui in ea. Et erit Dominus Deus in vobis in testimonium, Dominus ex domo sancta sua.

IV. Hortatur vti se ad promptè obediendum comparent, tantum non auriculas ad diuinorum oraculorũ seu eloquiorũ virtutẽ subtiliter percipiendã inclinẽt. Non autem è sua mente, seu voluntate aliqua humana, sed ab omnipotente Deo hæc memorari, certissimò confirmat, adiiciens, [Quia erit Dominus „ in vobis in testimonium,] ille ipse. Pro- „ pemodũ ac si diceret. Tametsi ego Michæas loquor, tametsi vt homo forte quidam intercedam; at ipse vniuersorũ Deus vobis testificatur, & dominicis

oraculis vocem meam commodo Erit igitur vobis in testimonium ille ipse, cui hoc decantatum, & conspicuum templum extruxistis: cui diuinum à vobis altare constitutum est: quem adoratione prosequi per legem didicistis: qui è domo sua semper ad Prophetas sanctos locutus est, & præ aliis ad beatum Mosen, qui vetus illud tabernaculum in solitudine excitauit. Loquebatur namque desuper è propitiatorio: & vt ait sacra Scriptura, Moses loquebatur, Deus autem illi voce respondebat. [Et nunc vos contestabitur, inquit Michæas, è domo sua. Quare audite populi, & attendat terra.] Cognatum est huic illud Esaiæ, [Audi cælum, & auribus percipe terra, quia Dominus locutus est.] Habitat igitur altissimus in templis, verùm illis non lapideis aut manufactis. Quia verò ad gloriam Dei sacra templa exædificari confitemur, ideo & in ipsis habitare vniuersorum Deum non dedignari credimus, quamuis cælum & terram, & quæ infrà terram sunt, impleat.

Mich. 1. Esai. 1. Act. 17. Hier. 23.

Non ineptè porrò quispiam hæc ad Christum, ad salutem non populos modo de sanguine Abraham, sed vniuersum terrarum orbem vocantem transferat. Ore enim Dauidis velut testatus est, dicens: [Audite hæc omnes gentes, auribus percipite omnes qui habitatis orbem.] At enim tanquam è domo propria, & sibi longè charissima de cælo ad nos sermonem descendisse, cui dubitare fas est? Nihil autem absurdum, domum Dei cælum appellare, quando & terrenam Sion (quæ typus Ecclesiæ habetur) & domum, & ciuitatem eius diuinitus inspiratæ scripturæ nuncupant. Psallit enim, & ait alicubi diuinus Dauid, [Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei.] Quocirca vt ciuitas, ita quoque domus eius fuerit Ecclesia Christi, secundum diuinitatis naturam implentis omnia.

Psal. 48. Psal. 86.

Quia ecce Dominus egreditur de loco suo, & descendet, & ascendet super excelsa terræ. Et commouebuntur montes super eum. Et valles tabescent sicut cera à facie ignis, & sicut aqua profluens in descensu.

V. Perobscurus, & ænigmatum refertus est hic sermo. Veruntamen illud dicendum est. Quanquam diuina verbis nostris exprimuntur, tamé eorum peritus,

A θεσπίσμασι τὴν ἐμαυτοῦ δανείζω φωνήν. ἔσται τοίνυν ἐν ὑμῖν εἰς μαρτύριον αὐτὸς ἐκεῖνος, ᾧ τὸν διαβόητον τοῦτον ἢ καὶ περιφανῆ ναὸν ἐστήσατε· ᾧ τὸ θεῖον ἵδρυται παρ᾽ ὑμῖν θυσιαστήριον· ᾧ τὸ σέβας ἀνάπτειν πεπαίδευσθε διὰ νόμου. ὃς ἐκ τοῦ ἰδίου οἴκου λελάληκεν ἀεὶ πρὸς Προφήτας ἁγίους, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων τῷ μακαρίῳ Μωσῇ τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην σκηνὴν ἐγηγερκότι κατὰ τὴν ἔρημον. ἐλάλει γὰρ ἄνωθεν τοῦ ἱλαστηρίου· καὶ ἦ φησι τὸ γράμμα τὸ B ἱερὸν, Μωσῆς ἐλάλει, ὁ δὲ Θεὸς ἀπεκρίνατο αὐτῷ φωνῇ. καὶ νῦν ὑμᾶς διαμαρτύρεται, φησὶ, ἐκ τοῦ οἴκου αὐτοῦ. οὐκοῦν ἀκούετε μὲν οἱ λαοὶ, προσεχέτω δὲ καὶ ἡ γῆ. τούτῳ παραπλήσιον τὸ διὰ φωνῆς Ἠσαΐου, ἄκουε οὐρανὲ, καὶ ἐνωτίζου ἡ γῆ, ὅτι κύριος ἐλάλησε. κατοικεῖ μὲν οὖν ὁ ὕψιστος οὐκ ἔν γε τοῖς ἐκ λίθων ναοῖς ἢ χειροποιήτοις τεμένεσι. ἐπειδὴ δὲ εἰς δόξαν Θεοῦ τοὺς ἁγίους οἴκους ἐγηγέρθαι φαμὲν, ταύτητοι καὶ κατοικεῖν ἐν αὐτοῖς οὐκ ἀπαξιοῦν πεπιστεύκαμεν τὸν τῶν ὅλων Θεὸν, καίτοι πληροῦντα τοὺς οὐρανοὺς, καὶ τὴν γῆν, καὶ τὰ κατωτέρω.

C Ἐφαρμόσαι δ᾽ αὖ τις εἰκότως Χριστῷ καὶ ταῦτα, καλοῦντι πρὸς σωτηρίαν, οὐχὶ μόνους λαοὺς, οἳ καὶ ἐξ αἵματος ἦσαν Ἀβραὰμ, ἀλλὰ γὰρ καὶ σύμπασαν τὴν γῆν. διεμαρτύρατο γὰρ ὥσπερ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ, λέγων· ἀκούσατε ταῦτα πάντα τὰ ἔθνη, ἐνωτίσασθε πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην. ὅτι δὲ ὡς ἐξ οἴκου τοῦ ἰδίου καὶ φιλαιτάτου λίαν αὐτῷ καταπεφοίτηκεν ὡς ἡμᾶς ἐξ οὐρανοῦ ὁ λόγος, πῶς ἐστιν ἀμφιβάλλειν; ἄτοπον δὲ οὐδὲν D οἶκον Θεοῦ λέγειν τὸν οὐρανὸν, ὁπότε καὶ τὴν ἐπίγειον Σιὼν, ἢ καὶ εἰς τύπον τῆς ἐκκλησίας λαμβάνεται, οἶκόν τε αὐτοῦ καὶ πόλιν αἱ θεόπνευστοι λέγουσι γραφαί. ψάλλει γάρ που, καί φησιν ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, δεδοξασμένα ἐλαλήθη περὶ σοῦ ἡ πόλις τοῦ Θεοῦ. οὐκοῦν πόλις εἴη αὖ οὕτω καὶ οἶκος ἡ ἐκκλησία Χριστοῦ, πληροῦντος τὰ πάντα κατά γε τὴν τῆς θεότητος φύσιν.

E Διότι ἰδοὺ κύριος ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ, καὶ καταβήσεται, καὶ ἐπιβήσεται ἐπὶ τὰ ὕψη τῆς γῆς. καὶ σαλευθήσεται τὰ ὄρη ὑποκάτωθεν αὐτοῦ. καὶ αἱ κοιλάδες τακήσονται ὡς κηρὸς ἀπὸ προσώπου πυρὸς, καὶ ὡς ὕδωρ φερόμενον ἐν καταβάσει.

Ἀσαφὴς μὲν λίαν, καὶ αἰνιγμάτων ἔμπλεως ὁ τοιόσδε λόγος. πλὴν ἐκεῖνό φαμεν ἀναγκαίως, ὅτι κἂν εἰ τοῖς καθ᾽ ἡμᾶς σημαίνηται λόγοις τὰ περὶ Θεοῦ, ἀλλ᾽ οὖν ὁ περὶ ταῦτα τεχνίτης, καὶ νοεῖ-

δοὺς παραβολὴν, καὶ σκοτεινὸν λόγον, ῥήσεις τε σοφῶν, καὶ αἰνίγματα, συνήσει λεπτῶς, καὶ ὡς ἂν ὅτι μάλιστα πρέποι τῇ θείᾳ τε καὶ ἀῤῥήτῳ φύσει. ἱδρύσεις τε γὰρ αὐτῆς, θρόνοι τε, καὶ ἐγέρσεις διὰ τῆς τῶν ἁγίων λέγεται φωνῆς, καὶ μὴν καὶ ὁδοὶ, καὶ πορεῖαι, ἕτερα δὲ πρὸς τούτοις ἄττα σμικρὰ, καὶ ἀνθρώπινα· ἀλλ᾽ ὡς ἔφην ἀρτίως, τὰ τοιάδε τῶν θεωρημάτων ἰσχνῶς τε, καὶ κατεῤῥινημένως νοοῖτ᾽ ἂν εἰκότως παρά γε τοῖς ἀγαθοῖς, καὶ ἀρτίφροσι. γίνονται γὰρ ὡς ἐξ ὁμοιώσεως, καὶ μεταφορᾶς τῶν καθ᾽ ἡμᾶς οἱ λόγοι. ὅταν τοίνυν ἀκούσῃς τοῦ Προφήτου, τὸ, διότι ἰδοὺ κύριος ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ, καὶ ἐπιβήσεται ἐπὶ τὰ ὕψη τῆς γῆς, προσεπάγει δὲ, ὅτι καὶ ὄρη μὲν σαλευθήσονται, καὶ κατατακήσονται καὶ αἱ κοιλάδες, τότε δὴ τότε ἐν αἰσθήσει πραγμάτων ὑπερφέρων βραχὺ, ἄνιθι τοῖς θεωρήμασιν εἰς διανοίας ἰσχνάς. ἔξοδον τοίνυν ἐνθάδε νοήσεις Θεοῦ γενομένην ὥσπερ ἐξ ἰδίου τόπου τὴν οἱονεί πως ἐκ τῆς ἠρεμίας κίνησιν, τὴν ἐπί τισι τῶν πραχθησομένων. μόνον γὰρ οὐχί φησι, κεκίνηται λοιπὸν ὁ πάλαι μακροθυμῶν, καὶ ἀφήσει δήπως ἔτι κατηρεμεῖν ἐπὶ τοῖς προσκεκρουκόσι. καὶ τὴν αὐτῷ φίλην ἡμερότητα τρόπον τινὰ καταλελοιπὼς, ἐποίσει τὰς δίκας λοιπόν, ἐπιβήσεται μὲν γὰρ ἐπὶ τὰ ὕψη τῆς γῆς, τουτέστι πατήσει λοιπὸν τοὺς ἐν ταῖς ἄκραις ὑπεροχαῖς, ἵνα νοῶμεν τοὺς βασιλεύοντας ἔν τε Σαμαρείᾳ, καὶ ἐν Ἱερουσαλήμ. σαλευθήσονται δὲ καὶ τὰ ὄρη, τουτέστι, πάλιν μετακινηθήσονται τῶν ἰδίων ἀξιωμάτων, οἱ τοὺς ἄλλους ὑπεραίροντες, καὶ πολὺ λίαν ἀφεστηκότες ἐν δόξῃ, ὄρεσι γὰρ τοὺς τοιούτους εὖ μάλα παρεικαστέον. ἐκτακήσονται δὲ καὶ ὡς κηρὸς αἱ κοιλάδες, τουτέστιν, οἱ ταπεινοὶ, καὶ κατεῤῥιμμένοι, καὶ τὸν ἀγελαῖον ἔχοντες μέτρον, ἀλλὰ καίτοι λίαν ὄντες σκληροὶ, καὶ τοῖς θείοις θεσπίσμασιν εἴκειν οὐκ ἀνεχόμενοι, οἱονεὶ πυρὶ προσβάλλοντες τῷ ἐκ τῆς θείας ὀργῆς κηροῦ δίκην κατατακήσονται· γενήσονται δὲ καὶ ὡς ὕδωρ φερόμενον ἐν καταβάσει, τουτέστι κατὰ πρανοῦς ὀξὺ καὶ ἄσχετον διαθέοντες δρόμον. ὡς γὰρ ἤδη προέφην, οἱ τῶν Ἀσσυρίων βασιλεῖς τήν τε Σαμάρειαν αὐτὴν καὶ τὴν Ἰούδα βασιλείαν ἀγρίως καταδῃώσαντες, ἀπῴκισαν μὲν τῶν βασιλέων τινὰς, ἀπεκτόνασι δὲ πάντας τοὺς ἡγουμένους, δρομὰς δὲ ὥσπερ καὶ ὡς ὕδωρ κατὰ πρανοῦς ἐρχόμενον ἀπεκόμισαν εἰς τὴν ἑαυτῶν τὴν τῶν ἀγελαίων πληθύν. τοῦτ᾽ ἦν τὸ ὕδωρ τὸ καταφερόμενον ἐν καταβάσει, καὶ τρέχον ἐκ τῆς Σαμαρείας εἰς τὴν Περσῶν τε, καὶ Μήδων.

Ἐκπεπόρευται δὲ καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος ἐκ τοῦ τό-

parabolámque, & tenebris inuolutum sermonem, & dicta sapientum, & ænigmata intelligere doctus, enucleatè hæc, diuinæque & ineffabili naturæ in primis conuenienter intelliget. Sanctorum vocibus eius sessio, thronus, & surrectio, atque etiam viæ & itinera, & alia quædam insuper exilia, & humana memorantur. Verùm, vt dicebam, talia ad considerandum proposita subtiliter, & limatè à bonis, & mente perfectis meritò percipiantur. Nam vt à nostris rebus ducta simulitudine, & metaphora; ita loquitur. Cùm itaque audieris Prophetam dicentem, [Quia ecce Dominus egreditur de loco suo, & ascendet super excelsa terræ,] & addentem, montes quoque commotum, & valles tabefactum iri, tunc nimirum, tunc supra res in sensum cadentes aliquantum te sustollens, ad subtilem contemplatum cogitando ascende. Egressum igitur Dei velut è loco suo hic accipies, quasi propter agenda quædam ex quiete motum. Propemodum enim dicit, motus est iam, qui pridem patientem se præstabat, & in posterum desinet super iis, à quibus est offensus, quiescere: & amicam sibi mansuetudinem quodammodo deponens, posthac pœnas irrogabit. [Ascendet enim super excelsa terræ,] hoc est, in altissimo gradu constitutos, conculcabit, vt reges Samariæ, & Hierosolymæ intelligamus. [Commouebuntur autem montes] quoque, hoc est, qui supra alios eminent, & gloria plurimùm ab iis differunt, suis dignitatibus rursus mouebuntur: montibus siquidem tales non malè comparantur. [Tabescent item valles instar ceræ,] hoc est; humiles abiectique, & è medio grege vulgi, quamuis admodum præfracti, & diuinis oraculis cedere nescii, in diuinam iram vt in ignem incurrentes [tabescent, & fient sicut aqua profluens in descensu,] hoc est, per præceps celeri & rapido cursu desiliens. Nam vt paulò ante memini, Assyriorum reges & Samariam ipsam, & regnum Iuda hostiliter depopulati, quosdam reges in alias sedes transtulerunt, & omnes duces interfecerunt: & instar cursoris, atque vt aqua præcipitans, populi multitudinem in suum regnum abduxerunt. Hæc fuit illa aqua, quæ deorsum in descensu fluitans, ex Samaria in Persidem, & Mediam cucurrit.

Egressus est autẽ & Dei sermo de lo-

co suo. Deus enim cùm esset naturâ, factus est homo, in quo motionem quodammodo subiisse illum videri aio, etsi mutationis est expers, potiúsque in propria natura firmus, ac stabilis vt Deus. [Ascendit porrò etiam super excelsa terræ, & commouit montes, & tabefecit valles, ipsásque vt aquam profluentem in descensu fluere fecit.] Excelsa terræ sunt superiores omnibus virtutes, quæ mente comprehenduntur, & spiritus nequitiæ possunt intelligi. Montes autem commoti, principatu in nos deturbati dæmones. Eiecti sunt enim illi, & nos de cætero ad seruiendum naturâ, & verè Deo vocati sumus. Valles autem, dæmonum gregaria multitudo, vilis & abiecta, & instar ceræ liquefacta, & vt aqua in intima inferni defluens. Accedebant enim ad Christum maligni spiritus, rogabántque, ne iuberet eos abire in abyssum. Nam cæteris iam eodem missis, qui restabant, negotium istuc perhorrescebant. Quod si quispiam excelsa, & montes, & valles Iudæorum principes, & populos eis obsequentes interpretari voluerit, sanè hi propter iniurias, & contumelias in Christum etiam suo imperio expulsi sunt, & in calamitates belli à Romanis illati, vt in flammam ignis incidentes tabefacti, & vt aqua transiens contempti, & sicut cera quæ fluit sublati, iuxta vocem psalmographi, cui, inquam, sic interpretari ista libuerit, à scopo ingruente diuersus non abibit.

Luc. 8. Psal. 17.

A που αὐτοῦ. Θεὸς γὰρ ὢν φύσει γέγονεν ἄνθρωπος. δοκεῖ δέ πως καὶ ὑπομεῖναι κίνησιν τὴν ἔν γε τούτῳ φημὶ, καίτοι τροπὴν οὐκ εἰδὼς, ἐρηρεισμένος δὲ μᾶλλον ἐν ἰδίᾳ φύσει, καὶ τὸ βεβηκὸς ἔχων ὡς Θεός. ἐπέβη δὲ καὶ ἐπὶ τὰ ὕψη τῆς γῆς, καὶ σεσάλευκεν ὄρη, καὶ κατέτηξε κοιλάδας, καὶ ὡς ὕδωρ αὐτὰς φερόμενον ἐν καταβάσει ῥεῦσαι παρεσκεύασε. καὶ ὕψη μὲν τῆς γῆς αἱ κατὰ πάντων ἐπηρμέναι νοηταὶ δυνάμεις, καὶ τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας νοηθεῖεν ἄν. ὄρη δὲ σαλευόμενα οἱ τῆς καθ' ἡμῶν ἀρχῆς ἐξωσθέντες δαίμονες. ἐκβεβλήκασι γὰρ, καὶ κεκλήμεθα λοιπὸν εἰς τὸ ὑποκεῖσθαι τῇ φύσει, καὶ κατὰ ἀλήθειαν Θεῷ. κοιλάδες δὲ πάλιν ἡ τῶν δαιμόνων ἀγελαία πληθὺς, ἡ ταπεινὴ καὶ κατερριμμένη, ἡ δίκην κηροῦ κατατετηγμένη, ῥέουσα δὲ καὶ ὡς ὕδωρ εἰς τοὺς ἐν ᾅδου μυχούς. προσῄεσαν γὰρ τὰ πονηρὰ πνεύματα τῷ Χριστῷ, καὶ παρεκάλουν αὐτὸν, ἵνα μὴ ἐπιτάξῃ αὐτοῖς εἰς τὴν ἄβυσσον ἀπελθεῖν. ὡς γὰρ ἑτέρων ἤδη προαπεσταλμένων, οἱ περιλειφθέντες ἔτι τὸ χρῆμα κατεπεφρίκεσαν. εἰ δὲ βούλοιτό τις ὕψη τε, καὶ ὄρη, καὶ κοιλάδας τοὺς τῶν Ἰουδαίων νοῆσαι καθηγητὰς, καὶ μέντοι δήμους τοὺς ὑπ' αὐτοῖς, ἀλλὰ διά γε τὴν εἰς Χριστὸν παροινίαν καὶ τῆς ἰδίας ἐξωσθήσονται ἀρχῆς. ἐτάκησαν γὰρ, καὶ ὡς κηρὸς ταῖς τοῦ πολέμου τῆς παρὰ Ῥωμαίων συμφοραῖς ὡς φλογὶ προσβαλόντες. ἐξουδενώθησαν δὲ καὶ ὡς ὕδωρ διαπορευόμενοι, καὶ ὥσπερ κηρὸς τακεὶς ἀνῄρηνται, κατὰ τὴν τοῦ ψάλλοντος φωνὴν, οὐκ ἔξω τοῦ πρέποντος βαδιεῖται σκοποῦ.

D

VI. *Propter impietatem Iacob omnia hæc, & propter peccatum domus Israel.*

Cùm dixisset vniuersorum Deum ascensurum super excelsa terræ, & commotum iri montes ab eo, & valles instar ceræ & aquæ liquatas esse defluxuras, adiungit deinceps, [Propter impietatẽ Iacob hæc omnia.] Vide ergo quemadmodũ abscõdita loquatur mysteria, nec prędictorum vim & sententiam sensibilibus definit, obscuriusque Samaritanis, & Hierosolymitanis paulò pòst aduenturas clades, quas nouit, enarrat. Quem enim terrorem haberet, & quomodo Samaritanis forte, aut aliis ægrimoniam crearet, concuti montes? & valles quonam modo tabescerent? aut instar aquæ descenderent? Sed nouit, vt dixi, quæ Israelitas manerent, & vt dignum fuit, indicauit. Idcircò nunc necessariò supplicia inducit, non quasi ignorantes eos

Δι' ἀσέβειαν Ἰακὼβ ταῦτα πάντα, καὶ δι' ἁμαρτίαν οἴκου Ἰσραήλ.

Ἐπιβήσεσθαι λέγων τὸν τῶν ὅλων Θεὸν ἐπὶ τὰ ὕψη τῆς γῆς, καὶ σαλευθήσεσθαι μὲν ὑπ' αὐτοῦ τὰ ὄρη, κηροῦ δὲ δίκην, καὶ ὕδατος, ἐκταχήσεσθαι, καὶ καταρρεῖν τὰς κοιλάδας, ἐπιφέρει λοιπὸν, δι' ἀσέβειαν Ἰακὼβ ταῦτα πάντα. ἄθρει δὲ νῦν ὅπως κεκρυμμένα λαλεῖ μυστήρια, καὶ οὐ μέχρι τῶν αἰσθητῶν τὸν τῶν προειρημένων ἵστησι νοῦν, οὐδέ γε πλαγίως τὴν ἐν Σαμαρείᾳ, καὶ τὴν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ταῖς ὅσον οὐδέπω παρεσομέναις ἀφηγησάμενος συμφοράς. ποῖον γὰρ ἂν ἔχοι τὸ δεῖμα, καταλυπήσει δὲ ὅπως τοὺς ἐν Σαμαρείᾳ τυχὸν, ἤγουν τοὺς ἑτέρους τὸ καταδῦναι τὰ ὄρη, κοιλάδες δὲ τίνα τρόπον ἐκταχήσειεν ἂν, ἢ καὶ ὡς ὕδωρ ἔσονται καταφερόμενοι καταβάσει; ἀλλ' οἶδεν, ὡς ἔφην, κατασημήνας ἀξίως τὰ συμβησόμενα τοῖς ἐξ Ἰσραήλ. ταύτῃ τοι λοιπὸν ἀναγκαίως ἐπάγει τὰς δίκας, οὐχ ὡς

E

ἠγνοηκόσιν αὐτοῖς, καθάπερ ἐγῷμαι, διαλεγόμενος, ἀλλ' οἷα ἐλέγχων, καὶ μεταπείθων ὡς μάλα πρὸς τὸ ἐλέσθαι φρονεῖν τὰ χρήσιμά τε, καὶ πρεπωδέστερα. Ἔφη τοίνυν, ὅτι δι' ἀσέβειαν Ἰακὼβ ταῦτα πάντα, καὶ δι' ἁμαρτίαν οἴκου Ἰσραὴλ, ἵνα σύμπαν νοῆται πεπλημμεληκὸς τὸ ἐξ Ἰσραὴλ εἴς τε Θεὸν, καὶ ἀνθρώπους. ἀσέβειαν μὲν γὰρ ὀνομάζειν ἔοικε τὰ εἰς Θεὸν πλημμελήματα, τὰ δέ γε εἰς ἀδελφοὺς, καὶ ὁμοφύλους ἁμαρτίαν.

Τίς ἡ ἀσέβεια Ἰακὼβ; οὐ Σαμάρεια; καὶ τίς ἡ ἁμαρτία οἴκου Ἰούδα; οὐχὶ Ἱερουσαλήμ;

Ἰακὼβ ὀνομάσας τοὺς ἐξ Ἰακὼβ γεγονότας, τὸν Ἐφραὶμ δὴ λέγω, τὸν ἐν Σαμαρείᾳ, καθίστησιν ἐναργῆ τὰ αὐτῶν ἐγκλήματα. Σαμάρειαν δὲ εἶναί φησι τῆς ἀσεβείας τὸ εἶδος. καὶ οὐ δήπου φαμὲν, ὡς αὐτὴν αἰτιᾶται τὴν χώραν· κομιδῇ γὰρ ἀπόπληκτον τὸ τῇδε νοεῖν. Σαμάρειαν δὲ τὰ εἰς Σαμάρειάν φησιν, οἷα τὰς δαμάλεις, τὸν Χαμὼς, τὸν Βάαλ, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ πραττόμενα κατά τινων διὰ τῆς τῶν κρατούντων πλεονεξίας. ἔφη γὰρ, ὅτι κατεκονδύλιζον εἰς κεφαλὰς πτωχῶν, καὶ ὁδὸν ταπεινῶν ἐξέκλιναν. καὶ πρὸς τούτοις ἔλεγον, πότε διελεύσεται ὁ μὴν, καὶ ἐμπολήσομεν, καὶ τὰ σάββατα, καὶ ἀνοίξομεν θησαυροὺς τοῦ ποιῆσαι μικρὸν μέτρον, καὶ τοῦ μεγαλῦναι στάθμιον, καὶ ποιῆσαι ζυγὸν ἄδικον; ἁμαρτίαν δὲ τοῦ Ἰούδα τὴν Ἱερουσαλὴμ γενέσθαι φησί. καὶ οὔτι που πάντως αὐτὴν ἐν τούτοις τὴν πόλιν αἰτιώμεθα φρονοῦντες ὀρθῶς· οἰησόμεθα δὲ μᾶλλον τὰ ἐν αὐτῇ πραττόμενα τοῦ Ἰούδα γενέσθαι πρὸς ἁμαρτίαν. κατῃτιᾶτο δὲ Θεὸς τῶν Ἰουδαίων τὰς παροινίας, καὶ δὴ καὶ ἔφασκεν ἐναργῶς, ὅτι κατ' ἀριθμὸν πόλεών σου ἦσαν οἱ θεοί σου Ἰούδα, καὶ κατ' ἀριθμὸν διόδων τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐπέταξας βωμοὺς τοῦ θυμιᾶν τῷ Βάαλ, ἵνα τί λαλεῖτε πρός με; πάντες ὑμεῖς ἠνομήσατε, καὶ πάντες ὑμεῖς ἠσεβήσατε εἰς ἐμὲ, λέγει κύριος παντοκράτωρ. ἐπιπλήττει δὲ αὐτοῖς καὶ διὰ φωνῆς Ἡσαΐου λέγων. πῶς ἐγένετο πόρνη πόλις πιστὴ Σιὼν, πλήρης κρίσεως, ἐν ᾗ δικαιοσύνη ἐκοιμήθη ἐν αὐτῇ, νῦν δὲ φονευταί. τὸ ἀργύριον ὑμῶν ἀδόκιμον· οἱ κάπηλοί σου μίσγουσι τὸν οἶνον ὕδατι· οἱ ἄρχοντές σου ἀπειθοῦσι, κοινωνοὶ κλεπτῶν, ἀγαπῶντες δῶρα, διώκοντες ἀνταπόδομα, ὀρφανοῖς οὐ κρίνοντες, καὶ κρίσει χηρῶν οὐ προσέχοντες. γέγονε τοίνυν εἰς ἁμαρτίαν τοῦ Ἰούδα τὰ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἀνοσίως πραττόμενα, καὶ οὔτι που μᾶλλον ἡ πόλις.

alloquens, vt puto: sed quasi castigans, & ad voluntatem vtilia & decentiora sapiendi eos rectissimè traducens. Ait igitur, [Propter impietatem Iacob hæc omnia, & propter peccatum domus Israel,] vt vniuersus Israel in Deum & homines culpam admisisse cognoscatur. Impietatem quippe in Deum delicta: in fratres autem, & populares, peccata videtur nominare.

Quæ impietas Iacob? nonne Samaria? & quod peccatum domus Iuda? nonne Hierusalem?

VII. Appellatis Iacob ex Iacob propagatis, Ephraim, inquam, qui erat in Samaria, eorum crimina detegit. Samariam porrò genus impietatis esse dicit. Ipsam autem regionem ab eo accusari neutiquam affirmamus: nam sic ista intelligere multum foret desipere. Sed Samariam dicit quæ erant in Samaria, vt vituli, vt Chamos, vt Baal, & quæ in ea contra quosdam per auaritiā potentiorū designabātur. Dixit enim (Amos) eos impingere pugnos in capita pauperum, & declinare viam humilium. Insuper dicebant, [Quando trāsibit mensis, & venundabimus merces, & sabbatum, & aperiemus thesauros, vt imminuamus mensuram, & augeamus staterā, & faciamus stateram iniquam?] Peccatū verò Iuda Hierusalem esse affirmat. In his si sapimus, nullo modo vrbem ipsam reprehendemus: sed potius in ipsa perpetrata, Iuda in peccatum facta arbitrabimur. Coarguit autem Deus Iudæorū insolentias, dixitque apertè, [Quia secundum numerum ciuitatum tuarum erant dii tui Iuda, & secundum numerum viarū Hierusalem constituisti aras, vt adoleres incensum Baal. Vt quid loquimini ad me? omnes vos inique egistis, & omnes vos impie egistis in me, dicit Dominus omnipotens.] Increpat etiam eos per Prophetam Esaiam his verbis. [Quomodo facta est meretrix ciuitas fidelis Sion, plena iudicii, in qua iustitia dormiuit in ea, nunc autem homicidæ. Argentum vestrum reprobum, caupones tui miscent vinum aqua, principes tui non obediunt, socii furum, diligentes munera, sequentes retributiones, pupillis non iudicantes, & iudicio viduarum non attendentes.] Cesserunt igitur in peccatum Iuda, quæ Hierosolymis impiè ac nefariè actitabantur; nec vrbs ipsa potius accusatur.

Amos 8. Hier. 11. Esai. 1.

A Amandus ergo Deus [ex tota anima, & toto corde,] & repellenda ad bonatū operum exercitationem ignauia, nullâque ratione proximus affligendus: imò verò demerendus humanitate, studium in rebus prauis nullum ponendum, & magis iustitię laudibus vacandum sedulo. In tam venerandis autem supinos ac negligentes cum contemptu esse statuentes, iratus puniet, & vt cerā in igne liquefaciet, & vt aquam disperget, nec amplius venia, & amore dignabitur.

Δεῖ δὴ οὖν ἄρα καὶ Θεὸν ἀγαπᾶν ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας, ἀποσείεσθαι δὲ καὶ τὸ ῥάθυμον εἰς ἀγαθουργίαν, καὶ κατὰ μηδένα τρόπον κακοῦν τὸν πλησίον. μᾶλλον δὲ ἀνακτᾶσθαι ταῖς ἐπιεικείαις, ἀποσπουδάζειν μὲν τὰ πονηρά, προσκεῖσθαι δὲ μᾶλλον τοῖς τῆς δικαιοσύνης αὐχήμασιν. ὑπτιωμένοις δὲ περὶ τὰ οὕτω σεπτά, καὶ καταφρονεῖν ἠρημένοις, ἐποίσει τὰ ἐξ ὀργῆς, καὶ ὡς κηρὸν κατατήξει ἐν πυρί, καὶ ὡς ὕδωρ σκορπιεῖ, φειδοῦς ἡμᾶς ἔτι καὶ ἀγάπης οὐκ ἀξιῶν.

B *Et ponam Samariam in pomorum custodiam agri, & in plantationem vineæ: & detraham in voraginem lapides eius: & fundamenta eius reuelabo: & cuncta sculptilia eius concident: & omnes mercedes eius comburam igni: & cuncta idola eius ponam in perditionem.*

Καὶ θήσομαι Σαμάρειαν εἰς ὀπωροφυλάκιον ἀγροῦ, καὶ εἰς φυτείαν ἀμπελῶνος· καὶ κατασπάσω εἰς χάος τοὺς λίθους αὐτῆς· καὶ τὰ θεμέλια αὐτῆς ἀποκαλύψω· καὶ πάντα τὰ γλυπτὰ αὐτῆς κατακόψουσι· καὶ πάντα τὰ μισθώματα αὐτῆς ἐμπρήσομαι ἐν πυρί· καὶ πάντα τὰ εἴδωλα αὐτῆς θήσομαι εἰς ἀφανισμόν.

VIII. Quænam grauia perpessuri sint, qui sic Deum offenderint, clarè indicat. C Erit enim Samaria, & pomorum agri custodia, & vt plantatio vineæ, inquit. Nam quæ in agro enascuntur, quidam custodiunt, tabernacula compingentes, & in illis delitescentes, & inde quoduis illis noxium arcentes. Comportatis autem fructibus, custodes de laboribus suis contemptim loquuntur, ipsisque tuguriis euersis domum reuertuntur. Hoc Samariæ accidisse constat. Postquam enim non leuiter peccauit, imò in ipsum vniuersorum Deum impietatem designauit, in finibus suis consecrato diuinis honoribus simulacro, D euersa est, & concidit, deserentibus ipsam fortè etiam sanctis virtutibus, & angelis; ad eam custodiendam olim constitutis. Huiusmodi quiddam de ipsa etiam B. Esaias Propheta dixit. [Derelinquetur filia Sion vt tentorium in vinea, & sicut pomorum custodia in cucumerario.] Derelicta est autem quodammodo, supernarum enim cohortiū multitudo, quæ illam assiduo tuebatur discessit. Erit igitur vt agri pomorū cu- E stodia, & vt plantatio vineæ. Perinde ac si dicat, & ab vrbibus, & à domibus deserta, & in faciem agri commutata. Aut etiam alio modo intelliges, si placuerit. Qui vineas instituunt, vbi cōuenientissimum illis locum occuparunt, aratro ipsum proscindūt, sursūmque ac deorsum versant. Hoc Samariam passurā, & tantum nō arabilem fore terram minatur, vrbibus & domibus eius excisis, vt dixi,

Esai. 1.

Τίνα δὴ πάλιν ἔσονται τῶν οὕτω προσκεκρουκότων τὰ πάθη, διηγεῖται σαφῶς. ἔσται γὰρ ἡ Σαμάρεια φησὶ καὶ ὀπωροφυλάκιον ἀγροῦ, καὶ ὡς φυτεία ἀμπελῶνος. τὰ μὲν γὰρ ἐν ἀγροῖς φυόμενα τηροῦσί τινες σκηνὰς ἀναπλέκοντες, καὶ ἐν αὐταῖς ἰζήσαντες. εἶτα πᾶσαν αὐτῶν ἀποσοβοῦσι βλάβην. εἰ δὲ δὴ γένοιτο συναχθῆναι τοὺς καρπούς, καταλαλήσουσι τῶν πόνων οἱ φύλακες, οἴκοι τε ὑπονοστοῦσι, καὶ αὐτὰς ἀνατρέψαντες τὰς σκηνάς. τοῦτο τὴν Σαμάρειαν παθοῦσαν εὑρήσομεν. ἐπειδὴ γὰρ πεπλημμέληκεν οὐ μετρίως, μᾶλλον δὲ καὶ εἰς αὐτὸν δεδυσσέβηκε τὸν τῶν ὅλων Θεόν, τοῖς ἰδίοις ὅροις ἀναθεῖσα σέβας, ἀνετράπη, καὶ πέπτωκεν, ἀφέντων αὐτὴν τάχα που καὶ τῶν πάλαι τηρεῖν ἐπιτεταγμένων, ἁγίων τε φημὶ δυνάμεων, καὶ ἀγγέλων. ἔφη τι τοιοῦτον περὶ αὐτῆς καὶ ὁ μακάριος Προφήτης Ἡσαΐας. ἐγκαταλειφθήσεται ἡ θυγάτηρ Σιών, ὡς σκηνὴ ἐν ἀμπελῶνι, καὶ ὡς ὀπωροφυλάκιον, ἐν σικυηράτῳ. ἐγκατελείφθη δὲ ὅπως, ἀποπεφοίτηκε γάρ, ὡς ἔφην, ἡ προσεδρεύουσά τε, καὶ ῥυομένη πληθὺς τῶν ἄνω ταγμάτων. ἔσται τοίνυν ὡς ὀπωροφυλάκιον ἀγροῦ, καὶ ὡς φυτεία ἀμπελῶνος, ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι καὶ πόλεων, καὶ οἴκων ἐρήμη καὶ εἰς ὄψιν ἀγρῶν μετῳκισμένη. ἢ καὶ καθ' ἕτερον τρόπον συνήσεις, εἰ δοκεῖ. τῶν ἀμπέλων οἱ φυτουργοὶ τὸν αὐτοῖς ὅτι μάλιστα πρέποντα καταλαβόντες χῶρον, ἀρότροις αὐτὸν ἀνατέμνουσιν, ἄνω τε καὶ κάτω στρέφοντες. τοῦτό τοι παθεῖν τὴν Σαμάρειαν ἀπειλεῖ, μονονουχὶ καὶ ἀρόσιμον, ἔσεσθαι γῆν, ἐξηρημένων αὐτῆς, ὡς ἔφην, πόλεών τε, καὶ οἴκων.

Διὰ τοῦτό φησιν, ὅτι κατασπάσω εἰς χάος τοὺς λίθους αὐτῆς, καὶ τὰ θεμέλια αὐτῆς ἀποκαλύψω. ἔσεσθαί τε καὶ καταγέλαστον, πρὸς τούτῳ φησί. οὓς γὰρ προσεδόκησαν ἔσεσθαι σωτῆρας αὐτοῖς ὡς Θεούς, οὗτοι καὶ συναπολοῦνται τοῖς προσκυνεῖν εἰωθόσιν αὐτούς. κατακαυθήσονται δὲ καὶ τὰ μισθώματα αὐτῆς, καὶ εἰς ἀφανισμὸν οἰχήσονται φησι, πάντα τὰ εἴδωλα αὐτῆς. μισθώματα δὲ τοῖς εἰδώλοις ὁμοῦ τὰ πιμπράμενα, τάχα που τὰ ἀναθήματα δηλοῖ. προσεκόμιζον γὰρ τοῖς τεμένεσιν εἰς δόξαν εἰδώλων τὰ ἐξ ἰδίου νέμοντες πλούτου, καὶ τοῖς οὐδὲν ὠφελεῖν ἰσχύουσιν, ὡσανεὶ μισθόν, καὶ ἀντέκτισιν ὧν ἔχειν ᾤοντο παρ' αὐτῶν ἀνετίθεσαν τὰς εὐχαριστίας. μεμνήμεθα δὲ ὅτι καὶ διὰ φωνῆς Ὠσηὲ κατῃτιᾶτο τὴν τῶν Ἰουδαίων συναγωγήν, οὕτω λέγων· καὶ αὐτὴ οὐκ ἔγνω ὅτι ἐγὼ ἔδωκα αὐτῇ τὸν σῖτον, καὶ τὸν οἶνον, καὶ τὸ ἔλαιον, καὶ ἀργύριον, καὶ χρυσίον ἐπλήθυνα αὐτῇ· καὶ ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ ἐποίησε τῇ Βάαλ. οὐκοῦν ἐναργῆ τὰ ἀναθήματα, ὅτι μισθώματά τε, καὶ ἀντέκτισιν τῆς ἐπί γε τῷ πλανᾶσθαι σπουδῆς κατελογίζετο τὴν εὐημερίαν ὁ Ἰσραὴλ ὁ παράφρων. οὐδὲν ἧττον συνήσεις Θεοῦ πάλιν λέγοντος, καὶ ἀφανιῶ ἄμπελον αὐτῆς, καὶ τὰς συκᾶς αὐτῆς, ὅσα εἶπε μισθώματά μου. ταῦτα ἔδωκάν μοι οἱ ἐρασταί μου. ᾤετο γάρ, ὡς ἔφην, τοῖς τῶν εἰδώλων νεύμασι καὶ πλούτου κομᾶν, καὶ ἐν τρυφαῖς εἶναι, καὶ εὐημερεῖν. τυφλὸς οὖν ἄρα τῶν πλανωμένων ὁ νοῦς. εἰ γὰρ ἦν τὸν φύσει Θεὸν οὐκ ἠγνοηκώς, αὐτῷ δὲ μᾶλλον, καὶ οὐχ ἑτέροις τισὶ τὸ σέβας ἀπένειμεν, αὐτῷ τὰς χαριστηρίους ἀνετίθει λιτάς· αὐτὸν ὡμολόγει παντὸς ἀγαθοῦ δοτῆρα, καὶ πρύτανιν. φρονεῖν δὲ ὧδε διεγνωκώς, οὐκ ἂν γέγονεν ὡς ὀπωροφυλάκιον ἀγροῦ, ἀλλ' οὐδὲ εἰς φυτείαν ἀμπελῶνος, ἐπ' ἀκλονήτοις δὲ μᾶλλον εὐημερίαις μακαριζόμενος διετέλει, καὶ ταῖς ἄνωθεν εὐμενείαις τετειχισμένος, ἐν καλῷ τῆς εὐθυμίας γεγονὼς ἐθαυμάζετο.

Διότι ἐκ μισθωμάτων πορνείας συνήγαγεν, καὶ ἐκ μισθωμάτων πόρνης κατέστρεψεν.

Διαγελᾷ πάλιν ὁ λόγος, καὶ τῆς Ἰούδα ἀμαθίας κατειρωνεύεται σὺν ἤθει πολλῷ, τῆς γὰρ συνέσεως αὐτοῖς ἡ παράνοια τὴν ἀποπληξίαν καθίστησιν ἐμφανῆ, καὶ τὴν εἰς νοῦν ἔσω, καὶ καρδίαν κειμένην καταλευκαίνει σαφῶς. καὶ γάρ φησιν ὀρθῶς, καὶ δικαίως ἀνέθη τοῖς λίθοις τὰ χαριστήρια, αἰσθήσεως πλέως ὁ Ἰσραήλ, εὐγνώμων, καὶ σοφός. ἔγνω τοὺς τετιμηκότας, τῆς εὐημερίας τοὺς χορηγούς, τοὺς τὸν πλοῦτον αὐτῷ

A Propter hoc dixit, [Quia detraham in voraginem lapides eius, & fundamenta eius reuelabo:] futurámque ridiculam, insuper ait. Quos enim exspectabant fore saluatores suos, tanquam deos, vnà cum adoratoribus suis interibūt. Comburentur item mercedes eius, & delebuntur, inquit, omnia idola ipsius. Mercedes simul cum idolis combustæ, fortassis anathemata seu donaria suspensa & dedicata significāt. Delubris enim ad B gloriam idolorum de facultatibus suis dedicabant, & prodesse nihil valētibus gratiarum actiones veluti mercedem & retributionem eorum quæ se beneficio ipsorū habere opinabantur, offerebant. Meminimus porrò etiam voce Oseæ Iudæorum synagogam accusatam in hunc modum. [Et ipsa non cognouit, quia dedi ei frumentum, & vinum, & oleum, & argentum, & aurum multiplicaui ei. Hæc autem argentea & aurea fecit Baal.] Declarant igitur anathemata, insipientem Israelem fœlicitatem suam mercedes, & compensationē studii sui in errando interpretatā. Nihilo C minus intelliges, & illud rursus à Deo dictum. [Et disperdam vineam eius, & ficus eius, quæcunque dixit, Mercedes meæ sunt istæ: has dederunt mihi amatores mei.] Existimabat enim vt docui, idolorū voluntate & diuitiis se abundare, & in deliciis esse, & vitam fœlicem viuere. Cæca est igitur mens errantium. Si enim natura Deum nō ignoraret, ipsi vtique potius quàm aliis quibusdā cultum tribueret, ipsi vota cum gratiarum D actione faceret, ipsum omnis boni datorem & dispensatorem confiteretur. Sic animo affecta, non fieret in pomorū agri custodiam, vt in plantationem vineæ: quin potius beata in prospero, & immutabili rerum statu permaneret, cælestique beneuolentia velut muro communita, & in bono tranquillitatis constituta, admirationem consequeretur.

Osee 2.

Ibid.

Quia ex mercedibus fornicationis congregauit, & ex mercedibus fornicariæ destruxit.

E

IX.

Rursum irridet, & multa cum vrbanitate Iuda inscitiam dissimulanter carpit. Insaniam enim opinionis eorum luculenter ostendit, & quod in animo, & corde inclusum gerūt, perspicuè manifestat. Inquit enim, etiā rectè & iustè lapidibus gratias agit, iudicio plenus Israel, bonus & sapiēs. Agnouit honorantes se, felicitatis suæ, diuitiarum suarum

congregatores, & voluptatis suæ procuratores. Putat enim se fornicationis, quę intelligentia cernitur mercedē accipere fœlices rerū successus: & si sacrificarit idolis, lignáque & lapides coluerit, nihil optabile sibi defuturum. Congregauit, inquit, & ditatus est ex mercedibus fornicationis. Coaceruauit, & cōgregauit, inconcussam habet securitatem. Itaque hæc vt vrbanè, cum dissimulatione, implicitis etiam minis dicta accipiemus.

Propter hoc plāget, & lugebit, incedet discalceata, & nuda, faciet planctū quasi draconum, & luctū quasi filiarum Sirenum. Quia obtinuit plaga eius, quia venit vsque ad Iudam, & tetigit vsque ad portam populi mei vsque ad Hierusalē.

X. Quoniam enim in seductionibus vixit, & neutiquam cessauit suum deserere Dominum, & gratias agere simulacris, à quibus bene haberet, & lætaretur, eóque impietatis progressa est, idcirco [planget, & lugebit.] Nec super aliis quibusdam forte dolebit, siue super peregrinis, & alienigenis sicut ex amore lacrymas profundet: sed contrà suismet calamitatibus oppressa. Nuditas autem, & discalceatio captiuorum habitum significat. Sic item beatus Esaias mox affuturam ipsis captiuitatem subindicans, Hierosolymam nudus, & discalceatus obibat, Deo ita vt faceret imperante. In malis igitur suis draconum luctus & Sirenum lamentationes imitabitur. Narrant enim nonnulli, si percutiatur draco tum demum eiulare, vt in periculo, dolorémque suum cauda terram verberando declarare solitum, nec mediocrem clamorem emittere. Sirenas autem Græci veteres ac recentes tradunt volucres quasdam modulatrices esse, & posse cantuum concinnitate oblectare audientes. Diuinitus autem inspirata scriptura Sirenas vocat passerculorum loquacissimos, & suauem sonum edere solitos; aut interdum ipsas luscinias, quæ in finibus marinis ouis incubant. Deinde nido à fluctibus abrepto, lugubre melos fundunt, partus sui damna quodammodo lamentantes. Ita Samariam suorum liberorum interitum lamentaturam affirmat. [Obtinuit enim eos plaga, inquit, & peruenit vsque ad Iudam, & vsque ad portas Hierusalem.] Videtur nobis his verbis bellum à Senacherib illatum insinuari,

Esai. 20.

A συνάγηοχότας, καὶ ἐν εὐπαθείᾳ εἶναι παρασκευάζοντας. οἴεται γὰρ ὅτι μισθὸν ἔχει τῆς νοητῆς πορνείας τὸ εὐημερεῖν· καὶ ἐπειδὴ τέθυκεν εἰδώλοις, ξύλοις τε λατρεύει καὶ λίθοις, ἀνενδεὴς ἔσται τῶν ἐν εὐχαῖς. συνήγαγεν, ὥς φησι, καὶ πεπλούτηκεν ἐκ μισθωμάτων πορνείας, συνέστρεψε, καὶ συνήγαγεν, ἀκράδαντον ἔχει τὴν εὐθυμίαν. οὐκοῦν ἐν ἤθει τε καὶ εἰρωνείᾳ, συμπεπλεγμένης καὶ ἀπειλῆς, τὴν τῶν εἰρημένων δύναμιν ἐκληψόμεθα.

B Ἕνεκεν τούτου κόψεται, καὶ θρηνήσει, πορεύσεται ἀνυπόδετος, καὶ γυμνή, ποιήσεται κοπετὸν ὡς δρακόντων, καὶ πένθος ὡς θυγατέρων Σειρήνων. ὅτι κατεκράτησεν ἡ πληγὴ αὐτῆς, διότι ἦλθεν ἕως Ἰούδα, καὶ ἥψατο ἕως πύλης λαοῦ μου ἕως Ἱερουσαλήμ.

Ἐπειδὴ γὰρ δεβίω φησὶ ἐν πλάναις, καὶ κατέληξε μὲν οὐδαμῶς τὸν ἑαυτῆς λυποῦσα δεσπότην, ἀναθεῖσα δὲ τοῖς γλυπτοῖς τὰ ἐφ' οἷς εὖ ἔχει καὶ διευθυμεῖται χαριστήρια, πρός τοῦτό τε δυσ- C σεβείας διελήλακε, ταύτητοι κόψεται, καὶ θρηνήσει· καὶ οὐχ ἑτέροις τυχὸν ἐπαλγήσει τισίν, ἤγουν ἐπ' ὀθνείοις τὸ ὡς ἐξ ἀγάπης στάζουσα δάκρυον, ἀλλὰ ταῖς οἰκείαις αὖ καταπλαγομένη συμφοραῖς. ἡ δὲ δὴ γυμνότης, καὶ ἀνυποδησία τὸ τῶν αἰχμαλώτων σχῆμα δεικνύει· οὕτω καὶ ὁ μακάριος Προφήτης Ἡσαΐας τὴν ὅσον οὐδέπω προσεσομένην αὐτοῖς αἰχμαλωσίαν ὑποδηλῶν περιεφοίτα τὴν Ἱερουσαλήμ, γυμνός τε, καὶ ἀνυπόδετος, Θεοῦ τὸ χρῆμα δρᾶσθαι προστάττοντος. ἀπομιμήσεται D δὲ οὖν ἐν ἰδίοις πάθεσι τῶν δρακόντων τὰ πένθη, καὶ τῶν Σειρήνων τοὺς ὀδυρμούς. φασὶ γάρ τινες, ὡς εἰ πληγείη δράκων, τότε δὴ τότε καταλοφύρεσθαι κινδυνεύοντα, καὶ τοῦτο δηλοῦν καταπλαίοντά τε τῇ κέρκῳ τὴν γῆν, καὶ οὐ μετρίαν ἠχὴν ἀποτελεῖν εἰωθότα. Σειρῆνας δὲ λέγουσι Ἕλληνες μὲν καὶ παλαιοὶ καὶ ἐκεῖνοι πτηνὰ μελῳδεῖν εἰωθότα, καὶ καταθέλγειν ἰσχύοντα ταῖς τῶν ᾠδῶν εὐρυθμίαις τοὺς ἀκροωμένους. ἡ δέ γε θεόπνευστος γραφὴ Σειρῆνας καλεῖ τὰ τῶν στρουθίων λαλίστατά τε, καὶ εὐστομεῖν εἰωθότα, E ἢ καὶ αὐτὰς ἔσθ' ὅτε τὰς ἀηδόνας, αἳ τοῖς ἐναλίοις ἐπωάζουσαι κόλποις. εἶτα τῆς καλιᾶς ληφθείσης ὑπὸ κυμάτων, γοερὸν ᾄδουσι μέλος, καὶ καταθρηνοῦσι τρόπον τινὰ τὴν τῆς ἑαυτῶν ὠδῖνος ζημίαν. οὕτω καταθρηνήσειν ἔφη τὴν Σαμάρειαν τῶν ἰδίων τέκνων τὸν ὄλεθρον. κατεκράτησε γὰρ αὐτῆς ἡ πληγή φησι, ἀφίκετο δὲ καὶ ἕως Ἰούδα, καὶ μέχρι πυλῶν Ἱερουσαλήμ. ἔοικε δὲ ὁ λόγος ἡμῖν ἐν τούτοις τὸν παρὰ τοῦ Σενναχηρεὶμ αἰνίττεσθαι πόλεμον:

ὃς παρελθὼν τὴν Σαμάρειαν, καὶ καταδῃώσας τὴν Ἰουδαίαν, περιεκάθισε τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ μέχρι πυλῶν ἀφιγμένος, ἠπείλησε μὲν ἐμπρῆσαι αὐτάς· οὐ μὴν ἔτι καὶ δεδύνηται, Θεοῦ περιασπίζοντος, κατὰ τὸν Ἐζεκίου τοῦ βασιλέως καιρόν. ἐνίκουν, ὅταν τὸν ἕνα, καὶ φύσει, καὶ ἀληθῶς δεσπότην ἀφέντες προσκεῖσθαι σπουδάσωμεν τοῖς ἀκαθάρτοις δαίμοσι, τότε πάντῃ τε, καὶ πάντως ἑαυτοὺς θρηνήσομεν, καὶ ταῖς ἑαυτῶν ἀβουλίαις ἐποιμώζοντες, γυμνοὶ μὲν ἐσόμεθα τῆς παρ' αὐτοῦ χάριτός τε, καὶ βοηθείας, ἀσχήμονα δὲ καὶ ἀκαλλῆ διαζήσομεν βίον· τοῦτο γὰρ ἡ ἀνυποδησία δηλοῖ. ὑποκεισόμεθα δὲ καὶ πλήττοντι τῷ Σατανᾷ, καὶ οὐδὲν ἔτι τὸ κωλῦον ἐν παντὶ γίνεσθαι κακῷ.

Οἱ ἐν Γὲθ, μὴ μεγαλύνεσθε, καὶ οἱ Ἐνακεὶμ μὴ ἀνοικοδομεῖτε ἐξ οἴκου καταγέλωτα. γῆν καταπάσασθε καταγέλωτα ὑμῶν.

Περισκεπὴς μὲν ὁ λόγος καὶ δυσάλωτος κομιδῇ τῶν προκειμένων ὁ νοῦς καὶ τῶν ἑξῆς ἔτι κειμένων. πλὴν ὡς ἔνι δὴ εἰπεῖν πειράσομαι. καταθέοντος τοῦ πολέμου τὰς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ πόλεις, ἀλισκομένων δὲ καὶ ἑτέρων τῶν ὑπὸ τὸ σκῆπτρον Ἰούδα, καὶ Βενιαμὶν, τῶν ἀλλοφύλων οἱ πρόσοικοι, καὶ ὅσα τῆς Ἰουδαίων γῆς ὁμορεῖ πως ἦν, καὶ ἐκγειτονούντων ἔθνη, πλατὺ γελῶντα κατεκερτόμουν τὸν Ἰσραὴλ, ὡς οὐδὲν ὠφελημένον παρὰ Θεοῦ. ᾤοντο γὰρ τὴν τοῦ σώζοντος χεῖρα καὶ παθεῖν τὸ ἄναλκι, καὶ ἀτονῆσαι δεῖν, ὡς πρὸς τὰς τῶν καταδῃούντων ὁρμάς. ἀλλ' ἦν ἄμεινον ἐννοεῖν, ὅτι λυπεῖν ᾑρημένοι τὸν σώζοντα, καὶ προσκεκρουκότες Θεῷ, πεπείρανται τοῦ δεινοῦ, δέδονται δὲ καὶ εἰς χεῖρας ἐχθρῶν. ἐπειδὴ δὲ ἦν τῶν ἀτόπων, ἐκείνας μὲν οἴεσθαι κατὰ σφᾶς αὐτοὺς, ὅτι τῇ δυνάμει τῶν ἰδίων σεβασμάτων, ἐν καλῷ τῆς εὐημερίας μεμενήκασιν, ἀπόλωλε δὲ καὶ ὠλόθρευται διὰ τὸ τοῦ σώζοντος ἀσθενὲς τὸν Ἰσραὴλ, ταύτητοι Θεὸς καὶ αὐτὰς τὰς τῶν περιοίκων πόλεις παρεδίδου τῷ Σεναχηρεὶμ εἰς ἐρήμωσιν. καὶ γοῦν ὁ Ῥαψάκης τοῖς ἐν τῷ τείχει τῶν Ἱεροσολύμων προσλαλῶν, τούτων αὐτῶν διεμέμνητο, λέγων· ποῦ ἐστιν ὁ Θεὸς Αἰμαθὶ, καὶ Ἀρφαθί; ποῦ ἐστιν ὁ Θεὸς τῆς πόλεως Σεφαρουεὶμ, Ἀνὰ καὶ Ἀβά; μὴ δεδύνανται ῥύσασθαι Σαμάρειαν ἐκ τῆς χειρός μου; ἔστι τοίνυν ἡ Γὲθ ἀλλοφύλων μὲν τῶν καλουμένων Φυλιστιεὶμ, μητρόπολις δὲ τῆς Παλαιστίνης. ἀλλὰ καὶ Ἐνακεὶμ ὁμοίως πολίχνη πάλιν ἐν ἐσχατιαῖς τῆς Ἰουδαίας κειμένη, πρὸς τῇ κατὰ νότον ἐρήμῳ, εἴκουσά γε μὴν τοῖς Ἰούδα σκήπτροις,

A qui capta Samaria, & Iudæam depopulatus, Hierosolymam circumsedit, cúmque ad portas venisset, eas inflammaturum est minatus: veruntamen Deo protegente non potuit, temporibus Ezechiæ videlicet. Quocirca, si vnum, & naturâ, ac verè Dominum relinquentes, immundis dæmonibus adhærere studemus, omnimodis nosmet lamentabimur, & nostris stultitiis ingemiscentes, ab eius gratia & auxilio deseremur, vitámque indecoram ac B deformem agemus: id quod discalceatio monet. Subiiciemur item verberanti nos Satanæ, nec quidquam erit impedimento, quo minus in omni malorum genere volutemur.

Qui in Geth, non magnificemini, & qui in Enacim, non readificetis ex domo derisum. Terram aspergite derisum vestrum.

XI. Obscura & inuoluta est oratio, captúque difficillima verborum istorum, & mox consequentium sententia. Ve- C runtamen pro modulo nostro ea declarabimus. Bello Samariæ vrbes incursante, aliis insuper sceptro Iuda, & Beniamin subditis in potestatem redactis, finitimi alienigenæ, & omnes Iudæorum vicini, & finitimæ gentes, in risum effusæ, Israeli, vt diuinis auxilius prorsus destituto conuitiabantur. Manum námque Seruatoris & imbecilliorem euasisse, & propter vastantium impetus languescere oportere arbitraban- D tur. Sed præstabat eos cogitare cum Seruatorem suum contristare non dubitassent, Deúmque offendissent, calamitates sensisse, & in hostium manus traditos esse. Quia verò indignum erat, illas secum cogitare, se virtute suorum numinum in beato, ac florenti statu persistere, Israelem propter tutoris infirmitatem periisse & occidisse funditus, ideo Deus & ipsas finitimorum vrbes Senacherib in solitudinem redigendas concessit. Quamobrem Rabsa- E ces stantes pro muris Hierosolymæ alloquens, hæc ipsa in memoriam ipsis reuocabat. [Vbi est Deus Æmath, & Arphad? vbi est Deus vrbis Sepharuim, Aana, & Aua? nunquid possunt liberare Samariã de manu mea?] Est igitur Geth alienigenarum, qui dicuntur Philistiim, Palæstinæ metropolis. Nec minus Enacim oppidulum in extremis Iudææ finibus ante solitudinem, versus Austrum, pertinens quidem ad sceptrum Iuda,

4. Reg. 18.

non tamen etiam Iudæorum, sed vicinorum populorum, Moabitarum puta, & Idumæorum sacra colens. Ait ergo, ô habitatores Geth, ô incolæ Enacim, ne aliorum calamitates in festi diei occasionem vertite: ne magnificemini propter hæc. Quoniam enim vicina vobis domus, hoc est Israel, deuastata est, ideo plenis buccis ridetis, inquit, tantum non perditis insultantes. Ne ædificate ex domo derisum: Sed vt ipsi quoque cladem sensuri, quasi quandam terram conspergite risum quo deridebimini, & vestras ipsorum miserias lamentamini. Insultabunt enim in vos Babylonii, & miserabiliter perditos irridebunt inimici. Consultissimum itaque, meminisse dicentis, [Si ceciderit inimicus tuus, ne læteris super ipso, quoniam videbit Dominus, nec placebit illi, & auertet iram suam ab eo.]

Prou. 24.

Perpetrant etiam hoc, qui Christum nesciunt. Cùm enim aliquando Ecclesiæ persecutionem patiuntur, & probantur sancti, siue qui iis continentur, tunc ipsi potissimùm Deos suos admirantur. Sed risus eorum in lacrymas exit, Christo atrocia illa alleuiante, & motus consopiente, & molesta profligante, & sanctis hilaritatem animi, gaudiúmque dilatante. Finis quippe laborum gloria & voluptas. Ac mihi quidem tale quid dixisse B. Dauid ad vniuersorum Deum videtur. [Transiuimus per ignem & aquam, & eduxisti nos in refrigerium.]

Psal. 65.

Habitans bene ciuitates eius, non est egressa habitatrix Senaar plangere domum, quæ est iuxta eam. Accipiet ex vobis plagam doloris.

XII.

Septuaginta ediderunt Senaar, Aquila Senaan, Symmachus εὐσθενοῦσαν, id est, prævalidam. Ac talis fortasse Senaan est notio. Si legatur Senaar, dicimus regionem esse amplam, oppidatim & vicatim habitatam alienigenis, sed in Iudææ finibus tamen. Sin autem Senaan, illustrem, & extremam Ægypti vrbem significari. Esse autem benè validam, seu potentem, quoniam regio pinguis, & frumentifera, quî dubitari potest? Senaar igitur ait, siue Senaan, quæ bene vrbes suas *habitat*. Veniet autem verbum super incolas earum, non illacrymauit vicinis miserè, & infœliciter perditis.

φρονοῦσα γαμήλην οὐκέτι τὰ Ἰουδαίων, προσοικειωμένη δὲ μᾶλλον τοῖς τῶν ἐθνῶν ὁμόροις, Μωαβίταις δὴ λέγω, καὶ Ἰδουμαίοις· ὦ τοίνυν, φησὶ, τῆς Γὲθ οἰκήτορες, ὦ τῆς Ἐνακείμ, μὴ τὰς ἑτέρων συμφορὰς ἑορτῆς ποιεῖσθε προφάσεις· μὴ μεγαλαυχεῖσθε διὰ ταῦτα. ἐπειδὴ γὰρ ὁ γείτων ὑμῶν οἶκος ἠρήμωται, τουτέστιν, ὁ τοῦ Ἰσραὴλ, ταύτητοι πλατὺ γελᾶτε, φησὶ, μονονουχὶ τῶν ἀπολωλότων κατορχούμενοι. μὴ οἰκοδομεῖτε ἐξ οἴκου καταγέλωτα, ἀλλ᾽ ὡς καὶ αὐτοὶ τὰ χείρω πεισόμενοι, καθάπερ γῆν καταπάττεσθε τὸν ἐσόμενον καθ᾽ ὑμῶν γέλωτα, καὶ τὰς ἑαυτῶν θρηνεῖτε συμφοράς. κατορχήσονται γὰρ ὑμῶν Βαβυλώνιοι, καὶ οἰκτρῶς ἀπολωλόσιν ἐπιμειδιάσουσιν οἱ ἐχθροί. Σοφὸν οὖν ἄρα τὸ μεμνῆσθαι τοῦ λέγοντος. ἐὰν πέσῃ ὁ ἐχθρός σου, μὴ ἐπιχαρῇς αὐτῷ, ὅτι ὄψεται κύριος, καὶ οὐκ ἀρέσει αὐτῷ, καὶ ἀποστρέψει τὸν θυμὸν αὐτοῦ ἀπ᾽ αὐτοῦ.

Περιπίπτουσι δὲ τοῦτο καὶ οἱ Χριστὸν οὐκ εἰδότες. διωκομένων γὰρ ἔσθ᾽ ὅτε τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ δοκιμαζομένων ἁγίων, ἤτοι τῶν ἐν αὐταῖς, τότε δὴ μάλιστα τοὺς ἰδίους αὐτοὶ θαυμάζουσι Θεούς. ἀλλ᾽ ὁ γέλως αὐτοῖς ἐκτελευτᾷ πρὸς δάκρυον, κατευμαρίζοντος μὲν τὰ δεινὰ τοῦ Χριστοῦ, κατευνάζοντος δὲ τὰ κεκινημένα, καὶ ἀποσβεννύντος μὲν τὸ λυποῦν, αἰθριώοντος δὲ τοῖς ἁγίοις θυμηδίαν, καὶ χαράν· τέλος γὰρ πόνων εὔκλεια, καὶ τρυφή. καί μοι δοκεῖ φάναι τι τοιοῦτον ὁ μακάριος Δαβὶδ, πρὸς τὸν τῶν ὅλων Θεὸν, διήλθομεν διὰ πυρὸς, καὶ ὕδατος, καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀναψυχήν.

Κατοικοῦσα καλῶς τὰς πόλεις αὐτῆς, οὐκ ἐξῆλθεν κατοικοῦσα Σενναὰρ κόψασθαι οἶκον ἐχόμενον αὐτῆς. λήψεται ἐξ ὑμῶν πληγὴν ὀδύνης.

Ἐκδεδώκασι μὲν οἱ ἑβδομήκοντα Σενναὰρ, Ἀκύλας δὲ ἔφη Σεναὰν, εὐσθενοῦσαν δὲ ὁ Σύμμαχος, τάχα πού τι τοῦτο Σεναὰν ὑπεμφαίνοντος. ἀλλ᾽ εἰ μὲν νοοῖτο Σεναὰρ, φαμὲν ὅτι χωρίον ἐστὶ πλατὺ κατὰ πόλεις τε, καὶ κώμας οἰκούμενον ἀλλοφύλοις μὲν, πλὴν ἐν ὅροις τῆς Ἰουδαίας. εἰ δὲ δὴ νοοῖτο Σεναὰν, λαμπρὰν, καὶ ἐπίσημον Αἰγύπτου πόλιν κατασημαίνει. εὐσθενοῦντα, ὅτι καὶ πίων ἡ χώρα, καὶ ληΐοις κατάκομος, πῶς ἐστιν ἀμφιβαλεῖν; Σεναὰρ τοίνυν φησὶ, ἤτοι Σεναὰν ἡ καλῶς τὰς ἑαυτῆς οἰκοῦσα πόλεις. ἥξει δὲ ὁ λόγος κατὰ τῶν οἰκούντων αὐτὰς, οὐκ ἐπιδακρύσει τοῖς ἐγγὺς οἰκτρῶς, καὶ ἀθλίως διολωλόσιν.

Οὐκ ἐξῆλθε κόψασθαι τὸν ἐχόμενον οἶκον, τουτέστιν, οὐ πεπένθηκε τοὺς ἐκ γειτόνων. ἐγγὺς δὲ τῆς Ιουδαίας ἡ Σενναάρ, ὡς ἔφην, καὶ μέντοι, καὶ ἡ Σενναάν, τουτέστιν, ἡ Αἰγυπτία. διαπίπτοντι δὲ, καὶ πεπορθημένῳ τῷ Ισραὴλ, οὐκ ἐπήλγησε μᾶλλον, ἀλλ᾽ ἐπιτωθάσει, ἐπέχαιρε δὲ αὐτῇ, καθάπερ οἱ ἀπὸ Γέθ, καὶ Ενακείμ. τί οὖν, ὦ Ισραήλ; ἆρα γελάσονται εἰκῆ τὰ περίοικα τῶν ἐθνῶν, καὶ ταῦτα δρώντων ἐκείνων ἀνεξικακήσει Θεός; ἀνέξεται δὲ πρὸς ἐχθρῶν διαχλευαζόμενος αὐτοῦ τῆς δόξης; οὐδαμῶς, φησὶ, ἀλλ᾽ ἐξ ὑμῶν ἤτοι δι᾽ ὑμᾶς λήψεται πληγὴν ὀδύνης. τουτέστι, καταδῃωθήσεται καὶ αὐτὴ ταῖς ἄλλαις ὁμοῦ. πεπόρθηται δὲ καὶ ἡ Σενναάρ, καὶ μέντοι καὶ Αἴγυπτος, καταθέοντος αὐτὴν Σενναχηρείμ. δεῖ δὴ οὖν ἄρα καὶ τὸν ἑστῶτα καλῶς φοβεῖσθαι μὴ πέσῃ, καὶ ῥίπτειν μὲν ὡς πορρωτάτω τὸ τοῖς πεπονθόσιν ἐπιμειδιᾷν, κλαίειν δὲ μᾶλλον μετὰ κλαιόντων, καὶ μὴ ταῖς ἑτέρων ἐξοφρυοῦσθαι συμφοραῖς, εἰσδεδιέναι δὲ μᾶλλον τὸ τοῖς ἴσοις περιπεσεῖν.

Τίς ἤρξατο εἰς ἀγαθὰ κατοικοῦσα ὀδύνας; ὅτι κατέβη κακὰ παρὰ κυρίου ἐπὶ πύλας Ιερουσαλὴμ, ψόφος ἁρμάτων, καὶ ἱππευόντων.

Ω Γεθθαῖοι, φησὶν, ὦ τῆς Ενακείμ, ὦ τῆς Σενναὰρ ἤτοι Σενναὰν οἰκήτορες, οὐκ ἐπλήγητε ταῖς τῶν ὁμόρων συμφοραῖς, γέλωτος ὑμῖν γεγόνασιν ἀφορμή, πέπτωκέ τε καὶ διαλλύμενος ὁ πάλαι δεινὸς ὑμῖν, καὶ ἀφόρητος Ισραήλ. ᾠήθητε δὲ ὅτι ὁ Θεὸς ἠσθένησεν ὁ σώζων αὐτοὺς, ἔρρωται δὲ τὰ παρ᾽ ὑμῖν χειρόκμητα, καὶ πρὸς τοῦτο διέπλει σθένους, ὡς ἀμογητὶ δύνασθαι τὰς ὑμῶν διασώσασθαι πόλεις. οὐκοῦν ἀπὸ τῶν πραγμάτων φέρε καταθρήσωμεν, τίς ὁ φύσει, καὶ ἀληθῶς ἐστὶ Θεός. τίς ὁ παναλκὴς, καὶ ἄμαχον ἀπονέμων, οἷς ἂν ἕλοιτο τὴν ἐπικουρίαν. ἥλωσαν μὲν γὰρ, καὶ πεπόρθηνται φησὶν αἵ τε τοῦ Ισραὴλ, καὶ αἱ παρ᾽ ὑμῖν δὲ πόλεις, καὶ κοινὴν ὥσπερ ἀνέτλητε συμφοράν. ποία δὲ οὖν ἆρα πόλις ἐν ὀδύναις οὖσα, καὶ τοῖς περὶ τῶν ἐσχάτων δείμασι, (τοῦτο γάρ ἐστι, κατοικοῦσα ὀδύνας) διανένευκεν ἀδοκήτως εἰς ἀγαθὸν, τουτέστιν, εἰς εὐθυμίαν, καὶ εὐημερίαν; ἆρα μία τῶν παρ᾽ ὑμῖν; οὐδαμῶς φησὶν, ἀλλ᾽ ἡ ἐμὴ πάλιν Ιερουσαλήμ. κατέβη μὲν γὰρ ἐπ᾽ αὐτοὺς παρὰ κυρίου κακὰ, τουτέστιν, ἐγὼ λελύπημαι, καὶ πεπαίδευκα, καὶ τὸν Ασσύριον αὐτοῖς ἐπενήνοχα, καὶ ἐξ ἐμῆς ὀργῆς ἡ κατ᾽ αὐτῶν γέγονε κάκωσις. πλὴν ἀπέσβη, καὶ λέλυται τῆς ἐμῆς νικώσης χειρὸς, καὶ παραδόξως

[Non exiuit plangere domum quæ est iuxta eam,] hoc est, non est lamentata vicinos. Est porrò proxima Iudææ Senaar, vt dixi, sicut & Senaan Ægyptia. Cadente autem, & expugnato Israel, non est miserata potius, sed irrisit, & gauisa est casu eius, quomodo Geth & Enacim. Quid igitur ô Israel? num frustra circumiectæ gentes ridebunt, & hæc illis facientibus, Deus patietur? Et gloriam suam ab inimicis irrideri sustinebit? neutiquam inquit. [Sed ex vobis, siue propter vos accipiet plagam doloris.] Hoc est, vastabitur, & ipsa cum aliis simul. Senaar namque, & simul Ægyptus vastatæ sunt, Senacherib eas incursante. Quare necesse est, & benè stantem formidare, ne cadat, & à calamitosis irridendis abesse quam longissimè: flere autem potius cum flentibus, nec in alienis malis supercilium tollere, sed timere magis, ne tibi eadem contingant.

1.Cor.10

Rom.12

Quis cœpit in bona habitans dolores? quia descenderunt mala à Domino in portas Hierusalem, sonitus curruum, & equitantium.

XIII.

O Getthæi, inquit, ô Enacim, ô Senaar, siue Senaan indigenæ, finitimorum calamitatibus non estis conturbati, argumentum risus vobis est prostratus, & exitio datus aliquando terribilis vobis, & intolerabilis Israel. Existimastis porrò Deum defensorem eius infirmatum, & inualuisse apud nos opera manuum, & eo roboris repentè euasisse citra laborem, vt vestras tueri vrbes queant. Proinde è rebus ipsis agedum spectemus, quis naturâ, & verè sit Deus. Quis robustissimus sit, & quos voluerit ope sua inuictos reddat. Vrbes Israel iuxtáque vestræ captæ, & euersæ sunt, & quasi communem calamitatem sustinuistis. Quænam igitur vrbs illa, in doloribus, extremorúmque periculorum terroribus versans? (hoc enim est, [habitans dolores)] inclinauit improuiso in bonum, hoc est, in securitatem, & sortem secundam? Num vna de vestris? minimè, inquit, sed mea rursum Hierusalem. Descenderunt enim super ipsos à Domino mala: hoc est, ego offensus sum, & castigaui, & Assyrium ipsis immisi, & à me irato ipsis afflictio venit. Veruntamen conquieuit, & discussa est vincente manu mea, & potentiam

meam religiosè venerantes mirabiliter liberante. Vsque ad portas enim erit calamitas. Iam verò multo cum equitatu Rabsacem venisse Hierosolymam, & tantum non ipsas portas tetigisse nouimus. Nullo tamen modo cepit: vna siquidem nocte Assyrius absumptus est. Lamentati sunt igitur Hierosolymitani, quasi mox delendi, totámque noctem insomnem lacrymantes egerunt. Ast vbi aurora sparsit polum, miraculum illud apparuit. Iacuerunt siquidem per humum mortui innumerabiles, vt à Deo præter opinionem seruati exsilirent gaudia, dicerént que, [Ad vesperum demorabitur fletus, & mane exultatio.] Vides igitur, quomodo prima, & sola præter alias vrbes ad bonum tendat, quamuis dolores habitat? Deus quippe suos non penitus deserit; sed cum moderatè corripuerit, in pristinum statum restituit, & gloriam sibi conuenientem, quanquam nos ipsum offendamus, haud mediocriter curat. Ait enim alicubi per Prophetam quendam, [Non propter vos ego facio, dicit Dominus, sed propter nomen meum.]

4 Reg. 19 — Psal. 29 — Ezech. 36

A ἐκ χρυσούσης τοὺς τὰ ἐμὰ σέβοντας κράτη. μέχρι γὰρ πυλῶν ἔσται τὸ λυποῦν. ἴσμεν δὲ ὅτι πολλὴν ἵππον ἔχων ὁ Ραψάκης ἀφίκετο μὲν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ αὐτῶν ἥψατο πυλῶν, εἷλε δὲ οὐδαμῶς· δεδαπάνηται γὰρ ὁ Ἀσσύριος ἐν μιᾷ νυκτί. καὶ γοῦν τεθρηνήκασιν οἱ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, ὡς αὐτίκα δὴ μάλα τεθνηξόμενοι, ἄυπνόν τε κλαίοντες διατετελέκασι νύκτα. ἐπιδυναμένης δὲ τῆς ἠοῦς, ὤφθη τὸ παράδοξον. B ἔκειντο γὰρ εἰς γῆν ἀναρίθμητοι νεκροί, ὡς ἀνασκιρτῆσαι, λέγειν τοὺς παρὰ Θεοῦ παραδόξως σεσωσμένους. τὸ ἑσπέρας αὐλισθήσεται κλαυθμός, καὶ εἰς τὸ πρωῒ ἀγαλλίασις. ὁρᾷς οὖν ὅπως πρώτη τε, καὶ μόνη παρὰ τὰς ἄλλας πόλεις διαβαίνει εἰς ἀγαθὸν, καίτοι κατοικοῦσα ὀδύνας; οὐ γὰρ περιορᾶται παντελῶς τοὺς ἰδίους Θεός, ἀλλὰ παιδεύσας συμμέτρως, ἀνασώζει πάλιν, καὶ τῆς αὐτῷ πρεπούσης εὐκλείας οὐ μετρίαν ποιεῖται φροντίδα, κἂν προσκρούωμεν ἡμεῖς. ἔφη γάρ που δι' ἑνὸς τῶν Προφητῶν, οὐ δι' ὑμᾶς ἐγὼ ποιῶ, C λέγει κύριος, ἀλλ' ἢ διὰ τὸ ὄνομά μου.

Habitans Lachu, princeps peccati est filiæ Sion: quia in te inuentæ sunt impietates Israel.

Κατοικοῦσα Λαχεὶς, ἀρχηγὸς ἁμαρτίας αὕτη ἐστὶ τῇ θυγατρὶ Σιών· ὅτι ἐν σοὶ εὑρέθησαν ἀσέβειαι τοῦ Ἰσραήλ.

XIV. Cæterùm Lachis vrbs est regni Iuda, vicina, & confinis Philistiim, mirum in modum, & ipsa infensa, & idolis dedita, pietatem erga Deum, & reuerentiam erga legem contemnens, à vero autem discedere, & alias vrbes secum in exitium trahere palmarium ducens. Hac opinor primùm ex Iuda, & Beniamin subiectis subiugata, inde Rabsacem Hierosolymam misit. Lachis ergo, inquit, benè habitans aliquando, & in tuto collocata, ipsa [facta est princeps peccati filiæ Sion,] siue Hierusalem: [inuentæ sunt enim in ea iniquitates Israel,] hoc est, simulacra, falsorúmque deorum turba non mediocris. Quid igitur verba sibi volunt? Aliqua ratione alienigenarum populos defendunt, & conantur persuadere, sic sentire in posterum, Deum seruatorem non esse viribus imminutum. Postquam autem Iudææ vrbes impiè se aduersus ipsum gesserunt, traditi sunt inimicis. Lachis enim, inquit, princeps peccati [facta est Sioni.] Prima occasio ex apostasia data est Senacherib. Periit igitur Israel, vt à

Λαχεὶς δὲ πάλιν πόλις μέν ἐστι τῆς Ἰούδα σκήπτρου ὑποκειμένη, γείτων δὲ, καὶ ὅμορος τῶν Φιλιστιεὶμ, ἐκτόπως δὲ καὶ αὐτὴ πικρά, καὶ εἰδωλολάτρις, καὶ ἀποσπουδάζουσα μὲν τὴν εἰς D Θεὸν εὐσέβειαν καὶ τὴν εἰς τὸν νόμον αἰδῶ, περὶ πλείστου δὲ ποιουμένη τὸ καὶ πλανᾶσθαι, καὶ προσαπολλύειν ἑτέρας, ταύτην τάχα που καὶ πρώτην πόλιν ἑλὼν τῶν ὑπὸ τὸ σκῆπτρον Ἰούδα καὶ Βενιαμὶν, πέπομφεν ἐκεῖθεν τὸν Ραψάκην εἰς Ἱεροσόλυμα. ἡ τοίνυν Λαχεὶς φησιν, ἡ καλῶς οἰκοῦσα ποτὲ, καὶ ἀσφαλῶς ἱδρυμένη, αὕτη γέγονεν ἀρχηγὸς ἁμαρτίας τῇ Σιὼν, ἤτοι τῇ Ἱερουσαλήμ. εὕρηνται γὰρ ἐν αὐτῇ ἀσέβειαι τοῦ Ἰσ- E ραὴλ, τουτέστι, τὰ χειρόκμητα, καὶ τῶν ψευδωνύμων Θεῶν οὐ μετρία πληθύς. τί οὖν ὁ λόγος δηλοῦν βούλεται; ἀπολογεῖται τρόπον τινὰ τοῖς τῶν ἀλλοφύλων δήμοις, καὶ ἀναπείθειν πειρᾶται διακεῖσθαι λοιπὸν, ὡς οὐκ ἂν ἠσθένησεν ὁ σώζων Θεός. ἐπειδὴ δὲ δεδυσσεβήκασιν εἰς αὐτὸν αἱ τῆς Ἰουδαίας πόλεις, παραδέδονται τοῖς ἐχθροῖς. ἀρχηγὸς γάρ φησιν ἡ Λαχεὶς ἁμαρτίας γενομένη τῇ Σιών. ἀποστασίας πρόφασις πρώτη δέδοται τῷ Σενναχηρείμ. ἀπόλωλε δὲ οὖν ὁ Ἰσραὴλ, ὡς ἀπὸ γε τῆς

Λάχεως ἔξεστιν ἰδεῖν, οὐκ ἠῤῥωστηκότος Θεοῦ τὸ δύνασθαι (πολλοῦ γε καὶ δεῖ) τὸ πλανᾶσθαι δὲ μᾶλλον ἠῤῥωστηκὼς, καὶ ταῖς τῶν εἰδώλων λατρείαις ἀσυνέτως προσκείμενος.

Διὰ τοῦτο δώσεις ἐξαποστελλομένους ἕως κληρονομίας Γέθ, οἴκους ματαίους. Εἰς κενὰ ἐγένοντο τοῖς βασιλεῦσι τοῦ Ἰσραὴλ, ἕως τοὺς κληρονόμους ἀγάγωσι, κατοικοῦσα Λαχὶς κληρονομία σου. ἕως Ὀδολλὰμ ἥξει ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς Ἰσραήλ. ξύρησαι, καὶ κεῖραι ἐπὶ τὰ τέκνα τὰ τρυφερά σου. ἐμπλάτυνον τὴν χηρείαν σου ὡς ἀετὸς, ὅτι ᾐχμαλωτεύθησαν ἀπὸ σοῦ.

Ὑποπεπτωκότος τοῦ Ἰσραὴλ τοῖς ἐξ ὀργῆς κινήμασι, καὶ τῶν εἰς Θεὸν πεπλημμελημένων ἀποτιννύντος δίκας, οἱ ἀπὸ Γέθ τε, καὶ Ἐνακεὶμ τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης καταμωκᾶσθαι ἀπετόλμων. ᾤοντο γὰρ ὅτι, καθάπερ ἤδη προέφην, οὐ σέσωκε τοὺς ἰδίους, ὡς τῆς Ἀσσυρίων χειρὸς ἡττώμενος. Εἶτα πρὸς τοῦτο Θεὸς ἀναπείθειν ἤθελεν, ὡς ἀπό γε τῆς Λάχεως, ὅτι δέδονται τοῖς ἐχθροῖς διὰ τὸ εὑρῆσθαι πολλὰς ἀσεβείας τοῦ Ἰσραὴλ ἐπ᾽ αὐτοῖς, καὶ ὅτι γεγόνασιν αἰτίας ἀρχηγοὶ τῇ θυγατρὶ Σιὼν, τουτέστι, τῇ Ἱερουσαλήμ. Ταῦτα Θεοῦ λέγοντος, συνεὶς εὖ μάλα τὸ δηλούμενον, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων ὁ μακάριος Προφήτης, ἀποδέχεται τοὺς λόγους, καὶ μονονουχὶ ταῖς παρ᾽ ἑαυτοῦ ψήφοις εἰς ἀλήθειαν στεφανῶν, ἀναπεφώνηκεν εὐθὺς, διὰ τοῦτο δώσεις ἐξαποστελλομένους ἕως τῆς κληρονομίας Γέθ, οἴκους ματαίους. ναί φησι, ὦ δέσποτα, βαδιοῦνται πρὸς ἐχθροὺς, καὶ ἐξαποσταλήσονται παρὰ σοῦ, τὴν ἐνεγκοῦσαν ἀφέντες, καὶ εἰς τὴν τῶν Ἀσσυρίων μεταχωρήσαντες, οὐχὶ μόνοι φησὶν οἱ ἐν Σαμαρείᾳ, ἀλλὰ γὰρ καὶ οἱ ἐν Γέθ, ὧν οἱ μὲν γεγόνασιν ἀποστάται, καὶ ὑβρισταὶ, καὶ τῶν σῶν κατόπιν ἰέναι θεσπισμάτων οὐκ ἀνεχόμενοι· οἱ δὲ πεπραχόσιν ἀθλίως ἐπιτωθάζοντες, τῆς σῆς δόξης ἐποιοῦντο κατάῤῥησιν τὸ συμβεβηκός. αὐτοῖς οὖν δώσεις ἐξαποστελλομένους ἕως κληρονομίας Γέθ οἴκους ματαίους. μάταιοι γὰρ οἶκοι καὶ ὁ τοῦ Ἐφραὶμ, καὶ τῶν ἀπὸ Γέθ, διά τοι τὸ μήτε Θεὸν ἀνέχεσθαι τιμᾶν, ἀπονέμειν δὲ τὰς λατρείας τοῖς γλυπτοῖς, ὅτι μόνα πεφρονήκασι τὰ σαρκὸς, καὶ τοῖς ἐπιγείοις προσκείμενοι, οὐδένα τῆς ἀρετῆς ἐποιοῦντο λόγον. εἶτα μεταξὺ σχετλιάζει τρόπον τινὰ, καὶ μονονουχὶ τὼ χεῖρε συμπλήττων ὁ μακάριος Προφήτης, εἰς ἔννοιαν ἐρχόμενος τῶν κατὰ καιροὺς πεπραγμένων ἐν Σαμαρείᾳ. διαλογίζεται δὲ τὴν τῶν βασιλέων ἀγερωχίαν, καὶ ὅτι τῆς ἐκείνων σκαιότη-

A Lachis videre licet, non quia Deum potentia defecerit (multum ſanè abeſt) ſed potius, quia ipſum bona mens defecit, & idolorum cultui ſtultè adhæſit.

Ideo dabis emiſſarios vſque ad hæreditatem Geth, domos vanas. In vana fuerunt regibus Iſrael, donec hæredes adducant tibi, habitans Lachis hæreditas tua. Vſque ad Odollam veniet B *gloria filiæ Iſrael. Decaluare, & detondere ſuper filios dilectos tuos. Dilata caluitium tuum ſicut aquila, quoniam captiui ducti ſunt ex te.*

XV. Cùm Iſrael Deum in ſe irritaſſet, commiſſorúmque in illum pœnas lueret, Gethæi, & ab Enacim Dei gloriam ludibrio habere audebant. Rebantur namque, ſicut ante dicebam, ipſum ideo non ſeruaſſe ac defendiſſe ſuos, quod Aſſyriis victus ceſſiſſet. Deinde Deus perſuadere vo- C luit, initium fuiſſe Lachis, quæ quia multæ impietates Iſraelis in ea inuentæ fuiſſent, & quia auctor peccati filiæ Sion, hoc eſt Hieruſalem, fuiſſet, ideo hoſtibus tradita eſſet. Hæc Deo dicente, optimè & ante alios intelligens Propheta quid diceretur, recipit verba, & tantum non ſuum ſuffragium ad veritatem confirmandam adiiciens, mox exclamat. [Propterea dabis emiſſarios vſque ad hæreditatem Geth domos vanas.] Etiam Domine, in- D quit, vadent ad inimicos, & emittentur à te, relicta patria, & in Aſſyriam migrantes, non tantum, inquit, qui ſunt incolæ Samariæ, ſed inſuper Gethæi: quorum illi facti ſunt apoſtatæ, & proterui, & oracula tua ſequi noluerunt: hi miſeros irridentes, caſum eorum in gloriæ tuæ maledictum traxerunt. [Tu igitur emiſſarios dabis, vſque ad hæreditatem Geth, domos vanas.] Vana enim domus & E Ephraim, & Gethæorum, quod neque Deum venerari ſuſtinent, & cultum ſculptilibus impendunt, & ſolum carnalia ſapiunt, & terrenis affixi, virtutem in poſtremis ducunt. Poſtmodum interiicit querimoniam quandam, tantum non complodens manus beatus Propheta, dum recordatur, quæ aliquando facta ſint in Samaria. Volutat autem ſecum regum ſuperbiam, eorúmque ſtultitiæ, pec-

catum Iſraelis fuiſſe recogitat. Nam A corum inuenta & vituli, & idolorum delubra fuerunt. Nec opificem continenter exaſperare deſinebant. Indignans itaque Propheta, [In vana, inquit, fuerunt regibus Iſrael, donec hæredes adducant.] Vt ſi diceret. Vanis ſtudere rebus reges non deſierunt, donec eo miſeriæ deuenerunt, vt aliorum hæreditas fierent, quæ illis à Deo deſtinata erant. Quoniam autem Aſſyrii totius Iudææ potituri erant, ſumit B duas vrbes in extremis finibus totius regionis ſitas, Lachis, inquam, & Odollam.

Defici. expoſitio verborum in contextu Prophetæ ſequentium, in fine cap. præcedentis, & principio ſequentis.

τος ἀνοσιουργήματα γεγόνασι τὰ ἐφ᾽ οἷς πεπλημμέληκεν ὁ Ἰσραήλ. αὐτῶν γὰρ εὑρήματα καὶ αἱ δαμάλεις ἦσαν, καὶ τὰ τῶν ἑτέρων εἰδώλων τεμένη. οὐ διαλελοίπασι δὲ διὰ παντὸς τρόπου παροξύνοντες τὸν δημιουργόν. ἀγανακτῶν δὴ οὖν ὁ Προφήτης, εἰς κενά φησι ἐγένοντο τοῖς βασιλεῦσι τοῦ Ἰσραήλ, ἕως τοὺς κληρονόμους ἀγάγωσιν. ὅμοιον δὲ ὡς εἰ λέγοι. τῶν εἰς ματαιότητα σπουδασμάτων οὐ κατέληξαν οἱ βασιλεῖς, ἄχρις ἂν εἰς τοῦτο πεπτώκασιν ἀθλιότητος, ὡς ἑτέρων γενέσθαι κλῆρον τὸν ἐκνεμηθέντα αὐτοῖς παρὰ Θεοῦ. ὅτι δὲ ἔμελλον Ἀσσύριοι τῆς τῶν Ἰουδαίων ἁπάσης κατάρξαι γῆς, δέχεται δύο πόλεις ἐν ἐσχατιαῖς τῆς ὅλης χώρας κειμένας, τήν τε Λαχίν φημι, καὶ τὴν Ὀδολλάμ.

CAPVT II.

ΚΕΦΑΛ. β.

Facti ſunt cogitantes labores & operantes mala in cubilibus ſuis. Et ſimul C cum die conſummabant ea, quia non leuauerunt ad Dominum manus ſuas. Et deſiderabant agros, & diripiebant pupillos, & domos opprimebant, & diripiebant virum, & domum eius, virum & hæreditatem eius.

Ἐγένοντο λογιζόμενοι κόπους, καὶ ἐργαζόμενοι κακὰ ἐν ταῖς κοίταις αὐτῶν. Καὶ ἅμα τῇ ἡμέρᾳ συνετέλουν αὐτά, διότι οὐκ ἦραν πρὸς τὸν κύριον τὰς χεῖρας αὐτῶν. Καὶ ἐπεθύμουν ἀγρούς, καὶ διήρπαζον ὀρφανούς, καὶ οἴκους κατεδυνάστευον, καὶ διήρπαζον τὸν ἄνδρα, καὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἄνδρα καὶ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ.

XVI. CVM potius manus ad Deum tollere debuiſſent, vt matutino ſacrificio iuxta legem oblato. Conſultabant autem noctu, & in otio deliberabant, agros alienos concupiſcebant, domos D euertebant, tyrannidem, & auaritiam exercebant, virum & hæreditatem diripiebant. Idcirco iure emiſſi ſunt, vt domus vanæ, & neſcientes quæ Deo placent ſapere. Millies itaque præſtat, magno animo talia aſpernari, & omni improbitati nuntium mittere, longiſſiméque auaritiam fugando, & ſuperuacanea non cupiendo, alimenta & tegumenta quærere, & quæ frugi hominibus ad vitam tuendam ſuffi- E ciunt. [Qui enim volunt diuites fieri, incidunt in deſideria multa inutilia & nociua, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem.] Eſt inſuper detrimentoſum nocturnum otium conſiderationibus ad peccandum conſumere. Bonum autem æmulari beatum pſalmicinem vniuerſorum Deum ſic alloquentem, [Media nocte ſurgebam ad confitendum tibi ſuper iudicia iuſtificationis tuæ.] Iterum: [Deus Deus

1 Tim. 6. Psal. 118. Psal. 62.

ΜΑΛΛΟΝ τὰς χεῖρας πρὸς Θεόν, ὡς ἑωθινῆς θυσίας ἀναφερομένης κατὰ τὸν νόμον. Ἦσαν δὲ αὐτοῖς τὰ ἐν νυκτὶ βουλεύματα, καὶ ἡ σχολαία διάσκεψις, ἀγρῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμίαι, οἴκων ἀνατροπαί, καταδυναστεῖαι καὶ πλεονεξίαι, ἀνδρός τε, καὶ κλήρου διαρπαγαί. Τοιγαροῦν δικαίως ἐξεπέμφθησαν ὡς οἶκοι μάταιοι, καὶ τὰ ἀνδάνοντα Θεῷ φρονεῖν οὐκ εἰδότες. ἄμεινον οὖν ἄρα, τὸ ἀσυγκρίτως κατευμεγεθεῖν τῶν τοιούτων, καὶ φαυλότητος μὲν ἁπάσης ἀποφοιτᾶν, πλεονεξίαν δὲ ῥιπτοῦντας ὡς ἀπωτάτω, καὶ τῶν περιττῶν οὐκ ἐφιεμένους, διατροφὰς ζητεῖν, καὶ σκεπάσματα, καὶ ὅσα τοῖς σώφροσιν ἀπόχρη πρὸς τὸ βιοῦν. οἱ γὰρ βουλόμενοι πλουτεῖν ἐμπίπτουσιν εἰς ἐπιθυμίας πολλάς, καὶ ἀνοήτους, καὶ βλαβεράς, αἵτινες βυθίζουσι τοὺς ἀνθρώπους εἰς ὄλεθρον, καὶ ἀπώλειαν. ἐπιζήμιον δὲ πρὸς τούτῳ καὶ τὰς ἐν νυκτὶ σχολὰς τοῖς εἰς ἁμαρτίαν σκέμμασι δαπανᾶν. καλὸν δὲ ζηλοῦν τὸν μακάριον ψαλμῳδὸν πρὸς τὸν τῶν ὅλων λέγοντα Θεόν, μεσονύκτιον ἐξηγειρόμην τοῦ ἐξομολογεῖσθαί σοι ἐπὶ τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου. καὶ πάλιν, ὁ Θεὸς ὁ Θεός

μου, πρὸς σὲ ὀρθρίζω. ἐδίψησεν ἡ ψυχή μου, ποσαπλῶς σοι ἡ σάρξ μου. ἐμνημόνευόν σου ἐπὶ τῆς στρωμνῆς μου, ἐν τοῖς ὄρθροις ἐμελέτων εἰς σέ.

A meus, ad te de luce vigilo. Sitiuit in te anima mea, multipliciter caro mea. Memor fui tui super stratum meum, in matutinis meditabar in te.]

Διὰ τοῦτο τάδε λέγει κύριος. ἰδοὺ ἐγὼ λογίζομαι ἐπὶ τὴν φυλὴν ταύτην κακὰ, ἐξ ὧν οὐ μὴ ἄρητε τοὺς τραχήλους ὑμῶν, καὶ οὐ μὴ πορευθῆτε ὀρθοὶ, ὅτι καιρὸς πονηρός ἐστιν.

Propterea hæc dicit Dominus: Ecce ego cogito super tribum istam mala, de quibus non auferatis colla vestra, & nō ambuletis erecti quia tempus malum est.

Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὶ κόπους ἐλογίζοντο, καὶ εἰργάζοντο κακῶς τισι, τὸ πρὸς Θεὸν αἴρειν τὰς χεῖρας ὡς ἀκερδὲς, καὶ ἀνόητον παρωθούμενοι, ταύτητοι κἀγώ φησι κατὰ πάσης τοιαύτης φυλῆς λογιοῦμαι κακὰ, τουτέστι, διασκέψομαι τὰ ἐφ' οἷς ἂν εἶεν κακοῖς, ἤγουν ἀφύκτοις συμφοραῖς, ἔσεσθαι δὲ οὕτω φησὶ δύσοιστά τε, καὶ φορτικὰ τὰ ἐπενεχθησόμενα, ὡς ἐν ἴσῳ γενέσθαι τοῖς κεκυφόσι τοὺς πεπονθότας, καὶ τρόπον τινὰ κατακαμφθήσεσθαι, δεινῶς, καὶ ἀφορήτως κατηχθισμένους. καιρὸς γὰρ ἔσται φησὶ πονηρὸς, καθ' ὃν ἂν αὐτοῖς τὰ ἐξ ὀργῆς ἐπαρτήσεται. καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ ὑπό του σοφῶς ὑμνούμενον, ὅτι αἱ ἀνομίαι μου ὑπερῇραν τὴν κεφαλήν μου, ὡσεὶ φορτίον βαρὺ ἐβαρύνθησαν ἐπ' ἐμέ. ἀλλ' ὅγε κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τοὺς οὕτω κατηχθισμένους πρὸς ἀπόθεσιν τῶν ἐπηρτημένων αὐτοῖς ἐκάλει, λέγων· δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. ἀλλ' οἱ μὲν τῇ πίστει τὸν κεκληκότα τιμήσαντες, ἀπεσείσαντο τὸ φορτίον, ἀπομεμενήκασι δὲ κάμνοντες, καὶ πεπιεσμένοι, καὶ σφόδρα εἰκότως, οἱ ταῖς ἀπαθείαις λελυπηκότες γραμματεῖς τε, καὶ Φαρισαῖοι, καὶ ἡ σὺν αὐτοῖς ἑτέρα πληθὺς, οἳ οὐκ ἂν δύναιντο βαδίζειν ὀρθῶς. καὶ τοῦτο εἰδὼς ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, ἀνακέκραγε πρὸς Θεόν. σκοτισθήτωσαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ τὸν νῶτον αὐτῶν διαπαντὸς σύγκαμψον· ἵνα τὰ ἄνω μὴ βλέποντες, μήτε μὴν ἀνακουφίζειν ἰσχύοντες τῆς διανοίας ὀφθαλμὸν πρὸς τὴν τῶν ἁγίων ἐλπίδα, καὶ τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς καλλίπολιν, πρὸς μόνα βλέπωσι τὰ ἐπὶ τῆς γῆς μονονουχὶ κεκυφότες, καὶ τοῖς προσκαίροις, καὶ σαρκικοῖς τὸν ὑβριστὴν, καὶ μισόθεον ἐνερείδοντες νοῦν.

xvii. Quandoquidem ipsi labores cogitabant, & de quibusdam merebantur malè, manus ad Deum tollere vt infructuosum, & inutile contemnentes, B idcirco & ego, inquit, aduersus totam hanc tribum cogitabo mala. Hoc est, considerabo in quibus malis, siue calamitatibus ineuitabilibus esse debeant. Tam autem onerosa & intolerabilia fore dicit, quibus multabuntur, vt qui ea patientur, ceruices inclinantium sint futuri similes, duritérque & intolerandum in modum oneratos quodammodo incuruatum iri. [Tempus enim malum est,] inquit, quo ipsis C extra diuina supplicia impendeant. Atque hoc est, opinor, à quodam sapienter cantatum, [Quia iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum: sicut onus graue grauatæ sunt super me.] Psal. 37. Verùm Dominus noster Iesus Christus adeo oneratos ad onera deponenda vocabat cum diceret. [Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos.] Matth. 11 Porro qui fide vocantem sunt reueriti, onus excusserunt: scribæ autem & Pharisæi quos passionum vacuitas contristabat, iustissimè D laborantes, & pressi remanserunt, & cum ipsis alia multitudo, quæ non valuit rectè incedere. Hoc non ignorans diuinus Dauid, exclamauit ad Dominum. [Obtenebrentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurua:] Psal. 68. vt superna non respicientes, neque oculum mentis ad spem sanctorum, & præclaram in cælis ciuitatem attollere valentes, terrena duntaxat intueantur: tantum non incuruati, & animum insolentem, & osorem Dei ca- E ducis, & carnalibus alligantes.

Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ληφθήσεται ἐφ' ἡμᾶς παραβολὴ, καὶ θρηνηθήσεται θρῆνος ἐν μέλει, λέγων· ταλαιπωρίᾳ ἐταλαιπωρήσαμεν. μερὶς λαοῦ μου κατεμετρήθη ἐν σχοινίῳ, καὶ οὐκ ἦν ὁ κωλύων αὐτὸν, τοῦ ἀποστρέψαι.

In die illa sumetur super vos parabola, & plangetur planctus in cantico dicens: Afflictione afflicti sumus. Pars populi mei demēsa est funiculo, & nō erat qui prohiberet eum, vt auerteret illum.

Δύο κατὰ ταυτὸν συμβήσεσθαι λέγει, παραβολήν τε καὶ θρῆνον. καὶ ἡ μὲν παραβολὴ σημαίνειν

xviii. Duo simul euētura narrat, parabolā & planctū. Et parabola quidem significare

uidetur, quasi in omnium ore de ipsis, aut de ipso sermonem fore: insignes enim casus semper sunt memorabiles, eorúmque fama vrbes & regiones peruadit, & vsque ad extremos mundi fines penetrat. Planctus autem lacrymas, & gemitus, quibus alii forsitan eorum causa indulgebant, aut ipsi, secum sua mala deplorantes. Proinde ait, [afflictione afflicti sumus.] Quis autem afflictionis modus intelligendus videatur, declarat, his verbis: [Pars populi mei demersa est funiculo, & non erat qui prohiberet eum vt auerteret.] Hæreditas, inquit, distributa meo, & dilecto (haud dubium quin Israeli) demensa est ab hostibus, hoc est legibus, & tributis subiecta est. Nam quod metimur, tributarium est, & paret. Deinde cum hoc factum esset, ac præter spem contigisset, non erat qui prohiberet. Quousque igitur, inquit, vituli Chamos, Dagon, Beelphegor, Baal, & diuersa in fanis Samariæ simulacra siluerunt? Non restiterunt diuisoribus: non sunt auxiliati adoratoribus suis: non sunt irati terram dimetientibus. Tale quippiam & voce Hieremiæ de Israelitis dicit. [Et in tempore afflictionis suæ dicent, surge, & libera nos. Et vbi sunt dii tui, quos fecisti tibi? Si surgent, & liberabunt te in tempore afflictionis tuæ.] Sed quo pacto alios liberent, qui facile ferant omne, quod cuipiam in eos libuerit? Sunt enim, sunt, inquam, [opera manuum hominum,] argentum, & aurum, & lapis, & ligna, surda & insensilis materia. Cantet itaque diuinus Dauid, [Similes illis fiant qui faciunt ea; & omnes qui confidunt in eis.]

Hier. 2.

Psal. 113.

Agri vestri diuisi sunt, Propter hoc nō erit mittens funiculum in hæreditatem.

XIX. Verborum præcedentium vim explanat. Exhæredes enim facti estis, ait, & regionem vestram dimensi sunt, seu diuiserunt alii, tibi autem tua diuidere nō conceditur. Hoc superbos Iudęos tempore aduentus Christi passos inuenimus. Eo namque crudeliter tractato, hæreditatibus sibi attributis exciderūt. Erat enim primogenitus, & eorum esse promissiones sanctissimus Paulus confirmat, corū patres, & ex ipsis Christum secundum carnem. Spe autem, & omni gloria eam consequente frustratus est, [& plenitudo gētium intrauit,] corúmque hæreditatem occupauit. Ipsarum

Hier. 31.
Gal. 3.

Rom. 11.

A ἔοικε δὲ οἱονείπως ἐν στόματι πάντων τὸν ἐπ' αὐτοῖς, ἤτοι περὶ αὐτῶν γενέσθαι λόγον· μνημονεύεται ἀεὶ καὶ τὰ ἐξαίσια τῶν κακῶν, καὶ τῶν τοιούτων ἡ φήμη πόλεις τε, καὶ χώρας ἐπιφοιτᾷ, καὶ μέχρι περάτων τῆς ὅλης διατρέχει γῆς. θρήνους δέ γε τὸ δάκρυον καὶ τὰς ἐπ' αὐτοῖς οἰμωγάς, ἃς ἂν ἕτεροι ποιοῖντο τυχόν, ἤγουν αὐτοί, κατὰ σφᾶς αὐτοὺς τὰ οἰκεῖα κλαίοντες πάθη. τοιγάρτοι φησὶ ταλαιπωρίᾳ ἐταλαιπωρήσαμεν. καὶ τίς ἂν νοοῖτο τῆς ταλαιπωρίας

B ὁ τρόπος, διατρανοῖ λέγων, μερὶς λαοῦ μου κατεμετρήθη σχοινίῳ, καὶ οὐκ ἦν ὁ κωλύων αὐτὸν τοῦ ἀποστρέψαι. ὁ κλῆρος φησὶν ὁ ἀπονεμηθεὶς τῷ ἐμῷ, καὶ ἠγαπημένῳ, (δῆλον δὲ ὅτι τῷ Ἰσραὴλ) μεμέτρηται παρὰ ἐχθρῶν, τουτέστι, θεσμοῖς καὶ τέλεσιν ὑποκειμένη κεῖται. ὃ γὰρ μεμετρημένον ὑποφόρον ἐστί, καὶ τελοῦν, εἶτα τούτου γεγονότος, καὶ παρ' ἐλπίδα συμβεβηκότος, οὐκ ἦν ὁ κωλύσων. ποῖ δὲ οὖν ἄρα φησὶν αἱ δαμάλεις, ὁ Χαμώς, ὁ Δαγών, ὁ Βεελφεγώρ, ὁ Βάαλ, καὶ τὰ ἐν τοῖς τεμένεσι τῆς Σαμαρείας πολυειδῆ χρήματα σεσιγή-

C κασιν; οὐκ ἀντετάξαντο τοῖς μεριζομένοις· οὐ βεβοηθήκασι τοῖς ἰδίοις προσκυνηταῖς· οὐκ ἐπήγαγον ὀργὴν τοῖς μετροῦσι τὴν γῆν. τοιοῦτόν τι φησὶ καὶ διὰ φωνῆς Ἱερεμίου περὶ τῶν ἐξ Ἰσραήλ, καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῶν κακῶν αὐτῶν ἐροῦσιν, ἀνάστα, καὶ σῶσον ἡμᾶς. καὶ ποῦ εἰσὶν οἱ θεοί σου, οὓς ἐποίησας σεαυτῷ; εἰ ἀναστήσονται, καὶ σώσουσί σε ἐν καιρῷ τῆς κακώσεώς σου. ἀλλὰ πῶς ἂν ἑτέρους ἐκσώσαιεν, οἳ πάθοιεν ἂν εὐκόλως πᾶν ὅσον τις ἕλοιτο

D δρᾶν, εἰσὶ γὰρ εἰσὶν ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων. ἀργύριον, καὶ χρυσίον, καὶ λίθος, καὶ ξύλα, κωφή τε ἀναίσθητος ὕλη. ψαλλέτω δὲ ὁ θεσπέσιος Δαβίδ, ὅμοιοι αὐτοῖς γένοιντο οἱ ποιοῦντες αὐτά, καὶ πάντες οἱ πεποιθότες ἐπ' αὐτοῖς.

Οἱ ἀγροὶ ὑμῶν διεμερίσθησαν· διὰ τοῦτο οὐκ ἔσται ὁ βάλλων σχοινίον ἐν κλήρῳ.

Φανερὰν ποιεῖται τῶν εἰρημένων τὴν δύναμιν. ἀπόκληροι γὰρ γεγόνατέ φησι, καὶ μεμέτρηνται μὲν τὴν ὑμῶν, ἕτεροι, σοὶ δὲ οὐκ ἐξέσται μετρεῖν

E τὰ σά. πεπονθότας δὲ τοῦτο κατὰ τὸν τῆς ἐπιδημίας καιρὸν καὶ τοὺς ἀλαζόνας εὑρήσομεν Ἰουδαίους. ἐμπαροινήσαντες γὰρ τῷ Χριστῷ τῶν ἀπονεμηθέντων αὐτοῖς ἀπώλισθον κλήρων. ἦν γὰρ πρωτότοκος, καὶ αὐτῶν εἰσί φησι αἱ ἐπαγγελίαι ὁ σοφώτατος Παῦλος, αὐτῶν οἱ πατέρες, καὶ ἐξ αὐτῶν ὁ Χριστὸς κατὰ σάρκα. ἐκπέπτωκε δὲ τῆς ἐλπίδος, καὶ τῆς εἰς τοῦτο πάσης εὐκλείας εἰσέφρησε, τῶν ἐθνῶν τὸ πλῆθος, εἰς τὸν ἐκείνων ἀντημείβη κλῆρον. αὐτῶν

γὰρ γεγόνασιν αἱ ἐπαγγελίαι, αὐτῶν ὁ Χριστὸς, αὐτῶν οἱ πατέρες. τέκνα γὰρ χρηματίζουσιν Ἀβραὰμ, κατακολουθοῦντες τοῖς ἴχνεσι τῆς ἐν ἀκροβυστίᾳ πίστεως αὐτοῦ. οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραὴλ, οὐδ᾽ ὅτι εἰσὶ σπέρμα Ἀβραὰμ, ἀλλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐπαγγελίας, ταῦτα λογίζεται εἰς σπέρμα. τοιγάρτοι καὶ ὁ θεσπέσιος Ἰωάννης τὴν τῶν Ἰουδαίων ὀφρὺν, καὶ τὸ εἰκαῖον φύσημα καταφέρων, ποιήσατε οὖν καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας, φησὶ, καὶ μὴ δόξητε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς, ὅτι πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ. οὐκοῦν ἀποπέπτωκε μὲν τῆς κληρονομίας ὁ ἀπόπληκτος Ἰσραὴλ, ἀνταμέφυ δὲ ὥσπερ ἡ ἐξ ἐθνῶν ἀγέλη, καὶ αὐτοῖς ὁ Χριστὸς τὴν αἰωνίων ἀγαθῶν τὸν εὐκλεᾶ τε, καὶ ἀξιόληπτον ἀπονέμει κλῆρον, συμπολῖται γὰρ γεγόνασι τῶν ἀγγέλων, καὶ οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ, σύσσωμά τε τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῇ πρὸς αὐτὸν ἑνότητι διὰ πνεύματος ἐκλελαμπρυσμένοι, τὸν πολύευκτον ἀληθῶς διαζήσονται βίον, ἐν ὁσιότητί τε καὶ ἁγιασμῷ, καὶ ἀφθαρσίᾳ.

Ἐν ἐκκλησίᾳ κυρίου μὴ κλαίετε δάκρυσιν, μηδὲ δακρυέτω ἐπὶ τούτοις. οὐδὲ γὰρ ἀπώσεται ὀνείδη ὁ λέγων, οἶκος Ἰακὼβ παρώργισε πνεῦμα κυρίου. Εἰ ταῦτα τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ ἐστι.

Ἆρ᾽ οὖν ἀπείργει τοῦ μετανοεῖν ἐθέλοντα τὸν Ἰσραὴλ, ἀνακόπτει δὲ εἰπέ μοι, τὴν ἐπ᾽ αὐτῷ ἡμερότητα Θεὸς, κἂν εἰ βούλοιντο μαθεῖν τὰ ἑαυτοῖς ὅτι μάλιστα πρεπωδέστατα, καὶ δρᾶν ἤδη πως τὸ ἀνδάνον αὐτῷ; οὐ τοῦτό φησι. ἀλλ᾽ ἔθος τισὶν, εἰ ὑπό του τυχὸν τῶν σοφῶν πεπλημμεληκότες ἐλέγχοιντο, τὸν τῆς μεταγνώσεως τρόπον μέχρι τοῦ δακρύσαι μετρεῖν, καὶ ὁμολογεῖν, τὴν ἀμπλακίαν τούτῳ τε, καὶ μόνῳ ζητεῖν τὴν ἄφεσιν· οὐ μὴν ἔτι καὶ τῶν προεγκειμένων αὐτοῖς καταλήγειν κακῶν. τοῦτο τινὲς ἔδρων τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, ὡς μηδὲ αὐτῶν ἔσθ᾽ ὅτε φείδεσθαι τῶν ἀμφίων. ἀλλὰ τί φησιν ὁ εἰς καρδίαν ὁρῶν, καὶ νεφρούς; ἐπιστρέψατε πρός με ἐξ ὅλης τῆς καρδίας ὑμῶν, ἐν νηστείᾳ, καὶ ἐν κλαυθμῷ, καὶ ἐν κοπετῷ, καὶ διαρρήξατε τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ μὴ τὰ ἱμάτια ὑμῶν. ὅτι τοίνυν ψιλὸν ἐξ ὀμμάτων καταχέοντες δάκρυον, καὶ χρηστοεπεῖν ὑποκρινόμενοι, τῶν γε μὴν ἰδίων οὐ καταλήγοντες θελημάτων, οὐκ ἂν εὐμενῆ, καὶ πρᾶον ἐφ᾽ ἑαυτοῖς καταστήσαιεν τὸν κριτὴν, ἐκδιδάσκει λέγων, ἐν ἐκκλησίᾳ κυρίου μὴ κλαίετε δάκρυσι. μὴ ποιεῖτέ φησι πένθους οἶκον τὸν θεῖον ναόν· μηδὲ ἐπὶ τούτῳ δακρύετε, ὥστε εἰπεῖν ἐν οἴκῳ

A enim sunt promissiones, ipsarum Christus, ipsarum patres. Filii enim Abraham nominantur, vestigiis fidei eius in præputio insistentes. [Non enim omnes qui sunt ex Israel, hi sunt Israelitæ: neque qui sunt semen Abraham, sed filii promissionis, hi reputantur in semine.] Quamobrem & diuinus Ioannes Iudæorum fastum, & inanes spiritus deprimens, [Facite igitur, inquit, fructus dignos pœnitentiæ: & ne velitis dicere inter vos, Patrem habemus Abraham.] Quare insipiens Israel hæreditatem amisit: contrà gentium multitudo quasi enata est, & ipsis Christus inclytam, acceptionéque dignam bonorum cælestium hæreditatem dispertit. Facti sunt enim ciues angelorum, & domestici Dei, vnum corpus cum Christo, & vnione cum ipso per spiritum illuminati, verè optatissimam in sanctitate, & sanctificatione, & incorruptione vitam traducent.

Rom. 9. — Matth. 3. — Ephes. 2.

In Ecclesia Domini ne flete lacrymis, neque ploret super his. Neque enim abiiciet opprobria qui dicit, domus Iacob prouocauit spiritum Domini. Si hæ adinuentiones eius sunt?

XX. Num ergo, dic mihi, pœnitere volentem Israel cohibet, & mansuetudinem illis subtrahit, quantumuis sibi conuenientissima discere, & in posterum quæ illi grata sunt præstare cupiant? Non hoc dicit, Sed consuetudo quibusdam est, si, cum peccauerint, ab aliquo sapiente forsitan reprehendantur, pœnitentiæ modum in lacrymis ponere, erratúmque suum confiteri, atque hoc, & solo expiationem admissorum quærere: non etiam obiecta flagitia omittere. Hoc nonnulli de Israelitis faciebant, vt interdum nec vestimentis parcerent. Sed quid ait, qui cor & renes intuetur? [Conuertimini ad me ex toto corde vestro, in ieiunio, in fletu, & planctu, & scindite corda vestra, & non vestimenta vestra.] Quoniam igitur solas lacrymas profundunt, & bona simulatè loquuntur, & interim proprias voluntates non deserunt, ideo non eos beneuolum ac mitem sibi reddere iudicem docet, dicens: [In Ecclesia ne flete lacrymis] Dei templum, inquit, nolite facere domum luctus: nec idcirco lacrymas fundite, vt dicatis tantùmodo, vos

Hier. 2. Ioel. 2.

vos in domo Domini fleuisse. Istuc namque vtilitate vacat omnino. Neque illud quidam dicant, [Domus Iacob prouocauit spiritum Domini.] Nequaquam enim peccatorum suorum probra abscondet, etiamsi quispiam adeo bonis vocibus abuti velit, [Si hæ adinuentiones eius sunt] Has ipsas enumerat. [Facti sunt cogitantes labores, & operantes mala in cubilibus suis, & simul cum die consummabant ea, & non sustulerunt ad Dominum manus suas. Et desiderabant agros, & diripiebant pupillos, & domos opprimebant, & diripiebant virum, & domum eius, virum & hæreditatem eius.] Itaque si talia, inquit, sint eius studia, quomodo opprobria depellet, tantummodo lacrymans, [Confiténsque, & dicens, domus Iacob prouocauit spiritum Domini?] Opus est ergo pœnitentiam volentes agere, à peruersitatis criminibus discedere, & ita demum plorare, & confiteri Deo, iam vsum bonorum operũ magni æstimantes. Deus siquidem non simpliciter lacrymas, & bona verba: sed vitam, & mores aspiciet. Tunc autem fletus proderit, quando mores rectè factorum cum euersione improbitatis coniungi apparebit. Sublato enim in nobis peccato, virtus eius loco existere incipit.

Nonne sermones eius sunt boni cum eo? & recti ambulauerunt, & prius populus meus restitit in inimicitiam contra pacem eius?

xxi. Rursus eum accusat, vt qui consueuerit bona quidem proloqui; sed animo cum verbis non consentiat. Recta quidem loquuntur, inquit, & bona valde: confitentur enim peccata sua, Dominum mitem, ac bonum vocant, & varie dissimulant: operibus autem ipsis eum irritare non parcunt. Et possis videre ipsos sibi inimicos, suámque ipsorum pacem repudiantes. Ipse enim populus meus ait, hostiliter paci suæ restitit. Nam cum illis liceret Deum colentibus vitam fœlicem, & delicatam agitare in perpetua quadam gloria, & iucunditate, scientes ac volentes ab eo desciuerunt. Hinc pacis assiduitatem aspernati, velut à semetipsis impulsi, suis ipsorum capitibus bellum accersunt. Non carere autem omni fructu, peccatis obnoxios piè Deum affari, videlicet si quis propter peccata sua erubescere instituerit,

A μένον καὶ αὖσαι Θεοῦ· ἀνόνητον γὰρ τὸ τοιόνδε παντελῶς. μή τι μὴν ἐκεῖνο λεγόντων τινές, οἶκος Ἰακὼβ παρώργισε πνεῦμα κυρίου. ἀποκρύψαιτο γὰρ ἂν ἥκιστά γε τοὺς ἐφ' οἷς πεπλημμέληκεν ὀνειδισμούς, κἂν εἰ ἕλοιτό τις τοῖς οὕτω χρησταῖς ἀποκεχρῆσθαι φωναῖς, εἰ ταῦτα ἐστὶ τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ, καὶ ποῖα δὴ ταῦτά φησιν. ἐγένοντο λογιζόμενοι κόπους, καὶ ἐργαζόμενοι κακὰ ἐν ταῖς κοίταις αὐτῶν. καὶ ἅμα τῇ ἡμέρᾳ συνετέλεσαν B αὐτά, καὶ οὐκ ἦραν πρὸς κύριον τὰς χεῖρας αὐτῶν· καὶ ἐπεθύμουν ἀγρούς, καὶ διήρπαζον ὀρφανούς, καὶ οἴκους κατεδυνάστευον, καὶ διήρπαζον ἄνδρα, καὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἄνδρα καὶ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ. οὐκοῦν εἰ τοιάδε, φησίν, εἶεν αὐτοῦ τὰ ἐπιτηδεύματα, πῶς ἂν διακρούσαιτο τὰ ὀνείδη, ψιλὸν καταχέων δάκρυον; ὁμολογῶν τε, καὶ λέγων, οἶκος Ἰακὼβ παρώργισε τὸ πνεῦμα κυρίου; χρὴ δὴ οὖν ἄρα μετανοεῖν ᾑρημένους ἀπαλλάττεσθαι μὲν τῶν ἐκ φαυλότητος ἐγκλημάτων, δακρύειν δὲ οὕτω, C καὶ ἐξομολογεῖσθαι Θεῷ, τετιμηκότας ἤδη τὸ ἀγαθουργεῖν. ὁ γὰρ Θεὸς οὐχ ἁπλῶς εἰς δάκρυον, καὶ εἰς χρηστοὺς ἐμβλέψεται λόγους, ἀλλ' εἰς ἤθη, καὶ τρόπους. ὀνησιφόρον δὲ τότε τὸ κλαίειν ἔσται, ὅταν φαίνωνται τῆς ἀγαθουργίας οἱ τρόποι τῇ τῆς φαυλότητος ἀνατροπῇ συνεξαθέοντες. ἀναιρουμένης γὰρ ἐν ἡμῖν τῆς ἁμαρτίας, ἡ τῆς ἀρετῆς παρειστρέχει φύσις.

Οὐχὶ οἱ λόγοι αὐτοῦ εἰσὶ καλοὶ μετ' αὐτοῦ, καὶ ὀρθοὶ πεπόρευνται, καὶ ἔμπροσθεν ὁ λαός μου εἰς ἔχθραν ἀντέστη κατέναντι τῆς εἰρήνης D αὐτοῦ;

Καταιτιᾶται δὴ πάλιν ὡς εἰωθότα μὲν ἀριστοεπεῖν, ἀσύμβατον δὲ τοῖς λόγοις διάνοιαν ἔχοντα. ὀρθοὶ μὲν γάρ φησιν οἱ παρ' αὐτοῖς γίνονται λόγοι, καλοὶ δὲ λίαν, ὁμολογοῦσι γὰρ τὰ ἐγκλήματα, χρηστόν τε καὶ ἀγαθὸν ὀνομάζουσι τὸν κύριον, καὶ κατειρωνεύονται πολυτρόπως, ἔργοις γε μὴν αὐτοῖς προσκρούοντες οὐ διαλελοίπασιν. ἴδοι δ' ἂν τις αὐτοὺς ἑαυτοῖς γεγονότας ἐχθρούς, καὶ τὴν σφῶν αὐτῶν ἀποσοβοῦντας εἰρήνην. αὐτὸς γὰρ ὁ λαός μου ἀντικατέ- E στη φησὶν ὡς ἐχθρὸς τῇ ἑαυτοῦ εἰρήνῃ. ἐξὸν γὰρ αὐτοῖς ἐν εὐπαθείαις εἶναι, καὶ τρυφαῖς, καὶ ἐν βεβαίᾳ τῆς δόξης, καὶ ἐρηρεισμένην ἔχειν τὴν εὐθυμίαν, εἰ τετίμηται Θεός, ἐθελοντὶ κατώλισθον εἰς ἀποστασίαν. ταύτητοι καὶ τὸ ἐν εἰρήνῃ διατελεῖν ἀποβεβηκότες αὐτόκλητοι, ὥσπερ ταῖς σφῶν αὐτῶν κεφαλαῖς ἀγείρουσι πόλεμον. ὅτι δὲ οὐχὶ πάντως ἀκερδὲς τὸ χρηστοεπεῖν πρὸς Θεὸν τοὺς ἡμαρτηκότας, ἤγουν εἰ ἕλοιτό τις τοῖς ἰδίοις πταίσμασιν ἐπερυθριᾶν,

ἐξ αὐτῆς ἀποδείξομεν τῆς θεοπνεύστου γραφῆς. γέγραπται γὰρ ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν Παραλειπομένων περὶ τοῦ Ροβοάμ· καὶ ἐγένετο ὡς ἡτοιμάσθη ἡ βασιλεία Ροβοάμ, καὶ ὡς κατεκρατήθη, ἐγκατέλιπε τὰς ἐντολὰς κυρίου, καὶ πᾶς Ισραὴλ μετ' αὐτοῦ. εἶτα Σουσακεὶμ ὁ τῶν Αἰγυπτίων τύραννος κατὰ τῶν Ἱεροσολύμων ὡπλίζετο, καὶ πανστρατὶ τῆς οἰκείας ἐξέθει γῆς. ἀφικνεῖται δὲ μετὰ τοῦτο Σαμέας ὁ Προφήτης πρὸς Ροβοάμ, καὶ πρὸς τοὺς ἄρχοντας Ἰούδα, τοὺς συναχθέντας εἰς Ἱερουσαλὴμ ἀπὸ προσώπου Σουσακείμ, καὶ εἶπεν αὐτοῖς· οὕτως εἶπε κύριος· ὑμεῖς ἐγκατελίπετέ με, κἀγὼ ἐγκαταλείπω ὑμᾶς ἐν χειρὶ Σουσακείμ. καὶ ᾐσχύνθησαν οἱ ἄρχοντες Ισραὴλ, καὶ ὁ βασιλεὺς, καὶ εἶπον, δίκαιος ὁ κύριος. καὶ ἐν τῷ ἰδεῖν κύριον ὅτι ἐνετράπησαν, καὶ ἐγένετο λόγος κυρίου πρὸς Σαμέαν, λέγων· ἐνετράπησαν, οὐ καταφθερῶ αὐτούς. εἶτα πάλιν φησὶ, καὶ ἐν τῷ ἐντραπῆναι αὐτὸν ἀπεστράφη ἀπ' αὐτοῦ ὀργὴ κυρίου, καὶ οὐκ εἰς καταφθορὰν εἰς τέλος. καὶ γὰρ ἐν τῷ Ἰούδᾳ φησὶ, ἦσαν λόγοι ἀγαθοί. ὁρᾷς οὖν, ὅπως οὐκ ἀκερδὲς τὸ ἀγαθοὺς ἔχειν ἐπὶ γλώττης, εἰ πρέποιτο τὸ ἐντρέπεσθαι, καὶ τὸ ἐφ' οἷς πεπλημμέληκε τις κατερυθριᾶν. οὐκοῦν ὡς ὁ Παῦλός φησι, οὐκ ἐν λόγῳ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐν δυνάμει. καὶ αὐτὸς δέ που Χριστὸς ἀναφανδὸν ἔφη, οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι, κύριε κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλὰ πᾶς ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. εἰκαῖον οὖν ἄρα, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, τὸ χρηστὰ λέγειν περὶ Θεοῦ, ὅτε τὸ ἐν ἔργοις εὐδόκιμον οὐ παρομαρτεῖ.

Τὴν δορὰν αὐτοῦ ἐξέδειραν, τοῦ ἀφελέσθαι ἐλπίδα συντριμμὸν πολέμου.

Ἐπιφέρει πάλιν τοῖς καθηγεῖσθαι λαχοῦσι τῆς τῶν ἀγελαίων ἀπωλείας τὰ ἐγκλήματα. οὐ γὰρ αὖ ἱκανῶς ἔχοντα εἴς γε τὸ δύνασθαι παιδεύειν αὐτοὺς, καὶ εἰς τὴν ὀρθήν τε, καὶ ἀδιάστροφον ἀποκομίζειν τρίβον, καὶ ἀντέχεσθαι μὲν, ὅτι μάλιστα φιλεῖ, τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας, ὡς ἀχρεῖον δὲ, καὶ ὀλέθρου πρόξενον ἀπορρίπτειν, καὶ ἀπωτάτω ποιεῖσθαι τὸ προσκεῖσθαι γλυπτοῖς, αὐτοὶ γεγόνασιν ὀλετῆρες, καὶ φθορεῖς πρὸς τὸ μὴ τοὐναντίον τὰς τῶν ὑπὸ χεῖρα μετατρέποντες γνώμας, καὶ Θεοῦ μὲν ἀποφοιτᾶν ἀναπείθοντες, ἐπαγάλλεσθαι δὲ μᾶλλον τοῖς τῆς πλανήσεως τρόποις. ταύτητοι Θεῷ προσκρούοντες, καὶ τὰς εἰς αὐτὸν ἐλπίδας ἀπώλεσαν. ἣν εἴπερ ἔχοντες διετέλουν, οὐδὲν τὸ ἀπεῖργον ἦν καταθλεῖν δύνασθαι τὸν ἐχθρόν. οὐκοῦν ὡς ἐπὶ προβάτων φησὶν, ὅτι τὴν δορὰν αὐτῶν ἐξέδειραν, τοῦ ἀφελέσθαι

ex ipsa diuinitus inspirata scriptura patefaciemus. Scriptum est enim in secundo Paralipomenon de Roboam. [Et factum est, postquam præparatum est regnum Roboam, & postquam roboratum est, dereliquit mandata Dei, & omnis Israel cum eo.] Deinde Susacin Ægyptiorum rex aduersus Hierosolymam arma cepit, & quantis potuit copiis de terra sua excurrit. Venit autem deinde Propheta Semeas ad Roboam, & ad principes Iuda congregatos in Hierusalem à facie Susac, dixitque illis: Hæc dicit Dominus. [Vos reliquistis me, & ego relinquam vos in manu Susac. Et verecundati sunt principes Israel, & rex, & dixerunt; iustus est Dominus. Et cum vidisset Dominus, quod conuersi fuerant, factus est sermo Domini ad Semeam, dicens: Conuersi sunt, non disperdam eos.] Iterum infra dicitur. [Et cum humiliauit se rex, auersa est ab eo ira Domini, & non in corruptionem in finem. Etenim in Iuda, inquit, fuerunt sermones boni.] Cernis hinc igitur quã non sit inutile in lingua bonos sermones habere, si simul quispiam erubescat, & de admissis pudore suffundatur. Itaque vt Paulus ait, [Regnum Dei non est in sermone, sed in virtute:] sic & Christus alicubi clarè dixit: [Non omnis qui dicit mihi Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum, sed qui facit voluntatem patris mei qui est in cælis.] Vanum est igitur, vt dicebam modò, bona dicere de Deo, quando opera laudabilia non sequuntur.

2. Paral. 12. — 1. Cor. 4. — Matth. 7.

Pellem eius excoriauerunt, vt auferrent spem contritionem belli.

XXII.

Denuo ducibus, ac præsidibus crimen & culpã exitii popularis impingit. Nam cum populus per se idoneus nõ esset, vt semet erudiret, atque in rectã, & minimè distortam semitã deduceret, pietatémque erga Deũ, quod maximè debebat, amplecteretur, sculptiliũ verò studium, ac venerationẽ vt inutilem perniciosámq. abiiceret, & quam maximè fugeret, ipsi pestes & corruptores subditorum facti, omnino animos illorũ in contrariũ inflexerunt, & posthabito Deo, exultare potius in erroribus illis persuaserũt. Sic offenso Deo, etiã spe in illum exciderũt, in qua si perseuerassent, nihil obstitisset, quo minus debellare hostẽ potuissent. Igitur vt in ouibus, inquit, [quia pellẽ eorũ detraxerũt, vt auferrẽt

spem contritionem belli.] Vt si diceret, spei tegumentis nudarunt, & cura, auxilióque meo exuerunt, atque ita aduersis opportunum, & captu facilem reddiderunt. Orbati sunt enim spe, quæ erat ipsis belli contritio. Quemadmodum enim bestiis tutum indumentum est pellis (facillimè enim læditur nuda caruncula) ita nobis quoque ipsis tutum vestimentum est, & quasi pellis quædam spei diuinæ virtus. Quam si habeamus, nullo modo Deum offendentes, hostium dominabimur, & omni bello carnali, ac spirituali superiores euademus. [Ambulabimus item super aspidem, & basiliscum, & conculcabimus leonem ac draconem,] vt scriptum est: & cantabimus cum fiducia, [Domine Deus virtutum, beatus homo qui sperat in te.]

Psal. 90.

Psal. 33.

A ἐλπίδα συντετριμμένην τοῦ πολέμου. ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι, γυμνὸς ἀπεφήναντο τὴν ἐξ ἐλπίδος περιβολήν, ἀπαμφιάσαντες δὲ ὥσπερ τῆς παρ' ἐμοῦ φροντίδος, καὶ ἐπικουρείας, εὐπαθῆ, καὶ εὐάλωτον ἀποτετελέκασι. περιῄρηται γὰρ αὐτῶν ἡ εἰς Θεὸν ἐλπὶς, τοῦτο δὲ ἦν αὐτοῖς τοῦ πολέμου τὸ συντέτριμμα. ὥσπερ γὰρ τοῖς ἀλόγοις τῶν ζώων ἀσφαλὲς ἀμφίον ἡ δορά (κομιδῇ γὰρ εὐπαθὲς τὸ γυμνὸν σαρκίον) οὕτω καὶ ἡμῖν αὐτοῖς ἀσφαλὲς ἐπίβλημα, καὶ δορά τις ὥσπερ τῆς εἰς Θεὸν ἐλπίδος ἡ δύναμις. ἣν B εἴπερ ἔχοιμεν, κατ' οὐδένα τρόπον λυποῦντες Θεὸν, κατευμεγεθήσομεν τῶν ἐχθρῶν, καὶ περιεσόμεθα παντὸς πολέμου σαρκικοῦ τε καὶ νοητοῦ. ἐπιβησόμεθα δὲ καὶ ἐπὶ ἀσπίδα, καὶ βασιλίσκον, καὶ καταπατήσομεν λέοντα, καὶ δράκοντα, κατὰ τὸ γεγραμμένον· ἀναμελψόμεθα δὲ πεποιθότες, Κύριε ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, μακάριος ἄνθρωπος ὁ ἐλπίζων ἐπὶ σέ.

Propter hoc duces populi mei proiicientur de domibus deliciarum suarum. Propter malas adinuentiones suas eiecti sunt.

Διὰ τοῦτο ἡγούμενοι λαοῦ μου ἀπορριφήσονται C ἐκ τῶν οἴκων τρυφῆς αὐτῶν. διὰ τὰ πονηρὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν ἐξώσθησαν.

XXIII.

Quoniam enim, inquit, qui doctrinis, & admonitionibus seducere potuerunt subiectos, manuductores, patres, pastores, præpositi, pellem eorum detraxerunt, abstuleruntque illis spem in Deum, per quam bellum omne non difficulter conterere potuissent, idcirco iure relictis domesticis bonis, multóque charissimis priuati, delectationéque, & deliciis amissis, ad hostes abibunt, & ignauiæ scelerúmque rationem acerbam reposcentur. Perpessionis autem huius non aliud, sed ipsos potius sibi causam fore ostendit, dicens, [Propter malas adinuentiones suas eiecti sunt. Non enim frustra extenduntur retia pennatis, iuxta scripturam. Ipsi namque cædis participes, thesaurizant sibi ipsis mala.]

Prou. 1.

Ἐπειδὴ γάρ φησιν οἱ ταῖς εἰσηγήσεσι, καὶ ταῖς νουθεσίαις ὑφέλκειν δυνάμενοι τοὺς ὑπεζευγμένους, οἱ χειραγωγοὶ, καὶ πατέρες, οἱ ποιμένες, καὶ ἐπιστάται τὴν δορὰν αὐτῶν ἐξέδειραν, καὶ ἀφείλοντο τὴν ἐλπίδα τὴν εἰς Θεὸν, δι' ἧς εὐκόλως ἦν πάντα συντετρίφθαι πόλεμον, ταύτῃτοι δικαίως τὰ οἴκοι μεθέντες ἀγαθὰ, τῶν ὅτι μάλιστα φιλτάτων ἐστερημένοι, τέρψεώς τε, καὶ τρυφῆς ἀπωλισθηκότες, D βαδιοῦνται πρὸς ἐχθροὺς, καὶ πικροὺς τῆς ῥαθυμίας, καὶ τῆς φαυλότητος ἀποτίσουσι λόγους. ὅτι δὲ τοῦ παθεῖν οὐχ ἕτερός τις αὐτοῖς, αὐτοὶ δὲ μᾶλλον σφίσιν αὐτοῖς γεγόνασιν ἀφορμὴ, σαφηνίζει λέγων. διὰ τὰ πονηρὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν ἐξώσθησαν. οὐ γὰρ ἀδίκως ἐκτείνεται δίκτυα πτερωτοῖς, κατὰ τὸ γεγραμμένον. αὐτοὶ γὰρ οἱ φόνου μετέχοντες, θησαυρίζουσιν ἑαυτοῖς κακά.

Ipsi igitur nos ipsos lædemus, si agere velimus, quæ fas non est. Eiiciemur etiam de domibus deliciarum. Qui enim Deum offendunt, supernas, & cælestes mansiones non videbunt, & spei sanctorum, æternarúmque deliciarum exortes manebunt. Verùm sapientes, & boni, & ad omne laudabile propendentes, non in his erunt, inquit, sed potius in cælis congregabuntur, & in supernis habitationibus versabuntur, & cælestibus bonis iucundè perfruentur.

Αὐτοὶ δὴ οὖν ἡμεῖς ἑαυτοὺς ἀδικήσομεν, εἰ δρᾷν ἐθέλοιμεν ἃ μὴ θέμις. ἐκπεμπόμεθα δὲ καὶ E ἐξ οἴκων τρυφῆς. οἱ γὰρ Θεῷ προσκρούοντες, τὰς ἄνω καὶ ἐν οὐρανοῖς οὐκ ὄψονται μονὰς, ἀμέτοχοι δὲ μένουσι, καὶ τῆς τῶν ἁγίων ἐλπίδος, καὶ τῆς εἰς αἰῶνα τρυφῆς. ἀλλ' οἵγε σοφοί τε, καὶ ἀγαθοὶ, καὶ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἐπαινουμένων διανενευκότες, οὐκ ἐν τούτοις ἔσονται φησί. ἕξουσι δὲ πάλιν τὴν ἐν οὐρανοῖς ἐκκλησίαν, καὶ ταῖς ἄνω μοναῖς ἐνδιαιτήσονται, καὶ τοῖς οὐρανίοις ἐντρυφήσουσιν ἀγαθοῖς.

Ἐγγίσατε ὄρεσιν αἰωνίοις. ἀνάστηθι καὶ πορεύου, ὅτι οὐκ ἔστι σοι αὕτη ἀνάπαυσις.

Ἔστι μὲν ἔτι πρὸς τοὺς ἡγεῖσθαι λαχόντας ὁ λόγος. κατειρωνεύεται δὲ, καὶ οἷα ἐν ἤθει γέγονε, τὸ λυποῦν εἰσφέρων ὡς χρήσιμον. μονονουχὶ γάρ φησιν, ὦ λαοῦ ἡγούμενοι, τάχα που βαρύ τε, καὶ φορτικὸν ὑμῖν εἶναι δοκεῖ τὸ οἴκοι τε τρυφᾶν, καὶ τὴν ἐνεγκοῦσαν ἔχειν, καὶ ἐν εἰρήνῃ διατελεῖν, καὶ τὴν ἐλευθερίᾳ πρέπουσαν ποιεῖσθαι δίαιταν. ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ὑμῖν, ὡς ἔοικεν, εὖ ἔχειν δοκεῖ, βαδίζετε πρὸς ἐχθροὺς, ἀποτρέχετε πρὸς τὴν τῶν Περσῶν τε, καὶ Ἀρμενίων. ἐγγίσατε τοῖς αἰωνίοις ὄρεσι, φησὶ δὲ τὴν Ἀραράθ. αἰώνιά τε ἦν, ὅτι μακροῖς ἐν αὐτοῖς ἔμελλον διατελέσαι χρόνοις. ἢ τὰ ἐξ αἰῶνος διαβόητα, διά τοι τάχα τὸ ἐν αὐτοῖς ἀπομεῖναι τὴν κιβωτόν.

Εἴη δ' ἂν ὁ λόγος καὶ κατὰ τῶν ἐν καιροῖς τῆς ἐπιδημίας, οἳ τοῖς τῶν γραμματέων τε, καὶ Φαρισαίων ἑπόμενοι γνώμαις οὐ προσίεντο τὴν πίστιν. ὄρη μὲν γὰρ ὥσπερ καὶ οἱ παρ' αὐτοῖς ἦσαν διαφανέστεροι, καὶ τοῖς τῆς ἱερωσύνης αὐχήμασιν ὑψοῦ τε ἠρμένοι, καὶ εἰς λῆξιν ἥκοντες δόξης. ἀλλ' ἦν ἐκεῖνα πρόσκαιρα· πέπαυται γὰρ ἡ σκιὰ, πεπαλαίωται δὲ ὥσπερ ἡ ἐν τύποις λατρεία, ἤργησε δὲ καὶ τὸ ἱερὸν τὸ τηνικάδε γένος, ὄρη γὰρ ἀνεδείχθη λοιπὸν τὰ αἰώνια, τουτέστιν, οἱ τῆς νέας διαθήκης κήρυκές τε, καὶ διάκονοι, οἱ τὸ Χριστοῦ λαλοῦντες μυστήριον, οἱ διαβόητοι, καὶ περιφανέστατοι, καὶ τοῖς τῆς ἀρετῆς ὑψώμασι διαπρέποντες. ὄρη γὰρ αὐτοὺς, καὶ δι' ἑτέρου Προφήτου κατονομάζει Θεὸς, οὕτω λέγων, καὶ ἀποσταλάξει τὰ ὄρη γλυκασμὸν, καὶ πάντες οἱ βουνοὶ σύμφυτοι ἔσονται. γλυκὺς γὰρ λίαν τῶν θεηγόρων ὁ λόγος, καὶ αὐτοῦ μέλιτος ἡδίων τοῖς γε ἀληθῶς φιλοθεωτάτοις, οἷς ἂν εἴη καὶ πρέπον εἰπεῖν τῷ πάντων ἡμῶν σωτῆρι Χριστῷ, ὡς γλυκέα τῷ λάρυγγί μου τὰ λόγιά σου, ὑπὲρ μέλι τῷ στόματί μου. τούτοις δὴ οὖν ἄρα τοῖς νοητοῖς ὄρεσιν οἱ οὔπω πεπιστευκότες, εἴποι τις, γένοιντο πλησίον, κατὰ σχέσιν δηλονότι τὴν πνευματικὴν, καὶ εὑρήσουσι τὴν ἀνάπαυσιν. ἀποφορτίσονται γὰρ εὐθὺς τὴν ἐπισκήψασαν ἁμαρτίαν, καίτοι μηδεμίαν ἀνάπαυσιν ἔχοντες ἐν τῇ κατὰ νόμον ζωῇ, εἴπερ ἐστὶν ἀληθὲς, ὡς τὸ γράμμα ὑποχωρεῖ, τὸ δὲ πνεῦμα πλεονεκτεῖ. οὐκοῦν ἀκουόντων Ἰουδαῖοι καὶ πρός γε ἡμῶν αὐτῶν, ἀνάστηθι, καὶ πορεύου, ὅτι οὐκ ἔστι σοι αὕτη ἀνάπαυσις. ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἔχεις ἐν νόμῳ τὸ ἀναπαύεσθαι, βάδιζε, καὶ μεταχώρησον διὰ πίστεως εἰς τὰ Χριστοῦ παιδεύματα.

Propinquate mõtibus æternis. Surge & ambula, quoniã nõ est tibi hęc requies.

XXIV. Adhuc magistratum, & gubernaculis præfectos alloquitur. Simulatè autem, & vt fit in oratione morata, quod molestum est, vtilitatis causa infert. Tantum enim nõ apertè dicit, ô rectores populi, forsitan graue, & onerosum vobis videtur esse lautè viuere, in patria hærere, in pace viuere, & vt libertate dignum est, vitam instituere. Quoniam igitur, vt apparet, ita vobis placet, itote ad hostes, in Persidem & Armeniam aufugite. [Propinquate montibus æternis.] Intelligit autem Ararath. Æternos vocat, quoniã longo tempore in ipsis commoraturi erant. Aut à sæculo celebratos: fortassis quod supra illos arca requieuerit. *Gen. 8.*

Poterit oratio hæc etiam ad eos, qui vixerunt tempore aduentus Christi, accommodari. Qui Scribarum, Pharisæorúmque auctoritati obtemperantes, fidem non admittebant. Nã inter eos magis conspicui, velut quidã montes erãt, & ob sacerdotii amplitudinẽ in summo gradu & gloria locati. Sed illa erant temporanea. Cessauit quippe vmbra, & cultus typicus quasi inueterauit, quódque tunc erat sacrum genus, iam desiit. De cætero enim ostensi sunt montes æterni, nempe noui Testamẽti præcones & ministri, qui mysteriũ Christi loquuntur, illi decantati, & illustrissimi, & virtutis celsitudinibus excellẽtes. Montes enim illos etiam per alium Prophetam Deus appellat, his verbis: [Et stillabunt montes dulcedinem, & omnes colles culti erunt.] *Amos 9.* Suauissimus est siquidem diuinitus loquentium sermo, & ipso melle dulcior his, qui ex animo Deum impẽsissimè diligunt; qui iure suo Christo omnium nostrum Saluatori dicere queunt, [Quam dulcia faucibus meis eloquia tua? super mel ori meo.] *Psal. 118.* Istis itaque montibus sub intelligentiã cadentibus, qui nondum crediderunt, propinquent, dixerit quispiam, secundum cõuenientiam, & affectionem spiritualem scilicet, & inuenient requiem. Illico enim onus peccati quo grauabantur, deponẽt, tametsi secundum legem viuendo quietem nullam habuerunt: siquidẽ verum est illud, literam recedere, spiritum autem pręualere. Audiant ergo Iudæi & à nobis ipsis, surge, & vade, quoniam non est tibi hæc requies. Quia enim non habes in lege requiem, vade, & per fidem ad disciplinam Christi transmigra.

Propter immunditiam corrupti estis corruptione.

XXV. Immunditiam nominat absurdam, & execrandam, & infamem idololatriæ contaminationem: verè enim turpis, & indecens est. Similiter alius modus est sordium, & immunditiæ, [Circumuenire in negotio fratres,] rapere aliena: & alio item modo sordida est iniquitas, qua nocetur multis. Propter hanc igitur immunditiam periistis, inquit, corruptione in mortem miserè consumpti. Perierunt etiam fidei, quæ in Christo est, oppugnatores, nec ob aliud, nisi ob immunditiam. Hoc nobis Christus ipse, incredulos Iudæos alloquens, affirmat. [Amen amen dico vobis, nisi credideritis quia ego sum, moriemini in peccatis vestris.] An hoc non est, [propter immunditiam corrupti estis corruptione?] Nec enim abluerunt crimina; nec veteribus delictis expiati, à Christo salutem sunt consecuti, sicut qui fidem receperunt.

Ioan. 8.

Fugistis nemine persequente.

XXVI. Sponte ac libenter, inquit, sustinuistis captiuitatem, siue fugam ad extraneos, ac procul dubio etiam ad hostes. Nemine enim ingruente, aut cogente, ipsi ea, & quidem perstudiosè, agere præoptarunt, per quæ necesse fuit vel inuitos puniri. Fugerunt porrò & Iudæorum cateruæ, nemine persequente. Nam cum possent in statu felici consistere, perfruique bonis omnibus, si Christum colerent, eum respuentes, multimodis peccauerunt, increduli, contumeliosi, & quid non improbè dicentes facientésque? Itaque nullo persequente, nos ipsos persequamur, & malorum insanabilium animabus nostris auctores facti, ne iniquè vniuersorum datorem Deum accusemus, sed nos ipsos potius, si quidquam bonæ mentis & iudicii habemus.

Spiritus statuit mendacium. Stillauit tibi in vinum, & in ebrietatem.

XXVII. Idolorum fanis quidam Samaritanorũ assidentes, vaticinabantur multimodis, & futurorum plenam cognitionem se habere fingentes, grata & iucunda accedentibus nuntiabant, lucella & auersanda lucra quærentes, paucisque obolis, aut fragmento panis, vt scriptum est, mendacia vendentes. Hoc potissimum corrupit, ac perdidit Israel. Ait igitur, spiritum malignum

A Ἕνεκεν ἀκαθαρσίας διεφθάρητε φθορᾷ.

Ἀκαθαρσίαν δέ φησιν τὸν τῆς ἐκτόπου, καὶ βδελυρᾶς εἰδωλολατρείας δυσκλεᾶ μολυσμὸν, αἰσχρὰ γὰρ ὄντως, καὶ ἄκοσμος. Ἕτερος δὲ αὖ ῥύπου τε, καὶ ἀκαθαρσίας ἕτερος, τὸ πλεονεκτεῖν ἀδελφοὺς, ἅρπαγμα ποιεῖσθαι τὸ ἀλλότριον, καὶ ἡ καθ' ἕτερον τρόπον κατὰ πολλῶν ἀδικία. Ταύτης δὴ οὖν ἕνεκα τῆς ἀκαθαρσίας φησὶ διαλώλατε, φθορᾷ τῇ εἰς θάνατον ἀθλίως

B κατεφθαρμένοι. διαλώλασι δὲ καὶ οἱ τῇ ἐν Χριστῷ μαχόμενοι πίστει, καὶ οὐχὶ ἑτέρου τοῦ χάριν, ἀλλ' ἢ ἕνεκεν ἀκαθαρσίας. Σαφὲς δὲ τοῦτο ἡμῖν καθίστησι λέγων αὐτὸς ὁ Χριστὸς πρὸς τοὺς ἀπειθοῦντας Ἰουδαίους. Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ πιστεύσητε ὅτι ἐγώ εἰμι, ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν ἀποθανεῖσθε. ἢ οὐχὶ τοῦτό ἐστι τὸ ἕνεκεν ἀκαθαρσίας διεφθάρητε φθορᾷ; οὐ γὰρ ἀπενίψαντο τὰ ἐγκλήματα· οὔτε μὴν τῶν ἀρχαίων αἰτιαμάτων ἀπηλλαγμένοι τῆς παρὰ Χριστοῦ μετέλαχον σωτηρίας, καθάπερ

C καὶ οἱ τὴν πίστιν εἰσδεδεγμένοι.

Κατεδιώχθητε οὐδενὸς διώκοντος.

Αὐθαίρετον φησιν ὑπομεμενήκατε τὴν αἰχμαλωσίαν, ἤτοι τὴν φυγὴν τὴν εἰς ἀλλοτρίους, δῆλον δὲ ὅτι καὶ πρὸς ἐχθρούς. ἐγκειμένου γὰρ οὐδενὸς, ἢ ἐπαναγκάζοντος, αὐτοὶ τετιμήκασι τὸ δρᾷν ἐκεῖνα, καὶ μάλα ἐσπουδασμένως, δι' ὧν ἦν ἀνάγκη καὶ οὐχ ἑκόντας κολάζεσθαι. κατεδιώχθησαν δὲ καὶ τῶν Ἰουδαίων τὰ στίφη, διώκοντος οὐδενός. ἐξὸν γὰρ αὐτοῖς ἐν ἡμέραις εὐθηνοῦντας διατελεῖν, καὶ ἐν πλούτῳ κεῖσθαι

D καλῶν τετιμηκότας Χριστὸν, κατώλισθον εἰς ἀποστασίαν, καὶ προσκεκρούκασι πολυτρόπως· ἀπειθοῦντες, ὑβρίζοντες, καὶ τί αὖ οὐχὶ τῶν ἀτόπων δρῶντες, καὶ λέγοντες; οὐκοῦν οὐδενὸς διώκοντος ἑαυτοὺς διώξωμεν, καὶ τῶν ἀνηκέστων κακῶν ταῖς ἰδίαις ψυχαῖς παραίτιοι γεγονότες, αἰτιασόμεθα μὲν οὐχ ὁσίως ἔτι τὸν τῶν ὅλων δοτῆρα Θεὸν, ἑαυτοὺς δὲ μᾶλλον, εἴπερ ἐσμὲν ἐν καλῷ καὶ νοῦ, καὶ φρενός.

Πνεῦμα ἔστησε ψεῦδος. ἐστάλαξέν σοι εἰς οἶνον, καὶ εἰς μέθυσμα.

E Τοῖς τῶν εἰδώλων τεμένεσι προσιζήσαντές τινες τῶν ἐν Σαμαρείᾳ κατεμαντεύοντο πολυτρόπως, καὶ τὴν ἐσομένων ἀκριβῆ τὴν κατάληψιν ἔχειν ὑποπλαττόμενοι, τὰ θυμήρη, καὶ φίλα τοῖς προσιοῦσιν ἀπήγγελον, ψυχρὰ, καὶ ἀπόπτυστα ζητοῦντες λήμματα, καὶ ὀλίγων ὀβολῶν, ἢ κλάσματος ἄρτου, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ψευδῆ πωλοῦντες ῥήματα. τοῦτο δὴ μάλιστα κατέφθειρέ τε, καὶ ἀπολώλεκε τὸν Ἰσραὴλ. φησὶ οὖν, ὅτι πνεῦμα πονηρὸν ὡς παρ' ἰδίας

τῷ Ἐφραὶμ ἔστησε ψεῦδος, καὶ ὥσπερ τι τῶν δηλητηρίων φαρμάκων ἐνέσταλαξαν οἴνῳ τὴν δαιμονιώδη πλάνησιν, καὶ τοῖς εἰς πᾶν ὁτιοῦν τῶν αἰσχίστων εὐχερέσι ἀφορμαῖς μονονουχὶ καταμεθύοντα δέδειχεν αὐτόν.

Ἐνέσταλαξε δὲ καὶ τοῖς Φαρισαίοις ὁ πονηρὸς δράκων, ὁ ἀποστάτης τὴν ἐπὶ Χριστῷ ψευδοδοξίαν, καὶ ἔκτοπον πλάνησιν. ποτὲ μὲν γὰρ ἔφασκον. εἰ ἦν οὗτος παρὰ Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος, οὐκ ἂν ἔλυε τὸ σάββατον. ποτὲ δὲ καὶ Σαμαρείτην, καὶ μέν τοι καὶ πάροινον ἀποκαλεῖν ἀπετόλμων. καὶ εἴπερ ἐστὶν ἀληθὲς, ὡς οὐδεὶς λέγει ἀνάθεμα Ἰησοῦ, εἰ μὴ ἐν Βεελζεβοὺλ, πῶς οὐ ταλαίπωρον ἰδεῖν, ὅτι δὴ μάλιστα παρ' αὐτοῖς πνεῦμα ἔστησε τὸ ψεῦδος; κατέσταλαξε δὲ καὶ εἰς νοῦν αὐτῶν καὶ καρδίαν, τὴν διὰ πλανήσεως λήθην αὐτοῦ, ἐφ' ἧς δικαίως καὶ ἀπολώλασι, θηριοπρεπῶς ἐπιθρώσκοντες πάσῃ τῇ θράσει, καὶ δυσφημίᾳ μαχόμενοι.

Καὶ ἔσται σοι ἐκ τῆς σταγόνος τοῦ λαοῦ τούτου. συναγόμενος συναχθήσεται Ἰακώβ. σὺν πᾶσιν ἐκδεχόμενος ἐκδέξομαι αὐτοὺς, τοὺς καταλοίπους τοῦ οἴκου Ἰσραὴλ, ἐπὶ τὸ αὐτὸ θήσομαι τὴν ἀποστροφὴν αὐτῶν.

Κατὰ βραχὺ πρὸς αὔξησιν ἰόντα τὰ φαῦλα, καὶ ἐν ὀλίγοις αἰσθόμενα τὴν ἀρχὴν, καταδράττεταί πως ἀεὶ καὶ τῶν ἐπὶ πλειόνων. ἐπέκεινά τε τῶν ἐν ἀρχαῖς ἐκτείνεται μέτρων. ἴδοι δ' ἄν τις ἀτρεκὲς ὃ λέγω, τὰ συμβεβηκότα τῷ Ἐφραὶμ εἴπερ νοεῖν ἕλοιτο λεπτῶς. πρῶτος μὲν γὰρ Ἱεροβοὰμ, καί τινες τῶν ὁμοφρόνων αὐτῷ τὰς δαμάλεις τοῖς τεμένεσιν ἐνιδρύσαντες, προσκεκυνήκασιν αὐταῖς, καὶ τῶν ἀνοσίων ψευδομάντεων, ἤγουν ψευδοπροφητῶν προσεσχήκασι λόγοις. εἶτα διέρποντος τοῦ κακοῦ, καὶ ἀεὶ τοῖς πρώτοις προστιθέντος ἕτερα. συνήχθη λοιπὸν, καὶ συνδεδράμηκεν ὅλως εἰς ἕνα σκοπὸν ὁ Ἰσραὴλ, καὶ τῷ πλημμελήματι κάτοχος ἦν, καὶ οὐκ ἀνὰ μέρος τι, παμπληθεὶ δὲ μᾶλλον καὶ ὁλοτρόπως. ἐκ τοίνυν ἀπὸ τῆς σταγόνος φησὶ, ἧς ἂν αὐτοῖς κατασταλάξειεν ὁ τῶν ψευδομάντεων ὁ λόγος (πλεῖστοι γὰρ ὅσοι παρὰ τῷ Ἐφραὶμ, οἱ τοῦτο δρᾶν εἰωθότες) συναχθήσεταί φησι σύμπας ὁ Ἰακὼβ, τουτέστιν, εἰς μίαν συνενεχθήσεται γνώμην, καταvεμηθήσεται δὲ ἅπαντα ἡ νόσος. ἐγὼ δὲ αὐτοῖς οὐκ ἀνὰ μέρος ἐποίσω τὰς διὰ τοῦτο δίκας, ἀναμενῶ δὲ μᾶλλον τοὺς τοῖς ἤδη κατεφθαρμένοις ἐπανιωμένους. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ ἐκδεχόμενος ἐκδέξομαι τοὺς καταλοίπους τοῦ Ἰσραήλ. καὶ τότε δὴ τότε μίαν ποιήσομαι τὴν κατὰ πάντων ἀποστροφήν.

A Ephraimo tanquam laqueum posuisse mendacium, & tanquam venenatorum pharmacorum quippiam instillasse vino, seductionem dæmoniacam, & ad quiduis turpissimum cõmodis occasionibus tantum non ebrium reddidisse.

Instillauit autem etiam Pharisæis malignus, & apostata draco falsam opinionem, & absurdum errorem de Christo. Aliquando enim dicebant, [Si hic homo esset à Deo, non solueret sabbatum.] Aliquando & Samaritanum, & B vinolentum vocare audebant. Et, si verum est, [Neminem dicere anathema Iesu, nisi in Beelzebub,] quomodo non miserum est videre, apud eos potissimùm spiritum statuisse mendacium? Instillauit etiam in mentem, & cor eorum eius obliuionem, per errorem quo eos decepit, in qua & iustè perierunt, vt feræ bestiæ irruentes, & summa audacia, ac maledicentia belligerantes.

Ioan. 9. Ioan. 8. Matth. 12. 1. Cor. 12.

Et erit tibi de stilla populi huius. Congregatus congregabitur Iacob. Cum C *omnibus exspectans expectabo ipsos reliquos domus Israel. In idipsum ponam auersionem eorum.*

XXVIII.

Mala sensim aucta, & principio in paucis pullulantia serpunt, semperque proxima quæque corripiunt, & vltra primos terminos proferuntur. Quod ex euentis Ephraim verum esse quispiam animaduertat, si rem apud se considerare exactius voluerit. Primus D enim Hieroboam, & nonnulli eadem mente, & sententia præditi vitulis per templa constitutis, adorationem adhibuerunt; & impiis ac falsis vatibus, siue Pseudoprophetis auscultarunt. Postmodum malo progrediente, & prioribus semper alia addente, Israel ad vnum scopum concurrens, sese penitus aggregauit, & peccato non in parte aliqua: sed vniuersè & omnimodis constringendum se tradidit. Itaque à stilla, inquit, quam ipsis stillabit mendaciloquorum Prophetarum sermo (quam E plurimi quippe apud Ephraim hanc consuetudinem habebant) congregabitur vniuersus Iacob, hoc est, in vnam sententiam adducetur, & morbus omnia occupabit. Ego verò ipsos ob hoc non sigillatim puniam: sed expectare malo eos, qui iam corruptis accesserint. Hoc enim sibi vult, [Exspectans exspectabo reliquos Israel.] Et tunc, tunc, inquam, simul ab omnibus auertar.

A Esto hoc etiam tolerantiæ Dei argumentum, non statim multantis: sed benignè procrastinantis, emendationémque, & errantium conuersionem exspectantis. Quæ si non sequatur, sed morbum potius augescere appareat, tum demum, & cunctando auertitur. A quibus autem auertitur, eos omnino esse miseros oportet. Quare & diuinus Dauid psallit, [Ne auertas faciem tuam à me, & ne declines in ira à seruo tuo.] Sciendum porrò, B Beelzebub falsam, & sinistram de Christo opinionem Scribis, & Pharisæis instillasse, & morbum quodammodo possedisse omnes, principúmque fallaciis reliquam multitudinem inescatam. Quocirca & vnam, damnationis videlicet, & auersionis, sententiam subeuntes, pro delictorum grauitate pœnas dabunt.

Psal. 27.

Ἔνδειξις δὲ καὶ τοῦτο ἂν εἴη ἐνούσης ἀνεξικακίας Θεῷ, μὴ κολάζοντος εὐθύς, ὑπερτιθεμένου δὲ χρηστῶς, καὶ τὴν ἐπανόρθωσιν περιμένοντος, καὶ τὴν τῶν πλανωμένων ἐπιστροφήν. εἰ δὲ δὴ μὴ γένοιτο, φαίνοιτο δὲ μᾶλλον εἰς αὔξησιν ἰὸν τὸ ἀρρώστημα, τότε δὴ μάλιστα, καὶ ὀκνηρῶς ἀποστρέψεται. ἕψεται δὲ πάντως ταῖς ἀποστροφαῖς τὸ χρῆναι ταλαιπωρεῖν τοὺς τοῦτο παθόντας. ταύτητοι καὶ ὁ θεσπέσιος ψάλλει Δαβίδ, μὴ ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ, μὴ ἐκκλίνῃς ἐν ὀργῇ ἀπὸ τοῦ δούλου σου. ἰστέον δὲ, ὅτι ἔσταξεν ὥσπερ τοῖς γραμματεῦσι καὶ Φαρισαίοις ὁ Βεελζεβοὺλ τὴν ἐπὶ Χριστῷ ψευδῆ, καὶ ἀπαίσιον δόξαν, κατενεμήθη δὲ ὥσπερ καὶ ἅπαντας ἡ νόσος, καὶ συνδεδράμηκε ταῖς τῶν ἡγουμένων ἀπάταις ἡ ἑτέρα πληθύς. ταύτητοι καὶ μίαν ὑπομεμενηκότες ψῆφον, τὴν εἰς καταδίκην λέγω, καὶ ἀποστροφὴν, ἰσοπαλεῖς τοῖς ἡμαρτημένοις ἀποτίσουσι δίκας.

Sicut oues in tribulatione. Quasi grex in medio cubilis sui exilient ex hominibus per diuersionem ante faciem eorum. Diuiserunt, & transiuerunt portam, & exiuerunt per eam. Et egressus est rex eorum ante faciem eorum, quia Dominus dux fuit eorum.

Ὡς πρόβατα ἐν θλίψει. ὡς ποίμνιον ἐν C μέσῳ κοίτης αὐτῶν ἐξαλοῦνται ἐξ ἀνθρώπων διὰ τῆς διακοπῆς πρὸ προσώπου αὐτῶν. διέκοψαν, καὶ διῆλθον πύλην, καὶ ἐξῆλθον δι' αὐτῆς, καὶ ἐξῆλθεν ὁ βασιλεὺς αὐτῶν πρὸ προσώπου αὐτῶν, ὅτι κύριος ἡγήσατο αὐτῶν.

XXIX.

Consueuerunt sancti Prophetæ sæpenumero etiam videre, quo pacto olim euenient, quæ ab ipsis prænuntiantur, & ea tantum non præsentia, & re ipsa intueri, quæ multis post temporibus patebunt. Vt beatus Propheta Esaias, quæ D Christo euentura essent, enarrãs, atque ad salutarem passionem euntem oculis ipsis propemodum aspiciẽs, [Sicut ouis ad occisionẽ ductus est, inquit, & sicut agnus coram tondente se obmutuit.] Interrogat autem, quodammodo clauorum loca cõtemplans, & ait ad illum, fortasse Dominum nostrũ Iesum Christum. [Quid sunt plagæ istæ in medio manuũ tuarum?] Respondet ipse, [Quibus plagatus sum in domo dilecti mei.] E Diuinus autem Hieremias cum bellum vrbi Hierosolymitanæ prædixisset, iámque magnam Iudæorum multitudinem prostratam videret (prophetico spectaculo videlicet) ingemiscit, & exclamat. [Heu mihi, quoniam deficit anima mea.] Sic item beatus Propheta Michæas futurum in ciuitatibus Samariæ tumultum, consternatósque iam complures, alios fugientes, murósque ac fossas transilientes, & ipsos hostium globos

Esai. 53.

Zach. 13.

Hier. 4.

Ἔθος τοῖς ἁγίοις Προφήταις καὶ ἐν θεωρίαις αὐτοῖς γενέσθαι πολλάκις, τῶν ὡς ἔσονται κατὰ καιροὺς προαπηγγελμένων, μονονουχὶ δὲ παρόντα τε, καὶ ἐνεργούμενα βλέπειν, τὰ καὶ πολλοῖς ὕστερον ὀφθησόμενα χρόνοις. οἷον ὁ μακάριος Προφήτης Ἡσαΐας τὰ περὶ Χριστοῦ διηγούμενος, μονονουχὶ δὲ καὶ ἀποκομιζόμενον βλέπων ἐπὶ τὸ σωτήριον πάθος, ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἄφωνος. ἐρωτᾷ δὲ ὥσπερ τοὺς τῶν ἥλων τόπους καταθεώμενος, καὶ φησὶ πρὸς αὐτὸν, τάχα που τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν, τί αὗται αἱ πληγαὶ ἀνὰ μέσον τῶν χειρῶν σου; ὁ δὲ εἶπεν, ἃς ἐπλήγην ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ἀγαπητοῦ μου. Ἱερεμίας γε μὴν ὁ θεσπέσιος τὸν ἐσόμενον κατὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ προαναφωνήσας πόλεμον, καὶ πληθὺν ἤδη τῶν Ἰουδαίων πολλὴν κειμένην ἰδὼν (ὡς ἐν θεωρίαις δὲ δηλονότι ταῖς προφητικαῖς) κατοιμώζει λέγων. οἴμοι ἐγὼ, ὅτι ἐκλείπει ἡ ψυχή μου ἐπὶ τοῖς ἀνῃρημένοις, οὕτω καὶ ὁ μακάριος Προφήτης Μιχαίας ἔοικέ πως ὁρᾷ τὸν ἐν ταῖς πόλεσι τῆς Σαμαρείας ἐσόμενον θόρυβον, πτοουμένους τε ἤδη πολλούς, φεύγοντας δὲ ἑτέρους τείχη τε, καὶ τάφρους ὑπερθέοντας, καὶ αὐτὰ τὰ τῶν πολεμίων ξίφη

διαρρηγνύντα μὲν πύλας. εἰσχεόμενα δὲ δι᾽ αὐτῶν τοῖς κρατοῦσιν ὁμοῦ, μονονουχὶ Θεοῦ παρασπίζοντος, καὶ τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ ἐπιθήγοντος, ὡς λελυπημένου. ἐκείνοι οὕτω φησὶ καταπτοηθήσονται, ὡς ἂν εἰ καὶ πρόβατον ἐν θλίψει γένοιτο τυχὸν, ἤγουν ὅλον ποίμνιον. εἰ κοιτάζοιτο μὲν ἐν τόποις, εἶτά τινες βούλοιντο λαβεῖν, ἄνω τε καὶ κάτω πηδῶντα τὰ θρέμματα καταθεῷτο τις ἂν, καὶ εἴπερ ἂν γένοιτο διακοπὴ, δι᾽ αὐτῆς ἰόντα. οὕτω φησὶ κἀκεῖνοι, καθ᾽ ὧν ἂν ἴοι τῶν Βαβυλωνίων ὁ πόλεμος. διακόπτοντες δὲ καὶ πύλας, ὁρώντων αὐτῶν, ἤτοι πρὸ προσώπου αὐτῶν εἰσελεύσονται καὶ ἐξελεύσονται δι᾽ αὐτῶν, τουτέστιν, ἀμογητὶ, καὶ δίχα φόβου παντὸς εἰσελεύσονται τὰς πόλεις, αὐτὸν ἔχοντες ἡγούμενον τὸν τῶν ὅλων κύριον. ὅτι μὴ τῆς ἐκείνων ἰσχύος ἔργον ἦν, τὸ κρατῆσαι τοῦ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ παραδόντος Θεοῦ. ταῦτα συμβεβηκέναι φαμὲν, καὶ τοῖς εἰς αὐτὸν πεπαρῳνηκόσι τὸν Ἐμμανουήλ. πεπόρθηνται γὰρ αἱ παρ᾽ αὐτῶν πόλεις τε, καὶ κῶμαι Οὐεσπασιανοῦ τε, καὶ Τίτου κρατούντων τότε, καὶ τὸν θεῖον ἐπ᾽ αὐτοῖς πληρούντων θυμόν.

portas perrumpentes, & cum ipsis ducibus se infundentes, tantum non Deo pro illis propugnante, & aduersum Israelitas, vt exacerbato, eos acuente quodammodo aspicere videtur. Itaque sic pauescent, velut si ouis fortè in tribulatione esset; aut totus grex cubaret in locis suis, deinde quidam vellent eum abducere, sursum & deorsum exilientes pecudes cerneret, & si fieret diuisio (si daretur transitus) per ipsam incedentes. Perinde, inquit, illi, quibus arma Babylonii inferent. Diuidentes autem portas, spectantibus ipsis, siue ante faciem eorum, ingredientur, & egredientur per eas, hoc est, sine labore, & sine timore omni ingredientur in vrbes, ipsum vniuersitatis Dominum ducem habentes, quoniam non eorum roboris opus erat, Israelem subigere, sed permittentis, & eos tradentis Dei. Hoc contigisse autumamus etiam iis, qui in Emmanuelem debacchati sunt. Vespasiano enim, & Tito victoribus, diuinæque in ipsos iræ morem gerentibus, eorum vrbes, ac vici deuastati sunt.

ΚΕΦΑΛ. γ.

Καὶ ἐρεῖ, ἀκούσατε δὴ ταῦτα αἱ ἀρχαὶ οἴκου τοῦ Ἰακὼβ, καὶ οἱ κατάλοιποι οἴκου Ἰσραήλ. οὐχ ὑμῖν ἐστι τὸ γνῶναι τὸ κρίμα; οἱ μισοῦντες τὰ καλὰ, καὶ ζητοῦντες τὰ πονηρὰ, ἁρπάζοντες τὰ δέρματα αὐτῶν ἀπ᾽ αὐτῶν, καὶ τὰς σάρκας αὐτῶν ἀπὸ τῶν ὀστέων αὐτῶν. ὃν τρόπον κατέφαγον τὰς σάρκας τοῦ λαοῦ μου, καὶ τὰ δέρματα αὐτῶν ἀπ᾽ αὐτῶν ἐξέδειραν, καὶ τὰ ὀστέα αὐτῶν συνέθλασαν, καὶ ἐμέλισαν ὡς σάρκας εἰς λέβητας, καὶ ὡς κρέα εἰς χύτραν· οὕτως κεκράξονται πρὸς τὸν κύριον, καὶ οὐκ εἰσακούσεται αὐτῶν· καὶ ἀποστρέψει τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀπ᾽ αὐτῶν ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, ἀνθ᾽ ὧν ἐπονηρεύσαντο ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτῶν ἐπ᾽ αὐτούς.

ΤΟΙΣ πολεμοῦσι τὸν Ἰσραὴλ ἀνοιγνὺς τὰς πύλας, ὁ πάντα καταλεαίνων αὐτοῖς, καὶ τὰ δυσχερῆ καταστρέφων, ὡς ἂν δύναιντο λοιπὸν δι᾽ εὐχερείας ἰέναι πολλῆς, καὶ ἀκονιτὶ καταδράττεσθαι τῶν ἀνθεστηκότων, ὁ ἡγούμενος αὐτῶν κύριος αὐτός. καὶ ἐρεῖ τοῖς ἄρχουσι, καὶ τοῖς καταλοίποις τοῦ λαοῦ. τὸ, ἐρεῖ, τέθεικεν ἀντὶ τοῦ, προσδιαλεχθήσεται. ἐν τοῖς μὲν διέπουσι τὰς ἀρχὰς ἐγκαλεῖ τὸ ῥᾴθυμον, καὶ ὅτι τῶν ὑπὸ χεῖρα κατημεληκότες, ὄλεθροι γεγόνασι,

CAPVT III.

Et dicet, audite igitur hæc principatus domus Iacob, & reliqui domus Israel. Nonne vobis est scire iudicium? qui odistis bona, & quæritis mala, diripientes pelles eorum ab ipsis, & carnes eorum ab ossibus eorum. Sicut deuorauerunt carnes populi mei, & pelles eorum ab ipsis excoriauerunt, & ossa eorum confregerunt, & diuiserunt sicut carnes in lebetas, & sicut carnem in ollam: sic clamabunt ad Dominum, & non exaudiet eos, & auertet faciem suam ab eis in tempore illo, eo quod impiè egerunt in adinuentionibus suis super ipsos.

QVI oppugnantibus Israelem portas reserat, & omnia illis complanat, & molesta tollit, vt de cætero multa commoditate procedere, & citra laborem potiri resistentium queant, dux illorũ est Dominus ipse. [Et dicet principibus, & reliquis populi.] Dicet, posuit, pro alloquetur, & magistratus quidem gerẽtibus socordiam exprobrabit, quódque neglectis quos in ditione habebant, pestes & perditores eorum facti

sint. Subditos autem, & principum peruersitatibus seductos ita monet, propter peccata in ipsos admissa, supplicium reis immissum iri. Curat enim & errantes vniuersorum opifex, qui condidit hominem propter opera bona, quæ, vt à diuino Paulo scriptum est, [Præparauit Deus, vt ambulemus in eis.] Quid igitur? inquit, [Nonne vobis est scire iudicium?] Iudicium vocat, seu super ipsis latam iustam, inculpatámque sententiam; seu iudicationem. Conuenit autem in his intelligi iudicii notitiam, non cognitionis tantum (quid enim istuc illorum peccatorum reis nocuisset? aut quomodo impietate alligatis ægrè fecisset?) sed quatenus experiundo ipsi qui peccare solent pœnas futuras punitoribus persoluentes, tunc demùm & potestatis quam illi habent magnitudinem, & dominicorum iudiciorum vim cognoscere dicuntur. Necesse est igitur, inquit, vos potissimùm per euentura discere iudicium: vos, semper ad mala inclinatos, studium boni nullum capessentes; vos quæ mea sunt atrocem, & sæuum in modum inuadentes, atque ab immanissimis feris nihil distantes, oues excoriantes, carnes dilacerantes, nihilque parcendo concidentes, & tanquam in ollis coquentes. Per hæc porrò auaritiæ, inexplebilis cupiditatis, & dominationis, seu tyrannidis genus omne significat. Quoniam autem hæc fecerunt, & ipsi clamabunt, inquit; & neque inspectione mea illos dignabor: neque si clamauerint misericordiam implorantes, eam illis impertiam; malignè enim subiectos & ipsi tractarunt, & omne genus improbitatis, acerbarúmque & impiarum adinuentionum, molitionúmque in eos exprompserunt.

Ephes. 2.

Hæc eadem aptissimè ad Scribas, & Pharisæos transferas licet. Qui populorum duces, & gregum Præfecti in gregarios simul, velut in oues, impotenter insiluerunt, in fideles Christi scilicet, quos tantum non excoriantes discerpserunt, & sanctos comederunt, immitibus bestiis nihil mitiores. Quamobrem etiam audierunt, per Esaiæ vocem ita loquente Deo. [Cùm extenderitis manus vestras ad me, auertam oculos meos à vobis: & cùm multiplicaueritis obsecrationem, non exaudiam vos. Manus enim vestræ sanguine plenæ sunt.]

Esai. 1.

καὶ φθόροι. τοῖς γε μὴν ὑπεστραμμένοις, καὶ τοῖς τῶν κρατούντων δυστροπίαις ἠπατημένοις, οὕτω δίδωσι νοεῖν, ὅτι τῶν εἰς αὐτοὺς ἕνεκα πλημμεληθέντων ἀπορρίπτεται δίκη τοῖς ἡμαρτηκόσι. κήδεται γὰρ καὶ τῶν πλανωμένων ὁ τῶν ὅλων δημιουργὸς, ὁ κτίσας τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς, οἷς καὶ προητοίμασεν, ὡς θεσπέσιος γράφει Παῦλος, ἵνα καὶ περιπατῶμεν ἐν αὐτοῖς. τί τοίνυν φησὶν οὐχ ὑμῖν ἐστι τὸ γνῶναι τὸ κρίμα; κρίμα δέ φησιν ἤτοι τὴν ἐπ' αὐτοῖς γεγενημένην ὁσίαν τε καὶ ἀμώμητον ψῆφον, ἤγουν τὴν κρίσιν· πρέποι δ' ἂν ἐν τούτοις νοεῖσθαι τὴν τοῦ κρίματος εἴδησιν οὐχ ὡς ἐν μαθήσει μόνον (τί γὰρ ἂν τοῦτο τοῖς ἐκεῖνα πεπλημμεληκόσι διελυμήνατο; ἢ πῶς ἂν λελύπηκε τοὺς ἠσεβηκότας;) ἀλλ' ὡς διὰ πείρας αὐτοὶ τῶν συμβησομένων ἀποτίνοντες τοῖς κολάζουσι δίκας, οἱ πλημμελεῖν εἰωθότες, τότε δὴ τότε μανθάνειν λέγονται καὶ τῆς ἐνούσης αὐτοῖς ἐξουσίας τὸ ὑπερφερὲς, καὶ δεσποτικῶν κριμάτων τὴν δύναμιν. ἔστι δὴ οὖν ἀναγκαῖον ὑμᾶς δὴ μάλιστά φησι διὰ τῶν συμβησομένων τὸ κρίμα μαθεῖν ὑμᾶς, τοὺς ἀεὶ μὲν τοῖς φαύλοις προσκεκλικότας, ἀποσπουδάζοντας δὲ τὸ ἀγαθόν· ὑμᾶς τοὺς ἀγρίαν τινὰ, καὶ ἀνήμερον κατὰ τῶν ἐμῶν πραγμάτων ποιουμένους τὴν ἔφοδον, καὶ τοῖς τῶν θηρίων ἀπηνεστάτοις παραχωροῦντες οὐδὲν, τοὺς ἀποδέροντας μὲν τὰ πρόβατα, καταξαίνοντας δὲ τὰς σάρκας, καὶ καταμερίζοντας ἀφειδῶς, καὶ οἷον ἕψοντας διὰ χύτρας. σημαίνει δὲ διὰ τούτων πᾶν εἶδος πλεονεξίας, ἀπληστίας τε, καὶ δυναστείας. ἐπειδὴ δὲ ταῦτα δεδράκασι, καὶ αὐτοὶ κεκράξονταί φησι· καὶ οὔτ' ἂν ἐποπτείας ἀξιώσαιμι τῆς παρ' ἐμαυτοῦ· οὔτ' ἂν εἰ κεκράξαιεν αἰτοῦντες τὸν ἔλεον, ἐπιδοίην ἄν. κατεπανουργήσαντο γὰρ αὐτοὶ τῶν ὑπεζευγμένων, καὶ πᾶν εἶδος αὐτοῖς ἐπινενόηκασι πονηρίας, πικρῶν τε καὶ ἀνοσίων εὑρέσεων, καὶ ἐγχειρημάτων.

Ἐφαρμόσαι δ' ἄν τις τὰ τοιαῦτα καὶ μάλα εἰκότως τοῖς γραμματεῦσι καὶ Φαρισαίοις. οἱ λαῶν ἡγούμενοι, καὶ ποιμνίων προεστηκότες, τοῖς ἀγελαίοις ὁμοῦ καθάπερ τισὶ προβάτοις, ἐπέθεντο καὶ ἀφειδῶς τοῖς πιστεύουσιν εἰς Χριστὸν, μονονουχὶ δὲ καὶ ἐκδέροντες κατεμέριζον, καὶ κατεδηδόκασι τοὺς ἁγίους θηρῶν ἀγρίων διενηνοχότες οὐδέν. τοιγάρτοι καὶ ἤκουον προσαναφωνοῦντος Θεοῦ διὰ φωνῆς Ἡσαΐου, ὅταν τὰς χεῖρας ἐκτείνητε πρὸς με, ἀποστρέψω τοὺς ὀφθαλμούς μου ἀφ' ὑμῶν· καὶ ἐὰν πληθύνητε δέησιν, οὐκ εἰσακούσομαι ὑμῶν. αἱ γὰρ χεῖρες ὑμῶν αἵματος πλήρεις.

Τάδε λέγει κύριος ἐπὶ προφήτας, τοὺς πλανῶντας τὸν λαόν μου, τοὺς δάκνοντας ἐν τοῖς ὀδοῦσιν αὐτῶν, καὶ κηρύσσοντας ἐπ' αὐτὸν εἰρήνην, καὶ οὐκ ἐδόθη εἰς τὸ στόμα αὐτῶν, ἤγειραν ἐπ' αὐτὸν πόλεμον.

Κατῃτιᾶτο λίαν τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ ὡς ἐθελουσίους μὲν ἀναπλάττας ὄλεθρον, σφᾶς δὲ αὐτοὺς ἀδοκλήτως ἐνιέντας κακοῖς, καὶ πολὺ βλέποντας εἰς τὸ ῥᾴθυμον. προσετίθει δὲ, ὅτι καὶ ἠδίκηνται σφόδρα, τοῦ πονηροῦ, καὶ ἀκαθάρτου δαίμονος ἀεὶ φενακίζοντος, καὶ ἀπατῶντος αὐτούς. ἔφη δὲ οὕτως. ἐγγίσατε ὄρεσιν αἰωνίοις. ἀνάστηθι, καὶ πορεύου, ὅτι οὐκ ἔστι σοι αὕτη ἀνάπαυσις. ἕνεκεν ἀκαθαρσίας διεφθάρητε φθορᾷ. κατεδιώχθητε οὐδενὸς διώκοντος. πνεῦμα ἔστησε ψεῦδος. ἐστάλαξέ σοι εἰς οἶνον, καὶ μέθυσμα. ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ἐπέσκηψε μὲν οὐ μετρίως τοῖς καθηγεῖσθαι λαχοῦσι. μεθίησι δὲ νυνὶ χρησίμως τοὺς λόγους ἐπὶ τοὺς ὄντας παρ' αὐτοῖς ψευδοπροφήτας τε, καὶ μάντεις, οἳ μονονουχὶ καὶ εἰς οἶνον αὐτοῖς κατεστάλαξαν, τὰ ἐκ τοῦ πονηροῦ τε, καὶ ἀκαθάρτου δαίμονος, ψευδεπείας δὲ δηλονότι, καὶ φενακισμούς, οὕτω τε λοιπὸν οἷα τινὶ μέθῃ περιβεβληκότες ἐξέστησαν λογισμοῦ τοῦ σώφρονος. ἔδακνον μὲν γὰρ, καὶ οὐ μετρίως ἠδίκουν, ἀναπείθοντες τοῖς παρ' αὐτοῖς προσέχειν λόγοις, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον τοῖς παρὰ Θεοῦ διὰ προφητῶν ἁγίων. κατεψεύδοντο δὲ, λέγοντες, ὡς καταβιώσονται μὲν ἐν εἰρήνῃ, καὶ εὐημερίαις, παρενοχλήσει δὲ ὅλως τῶν ἀνιᾶν πεφυκότων οὐδέν. ἀλλ' ἦν αὐτοῖς ὁ εἰς τοῦτο λόγος οὐ παρὰ Θεοῦ. οὐ γὰρ αὖ ἀκαθάρτοις ἐδόθη γλώτταις τὸ χείλεσι λαλεῖν τὰ οὕτω λαμπρά τε, καὶ ἀξιόληπτα. ἐπεὶ δὲ ἀναπεπείκασι προσέχειν αὐτοῖς, ἤγειραν ἐπ' αὐτοὺς πόλεμον, οὐκ αὐτοὶ τοὺς Ἀσσυρίους εἰς τοῦτο διαπιστοῦντες ποθέν, καταθήγοντες δὲ μᾶλλον ἐπ' αὐτοὺς τὴν θείαν ὀργήν. ὅτι γὰρ ἐκείνοις προσεσχήκασιν ἐπενήνεκται δικαίως καὶ τὰ ἐκ τοῦ πολέμου κακά.

Ἔγκλημα δὲ τοῦτο τῶν ὅτι μάλιστα καὶ ἀληθῶν, καὶ πρεπωδεστάτων τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ Φαρισαίοις, οἷς ἡ ἄθλια τῶν Ἰουδαίων πληθὺς κατακολουθήσασα διόλωλέ τε, καὶ κατέφθαρται. γέγονε γὰρ δυσσεβής, καὶ κυριοκτόνος.

Διὰ τοῦτο νὺξ ὑμῖν ἔσται ἐξ ὁράσεως, καὶ σκότος ὑμῖν ἔσται ἐκ μαντείας. καὶ δύσεται ὁ ἥλιος ἐπὶ τοὺς προφήτας, καὶ συσκοτάσει ἐπ' αὐτοὺς ἡ ἡμέρα.

Ἐπειδὴ γάρ φησιν ἐστάλαξατε τὸ ψεῦδος εἰς οἶνον, καὶ μέθυσμα τοῦ λαοῦ, καὶ κατεδάκνετε μὲν

A *Hæc dicit Dominus super Prophetas, qui seducunt populum meum, qui mordent in dentibus suis, & prædicant super eos pacem, & non est data in ore eorum, excitauerunt super eum prælium.*

XXXI. Accusabat vehementer Israelitas, vt qui sponte se in exitium præcipitassent, & semetipsos in miserias vltro coniecissent, desidiáque, & languore multo tenerêtur. Addebat item, grauiter mulB tatos, semper ipsos decipiente, & in fraudem impellente nequam, & impuro dæmone. Sic autem aiebat. [Propinquate montibus æternis. Surge, & ambula quoniam non est tibi hæc requies. Propter immũditiam corrupti estis corruptione. Fugistis nemine persequente. Spiritus statuit mendacium. Stillauit tibi in vinum, & in ebrietatem.] Hanc ob causam imperium in populum sortitos non leuiter obiurgauit. At nunc opportunè ad Prophetas, & vates ipsorum sermonem dirigit, qui propemodũ quæ C à maligno, immundóque dæmone habebant, in vinum ipsis instillabant, mendacia, & imposturas videlicet. Sic iam quasi quadam ebrietate implicitos, à sanitate mentis deturbabant. Mordebant enim, nec parum lædebant, persuadentes sermonibus suis, eos assentiri potius, quàm à Deo per sanctos Prophetas profectis. Mentiebantur autem, dicentes, eos in pace, & rebus secundis vitam traducturos, nec quidquam triste molestiam illis creaturum. Verùm hic D eorum sermo non manabat à Deo. Nec adeò splendida, & acceptabilia proloqui linguis impuris concessum est. Quoniam verò eos vt sibi obtemperarent permouerunt, bellum in eosdem concitarunt: non quia ipsi Assyrios alicunde huc impulerint, sed quia iustam in Israelitas iram Dei incenderunt. Quia namque illis aures dederunt, etiam cladibus bellicis meritò cumulati sunt.

E Hoc igitur crimen principibus sacerdotum, & Pharisæis verissimè, & rectissimè obiectum est, quos infelix Iudæorum populus secutus, impius, & Domini sui interfector euasit, atque ita periit, & occidit.

Propterea nox vobis erit ex visione, & tenebræ vobis erunt ex diuinatione. Et occumbet sol super Prophetas, & contenebrescet super eos dies.

XXXII. Quoniam enim, inquit, stillastis mẽdacium in vinum, & ebrietatem populo,

Supra.

& momordistis vt feræ, & annunciastis pacem mendacium illi loquentes, atque ita belli calamitatibus opportunum effecistis, idcirco iure nox superueniet vobis, & tenebræ, quantumuis videntium personam induatis, & iudicio vestro optimè, citráque mendacium vaticinari studeatis. Occidet enim vobis sol, & ipsum diei lumen contenebrescet. Non quod reuera sol super ipsis radios suos contraxerit, aut auroræ lumen obtenebratum sit: sed quod calamitatis acerbitas ipsis instar tenebrarum, & obscuræ noctis, & radii solaris occasus, & lucis contractio, & quid non huiuscemodi tandem fieri contigit. Dira enim, & immensa mala mentem inebriant, & turbulentum reddunt cor, & tenebris implent.

Ac potest verè dici, Iudæorum populo in Christum petulanter iniurioso, solem intelligibili quadam ratione occubuisse, Deo non amplius illustrante: sed velut nocte peccati iis offusa. Excæcati sunt enim, vt Paulus ait. [Et quando legitur Moses, velamen super cor eorum positum est. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt, & obscuratum est insipiens cor eorum.] Quos talia passuros Christus prædixit. [Dum lucem habetis, ambulate in luce, ne tenebræ vos comprehendant.] Quoniam autem diuinum lumen, puta Christum, non admiserunt, comprehensi sunt à tenebris, & nox secundùm Prophetæ verbum ex visione illis facta est. Idipsum inuentoribus hæresium eueniet, qui se videre simulantes, & Christi mysterium penetrare intelligentia posse asseuerantes, mentiuntur miseri, fallaciarúmque suarum detrimenta simpliciorum cordibus quodammodo instillant. Deinde ipsos à dogmatum veritate distrahunt. Erit igitur ipsis ex visione nox, & tenebræ, abibúntque in exteriores tenebras, cum peccauerint in fratres, & percusserint infirmam eorum conscientiam, [Pro quibus Christus mortuus est.]

2. Cor. 3. Rom. 1. Ioan. 12. 1. Cor. 8.

Et confundentur qui vident somnia, & irridebuntur arioli, & obloquentur eis omnes, quia non est exaudiens eos.

XXXIII. Multā enim fore pacē vaticinabantur, & frigidis quibusdā somniis familiares

A ὡς θῆρες, ἐυηγγελίζεσθε δὲ τὴν εἰρήνην, ψευδεπιοῦντες αὐτῷ, καὶ ταῖς τοῦ πολέμου συμφοραῖς ἁλῶναι παρεσκευάσατε, τοιγάρτοι δικαίως νὺξ ἐφ' ὑμᾶς ἔσται, καὶ σκότος, καίτοι καὶ ὁρᾷν ὑποκρινομένους, καὶ ὥσπερ οἴεσθε κατὰ σφᾶς, ἄριστά τε, καὶ ἀψευδῶς τὸ μαντεύεσθαι μεμελετηκότας. δύσεται γὰρ ὑμῖν ὁ ἥλιος, καὶ αὐτὸ δὲ τῆς ἡμέρας συσκοτάσει τὸ φῶς. καὶ οὐ δήπου φαμὲν, ὡς συνέστελλεν ἀληθῶς ἐπ' αὐτοῖς ὁ ἥλιος τὰς αὐγὰς, ἤγουν τῆς ἠοῦς B κατεσκοτίσθη τὸ φῶς, ἀλλ' ὅτι τῆς συμφορᾶς τὸ μέγεθος οἱονεὶ σκότος αὐτοῖς, καὶ νὺξ ἀφεγγὴς, καὶ ἡλιακῆς ἀκτῖνος κατάδυσις, καὶ φωτὸς συστολὴ, καὶ τὸ γοῦν ἔχει τῶν τοιούτων γενέσθαι συμβέβηκε. τὰ γάρ τοι δεινὰ, καὶ ἐξαίσια τῶν κακῶν καταμεθύσκει τὸν νοῦν, καὶ καταθολοῖ τὴν καρδίαν, ἐμπίπλησι δὲ καὶ σκότους.

Φαίη δ' ἄν τις ἀληθῶς, ὅτι καὶ τοῖς Ἰουδαίων δήμοις ἐμπαροινήσασι τῷ Χριστῷ κατέδυ λοιπὸν ὁ ἥλιος νοητῶς, οὐκέτι Θεοῦ καταλάμποντος, C οὐκέτι τῆς νοητῆς ἡμέρας διαυγαζούσης αὐτοῖς, ἀλλ' οἷα νυκτὸς κατασκιδναμένης αὐτῶν τῆς πλώσεως. πεπώρωνται γὰρ, ὡς ὁ Παῦλός φησι, καὶ ἡνίκα ἀναγινώσκεται Μωσῆς, κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται. φάσκοντες γὰρ εἶναι σοφοὶ, ἐμωράνθησαν, καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία. καὶ ὅτι ταῦτα συμβήσεται παθεῖν αὐτοῖς, προκαταμεμήνυκε λέγων αὐτοῖς ὁ Χριστός. ἕως τὸ φῶς ἔχετε, περιπατεῖτε ἐν τῷ φωτὶ ἵνα μὴ σκότος ὑμᾶς καταλάβῃ. ἐπειδὴ δὲ τὸ θεῖον οὐ προσίεντο φῶς, τουτέστι, D Χριστὸν, κατελήφθησαν ὑπὸ τῆς σκοτίας, καὶ νὺξ αὐτοῖς γέγονεν ἐξ ὁράσεως, κατὰ τὴν τοῦ Προφήτου φωνήν. τοῦτο δὲ αὐτὸ συμβήσεται καὶ τοῖς τῶν αἱρέσεων εὑρεταῖς, οἱ βλέπειν ὑποκρινόμενοι, διατεινόμενοί τε νοεῖν δύνασθαι τὸ Χριστοῦ μυστήριον, ψευδεποιοῦσιν οἱ δείλαιοι, καὶ τὰ ἐξ ἀπάτης βλάβη μονονουχὶ καταστάζουσι ταῖς τῶν ἁπλουστέρων καρδίαις. εἶτα τῶν τῆς ἀληθείας αὐτοὺς ἀποφέρουσι δογμάτων. ἔσται δὴ οὖν αὐτοῖς ἐξ ὁράσεως νὺξ, καὶ E σκότος, κατοιχήσονται δὲ οὖν εἰς τὸ ἐξώτερον σκότος, ἁμαρτήσαντες εἰς τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ τύπτοντες αὐτῶν ἀσθενοῦσαν τὴν συνείδησιν ὑπὲρ ὧν Χριστὸς ἀπέθανε.

Καὶ καταισχυνθήσονται οἱ ὁρῶντες τὰ ἐνύπνια, καὶ καταγελασθήσονται οἱ μάντεις, καὶ καταλαλήσουσι κατ' αὐτῶν πάντες αὐτοὶ, διότι οὐκ ἔσται ὁ ἐπακούων αὐτῶν.

Οἱ μὲν γὰρ ἐμαντεύοντο τὴν εἰρήνην ὡς ἔσται πολλὴ, καὶ ψυχροῖς ὀνείρασιν τοῖς προσιοῦσιν αὐτοῖς

συναρπάζοντες διαχεῖσθαι πρεσβεύαζον, ὡς βαδιεῖται πάντα κατὰ νοῦν αὐτοῖς, καὶ κρατήσει τὰ ἐν εὐχαῖς. ἐπεὶ δὲ οἷς ἔφασκον ἡ πεῖρα μαχομένην ἔδειξε τὴν πραγμάτων ἔκβασιν, καὶ εἰς πᾶν αὐτοῖς τοὐναντίον τὰ τῆς ἐλπίδος ἐκβέβηκε, κατεγινώσκοντο λοιπὸν ἀναγκαίως, ὡς ψευδεπεῖς, ὡς βωμολόχοι τε, καὶ φένακες· καὶ δὴ καὶ εἰς τοῦτο δυσκλείας κατώλισθον, ὡς μηδένα βούλεσθαι προσέχειν αὐτοῖς. πῶς γάρ, ἢ πόθεν, οἵγε χρηστὰ μὲν ἐλάλουν, ἐμβεβλήκασι δὲ τοὺς ἠπατημένους εἰς ἀδόκητον συμφοράν, καὶ τῶν ἐλπισθέντων ὡς ἀπωτάτω;

Ἐὰν μὴ ἐμπλήσω ἐγὼ ἰσχὺν ἐν πνεύματι κυρίου, καὶ κρίματος, καὶ δυναστείας, τοῦ ἀπαγγέλλαι τῷ Ἰακὼβ ἀσεβείας αὐτοῦ, καὶ τῷ Ἰσραὴλ ἁμαρτίας αὐτοῦ.

Δείκνυσιν ὅτι πάντη τε, καὶ πάντως ψευδεπεῖν ἀναγκαῖον τοὺς κατάπλασον ἔχοντας τὴν τῆς προφητείας δόξαν. πῶς γὰρ ἀληθεύσειεν ὁ μὴ ἐν Θεῷ λαλῶν ὅς ἐστιν ἀλήθεια; περὶ μὲν γὰρ τοῦ Κάϊν ἔφη που Χριστός. ἐκεῖνος ἀνθρωποκτόνος ἦν ἀπ᾽ ἀρχῆς, καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ ἕστηκεν, ὅτι ψεύστης ἐστί, καθὼς καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ. πατέρα δίδωσιν αὐτῷ τὸν καὶ ψεῦδος ἐξευρηκότα, τουτέστι, τὸν Σατανᾶν. ὅτι δὲ ἀνάγκη, τοὺς ἐκ διαβολικοῦ λαλοῦντας πνεύματος τὰ ἐκείνου λέγοντας ψεύδεσθαι, πῶς ἐστιν ἀμφιβάλλειν; οἵγε μὴν διὰ Θεοῦ, πάντη τε, καὶ πάντως ἀριστοεποῦσί τε, καὶ ἀληθεύουσιν, ἔχουσι γὰρ ἐν αὐτοῖς τὴν ἀλήθειαν. ἐκκοῦν πῶς ἂν γένοιτο φησὶν οὐ διεψευσμένος παρά τισι τῆς προφητείας ὁ λόγος, εἰ μὴ ἐμπλήσαιμι διὰ τοῦ ἐμοῦ πνεύματος, δυνάμεώς τινος καὶ δικαιοσύνης, ἤτοι κρίματος, ὥστε ἀδεῶς, καὶ τεθαρρηκότως κατεξανίστασθαι τῶν ἡμαρτηκότων, καὶ διελέγχειν αὐτούς; δεῖ γάρ, οἶμαι, τοὺς λαλοῦσι τὰ περὶ Θεοῦ, πλείστης τε ὅσης, καὶ ἀγαθῆς εὐτολμίας. ἐλέγχουσι γάρ ἔσθ᾽ ὅτε δήμους τε ὅλους, καὶ μὴν τοι καὶ βασιλεῖς, καὶ τοὺς ὄντας ἐν ὑπεροχαῖς, οἳ δὴ μάλιστα τοῖς ἐπανορθοῦν ἐθέλουσιν ἐπιτείνουσι, καὶ ἀπεχθῆ σφίσιν ποιοῦνται τὸν τῶν ὠφελούντων λόγον. κεκμήκασι γὰρ οἱ μακάριοι Προφῆται, μᾶλλον δὲ κεκινδυνεύκασι, καὶ ἀνῄρηνται πολυτρόπως τοῖς τῶν παιδαγωγουμένων ἀνοσίοις ὀργαῖς κατὰ καιρούς περιπίπτοντες. ἐμαστίζοντο δὲ καὶ οἱ θεσπέσιοι μαθηταί. πλήρεις γὰρ ὄντες δυνάμεως, καὶ κρίματος, καὶ δικαιοσύνης τῆς εἰς Χριστόν, προσεκόμιζον τῷ Θεῷ διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν τὰς τῶν Ἰουδαίων ἀγέλας. ἀλλ᾽ ἔχαιρον αἰκιζόμενοι, καὶ τρυφῶντες τῶν συ-

rapientes, sic afficiebant, vt omnia sibi ad voluntatem fluxura, & quæ optarent, omnino euentura crederent. Postquam autem euentum rerum cum eorum dictis pugnare compertum est, & prorsus contra quam sperauerant accidit, necessariò pro fatidicis, pro assentatoribus, & impostoribus damnati sunt; quin etiam tantam ignominiæ labem contraxerunt, vt animum illis aduertere nemo vellet. Quomodo enim, aut cur, cum bona quidem loquerentur, seductos autem in improuisam calamitatem, & à bonis speratis quàm remotissimam coniicerent?

Nisi ego impleuero virtutem in spiritu Domini, & iudicio, & potentia, vt annuntiem Iacob impietates suas, & Israel peccata sua.

XXXIV. Demonstrat penitus, penitúsque mentiri oportere falsam Prophetiæ opinionem habentes. Qui enim vera loquatur, qui in Deo, qui est veritas, non loquitur? De Cain alicubi Christus ait, [Ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit, quia mendax est, sicut & pater eius.] Patrem dat illi, mendacii quoque inuentorem, nempe Satanam. Ex diabolico autem spiritu, quæ ille suggerit loquentibus mentiendum esse, quinam dubitari potest? Qui verò per Deum loquuntur, illi non possunt non optimè loqui, & vera dicere, quoniam in se veritatem habent. Inquit igitur, quomodo sermo quorundam propheticus non sit ementitus ac deceptorius, si eum per spiritum meum potentia quadam, & iustitia, siue iudicio non impleuero, vt intrepidè, & fidenter peccatoribus aduersetur, eósque redarguat? Opus est enim, vt existimo, de diuinis disserentibus audacia virili, eáque plurima. Reprehendunt enim nonnunquam populos totos, atque etiam reges, & vel opibus vel honoribus eminentes, qui potissimum rectoribus morum infesti sunt, & orationem vtilitatem apportantium inuisam reddunt. Defatigati sunt beati Prophetæ, imò pericula adierunt, & ira scelerata eorum quos erudiebant nonnunquam in se irritata, variè necati sunt. Flagellati sunt quoque diuini discipuli. Nam pleni virtute, & iudicio, & iustitia in Christo, per fidem in Christum ad Deum Iudæorum cœtus adducebant. Verùm cæsi gaudebant, & flagella in deliciis

Ioan. 14.
Ioan. 8.
Act. 5. & 22.

deliciis numerantes, de cōcilio exibant, quandoquidē [digni essēt habiti pro nomine eius contumeliā pati.] Sciebant, Christo cōpassos, etiā cū illo regnaturos

Audite hæc duces domus Iacob, & reliqui domus Israel. Qui abominamini iudicium, & omnia recta peruertitis. Qui ædificatis Sion in sanguinibus, & Hierusalem in iniquitatibus.

XXXV. Cùm sit tam bonus ille opifex, & magnitudinem aduersorū casuum qui illos oppressuri sint non ignoret, omnes modos tentat, & omne genus admonitionis, comminationisque vsurpat, si fortè persuadeantur qui peccarunt, & perceptis tandem melioribus agere pœnitentiam non recusent, & ea officia complectentur, per quæ illos citra difficultatem irrogandas ex ira Dei pœnas effugere posse consentaneum esset. Tenendum est porrò discendi cupido, & literarum amantissimo, continentem Prophetarum sermonem in biblijs, & historicis sacris expositum, diuisis temporibus, & sigillatim esse habitum. Itaque etiamsi idem interdum loqui videantur, tamē ratio postulat intelligere, non vno tempore, sicut dixi, neque iisdem talia, sed sæpè longis spatiis interpositis, aliâs aliis, & pro tempore elocutos. Omnia enim euentura scire conueniebat, communémque calamitatem omnibus per orbem mortalibus prænuntiari. Ad vos itaque sermo est, inquit, qui iam eò stuporis venistis, vt judicium, hoc est, iustitiam detestemini, & legem ad scientiam bonam probè ducentem peruertatis. Ad vos, qui cædibus, & sanguine per scelus effuso instaurari posse Sion, & Hierusalem inclytam, & cōspicuam reddi forsitan arbitramini. Sed æquius erat illos cogitare euersores fore potius, quanquam ad ædificationem, & emendationem constituros, velut nimirum & gregum Præfectos, sacerdotésque, & custodes legum à Deo lectos.

Verè autem Sion in sanguinibus euerterunt. Occiderunt enim Prophetas, & vniuersorum Dominum, Christum inquam, illis addiderunt. Nam cum essent ædificatores Sion, ipsum reprobarunt; quanquam Deo apertè dicente, [Ecce pono in fundamenta Sion lapidem electum, angularem, pretiosum,] & credens in eum non confundetur. Sed, vt dixi, ædificatores Siō electum, & pretiosum lapidē reprobarunt. [At enim in caput anguli factus est.]

Esai. 28.

ibid.

A νεδρίων ἐξῄεσαν, ὅτι κατηξιώθησαν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἀτιμασθῆναι. ᾔδεσαν ὅτι συμπεπονθότες Χριστῷ, καὶ συμβασιλεύσουσιν αὐτῷ.

Ἀκούσατε δὴ ταῦτα οἱ ἡγούμενοι οἴκου Ἰακώβ, καὶ οἱ κατάλοιποι οἴκου Ἰσραήλ. οἱ βδελυσσόμενοι κρίμα, καὶ πάντα τὰ ὀρθὰ διαστρέφοντες. οἱ οἰκοδομοῦντες Σιὼν ἐν αἵμασι, καὶ Ἱερουσαλὴμ ἐν ἀδικίαις.

Ἀγαθὸς ὢν λίαν ὁ δημιουργὸς, εἶτα τῶν συμβησομένων αὐτοῖς τὸ μέγεθος οὐκ ἠγνοηκὼς, B διὰ πάντων ἔρχεται τρόπου, καὶ πᾶν εἶδος εἰσηγήσεώς τε καὶ ἀπειλῆς εἰσφέρει. εἰ τάχα πως ἀναπεισθεῖεν οἱ ἡμαρτηκότες, καὶ μετάνοιαν ἑλοίατο τὰ ἀμείνω μεταμανθάνοντες, καὶ κατορθοῦν ᾑρημένοι, τὰ δι᾽ ὧν ἦν εἰκὸς ἀκονιτὶ δύνασθαι διαδρᾶναι τὰ ἐξ ὀργῆς. εἰδέναι γε μὴν ἀναγκαῖον τὸν φιλομαθῆ, καὶ φιλολογώτατον, ὅτι συνεχὴς μὲν τῶν Προφητῶν ὁ λόγος ἐν βιβλίοις τε, καὶ συγγραφεῦσι, γέγονε δὲ κατὰ καιροὺς καὶ ἀνὰ μέρος. ὥστε C κἂν εἰ φαίνοιντο ταυτοποιοῦντες ἔσθ᾽ ὅτε, ἀλλ᾽ οὖν ἀκόλουθον ἐννοεῖν, ὡς οὐ καθ᾽ ἕνα καιρὸν, ὡς ἔφην, οὔτε μὴν τοῖς αὐτοῖς, τὰ τοιάδε προσεφώνουν, μακρῶν δὲ πολλάκις τῶν μεταξὺ βεβληκότων διαστημάτων, ἄλλοτε ἄλλοις, καὶ κατὰ καιρὸν προσελάλουν. ἔδει γὰρ πάντα εἰδέναι τὰ συμβησόμενα, καὶ κοινῆς συμφορᾶς τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν γενέσθαι τὴν προαγόρευσιν. πρὸς ὑμᾶς δὴ οὖν ὁ λόγος, φησὶ, τοὺς εἰς τοῦτο λοιπὸν ἀφιγμένους ἐμβροντησίας, ὡς βδελύττεσθαι τὸ κρίμα, τουτέστι, D τὴν δικαιοσύνην, καὶ διεστραμμένον ἀποφαίνειν τὸν εἰς εἴδησιν ἀγαθὴν κατορθοῦντα νόμον. πρὸς ὑμᾶς τοὺς οἰομένους τάχα που ταῖς μιαιφονίαις, καὶ ἀδίκοις αἵμασιν ἀνορθοῦν τὴν Σιὼν, καὶ εὐκλεᾶ, καὶ περίοπτον τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀποφαίνειν. ἀλλ᾽ ἦν ἄμεινον ἐννοεῖν, ὅτι καταστρέφοιεν μᾶλλον αὐτὴν, καίτοι τεθειμένοι πρὸς οἰκοδομὴν, καὶ εἰς ἐπανόρθωσιν, ἅτε δὴ καὶ τῶν ποιμνίων προεστηκότες, ἱερεῖς τε, καὶ νομοφύλακες παρὰ Θεοῦ τεταγμένοι.

E Καθῃρήκασι δὲ ἀληθῶς τὴν Σιὼν ἐν αἵμασιν. ἀπεκτόνασι γὰρ τοὺς Προφήτας, προσέθεσαν δὲ αὐτοῖς καὶ τὸν τῶν ὅλων δεσπότην, φημὶ δὴ τὸν Χριστόν. οἰκοδόμοι γὰρ ὄντες τῆς Σιὼν, ἀπεδοκίμαζον αὐτόν· καίτοι Θεοῦ λέγοντος ἐναργῶς, ἰδοὺ τίθημι εἰς τὰ θεμέλια Σιὼν λίθον ἐκλεκτὸν, ἀκρογωνιαῖον, ἔντιμον, καὶ ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, οὐ μὴ καταισχυνθῇ. ἀλλ᾽ ὡς ἔφην οἱ τῆς Σιὼν οἰκοδόμοι τὸν ἐκλεκτὸν, καὶ ἔντιμον ἀπεδοκίμασαν λίθον. πλὴν εἰς κεφαλὴν τίθεται γωνίας.

βεβασίλευκε γὰρ ἐθνῶν, καὶ τῶν ἐκ περιτομῆς ὁ Χριστὸς, οὓς καὶ ἔκτισεν εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην διὰ τοῦ σταυροῦ, καὶ ὥσπερ τινὰ γωνίαν συνείρων εἰς ὁμοψυχίαν ἐν πνεύματι. γέγραπται γὰρ, ὅτι τοῦ δὲ πλήθους τῶν πιστευσάντων ἦν καρδία καὶ ψυχὴ μία. ἐπειδὴ δὲ σύμμορφοι γεγόνασι δι' ἁγιασμοῦ καὶ πίστεως τῷ ἀκρογωνιαίῳ καὶ ἐντιμοτάτῳ, καλῶς καὶ σοφῶς καὶ ὁ θεσπέσιος γράφει Πέτρος, καὶ ὑμεῖς ὡς λίθοι ἐποικοδομεῖσθε ζῶντες, οἶκος πνευματικὸς εἰς ναὸν ἅγιον, εἰς κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ ἐν πνεύματι. κατῴκησε γὰρ ὁ Χριστὸς ἐν ταῖς τῶν πιστευόντων καρδίαις. καὶ περὶ αὐτῶν που φησὶ διὰ Προφήτου φωνῆς, ὅτι ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ἔσομαι αὐτῶν Θεὸς, καὶ αὐτοὶ ἔσονταί μοι λαός.

A Regnauit enim super gentes, & circumcisos Christus, quos & in vnum nouum hominẽ condidit, faciẽs pacem per crucem, & quasi vnum angulum in concordiã spiritus cõnectens. Scriptũ est enim, [Quia multitudinis credẽtium cor erat vnum, & anima vna.] Quoniam autem per sanctificationem, & fidem summo, & pretiosissimo angulari lapidi conformes facti sunt, & bene, & sapienter diuinus Petrus scribit, [Et ipsi tanquam lapides viui superædificamini domus spiritualis, in templum sanctum, in habitaculum Dei, in Spiritu.] Habitat enim Deus in cordibus credentium, & de ipsis alicubi per os Prophetæ dicit: [Inhabitabo in eis, & inambulabo, & ero eorum Deus, & ipsi erunt mihi populus.]

Act. 4. 1. Pet. 2. B Ephes. 2. 2. Cor. 6. Leuit. 26.

Οἱ ἡγούμενοι αὐτῶν μετὰ δώρων ἔκρινον, καὶ οἱ ἱερεῖς αὐτῶν μετὰ μισθοῦ ἀπεκρίνοντο, καὶ οἱ Προφῆται αὐτῶν μετὰ ἀργυρίου ἐμαντεύοντο, καὶ ἐπὶ τὸν κύριον ἐπανεπαύοντο, λέγοντες, οὐχὶ κύριος ἐν ἡμῖν ἐστιν; οὐ μὴ ἐπέλθῃ ἐφ' ἡμᾶς κακά. διὰ τοῦτο δι' ὑμᾶς Σιὼν ὡς ἀγρὸς ἀροτριαθήσεται, καὶ Ἱερουσαλὴμ ὡς ὀπωροφυλάκιον ἔσται, καὶ τὸ ὄρος τοῦ οἴκου ὡς ἄλσος δρυμοῦ.

Duces eorum cum muneribus iudicabant, & sacerdotes eorum cum mercede respondebant, & Prophetæ eorum cum argento diuinabant, & super Dominum requiescebant, dicentes: Nonne Dominus in nobis est? non venient super nos mala. Idcirco propter vos Sion quasi ager arabitur, & Hierusalem vt pomorum custodia erit, & mons domus in nemus saltus. C

Βδελυρὸν τὸ χρῆμα, καὶ τῷ ὅτι μάλιστα κατεστυγημένον τῷ πανάγνῳ Θεῷ κρίσις ἄδικος, καὶ δωροδοκία. γέγραπται γὰρ, ὅτι λαμβάνοντος δῶρα ἐν κόλποις ἀδίκως οὐ κατευοδοῦνται ὁδοί. ἡττῶνται γὰρ ὧδέ τινες τῆς ἐπαράτου φιλοκερδίας, ὡς ἡγεῖσθαι παρ' οὐδὲν τὸ παραθύνειν τὸ δίκαιον, καὶ παραχαράσσειν τὴν ἀλήθειαν. ὥσπερ δὲ κόνιν λαβόντες εἰς ὀφθαλμοὺς ἀτονωτέραν ἔχουσι τῆς ὀπτικῆς δυνάμεως τὴν ἐνέργειαν, οὕτω κἀκεῖνοι τὴν εἰς Χριστὸν δεχόμενοι πήρωσιν, ὅτι τὰ γὰρ δῶρα ἐκτυφλοῖ ὀφθαλμοὺς σοφῶν, καθὼς γέγραπται, καὶ λυμαίνεται ῥήματα δίκαια· οἱ δὲ δὴ τὸ δίκαιον παραθύνοντες, τῶν θείων ἀξιωμάτων τὸ εἰλικρινὲς ἀδικοῦσι κάλλος. πρέπει γὰρ μόνῳ τὸ κρίνειν Θεῷ, καὶ τοῦτο εἰδὼς ὁ μακάριος ἔφη Μωσῆς, οὐ λήψῃ πρόσωπον ἐν κρίσει, ὅτι ἡ κρίσις τοῦ Θεοῦ ἐστιν. ὁ δὲ κρίνειν ἄδικα μεμελετηκὼς, μονονουχὶ τῶν θείων, καὶ ὑπερτάτων ἅπτεται θρόνων, καὶ εἰς αὐτὴν ἴσως πεπλημμεληκὼς τὴν ἀπόρρητον δόξαν, ἡ κρίνειν οἶδεν ὀρθῶς, καὶ δικαίως. Θεοῦ γὰρ ἡ κρίσις, ὡς ἔφην. πανδεινὸν δὲ πρὸς τούτῳ καὶ τὸ κέρδους ἀφορμὴν ποιεῖσθαι τὴν εὐσέβειαν, καὶ πορισμὸν ἡγεῖσθαι τὰ παρὰ Θεοῦ. ὁρᾷ γὰρ ὅπως ἀκατηγόρητον οὐκ ἐᾷ.

Execrandum negotiũ, & Deo omniũ purissimo etiam atque etiã vehemẽterque exosum, iudicium iniustũ, & acceptio munerũ. Scriptum est enim, [Accipiẽtis munera in sinibus iniustè, nõ prosperantur viæ.] Adeò enim quidã à detestanda lucri cupiditate expugnati sũt, vt peruertere iustitiã, & venundare veritatem pro nihilo ducant. Quemadmodum autem qui puluerẽ oculis accipiũt, facultate videndi imbecilliore vtuntur: sic & qui in Christo mutilantur, aut debilitantur, nihil vident: munera enim iuxta scripturam, [Excæcant oculos sapientum, & peruertunt verba iustorũ.] Qui verò iustitiam adulterãt, in diuinæ dignitatis sinceram elegãtiam iniurioſi reperiuntur. Solum quippe Deum decet iudicium. Et hoc sciens B. Moses ait. [Non accipies personam in iudicio, quia Dei iudicium est.] Ast qui se ad iniquè iudicandum exercet, tantum non diuinum, & altissimũ thronum inuadit, & in ipsam ineffabilem gloriã se peccare sciat, quæ rectè & iustè iudicare nouit. Dei enim iudicium est, vt dicebam. Adhæc nefariũ planè est, pietatẽ quæstus occasionẽ facere, & res diuinas acquirendæ pecuniæ viam arbitrari. Video enim quemadmodũ inaccusatos haud prætereat

XXXVI. Prou. 17. D Deut. 16. E Deut. 1. 1. Tim. 6.

Prophetam, & sacerdotem, mercedem captantes, vt consulentibus renuntiari iuberent, vellent ne mercedem, & munera afferre. Puto autem Pseudoprophetarum, & non prorsus secundum legem, ac verè sacerdotio fungentium: sed qui solerent in tales honores callidè irrepere, & gloriam istam pretio sibi comparare, mentionem hic denuo induci. Neque enim sanctus Propheta, seu verus sacerdos, huiusmodi delictis animam suam obstringeret. Deinde cum sic peccarent, inquit, super Dominum requiescebant dicentes, [Nonne Dominus est in nobis? Non venient super nos mala.] Erat quidem sine controuersia in Israel omnium Dominus. Eruit ipsos è miseriis Ægyptiis, in terram promissionis introduxit, hostibus potentiores, ac fortiores ostendit. Cogitare nihilominus oportebat omnino, grauiter peccantibus, & ob huiuscemodi nefanda facinora damnatis neutiquam adesse Deum. Inconueniens enim profano sanctum, & intactile sordenti quod purum est. Vanas igitur fuisse cogitationes ipsorum, quamuis cum improbitate commercium haberent, & supra modum nequam esse vellent, nihilominus Deum cum ipsis, vt ante, futurum, ex ipsis euentis cognituros inquit. [Arabitur enim Sion.] Erit autem [vt pomorum custodia] illa laudata Hierusalem, hoc est, desolata, & diruta. Et ipse [mons domus,] hoc est, in sublimi colle templũ, [in nemus saltus.] Perinde vt si dicat, ferarum agrestium latibula, & draconum speluncæ. Sicut enim in montibus, & saltibus habitant belluæ, & serpentium fera genera: sic & in locis ad solitudinem redactis, & vbi multæ parietinæ visuntur.

Iã verò ista Iudæorũ genti acciderũt, quoniã ipsum quoque Emmanuelẽ iniuriis diuexarũt. Tunc enim reuera funditus perierũt, nec lapis mãsit super lapidẽ, iuxta vocẽ Saluatoris. Et illa venerãda quondã, atque admiranda Siõ, terra arabilis, & rusticationi idonea euasit. Veruntamen sciendũ, Deũ etiã in nobis fore, non fidẽ solam habentibus, nec velut in ipso propterea requiescẽtibus: sed si fidei bonorũ quoque operũ ornamenta copulauerimus. [Fides enim sine operibus mortua est,] vt scriptũ extat. Operibus autẽ cũ bonis fidei cõspirantibus, tũc tũc & Deus aderit, & facile nos refocillabit, & amicos ducet, & vt legitimos exhilarabit, & ab omni malo liberabit.

Luc.19.

Iacob.2.

A Προφήτην, καὶ ἱερέα μισθοφορεῖν ἐθέλοντα, ὡς τοῖς προσιοῦσιν ἀπαγγέλλεσθαι λέγειν, εἰ δὴ προσκομίζειν ἕλοιντο μισθούς τε, καὶ δῶρα. οἶμαι δὲ ὅτι ψευδοπροφητῶν ὁ λόγος διαμέμνηται πάλιν εἰς τὸ παρόν, καὶ οὐχὶ πάντως ἱερουργηκότων ἐκ νόμου, καὶ ἀληθινῶς, ἀλλ' οἷς ἦν ἔθος ταῖς τοιαῖσδε τιμαῖς ὑποτρέχειν, καὶ ὠνητὴν ἑαυτοῖς πεποιῆσθαι τὴν δόξαν. οὐ γὰρ ἂν Προφήτης ἅγιος, ἤγουν ἱερεὺς ἀληθῶς, τοῖς τοιοῖσδε πλαίσμασι τὴν ἰδίαν ἐνοχὴν καθίστη ψυχήν. εἶτα, τοιαῦτα πλημμελοῦντες, φησὶν, ἐπὶ τὸν κύριον ἐπανεπαύοντο, λέγοντες, οὐχὶ

B κύριος ἐν ἡμῖν ἐστίν; οὐ μὴ ἐπέλθῃ κακὰ ἐφ' ἡμᾶς. ἦν μὲν γὰρ ὁμολογουμένως ἐν τῷ Ἰσραὴλ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, ἐξείλετο δὲ αὐτοὺς τῆς ἐν Αἰγύπτῳ ταλαιπωρίας, εἰσκεκόμικεν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, κρείττους, καὶ ἀλκιμωτέρους ἔδειξεν ἐχθρῶν. ἀλλ' ἔδει που πάντως ἐννοεῖν, ὅτι πλημμελοῦσι δεινῶς, καὶ ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ἐκτόποις κατεγνωσμένοις, οὐκ ἂν ἠνέσχετο συνεῖναι Θεός. ἀσύμβατον γὰρ τῷ

C βεβήλῳ τὸ ἅγιον, καὶ ἀσυναφὲς τῷ ῥυποῦντι τὸ καθαρόν. ὅτι τοίνυν μάταια πεφρονήκασιν, οἰηθέντες, ὅτι κἂν εἰ τῆς φαυλότητος εἶεν ἐργάται, κἂν δρᾷν ἕλοιντο τὰ πάντως ἐπέκεινα κακοῦ, συνέσται πάλιν αὐτοῖς οὐδὲν ἧττον Θεὸς, ἐξ αὐτῶν ἐπιγνώσεσθαι φησὶ τῶν συμβησομένων. ἀροτριαθήσεται μὲν γὰρ ἡ Σιὼν, ἔσται δὲ ὡς ὀπωροφυλάκιον ἡ διαβόητος Ἱερουσαλὴμ, τουτέστιν, ἠρημωμένη, καὶ κατεσκαμμένη. καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ὄρος τοῦ οἴκου, τουτέστιν, ὁ ἐφ' ὑψηλοῦ γηλόφου νεὼς, εἰς ἄλσος δρυμοῦ, ὅ-

D μοιον ὡς εἰ λέγοι, θηρίων ἀγρίων ἐξκύλωμα, καὶ δρακόντων χειαί. ὥσπερ γὰρ ἐν τοῖς ὄρεσι, καὶ τοῖς δρυμοῖς κατοικοῦσιν οἱ θῆρες, καὶ τὰ τῶν ἑρπετῶν ἀπηνέστατα φῦλα, οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἠρημωμένοις τῶν τόπων, καὶ ἔνθαπερ πολλὰ λίαν φαίνοιτο τὰ συμπεπτωκότα.

Συμβέβηκε δὲ ταυτὶ τοῖς τῶν Ἰουδαίων δήμοις, ὅτι καὶ εἰς αὐτὸν πεπαρῳνήκασι τὸν Ἐμμανουήλ. τότε γὰρ τότε διαλώλασι παντελῶς, καὶ λίθος οὐ μεμένηκεν ἐπὶ λίθῳ, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνήν. ἀρόσιμος δὲ ἡ γῆ καὶ τοῖς γηπονοῦσιν ἐπιτηδεία δέδεικται λοιπὸν

E ἡ πάλαι σεπτὴ, καὶ ἀξιάγαστος Σιών. πλὴν ἰστέον, ὅτι Θεὸς ἔσται καὶ ἐν ἡμῖν, οὐ πίστιν ἔχουσι μόνην, οὐδὲ δὴ ἐπ' αὐτὸν ἀναπαυομένοις διὰ τοῦτο, ἀλλ' εἰ προσαρμόσοιτο τῇ πίστει καὶ τὸ ἐξ ἔργων εὐδοκιμεῖν. ἡ γὰρ πίστις χωρὶς ἔργων νεκρά ἐστι, κατὰ τὸ γεγραμμένον. συνθεόντων δὲ τῶν ἔργων τοῖς τῆς πίστεως ἀγαθοῖς, τότε δὴ τότε καὶ συνέσται Θεὸς, καὶ ἀναρρώσει ῥᾳδίως, καὶ φίλους ἡγήσεται, καὶ ὡς γνησίους εὐφρανεῖ, καὶ παντὸς ἀπαλλάξει κακοῦ.

ΚΕΦΑΛ. Δ.

Καὶ ἔσται ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἐμφανὲς τὸ ὄρος οἴκου κυρίου, ἕτοιμον ἐπὶ τὴν κορυφὴν τῶν ὀρέων, καὶ μετεωρισθήσεται ὑπεράνω τῶν βουνῶν, καὶ σπεύσουσι πρὸς αὐτὸν λαοί, καὶ πορεύσονται ἐπ' αὐτὸν ἔθνη πολλά, καὶ ἐροῦσι. Δεῦτε, ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος κυρίου, καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ, καὶ δείξουσιν ἡμῖν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, καὶ πορευσόμεθα ἐν ταῖς τρίβοις αὐτοῦ.

ΣΑΦΗΣ ἐν τούτοις ὁρᾶται λοιπὸν τῆς ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίας ἡ παραγόρευσις. ἐκ μέσου γὰρ ὥσπερ γεγενημένου τοῦ κατὰ σάρκα Ἰσραήλ, καὶ θυσιῶν πεπαυμένων τῶν κατὰ τὸν νόμον, ἠρεμούσης δὲ καὶ ἱερωσύνης τῆς ἐξ αἵματος τοῦ Λευΐ, καὶ αὐτοῦ δὲ λοιπὸν τοῦ διαβοήτου κατεμπρησθέντος νεώ, καὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ καθῃρημένης, ἀνέδειξεν ὁ Χριστὸς τὴν ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίαν, καὶ ὡς ἐν λοισθίῳ καιρῷ, τουτέστιν ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος τούτου, τότε γὰρ γέγονε καθ' ἡμᾶς. ὄρος δὴ οὖν ὀνομάζει τὴν ἐκκλησίαν, ἥτις ἐστὶν οἶκος Θεοῦ ζῶντος. ὑψηλὸν δέ, ὅτι παντελῶς χθαμαλὸν ἐν αὐτῇ οὐδέν· ἀλλ' αἴρεται μὲν ὑψοῦ τῶν περὶ Θεοῦ δογμάτων τῇ γνώσει, ἀνῴκισται δὲ καὶ αὐτὸς ὁ βίος τῶν ἐν Χριστῷ δεδικαιωμένων, καὶ ἡγιασμένων ἐν πνεύματι. οὐ γάρ ἐστιν ἐν αὐτοῖς τὸ χαμαιρριφές, καὶ πεπατημένον εἰς ζῶον, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐπὶ τῶν ἐκ περιτομῆς κατίδοι τις ἄν. οἱ μὲν γὰρ ἥττηνται φιλοσαρκίας, καὶ λημμάτων αἰσχρῶν, ἑάλωσαν δὲ φονῶντες ἀδίκως, πλείσταις τε ὅσαις καὶ ἑτέραις πλημμελείαις ἔνοχοι, οἱ δὲ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καθώς φησιν ὁ θεσπέσιος Παῦλος, τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις. μεμισήκασι δὲ οὕτω χρῆναι πλουτεῖν, ὥστε καὶ ἀνακεκραγότων ἐκ παρρησίας ἐπαΐοι τις ἄν, ἔχοντες διατροφάς, καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα. οἱ δὲ βουλόμενοι πλουτεῖν, ἐμπίπτουσιν εἰς πειρασμόν, καὶ παγίδας, καὶ ἐπιθυμίας πολλάς, καὶ ἀνοήτους, αἵτινες βυθίζουσι τοὺς ἀνθρώπους εἰς ὄλεθρον, καὶ ἀπώλειαν. ἀφεστήκασι δὲ ὧδε τοῦ φονᾶν, ὥστε καὶ τοῖς παίουσιν εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέφειν καὶ τὴν ἑτέραν. ὄρος δ' ἂν νοοῖτο καὶ ἑτέρως ἡ ἐκκλησία τοῖς Ἑλλήνων παραβαλλομένη δόγμασιν. οἱ μὲν γὰρ λίθοις, καὶ ξύλοις, καὶ αὐτῇ δὲ τῇ κτίσει χρῆναι προσκυνεῖν ἀσυνετώτατα δογματίζουσιν. ἡ δὲ καθίστησιν ἐναργῆ τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεόν,

CAPVT IV.

Et erit in diebus nouissimis manifestus mons domus Domini, præparatus super verticem montium, & eleuabitur super colles, & festinabunt ad eum populi, & ibunt gentes multæ, & dicent: Venite, ascendamus in montem Domini, & in domum Dei Iacob, & ostendent nobis viam eius, & ambulabimus in semitis eius.

IN verbis ipsis, iam nunc Ecclesiæ ex gentibus congregãdæ prædictio perspicuè apparet. Israele enim secundum carnẽ velut sublato è medio, sacrificiisque in lege præscriptis cessantibus: deserto item sacerdotio familiæ Leuiticæ, & ipso demùm templo illo fama nobili exusto, & Hierosolyma destructa, Christus Ecclesiã ex gentibus instituit, & velut in nouissimo tempore, hoc est, in fine huius sæculi, tunc enim nostri similis factus est. Montẽ ergo appellat Ecclesiã, [quæ est domus Dei viuentis.] Sublimẽ verò, quoniã in ea humile ac depressum prorsus nihil est, sed diuinorũ dogmatũ notitia, sublimè tollitur. Ipsa præterea vita iustificatorum in Christo, & sanctificatorũ in spiritu altè ædificata est. Non enim reperitur in illis, quod in terram pronum spectet, & vsque ad brutorum animaliũ naturam abiectũ sit, quod nimirum etiã in iis qui sunt de circumcisione, videre queas: illos enim amor carnalium, & turpis quæstus subegit, cædiũ insuper iniustarum, & aliorum quã plurimorum peccatorum damnati sunt. [Qui autem sunt Iesu Christi (iuxta vocem diuini Pauli) carnem suam crucifixerunt, cum vitiis & concupiscentiis.] A desiderio autem cumulandarũ opum sic abhorrent, vt liberè exclamantes audire possis, [Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti erimus. Nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & desideria multa, & inutilia, quæ mergunt homines in interitum & perditionem.] Tantoperè item cædibus abstinent, vt ferientibus in maxillam dexteram, præbeant & sinistram. Montem verò & aliter accipere licet, Ecclesiam scilicet cum Græcorum dogmatibus comparatam. Illi namq lapides, & ligna, & ipsam creaturam adorare oportere, stolidissimè docent. Hæc naturã & verè Deum,

XXXVII. 1. Tim. 3. Galat. 5. 1. Tim. 6. Matth. 5.

qui totam hanc vniuersitatem architectatus est, & vt benè sit, conseruat, & vt Deus, omnium rerum est Dominus, liquidò cognosci facit. Eleuatum porrò montẽ Domini super montes & colles, esséque præparatum, quasi in loco vndiquaque conspicuo consitam & positam esse significat. Nam quod in monte positum est, ex omni parte cernitur, oculisque obiicitur, & nulli fortasse, quanquã procul absenti, ignotum est. Cupidissimè autem ad illam properaturos, propheticus sermo clarè demonstrat. Idipsum testatus est, & verum esse probauit euentus. [Festinabunt, inquit, ad illum populi,] haud dubium, quin ad domus Dominum, ad Christum videlicet. Et quid dicent? [Venite ascendamus ad montem Domini, & ad domũ Dei nostri: & ostendent nobis viam eius, & ambulabimus in ea.] Audis quomodo quasi hostibus terga dantes inter se hortantur, dicúntque, *ascendamus*. Rectè enim, & prudenter dixerim humilitatis & abiectionis Græcorũ dogmatum nõ ignaros, illud, Ascendamus exclamare, vt deinceps in altum exilientes: quod ad cognitiones de eo, qui natura & verè Deus est, pertinet. Appetunt porrò iustitiam, & sitiunt discere viam Domini. Quin etiam perstudiosè in eius semitis ingressuros pollicentur. Quinam autem horum doctores, & monitores sint? Qui nisi discipuli Saluatoris, quibus mandatum est diuinitus, ad quos Christus dixit, [Euntes, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, docentes eos seruare omnia, quæcunque mandaui vobis.]

Matt. 28.

Quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem. Et iudicabit inter populos multos, & arguet gentes fortes, vsque in terram longinquam.

XXXIX.

Immensæ, & innumerabiles gentium cateruæ, petentes mõtem Domini, hoc est, Hierusalem, cupientésque discere viam Domini, & per eam se ituras alacriter promittentes, causam hoc loco exponunt, cur noline vltra legis pœnè vectigales fieri, & ad Iudaismum accurrere. Ante aduentum quippe Saluatoris stantibus adhuc gentiũ legibus, & institutis, quidam de errori seruientibus accedebant, & idololatriæ nocumentis valere iussis, carnémque circumcisi, Iudæorum moribus & legibus se dicabãt. Talium apud eos innumera multitudo visebatur. Itaque Salomon Hierosoly-

A ὃς τόδε τὸ σύμπαν διετεκτήνατο, καὶ πρὸς τὸ εὖ εἶναι συνέχει, καὶ ἔστι τῶν ὅλων κύριος ὡς Θεός. ἐμπρῆσθαι γε μὴν τὸ ὄρος κυρίου ἐπ᾽ ὄρη τε, καὶ βουνούς, εἶναί τε ἕτοιμον, τὸ οἷον ἐν περιφανείᾳ πολλῇ κεῖσθαί τε, καὶ εἶναι διὰ τούτου σημαίνει. περίοπτον γὰρ τὸ ἐν ὄρει κείμενον, ἑτοιμόν τε λίαν ἰδεῖν, καὶ οὐδενί που τάχα καὶ τῶν ἀποκειμένων ἀγνοούμενον. ὅτι δὲ καὶ μάλα προθύμως διαθεῖν ἔμελλον ἐπ᾽ αὐτό, διαμεμήνυκεν ἐναργῶς τῆς προφητείας ὁ λόγος. B μεμαρτύρηκε δὲ τούτῳ, καὶ ἀτρεκὲς ὂν ἀπέφηνε καὶ αὐτὴ τῶν πραγμάτων ἡ ἔκβασις. σπεύσουσι γάρ, φησίν, ἐπ᾽ αὐτὸν λαοί, δῆλον δὲ ὅτι τὸν τοῦ οἴκου δεσπότην, τουτέστι τὸν Χριστόν. τί δὲ καὶ ἐροῦσι; δεῦτε, ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος κυρίου καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ δείξουσιν ἡμῖν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, καὶ πορευσόμεθα ἐν αὐτῇ. ἀκούεις ὅτι ὥσπερ ἐκ τροπάδην ἀλλήλοις διακελεύονται, τὸ ἀναβῶμεν λέγοντες. ὀρθῶς τε, καὶ νουνεχῶς· φαίην γὰρ ἂν ὅτι τῶν παρ᾽ Ἕλλησι δογμάτων τὸ χθαμαλόν, καὶ κατερριμμένον οὐκ ἠγνοηκότες τὸ ἀναβῶμεν λέγουσιν, C ὡς ὕψους λοιπὸν ἀναθρώσκοντες, ὅσον ἥκει εἰς ἐννοίας ἐπίγε τοῦ φύσει, καὶ ἀληθῶς ὄντι Θεῷ. γλίχονται δὲ τῆς δικαιοσύνης, καὶ δεδιψήκασι μαθεῖν τὴν ὁδὸν κυρίου. καὶ δὴ καὶ ἰέναι κατεπαγγέλλονται, καὶ λίαν ἐσπουδασμένως, ἐν ταῖς τρίβοις αὐτοῦ. καὶ τίνες ἂν εἶεν οἱ τῶν τοιούτων εἰσηγηταί; ἢ δηλονότι τοῦ σωτῆρος οἱ μαθηταί, οἷς τὸ θεῖον ἐγκεχείρισται πρόσταγμα, πρὸς οὓς ἔφη Χριστός, πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρός, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου D πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν.

Ὅτι ἐκ Σιὼν ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ. καὶ κρινεῖ ἀναμέσον λαῶν πολλῶν, καὶ ἐλέγξει ἔθνη ἰσχυρά, ἕως εἰς γῆν μακράν.

Αἱ μυρίαι τε, καὶ ἀναρίθμητοι τῶν ἐθνῶν ἀγέλαι, αἱ βαδίζουσαι μὲν ἐπ᾽ ὄρος κυρίου, τουτέστι, τὴν Ἱερουσαλήμ, γλιχόμεναί τε μαθεῖν τὴν ὁδὸν E κυρίου, καὶ δι᾽ αὐτῆς ἰέναι προθύμως ὑπισχνούμεναι, τὴν αἰτίαν ἐνθάδε φασί, τοῦ μὴ θέλειν ἔτι μονονουχὶ τελεῖσθαι τῷ νόμῳ, καὶ προστρέχειν Ἰουδαϊσμῷ. πρὸ μὲν γὰρ τῆς τοῦ σωτῆρος ἐπιδημίας, ἔτι τῶν κατὰ τὸν νόμον ἑστώτων ἐθνῶν, προσῄεσάν τινες τῶν πεπλανημένων, καὶ τοῖς τῆς εἰδωλολατρείας κακοῖς ἐρρῶσθαι φράζοντες, εἶτα τὴν σάρκα περιτεμνόμενοι, τοῖς τῶν Ἰουδαίων ἔθεσί τε, καὶ νόμοις διαζῆν ἐσπούδαζον. ἀριθμοῦ δὲ κρείττων παρ᾽ αὐτοῖς ἡ τοιάδε πληθύς. καὶ γράφει ὁ Σολομών, ὅτε τὸν ἐν τοῖς Ἱεροσο-

λύμοις ἀνορθοῦν ἐσκέπτετο ναόν, ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα χιλιάδας λατόμων τε, καὶ ἐργατῶν, καὶ τῶν προσηλύτων προεχειρίζετο· γέγραπται γὰρ οὕτως ἐν ταῖς Παραλειπομέναις. τύπος ἦν ἄρα μυστηρίου τὸ δρώμενον. ἔμελλον γὰρ ἀναδείμασθαι τῷ Θεῷ τὸν ἀληθῆ, καὶ περίοπτον ναόν, τουτέστι τὴν ἐκκλησίαν, οὐκ Ἰουδαῖοι δὴ μᾶλλον, ἀλλ' οἱ ἐξ ἐθνῶν, τὸν ἐν τῷ κρυπτῷ περιφέροντες Ἰουδαῖον, καὶ περιτομὴν ἔχοντες οὐ τὴν ἐν σαρκὶ μᾶλλον, ἀλλὰ τὴν ἐν πνεύματι. οὐκοῦν πρὸ μὲν τῆς ἐπιδημίας προσήεσαν τινες τῶν εἰδωλολατρῶν, καὶ τοῖς Ἰουδαίων διέζων νόμοις. ἐπειδὴ δὲ ἀνεδείχθη λοιπὸν τὸ ὄρος τοῦ κυρίου τὸ περίοπτον ἀληθῶς, ἐπ' αὐτὸ δὴ μᾶλλον ἵενται, χαίροντές τε, καὶ λέγοντες, ὅτι ἐκ Σιὼν ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ. ἐοίκασι δὲ βούλεσθαι δηλοῦν, κἀκεῖνό που διαρρήδην σαφῶς, ὡς ἔρημος ἔσται καὶ αὐτοῦ νόμου Σιών, καὶ γυμνὴ τῶν θείων λόγων ἡ Ἱερουσαλήμ. οἱονεὶ γάρ πως ἐκπεφοίτηκεν αὐτῶν ὁ δι' ἀγγέλων λαληθεὶς λόγος Θεοῦ. κατήργηται γὰρ ἡ σκιά, καὶ πέπαυται τὰ ἐν τύποις, ἀνῄρηνται δὲ καὶ αἱ θυσίαι, καὶ πάντα λοιπὸν τὰ διὰ Μωσέως συμπεπέρασταί πως, ὅσον ἧκεν εἰς τὸ γράμμα φημί. ὅτι δὲ ἔμελλεν ὁ Χριστὸς κρίναι τε, καὶ διελέγχειν ἔθνη πολλά, μονονουχὶ προφητεύουσι, καὶ προαγορεύουσι κρῖναί τε, καὶ ἐλέγχειν· ὅπως τε, καὶ τίνα τρόπον, εἰπεῖν ἀναγκαῖον. ἀναπείθων γὰρ τῆς πλανήσεως ἀπέχεσθαι τρόπων, καὶ καταδεικνὺς ἐναργῶς, ὅτι σπεύδουσιν εἰς ἀπώλειαν, εἰ μὴ ἕλοιντο βιοῦν ὀρθῶς, καὶ τῶν ἀρχαίων πλημμελημάτων ἀπομάττεσθαι τὰ ἐγκλήματα, κρίνει τε, καὶ ἐλέγχει τρόπον τινά, καὶ οὐχὶ μόνον ἔθνος ἕν, ἀλλ' ἕως εἰς μακρὰν γῆν, τουτέστι, μέχρι τερμάτων τῆς ὑπ' οὐρανόν, πανταχοῦ γὰρ ὁ σωτήριος ὑμνεῖται λόγος. κηρυχθήσεται γάρ, φησί, τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ. ἔοικε δέ τι καὶ ἕτερον ἡμῖν ἰσχνὸν, καὶ κεκρυμμένον μυστήριον ὁ προφητικὸς ὑποφαίνειν λόγος. ἀφηγεῖται γὰρ ὥσπερ, ἵνα δὴ τρόπον οἱ ἐξ ἐθνῶν εἰσδεχθεῖεν ἄν, καὶ τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην ἀφέντες πλάνησιν βαδιοῦνται λοιπὸν ἐπὶ τὸ ὄρος τοῦ κυρίου, τουτέστι, τὴν ἐκκλησίαν. ἐκ γάρ τοι φησὶν τῆς ἄνω Σιών, καὶ τῆς νοητῆς Ἱερουσαλὴμ ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος κυρίου. καταπεφοίτηκε γὰρ εἰς ἡμᾶς ἐξ οὐρανῶν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος. ὃς καὶ γέγονεν ἡμῖν νόμος τε καὶ νομοθέτης, καὶ αὐτὸς κρινεῖ ἀνὰ μέσον λαῶν πολλῶν, καὶ ἐλέγξει ἔθνη ἰσχυρὰ εἰς γῆν μακράν. τί δ' ἂν βούλοιτο δηλοῦν τὸ, κρινεῖ, καὶ ἐλέγξει, κατά γε τὸ εἰς νοῦν ἧκον ἐρῶ.

A mis templum illud augustum meditās, centū quinquaginta millia lapicidarū, & operarum, proselytorúmque delegit: sic enim in Paralipomenis legimus. Sanè quod tū agebatur typus erat, & adumbratio mysterii: verum enim, & vndique spectabile tēplum, puta Ecclesiam, Deo constructuri erāt, non Iudæi magis, quā qui ex gentibus essent, eum, qui in abscondito est Iudæum circūferentes: & circumcisionē habentē, nō illam quæ in B carne, sed quæ in spiritu est. Itaque ante aduentū quidam idololatræ ad Iudæos se cōferebant, eorúmque legibus viuebant. Ast vbi postea mōs Domini, verè cōspicuus exhibitus est, ac demōstratus, maiore eius cupiditate exarserunt, gaudentes & dicētes, [Quia de Sion exibit lex, & verbū Domini de Hierusalē.] Videntur autem velle significare, & illud non obscurè proclamare, & Sion ab ipsa lege desertū, & Hierusalem diuinis oraculis nudatum iri. Quodammodo enim ab ipsis abscessit lex, & sermo Dei habitus per angelū. C Vmbra siquidē euacuata est, & quæ per typos gerebantur, desierunt, sacrificia sublata sunt, & omnia demum Mosaica quantum ad literam, inquam, simul finita sunt. Quoniam autē Christus iudicaturus, & redarguturus erat gentes multas, aliquo modo prophetant, & prænuntiāt, iudicaturū quidem, ac redarguturum; quomodo autē, & quā ratione id facturus sit, dicere necesse est. Suadens enim abstinere erroribus, & manifestè ostendēs, eos properare ad perniciē, nisi velint rectè viuere, D veterúmque peccatorū maculas abstergere, iudicat, & redarguit quodammodo, nec vnam gentem duntaxat, [Sed vsque in terram longinquam,] hoc est, vsque ad terminos orbis terrarum: vbique enim salutis verbum prædicatur. [Prędicabitur Euangelium hoc, inquit, in toto mundo.] Videtur autē Propheticus sermo adhuc aliud subtile, & occultum mysteriū subostendere. Narrat enim quasi quo pacto ex gētibus veniē- E tes verbū Dei recepturi, desertóque errore antiquo deinceps ad montē Domini, hoc est, ad Ecclesiam accessuri sint. Nam ex superna Sion, inquit, & Hierusalem quæ sub intelligentiā cadit, egredietur lex, & verbum Domini. Deuenit enim ad nos de cælo verbū Dei, factúmque est nobis lex, & legislator, & ipsum [iudicabit inter populos multos, & redarguet gentes fortes in terrā longinquam.] Quid autem sibi velit, [iudicabit, & arguet,] dicam quod mihi in mentem venit.

2.Paral.2.

Rom.2.

Matt.24.

Tyrannidem in omnes exercebat Satanas, & vnà cum nequam potestatibus suis totum sub sole mundum oppugnabat, omnibúsque auaritiæ suæ iugo imposito, mortalium genus à Deo segregabat. Sed apparuit nobis Deus, vt scriptum est, visus est aliquando bonus pastor, & seductos eius auiditati eripuit, seductores condemnauit, & qui nocuerant, eos redarguit, hoc est, principatus & potestates principis mundi sæculi huius, [Spiritualia nequitiæ, in cælestibus.] Et hoc nobis Christus ipse manifestat, cùm ait. [Nunc iudicium est mundi. Nunc princeps huius mundi eiicietur foras. Et ego, si exaltatus fuero, omnes traham ad meipsum.] Ius enim dixit populis multis & innumerabilibus, nempe iniustè habitis, & iustificauit eos in miseratione & fide. Eiecit autem principem huius mundi, & à dominatu in nos abegit, vt nefarium, & homicidam, vt totum orbem sibi vindicare conatum redarguens. Redargutæ sunt cum illo omnino aliæ quoque dæmoniorum gentes, olim infestæ & validæ, nec vrbem circumeuntes sed vsque in terram longinquam, hoc est, vsque ad fines orbis dispersæ. Terram enim velut distribuerunt, nec mortalium quisquam illorum peruersitatem effugere poterat.

Tit. 3. Ioan. 10. — Ioan. 14. — Ephes. 6. — Ioan. 12.

Et concident gladios suos in aratra, & spicula sua in falces, & non vltra tollet gens contra gentem gladium, & nequaquam discent vltra belligerare. Et requiescet vnusquisque sub vite sua, & vnusquisque sub ficu sua, & non erit qui exterreat, quia os Domini omnipotentis locutum est hæc.

XXXIX. Omnia in Christo noua facta sunt, & verum dicit Paulus, [In Christo noua creatura, & vetera transierunt.] Transiit enim in melius, & ipsa rerum conditio, non amplius bella, & pugnas pariens, quæ profectò propter omne genus calamitatis quod apportant nemini non intolerabiliter veniunt. Nam instrumẽta belli ad vsum operum à rusticis transformari, & vnumquemque requiescere, sicut ait Propheta, *sub ficu* atque etiam sub *vite sua*, & neminem esse *qui exterreat*, quid aliud nobis indicat, quam altam, & perennem pacem, & otium ab armis fore? quæ temporibus aduentus completa sunt. Proinde Christus ipse aiebat, [Pacem meam

2. Cor. 5. — Ioan. 14.

A τετυραννευκότος κατὰ πάντων ὁ Σατανᾶς, καὶ ὁμοῦ ταῖς σὺν αὐτῷ δυνάμεσι πονηραῖς τὴν ὑφ᾽ ἥλιον κατεστρατεύετο, καὶ πᾶσιν ἐπιθεὶς τὸν τῆς πλεονεξίας τὸν ζυγὸν, ἀπεβουκόλησε Θεοῦ τὸ ἐπὶ τῆς γῆς γένος. ἀλλ᾽ ἐπέφανεν ἡμῖν Θεὸς, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὤφθη λοιπὸν ὁ ἀγαθὸς ποιμὴν, καὶ τῆς μὲν ἐκείνου πλεονεξίας ἐξείλετο τοὺς πεπλανημένους, κατεδίκασε δὲ τοὺς πλανήσαντας, καὶ διήλεγξε τοὺς ἠδικηκότας, τουτέστι, τὰς ἀρχὰς, τὰς ἐξουσίας τοῦ κοσμο-B κράτορος τοῦ αἰῶνος τούτου, τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις. καὶ τοῦτο ἡμῖν αὐτὸς ὁ Χριστὸς καθίστησιν ἐναργὲς, λέγων· νῦν κρίσις ἐστὶ τοῦ αἰῶνος τούτου, νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκβληθήσεται ἔξω. κἀγὼ ἐὰν ὑψωθῶ, πάντας ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτόν. δεδίκακε γὰρ πολλοῖς, καὶ ἀναριθμήτοις λαοῖς, δῆλον δὲ ὅτι τοῖς ἠδικημένοις, καὶ δεδικαίωκε μὲν αὐτοὺς ἐν ἐλέει, καὶ πίστει. ἐκβέβληκε δὲ τὸν ἄρχοντα τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ τῆς καθ᾽ ἡμῶν ἀπεσόβησεν ἀρχῆς, ἐλέγχων ὡς ἀνόσιον, ὡς ἀνθρωποκτόνον, ὡς πλεονεκτήσαντα τὴν ὑπ᾽ C οὐρανόν. συνηλέγχοντο δὲ αὐτῷ πάντως που καὶ τὰ ἕτερα τῶν δαιμονίων ἔθνη, τὰ πάλαι δυνατά τε, καὶ ἰσχυρὰ, καὶ οὐ μίαν περιφοιτῶντα πόλιν, ἀλλ᾽ ἕως εἰς γῆν μακρὰν κατεσκεδασμένα, τουτέστι, μέχρι περάτων τῆς ὑπ᾽ οὐρανόν. διενείμαντο γὰρ ὥσπερ τὴν γῆν, καὶ οὐδεὶς ἦν ὅλως τῆς ἐκείνων δυστροπίας ἄπειρος.

Καὶ κατακόψουσι τὰς ῥομφαίας αὐτῶν εἰς ἄροτρα, καὶ τὰς ζιβύνας αὐτῶν εἰς δρέπανα, καὶ οὐκ ἔτι οὐ μὴ ἄρῃ ἔθνος ῥομφαίαν, καὶ οὐ D μὴ μάθωσιν ἔτι πολεμεῖν, καὶ ἀναπαύσεται ἕκαστος ὑποκάτω ἀμπέλου αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος ὑποκάτω συκῆς αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἐκφοβῶν, διότι τὸ στόμα κυρίου παντοκράτορος ἐλάλησε ταῦτα.

Πάντα γέγονεν ἐν Χριστῷ καινὰ, καὶ ἀληθεύει λέγων ὁ Παῦλος, ὅτι ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις, καὶ τὰ ἀρχαῖα παρῆλθε. μετακεχώρηκε γὰρ ἐπὶ τὸ ἄμεινον, καὶ αὐτὴ ἡ τῶν πραγμάτων κατάστασις, E οὐκέτι πολέμους, καὶ μάχας ὠδίνουσα, δύσοιστον ἔχοντα, καὶ παμμόχθηρον ἀληθῶς κατὰ πάντων τὴν ἔφοδον. τὸ γὰρ μεταπλάττεσθαι μὲν τὰ πολέμου, πρὸς ἔργα γηπόνοις, καὶ ἕκαστον δὲ ἀναπαύεσθαι, καθώς φησιν ὁ Προφήτης, ὑποκάτω συκῆς ἰδίας, καὶ μὴν καὶ ἀμπέλου, μηδένα τε εἶναι τὸν δειματούμενον, τί δὴ ἕτερον ἡμῖν ὑποφήνειεν ἄν, ἢ ὅτι βαθεῖά τις ἔσται, καὶ ἄληκτος ἡ εἰρήνη, καὶ καιρὸς ἀπόλεμος; τετέλεσται δὲ ταυτὶ κατὰ τοὺς ἐπιδημίας καιρούς. καὶ γοῦν αὐτὸς ἔφασκεν ὁ Χριστὸς, εἰρήνην τὴν ἐμὴν

δίδωμι ὑμῖν. πότε δὲ, ἢ πῶς καὶ ἐν τῷ κόσμῳ γέγονεν εἰρήνη; ἐπειδὴ γὰρ τῆς ὑπ᾽ οὐρανὸν κατεκράτησε λοιπὸν ἡ τῶν Ῥωμαίων ἀρχὴ, καὶ εὐκλεεστάτη βασιλεία, συνωνέχθησάν τε, καὶ ὑφ᾽ ἕνα ζυγὸν γεγόνασι τὰ ἔθνη πάντα, καὶ κατέληξαν μὲν τῶν πρὸς ἄλληλα πολέμων, ἐτράποντο δὲ πρὸς τὰ τῆς εἰρήνης ἔργα, δῆλον δὲ ὅτι πρὸς γεωπονίας, ἕκαστοί τε ἀσφαλῶς τὰς ἑαυτῶν οἰκοῦσι πόλεις. οὔπω μὲν γὰρ τῆς Ῥωμαίων χειρὸς κατακρατούσης αὐτῶν, πόλεμοί τε, καὶ ἐξαναστάσεις χωρῶν τε, καὶ πόλεων γεγόνασι πανταχοῦ, καὶ προέκειτο μὲν τοῖς ἐθέλουσιν οὓς ἂν ἕλοιντο καταδηοῦν, ἄγειν τε καὶ φέρειν τὰ ἑτέρων ὡς νενικηκόσι, καὶ ἦν ἀνάγκη τοῖς τῶν πολέμων σκεύεσιν ἐνηρμόσθαι καλῶς τοὺς ἐν ἑκάστῃ χώρᾳ τε, καὶ πόλει, καὶ μελέτην ποιεῖσθαι τὰ τακτικά, σφισί τε αὐτοῖς ἐπαμύνειν καὶ τέκνοις. ἐπειδὴ δὲ ἡδρεύθη λοιπὸν ἡ τῆς βασιλείας ἰσχὺς, πέπαυται τὰ τοιάδε, καὶ τῶν πολέμων τὰ σκεύη σκεπάρνια, καὶ δρέπανα, καὶ ὕνιν, καὶ ἄροτρα γεγόνασιν, καὶ εἰς ἕτερα ἄττα τὰ τοιάδε λοιπὸν μετεπλάττοντο.

Εἰ δὲ δή τις ἕλοιτο πνευματικῶς τοῖς προκειμένοις προσβαλεῖν, συνήσει πάλιν, ὅτι ἐκ τῆς ἰδίας ἡμῖν ἡμερότητος εἰρήνην βραβεύοντος Χριστοῦ, καὶ καταργοῦντος τὰς ἀρχὰς, καὶ τοὺς πάλαι μαχομένους τοῖς ἐθέλουσιν εὐσεβεῖν, κατελήξαμεν δειμάτων, ἔξω τε γεγόναμεν ἐφόδου, καὶ μάχης, τετραμμένοι τε πρὸς γεωργίαν τὴν πνευματικὴν, καὶ τοὺς τῆς δικαιοσύνης καρποὺς συναγείρομεν, ἀναπεπαύμεθά τε λοιπὸν ὑποκάτω συκῆς, καὶ ἀμπέλου. καὶ συκῆ μὲν ἔστω γλυκύτητος σύμβολον, ἄμπελος δέ γε τῆς νοητῆς εὐφροσύνης. γλυκὺς γὰρ λίαν τοῦ Σωτῆρος ὁ λόγος, καὶ κατευφραίνειν εἰδὼς καρδίαν ἀνθρώπου, κατὰ τὸ γεγραμμένον. γλυκεῖα δὲ δὴ πρὸς τούτῳ καὶ εὐφροσύνης ἐπίμεστος ἡ εἰς τὸ μέλλον ἐλπὶς, ἣν ἐν Χριστῷ πεπλουτήκαμεν.

Ὅτι πάντες οἱ λαοὶ πορεύσονται, ἕκαστος τὴν ὁδὸν αὐτοῦ. ἡμεῖς δὲ πορευσόμεθα ἐν ὀνόματι κυρίου Θεοῦ ἡμῶν εἰς αἰῶνα, καὶ ἐπέκεινα.

Οἱ σπουδὴν πεποιημένοι τὸ ἀναφοιτᾶν εἰς τὸ ὄρος κυρίου, καὶ ἀναμανθάνειν ἐθέλοντες τὰς τρίβους αὐτοῦ, τὸ εὐήκοον ἐπαγγέλλονται, καὶ τῆς ἐν Χριστῷ πολιτείας ἀποδέχονται τὰ αὐχήματα, καὶ ὅτι τὴν εἰς εὐσέβειαν σπουδασμάτων πάντῃ ἀθρεῖν μεταποιήσονται, διὰ τούτων ἡμῖν εὖ μάλα κατασημαίνουσιν. ἕκαστος γάρ φησι τῶν ἐν πάσῃ χώρᾳ τε, καὶ πόλει,

A do vobis.] Quando autem, aut quomodo mundo pax contigit? Postquam Romanorum principatus, imperiúmque clarissimum orbem terrarum subegit, sub vnum iugum gentes vniuersæ conductæ ac deuinctæ, & armis vicissim depositis, & ad opera pacis, ad agriculturam videlicet, conuersæ sunt, singulique suas vrbes tutò habitarunt. Antequam enim sub manu & potestate Romanorum essent, vbique bella B feruebant, & regionibus vrbibúsque mutuò pellebant, licebátque volentibus populando vexare quos liberet, & aliena tanquam victoribus diripere: & cuiúsque regionis atque vrbis indigenas scienter arma tractare, & in militia exerceri, séque liberósque suos defendere oportebat. At vbi postea imperium est corroboratum, ista desierunt, & instrumenta bellica in bipennes, & falces, & vomeres, & aratra migrarunt, & in alia C quædam huiusmodi deinceps mutata sunt.

Quod si quis ista spiritualiter intueri velit, intelliget præterea, Christo ex sua benignitate pacem nobis dispensante, & principatus quique olim pietati deditos lacessebant destruente, terroribus expeditos impressionem, & pugnam euasisse, ad spiritualiúmque agriculturam conuersos, iustitiæ fructus colligere: & in poste- D rum sub ficu & vite requiescere. Ac ficus quidem dulcedinis, vitis gaudii, quod mente cernitur, symbolum esto. Prædulcis enim est sermo Saluatoris, & qui nouerit exhilarare cor hominis, vt scriptum est: dulcis item, & lætitia plena futurorum spes, qua in Christo ditati sumus. Mich. 4.

E *Quia omnes populi ibunt, vnusquisque viam suam, nos autem ibimus in nomine Domini Dei nostri in æternum, & vltra.*

XL. Qui contendunt ascẽdere in montem Domini, volúntque discere vias eius, promptam obedientiam pollicentur, & præclara vitæ in Christo instituta approbant, & se totis viribus in studia pietatis abituros per hæc nobis pulcherrimè indicãt. Vnusquisque enim, inquit, eorum qui in tota regione, & ciuitate

sunt, quæ placuerit, via ambulauerit, & pro arbitratu, aut prout ipsi conducere visum fuerit, vitam & mores suos instituerit. Nobis autem curæ est Christus, & eius oracula viam rectam existimabimus, cum quo velut gradiemur non in præsenti modò sæculo & præterito, sed multo etiam vlterius. Verus est sermo. Qui enim nunc compatiuntur, semper simul ambulabunt, & conglorificabuntur, & conregnabunt. Curæ autem ac sollicitudini est Christus iis, qui eius dilectioni nihil anteferunt, qui ab inanibus mundi distractionibus desinunt, magisque iustitiã quærunt, & quod illi placeat, & excellere virtutibus, qualis & diuinus Paulus erat. Scribit igitur, [Christo confixus sum cruci. Viuo autem iam non ego, viuit vero in me Christus.] Et iterum. [Non enim iudicaui me aliquid scire inter vos, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum.]

Galat. 2.
1.Cor. 2.

In die illa, dicit Dominus, congregabo contritam, & eiectam recipiam, & quos repuleram. Et ponam contritam in reliquias, & repulsam in gentem potentem, & regnabit Dominus super eos in monte Sion ex nunc & vsque in sæculum.

XLI. Spe omni minimè excidere posse Israelem, rursum docet. Contritus quidem fuit, & reiectus siue propter plurimam impietatem explosus, vtpote aduersarius Dei, & idolorum cultor, execrandus & profanus, & homicidii criminibus non parum obnoxius. Occiderunt enim Prophetas, & postremo ipsum vniuersorum Saluatorem, & liberatorem in crucem egerunt. Veruntamen propter patres misericordiam, & salutem consecutæ reliquiæ, factæ sunt in gentem magnam. Etenim multitudinem in Christo iustificatorum gentem maximam intelligi, verum, & omnino æquum est. Excellentia autem, & ob quæ in admirationem venire possit, sunt eius bona animi, & honestamenta cordis, hoc est, sanctificatio, spes in Christum, germana fides, admirabilitas virtutis, stupenda patientia, & regnum esse ipsius Christi, & ipsi adhęrere magistro. [Vnus enim magister noster Christus.] Vbi autem mortui resurrexerint, [Et nos qui viuimus, qui relinquimur, simul cum ipsis rapiemur in nubibus in occursum Christi in aëra; & sic semper

Luc. 11.

A ἣν ἂν αὐτὸς ἕλοιτο διαβαίνειν τρίβον. διαβιῴη δὲ αὖ κατὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν, ἢ καὶ λυσιτελεῖν ὑπειλημμένον. ἡμῖν δὲ φροντὶς ὁ Χριστὸς, καὶ τρίβον ὀρθὴν ποιησόμεθα τὰ αὐτοῦ θεσπίσματα. συμβαδιούμεθα δὲ ὥσπερ αὐτῷ, καὶ οὐχὶ δὴ μόνον εἰς αἰῶνα τὸν ἐνεστηκότα καὶ παρῳχηκότα, ἀλλ' ἐπὶ πολὺ καὶ ἐπέκεινα. ἀτρεκὴς ὁ λόγος. οἱ γὰρ νυνὶ συμπάσχοντες, συνελεύσονται διαπαντὸς, καὶ συνδοξασθήσονται, καὶ συμβασιλεύσουσι. φροντίδα γεμὴν ποιοῦνται Χριστὸν οἱ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης προτιθέντες οὐδὲν, B οἱ καταλήγοντες μὲν τῶν εἰκαίων τοῦ κόσμου περισπασμῶν, ζητοῦντες δὲ μᾶλλον τὴν δικαιοσύνην, καὶ τὸ ἀρέσκον αὐτῷ, καὶ τὸ διαπρέπειν ἐν ἀρεταῖς, ὁποῖός τις ἦν καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος. γράφει γοῦν, ὅτι Χριστῷ συνεσταύρωμαι. ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγὼ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός. καὶ πάλιν, οὐ γὰρ ἔκρινα τι εἰδέναι ἐν ὑμῖν, εἰ μὴ Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον.

Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει κύριος, συνάξω C τὴν συντετριμμένην, καὶ τὴν ἐξωσμένην εἰσδέξομαι, καὶ οὓς ἀπωσάμην. καὶ θήσομαι τὴν συντετριμμένην εἰς ὑπόλειμμα, καὶ τὴν ἀπωσμένην εἰς ἔθνος δυνατὸν, καὶ βασιλεύσει κύριος ἐπ' αὐτοὺς ἐν ὄρει Σιὼν ἀπὸ τοῦ νῦν εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ὅτι τῆς ἐλπίδος ἥκιστά γε διολισθήσειεν ἂν ὁλοτρόπως ὁ Ἰσραὴλ, ἀποφαίνει πάλιν. συνετρίβη μὲν γὰρ, γέγονε δὲ καὶ ἀπόπεμπτος, ἤγουν ἀποβέβληται διὰ πολλὴν ἄγαν ἀσέβειαν, θεομάχος D γὰρ καὶ εἰδωλολάτρης, βδελυρός τε, καὶ βέβηλος ἦν, καὶ τοῖς τῆς μιαιφονίας ἐγκλήμασιν οὐ μετρίως ἐνεσχημένος. ἀπεκτόνασι γὰρ τοὺς προφήτας, εἶτα τελευτῶντες καὶ αὐτὸν ἐσταύρωσαν τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα, καὶ λυτρωτήν, πλὴν ἠλέηται διὰ τοὺς πατέρας, καὶ σέσωσται τὸ κατάλειμμα, γέγονέ τε καὶ εἰς ἔθνος μέγα. καὶ γάρ ἐστιν ἀληθὲς, ὡς ἔθνος ἂν νοοῖτο πάμμεγα, καὶ μάλα εἰκότως, ἡ τῶν ἐν Χριστῷ δεδικαιωμένων ἁγία πληθύς. ἐξαίρετα δὲ αὐτῆς, καὶ τὰ ἐφ' οἷς ἂν ἔχοι τὸ χρῆναι θαυμάζεσθαι, E τὰ εἰς νοῦν ἀγαθὰ, τὰ εἰς καρδίαν αὐχήματα, τουτέστιν, ὁ ἁγιασμὸς, ἡ εἰς Χριστὸν ἐλπὶς, τὸ ἐν πίστει γνήσιον, τὸ τεθαυμασμένον ἐν ἀρεταῖς, τὸ ἀξιάγαστον ἐν ὑπομονῇ, καὶ τὸ ὑπ' αὐτοῦ βασιλεύεσθαι τοῦ Χριστοῦ, καὶ αὐτὸν ποιεῖσθαι καθηγητήν. εἷς γὰρ ἡμῶν καθηγητὴς ὁ Χριστός. εἰ δὲ δὴ καὶ ἐγερθεῖεν οἱ νεκροὶ, καὶ ἡμεῖς οἱ ζῶντες, οἱ περιλειπόμενοι ἅμα σὺν αὐτοῖς ἁρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ κυρίου εἰς ἀέρα, καὶ οὕτως πάντοτε

σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα. ὄρος δὲ Σιὼν τὴν ἄνω φησὶ Ἱερουσαλήμ, τὴν τῶν πρωτοτόκων μητέρα, ἐν ᾗ καὶ αὐτοὶ συνεσόμεθα τῷ Χριστῷ.

Καὶ σὺ πύργος ποιμνίου αὐχμώδης, θύγατερ Σιών, ἐπὶ σὲ ἥξει καὶ εἰσελεύσεται ἀρχὴ ἡ πρώτη, βασιλεία ἐκ Βαβυλῶνος τῇ θυγατρὶ Ἱερουσαλήμ.

Ἐξαγγέλεται μὲν τὰ ἐξ ἡμερότητος τοῖς πεπονηκόσιν. ἔφη δὲ ὅτι κατὰ καιροὺς εἰσδέξεται τὴν συντετριμμένην, θήσει τε αὐτὴν καὶ εἰς ἔθνος μέγα. πλὴν αἰτιᾶται τῷ μεταξύ, καὶ ὅτι ταλαιπώρηκεν ὅλως, συνετρίβη τε, καὶ ἀποβέβληται, κατονειδίζει χρησίμως. ὡς γὰρ ὁ μακάριος ἔφη Παῦλος, ἡ κατὰ Θεὸν λύπη μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον ἐργάζεται. πλήττει δὴ οὖν ἐξ ἀγάπης, καὶ ὅτι οὐ μετὸν οὐδενὸς τῶν λελυπηκότων εἰς πεῖραν ἐλθεῖν ἐθελουσίοις εἰς τοῦτο κατῄκειτο ῥοπαῖς. ποιμνίου δὲ πύργον αὐχμώδη τὴν Σιών, ἤγουν καὶ αὐτὴν ὀνομάζει τὴν Ἱερουσαλήμ, οἱονεί πως ἐν ἤθει λέγων, μονονουχὶ δὲ καὶ ἐπιστυγνάζων αὐτῇ. ὦ Σιών, ἤγουν Ἱερουσαλὴμ ἀθλία θυγάτηρ, ὦ τῶν ἐμῶν προβάτων ἄθλιον, καὶ ἀφεγγὲς ἐνδιαίτημα, προσκείσῃ δὴ πάντως καὶ οὐκ ἐθέλουσα τοῖς ἐχθροῖς. ἥξει γάρ, ἥξει, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν ἐπὶ σοὶ τῶν ἐπὶ γῆς βασιλειῶν ἡ προὔχουσα, καὶ σθενεστέρα, τουτέστιν, ἡ Βαβυλωνίων. πύργον δὲ αὐχμώδη, καὶ σκοτεινὸν ἐνδιαίτημα τὴν Σιὼν ἀποκαλεῖ, ἤτοι τὴν Ἱερουσαλήμ, διὰ τὸ πάντας τοὺς ἐν αὐτῇ οἰκοῦντας ἐν σκότῳ περιπατεῖν, ἀπὸ τοῦ μὴ βούλεσθαι λύχνον ὥσπερ ἵνα ποιεῖσθαι καὶ φῶς τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον, καὶ τὸν παρ' αὐτοῦ φωτισμὸν εἰσδέχεσθαι κατὰ νοῦν. ἦν γὰρ οὕτω, καὶ οὐχ ἑτέρως, καὶ ἀπλανῆ δύνασθαι διατρέχειν ὁδόν, καὶ βόθρον ἀποφοιτᾶν, καὶ διαπηδᾶν ἁμαρτίαν, καὶ τοῖς μεταξὺ περιπίπτουσι μὴ περιπταίειν κακοῖς.

Ψάλλωμεν δὴ οὖν καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ λέγοντες πρὸς τὸν Θεόν, Φώτισον τοὺς ὀφθαλμούς μου, μήποτε ὑπνώσω εἰς θάνατον, μήποτε εἴπῃ ὁ ἐχθρός, ἴσχυσα πρὸς αὐτόν. φωτὶ γὰρ τῷ θείῳ καταυγασμένοι, καὶ τῆς ἄνωθεν παρὰ Θεοῦ σοφίας λαβόντες εἰς νοῦν τὸ σέλας, ἀνάλωτοι μὲν ἐσόμεθα τοῖς ἐχθροῖς, διεκδυόντες τὰ ἐκ θείας ὀργῆς, ἐν καλῷ δὲ ἐσόμεθα τῆς ἄνωθεν εὐθυμίας, καὶ ἐν Χριστῷ δὴ πάντως εὐημερήσομεν.

Καὶ νῦν ἵνα τί ἔγνως κακά; μὴ βασιλεὺς οὐκ ἦν ἐν σοί; ἢ ἡ βουλή σου ἀπώλετο, ὅτι κατεκράτησάν σου ὠδῖνες, ὡς τικτούσης; ὤδινε καὶ ἀνδρίζου, καὶ ἔγγιζε

A cum Domino erimus.] Montem autem Sion supernam Hierusalem appellat, primogenitorum matrem, in qua & vnà cum Christo erimus.

Et tu turris gregis squalidi, filia Sion. Ad te veniet, & ingredietur principatus primus, regnum ex Babylone filiæ Hierusalem.

Quæ mansuetudinis opera sunt, his qui labores tolerauerunt, nunciantur. Ait porrò, se contritam olim suscepturum, & in gentem magnam positurum. B Veruntamen accusat interea, & quod prorsus ærumnosa euaserit, contritáque & abiecta sit, vtiliter exprobrat. Nam vt beatus Paulus ait, [Tristitia secundùm Deum, pœnitentiam in salutem stabilem operatur.] Percutit igitur ex charitate. Et quoniam curæ illi non fuit, ne quidquam durum, & acerbum sponte sua & vltro experiretur, ideo eam obiurgatione ferit. Gregis autem squalidi turrim Sion, siue ipsam Hierusalem nominat, veluti cum affectu di- C cens, & tantum non tristis eius causa. O Sion, siue Hierusalem, misera filia, ô mearum ouium miserum, & obscurum habitaculum, exponêris omnino etiam inuita inimicis. Veniet enim, veniet, & non multo post tempore, super te regnorum terrestrium præcipuum, & robustius, nempe Babyloniorum. Turrim autem squalidam, tenebrosum habitaculum Sion, siue Hierusalem nuncupat, quod omnes eius incolæ velut in D tenebris ambulēt, quia nolint tanquam lucernam & lumen sibi facere legem Dei, & illuminationem eius in pectus admittere; sic enim, & non aliter & tutam ab errore viam currere, & foueam vitare, & transilire peccatum, & in incidentia mala non offendere licebat.

Cantemus itaque & nos, dicentes Deo. [Illumina oculos meos, ne vnquam obdormiam in morte, nequando dicat inimicus meus, Præualui aduersus eum.] Lumine enim diuino collustrati, E & superno fulgore sapientiæ diuinæ in animum accepto, capi ab hostibus non poterimus, & pœnas iræ diuinę effugiemus: bonum autem supernæ iucunditatis possidebimus, & in Christo planè ex sententia ac feliciter viuemus.

Et nūc quare cognouisti mala? nūquid rex nō erat in te, aut cōsilium tuū periit, quia obtinuerūt te dolores vt parturientis? Dole, & viriliter age, & appropin-

Mich. 4.

2. Cor. 7.

Psal. 12.

qua filia Sion vt pariës, quia nunc egredieris ex ciuitate, & habitabis in campo, & venies vsque Babylonē. Inde liberabit te, & inde redimet te Dominus Deus tuus de manu inimicorū tuorum.

XLIII. Veniet igitur ad te, inquit, principatus primus. At enim quæ est occasio, propter quam adeo diris conflictare malis, seu belli calamitatibus, inquam, in quibus est afflictio? [Num igitur tibi rex non erat?] an non studuisti tibi sapienter consulere, & optimè prouidere? Subobiurgat rursum dextere, & exprobrat obliquè, vt magnoperè insipienti, & Deum offendere non recusanti. Modum breuiter declarabo: Regnabat in Israel principio vniuersorum Deus, mediatore, & internuntio Mose sapientissimo: deinde post ipsum Iesu Naue in militiæ ducem assumpto. Postmodum per tempora creatis iudicibus, & post illos beato Samuele. Cum res eorum hunc cursum tenerent, & florerent maximè, miseri in semet dirè consuluerunt, abiectóque jugo regni Dei, ad beatum Samuelem adierunt cum his verbis: [Ecce tu senuisti, & filii tui non ambulant in viis tuis, & nunc constitue super nos regem, vt iudicet nos, sicut & reliquæ habent nationes. Et displicuit sermo in oculis Samuelis, inquit, eò quod dixissent, Da nobis regem, qui iudicet nos. Et orauit Samuel ad Dominum. Et respondit Dominus Samueli. Audi vocem populi in omnibus, quæ loquuntur tibi, non enim te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos.] Deinde beato Samuele ius regis illis annuntiante, multósque admodum terrores illis incutiente, & ab huiusmodi friuolis, & impiis commentationibus acerrimè reuocante, nihilominus vrgebant, dicentes, [Non, sed rex erit super nos, & erimus nos sicut & cæteræ gentes, & iudicabit nos rex noster, & egredietur ante faciem nostram, & pugnabit bellum nostrum.] Itaque vetera illa, & periculosa consilia in memoriam illis redigit, & quodammodo dissimulanter casum eorum irridet, atque, [Quomodo cognouisti mala? an non erat tibi rex? an consilium tuum periit?] Nonne petiuisti regem, inquit, cum diceres, [Egredietur ante faciem nostram, & bellum nostrum bellabit?]

1. Reg. 8.

A θυγάτηρ Σιὼν ὡς τίκτουσα, διότι νῦν ἐξελεύσῃ ἐκ πόλεως, καὶ κατασκηνώσεις ἐν πεδίῳ, καὶ ἥξεις ἕως Βαβυλῶνος· ἐκεῖθεν ῥύσεταί σε, καὶ ἐκεῖθεν λυτρώσεταί σε κύριος ὁ Θεός σου ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν σου.

Ἀφίξεται μὲν οὖν ἐπί σε, φησί, ἀρχὴ ἡ πρώτη. πλὴν τίς ἄρα ἐστὶν ἡ πρόφασις, δι' ἣν τοῖς οὕτω δεινοῖς περιθραύῃ κακοῖς, ἤγουν τοῖς κακοῦν εἰωθόσι, φημὶ δὲ ταῖς τοῦ πολέμου συμφοραῖς; μὴ B ἄρα σοὶ βασιλεὺς οὐκ ἦν; ἢ οὐ μεμελέτηκας βουλεύεσθαι σοφά, καὶ ἀρίστας ὄντως σαυτῇ ποιεῖσθαι τὰς σκέψεις; ὑποπλήττει δὲ πάλιν εὐφυῶς, καὶ κατονειδίζει πλαγίως ὡς καὶ ἀσυνέτου κομιδῆ, καὶ Θεῷ προσκρούειν οὐ παραιτουμένην. καὶ τίς ὁ τρόπος; βραχυλογήσας ἐρῶ. βεβασίλευκε μὲν γὰρ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἐν ἀρχῇ, μεσιτεύοντος τοῦ πανσόφου Μωσέως, εἶτα μετ' ἐκεῖνον Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ παραληφθέντος εἰς στρατηγίαν. εἶτα διὰ τῶν κατὰ καιροὺς ἀναδεδειγμένων κριτῶν, καὶ μετ' ἐκείνους διὰ τοῦ μακαρίου Σαμουήλ. ἐχόντων δὲ ὧδε C τῶν πραγμάτων αὐτοῖς, καὶ ἐν τάξει τῇ πρεπωδεστάτῃ κειμένων, πικρὰ καθ' ἑαυτῶν οἱ δείλαιοι πεφρονήκασιν. ἀποστάμενοι δὲ τῆς ὑπὸ Θεοῦ βασιλείας τὸν ζυγὸν προσῄεσαν, λέγοντες τῷ μακαρίῳ Σαμουήλ: ἰδοὺ σὺ γεγήρακας, καὶ οἱ υἱοί σου οὐ πορεύονται τῇ ὁδῷ σου, καὶ νῦν κατάστησον ἐφ' ἡμᾶς βασιλέα, δικάζειν ἡμᾶς, καθὼς καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη. καὶ ἦν, φησί, πονηρὸν τὸ ῥῆμα ἐν ὀφθαλμοῖς Σαμουήλ, ὡς εἶπε, δὸς ἡμῖν βασιλέα δικάζειν ἡμᾶς. καὶ προσ- D ηύξατο Σαμουὴλ πρὸς κύριον· καὶ εἶπε κύριος πρὸς Σαμουήλ, ἄκουε τῆς φωνῆς τοῦ λαοῦ, καθὼς ἂν λαλήσωσι πρὸς σέ, ὅτι οὐ σὲ ἐξουθενήκασιν, ἀλλ' ἢ ἐμὲ ἐξουθενήκασι, τοῦ μὴ βασιλεύειν ἐπ' αὐτῶν. εἶτα τοῦ μακαρίου Σαμουὴλ τὸ δικαίωμα τῆς βασιλείας καταγγέλλοντος αὐτοῖς, καὶ πολλοῖς ἄγαν καταπτοοῦντος δείμασιν, ἀφιστάντος τε καὶ μάλα γοργῶς τῶν οὕτω σαθρῶν, καὶ ἀνοσίων σκεμμάτων, οὐδὲν ἧττον ἐπεφύοντο, λέγοντες, οὐχί, ἀλλ' E ἢ βασιλεὺς ἔσται ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐσόμεθα καὶ ἡμεῖς καθὼς καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη, καὶ δικάσει ἡμᾶς βασιλεὺς ἡμῶν, καὶ ἐξελεύσεται πρὸ προσώπου ἡμῶν, καὶ πολεμήσει τὸν πόλεμον ἡμῶν. οὐκοῦν εἰς ἀνάμνησιν αὐτοὺς ἀναφέρει τῶν ἀρχαίων ἐκείνων, καὶ ἐπισφαλῶν βουλευμάτων, καὶ δὴ κατειρωνεύεται τὸ συμβάν, καὶ φησί, πῶς ἔγνως κακά; μὴ οὐκ ἦν σοὶ βασιλεύς; ἢ ἡ βουλή σου ἀπώλετο; οὐ βασιλέα, φησίν, ᾔτησας, λέγων· προπορεύσεται πρὸ προσώπου ἡμῶν, καὶ τὸν πόλεμον ἡμῶν πολεμήσει.

μὴ ἄρα καλῶς ἐβουλεύσω τότε; ἰδοὺ τῶν πραγμάτων ὁ πέρας τὴν σὴν ἔδειξε βουλὴν, ὡς ἀρίστη τε εἴη, καὶ ἀναγκαία. ἀπόβλητον ἐποιήσω τὸν ἀπὸ Θεοῦ βασιλείας τὸν ζυγόν. ἰδοὺ κατέσχετό σου ὠδῖνες ὡς τικτούσης. ὤδινε οὖν, καὶ ἀνδρίζου θύγατερ Σιών. ἐν ἤθει πάλιν ὁ λόγος. ὦ γὰρ χρηστὴ θύγατερ, φησὶ, τλησιπαθὴς ἔσο πρὸς τὰς ὠδῖνας, ἐγκαρτέρει πρὸς τὰς λύπας, ἔγγιζε τῷ τίκτειν, τουτέστιν, οὐκ ἔσῃ μακρὰν τῶν προσδοκωμένων· ἀλλ' ἤδη ἐπὶ τῆς ὠδῖνος γυνὴ καταλολύξεις ἐκ πόνων, ἀφεῖσα δὲ πόλεις τὰς εὐπυργωτάτας κατασκηνώσεις ἐν πεδίῳ, καταυλισθήσῃ, φησὶν, ἐν ἐρήμοις. ἀφίξῃ δὲ καὶ εἰς Βαβυλῶνα αὐτήν· πλὴν ἀπαράκλητον οὐκ ἐᾷ παντελῶς, προστίθησι γὰρ, ὅτι καὶ ἀναφεύξεται, καὶ διακομισθήσεται παρὰ Θεοῦ κατοικτείροντος.

Κάλλιστον οὖν ἄρα τὸ ὑπὸ Θεῷ μένειν καὶ βασιλεύεσθαι, καὶ αὐτὸν ποιεῖσθαι δύναμιν, ὑπερασπιστήν τε, καὶ ἀρωγὸν αὐτοῦ, καθυφεῖναι μόνῳ τῆς ψυχῆς τὸν αὐχένα, τοῖς αὐτοῦ θελήμασι βιοῦν, καὶ λόγου παντὸς ἀξιοῦν τὸ αὐτῷ δοκοῦν. ἢ εἰ μὴ τοῦτο δρῴημεν, πάντῃ τε, καὶ πάντως ὑπὸ νοητοὺς ἐσόμεθα Βαβυλωνίους, ἀντικειμένους λέγω, καὶ ἀκαθάρτους δυνάμεις, καὶ ὑπὸ τὴν πρώτην ἀρχὴν, τουτέστι, τὸν Σατανᾶν, πόλεως δὲ ὥσπερ τῆς ἁγίας ἐξερριμμένοι, ἧς ἐστι τεχνίτης, καὶ δημιουργὸς ὁ Θεὸς, τὴν Βαβυλωνίων οἰκήσομεν. ἐν συγχύσει γὰρ, καὶ θορύβοις ἐσόμεθα τοῖς εἰκαίοις τοῦ παρόντος βίου περισπασμοῖς. σύγχυσις ἡ Βαβυλὼν ἑρμηνεύεται.

Καὶ νῦν ἐπισυνήχθησαν ἐπί σε ἔθνη πολλὰ, λέγοντες, ἐπιχαρούμεθα, καὶ ἐπόψονται ἐπὶ Σιὼν οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν. αὐτοὶ δὲ οὐκ ἔγνωσαν τὸν λογισμὸν κυρίου, καὶ οὐ συνῆκαν τὴν βουλὴν αὐτοῦ, ὅτι συνήγαγεν αὐτοὺς ὡς δράγματα ἅλωνος. ἀνάστηθι, καὶ ἀλόα αὐτοὺς θύγατερ Σιὼν, ὅτι τὰ κέρατά σου θήσομαι σιδηρᾶ, καὶ τὰς ὁπλάς σου θήσομαι χαλκᾶς, καὶ λεπτυνεῖς λαοὺς πολλοὺς, καὶ ἀναθήσεις τῷ κυρίῳ τὸ πλῆθος αὐτῶν, καὶ τὴν ἰσχὺν αὐτῶν τῷ κυρίῳ πάσης τῆς γῆς.

Πλειστάκις ἤδη προειρήκαμεν, ὅτι τὴν βασιλείαν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις διέποντος Ἐζεκίου, καταδήωσε μὲν τὴν Σαμάρειαν ὁ Σεναχηρεὶμ, πολλὰς δὲ αὐτῇ καὶ τῆς Ἰουδαίας συνήρπασε πόλεις. εἶτα μεταπέπομφεν ἐκ Λαχὶς τὸν Ῥαψάκην, ὃς οὐ μετρίως τῆς θείας κατεφλυάρησε δόξης, ὅτε καὶ

Nonne igitur bene tunc consuluisti? Ecce rerum euentus consilium tuum quam commodum, & necessarium fuerit ostendit. Abiecisti iugum regni Dei. [Ecce obtinuerunt te dolores vt parientis. Dole igitur, & viriliter age, filia Sion.] Rursum morata est oratio. Ait enim, ô bona filia, patiens esto ad dolores, dura ad molestias, appropinqua ad partum: hoc est, non longè aberis ab iis, quæ expetuntur: sed velut mulier partui vicina iam eiulabis præ doloribus, relictisque vrbibus bene munitis, [habitabis in tentorio, in campo,] & manebis, inquit, in solitudine. Venies autem in Babylonem ipsam. Sed enim non penitus consolatione destitutam relinquit. Addit enim fuga elapsuram, & à Deo miserante transportatum iri.

Consultissimum igitur sub Deo manere, & eum regem pati, & sibi virtutem, protectorem, & auxiliatorem facere: ipsi soli animæ ceruicem submittere, ex eius voluntate viuere, & ipsi placita, ante omnia magni ducere. Quod si hoc non faciamus, omnimodis Babyloniorum, qui animo comprehenduntur, iugum sustinebimus, aduersarias dico, & immundas potestates, & primum principatum, id est, Satanam, & velut eiecti ex vrbe sancta, cuius opifex & conditor Deus est, Babyloniorum habitabimus. In confusione enim, & tumultu erimus, vanæ huius vitæ distractionibus. Babylon confusionem interpretantur.

Et nunc congregatæ sunt super te gentes multæ, dicêtes, Exultabimus, & inspicient in Sion oculi nostri. Ipsi autem non cognouerunt cogitationem Domini, & non intellexerunt consilium eius, quia congregauit eos, vt manipulum areæ. Surge, & tritura eos, filia Sion, quoniam cornua tua ponam ferrea, & vngulas tuas ponam æreas, & minues populos multos, & consecrabis Domino multitudinem eorum, & robur eorum Domino vniuersæ terræ.

XLIV. Non semel diximus, regnum Hierosolymis obtinente Ezechia, Samariæ vastitatem intulisse Senacherib, & cum illa multas quoque Iudææ vrbes euertisse. Deinde misit ex Lachis Rabsacen, qui aduersus gloriam Dei immodicè blaterauit, quando manu

manu angelica vna nocte centum octoginta quinque millia disperierunt. Huius historiæ rursum meminit. Congregatæ sunt, inquit, super te gentes multę, tantum non ludentes super te, & iam iam procubituræ pedibus insultaturæ. Veruntamen non cognouerunt quid statuerit Deus. Comportati sunt enim velut in aream, & instar manipuli pedibus tuis subiicientur. [Surge igitur, & tritura eos:] cornua enim ferrea habebis, & vngulas æreas, hoc est, inexpugnabilis, & inuicta eris hostibus tuis, & tantum non cõculcabis qui restiterint tibi. Quoniam enim areæ, & manipuli mentionem fecit, decorum metaphoræ seruauit, & tanquã de vitulo cornua, & vngulas dicit: siquidem nõ humana manu consumpti, sed ira diuina confecti erãt, qui iacebãt mortui. Ne tibi laudẽ istanc adscribas, inquit: sed cõsecra potius domino vniuersæ terræ & multitudinem eorum, & robur interfectorum. Et hic quidem sensus est historię. Turbabit autem quosdam lectorum fortassis tanta propheticarum promulgationum mutabilitas. Modò quippe dicẽtem audiebamus, [Ad te veniet, & ingredietur principatus primus regnum Babyloniorum;] & captiuitatis modus nobis describebatur. Deinde saluatã mox, & hostes suos conculcantẽ cernimus. Proba igitur temporũ distinctione opus est: sic enim quæ dicuntur citra confusionẽ, & obscuritatem cõsiderabuntur. Regnante enim Ezechia ascendit cõtra Hierusalem Senacherib. Post, Ezechia mortuo quatuor reges vsque ad quintum Iechoniam intercesserunt. Tunc vniuersam Iudæam, & Hierosolymã ipsam Nabuchodonosor in potestatem redegit, totúmque Israel captiuum abduxit, quam historiam apte B. Propheta Hieremias nobis descriptam reliquit.

A ἀπολώλασιν ἐν μιᾷ νυκτὶ ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδες ἀγγελικῇ χειρί. Ταύτης τῆς ἱστορίας διαμέμνηται πάλιν. συνήχθησαν γὰρ ἔθνη πολλὰ κατὰ σοῦ φησι, μονονουχὶ καὶ ἀθύροντα, καὶ ὅσον οὐδέπω κεισομένοις καταρχησόμενα. πλὴν οὐκ ἔγνωσαν ἃ βεβούλευται Θεός. συνεκομίσθησαν γὰρ ὥσπερ εἰς ἅλωνα, καὶ δράγματος δίκην τοῖς σοῖς ὑποκείσονται ποσίν. ἀνάστα δὴ οὖν, καὶ ἀλόα αὐτούς, κέρατα γὰρ ἕξεις σιδηρᾶ, καὶ ὁπλὰς χαλκᾶς, τουτέστι, B δυσκαταγώνιστος ἔσῃ, καὶ ἄμαχος τοῖς ἐχθροῖς, μονονουχὶ δὲ καὶ καταπατήσεις τοὺς ἀνθεστηκότας. ἐπεὶ γὰρ ἅλω τε καὶ δράγματος πεποίηται μνήμην, τετήρηκε τῇ μεταφορᾷ τὸν πρέποντα τρόπον, καὶ ὡς ἐπὶ μόσχου φησὶ κέρατα, καὶ ὁπλάς, ἐπεὶ οὐκ ἀνθρωπίᾳ χειρὶ διαπεπτώκασιν, ἀλλ' ἔργον ἦσαν οἱ κείμενοι τῆς θείας ὀργῆς. μὴ σεαυτῷ φησιν ἀνάψῃς τὰ ἐπὶ τούτοις αὐχήματα, ἀνάθες δὲ μᾶλλον τῷ κυρίῳ πάσης τῆς γῆς τό τε πλῆθος αὐτῶν, καὶ τὴν ἰσχὺν τῶν ἀπολωλότων. ἀλλ' οὗτος μὲν τῆς ἱστορίας C ὁ νοῦς. θορυβήσει δὲ ἴσως τῶν ἐντευξομένων τινὰς τὸ οὕτως ἀγχίστροφον τῶν προφητικῶν κηρυγμάτων. ἄρτι μὲν γὰρ ἠκούομεν λέγοντος, ἐπὶ σὲ ἥξει, καὶ εἰσελεύσεται ἡ ἀρχὴ ἡ πρώτη βασιλεία Βαβυλωνίων, καὶ ὁ τῆς αἰχμαλωσίας ἡμῖν ἐγράφετο τρόπος. εἶτα σεσωσμένην ὁρῶμεν εὐθύς, καὶ καταπατοῦσαν τοὺς ἐχθρούς. δεῖ δὴ οὖν ἄρα τῆς τῶν χρόνων διακρίτου διαστολῆς, ἔσται γὰρ οὕτως ἀσύγχυτος, καὶ σαφὴς τῶν λεγομένων ἡ θεωρία. Ἐζεκίου μὲν γὰρ βασιλεύοντος, ἀνέβη Σενναχηρεὶμ κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ, D εἶτα μετὰ Ἐζεκίου θάνατον τέσσαρες γεγόνασι βασιλεῖς, καὶ πέμπτος Ἰεχονίας. τότε καὶ πᾶσαν εἷλε τὴν Ἰουδαίαν, καὶ αὐτὴν Ἱερουσαλὴμ Ναβουχοδονόσορ, καὶ ἀπεκόμισεν εἰς αἰχμαλωσίαν πάντα Ἰσραήλ. γράφει δὲ σαφῶς τὴν ἐπὶ τούτοις ἡμῖν ἱστορίαν ὁ μακάριος Προφήτης Ἱερεμίας.

CAPVT V.

Nunc circumsepietur filia Ephraim septo. Angustiam posuit super nos. In virga percutient super maxillam tribus Israel.

XLV. CONGREGABVNTVR enim super Sion gentes complures. Deinde cum sperarent se illi cum irrisione insultaturos, comminutæ, & contritæ sunt, Deo victorum pedibus eas in speciem manipuli substernente. Capta est, & periit Samaria,

ΚΕΦΑΛ. ε.

Νῦν ἐμφραχθήσεται θυγάτηρ Ἐφραὶμ ἐμφραγμῷ· συνοχὴν ἔταξεν ἐφ' ἡμᾶς, ἐν ῥάβδῳ E πατάξουσιν ἐπὶ σιαγόνα τὰς φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ.

Ἐπισυναχθήσονται μὲν γὰρ ἐπὶ Σιὼν ἔθνη πολλά, εἶτα καταρχήσεσθαι καὶ καταμειδιᾶν αὐτῆς προσδοκήσαντα, ἠλόηνταί τε, καὶ συντετρίβονται, Θεοῦ τοῖς ποσὶ τῶν νικησάντων, παραρριπτοῦντος αὐτοὺς ὡς ἐν εἴδει δράγματος. ἥλω δή, καὶ ἀπόλωλεν ἡ Σαμάρεια;

καὶ δεδαπανῆσθαι τοῦ πολέμου, καὶ περὶ αὐτῆς φησὶ, ὡς ἐμφραχθήσεται, καὶ ἐνσχεθήσεσθαι καθείζοντος δηλονότι Θεοῦ τὸ ἐν συνοχῇ γενέσθαι, καὶ χειλῶσαι παθεῖν αὐτήν. θυγατέρα δὲ τοῦ Ἐφραὶμ ὀνομάζει τὴν Σαμάρειαν, ἤγουν τὸ ἐν Σαμαρείᾳ πλῆθος· ἔοικε γάρ πως ἐν τάξει κεῖσθαι πατρὸς τοῖς ὑποκειμένοις ὁ βασιλείαν πεπιστευμένος. βεβασίλευκε δὲ τῆς Σαμαρείας ὁ ἐξ Ἐφραίμ. ἔσται δὴ οὖν φησὶ περίφρακτος, καὶ διεζωσμένη τοῖς τῶν πολεμίων δήμοις ἡ Σαμαρειτῶν, οἳ μονονουχὶ καὶ πατάξουσιν εἰς σιαγόνας αὐτήν, οὐ χερσὶ ῥαπίζοντες ἐχομέναις φειδοῦς, ἀλλὰ ῥάβδοις συντείβοντες καὶ καταικιζόμενοι σφοδρῶς. σημαίνει δὲ διὰ τούτου πρὸς ταῖς ἀτιμίαις καὶ δύσοιστον ὄντα τὸν αἰχμαλωσίας τὸν πόνον. ἀτιμίας μὲν γάρ ἐστι σημεῖον οὐκ ἀμφίβολον τὰ εἰς σιαγόνας ῥαπίσματα. εἰ δὲ δὴ νοοῖτο καὶ διὰ ῥάβδου γενέσθαι, φορτικὸν πάντως τὸ μοχθηρὸν, καὶ τὸ οἰκεῖον οἰκέτῃ πρέπον. ἄτιμος οὖν ἔσται, φησὶ, καὶ ἐν αἰκίαις, καὶ πόνοις ἡ ὑπὸ τῆς φυλῆς Ἐφραὶμ βασιλευομένη Σαμάρεια.

A & bello absumpta est, ac de ea dicit, circumseptum & obstrictum iri, decernente videlicet Deo, vt in angustiam redacta omnino affligeretur. Filiam autem Ephraim Samariam, siue Samariæ multitudinem nominat. Videtur enim subiectis quasi loco patris esse, cui regnum committitur. Regnauit porrò in Samaria, qui erat de tribu Ephraim. Erit igitur, inquit, circumquaque septa, & cincta hostium populis Samaritanorum regio, B qui propemodum percutient ipsam in maxillas, non manibus cedentes, quæ parcius verberant: sed virgis conterentes, & verberantes validè. Significat per hoc, præter ignominiam laborem quoque captiuitatis intolerabilem fore. Ignominiæ enim signum non dubium est ictus in faciem. Id si per virgam intelligatur fieri, omnino miserum, ac seruile erit. Contempta igitur esto, inquit, & in plagis ac doloribus, quæ à tribu Ephraim regitur Samaria.

Ἀλλ' ἤγε τοῦ παίοντος ἀργήσει χείρ, ἄγευστοι δὲ μενοῦμεν αἰκίας, εἰ πάντῃ δὴ σθένει παραιτοίμεθα τὸ καταθήγειν ἐφ' ἑαυτοὺς εἰς ὀργὰς τὸν τῶν ὅλων κύριον διά τοι τοῦ δρᾶν ἃ μὴ θέμις, καὶ ποιεῖσθαι περισπούδαστον τὸ ἀπηχθημένον αὐτῷ. τιμῶντες δὲ μᾶλλον ταῖς ἐπιεικείαις ἐσόμεθα ταῖς εὐημερίαις ἐν καλῷ, λαμπρόν τε, καὶ ἀξιόληπτον ἀληθῶς διαζήσομεν βίον.

C Sed ferientis manus feriabitur, nec experiemur verbera, si totis viribus in nosmet iram Domini vniuersitatis per actiones nefarias, & studiosam consectationem illi odiosorum exacuere quantum possumus cauebimus: potius autem probitate illum honorantes, fœlices erimus, conspicuámque & verè amplectendam vitam transigemus.

Καὶ σὺ Βηθλεὲμ οἶκος τοῦ Ἐφραθᾶ, ὀλιγοστὸς εἶ τοῦ εἶναι ἐν χιλιάσιν Ἰούδα. ἐκ σοῦ ἐξελεύσεται τοῦ εἶναι εἰς ἄρχοντα τοῦ Ἰσραήλ· καὶ αἱ ἔξοδοι αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος.

D *Et tu Bethlehem domus Ephratha minima es, vt sis in millibus Iuda Ex te mihi egredietur vt sit in principē in Israel. Et egressus eius ab initio ex diebus seculi.*

Τὴν εἰς τὴν ἐν ἀρχαῖς ἀναφοίτησιν τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων ὁ προφητικὸς ἡμῖν ἐν τούτοις εὐαγγελίζεται λόγος. διαμέμνηται δὲ μάλα σοφῶς τῆς ἀνακεφαλαιώσεως τῆς ἐν Χριστῷ γεγενῆσθαι λεγομένης. καινὴ γὰρ κτίσις τὰ ἐν αὐτῷ, καθὼς γέγραπται. καὶ τὰ μὲν ἀρχαῖα παρῆλθε, γέγονε δὲ δι' αὐτοῦ καινὰ, μεταστοιχειοῦντος τὰ ἀνθρώπινα, καὶ ἀνακαινίζοντος εἰς τὸ εὖ εἶναι πάλιν αὐτά. βεβασίλευται γὰρ, καὶ περιπεποίηται πάλιν αἱρετὴν τὴν κατὰ πάντων ἀρχήν. σημαίνεται δὲ τὸ καθόλου καὶ διὰ τῶν μερικῶς οἰκονομουμένων. ἐβασιλεύετο γὰρ, ὡς ἔφην, ὁ Ἰσραὴλ ἐν ἀρχαῖς ὑπὸ Θεοῦ, μεσολαβούντων ἁγίων. εἶτα μετ' οὐ πολὺ νοσήσας τὸ εὔηθες, ἀτιμάσας τε τὸ προστάττεσθαι ὑπὸ Θεῷ, τὰ ἀνθρώπινα μᾶλλον τετιμήκασι κράτη.

XLVI. Rerum nostrarum reditum ad principia propheticus sermo nobis his verbis euangelizat. Scitissimè autem meminit instaurationis, quæ in Christo facta dicitur. [Nam in ipso noua creatura,] sicut scriptum est. Et vetera quidem trãsierunt, facta sunt autem per eum no- E ua, transformantem humana, & in antiquam bonitatem restituentem. Rex enim denuo factus est, & optabile in omnia imperium rursus acquisiuit. Vniuersum autem etiam per particulatim administrata exprimitur. Regebatur enim regali imperio Israel initio, vt dixi, sub Deo, sanctis, vt administris, interiectis. Deinde non multo post stultitia laborans, & sub Deo viuere contemnens, humana potius imperia suspexit.

2. Cor. 5.

Itaque Saul sibi regem petiuit. Qua in re grauiter peccarunt. Vniuersorum quippe Deus moleste ferens, beato Samueli dixit, [Non te abiecerunt sed me, ne regnem super eos.] Nequaquam vero istuc profuisse illis, sed acerbum, & detrimentosum, & otiosum potius fuisse, ipsa experientia docuit, nec id vllam dubitationem habet. Nam ob hoc in tetra, & ineuitabilia incommoda inciderunt. Itaque tanquam reducens Israel ad id quod fuit in principio, vt Deum regem haberent, Christum in Bethlehem natum ipsis fore Saluatorem, & redemptorem ante proclamat.

Non abiret à scopo, qui putaret generatim quasi verba fieri. Postquam enim terrestres nos regiam Dei in nos potestatem abiecimus, peregrinum nobis iugum imposuimus, & Dominum nobis adsciuimus non natura Dominum, sed superbum potius, & apostatam, Satanam dico, in omne genus malorum deuenimus. Sed vt modo dixi, [Complacuit Deo & Patri omnia in Christo instaurare quæque in cælis, quæque in terris sunt; & liberauit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filii dilectionis suæ in lumine.]

Ephes. 1.

Coloss. 1.

Alloquitur ergo Bethlehem, siue domum Ephrâtha. Et vocatur quidem regio Ephratha, Bethlehem autem oppidulum, siue vicus regionis, vnde oriundi Iesse, & Dauid, & præterea sancta Virgo, quæ diuinum nobis infantem peperit, puerulum Iesum, [Cuius imperium factum est super humerum eius, & vocatur nomen eius magni consilii angelus.] Regnauit enim per crucem. Et quoniam factus est obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis, ideo, vt est apud diuinum Paulum, [Deus ipsum exaltauit, & donauit illi nomen quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quoniam Dominus Iesus est in gloria Dei patris, Amen.] Ait ergo. O Bethleem domus Ephratha, tametsi [minima es, vt sis in millibus Iuda,] hoc est mille, & amplius sunt in Iudæa splendidæ & amplæ ciuitates, & incolarum infinitate refertissimæ. Sed quanquam pauci sunt plane ciues, & incolæ tui, tu eris nutrix & vocaberis ciuitas regnantis

Esai. 9.

καὶ γοῦν ᾔτησεν ἐφ᾽ ἑαυτῷ βασιλέα τὸν Σαούλ. εἶτα προσκεκρούκασιν οὐ μετρίως· λελυπημένος γὰρ ἔφασκεν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τῷ μακαρίῳ Σαμουήλ, οὐ σὲ ἐξουθενήκασιν, ἀλλ᾽ ἢ ἐμὲ ἐξουθενήκασι, τοῦ μὴ βασιλεύειν ἐπ᾽ αὐτοῖς. ὅτι δὲ τὸ χρῆμα αὐτοῖς ἐπιφορον μὲν οὐδαμῶς, πικρὸν δέ, καὶ ἐπιζήμιον, καὶ ὀλέθρου προὔξενον, αὐτὴ δέδειχεν ἡ πεῖρα. πῶς δ᾽ ἂν ἐνδοιάσειέ τις; περιπεπτώκασι γὰρ δεινοῖς, καὶ ἀφύκτοις διὰ τοῦτο κακοῖς. οὐκοῦν ἀνακομίζων ὥσπερ τὸν Ἰσραὴλ ἐπὶ τὸ ἐν ἀρχαῖς, φημὶ δὴ τὸ ὑπ᾽ αὐτῷ βασιλεύεσθαι τοῦ Θεοῦ, τὸν ἐκ Βηθλεὲμ αὐτοῖς ἐσόμενον σωτῆρα, καὶ λυτρωτὴν προαναχηρύττει Χριστόν.

Ἴοι δ᾽ ἂν οὐκ ἀπὸ σκοποῦ κἂν εἴ τῳ δοκῇ γενικὸν ὥσπερ τινὰ τὸν λόγον ποιεῖσθαι. ἐπειδὴ γὰρ ἀποπεπτώκαμεν τῆς ὑπὸ Θεῷ βασιλείας, οἱ ἐπὶ τῆς γῆς, ὀθνεῖον ἑαυτοῖς καταστήσαντες ζυγόν, καὶ δεσπότην ἐπιγραψάμενοι τὸν οὐ φύσει δεσπότην, μᾶλλον δὲ ἀλαζόνα, καὶ ἀποστάτην, φημὶ δὲ τὸν Σατανᾶν, ἐν παντὶ γεγόναμεν κακῷ. ἀλλ᾽ ὡς ἔφην ἀρτίως, εὐδόκησεν ὁ Θεός, καὶ πατὴρ ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ, τά τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐρρύσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους, μετέστησε δὲ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ ἐν τῷ φωτί.

Ποιεῖται δὴ οὖν τὸν λόγον πρὸς τὴν Βηθλεέμ, ἤτοι τὸν οἶκον τοῦ Ἐφραθᾶ. καὶ καλεῖται μὲν ὁ χῶρος Ἐφραθᾶ, Βηθλεὲμ δὲ τὸ πολίχνιον, ἤγουν ἡ ἐν τῇ χώρᾳ κώμη. ὅθεν ἦν Ἰεσσαὶ καὶ Δαβίδ, καὶ αὕτη πάλιν ἡ ἁγία παρθένος, ἣ τὸ θεῖον ἡμῖν ἐκτέτοκε βρέφος τὸ παιδίον τὸν Ἰησοῦν. οὗ ἡ ἀρχὴ ἐγενήθη ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος. βεβασίλευκε γὰρ διὰ τοῦ σταυροῦ, καὶ ἐπειδὴ γέγονεν ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ, τοιγάρτοι, καθώς φησιν ὁ θεσπέσιος Παῦλος, ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσηται, ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ πατρός, ἀμήν. σὺ τοίνυν Βηθλεέμ, φησίν, οἶκος Ἐφραθᾶ, εἰ καὶ ὀλιγοστὸς εἶ τοῦ εἶναι ἐν χιλιάσιν Ἰούδα, τουτέστι, μυρίαι μὲν ὅσαι λαμπραί, καὶ μεγάλαι τῆς Ἰουδαίας αἱ πόλεις, καὶ πολυανδρίᾳ πληθύι τῶν ἐνοικούντων καταμεθύουσαι, ἀλλ᾽ εἰ καὶ ὀλίγοι παντελῶς οἱ σὲ κατοικοῦντες, καὶ νεμόμενοι, σὺ γενήσῃ τροφός, καὶ κληθήσῃ πόλις τοῦ βασιλεύσαντος

ἐπὶ τὸν Ἰσραήλ, καὶ ἐπὶ που πάντως τῶν ἐξ αἵματος Ἰσραήλ. ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν ἐπαγγελίαις προεπηγγελμένων τοῦ Ἀβραάμ. ἔφη γάρ που πρὸς αὐτὸν ὅτι ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεταί σοι σπέρμα. τὸ δὲ ἐν Ἰσαὰκ ἐξ ἐπαγγελίας φησί. βεβαία τοίνυν ἡ ὑπόσχεσις οὐχὶ μόνον τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραήλ, ἀλλὰ καὶ τοῖς στοιχοῦσι τοῖς ἴχνεσι τῆς ἐν ἀκροβυστίᾳ πίστεως τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἀβραάμ. οὗτοι γάρ ὁ Ἰσραήλ, ὅτι τὰ τέκνα τῆς ἐπαγγελίας λογίζεται ὡς σπέρμα. ὅμοιον οὖν ὡς εἰ λέγοι, κατάρξαι πάντως τοῦ πιστεύοντος εἰς αὐτὸν, καὶ προσοικειοῦντος ἑαυτὸν ἐμοὶ δι' αὐτοῦ. προσηνέχθημεν γὰρ τῷ πατρὶ δι' υἱοῦ, καὶ μαρτυρήσει λέγων αὐτός, οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν πατέρα εἰ μὴ δι' ἐμοῦ. ἀνεδείχθη τοίνυν ἐκ Βηθλεὲμ ὁ Χριστὸς ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὁ ἐν κήποις ἡμᾶς καταβόσκων, καὶ κρίνοις, καὶ τὴν εὐαγγελικῶν θεσπισμάτων εὐοσμίαν παραθεὶς, καὶ οἷα ἄνθη προσάγων ὥριμα τὰ καθ' ἑαυτὸν, τοῖς ἐθέλουσιν ἀποδρέπεσθαι. ἔφασκε γὰρ, ἐγὼ ἄνθος τοῦ πεδίου, κρίνον τῶν κοιλάδων. ἀπ' ἀρχῆς δὲ εἶναι φησὶ τὰς ἐξόδους αὐτοῦ, καὶ ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος, ἢ τὴν προαιώνιον ὕπαρξιν τοῦ λόγου σημαίνων (ἔστι γὰρ συναΐδιος τῷ ἰδίῳ πατρὶ, καὶ αὐτὸς τῶν αἰώνων ὁ ποιητής) ἤγουν ὅτι γέγονε μὲν ἄνθρωπος ὡς ἐν λοισθίῳ τοῦ αἰῶνος καιροῦ, προωρίσθαι γε μὴν ὡς ἐν προγνώσει πατρὸς καὶ πρὸ τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς τὸ ἐπ' αὐτῷ μυστήριον. ἐξόδους οὖν φησὶν ἢ τὴν ἄχρονον τοῦ Θεοῦ ἐκ πατρὸς γέννησιν εἰς ἰδίαν ὕπαρξιν τοῦ υἱοῦ· ἤτοι τὴν ἀνάδειξιν, τὴν ἐν καιροῖς ἐσομένην, ὅτε γέγονε σάρξ· εἰ καὶ ἐξ ἡμερῶν προώρισθαι καὶ τέθειτο παρὰ τοῦ πατρὸς σωτήρ τε, καὶ λυτρωτής, οὐκ ἠγνοηκότος τὰ μεταξὺ τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει συμβησόμενα διὰ τὴν ἐν Ἀδὰμ παράβασιν.

A super Israel, nec super eos tantum vtique qui sanguine sunt Israelitæ: sed super eos insuper, qui in promissionibus Abrahamo prædicti sunt. Ait enim illi alicubi Deus, [in Isaac vocabitur tibi semen.] Illud autem, *in Isaac*, ex promissione dicit. Firma est igitur promissio nõ solum iis qui sunt de sanguine Israel, sed etiam iis, qui in præputio per vestigia fidei patris nostri Abraham ingrediũtur. hi enim sunt Israël, [quoniam filij pro- B missionis reputantur in semine.] Ac si dicat, rector erit cuiusuis in eum credẽtis, & mihi se per ipsum conciliantis. Oblati enim sumus Patri per filium, & testatur id ipse his verbis, [nemo venit ad patrem, nisi per me.] Editus est igitur in Bethlehem Christus pastor ille bonus, qui in hortis, & liliis nos pascit, & Euangelicorum oraculorum suaueolentiam apponit, & sua tanquam flores maturos decerpere volẽtibus exhibet. Dixit enim, [ego flos campi, & lilium conuallium.] Egressus autẽ eius à principio esse inquit, & ex diebus seculi; C aut omnibus seculis antiquiorem Verbi existentiam significans (est enim coæternus patri suo, & ipsemet seculorum conditor) aut quia homo natus est quidem quasi in extrema ætate seculi: mysterium autem in ipso peragendum in præscientia patris ante constitutionem mundi prędestinatum est. Egressus itaque appellat aut temporis expertem Dei filij ex patre in propria subsistentia generationem; aut exhibitionem eius in tempore futuram, quando D caro factus est: aut etiam ex diebus seculi prædefinitus, & constitutus est Saluator & redemptor, à patre, qui quæ in medio humano generi per transgressionem Adam euẽtura erant nõ ignorabat.

Gen. 21. *Rom. 9.* *Ioan. 14.* *Ioan. 10.* *Cant. 2.*

Διὰ τοῦτο δώσεις αὐτοὺς ἕως καιροῦ τικτούσης. τέξεται, καὶ οἱ ἐπίλοιποι τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν ἐπὶ τοὺς υἱοὺς Ἰσραήλ.

Propterea dabis eos vsque ad tempus parientis. Pariet, & reliqui fratrum eorum conuertentur ad filios Israel.

Ἔοικεν ὁ προφήτης ἐντεθυμῆσθαι καθ' ἑαυτὸν ἐκεῖνο τάχα που διαλογίζεσθαί τε, καὶ λέγειν, οὐ ψεύδεται Θεὸς, ἀποπερανεῖ δὲ πάντως τὰ ἐπηγγελμένα. καὶ εἴπερ ἐστὶν ἐν λαμπραῖς οὕτως ἐλπίσιν ὁ Ἰσραήλ, καὶ ἀποτεχθήσεται μὲν αὐτοῖς ὁ ἡγούμενος, κατάρξει δὲ, καὶ πάντων ἀπαλλάξει κακοῦ, τί καὶ ὅλως ἔσται δωρεῶν ληπτικός; εἶτα τῆς ἐπαγγελίας ἐννενοηκὼς τὸν χρόνον οὔπω τε παρόντα συνεὶς, ἑαυτῷ ζήτημά τινα καὶ ἀπολογεῖται, λέγων. ἐπεὶ γὰρ ἐν ὑστερήσει μὲν ἐστι μακρὸς τῆς ἐπαγγελίας ὁ χρόνος, αὐτοὶ δὲ εἰσὶν ἐν οὐ μετρίοις πλημμελήμασι,

XLVII. Videtur Propheta cogitare secum fortè, ratiocinarique, & dicere, non loquetur falsum Deus, & ad finem E prorsus deducet, quæ promisit. Et quia Israel in tam insigni spe est, & nascetur illis dux, regnabitque, & ab omni eos malo liberabit, cur tandem dona accipiet? Deinde cogitato tempore promissionis, & ita, vt præsens concepto, sibi quodammodo respondet in hæc verba. Quoniam promissionis tempus diu procrastinabitur, ipsi autem in delictis non leuibus sunt,

„ & neutiquam peccare desinunt, [idcirco dabis eos,] id est, trades, hostibus, ô
„ Domine, [vsque ad tempus parientis,] donec diuinus ille infans in visceribus virgineis cõcipiatur. Tunc enim erit redemptio, & fœlicitate stabili perfruentur, nihil ipsis omnino ad iucunditatem deficiente. Hæc Propheta tunc volutante, & veluti apud se susurrante, subauscultans Deus, pariet, inquit, & ad fidem ipsum corroborat. Simile huic

Abac. 2.
„ ad Prophetam Abacuc dixit, [Adhuc
„ pusillum, & qui venturus est, veniet,
„ & non tardabit.] Nascetur enim omnino, inquit, [reliqui autem fratrum eius
„ reuertentur ad filios Israel.] Suscepit enim fidem in Christum Iudæorum ingens numerus, & ante alios beati discipuli: exciderunt autem spe, qui in contumacia sua Christum contumeliosissimè multauerunt. Cæterùm in extremis temporibus cum aliis inferentur, & quasi cursu subeuntes, vix tandem eò accurrent, quò eos ab initio venisse præstiterat.

Et stabit, & videbit, & pascet gregem suum in fortitudine Dominus, & in gloria nominis Domini Dei sui erũt. Quia nunc magnificabuntur vsque ad terminos terræ, & hæc erit pax.

XLVIII.
Stabit, dicit, pro *constanter præerit*, suarúmque ouiũ ipsemet pastorẽ aget, nec alteri cuipiã earum institutionẽ mandabit, sicut olim B. Mosi, sed ipse per semetipsum operã hãc præstabit. Verũ est enim, non à legato quopiã, non ab angelo, sed ab ipso Deo nos saluatos esse. Pascet autẽ nos in fortitudine, citra omnẽ sudorẽ, laborémque nostrũ. Quasi enim defensorem pro nobis se obiiciet: & saluabit strenuè: nec sinet illegitimos pastores ex fallaciis suis celebritatẽ adipisci: nec feras immites in greges insilire: nec malignas, & aduersarias potestates patietur, quemadmodũ olim, fidelibus robore

Psal. 90.
„ præualere, quibus dabit potius [super
„ aspidem & basiliscũ ambulare, leonémque & draconẽ conculcare.] Per ipsum enim inclyti euasimus, & cum claritate, splendoréque in altum euecti, & vsque ad terminos orbis terrarũ propagati sumus. Ipse namque est fortitudo nostra, virtus, mediator, reconciliator, & ipse

Ephes. 2.
„ pax nostra. [Soluit enim medium parietem maceriæ, & legem mandato-
„ rum in decretis euacuauit,] & duos populos in vnum nouum hominem condidit, faciens pacem, sicut scriptum est,

A καταλήγουσι δὲ πλημμελοῦντες οὐδαμῶς, τοιγαροῦν δώσεις αὐτούς, τουτέστι, παραδώσεις ἐχθροῖς ὦ δέσποτα, ἕως καιροῦ τικτούσης, ἄχρις ἂν κυηθῇ φησὶ τὸ θεῖον ἐκεῖνο βρέφος ἐν λαγόσι παρθενικοῖς. τότε γὰρ ἔσται λύτρωσις, καὶ ἐν βεβαίῳ κείσονται τῆς εὐημερίας, οὐδενὸς αὐτοῖς παντελῶς τῶν εἰς εὐθυμίαν ἐκλελοιπότος. ταυτὶ τοῦ Προφήτου διενθυμουμένου τέως, καὶ οἱονεὶ διαψιθυρίζοντος ἐν ἑαυτῷ, παραυτίκα ὑπακούει Θεός, τέξεται, φησί, καὶ
B εἰς πίστιν αὐτὸν ἑδραῖον ἀποτελεῖ. ὅμοιον δὲ τούτῳ πρὸς τὸν Προφήτην Ἀμβακούμ. ἔτι μικρὸν ὁ ἐρχόμενος ἥξει, καὶ οὐ χρονιεῖ. τεχθήσεται μὲν γὰρ πάντως, καὶ πάντως φησί, οἵ δέ γε κατάλοιποι τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ ἐπιστρέψουσιν ἐπὶ τοὺς υἱοὺς Ἰσραήλ. παρεδέξαντο μὲν γὰρ τὴν πίστιν τὴν εἰς Χριστὸν τῶν Ἰουδαίων οὐκ εὐαρίθμητοι, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων οἱ μακάριοι μαθηταί· διωλισθήκασι δὲ τῆς ἐλπίδος οἱ ταῖς ἀπειθείαις ἐξυβρίσαντες. πλὴν ἐν ἐσχάτοις καιροῖς προσεπενεχθήσονται τοῖς ἄλλοις, καὶ οἷον
C ἐξ ὑποδρομῆς ἀναδραμοῦνται μόλις, πρὸς ὅπερ ἦν ἄμεινον ἐλθεῖν ἐν ἀρχαῖς.

Καὶ στήσεται, καὶ ὄψεται, καὶ ποιμανεῖ τὸ ποίμνιον αὐτοῦ ἐν ἰσχύϊ κύριος, καὶ ἐν τῇ δόξῃ ὀνόματος κυρίου Θεοῦ αὐτῶν ὑπάρξουσι. Διότι νῦν μεγαλυνθήσονται ἕως ἄκρων τῆς γῆς, καὶ ἔσται αὐτὴ ἡ εἰρήνη.

Τὸ στήσεται φησὶν ἀντὶ τοῦ καὶ ἐπιστατήσει, καὶ ἔσται τῶν ἰδίων προβάτων αὐτουργὸς ὁ ποιμήν, οὐχ ἑτέρῳ τινὶ τὸ παιδαγωγεῖν ἐπιτρέψας, καθὼς καὶ πά-
D λαι τῷ μακαρίῳ Μωσῇ, ἀλλ' αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ, καὶ γάρ ἐστιν ἀληθὲς ὡς οὐ πρέσβυς, οὐκ ἄγγελος. ἀλλ' αὐτὸς ὁ κύριος ἔσωσεν ἡμᾶς ἐν ἰσχύϊ πάντης ἀνωτέρω θεὶς ἱδρῶτος, καὶ πόνου. προβεβλήσεται γὰρ ὥσπερ, καὶ διασώσει γενναίως, οὐ ψευδοποιμέσιν ἐπιτρέπων ἐξ ἀπάτης εὐδοκιμεῖν, οὐ θηρσὶν ἀγρίοις ἐπιθρώσκειν ἀγέλαις· οὐ ταῖς πονηραῖς, καὶ ἀντικειμέναις δυνάμεσι συγχωρῶν, καθάπερ ἀμέλει καὶ πάλαι, κατδυναστεύεσθαι τῶν πεπιστευκότων, διδοὺς δὲ μᾶλλον αὐτοῖς ἐπ' ἀσπίδα, καὶ βα-
E σιλίσκον ἐπιβαίνειν, λέοντάτε, καὶ δράκοντα καταπατεῖν. εὐκλεεῖς γὰρ γεγόναμεν δι' αὐτοῦ, ἤρμεθά τε ὑψοῦ λαμπροί, καὶ διαφανεῖς, καὶ μέχρι τερμάτων γεγόναμεν τῆς ὑπ' οὐρανόν. αὐτὸς γάρ ἡμῶν ἰσχύς, δύναμις, ὁ μεσίτης καὶ διαλλακτής, ὁ αὐτὸς ἡμῶν ἡ εἰρήνη. καθεῖλε γὰρ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ, καὶ κατήργησε μὲν ἐν δόγμασι τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν, ἔκτισε δὲ τοὺς δύο λαοὺς εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην, κατὰ τὸ γεγραμμένον,

καὶ τοῖς τῆς ἀγάπης δεσμοῖς εἰς ἑνότητα κατασφίγγων. ὄνομα δὴ οὖν αὐτοῦ πρέπον εἰρήνη, καὶ εἰ καλοῖτο Χριστός.

Ὅταν Ἀσσύριος ἐπέλθῃ ἐπὶ τὴν γῆν ὑμῶν, καὶ ὅταν ἐπιβῇ ἐπὶ τὴν χώραν ὑμῶν, καὶ ἐπεγερθήσονται ἐπ' αὐτὸν ἑπτὰ ποιμένες, καὶ ὀκτὼ δήγματα ἀνθρώπων, καὶ ποιμανοῦσι τὸν Ἀσσοὺρ ἐν ῥομφαίᾳ, καὶ τὴν γῆν τοῦ Νεβρὼδ ἐν τῇ τάφρῳ αὐτοῦ, καὶ ῥύσεται ἐκ τοῦ Ἀσσούρ, ὅταν ἔλθῃ ἐπὶ τὴν γῆν ὑμῶν, καὶ ὅταν ἐπιβῇ ἐπὶ τὰ ὅρια ὑμῶν.

Ἡ Ἑβραίων ἔκδοσις τοῦ προκειμένου κεφαλαίου ποιεῖται τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ, Καὶ ἔσται αὕτη ἡ εἰρήνη, ὅταν Ἀσσύριος ἐπέλθῃ ἐπὶ τὴν γῆν ὑμῶν, καὶ ὅταν ἐπιβῇ ἐπὶ τὴν χώραν ὑμῶν. οὗτος γὰρ ἔσται, φησί, τῆς εἰρήνης ὁ τρόπος, εἰ δὴ βούλοιτο καταθεῖν τῆς ὑμῶν γῆς τε, καὶ χώρας ὁ Ἀσσούρ. διερμηνεύοντες δὲ τοὺς στίχους, ἐροῦμεν ἡμεῖς, ὅτι τῶν αἰσθητῶν, καὶ ἐμφανεστέρων πραγμάτων ἀποφοιτᾷ πάλιν ὁ λόγος, αἴρεται δὲ ὥσπερ ὑψοῦ, καὶ ἐμφανοῦς εἰκόνος ἀποφέρει λεπτῶς ἐπὶ τὰ νοητῶς συμβαίνοντα. Ἀσσύριον μὲν γὰρ ἐν τούτοις ἄνδρα μὲν οὐκέτι τὸν ἐκ Βαβυλῶνος, κατασημαίνει δὲ μᾶλλον τὸν τῆς ἁμαρτίας εὑρετήν, ἤτοι τὸν Σατανᾶν. μᾶλλον δέ, ἁπαξαπλῶς εἰπεῖν, τὴν ἀτίθασον τῶν δαιμονίων πληθύν, ἢ παντὸς ἀγαθοῦ κατεξανίσταται νοητῶς, καὶ μάχεται τῇ ἁγίᾳ πόλει τῇ νοητῇ Σιών, ἧς καὶ ὁ θεσπέσιος μελῳδὸς ἐπεμέμνητο, λέγων, Δεδοξασμένα ἐλαλήθη περὶ σοῦ ἡ πόλις τοῦ Θεοῦ. κατοικεῖ γὰρ τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ὥσπερ τινὰ πόλιν ἰδίαν ἐποιήσατο Χριστός, καίτοι τῇ τῆς θεότητος φύσει τὰ πάντα πληρῶν. αὕτη δὴ οὖν ἡ τοῦ Θεοῦ πόλις γῆ τις ὥσπερ ἐστὶ καὶ χώρα τῶν ἡγιασμένων, καὶ τὴν εἰς Θεὸν ἑνότητα πεπλουτηκότων ἐν πνεύματι. ὅταν τοίνυν Ἀσσύριος, φησί, ἐπέλθῃ ἐπὶ τὴν πόλιν ὑμῶν, τουτέστιν, εἰ μάχοιντο τοῖς ἁγίοις οἱ βάρβαροι, καὶ ἀντικείμεναι δυνάμεις, οὐκ ἐρήμους εὑρήσουσι τῶν προεστηκότων. κατεξαναστήσονται γὰρ αὐτῶν, ἑπτὰ μὲν ποιμένες, ὀκτὼ δὲ ἀνθρώπων δήγματα. ἔοικε δὲ τῆς προφητείας ὁ νοῦς ἀπὸ τῶν καιρῶν, ἤτοι τῶν ἀριθμῶν τοῦ τε ἑπτά, φημί, καὶ τοῦ ὀκτὼ τοὺς ἁγίους βούλεσθαι δηλοῦν. τοὺς πρὸ τῆς ἐπιδημίας, καὶ τοὺς κατ' αὐτὴν ἅμα, καὶ μετ' αὐτὴν γεγονότας. τετίμητο γὰρ πρὸ τῆς ἐπιδημίας, καὶ κατὰ τὸν Μωσέως νόμον ἐν ἑβδομάσι σαββατισμός, καὶ ἦν ἔτι τῆς σκιᾶς ὁ καιρός. τότε καὶ τὸ τῶν ἁγίων Προφητῶν ἀνεδείχθη στῖφος, παιδαγωγοῦν εἰς εὐσέβειαν, καὶ ἐπίγνωσιν τοῦ καιροῦ.

A & charitatis vinculis in vnitatem constringens. Nomen igitur illi idoneum pax, etsi Christus vocetur.

Quando Assyrius venerit super terram vestrã, & cum ascenderit super regionem vestram, & consurgent super eum septẽ pastores, & octo morsus hominum. Et pascent Assur in gladio, & terrã Nebrod in fouea eius, & liberabit de Assur, quando venerit super terrã vestram, & B *cum ascenderit super terminos vestros.*

XLIX. Hebræorum editio propositi contextus initium facit ab illis verbis, [Et erit hæc pax, quando Assyrius venerit super terrã vestram, & quando ascenderit super regionẽ vestrã.] Hic enim erit pacis modus, inquit, si Assur terram, & regionem vestram incursare voluerit. Quod ad interpretationẽ versuum attinet, dicemus nos, à rebus sensus tangentibus, & manifestis denuo abire sermonem, & eum tolli quodammodo in sublime, at- C que aperta ex imagine ad ea, quæ ita contingunt, vt intelligi tantum possint, subtiliter deducere: Assyriũ enim in his verbis non iam hominem illum Babylonium, sed inuentorem peccati potius, siue Satanã exprimit. Imo verò, vt vniuersè loquar, implacabilem dæmoniorum multitudinem, quæ omni bono ratione quæ intelligentia videtur, resistit, & sanctam ciuitatem Sion, quam animo intuemur, oppugnat, cuius & diuinus modulator meminit in hæc verba, D [Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei.] Psal. 86. Inhabitat enim Christus Ecclesiam, & tanquã propriã sibi ciuitatem fecit, etsi natura diuinitatis vniuersa cõpleat. Hęc itaque ciuitas Dei quasi quædã tellus, & regio sanctificatorũ, & vnitate in Deo per spiritum locupletatorũ est. [Quãdo igitur Assyrius, inquit, venerit super ciuitatem vestram,] hoc est, si barbaræ, & aduersariæ potestates sanctos lacessiuerint, non eos præsidiariis destitutos reperient. Nam illis [septem quidem pa- E stores, octo autem morsus hominum resistent:] Videtur sentẽtia huius vaticinii ex temporibus, siue ex numeris, septenario, inquam, & octonario significare sanctos quique ante Christi aduentum, quique ipso aduentu, & post vixerũt. Nã Deut. 16. & ante aduẽtum secundũ legem Mosis quoque in hebdomadibus sabbatismus honoratus est, & erat tum adhuc vmbrę tempus. Tum quoque sanctorũ Prophetarum turba se exibuit, qui homines ad pietatem, & agnitionẽ venturi temporis erudirẽt.

Postquam deinde vnigenitus apparuit, & pro omnium vita crucem sustinuit, spoliatóque inferno tertia die in vitam rediit, sanctis Apostolis mandauit, [Vt informarent omnes gentes, & baptizarent eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti,] doceréntque seruare omnia quæcunque præcepisset. Hos igitur octo hominum morsus dicit, vtpote & qui tum eo resurgente, & qui post fuissent insinuans. Quando igitur superuenerit Assyrius, inquit, siue alienigena, & barbarus, tunc ad septem pastores veniet, & ad morsus octo. Constat enim etiam lege florente sanctos extitisse, quos septem pastores nominat, & præter hos Apostolos, & Euangelistas, & Ecclesiæ suis temporibus magistros, qui semper bellarent, & dæmonum fraudibus generosè obuiam irent, & maligni peruersitatibus suam vigilantiam, quasi aduersam aciem opponerent. Etenim sanctam terram regionémque habitantes saluos præstant, traditis ad omnem virtutem præceptis eos communientes. Porrò chorum sanctorum aliquo modo Satanæ insidiaturum, & morsibus quos mente percipimus, illum consumpturum, rursum declarat Deus, per vocem sancti sic de eo loquens. [Væ qui multiplicat sibi quæ non sunt sua. Vsque quo? & aggrauat densum lutum contra se. Quia subitò consurgent mordentes eum, & vigilabunt insidiatores tui; & eris in rapinam ipsis: quia tu spoliasti gentes multas, spoliabunt te omnes reliqui populi.] Audis morsum, & spoliatum iri multiplicantem sibi, quæ eius non sunt? hoc est Satanam. Deinde spoliatores eius vocat *relictos*, hoc est, posteros Iacob. Quod si quis etiam Assyrius quibusdam superuenerit, hoc est, aliter sapiens, & errore seductus, & fidem veram germanámque non habens, claudicans autem, & velut mente fractus, & huic veritatis robur opponunt, propemodum vt lupum mordentes, & ab ouium quæ intelliguntur grege repellentes. Septem igitur pastores isti, & qui vt in octo morsibus intelligendi sunt. [Assur in rhomphæa pascent.] Verbum *pascent* pro persequentur, vsurpauit. Quia enim pastorum meminit, sermonis metaphora seruata, pascent dixit. Quæ autem rhomphæa meritò intelligenda sit, qua sancti vti consueuerint, Psaltes ostendit, de ipsis loquens, [Et rhomphææ ancipites in manibus eorũ.

Matth. 28.

Abacu. 2.

Psal. 149.

A ἐπειδὴ δὲ λοιπὸν ἐπέφανεν ὁ μονογενὴς, καὶ τὸν ὑπὲρ τῆς ἁπάντων ζωῆς ὑπέμεινε σταυρὸν, ἀνεβίω δὲ αὖ, σκυλεύσας τὸν ᾅδην τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ, τότε τοῖς χ... ἁγίοις κεκέλευκεν Ἀποστόλοις μαθητεύειν μὲν πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζειν δὲ αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, διδάξαι δὲ τηρεῖν ὅσα αὐτοῖς ἐντέταλται. τούτους οὖν ἄρα φησὶ τὰ ὀκτὼ τῶν ἀνθρώπων δήγματα, ὡς ἀπό γε τοῦ τῆς ἀναστάσεως καιροῦ, τοὺς ἐν αὐτῷ τε, καὶ μετ' αὐτὸν γεγονότας ὑποδηλῶν. ὅταν τοίνυν ἐπέλθῃ
B φησὶν ὁ Ἀσσύριος ἢ ἀλλογενὴς, καὶ βάρβαρος, τότε δὴ τότε πρὸς ἑπτὰ μὲν ἥξει ποιμένας, πρὸς δήγματα δὲ ὀκτώ. εὑρήσομεν γὰρ καὶ τοὺς ἐν καιρῷ τοῦ νόμου γεγονότας ἁγίους, οὓς ἑπτὰ ποιμένας φησὶ, καὶ πρός γε δὴ τούτοις Ἀποστόλους τε, καὶ Εὐαγγελιστὰς, καὶ τοὺς τῶν Ἐκκλησιῶν κατὰ καιροὺς διδασκάλους, ἀεὶ πολεμοῦντας, καὶ ἀνθεστηκότας γενναίως ταῖς τῶν δαιμόνων ἀπάταις, καὶ ταῖς τοῦ πονηροῦ δυστροπίαις τὴν οἰκείαν ὥσπερ ἀντεξάγοντας νῆψιν. ἀνασώζουσι γὰρ
C τοὺς τὴν ἁγίαν οἰκοῦντας χώραν τε, καὶ γῆν, ταῖς εἰς ἅπαν ὁτιοῦν τῶν ἀρίστων παιδαγωγίαις ἀσφαλιζόμενοι. ὅτι δὲ ἔμελλεν ὁ τῶν ἁγίων χορὸς ἐπιβουλεύειν τρόπον τινὰ τῷ Σατανᾷ, καὶ νοητοῖς αὐτὸν δήγμασι δαπανᾷν, διεσάφει καὶ πάλιν Θεὸς διὰ φωνῆς ἁγίου λέγων περὶ αὐτοῦ· οὐαὶ ὁ πληθύνων αὐτῷ τὰ οὐκ ὄντα αὐτοῦ, ἕως τίνος; καὶ βαρύνων τὸν κλοιὸν αὐτοῦ στιβαρῶς, καὶ ὅτι ἐξαίφνης ἀναστήσονται οἱ δάκνοντες αὐτὸν, ἐκνήψουσιν οἱ ἐπίβουλοί σου, καὶ ἔσῃ εἰς διαρπαγὴν αὐτοῖς, ὅτι σὺ ἐσκύ-
D λευσας ἔθνη πολλὰ, σκυλεύσουσί σε πάντες οἱ ὑπολελειμμένοι λαοί. ἀκούεις ὅτι κατὰ δήγματα ἔσεσθαί φησι, καὶ σκυλευθήσεσθαι τὸν πληθύνοντα ἑαυτῷ τὰ οὐκ ὄντα αὐτοῦ; τουτέστι, τὸν Σατανᾶν. εἶτα τοὺς σκυλεύσοντας αὐτὸν ὀνομάζει τοὺς ὑπολελειμμένους, τουτέστι, τοὺς ἐξ Ἰακώβ. ἀλλ' εἰ καί τις Ἀσσύριος ἐπέλθῃ τισὶ, τουτέστιν, ἀνὴρ ἑτερόφρων, καὶ πεπλανημένος, καὶ τὴν εἰς αὐτὸν διαφέρουσαν πίστιν οὐκ ἔχων, χωλεύων δὲ ὥσπερ, καὶ κεκλασμένος τὸν νοῦν, ἀντανιστᾶσι καὶ τούτῳ τὴν τῆς ἀληθείας δύναμιν, ὡς
E λύκον μονονουχὶ καταδάκνοντες καὶ τῆς τῶν νοητῶν προβάτων ἀγέλης ἐξωθοῦντες. οὗτοι δὲ οὖν οἱ ἑπτὰ ποιμένες, καὶ ὡς ἐν ὀκτὼ νοούμενοι δήγμασι, ποιμανοῦσι τὸν Ἀσσοὺρ ἐν ῥομφαίᾳ. τὸ ποιμανοῦσιν ἀντὶ τοῦ διώξουσι λέγει. ἐπειδὴ γὰρ ἐμνήσθη ποιμένων, τετήρηκε τὴν τοῦ λόγου μεταφορὰν, τὸ ποιμανοῦσιν εἰπών. καὶ τίς ἡ ῥομφαία νοοῖτ' ἂν εἰκότως, ᾗ κεχρῆσθαι τοῖς ἁγίοις ἔθος, σαφηνίζει λέγων ὁ ψαλμῳδὸς περὶ αὐτῶν, καὶ ῥομφαῖαι δίστομοι ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν.

ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνεργὴς, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον. ἐξοπλίζων δὲ καὶ ὁ Παῦλος τὸν ἐν Χριστῷ νοούμενον στρατιώτην, δίδωσιν αὐτῷ τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος, ὅ ἐστι ῥῆμα Θεοῦ. ὅτι δὲ διώκει τὸν Ἀσσοὺρ ἡ θεία, καὶ πολυαλκὴς ῥομφαία, τουτέστιν, ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, οὐδὲν ἧττον ἡμᾶς ἀναπείσει λέγων καὶ ὁ Προφήτης Ἡσαΐας. καὶ ἔσται, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐπάξει ὁ Θεὸς τὴν μάχαιραν τὴν ἁγίαν, τὴν μεγάλην, καὶ τὴν ἰσχυρὰν ἐπὶ τὸν δράκοντα τὸν σκολιόν, καὶ ἀνελῆ τὸν δράκοντα. καὶ πάλιν καὶ ἔσται, ὅταν συντελέσῃ κύριος πάντα ποιῶν ἐν τῷ ὄρει Σιὼν, καὶ ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ, ἐπάξει ἐπὶ τὸν νοῦν τὸν μέγαν, ἐπὶ τὸν ἄρχοντα τῶν Ἀσσυρίων, καὶ ἐπὶ τὸ ὕψος τῆς δόξης τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ. εἶπε γὰρ, ἐν τῇ ἰσχύϊ μου ποιήσω, καὶ τῇ σοφίᾳ τῆς συνέσεώς μου ἀφελοῦ ὅρια ἐθνῶν, καὶ τὴν ἰσχὺν αὐτῶν προνομεύσω, καὶ σείσω πόλεις κατοικουμένας. ἐν ταύτῃ οὖν τῇ ῥομφαίᾳ ποιμανοῦσι τὸν Ἀσσούρ, καὶ πᾶσαν τὴν γῆν τοῦ Νεβρώδ. τὴν τῶν Ἀσσυρίων ὀνομάζει χώραν, ἤτοι τὴν Βαβυλωνίων, περὶ ἣν, ὥς φασι, βαθεῖα βέβληται τάφρος. γῆν δὲ αὐτὴν τοῦ Νεβρὼδ ὀνομάζει, διὰ τὸ αὐτὸν εἶναι τὴν Βαβυλωνίων ἀρχὴν, καὶ γένεσιν, καὶ πατέρα τοῦ γένους. γέγραπται δὲ οὕτως ἐν τῇ γενέσει περὶ αὐτοῦ. υἱοὶ Ῥεγμὰ Σαβὰ, καὶ Δαδάν. Χοὺς δὲ ἐγέννησε τὸν Νεβρώδ. οὗτος ἤρξατο εἶναι γίγας ἐπὶ τῆς γῆς. οὗτος ἦν γίγας κυνηγὸς ἐναντίον κυρίου τοῦ Θεοῦ. διὰ τοῦτο ἐροῦσιν ὡς Νεβρὼδ γίγας κυνηγὸς ἐναντίον κυρίου τοῦ Θεοῦ. καὶ ἐγένετο ἡ ἀρχὴ τῆς βασιλείας αὐτοῦ Βαβυλὼν καὶ Ἀρὲχ, καὶ Ἀρχὰδ, καὶ Χαλάννη, Περσικὸν δὲ τοῦτο χωρίον καὶ ἡ θεία λέγει γραφή. γῆν οὖν ἄρα τοῦ Νεβρὼδ τὴν Βαβυλῶνά φησιν, ἣν τάφρος διέζωσε, καθάπερ ἔφην ἀρτίως. οὕτω δὴ οὖν ποιμανοῦσί φησι τὸν Ἀσσύριον, καὶ πᾶσαν δὲ τὴν γῆν τοῦ Νεβρὼδ, ὡς εἴσω μένειν τῆς τάφρου, καὶ πόλεων μὲν ἢ χωρῶν κατατρυφᾶν οὐκέτι. μένειν δὲ ὥσπερ οἴκοι περιδεεῖς, καὶ τρέμοντας τοῦτο παθεῖν διὰ Χριστοῦ τὰ τῶν δαιμονίων εὑρήσομεν στίφη. οὐ γὰρ ἔτι τῆς ὑφ' ἥλιον καταλαζονεύεται.

Καὶ ἔσται τοῦ Ἰακὼβ τὸ ὑπόλειμμα ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἐν μέσῳ λαῶν πολλῶν, ὡς δρόσος παρὰ κυρίου πίπτουσα, καὶ ὡς ἄρνες ἐπ' ἄγρωστιν, ὅπως μὴ συναχθῇ μηδεὶς, μηδὲ ὑποστῇ ἐν υἱοῖς ἀνθρώπων.

Ἔφην ἤδη πλειστάκις, ὅτι σέσωσται τὸ κατάλειμμα τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ οὐκ ἀπόλωλεν εἰσάπαν τὸ ἐξ Ἰακὼβ γένος. πεπιστεύκασι γὰρ εἰς Χριστὸν οὐκ ὀλί-

Viuus enim sermo Dei, & penetrabilior omni gladio ancipiti.] Paulus quoque militem, qui in Christo intelligitur, armans, dat ei [gladium spiritus, quod est verbum Dei.] Diuinam autem, & validissimam rhomphæam, id est, verbum Dei, persequi Assur, nihilominus nos docet Propheta Esaias, his verbis: [Et erit in die illa, inducet Deus gladium sanctum, & magnum, & fortem super draconem colubrum tortuosum, & occidet draconem.] Et iterum. [Et erit cum consummauerit Dominus cuncta faciens in Sion & Hierusalem, inducet super mentem magnam, super Principem Assyriorum, & super celsitudinem gloriæ oculorum eius. Dixit enim, in fortitudine faciam, & sapientia intellectus auferam terminos gentium, & fortitudinem eorum deprædabor, & concutiam ciuitates habitatas.] In ista igitur rhomphæa pascent Assur, & omnem terram Nebrod. Assyriorum, siue Babyloniorum regionem ita appellat, quam, vt ferunt, profunda fossa cingit, ipsam autem terram Nebrod, propterea quod ipse Babyloniorum initium, origo, & parens sit: super quo extat in Genesi hunc in modum. [Filii Regma Saba, & Dadan. Porrò Chus genuit Nemrod, hic cœpit esse gigas super terram. Ille erat gigas, venator coram Domino, propter hoc dicent, quod Nemrod gigas venator coram Domino. Et fuit principium regni eius Babylon, & Arach, & Archad, & Chalanne,] quod & ipsa scriptura oppidū Persicum dicit. Terram igitur Nemrod Babylonem dicit, quæ fossa circundatur, vt iam dicebam. Sic igitur [pascent Assyrium, inquit, & omnem terram Nemrod,] vt intra fossam maneant, nec vltra vrbibus, aut regionibus dilatentur. Tanquam domi autem manere dæmonum globos, pauitantes, & trepidantes, ne quid tale per Christum patiantur, certum est: haud enim amplius super mundo vniuerso insolenter gloriantur.

Et erit reliquum Iacob in medio populorum multorum, quasi ros à Domino cadens, & quasi agni super gramen, vt non congregetur quisquam, neque subsistat in filiis hominum.

Dixi iam sæpe, saluatas esse reliquias Israel, nec vniuersū genus Iacob interijsse: non pauci enim in Christū credide-

& ante gentes etiam per fidem salutis diuitias acquisierunt. Porrò in parte ista relicta nihilhominus diuini discipuli numerantur, & qui in Euangelio proseminando certaminum socios illis sese præbuerunt. Hos ipsos ergo inter gentes seruatos esse affirmat, veluti rorem agris superfusum, & diabolicæ prauitatis æstum refrigerantem. Quemadmodum enim in agris nonnunquam radiorum solarium fulgor lilia percutiens, ad deformitatem ea languescere, & marcescere facit: ita quoque peccati auctor, cum animum hominis mundanarum voluptatum ardore incendit; & marcidum reddit quodammodo; & speciem eius deformissimam efficit. Sed diuinus sermo eundem, sicut ros florem, aut herbam, quasi rursum erigit. Tales erunt, inquit, & qui ex Iacob genus ducunt inter gentes, sermonibus pietatis credentium animas veluti rore quodam profundentes, & doctrinis euangelicis abundè impinguantes. Et sicuti cum agnis multum, & viridans pabulum est propositum, tunc sanè luxuriant, & saliunt: ita, vt arbitror, docentium animus eorum, qui docentur & sacris erudiuntur facilitatem, & obedientiã alimentum, & delectationẽ suã facit. Itaque Dominus noster Iesus Christus Samaritanorum obsequendi promptitudinẽ quasi propriã, & sibi accõmodatam alimoniam ducebat. Ait enim Apostolis. [Ego cibũ habeo manducare, quẽ vos nescitis.] Illico declarãdi causa subdit. [Meus cibus est, vt faciam voluntatem eius qui misit me, & perficiam opus eius.] Cibus ergo, & deliciæ sanctorũ opus Dei est. Quasi gramen igitur persultabũt, inquit, qui sunt de progenie Iacob, id est, bene florentẽ herbam tondentes, & eos qui de gentibus crediderunt quasi depascẽtes, adeò dilatatam prædicationis viam inuenient, vt aduersum eos congregari, & subsistere contra illos nemo possit. hoc est, neq; cõgredi cum illis, neque eorũ impetum sustinere, (hoc enim sibi vult hoc loco ὑποστῆναι subsistere,) si qui de filiis hominũ eos affligere constituerint. Multa quippe à multis aduersum eos cogitata, & incœpta sunt, quæ tamen eis nihil obfuerũt, Deo potentiũ furores cõprimente, & admirabiliter ab omni tentatione eos liberãte, saluosq; & incolumes prę̄stãte.

Ioan. 4.

γοι, καὶ τὴν διὰ πίστεως σωτηρίαν καὶ παρὰ τῶν ἐθνῶν πεπλουτήκασιν. ἀλλ' ἐκ τούτου τοῦ καταλελειμμένου μέρους καὶ αὐτοὶ γεγόνασιν οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, καὶ οἱ συνηθληκότες αὐτοῖς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ. τούτους δὴ οὖν αὐτοὺς σεσῶσθαί φησιν ἐν τοῖς ἔθνεσιν, οἷά τινα δρόσον ἀγροῖς καταχεομένην, καὶ τῆς διαβολικῆς δυστροπίας τὸν καύσωνα παραλύουσαν. ὥσπερ γὰρ ἐν ἀγροῖς ποτε καὶ κρίνοις, εἰ τὸ τῆς ἡλιακῆς ἀκτῖνος ἐμπίπτοι σέλας, χαλᾶσθαι ποιεῖ πρὸς τὸ ἀκαλλές, καὶ μεμαράνθαι· οὕτω καὶ ὁ τῆς ἁμαρτίας εὑρετὴς κοσμικαῖς φιληδονίαις, ὅτε τὸν ἀνθρώπινον καταφλεγμαίνει νοῦν· καὶ μαραίνει τρόπον τινά· καὶ ἀκαλλῆ πάνυ φαίνεσθαι ποιεῖ. ἀνορθοῖ δὲ ὥσπερ αὐτὸν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, καθὼς καὶ ἄνθος ἢ πόας ἡ δρόσος. καὶ οὕτως ἔσονται, φησί, καὶ οἱ ἐξ Ἰακὼβ ἐν τοῖς ἔθνεσι, τὰς τῶν πειθομένων ψυχὰς οἷά τινι δρόσῳ καταρδόντες τοῖς εἰς εὐσέβειαν λόγοις, καὶ μαθήμασιν εὐαγγελικοῖς πλουσίως καταπιαίνοντες. καὶ ὥσπερ ἀμνοῖς πολλή τε, καὶ εὐανθὴς εἰ παράκειται πόα, τότε δὴ τότε κατατρυφῶσί τε, καὶ κατασκαίρουσι· κατὰ τὸν αὐτόν, οἶμαι, τρόπον καὶ τῶν διδασκόντων ὁ νοῦς τροφὴν ποιεῖται, καὶ τέρψιν τῶν παιδαγωγουμένων, τὸ εὐήνιον, καὶ τῶν μυσταγωγουμένων, τὸ εὐπειθές. καὶ γοῦν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὴν Σαμαρειτῶν εὐπείθειαν ἰδίαν ὥσπερ, καὶ αὐτῷ πρέπουσαν ἐποιεῖτο τροφήν. ἔφη γὰρ τοῖς Ἀποστόλοις. ἐγὼ βρῶσιν ἔχω φαγεῖν, ἣν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε. εἶτα τοῦτο δηλῶν, προσετίθει λέγων· ἐμὸν βρῶμά ἐστιν, ἵνα ποιήσω τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με, καὶ τελειώσω αὐτοῦ τὸ ἔργον. βρῶμα δὴ οὖν τοῖς ἁγίοις, καὶ τρυφή, τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ. κατορχήσονται τοίνυν φησὶν ὥσπερ ἄγρωστιν, ἤγουν εὐανθῆ κείροντες πόαν, καὶ οἱονεί πως καταφερβόμενοι τοὺς ἐξ ἐθνῶν πιστεύοντας οἱ ἐξ Ἰακώβ, κατευρυνομένην οὕτω τοῦ κηρύγματος εὑρήσουσι τὴν ὁδόν, ὡς μηδένα δύνασθαι συναχθῆναί τε, καὶ ὑποστῆναι κατ' αὐτῶν, τουτέστι, μήτε συνελθεῖν, μήτ' ἀντισχεῖν (τοῦτο γὰρ τὸ ὑποστῆναι) εἰ κακοῦν ἕλοιντό τινες τῶν ἐν υἱοῖς ἀνθρώπων. πολλαὶ μὲν γάρ, καὶ παρὰ πολλῶν σκέψεις, καὶ ἐγχειρήματα συντέθειται κατ' αὐτῶν, ἠδίκηνται δὲ οὐδέν, Θεοῦ κατευνάζοντος τοὺς τῶν ἰσχυόντων θυμούς, καὶ παραδόξως αὐτοὺς ἐκ παντὸς ῥυομένου τε καὶ ἀνασώζοντος πειρασμοῦ.

Et erunt reliquiæ Iacob in gentibus in medio populorum multorum quasi leo

Καὶ ἔσται τὸ ὑπόλειμμα τοῦ Ἰακὼβ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἐν μέσῳ λαῶν πολλῶν ὡς λέων

ἐν κτήνεσιν ἐν τῷ δρυμῷ, καὶ ὡς σκύμνος ἐν ποιμνίοις προβάτων. ὃν τρόπον ὅταν διέλθῃ, καὶ διαστείλας ἁρπάσῃ, καὶ μὴ ᾖ ὁ ἐξαιρούμενος. ὑψωθήσεται ἡ χείρ σου ἐπὶ τοὺς θλίβοντάς σε, καὶ πάντες οἱ ἐχθροί σου ἐξολοθρευθήσονται.

A *inter iumenta in saltu, & quasi catulus leonis in gregibus ouium. Quemadmodum cum pertransierit, & diuidens rapuerit, & non fuerit qui erueret. Eleuabitur manus tua super eos qui tribulant te, & omnes inimici tui disperdentur.*

Τὰ χρηστὰ, καὶ ἀξιάκουστα τῶν διηγημάτων, κἂν εἰ διὰ τῶν αὐτῶν περιέρχοιντο λόγων, οὐκ ἂν ἔχοιεν τὸ φορτικὸν, ἕψεται δὲ μᾶλλον αὐτοῖς τὸ ἐπίχαρι. τὸ κατάλειμμα οὖν τοῦ Ἰακὼβ φησὶ, τουτέστιν, οἱ ἐξ Ἰακὼβ σεσωσμένοι διὰ τῆς πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν, καὶ τῶν εὐαγγελικῶν θεσπισμάτων ἀναδεδειγμένοι κήρυκες, καὶ ἱερουργοὶ, ἔσονται ὡς δρόσος ἐν τοῖς ἔθνεσιν, νεμηθήσονται δὲ ὡς ἄρνες καλῆς, καὶ ἀμφιλαφοῦς κατασκαίροντες πόας. γενήσονται δὲ οὐδὲν ἧττον καὶ ὡσεὶ λέων ἐν κτήνεσι δρυμοῦ, βαθὺ καὶ φρικῶδες καταβρυχώμενος, καὶ μέγα ἐντιθεὶς τὸ δεῖμα καὶ τοῖς μακράν. ἔσονται δὲ καὶ ὡς σκύμνοι λέοντος ἐν ποιμνίῳ, κατεξανιστάμενοι δηλονότι γενναίως. ὁ μὲν γὰρ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τοῖς ἁγίοις ἔφασκε μαθηταῖς, ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων, τουτέστι, πράους μὲν καὶ ὑφειμένους. ἰδία δὲ αὐτοῖς ἰσχὺς τὰς τῶν πολεμούντων συνέθραυσε καρδίας, καὶ πολύ τι τὸ περὶ αὐτοὺς ἐργάζεται σέβας. οὕτω κεκρατήκασι τῶν ἐχθρῶν, νενικήκασι τοὺς ἀντιστάντας. φοβεροὶ τοῖς λύκοις γεγόνασι, καίτοι προβάτων ἐν τάξει κείμενοι. διέδρασαν τὰς ἐπιβουλὰς, κινδύνους λῃστῶν, ὡς ὁ μακάριος γράφει Παῦλος, κινδύνους ἐκ γένους, κινδύνους ἐν ψευδαδέλφοις, καὶ διηρπάζοντο μὲν ὡς ὑπὸ τῶν λεόντων αἱ τῶν ἐθνῶν ἀγέλαι. ὁ δὲ ἰδίαις αὐτὰς θελήμασι καταβοσκήσας εἰς ὄλεθρον σατανᾶς, ἐπαμύνειν οὐκ εἶχεν, ὥστε μὴν ἐκσπάσαι χειρῶν ἀποστολικῶν τὸ εἰλημμένον εἰς σωτηρίαν. καὶ τοῦτο ἦν ἄρα τὸ πρὸς αὐτὸν εἰρημένον διὰ φωνῆς Ἀμβακούμ. οὐαὶ ὁ πληθύνων ἑαυτῷ τὰ οὐκ ὄντα αὐτοῦ. ἕως τίνος; καὶ βαρύνων τὸν πηλὸν αὐτοῦ στιβαρῶς, ὅτι ἐξαίφνης ἀναστήσονται οἱ δάκνοντες αὐτὸν, καὶ ἐκνήψουσιν οἱ ἐπίβουλοί σου, καὶ ἔσῃ εἰς διαρπαγὴν αὐτοῖς. ὅτι σὺ ἐσκύλευσας ἔθνη πολλὰ, σκυλεύσουσί σε πάντες οἱ ὑπολελειμμένοι λαοί. κατέδακνον μὲν γὰρ οἱ ὀκτὼ, καὶ διήρπαζον ὡς σκύμνοι τὰ παρ' ἐκείνου συντεθησαυρισμένα. συνήγαγε γὰρ αὐτῷ τὰ οὐκ ὄντα αὐτοῦ, Θεοῦ γὰρ ὁ ἄνθρωπος· μᾶλλον δὲ καὶ οὐδὲ ἐκείνου παντελῶς, πλὴν ἐσκυλεύετο παρὰ τῶν ὑπολελειμμένων λαῶν, ἵνα πάλιν ἐντολῆς τῆς εὐαγγελικῆς θη-

LI.

Vtiles, & memorabiles narrationes, quamuis iterentur, molestia carent, & iucunditate demulcent. B Reliquiæ igitur Iacob, inquit, hoc est, de genere Iacob per fidem in Christum saluati, & euangelicorum oraculorum præcones, sacerdotésque constituti, inter gentes instar roris erunt, pascentúrque, vt agni, per herbam pulchram, & vberem salientes. Erunt nihilominus vt leo inter iumenta saltus, rugitum edens vehementem, & horribilem, & remotos etiam metu percellens. Erunt etiam vt catuli leonis in grege, generosè nimirum contra insurgentes. C Dominus enim noster Iesus Christus sanctis discipulis suis dicebat, [Ecce ego mitto vos sicut oues in medio luporum,] hoc est, mites, & modestè vos gerentes. Eorum fortitudo corda oppugnantium eos confregit, multámque ipsis venerationem conciliauit. Sic inimicos superarunt, & aduersarios deuicerunt, lupis terribiles facti sunt, quanquam ouium locum ordinémque tenerent. Effugerunt insidias, [Pericula latronum, vt beatus Paulus D scribit, pericula ex genere, pericula ex falsis fratribus,] & haud secus quam à leonibus gentium greges ab iis diripiebantur. Qui autem eas propriis voluntatibus ad exitium pauerat Satanas, opem contra ferre non poterat, & quod ad salutem captum fuerat, de manibus Apostolicis eripere non valebat. Atque hoc nempe est, quod ad eum per Abacuc dicitur. [Væ qui multiplicat sibi quæ non sunt sua. Vsque- E quo? & aggrauat densum lutum contra se, quia subito consurgent mordentes eum, & vigilabunt insidiatores tui, & eris in rapinam ipsis. Quia tu spoliasti gentes multas, spoliabunt te omnes reliqui populi.] Mordebant enim illi octo, & ab illo congregata, ceu catuli leonum diripiebant. Congregauerat enim sibi, quæ non erant eius: Dei enim est homo, quin ne Dei quidem penitus. Veruntamen à *reliquis populis* spoliatus est, vt rursum euangelicorum

oraculorum sacros ministros, & interpretes intelligas. Deinde Christus eos corroborans, & conseruans, sic affatur, Match. 5. [Exaltabitur manus tua super tribulantes te, & omnes inimici tui disperdentur.] Vicerunt enim in Christo, vt dixi, & omnibus insidiis maiores fuerunt, in mundo splenduerunt, hostes domuerunt, perditósque Deo recuperarunt.

Et erit in die illa, dicit Dominus, interficiam equos tuos de medio tui: & disperdam currus tuos: & subuertam ciuitates terræ tuæ: & auferam omnes munitiones tuas: & perdam omnia veneficia tua de manibus tuis, & qui loquantur, non erunt in te. Et disperdam sculptilia tua, & statuas tuas de medio tui: & non adorabis vltra opera manuũ tuarum: & succidã lucos tuos de medio tui: & demoliar ciuitates tuas: & faciam in ira, & in furore vltionem in gentibus, pro eo quod non audierunt.

LII. Redit sermo ad tristia, & in narrationem rerum de Christo eximiarum, & admirabilium desinit. Continuantur autem hæc antecedentibus quodammodo, & quæ ex ira diuina profecta sint, ante oculos ponunt. Dixit igitur. [Quoniam & tu turris gregis squalidi, filia Sion, super te veniet, & ingredietur principatus primus, regnũ Babylonis.] Tunc ergo, tunc inquit, peribit equitatus tuus, & simul cum eo peribit curruũ superbia, deuastabuntur quoque vrbes, & mœnibus ipsis destitueris (Babylonii quippe vnà cum incolis vrbes inflãmarunt) commentationis autẽ tuæ studia, incantationes, & ementita vaticinia, & ipsę fallaciarũ officinæ, fana simul cum idolis funditus euertentur, atque ab ipsis fundamentis luci eruentur. Et quid postea? iudiciũ nobile, & supplicii modus nõ latebit gentes finitimas. Cognoscent autem, ideo omnia passos, quia non audierunt, hoc est, ipsorũ rebellionis crimina. Rursum, præfractis & contumacibus sapientia tale quiddam dicit. Prou. 1. [Quoniam extendebam sermones meos, & non attendebatis, igitur & ego in interitu vestro ridebo, & gaudebo quãdo superuenerit vobis pernicies, & quando aduenerit vobis subitò tumultus, & subuersio tanquã tempestas affuerit.] Fructus enim diuinæ auersionis sunt ira, & furor, tribulatio, & angustia.

A ἀποσπάτων τοὺς ἱερουργούς. εἶτα πρὸς αὐτοὺς ὁ ἐνισχύων αὐτούς, καὶ σώζων κύριος, ὑψωθήσεται, φησίν, ἡ χείρ σου ἐπὶ τοὺς θλίβοντάς σε, καὶ πάντες οἱ ἐχθροί σου ἐξολοθρευθήσονται. νενικήκασι γάρ, ὡς ἔφην, ἐν Χριστῷ, καὶ ἀμείνους ἦσαν ἁπάσης ἐπιβουλῆς, καὶ διέλαμψαν ἐν κόσμῳ, καὶ κατεκράτησαν ἐχθρῶν, Θεῷ κατακτώμενοι τοὺς ἀπολωλότας.

Καὶ ἔσται ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, λέγει κύριος, ἐξολοθρεύσω τοὺς ἵππους σου ἐκ μέσου B σου, καὶ ἀπολῶ τὰ ἅρματά σου, καὶ ἐξολοθρεύσω τὰς πόλεις τῆς γῆς σου· καὶ ἐξαρῶ πάντα τὰ ὀχυρώματά σου· καὶ ἐξολοθρεύσω τὰ φάρμακά σου ἐκ τῶν χειρῶν σου· καὶ ἀποφθεγγόμενοι οὐκ ἔσονται ἐν σοί. καὶ ἐξολοθρεύσω τὰ γλυπτά σου, καὶ τὰς στήλας σου ἐκ μέσου σου· καὶ οὐκ ἔτι μὴ προσκυνήσῃς τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν σου· καὶ ἐκκόψω τὰ ἄλση ἐκ μέσου σου· καὶ ἀφανιῶ τὰς πόλεις σου, καὶ ποιήσω ἐν C ὀργῇ, καὶ θυμῷ ἐκδίκησιν ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ἀνθ' ὧν οὐκ εἰσήκουσαν.

Επανήκει πάλιν ὁ λόγος ἐπὶ τὰ σκυθρωπά, καὶ καταλήγει μὲν τέως τῶν ἐπὶ Χριστῷ λαμπρῶν, καὶ ἀξιαγάστων διηγημάτων. συνείρει δ' ὥσπερ τοῖς ὀπίσω ταυτί, καὶ τὰ ἐξ ὀργῆς ἐσόμενα δηλοῖ. ἔφη τοίνυν. ὅτι καὶ σὺ πύργος ποιμνίου αὐχμώδης, θύγατερ Σιών, ἐπὶ σὲ ἥξει, καὶ εἰσελεύσεται ἡ ἀρχὴ, ἡ πρώτη, βασιλεία Βαβυλῶνος. τότε δὴ οὖν τότε, φησίν, οἰχήσεται μέν σοι τὸ ἱππικόν, συνδιολεῖται δὲ τούτῳ καὶ ὀχημάτων ἀγερωχία, D καταδηωθήσονται δὲ καὶ πόλεις, καὶ αὐτῶν τῶν τειχῶν ἔρημος ἔσῃ (καταπεπιμπρήκασι γὰρ αὐτοῖς ἀνδράσι τὰς πόλεις οἱ Βαβυλώνιοι) τὰ δέ γε τῆς σῆς ἐπινοίας ἐπιτηδεύματα, γοητεῖαί τε, καὶ ψευδομαντεῖαι, καὶ αὐτὰ τὰ τῆς ἀπάτης ἐργαστήρια, τεμένη δὲ πάντως ὁμοῦ τοῖς εἰδώλοις ἐξολοθρευθήσονται, καὶ ἐκ βάθρων αὐτῶν πεσεῖται τὰ ἄλση· καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν; διαβόητος ἡ δίκη, καὶ ὁ τῆς ποινῆς τρόπος οὐκ ἂν διαλάθοι τοὺς ὁμόρους τῶν ἐθνῶν. γνώσονται δέ, ὅτι E διὰ πάντα συνέβη παθεῖν αὐτοὺς ἀνθ' ὧν οὐκ εἰσήκουσαν, τουτέστι, τὰ τῆς ἀπειθείας ἐγκλήματα. ἔφη τι τοιοῦτον τοῖς ἀχάλινον ἔχουσι τὸν λογισμὸν καὶ ἡ σοφία πάλιν. ἀνθ' ὧν ἐξέτεινον λόγους, καὶ οὐ προσείχετε, τοιγαροῦν κἀγὼ τῇ ὑμετέρᾳ ἀπωλείᾳ ἐπιγελάσομαι, καταχαροῦμαι δὲ ἡνίκα ἂν ἔρχηται ὑμῖν ὄλεθρος, καὶ ὡς ἂν ἀφίκηται ὑμῖν ἄφνω θόρυβος, ἡ δὲ καταστροφὴ ὁμοία καταιγίδι παρῇ, καρποὶ γὰρ ἀποστροφῆς ὀργή, καὶ θυμός, θλῖψις, καὶ στενο-

χρεία δεῖ οὖν, καὶ λίαν ἀμελητὶ Θεῷ καλοῦντι πρὸς τὸ συμφέρον ἕπεσθαί τε γοργῶς, καὶ τὰ αὐτῷ θυμήρη πληροῦν· ὡς τό γε βραδὺ, καὶ ῥᾴθυμον εἰς τὸ δρᾷν ἑλέσθαι τὸ ἀγαθὸν, πρὸς πολλῆς ἡμῖν ἔσται ζημίας, καὶ περιβαλεῖ πόνοις. Ἴδε δὲ ὅπως καὶ δίκας αὐτῶν ἡμαρτημένων ὀνίνησι Θεός. ἀπαλλάττει γὰρ τὸν Ἰσραὴλ βδελυρᾶς εἰδωλολατρείας, βωμῶν, τεμενῶν, θυσιῶν, καὶ τοῦ προσκυνεῖν τοῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χειρῶν. οὐκοῦν οὐκ ἀνόνητον τὸ παιδεύεσθαι, πλὴν εἰ ἐν κρίσει γίνοιτο, καὶ μὴ ἐν θυμῷ, κατὰ τὴν τοῦ Προφήτου φωνήν.

Εἰ δὲ δή τις λέγοι ταῦτα συμβῆναι τοῖς Ἰουδαίοις πεπαρῳνηκόσιν εἰς Χριστὸν, οὐχ ἁμαρτήσεται τῆς ἀληθείας. καὶ γάρ ἐστιν ἀληθὲς, ὡς ἠρήμωνται μὲν αἱ παρ' αὐτοῖς πόλεις, ἀπόλωλε δὲ καὶ πᾶν μάχιμον γένος ταῖς Ῥωμαίων χερσὶ δαπανώμενον. καὶ τάχα που τῆς ἀρχαίας εἰδωλολατρείας ἐξέτισαν λόγους, εἰ καὶ ἦσαν παρ' αὐτοῖς οἱ προσκυνεῖν ἔτι τῇ κτίσει βουλόμενοι, καὶ γοητειῶν ἁπτόμενοι. φιλεῖ γάρ πως ἀεὶ τοῖς εἰδωλολατρεῖν ᾑρημένοις ἕπεσθαι ταυτί, καὶ οὐδέν ἐστι παρ' αὐτοῖς τῶν ἄγαν ἐκτοπωτάτων, ὃ φαύλην ἔχει τὴν δόξαν.

Deum igitur ad vtilitatẽ vocantem absque vlla cunctatione sequi celeriter oportet, & quæ illi grata sunt præstare: tarditas enim, & segnities in rectè factis, magnũ nobis detrimentum pariet, & in miserias magnas deuoluet. Vide porrò quemadmodũ & pœnas cõmissorum repetẽs Deus, iterũ cõmodat. Israelẽ namque à detestãda idololatria, ab aris, à delubris à sacrificiis, & ab adoratione operũ manuũ suarũ liberat. Non ergo infructuosũ est corripi: verũ si id in iudicio, & non in furore fiat, iuxta Prophetæ vocẽ.

Hier. 10.

Ac si quis hæc Iudæis, qui Christum indignissimè habuerunt, hæc contigisse dicat, scopum tanget. Eorũ enim ciuitates deuastatas, & quidquid hominũ tolerandæ militiæ idoneũ fuit, Romanorũ manibus consumptũ esse, verum est. Et fortasse veteris idololatriæ pœnas expenderunt, etsi erãt apud eos, qui adhuc creaturam adorare non recusarent, & magicas artes colerent. Solent enim ista semper comitari eos, qui simulacrorum cultui se aliquando consecrarunt, & nihil est apud eos, quamuis absurdissimũ, de quo illi non præclarè sentiant.

ΚΕΦΑΛ. ς.

CAPVT VI.

Ἀκούσατε δὴ ἃ ὁ κύριος εἶπεν. ἀνάστηθι, καὶ κρίθητι πρὸς τὰ ὄρη, καὶ ἀκουσάτωσαν οἱ βουνοὶ φωνῆς σου. ἀκούσατε βουνοὶ τὴν κρίσιν τοῦ κυρίου, καὶ αἱ φάραγγες θεμέλια τῆς γῆς. ὅτι κρίσις τῷ κυρίῳ πρὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ μετὰ τοῦ Ἰσραὴλ διελεγχθήσεται.

Audite igitur quæ Dominus dixit. Surge, & iudicare contra montes, & audiant colles vocem tuam. Audite colles iudicium Domini, & valles fundamenta terræ. Quia iudicium Domino aduersus populum eius, & cum Israel diiudicabitur.

ΕΝτρεπτικὸς μὲν ὁ λόγος, καὶ οἱονεὶ κατατρέχει γε τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀναισθησίας, οἳ καὶ αὐτοὺς παρ' οὐδὲν τοὺς θείους ἐποιοῦντο λόγους, οἵπερ ἂν γίνοιντο πράως τε, καὶ ὑφειμένως, καὶ ὡς πατρὸς πρὸς τέκνα τὸ τῆς ἀγάπης γνήσιον ἀποφαίνοντος, καὶ ἀπροφάσιστον αὐτοῖς ἀποτελοῦντος τὸ ἐξώνιον. ἔθος δὲ τῷ φιλαγάθῳ Θεῷ προαγορεύσαι μὲν τῶν δεινῶν προεκδειματοῦν ἐσθ' ὅτε τοὺς ἡμαρτηκότας· οὐ μὴν ἐᾶν ἀμαλθάκτους, καὶ ἀπεγνωκότας, ἀλλ' ὁμοῦ τοῖς συμβήσεσθαι μέλλουσι τὸν τῆς παρακλήσεως κόσμον λύειν, καὶ τόμον ὥσπερ αὐτοῖς τοῦ διαδράναι τηρεῖν, εἰ παλινδρομεῖν ἕλοιντο πρὸς μετάγνωσιν. τοῦτο οὖν ἐξ ἐμφύτου πάλιν ἐργάζεται γαληνότητος. ἀκούσατε τοίνυν, φησὶν, ὅσα ὁ κύριος εἶπε. τί δέ μοι προστέταχεν; ἀνάστηθι, καὶ κρίθητι πρὸς τὰ ὄρη, καὶ ἀκουσάτωσαν οἱ βουνοὶ φωνῆς σου. ἔοικε μὲν οὖν τῆς διὰ φωνῆς Ἡσαΐου

LIII.

HAbet vim pudefaciendi sermo, Iudæorúmque stuporem quasi insectatur, qui & ipsa Dei verba nihili faciant, ad eos habita mansuetè, & moderatè, & tanquam à patre ad filios, sinceram erga eos charitatem demonstrante, facientéque, vt pertinaciam suam nulla tegere excusatione possint. Solet autem bonorum amans Deus horribilium prædictione nonnunquam prius terrorem afferre peccatoribus, non tamen nullo verborum blandimento delinitos, & salutem desperantes relinquere, sed simul iis, quæ euentura prænuntiat, cohortationem decentem adiungere, & quasi semitam ipsis ad effugiendum seruare, si ad pœnitentiam recurrere velint, id quod nunc etiam ex insita lenitate denuo facit. [Audite igitur, inquit, quæ Dominus dixit.] Quid autem mihi imperauit? [Surge, & iudicare contra

contra montes, & audiant colles vocē tuam.] Simile etiā istuc est voci Esaiæ. [Audi cælū,&aurib⁹ percipe terra,quia Dominus locutus est.] Fortassis nāque virtutes quæ ratione percipiūtur,mōtes & colles nominauit, quæ vniuersū hoc rerū naturę opus iuxta Dei voluntatem tuētes,ac fouētes, dæmonū imposturas, ac fraudes à mortalibus arcent. Quoniā autem diuinæ mansuetudinis magnitudinem ipsæ pręaliis cognoscūt,& quantam nostri curā gerat Deus, ex iis, quæ eius legibus obtemperantes nobis præstāt, compererunt, ad illas ipsas iudiciū fieri mandat. Verisimile est porrò alium quoq; sensū propheticis verbis insinuari. Quia enim Israelitæ mōtes & colles petētes,ibi mysteriis fungebātur,& dæmonibus sacrificia sub quercu, & picea offerebant, idcirco deinceps iudicia cōtra mōtes,& colles fiunt, in quibus erūt manifesta peccata eorum qui accusantur. Consentaneū est item colles, & fundamēta terræ appellari à Propheta gloria pręcellentes,& plebeiæ multitudini præstātes,siue optimates, qui potissimū subditis & via, & laqueus ad perniciem extiterunt. Ait enim alicubi ad eos,[Ad vos est iudicium,quia laqueus facti estis speculationi,& vt rete expansum super Thabor.] Ait igitur, ô qui supra alios ascendistis, ô fundamenta terræ, hoc est, quibus aliorū res nituntur, audite cōtra vos iudiciū Domini vniuersorū. Sed qui rectè sapit,cantat,& dicit Domino vniuersorū,[Ne intres in iudiciū cum seruo tuo.] Vincet enim omnino, qui nouit omnia,[Et nemo gloriabitur castum se habere cor. Nemo mundus est à peccatis.] Periculosissimū est itaque cū Deo venire in iudiciū. Sciendū porrò, septuaginta editionē habere *valles*, Hebræorū autē editio *colles*, & *fundamēta* nominat, vt per colles principes populorū quasi in fastigio locatos, aliis eminere: eosdē quoque fundamenta intelligamus. Qui enim regionibus, aut vrbibus præsunt, sicuti sunt, gloria alacres,& in honorum culmen sublati, sic etiā sunt fundamēta, hoc est firmamentum, & basis quædam rerum: aliorum namque res, sicut modo dixi, ipsis fulciuntur, ac innituntur.

Osea 5.

Psal. 142.

Prou. 20.

Popule meus, quid feci tibi, aut in quo molestus fui tibi? responde mihi. Quia eduxi te de terra Ægypti, & de domo seruitutis redemi te, & misi ante faciem tuam Mosen, & Aaron, & Mariam.

A καὶ τοῦτο· ἄκουε οὐρανὲ, καὶ ἐνωτίζου ἡ γῆ, ὅτι κύριος ἐλάλησεν. ὄρη γάρ που τάχα καὶ βουνοὺς τὰς νοητὰς ὀνομάζει δυνάμεις, αἳ τόδε τὸ σύμπαν περιέπουσι κατὰ βούλησιν Θεοῦ, τὰς τῶν δαιμόνων πλεονεξίας ἀποσοβοῦσαι τῶν ἐπὶ τῆς γῆς. ἐπεὶ δὲ τῆς τοῦ Θεοῦ γαληνότητος τὴν ὑπερβολὴν αὗται πρό γε τῶν ἄλλων ἐπιγινώσκουσιν, ὅσην τε τῶν καθ' ἡμᾶς ἐποιεῖτο φροντίδα μεμαθήκασιν ἐξ ὧν ἐνεργοῦσιν εἰς ἡμᾶς, τοῖς παρ' αὐτοῦ πειθόμενοι νόμοις, ἐπ' αὐτῶν γενήσεσθαι δεῖν τὴν κρίσιν ἐντέλλεται. εἰκὸς δὲ δή B τινα καὶ ἕτερον νοεῖν τὸν προφητικὸν ἡμῖν ὑποφαίνειν λόγον. ἐπειδὴ γὰρ ὄρη τε καὶ βουνοὺς καταλαμβάνοντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ ἐκεῖ ἐτέλουν, καὶ θυσίας τοῖς δαιμονίοις προσῆγον ὑποκάτω δρυὸς, καὶ πεύκης, ταύτητοι λοιπὸν πρὸς βουνοὺς αἱ κρίσεις. ἐν οἷς ἦσαν ἐναργῆ τῶν κατηγορουμένων ἐγκλήματα. εἰκὸς δὲ βουνοὺς, καὶ θεμέλια τῆς γῆς ὀνομάζειν αὐτὸν τοὺς ὑπερκειμένους ἐν δόξῃ, καὶ ὑπεραίροντας τὴν τῶν ἀγελαίων πληθὺν, οἳ καὶ μάλιστα γεγόνασι τοῖς C ὑπὸ χεῖρα καὶ ὁδὸς καὶ πάγη πρὸς ὄλεθρον. ἔφη γάρ που, πρὸς αὐτοὺς, ὅτι πρὸς ὑμᾶς ἐστι τὸ κρίμα, ὅτι παγὶς ἐγενήθητε τῇ σκοπιᾷ, καὶ ὡς δίκτυον ἐκτεταμένον ἐπὶ τὸ Ἰταβύριον. ὦ τοίνυν, φησὶ, τῶν ἄλλων ὑπεραναβεβηκότες, ὦ θεμέλια τῆς γῆς, τουτέστιν, ἐφ' οἷς τὰ τῶν ἄλλων ἐρήρεισται πράγματα, ἀκούσατε τὴν πρὸς ὑμᾶς κρίσιν τοῦ πάντων κυρίου. ἀλλ' ὅγε φρονῶν ὀρθῶς, ψάλλει, καί φησι πρὸς τὸν τῶν ὅλων δεσπότην, μὴ εἰσέλθῃς εἰς κρίσιν μετὰ τοῦ δούλου σου. περιέσται γὰρ πάντως ὁ πάντα εἰδὼς, καὶ καυχήσεται οὐδεὶς ἁγνὴν ἔχειν τὴν καρδίαν. οὐδεὶς D ἂν γένοιτο καθαρὸς ἀπὸ ἁμαρτιῶν, πανδεινὸν οὖν ἄρα τὸ κρίνεσθαι πρὸς Θεόν. ἰστέον δὲ ὅτι ἡ μὲν τῶν ἑβδομήκοντα αἵρεσις ἔχει τὸ φάραγγες. ἡ δὲ τῶν Ἑβραίων βουνοὺς ὀνομάζει καὶ θεμέλια τῆς γῆς, ἵνα γνῶμεν διὰ μὲν τῶν βουνῶν τὸ δεῖν ἦρθαι τοὺς τῶν λαῶν ἡγουμένους, καὶ τὸ τῶν ἄλλων ὑπερέχειν, θεμέλια δὲ τοὺς αὐτούς. οἱ γὰρ τῶν χωρῶν ἢ πόλεων ἡγούμενοι, ὥσπερ εἰσὶ περιφανεῖς τὴν δόξαν, ἠρμένοι τε πρὸς τὸ ὕψος, οὕτως εἶεν ἂν θεμέλια, τουτέστιν, E ἔρεισμά τι, καὶ ὑποβάθρα τῶν πραγμάτων. βέβηκε γὰρ ἐπ' αὐτοῖς, καὶ ἐνίδρυται τὰ τῶν ἑτέρων πράγματα, καθάπερ ἔφην ἀρτίως.

Λαός μου, τί ἐποίησά σοι, ἢ τί σε ἐλύπησα; ἢ τί σοι παρηνώχλησα; ἀποκρίθητί μοι. Διότι ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ ἐξ οἴκου δουλείας ἐλυτρωσά σε, καὶ ἐξαπέστειλα πρὸ προσώπου σου τὸν Μωσῆν, καὶ Ἀαρὼν, καὶ Μαριάμ.

A Δικάζεται Θεὸς ἀπὸ προσώπου Προφήτου φωνῆς ἀπόφασιν ἀποφαίνων τὴν εἰς αὐτὸν δυσσεβηκότων τῆς ἀποστασίας τὸν τρόπον, καὶ πέρα λόγου τοῦ πρέποντος, μᾶλλον δὲ καὶ ἀποπληξίας ἁπάσης τὰ τολμήματα, καὶ τὸ τῆς ἀποπληξίας μέγεθος, ἀσυνήθές τε, καὶ μέγα καὶ αὐτοῖς που τάχα τοῖς λίαν ἀγνώμοσι. ποία γάρ μοι φημὶ τῶν εἰς ἐμὲ δυσσεβημένων ἡ πρόφασις; τί δὲ τὸ φορτικὸν τῶν ἐμῶν θεσπισμάτων; ἤτοι λυπηρόν; Εἰς ἐμὲ ἧκε, δεικνὺς ὅτι ἡμάρτηκα τοῦ εἰκότος. ὅτι σε δουλείας B ἀπήλλαττον πηλοῦ, καὶ πλινθίας, καὶ τῶν ἐντεῦθεν ἱδρώτων· ὅτι δὲ ἀδικοῦσι τοῖς Αἰγυπτίοις καὶ αὐτὴν ἐξώπλιζον τὴν κτίσιν, καὶ διέσωζον τοὺς ἐμούς. ἐγκαλέσεις που τάχα καὶ αὐτὸν σὺν ἐμοὶ τὸν παιδαγωγόν, φημὶ δὴ Μωσέα, τὸν ἀκλεᾶ συνέσιν ἀποφέροντα, καὶ παραδεικνύντα σαφῶς τὸ αἰδέσιμον Θεῷ, ἵνα ἔχοις ἀκράδαντον τὸ διαβιῶναι λαμπρῶς. οὐ μετρίαν δὲ τάχα καὶ αὐτὴν ποιήσῃ τῆς ἱερουργίας τὴν καταβολήν; ἐγὼ μὲν γὰρ κέκρικα τὸν Ἀαρών, καὶ μεσιτεύειν προστέταχα Θεοῦ, καὶ ὑμῶν. ἀσχάλλετε δὲ καὶ πρὸς τοῦτο αὐτοί; C τί δ' ἂν εἴποιμι τὴν Μαρίαν, τὴν τοῖς Αἰγυπτίοις ἀπολωλόσιν ἐπιτωθάζουσαν, καὶ ταῖς χορευούσαις ἐξάρχουσαν; ᾖδε γὰρ ᾖδε καταχτυποῦσα τὸ τύμπανον, ἵππον τε, καὶ ἀναβάτην καταπεπνιγμένους ἐν ὕδατι. ἀλλά σοι τό γε, καὶ τὸ νικᾶν ἀπόβλητον, καὶ ἐν λόγῳ μηδενὶ τοῦ Θεοῦ, σοὶ μὲν διὰ μέσων ἐξιέναι κυμάτων ἐξεῖναι διδόντι, ἀνήμερον δὲ τοῖς ἐχθροῖς ἀποτελοῦντι τὴν θάλασσαν. ἐν ἤθει δὴ οὖν ποιεῖται τὰς μέμψεις, ὧν ἐσχήκασιν ἀγαθῶν διανιστὰς εἰς ἀνάμνησιν, καὶ οἱονεί πως κατονειδίζων D ἀστείως ὡς λήθην εἰσδεδεγμένους, ὧν ἦν ἄμεινον μεμνῆσθαι διαπαντός, καὶ ταῖς εἰς πᾶν εὐπειθείαις ἀντευφραίνειν ὡς πάντων σωτῆρα.

Ἐξήγαγε δὲ ἡμᾶς αὐτοὺς ἐξ Αἰγύπτου νοητοῦ, τουτέστιν, ἐκ σκότους, καὶ δαιμονικῆς πλεονεξίας· καὶ πηλοῦ, καὶ πλινθίας, σαρκικῶν δηλονότι παθῶν. διεβίβασε καὶ θάλασσαν τοὺς ἐντεῦθεν περισπασμούς, μονονουχὶ καὶ πικρῶν ἀπήλλαξε κυμάτων ἐπ' αὐτοῖς κινδύνων, καὶ νόμους τοὺς θείους E εἰς νοῦν ἐνεχάραξεν. ἀνέδειξε δὲ καὶ ἱερουργὸν τὸν τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἀρχηγόν. ἐξαπέστειλε δὲ ὥσπερ καὶ Μαριάμ, δῆλον δὲ ὅτι τὴν ἐκκλησίαν, ἣ τῆς τῶν ἐχθρῶν ἐπιβουλῆς ὑπερήρθη, λαμπρῶς αὐξήσασα τὴν δόξαν τῷ σώσαντι Θεῷ. ἀεὶ γὰρ ὕμνοι, καὶ χαριστήρια, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δόσεως ἔπαινοι, καὶ ἀναρρήσεις ἐν ἐκκλησίᾳ. παραφυλακτέον οὖν καὶ ἡμῖν αὐτοῖς, μὴ ἄρα πως ἡμεῖς

Iudicio contendit Deus, in persona Prophetæ demonstrãs, qua ratione impii illi secus quàm decuit à se desciuerint, imò verò ausus omnis amẽtiæ plenissimos, & insaniæ magnitudinem, singularémque facinoris insolentiam etiã eorum fortasse iudicio, qui sunt vehementer ingrati. Quæ enim à me data est occasio, inquam, eorum, quæ aduersum me sceleratè patrata sunt? Quod iussorum meorum onerosum, quod molestum? Contra me veni, & iniqui me conuince, quod te seruitute luti ac lateris, & sudoribus illis liberauerim; quod in Ægyptios iniquè affligentes creaturam ipsam armauerim, & meos seruauerim. (Exod. 1.) fortasse mecum in crimen vocabis, & ipsum à me datum pædagogum, seu institutorem, Mosen, inquam, abducentẽ te à cogitationibus humilibus, & abiectis, & perspicuè Deo placita demonstrantem, vt vitam illustrem continẽter traduceres. Fortasse & ipsam institutionem sacerdotii flocci pendes: ego siquidem delegi Aaronem, & inter Deum, ac vos sequestrũ esse iussi. Ob hoc ipsum indignamini? Quid iam de Maria Ægyptiis pereuntibus insultante, & choros ducentibus præeunte dicam? (Exod. 15.) Cecinit, cecinit pulsando tympanũ, [equum & ascensorem eius suffocatos in mari.] Verùm istuc tibi, & victoria ipsa Dei auersabilis est, & pro nihilo eã ducis, qui tibi potestatem per medias vndas transeundi dedit, & hostibus mare infestum reddidit. Festiuè igitur expostulat, ad acceptorum donorum recordationem eos exsuscitans, & quasi vrbanè ipsis eorum obliuionem obiiciens, quorũ semper meminisse, & vt omnium communem seruatorẽ prompta ad omnia voluntate vicissim recreare melius fuerat.

Eduxit & nos ipsos ex Ægypto spirituali, hoc est, è tenebris, & fraudibus diabolicis, & luto ac latere, affectionum scilicet carnalium. Traiecit & per mare nascentes inde distractiones, & acerbis quasi periculorum fluctibus inde existentibus liberauit, diuinasque leges in animum insculpsit. Sacerdotem præterea creauit salutis nostræ auctorem. (Hebr. 2.) Ac velut Mariam emisit, Ecclesiam vtique, hostium insidiis superiorem, seruatorique Deo gloriam insigniter rependentem: In Ecclesia enim perpetuo hymni, & gratiarum actiones, & diuinorum beneficiorum laudationes, ac prædicationes vigent. Cauendum igitur nobis quoque, ne fortè in

A Iudaica scelera prolabamur, & ne intolerabile existimemus, quod Deo placet. Nam vt beatus Ioannes scribit, [Mandata eius grauia non sunt.] Et ipse Christus ait, [iugum meum suaue, & onus meum leue.] Offeramus igitur Deo promptum animum, quoniam onerosum nihil imperat.

Ioan. 5. Matth. 11.

Popule meus, recordare, quid cogitauit aduersum te Balach rex Moab, & quid ei respondit Balaam filius Beor de B *Schœnis vsque Galgala, vt cognosceretur iustitia Domini.*

LV. Reprehendit eos rursum, vt qui impiè aduersus potentiam suam insolentius se extulerint, cum afferre nihil possint, quamobrem meritò vt iustè dolentes, declinare ad defectionem potuerint. Dignatus sum enim eos, inquit, tanta indulgentia & charitate, vt nec verbis saltem illis maledici sustinuerim. Execrabilis enim Balach, C Moabitarum rex, Baalam ariolum, & augurem mercede conduxit, hortatúsque est, vt Israeli malè precaretur. Ast vniuersorum Deus quiddam præter opinionem, & eximium fecit, linguam falsi alioqui vatis ad benedictionem conuertens. Quod cum Balach crimini daret, & augurem incusaret, mox ad alios colles eum rectà abduxit. Deinde iubens excitata ara taurum sacrificare, arbitrabatur fortassis Deum non omni in loco potentem. Sed benedictio reperiebatur vbique, quam- D uis, à Schœniis (loci in Moab nomen est) vsque ad montem Galgal circuiret. Quocirca recordare, quid voluerit Balach, & quid Balaam responderit. Ego enim & detestationem ipsam contra vos præcidi, nec verbis obloqui augurem permisi. Vos autem huius quoque immemores, gloriam mihi debitam rebus inanimis consecratis, vitulis aureis acclamantes, & dicentes, [Hi sunt dii tui, Israel, qui eduxerunt te de terra Ægypti.] Deo igitur ex cha- E ritate bona nobis distribuente, & maxima liberalitate nos quasi impinguante, & hostes exagitante, & molitiones eorum in nos dissipante, quid ipsi meliora capessentes consilia faciemus? Illud planè, opinor, per quod & ipsi chari Deo videri possimus. Hoc autem est, eius voluntatem sequi, & quod ipsi probatur, præstare cumulatissimè, & animi præsentia tantum non illi iunctos,

Num. 22. 23. 24. Exod. 32.

A τοῖς Ἰουδαϊκοῖς ἐγκλήμασιν ὑποπίπτωμεν, καὶ μὴ φορτικὸν ἡγώμεθα, τὸ ἀρέσκον Θεῷ. ὡς γὰρ ὁ μακάριος φησὶν Ἰωάννης, αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ βαρεῖαι οὐκ εἰσί. καὶ αὐτὸς δὲ φησὶν ὁ Χριστὸς, ὁ ζυγός μου χρηστὸς, καὶ τὸ φορτίον μου ἐλαφρόν. προσάγωμεν τοίνυν Θεῷ τὸ εὐήνιον, ὅτι τῶν παρ' αὐτοῦ φορτικὸν οὐδέν.

Λαός μου, μνήσθητι δὴ, τί ἐβουλεύσατο κατὰ σοῦ Βαλὰκ βασιλεὺς Μωάβ, καὶ τί αὐτῷ B ἀπεκρίθη Βαλαὰμ υἱὸς Βεὼρ ἀπὸ τῶν Σχοίνων ἕως τοῦ Γαλγὰλ, ὅπως γνωσθῇ ἡ δικαιοσύνη τοῦ κυρίου.

Εὐθύνει δὲ πάλιν, ὡς ἀνοσίως ἐξυβρικότας εἰς τὰ αὐτοῦ κράτη, καίτοι λέγειν ἔχοντας οὐδὲν, ἐφ' οἷς ἦν εἰκὸς ἐν δίκῃ λελυπημένους ἀποκλῖναι πρὸς ἀπόστασιν. ἠξίωσα γὰρ τοσαύτης φησὶ τῆς παρ' ἐμαυτοῦ φειδοῦς, καὶ ἀγάπης, ὡς μηδ' ὅσον ἧκεν εἰς λόγους ἀνασχέσθαι δυσφημουμένων. ὁ μὲν γὰρ ἐπάρατος Βαλὰκ, ὁ Μωαβιτῶν τύραννος C κατεμισθοῦτο τὸν Βαλαὰμ γόητα, καὶ οἰωνοσκόπον, εἶτα καταράσασθαι παρεκάλει τὸν Ἰσραὴλ, ὁ δέ γε τῶν ὅλων Θεὸς παράδοξόν τι, καὶ ὑπερφυὲς κατειργάζετο, τὴν τοῦ ψευδομάντεως γλῶτταν μεταστρέπων εἰς εὐλογίαν. ἐπίκλημα δὲ ποιουμένου τὸ χρῆμα τοῦ Βαλὰκ, καταιτιωμένου τε τὸν οἰωνοσκόπον, ἀπεκόμιζεν εὐθὺς ἐφ' ἑτέρους αὐτὸν βουνούς. εἶτα βωμὸν ἐγείρειν προστάττων, καὶ ταύρους ἱερουργεῖν, ᾤετο τάχα που μὴ ἐν παντὶ τόπῳ δύνασθαι Θεὸν, ἀλλ' ἦν εὐλογεῖσθαι πανταχοῦ, D καίτοι περιθέων ἐκ τῶν καλουμένων Σχοινίων (χωρίον δὲ τῆς Μωὰβ) ἕως ὄρους Γαλγάλ. μνήσθητι οὖν τί μὲν ἐβούλετο Βαλὰκ, καὶ τί ὁ Βαλαὰμ ἀπεκρίνετο. ἐγὼ μὲν γὰρ καὶ αὐτὰς ἀνέκοπτον τὰς καθ' ὑμῶν δυσφημίας, οὐδὲ ὅσον ἧκεν εἰς λόγους καταλαλεῖν ἐπιτρέπων τὸν οἰωνοσκόπον. ὑμεῖς δὲ καὶ τούτου ἀμνημονήσαντες, τὴν ἐμοὶ πρέπουσαν δόξαν ὕλαις ἀψύχοις ἀνατεθείκατε, δαμάλεσι ταῖς χρυσαῖς ἐπιφωνοῦντες, καὶ λέγοντες, οὗτοι οἱ θεοί σου, Ἰσραὴλ, οἵ σε ἀνήγαγον ἐκ γῆς Αἰ- E γύπτου. οὐκοῦν διανέμοντος τοῦ Θεοῦ τὰ ἐξ ἀγάπης ἡμῖν ἀγαθὰ, καὶ πλείστῃ μὲν ὅσῃ φιλοτιμίᾳ καταπιαίνοντος, καταπεδοῦντος δὲ τοὺς ἐχθροὺς, παραλύοντός τε καθ' ἡμῶν ἐγχειρήματα, τί ἂν δρῶντες αὐτοὶ τὸ χρεῖον φρονεῖν ὀρθῶς ἠρημένοι; ἐκεῖνό που πάντως τὸ δι' ὧν γένοιτο καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς ὁρᾶσθαι θεοφιλεῖς. τοῦτο δέ ἐστι, τὸ τοῖς αὐτοῦ θελήμασιν ἕπεσθαι, καὶ τὸ αὐτῷ θυμῆρες ἀποπεραίνειν εὖ μάλα, μονονουχὶ δὲ τῷ τῆς διανοίας παραστήματι γεγονότας ἐγγὺς,

ἐκεῖνο λέγειν τὸ ἐν ψαλμοῖς, ἐκολλήθη ἡ ψυχή μου ὀπίσω σου.

Ἐν τίνι καταλάβω τὸν κύριον; ἀντιλήψομαι Θεοῦ μου ὑψίστου; Εἰ καταλήψομαι αὐτὸν ἐν ὁλοκαυτώμασιν, ἐν μόσχοις ἐνιαυσίοις; Εἰ προσδέξεται κύριος ἐν χιλιάσι κριῶν, ἢ ἐν μυριάσι χιμάρων πιόνων; Εἰ δῶ πρωτότοκά μου ὑπὲρ ἀσεβείας, καρπὸν κοιλίας μου ὑπὲρ ἁμαρτίας ψυχῆς μου; Εἰ ἀνηγγέλη σοι ἄνθρωπε τί καλόν; ἢ τί κύριος ἐκζητεῖ παρὰ σοῦ, ἀλλ' ἢ τὸ ποιεῖν κρίμα, καὶ ἀγαπᾶν ἔλεος, καὶ ἕτοιμον εἶναι τοῦ πορεύεσθαι μετὰ κυρίου Θεοῦ σου;

A illud ex Pſalmis dicere. [Adhæſit anima mea poſt te.

In quo apprehendam Dominum? ſuſcipiam Deum meũ excelſum? ſi apprehendam eum in holocauſtis, in vitulis anniculis? Si ſuſcipiet Dominus in millibus arietum, aut in decem millibus caprarum pinguium? Si dedero primogenita mea pro impietate, fructum ventris mei pro peccato animæ meæ? Si annun- B *tiatum fuerit tibi, homo, quid bonum? aut quid Dominus requirit à te, niſi vt facias iudicium, & diligas miſericordiam, & paratus ſis ad ambulandum cum Domino Deo tuo?*

Ἀπροφάσιστον τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ ἀποφήναντος τοῦ Θεοῦ τὴν ἀπόστασιν, καὶ τρόπον τινὰ δικασαμένου, καὶ σαφῶς ἀπελέγξαντος, ὡς εἴη μὲν αὐτὸς κατὰ μυρίους ὅσους εὐεργετήσας τοὺς τρόπους, οἱ δὲ πρὸς ἀμέτρητον ἐληλακότες ἀναισθησίαν λελυπήκασιν οὐ μετρίως τὸν σεσωκότα, τὸ τοῦ μετανοοῦντος εὐθὺς εἰσφέρεται πρόσωπον, οἱονείπως κλαίοντος ἐπί γε τοῖς ἤδη προσπεπταισμένοις, καὶ ζητοῦντος ἀναμαθεῖν, τίνα δὴ τρόπον διακρούσαιτο τὰ ἐγκλήματα, καὶ τῶν Θεῷ φιλτάτων ἀντέχοιτο σπουδασμάτων. Φησὶ τοίνυν, ἐν τίνι καταλάβω τὸν κύριον; τί γὰρ προσοίσω, φησί, τί δὲ δράσαιμι λοιπόν, ὁ οὕτω προσκεκρουκώς; ἆρα δὴ μόσχους ἱερουργῶν, νέους τε καὶ ἁπαλοὺς ἔσομαι καθαρός; ἐπινεύσει δέ μοι ὁ Θεὸς εἰ ἑλοίμην ὁλοκαυτοῦν; εὕροιμι δ' αὐτὸν (τουτέστιν, ἐγγὺς ἔσομαι, καὶ εἰς οἰκειότητα παραδεχθήσομαι τὴν πνευματικὴν) εἰ πολὺ πλῆθος ἀναθείην θρεμμάτων; ἀλλ' ἐκεῖνα παρείς, τῶν τῆς ἐμῆς κοιλίας ἅψομαι θρεμμάτων. εὐαρεστήσω δὲ ἆρα, καταθύσας αὐτῷ τῶν ἐμῶν θρεμμάτων τὸ ἐξαίρετον; τουτέστι, τὸ πρωτότοκον. Ταῦτα τινὸς οἱονείπως διασκεπτομένου καὶ λέγοντος, ἀποκρίνεται πάλιν ὁ Προφήτης, καί φησιν ἐν πνεύματι. Οὐκ ἀσυμφανὲς τὸ χρῆμα, καὶ οὐ σὺν ἱδρῶτι ληπτόν. οἶσθα που τὸ ἀγαθὸν θέλημα τοῦ Θεοῦ· ἀκήκοας τὸ δοκοῦν, καὶ φίλον αὐτῷ. τί γοῦν ἐνδοιάζεις ἄνθρωπε; ζητεῖ γὰρ παρὰ σοῦ τί ἕτερον ὁ τῶν ὅλων Θεός, ἢ ὅτι δὴ μόνον τὸ ποιεῖν κρίμα, καὶ ἀγαπᾶν ἔλεος, καὶ ἕτοιμον εἶναι τοῦ πορεύεσθαι μετὰ κυρίου Θεοῦ σου; τὸ μὲν οὖν ποιεῖν κρίμα, τὸ κατεργάζεσθαι, καὶ πληροῦν ἐστι τὴν δικαιοσύνην. κρίμα δὲ ἡ δικαιοσύνη. τὸ δὲ ἀγαπᾶν ἔλεος, τῆς φιλαλληλίας ἔχειν τὰ αὐχήματα, καὶ τῆς εἰς ἀδελφοὺς ἀγάπης καταπλουτεῖν τὴν δόξαν.

Cùm Iſraelitis inexcuſabilem eorum apoſtaſiam demonſtraſſet, & quodammodo in iudicium eos vocaſſet, dilucidéque probauiſſet, ſe mille modis beneficium extitiſſe, ipſos contra immenſo quodam ſtupore oppreſſos, ſeruatorem ſuum non leuiter offendiſſe, mox C pœnitentis perſonam inducit, quaſi commiſſa deflentis, & cupientis cognoſcere, quanam via ſe obiectis criminibus exſoluat, & quæ ſtudia Deo acceptiſſima perſequatur. Ait igitur, [in quo apprehendam Dominum?] Quid enim offeram? inquit. Quid agam de cætero, qui tantoperè deliqui? Num vitulos nuperos, ac teneros ſacrificans mundus ero? Annuétne mihi Deus, ſi holocauſta obtulero? Inueniámne D ipſum (hoc eſt, appropinquabo illi, & in familiaritatem ſpiritualem admittar) ſi ingentem numerum pecudum ipſi immolauero? Sed his omiſſis, ventris mei partus ſumam. An placebo, ſi quod genui, & educaui præcipuum, hoc eſt, primogenitum, illi ſacrificauero? Hæc quopiam ſecum quaſi deliberante, & dicente, Propheta reſpondet, & in ſpiritu ait. Res non eſt obſcura, nec ſudore parabilis. Noſti voluntatem Dei bonam: audiſti quid ei placitum, & charum ſit. Quid ergo du- E bitas homo? quid namque vniuerſorum Deus abs te requirit aliud, præterquam [facere iudicium, & diligere miſericordiam, & paratum eſſe ambulare cum Domino Deo tuo?] Facere igitur iudicium, eſt operari, & implere iuſtitiam. Iudicium enim eſt iuſtitia. Diligere autem miſericordiam, eſt mutui affectus ornamento præditum eſſe, & fraternæ charitatis gloria circumfluere.

LVI.

A Paratum verò esse ambulare cum Deo tuo, facilem, & promptam ad omnia obedientiam ostendit. Monet item B. Paulus, induēdam nobis loricā iustitiæ, & calceandos pedes in præparationem Euangelii pacis, hoc est, Christi. Adiubet etiā, dicens: [Induite viscera misericordiæ.] Quin & ipse Saluator, [estote misericordes, sicut & pater vester cælestis misericors est.] Hoc est gratum Deo, acceptúmque sacrificium. Odor enim holocaustorum, quæ mente duntaxat percipiuntur, sanguine, fumo, & B thure præstantior est. Illa enim fiebāt in figura; hæc autem ipsam Deo veritatem suaueolentem efficiūt, qui & per alium Prophetam ait, [Misericordiam volo, & non sacrificium, & scientiam Dei magis quam holocaustomata.] Obserua item quomodo persona pœnitentis sacrificia legis exequi meditatur: ast Deus præmonens legem infirmam esse, & ad purganda peccata imbecillam, multò verò meliorem, & incomparabili excellentia superiorem vitæ in Christo rationē le- C galia illa propemodum inacceptabilia facit. Ait autem, velle Deum, [Nos facere iudicium, & diligere misericordiam, & paratum esse ambulare cum eo:] quæ quidem vitæ Christianæ decora, & honestamenta sunt.

Ephes. 6. Colos. 3. Luc. 6. Osee 6.

LVII.

Vox Domini super ciuitatē clamabitur, & saluabit timentes nomen eius.

Etiā alio modo, oblationis per sanguinem nullū esse fructū, spiritualis autem cultus virtutē nō mediocriter cōmodatură manifestè docet. Posuit in his *vocē* D *pro nomine*, siue inuocatione. Fortasse ac si diceret. Si fortè super ciuitate nomen Dei celebratū palam seu inuocatū fuerit, sine vlla prorsus dubitatione saluabitur. Ne enim, homo, tu existimes, inquā, me sanguinū sacrificiis delectari, aut pro impia, & iniqua habere ciuitatē, ni mihi vitulos in holocausta sacrauerit: Sed neque periculo exemerim vllo modo, si boues sacrificare instituerit: neque si ouiū cædibus altare cruentauerit: neque si arietū greges obtulerit. Inuocari E super ea nomen Dei, hoc ei ad salutem sufficiet. Est enim planè mea, quæ potentiam meā honorat, & quæ mihi placita sunt ea sentit, & citra procrastinationem exsequitur. Tunc saluabo timētes me. Itaque quādo Dei esse dicimur, tunc etiā timemus ipsum, & ab ipso saluamur, & spiritualis cultus talis virtus intelligi iure debet. Huiuscemodi quiddā rerum omniū princeps Deus etiam per os Dauid loquitur. [Audi populus meus,

A τὸ δὲ ἕτοιμον εἶναι πορεύεσθαι μετὰ κυρίου Θεοῦ σου· τὸ εἰς πᾶν ὁτιοῦν εὐπειθὲς, καὶ εὐήνιον ἀποφαίνει. δεῖν δὲ ἡμᾶς καὶ ὁ μακάριος ἔφη Παῦλος ἐνδύσασθαι μὲν τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, ὑποδήσασθαι δὲ τοὺς πόδας ἐν ἑτοιμασίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης, τουτέστι, Χριστοῦ. προσεπιτάττει δὲ, λέγων· ἐνδύσασθε σπλάγχνα οἰκτιρμῶν, καὶ μὴν καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ, γίνεσθε οἰκτίρμονες, καθὼς καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν οἰκτίρμων ἐστί. ταῦτα φίλη τε, καὶ ἀξιόληπτος θυσία Θεῷ. ὀσμὴ νοητῶν ὁλοκαυτω- B μάτων ὑπὲρ αἷμα, καὶ καπνοὺς, καὶ λιβανωτόν. τὰ μὲν γὰρ ἦσαν ἐν τύποις· τὰ δὲ αὐτὴν εὐωδιάζει Θεῷ τὴν ἀλήθειαν, ὃς καὶ δι' ἑτέρου Προφήτου, ἔλεον θέλω καὶ οὐ θυσίαν, καὶ ἐπίγνωσιν Θεοῦ ἢ ὁλοκαυτώματα. ἐπιτήρει δὲ ὅπως τὸ τοῦ μεταγινώσκοντος πρόσωπον τὰς κατὰ νόμον θυσίας πληροῦν ἐσκέπτετο· Θεὸς δὲ προαναφαίνων ὡς ἀδρανής τε ἐστι, καὶ αἰχθύως ὁ νόμος ἔχει πρὸς ἀποκάθαρσιν ἁμαρτίας, παραπολὺ δὲ ἀμείνων, καὶ ἀσυγκρίτως ὑ- C περκειμένη τῆς ἐν Χριστῷ πολιτείας ἡ δύναμις, ἀπαράδεκτα μὲν ὥσπερ ποιεῖται τὰ κατὰ τὸν νόμον. ἔφη δὲ ὅτι θελητὸν τῷ Θεῷ, τὸ ποιεῖν κρίμα, καὶ ἀγαπᾶν ἔλεος, καὶ ἕτοιμον εἶναι τοῦ πορεύεσθαι μετ' αὐτοῦ. ταῦτα δέ ἐστι τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς τὰ αὐχήματα.

Φωνὴ κυρίου τῇ πόλει ἐπικληθήσεται· καὶ σώσει φοβουμένους τὸ ὄνομα αὐτοῦ.

Καὶ δι' ἑτέρου τρόπου καθίστησιν ἐναργὲς, ὅτι τῆς δι' αἱμάτων προσαγωγῆς οὐδεὶς ὁ καρπὸς, ὀνήσαι δὲ ἂν οὐ μετρίως ἱκανὰ τῆς πνευματικῆς λατρείας ἡ δύναμις. τέθεικε δὲ τὴν φωνὴν ἐν τούτοις ἀντὶ τοῦ ὀνόμα- D τος, ἤτοι τῆς ἐπικλήσεως. ὅμοιον δὲ ὡς εἰ λέγοι τυχὸν, εἰ ἐπιφημίζοιτο τῇ πόλει τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, σωθήσεταί τε, καὶ πάντως σωθήσεται. μὴ γὰρ οἰηθῇς ἄνθρωπε, φημὶ, τῆς δι' αἱμάτων ἐφήδεσθαι μὲ θυσίαις, μὴ δὲ ἀσεβῆ, καὶ ἄνομον ἡγεῖσθαι πόλιν εἰ μὴ προσάγοι μόσχους εἰς ὁλοκαύτωσιν· ἀλλ' οὐδ' ἂν ὅλως σώσαιμι κινδυνεύουσαν, βουθυτεῖν ᾑρημένην· κἂν μηλοσφαγίαις μὲν καθαιμάττοιτο τὸ θυσιαστήριον, ἔλοιτο δὲ καὶ κριῶν προσάγειν ἀγέλας, ἀρκέσει δὲ μᾶλ- E λον εἰς σωτηρίαν αὐτῇ τὸ ἐπικεκλῆσθαι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ. ἔστι γὰρ πάντως ἡ τὰ ἐμὰ τιμῶσα κράτη, καὶ τὰ ἐμοὶ θυμήρη δρῶσα ἀμελλητὶ καὶ φρονεῖν ἑλομένη. τότε σώσω τοὺς φοβουμένους ἐμέ. οὐκοῦν ὅτε καὶ Θεοῦ λεγόμεθα, τότε καὶ δεδίαμεν αὐτὸν, καὶ παρ' αὐτοῦ σωζόμεθα, καὶ πνευματικῆς λατρείας ἡ τοιάδε δύναμις νοοῖτ' ἂν εἰκότως, ἔφη τι τοιοῦτον ὁ τῶν ὅλων Θεὸς καὶ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβίδ. ἄκουσον λαός μου;

καὶ λαλήσω σοι Ἰσραὴλ, καὶ διαμαρτύρομαί σοι. ὁ Θεός σού εἰμι ἐγώ. οὐκ ἐπὶ ταῖς θυσίαις σου ἐλέγξω σε, τὰ δὲ ὁλοκαυτώματά σου ἐνώπιόν μου εἰσὶ διαπαντός. εἶτα τούτοις ἐπενεγκών. ὡς οὐ φάγεται κρέα ταύρων, ἀλλ' οὐδ' ἂν ἐκπίοι τὸ τράγων αἷμα. πάλιν φησί. θῦσον τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως, καὶ ἀπόδος τῷ ὑψίστῳ τὰς εὐχάς σου. καὶ ἐπικάλεσαί με ἐν ἡμέρᾳ θλίψεώς σου, καὶ ἐξελοῦμαί σε, καὶ δοξάσεις με.

A & loquar tibi Israel, & testificabor tibi. Deus tuus sum ego. Non in sacrificiis tuis arguam te, holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper.] Statim addit: [Non manducabit carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabit] Rursúmque, [immola Deo sacrificium laudis, & redde altissimo vota tua. Et inuoca me in die tribulationis, & eruam te, & honorificabis me.]

Ἄκουε φυλὴ, καὶ τίς κοσμήσει πόλιν; μὴ πῦρ, καὶ οἶκος ἀνόμων θησαυρίζων θησαυροὺς ἀνόμους, καὶ μετὰ ὕβρεως ἀδικίας;

B *Audi tribus, & quis ornabit ciuitatem? Nunquid ignis, & domus iniquorum thesaurizans thesauros iniquos, & cum iniuria iniqua?*

Κατὰ φυλήν τε, καὶ γένος κατῳκήκασι τὴν Ἰουδαίαν, καὶ μήν τοι καὶ τὴν Σαμάρειαν οἱ ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, κατακληροδοτήσαντος αὐτοῖς τῆς ἐπαγγελίας τὴν γῆν Ἰησοῦ τοῦ ἐπίκλην Ναυῆ. διαλέγεται τοίνυν ὁ Θεὸς καὶ ἰδικῶς ἑκάστῃ, καὶ πάσαις. ἄκουε δὴ οὖν, ὦ πᾶσα φυλὴ, σώζεται μὲν ἡ πόλις ἐφ' ᾗ ἂν ἀναφημίζοιτο τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ. παρόψεται γὰρ οὐδαμῶς τοὺς φοβουμένους αὐτὸν, ἀλλ' ἔσται τεῖχος ἀπόρθητον, κόσμημά τε, καὶ δόξα τοῖς θέλουσι κατορθοῦν τὸ θεοφιλές. εἰ δὲ δὴ βούλεσθε, φησὶ, καὶ τὸ ἐναντίον ἰδεῖν, τί κοσμήσει πόλιν; οἶκος ἀνόμων, ἢ μετὰ ὕβρεως ἀδικία; ἆρα, φησὶ, διὰ πολλὰς ἁμαρτίας εἰ δαπανῷτο πόλις ὑπὸ πυρὸς ταῖς τῶν πολεμίων ἁλοῦσα χερσὶν, εὐσχήμων ἔσται, καὶ καλὴ, λαμπρὰ δὲ, καὶ εὐκλεεστάτην ἀποφήνειεν οἶκος ἀνόμων, ὁ θησαυρίζων θησαυροὺς ἀδικίας, ὠφελήσει δὲ αὐτὴν μετὰ ὕβρεως ἀδικία; ἀλλ' οὐκ ἐνδοιάσειεν ἂν οὐδεὶς τῶν ὀρθῶς φρονεῖν εἰωθότων, ὅτι δυσκλεᾶ καθίστησι τὰ τοιάδε πόλιν. οὐ γὰρ ἂν ἥλω, καὶ δεδαπάνητο πυρὶ μὴ οὐχὶ πάντως προσκρούσασα διὰ πολλὰς ἁμαρτίας. τί τοίνυν μεθέντες, φησὶ, τὰ δι' ὧν ἀνασώζοιτό τε, καὶ καταγαλλιῷτο πόλις ζηλωτὰ πεποίησθε, μᾶλλον τὰ κατασίνεσθαι εἰωθότα, τετιμήκατε δὲ τὰ δι' ὧν ἂν ὁρῷτο τὸ αἰσχρά τε, καὶ ἀκαλλὴς, πονηροὺς ἔχουσα τοὺς οἰκήτορας, ἐρασιχρημάτους, καὶ ἀδίκους, καὶ θησαυρίζοντας ἀνόμως;

Tributim, & secundum genus habitabant Iudæam, atque etiã Samariam, qui erant de sanguine Israel, terra promissionis à Iesu cognomento Naue sortitò illis distributa. Alloquitur ergo Deus, & seorsum vnamquãque, & omnes simul. Audi igitur, omnis tribus, saluatur vrbs, super qua inuocatum fuerit nomẽ Domini. Neutiquam enim timentes se despiciet: sed erit murus inexpugnabilis, & ornamentũ, & gloria volentibus ritè obire, quæ ille diligit. Quod si vultis, inquit, videre contrarium, quid ornabit ciuitatẽ? domus iniquorum, an cum iniuria iniquitas? Num, inquit, si propter multa scelera ciuitas hostium manibus capta incendatur, ac deflagret, pulchra erit, & decora, insignémque & clarissimam reddet domus iniquorũ, quæ thesaurizat thesauros iniquitatis, & proficiet ei cũ iniuria iniquitas? Atqui nemo prudẽs dubitauerit, quin ista vrbem infamem, & despectam effectura sint. Non enim capta, & igne absumpta fuisset, nisi compluribus flagitiis Deum grauiter offendisset. Quid ergo relictis, inquit, per quæ ciuitas pristinam incolumitatẽ recuperaret, pro amplectendis expetiuistis, quę noxia sunt potius, & suspexistis, per quæ videri possit turpis & deformis, improbos habens ciues, pecuniæ auidos, & iniustos, & cum scelere thesauros corradentes? (LVIII)

Εἰ δικαιωθήσεται ἐν ζυγῷ ἄνομος, καὶ ἐν μαρσίππῳ στάθμια δόλου, ἐξ ὧν τὸν πλοῦτον αὐτῶν ἀσεβείας ἐνέπλησαν; Καὶ οἱ κατοικοῦντες αὐτὴν ἐλάλουν ψευδῆ, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν ὑψώθη ἐν τῷ στόματι αὐτῶν.

E *Si iustificabitur in statera iniquus, & in sacculo põdera doli, de quibus diuitias suas impietatis impleuerunt? Et habitantes eam locuti sunt mendacia, & lingua eorum exaltata est in ore eorum.*

Ἆρα γὰρ οἴεσθε, φησὶν, ἐν ζυγῷ δικαιωθήσεσθαι τὸν ἄνομον; τουτέστιν, εἰ δοκιμάζοιμι, καὶ οἱονεὶ ταλαντεύοιμι τὸν ἑκάστου βίον τῶν ἀδίκων, δικαιοσύνης ψη-

An putatis, inquit, in statera iustificatũ iri improbũ? hoc est, si explorẽ, & velut in statera examinẽ vitam vniuscuiusque (LIX.)

improborum, calculum, seu suffragium iustitiæ improbis posse tribuere virtutis amantem creditis? [Et in sacculo pondera doli] habentes, hoc est ex malis artibus, & cupiditate lucri nefaria diuitias possidere laborantes, effugere iram posse existimatis? Ex huiusmodi enim quęstibus opes impietatis suæ coaceruarant. Fuerunt etiam mendaces & arrogantes. Semper enim inæqualitatis cupidos, & à turpi quæstu, amoréque lucri subactos studium mentiendi comitatur: iactatio verò & superbia eos, qui iam diuitias acquisiuerunt.

Habēt in sacculis pondera dolosa etiā impiorū dogmatū architecti, qui omnia recta peruertentes, & in simpliciū animos dolis, & fraudibus irrepentes. Et diuites quidē, quia multos capiunt, & irretiunt: veruntamē huiuscemodi diuitias impietatis plenas sibi corradentes, nihil cohærēs & verum, sed adulterina, falsa, & fallaciarum scitamētis quasi colorata loquuntur. Exaltant etiam linguā suam tales, iniquitates contra Deū loquētes, sicut scriptum est, effundentes verba superbissima, quibus par est occinere, [Audi tribus, & quis ornabit ciuitatem? num ignis, aut domus iniquorū thesauros thesaurizans iniquitatis, & cum iniuria iniquitatem?] Non enim ipsis ad ornatum, sed ad pœnam erit ignis supplicii. Quoniam autem domus facti sunt, iniquitatem thesaurizantes maledicentur, & punientur, & in omnem calamitatem deuoluentur.

Esai. 59.

Et ego incipiam percutere te, perdam te in peccatis tuis. Tu comedes, & non impleberis. Et eiciam te in te, & apprehendes, & non saluaberis. Et quotcunque saluati fuerint, in gladium tradentur. Tu seminabis, & non metes. Tu premes oleam, & non vngêris oleo, & vinum, & non bibetis. Et dissipabuntur legitima populi mei. Et custodisti iustificationes Zambri, & omnia opera domus Achab, & ambulauistis in consiliis eius, vt traderem te in perditionem, & habitantes eam in sibilum, & opprobria populorum accipietis.

Quoniam domus impiorū iniquitates thesaurizāt, & ex iniquitatibus rē colligūt, de cętero pœnas cōminatur, & quæ futura exspectantur, iam initiū capere narrat, vt proportioni delictorū perditio

A ςοι ἐπιτετεῖχειν αἰσχύνεσθαί ποτε τὸ φιλάρετον πεπιστεύκατε; τοὺς δὲ ἐν μαρσίπποις στάθμια δόλου, τουτέστι, τοὺς ἐκ πλεονεξίας, καὶ φιλοκερδίας ἐκτόπου καταπλουτεῖν ἐθέλοντας διαφυγεῖν δύνασθαι νενομίκατε τὴν ὀργήν; ἀπὸ γὰρ τοιούτων λημμάτων τὸν πλοῦτον αὐτῶν ἀσεβείας ἐνέπλησαν. γεγόνασι δὲ καὶ ψεῦσται, καὶ ἀλαζόνες. παρέπεται γὰρ ἀεὶ τὸ μὲν ψεύδεσθαι φιλεῖν τοῖς τῆς ἀνισότητος ἐρασταῖς, καὶ λημμάτων αἰσχρῶν ἡττωμένοις, καὶ φιλοκερδίας. B μεγαληγορία δὲ, καὶ ὑπεροψία τοῖς ἤδη πεπλουτηκόσιν.

Ἔνεστιν ἐν μαρσίπποις στάθμια δόλου καὶ οἱ τῶν ἀνοσίων δογμάτων εὑρεταί, οἱ πάντα τὰ ὀρθὰ διαστρέφοντες, καὶ τὸν τῶν ἁπλουστέρων ὑποτρέχοντες νοῦν ἀπάταις, καὶ δόλοις. καὶ πλουτοῦντες μὲν διὰ τοῦ ἀγρεύεσθαι πολλούς· πλὴν ἀσεβείας ἐπίμεστον τὸν τοιοῦτον ἑαυτοῖς συναγείροντες πλοῦτον, λαλοῦσιν ὁμολογουμένως ἀπεχὲς μὲν οὐδέν, παράσημα δὲ καὶ ψευδῆ, καὶ ταῖς ἐξ ἀπάτης κομψείαις, οἱονεὶ καταχεχρωσμένα. ὑψοῦσι δὲ καὶ τὴν ἑαυτῶν γλῶτταν οἱ τοιοίδε πάλιν, C ἀδικίας κατὰ Θεοῦ λαλοῦντες, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἀποφθεγγόμενοι τὰ τῆς ματαιότητος ὑπέρογκα ῥήματα, οἷς ἀκόλουθον εἰπεῖν· ἄκουε φυλή, καὶ τίς κοσμήσει πόλιν; μὴ πῦρ, ἢ οἶκος ἀνόμων θησαυροὺς θησαυρίζων ἀνομίας, καὶ μεθ' ὕβρεως ἀδικίαν; οὐ γὰρ εἰς κόσμον αὐτοῖς. ἀλλ' εἰς δίκην ἔσται τὸ τῆς κολάσεως πῦρ. ἐπειδὴ δὲ οἶκοι γεγόνασι θησαυρίζοντες ἀνομίας, εἰς ἀρὰς ἔσονται, καὶ δίκην, καὶ ἐν παντὶ πεσοῦνται κακῷ.

D Καὶ ἐγὼ ἄρξομαι τοῦ πατάξαι σε, ἀφανιῶ σε ἐν ταῖς ἁμαρτίαις σου. σὺ φάγεσαι, καὶ οὐ μὴ ἐμπλησθῇς. Καὶ ἐξώσω σε ἐν σοί, καὶ καταλήψῃ, καὶ οὐ μὴ διασωθῇς. καὶ ὅσοι ἂν σωθῶσιν, εἰς ῥομφαίαν παραδοθήσονται. σὺ σπερεῖς, καὶ οὐ μὴ ἀμήσῃς. σὺ πιέσεις ἐλαίαν, καὶ οὐ μὴ ἀλείψῃ ἔλαιον, καὶ οἶνον, καὶ οὐ μὴ πίητε. Καὶ ἀφανισθήσεται νόμιμα λαοῦ μου. Καὶ ἐφύλαξας τὰ δικαιώματα Ζαμβρεὶ, καὶ πάντα τὰ ἔργα οἴκου Ἀχαάβ, καὶ ἐπορεύθητε E ἐν ταῖς βουλαῖς αὐτοῦ, ὅπως παραδώσω σε εἰς ἀφανισμόν, καὶ τοὺς κατοικοῦντας αὐτὴν εἰς συρισμόν, καὶ ὀνείδη λαῶν λήψεσθε.

Ἐπειδὴ γὰρ οἶκοι γεγόνασιν ἀσεβῶν θησαυρίζοντες ἀνομίας, καὶ συναγείροντες πλοῦτον ἐξ ἀδικιῶν, λοιπὸν ἀπειλεῖ τὴν δίκην, καὶ τῶν ἐσομένων προσδοκωμένων τὴν ἔφοδον ἐν ἀρχῇ ἤδη πως τεθεῖσθαι φησί, ὡς ἀναλόγως τοῖς πταίσμασι κατ' αὐτῶν ἔσεσθαι

τὸν ἀφανισμόν. καταπλήττει δὲ χρησίμως, καὶ τοῖς τῶν ἐσομένων δείμασι μονονουχὶ χαλινῷ περιτρέπει πρὸς τὸ δρᾶν ἑλέσθαι τὰ βελτίω, καὶ τοῖς δευτέροις ἐκμειλίττεσθαι Θεόν. ἀπαριθμεῖται δὲ ὥσπερ, καὶ ἐν ὄψει τίθεται τὰς πληγάς. λιμῷ τε γὰρ αὐτοὺς κολασθήσεσθαί φησι, καὶ ταῖς τῶν ἐπιτηδείων ἐνδείαις, καὶ αὐτοὺς ἐν αὐτοῖς ἐξαρθήσεσθαι, καὶ καταλήψεσθαι μὲν, οὐ μὴν ἔτι καὶ διαδρᾶναι παντελῶς. ἀλλ' εἰ καί τινες τὰ παραυτίκα βλάβη φυγεῖν ἰσχύσαιεν, τούτοις ἁλώσεσθαι, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν ἔργον τε γενήσεσθαι τῆς ἑτέρων ῥομφαίας. ἐκεῖνο δὲ ἔοικεν ἡμῖν διὰ τούτου δηλοῦν. πλεῖστοι μὲν γὰρ ὅσοι κεκίνηνται πόλεμοι κατὰ τῶν ἐξ Ἰσραήλ, ἤγουν κατὰ παντὸς Ἰούδα, πλὴν οὐκ ἀεὶ παρ' ἐχθρῶν. ὡπλίζοντο δὲ καὶ αὐτοὶ κατὰ σφῶν αὐτῶν, ὡς ποτὲ μὲν τὸν Ἐφραΐμ, ἤτοι τὰς δέκα φυλὰς, κατεξανίστασθαι τοῦ Ἰούδα, ποτὲ δὲ καὶ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις αὐτοὺς καταστρατεύεσθαι τοῦ Ἐφραΐμ· οὐκ εὐαρίθμητοι δὲ διολώλασι πόλεις, ὡς ἑαυτοὺς ἐν ἑαυτοῖς ἐξωσθῆναι πολλάκις· καὶ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον διωκομένους ἐκ πόλεως, καταλαβεῖν μὲν ἑτέρας. πλὴν ἁλῶναι καὶ κατὰ καιροὺς, ἢ Σύρων ἐμβεβληκότων καὶ τῆς τῆς Δαμασκοῦ βασιλείων, ἢ καὶ αὐτῶν που τάχα Περσῶν, καὶ Μήδων. τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ, ἐξώσω σε ἐν σοὶ, καὶ καταλήψῃ, καὶ οὐ μὴ διασωθῇς, καὶ ὅσοι ἂν σωθῶσι εἰς ῥομφαίαν παραδοθήσονται. ἔτι δὲ καὶ τῆς ἐξ ἀγρῶν εὐκαρπίας ἐστερημένοι. καὶ ταῖς τῶν ἀναγκαίων ἐνδείαις ἐκτετρυμένοι διαβιώσονται μὲν ἀθλίως, ἀποτίσουσι δὲ δίκας τῶν ἀνοσίως αὐτοῖς εἰργασμένων, καθίστησιν ἐναργὲς διά γε τῶν ἐφεξῆς, σπερεῖς γὰρ, φησὶ, καὶ οὐκ ἀμήσεις, καταφθείροντος, οἶμαι, Θεοῦ τοὺς καρποὺς, καὶ πιέσεις μὲν ἐλαίαν αὐτὸς (ἐλαιοφόρος γάρ ἐστιν ἡ Σαμαρειτῶν χώρα) ἔσῃ δὲ οὕτως ἐλαίου, φησὶν, ἐνδεὴς, ὡς μηδ' ἂν εἰ ἔλοιο, πρὸς ἄλειψιν εὑρεῖν εὐπορῆσαί που τάχα. πολυαμπέλου δὲ λίαν οὔσης ὑμῖν τῆς χώρας, καὶ εὐοινούσης ἄγαν, ὡς καὶ πόλεσιν αὐτὴν διανέμειν ἑτέραις, οὐκ ἂν εὕροις πιεῖν αὐτός. ἀργήσει δὲ καὶ τὰ νόμιμα, φησὶν, ἃ σὺ τέταχας τοῖς εἰδώλοις προσοχουίζων αὐτοῖς τῆς εὐκαρπίας τὰς ἀπαρχάς. ποίας γὰρ ἔτι λοιπὸν ἀπαρχὰς ἀναθήσεις; ἢ ποῖα προσοίσεις χαριστήρια, καὶ ἐπὶ τίσιν, εἰκότως ὁ πίπτων ἀθλίως, καὶ δαπανώμενος; Εἶτα διδάσκων ὅτι οὐχ ἕτερος αὐτῷ παραίτιος ἂν νοοῖτο τῆς συμφορᾶς γεγονὼς, ἀλλ' αὐτὸς ἑαυτὸν ἀδικήσας ἁλώσεται τῶν ἔτι μάλιστα δεδυσσεβηκότων ζηλώσας τοὺς τρόπους, ἐπιφέρει, καί φησι, καὶ ἐφύλαξας τὰ δικαιώματα Ζαμβρὶ, καὶ πάντα τὰ

A respondeat. Incutit vero pauorem vtiliter, & terroribus futurorum quasi quodam fræno ad voluntatem meliora sectandi, & posterioribus consiliis Deum mitigandi circumagit. Plagas autem quasi enumerat, & in conspectu ponit. Nam & fame, & rerum necessariarum egestate punitum, & ipsos in semetipsos sublatum iri affirmat, & apprehensuros fugam quidem, planè tamen non effugituros. Quod si qui etiam B præsentibus damnis elabi quiuerint, eos capiēdos, & nō multo post aliorū rhomphææ obiiciendos. Per hoc illud nobis videtur significare. Longè plurima bella contra Israelitas mota sunt, siue contra vniuersum Iuda, nec semper ab hostibus: ipsi quoque ciuilibus armis se lacessiuerunt, vt aliquando quidem Ephraim, siue decem tribus cōtra Iudam insurrexerint: aliquando ipsi Hierosolymitæ in Ephraimitas mouerint: nec paucæ numero vrbes perierint, & seipsos inter se frequenter sedibus pepule- C rint. Et hoc modo pulsi ex vrbe ad alios deuenerunt: veruntamen capti sunt aliquando, aut Syris, & Damasci regibus, aut fortè ipsis Persis, ac Medis irrumpentibus. Hoc, opinor, est, quod ait, Expellam te in te, [Et apprehendes, & non saluaberis, & quotquot saluati fuerint, in gladium tradentur.] Fructuum porrò agrestium copia spoliatos, & necessariorum inopia vexatos, vitam miseram victuros, & impiè factorum pœnas persoluturos, sequentibus clarè indicat. Ait D siquidem, [seminabis, & non metes,] Deo, vt arbitror, fructus perdente. [Et premes quidem oleam ipse,] (ferax enim olei est Samaritanorum regio) eris autem olei adeo indigus, vt etiamsi velis, ad vnctionem eius inueniendi facultas nulla forsitan suppetat. Cum autem regio vestra vineis, & vino abundet egregiè, vt & reliquis vrbibus diuendat, non inuenies ipse quod bibas. Cessabunt & legitima, inquit, quæ tu idolis E constituisti, de fructuum vberi prouentu primitias illis consecrans. Quales enim in posterum primitias dedicabis? aut quas gratiarum actiones offeres, & propter quæ, qui meritò miserè concidisti, & consumptus es? Deinde docens, non alium ipsi auctorem, & causam calamitatis posse intelligi, sed ipsummet ærumnæ suæ machinatorem conuictum iri, cum longè impiissimorum mores æmulatus sit, adiungit, & ait. [Et custodiuisti iustificationes Zambri, & omnia

opera domus Achab, & ambulastis in consiliis eius, vt traderem te in perditionem.] Zambri fuit rex Israel, idem Achabi pater, qui, vt habet sacra Scriptura, [Ambulauit in viis Hieroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israel.] Vicit autem sceleribus antecessores suos. Proinde & igni absumptus est, cum ipse super se domum propriam incendisset, vt proditum est literis. Domum autem Achab, vt apparet, propter Iezebel nominat, cui cædes, rapinæ & persecutiones sanctorum studio fuerunt. Hæc igitur obseruasti, inquit, vt te iure perdam, & deridendam, atque despicabilem aliis faciam.

Verba porro hæc etiam hostibus veritatis aptabimus, qui facundia sua freti, infelicium sententiarum sordes, & quisquilias congregantes, tanquam ex iniquitate ditescunt, & colligunt sibi, quæ ipsorum non sunt, & simpliciorum cætus hostilem in modum deprædari, atque in errorem insipientem deducere consueuerunt. Audiant ergo Deum dicentem. [Et ego incipiam conturbare te, & perdam te propter peccata tua. Tu comedes, & non saturaberis.] Voluentes enim diuinas scripturas, deinde doctrina veritatis haud saturati, quanquam comedere sibi videantur, fame pereunt, putantesque se apprehendere viam salutis, eam inuenire nequeunt. Seminantes autem, vt ipsi quidem arbitrantur, nullam suorum laborum mercedem accipiunt, & oleam intelligibilem exprimentes, hoc est, Scripturam sacram, gratia spiritus nulla ex parte pinguescunt. Et cum se quasi vindemiare existiment, à lætitia spirituali procul absunt. [Custodierunt iustificationes Zambri, & omnia opera domus Achab,] hoc est, scelerate egerunt, rem suam inique auxerunt, & contra sanctos persecutionem excitarunt. Erunt igitur in perditionem, & in probrum, execrationémque tandem dabuntur.

A ἔργα οἴκου Ἀχαάβ, καὶ ἐπορεύθητε ἐν ταῖς βουλαῖς αὐτοῦ, ὅπως παραδώσω σε εἰς ἀφανισμόν. Ζαμβρεὶ, γέγονε βασιλεὺς ἐπὶ τοῦ Ἰσραήλ, αὐτὸς δὲ ἐστὶν ὁ Ἀχαὰβ πατὴρ, ἀλλ' ὡς τὸ γράμμα φησὶ τὸ ἱερὸν, πεπόρευται μὲν ἐν ὁδοῖς Ἱεροβοὰμ υἱοῦ Ναβὰτ, ὃς ἐξήμαρτε τὸν Ἰσραήλ. ἐπονηρεύσατο δὲ ὑπὲρ πάντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ γεγονότας. τοιγάρτοι καὶ δεδαπάνηται πυρὶ, κατεμπρήσας αὐτὸς ἐφ' ἑαυτῷ τὸν ἴδιον οἶκον. γέγραπται γὰρ ὧδε, οἶκον δὲ, B ὡς ἔοικεν, Ἀχαὰβ τὸν ἐξ Ἰεζάβελ ἀποκαλεῖ, φόνοι δὲ ἦσαν ἐκείνῃ, καὶ ἁρπαγαὶ, καὶ διώξεις ἁγίων τὰ ἐπιτηδεύματα. ταῦτα δὴ οὖν τετήρηκας φησιν, ἵνα σε καὶ ἀφανίσω δικαίως, καὶ γέλωτα ποιήσωμαι, καὶ ὄνειδος τῶν ἄλλων.

Ἁρμόσομεν δὲ τοὺς τοιόνδε λόγους καὶ τοῖς τῆς ἀληθείας ἐχθροῖς, οἳ ταῖς ἑαυτῶν εὐγλωττίαις ἀναθαρσήσαντες, καὶ ἀθλίων νοημάτων συναγείροντες συρφετοὺς, πλουτοῦσιν ὥσπερ ἐξ ἀδικίας, συλλέγοντες αὑτοῖς τὰ οὐκ ὄντα αὐτῶν, καὶ τὰς τῶν ἁπλουστέρων ἀ- C γέλας πολεμίων δίκην καταδρομεῖν εἰωθότες, καὶ εἰς ἔκτοπον αὐτὰς ἀποφέροντες πλάνησιν. ἀκουέτωσαν τοίνυν Θεοῦ λέγοντος. καὶ ἐγὼ ἄρξομαι τοῦ ταράξαι σε, καὶ ἀφανιῶ σε ἐπὶ ταῖς ἁμαρτίαις σου. σὺ φάγεσαι, καὶ οὐ μὴ ἐμπλησθῇς. περιτυγχάνοντες γὰρ ταῖς θείαις γραφαῖς, εἶτα τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων οὐκ ἐμφορούμενοι, καίτοι δοκοῦντες ἐσθίειν, φθείρονται λιμῷ, οἰόμενοι δὲ καὶ καταλαμβάνειν τὴν τῆς σωτηρίας, οὐκ ἂν εὕροιεν ὁδὸν, σπείροντες δὲ ὥς γε νομίζουσι, οὐδένα τῶν πόνων εὑρή- D σουσι τὸν μισθὸν, καὶ τὸ νοητὸν ἔλαιον ἐκθλίβοντες, τουτέστι, τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν, τῇ τοῦ πνεύματος χάριτι κατ' οὐδένα τρόπον καταπιαίνονται, οἳ δὲ τρυγᾶν οἰόμενοι, μακρὰν εὐφροσύνης ἔσονται τῆς πνευματικῆς, τετηρήκασι τὰ δικαιώματα Ζαμβρεὶ, καὶ πάντα τὰ ἔργα οἴκου Ἀχαάβ, τουτέστιν, ἐπονηρεύσαντο, πεπλεονάκασιν, καὶ διωγμοὺς εἰργάσαντο κατὰ τῶν ἁγίων. ἔσονται δὴ οὖν εἰς ἀφανισμόν. καὶ εἰς ἐπονείδιστόν τε, καὶ ἐπάρατον ἀλη- E θῶς καταστρέψουσι τέλος.

CAPVT VII.

Væ mihi, quia factus sum sicut qui congregat stipulam in messe, & sicut racemos in vindemia, cum non sit botrus ad comedendum primitiua.

LXI. EX charitate Propheta Israelitas lamétatur, vt iam iam in exitium abi-

ΚΕΦΑΛ. ζ.

Οἴ μοι, ὅτι ἐγενήθην ὡς συνάγων καλάμην ἐν ἀμητῷ, καὶ ὡς ἐπιφυλλίδας ἐν τρυγητῷ, οὐχ ὑπάρχοντος βότρυος τοῦ φαγεῖν τὰ πρωτόγονα.

ΕΞ ἀγάπης ὁ Προφήτης κατοιμώζει τὸν Ἰσραὴλ, ὡς ὅσον οὐδέπω κατοιχησομένους εἰς

ὄλεθρον, καὶ εἰς τοῦτο λοιπὸν ἥξοιεν ἀριθμοῦ, ὡς ὀλίγους κομιδῆ, καὶ μόνους περιλιμπάνεσθαι, ἐοικέναι δὲ τοῖς ἀποπίπτουσι τῶν σταχύων, οὓς αἱ τῶν ἀμώντων παρατρέχουσι χεῖρες, ὅτι δὲ οὕτω καὶ τοῖς τῆς καλάμης συλλέγουσι σπανίως ἁλώσιμοι. ἐοίκασι δὲ οὐδὲν ἧττον καὶ τοῖς καλουμένοις ἐπιφυλλίσιν, ἃς αἱ τῶν τρυγώντων παρῆλθον χεῖρες. οἶμαι δὲ ὅτι καὶ τὸ τῶν ἁγίων δυσεύρετον ὑποδηλοῖ, ὡς ἐν ὀλίγοις ὄντων λειψάνοις κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ, εὑρισκομένων δὲ οὕτως, ὡς ἂν εἰ καὶ ἄσταχυς εἷς ἐν λη̃ίοις τεθερισμένοις, ἢ καὶ ἐν τοῖς προτρυγήτοις τῶν βοτρύων αἱ τῶν δευτέρων ἐπιμβολαί. ἀέρος μὲν γὰρ καταθάλποντος, ἐκβράττεται τῆς κλήματος ὁ βότρυς ὁ ἐν ἀρχαῖς τε, καὶ πρῶτος. προϊόντος γε μὲν τοῦ καιροῦ, εἰκότως ἔσθ' ὅτε καὶ δευτέρα μετ' ἐκείνους ἀκολουθεῖ βοτρύων ἐκβολή. ταῦτα δὲ ἐστὶ τοῖς τρυγῶσι δυσεύρετα, διά τοι τὸ ἐν πολλῇ τῇ φυλλάδι διαλανθάνειν, εὐκόλως, καὶ ἐν ὀλίγαις εἶναι ῥαξί, ταῦτα συλλέγουσιν οὐκ ἀιδρωτί, περιεργότερον τὰς ἀμπέλους διιέντες τὸν ὀφθαλμὸν τοῖς τρυγῶσιν ἑπόμενοι. ἔοικε δὴ οὖν τὴν ἐπὶ τούτῳ τὴν σπάνιν ὁ Προφήτης ἡμῖν ἐν τούτοις καταλοφύρεσθαι. ὅτι δὲ πρὸς ζημίας γέγονε τοῖς ἐξ Ισραὴλ τὸ χρῆμα, τὸ ἐν ἐνδείᾳ γενέσθαι, φημί, τῶν ἁγίων, πῶς ἐστιν ἀμφιβάλλειν; φείδεται γὰρ ἔσθ' ὅτε καὶ χωρῶν, καὶ πόλεων, καὶ πολλὰ λίαν ἀνίησιν ἐγκλήματα Θεός, ὡς φιλάνθρωπος ὁ δεσπότης, πέντε που μόλις ἁγίων ἐν αὐτοῖς εὑρημένων, κἂν ἔσωθεν οἱ Σοδομιτῶν πολλαμοί, κατοικτείροντος Θεοῦ, καὶ αἰδοῖ τῇ πρὸς τοὺς ἁγίους, καὶ ὀλίγους κομιδῇ τὴν ὀργὴν ἀνακόπτοντος.

Οἴμοι ψυχή, ὅτι ἀπόλωλεν εὐλαβὴς ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ κατορθῶν ἐν ἀνθρώποις οὐχ ὑπάρχει, πάντες εἰς αἵματα δικάζονται, ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ ἐκθλίβουσιν ἐν θλίψει. ἐπὶ τὸ κακὸν τὰς χεῖρας αὐτῶν ἑτοιμάζουσιν. ὁ ἄρχων αἰτεῖ, καὶ ὁ κριτὴς εἰρηνικοὺς λόγους ἐλάλησεν, καταθύμιον ψυχῆς αὐτοῦ ἐστιν.

Ἔστιν ἀτρεκής, ὡς ἔοικεν ἡμῖν, ὁ λόγος. ὀδύρεται γὰρ ὡς οὐκ ὄντος εὐλαβοῦς ἐν ὅλῃ τῇ γῇ, δῆλον δὲ ὅτι τῇ τῶν Ιουδαίων, καίτοι κομώσῃ πάλαι πλείσταις τε ὅσαις ἁγίων κεφαλαῖς, καὶ διαφανῆ τὴν δόξαν ἐχούσαις. τοῦτό τοι φησὶ διὰ φωνῆς Ησαΐου Θεός, πῶς ἐγένετο πόρνη πόλις πιστὴ Σιών, πλήρης κρίσεως, ἐν ᾗ δικαιοσύνη ἐκοιμήθη ἐν αὐτῇ, νῦν δὲ φονευταί; τὸ γὰρ δὴ μάλιστα φορτικώτατον, καὶ εἰς ἄκρον αὐτοὺς φαυλότητος διεγηγερκὸς παρασκευάσαν, τὸ ἐφ' αἵμασιν αὐτοὺς δικάζεσθαι, καὶ φονᾶν

turos, & ad eum numerum tandem venturos, vt pauci admodum, & soli relinquantur. Similes autem fore spicis decidentibus, quas metentium manus prætereunt, quæ à spicilegis raræ inueniuntur. Similes nihilominus racemis qui dicuntur, quas legulorum, seu vindemiantium manus reliquerunt. Puto etiam subostendi, quàm difficile sit sanctos inuenire, vtpote paucis ea ætate superstitibus, & qui haud aliter, quam spicæ post demessas segetes reperirentur: vt etiam inter botros primogenios secundorum accessiones. Cælo enim feruente, è palmitibus vna principio, & prima quasi cum impetu prorumpit. At procedente tempore meritò post huiusce-modi vuas aliæ nonnunquam secundo loco prodeunt, quas vindemiantes non facilè inueniunt, quod sub pampinorum multitudine, & ob acinorum paucitatem, facile occultentur. Has non sine labore, & curiosius perspectis vitibus colligunt, qui legulos sequuntur. Videtur itaque nobis Propheta bonorum raritatem his verbis lamentari. Hoc porrò detrimento fuisse Israelitis, in tanta inquam sanctorum penuria versari, quo pacto dubitari potest? Parcit enim interdum & regionibus & vrbibus, plurimáque scelera ignoscit Deus, vt benignus Dominus; & licet vix quinque in iis boni inueniantur, intus autem sint Sodomitæ innumeri, miseretur tamen, sanctorúmque paucorum admodum personas reueritus, iram cohibet.

Væ mihi anima, quia periit religiosus de terra, & rectè faciēs in hominibus nō est. Omnes in sanguines iudicant, vnusquisque proximū suum tribulant tribulatione. In malum manus suas parant. Princeps postulat, & iudex pacifica verba locutus est, desiderium animæ suæ est.

LXII.

Verus est sermo, vt mihi quidē videtur. Dolens enim conqueritur, non esse religiosum in tota terra, puta Iudæorū, quanquam olim infinita, & honoribus insignia sanctorum capita numerauerit. Hoc est, quod per Esaiam dicit Deus. [Quomodo facta est meretrix ciuitas fidelis Sion, plena iudicio, in qua iustitia dormiuit in ea, nunc autem homicidæ?] Quod enim odiosissimum est, & ad fastigium sceleris eos promouit illud est, quod in sanguinem iudicia exercebant,

Esai. 1.

& immaniter cædes perpetrabāt, bonarúmque actionū studia, vt quiddam putidissimum aspernabantur, adeo, vt præ omnibus, & maximè curandū ducerēt, quo pacto ciuibus manus violētas afferrent. Nam ita viuere solitis, nihil intentatum manet, quantūuis lege puniatur: quantumuis moribus vitiosum, & infame sit. An igitur in his subiectum esse, imbecillū est: valet autem quod præest, & sanum est quod iudicat? Neutiquam, inquit. [Princeps enim postulat, & iudex pacifica verba locutus est. Sæpenumero multi qui locū & dignitatē principum tenuerunt, scelesti, & lucri appetentissimi fuerunt, faciléque sententias suas, iis qui vellent eas pretio corrumpere, vendiderunt. Sed si etiam huc se dederint, ne criminibus victi videantur, & munera auersentur, & bona opinione mores suos decorare nitātur, & interim procedant, eo miseriæ (prô turpitudinē) vt tantum non manū protendant, & nisi accipiat iudex, iustitiæ rationē corrumpat, & impudenter minetur, quomodo non quamuis, vel summam impudentiā superet? Habet igitur vim, & significans est oratio, & velut contra auaritiam exclamantis. [Princeps postulat, & iudex pacifica verba locutus est.] Num igitur quispiā accusabit ad pacem colligentē, qui ad perniciem diuisi erāt? Quomodo ergo verū erit, [beati pacifici?] & quodnam eorū premium? At enim pacis arbitris salua manet inde proficiscēs gloria. Verum enim verò, qui sincerè iudicat, mentē diuinæ legis interpretatur, & iniquos quidē corripit, læsis autē omnino patrocinatur. Quod si improbis dicunt verba pacifica, eorū peccata non redarguentes, tunc tunc apertè, quod diuina lege sancitum est, fit irritum. Ait enim scriptura, [Os sacerdotis custodiet iudicium, & legem requirent ex ore eius.] Semper autē nescio quo modo assuetis dona accipere amicum est, nec rectè iudicare, nec peccantes liberè reprehendere: sed pacem suadent potius, etiamsi inde quidam plurimū alienæ fraudis, & auaritiæ experiri debeant. Morbi huius causam aperiens Propheta inquit. [desiderium animæ suæ est.] Placet enim fortasse illi, inquit, etiam quod legitimè non fit. Deinde quomodo eos qui fecerunt iniuriam increpabit? Quem enim laudauit, quomodo adhuc vituperabit? Quamobrem auaritia, & oppressio aliorum res impia sanè, & damnosa est. Execrabile item turpi quæstui succumbere,

Matth. 5.

Malac. 2.

ἀγρίως, καὶ ὡς ἕωλον κομιδῇ τὸ ἀγαθουργεῖν ἀπορρίπτεσθαι, ὥστε καὶ ἀναγκαῖον ποιεῖσθαι σπούδασμα, τὸ ἐπὶ μόνον τοὺς κατοικοῦντας, τὰς χεῖρας ἐκείνοις τρέπειν. οὐδὲν γάρ ἐστιν τοῖς ὧδε ζῆν εἰωθόσιν ἀνεπιτήδευτον, κἂν ἐν νόμῳ κολάζοιτο. κἂν εἰ τοῖς τῆς ἐλευθερίας διαβέβληται τρόποις. ἆρ' οὖν κατηῤῥώστησε μὲν τὸ ἐν τούτοις εἶναι τὸ ὑπήκοον, ἔῤῥωται δὲ τὸ ἡγούμενον, καὶ ὑγιαίνει τὸ κρῖνον; οὐδαμῶς, φησίν, ὁ γὰρ ἄρχων αἰτεῖ, καὶ ὁ κριτὴς εἰρηνικοὺς λόγους ἐλάλησε. πολλοὶ πολλάκις τῶν εἰς ἀρχὴν τεταγμένων, γεγόνασι μὲν ἀνόσιοι, καὶ φιλοκερδέστατοι, καὶ καταπωλοῦντες εὐκόλως τὰς ἑαυτῶν γνώμας τοῖς διαφθείρειν ἐθέλουσιν. ἀλλ' εἰ καὶ νενεύκασιν εἰς τοῦτο, τὸ μὴ ἡττῆσθαι δοκεῖν ἐγκλημάτων, κἂν δωροδοκίας ἀποτρέπωνταί πως, καὶ δόξῃ χρηστῇ καταλλωπίζειν ἐπείγονται τοὺς ἑαυτῶν τρόπους, τὸ δὲ δὴ προήκειν εἰς τοῦτο λοιπὸν ἀθλιότητος (οὐαὶ πρὸς τὴν αἰσχρότητα) ὡς μονονουχὶ καὶ χεῖρα προτείνειν, κἂν εἰ μὴ λάβοι δικάζων, τὸν τοῦ δικαίου καταφθείρειν λόγον, καὶ ἀναισχύντως ἀπειλῇ, πῶς οὐκ ἂν εἴη λοιπὸν ἁπάσης ἐπέκεινα βδελυρίας; μετεμφάσεως δὴ οὖν ὁ λόγος, καὶ οἱονεὶ καταχεκραγότος τῆς πλεονεξίας, ὁ ἄρχων αἰτεῖ, καὶ ὁ κριτὴς εἰρηνικοὺς λόγους ἐλάλησεν. ἆρ' οὖν αἰτιάσεταί τις τὸν εἰς εἰρήνην συλλέγοντα τοὺς μεμερισμένους εἰς διαφθοράν; εἶτα πῶς ἂν ἀληθὲς εἴη, ὅτι μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί, καὶ ποῖος αὐτῶν ὁ μισθός; ἀλλὰ σώζεται μὲν τοῖς τῆς εἰρήνης βραβευταῖς τὰ ἐντεῦθεν αὐχήματα. πλὴν ὁ κρίνων ὀρθῶς, τὸν τοῦ θείου δοκοῦντα ἑρμηνεύειν νόμον, καὶ τοὺς μὲν ἀδίκους ἐλέγξει, συναγορεύσει δὲ πάντως τοῖς ἠδικημένοις. ὅταν δὲ τοῖς ἀδικοῦσι λέγωσι λόγους εἰρηνικούς, οὐκ ἐλέγχοντες ὡς ἡμαρτηκότας, τότε δὴ τότε παραλύουσιν ἐναργῶς τὸ τοῦ νομοθέτου δόγμα. ἔφη γὰρ ὅτι στόμα ἱερέως φυλάξεται κρίσιν, καὶ νόμον ἐκζητήσουσιν ἐκ στόματος αὐτοῦ. διαπρέπει δέ πως ἀεὶ τοῖς δωροδοκεῖν εἰωθόσι τὸ μήτε δύνασθαι κρίνειν ὀρθῶς, μήτε μὴν ἐκ παῤῥησίας ἐλέγχειν τοὺς ἡμαρτηκότας, συμβουλεύειν δὲ μᾶλλον τὰ πρὸς εἰρήνην, κἂν εἰ πλείστην ὅσην ἐπιφέρωσί τισι τὴν πλεονεξίαν. καὶ τὴν τῆς νόσου αἰτίαν σαφῆ καθιστὰς ὁ Προφήτης, φησί, καταθύμιον ψυχῆς αὐτοῦ ἐστιν, ἀρέσκει γὰρ ἴσως αὐτῷ, φησί, καὶ τὸ ἐκτόπως γενόμενον. εἶτα πῶς ἐπιτιμήσει τοῖς ἠδικηκόσιν; ὃ γὰρ ἐπαινέσας ἔχει, πῶς ἂν ἔτι καταμωμήσεται; χρῆμα δὴ οὖν ἀνόσιόν τι, καὶ ἐπιζήμιον ἀληθῶς πλεονεξία, καὶ τὸ καταθλίβειν ἑτέρους. ἐπάρατον δὲ πρὸς τούτῳ καὶ τὸ αἰσχρῶν ἡττῆσθαι λημμάτων,

ἥκειν δὲ εἰς τοῦτο δυσβουλίας, ὡς ἀλογῆσαι λοιπὸν καὶ τὸν εἰς ὀρθότητα τρόπον, καὶ τὸ κρίνειν ἀδεκάστως, μηδὲ ποιεῖσθαι περὶ πολλοῦ, προσκεῖσθαι δὲ μᾶλλον τοῖς ἀδικεῖν εἰωθόσι, καὶ μερίζεσθαι πρὸς αὐτοὺς τὴν ἀσέβειαν, ἀλλοτρίαις τε οὕτω κοινωνεῖν ἁμαρτίαις. ὑποκείσεται δὲ ὅτι πάντῃ τε, καὶ πάντως ὀργαῖς τε, καὶ δίκαις ὁ τοῖς ὧδε δεινοῖς πλημμελήμασιν ἑαυτὸν ἐνιεὶς, πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις, εἴπερ ἕλοιτο φρονεῖν ὀρθῶς;

Καὶ ἐξελοῦμαι, τὰ αὐτῶν ἀγαθὰ ὡς σὴς ἐκτρώγων, καὶ βαδίζων ἐπὶ κανόνος, ὡς ἐν ἡμέρᾳ σκοπιᾶς.

Διττὸν ἐπηπείλησεν ἐπάγειν αὐτοῖς τῆς δίκης τὸν τρόπον. ἔφη γὰρ, ὅτι καὶ ἐγὼ ἄρξομαι τοῦ πατάξαι σε, καὶ ἀφανίσω σε ἐπὶ ταῖς ἁμαρτίαις σου. σὺ φάγεσαι, καὶ οὐ μὴ ἐμπλησθῇς, καὶ ἐξώσω σε, ἐν σοὶ, καὶ καταλήψῃ, καὶ οὐ μὴ διασωθῇς. προστίθησι δὲ, ὅτι σὺ σπερεῖς, καὶ οὐ μὴ ἀμήσῃς, σὺ πιέσεις ἔλαιον, καὶ οὐ μὴ ἀλείψῃ ἔλαιον, καὶ οἶνον καὶ οὐ μὴ πίητε. ὅτι τοίνυν οἰχήσεται μὲν αὐτοῖς τῆς ἐξ ἀγρῶν ἀκαρπίας τὸ ἀμφιλαφὲς, ἐλλείψει δὲ καὶ τὰ ζωαρκῆ, καὶ τῇ τῶν χρειωδεστάτων ἐνδείᾳ καταπιεσθήσονται, διδάσκει, λέγων, ὡς ἐν εἴδει μὲν σητὸς δαπανήσει πάντα αὐτῶν τὰ ἀγαθὰ, τουτέστι, τὰ οἷς ἦν εἰκὸς οὐ μετρίως ἐντρυφᾶν, καὶ τὸ τῆς εὐημερίας διαχεῖσθαι πλάτος. ὅτι δὲ ἔμελλον πατάξεσθαί τε, καὶ ἀφανισθήσεσθαι, ἐξωθεῖσθαί τε, ὥσπερ καὶ ἐν σφίσιν αὐτοῖς τουτέστιν, ἀλλήλοις συνδιολέσθαι, καὶ ὑπό γε σφῶν αὐτῶν οἴκων τε, καὶ πόλεων ἐλεεινῶς ἐκπίπτεσθαι, διασαφεῖ, λέγων, καὶ βαδίζων ἐπὶ κανόνος ἐν ἡμέρᾳ σκοπιᾶς. καὶ δυσέφικτον μὲν κομιδῆ τὸ ῥησείδιον, οἶμαί τε ἔγωγε μὴ ἂν ἑτέρως αὐτὸ νοηθῆναι δύνασθαι πρὸς ἡμῶν, εἰ μὴ γένοιτο σαφὴς ἡ τῶν εἰς τοῦτο βλεπουσῶν ἱστοριῶν παραφήγησις, ὃ δὴ καὶ ποιεῖν πειρασόμεθα. Γαβαὰ τοίνυν κώμη τίς ἐστιν, ἤγουν πολίχνη κατὰ τὴν Ἰουδαίαν, ἐπὶ γηλόφου κειμένη, ἐκνενεμημένη δὲ καὶ εἰς κλῆρον τοῖς ἐκ φυλῆς Βενιαμὶν, ὠνόμασται δὲ καὶ βουνὸς καὶ σκοπιά, μεμνήμεθα δὲ ὅτι λευίτης ἀνὴρ, ὡς ἐν τῇ βίβλῳ γέγραπται τῶν κριτῶν, ὑβρισθείσης αὐτῷ τῆς παλλακίδος ὑπὸ τῶν ἐκ φυλῆς Βενιαμὶν ἐν αὐτῇ τῇ γῇ Γαβαὰ, κατατεμὼν τὸ λείψανον εἰς δύο καὶ δέκα μέρη, ἁπάσαις ἔπεμψε ταῖς φυλαῖς, τῶν ἐκ φυλῆς Βενιαμὶν τὸ πλημμέλημα καταφανὲς ἅπασι καθιστάς. εἶτα συμβέβηκεν ἐντεῦθεν κατεξαναστῆναι μὲν πολέμου νόμῳ τῶν ἐκ φυλῆς Βενιαμὶν τὰς ἑτέρας φυλὰς, πληθὺν δὲ πεσεῖν οὐκ εὐαρίθμητον, ἐν ἀρχῇ μὲν νενικηκότων τῶν ἐκ φυλῆς

& vsque adeo mentem perdere, vt de cætero & mores probos, & incorruptè iudicandi officium contemnas, nec vllo loco numeres: sed cum iis facias magis, qui iniurias irrogare, & partem impietatis sibi depoſcere, atque ita peccatis alienis communicare conſueuerunt. Huiuſmodi hominem tam non leuibus delictis implicitum, iræ, & vindictæ diuinæ ſubiectum omnimodis fore, quis prudens dubitare poſſit?

1.Tim 5.

Et auferam bona eorum quaſi tinea comedens, & ambulans ſuper regulam vt in die ſpeculæ.

LXIII.

Dupliciter eos puniturum minatus eſt. Inquit enim, [Ego incipiam percutere te, & perdam te propter peccata tua. Tu comedes, & non ſaturaberis, & eiiciam te in te, & apprehendes, & non ſaluaberis.] Et adiungit. [Tu ſeminabis, & non metes. Tu exprimes oleum, & non vngeris oleo, & vinum, & non bibetis.] Perituram igitur ipſis frugum vbertatem in agris, ad ſuſtentandam vitam requiſita defectura, & inopia rerum ſummè neceſſariarum oppreſſum iri, docet dicens, ſe tanquam tineam ipſorum bona omnia conſumpturum, hoc eſt, illa, in quibus eos non mediocriter oblectari, fœlicitatéque ſua amplè perfrui æquum erat. Percuſſum autem, perditum & expulſum iri velut in ſemetipſos, hoc eſt, inter ſe perituros, & à ſemetipſis domibus, & vrbibus miſerabiliter eiiciendos, declarat, his verbis, [& ambulans ſuper regulam, vt in die ſpeculæ.] Sententiola iſta comprehenſu perdifficilis eſt, quam non aliter à nobis arbitror poſſe intelligi, quam ſi historiæ huc ſpectantes prius commemorentur, quod facere aggrediar. Gaba vicus quidam, ſiue oppidulum eſt Iudææ, in colle ſitum, ſorte tribui Beniamiticæ aſſignatum, quod item collis, & ſpecula vocatur. Et meminimus, quo pacto vir leuita, vt in libro Iudicum legitur, indignè vexata concubina ſua in eodem oppido, in partes duodenas diuiſo eius cadauere, ad omnes tribus eaſdem miſerit, atque hac ratione ſcelus Beniamitarum apud omnes diuulgauerit. Hinc factum, vt reliquæ tribus in Beniamiticam arma expedirent, numerúſque haud exiguus mortem oppeteret, cum principio

Iud.19.

Beniamitæ

Beniamitæ cæteris tribubus ſuperiores, poſtmodum ab iiſdem vniuerſi delerentur. Hiſtoriam hanc Propheta Oſeas quoque tangit. Ait enim, inſaniam in domo Dei defixiſſe, & corruptos eſſe [ſecundum dies collis.] Quoniam enim idololatrias, & falſa vaticinia (hæc quippe inſaniæ nomine ſignificantur) in domo Domini defixerunt, idcirco corrupti ac perditi ſunt, vt in diebus collis, hoc eſt Gabaa. Vocari autem Gabaam collem, ſiue ſpeculam, perſpicuè ex libro tertio Regum diſcas. Aſa enim regnauit ſuper Hieruſalem, Baſaa ſuper Samariam eodem tèmpore. Aſt vbi diſſidium inter eos incidit, & vtrinque irati, bellum ſibi fecerunt: [Aſcendit, inquit, Baſaa rex Iſrael in Iudam, & ædificauit Rama, vt non eſſet egrediens, & ingrediens Aſa regi Iuda.] Incurſante autem Samariam filio Ader, Baſaa deſiit ædificare Rama, hoſtibus ſe opponens. Excurſionem porrò Hieroſolymis faciens Aſa, cum veniſſet Ramam, [Denuntiauit, inquit, vniuerſo Iuda ad Enacim, vt tollerent lapides Rama, & ligna eius, quæ ædificatat Baſaa. Et ædificauit in eis Aſa circa collem Beniamin, & ſpeculam:] ſic enim interpretantur vocem Gabaa, quoniam edita, & in colle, ac ſpecula ſita eſt. [Incipiam igitur te percutiendo, & perdam te propter peccata tua,] nec alio modo, quam illo ipſo, qui in die ſpeculæ fuit. Ambulabo enim velut ſuper regulam: non declinabo ad dexteram, neque ad ſiniſtram; per viam vltionis adueniens. Videtur rurſum tale quid propheticus ſermo nobis ſubmonſtrare. Prophetauit namque Michæas in diebus Ioathan, & Achatz, & Ezechiæ. Veruntamen Ioathan vir pius fuit, Achatz autem flagitioſus, & exoſus, & ob impietatem ſumma laborans infamia. Quo etiam regnante, Phacee filius Romeliæ tum temporis rex Samariæ in Iudam exercitum adduxit, ſocio Raſi rege Damaſci, maximámque ſtragem vno die edidit. Sic enim in ſecundo Paralipomenωn ſcriptum eſt de Achatz. [Et tradidit eum Dominus Deus eius in manu regis Syriæ, & percuſſit in eo, & cepit captiuitatem multam ex ipſis, & adduxit in Damaſcum. Et in manus regis Iſrael tradidit eum,

Oſee 9.

3. Reg. 15.
2. Par. 16.

2. Par. 28.

Βενιαμὶν τὰς ἑτέρας φυλὰς, ὕστερον δὲ τῶν ἑτέρων φυλῶν κατεφθαρκυιῶν αὐτοὺς εἰσάπαν μέμνηται τῆς ἱστορίας καὶ ὁ Προφήτης Ὡσηέ. Φησὶ γὰρ, ὅτι μανίας ἐν οἴκῳ Θεοῦ κατέπηξαν, ἐφθάρησαν κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ βουνοῦ. ἐπειδὴ γὰρ, φησὶ, εἰδωλολατρῆσαι, καὶ ψευδομαντείας (ταύτην γὰρ ἐν τούτοις ἡ μανία δηλοῖ) κατέπηξαν ἐν οἴκῳ κυρίου· ταύτητοι καὶ κατεφθάρησαν ὡς ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ βουνοῦ, τουτέστι, τῆς Γαβαά, ὅτι δὲ ὁ βουνὸς, ἤτοι Γαβαὰ καλεῖται καὶ σκοπιὰ, μαθήσῃ σαφῶς ἐκ τῶν γεγραμμένων ἐν τῇ τρίτῃ τῶν βασιλειῶν. Ἀσὰ μὲν γὰρ βεβασίλευκε τῆς Ἱερουσαλὴμ, Βασαὰ δὲ τῆς Σαμαρείας καθ' ἕνα καιρόν. ἐπειδὴ δὲ κατεμερίζοντο πρὸς διχονοίας, καὶ ἀλλήλοις ἐπιμηνίσαντες τὸν τοῦ πολέμου νόμον ὡπλίζοντο, ἀνέβη, φησὶ, Βασαὰ βασιλεὺς Ἰσραὴλ ἐπὶ τὸν Ἰούδαν· καὶ ᾠκοδόμησε τὴν Ῥαμὰ, τοῦ μὴ εἶναι ἐκπορευόμενον καὶ εἰσπορευόμενον τῷ Ἀσὰ βασιλεῖ Ἰούδα. καταθέοντος δὲ τὴν Σαμάρειαν τοῦ Ἀδὲρ, ὁ μὲν Βασαὰ τὴν Ῥαμὰ ἀπεσκευάζετο, τοῖς πολεμίοις ἀντανιστάμενος. ἐκδεδράμηκε τῆς Ἱεροσολύμων ὁ Ἀσὰ, εἶτα γεγονὼς ἐν Ῥαμὰ, παρήγγειλε, φησὶ, παντὶ Ἰούδα εἰς Ἐνακεὶμ, καὶ αἴρουσι τοὺς λίθους τῆς Ῥαμᾶ, καὶ τὰ ξύλα αὐτῆς, ἃ ᾠκοδόμησε Βασαὰ, καὶ ᾠκοδόμησεν ἐν αὐτοῖς Ἀσὰ περὶ βουνὸν Βενιαμὶν, καὶ τὴν σκοπιάν. διερμηνεύεται γὰρ οὕτως ἡ Γαβαὰ, διὰ τὸ ἦρθαί τε ὑψοῦ, καὶ ἐν γηλόφῳ κεῖσθαι, καὶ σκοπιᾷ· ἄρξομαι δὴ οὖν τοῦ πατάξαι σε, καὶ ἀφανίσαι σε ἐπὶ ταῖς ἁμαρτίαις σου, καὶ οὐ καθ' ἕτερον τρόπον, ἢ κατ' ἐκεῖνον αὐτὸν τὸν ἐν ἡμέρᾳ σκοπιᾶς. βαδιοῦμαι γὰρ ὥσπερ ἐπὶ κανόνος, οὐκ ἐκκλινῶ δὲ εἰς δεξιὸν, οὔτε μὴν εἰς εὐώνυμον· τῆς καταδίκης τὴν ὁδὸν ἐρχόμενος. ἔοικε δὲ πάλιν τοιοῦτόν τι ὁ προφητικὸς ἡμῖν ὑπεμφαίνειν λόγος. προεφήτευε γὰρ ὁ Μιχαίας ἐν ἡμέραις Ἰωάθαμ, καὶ Ἀχατζ, καὶ Ἐζεκία. ἀλλ' ὁ μὲν Ἰωάθαμ ἀνὴρ γέγονεν εὐσεβὴς, ὁ δέ γε Ἀχατζ βδελυρὸς· καὶ ἀπηχθημένος, καὶ τῶν ὅτι μάλιστα διαβεβλημένων εἰς δυσσέβειαν. οὗ καὶ βασιλεύοντος Φακεὲ ὁ τοῦ Ῥομελίου, βασιλεὺς δὲ τηνικάδε τῆς Σαμαρείας πεπολέμηκε τὴν Ἰούδαν· σύνοπλον ἔχων τὸν Ῥαασὼν τὸν τῆς Δαμασκοῦ βασιλέα, πλείστους τε ὅσους ἀπέκτεινεν ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ. γέγραπται γὰρ οὕτως ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν Παραλειπομένων περὶ τοῦ Ἀχατζ. Καὶ παρέδωκεν αὐτὸν κύριος ὁ Θεὸς αὐτοῦ διὰ χειρὸς βασιλέως Συρίας. καὶ ἐπάταξεν ἐν αὐτῷ, καὶ ᾐχμαλώτευσεν ἐξ αὐτῶν αἰχμαλωσίαν πολλὴν, καὶ ἤγαγεν εἰς Δαμασκὸν, καὶ εἰς τὰς χεῖρας βασιλέως Ἰσραὴλ παρέδωκεν αὐτόν·

καὶ ἐπάταξεν ἐν αὐτῷ πληγὴν μεγάλην, καὶ ἀπέκτεινε Φακεὲ ὁ τοῦ Ρομελίου βασιλεὺς Ισραὴλ ἐν Ιούδα, ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ ἑκατὸν εἴκοσι χιλιάδας ἀνδρῶν δυνατῶν ἰσχύϊ, ἐν τῷ αὐτοὺς καταλιπεῖν κύριον.

& percussit in eo plaga magna. Et occidit Phacee filius Romeliæ rex Israel, in Iuda, in vna die centum viginti millia virorum potentium fortitudine, quoniam reliquerunt ipsi Dominum.]

Ιστέον οὖν, ὅτι Θεῷ προσκρούοντες ἐν ἐνδείᾳ μὲν εὐθὺς ἐσόμεθα παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ λιμὸς ἡμᾶς κατατήξει δεινὸς τῶν θείων, καὶ πνευματικῶν ἀγαθῶν, ἀλλήλοις δὲ ὥσπερ δάκνοντες δαπανηθησόμεθα. οὐ γὰρ βραβεύει Χριστὸς τὴν ἰδίαν εἰρήνην τοῖς οὐκ ἀγαπῶσιν αὐτόν, ὃ δὴ μάλιστα συμβαίνειν ὁρᾶται τοῖς τῆς ἀληθείας ἐχθροῖς, παρ' οἷς οὐκ ἔστιν εὑρεῖν χρῖσμα πνευματικόν, ἀλληλοφαγίαν δὲ ὥσπερ, καὶ διαμάχην, ἔριν, καὶ φιλονεικίαν, καὶ σχίσματα. καὶ περὶ αὐτῶν ἂν λέγοι Θεός, ὅτι ἀφέστηκά μου τὴν εἰρήνην ἀπὸ τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ ἐν θανάτῳ νοσερῷ ἀποθανεῖται, Θεοῦ καὶ ἰσχὺν, καὶ ὁμοψυχίαν οὐκ ἐκείνοις ποθὲν, ἀλλὰ τοῖς τὸν αὐτοῦ σέβουσι διανέμοντος, καὶ οἷς ἂν εἰκότως τὸ τῆς εἰρήνης ἐνιζήσειεν ἀγαθόν, τῶν τῆς ἀληθείας τιμῶσι δύναμιν, καὶ τὸ κατατέμνεσθαί ποι πρὸς ἐκτόπους εἰκαιοβουλίας οὐκ ἀνεχομένοις, καταθαυμάζειν δὲ μᾶλλον τῆς ἀληθείας τὸ κάλλος ἐσπουδακόσιν.

Sciendum ergo, si Deum offenderimus, nos continuo in egestate omnis boni futuros, diuinorúmque ac spiritualium bonorum dira nos fame confectum, & tanquam mutuis morsibus consumptum iri. Non enim Christus pacem suam ipsum non diligentibus donat. Id quod inprimis euenire cernitur inimicis veritatis, apud quos non est inuenire vnctionem spiritualem; sed mutuam quasi deuorationem, pugnam, litem, contentionem, & schismata. Ac de his Deus dixerit, [Quia abstuli pacem meam à populo isto, & in morte morbosa morietur,] Deo & vires, & concordiam nunquam illis, sed diuina colentibus, & quibus bonum pacis iure insideat, veritatis virtutem suspicientibus, & ad consilia absurda, ac vana distrahi non sustinentibus, sed veritatis pulchritudinem admirari potius studentibus tribuente.

Οὐαί, ἐκδικήσεις σου ἥκασιν, νῦν ἔσονται κλαυθμοὶ αὐτῶν.

Va, vltiones tuæ venerunt, nunc erunt fletus eorum.

Ακούεις ὅπως καὶ τὰς τῶν θρηνούντων ἀπομιμεῖται φωνάς, οὐ προσδοκώντων ἔτι τὰς συμφοράς, ἀλλ' οἷα ἐν αὐταῖς ἤδη γεγενημένων, καὶ κλαιόντων γυναικοπρεπῶς. ἥκασι γὰρ αἱ ἐκδικήσεις σου, φησί, τουτέστιν, ἐνέστηκεν ὁ τῆς δίκης καιρός, ἐν χερσὶν ὁ πόλεμος, ἐπὶ θύραις ὁ πόνος. ἐπιφέρων γάρ, ὅτι νῦν ἔσονται κλαυθμοὶ αὐτῶν, δέδειχεν ἐναργῶς, ὅτι μὴ εἰς μακρὰς ὑπερθέσεις τὰ τῆς προφητείας ἔρχεται, κεῖται δὲ ὥσπερ ἐν ὀφθαλμοῖς. μετὰ γάρ τοι τὸν Ιωάθαμ εὐθὺς γέγονεν Αχαζ πονηρὸς καὶ ἀποστάτης, καὶ τῶν ἰδίων τέκνων σφαγεύς, ἃ τοῖς τῶν δαιμονίων ἀνετίθει βωμοῖς. ἐπ' αὐτοῦ πεπτώκασιν ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ ἑκατὸν εἴκοσι χιλιάδες τῶν ἐκ φυλῆς Ιούδα, καὶ Βενιαμίν. ἰστέον δέ, ὅτι κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ καὶ αὐτὸς ἐκτέτικε δίκας ὁ Ισραήλ. Φακεὲ γὰρ βασιλεύοντος, ἀνέβη Θεγλαφαλασὰρ βασιλεὺς Ασσυρίων κατὰ τῆς Σαμαρείας, καὶ πλείστας μὲν ὅσας αὐτῆς ὠλόθρευσε πόλεις. εἷλε δὲ τὴν Δαμασκόν, καὶ αὐτὸν ἀπέκτεινε τὸν Ραασών, ὥστε καθ' ἕνα καιρὸν συμβέβηκε δαπανηθῆναι μὲν τὸν Ιούδαν καὶ Βενιαμὶν ὑπὸ τῶν ἐν Σαμαρείᾳ δέκα φυλῶν, αὐτοὺς δὲ τοὺς ἐν Σαμαρείᾳ παθεῖν ὃ δεδράκασιν

Audis quemadmodum & lamentantium voces imitetur, non adhuc exspectantium miserias, sed in iisdem velut iam versantium, plorantiúmque muliebriter. Ait enim, [venerunt vltiones,] hoc est, cœptum est tempus pœnæ, in manibus est bellum, in foribus est ærumna. Addens enim, [nunc erunt fletus eorum,] manifestè indicat, quæ à Propheta dicuntur, non ita diu dilatum iri, sed propè ante oculos iacere. Ioathanum enim mox excepit in regno Achaz improbus & apostata, suorúmque liberorum interfector, quos dæmonum aris consecrabat. Eodem regnante, die vna de tribu Iuda, & Beniamin centum viginti millia occubuerunt. Nec ignorandum, eodem tempore pœnas dedisse Israelem. Nam Phacee regnante, ascendit Teglatphalasar rex Assyriorum contra Samariam, & quam plurimas eius vrbes deleuit. Occupauit porrò Damascum, & ipsum Rhaason occidit, vt vno codémque tempore & Iudam, & Beniamin à decem tribubus Samariæ consumi, ipsósque Samaritas quod fecerunt,

Hiere.

LXIV.

4 Reg. 15.

idem à Babyloniis perpeti contigerit. Cernis itaque quomodo velut canonem, seu regulam iræ eorum, qui tempore collis, seu speculæ fuerunt, percurrens, in peccatores vindicauerit.

Verùm illa quidē veteribus in figura euenerunt, scripta sunt autem ad correptionē nostrā, vt in iisdem peccatis deprehendi fugientes, in beneficiis accipiendis perseueremus, Deum vniuersorum beneuolum, amicū, & defensorem retinētes. Quadrabunt hæc & perapposite recta peruertentibus, & simpliciorū fidem destruentibus, vt & nos dicere queamus. Væ, [vltiones tuæ venerunt, Nunc erūt fletus eorū. [Peccātes enim in fratres, [& infirmā eorū conscīētiam percutientes, in Christum peccant.] Omnimodis autē responsuros iudici, & fructus impietatis suæ esuros, quid est, quod dubitemus? [Quoniā enim iniuriam fecerunt paruulis, occidentur, & inquisitio perdet impios, vt scriptū est.]

1 Cor. 10.

1 Cor. 8.

Psal. 1.

Ne credatis in amicis, neque speretis in ducibus, & ab ea quæ tecum cubat caue, vt non credas aliquid ei. Quia filius contumeliam facit patri, filia consurget aduersus matrem suam, nurus contra socrum suam. Inimici omnes viri, qui in domo eius.

LXV.

Multis modis peccantes, & aduersum seipsos vniuersorum Dominum irritantes Israelitæ, deinde per sanctos Prophetas prædiscentes, in miserias ineluctabiles sese deuenturos, nisi bonis actionibus ad lenitatem inflectere Dominum voluerint, cum oporteret sapere, mutatisque in melius animis læsos placare, id infelices illi nunquam faciebant: quin eò stultitiæ aliquando labebantur, vt existimarent, & crederent, se diuina ira superiores & quouis bello victores futuros, si vicinarum gentium auxiliis, principúmque conspirationibus, & promissis adiuuarentur. Cæterùm eos vanis illusionibus fidere, & spes inutiles prorsus alere, Propheta docere conatur, his verbis. [Ne credatis in amicis, neque speretis in ducibus:] res enim lubrica, & incerta, & infructuosa omnino est. Postquam enim Babylonius aduenit, Samariam depopulaturus, tum finitimorum populorum duces, quamuis firmissimas illi suppetias polliciti, necesse habentes pro se ipsis decertare, suæ saluti

A ὑπὸ τοῦ Βαβυλωνίου. ὁρᾷς οὖν, ὅπως μονονουχὶ τὸν κανόνα τῆς ὀργῆς διατρέχων, τὴν ἐν καιρῷ τοῦ βουνοῦ, ἤτοι τῆς σκοπιᾶς, τετιμώρηκε τοὺς ἡμαρτηκότας.

Ἀλλ' ἐκεῖνα μὲν τοῖς ἀρχαίοις συνέβη τυπικῶς, ἐγράφη δὲ εἰς νουθεσίαν ἡμῶν, ἵνα τοῖς ἴσοις ἐναλῶναι πλημμελήμασι ἀεὶ διεκνεύοντες, διατελῶμεν ἐν εὐπαθείᾳ, εὐμενῆ καὶ φίλον, καὶ παρεστηκότα τὸν τῶν ὅλων ἔχοντες Θεόν. ἁρμόσειε δ' ἂν καὶ μάλα εἰκότως τοῖς τὰ ὀρθὰ διαστρέφουσι, καὶ τὴν τῶν ἁπλουστέρων διαλύουσι πίστιν, καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς ὡς εἰπεῖν, οὐαί, αἱ ἐκδικήσεις σου ἥκασι, νῦν ἔσονται κλαυθμοὶ αὐτῶν, ἁμαρτάνοντες γὰρ εἰς τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ τύπτοντες αὐτῶν τὴν συνείδησιν ἀσθενοῦσαν, εἰς Χριστὸν ἁμαρτάνουσι. καὶ ὅτι πάντη τε καὶ πάντως ἀπολογήσονται τῷ κριτῇ, καὶ τῆς ἑαυτῶν δυσσεβείας ἔδονται τοὺς καρπούς, πῶς ἐστιν ἀμφιβάλλειν; ἀνθ' ὧν γὰρ ἠδίκουν νηπίους, φονευθήσονται, καὶ ἐξετασμὸς ἀσεβεῖς ὀλεῖ, κατὰ τὸ γεγραμμένον.

C Μὴ καταπιστεύετε ἐν φίλοις, μηδὲ ἐλπίζετε ἐπὶ ἡγουμένοις, καὶ ἀπὸ τῆς συγκοίτου σου φύλαξαι, τοῦ ἀναθέσθαι τι αὐτῇ. διότι υἱὸς ἀτιμάζει πατέρα, θυγάτηρ ἐπαναστήσεται ἐπὶ τὴν μητέρα αὐτῆς, νύμφη ἐπὶ τὴν πενθερὰν αὐτῆς. ἐχθροὶ πάντες οἱ ἄνδρες οἱ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ.

Πλημμελοῦντες πολυτρόπως οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ ἐπί γε σφίσιν αὐτοῖς καταθήγοντες εἰς ὀργὰς τὸν ὅλων δεσπότην, εἶτα διὰ τῶν ἁγίων παραμανθάνοντες Προφητῶν, ὡς ἐν ἀφύκτοις ἔσονται κακοῖς, εἰ μὴ ταῖς ἐπιεικείαις ἐξημεροῦν ἕλοιντο τὸν δεσπότην, δέον ἑλέσθαι φρονεῖν ὀρθῶς, καὶ ταῖς εἰς τὸ ἄμεινον ἀναδρομαῖς θεραπεύειν λελυπημένους, τοῦτο μὲν οὐκ ἔδρων οἱ δείλαιοι ποτὲ, δυσβουλίας δὲ μᾶλλον εἰς τοῦτο κατώλισθον, ὡς οἴεσθαί τε καὶ πιστεύειν, ὅτι κρείσσους ἔσονται μὲν τῆς θείας ὀργῆς, κατευμεγεθήσουσι δὲ, καὶ λίαν εὐκόλως πολέμου παντὸς, εἰ τὰς τῶν ὁμόρων ἐθνῶν ἔχοιεν ἐπικουρίας, καὶ τὰς τῶν ἀρχόντων συμπνοίας καὶ ὑποσχέσεις. ὅτι δὲ ψυχροῖς, καὶ εἰκαίοις ἐπιτεθαρρήκασι φενακισμοῖς, καὶ ἀνόνητον ἔχουσι παντελῶς τὴν ἐλπίδα, διδάσκειν αὐτοὺς ὁ Προφήτης πειρᾶται, λέγων, μὴ πιστεύετε ἐν φίλοις, μηδὲ ἐλπίζετε ἐπὶ ἡγουμένοις. σφαλερὸν γὰρ τὸ χρῆμα καὶ ἀνόνητον παντελῶς. ἐπειδὴ γὰρ ἧκεν ὁ Βαβυλώνιος καταδῃώσων τὴν Σαμάρειαν, τότε δὴ τότε τῶν ὁμόρων ἐθνῶν οἱ ἡγούμενοι, καίτοι πλείστην ὅσην αὐτοῖς ὑποσχόμενοι τὴν ἐπικουρίαν, τοὺς ὑπέρ γε σφῶν αὐτῶν ἀγῶνας ἔχοντες, οὐ μετρίως ἀπα-

τὸ ἐγρηγορεῖν τὸ σώζεσθαι μόνον. τὸ δὲ δὴ χρῆναι καὶ ἑτέροις ἐπικουρεῖν, οὐδ᾽ ὅσον εἰς νοῦν ἐποιοῦντο τάχα. μὴ τοίνυν ἐν φίλοις καταπιστεύετε, μηδὲ ἐλπίζετε ἐπὶ τοῖς ἡγουμένοις. ἴστε δέ, φησίν, ὅτι Θεοῦ καθ᾽ ἡμῶν κινοῦντος τὰ ἐξ ὀργῆς, οὐδὲ αὐτὸς ἡμῖν ὁ τῆς φύσεως νόμος, καὶ τῆς ἐκφύτου φιλοστοργίας ἡ δύναμις τὴν εὔνοιαν χαρίσεται, ἤγουν τῶν ἐξ αἵματος ἐγγὺς, καὶ οἰκείων κατὰ τὴν σάρκα. ἀλλ᾽ ἐχθροὺς ἀπομιμήσονται καὶ αὐτοί. καὶ γυναῖκα μὲν ἀνδρὸς ἀλογήσει τότε, υἱοὶ δὲ πατράσιν ἐπαναστήσονται, καὶ μὴν καὶ μητράσι θυγατέρες. αὐτὸς γάρ, φησί, ὁ τῆς φιλοστοργίας τοὺς νόμους ἐγχαράξας τῇ φύσει, μεταπείσειεν ἂν εὐκόλως καὶ μεταβαλεῖ πρὸς τὸ ῥάθυμον. πλὴν ὅτι τῆς ἔν γε τούτοις ἡμῖν ῥαθυμίας ὁ τρόπος οὐχ εἷς ἂν νοοῖτο. καὶ ὁ αὐτός, ἀλλὰ διττός, καὶ διάφορος. οἱ μὲν γὰρ τοῖς τῆς φιλοστοργίας προσκρούουσι νόμοις, ἀνοσίως τοῖς γεγεννηκόσιν ἐπιφερόμενοι, οἱ δὲ τοῦτο δρῶσι καὶ Θεὸν εὐφραίνοντες, καὶ τὰς ἰδίας ψυχὰς ἀνασώζοντες. καὶ γοῦν ἔφασκεν ὁ σωτήρ, δοκεῖτε ὅτι εἰρήνην παρεγενόμην δοῦναι ἐν τῇ γῇ; οὐχί, λέγω ὑμῖν, ἀλλ᾽ ἢ διαμερισμόν. ἔσονται γὰρ ἀπὸ τοῦ νῦν πέντε ἐν οἴκῳ διαμεμερισμένοι. τρεῖς ἐπὶ δυσί, καὶ δύο ἐπὶ τρισί. διαμερισθήσεται πατὴρ ἐφ᾽ υἱῷ, καὶ υἱὸς ἐπὶ πατρί, καὶ μήτηρ ἐπὶ θυγατρί, καὶ θυγάτηρ ἐπὶ τὴν μητέρα, πενθερὰ ἐπὶ τὴν νύμφην ἑαυτῆς, καὶ νύμφη ἐπὶ τὴν πενθεράν. ψήφῳ δὴ οὖν ὀρθῇ στεφανώσομεν τὴν οὕτω λαμπρὰν φιλοστοργίαν. προσοικεῖ γὰρ τῷ Θεῷ, κἂν εἰ τῆς κατὰ σάρκα συγγενείας ἀποτέμοι τινάς, ὥστε καὶ ἀναμελῳδεῖν εὖ μάλα τὸ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβίδ, ὅτι ὁ πατήρ μου, καὶ ἡ μήτηρ μου ἐγκατέλιπόν με, ὁ δὲ κύριος προσελάβετό με.

Ἐγὼ δὲ ἐπὶ τὸν κύριον ἐπιβλέψομαι· ὑπομενῶ ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ σωτῆρί μου. εἰσακούσεταί μου ὁ Θεός μου.

Ἁρμόσοι δ᾽ αὖθις, καὶ μάλα εἰκότως μετανοούσῃ τε τῇ Σιών, καὶ τὸ τῆς αἰχμαλωσίας πόνων ὡς ἔσται κατὰ καιροὺς προαναθεωρούσῃ τὸ πέρας. εἷλε μὲν γὰρ τὴν Βαβυλωνίων ὁ Κῦρος, ἀνῆκε δὲ μόλις ἐν λειψάνοις ὄντα τὸν Ἰσραήλ, καὶ ὁμοῦ τοῖς σκεύεσι τοῖς ἱεροῖς, οἴκοι τε εἶναι προστέταχε, καὶ τὸν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἀναδείμασθαι νεών. τότε γὰρ οἷα περ ἐκ σκότους, καὶ δεσμῶν ἀρρήκτων διαδιδράσκοντες, ἐν φωτὶ γεγόνασι, Θεοῦ κατοικτείροντος, καὶ εἰς τὴν ἄνωθεν αὖθις εὐπρεπεστάτην ἐλευθερίαν ἀνενήχοντό πως, ἀνειμένοι τε, καὶ χαίροντες. Ἐγὼ τοίνυν, φησίν, ἐπὶ τὸν κύριον ἐπιβλέψομαι ὀψὲ μὲν λίαν, καὶ μετὰ πεῖραν, ὧν ἔδει παραιτεῖσθαι τὴν ἔφοδον.

A inprimis dabant operam, de aliis tuendis conseruandisque, ne tantillum forsasse cogitantes. [Ne igitur credatis in amicis, neque speretis in ducibus.] Scitote autem, inquit, Deo irato vobis malum importante, nec ipsam naturæ legem, & insiti erga consanguineos, & propinquos amoris vim beneuolentiam nauaturam: sed ipsos quoque hostium feritatem imitaturos. Et mulier quidem tunc virum spernet, filii aduersum patres, atque etiam aduersum matres filiæ B bellabunt. Ipse enim, inquit, qui amoris naturalis leges naturæ insculpsit, animos facile ad aliud consilium vocabit, & ad remissionem immutabit. Porrò modus remissionis ac torporis, in his non idem, sed diuersus, non vnus, sed duplex à nobis intelligendus est. Alii enim in leges philostorgiæ offendunt, impiè parentibus aduersantes: alii hoc idem faciendo, & Deo gratum faciunt, & animas suas saluant. Proinde aiebat Saluator. [An putatis quia veni pacē mittere in terras? non, dico vobis, C sed separationem: erunt enim ex hoc quinq; in vna domo diuisi, tres in duos, & duo in tres diuiduntur: pater in filium diuidetur, & filius in patrem suum, mater in filiam, & filia in matrem, socrus in nurum suam, & nurus in socrum suam.] Iusto igitur suffragio tam insignem philostorgiam approbabimus. Deo siquidem conciliat, licet carnalis cognationis vinculum inter quosdam abrumpat, & verissimè illud Dauidicum cantare detur, [Quoniam pater meus, & mater D mea dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me.]

Luc. 12.

Psal. 26.

Ego autem ad Dominum aspiciam: exspectabo in Deo salutari meo. Exaudiet me Deus meus.

LXVI.

Hæc verba commodissimè quispiā tribuat Sion pœnitenti, futurumq; miseræ captiuitatis finem ante secū reputanti. Cepit enim Babyloniā Cyrus, & vix tandem reliquias Israelis remisit, vnà cum E vasis sacris, & in patrio solo deinceps degere, templumque Hierosolymitanum instaurare iussit. Tunc enim veluti è tenebris, & vinculis adamantinis fuga facta, Deo miserāte in lucē prodierūt, dimissique, cum lætitia in antiquā, ac sibi maximè propriā libertatē quodāmodo emerserunt. Inquit igitur, [ego ad Dominū aspiciā.] Serò quidē valde, & post experientiā calamitatum, quarū aduentum deprecari, auersarique oportebat.

1. Esdr. 1.

Veruntamen in Deo spem locaturam, & salutem ab ipso exspectaturam, conuenientérque sentire affirmat, quoniam cum benignus sit, lamenta exauditurum, precibúsque locum relicturum. Salutis autem principium licebit, opinor, intelligere, à deceptione, & errore veteri animum in præsens reuocare, & in posterum velle sapere, & ipsum totius vniuersitatis arbitrum salutis auctorem, ac dispensatorem arbitrari, & tam excellens bonum non vel humanis auxiliis adscribere, vel (quod amentissimum, atque imperitissimum foret) frequentiæ idolorum donum futurum, confidere. Olim enim ad Ægyptios, ad Assyrios item descendebant, eorum societates, & auxilia grandi pecunia mercantes. Adibant etiam idola inanima, sacrificia illis, & insuper preces pro se ipsis factitantes. Nunc autem respiciemus, inquiunt, ad Dominum, & exspectabimus, hoc est, salutem ab ipso, & gratiam præstolabimur. Quin etiam se ab ipso exauditum iri, ipsi videlicet, & non aliis supplicantes. Atque hoc erat officium Sion, vt dixi, ad sanitatem redeuntis, & iam tum spectantis ad sententiam de reiiciendo errore illo veteri, & de consiliis melioribus capessendis, & factis salubrioribus eligendis.

πλὴν εἰς Θεὸν ἕξειν τὴν ἐλπίδα φησίν, ὑπομένειν δὲ τὴν παρ' αὐτοῦ σωτηρίαν, διϊσχυρίζεταί τε καὶ ἀρεσκόντως, ὅτι φιλάνθρωπος ὤν, κατήκοος ἔσται τῶν ὀδυρμῶν, καὶ παραδέξεται τὰς λιτάς. σωτηρίας δέ, οἶμαι, νοοῖτ' ἂν ἀρχὴ τὸ ἀποστῆσαι μὲν τέως τὸν νοῦν τῆς ἀρχαίας ἀπάτης, ἀθελέσθαι δὲ λοιπὸν τὸ φρονεῖν ὀρθῶς, καὶ τῆς σωτηρίας ἀρχηγὸν αὐτόν, καὶ πρύτανιν ὑπάρχειν οἴεσθαι τὸν τῶν ὅλων δεσπότην, καὶ μὴ τὸ οὕτως ἐξαίρετον ἀγαθόν, ἢ ταῖς ἐξ ἀνθρώπων ἀπονέμειν ἐπικουρίαις, ἤγουν (τὸ ἀνοητότατον καὶ ἀμαθέστατον) δῶρον ἔσεσθαι προσδοκᾶν τῆς τῶν εἰδώλων πληθύος. πάλαι μὲν γὰρ κατέβαινον μὲν πρὸς Αἰγυπτίους, ἀπῄεσαν δὲ καὶ εἰς Ἀσσυρίους, τὰς παρ' αὐτοῖς συμμαχίας τε, καὶ ἐπικουρίας οὐκ διαριθμήτων χρημάτων ὠνούμενοι. προσεπήδων δὲ καὶ εἰδώλοις ἀψύχοις, πληροῦντες θυσίας, καὶ πρός γε τούτῳ τὰς ὑπέρ γε σφῶν αὐτῶν προσάγοντες λιτάς. νυνὶ δέ φασιν ὡς ἐπὶ τὸν κύριον ἐπιβλέψονται, καὶ ὑπομενοῦσι δὲ αὐτόν, τουτέστιν, ἐκδέξονται τὴν παρ' αὐτοῦ σωτηρίαν, καὶ χάριν. καὶ μὴν καὶ ὅτι καὶ εἰσακουσθήσονται παρ' αὐτοῦ, αὐτῷ δηλονότι, καὶ οὐχ ἑτέροις προσάγοντες ἱκετηρίας. τοῦτο δὲ ἦν ἀνατρεφούσης, ὡς ἔφην, τῆς Σιών, καὶ ὁρώσης ἤδη πρὸς τὸ δοκεῖν μὲν ἀποσείεσθαι τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην πλάνησιν, μεταβουλεύεσθαι δὲ τὰ ἀμείνω, καὶ δρᾶν ἑλέσθαι δὲ τὰ χρήσιμα.

Ne gaudeas super me, inimica mea, quia cecidi, & resurgam. Quia si sedero in tenebris, Dominus illuminabit me. Iram Domini sustinebo, quia peccaui ei, donec iustificet ipse causam meam. Et faciet iudicium meum, & educet me in lucem, & videbo iustitiam eius.

Μὴ ἐπίχαιρέ μοι, ἡ ἐχθρά μου, ὅτι πέπτωκα, καὶ ἀναστήσομαι. διότι ἐὰν καθίσω ἐν τῷ σκότει, ὁ κύριος φωτιεῖ μοι. ὀργὴν κυρίου ὑποίσω, ὅτι ἥμαρτον αὐτῷ, ἕως τοῦ δικαιῶσαι αὐτὸν τὴν δίκην μου. καὶ ποιήσει τὸ κρίμα μου, καὶ ἐξάξει εἰς τὸ φῶς, καὶ ὄψομαι τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ.

LXVII. Festiuissimè mihi nunc sermo Sion affictus videtur, aduersus immitem, & insultatricem, & arrogantem ciuitatem, Babylonem scilicet, Iudæorum regionem deuastatam velut irrisione ludentem. Noli, inquit, insultare vt iacenti. Vicisti enim, non quia plus potueris: sed quia Deum offendi, ideo me infirmam, iacentémque euertisti. Aderit tamen tempus, quando resurgam. Tametsi redacta sum in tenebras, [Ligno dicens, Deus meus es tu: & lapidi, Tu me genuisti,] & super vitulis edidi verbum. Dixi enim, dixi amens, [Hi sunt dii tui Israel, qui eduxerunt te de terra Ægypti.] Veruntamen ero rursus in lucem, agnoscam Dominum

Hier. 2. — Exod. 32.

Χαριέστατά μοι δοκεῖ διαπεπλάσθαι νῦν τῆς Σιὼν ὁ λόγος, πρὸς τὴν ἀπηνῆ, καὶ ὑβρίστριαν, καὶ ἀλαζόνα πόλιν, δῆλον δὲ ὅτι τὴν Βαβυλωνίων, τὴν οἱονεί πως ἐπιτωθάζουσαν ὡς πεπορθημένῃ τῇ Ἰουδαίων χώρᾳ. μὴ γὰρ ἐπαγάλλου, φησίν, ὡς κειμένῃ· νενίκηκας γάρ, οὐκ αὐτὴ μᾶλλον ὑπερισχύουσα, καταβαλοῦσα δὲ ἀρρωστοῦσαν ἐμὲ τῷ προσκεκρουκέναι Θεῷ, καὶ διὰ τοῦτο κειμένην. ἀλλ' ἥξει καιρός, ὅτε καὶ ἀναστήσομαι, κἂν εἰ γέγονα, φησίν, ἐν σκότει, ὦ ξύλῳ λέγουσα, Θεός μου εἶ σύ, καὶ τῷ λίθῳ, σὺ ἐγέννησάς με, καὶ ἐπὶ τοῖς δαμάλεσιν ἀνεῖσα λόγον. ἔφην γὰρ ἔφην ἐξ ἀποπληξίας, οὗτοι οἱ θεοί σου Ἰσραήλ, οἵτινες ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου. ἀλλ' οὖν ἔσομαι καὶ εἰς φῶς, ἐπιγνώσομαι τὸν δεσπότην

τὸν σώζοντα, τὸν ἐπίκουρον, τῆς εὐσθενείας τὸν χορηγόν. ἀνέξομαι δὲ τῶν συμβεβηκότων, καὶ ὑποστήσομαι τὰ δεινά, καταχεχράξομαι δὲ οὐδαμῶς, ὡς ἀδικοῦντος Θεοῦ, διακείσομαι δὲ μᾶλλον, ὡς ὀρθὴν ἐπ᾽ ἐμοὶ τὴν ψῆφον ἐνέγκαντος, κἂν εἰ πέπομφεν εἰς αἰχμαλωσίαν. πεπλημμέληκα γάρ, καὶ φέρω τὰ ἐξ ὀργῆς, ἕως ἂν δικαιώσῃ τὴν δίκην μου, τουτέστιν, ἕως ἂν τὴν ἰσοπαλῆ τοῖς πλημμελήμασιν ἐπιμετρήσας κόλασιν, κατοικτείρῃ λοιπόν, καὶ τὴν πάλαι κατεσκοτισμένην τῇ τῆς πλάνης ἀχλύϊ ἀποφήνῃ λαμπράν, διά γε τοῦ γνῶναι τὸν ἀληθῆ, καὶ φύσει Θεόν, οἱονεί πως ἐν φωτὶ καὶ αὐτὴν γενέσθαι παρασκευάσας. καταθαυμάζοιτο δέ, φησίν, εἰκότως, καταδείξας ἐπ᾽ ἐμοὶ τῆς αὐτοῦ δικαιοσύνης τὸ εἰλικρινές. ὥσπερ γὰρ οὐκ ἔξω δίκης πλημμελοῦσαν ἐκόλαζεν, οὕτως ἐν ἴσῳ ποιήσεται λόγῳ, τὸ παθοῦσαν ἤδη, καὶ μεταγινώσκουσαν τῆς φροντίδος ἀξιοῦν· καὶ κατοικτείρειν κειμένην. οὐκοῦν ἀγαθὸς ὁ τῶν πάντων δεσπότης, καὶ τοῖς ἐπιστρέφουσιν εἰς αὐτὸν διανέμει μὲν ἀμελητὶ τὸν ἔλεον, κατευφραίνει δὲ καὶ σφόδρα πλουσίως τοῖς ἐξ ἡμερότητος ἀγαθοῖς, ἀνιεὶς ἀμνησικάκως τὰ πάλαι διεπταισμένα.

Καὶ ὄψεται ἡ ἐχθρά μου, καὶ περιβαλεῖται αἰσχύνην, λέγουσα πρός με· ποῦ κύριος ὁ Θεός σου; οἱ ὀφθαλμοί μου ἐπόψονται αὐτήν. νῦν ἔσται εἰς καταπάτημα, ὡς πηλὸς ἐν ταῖς ὁδοῖς. ἡμέρα ἀλοιφῆς πλίνθου ἐξάλειψίς σου ἡ ἡμέρα ἐκείνη.

Ηλω μὲν ἥλω τῶν Ἰουδαίων ἡ χώρα, καὶ δορύληπτος εἰς Βαβυλῶνα, καὶ Μήδοις ἀπεκομίσθη κατὰ καιροὺς ὁ Ἰσραήλ, οὐκ ἰδίαις δυνάμεσι κατευμεγεθοῦντος αὐτῶν τοῦ κεκρατηκότος, ἀποστρεφομένου δὲ μᾶλλον αὐτὸν ὡς ἡμαρτηκότα τοῦ διασώζοντος Θεοῦ. καὶ δὴ ὑπὸ χεῖρα φέροντος τῶν ἐχθρῶν, διά τε τὸ εἰδώλοις ἀψύχοις ἑλέσθαι προσκυνεῖν, ἀποσείεσθαι δὲ καὶ τὸν πάλαι διὰ Μωσέως ὁρισθέντα νόμον, καὶ ἅπαξ ἁπλῶς ἀπονεῦσαι πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἐκτόπων, οὐδένα τε φαυλότητος τρόπον ἀνεπιτήδευτον ἐᾶν. εἶτα λαβόντες οἱ Βαβυλώνιοι, καὶ ταῖς ἑαυτῶν δυνάμεσιν ἀνάπτοντες τὸ νικᾶν, καὶ αὐτῆς τῆς θείας κατεσοβαροῦντο δόξης, ᾤοντό τε κρατήσειν τῆς Ἰουδαίας, κἂν εἰ ἕλοιτο σώζειν αὐτοὺς ὁ τῶν ὅλων Θεός. καὶ λαβόντες ὑπὸ χεῖρα τοὺς ἡμαρτηκότας, δεινοῖς τε, καὶ ἀφορήτοις κατηκίζοντο πόνοις, χαλεπὴν αὐτοῖς ἐπαρτήσαντες τὴν δουλείαν. καὶ γοῦν ἔφη που Θεὸς διὰ Ἱερεμίου πρὸς τὴν τῶν Ἀσσυρίων ἀνοσίαν πληθύν, ἤγουν

saluatorem, adiutorem, roboris suppeditatorem. Sustinebo autem casus meos, & mala sufferam, & neutiquam aduersus Deum, vt iniustè me affligentem, clamabo: imò enim verò ita sentiam, iustam in me sententiam tulisse, quamuis abducta sim captiua. Peccaui enim, & pœnam ab irato impositam perfero, [Donec iustificet causam meam,] hoc est, donec æquale peccatis meis supplicium remensus, aliquando misereatur, & iam pridem erroris caligine obtenebratam, lucidam reddat, per cognitionem veri, & natura Dei, in luce quodammodo & ipsa me constituta. Erit autem admirationi meritò, inquit, cum super me iustitiæ suæ sinceritatem patefecerit. Quemadmodum enim peccantem non citra iustitiam puniuit; ita rationi consentaneum est, afflictam iam, & resipiscentem cura dignari, prostratámque miserari. Bonus est igitur Dominus, & ad se conuersis misericordiam sine dilatione impertit, abundantissimoque bonis mansuetudinis suæ exhilarat, olim commissa sic condonans, vt etiam memoriam eorum abiiciat.

Et videbit inimica mea, & operietur confusione, dicens ad me, vbi Dominus Deus tuus? oculi mei videbunt eam. Nunc erit in conculcationem vt lutum in viis. Dies lituræ lateris, deletio tua dies illa.

Capta est, capta Iudæa, & Israel armis subactus, in Babylonem ac Medos olim ductus est, victore non sua ipsius virtute, & potentia superante, sed potius vt peccatis obligatum auersante Saluatore Deo, & quasi manibus hostium subiiciente, quod & idola inanima adorare non reformidasset, & legem olim per Mosen latam repulisset, simpliciterque ad omnia illicita declinasset, nullúmque genus improbitatis inexpertum reliquisset. Deinde Babylonii illis occupatis, suæ ipsorum facultati victoriam attribuebant, & contra Dei gloriam superbè se efferebant, & se Iudæa quanquam Deo rerum vniuersarum ipsam defensante potituros arbitrabantur. Acceptis autem in potestatem peccatoribus, dirè, & intolerandum in modum acerba seruitute multatos vexabant. Proinde alicubi Deus per Hieremiam impiam Assyriorum multitudinem, siue

Babylonem sic affatur. [Ecce ego ad te conuitiatricem.] Quin & de ipsis Israelitis. [Ego dedi eos in manus tuas, tu autem non dedisti eis misericordiam. Senioris iugum aggrauasti vehementer, & dixisti, in æternum dominabor.] Non enim erat misericordia apud eos, non parcebant iuuentuti, non reuerebantur senectutem, non habebant viscera misericordiæ. Quare & ipsi in manus Persarum, & Medorum iure traditi sunt, ducente in eos Cyro, qui Babylonem occupauit. Ac de ipso fortasse Propheta Hieremias loquitur, [Inuadent te, & capieris Babylon, & non cognoscêris. Inuenta es, & capta es, quia Domino restitisti. Aperuit Dominus thesaurum suum, & protulit vasa iræ suæ.] Vasa iræ vocat deuastatores eius. Contigit ergo capi Babylonem à Cyro, ab eóque Israelitas captiuos dimitti. Quocirca aiunt liberati, [Quia videbit inimica mea, & operietur confusione.] Quando enim videbit humi iacere filios suos, miserabilitérque, & præter opinionem periisse; & quos aliquando subiectos habuit gaudentes, & dimissos, & domum iam currentes, quomodo non summa operietur confusione, tametsi aliquando dixit, vbi est Deus tuus? [Videbo enim eam vt lutum in viis] sub pedes inimicorum proiectam, & conculcatam. Hinc ad ipsam Babylonem ait, [deletio tua dies illa] Pro, tempus illud quo pedibus hostium subiicieris, inquit, Cyro videlicet arrogantem, & maledicam haud secus quàm lutum conculcantê, & permente. Quantum igitur ad historicam intelligentiam horum verborum attinet, sufficienter vtique & commodè disseruimus.

Nihilominus hæc quispiam ad spiritualem quoque Sion, ad Ecclesiam putà accommodauerit, hostium dominantem, & persecutores suos conculcantem, & oppugnatorum suorum imbecillitati illudentem, tametsi nonnunquam superiores, & obtinere victoriam videantur. Frequentissimi quippe, qui dentibus in eam impiè fremunt, & iras acuunt, & omne genus insidiarum componunt: partim Græci inuentis suis stolidis non mediocriter eam vellicantes, & pro impostura idolorum acriter dimicantes: partim sanctis maximè obloquentes hæretici:

πρὸς τὴν Βαβυλῶνα. ἰδοὺ ἐγὼ πρὸς σὲ τὴν ὑβρίστριαν. καὶ μέντοι καὶ περὶ αὐτῶν τῶν ἐξ Ἰσραήλ. ἐγὼ δέδωκα αὐτοὺς εἰς χεῖράς σου, σὺ δὲ οὐκ ἔδωκας αὐτοῖς ἔλεος. τοῦ πρεσβυτέρου ἐβάρυνας τὸν ζυγὸν σφόδρα, καὶ εἶπας, εἰς τὸν αἰῶνα ἔσομαι ἄρχουσα. οὐ γὰρ ἦν ἔλεος παρ᾽ ἐκείνοις, οὐδὲ φειδὼ ἡλικίας, οὐ γήρως αἰδὼς, οὐ σπλάγχνων οἰκτιρμοί. δέδονται δὴ οὖν τοιγάρτοι δικαίως εἰς χεῖρας καὶ αὐτοὶ Περσῶν τε, καὶ Μήδων, καταστρατηγοῦντος Κύρου, ὃς εἷλε τὴν Βαβυλῶνα. καὶ περὶ αὐτῆς που τάχα φησὶν ὁ προφήτης Ἱερεμίας. ἐπιθήσονταί σοι, καὶ ἁλώσῃ Βαβυλὼν, καὶ οὐ γνώσῃ. εὑρέθης, καὶ ἐλήφθης, ὅτι τῷ κυρίῳ ἀντέστης. ἤνοιξε κύριος τὸν θησαυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἐξήνεγκε τὰ σκεύη τῆς ὀργῆς αὐτοῦ. σκεύη δέ φησι τῆς ὀργῆς τοὺς πεπορθηκότας αὐτήν. συμβέβηκε τοίνυν ληφθῆναι μὲν ὑπὸ Κύρου τὴν Βαβυλωνίων, ἀνεθῆναι δὲ τῆς αἰχμαλωσίας τὸν Ἰσραήλ. ταῦτά τοι φασὶν οἱ λελυτρωμένοι, ὅτι ὄψεται ἡ ἐχθρά μου καὶ περιβαλεῖται αἰσχύνην. ὅταν γὰρ ἴδῃ κείμενα μὲν εἰς τὴν γῆν τὰ ἴδια τέκνα, οἰκτρῶς τε καὶ ἀδοκήτως ἀπολωλότα, τοὺς δὲ ὑπὸ χεῖρα ποτὲ χαίροντάς τε, καὶ ἀνειμένους, οἴκοι τε λοιπὸν ἀποτρέχοντας· πῶς οὐ παντελῶς καὶ πάντως περιβαλεῖται αἰσχύνην, καίτοι λέγουσά ποτε ποῦ κύριος ὁ Θεός σου; ἐπόψομαι γὰρ αὐτὴν ὡς πηλὸν ἐν ὁδοῖς ὑπὸ πόδας ἐχθρῶν ἐρριμμένην, καὶ πεπατημένην. εἶτα πρὸς αὐτὴν ὁ λόγος τὴν Βαβυλῶνά φησιν, ἐξαλείψεώς σου ἡ ἡμέρα ἐκείνη. ἀντὶ τοῦ, ὁ καιρὸς καθ᾽ ὃν ἂν γένοιτο, φησὶν, ὑπὸ πόδας ἐχθρῶν, Κύρου δηλονότι συμπατοῦντός τε, καὶ καταθλίβοντος ἐν ἴσῳ πηλῷ τὴν ἀλαζόνα τε, καὶ ὑβρίστριαν. ὅσον μὲν οὖν ἥκει εἴς γε τὸ χρῆναι νοεῖν τὰ τοιάδε πάλιν ἱστορικῶς, ἀποχρώντως ἡμῖν εὖ μάλα, καὶ εὖ ἔχων ἐκπεποίηται λόγος.

Ἐφαρμόσειε δ᾽ ἂν οὐδὲν ἧττον τις αὐτὰ καὶ τῇ νοητῇ Σιὼν, τουτέστι τῇ ἐκκλησίᾳ κατευμεγεθούσῃ τῶν ἐχθρῶν, καὶ πατούσῃ τοὺς διώκοντας, καὶ τῶν πολεμεῖν εἰωθότων αὐτῇ καταχερτομούσῃ τὸ ἀδρανὲς, κἂν εἰ δοκοῖεν ἔσθ᾽ ὅτε περιγίνεσθαι, καὶ κρατεῖν. πολλοὶ μὲν γὰρ λίαν, οἱ καὶ ὀδόντας αὐτῇ δυσσεβῶς ἐπιτρίζοντες, καὶ ὀργὰς ἐπιθήγοντες, καὶ πᾶν εἶδος συνιστάντες ἐπιβουλῆς. τοῦτο μὲν Ἑλλήνων παῖδες τοῖς σφῶν αὐτῶν ἀσυνέτοις εὑρέμασιν οὐ μετρίως ἐπαγωνιζόμενοι, καὶ τῆς τῶν εἰδώλων ἀπάτης ὑπεραθλοῦντες γενναίως· τοῦτο δὲ καὶ οἱ κατὰ τῶν ἁγίων μάλιστα φωνοῦντες αἱρετικοί·

καὶ ἀγελοιότερόν που τάχα κατὰ τὴν ὀρθὴν φρένα ἠρημένων, ἢ ἔκφρονοι μᾶλλον, οἱ καὶ τὴν πίστιν οὐ προσιέμενοι. διαγυμνάζοντος γὰρ ἔσθ' ὅτε τοὺς ἁγίους τοῦ πάντα ἰσχύοντος Θεοῦ, καὶ πειρασμοῖς περιπίπτειν πειρῶντος, καὶ οἷά περ ἐν πυρὶ δοκιμάζοντος τοὺς γνησίως προσκυνητάς, ὀφρὺν οἱ δείλαιοι κατ' αὐτῶν αἴρουσι τὴν ἀγέρωχον, μονονουχὶ δὲ πονοῦντας ὁρῶντες, τὸ ποῦ Κύριος ὁ Θεός σου, φληνάφως καταχεχήνασιν. ἀλλ' ἥγε σοφή τε, καὶ πάναγνος, καὶ ἁγία παρθένος, ἡ σπίλον τε, καὶ ῥυτίδα μὴ ἔχουσα, φαίη ἂν εἰκότως, ἐγὼ δὲ ἐπὶ τὸν Κύριον ἐπιβλέψομαι. ὑπομενῶ ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ σωτῆρί μου, καὶ εἰσακούσεταί μου ὁ Θεός μου. καταπεπάτηκε δὲ ἔτι τοὺς ἀνθεστηκότας ὡς πηλὸν ὁδῶν. καὶ ὡς οὐκ ἂν ἐφησθείεν εἰσάπαν αὐτῇ, κἂν εἰ καταμικρόν πως, οἱ πειράζειν εἰωθότες, πῶς ἔστιν ἀμφιβάλλειν; τεθεμελίωται γὰρ ἐπὶ τὴν πέτραν, καὶ ἔστιν αὐτῆς ἔρεισμα Χριστὸς κρηπὶς ἀκράδαντος, καὶ διηνεκὴς ἀσφάλεια, σωτήρ τε, καὶ λυτρωτής.

Φαίη δ' ἂν, οἶμαι, που τὸ, μὴ ἐπίχαιρέ μοι ἡ ἐχθρά μου, ὅτι πέπτωκα, καὶ ὅσα τούτοις συνήρμοσται, καὶ ἀνθρώπου ψυχὴ, πλημμελήσασα μὲν, καὶ κατεγνωσμένη, μεταχωροῦσα δέ πως ἐπὶ τὸ χρῆναι μετανοεῖν καὶ τὴν διὰ Χριστοῦ σωτηρίας ἐκδεχομένη τὴν χάριν. ἐρεῖ γὰρ ὡς πρὸς ἐχθρὰν τὴν τυραννήσασαν ἁμαρτίαν, μὴ ἐπίχαιρέ μοι· πέπτωκα μὲν γὰρ ὁμολογουμένως τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν παραλύσασα, καὶ τὸν ἐμαυτῆς καθεῖσα νοῦν εἰς φιληδονίας κοσμικάς. ἀλλ' οὐ μακρὰν ἐλπίδος, ὅτι καὶ ἀναστήσομαι. κἂν εἰ γέγονά πως ἐν ἀχλύϊ, καὶ σκότῳ, φῶς καὶ αὐτὴ εὑρήσω Χριστὸν, καὶ ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος εἰς νοῦν ἀνατείλας λελευκασμένην ἀποφανεῖ. ὀργὴν Κυρίου ὑποίσω, ὅτι ἥμαρτον αὐτῷ. Εἰ γὰρ καὶ γέγονα, φησὶν, ἐκ προσώπου βραχὺ, δέδομαι δὲ καὶ εἰς νοῦν ἀδόκιμον, ἀλλ' οὖν ἔσομαι σοφή. καὶ παθοῦσα δικαίως τὴν ἀποβολὴν, οἴσομαι τὸ κρίμα, καὶ δὴ καὶ ὀρθῶς γενέσθαι φημί· κεκόλασμαι γὰρ οὐ μάτην. ἐπειδὴ δὲ τὴν πρεπωδεστάτην ἐκτέτικα δίκην, ὄψομαι τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ. δικαιοσύνη δὲ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, τίς ἂν εἴη λοιπὸν, πλὴν ὅτι Χριστός; οὕτω γὰρ ἡμῖν αὐτὸν ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ ἀποκαλεῖ, λέγων· ἤγγιζε ταχὺ ἡ δικαιοσύνη μου, καὶ τὸ ἔλεός μου ἀποκαλυφθῆναι. εἶτα τῆς ἐν Χριστῷ δικαιοσύνης τὴν χάριν, καὶ τῆς ἁμαρτίας τὴν καταστροφὴν ἐννοήσασά που, κατὰ τὸ εἰκὸς, ἡ τοιάδε ψυχὴ, σοφῶς καὶ ἀγχίνως ἀνακεκράξεται, ὄψεται ἡ ἐχθρά μου, καὶ περιβαλεῖται αἰσχύνην, ἡ λέγουσα πρός με.

A & acerbius fortasse iis, qui rectum sensum sequuntur, quam qui fidem non admiserunt. Nam cum Deus omnipotens aliquando sanctos exerceat, & tentationibus eorum periculum faciat, verósque adoratores velut aurum in igne probet, supercilium superbum miseri cōtra eos tollunt. Et labori tantum non succumbere videntes, illud, [vbi est Deus tuus?] fatuè occinunt. Verùm sapiens, & castissima, & sancta virgo, maculam, & rugam non habens, meritò B respondent, [Ego verò in Dominum respiciam, exspectabo in Deo salutari meo, & exaudiet me Deus meus.] Et insuper aduersarios suos vt lutum viarum conculcauerit. Nec gauisuros vllo modo super ea, qui tentare consueuerūt, quanquā aliquo modo minuta fuerit, quo pacto dubitandum est? Fundata est enim supra petram, & est eius firmamentū Christus, basis immobilis, & perpetua securitas, saluator, & redemptor.

Ephes. 5.

Michæ 7.

C Dixerit porrò & illud, opinor, [Ne lætare super me inimica mea, quia cecidi,] & quæ sequuntur, & anima hominis vbi peccauit, & reprehensa ad pœnitentiam transit, salutisque gratiam per Christum exspectat. Ad peccatum, cuius tyrannidem pertulit, tanquam ad inimicum dicet, [Ne lætare super me, cecidi enim,] ab eo, quod gratum est Deo, consensu ac voluntariè discedens, & mentem meam in studium mundanarum voluptatum demittens: Sed à spe resurgendi non longè absum. Et D quamuis in caligine quadam ac tenebris fui, ipsa quoque lumen, Christum nempe, inueniam, & sol iustitiæ in animo meo exortus, candidaram reddet. [Iram Domini portabo, quoniam peccaui ei.] Quanquam enim ad breue tempus à facie illius reiecta, & in sensum reprobum data sum, inquit, attamen ero non stulta, & iustè reiectionem passa, portabo iudicium. Quinimò vt decuit mihi factum autumo: non enim temerè pœnas dedi. Et quia congruentissimam pœnam pertuli, videbo iusti- E tiam eius. At enim quænam Dei & Patris iustitia fuerit nisi Christus? Sic enim Deus Pater illum nobis appellauit, dicens, [Appropinquat enim iustitia mea, vt veniat, & misericordia mea, vt reueletur.] Postea gratiā iustitiæ in Christo, & peccati exitium vbi secum perpēdit, vt decuit, talis anima, sapienter & solerter exclamabit, [Videbit inimica mea, & operietur confusione, quę dicit mihi.

1. Cor. 5.

Esai. 56.

Vbi est Dominus Deus tuus? Oculi mei aspicient ipsam, nunc erit in conculcationem vt lutum in viis. Dies liturae lateris, abolitio tua dies illa.] Postquam enim aduenit Christus, fide iustificas peccatores, obturatum est iniquo illi (peccato nimirum) os, & confusum est, sicut inuentor eius. Et is quidem depulsus est, dominatumque in nos amisit: illud verò vt lutum in viis conculcatum est de cætero, sanctorum pedibus quasi subiectum. Et facta est abolitio eius dies Christi, secundum quam vnumquemque ad se accedentem à veteribus criminibus per sacrum Baptisma purum efficiet, & spiritu ad sanctificationem cõsignabit, & ad filiorum Dei numerum adscribet.

Galat. 3.

Et depellet legitima dies illa. Et vrbes tuæ venient in æqualitatem, & in diuisionem Assyriorum. Et ciuitates tuæ munitæ in diuisionem à Tyro vsque ad flumen, & à mari vsque ad mare, & à monte vsque ad montem. Et erit terra in dissipationem cum habitantibus eam, propter fructus adinuentionum ipsorum.

LXIX.

Interiecta est persona Sionis, siue Hierosolymæ, iam ad pœnitentiam conuersæ, & spem in Deo figentis, & libertatem sibi promittentis, & visuram se confidentis Babylonem conculcari, quæ superbè sibi dixerat, [vbi est Dominus Deus tuus?] Verborum autem propositorum sensum quispiam non interiectis potius, quam paulò antegressis aptauerit, quæ summatim repetemus. Iussit enim ne crederent amicis, neque sperarent in ducibus. Dicebat etiam, ab vxore neglectum iri maritum, & à filio patrem, & filias pudoris erga matrem nullam rationem ducturas, bellicis terroribus huc omnes adigentibus. Vbi enim timor dura patiendi omnes ex æquo occupauerit, ibi planè vnicuique salutis propriæ cura erit potior, aliorum salus, & commoda in postremis. Illo igitur tempore, inquit, siue illa die, qua filii in amore erga patrem, & similiter filiæ erga matrem refrixerint, [depellentur legitima,] hoc est, eius, quod decet, siue officii rationes deinceps infirmæ, & inualidæ erunt. Non enim in schola pater filium, vt naturæ

ποῦ κύριος ὁ Θεός σου; οἱ ὀφθαλμοί μου ἐπόψονται αὐτήν. νῦν ἔσται εἰς καταπάτημα ὡς πηλὸς ἐν ταῖς ὁδοῖς. ἡμέρα ἀλοιφῆς πλίνθου, ἐξάλειψίς σου ἡ ἡμέρα ἐκείνη. ἐπειδὴ γὰρ ἐπιδεδήμηκεν ὁ Χριστὸς, δικαιοῦν τῇ πίστει τοὺς ἡμαρτηκότας, ἐμπέφρακται μὲν τῆς ἀνομίας τὸ στόμα. κατῃσχύνθη δὲ ὥσπερ καὶ ὁ ταύτης εὑρετής. καὶ ὁ μὲν ἀπελήλαται, καὶ τῆς καθ' ἡμῶν ἀποπέπτωκεν ἀρχῆς, ἡ δὲ ὡς πηλὸς ἐν ὁδοῖς πεπάτηται λοιπὸν, τοῖς τῶν ἁγίων ποσὶν οἱονείπως ὑποτεταγμένη. γέγονε δὲ καὶ αὐτῆς ἐξάλειψις ἡ ἡμέρα Χριστοῦ, καθ' ἣν ἕκαστον τῶν προσιόντων αὐτῷ καθαρὸν ἀποφαίνει τῶν ἀρχαίων αἰτιαμάτων διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, καὶ κατασφραγίζει τῷ πνεύματι πρὸς ἁγιασμὸν, καὶ ἐν τέκνοις καταγράφει Θεοῦ.

Καὶ ἀπώσεται νόμιμα ἡ ἡμέρα ἐκείνη. καὶ αἱ πόλεις σου ἥξουσιν εἰς ὁμαλισμὸν, καὶ εἰς διαμερισμὸν Ἀσσυρίων, καὶ αἱ πόλεις σου αἱ ὀχυραὶ εἰς διαμερισμὸν, ἀπὸ Τύρου ἕως τοῦ ποταμοῦ, καὶ ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης, καὶ ἀπὸ ὄρους ἕως τοῦ ὄρους. καὶ ἔσται ἡ γῆ εἰς ἀφανισμὸν μετὰ τῶν κατοικούντων αὐτήν, ἀπὸ καρπῶν ἐπιτηδευμάτων αὐτῶν.

Διὰ μέσου τέθειται τὸ τῆς Σιὼν πρόσωπον, ἤγουν τῆς Ἱερουσαλὴμ τετραμμένης ἤδη πως πρὸς μετάγνωσιν, καὶ τὴν ἐλπίδα θεμένης ἐπὶ Θεῷ, διαπειθομένης τε ὅτι καὶ λυτρωθήσεται, καὶ πατουμένην ἐπόψεται τὴν Βαβυλῶνα, καὶ λέγουσαν ἐξ ὑπεροψίας αὐτῇ, ποῦ κύριος ὁ Θεός σου; τὴν δέ γε τῶν προκειμένων διάνοιαν ἐφαρμόσαι τις ἂν οὐχὶ τοῖς διὰ μέσου μᾶλλον, ἀλλὰ τοῖς ὄπισθεν βραχύ, ποῖα δὲ ἦν ἄρα ταυτί, δι' ὀλίγων ὑπομνήσομεθα. μὴ γὰρ δὴ χρῆναι πιστεύειν αὐτοὺς ἐν φίλοις, μήτε μὴν ἐλπίζειν ἐπὶ ἡγουμένοις προσέταττεν. ἐδήλου δὲ, ὅτι καὶ γυναῖκα μὲν ὀλιγωρήσει πρὸς ἄνδρα, καὶ πατρὸς ἀλογήσει τέκνον, καὶ τῆς εἰς μητέρας αἰδοῦς ἀφειδήσουσι θυγατέρες, καλούντων εἰς τοῦτο τῶν ἐκ τοῦ πολέμου δειμάτων. ἔνθα γὰρ ὁ τοῦ παθεῖν φόβος κατὰ πάντων ἐν ἴσῳ φαίνοιτο τρέχων, ἐκεῖ δή που πάντως ἑκάστῳ φροντὶς ἡ προυργιαιτέρα τῆς οἰκείας ἔσται ζωῆς, τὸ ἑτέρου πάντως καταμεμελημένης. κατ' ἐκεῖνο δὴ οὖν φησὶ τοῦ καιροῦ, ἤγουν κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἂν ῥάθυμοι γένοιντο τῆς περὶ πατέρα φιλοστοργίας υἱοὶ, θυγατέρες δὲ αὖ τῆς περὶ μητέρας, ἀπωσθήσονται τὰ νόμιμα, τουτέστιν, ἀποίησει λοιπὸν καὶ ὁ τοῦ πρέποντος. οὐ γὰρ ἐν σχολῇ μὲν αἰκίσεται πατὴρ τὸν υἱὸν ὡς ἠμεληκότα φύσεως

νόμον, οὔτε μὴν τοῖς ἐκ τοῦ καθήκοντος ἐπιτιμίοις ὑποθήσει θυγατέρα μήτηρ λελυπημένη, φροντίδος ἑτέρας ἐπηρτημένης, μᾶλλον δὲ ὀλέθρου, καὶ τῶν εἰς ἄκρον κακῶν. ἐκχεῖσονται γὰρ εἰς ἐρήμωσιν αἱ πόλεις, καὶ εἰς διαμερισμὸν, καὶ καταστροφήν. οἱ μὲν γὰρ ἐκείνης, οἱ δὲ τῆς γείτονος, ἕτεροι δὲ τῆς ὁμόρου καταστρατεύσονται, καὶ ἁπάσης καταδραμοῦνται τῆς γῆς ἐξ ἀνατολῶν εἰς ὄρος, ἐξ ἠοῦς εἰς δύσιν, ἐκ βορέου πρὸς νότον, ὡς μέχρι περάτων ἅπασαν αὐτοὺς καταδῃοῦν τὴν γῆν, ἀπὸ Τύρου ἕως ποταμοῦ, καὶ ἐξ ὄρους εἰς ὄρος. εἰκὸς δὲ δὴ πάλιν νόμιμον λέγειν ἐν τούτοις τὰς ἐν ἔθει τεθειμένας τοῖς τῶν εἰδώλων τελουμένοις ἑορτὰς, ἤγουν τὰς θυσίας. ἀνῃρημένων γὰρ αὐτῶν τῶν πόλεων, οἴκων τε, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς ἁπάντων διηρπασμένων, τίς ὁ πληρώσων ἔτι τὰ νενομισμένα, καὶ τοῖς τῶν εἰδώλων ἕδεσι, καὶ ναοῖς προσκομιῶν τὸ σέβας;

Ἴοι δ' ἂν ὁ λόγος, καὶ μάλα εἰκότως, καὶ ἐπ' αὐτοὺς εἴπερ ἕλοιτό τις τοὺς ἑτερόφρονας, καὶ δοκησισόφους, καὶ τὰ ὀρθὰ τῆς ἐκκλησίας δόγματα διαστρέφοντας. ἥλω γὰρ ἡ πόλις, καὶ εἰς διαμερισμὸν γεγόνασι τοῖς ἐχθροῖς (δῆλον δὲ ὅτι τοῖς κοσμοκράτορσι τοῦ αἰῶνος τούτου) καὶ μερίδες γεγόνασιν ἀλωπέκων, κατὰ τὸ γεγραμμένον, μερισάμενοι δὲ τὴν ἀσέβειαν, καὶ τῆς ἀληθείας τὴν καταῤῥησιν. συμβέβηκε δὲ ταυτὶ καὶ τοῖς Ἰουδαίων δήμοις, ὅτι τὸν Ἐμμανουὴλ ἀνοσίως περιυβρίσαντες, ἐκβεβλήκασι μὲν ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος, κατὰ τὸ γεγραμμένον, σταυρῷ δὲ παραδεδώκασι, καίτοι λέγοντες, καὶ ἐπεγνωκότες ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ κληρονόμος. τοιγάρτοι πεπόρθηνται, καὶ ἀκλεῶς διαλώλασιν, οὐχ ἑτέρου του χάριν, ἢ ἐκ καρπῶν ἐπιτηδευμάτων αὐτῶν. δέον γὰρ ἄγασθαι τὸν δημιουργὸν, τῆς εἰς τὸν κόσμον ἀγάπης, ὅτι τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ δέδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον, τοῦτο μὲν οὐκ ἔδρων. οἱ δὲ πρὸς ἀλαζονείας ἀπεκτόνασι τὸν δεσπότην, ἀνταποδιδόντες αὐτῷ πονηρὰ ἀντὶ ἀγαθῶν, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ πᾶν εἶδος δυσσεβείας ἀνοσίως ἐπιτηδεύοντας. ἀκουέτωσαν δὴ οὖν, πορεύεσθε ἐν τῷ φωτὶ τοῦ πυρὸς ὑμῶν, καὶ ἐν τῇ φλογὶ ᾗ ἐξεκαύσατε, καὶ μὴν καὶ τὸ, ἔδεσθαι τοὺς καρποὺς τῶν ἰδίων ἐπιτηδευμάτων.

Ποίμαινε λαόν σου, ἐν ῥάβδῳ φυλὰς σου, πρόβατα κληρονομίας σου κατασκηνοῦντας καθ' ἑαυτοὺς δρυμὸν ἐν μέσῳ τοῦ Καρμήλου, νεμήσονται τὴν Βασανῖτιν, καὶ τὴν Γαλααδῖτιν, καθὼς αἱ ἡμέραι τοῦ αἰῶνος, καὶ κατὰ

leges violantem accusabit: neque mater offensa decenti mulctæ filiam subiiciet, alia cura, imò verò pernicie, & extremis malis incumbentibus. Abibunt enim in solitudinẽ vrbes, & in diuisionem, & euersionem. Alii namque hanc, alii vicinam, alii confinem armis inuadent, & vniuersam regionem incursabunt, à finibus ad finem, ex Oriente ad Occidentem, ab Aquilone ad Austrum, vt vsque ad extimas terrarum oras omnia depopulentur. [A Tyro vsque ad fluuium, & à monte ad montẽ.] Præterea non alienum est dicere, hic legitima appellari consuetos dies festos, idolorum fanis institutos, siue sacrificia. Vrbibus enim eorum euersis, domibúsque, & omni earũ instrumento direptis, quis iam lege sancita præstaturus, & idolorum delubris, ac templis venerationem adhibiturus esset?

Ac si cui libuerit, hæc verba aptissimè conuertere ad eos quoque poterit, qui de religione secus sentiunt, & qui sunt sua opinione, ac iudicio sapientes, & recta Ecclesiæ dogmata peruertũt. Capta est enim vrbs, & in diuisionem hostibus facti sunt (vtique principibus mundi sæculi huius) & partes vulpium euaserunt, vt scriptura habet, diuisim habẽtes impietatem, & maledictionem veritatis. Eadem Iudæorum populis acciderunt, quoniam Emmanuelem per impietatẽ indignissimè vexatũ è vinea, iuxta scripturã, eiecerunt, & in crucẽ sustulerunt, tametsi agnoscerent, ac dicerent, ipsum hæredẽ esse. Quocirca non alia de causa, nisi ex fructibus, adinuentionẽ ipsorum vastitatẽ pertulerunt, & cum ignominia disperierunt. Nam cum opificem propter charitatem qua mundum est prosecutus, admirari oporteret, [Quoniam filium suum vnigenitum dedit, vt omnis, qui credit in eũ, non pereat, sed habeat vitam æternam,] nihilo minus faciebant. Quin ex superbia Dominum occiderunt, mala illi pro bonis retribuentes, sicut scriptum est, & omne genus impietatis scelerate vsurpantes. Audiant igitur, [Ambulate in lumine ignis vestri, & in flamma quam succendistis.] Et illud quoque, [Fructum adinuentionum suarum comedent.]

Pasce populum tuum, in virga tribus tuas, oues hæreditatis tuæ habitantes per semetipsos saltum in medio Carmeli. Pascentur Basanitin & Galaaditin, sicut dies sæculi, & secundùm

Psal.62. Matt.21. Ioan.3. Psal.34. Esai.50. Esai.3.

dies egressionis tuæ ex Ægypto videbitis mirabilia.

LXX. Rursum interpositis quadrat sermo, & ad benignitatem inclinat, spe bonorum, quæ in Christo intelliguntur, ad meliora hortans, & ad vitæ probitatem complectendam percommodè traducens. Tristium namque prædictione, ad desidiam faciles mirificè turbauit: sed ad exhilarandum quiddam aptissimum interserens, rursum eos recreat, vt ne desperantes, qui sunt admoniti, citra conuersionem, & effrænate per prærupta ferantur. Scriptum est enim, [peccator cum in profundum venerit, contemnit.] Introducta est igitur persona ipsius Dei & Patris dicens Filio, [Pasce populum tuum, in virga tribus tuas, oues hæreditatis tuæ.] Aut certè persona Prophetica ipsum Emmanuelem quodammodo compellat, pascendum in virga populum Iudaicum, siue sortem. Populus autem Christi, atque etiam oues, intelligi queunt, tum qui ex circumcisione crediderunt; tum qui de ethnicorum multitudine ad sanctificationem vocati sunt. Nam hosce duos populos in vnum hominem nouum condidit, faciens pacem, & ambos per corpus suum ad vnionem spiritualem reconcilians. Quare Christus ipse circumcisis aiebat. [Et alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & fiet vnus grex, & vnus pastor.] Populus itaque Christi, tribus, & oues, & hæreditas, non qui ex operibus legis, sed per fidem potius iustificati. Illi enim sub maledicto erant, iuxta vocem B. Pauli: ast hi apud semetipsos verè dixerint, [Benedicti nos Domino, qui fecit cælum & terram. Deus Dominus, & illuxit nobis.] Pascit autem suos in virga Christus, non ferrea virga eos percutiens, [& tanquam vas figuli confringens,] vt ait Psalmista: sed conuertens eos in mansuetudine, & velut pastor bonus mediocribus terroribus fidelium ad socordiam propensiones compescens (sic enim alicubi Dominus omnium, tanquam in persona Dauid sermonem super filio suo effingens. [Si dereliquerint filii eius legem meam, & in iudiciis meis non ambulauerint: si iustitias meas profanauerint, & mandata mea non custodierint: visitabo in virga

Prou. 18.

Ioan. 10.

Galat. 3.

Galat. 3. Psal. 113. & 117.

Psal. 2.

Psal. 88.

A τὰς ἡμέρας ἐξοδίας σου ἐξ Αἰγύπτου ὄψεσθε θαυμαστά.

Ἐφήρμοσται πάλιν τοῖς διὰ μέσου κειμένοις ὁ λόγος, καὶ μεταβαίνει πρὸς τὸ χρηστόν, τῇ τῶν ἐν Χριστῷ νοουμένων ἀγαθῶν ἐλπίδι, προτρέπων ἐπὶ τὸ ἄμεινον, καὶ μεταθεὶς εὖ μάλα πρὸς τὸ ἑλέσθαι βιοῦν ὀρθῶς. τεθορύβηκε μὲν γὰρ οὐ μετρίως τῇ προαγορεύσει τῶν σκυθρωπῶν τοὺς εὐκόλως ἰόντας ἐπὶ τὸ ῥαθυμεῖν, ἀνακτᾶται δὲ αὖ, τὸ κατευφραίνειν εἰδὸς εὖ μάλα ἐπενθείς, ὡς
B ἂν μὴ ἀπογνώσκοντες οἱ πρὸς οὓς ὁ τῆς νουθεσίας πεποίηται λόγος, φέροιντο κατὰ κρημνῶν, ἀμεταστρεπτί τε, καὶ ἀχαλίνως. γέγραπται γάρ, ὅταν ἔλθῃ ἀσεβὴς εἰς βάθος κακῶν, καταφρονεῖ. εἰσκεκόμισται τοίνυν τὸ αὐτοῦ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός, λέγοντος τῷ υἱῷ· ποίμαινε λαόν σου, ἐν ῥάβδῳ φυλάς σου, πρόβατα κληρονομίας σου. ἤγουν πάλιν τὸ πρόσωπον ἡμῖν τὸ προφητικὸν αὐτὸν τρόπον τινὰ διακεκραγὸς τῷ Ἐμμανουήλ, ὅτι χρὴ
C ποιμαίνειν ἐν ῥάβδῳ τὸν Ἰουδαϊκὸν λαὸν ἢ κλῆρον. λαὸς δὲ Χριστοῦ, καὶ μέντοι καὶ πρόβατα νοηθεῖεν ἂν οἵ τε ἐκ περιτομῆς πιστεύσαντες· καὶ οἱ κεκλημένοι πρὸς τὸν ἁγιασμὸν ἐκ τῆς τῶν ἐθνῶν πληθύος. ἔκτισε γὰρ τοὺς δύο λαοὺς εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην καὶ ἀποκαταλλάξειν ἀμφοτέρους διὰ τοῦ σώματος αὐτοῦ πρὸς ἕνωσιν τὴν πνευματικήν. καὶ γοῦν ἔφασκεν αὐτὸς ὁ Χριστός. καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω (πρὸς τοὺς ἐκ περιτομῆς δηλονότι) κἀκεῖνα δεῖ με ἀγαγεῖν, καὶ γενήσεται μία ποίμνη, εἷς ποιμήν. λαὸς οὖν ἄρα Χρι-
D στοῦ, φυλή τε, καὶ πρόβατα, καὶ κληρονομία οἱ οὐκ ἐξ ἔργων νόμου, δεδικαιωμένοι δὲ μᾶλλον διὰ τῆς πίστεως. οἱ μὲν γὰρ ὑπὸ κατάραν ἦσαν, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνήν· οἱ δὲ φαῖεν ἂν ἐφ᾽ ἑαυτοῖς ἀληθεύοντες, εὐλογημένοι ἡμεῖς τῷ κυρίῳ, τῷ ποιήσαντι τὸν οὐρανόν, καὶ τὴν γῆν. Θεὸς κύριος, καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν. καταποιμαίνει δὲ τοὺς ἰδίους ἐν ῥάβδῳ Χριστός, οὐκ ἐν σιδηρᾷ καταπλήττων, καὶ ὡς σκεῦος κεραμέως συντρί-
E βων, κατὰ τὴν τοῦ ψαλμῳδοῦ φωνήν, ἀλλ᾽ ἐπιστρέφων ἐν ἠπιότητι, καὶ οἷα ποιμὴν ἀγαθός, μετρίοις ἀνακόπτων δείμασι τὰς ἐπὶ τὸ ῥᾴθυμον ὁρμὰς τῶν πεπιστευκότων· οὕτω γάρ που φησὶν ὁ τῶν ὅλων δεσπότης, ὡς ἐν προσώπῳ Δαβίδ, τὸν ἐφ᾽ υἱῷ διαπλάττων λόγον. ἐὰν ἐγκαταλίπωσιν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ τὸν νόμον μου, καὶ ἐν τοῖς κρίμασί μου μὴ πορευθῶσιν· ἐὰν τὰ δικαιώματά μου βεβηλώσωσι, καὶ τὰς ἐντολάς μου μὴ φυλάξωσιν, ἐπισκέψομαι ἐν ῥάβδῳ

τὰς ἀνομίας αὐτῶν, καὶ ἐν μάστιξι τὰς ἀδικίας αὐτῶν, τὸ δὲ ἔλεός μου οὐ μὴ διασκεδάσω ἀπ' αὐτῶν. Ἐκείνου συντρίβει μὲν, ὥσπερ ῥάβδῳ καταπαίων τῇ σιδηρᾷ, τὸν ἐξιώνιον, ἀπειθῆ τε καὶ ἀλαζόνα, τὸν τὴν πίστιν οὐ προσιέμενον· παιδαγωγεῖ δὲ χρηστῶς τοὺς πεπιστευκότας, καὶ καταβόσκει μὲν ἐν κρίνοις, ἀποφέρει δὲ καὶ ἐν νομῇ ἀγαθῇ, καὶ ἐν τόπῳ πίονι, δῆλον δὲ ὅτι τῆς θεοπνεύστου γραφῆς, καθιστὰς ἐναργῆ διὰ τοῦ πνεύματος τοῖς νουνεχεστέροις τὰ ἐν αὐτῇ κεκρυμμένα, ἵνα πρὸς ἄνδρα τέλειον ἀναβαίνωσι, καὶ εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ, λιπαρὰν ἔχοντες, καὶ εὖ τρεφομένην τὴν φρένα, καὶ ταῖς νοηταῖς ἐναγαλλομένην τρυφαῖς. κατασκηνοῦσι μὲν δὲ κατὰ μόνας οἱ ἀπόλεκτοι, καὶ ἐκκεκριμένοι, καὶ τῶν ἄλλων ἀποφοιτήσαντες, οἳ μόνα φρονοῦσι τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὴν τῶν προσκαίρων ἐκτετιμήκασι κτῆσιν, καὶ ταῖς τῆς σαρκὸς ἡδοναῖς ἐνδιδόμενοι, πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἐκτόπων οὐ μετρίως ἀπονενεύκασιν. Οὐκοῦν ἠρεμαῖον ἔχοντες τὸν νοῦν, καὶ τύρβας αὐτὸν τῆς εἰκαίας, καὶ βδελυρᾶς ἀπαλλάττοντες, ἔξω που τεθείμεθα, σεπτήν τε, καὶ ἀξιάγαστον διαζῶμεν ζωήν, καὶ κατὰ μόνας ἐσμέν, καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ Προφήτης Ἱερεμίας. ἔφη γάρ, ὅτι κύριε παντοκράτωρ, οὐκ ἐκάθισα ἐν συνεδρίῳ αὐτῶν παιζόντων, ἀλλ' εὐλαβούμην ἀπὸ προσώπου χειρός σου· κατὰ μόνας ἐκαθήμην, ὅτι πικρίας ἐνεπλήσθην. κατοικοῦμεν δὲ οἱ καταμόνας οἷάπερ ἐν δρυμῷ, καὶ ἐν ὄρει. καὶ δρυμὸν μὲν νοήσεις εὔξυλόν τε, καὶ εὐανθῆ τὴν διαφυᾶ παίδευσιν, ἠθικήν τε φημὶ καὶ δογματικήν, ὄρος δὲ τὸ ἐν αὐτῇ ὑψοῦν τε, καὶ αἰρόμενον. χθαμαλὸν γὰρ οὐδὲν τῶν παρ' ἡμῖν φιλοσοφουμένων, καὶ σπουδῆς ἀξιουμένων ἐν ἐκκλησίᾳ. ὅτι δὲ πίωνε, καὶ εὔβοτος ἡ τοιάδε νομή, κατασημαίνει πάλιν ὡς ἐκ παχυτέρων παραδειγμάτων, νεμηθήσεσθαι λέγων τοὺς ὑπὸ Χριστοῦ παιδαγωγουμένους τήν τε Βασανῖτιν, καὶ τὴν Γαλααδῖτιν. χωρία δὲ ταῦτα πλείστην ὅσην, καὶ ἀμφιλαφῆ τοῖς θρέμμασιν ἀναβρύοντα νομήν, καὶ ποικίλῃ πόᾳ πλουσίως κατεστεμμένα. ἀπὸ δὴ τῶν σωματικῶν, καὶ ὡς ἐν αἰσθήσει κειμένων ἀναθρώσκοντες σαφῶς ἐπὶ τὰ πνευματικά, καὶ τὴν ἔσω τε καὶ κεκρυμμένην θεωρίαν ἐννοῶμεν, ὅτι τοῖς τῆς θεοπνεύστου γραφῆς ἐντρυφῶν θεωρήμασιν ἐναβρύνεται μὲν τῶν ἁγίων νοῦς, πιμελῆς δὲ ὥσπερ τινὸς ἀναπίμπλαται, πρακτικῆς, ὡς ἔφην, καὶ θεωρητικῆς ἀρετῆς ἀφθόνως μεταλαχών, οὐκ εἰς χρόνον τινὰ βραχύν, καὶ συνεσταλμένον, ἀλλ' ὡς ὁ Προφήτης φησί, καθὼς αἱ ἡμέραι τοῦ αἰῶνος, τουτέστιν,

A iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum, misericordiam autẽ meam non dispergam ab eis.] Conterit igitur, quasi ferrea virga percutiens, rebellem, incredulum & arrogantem, & fidem respuentem: instituit autem fideles benignè, & pascit in liliis, & abducit eos in pascua bona, & in locum pinguem, à Deo inspiratæ scripturæ nimirum sine controuersia, abscõdita & occulta illius per spiritum prudentioribus manifesta B faciens, [vt in virum perfectũ euadant, & in mensuram ætatis plenitudinis Christi,] mentem opimam, & bene nutritam, & intellectualibus deliciis gaudentem habentes. Habitant autem separatim segregati, & electi, & digressi ab aliis, qui sola terrena sapiunt, & possessionem temporalium magnifaciunt, & carnis voluptatibus indulgentes ad quiduis infandum nõ mediocriter propendent. Quamobrem tranquillum possidentes animum, & turbis vanis atque abominandis eum liberantes, extra C alios constituimus, venerandamque, & admiratione dignam vitam agitamus, & seorsum sumus, sicut nimirum & Propheta Hieremias, ait enim: [Domine omnipotens, non sedi in concilio eorum ludentium, sed timui à facie manus tuæ: seorsum sedebam, quia amaritudine repletus sum.] Habitamus autem nos solitarii, quasi in saltu, & monte. Ac saltum quidem abundantem ligno, & bene florentem geminam institutionem, moralẽ, inquam, & dogmaticam D intelliges: montem verò quodammodo, quod in eo excelsum, & sublime est. Nihil enim eorũ quæ nos philosophamur, & quibus in Ecclesia studetur, humile ac depressum est. Pinguia autem, pascendo pecori idonea esse hæc pascua, rursum exemplis rudioribus indicat, depasturos dicens in Christo eruditos Basanitin, & Galaaditin. Locorum nomina sunt, plurimam & latam pabuli copiam pecudibus subministrantium, & varietate herbarnm vndiquaque ab- E undantium. A corporalibus igitur, & in sensus incurrentibus perspicuè ad spiritualia emicantes, quod intus latet consideremus. Nam in diuinæ Scripturæ contemplationibus delicias habens sanctorum mens nitescit, & quasi pinguedine quadã repletur, in actione, & contemplatione positas virtutes, vt dixi, affluenter vicissim sortita, non ad breue quoddã, & angustũ tempus, sed vt Propheta dicit, [sicut dies seculi,] hoc est, ad

Ephes. 4.

Philip. 1.

ad longum, & infinitum. Nam quæ carni bladiuntur, cum tempore cadunt, & flaccefcunt, & inſtar vmbrarum prætereuntia, non multo poſt in arctum rediguntur: cæleſtium autem, & ſpiritualium bonorum participatio longis ſæculis exæquatur: quorũ poſſeſſio amitti nunquam poteſt. Addit, [videbitis mirabilia ſecundum dies egreſſus tui de terra Ægypti.] Seruitute Iſraelem liberans vniuerſorum Deus, diuerſis ſupplicus eos opprimere volentes, & luto ac laterum operis vexantes exagitauit. Sic nos qui credidimus de manu diaboli liberauit, vt ipſe ait, & eiecit principem mundi huius. Et quemadmodũ Pharao cum copiis ſuis ſummerſus eſt ac periit; ita rurſum Satanas cum immundis ſuis ſpiritibus tantũ non ſummerſus eſt, in foueas caliginis, hoc eſt, in tartarũ proiectus. Et ſicut Iſraelitæ in Moſe quidẽ, ſed in mari, & nube baptizabantur; ita & nos in Chriſto baptizati ſumus. Et hæc eſt nubes, ſub intelligentiã cadens, quæ quaſi quibuſdam pluuiis mundum vniuerſum Euãgelicis prædicationibus irrigat. Et quemadmodum illis copiam aquarum in ſolitudine demittit: ita & nobis ſeipſum prębet in alimoniam [panis viuus, qui de cælo deſcẽdit, & dat vitam mundo.] Et illi quidem in terram aſpectabilem introducebãtur: nos autẽ ſupernam ciuitatẽ, cœleſtem Hieruſalẽ in hæreditatem accipimus, Eccleſiam primogenitorum. Et hanc eſſe terram affirmat Saluator, quã & Patribus promiſit. Quare tanquam ex ſimilitudine olim geſtorum in Iſrael, eorum quę per Chriſtum in nobis recte geſta ſunt virtutem aperte diſces. Quoniam autem quod ad perfectionẽ audiẽtium faciat, vndique nos ſuppeditare oportet, age & alia via incedentes, à nominum interpretatione principium ſumentes dicamus. Carmelus circumciſionis agnitio redditur. Baſanitis, confuſio. Galaaditis mutatio teſtamenti. Habet ſanè ſummam probabilitatem oratio. Erimus igitur Chriſti paſcentis in agnitione circumciſionis, quæ ſcilicet ſpiritu intelligitur. Circumciſi enim ſumus nos circumciſione nõ manufacta, & qui in occulto eſt Iudæũ circumferimus, qui Iſraelis ſecundum carnem ſenſibilẽ duntaxat, & quæ litera cõtinetur, neutiquã circumciſionem ſpiritus in corde habet. Hęc enim eſt vera circumciſio, quę ipſam ſuſcipiẽtes Deo notos facit. Quocirca & Propheticus ſermo nobis dice-

Ioan. 12. — Exod. 14. — 1. Cor. 10. — Ioan. 6. — Matt. 5.

A εἰς μακρὸν, καὶ ἀπέραντον. Τὰ τε γὰρ εὐφραίνοντα τὴν σάρκα σὺν αὐτοῖς πίπτει, καὶ μαραίνεται, καὶ ἐν ἴσῳ σκιαῖς παρατρέχοντα, μετὰ βραχὺ συστέλλεται. τῶν δὲ ἄνωθεν, καὶ πνευματικῶν ἀγαθῶν ἡ μέθεξις μακροῖς αἰῶσι συνεκτείνεται· ἀναπόβλητος γὰρ τῶν τοιούτων ἡ κτῆσις. ἔφη δὲ, ὅτι ὄψεσθε θαυμαστὰ κατὰ τὰς ἡμέρας ἐξόδου σου ἐκ γῆς Αἰγύπτου. δουλείας ἀπαλλάττων τὸν Ἰσραὴλ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, διαφόροις κολάσεσι κατῄκιζε τοὺς ἐθέλοντας πλεονεκτεῖν, πηλῷ τε αὐτὸν, καὶ πλινθείᾳ καταπιέζοντας. οὕτω δὲ ὑμᾶς τοὺς πεπιστευκότας τῆς τοῦ διαβόλου χειρὸς, ὡς αὐτός φησι, καὶ ἐξέβαλεν ἔξω τὸν ἄρχοντα τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ ὥσπερ ὁ Φαραὼ κατεποντίζετο, καὶ ἀπόλωλεν ὁμοῦ τοῖς ἰδίοις ὑπασπισταῖς· οὕτω πάλιν ὁ Σατανᾶς ὁμοῦ τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασι μονονουχὶ γέγονεν ὑποβρύχιος, σειραῖς ζόφου ταρταρωμένος. καὶ ὥσπερ ὁ Ἰσραὴλ εἰς Μωσέα μὲν, πλὴν ἐν τῇ θαλάσσῃ, καὶ ἐν τῇ νεφέλῃ ἐβαπτίζοντο· οὕτω καὶ ἡμεῖς εἰς Χριστὸν βεβαπτίσμεθα. ἔστι τε ἔστιν ἡ νοητὴ νεφέλη, ἡ τὴν ὑφ᾽ ἥλιον καταρδεύουσα, καθάπερ τισὶν ὑετοῖς, τοῖς εὐαγγελικοῖς κηρύγμασι. καὶ ὥσπερ ἐκείνοις κατῆγε τὸ νᾶμα κατὰ τὴν ἔρημον· οὕτω καὶ ἡμῖν ἑαυτὸν δίδωσιν εἰς τροφὴν ὁ ἄρτος ὁ ζῶν ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς, καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ. καὶ εἰσεκομίζοντο μὲν εἰς γῆν ἐκεῖνοι τὴν αἰσθητήν· ἡμεῖς δὲ τὴν ἄνω κατακληρονομοῦμεν πόλιν, τὴν ἐπουράνιον Ἱερουσαλὴμ, τὴν πρωτοτόκων ἐκκλησίαν, καὶ ταύτην εἶναι τὴν γῆν φησὶν ὁ Σωτὴρ, ἣν καὶ τοῖς πατράσιν ἐπηγγείλατο. ἐκ τοίνυν ὡς ἐξ ὁμοιότητος τῶν πάλαι γεγενημένων ἐπὶ τῷ Ἰσραὴλ μαθήσῃ σαφῶς τὴν διὰ Χριστοῦ κατορθωμένων ἐν ἡμῖν τὴν δύναμιν. Ἐπεὶ δὲ ἀκροωμένοις τὸ τελεῖν εἰς ὄνησιν, πάντοθεν ἡμᾶς ἐκποιεῖσθαι ἀναγκαῖον, φέρε καὶ ἑτέραν ἰόντες ὁδὸν, ἀπὸ τῆς ὀνομάτων ἑρμηνείας ἀρχὴν ἑλόντες λέγωμεν. Κάρμηλος μὲν γὰρ περιτομῆς ἐπίγνωσις ἑρμηνεύεται. αἰσχύνη δὲ Βασανῖτις, Γαλααδῖτις σημαίνει διαθήκης μετάθεσις. ἔχει δὲ λίαν ἔν γε δὴ τούτοις μάλιστα τὸ πιθανὸν ὁ λόγος. ἐσόμεθα τοίνυν Χριστοῦ ποιμαίνοντος, ἐν ἐπιγνώσει περιτομῆς, δηλονότι τῆς ἐν πνεύματι νοουμένης. περιτετμήμεθα γὰρ ἡμεῖς ἀχειροποιήτῳ περιτομῇ, καὶ τὸν ἐν τῷ κρυπτῷ περιφέρομεν Ἰουδαῖον, οὐ κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ τὴν αἰσθητὴν ἔχοντος μόνην, καὶ τὴν ἐν γράμματι, καὶ οὐχὶ δὲ πάντως τὴν ἐν καρδίᾳ διὰ τοῦ πνεύματος. αὕτη γὰρ ἡ ἀληθὴς περιτομὴ, καὶ Θεῷ γνωρίμους ἀποτελεῖ τοὺς δεξαμένους αὐτήν. Τοιγάρτοι καὶ ἔφασκε προφητικῶς ἡμῖν ὁ λόγος.

περιτμήθητε τῷ Θεῷ, καὶ περιτέμεσθε τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν, ἄνδρες Ἰούδα, καὶ οἱ κατοικοῦντες Ἱερουσαλήμ. ἐν Καρμήλῳ δὲ συνεσόμεθα διαποιμαίνοντος τοῦ Χριστοῦ, τουτέστιν, ἐν ἐπιγνώσει περιτομῆς, ἐσόμεθα δὲ οὐδὲν ἧττον καὶ ἐν Βασανίτιδι, τουτέστιν, ἐν τροπῇ, καὶ αἰσχύνῃ, οὐκ ἐλεγχόμενοι διὰ τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλ' ὅτι πεπλημμελήκαμεν, ταύτῃτοι μεταγινώσκοντες, καὶ ἐν αἰσθήσει λοιπὸν τῶν ἐξ ἀγνοίας ἡμαρτημένων ἐρχόμενοι. σωτηρίας δὲ τὸ χρῆμα ὁδός. ἀναισθησίας γὰρ τῆς ἐσχάτης ἀπόδειξις ἐναργής, τὸ οἷον σκληρᾷ τε, καὶ ἀναισχύντῳ καρδίᾳ διαβιοῦν ἑλέσθαι τινάς, καὶ ἥκιστα μὲν τοῖς ἰδίοις πταίσμασιν ἐπερυθριᾶν· κεῖσθαι δὲ τάχα που καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τῶν ἡμαρτημένων. οὐκοῦν οἱ ἐν ἐπιγνώσει περιτομῆς τῆς νοητῆς τε, καὶ θείας, ἐπερυθριάσουσι μὲν τοῖς ἰδίοις πταίσμασιν, ἐν αἰσθήσει δὲ τοῦ πεφυκότος ἀδικεῖν γενόμενοι, πάντως που μεταφοιτήσουσιν ἐπὶ τὸ σφισὶν αὖθις ὅτι μάλιστα πρεπωδέστατον. ἔσονται δὲ οἱ τοιοῦτοι καὶ ἐν τῇ Γαλααδίτιδι, τουτέστιν, ἐν μεταστάσει νομοθεσίας, ἤγουν διαθήκης. πολιτευσόμεθα γὰρ ὑπὸ Χριστῷ γεγονότες, νομικῶς μὲν οὐκέτι, ζήσομεν δὲ μᾶλλον εὐαγγελικῶς, καὶ τὴν ἐκ τοῦ γράμματος παχύτητα παρατρέποντες, τὴν πνευματικὴν λατρείαν ἐπιτελέσομεν τῷ Θεῷ, καὶ πρὸς τὸ ἀσυγκρίτως ἄμεινον μεθιστάμενοι, ἀλλαξόμεθα τῶν τύπων τὴν ἀλήθειαν.

Ὄψονται ἔθνη, καὶ καταισχυνθήσονται ἐκ πάσης τῆς ἰσχύος αὐτῶν. ἐπιθήσουσι χεῖρας ἐπὶ τὸ στόμα αὐτῶν. τὰ ὦτα αὐτῶν ἀποκωφωθήσεται. λείξουσι χοῦν ὡς ὄφεις, σύροντες γῆν. συγχυθήσονται ἐν συγκλεισμῷ αὐτῶν.

Ἔθνη φησὶν ἐν τούτοις τὰς βδελυράς τε, καὶ ἀκαθάρτους τῶν δαιμόνων ἀγέλας, αἳ πάντη τε, καὶ πάντως ἐπειδὰν ἴδωσι τοὺς ἐν Χριστῷ καλουμένους εἰς δικαίωσιν, εἰς ἁγιασμόν, εἰς ἀπολύτρωσιν, εἰς υἱοθεσίαν, εἰς ἀφθαρσίαν, εἰς δόξαν, εἰς ἀνειμένην τε, καὶ ἐλευθέραν ζωήν, τότε δὴ τότε καταισχυνθήσονται, τῆς κατ' αὐτῶν δυναστείας ἐξωθούμενοι καὶ τὴν ἰδίαν ἰσχὺν διαπίπτουσαν, καὶ ἀτονοῦσαν βλέποντες. δέδωκε γὰρ ἡμῖν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς πατεῖν ἐπάνω ὄφεων, καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. κείσονται δὴ οὖν ὑπὸ πόδας τῶν πεπιστευκότων, οἱ πάλαι νενικηκότες, κατερρωγηκότες τὸ αἴδηκι, καὶ ἀπονευρωμένοι διὰ Χριστοῦ. καὶ τὰς μὲν χεῖρας ἐπιθήσουσι τῷ στόματι, καταγορεύειν οὐκέτι τῶν ἡμαρτηκότων συγχωρούμενοι. Θεὸς γὰρ ὁ δικαιῶν, τίς ὁ κατακρίνων;

bat. [Circumcidamini Deo, & circumcidetis duritiam cordis vestri, viri Iuda, & qui habitatis Hierusalem.] In Carmelo igitur erimus Christo pascente, hoc est, in agnitione circumcisionis. Erimus autem nihilominus in Basanitide, hoc est, in confusione & infamia, non ex reprehensione propter peccatum: sed quia peccauimus, ideo pœnitentes, & de cætero ex ignorantia admissorum sensum habentes. Ea res ad salutem via est. Stuporis enim extremi manifestum argumentum, tanquam indurato. & impudenti corde quosdam statuisse viuere, suisque lapsibus minime erubescere: quin etiam fortè in ignorantia peccatorum suorum iacere. Igitur qui circumcisionem spiritualem, ac diuinam agnoscunt, super suis delictis erubescunt, & cognoscentes quid obesse soleat, omnino id quod sibi maximè conuenit, transibunt. Erunt porrò hi etiam in Galaaditide, hoc est, in translatione legislationis, siue testamenti. Vitam enim ducemus sub Christo, non quidem amplius vt ex lege, sed potius vt ex Euangelio, & crassitiem è litera prætereuntes, spiritualem cultum Deo præstabimus, & ad infinitis partibus meliora translati, typos cum veritate mutabimus.

Hier. 4.

Videbunt gentes, & confundentur in omni fortitudine sua. Imponent manus super os suum. Aures eorũ obsurdescent. Lingent puluerem sicut serpentes, trahentes terram. Turbabuntur in clausura sua.

LXXI.

Gentes in his, abominandos, & immundos dæmonum greges intelligit, qui cum viderint in Christo vocatos in iustificationem, in sanctimoniam, in redemptionem, in adoptionem filiorum, in incorruptionem, in vitam non duram, & liberam, ii tunc penitus confundentur, tyrannide in ipsos exuti, & vires suas extenuatas euanuisse intuentes. Dedit enim nobis Dominus noster Iesus Christus [calcare supra serpentes, & scorpiones, & supra omnem virtutem inimici.] Iacebunt igitur sub pedibus credentium, qui olim vicerunt, ignauia languidi, & per Christum fracti. Et manus quidem ori imponent, non amplius permissi accusare eos qui peccauerunt. [Deus enim est, qui iustificat, quis est qui cõdemnet?

Luc. 10.

Rom. 8.

vt scriptum est. Ait item alicubi beatus Dauid, [Omnis iniquitas oppilabit os suum.] Tacebunt igitur etiam inuiti, inquit, qui sunt incitati ad criminãdum, & tanquam cum tonitru deiecti, re mirifica propter nos facta videlicet, obsurdescent. Nam quod in nobis patratum est, auditu longè latéque increbuit, & est velut magnus reuera, & eximius valde sonus: siquidem verum est, quod cum adhuc [peccatores essemus, secundum tempus Christus pro impiis mortuus est:] vt qui olim grauibus, & inexpiabilibus delictis inuoluti eramus, nũc simus sanctificati. [Et non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos;] sed misericordia, & gratia, qui aliquando eramus exosi, & ab omni spe remotissimi, nunc dilecti, splendidi, conspicui, [Hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi.] Tantum non igitur obsurdescent, inquit, & attoniti facti propter Dei in nos placabilitatẽ, & placabilitatis eius magnitudinem, [lingent vt serpentes terram,] hoc est, non inuenient alimentum. Solent quippe serpentes, alimonia destituti, aliquando lingua puluerem subigere, & pro cibo ducere, quod occurrit. Asserit igitur, impuros dæmonas in pari necessitate futuros. Qui enim aliquando voluptuari, & omnes mortales deuorare penitus soliti sunt, non inuenient, qui amplius pati istuc velit, quod *planè* à Christo saluati sint, eóque roboris spiritualis deinde procedant, vt antiquos illos morsus minimè patiantur: ascendant autem magis super aspidem & basiliscum, vt scriptum est. Neque verò solum lingent terram; sed etiam [turbabũtur in clausura sua,] hoc est, compressi propter infirmitates, & ægritudines, & obsessi affligente virtute, Christi, inquam, in terroribus non mediocribus versabuntur. Credibile est porrò in his aliam nobis clausuram significari. Vnigenitus enim nostri similis factus, innumerabilia admirabiliter operatus est, & plura puto, visis, ea quæ visa non sunt. Imperauit enim immundis spiritibus descendere in infernum, & concludi de cætero in abysso, vt à crudelibus feris terram liberaret. Imaginem autem rei in veteribus literis vidimus. Postquam enim Iesus Naue gentium regiones in ditionem redegit, quinque reges in spelunca conclusit, & speluncæ saxum aduoluit, Saluatoris œconomiæ, vt dixi, virtutem in se declarans. Itaque dæmones rogabant,

Psal.106. Rom.5. Tit.3. Rom.8. Luc.8. Iosue 10.

A κατὰ τὸ γεγραμμένον. ἔφη δέ που καὶ ὁ μακάριος Δαβίδ, ὅτι πᾶσα ἀνομία ἐμφράξει τὸ στόμα αὐτῆς. σιωπήσουσι δὴ οὕτω, καὶ οὐχ ἑκόντες, φησὶν, οἱ δεινοὶ πρὸς ἐγκλήματα, καὶ ὥσπερ ὑπὸ βροντῆς βεβλημένοι τοῦ ἐφ' ἡμῖν δηλονότι θαύματος, ἀποκωφωθήσονται. ἐξαίσιον γὰρ ἄκουσμα τὸ ἐφ' ἡμῖν, μέγα τε ὥσπερ, καὶ ὑπερφυὲς ἀληθῶς κατάκτυπημα. εἴπερ ἐστὶν ἀληθὲς, ὅτι ἔτι ὄντων ἡμῶν ἁμαρτωλῶν κατὰ καιρὸν Χριστὸς ὑπὲρ ἀσεβῶν ἀπέ- B θανεν, ἵν' οἱ πάλαι δεινοῖς καὶ ἀφορήτοις ἐνισχημένοι πταίσμασι, νῦν ὦμεν ἡγιασμένοι, καὶ οὐκ ἐξ ἔργων δικαιοσύνης ἃ ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλ' ἐλέῳ, καὶ χάριτι, οἱ πάλαι μεμισημένοι, καὶ ἁπάσης ἐλπίδος ὡς ἀποτάτω, νῦν ἠγαπημένοι, λαμπροὶ καὶ περίβλεπτοι, κληρονόμοι μὲν Θεοῦ, Χριστοῦ δὲ συγκληρονόμοι. ἀποκωφωθήσονται δὴ οὕτω, φησὶ, μονονουχὶ, καὶ ἐμβρόντητοι γεγονότες διά τοι τὴν ἐφ' ἡμῖν γαληνότητα τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ παράδοξον γαληνότητος τὴν ὑπερβολὴν, λείξουσι γῆν ὡς ὄφεις, τουτέστιν, C οὐχ εὑρήσουσι τροφήν. ἔθος γὰρ τοῖς ὄφεσιν, εἰ ἐν ἐνδείᾳ γένοιντο τῶν ἐδωδίμων, ἔσθ' ὅτε διαμάττειν τῇ γλώττῃ τὸν χοῦν, καὶ τροφὴν ἡγεῖσθαι τὸ παρατυχόν. ἔσεσθαι δέ φησι καὶ τοὺς ἀκαθάρτους δαίμονας ἐν ἴσαις ἐνδείαις. οἱ γὰρ δὴ πάλαι τρυφᾶν εἰωθότες καὶ ἄρδην ἅπαντας καταπίνοντες τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, οὐχ εὑρήσουσιν ἔτι τὸν τοῦτο παθεῖν ἀνεξόμενον, διά γε τὸ καὶ πάντας σεσῶσθαι παρὰ Χριστοῦ, ἥκειν τε λοιπὸν εὐσθενείας εἰς τοῦτο πνευματικῆς, ὡς τῶν ἀρχαίων ἐκείνων μὴ ἀνέχεσθαι δηγμάτων, ἀναβαίνειν δὲ μᾶλ- D λον ἐπὶ ἀσπίδα, καὶ βασιλίσκον, κατὰ τὸ γεγραμμένον. οὐχὶ μόνον δὲ λείξουσι τὴν γῆν, ἀλλὰ γὰρ καὶ συγχυθήσονται ἐν συγκλεισμῷ αὐτῶν, τουτέστι, συνεχόμενοί τε πρὸς ἀσθενείας, καὶ λύπας, καὶ οἱ πολιορκούμενοι τῇ τοῦ καταθλίβοντος δυνάμει, φημὶ δὴ Χριστοῦ, οὐκ ἐν μετρίοις ἔσονται δείμασιν. εἰκὸς δὲ δή τι καὶ ἕτερον, ἐν τούτοις ἡμῖν τὸν συγκλεισμὸν δηλοῦν. γενόμενος γὰρ καθ' ἡμᾶς ὁ μονογενὴς μυρία μὲν ὅσα παραδόξως εἰργάζετο, πλείονα δὲ, οἶμαι, που τῶν ὁρωμένων τὰ μὴ ὁρώμενα. ἐπέταττε γὰρ τοῖς E ἀκαθάρτοις πνεύμασι καταβαίνειν εἰς ᾅδην, καὶ κατακλείεσθαι λοιπὸν εἰς τὴν ἄβυσσον, ἵνα τῶν πικροτέρων θηρίων ἀπαλλάττῃ τὴν γῆν. εἰκόνα δὲ τοῦ πράγματος ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις τεθεάμεθα γράμμασι. ἐπειδὴ γὰρ εἷλεν Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυὴ τὰς τῶν ἐθνῶν χώρας, πέντε βασιλεῖς κατέκλεισεν ἐν σπηλαίῳ, ἐπεκύλισέ τε τῷ στόματι λίθον, τῆς τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίας, ὡς ἔφην, ἐφ' ἑαυτῷ τὴν δύναμιν. καὶ γοῦν οἱ δαίμονες παρεκάλουν αὐτὸν,

ἵνα μὴ ἐπιτάξῃ αὐτοῖς εἰς τὴν ἄβυσσον ἀπελθεῖν. συγχυθήσεσθαι δὲ αὐτούς φησιν ἐν συγκλεισμῷ αὐτῶν, οἷα δὴ κατακλειομένους εἰς ᾅδου λοιπὸν, καὶ σειραῖς ζόφου τεταρταρωμένους, ἵν', ὡς ἔφην, τῶν ἀπηνῶν τε, καὶ ἀνημέρων θηρίων ἀπαλλάττῃ λοιπὸν γένος τὸ ἀνθρώπινον.

Ἐπὶ τῷ κυρίῳ ἡμῶν ἐκστήσονται, καὶ φοβηθήσονται ἀπὸ σοῦ. τίς Θεὸς ὥσπερ σύ; ἐξαίρων ἀνομίας, καὶ ὑπερβαίνων ἀσεβείας τοῖς καταλοίποις τῆς κληρονομίας αὐτοῦ, καὶ οὐ συνέσχεν εἰς μαρτύριον ὀργὴν αὐτοῦ, ὅτι θελητὴς ἐλέους ἐστί. αὐτὸς ἐπιστρέψει, καὶ οἰκτειρήσει ἡμᾶς· καταδύσει τὰς ἀδικίας ἡμῶν, καὶ ἀποῤῥιφήσονται εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης πᾶσαι αἱ ἁμαρτίαι ἡμῶν. δώσει εἰς ἀλήθειαν τῷ Ἰακὼβ, ἔλεος τῷ Ἀβραὰμ, καθότι ὤμοσε τοῖς πατράσιν ἡμῶν κατὰ τὰς ἡμέρας τὰς ἔμπροσθεν.

Ἔκστασις γὰρ ἀληθῶς τὸ Χριστοῦ μυστήριον, καὶ παντὸς ἐπέκεινα λόγου τὸ καταθαυμάζειν εἰδότος τὴν ἐφ' ἡμῖν ἡμερότητα ἐν ὑπεροχῇ. καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Ἀμβακοὺμ τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως τρόπον καταπεπληγὼς, ἀνακέκραγε σαφῶς, κύριε εἰσακήκοα τὴν ἀκοήν σου, καὶ ἐφοβήθην, κατενόησα τὰ ἔργα σου, καὶ ἐξέστην. ἐν μορφῇ γὰρ ὑπάρχων, καὶ ἐν ἰσότητι τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ὁ μονογενὴς, καὶ πλούσιος ὢν ὡς Θεὸς, ἐπτώχευσεν, ἵν' ἡμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσωμεν· ἵνα σώσῃ τὸ ἀπολωλὸς, ῥώσῃ τὸ ἠσθενηκὸς, καταδήσῃ τὸ συντετριμμένον, ζωοποιήσῃ τὸ ἐφθαρμένον, καθαρίσῃ τὸ ῥυπῶν, τῇ τῆς υἱοθεσίας καταγλαΐσῃ τιμῇ, τὸ δοῦλον τῇ φύσει. ἐκ κοινοῦ ἀκουέτω παρὰ πάντων, τίς Θεὸς, ὥσπερ σύ; ἀγαθὸς δηλονότι, καὶ ἀμνησίκακος, ἀνιεὶς ἐγκλήματα τοῖς καταλοίποις τῆς κληρονομίας αὐτοῦ, ἤτοι τοῖς νοηθεῖεν ἂν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ πιστεύσαντες, τῆς ἑτέρας δηλονότι πληθύος ὀλοθρευομένης, ὅτι μὴ πεπιστεύκασιν. ἔφη δέ που Χριστὸς, ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν, οὐ κρίνεται· ὁ δὲ μὴ πιστεύων, ἤδη κέκριται ὅτι μὴ πεπίστευκεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ. ὑπερθέσει δὲ τὰς ἁμαρτίας καὶ παραιτήσεται τὰ ἐγκλήματα, καὶ οὐ συνέσχεν εἰς μαρτυρίαν ὀργὴν αὐτοῦ· τὸ εἰς μαρτυρίαν ἀντὶ τοῦ εἰς τέλος, ἢ μέχρι παντός. ἐκβεβλήμεθα γὰρ ἐν Ἀδὰμ, ἀλλ' εἰσδεδέγμεθα ἐν Χριστῷ. καὶ κατηράσατο μὲν ἐν ἐκείνῳ, εὐλόγησε δὲ πάλιν ἐν τούτῳ. ὥσπερ γὰρ, φησὶν, ἐν τῷ τοῦ ἑνὸς παραπτώματι οἱ πολλοὶ ἀπέθανον· οὕτω καὶ τῷ τοῦ ἑνὸς δικαιώματι οἱ πολλοὶ ζήσονται. κατέληξε δὲ τὴν τῆς ὀργῆς, ὅτι θελητὴς ἐλέους ἐστί.

ne mandaret ipsis in abyssum abire. Turbatum igitur iri eos dicit in clausura sua, vtpote conclusos in posterum in inferno, & in foueas caliginis in tartarum detractos, vt quemadmodum dixi, ab immanibus, & immansuetis bestiis genus humanum de cætero liberaret.

Super Domino nostro obstupescent, & timebunt à te. Quis Deus sicut tu? auferens iniquitates, & transcendens impietates his, qui reliqui sunt hæreditatis eius. Non continuit in testimonium iram suam, quia volens misericordiam est. Ipse conuertetur, & miserebitur nostri: demerget iniquitates nostras, & proiicientur in profunda maris omnia peccata nostra. Dabit in veritatem Iacob, misericordiam Abraham, sicut iurauit patribus nostris iuxta dies priores.

LXXII.

Verè enim stupor est Christi mysterium, & eius excellentia omnem mansuetudinis ipsius erga nos admirationẽ excedit. Quamobrẽ diuinus Abacuc, incarnationis modo obstupefactus, apertis verbis exclamat, [Domine audiui auditionem tuam, & timui: consideraui opera tua, & obstupui.] (Abac. 3.) Namque vnigenitus [cum esset in forma, & æqualitate Dei & Patris,] (Philip. 2.) [& diues, vt Deus, [egenus factus est, vt nos eius inopia diuites essemus;] (2. Cor. 8.) vt saluaret quod perierat, cõfirmaret quod infirmum erat, alligaret quod contritum, viuificaret quod mortuum, mundaret quod sordidũ, honore adoptionis in filios ornaret quod natura seruum. Audiat igitur ab omnibus, [quis Deus sicut tu?] bonus vtique, & iniuriarum immemor, remittens scelera reliquiis hæreditatis suæ, quarũ nomine intelligantur licet, qui de Israelitis crediderũt, reliqua nimirũ multitudine funditus perdita, quia credere noluit. Dicit verò alicubi Christus, [Qui credit in filium, nõ iudicatur; qui autẽ non credit, iam iudicatus est, quia non credidit in nomen Dei.] (Ioan. 3.) Supergreditur ergo peccata, & præterit crimina, & non continuit in testimoniũ iram suam. [In testimonium,] pro, in finẽ, aut semper. Eiecti enim sumus in Adamo, sed recepti sumus in Christo. Et maledixit quidem in illa, benedixit rursũ in Christo. [Quemadmodum enim, inquit, in vnius delicto multi mortui sunt: sic & in vnius iustitia multi viuent.] (Rom. 5.) Desiit igitur irasci, [Quoniam volens misericordiam est.]

In tempore autem conuersionis, hoc est, incarnationis, seu susceptæ naturæ humanæ, quasi in mari omnium peccata summergit. Quoniam autem, inquit, sanctis Patribus Abraham, & Iacob promisit, se ipsorum semen multiplicaturum sicut astra cæli, dabit, inquit, illis quæ promisit. Vocabuntur enim patres multarum gentium, non solis videlicet iis, qui sunt de sanguine Israel, sed etiam qui sunt ex promissione filiis definitis. Hi autē sunt, qui ex fide, & ex præputio quod vocatur, & legali circumcisione in vnionem spiritualem velut commiscentur. Scriptū est enim, (Rom. 9.) [Non omnes qui sunt ex Israel, hi sunt Israelitæ; sed filii promissionis æstimantur in semine.] Quicunque enim sunt ex fide, benedicuntur cum fideli Abraham. Et modus benedictionis intelligi potest gratia in Christo, per quem, & in quo Deo & Patri gloria, cum sancto Spiritu in sæcula, Amen.

A Ἐν καιρῷ δὲ τῆς ἐπιστροφῆς, τουτέστι, τῆς ἐνανθρωπήσεως, οἷά περ ἐν θαλάσσῃ βαπτίζει τὰς ἁπάντων ἁμαρτίας. ἐπειδὴ δέ, φησί, τοῖς ἁγίοις πατράσιν, Ἀβραάμ τέ φημι, καὶ Ἰακὼβ ἐπηγγείλατο πολυπλασιάσειν αὐτῶν τὸ σπέρμα καθάπερ τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ, δώσει, φησί, αὐτοῖς τὰ ἐπηγγελμένα. κληθήσονται γὰρ πατέρες πολλῶν ἐθνῶν, οὐκ ἐν μόνοις δηλονότι τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ μετρουμένων τέκνων, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐξ ἐπαγγελίας. οὗτοι δέ εἰσιν οἱ B ἐκ τῆς πίστεως, καὶ ἐκ τῆς καλουμένης ἀκροβυστίας, καὶ τῆς ἐκ νόμου περιτομῆς εἰς ἑνότητα τὴν πνευματικὴν οἱονείπως ἀνακιρνάμενοι. γέγραπται γάρ, ὅτι οὐ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραήλ, οὗτοι Ἰσραήλ· ἀλλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐπαγγελίας λογίζεται εἰς σπέρμα. ὅσοι γὰρ εἰσὶν ἐκ πίστεως, εὐλογοῦνται σὺν τῷ πιστῷ Ἀβραάμ. καὶ ὁ τῆς εὐλογίας τρόπος νοοῖτ' ἂν ἡ χάρις ἡ ἐν Χριστῷ, δι' οὗ, καὶ μεθ' οὗ τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ ἡ δόξα, σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

IN MICHÆAM COMMENTARII FINIS.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙϹ ΠΑΤΡΟϹ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙϹΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑϹ,

ΕΞΗΓΗϹΙϹ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΚΗ ΕΙϹ τὸν Προφήτην Ναούμ.

S. CYRILLI ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI,

IN NAHVM PROPHETAM COMMENTARIVS.

PRÆFATIO.

ΕΚΑΣΤΟΣ τῶν ἁγίων Προφητῶν ἐπί τινι χρησίμῳ, καὶ ἀναγκαίῳ περιελαμβάνετο πράγματι κατὰ τοὺς καιροὺς τοῖς θείοις ὑπηρετήσων νεύμασι, καὶ τὰς ἄνωθεν εἰς ἀνθρώπους διαπορθμεύσων φωνάς. καὶ οἱ μὲν ἐκδειματούμενοι πλημμελοῦντα τὸν Ἰσραὴλ, τὰς ἐσομένας αὐτῷ προαπήγγελλε συμφοράς, καὶ εἰ μὴ ἄρα ἂν ἕλοιτο τὰ θυμήρη Θεῷ, δεινοῖς, καὶ ἀφύκτοις περιπεσεῖσθαι κακοῖς ἠπείλουν ἀναφανδόν. οἱ δὲ καὶ αὐτὰ τὰ συμβεβηκότα παραφέροντες εἰς μέσον, καὶ τοῖς πεπονθόσιν ἐπισυνάζοντες, ἀνέπειθον εὐφυῶς διαβιοῦν ἑλέσθαι ἐπιεικέστερον, ὥστε τι λοιπὸν ἐκκρούεσθαι τὴν ὀργήν. οἱ δὲ πεπονθότα τὸν Ἰσραὴλ εἰς ἐλπίδα βόσκουσιν ἀγαθήν, καὶ διακεῖσθαι παρεσκεύαζον, ὅτι πεπαρῳχότες, ἀθλίως ἐπί γε ταῖς σφῶν ἁμαρτίαις, εὐημερήσουσι πάλιν ἀνενεγκόντων αὐτῶν τῶν πραγμάτων εἰς ὃ ἀπ' ἀρχῆς, ἐλέῳ τε καὶ χάριτι, καὶ δυνάμει Θεοῦ τὰ πάντα εὐκόλως πρὸς ὅπερ ἂν

A I. QVILIBET sanctorum Prophetarũ, in re quapiam vtili, ac precipua, siue necessaria suis tẽporibus assumebatur, vt diuinis nutibus se administrũ præbens, voces de cælo ad homines deportaret. Et alii quidẽ Israelem peccantem exterrentes, futuras ei calamitates prænuntiarunt, ac nisi Deo grata amplexarentur, mala horribilia minimè euasuros, palàm cõminati sunt. B Alii quæ acciderant, ea ipsa in medium adducentes, & vicem illorum qui pertulerant dolentes opportunè ad vitam frugi, & honestam impulerunt, quo sic iram cælestem abs se prohiberẽt. Alii afflictum Israelem spe bona impleuerunt, & in eam opinionem adduxerunt, propter peccata sua incommodis exagitatos, rebus in pristinum statum reuersis, iterum fœlices ac beatos fore, misericordia gratia, & potentia Dei, omnia nullo negotio in quam faciem illi

placuerit commutantis. Huiuſmodi quidam ſcopus etiam modo propoſitæ nobis tractationis cernitur. Poſteaquam enim occupata eſt Iudæorum regio, qui improbis defectionibus offenderant perennem tutorem ac propugnatorem ſuum Deum, qui ipſos aduerſariis fortiores oſtenderat, bello capti, ad Perſas & Medos abducti ſunt. Quibus hoc iam euenerat, captiuitatis circundati miſeriis ærumnam intolerandam exantlabant. Alii qui laqueum vitare potuerunt, Babyloniorumque feritatem ægrè effugerant, aſſidua formidine & ſuſpicione iactabantur, ne fortè ipſi quoque vel paribus, vel triſtioribus etiam miſeriis inuoluerentur, omnipotente Deo in illos indignationem nondum deponente. Iamque in tantum pauorem adducti erant, vt per vicinarum gentium prouincias ſpargerentur, & tantum non mercede ſeruirent, idque alienigenis, & idololatris. Nec ea res non damnoſa illis fuit. Didicerunt quippe illarum moribus viuere, & quod apud quaſque coli videbant, ſibi Deum ſuum facere. Quam ob cauſam & ipſe vniuerſorum Deus aliquando Hieroſolyma per manus Nabuchodonoſoris incenſa, ſuperſtitibus mandauit, ne in Ægyptum deſcenderent, potiúſque domi ſedentes, patriam religionem ſe adiutore retinerent. Vt igitur & ſe aliquando in ſuas ſedes reuerſuros ſpem fouentes Iſraelitæ torporem ac ſegnitiem magnam excuterent, & in captiuitate damnationem ſuam potius deprecarentur, & ad vota ſemper eſſent intenti, velléntque adorare, qui illos liberare & eruere poſſet: qui autem Iudæam incolerent, ne amplius cum regionibus gentium commercium haberent, ſuſcipit viſionem à Deo Propheta contra Niniuen (erat hæc vrbs Aſſyriorum primaria) & euerſum iri prædicit, deuaſtata ſimul tota regione, quod ita factum eſt, cum Cyrus Cambyſæ, & Mandanes filius Perſas, & Medos, & Elamitas, & alias quaſdam gentes contra Niniuitas ad arma incitauit. Cepit enim eam vi & virtute, & Iſraelem ſeruitute ſolutum, vnà cum vaſis ſacris domum redire iuſſit. Hoc ergo tractationis nobis propoſitæ conſilium eſt. Reliqua pro virili noſtra particulatim in medium afferemus.

Hier. 42.

1. Eſdr. 1.

βούλοιτο μεταπλάττοντος. τοιοῦτον τινὰ καὶ νῦν τῆς προκειμένης ἡμῖν πραγματείας εὑρήσομεν τὸν σκοπόν. ἐπειδὴ γὰρ ἥλω τῶν Ἰουδαίων ἡ χώρα, καὶ εἰς τὴν Περσῶν τε, καὶ Μήδων ἐξεκομίσθησαν δορυάλωτοι γεγονότες οἱ ταῖς ἐκτόποις ἀποστασίαις καταλυπήσαντες τὸν ἀεὶ παρεστηκότα, καὶ ὑπεραθλοῦντα Θεόν, καὶ ἀμείνους ἐμφαίνοντα τῶν αὐτοὺς ἠδικηκότων αὐτούς, οἱ μὲν ἤδη τοῦτο πεπονθότες, τοῖς τῆς αἰχμαλωσίας ἐνισχημένοι κακοῖς, καὶ δύσοιστον ἔχοντες ἀθλιότητα διετέλουν. οἱ δὲ δὴ μόλις ἰσχύσαντες τὸ ἔξω βρόχων γενέσθαι, καὶ τὴν Βαβυλωνίων διαφυγεῖν ἀγριότητα, ἐν ἀκαταλήκτοις ἦσαν δείμασι, καὶ ἐν ὑποψίᾳ πολλῇ, εἰ μή τι πως καὶ αὐτοὶ τοῖς ἴσοις κακοῖς, ἢ τοῖς ἔτι χείροσι περιπέσωσιν, ἐπιμηνίσαντος αὐτοῖς τοῦ πάντα ἰσχύοντος Θεοῦ, ἀνέντος τε, οὔπω τὴν ἀγανάκτησιν. εἰς τοῦτο δὲ ἤδη δειμάτων ἥκεσαν, ὡς ἐν ταῖς τῶν ὁμόρων ἐθνῶν κατασκίδνασθαι χώραις, μονονουχί τε θητεύειν ἑτέροις. καὶ τοῦτο ἀλλογενέσι, καὶ εἰδωλολάτραις. οὐκ ἀζήμιον δὲ ἦν τὸ χρῆμα αὐτοῖς. ἐμάνθανον γὰρ τοῖς ἐκείνων ἔθεσι διαζῆν, καὶ παρ' οἷς ἂν εὑρεθεῖεν ἕκαστοι τὸ αὐτῶν σέβας, ἐν τάξει ποιεῖσθαι Θεοῦ. διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἐμπεπρησμένων τῶν Ἱεροσολύμων κατὰ καιρούς διὰ χειρὸς τοῦ Ναβουχοδονόσορ, τοῖς διασεσωσμένοις ἐπέταττε μὴ καταβαίνειν εἰς Αἴγυπτον, ἱζήσαντας δὲ μᾶλλον οἴκοι τῆς πατρῴας ἔχεσθαι λατρείας, ἐπικουροῦντος αὐτοῦ. ἵνα τοίνυν τὴν αὐτοῦ καὶ ἐπανήξειν κατὰ καιρούς ἔχοντες ἐλπίδα, μὴ λίαν ῥάθυμοι διατελοῖεν οἱ ἐξ Ἰσραήλ, παραιτοῖντο δὲ μᾶλλον τὴν κατάγνωσιν γεγονότες αἰχμάλωτοι, καὶ ἀεὶ συντείνοιντο πρὸς εὐχάς, ἕλοιντό τε προσκυνεῖν τῷ καὶ ἀπαλλάττειν ἰσχύοντι, καὶ λυτρώσασθαι δυναμένῳ· οἱ δέ γε τὴν Ἰουδαίαν ἐνοικοῦντες ἵνα οὐκέτι ταῖς τῶν ἐθνῶν ἐπιμίσγοιντο χώραις· δέχεται τὴν ὅρασιν ὁ Προφήτης παρὰ Θεοῦ κατὰ Νινευὶ (πόλις δὲ αὕτη τῶν Ἀσσυρίων ἡ προὔχουσα) καὶ ὅτι πεσεῖται προαπαγγέλλει, συγκαταπορθηθείσης αὐτῇ καὶ ἁπάσης τῆς χώρας, ὃ δὴ καὶ τετέλεσται Κύρου τοῦ Καμβύσου, καὶ Μανδάνης υἱοῦ Πέρσας τε, καὶ Μήδους, καὶ Ἐλαμίτας, καὶ ἕτερα τινὰ τούτοις συγκαθοπλίσαντος ἔθνη κατὰ τῆς Νινευιτῶν. εἷλε γὰρ αὐτὴν κατακράτος, καὶ τῆς αἰχμαλωσίας ἀνῆκε τὸν Ἰσραήλ, οἴκαδέ τε ἰέναι προστέταχεν ὁμοῦ τοῖς σκεύεσι τοῖς ἱεροῖς. ἔστι μὲν οὖν ἡμῖν ὁ σκοπὸς τῆς κειμένης πραγματείας. τὰ δὲ ἐφεξῆς, ὡς ἔνι, καὶ ἀνὰ μέρος προσοισόμεθα.

A

ΚΕΦΑΛ. α.

Λῆμμα Νινευὴ, βιβλίον ὁράσεως Ναοὺμ τοῦ Ἐλκεσαίου.

Ὁρίζεται πρῶτον τοῦ προφήτου τὸν σκοπὸν, καὶ ἐφ' ὅ,τι τε, καὶ ὅποι βλέποι χρησίμως διασαφεῖ. εἶτα τίς ὁ λέγων, καὶ πόθεν, καθίστησιν ἐναργές. τὸ μὲν γὰρ λῆμμα, φησὶν, τουτέστιν, ἡ ληφθησομένη τε, καὶ προκειμένη ἐν χερσὶν προφητεία νοοῖτ' ἂν οὐκ ἐφ' ἑτέροις τισὶ μᾶλλον, ἢ κατὰ τῆς Νινευὴ, ἢ τὸ τῆς προφητείας λῆμμα νοείσθω Νινευή. ἐπιγράφεται δὲ τὸ βιβλίον, ὅρασις Ναοὺμ, τοῦ ἀπὸ τῆς Ἐλκεσέ. κώμη δὲ αὕτη πάντως που τῆς Ἰουδαίων χώρας. ἐκληψόμεθα γὰρ οὐχ ὡς ἐκ πατρὸς, ἀλλ' ὡς ἐκ τόπου μᾶλλον τοῦ Ἐλκεσαίου. καὶ τοῦτό φαμεν ἐξ ἀναγινωσκόντων ἔχοντες τὴν παράδοσιν.

CAPVT I.

Assumptio Niniue, liber visionis Nahum Elcesai.

II. PRIMVM scopum Prophetiæ statuit, & super quod, & quò respiciat, utiliter declarat. Tum quis sit qui loquatur, & cuias, manifestum reddit. Inquit enim, *Assumptio*, hoc est, assumptum, & quod in manibus habemus vaticinium, non de aliis magis, quàm de Niniue intelligi debet: siue, prophetiæ assumptio intelligatur de Niniue. Inscribitur autem, [liber visionis Nahum] ab Elcese. Elcesa sine dubio Iudææ vicus fuit. Nam illud *Elcesai* potius à loco, siue patria, quam à patre deductum nomen intelligemus. Et hoc dicimus, quod eam ex iis qui legerunt traditionem habeamus.

B

Θεὸς ζηλωτὴς, καὶ ἐκδικῶν κύριος, ἐκδικῶν κύριος μετὰ θυμοῦ, ἐκδικῶν κύριος τοὺς ὑπεναντίους αὐτοῦ, καὶ ἐξαίρων αὐτὸς τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ. κύριος μακρόθυμος, καὶ μεγάλη ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ, καὶ ἀθῷον οὐκ ἀθῳώσει.

C

Deus æmulator, & vlciscens Dominus, vlciscens Dominus cum furore, vlciscens Dominus aduersarios suos, & auferens inimicos suos. Dominus longanimis, & magna fortitudo eius, & innocentem non innocentem faciet.

Βαθὺς ὁ λόγος, καὶ οὐχ ἕτοιμος ἑλεῖν, πλὴν ὅτι μόνον τοῖς ἐθέλουσι διαθρεῖν εὖ μάλα τὰ ἐν αὐτῷ. καὶ εἰ μὲν νοοῖτο γεγονὼς ὡς πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, ἐπιπλήξει μετρίᾳ κεκερασμένην ἐπιεικῶς εὑρήσομεν τὴν παράκλησιν. εἰ δὲ δή τις οἴοιτο κατὰ τῆς Νινευὴ γενέσθαι, καὶ λέγεσθαι, πρὸς ἕτερόν τι τετράψεται τῶν θεωρημάτων ὁ νοῦς, καὶ τοῖς πεπονθόσι τὴν ἅλωσιν τὸ καὶ αὖθις ἀνασφῆλαι δίδωσί τε, καὶ ἐμπεδοῖ τὰς ἐλπίδας. τὰς οὖν ἐπ' ἀμφοῖν ἐννοίας τὸν σκοπὸν ὡς ἂν ἐμφανῆ καταστήσωμεν. ἀπολακτίσαντες γὰρ Ἰουδαῖοι τὴν εἰς Θεὸν ἀγάπησιν, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν εὐσεβείας δι' οὐδενὸς ποιούμενοι λόγου, παντελῶς κατέθορον εἰς πολυθεΐαν, καὶ ἀλλόκοτον πλάνησιν, καὶ τὴν ἔξω νόμου ζωὴν, ἀνεδείμαντο βωμοὺς, ἔστησαν τεμένη, τοῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χειρῶν τελετὰς καὶ θυσίας προσεκόμιζον, τῇ Ἀστάρτῃ, τῷ Χαμὼς, τῷ Βεελφεγὼρ, ταῖς δαμάλεσι ταῖς χρυσαῖς, καὶ τὸ ἐπὶ τούτων ἀλογώτερον, αὐταῖς ἀνέθεσαν ᾠδὰς τὰς χαριστηρίους. ἔφασκον γὰρ ἐξ ἀποπληξίας οἱ δείλαιοι, οὗτοι οἱ θεοί σου Ἰσραὴλ, οἵτινες ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου. ἀλλὰ τοῖς οὕτω δεινοῖς ἀνοσιουργήμασι διαλελήθασι σφᾶς αὐτοὺς καταθήγοντες ἐφ' ἑαυτοὺς τὸν προεστηκότα, καὶ σώζοντα Θεόν· οὗ γεγόνασιν ἐχθροὶ, καὶ

III. Reconditus, ac profundus est sermo, nec facilis intellectu, nisi iis tantũ, qui eũ perscrutari accuratissimè voluerint. Ac si quidẽ tantum ad Iudæos dicta hæc sumamus, cognoscemus moderatæ obiurgationi cõsolationem benignè admistã esse. At si quis contra Niniuen hæc fieri,

D

ac dici existimat, sensus theorematis ad aliud quiddã pertinebit, captiuitatémque passis, rursum sese attollendi spem suggeret, atque cõfirmabit. Vtrumque igitur sensum pro indubitato scopo cõstituamus. Iudæi enim dilectione Dei repulsa, & pietate erga illum cõtempta, omnino ad colendos deos plures, & errores absurdos, vitámque à lege sua alienam prosiluerũt, aras construxerunt, delubra operibus manuũ suarũ posuerunt,

E

cærimoniásque & sacrificia obtulerunt Astartæ, Chamos, Beelphegor, vitulis aureis, & quod à ratione magis abhorret, carmina quibus gratias pro beneficiis agerẽt, iis dedicarunt. Præ amentia enim dicebãt miseri, [Hi sunt dii tui Israel, qui eduxerũt te de terra Ægypti.] Exod. 32 Cæterùm tã infando, & impio facinore se aduersus semet protectorem, & saluatorẽ suũ Deũ irritare nõ animaduertebant, cuius facti sunt inimici atq; hostes,

iis qui natura dii non sunt, sese committentes, quanquam Mose de Deo clamante, zeloten & ignem consumentem esse, & non passurum fingentes sculptilia. Prænuntiauit enim, [Quia ipsi me prouocauerunt in eo qui non est Deus, irritarunt me in idolis suis, & ego prouocabo eos in non gente, in gente stulta irritabo illos.] Ergo quoniam multimodis offenderunt, meritò etiam perierunt. Hoc & nunc Propheta dicit, propemodum indignans ob ea, quæ Iudæorum populis acciderunt, simul autem reprehendens, & consolans. Etenim doletis, inquit, vastitatem nec opinatò perpessi, domibúsque vestris, regione, & vrbibus expulsi, qui semper aduersarios vincebatis. Sub pedes quoque inimicorum redacti estis. Et quomodo non oportebat ante experientiam cogitare, [Quia Deus æmulator est, & vlciscens Dominus cum furore, & vlciscens aduersarios suos,] & auferens inimicos suos? Vide, inquit, nos quoque ablati, & è medio sublati, & manibus hostium traditi sumus. Sed statuit nos inter hostes. Oppugnauimus enim impiè omnipotentem, & in omnia quæ illi displicerent, discessimus. Sed obiicies, [longanimis est Dominus.] Etiam, assentior & ego tibi, est siquidem natura talis. [Veruntamen innocentem non innocentem faciet,] hoc est, à quibus est offensus, idque sine fine ac modo, illos criminibus, & pœna non penitus eximet. Iram enim ex insita mansuetudine differt, & nonnunquam peccantes tolerat, pœnitentiam eorum exspectans. Cunctantes autem, & detrectantes diu, tandem punit, & induratos multat. Sic igitur se verba habebunt, & hanc sententiam continere intelligentur, si ad Iudæos referantur. Sin autem contra Niniuen fiunt, alius erit sensus. Assyrii enim annuente numine, Iudæorum prouinciam sibi adiunxerunt, propterea quòd Israelitæ plurimis peccatis essent cooperti. Erant porrò Assyrii sæui, arrogantes, & feroces animi, & Dei gloriam verborum asperitate & maledicentia tantum non omni ratione, & perpetuo violare conabantur. Etenim se, ipso etiam nolente vicisse, & simul manum Iudæos defendentem exsuperasse rebantur. Itaque Rabsaces male ominatis verbis vsus est, stantibus pro muro ea petulanti ore dicens, quæ solos

Deut. 32.

A ἐν τῇ τῶν πολεμίων τέθεινται μοίρᾳ, τοῖς δὲ κατὰ φύσιν θεοῖς προσνέμοντες αὑτούς, καίτοι πάλαι Μωσέως βοῶντος περὶ Θεοῦ, ὡς εἴη τε καὶ ζηλωτής, καὶ πῦρ ἀναλίσκον, καὶ ὡς οὐκ ἂν ἀνάσχοιτο ποιεῖν γλυπτὸν ᾑρημένων. προαναφωνεῖ γάρ, ὅτι αὐτοὶ παρεζήλωσάν με ἐπ' οὐ Θεῷ, παρώργισάν με ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν, κἀγὼ παραζηλώσω αὐτοὺς ἐπ' οὐκ ἔθνει, ἐπὶ ἀσυνέτῳ ἔθνει παροργιῶ αὐτούς. προσκεκρουκότες δὴ οὕτω πολυτρόπως, εἰκότως καὶ διολώλασι. τοῦτο καὶ νῦν ὁ Προφήτης φησί, μονονουχὶ καὶ ἀσχάλλων ἐπὶ τοῖς συμβεβηκόσι τοῖς δήμοις B τῶν Ἰουδαίων, ἐλέγχων τε ὁμοῦ, καὶ παραμυθούμενος. καὶ γάρ, φησί, καταλγύνεσθε πεπονθότες ἀδοκήτως τὴν ἐρήμωσιν, οἴκων τε, καὶ χώρας, καὶ πόλεων ἐκσεσοβημένοι, καίτοι νικῶντες ἀεὶ τοὺς ἀνθεστηκότας. πεπτώκατε δὲ καὶ ὑπὸ πόδας ἐχθρῶν. εἶτα πῶς οὐκ ἔδει πρὸ πείρας ἐννοεῖν, ὅτι ὁ Θεὸς ζηλωτής ἐστι, καὶ ἐκδικῶν κύριος μετὰ θυμοῦ, καὶ ἐκδικῶν τοὺς ὑπεναντίους αὐτοῦ, καὶ ἐξαίρων τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ; C ἰδὲ δὴ καὶ ἡμεῖς ἐξῃρήμεθα, φησί, καὶ γεγόναμεν ἐκ μέσου, καὶ ὑπὸ χεῖρα δυσμενῶν. ἀλλ' ἔστη μὲν εἰς ἐχθρούς. πεπολεμήκαμεν γὰρ ἀνοσίως τῷ πάντα ἰσχύοντι, καὶ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν ᾠχόμεθα τῶν ἀπαδόντων αὐτῷ. ἀλλ' ἐρεῖς, ὅτι μακρόθυμος ὁ δεσπότης. ναί, σύμφημι καὶ αὐτός, καὶ γάρ ἐστι κατὰ φύσιν τοιοῦτος. πλὴν ἀθῷον οὐκ ἀθῳώσει, τουτέστιν, οὐκ ἀπαλλάξει παντελῶς αἰτιαμάτων, καὶ δίκης τοὺς προσκεκρουκότας αὐτῷ, καὶ τοῦτο ἀκαταλήκτως, καὶ πέρα δὲ μέτρου. D ἀναβάλλεται μὲν γὰρ τὴν ὀργὴν ἐξ ἡμερότητος τῆς ἐμφύτου, καὶ ἀνέχεται πλημμελούντων ἔσθ' ὅτε, περιμένων τὴν μετάγνωσιν. μέλλοντας δέ, καὶ ἀναδυομένους μακράν, κολάζει λοιπόν, καὶ ὑπάγει ποιναῖς κατεσκληκότας. ὧδε μὲν οὖν ἕξει τε ὁ λόγος ἡμῖν, καὶ νοοῖτο γεγονώς, εἰ βλέποι πρὸς Ἰουδαίους. εἰ δὲ δὴ φέροιτο κατὰ τῆς Νινευῆ, νοήσομεν ἑτέρως. εἷλον μὲν γὰρ Ἀσσύριοι τὴν τῶν Ἰουδαίων χώραν κατανεύοντος Θεοῦ τὸ νικᾶν αὐτοῖς, διὰ τὸ πλείστοις ὅσοις ἐνέχεσθαι πλημμελήμασι τοὺς ἐξ E Ἰσραήλ. οἱ δὲ ἦσαν ἀνήμεροί τε, ἀλαζόνες, καὶ ἀγροίκην ἔχοντες παντελῶς τὴν φρένα, κατέληγον ἢ οὐδαμῶς, καὶ αὐτὴν τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν μονονουχὶ καταπαίζοντες σκληραῖς τε, καὶ ἐπαχθέσι φωναῖς. ᾤοντο γάρ, ὅτι νενικήκασι καὶ οὐχ ἑκόντος αὐτοῦ, καὶ ὁμοῦ τοῖς Ἰουδαίοις τὴν ἐπαμύνουσαν αὐτοῖς πεπλεονεκτήκασι χεῖρα. καὶ γοῦν ὁ Ῥαψάκης παλιμφήμοις ἐχρήσατο φωναῖς, τοῖς ἐν τῷ τείχει τῶν Ἱεροσολύμων ἐκεῖνα λέγων, ἃ μόναις πρέπει

τοῖς τῶν οὐκ εἰδότων τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς Θεὸν αἰσχίσταις ἀθυροστομίαις. ἀλλ' ἐκτέτικεν εὐθὺς τῆς ἀλαζονείας τὰς δίκας. πλὴν ἡρηκότες τὰς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ πόλεις οἱ ἀμφὶ τὸν Σαλμανασὰρ, καὶ ἑτέρας δὲ ταύταις προσκαταπρήσαντες, κατηλαζονεύοντο τῶν ἑαλωκότων, καὶ τῆς θείας δόξης κατεθρασύνοντο. παραμυθεῖται δὴ οὖν ὁ Προφήτης ἀλύοντας τοὺς δήμους τῶν Ἰουδαίων οὐ μετρίως, καὶ ὅτι πάντη τε, καὶ πάντως τοῖς αὐτοὺς πεπολεμηκόσιν ἀποτίσει τὰς δίκας ὁ τῶν ὅλων Θεὸς διδάσκει, λέγων. Θεὸς ζηλωτὴς, καὶ ἐκδικῶν κύριος μετὰ θυμοῦ, ἐκδικῶν τοὺς ὑπεναντίους αὐτοῦ, καὶ ἐξαίρων αὐτὸς τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ. κύριος μακρόθυμος, καὶ μεγάλη ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ. περιέσται γάρ πως, φησὶν, ἄμαχον ἔχων τὴν δύναμιν, καὶ κατακρατήσει τῶν λελυπηκότων. εἰ γὰρ καὶ μακρόθυμός ἐστι, καὶ ὁρᾶται τέως ἀνεξικακῶν, ἀλλ' εἰς τέλος οὐκ ἀθῳώσει· ζηλωτὴς γάρ ἐστι. εὑρήσομεν δὲ καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν τῶν ὅλων ἐφ' οἷς πεπόνθασιν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ διὰ τῆς τῶν Βαβυλωνίων ὠμότητος οὐ μετρίως κεκινημένον. ἔφη γὰρ διὰ φωνῆς Ἱερεμίου πρὸς τὴν Βαβυλωνίων πληθὺν, ἢ πόλιν. ἐγὼ δέδωκα αὐτοὺς εἰς τὰς χεῖράς σου, σὺ δὲ οὐκ ἔδωκας αὐτοῖς ἔλεος. καὶ μὴν καὶ διὰ φωνῆς Ζαχαρίου φησίν. ἐζήλωκα τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ τὴν Σιὼν ζῆλον μέγαν, καὶ ὀργὴν μεγάλην ἐγὼ ὀργίζομαι ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ συνεπιτιθέμενα. ἀνθ' ὧν ἐγὼ μὲν ὠργίσθην ὀλίγα, αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακά.

Τὸ δέ γε, Θεὸς ζηλωτὴς, καὶ τὰ ἐφεξῆς, ἁρμόσειεν ἂν εἰκότως καὶ τοῖς οὐκ ἐθέλουσι τὴν ἐπιεικῆ, καὶ φιλόθεον ἰέναι τρίβον. ἀπονενευκότες δὴ μᾶλλον ἐπὶ τὸν βίον ἑλέσθαι σαρκικῶς. ὅτι γὰρ ἐκδικήσει, κολάσεσιν ὑποφέρων, καὶ ποιναῖς ὑποτιθεὶς τὸν ἐξώλιόν τε, καὶ ἀλιτήριον, πῶς ἐστιν ἀμφιβαλεῖν, εἴπερ ἀληθές ἐστιν, ὅτι τοὺς πάντας ἡμᾶς δεῖ φανερωθῆναι ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίσηται ἕκαστος τὰ διὰ σώματος πρὸς ἃ ἔπραξεν εἴτε ἀγαθὸν εἴτε φαῦλον. οὐδὲν δὲ ἧττον ὁ λόγος πρέποι ἂν εἰκότως καὶ τοῖς Ἰουδαίων καθηγηταῖς, τοῖς γραμματεῦσι λέγω καὶ Φαρισαίοις. οἳ τὴν εἰς Χριστὸν παρωθούμενοι πίστιν, σφᾶς τε αὐτοὺς, καὶ ἑτέρους διολλύντες ἡλίσκοντο. πεφρονήκασι γὰρ ἐχθρὰ, καὶ πεπολεμήκασι τῇ μετὰ σαρκὸς οἰκονομίᾳ τοῦ μονογενοῦς, ἔλαβόν τε τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως, καθά φησιν αὐτὸς, οὔτε εἰσῆλθον αὐτοὶ, οὔτε μὴν ἑτέρους συγκεχωρήκασιν εἰσελθεῖν. οὐκοῦν εἰ καὶ ἔστι μακρόθυμος, ἀλλ' οὖν οὐκ ἀθῳώσει τοὺς τῇ ἀληθεῖ πίστει πεπολεμηκότας.

A verum & natura Deum ignorantes loqui deceat. At enim fastus sui pœnas statim suscepit. Cum cepisset porrò vrbes Samariæ exercitus Salmanasar, & cum illis alias quoque incendisset, aduersum captiuos insolenter gloriabatur, & gloriam Dei impudenter dictis lacerabat. Delinit itaque Propheta mœstos Iudæorum populos non vulgarem in modum, & Deum hostibus illorum perfectè pretium redditurum docet, his verbis: [Deus æmulator, & B vlciscens Dominus cum furore, vlciscens aduersarios suos, & auferens ipse inimicos suos. Dominus longanimis, & magna fortitudo eius.] Vincet enim, inquit, inuicta præditus virtute, & domabit, ac subiget, à quibus est læsus. Tametsi enim longanimis est, & in præsens videtur patienter ferre, certè ad extremum [non faciet innocentem,] est enim æmulator. Scimus autē Deum ipsum vniuersorum super iis quæ Israelitæ per Babyloniorum crudelitatem passi sunt, nō leuiter succensuisse. Nam C per Hieremiam Babyloniorum multitudinem, seu ciuitatem sic compellat. [Ego dedi eos in manus tuas, & tu non dedisti eis misericordiam.] Et per Zachariam, [Zelaui Hierusalem, & Sion zelo magno, & ira magna ego irascor super gentes quæ superimpositæ sunt, pro eo quod ego quidē iratus sum modicū, ipsi verò superpositi sunt in mala.]

4. Reg. 18

Zach. 1.

Cæterùm illud, [Deus æmulator,] & quæ sequuntur, transtulerit quis non D ineptè ad eos, qui viam æquam, & bonam, & amoris diuini ambulare nolunt: sed magis ad vitam carnalem inclinant. Nam quod vlturus sit suppliciis subiiciens, & pœnis subdens effrænatos, & flagitiosos, neutiquam dubitare licet, quando verum est, [Omnes nos manifestari oportere ante tribunal Christi, vt recipiat vnusquisque prout gessit in corpore suo siue bonum siue malum.] Nihilominus sermo hic etiam non malè in Iudæorum Doctores, Scribas puta, & Pharisæos accommo- E detur, qui repulsa fide in Christum, & seipsos, & alios perdere conuicti sunt. Fuerunt enim maleuoli, & vnigeniti cum carne œconomiam oppugnarunt, acceperúntque clauem scientiæ, sicut ipse ait, & neque intrarunt ipsi, neque alios intrare siuerunt. Quare quanquam est longanimis, tamen innocentes non faciet eos, qui veræ fidei bellum intulerunt.

2. Co

Luc. 11.

Dominus in cõsummatione, & cõcus- sione via eius, & nubes puluis pedũ eius.

IV. Propheta expugnationem Niniues ad solatiũ afflictorum prædicturus, & calamitatem passis destructionẽ eius indicaturus, opportunè prius diuinæ naturæ potentissimũ robur docet, & quidquid illa tandem ritè confectum voluerit vacare mutabilitate, & inconstantia: quin omnia potius secutura maximè, & posse Deũ, quod illi visum fuerit, etiãsi quod terrenorũ negotiorum nobis nostrique similibus bene effici difficulter posse videatur. Putabãt quippe Iudæi, Babylonios nequire subigi, & adeo inuictis esse viribus, vt etiam volẽte Deo, aduersum hostes languere, ac deficere non possẽt. Ad huiusmodi namque mœstitudinem, opinor, eos tota eorũ regione crudeliter, & immaniter ab illis perpetrata maleficia hortabãtur. Vt igitur scirẽt, Deo in illos iram intendẽte nullo labore, facilliméque subactum iri, dicere necesse habuit, [Dominus in consummatione & concussione via eius.] Est autem res insuperabilis, & magnoperè vitatu difficilis concussio, & consummatio, & insuper nubes pulueris, cælũ obtegentes, & vltionẽ insinuantes. Videtur autẽ Propheta diluuium, quod sub Noë toti humano generi cõtigit, in memoriã eis reducere. Tum enim velut in consummatione, & commotione cõtra omnes venit Deus, nubes excitans, vt ait diuina scriptura, aperiens catarractas cæli, & immẽsitate pluuiarũ vniuersum orbem irrigans. Qui igitur nõ difficulter aduersus totum orbem valuit, & vno decreto omnes mortales sustulit, qui nam aduersus vnã gentem Babyloniã infirmus sit? Iam verò congruenter Deo nubium agmen puluerem pedum eius nominat. Quemadmodũ enim facile est homini, terram & puluerem pedibus excitare, eodẽ modo, vt existimo, omnium rerum habenti potestatem Deo, procella & nubibus cælum condensare facile est.

Quod si arcanum quoque verborum istorum sensum indagare placet, illud dicendum arbitrabor, ingressum, siue expletionem œconomiæ seu dispensationis in carne, in consummatione, & commotione vnigenitum Dei Verbum fecisse. Postquam enim nobis factus est similis, consummauit, & cõmouit principes, & potestates, & principes mundi sæculi huius, eósque prærogatiua contra nos exuit, & antiqua illa potentia depulit, simul mortem ipsam,

A Κύριος ἐν συντελείᾳ, καὶ ἐν συσσεισμῷ ἡ ὁδὸς αὐτοῦ, καὶ νεφέλαι κονιορτὸς ποδῶν αὐτοῦ.

Μέλλων ὁ Προφήτης Νινευῆ τὴν ἅλωσιν εἰς παράκλησιν τῶν πεπονθότων προαναφωνεῖν, καὶ ὅτι καταστραφήσεται παρὰ Θεοῦ καταδηλοῦν τοῖς ἠδικηκόσι, προαφηγῆται χρησίμως τὸ τῆς θείας φύσεως παμμεγαλὲς, καὶ ὅτι περ ἂν ποιοῖ κατορθοῦν ἔλοιτο, τὸ ἀστατοῦν οὐδέν, πάντα δὲ μᾶλλον ἕψεται ῥαδίως, καὶ ἰσχύσει τὸ αὐτῷ δοκοῦν, κἂν εἴη τῶν ἐπιγείων

B πραγμάτων ἡμῖν τε, καὶ τοῖς καθ' ἡμᾶς δυσκατόρθωτον εἶναι δοκῇ. ᾤοντο μὲν γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι δυσαλώτους ἔσεσθαι τοὺς Βαβυλωνίους, καὶ ἀμάχους οὕτως χρῆναι λαχεῖν, ὡς μηδ' ἂν εἰ βούλοιτο Θεὸς, ἀπονῆσαι πρὸς ἐχθρούς. ἐκάλει γὰρ, οἶμαι, δυσθυμίας εἰς τοῦτο αὐτοὺς τὰ πάσῃ αὐτῶν τῇ χώρᾳ ὠμῶς τε, καὶ ἀνημέρως παρ' ἐκείνων τετολμημένα. ἵνα τοίνυν εἰδεῖεν, ὡς κείσονται μὲν ἀκονιτὶ κατεξαναστάντος αὐτοῖς τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ, ἁλώσονται δὲ, καὶ μάλα ῥαδίως, ἀναγκαίως φησὶ, κύριος ἐν συντελείᾳ καὶ

C ἐν συσσεισμῷ ἡ ὁδὸς αὐτοῦ. ἄμαχον δὲ χρῆμα, καὶ κομιδῇ δυσδιάφυκτον συσσεισμὸς, καὶ συντέλεια, καὶ νεφέλαι πρὸς τούτοις δίκην αἰνιττόμεναι κονιορτοῦ, καὶ τὸν οὐρανὸν καταπυκάζουσαι. ἔοικε δὲ ὁ Προφήτης εἰς ἀνάμνησιν αὐτοὺς ἀναφέρειν τοῦ κατὰ παντὸς ἀνθρώπου γένους ἐπὶ Νῶε γεγονότος κατακλυσμοῦ, ἐν συντελείᾳ γὰρ τότε καὶ ἐν συσσεισμῷ τῷ κατὰ πάντων οἱονεὶ πεπόρευται Θεὸς, νεφέλας ἐξαναστὰς, καθά φησι τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν, ἀνοίγων τοὺς καταρράκτας τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὑε-

D τοῖς ἀφάτοις ἐπικλύζων τὴν ὑπ' οὐρανόν. ὁ τοίνυν, φησὶ, εὐκόλως πρὸς ὅλην ἰσχύσας τὴν γῆν, καὶ ψήφῳ μιᾷ ἐν αὐτῇ πάντας ἀνελὼν, πῶς ἂν ἀπονήσειε πρὸς ἔθνος ἓν τὸ Βαβυλώνιον; θεοπρεπῶς δὲ σφόδρα φησὶ τὸ νεφέλαιον κονιορτὸν ποδῶν αὐτοῦ. ὡς γὰρ εὔκολον ἀνθρώπῳ γῆν τε, καὶ κόνιν ἀνακινῆσαι ποδὶ, τὸν αὐτὸν, οἶμαι, τρόπον εὐχερὲς, καὶ τῷ πάντων κατεξουσιάζοντι Θεῷ, χειμῶνί τε, καὶ νεφέλαις καταπυκάσαι τὸν οὐρανόν.

E Εἰ δὲ δὴ προσήκει καὶ τὸν ἀπόρρητον νοῦν τῶν προκειμένων ἐκβασανίσαι, ἐκεῖνο εἰπεῖν οἰήσομαι δεῖν, ὅτι τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὴν εἴσοδον, ἤγουν τὴν ἐκπλήρωσιν ἐν συντελείᾳ, καὶ ἐν συσσεισμῷ πεποίηται, φαμὲν τὸν μονογενῆ λόγον τοῦ Θεοῦ. ἐπειδὴ γὰρ γέγονε καθ' ἡμᾶς, συντετέλεκε, καὶ συνέσεισεν ἀρχάς τε, καὶ ἐξουσίας, καὶ τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ αἰῶνος τούτου, τῆς καθ' ἡμῶν ἐξάρας πλεονεξίας, καὶ τῆς ἀρχαίας ἐκείνης ἰσχύος καταστορέσας, καθελὼν δὲ καὶ αὐτὸν τὸν θάνατον.

καὶ περιέσχε τοῦτο τὴν ἁμαρτίαν. γεγόνασι δὲ καὶ νεφέλαι κονιορτὸς ποδῶν αὐτοῦ. ὥσπερ γὰρ τοῦ βαδίζοντος προεξανίσταται κόνις, οὕτω τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τοῦ μονογενοῦς προεβάδιζον αἱ νοηταὶ νεφέλαι, τουτέστιν, οἱ μακάριοι Προφῆται, σκοτεινοτέρῳ μὲν, καὶ οὐ λίαν ἐμφανεστέρῳ χρώμενοι λόγῳ. πλὴν ζωοποιοῖς κηρύγμασι τὸν συνιέναι δυναμένων καταρδοῦντα νοῦν.

Ἀπειλῶν θαλάσσῃ, καὶ ξηραίνων αὐτὴν, καὶ πάντας τοὺς ποταμοὺς ἐξερημῶν.

Ἐξ ὧν ᾔδεσάν τε, καὶ πεπείραντο τῶν ἐπὶ σφᾶς διηγήσεως λόγον διατεκταίνει, ἀποσιωπήσας αὐτὸν τῶν ἄγαν ἀρχαιοτέρων. ὅτε γὰρ τῆς Αἰγυπτίων ἀνοσιότητος, καὶ τῆς ἀφορήτου πλεονεξίας τὸν Ἰσραὴλ ἐξεκόμιζεν ὁ περιασπίζων Θεὸς, διεβίβασε μὲν διὰ μέσης θαλάσσης αὐτοὺς, ἐκέλευε δὲ βαδίζειν ὡς ἐπὶ ξηρᾶς. ἐπάγη γὰρ ὡσεὶ τεῖχος τὰ ὕδατα, κατὰ τὸ γεγραμμένον. ἐν τούτῳ ἠπείλησε τῇ θαλάσσῃ, καὶ βάσιμος ἦν οἷά τις ξηρά. εἰ δὲ δή τις βούλοιτο τὸ περὶ τούτων ἐννοίαις τὰ πρῶτα συνείρειν, φημὶ δὴ τὸ, κύριος ἐν συντελείᾳ, καὶ ἐν συσσεισμῷ ἡ ὁδὸς αὐτοῦ, τὰ εἰκότα καὶ οὕτω φρονήσει. μονονουχὶ γὰρ συντελέσας τε, καὶ συσσείσας τὴν Αἰγυπτίων, ὁ τῶν ὅλων κύριος διὰ τῶν ἐν αὐτῇ γεγονότων σημείων, καὶ τοῦ θανάτου πρωτοτόκων (διωλώλασι γὰρ ἐν μιᾷ νυκτὶ, θρήνου τε, καὶ οἰμωγῆς τὰ πάντα πεπλήρωτο) διὰ μέσης, ὡς ἔφην, θαλάσσης διεβίβασε τὸν Ἰσραὴλ, κατηρτισμένης αὐτῷ τῆς ἐξ οὐρανοῦ νεφέλης. ἔφη τι τοιοῦτον, καὶ ὁ μακάριος Δαβίδ. ψάλλει γὰρ ὧδε. ὁ Θεὸς, ἐν τῷ ἐκπορεύεσθαί σε ἐνώπιον τοῦ λαοῦ σου, ἐν τῷ διαβαίνειν σε ἐν τῇ ἐρήμῳ, γῆ ἐσείσθη, καὶ γὰρ οἱ οὐρανοὶ ἔσταξαν. γῆν δὲ σεσεισμένην, καθά γε οἶμαι, τὴν Αἰγυπτίαν φησὶ, ὅτι δὲ καὶ νεφέλη κατεκρέματο, προβαδίζουσα τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, ἀσυμφανὲς μὲν οὐδενί. πιστώσεται δὲ καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος, τοὺς τοῦ Ἰσραὴλ πατέρας βεβαπτίσθαι λέγων ἅπαντας ἐν τῇ νεφέλῃ, καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ. προσεπήγαγε δὲ ὁ Προφήτης τὸ ξηραίνεσθαι τὴν θάλασσαν, καὶ τὸ ἐρημοῦσθαι τοὺς ποταμοὺς, εἰς ἀνάμνησιν φέρων ἑτέρου θαύματος. ὅτε γὰρ εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας εἰσεκομίζοντο, Ἰησοῦ μετὰ Μωσέα προεστηκότος, τότε κατὰ χώραν ἔστη πάλιν ὁ Ἰορδάνης, τὴν τῶν ναμάτων καταφορὰν ἀρρήτοις δεσμοῖς ἀνακόπτοντος τοῦ πάντα ἰσχύοντος Θεοῦ. ἀξιοῖ δὲ τοῦτο τοῦ μεγίστου θαύματος καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ, οὕτως λέγων· ὁ μεταστρέφων τὴν θάλασσαν εἰς ξηρὰν, ἐν ποταμῷ διελεύσονται ποδί.

A & peccatum destruxit. Porrò nubes puluis pedum eius factæ sunt. Sicut enim ante ambulantem excitatur puluis: ita ante œconomiam in carne vnigeniti præcesserunt nubes, hoc est, beati Prophetæ, tenebricosiore, & inuolutiore quodam sermonis genere vtentes; veruntamen viuificis prædicationibus mentem intelligentia valentium irrigantes.

Comminans mari, & exsiccans illud, B *& omnia flumina deserta faciens.*

Ex iis quæ nouerant, & experti erant, ex rebus, inquam, ipsis præstitis narrationem ad eos texit, multo antiquioribus prætermissis. Quando enim protector eorum Deus ab impiis Ægyptiis, & intolerandis eorum imperiis Israelem eduxit, per medium mare traduxit, & quasi per aridam ambulare iussit. Nam instar muri, sicut scriptum est, aquæ in solidum astrictæ pependerunt. Comminatus est itaque mari, & meabile, haud secus quam terra, euasit. C Ac si quis voluerit cum horum sententia prima illa connectere, nempe, [Dominus, in consummatione via eius,] nihil inconueniens etiam sic sentiet. Propemodum enim consummata, & commota Ægypto, vniuersorum Dominus per signa ibidem edita, & mortem primogenitorum (interierũt quippe vna nocte, lamentisque, & gemitibus omnia completa sunt) per medium, vt dixi, mare Israeli viam aperuit, nube de cælo illi concinnè coagmentata. Simile quiddam apud beatum Dauidem D extat. Psallit namque sic. [Deus cum egredereris in cõspectu populi tui, cum pertransires in deserto, terra mota est: etenim cæli distillauerunt.] Terram commotam, vt ego opinor, Ægyptiam dicit. Cæterùm nubes nihilominus in sublimi suspensa, quæ filios Israel antecederet, neminem latet. Habebitur etiam fides beato Paulo, affirmanti, patres Israelis [baptizatos esse in nube & in mari.] Addit Propheta, Deum E siccare mare, & deserta reddere flumina, alterius miraculi commonefaciens. Quando enim in terram promissionis introducebantur, Iesu post Mosen gubernacula tenente, tum in ea regione rursum Iordanis constitit, Deo omnipotente cursum fluentorum vinculis irruptis cohibente. Hæc porrò & beatus Dauid in miraculis maximis numerat, cum sic ait: [Qui conuertit mare in aridam, in flumine pertransibunt pede.]

V. Exod. 12. Psal. 67. 1. Cor. 10. Iosue 3. Psal. 65.

Iterum enim pede Iordanē pertransierunt. Et quoniam dicit omnia flumina ab eo exsiccari, quod in vno contigit, Deo annuente contingere posse in omnibus, cedere iubet. Putant autem nonnulli alio quodā modo vim ac sensum horum verborū tractandū. Si enim vniuersorū Dominus, inquit, incursionem in Niniuen facere voluerit, omnino in consummatione, & cōmotione faciet: cōsummabit enim ipsam, & facile quāuis amplam cōmouebit: & instar maris alias gentes militaribus copiis inundantem, sine mora exsiccabit. Et si in eam gentes aduersariæ instar torrentium irruperint, omnimodis desolabitur. Verum enim vero mare, & flumina proluentia, & inundantia nihilominus dicimus esse malignas & aduersarias potestates, inprimisque Satanam. Sed vniuersam eorum potestatem exsiccauit Christus, & olim insuperabilem, cultorum suorum pedibus substrauit.

A πεζῇ γὰρ πάλιν τὸν Ἰορδάνην διέβησαν. εἰ δὲ δὴ τοὺς ποταμοὺς λέγει πάντας ξηραίνεσθαι, ὅ ἐφ' ἑνὶ γεγονός ἐστι καὶ πᾶσι συμβῆναι Θεοῦ κατανεύοντος, διακεῖσθαι κελεύει. δοκεῖ δέ τισι καὶ καθ' ἕτερόν τινα τρόπον τὴν τῶν προκειμένων προσφέρεσθαι νῶ. εἰ γὰρ ἔλοιτο, φησὶ, ὁ τῶν ὅλων δεσπότης τὴν κατὰ τῆς Νινευὴ ποιῆσαι καταδρομὴν, ποιήσεται δὴ πάντως ἐν συντελείᾳ, καὶ ἐν συσσεισμῷ· συντελέσει γὰρ αὐτὴν, καὶ ῥαδίως καταδονήσει πλατεῖαν ὅσην, καὶ B οἷα θαλάσσης δίκην τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι τοὺς πολεμίους ἐπικυμαίνουσαν, ἀμογητὶ καταξηρανεῖ. κἂν εἰσέρχοιτο, φησὶ, ὡς χείμαρροι τὰ κατ' αὐτῆς ἔθνη, πάντη τε καὶ πάντως ἐρημωθήσεται. θάλασσαν δὲ, καὶ ποταμοὺς ἐπικλύζοντάς τε, καὶ κατακλύζοντας, οὐδὲν ἧττόν φαμεν τὰς πονηρὰς εἶναι, καὶ ἀντικειμένας δυνάμεις, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων τὸν Σατανᾶν. ἀλλ' ὅλην αὐτῶν τὴν δύναμιν κατεξήρανεν ὁ Χριστὸς, καὶ ἄμαχον οὖσαν πάλαι, τοῖς τῶν σεβομένων αὐτὸν ὑπέστρωσε ποσίν.

Diminuta est Basanitis, & Carmelus, & efflorentia Libani defecerunt. Montes commoti sunt ab eo, & colles concussi sunt, & contracta est terra à facie eius vniuersa, & omnes habitantes in ea.

C Ὠλιγώθη ἡ Βασανῖτις, καὶ ὁ Κάρμηλος, καὶ τὰ ἐξανθοῦντα τοῦ Λιβάνου ἐξέλιπε. τὰ ὄρη ἐσείσθησαν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ οἱ βουνοὶ ἐσαλεύθησαν, καὶ ἀνεστάλη ἡ γῆ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ ἡ σύμπασα, καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ.

VI. Mox & alias demōstrationes adhibet, diuinæque naturæ cumulatissimi roboris inexpugnabilē potentiā testificatur. Regio enim Basanitis florentissima, & vberi gleba est. Carmelus, & Libanus mōtes, ille Iudææ, hic Phœniciæ, ambo arboribus frequētissimi, & syluis comātibus densi. Sed hæc omnia, Basanitin puta, & ipsam mōtibus adiacentē regionem, feræ, & pugnacissimæ gentes, gigantúmque filii habitabant, vt scriptum est. (Deut. 10.) Veruntamen à filiis Israel, Deo propugnante, arefacti, & deuicti sunt, qui & sortitione regionem illorū possederunt. Similiter ac si dicat iterum. Regiones, quæ quondam acribus, & robustissimis viris scatebant, & in morem syluarum hominibus bellicosis non paucis comabant, perierunt, & deuastatæ sunt, indigenarum passæ solitudinem. Hoc enim est, credo, quod dicit, eas diminutas esse. Iam, quomodo Deo annuente celebrata illa Niniue non occuparetur? Præter Basanitiden, & Carmelum etiā florentia Libani defecerunt. Libanus igitur, vt supra memini, mons Phœnices est, cuius nominē proximā illi, & circūiectam regionem vniuersam significat.

Καὶ δι' ἑτέρων εὐθὺς καταδείξεων ὁ λόγος ἔρχεται, τῇ θείᾳ φύσει τὸ ἀπαμαχές τε, καὶ ἄμαχον εἰς ἐξουσίαν ἐπιμαρτυρῶν. χώρα μὲν γὰρ ἡ Βασανῖτις ἐστὶν εὐθαλὴς, καὶ πίειρα. Κάρμηλος δὲ, καὶ D Λίβανος, ὃ μὲν τῆς Ἰουδαίας, ὃ δὲ τῆς Φοινίκης ὄρος, εὐδενδρότατα δὲ ἄμφω, καὶ ἀμφιλαφέσι κομῶνται δρυμοῖς. ἀλλὰ ταυτὶ δὴ πάντα, τήν τε Βασανῖτιν φημὶ, καὶ αὐτὴν δὴ τὴν τοῖς ὄρεσι παρακειμένην χώραν, δεινά τε, καὶ μαχιμώτατα κατενέμοντο ἔθνη, καὶ υἱοὶ γιγάντων, κατὰ τὸ γεγραμμένον. πλὴν ἐξηράνθησαν, καὶ νενίκηνται παρὰ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, Θεοῦ προμαχίζοντος, καὶ κεκληρονομήκασι τὴν γῆν αὐτῶν. ὅμοιον οὖν ὡς εἰ λέγοι πάλιν, αἱ πάλαι δεινοῖς, καὶ ἀλκιμωτάτοις ἀνδράσι βρύουσαι χῶραι, καὶ οἷα E δρυμοῖς τοῖς ἐν αὐταῖς μαχίμων κομῶσαι πολλοῖς, ᾤχοντο, καὶ πεπόρθηνται τῶν ἐνοικούντων παθοῦσαι τὴν ἐρημίαν. Τοῦτο γὰρ, οἶμαι, ἐστὶ τὸ ὠλιγῶσθαι λέγειν αὐτάς. Εἶτα, πῶς οὐκ ἂν ἁλοίη Θεοῦ κατανεύοντος ἡ διαβόητος Νινευή; πρὸς δὲ δὴ τῇ Βασανίτιδι, καὶ τῷ Καρμήλῳ καὶ τὰ ἐξανθοῦντα τοῦ Λιβάνου ἐξέλιπε. Λίβανος μὲν οὖν, ὡς ἔφην, ὄρος τῆς Φοινίκης ἐστὶν, ἀπ' αὐτοῦ δὲ σημαίνει τὴν ἐπ' αὐτῷ κειμένην καὶ περὶ αὐτὸ σύμπασαν χώραν.

& florentes dicit aut opibus forsitan eminentiores; aut corporis robore præstantes; aut alio quopiam excellentiæ modo cæteris præcellentes.

Iam qui secum perpendet, quæ Iudæi in Christum ausi sint, & illatam ipsis solitudinem, ac vastitatem, perfectamque contritionẽ ac perniciem, illo in vitam reuerso, & in cælum profecto, conuenienter illis etiam ista aptabit. Basanitis enim, & Carmelus, atque etiam Libanus rectè intelligi queant Iudæa. Et Basanitis quidem, quandoquidem & terra fluens lacte, & melle, terra frumenti, & olei, & vinetorum nominata est. Carmelus autem, & Libanus propter celsitudinẽ, & sublimitatẽ gloriæ, inquam est euecta. Euasisse porro celebrem, & notam passim, & tanquam innumeris syluis habitatoribus suis lætam esse, sed diminutam ait. Romanorum enim exercitu consumpti, & cum in eos veluti in rigidos, & robustissimos lignatores incidissent, ceu stirpes prostrati sunt. Ac tale quiddam Zacharias insinuat, quasi Hierusalem alloquens. [Aperi Libane portas tuas, & comedat ignis cedros tuas. Vlulet pinus, quia cecidit cedrus, quia miseri facti sunt optimates. Vlulate quercus Basaniti dis, quia succisus est saltus consitus.] Manifestius autem alibi. [Et erit planctus Hierusalem sicut planctus mali punici in campo succisorum.] Quoniam enim cum Libano Hierusalem rursus confert, cedros cadentes, & pinus, & quercus Basanitidis vocat in ea homines cæteris aliqua celsitudine antestantes: & est oratio, vt dixi, metaphorica.

Ante faciem iræ eius quis sustinebit? & quis resistet in ira furoris eius? Furor eius liquefacit principatus, & petræ contritæ sunt ab eo.

VII. Verba sua ad confirmandam veritatem diuinæ iræ experimentis obsignat, dicens, horribilem esse, & nullis ei machinis resisti posse. Nam instar ignis, opinor, inuadens, facilè & principatus, & potestates cum terrenas, tum quæ intelligentia sola cognoscuntur, liquefecerit. Contriuerit etiam nullo negotio petras, instar petrarum videlicet induratos & obfirmatos. Quin etiam ipsum immundorũ spirituum principem Satanam, de quo sacra Scriptura dicit, [Cor eius induratum est vt lapis, stetit autẽ sicut incus indomita.] Duros autẽ & præfractos fuisse, ac multo stupore

Iud. 5. Deut. 8. Zach. 11. Zach. 12. Iob. 41.

καὶ ἐξανθοῦντας ἔφη τοὺς ἢ πλούτῳ τυχὸν διαφανεστέρους· ἢ τοὺς τῶν σωμάτων ἀλκαῖς ἐμπρέποντας, ἢ καὶ καθ' ἕτερόν τινα τρόπον ὑπεροχῆς τῶν ἄλλων.

Ἀνασκοπούμενος δέ τις τὰ τῶν Ἰουδαίων εἰς Χριστὸν τολμήματα, καὶ τὴν ἐπενεχθεῖσαν αὐτοῖς ἐρήμωσιν, καὶ ὀλοτελῆ συντριβὴν, καὶ ἀπώλειαν μετά γε τὸ ἀναβιῶναι αὐτὸν, καὶ ἀνελθεῖν εἰς τὸν οὐρανὸν, ἐφαρμόσειεν ἂν εἰκότως αὐτοῖς καὶ τάδε. Βασανῖτις μὲν, καὶ Κάρμηλος, καὶ μέντοι καὶ Λίβανος νοοῖτ' ἂν εἰκότως ἡ Ἰουδαία. καὶ Βασανῖτις μὲν, ἐπείτοι καὶ ὠνόμασται γῆ ῥέουσα μέλι, καὶ γάλα, γῆ σίτου, καὶ ἐλαίου, καὶ ἀμπελώνων. Κάρμηλος δὲ, καὶ Λίβανος διά τοι τὸ ὕψος τε ἦρθαι κατὰ τὴν δόξαν, γενέσθαι τε διαφανῆ, καὶ περίοπτον, καὶ οἷα ἀκαταλήκτοις δρυμοῖς τοῖς κατοικοῦσιν αὐτὴν ἐπαγάλλεσθαι, ἀλλ' ὠλιγῶσθαι φησὶ αὐτήν. δεδαπάνηνται γὰρ τῇ Ῥωμαίων χειρὶ καὶ δεινοῖς, καὶ ἀλκιμωτάτοις περιπεσόντες δρυμοτόμοις, φυτοῖς ἐν ἴσῳ περιπεπτώκασι. καὶ τι τοιοῦτον Ζαχαρίας ὑπαινίττεται, λέγων ὡς πρός γε τὴν Ἱερουσαλήμ. διάνοιξον ὁ Λίβανος τὰς θύρας σου, καὶ καταφαγέτω πῦρ τὰς κέδρους σου. ὀλολυξάτω πίτυς, διότι πέπτωκε κέδρος, ὅτι μεγάλοι μεγιστᾶνες ἐταλαιπώρησαν. ὀλολύξατε δρύες τῆς Βασανίτιδος, ὅτι κατεσπάσθη ὁ δρυμὸς ὁ σύμφυτος. Σαφέστερον δὲ ἑτέρωθί που φησί. καὶ ἔσται ὁ κοπετὸς τῆς Ἱερουσαλὴμ ὡς κοπετὸς ῥοῶνος ἐν πεδίῳ ἐκκοπτομένου. ἐπειδὴ γὰρ πάλιν Λιβάνῳ τὴν Ἱερουσαλὴμ παρεικάζει, κέδρους καταπιπτούσας, καὶ πίτυς ἔφη τοὺς ἐν αὐτῇ ὑψηλοὺς, καὶ δρῦς δὲ ἀποκαλεῖ τῆς Βασανίτιδος· μεταφορικὸν δὲ, ὡς ἔφην, τοῦ λόγου τὸ χρῆμα.

Ἀπὸ προσώπου ὀργῆς αὐτοῦ τίς ὑποστήσεται; καὶ τίς ἀντιστήσεται ἐν ὀργῇ θυμοῦ αὐτοῦ; ὁ θυμὸς αὐτοῦ τήκει ἀρχὰς, καὶ αἱ πέτραι διετρίβησαν ἀπ' αὐτοῦ.

Κατασφραγίζει τοὺς λόγους εἰς ἀλήθειαν τοῖς ἐν πείρᾳ γεγονόσι τῆς θείας ὀργῆς, ὅτι πικρά τις ἐστὶ, καὶ δυσαντίτακτος λέγων. δίκην γὰρ, οἶμαι, πυρὸς ἐμπίπτουσα, καταπήξειεν ἂν εὐκόλως ἀρχάς τε, καὶ ἐξουσίας, ἐπιγείους τε καὶ νοητὰς, συνθραύσειε δὴ ἂν ἀμογητὶ καὶ πέτρας, ἤγουν τοὺς ἐν ἴσῳ πέτραις κατεσκληκότας, καὶ μὴν καὶ αὐτὸν τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων ἡγούμενον Σατανᾶν, περὶ οὗ φησὶ τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν, ἡ καρδία αὐτοῦ πέπηγεν ὥσπερ λίθος. ἕστηκε δὲ ὥσπερ ἄκμων ἀνήλατος. ὅτι δὲ σκληροὶ, καὶ ἀτεράμονες, καὶ πλείστην ὅσην ἀναισθησίαν ἐρρωσημ-

κότες ἄλοιεν ἂν καὶ οἱ τῶν Ἰουδαίων καθηγηταί, καὶ οἱ τεταγμένοι παρ᾽ αὐτοῖς εἰς ἀρχάς, ἱερέας δὴ λέγω, καὶ τῶν ἀνοσίων γραμματέων καὶ Φαρισαίων τὰ βέβηλα στίφη, πῶς οὐχ ἅπασιν ἐναργές; οἱ καὶ τῷ πολέμῳ δεδαπάνηνται, τῷ παρὰ Ῥωμαίων, καθάπερ τις κηρὸς ταῖς αἰσχίσταις ἐκτηκόμενοι συμφοραῖς, σκληροὶ δὲ ὄντες ἄγαν, συνετρίβοντο τοῖς κακοῖς, καὶ τῆς εἰς Χριστὸν παροινίας δίκας ἐκτετίκασι.

A aperte laborasse Iudæorum & doctores, & principes seu primores, sacerdotes, inquam, & impiorum Scribarum, ac Pharisæorum cœtus profanos, quem fugit? qui & bello à Romanis illato, sicuti cera malis atrocissimis colliquefacti interierunt. Et cum essent admodum inflexiles, contriti cladibus contumeliarum in Christum expromptarum pœnas luerunt.

Συνέτριψε δὲ δι᾽ ἡμᾶς καὶ ἑτέρως ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἀρχάς τε, καὶ ἐξουσίας, καὶ τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας, ἵνα ἡμᾶς ἐξέληται, καὶ διασώσῃ. καὶ τοῦτο εἰδὼς ὁ μακάριος Δαβὶδ ψάλλει, σὺ φοβερὸς εἶ, καὶ τίς ἀντιστήσεταί σοι ἀπὸ τῆς ὀργῆς σου; ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἠκούτισας κρίσιν, γῆ ἐφοβήθη, καὶ ἡσύχασεν ἐν τῷ ἀναστῆναι εἰς κρίσιν τὸν Θεόν, τοῦ σῶσαι πάντας τοὺς πραεῖς τῆς γῆς. δέδωκε δὲ ἡμῖν πατεῖν ἐπάνω ὄφεων, καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. κατέτηξε γὰρ ἀρχάς, συνέτριψεν ὡς πέτρας τὰς τῶν ἀνοσίων πνευμάτων ἀλαζονείας. ὀργιζομένοις δὲ δι᾽ ἡμᾶς, καὶ πρὸς ἡμῶν τοῖς ἠδικηκόσι, παραχωρεῖν ἦν ἀνάγκη καὶ οὐχ ἑκοῦσιν αὐτοῖς.

B Contriuit autem propter nos alia etiam via Dominus noster Iesus Christus principatus, & potestates, & principes mundi tenebrarum sæculi huius, spirituales nequitias, vt nos eriperet, & saluaret. Hoc sciens B. Dauid, psallit: [Tu terribilis es, & quis resistet tibi ab ira tua? De cælo auditum fecisti iudicium, terra timuit, & quieuit, dum resurgeret in iudicium Deus; vt saluos faceret omnes mansuetos terræ.] Dedit autem nobis [calcare supra serpentes, & scorpiones, & supra omnem virtutem inimici.] C Colliquefecit enim principatus, impiorum spirituum superbiam vt petras contriuit. Irascenti autem noxiis propter nos, & quantum ad nos attinet, illi licet inuiti, cedere debuerunt.

Ephes. 6. *Psal. 75.* *Luc. 10.*

Χρηστὸς κύριος τοῖς ὑπομένουσιν αὐτὸν ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως, καὶ γινώσκων τοὺς εὐλαβουμένους αὐτόν· καὶ ἐν κατακλυσμῷ πορείας συντέλειαν ποιήσεται, τοὺς ἐπεγειρομένους, καὶ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ διώξεται σκότος.

Bonus Dominus expectantibus eum in die tribulationis, & cognoscens timentes se, & in diluuio transeunte consummationem faciet. Consurgentes, & inimicos eius persequentur tenebræ.

Νουθετεῖ χρησίμως, καὶ λίαν εὐτέχνως, οὔτε τῆς εὐημερίας ἀποκείρων τὴν ἐλπίδα, δι᾽ ὧν ἔφη χρηστὸν ἔσεσθαι τοῖς ὑπομένουσι τὸν κύριον· οὔτε μὴν ἀνιεὶς εἰς ἄφετόν τινα, καὶ ἐξίτηλον ζωήν, μετακαλῶν δὲ μᾶλλον εἰς εὐκοσμίαν, καὶ εἰς τὸ βιοῦν ἑλέσθαι ἐννόμως, διά τοι τοῦ φάναι πάλιν, ὅτι τὴν ὡς κατακλυσμῷ νοουμένην ὁδὸν εἰ δὴ ποιοῖτο κατά τινων, καθάπερ τινὰ σεισμὸν ποιήσεται, καὶ ὥσπερ ὑδάτων πολλῶν τε, καὶ ἀφορήτων ὁρμὴν κατὰ τῆς πρανοῦς Ἰούδα χώρας. χρῆμά τι δεινόν, καὶ δὴ καὶ ἄφυκτον παντελῶς. οὕτως εἰ διάθοι κατά τινων τὰ ἐκ θείας ὀργῆς, ἄρδην ἅπαντας ἀπολέσει τοὺς καθ᾽ ὧν ἂν ἴοι, καὶ φέροιτο. σκότει μὲν τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ καταδιωχθήσεσθαι, καὶ καταληφθήσεσθαι λέγει, καὶ οὐχί που πάντως τῷ τῆς νυκτός, ἀλλ᾽ ἑτέρῳ, οἶμαι, τῷ νοητῷ, καὶ ὡς ἂν εἴποι τις τῷ πάσχειν νοουμένῳ. κατασκοτίζειν γὰρ εἴωθε τὸν ἀνθρώπινον νοῦν, καὶ ἀμείλικτος συμφορά, καὶ πικρόν, καὶ ἀδόκητον πάθος,

VIII.

D Fructuose, & scite admodum admonet, neque fœlicitatis spe eos priuans, cum dicit, bonum fore Dominũ exspectantibus se: neque habenas illis laxans ad vitam quandam solutã, & temporariam: quin potius ad morum honestatẽ, & ad vitam ex legibus institutam eos inuitans, cum rursum dicit, quod si viam quam animo cernimus contra quosdam veniet, vt in diluuio, & cõmotione quadam veniet, & vt aquarum multarum intolerandarúmque impetus per prona regionis Iuda. E res formidabilis, & ineuitabilis prorsus. Si ita in quosdã ab ira diuina profectũ supplicium ruat, feratúrque, funditus eos perdet. Tenebras quidẽ inimicos eius persecuturas, & comprehensuras dicit, vtiquè haud noctis huius, sed alius, opinor, noctis intellectualis, & quæ ex modo quodam patiendi perspicitur. Solet enim mentẽ humanã tenebris obscurare dirior calamitas, acerbusque & improuisus casus,

vt antiquioribus contigit, in captiuitatem abductis, & regione ipsorum ab hostibus occupata. Proinde Deus cum vino, & ebrietate huiuscemodi mala conferens, rectissimè ad beatum Hieremiam dicebat. [Sume calicem vini meri huius de manu mea, & potabis omnes gentes ad quas mittam te ad eos, & bibent, & voment, & insanient à facie gladii, quem ego mitto inter eos.] Et per os Esaiæ ad Sion. [Calicem enim ruinæ, calicem furoris ebibisti, & euacuasti.] Ebrietate igitur, & tenebris, erga Deum hostiliter animatos, comprehensum iri dicit, ita probè admodum ad rectè sapiendum concitans, quod eos scire, & facere melius erat.

Hiere. 25.

Esai. 51.

Iuit etiam contra Iudæos in diluuio transeunte vniuersorum Deus, & consummauit eos, propter Christum pœnas reposcens. Facti sunt etiam in tenebris, & diuini luminis omnino expertes, fatui & cæci permanent infelices. Noluerunt enim sequi acclamantem Christum, [Dum lucem habetis, in luce ambulate, vt non tenebræ vos comprehendant.] Et quoniam sine affectione, & indomiti erant, idcirco postmodum, vt ait Propheta, [Exspectantibus illis lucem, factæ sunt illis tenebræ, præstolantes lucem, in tenebris ambularunt.] Fuerunt enim inimici luminis diuini, & impiè aduersus gloriam illius se erexerunt.

Ioan. 12.

Esai. 59.

Quid cogitatis contra Dominum? Consummationem ipse faciet, non vindicabit bis in idipsum in tribulatione.

IX. Dixi iam, & à principio, vbi Salmanasar Assyriorum rex Samariam vastauit, & alias quoque vrbes, vicósque Iudæ sceptro subiectas simul depopulatus est, belli reliquiis ingenti terrore plenis ad vicinarum gentium prouincias confugientibus, quod putarent verisimiliter, parem calamitatem, Babyloniis denuò in ipsos redeuntibus subituros, Deum per Prophetam necessariam consolationem adhibere, duo hæc pollicentem, & bello captos, ac miseriis immensis obrutos aliquando miseraturum, vinculisque captiuitatis absoluturum, & Niniuen in desolationem, & exitium traditurum.

ὃ δὴ τοῖς ἀρχαιοτέροις συμβέβηκεν, ἀπενηνεγμένοις εἰς αἰχμαλωσίαν, καὶ ἁλούσης αὐτοῖς τῆς χώρας. τοιγάρτοι Θεὸς οἴνῳ καὶ μεθύσματι τὰ τοιάδε τῶν κακῶν παρεικάζων, εὖ μάλα πρὸς τὸν μακάριον ἔφασκεν Ἱερεμίαν. λάβε τὸ ποτήριον τοῦ οἴνου τοῦ ἀκράτου τούτου ἐκ χειρός μου, καὶ ποτιεῖς πάντα τὰ ἔθνη, πρὸς ἃ ἐγὼ ἐξαποστελῶ σε πρὸς αὐτούς, καὶ πίονται, καὶ ἐξεμοῦνται, καὶ μανήσονται ἀπὸ προσώπου τῆς μαχαίρας, ἧς ἐγὼ ἀποστέλλω ἀνὰ μέσον αὐτῶν. καὶ διὰ φωνῆς Ἡσαΐου πρὸς αὐτήν. τὸ ποτήριον γὰρ τῆς πτώσεως τὸ κόνδυ τοῦ θυμοῦ ἐξέπιες καὶ ἐξεκένωσας. μέθῃ δὴ οὖν, καὶ σκότῳ καταληφθήσεσθαί φησι τοὺς ἐχθρὰ φρονοῦντας Θεῷ, μεταστοιβάζων εὖ μάλα πρὸς τὸ ἑλέσθαι φρονεῖν, ὅπερ ἦν ἄμεινον εἰδέναι τε καὶ δρᾶν αὐτούς.

Κεχώρηκε δὲ καὶ κατὰ τῶν Ἰουδαίων ἐν κατακλυσμοῦ πορείας ὁ τῶν ὅλων Θεός, καὶ συντετέλεκεν αὐτοὺς τὰς ἐπὶ Χριστῷ εἰσπραττόμενος δίκας. γεγόνασι δὲ καὶ ἐν σκότῳ, καὶ τοῦ θείου φωτὸς ὁλοτρόπως ἠμοιρηκότες, μωροὶ καὶ τυφλοὶ διατελοῦσιν οἱ τάλανες. οὐ γὰρ ἤθελον ἀκολουθῆσαι ἐπιφωνοῦντι Χριστῷ, ἕως τὸ φῶς ἔχετε, περιπατεῖτε ἐν τῷ φωτί, ἵνα μὴ σκοτία ὑμᾶς καταλάβῃ. ἐπεὶ δὲ ἦσαν ἀπαθεῖς, καὶ ἐξώλιοι, ταύτητοι λοιπόν, καθά φησιν ὁ Προφήτης, ὑπομεινάντων αὐτῶν φῶς, ἐγένετο αὐτοῖς σκότος, μείναντες δὲ αὐγήν, ἐν ἀωρίᾳ περιεπάτησαν. γεγόνασι γὰρ ἐχθροὶ τοῦ θείου φωτός, καὶ κατεξανέστησαν ἀνοσίως τῆς δόξης αὐτοῦ.

Τί λογίζεσθε ἐπὶ τὸν κύριον; συντέλειαν αὐτὸς ποιήσεται, οὐκ ἐκδικήσει δὶς ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐν θλίψει.

Ἔφην ἤδη, καὶ ἐν ἀρχαῖς, ὅτι τοῦ Σαλμανάσαρ βασιλέως Ἀσσυρίων τὴν Σαμάρειαν πεπορθηκότος, συγκαταδῃώσαντος δὲ αὐτῇ καὶ ἑτέρας πόλεις, καὶ κώμας τοῖς Ἰούδα σκήπτροις ὑποκειμένας, εἶτα τῶν ἐκ τοῦ πολέμου περιλελειμμένων ἐν ἀφορήτοις ὄντων δείμασι, καὶ εἰς τὰς τῶν ὁμόρων ἐθνῶν ἀναφυγόντων χώρας (ᾤοντο γὰρ κατὰ τὸ εἰκὸς, τοῖς ἴσοις κακοῖς περιπεσεῖσθαι καὶ δεύτερον ἐπ' αὐτοὺς τῶν Βαβυλωνίων ὑπονοστούντων) ἀναγκαίαν ἐποιεῖτο Θεὸς τὴν παράκλησιν διὰ τῆς τοῦ Προφήτου φωνῆς, δύο ταῦτα καθυπισχνούμενος, ὅτι καὶ τοὺς ἤδη κατειλημμένους τῷ πολέμῳ, καὶ ἐν ἀφορήτοις ὄντας συμφοραῖς ἐλεήσει κατὰ καιρούς, καὶ τῶν τῆς αἰχμαλωσίας ἀπαλλάξει δεσμῶν, καὶ ὅτι παραδώσει τὴν Νινευὴ πρὸς ἐρήμωσιν καὶ ἀπώλειαν.

ἵνα τοίνυν μὴ καὶ αὐτοὺς τοῖς ἴσοις περιπεσεῖσθαι κακοῖς προσδοκήσαντες εὐάφορμον ἤδη ποιοῖντο τὴν καταδρομὴν, τὴν ἐκ τῆς Ἰουδαίας εἰς ἀλλοφύλους, μονονουχὶ καὶ ἀναπυνθάνεται, λέγων, τί ἄρα λογίζονται, καὶ φρονεῖν ἐγνώκασι περὶ τοῦ κυρίου, σκληρὸν ἄρα, φησὶ, καὶ βαρύμηνιν ὑπαρχεῖν οἴεσθε τὸν τῶν ὅλων Θεὸν, ὡς διπλᾶς ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς πλημμελήμασι τὰς δίκας αἰτεῖν. ἀλλὰ πολὺ τοῦ πρέποντος ἀποσφάλλεσθε. προστεθεικότων γὰρ ὑμῶν οὐδὲν τῶν ὅσα ἐστὶν ἔξω νόμου, καὶ κατερεθίζουσι πρὸς ὀργὰς τοῦ νόμου τὸν θεστὴν, οὐδ' ἂν αὐτὸς δευτέραν ἐποίησε πληγήν. ἔθλιψεν ἀρκούντως ἐφ' οἷς ἤδη δυσσεβοῦντες ἡλίσκεσθε. παύσατε τὴν ἁμαρτίαν, καὶ τὴν ὀργὴν ἀνακόψει. πεπαίδευκεν ἀποχρώντως, κατελεήσει λοιπὸν τοὺς σωφρονεῖν ἠρημένους. μέμικται τοίνυν ὁ λόγος, καὶ συγκεκραμένην ἔχει τὴν παραίνεσιν. ἐν ταυτῷ γὰρ ἀναπείθει καὶ τὰ ἀρέσκοντα τῷ Θεῷ κατορθοῦν ἑλέσθαι γνησίως, καὶ τοῦτο δρᾷν ἑλομένοις δίδωσι θαρρεῖν, ὅτι χρηστὸς ἔσται περὶ αὐτοὺς, οὐκ ἀχάλινον αὐτοῖς ἐφιεὶς τὴν ὀργὴν, καθάπερ ᾤοντο κατὰ σφᾶς. ἄθρει δὲ ὅπως τετήρηκε πάλιν ὁ λόγος τὸν Ἰσραὴλ, τὸ κατάλειμμα. ὅτι γὰρ οὐ συντελέσει Θεὸς αὐτοὺς προαναπεφώνηκεν ἐναργῶς, ὡς ἐν ἐρωτήσει λέγων· τί λογίζεσθε ἐπὶ τὸν κύριον; συντέλειαν αὐτὸς ποιήσεται, φησὶ, οὐδ' ἂν ἐκ βάθρων αὐτῶν καταρασείσας τὸν Ἰσραὴλ, εἰς ὄλεθρον παραδώσει παντελῆ. φείσεται δὲ διὰ τοὺς πατέρας, καὶ σωθήσεται κατὰ καιροὺς, κατόπιν ἐθνῶν εἰσβάλλοντας διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν, εἰς ἁγιασμὸν, καὶ οἰκειότητα τὴν ὡς πρὸς Θεὸν δι' υἱοῦ ἐν πνεύματι.

Ne igitur & ipsi mala similia formidantes, inde occasionem ex Iudæa, ad alienigenas confugiendi arriperent, percunctatur quasi his verbis, quidnam cogitandum, & sentiendum de Domino sibi existiment. Durum nempe, & vix placabiliter iratum vniuersorum Deum arbitramini, sic, vt eorundem peccatorum duplices pœnas exigat: sed à vero iudicio multum aberratis. Nam si nihil vos addidissetis eorum quæ extra legem sunt, & legis institutorem ad iram prouocant, non ipse alteram plagam inflixisset. Tribulauit satis propterea, in quibus vestra impietas deprehensa est. Cohibete peccatum, & ille iram cohibebit. Castigauit sufficienter, de cætero miserebitur ad sanitatem redire volentium. Mixta est igitur oratio, & admonitionem continet. Simul enim suadet legitimè fungi iis quæ Deo placeant, & istuc facere non abnuentibus fiduciam dat, ipsis clementem fore, non impotenter irascentem, quemadmodum apud se cogitabant. Considera porrò, quomodo sermo rursum tueatur Israel, reliquias, inquam. Nam Deum eos non consumpturum, manifestè prædixit, interrogatione inducta inquiens. [Quid cogitatis contra Dominum? Consummationem ipse faciet,] neque ab ipsis fundamentis concussum Israelem in exitium perfectum dabit. Parcet autem propter Patres, & aliquando post gentes per fidem in Christum ingredientes, ad sanctimoniam, & amicitiam quæ est cum Deo per filium in spiritu aptos efficiet.

Ὅτι ἕως θεμελίων αὐτῶν χερσωθήσονται, καὶ ὡς σμίλαξ περιπλεκομένη βρωθήσονται, καὶ ὡς καλάμη ξηρασίας μεστή. ἐκ σοῦ ἐξελεύσεται λογισμὸς κατὰ τοῦ κυρίου πονηρὰ βουλευόμενος ἐναντία.

Quia vsque ad fundamentũ ipsorũ in solitudinẽ redigentur, & quasi similax implicata comedentur, & quasi stipula ariditatis plena. Ex te exibit cogitatio cõtra Dominũ mala cogitãs contraria.

Ἀποφήνας διὰ πολλῶν, ὅτι καὶ τὸ πάντα δύνασθαι κατορθοῦν εὐκόλως τῷ τῶν ὅλων ἐνυπάρχει Θεῷ, ἀδύνατον δὲ αὐτῷ παντελῶς οὐδὲν, μετακομίζει τὸν λόγον ἐπ' αὐτὴν ἤδη τὴν Νινευὴ, καί φησι, ὅτι κἂν εἰς τοῦτο προήκοι λαμπρότητος, ὡς ἐν ἴσῳ φαίνεσθαι τοῖς εὐδενδροτάτοις τῶν ὀρῶν, Λιβάνῳ τέ φημι, καὶ Καρμήλῳ, πολλοῖς καὶ ἀναριθμήτοις κομῶσα λαοῖς· κἂν εἰ μηδὲν ἀποδέοι τῆς Βασανίτιδος, ἀλλ' ἥξει καιρὸς, ὅτε καὶ εἰς ἅπαν ἐρημωθήσεται. τοῦτο γὰρ, οἶμαι, ἐστὶ τὸ, ἕως θεμελίων χερσωθήσεται, τετηρηκότος τοῦ

Cum pluribus exẽplis declarasset, vniuersorũ Deo inesse potestatem omnia probè, & facilè efficiẽdi, nec quidquam prorsus esse, quod ille prẹstare nõ queat, nunc orationẽ ad Niniuen ipsã transfert, aitque etiamsi eã claritatẽ adepta sit, vt montibus syluosissimis, Libano & Carmelo videlicet, similis videatur, multis & innumeris referta hominibus: tametsi nihil cedat Basanitidi, nihilominus venturũ tẽpus, quando tota deseretur. Hoc enim, opinor, est, vsque ad fundamenta in solitudinem redactum iri,

seruante sermone mutationem ac tropum, vt à montibus, terra, lignis, & sylua deductis vocabulis. Comesum porro iri ipsam, inquit, à Persis, & Medis depastam quodammodo: Subegerunt enim hi Niniuen, Cyro belli summam administrante. Smilaci autem Assyriorum cateruas assimilat, hi namque Niniuen incolebant. Quænam huius ratio afferri queat? Smilax est frutex, affinis hederæ, sempérque in altum serpit, & tenues ramos emittit, & stirpes propinquas apprehendit, vt frequenter ab ipsa vel procerissimæ arbores suffocentur: id quod Assyrii faciebant, semper in regiones & vrbes irrumpentes, & quasi oneris instar bellorum conflictibus, & intoleranda tyrannide incumbentes, & suffocantes. Ait autem, ipsam ambustum iri, & vt stipulam ariditatis plenam. Stipula ad ignem concipiendum, & vstionem aptissima est. Niniuen autem vt incensam, & ira diuina punitam, vastatámque Propheta alloquitur, & occasionem cur hæc dicat excusat, dicens: [Ex te exibit cogitatio contra Dominum mala cogitans contraria.] Exposita eris, inquit, ad desolationem, & eris vt terra inculta & deserta: quin etiam igni combureris: cogitas enim contra Dominum iniqua, & contemptoria. Vniuersorum quippe Deus in peccantem Israelem animaduertens, fecit vt leui negotio capi posset, & tuis eum pedibus substrauit. Tu autem aliter senties, & Iudæam te, ipso nolente, redegisse in potestatem existimabis. Sic enim blaterasse Rabsacem inueniemus, quando conuitiis Dei gloriam insectabatur, in muro sedentibus dicens: [Ne decipiat vos verbis Ezechias, quæ non poterunt liberare vos. Et ne dicat vobis Ezechias: quia liberabit Deus Hierusalem de manu mea.] Huic stultissimè, & verè impiè garrienti, voce Esaiæ Deus respondet. [Nunquid gloriabitur securis sine incidente in ea, aut exaltabitur serra sine trahente eam?] Sicut enim securis, licet acutissima sit, & bene ferrea, in arboribus secandis nihil efficiet, nisi quis ipsam viribus suis aliquo impegerit: sic & serra nihil prorsus in materia sua operabitur, nisi quis eam duxerit. Ad eundem modum Niniuitarum regni, siue militiæ robur non subegisset Samariam, nisi diuina ira in vr-

A λόγου τὴν τροπὴν ὡς ἐπ' ὀρῶν τε, καὶ γῆς, ξύλων τε, καὶ ὕλης. βρωθήσεσθαι δέ φησιν αὐτὴν, κατανεμηθέντων ὥσπερ τινὰ Περσῶν τε, καὶ Μήδων. εἷλον γάρ τοι τὴν Νινευὴ, πολεμαρχοῦντος τοῦ Κύρου. σμίλακι δὲ παρεικάζει τὴν τῶν Ἀσσυρίων πληθὺν, κατῴκουν γάρ τοι τὴν Νινευή. καὶ τίς ἂν γένοιτο λόγος τοῦ τοιοῦδε πάλιν; ἔστι μὲν ἡ σμίλαξ κιττοειδές τι φυτὸν, ἕρπει δ' ἀεὶ πρὸς τὸ ὕψος, καὶ λεπτοὺς ἀνίησι κλάδους, καὶ τῶν ἐγγὺς ἑστηκότων καταδράττεται φυτῶν, ὡς καταπνίγεσθαι πολλά-
B κις ὑπ' αὐτῆς καὶ τὰ εὐμηκέστατα τῶν ξύλων. ἔδρων δὲ τοῦτο καὶ Ἀσσύριοι, κατατρέχοντες ἀεὶ χωρῶν, καὶ πόλεων, καὶ οἷα συμπνίγοντές τε, καὶ καταβρίθοντες ταῖς τῶν πολέμων συμπλοκαῖς, καὶ ταῖς ἀφορήτοις καταδυναστείαις. ἔφη δὲ αὐτὴν καταπρησθήσεσθαι, καὶ ὡς καλάμην ξηρασίας μεστήν. ἐπιτηδειότατον δὲ τῆς καλάμης τὸ χρῆμα πρὸς τὸ καταδαπανᾶσθαι πυρί. καταπιμπραμένῃ δὲ ὥσπερ τῇ Νινευὴ, καὶ πασχούσῃ τὰ ἐξ ὀρ-
C γῆς, καταθρηνῶν τε λοιπὸν ὁ Προφήτης ἐπιφθέγγεται, καὶ τοῦ τὰ τοιάδε λέγειν τὴν πρόφασιν καταλευκαίνει, λέγων· ἐκ σοῦ ἐξελεύσεται λογισμὸς, κατὰ τοῦ κυρίου πονηρὰ βουλευόμενος ἐναντία. παραχθείσῃ φησὶ εἰς ἐρήμωσιν, ἔσῃ δὲ καὶ ὡς χέρσος· καὶ μὴν καὶ καταφλεχθήσῃ πυρί, λογίζῃ γὰρ κατὰ Θεοῦ δεινὰ καὶ ὑπέρογκα, καὶ τὰ ἐναντία. ὁ μὲν γὰρ τῶν ὅλων Θεὸς πλημμελοῦντα τὸν Ἰσραὴλ κολάζων, εὐάλωτον ἀπετέλει, καὶ τοῖς σοῖς αὐτὸν ὑπεκόμιζε ποσί. διαχείσῃ γε μὴν
D οὐχ οὕτως αὐτῇ, νομιεῖς δὲ μᾶλλον ᾑρηκέναι τὴν Ἰουδαίαν καὶ οὐχ ἑκόντος αὐτοῦ. ἐλθοῦσαν γὰρ οὕτως εὑρήσομεν τὴν Ῥαψάκου παρρησίαν, ὅτε τὴν τοῦ Θεοῦ κατεκερτόμει δόξαν, λέγων τοῖς καθημένοις ἐν τῷ τείχει, μὴ ἀπατάτω ὑμᾶς λόγοις Ἐζεκίας, οἳ οὐ μὴ δυνηθήσονται ῥύσασθαι ὑμᾶς. καὶ μὴ λεγέτω ὑμῖν Ἐζεκίας, ὅτι ῥύσεται ὁ Θεὸς τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐκ τῆς χειρός μου. πρὸς δὲ τὴν οὕτως ἀβουλότατα, καὶ ἀνόσιον ἀληθῶς ἀθυροστομοῦντα ἀπελογεῖτο Θεὸς καὶ διὰ φωνῆς Ἡσαΐου, λέ-
E γων. μὴ δοξασθήσεται ἀξίνη ἄνευ τοῦ κόπτοντος ἐν αὐτῇ, ἢ ὑψωθήσεται πρίων ἄνευ τοῦ ἕλκοντος αὐτόν; ὥσπερ γὰρ ἡ ἀξίνη, κἂν τομωτάτη τις εἴη, καὶ εὔχαλκος, οὐκ ἂν ἐνεργήσῃ περὶ τὰς τῶν δένδρων ἀποτομὰς, εἰ μή τις αὐτὴν ἰδίαις δυνάμεσι κατά τινος διαφέρῃ· ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ πρίων ἀπραγμονήσει πάντως περὶ τὰ οἰκεῖα, καθέλκοντός γε αὐτὸν, ἢ ἀνέλκοντος οὐδενός· οὕτω καὶ ἡ τῆς τῶν Νινευι-τῶν βασιλείας, ἤγουν στρατιᾶς ἰσχὺς οὐκ ἂν ἐκράτησε τῆς Σαμαρείας, μὴ οὐχὶ θείας ὀργῆς πο-

λεσί τε αὐτὴν ἐπιφερούσης, καὶ κώμαις, καὶ οἱονεὶ ἐργαλεῖον, ὃ κινεῖται μὲν παρ' ἑτέρου, καὶ ἔστι χρήσιμον εἰς ὑπουργίαν παραληφθὲν, ἐνεργήσει δ' ἂν οὐδὲν αὐτὸ, καθ' ἑαυτό. κολάζεται τοίνυν ἡ Νινευὴ διά τι τὸ πονηρὰ κατὰ Θεοῦ λογίζεσθαι, κατὰ τὰ ἐναντία μᾶλλον, ἤπερ ὡς ἔχει κατὰ τὸ ἀληθὲς ἡ φύσις τοῦ πράγματος. παραδέδωκε γὰρ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἡμαρτηκότα τὸν Ἰσραὴλ, οὐκ αὐτὴ μᾶλλον ἂν εἷλεν ἐπαμύνοντος Θεοῦ, καὶ σώζειν θέλοντος υἱόν.

Τάδε λέγει κύριος, κατάρχων ὑδάτων πολλῶν, καὶ οὕτως διασταλήσονται, καὶ ἡ ἀκοή σου οὐκ ἐνακουσθήσεται ἔτι.

Ἔστι μὲν οὖν ὁ λόγος πρὸς τὴν Νινευὴ τὴν ἀλαζόνα, καὶ θεομάχον. ὕδατα δὲ εἶναί φησιν ἐν τούτοις τὰς ἀμετρήτους τῶν ἐθνῶν κατά τε χώρας, καὶ πόλεις, καὶ ἔθνη, πληθύας, ποταμῶν ἢ θαλάσσης δίκην καταρχομένας εὐκόλως, ὅτ' ἂν ἔλοιτο Θεός. αὐτὸς γάρ ἐστιν αὐτῶν ὁ κατάρχων, ὡς δημιουργὸς, ὡς τῶν ὅλων κύριος, καὶ Θεὸς, ὡς ἰδίοις νεύμασι τὰ ὑπ' αὐτοῦ γεγονότα πηδαλιουχῶν, καὶ τῆς ἁπάντων καρδίας τὸ κίνημα μετατιθεὶς πρὸς τὸ ἑαυτῷ δοκοῦν, οὕτω καὶ διαστέλλων, καὶ διατυπῶν καθ' ὃν ἂν βούλοιτο τρόπον αὐτός. ταύτητοί φησιν, ὦ Νινευὴ, λοιπὸν πεπαύσῃ τοῦ εἶναι δεινὴ, πάμμαχός τε, καὶ διαβόητος. ἡ γὰρ ἀκοή σου οὐκ ἐνακουσθήσεται ἔτι, τουτέστιν, οὐκ ἔσται λοιπὸν πολὺς περὶ σοῦ παρὰ πᾶσι λόγος. πάλαι μὲν γὰρ ἦσθα λαμπρὰ, καὶ ἐν γνώσει ἦν τῶν ἁπάντων, μεγάλα περὶ σοῦ διηγήματα. νυνὶ δὲ οὐκ ἔτι, στυγνὸν δὲ ἐπὶ σοὶ κατηχήσουσι μέλος. ἔσται δὲ οὐδὲν ἔτι παρὰ σοὶ τὸ μέγα, καὶ ἀξιάκουστον.

Καὶ νῦν συντρίψω τὴν ῥάβδον αὐτοῦ ἀπὸ σοῦ, καὶ τοὺς δεσμούς σου διαρρήξω, καὶ ἐντελεῖται ὑπὲρ σου κύριος.

Πάλιν ὁ λόγος τοῦ Προφήτου μετακεχώρηκεν ἐπὶ τὸν Ἰσραήλ. ὅμοιον δὲ ὡς εἰ λέγοι· τὴν ἀρχαιοτέρων ἐκείνων τὴν μνήμην ἀποπεμψάμενος κατελεήσω λοιπὸν, ὡς δίκας ἐκτετικότα. ὡς ἀποχρώντως κεκολασμένον ἀπαλλάξω τῆς ἐκείνων πλεονεξίας. ὑποκείσῃ δὲ οὐδαμῶς τῇ ῥάβδῳ τῶν Ἀσσυρίων, τουτέστι, τῷ σκήπτρῳ, ἤτοι τῇ βασιλείᾳ, σύμβολον γὰρ βασιλείας τὸ σκῆπτρον. ἀνήσω δὲ καὶ δειμάτων, καὶ δουλείας δεσμῶν, ἀνακομιῶ δὲ αὖθις εἰς ἐλευθερίας εὐημερίαν. τό γε μὴν, ἐντελεῖται περὶ σοῦ κύριος, τοιόνδε νοήσεις. ἐντελεῖται γάρ τισιν, ἢ πνεύμασιν ἀγαθοῖς, ἢ ἀγγέλων στρατιαῖς, αἳ τετάχαται παρὰ

A bes, & vicos id adegisset tanquam instrumentum, quod mouetur quidem ab altero, & est vtile ad ministerium assumptum, ipsum tamen per se nihil faciet. Punitur ergo Niniue, vt mala contra Dominum cogitans potius, quàm vt reuera se rei natura habet. Tradidit enim vniuersorum Deus Israelem post peccatum: nec ipsa potius eos subiugasset, si Deus succurrere, & seruare filios voluisset.

B *Hæc dicit Dominus, regnans super aquas multas, & sic diuidentur, & auditus tuus non audietur amplius.*

XI. Est igitur sermo ad Niniuen arrogantem, & Deo repugnantem. In his porro verbis aquas ait immensas populorum multitudines per regiones, vrbes & nationes, instar maris aut fluuiorum, quæ reguntur facilè, si Deus voluerit. Ipse enim est ipsorum rector, vt opifex, vt vniuersorum Dominus ac Deus, qui nutibus suis à se condi- C ta gubernat, & omnium cordium nutus ad suum beneplacitum moderatur, quomodo ipse voluerit decernens, & conformans. Idcirco, inquit, ô Niniue, posthac terribilis, robustissima, & decantata esse desines: [Auditus enim tuus non audietur amplius,] hoc est, non erit inposterum multus de te apud omnes sermo. Olim enim eras illustris, & magnificas de te narrationes ignorabat nemo. Ast nunc non D amplius. Quin triste super te canticum cantabunt, & magnum, auditionéque dignum nihil apud te in posterum reperietur.

Et nunc conteram virgam eius à te, & vincula tua dirumpam, & præcipiet de te Dominus.

XII. Sermo Propheticus iterum ad Israelem transit, quasi dicat. Deposita veterum illorum memoria, miserabor eum de cætero, vt qui pœnas iam ex- E penderit. Vt sufficienter punitum, eorum dominatu te liberabo, subiacebisque neutiquam virgæ Assyriorum, hoc est, sceptro, siue regno: regni enim symbolum, siue nota sceptrum est. Eximiam te quoque terroribus, & vinculis seruitutis, & in beatum libertatis statum restituam. Illud, [& præcipiet de te Dominus,] sic intelliges. Præcipiet autem bonis quibusdam spiritibus, & militiæ angelorum, quià

Deo ad Israelem tuendum curandúmque constituti sunt: aut mandabit etiam Cyro ipsi Cambysæ filio, qui suo tempore captiuos dimisit. Non autem planè mandat, quasi sanctum, & Prophetam alloquatur: sed animo eius voluntatem suam suggerens, & placitorum suorum ministrum reddens, quantumuis profanum & idololatram. Sicut enim mandauit ceto, vt deglutiret Ionam; & posteæ cucurbitæ, vt enasceretur, & obumbraret ipsum, præterea vermi, vt percuteret hederam: sic dicimus & Cyro mandasse. Et hæc quidem historicè.

Ionæ 1. & 4.

Compellauerit autem his Deus & Pater Domini sui interfectricem Hierusalem, siue Iudæorum regionem, [Vsque ad fundamenta sua desertum iri, & vt smilacem implicatum comesum iri, & vt stipulam ariditatis plenam. Ex te egredietur cogitatio contra Dominum mala, contraria cogitans.] Exusta est enim, & in solitudinem redacta, & velut stipula arida consumpta. Ausi sunt enim cogitare mala contra Dominum, atque insuper petulanter loqui. Nunc enim Samaritanum, & potatorem vini, & ex fornicatione natum dicebant: nunc, seducere turbas: Tametsi idcirco à Deo & Patre missus erat, vt seductos à seductione liberaret: & quod à Deo resiluerat, rursum apportaret: & per fidem adduceret, quod multimodis ab eo desciuerat: & quod in tenebris erat, illuminaret: & quod contritum erat, alligaret. Et quoniam non totum Israel funditus deleuit, reliquias, vt toties dixi, conseruauit. Crediderunt enim & de Iudæis non pauci, & gentibus admisti, Christum laudibus prosequuntur.

Ioan 8. Luc. Ioan. 8.

Ezech 14 Esai. 9.

Audiant enim qui sunt ex circuncisione secundum carnem, [Quia virgam eius confringam à te, & vincula tua dirumpam, & mandabit super te Dominus.] Quam porrò virgam, aut quæ tandem vincula dicat, quomodo taceamus? Veluti sceptro cuidam subiacebant, Scribarum & Pharisæorum dementia, & importunitate onerati, illorúmque mandatis propemodum vt vinculis constricti, fidem non recipiebant. Verùm ablata est virga, hoc est, imperium, dirupta sunt vincula, ac deinceps libera mente, ac sensu ad Christum accurrerunt, tantum non celerrimè fugientes; & inter se accinentes illud psallentis lyræ,

A Θεοῦ παρὰ τῆς τὸ περιεστάναι τὸν Ἰσραήλ· ἤγουν ἐντέλλεται καὶ αὐτῷ που τῷ τῆς αἰχμαλωσίας ἀνέντι κατὰ καιρὸν, Κύρῳ δὲ τῷ τοῦ Καμβύσου. ἐντέλλεται δὲ οὐχὶ πάντως ὡς ἁγίῳ καὶ προφήτῃ προσλαλῶν, ἀλλ' εἰς νοῦν ἐνιεὶς τὸ ἴδιον θέλημα, καὶ ὑπουργὸν ἀποφήνας τῶν δοκούντων αὐτῷ, καίτοι βέβηλον ὄντα, καὶ εἰδωλολάτρην. ὥσπερ γὰρ ἐνετείλατο τῷ κήτει καταπιεῖν τὸν Ἰωνᾶν, καὶ τῇ κολοκύντῃ πάλιν, ἀναφῦναι, καὶ ἐπισκιάζειν αὐ-B τὸν, καὶ μὴν καὶ τῷ σκώληκι πατάξαι τὴν κολοκύντην· οὕτω φαμὲν ἐντετάλθαι καὶ Κύρῳ. καὶ ταῦτα μὲν ἱστορικῶς.

Ἐπιφωνήσειε δ' ἂν ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ κυριοκτόνῳ γεγενημένῃ τῇ Ἱερουσαλὴμ, ἤτοι τῇ τῶν Ἰουδαίων χώρᾳ, ὅτι ἕως θεμελίων αὐτῆς χερσωθήσεται, καὶ ὡς σμίλαξ περιπλεκομένη βρωθήσεται, καὶ ὡς καλάμη ξηρασίας μεστή. ἐκ σοῦ ἐξελεύσεται, λογισμὸς κατὰ κυρίου πονηρὰ βουλευόμενος ἐναντία. κατατετέφρωνται γὰρ, καὶ κεχέρσωνται, καὶ ὡς καλάμη ξηρὰ δεδαπάνηνται. C τετολμήκασι γὰρ λογίσασθαι πονηρὰ κατὰ τοῦ κυρίου, καὶ μὴν καὶ ἀθύρῳ γλώττῃ χρήσασθαι. ποτὲ μὲν Σαμαρείτην, καὶ κάτοινον, καὶ ἐκ πορνείας γεγενημένον ὠνόμαζον· ποτὲ δὲ καὶ ἔφασκον, ὅτι πλανᾷ τὸν ὄχλον. καίτοι ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ἀπεσταλμένου παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, ἵνα τοῦ πλανᾶσθαι τὸ πλανώμενον ἀπαλλάξῃ καὶ προσοικειώσῃ Θεῷ τὸ ἀποσκιρτῆσαν αὐτοῦ, καὶ προσαγάγῃ διὰ τῆς πίστεως τὸ πολυτρόπως ὠλισθηκὸς εἰς ἀπόστασιν, καὶ καταφωτίσῃ D μὲν τὸ ἐν σκότει, καταδήσῃ δὲ τὸ συντετριμμένον. ἐπειδὴ δὲ οὐκ εἰσάπαν ὠλόθρευσε τὸν Ἰσραὴλ, τετήρηται, ὡς ἔφην ἤδη πλειστάκις, αὐτοῦ τὸ κατάλειμμα. πεπιστεύκασι γὰρ καὶ Ἰουδαίων οὐκ εὐαρίθμητοι, καὶ τοῖς ἔθνεσιν ἀναμὶξ δοξολογοῦσι Χριστόν.

Ἀκουέτωσαν μὲν οἱ ἐκ τῆς κατὰ σάρκα περιτομῆς, ὅτι τὴν ῥάβδον αὐτοῦ συντρίψω ἀπὸ σοῦ, καὶ τοὺς δεσμούς σου διαρρήξω, καὶ ἐντελεῖται ὑπὲρ σοῦ κύριος. ποίαν δὲ ἄρα φησὶ τὴν ῥάβδον, ἢ τί-E νας ὅλως δεσμοὺς, πῶς οὐκ ἀναγκαῖον εἰπεῖν; ὑπέκειντο μὲν γὰρ οἷά τινι σκήπτρῳ, καταχθόμενοι τῇ τῶν γραμματέων τε, καὶ Φαρισαίων ἀπονοίᾳ τε, καὶ ἀγελειότητι, καὶ μονονουχὶ δεσμοῖς συνεχόμενοι τοῖς ἐκείνων ἐντάλμασιν, οὐ προσεδέχοντο τὴν πίστιν. ἀλλ' ἐξῄρηται μὲν ἡ ῥάβδος, τουτέστιν, ἡ ἀρχὴ, διερράγη δὲ τὰ δεσμὰ, καὶ λοιπὸν ἐλευθέρῳ φρονήματι προσδεδραμήκασι τῷ Χριστῷ, μονονουχὶ περιεξεπήδων ἐπιφωνοῦντες ἀλλήλοις, κἀκεῖνο λέγοντες τὸ διὰ τῆς τοῦ ψάλλοντος λύρας,

διαῤῥήξωμεν τοὺς δεσμοὺς αὐτῶν, καὶ ἀποῤῥίψωμεν ἀφ' ἡμῶν τὸν ζυγὸν αὐτῶν.

Ἀκουέτωσαν δὲ πρὸς ἐκείνοις οὐδὲν ἧττον οἱ ἐξ ἐθνῶν. καὶ νῦν συντρίψω τὴν ῥάβδον αὐτοῦ ἀπὸ σοῦ, καὶ τοὺς δεσμούς σου διαῤῥήξω, καὶ ἐντελεῖται περὶ σοῦ κύριος. πάλαι μὲν γὰρ τοῖς τοῦ διαβόλου σκήπτροις ὑπεζευγμένοι, καὶ τοῖς τῶν κοσμικῶν ἡδονῶν κατεσφιγμένοι δεσμοῖς προσεκύνουν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, οὐκ ᾔδεσαν τὸν φύσει, καὶ ἀληθῶς, καὶ κτηνῶν ἀλόγων ὀλίγα διενεγκόντες ταῖς ἡδοναῖς ἐδούλευον τῆς σαρκὸς, οἰκτρόν τε, καὶ ἀλογώτατον διέζων βίον. ἀλλ' ἠλευθέρωνται καὶ αὐτοὶ, Χριστοῦ τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην ῥάβδον συντρίψαντος, καὶ διαῤῥήξαντος τὰ δεσμὰ, καὶ ἁμαρτίας ἐξέλκοντος, καὶ μεταθέντος ἐκ πλάνης εἰς ἐπίγνωσιν Θεοῦ, καὶ δικαιοῦντος τῇ πίστει, καὶ ἐντελλομένου λοιπὸν περὶ αὐτῶν, δῆλον δὲ ὅτι τοῖς ἁγίοις ἀγγέλοις. γέγραπται γὰρ, ὁ κατοικῶν ἐν βοηθείᾳ τοῦ ὑψίστου, ἐν σκέπῃ τοῦ Θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ αὐλισθήσεται. ἐντελεῖται γὰρ τοῖς ἁγίοις ἀγγέλοις διαφυλάσσειν ἡμᾶς ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς, καὶ λαμβάνειν ἐπὶ χειρῶν, μήποτε προσκόψωμεν πρὸς λίθον τὸν πόδα. καὶ ἀτρεκὲς, ὅτι παρεμβαλεῖ ἄγγελος κυρίου κύκλῳ τῶν φοβουμένων αὐτὸν, καὶ ῥύσεται αὐτούς.

Οὐ σπαρήσεται ἔτι ἐκ ὀνόματός σου.

Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι πάλιν, οὐκ ἔσῃ διεσπαρμένος εἰς πάντα τὰ ἔθνη, δορύληπτος, καὶ ἀλήτης, καὶ τῆς ἐνεγκούσης ὡς ἀπωτάτω, καὶ παγχάλεπον ὑπομένων θητείαν, ἐν πόλεσι δυσμενῶν οἰκτρῶς, καὶ ἐλεεινῶς, καὶ ἀθλίως κατεσκεδασμένος. σημειωτέον δὲ, ὅτι καὶ μετὰ ταύτας τοῦ Προφήτου τὰς φωνὰς ἥλω, καὶ πεπόρευται πρὸς αἰχμαλωσίαν, ὁ Ἰούδας, καὶ δεδούλευκεν Ἀσσυρίοις. Ἐζεκίου μὲν γὰρ τῆς Ἱερουσαλὴμ βασιλεύοντος, κατεστράτευσε τῆς Σαμαρείας ὁ Σενναχηρεὶμ, καὶ τὰς ἐν αὐτῇ πόλεις καταδῃώσας, προσεμπρήσας δὲ καὶ ἑτέρας, ἀπέστειλεν ἐκ Λαχὶς τὸν Ῥαψάκην, ὃς καὶ ἀγρίαν ἠφίει κατὰ Θεοῦ τὴν γλῶτταν. εἶτα πεπτώκασιν ἀγγέλου χειρὶ τῆς τῶν Ἀσσυρίων στρατιᾶς ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδες. μετὰ δέ γε τὴν Ἐζεκίου βασιλείαν χρόνου μεταξὺ διαγεγονότος οὐ μικροῦ, Σεδεκίου βεβασιλευκότος, ὃς ἦν υἱὸς Ἰωσίου, πεπολιόρκηκε τὴν Ἱερουσαλὴμ, προκαταδῃώσας ὅλην τὴν Ἰουδαίαν ὁ Ναβουχοδονόσορ, εἶτα κατὰ κράτος ἑλὼν τὴν ἁγίαν πόλιν, κατεμπρήσας δὲ καὶ τὸν διαβόητον ἐκεῖνον ναὸν, ἀπῴκισε τὸν Ἰούδαν, καὶ προσέθηκε τοῖς ἐκ Σαμαρείας διὰ τοῦ Σενναχηρεὶμ ἀπῳκισμένοις.

[Psal. 2.] dirumpamus vincula eorum, & proiiciamus à nobis iugum ipsorum.]

Audiant præter illos nihilominus qui ex gentibus conuersi sunt. [Et nunc conteram virgam eius à te, & vincula tua dirumpam, & mandabit super te Dominns.] Olim enim diaboli sceptris subiugati, mundanarúmque voluptatum laqueis irretiti, adorabant potius creaturam quàm creatoré, Deum naturâ, & verum nesciebant, parúmque à brutis differentes, carnis voluptatibus seruiebant, miserámque, & à ratione alienissimam vitam exigebant. [Rom. 1.] Cæterùm ipsi quoque in libertatem vindicati sunt, postquam Christus antiquam illam virgam contriuit, & vincula dirupit, & à peccato eos extraxit, & ab errore ad agnitionem Dei transtulit, & fide iustificauit, & de reliquo super ipsis mandauit, sine controuersia sanctis angelis. Scriptum est enim, [qui habitat in adiutorio altissimi, in protectione Dei cæli commorabitur. Mandabit enim sanctis angelis, vt custodiant nos in omnibus viis nostris, & manibus portent, ne fortè offendamus ad lapidem pedes.] [Psal. 90.] Et certum est illud, [Immittet angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos.] [Psal. 33.]

Non seminabitur amplius ex nomine tuo.

XIII.

Rursus idem pœnè est ac si dicat, non eris dispersus in omnes gentes, captiuus, & erro, & à patria quam semotissimus, & durissimam sustinens seruitutem in vrbes hostium miserè, & miserabiliter, & infeliciter dissipatus. Sciendum porrò, etiam post hasce voces Prophetæ captum esse Iudam, & iuisse in captiuitatem, & seruiisse Assyriis. Ezechia enim Hierosolymis regnante, Senacherib in Samariam copias adduxit, depopulatúsque vrbes eius, & quibusdam insuper incensis, misit ex Lachis Rabsacen, qui impudenter contra Deum linguam soluit. [4. Reg. 18 & 19.] Deinde manu angeli de expeditione Assyriorum centum octoginta quinque millia ceciderunt. Post Ezechiæ regnum non modico interuallo temporis, Sedecia Iosiæ filio regnante Nabuchodonosor totam Iudæam prius deprædatus, Hierosolymam obsidione cinxit, vtque & armis occupatam ciuitatem sanctam, & templo illo celebri exusto, Iudam transtulit, Samaritanisque per Senacherib abductis addidit.

Num igitur fallit promissa vniuersorum Deus, per Prophetã dicens his, qui sunt de sanguine Israel: [Non seminabitur ex nomine tuo amplius?] Quantæ tandem imperitię, imò verò summę improbitatis foret, existimare Deum mentiri; multum enim abest, vt aliquando Deus falsum loquatur. Sic autem vera prolocutum intelligamus licet. Cùm ante meminisset dimissionis quæ facta est tẽporibus Cyri, qui Babyloniorum imperium euertit, subdidit, imposterũ nullã amplius è domo Israel captiuitatem futuram. Reuocati enim in regionẽ suam, reuersique in Iudæam, tutò ibidem habitarũt. Et vexati sunt quidem armis ab Antiocho, cognomento Illustri, & post illum à quibusdam aliis: veruntamen in captiuitatem non abierunt; sed, vt dicebam, patriam suam securè incoluerunt. Hunc igitur in modum de Israele secundùm carnẽ intelligi possit hoc, [non seminabitur ex nomine tuo amplius.]

Audiet autem, & meritissimò etiam intellectualis Israel, id est, qui oculis animi vident Deum, & gloriam vnigeniti obstupescunt, [Non seminabitur ex nomine tuo amplius.] Ante fidem namque iuris inimicorũ fuerunt, ceruicem cordis Satanæ, & vnà malignis eius potestatibus subiugarunt, & turpissimo carnis amore illigati vixerunt. Sed deinceps veterum dominorum prærogatiua, & auctoritas sublata est, & cecidit cum illis peccatum, turbulentarum motionum sublata vis. Soluit enim nos Christus, & quanquam in multa, & vana prauarum affectionum genera, & in deorum innumerabilium cultus disseminatos per fidem ad sanctimoniam reuertit. Sed non amplius disseminabimur, omninóque in Christo manebimus, vnam habentes fidem, vnum baptisma, & vnũ Dominum Saluatorem ac redemptorem, & per ipsum Deo & Patri ad vnionem spiritualem copulari.

Ex domo Dei tui disperdã sculptilia, & conflatilia ponam sepulchrum tuum.

XIV. Cùm Israel non mediocriter Deum offendisset, defectione ab eo facta, & impiè deserto Deo Saluatore suo idolorum cultibus se dedidisset, ideo captiuus ad hostes abiit, & ita Niniuen abductus est. Relicti autem Hierosolymis, nihilominus ad Deum amandum segnes erant, & ad religionem tituban-tes, & quæ Deo placerẽt, non curantes,

ἆρ' οὖν διαψεύδεται τὴν ὑπόσχεσιν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, διὰ τοῦ Προφήτου λέγων τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, οὐ σπαρήσεται ἐκ τοῦ ὀνόματός σου ἔτι; εἶτα πῶς οὐκ ἀμαθὲς, μᾶλλον δὲ καὶ εἰς λῆξιν αὐτὴν ἰοῦ τοῦ παντὸς ἤδη κακοῦ, τὸ ψευδοεπεῖν οἴεσθαι τὸν Θεόν; ἀμετροεπὲς γὰρ οὔτι που τὸ θεῖον, πολλοῦ γε καὶ δεῖ. ἀληθεύσει δὲ οὕτως. μνημονεύσας γὰρ πρότερον τῆς ἀφέσεως τῆς γεγενημένης κατὰ καιροὺς Κύρου τοῦ * ἀνῃρηκότος τὸ κράτος, τότε φησὶ, ὡς οὐκ αὖ ἄλλη τις αἰχμαλωσία γένοιτο μετὰ τοῦτο ἔτι, καὶ ἐξ οἴκου Ἰσραήλ. ἀνακεκλημένοι γὰρ εἰς τὴν ἑαυτῶν, καὶ ὑπονοστήσαντες εἰς τὴν Ἰουδαίαν, κατῳκήκασιν ἀσφαλῶς. καὶ κεκίνηνται μὲν πόλεμοι κατ' αὐτῶν ὑπό τε Ἀντιόχου τοῦ ἐπίκλην Ἐπιφανοῦς, καὶ ἑτέρων δὲ μετ' ἐκεῖνόν τινων· πλὴν οὐκ ἀπῴχοντο πρὸς αἰχμαλωσίαν· ἀλλ', ὡς ἔφην, κατῳκήκασι τὴν ἐνεγκοῦσαν ἀσφαλῶς. οὕτω μὲν οὖν ἐπὶ τοῦ κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ νοηθείη ἂν τὸ, οὐ σπαρήσεται ἐκ τοῦ ὀνόματός σου ἔτι.

* Βαβυλωνίων, aut Ἀσσυρίων puto desiderari.

Ἀκούσεται δὲ, καὶ μάλα εἰκότως, ὁ νοητὸς Ἰσραὴλ, τουτέστιν, οἱ τοῖς τῆς διανοίας ὄμμασιν ὁρῶντες Θεὸν, καὶ τὴν δόξαν τοῦ μονογενοῦς κατατεθηπότες, οὐ σπαρήσεσθαι ἐκ τοῦ ὀνόματός σου ἔτι. γεγόνασι μὲν γὰρ πρὸ τῆς πίστεως ὑπὸ χεῖρας ἐχθρῶν, ὑποζεύξαντες τὸν τῆς διανοίας αὐχένα τῷ Σατανᾷ, καὶ ταῖς σὺν αὐτῷ δυνάμεσι πονηραῖς, καὶ τῇ τῆς κακίστης φιλοσαρκίας ἐνδεδεμένοι. ἀλλ' ἐξήρηται λοιπὸν ἡ πλεονεξία τῶν πάλαι κεκρατηκότων, κατεσπάσθη, καὶ πέπτωκε σὺν ἐκείνοις ἡ ἁμαρτία, ἐξήρηται τῶν παθῶν ἡ δύναμις. ἀνῆκε γὰρ ἡμᾶς ὁ Χριστὸς, ἀνεκόμισε διὰ τῆς πίστεως εἰς ἁγιασμὸν, καίτοι πολυτρόπως κατεσπαρμένους εἰς πολυειδῆ, καὶ ἐξίτηλα πάθη, καὶ εἰς ἀναρίθμητον πολυθεΐαν. ἀλλ' οὐκ ἔτι διασπαρησόμεθα, μενοῦμεν δὲ πάντως ἐν Χριστῷ, μίαν ἔχοντες πίστιν, ἓν βάπτισμα, καὶ ἕνα κύριον σωτῆρά τε, καὶ λυτρωτὴν, καὶ δι' αὐτοῦ τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ πρὸς ἑνότητα τὴν πνευματικὴν συνδεδεμένοι.

Ἐξ οἴκου Θεοῦ σου ἐξολοθρεύσω τὰ γλυπτὰ, καὶ χωνευτὰ θήσομαι ταφήν σου.

Προσκέκρουκε μὲν οὐ μετρίως ὁ Ἰσραὴλ, ἀπονενευκὼς εἰς ἀπόστασιν, καὶ ἀποφοιτήσας μὲν ἀνοσίως τοῦ σεσωκότος Θεοῦ, προσκείμενος δὲ ταῖς τῶν εἰδώλων λατρείαις, ταύτῃ τοι καὶ γεγονὼς αἰχμάλωτος πεπόρευται πρὸς ἐχθροὺς, ἀπεκομίσθη τε οὕτως εἰς τὴν Νινευΐ. οἱ δὲ δὴ περιλειφθέντες ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, οὐδὲν ἧττον ἦσαν ῥᾴθυμοι πρὸς φιλοθεΐαν, καὶ ἀνασφαλεῖς εἰς εὐλάβειαν, καὶ ἀποσπουδάζοντες μὲν τὸ αἰδέσιμον Θεῷ, καὶ τὴν ὑπ'

αὐτοῦ δουλείας ἀποσειόμενοι τὸν ζυγόν· θύοντες δὲ τῇ Βαὰλ ἔτι, καὶ τῇ Ἀστάρτῃ, καὶ τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ. ἐπειδὴ δὲ διὰ προφητῶν ἁγίων γέγονεν ἀπειλὴ Θεοῦ, λέγοντος ἐναργῶς, ὡς ὀλεῖται μὲν Ἱερουσαλὴμ, βαδιοῦνται δὲ τοῖς ἄλλοις ὁμοῦ πάντες τε καὶ πάντως αἰχμάλωτοι, καὶ οἱ κατοικοῦντες αὐτὴν εἰς χώραν ἀλλοτρίαν, ἐξέπτησαν κατὰ καιρούς τῶν ἐν αὐτῇ βεβασιλευκότων τινὲς, καὶ καθεῖλον τεμένη, βωμοὺς ἀνέτρεψαν, καὶ πυρὶ δεδαπανήκασι τὰ γλυπτά. μάλιστα δὲ τῶν ἄλλων διέπρεψεν ἐν τούτοις Ἰωσίας, περὶ οὗ λελάληκε καὶ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ θύοντί ποτε τῷ Ἱεροβοὰμ τῷ τοῦ Ναβὰτ, ὃς ἐξήμαρτε τὸν Ἰσραήλ. ὁ μὲν γὰρ εἰσηγεῖ ταῖς δαμάλεσι ταῖς χρυσαῖς ἀνοσίας θυσίας. ὁ δὲ πρὸς τὸ θυσιαστήριον ἐν λόγοις κυρίου φησί. θυσιαστήριον. τάδε λέγει κύριος. ἰδοὺ υἱὸς τίκτεται τῷ οἴκῳ Δαβὶδ, Ἰωσίας ὄνομα αὐτῷ, καὶ θύσει ἐπὶ σὲ τοὺς ἱερεῖς τῶν ὑψηλῶν τοὺς ἐπιθύοντας ἐπὶ σὲ, καὶ ὀστᾶ ἀνθρώπων καύσει ἐπὶ σέ. ὅτι δὲ εἰς πέρας ἐκβέβηκε τὸ προηγγελμένον, μεμαρτύρηκεν οὕτως τὸ γράμμα τὸ ἱερόν. γέγραπται δὲ οὕτως ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν βασιλειῶν περὶ Ἰωσίου. καὶ ἐνετείλατο ὁ βασιλεὺς τῷ Χελκίᾳ τῷ ἱερεῖ τῷ μεγάλῳ, καὶ τοῖς ἱερεῦσι τῆς δευτερώσεως, καὶ τοῖς φυλάσσουσι τὸν σταθμὸν, τοῦ ἐξαγαγεῖν ἐκ τοῦ οἴκου κυρίου πάντα τὰ σκεύη τὰ πεποιημένα τῷ Βάαλ, καὶ τῷ ἄλσει, καὶ πάσῃ τῇ δυνάμει τοῦ οὐρανοῦ, καὶ κατέκαυσεν αὐτὰ ἔξω Ἱερουσαλὴμ ἐν Σαδημὼθ κέδρων, καὶ ἔλαβε τὸν χοῦν αὐτῶν εἰς Βαιθὴλ, καὶ κατέκαυσε τοὺς χωμαρεὶμ, οὓς ἔδωκαν βασιλεῖς Ἰούδα, καὶ ἐθυμίων ἐν τοῖς ὑψηλοῖς, καὶ ἐν ταῖς πόλεσιν Ἰούδα, καὶ ἐν τοῖς περικύκλῳ Ἱερουσαλὴμ, καὶ τοὺς θυμιῶντας τῷ Βάαλ, καὶ τῷ ἄλσει, καὶ τῷ ἡλίῳ, καὶ τῇ σελήνῃ, καὶ τοῖς μαζουρὼθ, καὶ πάσῃ τῇ δυνάμει τοῦ οὐρανοῦ. καὶ ἐξήνεγκε τὸ ἄλσος ἐξ οἴκου κυρίου ἔξωθεν Ἱερουσαλὴμ εἰς τὸν χειμάρρουν τῶν κέδρων, καὶ κατέκαυσεν αὐτὸ ἐν τῷ χειμάρρῳ κέδρων, καὶ ἐλέπτυνεν εἰς χοῦν, καὶ ἔρριψε τὸν χοῦν αὐτοῦ εἰς τὸν τάφον τῶν υἱῶν τοῦ λαοῦ. συνίης οὖν, ὅπως ὥσι τέθεινται ταφή τις ὥσπερ τὰ χωνευτὰ, καὶ ἐξωλοθρεύθησαν ἐξ οἴκου κυρίου τὰ γλυπτά. πιστώσεται δὲ τὸν ἐπὶ τῷδε λόγον καὶ ἑτέρα γραφή. ἔφη γὰρ οὕτως ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν Παραλειπομένων. ἐν τῷ ὀγδόῳ ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ, δῆλον δὲ ὅτι τοῦ Ἰωσίου, καὶ αὐτὸς ἔτι παιδάριον ἤρξατο τοῦ ζητῆσαι κύριον τὸν Θεὸν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. καὶ ἐν τῷ δωδεκάτῳ ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἤρξατο τοῦ καθαρίσαι τὸν Ἰούδαν, καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀπὸ τῶν ὑψηλῶν, καὶ τῶν ἀλσῶν, καὶ ἀπὸ τῶν γλυπτῶν, καὶ χωνευτῶν, καὶ κατέσκαψε κατὰ πρόσωπον αὐτοῦ τὰ θυσιαστήρια τοῦ Βάαλ, καὶ τὰ

A & seruitutis eius iugum excutientes insuper Baal, & Astartæ, & militiæ cæli sacrificantes. Postquam autem per sanctos Prophetas minatus est Deus, dilucidéque dixit, Hierusalem perituram, & incolas eius omnino captiuos simul cum aliis in peregrinam regionem abituros, quidam in ea regnantes quodam tempore oculos aperuerunt, & delubra disturbarunt, aras euerterunt, sculptilia igni consumpserunt. In his præcipuè claruit Iosias, de quo etiam B homo Dei locutus est Hieroboam filio Nabat fortè sacrificanti, qui peccare fecit Israel. Hic enim vitulis aureis scelerata sacrificia offerre instituit. Compellauit autem altare his vocibus in sermone Domini. [Altare, hæc dicit Dominus. Ecce filius nascitur domui Dauid, Iosias nomen ei, & immolabit super te sacerdotes excelsorum, sacrificantes super te, & ossa hominum incendet super te.] Cui prædictioni euentum respondisse, sacræ literæ in hunc modum testantur. Sic namque in quarto C Regum de Iosia extat. [Et præcepit Rex Chelciæ sacerdoti magno, & sacerdotibus secundi ordinis, & custodientibus limen, vt educerẽt de templo Domini omnia vasa quæ fecerant Baal, & luco & vniuersæ militiæ cæli, & combussit ea foris Hierusalem in Sademoth cedron, & tulit puluerem eorum in Bæthel. Et combussit sacerdotes, quos posuerunt reges Iuda, vt adolerent incensum in excelsis, & in ciuitatibus Iuda, D & in circuitu Hierusalem, & adolentes incensum Baal, & luco, soli & lunæ, & planetis, & omni militiæ cæli. Et extulit lucum de domo Domini foras Hierusalem in torrentem Cedron, & combussit eum in torrente Cedron, & comminuit in puluerem, & proiecit puluerem eius in sepulchra filiorum populi.] Perspicis ergo, quomodo quibusdam sepulchri instar posita fuerint conflatilia, & de domo Domini exterminata sculptilia. Fidem porrò huic sermoni E etiam alia scriptura faciet. Sic enim ait in secundo Paralipomenon. [In octauo anno regni sui (puta Iosiæ) & ipse adhuc puerulus incepit quærere Dominum Deum Dauid patris sui. Et in duodecimo anno regni sui incepit mundare Iudam, & Hierusalem ab excelsis, & lucis, & altaribus, & sculptilibus, & conflatilibus, & destruxit quæ ante faciem eius altaria Baal, & ex-

1. Par. 14. & 16. 3. Reg. 13.

4. Reg. 23.

2. Par. 34.

celsa

" celsa super ipsis. Et succidit lucos, & sculptilia & conflatilia contriuit, & comminuit, & proiecit super faciem monimentorum eorum, qui immolabant eis. Et ossa sacerdotum combussit in altaribus eorum. Et mundauit Iudam, & Hierusalem.] Itaque perierunt in ipsis templis, vt dixi, & altaribus, & cum conflatilibus tantùm non sepulti sunt, iuxta verba Prophetæ. Sciendum autem, temporibus Ezechiæ prophetasse Nahum. Deinde natus est ex Ezechia quidem Manasses, qui annis quinque & quinquaginta regno præfuit. Ex Manasse autem Amon, qui vix duos annos regnum tenuit. Et post eum Iosias, sub quo Prophetiæ verba re perfecta sunt, vt modo docuimus.

Quia veloces ecce super montes pedes euangelizantis, & annunciantis pacem.

XV. Manebant quidem captiui in Babylone filii Israel, spe tamen sustentabantur, se aliquando reuersuros, & in antiquam, atque auitam nobilitatem non ita multo post redituros, cum id sancti Prophetæ, vt Deo per illos loquente, spopondissent. Erat autem speratum tempus idem, quod regni Cyri, qui Niniuen potentia, & armis subacturus erat, quod item Esaias prænuntiauerat, his verbis: " [Sic dicit Dominus Christo meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, vt subiiciam ante eum gentes, & fortitudinem regum dirumpam, aperiam ante eum ianuas, & vrbes non claudentur. Ego ante te ibo, & montes complanabo. Portas æreas conteram, & vectes ferreos confringam.] Et infrà rursum. [Hic ædificabit vrbem Hierusalem, & captiuitatem populi mei conuertet, non cum pretio, neque cum muneribus, dixit Dominus Deus Sabaoth.] Veniet igitur Israelitis nuntius pacis inquit, Cyri expeditionem significans, quando & captiuitatis iugum excusserunt, & dominantium virgam contriuerunt, & inconsuetæ seruitutis vincula diruperunt, & recepta patria salutem receperunt.

Quod si cui libuerit, etiam sancti Baptistæ concionibus propositorum verborum sententiá non malè accommodauerit. Commoratus est enim in solitudine, & quasi in montibus clamans euangelizauit pacem, hoc est, Christum.

ὑψηλὰ τὰ ἐπ' αὐτῶν. καὶ ἔκοψε τὰ ἄλση, καὶ τὰ γλυπτὰ, καὶ τὰ χωνευτὰ συνέτριψε, καὶ ἐλέπτυνε, καὶ ἔρριψεν ἐπὶ πρόσωπον τῶν μνημείων τῶν θυσιαζόντων αὐτοῖς. καὶ ὀστᾶ ἱερέων κατέκαυσεν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον. καὶ ἐκαθάρισε τὸν Ἰούδαν, καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ. ἐκ κοινοῦ διωλώλασιν ἐπ' αὐτοῖς τεμένεσιν, ὡς ἔφην, καὶ βωμοῖς, καὶ τοῖς χωνευτοῖς μονονουχὶ συνεθάπτοντο, κατὰ τὸν τῆς προφητείας λόγον. ἰστέον δὲ, ὅτι κατά γε τοὺς χρόνους Ἐζεκίου προεφήτευσεν ὁ Ναούμ. εἶτα γέγονεν ἐκ μὲν Ἐζεκίου Μανασσῆς, ὃς βεβασίλευκεν ἔτη πέντε καὶ πεντήκοντα. Μανασσῆ δὲ υἱὸς Ἀμὼν, ὃς ἔτη μόλις διεβίω δύο. καὶ μετ' ἐκεῖνον Ἰωσίας, ἐφ' οὗ τὰ τῆς προφητείας πεπλήρωται, καθὰ δέδειχεν ἡμῖν ἀρτίως ὁ λόγος.

Ὅτι ταχεῖς ἰδοὺ ἐπὶ τὰ ὄρη οἱ πόδες εὐαγγελιζομένου, καὶ ἀπαγγέλλοντος εἰρήνην.

Διετέλουν μὲν ἐν Βαβυλῶνι γεγονότες αἰχμάλωτοι οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, ἦσάν γε μὴν ἐν ἐλπίσι τοῦ καὶ αὖθις ἀνακομισθήσεσθαι κατὰ καιρὸν, καὶ εἰς τὴν ἄνωθεν αὐτῶν ἐκ πατέρων εὐγένειαν ἀναφοιτήσειν οὐκ εἰς μακρὸν, τῶν προφητῶν ἁγίων ὡς Θεοῦ λαλοῦντος ἐπηγγελμένων. ἦν δὲ αὐτὸς ὁ τῆς ἐλπίδος καιρὸς ὁ τῆς Κύρου βασιλείας, μέλλοντος αἱρήσειν κατακράτος τὴν Νινευὴ, καὶ τοῦτο πάλιν αὐτοῖς Ἡσαΐου προηγγελκότος. ἔφη γὰρ οὕτως· Λέγει κύριος ὁ Θεὸς τῷ Χριστῷ μου Κύρῳ, οὗ ἐκράτησα τῆς δεξιᾶς, ἐπακοῦσαι ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἔθνη, καὶ ἰσχὺν βασιλέων διαρρήξω. ἀνοίξω ἔμπροσθεν αὐτοῦ θύρας, καὶ πόλεις οὐ συγκλεισθήσονται. ἐγὼ δὲ ἔμπροσθέν σου πορεύσομαι, καὶ ὄρη ὁμαλιῶ. θύρας χαλκᾶς συντρίψω, καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς συνθλάσω. καὶ μεθ' ἕτερα πάλιν· Οὗτος οἰκοδομήσει τὴν πόλιν Ἱερουσαλὴμ, καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ μου ἐπιστρέψει, οὐ μετὰ λύτρων, οὐδὲ μετὰ δώρων, εἶπε κύριος Σαβαώθ. ἥξει τοίνυν φησὶν ἄγγελος τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ εἰρήνης, τὴν Κύρου σημαίνων ἐκστρατείαν, ὅτε καὶ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας ἀπεσείοντο ζυγὸν, καὶ τὴν τῶν κρατούντων ῥάβδον συνέτριψαν, καὶ τῆς ἀσυνήθους δουλείας ἀπέρρηξαν τὰ δεσμὰ, οἴκαδε πάλιν γεγονότες, ἐσώζοντο.

Εἰ δὲ δή τις ἕλοιτο, τὴν δύναμιν τῶν προκειμένων τοῖς τοῦ ἁγίου Βαπτιστοῦ κηρύγμασιν ἐφαρμόζειν, πάλιν δράσειεν ἂν ὀρθῶς. ἐποιεῖτο γὰρ ἐν ἐρήμῳ τὰς διατριβὰς, καὶ οἷον ἐν ὄρεσι διακεκραγὼς εὐηγγελίζετο τὴν εἰρήνην, τουτέστι Χριστόν.

ὡραῖοι δὴ οὕτω οἱ πόδες, καὶ ταχεῖς τοῦ λέγοντος, ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ.

Ἑόρταζε Ἰούδα τὰς ἑορτάς σου, ἀπόδος τὰς εὐχάς σου, διότι οὐ μὴ προσθήσωσιν ἔτι τοῦ διελθεῖν διὰ σοῦ εἰς παλαίωσιν.

Προστεταχότος τοῦ νόμου, μὴ δεῖν ἔξω θύειν τῆς ἱερᾶς τε, καὶ θείας αὐλῆς, ἀλλ' εἰς τὸν τόπον, ὃν ἂν ἐκλέξηται κύριος ὁ Θεός σου ἐπικληθῆναι τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἐν ἀλλοδαπῇ γεγονότες οἱ ἐξ Ἰσραήλ, καὶ τὴν Περσῶν τε καὶ Μήδων χώραν οἰκοῦντες, ἄπρακτοί που πάντως περὶ τὰ σφίσι νενομισμένα, καὶ ἀνενέργητοι διετέλουν, οὐ τὰς ἐξ ἔθους πληροῦντες ἑορτάς, οὐ θυσίας προσάγοντες, οὐκ ἀπαρχάς, οὐ χαριστήρια κατὰ τὸν νόμον, οὐ τὸν ἀμνὸν σφάζοντες ἐν μηνὶ τῶν νέων· τάχα που καὶ πρὸς μόνας ὀκνοῦντες δοξολογίας. Καὶ τοῦτό φαμεν τοῦ θεσπεσίου Δαβὶδ ὡς ἐκ προσώπου λέγοντος τοῦ ἐν Βαβυλῶνι λαοῦ· ἐπὶ τῶν ποταμῶν Βαβυλῶνος ἐκεῖ ἐκαθίσαμεν, καὶ ἐκλαύσαμεν, ἐν τῷ μνησθῆναι ἡμᾶς τῆς Σιών. ἐπὶ ταῖς ἰτέαις ἐν μέσῳ αὐτῆς ἐκρεμάσαμεν τὰ ὄργανα ἡμῶν. καὶ πρὸς τούτοις ἔτι. πῶς ᾄσωμεν τὴν ᾠδὴν κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας; ἔξω γάρ, ὡς ἔφην, τῆς ἰδίας ἄγαν γῆς γεγονόσιν αὐτοῖς, ἔξω ναοῦ, καὶ σκηνῆς, καὶ τὸν ἱερὸν οὐκ ἔχουσι χορόν, ἀπρακτεῖν ἦν ἀνάγκη περὶ τὰ ἐκ νόμου. ἐπεὶ δὲ ἀνεδείκνυτο λοιπὸν ὁ τοῦ ἀνεῖσθαι καιρός, ἐπιφθέγγεταί τις εἰκότως αὐτοῖς ἢ ὁ τῆς εἰρήνης ἄγγελος, οὗ καὶ ταχεῖς οἱ πόδες, ἤγουν αὐτὸς ὁ Προφήτης, ὅτι μέτεστιν αὐτοῖς πληροῦν ἑορτάς, ἀναπλέκειν χαριστηρίους ᾠδάς, καὶ περαίνειν εὖ μάλα τὰ ἐν εὐχῇ, ἤγουν ὑποσχέσει. προσυπαγγέλλεται δὲ καὶ τὴν ὅσον οὔπω τῶν ἐχθρῶν ἐσομένην ἀπώλειαν. οὐ γὰρ μὴ προσθῶσι, φησί, τοῦ διελθεῖν εἰς παλαίωσιν, τουτέστιν, οὐκ εἰς μακροὺς ἔτι χρόνους μενοῦσι, οὔτε μὴν παλαιουμένην, ἤγουν ἀτελεύτητον ἕξουσι τὴν εὐημερίαν. πεπαύσεται γάρ, καὶ καταλήξει συστελλομένη.

Ἀκουέτω δὲ πρεπωδέστερον καὶ ὁ νοητὸς Ἰουδαῖος τῆς τοιᾶσδε φωνῆς. οὐ γὰρ ὁ ἐν τῷ φανερῷ Ἰουδαῖός ἐστιν, οὐδὲ ἡ ἐν τῷ φανερῷ ἐν σαρκὶ περιτομή· ἀλλ' ὁ ἐν τῷ κρυπτῷ Ἰουδαῖος, καὶ περιτομὴ καρδίας ἐν πνεύματι, καὶ οὐ γράμματι, οὗ ὁ ἔπαινος οὐκ ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ. ἑορτάσει μὲν οὖν ὁ τοιόσδε λαμπρῶς, ἐρηρεισμένην ἔχων τὴν πίστιν, δῆλον δὲ ὅτι τὴν εἰς Χριστόν, ἡγιασμένος τῷ πνεύματι, τῇ τῆς υἱοθεσίας διαπρέπων χάριτι. προσοίσει δὲ τῷ Θεῷ θυσίας πνευματικάς,

A Speciosi igitur, & veloces pedes dicentis, [Præparate viam Domini, rectas facite semitas eius.] (Esai. 40.)

Celebra Iuda festiuitates tuas, redde vota tua, quia non apponent vltra, vt pertranseant per te in vetustatem.

XVI.

Cùm mandasset lex, ne res diuina conficeretur extra sacrum diuinúmque atrium, sed in loco, inquit, [quem elegerit Deus tuus, vt inuocetur ibi nomen B eius,] (Deut. 16.) in peregrino solo degentes Israelitæ, Persarúmque, & Medorum terras habitantes, legibus suis solennia non exercebant, & otiũ in illis agitabãt, non dies festos cõsuetos exigentes, nõ sacrificia offerentes, non primitias, non munera gratæ mentis indicia iuxta præscriptum Legis, non agnũ cædentes mense nouo: quin etiã ad solas fortasse laudes Deo dicendas pigritantes. Et hoc esse dicimus, quod diuinus Dauid in persona populi apud Babylonem constituti canit. [Super flumen Babylonis illic seC dimus, & fleuimus, dum recordaremur tui Sion. In medio in salicibus eius suspendimus organa nostra.] Et insuper. [Quomodo cantabimus canticũ Domini in terra aliena?] Cùm enim à tellure patria, à templo, & tabernaculo procul distarẽt, vt dixi, sacrúmque chorum nõ haberẽt, necesse erat illos in iis quę lege præcipiebantur feriari. Vbi autem postmodum tẽpus dimissionis aduenit, meritò quis illis succlamat, aut pacis nuntius, cuius & [veloces pedes;] aut ipse D Propheta, licere illis celebrare festiuitates, cantica gratiarũ actionis offerre, & quæ in votis habeant, seu quæ promiserint, re præstare numeris omnibus. Ac mox etiam hostes perituros promittit. Non enim, [apponẽt, inquit, vt pertranseant in vetustatẽ.] Hoc est, non in longum tempus amplius manebunt, neque inueterascentem, seu nunquã desinentem fœlicitatem obtinebunt. Cessabit enim breui, & contracta euanescet.

Audiat autem, & conuenientius IuE dæus, qui animo concipitur, voces huiuscemodi. [Non enim qui in manifesto Iudęus est: nec quę in manifesto est carnis circumcisio: sed qui in abscondito, Iudæus, & circumcisio cordis in spiritu, & nõ in litera, cuius laus nõ ex hominibus, sed ex Deo.] (Rom. 2.) Celebrabit igitur talis festiuitates præclarè, stabilẽ fidem habẽs, in Christo vtiq; sanctificatus in spiritu, gratia adoptionis filiorũ excellens. Offeret autem Deo hostias spirituales, (1. Pet. 2.)

seipsum consecrans in odorem suauitatis, & omne genus virtutis simul excolens, frugalitatem, continentiam, fortitudinem, patientiam, charitatem, spem, amorem in pauperes, benignitatem, & longanimitatem: [Talibus enim hostiis promeretur Deus.] Intelligat insuper Iudas spiritualis de omni inimico, & qui olim in ipsum dominati sunt. [Non apponent amplius, vt pertranseant in vetustatem.] Hoc est, de medio tollentur, missi videlicet in supplicium æternum, quod etiam præstitit Christus, iubens spiritus immundos in abyssum discedere, & donans se diligentibus contra hostes insurgere, passionésque viriliter domare, & peccata destruere, [& supra serpentes,] ac scorpiones, & supra omnem virtutem inimici ambulare.

Heb. 13. — Luc. 8. — Luc. 10.

A ἑαυτὸν ἀναθεὶς εἰς ὀσμὴν εὐωδίας, καὶ πᾶν εἶδος συνεπιτηδεύων ἀρετῆς, σωφροσύνην, ἐγκράτειαν, ἀνδρείαν, ὑπομονὴν, ἀγάπην, ἐλπίδα, φιλοπτωχίαν, χρηστότητα, καὶ μακροθυμίαν· τοιαύταις γὰρ θυσίαις εὐαρεστεῖται Θεός. ἴστω γε μὴν ὁ νοητὸς Ἰούδας περὶ παντὸς ἐχθροῦ καὶ τῶν πάλαι κεκρατηκότων, ὅτι οὐ μὴ προσθήσουσιν ἔτι τοῦ διελθεῖν εἰς παλαίωσιν, τουτέστιν, ἐκ μέσου ἀρθήσονται πεμπόμενοι δηλονότι πρὸς κόλασιν τὴν ἀμήρυ-B τον. ὃ δὴ καὶ πεπλήρωκεν ὁ Χριστὸς, ἐπιτάσσων τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασιν εἰς τὴν ἄβυσσον ἀπελθεῖν, καὶ δοὺς τοῖς αὐτὸν ἀγαπῶσι τῶν ἐχθρῶν κατεξανίστασθαι, καὶ κατὰ παθῶν ἀνδρίζεσθαι καὶ ἁμαρτίας καθελεῖν, καὶ ἐπάνω ὄφεων, καὶ σκορπίων πατεῖν, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ.

CAPVT II.

ΚΕΦΑΛ. β.

Consummatum est, ablatum est, ascendit insufflans in faciem tuam, eruens de tribulatione.

C Συντετέλεσται, ἐξῆρται, ἀνέβη ἐμφυσῶν εἰς τὸ πρόσωπόν σου, ἐξαιρούμενος ἐκ θλίψεως.

XVII. TANQVAM congruenter, & omni ratione peritura Niniue, ipsam consummatam esse dicit, eo verbo quasi ad consummationem, & interitum venisse significans. Quin etiam ablatam, hoc est, excisam totam, & deletam penitus. Optimè autem de Cyro dicit, *ascendit*, expressa significatione tale quid, opinor, indicans, quale & Hieremias, dum olim Niniue euentura vaticinatur. [Ascendit leo de cubili suo, & vastans gentes se leuauit, & egressus est de loco suo, vt ponat terram in solitudinem, & ciuitates vastabuntur, quod non habitentur ipsæ.] Instar enim feræ bestiæ insiliens in Niniuen, incolas eius deuorauit. Verùm illis quidem tanquam hostis atrox, & præfractus, & ira implacabili: Israelitis verò (insufflans in faciem, & eruens de tribulatione,) hoc est, ab insolenti seruitute liberans, vinculis captiuos leuans, illos mittendo domum, & iubendo templum diuinum reædificare exhilarans. Iam illud, [insufflans in faciem,] vt ex traditione, & consuetudine Iudaica dicit. Et certum est, huiusmodi rerum mentionem aliquando in diuinis

Hier. 4.

ΩΣ ἀραρότως ἤδη, καὶ πάντοτε καὶ πάντως συμβησομένου τοῦ δεῖν ἀπολέσθαι τὴν Νινευὴ, συντετελέσθαι φησὶν αὐτὴν, τὸ οἱονεὶ ἐλθεῖν εἰς συντέλειαν διὰ τούτου δηλῶν. καὶ μὴν, καὶ ἐξῆρθαι, τουτέστιν, ἐκκεκόφθαι τε εἰσάπαν, καὶ ἀνῃρῆσθαι παντελῶς. εὖ δὲ δὴ σφόδρα, καὶ τὸ ἀνέβη φησὶ ἐπὶ Κύρου, μετ' ἐμφάσεως, D οἶμαι, που τοιοῦτόν τι σημαίνων, ὁποῖον ἔφη περὶ αὐτοῦ καὶ ὁ Προφήτης Ἱερεμίας, τὰ κατὰ καιροὺς ἐσόμενα τῇ Νινευὴ προαναφωνῶν. ἀνέβη λέων ἐκ τῆς μάνδρας αὐτοῦ, ἐξολοθρεύων ἔθνη, ἐξῆρε, καὶ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ, τοῦ θεῖναι τὴν γῆν εἰς ἐρήμωσιν, καὶ αἱ πόλεις ἐρημωθήσονται, παρὰ τὸ μὴ κατοικίζεσθαι αὐτάς. θηρὸς γὰρ ἀγρίου δίκην ἐπιθορὼν τῇ Νινευὴ, τοὺς ἐν αὐτῇ καταδεδάπανε. ἀλλ' ἐκείνοις μὲν ὡς πολέμιος δεινός τε, καὶ ἀπεράντως ὢν, καὶ ἄθραυστος εἰς ὀργὰς γέ-E γονε, τοῖς δὲ ἐξ Ἰσραὴλ ἐμφυσῶν εἰς πρόσωπον, καὶ ἐξαιρούμενος ἐκ θλίψεως, τουτέστιν, ἀπαλλάττων αὐτοὺς τῆς ἀσυνήθους δουλείας, δεσμῶν ἀνιεὶς αἰχμαλώτους ὄντας, ἀνακτώμενος διὰ τοῦ πέμψαι μὲν οἴκαδε, προστάξαι δὲ καὶ τὸν θεῖον αὖθις ἀναδείμασθαι νεών. τὸ δὲ ἐμφυσῶν εἰς πρόσωπον, ὡς ἐκ παραδόσεώς τε, καὶ συνηθείας φησὶν Ἰουδαϊκῆς. εὑρήσομεν δὲ καὶ τῶν τοιούτων μνήμην ἔσθ' ὅτε κειμένην παρὰ ταῖς θεοπνεύστοις

γραφαῖς, ὁποῖόν ἐστι τὸ δεῖν οἴεσθαι τοὺς Ἰουδαίους ἐπὶ ταῖς κατὰ Θεοῦ δυσφημίαις περιρρηγνύναι τὰ ἱμάτια. καὶ μὴν Καϊάφας υἱὸν ἑαυτὸν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ λέγοντος Θεοῦ, περιέρρηξε τὴν ἐσθῆτα, διακεκραγώς τε, λέγων, ἐδυσφήμησε. δεδράκασι δὲ τοῦτο καὶ οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ Παῦλός τε, καὶ Βαρνάβας. γεγόνασι μὲν γὰρ ἐν Λυκαονίᾳ. ἐπεὶ δὲ τινα τῶν ἠρρωστηκότων τοῦ πάθους ἀπήλλαξαν, καὶ παράδοξον ἦν τοῖς ὁρῶσι τὸ χρῆμα, θύειν αὐτοῖς ἤθελον τῆς θεοσημείας οἱ ἱερεῖς. ἔφασκον γὰρ, οἱ θεοὶ ὁμοιωθέντες ἀνθρώποις ἦλθον πρὸς ἡμᾶς, ἐκάλουν δὲ τὸν μὲν Βαρνάβαν ΔΙΑ, τὸν δὲ Παῦλον ΕΡΜΗΝ, ὅτι αὐτὸς ἦν, φησὶ, ὁ ἡγούμενος τοῦ λόγου. ἐπειδὴ δὲ τὸ δρώμενον δυσφημία τις ἦν, διέρρηξαν τὰ ἱμάτια αὐτῶν, παραδόσεσιν Ἰουδαϊκαῖς, καὶ ἀγράφοις ἔθεσιν ἀκολουθοῦντες ἔτι. διαβέβληται δὲ τὸ ἔθος, ὡς οὐκ ὂν ἐκ νόμου, καὶ ἀνόνητον παντελῶς. καὶ γοῦν ἔφη πρὸς Ἰουδαίους ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, πλαττομένους τὰ τοιάδε, καὶ τῆς ἀληθοῦς εὐσεβείας ἀποφοιτῶντας μακράν. ἐπιστρέψατε πρός με ἐξ ὅλης καρδίας ὑμῶν, καὶ διαρρήξατε τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ μὴ τὰ ἱμάτια ὑμῶν. ὥσπερ οὖν ἔθος ἦν περιρρηγνύναι τισὶ τὴν ἐσθῆτα, δεδυσφημηκότος τινος· οὕτω καὶ τὸ ἐμφυσᾶν εἰς τὸ πρόσωπον τῶν ἠρρωστηκότων καθ' ὁντινοῦν τρόπον. ἔδρων δὲ τοῦτο μάλιστα, καὶ ἄγαν ἐκτόπως οἱ ἐφορκίζειν εἰωθότες, καὶ περιέργοις ἐπῳδαῖς, πνευμάτων τε καὶ ἀλγημάτων τοὺς κάμνοντας ἀπαλλάττειν προσποιούμενοι. δέχεται τοίνυν ἐκ τῆς περὶ αὐτοὺς συνηθείας τὸ παράδειγμα, καὶ φησί· ἀνέβη ἐμφυσῶν εἰς τὸ πρόσωπόν σου, Κῦρος δὲ δηλονότι· καὶ ἐξαιρούμενός σε ἐκ θλίψεως. τοῦτο γὰρ δύνασθαι κατορθοῦν, ὡς ἔφην, προσεποιοῦντό τινες, ἐμφυσῶντες ἑτέροις.

Σοφὸν δὲ, καὶ ἀληθὲς εἰπεῖν, ὅτι καὶ τὸ τοῦ διαβόλου, καὶ τὸ τῆς καθ' ἡμῶν τυραννούσης ἁμαρτίας συνέσταλται κράτος, καὶ ἥλω μὲν ὥσπερ ὁ θάνατος, ἐξῆρται δὲ καὶ εἰς ἅπαν ἡ φθορά. ἀναβέβηκε γὰρ ἐξ ᾅδου, καὶ ἀνεβίω Χριστὸς, ὁ ἐμφυσῶν εἰς πρόσωπον τῶν ἁγίων ἀποστόλων, καὶ λέγων, λάβετε πνεῦμα ἅγιον. ἀπηλλάγμεθα γὰρ οὕτως παντὸς κακοῦ, καὶ μέτοχοι γεγονότες τοῦ ἁγίου πνεύματος, εἰς τὸ ἀρχαῖον τῆς φύσεως ἀναστοιχούμεθα κάλλος, καὶ εἰς εἰκόνα τὴν πρώτην νοητῶς μεταχαραττόμεθα. μορφοῦται γὰρ ἐν ἡμῖν διὰ τοῦ πνεύματος ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

A scripturis inueniri. Quale est, quod Iudæi in maledictis aduersus Deum vestimenta discindenda arbitrabantur. Itaque & Caiphas, cum Christus se filium Dei affirmasset, scidit vestem, exclamauitque, Blaphemauit. Hoc idem diuini discipuli fecerunt Paulus, & Barnabas in Lycaonia versantes. Vbi cum ægrotum quendam curauissent, & qui videbant factum summopere admirarentur, propter cæleste miraculum sacerdotes ipsis rem diuinam facere instituebant: Aiebant enim, Dii similes facti hominibus ad nos descenderunt, vocabántque Barnabam IOVEM, Paulum MERCVRIVM, [quoniam ipse, inquit, erat dux verbi.] Quia tamen quod agebatur quædam blasphemia erat, disciderunt illi vestimenta sua, Iudaicas traditiones, & consuetudines non scriptas adhuc obseruantes. Reprehensus est autem mos, vt qui cum Lege non consentiret, essétque inutilis prorsus. Inquit enim vniuersorum Deus Iudæis hæc in speciē facientibus, & à vera pietate interim alienissimis. [Conuertimini ad me ex toto corde vestro, & scindite corda vestra, & non vestimenta vestra.] Quemadmodum igitur vsu receptū erat quibusdam, vestes dirumpere, cum blasphemasset quispiā: sic etiam insufflare in facies ægrotantium quocunque modo. Et hoc præsertim & insolentissimè faciebant, qui adiurare consueuerant, & curiosis incantationibus à spiritibus, & doloribus malè habētes se liberare simulabāt. Exemplo igitur è consuetudine ipsorum petito ait: [Ascendit, insufflans in faciem tuam, (Cyrus nimirū,) & exuens te de tribulatione.] Hoc enim, vt dixi, quidā alios afflātes se fœliciter posse fingebāt.

Sapienter autem, & verè dicitur, diaboli, & peccati, quod est tyrannus noster, imperium imminutum periisse, & quodammodo etiam mortem captam, & corruptionem omnino sublatam esse. Ascendit namque ab inferis, & reuixit Christus, qui insufflauit in faciem sanctorum Apostolorum, & dixit, [Accipite Spiritum sanctum.] Ita enim omni malo expediti sumus, & participes facti sancti Spiritus in pristinum naturæ decus, quasi ab ipsis elementis reformamur, atque in imaginem primam spiritualiter denuò imprimimur. Formatur enim in nobis per spiritum Dominus noster Iesus Christus.

Matt. 26
Act. 14
Ioel. 2
Ioan. 20

Contemplare viam, tene lumbum, viriliter age vehementer, quoniam auertit Dominus contumeliam Iacob, sicut contumeliam Israel. A

XXVIII. Quasi breui in Iudæam ambulaturos, domúmque reuersuros, res postulabat vt moneret, oportere deinceps, & viam considerare, ac tenere lumbos, hoc est, paratos, & comparatos esse ad labores itineris sufferendos, omnémque torporem viriliter sperne- B re, & inuicta alacritate suscepta, velle dilationibus diuturnis superiores videri. Maximè autem obuium huius rei signum, quasi indecorum, & præcinctum habere lumbum. Proinde & Dominus noster Iesus Christus sanctis Apostolis, imò omnibus in ipsum credentibus dicebat, [sint lumbi vestri præcincti.] Est enim viatorium hoc negotium, & conuenientissimum diuinum prædicantibus Euangelium, & ad hoc pedes habentibus paratissimos. Inquit igitur, [tene lumbum,] pro, C paratus esto, & velut instructus ad celerem abitum. [Auertit enim Dominus, inquit, contumeliam Iacob, sicut contumeliam Israel.] Rursum in his inductam distinctionem obserues necesse est. Iacob enim nominat, qui Samariam incoluerunt, hoc est, decem tribus, quorum reges fuerunt ex tribu Ephraim, & Manasse, filiorum Ioseph, qui patrem habuit Iacob. Israel nominat Hierosolymitanos, pro quibus tunc Deus pugnauit, & manu D Angeli Assyrium confecit. Dimisit autem Cyrus non modò captiuos ex Samaria Niniuen abductos; sed etiam Hierosolymis. Quare iure, inquit Propheta, [Auertit Dominus contumeliam Iacob, sicut contumeliam Israel.] Et contumeliam quidem seruitutem, siue famulatum mercenarium nominat. Omnes autem liberaturum Deum, non vt alios tueatur, alios ærumnis consumi patiatur, docet, in- E quiens, sic auersam esse contumeliam Iacob, sicut auersa sit contumelia Israel. Vniuersi enim captiuitatis depulsis incommodis, in Iudæam repedarunt.

Luc. 12.

4 Reg. 19

Puto autem ego, & apposité admodum, in Christo redemptos, non amplius inconsideraté viuere oportere; sed modum cõuersationis Deo placentis potius circumspicere, & viam ambulare bonam, & tenere lumbos, hoc est,

A Σκόπευσον ὁδὸν, κράτησον ὀσφύος, ἀνδρίζε τῇ ἰσχύι σφόδρα, διότι ἀπέστρεψε κύριος τὴν ὕβριν Ἰακὼβ, καθὼς ὕβριν τοῦ Ἰσραήλ.

Ὡς αὐτίκα δὴ βαδιουμένοις εἰς τὴν Ἰουδαίων οἴκαδέ τε ἰέναι μέλλουσιν ἀναγκαίως ἐπιφωνεῖ, τὸ χρῆναι λοιπὸν καὶ τὴν ὁδὸν καταστκέπτεσθαι, καὶ κρατεῖν ὀσφύος, τουτέστιν, ἑτοίμους τε, καὶ ἐπιτηδείως ἔχειν πρὸς τοὺς τῆς ὁδοιπορείας πόνους, καὶ B παντὸς ὄκνου καταμεμφεσθαι, καὶ μακρῶν διαστημάτων ἀμείνους ὁρᾶσθαι φιλεῖν, προθυμίας ἀμάχοις εἰς τοῦτο χρωμένους. ἑτοιμότατον δὲ σημεῖον τούτου, τὸ, εἰ ἀπρεπῆ, καὶ διεζωσμένην ἔχειν τὴν ὀσφύν. καὶ γοῦν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, μᾶλλον δὲ καὶ πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν ἔλεγεν. ἔστωσαν αἱ ὀσφύες ὑμῶν περιεζωσμέναι. ὁδοιπορικὸν γὰρ τὸ χρῆμα, καὶ ὅτι μάλιστα πρεπωδέστατον τοῖς τὸ θεῖον ἀνακηρύττουσιν εὐαγγέλιον, καὶ ἑτοιμοτάτους ἔχουσιν εἰς τοῦ- C το τοὺς πόδας. κράτησον δὲ οὖν ὀσφύος, φησὶ, ἀντὶ τοῦ παρεσκευασμένος ἔσο, καὶ εἶ εὐτρεπὴς εἰς ἀποδρομήν. ἀπέστρεψε γὰρ κύριος τὴν ὕβριν, φησὶ, τοῦ Ἰακὼβ, καθὼς ὕβριν τοῦ Ἰσραήλ. ἐπιτήρει πάλιν ἐν τούτοις ἀναγκαίως εἰσκεκομισμένην τὴν διαστολήν. Ἰακὼβ μὲν γάρ φησι τοὺς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ κατῳκηκότας, τουτέστι, τὰς δέκα φυλὰς, ὧν βεβασιλεύκασιν οἱ ἐκ φυλῆς Ἐφραῒμ, καὶ Μανασσῆ, οἱ γεγόνασιν ἐξ Ἰωσὴφ, ὃς ἦν ἐξ Ἰακὼβ. Ἰσραὴλ δὲ ὀνομάζει τοὺς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις Θεοῦ τὸ τηνι- D καῦτα προασπίζοντος, καὶ δαπανῶντος ἀγγέλου χειρὶ τὸν Ἀσσύριον. ἀνῆκε δὲ Κῦρος οὐχὶ μόνους τοὺς ἐκ Σαμαρείας αἰχμαλώτους, ἀπενηνεγμένους εἰς τὴν Νινευὴ, ἀλλὰ γὰρ καὶ τοὺς ἐκ τῶν Ἱεροσολύμων. διὰ τοῦτο ἀναγκαίως φησὶν ὁ Προφήτης, ὅτι ἀπέστρεψε κύριος τὴν ὕβριν Ἰακὼβ, καθὼς ὕβριν τοῦ Ἰσραήλ. καὶ ὕβριν μὲν φησι τὴν δουλείαν ἤτοι τὴν θητείαν. ὅτι δὲ ἅπαντας ἀνήσει Θεὸς, οὐ προασπίζων μὲν τινῶν, ἐναφιεὶς δὲ τοῖς πόνοις ἐντρύχε- E σθαι, διδάσκει λέγων, οὕτως ἀπεστράφθαι τὴν ὕβριν Ἰακὼβ, καθὼς ἀποστρέφεται καὶ ἡ τοῦ Ἰσραήλ. σύμπαντες γὰρ ὡς ἔφην ἀνέδραμον εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας διακρουσάμενοι βλάβην.

Χρῆναι δέ φημι ἔγωγε, καὶ μάλα εἰκότως, τοὺς ἐν Χριστῷ λελυτρωμένους ζῆν μὲν ἐθέλειν οὐκ ἀπεριεσκέπτως ἔτι· περιαθρεῖν δὲ μᾶλλον τῆς ἀρεσκούσης πολιτείας τὴν ὁδὸν, καὶ τρίβον ἰέναι τὴν ἀγαθὴν, καὶ κρατεῖν ὀσφύος, τουτέστιν,

ἀμείνους ὁρᾶσθαι γαστρὸς, καὶ φιληδονίας, καὶ τῆς σαρκὸς μὴ ποιεῖσθαι πρόνοιαν εἰς ἐπιθυμίας. κατανεανιεύεσθαι δὲ καὶ παθῶν, καὶ ὄκνου παντὸς, ἥξουσι γὰρ οὕτως εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν τὴν ἐπουράνιον Ἱερουσαλὴμ, ἐκεῖ προσκομιοῦσι Θεῷ πνευματικὰς θυσίας, καὶ τῆς ἀρχαίας δουλείας τὸν ζυγὸν ἀποσεισάμενοι, τὸν εὐκλεᾶ, καὶ ἐλεύθερον, καὶ φαυλότητος ἁπάσης ἀπηλλαγμένον διαβιώσονται βίον.

A cerni imperare ventri, & contemnenere voluptates, [Et non facere curam carnis in desideriis:] iuuenili autem quodam spiritu passionibus, & cuiuis inertiæ languorique resistere. Sic enim venient in sanctam ciuitatem, cælestem Hierusalem. Illic offerent Deo spirituales hostias, & excusso veteris seruitutis iugo, vitam gloriosam, & liberam, & omni nequitia vacantem viuent.

Διότι ἐκτινάσσοντες ἐξετίναξαν αὐτοὺς, καὶ τὰ κλήματα αὐτῶν. διέφθειραν ὅπλα δυναστείας αὐτῶν ἐξ ἀνθρώπων, ἄνδρας δυνατοὺς ἐμπαίζοντας ἐν πυρί. αἱ ἡνίαι τῶν ἁρμάτων αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ ἑτοιμασίας αὐτῶν, καὶ οἱ ἱππεῖς θορυβηθήσονται ἐν ταῖς ὁδοῖς, καὶ συγχυθήσονται τὰ ἅρματα, καὶ συμπλακήσονται ἐν ταῖς πλατείαις. ἡ ὅρασις αὐτῶν ὡς λαμπάδες πυρὸς, καὶ ὡς ἀστραπαὶ διατρέχουσαι.

B *Quia excutientes excusserunt eos, & propagines eorum. Demoliti sunt arma potentiæ ex hominibus, viros fortes illudentes in igne. Habenæ curruum eorum in die præparationis eorum, & equites tumultuabuntur in viis, & confundentur currus, & collidentur in plateis. Aspectus eorum quasi lampades ignis, & quasi fulgura discurrentia.*

Ἐνηχοῦντος μὲν τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, ἤγουν Προφήταις τὰ κατὰ καιροὺς ἐσόμενα τοῦ πάντα εἰδότος Θεοῦ, παραπλήσιον ἀναγκαίως κατὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν. ἐγένοντο δὲ πλειστάκις καὶ ἐν αὐταῖς τῶν πραγμάτων ὁράσεσι. τοιγάρτοι καταπεπλήγασι, καὶ μονονουχὶ πληρούμενα βλέποντες, τοὺς περὶ αὐτῶν ἐποιοῦντο λόγους· ὁποῖόν τι καὶ νῦν ὁ Προφήτης δοκεῖ πεπονθέναι ἐπί γε τοῖς οἰκοῦσι τὴν Νινευὴ, καὶ τοῖς Κύρῳ συνασπίζουσιν, ὅτι ἐξετίναξαν αὐτοὺς, καὶ κλήματα αὐτῶν. πεποίηται δὲ ὁ λόγος ὡς ἀπό γε τοῦ συμβαίνειν ταῖς ἀμπέλοις εἰωθότος. ἐκτινάσσεται γὰρ ὁ βότρυς, καὶ τὰς ῥᾶγας ἀποπτύει, ἢ ῥαγδαιοτάτου προσβάλλοντος πνεύματος, ἢ καύσωνος καταφλέγοντος, ἢ καὶ ἑτέρας ἡστινοσοῦν συντεινούσης βλάβης, ὡς καὶ αὐτὸ τοῖς καρποῖς τὸ κλῆμα συνάμα φαίνεσθαι καὶ αὐτῆς τῆς χλόης ἀπογυμνούμενον. οὕτω δὴ σφᾶς ἀπετίναξαν αὐτοὺς ὡς ἀμπέλους. διέφθαρται δὲ καὶ τὰ ὅπλα αὐτῶν, τουτέστιν, ἡ δυναστεία· ὅπλα γὰρ ἔσθ᾽ ὅτε σημαίνει τὴν δυναστείαν. δεινοὺς δὲ ὄντας ἱππέας, καὶ τὰς ἐφ᾽ ἁρμάτων εἰδότας μάχας ἐν ἀφορήτοις ἄγαν φησὶ γενέσθαι δείμασιν, ὡς τραπέσθαι μὲν εἰς φυγὴν, συμπλέκεσθαι δὲ ἀλλήλοις, καὶ συνθραύεσθαι προσερρηγνυμένους, οἴεσθαι δὲ οὕτως καταθλάσειν αὐτοὺς τὰς τῶν πολεμίων φάλαγγας, ὡς οὐδὲν λαμπάσι παραχωρεῖν, ἢ καὶ ἀστραπαῖς ἐν ἴσῳ καὶ φλέγειν αὐτοὺς ὀξεῖ, καὶ ἀσχέτῳ δρόμῳ.

XIX. Deo, cui nota sunt omnia, sanctis C Apostolis, siue Prophetis temporibus definitis euentura suggerente, illi iuxta eius beneplacitum ea prædicere debuerunt. Sæpius porrò res ipsas viderunt. Proinde obstupuerunt, & tantum non reuera ante oculos eas geri cernentes, de ipsis verba fecerunt; quod & nunc Prophetæ videtur accidisse super incolis Niniue, & Cyri militibus, quoniam excusserunt eos, & propagines eorum. Instituitur sermo velut ab eo, quod vitibus euenire consueuit. Excutitur siqui- D dem bottus, & acinos expuit, aut violentissimo irruente vento, aut æstu exurente, aut alio quocunque incommodo impellente, vt vna cum fructu palmes etiam ipse viriditate nudatus appareat. Perinde igitur, vt vires eos excusserunt. Disperdita sunt etiam arma eorum, hoc est, potentia, arma etenim nonnunquam potentiam significant. Equites autem peritos, & ex curribus pugnare gnaros incredibili terrori futuros ait, vt ver- E tantur in fugam, vt implicentur mutuò, & inter se trudant, ac illidant, putentque hostium phalangas ita se perrupturos, vt nihil lampadibus cedant; aut etiam instar fulgurum celeri, & effræni cursu eas adurant.

Καὶ μνησθήσονται οἱ μεγιστᾶνες αὐτῶν, καὶ φεύξονται ἡμέρας, καὶ ἀσθενήσουσιν ἐν τῇ

Et memorabuntur optimates eorum, & fugiens in die, & infirmabuntur in

itinere suo, & festinabunt ad muros, & præparabunt propugnacula sua.

XX. Ingrauescente bello, ipsi quoque principes ciuitatis, præter alios, recordabuntur inquit, quid capta Iudæa fecerint, id est, quam insolenter voces maledicas iactauerint, & oris petulantia miseri Dei gloriam ceu funda appetiuerint. Tum in huius rei memoriam regressi, cognoscent, se Deum inimicum habere, qui eos oppugnantium pedibus proterendos substernat, quamuis aliquando præpotentes, quorumuis arma leui negotio repulerint, in quos impressionem facere aggressi essent. Quod si etiam in fugam conuertantur, reperta euadendi difficultate, & in itineribus suis infirmati, aliud occipient. Curam enim gerent murorum, & super ipsis custodias collocabunt. Indicat per hæc Propheta, ex omni parte anxios, & quid facto opus sit propter tenebras menti offusas penitus non dispicientes, & meris calamitatibus, propemodum tanquam vino ebrios, salutis suæ amissionem lugere, & vagari quouis leui momento volitantes, ex his in illa, ex illis in alia, & in omnibus his incassum laborare. Quod dicit, [fugient in die,] illud, opinor, vult. Cum periti sint, vt dixi, expugnatu difficiles, & feroces, tandem eò timiditatis redigentur, vt manifestè cupiant fugere, nec fugam suam occultare, tametsi olim in solam huius rei suspicionem vocari non tulissent.

Victæ sunt etiam malignæ potestates maiestate Christi, nec possunt diuinis eius nutibus, pro nobis scilicet, obsistere. Fractæ sunt terroribus, & verè fugerunt nulla amplius munitione tutæ. Deum enim vlciscentem quis effugiat? aut quod adiumentum inuenient, qui in Deum peccauerunt?

Portæ ciuitatum apertæ sunt, & regalia ceciderunt, & substantia reuelata est, & ista ascendit, & ancillæ eius ducebantur, sicut columbæ loquentes in cordibus suis.

XXI. Optimates igitur, inquit, exclusi fuga, ad muros festinabunt, & præparabunt propugnacula sua. Sed eorum consilium ad nihilum recidet, Deo aduersariis portas vrbium ape-

A πορείᾳ αὐτῶν, καὶ σπεύσουσιν ἐπὶ τὰ τείχη, καὶ ἑτοιμάσουσι τὰς προφυλακὰς αὐτῶν.

Καταβεβηκότες τοῦ πολέμου καὶ αὐτοὶ τοῖς ἄλλοις ὁμοῦ τοῖς δυνατωτάτοις εἰς νοῦν δέξονται, φησίν, ἃ δεδράκασιν ἑλόντες τὴν Ἰουδαίαν, ἤγουν ὧν ἐκτόπων εἰρήκασι, παλιμφήμους ἱέντες φωνὰς, καὶ ὅτι τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν ταῖς παρὰ σφῶν ἀθυροστομίαις κατασφενδονῶντες οἱ δείλαιοι. εἶτα τούτων ἐνωεγμένοι πρὸς ἀνάμνησιν, εἴσονται λοιπὸν, ὅτι Θεὸν B ἔχουσι δυσμενῆ, καὶ τοῖς τῶν πολεμούντων αὐτοὺς ὑποστρωννύντα ποσὶ, καίτοι πάλαι δεινοὺς ὄντας ἄγαν, καὶ κομιδῇ δυσαλώτους καθ' ὧν ἂν ἴοιεν προσβολὴν ποιεῖσθαι μεμελετηκότας. εἰ δὲ δὴ καὶ τράποιντο πρὸς φυγὴν δυσεξίτητον εὑρόντες τὸ χρῆμα, καὶ ἀσθενήσαντες ἐν ταῖς πορείαις αὐτῶν, μετοιχήσονται πρὸς βουλὰς ἑτέρας. ἐπιμελήσονται γὰρ τειχῶν, καὶ τὰς ἐπ' αὐτῶν ποιήσονται φυλακάς. δείκνυσι δὲ διὰ τούτων ἠπορηκότας πανταχοῦ, καὶ ὅτι δρᾶσαι προσήκει μὴ εἰδότας, ὅλως ἀπό γέ τοι τοῦ κατεσκοτίσθαι τὸν νοῦν, μονονουχὶ δὲ καὶ οἴνῳ με- C μεθυσμένους ταῖς ἀκράτοις συμφοραῖς, τὴν τῆς σωτηρίας ἀπόθεξιν ὀλοφύρεσθαι, καὶ διαρριπτεῖσθαι, πανταχοῦ μεθισταμένους εὐκόλως, ἐκ τούτων μὲν εἰς ἐκεῖνα, ἐξ ἐκείνων δὲ πρὸς ἕτερα, καὶ τὸν ἐφ' ἅπασι τούτοις ἀνόνητον πόνον ἔχοντας. εἰ δὲ δὴ λέγοι, καὶ φεύξονται ἡμέρας, ἐκεῖνο, οἶμαι, που δηλοῖ. δεινοὶ γὰρ ὄντες, ὡς ἔφην, καὶ δυσκαταγώνιστοι, καὶ τραχεῖς, κατοιχήσονται λοιπὸν εἰς τοῦτο δειλίας ὡς ἀναφανδὸν ἑλέσθαι φυγὴν, καὶ ἀκρύπτως ἤδη τοῦτο D δρᾷν, καίτοι πάλαι παραιτουμένοις, καὶ μόναις ταῖς εἰς τοῦτο κατηγορῆσθαι ψιλαῖς ὑποψίαις.

Ἡττῶνται δὲ καὶ αἱ πονηραὶ δυνάμεις τῆς μεγαλειότητος τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὐκ ἔχουσι τοῖς αὐτοῦ θείοις νεύμασιν ἀντιπράττειν τοῖς ὑπὲρ ἡμῶν, δηλονότι. κατεκλῶντο τοῖς δείμασι, καὶ πεφεύγασιν ἀληθῶς ὑπ' οὐδεμιᾶς ἀσφαλείας ἔτι σωζόμεναι. Θεοῦ γὰρ τὰς δίκας ἐπάγοντος, τίς ἂν διαφύγοι; ἢ τίς τοὺς προσκεκρουκότας ἐξονήσῃ τρό- E πος;

Πύλαι τῶν πόλεων διηνοίχθησαν, καὶ τὰ βασίλεια διέπεσεν, καὶ ἡ ὑπόστασις ἀπεκαλύφθη, καὶ αὕτη ἀνέβαινε, καὶ αἱ δοῦλαι αὐτῆς ἤγοντο, καθὼς περιστεραὶ φθεγγόμεναι ἐν καρδίαις αὐτῶν.

Οἱ μὲν οὖν μεγιστᾶνες, φησὶν, ἄποροι εὑρόντες τὴν φυγὴν, ἐπὶ τὰ τείχη σπεύσουσι, καὶ ἑτοιμάσουσι τὰς προφυλακὰς αὐτῶν. ἔσται δὲ ἀνόνητος ἡ σκέψις αὐτῶν, ἀνοιγνύντος Θεοῦ τοῖς δι' ἐναντίας

τὰς τῶν πόλεων πύλας, καὶ τὰ βασίλεια παραδιδόντος, τουτέστι, τῶν βασιλέων οἴκους, ἐκκαλύπτοντός τε τὰ ἐν αὐτοῖς κεκρυμμένα, καὶ παραστήσαντος αὐτοῖς τὴν ὑπόστασιν εἰς διαρπαγήν. ὑπόστασιν δὲ τὸν πλοῦτον ἀποκαλεῖ, τὸν ἐκ διαρπαγῆς δηλονότι, καὶ πλεονεξίας τῆς καθ' ἑτέρων συνειλεγμένον. Εἶτα πάλιν ὡς ἐν θεωρίᾳ γεγονὼς τοῦ συμβησομένου, ἑλκομένους δὴ πρὸς αἰχμαλωσίαν, ὁρᾷ τήν τε βασιλεύουσαν πόλιν, φημὶ δὲ τὴν Νινευή, καὶ τὰς ὑπ' αὐτῆς, καὶ περὶ αὐτήν, ἃς δούλας ὀνομάζει, διά τοι τὸ ὑπεζεῦχθαι, καὶ ὑποκεῖσθαι τάχα που, καὶ ὑπηρετεῖν αὐτῇ. Φθέγγεσθαι δέ φησιν αὐτὰς ὡς περιστερὰς ἐν καρδίαις αὐτῶν, τουτέστιν, οὐκ ἀναφανδόν, ἀλλὰ λεληθότως. ἔθος μὲν γὰρ τῷ πτηνῷ βαρύ τι, καὶ δυσηχὲς ἐνολολύζειν τῇ καρδίᾳ. τοῖς γε μὴν πεσοῦσιν εἰς χεῖρας ἐχθρῶν, ἑλκομένοις τε λοιπὸν εἰς αἰχμαλωσίαν συμβαίνειν τι τοιοῦτον, ἀπεικὸς οὐδέν. κατοιμώζουσι γὰρ τὴν ἑαυτῶν συμφορὰν μονονουχὶ καταπνίγοντες ἔν γε δὴ σφίσιν αὐτοῖς τοὺς θρήνους. ἐπεὶ μὴ ἐλεύθερον ἔσθ' ὅτε κἂν γοῦν αὐτὸ τὸ κλαίειν αὐτοῖς.

A riente, & regalia tradente, id est, domos regum, & reuelante quæ ibidem occultantur, & substantiam ipsis in direptionem proponente. Substantiam diuitias, ex rapina videlicet, & iniuriis ac fraudibus in alias collectas appellat. Deinde rursum, quasi videret quod futurum erat, tractos nimirum in captiuitatem, videt reginam ciuitatem, Niniuen inquam, & ei subiectas ac vicinas, quas ancillas nominat; B quod fortasse subiugatæ ab illa, & subiectæ ipsi seruirent. Quas loqui ceu columbas ait in cordibus ipsarum, id est, non apertè, sed tacitè. Solet enim auis illa sono presso, & minus grato intra se gemere. Lapsis autem in manus hostium, & in captiuitatem deinde raptis tale quiddam euenire, non est supra fidem. Lamentantur quippe calamitatem suam, tantum non intra semetipsos lacrymas suffocantes: siquidem aliquando nec flere saltem illis conceditur. C

Καὶ Νινευὴ ὡς κολυμβήθρα ὑδάτων τὰ ὕδατα αὐτῆς, καὶ αὐτοὶ φεύγοντες οὐκ ἔστησαν, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐπιβλέπων. διήρπαζον τὸ ἀργύριον, διήρπαζον τὸ χρυσίον, καὶ οὐκ ἦν πέρας τοῦ κόσμου αὐτῆς. βεβάρυνται ὑπὲρ πάντα τὰ σκεύη τὰ ἐπιθυμητὰ αὐτῆς.

Et Niniue sicut piscina aquarum aquæ eius, & ipsi fugientes non steterunt, & non erat qui respiceret. Diripiebant argentum, diripiebant aurum, & non erat finis ornamenti eius. Aggrauati sunt super omnia vasa concupiscibilia eius.

Κολυμβήθρᾳ τὴν Νινευὴ παρεικάζει πεπληρωμένην τε καὶ ἐκχεομένην, διά τοι τὸ πλείστην ὅσην ἔχειν τὴν ἐνοικοῦσαν αὐτῇ πληθύν, καὶ τῶν ἐπιγενομένων ἐθνῶν εἰς ἐπικουρίαν τὰ ἀναρίθμητα ἔθνη. καταπέθηπε ὥσπερ, ἤγουν ἄμεινον, ἐπιτωθάζει τοῖς φεύγουσιν, ὅτι πλεῖστοί τε ὄντες, καὶ ἀριθμοῦ κρείττονες κατήγοντο πρὸς δειλίαν, καίτοι πάλαι τῇ πολυάνδρῳ χειρὶ παντὸς πολέμου καταθαρσήσαντες, καὶ ὑψηλὴν ἐπαίροντες ἐπί γε σφίσιν αὐτοῖς τὴν ὀφρῦν. ἀλλ' ἦν ὁ τῶν ὅλων Θεός, ὁ καὶ δειλίαις αὐτῶν καταφορτίζων τὸν νοῦν, καὶ κατακομίζων εἰς ἀνανδρίαν, καὶ παραλύων τὸ μάχιμον. ἀληθὲς γὰρ ὅτι οὐ σώζεται βασιλεὺς διὰ πολλὴν δύναμιν, καὶ γίγας οὐ σωθήσεται ἐν πλήθει ἰσχύος αὐτοῦ. σώζει δὲ μᾶλλον οὓς ἂν ἕλοιτο, καὶ λίαν εὐκόλως ὁ τῶν ὅλων κύριος. εἶτά τί φησιν ὁ Προφήτης; διήρπαζον τὸ ἀργύριον, διήρπαζον τὸ χρυσίον. ταῦτα γὰρ ἦν ἡ ὑπόστασις, καὶ οὐκ ἦν πέρας τοῦ κόσμου αὐτῶν. ἔοικε δὲ λίθοις ἐν τοῖ-

XXII. Piscinæ Niniuen comparat, plenæ D & exundanti, propter incredibilem ciuium multitudinem quam continebat, & populorum auxiliariorum quæ se infuderat copiam innumerabilem. Obstupescit igitur, seu vt melius dicam, irridet fugientes; quod cum essent tam multi, & infiniti, tamen timore impellebantur, etsi olim cuiuis quanquam numeroso exercitui obuiam ire non dubitassent, superciliúmque sibi placentes sustulissent. Sed erat vniuersorum Deus, qui & timoribus eo- E rum animos oneraret, & in ignauiam ageret, & spiritus bellicos debilitaret. Verum est enim illud, [Non saluatur rex per multam virtutem, & gigas non saluabitur in multitudine fortitudinis suæ.] Saluat autem vniuersorum Dominus potius quos vult, idque nullo labore. Quid deinde ait Propheta? [Diripiebant argentum, diripiebant aurú.] hæc autem erant substantia, [Et non

Psal. 32.

" erat finis ornamenti eius.] Videtur hic lapillos Indicos significare, propter quos maximè ipsam grauatam dicit, quamuis & propter alia vasa contristata fuerit. Morem enim habebant Assyrii, seu Niniuitæ, multos pretiosos lapides perstudiosè cõquirere, & iis instar puellarum ornari, vt contenderent in ipsis quoque conflictibus ornamentorum splendore insignes apparere. Explicatè autem, & distinctè in his loquitur Propheta, idque admodum prudenti ratione. Et nunc quidem cadẽtes, nunc inter se implicitos, & fuga exclusos, & propugnacula frustra tenentes, nunc expugnatos oratione depingit, captiuorum mœrorem leniens, & talium rerum prædictione dextrè quasi incantans, narrationibúsque iucundissimis ad hilaritatem eos traducens.

Etiam Satanas direptionem passus est, primùm quidem per Christum Saluatorem; deinde post illum per sanctos Apostolos, de quibus & alicubi Propheta

Abacuc. " Abacuc: [Quia subitò consurgent mor- " dentes eum, & vigilabunt insidiatores " tui, & eris in rapinam ipsis.] Eandem sententiam forma parabolæ in sermonibus suis Euangelicis Christus indu-

Matt. 3. " xit, cum ait, [Aut quomodo potest quis " ingredi in domum fortis, & vasa eius di- " ripere, nisi prius fortem alliget, & tunc " vasa eius diripiet?] Qui enim Satanam adorabant, electa apud ipsum & pretiosa vasa, ad fidem accurrerunt, omnium nostrûm Saluatore Christo ad Dei cultum eos transferente, & sanctis Apostolis vt eo se conferrent persuadentibus.

Excussio, & concussio, & ebullitio, & cordis confractio, & dissolutio genuum, & dolores super omnem lumbum, & facies omnium sicut adustio ollæ.

XXIII. Omni genere contritionis contritum eos iri dicit: Nam excuti, & concuti, & ebulliri, quid nobis aliud, quã istuc subsignificent? Etenim quod excutitur, & concutitur, quouis agitatur, & proiicitur. Secuturam autẽ dicit cordis confractionẽ, Deo nimirũ ad timiditatem confringente. Et dissolutionẽ genuum, hoc est, imbecillitatem, & languorem corporum, & dolores insuper, articulorum videlicet. Qui enim talibus malis conflictaturi non erãt, qui in omnia prorsus quæ Deo solerent displicere, præcipitauerant? Ad hæc, fore omnium vultus af-

A τοὺς ὀνομαζομένους Ἰνδικούς, ἐφ' οἷς μάλιστα βεβαρυνθῆναι φησὶν αὐτήν, καίτοι καὶ ἐφ' ἑτέροις σκεύεσιν ἀθυμήσασαν διαχειμένην. Ἀσσυρίοις γὰρ ἔθος, ἤγουν Νινευΐταις πολλήν, καὶ ἐσπουδασμένην τῶν λίθων ποιεῖσθαι τὴν ἄθροισιν, καὶ κοσμεῖσθαι κορικῶς, ὡς καὶ ἐν αὐταῖς ἐπείγεσθαι ταῖς μάχαις τὴν τοῦ κόσμου λαμπρότητα περιλελευκασμένην ὁρᾶσθαι. ἰσχυρολογεῖ δὲ λίαν ὁ Προφήτης ἐν τούτοις οἰκονομικῶς, καὶ ποτὲ μὲν πίπτοντας, ποτὲ δὲ ἀλλήλοις συμπλεκομένους, καὶ ἀποκρουσθέντας τὴν φυγήν, καὶ

B ἀνονήτως ἔχοντας τὰς προφυλακάς, ποτὲ δὲ πορθουμένους τῷ λόγῳ ζωγραφεῖ, τὰς τῶν ὄντων ἐν αἰχμαλωσίᾳ περικόπτων λύπας, καὶ τῇ τῶν τοιῶνδε προαγορεύσει καταγοητεύων εὐφυῶς, καὶ ἡδίστοις αὐτοὺς διηγήμασιν ἀποφέρων εἰς εὐθυμίαν.

Διήρπασται δὲ καὶ ὁ Σατανᾶς διὰ πρώτου μὲν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, εἶτα μετ' αὐτὸν διὰ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, περὶ ὧν ἔφη που καὶ ὁ Προφήτης Ἀβακούμ, ὅτι ἐξαίφνης ἀναστήσονται οἱ δάκνοντες αὐτόν, καὶ ἐκνήψουσιν οἱ ἐπίβουλοί σου, καὶ

C ἔσῃ εἰς διαρπαγὴν αὐτοῖς. εἰσκεκόμικε δὲ καὶ ὡς ἐν εἴδει παραβολῆς τὸ διήγημα Χριστὸς εὐαγγελικοῖς κηρύγμασιν, ἔφη γάρ. ἢ πῶς δύναταί τις εἰσελθεῖν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἰσχυροῦ, καὶ τὰ σκεύη αὐτοῦ διαρπάσαι, ἐὰν μὴ πρῶτον τὸν ἰσχυρὸν δήσῃ, καὶ τότε τὰ σκεύη αὐτοῦ διαρπάσει; οἱ γὰρ προσκυνοῦντες τῷ Σατανᾷ, τὰ ἀπόλεκτα σκεύη, καὶ τίμια παρ' αὐτοῦ, προσδεδραμήκασι τῇ πίστει, μεταστήσαντος αὐτοὺς πρὸς θεοσέβειαν τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ, ἀναπειθόντων δὲ καὶ αὐτῶν

D βαδίζειν εἰς τοῦτο τῶν ἁγίων Ἀποστόλων.

Ἐκτιναγμὸς, καὶ ἀνατιναγμὸς, καὶ ἐκβρασμὸς, καὶ καρδίας θραυσμὸς, καὶ ὑπόλυσις γονάτων, καὶ ὠδῖνες ἐπὶ πᾶσαν ὀσφύν, καὶ τὸ πρόσωπον πάντων ὡς πρόσκαυμα χύτρας.

Πᾶν εἶδος συντριβῆς συντετρῖφθαι λέγει. τὸ γὰρ ἐκτινάσσεσθαί τε, καὶ ἀνατινάσσεσθαι, καὶ μέντοι καὶ ἐκβράττεσθαι, τί ἂν ἕτερον ἡμῖν ὑπεμφή-

E νειεν, ἢ τοῦτο; διαρριπτεῖται γὰρ πανταχοῦ τὸ τινασσόμενον, καὶ ἀνατινασσόμενον. ἔσεσθαι δὲ λέγει καρδίας θραυσμόν, Θεοῦ δηλονότι συνθραύοντος εἰς δειλίαν. καὶ ὑπόλυσιν γονάτων, τουτέστιν, ἀσθένειαν, καὶ σωμάτων παρέσιν. καὶ ὠδῖνας ἐπὶ τούτοις ἐξ ἄρθρων δηλονότι. πῶς γὰρ οὐκ ἔμελλον ἐν τοιούτοις ἔσεσθαι κακοῖς, οἱ πρὸς πᾶν ὁποιοῦν κατενηνεγμένοι τῶν εἰωθότων τὸν Θεὸν καταλυπεῖν; γενήσεσθαι δὲ πρὸς τούτοις διισχυρίζεται καὶ τὸ πρόσω-

πον πάντων ὡς προσόκαυμα χύτρας. καταμελαίνεται γὰρ ἀείπως τῶν ἐν ἀθυμίαις τὰ πρόσωπα, καὶ τῶν ὀμμάτων τὸ φαιδρὸν περιαιρεῖται δεινῶς τῶν δειμάτων ἡ ἔφοδος.

Συμβῆναι δὲ τὰ τοιάδε φαμὲν ἀληθεύοντες αὐτῷ τε τῷ καθ' ἡμῶν τυραννήσαντι σατανᾷ, καὶ ταῖς σὺν αὐτῷ δυνάμεσι πονηραῖς. ἐπειδὴ γὰρ ἐξεπέμποντο τῆς ἀρχαίας ἐκείνης τιμῆς τε καὶ δόξης, πῶς οὐκ εἰκὸς μὴ οὐχὶ πάντη τε καὶ πάντως τὰ τοιάδε παθεῖν αὐτούς;

Ποῦ ἐστι τὸ κατοικητήριον τῶν λεόντων, καὶ ἡ νομὴ, ἡ οὖσα τοῖς σκύμνοις; ποῦ ἐπορεύθη λέων, τοῦ εἰσελθεῖν ἐκεῖ σκύμνον λέοντος, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐκφοβῶν; λέων ἥρπασε τὰ ἱκανὰ τοῖς σκύμνοις αὐτοῦ, καὶ ἀπέπνιξε τοῖς λέουσιν αὐτοῦ, καὶ ἔπλησε θήρας νοσσιὰν αὐτοῦ, καὶ τὸ κατοικητήριον αὐτοῦ ἁρπαγῆς.

Κατοικητήριον μὲν ὀνομάζει λεόντων τὴν Νινευή. κατῳκήκασι γὰρ ἐν αὐτῇ, καὶ λαμπρὸν ἐποιοῦντο, καὶ ἀξιάγαστον ἐνδιαίτημα, καὶ βασίλειον ἀσφαλὲς οἱ κατὰ καιροὺς αὐτοὺς βεβασιλευκότες Φουὰ, καὶ Σαλμανασὰρ, καὶ Σεναχηρεὶμ, καὶ μέντοι, καὶ Ναβουχοδονόσορ. πεπολεμήκασι γὰρ οὗτοι τὴν Ἰουδαίαν. τὸ δὲ, ποῦ ἐστιν, οὐ διερωτῶντος οἶμαί που. δεῖν γὰρ οἶμαι παραιτεῖσθαι τὸ εὔηθες. ἐπιτωθάζει δὲ μᾶλλον, καὶ ὅτι διόλωλεν ὁλοτρόπως διὰ τούτου δεικνύς· ὡς μηδὲ ὅποι ποτὲ γέγονεν ὁρᾶσθαι λοιπόν. συντετέλεσται γὰρ, καὶ ἐξῆρται, καθά φησιν αὐτός. ποῦ δὴ οὖν ἄρα φησὶ τὸ τῶν λεόντων κατοικητήριον; τουτέστιν ἡ Νινευή, ποῦ δὲ ἡ νομὴ τῶν σκύμνων, καὶ σκύμνους μὲν, ὥς γε οἶμαι, φησὶ τοὺς ὑπὸ τῷ μεγίστῳ βασιλεῖ στρατεύοντας, καὶ κειμένους, καὶ τὸ τίμιον ἔχοντας παρ' αὐτοῦ ἐν δόξῃ, σατράπας δὴ λέγω, καὶ στρατηγούς, νομὴν δὲ αὐτῶν ἐπικαλεῖ τοὺς ὑπὸ χεῖρα, καὶ ὑπεζευγμένους, καὶ δασμοὺς εἰσφέροντας, καὶ χρημάτων ἀγέρσιν ποιουμένους. νομαὶ γὰρ πλουσίων πτωχοὶ, κατὰ τὸ γεγραμμένον. ὡς ἐξηρημωμένης δὴ οὖν εἰσάπαν τῆς Νινευὴ, καὶ ἁπάσης δὲ τῆς περιοίκου χώρας, ποῦ δὴ ἄρα φησὶ, τὸ τῶν λεόντων κατάλυμα; ποῦ δὲ τῶν σκύμνων ἡ νομή; ὅτι δὲ ἀσφαλὲς οἱονεὶ γέγονέ πως ὁρμητήριον τῶν κατὰ καιροὺς βεβασιλευκότων ἡ Νινευὴ, δέδειχεν εἰπὼν, οὗ ἐπορεύθη λέων τοῦ εἰσελθεῖν ἐκεῖ, σκύμνοι λέοντος, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐκφοβῶν. ἀπόρθητον γὰρ τῇ πόλει τὸ τεῖχος τὸ ὑπὲρ λόγον μεγαλουργίαις εὖ μάλα πεποιημένον. ἐπειδὴ δὲ τὴν Σαμάρειαν ἅπασαν καταδῃώσας ὁ Ναβουχοδονόσορ, καὶ αὐτὴν δὲ τὴν Ἰουδαίαν, καὶ τὴν ἁγίαν πόλιν, φημὶ δὴ τὴν Ἱερουσαλὴμ, ἀπεκόμισε μὲν εἰς τὴν ἑαυτοῦ

firmat vt adustionem ollæ. Semper enim nescio quomodo tristium vultus infuscantur, oculorúmque fulgorem terrores inuadentes vehementer hebetant.

Verè autem hæc accidisse, qui in nos tyrannidem occupauerat Satanæ, & simul eius malignis potestatibus, ipsi quoque asserimus. Postquam enim veteri illo honore, & gloria eiecti sunt, eos omnimodis talia perpeti qui tandem non decebat?

Vbi est habitaculum leonum, & pascua existens catulis leonum? Quo abiit leo, vt ingrederetur illuc catulus leonis, & nō est qui exterreat? Leo rapuit sufficientia catulis suis, & suffocauit leonibus suis, & impleuit venatione nidum suum, & habitaculum suum rapina.

Habitaculum leonum appellat Niniuen. Habitarunt enim in ea, fecerúntq; habitationē inclytam, & admirandam, & regiam tutam, qui suis tēporibus ibidem regnauerunt Phua, & Salmanasar, & Senacherib: atque etiam Nabuchodonosor. Hi enim Iudæam armis infestam habuerunt. Illud, *vbi est*, non puto esse interrogantis. Censeo enim cauendam ineptiam. Exprobrat autē potius, & omnimodis perisse, quod eius ne vestigium quidem extet, per hoc ostendit. [Consummata enim, & ablata est,] vt ait. [Vbi igitur est, inquit, leonum habitaculum,] id est, Niniue, [vbi vero pascua catulorum?] Et catulos quidem, vt ego sentio, sub maximo rege degentes, & subditos, & ab ipso honoratos, satrapas scilicet & duces: eorum autē pascua subiectos, & sub iugum missos, & tributa pendētes, & coactores appellat. [Pascua enim diuitum sunt pauperes,] iuxta scripturas. Vt ergo iam deleta tota Niniue, & omni regione finitima ad vastitudinem redacta, vbi igitur, inquit, est leonum diuersorium? vbi catulorū pascua? Fuisse autē tutum quasi receptaculum Niniuen eorum, qui olim regnauerunt, declarat, dicens, [Ad quam iuit leo, vt ingrederetur illuc catulus leonis, & non est qui exterreat.] Murus enim, quo vrbs circundatur, supra quam dici potest magnificè, & commodissimè constructus, atque inexpugnabilis erat. Postquam autem Nabuchodonosor totam Samariam, ipsámque Iudæam, & sanctam ciuitatem, Hierosolymam, inquam, depopulatus est, in suum

XXIV.

Eccles.

regnum Israelitas demigrare fecit. Sic autem semel vi subiugatos tractauit, vt alios quidem sub se, & vinctos retineret: alios aliis gratificaretur, & venderet, & suam regionem atque vrbem captiuis refertam haberet. Proinde ait, [Leo rapuit sufficienter catulis suis, & suffocauit leonibus suis, & impleuit venatione nidum suum, & habitaculum suum rapina.] Rursum secundum id, quod fieri solitum est, loquitur. Nam feræ cum obuia rapuerunt, & quod sufficit comederunt, auertunt reliquum pascendis catulis, suos labores illis mutuantes.

Hæc rursum etiam de Satana dici queant, postquam Christus ipsum, & quæ sunt eius funditus perdidit, & prædam illi de terra abstulit. [Molas quippe leonum confregit,] iuxta vocem psallentis.

Ecce ego ad te, dicit Dominus omnipotens, & succendam in fumo multitudinem tuam, & leones tuos comedet gladius: & exterminabo de terra prædam tuam, & non audietur vltra opera tua.

XXV. Seipsum Deus opponit, & per se aduersatur, ad desperationem salutis eos impellens. Deo enim affligere volente, quis est, qui saluet? aut vastare instituentem Dominum exercituum quis coërcebit? [Manum enim eius excelsam quis auertet?] vt scriptum est. Succensurum se ait in fumo multitudinem eius; vt rursum tale quippiam cogitemus. Apiarii, cum suo tempore fauos ex aluearibus eximere volunt, ignem accendunt, & apes fumo prosequuntur, ne densatim circumuolantes pugnent, & aculeis suis ipsos conuulnerent. Huiuscemodi quippiam quos in discrimine suo Niniue acciuerat, sociis euenit. Abscesserunt enim, & aufugerunt, bello vt fumo eos impetente, & ad ignauiam consternante, metúmque immensum illis incutiente. Leones autem nominat robustissimos, & præfidentes; qui forsitan resistere ausi sunt. Nihilominus gladio Cyri ceciderunt. Et quia leonum mentionem induxit, necessariò & prædam illorum exterminatum iri dicit, vt nihil amplius apud eos extet, cui fidere possis. Solebant enim adoriri, & in vrbes ac regiones, quas fortè collibuisset, more belluarum irruere, & innumera maleficia importare, vt calamitate obruti,

τοὺς ἐξ αἵματος Ἰσραήλ. διατετέθεικε δὲ οὕτως ἐπ' ἐξουσίας τοὺς ἅπαξ ἐνειλημμένους, ὡς τοὺς μὲν ὑφ' ἑαυτὸν ποιῆσαι, καὶ δεδεμένους ἔχειν, τοὺς δὲ καὶ ἑτέροις χαρίζεσθαι, καὶ καταπωλεῖν, καὶ πλήρη τὴν ἑαυτοῦ χώραν τε καὶ πόλιν τῶν δορυκτήτων ἔχειν. ταύτῃ φησὶ, ὁ λέων ἥρπασε τὰ ἱκανὰ τοῖς σκύμνοις αὐτοῦ, καὶ ἀπέπνιξε τοῖς λέουσιν αὐτοῦ, καὶ ἔμπλησε θήρας νοσσιὰν αὐτοῦ, καὶ τὸ κατοικητήριον αὐτοῦ ἁρπαγῆς. πεποίηται δὲ πάλιν ὁ λόγος ὡς ἐκ τοῦ γίνεσθαι πεφυκότος. ἁρπάσαντες γὰρ οἱ θῆρες τὸ παρεμπεσὸν, εἶτα τὸ ἀρκοῦν κατεδηδοκότες, ἀποστρέφουσι τὸ λοιπὸν, τοῖς σκύμνοις, τοὺς ἰδίους αὐτοῖς δανείζοντες πόνους.

Λέγοιτο δ' ἂν τὰ τοιάδε πάλιν καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Σατανᾶ, Χριστοῦ κατωλοθρευκότος αὐτόν τε, καὶ τὰ αὐτοῦ, καὶ ἐξηρηκότος αὐτοῦ τὴν θήραν ἐκ γῆς. συνέτριψε γὰρ τῶν λεόντων τὰς μύλας, κατὰ τὴν φωνὴν τοῦ ψάλλοντος.

Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπὶ σὲ, λέγει κύριος ὁ παντοκράτωρ, καὶ ἐκκαύσω ἐν καπνῷ πλῆθός σου, καὶ τοὺς λέοντάς σου καταφάγεται ῥομφαία, καὶ ἐξολοθρεύσω ἐκ τῆς γῆς τὴν θήραν σου, καὶ οὐ μὴ ἀκουσθῇ οὐκέτι τὰ ἔργα σου.

Ἑαυτὸν ἀνθίστησι Θεὸς, καὶ αὐτουργὸς ἀνθίσταται, περιτρέπων εἰς ἀπόγνωσιν τῆς σωτηρίας αὐτούς. Θεοῦ γὰρ κακοῦν ἐθέλοντος, τίς ὁ σώζων ἔτι, ἢ τίς ἀποστήσει καταδηοῦν ἐθέλοντα τὸν τῶν δυνάμεων κύριον; τὴν γὰρ χεῖρα τὴν ὑψηλὴν τίς ἀποστρέψει; κατὰ τὸ γεγραμμένον. ἐκκαύσειν γε μὴν ἐν καπνῷ τὸ πλῆθος αὐτῆς φησὶ, ἵνα τι τοιοῦτον ἐννοῶμεν πάλιν. οἱ μελιττοκόμοι κατὰ καιροὺς, ὅτε τὰ κηρία τῶν σίμβλων ἐξορύττειν ἐθέλουσι, πῦρ ἐνάπτοντες καπνῷ τὰς μὲν μελίσσας διώκουσιν, ἵνα μὴ μάχοιντο, καὶ κατατιτρώσκωσι τοῖς κέντροις αὐτοὺς ἀθρόαι περιπετόμεναι. συμβέβηκέ τι τοιοῦτον ἐν τοῖς κεκλημένοις ἐπικούροις κινδυνευούσῃ τῇ Νινευῇ. ἀπώχοντο γὰρ, καὶ ἀπεδίδρασκον οἷα καπνοῦ τοῦ πολέμου προσβάλλοντος, καὶ καταπτοοῦντος εἰς κακανδρίαν, καὶ ἀφορήτοις αὐτοὺς ἐνιέντος δείμασι. λέοντας γε μὴν, ὀνομάζει τοὺς ἀλκιμωτάτους, καὶ θρασεῖς, οἳ καὶ τάχα που τεθαρρήκασι τὸ ἀντιστῆναι, πλὴν ἔργον γεγόνασι τῆς Κύρου ῥομφαίας. ἐπειδὴ δὲ ὁ λόγος ἡμῖν τὴν τῶν λεόντων εἰσκεκόμικε μνήμην, ἀναγκαίως καὶ τὴν αὐτῶν θήραν φησὶ ἐξολοθρευθήσεσθαι, ὡς μηδὲν ἔτι γενέσθαι τὸ παρ' αὐτοῖς ἀξιόπιστον. ἔθος γὰρ ἦν ἐπιφύεσθαι μὲν αὐτοὺς πόλεσί τε καὶ χώραις, ἐπιθρώσκειν τε θηριοτρόπως, οἵων ἂν ἕλοιντο τυχὸν, μυρία τε ὅσα δρᾶν, ὡς τῶν πεπονθότων τὰς συμφορὰς ὀφλεῖν,

καὶ θρῆνον πολλοῖς γενέσθαι. ἐξολοθρευθήσεσθαι δέ φησιν αὐτὴν τὴν θήραν. πῶς γὰρ ἔμελλον ἤ τίνα λοιπὸν κατάθηρεύσειν ἔτι, καταπεπληγμένων μὲν τῶν ἀγελαίων, καὶ πεφευγότων ὡς ἐκ καπνοῦ, πεπτωκότων δὲ τῶν μαχιμωτάτων, οἳ δίκην λεόντων τοῖς ἀνθεστηκόσιν ἐπεφύοντο;

Επεγήγερται δὲ καὶ τοῖς κυριοκτονήσασιν Ἰουδαίοις ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, ὡς εἰς πάντα μὲν ἄνεμον τὴν τῶν ἀγελαίων καταδιασκεδάσαι πληθὺν, θῆρας δὲ ὥσπερ ὠμοὺς συνδιολέσθαι πολλοῖς τοὺς τῶν ἄλλων ἐπιφανεστέρους. οὐ φορητῶς γὰρ διηδυσσεβήκασιν εἰς τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα Χριστόν.

cantilenæ & lamentationis argumentum vulgo fierent. Exterminatum porro iri eorum prædam ait. Quo pacto enim de cætero, aut quem caperent, cùm plebs consternata esset, & tanquam fumum fugisset, bellicosissimi autem occubuissent, qui ceu leones se in aduersarios incitabant?

Excitatus est etiam aduersus Iudæos Domini sui mactatores vniuersorum Deus, vt per omnem ventũ vulgus Iudaicum dissiparet, & instar ferarũ crudelium cæteris clariores vnà interirẽt. Intolerandũ quippe in modũ in Christum omnium saluatorẽ se impiè gesserunt.

ΚΕΦΑΛ. γ.

Ὦ πόλις αἱμάτων, ὅλη ψευδὴς, πλήρης ἀδικίας!

ΑΙΜΑΤΩΝ αὐτὴν πόλιν ὠνόμασεν, ἑτοιμότατοι γὰρ εἰς φόνους, καὶ φιλαίματοι λίαν οἱ τῆς Νινευὴ βεβασιλευκότες. φιλοπόλεμοι δὲ καὶ ἕτεροι οἱ ἐν αὐτοῖς, καὶ ἀπηθάνατοις ἀεὶ καθ' ὧν ἂν ἴοιεν τὰς ἐφόδους ποιεῖσθαι σπουδάζοντες. ψευδὴς δέ φησιν, ὅτι καὶ εἰδώλων μεστὴ, ἐφ' ὧν μάλιστα τὸ ψεῦδος, οὐκ ἀναπόδεικτον δέ. ψευδώνυμοι γὰρ, καὶ τὴν τῆς θεότητος δόξαν ὑποκλέπτοντες οἱ χειρόκμητοι θεοὶ, ἀργύρεον καὶ χρυσίον, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων. γῆν δὲ αὐτὴν τῶν γλυπτῶν ἀπεκάλεσέ που καὶ ὁ σοφὸς Ἱερεμίας. ψευδὴς δ' ἂν νοοῖτο καὶ καθ' ἕτερον, ὡς νοουμένου τοῦ ψεύδους εἰς πανουργίαν, καὶ δόλον, καὶ ἀπάτην τὴν θεομίσῆ, δηλονότι συνθεούσης καὶ ἀδικίας. οὗ γὰρ ἀπάτη, καὶ δόλος, ἐκεῖ που πάντως ἕψεται τὸ ἀδικεῖν. Αἱμάτων δὲ πόλις, καὶ ψευδὴς ἀληθῶς ἡ κυριοκτόνος Ἱερουσαλήμ. διαμεμνήμεθα γὰρ εἰπόντος τοῦ Χριστοῦ, Ἱερουσαλὴμ Ἱερουσαλὴμ ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς Προφήτας, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτήν. ἔφη δέ που καὶ διὰ φωνῆς Προφητῶν, οὐαὶ αὐτοῖς ὅτι ἀπεπήδησαν ἀπ' ἐμοῦ· δείλαιοί εἰσιν, ὅτι ἠσέβησαν εἰς ἐμέ. ἐγὼ ἐλυτρωσάμην αὐτοὺς, αὐτοὶ δὲ κατελάλησαν κατ' ἐμοῦ ψευδῆ. κατειρήκασι γὰρ τοῦ Χριστοῦ, ποτὲ μὲν λέγοντες, ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλειν αὐτὸν τὰ δαιμόνια· ποτὲ δὲ καὶ οἰνοπότην ὀνομάζοντες, Σαμαρείτην τε πρὸς τούτῳ, καὶ τὰ πολὺ λίαν αἰσχίονα. τοὺς γὰρ ἐκείνων ἀθυρογλωσσίαις πρέποι ἂν καὶ μόναις ἐκεῖνα ληρεῖν, ἃ καὶ φάναι τετολμήκασιν.

CAPVT III.

O ciuitas sanguinum, tota mendax, plena iniquitatis!

CIVITATEM sanguinum appellat: promptissimi namque ad cædes, & admodum sanguinarii fuerunt reges Niniues. Alii ex eorum numero belli cupidi, & in quos ducerent, eos semper implacabili feritate vexare conitentes. Mendax autem, inquit, quoniam idolorũ plena, in quibus maximè perspicitur mendacium, idque demonstrari potest. Mentiuntur enim nomen, & diuinitatis gloriam suffurantur dii manu facti, [Argentum, & aurum, vt scriptum est, opera manuũ hominum.] Terram sculptilium alicubi etiam sapiens Hieremias nuncupauit. Mendax autem secundum aliud quoque intelligi potest, vt si accipiatur mendacium ad calliditatem, dolum, fraudem Deo inuisam, iniquitate videlicet concurrente. Vbi enim fraus, & dolus, illic omnino etiam sequetur iniquitas in facienda iniuria. Sanguinum verò ciuitas, & mendax reuera Domini interemptrix Hierusalem, [Quæ occidit Prophetas, & lapidauit, qui ad ipsam missi fuerant.] Cæterùm quodam loco etiam voce Prophetarum, inquit, [Væ eis, quoniam recesserunt à me; miseri sunt, quoniam impiè egerunt in me. Ego redemi eos, ipsi autem locuti sunt contra me mendacia.] Calumniabantur enim Christum, nunc quidem dicentes, in Beelzebub ipsum eiicere dæmonia, nunc violentum vocantes: ad hæc Samaritanum, & multo inhonestioribus. Ipsorum namque linguæ incontinentiam & solam decuerit illa nugari, quæ & profari non dubitarunt.

Non

A *Non contrectabitur venatio. Vox flagellorum, & vox commotionis rotarum, & equi persequentis, & currus feruentis, & equitis ascendentis, & splendentis romphææ, & fulgurantium armorum, & multitudinis vulneratorum, & grauis ruinæ, & non est finis gentibus eius, & infirmabuntur in corporibus à multitudine fornicationis.*

XXVII. Iterum secundum fieri solita loquitur. Densè enim comantes frutices retibus operientes aucupes, aues sæpe sub ipsis latentes manibus comprehendunt. Et in hoc artifices sunt. Non igitur in posterum [contrectabitur venatio,] inquit, hoc est, non venabuntur quidam vt olim, siue aliena sibi non rapient. Non fient tendiculæ, & laqueus tenuioribus, alia cura illos occupante, & de summa rerum ipsis iam laborantibus. Audietur enim in illa sonitus flagellorum. Ac mihi præterea videtur Propheta tumultuationem prælii velut ante oculos positam perspicuè commemorare. Videt enim quodammodo vrbem equorum vngulis pulsatam, & curruum rotis perstrepentem, & omni armorum genere clarissimè fulgentes vastatores, & innumeros euersores, ædes eius conquatientes. Meminit enim & grauis ruinæ. Et miratur, quod innumerabili gentium multitudine ibidem congregata, omnes imbelles, & viribus maiorem in modum imbecilles, & ad timorem propensissimi fuerint, causámque continuò adiungit, [Quia infirmabuntur in corporibus suis à multitudine fornicationis.] Quoniam enim nequam fuerunt, & moribus improbi, insuper idololatræ, & ad errorem stolidè inclinauerunt, ob eam causam iustè infirmi, & pertimidi erunt, & ne ad momentum quidem defectionem suam agnoscere sustinebunt.

Meretrix speciosa, & grata dux veneficiorum, quæ vendit gentes in fornicatione sua : & tribus in veneficiis suis.

XXVIII. Laus in turpibus crimina exaggerat. Vt si quis, exempli gratia, dicat, fur artificiosus, & latro fortis, & præstigiator ingeniosus. Quamobrem etiamsi de Niniue dicat, [meretrix speciosa, & grata,] multum abest,

In Nahum Comment.

Οὐ ψηλαφηθήσεται θήρα. φωνὴ μαστίγων, καὶ φωνὴ σεισμοῦ τροχῶν, καὶ ἵππου διώκοντος, καὶ ἅρματος ἀναβράσσοντος, καὶ ἱππέως ἀναβαίνοντος, καὶ στιλβούσης ῥομφαίας, καὶ ἐξαστραπτόντων ὅπλων, καὶ πλήθους τραυματιῶν, καὶ βαρείας πτώσεως, καὶ οὐκ ἦν πέρας τοῖς ἔθνεσιν αὐτῆς, καὶ ἀσθενήσουσιν ἐν τοῖς σώμασιν ἀπὸ πλήθους πορνείας.

Ἐκ τοῦ πεφυκότος γίνεσθαι, πεποίηται πάλιν ὁ B λόγος. τοὺς γάρ τοι δασὺ κομῶντας τῶν θάμνων καταπυκάζοντες λίνοις οἱ ὀρνιθοθῆραι, καταδράττονται πολλάκις τῶν ὑπ' αὐτοῖς κεκρυμμένων χερσὶν ἐπαφώμενοι. καὶ τέχνη τοῦτο αὐτοῖς. οὐκ ἔτι δὴ οὖν ψηλαφηθήσεται θήρα, φησί, τουτέστιν, οὐκ ἂν θηρεύσαιεν καθὼς καὶ πάλαι τινές, ἤγουν τὰ ἑτέρων εἰς αὐτοὺς διαρπάζοντες. οὐδ' ἂν γένοιντο πάγη, καὶ βρόχος τοῖς ἀσθενεστέροις, φροντίδος αὐτοῖς ἑτέρας ἐπικατεσσούσης, καὶ τοῦ περὶ ἐσχάτων ἀγῶνος C ἐπηρτημένου. ἔσται γὰρ ἐν αὐτῇ φωνὴ μαστίγων. καί μοι πάλιν ὁ προφήτης δοκεῖ τὴν ἐκ τοῦ πολέμου τύρβην, οἷ' ἐν ὄψει κειμένην, ἀφηγεῖσθαι σαφῶς. ὁρᾷ γὰρ ὥσπερ ἱπποκροτουμένην μὲν τὴν πόλιν, καὶ τοῖς τροχοῖς τῶν ἁρμάτων καταστυπουμένην, καὶ πανοπλίαις λαμπροῖς καταστράπτοντας τοὺς καταδῃοῦντας αὐτήν, καὶ ἀριθμοῦ κρείττονας τοὺς διολωλότας, οἴκους τοὺς ἐν αὐτῇ κατασειομένους. μέμνηται γὰρ καὶ βαρείας πτώσεως. καταπτέθηπε δέ, ὅτι πλείστη μὲν ὅση τῶν ἐν D αὐτῇ συναγηγερμένων ἐθνῶν ἡ πληθύς, πάντες δὲ ἄνανδροι, καὶ νοσοῦντες τὸ ἀναλκὲς ἐκτόπως, καὶ πολὺ λίαν εὔκολοι πρὸς δειλίαν, καὶ τὴν αἰτίαν εὐθὺς ἀποδίδωσι, λέγων, ὅτι ἀσθενήσουσιν ἐν τοῖς σώμασιν αὐτῶν ἀπὸ πλήθους πορνείας. ἐπειδὴ γὰρ φαῦλοι γεγόνασι, καὶ πονηροὶ τοὺς τρόπους, καὶ προσέτι καὶ εἰδωλολάτραι, καὶ εἰς πλάνησιν ἐκτόπως ἀπονενευκότες, ταύτητοι δικαίως ἀσθενεῖς ἔσονται, καὶ περιδεεῖς, καὶ οὐδ' ὅσον εἰπεῖν κἂν γοῦν ἐννοῆσαι μόνον ἀνασχόμενοι τὴν ἀπόστασιν.

E Πόρνη καλή, καὶ ἐπίχαρις, ἡγουμένη φαρμάκων, ἡ πωλοῦσα ἔθνη ἐν τῇ πορνείᾳ αὐτῆς, καὶ φυλὰς ἐν τοῖς φαρμάκοις αὐτῆς.

Ἐπ' αἰσχροῖς ἔπαινος, ἐπίτασιν ἔχει τῶν ἐγκλημάτων, οἷον ὡς εἴ τις ἕλοιτο λέγειν περί του τῶν ὄντων, ὅτι κλέπτης τεχνίτης, καὶ λῃστὴς ἀνδρεῖος, καὶ γόης εὐφυής. οὐκοῦν κἂν εἰ λέγοι περὶ τῆς Νινευΐ, πόρνη καλή, καὶ ἐπίχαρις, οὐ πρὸς ἔπαινον μᾶλλον αὐτῇ τὸ χρῆμα ἔσται, πολλοῦ καὶ δεῖ,

χαλεπωτέραν δὲ μᾶλλον τὴν κατάρρησιν ἀπεργάζεται. γυναῖκα γὰρ ἑταιριζόμεναι τότε δὴ μάλιστα δοκοῦσι πολὺ τὸ ἐπίχαρι μεθέπειν, ὅτε φαίνοιντο στωμύλαι, καὶ κομψοεπεῖς. τοιαύτη καὶ ἡ Νινευὴ τεχνίτις εἰς κακουργίαν, καὶ οὐκ ἀμηχάνως ἔχουσα πόλεις τε, καὶ χώρας ἑλεῖν, καὶ ἀναπεῖσαι φρονεῖν τὰ αὐτῇ δοκοῦντα, καὶ φίλα. ταῦτα δὲ ἦν γοητεῖαι, καὶ ψευδομαντεῖαι, καὶ βέβηλοι τελεταί, καὶ τὰ εἰδώλων παίγνια. καθίκετο γὰρ εἰς τοῦτο ληρῳδίας, ὡς ἐν εὐκλείας λόγῳ ποιεῖσθαι τὰ οὕτως αἰσχρά, καὶ τὴν ἐσχάτην λαχόντα καταβολήν. ἔθος δὲ ἦν τοῖς ἐν αὐτῇ τισιν ἔθνη τε, καὶ χώρας καταπωλεῖν ἐν τοῖς φαρμάκοις αὐτῶν. πῶς δὲ ἢ τίνα τρόπον, ἐροῦμεν ὡς ἔνι. ἔθος ἦν Ἀσσυρίοις πολεμεῖν ἐθέλουσι, καὶ ὅπλα κινοῦσι καθ' ἑτέρων, ταῖς τῶν μάγων τέχναις προαναμανθάνειν ἐπείγεσθαι τὰ ἐσόμενα. οἱ ταῖς ἐκ βασιλέως τιμαῖς ὑποτρέχοντες, κατὰ μεγέθους πολέμου παντὸς ἐκέλευον, καὶ τοῖς σφῶν ἐπιτηδεύμασι προαπονευρεῖν ἐψεύδοντο τοὺς ἀνθεστηκότας. ὁποῖόν τι πρᾶξαι ἤθελεν ὁ Βαλάκ, ὁ Μωαβιτῶν βασιλεύς. κατεμισθοῦτο γὰρ δὴ τὸν ἀλιτήριον Βαλαάμ, καὶ δὴ καὶ εἰς ὄρος ἀνεκόμιζε, λέγων· δεῦρο κατάρασαί μοι τὸν Ἰσραήλ. ᾤοντο γάρ, ὅτι ταῖς τῶν μάγων ἀραῖς ἀκολουθήσει τὰ πράγματα. πορνείαν δὴ ἐν τούτοις ὀνομάζει τὴν γοητικὴν τέχνην, δι' ἧς κατεπώλουν καὶ φυλὰς οἱ ταύτης σοφοί, ἀεὶ τὸ κρατήσειν ὑπισχνούμενοι τοῖς προσάγουσι μισθούς.

Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπὶ σέ, λέγει κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, καὶ ἀποκαλύψω τὰ ὀπίσω σου ἐπὶ τὸ πρόσωπόν σου, καὶ δείξω ἔθνεσι τὴν αἰσχύνην σου, καὶ βασιλείαις τὴν ἀτιμίαν σου. καὶ ἐπιρρίψω ἐπὶ σὲ βδελυγμὸν κατὰ τὰς ἀκαθαρσίας σου, καὶ θήσομαί σε εἰς παράδειγμα.

Ὅτι μὴ πρὸς ἄνθρωπον ὁ λόγος αὐτῇ, μήτε μὴν ὁ πόλεμος, ἐπεμήνισε δὲ μᾶλλον ὁ τῶν δυνάμεων κύριος, καὶ κατεξανίστησιν αὐτῆς Πέρσας τε, καὶ Μήδους, κατασημαίνει πάλιν. τῷ δὲ δὴ πάντων ἐξουσιάζοντι Θεῷ, καὶ τῷ τῶν ὅλων ἔχοντι κράτος, τίς ὁ ἀντεξάγων, εἰ πολεμεῖν ἕλοιτο τισίν; εἶτα, φησί, ὅτι καὶ ἀποκαλύψω τὰ ὀπίσω σου ἐπὶ τὸ πρόσωπόν σου. γέγονε δὲ πάλιν ὡς ἐπὶ γυναικὸς ἑταιριζομένης, ἣ ὅσον μὲν ἥκει εἰς πρόσωπον, καὶ τὸν ἔξωθεν ὡραϊσμόν, ἀξιέραστος εἶναι τοῖς ὁρῶσι δοκεῖ· εἰ δὲ δὴ πάθοι τὴν ἀπαμφίεσιν, γυμνῷ πάντως ἀσχημονήσει σώματι, τῶν μορίων τὸ ἀκαλλὲς ἀχρι τελέως ἐκφαίνουσα. ἀποκαλύψω δέ σου, φησί, τὰ ὀπίσω σου, τουτέστι, πᾶν ὅσον ἐστὶν ἄσχημον ἐν σοί.

A vt hoc ipso magis laudetur: imo vero vehementius vituperatur. Mulierculæ enim meretriciā faciētes tum præcipuè multū se cōmendare, & gratas reddere videntur, cū garrulas, & facetas sese præstiterint. Talis fuit & Niniue, nō indocta ad malè agendū, nec imbecillis ac insufficiēs ad vrbes, & regiones capiendas, & ad suum sensum placitúmq. illis persuadendū, per præstigias scilicet, falsas prædictiones, profana mysteria, idolorúmq. B ineptias. Eo enim nugacitatis peruenerat, vt adeo turpia, & grauissimè reprehensa pro gloriosis duceret. Solebāt autem quidā Niniuitarū gētes, & regiones vendere in veneficiis suis. Qua via, & quanā ratione, vt possumus explanabimus. Assyriis bellū gerere, & arma aliis mouere volētibus mos fuit, prius ex magorū artibus conari euentū discere. Qui honoribus ab rege habendis irrepentes, bello quouis superiores, & sua opera, industriáq. hostes prius eneruaturos mentiebātur. Quale quiddā Moabitarū Rex C Balac facere occœpit. Balaā quippe sceleratū, pretio cōducebat, & in montem adducto dicebat, Agedū, execrare mihi Israelē. Credebant enim, magorū detestationes res ipsas secururas. Fornicationē verò hoc loco artē magicā appellat, per quā eius gnari gentes, & tribus vendebant, dum semper mercedes offerentibus voti compotes fore pollicerentur.

Ecce ego ad te, dicit Dominus omnipotens. Et discooperiam posteriora tua D *super faciem tuam, & ostendam gentibus turpitudinem tuam, & regnis ignominiam tuam. Et proiiciam super te abominationem secundùm immunditias tuas, & ponam te in exemplum.*

Rursum indicat, non illi rem, neque bellum esse cum homine: iratum vero ipsi Dominum exercituum contra eam Persas, & Medos excitare. Omnium autem rerum potestatē, vniuersorúmque E imperiū habenti Deo quis est qui quasi aduersa acie occurrere audeat, si quos oppugnare decreuerit? Subiicit, [Et discooperiā posteriora tua in faciē tuam.] Cōtigit ei insuper quod meretrici. Quæ quà de facie, & exteriore eáque fucata pulchritudine aspicientibus amabilis: vestibus autē exuta, nudo plane corpore, muliebrium membrorum deformitatem palam exhibēs fœda apparet. Inquit igitur, [discooperiā posteriora tua.] hoc est, totum, quantum in te turpe est,

XXIX.

ante alios tibi ostendam. Quid enim aliud omnino quam hoc, in faciem tibi velit? Nihilominus & gentibus, & regibus se ignominiam eius reuelaturum manifestè denuntiat. Videbatur enim Niniue pulchra, & amabilis, magorum artibus supercilium tollens, & in omnes imperium, dominatúmque arripiens, potentérque & citra pugnam omnes deuincens. Ast vbi subiugata, & euersa est, deformem & indecoram iudicarunt, qui ante illam nouerant, qui etiam deinceps eam abominati, vt super nihilo magnificè gloriantem, & auxiliis potius magicis, imò imposturis, & fallaciis confisam contempserunt. Confirmat item, in exemplum propositum iri, vt aliquando dicturis quibusdam super vrbibus deletis, aut regionibus vastatis, [sicut & misera Niniue.]

Oppugnauit etiam aliquando Iudæorum synagogam vniuersorum Deus, sicut dixi, & impietatis in Christum admissæ pœnas exegit, nudam, & fœdam, & supernis indumentis prorsus carentem ostentans, id quod per Oseam prædixit. [Propterea reuertar, & tollam triticum meum in tempore suo, & vinum meum in tempore suo, & auferam vestimenta mea, & linteamina mea, ne operiant ignominiam eius. Et nunc reuelabo immunditiam eius, in conspectu amatorum illius, & nullus eruet eam de manu mea.] Ecclesia siquidem ex gentibus congregata, laudans dicet, [Exultet anima mea in Domino: induit enim me vestimento salutis, & tunica lætitiæ:] hæc contra, vt dixi, iam nuda, & indecens, & deformis, & diuinorum charismatum operimēto carens cernitur. Facta est etiā in exemplum, & execratissima, & omni genere mundanæ immunditiæ ægrotans.

Ose. 2.

Et erit omnis videns te, descendet à te, & dicet, misera Niniue, quis gemet eam? vnde quæram consolationem illi?

XXX. Si quis eorum, inquit, qui opes potentiámque tuam ante nouerant, prostratam te ac desolatam viderit, altius ingemiscet, & è vestigio abscedet, illud profatus, [quis gemet eam?] Tanquam enim nemo ibi sit, hoc est, nemo relictus sit, qui ea tantummodo aspicere queat, ita loquitur. Persapienter autem adiecit, [vnde quæram consolationem illi?] quæ istiusmodi sententiam habent.

καὶ πρό γε τῶν ἄλλων παραδείξω σοι. τὸ γὰρ εἰς πρόσωπον, τί ἕτερον ἡμῖν, ἢ ταυτὶ πάντως ὑπεμφήνειεν ἄν; ἀποκαλύψειν δὲ οὐδὲν ἧττον ἔθνεσί τε, καὶ βασιλεῦσι τὴν ἀτιμίαν αὐτῆς διαρρήδην ἔφη. ἐδόκει μὲν γὰρ ὡραία τις εἶναι, καὶ ἀξιέραστος ἡ Νινευὴ ταῖς τῶν μάγων τέχναις ὀφρυωμένη, καὶ τὴν κατὰ πάντων ἀρχὴν, καὶ δυναστείαν ἁρπάζουσα· διαθεναῖς τε, καὶ ἄγαν ἀμαχεὶ κατὰ πάντων λαβοῦσα τὸ νικᾶν. ἐπεὶ δὲ ἥλω, καὶ πέπτωκεν, ἀσχήμων καὶ ἀτερπὴς παρά γε τοῖς αὐτὴν εἰδόσι κατεφαίνετο, οἳ καὶ βδελυρὰν ἡγοῦντο λοιπὸν, κατεγνωκότες που πάντως, ὡς μεγαλαυχήσασαν μὲν ἐπὶ μηδενὶ, ἐπιθαρσήσασαν δὲ μᾶλλον ταῖς ἐκ μάγων ἐπικουρίαις, μᾶλλον δὲ φενακισμοῖς, καὶ ἀπάταις. διεβεβαιοῦτο δὲ ὅτι τεθήσεται καὶ παράδειγμα, ὡς ἐρουμένων ἔσθ' ὅτε τινῶν, εἰ δὴ διόλοιτο πόλις, ἢ χώρα, πεπόρθηκέ τε καὶ πέπτωκε, καθὰ καὶ ἡ ταλαίπωρος Νινευή.

Πεπολέμηκε δὲ, ὡς ἔφην, καὶ τῇ τῶν Ἰουδαίων συναγωγῇ κατὰ καιροὺς ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, καὶ τῆς εἰς Χριστὸν ἀσεβείας τὰς δίκας εἰσεπράττετο γυμνὴν, καὶ ἀσχήμονα ἀναδεικνύων, καὶ τῆς ἄνωθεν περιστολῆς ἀμοιροῦσαν παντελῶς, καὶ τοῦτο προαναφώνει διὰ φωνῆς Ὠσηὲ, λέγων· διὰ τοῦτο ἐπιστρέψω, καὶ κομιοῦμαι τὸν σῖτόν μου καθ' ὥραν αὐτοῦ, καὶ τὸν οἶνόν μου ἐν καιρῷ αὐτοῦ, καὶ ἀφελοῦμαι τὰ ἱμάτιά μου, καὶ τὰ ὀθόνιά μου, τοῦ μὴ καλύπτειν τὴν ἀσχημοσύνην αὐτῆς· καὶ νῦν ἀποκαλύψω τὴν ἀκαθαρσίαν αὐτῆς ἐνώπιον τῶν ἐραστῶν αὐτῆς, καὶ οὐδεὶς οὐ μὴ ἀφέληται αὐτὴν ἐκ χειρός μου. ἡ μὲν γὰρ ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησία δοξολογήσει, λέγουσα· ἀγαλλιάσθω ἡ ψυχή μου ἐπὶ τῷ κυρίῳ· ἐνέδυσε γάρ με ἱμάτιον σωτηρίου, καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης· ἡ δὲ, ὡς ἔφην, γυμνὴ, καὶ ἀσχήμων, καὶ ἀκαλλὴς ὁρᾶται λοιπὸν, καὶ τῶν θείων χαρισμάτων οὐκ ἔχουσα τὴν περιστολήν. γέγονε δὲ καὶ εἰς παράδειγμα, καὶ βδελυρωτάτη, καὶ πᾶν εἶδος νοσοῦσα κοσμικῆς ἀκαθαρσίας.

Καὶ ἔσται, πᾶς ὁ ὁρῶν σε καταβήσεται ἀπὸ σοῦ, καὶ ἐρεῖ, δειλαία Νινευὴ, τίς στενάξει αὐτήν; πόθεν ζητήσω παράκλησιν αὐτῇ;

Εἴ τις, φησὶ, τῶν πάλαι προεγνωκότων τὰς σὰς δυναστείας πεσοῦσάν τε, καὶ ἠρημωμένην καταθεάσαιτο, κατοιμώξει μέγα, καὶ ἀποφοιτήσει γοργῶς, ἐκεῖνο λέγων, τίς στενάξει αὐτήν; ὡς γὰρ ὄντος οὐδενὸς, ἤγουν ὑπολελειμμένου οὐ κἂν οἵου τε ὄντος καταθρῆσαι μόνον, τὰ τοιάδε φησί. σφόδρα δὲ σοφῶς προστέθεικε τούτῳ τὸ, πόθεν ζητήσω παράκλησιν αὐτῆς; καὶ ἔστι τῶν εἰρημένων τοιοῦτός τις ὁ νοῦς.

πολέμου, καὶ μάχης συγκεκροτημένων κατὰ πόλιν τυχὸν ἢ χώραν, ἀδικεῖται μὲν ἔσθ' ὅτε μέρος, σώζεται δέ τι· καὶ τυχὸν τοὺς νενικηκότας διέδρα· καὶ τοῦτο ἐστὶ τοῖς ἐνοικοῦσι παράκλησις. οὐ γὰρ οὐκ ἐμπεπύρησται πᾶσα, καὶ μεμένηκεν ἀπόρθητος μοῖρα, ἢ πεπτώκασι μὲν τινὲς, σέσωσται δὲ πληθὺς ἑτέρα· ἐπὶ δέ γε τῆς Νινευὴ πόθεν αὐτῆς ἕλοιτο τὴν παράκλησιν; ἢ ποῖος αὐτὴν παραμυθήσεται τρόπος; πᾶσα γὰρ ἥλω, καὶ πᾶσα πεπόρθηται, καὶ διόλωλεν ἅπας ὁ ἐν αὐτῇ. τὸ δὲ, τίς στενάξει αὐτήν; καὶ ἑτέρως ἂν νοοῖτο πάλιν, ὅμοιον εἰπεῖν· ἆρα τίς ἔσται τεχνίτης οὕτως εἰς θρήνους, καὶ τὰς ἐπικηδείους ᾠδὰς, ὡς ἐπάξιόν τι τῶν συμβεβηκότων εἰπεῖν, καὶ τὸ ἀρκοῦν τοῖς πάθεσι καταστάξαι δάκρυον.

Ἑτοίμασαι μερίδα, ἅρμοσαι χορδὴν, ἑτοίμασαι μερίδα Ἀμμὼν, ἡ κατοικοῦσα ἐν ποταμοῖς. ὕδωρ κύκλῳ αὐτῆς, ἧς ἡ ἀρχὴ θάλασσα, καὶ ὕδωρ τὰ τείχη αὐτῆς, καὶ Αἰθιοπία ἡ ἰσχὺς αὐτῆς, καὶ Αἴγυπτος. Καὶ οὐκ ἔστι πέρας τῆς φυγῆς σου. Καὶ Λίβυες ἐγένοντο βοηθοὶ αὐτῆς. Καὶ αὐτὴ εἰς μετοικεσίαν πορεύσεται αἰχμάλωτος, καὶ τὰ νήπια αὐτῆς ἐδαφιοῦσιν ἐπ' ἀρχὰς πασῶν τῶν ὁδῶν αὐτῆς, καὶ ἐπὶ πάντα τὰ ἔνδοξα αὐτῆς βαλοῦσι κλήρους, καὶ πάντες οἱ μεγιστᾶνες αὐτῆς δεθήσονται χειροπέδαις.

Ἀσυμφανὴς μὲν λίαν τῶν προκειμένων ὁ νοῦς, νοηθείη δ' ἂν οὐχ ἑτέρως, εἰ μή τις γένοιτο προαφήγησις τῆς ἐν αὐτοῖς ἱστορίας· ἔχει δὲ οὕτω. τετολμημένου πρὸς ἀπόστασιν τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ εἰδώλοις λελατρευκότος, καὶ διὰ μυρίων ὅσων ἀσεβημάτων ἐφ' αὐτοὺς καταθήγοντες τὸν τῶν ὅλων Θεὸν, ὡπλίζετο κατὰ τῆς Ἰουδαίας, καὶ κατὰ τῶν Ἱεροσολύμων ὁ Ναβουχοδονόσορ, θείας αὐτὸν εἰς τοῦτο διανιστώσης ὀργῆς. εἶτα δέον τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ καταλῆξαι τῆς ἐν χερσὶν ἀσεβείας, καὶ ἀποσχέσθαι μὲν τοῦ προσκυνεῖν ἐθέλειν θεοῖς ἑτέροις, ἀναστρέψαι δὲ βωμοὺς, καὶ καταπιμπρῆσαι τεμένη, καὶ συντρίψαι μὲν τὰ χωνευτὰ, καὶ ταῖς εἰς μετάγνωσιν σπουδαῖς ἐκμειλίσσεσθαι Θεὸν, καὶ καλεῖν εἰς ἐπικουρίαν, τοῦτο μὲν οὐκ ἔδρων οἱ τάλανες. ᾤοντο δὲ, ὅτι ταῖς ἐξ ἀνθρώπων ἐπικουρούμενοι συνδρομαῖς, καὶ ἀμείνους ἔσονται τῶν Βαβυλωνίων, καὶ κατευμεγεθήσουσι τῶν ἐχθρῶν, κἂν εἰ μὴ σώζειν αὐτοὺς ἕλοιτο Θεός. τοιγάρτοι κατεμισθοῦντο πολλοὺς τῶν προσοίκων ἐθνῶν, ἐπρεσβεύοντο δὲ καὶ πρὸς τοὺς Αἰγυπτίους, καὶ εἰς τὴν καλουμένην Ὤγ, ἤτοι Ἀμμὼν, ἡ νῦν ἐστὶν Ἀλεξάνδρεια.

Bello & pugna per oppida, aut regiones interdum conflato, pars detrimenta accipit, pars fortè victoribus elabitur: quæ res incolis solatio est. Aut enim non tota incensa est vrbs, sicut regio, & pars non deuastata remansit: aut ceciderunt quidem aliqui, multitudine altera salua, & incolumi. Iam verò ad Niniuen consolandam, vnde quis consolationem hauriat? aut quis eam modus deliniet? Tota enim subacta, tota diruta est, & incolæ eius ad vnum perierunt. Iam illud, [& quis gemet eam?] etiam illud significet, vt quasi dicat; quis igitur tantus erit lamentationum, & funebrium carminum artifex, vt tanto casu digna proloquatur, & istis malis, quod satis sit, illacrymet?

Præpara partem, apta chordam, præpara partem Ammon quæ habitat in fluminibus. Aqua in circuitu eius, cuius principium mare, & aqua muri eius, & Æthiopia fortitudo eius, & Ægyptus. Et non est finis fugæ tuæ. Et Libyes facti sunt auxiliatores eius. Et ipsa in peregrinam regionem ibit captiua, & paruulos eius allident in principiis omnium viarum eius, & super omnia inclyta eius mittent sortes, & omnes optimates eius alligabuntur manicis.

XXXI. Obscurus admodum est verborum propositorum sensus: nec aliter patebit, quam si historia iis inclusa prius commemoretur. Sic autem habet. Postquam Israel defectionem molitus, idola colere cœpit, & mille impietatibus vniuersorum Deum exasperauit, Nabuchodonosor, diuina ira ipsum ad hoc exstimulante aduersus Iudæam, & Hierosolymam arma corripuit. Deinde cum Israelitæ quam tractabant impietatem omittere, & ab alienis diis adorandis abstinere velle, arásque euertere, & delubra inflammare, atque diruere, & conflatilia conterere, & pœnitentiæ exercitiis Deum mitigare, & opem eius implorare deberent, hoc miseri non faciebant. Rebantur autem se humanis adiutos viribus & Babylonios domituros, & hostes in potestate habituros, quamuis Deus seruare ipsos nollet. Qua de causa multas de finitimis gentibus præmiorum pactione alliciebāt. Etiam ad Ægyptios, & in Og dictā, siue Amon, quæ nunc est Alexandria

mittebant, qui belli societatem coituros, & facile Babylonios repulsuros fidem dabant. Dabántque occasionem Israelitis existimandi, quanquam non seruaret Deus, se tamen nullius egentes, huic rei pares esse posse. Vbi verò Nabuchodonosor Deo ipsum adiuuante, & aduersarios illi subiiciente Iudæam occupauit, postmodum & Ægyptum, eodem duce & auspice inuasit, totámque suæ ditionis fecit, vnà cum ipsa Og, siue Amon, (hoc enim nomen, vt monui, Alexandria aliquando obtinuit) quæ supra alias Ægypti vrbes plurimum excellebat, tuta à prædonibus, & securum perfugium, quod aquis vndique ambiatur, & versus Aquilonem mari alluatur, versus Austrum verò latam, & longam, & velut alterum mare, paludem, inquam, Mareotidem habeat: munita sit insuper aliis fluminibus, & lacubus cingatur. Auxiliabantur etiam ipsi finitimæ Libyæ indigenæ, quæ vsque ad Æthiopiam pertinet, & versus occasum, & Austrum, vbi Garamantes post Afros incolunt. Simul item ad arma ibant Æthiopum nonnulli ad orientem, & Austrum, quique Meroem intimam vrbem incolunt, & feram ac nigram tellurem tenent. Et de historia quidem hactenus: nunc ad sententiam declarandam accedamus. [Præpara partem,] inquit. Ac si dicat, ô infelix Niniue, elige partem tibi, pro arbitratu regionem aliquam ex finitimis, quas subegisti, quandoquidem te extulisti, omninóque nulla vi expugnabilem te arbitraris, quod muris ingentibus cincta sis, & auxilia habeas innumera, tametsi opportunitatem longè maximam adepta es, inquit, vt subiugari atque capi difficiliter possis; [apta chordam,] hoc est, cantus & carmen tu quoque vrbibus, & regionibus esto, talia à Persis, & Medis perpessa, qualia aliis ipsa intulisti. [Præpara etiam partem Amon.] Sit, inquit, tibi pars, & sors Amon. Quæ illi fecisti, eadem te pati necesse est. Et quid est Amon, aut quid est habitans in fluminibus? Hoc est, quæ mari, & fluminibus commodissimè munita, Ægyptiorum auxiliis, & Æthiopum arcubus gloriabatur, quæ Libycam multitudinem robustissimam sortita fuit. Sed quamuis ita haberet situ, & viribus externisque auxiliis, abiit nihilominus seruitum in alienam regionem, & ad terrã infantes eius allisi sunt.

A οἱ δὲ συνασπίζειν ἐπηγγέλλοντο, καὶ ἀποσοβεῖν εὐκόλως δύνασθαι τοὺς Βαβυλωνίους. καὶ γεγόνασιν ἀφορμὴ τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ τοῦ νομίζειν, ὅτι κἂν εἰ μὴ σώζῃ Θεὸς, αὐτοὶ πρὸς τοῦτο ἀρκέσουσι, δεῖν οὐδενὸς οὐδενός. ἐπεὶ δὲ τὴν Ἰουδαίαν ὁ Ναβουχοδονόσορ εἷλε Θεοῦ παρασπίζοντος, καὶ ὑποστρωννύντος αὐτῷ τοὺς ἀνθεστηκότας, κεχώρηκε μετὰ τοῦτο καὶ κατὰ τῆς Αἰγύπτου, θείας αὐτὸν πεμπούσης ὀργῆς, εἷλέ τε πᾶσαν, καὶ αὐτὴν δὲ τὴν Ὢγ, ἤτοι Ἀμὼν
B (ὠνόμαστο γὰρ οὕτω κατὰ καιροὺς, ὡς ἔφην, ἡ Ἀλεξάνδρεια) ἣ δὴ καὶ μάλιστα παρὰ τὰς ἄλλας τῆς Αἰγύπτου πόλεις λαμπροτέρα τε ἦν ἄγαν, ἄσυλόν τε, καὶ ἀσφαλὲς ὁρμητήριον, διά τοι τὸ ὕδασι πανταχοῦ διεζῶσθαι, καὶ ἐκ μὲν μοίρας τῆς βορειοτέρας ἔχειν τὴν θάλασσαν, ἐκ δὲ τῆς εἰς νότον εὐρεῖάν τε, καὶ μακρὰν, καὶ οἷον ἑτέραν θάλασσαν, λίμνην δὲ λέγω τὴν Μαρεῶτιν, πεπυργῶσθαι δὲ καὶ ἑτέροις ποταμοῖς, καὶ τελμάτων περιβολαῖς, ἐπήμυνον δὲ αὐτῇ, καὶ οἱ τῆς ὁμόρου Λιβύης οἰκήτορες, παρατεινού-
C σης μέχρι τῆς Αἰθιόπων γῆς, τῆς πρὸς ἑσπέραν, καὶ νότον, Γαράμαντες δὲ οὗτοι; κατόπιν τῆς Ἀφρων κείμενοι γῆς. συνεξωπλίζοντο δὲ καὶ τῶν εἰς ἠῶ, καὶ νότον Αἰθιόπων τινὲς, οἱ Μερόην τε τὴν ἐσωτάτην πόλιν ποιούμενοι, καὶ ἀγρίαν, καὶ μέλαιναν κατανεμόμενοι γῆν. ἀλλ' ὧδε μὲν ἡμῖν ὁ τῆς ἱστορίας ἐχέτω λόγος. ἴωμεν δὲ ἤδη πρὸς διασάφησιν τῆς ἐννοίας τῆς ἐγκειμένης. ἑτοίμασαι δὲ, φησὶ, μερίδα, ὅμοιον ὡσεὶ λέγει. ὦ ἀθλία Νινευὴ, ἐπίλεξαι μερίδα σεαυτῇ, ἐπειδὴ γὰρ μεγάλα πεφρόνηκας; οἴει τε ὅτι
D πάντῃ τε, καὶ πάντως ἀπόρθητος ἔσῃ διά τοι τὸ τείχεσι μεγάλοις περιβεβλῆσθαι, καὶ ἀναριθμήτους ἔχειν τοὺς συνασπίζειν ἐθέλοντας, καίτοι ἵνα πλεῖστα τῆς χωρῶν, αἳ πεπόρθηνται παρὰ σοῦ. καίτοι πλεῖστον ὅσην ἐπιτηδειότητα λαχοῦσα, φησὶ, πρός γε τὸ δύνασθαι δυσαλώτως ἔχειν τε, καὶ ἀλήπτως· ἅρμοσαι χορδὴν, τουτέστιν, ᾠδὴ, καὶ μῦθος, καὶ αὐτὴ γενοῦ πόλεσί τε, καὶ χώραις, παθοῦσα τοιαῦτα παρὰ Περσῶν, καὶ Μήδων, ὁποῖα δέδρακας εἰς ἑτέρους αὐτή. ἑτοίμασαι δὲ μερίδα Ἀμὼν, ἔστω σοὶ, φησὶ, μερὶς,
E καὶ κλῆρος ἡ Ἀμὼν, ἃ δέδρακας ἐπ' ἐκείνῃ, ταῦτα καί σε παθεῖν ἀναγκαῖον. καὶ τίς ἡ Ἀμὼν, ἥτις κατοικοῦσα ἐν ποταμοῖς; τουτέστι, ἡ θαλάσσῃ, καὶ ποταμοῖς εὖ μάλα τετειχισμένη, ταῖς Αἰγυπτίων ἐπικουρίαις, καὶ τοῖς Αἰθιόπων τοξεύμασιν ἐπαυχήσασα, ἡ τὴν τῶν Λιβύων ἀλκιμωτάτην λαχοῦσα πληθύν. ἀλλὰ καὶ οὕτως ἔχουσα θέσεώς τε, καὶ ῥώμης, καὶ τῆς ἔξωθεν ἐπικουρίας, εἰς μετοικεσίαν πεπόρευται, γέγονεν αἰχμάλωτος, καὶ ἠδαφίσθη μετ' αὐτῆς τὰ νήπια.

κληρωτοὶ δὲ γεγόνασιν οἱ διαφανεῖς, καὶ μεμέρισται τῶν νενικηκότων οἱ ἐνδοξότεροι, καὶ δέδενται χειροπέδαις. ὥσπερ οὖν εἷλες τὴν Ἀμὼν ἀπόρθητον οὖσαν ὅσον ἧκει εἰς ἐπικουρίαν καὶ θέσιν (Θεὸς γὰρ ἦν ὁ παραδιδοὺς αὐτήν) καὶ αὐτὴ δοθήσῃ πάντως εἰς χεῖρας ἐχθρῶν, κἂν εἰ μεγάλην ἔχῃς ἐπί τε πλήθει τῶν μαχίμων, καὶ τείχεσι τὴν ὀφρύν. ἐγὼ γὰρ ἐπὶ σὲ, καὶ τὴν ἐμὴν οὐδεὶς ἀποστρέψει χεῖρα.

Καὶ σὺ μεθυσθήσῃ, καὶ ἔσῃ ὑπερεωραμένη, καὶ σὺ ζητήσεις σεαυτῇ στάσιν ἐξ ἐχθρῶν.

Ὃν τρόπον γὰρ ἥττηται, φησὶν, ἡ Ἀμὼν τὰ παρα πέπτωκε τὰ ἐκ τῆς σῆς ἀγριότητος βέλη ὑπενεγκοῦσα, καὶ τὰς ἐκ τῆς ἐφόδου συμφορὰς, οὕτω καὶ αὐτὴ σκοτοδινιάσεις, καὶ οἷα ἐν μέθῃ γενήσῃ, στάσιν οὐκ ἔχουσα, τουτέστι, κατασεσεισμένη, καὶ πίπτουσα ὑπὸ ἐχθρῶν, καὶ τῆς ἄνωθεν ἐποπτείας ἐστερημένη. οὓς γὰρ ἂν ἐπισκέπτοιτο Θεὸς, ἐλεεῖ δὲ πάντως, καὶ ἐν τοῖς κατ' εὐχὴν ἑδραιοῖ.

Μεμέθυσται δὲ ὥσπερ καὶ ἡ θεομάχος Ἱερουσαλὴμ, τὸ νήφειν οὐκ ἔχουσα, διά τοι τὸ μὴ καταλάμπεσθαι θείῳ φωτὶ, μήτε μὴν ἐπαΐειν ἐθέλειν λέγοντος τοῦ Χριστοῦ, ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου. καὶ πάλιν, ἕως τὸ φῶς ἔχετε, περιπατεῖτε ἐν τῷ φωτὶ, ἵνα μὴ σκοτία ὑμᾶς καταλάβῃ. μέθη δὲ ἂν νοοῖτο, καὶ σκότος εἰς νοῦν, καὶ νὺξ εἰς καρδίαν ἡ τῆς συμφορᾶς ἀγνωσία, καὶ τὸ μηδαμόθεν δύνασθαι καθιδεῖν τὴν τῆς σωτηρίας ὁδόν. ὅτι δὲ καὶ σεσάλευται, καὶ πρὸς τὰ τῆς δικαιοσύνης ἔργα τὸ ἐρηρεισμένον οὐκ ἔχει, πῶς ἂν, ἢ πόθεν ἐνδοιάσαι τις; ἐκπέπτωκε γὰρ τῆς τῶν ὅλων κρηπῖδος, καὶ τὸν ἄρραγῆ θεμέλιον οὐκ ἔχει, τουτέστι, Χριστόν. παρεώραται δὲ, καὶ τοῖς ἐχθροῖς δέδοται, ἢ Ῥωμαίοις τυχὸν, ἤγουν τοῖς εἰς πᾶν ὁτιοῦν καταχωμένοις τῶν παθῶν, φημὶ δὲ τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασι. Χριστὸς οὖν ἄρα, καὶ πίστις ἡ εἰς αὐτὸν παντὸς ἡμᾶς ἀπαλλάξει κακοῦ, καὶ τῆς τῶν ἐχθρῶν δυστροπίας ἀποτελέσει κρείττονας, καὶ ἐν ὀφθαλμοῖς ἱστήσι τοῦ Θεοῦ. παρεόψεται γὰρ οὐδαμῶς τοὺς ἀγαπῶντας αὐτόν.

Πάντα τὰ ὀχυρώματά σου συκαῖ, σκοποὺς ἔχουσαι. ἐὰν σαλευθῶσι, πεσοῦνται εἰς στόμα ἐσθίοντος.

Τὰ πέπειρα τῶν συκῶν ἀποπίπτει ῥᾳδίως, εἰ δὲ κραδαίνοιτο τὸ φυτὸν, μονονουχὶ δὲ πρὸς τὴν τοῦ κατασείοντος καταθρώσκει χεῖρα, καὶ τοῖς δεομένοις τοῦ φαγεῖν, αὐτομάτως ἐπιφοιτᾷ. οὐκοῦν ἐπειδὴ περ Κύρου περιβάλλοντος, καὶ πολιορ-

A Sortem subierunt conspicui, & partes victorũ euaserunt illustres, & vincti sunt manicis. Quemadmodum igitur cepisti Amon, inexpugnabilẽ quod ad sitũ, & auxilia attinet (Deus enim erat, qui tradebat ipsam) sic ipsa quoque omnino in manus hostiũ traderis, etsi propter multitudinem bellatorũ, & mœnia, grande habes supercilium. Ego enim aduersor tibi, & manum meam nemo auertet.

Et tu inebriaueris, & eris despecta, &
B *tu quæres tibi stationem ex inimicis.*

Quomodo enim, inquit, Amon armis ferocitatis tuę, & inuasione tua in ærumnam, & calamitates coniecta est; sic & tu teneberis, & vertigine corripieris, & tu quasi in ebrietate versabere, nec habebis vbi consistas, hoc est, conquassabere, & superna inspectione, ac tutela priuata, ab hostibus cades. Quos enim Deus inspexerit ac visitarit, eorum miseretur planè, & in iis quæ ipsis optata & chara sunt, stabilitatẽ largitur.

C Inebriata est porro aliquo modo etiam Deum lacessens Hierusalem, sobrietate destituta, quia scilicet diuino lumine illustrata non fuit, nec audire voluit Christum dicentem, [Ego sum lux mundi.] Et rursum, [Ambulate dum lucem habetis, vt non tenebræ vos comprehendant.] Ebrietas autem, & tenebræ mentis, & nox cordis intelligi potest ignorantia calamitatis, & viam salutis perspicere neutiquam posse. Concussam verò esse, & ad opera iusti-
D tiæ stabilimentum nullum habuisse, quo pacto, aut vnde quispiam dubitauerit? vniuersorum quippe basi excidit, & fundamentum indiruptum, hoc est, Christum non habet. Despecta autem, & hostibus tradita est, seu Romanos accipias, seu eos, qui ad omne genus vitiosarum motionum illam impellerent, immundis, inquam, spiritibus. Christus itaque, & fides in ipsum ab omni malo nos liberabit, & hostium peruersitate
E superiores præstabit, & in conspectu Dei constituet. Neutiquam enim diligentes se despiciet.

Omnes munitiones tuæ ficus, habentes speculatores: si commotæ fuerint, cadent in os comedentis.

Maturæ ficus concussa arbore decidunt facilè, & tantum non in concutientis manum desiliunt, & quærentibus comedere, sponte veniunt. Cùm Cyrus igitur Niniuen aggrederetur, & obsideret, & ad mœnia illius

Ezech. 14.
XXXII.
Ioan. 8.
Ioan. 12.
XXXIII.

machinas expugnatorias, siue arietes A applicaret, propugnacula defensores seruabant: deinde iaculantes qui oppugnabant, paruo negotio ad terram eos diiciebant. Quare similitudinem ab eo ducit, quod in ficubus ad maturitatem perductis, & excoctis fieri assolet, atque, omnes munitiones tuæ, hoc est, muri tui, ficus, speculatores habentes, qui facillimè in manum comedere volentis ibunt, si quis tantummodo stirpem, siue arborem agitauerit.

Sic omnis anima supernis lapsa, & B destituta præsidiis, facile in manus veniet, & capietur, citráque sudorem à Satana deuorante auferetur. Scriptum est enim, cibus eius electus. Abac.1.

Ecce populus tuus quasi mulieres in te, inimicis tuis apertæ aperientur portæ terræ tuæ, & comedet ignis vectes tuos.

xxxiv. Eorum spem irritam declarat. Cre- C debant enim nunquam se sub alienam ditionem concessuros, quandoquidem infinitam auxiliariorum multitudinem sibi aggregassent, & muris, qui dirui nequirent communitam vrbem habitarent. Verùm hæc quoque inutilia eis futura palam prænuntiat, propugnatores eo ignauiæ deuenturos dicens, vt à mulierculis inualidis nihil discrepent. Apertum etiam iri portas, violenter nimirum hostibus irrumpentibus. Certum est enim, [Nisi Dominus custo- Psal.126. dierit ciuitatem, frustra vigilat qui cu- D stodit eam.]

Supernam igitur munitionem habeamus necesse est, & minimè nobis ipsis fidamus, sed Deo potius qui saluat, & non de humanis auxiliis magnoperè ne iactemus, nec statuamus iram Dei effugituros, si ipsum irritauerimus: nemo enim à tumultu, & malis liberabit, cui vniuersorum Deus iratus fuerit. Et sapientissimè psallit, ac dicit diuinus David. [Non in arcu meo sperabo, nec Psal.42. Psal.107. brachium meum saluabit me. Faciam E autem in Deo virtutem,] vt idem alibi dicit.

Aquam obsidionis hauri tibi.

xxxv. Fama est, Cyro cum exercitu vicinas Niniue regiones depopulante, & omnia iis auxilia intercludente, Niniuitas obsidionem metuentes spatia vrbi circumiecta multis, & longis fossis incidisse, & deductis eò

A χειροῦντος ἤδη τὴν Νινευή, τοῖς τείχεσί τε αὐτῆς ἐφιστάντος τὰς ἑλεπόλεις, ἤτοι τοὺς κριούς, τὰς ἐπάλξεις ἐτήρουν οἱ ἐπαμύνοντες. εἶτα τοξεύοντες οἱ μαχόμενοι, κατεκόμιζον εἰς γῆν εὐκόλως αὐτούς. δέχεται οὖν τὴν ὁμοίωσιν ἀπὸ τοῦ πεφυκότος γίνεσθαι περὶ τὰ πέπειρα τῶν συκῶν. ταύτητοι, φησίν, ὅτι πάντα τὰ ὀχυρώματά σου, τουτέστι, τὰ τείχη, συκαῖ, σκοποὺς ἔχουσαι, οἳ πρὸς τὸ τοῦ φαγεῖν ἐθέλοντος ἴενται χεῖρα, καὶ μάλα εὐκόλως, εἰ δή τις μόνον καταδονήσειε τὸ φυτόν.

B Ἔσται δὲ οὕτω καὶ πᾶσα ψυχή, τῆς ἄνωθεν ἐπικουρίας ἐκπίπτουσα, καὶ ἐστερημένη εὐχερής, καὶ εὐάλωτος, καὶ οὐ σὺν ἱδρῶτι ληπτὴ τῷ κατεσθίοντι Σατανᾷ. γέγραπται γάρ, ὅτι τὰ βρώματα αὐτοῦ ἐκλεκτά.

Ἰδοὺ ὁ λαός σου ὡς γυναῖκες ἐν σοί, τοῖς ἐχθροῖς σου ἀνοιγόμεναι ἀνοιχθήσονται πύλαι τῆς γῆς σου, καὶ καταφάγεται πῦρ τοὺς μοχλούς σου.

C Ματαίαν αὐτῶν ἀποφαίνει τὴν ἐλπίδα. ᾤοντο μὲν γάρ, ὡς οὐκ ἂν ἁλοῖεν πώποτε, πληθὺν ἀμέτρητον τῶν αὐτοῖς συνασπιζόντων συναγηγερκότες, καὶ ἀρρήκτοις τείχεσι πεπυργωμένην οἰκοῦντες πόλιν. ἀλλ' ὅτι καὶ ταῦτα παντελῶς ἀνόνητα αὐτοῖς προαναπεφώνηκεν ἐναργῶς, κακανδρίας εἰς τοῦτο κατοιχήσεσθαι λέγων τοὺς ἐπαμύνοντας, ὡς γυναικῶν ἀσθενῶν διενεγκεῖν οὐδέν. διανοιχθήσεσθαι καὶ τὰς πύλας, εἰσβιαζομένων δηλονότι τῶν ἐχθρῶν. ἀληθὲς γάρ, ὅτι ἐὰν μὴ κύριος φυλάσσῃ πόλιν, εἰς μάτην ἠγρύπνησεν ὁ φυλάσσων.

D Χρὴ δὲ νῦν ἄρα τὴν ἄνωθεν ἔχειν ἀσφάλειαν, πεποιθέναι τε ἡμᾶς ἥκιστα μὲν ἐφ' ἑαυτοῖς, ἐπὶ Θεῷ δὲ μᾶλλον τῷ σώζοντι, καὶ μὴ ταῖς ἐξ ἀνθρώπων ἐπικουρίαις μεγαλαυχεῖν, μήτε μὴν οἴεσθαι διεκνεῦσαι δύνασθαι τὴν ὀργήν, εἰ δὴ προτρέποιτο Θεός. ἀπαλλάξει γὰρ οὐδεὶς θορύβων, καὶ κακῶν, τὸν ᾧπερ ἂν ἐπιμηνίσῃ ὁ τῶν ὅλων Θεός. καὶ σοφὸς λίαν ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ ψάλλων τε, καὶ E λέγων· οὐκ ἐπὶ τῷ τόξῳ μου ἐλπιῶ, καὶ ὁ βραχίων μου οὐ σώσει με. ποιήσομαι γὰρ δύναμιν ἐν τῷ Θεῷ κατά γε τὴν αὐτοῦ πάλαι φωνήν.

Ὕδωρ περιοχῆς ἐπίσπασαι σεαυτῇ.

Φασίν, ὅτι Κύρου τε καὶ τῶν σὺν αὐτῷ τὰς περιοίκους τῆς Νινευὴ καταδηούντων χώρας, καὶ πάσας αὐτῶν περιαποκειρόντων ἐπικουρίας, τὴν πολιορκίαν ἤδη δεδιότες οἱ Νινευῖται λοιπὸν εἰς πολλάς, καὶ μακρὰς ἀνέτεμον τάφρους τὰ περὶ τὸ ἄστυ χωρία,

καὶ δὴ τὸ δυσπόρευτον τοῖς ἐχθροῖς ἀπετέλουν, περιοχετεύοντες ποταμοὺς, τὸ ὑδάτων ἐμπιπλῶντες, καὶ τελμάτων ἔμπλεων ποιοῦντες τὴν γῆν. ἀλλ' ἥσσων καὶ τῶν τοιούτων ἐγχειρημάτων ἀμείνους οἱ μαχόμενοι, μᾶλλον δὲ ἡ θέλησις τοῦ παραδιδόντος Θεοῦ. ὅτι τοίνυν οὐδὲν ἔσται καὶ τοῦτο αὐτοῖς τὸ σπούδασμα, δείκνυσι λέγων· ὕδωρ περιοχῆς ἐπίσπασαι σεαυτῇ. δοκεῖ δέ τισιν ὕδωρ ἐνθάδε νοεῖν τὸ ἐπισπώμενον τὴν τῶν κεκλημένων ἐθνῶν εἰς ἐπικουρίαν ἀθρόαν τὴν πληθύν. βαδιεῖται δὲ καὶ οὕτως ἡμῖν ὁ λόγος οὐκ ἀπὸ σκοποῦ, ὕδασι γὰρ πολλαχοῦ καὶ ἡ τῶν ἐθνῶν ὠνόμασται πληθύς.

Καὶ κατακράτησον τῶν ὀχυρωμάτων σου. ἔμβηθι εἰς πηλὸν, καὶ συμπάτει ἐν ἀχύροις· κατακράτησον ὑπὲρ πλίνθον.

Οὐ προτρέπεται δὴ αὐτὰ ταυτὶ ὁ Θεός· ἐπειδὴ δὲ τελείως ἐσόμενα προηπίστατο, διαγελᾷ τὴν σκῆψιν, καὶ ὅτι, καθάπερ ἔφην, ἀργῶς μάταιον αὐτῷ ἔσται τὸ σπούδασμα, δείκνυσι διὰ τούτων. ἐπειδὴ γὰρ συμβέβηκεν τὸ ἐπάλξεων, ἤγουν ἑτέρας τινὸς ἐπιμελείας δεῖσθαι τὰ τείχη, πλίνθους γὰρ εἰργάζοντο τὰς ἐκ πηλοῦ δηλονότι, πλὴν ὀχυρωτάτας· ὀπτωμένη γὰρ ἡ πλίνθος ἀναγκαιοτάτη πρὸς ἔργα, καὶ οὐκ ἂν ἔχοιντο διαθρυπτόμενον. συμπάτει δὴ οὖν, φησὶν, ἐν ἀχύροις, ἐργάζου καὶ πλίνθους. γενοῦ δὴ οὕτως ἰταμὸς, καὶ ἀπτόητος εἰς μάχην, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἡ πλίνθος αὐτή, ἔσῃ γὰρ οὕτως εὐάλωτος, καὶ ἄθραυστος μὲν οὐδαμῶς· εὔκολος δὲ λίαν τοῖς καταπατεῖν εἰδόσι, καὶ τῆς σῆς σκληρότητος ἀλκιμωτέραν ἔχουσι τὴν ὁρμήν.

Ἐκεῖ καταφάγεταί σε πῦρ, ἐξολοθρεύσει σε ῥομφαία, καταφάγεταί σε ὡς ἀκρίς, καὶ βαρυνθήσῃ ὡς βροῦχος.

Τὸ ἐκεῖ νοήσεις ἀντὶ τοῦ τηνικάδε, κατὰ χρόνον γὰρ καὶ οὐ τοπικῶς τὴν λέξιν ἀποδεχόμεθα. εἰ γὰρ δὴ καὶ ταῦτα γένοιτο, φησί, καὶ πλίνθους ἐργάσῃ, δαπανηθήσῃ καὶ οὕτως ὡς ἀπὸ πυρὸς, κατανεμηθήσεται δέ τε καὶ τὴν χώραν, καὶ ἐν ἀκρίδος τάξει ὁ πόλεμος. ἔσῃ δὲ καὶ ὄκνῳ πεπεδημένος, καὶ βραδὺς εἰς φυγὴν ὡς βροῦχος ὁ βαρυνθείς. φασὶ γὰρ ὅτι πιπτούσης χαλάζης, καὶ ὑετῶν καταρρηγνυμένων ἀδρανὴς εἰς πτῆσιν ὁ βροῦχος, καταβεβλημένων αὐτοῦ τῶν πτερῶν. οὐκοῦν τὸ ἄπορον εἰς φυγὴν τῶν Νινευιτῶν ὑποσημαίνει πάλιν ὑπὸ τοῦ τοῖς βρούχοις συμβαίνοντος.

A fluminibus, & fossis illis aqua repletis, & paludibus toto territorio inducto, hostibus viam inuiam reddidisse. Verùm hostes & istiusmodi moliciones, vel potius voluntas Dei donantis superarunt. Nec hos igitur conatus quidquam illis profuturos docet his verbis, [aquam obsidionis hauri tibi.] Placet quibusdam hoc loco per aquam indicari contracta ex gentibus accitis auxilia magno numero, & frequentia. Atqui etiam sic à meta B non aberrabit oratio: sæpè enim gentium multitudo aquarum nomine exprimitur.

Et obtine munitiones tuas. Ingredere in lutum, & conculca in paleis, obtine super laterem.

xxxvi. Non hortatur ista Deus: sed quia perfectè, quod futurum est nouit, impedimentum huiuscemodi irridet, & conatum eorum forè vanum, vt modo dixi, per hæc ostendit. Quoniam enim aut propugnaculis, aut alia procura- C tione mœnia indigebant, lateres è luto videlicet conficiebant, veruntamen firmissimos: later enim coctus ad opera valet plurimum, nec facilè dissoluitur. [Conculca igitur, inquit, in paleis, confice etiam lateres.] Esto ita audax, & præfractus ad pugnam, sicut videlicet later ipse, & sic tamen paruo negotio capieris, nec vllo modo infracta eris: imo perfacilè subigeris ab iis qui te concutere nouerint, D & duritie tua impetus robustiores attulerint.

Ibi comedet te ignis, disperdet te gladius, comedet te quasi locusta, & aggrauaberis quasi bruchus.

xxxvi. *Ibi*, intellige positum, pro tunc, vt tempus, non locum vox significet. Quamuis enim hæc facta fuerint, inquit, & lateres feceris, tamen sic etiam, vt ab igne consumeris. Etiam regionem instar locustarum bellum E depascet. Præpedieris autem metu, & tardus eris ad fugam, vt bruchus grauatus. Aiunt enim, cadente grandine, & pluuiis cælo erumpentibus debilitari bruchum ad volatum, alis ei irrigatis videlicet. Ergo quam fugæ viam reperire Niniuitæ nullam potuerint, rursum sub integumento brucho accidentium insinuat.

Multiplicasti negotiationes tuas super astra cæli. Bruchus impetum fecit, & expansus est. Exiluit vt locusta commixtus tuus, vt locusta ascendens in sepem in die frigoris. Sol ortus est, & abstulit, & non cognouit locum eius.

Ἐπλήθυνας τὰς ἐμπορείας σου ὑπὲρ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ. Βροῦχος ὥρμησε, καὶ ἐξεπετάσθη. ἐξήλατο ὡς ἀττέλαβος ὁ σύμμικτός σου, ὡς ἀκρὶς ἐπιβεβηκυῖα ἐπὶ φραγμὸν ἐν ἡμέρᾳ πάγους. ὁ ἥλιος ἀνέτειλε, καὶ ἀφήλατο, καὶ οὐκ ἔγνω τὸν τόπον αὐτῆς.

XXXIIV. Negotiationes hîc videtur significare non quæ pecuniis propter quæstum, & rem augendam exercentur: sed quæ potius ad gentes congregandas, & conciendas suscipiuntur. Mercede etenim, vt dicebam, populos finitimos conducebant, tantum non mox morituros mercatorum more importantes, & ad pugnam colligentes breui post tempore interituros: quorum erat multitudo longè maxima, & innumerabilis. Quare etiam stellis comparantur. Sed quanquam congregati fuerint, inquit, & in vna mœnia concurrerint, metu tamen hostium percellentur, & nihilominus vt bruchus & locusta peribunt. Est autem ἀττέλαβος paruæ locustæ species, quæ cum in sepes, aut in hortorum macerias inciderit, frigore quidem vt dixi, & pluuia ingruentibus, clausis oculis quiescit, vi humoris à volatu præpedita. At verò sole surgente, & radiorum calore illas profundente, mox abscedunt, & more suo auolant. Ita se gerent, inquit, commisti tui. Auolabunt enim & domum recurrent, spem tuam frustrantes. Bonum est igitur, iuxta veram Prophetæ vocem, [Psal. 117. Confidere in Domino, quàm confidere in homine.]

Ἐμπορείας ἔοικεν ἐνταῦθα δηλοῦν οὐχὶ τὰς διὰ χρημάτων, καὶ τὰς ἐπὶ λήμμασι, καὶ πλεονασμοῖς, τὰς γεγενημένας δὲ μᾶλλον ἐπὶ τῇ τῶν ἐθνῶν ἀθροίσει, καὶ συγκομιδῇ. κατεμισθοῦντο γὰρ, ὡς ἔφην, τὰ πρόσοικα τῶν ἐθνῶν, τοὺς τεθνηξομένους μονονουχὶ ἐμπορευόμενοι, καὶ συλλέγοντες εἰς μάχην τοὺς αὐτίκα δὴ μάλα ἀπολουμένους· ἦσαν δὲ οὗτοι πλεῖστοί τε ὅσοι, καὶ ἀριθμοῦ κρείττονες. τοιγάρτοι καὶ τῆς τῶν ἄστρων παρεικάζονται πληθύι. ἀλλ' εἰ καὶ συνηθροίσθησαν, φησὶ, καὶ συνδεδραμήκασι, καταπλαγήσονται τοὺς πολεμίους, καὶ ἀπολοῦνται πάλιν ὡς βροῦχος καὶ ἀττέλαβος. Εἶδος δὲ τουτὶ μικρᾶς ἀκρίδος, ἣ ἐπειδὰν ἐμπέσῃ φραγμοῖς, ἢ ταῖς τῶν κήπων αἱμασιαῖς, πάγου μὲν ὄντος, ὡς ἔφην, καὶ ὑετοῦ καταισκήπτοντος καταμέμυκέ τε, καὶ ἠρεμεῖ, τῇ τῆς ὑγρότητος βίᾳ τὴν πτῆσιν παρῃρημένη. ἡλίου γε μὴν ἀνίσχοντος, καὶ θέρμην αὐταῖς ἐνιέντος ἀκτῖνα, τάχα ποιοῦνται τὴν ἀποφοίτησιν, καὶ ἀφίπτανται κατὰ τὸ εἰωθός. οὕτως, φησὶν, ἔσονται οἱ σύμμικτοί σου. ἀποπτήσονται γὰρ, καὶ οἴκαδε πάλιν ἀποδραμοῦνται, τὴν σὴν ἐλπίδα κενώσαντες. ἀγαθὸν οὖν ἄρα, καὶ ἀτρεκὴς ὁ λόγος τὸ, πεποιθέναι ἐπὶ κύριον, ἢ πεποιθέναι ἐπ' ἄνθρωπον, κατὰ τὴν τοῦ Προφήτου φωνήν.

Væ illis. Dormitauerunt pastores tui, rex Assyrius consopiuit fortes tuos, abiit populus tuus super montes, & non erat qui susciperet.

Οὐαὶ αὐτοῖς. ἐνύσταξαν οἱ ποιμένες σου, βασιλεὺς Ἀσσύριος ἐκοίμισε τοὺς δυνάστας σου· ἀπῆρεν ὁ λαός σου ἐπὶ ὄρη, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐκδεχόμενος.

XXXIX. Lamentatur multitudinem, tanquam eo ignauiæ, & metus proiectam, vt ad solum hostium aduentum languescant, & in iuga montium transfugiant: & loca inuia velut contra periculum munimentum sibi faciant. Statim huius tanti pauoris causam afferens, scitam ponit narrationem, ducum videlicet interitum; quasi vrbanè dicat, ob hoc expugnati sunt, & perierunt, & artium Imperatoriarum nescii euaserunt. Hoc ita significat, dum dicit dormitasse, & consopitos fuisse qui magistratibus, & potestatibus præ-

Ταλανίζει τοὺς ὄχλους, ὡς κακανδρίας εἰς τοῦτο, καὶ δειμάτων ὠλισθηκότας, ὡς καὶ πρὸς μόνην αὐτοὺς ἀτονῆσαι τοῦ πολέμου τὴν προσβολὴν, καὶ ἐπὶ τὰς τῶν ὀρῶν ἀναδραμεῖν κορυφὰς, καὶ οἷον προτείχισμα τοῦ κινδύνου ποιεῖσθαι τὰς δυσχωρίας. Εἶτα τῆς ψοφοδεείας τὴν αἰτίαν ἀποδιδοὺς, εὐφυᾶ ποιεῖται διήγησιν, τῶν καθηγεῖσθαι λαχόντων τὸν ὄλεθρον· ὡς ἐν ἤθει λέγων, ἀπὸ τούτου πεπόρθηνται, καὶ διολώλασιν, ἄπειροί τε γεγόνασιν εἰς τὰς τέχνας τὰς στρατηγικάς, τὸ ἐνύσταξαν, τιθεὶς, καὶ ὅτι κατεκοιμήθησαν οἱ ἐν δυνάμεσί τε, καὶ ἐξουσίαις,

καὶ δημαγωγοὶ, καὶ τοὺς ἄνω, καὶ διαφανεῖς λαχόντες τιμάς. πεπόνθασι δὲ τὸ νυστάζειν ὑπὸ βασιλέως Ἀσσυρίων, τουτέστι, τὸ γένος ἔχοντος ἐξ αὐτῶν. αὐθιγενὴς γὰρ ὁ Κῦρος, καὶ ἐξ αἵματος Περσικοῦ. σκήπτεται δὲ ὁ προφητικὸς ἡμῖν λόγος μονονουχὶ τὸ θρηνεῖν, ἤγουν καταμειδιᾷ τῶν εὐκόλων εἰς δειλίαν. ἀπῆρε γάρ φησιν ὁ λαός σου ἐπὶ τὰ ὄρη, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐκδεχόμενος, τουτέστιν, ὁ ἀνέχων εἰς εὐτολμίαν, ὁ περικόπτων τὰς τῶν φευγόντων δειλίας, καὶ ἀναστρέφειν δυνάμενος τὴν ἀδρανῆ, καὶ ῥίψασπιν τῶν προδεδωκότων πληγήν. προαπολώλασι οἱ τοῦτο δρᾷν εἰωθότες, καὶ τῆς ἐν πολέμῳ εὐτεχνίας οἱ ἐπιστάται.

Νοοῖτο δ' ἂν, καὶ μάλα εἰκότως; καὶ περὶ γε τῆς Ἰουδαίων ἀγέλης, τὸ οὐαὶ αὐτοῖς. ἐνύσταξαν οἱ ποιμένες σου, βασιλεὺς Ἀσσύριος ἐκοίμισε τοὺς δυνάστας σου. οὐαὶ γὰρ ὄντως τοῖς καὶ αὐτὸν τὸν τῶν ὅλων ἀποκτονοῦσι σωτῆρα, καὶ λυτρωτὴν, καὶ τοῖς τῶν ἁγίων αἵμασι προστεθεῖσι καὶ αὐτὸ τὸ δεσποτικόν. συμβέβηκε δὲ τοῦτο παθεῖν αὐτοῖς, διά τοι τὸ λίαν κατημυστάξαι πρὸς δυσβουλίαν τὸ ἡγούμενον, καὶ τοὺς ἐν ποιμένων τάξει παρειλημμένους, γραμματέας δὴ λέγω, καὶ Φαρισαίους, καὶ τοὺς τῆς ἱερουργίας κατεστεμμένους αὐχήμασι, οὓς κατεκοίμισεν ὄντως ὁ Ἀσσύριος βασιλεὺς, τουτέστιν, ὁ σατανᾶς. λαμβάνεται γὰρ εἰς τὸ ἐκείνου πολλάκις πρόσωπον ἡ τῶν Βαβυλωνίων ἀρχή. ὅτι δὲ κατενύσταξαν οἱ ποιμένες, καὶ οἱ δυναστεύοντες παρ' αὐτοῖς, πῶς ἐστιν ἀμφιβαλεῖν, ἄνω τε καὶ κάτω τῆς θεοπνεύστου γραφῆς ἀναθείσης αὐτοῖς τῶν λαῶν τὴν ἀπώλειαν; γέγραπται γὰρ, ὅτι ὦ ποιμένες οἱ διασκορπίζοντες, καὶ ἀπολλοῦντες τὰ πρόβατα τῆς νομῆς μου. καὶ πάλιν, οἱ ἱερεῖς οὐκ εἶπον, ποῦ ἐστὶ κύριος, καὶ οἱ ἀντεχόμενοι τοῦ νόμου οὐκ ἠπίσταντό με, καὶ οἱ ποιμένες ἠσέβουν εἰς ἐμὲ, καὶ οἱ προφῆται προεφήτευον τῇ Βάαλ. Ἡσαΐας δὲ πάλιν φησί. πῶς ἐγένετο πόρνη πόλις πιστὴ Σιών; ἐν ᾗ δικαιοσύνη ἐκοιμήθη ἐν αὐτῇ, νῦν δὲ φονευταί. τὸ ἀργύριον ὑμῶν ἀδόκιμον, οἱ κάπηλοί σου μίσγουσι τὸν οἶνον ὕδατι, οἱ ἄρχοντές σου ἀπειθεῖς, κοινωνοὶ κλεπτῶν, ἀγαπῶντες δῶρα, διώκοντες ἀνταπόδομα, ὀρφανοῖς οὐ κρίνοντες, καὶ κρίσει χηρῶν οὐ προσέχοντες.

erant, quique tribunatum plebis, & insigniores honores gerebant. Affecti sunt autem hoc somno à rege Assyriorum, hoc est, genus ab illis ducente. Indigena enim fuit Cyrus, & è sanguine Persico oriundus. Fingit autem propemodum propheticus sermo lamentationem, cùm ad pauorem tam faciles potius irrideat. Inquit enim, [abiit populus super montes, & non erat qui susciperet.] Hoc est, qui auderet, qui fugientium timiditatem cohiberet, & imbellem, & clypeum abiicientem retrahere posset de iis qui priores imponebant vulnera. Perierunt ante alios, qui hoc facere consueuerunt, iidem Præsides scientiæ militaris.

Poterit autem, & quidem aptissimè, etiam de Iudæorum grege intelligi illud, [Væ ipsis. Dormitauerunt pastores tui, rex Assyriorum consopiuit fortes tuos.] Verè enim væ illis qui & ipsum vniuersorum Saluatorem, liberatorémque occiderunt, & præter sanctorum sanguinem etiam ipsius Domini effuderunt. Id inde factum, quod propter improbum consilium nimiopere dormitarunt ipsi principes, & in ordinem pastorum asciti, Scribæ, inquam, & Pharisæi, & sacerdotii ornamentis condecorati, quos reuera rex Assyrius, hoc est, Satanas consopiuit. Sæpius enim Babyloniorum principatus pro eius persona sumitur. Dormitasse autem pastores, & auctoritate potentiores apud eos, quo pacto dubitandum est, cum vbique diuina scriptura populorum perniciem ipsis adscribat? Scriptum est enim. [O pastores, dispergentes, & disperdentes oues pascuæ meæ.] Et iterum. [Sacerdotes non dixerunt, Vbi est Dominus, & profitentes legem non cognouerunt me: & pastores impiè agebant in me, & Prophetæ prophetabant Baal.] Esaias quoque. [Quomodo facta est meretrix ciuitas fidelis Sion? in qua iustitia dormiuit in ea, nunc autem homicidæ. Argentum vestrum reprobum, caupones tui miscent vinum aqua, principes tui non obediunt, participes furum, diligentes munera, sequentes retributionem, pupillis non iudicantes, & iudicium viduarum non attendentes.]

Hierem.

Οὐκ ἔστιν ἴασις τῇ συντριβῇ σου. ἐφλέγμανεν ἡ πληγή σου.

Non est sanatio contritioni tuæ. Intumuit plaga tua.

XL. Omnia dira & auersanda tolerarentur, si ea intra, & non penitus extra modum venirent. Conciperent enim spem bonam subiecti afflictionibus, se rursum erigi, recrearique posse (quemadmodum si è morbo ad vitam deinceps cum validis viribus viuendam conualescerent) & ad statum prosperum, rebus in melius relatis transituros. Vbi autem res conditione miserrima fuerint, tunc planè calamitas vix est euitabilis, imò prorsus exitum nullum habet. Hoc quia passa est, Niniue, contritam esse dicit, & periisse, simul ablata spe curationis adipiscendæ, & malo miserè quodammodo intumescente, & extremum ei excidium machinante.

Fuisse autem in his etiam Domini interfectricem Hierusalem, haud falsò dici potest. Sæpius percussa est, hostibus eam incursantibus: sed Deo miserante, & acceptam plagam velut fouente curationes consequebantur. Postquam autem ita in vniuersorum Dominum iniuriosè debacchata est, contrita est, & cecidit; nec erat sanatio, iuxta Prophetæ vocem, & tumor casuum eius non mollitus, ac mitigatus mansit. Proinde beati Prophetæ, Babyloniæ ipsam comparantes dicebant. [Hiere. 51.] [Curauimus Babylonem, & non est sanata. Derelinquamus eam, & eamus vnusquisque in viam suam, quia appropinquauit ad cælum iudicium eius: eleuauit vsque ad astra.] In cælum autem iudicium & in sublime peccatum est. Non enim in vnum Sanctorum simpliciter, sed in Sanctorum Dominum, vt dixi, sceleratos se se præbuerunt.

Omnes qui audiuerunt nuntium tuum, lætabuntur, & complodent manus super te. Quia super quem non intrauit malitia tua semper?

XLI. Iustam sententiam tulisse Deum de imperio Babylonio euertendo, claro erit argumento, quod nemo eius causa ingemiscet: quin plaudet, & gaudebit potius, iacentique insultabit, propterea quod alios intolerandis calamitatibus inferendis, & tributis exigendis vexauit, & quæ maximè dolore consueuerunt, ea in ipsos exprompserit. Etenim omnibus odiosa & intoleranda erat, etiam cum longè remotos peruersitatem suam sentire cogeret.

Πάντα συμβαίη τῶν ἀπευκτῶν παθῶν, εἰ μὲν ἴοι τοῦτο μεμετρημένως, καὶ οὐχὶ δὴ πάντως πέρα τοῦ καθήκοντος. ἐλπὶς ὕπεστιν ἀγαθὴ τοῖς τοῖς πάθεσιν ὑπεζευγμένοις, ὅτι καὶ ἀνασφῆλαι δυνήσονται (καθάπερ ἐξ ἀρρωστίας ἐπὶ τὸ δύνασθαι διαβιοῦν εὐσθενῶς) καὶ ὅτι μετοιχήσονται πρὸς εὐημερίας, ἀνενεγκόντων αὖθις τῶν πραγμάτων ἐπὶ τὸ ἄμεινον. ἐπειδὰν δὲ εἰς λῆξιν αὖθις ἀθλιωτάτην προήκοι τὰ πράγματα, τότε δὴ πάντως δυσδιάφυκτος ἡ συμφορά, μᾶλλον δὲ καὶ παντελῶς ἀνεξίτητος. τοῦτο παθούσης τῆς Νινευή, φησὶν ὅτι καὶ συνετρίβη, καὶ ὅτι ἀπόλωλε, καὶ τῆς τοῦ δύνασθαι θεραπείας τυχεῖν συναπρημένης ἐλπίδος, καὶ οἱονείπως ἀθλίως καταφλεγμαίνοντος τοῦ κακοῦ, καὶ τὴν ἐσχάτην ἐφ' ἑαυτῇ ζητοῦντος τομήν.

Ὅτι δὲ καὶ ἐν τούτοις γέγονεν ἡ κυριοκτόνος Ἱερουσαλήμ, ἀπεχθὲς εἰπεῖν. πολλάκις μὲν ἐπλήττετο, καταθεόντων αὐτὴν τῶν ἐχθρῶν, ἀλλ' ἠκολούθουν αἱ θεραπεῖαι κατοικτείροντος Θεοῦ, καὶ οἷον καταμαλάσσοντος τὴν συμβᾶσαν αὐτῇ πληγήν. ἐπειδὴ δὲ πεπαρῳνήκασιν εἰς τὸν τῶν ὅλων δεσπότην, συνετρίβη καὶ πέπτωκε, καὶ οὐκ ἦν ἴασις κατὰ τὴν τοῦ Προφήτου φωνήν, ἀμάλθακτος δὲ καὶ ἡ τῶν συμβεβηκότων αὖθις ἀπομεμένηκε φλεγμονή. τοιγάρτοι καὶ ἔφασκον οἱ μακάριοι Προφῆται, τῇ Βαβυλωνίων αὐτὴν παρεικάζοντες, ἰατρεύσαμεν τὴν Βαβυλῶνα, καὶ οὐκ ἰάθη. ἐγκαταλίπωμεν ἕκαστος αὐτήν, καὶ ἀπέλθωμεν εἰς τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, ὅτι ἤγγικεν εἰς οὐρανὸν τὸ κρῖμα αὐτῆς, ἐξῆρεν ἕως τῶν ἄστρων. εἰς οὐρανὸν δὲ τὸ κρῖμα, καὶ ὕψος τὸ πλημμέλημα. πεπαρῳνήκασι γάρ, ὡς ἔφην, οὐκ εἰς ἕνα τῶν ἁγίων ἁπλῶς, ἀλλ' εἰς τὸν τῶν ἁγίων δεσπότην.

Πάντες οἱ ἀκούοντες τὴν ἀγγελίαν σου, χαρήσονται, καὶ κροτήσουσι χεῖρας ἐπὶ σέ. διότι ἐπὶ τίνα οὐκ ἐπῆλθεν ἡ κακία σου διαπαντός;

Ψῆφος ὅτι δικαία γέγονε παρὰ Θεοῦ, τὴν Βαβυλωνίων ἀρχὴν καταστρέφουσα, καταμαρτυρήσει λαμπρῶς τὸ ἐπιστενάζειν αὐτῇ παντελῶς οὐδένα· κροτεῖν δὲ μᾶλλον, καὶ ἐπιγάννυσθαι, καὶ καταμειδιᾶν κειμένῃ· διά τοι τὸ ἀφορήτους συμφορὰς ὑπενεγκεῖν, καὶ πλεονεξίας, καὶ τῶν ὅτι μάλιστα καταλυπεῖν εἰωθότων εἰς πεῖραν ἐλθεῖν. καὶ γὰρ ἦν ἅπασι φορτικός, καὶ δύσοιστος, πέμπουσα καὶ τοῖς εἰς μακρὰν τῆς ἐνούσης αὐτῇ δυστροπίας τὴν αἴσθησιν.

Φαίην δ' ἂν, ὅτι καὶ ὁ τῆς ἁμαρτίας εὑρετής, τουτέστιν, ὁ σατανᾶς, ὁ τῆς ἑαυτοῦ δυστροπίας τὸ λίνον κατευρύνας πανταχοῦ, καὶ σαγηνεύσας εἰς πλάνησιν τὴν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ τοῖς ἀπωλείας ἐγκαταδήσας βρόχοις, ἀκούσεται ἂν εἰκότως, καθῃρημένος ὑπὸ Χριστοῦ, καὶ τῆς καθ' ἡμῶν τυραννίδος ἀπηλλαγμένος· πάντες οἱ ἀκούσαντες τὴν ἀγγελίαν σου χαρήσονται, καὶ κροτήσουσι χεῖρας ἐπὶ σὲ, διότι ἐπὶ τίνα οὐκ ἦλθεν ἡ κακία σου διαπαντός;

A

Dixerim porrò, peccati quoque inuentorem, nempe Satanam, suæ malignitatis rete vbique expandisse, & orbem terrarum erroris, ac deceptionis sagena inclusisse, perditionisque laqueis illigasse; ac proinde à Christo euersum, & tyrannide in nos depulsum meritò audire posse. [Omnes qui audiuerunt nuntium tuum, lætabuntur; & plaudent manibus super te. Quia super quem non intrauit malitia tua semper?]

IN NAHVM COMMENTARII FINIS.

SANCTI

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙϹ ΠΑΤΡΟϹ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙϹΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑϹ,

ΕΞΗΓΗϹΙϹ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΚΗ ΕΙϹ τὸν Προφήτην Ἀμβακούμ.

S. CYRILLI ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI,

IN ABACVC PROPHETAM COMMENTARIVS.

PRÆFATIO.

I. ETIAM huius, quā in manibus habemus, prophetię ratio persapiēter, nec minus peritè instituta est, & œconomiæ quę decet sanctos, plena. Conuenit enim sanctis acclamare ac dicere, [Non estis vos qui loquimini, sed spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis.] (Matt. 10.) Ad eam autē percipiendā solertia opus est nō mediocri: quādoquidē perspicere licet, scopū ac finem eius cōsiderationem parere duplicē, spiritualem, & historicā simul. Sed conducet ante narrare, & breuiter colligere partes huius prophetiæ, & quorsum illa spectet exponere: Sic enim lectores, sententiam facilius assequentur, nihilque arduum ac difficile inuenient. Indignante igitur Israele mirum in modum, propter ea quæ à Prophetis prædicta fuissent (nôrat enim, nôrat se aliquando captiuum fore, venturúmque in manus hostium, & insuetæ seruitutis iugum subiturum)

A ΔΙΕΣΚΕΥΑΣΤΑΙ μὲν ἡμῖν εὖ μάλα σοφῶς, καὶ εὐτέχνως, καὶ τῆς προκειμένης προφητείας ὁ τρόπος, ἔμπλεω γέμων αὐτὸν οἰκονομιῶν ἁγιοπρεπῶς εἰρησομένων. πρέπει γὰρ αὐτοῖς τοῖς ἁγίοις ἐπιφωνεῖν τε καὶ λέγειν, οὐχ ὑμεῖς ἐστὲ οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ πατρὸς ὑμῶν, τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν. δεῖ δὲ τοῖς ἐθέλουσι νοεῖν B ἀγχινοίας οὐ μικρᾶς· ἐπεί τοι τῆς προφητείας, τὸν σκοπὸν διπλῆν ἐν ἑαυτῷ τὴν θεωρίαν ὠδίνοντα κατίδοι τις ἂν, πνευματικήν τε ἅμα καὶ ἱστορικήν· προαφηγήσομαι δὲ χρησίμως, καὶ ὡς ἐν βραχεῖ συνενέγκων, τῆς προφητείας τὰ μέρη, καὶ ἐφ' ὅτῳ γέγονεν ἐρῶ. εἴη γὰρ ἂν οὕτω τοῖς ἐντευξομένοις δι' εὐμαθείας ὁ νοῦς, καὶ οὐδὲν εὑρήσει τὸ ἀνάντες. ἀσχάλλοντος τοίνυν τοῦ Ἰσραὴλ οὐ μετρίως ἐπὶ τοῖς διὰ τῶν Προφητῶν προαπηγγελμένοις, (ᾔδει γὰρ, ᾔδει, ὡς ἔσται κατὰ καιροὺς αἰχμάλωτος, καὶ πεσεῖται εἰς χεῖρας ἐχθρῶν, καὶ ὑπὸ ζυγὰ κείσεται) τὰ ἀσυνήθους

δουλείας) πειρᾶται διδάσκειν ὁ μακάριος Ἀμβακούμ, ὅτι ψήφῳ δικαίᾳ τοῦ πάντων κρατοῦντος Θεοῦ κατὰ καιροὺς αὐτοῖς τὰ τοιάδε συμβήσεται, καὶ ἐπ' αἰτίαις εὐλόγοις. ἐκτετιμηκότες γὰρ αὐτοὶ τὴν ἔξω νόμου, καὶ ἐκτοπωτάτην ζωήν, καὶ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν κατεψηγμένων ἀπονενευκότες οὐ διαλελοίπασιν ἐφ' ἑαυτοῖς παραθήγοντες τὸν ἀκέραιον νοῦν, μέχρις ἂν αὐτοῖς εἰς τοῦτο λοιπὸν ἀθλιότητος κατέβη τὰ πράγματα. καὶ τοῦτο καθίστησιν ἐναργὲς, τῶν ἀνοσίως βιοῦν ᾑρημένων ποιούμενος τὴν καταῤῥησιν, καὶ τῆς ὅλης προφητείας προβεβλημένος ὥσπερ τινὰ, καὶ ὑπόθεσιν τὸ χρῆμα τιθεὶς, εἶτα Θεὸν εἰσκεκομικὼς ἀπειλοῦντα τοῖς καταφρονηταῖς τῶν Βαβυλωνίων τὴν ἔφοδον. ἐπειδὴ δὲ ἐχρῆν αὐτὸν οὐχὶ μόνον τῶν σκυθρωπῶν, καὶ τῶν ὅτι μάλιστα καταλυπεῖν εἰωθότων προαγορεύειν τὴν ἀναφαίνεσθαι, καὶ εἰς μέσον ἥκειν, καὶ τὰ πάντων αἴσχιστα τῶν κακῶν ὡς ἔσται κατὰ καιροὺς αὐτοῖς προαναφωνεῖν, ἀλλά τι καὶ τῶν τελούντων εἰς ἄκεσιν προαφηγεῖσθαι χρησίμως, καὶ τὰ δι' ὧν εἰκὸς ἦν ἀναπνεύσειν τοὺς πεπονθότας προαναφθέγγεσθαι, κατακέκραγε καὶ αὐτῆς τῆς τῶν Βαβυλωνίων ὠμότητος, καὶ καταφρονητὰς ὀνομάζει τοὺς καὶ αὐτὸν τὸν θεῖον ναὸν κατεμπρήσαντας, καὶ τὴν ἁγίαν πόλιν πεπορθηκότας, καὶ σκεύη τῶν ἱερῶν ἀφελόντας. Εἰς τί γὰρ, φησὶν, ἐπιβλέπεις ἐπὶ καταφρονοῦντας, παρασιωπήσῃ ἐν τῷ καταπίνειν ἀσεβῆ τὸν δίκαιον; εἶτα προστέθεικε καὶ αὐτῆς Βαβυλῶνος τὴν ἅλωσιν, καὶ τῶν πεπονθότων τὴν ἀσυνήθη δουλείαν τὴν διὰ Κύρου κατὰ καιροὺς ἐκλύτρωσιν. ἀπὸ δέ γε τῆς μερικῆς λυτρώσεως μέτεισιν ὁ λόγος ἐπὶ τὴν καθόλου, καὶ γενικωτάτην, τουτέστι, τὴν διὰ Χριστοῦ γεγενημένην ἅπασι τοῖς διὰ πίστεως ἐκλελυτρωμένοις, καὶ τὸν τῆς ἁμαρτίας ζυγὸν ἀποτεθειμένοις, καὶ πικρὸν, καὶ ἀνήμερον ἀποφυγοῦσι δεσπότην, τὸν Σατανᾶν. ἔχεις ἐν τούτοις τῆς ὅλης ἡμῖν προφητείας ὡς ἐν βραχέσι συνειλεγμένον τὸν σκοπόν. ἐροῦμεν δὲ, ἀνὰ μέρος ἕκαστα διαλαμβάνοντες ὡς ἔνι.

conatur docere beatus Abacuc, iusto iudicio Dei omnipotentis, & ex caussis consentaneis, aliquando hæc passuros. Cùm enim vitam à lege alienam, & rationi etiam atque etiam aduersantem amplexati, in omnia reprehensioni obnoxia declinauissent, in omnia reprehensioni obnoxia declinauissent, in seipsos exacuere mentem illam intemeratam non desinebant, donec huc miseriæ res eorum deciderunt. Et hoc liquidò declarat, dum scelerosum vitæ genus sectantes insimulat, & istuc velut totius prophetiæ metam quò collineet, argumentúmque sibi præfigit, & postea Deum Babyloniorum irruptionem contemptoribus comminantem introducit. Quoniam verò illum non mœsta tantummodò, & maximoperè contristare solita prædicere videri oportebat, prodíreque in medium, & quo pacto malorum omnium fœdissima illis subeunda forent, prænuntiare: sed aliquid item, quod ad medicinam pertineret ante commemorare conueniebat, & nonnulla, per quæ ærumnosis respirare liceret vaticinari, aduersus ipsam Babyloniorum crudelitatem exclamat, & contemptores appellat, qui & ipsum templum diuinum incenderint, sanctam ciuitatem peruastauerint. [Quare enim respicis super contemptores, inquit, tacebis cùm deuorauerit impius iustum?] Ipsius item Babylonis captiuitatem, & eorum, qui insuetam seruitutem pertulerunt, per Cyrum futuram liberationem subiicit. A singulari autem liberatione ad vniuersam, maximéque communem, qua Christus omnes per fidem redemptos, iugo peccati leuatos, acerbóque, & immiti Domino, Satanæ, inquam, elapsos asseruit, sermonem transfert. Habes in his totius vaticinii paucis verbis à nobis comprehensum scopum. Nunc seorsum de singulis pro facultate disseremus.

ΚΕΦΑΛ. α.

CAPVT I.

Τὸ λῆμμα, ὃ εἶδεν Ἀμβακοὺμ ὁ Προφήτης.

Assumptio, quam vidit Abacuc Propheta.

Λῆμμά φησιν ἐν τούτοις τὴν τῆς ὁράσεως, ἤτοι τὴν τῆς προγνώσεως λῆψιν, ἣν ἄν τις ἕλοι διδόντος Θεοῦ· αὐτὸς γὰρ ὁράσεις κατὰ τὸ γεγραμμένον ἐπλήθυνε, καὶ αὐτὸς λελάληκε πρὸς Προφήτας, προαναφαίνων αὐτοῖς

II. ASSVMPTIONEM hic vocat visionis, siue præscientiæ sumptionem, quam quis Deo dante acquisierit. Ipse enim [visiones multiplicauit,] vt scriptum est, & ipse locutus est ad Prophetas, per

Spiritum sanctum futura illi præmonstrans, & quasi iam præsentia tantum non in conspectu ponens. Nolle verò de corde suo loqui: sed apportare ad nos Dei verba, prius dilucidè nobis persuadet, Prophetam se ipsum appellans, & gratia ad istuc plenum se ostendens.

Vsquequo Domine clamabo, & non exaudies? vociferabor ad te vim patiens, & non saluabis?

III. Considerat Propheta personã oppressi, & intolerabilem iniuriam, contumeliámque, sustinentis ab his, quibus incommodare mos sollemnis est. Et scitè admodum inexplicabilem Dei benignitatem testificatur. Demonstrat enim malorum per quam tolerantem, quamuis improbos odisse soleat. Peccantibus autem non protinus solere pœnam infligere, clarè ostendit, dum eo silentii, & longanimitatis venisse ait, vt iam etiam expostulatione opus sit: quãdoquidem non ferenda amplius in alios maleficia quidam committant, & in infirmiores effrænatè quodammodo iniuriosi reperiantur. Qua enim oratione Deum vt immodicè patientem incusat, eadem illi in immensæ benignitatis testimonium præbet. [Quousque enim, inquit, clamabo, & non exaudies? clamabo ad te vim patiens, & non saluabis?] quamuis longè plurimas, & atroces pœnas peccare volentibus miniteris.

Quare ostendisti mihi labores, & dolores? videre miseriam, & impietatem?

IV. Odium quo sancti tenentur aduersus improbitatem, etiam hinc discas: aliorũ enim dolores suos vocant. Quare & sapietissimus Paulus ait, [Quis infirmatur, & non infirmor? quis scandalizatur, & ego non vror?] Præcepit etiam nos ipsos flere cum flentibus, commiseratione, & dilectionem mutuam, quæ sanctos decet, liquidissimè ostendens. Deum autem sibi ostendisse affirmat labores & dolores (vtique legis violatorum) & impietatem iniurias irrogare solitorum. Non quasi Deus ipsi mala patiendi auctor fuerit: sed quod malefacientes leniter tolerarit: seu cum ipsum è medio tollere potuerit, ne indignissimarum rerum etiam spectator fieret. Fuit quippe mos sanctis, in tantis animi fracti doloribus dissolui cupere: sicut nimirum & beatus Ionas, [Et nunc, Domine, inquit, tolle animam meam à me, quoniã melius est mihi mori quam viuere.]

2. Cor. 11. Rom. 12.

Ionæ 4.

A διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὰ ἐσόμενα, καὶ ὡς ἤδη παρόντα μονονουχὶ καὶ ἐν ὄψει τιθείς. ὅτι δὲ οὐ τὰ ἀπὸ τῆς καρδίας αὐτοῦ λαλεῖν ἔγνωκε, διαπορθμεύσει δὲ μᾶλλον εἰς ἡμᾶς τοὺς παρὰ Θεοῦ λόγους, προαναπείθει σαφῶς, Προφήτην ἑαυτὸν ὀνομάσας, καὶ τῆς εἰς τοῦτο χάριτος ἀποφαίνων ἔμπλεων.

Εως τίνος, κύριε, κεκράξομαι, καὶ οὐ μὴ εἰσακούσῃ; βοήσομαι πρὸς σὲ ἀδικούμενος, καὶ οὐ σώσεις;

B Σχέτλεται μὲν ὁ Προφήτης τὸ τοῦ πλεονεκτουμένου πρόσωπον, καὶ ὑπομένοντος δύσοιστον τὴν ἐκ τῶν ἀδικεῖν εἰωθότων ὕβριν, καὶ παροινίαν. εὐτέχνως δὲ λίαν ἐπιμαρτυρεῖ τῷ Θεῷ τὴν ἐπέκεινα λόγου φιλανθρωπίαν. ἀποφαίνει γὰρ ἀνεξικακοῦντα λίαν, καίτοι μισεῖν εἰωθότα τοὺς πονηρούς. ὅτι δὲ οὐκ εὐθὺς τοῖς πταίουσιν ἐπάγει τὰς δίκας, δέδειχεν ἐναργῶς, εἰς τοῦτο σιωπῆς καὶ μακροθυμίας ἀφικέσθαι λέγων, ὡς δεῖσθαι λοιπὸν καὶ καταβοῆς, οἷς τὴν μὲν
C οὐκέτι ποιουμένων ὑφεῖν τὴν καθ' ἑτέρων πλεονεξίαν, ἀχάλινον δὲ ὥσπερ ἐπαφιέντων τοῖς ἀσθενεστέροις τὴν ὕβριν. δι' ὧν γὰρ καταβοᾷ ἀνεξικακοῦντος Θεοῦ, διὰ τούτων αὐτὴν ἐπιμαρτυρεῖ τῷ Θεῷ τὸ πέρα μέτρου φιλάνθρωπον. μέχρι γὰρ τίνος, φησί, κεκράξομαι, καὶ οὐκ εἰσακούσῃ; βοήσομαι πρὸς σὲ ἀδικούμενος, καὶ οὐ σώσεις; καίτοι πλείστας τε ὅσας, καὶ πικρὰς τοῖς ἐθέλουσι παρανομεῖν ἀπειλῶν τὰς δίκας.

Ινα τί μοι ἔδειξας κόπους, καὶ πόνους; ἐπι-
D βλέπειν ταλαιπωρίαν, καὶ ἀσέβειαν;

Τὸν ἁγίων τὸ μισοπόνηρον κἀντεῦθεν ἂν μάθοις. ἰδίους γὰρ τοὺς ἑτέρων πόνους ὀνομάζουσι. ταύτῃ τοί φησι καὶ Παῦλος ὁ σοφώτατος; τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι; προστέταχε δὲ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς κλαίειν μετὰ κλαιόντων, τὸ συμπαθὲς καὶ φιλάλληλον ἁγιοπρεπὲς ὅτι μάλιστα δεικνύς. Θεὸν δέ φησιν αὐτῷ δεῖξαι κόπους τε, καὶ πόνους (δῆλον δὲ ὅτι τῶν παρανομουμένων) ἀ-
E σέβειαν δὲ τῶν ἀδικεῖν εἰωθότων, οὐχ ὡς αὐτὸν κατεσκευακότα αὐτῷ τὸ παθεῖν, ἀλλ' ὡς τοῖς δεδρακόσι μακροθυμήσαντα· ἤγουν ὡς ἀπαλλάξαι μὲν τοῦ βίου δυνάμενον, ἵνα μὴ γένηται τῶν ὄντως ἐκτοπωτάτων καὶ θεατής. ἔθος δὲ τοῖς ἁγίοις ἐν ταῖς οὕτω πικραῖς ὀλιγοψυχίαις τὸ ἀναλῦσαι ζητεῖν, καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ μακάριος Ιωνᾶς, καὶ νῦν κύριε, φησί, λάβε τὴν ψυχήν μου ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι καλὸν τὸ ἀποθανεῖν με, ἢ ζῆν;

γράφει δὲ καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος, ὅτι κρεῖττον τὸ ἀναλῦσαι, καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι. πόνων γὰρ ἀπόθεσις τοῖς ἁγίως ἐθέλουσι ζῆν, τὸ ἀπαλλάττεσθαι λοιπὸν τῶν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ πραγμάτων, καὶ οἷον δεινῆς αἴρεσθαι τῆς ἐνθάδε φροντίδος.

Scribit & sapientissimus Paulus, [Melius sibi fore dissolui, & cum Christo esse.] Labores enim deponere vitæ sanctimoniam consectantibus, est rebus mundi huius, & negotiis absolui, & tanquam istis curarum molestiis eximi.

Philip. 1.

Ἐξεναντίας μου γέγονε κρίσις, καὶ ὁ κριτὴς λαμβάνει. διὰ τοῦτο διεσκέδασται νόμος, καὶ οὐ διεξάγεται εἰς τέλος κρίμα, ὅτι ἀσεβὴς καταδυναστεύει τὸν δίκαιον, ἕνεκεν τούτου ἐξελεύσεται τὸ κρίμα διεστραμμένον.

Ex aduerso mei factum est iudicium, & iudex accipit. Propterea dissipata est lex, & non deducitur in finem iudicium. Quia impius præualet aduersus iustum, propter hoc egredietur iudicium peruersum.

Οἷς μηδὲν ἴδιον εἶναι τὸ μικροψυχεῖν ἀναπεῖθον, ἀλύει δὲ μᾶλλον ὡς ἅγιός τε, καὶ φιλοδίκαιός τε τῆς θείας ἐντολῆς ἀλογοῦντας βλέπων, οὐχὶ τοὺς τυχόντας ἁπλῶς, ἀλλὰ τοὺς ταῖς ἀνωτάταις τιμαῖς ἐκλελαμπρυσμένους, καὶ λαῶν προεστηκότας, καὶ εἰς τὸ τῶν δοκιμαζόντων ἀξίωμα τεταγμένους δείκνυσι σαφῶς, τὰς εἰς ὀρθότητα ψήφους παραλελύσθαι λέγων, καίτοι τοῦ νόμου σαφῶς διηγορευκότος, οὐ λήψῃ πρόσωπον ἐν κρίσει, ὅτι ἡ κρίσις τοῦ Θεοῦ ἐστι. μέγα δὴ οὖν τὸ κρίνειν ἐστὶ, καὶ τῆς θείας ὑπεροχῆς τε, καὶ δόξης μιμητὴς ἂν γένοιτο σοφὸς ὁ ἀδέκαστος δικαστὴς, καὶ τὴν ψῆφον τοῦ δικαίου παραθύνειν οὐκ ἀνεχόμενος. ὑβριστὴς δὲ λίαν, καὶ κατ᾽ αὐτῶν ἔρχεται τῶν θείων ἀξιωμάτων ὁ δωροδόκος, ἅτε δὴ τὸ κάλλος τῆς ἀληθείας παρασημαίνων, καὶ διαστρέφειν μὲν τὰ ὀρθὰ μεμελετηκὼς, λέγων δὲ τὸ πονηρὸν καλὸν, καὶ τὸ καλὸν πονηρὸν, καὶ τὸ μὲν σκότος εἰς φῶς, τὸ δὲ φῶς εἰς σκότος ἀνοσίως καταλογιζόμενος. ἀποφαίνει δὴ οὖν ὁ Προφήτης, ὡς ἐν μιᾷ δὴ ταύτῃ τῇ πανυαρίστῃ, καὶ λίαν εὐκλεεστάτῃ ἐντολῇ ὅλον πεπατημένον τὸν νόμον εὐθύς. ὁ γάρ τοι περὶ τὸ κράτιστον τοῦ πρέποντος διημαρτηκὼς, πῶς ἂν γένοιτο περὶ τὸ μεῖον ἀσφαλής; ἑαυτὸν δὲ τῆς πλεονεξίας ὁ Προφήτης εἰσκεκόμικε μάρτυρά τε, καὶ θεατήν. ἐπειδὴ δὲ τὸ κρίνειν, φησὶν, ὀρθῶς παρεώραται, ταύτητοι καὶ νόμος ἀσθενεῖ, καὶ ἡ τῶν κριμάτων ὀρθότης οὐ διεξάγεται κατὰ τὸ σοὶ δοκοῦν τῷ δεσπότῃ, καταδυναστεύει δὲ καὶ ὁ ἀσεβὴς τὸν δίκαιον. ἔγκλημα δὲ τοῦτο τῇ τῶν Ἰουδαίων συναγωγῇ, καὶ διὰ φωνῆς ἑτέρων Προφητῶν ἐπενήνεκται παρὰ τοῦ Θεοῦ. ἔφη γὰρ, ὅτι οἱ ἡγούμενοι αὐτῆς μετὰ δώρων ἔκρινον. καὶ πρὸς αὐτὴν δὲ πάλιν διὰ φωνῆς Ἡσαΐου· τὸ ἀργύριον ὑμῶν ἀδόκιμον, οἱ κάπηλοί σου μίσγουσι τὸν οἶνον ὕδατι, οἱ ἄρχοντές σου ἀπειθοῦσι κοινωνοὶ κλεπτῶν, ἀγαπῶντες δῶρα,

V.

Nihil esse quod priuatim animum eius deiiciat, sed mœrere se magis vt sanctum & iustitiæ amantem, cum videat diuina mandata contempi non à plebeiis duntaxat: sed à supremis honoribus illustratis, populique rectoribus, & in iudicum ordinem cooptatis, perspicuè docet, calculos, siue suffragia vera corrupta esse affirmans, tametsi lex apertè prohibuerit. [Non accipies personam in iudicio, quia iudicium Dei est.] Eximium igitur quiddam est iudicare, diuinæque præstantiæ & gloriæ sapiens imitator est iudex sincerus, & incorruptus, & se à suffragatione iustitiæ detorqueri non sustinens. Iniuriosus autem vehementer, & diuinæ auctoritati refractarius censendus est, qui munera accipit, vtpote veritatis elegantiam adulterans, & recta peruertere laborans, & [dicens malum bonum, & bonum malum, & tenebras lucem, & lucem tenebras] scelerate reputans. Demonstrat igitur Propheta, vt in vno hoc longè optimo, & gloriosissimo mandato statim totam legem conculcatam esse. Qui enim in officium maximum offendit, quo pacto is à culpa sese tutum in minore præstabit? Iam verò seipsum Propheta oppressionis testem, spectatorémque introduxit. Quoniam, inquit, rectè iudicare nihili fit, ideo & lex labefactatur, & iudiciorum rectitudo ad beneplacitum tuum, Domine, non deducitur, & impius iusto dominatur. Hoc crimen synagogæ Iudæorum etiam per alios Prophetas Deo obiicitur. Ait enim, [Principes eius in muneribus iudicabant.] Et ad eandem denuò voce Esaię. [Argentum vestrum reprobum, caupones tui miscent vinum aqua, principes tui inobedientes, socii furum, diligentes munera

Deut. 1. Esai. 5. Mich. 3. Esai. 1.

sequentes retributionem. Pupillis non iudicantes, & iudicium viduæ non attendentes.] Apparet autem & nunc Prophetam Abacuc illud præstare velle, quod in libro Prouerbiorum extat, [quæ viderunt oculi tui, dic.] Ostendit insuper accusabundus lenitatem, & tranquillitatem illam Dei rationi aduersari permultum, vt qui patienter quidem mala toleret, quemadmodum illum deceat (Deus enim bonus est) veruntamē pro humano sensu supra omnem modū.

Prou. 25.

Egressum est porrò etiam super Christo peruersum iudicium, & dissipata lex. Quem enim conueniebat venerari vt Deum, & idcirco mirabilium patratorem, primores Iudæorum calumniari non destiterunt, linguarúmque suarum incontinentia omnem mouentes rudentem, omni cum infamia aspergere non erubuerunt; vt nunc in Beelzebub ipsum eiicere dæmonia opinarentur: nunc potatorem vini, & à dæmone obsessum dicerent. Deinde cum Saluatorem ac liberatorem omnium appellare oporteret, miseri peruersè condemnatum occiderunt, quanquam id lege euidenter vetante, [Innocentem, & iustum non interficies.] Accusat autem eos etiam alia ratione Christus, vt qui recta, & iusta cogitare nollent: sed tacerent, mentisque oculum veluti clauderent super iis, quæ à Mose dicta essent. Quanquam cum legem Sabbati non seruasset, & illi eum acrius inuasissent, pro eo quod diuinum quiddam in Sabbato egisset, sic eis respondit: [Vnum opus feci, & omnes miramini. Propterea Moses dedit vobis circumcisionem, non quia ex Mose est, sed quia ex Patribus. Et in Sabbato circumciditis hominem. Si circumcisionem accipit homo in Sabbato, vt non soluatur lex Mosis, mihi indignamini, quia totum hominem sanum feci in Sabbato? Nolite iudicare secundùm faciem, sed iustum iudicium iudicate.]

Luc. 11. Matt. 12. Ioan. 4.

Exod. 23.

Ioan. 7.

Videte contemptores, & videte, & admiramini mirabilia, & disperdamini. Quia opus ego operor in diebus vestris, quod non credetis, si quis narrauerit.

VI. Cùm Propheta de improborum prosperitate conquestus, diuturnam super ipsis Dei tolerantiam pænè reprehendisset (infensa enim improbitati est anima iusta, & probitatis amans) princeps rerum Deus contemptores

A διώκοντες ἀνταπόδομα, ὀρφανοῖς οὐ κρίνοντες, καὶ κρίσιν χήρας οὐ προσέχοντες. ἔοικε δὲ καὶ νῦν ὁ Προφήτης Ἀμβακοὺμ ἐκεῖνο βούλεσθαι πληροῦν, ὃ ἐν βιβλίῳ Παροιμιῶν, ἃ εἶδον οἱ ὀφθαλμοί σου, λέγε. προσαποδείκνυσι λοιπὸν, καὶ ἀλογωτάτης οὔσης Θεοῦ γαληνότητος ἐποιήσατο τὴν καταβολὴν, ἀνεξικακοῦντος μὲν οὕτως ὡς ἂν αὐτῷ πρέποι, Θεὸς γάρ ἐστιν ἀγαθὸς, πλὴν ὅσον ἥκει εἰς νοῦν τὸν ἀνθρώπινον, καὶ πέρα μέτρου παντὸς ποιουμένου τὸ ἀνεξίκακον.

B Ἐκβέβηκε δὲ καὶ ἐπὶ Χριστοῦ τὸ κρῖμα διεστραμμένον, καὶ διεσκέδασται νόμος. ὃν γὰρ ἦν ἄμεινον καταγεραίρειν ὡς Θεὸν, καὶ διὰ τοῦτο θαυματουργὸν, συκοφαντοῦντες οὐ διαλελοίπασιν οἱ τῶν Ἰουδαίων καθηγηταὶ, καὶ ταῖς σφῶν αὐτῶν ἀθυρογλωσσίαις πάντα σείοντες κάλων, οὐδὲν τῶν ἀτόπων ἐστὶν, ὃ μὴ κατειπεῖν τετολμήκασιν. ὡς ποτὲ μὲν ἐν Βεελζεβοὺλ αὐτὸν ἐκβάλλειν οἴεσθαι τὰ δαιμόνια. ποτὲ δὲ καὶ φιλοπότην, καὶ δαιμονῶντα καλεῖν. εἶτα δέον σωτῆρά τε, καὶ λυτρωτὴν τῶν ὅλων

C αὐτὸν ὀνομάζειν, ἀπεκτόνασιν ἀνοσίως, διάστροφον τὴν ψῆφον ἐπ' αὐτῷ ἐξενεγκόντες οἱ δείλαιοι· καίτοι τοῦ νόμου διηγορευκότος σαφῶς, ἀθῷον, καὶ δίκαιον οὐκ ἀποκτενεῖς. ἐπῃτιᾶτο δὲ καὶ ἑτέρως αὐτοὺς ὁ Χριστὸς, ὡς ὀρθὰ, καὶ δίκαια φρονεῖν οὐκ ἀνεχομένους, ἀλλὰ σιωπῶντας μὲν, καὶ τὸν τῆς διανοίας ὀφθαλμὸν οἱονεὶ καταμύοντας ἐφ' οἷς ἂν λέγοι Μωσῆς. καίτοι τὸν ἐπὶ σαββάτῳ παραλύων νόμον, ἐπιθρασκόντων δὲ, καὶ μάλα πικρῶς, ἐφ'

D οἷς ἂν αὐτὸς ἐργάσαιτό τι τῶν θεοπρεπῶν ἐν σαββάτῳ, ἔφη γὰρ οὕτως, ἓν ἔργον ἐποίησα, καὶ πάντες θαυμάζετε. διὰ τοῦτο Μωσῆς δέδωκεν ὑμῖν τὴν περιτομὴν, οὐχ ὅτι ἐκ τοῦ Μωσέως ἐστὶν, ἀλλ' ὅτι ἐκ τῶν πατέρων. καὶ ἐν σαββάτῳ περιτέμνετε ἄνθρωπον. εἰ περιτομὴν λαμβάνει ἄνθρωπος ἐν σαββάτῳ, ἵνα μὴ λυθῇ ὁ νόμος Μωσέως, ἐμοὶ χολᾶτε, ὅτι ὅλον ἄνθρωπον ὑγιῆ ἐποίησα ἐν σαββάτῳ; μὴ κρίνετε κατ' ὄψιν, ἀλλὰ τὴν δικαίαν

E κρίσιν κρίνετε.

Ἴδετε οἱ καταφρονηταὶ, καὶ ἐπιβλέψατε, καὶ θαυμάσατε θαυμάσια, καὶ ἀφανίσθητε. διότι ἔργον ἐγὼ ἐργάζομαι ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμῶν, ὃ οὐ μὴ πιστεύσητε, ἐάν τις ἐκδιηγῆται.

Καταιτιασαμένου τοῦ Προφήτου τῆς τῶν παρανόμων πλεονεξίας, καὶ τῆς ἐπ' αὐτοῖς ἀνεξικακίας μονονουχὶ καὶ αἰτιωμένου τὴν μήκυνσιν (μισοπόνηρος γὰρ ἡ ψυχὴ δικαία, καὶ φιλάρετος.) τοῖς καταφρονεῖν εἰωθόσιν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς

ἐπιφθέγγεται λοιπὸν ἰδεῖν τε, καὶ ἐπιβλέψαι, καὶ θαύματος ἀξιοῦν, ὅσαπερ ἂν θαυμάζεσθαι πρέποι. ταῦτα δὲ ἦν τὰ οἱονεί πως ἐπηρτημένα, καὶ ὅσον οὐδέπω μέλλοντα συμβήσεσθαι, καὶ ἀποσειστὴν ἔχοντα τὴν προσβολὴν, καὶ κατεστυγημένην τὴν ἔφοδον, ἃ δὴ καὶ προαναθρεῖν αὐτοῖς χρησίμως προστέταχεν, οὐκ ἀνικήτως ἔχοντα πρός γε τὸ ἀφανίσαι δύνασθαι τοὺς ἐφ' οὓς ἂν ἰόντα φαίνοιτο· θαυμαστὰ δὲ, ὅτι καὶ ἀδόκητα, καὶ παρ' ἐλπίδα, καὶ δύσοιστα, καὶ δι' ὑπερβολὴν δεινότητος καταπλήττειν οἷά τε, τάχα δέ που καὶ ἀπιστούμενα. φιλεῖ γάρ πως ἀεὶ ἐν τῷ πολλῷ μεγέθει τῶν κακῶν ἐγγὺς εἶναι λίαν τὸ καὶ ἀπιστεῖσθαι δεῖν, εἰ δὲ μάλιστα τοῖς οὐδαμόθεν παθεῖν ἠλπικόσιν ὁρῷτο συμβαίνοντα. τίς γὰρ ἂν ᾠήθη πώποτε τὸν ἠγαπημένον Ἰσραὴλ, τὸν πρωτότοκον ἐν τέκνοις, δι' ὃν ἀπόλωλεν Αἴγυπτος, ἔθνη τε μυρία πεπτώκασι, Χαναναίων, καὶ Εὐαίων, καὶ Ἀμορραίων, καὶ Φερεζαίων, καὶ Ἰουβεσαίων, καθικέσθαι πρὸς τοῦτο ταλαιπωρίας, ὡς ἅπασαν μὲν αὐτῶν ἐξαναστῆναι τὴν χώραν, ἀκλεεῖς δὲ αὐτοὺς, καὶ δύσοικον ἀνατλῆναι δουλείαν, ἐπ' ἀλλοδαπῆς ἀλητεύοντας μετὰ τὰς ἐκ πολέμου συμφορὰς, ἃς οὐκ ἀπόχρη πᾶς λόγος, εἰ δὲ βούλοιτό τις ἕκαστα διατρανοῦν; ἐμπυρισμοί τε γὰρ γεγόνασι, καὶ ἀνδροκτασίαι· καὶ γὰρ γυναικῶν ἕλξεις, καὶ νηπίων εἰς γῆν προσρείγματα, καὶ ἤ φησιν ὁ Προφήτης Ἱερεμίας, χεῖρες γυναικῶν οἰκτιρμόνων ἥψησαν τὰ παιδία αὐτῶν. πεπόρθηνται δὲ καὶ αὐτὰ τὰ ἅγια, καὶ τῶν εἰς λῆξιν ἡκόντων κακῶν τοῖς ἑλοῦσιν ἀνεπιτήδευτον ἦν οὐδέν. ἄπιστα δὲ οὕτω, καὶ ὡσεὶ ἀπίθανα πρὸς ἐξήγησιν δι' ὑπερβολὴν ὠμότητος τῶν δεδρακότων. ταύτητοι, φησὶν, ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῶν ἔργον ἐργάσασθαι, ὃ οὐ μὴ πιστεύσωσιν, εἰ δέ τις αὐτοῖς ἐκδιηγῆται τυχόν. εἰπὼν δὲ τὸ, ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμῶν, ἐφῆκε νοεῖν, ὡς οὐ μακρὸς μεταξὺ διϊπτεύσει χρόνος· ἀλλ' ὡσεὶ ἀγχίθυρος, καὶ εὐθὺς ἐστὶ γείτων ὁ πόλεμος, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν ἡ δίκη.

A alloquitur, videréque, & respicere iubet, & in admirandis numerare, quæ admirationem merebuntur. Hęc erant, velut ceruicibus impendentia, & iam iam euentura, & accessu auersanda, & aduentu odiósa, quæ vt prius perpendant opportunè præcipit, quæ ad disperdendos, quibus superuenerint, satis valitura sint: admiranda quoque, & improuisa, & insperata, & intolerabilia, & quæ ob atrocitatis magni- B tudinem obstupefacere queant, ac fortassis etiam incredibilia. Coniunctissima enim semper solet esse magnis malis incredulitas: præsertim si cernantur iis contingere, qui se talia passuros neutiquam sperarunt. Quis enim putasset vnquam dilectum Israelem, primogenitum in filiis, cuius causa Ægypto inuecta pernicies, sexcentæ gentes, & Chananæorum, Esæorum, Amorræorum, Pherezæorum, Iebusæorum deletæ, in tantas ærumnas delapsurum, vt tota eorum regio euer- C teretur; & ipsi inglorias, ac durissimam seruitutem in peregrino solo oberrantes paterentur post calamitates bellicas, quibus sigillatim omnibus declarandis nulla sufficit oratio? Illata sunt enim incendia, factitatæ virorum cædes, raptatæ mulieres, infantes ad terram allisi, & vt dicit Hieremias, [Manus mulierum misericordium coxerunt filios suos.] Destructa sunt etiam sancta ipsa, & quidquid demum est malorum, nihil à victoribus in victos est præteritum. Sunt au- D tem improbabilia, & fidem ægrè inuenit narratio, propter summam crudelitatem eorum qui perpetrarunt. Quocirca dicit, in diebus illorum se opus facturum, quod non sint credituri, si quis id fortasse ipsis narrauerit. Illis porrò verbis, [in diebus vestris,] vult intelligi, non multum temporis intercessurum: sed quasi in foribus esse, & instare bellum, & vltionem non procul abesse.

Thren. 4.

Διότι ἰδοὺ ἐγὼ ἐξεγείρω τοὺς Χαλδαίους, τὸ ἔθνος τὸ πικρὸν, καὶ τὸ ταχινὸν, τὸ πορευόμενον ἐπὶ τὰ πλάτη τῆς γῆς, τοῦ κατακληρονομῆσαι σκηνώματα οὐκ αὐτοῦ.

E *Quia ecce ego suscito Chaldæos, gentem amaram, & velocem, ambulantem super latitudines terræ, vt possideat tabernacula non sua.*

Τί τὸ ἀπιστούμενον, εἰ δὴ, λαλῶν τὸ διήγημα, δέδειχεν εὐθύς; ἠπείλησε γὰρ ἐπαφήσειν αὐτοῖς τοὺς Βαβυλωνίους, τὸ μάχιμόν τε, καὶ ἀγριώτατον γένος, καὶ τοῖς τῶν θηρίων ἀνημέροις κατ' οὐδένα τρόπον εἰς ὠμότητα παραχωροῦν, καὶ ἐπ' ἀκράτοις ἀεὶ μα-

Quid habet incredibile, si, quod futurū est narrās, id statim cōprobat? Minatur enim Babylonios in eos missurū, genus hominū pugnax, & ferox inprimis, & immitibus belluis sæuitia nihil omnino inferius, ac propter immoderatum

VII.

furorem semper malè audiens. Vocat autem *velox*, equo enim vtuntur pœnè omnes. Acre, vehemẽs, valde iracundũ, callidum, belli studiis exercitatissimũ. Vires porrò cum prudẽtia ad vsus bellicos coniunctæ facillimè, opinor, ritè cõficiant belligerantibus omnia, quæ cupiant, paruóque negotio cõtra pugnare audentes debellent. Quoniã verò Babyloniis more receptum erat, neque domi sedere semper, neq; sibimetipsis opem ferẽdo hostiles ab se irruptiones arcere: sed quodãmodo toto orbe diffundi, ac dilatari, & aliorũ sedes depopulari, & quæ ipsis nullo modo debebantur, eniti propria semper facere, rectè ait, [Gentẽ ambulantem super latitudines terræ, vt possideat tabernacula nõ sua.] Amabãt enim, vt dixi, ad aliorum regiones aucupandas perpetuo incumbere, suúmque imperium magis ac magis propagare.

Simile Iudæis Domini interfectoribus accidit. Nam cum prouinciã suam citra curam, ac libere habitare possent, nemine illos premẽte, dediti sunt victoribus, & sub tributa, ac vectigalia cõcesserunt, eorúmque sceptris subiecti, qui imperiũ suum totum orbem cum victoriis peragrando dilatauerãt. Nam regnũ Christi auersantes, propalam aiebant, [Non habemus regẽ nisi Cæsarem.] Ad hæc sciendum, animã quoque hominis diuinas leges pro nihilo putantem, subiectam fore rigidis tyrannis, immundis videlicet dæmonibus, & seruituram potestatibus malignis, semper tabernacula non sua sitientibus. Dei enim est homo. Habitat igitur in sanctis, & in animabus iustorum sedem figit.

Ioan. 19.

Formidabilis, & illustris est, ex ipso iudicium eius erit, & assumptio eius ex ipso egredietur.

VIII. Transit oratio ad principem gentis, hoc est, ad Babyloniorum tyrannum, vt puto, Nabuchodonosorem, qui Iudæam subegit, diuinóque templo cremato, in suum regnum Iudam captiuum abduxit. Ipsum igitur *terribilem* propter crudelitatem esse dicit, & propter iræ impotentiam, animúmque intractabilem, & in pœnis immanitatem. Præterea *illustrem*, vt ambitiosum, & iactabundum, gloriæque consectatorem inexplebilem. Semper enim Babyloniæ reges arrogantes, & gloriæ longè cupidissimi fuerunt. Quia verò in omni negotio, consilio, & aggressione iudicio suo plurimum tribuebant,

νίαις κατεγνωσμένον. ταχινὸν δὲ ὠνόμασεν, ἱππόται γὰρ αἱ σὲ πίπαν. πικρὸν δὲ, καὶ δριμὺ, καὶ παλχάλεπον, καὶ οὐκ ἀπάνουργον εἰς τὸ τακτικὸν, στρατηγεῖν δὲ ἄριστα μεμαθηκότας. ῥώμη δὲ φρονήσει συνθέουσα πρὸς τὰς τοῦ πολέμου χρείας, ῥᾷστα ἂν, οἶμαι, κατορθώσειε τὸ τοῖς πολεμοῦσι δοκοῦν, καὶ τελέσειε ῥαδίως τὴν ἀντιλυίσασθαι προστεθυμημένων. ἐπειδὴ δὲ ἐν ἔθει ἦν τοῖς Βαβυλωνίοις οὔτε οἴκοι μένειν ἀεὶ, οὔτε μὴν σφίσιν αὐτοῖς ἐπαμύνοντας τὰς τῶν ἐπιόντων αὐτοῖς ἀνακόπτειν ἐφόδους, κατευρύνεσθαι δὲ ὥσπερ τῆς γῆς ἁπάσης, καὶ καθαιρεῖν τὰς ἑτέρων, καὶ κληροῦν ἀεὶ ποιεῖσθαι φιλεῖν τὰ κατ' οὐδένα τρόπον αὐτοῖς ἁρμόττοντα, φησὶν ἀναγκαίως, τὸ ἔθνος τὸ πορευόμενον ἐπὶ τὰ πλάτη τῆς γῆς τοῦ κατακληρονομῆσαι σκηνώματα οὐκ αὐτοῦ. φιλεῖ γὰρ, ὡς ἔφην, τῇ ἄλλων χώραις ἐπιχειρεῖσθαι, ἀεί τε τὴν ἑαυτοῦ κατευρύνειν ἀρχήν.

Πεπόνθασι δὲ τὸ τοιοῦτον κυριοκτονήσαντες Ἰουδαῖοι. καίτοι γὰρ ἐξὸν νέμεσθαι τὴν ἑαυτῶν ἀμελήτως, καταθλίβοντος οὐδενὸς, δέδονται τοῖς κεκρατηκόσι, καὶ ὑπὸ δασμοὺς, καὶ τέλη γεγόνασι, καὶ ὑπὸ σκῆπτρα τεθεῖνται τῶν ἀεὶ κατευρυνομένων, καὶ νενικηκότων ἅπασαν τὴν ὑπ' οὐρανόν. ἀποστρεφόμενοι γὰρ αὐτοὶ τὸ ὑπὸ Χριστοῦ βασιλεύεσθαι, διαρρήδην ἔφασαν, οὐκ ἔχομεν βασιλέα εἰ μὴ Καίσαρα. ἰστέον δὲ ὅτι καὶ ἀνθρώπου ψυχὴ παρ' οὐδὲν τοὺς θείους εἰληφυῖα νόμους, ὑπὸ τυράννοις πικροῖς ἔσται, τοῖς ἀκαθάρτοις δαίμοσι, καὶ δουλεύσει δυνάμεσι πονηραῖς, ἀεὶ διψώσαις κληρονομεῖν τὰ οὐκ αὐτῶν σκηνώματα. Θεοῦ γὰρ ὁ ἄνθρωπος. κατοικεῖ γοῦν ἐν ἁγίοις, καὶ ταῖς τῶν ὁσίων ψυχαῖς ἐναυλίζεται.

Φοβερὸς, καὶ ἐπιφανής ἐστιν, ἐξ αὐτοῦ τὸ κρίμα αὐτοῦ, καὶ τὸ λῆμμα αὐτοῦ ἐξ αὐτοῦ ἐξελεύσεται.

Μέτεισιν ὁ λόγος ἐπὶ τὸν τοῦ ἔθνους ἡγούμενον, τουτέστι, τὸν Βαβυλωνίων τύραννον, τάχα που Ναβουχοδονόσορ, ὃς εἷλε τὴν Ἰουδαίαν, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν θεῖον νεὼν κατεμπρήσας, αἰχμάλωτον ἀπεκόμισεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ τὸν Ἰούδαν. αὐτὸν δὴ οὖν ἄρα φοβερὸν μέν εἶναι δι' ὠμότητα, καὶ τὸ ἀκρατὲς εἰς ὀργὰς, καὶ τὸ ἀπίθασον εἰς φρένα, καὶ τὸ ἀπηνὲς εἰς δίκας. ἐπιφανῆ δὲ δὴ πάλιν, ὡς φιλότιμον, καὶ φιλόκομπον, καὶ δόξης ἄπληστον ἐραστήν. ἀλαζόνες γὰρ ἀεὶ, καὶ φιλοδοξότατοι λίαν οἱ τῆς Βαβυλῶνος βεβασιλευκότες. ἐπειδὴ δὲ τῆς εἰς πᾶν ὁτιοῦν βουλῆς, καὶ μὴν καὶ ἔργων ῥημάτων ἦρχεν αὐτοῖς τὸ δοκοῦν δεῖν ἔχειν, ἁπλῶς

τοὺς ὑπὸ χεῖρα ἀποπεραίνεσθαι, δεῖν παραιτήσαντες, διὰ τοῦτο, φησί, ἐξ αὐτοῦ τὸ κρῖμα αὐτοῦ ἔσται. τουτέστιν, αὐτοκελεύστοις ὁρμαῖς ἵεται πρὸς τὸ κινοῦν, καὶ ἐκ πολλῆς ἄγαν ὀφρύος οὐκ ἂν τῆς ἑτέρων γνώμης ἀνάσχοιτο, κἂν εἰ μή τι τῶν ἐνδεχομένων γενέσθαι προστάξειεν. ὑπερόπτα γὰρ τὰ Περσῶν βουλεύματα. ἐπειδὴ δὲ ἔθος ἦν αὐτοῖς προκαταμαντεύεσθαι τὰς μάχας, καὶ μαγικῇ τέχνῃ προαναμανθάνειν πειρᾶσθαι, τὸ ὅποι ποτ' ἂν ἐκτελευτήσῃ τὸ ἐν χεροῖν, ἔφη πάλιν, ὅτι τὸ λῆμμα αὐτοῦ ἐξ αὐτοῦ ἐξελεύσεται. λῆμμα δὲ ὀνομάζει τὸ μάντευμα. οὐ γὰρ ἐξ ἑτέρων, φησίν, ἐθνῶν ἢ χωρῶν μεταπέμψεται τοὺς εἰδότας τὴν μαντείαν· ἔχει δὲ μᾶλλον συμβιοτεύοντας ψευδομένους μὲν ἀεί, καὶ τῶν ἀληθῶν εἰδότας οὐδέν, πλὴν ἀεί πως κατερεθίζοντας, καὶ ὅτι νικήσει προαναφωνεῖν εἰωθότας. ἠσεμνύνετο δὲ καὶ λίαν ἐπὶ τούτῳ ἡ Βαβυλωνίων ἀρχή. καὶ γοῦν ὁ Βαλὰκ ὁ Μωαβιτῶν βασιλεύς, ὅτε τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ καταρᾶσθαι ἐβούλετο, καὶ τῶν ἐσομένων τὴν γνῶσιν ἐζήτει, ἐκ τῆς Μεσοποταμίας μετάπεμπτον ἐποιεῖτο τὸν Βαλαάμ. ᾤετο γὰρ ὅτι δεινοί τε, καὶ ἀκριβεῖς τῶν Βαβυλωνίων οἱ μάγοι, καὶ πρὸς τὸ πᾶν ὁτιοῦν δύνασθαι κατορθοῦν ἀλκιμώτατοι διά γε τῆς μάγου τέχνης. ἐκδεξόμεθα δὲ καὶ ἑτέρως, εἰ δοκεῖ, τοῦ προκειμένου τὴν θεωρίαν. ὀνομασάμενος γὰρ τὸν Βαβυλώνιον τύραννον, εἰρηκώς τε ὅτι φοβερός, καὶ ἐπιφανής ἐστιν, ἐπήνεγκεν εὐθύς, ἐξ αὐτοῦ τὸ κρῖμα αὐτοῦ ἔσται, καὶ τὸ λῆμμα αὐτοῦ ἐξ αὐτοῦ ἐξελεύσεται. καὶ δή τοι τοιοῦτον ἔσται νοεῖν. ἐβουλεύσατο μὲν γὰρ ὁ τῶν ὅλων δεσπότης Θεός, αἰσχρῶς τε καὶ φαύλως βιοῦν ἠργμένον κολάσαι τὸν Ἰσραήλ. τοῦτο δὴ οὖν τὸ ἐπ' αὐτοῦ κρῖμα παρ' αὐτοῦ φησὶ γενήσεσθαι τοῦ Βαβυλωνίου. ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι σκεῦος τῆς ὀργῆς ἔσται τῆς ἐμῆς, καὶ δι' αὐτοῦ σε τιμωρήσομαι, καὶ τὸ λῆμμα δὲ τὸ ἐπὶ σοί, τουτέστιν, ἣν ἀναλάβοιμι σκέψιν, καὶ βούλησιν, ἐξ αὐτοῦ πάλιν ἐξελεύσεται, τουτέστι, πραχθήσεται· πρὸς πέρας γὰρ οἴσει τὰ ἐξ ἐμῆς βουλῆς, καὶ σκέψεως.

Καὶ ἐξαλοῦνται ὑπὲρ παρδάλεις οἱ ἵπποι αὐτοῦ, καὶ ὀξύτεροι ὑπὲρ τοὺς λύκους τῆς Ἀραβίας. Καὶ ἐξιππάσονται οἱ ἱππεῖς αὐτοῦ, καὶ ὁρμήσουσι μακρόθεν, καὶ πετασθήσονται ὡς ἀετός, πρόθυμος εἰς τὸ φαγεῖν.

Καταπλήττει πάλιν αὖθις ταῖς τῶν δεινῶν ὑπερβολαῖς, καὶ ὅτι δεινή τε, καὶ ἄθραυστος ἡ τῶν πολεμίων πληθύς, πειρᾶται διδάσκειν. συνελαύνει δὲ πρὸς μετάγνωσιν, καὶ εἰς τὸ χρῆναι μαθεῖν,

iubentes subiectos decreta citra recusationem approbare, & exequi, idcirco subiungit, [ex ipso iudicium eius erit.] Hoc est, suapte sponte incitatur ac mouetur, & propter ingens supercilium, aliorum sententiam non audit, tametsi quippiam mandauerit, quod fieri non possit. Superba enim sunt Persarum consilia. Et quoniam de pugna diuinare solebant, & arte magica explorare, quò euasura essent, quæ præ manibus haberent, ait deinceps, [assumptio eius ex ipso egredietur.] Assumptionem nominat vaticinium. Non enim ex aliis gentibus, aut regionibus vaticinandi peritos accerset, inquit: cùm habeat apud se degentes semper mentientes, & nihil veri scientes; sed incitantes semper, victoriámque prænuntiare solitos. In hoc porrò Babyloniorum principatus sibi magnopere applaudebat. Itaque Balac Moabitarum rex, Isaelitas maledicere volens, & futurorum notitiam quærens, è Mesopotamia Balaam accersebat; statuebat enim, peritos, & accuratos esse Babyloniorum Magos, & ad quiduis magico artificio probè efficiendum potentissimos. Admittemus, si placet, huius loci & aliam considerationem. Nam cum Babylonium tyrannum esse asseruisset, terribilémque, & illustrem nominasset, illico addidit, [Iudicium eius ex se ipso erit, & assumptio eius ex ipso egredietur.] Quin etiam sic interpretari licebit. Decreuit Deus vniuersitatis Dominus, turpiter ac nequiter viuere ingressum Israelem suppliciis afficere. Hoc igitur super ipso iudicium ab ipso Babylonio futurum ait: vt si dicat, vas, seu instrumentum erit iræ meæ, & per ipsum te puniam: & assumptio super te, hoc est, quam assumpsero visitasionem, & voluntatem, ex ipso rursum egredietur, id est, operi, seu effectui mandabitur: decreta enim & meditata mea ad finem perducet.

Et exilient super pardales equi eius, & velociores super lupos Arabiæ. Et equitabunt equites eius, & impetu venient de longinquo, & volabunt quasi aquila prompta ad comedendum.

Num. 22.

IX.

Iterum eos terriculamentorum magnitudine percellit, hostiúmque sæuam, & inuictam fore multitudinem docere nititur. Compellit autem ad pœnitentiam, & ad discendum,

quæ præstabat iam legitimè rebus ipsis executos videri. Babylonios igitur ad cursum leuissimos, mirè audaces, & confidentes, & ab agrestibus feris nihil distantes, & qui capiendis quasi inuolent, rursum ipsis denunciat, equos pardalibus comparans. Subsultans admodum animal est pardalis, & leuitate mira præditum ad insiliendum in eos quos persequitur. Item lupis Arabicis, quos ferunt aliis sæuitia multis partibus antecellere, celeritérque facto impetu in quos voluerint incurrere. Nec solis lupis, sed etiam aquilis affirmat esse similes, in cadauera confestim incurrentibus & inuolantibus, vt dixi.

Iam verò Iudæorum animus expugnatu facilis fuit, & cor velut equo incitato perstrepens, seu instar rotæ volubile & ipsis affectionibus carnis, & immundis spiritibus, & insuper validissimis Romanorum impressionibus. Offenderunt dicentem, [Et ego ero ipsis, dicit Dominus, murus ignis in circuitu, & in gloriam ero in medio eius.] Paruo item negotio capietur, opinor, quælibet mens, citráque vllum laborem euertetur, superno robori succumbens. Omne enim robur, & securitas nostra à Deo est: [In eo siquidem faciemus virtutem, & ipse ad nihilum rediget tribulantes nos,] vt scriptum est. (Zach. 2.)

Consummatio in impios veniet, resistentes faciebus eorum ex aduerso.

X. Hoc prænunciatorum extremum, & coronis malorum est. Inquit, enim, venient Chaldæi, & tales erunt, & hoc facient, & illud apponent, & quod ex his omnibus conflabitur, erit funditus, & tota cum familia, & cum ipsis vrbibus, atque vicis perdi impios, Deo nulla ratione miserante: sed in solitudinem, ac vastitatem quasi redigi permittente, qui eius nutibus impie refragati sunt, & veluti vultibus ipsis repugnarunt, manifestéque restiterunt, & Dei placitis apertè voluntatem suam opposuerunt.

Consummata autem est quodammodo Iudæorum synagoga, Christo contraria sentiens, & dominica dogmata oppugnans (idque haud clandestine) & impudenter contrà oculos tollens, malorúmque omnium absurdissima, vt verbo comprehendam, & dicens & faciens. Quin etiam ligno ipsum affigens, resurrectionémq. calumnians. Non solum enim vniuersorum

A ἅπερ ἦν ἄμεινον ὁρᾶσθαι κατωρθωκότας. ὅτι τοίνυν κουφότατοι μὲν εἰς δρόμους οἱ Βαβυλώνιοι, πολύτολμοι δὲ, καὶ θρασεῖς, καὶ θηρῶν ἀγρίων διενηνοχότες οὐδὲν, καὶ τῶν ἁλίσκεσθαι δυναμένων οἱονεὶ καθιπτάμενοι, παρεγγυᾷ πάλιν, παρδάλεσι μὲν παρεικάζων τοὺς ἵππους. πηδητικὴ δὲ λίαν ἡ πάρδαλις, καὶ πολὺ λίαν εὐπετὴς εἰς τὸ καταθρώσκειν δύνασθαι τῶν διωκομένων. λύκοις γε μὴν τοῖς ἐξ Ἀραβίας αὐτοὺς, οὓς δὴ μάλιστά φασι τῶν ἄλλων B ἀγριωτέρους, καὶ ὀξεῖ δρόμῳ διαττᾷν τὴν καθ' ὧν ἂν ἕλοιντο ποιουμένους ὁρμήν. καὶ οὐχὶ μόνοις τοῖς λύκοις, φησὶ, προσεοίκασιν, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἀετοῖς τοῖς νεκρῶν τῶν σωμάτων ἀμελητὶ καταθέουσι, καὶ καθιπταμένοις, ὡς ἔφην.

Εὐάλωτος δὲ καὶ ὁ τῶν Ἰουδαίων γέγονε νοῦς, καὶ οἷα ἱππόκροτος, ἤγουν εὐκατάστροφος ἡ καρδία καὶ τοῖς πάθεσι τῆς σαρκὸς, καὶ αὐτοῖς δὲ τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασι, καὶ πρός γε δὴ τούτοις ταῖς ἀλκιμωτάταις τῶν Ῥωμαίων προσβολαῖς. προσκεκρούκασι C τῷ λέγοντι, καὶ ἐγὼ ἔσομαι αὐτοῖς, λέγει κύριος, τεῖχος πυρὸς κυκλόθεν, καὶ εἰς δόξαν ἔσομαι ἐν μέσῳ αὐτῆς. εὐάλωτος δὲ, οἶμαι, πᾶς νοῦς, καὶ εὐκατάτρεπτος κομιδῇ τῆς ἄνωθεν εὐσθενείας ἡττώμενος. πᾶσα γὰρ ἡμῶν ἰσχὺς, καὶ ἀσφάλεια παρὰ Θεοῦ. ποιήσομεν γὰρ ἐν αὐτῷ δύναμιν, καὶ αὐτὸς ἐξουδενώσει τοὺς θλίβοντας ἡμᾶς, κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Συντέλεια εἰς ἀσεβεῖς ἥξει, ἀνθεστηκότας προσώποις αὐτῶν ἐξεναντίας.

D Τοῦτο δὴ τῶν προηγγελμένων πέρας, καὶ κορωνὶς τῶν κακῶν. ἥξουσι γὰρ, φησὶν, οἱ Χαλδαῖοι, ἔσονται δὲ καὶ τοιοίδε, καὶ τόδε τι δράσουσι, προσθήσουσι δὲ κἀκεῖνο, καὶ τὸ συναγόμενον ἐκ τούτων, πανδημεί τε καὶ πανοικὶ, καὶ αὐταῖς ὁμοῦ πόλεσί τε, καὶ κώμαις ἀπολέσθαι τοὺς ἠσεβηκότας, κατ' οὐδένα τρόπον Θεοῦ κατοικτείροντος, ἀνέντος δὲ ὥσπερ εἰς ἐρημίωσιν τοὺς τοῖς αὐτοῦ νεύμασιν ἀνοσίως ἀνθεστηκότας, καὶ οἷα προσώποις ἀνταυλιάζοντας, καὶ ἀναφανδὸν ἀντωμισαμένους, καὶ ἀντεξάγοντας ἐναργῶς οἷς E ἂν βούλοιτο Θεὸς τὸ ἴδιον θέλημα.

Συντετέλεσται δὲ ὥσπερ ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴ, Χριστῷ φρονοῦσα τὰ ἐναντία, καὶ μαχομένοις δόγμασι δεσποτικοῖς (καὶ τοῦτο ἀκρύπτως) καὶ ἀναιδῶς αὐτοῦ πρόσωπον ἀνατείνουσα, καὶ τὰ πάντων, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τῶν κακῶν ἐκτοπώτατα δρῶσά τε καὶ λέγουσα, καὶ μὴν καὶ αὐτὸν προσηλοῦσα τῷ ξύλῳ, καὶ συκοφαντοῦσα τὴν ἀνάστασιν. οὐ γὰρ μόνον ἀπεκτόνασι τὸν τῶν ὅλων

σωτῆρα, καὶ λυτρωτὴν, ἀλλὰ καὶ τοῖς Πιλάτου στρατιώταις χρήματα δεδώκασιν ἐγηγερμένου Χριστοῦ, ἵνα δὴ λέγοιεν, ὡς ἀνεβίω μὲν οὐδαμῶς, κεκλόφασι δὲ μᾶλλον αὐτὸν λαθόντες οἱ μαθηταί.

Καὶ συνάξει ὡς ἄμμον αἰχμαλωσίαν, καὶ αὐτὸς ἐν βασιλεῦσιν ἐντρυφήσει, καὶ τύραννοι παίγνιον αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς εἰς πᾶν ὀχύρωμα ἐμπαίξεται, καὶ βαλεῖ χῶμα, καὶ κρατήσει αὐτοῦ.

Τῶν ἁγίων Προφητῶν ἄνω τε, καὶ κάτω τοῖς (B) Ἰουδαίων δήμοις τὰ κατ' αὐτῶν ἐσόμενα προαπηγγελκότων, μονονουχὶ δὲ καὶ κατεπᾳδόντων αὐτοῖς τὰ τοιάδε τῶν κακῶν, εἰς τοῦτο κατώλισθον ἀμαθίας αὐτοὶ, καὶ ἀνοσίων σκεμμάτων, ὡς ἀναχεῖσθαι μὲν εἰς θράσος, καὶ ὀφρὺν ἐπαίροντας ὑψηλὴν, ποτὲ μὲν οἴεσθαι, καὶ μάλα ῥᾳδίως, τῷ σφῶν αὐτῶν πλήθει περιγενέσθαι τῶν ἐχθρῶν· ποτὲ δὲ καὶ τὰς κύκλῳ βασιλείας συλλέγοντας εἰς ἐπικουρίας, τάχα που καὶ ἀμαχεὶ παραχωρήσειν αὐτοῖς τὸ νικᾶν τοὺς ἐπιόντας ἐπεθάρρησαν· καταρρᾳθυμή- (C) σαντες δὲ τῶν πατρῴων ἐθῶν, καὶ ποτὲ μὲν τοῖς Αἰγυπτίων, ποτὲ δὲ τοῖς Σύρων, καὶ μὴν καὶ τοῖς Τυρίων ὡς ἐπ' ἀκλονήτῳ τῆς εὐημερίας ἐρείσαντες τὴν ἐλπίδα, ἁβροὶ, καὶ εὔθυμοι διετέλουν. εἶτα τοίνυν εἰκαιοτάτη μὲν ἡ τοιάδε σκέψις αὐτοῖς, βαδιεῖται δὲ οὐχ οὕτω τῶν πραγμάτων ἡ ἔκβασις, ἐξηγεῖται πάλιν. ἀφικόμενος γάρ φησιν ὁ Βαβυλώνιος, κἂν ταῖς ψάμμοις ἰσάριθμον τὸν ἐξ Ἰσραὴλ λαὸν εὕροι, ἀλλ' οὖν οἴκαδε πάλιν ἀνακομισθήσεται, δορυκτήτους ἔχων τοὺς κατοικοῦντας τὴν Ἰουδαίαν, (D) κἂν εἰ μυρίοι τε ὦσι, καὶ ἀλκιμωτάτους ἔχοιεν τοὺς ἐπαμύνοντας, ἀλλ' οὖν καὶ τούτων περιέσται ῥᾳδίως. ἐντρυφήσει δὲ καὶ βασιλεῦσι, καὶ τύραννοι παίγνιον αὐτοῦ. δεδεμένον γὰρ ἀπῴκισεν εἰς Βαβυλῶνα τὸν Ἰεχονίαν, καὶ ἑτέρους δὲ τῶν τοπαρχῶν οὐκ ὀλίγους, οἳ καὶ εἰς γέλωτα τέθηνται τοῖς ἑλοῦσιν αὐτούς. κατισχύσει δὲ οὕτω τῶν πόλεων, καὶ τῶν ἄγαν εὐτυχεστάτων, ὡς ἐν ἀθύρματος τάξει τὴν ἅλωσιν ἑκάστης λελογίσθαι παρ' αὐτῷ. ποιήσεται δὲ καὶ χώματα ἐχθρός. εἷλε δὲ οὕτω ὁ Ἀλέξανδρος Τύ- (E) ρον, καίτοι πολὺ τῆς ἠπείρου πρὸς θάλασσαν νήσου δίκην ἐκτεθειμένην.

Εἷλε δὲ καὶ ὁ Σατανᾶς τὸν Ἰσραὴλ αἰχμάλωτον, ἀπειθήσαντα τῷ Χριστῷ, καὶ τρυφὴ γεγόνασιν αὐτοῦ πάντες οἱ ἡγούμενοι, καὶ τῇ τῆς ἱερωσύνης ἐπαυχοῦντες δόξῃ, οὓς καὶ τυράννους εἰπεῖν οὐκ ἀκαλλὲς οἶμαί που, διά τοι τὸ προεστάναι λαοῦ, καὶ ἐν πολλῇ κεῖσθαι δόξῃ, καὶ δυναστείᾳ τῇ

A saluatorem redemptorémque interfecerunt: sed insuper Christo à mortuis excitato, militibus pecuniam numerarunt, vt nequaquam reuixisse, sed discipulos eum clam furatos dicerent.

Et congregabit quasi arenam captiuitatem, & ipse in regibus deliciabitur, & tyranni ludibria eius, & ipse in omnem munitionem illudet: & mittet aggerem, & obtinebit eum.

B Cùm sancti Prophetæ sursum ac deorsum Iudæorum populis aduersa ipsis euentura præcinuissent, & huiuscemodi quodammodo eos incantassent, nihilominus eò inscitiæ, & commentationum impiarum lapsi sunt, vt audacia accenderentur, & supercilium altius erigerent, interdúmque arbitrarentur, sua ipsorum multitudine facillimè hostes debellaturos: interdum è regnis finitimis auxilia colligerent, aduersariósque citra conflictum victoriam sibi fortè cessuros confiderent. — XI.

C Neglectis autem per socordiam auitis moribus, & modò in Ægyptiorum, modò in Syrorum, imo & Tyriorum opibus, vt in solido, & inconcusso, fœlicitatis suæ spem defixam habentes, vitam mollem atque hilarem degere pergebant. Quoniam igitur huiusmodi consilium eorum vanissimum erat, nec ita res processura, narrat iterum, & inquit. Vbi venerit Babylonius, etiamsi Israelitas arenis numero pares inuenerit, tamen cum captiuis Iudææ in-

D colis domum redibit. Et quamuis multa millia fortissimorum defensorum habuerint, nihilominus & hos facile domabit. [Deliciabitur autem in regibus, & tyranni ludibrium eius.] Vinctum quippe Babyloniam deduxit Iechoniam, aliósque toparcharum non paucos, qui etiam victoribus ludibrium fuerunt. Tantopereè verò vrbibus etiam longè fortunatissimis prævalebit, vt vnamquamque in potestatem redigere pro ludicro habiturus sit. Excita- — Hier. 14.

E bit etiam aggeres. Sic item Tyrum Alexander, quanquam multum à continente in mare, instar insulæ recedentem, occupauit.

Cepit item Satanas Israelem captiuum, Christo non credentem, deliciæ illius facti sunt omnes principes eius, & qui dignitate sacerdotii gloriabantur, quos & tyrannos nominare non indecorum opinor, quod præerant populo, multáque gloria, & potentia

sua florebant. Verum nunquam diabolicæ peruersitati ludus fuissent, si mandatis Saluatoris paruissent, fidémque & sanctificationem per spiritum custodissent. Sanè enim & ipsis omnium saluator, qui omnem inimicum sub pedes subiicit, dixisset, [Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes & scorpiones, & supra omnem virtutem inimici.]

Luc.10.

Tunc mutabit spiritum, & pertransibit, & prophetabitur.

XII. Non periturum vniuersè genus Israel, nec in æternum neglectum iri, sed fœlicia tempora oritura, calamitatémque adeo grauem desituram vbi distracto seruitutis iugo domum redierint, significat, dum dicit, vniuersorum Dominum quasi spiritum, consiliúmque mutaturum. Non quod suum quoad præterita in illos decretum damnaturus sit, quasi quæ facta sint, rectè facta non sint: sed potius, quod pœna sufficienti exacta, & supplicio proportione delictorum illato, ad misericordiam transiturus, & ab ira recessurus, & afflictis propitius futurus sit: Tale quid enim opinor, sibi vult illud, *propitiabitur.*

Hæc fortitudo Deo meo. Nonne tu à principio Domine Deus sanctus meus? & non moriemur.

XIII. Cum nunciasset Deus, se ipsorum misereri, tristiúmque in meliora mutationem prædixisset, præ incredibili gaudio Propheta propemodum exilit, dicens, nullum alium decere Israelem reducere, vinculisque & seruitute expedire, & contritum miserari, nisi solum Deum, qui omnia nullo labore rectè administrare potest, quique aspera lenit, & excelsa atque ardua sternit quodammodo, & quæ quilibet sanctus dixerit, omnia potest, & cui nihil est impossibile. [Subiungit, nonne tu ab initio Dominus, & Deus, & sanctus meus? & non morimur.] Quamuis enim Israel seductus, & in errorem, & in peregrinos deorum falsorum cultus inductus est, inquit, tamen tu rursum Deus es vniuersorum, qui pridem lapsorum misereris vt sanctus, & ab interitu tutos conseruas, nec finis penitus perire Israel. Quare in promptu est spes, saluatum iri, & miserante te, & plusquam dici potest abnuente, tristitia præteritura. Læta-

Hab.1.

A κατ' αὐτούς. ἀλλ' οὐκ ἂν ἐγένοντο παίγνια δυστροπίας διαβολικῆς, εἴπερ τοῦ Σωτῆρος ἐντολαῖς ἠκολούθουν, καὶ τὴν πίστιν τετηρήκασι, καὶ τὸν διὰ πνεύματος ἁγιασμόν. ἦ γὰρ ἂν ἔφη καὶ αὐτοῖς ὁ τῶν ὅλων σωτὴρ ὁ πάντα τιθεὶς ὑπὸ πόδας ἐχθρόν, ἰδοὺ δίδωκα ὑμῖν πατεῖν ἐπάνω ὄφεων, καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ.

B Τότε μεταβαλεῖ τὸ πνεῦμα, καὶ διελεύσεται, καὶ ἐξιλάσεται.

Ὅτι μὲν εἰς ἅπαν ἀπόλλυται τὸ γένος τὸ ἐξ Ἰσραήλ, μήτε μὴν εἰς αἰῶνα παροφθήσεται, ἀλλ' ἔνστασις αὐτοῖς καιρὸς εὐημερίας, καὶ λύσις τῆς ἀνηκέστου συμφορᾶς οἴκαδέ τε ἀνακεκομισμένοις, καὶ τοῦ τῆς δουλείας ἀπορραγέντος ζυγοῦ, δίδωσι νοεῖν, ὡς ἐν πνεύματος μεταβολῇ, τουτέστιν, ἐν μεταστάσει τε, καὶ ἑτεροβουλίᾳ γενήσεσθαι λέγων τὸν τῶν ὅλων δεσπότην. καὶ οὔτι πού φαμεν ὅτι τῆς ἤδη γεγενημένης ἐπ' αὐτοῖς καταψηφιεῖται βουλῆς, ὡς οὐκ ἐχούσης ἐφ' ἑαυτῇ τὸ εὖ γεγενῆσθαι, τὸ ἐναντίον δὲ μᾶλλον, ὅτι τὴν ἀποχρῶσαν δίκην αἰτήσας, καὶ ἀναλόγως τοῖς πταίσμασι τὴν κόλασιν ἐπενεγκών,
C μεταχωρήσει πρὸς ἔλεον, καὶ διελεύσεται τὴν ὀργήν, ἔσται δὲ καὶ ἵλεως τοῖς πεπονθόσι. δηλοῖ γάρ, οἶμαι, τοῦτο τό, ἐξιλάσεται.

Αὕτη ἡ ἰσχὺς τοῦ Θεοῦ μου. οὐχὶ σὺ ἀπ' ἀρχῆς κύριε ὁ Θεός, ὁ ἅγιός μου; καὶ οὐ μὴ ἀποθάνωμεν.

Ἀπαγγελλομένου Θεοῦ τὸ κατοικτείρειν αὐτούς,
D καὶ τῶν σκυθρωπῶν τὴν ἐπί γε τὰ ἀμείνω μετάστασιν προηγγελκότος, ἐκ περιχαρείας ὁ Προφήτης μονονουχὶ καὶ ἀνασκιρτᾷ λέγων, ὡς οὐκ ἂν ἑτέρῳ τῳ πρέπει τὸ ἀνακομίσαι τὸν Ἰσραήλ, καὶ ἀπαλλάξαι δεσμῶν, καὶ δουλείας, καὶ κατελεῆσαι συντετριμμένον, πλὴν ὅτι μόνῳ τῷ Θεῷ, τῷ πάντα εὐκόλως ἰσχύοντι κατορθοῦν, καὶ καταλεαίνοντι μὲν τὸ τραχύ, καταστρωννύντι δὲ ὥσπερ τὸ ὑψοῦν τε, καὶ ἀνάντες, ὅπερ ἂν λέγοιτο παρά γε παντὸς ἁγίου πάντα
E δύναται, καὶ οὐδὲν αὐτῷ ἀδυνατεῖ. εἶτά φησιν ὁ Προφήτης; οὐχὶ σὺ ἀπ' ἀρχῆς κύριος ὁ ἅγιός μου; καὶ οὐ μὴ ἀποθάνωμεν. εἰ γὰρ καὶ ὁ Ἰσραήλ, φησί, ἠπάτηται, καὶ πρὸς πλάνησιν περιεκομίσθη, καὶ ψευδολατρείας ἀλλοκότους, ἀλλ' ἦσθα σὺ πάλιν ὁ τῶν ὅλων Θεός, ὁ καὶ πάλαι πταίοντας κατοικτείρων ὡς ἅγιος, καὶ ἀνωλέθρους διατηρῶν, καὶ οὐκ ἐφιεὶς εἰσάπαν ἀπολέσθαι τὸν Ἰσραήλ. οὐκοῦν οὐ μακρὰν ἐλπίδος, ὅτι καὶ σωθήσεται, καὶ τὰ σκυθρωπὰ παραδραμεῖται, κατοικτείροντος γέ σου, καὶ τὰ πέρα λόγου κατορθοῦντος.

lum auertit. Quo facto omnimodis sors dura sequetur, & huiusmodi auersione percussus, in extrema miseria versabitur. Quod cum non ignoraret diuinus David, impensè rogabat, [Ne auertas faciem tuam à me, & ne declines in ira à seruo tuo.] Sine dubio enim diuinam auersionem ex ira profecta animaduersio comitabitur.

Psal. 26.

Quare aspicis super contemptores? taces cum impius deuorauerit iustum? Et facies homines quasi pisces maris, & quasi reptilia non habentia ducem?

XV.

Postquam Propheta prædixit, diuinitatis oculum esse mundum, nec eos aspicere qui iniquitatem operantur, nec beneuole intueri quosdam, qui alios circumuenire, & opprimere nituntur, & infirmioribus dolores struunt, mox in huiusmodi cogitationes abripitur. Innumerabilibus detrimentis, & malis acerbissimis Iudæos Babyloniorum crudelissimus exercitus multauit. Qui etiam immanitatis suæ exsuperantiam ita intenderunt, vltráque modum prouexerunt, vt neque ipsis locis sacrosanctis temperauerint, & vnà cum Hierosolymis celebratum quoque illud templum incenderint, & cum plebeis ipsos item sacrorum altarium sacerdotes abripuerint, & sancta, vt scriptum est, profanarint. Domum reuersi, vitam solutam continenter egerunt, cum diuitiis rapto acquisitis, nullam propter scelerate commissa sustinentes pœnam, non timentes hostes, non bellum expauescentes: quin imo in omnes soli insurgentes, & quos liberet, nullo sudore ac puluere subigentes, & rebus secundissimis vtentes, perditorúmque calamitatibus insultantes, & iræ impotentiam, effrænatam dominandi licentiam, ac primas partes in omnibus sibi gloriæ ducentes. Obstupescit igitur Propheta, extra vllum tristiorem animi motum eos gaudio diffusos cernens, & diuina deinceps iudicia tangit, & inscrutabilia omnibus, nec menti cuipiam contingenda, curiosius indagare aggreditur, discere optans, quam tandem rationem habeat tam longa Dei omnipotentis lenitas, vt etiã adeo contemnere suetos, & impiè vitam instituentes placido, & mansueto oculo dignetur, & taceat, & sustineat, cum homo impius bonum, & iustum tantum non deuorauerit. Hinc, inquit, quia non confestim per vestigia peccantes pœna insequitur;

Ibid.

μόν. οὐ δὴ γεγονότος, πάντη τε καὶ πάντως τὰ δεινὰ συμβήσεται, καὶ ἐν τοῖς ἐσχάτοις ἔσται κακοῖς ὁ πεπονθὼς τὴν ἀποστροφήν. καὶ τοῦτο εἰδὼς ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ ἐλιπάρει, μὴ ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ, καὶ μὴ ἐκκλίνῃς ἐν ὀργῇ ἀπὸ τοῦ δούλου σου. ἕψεται γὰρ πάντως ταῖς θείαις ἀποστροφαῖς τὰ ἐξ ὀργῆς συμβαίνοντα.

Ἵνα τί ἐπιβλέπεις ἐπὶ καταφρονοῦντας; παρασιωπήσῃ ἐν τῷ καταπίνειν ἀσεβῆ τὸν δίκαιον; καὶ ποιήσεις ἀνθρώπους ὡς τοὺς ἰχθύας τῆς θαλάσσης, καὶ ὡς τὰ ἑρπετὰ τὰ οὐκ ἔχοντα ἡγούμενον;

Προεπαγγείλας ὅτι καθαρός ἐστιν ὁ τῆς θεότητος ὀφθαλμός, καὶ οὐκ ἂν ἐπίδοι ποτὲ τοὺς πονηρῶν ἐργάτας, οὐδ' ἂν εὐμενῶς ἐπιβλέψειέ τισιν ᾑρημένοις πλεονεκτεῖν, καὶ ὀδύνας πλέκουσι τοῖς ἀσθενεστέροις, εἰς ἐννοίας ὁ Προφήτης εὐθὺς τοιαύτας πως ἁρπάζεται. μυρία μὲν γὰρ ὅσα δεινά, καὶ παγχάλεπα τοῖς τῶν Ἰουδαίων δήμοις εἴργασται κακὰ τῶν Βαβυλωνίων ἡ ὠμοτάτη πληθύς, οἳ καὶ τῆς ἑαυτῶν ἀγριότητος τὴν ὑπερβολὴν εἰς τοῦτο δεινότητος, καὶ μέτρων πέρα ἐκόμισαν, ὡς μηδὲ αὐτῶν ἀποσχέσθαι τῶν θείων χώρων, προσεμπρῆσαι δὲ τοῖς Ἱεροσολύμοις καὶ τὸν διαβόητον νεών, καὶ ὁμοῦ τοῖς ἀγελαίοις τοὺς τῶν θείων θυσιαστηρίων ἱερέας ἁρπάσαι, καὶ βεβηλῶσαι τὰ ἅγια, κατὰ τὸ γεγραμμένον. ἐπεὶ δὲ οἴκοι γεγόνασιν, εὔθυμοί τε διετέλουν, καὶ πλοῦτον τὸν ἐξ ἁρπαγῆς ἔχοντες, οὐ τῶν ἀνοσίως αὐτοῖς πεπλημμελημένων αἰτούμενοι δίκας, οὐ δεδιότες ἐχθρούς, οὐ πολέμου πτοίας· κατεξανιστάμενοι δὲ μᾶλλον ἁπάντων αὐτοί, καὶ ὧν ἂν ἕλοιντο, καταχειροῦντες εὐκόλως, καὶ εὐημεροῦντες ἄγαν, καὶ ταῖς τῶν ἀπολωλότων ἐναβρυνόμενοι συμφοραῖς, καὶ ἐν αὐχήματι ποιούμενοι τὸ εἶναι τὸ εἰς ὀργὰς ἀκρατές, τὸ εἰς πλεονεξίας ἀχάλινον, τὴν κατὰ πάντων ὑπεροχήν. κατατεθήπει δὲ οὖν ὁ Προφήτης, κατευρυνομένους αὐτοὺς ὁρῶν ἐν ἀπαθείᾳ, καὶ θείων ἤδη κριμάτων ἅπτεται, καὶ τὰ πᾶσιν ἀζήτητα, καὶ ἀνέπαφα νῷ παντί, πολυπραγμονεῖν ἐπιχειρεῖ, καὶ ἀναμανθάνειν εὔχεται, τίς λοιπὸν ἂν εἴη ὁ λόγος τῆς οὕτω μακρᾶς ἀνεξικακίας τοῦ πάντα ἰσχύοντος Θεοῦ, ὡς καὶ τοὺς οὕτω καταφρονεῖν εἰωθότας, καὶ ἀνοσίως ζῆν ᾑρημένους, προσορᾶν ἔσθ' ὅτε, καὶ ἥμερον τὸν ὀφθαλμὸν ἐνιέναι, καὶ παρασιωπᾶν, καὶ ἀνέχεσθαι κατεδηδοκότος ἀνδρὸς ἀσεβοῦς μονονουχὶ τὸν ἐπιεικῆ, καὶ δίκαιον. ἀπὸ δὲ τούτου φησί, ὅτι μὴ κατὰ πόδας εὐθὺς τοῖς πλημμελοῦσι τὸ κολάζεσθαι δεῖν ἀκολουθεῖ,

κεχωρήκασι δὲ μᾶλλον εἰς ἀνάκλησιν οἱ θυμοὶ, ταύτητοι κατώλισθον οἱ ἐπὶ τῆς γῆς εἰς τὸ προσβαλέσθαι λοιπὸν, καὶ δὴ καὶ ἐπιχειρεῖν κατὰ τὸ ἴσον ἰχθύσι τρόποις τοὺς ἀσθενεστέρους κατανέμεσθαι, καὶ δὴ ἀλλήλοις καταῤῥοφεῖν ἀθύρῳ τε, καὶ ἀπλήστῳ στόματι· σκληρὰν δὲ οὕτω, καὶ ἄμικτον ζωὴν ἐπιτηδεύειν, ὡς ἑρπετῶν τῶν ἐν ὄρεσι, καὶ κατὰ * ὀλίγα διενεγκεῖν, ἃ διὰ πολλὴν ἀγριότητα, καὶ ὑπερβάλλουσαν πικρίας ἀτίθασσά τέ ἐστι, καὶ ταῖς τῶν ἑτέρων ζώων οὐκ ἀπομιμεῖται φύσεις, ἃ καὶ ἀγεληδὸν ἔσθ᾽ ὅτε, καὶ ὑφ᾽ ἑνὶ τῷ προεύχοντι, καὶ τῆς ἀγέλης προβεβλημένῳ ποιεῖται τὰς νομὰς, ὁρᾶται δὲ ὥσπερ καὶ στρατηγούμενα. ἄμικτοι δὲ καὶ οἱ Βαβυλώνιοι, καὶ τοῖς ἄλλοις ἀπρόσιτοι, πικροί τε, καὶ ἰοβόλοι, καὶ ὀλέθρου μεστοὶ, καὶ χανδὸν καταπίνοντες τοὺς ἀσθενεστέρους.

Οὐκ ἀπίθανον δὲ τὴν φωνὴν τοῦ Προφήτου κατά τε τοῦ διαβόλου, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ δυνάμεων πονηρῶν γενέσθαι δοκεῖν. καταφρονηταὶ γὰρ ὄντως ἐκεῖνοι, τὸν μὲν θεῖον φόβον ὁλοτρόπως ἀποσειόμενοι, φαυλότατοι δὲ, ἁπάσης καὶ μέν τοι καὶ σκαιότητος ἥκοντες μέχρι, καίτοι πολὺ λίαν ἀνεξικακοῦντος Θεοῦ. ἐπεὶ δὲ ἅπαξ γεγόναμεν ὑπ᾽ ἐκείνοις, ἀλλήλοις οἱ δείλαιοι κατεδηδόκαμεν. οὐ γὰρ ἦν τῆς εἰρήνης ὁ βραβευτὴς, ἡγούμενος ἐφ᾽ ἡμᾶς, τουτέστι, Χριστὸς, ὁ γῆς τε, καὶ οὐρανοῦ, καὶ ἁπάντων δεσπότης. ταύτητοι γεγόναμεν ὡς ἰχθύες, ἀλογώτατοι μὲν, καὶ ἄφωνοι παντελῶς. οὐ γὰρ ἦν ἡμῖν εὐσεβείας λόγος, οὐ φωνὴ δοξολογίας τῆς εἰς Θεὸν, ἀλληλοκτονοῦντες δὲ μᾶλλον, καὶ ζωὴν ἔχοντες ἀλογωτάτην, ἰχθύσιν ἐν ἴσῳ διετελοῦμεν ἐν κόσμῳ· πικρός τε ἦν οὕτως ἐν ἑκάστῳ νοῦς, ὡς ἤδη δοκεῖν ἐκτεθηριῶσθαι παντελῶς, καὶ τοῖς ἰοβόλοις ὅσον ἧκεν εἰς θυμοὺς, καὶ πικρίας ἢ λοιπὸν παρισοῦσθαι, ἢ ἔτι τὰ ἐκείνων ἐπείγεσθαι νικᾶν.

Συντέλειαν ἐν ἀγκίστρῳ ἀνέσπασε, καὶ εἵλκυσεν αὐτὸν ἐν ἀμφιβλήστρῳ, καὶ συνήγαγεν αὐτὸν ἐν ταῖς σαγήναις αὐτοῦ· ἕνεκεν τούτου εὐφρανθήσεται, καὶ χαρήσεται ἡ καρδία αὐτοῦ. ἕνεκεν τούτου θύσει τῇ σαγήνῃ αὐτοῦ, καὶ θυμιάσει τῷ ἀμφιβλήστρῳ αὐτοῦ, ὅτι ἐν αὐτοῖς ἐλίπανε μερίδα αὐτοῦ, καὶ τὰ βρώματα αὐτοῦ ἐκλεκτά. διὰ τοῦτο ἀμφιβαλεῖ τὸ ἀμφίβληστρον αὐτοῦ, καὶ διαπαντὸς ἀποκτείνειν ἔθνη οὐ φείσεται.

Ἰχθῦς ὀνομάσας ἐμφιλοχωρεῖ τῇ τροπῇ, καὶ ὡς περὶ τινὸς τῶν θαλασσουργῶν, ἢ τῶν ἁλιέων ποιεῖται τοὺς λόγους. ἰχθυοθῆραι μὲν γὰρ τῶν ἰδίων ἐπιτηδευμάτων κατὰ πολλοὺς ἅπτονται τρόπους. ἢ γὰρ ἀγκίστροις ἁρπάζουσι τοὺς ἰχθῦς, καὶ σκαίροντας

A sed ira potius reuocatur, ideo mortales eò deuenerunt, vt iam inuadant, & infirmioribus tanquam piscibus frui, & ore patulo, ac insatiabili inter se velut deglutire conentur: tam inhumanã porrò, & à commercio alienam vitam persequatur, vt à reptilibus montanis, & * parum differant, quæ ob multã feritatem, præcipuãmque sæuitiam indomita sunt, & reliquorum animalium naturas minimè imitantur, quæ gregatim, sub vno B magistro, nonnunquam gregis præfecto pabula carpunt, & quodammodo exercitus vni ductori parentis speciem præbent. Abhorrebant autem à consuetudine, congressúque aliorum Babylonii, acerbi, pleni veneno & pestilentia, & apertis faucibus tenuiores deglutientes.

*

Nec est improbabile, Prophetam aduersus diabolum, & virtutes eius malignas locutũ videri. Verè enim illi contemptores sunt, diuinum timorem penitus repellentes, improbissimi, atque C etiam omnẽ modum absurditatis, Deo licet patientissimo, tentantes. Semel autem sub illos redacti, inuicem miseri deuorauimus. Non enim erat pacis arbiter, à quo regeremur, hoc est, Christus, cæli, terræ, omniúmque rerum Dominus. Quocirca instar piscium, rationis egentissimi, & muti omnino fuimus. Haud enim pietatis cura nos sollicitabat: non laudabamus vocibus Deum: quin potius mutuum occidentes, & vitam rationi prorsus contrariam ducen- D tes, piscium more in mundo degebamus, & tam immitis cuique inerat animus, vt in belluarũ naturam immigrasse prorsus, quódque ad iram, & feritatem attinet, venenatas bestias aut superasse iam, aut superare velle videremur.

Consummationem in hamo subleuauit, & attraxit eum in reti, & congregauit eum in sagenis suis. Propter hoc lætabitur, & gaudebit cor eius. Propter E *hoc sacrificabit sagenæ suæ, & incensum dabit reti suo, quia in ipsis incrassauit partem suam, & escæ eius electæ. Propterea iaciet rete suum, & semper interficere gentes non parcet.*

XVI.

Cum pisces nominasset, persistit in metaphora, & tanquam de nauta, aut piscatore loquitur. Piscatores namque pluribus modis artem suam exercent. Aut enim hamis pisces captant, & salientes funiculo tenui

ex vndis extrahunt: aut sagenis circumclusos frequentes vnà trahunt: aut alio quodam retis genere dolos meditantur. Re transacta feliciter, collecta multitudine gaudent arte sua, & per quæ ipsis portio opulentissima parta est retibus tantum non sacrificant, vt quæ prædam ipsis eximiã conciliauerint. Tale quiddam à Nabuchodonosore designatum Propheta dicit, qui ceu hamo, & sagenis, atque etiam reti Israelem ipsum, & cum eo alias gentes adortus, in suum regnum transportauit, & quasi cœna suis satellibus apposita, delicias habere, semélque captos victorum proprios, & partem seu prædam maximè opimam esse iussit. Ideo inquit fortasse, [& sacrificabit sagenæ suæ, & thura incendet reti suo,] copiis suis videlicet, per quas gentes, & insuper Israelem sagena comprehendit, gratias referens. Et quoniam ipsi res processit optatissima, non desinet, inquit, gentes interficere, & tribus abducere, & regiones sibi subiicere, & misericordia dignari omnino neminem.

Hoc idem aduersus totum genus humanum, præsertimque aduersus Israelem Satanas egit. Vno enim tanquam reti, & sagena vna, peccati, inquam, omnes circumdedit: quanquam ob impietatem in Christum propriè Israelem: [Escæ enim eius electæ,] inquit. Fuerunt etiam secundum vitæ instituta probati, & commendati Iudæi supra omnes. [Quando diuidebat altissimus gentes, quando disseminauit filios Edom, constituit terminos gentium iuxta numerum angelorum Dei, & fuit pars Domini populus eius Iacob, funiculus hæreditatis eius Israel.] Electus est itaque præteritis aliis Israel, vt in filiis primogenitus, vt germen radicis sanctæ, patrum videlicet, & legem habens pro pædagogo, & ad natura, & vnius, & veri Dei agnitionem vocatus. Nihilominus quanquam tali gloria, & gratia pollens, instar aliorum subiugatus est. Et alii quidem quia errauerunt, & seducti sunt, pars diabolica euaserunt: alii quia cum eum, qui est natura Deus cognouissent, ex eo genitum secundùm naturam filium, & forma humana, figuráque nostra indutum, sceleste occiderunt, in eius sagenam traditi sunt, cui omnium mortalium extrema pestis, & exitium est propositum.

ἐκ κυμάτων ἀνιμῶνται τοῖς ὁρμιαῖς ἢ σαγήναις περιειλήφοντες ἕλκουσι κατὰ πληθὺν, ἤγουν ἑτέροις ὡσὶ κατασκευάζουσι λίνοις. ἐπειδὰν δὲ περάτωσι δεξιῶς, πολλῶν συναγηγερμένων, χαίρουσι τῇ τέχνῃ, καὶ τοῖς λίνοις μονονουχὶ καταθύουσιν, ὡς λιπαρωτάτην αὐτοῖς μερίδα προεξενηκόσι. τοιοῦτον τί φησιν ὁ Προφήτης πεπρᾶχθαι παρὰ τοῦ Ναβουχοδονόσορ, ὃς δὴ ἀγκίστρῳ τε, καὶ σαγήναις, καὶ μέντοι καὶ ἀμφιβλήστρῳ τόν τε Ἰσραὴλ αὐτὸν, καὶ ἕτερα δὲ σὺν αὐτῷ παραβαλὼν ἔθνη συνεκόμισεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ, καὶ ὥσπερ εἰ θοίνην τοῖς ἰδίοις ὑπασπισταῖς τιθεὶς, ἐντρυφᾶν ἐκέλευσε, καὶ τῶν ἅπαξ ᾑρηκότων τοὺς ἁλόντας γενέσθαι κλῆρον, καὶ μερίδα λιπαρωτάτην. ταύτῃ τοί φησι τάχα που καὶ θύσει τῇ σαγήνῃ αὐτοῦ, καὶ θυμιάσει τῷ ἀμφιβλήστρῳ αὐτοῦ, ταῖς ἰδίαις δυνάμεσι, δι' ὧν τὰ ἔθνη ἐσαγήνευσε, καὶ προσέτι τὸν Ἰσραὴλ, ἀνάψας τὰ χαριστήρια. ἐπειδὴ δὲ λίαν αὐτῷ τὸ χρῆμα ἐκβέβηκεν ἐπιτυχῶς, οὐκ ἂν ἀπόσχοιτό φησι ἀποκτείνων ἔθνη, καὶ φυλὰς ἁρπάζων, καὶ χώρας ὑφ' ἑαυτῷ ποιούμενος, καὶ φειδοῦς οὐδένα παντελῶς ἀξιῶν.

Πέπραχε δὲ τοῦτο καὶ κατὰ πάντων μὲν ἀνθρώπων γενῶν ὁ Σατανᾶς, ἰδικῶς δὲ καὶ κατὰ τοῦ Ἰσραήλ. ἑνὶ μὲν γὰρ ὥσπερ λίνῳ, καὶ σαγήνῃ μιᾷ, τῇ τῆς ἁμαρτίας φημὶ, περιβέβληκεν ἅπαντας· τῆς γε μὴν εἰς Χριστὸν ἕνεκα δυσσεβείας, καὶ ἰδικῶς τὸν Ἰσραήλ. τὰ γὰρ βρώματα αὐτοῦ φησὶν ἐκλεκτά. ἀποδεκτοὶ δὲ καὶ κατὰ τὸν βίον παρὰ τοὺς ἄλλους ἅπαντας Ἰουδαῖοι. ὅτε γὰρ, φησὶ, διεμέριζεν ὁ ὕψιστος ἔθνη, ὡς διέσπειρεν υἱοὺς Ἐδὼμ, ἔστησεν ὅρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ, καὶ ἐγενήθη μερὶς κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰακὼβ, σχοίνισμα κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραήλ. ἐξειλεγμένος οὖν ἄρα παρὰ τοὺς ἄλλους ὁ Ἰσραὴλ, ὡς καὶ ἐν τέκνοις πρωτότοκος, ὡς ἐκ ῥίζης ἁγίας τῆς τῶν πατέρων φημὶ, καὶ ὡς νόμον ἔχων τὸν παιδαγωγὸν, καὶ κεκλημένος εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ φύσει καὶ ἑνὸς, καὶ ἀληθῶς ὄντος Θεοῦ. ἀλλὰ καὶ οὕτως ἔχων εὐκλείας τε καὶ χάριτος, ἥλω καὶ αὐτὸς τοῖς ἄλλοις ὁμοῦ. καὶ οἱ μὲν ὅτι πεπλάνηνται, μερὶς γεγόνασι διαβολική· οἱ δὲ ὅτι τὸν φύσει Θεὸν ἐγνωκότες, τὸν ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα κατὰ φύσιν υἱὸν, καὶ ἐν ἀνθρωπείᾳ γεγονότα μορφῇ, καὶ ἐν σχήματι τῷ καθ' ἡμᾶς ἀπεκτόνασιν ἀνοσίως, ἐνδέδονται ταῖς σαγήναις αὐτοῦ, καὶ σκοπὸς ἐκείνῳ πάντας ἄρδην ἀπολέσαι ἐπὶ τῆς γῆς.

A

ΚΕΦΑΛ. β.

Ἐπὶ τῆς φυλακῆς μου στήσομαι, καὶ ἐπιβήσομαι ἐπὶ πέτραν, καὶ ἀποσκοπεύσω τοῦ ἰδεῖν τί λαλήσει ἐν ἐμοί, καὶ τί ἀποκριθῶ ἐπὶ τὸν ἔλεγχόν μου.

Προφητικὸν μὲν ἡμῖν ἐν τούτοις τὸ μυστήριον ἐξηγεῖται. ἔθος γὰρ τοῖς ἁγίοις, εἰ ἀναμανθάνειν βούλοιντο τὰ παρὰ Θεοῦ, καὶ τὰς τῶν ἐσομένων εἰσδέχεσθαι γνώσεις, εἰς νοῦν καὶ καρδίαν ἐνηχοῦντος αὐτοῦ, περισπασμοὺς, καὶ φροντίδων, καὶ μερίμνης ἁπάσης βιωτικῆς ἀπωτάτω ποιεῖσθαι τὸν νοῦν· σχολαῖον δὲ οὕτω, καὶ ἠρεμαῖον ἔχοντα, καὶ τετηρηκότα καθάπερ εἰς τινα κολωνὸν, καὶ περιωπὴν, καὶ πέτραν ἀναθεῖναι, τότε πρὸς θεωρίαν ὧν ἂν ἕλοιτο διαπεραίνειν αὐτοῖς ὁ τῶν γνώσεων κύριος. τὸ γάρ τοι τῆς διανοίας χθαμαλόν τε, καὶ καταβεβλημένον ἀπηχθημένον αὐτῷ. ζητεῖ δὲ καρδίας ὕψος πέτεσθαι δυναμένας, καὶ τῶν ἐπιγαίων πραγμάτων, καὶ προσκαίρων ἐπιθυμιῶν ὑπερηρμένας. γέγραπται γὰρ, ὅτι τοῦ Θεοῦ οἱ κραταιοὶ τῆς γῆς σφόδρα ἐπήρθησαν. καὶ πάλιν, νεοσσοὶ δὲ γυπὸς τὰ ὑψηλὰ πέτονται. ἄνω γὰρ τῶν ἐπιγαίων, καὶ πραγμάτων τῶν γεωδεστέρων ἀπῴκισται πολὺ τῶν ἁγίων ὁ νοῦς. στήσομαι δὴ οὖν, φησὶν, ἐπὶ τῆς φυλακῆς μου, τουτέστιν, ἐν τριβῇ, καὶ συνηθείᾳ νῆψιν ἐμαυτοῦ ποιήσομαι, πάλιν καθαρεύσω τὸν νοῦν, ἀπαλλάξω φροντίδος κοσμικῆς, ἀναπτήσομαι δὲ ὥσπερ εἰς πέτραν, τουτέστιν, εἰς ἑδραιότητά τινα, καὶ ἐν ὕψει κειμένην ἐννοιῶν ἀσφάλειαν. ἐκεῖ γεγονὼς, καθάπερ ἐξ ἀκρωρείας κατασκέψομαι νοητῶς, εἴπερ αὖ πρός με γένοιντο λόγοι παρὰ Θεοῦ, καὶ τί ἂν μέλλοιμι λέγειν αὐτὸς, εἰ ἐλέγχειν βούλοιτο Θεὸς, ὡς οὐκ ἀσφαλῶς εἰρηκότα τὸ, εἰς τί ἐπιβλέπεις ἐπὶ καταφρονοῦντας; παρασιωπήσῃ ἐν τῷ καταπίνειν ἀσεβῆ τὸν δίκαιον;

CAPVT II.

Super custodia mea stabo, & ascendam super petram, & contemplabor, vt videam quid loquatur in me, & quid respondeam ad correctionem meam.

XVII.

PROPHETICVM nobis mysterium in his enarratur. Sanctis quippe solenne fuit, si oracula à Deo percipere, futurorúmque notitias, eo menti & cordi insonante suscipere vellent, distractiones, curas, & sollicitudines vitæ huius ab animo remouere quàm longissimè, atque eo ita vacuo, & quieto, & custodito velut in collem, & speculam, & petram ad eorum considerationem emicare; quæ illis scientiarum Dominus aperire, ac declarare vellet. Depressam enim, & deiectam mentem odit: corda verò terrenis negotiis, & temporaneis cupiditatibus altiora, & in sublime volantia quærit. Scriptum est enim, [Dii fortes terræ vehementer eleuati sunt.] Et rursum, [Pulli vulturis in altum volabunt.] Longè namque vltra caduca, & terrena sanctorum mens habitat. Inquit ergo. [Stabo super custodiam meam,] hoc est, in exercitatione, & consuetudine mea excubabo, animum rursus purgabo, curis mundanis exsoluam, sursum quodammodo volabo vt in petram, hoc est, in stabilitatem quandam, & velut in sublimi sitam securitatem cogitationum. Illic, ceu ex iugo montis speculabor secundùm intellectum, quæ Deus mihi locutus fuerit, & quid dicturus sim, si me arguere voluerit, vt qui inconsideratius dixerim. [Quare aspicis super contemptores? tacebis cum impius deuorauerit iustum?]

Καὶ ἀπεκρίθη πρός με κύριος, καὶ εἶπε· γράψον ὅρασιν, καὶ σαφῶς εἰς πυξίον, ὅπως διώκῃ ὁ ἀναγινώσκων αὐτά. διότι ἔτι ὅρασις εἰς καιρὸν, καὶ ἀνατελεῖ εἰς πέρας, καὶ οὐκ εἰς κενόν.

Et respondit ad me Dominus, & dixit: Scribe visionem, & manifestè in tabella buxea, vt sequatur, qui legit ea. Quia ad huc visio in tempus, & orietur in finem, & non in vacuum.

Γραφῇ κελεύει παραδοῦναι τὴν ὅρασιν, ἤτοι τῶν ἐσομένων τὴν ἀποκάλυψιν· ἀξιάκουστον γὰρ τὸ χρῆμά ἐστι, καὶ τῶν ὅτι μάλιστα τεθαυμασμένων. φιλεῖ δέ πως ἀεὶ τοῖς γράμμασιν ἠρμένον πρὸς τὸ ἐξαίρετον μακραῖς καὶ ἀτελευτήτοις μνήμαις

XVIII

Scriptura visionem, siue futurorum reuelationem comprehendi iubet; res enim auditione digna est, & vna de maximè mirabilibus. Solet autem fere semper, quod literis præcipuè extollitur, longa & perenni memoria

honorari. Scribe igitur visionem, ô Propheta: inquit, vt olim quoque nascituri prænuntiata norint, & qui in sermones tuos inciderint, ea sequantur, hoc est, quam vim habeant, intelligere concupiscant, & ita omnino veram fore prædictionem credant. [Visio enim in tempus, hoc est, in dilationem,] & inducias, & breue intercedet tempus. Desinet autem in veritatem, & non in vacuum. Nullo enim modo veritas mentitur: nec potest esse quidquam vanum, & inane eorum quæ ipsa locuta fuerit.

Si morabitur, sustine eum, quia veniens veniet, & non tardabit. Si retraxerit se, non complacebit anima mea in eo. Iustus autem in fide viuet.

XIX. Nemine expresse nominato, sustine ipsum, inquit, hoc est, cunctantem licet exspecta, nec spes tua in illum vacillet: sed constanter, & firmiter confide potius, quantumuis tempus aliquod intercesserit. Videtur itaque rerum omnium potens Deus insonare animo Prophetæ, & arcano reuelare, planè venturum, qui prænuntiatus sit: propter moram autem intercedentem iubere ipsum præstolari, vt modo dixi. Nam si, qui credidit, animi contractione torpuerit, non is mihi placere poterit, inquit, vt quem animæ vitiis implicitum videam: nec possim tali ignoscere, quem incredulum, & exosum potius reputabo. Qui autem verborum meorum veritatem testificabitur, is planè etiam consequetur, vt vitæ sit particeps, quod præmium Deum honorantibus constitutum, & egregium beneuolentiæ diuinæ stipendium est. Quà de historia, Cyrus Cambysæ filius erat, de quo ait, [si morabitur, sustine ipsum.] Cepit enim, cepit Babylonem, & alias insuper vrbes expugnauit.

Quod ad interpretationem mysticam, & narrationem spiritualem attinet, ad omnium nostrum Saluatorem Christum meritò verborum propositorum intelligentiam referendam dixerim. Ipse siquidem est *qui est, & qui erat, & qui venturus est.* (Apoc.) Et affuturum quidem suo tempore, sanctorum Prophetarum vocibus prædictum est. Vbi autem venerit, diaboli imperium euersurum, impiámque, & impuram dæmonum multitudinē potestate in nos expulsurum,

A τιμᾶσθαι. γράφε δὴ οὖν, ὦ Προφῆτα, φησὶ, τὴν ὅρασιν, ὡς ἂν οἱ κατὰ καιροὺς εἰδεῖεν τὰ προειρημένα, καὶ τοῖς σοῖς περιτυγχάνοντες λόγοις διώκωσιν αὐτά, τουτέστιν, ἐπιθυμῶσι νοεῖν τὴν ἐν αὐτοῖς τὴν δύναμιν, οὕτω τε πιστεύσαιεν, ὅτι καὶ ἔσται που πάντως ἀληθὴς ἡ προαγόρευσις. ἡ μὲν γὰρ ὅρασις εἰς καιρούς, τουτέστιν, εἰς ἀναβολήν, καὶ ἀνοχήν, καὶ βραχὺς μεταξὺ διελεύσεται χρόνος. ἐκτελεσθήσεται γε μὴν εἰς ἀλήθειαν, καὶ οὐκ εἰς κενόν. ψευδεπιπλοῖ γὰρ οὐδαμῶς ἡ ἀλήθεια. κενὸν δὲ, καὶ μάταιον B οὐκ ἂν γένοιτό τι τῶν παρ᾽ αὐτοῖς λαλουμένων.

Ἐὰν ὑστερήσῃ, ὑπόμεινον αὐτόν, ὅτι ἐρχόμενος ἥξει, καὶ οὐ μὴ χρονίσῃ. ἐὰν ὑποστείληται, οὐκ εὐδοκεῖ ἡ ψυχή μου ἐν αὐτῷ. ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται.

Οὐδένα σαφῶς ὀνομάσας, ὑπόμεινόν φησιν αὐτόν, τουτέστι, προσδόκα καὶ μέλλοντα, καὶ μὴ σκάζουσαν ἐπ᾽ αὐτῷ ἔχου τὴν ἐλπίδα. βεβαίαν δὲ μᾶλλον, καὶ ἐρηρεισμένην, κἂν εἰ γένοιτό τις μεταξὺ C χρόνου παρέκτασις. ἔοικε τοίνυν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἐνηχῆσαι μὲν τῷ Προφήτῃ κατὰ τὸν νοῦν, καὶ ἀποκαλύψαι μυστικῶς, ὡς ἥξει δὴ πάντως ὁ προειρημένος· προστάξαι γε μὴν ὑπομένειν αὐτόν, διά γε τοι τὸν μεταξὺ τῆς μελλήσεως χρόνον, καθάπερ ἔφην ἀρτίως. εἰ γὰρ δὴ γένοιτό τις ὑποστολή τε, καὶ ὄκνος τοῦ πεπιστευκότος, οὐκ ἂν εὐδοκήσαιμι, φησὶ, ἐν αὐτῷ τοῖς τῆς ψυχῆς ἐγκλήμασιν ἐνεχόμενον ὁρῶν· οὐδ᾽ ἂν γενοίμην τῷ τοιῷδε συγγνώμων· καταλογιοῦμαι δὲ μᾶλλον ἄπιστον, καὶ D ἀπηχθημένον. ἕψεται δὲ πάντως τῷ τὴν ἀλήθειαν τοῖς ἐμοῖς ἐπιμαρτυροῦντι λόγοις, τὸ καὶ ἐν μεθέξει ζωῆς γενέσθαι, καὶ τοῦτο γέρας τοῖς τιμῶσι Θεόν, καὶ καλὸν εὐνοίας ὀψώνιον. ὅσον μὲν οὖν ἥκει εἴς γε τὸν τῆς ἱστορίας λόγον, Κῦρος ἦν ὁ Καμβύσου, περὶ οὗ φησιν, ἐὰν ὑστερήσῃ, ὑπόμεινον αὐτόν. εἷλε γὰρ εἷλε τὴν Βαβυλῶνα, συγκαταδηώσας αὐτῇ καὶ τὰς ἑτέρας πόλεις.

Ὅσον δὲ αὖ πρὸς λόγους τοὺς μυστικούς, καὶ εἰς E ἀφήγησιν τὴν πνευματικήν, φαίην ἂν ὅτι περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ νοοῖτ᾽ ἂν εἰκότως τῶν προκειμένων ἡ δύναμις. αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ ὤν, καὶ ὁ ἦν, καὶ ὁ ἐρχόμενος, καὶ ὅτι μὲν παρέσται κατὰ καιροὺς ὁ τῶν ἁγίων Προφητῶν προαναπεφώνηκε λόγος. ὅτι δὲ ἀφιγμένος ἀναστρέψειν ἔμελλε τοῦ διαβόλου τὸ κράτος, καὶ τὴν ἀνοσίαν, καὶ βέβηλον τῶν δαιμόνων πληθὺν τῆς καθ᾽ ἡμῶν ἐξελάσαι πλεονεξίας,

προκεκήρυκται μὲν ἐναργῶς διὰ τοῦ γράμματος τοῦ A ἱεροῦ, αὐτὴ δὲ λοιπὸν τῶν πεπραγμένων ἡ ἔκβασις μάρτυς εἰσβήσεται, πλὴν εἰς καιρὸν ἡ προάγγελσις. ἐν γὰρ ἡμέραις ἐσχάταις τοῦ παρόντος αἰῶνος ἐξέλαμψεν ὁ μονογενής, καὶ ὁ μὲν ὑποστειλάμενος, καὶ τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν ἀβουλοτάτως παρωθούμενος, προσκέκρουκε τῷ Θεῷ, καὶ τῶν οὐρανίων ἄγευστος ἀπέμεινεν ἀγαθῶν, ἔξω τε τῆς ἱερᾶς τῶν ἁγίων πληθύος ἀπεληλαμένος γέγονε, κατὰ τὸν τῆς προφητείας λόγον ὡς ἀγρία μυρίκη B ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἣ οὐκ ὄψεται ὅταν ἔλθῃ τὰ ἀγαθά. ὁ δὲ κρείττων ὄκνου, καὶ ὑποστολῆς, καὶ τὴν εἰς αὐτὸν ἀγάπην, καὶ πίστιν εἰς νοῦν, καὶ καρδίαν εἰσοικισάμενος, ἀντίτισιν ἔχει τῆς τοιᾶσδε γνώμης, καὶ γέρας ἐξαίρετον τὴν ἀμήρυτον ζωήν, καὶ τὴν τῶν πλημμεληθέντων ἀπόθεσιν, καὶ τὸν διὰ πνεύματος ἁγιασμόν. δεδικαιώμεθα γὰρ οὐκ ἐξ ἔργων νόμου, κατὰ τὸ γεγραμμένον, διὰ πίστεως δὲ μᾶλλον τῆς εἰς Χριστόν. καὶ ὁ μὲν νόμος ὀργὴν κατεργάζεται, καλεῖ γὰρ εἰς δίκας τοὺς παραβαίνοντας, ἐξίστησι δὲ τὴν ὀργὴν C ἡ χάρις, λύουσα τὰ ἐγκλήματα.

Ὁ δὲ κατοιόμενος, καὶ καταφρονητὴς, ἀνὴρ ἀλαζὼν οὐδὲν μὴ περάνῃ.

Προκαταμηνύσας, ὅτι ὁ προηγγελμένος κατὰ καιροὺς παρέσται, καταλύσων τὰ σκυθρωπὰ, καὶ ταλαιπωρίας ἁπάσης ἀπαλλάξων τοὺς συντετριμμένους, λοιπὸν διαμέμνηται τοῦ πεπορθηκότος, καὶ πᾶν εἶδος ἀπανθρωπίας, καὶ ὠμότητος θηριοπρεποῦς εἰσάπαν ἐκπεπληρωκότος. σημαίνεσθαι δὲ διὰ τούτων ἱστορικῶς μὲν ὁ βέβηλος, καὶ D θεομάχος Ναβουχοδονόσορ, νοητῶς δὲ πάλιν ὁ Σατανᾶς. κατοιόμενον δὲ, καὶ καταφρονητὴν, καὶ ἀλαζόνα καλεῖ, καὶ σφόδρα εἰκότως. ἔχει γὰρ ὧδε τῇ φύσει, κἂν εἰ ἐπ' αὐτοῦ νοοῖτο τοῦ Σατανᾶ τῶν λόγων ἡ δύναμις, κἂν εἴτε τέως λέγοι τὸν ἄνδρα τὸν Βαβυλώνιον. κατοιόμενον δέ φησι τὸν περὶ αὐτὸν ἢ ληματίαν, ἢ βλάκα. καταφρονητὴν δὲ πάλιν καὶ ἀλαζόνα ὡς ἐκ πολλῆς ἄγαν ὀφρύος, καὶ διακένου E φυσήματος οὐδ' ὅσον εἰπεῖν εἰ νοῦν ἔχειν ἐθέλοντα τὴν ἀσύγκριτον ὑπεροχὴν τοῦ πάντα ἰσχύοντος Θεοῦ. ὁ δὲ τοιοῦτος οὐδὲν περάνῃ φησίν· οὐ γὰρ πάντως αὐτῷ κατὰ νοῦν ἐκβήσεται τῶν πραγμάτων τὸ πέρας. οὐ μέχρι παντὸς ἐντρυφήσει, καὶ κατευρυνθήσεται, καὶ ἐν εὐκλείαις ἔσται λαμπρός. καὶ ἔστιν ἀληθές, ὅπερ ἔφη ψάλλων καὶ ὁ μακάριος Δαβίδ. εἶδον τὸν ἀσεβῆ ὑπερυψούμενον, καὶ ἐπαιρόμενον ὡς τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου, καὶ παρῆλθον, καὶ ἰδοὺ οὐκ ἦν, καὶ ἐζήτουν αὐτὸν, καὶ οὐχ εὑρέθη ὁ τόπος αὐτοῦ.

non obscurè sacræ Scripturæ oracula cecinerunt, ipséque gestorum euentus sibi testis erit. Veruntamen [in tempus prædictio.] Nouissimis enim diebus sæculi huius vnigenitus effulsit, & qui se retraxit, ac fidem in ipsum inconsultissimè reiecit, Deum offendit, cælestiúmque bonorum expers mansit, & à sanctorum sacro cœtu exclusus est, iuxta prophetiam, [Vt myrica syluestris, quæ in deserto, quæ non videbit cùm venerint bona.] Qui autem ignauia, & animi contractione superior charitatem, & fidem in ipsum in cor introduxit, huiusmodi voluntatis suæ compensationem, & præmium præclarum, vitam senio carentem, & peccatorum depositionem, & per Spiritum sanctificationem habet. Iustificati enim sumus [non ex operibus legis, vt scriptum est, sed per fidem in Christum] potius. Et [lex quidem iram operatur,] ad pœnam quippe transgressores vocat. Gratia autem peccatis soluens iram auertit.

Hier. 17. *Galat. 2.* *Rom. 4.*

At arrogans, & contemptor, vir superbus nihil perducet ad finem.

XX.

Vaticinatus prænuntiatum suo tempore affuturum, ac tristia discussurum, & contritos omni miseria absoluturum, nunc meminit vastatoris, & eius qui plane omni genere inhumanitatis, & immanitatis in morem belluarum grassatus est. His autem verbis historicè quidem profanus, & inimicus Dei Nabuchodonosor, spiritualiter Satanas indicatur. Arrogantem autem, & contemptorem, & superbum iure optimo nominat. Sic enim rei natura se habet, siue Satanam, siue virum Babylonium in his accipiamus. Arrogantem porrò, seu arroganter de seipso sentientem intelligit, aut confidentem, aut inaniter se iactantem. Contemptorem prætereа, & superbum, vt ex fastu, & inani tumore nec ad momentum quidem incomparabilem Dei omnia potentis maiestatem in animum admittere sustinentem. Quocirca talis, inquit, nihil perficiet; quod neutiquam illi rerum finis & exitus ad voluntatem procedet. Non semper in delicijs versabitur, & fines suos dilatabit, & illustri gloria circumfluet. Et verum est, quod canens beatus Dauid, ait, [Vidi impium superexaltatum, & eleuatum sicut cedros Libani, & transiui, & ecce non erat, & quæsiui eum, & non est inuentus locus eius.]

Psal. 36.

Tendit enim prorsus ad humiliationem superbia: contrà animus modestus supremis honoribus decoratur. Facit adhæc fidem Saluatoris discipulus, dum scribit ac dicit, [Glorietur autem frater humilis in exaltatione sua, diues autem in humilitate sua, quoniam sicut flos fœni transibit.] (Iacob. 1.)

Qui dilatauit sicut infernus animam suam, & iste quasi mors non adimpletur, & aggregabit ad se omnes gentes, & accipiet ad se omnes populos.

XXI. Consentit cum Propheta Deus, & vera dicere demonstrat, sermonum eius veritatem diaboli, & Nabuchodonosoris criminibus obsignans. Propheta namque dicebat, [Consummationem in hamo subleuauit, & attraxit eum in rete,] & quæ sequuntur. Ast vniuersorum Deus causas ad maius quiddam, & verius referens, inferno adhuc, & morti comparat. (Prou. 30.) Verè enim mors, & infernus nunquam satiantur. Et verum est, pro voluntate Babylonii omnes gentes ad eius imperium aggregatas, possintque huiuscemodi mala haud immeritò Assyriæ ambitionis crimina reputari. Paruus enim erat illis terrarum orbis, nec omnium nationum seruitute contenti fuissent.

Cerni autem potest & ipse peccati inuentor, hoc est, Satanas totam terram, vt verbo complectar, sub se redigere anniti, & ceu infernus deuorare eos, qui eius peruersis molitionibus intereunt. Quin ipsemet alicubi ait. [Et orbem habitatum totum comprehendam manu vt nidum, & sicut derelicta oua tollam. Et non est qui effugiat me, aut resistat mihi.] (Esai. 10.) Est enim bellua inexplebilis, & indomita, & superbiæ plena detestanda reuera, & imbuta odio hominum.

Nonne hæc vniuersa parabolam aduersus eum sument, & propositionem ad narrationẽ eius? & dicent. Væ qui multiplicat sibi quę non sunt sua, vsquequo? & aggrauans densum lutum contra se?

XXII. Nec firmum illi imperium fore, nec gaudia in multitudine eorũ quæ cõgregauit, amissurúmque funditus & principatum, & gloriam, & fabulã fore vulgo casum eius, planũ facit. Sumptum enim iri super eo parabolam, seu propositionem dicit, hoc est, materiam sermonum passim fore. Quis porrò hic sermo?

A ἕρπει γὰρ πάντως πρὸς ταπείνωσιν ἡ ὑπεροψία· φρόνημα δὲ τὸ μεμετρημένον ταῖς αἰωνίαις στεφανοῦται τιμαῖς. πιστοῦται δὲ πρὸς τοῦτο τοῦ Σωτῆρος ὁ μαθητὴς, γεγραφώς τε, καὶ λέγων· καυχάσθω δὲ ὁ ἀδελφὸς ὁ ταπεινὸς ἐν τῷ ὕψει αὐτοῦ, ὁ δὲ πλούσιος ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ, ὡς ἄνθος γὰρ χόρτου παρελεύσεται.

Ὃς ἐπλάτυνε καθὼς ᾅδης τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ οὗτος ὡς θάνατος οὐκ ἐμπιπλάμενος, B καὶ ἐπισυνάξει ἐπ' αὐτὸν πάντα τὰ ἔθνη, καὶ εἰσδέξεται πρὸς αὐτὸν πάντας τοὺς λαούς.

Συνᾴδει τῷ Προφήτῃ Θεὸς, καὶ δέδειχεν ἀληθεύοντα, τοῖς παρ' ἑαυτοῦ λόγοις κατασφραγίζων εἰς ἀλήθειαν τά τε τοῦ διαβόλου καὶ τὰ τοῦ Ναβουχοδονόσορ ἐγκλήματα. ὁ μὲν γὰρ Προφήτης ἔφασκε, συντέλειαν ἐν ἀγκίστρῳ ἀνέσπασε, καὶ εἵλκυσεν αὐτὸν ἐν ἀμφιβλήστρῳ, καὶ τὰ ἑξῆς. ὁ δέ γε τῶν ὅλων Θεὸς ἐπὶ τὸ ἔτι μεῖζον, καὶ ἀληθέστερον ἀναφέρων τὰς αἰτίας, ᾅδῃ καὶ θανάτῳ παρεικάζει C λοιπόν. χρῆμα γὰρ ἀκόρεστον θάνατός τε, καὶ ᾅδης. ἀληθὲς δὲ ὅτι κατά γε τὸ τῷ Βαβυλωνίῳ δοκοῦν, πάντα ἂν ὑπ' αὐτῷ τὰ ἔθνη συνήχθη. καὶ νοοῖτ' ἂν εἰκότως Περσικῆς φιλοτιμίας ἐγκλήματα τὰ τοιάδε τῶν κακῶν. μικρὰ γὰρ αὐτοῖς ἡ ὑπ' οὐρανὸν, καὶ οὐκ ἂν ἀπαρκέσειεν εἰς τὸ δουλεύειν αὐτοῖς πάντα τὰ ἀνθρώπων γένη.

Ἀλοίη δ' ἂν καὶ αὐτὸς ὁ τῆς ἁμαρτίας εὑρετὴς, τουτέστιν, ὁ Σατανᾶς, πᾶσαν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ὑφ' ἑαυτῷ τὴν γῆν ποιεῖσθαι σπουδάζων, καὶ οἷα ᾅδης D καταρροφῶν τοὺς ταῖς παρ' αὐτοῦ δυστροπίαις ἀπολλυμένους. ἔφη δέ που καὶ αὐτὸς, ὅτι τὴν οἰκουμένην ὅλην καταλήψομαι τῇ χειρί μου, ὡς νοσσιὰν, καὶ ὡς καταλελειμμένα ὠὰ ἀρῶ, καὶ οὐκ ἔστιν ὃς διαφεύξεταί με, ἢ ἀντείπῃ μοι. ἄπληστον γὰρ, καὶ ἀνήμερον τὸ θηρίον, καὶ ἀλαζονείας μεστὸν, μιαρὸν ἀληθῶς, καὶ μισάνθρωπον.

Οὐχὶ ταῦτα πάντα κατ' αὐτοῦ παραβολὴν λήψονται, καὶ πρόβλημα εἰς διήγησιν αὐτοῦ; καὶ ἐροῦσιν, οὐαὶ ὁ πληθύνων ἑαυτῷ τὰ οὐκ E ὄντα αὐτοῦ, ἕως τίνος; καὶ βαρύνων τὸν κλοιὸν αὐτοῦ στιβαρῶς.

Ὅτι μήτε ἀκράδαντον αὐτῷ τὸ κρατεῖν, μήτε μὴν τὸ δεῖν ἐντρυφᾷν ἐπὶ πλήθει τῶν συνηγμένων, ἀπολισθήσει δὲ πάντως ἀρχῆς τε, καὶ δόξης, καὶ ᾠδὴ πολλοῖς ἔσται πεσὼν, καταμεμήνυκεν ἐναργῶς. λήψεσθαι γάρ ἔφη παραβολὴν ἐν αὐτῷ οἷα πρόβλημα, καὶ διηγήσεως λόγον. καὶ ἐν γλώτταις πολλαῖς. καὶ τίς δὲ οὗτος ἐστιν,

καὶ ὁ πληθύνων ἑαυτῷ τὰ οὐκ ὄντα αὐτοῦ, καὶ βαρύνων τὸν κλοιὸν αὐτοῦ στιβαρῶς, τουτέστι, φορτικωτέραν ἀεὶ καθιστὰς ἐφ' ἑαυτῷ τὴν ἐφ' οἷς ἠσέβησε δίκην, ἀπολέσας ἔθνη, καὶ χώρας ὅλας συναρπάζων, καὶ τοῖς κατ' οὐδὲν αὐτῷ προσήκουσιν ἐπιθρώσκων ἀεί, καὶ τοῖς ἰδίοις σκήπτροις ἐξ ἀνάγκης ὑποβάλλων, καὶ ἀναριθμήτους ἔχων τοὺς ὑπὸ χεῖρα λαούς. ἐπιπεφώνηκε δὲ διὰ μέσου τὸ, ἕως τίνος; ἀκόρεστον ὄντα δεικνὺς εἰς πλεονεξίαν, ἀχάλινον εἰς ὠμότητα, καὶ τὸ τῆς ἀδικίας μισοῦντα πέρας. ἄπληστοι μὲν οὖν οἱ Βαβυλωνίων τύραννοι, καὶ δεινοὶ πρὸς ὠμότητα, καὶ τὰ πάντων αἴσχιστα τολμᾷν εἰωθότες.

[Væ qui multiplicat sibi non sua, & aggrauat lutum suum densè.] Hoc est, semper impietatis suæ pœnam cumulatiorem, seu grauiorem sibi efficiens, dum gentes perdit, & regiones totas ad se rapit, & in aliena semper irruit, & sub sceptra sua vi compellit, & populis innumerabilibus dominatur. Intexuit autem in medio, *vsquequo?* ostendens illum nec auiditati, nec crudelitati modum ponere, & iniquitatis finem auersari. Insaturabiles igitur Babyloniorum tyranni, & sæuitia formidandi, & omnium probrosissima audere soliti.

Τοιοῦτος δὲ καὶ ὁ Σατανᾶς, συλλέγων ἀεὶ τὰ μὴ ἑαυτοῦ, καὶ δυσαχθεστέραν ἑαυτῷ τὴν κόλασιν ἐπάγων. εἴρηται δέ που καὶ πρὸς αὐτόν· ὃν τρόπον ἱμάτιον ἐν αἵματι πεφυρμένον οὐκ ἔσται καθαρὸν, οὕτως οὐδὲ σὺ ἔσῃ καθαρὸς, διότι τὴν γῆν μου ἀπώλεσας, καὶ τὸν λαόν μου ἀπέκτεινας. οὐ μὴ μείνῃς εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον. ποίους γὰρ οὐκ ἀπολώλεκε λαούς; ἢ τίνων ἐθνῶν ἐφείσατο; τί δὲ τῶν ἄγαν ἀπηχεστάτων οὐκ ἂν ἁλοίη τετολμηκώς; ἕψεται δὲ οὖν αὐτῷ δικαίως τὸ οὐαί, καὶ γενήσεται παραβολὴ, τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ καθῃρημένης, καὶ τῆς κατὰ πάντων πλεονεξίας ἐξῳκισμένης. καὶ τοῦτο πάλιν ὁ σοφὸς ἡμῖν Ἱερεμίας ὑπαινίττεται, λέγων περὶ αὐτοῦ. ἐφώναξε πέρδιξ, συνήγαγεν ἃ οὐκ ἔτικε, ποιῶν πλοῦτον αὐτοῦ οὐ μετὰ κρίσεως, ἐν ἡμίσει ἡμερῶν αὐτοῦ ἐγκαταλείψουσιν αὐτὸν, καὶ ἐπ' ἐσχάτων αὐτοῦ ἔσται ἄφρων. πεπέρανται δὲ τοῦτο ἱστορικῶς τὸ, ἔσται. εἷλε μὲν γὰρ τὴν Ἰουδαίαν ὁ Βαβυλώνιος, καὶ μέν τοι καὶ τὴν Σαμάρειαν, καὶ ἑτέρας δὲ σὺν αὐτῇ χώρας διαναστήσας, ἀπεκόμισεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ. Κύρου δὲ Βαβυλωνίων κατεστρατευκότος Πέρσας τε, καὶ Μήδους, ἀπῴχοντο πάλιν οἱ συναγηγερμένοι, μονονουχὶ δὲ καὶ ἀποπτάντες οἴκαδε πάλιν ἧκον, οἱ τοῖς τῆς αἰχμαλωσίας ἐνειλημμένοι δεσμοῖς. ἀποπεφοιτήκασι δὲ καὶ τῆς ἐπὶ τῷ διδασκάλῳ λατρείας οἱ ἐξ ἐθνῶν, καὶ τὸν πάλαι φωνήσαντα, καὶ πρὸς αὐτὸν κεκληκότα ἀφέντες ἔρημον προσδεδραμήκασι τῷ Χριστῷ. συνήγαγε γὰρ ἐκεῖνος τὰ οὐκ ὄντα αὐτοῦ, προσεδέξατο δὲ Χριστὸς τὰ ὄντα αὐτοῦ. κύριος γάρ ἐστι τῶν ὅλων ὡς Θεός.

Idem facit Satanas, semper colligens quæ sua non sunt, & pœnam sibi grauiorem accersens: cui quodam loco dicitur: [Sicut vestimentum in sanguine mistum non erit mundum; sic neque tu eris mundus, quia terram meam perdidisti, & populum meum occidisti.] Non manebis in æternum tempus. Quos enim populos non perdidit? aut quibus gentibus pepercit? Quid verò tam odiosum, & inuisum, quod illum molitum non constet? Sequitur itaque illum haud iniuriâ væ, & imperio eius euerso, in omnes dominatione spoliatus parabola fiet. Atque hoc rursum sapiens Hieremias nobis, quanquam obscurius, ita de ipso loquens testatur: [Clamauit perdix, congregauit quæ non peperit, faciens diuitias suas non cum iudicio: in dimidio dierum suorum relinquent eum, & in nouissimis suis erit insipiens.] Illud *erit*, secundùm historiam verè accidit. Cepit enim Iudæam Babylonius, & Samariam insuper, & alia item loca deuastans, prædam inde in sedes suas auexit. Ast vbi Cyrus Babyloniam cum Persis, & Medis est aggressus, aggregati rursus abierunt, ac tantum non domum auolarunt quos captiuitatis vincula detinuerant. Abscesserunt præterea ab idolorum cultu propter magistrum suum quidam ex gentibus, & eo qui olim clamârat, & ad se vocârat deserto, ad Christum accurrerunt. Congregauit enim ille sibi quæ non erant eius. Suscepit autem Christus quæ erant eius. Nam quia Deus, ideo Dominus est omnium.

Ὅτι ἐξαίφνης ἀναστήσονται οἱ δάκνοντες αὐτὸν, καὶ ἐκνήψουσιν οἱ ἐπίβουλοί σου, καὶ ἔσῃ εἰς διαρπαγὴν αὐτοῖς.

Quia subitò consurgent mordentes eum, & vigilabunt insidiatores tui, & eris in rapinam ipsis.

XXIII Improuisò in eum facturos impetum dicit, qui mordeant, & bellicis impressionibus regnum eius depopulentur, nempe Cyrum cum suis, Persis ac Medis, & Elamitis; qui tantum non etiam somnum oculis excutientes, & tanquam ex ebrietate vigilantes, & ægrè pristinis terroribus vacantes, suscepto in illum bello incursiones generosè facturi sint. Deinde multis modis insidiantes, facilè vincent, Chaldæorum facultates agentes ferentésque, & Babylonios diripientes.

Hoc expertum quoque Satanam exitiabilem certum est. Ad se quippe gentes omnes, multorum deorū falso cultu ceu reti expanso, & laqueis peccati confertim positis cōgregarat. Veruntamen mordentes eum insurrexerunt, scilicet euangelicorum oraculorum præcones, quasi dentibus dilaniantes corpus eius, puta, qui, quæ eius sunt sapere voluerunt. Quemadmodum enim, qui adhæret Deo, vnus spiritus est cum eo:] sic qui adhæret diabolo, vnum corpus est cum eo. [Euigilabunt igitur insidiatores eius.] Nam cum intelligant de cætero pedibus Sanctorum substratum esse, quod Christus apertè dicat, [Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes, & scorpiones, & supra omnem virtutem inimici,] eidem assentientes rapient; & ad veritatis agnitionem nullo negotio transferent, quis naturà, & verus Deus sit, edocentes, & mysterium Christi enarrantes, quem primum eius depopulatorem fuisse liquet. Licet igitur audire dicentem. [Aut quomodo potest quis ingredi in domum fortis, & vasa eius diripere, nisi prius fortem alligauerit? & tunc vasa eius diripiet.] Simul atque de sancta virgine natus est; vasa eius diripere cœpit. Venerunt enim Magi ab oriente dicentes, [Vbi est qui natus est rex Iudæorum? Vidimus enim stellam eius in oriente, & venimus adorare eum.] Et adorarunt, ac muneribus honorarunt, hæreditatisque gentium primitiæ facti sunt. Cúmque vasa essent diabolica, & membrorum illius omnium longe honoratissima, ad Christum approperarunt. Direpturum autem vasa fortis, sub ambage etiam Esaias Propheta prænuntiauit. Sic enim denuo de eodem ait: [Quia antequam sciat puerulus vocare patrem, aut matrem,

1. Cor. 6.

Luc. 10.

Matt. 12.

Matt. 2.

A Ἀδοκήτως αὐτῷ λέγει κατεξαναστήσεσθαι τοὺς δάκνοντας, καὶ ταῖς τοῦ πολέμου προσβολαῖς διαπορθοῦντας τὴν ὑπ' αὐτῷ, ἤτοι δὴ ἤγουν Κῦρον, καὶ οἱ ἀμφ' αὐτὸν Πέρσαι τε, καὶ Μῆδοι, καὶ Ἐλαμῖται, οἱ μονονουχὶ καὶ ὕπνον ὀμμάτων ἀποτινάξαντες, καὶ καθάπερ ἐκ μέθης ἀνανήφοντες, μόλις τῶν ἀρχαίων ἔσονται δειμάτων κρείττους, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν αἱρόμενοι μάχην, καταδραμοῦνται γενναίως. εἶτα πολυτρόπως ἐπιβουλεύοντες

B καταβαλοῦσιν εὐκόλως, ἄγοντές τε καὶ φέροντες τὰ Χαλδαίων πράγματα, καὶ διαρπάζοντες τὴν Βαβυλωνίαν.

Τοῦτο πεπονθότα καὶ αὐτὸν εὑρήσομεν τὸν ἀποτρόπαιον σατανᾶν. συνεκόμισε γὰρ εἰς ἑαυτὸν πάντα τὰ ἔθνη, ὃ τῆς πολυθέου πλάνης ἁπλῶν λίνον, καὶ τοῖς βρόχοις τῆς ἁμαρτίας πυκάζων. πλὴν οἱ δάκνοντες αὐτὸν ἐξανέστησαν, τουτέστι, τῶν εὐαγγελικῶν θεσπισμάτων οἱ κήρυκες, οἱ ὀδοῦσι σπαράττοντες τὸ σῶμα αὐτοῦ, τοὺς τὰ αὐτοῦ δηλονότι φρονεῖν ᾑρημένους. ὥσπερ γὰρ ὁ κολλώμενος τῷ κυρίῳ

C ἓν πνεῦμά ἐστιν, οὕτως ὁ τῷ διαβόλῳ κολλώμενος, ἓν πρὸς αὐτόν ἐστι σῶμα. ἐκνήψουσι δὴ οὖν οἱ ἐπιβουλεύοντες αὐτῷ. συνέντες γὰρ ὅτι τέθειται λοιπὸν ὑπὸ πόδας ἁγίων, Χριστοῦ λέγοντος ἐναργῶς, ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν πατεῖν ἐπάνω ὄφεων, καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ, τοὺς τὰ αὐτοῦ φρονοῦντας ἁρπάσουσι, καὶ εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν μετακομιοῦσιν εὐκόλως, τίς ὁ φύσει τε, καὶ ἀληθῆς ἐστι Θεὸς ἐκδι-

D δάσκοντες, καὶ τὸ Χριστοῦ μυστήριον ἐξηγούμενοι, ὃς δὴ καὶ πρῶτος ὁρᾶται διηρπακὼς αὐτόν. ἔστιν οὖν ἀκούσαι λέγοντος, ἢ πῶς δύναταί τις εἰσελθεῖν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἰσχυροῦ, καὶ τὰ σκεύη αὐτοῦ διαρπάσαι, ἐὰν μὴ πρῶτον τὸν ἰσχυρὸν δήσῃ; καὶ τότε διαρπάσει τὰ σκεύη αὐτοῦ. εὐθὺς δὲ τεχθεὶς ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου, διαρπάζειν ἤρξατο τὰ σκεύη αὐτοῦ. ἀφίκοντο γὰρ ἀπ' ἀνατολῆς οἱ Μάγοι, λέγοντες· ποῦ ἐστιν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; εἴ-

E δομεν γὰρ αὐτοῦ τὸν ἀστέρα ἐν τῇ ἀνατολῇ, καὶ ἤλθομεν προσκυνῆσαι αὐτῷ. καὶ δὴ καὶ προσκεκυνήκασι, καὶ δώροις τετιμήκασι, καὶ ἀπαρχὴ γεγόνασι τῆς τῶν ἐθνῶν κληρονομίας. σκεύη δὲ ὄντες διαβολικὰ, καὶ τῶν ἐκείνου μελῶν τῶν ἄλλων ἁπάντων ὅτι μάλιστα τιμιώτατα, προσδεδραμήκασι τῷ Χριστῷ. ὅτι γὰρ διαρπάζειν ἔμελλε τὰ σκεύη τοῦ ἰσχυροῦ, προαναπεφώνηκεν αἰνιγματωδῶς καὶ ὁ Προφήτης Ἠσαΐας. ἔφη γὰρ ὧδε πάλιν περὶ αὐτοῦ. διότι πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα, ἢ μη-

τέρα, λήψεται δύναμιν Δαμασκοῦ, καὶ τὰ σκῦλα Σαμαρείας ἀπέναντι τοῦ βασιλέως Ἀσσυρίων. δοκεῖ μὲν οὖν ὁ τοῦ λόγου δύναμις ὑπαινίττεσθαί τι τῶν ἱστορικῶς πεπραγμένων. πεπόρθηται γὰρ ἡ Σαμάρεια παρά τε τοῦ βασιλέως, καὶ τοῦ τῶν Ἀσσυρίων ἐξάρχοντος. πλὴν νοητὸν ὑπεκφαίνει μυστήριον. ὅτι γὰρ τοῦ Σωτῆρος ἡ δύναμις τοὺς τοῦ αὐτοῦ λαὸν πεπορθηκότας σκυλεύσει ῥᾳδίως, ὁ προφητικὸς ἡμῖν ὑπέφαινε λόγος.

Διότι σὺ ἐσκύλευσας ἔθνη πολλά, σκυλεύσουσί σε πάντες οἱ ὑπολελειμμένοι λαοί, δι' αἵματα ἀνθρώπων, καὶ ἀσεβείας γῆς, καὶ πόλεως, καὶ πάντων τῶν κατοικούντων αὐτήν.

Ἀληθὴς ὁ λόγος, κἂν εἰ ἐπ' ἀμφοῖν νοοῖτο πάλιν. ἐπόρθησε μὲν γὰρ ὁ Βαβυλώνιος ἔθνη πολλά· πέπραχε δὲ τοῦτο καὶ Σατανᾶς. τοιγάρτοι πεπόνθασι τὸ ἐναλλὰξ τοῖς ἴσοις. καὶ ὑπὸ Κύρου μὲν πεπόρθηται τὰ Χαλδαίων πράγματα· ὑπὸ δὲ τῶν ἁγίων ὁ Σατανᾶς. ἴσα δὲ ἀμφοῖν τὰ ἐγκλήματα, καὶ ἀδελφὰ τὰ πλημμελήματα, συγγενὴς δὲ ὥσπερ ἡ ἀγριότης, καὶ ἡ κατὰ πάντων ὠμότης. ἀπεκτόνασι γὰρ χώρας τε, καὶ πόλεις, ὁ μὲν σωματικῶς, ὁ δὲ νοητῶς, ὀξείᾳ βολίδι, τῇ ἁμαρτίᾳ χρώμενος. εὖ δὲ δὴ σφόδρα, φησὶ σκυλεύσειν αὐτὸν τοὺς ὑπολελειμμένους. ὡς γὰρ ἅπαντας ᾑρηκότος τοῦ Βαβυλωνίου, τοὺς διαφυγεῖν ἰσχύσαντας πολεμιωτάτους αὐτῷ γενήσεσθαι λέγει, καὶ ὀλίγους ὄντας καταχρατήσειν εὐκόλως Θεοῦ τὸ νικᾶν ἀπονέμοντος, καὶ τὸ πάντα δύνασθαι κατορθοῦν αὐτοῖς ἐπινεύοντος. ἀληθὲς δ' ἂν νοοῖτο τὸ χρῆμα, κἂν εἰ ἐπ' αὐτοῦ φέροιτο τοῦ πάντων ἐχθροῦ, φημὶ δὴ τοῦ Σατανᾶ. πάντας μὲν γὰρ τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς εἷλέ τε, καὶ πεπόρθηκε, καὶ τοῖς τῆς ἁμαρτίας ἐγκατέδησε ζυγοῖς. διηρπάσθη δὲ καὶ αὐτὸς ὑπὸ τῶν καταλελειμμένων λαῶν, τουτέστιν, ὑπὸ τῶν ἐν πίστει δεδικαιωμένων ὑπὸ Χριστοῦ, καὶ ἡγιασμένων ἐν πνεύματι. σέσωσται μὲν γὰρ τὸ κατάλειμμα τοῦ Ἰσραήλ. ἐξ αὐτῶν δὲ ὄντες οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ, γεγόνασιν ἀπαρχὴ τῶν διηρπακότων τὸν ἀλιτήριον. εἶτα μετ' ἐκείνους εἰσέτι νῦν διαρπάζουσιν οἱ λαῶν ἡγούμενοι, καὶ τὸν τῆς ἀληθείας ὀρθοτομοῦντες λόγον, καὶ εἰς τὴν εὐσεβείας τρίβον ἀποκομίζοντες τοὺς ὑπεζευγμένους.

Ὦ ὁ πλεονεκτῶν πλεονεξίαν κακὴν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, τοῦ τάξαι εἰς ὕψος νοσσιὰν αὐτοῦ, τοῦ ἐκσπασθῆναι ἐκ χειρὸς κακῶν. ἐβουλεύσω αἰσχύνην τῷ οἴκῳ σου, συνεπέρανας πολλοὺς

A feret fortitudinem Damasci, & spolia Samariæ coram rege Assyriorum.] Videtur ergo sermo quiddam historicum tacitè innuere. Vastata est enim Samaria à rege & principe Assyriorum. Cæterùm mysterium sub intelligentiam cadens subindicat. Nam virtutem Saluatoris populi sui populatores facilè spoliaturum, Prophetæ verba nos admonent.

B *Quia tu spoliasti gentes multas, spoliabunt te omnes reliqui populi, propter sanguines hominum, & impietates terræ, & ciuitatis, & omnium habitantium eam.*

Verè dictum, etiamsi rursus de vtroque dictum accipiatur. Deuastauit enim Babylonius gentes multas: idem fecit Satanas. Quare paribus eos pœnis damnari contigit. Et à Cyro quidem Chaldæi: à sanctis autem Satanas subactus est. Paria autem vtriusque commissa, & germana peccata; C & cognata quodammodo immanitas, & in omnes crudelitas. Regiones enim, & vrbes interemerunt: illi quidem secundum corpus, hic secundum animam, acuto iaculo, peccato videlicet vsus. Perbene autem dicit eum à reliquis spoliatum iri. Nam quasi omnibus à Babylonio deletis, qui fuga euaserint, ipsi inimicissimos fore affirmat; & quamuis paucos, Deo tamen victoriam tribuente, ipsisque D ad omnia optatò peragenda annuente, citra difficultatem præualituros. Nec falsò ad communem omnium inimicum, puta Satanam, res pertineat. Omnes quippe mortales cepit, & vastauit, peccatique iugo vniuersos illigauit. Direptus est autem ipse quoque à relictis populis, id est, à iustificatis in fide à Christo, & sanctificatis in spiritu. [Saluatæ sunt enim reliquiæ Israel.] Ex quibus diuini discipuli primitiæ fuerunt eorum, qui pestiferum (Satanam) diripue- E runt. Deinde post illos adhuc hodie populorum duces, ac rectores, & verbum veritatis rectè tractantes diripiunt, subiugatósque in semitam pietatis reducunt.

Væ qui multiplicat auaritiam malam domui suæ, vt ponat in excelsum nidum suum, vt eruatur de manu malorũ. Cogitasti confusionẽ domui tuæ. Confecisti

XXIV. Rom. 9. 2. Tim. 2.

populos multos, & peccauit anima tua.

XXV. Adhuc Babylonius obiurgatur, principatum seu imperium suum ex omnium expilationibus constituere volens, & domum suam in sublime educens, & vltra modum eximiè inaurans, atque communiens, vt fortasse citra laborem propulsare ab se iniuriam, hoc est, contingentia incommoda declinare semper possit. Institutum quippe Babyloniorum solemne fuit, magnas alere custodias, & acierum disponendarum peritos, disciplinæque bellicæ deditos habere innumeros; quo vim & maleficia inuadentium ab se prohibere facilè quirent. Sed eum ex apparatu dedecus, & pudorem relaturum, spe in contrarium cadente, docet dicens: [Cogitasti confusionem domui tuæ, fecisti, siue consummasti populos multos,] allato illis extremo exitio. Quoniam igitur [peccauit anima tua,] diras persolues pœnas, dum, qui aliquando fuisti splendidus, & [posuisti in alto nidum tuum,] miser eris, & abiectus, & repentè sub pedibus inimicorum inueneris.

Quadrabunt hæc verba quam maximè in ipsum quoque Satanam: & inuentores hæresum, qui amore dominandi subacti, & vt præesse videantur multis, confecerunt populos multos, & profectò malam auaritiam domibus suis importarunt, in alto item posuerunt nidos suos, fastuosa vanitatis verba profundentes, & aduersus gloriam diuinam eructantes, quæ solas ipsorum linguas, & ingenia deceant. Peccarunt itaque animæ eorum: in ipsum siquidem communem Saluatorem Christum atroces extiterunt, peccantes in fratres, [Et eorum infirmam conscientiam percutientes,] sicut scriptum est. (1. Cor. 8.)

Propter quod lapis ex pariete clamabit, & scarabæus ex ligno loquetur ea.

XXVI. Sæpius diuina scriptura animæ etiam sensúque carentibus voces affingit; non quasi fortè loqui queant, sed quod res ipsæ propemodum clament. Proinde beatus Esaias inquit, [Erubesce Sidon ait mare.] (Esai. 23.) Præterea Dauid, [Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum.] (Psal. 18.) Ipsa enim creatura, per quæ beneficiis ab illo ornata mirabilis est, per eadem ipsa benefacientis gloriam prædicat. Quare in rebus quoque voces sunt,

A λαοὺς, καὶ ἐξήμαρτεν ἡ ψυχή σου.

Ἐπιπλήττει ὁ λόγος τῷ Βαβυλωνίῳ πάλιν, ἐθέλοντι συγκροτεῖν τὴν ἰδίαν ἀρχὴν ἐκ τῆς κατὰ πάντων πλεονεξίας, αἴροντί τε τὸν ἴδιον οἶκον εἰς ὕψος, καὶ μὴν καὶ ὑπεροχαῖς ταῖς ἐπέκεινα μέτρου καταχρυσοῦν εἰωθότι, καὶ ὀχυροῦν λίαν, ὥστε καὶ ἑτοίμως δύνασθαι τυχὸν ἐκ χειρὸς ἐκσπᾶσθαι κακῶν, τουτέστι, διακρούειν ἀεὶ τὰ συμβαίνοντα κακά. σκοπὸς γὰρ ἀεὶ τοῖς Βαβυλωνίοις, πολλοῖς τῶν ἐπα-B μυνόντων πλήθεσι περιφυλάττεσθαι, καὶ ἀναριθμήτους ἔχειν τοὺς εἰδότας τὰ τακτικὰ, καὶ τῶν πολέμου νόμων ἐπηρτημένους, ὡς ἀμογητὶ δύνασθαι τὰ ἐκ τῶν ἐπιόντων αὐτοῖς ἀποκρούσασθαι βλάβη. ἀλλ' ὅτι πρὸς αἰσχύνης ἔσται, καὶ ἐκ τροπῆς τὸ σχῆμα αὐτῷ, διαπιπτούσης αὐτῷ τῆς ἐλπίδος εἰς τοὐναντίον, ἐδίδαξεν, εἰπών· ἐβουλεύσω αἰσχύνην τῷ οἴκῳ σου. συνεπέρανας γάρ, ἤτοι συντετέλεκας λαοὺς πολλοὺς, πανωλεθρίᾳ διεφθαρκώς. ἐπειδὴ δὲ ἐξήμαρτεν ἡ ψυχή σου, πικρὰς ἀποτίσεις δίκας, C ὁ πάλαι λαμπρὸς, καὶ τάττων εἰς ὕψος τὴν νοσσιὰν αὐτοῦ, οἰκτρὸς, κατερριμμένος, καὶ ὑπὸ πόδας ἐχθρῶν ἀδοκήτως εὑρεθείς.

Πρέποι δ' ἂν ὁ λόγος ὅτι μάλιστά γε καὶ αὐτῷ τῷ Σατανᾷ, καὶ τοῖς τῶν αἱρέσεων εὑρεταῖς, οἳ φιλαρχίας ἡττώμενοι, καὶ τοῦ δοκεῖν ἡγεῖσθαι πολλῶν, συνεπέραναν λαοὺς πολλοὺς, καὶ κακὴν ὄντως πλεονεξίαν τοῖς ἰδίοις προσεξένησαν οἴκοις, ὑψοῦ τε τετάχασι τὰς ἑαυτῶν νοσσιὰς, ὑπέρογκα ματαιότητος λαλοῦντες ῥήματα, καὶ κατὰ τῆς θείας δόξης D ἐρευγόμενοι, ἃ πρέποι ἂν μόναις ταῖς αὐτῶν γλώσσαις τε, καὶ διανοίαις. ἐξήμαρτον δὲ οὕτως αἱ ψυχαὶ αὐτῶν· πεπαρῳνήκασι γὰρ εἰς αὐτὸν τὸν τῶν ὅλων Σωτῆρα Χριστὸν, ἁμαρτάνοντες εἰς τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ τύπτοντες αὐτῶν ἀσθενοῦσαν τὴν διάνοιαν, κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Διότι λίθος ἐκ τοίχου βοήσεται, καὶ κάνθαρος ἐκ ξύλου φθέγξεται αὐτά.

Ἀπονέμει πολλάκις ἡ θεία γραφὴ καὶ τοῖς ἀψύ-E χοις τε, καὶ ἀναισθήτοις φωνὰς, οὐχ ὡς φάναι τυχὸν δυναμένοις, ἀλλ' ὅτι αὐτοῖς πράγμασι μονονουχὶ διακεκράγασι. καὶ γοῦν ὁ μακάριος Ἡσαΐας αἰσχύνθητι Σιδὼν εἶπεν ἡ θάλασσα, φησί. καὶ μέντοι, καὶ Δαβὶδ, οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα. αὐτὴ γὰρ ἡ κτίσις, δι' ὧν εὖ πεποιημένη θαυμάζεται, διὰ τούτων αὐτῶν τοῦ πεποιηκότος ἀνακηρύττει τὴν δόξαν. ἐνοῦσιν ἐν πράγμασιν αἱ φωναὶ,

κἂν εἰ μὴ γένοιντο λόγοι. τοιοῦτόν τι κἀνθάδε συνιῆς πάλιν. λίθον γὰρ ἐκ τοίχου φησί, καὶ κάνθαρον ἐκ ξύλου καταφθέγξασθαι τοῦ Βαβυλωνίου. τίνα δὲ τρόπον, ἐροῦμεν. ταῖς τῆς Ἰουδαίας πόλεσιν, ἤτοι καὶ ταῖς ἑτέραις εἰσβαλὼν ὁ Βαβυλώνιος, πάσας κατεπέπρησε τὰς ἐν αὐταῖς οἰκίας. εἶτα συμβέβηκεν ἀναγκαίως καὶ λίθους συνθραύεσθαι, καὶ κατασείεσθαι τοίχους, συμπίπτειν δὲ αὐτοῖς καὶ ξύλα, καὶ ὀροφὴν ἐκ τῆς ἄγαν παλαιότητος, κανθάρους μικρούς, ἤτοι σῆτας ἔχουσαν. ταύτῃ τοι φησὶ καταβοήσειν αὐτοῦ τῆς ὠμότητος τὰ κατεστραμμένα, ταῦτα δέ, ὡς ἔφην, ἦν λίθοι τε διερριμμένοι, καὶ ἐν μέσαις πλατειῶν κείμενοι, καὶ ξύλα πάντως ἡμίφλεκτα, καὶ ἀπό γε τοῦ σεσῆφθαι λοιπὸν μαρτυροῦντα ταῖς πόλεσι τὸ ἀρχαῖον. ἔγκλημα δὴ οὖν τῷ Βαβυλωνίῳ καὶ παλαιὰς οὕτω, καὶ ἀρχαιοτάτας κατεμπρῆσαι πόλεις. καθελεῖ δὲ καὶ οἴκους, ἀνῃρημένων δηλονότι τῶν ἐν αὐτοῖς. ἰστέον δέ, ὅτι ἀντὶ τοῦ, κάνθαρος ἐκ ξύλου, εἰπεῖν, ἕτεροι τῶν ἑρμηνευτῶν ἐκδεδώκασιν, ἔνδεσμος ξύλου. ὅθεν ἐστὶν ἐννοεῖν, ὅτι τάχα που τὰς τῶν οἰκιῶν μίτρας, καὶ τὴν ἐν αὐταῖς ἀναπλοκὴν τῶν ξύλων, ἤτοι σύνδεσμον, κανθάρους ὠνόμαζον κατ᾽ ἐκεῖνο καιροῦ, διὰ τὸ εἶναι πολλοῖς ἀντέχειν ποσὶ τὴν ἐπικειμένην αὐτοῖς ὀροφήν.

Οὐαὶ ὁ οἰκοδομῶν πόλιν ἐν αἵμασι, καὶ ἑτοιμάζων πόλιν ἐν ἀδικίαις. οὐ ταῦτά ἐστι παρὰ κυρίου παντοκράτορος. καὶ ἐξέλιπον λαοὶ ἱκανοὶ ἐν πυρί, καὶ ἔθνη πολλὰ ὠλιγοψύχησαν.

Ταλανίζει τὸν Βαβυλώνιον πάλιν, ὡς ὑψοῦν μὲν τὴν ἰδίαν αἱροῦντα δόξαν, καὶ τῆς ἀρχῆς τὸ περιφανές, οὐκ ἐξ ὧν ἔδει μᾶλλον, ἀλλ᾽ ὧν ἥκιστα ἐχρῆν ποιεῖσθαι σπουδάζοντα. οὐ γὰρ ὅτι πολλοὺς ὠλόθρευσε λαούς, διαβόητον εἶναι χρή, ἑτέρῳ δὲ μᾶλλον κατασεμνύνεσθαι κόσμῳ, καὶ τοῖς εἰς δίκαιον αὐχήμασιν ὁρᾶσθαι λελαμπρυσμένον. ἀλλ᾽ ὡς ἄχρειον τοῦτο μηδείς, ᾠκοδόμησεν αὐτὴν ἐν αἵμασι, καὶ ἀδικίαις. ὅτι γὰρ ὠμοτάτη γέγονεν ἡ Χαλδαίων ἀρχή, καὶ ἁπάσαις ἁπλῶς πόλεσί τε, καὶ χώραις ἐπιθρώσκουσα θηριοπρεπῶς τὰ πέρα λόγου εἴργασται κακά, πᾶσιν ἂν γένοιτο καταφανὲς τοῖς τὴν θείαν ἀνεγνωκόσι γραφήν. ἀλλ᾽ οὐ ταῦτά ἐστι παρὰ κυρίου παντοκράτορος. οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστι τὰ τοιάδε τῶν κακῶν ἄνωθεν γεγενῆσθαι λέγειν· ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ἂν νοοῖτο θεόσδοτον, τὸ ἔν γε δὴ τούτοις κατασεμνύνεσθαι δεῖν. ἔσται δὴ οὖν οὐκ ἐρηρεισμένα, μᾶλλον δὲ οὐκ ἔξω δίκης. ἃ γὰρ οὐκ

quamuis verba non formentur. Simile quid & hic denuò intellige. Lapidem enim ex pariete, & scarabæum è ligno contra Babylonium loqui ait. Quonam autem modo, exponemus. Babylonius Iudææ, & alias vrbes hostiliter adortus, omnes illarum domos succendit. Inde & lapides dissilire oportebat, & muros labefactari, & cum ipsis ligna, & contignationes propter vetustatem nimiam, paruos scarabæos, seu tineas habentes procumbere. Idcirco futurum narrat, vt crudelitatem eius clamoribus ipsæ ruinæ insectentur. Hæc autem, vt dixi, erant lapides disiecti, & in medio platearum iacentes, & ligna planè semiusta, & ex ipsa quoque putrefactione vrbium antiquitatem testantia. Crimini igitur fuit Babylonio, tam antiquas, & vetustissimas vrbes incendio deleuisse. Destruet etiam domos, earum incolis è medio sublatis. Sciendum porrò pro vocabulis κάνθαρος ἐκ ξύλου *scarabæus e ligno*, ab aliis interpretibus editum esse, ἔνδεσμος ξύλου *iunctura ligni*. Vnde cogitare fas, fortasse ædium cinctus, & nexus, siue contrabeationes ætate illa cantharos fuisse appellatos, quod impositum ipsis tectum quasi multis pedibus sustinerent.

Væ qui ædificat ciuitatem in sanguinibus, & præparat vrbem in iniquitatibus. Non sunt hæc à Domino omnipotente. Et defecerunt populi multi in igne, & gentes multæ coangustatæ sunt.

XXVII. Adhuc Babylonii miseriam, & calamitatem prodit, vt qui gloriam suam extollat, & imperium illustrari contendat, non vnde conueniebat: sed vnde minimè oportebat. Non enim ex pernicie multis importata fama quærenda; sed aliis potius ornamẽtis gloriandum, & ex iustitia clari nominis petendum decus. Verum ille hoc vt inutili neglecto, ædificauit ipsam (Babylonem) in sanguinibus, & iniquitatibus. Chaldæorum namque imperium fuisse immitissimum, omnibúsque vrbibus, & regionibus belluarum in morem irrumpendo quantum verbis loqui nequeas cladium dedisse, nosse possunt omnes, qui diuinã scripturam legerunt. Cæterùm hæc non sunt à Domino omnipotente. Non enim fas, non est inquam fas, affirmare, mala istiusmodi supernè contigisse: nec intelligi potest, in huiuscemodi rebus iactantiam à Deo proficisci. Non ergo stabunt, sed corruent. Quæ enim illa

illa diuina, & incorrupta mens approbare nescit, vt non consentanea omnino vlciscitur. Quomodo enim non absurdum, & impium planè est, populos multos defecisse in igne, & multas gentes sæpe coangustatas esse, puta inclytas vrbes simul cum incolis periisse flammis, & totas gentes, cum rectoribus defecisse in malis?

Idem quispiam ipsis quoque Iudæorum principibus appositè occinuerit, qui omnes sanctos Prophetas necauerunt, & Hierosolymæ multum se commodaturos existimarunt, si eam in sanguinibus, & violentia in omnes exercenda ædificarent. Alios siquidem iniuriosè tractarunt, alios lapidarunt; ac tandem ad illa scelera filii quoque necem, amentiæ suæ Legem prætexentes adiecerunt. Mandatis enim Mosaicis per Christum abrogatis, dolore se cruciari fingebant. Sed eorum zelum Deo displicuisse, nec, vt diuinus Paulus ait, [secundum scientiam fuisse,] Propheta his verbis liquidò demonstrat. [Non sunt hæc à Domino omnipotente.] Proinde etiam defecerunt in argento, coangustati sunt, bello ipsos consumente. Euenerunt enim talia Iudæorum populis, quia debacchati sunt in filium, &, vt dicebam, ante ipsum Prophetas occiderunt.

Rom 10.

Quia repleta est vniuersa terra, vt cognoscat gloriam Domini. Quasi aqua multa operiet eos.

XXVIII. Discrimen tēporum non rarò diuina scriptura cōfundit, & futura, vt iā transacta cōmemorat, id quod etiam hîc perspicere datur. Nā cùm dicēdum fuisset, *implebitur*, dixit, *impleta est*. Quādo igitur Babylonē ira cælestis obruerit, & prædicta hæc omnia in ea per Cyrum, & copias eius patrabuntur, & illa aliquando formidabilis, & infractā, & quæ ira in alios semper immanitatē suā exerebat, vt ei vi nulla occurri posset, de cætero miserāda, & sine viribus, & omnimodis deserta, hostiúmq; scabellū apparuerit, tunc, tunc, inquā, qui sub cælo est orbis diuinam gloriam, qualis, & quāta sit intelliget, eiúsque cognitione replebitur. Validū quippe, & adeò illustre, & terribile, & inuictū erat Chaldæorū imperiū, Deo tolerāte, & ipsis largiente, vt Iudęa quoque potirentur, & innumera oppida euerterent. Postquam autē Deus malis promeritis id inuoluere constituit, concussum corruit, & in solitudinē datū est.

A οἶδεν ἐπαινεῖν ὁ θεός τε, καὶ ἀκήρατος νοῦς, κολάζει πάντως, ὡς οὐκ ἔχοντα τὸ εἰκός. πῶς γὰρ οὐκ ἀπηχές, καὶ ἀνόσιον παντελῶς, τὸ ἐκλείψαι μὲν ἐν πυρὶ λαοὺς ἱκανούς, ἔθνη δὲ ὀλιγοψυχῆσαι πολλάκις, τουτέστι, τὸ λαμπρὰς μὲν καταπρησθῆναι πόλεις ὁμοῦ τοῖς οἰκοῦσιν αὐτάς, ἔθνη δὲ ὅλα καὶ κεφαλὰς ἀπειπεῖν ἐν κακοῖς;

Τοῦτο δ' ἄν τις εἰκότως καὶ αὐτοῖς ἐπιφωνήσειε τοῖς Ἰουδαίων καθηγηταῖς, οἳ πάντας μὲν ἀπεκτόνασι τοὺς ἁγίους Προφήτας. ᾤοντό γε μὴν οὐ μετρίως ὀνήσειν τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ οἰκοδομεῖν αὐτὴν ἐν αἵμασι, καὶ τῇ κατὰ πάντων πλεονεξίᾳ. οὓς μὲν γὰρ ὕβρισαν, οὓς δὲ ἀπέκτειναν, οὓς δὲ ἐλίθασαν, καὶ τελευτῶντες τοῖς ἄλλοις προσεθέσαν τὸν υἱόν, καὶ πρόφασις αὐτοῖς τῆς ἀπονοίας ὁ νόμος ἦν. ὑπεπλάττοντο γὰρ τὸ ἐπαλγεῖν ἔσεσθαι δοκεῖν ἀθετουμένην παρὰ Χριστοῦ τὴν διὰ Μωσέως ἐντολήν. ἀλλ' ὅτι μὲν θεοστυγὴς ὁ ζῆλος αὐτῶν, καὶ οὐ κατ' ἐπίγνωσιν, ὡς γράφει καὶ ὁ θεσπέσιος γράφει Παῦλος, ἀποφήνειεν ἂν εὐκόλως ὁ Προφήτης λέγων· οὐ ταῦτά ἐστι παρὰ κυρίου παντοκράτορος. τοιγάρτοι καὶ ἐκλελοίπασιν ἐν ἀργυρείῳ, ὠλιγοψύχησαν, δαπανῶντος αὐτοὺς τοῦ πολέμου. συμβέβηκε γὰρ τὰ τοιάδε τοῖς Ἰουδαίων δήμοις πεπαρῳνηκόσιν εἰς τὸν υἱόν, καὶ ἀπεκτονόσιν, ὡς ἔφην, πρὸ αὐτοῦ τοὺς Προφήτας.

Ὅτι ἐνεπλήσθη ἡ σύμπασα γῆ τοῦ γνῶναι τὴν δόξαν κυρίου. ὡς ὕδωρ πολὺ κατακαλύψει αὐτούς.

D Ἀδιαφορεῖ πολλάκις περὶ τοὺς χρόνους ἡ θεία γραφή, καὶ τὰ ἐσόμενα τίθησιν, ὡς ἤδη πεπραγμένα. τοῦτο δὴ οὖν κἀνταῦθα γεγονὸς εὑρήσομεν. δέον γὰρ εἰπεῖν, τὸ ἐμπλησθήσεται, τὸ ἐνεπλήσθη φησίν. ὅταν τοίνυν ἐπιρριφείσης τῇ Βαβυλῶνι τῆς θείας ὀργῆς ταῦτα ἐν αὐτῇ πάντα γένηται διά τε Κύρου, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, καὶ ἡ πάλαι δεινὴ καὶ ἀθραυστος, καὶ δυσάντητον τοῖς ἄλλοις ἀεὶ κατεξανιστῶσα τὴν ἑαυτῆς ὠμότητα φαίνηται λοιπὸν οἰκτρά τε, καὶ ἄναλκις, καὶ ὁλοσχερῶς ἠρημωμένη, καὶ ὑποπόδιον ἐχθρῶν, τότε δὴ τότε πᾶσα λοιπὸν ἡ ὑπ' οὐρανὸν τὴν θείαν συνήσει δόξαν ὅση τέ ἐστι, καὶ ἡλίκη, κατεμπλησθήσεται δὲ τῆς εἰς τοῦτο γνώσεως. ἐκράτει μὲν γὰρ ἡ Χαλδαίων ἀρχή, καὶ ἦν οὕτω περιφανής, δεινή τε, καὶ ἄμαχος ἀνεξικακοῦντος Θεοῦ, καὶ δόντος αὐτῇ τὸ καὶ αὐτῆς κρατῆσαι τῆς Ἰουδαίας, μυρίας τε ὅσας ἐξαναστῆσαι πόλεις. ἐπεὶ δὲ τοῖς αὐτῇ πρέπουσι κακοῖς περιβαλεῖν ἐσκέψατο, κατεσείσθη, καὶ πέπτωκε, καὶ δίδοται πρὸς ἐρημωσιν:

Τοιοῦτόν τι φησὶ Ἱερεμίας περὶ αὐτῆς· πῶς ἐκλάσθη, καὶ συνετρίβη ἡ σφῦρα πάσης τῆς γῆς; πῶς ἐγενήθη εἰς ἀφανισμὸν Βαβυλὼν ἐν ἔθνεσιν; ἐπιθήσονταί σοι, καὶ ἁλώσῃ Βαβυλών, καὶ οὐ γνώσῃ. εὑρέθης, καὶ ἐλήφθης, ὅτι τῷ κυρίῳ ἀντέστης. ἤνοιξε κύριος τὸν ὀφθαλμὸν αὐτοῦ, καὶ ἐξήνεγκε τὰ σκεύη τῆς ὀργῆς αὐτοῦ, ὅτι ἔργον τῷ κυρίῳ Θεῷ ἐν τῇ Χαλδαίων, ὅτι ἐληλύθασιν οἱ καιροὶ αὐτῆς. ἰστέον, ὅτι μετὰ τὴν Ἱεροσολύμων πόρθησιν, μεταπεφοίτηκε μὲν ἐπὶ τὰ ἔθνη Χριστός, ἔγνω δὲ πᾶσα λοιπὸν ἡ ὑπ' οὐρανὸν τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς δόξαν, τουτέστιν, αὐτὸν ὡσανεὶ χειμάρρου τὴν γῆν κατακλύζοντος. ποταμοῦ γὰρ δίκην ἐξένευσεν ἐπ' αὐτὴν ὁ Χριστός, ὃ καὶ πάλαι ὑπέσχετο, λέγων διὰ προφήτου φωνῆς, ἰδοὺ ἐγὼ ἐκκλίνω ἐπ' αὐτοὺς ὡς ποταμὸς εἰρήνης, καὶ ὡς χειμάρρους ἐπικλύζων δόξαν ἐθνῶν. μεμοσχοπεποιηκότος δὲ κατὰ τὴν ἔρημον τοῦ Ἰσραήλ, καὶ προσκεκρουκότος ταύτῃ τοι Θεῷ, τὴν διὰ τοῦ σωτῆρος ἀνάδειξιν, καὶ τῆς δι' αὐτοῦ χάριτος τὸ ἀμφιλαφὲς κατεπηγγέλλετο λέγων. ἀλλὰ ζῶ ἐγώ, καὶ ζῶν τὸ ὄνομά μου, καὶ ἐμπλήσει ἡ δόξα κυρίου πᾶσαν τὴν γῆν. μετὰ γὰρ τὰ πάντα Χριστοῦ, ὅς ἐστι δόξα τοῦ πατρός. τοιγάρτοι καὶ ἔφασκεν, ἐγώ σε ἐδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς, τὸ ἔργον ἐτελείωσα, ὃ δέδωκάς μοι, ἵνα ποιήσω αὐτό.

Ὢ ὁ ποτίζων τὸν πλησίον αὐτοῦ ἀνατροπῇ θολερᾷ, καὶ μεθύσκων, ὅπως ἐπιβλέπῃ ἐπὶ τὰ σπήλαια αὐτῶν· πλησμονὴν ἀτιμίας ἐκ δόξης πίε.

Ἐπιφθέγγεται πάλιν τὸ, ὢ τοῖς Ναβουχοδονόσορ ἀνοσίοις τολμήμασι, προφωνῶν ἃ πείσεται· καὶ ὅτι πικρᾶς ὀδύνης ἔμπλεως ἡ πληγή, καὶ διὰ τούτου σημαίνειν ἔοικε, τὴν θολερὰν ὀνομάζων ἀνατροπὴν τὴν ἄκρατον λύπην, ἤγουν αἰκίαν, ἣν καὶ μονονουχὶ ποτίζων τοὺς ἁλισκομένους ὁρᾶσθαι παρεσκεύαζε διενεγκόντας ὀλίγου τῶν ἐν οἴνῳ καὶ μέθαις. καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν; καθάπερ τι σπήλαιον ἀνοιγνύς, τὸν ἑκάστου νοῦν τοῖς ἄλλοις ἅπασι καθίστησι διαφανῆ. πικρὰς γάρ, ὡς ἔφην, ἐπάγων αἰκίας τοῖς τῶν εἰλημμένων περιφανεστέροις, ἢ τάχα που καὶ βασιλεῦσιν αὐτοῖς, ὀλοφύρεσθαι παρεσκεύαζε, καὶ τὴν κεκρυμμένην ἔσθ' ὅτε μικροψυχίαν, ἤγουν δειλίαν ὡς ἐξ ἀφορήτου λοιπὸν ἀνάγκης ἀπογυμνοῦν. ὁ γὰρ ἦν οὕτω δεινός τε, καὶ ἀτεράμων, ὡς ἐπαλγύνεσθαι δέον τε, καὶ κατοικτείρειν αὐτούς, ἐντρυφᾶν ἐπιμώζουσιν, αὔχημά τε τῆς ἰδίας ἀρχῆς ποιεῖσθαι. τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ, ποτίζειν τὸν πλησίον ἀνατροπῇ θολερᾷ, ὅπως ἂν ἐπιβλέπῃ ἐπὶ τὰ σπήλαια αὐτῶν,

A Tale quid de eo Hieremias Propheta. [Quomodo confractus, & contritus est malleus vniuersæ terræ? Quomodo facta est in perditionem Babylon in gentibus? Inuadent te, & capieris Babylon, & non cognosceris. Inuenta es, & capta es, quia Domino restitisti. Aperuit Dominus thesaurum suum, & protulit vasa iræ suæ, quia opus Domino Deo in terra Chaldæorum, quoniam venerunt tempora eius.] Sciendum, capta B Hierosolyma Christum ad gentes transisse: vnde deinceps totus mundus Dei & Patris gloriam cognouit, hoc est, ipsum, velut torrente terras inundante. Instar fluminis enim Christus eum peruasit, quod & olim promisit per Prophetam his verbis: [Ecce ego declinabo ad eos quasi fluuius pacis, & quasi torrens inundans gloriam gentiũ.] Item postquam Israel in deserto vitulo fabricato Deum offendit, Saluatorẽ affuturum, & gratiæ copiã per ipsum communicandam promisit dicens. [Veruntamen viuo ego, & viuit nomen meum, C & implebit gloria Domini omnem terram.] Cum Christo enim omnia, qui est gloria Patris. Quare etiam dicebat: [Ego te glorificaui super terram, opus consummaui quod dedisti mihi vt facerem illud.]

Hier. 50.

Ioan. 17.

Væ qui potat proximum suum subuersione turbida, & inebriat, vt aspiciat in speluncas ipsorum. Saturitatem ignominiæ de gloria bibe.

XXIX.

Acclamat rursũ, væ impiis Nabucho- D donosoris facinoribus, prænuntiãs quæ passurus sit; & acerbo dolore plenã fore plagam, etiã hinc videtur monere, quod turbidã subuersionem nominat immodicam ægritudinẽ, siue, iniuriã qua tantum non potans captiuos, paulũ à vinolentis & ebriis, vt differre viderentur, effecit. Et quid inde? Sicut speluncã aliquam aperiens, vniuscuiusque mentẽ cæteris omnibus pandit. Diras enim, sicut dixi, iniurias insignioribus captiuorum, E aut fortasse etiã regibus ipsis inferẽs, ad lamenta, & ad occultã aliquãdo pusillanimitatem, siue timiditatẽ, ex intolerabili necessitate nudandã, ac patefaciendam cõmouit. Adeò autem atrox, & immitis erat, vt cum eorum vicem miserãs dolere deberet, voluptatẽ ex gemitu & lamentis ipsorũ caperet, idque suo imperio laudi, & gloriæ duceret. Hoc, opinor, est proximum potare subuersione turbida, vt aspiciat in speluncas ipsorũ:

hoc est, abscondita, & in quorundã animi recessibus latentia. Quoniam igitur intẽperanti furore, sine vlla moderatione paruos & magnos, claros & obscuros, calamitatibus indignissimis implicuit, ideo inquit vniuersorũ Dominus, [saturitatem ignominię de gloria bibe.] Hoc est, eras tu quidem celebratus, & gloriosus & inclytus apud omnes vbique, & ex feritate notissimus: sed eris in posterum despicabilis, & exsuperans ignominia quam debet pœnam implebit.

Conueniet hoc etiam, si quis de impiis Pharisæis verum esse dicere voluerit. Potauerunt enim proximum subuersione turbida, quam ipsorum doctrinam & mandata hominum, (Mat. 15.) & insuper contra Christum insaniam, & linguæ eorum petulantiam esse autumamus. Ille namque ad vitam vocabat: hi eo vecordiæ venerant, vt etiam ipsum audientibus dicerent, (Ioan. 10.) [Dæmonium habet, & insanit, quid eum auditis?] Quod faciebant, vt salutarem sermonem, qui mentem illuminat, aspernati, ipsorum speluncas aspicerent, id est, tenebrosa, luce carentia, & mortua dogmata. Proinde in saturitatem ignominiæ, quanquam olim illustres, & non vulgari gloria cumulati ceciderunt. Præibant enim pastoribus, erántque & sacerdotes, & iudices.

Eadem in dogmatum impiorum inuentores quadrabunt, qui reuera proximum subuersione turbida potant, venenum fallaciæ, & deceptionis simpliciorum animis infundentes, vt speluncas ipsorum aspiciant. Tenebrosa enim est eorum mens, plena doli, verè caligine diabolica referta, & vt arbitror, nihil à speluncis, mortuorum cadaueribus, & omni fœtore immunditiáque repletis discrepans.

Ad accuratiorem autem verborum propositorum declarationem & illud dicendum opinor. Narrant Hebræi, per manus quasi traditum esse, Nabuchodonosorem Iudæa, & cæteris omnibus regionibus sub iugum redactis, & in regnum suum gentiũ principibus abductis, aliquando potiones confecisse. Deinde captiuos introduxisse, & curiosè illo potu inebriatos, ad saltationem impulisse. Quicum corporũ illa agitatione lassati caderent, partésque secretiores interdum nudatas ostenderent, arrisisse, & inde sibi ludum, iocúmque fecisse.

A τουτέστι, τὰ κεκρυμμένα καὶ λεληθότως ἐνόντα τισίν. ἐπεὶ τοίνυν ἀκρατοῖς ἐχρῆτο θυμοῖς, καὶ φειδοῦς ἁπάσης ἐξῃρημένοις μικροῖς καὶ μεγάλοις, καὶ λαμπροῖς, καὶ ἀσήμοις τοῖς αἰσχίστοις περιβέβληκε συμφοραῖς, ταύτῃ, φησὶν ὁ τῶν ὅλων δεσπότης, πλησμονὴν ἀτιμίας ἐκ δόξης πίε, τουτέστιν, ἦσθα μὲν γὰρ διαβόητός τε, καὶ εὐκλεής, καὶ περίοπτος τοῖς ἁπανταχοῦ, καὶ ἐξ ὠμότητος γνωριμώτατος· ἀλλ' ἔσῃ λοιπὸν ἠτιμωμένος, καὶ τῇ τῆς εὐκλείας ὑπεροχῇ τὴν ἰδίαν ἀναπλήσεις δίκην.

B Πρέποι δ' ἂν τοῦτο καὶ ἐπ' αὐτῶν, εἴπερ ἕλοιτό τις, τῶν ἀνοσίων Φαρισαίων ἀληθὲς εἶναι λέγειν. πεποτίκασι γὰρ τὸν πλησίον ἀνατροπὴν θολεράν, ταύτην δὲ εἶναί φαμεν, τὴν αὐτῶν διδασκαλίαν, τὰ τῶν ἀνθρώπων ἐντάλματα, πρός γε δὴ τούτοις τὴν κατὰ Χριστοῦ μανίαν, καὶ τὰ τῆς ἀθυρογλωσσίας ἐγκλήματα. ὁ μὲν γὰρ ἐκάλει πρὸς ζωήν, οἱ δὲ εἰς τοῦτο κατώλισθον ἀπονοίας, ὥστε καὶ φάναι τοῖς ἀκροωμένοις, δαιμόνιον ἔχει, καὶ μαίνεται, τί ἀκούετε αὐτοῦ; ἔδρων δὲ τοῦτο, ἵνα τὸν τῆς σωτηρίας C ἀποστρεφόμενοι λόγον, τὸν καταλαμπρύνοντα νοῦν, εἰς τὰ αὐτῶν ἐπιβλέπωσι σπήλαια, τουτέστιν, εἰς τὰ σκοτεινά, καὶ ἀφεγγῆ, καὶ τεθνηκότα διδάγματα. τοιγαροῦν πεπώκασιν εἰς πλησμονὴν ἀτιμίας, καίτοι πάλαι λαμπροί τε ὄντες, καὶ δόξης εἴσω βεβηκότες οὐ μικρᾶς. καθηγοῦντο γὰρ ποιμένων, ἦσαν δὲ καὶ ἱερεῖς, καὶ κριταί.

Ἁρμόσαι δ' ἂν ὁ τοιόσδε λόγος καὶ τοῖς τῶν ἀνοσίων δογμάτων εὑρεταῖς, οἳ ποτίζουσι κατὰ τὸ ἀληθὲς τὸν πλησίον ἀνατροπῇ θολερᾷ, τὸν τῆς ἀπάτης ἰὸν ταῖς D τῶν ἁπλουστέρων ψυχαῖς ἐπιχέοντες, ἵνα δὴ καὶ ἐπιβλέπωσιν ἐπὶ τὰ σπήλαια αὐτῶν, σκοτεινὸς γὰρ ὁ ἐκείνων νοῦς, ἀπάτης ἔμπλεως, ἀχλύος διαβολικῆς ἐπίμεστος ἀληθῶς, καὶ σπηλαίων, οἶμαι, διενεγκὼν κατ' οὐδέν, ἃ νεκρῶν ἐστι σωμάτων ἔμπλεα, καὶ δυσωδίας ἁπάσης, καὶ ἀκαθαρσίας.

Χρῆναι δέ, οἶμαι, πρὸς διασάφησιν τῶν προκειμένων ἀκριβεστέραν κἀκεῖνο εἰπεῖν. Ἑβραῖοί φασιν, ὡς ἐκ παραδόσεως δὲ πάλιν ὁ λόγος, E ὅτι νικήσας τήν τε Ἰουδαίαν, καὶ ἁπάσας δὲ τὰς ἄλλας χώρας ὁ Ναβουχοδονόσορ, καὶ ἀποκομίσας εἰς τὴν ἑαυτοῦ τοὺς τῶν ἐθνῶν ἡγουμένους, ἐποιεῖτο πότους κατὰ καιρούς. εἶτα τοὺς ἁλόντας εἰσφέρων, καὶ περιέργως πόμασι καταμεθύσκων αὐτοὺς ὀρχεῖσθαι παρεσκεύαζε. σφαλλομένοις δέ, καὶ διαπίπτουσι, καὶ ἀπογυμνουμένοις ἔσθ' ὅτε τὰ κεκρυμμένα τοῦ σώματος μέρη δεικνύουσιν, ἐπιμειδιῶν τρυφὴν ἐποιεῖτο τὸ χρῆμα, καὶ πρόφασιν εὐθυμίας.

ταῦτά φασιν ὠνομάσθαι εὐφυῶς σπήλαια. ἔχει δέ πως καὶ τὸ εἰκὸς ὁ λόγος. ἐκδεδώκασι γὰρ οἱ ἕτεροι τῶν ἑρμηνευτῶν ἀντὶ τῶν σπηλαίων, τὴν γύμνωσιν. ἵν᾽ ᾖ τοιοῦτο τὸ λεγόμενον. οὐαὶ ὁ ποτίζων τὸν πλησίον αὐτοῦ ἀνατροπῇ θολερᾷ, καὶ μεθύσκων, ὅπως ἐπιβλέψῃ ἐπὶ τὴν γύμνωσιν αὐτοῦ.

Καὶ σὺ καρδία σαλεύθητι, καὶ σείσθητι. ἐκύκλωσεν ἐπὶ σὲ ποτήριον δεξιᾶς κυρίου, καὶ συνήχθη ἀτιμία ἐπὶ τὴν δόξαν σου. διότι ἀσέβεια τοῦ Λιβάνου καλύψει σε, καὶ ταλαιπωρία θηρίων πτοήσει σε, δι᾽ αἵματα ἀνθρώπων, καὶ ἀσεβείας γῆς, καὶ πόλεως, καὶ πάντων τῶν κατοικούντων αὐτήν.

Ἔνεστί πως ἀεὶ, καὶ παραπεφυκὸς ὁρᾶται δεινῶς ταῖς ἀλαζόνων ψυχαῖς, καὶ τὸ πλεῖστον ὅσον εἰς τοῦ ἔχειν ἀναισθησίαν. καὶ μέντοι πρὸς τῷ δεῖν τὸ οἴεσθαι κατὰ σφᾶς ἀκατάλυτον ἕξειν τῆς εὐημερίας τὴν μέθεξιν, ἀποσείονταί τε ὥσπερ, καὶ σφόδρα γενναίως, τὸ προσδοκᾶν ὅλως ἔσεσθαί ποτε τὴν ἐπὶ τὰ χείρω τῶν πραγμάτων μεταδρομήν. ὁποῖόν ἐστι τὸ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ ὡς ἐκ προσώπου λεγόμενον τῶν ἐν εὐπαθείαις ὄντων, καὶ τρυφαῖς. ἐγὼ δὲ εἶπα ἐν τῇ εὐθηνίᾳ μου, οὐ μὴ σαλευθῶ εἰς τὸν αἰῶνα. ἠρρωστηκότι δὴ οὖν ἐκ πολλῆς ἄγαν ὑπεροψίας τῷ Βαβυλωνίῳ, καὶ ἀναλγήτῳ μονονουχὶ καὶ ἐπιπλήττει λοιπὸν ὡς ἀτέγκτῳ, λέγων. καὶ σὺ καρδία σείσθητι, τουτέστι, μὴ ἐν ἀκλονήτοις εὐημερίαις ἐρηρεῖσθαι νομίσῃς, εἰσδέχου λοιπὸν τὰς περὶ τῶν λυπούντων, ἐν αἰσθήσει τῶν συμβησομένων γενοῦ, καὶ παραχώρει τῇ πείρᾳ· καίτοι πρὸς αὐτῆς οὐδ᾽ ὅσον εἰπεῖν κἂν γοῦν ἐν ψιλαῖς ἐπινοίαις ἀξιώσας ἐλθεῖν, ὅτι γενήσῃ ποτὲ καὶ αὐτὸς ἐν σκυθρωποῖς, καὶ ταῖς ἀνίαις οὐ μετρίως πεφυκόσιν ἡ σὴ περιπεσεῖται καρδία. τί δὴ οὖν ἄρα τὸ σάλευον αὐτήν, καὶ καταδῦνον εἰς λύπας; ἐκύκλωσεν ἐπὶ σὲ ποτήριον δεξιᾶς κυρίου, καὶ συνήχθη ἀτιμία ἐπὶ τὴν δόξαν σου. ὥσπερ γὰρ αὐτὸς ἐπότιζες τὸν πλησίον ἀνατροπῇ θολερᾷ, τὸν αὐτὸν τρόπον τὰ ἐκ θείας ὀργῆς ἐπενεχθησόμενα πεπωκὼς, βδελυρὸς ἔσῃ παρὰ πᾶσι, καὶ ἠτιμασμένος, οἰκτρός τε, καὶ κατερριμμένος, καὶ τῆς ἀρχαίας ἐκείνης εὐκλείας ὁλοτρόπως ἐψιλωμένος. δεξιᾶς δὲ κυρίου τὸ ποτήριον εἶναι λέγων ὁ μακάριος Προφήτης, δεῖ ἀναπείθει φρονεῖν, ὡς οὐκ ἐνδέχοιτο μὴ πιεῖν, αὐτὸ Θεοῦ προσκομίζοντος. ἔδει γὰρ πάντως ἀνατλῆναι τὰ ἐξ ὀργῆς. ἐὰν γὰρ κλείσῃ κατὰ ἀνθρώπου, τίς ἀνοίξει; κατὰ τὸ γεγραμμένον.

A Hæc inquiunt scitè speluncas vocatas esse. Nec probabilitate caret quod affertur. Nam alii interpretes pro spelũcis ediderunt γύμνωσιν, nudationẽ, vt hęc subsit sententia: Væ qui potat proximũ suũ subuersione turbida, & inebriat, vt aspiciat nudationem, seu nuditatem eius.

Et tu cor commouere, & concutere. Circumdedit te calix dexteræ Domini, & congregata est ignominia super gloriam tuam. Quia impietas Libani operiet te, & miseria bestiarum terrebit te, propter sanguines hominum, & impietates terræ, & ciuitatis, & omnium habitantium eam. B

XXX. Superborum animis semper nescio quomodo inest, & mirè innatus cernitur stupor maximus. Ac præterquam quod fœlicitatem partam sibi perennem fore opinantur, exspectationem mutationis rerum in deterius admodum generosè quodammodo, C & penitus profligant. Quale est, quod per os Dauidis tanquam ex persona vitam voluptuariam, & deliciosam viuentium profertur. [Ego autem dixi in abundantia mea, non mouebor in æternum.] Superbia igitur maxima ægrotum Babylonium, & propemodum nihil dolentem, & immobilem increpat his verbis: [Et tu cor concutere.] Hoc est, ne te in prosperitatibus inconcussis firmatum putes. De cætero cogitationes tristes suscipe: D quæ futura sunt intellige, & experientiæ cede, tametsi antequam experirere, ne pauxillum saltem cogitare tantummodò voluisti, te quoque aliquando conditione mœsta futurum, & cor tuum molestiis non mediocribus conflictaturum. Quid ergo est, quod illud agitat, & tristitia concutit? [Circundedit te calix dexteræ Domini, & congregata est ignominia super gloriam tuam.] Sicut enim tu potasti E proximum euersione turbida, eodem modo cum ab irato Deo: tibi infligenda biberis, execrationi, & dispicatui eris apud omnes, miserabilisque, & abiectus, & veteris illius gloriæ omnino exors. Dexteræ autem Domini calicem esse dicens beatus Propheta, verè cogitandum subiicit, non posse non bibi, cùm ipsum Deus ingerat. Prorsus enim ab ira Dei irrogata perpeti necesse est. [Si enim clauserit contra hominẽ, quis aperiet?] vt scriptum est:

Psal. 29.

Iob 12.

" & vt ait Propheta, [Manũ excelsam quis auertet?] Quamobrem autẽ talia euentura sint, exponit. [Quia, inquit, impietas Libani operiet te, & miseria bestiarum terrebit te.] Ac Libanus quidem mons est Phœnices maximè conspicuus, arboribus frequens, & suauem odorem spirans, vtpote thurifer, quem nonnunqam sacræ literæ Israeli comparant, quod multis sanctis capitibus in sublime tendentibus, & cælestia cogitantibus, & pietatis pulchritudine vndique coopertis glorietur. Horum & beatus Dauid meminit, sic Deum alloquens. [Cedri Libani quas plantasti. Illic passeres nidificabunt.] Instar Cedri namque Sanctorum quilibet, vt modo dixi, sublimè assurgit, dum humilia, hoc est, terrena sapere dedignatur, & velut tegumentum fit aliis, tanquam passeres suscipiens, qui ab eo erudiri desiderant. Quare postquam Chaldæus Hierosolymam vastauit, impiè egit, & cum vrbe templo quoque incenso, Deum offendit, & sancta ipsa celebrata diripuit, hac de causa impietatem in Libanum commissam ipsum operturam dicit. Libanum porrò, vti monui, aut Iudæam, aut Hierosolymam appellat: quin etiam, vt quis putauerit, ipsum templum suaueolentiæ plenum, & sacerdotum capitibus quasi quibusdam cedris comans ac refertum. Quonam autem modo impietas Libani ipsum opertura sit, enucleat, dum addit, [Miseria bestiarum terrebit te.] Videtur hic rursum nominare feras, Cyri exercitum, Persas & Medos, vt indomitos admodum, & ad sæuitiam incitatos. Deum autem non temerè punire; sed quæ quis commiserit, iis pares pœnas imponere ostendit, subiiciens, [Propter sanguines hominum, & impietates terræ, & vrbis, & omnium habitantium eam.]

Isai. 14.

Psal. 103.

Etiam quilibet Pharisæorũ, qui necis Christi auctores, & architecti fuerunt, audiet. [Et tu cor commouere & concutere. Circundedit eos calix dexteræ Domini, & cõgregata est ignominia super gloriã eorum.] Iram siquidem Dei, quam senserunt, vt exitiabile poculum hauserũt, contẽptique & ab omni gloria quàm remotissimi euaserunt. Nam & hi aduersus Libanum sese impios præstiterunt: quo nomine Ecclesiam reuera fragrantẽ intelligas censeo, montẽ in conspectu omniũ, & omnibus vbique gentium notissimũ. Persecuti sunt autẽ Ec-

A καὶ ἣ φησὶν ὁ Προφήτης, τὴν χεῖρα τὴν ὑψηλὴν τίς ἀποστρέψει; αἰτίαν ὅτου δὲ δὴ τὰ τοιάδε συμβήσονται, διαπεραίνει, λέγων· ὅτι ἀσέβεια τοῦ Λιβάνου καλύψει σε, καὶ ταλαιπωρία θηρίων πτοήσει σε. καὶ Λίβανος μὲν ὄρος ἐπὶ τῆς Φοινίκης, τῶν ὅτι μάλιστα διαφανεστάτων, εὔξυλόν τε, καὶ εὐῶδες ὡς λιβανοφόρον. παρεικάζει δὲ αὐτὸν τὸν Ἰσραὴλ ἔσθ' ὅτε τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν, διά τοι τὸ πολλαῖς ἁγίαις ἐπισεμνύνεσθαι κεφαλαῖς, ὕψοσέ τε ἠρμέναις, καὶ φρονούσαις τὰ ἐν οὐρανοῖς, καὶ τῷ τῆς εὐσεβείας κάλλει περιηνθισμέναις. B τούτων διαμέμνηται καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ, οὕτω λέγων πρὸς Θεὸν, αἱ κέδροι τοῦ Λιβάνου ἃς ἐφύτευσας, ἐκεῖ στρουθία ἐννοσσεύσουσι. κέδρου γὰρ δίκην τῶν ἁγίων ἕκαστος, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, αἴρεται ὑψοῦ, τῷ μὴ φρονεῖν ἀνέχεσθαι τὰ κατερριμμένα, τουτέστι, τὰ ἐπὶ γῆς, καὶ οἷόν τι σκέπη γίνεται τοῖς ἑτέροις, στρουθίων δίκην εἰσδεχόμενος τοὺς παρ' αὐτοῦ μαθητεύεσθαι βουλομένους. οὐκοῦν ἐπειδήπερ ἐκπεπόρθηκε μὲν ὁ Χαλδαῖος C τὴν Ἱερουσαλὴμ, ἠσέβησε δὲ, καὶ προσκέκρουκε τῷ Θεῷ, προσεμπρήσας τῇ πόλει τὸν θεῖον ναὸν, ἤλω δὲ καὶ αὐτὰ τὰ περίπυστα ἅγια, ταύτητοι, φησὶ καλύψειν αὐτὸν τὴν ἀσέβειαν τὴν κατὰ Λιβάνου γεγενημένην. Λίβανον δὲ, ὡς ἔφη, ἢ τὴν Ἰουδαίαν, ἤγουν τὰ Ἱεροσόλυμα καλεῖ. οἰηθείη δ' ἄν τις καὶ αὐτὸν ἴσως τὸν ναὸν πολὺ τὸ εὐῶδες ἔχοντα, καὶ ταῖς τῶν ἱερέων καθάπερ τισὶ κέδροις κομῶντα κεφαλαῖς. τίνα δὲ τρόπον αὐτὸν ἡ τοῦ Λιβάνου καλύψειν ἔμελλεν ἀσέβεια, παρέδειξε, προσθεὶς, ὅτι D ταλαιπωρία θηρίων πτοήσει σε. ἔοικε δὲ πάλιν ἀποκαλεῖν θῆρας τοὺς Κύρῳ συνωπλισμένους Πέρσας τε, καὶ Μήδους, ὡς πολὺ τὸ ἀτίθασον ἔχοντας, καὶ εἰς ὠμότητα τεθηγμένους. ὅτι δὲ κολάζει Θεὸς οὐ μάτην, ἀλλ' οἷς ἄν τις δράσειε τὰς ἰσοῤῥόπους ἐπάγει ποινὰς, ἐδίδαξεν ἐπειπὼν, διὰ αἵματος ἀνθρώπων, καὶ ἀσεβείας τῆς πόλεως, καὶ πάντων τῶν κατοικούντων αὐτήν.

Ἀκούσεται δὲ καὶ τῶν Φαρισαίων ἕκαστος, οἳ E καὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ μιαιφονίας γεγόνασιν εὑρεταὶ, καὶ συνθέται. καὶ σὺ καρδία σαλεύθητι, καὶ σείσθητι. ἐκύκλωσεν αὐτοὺς ποτήριον δεξιᾶς κυρίου, συνήχθη δὲ καὶ ἀτιμία ἐπὶ τὴν δόξαν αὐτῶν. καταπεπώκασι γὰρ ὡς ὀλέθριον ποτήριον τὴν ἐπισυμβᾶσαν αὐτοῖς ὀργὴν, ἄτιμοί τε γεγόνασι, καὶ ἁπάσης εὐκλείας ὡς ἀπωτάτω. ἠσέβησαν γὰρ καὶ οὗτοι κατὰ τοῦ Λιβάνου. Λίβανον δὲ νοήσεις τὴν ἐκκλησίαν, τὴν ἀληθῶς εὐώδη, τὸ ὄρος τὸ διαφανὲς, καὶ τοῖς ἁπανταχοῦ γνωριμώτατον. ἐδίωξαν δὲ τὴν ἐκ-

κλησίαν μετὰ τοῦ σταυροῦ τοῦ Σωτῆρος. Τοιγάρτοι καὶ καταπέπληνται καθάπερ ὑπὸ θηρίων τῶν πεπορθηκότων αὐτούς, καὶ πολλοῖς αἵμασι γεγονότες ἔνοχοι τοῖς τῶν ἁγίων Προφητῶν, προσεθήκαν τούτοις καὶ τὰ τῶν πεπιστευκότων εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὧν ἀπαρχὴ γέγονεν ὁ μακάριος Στέφανος, περιστόλιον κόσμιον ὥσπερ τι, καὶ ἀπαρχὴ δεδειγμένος.

Τί ὠφελεῖ γλυπτόν, ὅτι ἔγλυψαν αὐτό; ἔπλασαν αὐτὸ χώνευμα, φαντασίαν ψευδῆ, ὅτι πέποιθεν ὁ πλάσας ἐπὶ τὸ πλάσμα αὐτοῦ, ποιῆσαι εἴδωλα κωφά.

Ἡ μὲν οὖν τάξις τοῦ ῥητοῦ διὰ τούτων ἔσται τὸν τρόπον. τί γὰρ ὠφελεῖ, φησί, τὸ γλυπτὸν ὅτι ἔγλυψαν αὐτό; τί δὲ ὠφελεῖ ὁ πλάσας ἐπὶ τὸ πλάσμα αὐτοῦ ὅτι πέποιθεν ἐπ' αὐτῷ; τίς δὲ δὴ πάλιν ὁ τοῦ Προφήτου σκοπός, ἐροῦμεν ὡς ἔνι. Κύρου καὶ Μήδων κατὰ τῆς Βαβυλῶνος ἐμβεβληκότων, καὶ τοῦ πολέμου λοιπὸν περιηχημένου, οἱ μάγοι τοὺς ψευδωνύμους ἐκάλουν Θεοὺς εἰς ἐπικουρίαν κινδυνευούσῃ τῇ πόλει, θυσίας τε, καὶ σπονδὰς τοῖς ἀναισθήτοις προσῆγον, ὅλην ἐπ' αὐτοῖς τοῦ σώζεσθαι θέμενοι τὴν ἐλπίδα. ἀλλ' ἦν ὕθλος ἐκεῖνα, καὶ φενακισμός, ἀπάτη, καὶ κενοβουλία, καὶ ἕτερον οὐδέν. ἥλω γάρ, καὶ πεπόρθηται, καὶ τοῦτο παθεῖν οὐκ οἰηθεῖσά ποτε. διαγελᾷ τοιγαροῦν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τὴν τῶν πεπλημμελημένων σκέψιν, καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς ἀψύχοις ἐλπίδα. τί γὰρ ὠφελεῖ, φησί, τὸ γλυπτόν, ἕτερον οὐδὲν ὑπάρχον ἢ φαντασία ψευδὴς οὐδὲν ἔχουσα τὸ ἀληθές; θεία γὰρ ὅλως δύναμις πῶς ἄν, ἢ πόθεν εἶναι πιστεύοιτο τοῖς ἐξ ἀνθρωπίνων χειρῶν πεπλαστουργημένοις; εἰκαῖον οὖν ἄρα τὸ ἐπ' αὐτοῖς πεποιθέναι, καὶ καταγέλαστον ἀληθῶς τὸ χρῆμά ἐστι παρά γε τοῖς ἐρρωμένην ἔχουσι τὴν φρένα, καὶ διεγηγερμένην. δοκεῖ δέ τις καὶ καθ' ἕτερον τὴν τῶν προκειμένων δύναμιν ἀναπτύξαι. ᾑρηκὼς γὰρ τὰς πόλεις ὁ Βαβυλώνιος, καὶ πάσας, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἀναστήσας τὰς χώρας, ἀπονένευκεν ἀγερώχως εἰς τὸ ὑψοῦ καὶ ἀχάλινον, ἐνδὺς λοιπὸν τὴν ὑπεροψίαν, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν ὁ δείλαιος τῇ οἰκείᾳ περιθεὶς κεφαλῇ, γράφει μὲν εἰκόνα χρυσῆν, καθὰ καὶ ὁ θεσπέσιος Προφήτης γέγραφε Δανιήλ. εἶτα προσκυνεῖν ἐκέλευσεν αὐτῇ φυλάς τε, καὶ γλώσσας, καὶ τοῖς τοῦτο δρᾶν οὐκ αἱρουμένοις θάνατος ἦν ἡ δίκη. τί τοίνυν τὸ ἐντεῦθεν ὄφελος; εἰπέ φησι. ὁ γὰρ οἰηθεὶς εἶναι καὶ Θεός, εἰς λῆξιν ἤδη ἐλήλακε τοῦ παντὸς κακοῦ, καὶ ταῖς ἐπέκεινα λόγου πέπτωκε συμφοραῖς.

clesiam post crucem Saluatoris. Proinde etiam territi sunt velut à bestiis, à quibus vastitatem pertulerunt. Cúmque multorum sanguinum essent rei, sanctorum Prophetarum puta, illis nihilominus credentium in Christum sanguines adiecerunt, quorum primus fuit beatus Stephanus, qui seut præclaras primitias exhibuit.

Quid prodest sculptile, quod sculpserunt illud? formauit illud conflatile, imaginationem falsam, quia confidit fictor in figmento suo, vt faciat idola muta.

XXII. Ordo verborum hic erit. Quid enim prodest, inquit, sculptile, quia sculpserunt illud? Quid verò iuuat fictorem figmentum suum, quia confidit in eo? Quid sibi in his velit Propheta, exponemus, quantum in nobis est. Vbi Cyrus, & Medi Babylonium inuaserunt, & bellum circumquaque fama diuulgauit, magi deos commentitios auxilium vrbi in periculum adductæ poscebant, sacrificiáque, & libamina sensus expertibus, tota salutis spe in ipsis collocata offerebant. Sed erant nugæ illa, & ludibrium, deceptio, consilium futile, & præterea nihil. Capta enim, & excisa est, quod nunquam fore putauerat. Itaque vniuersorum Deus perperam factorum commentationem, & spem in rebus inanimis repositam irridet. Quid enim prodest, inquit, sculptile, cum aliud nihil sit, nisi imago falsa, veritatis nihil habens? Diuina enim virtus quomodo tandem, aut vnde humana manu fictis inesse credi possit? Vanum est igitur in ipsis confidere, & sine dubio res ridicula apud eos, qui virili, & vigilanti sunt iudicio. Existimat autem quispiam, aliter hæc verba posse declarari. Captis vrbibus, & vt breuiter dicam, regionibus vastitudine deformatis, Babylonius impotenter, perfractis omnibus repagulis, spiritus sublimes concipit, induens superbiam, & Dei gloria miser caput suum cingens, decernit statuam auream, id quod diuinus Daniel Propheta scriptum reliquit, quam à tribubus, & linguis adorari iussit, recusantibus supplicio mortis proposito. Quæ ergo hinc vtilitas? dic inquit. Qui enim se etiam Deum rebatur, nunc miseriis omnibus circumseptus, & in calamitates inexplicabiles deuolutus est.

Daniel. 3

Væ qui dicit ligno, euigila, surge, & lapidi, eleuare: & ipsum est imaginatio. Et hoc est productio auri & argenti, & omnis spiritus non est in eo. Dominus autem in templo sancto suo. Reuereatur à facie eius omnis terra.

XXXII. Consequentem superiori explicationi sensum hæc verba continent. Errore enim circumuentos meritò deplorat, qui vno, & verè, & natura Deo relicto, atque à via cultus, ac timoris eius digressi, in perditionem præcipitent, ligno quidem acclamantes, *expergiscere, exsurge*, lapidi autem stultè, *eleuare*. Solent enim seducti, si quis eos timor consternauerit, tangere aras, aperire delubra, & idola anima carentia compellare, Miseremini, saluate: eleuare & tu lapis, tanquam Deus tuam potentiam venerantes, & adorare non detrectantes protege. Væ igitur iure talibus, qui ex auro & argento factis, spiritum non habentibus aduoluti, eiusmodi voces promunt, quas vtique præstaret Deo habitanti cælum, & templum suum supernam ciuitatem habenti promere: sanctus enim in sanctis habitat, & à quibus colitur, eos incolit. Vtile porrò, & necessarium quiddam Propheta nobis occinit, videlicet, [Reuereatur à facie eius omnis terra.] Quibus enim sana mens, illi vnum, natura & verè Deum adorandũ censent, cui quiuis sapiens cultum adhibebit, ei supplex erit: apud eum salutem quæret: ipsum opificem, omnium Dominum, saluatorem & redemptorem, fortissimum, purissimum, naturas rerum vt voluerit, interdum immutantem, & nutibus suis vniuersitatem hanc gubernantem confitebitur.

Οὐαὶ ὁ λέγων τῷ ξύλῳ, ἔκνηψον, ἐξεγέρθητι, καὶ τῷ λίθῳ, ὑψώθητι· καὶ αὐτό ἐστι φαντασία. τοῦτο δέ ἐστιν ἔλασμα χρυσίου, καὶ ἀργυρίου, καὶ πᾶν πνεῦμα οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ. ὁ δὲ κύριος ἐν ναῷ ἁγίῳ αὐτοῦ. εὐλαβείσθω ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ πᾶσα ἡ γῆ.

Ἕπεται πάλιν, ὡς ἔφην ἀρτίως, τῶν προκειμένων ἡ δύναμις. ταλανίζει γὰρ εἰκότως τοὺς πεπλανημένους. οἱ τὸν ἕνα τε, καὶ φύσει ἀληθῶς καταλελοιπότες Θεὸν, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν εὐλαβείας παρεκθέοντες τὴν ὁδὸν, ἵενται πρὸς ἀπώλειαν, ξύλῳ μὲν ἐπιφωνοῦντες, ἔκνηψον, ἐξεγέρθητι, λίθῳ δὲ ἀβούλως, ὑψώθητι. ἔθος γὰρ τοῖς πεπλανημένοις, εἰ δή τις αὐτοὺς καταπτοήσειε φόβος, ἀνάπτειν βωμοὺς, ἀνοιγνύναι τεμένη, καὶ τοῖς ἀψύχοις εἰδώλοις ἐπιφωνεῖν, ἐλεήσατε, σώσατε, ὑψώθητι καὶ σὺ λίθε. προσασπίζων ὡς Θεὸς, τῶν τὰ σὰ σεβόντων κράτη, καὶ σὲ προσκυνεῖν ἠρνημένων. οὐαὶ δὴ οὖν τοῖς τοιούτοις εἰκότως, τοῖς ἐκ χρυσοῦ, καὶ ἀργύρου πεποιημένοις, τοῖς οὐκ ἔχουσι πνεῦμα, προσκειμένοις, καὶ τὰς τοιαύτας λέγουσι φωνὰς, ἃς ἦν δή που Θεῷ λέγειν ἄμεινον, τῷ κατοικοῦντι τὸν οὐρανὸν, καὶ ναὸν ἴδιον ἔχοντι τὴν ἄνω πόλιν. ἅγιος γὰρ ἐν ἁγίοις κατοικεῖ, καὶ τοῖς σεβομένοις αὐτὸν ἐναυλίζεται. χρήσιμον δέ τι καὶ ἀναγκαῖον ὁ Προφήτης ἡμῖν ἐπιφθέγγεται, τὸ, εὐλαβείσθω ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ πᾶσα ἡ γῆ. προσκυνητέον γὰρ τοῖς γε ἀληθῶς ἀρτιφρονοῦσιν ἕνα τὸν φύσει, καὶ ἀληθῆ Θεὸν καὶ αὐτῷ τὸ σέβας ἀνάψει πᾶς σοφὸς, αὐτῷ προσοίσει τὰς ἱκετείας, παρ' αὐτῷ ζητήσει τὸ σώζεσθαι, αὐτὸν ὁμολογήσει δημιουργὸν, δεσπότην τῶν ὅλων, σωτῆρα, καὶ λυτρωτὴν, πανσθενῆ, πανάγνον, καὶ τὰς τῶν πραγμάτων μετασκευάζοντα φύσεις, ἐφ' ὅτῳ ἂν ἕλοιτο κατὰ καιροὺς καὶ ἰδίοις νεύμασι τὸ πᾶν διιθύνοντα.

CAPVT III.

Eiusdem, in canticum Abacuc.

XXXIII. ABSOLVTA commodissimè oratione de Babylone, & pœnas daturos sanctæ ciuitatis euersores, qui & Israelem captiuum abduxerunt, sufficientissima prædictione demonstrato, opportunè ad Christi mysterium transit, & ex liberatione in vna gente, ac separatim facta, sermonem ad communissimam omnium liberationem accommodat, per quam saluatæ sunt reliquiæ Israel; saluatus nihilominus vniuersus orbis.

ΚΕΦΑΛ. γ.

Εἰς τὴν ᾠδὴν, ἐξήγησις τοῦ αὐτοῦ.

Διαπεράνας εὖ μάλα τὸν ἐν τῇ Βαβυλῶνι λόγον, καὶ ὅτι πικρὰς ἀποτίσουσι δίκας οἱ καταδηώσαντες μὲν τὴν ἁγίαν πόλιν, ἀποκομίσαντες δὲ τὸν Ἰσραὴλ αἰχμάλωτον διαρκέστατα προαναπεφωνηκὼς, εὐαφόρμως ἔρχεται πρὸς τὸ Χριστοῦ μυστήριον, καὶ ὡς ἐκ λυτρώσεως τῆς γεγενημένης ἐφ' ἑνὸς ἔθνους, καὶ μερικῶς, παρακομίζει τὸν λόγον εἰς τὴν κατὰ πάντων, καὶ γενικωτάτην, ὑφ' ἧς σέσωσται μὲν τὸ κατάλειμμα τοῦ Ἰσραὴλ, σέσωσται δὲ οὐδὲν ἧττον ἡ σύμπασα γῆ.

Κῦρος μὲν γὰρ, ὁ Καμβύσου τῆς αἰχμαλωσίας ἀπήλλαξε τὸν Ἰσραὴλ, τὴν ἀλαζόνα καὶ θεομισῆ βασιλείαν καθελὼν, φημὶ δὲ δὴ τὴν Χαλδαίων. ἐξεικονισμὸς δὲ ἄρα, καὶ ὑποτύπωσις ἦν τὸ δρώμενον τῶν διὰ Χριστοῦ κατωρθωμένων. ὅς πᾶσαν αὐθρωπότητα δεῖ ἀλλαπερ αἰχμάλωτον ὥσπερ ἀρὼν, καὶ ὑπὸ χεῖρα κειμένουσαν τὴν τυραννικὴν (βεβασίλευκε γὰρ ἡμῶν διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ σατανᾶς) ἀπέφηνε μὲν ἐλευθέρους δεσμῶν τε καὶ πόνων, καὶ αὐτῆς δὲ τῆς ἀτόπου δουλείας αἰτίας, ἀνεκόμισεν ὥσπερ εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν τὴν ἐπουράνιον Ἱερουσαλήμ. γεγόναμεν γὰρ, κατὰ τὸ γεγραμμένον, συμπολῖται τῶν ἀγγέλων, καὶ οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ καὶ πατρίδα τὴν λοιπὸν ἀπεγραψάμεθα τὸν οὐρανόν. καταπλαγεὶς δὴ οὖν ὁ Προφήτης τοῦ μυστηρίου τὴν δύναμιν, καὶ τὴν ἄφραστόν τε, καὶ θεοπρεπῆ τῆς μετὰ σαρκὸς ἐπιδημίας τοῦ μονογενοῦς οἰκονομίαν ὑπερεγάμενος, ποιεῖται τὴν προσευχὴν, καὶ ἐν ᾠδῆς τρόπῳ, κατ' ἐκεῖνό που πάντως τὸ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ, ἡ γλῶσσά μου μελετήσει τὴν δικαιοσύνην σου, ὅλην τὴν ἡμέραν τὸν ἔπαινόν σου.

Κύριε, εἰσακήκοα τὴν ἀκοήν σου, καὶ ἐφοβήθην, κατενόησα ἔργα σου, καὶ ἐξέστην.

Νοοῖτ' ἂν ὁ λόγος καὶ πρὸς αὐτὸν, εἴπερ ἕλοιτό τις, τὸν τῶν ὅλων πατέρα, καὶ Θεὸν, ὡς ἀποκαλύπτοντα τὸν υἱὸν, ἀκοήν τε τὴν περὶ αὐτοῦ διαπραττοῦντα διὰ τοῦ πνεύματος. ἢ καὶ πρὸς αὐτὸν εἰκότως τὸν ἐνανθρωπήσαντα λόγον. καὶ εἰ μὲν τις λέγοι πρὸς τὸν πατέρα γενέσθαι, τυχὸν τοιόνδε τι συνήσομεν. ὦ τῶν ὅλων δέσποτα, φησὶ, τὴν ἀδίδακτον ἀποκάλυψιν, ἤγουν ἀκοὴν τὴν περὶ τοῦ σοῦ γεννήματος κατεπλάγην τοι· φρικτὰ γάρ ἐστι, καὶ πέρα λόγου τὰ διηγήματα, καὶ τῆς οἰκονομίας ὁ τρόπος πάντως ἂν εἴη λοιπὸν ἐπέκεινα νόμου. εἰ δὲ δὴ λεπτὸν ἐνιεὶς τῆς καρδίας τὸν ὀφθαλμὸν τὴν τῶν σῶν ἔργων καταθρήσαιμι δύναμιν, ἔκστασις ἔσται τὸ χρῆμα, καὶ ἕτερον οὐδέν. βλέποντος δὲ τοῦ λόγου πρὸς τὸν υἱὸν, οὐδὲν ἧττον προσβαλοῦμεν κατὰ τοιόνδε τινα τρόπον. ὦ κύριε, καὶ κατέχων τὰ ὅλα, κἂν εἰ γέγονας σάρξ, ὡς τὴν περὶ σοῦ δεξάμενος ἀκοὴν, ἤγουν ἄκουσμα, καὶ ἀποκάλυψιν, εἰς δέος ἐμπέπτωκα. καταπέπληγμαι δὲ, καὶ σφόδρα εἰκότως, τὴν τοῦ πράγματος ὑπερβολήν. μανθάνω γὰρ, ὅτι ἐν μορφῇ, καὶ ἰσότητι τῇ κατὰ πάντα ὁμοιοῦν ὑπάρχων τῷ γεγεννηκότι, σαυτὸν μὲν καθήσεις εἰς ἑκούσιον κένωσιν, γενήσῃ καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος ἐκ γυναικὸς, καὶ τὴν τῆς δουλείας ἀναπλάσεις μορφὴν, καὶ Θεὸν μεθ' ἡμῶν, ἐπιγράψῃ τὸν σαυτοῦ πατέρα. ὑπήκοος δὲ γενήσῃ, καὶ

A Cyrus quippe Cambysæ filius, arroganti, Deóque exoso Chaldæorum regno euerso, Israelem manu misit. Adumbratio igitur, & descriptio quædam erat, quod cum agebatur, eorum, quæ per Christum eximiè confecta sunt. Qui totum genus humanum quasi armis captum, & sub imperio tyrannico vexatum (à Satana enim per peccatum oppressi tenebamur) cum inuenisset, vinculis, & ærumnis absoluit, & ipsa seruitute indigna exemptos, velut in sanctam ciuitatem Hierusalem cælestem reduxit. B Euasimus enim, vt scriptum est, ciues angelorum, [& domestici Dei,] & cælum nobis iam patriam esse professi sumus. Obstupefactus itaque Propheta mysterii virtute, & ineffabilem, ac diuinam vnigeniti œconomiam aduentus cum carne vehementer admirans, preces concipit, in forma cantus, omninò secundùm illud à Dauide dictum, [Lingua mea meditabitur iustitiam tuam, tota die laudem tuam.]

Ephes. 2. Psal. 34.

C *Domine audiui auditionem tuam & timui. Cōsideraui opera tua, & obstupui.*

XXXIV.

Intelligi potest sermo, si placuerit, vel ad ipsum vniuersorum patrem & Deum conuerti, vt qui reuelet filium, & auditionem de ipso per spiritum manifestet: vel etiam, & iure, ad ipsum Verbum incarnatum. Quod si quis dicat ad Patrem verba fieri, fortasse talem quendā sensum complectentur. O vniD uersorum Domine, inquit, imperitam reuelationem, siue auditionem de progenie tua, obstupui: est enim tremenda, & supra quam explicari queat præclara narratio: & modus œconomiæ extra omnem legem. Quod si cordis oculo tuorum operum virtutem subtiliter intuear, res nisi merus stupor, & admiratio est. Sin autem verba ad Filium spectent, nihilominus eodem ad hunc fere modum accedemus. O Domine, qui contines omnia, tametsi caro factus es, vt suscepi auditionem, siue auditum & E reuelationem de te, in timorem incidi, & rei magnitudine mirificè, ac meritò obstupefactus sum. Intelligo enim, quod cum forma, & omnibus patri per omnia æqualis sis, te ipsum sponte ac volens ad exinanitionem demittes, nostrique similis homo fies ex muliere, & formam serui accipere non dedignabere, & qui est Deus nobiscum, tuum tibi patrem vendicabis. Eris item [obediens

Philip. 2. Galat. 4. Phil. 2.

vsque ad mortem, mortẽ autem crucis. Audiui igitur, auditionẽ tuam & timui: consideraui opera tua, & expaui.] Euangelizasti cæcis apertionem visus, prædicasti captiuis remissionẽ, sanasti contritos corde. Cõuertisti, quod aberrauerat, alligasti quod contritum erat, lux factus es his, qui sedebant in tenebris, ianua, & via ad vitam, & sanctificationem. Factus es pax, coniungens per fidem in vnum populũ eos qui ex circuncisione, & eos, qui ex gentibus. Factus es lapis angularis electus, pretiosus. Recuperasti mundum Deo patri, expiasti à peccatis, quique ex infirmitate capti fuerant, de manu diabolica eruisti. Gratia adoptionis filiorum illustrati sunt serui, homo de terra natus, cælesti ciuitate donatus est. Inprimis autẽ & hoc auditu dignũ reor. Qui omnes viuificas, nobiscum carnis mortem sustinuisti. Veruntamen factus es primogenitus ex mortuis, & primitiæ dormientium, & primitiæ humanæ naturæ, in incorruptionem restitutæ. Reuixisti enim, vt Deus, & sæua atque inexpugnabili bellua, hoc est, morte, conculcata, veteris illius maledicti efficientiam dissoluisti. Et in te, ac per te illud contra nos prolatum, cessauit, [terra es, & in terram reuerteris.]

Psal 146. Esa. 61. Ephes. 2. Esa. 28. Colos. 1. 1. Cor. 15. Genes. 3.

In medio duorum animalium cognosceris.

XXXV. Diuersa ratione quidam hæc interpretantur. Et alius quidẽ dixit, duo animalia vocari Spiritum, & Filium, & in medio eorum cognosci Deum & Patrem. Quam ego interpretationem imperitã, & deliram statuo. Quis enim dicere audeat ζῶον animal esse ζωὴ vitam, hoc est, Filium aut Spiritum sanctum? Potius enim vita est, quod viuificat: animal autẽ quod ab alio vitã accipit. Aliter quoque absurdum est, Patrem velut mediũ amborũ intelligere, qui iuxta ordinem confessionis sanctæ, & consubstantialis Trinitatis primus nominatur. Nec vllo modo dicimus, Filio, & Spiritui secundum appellationẽ præponi propterea, quod ante eos extiterit. Hoc enim esset nugari, & mẽtiri. Quin potius sentimus, & credimus, eum habere Verbum coæternum, & esse, quod est, non sine Spiritu proprio. Sed simul Deus intelligitur Pater, simul statim subit animũ subsistẽtia illius, per quẽ est Pater, & ipse diuinus ac sanctus eius Spiritus. Quoniã autem quasi fons quidã est eius, quod genuit, prudenti ratione prius nominatur.

A μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. εἰσακήκοα τοίνυν τὴν ἀκοήν σου, καὶ ἐφοβήθην, κατενόησα τὰ ἔργα σου, καὶ ἐξέστην. εὐηγγελίσω γὰρ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν, ἐκήρυξας αἰχμαλώτοις ἄφεσιν, ἰάσω τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν, ἐπέστρεψας τὸ πλανώμενον, κατέδησας τὸ συντετριμμένον, φῶς γέγονας τοῖς ἐν σκότει, θύρα καὶ ὁδὸς εἰς ζωὴν, καὶ ἁγιασμόν, γέγονας εἰρήνη, συνείρων διὰ τῆς πίστεως εἰς ἕνα λαὸν τούς τε ἐκ περιτομῆς, καὶ μέν τοι τοὺς B ἐξ ἐθνῶν, γέγονας λίθος ἀκρογωνιαῖος, ἐκλεκτὸς, ἔντιμος. κατεκτήσω τὴν οἰκουμένην τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ, ἠλευθέρωσας ἁμαρτιῶν τοὺς ἐξ ἀσθενείας ἑαλωκότας, ἐξείλου χειρὸς διαβολικῆς, τῇ τῆς υἱοθεσίας χάριτι κατελαμπρύνθη τὸ δοῦλον, οὐρανοῦ πολίτης ὁ ἐκ γῆς γέγονεν ἄνθρωπος. ἀξιάκουστον δὲ πρὸς τούτοις κἀκεῖνο, οἶμαί που. ὁ γὰρ πάντας ζωογονῶν, ὑπομεμένηκας μεθ' ἡμῶν τὸν τῆς σαρκὸς θάνατον. πλὴν γέγονας πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν, καὶ ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων, καὶ πρωτόλειον ἀνθρωπότητος, C ἀνακομισθείσης εἰς ἀφθαρσίαν. ἀνεβίως γὰρ ὡς Θεὸς, τὸ σκληρὸν καὶ δυσάλωτον πατήσας θηρίον, τουτέστι, τὸν θάνατον, παρέλυσας τῆς ἀρχαίας ἀρᾶς ἐκείνης τὴν δύναμιν. πέπαυται δὲ ἐν σοί τε, καὶ διὰ σοῦ τὸ, γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, καθ' ἡμῶν εἰρημένον.

Ἐν μέσῳ δύο ζώων γνωσθήσῃ.

Κατὰ διαφόρους τρόπους ἑρμηνεύεται τοῦτό τισι. καὶ ὁ μὲν ἔφη, δύο κεκλῆσθαι ζῶα τὸ πνεῦμα, D καὶ τὸν υἱὸν, ὧν καὶ ἐν μέσῳ γινώσκεσθαι τὸν Θεὸν καὶ πατέρα. ἀμαθὲς δὲ, οἶμαι, τὸ τῇδε νοεῖν, καὶ πολὺ τὸ εὔηθες ἔχει. τίς γὰρ ὁ φάναι τολμῶν, ὅτι ζῶόν ἐστιν ἡ ζωὴ, τουτέστι, τὸν υἱὸν, ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον; ζωὴ γὰρ μᾶλλον τὸ ζωοποιοῦν, ζῶον δὲ δὴ τὸ παρὰ ἑτέρου μετέχον ζωῆς. ἄτοπον δὲ καὶ ἑτέρως μέσον ὥσπερ ἀμφοῖν νοεῖσθαι τὸν πατέρα, ὃς καὶ πρῶτος ὀνομάζεται κατά γε τὴν σύνταξιν τῆς ὁμολογίας τῆς ἁγίας τε καὶ ὁμοουσίου τριάδος. καὶ οὐ δή ποτέ φαμεν, ὡς προτεταγμένος κατὰ τὴν κλῆσιν τοῦ τε υἱοῦ, καὶ τοῦ E πνεύματος, προϋφέστηκεν αὐτῶν. λῆρος γὰρ τοῦτο, καὶ ψευδοέπεια. διακείμεθα δὲ μᾶλλον, καὶ πεπιστεύκαμεν, ὅτι συναΐδιον ἔχει τὸν λόγον. καὶ ἔστιν, ὅ ἐστιν, οὐ δίχα τοῦ ἰδίου πνεύματος. ἀλλ' ἅμα τε Θεὸς νοεῖται ὁ πατὴρ, καὶ συνεισβέβηκεν εὐθὺς ἡ ὕπαρξις τοῦ δι' ὃν ἐστὶ πατὴρ, καὶ αὐτὸ δὴ τὸ θεῖον αὐτοῦ καὶ ἅγιον πνεῦμα. ἐπεὶ δὲ πηγή τις ἐστὶν, ὥσπερ ἰδίου γεννήματος, οἰκονομικῶς προωνόμασται.

πῶς οὖν ἔσται μέσος υἱοῦ καὶ πνεύματος, συνιδεῖν οὐκ ἔχω. ἀλλ' ἴσως ἐροῦσι κατὰ τὸ εἰκός, ὡς ἐν τόπῳ χρῆναι νοεῖσθαι τὸ μέσον. ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἄτοπον. οὐ γὰρ ἐν τόπῳ τὸ θεῖον, ὅτι μήτε ἐν ποσῷ, μήτε μὴν κατὰ σῶμά ἐστιν. ἕτεροι δὲ αὖ δύο ζωὰς εἰρήκασι, τήν τε νέαν, καὶ τὴν παλαιὰν διαθήκην, ὧν ἐν μέσῳ γινώσκεται Χριστός. ἐν δὲ τοῖς τοιούτοις θεωρήμασιν ὁδὸν ἴτω τις, ἣν ἂν βούλοιτο καθ' ἑαυτόν. ἡμεῖς δὲ ἅπαξ τὸν λόγον εἰς τὸ Χριστοῦ πρόσωπον περιτρέποντες, νομικὴν ποιησόμεθα τὴν τῶν νοημάτων ἀφήγησιν. γέγονε τοίνυν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἱλαστήριον διὰ τῆς πίστεως· ἐδόκει γὰρ ὧδε φρονεῖν τε καὶ λέγειν καὶ τῷ θεσπεσίῳ Παύλῳ. ἀπηλλάγμεθα γὰρ δι' αὐτοῦ παντὸς ἐγκλήματος, ἵλεώ τε, καὶ εὐάντητον ἐσχήκαμεν τὸν πατέρα. καὶ μαρτυρήσει λέγων ὁ σοφὸς Ἰωάννης. τεκνία, ταῦτα γράφω ὑμῖν, ἵνα μὴ ἁμαρτάνητε. καὶ ἐάν τις δὲ ἁμάρτῃ, παράκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν πατέρα Ἰησοῦν Χριστὸν δίκαιον, καὶ αὐτὸς ἱλασμός ἐστι περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν. οὐ περὶ τῶν ἡμετέρων δὲ μόνον, ἀλλὰ δὲ περὶ ὅλου τοῦ κόσμου. ἐπειδὴ δὲ ἦσαν τύποι τῶν ἐσομένων κατὰ ἀλήθειαν τὰ πάλαι δι' αἰνιγμάτων τυπούμενα, φέρε τι λέγωμεν τῶν ἐν τῇ ἁγίᾳ σκηνῇ γεγονότων παρὰ τοῦ πατρὸς ἱλαστήριον δεικνύοντες τὸν υἱόν. προστέταχε τοίνυν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς κιβωτὸν γενέσθαι, καὶ λυχνίαν, καὶ μέντοι καὶ τράπεζαν ἐν τῇ ἁγίᾳ σκηνῇ. εἶτα πρὸς τούτοις ἱλαστήριον ἐκ χρυσοῦ, καὶ πορφύρας, καὶ βύσσου κεκλωσμένης, καὶ κοκκίνου διανενησμένου, καὶ τοῦτο ἐπὶ τεσσάρων αἰρόμενον στύλων ἐπεκρέματο τῇ ἁγίᾳ κιβωτῷ. εἶτα δύο Χερουβὶμ εἰς δεξιόν τε, καὶ εὐώνυμον ἐκ χρυσοῦ πεποιημένα περιέστηκε τὸ ἱλαστήριον, τὰ πρόσωπα πρὸς αὐτὸ συντείνοντα. αἴνιγμα δὲ τὸ χρῆμα πάλιν, μυστήριον τοῦ κατὰ Χριστόν. γέγονε μὲν γὰρ ὁ λόγος σάρξ, καίτοι Θεός, καὶ κύριος τῶν ὅλων ὑπάρχων, ὡς ἐκ Θεοῦ, ἐκ πατρὸς τῶν ὅλων ὑπάρχων, ὡς ἐκ Θεοῦ, καὶ πατρὸς πεφηνὼς κατὰ φύσιν. ἀλλ' εἰ καὶ γέγονε σάρξ, καὶ τέθειται παρὰ τοῦ πατρὸς ἱλαστήριον, οὐκ ἀποβέβληκεν ὅπερ ἦν, τουτέστι, τὸ εἶναι Θεός· ἀλλ' ἔστι καὶ οὕτως ἐν ἐξουσίᾳ, καὶ δόξῃ τῇ θεοπρεπεῖ, καὶ πάλιν αὐτὸν περιεστᾶσιν αἱ ἄνω δυνάμεις, τὰς αὐταῖς συντεταγμένας ἀποπεραίνουσαι λειτουργίας. ταύτῃ τὰ Χερουβὶμ περιεστᾶσι τὸ ἱλαστήριον, καὶ πρὸς αὐτὸ βλέπουσι διαπαντός. ἔθος γὰρ ταῖς ἄνω δυνάμεσιν ἁγίαις οὔσαις, καὶ πανάγνοις, ἀεὶ κατασκέπτεσθαι τὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν βλέπειν, καὶ εἰς τὰ αὐτῷ δοκοῦντα, καὶ φίλα τετράφθαι διαπαντός.

A Quomodo igitur inter Filium, & Spiritum medius ſit, diſpicere nequeo. Sed fortaſſe, vt veriſimile eſt, reſpondebunt, *medium* vt in loco intelligendū. Sed hoc quoque ineptū eſt. Diuinitas enim loco non continetur, nec enim quanta, aut corporata eſt. Rursū alii duas vitas eſſe dixerunt nouū, & vetus Teſtamentum, in quarum medio Chriſtus cognoſcitur. In huiuſmodi ſententiis, quam quiſque viam ſibi elegerit, iam ambulet. Nos ſemel ſermonem ad Chriſti perſonā con- B uertentes, ſenſum iuxta Legem enarrabimus. Factus eſt igitur Dominus noſter Ieſus Chriſtus propitiatio per fidē: ita enim ſentire & dicere diuino Paulo viſum eſt. Per ipſum enim liberati ab omni peccato, propitium & acceſſu facilem nacti ſumus Patrē. Teſtatur iſtuc ſapiens Ioannes, dicēs: [Filioli, hæc ſcribo vobis, vt non peccetis. Sed & ſi quis peccauerit, aduocatum habemus apud Patrem Ieſum Chriſtum iuſtum, & ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris. Non C pro noſtris autem tantum, ſed & totius mundi.] Quoniam autem vetera illa typi reuera, & figura futurorum, in ænigmatis expreſſa extiterūt: age dicamus quædam quę fiebant in ſancto tabernaculo à Patre, & ex propitiatorio filium Dei ſignificatum demonſtremus. Iuſſit igitur vniuerſorū Dominus arcam fieri, & candelabrum, & menſam in ſancto tabernaculo. Ad hæc propitiatorium ex auro, & purpura, & byſſo retorta, & cocco perneto, quod ſublatū ſuper colum- D nas quatuor, ante ſacram arcam pendebat. Poſtea duos Cherubin ad dexterā & ſiniſtram aureos, facies ſibi obuertentes ſuper propitiatorio conſtituit. Res inuoluta eſt, & myſteriū rei in Chriſto perpetratum continet. Verbum enim caro factum eſt, quamuis ſit Deus, & Dominus omnium, vt ex Deo, & patre omnium exiſtens, vt ex Deo & patre naturaliter apparens. Sed quamuis factum ſit caro, & conſtitutū à patre propitiatorium; non abiecit tamen quod E erat, hoc eſt, deitatem: ſed etiam ſic poteſtatem, & gloriā Deo conuenientem habet, & nihilominus eum ſupernæ virtutes circumſtant, præſcripta ſibi officia peragentes. Idcirco Cherubin propitiatorium regunt, & ipſum aſſiduiſſimè intuentur. Solent enim ſupernę virtutes vt ſanctæ, & puriſſimæ diuina ſine intermiſſione contemplari, & Deum intueri, & quæ ipſi placita acceptáque ſunt, ad ea ſe commodare ſemper.

Hebr. 4.

1. Ioan. 2.

Exod. 25. 26. 27.

Ioan. 1.

Cognoſceris igitur, inquit, ô Domine, quis eris, noſtrum ſimilis factus: Nempe propitiatorium, vt ex paradigmate ſeu exemplari in ſancto tabernaculo perſpicuè cognoſcêris. Stas enim in medio duorum animalium, hoc eſt, Cherubin, & nomen tibi, Propitiatorium, & verus eſt ſermo. Nam vt ipſe Chriſtus ait, [Non miſit pater filium in mundum, vt iudicet mundum: ſed vt ſaluetur mundus per ipſum.]

Ioan.3.

γνωσθήσῃ δὴ οὖν, φησὶν, ὦ δέσποτα, τίς ἔσῃ, καθ' ἡμᾶς γεγονώς. ὅτι γὰρ ἱλαστήριον, ὡς ἐκ παραδείγματος τοῦ ἐν τῇ ἁγίᾳ σκηνῇ γνωσθήσῃ σαφῶς. ἕστηκας γὰρ ἐν μέσῳ δύο ζώων, τουτέστι, τῶν Χερουβὶμ, καὶ ὄνομά σοι, τὸ ἱλαστήριον, καὶ ἀληθὴς ὁ λόγος. ὡς γὰρ αὐτός φησιν ὁ Χριστὸς, οὐκ ἀπέστειλεν ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν εἰς τὸν κόσμον, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον· ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ.

Cum appropinquauerint anni, cognoſceris. Cum aderit tempus, demonſtraberis.

Ἐν τῷ ἐγγίζειν τὰ ἔτη, ἐπιγνωσθήσῃ. ἐν τῷ παρεῖναι τὸν καιρὸν, ἀναδειχθήσῃ.

xxxvi.

Myſterium Chriſti lex vaticinata eſt: quin etiam ſanctorum Prophetarum chorus ante promulgauit. Sacri autem doctores, quæ tempore aduentus, ſeu præſentiæ eius acciderunt, & ritè geſta ſunt, cum olim de ipſo prædictis fructuosè conferentes, multis modis nos in fide in ipſum corroborant: & videmus ſæpenumero eoſdem inde ſenſus & cogitationes ſuas confirmare. Quale eſt illud apud Euangeliſtas: Eiecit Dominus noſter Ieſus Chriſtus [è templo vendentes oues & boues, & menſas nummulariorum euertit. Et cum feciſſet quaſi flagellum de funiculis,] omnes exturbauit, dicens, [nolite facere domum patris mei domum negotiationis.] Quid poſtea? [Recordati ſunt, inquit, diſcipuli eius, quia ſcriptum eſſet de eo, Zelus domus tuæ comedet me.] Cum Ioſeph aliquando ſuſpicaretur, deſponſam ſibi virginem imminutam eſſe, vellétque clam dimittere, [Apparuit ei angelus Domini in ſomnis dicés, Ioſeph fili Dauid, noli timere accipere Mariam coniugẽ tuam. Quod enim in ea natum eſt, de Spiritu ſancto eſt. Pariet autẽ filium, & vocabis nomen eius Ieſum: ipſe enim ſaluum faciet populum ſuũ à peccatis eorum.] Mox oraculum ſanctũ huic rei certiſſimã fidem conciliat. Sequitur enim in hæc verba. [Hoc autẽ totum factum eſt, vt impleretur quod dictũ eſt per Eſaiã Prophetã dicentẽ: Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel.] Inueniemus quoque ipſum Emmanuelem ex Prophetarum prædictionibus fidem in ſe conſtabilire, & poſtulantẽ, iam rebus ipſis cognoſci, & cum prænuntiatis rerum geſtarũ euentum conferendo, dubitationẽ omnem tolli de cætero, quin ipſe ſit, quẽ Lex & Prophetæ prænuntiauerint. Veniebãt enim

Ioan.2. Psal.68. Matt.1. Mat.1.

Κεχρημάτικε μὲν ὁ νόμος τὸ Χριστοῦ μυστήριον· καὶ μὴν καὶ ὁ τῶν ἁγίων προφητῶν προανακέκραγε χορός. συμβάλλοντες δὲ χρησίμως τοῖς πάλαι περὶ αὐτοῦ γεγραμμένοις τὰ ἐν καιρῷ τῆς ἐπιδημίας συμβεβηκότα τε, καὶ κατωρθωμένα, ποικίλως βεβαιοτέρους ἡμᾶς εἰς τὴν ἐπ' αὐτῷ πίστιν καθιστᾶσιν οἱ μυσταγωγοί, καὶ αὐτοὺς δὲ πλειστάκις εὑρήσομεν τὸν οἰκεῖον ἐντεῦθεν ἐμπεδοῦντας νοῦν. ὁποῖον ἐστὶν ἐκεῖνο, τὸ διὰ φωνῆς εὐαγγελιστῶν. ἐκβέβληκε μὲν γὰρ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐκ τοῦ ἱεροῦ τοὺς πωλοῦντας πρόβατα, καὶ τοὺς βόας, καὶ τὰς τραπέζας ἀνέτρεψε τῶν κολλυβιστῶν. καὶ ποιήσας ὡσεὶ φραγέλλιον ἐκ σχοινίων, πάντας ἐξέβαλε, λέγων· μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου οἶκον ἐμπορίου. καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν; ἐμνήσθησαν, φησὶν, οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ὅτι ἦν γεγραμμένον, ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου καταφάγεταί με. οἰηθέντι δέ ποτε τῷ Ἰωσὴφ τὴν μνηστευθεῖσαν αὐτῷ διεφθάρθαι παρθένον, ἐθέλοντί τε λάθρα ἀπολῦσαι αὐτὴν, ὤφθη, φησὶν, ἄγγελος κυρίου κατ' ὄναρ λέγων, Ἰωσὴφ υἱὸς Δαβὶδ, μὴ φοβηθῇς παραλαβεῖν Μαριὰμ τὴν γυναῖκά σου. τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν, ἐκ πνεύματός ἐστιν ἁγίου. τέξεται δὲ υἱὸν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ. εἶτα λόγιον ἱερὸν παρεκόμιζε πρὸς πληροφορίαν· ἔφη γὰρ πάλιν ὧδε, τοῦτο δὲ ὅλον γέγονεν, ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου λέγοντος· ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει, καὶ τέξεται υἱὸν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ. εὑρήσομεν δὲ καὶ αὐτὸν Ἐμμανουὴλ ἐκ τῶν τοῖς προφήταις προηγγελμένων τὴν ἐφ' ἑαυτῷ κρατύνοντα πίστιν, ἀξιοῦντά τε δι' αὐτῶν ἤδη τῶν πραγμάτων ἐπιγινώσκεσθαι, καὶ τοῖς ἤδη προειρημένοις τὴν τῶν ἀποτελεσμάτων συμφέροντας ἔκβασιν, ἐνδοιάζειν οὐδαμῶς ὡς αὐτὸς εἴη λοιπὸν, ὁ διὰ νόμου, καὶ προφητῶν προκεκηρυγμένος. ἧκον μὲν γὰρ

πρὸς αὐτὸν τινες τῶν Ἰωάννου μαθητῶν, φιλοπευστοῦντες, καὶ λέγοντες, Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς ἀπέσταλεν ἡμᾶς, λέγων· σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν; ὁ δὲ, καίτοι λέγειν ἐξὸν, ἐγώ, οὐχ ἕτερος, ἐπὶ τὴν ἀρχαίαν αὐτοὺς ἀναπέμπει προαγόρευσιν ἀναφοιτῆσαι, λέγων, πορευθέντες ἀπαγγείλατε Ἰωάννῃ ἃ ἀκούετε, καὶ βλέπετε. τυφλοὶ ἀναβλέπουσι, χωλοὶ περιπατοῦσι, λεπροὶ καθαρίζονται, καὶ κωφοὶ ἀκούουσι, καὶ νεκροὶ ἐγείρονται, καὶ πτωχοὶ εὐαγγελίζονται, καὶ μακάριός ἐστιν, ὃς ἐὰν μὴ σκανδαλισθῇ ἐν ἐμοί. ἀληθὲς οὖν ὅτι, καθά φησιν ὁ Προφήτης, ἐν τῷ ἐγγίζειν τὰ ἔτη ἐπιγνωσθήσῃ, καὶ ὅτι κατὰ καιροὺς τοὺς πάλαι προωρισμένους ὡς θελήσει τε, καὶ βουλῇ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, ἀπεδείχθη Χριστός. ἐν ἐσχάτοις γὰρ τοῦ αἰῶνος καιροῖς ἐπιφανεὶς ἡμῖν, ἐπεγνώσθη τε, καὶ ὡμολογήθη, καθάπερ ἀμέλει καὶ πρό γε τῶν ἄλλων ὁ Ναθαναὴλ ἀνέκραγε λέγων. ῥαββὶ σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, σὺ βασιλεὺς εἶ τοῦ Ἰσραήλ. ἐπεγνώσθη οὖν ἐν τῷ ἐγγίζειν τὰ ἔτη, τουτέστιν, ὡς ἐν καιρῷ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας. ἐπεγνώσθη παρά τε ἁγίων, καὶ ἁπάσης ἤδη λοιπὸν τῆς ὑπ' οὐρανόν. ἐγνώκαμεν γὰρ τὸ ἐν μέσῳ δύο ζώων ἱλαστήριον, ὡς ἐν αἰνίγμασι νομικοῖς προανατυπούμενον, τουτέστι, Χριστόν.

Ἐν τῷ ταραχθῆναι τὴν ψυχήν μου, ἐν ὀργῇ ἐλέους μνησθήσῃ.

Προσκέκρουκεν ἡ ἀνθρώπου φύσις τῷ δημιουργῷ διὰ τὴν ἐν Ἀδὰμ παράβασιν, ὃς ὀλίγου παντελῶς ἠξίωσε λόγου τὴν δοθεῖσαν ἐντολήν. τοιγάρτοι καὶ τεταράγμεθα, καὶ ἐξηλώκαμεν, ἀρᾷ καὶ δίκῃ περιπεσόντες οἱ δείλαιοι. καὶ θανάτῳ κεκρατήμεθα προοργισθέντος Θεοῦ. ἤκουσε γὰρ ὁ προπάτωρ Ἀδὰμ, ὡς ῥίζα τοῦ γένους, γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ. πλὴν οὐ μέχρι παντὸς περιεῖδεν ἡμᾶς ὁ δημιουργὸς, ἀλλὰ κατηλέησεν ὡς Θεός. εἰ γὰρ καὶ κατέπιεν ὁ θάνατος ἰσχύσας κατὰ τὴν τοῦ Προφήτου φωνὴν, ἀλλὰ πάλιν ἀφεῖλεν ὁ Θεὸς πᾶν δάκρυον ἀπὸ παντὸς προσώπου. τὸ ὄνειδος τοῦ λαοῦ ἀφεῖλεν ἀπὸ πάσης τῆς γῆς. κατήργηται μὲν γὰρ ἐν Χριστῷ τοῦ θανάτου τὸ κράτος ἀνῃρημένης τῆς ἁμαρτίας, ἐφ' ᾗ καὶ ὠνειδίσμεθα. κύριος γὰρ ἐμνήσθη ἡμῶν, καὶ ἠλέησεν ἡμᾶς, καθὰ καὶ ὁ θεσπέσιος ἀναμέλπει Δαβίδ. ἀνακομίζει γὰρ ἡμᾶς εἰς ἀφθαρσίαν, καὶ ζωὴν, καίτοι τεταραγμένους, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, ἀπό γε τῆς θείας ὀργῆς, ὡς ἐν ἐκλείψει γενέσθαι τοῦ πνεύματος, τουτέστιν, ἐν ἀποθέσει τε, καὶ ἀποβολῇ τῆς ψυχῆς. περαίνεται γὰρ οὕτως ἐν ἡμῖν ὁ θάνατος. ὅτι δὲ καταδεδικάσμεθα μὲν τῷ θανάτῳ

A ad eum quidam Ioannis discipuli, sciscitātes curiosius in hunc modū: [Ioannes Baptista misit nos, dicēs, Tu es qui venturus es, an aliū exspectamus?] Ille verò tametsi liceret respondere, ego sum, & non alius, veterem eos prędictionē hortatur audire, dicens: [Euntes renuntiate Ioanni quæ auditis & videtis. Cæci vident: claudi ambulāt, leprosi mundantur, surdi audiunt, & mortui resurgunt, & pauperes euangelizantur, & beatus qui non fuerit scandalizatus in me.] (Luc. 7.)

B Verum est igitur quod ait Propheta, [cum appropinquauerint anni, cognosceris,] & secundùm tempora olim voluntate, & consilio Dei & patris definita manifestatum esse Christum. Vltimis enim seculi temporibus apparuit nobis, & cognitus, & multorum confessione indicatus est: quemadmodum scilicet & ante alios Nathanaël exclamauit his verbis: [Rabbi, tu es filius Dei, tu es rex Israel.] (Ioan. 1.) Cognitus est igitur cum appropinquarent anni, hoc est, tempore œconomiæ in carne. Cognitus est à sanC ctis, & iam nunc à toto orbe. Cognouimus in medio duorum animalium propitiatorium, vt in legalibus ænigmatis præfiguratum, hoc est, Christum.

Cum conturbata fuerit anima mea, in ira misericordiæ recordaberis.

XXXVII.

Natura humana propter transgressionem Adami, qui datum sibi mandatum minimi duxit, opificē læsit. Proinde irascente Deo & cōturbati sumus, & periD mus, & in maledictum ac pœnas incidimus miseri, & subiugati à morte fuimus. Audiuit enim primus parens Adam, tanquam radix generis nostri, [Terra es, & in terram redibis.] (Genes. 3.) Veruntamen non in perpetuum despexit nos cōditor: sed, vt Deus, nostri misericordia captus est. Quanquam enim mors potentia sua, iuxta vocem Prophetæ, nos absorbuit, tamen [abstulit rursum Deus omnem lacrymam ab omni facie.] (Esai. 25.) Probrum populi sui abstulit de tota terra. EuaE cuatum est enim in Christo mortis imperium, sublato peccato, cuius causa in opprobrio eramus. [Dominus enim memor fuit nostri, & misertus est nostri:] sicut & diuinus Dauid canit. In incorruptionē siquidem, & in vitam nos restituit, quamuis conturbatos, vt dixi modò, ab ira diuina, vt deficeremus spiritu, hoc est, vt animam deponeremus, & abiiceremus: sic enim mors in nobis efficitur. Damnatos autem ad mortem,

postquam

postquam Deum offendimus, & iterum misericordiam, & salutem consecutos, fidem facit beatus Dauid, cùm vniuersorum Deum sic affatur: [Auertente te faciem tuam turbabuntur, & in puluerem suum reuertentur. Emittes spiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciem terræ.] Auersionem enim propter Adami transgressionem perpessi, in puluerem, vnde & facti eramus, reuersi sumus. Ast vbi rursus in Christo, & per Christum spiritum diuinum abunde possedimus, naturæ eius consortes facti, secundum scripturas, denuo ad id quod erat in principio reformati, & innouati, & saluati sumus: quod & Paulus scribit, [Omnia in Christo noua creatura. Et, vetera præterierunt, facta sunt autem omnia noua.] Ergo conturbati sumus, ab initio diuinę iræ animaduersionem sustinentes. Postquam autem appropinquantibus annis cognitus, & iuxta tempora olim statuta manifestatus est Christus, de cætero misericordiæ recordatus est. Iustificati sumus [non ex operibus legis, (secundum scripturas:) neque ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos: sed secundum magnam misericordiam ipsius.]

Psal. 103. Gen. 3. 2. Cor. 5. Rom. 3. Tit. 3.

Deus à Thaman veniet, & sanctus de monte Pharan vmbroso condenso.

XXXVIII

Dupliciter hæc verba intelliguntur, de quibus pro modulo nostro dicemus. Thæman redditur Auster. Vergit autem ad Austrum penitus solitudo, in qua & mons Choreb fertur esse, vbi Moses Deo Israelitis certas agendorum leges præscribenti astitit. Quare alteram verbis propositis sententiam aptantes, illud dicimus. [Veniet, inquit, Deus ex Thæman, ex monte Pharan siue Choreb.] Hoc est, qui quondam in solitudine maxime Australi, in monte Choreb patribus in specie ignis visus est, ipse qui olim locutus est Legem, veniet & in carne apparebit nostrûm similis, & vt Propheta, ac mediator: sicut nimirũ diuinus quoque Moses, qui audiuit à Deo, [Prophetã suscitabo de fratribus ipsorũ sicut te, & ponam verba mea in ore eius, & loquar ipsis secũdùm omnia, quæcunque mandauero ei.] Sin quis hæc verba aliter enodare voluerit, is erit hic modus. Thæman, vt dixi, intimam solitudinẽ Australem appellabãt. Aiunt igitur in oris Iudææ Australibus planè interioribus sitã esse Bethleem. Itaque [Deus ex Thæman veniet,] hoc

Exod. 14. & 31. Deut. 18.

A προσκεκρουκότες Θεῷ, σεσώσμεθα δὲ πάλιν ἠλεημένοι, πιστώσεται λέγων ὁ μακάριος Δαβὶδ πρὸς τὸν τῶν ὅλων Θεόν. Ἀποστρέψαντός σου τὸ πρόσωπον, ταραχθήσονται, καὶ εἰς τὸν χοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν. ἐξαποστελεῖς τὸ πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. πεπονθότες μὲν γὰρ τὴν ἀποστροφὴν, διὰ τὴν ἐν Ἀδὰμ παράβασιν, ἀνεστρέψαμεν εἰς τὸν χοῦν, ἐξ οὗ καὶ γεγόναμεν. ἐπειδὴ δὲ πάλιν ἐν Χριστῷ, καὶ διὰ Χριστοῦ τὸ θεῖον πεπλουτήκαμεν πνεῦμα, τῆς B αὐτοῦ φύσεως γεγονότες μέτοχοι, κατὰ τὰς γραφὰς, ἀνεστοιχειώμεθα πρὸς τὸ ἐν ἀρχῇ, κεκαινουργήμεθα, καὶ σεσώσμεθα. ἔστι γάρ ἐστιν ἀληθὲς, ὃ καὶ αὐτὸς ἡμῖν ὁ θεῖος γέγραφε Παῦλος, ὅτι πάντα τὰ ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις, καὶ, τὰ ἀρχαῖα παρῆλθε, γέγονε δὲ τὰ πάντα καινά. Οὐκοῦν τεταράγμεθα μὲν, ἐξ ἀρχῆς τὰ ἐκ τῆς θείας ἀνατλάντες ὀργῆς. ἐπειδὴ δὲ ἐγγιζόντων τῶν ἐτῶν ἐπεγνώσθη Χριστὸς, ἀνεδείχθη δὲ κατὰ τοὺς πάλαι προωρισμένους καιροὺς, ἐμνή- C σθη λοιπὸν ἐλέους. δεδικαιώμεθα γὰρ οὐκ ἐξ ἔργων νόμου, κατὰ τὰς γραφὰς, ἀλλ' οὐδὲ ἐξ ἔργων, τῶν ἐν δικαιοσύνῃ ἃ ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸ πολὺ αὐτοῦ ἔλεος.

Ὁ Θεὸς ἀπὸ Θαιμὰν ἥξει, καὶ ὁ ἅγιος ἐξ ὄρους Φαρὰν κατασκίου δασέως.

Διττὴν ἔχει θεωρίαν τὸ προλελεγμένον ὁ νοῦς, καὶ δὴ ἐροῦμεν τὰ ἐπ' αὐτοῖς ὡς ἔνι. ἑρμηνεύεται δὲ Θαιμὰν ὁ νότος. ἔστι δὲ νοτιωτάτη λίαν ἡ ἔρημος, ἧς καὶ ὁ Χωρὴβ ὄρος εἶναι λέγεται, ἔνθα παρέστη ὁ D Μωσῆς τῷ Θεῷ, τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ τῶν πρακτέων τοὺς ὅρους τὰς ὁρίζοντι νόμους. Οὐκοῦν μίαν μὲν τοῖς προκειμένοις ἐφαρμόζοντες ἔννοιαν, ἐκεῖνό φαμεν, ἥξει, φησὶν, ὁ Θεὸς ἐκ Θαιμὰν, ἐξ ὄρους Φαρὰν, ἤτοι Χωρὴβ, τουτέστιν, ὁ πάλαι κατὰ τὴν νοτιωτάτην ἔρημον ἐν τῷ ὄρει Χωρὴβ ὀφθεὶς τοῖς πατράσιν ἐν εἴδει πυρὸς, αὐτὸς ὁ πάλαι λαλήσας τὸν νόμον, ἥξει, καὶ μετὰ σαρκὸς ὀφθήσεται καθ' ἡμᾶς, ἐν τάξει Προφήτου, καὶ μεσίτου ὄντος· καθάπερ ἀμέ- E λει καὶ ὁ θεσπέσιος Μωσῆς, πρὸς ὃν εἴρηται παρὰ Θεοῦ. Προφήτην ἀναστήσω ἐκ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν ὥσπερ σὲ, καὶ δώσω τοὺς λόγους μου εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ, καὶ λαλήσει αὐτοῖς κατὰ πάντα ὅσα ἂν ἐντείλωμαι αὐτῷ. εἰ δὲ δὴ βούλοιτό τις τοῖς γεγραμμένοις προσβαλεῖν καθ' ἕτερον τρόπον, ἔστι δὴ τόδε. Θαιμὰν, ὡς ἔφην, τὴν νοτιωτάτην ἔρημον ἀποκαλοῦσι. Φασὶ τοίνυν ἐν τοῖς ὅτι μάλιστα νοτιωτάτοις τῆς Ἰουδαίας μέρεσι κεῖσθαι τὴν Βηθλεέμ. ἥκει οὖν ὁ Θεὸς ἐκ Θαιμὰν ἥξει, τουτέ-

στιν, ἐκ Βηθλεὲμ τῆς πρὸς νότον. ὁ γὰρ φύσει τε καὶ ἀληθῶς Θεὸς ὁ μονογενὴς τοῦ πατρὸς λόγος καθ' ἡμᾶς γεγονὼς, γεγέννηται διὰ γυναικὸς ἐν Βηθλεέμ. ἐπειδὴ δὲ ἔθος τῇ θείᾳ γραφῇ, τοῖς τῶν ὀρέων περιφανεστέροις ἔσθ' ὅτε τὴν τῶν Ἰουδαίων παρεικάζειν συναγωγὴν, διά τοι τὸ πλείστοις τε, καὶ ὅσοις εὐκλεεστάτοις ἀνδράσιν ὁρᾶσθαι κατάκομον, ταύτῃ τοι καὶ νῦν τῷ ὄρει Φαρὰν ἐξομοιοῖ, λέγων, ὡς ἐξ ὄρους κατασκίου δασέος. κατάσκιον δὲ καὶ δασὺ τὸ ὄρος φησὶ διὰ τοὺς πατέρας, ἐξ ὧν γεγενῆσθαι λέγεται κατὰ σάρκα Χριστός. ἔσται γοῦν ἀκοῦσαι σαφῶς τοῦ μὲν μακαρίου Λουκᾶ τὸν τῆς γενεαλογίας ἐκλογισμὸν ἀναφέροντος ἐξ Ἰωσὴφ ἐπὶ τὸν Ἀδάμ· Ματθαίου γε μὴν ἐκ Δαβίδ τε, καὶ Ἀβραὰμ, κατακομίζοντος πάλιν στοιχηδὸν, ὡς ἔφην, ἐπὶ τὸν Ἰωσήφ. ὄρος οὖν δασὺ, καὶ κατάσκιον ἡ συναγωγὴ, πολλοὺς ἐνεγκοῦσα κατὰ καιροὺς τοὺς ἐξ ὧν ἀνέφυ Χριστός. ὅτι γάρ ἐστιν ἐξ Ἰουδαίων, πῶς ἐστιν ἀμφιβάλλειν; γεγέννηται γὰρ ἐξ αἵματος Ἀβραὰμ, καὶ Δαβίδ, κατά γε τὴν σάρκα, φημὶ, καὶ αὐτὸς δέ που φησὶ περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστίν.

Ἐκάλυψεν οὐρανοὺς ἡ ἀρετὴ αὐτοῦ, καὶ αἰνέσεως αὐτοῦ πλήρης ἡ γῆ.

Γέγονε μὲν ἱλαστήριον διὰ πίστεως τοῖς ἐπὶ γῆς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος, ὅτε πέφυκε καθ' ἡμᾶς, καὶ ἐν δούλου μορφῇ, τουτέστιν, ἄνθρωπος. ἔδοξέ πως ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας καὶ αὐτῶν μειονεκτεῖσθαι τῶν ἁγίων ἀγγέλων, καὶ τῆς ἐκείνων εὐκλείας ἰέναι κατόπιν. ἀλλ' ἦν ὑψωτάτω πάλιν ὡς Θεός. καὶ πιστώσεται λέγων ὁ σοφώτατος Παῦλος. τὸν δὲ βραχύ τι παρ' ἀγγέλους ἠλαττωμένον βλέπομεν Ἰησοῦν, διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου, δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένον. ἐπειδὴ γὰρ γέγονεν ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ, ταύτῃ (καθὼς γέγραφε πάλιν ὁ αὐτὸς) ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα, τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσηται, ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ πατρός. ἀληθεύσει δὲ οὖν ὁ Προφήτης λέγων. ἐκάλυψεν οὐρανοὺς ἡ ἀρετὴ αὐτοῦ, καὶ τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ πλήρης ἡ γῆ. οἱ μὲν γὰρ τὴν ἁγίαν οἰκοῦντες πόλιν, καὶ ταῖς ἄνω μοναῖς διαιτώμενοι, πάντες εἰσὶ πνεύματα λειτουργικὰ, εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν. ὁ δὲ τοῖς τῆς θεότητος ἐνιδρύεται θώκοις.

A est, ex Bethleē, quæ Austrū respicit. Naturalis enim, & verus Deus, vnigenitum Dei patris Verbū, nostra natura assumpta, ex muliere in Bethleē primogenitus est. Quia verò diuina scriptura interdū insignioribus mōtibus Iudæorū synagogam, siue populum cōparare consueuit, quod plurimis, longéque celeberrimis viris quasi arboribus densa videatur, idcirco & nunc cū mōte Pharan illā componit, dicēs, è mōte vmbroso, & cōdenso venturū. B Vmbrosum autem, & condensum montem nominat propter patres, è quibus Christus secundùm carnē prognatus dicitur. Licebit igitur audire B. Lucam, genealogiā eius percensendo à Ioseph ad Adam perspicuè referentē: Matthæum vero à Dauide, & Abraham ordine, vt dixi, ad Ioseph vsque deducentem. Mons ergo condensus & vmbrosus synagoga est, quæ diuersis tēporibus multos tulit, ex quibus propagatus est Christus. Ex Iudæis enim natum quis dubitet? Genitus est enim ex san- C guine Abraham, & Dauid, secundū carnem inquā. Quin ipse quodā loco de semet affirmat, [quia salus ex Iudæis est.]

Luc. 3. — Ioan. 4.

Operuit cælos virtus eius, & laudis eius plena est terra.

XXXIX.

Vnigenitum Dei Verbum factum est quidem Propitiatoriū per fidem in terra degentibus, quando nostrum simile, & in forma serui, hoc est, homo natum est. Quam ob causam etiam sanctis angelis quodammodo inferius, & iis gloria po- D sterius visum est. Sed rursum quatenus Deus, erat sublimissimū. Fidem astruet Paulus sapientissimus: [Eum autem, inquit, qui modico quàm angeli minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatum.] Quoniam verò [factus est obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis (sicut idem alicubi scripsit) Deus ipsum exaltauit, & donauit ei nomen, quod est super omne nomen, vt in no- E mine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus Christus est in gloria Dei patris.] Verus igitur erit Propheta dum dicit, [operuit cælos virtus eius, & laudis eius plena est terra.] Qui enim sanctam ciuitatē habitant, & in supernis mansionibus degunt, [Omnes sunt administratorii spiritus, missi in ministeriū propter eos qui hæreditatem capient salutis.] Ille vero in solio deitatis collocatus est,

Psal. 8. — Hebr. 2. — Philip. 2. — Heb. 1.

Et nulli eorũ à Deo & Patre dictũ est, [filius meus es tu,] cum hunc & filium confiteatur, & dilectũ vocet, & assessorẽ habeat, qui cum eo collaudatur, & adoratur. Et rursum de eodẽ diuinus Paulus. [Cum autẽ introducit primogenitũ in orbem terrarũ, dicit, & adorent eum omnes angeli eius.] Quocirca etsi factus est Propitiatoriũ, cum ad humanã naturam propter nos, & pro nobis induendã descẽdit, nihilominus est Deus, & omni creaturę quæque videtur, inquam, quæque non videtur, imperat. [Operit enim cælos virtus eius, & plena est terra laudis eius.] Hoc quoque & ipsa sancta Seraphim diuinũ eius thronum circũstantia, & honorificis acclamationibus, vt Dominum Sabaoth, & vniuersorũ Deum, meritò ac iure venerãtia manifestè proclamarunt. Ipsius enim laudibus plenos esse cælos & terrã dicebant. Quod si cui placuerit illud dicere, magnã & supereminẽtem esse virtutẽ Christi, vt etiam ipsos cælos operiat, si in magnitudine definita concipiatur, probabiliter sentiet. Ait siquidem alicubi beatus Dauid, [Domine, misericordia tua in cælo, & veritas tua vsque ad nubes.] Quibus verbis bonitatis celsitudinem, & veritatis excellentiam, vt in magnitudine corporis, & loci demonstrauit.

Hebr. 1. Matt. 17. Esai. 6.

Et splendor eius vt lux erit.

XL. Propitiatorium per fidem, hoc est Christum, affuturum vt illuminet sedentes in tenebris, etiam à sanctis Prophetis clarere queat. Quorum vnus dicebat: [Regio Zabulõ, terra Nephthalim, & reliqui, maritimam habitantes, Galilææ gentium, populus sedens in tenebris vidit lucem magnam.] Alius. [Illuminare, illuminare Hierusalem, quia venit lumen tuũ, & gloria Domini super te orta est.] Testatus est ipse Deus pater his verbis. [Propter Sion non tacebo, & propter Hierusalem non quiescam, donec egrediatur sicut lumen iustitia mea, & salutare meum vt lampas accendetur.] Iustitia enim Dei, & salutare Christus, [Qui factus est nobis sapientia à Deo, iustitiáque, & sanctificatio, & redemptio,] secundùm scripturas. Quamobrem veluç in tenebris ambulantibus, lampas nobis manifestus est Christus, per institutionem Euangelicam ab illa veteri caligine nos liberans, quam in mentibus nostris diffundens omnium inimicus, neque natura, & verum Deum intueri, neque pietatis, & vitæ semitã considerare patiebatur.

Esai. 9. Idem. Esai. 62. 1. Cor. 1.

A καὶ οὐδενὶ μὲν ἐκείνων εἴρηται παρὰ Θεοῦ καὶ πατρός, υἱός μου εἶ σύ, τὸν δὲ καὶ υἱὸν ὁμολογεῖν καὶ ἀγαπητὸν ὀνομάζει, καὶ σύνεδρον ἔχει συνυμνούμενόν τε, καὶ συμπροσκυνούμενον. ἔφη γὰρ πάλιν ὁ θεσπέσιος Παῦλος περὶ αὐτοῦ· ὅταν δὲ εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει, καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ. οὐκοῦν κἂν εἰ γέγονεν ἱλαστήριον κατηγμένος εἰς ἀνθρωπότητα δι' ἡμᾶς, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν, οὐδὲν ἧττόν ἐστι Θεός, B καὶ ὑπὲρ πᾶσαν τὴν κτίσιν, ὁρατὴν δὲ λέγω, καὶ ἀόρατον. καλύπτει γὰρ οὐρανοὺς ἡ ἀρετὴ αὐτοῦ· ἔσται δὲ πλήρης καὶ ἡ γῆ τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ. τοῦτο καὶ αὐτὰ διακεκράγασιν ἐναργῶς τὰ Σεραφὶμ τὰ ἅγια, τὸν θεῖον αὐτοῦ περιεστῶτα θρόνον, καὶ ταῖς εὐφημίαις ὡς Κύριον Σαβαώθ, καὶ τὸν ὅλων Θεὸν εὖ μάλα καταγεραίροντα. πλήρη γὰρ ἔφασκον τόν τε οὐρανόν, καὶ τὴν γῆν τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ. εἰ δὲ δὴ βούλοιτό τις ἐκεῖνο λέγειν, ὅτι μεγάλη, καὶ ὑπερτελής ἐστιν ἡ ἀρετὴ τοῦ Χριστοῦ, ὡς καὶ αὐτοὺς καλύψαι τοὺς οὐρανούς, εἰ ἐν C μεγέθει νοοῖτο τῷ μετρητῷ, πιθανὸν εἰσδέξεται νοῦν. ἔφη γάρ που ὁ μακάριος Δαβίδ· Κύριε, ἐν τῷ οὐρανῷ τὸ ἔλεός σου, καὶ ἡ ἀλήθειά σου ἕως τῶν νεφελῶν, τὸ τῆς χρηστότητος ἐπηρμένον, καὶ τῆς ἀληθείας τὴν ὑπεροχὴν ὡς ἐν ποσότητι τῇ κατὰ σῶμα, καὶ κατὰ τόπους σημαίνων.

Καὶ φέγγος αὐτοῦ ὡς φῶς ἔσται.

Ὅτι φωτιῶν ἀφίξεται τοὺς ἐν σκότει τὸ διὰ πίστεως ἱλαστήριον, τουτέστι, Χριστός, σαφὲς ἂν γένοιτο καὶ διὰ φωνῆς τῶν ἁγίων προφητῶν. ὁ μὲν D γὰρ ἔφασκε. χώρα Ζαβουλών, καὶ γῆ Νεφθαλείμ, καὶ οἱ λοιποί, οἱ τὴν παραλίαν κατοικοῦντες Γαλιλαίας τῶν ἐθνῶν, ὁ λαός, ὁ καθήμενος ἐν σκότει, εἶδε φῶς μέγα. ὁ δέ, φωτίζου Ἱερουσαλήμ, ἥκει γάρ σου τὸ φῶς, καὶ ἡ δόξα κυρίου ἐπὶ σὲ ἀνατέταλκε, μεμαρτύρηκε δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς καὶ πατήρ, οὕτω λέγων, διὰ Σιὼν οὐ σιωπήσομαι, καὶ διὰ Ἱερουσαλὴμ οὐκ ἀνήσω, ἕως ἂν ἐξέλθῃ ὡς φῶς ἡ δικαιοσύνη μου, τὸ δὲ σωτήριόν μου ὡς λαμπὰς E καυθήσεται. δικαιοσύνη γάρ, καὶ σωτήριον αὐτοῦ ὁ Χριστός, ὃς ἐγενήθη μὲν ἡμῖν σοφία ἀπὸ Θεοῦ, δικαιοσύνη τε, καὶ ἁγιασμός, καὶ ἀπολύτρωσις κατὰ τὰς γραφάς. οὐκοῦν οἷάπερ ἐν σκότει βαδίζουσι, λαμπὰς ἡμῖν ἀνεδείχθη ὁ Χριστός, διὰ παιδεύσεως εὐαγγελικῆς τῆς ἀρχαίας ἐκείνης ἀπαλλάττων ἀχλύος, ἣν ταῖς ἡμετέραις διανοίαις ἐνιεὶς ὁ πάντων ἐχθρός, καταθρεῖν οὐκ ἠφίει τὸν φύσει τε, καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεόν, οὔτε μὴν τὴν τῆς εὐσεβείας, καὶ ζωῆς κατασκέπτεσθαι τρίβον.

τὸ τοίνυν φέγγος, ὅπερ ἡμῖν ἔδειξεν ὁ Χριστὸς, ὡς φῶς ἔσται, τουτέστιν, οὐκ ἀμυδρὸν, οὐδὲ μὴν ἀσθενὲς, καθάπερ ἀμέλει τὸ διὰ Μωσέως. ἐν αἰνίγμασι γὰρ, καὶ σκιαῖς ὁ νόμος· ἀλλ' ὡς φῶς καθαρὸν, καὶ ἀμιγὲς ἀχλύϊ, καὶ εἰς νοῦν, καὶ καρδίαν εἰσδυόμενον, καὶ τὴν νοητὴν ἡμῖν ἐναστράπτον αἴγλην, καὶ τὴν τῆς ἀκιβδήλου γνώσεως ἐνοικίζον ἀκτῖνα.

Κέρατα ἐν χερσὶν αὐτοῦ.

Τὸ κέρας ἀεὶ λαμβάνεται παρὰ ταῖς θεοπνεύστοις γραφαῖς ἢ εἰς βασιλείαν, καὶ δύναμιν, ἤγουν ὑπερηφανίαν, καὶ διδάσκει αὐτὸς ὁ μακάριος Δαβὶδ λέγων. εἶπα τοῖς παρανομοῦσι, μὴ παρανομεῖτε, καὶ τοῖς ἁμαρτάνουσι, μὴ ὑψοῦτε κέρας. μὴ ἐπαίρετε εἰς ὕψος τὸ κέρας ὑμῶν, καὶ μὴ λαλεῖτε κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀδικίαν. ὑπέρογκα γὰρ ματαιότητος φθεγγόμενοί τινες, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἀδικίαν κατὰ Θεοῦ λαλοῦσι, τὴν περὶ αὐτοῦ δογμάτων παρασημαίνοντες τὴν ὀρθότητα, ἢ καθ' ἕτερον ὁντινοῦν παρυβρίζοντες τρόπον. δυνάμεως δὲ σημαντικὸν τὸ κέρας, ὅταν λέγηται περὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ πατρὸς, προσαναδείξαντος ἡμῖν τὸν υἱόν· ἤγειρε κέρας σωτηρίας ἡμῖν· καὶ πάλιν. τὸ κέρας αὐτοῦ ὑψωθήσεται ἐν δόξῃ. ἐν εὐκλείᾳ γὰρ πάντα τὰ ἐν δυνάμει Χριστοῦ παραδόξως κατωρθωμένα. ἀφῖκται δὴ οὖν ὁ μονογενὴς ἐν εἴδει μὲν τῷ καθ' ἡμᾶς, καὶ ὅσον εἰς σάρκα καὶ ἀνθρωπότητα, τὴν ἐν ἡμῖν ἀσθενείας ὑπομένων τὴν δόκησιν. πλὴν ἐν χερσὶν ὡς Θεὸς ἔχων πάντα τὰ κέρατα, τουτέστι, πάσας τὰς βασιλείας, κατὰ πᾶσαν δύναμιν τῶν ἀντικειμένων ἐνεργειῶν. τὸ δὲ ἐν χερσὶν ὅταν λέγωμεν, τὸ ἐν ἐξουσίᾳ λέγομεν. καὶ γοῦν πρὸς Θεὸν δεδιδάγμεθα λέγειν ἐν προσευχαῖς, ἐν ταῖς χερσί σου οἱ κλῆροί μου. ὅτι δὲ ὑπενήνεκται τῷ Χριστῷ πᾶσα δύναμις διαβολικὴ, καὶ τὰ καλούμενα κέρατα, τουτέστιν, αἱ κατὰ πόλεις τε, καὶ χώρας τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων τυραννίδες. διεμοιρήσαντο γὰρ τὴν σύμπασαν γῆν, πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις; τὰ μὲν γὰρ ἐπ' ἐξουσίας τῶν ἀνθρώπων ἐξήλαυνε, τὰ δὲ προσιόντα, καὶ παρεκάλουν αὐτὸν, ἵνα μὴ ἐπιτάξῃ αὐτοῖς εἰς τὴν ἄβυσσον ἀπελθεῖν. γέγραπται γὰρ οὕτως παρὰ τοῖς ἁγίοις Εὐαγγελισταῖς. ὅτι δὲ τῆς καθ' ἡμῶν τυραννίδος καὶ αὐτὸν ἀπεσόβησε τὸν τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων ἐπιστάτην, τουτέστι, τὸν σατανᾶν, ἀκονιτὶ κατοψόμεθα, αὐτοῦ λέγοντος τοῦ Χριστοῦ, νῦν κρίσις ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου· καὶ ὁ ἄρχων ἐκβληθήσεται ἔξω. κἀγὼ ἐὰν ὑψωθῶ ἐκ τῆς γῆς πάντας ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτόν. οὐκοῦν κἂν εἰ γέγονεν ἄνθρωπος, ἀλλ' οὖν ἐν χερσὶ,

Splendor igitur, à Christo nobis ostensus, vt lux erit, hoc est, non obscurus, neque exilis; sicuti nimirum per Mosen. In ænigmatis quippe, & vmbris Lex tota versabatur: sed vt lux pura, nullique caligini permista, atque in mentem & cor ingrediens, & intellectuali fulgore in nos coruscans, & præcognitionis radium in nos introducens.

Cornua in manibus eius.

XII. Cornua in scripturis à Deo inspiratis semper aut regni, & potentiæ, aut superbiæ notionem habent, quod ipsum B. Dauid docet. [Dixi iniquis, nolite iniquè agere, & delinquētibus, Nolite exaltare cornu. Nolite extollere in altum cornu vestrum: & nolite loqui aduersus Deum iniquitatem.] (Psal. 74) Quidam enim superbas vanitates loquentes, iuxta scripturam, iniquitatem contra Deum loquuntur, (Psal. 143) dogmatū de ipso sinceritatem adulterātes, aut alio quocunque modo graui contumelia afficientes. Significat autem virtutē, seu potentiā vocabulum cornu, cum dicitur de Deo, & Patre, qui nobis Filium exhibuit. [Erexit cornu salutis nobis.] (Luc. 1) Et rursum. [Cornu eius exaltabitur in gloria.] (Psal. 109) Gloriosa sunt enim omnia, quæ in virtute, & potestate Christi admirabiliter, & insigniter patrata sunt. Venit itaque vnigenitus, nostri gerens similitudinem: & quod ad carnē, naturámque humanam attinet, infirmitatis nostræ opinionem habens: verùm vt Deus, habens in manu omnia cornua, hoc est, vniuersa regna, secundū omnem virtutem operationum aduersariarum. Cum autem dicimus, in manibus, in potestate dicemus. Quare in precibus docti sumus Deo dicere, [In manibus tuis sortes meæ.] (Psal. 30) Subiectā autem Christo omnē virtutem diabolicā, & quæ vocantur cornua, puta, per vrbes & regiones immundorū spirituum tyrannides (totam enim terrā diuiserant) dubitandū est nemini. Alios enim cum potestate ex hominibus expulit: alii accedētes eum orabant, ne iuberet eos in abyssum abire. Sic enim apud sacros Euangelistas legimus. (Luc. 8) Quod autē tyrannide quæ nos opprimebat ipsū quoque immundorū spirituū Præsidem, nempe Satanā, depulerit, clarè perspicere licet ex verbis Christi. [Nunc iudicium est mundi huius: princeps mundi eiicietur foras. Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia trahā ad me ipsū.] (Ioan. 12) Quapropter, etsi homo factus est, tamen in manibus,

hoc est, in potestate habet contrariarum virtutum tyrannides siue regna, siue vires etiam. Qui porrò simplicius ita locum vult intelligere, Christum habere in manibus cornua, hoc est, inexpugnabili, & inuicto robore præditum esse, & quos libuerit inimicos eo facilè tanquam cornu petere, ac ferire, leuique momento labefactare, & instar tauri intolerabili impetu irruere, etiam rectè intelliget.

Et posuit dilectionem robustum fortitudinis suæ.

XLII. Duo hæc præclara præstiturus Christus aduenit. Euertere aduersarios, qui totum mundum seduxerant, & soli ac maximè Deo creatori debitam gloriam furto abstulerant, sibique eam arrogauerant: & deceptis, ac dominatum profectò ineluctabilem perferentibus salutem restituere. Ac illorum quidem tyrannidem desiisse, euanuisséque penitus docet, cum ait, [cornua in manibus eius:] quibus videlicet eorum vis & potentia subuerteretur, & superbia quasi ventilaretur. Salutem autem nobis redditurum præostendit, [posuit dilectionem robustam fortitudinis suæ.] Saluati sumus [non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos.] Non ex factis gloriosis. [Nihil enim ad perfectum adduxit lex:] sed ex benignitate Dei & Patris, qui validam, hoc est, fortem & magnam dilectionem Filii pro nobis posuit. [Sic enim dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in illum, non pereat, sed habeat vitam æternam.] Saluati sumus igitur ex dilexione Dei & Patris, atque etiam ipsius Filii, qui nostri causa mortem subiit: etsi reuixit destructo mortis imperio, & peccato à nobis profligato. Vnde etiam dicebat, [Maiorem hac charitatem nemo habet, vt ponat quis animam suam pro amicis suis.] Valida igitur dilectio Patris, per quam, & à morte, & à peccato, & à diaboli dominatione eruti sumus.

Tit. 3. Heb. 7. Ioan. 3. Hebr. 1.

Ante faciem eius ibit verbum.

XLIII. Antecedet illum, inquit, prænuntius, & anteuolabit rumor, & multus de eo sermo erit. Simul enim virgo Christum peperit, venerunt confestim ex oriente Magi, stella in cælo inopinato conspecta partum hunc illis velut annuntiante. Postquam autem γέννησιν οἰκονομικῶς, τῆς παραδόξως

Matt. 2.

A τουτέστιν, ἐν ἐξουσίᾳ τὰς τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων ἔχει τυραννίδας, ἤτοι βασιλείας, ἤγουν καὶ δυνάμεις. εἰ δὲ βούλοιτό τις ἐκεῖνο νοεῖν ἀφελέστερον, ὡς ἐν χερσὶν ἔχει κέρατα Χριστὸς· τουτέστιν, ἄμαχόν τε, καὶ ἀκαταγώνιστον τὴν ἰσχὺν, καὶ οὓς ἂν ἕλοιτο τῶν ἐχθρῶν κερατίζουσαν εὐκόλως, καὶ καταδονοῦσαν εὐχερῶς, καὶ οἷα μόσχου δίκην ἀφορήτως ἐπιθρώσκουσαν, συνήσει πάλιν ὀρθῶς.

Καὶ ἔθετο ἀγάπησιν κραταιὰν ἰσχύος αὐτοῦ.

B

Δύο ταῦτα κατορθώσων ἀφίκετο Χριστὸς, καθελεῖν μὲν τοὺς ἐναντίας, οἳ πᾶσαν ἐπλάνησαν τὴν ὑπ' οὐρανὸν, ἀπεχόμενοί τε τοῦ κτίσαντος Θεοῦ τὴν αὐτοῦ, καὶ μόνῳ πρεπωδεστάτην κλέπτοντες δόξαν, καὶ ταῖς σφῶν ἀνάπτοντες κεφαλαῖς· ἀνασώζειν δὲ τοὺς ἠπατημένους, καὶ δυσδιάφυκτον ἀληθῶς ὑπομείναντας πλεονεξίαν. ἀλλ' ὅτι μὲν δὴ τὰ ἐκείνων οἴχεται, καὶ κατηφάνισται

C παντελῶς, ἐδίδαξεν, εἰπὼν, κέρατα ἐν χερσὶν αὐτοῦ· τὰ καταστρέφοντα δηλονότι τὰ ἐκείνων κέρατα, καὶ οἷα ἐκλικμίζοντα τὴν ὑπεροψίαν. ὅτι δὲ ἔμελλεν ἀνασώσειν ἡμᾶς, προαποδείκνυσι, λέγων· ἔθετο ἀγάπησιν κραταιὰν ἰσχύος αὐτοῦ. σεσώσμεθα οὐκ ἐξ ἔργων δικαιοσύνης, ἃ ἐποιήσαμεν ἡμεῖς. οὐκ ἐξ εὐσχημοσύνης. τετελείωκε γὰρ ὁ νόμος οὐδὲν, ἀλλ' ἐξ ἡμερότητος τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς κραταιὰν, τουτέστιν ἰσχυρὰν, καὶ μεγάλην θέντος τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἀγάπησιν τοῦ υἱοῦ. οὕτω γὰρ ἠγάπησε τὸν κόσμον, ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς

D ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. σεσώσμεθα δὲ οὕτως ἐξ ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, καὶ μὴν καὶ αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνατλάντος θάνατον· εἰ καὶ ἀνεβίω πάλιν, καταργήσας μὲν τὸ τῆς φθορᾶς κράτος, ἀποστήσας δὲ ἡμῶν τὴν ἁμαρτίαν. τοιγάρτοι καὶ ἔφασκε, μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ. κραταιὰ τοιγαροῦν ἡ ἀγάπησις τοῦ πατρὸς, δι' ἧς καὶ θανάτου, καὶ ἁ-

E μαρτίας, καὶ τῆς τοῦ διαβόλου πλεονεξίας ἐξῃρήμεθα.

Πρὸ προσώπου αὐτοῦ πορεύσεται λόγος.

Προβαδιεῖται, φησὶν, αὐτοῦ προαγγελσις, καὶ προαναπτήσεται θρύλλος, καὶ πολὺς ἔσται λόγος περὶ αὐτοῦ. ἅμα τε γὰρ ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου γεγέννηται Χριστὸς, καὶ ἧκον εὐθὺς ἐξ ἀνατολῶν οἱ Μάγοι, μονονουχὶ καταγγελόντος αὐτοῖς τὴν ὀφθέντος κατὰ τὸν οὐρανὸν ἀστέρος. ἐπειδὴ δὲ

προβαίνοντος τοῦ καιροῦ κατὰ μόνας μὲν μένων ἤρξατο καὶ τὴν παραδόξων ἔργων ἐργάτης εἶναι, ἐξῆλθεν δὲ ἡ ἀκοὴ αὐτοῦ, καθώς φησιν ὁ εὐαγγελιστής, εἰς ὅλην τὴν Συρίαν. ἄλλως τε καὶ διαβόητος γέγονεν ἐν πάσῃ ἀληθῶς τῇ ὑπ' οὐρανόν. τίς γὰρ ἠγνόηκε τὴν δόξαν Χριστοῦ; ποῖον ἔθνος, ἢ χώρα τῆς ἐνούσης ἰσχύος αὐτῷ μεμένηκεν ἀπείρατος ἢ ἀνήκοος; ὡς γὰρ αὐτὸς ἔφη πάλιν, κεκήρυκται τὸ εὐαγγέλιον εἰς πάντα τὰ ἔθνη, καὶ πεφώτικεν ἡλίου δίκην τὴν σύμπασαν γῆν ἡ τῶν παρ' αὐτοῦ γεγονότων λαμπρότης.

Ἐξελεύσονται εἰς πεδία οἱ πόδες αὐτοῦ.

Ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι πάλιν, οὐδὲν ἀνάντες αὐτῷ, καὶ ἀνήνυτον. βαδιεῖται δὲ ὥσπερ ἐν ἑκάστῳ πράγματι διὰ ψιλῆς τε, καὶ λείας ὁδοῦ. βάσιμα μὲν γὰρ, καὶ εὐπόρευτα τῶν πεδίων τὰ ἐψιλωμένα· δυσχερῆ δὲ, καὶ οὐχ ἱππήλατα τὰ εἰς γηλόφους ἀνεστηκότα. εὔκολα δὴ οὖν τὰ πάντα τῷ Χριστῷ, καὶ ἣν ἂν βούλοιτο διαστείχειν ὁδὸν, τὴν ἐφ' ἑκάστῳ φημὶ τῶν δρωμένων, αὕτη που πάντως ἐστὶ καὶ δυσχερείας ἁπάσης ἀπηλλαγμένη. τί γὰρ οὐκ ἂν κατορθώσειε, καὶ λίαν ἀμογητὶ, Θεὸς ὢν φύσει, καὶ τῶν δυνάμεων κύριος; οὐκοῦν ὡς ἐξ ὁμοιότητος τῶν ἐν τοῖς πεδίοις ἰόντων τῆς ἐν πράγμασι θεωρίας ποιεῖται τὴν δήλωσιν. εἰ δὲ βούλοιτό τις πεδία νοεῖν τοὺς ταπεινοὺς τὴν καρδίαν (οἳ καὶ γῆ θελητὴ χρηματίζουσι, καὶ Θεοῦ γεώργιον, ἅτε δὴ τὸν ἄνωθεν ἐξ οὐρανοῦ δεχόμενοι σπόρον, καὶ ποιοῦντες καρπὸν, οἱ μὲν ἑκατὸν, οἱ δὲ ἑξήκοντα, οἱ δὲ τριάκοντα) νοήσει πάλιν ὀρθῶς. ἔξεισι γὰρ ὥσπερ εἰς τὰ τοιαῦτα πεδία γεωργήσων ὁ υἱός, κατ' ἐκεῖνό που πάντως τὸ παρ' αὐτοῦ λεγόμενον ὡς ἐν εἴδει παραβολῆς. ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπεῖραι τὸν σπόρον αὐτοῦ. ψάλλει δέ που καὶ ὁ Δαβὶδ, καὶ τὰ πεδία σου πλησθήσονται πιότητος. προστίθησι δὲ, ὅτι καὶ αἱ κοιλάδες. ἐφῆκε δὲ νοεῖν προσεπενεγκὼν εὐθὺς, κεκράξονται, καὶ γὰρ ὑμνήσουσιν. οὐ γὰρ τῶν ἀναισθήτων κοιλάδων τὸ ὑμνεῖν ἐστιν, ἤτοι δὴ κεκραγέναι. τούτοις δ' ἂν κέδρου δίκην ὁ θεῖός τε, καὶ ἄνωθεν * ζήσεται λόγος.

Ἔστη, καὶ ἐσαλεύθη ἡ γῆ.

Τὸ, ἔστη, πλειστάκις νοηθείη ἂν παρά γε τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ καὶ ὡς ἐπί τινος πράγματος εἰς πέρας ἐκβεβηκότος. οἷον ὡς εἴ τις λέγοι τυχὸν, ἔστη τόδε τὸ πρᾶγμα, οἷον ὁ τοῦδε λόγος, τουτέστιν, ὡρίσθη, καὶ πέπρακται. οὕτω καὶ ἡ Σεπφώρα ἡ Μωσέως τῇ ψήφῳ περιτεμοῦσα παιδίον,

procedente tempore solus in deserto mansit, & miranda efficere opera instituit, [exiuit fama eius, (vt ait Euangelista,) per totam Syriam :] insuper reuera toto mundo nomen eius celebratum est. Quis enim fuit, qui ignoraret gloriam Christi ? quæ gens, quæ regio fortitudinem eius, aut experientia non sensit, aut auditione non accepit ? Nam, vt ipse rursum confirmat, prædicatum est Euangelium, per omnes gentes, & factorum eius claritas instar solis totum orbem illustrauit.

Matt. 4.

Matt. 24.

Egredientur in campos pedes eius.

XLIV.

Ac si dicat, nihil ipsi arduum, factúque impossibile. Ambulabit autem in vnaquaque re velut nuda, & plana via. Nam campi nudi facilè pertranseuntur : qui verò in tumulos assurgunt, difficiles ambulatu sunt, & equitationi haud idonei. Omnia igitur Christo facilia sunt, & quam viam in vnoquoque factorum suorum percurrere voluerit, eadem quoque omnino omni difficultate caret. Quid enim nō pro arbitratu, citráque omne negotium efficiat, qui est natura Deus, & virtutum Dominus? Ex similitudine igitur per campos ingredientium, quid nobis de ipsius factis cogitandum sit, monet. Qui autē camporum vocabulo voluerit intelligere humiles corde (qui & terra voluntaria, & agricultura Dei vocantur, quasi cæleste semen desuper accipientes, & fructum afferentes, alii centesimum, alii sexagesimum, alii tricesimum) non malè intelliget. Exit enim quodammodo in campos istos ad opus rusticum Filius, planè iuxta illud, quod ab ipso, vt in parabola dictum est: [Exiit qui seminat seminare semen suum.] Psallit item alicubi Dauid, [& campi tui replebuntur vbertate.] Addit etiā ibidem, *& valles.* Hanc intelligentiam nobis subiicit, cum protinus adiungit, [clamabunt, etenim hymnum dicent.] Neque enim vallium sensus expertium est hymnum dicere, siue clamare. In his autem instar cedri diuinum, ac supernum verbum se extulerit.

Ioan. 15.

Matt. 13.

Psal. 64.

Hanc vocem depravatam notat librarius Græcus

Stetit, & commota est terra.

XLV.

Verbum *stetit* sæpenumero in scriptura diuinitus inspirata etiam de re aliqua finem adepta accipi potest. Vt si quis, exempli causa, dicat, stetit hæc res, huius sermo: hoc est, finitus & transactus est. Sic etiam Sephora, Mosis vxor, vbi filiolum petra circumcidit,

Exod. 4. angelo exterminatori dixit, [Stetit sanguis circuncisionis filioli mei.] Non enim sanguinis fluxum desiisse: sed negotium circuncisionis peractum, & quod desiderabatur, ad finem perductum significare voluit. Flectit enim mortem, qui spirituali petra circunciditur, qui est spiritus Christi; quemadmodum videlicet etiam Iesus post Mosen filios Israel Iordanem transgressos cultris petrinis, seu lapideis circuncidi iussit, circuncisionis spiritualis typum, & figuram præferens. *Iosue 5.* Sicut enim Christus appellatus est petra, ita & calculus, siue culter lapideus spiritus eius. Quare illud *Stetit* frequenter rei quoque seu negotii absolutionem declarat. Stetit igitur Christus, hoc est, res eius ad finem & terminum deuenerunt, & conspectæ sunt hominibus, [& cōmota est terra.] Terram nuncupat habitantes terram, qui etiam commoti sunt. Quonam autem modo, age pro facultate explicemus. Qui olim animo erant velut inconcussi ad scelera designanda: qui erant constantes ad impietatem: qui fixi ad res carnales: qui firmati ad errorem, concussi & commoti, & ad cognitionem Dei, ad amorem virtutis translati sunt. Moti sunt etiam à cultu secundum legem Israelitæ, fidem in ipsum complexi. Ad voluntatem enim vitæ euangelicæ, & ad mores ex legibus Saluatoris transierunt. Moueri porrò translationem alicundè ad aliud interdum significare, perspicuè ostenderit illud Dauidis, cum ita psallit, *Psal. 98.* [qui sedes super Cherubin, moueatur terra.] Non enim dicimus illum hortari ipsam terram vt moueatur, hanc inquam oculorum sensui expositam, & hominum pedibus subiectam. Potius à deterioribus ad meliora conuersionem quærebat. Et vnus quidem hic verborum recitatorum sensus est. Poterit & alius afferri, hunc in modum: [Stetit, & commota est terra.] Duo hæc passa est terra; stetit namque, & commota est. Quænam intelligentia vtrobique, declarandum est. Stetit igitur. Nam quasi ebria, & ad quiduis inconcessum paruo momento commota, & quasi ab omni vento circumlata, stabilem de cætero, & firmam stationem nacta est, *Ephes. 4.* Christo ipsam firmante, iuxta illud vtique, quod per Esaiam ad Iudæorum synagogam dicitur, [statue te ipsam.] Mota est deinde, vt iam dixi, cum à deceptione veteri digredi, & ad omnia

A πρὸς τὸν ἄγγελον ἔφασκε τὸν ὀλοθρευτήν, ἔστη τὸ αἷμα τῆς περιτομῆς τοῦ παιδίου μου. οὐ γὰρ ὅτι πέπαυται τοῦ αἵματος ἡ ῥύσις κατασημαίνειν ἤθελεν, ἀλλ' ὅτι πέπρακται τὸ τῆς περιτομῆς χρῆμα, καὶ τετέλεσται τὸ ζητούμενον. δυσωπεῖ γὰρ θάνατον, ὁ τῇ νοητῇ ψήφῳ περιτεμνόμενος. αὕτη δέ ἐστι τὸ πνεῦμα Χριστοῦ, καθάπερ ἀμέλει καὶ Ἰησοῦς ὁ μετὰ Μωσέα διαβεβηκότας τὸν Ἰορδάνην τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ μαχαίραις πετρίναις προσέταχε περιτέ-
B μνεσθαι, τὸν ἐν πνεύματι περιτομῆς ἀποπληρῶν τὸν τύπον. ὥσπερ γὰρ ὠνόμασται πέτρα Χριστός, οὕτω καὶ ψῆφος, ἤγουν μάχαιρα πετρίνη τὸ πνεῦμα αὐτοῦ. οὐκοῦν τὸ, ἔστη, κατασημαίνει πολλάκις καὶ πράγματος πλήρωσιν. ἔστη τοίνυν ὁ Χριστὸς, τουτέστιν, εἰς πέρας ἐκβέβηκε τὰ περὶ αὐτοῦ, καὶ ὤφθη τοῖς ἐπὶ γῆς, καὶ ἐσαλεύθη ἡ γῆ. γῆν δέ φησι τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν, οἳ καὶ ἐσαλεύθησαν. καὶ τίνα δὴ τρόπον, φέρε λέγωμεν ὡς ἔνι. οἱ γάρ πάλαι τὸν νοῦν οἷα ἀκράδαντοι εἰς τὸ θέλειν ἐργάζεσθαι τὰ πο-
C νηρά· οἱ ἑδραῖοι πρὸς ἀσέβειαν· οἱ πεπηγότες εἰς φιλοσαρκίαν· οἱ ἐρηρεισμένοι πρὸς πλάνησιν, σεσάλευνται, καὶ κεκίνηνται, μετατεθειμένοι πρὸς θεογνωσίαν, πρὸς ἔφεσιν ἀρετῆς. κεκίνηνται δὲ ὁμοίως καὶ τῆς κατὰ νόμον λατρείας οἱ ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν παραδεξάμενοι. μετακεχωρήκασι γὰρ εἴς γε τὸ ἑλέσθαι βιοῦν εὐαγγελικῶς, καὶ τοῖς τοῦ σωτῆρος πολιτεύεσθαι νόμοις. ὅτι δὲ τὸ σαλεύεσθαι τὴν ἀπό τινος εἰς ἕτερόν τι μετάθεσιν ἔσθ' ὅτε δηλοῖ, σαφὲς ἂν γένοιτο τοῦ μακαρίου
D Δαβὶδ ψάλλοντός τε, καὶ λέγοντος ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ, σαλευθήτω ἡ γῆ. οὐ γάρ που φαμὲν καταδονεῖσθαι τὴν γῆν, ταύτην δή φημι τὴν ὑπὸ πόδας ἀνθρώπων, καὶ αἰσθητὴν παρακαλεῖν αὐτόν. ἐζήτει δὲ μᾶλλον τὴν ἐκ τῶν χειρόνων ἐπὶ τὰ ἀμείνω γενέσθαι μετάστασιν. καὶ εἷς μὲν ἐστὶ τῶν προκειμένων ὁ νοῦς, εἰσδέξεται δέ τις καὶ ἕτερον ἐπ' αὐτοῖς κατὰ τοιόνδε τινὰ τρόπον. ἔστη, καὶ ἐσαλεύθη ἡ γῆ. δύο δὲ ταῦτα πέπονθεν ἡ γῆ, ἔστη τε γὰρ, καὶ σεσάλευται. καὶ τίς ἂν εἴη πάλιν ὁ ἐπ' ἀμφοῖν
E λόγος, διασαφεῖν ἀναγκαῖον. ἔστη τοίνυν. μεθύουσα γάρ ὥσπερ, καὶ καταστρεφομένη ῥᾳδίως πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἐκτόπων, καὶ οἷα παντὶ πνεύματι περιφερομένη, βεβαίαν ἔχει λοιπὸν, καὶ ἐρηρεισμένην τὴν στάσιν, ἐμπεδοῦντος αὐτὴν τοῦ Χριστοῦ, κατ' ἐκεῖνό που πάντως τὸ διὰ φωνῆς Ἡσαΐου πρὸς τὴν τῶν Ἰουδαίων συναγωγήν· στῆσον σεαυτήν. σεσάλευται δὲ πάλιν, καθάπερ ἤδη προέφην, τῆς ἀρχαίας ἀπάτης ἀποχωρήσασα, καὶ τὴν εἰς πᾶν ὁτιοῦν τῶν

ἀρεσκόντων τῷ Θεῷ τιμῶσα μετάθεσιν. παράδοξον οὖν ἀληθῶς, τὸ καθ' ἕνα καιρὸν στῆναί τε, καὶ σαλευθῆναι τὴν γῆν. Χριστὸς γὰρ ὁ καὶ ἱδρυμένην αὐτὴν ἀποτελῶν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν, καὶ μεθιστᾶν ἀναπείθων τὸν ἐκ τῶν χειρόνων ἐπὶ τὰ ἀμείνονα κλόνον.

Ἐπέβλεψε, καὶ διετάκη ἔθνη. διετρίβη τὰ ὄρη βίᾳ.

Τὸ ἐπιβλέψαι Θεὸν, δηλοῖ μὲν ἔσθ' ὅτε τὴν ἐν πραότητι, καὶ ἀγάπῃ κατάσκεψιν, ποτὲ δὲ ἐν θυμῷ τε καὶ ἀπειλῇ. καὶ γοῦν ἐπὶ τίνα, φησὶ, ἐπιβλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν πρᾶον, καὶ ἥσυχον, καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους; ἐλιπάρει δέ που καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, οὕτω λέγων, ἐπίβλεψον ἐπ' ἐμὲ, καὶ ἐλέησόν με. διὰ δέ γε φωνῆς Ἰεζεκιὴλ ἔφασκε περί τινος, ὅτι καὶ στηριῶ τὸ πρόσωπόν μου ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον, καὶ θήσομαι αὐτὸν εἰς ἔρημον, καὶ εἰς ἀφανισμὸν, καὶ ἐξαρῶ αὐτὸν ἐκ μέσου τοῦ λαοῦ μου, καὶ ἐπιγνώσεσθε ὅτι ἐγὼ κύριος. τοῦτο δὲ ἦν ἀπειλοῦντος ὀργὴν, καὶ ὄλεθρον, καὶ τὴν τοῖς προσκρούουσι πρέπουσαν δίκην. ἅμα τε τοίνυν ἐπέβλεψεν ὁ Χριστὸς, τουτέστιν, ἐν ὀργῇ τὸ ὄμμα τισὶν ἐπήνεγκε, καὶ παραχρῆμα κηροῦ δίκην ἐτάκησαν, καὶ οἷα πυρὸς καταφλέγοντος διετρίβη τὰ ὄρη βίᾳ. ἔθνη δὲ, καὶ ὄρη φησὶ τὰ ἀκάθαρτα πνεύματα. καὶ τοὺς ἐν ἑαυτοῖς ὑψηλούς τε, καὶ ἐπηρμένους, καὶ ὀρῶν δίκην τῶν ἄλλων ἀνεστηκότας. ἐν φαυλότητι δὲ πάντως ἡ ὑπεροχὴ, καὶ ἐν ὑπεροψίαις τὸ πλεονέκτημα. ἢ τάχα που καὶ κατ' ἰσχὺν τὸ τῆς ἐνούσης αὐτοῖς ἀγριότητος μέτρον. ὑπέρογκα γὰρ τὰ δαιμόνια, καὶ γοῦν ἀντεξάγει Θεῷ, καὶ τὴν αὐτῷ πρέπουσαν δόξαν ἑαυτοῖς ἀνάπτειν ἐπείγονται. πλὴν διετρίβησαν βίᾳ. συνθραύονται γὰρ ἐν δυνάμει Χριστοῦ, καὶ κεχωρήκασιν εἰς τὸ μηδὲν, καὶ ὑποπόδιον τεθέινται τῶν πεπιστευκότων. ὄρος δέ που καὶ ἑτέρωθι κατωνόμασται πάλιν ὁ Σατανᾶς, πρὸς ὃν ἔφη που Θεὸς διὰ Προφήτου φωνῆς, ὡς ἐν προσώπῳ τοῦ Ναβουχοδονόσορ. ἰδοὺ ἐγὼ πρὸς σὲ τὸ ὄρος τὸ διεφθαρμένον, τὸ διαφθεῖρον πᾶσαν τὴν γῆν.

Ἐτάκησαν βουνοὶ αἰώνιοι.

Μνημονεύσας αἰνιγματωδῶς τῶν πονηρῶν, καὶ ἀντικειμένων δυνάμεων, αἳ καὶ ἀντιπαρατάττονται τῇ δόξῃ Χριστοῦ, καταστρέφουσαι πρὸς ἁμαρτίαν τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, εἰσκεκόμικεν ἀναγκαίως καὶ τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς τοὺς προεστηκότας, οὓς καὶ βουνοὺς ὀνομάζει. διά τοι τὸ ἤρθαι δοκεῖν ὑψοῦ, καὶ ὑπερκεῖσθαι τῶν ἄλλων, κατά γε τὴν τάξιν τῆς

A Deo grata transire maluit. Verè igitur mirabile est, tempore eodem stetisse, & commotam esse terram. Christus enim est, qui ipsam & ad omne opus bonum corroborat, peioribúsque posthabitis, ad salubriora cogitanda, & capessenda impellit.

Respexit, & liquefactæ sunt gentes. Contriti sunt montes violentia.

XLVI. Respicere Deum, aliquando in mansuetudine, & charitate; aliquando in B furore, & minis inspectionem significat. Ait igitur, [super quem respiciam, nisi super mitem, & quietum, & trementem sermones meos?] Flagitabat etiam diuinus Dauid, [Respice, inquit, in me, & miserere mei.] Voce autem Ezechielis de quodam dixit: [Et obfirmabo faciem meam super hominem illum, & ponam illum in desertum, & in exterminium, & auferam illum de medio populi mei, & cognoscetis quia ego Dominus.] Hoc verò erat mi- C nantis iram, & perniciem, & pœnam irritantibus conuenientem. Simul igitur respexit Christus, hoc est, in ira oculos in quibusdam defixit, subitò ceræ instar colliquefacti, & quasi igne exurente contriti sunt montes violentia. Gentes, & montes immundos spiritus vocat, & in seipsis sublimes atque elatos, & instar montium super alios insurgentes. Omnino autem eminentia maligna est: & vbi fortunæ maiores, ibi superbia. Aut etiam D fortè, quàm robusta sit ipsorum immanitas ostendit. Viribus enim plurimum possunt dæmones, idcirco Deo se opponere, illiúsque propriam gloriam ad se trahere enituntur. Veruntamen [contriti sunt violentia.] Confringuntur enim virtute Christi, & in nihilum redacti, & credentium scabellum pedum facti sunt. Alia item notione mons appellatus est Satanas, cui dixit alicubi Deus voce Prophetæ, vt in persona Nabuchodonosor. [Ecce ego ad te mons corrupte, corrumpens E omnem terram.]

Esai. 66. — Psal. 85. — Ezech. 14. — Ezech. 28.

Tabuerunt colles æterni.

XLVII. Facta mentione, quamuis inuolutius, peruersarum, & contrariarum nobis potestatum, quæ & gloriæ Dei aduersantur, mortales ad peccatum reuocantes, etiam synagogæ Iudæorum Præsides introducere debuit, quos colles nominat, quod sublimes, & aliis eminere videantur, pro ordine videlicet

sacerdotii, & honore quo indè potiuntur. Æternos autem propter rei perpetuitatem. Nulla enim occasione, aut tempore definit. Quamuis enim cultus ratio vt in vmbris & typis fortè defecit, nihilominus natura rei ad meliorem statum migrauit. Sanctarum quippe Ecclesiarum Præpositi æque Deo ministrant, & incruentum ei sacrificium peragunt. Æterni igitur colles propter sacrificii vsum perpetuum, & nunquam desinentem. Veruntamen cum montibus qui intelligentia sola cernuntur simul contriti, & cum gentibus colliquefacti sunt. Postquam enim dæmonibus placentia sapuerunt, & diabolo collibita egerunt, auctore vitæ in crucem acto, & multimodis contumeliosè illuso, idcirco eadem cum illis pœna plexi, ceciderunt, & pessundati sunt, & vt ait Propheta, [Domus Israel cecidit, & non est qui ipsam erigat.]

Act. 3. — Amos 5.

Itinera sempiterna pro laboribus vidi.

XLVIII

Etiam diuina mandata nonnunquam itinera, vias, semitas nominare, sacræ scripturæ vsitatum est. Cuiusmodi illud Hieremiæ. [State super vias, & videte, & interrogate semitas Domini æternas, & videte quæ sit via bona, & ambulate in ea, & inuenietis purificationem animabus vestris.] Similiter per os beati Dauid: [Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum.] Liquefacti sunt igitur colles, inquit, hoc est, qui apud Iudæos primos honores, & legalis sacerdotii honorificum munus obtinebant. Itinera siquidem, siue mandata Emmanuelis, euangelica vtique oracula, & olim diuinitus responsis infinitis partibus meliorem, & splendidiorem doctrinam pro laboribus viderunt, hoc est, onerosam, & sudoris plenam censuerunt, cum omnium nostrum Saluator Christus apertè dicat, [Venite ad me qui laboratis & onerasti estis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue.] Aliter onerosa fecerunt quidam itinera sua, quibus facilè in vitam æternam velut transilire potuissent. Dominus enim noster Iesus Christus mysticæ benedictionis vim declarans aiebat, [Amen dico vobis, nisi

Hier. 6. — Psal. 118. — Ioan. 6.

A ἱερουργίας, καὶ τῆς ἐντεῦθεν τιμῆς. αἰωνίους δέ φησιν αὐτούς, διὰ τὸ τοῦ πράγματος διηνεκές· ἀκατάληκτος γὰρ ἐν παντὶ καιρῷ τε, καὶ χρόνῳ. εἰ γὰρ καὶ πέπαυται τυχὸν ἡ ὡς ἐν σκιαῖς καὶ τύποις λατρεία ἡ διὰ νόμου, ἀλλ' οὖν ἡ τοῦ πράγματος φύσις μεταπεφοίτηκεν ἐπὶ τὸ ἄμεινον. λειτουργοῦσι γὰρ οὐδὲν ἧττον Θεῷ τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν οἱ προεστηκότες, καὶ τὴν ἀναίμακτον αὐτῷ τελοῦσι θυσίαν. αἰώνιοι τοιγαροῦν οἱ βουνοὶ διὰ τὸ τῆς λειτουργίας B διηνεκές τε, καὶ ἀκατάληκτον. πλὴν τοῖς ὄρεσι τοῖς νοητοῖς ὁμοῦ συνεθραύσθησαν, καὶ τοῖς ἔθνεσι συνετάκησαν. ἐπειδὴ γὰρ πεφρονήκασι τὰ δαιμονίοις ἁνδάνοντα, καὶ τὸ τῷ διαβόλῳ δοκοῦν πεπληρώκασι, σταυρῷ παραδόντες τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, καὶ κατὰ πολλοὺς αὐτοῦ τρόπους ἐμπεφοινήσαντες, ταύτητοι δικαίως τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ἀνατλάντες δίκην καθῄρηνται, καὶ πεπτώκασι, καὶ ἦ φησι Προφήτης, οἶκος Ἰσραὴλ ἔπεσεν, καὶ οὐκ ἔστιν ὁ ἀναστήσων αὐτόν.

C Πορείας αἰωνίους ἀντὶ κόπων εἶδον.

Πορείας ἔσθ' ὅτε, καὶ ὁδούς, καὶ τρίβους, καὶ θείας ἡμῖν ἐντολὰς ὀνομάζειν ἔθος τοῖς ἱεροῖς γράμμασιν, ὁποῖον ἐστὶ τὸ διὰ φωνῆς Ἱερεμίου. στῆτε ἐπὶ ταῖς ὁδοῖς, καὶ ἐρωτήσατε τρίβους κυρίου αἰωνίους, καὶ ἴδετε ποία ἐστὶν ἡ ὁδὸς ἡ ἀγαθή, καὶ βαδίζετε ἐν αὐτῇ, καὶ εὑρήσετε ἁγνισμὸν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. καὶ μὴν καὶ διὰ φωνῆς τοῦ μακαρίου Δαβίδ, ὁδὸν ἐντολῶν σου ἔδραμον, ὅταν ἐπλάτυνας τὴν καρδίαν μου. ἐτάκησαν δὲ οὖν βουνοί, φησί, τουτέστιν, D οἱ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις τὴν τοῦ καθηγεῖσθαι λαχόντες δόξαν, καὶ τὰ τῆς κατὰ νόμον ἱερουργίας αἰνημμένοι καυχήματα. τὰς γάρ τοι πορείας, ἤτοι τὰς ἐντολὰς τοῦ Ἐμμανουήλ· δῆλον δὲ ὅτι τὰ εὐαγγελικὰ θεσπίσματα· καὶ τῶν ἀρχαίων χρησμῳδημάτων τὴν ἀσυγκρίτως ἀμείνω τε, καὶ φανοτέραν παίδευσιν ἀντὶ κόπων εἶδον, τουτέστιν, ἡγήσαντο φορτικήν, καὶ ἱδρῶτος ἔμπλεων, καίτοιγε λέγοντος ἐναργῶς τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ, δεῦτε πρός με E οἱ κοπιῶντες, καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. ἄρατε τὸν ζυγόν μου ἐφ' ὑμᾶς, καὶ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρᾶός εἰμι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὑρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. ὁ γὰρ ζυγός μου χρηστός, καὶ τὸ φορτίον μου ἐλαφρόν ἐστι. δύσοιστον δὲ ἑτέρως ἐποιοῦντό τινες τὰς πορείας αὐτῶν, δι' ὧν ἦν δύνασθαι εὐκόλως διαθεῖν εἰς ζωὴν αἰώνιον. ὁ μὲν γὰρ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τῆς μυστικῆς εὐλογίας τὴν δύναμιν ἥτις ποτὲ ἐστι διεσάφει λέγων, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν

μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίνητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. οἱ δὲ τῶν οὕτω σεπτῶν ἀκροώμενοι λόγων παραληροῦντες ἔφασκον. σκληρός ἐστιν ὁ λόγος οὗτος, τίς δύναται αὐτοῦ ἀκούειν; πῶς δύναται ἡμῖν οὗτος δοῦναι τὴν σάρκα αὐτοῦ φαγεῖν; ἐπεμαρτύρατο δὲ λέγων ὁ Εὐαγγελιστὴς, ὅτι ἐκ τούτου πολλοὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ οὐκέτι μετ' αὐτοῦ περιεπάτουν, ὅτε καὶ αὐτοῖς τοῖς μαθηταῖς προσεπετίθει Χριστὸς τὸ, εἴπερ ἕλοιντο καὶ αὐτοὶ ἀποφοιτᾶν αὐτοῦ, λέγων, μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ὑπάγειν; προσαπήντα γοῦν ὁ θεσπέσιος Πέτρος διακεκραγὼς, κύριε, πρὸς τίνα ἀπελευσόμεθα; ῥήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις. οὐ γὰρ τεθέαται τὰς πορείας ἀντὶ κόπων αὐτοὶ, ἀλλ' ἦν ἡδύς τε αὐτοῖς, καὶ ἀξιάκουστος ἀληθῶς ὁ λόγος. αἰωνίους δὲ τὰς πορείας φησὶν εἶναι. πεπαύσεται γὰρ οὐδαμῶς, παρατενεῖ δὲ μᾶλλον εἰς αἰῶνα τὸν ἐνεστηκότα, καὶ μέχρι παντὸς στήσεται τὸ εὐαγγελικὸν, καὶ σωτήριον κήρυγμα, καίτοι τῆς ἀρχαιοτέρας, καὶ νομικῆς παλαιωθείσης ἐντολῆς, καὶ τὸ ἄμεμπτον οὐκ ἐχούσης, καθώς φησι Παῦλος, καὶ διὰ τοῦτο τῆς δευτέρας εἰσκεκομισμένης, ἥτις ἐπὶ κρείττοσιν ἐπαγγελίαις νενομοθετῆσθαι λέγεται. καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ ἐν πνεύματι προανακέκραγε λέγων πρὸς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν· ἡ δικαιοσύνη σου δικαιοσύνη εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ὁ νόμος σου ἀλήθεια. οὐ μεμένηκε γὰρ, ὡς ἔφην, τὰ ἐν σκιαῖς, ἀλλὰ καταλήξασι μὲν οἱ τύποι, διαπέπηγε δὲ τὰ Χριστοῦ, καὶ μέχρι παντὸς τὸ ἀκράδαντον ἔχει.

Σκηνώματα Αἰθιόπων πτοηθήσονται, καὶ σκηναὶ γῆς Μαδιάμ.

Τὰ χρηστότερα τῶν διηγημάτων ἀείπως ἔχει τὸ ἀξιάκουστον, καὶ ἀπρόσκορη τὴν ἐπαγγελίαν, κἂν εἰ διὰ τῶν αὐτῶν ἴοι ῥημάτων. παραφηνάμενος τοίνυν τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων τὴν εἰς τὸ ἄναλκι φορὰν, καὶ παραδείξας αὐτὰς ὡς ἐν ὁμοιώματι τῶν ἐθνῶν τηκομένας, καὶ μὴν καὶ ὡς ὄρη συντριβομένας, παρεικάζει πάλιν αὐτὰς τοῖς ἀλλοφύλοις, οἳ τῆς Ἰουδαίων κατεστρατεύοντο γῆς. οὗτοι δὲ ἦσαν οἱ ποτὲ πρὸς ἠῶ, καὶ νότον Αἰθίοπες τὴν Ἰνδικὴν προσοικοῦντες θάλασσαν, καὶ μέντοι Μαδιηναῖοι, καὶ αὐτοὶ τὴν ὅμορον οἰκοῦντες ἔρημον. πτοηθήσονται τοίνυν φησὶ, οἱ τῇ ἁγίᾳ μαχόμενοι πόλει, ἵνα νοῶμεν τὴν νοητὴν Σιὼν, ἥτις ἐστὶν ἐκκλησία Χριστοῦ, ἣν οἰκοῦσιν οἱ ἅγιοι, καὶ τὸ ἀπόλεκτον γένος, ὡς ἐν τύπῳ πάλαι ὁ Ἰσραὴλ, καθὼς καὶ ἑρμηνεύεται, νοῦς ὁρῶν Θεὸν Ἰσραήλ. τεθαυ-

A manducaueritis carnem filii hominis, & biberitis eius sanguinē, non habebitis vitam in vobis.] Illi verò adeò venerandis sermonibus auditis, insipienter dicebant, [Durus est hic sermo, & quis potest audire illum? Quomodo potest hic nobis dare carnem suam ad manducandum?] Testatus est insuper Euāgelista, ex hoc multos de discipulis eius retro abiisse, & non amplius cū eo ambulasse, cùm Christus etiam reliquos vltro his verbis compellauit, quæsiuitque num B & ipsi vellent discedere. [Num & vos, inquit, vultis abire?] respondens diuinus Petrus, & clamans dixit, [Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes.] Non enim videbāt ipsi itinera pro laboribus: sed erat ipsis oratio illa dulcis, & auditu gratissima. Æterna autem itinera vocat, neutiquā enim quiescet, quin potius in sempiternum semel cœptum sermonem producet, & prædicationem euangelii salutarem in perpetuum confirmabit, antiquiore & legali mandato veterascente, & culpa non vacante, iuxta verbum Pauli, & ideo secundo introducto, quod in [melioribus promissionibus sancitum] dicitur. Itaque diuinus Dauid in spiritu ante exclamauit ad Dominum nostrum Iesum Christum, [Iustitia tua iustitia in æternum, & lex tua veritas.] Non enim manserunt, vt dixi, vmbratica illa, sed cessarunt typi, & fixa ac stabilita sunt quæ erant Christi, & in omne æuum immobilitatem habent.

Hebr. 8.

Psal. 118.

D *Tabernacula Æthiopum turbabuntur, & tabernacula terræ Madiam.*

XLIX.

Narrationes bonæ semper aliquid auditione dignū, & denuntiationem citra satietatē habent, quamuis iisdem verbis iterentur. Cùm itaque prius narrasset potestatū aduersariarū in imbecillitatē delapsum, ipsásque in similitudinē gentium colliquefactas, atque etiam instar montium contritas docuisset, denuo alienigenis eas comparat, qui Iudæam armis infestabant. Erant autem Æthio- E pes, qui aliquando Indicum mare ad Orientem, & Austrum, seu Meridiem accoluerunt. Item Madianitæ, & ipsi vicinam solitudinē habitantes. Turbabuntur igitur, inquit, qui sanctam ciuitatem oppugnant. Vt spiritualē intelligamus Sion, quæ est Ecclesia Dei, quā habitant sancti, & genus electū, vt olim in typo Israel: sicut etiā vox Israel sonat si interpreteris, [mens vidēs Deum.] Ad-

1. Petr. 2.

Ioan. 1. " mirationi etiam fuit Nathanael, [vt ve- " rus Israelita in quo dolus non esset.] Tanquam igitur in imagine, & typis in Æthiopibus, & Madianitis, quia electũ genus affligere semper studuerunt, dæmonum globos, sanctis semper aduersarios, & inimicos intelligemus. Dixerit porrò quispiam & aliter, Æthiopas nominari idololatras, quibus vita est carnalis, terrena, immunditiarum plena. Tales sunt Æthiopes. Animum enim diuino lumine collustratum non habent: sed propemodum nigris sunt cordibus, & animos tenebris oppletos gerunt, quibus & draco in escam datus dicitur. Psallit enim alicubi Dauid, & Psal. 73. " vniuersorum Deo dicit: [Tu contriuisti " capita draconis, dedisti eum escam po- " pulis Æthiopum.] Quemadmodum enim nos viuificum Dei verbum spiritualem, & sanctam alimoniam nobis facimus: ita libenter peccantes, & qui est naturâ Deus non cognoscentes, tantum non Satana pascuntur, ipsum animis tenentes, ac secundum illum & sentientes, & loquentes. Madianitæ porrò omnino fuerint, vt aiebam, in sanctos maleuoli. Cuius nominis vim, & significatum, si quis curiosius indagare voluerit, reddet *occultatus*. Qualis appellatio in Satanam, & potestates eius malignas quadrat, quibus caligo tenebrarum in omnia sæcula reseruata est.

Nunquid in fluminibus iratus es, Domine? aut in fluminibus furor tuus? aut in mari impetus tuus? Quia ascendes super equos tuos, & equitatio tua salus. Intendens intendes arcum tuum super sceptra, dicit Dominus.

L. Consilium Prophetæ est œconomia veteri secundam, siue nouam meliorem, illustriorem, & in bonis absque comparatione maioribus factam ostendere. Olim quippe transformatis in sanguinem Ægyptiorum fluminibus, Exod. 7. &c. signisque, & portentis editis, mari rubro diuiso, & Ægyptiorum bellicosissimis aqua præfocatis Israelem Deus è seruitute carnali liberauit, ac per medium eduxit. Postquam autem vnigenitum Dei Verbum humanam naturam induit, totum qui sub cælo est orbem diabolico iuri subiugatum eripuit: non quidem fluuiis in sanguinem conuersis, non in aquas ira sua effusa, non maris fluctibus diuisis, non hominibus pernicie illata,

μασται δὲ καὶ ὁ Ναθαναὴλ, ὡς ἀληθῶς Ἰσραηλίτης, ἐν ᾧ δόλος οὐκ ἔστιν. Οὐκοῦν ὡς ἐν εἰκόνι, καὶ τύποις τοῖς Αἰθίοψι, καὶ Μαδιηναίοις, ὅτι τὸ ἀπόλεκτον ἀεὶ κακοῦν ἤθελον γένος, τουτέστι, τὸν Ἰσραὴλ, τὰ τῶν δαιμόνων συνήσομεν στίφη, τὰ τοῖς ἁγίοις ἀνθεστηκότα. Φαίη δ' ἄν τις, καὶ ἑτέρως Αἰθίοπας ὀνομάζεσθαι, τοὺς εἰδωλολάτρας, οἷς ὁ βίος ἐστὶ σαρκικὸς, γεώδης τε, καὶ ἐν ἀκαθαρσίαις. Αἰθίοπες δὲ τοιοῦτοι. Τὸ γάρ τοι θεῖον εἰς νοῦν οὐκ ἔχουσι φῶς, ἀλλ' εἰσὶ μονονουχὶ μέλανες τὴν καρδίαν, καὶ κατεσκοτισμένοι τὰς φρένας, οἷς καὶ ὁ δράκων εἰς κατάβρωμα δίδοσθαι λέγεται. Ψάλλει γάρ που καί φησιν ὁ Δαβὶδ πρὸς τὸν τῶν ὅλων Θεόν, σὺ συνέτριψας τὰς κεφαλὰς τοῦ δράκοντος, ἔδωκας αὐτὸν βρῶμα λαοῖς τοῖς Αἰθίοψιν. ὥσπερ γὰρ ἡμεῖς τὸν ζωοποιὸν τοῦ Θεοῦ λόγον πνευματικὴν καὶ ἁγίαν πεποιήμεθα τροφήν· οὕτω καὶ οἱ φιλαμαρτήμονες, καὶ τὸν φύσει Θεὸν οὐκ ἐπεγνωκότες μονονουχὶ σιτοῦνται τὸν σατανᾶν, αὐτὸν ἔχοντες εἰς νοῦν, καὶ τὰ αὐτοῦ φρονοῦντες, καὶ λέγοντες. Μαδιηναῖοι δὲ πάντως εἶεν ἂν, ὡς ἔφην, οἱ τοῖς ἁγίοις δυσμενεῖς. εἰ δὲ δή τις ἕλοιτο τὴν τοῦ ὀνόματος πολυπραγμονῆσαι δύναμιν, ἑρμηνεύεται Μαδιηναῖος κατακεκρυμμένος. πρέποι δ' ἂν ἡ τοιάδε κλῆσις αὐτῷ τε τῷ σατανᾷ καὶ ταῖς σὺν αὐτῷ δυνάμεσι πονηραῖς, οἷς ὁ ζόφος τοῦ σκότους εἰς τοὺς αἰῶνας τετήρηται.

Μὴ ἐν ποταμοῖς ὠργίσθης, κύριε; ἢ ἐν ποταμοῖς θυμός σου; ἢ ἐν θαλάσσῃ τὸ ὅρμημά σου; ὅτι ἐπιβήσῃ ἐπὶ τοὺς ἵππους σου, καὶ ἡ ἱππασία σου σωτηρία. ἐντείνων ἐντενεῖς τὸ τόξον σου ἐπὶ σκῆπτρα, λέγει κύριος.

Σκοπὸς τῷ προφήτῃ τῆς ἀρχαίας οἰκονομίας ἀμείνονά τε, καὶ φανοτέραν, καὶ ἐπὶ μείζοσιν ἀσυγκρίτως γεγενημένην ἀγαθοῖς, ἀποφῆναι τὴν δευτέραν. πάλαι μὲν γὰρ διὰ Μωσέως σαρκικῆς δουλείας ἐξεκόμιζε τὸν Ἰσραὴλ, μεταστοιχειώσας μὲν εἰς αἷμα τοὺς τῶν Αἰγυπτίων ποταμοὺς, σημεῖά τε, καὶ τέρατα πεποιηκώς. εἶτα διαστήσας τὴν θάλασσαν τὴν ἐρυθρὰν, καὶ διαβιβάσας μὲν τοὺς λελυτρωμένους, ἐναποπνίξας γε μὴν τοῖς ὕδασι τοὺς τῶν Αἰγυπτίων μαχιμωτάτους. ἐπεὶ δὲ γέγονεν ἄνθρωπος ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος, τῆς τοῦ διαβόλου πλεονεξίας τὴν ὑπεζευγμένην ὅλην ἐξείλετο τὴν ὑπ' οὐρανόν, οὐ ποταμοὺς εἰς αἷμα μεταβαλὼν, οὐχ ὕδασι τὴν ἰδίαν ἐπιχέων ὀργὴν, οὐ θαλάσσης κύματα διελὼν, οὐκ ἀνθρώποις ὄλεθρον ἐπιφέ-

ρων. ἀποκτείνας δὲ μᾶλλον αὐτὸν τὸν μιαιφόνον A δράκοντα, καὶ τὴν περὶ αὐτόν τε, καὶ δι' αὐτὸν ἱδρυμένην καθελὼν ἁμαρτίαν, καὶ τὸ δυσάλωτον τοῦ θανάτου καταλύσας κράτος, καὶ καλέσας ἅπαντας εἰς θεογνωσίαν, διὰ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, οἳ πᾶσαν ἐκπεριθέοντες τὴν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ τὸ Χριστοῦ περιφέροντες ὄνομα, καὶ μάλα δικαίως, κατεθαυμάζοντο. ὦ τοίνυν δέσποτα φησὶ, ἀξιάκουστα λίαν τὰ ὅσα αὐτὸς γέγονας αὐτουργὸς, καὶ πολὺ τὸ ἄμεινον ἔχοντα τῶν διὰ Μωσέως παρὰ σοῦ πάλιν B κατορθωμένων. οὐ γὰρ ποταμοῖς ἐποίσεις ὀργήν. οὐχ ὁρμήσεις κατὰ θαλάσσης. οὐκ ἐν ἐκείνοις ποθὲν τῆς σῆς θεοπρεποῦς ἐξουσίας διαλάμψει τὸ θαῦμα· ἀλλ' ἐπιβήσῃ μᾶλλον ἐπὶ τοὺς ἵππους σου, καὶ ἡ ἱππασία σου σωτηρία. τίνες δ' ἂν εἶεν οἱ ἵπποι πάλιν; οἱ μακάριοι μαθηταὶ Ἀπόστολοί τε, καὶ Εὐαγγελισταὶ, οἱ τοῖς θείοις αὐτοῦ θελήμασιν ὁλοτρόπως ὑποτεταγμένοι, οἱ εὐφυεῖς, καὶ εὐήνιοι, καὶ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν ἑτοίμως ἔχοντες τῶν δοκούντων αὐτῷ, οἱ Χριστὸν ἐποχόν τε ἔχοντες, ὧν εἷς ἐστὶ καὶ ὁ μακάριος C Παῦλος, περὶ οὗ φησὶν αὐτὸς, ὅτι σκεῦος ἐκλογῆς ἐστί μοι οὗτος, τοῦ βαστάσαι τὸ ὄνομά μου ἐνώπιον τῶν ἐθνῶν. ὀξεῖς δὲ λίαν οἱ ἵπποι, περινοστοῦντες ἅπασαν τὴν ὑπ' οὐρανόν. οὕτω καὶ τὸ ἅρμα μυριοπλάσιον εἶναι λέγεται, χιλιάδας ἔχον εὐθυνούντων. πλεῖστοι γὰρ ὅσοι κατὰ καιροὺς, καὶ μετ' ἐκείνους γεγόνασι λαῶν ἡγούμενοι, καὶ τῆς διανοίας τὸν αὐχένα τοῖς τοῦ Σωτῆρος ὑπέχοντες ζεύγλαις, καὶ γῆς ἁπανταχοῦ τὴν δόξαν αὐτοῦ περιφέροντες, καὶ τὸν τῆς ἀληθείας ὀρθοτομοῦντες λόγον, καὶ οἷον ἅπασαν D ἱπποκρατοῦντες τὴν γῆν. σωτηρία δὲ τῶν ἵππων ἡ ἱππασίας. ἐπέτρεχον γὰρ οὐ μάτην, ἀλλ' ἵνα σώσαι πόλεις, χώρας τε, καὶ ἔθνη, ὁμοῦ καταστρέφοντος Χριστοῦ τὰς τῶν δαιμόνων ἀρχὰς, οἳ πᾶσαν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τὴν γῆν διενείμαντο, τοῖς ἰδίοις θελήμασιν ὑποφέροντες τοὺς κατοικοῦντας αὐτήν, ἐπεὶ δὲ ἔμελλον διαπίπτειν αἱ πάλαι τῶν δαιμόνων ἀρχαὶ, ταύτῃ φησὶν εἰκότως, ἐντείνων ἐντενεῖς τὸ τόξον σου ἐπὶ σκῆπτρα. ὁρμήσεις γὰρ, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, οὐκ ἐν ποταμοῖς, ἢ θαλάσσαις, ἀνατρέψεις E δὲ μᾶλλον τῶν δαιμονίων τὰ σκῆπτρα.

Ποταμῶν ῥαγήσεται γῆ. ὄψονταί σε, καὶ ὠδινήσουσι λαοί. σκορπίζων ὕδατα πορείας αὐτοῦ.

Μέμνηται πάλιν τῶν τοῦ Σωτῆρος κατορθωμάτων, καὶ τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι, καθ' ὧν τὸ τόξον ἐντείνεται, ἤγουν ἐνταθήσεται, φησὶ προσεστήσεσθαι καὶ τὴν τῶν ποταμῶν γῆν, τάχα που τῶν Βαβυλωνίων ὑποδη-

sed occiso potius dracone cruento, & peccato quod ab ipso ac propter ipsum conualuerat, exciso, & inuicto mortis imperio destructo, & per sanctos Apostolos ad Dei cognitionem vocatis omnibus. qui totum orbem percursantes, Christique nomen circunferentes, iure optimo admirationem habuerunt. Ait ergo, ô Domine, auditione dignissima sunt, quæ tu ipse operatus es, & præstantiora multo, quàm quæ nihilominus abs te per Mosen benè gesta sunt. Non enim fluminibus ita inferes: Non facies impetum in mare. Non in illis alicunde diuinæ potestatis tuæ miracula fulgebunt: [Sed ascendes potius super equos tuos, & equitatio tua salus.] Rursum, quinam verò sint isti equi? Beati discipuli, Apostolique, & Euangelistæ; illi diuinæ eius voluntati penitus subiecti: illi faciles, & obsequentes, & ad omnia ei placita parati, Christum sessorem portantes, quorum vnus est beatus Paulus, de quo ipse dicit: [Vas electionis est mihi iste, vt portet nomen meum coram gentibus.] Celerrimi sanè equi isti, totum orbem peragrantes. Sic etiam currus Dei [decem millibus multiplex] dicitur, chiliadas habens aurigantium. Innumeri enim suis quique temporibus, & post illos populorum duces fuerunt, & qui ceruices mentium Saluatoris iugo subiicerent, & vbique terrarum gloriam eius circumferrent, & verbum veritatis rectè tractarent, ac velut totam terram equestri virtute subigerét. [Salus autem equorum, siue equitationis.] Non enim frustra cucurrerunt, sed vt saluarent vrbes, regiones, & gentes, simul Christo dæmonum imperia euertente, qui pro libidine sua totum terrarum orbem, vt verbo comprehendam distribuerunt, & incolas eius sibi subdiderunt. Quoniam autem veteres dæmonum principatus casuri erant, ideo iure ait, [Intendens intendes arcum tuum supra sceptra.] Impetum enim facies, vt modò dixi, non in fluminibus, aut mari: sed dæmonum potius sceptra subuertes.

Act. 9.

Psal. 67.

2. Tim. 2.

Fluuiorum findetur terra. Videbunt te, & parturient populi. Dispergens aquas itineris eius.

LI.

Iterum Saluatoris præclarorum operum meminit, & aliis gentibus, contra quas arcus intenditur, siue intendetur, etiam terram fluuiorum appositum iri dicit, Babyloniorum fortassis terram insinuans:

insinuans: Ipsa enim tunc erat fluuiorũ media. Vt per hoc rursum, tanquam ex imagine hostium sub sensum, & sub intelligẽtiam venientiũ, atque inaspectabilium multitudo significetur, contra quam sanctis lucta. Tectus est autem quodammodo semper Prophetarũ sermo. Itaque vt ex media fluuiorũ, Babyloniorum terra significatur, & per ipsam ænigmate quodam dæmoniorum grex. Aut forsitan aliud quippiã Propheticus sermo sibi vult. Fluuiorũ enim terram Iudæorum regionẽ videtur appellare, quod in ea plurimi Prophetę extiterint, qui fluuiorum instar gentẽ irrigarent, & quasi diuinis fluentis inundarent. De quibus & beatum Dauidẽ dixisse arbitror. [Flumina plaudent manu simul.] Et ore Esaiæ Deus. [Benedicent mihi bestiæ agri, Sirenes & filiæ Struthionũ, quia dedi in deserto aquam, & flumina in terra inaquosa, vt bibere faciam genus meum electũ, populum meũ quem acquisiui, virtutes meas vt narret.] Dominus enim noster Iesus Christus torrens deliciarum vocatus est, & est reuera. Quinimò fluuius. Alicubi enim per voces Sanctorum de eo dicit. [Ecce ego declino super eos vt fluuius pacis, & vt torrens inundans gloriã gentiũ.] Item voce Dauidis, [Fluminis impetus lætificant ciuitatem Dei.] Nihil autem absonum, ex quadam similitudine illius etiam ipsos sanctos fluuios appellari, velut conformes ipsi factos, quod intelligi potest. Sicut enim ipse lux vera est, dixit tamen sanctis Apostolis, [vos estis lux mundi:] ita cum sit ipse fluuius, & aqua viua, donat tamen iisdẽ sanctos quoque gloriari. Terra ergo fluuiorum spiritualium, Iudæa nempe, non sustinens bibere aquã viuam, & neque sanctorum Prophetarũ verba, neque Mosis etiam admittens, [si enim credidissent Mosi, credidissent etiam Christo, de ipso enim ille scripsit] finditur, hoc est, sitiet; finditur enim terra sitiens. Miratur itaque Propheta, & quasi moratè dicit. Quæ terra olim multos habebat fluuios, diuinorúmque fluentorũ copiã vberrimã sitiens, & minimè irrigua erit. Vbi autem te, Domine, mente & animo viderunt aduenisse populi, inquit, hoc est, qui de gentibus, intellexerũt mysterium tuum, mox in partitudine arripuerunt bonum, & fructiferi facti sunt, quibus dicere etiam licuit, [Propter timorem tuum, Domine, in vtero accepimus, & parturiuimus, & peperimus.

Ephes. 6. Psal. 97. Esai. 66. Psal. 45. Esai. 66. Matt. 5. Ioan. 8. Ioan. 5. Esai. 26.

A λαῶν, αὕτη γὰρ τὸ τηνικάδε ἦν ἡ μέση τῶν ποταμῶν, ἵνα διὰ τούτου πάλιν ὡς ἐξ εἰκόνος ἐχθρῶν αἰσθητῶν, νοητῶν, καὶ ἀοράτων πλῆθος σημαίνηται. πρὸς ὃ τοῖς ἁγίοις ἡ πάλη. κέκρυπται δέ πως ἀεὶ τῶν Προφητῶν ὁ λόγος. ἔοικεν ὡς ἐκ τῆς μέσης τῶν ποταμῶν, ἡ Βαβυλωνίων σημαίνεται γῆ, καὶ δι' αὐτῆς αἰνιγματωδῶς ἡ τῶν δαιμονίων ἀγέλη. ἢ τάχα τι καὶ ἕτερον ἡμῖν ὁ προφητικὸς ὑπεμφαίνει λόγος. ποταμῶν γὰρ ἔοικε γῆν τὴν Ἰουδαίαν καλεῖν,

B διά τοι τὸ πλείστους ἐν αὐτῇ γενέσθαι Προφήτας, ποταμῶν δίκην τὸ ἔθνος καταρδόντας, καὶ θείοις νάμασιν ἐπικλύζοντας. περὶ ὧν, οἶμαί πως φησὶ καὶ ὁ μακάριος Δαβίδ. ποταμοὶ κροτήσουσι χειρὶ ἐπὶ τὸ αὐτό. καὶ μὴν διὰ φωνῆς Ἠσαΐου Θεός. εὐλογήσει με τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ, σειρῆνες, καὶ θυγατέρες στρουθῶν, ὅτι ἔδωκα ἐν τῇ ἐρήμῳ ὕδωρ, καὶ ποταμοὺς ἐν γῇ ἀνύδρῳ ποτίσαι τὸ γένος μου τὸ ἐκλεκτὸν λαόν μου, ὃν περιεποιησάμην τὰς ἀρετάς μου διηγεῖσθαι. ὁ μὲν γὰρ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς

C Χριστὸς χειμάρρους τρυφῆς ὠνόμασται, καὶ ἔστιν ἀληθῶς. καὶ μέντοι καὶ ποταμός, ἔφη γάρ που περὶ ἑαυτοῦ διὰ φωνῆς ἁγίων. ἰδοὺ ἐγὼ ἐκκλίνω ἐπ' αὐτοὺς ὡς ποταμὸς εἰρήνης, καὶ ὡς χειμάρρους ἐπικλύζων δόξαν ἐθνῶν. εἴρηται δὲ καὶ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβίδ, τοῦ ποταμοῦ τὰ ὁρμήματα εὐφραίνουσι τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ. λυπεῖ δὲ οὐδὲν καθ' ὁμοιότητα τὴν πρὸς αὐτόν, καὶ αὐτοὺς τοὺς ἁγίους ὀνομάζεσθαι ποταμούς, ἅτε δὴ συμμόρφους γεγονότας αὐτῷ νοητῶς. ὥσπερ γάρ ἐστι τὸ φῶς μὲν αὐτὸς τὸ ἀ-

D ληθινόν, ἔφη δὲ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου· οὕτω καὶ ποταμὸς ὑπάρχων αὐτός, καὶ μέντοι καὶ ὕδωρ ζῶν, χαρίζεται τὸ τοῖς ἴσοις ἐπισεμνύνεσθαι καὶ τοῖς ἁγίοις. ἡ τοίνυν γῆ τῶν νοητῶν ποταμῶν, τουτέστιν ἡ Ἰουδαία πιεῖν οὐκ ἀνεχομένη τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν, καὶ τὸν τῶν ἁγίων Προφητῶν οὐκ εἰσδεξαμένη λόγον, οὔτε μὴν τὸν Μωσέως (εἰ γὰρ ἐπίστευσαν Μωσῇ, ἐπίστευσαν ἂν καὶ Χριστῷ, περὶ γὰρ αὐτοῦ ἐκεῖνος γέγραφε) ῥαγήσεται τουτέστι διψήσεται. ῥήγνυται γὰρ ἡ διψῶσα γῆ. κατα-

E θαυμάζει δὴ οὖν ὁ Προφήτης, καὶ οἷον ἐν ἤθει φησί. ἡ πάλαι πολλοὺς ἔχουσα ποταμούς, καὶ τῶν θείων ναμάτων δαψιλεστάτην τὴν χορηγίαν, διψάσει καὶ ἀνάρδευτος ἔσται γῆ. ἐπεὶ δέ σε φησὶ διανοίᾳ τεθέανται νοητῶς ἐπιφανέντα, λαοί, τουτέστιν, οἱ ἐξ ἐθνῶν συνέντες τὸ ἐπὶ σοὶ μυστήριον, ἔλαβον εὐθὺς ἐν ὠδῖσι τὸ ἀγαθόν, ἔγκαρποί τε γεγόνασιν. ἁρμόσει δ' ἂν αὐτοῖς καὶ λέγειν. διὰ τὸν φόβον σου, κύριε, ἐν γαστρὶ ἐλάβομεν, καὶ ὠδινήσαμεν καὶ ἐτέκομεν,

πνεῦμα σωτηρίας σου ἐποιήσαμεν ἐπὶ τῆς γῆς. οἱ γὰρ σωτῆρα, καὶ λυτρωτὴν ἐπιγραψάμενοι τὸν Ἐμμανουὴλ, τὸν θεῖον ὠδίνουσι φόβον, καὶ πᾶν αὐτοῖς ἔσται κύημα νοῦ καρπὸς ἀρετῆς, καὶ εἰς πνεῦμα σωτηρίας ἐκτελευτήσει τὸ σπούδασμα. ὄψονταί σε, καὶ ὠδινήσουσι λαοὶ τὸ σὸν ἐκπιόντες νᾶμα, καὶ τοῖς εὐαγγελικοῖς νάμασιν ἐκμεμεθυσμένοι. προσεστήκεσαν γὰρ φιλοτίμως λέγοντι, Ἐάν τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρός με. ἦν γὰρ οὕτω πλουσιόδωρός τε, καὶ ἀγαθὸς, ὡς καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς πορείαις σκορπίζειν ὕδατα, τουτέστι, τὸν ζωοποιὸν τῆς εὐαγγελικῆς παιδεύσεως λόγον. ὡς γάρ φησιν ὁ Ματθαῖος, περιῆγεν ὁ Ἰησοῦς πάσας τὰς πόλεις, καὶ τὰς κώμας, διδάσκων ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν, καὶ κηρύσσων τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας, καὶ θεραπεύων πᾶσαν νόσον, καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ. τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ σκορπίζων ὕδατα πορείας αὐτοῦ. ὅτι δὲ τῆς θεοπνεύστου διδασκαλίας ὁ λόγος ὕδωρ ὠνόμασται πανταχοῦ παρά γε τοῖς ἱεροῖς γράμμασι, πῶς ἐστιν ἀμφιβάλλειν;

Ἔδωκεν ἡ ἄβυσσος φωνὴν αὐτῆς, ὕψος φαντασίας αὐτοῦ. ἐπήρθη ὁ ἥλιος, καὶ ἡ σελήνη ἔστη ἐν τῇ τάξει αὐτῆς εἰς φῶς.

Τοὺς ὠδινήσαντας λαοὺς, καὶ ἀναριθμήτους ὄντας ἀποφαίνει· τοιαύτη γὰρ ἡ ἄβυσσος, ὀνόματι δὲ τῷ τοιῷδε καὶ ἡ τῶν ἁγίων ἀγγέλων κέκληται πληθὺς διὰ φωνῆς Ἰεζεκιήλ. καὶ γοῦν ἔφη που Θεὸς ὡς ἐκ προσώπου τοῦ ἄρχοντος Τύρου περὶ τοῦ Σατανᾶ, ὅτε ἐξέπεμπεν αὐτὸν εἰς τὸν ᾅδην, ἐθρηνήθη ἡ ἄβυσσος ἐπ' αὐτῷ. κατηνεχθέντος γὰρ, καὶ πεπτωκότος τοῦ πάντων ἐπέκεινα, καὶ ἐν δόξῃ προὔχοντος, ὃς καὶ μετ' αὐτῶν ἐτίθετο τῶν Χερουβὶμ, κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ Προφήτου φωνὴν, τὸ ἀπεικὸς οὐδὲν, σφόδρα λελυπῆσθαι τὴν νοητὴν ἄβυσσον, τουτέστι, τὰς τῶν ἄνω πνευμάτων ἀγέλας, μονονουχὶ δὲ καὶ ἐπιστενάξαι πεπονθότι, καὶ τῷ τῶν ὅλων προσκεκρουκότι Θεῷ. ἔδωκεν ἡ ἄβυσσος, φησὶ, τουτέστιν ἡ ἀμέτρητός τε, καὶ ἀκατάληπτος τῶν πεπιστευκότων πληθὺς, καὶ μήν τοι τὸ ὕψος τῆς ἐν αὐτῇ φαντασίας, τουτέστι, πᾶν ὅσον ἐστὶν ἐν αὐτῷ λαμπρόν τε καὶ ἐπηρμένον, καὶ ταῖς ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ φαντασίαις, ἤτοι δόξαις κεναῖς κατηγλαϊσμένον ἔδωκε φωνὴν αὐτῆς. δοξολογεῖται γὰρ ὁ Χριστὸς παρὰ παντὸς ἀνθρώπων ἔθνους, καὶ τοῦτο δρῶντας προθύμως κατίδοι τις ἂν μικροὺς καὶ μεγάλους, λαμπροὺς καὶ ἀσήμους, καὶ τοὺς τῶν ἄλλων διαφανεστέρους, καὶ ὑπεροχὴν ἔχοντας ἢ τὴν ἐν δόξῃ τυχὸν, ἢ τὴν ἐν πλούτῳ, καὶ λαμπρότητι τῷ κατὰ τὸν βίον.

A Spiritum salutis tuæ fecimus super terram.] Qui enim Emmanuelem pro Saluatore, & liberatore suo vendicare cœperunt, diuinum timorem parturiunt, & omnis partus mentis erit ipsis fructus virtutis, studiúmque in spiritum salutis desinit. Itaque videbunt te, & parturient populi, vbi fluentum tuum biberint, & Euangelicis laticibus inebriati fuerint. Accesserunt enim certatim ad dicentem, [si quis sitit, veniat ad me, & bibat.] (Ioan. 7.) B Tam enim erat in donis eximiis liberalis, & bonus, vt etiam in ipsis itineribus aquas, hoc est, euangelicæ doctrinæ sermonem viuificum disperge-ret. Nam vt est apud Matthæum, [Circumibat Iesus omnes ciuitates, & castella, docens in synagogis eorum, & prædicans Euangelium regni, & sanans omnem morbum, & omnem languorem in populo.] (Matt. 10.) Hoc, opinor, est, [spargens aquas itineris sui.] Diuinitus autem inspiratæ doctrinæ sermonem vbique per sacram Scripturam appellari aquam, qui potest? C

Dedit abyssus vocem suam, altitudo phantasiæ ipsius. Eleuatus est sol, & luna stetit in ordine suo ad lucem.

LII.

Populos qui parturiuerunt etiam innumerabiles esse ostendit: talis est enim abyssus, fundo scilicet carens. Qua voce & sanctorum angelorum multitudo per Ezechielem nominata est. Ait igitur apud eum Deus de Satana sub persona principis Tyri, quando D eum eiecit in infernum, [Lamentata est abyssus super eo.] (Ezech. 28.) Deturbato enim, & delapso, qui eminebat omnibus, & gloria præcellebat, qui inter Cherubim ipsos numerabatur, vt idem Propheta testatur, nihil est incredibile abyssum quæ intelligentia cernitur, hoc est, supernorum spirituum agmina, non mediocriter doluisse, & tantū non super misero, qui Deum vniuersorum offenderat, etiam ingemuisse. Quare E abyssus, inquit, id est, immensa, atque incomprehensa credentiū multitudo, atque etiam omne quod in ea splendidum, & excelsum est, & phantasiis siue gloria inani huius mundi illustratum, dedit vocem suam. Glorificatur enim Christus ab omni gente humana, & id alacriter facere videas licet paruos & magnos, claros, & obscuros, & aliis insigniores, & superiores seu honore puta, seu diuitiis, & splendore huius vitæ.

Quæ aptissimè phantasias nominauit, A quando præter opinionem nihil sunt: [Esai. 40.] [Quia omnis caro fœnum, & omnis gloria hominis tanquam flos.] Dedisse autem abyssum vocem suam, & laudibus venerati Dominũ nostrum Iesum Christum paruos, & magnos, demonstrat item B. Dauid, [Psal. 148.] [Laudate Dominum de terra, dracones, & omnes abyssi.] Vbi autem his addidit, [Montes, & colles, ligna fructifera, & omnes cedros, bestias & pecora, serpentia & volatilia pennata,] rursum adiungit, B [Principes & omnes iudices terræ, iuuenes & virgines, seniores cum iunioribus laudent nomẽ Domini.] Etiam magnus Esaias de eo: [Esai. 49.] [Reges videbunt eum, & consurgent principes, & adorabunt eum.] Affert autem quodammodo rationem, cur abyssus, atque etiam altitudo phantasiæ ipsius vocẽ det, mox subiungens, [Eleuatus est sol, & luna stetit in ordine suo ad lucem.] Sicut abyssum intelleximus non secundùm rationem sensus, C est enim nimis crassus: sed spiritualiter potius, & secundùm intellectum, ita nunc non in elementis, sole, inquam, & luna mentis oculum defigemus; verùm ex similitudine ab illis ducta ad potiora transilientes, quid valeat sententia intuebimur. Itaque solem quidem velut lucidam, & fulgentem euangelicorum oraculorum arcanam disciplinam, lunam verò minorem, & tenuiorem Legis lucem, vt in nocte, & tenebris, ante aduentum Christi lucentis accipimus. Vocata est D enim dies quã Christus illuxit, sol iustitiæ, intellectualis lucifer in cordibus credentium exoriens. [Malac. 4. 2. Petri. 1.] Quamobrem diuinus Dauid, [Psal. 117.] [Hæc est, inquit, dies quam fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea.] Quemadmodum verò depressus, & vix adhuc supra terram se sustollens hic sol sub aspectum veniens, nondum latè fusum, & clarum, sed quasi contractum in se lumen suum habet: vbi autem altius ascenderit, radios circumquaque lucidissimos proiicit: E ita & doctrina per Christum, euangelica nempe, principio quidem angusta, & contracta erat, & à multis ignorabatur. Verùm propemodum solis instar & exoriens, & in altum paulatim procedens, & quaqua versum diuinæ cognitionis lucem diffundens, obstupefecit abyssum, hoc est, omne genus hominum; proinde & vocem dedit. Celebrat enim laudibus, vt dixi,

A αὐ λίαν ὀρθῶς ὠνόμασε φαντασίας, οὐδὲν γάρ ἕτερον αὐτοῖς ἡ δόκησις· ὅτι πᾶσα σὰρξ χόρτος, καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος. ὅτι δὲ ἔδωκεν ἡ ἄβυσσος τὴν φωνὴν αὐτῆς, καὶ ταῖς εὐφημίαις κατεγέραιρουσι τὸν κύριον Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν μικροὶ καὶ μεγάλοι, ἐμφανίζει λέγων καὶ ὁ μακάριος Δαβίδ. αἰνεῖτε τὸν κύριον ἐκ τῆς γῆς, δράκοντες, καὶ πᾶσαι ἄβυσσοι. προσθεὶς δὲ δὴ τούτοις ὄρη, καὶ βουνούς, ξύλα τε καρποφόρα, καὶ πάσας κέδρους, θηρία τε, καὶ κτήνη, ἑρπετά, καὶ πετεινὰ πτερωτά, B προσεπάγει πάλιν. ἄρχοντες, καὶ πάντες κριταὶ γῆς, νεανίσκοι, καὶ παρθένοι, πρεσβύτεροι μετὰ νεωτέρων αἰνεσάτωσαν τὸ ὄνομα κυρίου. ἔφη δὲ καὶ ὁ μέγας ἡμῖν Ἡσαΐας περὶ αὐτοῦ. βασιλεῖς ὄψονται αὐτὸν καὶ φοβηθήσονται ἄρχοντες, καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ. ἀποδίδωσι δὲ ὥσπερ τὴν αἰτίαν, τοῦ τὴν ἄβυσσον, καὶ μέντοι τὸ ὕψος τῆς φαντασίας αὐτῆς δοῦναι τὴν φωνήν, ἐπάγων εὐθύς. ἐπήρθη ὁ ἥλιος, καὶ ἡ σελήνη ἔστη ἐν τῇ τάξει αὐτῆς εἰς φῶς. C ὥσπερ τὴν ἄβυσσον νενοήκαμεν οὐ κατά γε τὸν ἐν αἰσθήσει λόγον, παχὺς γὰρ λίαν, πνευματικῶς δὲ μᾶλλον, καὶ νοητῶς· οὕτω καὶ νῦν οὐχὶ τοῖς στοιχείοις ἡλίῳ τε φημί, καὶ σελήνῃ τὸν τῆς διανοίας ἐνήσομεν ὀφθαλμόν· ἀλλ' ἐξ ὁμοιότητος τῆς ἀπ' αὐτῶν ἐπὶ τὰ ἀμείνω διαθέοντες, τὴν τῶν νοημάτων δύναμιν κατοψόμεθα. οὐκοῦν ἥλιον μὲν τὴν φωτοειδῆ τε, καὶ ἐκλαμπροτέραν τῶν εὐαγγελικῶν θεσπισμάτων μυσταγωγίαν, σελήνην τε αὖ τὸ μεῖον τε, καὶ ἀμυδρότερον τοῦ νόμου φῶς, φαίνοντος ὡς ἐν νυκτί, D καὶ σκότει τοῦ πρὸ τῆς ἐπιδημίας καιροῦ. κέκληται γὰρ ἡμέρα, καθ' ἣν ἀνέλαμψεν ὁ Χριστός, ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος, ὁ νοητὸς ἑωσφόρος, ἐν καρδίαις ἀνατέλλων τῶν πεπιστευκότων. καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Δαβίδ, αὕτη ἡ ἡμέρα, φησίν, ἣν ἐποίησεν ὁ κύριος· ἀγαλλιασώμεθα, καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν αὐτῇ. ὥσπερ δὲ χθαμαλὸς ὢν ἔτι, καὶ μόλις ἀνίσχων τῆς γῆς ὁ αἰσθητὸς ἥλιος, οὔπω μὲν εὐρύ, καὶ λαμπρόν, συνεσταλμένον δὲ ὥσπερ ἐν ἑαυτῷ τὸ ἴδιον ἔχει φῶς, ἀνατέλλων γε μὴν E εἰς ὕψος, φαιδρότατα τοῖς ἁπανταχοῦ τὰς ἀκτῖνας ποιεῖται τὴν ἐκβολήν· οὕτω καὶ ἡ διὰ Χριστοῦ παίδευσις, τουτέστιν, ἡ εὐαγγελική, συνεστέλλετο μὲν ἐν ἀρχῇ, καὶ ἠγνοεῖτο πολλοῖς· ἡλίου δὲ δίκην μονονουχὶ καὶ ἀνίσχουσα, καὶ εἰς ὕψος ἰοῦσα κατὰ βραχύ, καὶ τὴν τῆς θεογνωσίας αὐγὴν ἱεῖσα πανταχῇ καταπλήττει τὴν ἄβυσσον, τουτέστι, πᾶν ἀνθρώπων ἔθνος· τοιγάρτοι καὶ δέδωκε τὴν φωνήν. δοξολογεῖ γάρ, ὡς ἔφην,

καὶ Θεὸν ὀνομάζει, καὶ τῶν ὅλων κύριον, καὶ λυτρωτὴν τὸν Ἐμμανουήλ. ἐπήρθη οὖν ὁ ἥλιος, οὐδὲν ἧττον καὶ ἡ σελήνη, τουτέστιν, ὁ νόμος, ἔστη ἐν τῇ τάξει αὐτῆς εἰς φῶς. κατόπιν μὲν γὰρ τῆς εὐαγγελικῆς παιδεύσεως ἐστὶν ἡ διὰ Μωσέως, καὶ αὕτη τάξις αὐτῇ, ὅτι καὶ σκιά, καὶ τύπος. ἐπειδὴ δὲ πλήρωμα νόμου καὶ προφητῶν ὁ Χριστὸς ἐξέλαμψε, ἐξέλαμψε καὶ ὁ νόμος. τοῖς γὰρ πάλαι δι' αὐτοῦ προαπηγγελμένοις τὰ ἐκβεβηκότα συμβάλλοντες τεθαυμάκαμεν. ἤδη δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ νόμου τὸ φῶς προαναστυποῦντος ἀστείως κατὰ πολλοὺς ἡμῖν τρόπους τὸ Χριστοῦ μυστήριον. ἔστη δὴ οὖν εἰς φῶς. μακαρίζει δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς τοὺς συνενεγκόντας ἐν ἑαυτοῖς νομικήν τε ἅμα παίδευσιν, καὶ εὐαγγελικήν. ἔφη γὰρ οὕτω. διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶς γραμματεύς, τουτέστιν, ὁ τὸν νόμον εἰδώς, μαθητευθεὶς ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ὅμοιός ἐστιν ἀνθρώπῳ πλουσίῳ, ὅστις ἐκβάλλει ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ νέα, καὶ παλαιά. παραδεξώμεθα δὲ ἕτερον ἐπὶ τῷδε νοῦν, οὐκ ἀπίθανον, ὥς γε μοι φαίνεται· βαίνοντες δὲ μᾶλλον τοῦ εἰκότος ἐγγύς. ἥλιον μὲν γὰρ φαμέν, καὶ μάλα ὀρθῶς τὸν Ἐμμανουήλ· ὠνόμασται γὰρ οὕτω, καὶ ἔστιν ἀληθές. σελήνην δὲ λέγεσθαι νομιστέον, ὡς ἐξ ὁμοιότητος τοῦ στοιχείου, τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, φαινομένην τοῖς ἐν σκότει, καὶ ἐν νυκτὶ διαλάμπουσαν. ὅτε τοίνυν ἐπήρθη ὁ ἥλιος κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνὴν (ἀναβέβηκε γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Χριστὸς ἐπὶ τὸν τίμιον σταυρὸν) τότε καὶ ἀνέλαμψεν ἡ ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησία, καὶ ἔστη ἐν τῇ τάξει αὐτῆς εἰς φῶς, τουτέστι, πλησιφαὴς οἷά τις σελήνη, καὶ τὴν τάξιν τοῦ ἰδίου σώζουσα κύκλου, φῶς γέγονε τοῖς ἐν σκότει, καθάπερ ἔφην ἀρτίως. ὅτι δὲ ὑψουμένου καὶ τὸν ὑπὲρ τῆς τῶν πάντων ζωῆς ἀνατλάντος σταυρὸν συνέστη λοιπὸν ἡ ἐκκλησία, διδάξει λέγων αὐτός, ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ ὁ κόκκος τοῦ σίτου πεσὼν ἀποθάνῃ, αὐτὸς μόνος μένει· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ, καρπὸν πλείονα φέρει. καὶ πάλιν, κἀγὼ ἐὰν ὑψωθῶ ἐκ τῆς γῆς, πάντας ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτόν. οὐκοῦν τὸ ὑψῶσαι τὸν ἥλιον, σημαίνει που πάντως τὸ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ πάθος, ἤγουν τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀναφοίτησιν· ὑψῶσαι γὰρ δὴ καὶ ὧδέ φαμεν.

Βολίδες σου πορεύσονται εἰς φέγγος ἀστραπῆς ὅπλων σου.

Βολίδας ἐνταῦθα φησὶ τὰς ἀνὰ πᾶσαν ἰούσας τὴν γῆν, καὶ ὡς ἀπὸ τόξου πεμπομένας, ἤγουν χειρὸς εὐμενοῦς, τοὺς ἁγίους ἀποστόλους, καὶ εὐαγγελιστάς, περὶ ὧν ἔφη που καὶ ὁ μακάριος Δαβίδ,

A Emmanuelem, & Deum, & omniũ Dominum ac redemptorem nominat. Eleuatus est igitur sol, nihilominus & luna, hoc est Lex stetit in ordine suo ad siue in lucem. Euangelicæ enim institutioni Mosaica cedit, & hic illi ordo est, quoniã & vmbra, & typus est. Postquã autẽ plenitudo legis, & Prophetarũ Christus resplenduit, etiam Lex fulsit. Nam olim per ipsam prænunciatis quæ contigerũt comparantes, ipsam quoque Legis lucẽ B Christi mysterium multis modis, & pulchrè nobis tanto ante informantis iam admiramur. Stetit ergo in lucẽ. Beatos porrò & ipse Christus prædicat, qui legalem simul, & euangelicam doctrinã animis cõplexi sunt. Sic enim ait. [Ideo dico vobis, quia omnis scriba doctus, (hoc est legislator) in regno cælorum, similis est homini diuiti, qui profert de thesauro suo noua & vetera.] Sed aliam horum verborũ explanationẽ ne aspernemur, haud improbabilẽ, vt mihi videtur: quin potius ad verisimilitudinẽ ac- C cedentem propius. Solem, & scitissimè quidem, Emmanuelem dictitamus: sic enim nominatus est (à Malachia) & verè sol est. Ast lunam vt ex similitudine elementi dici existimandum est Ecclesiam Dei, apparentẽ his qui in tenebris sunt, & in nocte collucẽtem. Quando igitur iuxta vocem Prophetæ eleuatus est sol, (crucem enim pretiosam Christus propter nos ascendit) tunc etiã Ecclesia ex gentibus lumẽ dedit: & stetit in ordine suo ad lucem, hoc est, plena lumine, vt D luna quædam: & ordinem orbis sui seruans, lux facta est iis qui versabantur in tenebris, vt modo dicebam. Christo autem exaltato, & crucem pro omnium vita perpesso, deinceps, Ecclesiam stetisse, ipsemet docet, cùm ait, [Amen, amen dico vobis, nisi granum frumenti cadens in terram mortuũ fuerit, ipsum solum manet. Si autem mortuũ fuerit, multum fructum affert.] Et rursum. [Et ego si exaltatus fuero è terra, omnes tra- E ham ad me ipsum.] Quocirca solis exaltatio passionem in cruce certò, siue reditum in cælum significat: nam & ita exaltatum dicimus.

Matt. 13.

Ioan. 12.

Iacula tua ibunt in splendore coruscationis armorum tuorum.

LIII. Iacula hic totum mundum peruadentia, & tanquam ex arcu, seu manu beneuola emissa, sanctos Apostolos, & Euangelistas nuncupat, de quibus est etiam apud beatum Dauidem,

Psal. 109. "[Sicut sagittæ in manu potentis, ita A " filii excussorum.] Excussa enim & eiecta est Iudæorum natio, quoniam in Christum ad vitam inuitantem perbacchata est. Eorum autem filii, & de sanguine Israelis oriundi, electi discipuli iacula, & sagittæ fuerunt volantes veluti è manu robustissima, & quemuis ad mortem percussum facile penetrantes. Iacula huiusmodi, vt à manu Christi, fulgent illa quidem, diaboli autem visceribus infiguntur B draconémque interficiunt. Quare & beatus Dauid rursum quodam loco canit, Dominum nostrum Iesum Christum alloquens, Psal. 44. " [Sagittæ tuæ acutæ, " & potentes (populi sub te cadent) in " cordibus inimicorum regis.] Consumuntur itaque istiusmodi iaculis dæmonum cateruæ, & inimicis exitialia fiunt. Eos autem qui aduentum eius cognouerunt, eúmque per fidem honorarunt, alia implet gratia. Charitate quippe vulneratos efficiunt, iuxta verbum sponsæ in Canticis Canti- C Cant. 2. " corum, [Quoniam vulnerata chari- " tate ego sum.] Inueniuntur item aliter splendor coruscationis armorum eius: si arma ipsius intelligantur, quibus & nos armari beatus Paulus se- Ephes. 6. " riò iubet, his verbis: [Induite vos ar- " maturam Dei, quæ sunt lorica iusti- " tiæ, galea salutis, scutum fidei, cal- " ceati pedes in præparationem Euan- " gelii pacis, gladius spiritus.] Christi igitur arma talia sunt, non quidem ipsum circundantia, sed ab ip- D so potius dignis donata. Sunt autem arma splendida: & quasi fulgurantia. Virtus siquidem lucidissima est. Iacula ergo in lumen erunt coruscationis armorum tuorum. Quia enim arma fulgebunt, ipsi illuminabunt, docentes ignorantes. Apud peccatores enim virtus deformis est, & obscura adhuc: illustris autem iis, qui cognouerunt, non minus quam fulgur clarum atque illustrem, & omnibus mortalibus notissimum reddens hominem. Primum igitur diuini discipuli tuorum E armorum coruscationem habentes, erunt aliis quoque in splendorem eius. Sicut namque medici ex oculis laborantes, & lumen radiorum solarium fugientes cum sanant, persuadent illis, vt de cætero luminis accessum perferant, & quasi quoddam lumen illis facti non iniuria sanè videntur:

ὡσεὶ βέλη ἐν χειρὶ δυνατοῦ, οὕτως υἱοὶ τῶν ἐκτετιναγμένων. ἐξετινάχθη γὰρ, καὶ ἐκβέβληται τὸ τῶν Ἰουδαίων ἔθνος, ἅτε δὴ τὸ ἐμπαροινήσαν Χριστῷ, καλοῦντι πρὸς ζωήν. οἱ γε μὴν ἐκείνων υἱοὶ, καὶ ἐξ αἵματος ὄντες τοῦ Ἰσραὴλ, οἱ ἀπόλεκτοι μαθηταὶ βολίδες τε, καὶ βέλη γεγόνασιν, οἷα ἐκ χειρὸς πεμπόμενοι τῆς ἀλκιμωτάτης, καὶ παντὸς εὐκόλως διικνούμεναι τοῦ πληττομένου πρὸς θάνατον. αἱ βολίδες τοιαῦται ἀποστίλβονται μὲν, ὡς ἀπὸ χειρὸς τοῦ Χριστοῦ, ἐμπήγνυνται δὲ τοῖς τοῦ διαβόλου σπλάγχνοις, καὶ ἀναιροῦσι τὸν δράκοντα. καὶ γοῦν ὁ μακάριος Δαβὶδ ἀναμελῳδεῖ που, λέγων πρὸς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν. τὰ βέλη σου ἠκονημένα, δυνατὰ (λαοὶ ὑποκάτω σου πεσοῦνται) ἐν καρδίαις τῶν ἐχθρῶν τοῦ βασιλέως. οὐκοῦν δαπανῶνται μὲν τοῖς τοιοῖσδε βέλεσι τὰ τῶν δαιμόνων στίφη, καὶ πρὸς ὄλεθρον γίνονται τοῖς ἐχθροῖς. τοῖς γε μὴν ἐπεγνωκόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ καὶ τετιμηκόσι διὰ τῆς πίστεως, ἑτέραν ἀποπληροῦσι χάριν. τετρωμένοις γὰρ ἀγάπῃ ἐργάζονται, κατά γε τὴν λέγουσαν νύμφην ἐν τῷ ᾄσματι τῶν ᾀσμάτων. ὅτι τετρωμένη ἀγάπης ἐγώ εἰμι. εὑρίσκονται δὲ καὶ ἑτέρως φέγγος ἀστραπῆς τῶν ὅπλων αὐτοῦ· ὅπλα γὰρ αὐτοῦ νοηθεῖεν ἂν, οἷς καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς ἐναρμόσασθαι δεῖν ὁ μακάριος Παῦλος ἐπιτάττει λέγων. ἐνδύσασθε τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ. αὕτη δέ ἐστιν ὁ θώραξ τῆς δικαιοσύνης, ἡ περικεφαλαία τοῦ σωτηρίου, ὁ θυρεὸς τῆς πίστεως, τὸ ὑποδεδέσθαι τοὺς πόδας ἐν ἑτοιμασίᾳ τοῦ εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης, ἡ μάχαιρα τοῦ πνεύματος. οὐκοῦν ὅπλα μὲν τὰ τοιάδε Χριστοῦ, οὐκ αὐτὸν περιβάλλοντα, παρ' αὐτοῦ δὲ μᾶλλον τοῖς ἀξίοις δωρούμενα. λαμπρὰ δὲ τὰ ὅπλα, καὶ οἷα ἀστραπῆς ἔμπλεα. φανότατον γὰρ ἡ ἀρετή. αἱ τοίνυν βολίδες εἰς φῶς ἔσονται τῆς ἀστραπῆς τῶν ὅπλων σου. ὅτι γὰρ ἀστράψουσι τὰ ὅπλα, φωτιοῦσιν αὐτοὶ διδάσκοντες τοὺς ἠγνοηκότας. παρὰ μὲν γὰρ τοῖς φιλαμαρτήμοσιν ἀκαλλής ἐστιν ἡ ἀρετή, καὶ οὔπω λαμπρά. παρὰ δέ γε τοῖς εἰδόσιν αὐτὴν οὐδὲν ἀστραπῆς ἔλαττον, λαμπρὸν, καὶ διαφανῆ, καὶ τοῖς πανταχοῦ γνωριμώτατον ἀποτελοῦσα τὸν ἄνθρωπον. πρῶτοι δὲ οὖν οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ τὴν τῶν σῶν ὅπλων ἔχοντες ἀστραπὴν, ἔσονται καὶ ἑτέροις εἰς φέγγος αὐτῆς. ὥσπερ γὰρ τρόπον οἱ τῆς ἰατρικῆς ἐμπειρίας ἐπιστήμονες, τοὺς τοῖς ὀμμάτων ἀρρωστίαις ἐμπεπτωκότας, καὶ τὸ τῆς ἡλιακῆς ἀκτῖνος φεύγοντας φῶς, ἀπαλλάττοντες τοῦ πάθους τῆς τοῦ φωτὸς προσβολῆς ἀνέχεσθαι λοιπὸν ἀναπείθουσι, καὶ φέγγος ὥσπερ τι γεγονότες αὐτοῖς ἀλοῖεν ἂν, καὶ μάλα εἰκότως·

οὕτω καὶ οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ θαυμάζοντές τε, καὶ ἐπινοοῦντες τὰς ἀρετὰς, αἳ καὶ εἰς ὅπλα τετάχαται τοῦ Χριστοῦ, φέγγος ὥσπερ τι τῆς ἐνούσης αὐταῖς ἀστραπῆς, ἤγουν ἐκλάμψαντες τοῖς ἄλλοις εὑρίσκονται.

Ἐν ἀπειλῇ ὀλιγώσεις γῆν, καὶ ἐν θυμῷ κατάξεις ἔθνη.

Ἀπεσταλμένην ἡμῖν ὁ Προφήτης τῆς Ἰουδαίας χώρας τὴν δῄωσιν, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ κατοικούντων ἐθνῶν τὴν ἀπώλειαν, διὰ τούτων ὑποδηλοῖ. ἐπεὶ γὰρ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν οὐ προσιέμενοι, κατεξανέστησάν τε αὐτοῦ, καὶ ἀπεκτόνασι τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, ταύτητοι δίδονται πρὸς ἐρήμωσιν, καὶ τοῦτο αὐτοῖς προαναπεφώνηκεν Ἡσαΐας, λέγων· οὐαὶ τῷ ἀνόμῳ, πονηρὰ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ συμβήσεται αὐτῷ.

Ἐξῆλθες εἰς σωτηρίαν λαοῦ σου, τοῦ σῶσαι τοὺς Χριστούς σου. ἔβαλες εἰς κεφαλὰς ἀνόμων θάνατον, ἐξήγειρας δεσμοὺς ἕως τραχήλου.

Τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ μονογενοῦς ὅλην ὥσπερ ἡμῖν τὴν οἰκονομίαν ἐξηγεῖται πάλιν. σέσωκε μὲν γὰρ τοὺς διὰ πίστεως δεδικαιωμένους, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι κατακεχρισμένους, καὶ τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως κοινωνοὺς ἀναδεδειγμένους. συγκεχώρηκε δὲ ταῖς αὐτῶν ἁμαρτίαις ἐκτήκεσθαι τοὺς ἀπειθεῖν ᾑρημένους, οἷς καὶ ἔφασκεν ἐναργῶς· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ πιστεύσητε ὅτι ἐγώ εἰμι, ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν ἀποθανεῖσθε. ἐξῆλθε τοίνυν, φησὶν, οἷα εἴ τις βασιλεὺς ἐπὶ τὰ τῶν δυσμενῶν ἐρχόμενος στῖφη, καὶ τὸν πολέμου νόμον ἐξωπλισμένος. καὶ ὁ τῆς ἐξόδου σκοπὸς ἀνασῶσαι τοὺς Χριστοὺς τοὺς σούς. δῆλον δὲ ὅτι τοὺς τῷ ἁγίῳ κεχρισμένους πνεύματι, περὶ ὧν καὶ πάλαι διὰ Προφητῶν ἐνετείλατο λέγων, μὴ ἅπτεσθε τῶν Χριστῶν μου, καὶ ἐν τοῖς Προφήταις μου μὴ πονηρεύεσθε. τῶν γε μὴν ἀνόμων καταρτίσαι θάνατον, ὃν αὐτοὶ ταῖς σφῶν αὐτῶν ἐπαρτήσαντες κεφαλαῖς. ἀλοῖεν ἂν, τὴν δικαιοῦσαν πίστιν οὐ προσιέμενοι. τοιγάρτοι καὶ ἀρρήκτοις ἐνδέδονται δεσμοῖς, καὶ ταῖς τῶν ἰδίων πλημμελημάτων σειραῖς, κατασφίγγονται, καὶ οὐ μερικῶς· ἀλλ' οἷον δι' ὅλου σώματος, καὶ μέχρι τραχήλου. εἰ δὲ δὴ λέγοιντο Χριστοῦ τὰ δεσμὰ, θορυβείσθω μηδείς. ἀεὶ γὰρ κατὰ Θεοῦ συγχώρησιν συμβαίνοντά τισιν αὐτῷ λέγονται. ὁποῖόν ἐστι τὸ, εἰ ἔστι κακία ἐν πόλει, ἣν κύριος οὐκ ἐποίησε. οὐ γὰρ αὐτὸς ποιεῖ τὴν κακίαν, συμβῆναι δὲ μᾶλλον ταῖς τῶν πόλεων πλημμελούσαις ἐπιτρέπει πολλάκις. εἰ δὲ δὴ νοοῖντο τυχὸν

ita quoque diuini discipuli virtutes admirantes, & meditantes, quæ & in arma Christi constitutæ sunt, veluti splendor quidam coruscationis earum, siue illuminatores aliorum inueniuntur.

In comminatione imminues terram, & in furore detrahes gentes.

LIV. Vastitatem Iudææ, & incolentium eam populorum exitium à Deo immissum Propheta nobis subindicat. Quia enim fidem in Christum repudiarunt, & in eum insurrexerunt, auctorémque vitæ occiderunt, idcirco in desolationem dati sunt. Id quod ipsis Esaias prædixit, væ iniquo, mala secundum opera manuum eius accident ei.

Act. 3.

Esai. 3.

Egressus es in salutem populi tui, vt saluares Christos tuos. Misisti in caput impiorum mortem, suscitasti vincula vsque ad collum.

LV. Incarnationis vnigeniti totam quodammodo œconomiam denuò nobis enarrat. Saluauit enim per fidem iustificatos, & Spiritu sancto vnctos, & diuinæ naturæ suæ consortes redditos. Permisit autem suis ipsorum peccatis incredulos contabescere, quibus etiam palam dixit: [Amen dico vobis, nisi credideritis quia ego sum, in peccatis vestris moriemini.] Exiuit igitur, inquit, vt si quis rex aduersus hostium globos, militari more armatus egrediatur. Scopus autem huius exitus salutem reddere Christis tuis, sine dubio Spiritu sancto vnctis, de quibus olim quoque per Prophetas mandauit. [Nolite tangere Christos meos, & in Prophetis meis nolite malignari.] impiis contra mortem afferre, quam ipsi suis capitibus accersisse conuinci possint, cùm iustificantem fidem repudiauerunt. Proinde etiam insolubilibus vinculis traditi, delictorúmque suorum catenis constricti sunt: nec id in parte aliqua; sed quasi per totum corpus, & vsque ad collum. Quod si hæc vincula Christi dicantur, nemo turbetur. Semper enim quæ permissu Dei nonnullis eueniũt, eidem tribuuntur. Exempli causa, [si est malum in ciuitate, quod non fecit Dominus.] Non enim ipse malum facit: sed ciuitatibus peccantibus sæpenumero malũ contingere permittit. Quod si fortè laudabilia

2. Pet. 1.

1. Par. 16.

Amos 3.

vincula ista intelligantur, rursum illud dicimus, missam esse in capita impiorum mortem. Tanquam vinculis autem charitatis Deum vniuersorum ad se accedentes, & iustificatos, & in spiritu sanctificatos sibi astringere, iuxta illud vtique, quod per Prophetam de Israelitis dicitur: [Et ego colligaui Ephraim, suscepi eum super brachium meum, extendi eos in vinculis charitatis meæ.] Vincula porrò vsque ad collum hic est facilitas obodiendi eorum, qui ceruicem mentis ei supposuerunt, & suaue vtique jugum Saluatoris nostri subierunt.

Osee 11.

τῶν ἐπαινουμένων, οἱ ἐνθάδε λεγόμενοι δεσμοὶ, πάλιν ἐκεῖνό φαμεν, ὅτι βέβληται μὲν εἰς κεφαλὰς ἀνόμων θάνατος. συντείνει δὲ ὥσπερ δεσμοῖς ἀγάπης ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τοὺς προσιόντας αὐτῷ, καὶ τῇ πίστει δεδικαιωμένους, καὶ ἡγιασμένους ἐν πνεύματι, κατ᾽ ἐκεῖνό που πάντως τὸ διὰ τῆς τοῦ Προφήτου φωνῆς περὶ τῶν ἐξ αἵματος Ἰσραήλ. καὶ ἐγὼ συνεπόδισα τὸν Ἐφραὶμ, ἔλαβον ἐπὶ τὸν βραχίονά μου αὐτὸν, ἐξέτεινα αὐτοὺς ἐν δεσμοῖς ἀγαπήσεώς μου. ὁ δέ γε δεσμὸς εἰς τραχήλους ἐνθάδε νοεῖται καὶ τὸ εὐήνιον τῶν ὑποτεθηκότων αὐτῷ τὸν τῆς διανοίας αὐχένα, καὶ τὸν χρηστὸν ἀληθῶς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ὑποδεδυκότα ζυγόν.

Diuisisti in stupore capita potentium, commouebuntur in ea.

Διέκοψας ἐν ἐκστάσει κεφαλὰς τῶν δυναστῶν, σεισθήσονται ἐν αὐτῇ.

LVI. Vocabulo ἔκστασις diuersæ in scriptura diuina subiectæ sunt notiones. Nonnunquam enim stuporem significat. Vt si fortè dicatur de peccatis Israelitarum, [Obstupuit cælum super hoc.] Et rursum, [Stupor, & horribilia facta sunt in terra.] Aliquando verò ex terreno siue sæculari sensu constitutionem vitæ, morúmque spiritualem. Ita diuinus Paulus scribit, ac dicit: [Siue enim mente excedimus, Deo: siue sobrii sumus, vobis.] Sicut autem à turpioribus ad meliora declinationem ἔκστασιν discessionem, seu mutationem dicimus, Deo gratam: ita & bonorum ad deteriora mutationem ἔκστασιν esse affirmamus, malam & ignominiosam. In tali igitur ἐκστάσει potentium capita versantia diuisisti, Principum videlicet Israel, Scribarum nimirum & Pharisæorum, & sacerdotum secundum Legem. Verè enim à recto sensu, & bona mente, & charitate in Deum dimoti sunt, Filium non admittentes: imò verò occidentes, quanquam scissent, ac dixissent, [hic est hæres.] Quis autem modus diuisionis appositè intelligendus sit, sanctus Dauid declarat, [diuide eos in vita eorum.] Erat enim Israel, [& pars Dei & funiculus hæreditatis eius.] Ast vbi scelerarè in Filium debacchati sunt, reiectus est dilectus, & diuisus est, & credentium spe excidit, exhæres, & abiectus, & à facie exclusus, & in sortem alteram, post gentes redactus est, quæ illud secum loquuntur, [Benedicti nos à Domino, qui fecit cœlum &

Hier. 2. & 5. — 1. Cor. 5. — Matt. 21. — Psal. 16. Deut. 32. — Psal. 113.

Τὸ τῆς ἐκστάσεως ὄνομα κατὰ διαφόρους νοεῖται τρόπους παρά γε τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ. σημαίνει γὰρ ἔσθ᾽ ὅτε τὴν κατάπληξιν, ὡς ἂν εἰ λέγοιτο τυχὸν περὶ τῶν ἡμαρτημένων τοῖς ἐξ Ἰσραήλ, ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ. καὶ πάλιν, ἔκστασις, καὶ φρικτὰ ἐγενήθη ἐπὶ τῆς γῆς. ποτὲ δὲ δὴ αὖ τὴν ἀπὸ τοῦ γηΐνου φρονήματος εἰς θείαν τινὰ, καὶ πνευματικὴν ἠθῶν τε καὶ βίου κατάστασιν. καὶ γράφει ὁ θεσπέσιος Παῦλος ἐπιστέλλων, καί φησιν. εἴτε γὰρ ἐξέστημεν, Θεῷ, εἴτε σωφρονοῦμεν, ὑμῖν. ὥσπερ δὲ τὴν ἀπό γε τῶν αἰσχιόνων ἐπὶ τὰ ἀμείνω μετάκλισιν ἔκστασιν εἶναί φαμεν Θεῷ φιλουμένην· οὕτω καὶ τὴν ἐκ τῶν χρησίμων ἐπὶ τὰ αἰσχίω μεταβολὴν ἔκστασιν εἶναι διϊσχυριζόμεθα, φαύλην τε, καὶ διαβεβλημένην. ἐν ἐκστάσει τοίνυν τῇ τοιᾷδε γενομένας τὰς τῶν δυναστῶν κεφαλὰς διέκοψας. δηλοῖ δὲ τὰς τῶν ἡγουμένων τοῦ Ἰσραὴλ γραμματέων που πάντως, καὶ Φαρισαίων, καὶ τῶν κατὰ νόμον ἱερουργῶν. ἐξέστησαν γὰρ ἀληθῶς καὶ ὀρθοῦ φρονήματος, καὶ φρενὸς ἀγαθῆς, καὶ τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης, οὐ προσηκάμενοι τὸν υἱὸν, μᾶλλον δὲ καὶ ἀπεκτονότες, καίπερ εἰδότες τε, καὶ λέγοντες, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος. τίς δὲ δὴ ἄρα τῆς διακοπῆς ὁ τρόπος νοοῖτ᾽ ἂν, εἰκότως σαφηνίζει λέγων ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ πρὸς τὸν τῶν ὅλων Σωτῆρα Θεόν. διαμέρισον αὐτοὺς ἐν τῇ ζωῇ αὐτῶν. ἦν μὲν γὰρ καὶ μερὶς Θεοῦ, καὶ σχοίνισμα κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραήλ. ἐπεὶ δὲ πεπαρῳνήκασιν ἀνοσίως εἰς τὸν υἱὸν, ἀπόπεμπτος γέγονεν ὁ ἠγαπημένος, καὶ μεμέρισται, καὶ τῶν πεπιστευκότων ἀπώλισθε τῆς ἐλπίδος, ἀπόκληρος, καὶ ἀπερριμμένος, καὶ ἐκ προσώπου τέθειται, καὶ ἐν μοίρᾳ δευτέρᾳ, καὶ κατόπιν ἐθνῶν, οἳ δὴ καὶ ἐφ᾽ ἑαυτοῖς ἐκεῖνό φασιν, εὐλογημένοι ἡμεῖς τῷ κυρίῳ τῷ ποιήσαντι τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν.

Θεὸς κύριος, καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν. διεκόπη τοίνυν ὁ Ἰσραήλ, καὶ τῆς εὐλογίας ἐκπεπτωκώς, μερὶς γέγονε Θεοῦ μὲν οὐκέτι, διαβολικὴ δὲ μᾶλλον, καὶ ἀτιμοτάτη, καὶ βέβηλος. εἶτα περὶ τῆς ἐκστάσεώς φησι, ὅτι σαλευθήσονται ἐν αὐτῇ, τουτέστι, πεσοῦνται. τὸ γὰρ ἐν δονήσει, καὶ κλόνῳ, τοῦ πίπτειν ἐγγύς. ἐποιμώζει δὲ ὥσπερ αὐτοῖς πολυτρόπως διολωλόσι καὶ ὁ Προφήτης, λέγων, οἶκος Ἰσραὴλ ἔπεσεν, οὐκ ἔστιν ὁ ἀναστήσων αὐτόν.

Διανοίξουσι χαλινοὺς αὐτῶν, ὡς ὁ ἐσθίων πτωχὸς λάθρα.

Πλείστη μὲν ὅση τῆς τε συνθήκης αὐτῆς, καὶ τῆς λέξεως ἡ δυσχέρεια. πλὴν ἐροῦμεν ὡς ἔνι. διαστέλλοντες εὖ μάλα τὴν ἔννοιαν κατὰ δύναμιν. ἀφηγησάμενος τοίνυν τὴν κατάστασιν, ἐν ᾗ πάντως ἔδει τὰς τῶν δυναστῶν γενέσθαι κεφαλάς, τουτέστι, τοὺς καθηγεῖσθαι λαχόντας τῆς τῶν Ἰουδαίων συναγωγῆς, μέτεισιν εὐθὺς ἐπὶ τοὺς ἁγίους ἀποστόλους, οἳ πολὺ μὲν εἶχον ἐν ἀρχῇ τῶν διωκόντων τὸ δέος. ἐμαστίζοντο γὰρ ἐν συνεδρίοις, καὶ παρηγγέλλοντο μηδενὶ λαλεῖν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ. συνιόντες δὲ λεληθότως τὰς πρὸς Θεὸν ἱκετείας ἐποιοῦντο λέγοντες. ἐπ' ἀληθείας γὰρ συνήχθησαν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐπὶ τὸν ἅγιον παῖδά σου Ἰησοῦν, ὃν ἔχρισας Ἡρώδης τε, καὶ Πόντιος Πιλάτος σὺν ἔθνεσι, καὶ λαοῖς Ἰσραήλ. καὶ τὰ νῦν, κύριε, ἔπιδε ἐπὶ τὰς ἀπειλὰς αὐτῶν (δῆλον δὲ ὅτι τὰς τῶν Ἰουδαίων) καὶ δὸς τοῖς δούλοις σου μετὰ παρρησίας λαλεῖν τὸν λόγον σου. οὐκοῦν οἱ μονονουχὶ χαλινῷ τῷ δέει κατεσφραγισμένοι, καὶ σιωπᾶν ἀναγκαζόμενοί τε, καὶ τεθλιμμένοι, λάθρα τε, καὶ μόλις προσλαλοῦντές τισι, καὶ οἷα ἐσθίοντι πτωχῷ προσεοικότες, διανοίξουσι χαλινοὺς αὐτῶν. ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι, κατευρυνθήσονται πάντως εἰς τὴν αὐτοῖς ὅτι μάλιστα φιλαιτάτην, καὶ πρέπουσαν παρρησίαν. φροντιοῦσι μὲν γὰρ οὐδαμῶς τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς. διαπτύσαντες δὲ τὰς ἀπειλάς, καὶ μονονουχὶ διαρρήξαντες τὸν ἐπιρριφέντα αὐτοῖς χαλινόν, οἷα ἵπποι τινὲς γαῦροι, ἀγαθοί, καὶ ἀγέρωχοι καταχρεμετιοῦσι λοιπόν, ἐπιπλήττοντος οὐδενός, καὶ τῆς ἑαυτῶν φωνῆς κατεμπλήσουσι τὴν ὑπ' οὐρανόν. τοιοῦτόν τί φησι καὶ θεσπέσιος Ἡσαΐας τοῖς τὸ εὐαγγελικὸν ἱερουργοῦσι κήρυγμα. ἐπ' ὄρος ὑψηλὸν ἀνάβηθι ὁ εὐαγγελιζόμενος Σιών, ὕψωσον τῇ ἰσχύϊ τὴν φωνήν σου, ὁ εὐαγγελιζόμενος Ἱερουσαλήμ, ὑψώσατε, μὴ φοβεῖσθε. ἰδοὺ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἰδοὺ κύριος μετὰ ἰσχύος ἔρχεται, καὶ ὁ βραχίων μετὰ κυρείας. οὐκοῦν οἱ πάλαι φησὶν ὄντες ὡς ἐσθίων πτωχὸς λάθρα, τουτέστιν, οἱ παρρησίαν οὐκ ἔχοντες, οἱ λεληθότως, καὶ μόλις

terrã, Deus Dominus,& illuxit nobis.] Diuisus est igitur Israel, amissáque benedictione pars factus est, non amplius Dei, sed diaboli potius, & contemptissima, ac profana. Deinde de exstasi ait, [commouebuntur in ea,] hoc est, cadent. Quod enim agitatur & concutitur, procliue est ad casum. Multiplex autem eorum exitium Propheta quasi deplorat, cum dicit, [Domus Israel cecidit, & non est qui suscitet eam.] Amos 5.

Aperient frænos suos sicut comedens pauper in abscondito.

LVII. Longè maxima est in contextu, & verbis difficultas. Dicimus tamen pro virili, cogitandi vim quam maximè contendentes. Vbi igitur commemorauit statũ, in quo oporteret esse omnino capita potentium, hoc est, principatum Iudaicæ synagogę sortitos, rectà ad sanctos Apostolos conuertitur, qui principio persecutores multùm timebant. Flagellabantur enim in conciliis, iubebantúrque nemini loqui in nomine Christi. Clam autem conuentus agentes, Deo preces factitabant, & dicebant. [Conuenerunt enim verè in ciuitate ista aduersus sanctum puerum tuum Iesum, quem vnxisti, Herodes, & Pontius Pilatus cum gentibus, & populis Israel. Et nunc, Domine, respice in minas eorum (Iudæorũ nempe) & da seruis tuis cum omni fiducia loqui verbum tuum.] Act. 4. Timore igitur propemodum vt fræno cohibiti, & tacere compulsi, & compressi, occultè, & vix quibusdam loquentes, & quasi pauperi comedenti assimilati aperient frœnos suos. Perinde ac si dicat, dilatabuntur planè in gratissimam ipsis, conuenientissimámque fiduciam. Neutiquam enim curabunt Iudæorum synagogam. Contemnentes autem minas, & iniecta sibi frœna tantum non dirumpentes, velut equi quidã feroces, strenui, ac superbi, frement de cætero, increpante nemine, & voce sua totũ orbem terrarum implebunt. Psal. 18. Tale quiddam & Esaias sacro munere Euangelicæ prędicationis fungẽtibus. [Super montẽ excelsum ascende, tu qui euangelizas Sion: exalta in fortitudine vocẽ tuam, qui euangelizas Hierusalem, exalta, noli timere. Ecce Deus vester. Ecce Dominus cum virtute venit, & brachium cum dominatione.] Esai. 40. Quare qui aliquando, inquit, erant vt pauper in abscondito comedens, hoc est, qui libertatem nõ habebant, seu qui non audebãt,

qui clandestinè, & vix credentium fide alebantur, cum lætitia aperient frœnos suos, iuxta modũ quem supra diximus. Esse autem Deo, & sanctis velut alimentum quoddam eorum qui saluãtur fidem, confirmat Christus ipse, de Samaritanorum conuersione loquens, » [Ego cibum habeo manducare, quem » vos nescitis.] Et iterum, [Meus cibus » est, vt faciam voluntatem eius qui misit » me, & perficiam opus eius.]

Ioan. 4.

Et superduxisti in mare equos tuos, conturbantes aquas multas.

LVIII

Seruatur iterum schema immutationis, seu metaphoræ. Frænos cum dixisset, sanctos Apostolos equos vocat, quibus Christus ipse vehitur, mentibus & cordibus eorum quasi insidens. Instituturos igitur non Israelitas tantum, sed ipsam quoque aliarum gentium longè amplissimam, infinitámque multitudinem, docere nititur. Mari enim comparat mundum, pro eo quod in Psalmis » canitur, [hoc est mare magnum, & spa» tiosum,] & quæ sequuntur: aquis autem multis agmina gentium totius orbis: equis vero, vt dixi, sanctos Apostolos, qui vniuersum obeuntes mundum, tantum non stertentes, desidentes in errore suo idololatras turbauerunt, terruerúntque, ad timorem vocantes, vt in supplicium ituros, & arsuros, si pœnitentiam agere, & natura, ac verum Deum agnoscere nolint. Itaque diuinus Paulus apud Athenienses disserens, & eos præ reliquis omnibus superstitiosos appellans, non mediocriter eos tur» bauit adiectis illis. [Et tempora quidem » huius ignorantię despiciens Deus, nunc » annuntiat hominibus, vt omnes vbique » pœnitentiam agant, eò quod statuit » diem, in quo iudicaturus est orbem in » æquitate, in viro, in quo statuit, fidem » præbens omnibus, suscitans eum à mor» tuis.] Igitur aqua turbata est mundana multitudo; cum aquis enim interdum, & rectissimè quidem confertur: siquidem vita humana mari non est absimilis, quoniam ingens in ea rerum perturbatio ac tumultus, sursúmque ac deorsum, & in omnem partem confunduntur, ac miscentur omnia. Multa porrò aqua turbata, quod ad Israel attinet: illi enim vnam gentem conficiunt: aliæ verò aquæ sunt innumeræ.

Psal. 103.

Act. 7.

Custodiui, & terrefactũ est cor meũ à voce orationis labiorum meorum, &

A τῇ τῶν πιστευόντων τρεφόμενοι πίστει, πρὸς εὐθυμίαν διανοίξουσι χαλινοὺς αὐτῶν, κατὰ τὸν ἤδη προειρημένον τρόπον. ὅτι δὲ τροφή τις ὥσπερ ἐστὶ τῶν σωζομένων ἡ πίστις καὶ Θεῷ, καὶ ἁγίοις, ἐμπεδοῖ λέγων αὐτὸς ὁ Χριστὸς περὶ τῆς τῶν Σαμαρειτῶν ἐπιστροφῆς, ἐγὼ βρῶσιν ἔχω φαγεῖν, ἣν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε. καὶ πάλιν, ἐμὸν βρῶμά ἐστιν ἵνα ποιήσω τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με, καὶ τελειώσω αὐτοῦ τὸ ἔργον.

B Καὶ ἐπεβίβασας εἰς θάλασσαν τοὺς ἵππους σου, ταράσσοντας ὕδατα πολλά.

Τετήρηκε πάλιν ὁ λόγος τῆς τροπῆς τὸ σχῆμα. χαλινοὺς ὀνομάσας, ἵππους ἐκάλεσε τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους, οἷς αὐτὸς ἐποχεῖται Χριστὸς, ἐνιζήσας ὥσπερ εἰς νοῦν, καὶ καρδίαν. ὅτι τοίνυν ἔμελλον παιδαγωγῆσαι οὐχ ὅτι μόνους τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν τῶν ἑτέρων ἐθνῶν πλείστην τε οὖσαν, καὶ ἀμέτρητον πληθὺν, πειρᾶται διδάσκειν. θαλάσσῃ μὲν γὰρ παρεικάζει τὸν κόσμον, κατά γε τὸ ἐν ψαλμοῖς ὑμνούμενον· αὕτη ἡ θάλασσα ἡ μεγάλη, καὶ C εὐρύχωρος, καὶ τὰ ἑξῆς· ὕδασι δὲ πολλοῖς τὰς τῶν ἐθνῶν ἀγέλας, τὰς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν. ἵπποις γε μὴν, ὡς ἔφην, τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους, οἳ πᾶσαν περινοστοῦντες τὴν ὑπ' οὐρανὸν, μονονουχὶ ῥέγχοντες, καὶ ἐνηρεμοῦντας τῇ πλάνῃ τοὺς εἰδωλολάτρας ἐτάραττον, τεθορυβήκασι δὲ, καλοῦντες εἰς δέος ὡς εἰς κόλασιν βαδιουμένους, καὶ τὴν διὰ πυρὸς δίκην ὑποστησομένους, εἰ μὴ ἕλοιντο μετανοεῖν, καὶ τὸν φύσει τε, καὶ ἀληθῆ ἐπιγνῶναι Θεόν. καὶ γοῦν D ὁ θεσπέσιος Παῦλος τοῖς Ἀθηναίοις προσλαλῶν, εἶτα τῶν ἄλλων ἁπάντων δεισιδαιμονεστέρους εἰπὼν, τεθορύβηκεν οὐ μετρίως, ἐκεῖνο προσθείς. τοὺς μὲν οὖν χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ Θεὸς, τανῦν παραγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις πάντας πανταχοῦ μετανοεῖν καθότι ἔστησεν ἡμέραν, ἐν ᾗ μέλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, ἐν ἀνδρὶ ᾧ ὥρισε, πίστιν παρασχὼν πᾶσιν, ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν. οὐκοῦν τὸ ταραττόμενον ὕδωρ, ἡ πληθύς ἐστιν, ἡ E κατὰ τὸν κόσμον· ὕδασι γὰρ ἔσθ' ὅτε παρεικάζεται, καὶ μάλα εἰκότως· εἴπερ ἐστὶ θαλάσσῃ προσεοικὼς ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος· ὅτι πολλὴ τῶν ἐν αὐτῷ πραγμάτων ἡ τύρβη, καὶ ἡ πρὸς τὸ ἄνω τε, καὶ κάτω, καὶ εἰς πᾶν ὁτιοῦν ἀνάχυσίς τε καὶ κίνησις, πολὺ δὲ ὕδωρ τὸ ταραττόμενον, ὡς πρός γε τὸν Ἰσραήλ· οἱ μὲν γὰρ ἔθνος ἦσαν ἕν· τὰ δὲ ἐστι παντὸς ἀριθμοῦ κρείττονα.

Ἐφυλαξάμην, καὶ ἐπτοήθη ἡ καρδία μου ἀπὸ φωνῆς προσευχῆς χειλέων μου, καὶ

εἰσῆλθε τρόμος εἰς τὰ ὀστᾶ μου, καὶ ὑποκάτωθέν μου ἐταράχθη ἡ ἕξις μου. ἀναπαύσομαι ἐν ἡμέρᾳ θλίψεώς μου, τοῦ ἀναβῆναι πρὸς τὸν λαὸν τῆς παροικίας μου.

Ἔθος τοῖς ἁγίοις Προφήταις τὴν εἰς καρδίαν, καὶ νοῦν ἐπιτήρησιν, ἣν ἂν ποιοῖντο τυχὸν, παρεγγυῶντος αὐτοῖς τοῦ ἁγίου πνεύματος τὴν ἐσομένων τὴν γνῶσιν, φυλακὴν ἀποκαλεῖν, ἤγουν ἀκοήν. τοιγάρτοι, φησὶν αὐτὸς μὲν ὁ Ἀμβακοὺμ, ἐπὶ τῆς φυλακῆς μου στήσομαι, καὶ τὰ ἑξῆς. ἕτερος δὲ, ἀκοὴν ἤκουσα παρὰ κυρίου, καὶ περιοχὴν εἰς τὰ ἔθνη ἐξαπέστειλε, καὶ μήν τοι πρὸς τούτοις καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβίδ. ἀκούσομαι, φησὶ, τί λαλήσει ἐν ἐμοὶ κύριος ὁ Θεός. τοιοῦτόν τι καὶ νῦν ὁ Προφήτης ὑποφαίνει λέγων τὸ, ἐφυλαξάμην, καὶ ἐπτοήθη ἡ καρδία μου. τετήρηκα φησὶ τὴν εἰρημένων τὴν δύναμιν· εἶτα κατεπτοήθην δεινῶς ἀπὸ φωνῆς προσευχῆς χειλέων μου. ἐποιεῖτο μὲν γὰρ μετ᾽ ᾠδῆς τὴν πρὸς Θεὸν ἱκετείαν, καὶ μέρος ἦν αὐτοῦ τῆς προφητείας ὁ τρόπος· ἀλλ᾽ ἦν ὁ σκοπὸς αὐτοῦ καὶ ὁ νοῦς οὐκ εἰς τὴν εὔρυθμον ἀναφώνησιν, κατετρύχετο δὲ μᾶλλον εἰς λύπας, καὶ περιδεὴς ἦν ἄγαν, τὰ ἐν ἐσχάτοις καιροῖς συμβησόμενα τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ διαθρῶντος ἐν αὐτῷ τοῦ πνεύματος. ὃ δὲ δὴ μάλιστα θορυβοῦν αὐτὸν, καὶ ὀρρωδεῖν ἀναπεῖθον, κατά γε τὸ εἰκὸς, ἐκεῖνό που τάχα, καὶ μόνον ἦν, μὴ ἄρα πως ἐναπολειφθείη τοῖς κακοῖς, καὶ τὴν τοῦ λαοῦ συντέλειαν ἐπαθρήσειε. καὶ ἴδοι βαλλόμενον μὲν εἰς κεφαλὰς ἀσεβῶν θάνατον, διακοπτομένας δὲ αὐτὰς ἐν ἐκστάσει, καὶ σειομένας ἐν αὐτῇ, κατά γε τὸν προαποδοθέντα νοῦν. εἶτα μανθάνων ὡς ἔσται μὲν εἰς καιροὺς ἡ ὅρασις, εἰς ἀναβολὴν δὲ μακρὰν τὰ προηγγελμένα, μονονουχὶ καὶ ἀνενεγκὼν ἐξ ἀκράτου λοιπὸν δυσθυμίας, ἀναπαύσομαί φησιν ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως, τοῦ ἀναβῆναι εἰς λαὸν παροικίας μου. οὐ γὰρ ἐναχθήσομαί φησι τοῖς τοιοῖσδε κακοῖς, οὐδ᾽ ἂν εὑρεθείην ἐν τῷδε τῷ βίῳ, ἐνεστηκότος καιροῦ, καθ᾽ ὃν ἔσται πάντως τὰ τοιάδε τὴν κάκωσιν τοῖς ἐξ Ἰσραήλ. βαδιοῦμαι γὰρ ἐντεῦθεν, καὶ ἀποιχήσομαι πρὸς ἄλλον τὸν οὕτω πάροικον ἐν τῷδε τῷ βίῳ γεγενημένον, καθάπερ καὶ αὐτὸς ἐγώ. πάροικοι γὰρ, καὶ παρεπίδημοι πάντες οἱ ἅγιοι κατὰ τόνδε τὸν κόσμον. τοιγάρτοι φασὶν, οὐκ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν. ψάλλει δέ που καὶ ὁ Δαβὶδ πρὸς τὸν ὅλων Θεὸν, ἄνες μοι, ὅτι πάροικος ἐγώ εἰμι ἐν τῇ γῇ, καὶ παρεπίδημος καθὼς πάντες οἱ πατέρες μου. ἀξιάγαστος τοιγαροῦν τῶν ἁγίων ὁ σκοπὸς, οὐδ᾽ ὅσον εἰπεῖν

ingressus est tremor in ossa mea, & subter me conturbata est affectio mea. Requiescam in die tribulationis meæ, vt ascendã ad populũ peregrinationis meæ.

LIX.

Consueuerunt sancti Prophetæ obseruationem in corde, & animo, quam fortè adhibuerint, Spiritu sancto futurorum illis notitiam reuelante, custodiam nominare. Proinde ipse Abacuc ait, [Super custodiam meam stabo: & cætera. Et alius, Auditionem audiui à Domino, & munitiones emisit in gentes.] Præterea diuinus Dauid: [Audiam quid loquetur in me Dominus Deus.] Tale quid etiam nunc Propheta subindicat his verbis, [Custodiui, & terrefactum est cor meum.] Obseruaui, inquit, dictorum vim: deinde exterritus sum vehementer [à voce orationis labiorum meorum.] Cum cantu enim Deo supplicabat, & cantando prophetabat: verum scopus eius & sententia, non ad concinnum clamorem respiciebant, cum potius dolore acerbo cruciaretur, metueretque magnopere, extremis temporibus Israeli euentura spiritu in ipso contemplante. Quod autem præcipuè ipsum turbabat, timorémque non immeritò incutiebat, illud fortasse, & solum erat, ne fortè relinqueretur in calamitatibus illis, & summam populi afflictionem intueri cogeretur, videretque missam in capita impiorum mortem, ipsáque diuisa, in dimotione, & commota in ea, iuxta sensum supra expositum. Deinde cognoscens, visionem fore in tempora, & quæ prænunciarentur diu dilatum iri, propemodum iam ex ingenti tristitia recreatus, requiescam, inquit, [In die tribulationis, vt ascendam ad populum peregrinationis meæ.] Non enim talium malorum pondere premar: nec vbi tempus illud aderit, cum hæc mala ineluctabilia Israelitis euenient, ego in hac vita reperiar. Ascendam enim hinc, & emigrabo ad alium, qui in hac vita sic peregrinus fuit, quemadmodum ego. Peregrini enim, & aduenæ in hoc mundo omnes sancti. Proinde Paulus inquit, [non habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram requirimus.] Psallit & quodã loco Dauid vniuersorum Deo. [Remitte mihi, quia peregrinus ego in terra, & aduena, sicut omnes patres mei.] Dignum igitur admiratione sanctorum consilium, qui

Cap. 2. Abacuc.

Psal. 84.

1. Petr. 2. Heb. 13.

nec minima videre sustinent, quibus Deus ad iram prouocari possit: qui proinde ex hoc mundo discedere, ipsa vita iucundius sibi duxerunt, nisi Dei gloria sarta tecta à nobis seruaretur. Quare diuinus Paulus dixit, sibi [melius esse dissolui, & esse cum Christo.] Quæ verba illum hoc sentire declarant, vitam in corpore peregrinationem esse.

Philip. 1.

Quoniam ficus non afferet fructum, & in vineis non erunt germina. Mentietur opus oliuæ, & campi non facient escas. Defecerunt oues eò quod non comederunt, & non erunt boues in præsepibus ex sanatione eorum.

LX. Quasi quopiam interrogante, & cognoscere volente, cur tantopere expetat ex hac vita discedere, vel potius ad populum peregrinationis suæ ascendere, cum cautione multa inuectionem in Iudæorum synagogam tegit, & futuram fructuum illius penuriam propemodum lamentari, eadémque multis modis significare nobis videtur, instar ficus fore dicens, quæ nihil fructus attulerit. Sic enim eam & ipse Saluator appellabat, dum paradigmatis loco diceret: [Arborem fici plantatam habebat quidam in vinea sua.] Quæ cum sterilis esset, exscindendam deinceps dixit, ne terram frustra occuparet. Alibi ficui ante Hierosolymam maledixit, quod in ea fructum non inuenisset: [Non amplius ex te fructus nascatur, inquit, in æternum.] Assimilat item illam vineæ, bottris destitutæ. Est enim etiam, vt dicit Esaias Propheta, [Vinea Domini Sabaoth homini Iuda recens plantata, dilecta, quam vallauit, & maceriam circumposuit, & ædificauit turrim in ea, torcular fodit in ea, & exspectauit, vt faceret vuas, fecit autem spinas.] Idcirco, [exterminauit eá aper de sylua,] vt est apud Dauidem, [& asinus agrestis depastus est eam. Destruxit maceriam eius, & vindemiarunt eam omnes qui prætergrediuntur viá.] Mentitum est etiam opus oliuæ, synagogæ videlicet iterum: hoc enim verbo Hieremias Propheta eam significat. [Oliuam pulchram specie, & vmbrosam vocauit Dominus nomen tuum in vocem circuncisionis eius. Incensus est ignis in eam (magna tribulatio super te) inutiles facti sũt rami eius. Et Dominus exercituum qui plantauit te, locutus est super te mala.] Quoniam igitur, vt ait

Luc. 13.
Marc. 11.
Esai. 5.
Psal. 79.
Hiere. 11.

ἀνεχόμενοι ἰδεῖν τὰ ἐφ᾽ οἷς ἂν συμβαίη παροξύνεσθαι Θεόν· ἥδιονα δὲ οὕτως αὐτοὶ τοῦ ζῆν ποιεῖσθαι μεμελετηκότων τὴν ἀπὸ τοῦ κόσμου τούτου μετάστασιν, εἰ μὴ σώζοιτο παρ᾽ ἡμῶν τὰ πρὸς δόξαν Θεοῦ. καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος ἔφη Παῦλος, ὅτι τὸ ἀναλῦσαι κρεῖττον, καὶ αὐτοῦ συνεῖναι Χριστῷ· τοῖς εἰς τοῦτο ἥκουσι γνώμης, ὡς ἡγεῖσθαι παροικίαν τὴν ἐν τῷ σώματι ζωήν.

Διότι συκῆ οὐ καρποφορήσει, καὶ οὐκ ἔσται γεννήματα ἐν ταῖς ἀμπέλοις. ψεύσεται ἔργον ἐλαίας, καὶ τὰ πεδία οὐ ποιήσει βρῶσιν. ἐξέλιπον ἀπὸ βρώσεως πρόβατα, καὶ οὐχ ὑπάρξουσι βόες ἐπὶ φάτναις ἐξ ἰάσεως αὐτῶν.

Ὥσπερ τινὸς ἐρομένου, καὶ ἀναμαθεῖν ἐθέλοντος, ἀνθ᾽ ὅτου ποιοῖτο περὶ πολλοῦ τὸ ἀποβιῶναι, μᾶλλον δὲ εἰς λαὸν ἀναβῆναι παροικίας αὐτοῦ, κατασκιάζει μὲν ἀσφαλείᾳ πολλῇ τὴν Ἰουδαίων συναγωγῆς τὴν κατάρρησιν, μονονουχὶ δὲ καὶ κατολοφύρεσθαι δοκεῖ τὴν συμβησομένην ἀκαρπίαν αὐτῇ, καὶ τρόποις ἡμῖν αὐτὴν κατασημαίνει πολλοῖς, ὡς συκῆν ἔσεσθαι λέγων, ἧς ἂν οὐδεὶς γένοιτο καρπός. οὕτω γὰρ αὐτὴν καὶ αὐτὸς ὠνόμαζεν ὁ σωτήρ, ὡς ἐν παραδείγματος τρόπῳ λέγων. συκῆν εἶχέ τις πεφυτευμένην ἐν τῷ ἀμπελῶνι αὐτοῦ. ἣν καὶ ἄκαρπον εὑρὼν, δεῖν ἔφη λοιπὸν ἀποτέμνεσθαι, ἵνα μὴ τὴν γῆν καταργῇ. ἐπάρατον δέ που καὶ τὴν πρὸ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐποιοῦτο συκῆν. οὐ γὰρ εὑρὼν ἐν αὐτῇ καρπὸν, μηκέτι, φησὶν, ἐκ σοῦ καρπὸς γένηται εἰς τὸν αἰῶνα. ἀπεικάζει δὲ αὐτὴν καὶ ἀμπελῶνι βοτρύων ἐρήμῳ. καὶ γάρ ἐστι πάλιν, καθώς φησιν ὁ προφήτης Ἡσαΐας, ὁ ἀμπελὼν κυρίου Σαβαὼθ ἄνθρωπος τοῦ Ἰούδα, νεόφυτος, ἠγαπημένος. ἀλλ᾽ ἐχαράκωσε μὲν αὐτὸν, καὶ φραγμὸν περιέθηκε, καὶ ᾠκοδόμησε πύργον ἐν αὐτῷ, καὶ ὤρυξε τὸ προλήνιον, καὶ ἔμεινε τοῦ ποιῆσαι σταφυλὴν, ἐποίησε δὲ ἀκάνθας. ταύτην δὴ ἐλυμήνατο μὲν αὐτὴν, καθώς φησιν ὁ Δαβὶδ, σῦς ἐκ δρυμοῦ, καὶ ὄνος ἄγριος κατενεμήσατο αὐτήν. καθεῖλε δὲ τὸν φραγμὸν αὐτῆς, καὶ τετρυγήκασι πάντες αὐτὴν, οἱ παραπορευόμενοι τὴν ὁδόν. ἐψεύσατο δὲ καὶ τῆς ἐλαίας τὸ ἔργον, τουτέστι, πάλιν τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς· οὕτω γὰρ αὐτὴν κατασημαίνει λέγων, καὶ ὁ προφήτης Ἱερεμίας, ἐλαίαν ὡραίαν, εὔσκιον τῷ εἴδει ἐκάλεσε κύριος τὸ ὄνομά σου, εἰς φωνὴν περιτομῆς αὐτῆς. ἀνήφθη πῦρ ἐπ᾽ αὐτὴν (μεγάλη ἡ θλῖψις ἐπὶ σέ) ἠχρειώθησαν οἱ κλάδοι αὐτῆς, καὶ κύριος τῶν δυνάμεων ὁ καταφυτεύσας σε ἐλάλησεν ἐπὶ σὲ κακά. ἐπεὶ δὲ, καθώς φησιν ὁ

Προφήτης, τὸ ἔργον αὐτῆς ἐψεύσατο (παιδαγωγούμενοι γὰρ εἰς Χριστὸν διὰ νόμου, καὶ Προφητῶν, οὐ προσήκαντο τὴν πίστιν) ταύτητοι καὶ ἐξεκόπη, καὶ πεπτώκασι μὲν οἱ κλάδοι αὐτῆς, ἐνεκεντρίσθησαν δὲ λοιπὸν οἱ ἐκ τῆς ἀγριελαίας, τουτέστιν, οἱ ἐξ ἐθνῶν, καὶ κοινωνικοὶ τῆς ῥίζης, καὶ τῆς πιότητος τῆς καλλιελαίου γεγόνασιν. εἶτά φησι, ὅτι τὰ πεδία οὐ ποιήσει βρῶσιν. παρεικάζει πάλιν τὸν Ἰσραὴλ λήιοις, οἶμαι, κατεφθαρμένοις, ἐξ ὧν οὐκ ἂν αὐτῷ που τὸ ἀποχρῶν εἰς βρῶσιν ἀθροίσειεν ὁ γηπόνος. ἀκαρπίας δὲ τοῦτο γένοιτ' ἂν τῆς ἐσχάτης ἀπόδειξις ἐναργής. ὅτι δὲ ἔμελλον οἱ τῶν θείων μαθητῶν ἀνατλάντες λιμὸν ἐν τοῖς ἁπάντων ἐσχάτοις πεσεῖσθαι κακοῖς, διεσάφει, προσθείς, ἐκλελοιπέναι μὲν ἀπὸ βρώσεως πρόβατα, τουτέστιν, ἀπὸ τοῦ βρῶσιν οὐκ ἔχειν· οὐχ ὑπάρχειν δὲ βοῦς ἐπὶ φάτναις. δι' οὗ σημαίνεται, τὸ εἰσάπαν ἐκλελοιπέναι τὸ παρ' αὐτοῖς ἱερὸν καὶ ἀπόλεκτον γένος, τουτέστι, τοὺς ἀπὸ φυλῆς Λευί, οἳ βουσὶν ἐν ἴσῳ τὴν νοητὴν ἅλω καταλεπτύνοντες, καὶ τὴν ἐκτὸς ἀσαφείας περιβλημάτων τὸν διὰ τοῦ πανσόφου Μωσέως ἀπογυμνοῦντες λόγον, οἷά τινα σίτου κόκκον προὐτίθεσαν μὲν τοῖς ἄλλοις εἰς νόησιν, καὶ οἷον βρῶσιν πνευματικήν. αὐτοὶ δὲ ἦσαν ἐν φάτναις καταβοσκόμενοι τὰς ἐκ τοῦ λαοῦ δωροφορίας, δεκάτας, ἀπαρχὰς εὐχαριστηρίους. οὐκοῦν ἐκλελοίπασι μὲν ἀπὸ βρώσεως πρόβατα· βόες δὲ οὐκ ἦσαν ἐπὶ φάτναις ἔτι, τουτέστιν, οἱ καθηγηταὶ τῶν ἄλλων, καὶ διδάσκαλοι. τοιγάρτοι καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος τό, οὐ φιμώσεις βοῦν ἀλοῶντα, τοῖς τῶν διδασκάλων προσάπτει κεφαλαῖς, διερμηνεύων ἡμῖν σαφῶς τὰ ἐν νόμῳ. ἐκλελοιπέναι γε μὴν τοὺς βοῦς ἐξ ἰάσεως αὐτῶν φησι, καὶ ἔστι μὲν ἀσαφὴς ὁ λόγος. δηλοῖ δὲ τόδε, καθάπερ ἐγῷμαι πάλιν. ἐπειδὴ γὰρ ἀπερισπούδαστον ἀμαθῶς τὸ ἰᾶσθαι παρὰ Χριστοῦ, καίτοι ῥωννύντος τὸν ἀσθενῆ, καὶ δικαιοῦντος τὸν ἀσεβῆ, ταύτητοι καὶ ἐκλελοίπασι, τουτέστιν, εἰσάπαν ἠσθένησαν, καὶ κεχωρήκασιν εἰς τὸ μηδέν. δεινὸν οὖν ἄρα τὸ προσκρούειν Θεῷ, καὶ ἀκαρπίας ἔσται πρόξενον τῆς ἐσχάτης. ἀπορήσομεν δὲ καὶ τροφῆς τῆς πνευματικῆς, καὶ πάντως ἐπέκεινα κακοῦ τοιουτουθὲν ἐσόμεθα.

Ἐγὼ δὲ ἐν τῷ κυρίῳ ἀγαλλιάσομαι, χαρήσομαι ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ σωτῆρί μου· κύριος ὁ Θεός μου δύναμίς μου, καὶ τάξει τοὺς πόδας μου εἰς συντέλειαν. ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ ἐπιβιβᾷ με, τοῦ νικῆσαι ἐν τῇ ᾠδῇ αὐτοῦ.

Ἐνταῦθα λοιπὸν αὐτὸ τὸ τοῦ Προφήτου πρόσωπον εἰσκόμισε σαφῶς, τὰ τοιάδε λέγον. ἤγουν

Propheta, opus eius mentitum est (per legem enim & Prophetas ad Christum instituti, fidem non receperunt) idcirco etiam excisa est, & ceciderunt rami eius, & inserti sunt de cætero qui erant ex oleastro, hoc est, ex gentibus, & socii radicis, pinguedinis bonæ oliuæ euaserunt. Deinde ait, [campi non facient escas.] Comparat rursum Israelem, vt opinor, segetibus corruptis, è quibus agricola sufficientem sibi annonam colligere nequeat; quod extremæ sterilitatis est euidens argumentum. Famem autem diuinorum discipulorum expertos, in mala omnium grauissima deuenturos, declarat, addens, defecisse oues, quod non comederent, hoc est, quia pabulum non haberent: & non esse bouem ad præsepe. Ex quo significatur penitus interiisse apud eos sacrum, & electum genus, nempe de tribu Leui, qui tanquam boues spiritualem sulcum proscindentes, & sine obscuritate quæstionum à sapientissimo Mose dicta aperientes, ceu frumenti grana aliis ad intelligentiam escam spiritualem proponebant. Et ipsi erant qui ad præsepia pascebantur, donis à populo oblatis, & primitiis quæ grati animi testes offerebantur. Itaque defecerunt ab escis oues: [Boues autem non amplius stant ad præsepia,] hoc est, aliorum duces & magistri. Quocirca & diuinus Paulus illud, [Non obturabis os boui trituranti,] magistris accommodat, perspicuè legem nobis interpretans. Defecisse autem boues ex sanatione eorum dicit, quod obscurius est. Vult autem sibi hoc rursum, vt arbitror. Quoniam enim illis, idque stultè, nullum studium fuit, vt à Christo sanarentur, quanquam ille & imbecillo vires repararet, & impium iustificaret, ideo etiam defecerunt, hoc est, omnes ægrotarunt, & in nihilum abierunt. Est igitur graue, sterilitatémque summam inducit, in Deum committere. Egebimus hinc etiam spirituali nutrimento, & in malo maiore malis omnibus versabimur.

Rom. 11.

1. Tim. 5.

Ego autē in Domino exultabo, gaudebo super Deo Saluatore meo. Dominus Deus meus robur meū, & ponet pedes meos in cōsummationē, & super excelsa facit me ascēdere, vt vincā in cātico eius.

LXI.

Hoc loco iam ipsa Prophetæ persona apertè inducitur, cuius hæc sunt verba.

Aut

Aut certè in fide iustificatorum, dixerit quispiam hæc esse, qui Christum sibi oblectamentum faciunt, & in eo lætantur, & qua valent fortitudinem, ipsi, vt largitori adscribunt, & in eo omnia posse profitentur. Vt etiam diuinus Paulus, [Omnia possum, inquit, in Christo qui me confortat.] Psallit quoque alicubi B. Dauid, [quoniam gloria virtutis eorum tu es.] Ab eo solo etiam constantia pietatis egregiè cumulari exspectant. Nam, [ponet pedes meos in consummationem,] aliud vtique quam hoc non significat. Itaque Hebræorum editio pro *consummationem* posuit *securitatem*. Positi ergo pedes in securitatem, quid aliud, quàm constantiam, vt dixi, in pietate, & immobilitatem in virtute, & firmitudinem in fide, & charitatem in Christum significent? Vitam porro in Christo iustificatorum non esse humilem, & in terram abiectam: sed omni terreno, & carnali negotio superiorem, & cælestem, ostendit cum dicit, [super excelsa facit me ascendere.] Verè enim excelsum quiddam apud Deum, Euangelicæ conuersationis honestamenta. Deuicturos autem aduersarios, hostibúsque præualituros, glorificantes ipsum, pro certo affirmat, vt [vincam in cantico eius.]

Phil. 4. Psal. 88.

A ἢ τῶν ἐν πίστει δεδικαιωμένων φαίης ἂν εἶναι τοὺς λόγους, οἳ θυμηδίαν ποιοῦνται Χριστόν, καὶ χαίρουσι μὲν ἐπ' αὐτῷ, καὶ τῆς ἐνούσης αὐτοῖς εὐσθενείας χορηγὸν ἀναγράφουσιν, ἐν αὐτῷ τε πάντα δύνασθαί φασι, καθά που ἀμέλει καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος, πάντα ἰσχύω, φησί, ἐν τῷ δυναμοῦντί με Χριστῷ. ψάλλει δέ που καὶ ὁ μακάριος Δαβίδ, ὅτι τὸ καύχημα τῆς δυνάμεως αὐτῶν εἶ σύ. προσδοκῶσι δὲ καὶ τὸ βεβηκὸς εἰς εὐσέβειαν παρ' αὐτοῦ δὴ μόνου καταπλουτῆσαι καλῶς. τὸ γάρ, τάξει τοὺς πόδας μου εἰς συντέλειαν, B δηλοῖ που πάντως ἕτερον οὐδὲν ἢ τοῦτο. καὶ γοῦν Ἑβραίων ἡ ἔκδοσις ἀντὶ τῆς συντελείας τέθεικε τὴν ἀσφάλειαν. οἱ δὲ τεθειμένοι πόδες εἰς ἀσφάλειαν, τί ἂν ἕτερον ἡμῖν ὑποφήνειαν, ἢ τὸ βεβηκός, ὡς ἔφην, εἰς εὐσέβειαν, καὶ τὸ ἀκράδαντον εἰς ἀρετήν, καὶ τὸ εἰς πίστιν ἐρηρεισμένον, καὶ ἀγάπην τὴν εἰς Χριστόν; ὅτι δὲ οὐ χθαμαλός, καὶ χαμερριφὴς ὁ βίος τῶν ἐν Χριστῷ δεδικαιωμένων, ἀλλὰ παντὸς γηΐνου, καὶ σαρκικοῦ πράγματος ὑψοῦ τέ C ἐστι, καὶ ἄνω κείμενον, ἀποφαίνει λέγων, ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ ἐπιβιβᾷ με. ὑψηλὸν γὰρ ὄντως παρὰ Θεῷ τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας τὰ αὐχήματα. ὅτι δὲ καὶ περιεσόμεθα τῶν ἀνθεστηκότων, καὶ ἀμείνους ἐσόμεθα τῶν ἐχθρῶν, δοξολογοῦντες αὐτόν, ἀναπείθει λέγων, τοῦ νικῆσαί με ἐν τῇ ᾠδῇ αὐτοῦ.

IN ABACVC COMMENTARII FINIS.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΚΗ ΕΙΣ τὸν Προφήτην Σοφονίαν.

S. CYRILLI ALEXANDRIÆ

ARCHIEPISCOPI,

IN SOPHONIAM PROPHETAM COMMENTARIVS, CONTINENS TOMOS II.

PRÆFATIO.

Προφητεύει μὲν ἐν Ἱεροσολύμοις ὁ Σοφονίας, οὐκ ἄσημος ὢν τὸ κατὰ σάρκα γένος, οὔτε μὴν κατ᾽ ἐκείνους ὑπάρχων, οἷς ἦν ἔθος τὸ ψευδοεπεῖν, καὶ τοὺς θείους τοῖς ἀκροωμένοις ἀποπλάττεσθαι λόγους, περὶ ὧν ἔφη καὶ Ἰεζεκιήλ. οὐαὶ οἱ προφητεύοντες ἀπὸ καρδίας αὐτῶν, καὶ τὸ καθόλου μὴ βλέποντες. καὶ μὴν καὶ αὐτὸς ὁ τῶν ὅλων Θεὸς διὰ τῆς Ἱερεμίου φωνῆς. οὐκ ἀπέστελλον τοὺς Προφήτας, καὶ αὐτοὶ ἔτρεχον· οὐδὲ ἐλάλησα πρὸς αὐτούς, καὶ αὐτοὶ προεφήτευον. ἀλλ᾽ ἦν ἀληθῶς Προφήτης, τοὺς ἐκ στόματος τοῦ κυρίου διαπορθμεύων λόγους, καὶ ἁγίου μὲν ἀναπιμπλάμενος πνεύματος, ἀναβρύων δὲ ὥσπερ ἐκ πηγῆς ἀγαθῆς τῆς καρδίας αὐτοῦ τὰ ἀγαθά. ψευδηγορεῖν γὰρ οὐκ οἶδε τῶν ἁγίων ἡ γλῶσσα. ὁ δέ γε τῆς προφητείας σκοπὸς ἐπίπληξιν ἔχει τῶν οὐσῶν ἐν Ἱεροσολύμοις δύο φυλῶν. τῆς τε Ἰούδα φημὶ καὶ τοῦ Βενιαμίν. γράφεται γὰρ ὡς ἠσεβηκότας, καὶ ταῖς τῶν εἰδώλων ἀπάταις ἀνοσίως προσιεδρευκότας, καὶ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν ἑτοίμως διαθέοντας τῶν ἀπαδόντων

I. PROPHETAT Hierosolymis Sophonias, genere haud ignobilis, nec de illorum ordine, quibus erat in more vaticinari falsa, & diuinos sermones ab se confictos audientibus venditare, de quibus & Ezechiel: [Væ prophetantibus de corde suo, & omnino non videntibus.] Quin ipse etiam vniuersitatis Deus per os Hieremiæ, [Non mittebam Prophetas, & ipsi currebant: nec loquebar ad eos, & ipsi prophetabant.] Sed erat verus ac germanus Propheta, ex ore Domini sermones apportans, & sancto Spiritu repletus, & velut ex bono fonte cordis sui bonis scaturiens. Nescit enim sanctorum lingua mentiri. Finis autem prophetiæ huius est increpare duas tribus Iuda nimirum & Beniamin, quæ erant Hierosolymis. Eas vt impias, & fraudibus idolorum impiè incumbentes, & ad quiduis Deo ingratũ prosiliẽte accu-

Ezech. 13. Hiere. 23. Matt. 12.

sat. Vtiliter porrò additum est tempus regni, quo talia apud peccatis in Deum obnoxios elocutus sit, vt rerum statum, qui tum fuit, diligentius inquirentes, ita quare, & quantopere illis Deus iratus fuerit, cognoscamus.

CAPVT I.

Verbum Domini, quod factum est ad Sophoniam filium Chusi, filii Gadoliæ, filii Amoriæ, filii Ezechiæ, in diebus Josiæ filii Ammon, regis Juda.

II. ITAQVE (sigillatim enim exponam, quæ lectoribus conducant) regnauit olim Hierosolymis Ezechias, vir si quisquam alius, Dei amantissimus, pietati deditus, iustitiæ custos, fraudis inimicus, & idololatriæ vt detrimentosæ extirpator: harum enim virtutum testimonium sacra Scriptura eidem liquidò impertiuit. Eo Hierosolymis regnum administrante, ascendit Sennacherim Assyriorum Rex, captáque Samaria, Israelem (decem tribus nimirum) ad montes Persarum ac Medorum transtulit, & crematis quamplurimis regni Judæ vrbibus, potiri Hierosolyma, Deo eam protegente, non potuit. Mortuo Ezechia regnum filius eius Manasses excepit, cuius tanta fuit impietas, vt nullum genus improbitatis sibi prætermittendum duceret. De quo in quarto libro Regum ita scriptum extat. [Et fecit malum in oculis Domini iuxta abominationes gentium, quas abstulit Dominus à facie filiorum Israel. Et reuertit, & ædificauit excelsa, quæ diruerat Ezechias pater eius. Et erexit altare Baal, & fecit lucos, sicut fecerat Achaab Rex Israel, & adorauit vniuersam militiam cæli, & seruiit eis: & ædificauit altare in domo Domini, sicut dixit, in Hierusalẽ ponam nomen meum; & ædificauit altare vniuersæ militiæ cæli in duabus areis domus Domini, & traduxit filios suos per ignem, & auguria sectatus est,] & quæ sequuntur. Hæc dum Manasses impie designat, indignatus Deus, pœnas Hierosolymis comminatus est. Quare rursum scriptum est in hunc modum. [Et locutus est Dominus in manu seruorum suorum Prophetarum, dicens: Quia fecit Manasses abominationes has malas, ecce ego induco mala super Hierusalem,

4. Reg. 18

Cap. 21.

A θεῷ. προσεπενήνεκται δὲ χρήσιμος καὶ τῆς βασιλείας ὁ χρόνος, καθ' ὃν τὰ τοιάδε προσλελάληκε τοῖς προσκεκρουκόσιν, ἵνα τὴν τῶν τηνικάδε πραγμάτων πολυπραγμονοῦντες κατάστασιν, λοιπὸν ἐννοώμεθα ἐφ' ὅτῳ τε, καὶ ὅσον γέγονεν ἐπ' αὐτοὺς τῆς θείας ὀργῆς ἡ κίνησις.

ΚΕΦΑΛ. α.

Λόγος Κυρίου, ὃς ἐγενήθη πρὸς Σοφονίαν τὸν τοῦ Χουσὶ, υἱὸν Γοδολίου τοῦ Αμορίου, τοῦ Εζεκίου, ἐν ἡμέραις Ιωσίου υἱοῦ Αμὼς, βασιλέως Ιούδα.

B ΟΥκοῦν (ἀφηγήσομαι γὰρ ἀνὰ μέρος ἃ δὴ καὶ ὀνίνησι τοὺς ἐντευξομένους) βεβασίλευκε κατὰ καιροὺς ἐν τοῖς Ιεροσολύμοις ὁ Εζεκίας, ἀνὴρ τῶν ὅτι μάλιστα φιλοθεωτάτων, εὐσεβείας ἐραστὴς, δικαιοσύνης πρύτανις, ἀπάτης ἐχθρὸς, καὶ τὴν ἐκ τῆς εἰδωλολατρείας πρεκόπτων βλάβην· προσμεμαρτύρηκε γὰρ αὐτῷ τὰ τοιάδε σαφὲς τὸ γράμμα τὸ ἱερόν. τούτου διέποντος τὴν ἐν τοῖς Ιεροσολύ-

C μοις βασιλείαν ἀνέβη Σενναχηρεὶμ, ὁ Ασσυρίων τύραννος, εἷλέ τε τὴν Σαμάρειαν, καὶ ἀπῴκισε τὸν Ισραὴλ· τουτέστι, τὰς δέκα φυλὰς· εἰς τὰ ὄρη Περσῶν, καὶ Μήδων, προσεμπρήσας δὲ καὶ τῆς Ιούδα βασιλείας οὐκ εὐαριθμήτους πόλεις, οὐ κεκράτηκε τῶν Ιεροσολύμων, Θεοῦ προασπίζοντος. εἶτα τεθνεῶτος Εζεκίου διαδέχεται τὴν βασιλείαν ὁ Μανασσῆς, γεγονὼς ἐξ αὐτοῦ, ὃς ἦν οὕτω δυσσεβὴς, ὡς μηδένα τρόπον φαυλότητος ἀνεπιτήδευτον ἐᾶν. γέγραπται δὲ οὕτως περὶ αὐτοῦ ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν βασι-

D λειῶν, καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἐν ὀφθαλμοῖς κυρίου· κατὰ τὰ βδελύγματα τῶν ἐθνῶν, ἃ ἐξῆρε κύριος ἀπὸ προσώπου τῶν υἱῶν Ισραήλ. καὶ ἐπέστρεψε καὶ ᾠκοδόμησε τὰ ὑψηλὰ ἃ κατέσπασεν Εζεκίας ὁ πατὴρ αὐτοῦ, καὶ ἀνέστησε θυσιαστήριον τῇ Βάαλ· καὶ ἐποίησεν ἄλσος, καθὼς ἐποίησεν Αχαὰβ βασιλεὺς Ισραὴλ, καὶ προσεκύνησε πάσῃ τῇ δυνάμει τοῦ οὐρανοῦ· καὶ ἐδούλευσεν αὐτοῖς, καὶ ᾠκοδόμησε θυσιαστήριον ἐν οἴκῳ κυρίου, ὡς εἶπεν, ἐν Ιερουσαλὴμ θήσω τὸ ὄνομά μου, καὶ ᾠκοδόμησε θυσιαστήριον πά-

E σῃ τῇ δυνάμει τοῦ οὐρανοῦ ἐν ταῖς δυσὶν αὐλαῖς οἴκου κυρίου, καὶ διήγαγε τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ ἐν πυρὶ, καὶ ἐκληδονίζετο, καὶ οἰωνίζετο, καὶ τὰ ἑξῆς. ταῦτα δρῶντος ἀνοσίως τοῦ Μανασσῆ λοιπὸν ἠγανάκτει Θεὸς, καὶ τοῖς Ιεροσολύμοις ἐποιεῖτο ἤδη τὰς ἐξ ὀργῆς ἀπειλάς. γέγραπται δὲ πάλιν οὕτω, καὶ ἐλάλησε κύριος ἐν χειρὶ δούλων αὐτοῦ τῶν Προφητῶν λέγων. ἀνθ' ὧν ἐποίησε Μανασσῆς τὰ βδελύγματα ταῦτα τὰ πονηρὰ, ἰδοὺ ἐγὼ φέρω κακὰ ἐπὶ Ιερουσαλὴμ,

καὶ ἐκτενῶ ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ τὸ μέτρον Σαμαρείας, καὶ παραδώσω αὐτοὺς εἰς χεῖρας ἐχθρῶν αὐτοῦ. καὶ ταυτὶ μὲν ἐποίσειν οὐκ εἰς μακρὰν τοῖς κατοικοῦσιν Ἱερουσαλὴμ, ἐπηπείλει Θεός. κατοιχομένου δὲ τοῦ Μανασσῆ, βεβασίλευκεν Ἀμὼς υἱὸς αὐτοῦ, κατ' οὐδὲν ἀποδέων τοῦ φύσαντος εἰς ἀνοσιότητα τρόπων, ἁμιλλώμενος δὲ οὕτω ταῖς ἐκείνου δυσσεβείαις, ὡς τάχα που καὶ ὑπερκεῖσθαι λοιπόν. ἐπεὶ δὲ καὶ αὐτὸς ἀπεβίω, βεβασίλευκεν Ἰωσίας, υἱὸς μὲν αὐτοῦ, πλὴν τὴν Ἐζεκίου ζηλώσας φιλοθεΐαν, καὶ τῶν ἐκείνου τρόπων ἄριστος ἐραστής. καθεῖλε μὲν γὰρ βωμοὺς, καὶ τεμένη, τὸν δὲ θεῖον ναὸν καθαρὸν ἀποφήνας τῶν Μανασσῆ βδελυγμάτων. τὰ συνήθη δρᾷν εἰς δόξαν Θεοῦ τοὺς κατὰ νόμον ἱερουργοὺς ἐκέλευεν. ἐνέπρησε πρὸς τούτῳ τοῦ ἡλίου τὸ ἅρμα, ἐξήλασε τῶν Ἱεροσολύμων ψευδομάντεις, οἰωνοσκόπους, καὶ τερατολόγους, καὶ μέντοι γνώστας. οὐκ εὐαρίθμητόν τι τῶν ἱερωμένων ἀποσφάξας πλῆθος, ἐν τοῖς τῶν εἰδώλων κατέκαυσε βωμοῖς· ἀνέτρεψέ τε τὸ θυσιαστήριον τῶν δαμάλεων τῶν ἐν Βεθὴλ, ὃ πεποίηκεν Ἱεροβοάμ. ἐπεὶ δὲ ἦν οὕτω φιλόθεος, ἀνεβάλετο τὴν ὀργὴν, καὶ οὐδὲν ἐπήγαγε τῶν ἠπειλημένων ὁ Θεός. ἐπεὶ δὲ ἀπεβίω καὶ Ἰωσίας, βεβασίλευκεν Ἰωάχαζ, ὃν ἐχειρώσατο Φαραὼ Νεχαὼ, καὶ δέσμιον ἐποιήσατο, τῇ τῆς βασιλείας στεφανώσας τιμῇ τὸν Ἰεχονίαν, Ἰωσίου πάλιν υἱὸν δεύτερον, οὗ δὲ βασιλεύοντος κατεστράτευσε τῆς Ἰουδαίας ὁ Ναβουχοδονόσορ ὃς πᾶσαν καταδῃώσας τὴν χώραν εἷλε τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ τὸν θεῖον ἐμπρήσας ναὸν, ὁμοῦ τοῖς ἱεροῖς σκεύεσι δορύληπτον τὸν Ἰούδαν, καὶ τὸν Βενιαμὶν ἀπεκόμισεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ. εἰδέναι δὲ χρὴ, ὅτι καὶ τὰς τῶν ἀλλοφύλων πόλεις, τὰς πρὸς τῇ θαλάσσῃ κειμένας, Γάζαν τέ φημι, καὶ Ἀσκάλωνα, καὶ ἑτέρας σὺν αὐταῖς, Ἰδουμαίους τε, καὶ Ἀμμανίτας ἡ τοῦ Βαβυλωνίου σκαιότης συνέτριψε καὶ διέθηκε κακῶς. διαμέμνηται γὰρ καὶ τούτου τῆς προφητείας ὁ λόγος.

Ἐκλείψει ἐκλειπέτω ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς, λέγει κύριος. ἐκλειπέτω ἄνθρωπος, καὶ κτήνη. ἐκλειπέτω τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ οἱ ἰχθύες τῆς θαλάσσης. καὶ ἀσθενήσουσιν οἱ ἀσεβεῖς. Καὶ ἐξαρῶ τοὺς ἀνόμους ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς, λέγει κύριος.

Ὡς ἐρήμου παντελῶς ἐσομένης αὐτοῖς τῆς χώρας, καὶ ὅσον οὔπω σὺν πᾶσι τοῖς κατοικοῦσιν αὐτὴν ἀπολουμένης, ὑπερβολικὸν ἐν τούτοις τὸν τῆς προαγορεύσεως ποιεῖται λόγον. οὐ γάρ πού φαμεν εἰκῇ ἐσομένων ἐν καλῷ τοῦ φρονεῖν ὅτι καὶ ζώοις ἀλόγοις καὶ νηκτοῖς ὀρθῶς, καὶ πετεινοῖς ἐφίησι τὴν ὀργὴν ὁ τῶν ὅλων δεσπότης. ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον ἐννοεῖν ἀναπείθει τοὺς ἀκροωμένους, ὡς οὐδενὸς τὸ παράπαν ἔσται φεί-

A & extendam super Hierusalem mensuram Samariæ, & tradam eos in manus inimicorum suorum.] Et hæc quidem non multo post Hierosolymitis inflicturum interminatus est Deus. Manasse defuncto, Amos filius eius sceptrum capessit, patre scelestis moribus nihilo inferior, quique cum illius impietate sic decertabat, vt eum quodammodo tandem superarit. Huic denato successit filius Iosias, Ezechiæ proaui B charitate erga Deum morúmque suauitate imitator. Altaria enim, & delubra diruit, diuinum templũ à Manassæ abominationibus purgauit, & sacerdotes consueta secũdum leges munera obire iussit. Præterea currum solis incendit, falsidicos vates, augures, aruspices, & ariolos Hierosolymis exegit. Quã plurimos item fanorũ sacerdotes neci dedit, eorúmque corpora super aras combussit. Aram vitulorum in Bethel, quam fecit Hieroboam, euertit. Eo rerum diuinarum ita studioso, Deus iram distulit, & malorum, quorum minas intenC derat, nihil inuexit. Post mortem Iosiæ Ioachaz regnauit, cui capto Pharao Nechao vincula iniecit, atque ad regios honores Iechoniam extulit, Iosiæ filium alterum, quo regnante, copias infestas in Iudæam Nabuchodonosor adduxit, qui omni vastata regione Hierosolymam cepit, diuinum templum exussit, vnà cum sacris vasis Iudam, & Beniamin tribus captiuas in regnum suum abegit. Sciendum porrò, alienigenarum quoque vrbes D maritimas, Gazam nimirum, Ascalonem, & alias præterea, Idumæos item, & Ammonitas stolidum Babylonium deleuisse & male multauit. Nam & huius rei propheticus sermo meminit.

Defectione deficiat à facie terræ, dicit Dominus. Deficiat homo, & iumenta. Deficiant volatilia cæli, & pisces maris. Et infirmabuntur impii. Et auferam iniquos à facie terræ, dicit Dominus.

E Quasi planè in solitudinem redigenda sit ipsorum regio, & iam iámque pessundanda cum omnibus pœne indigenis, cum superlatione, & hyperbole quadam ista vaticinatur. Non enim dicimus (si modò cum ratione aliquid commercii habemus) vniuersorum Dominum & brutis, & piscibus & volucribus irasci. Illud cogitandum potius persuadet, nulli omnino parsum iri:

4. Reg. 23

4. Reg. 24

III.

sed quẽadmodũ naui simul cũ vectoribus summersa, nihil manet reliquũ: ita, inquit, Iudæa capta nihil cõseruabitur, nõ homo, non pecus, nõ auis, non piscis. Quoniam autem consentaneum erat, nonnullos in ea reperiri, qui legibus cõgruenter viuerent, ac generosam & admiratione dignam vitam colerent, ne aduersũ omnes indiscriminatim irasci, & cum iniusto iustum, & cum sceleratis ac impiis piũ perdere videretur, idcirco prodit, quem iratus puniat. Ait namque infirmatum iri impios. Et tollam impios à facie terræ. Infirmatum quidem iri in manus hostium incidentes: Auferuntur autem de medio iniqui vt mortui, & gladio consumpti: siue in captiuitatem abducti, & à quibus capti sunt, iis seruientes.

Sin quis ad vitam & mores ista referre voluerit, hominem & iumenta, & reliqua, intelliget homines secundum carnem viuentes, & terrena cogitantes, & temporariis rebus inhærentes, quos Dei sermo sic allocutus est. [Ego dixi, dii estis, & filii excelsi omnes, vos autem sicut homines morimini.] (Psal. 81.) Sanctorum enim vita non humana, sed diuina potius, & spiritualis est: siquidem verum est, eos ambulare quidem in carne, non autem viuere secundum carnem: & conuersationem suam in cælis habere. (1. Cor. 10. Philip. 3.) Iumenta porrò reputabimus in ignorantia æuum degentes, & mente tardos, de quibus psalmographus, [Homo cum in honore esset, non intellexit,] (Psal. 48.) & quæ sequuntur. Adiubet autem, [Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus.] Volatilia interpretabimur, qui elatam, ac velut sublimem possident mentem, & quorum animi ad alta ferri consueuerunt, humilibus consentire detrectantes. (Rom. 12.) Talis est omnis arrogans, & superbiæ Deo exosæ criminibus etiam atque etiam inuolutus. Piscis deinde inconsultissimam multitudinem significabit. Sunt item maximè muti pisces. Tale est vulgus, quod vitæ huius tumultibus tanquam mari aliquo circumfusum, & actionum eius salsa & amara voluptate pastum, retibus mortis seruatur, & vitam in exitiũ claudit. Hi igitur deficiẽt, vbi Deus illos multauerit, & puniuerit, vt qui ætatem proteruè transegerint, ipsumque exasperare non horruerint.

Et extendam manũ meam super Iudam, & super omnes habitãtes Hierusalem

δύ· ἀλλ' ὥσπερ νηὸς ὁμοῦ τοῖς πλωτῆρσι βεβαπτισμένης, οὐδὲν ὑπομένει λείψανον· οὕτω, φησὶν, ἁλούσης τῆς Ἰουδαίας, οὐδὲν ἔσται τὸ σωζόμενον, οὐκ ἄνθρωπος, οὐ κτῆνος, οὐ πετεινὸν, οὐ νηκτόν. ἐπειδὴ δὲ εἰκὸς ἦν εἶναί τινας ἐν αὐτῇ ζῶντας ἐννόμως, εὐφυᾶ τε καὶ ἀξιάγαστον ἐπιτετηδευκότας τὴν πολιτείαν, ἵνα μὴ φαίνοιτο κατὰ πάντων ἁπλῶς καὶ ἀδιακρίτως ἱεὶς τὴν ὀργὴν, καὶ συναπολλύων τῷ ἀδίκῳ τὸν δίκαιον, τοῖς δὲ βεβήλοις καὶ ἀσεβέσι συγκαταφθείρων τὸν εὐσεβῆ, ζῶντί τινι καθίστησιν ἐν ὀργῇ, καθ' ὧν αἴτιοι τὰ ἐξ ὀργῆς. ἔφη γὰρ, ὅτι καὶ ἀσθενήσουσιν οἱ ἀσεβεῖς, καὶ ἐξαρῶ τοὺς ἀνόμους ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς. ἀσθενήσουσι μὲν ὑπὸ χεῖρα πίπτοντες ἐχθρῶν, ἐξαίρονται δὲ οἱ ἄνομοι ὡς τεθνεῶτες, καὶ ῥομφαίας ἔργον γεγενημένοι, ἤγουν ἀποκομισθέντες αἰχμάλωτοι, καὶ τοῖς ᾑρηκόσι δουλεύοντες.

Εἰ δὲ δή τις ἕλοιτο μεταπλάττειν εἰς ἦθος, καὶ ἔργοις, ἄνθρωπόν τε καὶ κτῆνος, καὶ τὰ λοιπὰ νοήσει μὲν ἀνθρώπους τοὺς κατὰ σάρκα ζῶντας, καὶ γήινον ἔχοντας φρόνημα, καὶ τοῖς προσκαίροις ἐντετηκότας, οἷς καὶ ὁ θεὸς προσπεφώνηκε λόγος· ἐγὼ εἶπα, θεοί ἐστε καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες. ὑμεῖς δὲ δὴ ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκετε. τῶν γὰρ ἁγίων ἀνθρώπινος μὲν οὐκ ἔτι, θεότερος δὲ μᾶλλον, καὶ πνευματικὸς ὁ βίος· εἰ γάρ ἐστιν ἀληθὲς, ὡς περιπατοῦσι μὲν ἐν σαρκὶ, ζῶσι δὲ οὐ κατὰ σάρκα· ἔχουσι δὲ μᾶλλον ἐν οὐρανοῖς τὸ πολίτευμα. κτῆνος δὲ αὖ τοὺς ἀμαθίᾳ πολλῇ συζῶντας, καὶ νωθῆ τὴν φρένα, περὶ ὧν φησι διὰ φωνῆς τοῦ Δαβίδ. ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὢν, οὐ συνῆκε, καὶ τὰ ἑξῆς. προσεπιτάττει δὲ λέγων, μὴ γίνεσθε ὡς ἵππος, καὶ ἡμίονος, οἷς οὐκ ἔστι σύνεσις. πετεινὰ δὲ λογιούμεθα τοὺς ἐπηρμένην, καὶ οἱονεὶ μετέωρον ἔχοντας φρένα, καὶ ὑψοῦ φέρεσθαι μεμελετηκότας τὸν νοῦν, καὶ τοῖς ταπεινοῖς συναπάγεσθαι παραιτουμένους. τοιοῦτος δὲ πᾶς ἀλαζὼν, καὶ τοῖς τῆς θεομισοῦς ὑπεροψίας ἐγκλήμασιν ὁλοτρόπως ἐνισχημένος. ἐνδείξῃ δὲ καὶ ἰχθὺς τὴν ἀλογωτάτην πληθύν. ἀφωνότατα δὲ τῶν ἰχθύων τὰ γένη. τοιοῦτοι δὲ καὶ οἱ πολλοὶ, οἱ καθάπερ θαλάττῃ τινὶ τῇ τοῦ βίου τύρβῃ περιεχόμενοι, καὶ τὴν ἁλμυράν τε καὶ πικρὰν τῶν ἐν αὐτῷ πραγμάτων ἡδονὴν τρεφόμενοι, τοῖς τοῦ θανάτου τετήρηνται λίνοις, ὄλεθρον ἔχοντες τοῦ βίου τὸ πέρας. οὗτοι δὴ οὖν ἐκλείψουσι, ποινὴν ἐπ' αὐτοὺς ἱέντος θεοῦ, καὶ κολάζοντος ὡς ἀσελγῆ τελοῦντας βίον, καὶ παροξύνειν αὐτὸν οὐ παραιτουμένους.

Καὶ ἐκτενῶ τὴν χεῖρά μου ἐπὶ Ἰούδα, καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς κατοικοῦντας Ἱερουσαλήμ·

καὶ ἐξαρῶ ἐκ τοῦ τόπου τούτου τὰ ὀνόματα τῆς Βαὰλ, καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἱερέων, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας ἐπὶ τὰ δώματα τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τοὺς ὀμνύοντας κατὰ τοῦ βασιλέως αὐτῶν, καὶ τοὺς ἐκκλίνοντας ἀπὸ κυρίου τοῦ Θεοῦ, καὶ τοὺς μὴ ζητοῦντας τὸν κύριον, καὶ τοὺς μὴ ἀντεχομένους τοῦ κυρίου.

A *salem, & auferam de loco hoc nomina Baal, & nomina sacerdotum, & eos qui adorant super domos seu tecta militiam cæli, & qui iurant per regem ipsorum, & eos qui declinant à Domino, & eos qui non quærunt Dominum, & qui non adhærent ei.*

Καταλευκαίνει λοιπὸν τὸ ἀμυδρῶς εἰρημένον, καὶ ὅτι κατὰ τῆς Ἰούδα φυλῆς, κατά τε τῶν Ἱεροσο-B λύμων τὰ ἐξ ὀργῆς συμβήσεται, διαγορεύει. ἐκταθήσεσθαι γὰρ κατ᾽ αὐτῆς τὴν ἑαυτοῦ χεῖρά φησιν, οἱονεὶ καταδραττομένην, καὶ πλήττουσαν, καὶ ὑποτιθεῖσαν αὐτοὺς τοῖς ὅσον οὔπω προσδοκωμένοις, μονονουχί τε καταδῃοῦσι, καὶ τῆς ἐνεγκούσης ἀποκομισθεῖεν αὐτοὺς τοῖς τῆς δουλείας βρόχοις ἐνειλημμένους. ἀπογυμνοῖ δὲ δὴ τὰ ἐσκληκότα, καὶ ἐκ μέσου μὲν ἔσεσθαί φησι τὰ ὀνόματα τῆς Βαὰλ, οἰχήσεσθαι δὲ σὺν αὐτοῖς τὰ τῶν ἱερέων. καὶ ὅτι μὲν πολλὴ παρ᾽ αὐτοῖς ἦν τῶν σεβασμάτων πληθὺς, καὶ C διάφορος ὁ τῆς πλανήσεως τρόπος, διὰ τούτου σημαίνει. ὅτι δὲ τῷ πολέμῳ δαπανηθήσονται, καὶ ὀλιγανδρίας εἰς τοῦτο τὰ τῶν Ἰουδαίων ἔθνη παραστήσεται, ὡς μὴ εἶναι τάχα που τοὺς ὀνομάζοντας τὴν Βαὰλ, ἤγουν τοῖς τῶν εἰδώλων τεμένεσι προσιζῆσαι δυναμένους, ὑπεσήμηνεν εὐφυῶς, ἐξαρθήσεσθαι λέγων τὰ ὀνόματα τῶν εἰδώλων αὐτῶν, καὶ τῶν ἱερέων. τὰ δὲ ὀνόματά φησιν ἀντὶ τοῦ τὰς μνήμας, ἤτοι τὰς δόξας. οὕτω καὶ Σολομὼν ἑρμηνεύει, αἱρετὸν ὄνομα καλὸν, ἢ πλοῦτος πολύς. ὁμοῦ D δὲ τοῖς ἱερεῦσι καὶ τοῖς ὀνόμασι τῆς Βαὰλ ὀλοθρευθήσεσθαι λέγει καὶ τοὺς προσκυνοῦντας ἐπὶ τὰ δώματα, εἶεν δ᾽ ἂν οὗτοι οἱ σελήνῃ, καὶ ἄρκτῳ καὶ τῇ λοιπῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ προσκυνεῖν εἰωθότες. ἐξαρῶ δέ φησι καὶ τοὺς ὀμνύοντας κατὰ τοῦ βασιλέως αὐτῶν. ἔθος γὰρ ἦν τοῖς πεπλανημένοις ὅρκιον ποιεῖσθαι τὸν οὐρανὸν, καὶ κατευρύνειν ἐπ᾽ αὐτῷ τὴν γλῶτταν· φιλοτιμότατα δὲ ὥσπερ ἀναφωνεῖν, νὴ τὸν βασιλέα, καὶ δεσπότην ἥλιον. οἷς τοῦτο δρῶσιν ἀνάγκη ἀποφοιτᾶν ἀγελαίως τῆς εἰς E Θεὸν ἀγάπης, καίτοι τοῦ νόμου σαφῶς διηγορευκότος, κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις, καὶ ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ὀμῇ. καὶ γοῦν Ἱερεμίας προσμαρτυρεῖ τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, τῆς διὰ Μωσέως ἐντολῆς τὴν τήρησιν, ἔφασκέ τε πρὸς Θεὸν, τῆς ἐπ᾽ αὐτοῖς ἀποφέρων ὀργῆς, ζῇ κύριος λέγουσιν. οἱ δέ γε μὴ ζητοῦντες τὸν

IV. Quod implicitè dictum erat, nunc explanat, & Iudæ tribui, atque Hierosolymis mala euentura, explicitè docet. Extensum enim iri contra eam manum eius, inquit, veluti apprehendentem, & percutientem, & subiicientem ipsos hostibus mox expectandis, à quibus deuastati, & seruitutis impediti laqueis à solo patrio abducantur. Detegit autem crimina, & de medio sublatum iri autumat nomina Baal, & cum iis sacerdotum quoque nomina peritura. Per quæ apud ipsos numina esse multa, & errores varios, significat. Cæterùm bello consumptum, & ad tantam paucitatem hominum, Iudæorum gentes redactum iri, vt forsasse vix sint qui Baal nominent, aut qui templis idolorum adsidere queant aptè insinuat, dum dicit ablatum iri nomina idolorum ipsorum, & sacerdotum. Nomina verò pro memoria, siue gloria posuit. Sic & Salomon interpretatur: [Melius est nomen bonum, quam diuitiæ multæ.] [Prou. 22.] Perditum quoque iri dicit adorantes super domos, vnà cum sacerdotibus, & nominibus Baal. Qui esse possunt, lunam & vrsam, & reliquam militiam cæli adorare soliti. Inquit etiam, [Auferam iurantes per regem ipsorum.] Morem enim habebant errore seducti iurare per cælum. Honorificentissimum vero quodammodo erat, exclamare, per regem, & Dominum solem. Hoc facientes à charitate Dei necessario discedebant, cum lex dilucidè dixerit, [Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies, & in nomine eius iurabis.] [Deut. 6.] Iraque Hieremias Israelitas seruare præceptum Mosis testatur, dicebátque ad Dominum, vt ab illis iram auerteret. [dicunt, viuit Dominus.] [Hier. 5.] Qui autem non quærunt Dominum, & ei adhærere non curant, intelligi possunt improbam, & inhonestam traducen-

κύριον, μήτε μὴν ἀντέχεσθαι, μήτε ζητοῦντες αὐτὸν, νοοῖντ᾽ ἂν εἰκότως οἱ φαῦλοί τε, καὶ ἀχρήματα διὰ-

tes vitam, & conuersatione legibus contraria beatos se ducentes. Quæritur enim à nobis Deus non secundùm locum: sed magis, vt arbitror, per actiones, per cognitionem veram, & reprehensione carentem; per fidem, & bonitatem, & per studium, & alacritatem ad omnia penitus quæ illi placent. Sciendum verò, hæc facta fuisse etiam à Iosia, sub quo hæc prophetia edebatur. Euertit enim & ipse aras, & delubra, & manu elaborata, iugulauit sacrificulos, falsos vates, augures. Videtur autem Propheta neutiquam cœpta indicare, nec de iam factis loqui. Quin prænuntiat potius hæc aliquando euentura, sicut etiam euenerunt per Nabuchodonosor, qui id ad Dei gloriam non fecit (quî enim, aut vnde, cum & diuinum templum incenderit?) verum idola adorantes occidit, & cum ipsis idolis eorum cadauera combussit.

Timete à facie Domini Dei, quia propè dies Domini, quia præparauit Dominus sacrificium suum, sanctificauit vocatos suos.

V. Vtiliter minis hortationem, seu admonitionem inserit, & horribilibus rebus terrefactos, ad meliora consilia adigit, & suspectum habere iubet vniuersorum Deum (hoc enim esse puto εὐλαβεῖσθαι timere) atque ad corrigendas vitæ semitas incumbere, ac sine procrastinatione ad id, quod ipsi gratum acceptúmque est, conuerti. Debere autem tales videri à facie Domini, iuxta illud Esaiæ, [Lauamini, mundi estote, auferte nequitias ab animabus vestris coram oculis meis, quiescite à malitiis vestris.] Non enim est idem profectò, nequitiam auferre ab oculis humanis, & à facie Dei, cum maximo discrimine, actiones istæ separentur. Improbus enim nonnunquam religiositatis opinionem habet, & sub nomine bonitatis latet, quamuis reuera bonus non sit. Vnde Christus, [Attendite, inquit, ab iis qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, intus autem sunt lupi rapaces.] Talis est pius ac religiosus in oculis hominum, neutiquam verò in oculis Dei. Ante oculos autem Dei verè innocens, non tantummodo foris apparentem probitatem, & bonitatis opinionē induit: sed cor potius purum habet, atque etiam

Isai. 1.

Matt. 7.

A βιοῦντες ζωὴν, καὶ τὴν ἔξω νόμου πολιτείαν ἐκτετιμηκότες. ζητεῖται γὰρ παρ' ἡμῶν ὁ Θεὸς οὐχὶ μᾶλλον τοπικῶς, ἀλλ', οἶμαι, πραγματικῶς, διὰ γνώσεως ἀληθοῦς, καὶ τὸ ἀνεπίπληκτον ἐχούσης ἐφ' ἑαυτῇ, διὰ πίστεως, καὶ ἐπιεικείας, καὶ τῆς εἰς ἅπαν ὁτιοῦν τῶν ὁσίως τεθαυμασμένων καὶ εὐδοκούντων αὐτῷ σπουδῆς τε, καὶ προθυμίας. εἰδέναι δὲ ἀναγκαῖον, ὅτι ταῦτα μὲν τετέλεσται καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ βασιλεύοντος ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις Ἰωσίου, φημὶ καθ' B ὃν καὶ ὁ τῆς προφητείας γέγονε λόγος. καθεῖλε γὰρ καὶ αὐτὸς βωμοὺς, καὶ τεμένη, καὶ τὰ χειρόκμητα· κατέσφαξε τοὺς ἱερουργοὺς, ψευδομάντεις, οἰωνοσκόπους. ἔοικε δὲ ὁ Προφήτης οὐχὶ δήπου πάντως τὰ ἐνεστηκότα δηλοῦν, καὶ περὶ τῶν ἤδη πεπραγμένων ποιεῖσθαι τὸν λόγον, προαγγέλλειν δὲ μᾶλλον, ὡς ἔσται ταῦτα κατὰ καιροὺς, ἃ δὴ καὶ τετέλεσται διὰ τοῦ Ναβουχοδονόσορ, οὐκ εἰς δόξαν δρῶντος Θεοῦ· πῶς γὰρ, ἢ πόθεν, ὅς γε καὶ τὸν θεῖον ἐνέπρησε ναόν; ἀνελόντος δὲ μᾶλλον, καὶ κατεμπρήσαντος ὁμοῦ τοῖς εἰδώλοις τοὺς C προσκυνοῦντας αὐτά.

Εὐλαβεῖσθε ἀπὸ προσώπου κυρίου τοῦ Θεοῦ, διότι ἐγγὺς ἡ ἡμέρα τοῦ κυρίου, ὅτι ἡτοίμασε κύριος τὴν θυσίαν αὐτοῦ, ἡγίασε τοὺς κλητοὺς αὐτοῦ.

Ἀναπλέκει χρησίμως ταῖς ἀπειλαῖς τὴν παραίνεσιν, καὶ καταπλήσσας τοῖς δείμασι, μεταβολὰς πρὸς τὸ ἄμεινον, ὑποβλέπεσθαι κελεύων. τοῦτο γὰρ οἶμαι ἐστὶ τὸ, εὐλαβεῖσθε· τὸν τῶν ὅλων Θεὸν, καὶ τὰς τοῦ βίου τροχιὰς ἐπανορθοῦν ἐπείγεσθαι, καὶ ἀμελητὶ μεD ταντρέπειν πρὸς τὸ αὐτῷ φίλον, καὶ δοκοῦν. δεῖν δέ φησιν ὁρᾶσθαι τοιούτους ἀπὸ προσώπου κυρίου, κατὰ τὸ εἰρημένον διὰ φωνῆς Ἡσαΐου, λούσασθε, καθαροὶ γίνεσθε, ἀφέλεσθε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου. παύσασθε ἀπὸ τῶν πονηριῶν ὑμῶν. ταυτὸν γὰρ οὔτι που τὸ πονηρίαν ἀφελεῖν ἐξ ὀφθαλμῶν ἀνθρωπίνων, καὶ ἀπέναντι τοῦ προσώπου τοῦ Θεοῦ, πλείστη δὲ ὅση τῶν πραξέων ἐστὶν ἡ διαφορά. πονηρὸς γὰρ ἔσθ' ὅτε, καὶ E οὐκ ἀγαθὸς τοῖς τρόποις ἀνὴρ εὐλαβείας δόκησιν ὑποτρέχει, καὶ χρηστότητος ὄνομα περιπλάττεται, καίτοι τοῦτο κατ' ἀλήθειαν οὐκ ὤν· καὶ γοῦν ὁ Χριστὸς, προσέχετε, φησὶν, ἀπὸ τῶν ἐρχομένων πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ἔσωθεν δέ εἰσι λύκοι ἅρπαγες. ὁ τοιοῦτος εὐλαβὴς ἐν ὀφθαλμοῖς ἀνθρώπων, καὶ οὐχὶ δὴ πάντως ἐν ὄψει Θεοῦ. ὁ δὲ ἀκακοῦργος δὴ ἀληθῶς ἀπέναντι τοῦ προσώπου τοῦ Θεοῦ, οὐ μόνον τὴν ἐξωφανῆ χρηστότητα, καὶ τὸ ἀγαθὸν εἶναι ἀμφιέννυται, καρδίαν δὲ μᾶλλον ἀβέβηλον ἔχει, καὶ δὴ

ὁρᾶται τοιοῦτος. ἔφη γάρ που καὶ Σολομών, ἐνώπιον γάρ εἰσι τῶν τοῦ Θεοῦ ὀφθαλμῶν ὁδοὶ ἀνδρός, εἰς δὲ πάσας τὰς τροχιὰς αὐτοῦ σκοπεύει. ἡμέραν δὲ ὀνομάζει κυρίου τὸν ἁλώσεως τὸν καιρόν, ὃν καὶ ἐγγὺς εἶναι φησιν, ἐνεῖναι τοῖς ἀμελεστέροις ἐνθύμιόν που τάχα διενθυμεῖσθαι, καὶ φρονεῖν παρὰ σφίσιν αὐτοῖς, ὡς μακρὰν τελέως ἔσται τῶν ἔσεσθαι προηπηγγελμένων ἡ ἀνάβλησις, καὶ διαφεύξονται τὸ πάθος εἰς τὸ τῆς οἰκείας ζωῆς καταντήσαντες τέλος. ἔθος γὰρ ἦν τοῖς Ἰουδαίοις ὀρθῶς τότε μάλιστα σκυθρωπῶν προφρήσεσι τοιάδε τινὰ φρονεῖν τε καὶ λέγειν. καὶ γοῦν ἔφη που Θεὸς πρὸς Ἰεζεκιήλ. υἱὲ ἀνθρώπου, ἰδοὺ ὁ οἶκος Ἰσραὴλ ὁ παραπικραίνων, λέγοντες λέγουσιν, ἡ ὅρασις, ἣν οὗτος ὁρᾷ, εἰς ἡμέρας πολλάς, καὶ εἰς καιροὺς μακροὺς οὗτος προφητεύει. διὰ τοῦτο εἰπὸν πρὸς αὐτούς· τάδε λέγει Ἀδωναῒ κύριος. οὐ μὴ μηκύνωσιν οὐκέτι πάντες οἱ λόγοι μου, οὓς ἂν λαλήσω. ὅτι λαλήσω λόγον, καὶ ποιήσω, λέγει Ἀδωναῒ κύριος. καὶ νῦν, ὥσγε οἶμαι, φησὶν ἠγγικέναι διαβεβαιούμενος τὴν ἡμέραν κυρίου, καὶ ἡτοιμάσθαι μὲν τὴν θυσίαν αὐτοῦ. ἡγιάσθαι δὲ τοὺς κλητούς, καὶ θυσίαν μὲν ὀνομάζει τὴν κατὰ βούλησιν αὐτοῦ πραχθησομένην σφαγὴν τῶν ἠσεβηκότων. κλητούς γε μὴν τοὺς Χαλδαίους, οὓς καὶ ἡγιάσθαι φησι, οὐχ ὡς ἁγίους γεγενημένους, ὡς ὁρισθέντας δὲ μᾶλλον, καὶ κεκλημένους παρὰ Θεοῦ πρὸς τὸ ἐμπρῆσαι τὴν Ἰουδαίαν, καὶ φθεῖραι ἀπάσης ἐξῃρημένης ὀλοθρεῦσαι τοὺς ἐν αὐτῇ. τοιοῦτόν τί φησι καὶ ἑτέρωθι τὸ γράμμα τὸ ἱερόν. κέκληνται μὲν γὰρ κατὰ τῆς Νινευὴ Πέρσαι τε, καὶ Μῆδοι, καὶ οἱ Κύρῳ συνηνασπικότες. ἔφη δὲ καὶ περὶ αὐτῶν ὁ Θεός, ἡγιασμένοι εἰσί, καὶ ἐγὼ ἄγω αὐτούς. γίγαντες ἔρχονται πληρῶσαι τὸν θυμόν μου χαίροντες ἅμα καὶ ὑβρίζοντες. οὐκοῦν ὁ ἁγιασμὸς ἐν τούτοις οὐ φαυλότητος ἀπόθεσιν, οὔτε μὴν πνεύματος ἁγίου μέθεξιν κατασημαίνει· ἀλλ' οἱονεὶ τὸ πρὸς ἐκπλήρωσιν τοιοῦδέ τινος πράγματος προωρίσθαι τε, καὶ ἐκνενεμῆσθαί τινας.

Καὶ ἔσται ἐν ἡμέρᾳ θυσίας κυρίου, καὶ ἐκδικήσω ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας, καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ βασιλέως, καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς ἐνδεδυμένους ἐνδύματα ἀλλότρια. καὶ ἐκδικήσω ἐμφανῶς ἐπὶ πάντας ἐπὶ τὰ πρόπυλα ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, τοὺς πληροῦντας τὸν οἶκον κυρίου Θεοῦ αὐτῶν ἀσεβείας, καὶ δόλου.

Τρία ταῦτά ἐστι τὰ δι' ὧν ἂν εὖ ἔχοιεν πόλεις τε, καὶ χῶραι, βασιλεία τε, καὶ τὰ ὑπ' αὐτὴν τῶν ἐξουσιῶν τάγματα, καὶ ἡ διαβόητος ἱερωσύνη. ταῦτα δ' εἰ μὲν ἔχοι καλῶς, κατά γε τὸ ἑκάστῳ πρέπον,

A Deo videtur talis. Ait enim alicubi & Salomon. [Respicit Dominus vias hominis, & omnes gressus eius considerat.] (Prou. 5.) Diem autem Domini tempus captiuitatis appellat, quem & in foribus esse dicit. Non permittit negligentioribus secum cogitare, longè adhuc distare quæ prædicta sint fore, & se extremum vitæ suæ consecutos, calamitatem euasuros. Solemne enim fuit in prædictionibus rerum tristium huiuscemodi sentire & loqui. Proinde Deus B Ezechieli: [Fili hominis, ecce domus Israel exasperans, dicentes dicunt: Visio quam iste videt, in dies multos, & in tempora longa iste Prophetat. Propterea dic ad eos: Hæc dicit Adonai Dominus. Non prolongabuntur vltra omnes sermones mei, quos locutus fuero. Quia loquar verbum, & faciam dicit Adonai Dominus.] (Ezech. 12.) Et nunc, vt opinor, eadem de causa affirmat appropinquasse diem Domini, & præparatum sacrificium eius, & sanctificatos esse vocatos eius. Et sacrificium qui- C dem nominat peractam iuxta voluntatem eius cædem impiorum: vocatos autem Chaldæos, quos & sanctificatos dicit: non quasi sanctitatis compotes: sed decretos potius, & accersitos à Deo ad Iudæam incendio miscendam, & ad eius incolas citra vllam misericordiam perdendos funditus. Istiusmodi quippiam & alibi dicit Scriptura sacra. Vocati sunt enim contra Niniuen Persæ, & Medi, & Cyro militan- D tes, de quibus ait Deus, [Sanctificati sunt, & ego duco illos.] Gigantes veniũt implere iram meam, gaudentes & calumniis appetentes. Quamobrem sanctificatus hoc loco non improbitatis depositionem, nec Spiritus sancti communionem: sed ad confectionem talis negotii velut destinatos quosdam, ac dispertitos significat.

Et erit in die sacrificii Domini, & vlciscar super Principes, & super domum regis, & super omnes qui induti E *sunt indumentis alienis. Et vlciscar manifestè super omnes qui in vestibulis in illa die, qui implent domum Domini Dei sui impietate, & dolo.*

VI. Tria sunt, in quibus vrbium, regionúmque fœlicitas consistit, regnum, magistratuum in eo ordines, laudatum ab omnibus sacerdotium. Hæc si benè habuerint, vnumquodque pro

dignitate sua, benè habebunt quæ cuique subiecta sunt, & saluti atque incolumitati populorũ consuletur. Sin autẽ via obliqua, ac detorta cucurrerint, omnia statim inuenustè procedent, & quasi temulentos ad exitium reddẽt. Quemadmodum enim dolente capite etiam reliqua membra, pariter dolorẽ sentire, & ægrotare necesse est: ita Principibus ad vitium detortis, & propensione ad vitia laborãtibus, subditos similiter corrumpi oportet. Solent enim subditi dominorũ voluntates sequi, & ad eorum exemplum cõponi. In die igitur, inquit, sacrificii Deo placentis, hoc est, tempore, quo teterrimis peccatis obstrictorum trucidationes perpetrabuntur, in eas res quæ gloria cæteris antecellunt, & primũ locum tenent, vltrix ira inuadet. Ea autem sunt, domus regis; & illi vicina statim, gloria & honore illustriũ: & tertia post ipsos cæteris quoq; à Deo prælata diuinorũ sacerdotum, qui & ipsi pro ordine sacerdotii populi duces, ac principes numerantur. Quos exagitat vehementer, vt qui se cooperiant vestimentis alienis, hoc est, eo vsque iam Deum diligere desiisse, vt quæ olim per Mosen diuinitus mãdata sunt, contemnere auderent, & cum eos ad sacra peragenda tempus vocaret, nec ipsum sacerdotii cultum, siue habitũ retinerent. Sicut igitur Aaronis filii igne cõsumpti sunt, & eo crimine accusabantur, quod alienum ignem altari imposuissent: ad eundem modum & hi, de quibus loquimur, pœnas reposcentur, quia ornatum sibi conuenientem aspernati, vt sacerdotibus dignum erat, pro legislatoris voluntate non sint induti: sed in vestibus alienis perfungi sacris non dubitarint. Est autẽ & hoc summi contemptus argumentum, ostenditque eos Legem in postremis duxisse. Iam igitur quo pacto cogitare licet, legis obseruationem aliis curæ fuisse, si eam Principes ipsi neglexerunt? Idcirco inquit, [vlciscar manifestè super omnes qui in vestibulis sunt.] Sententia subest huiusmodi. Israelem toties peccantem, & Prophetis dicto minimè audientem, ad pœnitentiam vocabat, externis afflictionibus eum corrigens vt pater; nonnunquam etiam corpora eorum tangens. Exempli gratia, vento pestilenti fructus in agro percussit: aut bruchum aliquando, & locustam, aut erucam, aut rubiginem, quæ vocatur, confertim immisit.

Leuit.10.

εὖ ἂν ἔχοι τὰ ὑπ' αὐτοῖς πράγματα, καὶ σώζεται τὸ ὑπήκοον. εἰ δὲ τὴν διεστραμμένην ἕλοιντο ἀτραπὸν, καὶ μὴ καὶ εὐθὺς διαστείχοιεν τρίβον, ἅπαντα πρὸς τὸ ἀκαλλὲς οἰχήσεται, καὶ μονονουχὶ καταμεθύσει πρὸς ὄλεθρον. ὥσπερ γὰρ εἰς τὴν τοῦ σώματος κεφαλὴν ἀλγήματος γεγονότος, συναισθάνεσθαί τε αὐτῇ καὶ συναρρωστεῖν ἀναγκαῖον τὰ λοιπὰ τῶν μελῶν· οὕτω καὶ τῶν ἡγουμένων ἐκτετραμμένων ἐπὶ τὸ φαῦλον καὶ μέντοι ῥοπὴν τὴν εἰς χεῖρον νενοσηκότων συγκαταφθείρεσθαί πως ἀνάγκη τοὺς ὑπεζευγμένους. φιλεῖ γάρ πως τὸ ὑπήκοον τοῖς τῶν λαχόντων κρατεῖν ἕπεσθαί τε ὑποφέρεσθαι γνώμαις. ἐν ἡμέρᾳ τοίνυν φησὶ τῆς αἰδεσιμώσης Θεῷ θυσίας, τουτέστιν, ἐν καιρῷ, καθ' ὃν ἂν θύοιτο τῶν τὰ πάνδεινα πεπλημμεληκότων ἡ σφαγὴ, ἐπ' αὐτὰ δὴ, καὶ πρῶτα, καὶ τῶν ἄλλων ἐξῃρημένα κατὰ τὴν δόξαν καὶ προεκκείμενα πράγματα βαδιεῖται τὰ ἐξ ὀργῆς. ταῦτα δέ ἐστιν, ὁ τοῦ βασιλεύοντος οἶκος· καὶ ὁ γείτων εὐθὺς τῶν ἐν δόξῃ, καὶ περιφανείᾳ κειμένων· καὶ τρίτος ἐπ' αὐτοῖς ὁ καὶ τῶν ἄλλων παρὰ Θεῷ προτιμότερος ὁ τῶν θείων ἱερουργῶν· ἄρχοντες δὲ καὶ αὐτοὶ, καὶ λαῶν ἡγούμενοι, κατά γε τὴν ἱερωσύνης τὴν τάξιν. αἰτιᾶται δὲ λίαν αὐτοὺς, ὡς ἐνδεδυμένους ἐνδύματα ἀλλότρια, τουτέστιν, εἰς τοῦτο λοιπὸν ἀφιλοθείας ἱγμένους, καὶ τῶν πάλαι διὰ Μωσέως τεθεσπισμένων καταφρονεῖν ᾑρημένους, ὡς μηδὲ αὐτὸ τὸ τῆς ἱερωσύνης σχῆμα τηρεῖν, καιροῦ καλοῦντος αὐτοὺς ἐπί γε τὸ δεῖν ἀποπεραίνειν τὰ ἱερά. ὥσπερ οὖν οἱ ἐξ Ἀαρὼν γεγονότες δεδαπάνηνται πυρὶ, καὶ ἦν αὐτοῖς ἐπίκλημα καὶ ἡ γραφὴ, τὸ ἀλλότριον ἐπιθεῖναι τῷ θυσιαστηρίῳ πῦρ· τὸν αὐτὸν, οἶμαι, τρόπον καὶ οὗτοι, περὶ ὧν ἦν ὁ λόγος, ἐξαιτοῦνται δίκας, ὅτι τῆς πρεπούσης αὐτοῖς εὐκοσμίας ἠφειδηκότες, ἱεροπρεπῶς μὲν οὐκ ἐστέλλοντο κατά γε τὸ τῷ νομοθέτῃ δοκοῦν, ἐνδύμασι δὲ ἀλλοτρίοις ἠμφιεσμένοι, δρᾷν ἀπετόλμων τὰ ἱερά. ἀπόδειξις δὲ καὶ τοῦτο ἐστὶ καταφρονήσεως τῆς ἐσχάτης, καὶ τοῦ μηδενὸς ἀξιοῦσθαι λόγου παρ' αὐτοῖς τὸν νόμον. εἶτα πῶς ἦν ἐννοεῖν ἐν φροντίδι γενέσθαι τοῖς ἄλλοις τοῦ νόμου τὴν τήρησιν, εἰ μηδεὶς αὐτοῦ τοῖς ἡγουμένοις ὁ λόγος; ταύτητοι φησιν, ἐκδικήσω ἐμφανῶς ἐπὶ τὰ πρόπυλα. καὶ ὃ βούλεται δηλοῦν, ἐστὶ τοιοῦτον. πλημμελοῦντα πλειστάκις τὸν Ἰσραὴλ, καὶ τοῖς διὰ τῶν Προφητῶν οὐκ εἴκοντα λόγοις, ἐκάλει πρὸς μετάγνωσιν· ταῖς ἔξωθεν λύπαις ἐπανορθῶν ὡς πατήρ· ἁπτόμενος δὲ καὶ τῶν σωμάτων αὐτῶν ἔσθ' ὅτε. οἷόν τι φημι, ἐπάταξεν ἐν ἀνεμοφθορίᾳ τοὺς ἐν ἀγρῷ καρποὺς, ἢ βροῦχον ἔσθ' ὅτε, καὶ ἀκρίδα καθεὶς, ἢ κάμπην ἐπισωρεύσας, ἢ τὴν καλουμένην ἐρυσίβην,

λελύπηκα δὲ καὶ ἐν πυρώσει, καὶ ἐν ἰκτέρῳ, κατὰ τὴν τοῦ Προφήτου φωνήν. ταῦτα κατὰ καιροὺς ἐπιφέρων, οἷον ἔπληττε λεληθότως. νυνὶ δὲ, φησὶν, ἐκδικήσω ἐμφανῶς ἐπὶ τὰ πρόπυλα, τουτέστιν, οὐ λεληθότως ἐποίσω τὰ ἐξ ὀργῆς, οὐ βροῦχος ἔσται, καὶ ἐρυσίβη τὰ καθ' ὑμῶν, οὐκ ἀρρωστία σωματική· ἀλλὰ γυμνὸν καὶ ἀποστίλβον τῶν πολεμίων τὸ ξίφος, καὶ τοῖς εἰς ἐμὲ δεδυσσεβηκόσιν ἀπειλοῦν τὸν ὄλεθρον, καὶ εἰς αὐτὰ τοῦ ναοῦ τὰ πρόπυλα κατασφάττον ὠμῶς τοὺς πληρώσαντας τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ αὐτῶν ἀσεβείας, καὶ δόλου. τίς οὖν ἡ ἀσέβεια; τίς δὲ καὶ ὁ δόλος; ἕτερος ἡμῖν Προφήτης σαφηνίζει λέγων περὶ τῆς Ἱερουσαλήμ. οἱ ἡγούμενοι αὐτῆς μετὰ δώρων ἔκρινον, καὶ οἱ Προφῆται αὐτῆς μετὰ ἀργυρίου ἐμαντεύοντο. καὶ μὴν καὶ ὁ σοφὸς Ἡσαΐας ἀποτείνεταί που πρὸς αὐτὴν, καί φησιν, οἱ ἄρχοντές σου ἀπειθοῦσι, κοινωνοὶ κλεπτῶν, καὶ τὰ ἑξῆς.

Προσεκτέα δὴ οὖν τοῖς τῶν θείων θυσιαστηρίων ἱερουργοῖς, μὴ ἄρα πως ταῖς τοιαῖσδε περιπέσοιεν γραφαῖς. τυπικῶς μὲν γὰρ οἱ πάλαι τὴν ταῖς ἱερουργίαις πρέπουσαν ἐδέχοντο στολήν. ἐπειδὴ δὲ τῆς ἐν πνεύματι λατρείας ἐνέστηκεν ὁ καιρὸς, ἀμφίον ἔστω λαμπρὸν, καὶ στολή τις ὥσπερ ἱεροπρεπὴς ἑκάστῳ τῶν κεκλημένων εἰς λειτουργίαν, πίστις ὀρθὴ, καὶ ἀμώμητος, βίος εὐαγγελικὸς, πολιτεία σεμνὴ, καὶ ἐννομωτάτη, καὶ τρόπος ὀρθὸς, λημμάτων αἰσχρῶν οὐχ ἡττώμενος, φροντὶς ὁρῶσα πρὸς ἀρετὴν, καὶ τοῦ παντὸς ἀξιοῦσα λόγου τὸ ἁνδάνειν Θεῷ.

Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει κύριος, φωνὴ κραυγῆς ἀπὸ πύλης ἀποκεντούντων, καὶ ὀλολυγμὸς ἀπὸ τῆς δευτέρας, καὶ συντριμμὸς μέγας ἀπὸ τῶν βουνῶν.

Καταγράφει σαφῶς τοῦ πολέμου τὰς συμφορὰς, καὶ οἷον πίπτοντάς τε, καὶ ὀλλυμένους, καί σφισιν αὐτοῖς ἐποιμώζοντας ἐπιδεικνύει τινὰς, ἵνα τῷ μεγέθει τῶν ἐσομένων κακῶν ἡττώμενοι, μεταφοιτᾶν ἕλοιντο πρὸς τὸ ἐπείγεσθαι δρᾶν ἀμείνω, καὶ πρεπωδέστερα, οὕτω τε λοιπὸν ἔξω φέροιντο τῆς ὀργῆς. ἀγαθὸς γὰρ ὁ Θεὸς, καὶ οὐ θέλει τὸν θάνατον τοῦ ἀποθνήσκοντος, ὡς τὸ ἀποστρέψαι αὐτὸν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τῆς πονηρᾶς, καὶ ζῆν αὐτὸν, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνὴν Ἰεζεχιήλ. κατ' ἐκεῖνο δὴ οὖν φησὶ τοῦ καιροῦ ἀπὸ μιᾶς μὲν πύλης τῶν ἀποκεντούντων, τουτέστι, τῶν ἀποσφαττόντων τοὺς παρεμπίπτοντας, δεινή τις ἔσται, καὶ ἀμειδὴς ἀναφώνησις. ἀεὶ γάρ πως ἐν ταῖς ἁλισκομέναις τῶν πόλεων εἰσι-

A Afflixit etiam inflammatione & ictero, iuxta vocem Prophetæ. Hæc in illos aliquando immittens, quasi occultè eos feriit. Ast nunc, inquit, [vlciscar apertè super vestibula,] hoc est, non occultè puniam iratus: quæ nocebunt vobis, non erunt bruchus, & rubigo, non morbus corporis; sed strictus, & coruscus hostium gladius, impietatis in me reis exitium minitans, & vsque ad ipsa templi vestibula interficiens crudeliter, qui domum B Dei sui impietate, & dolo repleuerunt. Quænam igitur hæc impietas, aut quis dolus? Alius Propheta id exponit, cùm dicit de Hierusalem. [Duces eius cum muneribus iudicabant, & Prophetæ eius cum argento diuinabant.] Quin & sapiens Esaias multis verbis in synagogam inuehens, [Principes tui, inquit, inobedientes, socii furum,] & quæ sequuntur.

Mich. 3.

Esai. 1.

Attendendum est igitur diuinorum altarium sacerdotibus, ne fortè istiusC modi criminum accusari possint. Veteres enim in typo sacris functionibus congruentem stolam sumebant. Postquam autem tempus cultus spiritualis aduenit, indumentum esto splendidum, & stola sacerdotalis cuique ad liturgiam, seu munus sacrificandi vocato, recta & inculpata fides, vita euangelica, conuersatio honesta, & legibus maximè respondens, & mores probati, turpi quæstui haud succumbentes, sollicitudo in virtutem D intenta, & cui nihil antiquius sit, quàm placere Deo.

Et erit in die illa, dicit Dominus, vox clamoris de porta compungentium, & vlulatus à secunda, & contritio magna à collibus.

VII.

Clades bellicas dilucidè describit, & velut cadentes ac pereuntes, & seipsos lamentantes quosdam inducit, vt futurorum malorum magnitudine compulsi, ad officium pro eo E ac decet præstandum transire velint, quò sic in posterum iræ diuinæ se ereptum eant. Bonus enim est Dominus, [Et non vult mortem morientis, sed vt conuertatur à via sua mala, & viuat.] Iuxta vocem Prophetæ Ezechielis. Illo tempore igitur, inquit, ab vna quidem porta compungentium, hoc est, trucidantium obuios, ingens & tristis clamor exorietur. Semper enim in capiendis vrbibus,

Ezech. 18.

hostes irruentes terrificum clamant, ciues ad timorem prouocantes, & ad crudelitatem quàm celerrimè exercendam inter se exacuentes. A secunda autem porta erit vlulatus, inquit, & lacrymæ, impellentibus mutuùm captiuis, & vnoquoque ex vrbe fugere properante, ceu vbi nauis in profundum hauritur. Ait insuper fore contritionem magnam in collibus. Vbi fortasse colles nominat, quæ Hierosolymis superior vrbs, siue Sion dicebatur: aut aliud quippiam significat. Semper quippe ad incursum hostilem incolæ in montium iuga se recipiunt, rati, difficultatem loci impedimento fore hostibus, & persequentium impetus retardaturam. Proinde Dominus ita allocutus est Iudæos. [Quando autem videritis circundari ab exercitu Hierusalem, tunc qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes.] Quamobrem Deo percutiente, & pœnas peccatorum à contemptoribus exigente, patientibus nihil commodabit aut proderit, non vrbs munitissima, non mœnium ambitus firmissimi, non montium altitudo, & petrarum asperitates, non locorum inuiorum difficultas. Sola pœnitentia saluat, & iudicem flectens, & furorem eius sedans, & ad bonitatem illi propriam facilè adducens eum qui naturâ bonus est, opificem. Ac præstat quidem totis viribus cauere ne Deum offendas. Quoniam autem humana natura ad malum prona est, [Et in multis offendimus omnes,] constantiâ in virtute destituti, saltem studia nostra ad meliora recurrentes emendare contendamus, & pœnitentiâ vocemus ad clementiam eum qui secundum naturam bonus est, vniuersitatis rerum Dominum, vt modò dixi.

Luc. 21. Gen. 8. Iacob. 3.

Lamentamini qui habitatis concisam, quia assimilatus est omnis populus Chanaan, & disperierunt omnes, qui eleuati sunt argento.

VIII Babyloniorum ferrum nemini parsurum, sed vniuersos per Iudæam funditus deleturum, his verbis significat. Restantes autem Hierosolymis, & fuga elapsos, Iudæam disperditam, & celebrem apud ipsos ciuitatem concisam atque comminutam (quod omnis in ea populus cum Chananæorum moribus contenderet,

λαιώοντες οἱ πολέμιοι φρικτόν τι καταλαλάζουσι, παρακαλοῦντες εἰς φόβον τοὺς ἐν αὐτοῖς, παροξύνουσί τε ὥσπερ ἀλλήλους καταθήγοντες εἰς ὠμότητα. ἀπὸ δέ γε τῆς ἑτέρας πύλης ἔσται, φησὶν, ὀλολυγμὸς, καὶ δάκρυον, συνωθουμένων ἀλλήλοις τῶν ἑαλωκότων, καὶ ἑκάστου διασπεύδοντος τῆς πόλεως ἀποπηδᾷν, ὡς νεὼς βεβαπτισμένης. ἔσεσθαι δὲ συντετριμμὸν μέγαν φησὶν ἀπὸ τῶν βουνῶν, τάχα που βουνοὺς τὴν καλουμένην ἄνω πόλιν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, ἤτοι τὴν Σιὼν ὀνομάζων. ἤγουν ἕτερόν τι δηλῶν. ἀεὶ γάρ πως ἐν ταῖς τῶν πολεμίων καταδρομαῖς εἰς τὰς τῶν ὀρῶν καταφεύγουσι κορυφὰς οἱ ἔνοικοι, τὴν τῶν τόπων δυσχωρίαν πρὸς τὸ ἐμποδὼν ἔσεσθαι τοῖς ἐχθροῖς ἡγούμενοι, καὶ τὰς τῶν διωκόντων αὖθις ἀνακόψειν ὁρμάς. ἔτι γοῦν ὁ κύριος προαναπεφώνηκε τοῖς Ἰουδαίοις. ὅταν δὲ ἴδητε κυκλουμένην ὑπὸ στρατοπέδων τὴν Ἱερουσαλὴμ, τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν ἐπὶ τὰ ὄρη. οὐκοῦν Θεοῦ πλήττοντος, καὶ δίκας αἰτοῦντος τῶν ἡμαρτημένων τοὺς καταφρονεῖν ἠρημένους, οὐδὲν ὀνήσει τοὺς πάσχοντας, οὐ πόλις εὐπυργοτάτη, οὐ τειχῶν ἀκατάσειστοι περιβολαὶ, οὐκ ὀρῶν ἀναστήματα, καὶ πετρῶν ἀγριότητες, οὐκ ἀστιβὴς δυσχωρία. σώζει δὲ μόνη μετάγνωσις, ἐκδυσωποῦσα τὸν κριτὴν, καὶ κατευνάζουσα τὸν θυμὸν, καὶ εἰς τὴν αὐτῷ πρέπουσαν ἡμερότητα καλοῦσα προχείρως ἀγαθὸν ὄντα φύσει τὸν δημιουργόν. καὶ ἄμεινον μὲν τὸ πάντῃ παραιτεῖσθαι ἀεὶ τὸ προσκρούειν αὐτῷ. ἐπειδὴ δὲ διαπέπτωκεν ἡ ἀνθρώπου φύσις ἐπὶ τὸ φαῦλον ἀεὶ, καὶ πολλὰ πταίομεν ἅπαντες, τὸ βεβηκὸς εἰσάπαν πρὸς ἀρετὴν οὐκ ἔχοντες, καὶ γοῦν ταῖς εἰς τὸ ἄμεινον μεταδρομαῖς ἐπανορθοῦν σπουδάζομεν τὰς ἑαυτῶν γνώμας, καὶ ταῖς μεταγνώσεσι καλῶμεν εἰς ἡμερότητα χρηστὸν ὄντα κατὰ φύσιν, καθάπερ οὖν ἔφην ἀρτίως τὸν τῶν ὅλων δεσπότην.

Θρηνήσατε οἱ κατοικοῦντες τὴν κατακεκομμένην, ὅτι ὡμοιώθη πᾶς ὁ λαὸς Χαναὰν, καὶ ἐξωλοθρεύθησαν πάντες οἱ ἐπηρμένοι ἀργυρίῳ.

Ὅτι φείσεται μὲν οὐδενὸς τῶν Βαβυλωνίων ὁ σίδηρος, ἀπολεῖ δὲ ἄρδην τοὺς ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν, σημαίνει μὲν διὰ τούτων. κατολοφύρεσθαι δὲ προστέταχε τοὺς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις περιλελειμμένους, καὶ διαφυγεῖν ἰσχύσαντας, ὡς ὠλοθρευμένης τῆς Ἰουδαίας, καὶ τὴν διαβόητον παρ' αὐτοῖς κατακεκομμένην πόλιν. διά τοι τὸ πάντα τὸν ἐν αὐτῇ λαὸν τοῖς τῶν Χαναναίων ἁμιλλᾶσθαι τρόποις,

καὶ τὰ ἐκείνων ἑλέσθαι ζηλοῦν, παρεισδέχεσθαι δὲ οὕτως εἰς πάντα αὐτοὺς, ὡς τάχα που καὶ ὑπερφέρεσθαι, καὶ κατόπιν ἐᾶν. ἀλλόφυλοι δὲ οἱ Χαναναῖοι, θεομισεῖς τε, καὶ ἀλιτήριοι, καὶ εἰδωλολάτραι, καὶ τῶν ὅτι μάλιστα διαβεβλημένων, ἐφ' ἅπασι τοῖς ἐκτοπωτάτοις. καὶ γοῦν παρά γε τοῖς ἱεροῖς γράμμασιν ὀνειδίζεταί τις, ἀκούων, σπέρμα Χαναὰν, καὶ οὐχὶ Ἰούδα. ὅτι δὲ ἀνόνητος ὁ πλοῦτος αὐτοῖς, ἔρεισμά τε σαθρὸν, καὶ εὐδιάκλαστον, διερμηνεύει πάλιν, ἀπολέσθαι διαβεβαιούμενος τοὺς ἀργυρίῳ ἐπηρμένους, τουτέστι, τοὺς μέγα φρονεῖν εἰωθότας ἐπὶ πλούτῳ καὶ χρήμασιν, καὶ ὑψηλὴν ἀνασπῶντας ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ τὴν ὀφρύν. ἐπειδὴ γὰρ λημμάτων αἰσχρῶν ἡττώμενοι, καὶ κεχηνότες εἰς τοῦτο, τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ αὐτῶν, καθά φησιν αὐτὸς, ἀσεβείας ἐπλήρουν, καὶ δόλου, ταύτητοι δικαίως ὡς ἀδρανὲς, καὶ ἀνόνητον, καὶ οὐδένα σώζειν εἰδὸς τὸ πλουτεῖν ἐξελέγχεται. αἱρετὸν οὖν ὄνομα καλὸν, ἢ πλοῦτος πολὺς, κατὰ τὸ γεγραμμένον. οὐ γὰρ ὠφελήσουσι θησαυροὶ ἀνόμους, δικαιοσύνη δὲ ῥύσεται ἐκ θανάτου, καὶ κρείσσων ἀληθῶς μικρὰ μερὶς μετὰ φόβου Θεοῦ, ἢ πολλὰ γεννήματα μετὰ ἀδικίας.

Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἐξερευνήσω τὴν Ἱερουσαλὴμ μετὰ λύχνου, καὶ ἐκδικήσω ἐπὶ τοὺς ἄνδρας τοὺς καταφρονοῦντας, ἐπὶ τὰ φυλάγματα αὐτῶν, οἱ λέγοντες ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, οὐ μὴ ἀγαθοποιήσῃ κύριος, οὐδ' οὐ μὴ κακώσῃ.

Ὅσα δρᾶν ἔμελλον οἱ πολέμιοι μανίαις ἀκράτοις χρώμενοι κατὰ τῶν ἑαλωκότων, ταῦτα τῷ ἰδίῳ προσώπῳ προσάπτει Θεὸς, οὐχ ὡς αὐτὸς ὢν τῶν οὕτως ἐκτόπων ἐργάτης, ὡς ἐφιεὶς δὲ μᾶλλον κατὰ τῶν ἠσεβηκότων ἰέναι τὰ ἐξ ὀργῆς ἐν δίκῃ. καὶ γάρ ἐστιν ἀληθὲς, ὅπερ εἴρηκεν αἰνιγματωδῶς ἐν παροιμίαις ὁ Σολομών. οὐ γὰρ ἀδίκως ἐκτείνεται δίκτυα πτερωτοῖς· αὐτοὶ γὰρ οἱ φόνου μετέχοντες θησαυρίζουσιν ἑαυτοῖς κακά. ἐξὸν γὰρ ὡς ἀποτάτω καὶ ποινῆς ἰέναι, καὶ δίκης, ἀνθῃρημένους τῶν φαύλων τὴν ἀρετὴν, αὐτοὶ κατὰ σφῶν αὐτῶν καταθήγουσι τὴν ὀργὴν, καὶ εἰς αὐθέκλητον ὄλεθρον τὰς ἑαυτῶν ἱέντες ψυχὰς, ἁλοῖεν ἂν παρά γε τοῖς ὀρθῶς κρίνειν εἰδόσιν. ἐρευνᾶται τοιγαροῦν ἡ Ἱερουσαλὴμ μετὰ λύχνου. πεπόνθασι γάρ τι τοιοῦτον Ἰουδαῖοι παρὰ Ῥωμαίων, ὃ συνέβη παθεῖν αὐτοὺς ἁλόντων Ἱεροσολύμων ὑπὸ Οὐεσπασιανοῦ καὶ Τίτου· ὡς γὰρ Ἰώσηππος ἱστορεῖ, ὁ μυρίοις στόμασι τὰ Ἰουδαίων ἐκτραγῳδήσας πάθη, μετὰ τὰς ἐν τοῖς πολέμοις σφαγὰς, καὶ τὴν ἀναρίθμητον τῶν ἀνὰ τὴν πόλιν ἀπο-

A & illorum instituta æmularetur, atque adeo illis nihil concederet, vt fortassis etiam superaret, & post se relinqueret) lamentari iubet. Chananæi porrò fuerunt alienigenæ, Deo inuisi, scelerati, & idololatræ, & infames penitus propter omnia nefandissima. Quare in sacris literis cuidam hoc probri loco obiicitur, [semen Chanaan, & non Iuda.] Inutiles autē ipsis fore diuitias, ac firmamentum putre ac ruinosum, insuper docet, B affirmans periisse eleuatos argento, hoc est, propter diuitias, & pecunias se circumspicientes, & idcirco supercilium altius tollentes. Postquam enim turpe lucrum eius cupiditate victi captarunt, domúmque Dei sui, vt ait ipse, impietate, & dolo repleuerunt, meritò diuitiæ pro re imbecilla, & infructuosa, & salutem dare nescia reprehensæ sunt. [Melius est igitur nomen bonum, quàm diuitiæ multæ. Non enim proderunt thesauri impiis: iustitia autem liberabit à morte.] Et melior certè est parua pars C cum timore Dei, quàm multæ fruges cum iniustitiâ.

Dani. 13.

Prou. 10. & 11.

Erit in die illa, scrutabor Hierusalem in lucerna, & vlciscar super viros contemnentes, super custodias ipsorum, qui dicunt in cordibus suis, non benefaciet Dominus, neque malefaciet.

IX.

Quæ hostes per immodicum furorem D in captiuos designaturi sunt, personæ suæ attribuit Deus: non quod ipse tam tetra faciat: sed quod in sceleratos iræ suæ supplicia expendi iure sinat. Verum est enim, quod sub ambage dixit in Prouerbiis Salomon, [Non enim frustra extenduntur retia pennatis: ipsi enim mortis participantes thesaurizant sibi mala.] Nam cum à pœna, & vltione liceat abesse quam remotissimè pro vitiis virtutem com- E plectentibus, ipsi contra in semet iram diuinam exacuunt, & in exitium voluntarium animas suas præcipitare prudentum iudicio conuincuntur. Inquiritur ergo in Hierusalem cum lucerna. Tale quid Iudæi à Romanis sustinuerunt. Quod illis quidem accidit captis Hierosolymis ab Vespasiano & Tito. Vt enim Iosephus narrat, qui calamitates Iudæorū tragicè & copiosissimè exposuit, post cædes in pugna, & innumerabilium hominū per vrbem interitum in

Prou. 1.

in speluncis, & sedibus suis latentes per vestigia indagatos, & in lucem eductos crudeliter citra misericordiam mactabant. Vindicaturum porrò in eos vt in contemptores, super custodias eorum ait, hoc est, aut qui de vno quoque capite rerum agendarum constitutas leges impiè violabant, obseruationem floccipendentes: aut certè speciatim custodias consuetudines sacerdotum vocat. Quam plurima enim legibus circa indumenta, & ornatum sacerdotalem, & circa sacrificia præscribebantur. Non enim vno modo sacris in altari operabantur. Quam varietatem quis è scriptis Mosaicis perspexerit. Sed custodiarum apud eas nulla cura, quod eò delirationis, cogitationúmque ineptarum venerant, vt etiam sentire & dicere fortassis auderent, vniuersorum Deum rerum humanarum nullam procurationem habere; adeóque humanas actiones despicere, vt neque bonos laudaret, & ipsorum bonitati respondentia dona rependeret: neque in peccantes ira ferueret, & pœnas impiis eorum factis pares irrogaret. Hoc, opinor est, [Non benefaciet Dominus, nec malefaciet.] Quare quæ in rebus iactatur, & prædicatur prouidentia, præter casum & fortunam nihil est. Quod dogma tam infandum est, vt Græcorum quoque sapientibus displicuerit. Talium enim auctorem Epicuron, ἄθεον, nominarunt illum inter eos sapientiæ nomine celeberrimum. Dicendum est igitur, vias hominis patere oculis Dei, & omnes gressus eius ab eo considerari: & cum virtutis cultores præmiis dignari, exosum verò ei maximè esse sceleratum, & reddere cuique secundùm opera sua. Oportet itaque nos semitas rectas percurrere, & viam Deo omnium Domino placentem ambulare, & peccata somno atque inertia commissa, pœnitentiis statim corrigere. Sic autem legitimè viuentes, & optimam vitam reipsa instituentes benignum, & placabilem habere vniuersi Dominum, & reiectâ nequitiâ in nos exacerbari non sinere.

Psal.14. *Matt.16.*

Et erit fortitudo eorum in rapinam, & domus eorum in dissipationem. Et ædificabunt domos, & non inhabitabunt eas, & plantabunt vineas, & non bibent vinum earum.

λωλότων πληθὺν, τοὺς ἐν τοῖς σπηλαίοις, καὶ τοῖς ὑπονόμοις καταπηδήσαντας, μετὰ λύχνου διερευνώμενοι, καὶ εἰς φῶς ἄγοντες, ὠμῶς τε καὶ ἀνηλεῶς ἀπέσφαττον. ἐκδικήσειν δέ φησιν ἐπ' αὐτοὺς ὡς καταφρονήσαντας, ἐπὶ τὰ φυλάγματα αὐτῶν, τουτέστιν, ἢ τοὺς ἐφ' ἑκάστῳ τῶν πρακτέων διορισθέντας νόμους, οὓς παραβαίνοντες ἠσέβουν, τὸ μηδὲν εἶναι καταλογιζόμενοι τὴν ἐπ' αὐτοῖς τήρησιν· ἤγουν ἰδικῶς φυλάγματα καλεῖ τὰ τῶν ἱερέων ἔθη. πλείστη γὰρ ὅση κατὰ τὸν νόμον ἡ ἐπιτήρησις τῶν τε ἀμφίων αὐτοῖς, καὶ σχημάτων ἱεροπρεπῶν. καὶ μὴν τοι καὶ θυσιῶν. οὐ γὰρ καθ' ἕνα τρόπον προσεκόμιζον τῷ θυσιαστηρίῳ τὰ θύματα. καὶ ἀναμάθοι τις ἂν τὴν ἐν γε τούτοις διαφορὰν τοῖς Μωσαϊκοῖς περιτυχὼν συγγράμμασιν. ἀλλ' οὐδεὶς αὐτοῖς τῶν φυλαγμάτων ὁ λόγος, διά τοι τὸ πρὸς τοῦτο καθικέσθαι ληρῳδίας, καὶ ψυχρῶν ἐννοιῶν, ὡς τάχα που καὶ οἴεσθαι καὶ τολμᾶν εἰπεῖν οὐδένα τῶν καθ' ἡμᾶς ποιεῖσθαι λόγον τὸν τῶν ὅλων Θεόν· ἀφειδῆσαι δὲ οὕτω τῶν ἐπιγείων πράξεων, ὡς μήτε ἀγαθοὺς ἐπαινεῖν, καὶ δῶρα νέμειν αὐτοῖς τῆς ἐπιεικείας ἀντάξια· μήτε μὴν τοῖς ἁμαρτάνουσιν ἐπιθήγεσθαι, καὶ δίκας ἐπάγειν αὐτοῖς τῶν ἀνοσίων ἐπιχειρημάτων τὰς ἰσοστάθμους. τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ, οὐ μὴ ἀγαθοποιήσῃ κύριος, οὐδ' οὐ μὴ κακώσῃ. ἀπρονοησία δὲ οὖν, καὶ ἕτερον οὐδὲν τὸ θρυλλούμενον. αἰσχρὸν δὲ οὕτω τὸ δόγμα, καὶ κατεστυγημένον ὡς μηδὲ αὐτοῖς τοῖς Ἑλλήνων ἀρέσαι σοφοῖς. ἄθεον γὰρ ὠνόμαζον τὸν τῶν τοιούτων εἰσηγητήν. Ἐπίκουρος δὲ ἦν οὗτος, εἷς τῶν παρ' αὐτοῖς ἐπὶ σοφίᾳ βεβοημένων. ἔστι τοίνυν εἰπεῖν, ὡς ἐνώπιόν εἰσι τῶν τοῦ Θεοῦ ὀφθαλμῶν ὁδοὶ ἀνδρὸς, εἰς δὲ πάσας τὰς τροχιὰς αὐτοῦ σκοπεύει· καὶ δώρων μὲν ἀξιοῖ τοὺς τῆς ἀρετῆς ἐργάτας· κατεστυγημένον δὲ σφόδρα ποιεῖται τὸν ἀλιτήριον, καὶ ἀποδίδωσιν ἑκάστῳ κατὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ, κατὰ τὸ γεγραμμένον. δεῖ δὴ οὖν ἄρα τροχιὰς μὲν ἡμᾶς διαθεῖν ὀρθὰς, καὶ τὴν εὐδοκοῦσαν τῷ πάντων δεσπότῃ Θεῷ ποιεῖσθαι τρίβον, ζῶντάς τε οὕτως ἐννόμως καὶ τὸν πανάριστον ἀληθῶς ἐπιτηδεύοντας βίον, ἵλεώ τε καὶ εὐμενῆ τὸν τῶν ὅλων ἔχειν δεσπότην, καὶ καταπικραίνεσθαι καθ' ἡμῶν οὐκ ἐᾶν παραιτουμένους τὸ φαῦλον καὶ ταῖς μεταγνώσεσιν ἐπανορθοῦν διασπουδάζοντας τὰ ὕπνου τε, καὶ ῥαθυμίας ἐγκλήματα.

Καὶ ἔσται ἡ δύναμις αὐτῶν εἰς διαρπαγὴν, καὶ οἱ οἶκοι αὐτῶν εἰς ἀφανισμόν. καὶ οἰκοδομήσουσιν οἰκίας, καὶ οὐ μὴ κατοικήσουσιν ἐν αὐταῖς, καὶ καταφυτεύσουσιν ἀμπελῶνας, καὶ οὐ μὴ πίωσι τὸν οἶνον αὐτῶν.

Ἐπὶ καιροῦ δὲ τάχα που καὶ νῦν πρὸς ἡμῶν εἰρήσεται, οὐκ ὠφελήσουσι θησαυροὶ ἀνόμους. δραπέτης μὲν γὰρ ὁ πλοῦτος ἀεὶ, καὶ τὸ βέβαιον οὐκ ἔχει. μεθύει δὲ μᾶλλον καὶ διανένευκεν εἰς ἀποστασίαν, καὶ πόδας ἔχει σαθρούς. τὸ δὲ δὴ καὶ ἐπ' αὐτῷ μέγα φρονεῖν ἐθέλειν, ἠλίθιον κομιδῆ. ἐξελεῖται γὰρ ἥκιστά γε τοὺς ὑπὸ θείαν ὀργὴν, οὐδ' αὖ ἀπαλλάξειεν αἰτιαμάτων τινὰς, Θεοῦ ποινὴν καθορίζοντος, καὶ τὴν τοῖς πλημμελοῦσι πρέπουσαν ἐπάγοντος δίκην. τί οὖν ὁ πλοῦτος; σάρκα θεραπεύει μόνην, ὑπηρέτης ἐστὶν ἀνοσίου, καὶ βδελυρᾶς ἡδονῆς, καὶ πατὴρ ἀλαζονείας, καὶ τύφου ῥίζα, καὶ γένεσις, καὶ προσκαίρων δοξαρίων περιποιεῖται τὴν μέθεξιν, ἃ σκιαῖς ἐν ἴσῳ παρελαύνει τοὺς ἔχοντας. καὶ γάρ ἐστιν ἀληθὲς, ὅτι πᾶσα σὰρξ ὡς χόρτος· καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου. ὅτι τοίνυν ἀνόνητος παντελῶς τοῖς ἠσεβηκόσιν ἡ ἐπὶ πλούτῳ σπουδὴ, διδάσκει λέγων, ὡς ἔσται μὲν τοῖς Χαλδαίοις εἰς διαρπαγὴν ἡ δύναμις αὐτῶν. εἰσὶ γάρ εἰσι καὶ οἳ, περὶ ὧν ἂν λέγοιτο, καὶ μάλα εἰκότως, ἐν ψαλμοῖς ὑμνούμενον, ἰδοὺ ἄνθρωπος, ὃς οὐκ ἔθετο τὸν Θεὸν βοηθὸν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπήλπισεν ἐπὶ τῷ πλήθει τοῦ πλούτου αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τῇ ματαιότητι αὐτοῦ ἐνεδυναμώθη. εἰ δὲ δὴ καὶ οἶκοι γεγόνασιν αὐτοῖς πολυτελῶς ἠσκημένοι, εἶεν ἂν οὐκ αὐτῶν. ἐμπρησθήσονται γάρ. καὶ εἰ πρὸς τούτοις ἔτι γεγόνασιν ἀμπέλων μεθεδῶνοι, οὐκ αὐτοὶ πίωνταί ποτε, οἰχήσονται γὰρ αἰχμάλωτοι, τὰ οἴκοι μεθέντες καὶ παντὸς ἐστερημένοι τοῦ κατευφραίνειν εἰδότος. καὶ τοῦτο σαφὲς ἐποίει Θεὸς διὰ φωνῆς Ἱερεμίου λέγων πρός τινα τῶν ἐν Σαμαρείᾳ βεβασιλευκότων. ᾠκοδόμησας σεαυτῷ οἶκον σύμμετρον, ὑπερῷα ῥιπιστὰ, διεσταλμένα θυρίσι, καὶ ἐξυλωμένα ἐν κέδρῳ, καὶ κεχρισμένα ἐν μίλτῳ. μὴ βασιλεύσεις, ὅτι σὺ παροξύνῃ ἐν Ἀχὰζ τῷ πατρί σου; οὐ φάγονται, καὶ οὐ πίονται. βέλτιον ἦν σε ποιεῖν κρίμα, καὶ δικαιοσύνην καλήν. χρὴ τοιγαροῦν ἡμᾶς τῶν ἐπιγείων οὐδενὸς ἐφίεσθαι, διαρριπτεῖν δὲ ὡς ἀποπάτον τὸ τοῖς προσκαίροις ἐφήδεσθαι, καὶ μεταποιεῖσθαι πλούτου τοῦ φεύγοντος, καὶ ἐν καιρῷ ὀργῆς οὐδὲν ὀνῆσαι δυναμένου τοὺς ἔχοντας. καύχημα δὲ ποιεῖσθαι τὴν ἐν Χριστῷ ζωὴν, καὶ τῆς ἐξαιρέτου πολιτείας τὰ αὐχήματα, καὶ τῆς πρὸς Θεὸν οἰκειότητος οὐδὲν ἡγεῖσθαι τὸ ἄμεινον, ἀναφωνεῖν τε καὶ λέγειν, κύριος ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, μακάριος ἄνθρωπος ὁ ἐλπίζων ἐπὶ σέ. καὶ πρός γε δὴ τούτοις, ὅτι κρείσσων ἡμέρα μία ἐν ταῖς αὐλαῖς σου ὑπὲρ χιλιάδας. ἐξελεξάμην παραρριπτεῖσθαι ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ μου μᾶλλον ἢ οἰκεῖν με ἐν σκηνώμασιν ἁμαρτωλῶν.

X.

Opportunè, vt opinor, & nunc dici illud à nobis potest, [Nil proderunt thesauri impiis.] Semper enim fugaces sunt diuitiæ, & stabilitate carent. Inebriant autem potius, & ad defectionem à Deo inclinant, & pedes habent fragiles. Sibi ipsi autem vehementer plaudere fatuum est magnoperè. Neutiquam enim iræ diuinæ subiectos eximet, nec criminibus liberabit, cum Deus pœnas decernet, & peccantes vt par est vlciscetur. Quid igitur diuitiæ? Seruiunt tantum carni, & improbæ abominandæque voluptatis ministræ, & matres arrogantiæ, & radices ac procreatrices fastus sunt, & vanescentium gloriolarum participes faciunt, quæ instar vmbrarum à quibus habentur prætereunt. Verum est enim illud, [Omnis caro sicut fœnum, & gloria hominis vt flos fœni.] Nihil igitur impiis afferre prorsus commodi studium diuitiarum docet, dum ait fortitudinem eorum Chaldæis in rapinam, seu direptionem fore. Sunt enim, sunt, in quos quadrat, [Ecce homo, qui nõ posuit Deum adiutorem suum: sed sperauit in multitudine diuitiarum suarum, & præualuit in vanitate sua.] Quod si ædes habuerint sumptuosè ornatas, non erunt ipsorum: flammis enim dabuntur. Et si insuper vineas instituerint, non ipsi bibent aliquando: abibunt enim captiui, suis domi relictis, rebus iucundis omnibus spoliati. Et hoc per os Hieremiæ Deus declarat, quendam Samariæ regum ita alloquẽs. [Ædificasti tibi domum concinnam, cœnacula perflatilia, distincta fenestris, & contignata cedro, & linita minio. Nunquid regnabis quia tu cõcitatus es in Achaz patre tuo? Non comedent, & non bibent.] Melius tibi erat facere iudicium & iustitiam. Nihil itaque terrenum appetendũ est, & temporariæ voluptates longè repudiandæ; nec corradendæ diuitiæ fugientes, quæ habentibus prodesse nihil queunt; in Christo autem, & laudabili vitæ curriculo gloriandum, & amicitia Dei nihil præstantius ducendum, & exclamandum, ac dicendum, [Domine Deus virtutum, beatus homo qui sperat in te.] Ad hæc, quoniam melior est dies vna in atriis tuis super millia. Elegi abiectus esse in domo Dei mei magis, quàm habitare in taberbernaculis peccatorum.

Prou. 10. Esai. 40. Psal. 51. Hiere. 22. Psal. 83.

Quia iuxta dies Domini magnus, iuxta, & velox valde. Vox diei Domini amara, & dura posita est, fortis. Dies iræ dies illa, dies tribulationis & necessitatis, dies deformitatis & perditionis, dies caliginis & tenebrarum, dies nubis, & nebulæ, dies tubæ, & clangoris super vrbes munitas, & super angulos excelsos.

XI. Iterum spem præcidit iis, qui cogitaturi sunt verborum suorum euentum in longinquum differendum. Velut enim ante ostium vltionem adesse ostendit, & calamitates bellicas per vestigia eos insequi. Diem autem Domini vocat tempus, quo ista euentura sint. Velocem quoque, vt qui citra cunctationem aliquam affuturus, & non ita multo post videndus sit. Duram autem illius vocem esse ait, & potentissimam (militum clamorem victoriam ingeminantium, opinor, significans) iræque, & tribulationis, & perditionis, & deformitatis, tenebrarum, & caliginis diem illum nuncupat. Quid enim non continget miseriarum eo deuolutis, vt versentur in ipsis mortis terroribus, & extremis malis conflictentur? Occupata autem vrbe ab hostibus, quid capti non patiuntur? aut quid tam nefarium quod illi prætermittunt? An non impuberes occiduntur, & puellæ paruulæ iugulatæ abiiciuntur, & ceu plantæ ante tempus effodiuntur? captorum ægritudo animi an non vt nox, & tenebræ corda denigrat, vt quid consilii captent, aut quid cogitent, ignorent penitus: Quin tantum non etiam caligine, & nebulis cuiusque mentem opacans, nec quò te vertas cogitare sinit. Deinde vrbibus quamuis populosis, & in re militari exercitatis hostium infestum aduentum fore intolerabilem an dubium esse potest? Quin etiam alias amplis mœnibus circumdatas monet, fore tubæ, & clamoris diem Domini [super vrbes munitas, & super angulos excelsos.] Munitas enim vocat in quibus strenui reperiuntur ciues, quæque idonea ad bellum iuuentute abundent. Angulos autem excelsos, maris cinctas. Semper enim in murorum ambitibus anguli exsurgunt: & in turres se attollunt, quæ sunt reliquo muro, & ædificiis altiores. [Horrendum est igitur sanè incidere in manus

Hebr. 10.

Ὅτι ἐγγὺς ἡ ἡμέρα κυρίου ἡ μεγάλη, ἐγγύς, καὶ ταχεῖα σφόδρα. φωνὴ ἡμέρας κυρίου πικρὰ, καὶ σκληρὰ τέτακται, δυνατή. ἡμέρα ὀργῆς ἡ ἡμέρα ἐκείνη, ἡμέρα θλίψεως, καὶ ἀνάγκης, ἡμέρα ἀωρίας, καὶ ἀφανισμοῦ, ἡμέρα γνόφου καὶ σκότους, ἡμέρα νεφέλης, καὶ ὀμίχλης, ἡμέρα σάλπιγγος καὶ κραυγῆς ἐπὶ τὰς πόλεις τὰς ὀχυρὰς, καὶ ἐπὶ τὰς γωνίας τὰς ὑψηλάς.

Ἀποκείρει πάλιν τὴν ἐλπίδα τῶν ἐθελόντων διαχειρισομένων εἰς μακρὰν ἀνάβλησιν ἀναδραμεῖσθαι τοὺς λόγους. ἀγχίθυρον γὰρ ὥσπερ ἀποφαίνει τὴν δίκην, καὶ τρέχουσαν κατὰ πόδας τὴν ἐκ τοῦ πολέμου συμφοράν. ἡμέραν δὲ τοῦ κυρίου τὸν καιρὸν ἀποκαλεῖ, καθ' ὃν ἔσται τὰ τοιάδε. καὶ μὴν ταχεῖαν ὠνόμασεν ὡς μελλησμοῦ τινος δίχα παρεσομένην, καὶ ὀφθησομένην οὐκ εἰς μακράν. σκληρὰν δὲ αὐτῆς τὴν φωνὴν εἶναί φησι, καὶ δυνατωτάτην (τὸν τῶν πολεμίων ἀλαλαγμὸν ὑποφαίνων οἶμαί που) ὀργῆς τε, καὶ θλίψεως, ἀφανισμοῦ τε, καὶ ἀωρίας, σκότους τε, καὶ γνόφου φησὶν ἡμέραν αὐτήν. τί γὰρ οὐ συμβήσεται τοῖς ἀθλιότητος εἰς τοῦτο ἀφικομένοις, ὡς ἐν αὐτοῖς γενέσθαι τοῖς τοῦ θανάτου δείμασι, καὶ ἐν αὐτοῖς ἐσχάτοις κεῖσθαι κακοῖς; πολεμίων δὲ κατειληφότων πόλιν, τί τοῖς ἁλοῦσιν οὐ συμβήσεται; ἢ τί τῶν ἄγαν ἐκτόπων ἀνεπιτήδευτον; ἢ οὐκ ἄνηβοι μὲν καταφθείρονται παῖδες, κόρια δὲ ῥιπτεῖται νεκρὰ, καὶ οἷα φυτὰ πρὸ ὥρας ἀναβεβοθρευμένα; ἄχθη δὲ νὺξ οἷά τε καὶ σκότος ἡ δυσθυμία τὴν τῶν ἑαλωκότων καταμελαίνει καρδίαν, ὡς ἀπορῆσαι βουλῆς, καὶ σκεμμάτων· μονονουχὶ καὶ ἀχλύϊ, καὶ νεφέλαις τὸν ἑκάστου καταςκιάζουσα νοῦν, οὐδὲ ὅποι τραπητέον ἐστὶν, ἐφίησιν ἐννοεῖν. εἶτα, πῶς τοῦτο ἀμφίβολον, ὅτι δὲ ἀφόρητος ἔσται τῶν δυσμενῶν ἡ ἔφοδος καὶ πόλεσι ταῖς πολυανδρούσαις, καὶ γεγυμνασμέναις τοὺς τακτικούς; καὶ μὴν καὶ ἑτέραις, αἵπερ ἂν εἶεν τοῖς τειχῶν περιβολαίοις περιεζωσμέναι καταμεμήνυκε, προειπὼν, ὡς ἔσται σάλπιγγος, καὶ κραυγῆς ἡ ἡμέρα τοῦ κυρίου ἐπὶ τὰς πόλεις τὰς ὀχυρὰς, καὶ ἐπὶ τὰς γωνίας τὰς ὑψηλάς. ὀχυρὰς μὲν γὰρ τὰς εὐανδρούσας ἀποκαλεῖ, καὶ πολὺ λίαν ἐχούσας τὸ μάχιμον γένος. γωνίας γε μὴν ὑψηλὰς τὰς τετειχισμένας. ἀεὶ γάρ πως ἐν ταῖς τειχῶν περιβολαῖς ἀνέχουσιν αἱ γωνίαι, καὶ εἰς πύργους ἀνεστήκασι, τῶν ἄλλων ὑψηλοτέρους. φοβερὸν οὖν ἄρα τὸ ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας

Θεοῦ ζῶντος. ἀντιτάξεται γὰρ αὐτῷ παντελῶς οὐδείς· καὶ γάρ ἐστιν αὐτὸς ὁ τῶν δυνάμεων κύριος.

A Dei viuentis,] cui nemo planè resistet, ipse enim [est virtutum Dominus.]

Καὶ ἐκθλίψω τοὺς ἀνθρώπους, καὶ πορεύσονται ὡς τυφλοί, ὅτι τῷ κυρίῳ ἐξήμαρτον. καὶ ἐκχεεῖ τὸ αἷμα αὐτῶν ὡς χοῦν, καὶ τὰς σάρκας αὐτῶν ὡς βόλβιτα. καὶ τὸ ἀργύριον αὐτῶν, καὶ τὸ χρυσίον αὐτῶν οὐ μὴ δύνηται ἐξελέσθαι αὐτοὺς ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς κυρίου, καὶ ἐν πυρὶ ζήλου αὐτοῦ καταναλωθήσεται πᾶσα ἡ γῆ, διότι B συντέλειαν, καὶ σπουδὴν ποιήσει ἐπὶ πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν.

Et tribulabo homines, & ambulabunt vt cæci, quia Domino peccauerunt. Et effundet sanguinem eorum vt puluerem, & carnes eorum sicut stercora boum: Et argentum eorum, & aurum eorum non poterit eruere eos in die iræ Domini, & in igne Zeli eius consumetur omnis terra, quia consummationem, & festinationem faciet super omnes habitantes terram.

Εναργὴς μὲν σφόδρα τῶν προκειμένων ὁ νοῦς, καὶ οὐδενὸς ἂν δέοιτο, καθάπερ ἔγωγε, λόγου πρὸς διασάφησιν. πλὴν ἐροῦμεν ἐπιτροχάδην. ἀπειλεῖ γὰρ αὐτοῖς τὰ παντὸς ἐπέκεινα κακοῦ, καὶ τὸν εἰς νοῦν σκότον· καὶ τὴν αἰτίαν εὐθὺς ἀφηγεῖται, προσθείς· ὅτι τῷ κυρίῳ ἐξήμαρτον. ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι· πεπαρῳνηκότες εἰς ἀδελφούς, καὶ εἰς αὐτὸν ἀφυλάκτως διδυσσεβήκασι τὸν τῶν ὅλων δεσπότην, C καὶ τῆς θείας κατεξανιστάμενοι δόξης ἁλοῖεν ἄν. εἴπερ ἐστὶν ἀνόσιον παντελῶς, καὶ ἀπηχές, αὐτὴν μὲν τῶν ἰδίων ἀποστῆσαι γερῶν, καὶ μονονουχὶ τῶν τῆς θεότητος ἀποσοβῆσαι θρόνων, ἐνιδρύσαι δὲ ὥσπερ αὐτοῖς τὴν κτίσιν, καὶ κτηνῶν ἀλόγων μορφάς. οἱ μὲν γὰρ δαμάλεσιν ἀνῆπτον τὸ σέβας· οἱ δὲ Ἀστάρτῃ τινί, καὶ Βεελφεγώρ· οἱ δὲ σελήνῃ, καὶ ἄστροις. ταύτητοι λοιπὸν ἐπιφέρει αὐτοῖς ἀπειλεῖ τὰς ἐκ τοῦ πολέμου συμφοράς, συντέλειάν τε, καὶ σπουδήν. καὶ ἡ μὲν συντέλεια τὸν εἰσάπαν ὄλεθρον τῆς Ἰουδαίων χώρας κατασημήνειεν ἄν. D ἡ δέ γε σπουδὴ τὸ εἶναι ἐν τάχει, καὶ ἀμελητὶ γενέσθαι τὰ προηγγελμένα. δηλοῖ δὲ πολλάκις τὸ τῆς σπουδῆς ὄνομα παρὰ τῇ γραφῇ καὶ θορύβων ἐφόδους. πάνδεινον οὖν ἄρα τὸ ἁμαρτάνειν εἰς ἀδελφούς. εἰ δὲ δὴ καὶ εἰς τοῦτο φαυλότητος προΐοιεν τὰ πλημμεληθέντα τισίν, ὡς καὶ αὐτὴν τὴν ἀπόρρητον καταλυπῆσαι φύσιν, οὐδεὶς ἀνατρέψει λόγος τὰ ἐξ ὀργῆς.

XII. Sententia verborum istorum planissima, meóque iudicio declaratione haud opus est. Veruntamen cursim quædam dicemus. Minatur enim illis mala omnium dirissima, & animi tenebras: causam narrans mox adiungit. [Quia Domino peccauerunt] Perinde ac si dicat. In fratres contumeliosi fuerunt, & in ipsum vniuersorum Dominum liberè ac insolenter impii extiterunt, & diuinam oppugnasse gloriam conuinci possunt. Est siquidem impietatis plenissimum, & abominandum, deitatem ipsam suis honoribus priuatum ire, & tantum non throno excludere, atque in eo creaturam, & pecudum formas quasi collocare. Alii enim vitulos: alii quandam Astarten, & Beelphegor: alii lunam, & sidera diuinis honoribus colebant. Idcircò bellicis cladibus in eos grassaturum, consummationémque, & festinationem minatur. Et consummatio quidem generalem Iudææ perniciem significare potest: festinatio velut breui, & citra procrastinationem quæ prædicta sint, ad opus collatum iri. Sæpè autem verbum festinationis in scriptura sancta tumultus aduentare significat. Est ergo in fratres peccare scelestissimum. Quod si quidam peccando eò prauitatis processerint, vt ipsam quoque ineffabilem naturam lædant, supplicii à Deo irato venientis amoliẽdi ratio nulla reperietur.

E

Ἄρα οὖν κατοιμώζειν ἄξιον τοὺς θεομισεῖς αἱρετικούς, ἐπιθήγοντας τὴν γλῶτταν τῷ υἱῷ τοῦ Θεοῦ, καὶ κτιστὸν εἶναι λέγοντας, καὶ μὴν καὶ ἐν μείοσιν ἢ ὁ πατήρ. εἴδωλον δὲ ὥσπερ ἀναπλάττουσι καὶ αὐτοί, καίτοι γε τὸ σφισιν αὐτοῖς εὖ ἔχειν δοκοῦν, καὶ τοῦτο προσκυνεῖν ἐπιτάττουσι. εἰ γὰρ ἐκπέπτωκεν ὅλως τοῦ εἶναι Θεὸς κατὰ φύσιν ὁ υἱός, καὶ ἔστι γενητός, προσκυνεῖται δὲ πρός τε ἡμῶν, καὶ τῶν

Quamobrem Deos inuisos hæreticos, exacuentes linguam contra filium Dei, & creatum, & insuper patre minorem astruentes deplorare æquum est. Qui etiam ipsi pro suo arbitratu velut idolum quoddam fingunt, & hoc adorare iubent. Si enim filius prorsus non habet, vt naturâ Deus sit, & est factus, à nobis autem &

sanctis angelis adoratur; quodo non apertè creaturam colimus, sicut gentes in specie solis, aut creaturæ alterius non humana, ac stulta ratiocinatione idolum fabricantes?

ἁγίων ἀγγέλων, πῶς οὐκ ἐναργῶς τῇ κτίσει λατρεύομεν, καθάπερ Ἑλλήνων παῖδες εἰς ἡλίου τύπον, ἤγουν ἑτέρου τινὸς τῶν κτισμάτων τὸ ἐξ ἀπανθρωπίας, καὶ ματαιότητος λογισμῶν εἴδωλον ἀναπλάσσοντες;

CAPVT II.

ΚΕΦΑΛ. β.

Congregamini, & colligamini gens inerudita, antequam sitis vos sicut flos pertransiens die, antequam superueniat in vos ira Domini, antequam irruat super vos ira furoris Domini.

Συνάχθητε, καὶ συνδέθητε τὸ ἔθνος τὸ ἀπαίδευτον, πρὸ τοῦ γενέσθαι ὑμᾶς ὡς ἄνθος παραπορευόμενον ἡμέρᾳ, πρὸ τοῦ ἐπελθεῖν ἐφ' ὑμᾶς ὀργὴν κυρίου, πρὸ τοῦ ἐπελθεῖν ἐφ' ὑμᾶς ἡμέραν θυμοῦ κυρίου.

XIII. POSTQVAM belli importunitatem, futuræque calamitatis atrocitatem expressissimè declarauit, rursus sermonem ad pœnitentiam commodè transfert; ad quam eos vocari vult, quando verisimile erat eum facilè persuasurum, timentibus videlicet. Interdum enim animo obdurato, & ad turpiora, & execráda magnoperè inclinato haud facile voluntatē saltem pœnitentiæ agundæ concipimus, quo tamen sæpè terror inuitos compellit. Ad suam igitur amicitiam inuitat. Sicut enim eos ab illo desciuisse diximus, & alienos euasisse cùm idolis seruiissent, animúmque affectibus vitiosis corrumpendum tradidissent: sic contra quasi retrorsum ire, diuinámque beneuolentiam adipisci intelligemus, qui eum, & solum adorare, & oraculis eius obtemperare non refugerint. Gentem porrò Israeliticam vocat ineruditam, vtpote quæ & ipsum mandatum vetus contempserit, & legem, à qua, vt pædagogo instituebatur, & ad omne genus probitatis deduci poterat, nefariè repulerit. Minatur rursum, nisi secum colligati fuerint, quibus modis hactenus diximus, non dissimiles futuros floribus agrestibus, languescentibus, & facilè marcescentibus, omninóque diuinam animaduersionem experturos. Quocirca [dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes.] Quandiu permittit Dominus, pœnitentiam agamus. Per sanctificationem & fidem nos cum illo colligemus. Sic enim protegemur in die iræ, & contractam ex lapsibus nostris maculam, priusquam veniat super nos dies Domini, abluemus.

Galat. 5.

Galat. 6.

ΠΑρενδείξας εὖ μάλα τοῦ πολέμου τὴν ἀγριότητα, καὶ τῆς ἐσομένης συμφορᾶς τὸ μέγεθος, μεθίστησι πάλιν ἐπὶ καιροῦ τὸν λόγον ἐπὶ τὸ χρῆναι καλεῖν εἰς μετάγνωσιν, ὅτε καὶ ἦν ἀναπεῖσαι εὐκόλως, εἰκὸς, δή που πεφοβημένους. ἀπεσκληκότος γὰρ ἔσθ' ὅτε τοῦ νοῦ καὶ πολὺ λίαν διανενευκότος εἰς τὰ αἴσχιω, καὶ βδελυρώτερα, οὐκ εὐκόλως προσιέμεθα τὸ κἂν γοῦν ἑλέσθαι μετανοεῖν, συνωθεῖ δὲ πολλάκις εἰς τοῦτο καὶ οὐχ ἑκόντας τὸ δεῖμα. καλεῖ τοίνυν εἰς οἰκειότητα τὴν πρὸς αὐτόν. ὥσπερ γὰρ αὐτοὺς ἀποστῆναί φαμεν, καὶ ἀλλοτρίους γενέσθαι, λελατρευκότας εἰδώλοις, καὶ τοῖς ἰδίοις πάθεσιν ἐπιδόντας τὸν νοῦν· οὕτω πάλιν ἀνόπιν ὥσπερ ἰέναι νοήσομεν, καὶ τὴν πρὸς Θεὸν οἰκειότητος ἐπιδράττεσθαι, προσκυνεῖν ἑλομένους αὐτῷ δὴ καὶ μόνῳ, καὶ τοῖς παρ' αὐτοῦ παρακολουθεῖν θεσπίσμασιν. ἔθνος γε μὴν ἀπαίδευτον τὸ ἐξ Ἰσραὴλ ὀνομάζει γένος ὡς καὶ αὐτὴν ἀτιμάζον τὴν ἀρχαίαν ἐντολὴν, καὶ διωθούμενον ἀνοσίως τὸν παιδαγωγοῦντα νόμον, καὶ πρὸς πᾶν εἶδος ἐπιεικείας ἀποκομίζειν δυνάμενον. ἀπειλεῖ δὲ πάλιν, ὡς εἰ μὴ συνδεθεῖεν αὐτῷ, κατά γε τοὺς ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένους τρόπους, ἐξοίσουσι μὲν κατ' οὐδὲν ἀνθέων τῶν ἐν ἀγροῖς, ἃ καὶ σαθρά τε ἐστί· καὶ εὐμάραντα, ὑποπεσοῦνται δὲ πάντως τοῖς ἐξ ὀργῆς. οὐκοῦν ἕως καιρὸν ἔχομεν, ἐργασώμεθα τὸ ἀγαθὸν πρὸς πάντας. ἕως ἐνδίδωσιν ὁ δεσπότης, ποιώμεθα τὴν μετάγνωσιν. συνάπτωμεν ἑαυτοὺς δι' ἁγιασμοῦ, καὶ πίστεως. σκεπασθησόμεθα γὰρ οὕτως ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς, καὶ τὴν ἐκ τῶν πλημμελημάτων κηλῖδα διανιψόμεθα, πρὸ τοῦ ἐλθεῖν ἐφ' ἡμᾶς ἡμέραν Θεοῦ.

Quærite Dominū omnes humiles terræ, iudicium operamini, & iustitiam

Ζητήσατε τὸν κύριον πάντες ταπεινοὶ γῆς, κρίμα ἐργάζεσθε, καὶ δικαιοσύνην

ζητήσατε, καὶ ἀποκρίνασθε αὐτά, ὅπως σκεπασθῆτε ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς κυρίου.

Τίνα δὴ τρόπον συνδεθεῖεν αὐτῷ, καίτοι βδελυρὸν ὄντες ἔθνος, καταμηνύει σαφῶς. ζητεῖν γὰρ ἐπιτάττει τὸν κύριον, κρίμα τε ἐργάζεσθαι, καὶ δικαιοσύνην, καὶ ἀποκρίνεσθαι αὐτά. ζητεῖται μὲν οὖν πρὸς ἡμῶν ὁ Θεός, διὰ τοῦ διψῆν τὰ αὐτῷ δοκοῦντα δρᾶν, ῥαθυμίας ἁπάσης ἐξῃρημένης. ἐργασόμεθα δὲ καὶ τὸ κρῖμα, τὸν θεῖον αὐτοῦ νόμον ἀποπεραίνοντες, ἀοκνότατα δὲ κατορθοῦντες τὴν ἀρετήν. κερδανοῦμεν δὲ πάλιν τῆς δικαιοσύνης τὴν δόξαν, τοῖς ἐξ ἀγαθουργίας αὐχήμασιν εὖ μάλα κατεστεμμένοι, καὶ τὴν εὐκλεᾶ, καὶ ἀμώμητον ἀληθῶς τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας, καὶ τῆς εἰς ἀδελφοὺς ἀγάπης διατελοῦντες τρίβον. πλήρωμα γὰρ νόμου ἡ ἀγάπη. δεῖ δέ, οἶμαι, προσεπενεγκεῖν οἷς ἔφην, τὸ ἀποκρίνεσθαι αὐτά, τουτέστι, τὸ καὶ ἑτέροις προσλαλεῖν, καὶ νουθετεῖν ἀδελφούς· ἐσόμεθα γὰρ οὕτως, καὶ οὐχ ἑτέρως ἄρτιοι πρὸς ἀρετήν. οὕτω καὶ ὁ κύριος τὸν ἔργῳ τε, καὶ λόγῳ δοκιμώτατον ἔφη μέγαν κληθήσεσθαι ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. ἐλάχιστον δὲ τὸ εἰσηγεῖσθαι μὲν μεμαθηκότα, καὶ ἀπαρκοῦντα εἰς τοῦτο, μὴ μὴν ἔτι καὶ δρᾶν ἀνεχόμενον, ἅπερ ἂν εὖ ἔχειν οἴηται, καὶ κατορθοῦν ἐπιτάττει σοι. ταλανίζει δέ που καὶ τοὺς τῶν Ἰουδαίων καθηγητάς, οὕτω λέγων. οὐαὶ ὑμῖν ὅτι δεσμεύετε φορτία δυσβάστακτα, καὶ ἐπιτίθετε τοῖς ἀνθρώποις, αὐτοὶ δέ, φησίν, οὐδ' ὅσον εἰπεῖν ἄκρῳ δακτύλῳ προσψαύετε αὐτοῖς. τελεωτάτης οὖν ἄρα θρησκείας ἀπόδειξις, τὸ καὶ κατορθοῦν ἀρετήν, εἰσηγεῖσθαι δὲ καὶ ἑτέροις, δι' ὧν ἂν γένοιντο λαμπροί. ὅτι δὲ οὐκ ἄμισθος ὁ ἐπὶ τῷδε πόνος, σαφηνιεῖ λέγων ὁ Χριστοῦ μαθητής, ὅτι ὁ ἐπιστρέψας ἁμαρτωλὸν ἐκ πλάνης ὁδοῦ αὐτοῦ, σώσει ψυχὴν αὐτοῦ ἐκ θανάτου, καὶ καλύψει πλῆθος ἁμαρτιῶν. εἰ δὲ δή τις οἴοιτο, τὸ ἀποκρίνεσθαι αὐτά, καταδηλοῦν, ὅτι μελετῆν αὐτὰ ποιεῖσθαι προσήκει, καὶ τῇδε νοείτω. προστέταχε γὰρ καὶ ὁ Μωσέως νόμος περὶ τῶν τοῦ Θεοῦ λογίων, ὅτι καὶ λαλήσεις ἐν αὐτοῖς καθήμενος, καὶ πορευόμενος ἐν ἀγορᾷ, κοιταζόμενος, καὶ διανιστάμενος. ψάλλει δὲ καὶ ὁ Δαβίδ, καὶ μελετήσω ἐν τοῖς δικαιώμασί σου διαπαντός.

Διότι Γάζα διηρπασμένη ἔσται, καὶ Ἀσκάλων εἰς ἀφανισμόν, καὶ Ἄζωτος μεσημβρίας ἐκριφήσεται, καὶ Ἀκκαρὼν ἐκριζωθήσεται.

Οἰκονομεῖται πάλιν ὁ λόγος, καὶ προαπαγγέλλει τὰ ἐσόμενα κατὰ καιροὺς εἰς παράκλησιν τοῖς ἐξ Ἰσραήλ. καὶ τί δὴ τοῦτο, ἐρῶ. πεπορθημένων τῶν Ἱερο-

quærite, & respondete ea, ut protegamini in die iræ Domini.

XIV. Quonam modo queant ipsi Domino colligari, quamuis detestanda gens, apertè docet. Iubet enim quærere Dominum, iudiciúmque, & iustitiam operari, & respondere ea. Quæritur ergo à nobis Deus, si seclusa omni socordia ardenter optemus efficere, quæ illi accepta sunt. Operabimur etiam iudicium, diuinam eius legem exequentes, & virtuti impigerrimè seruientes. Lucrifaciemus insuper gloriam iustitiæ, rectè factorum ornamentis pulcherrimè cohonestati, gloriosamque, & verè nulli reprehẽsioni affinem in Deum, & fratres charitatis viam currentes. [Plenitudo enim legis est dilectio.] Dictis porrò addendum opinor, *respondere ea.* Hoc est, & alios alloqui, & admonere fratres: ita enim, non aliter virtutis numeros consequemur. Sic etiã Dominus verbo & opere probatissimũ, magnum vocatum iri dixit in regno cælorum. Contrà minimũ, qui studuerit quidem docere quæ huc sufficiant, nec tamen facto præstare volentem quæ probauerit, & legitimè præstare alios iusserit. Deplorat item alicubi Iudæorum magistros his verbis: Væ vobis, [Quoniam alligatis onera importabilia, & imponitis ea in humeros hominum, ipsi autem,] inquit, nec ad punctum temporis primoribus digitis attingitis. Perfectissimæ igitur religionis indicium, & ipsum virtutis officia exequi, & explicare aliis, quibus claritatem adipiscantur. Non cariturum autem præmiis laborem huiusmodi, declarabit Christi discipulus. [Qui conuerterit peccatorem ab errore viæ suæ, seruabit animam eius à morte, & operiet multitudinem peccatorum.] Si quis autem existimauerit, illud *respondere ea*, significare, conuenire ea meditari, intelligat & ita sanè. Nam & Mosis lex de oraculis diuinis ita præcepit, [Et loqueris in eis sedens in domo, & ambulans in foro, dormiens, & surgens.] Psallit quoque Dauid, [Et meditabor in iustificationibus tuis semper.]

Rom. 13. Matt. 5. Matt. 23. Iacob. 5. Deut. 6. Psal. 118.

Quia Gaza direpta erit, & Ascalon in desolationem, & Azotus meridie proiicietur, & Accaron eradicabitur.

XV. Rursum œconomicè procedit sermo, & quodam tempore futura, ad solatium Israëlitarum prænuntiat. Dicam quo-

modo. Euersa Hierosolyma, totaque Iudæa per Nabuchodonosorem subiugata, vicinæ alienigenarum vrbes miserorum calamitate lætabantur, vastitatémque perpessos irridebant, sacrificabántque dijs suis, vt qui omnibus odiosum genus hominũ totum perdidissent. Audebant insuper dicere, nihil sibi commodare, in Deo confidere, reipsa ostensum esse, & opinabantur, Babyloniorum vires quamuis cælesti auxilio præualuisse. Quod si fortè quispiam Iudæus domo, & patria relicta tempore belli aufugiens, ad vicinos vt salutem quæsitum se contulisset, hic peius se habebat, cum qui misericordiam nauare debebant, Babylonios crudelitate superarent. Quocirca infelices illi aduersus Dei gloriam insolescebant, asperósque, & immites afflictis se præbebant, non solum commiserationem nullam tribuentes; sed etiam immaniter stultitia sua captiuos diuexantes. Quid ergo? Post hæc suo tempore Cyro tandem dimittente è captiuitate redierunt Israelitæ, & Hierosolymis constituti vrbem reædificarunt, & templum instaurarunt. Iámque Deo bene iuuante in spe status felicioris erant. Hæc cum Gazæi, & Ascalonitæ, & Azotij, & Accaronitæ, Moabitæ, & Idumæi, & Ammanitæ, & aliæ præterea gentes cognouissent, inuidiæ flamma colliquescebant, & muro vrbem cingentes impedire conabantur. Quare agmine facto qui captiui redierant, in eos bellatum iuerunt, & in valle Iosaphat prælio dimicatum est: vbi Deo Israelem corroborante ceciderunt, interfectíque sunt aduersarij. Adeo autem potenter gentium vrbes subegit, vt eas ad solitudinem redigeret, & gregum stabula efficeret. Huius historiæ nunc meminit, promissionem habentis, primùm quidem reuersionis è captiuitate: deinde futuræ gloriæ, ac victoriæ contra omnes. Direptum enim iri Gazam ait, perituram Ascalonem, Azotum in meridie, hoc est palam, proiiciendam, nec latronum more, sed manifestè, & lege belli, Accaronem verò eradicatum iri. Scitissimè autem ad nominis significatum minando alludit. Redditur enim Accaron eradicatio. Quod ipsam passuram dicit, vt quæ ipsa appellatione calamitatem sibi importandam complectatur.

Esdr. 2. 3. & 4.

A σολύμων, καὶ ἁπάσης δὲ τῆς Ἰουδαίας κατειλημμένης ὑπὸ Ναβουχοδονόσορ, αἱ περίοικοι τῶν ἀλλοφύλων πόλεις ἐπεγάννυντο τοῖς πεπονθόσι, καὶ κατεμειδίων τῶν πεπορθημένων, ἔθυον δὲ καὶ τοῖς ἰδίοις θεοῖς, ὡς τὸ πᾶσιν ἀπηχθημένον ἀπολωλεκόσι γένος· ἀπετόλμων δὲ λέγειν, ὡς ἀνόνητον αὐτοῖς τὸ ἐπὶ Θεῷ πεποιθέναι διὰ πραγμάτων αὐτῶν ἐξελήλεγκται, ᾤοντό τε, ὅτι καὶ τῆς ἄνωθεν ἐπικουρίας εὐσθενεστέρα ἡ τῶν Βαβυλωνίων ἐγένετο χείρ. εἰ δὲ B δή πού τις τῶν ἐκ τῆς Ἰουδαίας τὰ οἴκοι μεθεὶς, καὶ τῆς ἐνεγκούσης ἀποδραμὼν κατὰ τὸν τοῦ πολέμου καιρὸν, ὡς πρὸς ὁμόρους ἀφίκετο σώζεσθαι προσδοκῶν, ἔστ' ἂν ἐν χέρσιν, ὠμοτέροις τῶν Βαβυλωνίων περιτυχὼν, τοῖς κατοικτείρειν ὀφείλουσιν. ἐκ τοίνυν κατεσοβαρεύοντο τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης οἱ τάλανες, σκληροί τε, καὶ ἄτεγκτοι τοῖς πεπραγόσιν ἀθλίως συνιόντων, οὐ συναλγεῖν παραιτούμενοι· μᾶλλον δὲ καὶ ἀγρίως τῇ περὶ ἑαυτῶν σκαιότητι τοὺς ἁλόντας ἐπιφορτίζοντες. τί οὖν; μετὰ τοῦτο ἐπεδήμησεν ὁ C κατὰ καιρὸν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, Κύρου μόλις ἀνέντος, καὶ δὴ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις γεγονότες ἀνετείχιζον τὴν πόλιν, καὶ τὸν ναὸν ἀνεδείμαντο. καὶ ἦσαν ἤδη που ἐν ἐλπίσι λοιπὸν τοῦ εὐημερεῖν, παρασπίζοντος τοῦ Θεοῦ. ἐπειδὴ δὲ ταῦθ' οὕτως περαίνεσθαι μεμαθήκασι, Γαζαῖοί τε καὶ Ἀσκαλωνῖται, καὶ μὴν καὶ Ἀζώτιοι, καὶ οἱ ἐκ τῆς καλουμένης Ἀκκαρὼν, Μωαβῖται, καὶ Ἰδουμαῖοι, καὶ Ἀμμανῖται, ἕτερά τε ἄττα πρὸς τούτοις ἔθνη τῇ τοῦ φθόνου κατετήκοντο φλογὶ, καὶ διακωλύειν D ἤθελον περιφράττοντας τείχει τὴν πόλιν, καὶ δὴ συναγηγερμένοι τῶν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἀνακεκλημένων κατεστρατεύοντο. καὶ συγκεκρότηται μὲν ἡ μάχη κατὰ τὴν κοιλάδα τοῦ Ἰωσαφάτ· πεπτώκασι δὲ, καὶ ἀνῄρηνται Θεοῦ νευρώσαντος τὸν Ἰσραήλ. εἷλον δὲ οὕτω κατακράτος τὰς τῶν ἐθνῶν πόλεις, ὡς εἰς ἐρημίαν αὐτὰς καταστῆσαι, καὶ ποιμνίων ταύτας ἀποφῆναι σηκούς. ταύτης δὴ μέμνηται τῆς ἱστορίας εἰς τὸ παρὸν, ἐπαγγελίαν ἐχούσης, πρῶτον μὲν τῆς E ἐπανόδου τῆς ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας· εἶτα τῆς ἐσομένης εὐκλείας, καὶ τῆς κατὰ πάντων νίκης. διαρπασθήσεσθαι μὲν γὰρ τὴν Γάζαν φησίν, οἰχήσεσθαι δὲ τὴν Ἀσκάλωνα πρὸς ἀφανισμόν, καὶ Ἄζωτον μεσημβρίας ἐκριφήσεσθαι, τουτέστι, φανερῶς, καὶ οὐ τρόπῳ λῃστρικῷ, ἀλλ' ἐναργῶς, καὶ πολέμου νόμῳ. τὴν γε μὴν Ἀκκαρὼν ἐκριζωθήσεσθαι. εὐφυῶς δὲ λίαν πρὸς τὴν τοῦ ὀνόματος δήλωσιν ποιεῖται τὴν ἀπειλήν. ἑρμηνεύεται γὰρ Ἀκκαρὼν ἐκρίζωσις. τοῦτο δὲ αὐτὸ πείσεσθαί φησιν αὐτὴν, οἷα ἔχουσαν ἐν τῇ κλήσει τῆς ἐπενεχθησομένης αὐτῇ συμφορᾶς.

Οὐαὶ οἱ κατοικοῦντες τὸ σχοίνισμα τῆς θαλάσσης, πάροικοι Κρητῶν. λόγος κυρίου ἐφ' ὑμᾶς Χαναάν, γῆ ἀλλοφύλων.

Væ qui habitatis funiculum maris, aduenæ Cretensium. Verbum Domini super vos Chanaan, terra alienigenarum.

Ἀποχρώντως ἀπειλήσας, καὶ τὰ ὅσον οὔπω συμβησόμενα προαναπεφωνηκὼς τοῖς τὴν Παλαιστίνην οἰκοῦσι, Γαζαίοις τε, φημί, καὶ Ἀσκαλωνίταις, Ἀζωτίοις τε, καὶ τοῖς ἐξ Ἀκκαρών, τὸν ἴσον ὑφαίνει λόγον καὶ ἐπὶ ταῖς Φοινίκης, μάλιστα δὲ τῶν ἄλλων ταῖς πρὸς τῇ θαλάσσῃ κειμέναις. ταύτητοι φησίν, οὐαὶ οἱ κατοικοῦντες τὸ σχοίνισμα τῆς θαλάσσης. ἐπειδὴ γὰρ πολλαὶ τῶν κατὰ τὴν Παλαιστίνην πόλεων τῇ θαλάσσῃ προσῳκήκασιν, ἀποδιιστὰς ὥσπερ τὰς σημαινομένας, εἰς τὸ πρὸν παροίκους Κρητῶν αὐτὰς ἀποκαλεῖ, ἵν' ἐντεῦθεν νοῶμεν τοὺς τῆς Φοινίκης οἰκήτορας. Κρῆτες γάρ, καὶ Λίβυες διείργοντο μὲν ἀλλήλων μεσολαβούσης θαλάσσης, ὀλίγοις κομιδῇ διαστήμασιν. ὡς γὰρ ὁ πολὺς ἔχει λόγος, ἀνέμου πνέοντος, ἔσθ' ὅτε τῶν ἐκ Κρήτης βοτανῶν διαπλέουσιν αἱ ὀσμαὶ καὶ τοὺς ἐν Λιβύῃ κτείνουσι θῆρας, ἑρπετά τε φημί, καὶ τὰ τῶν ἰοβόλων ἔθνη. τετάχαται δὴ οὕτω Λίβυές τε, καὶ Κρῆτες ὡς ἔθνος ἕν. ἐντεῦθεν κατὰ καιροὺς ἀποικίας στείλαντες, τὰς ἐν Φοινίκῃ κατῳκήκασι, καὶ ἀνεδείμαντο πόλεις, καθάπερ ἀμέλει καὶ Καππαδόκαι κατὰ καιροὺς τὰς τῆς Παλαιστίνης. καὶ γοῦν ἔφη που Θεὸς διὰ φωνῆς Ἀμώς, οὐχ ὡς υἱοὶ Αἰθιόπων ὑμεῖς ἐστὲ ἐμοὶ υἱοὶ Ἰσραήλ; λέγει κύριος. οὐ τὸν Ἰσραὴλ ἀνήγαγον ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ τοὺς ἀλλοφύλους ἐκ Καππαδοκίας, καὶ τοὺς Σύρους ἐκ βόθρου. καὶ ἀλλοφύλους μὲν τοὺς Παλαιστηνοὺς ὀνομάζει, Σύρους γε μὴν τοὺς Φοίνικας, οὓς καὶ ἀναγαγεῖν ἐκ βόθρου διισχυρίζεται, βόθρον, οἶμαι, τὴν Λιβύην ἀποκαλῶν, διὰ τὸ εἶναί που τάχα κοίλην τε καὶ χθαμαλὴν τὴν χώραν. κατευρύνεται γὰρ εἰς κόλπους ἡ παρ' αὐτοῖς θάλασσα, μονονουχὶ καὶ ἀναφευγούσης αὐτὴν τῆς χέρσου, καὶ τοῖς ὅτι μάλιστα νοτιωτάτοις κλίμασιν εἰσδυομένης. ἰστέον δὲ ὅτι ἀντὶ τοῦ βόθρου, Κυρήνην ὠνομάκασιν οἱ ἕτεροι τῶν ἑρμηνευτῶν, ὅτι Λιβύων ἄποικοι Φοίνικες ἀποφαίνονται ἐναργέστερον. Κυρήνη γὰρ τῆς Λιβύης ἐστὶν ἐπισημοτάτη πόλις. λόγος τοίνυν, φησί, κυρίου ἐφ' ὑμᾶς, ὦ πάροικοι τῶν Κρητῶν, ἤγουν Λιβύων. τὸ δὲ πάροικοί φησιν ἀντὶ τοῦ ἄποικοι, καὶ μετῳκισμένοι. Χαναὰν δὲ πάλιν αὐτοὺς ἀποκαλεῖ. Χαναναῖοι γὰρ ἦσαν ἅπαντες οἱ τὰς Φοινίκης κατοικοῦντες πόλεις, εἰ καὶ γεγόνασιν ἀπ' ἀρχῆς ἄποικοι Κρητῶν. ἰστέον δὲ πάλιν, ὅτι οἱ ἕτεροι τῶν ἑρμηνευτῶν ἀντὶ τοῦ πάροικοι Κρητῶν ἐκδεδώκασι, λόγος κυρίου πρὸς

XVI. Sufficienter minatus, & mox appáritura vaticinatus Palæstinam habitantibus, Gazæis, inquam, & Ascalonitis, Azotiis, & Accaronitis, eadem de vrbibus Phœnices dicit, & in primis de iis quæ ad oram maris sitæ sunt. Idcirco ait, [Væ qui habitatis funiculum maris.] Quoniam verò complures Palæstinorum vrbes erant maritimæ, distinguens quasi de quibus vocatur, in præsens aduenas Cretensium eas nominat, vt hinc Phœnices incolas intelligamus. Cretenses enim, & Libyes mari, perparuo tamen interuallo, dirimebantur. Nam vt fama est, vento spirante nonnunquam herbarum ex Creta odor delatus, feras in Libya interemit, reptilia dico, & venenatorum genera. Itaque Libyes, & Cretenses pro vna gente ponuntur. Hinc aliquando deducta colonia habitarunt, & in Phœnicia ciuitates, quemadmodum videlicet etiam aliquando Cappadoces in Palæstina, instaurarunt. Proinde ait Deus per Amos, [Nonne vt filii Æthiopum vos estis mihi Israel? dicit Dominus. Nonne Israel eduxi ex Ægypto, & alienigenas ex Cappadocia, & Syros ex fouea?] Et alienigenas quidem Palæstinos nominat, Syros autem Phœnices, quos & ex fouea se eduxisse affirmat, foueam, vti reor, Libyam appellans, quia fortassis cauea, & depressa sit regio. In sinus enim mare apud eos dilatatur, terra propemodum refugiente, & in oras maximè Australes recedente. Sciendum porrò, pro fouea quosdam interpretes Cyrenen posuisse, quos Libyum colonos esse manifestò constat: Cyrene enim Libyæ vrbs est illustrissima. Ait igitur, verbum Domini super vos, ô aduenæ Cretensium, siue Libyum. Aduenæ dicit pro colonis, & qui solum mutarunt. Ad hæc Chanaan eos nominat. Chananæi enim erant omnes Phœniciæ vrbium incolæ, tametsi essent ab initio coloni Cretensium. Rursus tenendum est, alios interpretes pro [aduenæ Cretensium edidisse, verbum Domini ad

Amos. 9.

„ vos perditos.] Quia verò nos septuaginta scripturam sequi oportebat, historiam in medium attulimus, quam traditione accepimus, & vt veram, Prophetæ sermo obligauit.

Et perdam vos de habitatione, & erit Creta pascua gregum, & ouile ouium. Et erit funiculus maris iis qui reliqui sunt de domo Iuda. Super ipsos pascentur in domibus Ascalonis, vespere diuertent à facie filiorum Iudá, quia visitat eos Dominus Deus eorum, & auertit captiuitatem eorum.

XVII. En, rursum vt inquilinos alloquitur, & quasi cum iis qui solum verterunt differit, veritatémque historiæ confirmat. Perditurum enim se illos dicit de habitatione; hoc est, de terra, in quam habitatum concesserunt. Adeo porrò vrbes eorum vastatum iri dicit, vt pascua, & ouile gregum fiant. Cretam autem ipsorum Phœnicen, siue incolas Phœnices vocat, vtpote ex Creta Libyum confini, & vicina profectos. Superioribus quippe temporibus vna gens fuerant, genúsque sanguine, & legibus miscuerat. Antea dixi, congregatas esse omnes gentes, inuidia ardentes, & Hierosolymam post tempus captiuitatis oppugnatum iuisse, atque etiam conserto prælio in valle Iosaphat victos occubuisse, qui liberatis impie insidiabantur. Victores igitur Israelitæ alienigenarum agros vt desertos depascebant, & Philistinorum, seu Palæstinorum vrbibus stabulorum loco vtebantur, quod omnes earum incolæ funditus interiissent. [Erit igitur, inquit, funiculus maris,] hoc est, maritimæ Palæstinorum vrbes; quæ aliquando frequentes erant, terribiles, & pœne inexpugnabiles, pascua gregum reliquiis domus Iuda. Ex captiuitate enim superstites, & vix relicti, ipsi vicerunt, ipsi in domos Ascalonis vespere diuertent. Vesperi siquidem pastores pecudum greges stabulis includunt. Quæ igitur hæc tanta virtus? aut quomodo istuc fiet, quod fidem omnem, orationémque vincit? „ Quoniam [visitauit eos, inquit, Do„ minus Deus eorum, & auertit capti„ uitatem eorum.] Ac si dicat. Desiit ipsis irasci, condonauit eis delicta, & rursus, vt quondam Israelitis militat,

A ὑμᾶς ἔθνος ὠλεθρευμένον. ἐπεὶ δὲ ἦν ἀναγκαῖον ἀκολουθῆσαι πάλιν καὶ τῇ τῶν ἑβδομήκοντα γραφῇ, τὰ ἐκ τῆς ἱστορίας παρηγάγομεν εἰς μέσον, ἃ φέρεται εἰς ἡμᾶς ἐκ παραδόσεως, ἐπισφραγίζει δὲ ὡς ἀληθῆ καὶ ὁ τοῦ Προφήτου λόγος.

Καὶ ἀπολῶ ὑμᾶς ἐκ κατοικίας, καὶ ἔσται Κρήτη νομὴ ποιμνίων, καὶ μάνδρα προβάτων. καὶ ἔσται τὸ σχοίνισμα τῆς θαλάσσης τοῖς καταλοίποις οἴκου Ἰούδα. ἐπ' αὐτοὺς νεμήσονται ἐν B τοῖς οἴκοις Ἀσκάλωνος, δείλης καταλύσουσιν ἀπὸ προσώπου υἱῶν Ἰούδα, ὅτι ἐπέσκεπται αὐτοὺς κύριος ὁ Θεὸς αὐτῶν, καὶ ἀπέστρεψε τὴν αἰχμαλωσίαν αὐτῶν.

Ἰδού, πάλιν ὡς μετοίκοις προσλαλεῖ, καὶ ὡς μετανάσταις διαλέγεται, καὶ μεμαρτύρηκε τῇ ἱστορίᾳ τὸ ἀληθές. ἀπολέσθαι γὰρ αὐτούς φησιν ἐκ κατοικίας, τουτέστιν, ἐκ γῆς εἰς ἣν παρῳκήκασιν. εἰς τοῦτο γε μὴν ἐρημίας ἀφίξεσθαί φησι τὰς παρ' αὐτῶν πόλεις, ὡς νομὴν, καὶ μάνδρας γενέσθαι ποιμνίων. Κρήτην δὲ αὐτῶν τὴν Φοινίκην, ἤτοι τοὺς ἐν C τῇ Φοινίκῃ ἀποκαλεῖ ὡς ἐκ Κρήτης ὄντας Λιβύων ὁμόρου, καὶ γείτονος. ἓν δὲ ἤστην κατὰ τοὺς ἄνωθεν χρόνους, μέμικτο δὲ ἀλλήλοις τὰ γένη καθ' αἷμά τε, καὶ νόμους. φθάσας εἶπον, ὅτι συναγήγερτο μὲν τὰ πάντα ἔθνη φθόνῳ διακεκαυμένα, καὶ κατεστρατεύοντο τῆς Ἱερουσαλὴμ μετὰ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας καιρὸν, καὶ δὴ πολέμου συστάντος ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰωσαφὰτ ἡττῶνται, καὶ πεπτώκασιν οἱ τοῖς λελυτρωμένοις ἀνοσίως ἐπιβουλεύοντες. κεκρατηκότες D οὖν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ κατεβόσκον ὡς ἐρήμους τοὺς τῶν ἀλλοφύλων ἀγρούς, καὶ δὴ σηκοῖς ἐχρῶντο ταῖς ἐρημωθείσαις πόλεσι τῶν Φυλιστιείμ, τουτέστι, τῶν Παλαιστινῶν, διὰ τὸ πάντας ἄρδην ἀπολέσθαι τοὺς ἐν αὐταῖς. ἔσται τοίνυν, φησί, τὸ σχοίνισμα τῆς θαλάσσης, τουτέστιν, αἱ πρὸς τῇ θαλάσσῃ τῶν Παλαιστινῶν πόλεις, αἱ πολυανδρούμεναί ποτε, αἱ δειναί, καὶ δυσκαταγώνιστοι νομὴ ποιμνίων τοῖς καταλοίποις οἴκου Ἰούδα. οἱ γὰρ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας E ἀνασεσωσμένοι, καὶ περιλελειμμένοι μόλις, αὐτοὶ κεκρατήκασιν, αὐτοὶ καὶ ἐν τοῖς οἴκοις Ἀσκάλωνος δείλης καταλύσουσι. πρὸς ἑσπέραν γὰρ οἱ ποιμένες ἐγκατακλείουσι τοῖς σηκοῖς τὰς τῶν θρεμμάτων ἀγέλας. τίς οὖν ἡ τοσαύτη δύναμις; ἢ πῶς ἔσται τοῦτο, τὸ καὶ πίστεως ἐπέκεινα, καὶ λόγου παντός; ὅτι ἐπέσκεπται φησὶν αὐτοὺς κύριος ὁ Θεὸς αὐτῶν, καὶ ἀπέστρεψε τὴν αἰχμαλωσίαν αὐτῶν. ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι. κατέληξε τῆς ἐπ' αὐτοὺς ὀργῆς, ἀνῆκεν αὐτοῖς τὰ ἐγκλήματα καὶ συνοπλίζεται μὲν ὥσπερ καὶ πάλαι τοῖς ἐξ Ἰσραήλ,

χαρίζεται δὲ τὸ νικᾶν τοὺς ἀνθεστηκότας, καὶ τοῦτο A ἀμογητί. οὐκοῦν ὅταν ἁμαρτάνοντας ἀποστρέφηται Θεός, ὑπὸ πόδας κεισόμεθα τῶν ἐχθρῶν, καὶ οὐδεὶς ὁ σώζων ἐστίν. εἰ δὲ ἐποπτεύῃ πάλιν, ἐφιεμένους ἀρετῆς ἐννόμως ἐθέλοντας, ἀμείνους μὲν ἐσόμεθα πολέμου παντός, κατευμεγαλυνθήσομεν δὲ τῶν ἀνθεστηκότων, καὶ πληροφορήσει λέγων αὐτὸς περὶ δικαίου παντός, ὅτι ἐπ' ἐμὲ ἤλπισε, καὶ ῥύσομαι αὐτόν.

Ἤκουσα ὀνειδισμοὺς Μωάβ, καὶ κονδυλισμοὺς B υἱῶν Ἀμμών, ἐν οἷς ὠνείδιζον τὸν λαόν μου, καὶ ἐμεγαλύνοντο ἐπὶ τὰ ὅριά μου. διὰ τοῦτο ζῶ ἐγώ, λέγει κύριος τῶν δυνάμεων, ὁ Θεὸς Ἰσραήλ, διότι Μωὰβ ὡς Σόδομα ἔσται, καὶ υἱοὶ Ἀμμὼν ὡς Γόμορρα, καὶ Δαμασκὸς ἐκλελειμμένη, ὡς θημωνία ἅλωνος, καὶ ἠφανισμένη εἰς τὸν αἰῶνα. καὶ οἱ κατάλοιποι λαοῦ μου διαρπῶνται αὐτούς, καὶ οἱ κατάλοιποι ἔθνους μου κληρονομήσουσιν αὐτούς.

Πεπορθημένοις τοῖς Ἱεροσολύμοις, καὶ περιεχόσιν ἀθλίως τοῖς ἐξ Ἰσραήλ, ἐπετώθαζον τὰ παρόσοικα τῶν ἐθνῶν, ᾤοντό τε ὅτι τῶν παρά σφισι ψευδωνύμων θεῶν τὸ ἁλῶναι τὴν Ἰουδαίαν, ἀνατετραμμένης εἰσάπαν, καὶ οἰχομένης τάχα που πρὸς τὸ μηδέν, τῆς ἀεί τε καὶ ἄνωθεν ἐπικουρούσης αὐτοῖς χειρός, δῆλον δὲ ὅτι τῆς τοῦ πάντων κρατοῦντος Θεοῦ. δυσβουλίας γὰρ εἰς τοῦτο κατηκίαζέ τινας τὸ ἀπεικὸς οὐδέν, ὡς πεπλανημένοις, ξύλοις τε, καὶ λίθοις λελατρευκότας, καὶ τὸν φύσει τε, καὶ ἀληθῶς D ἠγνοηκότας Θεόν. ἀκήκοα τοίνυν, φησί, τοὺς Μωαβιτῶν ὀνειδισμούς, καὶ κονδυλισμοὺς υἱῶν Ἀμμών. διοίσει γάρ, οἶμαι, κατ' οὐδένα τρόπον ἢ ῥάβδῳ τυχὸν ἢ λίθῳ τοὺς πεπονθότας ὁ πλήττων ὀνειδισμοῖς, καὶ ἀχάλινον ἐπ' αὐτοῖς ἀνευρύνων στόμα, ἀνερευγόμενός τε, καὶ λέγων τὰ δι' ὧν ἦν εἰκὸς καταπικραίνεσθαί τινας εἰς δυσθυμίας, καὶ λύπας, καὶ φορτικωτέραν ἔχειν τῆς συμφορᾶς τὴν ἔφοδον. ἐπειδὴ δὲ καὶ κατ' αὐτῆς τῆς θείας τε καὶ ἀπορρήτου δόξης ἀθυροστομοῦντες ἠλέγχοντο, ταύτῃ, φησί, τὰ Σοδο- E μιτῶν ἀνατλάντες δίκην βαδιοῦνται πρὸς ὄλεθρον, καὶ μικρά που τάχα τὰ Γομόρρας ἀποφαίνοντες πάθη ταῖς ἑαυτῶν συμφοραῖς, ὀψέ τε, καὶ μόλις δι' αὐτῶν εἴσονται τῶν συμβεβηκότων τὴν τοῦ κολάζοντος δύναμιν. Δαμασκὸς γε μὴν ἡ Φοινίκων μητρόπολις ἡ λαμπρά, καὶ περίοπτος, ἐν ᾗ τὰ βασίλεια, σωρὸς ἔσται καλάμης, οὐκ ἐχούσης ἀστάχυν, ἧς οὐδεὶς μὲν ὁ λόγος, εἰς κατάπρησιν δὲ

A victoriámque de aduersariis citra laborem largitur. Quare si peccantes Deus auersatus fuerit, pedibus inimicorum nostrorum subiiciemur, & qui nos seruet, nemo erit. Quod si nos rursum aspiciat, virtutis cupidos, & ex legibus viuere volentes bello quouis superiores erimus, aduersarióśque superabimus. Fidem certam faciet huius rei, ipsemet, dicens de iusto quolibet; [Quoniam in me sperauit, liberabo eum.]

Psal. 90

B *Audiui opprobria Moab, & percussiones filiorũ Ammon, in quibus opprobrauerunt populo meo, & magnificati sunt super terminos meos. Propterea viuo ego, dicit Dominus exercituũ, Deus Israel, quia Moab sicut Sodoma erit, & filii Ammon sicut Gomorrha, & Damascus derelicta, vt aceruus areæ, & dissipata in sempiternum: & qui relicti fuerint populi mei diripient eos, & reliqui gen-* C *tis meæ hæreditabunt eos.*

XVIII

Expugnatis Hierosolymis, filiis Israel iam ærumnosis vicinæ gentes insultabant, excidiúmque Iudææ numinum suorum commentitiorum opus esse, arbitrabantur; euersa iam penitus, & in nihilum quasi redacta potentia, quæ illos nunquam non desuper adiutârat, omnipotentis Dei nimirum. Non est enim incredibile, quosdam vsque eo desipuisse, vt seductos, lignisque ac lapidibus seruientes, & verum ac natura D Deum ignorantes: Inquit igitur, audiui Moabitarum exprobrationes, & percussiones filiorũ Ammon. Nihil quippe interesse censeo, inter virga fortè, aut lapide, & probris miseros percutientem, & os infrǽne super ipsos dilatantem, eructantémque etiam verbis, quibus verisimile est quosdam ad tristitias, & ægritudines exacerbari, & inuadentem se calamitatem sentire onerosiorem. Quoniam autem etiam contra ipsam diuinam, ineffabilémque gloriam petulanter garriuisse comperti E sunt, idcirco Sodomitarum supplicium sustinentes in exitium ibunt, & rebus suis perditis quasi leuia Gomorritas passos ostendentes, serò, & vix per ipsa quæ contigerint punientis virtutem cognoscent. Damascus verò Phœnicum metropolis illa eximia & conspicua, vbi domicilium regis, cumulus seu aceruus erit stipularum sine spicis, quæ nihili fiunt: sed comburentur

tandem, aut dissipantur. Palearum A quippe cumulos ventorum rabies huc illuc disiicit. Simili modo incolas captarum vrbium capientium impetus, instar ventorum turbulentissimorum irruentium, quoquo versum dissipant. Per neminem autem nisi per ipsum populum afflictum, & probris concisum mala huiusmodi aliquando fœliciter inflictum iri, demonstrat his verbis. [Reliqui populi mei diripient eos, & reliqui gentis meæ hæreditabunt B eos.] Reliquos enim gentis, vt ante dixi, captiuitate solutos nominat, qui gentes subegerunt, & captas alienigenarum vrbes in solitudinem meram redegerunt.

Quando igitur vniuersorum Deus, vt prudens dispensator Ecclesiam exercet, aut tribulationes inferens, aut persecutiones in eam ab inimicis adorientibus commoueri sustinens, à gentilibus forte, aut impiis hæreticis, nemo irrideat, quin adhuc totius certa- C minis finem exspectet. Qui enim effusè rident, nonnunquam, & Christo, tantum non vt probrum obiiciunt, quasi suos non tueatur, seu quasi ad hoc imbecillus sit, illos Sodomitarum supplicium manet, & ignis alimentum erunt, & insuper quos se vicisse putabant, ab iis se victos inuenient.

Hæc eis pro contumelia ipsorum, quia exprobrauerunt, & magnificati sunt supra Dominum omnipotentem. D *Manifestus erit Dominus super eos, & disperdet omnes deos gentium terræ.*

XIX.

Hæc ipsis pars, inquit, & hæc sors, siue hæreditas. Fuerunt enim contumeliosi, contra ipsam gloriam ineffabilem insolenter garrientes miseri, & maledicas voces emittentes, atque aduersus eum, qui est super omnia, non sine insigni, & effrænata audacia propè insurgentes. Quoniam autem omnipo- E tentiæ gloriam diis suis adscripserunt, [Manifestus erit Dominus super ipsis.] Hoc est, suam potentiam super ipsis manifestabit, quia omnes eorum deos funditus disperdet. Euersa sunt enim, & collapsa delubra ipsorum per manus Israel, & idola manufacta captiuorum manibus vbique, pérque omnes gentes confracta, & contrita sunt. Vbi igitur deorum illorum virtus? aut quomodo alios seruauerint, qui sibi ipsis opitulari nequiuerunt? Imò verò quid

Mal. iij.

A τὸ πέρας, ἤγουν διασκεδασμόν. τοὺς γὰρ τῶν ἀχύρων σωροὺς αἱ τῶν πνευμάτων ὁρμαὶ διαρριπτοῦσι πανταχῆ. κατὰ τὸν ἴσον δὲ τρόπον καὶ τοὺς ἐν ταῖς πόλεσι ταῖς ἁλισκομέναις αἱ τῶν ἑλόντων δυνάμεις διασκιδνᾶσι πανταχοῦ, τοῖς ῥαγδαιοτάτοις ἐν ἴσῳ πνεύμασι κατεμπιπτόντων. ὅτι δὲ οὐχ ἑτέρου τοῦτο μᾶλλον, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ πεπονθότος, καὶ ὀνειδισθέντος λαοῦ τὰ τοιάδε τῶν κακῶν κατόρθωσις ἔσται κατὰ καιροὺς, ἀποφαίνει λέγων. οἱ κατάλοιποι τοῦ λαοῦ μου B διαρπῶνται αὐτοὺς, καὶ οἱ κατάλοιποι ἔθνους μου κατακληρονομήσουσιν αὐτούς. καταλοίπους γὰρ ἔθνους, ὡς ἤδη προέφην, τοὺς ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας σεσωσμένους ἀποκαλεῖ, οἳ κεκρατήκασι τῶν ἐθνῶν, καὶ τὰς τῶν ἀλλοφύλων ἑλόντες πόλεις, εἰς ἐρημίαν αὐτὰς κατέστησαν παντελῆ.

Ὅταν τοίνυν οἰκονομικῶς ὁ τῶν ὅλων Θεὸς διαγυμνάζῃ τὴν ἐκκλησίαν, ἢ θλίψεις ἐπάγων, ἢ διωγμοὺς περιέπεσθαι συγχωρῶν, ἐπιφυομένων αὐτῇ τῶν ἐχθρῶν, Ἑλλήνων τυχὸν, ἢ αἱρεσίων αἱ- C ρετικῶν, καταμειδιάτω μηδεὶς, περιμενέτω δὲ πάλιν τοῦ παντὸς ἀγῶνος τὸ πέρας. οἱ γὰρ πλατὺ γελῶντες ἔσθ' ὅτε, καὶ μονονουχὶ κατονειδίζοντες τὸν Χριστὸν, ὡς τῶν ἰδίων οὐ προασπίζοντα, ἤγουν ὡς οὐκ οἰόντε, καὶ ἀσθενοῦντα πρὸς τοῦτο, τὰ Σοδομιτῶν ὑπομένουσι πάθη, καὶ πυρὸς ἔσονται τροφὴ, καὶ πρός γε δὴ τούτοις, οὓς ἡττῆσθαι νενομίκασι, κρατοῦντας εὑρήσουσιν.

Αὕτη αὐτοῖς ἀντὶ τῆς ὕβρεως αὐτῶν, διότι ὠνείδισαν, καὶ ἐμεγαλύνθησαν ἐπὶ τὸν κύριον D τὸν παντοκράτορα. ἐπιφανὴς ἔσται κύριος ἐπ' αὐτοὺς, καὶ ἐξολοθρεύσει πάντας τοὺς Θεοὺς τῶν ἐθνῶν τῆς γῆς.

Αὕτη, φησὶν, αὐτοῖς ἡ μερὶς, καὶ οὗτος ὁ κλῆρος. πεπαρῳνήκασι γὰρ, κατ' αὐτῆς ἀπορρήτου δόξης ἀθυροστομοῦντες οἱ δείλαιοι, καὶ παλιμφήμους ἱέντες φωνὰς, καὶ τοῦ πάντων ἐπέκεινα μονονουχὶ κατεξανιστάμενοι, δεινῷ τε, καὶ ἀχαλίνῳ χρώμενοι πρὸς τοῦτο θράσει. ἐπεὶ δὲ τὴν ἐπὶ τὰ E πάντα δύνασθαι δόξαν τοῖς ἰδίοις ἀνῆπτον θεοῖς, ἐπιφανὴς ἔσται κύριος ἐπ' αὐτοῖς, τουτέστι, τὴν ἰδίαν αὐτοῖς ἐμφανιεῖ δύναμιν, διά γε τοῦ πάντας αὐτῶν ὀλοθρεῦσαι τοὺς Θεούς. ἀνῄρηνται γὰρ, καὶ πεπτώκασι τὰ παρ' αὐτοῖς τεμένη διὰ χειρὸς Ἰσραὴλ, καὶ χειρὸς ἔργον γεγόνασι τὰ χειρόκμητα πανταχῆ τε, καὶ ἐν παντὶ ἔθνει τῶν ἑαλωκότων. ποῦ δὴ οὖν τῶν θεῶν ἡ δύναμις; ἢ πῶς ἂν ἑτέρους ἐκσώσαιεν, οὔ γε δὴ σφισὶν αὐτοῖς ἐπαμύνειν οὐχ οἷοί τε; μᾶλλον δὲ τί γὰρ ὅλως κα-

φὸς, καὶ ἀναίσθητος ὕλη, τὰ εἴδωλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον, καὶ χρυσίον ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων, καὶ εἰ μὴ φορτικὸν εἰπεῖν, μᾶλλον δὲ καὶ εἰρήσεται, τί ὠφελεῖ γλυπτὸν, ὅτι ἔγλυψαν αὐτὸ, ἔπλασαν αὐτὸ χώνευμα φαντασίαν ψευδῆ, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν; καὶ ἢ φησὶν ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, ὅμοιοι αὐτοῖς γένοιντο πάντες οἱ ποιοῦντες αὐτὰ, καὶ πάντες οἱ πεποιθότες ἐπ' αὐτοῖς.

Καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ ἕκαστος ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ, πᾶσαι αἱ νῆσοι τῶν ἐθνῶν.

Ἐπιφανῆ γενέσθαι φαμὲν ἐπ' αὐτοὺς τὸν κύριον, ὡς ὠλοθρευκότα πάντας αὐτῶν τοὺς θεοὺς, πάλαι μὲν διὰ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ τοῖς τῶν ἀλλοφύλων πόλεσι συγκαταπιμπράντων εὐσθενῶς τὰ ἐν τοῖς τεμένεσιν εἴδη, καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς βωμούς· κατὰ δέ γε τὸν καιρὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ μονογενοῦς τοῦτο γεγονὸς ἀληθέστερον κατίδοι τις ἂν, ὅτε καὶ Θεὸς ὢν ὁ λόγος, γέγονε καθ' ἡμᾶς καὶ ἐπιφανής. καὶ γοῦν οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ τὸν ὄντα ἀπ' ἀρχῆς, ὃν ἀκηκόασι, τοῦτον αὐτὸν ψηλαφῆσαί τε χερσὶ, καὶ ἰδεῖν ἔφασκον ὀφθαλμοῖς. ἐμφανὴς γὰρ γέγονεν ὁ τοῦ ὁρᾶσθαι κρείττων ὡς Θεός. ψάλλει δέ που καὶ Δαβίδ. ὁ Θεὸς ἐμφανῶς ἥξει, ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐ παρασιωπήσεται. ἐπειδὴ δὲ γέγονεν ἐμφανὴς, καὶ ἐπὶ γῆς ὤφθη, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη, τότε καὶ ἀπολώλασιν αἵ βδελυραί τε, καὶ βέβηλοι τῶν εἰδώλων ἀγέλαι. ἀνήρηται δὲ εἰσάπαν καὶ τὸ τοῦ διαβόλου κράτος, ἕκαστος δὲ λοιπὸν τῶν διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐνηνεγμένων προσάγει δι' αὐτοῦ τε, καὶ σὺν αὐτῷ τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ τὴν προσκύνησιν ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἔτι μὲν ἐστὶ κατὰ μόνην τῶν Ἰουδαίων γνωστὸς ὁ Θεὸς, ἀλλὰ καὶ αἱ τῶν ἐθνῶν χῶραί τε, καὶ πόλεις, κἂν εἰ τῆς Ἰουδαίας ἀπονοσφίζοιντο μεσολαβούσης θαλάσσης, οὐδὲν ἧττον προσίασι τῷ Χριστῷ, προσάγουσι τὰς λιτὰς, ἀνάπτουσι τὰς δοξολογίας, ἀκαταλήκτοις εὐφημίαις καταγεραίρουσι. πάλαι μὲν γὰρ ἦν ἐν τῷ Ἰσραὴλ μέγα τὸ ὄνομα αὐτοῦ· νυνὶ δὲ λοιπὸν τοῖς ἁπανταχοῦ γέγονε γνωριμώτατος, γῆ δὲ, καὶ θάλαττα μεστὴ τῆς δόξης αὐτοῦ. καὶ τοῦτο ἦν ἄρα τὸ, ζῶ ἐγὼ, λέγει κύριος. ἡ μὴν ἐμπλησθήσεται τῆς δόξης κυρίου πᾶσα ἡ γῆ. προσκυνήσει δὴ οὖν ἕκαστος ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ φησι. προαναγραφῶν μὲν γὰρ ὁ νόμος τῆς ἐκκλησίας τὸ κάλλος, τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ ἀνώρθωσε σκηνήν. ἧς εἰς τύπον καὶ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ὁ διαβόητος ἐκεῖνος ἐγήγερται ναός. προστέταχε δὲ τοῖς ἀρχαιοτέροις ὁ θεσπέσιος Μω-

A tandem surda, & sensus expers materia, [Simulachra gentium argentum & aurum, opera manuum hominum,] ac, nisi dictu graue sit, sed dicatur licet, [Quid prodest sculptile, quia sculpserunt illud, finxerunt illud conflatile phantasiam, seu imaginem falsam] iuxta Prophetæ vocem? Et vt dicit diuinus Dauid, [Similes illis fiant omnes, qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis.]

Abac. 2.

Et adorabunt eum singuli de loco suo, omnes insulæ gentium.

B Manifestum super ipsos Dominum factum dicimus, quando omnes eorum deos deleuit, olim quidem cum Israelitæ vnà cum alienigenarum vrbibus simulacra in templis, & aras eorundem viriliter concremarunt: post susceptam autem ab vnigenito Dei filio humanam naturam hoc verius factum videre quis potest, quando etiam Deus Verbum nostrum simile factum apparuit. Quare diuini discipuli eum qui est ab initio, quem audiuerunt, ipsum se & contre- C ctasse manibus, & vidisse oculis aiebant. Manifestus enim factus est, qui quatenus Deus, oculorum obtutum effugit. Psallit item quodã loco Dauid, [Deus manifestè veniet, Deus noster, & non silebit.] Postquam autem factus est manifestus, [Et in terris visus, & cum hominibus conuersatus est,] tunc etiam profani, & execrandi idolorum greges perierunt. Similiter diaboli imperium penitus euersum est, & de cætero vnus- D quisque eorum, qui per fidem in Christum ad agnitionem veritatis adducti sunt, per ipsum, & cum ipso Deo patri adorationẽ de loco suo offert, nec amplius in sola Iudæa notus est Deus: sed gentiũ quoque regiones, & vrbes, quanquam intercedente mari à Iudęa seiunctæ, nihilominus ad Christum accedũt, ei preces offerunt, eum glorificant, & nunquam intermissis laudibus venerantur. Olim quidem [erat in Israel magnũ nomen eius:] nunc iam omnibus vbique notissimus est, & plena est terra, ac mare E gloria eius. Et hoc nempe est, [viuo ego, dicit Dominus,] & quæ sequuntur. Implebitur vtique omnis terra gloria eius: idcirco quilibet de loco suo adorabit, vt Propheta dicit. Præfigurãs enim, & adumbrans lex pulchritudinẽ Ecclesiæ, tabernaculũ illud vetus Israelitis ædificabat. In eiusdem typũ illud etiã fama celebratũ templum Hierosolymis est conditum. Mandauit autẽ antiquis diuinus Moses,

XX.

1. Ioan. 1.

Psal. 49.

Baruch 3.

Psal. 75.

Esai. 6.

Moses, siue per illum Deus, vti ex vniuersa Iudæa qui vellent adorare, Hierosolymam se conferrent, ibique & sacrificarent, & Deũ precibus venerarentur: extráque templum sacrificãtibus pœna capitalis erat proposita. Vbi autem tempus vmbræ præteriit, typica cessarunt, & de cætero diuinitaté citra typum cognouimus. Neque verò altissimus in tẽplis manufactis habitat: quin potius cælum & terram, & quæ infra terram sunt implet. Quocirca eũ vbique, & in omnibus esse credẽtes, vbi quisque fuerit, ibi adoret: vtpote propè habens Deum dicentem, [Deus appropinquans ego, & non Deus de longè.] Sciendũ porrò, sacras literas Ecclesias nonnunquam insulas vocare, in hoc mundo tanquam in mari sitas, & incõmodorum mundanorum veluti aquis amaris circumfusas, violentissimisque persecutionũ fluctibus tantum non verberatas, & adeo firmatas, vt ruere nequeãt, sursũmque sese attollẽtes, nec vllis tribulationibus submergi patiẽtes. Propter Christum enim inconcussæ stant Ecclesiæ [& portæ inferi ipsis non præualebunt.] Quamobrem si quis insulas gentium intelligere voluerit Ecclesias ex gentibus, à scopo conueniente non deflectet.

Et vos Æthiopes vulnerati gladio meo eritis.

XXI. Omnium generum, siue gentium meminit, quę Israelem armis oppugnarunt, & aduersus diuinam gloriam deblaterarunt. A Iudæis, & Ammonitis igitur transit ad Æthiopas, siue ad orientem, & Austrum sitos, & regionem Persidi finitimam incolentes: siue Ægyptios, vt confines, & Israelitis vicinos. Est autem & Ægyptia tellus pars quædam Æthiopiæ. Quocirca Ægypti flumina scriptura sancta consueuit nominare. Nam & ipsi bibunt fluuium Geon, de quo scriptura dicit: [Hic est qui circuit omnem terram Æthiopiæ.] Eritis itaque & vos Æthiopes vulnerati gladio meo. Suum appellat gladium Iudæorum, vtpote quem ipse sceleratis ad suam, & Israelis gloriam, vt dixi, inducit.

Et quia diuinitus inspirata scriptura etiam sub intelligentiam solam cadentes Æthiopas nouit, age de ipsis quoque à sententia verborum nihil discedentes disseramus. Beatus Dauid alicubi psallens, quasi Dominum nostrum Iesum Christum psallit. [Tu contriuisti

σῆς, ἤγουν δι' ἐκείνου Θεὸς, ἐκ πάσης τῆς Ἰουδαίας χώρας τοὺς προσκυνεῖν ἐθέλοντας ἀναφοιτᾶν εἰς Ἱεροσόλυμα, θύειν τε οὕτω, καὶ προσκυνεῖν τῷ Θεῷ, καὶ θάνατος ἦν ἡ δίκη τοῖς ἔξω θύουσι τοῦ ναοῦ. ἐπειδὴ δὲ παρελήλακε τῆς σκιᾶς ὁ καιρὸς, πέπαυται τὰ ἐν τύποις, ἐγνώκαμέν τε λοιπὸν ὡς οὐκ ἐν τύπῳ τὸ θεῖον. οὔτε μὴν ὁ ὕψιστος ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ, πληροῖ δὲ μᾶλλον οὐρανούς τε, καὶ γῆν, καὶ τὰ κατώτερα. ταύτητοι πανταχῆ τε αὐτὸν, καὶ ἐν πᾶσιν εἶναι πιστεύοντες ἧπερ ἂν ἕκαστος ὢν τυγχάνῃ, ἐκεῖ ποιῆται τὴν προσκύνησιν, ὡς ἐγγὺς ἔχων τὸν λέγοντα Θεὸν, Θεὸς ἐγγίζων ἐγώ εἰμι, λέγει κύριος, καὶ οὐχὶ Θεὸς πόρρωθεν. ἰστέον δὲ, ὅτι νήσους ἔσθ' ὅτε τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν τὰς ἐκκλησίας ἀποκαλεῖ, οἷα ἐν θαλάσσῃ κειμένας ἐν τῷ δὲ τῷ κόσμῳ, καὶ πικροῖς ὕδασι περιεχομένας ταῖς ἐν αὐτῷ περιστάσεσι, καὶ μονονουχὶ ῥαγδαιοτάτοις κύμασι καταπαιομένας τοῖς διωγμοῖς, ἀδιαπτώτως ἐρηρεισμένας, καὶ ἀνεχούσας ὑψοῦ, καὶ ταῖς θλίψεσιν οὐ βαπτιζομένας. ἀκλόνητοι γὰρ διὰ Χριστὸν αἱ ἐκκλησίαι, καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῶν. οὐκοῦν εἰ δὴ βούλοιτό τις νήσους ἐθνῶν ἐννοεῖν τὰς ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίας, οὐκ ἔξω τοῦ πρέποντος βαδιεῖται σκοποῦ.

Καὶ ὑμεῖς Αἰθίοπες τραυματίαι ῥομφαίας μου ἔσεσθε.

Παντὸς διαμέμνηται γένους, ἤγουν ἔθνους πεπολεμηκότος τὸν Ἰσραὴλ, καὶ κατὰ τῆς θείας δόξης πεφλυαρηκότος. μέτεισι τοίνυν ἐξ Ἰουδαίων, καὶ Ἀμμανιτῶν ἐπὶ τοὺς Αἰθίοπας, ἢ τοὺς πρὸς ἠῶ, καὶ νότον κειμένους, καὶ Περσῶν γῆς τὴν ἀγχιτέρμονα κατοικοῦντας χώραν· ἢ ἐπ' Αἰγυπτίους ὡς ὁμόρους ὄντας, καὶ γείτονας τοῖς ἐξ Ἰσραήλ. Αἰθιοπίας δὲ μοῖρα καὶ τῶν Αἰγυπτίων ἡ γῆ. καὶ γοῦν ποταμοὺς Αἰθιοπίας ὀνομάζειν ἔθος τοῖς ἱεροῖς γράμμασι τοὺς τῆς Αἰγυπτίων. πίνουσι γὰρ καὶ αὐτοὶ τὸν Γηὼν, περὶ οὗ φησὶν ἡ γραφὴ, οὗτός ἐστιν ὁ κυκλῶν πᾶσαν τὴν γῆν Αἰθιοπίας. ἔσεσθε τοίνυν καὶ ὑμεῖς Αἰθίοπες τῆς ἐμῆς τραυματίαι ῥομφαίας. ἑαυτοῦ δὲ φησι ῥομφαίαν τὴν τῶν Ἰουδαίων, ὡς αὐτὸς ἐπάγων αὐτὴν τῆς ἀνοσίας πεπαρῳνηκόσιν εἴς τε τὴν ἑαυτοῦ δόξαν, ὡς ἔφην, καὶ μέντοι τοῦ Ἰσραήλ.

Ἐπειδὴ δὲ οἶδεν ἡ θεόπνευστος γραφὴ, καὶ νοητοὺς Αἰθίοπας, φέρε τι καὶ ἐπ' αὐτοῖς λέγωμεν, οὐκ ἔξω βαίνοντες τῆς τῶν προκειμένων ἐννοίας. ἔφη που ψάλλων ὁ μακάριος Δαβὶδ, ὡς πρὸς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, σὺ συνέτριψας τὰς κεφαλὰς τῶν δρακόντων ἐπὶ τοῦ ὕδατος. σὺ συνέθλασας τὰς

κεφαλὴν τοῦ δράκοντος, ἔδωκας αὐτὸν βρῶμα λαοῖς τοῖς Αἰθίοψιν. ἀλλὰ καὶ ἑτέρωθί που. ἐναντίον αὐτοῦ προπεσοῦνται Αἰθίοπες, καὶ οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ χοῦν λείξουσιν. ὁμολογεῖ δέ που καὶ ἡ ἐν τῷ ᾄσματι τῶν ᾀσμάτων τυπουμένη νύμφη μέλαινά τε εἶναι, καὶ καλή. οὐκοῦν Αἰθίοπας νοητέον τοὺς οἱονεὶ σκοτεινήν τε, καὶ ἀλαμπῆ τὴν διάνοιαν ἔχοντας, τὴν οὔπω κατηυγασμένην, καὶ τὸ θεῖον οὐκ ἔχουσαν φῶς. ἀλλ' οἱ μὲν προσπίπτοντες τῷ Χριστῷ, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἡ νύμφη, καταλαμπρυνόμενοι παρ' αὐτοῦ, διακεκράγασι γὰρ εὐχόμενοι, καὶ ἔστω ἡ λαμπρότης κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐφ' ἡμᾶς. οἱ δὲ δυσαπόνιπτον ἔχοντες τὴν ἀκαθαρσίαν, καὶ ἐν τῷ μελαίνεσθαι μεμενηκότες, καταθοινήσονται μὲν τὰς τοῦ δράκοντος κεφαλὰς (τροφὴ γὰρ αὐτοῖς ὁ δράκων, ὁ ἀποστάτης) ἀποκείσονται δὲ τῇ ῥομφαίᾳ, πρέπειν δὲ οἶμαι μάλιστα τὸ λέγειν τὴν δύναμιν, τοῖς ἀκαθάρτοις δαίμοσιν, οὓς τετραυμάτικεν ὁ Χριστὸς, τῆς καθ' ἡμῶν τυραννίδος ἐκβεβληκὼς, συνανελὼν δὲ αὐτοῖς τὸν τοῦ σκότους πατέρα, τὸν ἁπάσης ἁμαρτίας εὑρετὴν, τὸν κατασκοτίζοντα τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων, εἰς τὸ μὴ διαυγάσαι τὸν φωτισμὸν τοῦ Εὐαγγελίου τῆς δόξης Χριστοῦ. καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶν ὃ καὶ αὐτὸς ὁ σοφὸς ἡμῖν εἴρηκεν Ἡσαΐας. καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἐπάξει ὁ Θεὸς τὴν μάχαιραν τὴν ἁγίαν, τὴν μεγάλην, καὶ τὴν ἰσχυρὰν ἐπὶ τὸν δράκοντα, τὸν ὄφιν τὸν σκολιὸν, ἐπὶ τὸν δράκοντα ὄφιν φεύγοντα, καὶ ἀνελεῖ τὸν δράκοντα.

Καὶ ἐκτενῶ τὴν χεῖρά μου ἐπὶ βορρᾶν, καὶ ἀπολῶ τὸν Ἀσσύριον, καὶ θήσω τὴν Νινευὴ εἰς ἀφανισμὸν, ἄνυδρον ὡς ἔρημον. καὶ νεμήσονται ἐν μέσῳ αὐτῆς ποίμνια, καὶ πάντα τὰ θηρία τῆς γῆς, καὶ χαμαιλέοντες, καὶ ἐχῖνοι ἐν τοῖς φατνώμασιν αὐτῆς κοιτασθήσονται, καὶ θηρία φωνήσει ἐν τοῖς διορύγμασιν αὐτῆς, καὶ κόρακες ἐν τοῖς πυλῶσιν αὐτῆς.

Ὄψομαι, * * * * φησὶ, τοὺς τῶν εἰς ἠῶ, καὶ βορρᾶν χώραν τε, καὶ πόλεων, καὶ συνδιολῶ τοῖς ἄλλοις τοὺς Ἀσσυρίους, καὶ ταῖς ἠρημωμέναις τῶν πόλεων, καὶ αὐτὴν προσθήσω τὴν διαβόητον Νινευὴ, τὴν τῶν Χαλδαίων μητρόπολιν. ἔσται δὲ ἄνυδρος, ταῖς ἀβάτοις, καὶ ἀοικήτοις ἐν ἴσῳ γαῖς. εἰκὸς δὲ δὴ πάλιν ὕδασιν ἐξομοιοῦν τὸν λόγον τὴν τῶν ἐνοικούντων πληθύν. ἔθος γὰρ τοῦτο τοῖς ἱεροῖς γράμμασι, καὶ γοῦν τὴν Ἀσσυρίων τὴν ἔφοδον, ἣν πεποίηνται κατὰ τὴν Ἱερουσαλὴμ, ἕτερος τῶν ἁγίων Προφητῶν προανακηρύττων ἔφασκεν. ἰδοὺ δὲ ὕδατα ἔρχεται ἀπὸ βορρᾶ,

capita draconum in aqua. Tu confregisti caput draconis, dedisti eum escam populis Æthiopum.] Quin & alibi, [Coram illo procident Æthiopes, & inimici eius terram lingent.] Quodam loco item in Cantico canticorum expressa sponsa nigram se, & formosam esse profitetur. Quare Æthiopes intelligendi sunt, qui mentem qnodammodo tenebrosam, & splendore carentem habent, nondum illustratam, & diuinæ lucis expertem. Sed qui Christo supplices cadunt, quemadmodum scilicet & sponsa, ab ipso illustrantur, exclamántque orantes, [Et sit splendor Domini Dei super nos.] Qui verò, sordibus non eluendis contaminati sunt, & denigrari perseuerant, draconis capita depascentur (est enim illis nutrimentum draco apostata) & gladio subiacebunt, quibus verbis potissimùm intelligendum puto immundos dæmonas, quos vulnerauit Christus, tyrannide, qua in nos sæuiebant depulsos, & iugulato cum ipsis patre tenebrarum, inuentore omnis peccati, tenebris inuoluente infidelium animos, ne illuminatione Euangelii gloriæ Christi clarescant. Atque hoc, opinor, est, quod & ipse sapiens Esaias nobis dixit. [Et erit in die illa, inducet Deus gladium sanctum magnum, & fortem super draconem, serpentem tortuosum, super draconem serpentem fugientem, & interficiet draconem.]

Psal. 71.

Cant. 1.

Psal. 89.

Et extendam manum meam super Aquilonem, & perdam Assyrium, & ponam Nininen in desolationem, sine aqua, quasi desertam. Et pascentur in medio eius greges, & omnes bestiæ terræ, chamæleontes, & ericii in præsepibus eius cubabunt, & bestiæ clamabunt in foueis eius, & corui in portis eius.

XXII.

Visitabo, inquit, eorum, qui in oriente, & Aquilone habitant regiones, & vrbes, & cum aliis perdam Assyrios, desolatisque vrbibus, ipsam quoque omnium sermone iactatam Niniuen, Chaldæorum metropolim adiiciam. Erit autem inaquosa, similisque terris inuiis, & inhabitatis. Credibile est, habitantium multitudinem iterum aquis hoc sermone comparari: ita enim sacra Scriptura solet. Hinc infestū Assyriorum aduentum Hierosolymam alius sanctorum Prophetarū prænuntians, dicebat: [Ecce aquæ veniūt ab Aquilone,

Hier. 47.

& erunt in torrentem inundantem.] Quando igitur inaquosam fore Niniuen dicit, habitatoribus vacaturam illum dicere existimarim. In medio porrò eius greges pastum iri confirmat, signum, credo, istuc ponens perfectæ, atque ab omnibus incolis desertæ solitudinis. Non enim nascuntur in vrbibus, quæ in agris. Quod si fortè etiam in vrbibus herbæ nascentur, indicium apertum erit, eas ab hominibus desertas prorsus. Aliorum præterea signorum immodicam multitudinem apponit. Diuersaturas enim ibidem ait omnes bestias terræ, & chamæleontes, atque ericios in præsepibus cubituros. Quinetiam in foueis, hoc est, aut in scrobibus, aut in speluncis agrestes animantes clamaturas, & coruos in portis eius habitaturos. Iam verò prudentes non ignorant, nec in ædibus habitare ericios, nec in media vrbe stabulari feras, nec in portis libenter commorari nycticoraces, nisi plurimum quietis, & otii naturæ eorum gratissimi ibi fuerit. Amant enim feræ, & reliqua de quibus sermo est, animantia, nunquam commorari cum hominibus: sed locos admodum solitarios, & vbi viuendi ratio quiétissima, & solitudo lata securitatem propemodum subministrat, & omnem timorem eximit.

Quod si his quippiam necessarium adiiciendum est, muniamus corda nostra, & totis viribus in nullo penitus Deum offendere contendamus, ne malarum, & immitium ferarum, immundorum, inquam, spirituum, diuersorium euadamus. Atque istuc, credo, est, quod per Hieremiam ad Israel rectè inprimis, & sapienter dicitur. [Dolore & flagello erudieris Hierusalem ne recedat anima meaà te, ne faciam terram te inuiam,] si abominandi, & impii affectus id cor intimum planè irruperint, & vt bestiæ quædam illud incoluerint, quibus cum & ipsa [immundorum spirituum fera multitudo ingredietur.]

Hiere 6.

Quia cedrus erectio eius. Hæc illa ciuitas contemptrix, quæ habitat in spe, quæ dicit in corde suo, ego sum, & non est post me vltra alia. Quomodo facta est in desolationem, pascua bestiarum? omnis qui pertransit eam, sibilabit, & mouebit manus suas.

καὶ ἔσται εἰς χειμάῤῥουν κατακλύζοντα. ὅταν τοίνυν ἄνυδρον ἔσεσθαι τὴν Νινευὴ λέγῃ, φαίην ἄν, ὅτι κενὴν ἔσεσθαι τῶν ἐνοικούντων φησί. κατανεμηθήσεσθαι γε μὴν ἐν μέσῳ αὐτῆς ποίμνια διισχυρίζεται, σημεῖα, οἶμαι, που τὸ χρῆμα τιθεὶς τῆς ὁλοτελοῦς ἐρημίας, καὶ τοῦ μηδένα κατοικεῖν ἐν αὐτῇ. φύεται μὲν γὰρ οὐκ ἐν ἄστει τὰ ἐν ἀγροῖς. εἰ δὲ δή που γένοιτο πόαι καὶ ἐν πόλει τυχὸν, ὁμολογία τις ὥσπερ ἐστὶν ἐναργὴς τὸ περιπτόμενον τοῦ κένανδρον εἶναι παντελῶς. προστίθησι δὲ καὶ ἑτέρων σημείων οὐ μετρίαν πληθύν. καταλύσειν γάρ ἐν αὐτῇ φησὶ πάντα τὰ θηρία τῆς γῆς, χαμαιλέοντάς τε, καὶ ἐχίνους ἐν τοῖς φατνώμασι κατασκηνώσεσθαι. καὶ μὴν καὶ ἐν τοῖς διορύγμασι, τουτέστιν, ἢ ἐν βόθροις, ἤγουν καὶ σπηλαίοις τοῖς ἀγρίοις ἀναφωνήσειν θῆρας, ἐναυλισθήσεσθαι δὲ καὶ κόρακας τοῖς πυλῶσιν αὐτῆς. ἔστι δὲ οὐδ᾽ ἐπὶ τῶν εὖ φρονούντων ἀμφίβολον, ὡς οὔτ᾽ ἂν ἐν οἴκοις καταλύσειαν ἐχῖνοι, οὔτε μὴν ἐν μέσῃ πόλει καταυλισθήσονται θῆρες, ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ἂν ἐμφιλοχωρήσειαν αὐτοῖς πυλῶσιν οἱ νυκτικόρακες, εἰ μὴ πλείστη τις εἴη, καὶ ἀνδάνουσα λίαν τοῖς ὧδε φύσεως ἔχουσιν ἡ παραρχὴ σχολή. φιλοῦσι γάρ πως οἱ θῆρες, καὶ μὴν τὰ ἕτερα περὶ ὧν ὁ λόγος, οὐκ ἀνθρώποις συναυλίζεσθαί ποτε, ἀλλ᾽ ἧπερ ἂν εἴη πολλή τις ἔρημος, σχολαία τε παντελῶς ἡ δίαιτα, καὶ τῆς ἐρημίας τὸ πλάτος μονονουχὶ πρυτανεύει τὴν ἀσφάλειαν, ἔξω τε παντὸς ἀποκομίζει δέους.

Εἰ δὲ χρή τι τούτοις ἐπειπεῖν ἀναγκαῖον, ἀσφαλιζώμεθα τὰς ἑαυτῶν καρδίας, καὶ τὸ προσκρούειν Θεῷ κατά γε τὸ ἐγχωροῦν ὅλως παντὶ παραιτούμεθα σθένει, ἵνα μὴ γινώμεθα πονηρῶν τε, καὶ ἀνημέρων ἐνδιαίτημα θηρίων, φημὶ δὴ τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων ἐξηρημένης ἡμῶν ἁπάσης ἀρετῆς. καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ διὰ φωνῆς Ἱερεμίου πρὸς τὸν Ἰσραὴλ εὖ μάλα, καὶ σοφῶς εἰρημένον, πόνῳ, καὶ μάστιγι παιδευθήσῃ Ἱερουσαλὴμ, μὴ ἀποστῇ ἡ ψυχή μου ἀπό σου, μὴ ποιήσω σε ἄβατον γῆν, εἰ εἰσπλέοιεν πάντως εἰς νοῦν, καὶ καρδίαν τὰ βδελυρά τε, καὶ ἀνόσια πάθη, καὶ οἷά τινες θῆρες ἐνδιαιτήσονται, συνεισφρήσει δὲ καὶ αὐτὴ τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων ἡ ἀγρία πληθύς.

Διότι κέδρος τὸ ἀνάστημα αὐτῆς. αὕτη ἡ πόλις ἡ φαυλίστρια, ἡ κατοικοῦσα ἐπ᾽ ἐλπίδι, ἡ λέγουσα ἐν καρδίᾳ αὐτῆς, ἐγώ εἰμι, καὶ οὐκ ἔστι μετ᾽ ἐμὲ ἔτι. πῶς ἐγενήθη εἰς ἀφανισμὸν, νομὴ θηρίων; πᾶς ὁ διαπορευόμενος δι᾽ αὐτῆς, συριεῖ, καὶ κινήσει τὰς χεῖρας αὐτοῦ.

Ὡς ἀεὶ μέγα φρονεῖν εἰθισμένη, καὶ ὑπέρφρων, καὶ ἀλαζὼν ἡ Νινευὴ διαβέβληται. καὶ ἦν τοῦτο κατὰ ἀλήθειαν, ὀφρὺν ἀνασπῶσα τὴν ὑπερτάτην κατὰ παντὸς ἔθνους, καὶ κατὰ πάσης ἀρχῆς, καὶ ὀλίγου παντελῶς ἀξιοῦσα λόγου τὴν Ῥωμαίων ἀρχήν. μεμαρτύρηκε δὲ τοῦτο καὶ ὁ Προφήτης Ἀμβακοὺμ περὶ τοῦ βασιλέως Ἀσσυρίων λέγων, ὅτι καὶ αὐτὸς ἐν βασιλεῦσιν ἐντρυφήσει, καὶ τύραννοι παίγνια αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς εἰς πᾶν ὀχύρωμα ἐμπαίξεται. ὅτι τοίνυν ὑπερόφρυς ἄγαν, ὑψοῦ τε ἠρμένη, καὶ ἀναφοιτῶσα λίαν εἰς τὸ ἐξαίσιον ἡ τῶν Χαλδαίων μητρόπολις, διατρανοῖ πάλιν, ἀναστήματι κέδρου παρεικάζων αὐτὴν, καὶ φαυλίστριαν ὀνομάζων. τοῦτο δ' ἂν μάθοις ὀρθῶς τε, καὶ ἀληθῶς εἰρημένον ἐκ τῶν τοῦ Ῥαψάκου λόγων. ὃς, ἐπείπερ ἧκεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, εἶτα τοῖς ἐν τῷ τείχει τῆς Ἱερουσαλὴμ προσλαλῶν τῆς ἀνωτάτω κατεφλυάρει δόξης. ἔφασκε γὰρ, τάδε λέγει ὁ βασιλεὺς, μὴ ἀπατάτω ὑμᾶς Ἐζεκίας λόγοις, οἳ οὐ δυνήσονται ῥύσασθαι ὑμᾶς, καὶ μὴ λεγέτω ὑμῖν Ἐζεκίας, ὅτι ῥύσεται ὑμᾶς ὁ Θεός. καὶ μετ' ὀλίγα, μὴ ἐρρύσαντο οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ χώραν ἐκ χειρὸς βασιλέως Ἀσσυρίων; αὕτη τοίνυν ἡ φαυλίστρια πόλις, ἡ κατοικουμένη τε, καὶ λέγουσα, ἐγώ εἰμι, καὶ οὐκ ἔσται μετ' ἐμὲ ἔτι, ἐπείπερ τὸ οὕτως αἰσχρὸν, καὶ ἐπάρατον ἀλαζονείαν ἐν καυχήματος τάξει λαμπροῦ ποιεῖσθαι ὀφείλει, ταύτητοι λοιπὸν πρὸς τοῦτο ἀθλιότητος κατοιχήσεται, ὡς καὶ ἐπ' αὐτῇ χρῆναι λέγειν, πῶς ἐγενήθης εἰς ἀφανισμὸν, νομὴ θηρίων; τὸ δὲ πῶς εἴη ἂν οὐκ ἐρωτῶντος, καὶ ἀναμαθεῖν ἐθέλοντος, τεθαυμακότος δὲ μᾶλλον τὴν ἐλπίδος ἐπέκεινα μεταβολήν. τὰ γάρ τοι μεγάλα, καὶ ἀδόκητα τῶν κακῶν οὐκ ἔξω θαύματος, φιλεῖ δέ πως καταπλήττειν τοὺς θεωμένους, ἤτοι τοὺς μεμαθηκότας. οὕτω καὶ συριεῖ πᾶς ἐπ' αὐτῇ, καὶ κινήσει τὰς χεῖρας, συμπλήττων ἀλλήλαις, καθάπερ ἐγῷμαι, καὶ ἀνακροτεῖν ἀπὸ τοῦ θαυμάσαι, καὶ ἠχὴν ἐκ στόματος ἱεὶς, τὴν ἐν συριγμῷ, καὶ ἀσημοτέραν. γράφει δὲ ὥσπερ ἡμῖν καὶ διὰ τούτων εὖ μάλα τὸν ἐπ' ἀδοκήτοις συμφοραῖς οἱονεὶ καταπεπληγμένον. ὑπερηφάνοις οὖν ἄρα Θεὸς ἀντιτάσσεται, καὶ σοφὸν εἶναί φημι, καὶ ἀξιόληπτον τὸ παράγγελμα, μὴ ἐξύψου σεαυτὸν, ἵνα μὴ πέσῃς, καὶ πάλιν, ὃς ὑψηλὸν ποιεῖ τὸν ἑαυτοῦ οἶκον, ζητεῖ συντριβήν. ὅνπερ γὰρ τρόπον τὰ εἰς ὕψος πολὺ, καὶ πέρα μέτρου διανιστάμενα τῶν οἰκοδομημάτων ἑτοιμότερά πως εἰς κλόνον ἐστὶ, πλείστην τε ὅσην τὴν ὑποψίαν τοῦ σφισὶν αὐτοῖς περιθραυσθήσεται νοσεῖ· οὕτω καὶ ἀνθρώπου ψυχὴ

Vt se semper efferre solita, & superba, & arrogans Niniue insimulatur. Et erat reuera talis, supercilium altissimè tollens contra gentem quamuis, & principatum quemlibet, & omne Romanorum imperium parui pendens. Id quod etiam Abacuc Propheta testatur, de rege Assyriorum loquens, [Et ipse in regibus deliciabitur, & tyranni ludibria eius, & ipse in omnem munitionem illudet.] Valde igitur superbire seséque nimium efferre, & in audacia indomita multum processisse Chaldæorum metropolim, rursum declarat, proceritati cedri eam comparans, & contemptricem appellans. Hoc rectè, & verè dictum discas licet ex verbis Rabsacis. Qui vt venit in Iudæam, dum in muro stantes compellat, contra supremam Dei gloriam blaterans aiebat. Hæc dicit rex, [Ne seducat vos Ezechias verbis, quæ non poterunt saluare vos. Et ne dicat vobis Ezechias, quia saluabit vos Deus.] Et post pauca. [Num libauerunt dii gentium vnusquisque regionem suam de manu regum Assyriorum?] Hæc igitur illa contemptrix vrbs, se magnificè circumspiciens, & dicens, [Ego sum, & non erit post me amplius alia,] quoniam adeo turpem, & execrandam arrogantiam illustri gloriæ sibi ducit, idcirco deinceps eò miseriæ delabetur, vt de ea quoque dicatur: [Quomodo facta es in desolationem, pascua bestiarum?] Vbi, *quomodo*, non est interrogantis, & discere cupientis: sed mutationem potius inspiratissimam admirantis. Magna siquidem, & improuisa mala admirationem mouent, & intuentes, siue cognoscentes obstupefacere solent. Ita etiam sibilabit quisque super ista, & mouebit manus, complodens eas, opinor, admiratione plaudens, & sibili sonum inarticulatum profundens. Quodammodo autem bellissimè improuisis calamitatibus quasi attonitum nobis hoc loco depingit. [Superbis igitur Deus resistit;] & sapiens, atque acceptabile præceptum est, [Ne exalta te ipsum, ne cadas.] Et rursum: [Qui excelsam facit domum suam, quærit contritionem.] Quemmodum enim ædificia in altitudinem multum, & vltra mensuram exsurgentia, facilius concutiuntur, maximamque suspicionem efficiunt, ne in semetipsa corruant. sic & anima hominis

XXIII.

Abac. 2.

4. Reg. 18.

Iacob 4.

Rom. 11.

cogitationum inanitate ad superbiam tumefacta, & inflata, debilitatur, & paruo momento euertitur, ac facile cadit. Quod si res Deo auspice agatur, tum iam nihil obnitetur.

CAPVT III.

Væ illustris, & redempta ciuitas, columba.

XXIV. QVARE, inquit, tota reddita est despicatissima, miserabilis & captiua, quæ tam erat illustris, & conspicua: quæ omnibus gentibus imperabat, & per ludum vincebat repugnantes, erátque præfracta semper, & nihil cedens aduersariis, apparatúque bellico instructis? Quæ multis signis, & portentis ab Ægyptiorum seruitute vindicata est, & intolerando iugo ceruicem subduxit: cuius causa fluuii in sanguinem cõuersi sunt, grando & tenebræ Ægypto nocuerunt, cui mare quoque armatũ persecutores interemit, & mille insuper admirabilia contigerunt. [O ciuitas columba,] hoc est, longè pulcherrima. Diuinitus enim inspirata scriptura semper hoc genus auis ad pulchritudinem declarandam assumit: sicuti nimirum & sponsam, quę in Canticis fingitur, sub nomine columbæ sponsus cohonestare voluit. [Surge, inquit, veni amica mea, formosa mea, columba mea.] (Cant. 2.) Fuit autem multo elegantissima Hierosolyma, quod & diuina lege claresceret, & sacerdotii præclara dignitate insignis appareret: exerceret etiam iustitiam, & eum qui natura Deus est, adoraret, ipsique cultum tribueret. Hæc autem pulchritudo spiritualis est. Poteris autẽ & alio sensu intelligere Hierusalem columbam esse appellatam. Solet enim auis hæc, quamuis remotissimè à dulcissimo sibi nido asportata, opportunitatem nacta domũ ad sua reuolare atque reuerti. Quod & in ipsa Hierosolyma factum comperimus. Nam cum à maioribus pietatem in Deum vt hæreditatem accepisset, in Ægyptum descendit. Deinde velut egressa quam à patribus didicerat Deo seruiendi rationem, illic idola adorauit. Sed per Mosen euocata, auolauit quodammodo ab Ægypti superstitione ad Deum recurrens. Cæterùm, quæ causa est, inquit, vt tota pœnè capta sit, subiecta aliis rursum, quæ libertatem consecuta fuerat?

Non audiuit vocem.

τῇ τῶν λογισμῶν ματαιότητι πρὸς ὑπερηφανίαν ἐξοιδουμένη, σαθρά τε, καὶ εὐανάτρεπτος, καὶ ῥᾳδία πεσεῖν. εἰ δὲ δὴ περιάπτοιτο τὸ χρῆμα κατὰ Θεόν, τὸ τηνικάδε λοιπὸν τὸ ἀντιπρᾶττον οὐδέν.

ΚΕΦΑΛ. γ.

Ω ἡ ἐπιφανὴς, καὶ ἀπολελυτρωμένη ἡ πόλις ἡ περιστερά.

ΙΝΑ τί γὰρ ὅλη, φησὶν, ἀτιμοτάτη γέγονεν, οἰκτρὰ, καὶ αἰχμάλωτος, ἡ οὕτω λαμπρὰ, καὶ διαφανὴς, ἡ παντὸς ἔθνους καταχρατήσασα, καὶ νικῶσα μὲν ἀμογητὶ τοὺς ἀνθεστηκότας, σκληρά τε ἀεὶ, καὶ δυσένδοτος τοῖς ἀντεξάγειν ἐθέλουσι, καὶ τὸν πολέμου νόμον ἐξωπλισμένοις; ἡ πολλοῖς σημείοις, καὶ τέρασι τῆς Αἰγυπτίων θητείας ἐκλελυτρωμένη καὶ τῆς ἀφορήτου πλεονεξίας ἐκλύσασα τὸν αὐχένα· δι᾽ ἣν ποταμοὶ μὲν εἰς αἷμα μεταχεχωρήκασι, χάλαζα δὲ καὶ σκότος τὴν τῶν Αἰγυπτίων κατεσίνοντο γῆν, ἡ καὶ θάλασσα συνωπλίζετο, καταπλήττουσα τοὺς διώκοντας, μυρία τε ὅσα πρὸς τούτοις γέγονεν ἀξιάγαστα. ὦ ἡ πόλις ἡ περιστερὰ, τουτέστιν, ἡ περικαλλεστάτη. δέχεται γὰρ ἀεί πως ἡ θεόπνευστος γραφὴ τὸ στρουθίον εἰς εὐειδίαν καθάπερ ἀμέλει καὶ τὴν ἐν τῷ ᾄσματι πλαττομένην νύμφην τῷ τῆς περιστερᾶς ὀνόματι κατασεμνύνειν ἤθελεν ὁ νυμφίος, ἀνάστα λέγων, ἐλθὲ ἡ πλησίον μου, καλή μου, περιστερά μου. περικαλλεστάτη δὲ λίαν ἡ Ἱερουσαλὴμ, διά τοι τῷ τε θείῳ λελαμπρῦνθαι νόμῳ, καὶ τοῖς τῆς ἱερωσύνης αὐχήμασιν ὁρᾶσθαι διαπρεπῆ· ἐπασκεῖν δὲ καὶ δικαιοσύνην, καὶ Θεῷ τῷ κατὰ φύσιν προσκυνεῖν, καὶ αὐτῷ τελεῖν τὰς λατρείας. κάλλος δὲ τοῦτο πνευματικόν. δύναιο δ᾽ ἂν καὶ ἑτέρως περιστερὰν εἰρῆσθαι νοεῖν τὴν Ἱερουσαλήμ· ἔθος γὰρ τῷ στρουθῷ, κἂν εἴ τις αὐτὸ τῆς φιλτάτης αὐτῷ καλιᾶς ἀποκομίσῃ ἀποτάτω, εἶτα δοίη τῇ πτήσει καιρὸν, ἀναθεῖν οἴκαδε πάλιν, καὶ ἀνακομίζεσθαι εἰς τὰ οἰκεῖα. ὃ δὴ γεγονὸς καὶ ἐπ᾽ αὐτῆς εὑρήσομεν τῆς Ἱερουσαλήμ. ἔχουσα γὰρ ἐκ προγόνων τὸ εὐσεβὲς, καταπεφοίτηκε μὲν εἰς Αἴγυπτον. ἐκβαίνουσα δὲ ὥσπερ τὴν ἐκ πατέρων λατρείαν, ἐκεῖ προσκεκύνηκεν εἰδώλοις. ἀλλὰ κέκληται διὰ Μωσέως, καὶ ἀπέπτη τρόπον τινὰ τῆς Αἰγύπτου πλάνης, παλινδρομήσασα πρὸς Θεόν. ἀλλὰ γὰρ τίς ἡ αἰτία φησὶ τοῦ καὶ ὅλως ἁλῶναι τυχὸν, καὶ ὑφ᾽ ἑτέροις γενέσθαι πάλιν τὴν λελυτρωμένην;

Οὐκ εἰσήκουσε φωνῆς.

Ἤκουσε γὰρ ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ τοῦ Θεοῦ λέγοντος, Ἄκουε Ἰσραήλ, κύριος ὁ Θεός σου κύριος εἷς ἐστιν. οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἴδωλον, οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασιν ὑποκάτω τῆς γῆς. παρατρέχουσα δὲ τὸ διάταγμα, κατώλισθεν ἀμαθῶς εἰς πολύθεον πλάνησιν. οὐκ οὖν οὐκ εἰσήκουσε φωνῆς, ἢ τῆς ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ πρὸς αὐτὴν γεγενημένης· ἤγουν τὴν φωνὴν αὐτὴν νουθεσίας παραδεξόμεθα.

Οὐκ ἐδέξατο παιδείαν.

Περιυβρίζουσα γὰρ τὸν παιδαγωγοῦντα νόμον, καὶ ἀποκομίζοντα πρὸς δικαιοσύνην, ἐτράπετο πρὸς διδασκαλίας, καὶ ἐντάλματα ἀνθρώπων, καὶ ταῖς ἰδίαις ἀκολουθοῦσα γνώμαις, ἔξω γέγονε τῆς εὐθείας ὁδοῦ, καὶ ἀπομεμένηκεν ἀμαθής, καὶ τῶν θείων ἀμοιροῦσα παιδευμάτων.

Ἐπὶ τῷ κυρίῳ οὐκ ἐπεποίθει.

Πολέμου γὰρ, καὶ ἀγῶνος ἐγκειμένου, καὶ κινδύνων ἀπηρτημένων, δέον αὐτὴν τὴν τῶν προγόνων εὐσέβειαν ἀπομιμεῖσθαι, φιλεῖν τε ἐπὶ μόνῳ πεποιθέναι τῷ διασώζοντι Θεῷ, Αἴγυπτον ἐπεκαλεῖτο, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ εἰς Ἀσσυρίους ἐπορεύθησαν, καὶ κατεμισθοῦτο Σύρους ἤγουν Ἄραβας, μονονουχὶ τὴν θείαν ἀτιμάζουσα δύναμιν.

Καὶ πρὸς τὸν Θεὸν αὐτῆς οὐκ ἤγγικεν.

Ἐγγίζομεν δὲ τῷ Θεῷ διὰ πάσης ἐπιεικείας, καὶ τὰ αὐτῷ δοκοῦντα κατορθοῦν ἠρημένοι. ἐγγίζομεν δὲ καὶ καθ' ἕτερον τρόπον, αὐτὸν εἶναι μόνον φύσει τε, καὶ ἀληθῶς Θεόν, καὶ βασιλέα τῶν ὅλων, καὶ δημιουργὸν πιστεύοντες, καὶ ἐπ' αὐτῷ τὸ σύμπαν ἕτερον οὐδένα παραδεχόμενοι.

Οἱ ἄρχοντες αὐτῆς ἐν αὐτῇ ὡς λέοντες ὠρυόμενοι.

Ἀπαριθμεῖται τὰ ἐγκλήματα, καὶ παράγει τὰς αἰτίας, ἐφ' αἷς εἰκότως κεκίνηται, καὶ κέκλιται πρὸς ὀργάς, ἵνα δὴ φαίνοιτο λοιπὸν κολάζων ἐν δίκῃ τοὺς ἠσεβηκότας, καὶ καθηγμένους εἰς τοῦτο φαυλότητος, ὡς ἀφόρητον ἤδη πως τὸ χρῆμα καὶ αὐτῷ γενέσθαι Θεῷ. ἦσαν οὖν, φησί, οἱ ἄρχοντες αὐτῆς ὡς λέοντες. τί δὲ δὴ δρῶσιν ἐκεῖνοι; λιμοῦ καταθήγοντος, καὶ εἰς ἔφεσιν αὐτοὺς καλοῦντος τροφῆς, ὄρη τε, καὶ νάπας περιθέουσιν, ἀηδῶς δεινόν τι καὶ ἄπηχες καταβρυχώμενοι· κἂν εἴπου τι θεάσαιντο τῶν ἐπιτηδείων εἰς βρῶσιν, οἷα βροντῇ καταχέαντες, εἰς δέος ἄγουσι τοσοῦτον, ὡς ἀποπεπῆχθαι δοκεῖν, καὶ οἷόν τι σκάλοις ἐνεσφιγμένον, περιμένειν τὸν δαιτυμόνα.

A Audiuit enim in monte Sina Deum dicentem, [Audi Israel, Dominus Deus tuus Dominus vnus est. Non facies tibi idolum, neque vllius simulachrum, quæcunque in cælo sursum, & quæcunque in terra deorsum, & quæcunque in aquis sub terra.] Quo præcepto violato, in errorē ad multos deos colendos stultè præceps abiit. Quamobrem nō audiuit vocem: aut in monte Sina ad se factam: aut admonitionem, B quam vocis nomine accipiemus.

XXV. Deut. 6. Exod. 20.

Non suscepit disciplinam.

Legem enim, à qua instituebatur, & ad iustitiam deducebatur, contumeliosissimè aspernata, conuersa est ad doctrinas, & mandata hominum, & suam secuta voluntatem, à recta via deflexit, mansitque imperita, & diuinarum institutionum expers.

XXVI. Esai. 29.

In Domino non est confisa.

Bello enim, & certamine ingruente, & periculis impendentibus, cum ipsam maiorum pietatem imitari oporteret, C & cupide in solo Deo, qui saluat, confidere, [Ægyptum inuocarunt, sicut scriptum est, & ad Assyrios abierunt,] & mercede Syros, siue Arabas conduxit, diuinam virtutem propemodum despectui habens.

XXVII. Osea 7.

Et ad Deum suum non appropinquauit.

Deo appropinquamus per omne genus bonitatis, & si omnia quæ ille probat, fideliter exequi cœperimus. Alia D item via appropinquamus, si ipsum solū naturâ & verè Deum, & regē opificémque vniuersorū credamus, & præter illū prorsus neminem alium suscipiamus.

XXVIII.

Principes eius in ea velut leones rugientes.

Enumerat scelera, & causas adducit, ob quas meritò commotus, & ad iras conuersus sit Deus, vt de cætero appareat eū iure punire impios, & eo improbitatis progressos, vt ipsē quoq; tolerare E eos amplius nequiuerit. [Erāt igitur, inquit, principes eius vt leones.] Quid faciunt leones? Fame illos ad appetitum cibi acriter stimulante, montes, & saltus percursant, horribile & absonum valide rugientes: & sicubi aliquid viderint ad escam idoneum, velut tonitru insonantes, id eo timoris adigunt, vt frigore gelatum, & tanquam laqueis constrictum, epulonem exspectare videatur.

XXIX.

A Hoc autem quidam principes in Israel faciebant, mortē lege transgressoribus definitam nonnunquam etiam innoxiis allaturos minitantes, nisi quæ ipsis collibuissent, præstare vellent, & concedebant accusantibus aliis, imo ipsos litigatores possessionibus eorū deturbabant. Etenim & per alium Prophetam huiusmodi scelera illis obiicit, Michæam nempe. [Facti sunt cogitantes labores, & operantes mala in cubilibus suis, B & simul cum die consummabant ea, quia non leuauerunt ad Dominum manus suas: & desiderabant agros, & diripiebant pupillos, & domos opprimebant, & diripiebant virum & domum eius, virum & hæreditatem eius.] (Mich. 7.)

Rugiunt autem & hæresum archithecti quodammodo contra eos, qui in fide simplici vitam degunt. Ac Deo inuisum os aperientes, ignaros velut deuorant, dum eos imperitiores reddunt, & ineptas, ac peruersas opiniones illis inserunt, fabulantes ita, & C quod sibi probatur, ad idem probandum alios impellentes. Vt ipsorum laqueis capti, quasi morte extincti, & paululum à lapidibus inanimis differre videantur. Quibus quispiam congruentissimè acclamet illud, [Surge qui dormis, & exurge à mortuis & illuminabit te Christus.] (Ephes. 5.) Veruntamen secundùm beatum Dauidem, [Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum, molas leonum confregit Dominus.] (Psal. 17.)

D *Judices eius sicut lupi Arabiæ, non dimittebantur in mane.*

XXX. Aiunt lupos in Arabia feris omnibus immaniores esse, vexarique fame inexplebili. Ad cursum autem adeo celeres, vt facile quemuis insequentem anteuertant. Ait & alicubi per alium Prophetam de equis Babylonicis, [Velociores super lupos Arabiæ.] (Abac. 1.) Assumit igitur in præsentia luporum insatiabilitatem ad descriptionem iudicum, velut totis faucibus, & den- E tibus inexpletis litigantes consumentium, quia longè plurima, & supra facultatem poscunt, vt à iustitia declinent; & vt quod diuinæ legi consentaneum est, ad aliorum quorundam libidinem impiè detorquеant. Atqui conducebat magis eos cogitare illud Parœmiastæ, [Accipientis munera in sinum, non prosperabuntur viæ. Dona enim excæcant oculos sapientum, & peruertunt verba iusta,] (Prou. 17. Deut. 16.)

A τοῦτο δέ τινες ἔδρων τῶν ἡγουμένων ἐν Ἰσραὴλ τὸν ἐκ νόμου θάνατον τοῖς παραβαίνουσιν ὡρισμένον, ἐπιφέρειν ἔσθ' ὅτε καὶ τοῖς πλημμελοῦσιν οὐδὲν ἀπειλοῦντες, εἰ μὴ δρᾶν ἕλοιντο τὰ αὐτοῖς θυμήρη τε καὶ φίλα, καὶ παραχωροῦντες ἐγκαλοῦσιν ἑτέροις, ἤγουν αὐτοὺς τοὺς δικάζοντας κτήσεων ἰδίων ἐξιστάμενοι. καταγράφει γὰρ αὐτῶν τὰ τοιάδε τῶν κακῶν, καὶ δι' ἑτέρου προφήτου, λέγων, Μιχαίας δὲ οὗτος. ἐγένοντο λογιζόμενοι κόπους, ἐργαζόμενοι B κακὰ ἐν ταῖς κοίταις αὐτῶν, καὶ ἅμα τῇ ἡμέρᾳ συνετέλουν αὐτὰ, διότι οὐκ ἦραν πρὸς τὸν Θεὸν χεῖρας αὐτῶν. καὶ ἐπεθύμουν ἀγροὺς, καὶ διήρπαζον ὀρφανοὺς, καὶ οἴκους κατεδυνάστευον, καὶ διήρπαζον ἄνδρα, καὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἄνδρα καὶ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ.

Καταβρυχῶνται δὲ ὥσπερ τῶν ἐν ἁπλῇ πίστει βιοτεύειν ᾑρημένων καὶ οἱ τῶν αἱρέσεων εὑρεταὶ, καὶ θεοστυγὲς ἀνοίγοντες στόμα, τοὺς οὐδὲν εἰδότας μονονουχὶ καταπίνουσιν ἀμαθεστέρους ἀποτελοῦντες, καὶ ψυχρὰς αὐτοῖς, καὶ διεστραμμένας ἐνιέντες ἐννοίας, C καταμυθολογοῦντες δὲ οὕτως, καὶ τό γε σφίσιν αὐτοῖς εὖ ἔχειν ὑπειλημμένον, φρονεῖν ἀναπείθοντες, ὡς ἤδη δοκεῖν τοὺς τοῖς παρ' αὐτῶν ἐναλόντας βρόχοις, τάχα που καὶ ἐκτεθνάναι, καὶ λίθοις ὀλίγα τοῖς ἀναισθήτοις παραχωρεῖν. οἷς ἄν τις ἐπιφωνήσειε, καὶ μάλα εἰκότως, ἔγειραι ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ Χριστός. πλὴν, ὥς φησιν ὁ μακάριος Δαβὶδ, ὁ Θεὸς συντρίψει τοὺς ὀδόντας αὐτῶν ἐν τῷ στόματι αὐτῶν, τὰς μύλας τῶν λεόντων συνέθλασεν ὁ κύριος.

D Οἱ κριταὶ αὐτῆς ὡς λύκοι τῆς Ἀραβίας, οὐχ ὑπελίποντο εἰς τὸ πρωΐ.

Φασὶ τοὺς ἐν Ἀραβίᾳ λύκους παντὸς ἐπέκεινα θηρὸς ἰέναι πρὸς ἀγριότητα, κατηῤῥωστηκέναι τε λίαν τὸ ἀκόρεστον εἰς τροφὰς, ὀξεῖς δὲ οὕτως εἰς δρόμον, ὡς ἀποφοιτᾶν εὐκόλως παντὸς τοῦ διώκοντος. ἔφη γάρ που καὶ δι' ἑτέρου προφήτου περὶ τῶν ἐκ Βαβυλῶνος ἵππων, ὀξύτεροι ὑπὲρ τοὺς λύκους τῆς Ἀραβίας. δέχεται τοίνυν εἰς τὸ παρὸν τὴν τῶν λύκων E ἀπληστίαν εἰς ὑποτύπωσιν τῶν κριτῶν, ὅσοι ὅλῳ στόματι, καὶ ἀκορέστοις ὀδοῦσι καταδαπανώντων τοὺς κρινομένους, διὰ τοῦ πλεῖστά τε ὅσα, καὶ τὰ ὑπὲρ δύναμιν ἐξαιτεῖν ἐπὶ τῇ τοῦ δικαίου παρατροπῇ, καὶ ἵνα τὸ τῷ θείῳ νόμῳ δοκοῦν εἰς τὸ ἑτέροις τισὶν ἀνδάνον ἀνοσίως παρευθύνοιντο. ἀλλ' ἦν ἄμεινον ἐννοεῖν αὐτοὺς, ὅτι καθά φησιν ὁ παροιμιαστὴς, λαμβάνοντος δῶρα ἐν κόλποις οὐ κατευοδοῦνται ὁδοί. τὰ γὰρ δῶρα ἐκτυφλοῖ ὀφθαλμοὺς σοφῶν, καὶ λυμαίνεται ῥήματα δίκαια,

κατὰ τὸ γεγραμμένον. τί γὰρ ὅλως τὸ περιττὸν ἐκ δωροδοκίας; τί δὲ τὸ αἰσχρὸν ὀνήσει λημμάτιον τοὺς ἀγαπῶντας αὐτό; μᾶλλον δὲ ποίαν αὐτοῖς ζημίαν οὐκ ἐνεργάσαιτο; καὶ γάρ ἐστιν ἀληθὴς ὁ μακάριος Παῦλος, λέγων. οἱ δὲ βουλόμενοι πλουτεῖν, ἐμπίπτουσιν εἰς πειρασμὸν, καὶ παγίδα, καὶ ἐπιθυμίας πολλὰς ἀνοήτους, καὶ βλαβερὰς, αἵτινες βυθίζουσι τοὺς ἀνθρώπους εἰς ὄλεθρον, καὶ ἀπώλειαν. αἱρετὸν οὖν ὄνομα καλὸν ἢ πλοῦτος πολύς, καὶ ἔστιν ἀληθῶς σοφὸς δὴ λίαν καὶ ἀτρεκὴς ὁ λόγος.

Οἱ προφῆται αὐτῆς πνευματοφόροι, ἄνδρες καταφρονηταί.

Εὖγε τὸ αὐτῆς ἐπὶ προφητῶν ἐνθάδε, ὅτι μὴ γεγόνασι Θεοῦ, λαλοῦντες ἐπισφαλῶς, τὰ ἀπὸ καρδίας αὐτῶν, καὶ οὐκ ἀπὸ στόματος κυρίου, κατὰ τὸ γεγραμμένον. κατειρωνεύεται δὲ ὁ λόγος, πνευματοφόρους ἀποκαλῶν. οὐχ ὡς ἐν μεθέξει γεγονότων ἐκείνων τοῦ ἁγίου πνεύματος ἀληθῶς, ἀλλ' ὡς πλάττεσθαι τολμώντων τὸ τῆς προφητείας χάρισμα, καὶ ὅτι μεμέστωνται τοῦ ἁγίου πνεύματος οὐ κατοκνούντων εἰπεῖν. ἐθέλοντες τοίνυν εἶναι φησὶ καὶ προφῆται, καὶ πνευματοφόροι, καὶ τὸ τιμιὸν οὕτως ὄνομα τὸ σφῶν αὐτῶν περιπλάττοντες κεφαλαῖς, τοσοῦτον γεγόνασι καταφρονηταὶ, ὡς μηδὲ ὅτι ποτ' ἐστι τὸ ἐπιεικὲς εἰδέναι, προσαπολλύουσι δὲ καὶ ἑτέρους, οἷς ἐλάλουν τὰ ἀπὸ καρδίας, καὶ τοῦτο ἐπὶ σμικροῖς, καὶ εὐτελεστάτοις λημματίοις οἱ τάλανες, καὶ ὡς ὁ Προφήτης φησὶν Ἰεζεκιὴλ, ἕνεκεν δρακὸς κριθῆς, καὶ κλάσματος ἄρτου. καὶ ἀποπληξίας δὲ πρὸς τοῦτο κατώλισθον, ὡς τῆς ἀπορρήτου δόξης βουλὰς εἶναι λέγειν τὰς ἑαυτῶν, καὶ τὰ ἀπὸ γνώμης ἰδίας ἀποπεραινόμενα ῥήματα, θείους εἶναι λόγους διϊσχυρίζεσθαι. καὶ γοῦν ἔφασκε περὶ αὐτῶν διὰ τῆς Ἰερεμίου φωνῆς. οὐκ ἀπέστελλον τοὺς Προφήτας, καὶ αὐτοὶ ἔτρεχον· οὐδὲ ἐλάλησα πρὸς αὐτοὺς, καὶ αὐτοὶ προεφήτευον. αὐτοῦ δὲ τοῦ Προφήτου διακεκραγότος ἐναργῶς, καὶ λέγοντος, ὁ ὢν δέσποτα κύριε, ἰδοὺ οἱ Προφῆται αὐτῶν προφητεύουσι καὶ λέγουσιν. οὐκ ὄψεσθε μάχαιραν, καὶ λιμὸς οὐκ ἔσται ἐν ὑμῖν, ὅτι ἀλήθειαν καὶ εἰρήνην δώσω ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ. μονονουχὶ καὶ ἀντικέκραγε λέγων ὁ τῶν ὅλων Θεός. ψευδῆ οἱ Προφῆται προφητεύουσιν ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου. οὐκ ἀπέστειλα αὐτοὺς, καὶ οὐκ ἐνετειλάμην αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἐλάλησα πρὸς αὐτούς. ὅτι ὁράσεις ψευδεῖς, καὶ μαντείας, καὶ οἰωνίσματα, καὶ προαιρέσεις καρδίας αὐτῶν αὐτοὶ προφητεύουσιν ὑμῖν. εἰ Προφῆταί εἰσι, καὶ εἰ ἔστι λόγος κυρίου

quod exstat in sanctis literis. Nam quid tandem præclarum affert accipere munera? Quid quæso turpe lucellum sui cupidos iuuabit? Quinimò quod illis detrimentum non dabit? Etenim verum est illud B. Pauli, [Qui autem volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & laqueum, & desideria multa inutilia, & nociua, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem. Melius igitur nomen bonum, quam diuitiæ multæ, sanè sapienter admodum, & cum veritate dictum est.] (1. Tim. 6; Eccles. 7)

Prophetæ eius portantes spiritum, viri contemptores.

Rectè hic super Prophetis eius, non esse Dei, loquentes incerta, de [cordibus suis, & non ex ore Domini,] vt scriptum est. Vocat autem [spiritum portantes,] vt dissimulanter illudat; non quod donorum illorum Spiritus sancti reuera participes fuerint: sed quia Prophetiæ donum fingere ausi sunt, nec veriti dicere, se sancto Spiritu plenos esse. Volentes igitur esse Prophetæ, inquit, & spiritum portantes, & tam augustum nomen sibi falsò adscribere, tales facti sunt contemptores, vt neque scirent quid tandem esset bonitas, & iis quæ de cordibus suis loquebantur, alios secum perderent miseri, idque propter paruos, & vilissimos quæsticulos, atque vt Propheta Exechiel ait, [Propter pugillum hordei, & fragmentum panis.] Ita porrò insaniuerunt, vt cogitata sua ineffabilis maiestatis esse dicerent, & ex mente sua effutita verba, diuinos sermones esse confirmarent. Proinde per Hieremiam de ipsis dicebat: [Non mittebam Prophetas, & ipsi currebant: neque loquebar ad eos, & ipsi prophetabant.] Clamante autem Propheta ipso manifestè, & dicente, [Qui es, Domine dominator, ecce Prophetæ prophetant, & dicunt: Non videbitis gladium, & fames non erit in vobis, quia veritatem & pacem dabo in terra, & in loco isto,] tantum non contra clamat vniuersorum Deus his verbis. [Falsa prophetizant Prophetæ in nomine meo. Non misi eos, & non præcepi eis, & non sum locutus ad eos. Quia visiones mendaces, & diuinationes, & auguria, & electiones cordis sui ipsi prophetizant vobis. Si Prophetæ sunt, & si est sermo Domini (XXXI.; Ezech. 13; Ibid.; Hier. 23; Hier. 14)

" in eis, occurrant mihi. Quid palea ad
" triticum? sic verba mea dicit Dominus.
" Nonne verba mea, sicut ignis combu-
" rens, dicit Dominus, & sicut securis
" incidens petram?] Penetrat enim animum sermo diuinus, & corda audientium tantum non dirumpit: frigidus autem, & inualidus, qui ex humana voluntate proficiscitur, qualis impiorum Prophetarum erat.

Sacerdotes eius polluunt sancta, & impiè agunt in legem.

XXXII. Ne ipsum quidem genus electum, de tribi Leui nimirum, immune à culpa deprehenditur. Ipsum quoque profanare sancta, & impiè agere in legem affirmat.
Malac. 2. " Scriptum est enim. [Labia sacerdotum
" custodiunt iudicium, & legem requi-
" rent ex ore eorum.] Verum, vt ipse vniuersorum Dominus rursum alicubi di-
Hier. 2. " xit, [Sacerdotes non dixerunt, Vbi est
" Dominus?] Porrò nolle declarare legem, nescientibus ipsam, neque incumbere ad subiectum populum reducendum ad placita Dei, hoc, opinor, est impiè agere in legem. Neque hic sistunt
" eorum crimina; [sed polluunt etiam
" sancta,] inquit. Lex enim per Mosen data plurimas circa sacrificia, & oblationes cærimonias habet, quãdo quælibet, & quonam modo peragenda sit. Illi verò, pro eo ac debebant, sacrificia faciebant, veruntamen incautè, & negligenter, nec tẽpus, nec formã sibi seruandam cẽsentes. At neque sanctificati fortasse, neque indumentis pro statu ipsorum sacerdotali cooperti, & debitum in modum ornati sacra peragebant, quasi inutile quippiam tam venerandum, & admirabile ministerium nihili facientes.

Cauendum est igitur Ecclesiæ sacerdotibus, ne polluant sancta. Modus autem pollutionis haud vnus, sed multus ac diuersus. Esse enim oportet mundos & anima & corpore, & repellere omne genus abominandæ voluptatis: & studiis bonorum operum splendescere, memores illius diuini Pauli,
Galat. 5. " [Spiritu ambulate, & desideria carnis
" non perficietis.]

At Dominus iustus in medio eius, & non faciet iniquitatem: mane mane iudicium suum dabit in luce, & non absconditus est, & non scit iniquitatẽ in exactione, & nõ iniquitatẽ in contentione.

XXXIII. Implacabile quodãmodo inter iniustũ & iustitiam est dissidiũ, nec vnquam pu-

A ἐν αὐτοῖς, ἀπαντησάτωσάν μοι. τί τὸ ἄχυρον πρὸς τὸν σῖτον; οὕτως οἱ λόγοι μου, λέγει κύριος. οὐχ οἱ λόγοι μου ὥσπερ πῦρ φλέγον, λέγει κύριος; καὶ ὡς πέλυξ κόπτων πέτραν; καθικνεῖται γὰρ εἰς τοὺς βάθος ὁ παρὰ Θεοῦ λόγος, καὶ μονονουχὶ διαῤῥήγνυσι τὴν τῶν ἀκροωμένων καρδίαν. ψυχρὸς δὲ, καὶ ἄναλκις ὁ ἐξ ἀνθρωπίνου βουλῆς, ὁποῖος τις ἦν ὁ τῶν ἀνοσίων ψευδοπροφητῶν.

Οἱ ἱερεῖς αὐτῆς βεβηλοῦσι τὰ ἅγια, καὶ ἀσε-
B βοῦσι εἰς τὸν νόμον.

Οὐκ ἔξω μομφῆς οὐδὲ αὐτὸ πεφώραται τὸ ἀπόλεκτον γένος, τουτέστι, τὸ ἐκ φυλῆς Λευί. βεβηλοῦν δὲ καὶ αὐτούς τὰ ἅγιά φησι, καὶ ἀσεβεῖν εἰς νόμον. γέγραπται μὲν γὰρ, ὅτι χείλη ἱερέων φυλάξεται κρίσιν, καὶ νόμον ἐκζητήσουσιν ἐκ στόματος αὐτῶν. ἀλλ᾽ ὡς αὐτός που πάλαι φησὶν ὁ τῶν ὅλων δεσπότης, οἱ ἱερεῖς οὐκ εἶπον, ποῦ ἐστι κύριος. τὸ μέντοι μὴ βούλεσθαι διαπερανοῦν τὸν νόμον, τοῖς οὐκ εἰδόσιν αὐτὸν, μήτε μὴν ἀποκομίζειν ἐπεί-
C γεσθαι τοὺς ὑπὸ χεῖρα λαοὺς εἰς τὸ ἀρέσκον Θεῷ, τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ ἀσεβεῖν εἰς νόμον. καὶ οὐ μέχρι τούτου τὰ ἐκείνων ἐγκλήματα· ἀλλὰ γὰρ καὶ βεβηλοῦσι τὰ ἅγιά φησι. ὁ μὲν γὰρ διὰ Μωσέως νόμος πλείστην ἔχει τὴν ἐπιτήρησιν περὶ θυσιῶν, καὶ προσαγωγῆς, ἡνίκα γε ἑκάστην, καὶ τίνα χρὴ τρόπον ἀποπεραίνεσθαι. οἱ δὲ κατὰ τὸ εἰκὸς προσεκόμιζον μὲν τὰς θυσίας, πλὴν ἀφυλάκτως, καὶ ἀμελῶς, οὐ καιρὸν, οὐ τύπους ἀξιοῦντες ἐπιτηρεῖν. ἀλλ᾽ οὐδὲ ἡγιασμένοι τάχα, οὔτε μὴν ἐν ἐσθήμασι τοῖς σφῶν
D ἱεροπρεπῶς ἐσταλμένοι, καὶ ἐν κόσμῳ δρῶντες τὰ ἱερὰ, ἀτιμάζοντες δὲ ὥστε τῶν ἀχρείων τὴν οὕτω σεπτὴν, καὶ ἀξιάγαστον λειτουργίαν.

Παραφυλακτέον δὴ οὖν τοῖς τῆς ἐκκλησίας ἱερουργοῖς, μὴ βεβηλοῦν τὰ ἅγια. τρόπος δὲ τῆς βεβηλώσεως οὐχ εἷς, διάφορος δὲ, καὶ πολύς. δεῖ γὰρ εἶναι κεκαθαρμένους καὶ ψυχὴν, καὶ σῶμα, καὶ πᾶν εἶδος ἀποσειομένους βδελυρᾶς ἡδονῆς, ἠγλαϊσμένους δὲ μᾶλλον τοῖς εἰς ἀγαθοεργίαν σπουδάσμασι,
E μεμνημένους λέγοντος τοῦ θεσπεσίου Παύλου, πνεύματι περιπατεῖτε, καὶ ἐπιθυμίαν σαρκὸς οὐ μὴ τελέσητε.

Ὁ δὲ κύριος δίκαιος ἐν μέσῳ αὐτῆς, καὶ οὐ μὴ ποιήσῃ ἄδικον. πρωῒ πρωῒ δώσει κρίμα αὐτοῦ εἰς φῶς. καὶ οὐκ ἀπεκρύβη, καὶ οὐκ ἔγνω ἀδικίαν ἐν ἀπαιτήσει, καὶ οὐκ εἰς νῖκος ἀδικίαν.

Ἀσύμβατον δέ πως ἀεὶ τῷ ἀδίκῳ τὸ δίκαιον, καὶ οὐκ ἄν ποτε κατὰ ταυτὸν τῷ βεβήλῳ τὸ καθαρόν.

τίς γὰρ ἂν γένοιτο κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; μάχεται γὰρ τὰ τοιάδε τῶν πραγμάτων, καὶ πολὺ τῆς ἀλλήλων φιλίας διῳκισμένα κατίδοι τις ἂν αὐτά. ἠγαπηκότος δὲ οὕτω τὴν δικαιοσύνην, καὶ οὐκ εἰδότος ἀδικίαν τοῦ πάντων κρατοῦντος Θεοῦ; πῶς ἀεὶ κρατήσειν ἔμελλον, ἤγουν διεξάγεσθαι πρὸς πέρας οὐκ ἀνακοπτόμενα παντελῶς τὰ παμμιαρώτατα τῶν Ἰουδαίων ἐγκλήματα; δοκεῖ δέ πως ἀδικίας εἶναι τις τρόπος, τὸ μὴ ποιναῖς ὑποφέρειν τὸν ἀλιτήριον, καὶ τὸ μὴ δίκας αἰτεῖν τὸν ἀσελγῶς τε, καὶ ἀνοσίως διαβιοῦν ᾑρημένον. καὶ πεφροντικότα μὲν τὸν νόμον οὐδὲν, διανενευκότα δὲ οὕτω πρὸς ἀδικίαν, ὡς οὐδὲν ἡγεῖσθαι τὸ ἄμεινον, αὔχημά τε ποιεῖσθαι λαμπρὸν τὰ ἐφ' οἷς ἦν εἰκὸς ἐρυθριῶντας ὁρᾶσθαι. ἐπεὶ τοίνυν δίκαιος ὁ κύριος ἐν μέσῳ αὐτῆς, καὶ οὐ μὴ ποιήσῃ ἄδικον. (οὐ γὰρ ἀνάσχοιτο τῶν ἀδικεῖν εἰωθότων) πρωῒ πρωῒ ποιήσει τὸ κρῖμα αὐτοῦ, τουτέστιν, ὄρθριόν τε, καὶ ἐμφανῶς, καὶ ὡς ἐν ἡμέρᾳ λοιπὸν, οὐκέτι συστέλλων τὰ τῆς ὀργῆς, ἀλλ' εἰς μέσον ἄγων, καὶ ἐμφανῆ καθιστὰς, καὶ οἷον ἐν ὄψει τιθεὶς τὰ προεπηγγελμένα. οὐ γὰρ ἐάσει δραμεῖν εἰς νῖκος ἀδικίαν. τὸ εἰς ἐκδίκησιν, ἤγουν εἰσάπαν ὑποδηλοῖ. κεκολασμένων γὰρ τῶν ἠσεβηκότων, πεπαύσεται πάντως τῆς ἀδικίας ὁ τρόπος. οὐ γὰρ ἕξει τοὺς δρῶντας ἔτι. δεῖ τοίνυν τούς γε ἀληθῶς ἀρτίφρονας, * * * * ὅτι φιλοδίκαιος ὁ δεσπότης, καὶ οὐκ ἀνάσχοιτο τῶν πλημμελούντων ἀδίκως. ἀλλ' εἰ μὲν τις ἴοι πρὸς μετάγνωσιν, καὶ τὸ ἐπὶ τοῖς ἰδίοις πλημμελήμασι καταστάζοι δάκρυον, ἡμερωτάτῳ περιτεύξεται, καὶ ἐξαιτήσει τὴν ἀμνηστίαν, καὶ ἔξω δραμεῖται βρόχων, καὶ τοῦ κολάζεσθαι δεῖν. εἰ δὲ ἄτεγκτος εἴη, καὶ δυσμετακόμιστον ἔχοι τὴν γνώμην εἴς γε τὸ δεῖν ἑλέσθαι τὰ πρεπωδέστερα τοῖς ἰδίοις ἐνζήσει πταίσμασιν, μᾶλλον δὲ καὶ ἐναπολεῖται λοιπὸν, καὶ ὑπὸ κίνησιν ἔσται τὴν δεσποτικὴν, ὅτι μὴ μέχρι παντὸς τῶν πλημμελούντων ἀνέχεται.

Ἐν διαφθορᾷ κατέσπασα ὑπερηφάνους, ἠφανίσθησαν γωνίαι αὐτῶν. ἐξερημώσω τὰς ὁδοὺς αὐτῶν τὸ παράπαν, τοῦ μὴ διοδεύειν. ἐξέλιπον αἱ πόλεις αὐτῶν, παρὰ τὸ μηδένα ὑπάρχειν, μηδὲ κατοικεῖν.

Ἐπειδὴ γὰρ, ὡς ἔφην, οἱ μὲν ἱερεῖς ἐβεβήλουν τὰ ἅγια, ἠσέβουν δέ τινες καὶ εἰς αὐτὸν τὸν νόμον, ὁ δὲ κύριος ἐν μέσῳ αὐτῆς πρωῒ πρωῒ ἐποίησε τὸ κρῖμα αὐτοῦ. καὶ ποῖον δὴ τοῦτο ἐστι; κατέσπασεν ὑπερηφάνους ἐν διαφθορᾷ, τουτέστι, παρέδωκεν εἰς φθορὰν τοὺς ἀλαζόνας, καὶ ὑβριστάς. ἢ γὰρ οὐκ ἀλαζόνες, οἱ θεομαχεῖν εἰωθότες, καὶ τοῖς διὰ Μωσέως

ritati cū impuro conueniet.[Quæ enim societas luci ad tenebras?]Pugnāt enim res istæ inuicem, & multum ab amicitia mutua eas distare videas licet. Cū ergo Deus omniū Dominus diligat iustitiā, & iniquitatē nesciat, quomodo semper vim obtinere, seu ad finem perduci poterant,non amputata prorsus scelestissima Iudæorum crimina? Videtur enim quoddam genus improbitatis, peccatorem supplicio non subiicere,nec pœnas exigere ab eo, qui vitā suam nefariè & impiè instituerit, legémque pro nihilo putarit,adeóque in flagitia se abiecerit, vt probitatem, & innocentiam nec pili faciat,& summo decori sibi ducat,quorum causa erubescere videri consentaneum erat.Quoniam igitur [iustus Dominus in medio eius, & non faciet iniquitatē (nec enim patietur iniquitatem committere solitos) mane mane faciet iudicium suum,]hoc est,mane,& manifestè,&velut iam claro die,non amplius cohibens vindictam:sed in medium adducens,manifestámque reddēs, & prænunciata tanquam ante oculos constituens. Nec enim sinet currere iniquitatem, in contentionē. [In contentionē,] in vltionem , siue vniuersè significat. Punitis namque impiis, omnis iniquitas quiescet, non enim amplius habebit à quibus factitetur. Oportet igitur quibus verè mens integra est, ita statuere, Dominum esse amantem iustitiæ, nec perpeti iniquè delinquentes:sed si quis ad pœnitentiam se cōtulerit, & propter peccata sua lacrymas fuderit, mitissimū sentiet, & vt admissorum in se obliuiscatur impetrabit, & laqueos ac supplicia effugiet. Sin quis voluntate inflexibilis, adduci ad honostiora nō potuerit, viuet in delictis suis, vel potius peribit in illis, & Dominum in se cōcitabit, qui peccantibus haud semper conniuet,

In corruptione detraxi superbos, dissipati sunt anguli eorum. Desolabo vias eorum penitus, ne transeant. Defecerunt ciuitates eorum, eò quod nihil subsisteret, neque habitaret.

Postquam enim, vt dixi, sacerdotes sancta polluerunt,&quidā in legē impiè egerūt,[Dominus in medio eius in mane iudiciū suum fecit.] quidnā istuc sibi vult? [Detraxit superbos in corruptione.]hoc est tradidit in corruptionē arrogantes, & proteruos. An enim arrogantes non sunt, qui Deo bellū facere consueuerūt, & aduersus oracula per Mosē

2.Cor.6.

XXXIV.

data propriam voluntatem quasi quandam aciem dirigunt: diuinarúmque legum cura soluti, ac mirè contumaces, dicunt Deo, [Iob.21.] [Recede à me, vias tuas scire nolo?] Deinde quomodo quis dubitauerit, num sit [Matt.5.] [pauper spiritu, & humilis corde,] vt scriptum est, bene lucidus & serenus, & obedientiæ deditissimus, super quem & respicere dignatur? Ac proinde per vnum sanctorum Prophetarum vniuersorum Deus dicit, [Isai.66.] [Et super quem respiciam, nisi super humilem & quietum, & trementem sermones meos?] Itaque detractum est in corruptionem genus hominum superbum. [Dissipati sunt item anguli eorum.] Angulos hoc loco muros dici existimo, vrbiúmque cinctus. Semper enim sublimes aliquantum anguli sunt, qui turres habent maximè conspicuas. Idem est igitur fortè, ac si rursum dicat, vrbes eorum destitutæ mœnibus erunt. Præterea minatur, se desolaturum vias eorum, Israelis videlicet, vt penitus non transeant. Vbi tale quid subindicari existimo. [Deut.16.] Lex Mosis iussit, si celebraretur suis temporibus festum scenopegiæ (tabernaculorum) vt ex tota Iudæa Hierosolymam ascenderent, & ibi legibus sancita obirent. Quando igitur euersæ sunt vrbes, & earum incolæ perierunt, tunc etiam desolatas esse vias dicimus, vtpote nemine in posterum per eas transeunte, & ad celebrandum festum illis constitutum, sicut prius, occurrente. Huc enim miseriarum populus Iudæorum deuolutus est, vt non essent, qui aruis operarentur, nec possent hilares agere dies, qui vix bello superfuissent. Quare Hieremias istuc lamentationum suarum partem fecit, cùm ait: [Thren.1.] [Viæ Sion lugent, eo quod non sint, qui veniant ad diem festum:] Hoc verè dictum, quod in contextu proposito mox sequitur, declarabit [Defecerunt ciuitates eorum, eo quod nihil subsisteret, neque habitaret. Horrendum est ergo incidere in manus Dei [Hebr.10.] viuentis.] Nam cum illum peccatis mordicus addicti ad iram prouocauerimus, tunc tunc, & quidem iustissimè à superbiæ criminibus comprehensi, in corruptionem detrahemur, & superno complexu nudati, tanquam captu commodum, & sine muris cor nostrum in nobis ipsis inueniemus, & insuper iustitiæ vias non inueniemus.

θελήμασι τὸ οἰκεῖον ὥσπερ ἀντιτάττοντες θέλημα· καὶ ὀλίγα κομιδῆ τῶν θείων πεφροντικότες νόμων, ἀποκλίνοντες δὲ πρὸς τὸ ἄγαν ἐξήνιον, καὶ λέγοντες τῷ κυρίῳ, ἀπόστα ἀπ' ἐμοῦ, ὁδούς σου εἰδέναι οὐ βούλομαι; Εἶτα πῶς ἐνδοιάσειέ τις εἴπερ ἐστὶ πτωχὸς τῷ πνεύματι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὁ εὐφαὴς, καὶ εὐήνιος, καὶ πολὺ βλέπων εἰς εὐπείθειαν, ὃν καὶ ἐποπτείας ἀξιοῖ; καὶ γοῦν ἔφη δι' ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν ὁ τῶν ὅλων Θεός. καὶ ἐπὶ τίνα ἐπιβλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν ταπεινὸν, καὶ ἡσύχιον, καὶ τρέμοντα τοὺς λόγους μου; Οὐκοῦν κατεσπάσθη μὲν εἰς φθορὰν τὸ ὑπερόφρυ γένος, ἠφανίσθησαν δὲ καὶ αἱ γωνίαι αὐτῶν. καὶ γωνίας, οἶμαί που, τὰ τείχη λέγεσθαι νῦν, καὶ τὰς τῶν πόλεων περιβολάς. ὑψηλαὶ γάρ πως ἀεὶ αἱ γωνίαι, πύργους ἔχουσαι διαφανεστάτους. ὅμοιον οὖν ἄρα τυχὸν εἰ καὶ λέγοι πάλιν, ἔρημοι τειχῶν αἱ παρ' αὐτοῖς ἔσονται πόλεις. ἐπαπειλήσει δὲ πρὸς τούτοις καὶ ἐξερημοῦν τὰς ὁδοὺς αὐτῶν, δηλονότι δὲ τοῦ Ἰσραὴλ, τοῦ μὴ διοδεύειν τὸ παράπαν. καί μοι δοκεῖ βούλεσθαί τι τοιοῦτον ὑποδηλοῦν. ὁ διὰ Μωσέως προστέταχε νόμος εἰ τελοῖτο κατὰ καιροὺς ἡ ἑορτὴ τῆς σκηνοπηγίας, ἐκ πάσης τῆς Ἰουδαίων χώρας ἀναβῆναι εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ πληροῦν ἐκεῖσε τὰ νενομισμένα. ὅτε τοίνυν κατεσκιάσθησαν αἱ πόλεις, καὶ ἀπολώλεκασιν οἱ ἐν αὐταῖς, τότε καὶ ἠρημῶσθαί φαμεν τὰς ὁδοὺς, ὡς οὐδενὸς ἔτι δι' αὐτῶν ἐρχομένου, καὶ πρός γε τὸ χρῆναι πληροῦν τὴν τεταγμένην αὐτοῖς ἑορτὴν, καθὰ καὶ πρότερον, διαθέοντος. πέπτωκε γὰρ εἰς τοῦτο ταλαιπωρίας τὰ τῶν Ἰουδαίων πράγματα, ὡς μὴ εἶναι τοὺς ἐργαζομένους, μήτε μὴν ἐν εὐπαθείαις εἶναι δύνασθαι τοὺς ἀνασωθέντας μόλις, καὶ ἐκ τοῦ πολέμου περιλελειμμένους. καὶ γοῦν ὁ Προφήτης Ἱερεμίας μοῖραν ἐποιεῖτο τῶν θρήνων τὰ χρήματα λέγων. ὁδοὶ Σιὼν πενθοῦσι παρὰ τὸ μὴ εἶναι ἐρχομένους ἐν ἑορτῇ. ὅτι δὲ ἀτρεκὴς ὁ λόγος αὐτὸ πάλιν ἡμῖν σαφηνιεῖ τὸ προκείμενον. ἐπιφέρει γὰρ εὐθύς. ἐξέλιπον αἱ πόλεις διὰ τὸ μηδένα ὑπάρχειν, μηδὲ κατοικεῖν. φοβερὸν οὖν ἄρα τὸ ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος. παροξυνόντες γὰρ αὐτὸν διά γε τοῦ πλημμελεῖν ἐθέλειν, καὶ τοῦτο ἀφέτως, τότε δὴ τότε, καὶ μάλα δικαίως, τοῖς τῆς ὑπεροψίας ἐγκλήμασιν οἱονείπως ἐνειλημμένοι κατασπώμεθα πρὸς διαφθορὰν, καὶ γυμνοὶ τῆς ἄνωθεν ἐσόμεθα περιβολῆς, εὐάλωτοι ὥσπερ, καὶ ἀτείχιστον ἐν ἑαυτοῖς τὴν καρδίαν εὑρήσομεν, καὶ πρός γε δὴ τούτοις τὰς τῆς δικαιοσύνης οὐχ εὑρήσομεν ὁδούς.

ἀποφεύξεται δ' ἂν εὐκόλως τὰ τοιαῦτα κακὰ ὁ δεσποτικοῖς θελήμασιν ἀκολουθεῖν ᾑρημένος, καὶ τρυφερὸν ὑπέχων αὐτῷ τῆς ψυχῆς τὸν αὐχένα.

A Facilè autem hæc mala effugiet, qui parere Domini voluntati non detrectauerit, & delicatam ei ceruicem animæ subiecerit.

Εἶπα, πλὴν φοβεῖσθέ με, καὶ δέξασθε παιδείαν, καὶ οὐ μὴ ἐξολοθρευθῆτε ἐξ ὀφθαλμῶν αὐτῆς πάντα, ὅσα ἐξεδίκησα ἐπ' αὐτήν.

Dixi, veruntamen timete me, & suscipite disciplinam, & non peribitis ex oculis eius omnia quæ vltus sum super eam.

Ὅτι πάλιν αὐτοὶ ταῖς σφῶν κεφαλαῖς τὰ ἐξ ὀργῆς καταχέοντες ἁλοῖεν ἄν, πειρᾶται διδάσκειν. νενουθέτηκε μὲν γάρ, τὸ χρῆναι διαβιοῦν ἐν φόβῳ Θεοῦ πλειστάκις προστεταχώς, καὶ ὅτι προσήκει δέξασθαι παιδείαν, δῆλον δὲ ὅτι τὴν διὰ νόμου, καὶ προφητῶν. ἦν γὰρ οὕτως, καὶ οὐχ ἑτέρως, ἀποσείεσθαι τὴν ὀργήν, καὶ ἀποκρούσασθαι τὰ συμβεβηκότα. ἐπειδὴ δὲ ἦν ἀτέλεστος ὁ Ἰσραήλ, σκληρός, καὶ δυσάγωγος, ἐκπέπτωκε δὲ τῆς παιδείας, τουτέστιν, ἔξω γέγονε τοῦ εἶναι σοφός, ὠλόθρευται ὥσπερ ἐξ ὀφθαλμῶν αὐτῆς, καίτοι δέον ἐμφιλοχωρεῖν ἀεὶ τοῖς ἀγαθοῖς παιδεύμασι, καὶ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν ἑτοίμως ἔχειν τῶν ἀρεσκόντων Θεῷ. ἐξῆν γὰρ οὕτως ἐκκλῖναι φησὶ πάντα ὅσα ἐξεδίκησα ἐπ' αὐτήν. ὅτε τοίνυν τῆς ἑαυτῶν διανοίας τὸν θεῖον ἐκπέμπομεν φόβον, ὅτε παραιτούμεθα τὴν παιδείαν, καὶ ὀλίγου παντελῶς ἀξιοῦμεν λόγου τὸ εἶναι σοφοί, τότε δὴ πάντως ἐκεῖνα πεισόμεθα, ἅπερ ἂν πρέποι τοῖς εἰωθόσι καταφρονεῖν. τότε καὶ ἐκδικήσει Θεός, καὶ τοὺς τῆς ἀνοσιότητος αἰτήσει λόγους. διαμεμνῆσθαι δὲ δεῖ ἀναγκαῖον λέγοντός τινος, ὅτι φόβος κυρίου ζωὴν ποιεῖ. φόβος κυρίου δόξα, καὶ καύχημα. ἔστι δὲ καὶ ἁγνός, τουτέστιν, ἁγνοποιός, διαμένων εἰς αἰῶνα αἰῶνος, κατὰ τὴν τοῦ ψάλλοντος φωνήν.

Iterum docere conatur ipsos capitibus suis pœnas ab irato Deo accersisse conuinci posse. Admonuit enim, viuere in timore Dei, & suscipere disciplinam, per legem & Prophetas videlicet, sæpè iussit. Sic enim, non aliter iram diuinam amoliri dicebat, & depellere quæ euenerunt. Quia verò Israel pertinax, durus, & immorigerus erat, & disciplinam neglexit, hoc est, sapientiam non est adeptus, [Periit quasi ex oculis eius,] cum in bonis illis præceptis habitare semper, atque ad omnia Deo grata promptus esse debuisset. Licebat enim sic effugere, inquit, [omnia quæ vltus sum super eam.] Quando è mentibus nostris diuinum timorem eiicimus, quando disciplinam repudiamus, & esse sapientes in minimis ponimus, tunc planè illa patiemur, quæ contemptoribus debentur. Tunc etiam vlciscetur Deus, & impietatis pœnas repetet. Meminerimus igitur necesse est cuiusdam dicentis: [Timor Domini apponit dies. Timor Domini gloria & gloriatio.] Est etiam *castus*, hoc est, castos faciens, [& permanens in sæculum sæculi,] iuxta vocem Psalmographi.

XXXV. — Prouer. 10. — Eccles. 1. — Psal. 18.

Ἑτοιμάζου, ὄρθρισον, ἔφθαρται πᾶσα ἡ ἐπιφυλλὶς αὐτῶν.

Præparare, consurge diluculo. Corruptus est omnis racemus eorum.

Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἐδέξω, φησί, τὴν παρ' ἐμοῦ παιδείαν, ἀπώσω δέ, καὶ μεμίσηκας καὶ τὸ ἐν φόβῳ ζῆν, καὶ ἐπιεικείαις, εὐτρέπιζε πρὸς ἀναδρομήν, καὶ πρὸς τὸ ἤδη παθεῖν, ἃ διαφυγεῖν ἐξόν, εἴπερ ἦσθα φιλάρετος, καὶ σοφῶς ἁρπάζων ἐθέλοντής. ὀρθρίζειν γε μὴν προστέταχε, τῆς συμφορᾶς τὸν καιρὸν ἐπὶ θύραις ὄντα δεικνύων, καὶ οἷον εἰς αὔριον ἥξοντα, παρεσόμενόν τε πάντως ἀρχομένης ἠοῦς. τοῦτο δὲ ἦν ἀποκείροντος τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναβολῆς, καὶ οὐκ ἐῶντος ἐννοεῖν, ὡς ἔσται τις ἀνακωχή, καὶ ἀνάβλησις, καὶ μακρὸς μεταξὺ διελάσει καιρός, εἰς ἐκγόνους τάχα που παραπέμπων τὰ ἐξ ὀργῆς. οὐκοῦν ὡς ἐπ' ἀναγκαίῳ πράγματι προετοίμαζε σεαυτόν, καὶ ὄρθριζε πρὸς ἀποδρομήν. αἰχμάλωτοι

XXXVI.

Quoniam enim non suscepisti, inquit, à me disciplinam, & spreuisti, atque odisti in timore Domini, & probis actionibus vitam transigere, instruere ad excipiendum, & ad patiendum iam, quæ effugere potuisses, si virtutem dilexisses, sapienterque illam vltro arripuisses. Diluculo porrò consurgere iubet, vt tempus calamitatis ante fores esse demonstret, & quasi cras venturum, & omnino cum aurora affuturum. Hoc est spem dilationis eripere, nec sinere cogitare, fore inducias, & moram, & longum intercessurum tempus, quod fortasse ad posteros cladem trāsmittat. Itaque vt in re necessaria prępara teipsum, & diluculo ad fugam surge. Captiuus

enim

enim ad hostes abibis, relictaque patria apud alios deges. Deinde vniuersorum Deus Prophetæ dicit, captiuorum causa tantum non contristatus, [Corruptus est omnis racemus eorum.] Quorum verborum sententiam pro viribus dicemus. Babyloniorum tyranni Samariam, aliásque præterea Iudææ vrbes deuastarunt, Phula primus, post illum Salmanasar, tertius Senacherib. Velut autem facta vindemia in regnum suum redierunt, Israeli modicas admodum reliquias, & tanquam racemum vnum relinquentes. Racemos esse dicimus botros minores, paucis acinis constantes, qui sub foliis latentes, frequenter oculos legulorum fallunt. Ac tale quiddam alius sanctorum Prophetarum. [Heu mihi, anima, quia factus sum sicut qui congregat stipulam in messe, & sicut racemum in vindemia, cum nō sit botrus ad comedendum primitiua.] Ergo illi vindemiarunt. Postea aduentu suo Nabuchodonosor ipsum quoque racemum corrupit, paucitatémque illam reliquiarum Israelis cum vindemiasset, domum recurrit, indéque semper vt de magnis gloriatus est. Igitur Propheta Hieremias captam Hierosolymam deplorans, de desolatis ita loquitur. [Ingrediatur omne malum eorum ante faciem tuam. Vindemia eos, quemadmodum vindemiauerunt me.] Et rursum. [Vide Domine, & respice cui vindemiaueris ita, si comedent mulieres fructum ventris eorum? Racemum fecit coquus.]

Mich. 7. — Thren. 1. — Thren. 1.

Quando igitur Deum irritauerimus, tunc omni auxilio priuati, & venia nudati, hostibus trademur, nullæque nobis virtutis, aut bonitatis reliquiæ remanebunt, vindemiante Satana totum quod in nobis est bonum, & veluti racemum colligente, & fortassis ipsa quoque desideria, quibus ad virtutis munera probè fungenda impellimur.

Propterea expecta me, dicit Dominus, in die resurrectionis meæ in testimonium.

XXXVII. Postquam diuinorum mandatorum contemptores traditi sunt hostibus, & in manus illius inciderunt, qui ipsum racemum perdidit, de cætero exspectare iubet, & tolerare,

A γὰρ εἰς ἐχθροὺς αἰχμάλωτος, καὶ τὴν ἐνεγκοῦσαν ἀφεὶς, ἔσῃ παρ' ἑτέροις. εἶτα τῷ Προφήτῃ φησὶν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, μονονουχὶ καὶ ἐπιστυγνάζων ἑαλωκόσι. διέφθαρται πᾶσα ἡ ἐπιφυλλὶς αὐτῶν. τί δ' ἂν βούλοιτο καὶ τοῦτο δηλοῦν, ἐροῦμεν ὡς ἔνι. πεπορθήκασι τὴν Σαμάρειαν, καὶ ἑτέρας δὲ πρὸς αὐτῇ τῆς Ἰουδαίας πόλεις τῶν Βαβυλωνίων οἱ τύραννοι, καὶ Φοὺλ μὲν πρῶτος, εἶτα μετ' αὐτὸν ὁ Σαλμανασὰρ, καὶ τρίτος Σεναχηρείμ. ὥσπερ δὲ ἀμπελῶνα τετρυγηκότες ἀνεκομίζοντο πάλιν εἰς B τὴν αὐτῶν, ἐν ὀλίγοις παντελῶς λειψάνοις ἀφέντες τὸν Ἰσραὴλ, καὶ οἷον ἐπιφυλλίδα μόνην αὐτοῖς καταλελοιπότες. ἐπιφυλλίδα δὲ εἶναί φαμεν τὰ μικρὰ τῶν βοτρύων, καὶ ἐν ὀλίγαις οὖσι ῥαξὶν, ἃ καὶ τοῖς φύλλοις ἐγκεχωσμένα διαλανθάνει πλειστάκις τὸν τοῦ συλλέγοντος ὀφθαλμόν. καί τι τοιοῦτον φησὶν ἕτερος τῶν ἁγίων Προφητῶν. οἴμοι ψυχὴ, ὅτι ἐγενήθην ὡς συνάγων καλάμην ἐν ἀμητῷ, καὶ ὡς ἐπιφυλλίδα ἐν τρυγητῷ, οὐχ ὑπάρχοντος βότρυος τοῦ φαγεῖν τὰ πρωτόγονα. ἐκεῖνοι τετρυ- C γήκασι μὲν ἐκεῖνοι, ἀφιγμένος δὲ μετ' αὐτοὺς ὁ Ναβουχοδονόσορ, καὶ αὐτὴν διέφθειρε τὴν ἐπιφυλλίδα, καὶ τὸ βραχὺ τοῦ Ἰσραὴλ ἀποτρυγήσας λείψανον, οἴκαδέ τε ἀνῄει, καὶ διετέλει μεγαλαυχούμενος. καὶ γοῦν ὁ Προφήτης Ἱερεμίας ἁλοῦσαν τὴν Ἱερουσαλὴμ κατεθρήνει, λέγων περὶ τῶν ἠρημωκότων. εἰσέλθοι πᾶσα ἡ κακία αὐτῶν κατὰ πρόσωπόν σου. ἐπιφύλλισον αὐτοὺς, ὃν τρόπον ἐπεφύλλισάν με. καὶ πάλιν, ἰδὲ κύριε, καὶ ἐπίβλεψον τίνι D ἐπεφύλλισας οὕτως, εἰ φάγονται γυναῖκες καρπὸν κοιλίας αὐτῶν. ἐπιφυλλίδα ἐποίησε μάγειρος.

Ὅταν τοίνυν παροξύνωμεν τὸν Θεὸν, τότε καὶ ἁπάσης ἐπικουρίας ἐστερημένοι, καὶ φειδοῦς ἀπογυμνούμενοι, δοθησόμεθα τοῖς ἐχθροῖς, καὶ οὐδὲν ἐν ἡμῖν ἀρετῆς, ἢ ἐπιεικείας λείψανον ἀπομενεῖ, ἀποτρυγῶντος τοῦ σατανᾶ πᾶν ὅσον ἐστὶν ἐν ἡμῖν ἀγαθὸν, καὶ οἷον ἐπιφυλλίδα συλλέγοντος, καὶ αὐτάς που τάχα τὰς εἰς νοῦν ἐπιθυμίας, τὰς E ἐπί γε τὸ κατορθοῦν ἑλέσθαι τὴν ἀρετὴν ἐπιφερούσας.

Διὰ τοῦτο ὑπόμεινόν με, λέγει κύριος· εἰς ἡμέραν ἀναστάσεώς μου εἰς μαρτύριον.

Ἐπειδὴ γὰρ τὴν θείαν ἐντολὴν ἠφειδηκότες δέδονται τοῖς ἐχθροῖς, καὶ εἰς χεῖρας πεπτώκασι τοῦ καὶ αὐτὴν ἀπολέσαντος τὴν ἐπιφυλλίδα, λοιπὸν ὑπομεῖναι προστέταχε, καὶ τληπαθεῖν

εὐσθενῶς πεπονθότας τὴν δουλείαν, ἄχρις ἂν διεγερθῇ πρὸς ἐπικουρίαν αὐτοῖς, ἣν διὰ τῶν ἁγίων Προφητῶν μονονουχὶ καὶ διεμαρτύρατο, καὶ προαπήγγελκεν ἐναργῶς, ὡς ἔσται κατὰ καιρούς. ἡμέραν οὖν ἀναστάσεως τῆς εἰς μαρτύριον τὸν τῆς ἐπικουρίας σημαίνει καιρὸν, ἣν ὡς ἥξει πάντως προδιεμαρτύρατο. καὶ ὁ μὲν τῆς ἱστορίας οὑτοσὶ λόγος.

Ενβεβηκέναι γε μὴν εἰς δήλωσιν μυστηρίου τοῦ κατὰ Χριστὸν τὴν τῶν προκειμένων θεωρίαν φαμὲν, βούλεσθαί τε καταδηλοῦν τῆς λυτρώσεως τὸν καιρὸν, τῆς καθόλου, καὶ γενικωτάτης, τουτέστι, τῆς διὰ Χριστοῦ. πάλαι μὲν γὰρ τῶν ἑβδομήκοντα τετελεσμένων ἐτῶν ἐγήγερται πρὸς ἐπικουρίαν τοῖς ἐκεῖνα πεπονθόσιν ὁ τῶν ὅλων Θεός, ἐν ἐσχάτοις γε μὴν τοῦ αἰῶνος καιροῖς γέγονεν ἄνθρωπος ὁ μονογενὴς, οὐχ ἵνα μόνον ἐξέληται τὸν Ἰσραὴλ, ἀλλ' ἵνα πάντα τὰ ἔθνη τῆς ὑπὸ τῷ διαβόλῳ δουλείας ἀπαγαγὼν, ἐλευθέρους ἀποφήνῃ, καὶ ἀπαλλάξῃ φθορᾶς, καὶ ῥύπου ἁμαρτίας, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων τοῦ προσκυνεῖν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα. καὶ ἐπειδὴ γέγονεν ἄνθρωπος, ὑπέμεινε σταυρὸν, αἰσχύνης καταφρονήσας, ἵν' αἵματι τῷ ἰδίῳ κατακτήσηται τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ τούς τε ζῶντας ἔτι, καὶ οὓς ἤδη φθάσας κατέπιεν ὁ θάνατος, κατὰ τὸ γεγραμμένον. εἰς τοῦτο γὰρ ὁ Χριστὸς, καὶ ἀπέθανε, καὶ ἀνέστη, ἵνα καὶ νεκρῶν, καὶ ζώντων κυριεύσῃ. εἰκότως δὲ συνελέγετο τοῖς ἀρχαιοτέροις. διὰ τοῦτο ὑπόμεινόν με, λέγει κύριος, εἰς ἡμέραν ἀναστάσεώς μου εἰς μαρτύριον. μαρτύριον δὲ ὥσπερ τοῦ καταργῆσθαι τὸν θάνατον τὸ ἀναβιῶναι Χριστὸν, ᾧ καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ συνεγηγέρμεθα, δικαιωθέντες διὰ τῆς πίστεως, καὶ ὁμοῦ τῷ θανάτῳ τὴν τοῦ θανάτου μητέρα διαδιδράσκοντες ἁμαρτίαν.

Διότι τὸ κρῖμά μου εἰς συναγωγὰς ἐθνῶν, τοῦ εἰσδέξασθαι βασιλεῖς, τοῦ ἐκχέαι ἐπ' αὐτοὺς πᾶσαν ὀργὴν θυμοῦ μου. διότι ἐν πυρὶ ζήλου μου καταναλωθήσεται πᾶσα ἡ γῆ.

Τοῖς Χαλδαίων ἔθνεσιν ἀπειλεῖ τὴν δῄωσιν, τὴν διὰ Κύρου γεγενημένην, καὶ τῶν ὅσοι σὺν ὅπλοις τε ἦσαν αὐτῷ, καὶ συμβεβλήκασι, ταῖς τε τῶν Βαβυλωνίων καταθέοντες πόλεσι καὶ φρικωδεστάτην ἔχοντες τὴν κατὰ πάντων ἔφοδον. ἔσται τοίνυν τὸ κρῖμα, φησὶ, τὸ ἐμὸν εἰς συναγωγὴν ἐθνῶν, ὥστε καὶ εἰσδέξασθαι βασιλεῖς· δῆλον δὲ ὅτι τοὺς ὀνομαζομένους, κολάσαι δι' αὐτῶν, καὶ συναγωγὰς ἐθνῶν,

A constantérque seruitutem perpeti, donec ad auxilium ipsis ferendum exsurgat, quod per sanctos Prophetas tantum non testatus est, & aliquando futurum manifestè pronunciauit. Diem itaque [resurrectionis in testimonium] intelligi vult tempus auxilii, quod omnino allatum iri tanto ante testificatus est. Et historicè quidem ita res habet.

Verborum autem propositorum considerationem ad mysterium Christi
B significandum tendere dicimus, & liberationis communis, maximéque vniuersalis, per Christum scilicet peragendæ, tempus ostendere. Olim enim post septuaginta annos ad opem illa patientibus ferendam vniuersorum Deus surrexit, in extremis autem sæculi temporibus factus est homo vnigenitus, non solùm vt eximeret Israel: sed vt omnes gentes iugo diaboli solutos in libertatem vindicaret, & à corruptione ac sordibus peccati
C liberaret, & ante alia adoratione creaturæ præter creatorem. Postquam autem homo natus est, [Sustinuit crucem, confusione contempta,] vt sanguine suo acquireret Deo, & Patri viuentes adhuc, & quos iam mors absorbuerat, iuxta id quod scriptum est. [In hoc enim Christus, & mortuus est, & resurrexit, vt mortuorum, & viuorum dominaretur.] Meritò igitur antiquioribus dictum est, [Propterea exspecta me, dicit Dominus, in diem
D resurrectionis meæ in testimonium.] Testimonium autem quoddam, destructæ mortis est, Christum reuixisse, cum quo & nos ipsi excitati à mortuis sumus, iustificati per fidem, & vnà cum morte ipsius mortis matrem peccatum effugientes.

Hebr. 12.

Rom. 14.

Quia iudicium meum in congregationes gentium, vt suscipiam reges, vt effundam super eos omnem iram furoris
E *mei. Quia in igne Zeli mei consumetur omnis terra.*

Chaldææ genti vastitatem à Cyro, & eius in bello auxiliariis illatam minatur. Qui quidem Babyloniorum vrbes incursabant, & in omnes impressioné maximè horribilem faciebant. Erit igitur, inquit, iudicium meum in congregationem gentium, vt etiam suscipiam reges, (sine dubio nominatos) ad puniendos per ipsos, congregationes gentium,

XXXIIX

illorum copiis & robore, & omni genere crudelitatis maiorem in modum humiliatas, & afflictas. [Effundam enim super eos, inquit, omnem iram furoris mei.] Verum est enim, magna & enormia peccata non vulgari iracundia puniri à Deo: sed quantum vnumquémque peccasse inuenerit, tantam ab eo pœnam reposcit. Tantum autẽ non incendio absumptũ iri res Chaldæorum declarat, cùm ait, [In igne zeli mei deuorabitur omnis terra.] Qualis autem zelus, aut in quibus tandem, Propheta Zacharias demonstrat. [Hæc dicit Dominus omnipotens, zelaui Hierusalem, & Sion zelo magno, & ira magna ego irascor super gentes quæ super impositæ sunt, pro eo quòd ego quidem iratus sum modicum, ipsi verò superpositi sunt in mala.] Verba igitur recitata ad historicum sensum quod attinet, ad hunc modum explanabimus.

[Zach. 8.]

Possunt etiam aliter intelligi, si considerationem alio, nempe ad Christi mysterium transferamus. Ait enim in his quæ iam lecta sunt. [Propterea expecta me, dicit Dominus, in diem resurrectionis meæ in testimonium, quia iudicium meum in cõgregationes gentium, & suscipiam reges, vt effundam super eos omnem iram furoris mei.] Reuixit enim Christus spoliato inferno, [iuxta quod impossibile erat (cum naturâ sit vita,) ipsam detineri à morte,] sicut scriptum est. Nec eos qui fidem in ipsum complexi sunt, sub manu diabolica deseruit: sed sanctum, & Deo dignum facit iudicium, congregationes gentium, hoc est, dæmonum greges, & ipsos qui aliquando vicerant, & in errantes regnauerant, velut suscipiens, & concludens, & in ipsum profundissimum barathrum, hoc est, in infernum demittens, omnémque super eos iram effundens; & tantum non igne exurens, ineffabili & diuina virtute, & zelo magno concitatus. Est enim ipse iratus modicè propter transgressionem in Adam: illi autem superimposuerunt in mala, simul totum sub sole mundum à Deo auocantes, & peccati operationibus subiectorum sibi mentem suffocantes. Zelauit igitur Dei Verbum spiritualem Sion, hoc est, Ecclesiam. Eripuit enim eum, & ipse sibi, vt beatus Paulus scribit, [Non habentem maculam, aut rugam, aut simile quippiam;] sed sanctam potius, & immaculatam exhibuit.

[Act. 2.]

[Ephes. 5.]

πολὺ λίαν ἐπιτετμημένας τῆς ἐκείνων χειρός τε, καὶ εὐσθενείας, καὶ πάντα τρόπον ὑποσημαινούσας ὠμότητος. ἐκχεῶ γὰρ ἐπ' αὐτοὺς, φησὶ, πᾶσαν ὀργὴν θυμοῦ μου. καὶ γάρ ἐστιν ἀληθὲς, ὡς οὐ μετρίοις κινήμασι τὰ μεγάλα, καὶ ὑπερφερῆ τῶν πλημμελημάτων κολάζει Θεός· ἀλλ' οἷς ἂν τις ἁλοίη πλημμελῶν, ἐπιφέρει πάντως ἰσοπαλεῖς τὰς δίκας. ὅτι δὲ ἔμελλον μονονουχὶ καταπίμπρασθαι τὰ Χαλδαίων πράγματα, διασαφεῖ λέγων. ὅτι ἐν πυρὶ ζήλου μου καταναλωθήσεται πᾶσα ἡ γῆ· καὶ ποῖος ὁ ζῆλος ἢ ἐπὶ τίσιν ὅλως, σαφηνιεῖ λέγων ὁ Προφήτης Ζαχαρίας. τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ, καὶ ἐζήλωκα τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ τὴν Σιὼν, ζῆλον μέγαν, καὶ ὀργὴν μεγάλην ἐγὼ ὀργίζομαι ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ συνεπιτιθέμενα, ἀνθ' ὧν ἐγὼ μὲν ὠργίσθην ὀλίγα· αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακά. οὕτω μὲν δὴ τοῖς προκειμένοις προσβαλοῦμεν ἱστορικῶς.

Νοοῖτο δ' ἂν καὶ ἑτέρως, μετανενεγμένων τῶν θεωρημάτων εἰς τὸ Χριστοῦ μυστήριον. ἔφασκε γὰρ διά γε τῶν ἤδη προανεγνωσμένων. διὰ τοῦτο ὑπόμεινόν με, λέγει κύριος, εἰς ἡμέραν ἀναστάσεώς μου εἰς μαρτύριον. διότι τὸ κρίμα μου εἰς συναγωγὰς ἐθνῶν, τοῦ εἰσδέξασθαι βασιλεῖς, τοῦ ἐκχέαι ἐπ' αὐτοὺς πᾶσαν ὀργὴν θυμοῦ μου. ἀνεβίω μὲν γὰρ ὁ Χριστὸς, σκυλεύσας τὸν ᾅδην, καθότι οὐκ ἦν δυνατὸν, ζωὴν ὄντα κατὰ φύσιν, αὐτὸν κρατεῖσθαι ὑπὸ τοῦ θανάτου, κατὰ τὸ γεγραμμένον. οὐκ ἠφίει γε μὴν ὑπὸ χεῖρας ἔτι διαβολικὰς τοὺς τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν προσιεμένους· ἀλλ' ὅσιον, καὶ θεοπρεπὲς ποιεῖ τὸ κρίμα, συναγωγὰς ἐθνῶν, τουτέστι, τὰς τῶν δαιμόνων ἀγέλας, καὶ αὐτοὺς δὲ τοὺς κεκρατηκότας ποτὲ, καὶ τῶν πλανωμένων βεβασιλευκότας οἷα εἰσδεχόμενος, καὶ κατακλείων, καὶ εἰς αὐτὸ καθιεὶς τὸ κατώτατον βάραθρον, τουτέστιν, εἰς ᾅδου, καὶ πᾶσαν ἐπ' αὐτοὺς ἐκχέων ὀργὴν, καὶ μονονουχὶ πυρὶ καταφλέγων, τῇ ἀῤῥήτῳ καὶ θείᾳ δυνάμει, καὶ ζήλῳ μεγάλῳ κεκινημένος. ὠργίσθη μὲν γὰρ αὐτοῖς ὀλίγα, διὰ τὴν ἐν Ἀδὰμ παράβασιν· αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακὰ, ὅλην εἰσάπαξ ἀφιστάντες Θεοῦ τὴν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ τοῖς τῆς ἁμαρτίας τελέσμασι τὸν τῶν ὑπὸ χεῖρα καταπνίγοντες νοῦν. ἐζήλωσε τοίνυν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος τὴν νοητὴν Σιὼν, τουτέστι, τὴν ἐκκλησίαν. ἐξείλετο γὰρ αὐτὴν, καὶ αὐτὸς ἑαυτῷ παρέστησεν, ὡς ὁ μακάριος γράφει Παῦλος, μὴ ἔχουσαν σπίλον, ἢ ῥυτίδα, ἢ τι τῶν τοιούτων, ἁγίαν δὲ μᾶλλον καὶ ἄμωμον.

Ὅτι τότε μεταστρέψω ἐπὶ λαοὺς γλῶσσαν εἰς γενεὰν αὐτῆς, τοῦ ἐπικαλεῖσθαι πάντας τὸ ὄνομα κυρίου, τοῦ δουλεύειν αὐτῷ ὑπὸ ζυγὸν ἕνα. ἐκ περάτων ποταμῶν Αἰθιοπίας προσδέξομαι, ἐν διεσπαρμένοις μου, οἴσουσι θυσίας μοι.

Φησὶ μὲν, ὅτι πεπορθημένης τῆς Βαβυλωνίων, καὶ κατεσπασμένων ἐν διαφθορᾷ τῶν ὑπερηφάνων, ἐπιγνώσονται τὰ ἔθνη τὴν κατ' αὐτῆς ἰσχύουσαν αὐτῷ Θεοῦ δύναμιν, καὶ οἱ γελῶντές ποτε πίπτοντα, καὶ ἀπολλύμενον τὸν Ἰσραὴλ, ὅταν ἴδωσιν οἴκαδε μὲν αὐτὸν ἰόντα λαμπρῶς, καὶ ὑπονοστοῦντα πάλιν εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν, ἀπολωλότας δὲ εἰσάπαν τοὺς πεπορθηκότας, τότε μεταβαλοῦσι τὴν γλῶτταν καὶ ταῖς εἰς Θεὸν εὐφημίαις ἀναθήσουσι λοιπὸν, καίτοι πάλαι σείοντες τὰς κεφαλὰς, οἰόμενοί τε, καὶ λέγοντες ἀλῶναι τὴν Ἰουδαίαν, διά τοι τὸ τῶν Βαβυλωνίων τὸν τύραννον κατισχῦσαι τάχα που τοῦ βοηθοῦντος αὐτοῖς, τουτέστι Θεοῦ. ὅταν τοίνυν ἴδωσι τὴν τῶν πραγμάτων μεταστροφὴν εἰς τὸ ἐναντίον, τότε μεταστήσουσι τὰς γλώσσας κατὰ γενεὰς αὐτῶν, ἤγουν κατὰ φυλάς τε, καὶ γένη, καὶ εἰς δοξολογίας τὰς ἐπὶ Θεῷ. ἕλοιντο δ' ἂν, οἶμαι, που καὶ δουλεύειν ὑπὸ ζυγὸν ἕνα, καὶ θυσίας προσάγειν, εἰ καὶ πόῤῥω που διακέοιντο τῇ τῶν χωρῶν θέσει, καὶ τὰς Αἰθιόπων νέμοιντο χώρας. καὶ ταυτὶ μὲν οὕτως εἰς τὸ γράμμα πάλιν εἰρήσθω πως.

Ἐκβεβηκέναι γε μὴν φαμὲν τὸν λόγον εἰς τοὺς τῆς ἐπιδημίας καιροὺς, καὶ σημεῖον τίθησιν ἐναργὲς τῆς τῶν γλωσσῶν μεταβολῆς. γέγραπται γὰρ ἐν ταῖς πράξεσι τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, ὅτι κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἁγίας πεντηκοστῆς ἦσαν πάντες συνηγμένοι ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ ἰδοὺ ἐγένετο ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἦχος, ὥσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας, καὶ ἐπλήρωσεν ὅλον τὸν οἶκον οὗ ἦσαν καθήμενοι. καὶ ἰδοὺ ὤφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλῶσσαι ὡσεὶ πυρὸς, καὶ ἐκάθισεν ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν, καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες πνεύματος ἁγίου, καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἑτέραις γλώσσαις, καθὼς τὸ πνεῦμα ἐδίδου ἀποφθέγγεσθαι αὐτοῖς. κατ' ἐκεῖνο δὴ οὕτω τοῦ καιροῦ, φησὶ, μεταβαλῶ γλῶσσαν ἐπὶ λαούς. ἤκουον γὰρ πάντες τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ λαλούντων αὐτῶν, Πάρθοι τε, καὶ Μῆδοι, καὶ Ἐλαμῖται, καὶ τὰ ἕτερα τῶν ἐθνῶν. πλὴν ἄθρει τὴν ἐπιτήρησιν. μεταβαλεῖν γὰρ ἔφη τὴν γλῶσσαν εἰς γενεὰν αὐτῆς, τουτέστιν, ὥστε μένουσαν ἐν τοῖς ἅπαξ εἰρηκόσι μέχρι τέλους τῆς αὐτῶν ζωῆς, ἤτοι γενεᾶς. ἄχρι γὰρ ἐκείνων γέγονε τὸ σημεῖον

Quia tunc conuertam ſuper populos linguam in generationem eius, vt inuocent omnes nomen Domini, vt ſeruiant ei ſub iugo vno. De finibus fluminum Æthiopiæ ſuſcipiam in diſperſis meis, afferent victimas mihi.

XXXIX. Babylonia expugnata, detractiſque in corruptionem ſuperbis, gentes vltricem aduerſus eam Dei potentiam cognituras dicit. Et qui aliquando cadentem, ac pereuntem Iſraelem ridebant, cum viderint domum redeuntem inſigniter, & denuò in ſanctam ciuitatem reuertentem, vaſtatores autem illius planè perditos, linguam mutaturos, & de cætero diuinis eam laudibus conſecraturos, quamuis olim mouerent capita, putaréntque Iudæam periiſſe, quod Babyloniorum tyrannus Deo Iſraelitas adiuuanti quodammodo præualuiſſe videretur. Vbi igitur rerum conuerſionem in contrarium animaduerterint, tunc mutabunt linguas ſecundum generationes ipſorum, ſiue ſecundum tribus, & genus, Deum laudibus celebrabunt. Volent etiam, opinor, ſeruire ſub vno iugo, & offerre ſacrificia, quamuis locorum interuallo longius diſtent, & regiones Æthiopum habitent. Et hæc quidem, quod ad literam attinet, dicta ſint hactenus.

Procedere autem ſermonem dicimus ad tempus Chriſti aduentus: ſignúmque manifeſtum proponitur, linguarum mutatio. Scriptum eſt enim in Actibus Apoſtolorum, diebus ſanctæ Pentecoſtes fuiſſe omnes congregatos in eodem loco. [Et ecce factus eſt de cælo ſonitus, tanquam aduenientis ſpiritus vehementis, & repleuit totam domum, vbi erant ſedentes. Et ecce apparuerunt illis diſpertitæ linguę tanquam ignis, & ſederunt ſupra ſingulos eorum, & repleti ſunt omnes Spiritu ſancto & cœperunt loqui alius linguis, ſicut Spiritus ſanctus dabat eloqui illis.] (Act. 2.) Illo igitur tempore, inquit, mutabo linguam ſuper populis. [Audiebant enim vnuſquiſque lingua ſua illos loquentes, Parthi, & Medi, & Elamitæ,] & gentes aliæ. Veruntamen perpende obſeruationem. Mutaturum ſe dicit linguam in generationem eius, hoc eſt, ita manentem in iis qui ſemel eſſent locuti, vſque ad exitum vitæ ipſorum, ſiue generationis. In iis enim duntaxat, non etiam in poſteris, eorum factum eſt ſignum,

A quibus & insedisse linguas sacra Scriptura testatur. Idcirco dicit, [mutabo linguam in generationem eius.] Non enim idem iis, qui post illos vixerunt contigit. Quanam de causa, sapiens Paulus nos doceat. Ait enim, [Linguas in signum esse non fidelibus, sed infidelibus.] Scriptum est enim, [In aliis linguis, & aliis labiis loquar populo huic, & neque sic credent.] Prodesse igitur aliquo modo mutari linguam in generationem eius, ipse rursus nobis declarat, cùm ait, [Vt inuocent omnes nomen Domini, vt seruiant illi sub iugo vno, de finibus fluminum Æthiopiæ offerent victimas mihi.] Vt enim Apostolos aliis linguis loquentes viderunt, rem inopinatam non mediocriter admirati, in Christum crediderunt, multique, vel potius innumerabiles, tunc nomen naturâ & verè Dei inuocarunt: Euangelicis oraculis ceruicem subiecerunt: Christo seruierunt: & à finibus fluminum Æthiopiæ victimas offerunt. Pertinent verò Æthiopes ab oriente vsque ad occidentem, & bibunt Geon: [Ipse enim est, qui circuit omnem terram Æthiopiæ.] Desinit igitur in veritatem sermo propheticus. Non solùm enim per imperium Romanum prædicatum est Euangelium: sed barbaras etiam gentes persuasit. Proinde Ecclesiæ vbique, pastores & magistri, institutores & mystagogi, & sacra altaria, mactatúrque secundum intelligentiam agnus à sacris sacerdotibus etiam apud Indos, & Æthiopas. Et hoc est, quod alius Propheta perspicuè dixit: [Quia rex magnus sum ego, dicit Dominus: & nomen meum glorificatum est in gentibus: & in omni loco incensum offertur nomini meo, & victima munda.]

(1.Cor.14.) (Esai.28.) (Gen.2.) (Malach.1.)

In die illa non confunderis ex omnibus adinuentionibus tuis, quibus impiè egisti in me. Quia tunc auferam à te contemptiones contumeliæ tuæ, & vltra non adiicies vt glorieris super montem sanctum meum.

XL. Duabus simul personis rursum loquitur vniuersorum Deus. Sed dicta penitus consideranda existimo: sic enim inconfusam in iis intelligentiam reperiemus. Itaque peccatorum

οἷς καὶ ἐφιζῆσαι τὰς γλώσσας ἔφη τὸ γράμμα τὸ ἱερόν. διὰ τοῦτό φησιν, ὅτι μεταβαλῶ γλῶσσαν εἰς γενεὰν αὐτῆς. οὐ γὰρ συμβέβηκεν ἐπὶ τοῖς μετ᾽ ἐκείνους τὸ χρῆμα. διὰ ποίαν αἰτίαν, ὁ σοφὸς ἡμᾶς διδασκέτω Παῦλος. ἔφη γὰρ, ὥστε αἱ γλῶσσαι εἰς σημεῖόν εἰσιν οὐ τοῖς πιστεύουσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀπίστοις. γέγραπται γὰρ, ὅτι ἐν ἑτερογλώσσαις, καὶ ἐν χείλεσιν ἑτέροις λαλήσω τῷ λαῷ τούτῳ, καὶ οὐδ᾽ οὕτως πιστεύσουσιν. ὀνίνησιν οὖν ἄρα κατά τινα τρόπον, τὸ μεταβεβλῆσθαι τὴν γλῶσσαν εἰς γενεὰν αὐτῆς, αὐτὸς ἡμῖν πάλιν διαλευκανεῖ λέγων. τοῦ ἐπικαλεῖσθαι πάντας τὸ ὄνομα κυρίου, τοῦ δουλεύειν αὐτῷ ὑπὸ ζυγὸν ἕνα, ἐκ περάτων ποταμῶν Αἰθιοπίας οἴσουσι θυσίας μοι. B ἐπειδὴ γὰρ τεθέανται τοὺς ἀποστόλους γλώσσαις λαλοῦντας ἑτέραις, οὐκ ἐν μετρίοις θαύμασι ποιούμενοι τὸ παράδοξον, πεπιστεύκασιν εἰς Χριστὸν, πολλοί τε, καὶ ἀναρίθμητοι τῶν τηνικάδε ἐπεκαλέσαντο τὸ ὄνομα τοῦ φύσει τε, καὶ ἀληθῶς ὄντος Θεοῦ· ὑπήγαγε τοῖς εὐαγγελικοῖς θεσπίσμασι τὸν αὐχένα· C δεδουλεύκασι τῷ Χριστῷ· καὶ ἀναφέρουσι θυσίας ἐκ περάτων ποταμῶν Αἰθιοπίας. παρατείνει δὲ τὸ τῶν Αἰθιόπων γένος ἐξ ἠοῦς εἰς δύσιν, πίνουσι δὲ τὸν Γηών· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ κυκλῶν πᾶσαν γῆν Αἰθιοπίας. ἐκτετέλεσται δὲ λοιπὸν εἰς ἀλήθειαν τῆς προφητείας ὁ λόγος. οὐ γὰρ μόνον κατὰ τὴν Ῥωμαίων γῆν κεκήρυκται τὸ εὐαγγέλιον· περιφοιτᾷ δὲ λοιπὸν καὶ τὰ βάρβαρα τῶν ἐθνῶν. καὶ γοῦν ἐκκλησίαι πανταχοῦ, ποιμένες καὶ διδάσκαλοι, D καθηγηταὶ καὶ μυσταγωγοὶ, καὶ θεῖα θυσιαστήρια, θύεται δὲ νοητῶς ὁ ἀμνὸς παρὰ τῶν ἁγίων ἱερουργῶν καὶ παρ᾽ Ἰνδοῖς, καὶ Αἰθίοψι. καὶ τοῦτο ἦν ἄρα τὸ διὰ φωνῆς ἑτέρου Προφήτου σαφῶς εἰρημένον. διότι βασιλεὺς μέγας ἐγώ εἰμι, λέγει κύριος· καὶ ὅτι τὸ ὄνομά μου δεδόξασται ἐν τοῖς ἔθνεσι· καὶ ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμα προσφέρεται τῷ ὀνόματί μου, καὶ θυσία καθαρά.

E Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ οὐ μὴ καταισχυνθῇς ἐκ πάντων τῶν ἐπιτηδευμάτων σου, ὧν ἠσέβησας εἰς ἐμέ. ὅτι τότε περιελῶ ἀπὸ σοῦ τὰ φαυλίσματα τῆς ὕβρεώς σου, καὶ οὐκ ἔτι μὴ προσθῇς τοῦ μεγαλαυχῆσαι ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ ἅγιόν μου.

Δυσὶν ἐν ταυτῷ προσώποις διαλέγεται πάλιν ὁ τῶν ὅλων Θεός. δεῖ δὲ, οἶμαι, λεπτὸν τοῖς λεγομένοις ἐνιέναι τὸν νοῦν, ἀσύγχυτον γὰρ οὕτως τὴν ἐν αὐτοῖς θεωρίαν εὑρήσομεν. οὐκοῦν πλημμελημάτων

μὲν ἀμνηστίαν, καὶ τῶν πάλαι διεπταισμένων τὴν ἄφεσιν τοῖς ἐξ Ἱερουσαλὴμ ἐπαγγέλλεται, διαβεβαιούμενός τε, καὶ λέγων, ὡς οὐκ ἂν ἔτι καταισχυνθῶσι διὰ τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν, καὶ τὰς πάλαι γεγενημένας εἰς Θεὸν δυσσεβείας. ἀπειλεῖ δὲ ὥσπερ τῷ Βαβυλωνίῳ, καί φησι, ὡς οὐκ ἂν ἔτι φρονήσειε μέγα τὴν ἁγίαν, καὶ ἀνακειμένην αὐτῷ καταδυνάσας πόλιν, ἣν καὶ ὄρος καλεῖ. μετὰ γάρ τοι τὴν ἐπάνοδον, τὴν ἀπό γε τῆς αἰχμαλωσίας φημὶ, μεμένηκεν ἀπόρθητος ἡ Ἱερουσαλὴμ, καὶ λοιπὸν ἀπείρατος τῆς Βαβυλωνίων ἀπανθρωπίας.

Ὅτι δὲ κατὰ τὸν τῆς ἐπιδημίας καιρὸν ἀμνηστία, καὶ ἄφεσις γέγονεν ἐπὶ πάντας τοὺς πεπιστευκότας, ἐνδοιάσειεν ἂν οὐδείς. δεδικαιώμεθα γὰρ οὐκ ἐξ ἔργων δικαιοσύνης ἃ ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸ πολὺ αὐτοῦ ἔλεος. ἀπηλλάγμεθα δὲ καὶ αἰσχύνης. ἔφη γάρ που πρὸς ἡμᾶς, ὁ τῇ πίστει τετιμηκώς. μὴ φοβοῦ, ὅτι κατῃσχύνθης· μηδὲ ἐντραπῇς, ὅτι ὠνειδίσθης. ἀνεκόμισε γὰρ ἡμᾶς εἰς παρρησίαν, ὁ δι' ἡμᾶς ἐκ νεκρῶν, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν εἰς οὐρανὸν, ἐν ὄψει πατρός. πρόδρομος γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν ἀνέβη Χριστὸς, νῦν ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ. οὐκοῦν περιεῖλε μὲν τὰς ἁπάντων αἰτίας, καὶ πταισμάτων ἀπήλλαξεν αἰσχύνης τε, καὶ ὕβρεως τοὺς πεπιστευκότας. εἴρηται δὲ παρ' αὐτοῦ καὶ τῷ καταδυναστεύοντι Σατανᾷ, ὅτι περιελῶ ἀπὸ σοῦ τὰ φαυλίσματα τῆς ὕβρεώς σου, καὶ οὐκέτι μὴ προσθῇς τοῦ μεγαλαυχῆσαι ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ ἅγιόν μου. ἐμφαυλίζει γὰρ οὐκέτι τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς πολὺ νοσοῦντας τὸ ἄναλκι, οὐδὲ ὑβρίζει τοὺς ἡγιασμένους, καταιτιῶν εὐκόλως εἴς γε τὸ αὐτῷ δοκοῦν. παρῴχηκε γὰρ τὰ ἀρχαῖα, καὶ μεταπεχώρηκεν εἰς καινότητα τῶν πραγμάτων ἡ φύσις, ἀναστοιχειοῦντος εἰς τοῦτο αὐτὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ εὐσθενὲς μὲν ἀποτελοῦντος εὖ μάλα τὸ ἄρρωστον, κρατύνοντος δὲ πρὸς εὐσέβειαν τὸ ταῖς ἁμαρτίαις εὐάλωτον, καὶ ἑδραῖον ἀποτελοῦντος τὸ σεσαλευμένον. οὐκοῦν περιῄρηται τὰ φαυλίσματα τῆς ὕβρεως, δηλονότι τῆς διαβολικῆς, καὶ οὐκ ἂν ἔτι φρονήσειε μέγα κατὰ τοῦ ὄρους τοῦ ἁγίου, τουτέστι, τῆς νοητῆς Σιὼν, ἥτις ἐστὶν ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος. τεθεμελίωται γὰρ ἐπὶ τὴν πέτραν· καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. ὄρος δὲ τὴν ἐκκλησίαν καὶ ὁ Προφήτης ἡμῖν Ἡσαΐας ὠνόμαζε, λέγων ὅτι ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐμφανὲς τὸ ὄρος κυρίου, καὶ ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ ἐπ' ἄκρου τῶν ὀρέων, καὶ ὑψωθή-

obliuionem, & olim admissorum remissionem Hierosolymitis pollicetur, & fore autumat, vt propter adinuentiones, & studia sua, & quondam perpetratas in Deum impietates non amplius erubescant. Minatur quoque aliquo modo Babylonio, & ait, non gloriaturum de cætero de sancta, & sibi consecrata vrbe euersa, quam & montem nominat. Post reditum namque, à captiuitate inquam, Hierusalem salua, & deinceps Babyloniorum immanitati intentata permansit.

Tempore aduentus autem ἀμνηστίαν, & remissionem omnibus credentibus contigisse, nemo dubitare potest. Iustificati enim sumus [non ex operibus quæ fecimus nos, sed secundum magnam misericordiam ipsius.] Liberati sumus etiam à confusione. Ait enim alicubi nobis, qui nos fide honorauit. [Ne time quia confusus es: nec pudore suffundaris, quia probra tibi ingeruntur,] Reduxit enim nos in libertatem, qui propter nos ex mortuis resurrexit, & pro nobis in cælum, ad conspectum Dei Patris ascendit. Præiuit enim nobis ascensu suo Christus, [Vt nunc vultui Dei pro nobis appareat.] Itaque omnium culpas abstulit, & pudore, ac verecundia propter piacula credentes liberauit. Dictum est etiam ab eodem dominanti in nos Satanæ. [Auferam à te contemptiones contumeliæ tuæ, & non vltra adiicies vt glorieris super montem sanctum meum.] Non enim perget cõtemnere homines vt perimbecillos: nec insolens erit in sanctificatos, facilè pro arbitratu suo illos exagitans. Præterierunt enim vetera, & rerum natura in nouitatem concessit, Christo eas reformante, & quod infirmum erat in germanissimam firmitatem redigente, & ad pietatem quod peccatis parum resistebat, confirmante, & quod fluctuabat stabiliente. Ergo ablatæ sunt contemptiones contumeliæ, diabolicæ puta, nec imposterum contra montem sanctum superbia efferetur, id est, contra Sion, quã animus cernit, quæ est Ecclesia Dei viuentis. Fundata est enim super petram; [Et portæ inferi non præualebunt aduersus eam.] Montem porrò Ecclesiam Esaias quoque Propheta nominauit. [Quia erit in nouissimis diebus manifestus mons Domini, & domus Dei in summitate montium,

Tit. 3.

Hebr. 9.

Matt. 16.

& eleuabitur super colles, & venient ad eum gentes omnes, & ibunt gentes multæ, & dicent: Venite, & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob, & annuntiabit nobis viam suam, & ambulabimus in ea.]

Et relinquam in te populum mansuetum & humilem. Et timebunt à nomine Domini reliqui Israel, & non facient iniquitatem, neque loquentur vana, & non inuenietur in ore eorum lingua dolosa.

XLI. Rursus Sion, siue sanctam ciuitatem compellat, Hierusalem, inquam, in qua etiam mansuetissimum, & humilem populum se relicturum appromittit. Dire enim vexauit omnium Saluatorem Christum Iudæorum synagoga, & Dominum suum morte multauit, eiúsque sceleris pœnas exoluit. Nec tamen tota periit: conseruatæ sunt enim reliquiæ, & quod restabat, salutem est consecutum. (Psal.) Credidit enim ex illis multitudo non exigua. Atque illi erant isti mansueti, qui non taurorum in morem in Christum efferati sunt, quemadmodum qui Pilato eum tunc obtulerunt, clamãtes, & dicentes: (Ioan. 19.) [Tolle tolle, crucifige eum.] Addiderúntque, [si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris,] quid his crudelius fieri potuit? Qui & iustum sanguinem super capita sua haurientes, temerè, & inconsideratè succlamabãt, (Matt. 27.) [Sanguis eius super nos & super filios nostros.] Mansuetus igitur populus, qui immanitatis horum particeps non fuit. Humilis item, quatenus in Christo se subiecit, & habenis eius ceruicem mentis subdidit, libentissiméque obediuit ex charitate dicenti: (Matt. 11.) [Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris.] In quo etiam Christo se conformarunt, (2.Cor. 8.) qui propter nos factus est pauper, & propemodum diuinam gloriam suam, naturalémque excellentiam neglexit, vt seruilem conditionem œconomicè subiret. Itaque modeste de se ipsius exemplo sentiunt, qui eius legibus instituuntur. Hi etiam timebunt nomen Domini. Sunt enim Dei multò amantissimi, & ante alios quidem diuini discipuli, qui & lux mundi sunt constituti. Dei autem amantes, & boni

A σεται ὑπεράνω τῶν βουνῶν, καὶ ἥξουσιν ἐπ' αὐτὸ πάντα τὰ ἔθνη, καὶ πορεύσονται ἔθνη πολλὰ, καὶ ἐροῦσι, δεῦτε, καὶ ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος κυρίου, καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ Ἰακὼβ, καὶ ἀναγγελεῖ ἡμῖν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, καὶ πορευσόμεθα ἐν αὐτῇ.

Καὶ ὑπολείψομαι ἐν σοὶ λαὸν πραῢν καὶ ταπεινόν. καὶ εὐλαβηθήσονται ἀπὸ τοῦ ὀνόματος κυρίου οἱ κατάλοιποι τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ οὐ ποιήσουσιν ἀδικίαν, οὐδ' αὖ μὴ λαλήσουσι μάταια, B καὶ οὐ μὴ εὑρεθῇ ἐν τῷ στόματι αὐτῶν γλῶσσα δολία.

Διαλέγεται πάλιν πρὸς τὴν Σιὼν, ἤτοι τὴν ἁγίαν πόλιν, φημὶ δὲ τὴν Ἱερουσαλὴμ, ἐν ᾗ καὶ ἐπαγγέλλεται τὸν πρᾳότατόν τε, καὶ ταπεινὸν ὑπολειφθήσεσθαι λαόν. πεπαρῴνηκε μὲν γὰρ εἰς τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα Χριστὸν ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴ, καὶ ἀπεφάνθη κυριοκτόνος, καὶ ἐξέτισε μὲν τὰς ἐπὶ τοῖσδε δίκας. ἀπόλωλε δὲ οὐ πᾶσα, τετήρηται γὰρ τὸ κατάλειμμα, καὶ σέσωσται τὸ ὑπόλοιπον. C πεπιστεύκασι γὰρ ἐξ αὐτῶν οὐ μετρία πληθύς. οὗτοι δὲ ἦσαν οἱ πρᾳεῖς, οὐκ ἀποταυρούμενοι τὰς ὀργὰς τὰς ἐπὶ Χριστῷ, καθάπερ ἀμέλει καὶ οἱ Πιλάτῳ ποτὲ προσκεκομικότες αὐτὸν, καταχεκραγότες, καὶ λέγοντες, ἆρον ἆρον, σταύρωσον αὐτόν. προστεθεικότες δὲ τούτοις τὸ, ἐὰν μὴ τοῦτον ἀποκτείνῃς, οὐκ εἶ φίλος τοῦ Καίσαρος. τί γὰρ ἂν γένοιτο τῶν τοιούτων τὸ ἀπηνέστερον; οὐχὶ, καὶ αὐτὸ τὸ δίκαιον αἷμα ταῖς σφῶν αὐτῶν ἐπαντλήσαντες κεφαλαῖς, ἀπερισκέπτως ἔφασκον τὸ, αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ D τὰ τέκνα ἡμῶν. πρᾳὸς δὲ οὖν ὁ λαὸς, ὁ τῆς τούτων ἀγριότητος οὐ μετεσχηκώς. ταπεινοὶ δὲ πάλιν, κατά γε τὸ ὑποτετάχθαι Χριστῷ, καὶ ταῖς ὑπ' αὐτὸν ζεύγλαις τὸν τῆς διανοίας αὐχένα ὑποτενεῖν, ὑπακοῦσαί τε καὶ μάλα ἀσμένως ἐξ ἀγάπης λέγοντι, δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες, καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. ἄρατε τὸν ζυγόν μου ἐφ' ὑμᾶς, καὶ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρᾳός εἰμι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρ- E δίᾳ, καὶ εὑρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. σύμμορφοι δὲ οὖν καὶ κατὰ τοῦτο τῷ Χριστῷ τῷ δι' ἡμᾶς πτωχεύσαντι, καὶ μονονουχὶ καὶ θεοπρεποῦς δόξης ἠμεληκότι, καὶ τῆς κατὰ φύσιν ὑπεροχῆς, ἵνα τὸ δουλοπρεπὲς ὑπέλθοι μέτρον οἰκονομικῶς. οὐκοῦν μετριόφρονες κατ' αὐτὸν, οἱ τοῖς αὐτοῦ νόμοις παιδαγωγούμενοι. οὗτοι καὶ εὐλαβηθήσονται ἀπὸ τοῦ ὀνόματος κυρίου. γεγόνασι γὰρ ὅτι μάλιστα φιλοθεώτατοι, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ, οἱ καὶ τοῦ κόσμου τίθηνται φῶς. οἱ δὲ δὴ θεοφιλεῖς τε, καὶ ἀγαθοὶ

παραιτήσονται, φησὶ, τὴν ἀδικίαν, καὶ λόγον εἰκαῖον (οὐ γὰρ λαλήσουσι μάταια, φησὶ) καὶ γλῶσσαν, οὐκ ἀτρεκῆ, τοῦτο γὰρ ἡ δολία. κόσμος δ' ἐστὶ πνευματικὸς, καὶ οἷά τις στέφανος τοῖς ἐξ ἀρετῶν αὐχήμασιν εὖ μάλα διαπρεπής. ἔνθα γὰρ πρᾳότης, καὶ ταπείνωσις, καὶ μὴν καὶ δικαιοσύνης ἔφεσις, ἀπομαθοῦσά τε γλῶσσα τὰ εἰκαιόμυθα, καὶ ἥκιστα μὲν ἀμαρτοεπής· ὀρθὴ δὲ μᾶλλον, καὶ ἀτρεκίας ἐργάτις, ἐκεῖ που πάντως λαμπρὰ, καὶ τελειοτάτη πέφηνεν ἀρετή. πρέποι δ' ἂν τι τοιάδε, τοῖς ἐν Χριστῷ. ὅτι μὴ ἐν νόμῳ τῆς εὐσεβείας ὁρᾶται τὸ κάλλος, ἀπαστράπτει δὲ μᾶλλον ὡς ἐν δυνάμει παιδεύσεως εὐαγγελικῆς.

Διότι αὐτοὶ νεμήσονται, καὶ κοιταθήσονται, καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἐκφοβῶν αὐτούς.

Πάλαι μὲν γὰρ τὰς τῶν Ἰουδαίων ἀγέλας διεποίμαινον ἀδρανῶς οἵ γραμματεῖς τε, καὶ Φαρισαῖοι. τετάχαται γὰρ ἐκ νόμου καθηγεῖσθαι λαῶν, ἅτε τοι καὶ τετιμῆσθαι τοῖς ἱερωσύνης πρεσβείοις. οὐκοῦν ἦσαν ποιμένες, μισθωτοὶ δ' ὅμως, καὶ οἷα ἀλλοτρίοις ἐφεστηκότες θρέμμασιν, ἐθεώρουν τὸν λύκον ἐρχόμενον, καὶ ἠφίεσαν τὰ πρόβατα, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνήν. ὅτι δὲ λίαν ἠφειδηκότες τῶν λογικῶν θρεμμάτων ἁλοῖεν ἂν, καὶ θηρσὶν ἀνέντες αὐτὰ, μᾶλλον αὐτοὶ γεγονότες λύκοι, κατίδοι τις ἂν εὐκόλως ἀπό γε τῶν εἰρημένων διὰ φωνῆς προφητῶν. ὁ μὲν γὰρ ἔφασκεν, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ. ὦ οἱ ποιμένες, οἱ διασκορπίζοντες, καὶ ἀπολλύοντες τὰ πρόβατα τῆς νομῆς αὐτῶν, ἕτερος δὲ αὖ, τάδε λέγει κύριος. ὦ οἱ ποιμένες Ἰσραὴλ, μὴ βόσκουσιν οἱ ποιμένες ἑαυτούς; οὐχὶ τὰ πρόβατα βόσκουσιν οἱ ποιμένες; ἰδοὺ τὸ γάλα κατεσθίετε, τὸ ἠσθενηκὸς οὐκ ἐνισχύσατε, καὶ τὸ συντετριμμένον οὐ κατεδήσατε, καὶ τὸ πλανώμενον οὐκ ἐπεστρέψατε, καὶ τὸ ἀπολωλὸς οὐκ ἐζητήσατε, καὶ τὸ ἰσχυρὸν κατειργάσασθε μόχθῳ· καὶ διεσπάρη τὰ πρόβατά μου, διὰ τὸ μὴ εἶναι ποιμένας, καὶ ἐγενήθη εἰς κατάβρωμα πᾶσι τοῖς θηρίοις τοῦ ἀγροῦ, καὶ τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ. καὶ πρὸς αὐτοὺς δέ που φησὶ τοὺς ποιμένας. ποιμαίνετε τὰ πρόβατα τῆς σφαγῆς, ἃ οἱ κτησάμενοι κατέσφαζον, καὶ οὐ μετεμέλοντο· καὶ οἱ πωλοῦντες αὐτὰ, ἔλεγον, εὐλογητὸς κύριος, καὶ πεπλουτήκαμεν.

Ἀπώλλυον οἱ ποιμένες τῶν λογικῶν θρεμμάτων τὰς ἀγέλας, θῆρας οὐ δεδιττόμενοι, μᾶλλον δὲ αὐτοὶ τὰ θηρῶν μιμούμενοι. ἐπειδὴ δὲ λοιπὸν ἐπέλαμψεν ὁ Χριστὸς, ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὁ τιθεὶς τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν προβάτων, νεμόμεθα μὲν ἐν

iniquitatem, inquit, & sermonem inanem repudiabunt. [Non enim vana loquentur,] inquit, & linguam non veram, hoc enim vult, dolosa. Est autem hic ornatus spiritualis, & velut corona ex virtutum ornamẽtis præstantissima. Vbi enim mansuetudo, & humilitas, & desiderium iustitiæ, & lingua quæ ineptos sermones dedidicit, miniméque peccat in verbis: sed recta est potius, & veritatis operatrix, ibi splendida planè, & absolutissima virtus conspicitur: Et talis decet eos qui sunt in Christo. Quoniam pulchritudo pietatis non in lege cernitur: sed in virtute doctrinæ Euangelicæ potius refulget.

Quoniam ipsi pascentur, & accubabunt, & non erit qui exterreat eos.

XLII.

Olim enim Iudæorum greges ignauiter pascebant Scribæ, & Pharisæi: lege siquidem populo præfecti erant, vt auctoritate sacerdotii honorati. Itaque erant pastores, mercenarii tamen, & tanquam alienis gregibus præpositi, [Videbant lupum venientem, dimittebant oues,] iuxta verbum Saluatoris. Eos autem ratione præditarum pecudum perquam incuriosos fuisse, eásque feris dilaniandas destituisse, vel potius ipsosmet lupos extitisse, non difficile ex Prophetarum vocibus perspicias. Nam vnus quidem, vt ex persona Dei sic ait. [O pastores disperdentes oues pascuæ earum!] Alius verò, [Hæc dicit Dominus: O pastores Israel! Nunquid pascunt pastores semetipsos? Nonne oues pascunt pastores? Ecce lac comeditis: quod infirmum fuit non confortastis, & quod confractum non alligastis, & quod errauit non reduxistis, & quod periit, non quæsiuistis, & quod forte afflixistis labore: & dispersæ sunt oues meæ, eò quod non erant pastores, & factæ sunt in deuorationem omnibus bestiis agri, & volatilibus cæli.] Et alibi ad pastores. [Pascite oues occisionis, quas qui possiderunt, interficiebant, & non agebant pœnitentiam: & qui vendebant eas, dicebant, benedictus Dominus, & diuites facti sumus.]

Ioan. 10.

Ezech. 34

Hier. 23.

Perdebant pastores rationalium pecudum greges, feras non absterrentes: imo ipsi ferarum sæuitiam induentes. Postquam autem deinde Christus illuxit, ille pastor bonus, [Qui ponit animã suam pro ouibus,] pascimur quidem in

Ioan. 10.

laboribus: sed pasti sumus etiam in fontibus, vt scriptum est, & accubuimus in caulis: stabulati sumus enim in Ecclesiis, & templis sanctis, nullo nos exterrente ac diripiente, non lupo irruente, non leone conculcante, non fure perfodiente nemine nos amplius inuadente, [Vt furetur, vt mactet, & perdat:] quin imo in securitate, & constantia, & omnis boni cõmunione permanemus, ipsum vniuersorum Saluatorem, Christum inquam, magistrum ouilis habentes. Id quod nobis per Ezechielẽ Deus & pater aperuit, dicens: [Hæc dicit Dominus. Ego saluabo oues meas, & iudicabo inter arietem, & arietem, & suscitabo super eos pastorem vnum seruum meum Dauid, & erit eorum pastor.]

Ioan 10. Ezech 34.

A κήποις, κατεποιμάνθημεν δὲ καὶ ἐν κρήναις, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἐκοιτάσθημεν δὲ καὶ ἐν σηκοῖς, ἐναυλισάμεθα γὰρ ἐκκλησίαις καὶ ναοῖς ἁγίοις, οὐδενὸς ἡμᾶς ἐκδειματοῦντος, καὶ διαρπάζοντος, οὐ καταπατοῦντος λέοντος, οὐ κλέπτου διορύττοντος, οὐδενὸς ἡμῖν ἐπιόντος ἔτι, ἵνα κλέψῃ καὶ θύσῃ, καὶ ἀπολέσῃ. διατετελέκαμεν δὲ μᾶλλον ἐν ἀσφαλείᾳ, καὶ βεβαιότητι, καὶ ἐν μεθέξει παντὸς ἀγαθοῦ, αὐτὸν ἔχοντες ἐπιστάτην τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα, φημὶ Χριστόν. B καὶ τοῦτο ἡμῖν διὰ φωνῆς Ἰεζεκιὴλ φανερὸν ἐποιεῖτο λέγων ὁ Θεὸς καὶ πατήρ. Τάδε λέγει κύριος, ἐγὼ σώσω τὰ πρόβατά μου, καὶ κρινῶ ἀναμέσον κριοῦ πρὸς κριόν, καὶ ἀναστήσω ἐπ᾽ αὐτοὺς ποιμένα ἕνα τὸν δοῦλόν μου Δαβίδ, καὶ ἔσται αὐτῶν ποιμήν.

Gaude filia Sion, prædica filia Hierusalem, exulta & delectare in toto corde tuo filia Hierusalem. Abstulit Dominus iniquitates tuas, redemit te de manu inimicorum. Regnabit Hierusalem, Dominus in medio tui, nõ videbis mala vltra.

Χαῖρε θύγατερ Σιών, κήρυσσε θύγατερ Ἱερουσαλήμ, εὐφραίνου, καὶ κατατέρπου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, θύγατερ Ἱερουσαλήμ. περιεῖλε κύριος τὰ ἀδικήματά σου, λελύτρωκέ σε ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν. βασιλεύσει Ἱερουσαλήμ, C ὁ κύριος ἐν μέσῳ σου, οὐκ ὄψει κακὰ οὐκ ἔτι.

XLIII

Qua de historia, planis verbis pacem illis post reditum è Babylone spondet, & veteribus eorum delictis obliuioni traditis, cum ipsis se futurum, eósque protecturum Deus pollicetur. Quod autem ad intimum verborum sensum spectat, gaudere vehementer, & exultare mirificè, & toto pectore delectari omnino iubet, vtpote peccatis ei condonatis, per Christum, puta. Iustificata est enim, in Christo scilicet, eóque solo, quæ intelligentia percipitur & sancta Sion, Ecclesia nimirum, siue fidelium sancta multitudo. Et saluati sumus per ipsum, & apud ipsum, ab hostibus non aspectabilibus damna, & clades effugiẽtes, & ipsum habentes, & medium in forma nostra visum vniuersorũ regem, ac Deum, ex Deo patre Verbum. Propter quem non vidimus amplius mala. Hoc est, ab omni violento malo exempti sumus. Ipse enim est instrumentum acquirendæ beneuolentiæ Dei, pax, murus, immortalitatis largitor, coronarum dispensator, qui bellum ab intelligibilibus Assyriis imminens arcet, dæmonúmque insidias profligat. Qui dat nobis calcare [supra serpentes & scorpiones, & supra omnem virtutem inimici.] Per quem [ambulauimus super aspidem & basiliscum, & cõculcauimus leonẽ & draconem.] Propter quem bona in spe sumus incorruptionis & vitæ,

Luc. 10. Psal. 90.

Ὅσον μὲν εἰπεῖν εἴς γε τὸν τῆς ἱστορίας λόγον, ὑπισχνεῖται σαφῶς τὴν εἰρήνην αὐτοῖς μετά γε τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον, ὅτε καὶ ἀμνηστουμένων αὐτοῖς τῶν ἀρχαίων ἁμαρτημάτων, συνεῖναί τε, καὶ περιασπίζειν αὐτῶν ἐπαγγέλλεται Θεός. ὅσον δὲ ἥκει εἰς τὸν ἐσώτατον νοῦν, χαίρειν τε σφόδρα, καὶ κατευφραίνεσθαι λίαν, καὶ μὴν ἐξ ὅλης κατατέρπεσθαι τῆς καρδίας προστέταχεν ἀναγκαίως. D ὡς ἐξῃρημένων αὐτῆς τῶν πλημμελημάτων, διὰ Χριστοῦ δηλονότι. δεδικαίωται γὰρ ἡ νοητὴ, καὶ ἁγία Σιών, τουτέστιν, ἡ ἐκκλησία, ἤγουν τῶν πεπιστευκότων ἡ ἁγία πληθύς, ἐν Χριστῷ δή, καὶ μόνῳ, καὶ σεσώσμεθα δι᾽ αὐτοῦ τε, καὶ παρ᾽ αὐτοῦ, τὰ τῶν ἀοράτων ἐχθρῶν ἀποφεύγοντες βλάβη, καὶ μέσον ἔχοντες αὐτὸν ἐν εἴδει τῷ καθ᾽ ἡμᾶς πεφηνότα τὸν τῶν ὅλων βασιλέα, καὶ Θεὸν τὸν ἐκ Θεοῦ πατρὸς λόγον. δι᾽ ὃν οὐκ εἴδομεν ἔτι κακά, τουτέστιν, ἀπηλλάγμεθα παντὸς κακοῦ διισχύοντος. αὐτὸς γάρ ἐστι τὸ E τῆς εὐδοκίας ὅπλον, ἡ εἰρήνη, τὸ τεῖχος, τῆς ἀφθαρσίας ὁ χορηγός, τῶν στεφάνων ὁ πρύτανις, ὁ τὸν ἐκ τῶν νοητῶν Ἀσσυρίων ἐξείργων πόλεμον, καὶ τὰς ἐκ τῶν δαιμονίων ἐπικουφίζων ἐπιβουλάς. ὁ διδοὺς ἡμῖν πατεῖν ἐπάνω ὄφεων, καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ, δι᾽ ὃν ἐπέβημεν ἐπ᾽ ἀσπίδα, καὶ βασιλίσκον, καὶ καταπατοῦμεν λέοντα, καὶ δράκοντα. δι᾽ ὃν ἐν ἐλπίσι γεγόναμεν ἀγαθαῖς ἀφθαρσίας, καὶ

ζωῆς, υἱοθεσίας τε, καὶ δόξης, δι' ὃν οὐκ ὀψόμεθα κακὰ ἔτι.

Ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἐρεῖ κύριος τῇ Ἱερουσαλὴμ θάρσει Σιὼν, μὴ παρειέσθωσαν αἱ χεῖρές σου. κύριος ὁ Θεός σου ἐν σοὶ δυνατὸς σώσει σε, ἐπάξει ἐπὶ σὲ εὐφροσύνην, καὶ καινιεῖ σε ἐν τῇ ἀγαπήσει αὐτοῦ, καὶ εὐφρανθήσεται ἐπὶ σὲ ἐν τέρψει ὡς ἐν ἡμέρᾳ ἑορτῆς, καὶ συνάξω τοὺς συντετριμμένους σου.

Ἐναργὴς μὲν ἡ παραναφώνησις, τοῦ χρεὼν θαῤῥεῖν· καὶ ἀψευδὴς μὲν ὁ ἐπαγγελλόμενος. ἀκηκόαμεν δὲ τοῦτο καὶ αὐτοῦ λέγοντος τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὸ ἀρχαῖον ὥσπερ ἀνανεοῦντος χρησμῴδημα, μᾶλλον δὲ τιθέντος ἐν ὄψει τὸ προεπηγγελμένον. ἔφη γὰρ, ὅτι θλῖψιν ἔχετε ἐν τῷ κόσμῳ· ἀλλὰ θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον. ὅτε γὰρ γέγονεν ἐν μέσῳ ἡμῶν, τότε τὰς χεῖρας οὐκ ἔτι παρειμένας ἐσχήκαμεν, οὐ γόνατα παραλελυμένα· τετράμμεθα δὲ μᾶλλον ἐπ' ἔργα τε, καὶ πόνους τοὺς ἐπ' ἀγαθοῖς ἔργοις, καὶ ὧν εἴρηταί τε, καὶ ἔστιν ὁ καρπὸς εὐκλεής. τότε καὶ τεθαρσήκαμεν, ὅτι παναλκὴς ὑπάρχων ὡς Θεὸς ὁ ἐν ἡμῖν Χριστὸς ἐκρύεταί τε, καὶ σώζει τοὺς ὑπ' αὐτὸν πιστεύοντας· κατῴκηκε γὰρ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ τοῦ πνεύματος, καὶ ταύτην ἐφ' ἡμᾶς ἐπήγαγε, τὴν νοητὴν δηλονότι, καὶ ἀξιόληπτον εὐφροσύνην. τί γὰρ ἕτερον ἂν εἴη τὸ μεταλαχεῖν ἁγίου πνεύματος, ἢ τέρψις καὶ χαρὰ, καὶ πνευματικῆς εἶδος εὐφροσύνης; ὅτε τοίνυν ἐπήγαγεν ἐφ' ὑμᾶς τὴν διὰ πνεύματος εὐφροσύνην, τότε καὶ ἀνεκαίνισεν ἐν τῇ ἀγαπήσει αὐτοῦ, τουτέστιν, ἐν καιρῷ τῆς ἐπιδημίας τῆς μετὰ σαρκὸς, ὅτε καὶ εἷς ὑπὲρ πάντων ἀποθανὼν ἀληθεύων ἔφασκε, μείζονα ταύτης τῆς ἀγάπης οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ. ἐπεὶ δὲ τέθεικε τὴν ψυχὴν, καὶ γέγονεν ἐν νεκροῖς δι' ἡμᾶς, ζωὴ κατὰ φύσιν ὑπάρχων, ἀνεβίω πάλιν, τὴν ἀνθρώπου φύσιν ἀναμορφῶν εἰς καινότητα ζωῆς, καὶ ἀναχαλκεύων εἰς τὸ ἀπ' ἀρχῆς. εἴ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις. ηὐδόκησε γὰρ ὁ Θεὸς, καὶ πατὴρ, ἐν αὐτῷ ἀνακεφαλαιώσασθαι πάντα, κατὰ τὸ γεγραμμένον. τὸ δὲ ἀνακεφαλαιούμενον, ἀναλαμβάνεταί πως, καὶ ἀναβιβάζεται πρὸς τὸ ἐν ἀρχαῖς. ἐπεὶ δὲ ἀνεκαίνισε, τότε καὶ εὐφράνθη Χριστὸς ἐφ' ἡμῖν, ὡς ἐν τέρψει, καὶ ὡς ἐν ἡμέρᾳ ἑορτῆς. πῶς γὰρ οὐκ ἤμελλεν ἐπιγάνυσθαι τοῖς καθ' ἡμᾶς ὁ Θεὸς, ὅτε καὶ ἁμαρτίας ἀπηλλάγμεθα, καὶ θανάτου, καὶ φθορᾶς ἀμείνους γεγόναμεν, καὶ ἐν μεθέξει πνεύματος, καὶ ἁγιασ-

A adoptionisq. & gloriæ filiorũ Dei. Propter quẽ mala de cætero nõ subibimus.

In tempore illo dicet Dominus Hierusalem, Confide Sion: non dissoluantur manus tuæ. Dominus Deus tuus in in te fortis saluabit te. Adducet super te lætitiam, & innouabit te in charitate sua, & lætabitur super te in delectatione, vt in die solemnitatis, & congregabo comminutos tuos.

B Manifesta denunciatio, fidendũ esse: & alienus est à mendacio qui spopõdit. Id ipsum & Christũ dicẽtem, & oraculũ vetus quasi renouantẽ, vel potius quod prænunciatũ erat in cõspectu ponentẽ audiuimus. Ait enim, [quoniam pressuram habebitis in hoc mundo, sed confidite, ego vici mundum.] Quando nãque in medio nostrûm fuit, tunc non manus amplius remissas, non genua debilitata habuimus: quin potius ad opera, & bonarum actionum labores, quo- C rum est, & dicitur [fructus gloriosus,] conuersi sumus. Tunc item fiduciam concepimus, Christum fortissimum, vt Deum, in nobis, redimere, & saluarẽ in ipsum credentes. Habitauit enim in cordibus nostris per spiritum, & hanc adduxit super nos, intellectualem videlicet, & acceptabilem lætitiam. Quid enim aliud fuerit, Spiritum sanctum adeptum esse, quam delectatio & gaudium, & genus lætitiæ spiritualis? Quãdo igitur super nos adduxit lætitiam D per spiritum, tunc etiam in dilectione sua innouauit: nempe quo tempore in carne aduenit: quando & vnus pro omnibus moriẽs, verè dixit, [maiorem hac dilectionẽ nemo habet, quam vt animã suam ponat quis pro amicis suis.] Postquam vero posuit animã suam, & nostri causa inter mortuos est numeratus, cũ secundùm naturã vita esset, reuixit, naturamque hominis in nouitatem vitæ reformauit, & de integro ad primæuam speciẽ fabricauit. [Si qua in Christo noua creatura.] Complacuit enim Deo & E patri [in ipso instaurare omnia,] vt scriptum est. Instauratum autẽ ad id quod in principio fuit, reuocatur, & reducitur. Nobis renouatis etiam lætatus est Christus super nos, [vt in delectatione, & in die solennitatis.] Quo pacto enim non lætaretur rebus nostris Deus, cum & à peccato liberati simus, & morte corruptionéque superiores euaserimus, & Spiritum sanctum, sanctificationémque

XLIV

Ioan. 16.

Esai. 32.

Ephes. 3.

Ioan. 15.

Rom. 6.
2. Cor. 5.
Ephes. 1.

1.Tim.1. participauerimus? Tunc etiam [congregauit contritos.] Nam vt est apud sapientem Paulum, [Christus venit in mundum, peccatores saluos facere.] Et Matt.9. ipsemet inquit alicubi, [Non veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam.] Congregauit itaque Christus, quos per peccatum comminutos, Satanas dissolutos, ac remissos, & recta ingredi, ac iustitiæ semitas carpere nescientes reddidit. Sed quamuis ille comminuerit, Christus tamen colligauit, & ipsemet [infirmitates nostras Esai.53. portauit,] vt scriptum est.

Væ, quis accepit opprobrium super eam?

XLV. Crucem Saluatoris, pro vita mundi, & incorruptione erectam, Ecclesiæ honori & gloriæ esse, si rectè sentiamus, asseuerabimus. Quod ipsum & sapiens Paulus confitetur, in hæc verba scribens: Galat.6. [Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.] Veruntamen idem rursus ita, crucem Iudæis esse scandalum, gentibus autem stultiam. Affatim enim ridebunt miseri, crucis virtutem prorsus ignorantes. Sed pœnas non euadent, neque Christum, aut Ecclesias irridebunt. Erunt autem aliquando è medio sublati nutrimentum sæui ignis, flammáque nunquam sopienda perenniquecruciabuntur. Eo namque insaniæ, & stuporis Græcorum nonnulli prodierunt, vt proteruam linguam contra diuinam Euangelii prædicationem exacuerent, conscriptisque libris maledicta aduersus eam ederent: vt eos non solum viuentes peccata eorum in iudicium adducerent: sed mortuos etiam comitarentur, quod peccatum velut animatum post se reliquissent. Deplorat igitur, & vehementer quidem, ac meritò eos qui accipiunt opprobrium contra sanctam Ecclesiam, in quos aptissimè væ quadrauerit.

Ecce ego facio in te propter te in tempore illo, dicit Dominus, & saluabo pressam, & repulsam suscipiam, & ponam eos in gloriam, & nominatos in omni terra. Et confundentur in tempore illo, quando bene vobis fecero, & in tempore quando suscepero vos.

XLVI Iterũ ad personã Sion sermo dirigitur, & per Christũ admirabiliter & egregiè patrata, circa gentium greges nimirum,

A μου; τότε καὶ συνήγαγε τοὺς συντετριμμένους. ὡς γὰρ ὁ σοφὸς γράφει Παῦλος, Χριστὸς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι. καὶ αὐτὸς δέ πού φησιν· οὐκ ἦλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν. οὐκοῦν συνήγαγεν ὁ Χριστὸς οὓς διὰ τῆς ἁμαρτίας συντρίψας ὁ σατανᾶς παρειμένους ἀπέφηνε, καὶ βαίνειν ὀρθὰ μὴ εἰδότας, μήτε μὴν τὰς τῆς δικαιοσύνης ἰέναι τρίβους. ἀλλ' εἰ καὶ συνέτριψεν ἐκεῖνος, κατέδησεν ὁ Χριστός. B τεθεράπευκε γὰρ τοὺς ἠρρωστηκότας, καὶ αὐτὸς τὰς ἀσθενείας ἡμῶν φέρει, κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Οὐαί, τίς ἔλαβεν ὀνειδισμὸν ἐπ' αὐτήν;

Τὸν τοῦ σωτῆρος σταυρὸν τὸν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς τε, καὶ ἀφθαρσίας ἐγηγερμένον, καύχημα μὲν εἶναι τῆς ἐκκλησίας ἄριστά γε φρονεῖν ᾑρημένοι διαβεβαιωσόμεθα. ὁμολογεῖ δὲ καὶ αὐτὸς ὁ σοφώτατος Παῦλος ὡδὶ γεγραφώς· ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ, δι' C οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, κἀγὼ τῷ κόσμῳ. πλὴν ἔφη πάλιν αὐτός, ὡς γέγονεν ὁ σταυρὸς Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, ἔθνεσι δὲ μωρία. πλατὺ γὰρ γελάσονται οἱ τάλανες τὴν τοῦ μυστηρίου δύναμιν εἰσάπαν ἠγνοηκότες. ἀλλ' οὐκ ἔξω δίκης ἔσονταί ποτε, οὔτε μὴν αὐτίκα καταμειδιάσουσι τοῦ Χριστοῦ, ἤγουν τῶν ἐκκλησιῶν. ἔσονται δὲ κατὰ καιροὺς πυρὸς αὐτομάτου τροφή, καὶ φλογὸς ἔργον τῆς ἀκατασβέστου, καὶ μακρᾶς. ἀφίκοντο γὰρ εἰς τοῦτο μανίας, καὶ σκαιότητος νοῦ τῶν παρ' Ἕλλησί τινες, ὡς ἀσελγῆ D καταθῆξαι γλῶσσαν τοῦ θείου τε, καὶ Εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, καὶ βίβλοις ἐγγεγραμμένην ἀφεῖναι τὴν κατάρρησιν· ἵνα μὴ μόνον αὐτοὺς αἱ ἁμαρτίαι προσάγωσιν εἰς κρίσιν, ἀλλὰ γὰρ ἕποιντο καὶ τεθνεῶσιν αὐτοῖς, διά τοι τὸ οἱονεὶ ἔμψυχον ἐγκαταλελοιπέναι τὴν ἁμαρτίαν. ταλανίζει δὴ οὖν, καὶ σφόδρα εἰκότως, τοὺς λαβόντας ὀνειδισμὸν κατὰ τῆς ἁγίας ἐκκλησίας, οἷς δὴ καὶ μάλα εἰκότως ἁρμόσειεν ἂν τὸ οὐαί.

E Ἰδοὺ ἐγὼ ποιῶ ἐν σοὶ ἕνεκέν σου ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, λέγει κύριος, καὶ σώσω τὴν ἐκπεπιεσμένην, καὶ τὴν ἀπωσμένην εἰσδέξομαι, καὶ θήσομαι αὐτοὺς εἰς καύχημα, καὶ ὀνομαστοὺς ἐν πάσῃ τῇ γῇ, καὶ καταισχυνθήσονται ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, ὅταν καλῶς ὑμῖν ποιήσω, καὶ ἐν τῷ καιρῷ ὅταν εἰσδέξωμαι ὑμᾶς.

Γέγραπται πάλιν ὁ λόγος εἰς τὸ τῆς Σιὼν πρόσωπον, ὑπαινίσσεται δὲ τὰ διὰ Χριστοῦ παραδόξως κατωρθωμένα, περί τε τὰς ἐξ ἐθνῶν ἀγέλας,

εὐσθενῶς πεπονθότας τὴν δουλείαν, ἄχρις ἂν διεγερθῇ πρὸς ἐπικουρίαν αὐτοῖς, ἣν διὰ τῶν ἁγίων Προφητῶν μονονουχὶ καὶ διεμαρτύρατο, καὶ προαπήγγελκεν ἐναργῶς, ὡς ἔσται κατὰ καιρούς. ἡμέραν οὖν ἀναστάσεως τῆς εἰς μαρτύριον τὸν τῆς ἐπικουρίας σημαίνει καιρὸν, ἣν ὡς ἥξει πάντως προδιεμαρτύρατο. καὶ ὁ μὲν τῆς ἱστορίας οὑτοσὶ λόγος.

Ἐκβεβηκέναι γε μὴν εἰς δήλωσιν μυστηρίου τοῦ κατὰ Χριστὸν τὴν τῶν προκειμένων θεωρίαν φαμὲν, βούλεσθαί τε καταδηλοῦν τῆς λυτρώσεως τὸν καιρὸν, τῆς καθόλου, καὶ γενικωτάτης, τουτέστι, τῆς διὰ Χριστοῦ. πάλαι μὲν γὰρ τῶν ἑβδομήκοντα τετελεσμένων ἐτῶν ἐγήγερται πρὸς ἐπικουρίαν τοῖς ἐκεῖνα πεπονθόσιν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, ἐν ἐσχάτοις γε μὴν τοῦ αἰῶνος καιροῖς γέγονεν ἄνθρωπος ὁ μονογενὴς, οὐχ ἵνα μόνον ἐξέληται τὸν Ἰσραὴλ, ἀλλ' ἵνα πάντα τὰ ἔθνη τῆς ὑπὸ τοῦ διαβόλου δουλείας ἀπαγαγὼν, ἐλευθέρους ἀποφήνῃ, καὶ ἀπαλλάξῃ φθορᾶς, καὶ ῥύπου ἁμαρτίας, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων τοῦ προσκυνεῖν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα. καὶ ἐπειδὴ γέγονεν ἄνθρωπος, ὑπέμεινε σταυρὸν, αἰσχύνης καταφρονήσας, ἵν' αἵματι τῷ ἰδίῳ κατακτήσηται τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ τούς τε ζῶντας ἔτι, καὶ οὓς ἤδη φθάσας κατέπιεν ὁ θάνατος, κατὰ τὸ γεγραμμένον. εἰς τοῦτο γὰρ ὁ Χριστὸς, καὶ ἀπέθανε, καὶ ἀνέστη, ἵνα καὶ νεκρῶν, καὶ ζώντων κυριεύσῃ. εἰκότως δὴ οὖν ἐλέγετο τοῖς ἀρχαιοτέροις. διὰ τοῦτο ὑπόμεινόν με, λέγει κύριος, εἰς ἡμέραν ἀναστάσεώς μου εἰς μαρτύριον. μαρτύριον δὲ ὥσπερ τοῦ καταργῆσθαι τὸν θάνατον τὸ ἀναβιῶναι Χριστὸν, ᾧ καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ συνεγηγέρμεθα, δικαιωθέντες διὰ τῆς πίστεως, καὶ ὁμοῦ τῷ θανάτῳ τὴν τοῦ θανάτου μητέρα διαδιδράσκοντες ἁμαρτίαν.

Διότι τὸ κρίμα μου εἰς συναγωγὰς ἐθνῶν, τοῦ εἰσδέξασθαι βασιλεῖς, τοῦ ἐκχέαι ἐπ' αὐτοὺς πᾶσαν ὀργὴν θυμοῦ μου. διότι ἐν πυρὶ ζήλου μου καταναλωθήσεται πᾶσα ἡ γῆ.

Τοῖς Χαλδαίων ἔθνεσιν ἀπειλεῖ τὴν δῄωσιν, τὴν διὰ Κύρου γεγενημένην, καὶ τῶν ὅσοι σὺν ὅπλοις τε ἦσαν αὐτῷ, καὶ συμβεβλήκασι, ταῖς τε τῶν Βαβυλωνίων καταθέοντες πόλεις καὶ φρικωδεστάτην ἔχοντες τὴν κατὰ πάντων ἔφοδον. ἔσται τοίνυν τὸ κρῖμα, φησὶ, τὸ ἐμὸν εἰς συναγωγὴν ἐθνῶν, ὥστε καὶ εἰσδέξασθαι βασιλεῖς. δῆλον δὲ ὅτι τοὺς ὀνομαζομένους· κολάσαι δι' αὐτῶν, καὶ συναγωγὰς ἐθνῶν,

A constantérque seruitutem perpeti, donec ad auxilium ipsis ferendum exsurgat, quod per sanctos Prophetas tantum non testatus est, & aliquando futurum manifestè pronuntiauit. Diem itaque [resurrectionis in testimonium] intelligi vult tempus auxilii, quod omnino allatum iri tanto ante testificatus est. Et historicè quidem ita res habet.

Verborum autem propositorum considerationem ad mysterium Christi B significandum tendere dicimus, & liberationis communis, maximéque vniuersalis, per Christum scilicet peragendæ, tempus ostendere. Olim enim post septuaginta annos ad opem illa patientibus ferendam vniuersorum Deus surrexit, in extremis autem sæculi temporibus factus est homo vnigenitus, non solùm vt eximeret Israel: sed vt omnes gentes iugo diaboli solutos in libertatem vindicaret, & à corruptione ac sordibus peccati G liberaret, & ante alia adoratione creaturæ præter creatorem. Postquam autem homo natus est, [Sustinuit crucem, confusione contempta,] vt sanguine suo acquireret Deo, & Patri viuentes adhuc, & quos iam mors absorbuerat, iuxta id quod scriptum est. [In hoc enim Christus, & mortuus est, & resurrexit, vt mortuorum, & viuorum dominaretur.] Meritò igitur antiquioribus dictum est, [Propterea exspecta me, dicit Dominus, in diem D resurrectionis meæ in testimonium.] Testimonium autem quoddam, destructæ mortis est, Christum reuixisse, cum quo & nos ipsi excitati à mortuis sumus, iustificati per fidem, & vnà cum morte ipsius mortis matrem peccatum effugientes.

Heb. 12. | Rom. 14.

Quia iudicium meum in congregationes gentium, vt suscipiam reges, vt effundam super eos omnem iram furoris E *mei. Quia in igne Zeli mei consumetur omnis terra.*

Chaldææ genti vastitatem à Cyro, & eius in bello auxiliariis illatam minatur. Qui quidem Babyloniorum vrbes incursabant, & in omnes impressionē maximè horribilem faciebant. Erit igitur, inquit, iudicium meum in congregationem gentium, vt etiam suscipiam reges, (sine dubio nominatos) ad puniendos per ipsos, congregationes gentium,

XXXIII.

illorum copiis & robore, & omni genere crudelitatis maiorem in modum humiliatas, & afflictas. [Effundam enim super eos, inquit, omnem iram furoris mei.] Verum est enim, magna & enormia peccata non vulgari iracundia puniri à Deo: sed quantum vnumquémque peccasse inuenerit, tantam ab eo pœnam reposcit. Tantum autē non incendio absumptū iri res Chaldæorum declarat, cùm ait, [In igne zeli mei deuorabitur omnis terra.] Qualis autem zelus, aut in quibus tandem, Propheta Zacharias demonstrat. [Hæc dicit Dominus omnipotens, zelaui Hierusalem, & Sion zelo magno, & ira magna ego irascor super gentes quæ super impositæ sunt, pro eo quod ego quidem iratus sum modicum, ipsi verò superpositi sunt in mala.] Verba igitur recitata ad historicum sensum quod attinet, ad hunc modum explanabimus.

Zach. 8.

Possunt etiam aliter intelligi, si considerationem alio, nempe ad Christi mysterium transferamus. Ait enim in his quæ iam lecta sunt. [Propterea expecta me, dicit Dominus, in diem resurrectionis meæ in testimonium, quia iudicium meum in cōgregationes gentium, & suscipiam reges, vt effundam super eos omnem iram furoris mei.] Reuixit enim Christus spoliato inferno, [iuxta quod impossibile erat (cum naturâ sit vita,) ipsam detineri à morte,] sicut scriptum est. Nec eos qui fidem in ipsum complexi sunt, sub manu diabolica deseruit: sed sanctum, & Deo dignum facit iudicium, congregationes gentium, hoc est, dæmonum greges, & ipsos qui aliquando vicerant, & in errantes regnauerant, velut suscipiens, & concludens, & in ipsum profundissimum barathrum, hoc est, in infernum demittens, omnémque super eos iram effundens; & tantum non igne exurens, ineffabili & diuina virtute, & zelo magno concitatus. Est enim ipse iratus modicè propter transgressionem in Adam: illi autem superimposuerunt in mala, simul totum sub sole mundum à Deo auocantes, & peccati operationibus subiectorum sibi mentem suffocantes. Zelauit igitur Dei Verbum spiritualem Sion, hoc est, Ecclesiam. Eripuit enim eum, & ipse sibi, vt beatus Paulus scribit, [Non habentem maculam, aut rugam, aut simile quippiam;] sed sanctam potius, & immaculatam exhibuit.

Act. 2.

Ephes. 5.

A πολὺ λίαν ὑπερημμένας τῆς ἐκείνων χειρός τε, καὶ εὐσθενείας, καὶ πάντα τρόπον ὑπομενούσας ὠμότητος. ἐκχεῶ γὰρ ἐπ' αὐτούς, φησί, πᾶσαν ὀργὴν θυμοῦ μου. καὶ γάρ ἐστιν ἀληθές, ὡς οὐ μετρίοις κινήμασι τὰ μεγάλα, καὶ ὑπερφερῆ τῶν πλημμελημάτων κολάζει Θεός· ἀλλ' οἷς ἂν τις ἁλοίη πλημμελῶν, ἐπιφέρει πάντως ἰσοπαλεῖς τὰς δίκας. ὅτι δὲ ἔμελλον μονονουχὶ καταπίμπρασθαι τὰ Χαλδαίων πράγματα, διεσάφει λέγων. ὅτι ἐν πυρὶ ζήλου μου καταναλωθήσεται πᾶσα ἡ γῆ· καὶ ποῖος B ὁ ζῆλος ἢ ἐπὶ τίσιν ὅλως, σαφηνιεῖ λέγων ὁ Προφήτης Ζαχαρίας. τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ, καὶ ἐζήλωκα τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ τὴν Σιών, ζῆλον μέγαν, καὶ ὀργὴν μεγάλην ἐγὼ ὀργίζομαι ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ συνεπιτιθέμενα, ἀνθ' ὧν ἐγὼ μὲν ὠργίσθην ὀλίγα, αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακά. οὕτω μὲν δὴ τοῖς προκειμένοις προσβαλοῦμεν ἱστορικῶς.

Νοοῖτο δ' ἂν καὶ ἑτέρως, μετενηνεγμένων τῶν C θεωρημάτων εἰς τὸ Χριστοῦ μυστήριον. ἔφασκε γὰρ διά γε τῶν ἤδη προανεγνωσμένων. διὰ τοῦτο ὑπόμεινόν με, λέγει κύριος, εἰς ἡμέραν ἀναστάσεώς μου εἰς μαρτύριον. διότι τὸ κρῖμά μου εἰς συναγωγὰς ἐθνῶν, τοῦ εἰσδέξασθαι βασιλεῖς, τοῦ ἐκχέαι ἐπ' αὐτοὺς πᾶσαν ὀργὴν θυμοῦ μου. ἀνεβίω μὲν γὰρ ὁ Χριστός, σκυλεύσας τὸν ᾅδην, καθότι οὐκ ἦν δυνατόν, ζωὴν ὄντα κατὰ φύσιν, αὐτὸν κρατεῖσθαι ὑπὸ τοῦ θανάτου, κατὰ τὸ γεγραμμένον. οὐκ ἀφῆκε γεμὴν ὑπὸ χεῖρας ἔτι διαβολικὰς D τοὺς τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν προσιεμένους· ἀλλ' ὅσιον, καὶ θεοπρεπὲς ποιεῖ τὸ κρῖμα, συναγωγὰς ἐθνῶν, τουτέστι, τὰς τῶν δαιμόνων ἀγέλας, καὶ αὐτοὺς δὲ τοὺς κεκρατηκότας ποτέ, καὶ τῶν πλανωμένων βεβασιλευκότας οἷα εἰσδεχόμενος, καὶ κατακλείων, καὶ εἰς αὐτὸ καθιεὶς τὸ κατώτατον βάραθρον, τουτέστιν, εἰς ᾅδου, καὶ πᾶσαν ἐπ' αὐτοὺς ἐκχέων ὀργήν, καὶ μονονουχὶ πυρὶ καταφλέγων, τῇ ἀρρήτῳ καὶ θείᾳ δυνάμει, καὶ ζήλῳ μεγάλῳ κεκινημένος. ὠργίσθη μὲν γὰρ αὐτὸς ὀλίγα, διὰ τὴν ἐν Ἀδὰμ παράβα-E σιν· αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακά, ὅλην εἰσάπαξ ἀφιστάντες Θεοῦ τὴν ὑπ' οὐρανόν, καὶ τοῖς τῆς ἁμαρτίας τελέσμασι τὸν τῶν ὑπὸ χεῖρα καταπνίγοντες νοῦν. ἐζήλου τοίνυν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος τὴν νοητὴν Σιών, τουτέστι, τὴν ἐκκλησίαν. ἐξείλετο γὰρ αὐτήν, καὶ αὐτὸς ἑαυτῷ παρέστησεν, ὡς ὁ μακάριος γράφει Παῦλος, μὴ ἔχουσαν σπίλον, ἢ ῥυτίδα, ἤ τι τῶν τοιούτων, ἁγίαν δὲ μᾶλλον καὶ ἄμωμον.

Ὅτι τότε μεταστρέψω ἐπὶ λαοὺς γλῶσσαν εἰς γενεὰν αὐτῆς, τοῦ ἐπικαλεῖσθαι πάντας τὸ ὄνομα κυρίου, τοῦ δουλεύειν αὐτῷ ὑπὸ ζυγὸν ἕνα. ἐκ περάτων ποταμῶν Αἰθιοπίας προσδέξομαι, ἐν διεσπαρμένοις μου, οἴσουσι θυσίας μοι.

Φησὶ μὲν, ὅτι πεπορθημένης τῆς Βαβυλωνίων, καὶ κατεσπασμένων ἐν διαφθορᾷ τῶν ὑπερηφάνων, ἐπιγνώσονται τὰ ἔθνη τὴν καταστείουσαν αὐτὴν Θεοῦ δύναμιν, καὶ οἱ γελῶντές ποτε πίπτοντα, καὶ ἀπολλύμενον τὸν Ἰσραὴλ, ὅταν ἴδωσιν οἴκαδε μὲν αὐτὸν ἰόντα λαμπρὸν, καὶ ὑπονοστοῦντα πάλιν εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν, ἀπολωλότας δὲ εἰσάπαν τοὺς πεπορθηκότας, τότε μεταβαλοῦσι τὴν γλῶτταν καὶ ταῖς εἰς Θεὸν εὐφημίαις ἀναθήσουσι λοιπὸν, καίτοι πάλαι σείοντες τὰς κεφαλὰς, οἰόμενοί τε, καὶ λέγοντες ἁλῶναι τὴν Ἰουδαίαν, διά τοι τὸ τῶν Βαβυλωνίων τὸν τύραννον κατισχύσαι τάχα που τοῦ βοηθοῦντος αὐτοῖς, τουτέστι Θεοῦ. ὅταν τοίνυν ἴδωσι τὴν τῶν πραγμάτων μεταστροφὴν εἰς τὸ ἐναντίον, τότε μεταστήσουσι τὰς γλώσσας κατὰ γενεὰς αὐτῶν, ἤγουν κατὰ φυλάς τε, καὶ γένη, καὶ εἰς δοξολογίας τὰς ἐπὶ Θεῷ. ἕλοιντο δ' ἂν, οἶμαι, που καὶ δουλεύειν ὑπὸ ζυγὸν ἕνα, καὶ θυσίας προσάγειν, εἰ καὶ πόῤῥω που διακέοιντο τῇ τῶν χωρῶν θέσει, καὶ τὰς Αἰθιόπων νέμοιντο χώρας. καὶ ταυτὶ μὲν οὕτω εἰς τὸ γράμμα πάλιν εἰρήσθω τέως.

Ἐκβεβηκέναι γε μὴν φαμὲν τὸν λόγον εἰς τοὺς τῆς ἐπιδημίας καιροὺς, καὶ σημεῖον τέθησιν ἐναργὲς τῆς τῶν γλωσσῶν μεταβολῆς. γέγραπται γὰρ ἐν ταῖς πράξεσι τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, ὅτι κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἁγίας πεντηκοστῆς ἦσαν πάντες συνηγμένοι ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ ἰδοὺ ἐγένετο ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἦχος, ὥσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας, καὶ ἐπλήρωσεν ὅλον τὸν οἶκον οὗ ἦσαν καθήμενοι. καὶ ἰδοὺ ὤφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλῶσσαι ὡσεὶ πυρὸς, καὶ ἐκάθισεν ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν, καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες πνεύματος ἁγίου, καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἑτέραις γλώσσαις, καθὼς τὸ πνεῦμα ἐδίδου ἀποφθέγγεσθαι αὐτοῖς. κατ' ἐκεῖνο δὴ οὖν τοῦ καιροῦ, φησὶ, μεταβαλῶ γλῶσσαν ἐπὶ λαούς. ἤκουον γὰρ πάντες τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ λαλούντων αὐτῶν, Πάρθοι τε, καὶ Μῆδοι, καὶ Ἐλαμῖται, καὶ τὰ ἕτερα τῶν ἐθνῶν. πλὴν ἄθρει τὴν ἐπιτήρησιν. μεταβαλεῖν γὰρ ἔφη τὴν γλῶσσαν εἰς γενεὰν αὐτῆς, τουτέστιν, οὕτω μένουσαν ἐν τοῖς ἅπαξ εἰρηκόσι μέχρι τέλους τῆς αὐτῶν ζωῆς, ἤτοι γενεᾶς. ἄχρι γὰρ ἐκείνων γέγονε τὸ σημεῖον·

A *Quia tunc conuertam super populos linguam in generationem eius, vt inuocent omnes nomen Domini, vt seruiant ei sub iugo vno. De finibus fluminum Æthiopiæ suscipiam in dispersis meis, afferent victimas mihi.*

Babylonia expugnata, detractisque in corruptionem superbis, gentes vltricem aduersus eam Dei potentiam cognituras dicit. Et qui aliquando cadentem, ac pereuntem Israelem ridebant, cum viderint domum redeuntem insigniter, & denuò in sanctam ciuitatem reuertentem, vastatores autem illius planè perditos, linguam mutaturos, & de cætero diuinis eam laudibus consecraturos, quamuis olim mouerent capita, putarentque Iudæam periisse, quod Babyloniorum tyrannus Deo Israelitas adiuuanti quodammodo præualuisse videretur. Vbi igitur rerum conuersionem in contrarium animaduerterint, tunc mutabunt linguas secundum generationes ipsorum, siue secundum tribus, & genus, Deum laudibus celebrabunt. Volent etiam, opinor, seruire sub vno iugo, & offerre sacrificia, quamuis locorum interuallo longius distent, & regiones Æthiopum habitent. Et hæc quidem, quod ad literam attinet, dicta sint hactenus. xxxix.

Procedere autem sermonem dicimus ad tempus Christi aduentus: signúmque manifestum proponitur, linguarum mutatio. Scriptum est enim in Actibus Apostolorum, diebus sanctæ Pentecostes fuisse omnes congregatos in eodem loco. [Et ecce factus est de cælo sonitus, tanquam aduenientis spiritus vehementis, & repleuit totam domum, vbi erant sedentes. Et ecce apparuerunt illis dispertitæ linguę tanquam ignis, & sederunt supra singulos eorum, & repleti sunt omnes Spiritu sancto & cœperunt loqui aliis linguis, sicut Spiritus sanctus dabat eloqui illis.] Illo igitur tempore, inquit, mutabo linguam super populis. [Audiebant enim vnusquisque lingua sua illos loquentes, Parthi, & Medi, & Elamitæ,] & gentes aliæ. Veruntamen perpende obseruationem. Mutaturum se dicit linguam in generationem eius, hoc est, ita manentem in iis qui semel essent locuti, vsque ad exitum vitæ ipsorum, siue generationis. In iis enim duntaxat, non etiam in posteris, eorum factum est signum.

quibus & insedisse linguas sacra Scriptura testatur. Idcirco dicit, [mutabo linguam in generationem eius.] Non enim idem iis, qui post illos vixerunt contigit. Quanam de causa, sapiens Paulus nos doceat. Ait enim, [Linguas in signum esse non fidelibus, sed infidelibus.] Scriptum est enim, [In aliis linguis, & aliis labiis loquar populo huic, & neque sic credent.] Prodesse igitur aliquo modo mutari linguam in generationem eius, ipse rursus nobis declarat, cùm ait, [Vt inuocent omnes nomen Domini, vt seruiant illi sub iugo vno, de finibus fluminum Æthiopiæ offerent victimas mihi.] Vt enim Apostolos aliis linguis loquentes viderunt, rem inopinatam non mediocriter admirati, in Christum crediderunt, multique, vel potius innumerabiles, tunc nomen naturâ & verè Dei inuocarunt: Euangelicis oraculis ceruicem subiecerunt: Christo seruierunt: & à finibus fluminum Æthiopiæ victimas offerunt. Pertinent verò Æthiopes ab oriente vsque ad occidentem, & bibunt Geon: [Ipse enim est, qui circuit omnem terram Æthiopiæ.] Desinit igitur in veritatem sermo propheticus. Non solùm enim per imperium Romanum prædicatum est Euangelium: sed barbaras etiam gentes peruasit. Proinde Ecclesiæ vbique, pastores & magistri, institutores & mystagogi, & sacra altaria, mactatúrque secundum intelligentiam agnus à sacris sacerdotibus etiam apud Indos, & Æthiopas. Et hoc est, quod alius Propheta perspicuè dixit: [Quia rex magnus sum ego, dicit Dominus: & nomen meum glorificatum est in gentibus: & in omni loco incensum offertur nomini meo, & victima munda.]

1.Cor.14. Esa.28. Gen.2. Malach.1.

οἷς καὶ ἐφίζησαι τὰς γλώσσας ἔφη τὸ γράμμα τὸ ἱερόν. διὰ τοῦτό φησιν, ὅτι μεταβαλῶ γλῶσσαν εἰς γενεὰν αὐτῆς. οὐ γὰρ συμβέβηκεν ἐπὶ τοῖς μετ' ἐκείνους τὸ χρῆμα. διὰ ποίαν αἰτίαν, ὁ σοφὸς ἡμᾶς διδασκέτω Παῦλος. ἔφη γὰρ, ὥστε αἱ γλῶσσαι εἰς σημεῖον εἰσὶν οὐ τοῖς πιστεύουσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀπίστοις. γέγραπται γὰρ, ὅτι ἐν ἑτερογλώσσαις, καὶ ἐν χείλεσιν ἑτέροις λαλήσω τῷ λαῷ τούτῳ, καὶ οὐδ' οὕτως πιστεύσουσιν. ὀνίνησιν οὖν ἄρα κατά τινα τρόπον, τὸ μεταβεβλῆσθαι τὴν γλῶσσαν εἰς γενεὰν αὐτῆς, αὐτὸς ἡμῖν πάλιν διαλευκαίνει λέγων. τοῦ ἐπικαλεῖσθαι πάντας τὸ ὄνομα κυρίου, τοῦ δουλεύειν αὐτῷ ὑπὸ ζυγὸν ἕνα, ἐκ περάτων ποταμῶν Αἰθιοπίας οἴσουσι θυσίας μοι. ἐπειδὴ γὰρ τεθέανται τοὺς ἀποστόλους γλώσσαις λαλοῦντας ἑτέραις, οὐκ ἐν μετρίοις θαύμασι ποιούμενοι τὸ παράδοξον, πεπιστεύκασιν εἰς Χριστὸν, πολλοί τε, καὶ ἀναρίθμητοι τηνικάδε ἐπεκαλέσαντο τὸ ὄνομα τοῦ φύσει τε, καὶ ἀληθῶς ὄντος Θεοῦ· ὑπήγαγον τοῖς εὐαγγελικοῖς θεσπίσμασι τὸν αὐχένα· δεδουλεύκασι τῷ Χριστῷ· καὶ ἀναφέρουσι θυσίας ἐκ περάτων ποταμῶν Αἰθιοπίας. παρατείνει δὲ τὸ τῶν Αἰθιόπων γένος ἐξ ἠοῦς εἰς δύσιν, πίνουσι δὲ τὸν Γηών· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ κυκλῶν πᾶσαν γῆν Αἰθιοπίας. ἐκτελευτᾷ δὲ λοιπὸν εἰς ἀλήθειαν τῆς προφητείας ὁ λόγος. οὐ γὰρ μόνον κατὰ τὴν Ῥωμαίων γῆν κεκήρυκται τὸ εὐαγγέλιον· περιφοιτᾷ δὲ λοιπὸν καὶ τὰ βάρβαρα τῶν ἐθνῶν. καὶ γοῦν ἐκκλησίαι πανταχοῦ, ποιμένες καὶ διδάσκαλοι, καθηγηταὶ καὶ μυσταγωγοὶ, καὶ θεῖα θυσιαστήρια, θύεται δὲ νοητῶς ὁ ἀμνὸς παρὰ τῶν ἁγίων ἱερουργῶν καὶ παρ' Ἰνδοῖς, καὶ Αἰθίοψι. καὶ τοῦτο ἦν ἄρα τὸ διὰ φωνῆς ἑτέρου προφήτου σαφῶς εἰρημένον. διότι βασιλεὺς μέγας ἐγώ εἰμι, λέγει κύριος· καὶ ὅτι τὸ ὄνομά μου δεδόξασται ἐν τοῖς ἔθνεσι· καὶ ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμα προσφέρεται τῷ ὀνόματί μου, καὶ θυσία καθαρά.

In die illa non confunderis ex omnibus adinuentionibus tuis, quibus impiè egisti in me. Quia tunc auferam à te contemptiones contumeliæ tuæ, & vltra non adiicies vt glorieris super montem sanctum meum.

Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ οὐ μὴ καταισχυνθῇς ἐκ πάντων τῶν ἐπιτηδευμάτων σου, ὧν ἠσέβησας εἰς ἐμέ. ὅτι τότε περιελῶ ἀπὸ σοῦ τὰ φαυλίσματα τῆς ὕβρεώς σου, καὶ οὐκ ἔτι μὴ προσθῇς τοῦ μεγαλαυχῆσαι ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ ἅγιόν μου.

XL. Duabus simul personis rursum loquitur vniuersorum Deus. Sed dicta penitus consideranda existimo: sic enim inconfusam in iis intelligentiam reperiemus. Itaque peccatorum

Δυσὶν ἐν ταυτῷ προσώποις διαλέγεται πάλιν ὁ τῶν ὅλων Θεός. δεῖ δὲ, οἶμαι, λεπτὸν τοῖς λεγομένοις ἐνιέναι τὸν νοῦν, ἀσύγχυτον γὰρ οὕτως τὴν ἐν αὐτοῖς θεωρίαν εὑρήσομεν. οὐκοῦν πλημμελημάτων

μὲν ἀμνηστίαν, καὶ τὴν πάλαι διεπταισμένων τὴν ἄφεσιν τοῖς ἐξ Ἱερουσαλὴμ ἐπαγγέλλεται, διαβεβαιούμενός τε, καὶ λέγων, ὡς οὐκ ἂν ἔτι καταισχυνθῶσι διὰ τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν, καὶ τὰς πάλαι γεγενημένας εἰς Θεὸν δυσσεβείας. ἀπειλεῖ δὲ ὥσπερ τῷ Βαβυλωνίῳ, καί φησιν, ὡς οὐκ ἂν ἔτι φρονήσειε μέγα τὴν ἁγίαν, καὶ ἀνακειμένην αὐτῷ καταδῃώσας πόλιν, ἣν καὶ ὄρος καλεῖ. μετὰ γάρ τοι τὴν ἐπάνοδον, τὴν ἀπό γε τῆς αἰχμαλωσίας φημὶ, μεμένηκεν ἀπόρθητος ἡ Ἱερουσαλὴμ, καὶ λοιπὸν ἀπείρατος τῆς Βαβυλωνίων ἀπανθρωπίας.

Ὅτι δὲ κατὰ τὸν τῆς ἐπιδημίας καιρὸν ἀμνηστία, καὶ ἄφεσις γέγονεν ἐπὶ πάντας τοὺς πεπιστευκότας, ἐνδοιάσειεν ἂν οὐδείς. δεδικαιώμεθα γὰρ οὐκ ἐξ ἔργων δικαιοσύνης ἃ ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸ πολὺ αὐτοῦ ἔλεος. ἀπηλλάγμεθα δὲ καὶ αἰσχύνης. ἔφη γάρ που πρὸς ἡμᾶς, ὁ τῇ πίστει τετιμηκώς. μὴ φοβοῦ, ὅτι κατῃσχύνθης· μηδὲ ἐντραπῇς, ὅτι ὠνειδίσθης. ἀνεκόμισε γὰρ ἡμᾶς εἰς παῤῥησίαν, ὁ δι' ἡμᾶς ἐκ νεκρῶν, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν εἰς οὐρανὸν, ἐν ὄψει πατρός. πρόδρομος γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν ἀνέβη Χριστὸς, νῦν ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ. οὐκοῦν περιεῖλε μὲν τὰς ἁπάντων αἰτίας, καὶ πταισμάτων ἀπήλλαξεν αἰσχύνης τε, καὶ ἀδοξίας τοὺς πεπιστευκότας. εἴρηται δὲ παρ' αὐτοῦ καὶ τῷ καταδυναστεύοντι Σατανᾷ, ὅτι περιελῶ ἀπὸ σοῦ τὰ φαυλίσματα τῆς ὕβρεώς σου, καὶ οὐκέτι μὴ προσθῇς τοῦ μεγαλαυχῆσαι ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ ἅγιόν μου. ἐμφαυλίζει γὰρ οὐκέτι τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς πολὺ νοσοῦντας τὸ ἄναλκι· οὐδὲ ὑβρίζει τοὺς ἡγιασμένους, καταστείων εὐκόλως εἴσω τὸ αὐτῷ δοκοῦν. παρῴχηκε γὰρ τὰ ἀρχαῖα, καὶ μεταπεχώρηκεν εἰς καινότητα τῶν πραγμάτων ἡ φύσις, ἀναστοιχειοῦντος εἰς τοῦτο αὐτὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ εὐσθενὲς μὲν ἀποτελοῦντος εὖ μάλα τὸ ἄῤῥωστον, κρατύνοντος δὲ πρὸς εὐσέβειαν τὸ ταῖς ἁμαρτίαις εὐάλωτον, καὶ ἑδραῖον ἀποτελοῦντος τὸ σεσαλευμένον. οὐκοῦν περιῄρηται τὰ φαυλίσματα τῆς ὕβρεως, δηλονότι τῆς διαβολικῆς, καὶ οὐκ ἂν ἔτι φρονήσειε μέγα κατὰ τοῦ ὄρους τοῦ ἁγίου, τουτέστι, τῆς νοητῆς Σιὼν, ἥτις ἐστὶν ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος. τεθεμελίωται γὰρ ἐπὶ τὴν πέτραν· καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. ὄρος δὲ τὴν ἐκκλησίαν καὶ ὁ Προφήτης ἡμῖν Ἡσαΐας ὀνομάζει, λέγων ὅτι ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐμφανὲς τὸ ὄρος κυρίου, καὶ ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ ἐπ' ἄκρου τῶν ὀρέων, καὶ ὑψωθή-

obliuionem, & olim admissorum remissionem Hierosolymitis pollicetur, & fore autumat, vt propter adinuentiones, & studia sua, & quondam perpetratas in Deum impietates non amplius erubescant. Minatur quoque aliquo modo Babylonio, & ait, non gloriaturum de cætero de sancta, & sibi consecrata vrbe euersa, quam & montem nominat. Post reditum namque, à captiuitate inquam, Hierusalem salua, & deinceps Babyloniorum immanitati intentata permansit.

Tempore aduentus autem ἀμνηστίαν, & remissionem omnibus credentibus contigisse, nemo dubitare potest. Iustificati enim sumus [non ex operibus quæ fecimus nos, sed secundum magnam misericordiam ipsius.] Liberati sumus etiam à confusione. Ait enim alicubi nobis, qui nos fide honorauit. [Ne time quia confusus es: nec pudore suffundaris, quia probra tibi inguntur,] Reduxit enim nos in libertatem, qui propter nos ex mortuis resurrexit, & pro nobis in cælum, ad conspectum Dei Patris ascendit. Præiuit enim nobis ascensu suo Christus, [Vt nunc vultui Dei pro nobis appareat.] Itaque omnium culpas abstulit, & pudore, ac verecundia propter piacula credentes liberauit. Dictum est etiam ab eodem dominanti in nos Satanæ. [Auferam à te contemptiones contumeliæ tuæ, & non vltra adiicies vt glorieris super montem sanctum meum.] Non enim perget cõtemnere homines vt perimbecillos: nec insolens erit in sanctificatos, facilè pro arbitratu suo illos exagitans. Præterierunt enim vetera, & rerum natura in nouitatem concessit, Christo eas reformante, & quod infirmum erat in germanissimam firmitatem redigente, & ad pietatem quod peccatis parum resistebat, confirmante, & quod fluctuabat stabiliente. Ergo ablatæ sunt contemptiones contumeliæ, diabolicæ puta, nec imposterum contra montem sanctum superbia efferetur, id est, contra Sion, quã animus cernit, quæ est Ecclesia Dei viuentis. Fundata est enim super petram; [Et portæ inferi non præualebunt aduersus eam.] Montem porrò Ecclesiam Esaias quoque Propheta nominauit. [Quia erit in nouissimis diebus manifestus mons Domini, & domus Dei in summitate montium,

Tit. 3.

Hebr. 9.

Matt. 16.

" & eleuabitur super coles, & venient ad A eum gentes omnes, & ibunt gentes multæ, & dicent: Venite, & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob, & annuntiabit nobis viam suam, & ambulabimus in ea.]

Et relinquam in te populum mansuetum & humilem. Et timebunt à nomine Domini reliqui Israel, & non facient iniquitatem, neque loquentur vana, & non inuenietur in ore eorum lingua dolosa. B

XLI. Rursus Sion, siue sanctam ciuitatem compellat, Hierusalem, inquam, in qua etiam mansuetissimum, & humilem populum se relicturum appromittit. Dire enim vexauit omnium Saluatorem Christum Iudæorum synagoga, & Dominum suum morte multauit, eiúsque sceleris pœnas exoluit. Nec tamen tota periit: conseruatæ sunt enim reliquiæ, & quod restabat, salutem est consecutum. Credidit enim ex illis multitudo non exigua. Atque illi erant isti mansueti, qui non taurorum in morem in Christum efferati sunt, quemadmodum qui Pilato eum tunc obtulerunt, clamãtes, & dicentes: [Tolle tolle, crucifige eum.] Addiderúntque, [si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris,] quid his crudelius fieri potuit? Qui & iustum sanguinem super capita sua haurientes, temerè, & inconsideratè succlamabãt, [Sanguis eius super nos & super filios nostros.] Mansuetus igitur populus, qui immanitatis horum particeps non fuit. Humilis item, quatenus in Christo se subiecit, & habenis eius ceruicem mentis subdidit, libentissiméque obediuit ex charitate dicenti: [Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris.] In quo etiam Christo se conformarunt, qui propter nos factus est pauper, & propemodum diuinam gloriam suam, naturalémque excellentiam neglexit, vt seruilem conditionem œconomicè subiret. Itaque modeste de se ipsius exemplo sentiunt, qui eius legibus instituuntur. Hi etiam timebunt nomen Domini. Sunt enim Dei multò amantissimi, & ante alios quidem diuini discipuli, qui & lux mundi sunt constituti. Dei autem amantes, & boni

Psal. 21. — Ioan. 19. — Matt. 27. — Matt. 11. — 2. Cor. 8.

A σεται ὑπεράνω τῶν βουνῶν, καὶ ἥξουσιν ἐπ' αὐτὸ πάντα τὰ ἔθνη, καὶ πορεύσονται ἔθνη πολλὰ, καὶ ἐροῦσι. δεῦτε, καὶ ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος κυρίου, καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ Ἰακὼβ, καὶ ἀναγγελεῖ ἡμῖν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, καὶ πορευσόμεθα ἐν αὐτῇ.

Καὶ ὑπολείψομαι ἐν σοὶ λαὸν πρᾶον καὶ ταπεινόν. καὶ εὐλαβηθήσονται ἀπὸ τοῦ ὀνόματος κυρίου οἱ κατάλοιποι τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ οὐ ποιήσουσιν ἀδικίαν, οὐδ' αὖ μὴ λαλήσουσι μάταια, καὶ οὐ μὴ εὑρεθῇ ἐν τῷ στόματι αὐτῶν γλῶσσα δολία. B

Διαλέγεται πάλιν πρὸς τὴν Σιὼν, ἤτοι τὴν ἁγίαν πόλιν, φημὶ δὲ τὴν Ἱερουσαλὴμ, ἐν ᾗ καὶ ἐπαγγέλλεται τὸν πρᾳότατόν τε, καὶ ταπεινὸν ὑπολειφθήσεσθαι λαόν. πεπαρῴνηκε μὲν γὰρ εἰς τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα Χριστὸν ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴ, καὶ ἀπεφάνθη κυριοκτόνος, καὶ ἐξαρτεῖται μὲν τὰς ἐπὶ τῷ δε δίκας. διόλωλε δὲ οὐ πᾶσα, τετήρηται γὰρ τὸ κατάλειμμα, καὶ σέσωσται τὸ ὑπόλοιπον. πεC πιστεύκασι γὰρ ἐξ αὐτῶν οὐ μετρία πληθύς. οὗτοι δὲ ἦσαν οἱ πρᾶοι, οὐκ ἀποταυρούμενοι τὰς ὀργὰς τὰς ἐπὶ Χριστῷ, καθάπερ ἀμέλει καὶ οἱ Πιλάτῳ τότε προσκεκομικότες αὐτὸν, καὶ κατακεκραγότες, καὶ λέγοντες, ἆρε ἆρε, σταύρου αὐτόν. προστεθεικότες δὲ τούτοις τὸ, ἐὰν μὴ τοῦτον ἀποκτείνῃς, οὐκ εἶ φίλος τοῦ Καίσαρος. τί γὰρ ἂν γένοιτο τῶν τοιούτων τὸ ἀπηνέστερον; οἵγε, καὶ αὐτὸ τὸ δίκαιον αἷμα ταῖς σφῶν αὐτῶν ἐπαντλήσαντες κεφαλαῖς, ἀπερισκέπτως ἔφασκον τὸ, αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ D τὰ τέκνα ἡμῶν. πρᾶος δὲ οὖν ὁ λαὸς, ὁ τῆς τούτων ἀγριότητος οὐ μετεσχηκώς. ταπεινοὶ δὲ πάλιν, κατά γε τὸ ὑποτετάχθαι Χριστῷ, καὶ ταῖς ὑπ' αὐτὸν ζεύγλαις τοὺς τῆς διανοίας αὐχένας ὑποτεθεικέναι, ὑπακοῦσαί τε καὶ μάλα ἀσμένως ἐξ ἀγάπης λέγοντι, δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες, καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. ἄρατε τὸν ζυγόν μου ἐφ' ὑμᾶς, καὶ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρᾶός εἰμι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρE δίᾳ, καὶ εὑρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. σύμμορφοι δὲ οὖν καὶ κατὰ τοῦτο τῷ Χριστῷ τῷ δι' ἡμᾶς πτωχεύσαντι, καὶ μονονουχὶ καὶ θεοπρεποῦς δόξης ἠμεληκότι, καὶ τῆς κατὰ φύσιν ὑπεροχῆς, ἵνα τὸ δουλοπρεπὲς ὑπέλθοι μέτρον οἰκονομικῶς. οὐκοῦν μετριόφρονες κατ' αὐτὸν, οἱ τοῖς αὐτοῦ νόμοις παιδαγωγούμενοι. οὗτοι καὶ εὐλαβηθήσονται ἀπὸ τοῦ ὀνόματος κυρίου. γεγόνασι γὰρ τὸ ὅτι μάλιστα φιλοθεώτατοι, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ, οἱ καὶ τοῦ κόσμου τεθέινται φῶς. οἱ γε δὴ θεοφιλεῖς τε, καὶ ἀγαθοὶ

ἀποστραφήσονται, φησὶ, τὴν ἀδικίαν, καὶ λόγον εἰκαῖον (οὐ γὰρ λαλήσουσι μάταια, φησὶ) καὶ γλῶσσαν, οὐκ ἀτρεκῆ, τοῦτο γὰρ ἡ δολία. κόσμος δὲ οὗτος πνευματικὸς, καὶ οἷά τις στέφανος τοῖς ἐξ ἀρετῶν εὐχήμασιν εὖ μάλα διαπρεπής. ἔνθα γὰρ πραότης, καὶ ταπείνωσις, καὶ μὴν καὶ δικαιοσύνης ἔφεσις, ἀπομαθοῦσά τε γλῶσσα τὰ εἰκαιόμυθα, καὶ ἥκιστα μὲν ἀμαρτιεπής· ὀρθὴ δὲ μᾶλλον, καὶ ἀτρεκείας ἐργάτις, ἐκεῖ που πάντως λαμπρὰ, καὶ τελειοτάτη πέφηνεν ἀρετή. πρέποι δ' ἂν τοῖς τοιάδε, τοῖς ἐν Χριστῷ. ὅτι μὴ ἐν νόμῳ τῆς εὐσεβείας ὁρᾶται τὸ κάλλος, ἀπαστράπτει δὲ μᾶλλον ὡς ἐν δυνάμει παιδεύσεως εὐαγγελικῆς.

Διότι αὐτοὶ νεμήσονται, καὶ κατασκηνώσουσι, καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἐκφοβῶν αὐτούς.

Πάλαι μὲν γὰρ τὰς τῶν Ἰουδαίων ἀγέλας διεποίμαινον ἀδρανῶς οἵ γραμματεῖς τε, καὶ Φαρισαῖοι. τετάχαται γὰρ ἐκ νόμου καθηγεῖσθαι λαῶν, ἅτε τοι καὶ τετιμῆσθαι τοῖς ἱερωσύνης πρεσβείοις. οὐκοῦν ἦσαν ποιμένες, μισθωτοὶ δὲ ὅμως, καὶ οἷα ἀλλοτρίοις ἐφεστηκότες θρέμμασιν, ἐθεώρουν τὸν λύκον ἐρχόμενον, καὶ ἠφίεσαν τὰ πρόβατα, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνήν. ὅτι δὲ λίαν ἠφειδηκότες τῶν λογικῶν θρεμμάτων ἁλοῖεν ἂν, καὶ θηροὶν ἀνέντες αὐτὰ, μᾶλλον αὐτοὶ γεγονότες λύκοι, κατίδοι τις ἂν εὐκόλως ἀπό γε τῶν εἰρημένων διὰ φωνῆς προφητῶν. ὁ μὲν γὰρ ἔφασκεν, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ. ὦ οἱ ποιμένες, οἱ διασκορπίζοντες, καὶ ἀπολλύοντες τὰ πρόβατα τῆς νομῆς αὐτῶν, ἕτερος δὲ αὖ, τάδε λέγει κύριος. ὦ οἱ ποιμένες Ἰσραὴλ, μὴ βόσκουσιν οἱ ποιμένες ἑαυτούς; οὐχὶ τὰ πρόβατα βόσκουσιν οἱ ποιμένες; ἰδοὺ τὸ γάλα κατεσθίετε, τὸ ἠσθενηκὸς οὐκ ἐνισχύσατε, καὶ τὸ συντετριμμένον οὐ κατεδήσατε, καὶ τὸ πλανώμενον οὐκ ἐπεστρέψατε, καὶ τὸ ἀπολωλὸς οὐκ ἐζητήσατε, καὶ τὸ ἰσχυρὸν κατειργάσασθε μόχθῳ· καὶ διεσπάρη τὰ πρόβατά μου, διὰ τὸ μὴ εἶναι ποιμένας, καὶ ἐγενήθη εἰς κατάβρωμα πᾶσι τοῖς θηρίοις τοῦ ἀγροῦ, καὶ τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ. καὶ πρὸς αὐτοὺς δέ που φησὶ τοὺς ποιμένας. ποιμαίνετε τὰ πρόβατα τῆς σφαγῆς, ἃ οἱ κτησάμενοι κατέσφαζον, καὶ οὐ μετεμέλοντο· καὶ οἱ πωλοῦντες αὐτὰ, ἔλεγον, εὐλογητὸς κύριος, καὶ πεπλουτήκαμεν.

Ἀπώλλυον οἱ ποιμένες τῶν λογικῶν θρεμμάτων τὰς ἀγέλας, θῆρας οὐ διωκόμενοι, μᾶλλον δὲ αὐτοὶ τὰ θηρῶν μεμιμημένοι. ἐπεὶ δὲ λοιπὸν ἐπέλαμψεν ὁ Χριστὸς, ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὁ τιθεὶς τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν προβάτων, νεμόμεθα μὲν ἐν

A iniquitatem, inquit, & sermonem inanem repudiabunt. [Non enim vana loquentur,] inquit, & linguam non veram, hoc enim vult, dolosa. Est autem hic ornatus spiritualis, & velut corona ex virtutum ornamētis præstantissima. Vbi enim mansuetudo, & humilitas, & desiderium iustitiæ, & lingua quæ ineptos sermones dedidicit, miniméque peccat in verbis: sed recta est potius, & veritatis operatrix, ibi splendida planè, & absolutissima virtus conspicitur: Et B talis decet eos qui sunt in Christo. Quoniam pulchritudo pietatis non in lege cernitur: sed in virtute doctrinæ Euangelicæ potius refulget.

Quoniam ipsi pascentur, & accubabunt, & non erit qui exterreat eos.

XLII. Olim enim Iudæorum greges ignauiter pascebant Scribæ, & Pharisæi: lege siquidem populo præfecti erant, vt auctoritate sacerdotii honorati. Itaque erant pastores, mercenarii tamen, C & tanquam alienis gregibus præpositi, [Videbant lupum venientem, dimittebant oues,] iuxta verbum Saluatoris. (Ioan. 10.) Eos autem ratione præditarum pecudum perquam incuriosos fuisse, eásque feris dilaniandas destituisse, vel potius ipsosmet lupos extitisse, non difficile ex Prophetarum vocibus perspicias. Nam vnus quidem, vt ex persona Dei sic ait. [O pastores disperdentes oues pascuæ earum!] Alius verò, [Hæc dicit Dominus: O pastores Israel! Nunquid pascunt pastores (Ezech. 34.) D semetipsos? Nonne oues pascunt pastores? (Hier. 48.) Ecce lac comeditis: quòd infirmum fuit non confortastis, & quod confractum non alligastis, & quod errauit non reduxistis, & quod periit, non quæsiuistis, & quod forte afflixistis labore: & dispersæ sunt oues meæ, eò quod non erant pastores, & factæ sunt in deuorationem omnibus bestiis agri, & volatilibus cæli.] Et alibi ad pastores. [Pascite oues occisionis, quas qui possiderunt, interficiebant, & non E agebant pœnitentiam: & qui vendebant eas, dicebant, benedictus Dominus, & diuites facti sumus.]

Perdebant pastores rationalium pecudum greges, feras non absterrentes: imo ipsi ferarum sæuitiam induentes. Postquam autem deinde Christus illuxit, ille pastor bonus, [Qui ponit animā suam pro ouibus,] (Ioan. 10.) pascimur quidem in

laboribus: sed pasti sumus etiam in fontibus, vt scriptum est, & accubuimus in caulis: stabulati sumus enim in Ecclesiis, & templis sanctis, nullo nos exterrente ac diripiente, non lupo irruente, non leone conculcante, non fure perfodiente nemine nos amplius inuadente, [Vt furetur, vt mactet, & perdat:] quin imo in securitate, & constantia, & omnis boni cōmunione permanemus, ipsum vniuersorum Saluatorem, Christum inquam, magistrum ouilis habentes. Id quod nobis per Ezechielē Deus & pater aperuit, dicens: [Hæc dicit Dominus. Ego saluabo oues meas, & iudicabo inter arietem, & arietem, & suscitabo super eos pastorem vnum seruum meum Dauid, & erit eorum pastor.]

Ioan. 10. — Ezech. 34.

Gaude filia Sion, prædica filia Hierusalem, exulta & delectare in toto corde tuo, filia Hierusalem. Abstulit Dominus iniquitates tuas, redemit te de manu inimicorum. Regnabit Hierusalem, Dominus in medio tui, nō videbis mala vltra.

XLIII Qua de historia, planis verbis pacem illis post reditum è Babylone spondet, & veteribus eorum delictis obliuioni traditis, cum ipsis se futurum, eósque protecturum Deus pollicetur. Quod autem ad intimum verborum sensum spectat, gaudere vehementer, & exultare mirificè, & toto pectore delectari omnino iubet, vtpote peccatis ei condonatis, per Christum, puta. Iustificata est enim, in Christo scilicet, eóque solo, quæ intelligentia percipitur & sancta Sion, Ecclesia nimirum, siue fidelium sancta multitudo. Et saluati sumus per ipsum, & apud ipsum, ab hostibus non aspectabilibus damna, & clades effugiētes, & ipsum habentes, & medium in forma nostra visum vniuersorū regem, ac Deum, ex Deo patre Verbum. Propter quem non vidimus amplius mala. Hoc est, ab omni violento malo exempti sumus. Ipse enim est instrumentum acquirendæ beneuolentiæ Dei, pax, murus, immortalitatis largitor, coronarum dispensator, qui bellum ab intelligibilibus Assyriis imminens arcet, dæmonúmque insidias profligat. Qui dat nobis calcare [supra serpentes & scorpiones, & supra omnem virtutem inimici.] Per quem [ambulauimus super aspidem & basiliscum, & cōculcauimus leonē & draconem.] Propter quem bona in spe sumus incorruptionis & vitæ,

Luc. 10. — Psal. 90.

A κήποις, κατεποιμάνθημεν δὲ καὶ ἐν κρήναις, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἐνοσσεύθημεν δὲ καὶ ἐν σηκοῖς, ἐναυλιζόμεθα γὰρ ἐκκλησίαις καὶ ναοῖς ἁγίοις, οὐδενὸς ἡμᾶς ἐκδειματοῦντος, καὶ διαρπάζοντος, οὐ καταπατοῦντος λέοντος, οὐ κλέπτου διορύττοντος, οὐδενὸς ἡμῖν ἐπιόντος ἔτι, ἵνα κλέψῃ καὶ θύσῃ, καὶ ἀπολέσῃ. διατελοῦμεν δὲ μᾶλλον ἐν ἀσφαλείᾳ, καὶ βεβαιότητι, καὶ ἐν μεθέξει παντὸς ἀγαθοῦ, αὐτὸν ἔχοντες ἐπιστάτην τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα, φημὶ Χριστόν. B καὶ τοῦτο ἡμῖν διὰ φωνῆς Ιεζεκιὴλ φανερὸν ἐποιεῖτο λέγων ὁ Θεὸς καὶ πατήρ. τάδε λέγει κύριος, ἐγὼ σώσω τὰ πρόβατά μου, καὶ κρινῶ ἀναμέσον κριοῦ πρὸς κριόν, καὶ ἀναστήσω ἐπ᾽ αὐτοὺς ποιμένα ἕνα τὸν δοῦλόν μου Δαβίδ, καὶ ἔσται αὐτῶν ποιμήν.

Χαῖρε θύγατερ Σιών, κήρυσσε θύγατερ Ιερουσαλήμ, εὐφραίνου, καὶ κατατέρπου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, θύγατερ Ιερουσαλήμ. περιεῖλε κύριος τὰ ἀδικήματά σου, λελύτρωταί σε ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν. βασιλεύσει Ιερουσαλήμ, ὁ C κύριος ἐν μέσῳ σου, οὐκ ὄψει κακὰ οὐκ ἔτι.

Οσον μὲν εἰπεῖν εἰς γε τὸν τῆς ἱστορίας λόγον, ὑπισχνεῖται σαφῶς τὴν εἰρήνην αὐτοῖς μετά γε τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον, ὅτε καὶ ἀμνησικακῶν αὐτοῖς τῶν ἀρχαίων ἁμαρτημάτων, συνέσεσθαί τε, καὶ περιασπίζειν αὐτῶν ἐπαγγέλλεται Θεός. ὅσον δὲ ἥκει εἰς τὸν ἐσώτατον νοῦν, χαίρειν τε σφόδρα, καὶ κατευφραίνεσθαι λίαν, καὶ μὴν ἐξ ὅλης κατατέρπεσθαι τῆς καρδίας προστέταχεν ἀναγκαίως. D ὡς ἐξῃρημένων αὐτῆς τῶν πλημμελημάτων, διὰ Χριστοῦ δηλονότι. δεδικαίωται γὰρ ἡ νοητή, καὶ ἁγία Σιών, τουτέστιν, ἡ ἐκκλησία, ἤγουν τῶν πεπιστευκότων τὸ ἅγιον πλῆθος, ἐν Χριστῷ δή, καὶ μόνῳ, καὶ σεσώσμεθα δι᾽ αὐτοῦ τε, καὶ παρ᾽ αὐτοῦ, τὰ τῶν ἀοράτων ἐχθρῶν ἀποφεύγοντες βλάβη, καὶ μέσον ἔχοντες αὐτὸν ἐν εἴδει τῷ καθ᾽ ἡμᾶς πεφηνότα τὸν τῶν ὅλων βασιλέα, καὶ Θεὸν τὸν ἐκ Θεοῦ πατρὸς λόγον. δι᾽ ὃν οὐκ εἴδομεν ἔτι κακά, τουτέστιν, ἀπηλλάγμεθα παντὸς κακοῦ ἰσχύοντος. αὐτὸς γάρ ἐστι τὸ E τῆς εὐδοκίας ὅπλον, ἡ εἰρήνη, τὸ τεῖχος, τῆς ἀφθαρσίας ὁ χορηγός, τῶν στεφάνων ὁ πρύτανις, ὁ τὸν ἐκ τῶν νοητῶν Ασσυρίων ἐξείργων πόλεμον, καὶ τὰς ἐκ τῶν δαιμονίων ἐπικουφίζων ἐπιβουλάς. ὁ διδοὺς ἡμῖν πατεῖν ἐπάνω ὄφεων, καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ, δι᾽ ὧν ἐπέβημεν ἐπ᾽ ἀσπίδα, καὶ βασιλίσκον, καὶ κατεπατήσαμεν λέοντα, καὶ δράκοντα. δι᾽ ὃν ἐν ἐλπίσι γεγόναμεν ἀγαθαῖς ἀφθαρσίας, καὶ

ζωῆς, υἱοθεσίας τε, καὶ δόξης, δι᾽ ὃν οὐκ ὀφείλομεν κακὰ ἔτι.

Ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἐρεῖ κύριος τῇ Ἱερουσαλήμ. Θάρσει Σιών, μὴ παρείσθωσαν αἱ χεῖρές σου. κύριος ὁ Θεός ἐν σοὶ δυνατὸς σώσει σε, ἐπάξει ἐπὶ σὲ εὐφροσύνην, καὶ καινιεῖ σε ἐν τῇ ἀγαπήσει αὐτοῦ, καὶ εὐφρανθήσεται ἐπὶ σὲ ἐν τέρψει ὡς ἐν ἡμέρᾳ ἑορτῆς, καὶ συνάξω τοὺς συντετριμμένους σου.

Ἐναργὴς μὲν ἡ παρανακφώνησις, τοῦ χρῆναι θαρρεῖν· καὶ ἀψευδὴς μὲν ὁ ἐπαγγειλάμενος. ἀκηκόαμεν δὲ τοῦτο καὶ αὐτοῦ λέγοντος τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὸ ἀρχαῖον ὥσπερ ἀνακαινοῦντος χρησμῴδημα, μᾶλλον δὲ ἰθέντος ἐν ὄψει τὸ προεπηγγελμένον. ἔφη γάρ, ὅτι θλίψιν ἔχετε ἐν τῷ κόσμῳ· ἀλλὰ θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον. ὅτε γὰρ γέγονεν ἐν μέσῳ ἡμῶν, τότε τὰς χεῖρας οὐκ ἔτι παρειμένας ἐσχήκαμεν, οὐ γόνατα παραλελυμένα· τετράμμεθα δὲ μᾶλλον ἐπὶ ἔργα τε, καὶ πόνους τοὺς ἐπ᾽ ἀγαθοῖς ἔργοις, καὶ ὧν εἴρηταί τε, καὶ ἔστιν ὁ καρπὸς εὐκλεής. τότε καὶ τεθαρσήκαμεν, ὅτι πανάλκης ὑπάρχων ὡς Θεὸς ὁ ἐν ἡμῖν Χριστὸς ἐκρύεταί τε, καὶ σώζει τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας· κατῴκησε γὰρ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ τοῦ πνεύματος, καὶ ταύτην ἐφ᾽ ἡμᾶς ἐπήγαγε, τὴν νοητὴν δηλονότι, καὶ ἀξιόληπτον εὐφροσύνην. τί γὰρ ἕτερον ἂν εἴη τὸ μετασχεῖν ἁγίου πνεύματος, ἢ τέρψις καὶ χαρά, καὶ πνευματικῆς εἶδος εὐφροσύνης; ὅτε τοίνυν ἐπήγαγεν ἐφ᾽ ἡμᾶς τὴν διὰ πνεύματος εὐφροσύνην, τότε καὶ ἀνεκαίνισεν ἐν τῇ ἀγαπήσει αὐτοῦ, τουτέστιν, ἐν καιρῷ τῆς ἐπιδημίας τῆς μετὰ σαρκός, ὅτε καὶ εἷς ὑπὲρ πάντων ἀποθανὼν ἀληθεύων ἔφασκε, μείζονα ταύτης τῆς ἀγάπης οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ. ἐπεὶ δὲ τέθεικε τὴν ψυχὴν, καὶ γέγονεν ἐν νεκροῖς δι᾽ ἡμᾶς, ζωὴ κατὰ φύσιν ὑπάρχων, ἀνεβίω πάλιν, τὴν ἀνθρώπου φύσιν ἀναμορφῶν εἰς καινότητα ζωῆς, καὶ ἀναχαλκεύων εἰς τὸ ἀπ᾽ ἀρχῆς. εἴτις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις. ηὐδόκησε γὰρ ὁ Θεός, καὶ πατήρ, ἐν αὐτῷ ἀνακεφαλαιώσασθαι πάντα, κατὰ τὸ γεγραμμένον. τὸ δὲ ἀνακεφαλαιούμενον, ἀναλαμβάνεταί πως, καὶ ἀναβιβάζεται πρὸς τὸ ἐν ἀρχαῖς. ἐπεὶ δὲ ἀνεκαίνισε, τότε καὶ εὐφράνθη Χριστὸς ἐφ᾽ ἡμῖν, ὡς ἐν τέρψει, καὶ ὡς ἐν ἡμέρᾳ ἑορτῆς. πῶς γὰρ οὐκ ἤμελλεν ἐπιγάννυσθαι τοῖς καθ᾽ ἡμᾶς ὁ Θεός, ὅτε καὶ ἁμαρτίας ἀπηλλάγμεθα, καὶ θανάτου, καὶ φθορᾶς ἀμείνους γεγόναμεν, καὶ ἐν μεθέξει πνεύματος, καὶ ἁγιασ-

A adoptionisq. & gloriæ filiorũ Dei. Propter quẽ mala de cætero nõ subibimus.

In tempore illo dicet Dominus Hierusalem, Confide Sion: non dissoluantur manus tuæ. Dominus Deus tuus in in te fortis saluabit te. Adducet super te lætitiam, & innouabit te in charitate sua, & lætabitur super te in delectatione, vt in die solemnitatis, & congregabo comminutos tuos.

B XLIV Manifesta denuntiatio, fidendũ esse: & alienus est à mendacio qui spopõdit. Id ipsum & Christũ dicẽtem, & oraculũ vetus quasi renouantẽ, vel potius quod prænuntiatũ erat in cõspectu ponentẽ audiuimus. Ait enim, [quoniam pressuram habebitis in hoc mundo, sed confidite, ego vici mundum.] Quando nãque in medio nostrûm fuit, tunc non manus amplius remissas, non genua debilitata habuimus: quin potius ad opera, & bonarum actionum labores, quo- C rum est, & dicitur [fructus gloriosus,] conuersi sumus. Tunc item fiduciam concepimus, Christum fortissimum, vt Deum, in nobis, redimere, & saluare in ipsum credentes. Habitauit enim in cordibus nostris per spiritum, & hanc adduxit super nos, intellectualem videlicet, & acceptabilem lætitiam. Quid enim aliud fuerit, Spiritum sanctum adeptum esse, quam delectatio & gaudium, & genus lætitiæ spiritualis? Quãdo igitur super nos adduxit lætitiam D per spiritum, tunc etiam in dilectione sua innouauit: nempe quo tempore in carne aduenit: quando & vnus pro omnibus moriẽs, verè dixit, [maiorem hac dilectionẽ nemo habet, quam vt animã suam ponat quis pro amicis suis.] Postquam vero posuit animã suam, & nostri causa inter mortuos est numeratus, cũ secundùm naturã vita esset, reuixit, naturamque hominis in nouitatem vitæ reformauit, & de integro ad primæuam speciẽ fabricauit. [Si qua in Christo no- E ua creatura.] Complacuit enim Deo & patri [in ipso instaurare omnia,] vt scriptum est. Instauratum autẽ ad id quod in principio fuit, reuocatur, & reducitur. Nobis renouatis etiam lætatus est Christus super nos, [vt in delectatione, & in die solennitatis.] Quo pacto enim non lætaretur rebus nostris Deus, cum & à peccato liberati simus, & morte corruptioneque superiores euaserimus, & Spiritum sanctum, sanctificationemque

Ioan. 16. Eccl. 35. Ephes. 3. Ioan. 15. Rom. 6. 2. Cor. 5. Ephes. 1.

participauerimus? Tunc etiam [congregauit contritos.] Nam vt est apud sapientem Paulum, [Christus venit in mundum, peccatores saluos facere.] Et ipsemet inquit alicubi, [Non veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam.] Congregauit itaque Christus, quos per peccatum comminutos, Satanas dissolutos, ac remissos, & recta ingredi, ac iustitiæ semitas carpere nescientes reddidit. Sed quamuis ille comminuerit, Christus tamen colligauit, & ipsemet [infirmitates nostras portauit,] vt scriptum est.

Væ, quis accepit opprobrium super eam?

XLV. Crucem Saluatoris, pro vita mundi, & incorruptione erectam, Ecclesiæ honori & gloriæ esse, si rectè sentiamus, asseuerabimus. Quod ipsum & sapiens Paulus confitetur, in hæc verba scribens: [Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.] Veruntamen idem rursus ita, crucem Iudæis esse scandalum, gentibus autem stultiam. Affatim enim ridebunt miseri, crucis virtutem prorsus ignorantes. Sed pœnas non euadent, neque Christum, aut Ecclesias irridebunt. Erunt autem aliquando è medio sublati nutrimentum sæui ignis, flammáque nunquam sopienda perennique cruciabuntur. Eo namque insaniæ, & stuporis Græcorum nonnulli prodierunt, vt proteruam linguam contra diuinam Euangelii prædicationem exacuerent, conscriptisque libris maledicta aduersus eam ederent: vt eos non solum viuentes peccata eorum in iudicium adducerent: sed mortuos etiam comitarentur, quod peccatum velut animatum post se reliquissent. Deplorat igitur, & vehementer quidem, ac meritò eos qui accipiunt opprobrium contra sanctam Ecclesiam, in quos aptissimè væ quadrauerit.

Ecce ego facio in te propter te in tempore illo, dicit Dominus, & saluabo pressam, & repulsam suscipiam, & ponam eos in gloriam, & nominatos in omni terra. Et confundentur in tempore illo, quando bene vobis fecero, & in tempore quando suscepero vos.

XLVI Iterũ ad personã Sion sermo dirigitur, & per Christũ admirabiliter & egregiè patrata, circa gentium greges nimirum,

A μοῦ; τότε καὶ συνήγαγε τοὺς συντετριμμένους. ὡς γὰρ ὁ σοφὸς γράφει Παῦλος, Χριστὸς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι. καὶ αὐτὸς δέ πού φησιν. οὐκ ἦλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν. συνήγαγεν οὖν ὁ Χριστὸς οὓς διὰ τῆς ἁμαρτίας συντρίψας ὁ σατανᾶς παρειμένους ἀπέφηνε, καὶ βαίνειν ὀρθὰ μὴ εἰδότας, μήτε μὴν τὰς τῆς δικαιοσύνης ἰέναι τρίβους. ἀλλ' εἰ καὶ συνέτριψεν ἐκεῖνος, κατέδησεν ὁ Χριστός. τεθεράπευκε γὰρ τοὺς ἠῤῥωστηκότας, καὶ αὐτὸς τὰς
B ἀσθενείας ἡμῶν φέρει, κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Οὐαὶ, τίς ἔλαβεν ὀνειδισμὸν ἐπ' αὐτήν;

Τὸν τοῦ σωτῆρος σταυρὸν τὸν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς τε, καὶ ἀφθαρσίας ἐγηγερμένον, καύχημα μὲν εἶναι τῆς ἐκκλησίας ἄριστά γε φρονεῖν ᾑρημένοι διαβεβαιωσόμεθα. ὁμολογεῖ δὲ καὶ αὐτὸς ὁ σοφώτατος Παῦλος ὧδε γεγραφώς. ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ, δι'
C οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, κἀγὼ τῷ κόσμῳ. πλὴν ἔφη πάλιν αὐτὸς, ὡς γέγονεν ὁ σταυρὸς Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, ἔθνεσι δὲ μωρία. πλατὺ γὰρ γελάσονται οἱ τάλανες τὴν τοῦ μυστηρίου δύναμιν εἰσάπαν ἠγνοηκότες. ἀλλ' οὐκ ἔξω δίκης ἔσονταί ποτε, οὔτε μὴν ἀτιμώρητοι διαφεύξονται τοῦ Χριστοῦ, ἤγουν τῶν ἐκκλησιῶν. ἔσονται δὲ κατὰ καιροὺς πυρὸς ἀγριωτάτου τροφὴ, καὶ φλογὸς ἔργον τῆς ἀκατασβέστου, καὶ μακρᾶς. ἀφίκοντο γὰρ εἰς τοῦτο μανίας, καὶ σκαιότητος νοῦ τῶν παρ' Ἕλλησί τινες, ὡς ἀσελγῆ
D κατὰ θῆξαι γλῶσσαν τοῦ θείου τε, καὶ Εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, καὶ βίβλοις ἐγγεγραμμένην ἀφεῖναι τὴν κατάῤῥησιν· ἵνα μὴ μόνον αὐτοὺς αἱ ἁμαρτίαι προσάγωσιν εἰς κρίσιν, ἀλλὰ γὰρ ἕποιντο καὶ τεθνεῶσιν αὐτοῖς, διά τοι τὸ οἷον ἔμψυχον ἐγκαταλελοιπέναι τὴν ἁμαρτίαν. ταλανίζει δὴ οὕτω, καὶ σφόδρα εἰκότως, τοὺς λαβόντας ὀνειδισμὸν κατὰ τῆς ἁγίας ἐκκλησίας, οἷς δὴ καὶ μάλα εἰκότως ἁρμόσειεν ἂν τὸ οὐαί.

E Ἰδοὺ ἐγὼ ποιῶ ἐν σοὶ ἕνεκεν σοῦ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, λέγει κύριος· καὶ σώσω τὴν ἐκπεπιεσμένην, καὶ τὴν ἀπωσμένην εἰσδέξομαι, καὶ θήσομαι αὐτοὺς εἰς καύχημα, καὶ ὀνομαστοὺς ἐν πάσῃ τῇ γῇ, καὶ καταισχυνθήσονται ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, ὅταν καλῶς ὑμῖν ποιήσω, καὶ ἐν τῷ καιρῷ ὅταν εἰσδέξωμαι ὑμᾶς.

Γέγραπται πάλιν ὁ λόγος εἰς τὸ τῆς Σιὼν πρόσωπον, ὑπαγορεύεται δὲ τὰ διὰ Χριστοῦ παραδόξως κατωρθωμένα, περί τε τοὺς ἐξ ἐθνῶν ἀγέλας,

καὶ τὸν ἀπόβλητον Ἰσραήλ. ἐν σοὶ γὰρ, φησὶ, ἕνεκα σοῦ ποιήσω. ἐπειδὴ γὰρ οἱ μὲν ἐκ πλεονεξίας ἀπεκωμάσθησαν εἰς μέθην· οἱ δὲ ἠγνοήκασι τὸν ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ὅλων ἐνηνθρωπηκότα Θεὸν, ἀμφοτέροις ἐπιδαψιλεύεται τὸ ἔλεος ὁ πάντων δημιουργὸς, καὶ ἕνεκα ἡμῶν ἐν ἡμῖν πεποίηκε θαύματα. σέσωσται μὲν γὰρ ἡ ἐκπεπτωκυῖα, τουτέστιν, ἡ τεθλιμμένη ποτὲ τῶν πεπλανημένων πληθὺς, καὶ εἰς τοῦτο λοιπὸν ἐνηνεγμένη ταλαιπωρίας ὑπὸ τοῦ καταπιέσαντος Σατανᾶ, ὡς πᾶσαν ἰκμάδα ζωτικὴν ἀποβαλεῖν. μικρὸς γὰρ νοῦς ὁ πλανώμενος. εἰσδέχεται δὲ καὶ ἡ ἀπωσμένη τῶν Ἰουδαίων συναγωγή. πεπαρῴνηκε μὲν γὰρ εἰς Χριστόν· ταύτῃ καὶ δικαίως ἀπόπεμπτος ἦν, καὶ παρώλισθε τῆς ἐλπίδος, καὶ τῆς εἰς Χριστὸν οἰκειότητος ἀπενοσφίζετο. πλὴν ἠλέηται καὶ αὐτή· κληθήσεται γὰρ πρὸς μετάνοιαν, καὶ εἰς τὴν διὰ πίστεως κάθαρσιν ἐν ἐσχάτοις τῶν αἰώνων καιροῖς. ἔσονται δὴ οὖν εἰς καύχημα, καὶ ὀνομαστοὶ, καὶ αἰσχύνης ὡς ἀπωτάτω. αὐτοὶ δὲ δή τινες, ἤ πάντες οἱ δύο λαοὶ οὐκ ἔτι διῃρημένοι, καὶ ἀσύμβατον ἔχοντες ἀλλήλοις τὴν γνώμην, καὶ μεμερισμένοι πρὸς δόξας τὰς ἐπὶ Θεῷ, καθὰ καὶ πάλαι· ἀλλ' ἑνότητι τῇ διὰ πνεύματος εὖ μάλα κατησφιγμένοι πρὸς ὁμοψυχίαν τε ἅμα καὶ ὁμοπιστίαν. γέγραπται γὰρ, ὅτι τοῦ δὲ πλήθους τῶν πιστευσάντων ἦν ἡ καρδία, καὶ ἡ ψυχὴ μία. ἔκτισε δὲ καὶ ὁ Χριστὸς τοὺς δύο λαοὺς εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλλάσσων ἀμφοτέρους ἐν ἑνὶ πνεύματι, καθὰ γέγραπται. εἰ δὴ οὖν γένοιντο ζηλωτοὶ, τότε δὴ πάντως καταισχυνθήσεσθαι φησὶ τοὺς ἐχθροὺς, τὸ τῆς ἀδηρίτου εὐκλείας μέγεθος καταπεπληγότας, καὶ τὸ τῆς εὐημερίας ἀκράδαντον, καὶ τῆς ἐλπίδος τὸ βέβαιον. ἴδοι δ' ἄν τις καὶ ἐξ αὐτῶν ἤδη τῶν πραγμάτων ἀληθῆ τὴν ὑπόσχεσιν. δεδόξασται γὰρ ἡ ἐκκλησία Χριστοῦ, καὶ λαμπρῶν αὐχημάτων ἐπίμεστος οὖσα θαυμάζεται παρὰ πάντων. πλὴν ὁρίζει καὶ τὸν καιρὸν, καθ' ὃν τὰ τοιάδε συμβήσεται. ἐν τῷ καιρῷ γὰρ, φησὶν, ὅταν εἰσδέχωμαι ὑμᾶς. οὐ γὰρ πρὸ τῆς πίστεως τὰ μετὰ τὴν πίστιν, μετ' αὐτὴν δὲ μᾶλλον νοοῖντ' ἂν εἰκότως. κεκλήμεθα δὴ οὖν ἐν καιροῖς τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τοῦ μονογενοῦς. τότε γὰρ δὴ τότε τῆς ἐπαγγελίας τὸ πέρας, ἐκβέβηκεν εἰς τὸ ἀτρεκές.

Διότι δώσω ὑμᾶς ὀνομαστοὺς, καὶ εἰς καύχημα ἐν πᾶσι τοῖς λαοῖς τῆς γῆς, ἐν τῷ ἐπιστρέφειν με τὴν αἰχμαλωσίαν ὑμῶν ἐνώπιον ὑμῶν, λέγει κύριος.

A & abiectum Israelem promittuntur. [In te enim, inquit, propter te faciam.] Quoniam enim hos auaritia ebrios fecit: illi Deum propter omnium salutem hominem induisse ignorarunt, vtrisque communis opifex misericordiam vltro impertiuit, & propter nos in nobis admiranda effecit. Saluata est enim, quæ præmebatur, hoc est, vexata aliquando errantium multitudo, & eò iam miseriæ ab opprimente B Satana coniecta, vt omnem humorem vitalem amitteret. Errore enim seductorum mens parum valet. Suscipitur item repulsa Iudæorum synagoga. Indignissimè enim Christum tractauit; ideo iure quoque reiecta fuit, & spe sua excidit, & amicitia Christi spoliata est. Nihilominus & ipsa misericordiam inuenit. Nam ad pœnitentiam, & ad salutem per fidem, & fiduciam in extremis sæculorum temporibus vocabitur. Erunt igitur in gloriam, & nominati, C & à confusione remotissimi. Ipsi verò, imo hi duo populi non amplius erunt diuisi, & inter se sententia discrepantes ac discreti opinionibus de Deo, sicut quondam: sed vnitate per spiritum ad voluntatum, fideique concordiam approbè deuincti. Extat enim in sacris literis, multitudinis credentium fuisse cor vnum, & animam vnam. Condidit autem etiam Christus hosce duos populos in vnum, & nouum hominem, faciens pacem, & ambos reconcilians in vno spiritu, sicut scriptum est. Si igi- D tur boni æmulatores fuerint, tunc omnino confusum iri inimicos affirmat, magnitudine collatæ in illos gloriæ, & immobilitate fœlicitatis, ac firmitate spei obstupefactos. Fas etiam è rebus ipsis veritatem promissionis perspicere. Glorificata enim est Ecclesia Dei eximiorúmque ornamentorum plena, apud omnes admirationi est. Veruntamen & tempus definit, quo istæc futura sint. Inquit enim, [In tempore, quando suscipiam vos.] Non E enim præcedunt fidem, quæ sequuntur fidem, & post ipsam potius intelliguntur. Vocati sumus igitur tempore incarnationis vnigeniti. Tunc enim, tunc inquam, veritas promissioni finem attulit.

Act. 4.

Ephes. 2. 1. Pet. 1.

Quia dabo vos nominatos, & in gloriam apud omnes populos terræ, cum conuertero ego captiuitatem vestram coram vobis, dicit Dominus.

In

XLVII. In summam colligit quodammodo diuinæ liberalitatis consilium, & quibus perfruturi sint qui crediderunt, per hæc dilucidè ostendit. Passim quippe eos prædicatum iri narrat, & in clarissima luce victuros, & quauis gente beatiores futuros. Addit adhuc, quibus temporibus ista euentura sint, vbique œconomiæ cum carne vnigeniti mentionem faciens: quandoquidem, vt iam à me dictum est, omne bonum inde, & quidquid est admirabile, in nos deriuatum atque profectum est. Tunc enim, tunc sub potestate diabolica agentes, & carnis perturbationibus subiectos, mirabili modo eripuit. Tunc item errore in pluribus diis colendis liberauit, & ad veritatem transtulit. Tunc etiam vinculis mortis exemit, semetipso pro nobis in pretium dato, & Deo ac patri mortalium genus recuperauit. Vocati enim sumus per ipsum, oblationémque in spiritu, & amicitiam Dei per Christum ipsum, vt magnas opes, acquisiuimus. Per quem, & cum quo Deo & Patri gloria, imperium, honor, & adoratio, cum sancto Spiritu, nunc & semper, & in secula seculorum, Amen.

A Ἀνακεφαλαιοῦται τρόπον τινὰ τῆς θεοπρεποῦς φιλοτιμίας τὸν σκοπόν, καὶ ἐν οἷς ἔσονται πάντως οἱ πεπιστευκότες, διὰ τούτων ἀποφαίνει σαφῶς. διαβοήτους γὰρ ἔσεσθαι φησί, καὶ αὐχήματι εἴσω λαμπροτέρῳ, καὶ παντὸς ἔθνους ἐν ἀμείνοσι. προσεπάγει δὲ πάλιν καὶ καθ' οὓς ἔσονται τὰ τοιάδε καιρούς, πανταχῇ μεμνημένος τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τοῦ μονογενοῦς, ὅτε, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, ἡ παντὸς ἀνάδειξις ἀγαθοῦ, καὶ πᾶν ὁτιοῦν τῶν τεθαυμασμένων ἐκβέβηκεν εἰς ἡμᾶς. τότε γάρ, τότε καὶ B ὑπὸ χεῖρα τελοῦντας διαβολικήν, καὶ τοῖς τῆς σαρκὸς πάθεσιν ὑπεζευγμένους παραδόξως ἐξείλετο. τότε καὶ τῆς πολυθέου πλάνης ἀπήλλαξε καὶ μετέθηκε πρὸς ἀλήθειαν. τότε καὶ τῶν τοῦ θανάτου δεσμῶν ἐξείλετο, δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ κατακτώμενος τὴν ὑπ' οὐρανόν. κεκλήμεθα γὰρ δι' αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐν πνεύματι προσαγωγήν, καὶ οἰκειότητα πεπλουτήκαμεν, δι' αὐτοῦ δή φημι Χριστοῦ, δι' οὗ, καὶ μεθ' οὗ τῷ C Θεῷ καὶ πατρὶ δόξα, κράτος, τιμή, καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

IN SOPHONIAM COMMENTARII FINIS.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΚΗ ΕΙΣ τὸν Προφήτην Ἀγγαῖον.

S. CYRILLI ALEXANDRIÆ

ARCHIEPISCOPI,

IN AGGÆVM PROPHETAM COMMENTARIVS.

PRÆFATIO.

ΤΗΣ Ἀγγαίου προφητείας τὸν σκοπὸν ἐφ' ἑτέροις τισὶ γεγονότα ἀθρήσαιμεν ἄν, καὶ οὐκ ἐφ' οἷς ἂν οἴοιτό τις τοὺς παρὰ τῶν ἑτέρων γεγενῆσθαι λόγους. Ὡσηὲ μὲν γάρ, καὶ οἱ καθεξῆς, μέχρι Σοφονίου, τὰ τοῖς Ἰουδαίοις κατὰ καιροὺς συμβησόμενα προαπήγγελον, καὶ ὡς ὅσον οὔπω παρεσομένων αὐτοῖς τῶν τῆς αἰχμαλωσίας καιρῶν, ἐκδειματοῦν ἐπεχείρουν τὸν Ἰσραήλ, ἄνω τε καὶ κάτω τὰς τῶν πολεμίων ὀνομάζοντες φάλαγγας, τὰς τῶν πόλεων ἀναστάσεις, τοὺς ἐμπρησμούς, τὰς διαρπαγάς, καὶ ἁπάσης δὲ τῆς χώρας τὴν δῄωσιν τοῖς κατὰ φθορὰν ἠρημένοις χρησίμως προαπαγγέλλοντες. ᾤοντο γάρ, ὅτι κἂν εἰ μὴ ἕλοιντο πληροῦν ὡς ἐξ ἀγαθῆς διανοίας τὸ αἰδέσιμον Θεῷ, καὶ τὴν εἰς ἄμεινον ἔρχεσθαι σπουδασμάτων, ἀλλ' οὖν ἔσεσθαι τοιούτους τὸ τῆς συμφορᾶς μέγεθος ὑποφρίττοντας. Ἀγγαῖος γε μὴν ὡς τετελεσμένων ἤδη τῶν τῆς αἰχμαλωσίας καιρῶν, καὶ εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν ἀνακομισθέντος τοῦ Ἰσραὴλ ἐκ τῆς Περσῶν τε, καὶ Μή-

A B

I. ALIVM Aggæo, quam cæteris Prophetis scopum fuisse propositum nec eum de iisdem cum aliis verba facere, videre licet. Oseas enim, & qui ordine sequuntur, vsque ad Sophoniam, Iudæis olim euentura prænuntiabant, & Israelitas vt iam iam in captiuitatem abducendos perterrere studebant, bellicas copias passim memorantes, vrbium excidia, depopulationes, & totius regionis deuastationem contemporibus vtiliter ante denuntiantes. Rebantur enim, tametsi bona mente Deo grata efficere, & laudabilibus studiis sese dedere detrectarent, tamen calamitatis magnitudinem aliquantum reformidaturos. Aggæus autem, vt temporibus captiuitatis iam præteritis, & Israele à Persis,

& Medis in sanctam ciuitatem reuersis, huiusmodi de caussis verba facit. Liberauit eos seruitute Cyrus; & ablatis secum sacris vasis domum redire, diuinúmque templum Hierosolymis reædificare, atque insuper ipsam vrbem, si luberet, mœnibus cingere iussit. Quod cum fieri cœptum esset, & iacta iam prima templi fundamenta, inuidia stimulati quidam è Samaria, Belemus cum sociis, Israelitas deferunt eos aduersus Babyloniorum regem insanire comminiscentes: Hierosolymam ad arma descendisse, & indomitam euasisse, ac de cætero ipsis Persarum regibus intolerabilem fore dicentes. Deinde suadent vti Iudæis cessationem imperet, & neque templum denuo excitare, neque ad vrbis instaurationem incumbere sinat. Non ita multum intercessit temporis, cum Darius regnum excipit, & iam annum secundum regnabat. Quoniam verò Iudæi quidam Babylone versantes genibus flexis suppliciter rogabant, vti templum excitare fas esset, mandauit Darius, scripsitque totius Phœniciæ magistratibus, ne Iudæos in templo instaurando impedirent: quin & sumptibus pecuniisque liberaliter iuuarent, & cedros de Libano auehere impunè sinerent, vt nulla re necessaria desiderata, facile deinceps perficerentur, quæ ad honorem, & gloriam Dei pertinerent. Cæterùm quia accuratè, & perspicuè historia libro primo Esdræ descripta est, superuacaneum arbitror, in præsentia subtilius de his disserere. Itaque cum iam Israelitis laborandi, diuini templi ædificandi, & sacrificia conficiendi, & preces obeundi, & secundùm legis instituta viuendi potestas obtigisset, socordes euadebant, suam sibi quisque domum bene curantes; & omnimodis ad priuata oblectamenta effusi, & ad Dei gloriam spectantia parui admodum ducentes, rursum à Deo, non quidem bello, sed peste, & frugum penuria, & interitu iumentorum male multabantur. Emendare enim illos volebat, non pro ratione delictorum pœnis eos subiiciens: sed simul vt malis defessos miserans: & simul ex charitate corrigens. Hæc vt breuiter exposui, est Aggæi prophetiæ occasio. Mixta est oratio, & in actis dictisque historicis mystica, & intima, spiritualibúsque conueniens meditatio abscondita latet.

δων, ποιεῖται τοὺς λόγους, ἐπ' αἰτίαις τοιαύταις. ἀπῆκε μὲν γὰρ αὐτοὺς τῆς αἰχμαλωσίας ὁ Κῦρος, καὶ ὁμοῦ τοῖς σκεύεσι τοῖς ἱεροῖς οἴκαδέ τε ἰέναι προσέταξε, καὶ τὸν θεῖον αὐτοῖς ἀναδείμασθαι νεὼν, τὸν ἐν γε τοῖς Ἱεροσολύμοις, καὶ πρὸς ἔτι τούτῳ καὶ αὐτὴν, εἰ ἕλοιντο, τειχίζειν τὴν πόλιν. οὗ δὴ γεγονότος, καὶ ἐν πρώταις ὄντος καταβολαῖς τοῦ ναοῦ, διαπεφθονηκότες τῶν ἐν Σαμαρείᾳ τινὲς, Βήλαιμός τε, καὶ οἱ ἀμφ' αὐτὸν, καταγράφουσι τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, τῷ εἰς κρατοῦντα τῶν Βαβυλωνίων αἰτίαν ἀποπλαττόμενοι, φιλοπόλεμόν τε, καὶ δυσήνιον γεγενῆσθαι λέγοντες τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ αὖθις δὴ τοῖς Περσῶν βασιλεῦσιν ἀφόρητον. εἶτα πείθουσι προστάξαι καθηρεμεῖν Ἰουδαίους, καὶ μήτε τὸν νεὼν ἐγείρειν ἔτι, μήτε μὴν τῆς εἰς τὴν πόλιν ἔχεσθαι φιλεργίας. ὀλίγου δὲ μεταξὺ διεληλυθότος χρόνου, διαδέχεται τὴν βασιλείαν ὁ Δαρεῖος, καὶ ἦν μὲν ἔτος αὐτῷ δεύτερον. ἐπεὶ δὲ τῶν ἐν Βαβυλῶνι τινὲς Ἰουδαίων προσαιτοῦντες ἐλιπάρουν ἀξιοῦν λοιπὸν τὸν θεῖον ἐγεῖραι ναὸν, προσέταττεν ὁ Δαρεῖος, γέγραφε δὲ τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν Φοινίκην διέπουσι τὰς ἀρχὰς, μήτε διείργειν Ἰουδαίους, εἰ ἀνορθοῦν ἕλοιντο τὸν νεών· ἀλλὰ καὶ χρημάτων ἐπιδαψιλεύεσθαι χορηγίαν, καὶ τὰς ἐν τῷ Λιβάνῳ κέδρους ἀποκομίζεσθαι παρ' αὐτῶν ἀνεμποδίστως ἐᾶν, ὡς ἂν οὐδενὸς ἐνδέοντος τῶν εἰς τὴν χρείαν, αὐτοῖς ἀπαρτίζοιντο λοιπὸν εὐκόλως τὰ εἰς τιμήν τε, καὶ δόξαν Θεοῦ. εἰρημένης δὲ τῆς ἱστορίας λεπτῶς, καὶ σαφῶς ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ Ἔσδρα συγγραφῇ, περιττὸν οἶμαί που τὸ ἰσχνολογεῖν ἐν τούτοις εἰς τὸ παρόν. ἐκεῖνο δ' ἐπειδὴ παρῆν ἐξὸν ἤδη ποιεῖν τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ τὸν θεῖον ἐργάσασθαι νεὼν, ἀποπληροῦν τε θυσίας, καὶ λιτὰς, καὶ τοῖς κατὰ νόμον ἔθεσι πολιτεύεσθαι, κατημέλουν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, εὖ τιθέντες ἕκαστος τὴν οἰκείαν, καὶ ἐπί γε τὸ σφίσιν αὐτοῖς ἡδύ τε, καὶ φίλον ὁλοτρόπως ἐκνενευκότες, καὶ ἐν σμικρῷ κομιδῇ ποιούμενοι λόγῳ τὰ εἰς δόξαν Θεοῦ, κατῃκίζοντο πάλιν Θεοῦ πλήττοντος, πολέμῳ μὲν οὐχὶ, λοιμοῖς δὲ μᾶλλον, καὶ ἀκαρπίαις, καὶ κτηνῶν καταφθοραῖς. ἀμείνους γὰρ ἤθελον ἀποτελεῖν, οὐ ταῖς ἰσορρόποις τῶν πλημμελημάτων ποιναῖς ὑποφέρων· ἀλλ' ὁμοῦ μὲν ὡς κεκμηκότας ἐλεῶν, ὁμοῦ δὲ πάλιν ὡς ἐξ ἀγάπης ἐπανορθῶν. αὕτη τῆς Ἀγγαίου προφητείας ὡς ἐν ὀλίγοις ἡ πρόφασις. μέμικται δὲ ὁ λόγος, καὶ τοῖς πεπραγμένοις τε, καὶ εἰρημένοις ἱστορικῶς ἡ μυστική τε, καὶ ἐσωτάτη, καὶ πρέπουσα τοῖς πνευματικοῖς ἐκκεῖσθαι θεωρία.

ΚΕΦΑΛ. α.

Ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει ἐπὶ Δαρείου βασιλέως, ἐν τῷ μηνὶ τῷ ἕκτῳ, μιᾷ τοῦ μηνός, ἐγένετο λόγος κυρίου ἐν χειρὶ Ἀγγαίου τοῦ προφήτου, λέγων.

Φθάσας ἔφην, ὡς ἦν διάφορμος τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ ἡ ἐπί γε τῷ ναῷ ῥαθυμία, περιῃρημένης αὐτῶν τῆς ἐξουσίας, καὶ διεφθορηκότων εἰς τοῦτο ἐν Σαμαρείᾳ, πλείστην τε ὅσην τῆς Ἱερουσαλὴμ πεποιημένων τὴν κατάρρησιν παρά γε τοῖς τὰ Περσῶν ἰθύνουσι κράτη. Δαρείου γε μὴν ἔτος ἤδη τρίβοντος ἐν τῇ βασιλείᾳ δεύτερον, εἶτα τῆς φιλεργίας αὐτοῖς ἀπροσπόδιστόν τε, καὶ ἐλευθέραν ἀνέντος τὴν ἐξουσίαν, καὶ δρᾶν τὸ δοκοῦν ἐπιτετραφότος, καὶ ὁσίων ἔχεσθαι σπουδασμάτων, προσαπονείμαντος δὲ καὶ χρημάτων ὀρέξας, διάφορμον μὲν οὐκ ἔτι τὸ ῥαθυμεῖν, ἀλλ᾽ ἔξω παντὸς ἐφαίνετο λόγου, καὶ ἀμήχανον εἶχεν κομιδῇ τὴν σκῆψιν. Γέγονε τοίνυν ὁ λόγος ἐν χειρὶ Ἀγγαίου, τὸ δὲ ἐν χειρὶ νοήσεις, ἀντὶ τοῦ, διαχειρίζοντος, ἤγουν διακονουμένου τοῖς παρὰ Θεοῦ λόγοις, καὶ τὴν τῆς προφητείας λειτουργίαν ἐκπεράττοντος. ἐπισημαίνεται δὲ χρησίμως καὶ αὐτοὺς τοὺς χρόνους, καθ᾽ οὓς ὁ Δαρεῖος τὰ τοιάδε προσέταξε, προαποτέμνων, ὡς ἔφην, τῶν ἐξ Ἰσραὴλ τοῖς ἐπί γε τῷ ῥαθυμεῖν ἑλέσθαι πάλιν ἀσυνέτους εὑρεσιλογίας.

Εἶπον πρὸς Ζοροβάβελ τὸν τοῦ Σαλαθιὴλ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ πρὸς Ἰησοῦν τὸν τοῦ Ἰωσεδὲκ, τὸν ἱερέα τὸν μέγαν, λέγων· τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ, λέγων. ὁ λαὸς οὗτος λέγουσιν, οὐχ ἥκει ὁ καιρὸς τοῦ οἰκοδομῆσαι τὸν οἶκον κυρίου.

Σαλαθιὴλ γέγονεν Ἰεχονίου υἱός, ἐκ φυλῆς ὄντος, καὶ αἵματος τοῦ Δαβίδ. τούτου τὴν βασιλίδα διέποντος ἀρχὴν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐπὶ τὸν Ἰούδαν, πεπόρθηται μὲν ἡ πόλις, ἀπῴχετο δὲ καὶ πᾶς ὁ Ἰσραὴλ αἰχμάλωτος, κατεμπρήσαντος τὸ τηνικάδε τοῦ Ναβουχοδονόσορ καὶ αὐτὸν τὸν ἅγιον ναόν, εἴληπτο δὲ καὶ αὐτὸς Ἰεχονίας, καὶ ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις αἰχμάλωτος ἦν. γέγονε δὲ Σαλαθιὴλ υἱὸς Ζοροβάβελ. τοιγάρτοι καὶ ὑπονοστήσαντος τοῦ Ἰσραὴλ ἐν Ἱεροσολύμοις, ἅτε δὴ καὶ ἐξ αἵματος ὢν τῆς τὸ βασιλεύειν λαχούσης φυλῆς, βεβασίλευκεν ἐπὶ τὸν Ἰούδαν. Ἰησοῦς γε μὴν ὁ ἐκ φυλῆς, καὶ αἵματος ὢν τοῦ Λευΐ,

CAPVT I.

In secundo anno sub Dario rege, in mense sexto, vna mensis, factum est verbum Domini in manu Aggai Prophetæ, dicens.

SVPRA docui, Israelitarum desidiam in templo reædificando excusabilem fuisse, ablata ipsis potestate ex inuidia quorundam, qui in Samaria habitabant, & Hierosolymam apud Persarum Principes grauissimè accusabant. Dario autem annum iam secundum regnante, & operis faciendi omni impedimento sublato facultatem permittente, ac pro arbitratu agere, sanctáque studia prosequi iubente, & insuper pecuniarum modum attribuente, iam desidia excusationem habere probabilem non poterat, & quod prætexeretur, rationi minimè consentaneum, nec admittendum apparebat. Proinde verbum fit in manu Aggæi, pro, per Aggæum administrum, siue subseruientem verbis Dei, & vaticinandi ministerium peragente. Commodè etiam tempora ipsa significat, quibus hæc Darius præceperit, Israelitis, vt dixi, imprudentes, & inanes cessationis suæ purgationes denuo præcidens.

Dic ad Zorobabel filium Salathiel de tribu Iuda, & ad Iesum filium Iosedec, sacerdotem magnum, dicens: Hæc dicit Dominus omnipotens, dicens, Populus iste dicunt, non venit tempus ædificandi domum Domini.

Salathiel filius fuit Iechoniæ, natus ex tribu, & sanguine Dauid. Eodem Iechonia Hierosolymis regnum Iuda administrante, vrbs excidium passa, & omnis Israel in captiuitatem actus est, & Nabuchodonosor ipsum sacrosanctum templum inflammauit. Comprehensus est etiam ipse Iechonias, & vnà cum cæteris captiuus factus. Salathielis filius fuit Zorobabel. Reuerso itaque Israele Hierosolymam, Zorobabel vt regia tribu progenitus, Iudæ cum regia potestate præfuit. Iesus autem ex tribu, & sanguine Leui oriundus,

A & vt è radice Aaron propagatus, eminentiorem aliis, & eximiam magni sacerdotii consecutus est dignitatem. Sic namque lex sacrorum ordinum principem nominauit, cùm dixit, non oportere tradere fugitiuos, qui ad vrbes pro asylis designatas confugerint: sed manere vnumquemque vbi fuerit, donec sacerdos magnus, hoc est, summus sacerdotum moriatur. Factum est igitur verbum ad ambos, ad regem, inquam, & sacrorum ordinum principem: ipsos enim cæteris omnibus oraculi responsum nunciare æquum erat. Opinor autem, vniuersorum Deum non quasi populi excusationē nesciētibus, ferre nunciū iussisse: sed velut nonnihil irridentem eos, qui intempestiuè ad segnitiem simul prolapsi essent, & quæ studiosissimè curare conueniebat, ea ipsa magnopere neglexissent. Pręstabat enim cogitare, siquidem ipsis res diuinæ potiores fuissent, se vtique illius indulgentia, & gratia ad tempora fœlicia cōseruatos, in rebus ad votū succedentibus, & diuitiis vitam agitare, illique tuēdæ necessariis affluere. Quare per os Prophetæ testificatur quodammodo, Israelem sibimet inprimis conducibilia, & ad gloriā Dei spectantia impiè neglexisse. Speciosis enim, vt quidem ipsi putabant, sed inanium verborum tegumētis crimina sua operientes, tempus ædificādi templum Domini nondum adesse autumabant. Sed volētibus bene agere, semper adest tempus, & boni ac iusti diuinæ gloriæ operam nauādi potestatem semper habent. Quod si è medio remoueatur id, quod prohibere, & obniti videtur, tunc quæ super hoc dici queant difficillimè profectò dilationem excusabunt: sed torporem, & summam inertiam accusabunt potius. Et hoc est, vt existimo, quod voce Dauidis dicitur. [Ne declines cor tuum in verba malitiæ ad excusandas excusationes in peccatis.]

Iosue 20

Psal. 140

Et factum est verbum Domini in manu Aggæi Prophetæ, dicens: Si tempus vobis est, vt habitetis in domibus vestris concauis? at domus ista deserta est.

IV. Alterum oraculum ad Aggæum, quo haud obscurè damnatur Israel, demonstratúrque, eos ad priuatā quietē, & delicias pertinētia Dei gloriæ anteponere. Quid? inquit, an nondum adest tempus honorando vniuersorum Deo æde sacra de integro constructa, vestræ autem res eo temporis, & deliciarū venerunt,

καὶ ὡς ἐκ ῥίζης τῆς Ἀαρὼν, τὴν ἐξῃρημένην τῶν ἄλλων, καὶ ἀπόλεκτον αἰνῆπλον τιμὴν, ὁ μέγας ἦν ἱερεύς. οὕτω γὰρ ὁ νόμος τὸν τῶν ἱερῶν ταγμάτων ἡγεῖσθαι λαχόντα κατωνόμαζε λέγων, μὴ δεῖν αἰρεῖσθαι φυγῆς τοὺς ἐν ταῖς πόλεσι τῶν φυγαδευτηρίων· ἀλλ' ἔνθαπερ εἶεν ἥκασι, μένειν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἀποθάνῃ ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας, τουτέστιν, ὁ ἀρχιερεύς. γέγονε τοίνυν ὁ λόγος πρὸς ἄμφω, τόν τε βασιλέα, φημὶ, καὶ τὸν τῶν ἱερῶν ταγμάτων προεστηκότα. αὐτοῖς γὰρ ἦν εἰκὸς τοῖς ἄλλοις ἅπασι περιαγγέλλαι τὸ χρησμῳδούμενον. B οὐκ ἠγνοηκόσι δὲ, οἶμαι, τὰς τῶν λαῶν σκήψεις, ἀπαγγέλλαι προστέταχεν ὁ τῶν ὅλων Θεός· ἀλλ' οἷον ἐπιμειδιῶν ἅμα τοῖς πεπτωκόσιν οὐκ ἐν καιρῷ πρὸς τὸ ῥᾴθυμον, καὶ ὧν ἦν εἰκὸς ἐσπουδασμένως ποιήσασθαι φροντίδα τούτων αὐτῶν οὐ μετρίως ἠφειδηκόσιν. ἦν γὰρ ἄμεινον ἐννοεῖν ὡς, εἴπερ ἦν αὐτοῖς ἐν προυργιαιτέρῳ λόγῳ τὰ τοῦ Θεοῦ, πάντως καὶ τῇ παρ' αὐτοῦ φειδοῖ, καὶ χάριτι πρὸς τὸ εὖ ἔχειν διατηρούμενοι διήγαγον ἂν ἐν εὐημερίαις, καὶ πλούτῳ, C καὶ ἀμφιλαφεῖς ἔχοντες τὰ ζωαρκῆ. οὐκοῦν οἱονεί πως ἐπιμαρτύρεται διὰ τῆς τοῦ Προφήτου φωνῆς, ὡς ἀνοσίως ἠμεληκότα τὸν Ἰσραὴλ, τῶν ὅτι μάλιστα χρησίμων αὐτῷ, καὶ εἰς δόξαν ὁρώντων Θεοῦ. περιστέλλοντες γὰρ, καθάπερ οὖν οἴονται κατὰ σφᾶς αὐτοὺς, εὐπροσώποις εὑρεσιλογίαις τὰ ἐγκλήματα, οὔπω φασὶ παρεῖναι τὸν καιρὸν τοῦ ἀναδείμασθαι τὸν νεὼν κυρίου· ἀλλ' ὅγε τοῦ δρᾶν ἐθέλειν ὀρθῶς ἀεὶ πάρεστι καιρὸς, καὶ τοῖς ἀγαθοῖς, καὶ ἐπιτελέσαι τὰ εἰς δόξαν Θεοῦ πληροῦν, ἐξουσία διὰ D παντός. εἰ δὲ καὶ τὸ ἀπεῖργον, καὶ ἀντιπεπνᾶσθαι δοκοῦν οἴχοιτό πως ἐκποδὼν, τότε δὴ παγχάλεπος ἀληθῶς ἡ ἀνάβλησις, καὶ ὄκνου λοιπὸν ἔγκλημα, καὶ τῆς εἰς ἄκρον ἀφιλεργίας, εἴπερ ἂν γένοιτο περὶ τούτου λόγοι. καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ, μὴ ἐκκλίνῃς τὴν καρδίαν μου εἰς λόγους πονηρίας, τοῦ προφασίζεσθαι προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις.

Καὶ ἐγένετο λόγος κυρίου ἐν χειρὶ Ἀγγαίου τοῦ Προφήτου, λέγων· εἰ καιρὸς μὲν ὑμῖν ἐστι, E τοῦ οἰκεῖν ἐν οἴκοις ὑμῶν κοιλοστάθμοις; ὁ δὲ οἶκος οὗτος ἐξηρήμωται.

Δεύτερος χρηματισμὸς παρὰ Θεοῦ πρὸς Ἀγγαῖον ἐλέγχων σαφῶς κατακρίνων τὸν Ἰσραὴλ, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης ἐν ἀμείνοσι τεθέντος δεικνύων τὰ εἰς ἰδίαν ἀνάπαυλαν, καὶ τρυφήν. ἆρα γάρ φησιν οὔπω μὲν ἐνέστηκεν ὁ καιρὸς τοῦ χρῆναι τιμᾶσθαι τὸν τῶν ὅλων Θεὸν ἐγηγερμένου τοῦ ναοῦ, ἥκει δὲ τὰ ὑμῶν εἰς τοῦτο πράγματα καιροῦ τε, καὶ δόξης,

ὡς ἐντρυφᾷν μὲν ἑστίαις ἐσκευασμέναις, καὶ κοιλοσάθμοις αὐλαῖς ἐναβρύνεσθαι; εἶτα ὑμῖν οὐ φορτικὸν, καὶ δύσοιστον εἶναι δοκεῖ, περιυβρισμένον οὕτως ἀθέσμως ὁρᾷν τὸν ναὸν, ἀνατετραμμένον τε, καὶ ἐν ὄψει τῇ λίαν ἀκαλλεστάτῃ, καὶ μονονουχὶ ἀνακεκραγότα τῆς Βαβυλωνίων ἀνοσιότητος, καὶ τῶν ἀρχαίων ἐκείνων ἐμπρησμάτων; καίτοι πῶς οὐκ ἄμεινον εὖ ἔχοντα βλέπειν, καὶ ἐν ὄψει τῇ πρεπούσῃ; μετὰ γὰρ τοῦτο λοιπὸν καὶ καταθύειν Θεῷ, καὶ τὰς ὑπὲρ ὧν ἂν ἐθέλοιτε ποιεῖσθαι λιτάς. κοιλοσάθμοις δὲ οἴκοις, φησὶν, ὧν ἂν αἱ φλιαὶ, ἤτοι τῶν θυρῶν οἱ σταθμοὶ σιδήρῳ διακοιλαίνοιντο, περιορυττόντων οἶμαί που τεκτόνων αὐτοὺς, καὶ τὰ ἀπό γε τῆς σφῶν εὐτεχνίας ἐγχαραττόντων δαιδάλματα. τρυφώντων δὲ ἤδη τὸ χρῆμα σημεῖον, καὶ πλούτῳ λοιπὸν ἐναβρυνομένων. τὸ γάρ τοι χρείας ἐπέκεινα, καὶ φιλότιμον οὕτω περὶ τὰς τῶν οἴκων κατασκευὰς, ἀπόδειξις ἂν γένοιτο, καὶ μάλα σαφὴς, τῆς τῶν χρημάτων ἀμφιλαφείας. πάνυ δεινὸν οὖν ἀληθῶς, καὶ ἀπαραφάσιστον ἔχομεν τὴν ἁμαρτίαν, εἰ ἐν δευτέρῳ ποιούμεθα τὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ὕστερα.

Καὶ νῦν τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ. τάξατε δὴ καρδίας ὑμῶν εἰς τὰς ὁδοὺς ὑμῶν. ἐσπείρατε πολλὰ, καὶ εἰσηνέγκατε ὀλίγα· ἐφάγετε, καὶ οὐκ εἰς πλησμονήν· ἐπίετε, καὶ οὐκ εἰς μέθην· περιεβάλεσθε, καὶ οὐκ ἐθερμάνθητε ἐν αὐτοῖς· καὶ ὁ τοὺς μισθοὺς συνάγων, συνήγαγεν εἰς δεσμὸν τετρυπημένον.

Ἀφεικότες, ὡς ἔφην, τὰ προὐργιαίτερα οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ τῆς εἰς δόξαν Θεοῦ καταμεμεληκότες, ἐτρέποντο μὲν εἰς φροντίδας ἐπί γε σφισὶν αὐτοῖς, οἴκους ἀνιστάντες πολυτελῶς κατεσκευασμένους· εἶτα λέγοντες ἀμαθῶς, οὐχ ἥκει ὁ καιρὸς τοῦ οἰκοδομῆσαι τὸν οἶκον κυρίου. ἐπειδὴ γὰρ ἦν ἀναγκαῖον προσάγειν αὐτοὺς τὰ εἰς τὴν τοῦ θείου ναοῦ κατασκευὴν, εἶτα τοῦτο δρᾷν οὐκ ἤθελον, ταύτῃ τοι χρημάτων ἔνδειαν προϊσχόμενοι, χρῆναι μὲν ἔφασκον προσσυναγείρειν αὐτοὺς, καὶ οἱονεὶ προαποτρίβεσθαι τὴν πτωχείαν, γεωπονοῦντας τέως, ἤγουν ἐμπορευομένους, ἢ θρεμμάτων ἀγέλας συνηγηοχότας, ἤγουν ἕτερόν τι τῶν τοιούτων ἐπιτηδεύοντας. ἀλλ' ἦν ἄμεινον ἐπιθαρσῆσαι Θεῷ, τῷ καὶ ἐξ ἀμηχάνων εὑρίσκοντι μηχανὰς, καὶ γεωπονοῦντας εὐλογεῖν, καὶ τὰς τῶν ὁσίων πορισμῶν ἀνερευνῶντας τρίβους. ἐπειδὴ δὲ τῶν εἰς εὐσέβειαν ἀμοιρήσαντες λογισμῶν, καὶ τῆς ἄνωθεν εὐμενείας ἀποπεπτώκασι, κατ' οὐδένα τρόπον πεπραχότες δεξιῶς,

A ut voluptuosè degatis in ædibus eleganter ædificatis, & cauis atriis gloriemini? Ita ne? vobis molestū & intolerandum nō videtur, tēplum euersum, & aspectu fœdissimū, & tantum nō missa voce Babyloniorum impietatem, & vetera illa incendia proclamans iniuriosissiméque, & nefarie violatū intueri? At enim conditum, visúque decētissimum templum quomodo nō malitis aspicere? Sic enim inposterū copia erit & sacrificandi Deo, B & precationes fundendi quibus pro rebus volueritis. Domos autē cauas nominat, quarū antepagmenta siue postes portarum ferro sculpti, opificū sollertia circumcirca emblematis mira varietate, & artificio elaboratis exornantur. Quod quidem molliter vitam instituentium, & diuitias amplas possidentium argumentum est. Nam citra necessitatem tam ambitiosè in domibus exædificandis prodire, pecuniam grandem certissimò coarguit. Quare ingens profectò piaculum committimus, nec prætendere ad excusandum quicquam pos- C sumus, si diuina in secundis, & humanis posteriora ducamus.

Et nunc hæc dicit Dominus omnipotens: Ponite corda vestra in vias vestras. Seminastis multa, & intulistis pauca. Comedistis, & non in saturitatem. Bibistis, & non in ebrietatem. Operti estis, & non estis calefacti in ipsis. Et mercedes congregans congregauit in ligamentum pertusum.

D Postpositis, vt dixi, potioribus, & neglectis ad Dei gloriam conferentibus, Israelitæ ad rerum suarum curas sese dabant, ædes sumptuosè construentes. Deinde tempus domus Domini ædificandæ nondum venisse inscitè affirmabant. Quoniam enim quæ ad templi structuram facerent, eos conferre oportebat, id illi nolebant. Ideo pecuniæ angustiam excusantes, prius conquirendos esse sumptus, & paupertatem ante quasi abstergendam autuma- E bant, colendis agris interea, aut mercatura, aut pecuaria facienda, aut alio quodam negotio huiusmodi. Atqui satius erat fidere Deo, qui viam etiam per inuia inuenit, & ditare, & cum terra rationem habentibus, & iustos comparandæ pecuniæ modos indagantibus benedicere potest. Quia verò à cogitationibus pietatis alieni, & Deo exosi, nullam partem veræ fœlicitatis gusta-

V.

bant, idcirco audire eos oportuit, [ponite corda vestra in vias vestras.] Ac si diceret: Considerate diligenter quales vitæ semitas ambulaueritis: aut quidnam quæstus causa persequentes, optata tuleritis. [Seminastis multa, & intulistis pauca.] Atqui melius erat, Deo benedicente seminare pauca, & colligere multa. Sed quia defuit quod necessarium erat, multi quidem labores, perexigui autem fructus. [Comedistis, & non ad saturitatem.] Durissimum est, & extremæ egestatis simul, ac miseriæ indicium, si multa quidem sementis, fruges autem tantillæ, vt agricolis fames pro pœna impendeat, & alimenta infra satietatem sint. [Bibistis, & non ad ebrietatem.] Non enim erat botris fœcunda vinea. Vnà cum segetibus ægrotarunt ligna pulcherrimis ramis viridantia. [Cooperti estis, & non estis calefacti in ipsis,] quibus fortitan peste occupatis, vt indumenta deessent vel diuitibus. Quin etiam [mercedes congregans congregauit in ligamentum pertusum.] Per hæc mercaturam sectantes exprimit, qui artificio quodã exercendæ mercaturæ mercedes colligunt, in vno quoque quod vendunt maius semper exigentes, augendóque pretio crumenas aliorũ exhaurientes. Sed nec istis lucripetis licuit, inquit, explere cupiditatem suam. Nam in detrimenta fortè, & improuisa naufragia incidẽtes, nihil visi sunt differre ab iis, qui nummos argenteos in ligamentum, siue sacculum pertusum immiserunt. Melius igitur, & sapientis est, velle benedici à Deo omnia nobis suppeditante. Quod non difficulter facient, qui suã cum ipso sententiam coniunxerint, eiúsque gloriam suis rebus antetulerint. Sic alicubi & ipse Saluator. [Ne solliciti sitis animæ vestræ quid manducetis. Quærite autẽ potius regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adiicientur vobis.]

Matth. 6.

Iam historia quantum satis est explanata, vt opinor, age, animum in spiritualibus considerandis defigamus, illúdque perpendamus, vniuersalis, & communissimæ œconomiæ per Christum susceptæ typum euidentissimum fuisse, quę Iudæis euenerũt. Erant enim illi in Babylone, inuoluntario planè iugo seruitutis oppressi, peccatorúmque suorum pœnas exsoluebant: & hac de causa hostibus subditi, in eorum potestate viuebant. Aliquando autem Deo miserante liberati, & domum reuersi,

A ταύτητοι φησὶν ἀναγκαίως, τάξατε δὴ τὰς καρδίας ὑμῶν εἰς τὰς ὁδοὺς ὑμῶν. ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι. κατανοήσατε λεπτῶς, ποίας ἐβαδίσατε τοῦ βίου τρίβους· ἢ τί τῶν εἰς φιλοκερδίαν ἐπιτηδεύοντες, ἐπράξατε κατ' εὐχήν. ἐσπείρατε πολλά, καὶ εἰσηνέγκατε ὀλίγα. ἀλλ' ἦν ἄμεινον, εὐλογοῦντος Θεοῦ σπείρειν μὲν ὀλίγα, συγκομίζειν δὲ πολλά. ἐπειδὴ δὲ ἀπῆν ὅπερ ἦν ἀναγκαῖον, πολλοὶ μὲν οἱ πόνοι, βραχεῖς δὲ λίαν οἱ καρποί. ἐφάγετε, καὶ οὐκ B εἰς πλησμονήν. πάνδεινον, καὶ τῆς ἐσχάτης ἐνδείας τε ὁμοῦ, καὶ ταλαιπωρίας ἔχον ἀπόδειξιν, εἰ πολλὰ μὲν τὰ ἐσπαρμένα, καρποὶ δὲ τοσοῦτοι, ὥστε τοῖς πεπονηκόσι λιμοῦ κατηρτῆσθαι δίκην, καὶ χορεῦν κατόπιν ἰέναι τὰς τροφάς. ἐπίετε, καὶ οὐκ εἰς μέθην. οὐ γὰρ ἦν εὐβοτρυς ἄμπελος. συγκατηῤῥώστησαν τοῖς λητοῖς καὶ τὰ λίαν εὐκληματοῦντα τῶν ξύλων. περιεβάλεσθε, καὶ οὐκ ἐθερμάνθητε ἐν αὐτοῖς, λοιμοῦ τάχαπου καὶ τοὺς οἴων ἀγέλαις ἐνσκήψαντος, ὡς ἐν ἐνδείᾳ γενέσθαι περιβλημάτων καὶ τοὺς πολλὰ κεκτημένους. ἀλλὰ καὶ ὁ τοὺς μισθοὺς συνάγων, συνήγαγεν εἰς δεσμὸν τετρυπημένον. σημαίνει δὲ C διὰ τούτων τοὺς ἐμπορικὸν ἔχοντας ἐπιτήδευμα, οἳ τρόπον τινὰ τοὺς τῆς ἐμπορίας μισθοὺς συλλέγουσι, πλεονασμοὺς ἑκάστου τῶν ἠγορασμένων ἐπιῤῥιπτοῦντες ἀεὶ, καὶ τοὺς τῶν τιμημάτων προσθήκαις ἀδρὰ ποιοῦντες τὰ βαλάντια. ἀλλ' ἦν οὐδὲ τούτοις τὸ ἀπόνασθαι, φησὶν, τῆς φιλοκερδίας. ζημίαις γὰρ τάχαπου καὶ ναυαγίοις ἀδοκήτοις περιπίπτοντες, οὐδὲν διαφέρειν ἐδόκουν τῶν ἀργύρεον ἱέντων εἰς D δεσμὸν τετρυπημένον. ἄμεινον οὖν ἄρα, καὶ σοφὸν τὸ εὐλογεῖσθαι ζητεῖν ὑπὸ τοῦ πάντα ἡμῖν ὀρέγοντος Θεοῦ. προσγένοιτο δ' ἂν καὶ τοῦτο ῥᾳδίως τοῖς τὰ αὐτοῦ φρονεῖν ᾑρημένοις, καὶ τὰ εἰς δόξαν αὐτοῦ τῶν ἰδίων προτετιμηκόσιν. οὕτω που καὶ αὐτὸς εἴρηκεν ὁ Σωτήρ. μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν τί φάγητε. ζητεῖτε δὲ μᾶλλον τὴν βασιλείαν Θεοῦ, καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτῆς, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν.

Διαρκὴς δὲ, οἶμαι, τῆς ἱστορίας ἐχούσης ἐφ' ἑαυτῇ τὴν ἀφήγησιν, φέρε τοῖς πνευματικοῖς θεωρήμασιν ἐνιέντες τὸν νοῦν, ἐκεῖνο καταθρήσωμεν, ὅτι τῆς E καθόλου, καὶ γενικωτάτης οἰκονομίας τῆς διὰ Χριστοῦ γενομένης τύπος ἂν εἶεν, καὶ μάλα σαφὴς, τὰ τοῖς Ἰουδαίοις συμβεβηκότα. οἱ μὲν γὰρ ἦσαν ἐν Βαβυλῶνι ὑπὸ τὸν ἀβουλήτου δουλείας κατηχθισμένοι ζυγὸν, καὶ δίκας ἐκτίνοντες τῶν σφίσιν ἡμαρτημένων· ταύτης τε ἕνεκεν τῆς αἰτίας τεθλιμμένοι τε, καὶ προσάπτοντες ὑπὸ χεῖρας ἐχθρῶν, λελύτρωνται δὲ κατὰ καιροὺς Θεοῦ κατοικτείραντος, καὶ οἴκαδε πάλιν ἀνεκομι-

ζοντο, καὶ τὴν ἁγίαν κατῳκήκασι γῆν, ἡγουμένων τε, καὶ προεστηκότων Ζοροβάβελ τε, καὶ Ἰησοῦ. καὶ Δαρεῖος μὲν, καίτοι ταῖς εἰδώλων λατρείαις προσκείμενος, ὅτι χρὴ τὸν θεῖον ἀναδείμασθαι νεὼν ὁρᾶται προστάττων, ξύλα τε προσεπιδιδοὺς τὰ ἐκ τοῦ Λιβάνου, καὶ χρημάτων πόρους. οἱ δὲ ὀκνηροί τε καὶ βραδεῖς ἦσαν μέν τι περὶ τὸ χρῆναι πληροῦν τὰ θυμήρη Θεῷ. ἡλίσκοντο δὲ καὶ προφασιζόμενοι, οὐχ ἥκει ὁ καιρὸς, λέγοντες, τοῦ οἰκοδομῆσαι τὸν οἶκον κυρίου. ὑπέστρωτο δὲ καὶ ἡ σύμπασα γῆ τῷ πεπλανηκότι, καὶ τυραννήσαντι Σατανᾷ, καὶ ἦν αἰχμάλωτος, σαγηνευθεῖσα πρὸς τούτῳ διὰ τῆς ἁμαρτίας, καὶ ὑπό γε τοῦ μὴ εἰδέναι τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεὸν, καὶ τῶν ὅλων δημιουργόν. ἀλλ' ἐξείλετο Θεὸς ἐν Χριστῷ τὰ τῆς δουλείας διαρρήξας δεσμά. δι' αὐτοῦ γὰρ πεποδηγήμεθα, καὶ διὰ πρεσβείας ἀφέντες τοὺς παρ' ἐχθροῖς, καὶ τὴν πολύθεον πλάνησιν ὥσπερ τινα γῆν ἀπολελοιπότες, ἀνεδράμομεν εἰς Σιὼν, τὴν νοητὴν δηλονότι, τουτέστι, τὴν ἐκκλησίαν. ἄθρει γὰρ ὅπως ἡμῖν ὡς ἐν Ἰησοῦ τε, καὶ Ζοροβάβελ διαγράφεται Χριστός. ἦν μὲν γὰρ, ὡς ἔφην, ὁ Ζοροβάβελ ἐκ τῆς Ἰούδα φυλῆς. ἀνατέταλκε δὲ οὐχ ἑτέρωθεν ὁ κύριος. τοιγάρτοι καὶ βεβασίλευκεν ἐπὶ τὸν Ἰσραήλ. οὕτω γάρ που φησὶ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ, ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς, καὶ τὰ ἑξῆς. ἦν δὲ δὴ καὶ Ἰησοῦς ἐκ φυλῆς τε, καὶ αἵματος τοῦ Λευὶ, κατωνόμασται δὲ καὶ μέγας ἱερεύς. γέγονε δὲ καὶ ἡμῶν ἀρχιερεὺς ὁ Χριστὸς, ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἱερουργῶν, ὡς ἄμωμον ἱερεῖον, ὡς ἀμνὸν ἀληθινὸν εἰς ὀσμὴν εὐωδίας ἀνατιθεὶς τῷ Θεῷ καὶ πατρί. πιστώσεται δέ πως τὸν ἐπὶ τοῖσδε λόγον ἰσχνοεπεῖν ἑλομένοις καὶ αὐτὴ τῶν ὀνομάτων ἡ διασάφησις, ἤγουν ἑρμηνεία. δηλοῖ μὲν γὰρ Ζοροβάβελ ῥύσις μετατεθειμένη· Σαλαθιὴλ γε μὴν ἔκκλισις Θεοῦ. ἔφη δέ που καὶ ὁ Χριστὸς, ἰδοὺ ἐγὼ ἐκκλίνω ἐπ' αὐτοὺς ὡς ποταμὸς εἰρήνης, καὶ ὡς χειμάρρους ἐπικλύζων δόξαν ἐθνῶν. ἔστι μὲν γὰρ ὁμολογουμένως αὐτὸς ὁ χειμάρρους τῆς τρυφῆς, καὶ ὥσπερ τῆς εἰρήνης ἡ ῥύσις. ἀλλ' ἐκκέκλικεν εἰς ὑμᾶς, καὶ μονονουχὶ μετατέθειται καταλελοιπὼς τὸν Ἰσραήλ. κεχώρηκε δὲ, ὡς ἔφην, εἰς τοὺς ἐξ ἐθνῶν κεκλημένους, τούτοις ἄνωθεν, καὶ πνευματικοῖς ἀγαθοῖς ἀμφιλαφῆ τὴν χύσιν εὖ μάλα διερύμενος. Ἰησοῦς δὲ ἰαὼ σωτηρίαν ὑποδηλοῖ. καὶ μὴν καὶ Ἰωσεδὲκ ἰαὼ καὶ δικαιοσύνην. ἰαὼ δὲ ἐστὶν ὁ τῶν ὅλων Θεός, γέγονε δὲ ἡμῖν ὁ Χριστὸς σωτηρία, καὶ δικαιοσύνη παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός. σεσώσμεθα γὰρ ἐν αὐτῷ τὸ τοῦ θανάτου φυγόντες λίνον, καὶ δεδικαιώμεθα διὰ πίστεως,

terram sanctam habitarunt. Principibus ac Praefectis Zorobabele, & Iesu. Et Darius quidem, quamuis idola coleret, diuinum templum reaedificari mandasse cernitur, lignáque è Libano, & pecuniarum redditus attribuisse. Ast illi ad exequenda Deo complacita lenti ac tardi erant. Insuper & causabantur, dicentes: [Non venit tempus aedificandi domum Domini.] Item totus mundus seductori, & tyranno Satanae subiacebat, & ab eo captiuus tenebatur, & per peccatum, eiúsque qui naturâ & verè Deus, vniuersarúmque rerum molitor, & auctor est, ignorantiam sagena comprehensus erat. Sed Deus in Christo seruitutis vinculis abruptis eum eripuit. Cuius ductum secuti, commemorationibus apud hostes relictis & errore cultus multorum deorum tanquam terra aliqua deserta, ad Sion sub intelligentiam cadentem videlicet, hoc est, Ecclesiam, recurrimus. Animaduerte enim quonam modo in Iesu, & Zorobabele Christus nobis describatur. Nam Zorobabel, vt dixi, è tribu Iuda prodierat, nec aliunde Dominus est exortus. Ideo etiam regnauit super Israel. Sic namque quodam loco per os Dauid inquit, [Ego vero constitutus sum rex, &c.] Erat autem Iesus de tribu, & sanguine Leui, & magnus sacerdos est cognominatus. Et Christus noster summus sacerdos fuit, seipsum pro nobis vt immaculatam hostiam sacrificans: vt agnum verum in odorem suauitatis Deo & Patri offerens. Haec subtiliter disputare volentibus, ipsa quoque nominum notio, siue interpretatio fidem faciet. Nam Zorobabel liberatio, seu redemptio Latinè sonat: Salathiel declinatio Dei. Ait porrò alicubi Deus: [Ecce ego declinabo ad eos quasi fluuius pacis, & quasi torrens inundans gloriam gentium.] Est enim ille citra dubitationem torrens deliciarum, & tanquam profluuium pacis. Sed declinauit ad nos, & propemodum translatus est, relicto Israele. Abiit autem, vt dixi, ad vocatos ex gentibus in quos caelestium ac spiritualium bonorum copiam largiter, & gratuitò iustissimè effudit. Iesus vero ἰαὼ salutem significat. Quin & Iosedec ἰαὼ salutem & iustitiam. ἰαὼ verò est salus & iustitia omnium Deus. Christus autem salus & iustitia à Deo & patre nobis factus est. Saluati enim sumus in illo, mortis rete effugientes, & iustificati per fidem pec-

Psal. 2.

Esai. 66.

1. Cor. 1.

cato, quod nobis dominabatur, exuto. Igitur (vt redeam vnde deflexi) regem quidem in Zorobabel, summum vero sacerdotem in Iesu considerabimus. Veruntamen videat rursus res vtiles discendi cupidus Iudaici populi prolapsionem in socordiam, & quo pacto ad diuini templi, hoc est, Ecclesiæ Christi constructionem operas conferre noluerint. Simul etiam alacritatem gentium, & quam ad impigrè laborandum ferueant intueatur. Ac Darius quidem, vt dixi, templum excitari, & quæ pertinerent ad gloriam Dei omnipotentis præstari imperauit. Ipsi verò inertes, & à labore abhorrentissimi, & ad fluxa nimium propensi Deo gratis sua præponebant. Domos enim, inquit, concauas pulchrè extruebant. Proinde Dauid ait de gentibus, [Desiderium pauperum exaudiuit Dominus: præparationem cordis eorum audiuit auris eius.] Promptiores enim ad credendum fuerunt ex gentibus, pigri admodum ex Israel. Cognoscas autem quod dico etiam ex Euangelicis literis, siue parabolis. Currebant enim qui ad cœnam inuitabant, & ad nuptias congregabant. At inuitati nolebant venire, & fingebant excusationes in peccatis. [Vnus enim respondebat, agrum emi. Alius, vxorem duxi. Alii ibant ad negotiationes suas.] Quare vocati sunt, & ad nuptias aduolarunt qui in viis, & iuxta sepes reperiebantur, factique sunt reuera [primi nouissimi, & nouissimi primi.] Sic etiam Christus voce Dauidis de Israelitico, & gentili sanguine oriundis. [Populus, quem non cognoui, seruiuit mihi, filii alieni mentiti sunt mihi.]

Psal. 9. b. — Matt. 6. — Psal. 1[illegible]. — Psal. 7.

Hæc dicit Dominus omnipotens. Ponite corda vestra in vias vestras, ascendite in montem, & cædite ligna, & ædificate domum, & complacebo in ea, & glorificabor, dicit Dominus. Respexistis in multa, & facta sunt pauca. Et allata sunt in domum, & exsufflaui ea.

VI. Crebrò admonet, sciens id in rem esse audientium. Sic Paulus ad quosdam scribit. [Eadem scribere vobis, mihi quidem non pigrum, vobis autem vtile.] Animaduertite igitur, inquit, vias vestras, quas fecistis nunc. Ex quales sint, illico declarat. [Respexistis ad multa, & facta sunt pauca. Et allata sunt in domum, & exsufflaui ea.] Spe enim

A τὴν καθ' ἡμᾶς τυραννήσασαν ἁμαρτίαν ἀποδυσάμενοι. οὐκοῦν, ἀνακομιστέον γὰρ αὖθις εἰς τὸ ἐν ἀρχῇ τὸν λόγον, βασιλέα μὲν αὐτὸν ἐν τῷ Ζοροβάβελ, ἀρχιερέα γεμὴν ἐν τῷ Ἰησοῦ καθρήσομεν. πλὴν ὁράτω πάλιν ὁ χρηστομαθὴς τὸ τῶν Ἰουδαίων ἀναπεπτωκὸς εἰς τὸ ῥᾴθυμον, καὶ εἰς τὸ μὴ ἑλέσθαι πονεῖν τὰ πρὸς σύστασιν τοῦ θείου ναοῦ, τουτέστι, τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ. προσεπαθρείτω δὲ τούτοις καὶ τὸ πρόθυμον τῶν ἐθνῶν, καὶ τὸ πολὺ λίαν διεγηγερμένον εἰς φιλεργίας. B Δαρεῖος μὲν γὰρ, ὡς ἔφην, ἐγείρεσθαί τε προστέταχε τὸν νεὼν, καὶ τὰ εἰς δόξαν πληροῦσθαι τοῦ πάντων κρατοῦντος Θεοῦ. οἱ δὲ ἦσαν ὀκνηροὶ, καὶ ἀφιλεργέστατοι, καὶ τοῦ ἁνδάνοντος Θεῷ τὰ οἰκεῖα προτιθέντες, καὶ πολὺ διανενευκότες ἐπὶ τὰ γεωδέστερα. οἴκους γάρ φησιν ἐσκεύαζον κοιλοσταθμους. τοιγάρτοι φησὶ Δαβὶδ περὶ τῶν ἐθνῶν, τὴν ἐπιθυμίαν τῶν πενήτων εἰσήκουσε κύριος. τῇ ἑτοιμασίᾳ τῆς καρδίας αὐτῶν προσέσχε τὸ οὖς αὐτοῦ. ἑτοιμότεροι γὰρ εἰς τὸ πιστεύειν C οἱ ἐξ ἐθνῶν, ὀκνηροὶ δὲ λίαν οἱ ἐξ Ἰσραήλ. ἴδοις δ' ἂν ὃ φημι καὶ ἐν εὐαγγελικοῖς συγγράμμασιν, ἤτοι παραβολαῖς. ἔτρεχον μὲν γὰρ οἱ δειπνοκλήτορες, συναγείροντες εἰς τοὺς γάμους. οἱ δὲ οὐκ ἤθελον ἐλθεῖν. ἐπλάττοντο δὲ προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις. ὁ μὲν γὰρ ἔφασκεν, ἀγρὸν ἠγόρασα. ὁ δὲ, γυναῖκα ἔγημα. ᾤχοντο δὲ καὶ ἕτεροι πρὸς τὴν ἐμπορείαν αὐτῶν. οὐκοῦν κέκληνται, καὶ εἰσέδραμον εἰς τοὺς γάμους οἱ ἐν ταῖς ὁδοῖς, καὶ παρὰ τοῖς φραγμοῖς εὑρισκόμενοι, καὶ γεγόνασιν ἀληθῶς οἱ πρῶτοι ἔσχατοι, καὶ οἱ ἔσχατοι πρῶτοι. D οὕτω καὶ ἔφασκεν ὁ Χριστὸς διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ περί τε τῶν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, καὶ τῶν ἐθνῶν. λαὸς ὃν οὐκ ἔγνων ἐδούλευσέ μοι, υἱοὶ ἀλλότριοι ἐψεύσαντό μοι.

Τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ. θέσθε τὰς καρδίας ὑμῶν εἰς τὰς ὁδοὺς ὑμῶν, ἀνάβητε εἰς τὸ ὄρος, καὶ κόψατε ξύλα, οἰκοδομήσατε τὸν οἶκον, καὶ εὐδοκήσω ἐν αὐτῷ, καὶ ἐνδοξασθήσομαι, εἶπε κύριος. ἐπεβλέψατε εἰς πολλὰ, E καὶ ἐγένετο ὀλίγα. Καὶ εἰσηνέχθη εἰς τὸν οἶκον, καὶ ἐξεφύσησα αὐτά.

Συχνὴν ποιεῖται τὴν ὑπόμνησιν, συντελοῦν εἰς ὄνησιν τὸ χρῆμα εἰδὼς τοῖς ἀκροωμένοις. οὕτω Παῦλος ἐπιστέλλει τισί. τὰ αὐτὰ γράφειν ὑμῖν, ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνηρὸν, ὑμῖν δὲ ἀσφαλές. κατανοήσατε τοίνυν φησὶ εἰς τὰς ἑαυτῶν ὁδοὺς, ἃς πεποιήκατε νῦν. ποῖαι δὲ αὗται, διατρανοῖ παραχρῆμα. ἐπεβλέψατε εἰς πολλὰ, καὶ ἐγένετο ὀλίγα. καὶ εἰσηνέχθη εἰς τὸν οἶκον, καὶ ἐξεφύσησα αὐτά. ἀφημαρτήκασι μὲν

γὰρ ἐλπίδας τῆς ἐπὶ γῇ φημὶ τοῦ ἐλέσθαι γεωργεῖν. A μακροὺς γὰρ ἱδρῶτας διεξαντλήσαντες, ὀλίγα μόλις συνεκομίσαντο, πλὴν ἐστέρηνται καὶ τούτων. ἐκπεφύσηνται γὰρ, τουτέστι, γεγόνασιν ἑτέρων, καὶ ἥκιστα μὲν αὐτοῖς· διεξαντλήθησαν δὲ μᾶλλον τοῖς πλεονεκτεῖν εἰωθόσιν. εἰκαῖον οὖν ἄρα τὸ σπούδασμα, καὶ ὁ πόνος αὐτοῖς, ὅτι μὴ μᾶλλον ἤθελον ἀποπεραίνειν τὸ τῷ δεσπότῃ δοκοῦν, καὶ τὴν εἰς τὰ ἀμείνω φιλεργίας τῆς εἰς τὰ αἴσχιω, καὶ γεωδέστερα πραγματέρα ἐποιοῦντο φροντίδα. ἆρ' οὖν οὐκ ἀνουθέτητον ἀφῆκε τὸν Ἰσραήλ, ὑπέδειξε δὲ τοῖς πεπλανημένοις τῆς ἐπανορθώσεως τὴν ὁδόν. καὶ μὴν τοῦτο καταθρήσομεν εὖ γεγονός. ἔφη γὰρ, ὅτι ἀνάβητε εἰς τὸ ὄρος, καὶ κόψατε ξύλα, καὶ οἰκοδομήσατε τὸν οἶκον, καὶ ἐνδοξασθήσομαι πάλιν ἐν αὐτῷ, καὶ εὐδοκήσω, τουτέστι, προσδέξομαί τε, καὶ ἐπαινέσω, τὰς τῶν εἰς τοῦτο πεπονηκότων σπουδάς τε, καὶ προθυμίας.

Καλὸν οὖν ἄρα, καὶ αἰδέσιμον τῷ Θεῷ τὸ, ἐπείγεσθαι πληροῦν, ὅσαπερ ἂν φαίνοιτο χρήσιμά C τε, καὶ ἀναγκαῖα πρὸς σύστασιν τῆς ἐκκλησίας, καὶ πρὸς οἰκοδομὴν αὐτῆς. δράσομεν δὲ τοῦτο, καὶ λίαν ἐμφρόνως, οἷα ὕλην χρειωδεστάτην συλλέγοντες, καὶ ὡς ἐκ δρυμοῦ κόπτοντες ξύλα τὰ ἐν τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ πνευματικὰ θεωρήματα. δι' ὧν ἄν τις ἀσφαλῆ, καὶ ἐρηρεισμένην ποιήσαιτο τὴν ἐπὶ Θεῷ δόξαν, ἤτοι διάληψιν, καὶ εὖ ἔχοντα, καὶ πεποιημένα ἐξόχως ἀποφαίνει τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸν τρόπον. ἀποκομιεῖ δὲ πρὸς τούτῳ καὶ εἰς εἴδησιν ἀκριβῆ πνευματικῆς εὐτεχνίας, καὶ τῆς ἐν D ἤθει, καὶ τρόποις νοουμένης ἐπιεικείας. διά τοι τούτων οἰκοδομεῖσθαί φαμεν τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν τῆς ἐκκλησίας περαίνεσθαι σύστασιν. ἐρῶ δὲ πρὸς τούτοις, ὅτι καὶ ἕκαστος ἡμῶν ναὸς ἂν νοοῖτο καὶ οἶκος Θεοῦ. κατῴκηκε γὰρ ἐν ἡμῖν Χριστὸς διὰ τοῦ πνεύματος· καὶ ἐσμὲν ναοὶ Θεοῦ ζῶντος, κατὰ τὰς γραφάς. οὐκοῦν ἕκαστος ἡμῶν οἰκοδομείτω τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν διὰ πίστεως ὀρθῆς, αὐτὸν ἐχέτω θεμέλιον τὸν σωτῆρα, τὸν ἔντιμον ἀληθῶς. προσεπαγέτω δὲ τούτοις καὶ ὕλην ἑτέραν, τὴν ὑπακοὴν δή λέγω, καὶ τὸ εἰς πᾶν ὁτιοῦν εὐήνιον, τὴν ἀνδρείαν, τὴν ὑπομονὴν, E τὴν ἐγκράτειαν. συναρμολογούμενοι γὰρ οὕτω διὰ πάσης ἀφῆς τῆς ἐπιχορηγίας, εἰς ναὸν ἅγιον ἀναβησόμεθα, καὶ εἰς κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ ἐν πνεύματι. οἱ δὲ βραδεῖς εἰς πίστιν, ἢ καὶ πιστεύσαντες μὲν, ὀκνηροὶ δέ πως ἔτι πρὸς ἀπόστασιν τὴν ἐκ παθῶν τε, καὶ ἁμαρτίας, καὶ φιληδονίας κοσμικῆς, δι' αὐτὸ δὴ τοῦτο μονονουχὶ καὶ κεκράγασιν,

A laborum rusticorum frustrati sunt. Nam cum diu sudassent, vix pauca collegerunt, quæ ipsa quoque perdiderunt; exsufflata enim sunt, hoc est, aliorum euaserunt, & minimè ab ipsis, sed à commoda sua semper quærentibus consumpta sunt. Inanis igitur eorum cogitatio, studium, labor, quoniam non potius ad diuinam voluntatem exequendam se dediderunt, & rerum inhonestarum, ac terrenarum curam, B ac sollicitudinem studio sanctius viuendi potiorem duxerunt. Non ergo Israelem sine admonitione reliquit, & errantibus viam emendationis demonstrauit. Et hoc factum commodè videbimus. Ait namque, [Ascendite in montem, & cædite ligna, & ædificate domum, & glorificabor rursum in ea, & complacebo.] Hoc est, suscipiam & laudabo eorum qui in hoc elaborarunt studia, & alacritatem.

Bonum ergo, & placẽs Deo, ardenter conficere, quæcunque ad Ecclesiam C constituẽdam, & ad eius ædificationem vtilia, & necessaria existimabuntur. Id quod prudẽter præstabimus, si ceu materiam vtilissimã colligentes, & velut è saltu ligna precidentes, è scripturis diuinitus inspiratis spiritualia theoremata, quibus quis Dei gloriam, siue de diuinis rebus disputationem cõmuniat, & modum œconomiæ cum carne benè habere, excellentérque perpetratũ ostendat. Præterea quæ ad perfectam notitiam spiritualis eruditionis, & bonitatis, quæ D in morũ ratione cernitur, accõmodata sunt, inde reportet. Per hæc domũ Dei ædificari, & Ecclesiam componi atque coagmentari asserimus. Dicam insuper vnumquemque nostrum templum ac domũ Dei intelligi posse. Habitat enim per spiritum in nobis Christus; & sumus templa Dei viuentis, iuxta scripturam. Quilibet igitur nostrum cor suum per fidem rectam ædificet, ipsum Saluatorem pro fundamento verè pretioso habeat. Aliam deinde materiam addat, E obedientiam puta, & ad quiduis tandem facilitatem, fortitudinem, patientiam, continentiam. Sic enim omnium virtutum suppeditatione coaptati, [In templum sanctum, & in habitaculum Dei] in spiritu exsurgemus. Qui autem ad fidem tardi sunt, aut crediderunt quidem, veruntamen à passionibus, & à peccato, & ab amore mundanæ voluptatis adhuc morantur discedere, ob hoc ipsum clamant aliquo modo,

1. Cor. 3.

1. Pet. 2.

Ephes. 2.

" [Non venit tempus ædificandi domum Domini.] Ideo etiam in bonorum cælestium egestatē, & sterilitates, quas mēte videmus, delabuntur, marcescitque in ipsis animus instar terræ alicuius, vt nec triticum habeat, hoc est, robor: neque vinū, quod est lætitiæ symbolum. Scriptum est enim, [Panis cor hominis confirmat; & vinum lætificat cor hominis.]

Psal 103. Iudic 9.

Propter hoc hæc dicit Dominus omnipotens: Pro eo quod domus mea deserta est, vos autem sectamini vnusquisque in domum suam, ideo abstinebit cælum à rore, & terra subtrahet germina sua. Et inducam gladium super terram, & super montes, & super frumentum, & super vinum, & super oleum, & super homines, & super iumenta, & super omnes labores manuum eorum.

VII. Non permittit diuinis per desidiam omissis, absurdè propria, vt meliora persequi, & caduca ad gloriam ipsius pertinentibus præferre. Impellit autem ad cogitandum, nisi citra comparationem præstantiora bene habeāt, nec inferiora vnquam probè processura, & qualia ipsi voluerint, futura. Quamobrem inquit, [quia domus mea deserta est, vos autem festinatis vnusquisque in domū suam,] idcirco hoc & illud continget, per quæ mox pereant fruges in agris, cælo nō dimittēte amplius pluuiā, terra vim suam cohibente: quin etiā oliua simul fructū abnuente, segetibus, & vineis & oliua exarescentibus, atque etiā gladio ex ira grassante, & homines cum iumentis absumēte. Itaque gloriæ diuinæ, & iis, per quæ constituta videri possit domus Dei, hoc est, Ecclesia, seruire detrectātibus, nec ros spiritualis queat contingere, id est, cælestis consolatio, animas & corda impinguans: nec è terra fructuū vbertas, hoc est, per corpus cū virtute gesta; non frumentum, non vinum, non olei vsus: omnimodis enim imbecilles erunt, & à lætitia procul seiuncti, nec vnquā oleo spirituali pinguescēt, benedictionémq; per Christum penitus non gustabunt, nec illius partem capient. Et nihilominus gladio subiicientur, & laborem citra vllam omnino mercedem sustinebunt, etiamsi vtcunque probitatem coluerint. [Nemo enim coronatur, nisi legitimè, & vt rei natura conditióque postulat, certauerit.] Quare studiū rerum meliorum summoperè amplectendū, &

2. Tim. 2.

A οὐχ ἥκει ὁ καιρὸς τοῦ οἰκοδομῆσαι τὸν οἶκον κυρίου· ταύτῃ τοι καὶ παραπίπτουσι ταῖς τῶν οὐρανίων ἀγαθῶν ἐνδείαις, καὶ νοηταῖς ἀκαρπίαις, καταφθίνοντος ἐν αὐτοῖς τοῦ νοῦ, καθάπερ τινὸς γῆς, ὡς μήτε σῖτον ἔχειν, τουτέστιν, ἰσχὺν, μήτε μὴν οἶνον, ὅ ἐστιν εὐφροσύνης σύμβολον. γέγραπται γὰρ ὅτι ἄρτος στηρίζει καρδίαν ἀνθρώπου· καὶ οἶνος εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου.

Διὰ τοῦτο τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ. B ἀνθ' ὧν ὁ οἶκός μου ἐστὶν ἔρημος, ὑμεῖς δὲ διώκετε ἕκαστος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, διὰ τοῦτο ἀνέξει ὁ οὐρανὸς ἀπὸ δρόσου, καὶ ἡ γῆ ὑποστελεῖται τὰ ἐκφόρια αὐτῆς. καὶ ἐπάξω ῥομφαίαν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἐπὶ τὰ ὄρη, καὶ ἐπὶ τὸν σῖτον, καὶ ἐπὶ τὸν οἶνον, καὶ ἐπὶ τὸ ἔλαιον, καὶ ὅσα ἐκφέρει ἡ γῆ, καὶ ἐπὶ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἐπὶ τὰ κτήνη, καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς πόνους τῶν χειρῶν αὐτῶν.

Οὐκ ἐᾷ τῶν θείων καταραθυμοῦντας ἐκτόπως ποιεῖσθαι τὰ σφῶν ἐν ἀμείνοσι, καὶ τῶν εἰς δόξαν C αὐτοῦ προστάττειν τὰ γεωδέστερα. ἀναπείθει δὲ μᾶλλον ἐννοεῖν, ὡς εἰ μὴ κέοιτο καλῶς τὰ ἀσυγκρίτως ὑπερκείμενα, οὐδ' ἂν τοῖς μείοσιν ἕποιτο τὸ εὖ κεῖσθαι πώποτε, καὶ ἐν οἷς εἶναι βεβούλευνται. ταύτῃ τοι φησὶν, ἀνθ' ὧν ὁ οἶκός μου ἐστὶν ἔρημος. ὑμεῖς δὲ διώκετε ἕκαστος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, διὰ τοῦτο τὸ κἀκεῖνο, δι' ὧν ἂν εὐθὺς καταφθίνοιτο τὰ ἐν ἀγροῖς, οὐρανοῦ μὲν δρόσον οὐ καθιέντος ἔτι, γῆς δὲ τὴν οἰκείαν ἀνακοπτούσης ἰσχὺν, λῃίοις τε ὁμοῦ, καὶ ἀμ- D πέλοις συναναινομένης ἐλαίας, καὶ μὴν καὶ ῥομφαίας ἐξ ὀργῆς ἐπινεμομένης, καταβοσκομένης τε πρὸς τούτοις ἀνθρώπους τε, καὶ κτήνη. οὐκοῦν τοῖς ὀκνοῦσιν ἀποπληροῦν τὰ εἰς δόξαν Θεοῦ, καὶ τὰ δι' ὧν ἂν ὁρῷτο συνεστηκὼς ὁ οἶκος αὐτοῦ, τουτέστιν, ἡ ἐκκλησία, οὔτ' ἂν δρόσος γένοιτο πνευματικὸς, τουτέστι, παράκλησις, ἡ ἐξ οὐρανοῦ, ψυχὰς, καὶ καρδίας καταπιαίνουσα· οὔτε μὴν ἡ ἀπὸ γῆς εὐκαρπία, τουτέστι, τὰ διὰ σώματος κατορθώματα. E οὐ σῖτος, οὐκ οἶνος, οὐκ ἐλαίου χρῆσις. ἀνίσχυροι γὰρ πάντῃ τε καὶ πάντως ἔσονται, καὶ τοῦ κατευφραίνεσθαι μακρὰν, καταπιανθεῖεν δ' ἂν οὐδαμῶς ἐλαίῳ τῷ νοητῷ, καὶ ἅπαξ ἁπλῶς ἄγευστοι, καὶ ἀμέτοχοι τῆς εὐλογίας ἀποκληρωθεῖεν τῆς διὰ Χριστοῦ. καὶ πρός γε δὴ τούτοις ὑπενεχθήσονται τῇ ῥομφαίᾳ, καὶ ἄμισθον παντελῶς ὑπομενοῦσι πόνον, κἂν εἴ τις αὐτοῖς ἐπιεικείας ἐπιτηδεύοιτο τρόπος. στεφανοῦται γὰρ οὐδεὶς, ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ κατὰ τὸ εἰκός. οὐκοῦν ἡγούμεθα περισπούδαστον, καὶ τὸ ὅτι μάλιστα σπου-

τὴν εἰς τὰ ἀμείνω σπουδήν. τετάχθω δὲ καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς ἐν μείονι λόγῳ, καὶ ἴτω κατόπιν τῆς εἰς δόξαν. καὶ οὐχὶ μόνον ἑστίαι, καὶ χρήματα, καὶ τὰ εἰς δόξαν κενήν· ἀλλὰ γὰρ καὶ γένη, καὶ ἀδελφοί, καὶ πατέρες. οὕτω γάρ πού φησιν ὁ Χριστός, ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμέ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος.

Καὶ ἤκουσε Ζοροβάβελ ὁ τοῦ Σαλαθιὴλ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ἰωσεδέκ, ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας, καὶ πάντες οἱ κατάλοιποι τοῦ λαοῦ τῆς φωνῆς κυρίου τοῦ Θεοῦ αὐτῶν, καὶ τῶν λόγων τοῦ Ἀγγαίου τοῦ προφήτου, καθότι ἐξαπέστειλεν αὐτὸν ὁ κύριος ὁ Θεὸς αὐτῶν πρὸς αὐτούς, καὶ ἐφοβήθη ὁ λαὸς ἀπὸ προσώπου κυρίου.

Ὅτι μὴ μάτην ποιεῖται τὰς ἀπειλάς, χρῆμά τε ἐστὶν οὐκ ἀνόνητον τοῖς ῥαθυμεῖν εἰωθόσιν ὁ φόβος, κατίδοι τις ἂν κἀντεῦθεν εὐκόλως. ἰδοὺ γάρ, ἰδοὺ τῶν θείων ἐπείπερ ἐπύθοντο λόγων, τρέπονται παραχρῆμα πρὸς φιλεργίαν, εἴκουσί τε λοιπὸν τοῖς καθηγηταῖς λαχοῦσι, Ζοροβάβελ τέ φημι, καὶ Ἰησοῦ, διὰ πλείστης τε ὅσης αἰδοῦς τῶν προφητῶν ποιοῦνται φωνάς, καὶ δεδυσώπηνται τὴν ἐπιστολήν, καίτοι πάλαι κομιδῆ σμικρῶν ἀξιοῦντες τὸ χρῆμα λόγων. οὐκοῦν ἀληθὲς καὶ δι' αὐτῶν ὁρᾶται τῶν πράξεων, ὅτι ὃν ἀγαπᾷ κύριος, παιδεύει. μεταβάλλει γὰρ ἔσθ' ὅτε πρὸς τὰ ἀμείνω τὸν νοῦν τὸ τοῦ κολάζεσθαι δεῖμα· καὶ τῶν σκυθρωπῶν ἡ ἔφεσις, εἰς τὸν θεῖον ἡμᾶς μεθαρμόζει φόβον· καὶ ἔστιν ἀτεχνὲς, τὸ ἐν βιβλίῳ παροιμιῶν, ὅτι ὁ φοβούμενος τὸν κύριον ὑγιαίνει. καὶ πάλιν, φόβος κυρίου εἰς ζωὴν ἀνδρί. καὶ ὁμοίως ἡ σοφία· φόβος κυρίου δόξα, καὶ καύχημα. καί, φόβος κυρίου τέρψει καρδίαν. καὶ δώσει πρὸς τούτοις εὐφροσύνην, καὶ χαράν. θέα δὲ ὅπως ἡμέρως τε ἡμᾶς καὶ ὡς ἂν αὐτῷ πρέποι πλήττει Θεός. οὐ γὰρ εὐθὺς τοῖς ἀνθρωπίνοις σώμασιν ἐπάγει τὰ ἐξ ὀργῆς, καταπλήττει δὲ μᾶλλον τοῖς ἔξωθεν, καὶ ὀλίγοις δείμασι. καὶ ταῖς τῶν ἐδωδίμων ζημίαις μεταποιεῖ πρὸς τὸ ἄμεινον, καὶ πρὸς τὸ ἑλέσθαι λοιπὸν ἐργάζεσθαι τὰ αὐτοῦ.

Καὶ εἶπεν Ἀγγαῖος ὁ ἄγγελος κυρίου ἐν ἀγγέλοις τοῦ κυρίου τῷ λαῷ, ἐγώ εἰμι μεθ' ὑμῶν, λέγει κύριος.

Ὅρα ταῖς εἰς τὰ ἀμείνω μεταστάσεσι παρομαρτοῦσαν εὐθὺς τὴν φιλανθρωπίαν. συμμεθίσταται γὰρ οἱονείπως ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τοῖς μεταμορφοῦν ἡρημένοις, συνέσεσθαί τε σφίσι κατεπαγγέλλεται, οὗ τί ἂν γένοιτο τὸ ἰσοστάσιον; Θεοῦ γὰρ ἡμῖν συνόντος, ἅπαν ἡμῖν ἐκποδὼν οἰχήσεται βλάβος, εἰσβαλεῖ δὲ πάντως τὰ ἀγαθά, καὶ βεβηκότες εὐθὺς οἱ τῆς

A inprimis venerandum arbitramur. Nostrarum autem rerum minor ducatur ratio, & gloriæ Dei postponantur. Nec tantum domus, & pecuniæ, & quæ sunt fluxæ gloriæ; sed cognationes quoque, & fratres, & patres. Sic enim alicubi Christus, [Qui amat patrem aut matrem super me, non est me dignus.] *Matt. 10.*

Et audiuit Zorobabel filius Salathiel ex tribu Iuda, & Iesus filius Josedec sacerdos magnus, & omnes B *reliqui populi vocem Domini Dei sui, & verba Aggæi Prophetæ, sicut misit eum Dominus Deus eorum ad eos: & timuit populus à facie Domini.*

VIII. Non frustra cum minari, timorémque prodesse pigritari solitis, non difficile quispiam etiam hinc perspiciat. Ecce enim, ecce postquam diuina verba audiuerunt, operi confestim diligenter accinguntur, & deinceps principibus suis, Zorobabeli, inquam, & Iesu obsequuntur, Prophetarúmque vocem maiorem C in modum reuerentur, & mandatum suspiciunt, & si aliquando id in postremis duxerant. Proinde verum esse ex ipsis quoque rebus liquet, [Quem Deus diligit castigat.] *Hebr. 12.* Traducit enim interdum animum ad partes meliores supplicii terror: & tristium importatio ad diuinum timorem nos accomodat: & verum est, quod habet liber Prouerbiorum, [Timenti Dominum benè est.] *Prou. 19.* Et rursum [Timor Domini in vitam viro.] Ecclesiasticus similiter. [Timor Domi- *Eccles. 1.* D ni gloria & gloriatio. Et, timor Domini delectabit cor, & dabit insuper lætitiam & gaudium.] Vide autem quam mansuetè, & pro eo ac ipsũ decet, nos feriat Deus. Non enim protinus corporibus humanis pœnas addit; sed terrefacit potius externis, & exiguis terroribus, & esculentorum detrimentis ad salutaria, & ad sua in posterum factitanda vocat.

Et dixit Aggæus angelus Domini in angelis Domini populo, ego sum vobis- E *cum: dicit Dominus.*

IX. Vide quemadmodum mutationes in melius repentè humanitas comitetur. Vniuersorum enim Deus vnà mutatur quodammodo cum iis, qui sententiam mutarunt, & cum illis sese futurum, pollicetur, cui quidnam comparari potest? Nam si Deus sit nobiscũ, procul à nobis omne incommodum recedet, & commoda aduenient planè, & mox stabilita

stabilia prosperitatum genera apparebunt, omnisque nos iucunditas complectetur. Iam quod sacra Scriptura Aggæum angelum Domini nominat, nemo illum natura angelica constare, quod perdelirum foret: sed more nostro hominem ex muliere prognatum, putet. Potius, si à mente valemus, & animo verum intuemur, ab ἀγγέλειν nuntiare ἄγγελον, hoc est, nuntium dictum nominatúmque affirmabimus. Siquidem nihil impediret, quo minus & in aliud ineptum incidentes, angelos naturâ confiteremur etiam, qui quæ in agro equites designassent, ac de mortuis etiam filiis domo collapsa Iobo nuntium apportabant. Dicitur item Dei Verbum [magni consilii angelus.] Nuntiauit enim nobis voluntatem Dei & Patris. Ergo ab ἀγγέλειν ἄγγελος. Et si fortè de hominibus dicatur hoc vocabulum, prorsus non dicitur ab ea natura, qua nos præditi non sumus.

Iob. 1.
Esa. 9.

Et suscitauit Dominus spiritum Zorobabel filii Salathiel de tribu Iuda, & spiritum Iesu filii Iosedec sacerdotis magni, & spiritum reliquorum populi, & ingressi sunt, & faciebant opera in domo Domini omnipotentis Dei sui, quarta & vicesima mensis sexti.

X. Timuerunt Israelitæ à facie Dei. Veruntamen rursum mihi considera, non eos prius operi Deo placenti manus admouisse, quam cum ipsis fuisset, eorúmque spiritum suscitasset. Cognoscemus ergo etiam hinc, etsi quis bonis actionibus studium dare decreuerit: etsi impetum huiusmodi senserit fortasse, nihil tamen planè ad finem perducturum, si Deus cum ipso non fuerit, & ad audendum non excitarit, & ad laborum tolerantiam non acuerit, torporémque ad operas dandas non præciderit. Proinde & Paulus de iis, quibus prædicatio verbi Dei credita est, inquit, [Plus omnibus illis laboraui.] Persapienter autem apponit, [Non ego solus, sed gratia Dei quæ mecum est.] Et ipsemet Saluator sanctis Apostolis, [Sine me nihil potestis facere.] Ipse enim est desiderium, ipse ad quoduis bonum alacer animus, ipse robur, & eo nobis præsente clarescemus, ædificantes nosmetipsos in templum sanctum, in habitaculum Dei in spiritu. Absedente autem illo, & nos destituente,

1. Cor. 15.
Ioan. 15.
Ephes. 2.

A δυσημερίας ἀναφανοῦνται τρόποι, καὶ πᾶσιν ὁποσοῦν τῶν ἡδίστων συμβήσονται. εἰ δὲ δὴ φάσκοι τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν ἄγγελον κυρίου τὸν Ἀγγαῖον, οἰέσθω μηδεὶς ἄγγελον εἶναι κατὰ φύσιν αὐτὸν, γεγεννῆσθαι δὲ καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπον ἐκ γυναικός· ἀπόπληκτον γὰρ κομιδῇ τὸ ὧδε νοεῖν· οἰησόμεθα δὲ μᾶλλον. εἴπερ ἐσμὲν ἐν καλῷ φρενὸς, καὶ νοῦ βλέποντος εἰς τὸ ἀτρεκὲς, ἀπὸ τοῦ ἀγγέλλειν ἄγγελον εἰρῆσθαι, καὶ ὀνομάζεσθαι. ἐπεὶ τὸ λυποῦν οὐδὲν καὶ εἰς ἑτέραν ἡμᾶς ἀτοπίαν ἐκβαίνοντας, ἀγγέλους παραχρῆν
B ὁμολογεῖν τῇ φύσει καὶ τοὺς ἀπαγγέλοντας τῷ Ἰὼβ τά τε ἐν ἀγροῖς παρὰ τῶν ἱππέων συμβεβηκότα, καὶ μὴν καὶ ὅτι τεθνᾶσιν οἱ παῖδες αὐτοῦ καταπεσομένης τῆς οἰκίας. εἴρηται δὲ καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος μεγάλης βουλῆς ἄγγελος. ἀπήγγελλε γὰρ ἡμῖν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός. οὐκοῦν ἀπὸ τοῦ ἀγγέλλειν ἄγγελος. καὶ εἰ χρὴ δὴ πάντως, εἰ ἐπ' ἀνθρώπων λέγοιτο τυχὸν ἡ κλῆσις, ἀπό γε τοῦ εἶναι κατὰ φύσιν ὅπερ οὐχ ἡμεῖς.

Καὶ ἐξήγειρε κύριος τὸ πνεῦμα Ζοροβάβελ
C τοῦ Σαλαθιὴλ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ τὸ πνεῦμα Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδὲκ τοῦ ἱερέως τοῦ μεγάλου, καὶ τὸ πνεῦμα τῶν καταλοίπων πάντος τοῦ λαοῦ, καὶ εἰσῆλθον, καὶ ἐποίουν ἔργα ἐν τῷ οἴκῳ κυρίου παντοκράτορος Θεοῦ αὐτῶν, τῇ τετράδι καὶ εἰκάδι τοῦ μηνὸς τοῦ ἕκτου.

Πεφόβηνται μὲν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ ἀπὸ προσώπου κυρίου. ἀλλὰ ἄθρει μοι πάλιν, ὡς οὐ πρότερον κεχωρήκασιν εἰς γε τὸ ἑλέσθαι δρᾶν τὰ ἀ-
D ρέσκοντα τῷ Θεῷ, εἰ μὴ καὶ γέγονε μετ' αὐτῶν, καὶ ἐξήγειρε τὸ πνεῦμα αὐτῶν. εἰσόμεθα δὴ οὖν κἀντεῦθεν, ὅτι κἂν εἴ τις ἔλοιτο τὸ ἐθελουργεῖν εἰς τὸ ἀγαθόν· κἂν εἰ ἐν προθυμίαις γένοιτο ταῖς τοιαῖσδε τυχὸν, ἀλλ' οὐδὲν ὅλως ἀποπερανεῖ, μὴ οὐχὶ συνόντος αὐτῷ τοῦ Θεοῦ, καὶ διεγείραντος εἰς εὐτολμίαν, καὶ καταθήγοντος εἰς τὸ ταλαιπαθὲς, καὶ τὸν ἐπὶ ταῖς φιλεργίαις ἀποκείροντος ὄκνον. τοιγάρτοι καὶ Παῦλος περὶ τῶν τὸ θεῖον πεπιστευμένων κήρυγμά φησιν, ὅτι περισσότερον πάντων αὐ-
E τῶν ἐκοπίασα. προσεπήγαγε δὲ πανσόφως, οὐκ ἐγὼ μόνος. ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σὺν ἐμοί. καὶ μὴν καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, χωρὶς ἐμοῦ, φησὶν, οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν. αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ ἔφεσις, ἡ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἀγαθῶν προθυμία, αὐτὸς ἡ ἰσχὺς, καὶ συνόντος μὲν ἡμῖν εὐδοκιμήσομεν, ἑαυτοὺς οἰκοδομοῦντες εἰς ναὸν ἅγιον, εἰς κατοικητήριον Θεοῦ ἐν πνεύματι. ἀποφοιτῶντος δὲ καὶ νοσφιζομένου,

Hhh

πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις, ὅτι καὶ ἀπρακτήσομεν ὄκνῳ τε καὶ ἀνανδρίᾳ νικώμενοι, καὶ ὡς ἀκερδῆ τὸν πόνον ἀποστρεφόμενοι; πλὴν ὅρα τοὺς πάλαι διὰ πολλὴν ἀπείθειαν ὑποπεσόντας ὀργῇ, λοιπὸν εἰσθέοντας ἐν οἴκῳ κυρίου, καὶ ἐργαζομένους, συνόντων αὐτοῖς Ζοροβάβελ, καὶ Ἰησοῦ τοῦ ἱερέως τοῦ μεγάλου.

Τύπος δ' ἂν εἴη τὸ χρῆμα πάλιν τῆς ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς ἐσομένης κλήσεως τοῦ Ἰσραήλ. οἳ καὶ ἠπείθησαν μὲν ἐν ἀρχῇ, ταύτητοι καὶ ἄκαρποι μεμενήκασι, δίχα δρόσου, καὶ σίτου, καὶ οἴνου, καὶ μὴν καὶ ἐλαίου. πεπτώκασι δὲ καὶ ὑπὸ ῥομφαίαν. ἐπειδὰν δὲ πεφοβῶνται λοιπὸν ἀπὸ προσώπου, καὶ τοὺς τῶν ἁγίων Προφητῶν δεδυσωπήκωσι λόγους, συνόντα τε σφισὶ τὸν τῶν ὅλων ἕξουσι Θεόν, καὶ ἐξεγερθήσεται τὸ πνεῦμα αὐτῶν, ἐργάσονται δὲ καὶ αὐτοὶ τὰ εἰς τὸν ναὸν τοῦ κυρίου, τουτέστι, τὴν ἐκκλησίαν. ἐν Χριστῷ δὲ καὶ ταῦτα διαμορφοῦται ὥσπερ ἔν γε τῷ Ζοροβάβελ καὶ Ἰησοῦ. ὁ μὲν γάρ ἐστι βασιλεὺς μὲν ὡς Θεός, ἀρχιερεὺς δὲ πάλιν ὡς ἄνθρωπος, καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. μεσιτεύει γὰρ ὁ ἱερεύς. προσπεφώνηκε δὲ ἀναγκαίως καὶ τό, τετράδι, καὶ εἰκάδι τοῦ μηνὸς τοῦ ἕκτου. τὸ ἀγχίστροφον τῆς γνώμης τῶν ἐξ Ἰσραὴλ εὖ μάλα καταδηλοῦν. γέγονε μὲν γὰρ πρὸς αὐτοὺς ὁ λόγος ἐν τῷ μηνὶ τῷ ἕκτῳ μιᾷ τοῦ μηνός, εἰσέδραμον δὲ τοὺς ἐπί γε τῷ ναῷ πόνους τῇ τετράδι, καὶ εἰκάδι τοῦ μηνὸς τοῦ ἕκτου. ὡς εἶναι τὰς μεταξὺ τῆς ἀναβολῆς, ἤγουν διασκέψεως ἡμέρας τρεῖς τε καὶ εἴκοσι τὸν ἀριθμόν.

ΚΕΦΑΛ. β.

Τῷ δευτέρῳ ἔτει, ἐπὶ Δαρείου τοῦ βασιλέως, τῷ μηνὶ τῷ ἑβδόμῳ, μιᾷ καὶ εἰκάδι τοῦ μηνός, ἐλάλησε κύριος ἐν χειρὶ Ἀγγαίου τοῦ Προφήτου, λέγων· Εἶπον δὴ πρὸς Ζοροβάβελ τὸν τοῦ Σαλαθιὴλ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ πρὸς Ἰησοῦν, τὸν τοῦ Ἰωσεδέκ, τὸν ἱερέα τὸν μέγαν, καὶ πρὸς πάντας τοὺς καταλοίπους τοῦ λαοῦ, λέγων· τίς ἐξ ὑμῶν, ὃς εἶδε τὸν οἶκον τοῦτον ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ τῇ ἔμπροσθεν; καὶ πῶς ὑμεῖς βλέπετε αὐτὸν νῦν καθὼς οὐχ ὑπάρχοντα ἐνώπιον ὑμῶν;

Εἰσῴχοντο μὲν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, καὶ μετεποιοῦντο τῶν ἔργων τῇ τετράδι καὶ εἰκάδι τοῦ ἕκτου μηνός, εἶτ' εὐθὺς εἰκάδι καὶ μιᾷ τοῦ ἑξῆς ἑβδόμου γέγονεν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος πρὸς Ἀγγαῖον. τί οὖν ἄρα κἀπὶ τούτῳ λογιούμεθα, καὶ τίς ἡ πρόφασις

quî tandē dubitauerit quispiā, quin otiū simus acturi, pigritia & ignauia corrupti, & laborē velut infructuosum repellentes? Veruntamen perpende, quomodo qui olim propter multā incredulitatē in iram diuinā inciderāt, iam ad domū Dei cōcurrāt, & collaborēt. Zorobabele, & Iesu sacerdote magno ipsis præsētibus.

Potest hic esse typus extremis sæculi temporibus futuræ vocationis Israelitarum. Qui quidem principio increduli, ideo etiam steriles manserunt, sine rore, frumento, & vino, & oleo. Quin etiam gladio ceciderunt. Ast vbi de cætero timuerint à facie Dei, & sanctorum Prophetarum verba reuerebuntur, vniuersorum Deum secum habebunt, & suscitabitur spiritus eorum, & ipsi quoque ad opus templi Domini, hoc est Ecclesiam, laborem & industriam conferent. In Christo porrò ista, vt in Zorobabel, & Iesu exprimuntur. Nam is est rex, vt Deus: præterea summus sacerdos vt homo, & mediator Dei, atque hominum. Sacerdos enim medius intercedit. Adiunctum est autem necessariò, [quarta & vicesima mensis sexti,] vt Israelitarum inconstantia approbè significaretur. Nam cum ad eos factum esset verbum mense sexto, vna, seu prima die mensis, illi in labores pro templo ædificando, quarta & vicesima mensis sexti ingressi sunt, vt dilatio, quæ intercessit, siue deliberatio trium & viginti dierum fuerit.

Hebr. 9.

CAPVT II.

Secundo anno sub Dario rege, mense septimo, vna & vigesima mensis, locutus est Dominus in manu Aggæi Prophetæ, dicens: Dic ad Zorobabel filium Salathiel de tribu Iuda, & ad Iesum filium Iosedec sacerdotem magnum, & ad omnes reliquos populi, dicens: Quis ex vobis vidit domum istam in gloria sua priore? Et quomodo vos videris ipsam nunc sicut non existentem coram vobis?

XI.

ABIBANT quidem ad domum Dei, & capessebant laborem quarta & vicesima mensis sexti. Deinde statim vna & vicesima mensis septimi consequentis, factum est verbum Domini ad Aggæum. Quid igitur hic etiam cogitandum sit, & quæ occasio fuerit,

operæ pretium est exponere. Cum labori insudare cœpissent, & curas diuini templi restituendi suscepissent, & vicesimam septimam diem ad hoc constituissent, reperiebantur pusillanimes, illud forsitan aut apud se, aut inter se mussitantes, se frustra laborare; & si fortè de integro tẽplum excitassent, tamen priori nullo modo responsurum. Illud enim fuisse splendidissimum, & studio ingenti conditũ, aureisque, & argenteis anathematis exornatum: hoc inelegãs, & ab omni ornatu inops, & diuitiarum gloria carens futurum. Illud enim prius ædificarant, & abundè illustrarant, cum opibus adhuc circumflueret qui quondam regnauerunt Hierosolymis, & ante alios Salomon: hoc vix annuentes, & sudore captiuitatis etiamnum manantes, & cum domi nihil prorsus haberent, ædificare domum iubebantur. Huiuscemodi cogitationibus iactati, & mœsti oberrantes, laborabant illi quidem: veruntamen interim abiecto animo, & cunctabundi deprehendebantur. Quocirca infirmos Deus corroborat, & vtiliter eos interrogat, num quis inter eos sit, qui templum istuc in priore gloria sua conspexerit. Erant autem perpauci, & ætate fessi. Euersum enim à Nabuchodonosore templum, fuitque captiuus Israel, & vix tandem elapsis annis septuaginta libertate redituque potitus est. Difficilis itaque inuentu, & senex admodum fuerit oportet, qui & ante vastitatem, & in captiuitate vixerit, & Hierosolymam redierit. Idcirco quærens inquit, [Quis est ex vobis homo, qui nouerit domum istam cum priore ipsius gloria.] & hinc futuram, & nouam vt omnino non existentem existimat? Inest in percunctatione castigatio, quasi qui non putarent, quamuis ipsis curta res esset, & inopia pecuniæ valde premerentur, tamen Deum non fore imbecillum: sed rursum posse omnium linguis celebrandam, & inclytam ædem suam reddere.

Et nunc confortare Zorobabel, dicit Dominus, & confortare Iesu fili Iosedec, sacerdos magne, & confortetur omnis populus terræ, dicit Dominus, & facite, quia ego vobiscum sum, dicit Dominus omnipotens, verbum, quod pepigi vobiscum, cum egrederemini de terra Ægypti, & spiritus meus astitit in medio vestrûm. Confidite.

A εἰπεῖν ἀναγκαῖον. τὴν περὶ τὰ ἔργα ἀρξάμενοι, καὶ τὴν εἰς τὸν θεῖον ναὸν ἁψάμενοι φροντισμῶν, ἑβδόμην τε, καὶ εἰκοστὴν εἰς τοῦτο λοιπὸν διατεταχότες ἡμέραν, ὀλιγοψυχοῦντες ἡλίσκοντο, κἀκεῖνό που τάχα διαψιθυρίζοντες ἢ ἔνδον σφισὶν αὐτοῖς, ἢ πρὸς ἀλλήλους, ὅτι πονοῦσιν εἰκῆ· κἂν εἰ γένοιτο τυχὸν ἀναδείμασθαι τὸν νεών, ἀλλ᾽ οὐκ ἔσται κατ᾽ οὐδένα τρόπον τῷ προτέρῳ προσεοικώς. ὁ μὲν γὰρ ἦν λαμπρὸς ἄγαν, καὶ φιλοτίμῳ χειρὶ κατεσκευασμένος, B χρυσοῖς τε, καὶ ἀργυροῖς ἀναθήμασιν εὐπρεπής· ὁ δὲ ἀκαλλής, καὶ παντὸς κόσμου δεδιημένος, καὶ τῆς ἐκ πλούτου φιλοτιμίας τητώμενος. ἐκεῖνον μὲν γὰρ τὸν πρῶτον πλούτῳ κομῶντες ἔτι κατηγλάϊζον ἀμφιλαφῶς οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις βεβασιλευκότες κατὰ καιρούς, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων ὁ Σολομών· τὸν δὲ μόλις ἀνανενευκότες, καὶ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας ἱδρῶτα στάζοντες ἔτι, ἔχοντές τε κατ᾽ οἴκους παντελῶς οὐδὲν οἰκοδομεῖν προσετάττοντο. τοιούτοις τοῖς διαλογισμοῖς ἐνεχόμενοι, καὶ ἀλύοντες ἠργάζοντο μέν, πλὴν ἀπροθυμεῖ τε, καὶ ὀκνηροὶ C γεγονότες κατεφωρῶντο πάλιν. ταύτῃτοι Θεὸς ἀσθενοῦντας ἐπιρρώννυσι, καὶ χρησίμως αὐτοῖς προσάγει τὴν πεῦσιν, εἰ δή τις ἄρα ἐστὶν ἐν αὐτοῖς, ὃς ἐν δόξῃ τῇ προτέρᾳ τὸν νῦν τεθέαται ναόν. ὀλίγοι δὲ ἦσαν κομιδῇ, καὶ γεγηρακότες. πεπόρθηται μὲν γὰρ ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορ ὁ ναός, καὶ ἦν αἰχμάλωτος ὁ Ἰσραήλ, ἀνείθη δὲ μόλις πεπερασμένων ἐτῶν ἑβδομήκοντα. δυσεύρετος οὖν, καὶ σφόδρα πρεσβύτης ὁ καὶ πρὸ τῆς πορθήσεως ὤν, καὶ ζήσας ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ, καὶ ὑπονοστήσας αὖ- D θις εἰς Ἱεροσόλυμα. διὰ τοῦτό φησι, τίς ἔσται ἐξ ὑμῶν ἄνθρωπος, ὃς εἶδε τὸν οἶκον τοῦτον ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ τῇ ἔμπροσθεν, εἶτα οἴεται τὸν ἐσόμενόν τε, καὶ νέον ὡς μηδόλως ὑπάρχοντα; ἔνεστι δὲ τῇ πεύσει μομφή, ὡς οἰηθέντων, ὅτι κἂν εἶεν αὐτοὶ στενοί τε, καὶ λίαν ἐν ἐνδείᾳ χρημάτων, ἀλλ᾽ οὐκ ἐν αὐ ἠπόρησε Θεός, ἀρκέσει δὲ πάλιν αὐτὸς εἰς τὸ χρῆναι φημὶ πολυεύφημόν τε, καὶ εὐκλεᾶ τὸν ἴδιον ἀποδεῖξαι ναόν.

E Καὶ νῦν κατίσχυε Ζοροβάβελ, λέγει κύριος, κατίσχυε Ἰησοῦ ὁ τοῦ Ἰωσεδέκ, ὁ ἱερεὺς μέγας, καὶ κατισχυέτω πᾶς ὁ λαὸς τῆς γῆς. λέγει κύριος, καὶ ποιεῖτε, διότι ἐγὼ μεθ᾽ ὑμῶν εἰμι, λέγει κύριος παντοκράτωρ, τὸν λόγον, ὃν διεθέμην ἐν τῷ ἐξελθεῖν ὑμᾶς ἀπὸ Αἰγύπτου, καὶ τὸ πνεῦμά μου ἐφέστηκεν ἐν μέσῳ ὑμῶν. θαρσεῖτε.

Οὐκ ἐᾷ καταπίπτειν πρὸς ἀκηδίαν, οὔτε μὴν τοῖς εἰς ὄκνον ἡττᾶσθαι δείμασιν· ἀνορθοῖ δὲ μᾶλλον εἰς φιλεργίαν, καὶ σφριγῶσαν αὐτοῖς τὴν προθυμίαν ἐργάζεται. διαγυμνάζει δὲ ἅμα πρὸς πίστιν αὐτούς, καὶ ἐρηρεισμένους ἀποφαίνει, χρῆναι θαρρεῖν εἰπών, καὶ τὸ ἐπὶ τούτοις ἐπέκεινα, καὶ πολυευκτότατον ἀληθῶς, συνέσεσθαί σφισι κατεπαγγέλλεται· καὶ τίνα δὴ τρόπον, προσεπιτίθησι λέγων, τὸ πνεῦμά μου ἐφέστηκεν ἐν μέσῳ ὑμῶν. θαρσεῖτε.

A Non finit eos mœrore deiici, neque terroribus ad inertiam expugnari; quin potius ad laborandi feruorem incitat, & vigorem, alacritatémque illis iniicit. Exercet etiam illos ad fidem, & animos eorum confirmat, dicens, eos oportere confidere, quódque his amplius atque optatissimum est reuera, se cum ipsis fore pollicetur; & quonam illud modo, adiungit, inquiens, [spiritus meus astitit in medio vestrum. Confidite.]

Ἐνδοιάσειε δὲ οὐδεὶς τῶν εἴσω φρενὸς ἀγαθῆς, καὶ νοῦ βεβηκότος, ὅτι τοῖς πονοῦσι γνησίως εἰς οἰκοδομὴν τοῦ θείου ναοῦ, τουτέστι, τῆς ἐκκλησίας ἰσχύν τε ἅμα χαρίζεται, καὶ δίδωσι τὸ θαρρεῖν, ὅτι καὶ συνέσται διὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, καὶ πάντα αὐτοῖς ἀποπερανεῖται, δι' ὧν ἂν δύναιντο λαμπρόν, καὶ εὐδόκιμον τὸν οἰκεῖον ἀποφῆναι βίον. οὕτω καὶ ὁ κύριος οἰκοδομεῖν μέλλουσι τὴν ἐκκλησίαν τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, καὶ εἰς ναὸν ἅγιον συναγείρειν τοὺς πεπιστευκότας ἔφασκεν ἀναγκαίως, ὅτι ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι. ὅτι δὲ ἔμελλέ γε πάλιν συνέσεσθαι αὐτοῖς διὰ τοῦ πνεύματος, ἐμφανεῖ λέγων αὐτός, ποτὲ μέν. οὐκ ἀφήσω ὑμᾶς ὀρφανούς, ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς. ποτὲ δὲ τὸν τῆς ἀφίξεως τρόπον ἐναργῆ καθιστάς, διὰ τοῦ φάναι πάλιν, συμφέρει ὑμῖν ἐὰν ἐγὼ ἀπέλθω. ἐὰν γὰρ ἐγὼ μὴ ἀπέλθω, ὁ παράκλητος οὐκ ἐλεύσεται πρὸς ὑμᾶς. ἐὰν δὲ πορευθῶ, πέμψω αὐτὸν πρὸς ὑμᾶς. οὐκοῦν σύνεστι μὲν τοῖς οἰκοδομοῦσιν αὐτῷ, ἀποφοιτᾷ δέ, καὶ ὁλοτρόπως ἀποδιΐσταται τῶν καταστρεφόντων αὐτόν. εἶεν δ' ἂν οὗτοι πάλιν, οἱ ἐν Βελζεβοὺλ λέγοντες ἀνάθεμα Ἰησοῦν, καὶ πάντα τὰ ὀρθὰ διαστρέφοντες, καὶ ταῖς τῶν ἁπλουστέρων ψυχαῖς τὸν τῆς ἀπωλείας ἰὸν ἐγχέοντες.

B Nemo autem cui bona mens, & firma intelligentia, dubitauerit, quin generosè ad ædificationem diuini templi, hoc est, Ecclesiæ collaborantibus, vires largiatur, & fiduciam impertiat, quoniam & per Spiritum sanctum aderit, & omnia ad finem illis, & exitum perducentur, per quæ vitam suam illustrē, & laudabilem efficere queant. Ita & Dominus sanctis Apostolis Ecclesiam ædificaturis, & in templum sanctum credentes congregaturis dicere debuit, [Ecce ego vobiscum sum.] Futurum se autem cum iis rursum per spiritum, declarat, cùm nunc dicit, [Non relinquam vos orphanos, veniam ad vos:] nunc aduentus modum aperiens, [Expedit vobis vt ego vadam. Si enim non abiero, paracletus non veniet ad vos: si autem abiero; mittam illum ad vos.] Itaque adest domum ipsi ædificantibus, abit autem, & penitus deserit qui repellunt eum, quales rursum sunt, qui in [Beelzebub dicunt anathema Iesum,] & D omnia recta peruertunt, & in animos simplicium perditionis venenum infundunt.

Matt. 28. Ioan. 14. Ioan. 16. 1. Cor. 12.

Διότι τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ. ἔτι ἅπαξ, ἐγὼ σείσω τὸν οὐρανόν, καὶ τὴν γῆν, καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ τὴν ξηράν, καὶ συσσείσω πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἥξει τὰ ἐκλεκτὰ πάντων τῶν ἐθνῶν, καὶ πλήσω τὸν οἶκον τοῦτον δόξης, λέγει κύριος παντοκράτωρ. ἐμὸν τὸ ἀργύριον, καὶ ἐμὸν τὸ χρυσίον, λέγει κύριος παντοκράτωρ.

Quia hæc dicit Dominus omnipotens. Adhuc semel, ego mouebo cælum, & terram, & mare, & aridam, & commouebo omnes gentes, & venient electa omnium gentium, & implebo domum istam gloria, dicit Dominus omnipotens. Meum est argentum, & meum est aurum, dicit E *Dominus omnipotens.*

Ἀνακομίζει τὸν λόγον ἐπὶ τὴν ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίαν, καὶ εἰς χρόνους τοὺς τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας. τότε δὲ κατεπαγγέλλεται κατασείσειν αὐτὸν τόν τε οὐρανόν, καὶ τὴν γῆν, καὶ μέντοι τὴν θάλασσαν, καὶ πρὸς τούτοις ἔτι πάντα τὰ ἔθνη. ἔφη γάρ, ὅτι ἔτι ἅπαξ ἐγὼ σείσω. τοιοῦτόν τινα νοῦν ὑπεμφαίνειν ἔοικε, κατά γε τὸ μοὶ καλῶς ἔχειν δοκοῦν. ὅτε τοῖς εἰδώλοις

XIII. Redit ad Ecclesiam ex gentibus, & ad tempora aduentus Saluatoris nostri. Tunc nimirum promittit ipsum agitaturum cælum & terram, mare quoque, & insuper omnes gentes. Ait namque, [adhuc semel, ego mouebo.] Quod meo quidē iudicio hunc sensum continet. Quando Israelem qui idolis

seruierat, Ægyptiorúmque moribus, & legibus innutritus erat, vindicare in libertatem cogitabat, & ad veritatis agnitionem transferre volebat, visus est tantum non omnia concutere, aquis quidem in sanguinem versis, cælo grandine demissa, mari diuiso, & instar murorum aquis defixis, & cælo manna suppeditante. Tale quiddam Psalmicen, [Deus cum egredereris coram populo tuo, cum pertransires in deserto, terra mota est: etenim cæli destillauerunt.] Commotam verò tunc terram dicimus, vtpote agitationem inconsuetam sustinentem in tam nobili excessu filiorum Israel, & latente mortalium neminem. Istiusmodi motú rursus futurum dicit tempore aduentus Saluatoris nostri: quippe nemine ignoraturo, quæ per illum euenient bona. Cognouit enim cælum hoc mysterium, cuius testis est Paulus, [Vt innotescat nunc, inquit, principatibus, & potestatibus in cælestibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei,] & quæ sequuntur. Cognouit similiter omnis terra, & mare, hoc est insulæ. Quis enim tandem huius cognitionis expers cernitur? quod mare, quæ gens, quæ pars orbis sub sole? Prædicatum est enim Euangel um per omnes gentes, iuxta vocé Saluatoris. Et nunc [adhuc, inquit, semel & mouebo cælum & terram, & tunc venient electa omnium gentium, & implebo domum istam gloria.] Fuerunt enim innumeri ex omni gente, insignes, & electi qui crediderunt, & quasi splendida quædam anathemata, seu donaria in domum Dei congregati, & illi ita decus conciliantes, eámque gloriosam, & celebrem reddentes, à Christo vicissim glorificati sunt. Didicerunt enim orare, & dicere, [Et sit splendor Domini Dei nostri super nos.] Et iterum, [Benedicti vos à Domino, qui fecit cælum & terram.] Deum porrò non egere materia inanima, sed decentia, & ornatu quem intelligentia sola capit, sic ostendit. [Meum est argentum, & meum est aurum.] Perinde ac si dicat. Ne inglorium fore existimetis templum, quoniam auro, & argento, splendidisque diuitiis fortasse carebit. Non indigeo his. Meum est enim argentum, & aurum omne. Potius germanos, ac sinceros adoratores requiró. Horum fulgore templum meum inaurabo. Quemadmodum enim quando sacrificiis secúdum legem Israelem absoluit,

Exod. 6. & 14. 16.

Psal. 67.

Ephes. 3.

Matt. 24.

Psal. 89.

Psal. 113.

λελατρευκότα τὸν Ἰσραήλ, καὶ τοῖς Αἰγυπτίων ἔθεσί τε, καὶ νόμοις ἐντεθραμμένον ἐλευθεροῦν ἐσκέπτετο, καὶ πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν μετακομίζειν ἤθελε, μονονουχὶ καὶ καταδονήσας ὁρᾶται τὰ πάντα, τῶν μὲν ὑδάτων εἰς αἷμα μετεσκευασμένων, οὐρανοῦ δὲ χάλαζαν καθιέντος, τεμνομένης θαλάσσης, καὶ πηγνυμένων τῶν ἐν αὐτῇ κυμάτων ἐν εἴδει τειχῶν, οὐρανοῦ δὲ μάννα καταψακάζοντος. καίτοι τοιοῦτον ὁ Ψαλμῳδὸς ἀποφαίνει λέγων. ὁ Θεὸς ἐν τῷ προπορεύεσθαί σε ἐνώπιον τοῦ λαοῦ σου, ἐν τῷ διαβαίνειν σε ἐν τῇ ἐρήμῳ, γῆ ἐσείσθη, καὶ γὰρ οἱ οὐρανοὶ ἔσταξαν. σεσεῖσθαι δέ φαμεν τότε τὴν γῆν, οὐχ ὑπομείνασαν τὸν συνήθη κλόνον, ἀλλ' ὡς ἐπισήμου γινομένης τῆς ἐξόδου τῶν υἱῶν Ἰσραήλ, καὶ λαθούσης οὐδένα τῶν ἐπὶ τῆς γῆς. τοιοῦτον ἵνα σεισμὸν πάλιν ἔσεσθαί φησιν τὸν τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας καιρόν, ὡς οὐδενὸς ἀγνοήσαι μέλλοντος τὰ δι' αὐτῆς κατορθώματα. ἔγνω μὲν γὰρ ὁ οὐρανὸς τὸ μυστήριον, καὶ τούτου μάρτυς ὁ Παῦλος λέγων, ἵνα γνωρισθῇ νῦν ταῖς ἀρχαῖς, καὶ ταῖς ἐξουσίαις, διὰ τῆς ἐκκλησίας ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ ἑξῆς. ἔγνω δὲ ὁμοίως καὶ ἡ σύμπασα γῆ, καὶ ἡ θάλασσα, τουτέστιν, αἱ νῆσοι. τίς γὰρ ὅλως τῆς εἰς τοῦτο γνώσεως ἀμοιρήσας ὁρᾶται; ποία θάλασσα, ποῖον ἔθνος, ποία μοῖρα τῆς ὑπ' οὐρανόν; κεκήρυκται τὸ εὐαγγέλιον εἰς πάντα τὰ ἔθνη κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνήν. ἔτι τοίνυν φησὶν ἅπαξ, ἐγὼ σείσω τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ τότε ἥξει τὰ ἐκλεκτὰ πάντων τῶν ἐθνῶν, καὶ πλήσω τὸν οἶκον τοῦτον δόξης. πλεῖστοι γὰρ ὅσοι, καὶ ἐκ παντὸς ἔθνους, καὶ λαμπροί, καὶ ἀπόλεκτοι γεγόνασιν οἱ πεπιστευκότες, καὶ ἐν τάξει λαμπρῶν ἀναθημάτων εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ συναγηγερμένοι, καὶ δόξαν αὐτῷ διὰ τοῦτο προσάπτοντες, εὐκλεᾶ τε, καὶ ἀοίδιμον ἀποφαίνοντες, καὶ δεδοξασμένοι παρὰ Χριστοῦ. μεμαθήκασι γὰρ προσεύχεσθαί τε καὶ λέγειν, καὶ ἔστω ἡ λαμπρότης κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐφ' ἡμᾶς, καὶ πάλιν, εὐλογημένοι ὑμεῖς τῷ κυρίῳ, τῷ ποιήσαντι τὸν οὐρανόν, καὶ τὴν γῆν. ὅτι δὲ οὐχ ὕλης ἀψύχου δεῖται Θεός, ἀλλὰ νοητῆς εὐκοσμίας, ἀποφαίνει λέγων, ἐμὸν τὸ ἀργύριον, καὶ ἐμὸν τὸ χρυσίον. ὅμοιον γὰρ ὡς εἰ λέγοι, μὴ ἀκλεᾶ νομίσητε τὸν ναόν, ὅτι χρυσοῦ, καὶ ἀργυρίου, καὶ τῆς ἐκ πλούτου λαμπρότητος ἀμοιρήσει τυχόν. οὐ δεδέημαι τῶν τοιούτων. ἐμὸν γὰρ τὸ πᾶν ἀργύριον, καὶ τὸ πᾶν χρυσίον. ζητῶ δὲ μᾶλλον γνησίους προσκυνητάς. τῇ τούτων λαμπρότητι τὸν ἐμαυτοῦ καταχρυσώσω ναόν. ὥσπερ γάρ, ὅταν τὴν κατὰ νόμον θυσιῶν ἐξέσῃ τὸν Ἰσραήλ,

ἔφασκεν αὐαδικαίως, οὐ δέξομαι ἐκ τοῦ οἴκου σου μόσχους, οὐδὲ ἐκ τῶν ποιμνίων σου χιμάρους· ἐμὰ γάρ ἐστι πάντα τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ, κτήνη ἐν τοῖς ὄρεσι, καὶ βόες. οὕτω κἀνταῦθα τὸν ἐξ ὕλης κόσμον παραιτούμενος, ζητῶν δὲ μᾶλλον τὸν νοητόν, ἐμὸν φησὶ τὸ ἀργύριον, καὶ ἐμὸν τὸ χρυσίον, τουτέστιν, ἀπέχω, καὶ πεπλήρωμαι, καὶ δεδέημαι τῶν τοιούτων οὐδενός. ἔστω δὲ μᾶλλον ὁ πίστιν ἔχων ὀρθήν, ὁ τῆς ἀρετῆς αὐχήμασι διαπρέπων, ὁ ἀγάπῃ τῇ εἰς ἐμὲ κατηγλαϊσμένος, ὁ καθαρὸς τὴν καρδίαν, ὁ πτωχὸς τῷ πνεύματι, ὁ φιλοικτίρμων, καὶ ἀγαθός. συναγηγερμένοι γὰρ οὕτως εἰς τὸν ναόν, τουτέστιν, τὴν ἐκκλησίαν, εὐκλεᾶ, καὶ περίοπτον ἀποφανοῦσιν αὐτήν.

Διότι μεγάλη ἔσται ἡ δόξα οἴκου τούτου, ἡ ἐσχάτη ὑπὲρ τὴν πρώτην, λέγει κύριος παντοκράτωρ, καὶ ἐν τόπῳ τούτῳ δώσω εἰρήνην, λέγει κύριος παντοκράτωρ, εἰρήνην ψυχῆς εἰς περιποίησιν παντὶ τῷ κτίζοντι τοῦ ἀναστῆσαι τὸν ναὸν τοῦτον.

Κατὰ γάρ τοι τὸν καιρὸν τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας εὐκλεέστερος μὲν ἀσυγκρίτως ὁ θεῖος ἐδείχθη ναός, ἀμείνων δὲ οὕτω τοῦ πάλαι, καὶ ὑπερκείμενος, ὅσωπερ ἂν οἴοιτό τις διενεγκεῖν καὶ τῆς κατὰ νόμον λατρείας τὴν ἐν Χριστῷ τε, καὶ εὐαγγελικήν, καὶ τῶν ἐν σκιαῖς τὴν ἀλήθειαν. ἄλλως τε φάναι κἀκεῖνο οἰήσομαι δεῖν. Εἷς ἦν, καὶ ἐν μόνοις τοῖς Ἱεροσολύμοις ὁ πάλαι ναός, καὶ ἦν ἔθνος ἓν τὸ ἐξ Ἰσραὴλ τὰς ἐν αὐτῷ θυσίας ἐπιτελοῦν. ἐπειδὴ δὲ γέγονε καθ᾽ ἡμᾶς ὁ μονογενὴς Θεὸς ὢν κύριος, καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν, κατὰ τὰς γραφάς, μεμέστωται λοιπὸν ἡ ὑπ᾽ οὐρανόν, οἴκων τε ἁγίων, καὶ ἀναριθμήτων προσκυνητῶν, οἳ πνευματικαῖς θυσίαις, καὶ νοηταῖς εὐωδίαις τὸν τῶν ὅλων Θεὸν καταγεραίρουσι. καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ διὰ φωνῆς Μαλαχίου προαναφωνούμενον, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ, διότι βασιλεὺς μέγας ἐγώ εἰμι, λέγει κύριος, καὶ τὸ ὄνομά μου δεδόξασται ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμα προσφέρεται τῷ ὀνόματί μου, καὶ θυσία καθαρά. οὐκοῦν ἀτρεκὴς ὁ λόγος, ὡς ἔσται μείζων ἡ δόξα τοῦ τελευταίου ναοῦ, τουτέστι, τῆς ἐκκλησίας. ὅτι δὲ τοῖς πεφροντικόσι τοῦ οἰκοδομεῖν αὐτὴν ξένιον ὥσπερ τι παρὰ τοῦ Σωτῆρος καὶ δῶρον ἐξ οὐρανοῦ δοθήσεται Χριστός, ἡ πάντων εἰρήνη, δι᾽ οὗ τὴν προσαγωγὴν ἐσχήκαμεν ἐν ἑνὶ πνεύματι πρὸς τὸν πατέρα, σαφηνιεῖ λέγων, ὅτι δώσω εἰρήνην ἐν τόπῳ τούτῳ· καὶ εἰρήνην ψυχῆς εἰς περιποίησιν

dixit, vt debebat, [Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos. Meæ sunt enim omnes bestiæ agri, iumenta in montibus, & boues:] ita etiam hîc ornatum ex materia repudians, & quem mens aspicit, potius desiderans, [meum est, inquit, argentum & aurum.] Hoc est, sufficit, & plenus sum, & nullo horum opus habeo. Sit autem potius ornatus meus qui est fide recta præditus, virtutis ornamentis eximius, charitate in me splendidus, mundus corde, pauper spiritu, misericors, & bonus. Sic enim ad templum, hoc est, ad Ecclesiam congregati & collecti, eam præclaram, & conspicuam efficient.

Psal. 49.

Quare magna erit gloria domus istius, nouissima super primam, dicit Dominus omnipotens: & in loco isto dabo pacem, dicit Dominus omnipotens, pacem animæ ad acquisitionem omni construenti ad excitandum templum hoc.

XIV.

Tempore enim aduentus Saluatoris nostri gloriosius absque vlla comparatione diuinum templum apparuit, tantóque illo veteri præclarius, & excellentius, quanto quis cultum religionis legalem à cultu in Christo, & Euangelico, & veritatem ab vmbris differre iudicauerit. Adhæc illud quoque dici posse arbitror. Vnum erat templum, & Hierosolymis tantùm, & gens Israelitica in eodem sacrificiis fungebatur. Postquam verò nostrûm similis factus est vnigenitus, cum esset [Deus & Dominus, & illuxit nobis,] vt ait scriptura, de cætero orbis terrarum domibus sanctis, & adoratoribus innumerabilibus, qui spiritualibus sacrificiis, & odoribus vniuersorum Deum venerantur, impletus est. Et hoc, opinor, est quod Malachias, tanquam ex persona Dei præcinuit. [Quia magnus rex ego, dicit Dominus, & nomen meum glorificatum est in gentibus, & in omni loco incensum, offertur nomini meo, & sacrificium mundum.] Verum est igitur, gloriam nouissimi templi, Ecclesiæ puta, maiorem fore. Sollicitis autem, & de eius ædificatione laborantibus velut xenium à Saluatore, & donum de cælo datum iri Christum, omnium pacem, [Per quem accessum habemus in vno spiritu ad patrem,] declarat, cùm ait, [dabo pacem in loco isto, & pacem ani-

Psal. 117.

Malach. 1.

Ephes. 2.

mæ in acquisitionem omni construenti ad excitandum templum hoc.] Ait enim alicubi Christus quoque, pacem meam do vobis.] Quæ res quomodo conducat diligentibus, docebit Paulus. [Pax Christi, inquit, quæ exuperat omnem sensum, custodiet corda vestra, & intelligentias vestras.] Orabat itē sapiens Esaias, dicens: [Domine Deus noster, pacem da nobis, omnia enim reddidisti nobis;] quia semel Christi pace dignitatis facilè animam suam seruare, & ad virtutis munus probè explendum animum dirigere licet. Itaque omni construenti, pacem datum iri profitetur. Siue enim Ecclesiam quispiam ædificat, & mystagogus, siue sacrorum mysteriorum interpres super domum Dei constitutus est: siue suæ animæ prodest, vt lapidem viuum & spiritualem se exibens, [In templum sanctum, & habitaculum Dei in spiritu,] talis hoc emolumenti omnino reportabit, vt animæ suæ salutem adipisci non difficulter possit.

Ioan.14.
Philip.4.
Esai.26.
1.Petr.2.

Quarta & vicesima mensis noni, anno secundo sub Dario, factus est sermo Domini ad Aggæum Prophetam dicens: Hæc dicit Dominus omnipotens. Interroga sacerdotes legem, dicens: Si sumpserit homo carnem sanctam in summitate vestimenti sui, & tetigerit summitas vestimenti eius panem, aut coctionem, aut vinum, aut oleum, aut omnem escam, si sanctificabitur? Et responderunt sacerdotes, & dixerunt, Non. Et dixit Aggæus. Si tetigerit pollutus, immundus in anima ab omni horum, si polluetur? Et responderunt, sacerdotes, & dixerunt, Polluetur. Et respondit Aggæus, & dixit: Sic populus iste, & sic gens hæc coram me, dicit Dominus, & sic omnia opera manuum eorum, & quicunque appropinquauerit ibi, contaminabitur.

XV. Aliud hoc oraculum per Prophetam ad Israelem ex hac causa. Cum annus Darii regis alter ageretur, in mēse septimo, exprobrāte Deo è captiuitate liberatis, eorúmque ad tēplum ædificādum segnitiem castigante, vix coiuerunt, & de cætero labori, ac sudori institerunt. Cœpta Deus commendauit, & se cum

A παντὶ τῷ κτίζοντι, τοῦ ἀναστῆσαι τὸν ναὸν τοῦτον. ἔφη γάρ που καὶ αὐτὸς ὁ Χριστός, εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν. καὶ ὅπως ὀνίνησι τὸ χρῆμα τοὺς ἠγαπηκότας, διδάξει γράφων ὁ Παῦλος. ἡ εἰρήνη τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν, φρουρήσει τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ τὰ νοήματα ὑμῶν. ἐλιπάρει δὲ καὶ ὁ σοφὸς Ἡσαΐας λέγων. κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, εἰρήνην δὸς ἡμῖν, πάντα γὰρ ἀπέδωκας ἡμῖν· ὡς τοῖς γε ἅπαξ ἠξιωμένοις τοῦ Χριστοῦ λαβεῖν εἰρήνην, μετὸν εὐκόλως τὴν ἰδίαν ἀνασῶσαι ψυχὴν καὶ πρὸς
B κατόρθωσιν ἀρετῆς ἀπευθῦναι τὸν νοῦν. οὐκοῦν παντὶ τῷ κτίζοντι δοθήσεσθαί φησι τὴν εἰρήνην. εἴτε γὰρ ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖ τις, καὶ τέτακται μυσταγωγὸς ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ· εἴτ' οὖν τὴν ἰδίαν αὐτὸς ὀνίνησι ψυχήν, ὡς λίθον ζῶντα καὶ πνευματικὸν ἑαυτὸν παρεισάγων εἰς ναὸν ἅγιον, καὶ κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ ἐν πνεύματι, ὁ τοιοῦτος πάντως ἀποκερδανεῖ τὸ δύνασθαι τὴν ἰδίαν εὐκόλως ἀνασῶσαι ψυχήν.

C

Τετράδι καὶ εἰκάδι τοῦ ἐνάτου μηνός, ἔτους δευτέρου, ἐπὶ Δαρείου, ἐγένετο λόγος κυρίου πρὸς Ἀγγαῖον τὸν προφήτην, λέγων· τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ. ἐπερώτησον δὴ τοὺς ἱερεῖς νόμον, λέγων· ἐὰν λάβῃ ἄνθρωπος κρέας ἅγιον ἐν τῷ ἄκρῳ τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, καὶ ἅψηται τὸ ἄκρον τοῦ ἱματίου αὐτοῦ ἄρτου, ἢ ἑψήματος, ἢ οἴνου, ἢ ἐλαίου, ἢ παντὸς βρώματος, εἰ ἁγιασθήσεται; καὶ ἀπεκρίθησαν οἱ
D ἱερεῖς, καὶ εἶπον, οὔ. Καὶ εἶπεν Ἀγγαῖος. ἐὰν ἅψηται μεμιασμένος ἀκάθαρτος ἐπὶ ψυχῇ ἀπὸ παντὸς τούτων, εἰ μιανθήσεται; καὶ ἀπεκρίθησαν οἱ ἱερεῖς, καὶ εἶπον, μιανθήσεται. Καὶ ἀπεκρίθη Ἀγγαῖος, καὶ εἶπεν. οὕτως ὁ λαὸς οὗτος, καὶ οὕτως τὸ ἔθνος τοῦτο ἐνώπιον ἐμοῦ, λέγει κύριος, καὶ οὕτως πάντα τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτῶν, καὶ ὃς ἐὰν ἐγγίσῃ ἐκεῖ, μιανθήσεται.

E

Ἕτερος ἐστὶ χρηματισμὸς διὰ τοῦ Προφήτου πρὸς τὸν Ἰσραήλ, ἐπ' αἰτίᾳ δὲ φαμὲν γεγενῆσθαι τοιαύτῃ. ἔτους μὲν ἐνεστηκότος δευτέρου τοῦ Δαρείου βασιλέως, ἐν τῷ μηνὶ τῷ ἑβδόμῳ, κατονειδίζοντος τοῦ Θεοῦ τοὺς τῆς αἰχμαλωσίας λελυτρωμένους, καὶ ὄκνον αὐτοῖς ἐγκαλοῦντος, τὸν ἐπί γε φημὶ τὸ δεῖν ἐργάζεσθαι τὸν νεών, εἰσδεδραμήκασι μόλις, καὶ τὸν εἰς φιλεργίαν ἱδρῶτα μετεποιοῦντο λοιπόν. εἶτα τοῦτο δεδρακότας ἐπαινεῖ Θεός, συνεῖναί τε

σφισι κατεπηγγέλλετο, καὶ εὐλογήσειν αὐτοὺς, καὶ θαῤῥεῖν ἐκέλευεν, ὡς ἐφεστηκότος ἐν μέσῳ αὐτῶν τοῦ πνεύματος. οἱ δὲ οὐδὲν ἧττον ὀκνηροί τε ἦσαν, καὶ δυσεργασοί, καὶ δύο που τάχα μηνῶν διαγεγονότων μόλις, ἀνέπιπτον εἰς ῥαθυμίαν, καὶ δεινῶς ἀλύοντες κατεφωρῶντο πάλιν. πρὸς γάρ τοι τὰ τῆς ἐμπορείας ἔργα δεινῶς, καὶ ἐκτόπως ἀπονενευκότες, καὶ ἀκρατῶς ἔχοντες εἰς φιλοκερδίαν, εἰσεδέχοντο τὴν ἀηδίαν, ὡς οὐκ ἐξὸν αὐτοῖς ὡς ἐν εὐρείᾳ σχολῇ τῇ εἰς ἐμπορείαν ἔχεσθαι φροντισμάτων. εἶτα θυσίας προσάγοντες, ἀρκέσειν ἔφασκον τὸ χρῆμα αὐτοῖς εἰς τὸ ἁγιάζεσθαι δεῖν, κἂν εἰ μήπω γένοιτο τυχὸν ὁ θεῖος νεώς. προστάττεται τοίνυν ὁ Προφήτης εὐφυέσιν ἐλέγχοις καταπτερῶσαι αὐτοὺς, καὶ διδάσκειν, ὅτι κἂν εἰ ἔλοιντο πληροῦν εὐχὰς, καὶ θυσίας, ῥάθυμοι δὲ ὄντες ἁλίσκοιντο περὶ τὸ χρῆναι πληροῦν τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, οὐκ εἰς ὄνησιν ἔσται μᾶλλον αὐτοῖς, ἀλλ᾽ εἰς ὀργὴν, καὶ κρῖμα τὸ μὴ ἐν καιροῖς βούλεσθαι βουθυτεῖν, καὶ τῷ θείῳ προσιέναι θυσιαστηρίῳ. διαπρυσίως δὲ πρὸς τούτοις, ὅτι τῶν προκειμένων αὐτοῖς ἐμποριῶν ἕνεκα πονηροῖς, καὶ ἀλλογενέσιν ἀνδράσιν ἀναμιγνύμενοι, πάντως δέ που καὶ εἰδωλολάτραις, ἐσχάτως καταμιαίνονται. νομικωτάτη δὲ λίαν ἡ ἐρώτησις, καὶ δυσερμήνευτος μέν. πλὴν σαφηνιῶ δι᾽ ὧν ἂν δυναίμην λόγων παριστὰς τὸ δηλούμενον. ἐρωτᾷ τοίνυν ὁ Προφήτης τοὺς ἱερέας νόμον. γέγραπται γὰρ, ὅτι χείλη ἱερέως φυλάξεται κρίσιν, καὶ νόμον ἐκζητήσουσιν ἐκ στόματος αὐτοῦ. καὶ τίς ἡ ἐρώτησις; ἐὰν λάβῃ ἄνθρωπος κρέας ἅγιον ἐν τῷ ἄκρῳ τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, καὶ ἅψηται τὸ ἄκρον τοῦ ἱματίου αὐτοῦ ἄρτου, ἢ ἑψήματος, ἢ οἴνου, ἢ ἐλαίου, ἢ τινὸς βρώματος, εἰ ἁγιασθήσεται; οἱ δὲ εἶπον, οὔ. καὶ κρέας μὲν ἅγιόν φησι, τὸ ἀπὸ ζώου ληφθὲν προσενηνεγμένου πρὸς ἱερουργίαν τῷ Θεῷ· πλὴν ἐκεῖνο βούλεται διδάσκειν αὐτοὺς, οἱ ἱερεῖς ἔσθ᾽ ὅτε τὰς κατὰ νόμον τελοῦντες θυσίας, ἥπτοντο καὶ διὰ τῶν ἐσθημάτων τῶν μελλόντων καπνίζεσθαι κρεῶν. ἆρ᾽ οὖν, φησὶν, ἐὰν ἐσθὴς ἱερὰ ἡγιασμένη τυχὸν διὰ κρέως ἁγίου ἅψηταί τινος ἑτέρου, τοῦ μὴ προσενηνεγμένου τῷ Θεῷ, ἆρ᾽ ἔσται κἀκεῖνο ἅγιον; ἀπέφησαν τοῦτο κατὰ νόμον οἱ ἱερεῖς. οὐκοῦν, ὡς ἐκ παραδόσεως ἴωμεν ἐπὶ τὸ ἀληθέστερον. ἆρ᾽ ὁ προσάγων θυσίας, εἰ προσκρούοι Θεὸν καθ᾽ ἑτέρους τρόπους, ἁγιασθήσεται παρ᾽ αὐτῆς οὐδαμῶς, κατακριθήσεται δὲ μᾶλλον, ὡς οὔπω μὲν ἀποκεκαθαρμένος, προσαγαγὼν δὲ θυσίαν. ὅτι δὲ ἀληθὴς ὁ λόγος, ἄκουε τί φησιν ὁ νομοθέτης ἐν τῷ Λευιτικῷ. καὶ κρέας ὃ ἂν ἅψηται παντὸς ἀκαθάρ-

A ipsis futurum, & benedicturũ promisit, ac de se bene sperare iussit, vtpote spiritu suo in medio eorum versante. Illi nihilominus inertes, & ad laborẽ difficiles, vix fortasse duobus mensibus transactis, in socordiã relabebãtur, iterúmq. grauiter mœrentes oberrare cernebantur. Nam cũ ad exercendam mercaturã summopere, & sine cõsilio ferrentur, & nimium auidè lucra captarent, tristitiæ se dabãt, quod non liceret ipsis, vt in otii B scilicet copia, negotiationes tractare: Deinde hostias offerẽtes, id sibi ad sanctificationem satis fore credebãt, quanquam diuinum templũ nunquam forte conderetur. Iubetur itaque Propheta dextra quadam reprehensione eos pungere, & docere, tametsi precibus, & sacrificiis intenti sint, si tamẽ in perficiendo Dei templo ignaui extiterint, non id illis vtilitatem, sed diuinã potius iram, & iudiciũ pariturum, qui noluerint suis temporibus victimas cædere, & ad diuinum altare accedere. Apertè item ipsis C ostendit, propter cupitas negotiationes improbis, & alienigenis, atque adeo idololatris admixtos, extremè cõtaminari. Est autem legi congruẽtissima interrogatio, & interpretatu difficilis. Veruntamen quibus verbis potuero, quid sibi velit, repræsentabo. Interrogat igitur Propheta sacerdotes legem. Scriptum est enim, [Labia sacerdotis custodient „ scientiã, & legem requirẽt ex ore eius.] „ Quid ergo interrogat? [Si acceperit ho- „ mo carnem sanctam in summitate vesti- „ D menti sui, & tetigerit summitas vesti- „ menti eius panem, aut coctionem, aut „ vinum, aut oleum, aut omnem escam, si „ sanctificabitur? Illi respõderunt, Non.] „ Caro quidem animantis Deo in sacrificio oblati sancta est, inquit: veruntamẽ illud eos docere conatur. Sacerdotes sacrificiis iuxta legis præscriptum operantes, nonnunquã vestimentis arietes incendendos contingebãt. Num igitur, inquit, si vestis sacra per carnẽ sanctam E fortè sanctificata, aliud quippiam Deo non oblatũ attigerit, illud quoque sanctum erit? Id sacerdotes legi conuenire negarunt. Quare vt ex traditione ad veriora procedamus. Si ergo qui sacrificat interim Deum quibusdã modis offendat, nunquid per sacrificia sanctificabitur? neutiquam: quin damnabitur potius, vt qui nondum expiatus sacrificauerit. Vera autem me dicere vt credas, audi qui legislator in Leuitico dicat. [Et caro quæ tetigerit omne immun- „

Malach. 2.

Leuit. 7.

" dum, non comedetur, in igne combu-
" retur. Omnis mundus comedet carnes:
" at anima quæ comederit de carnibus sa-
" crificii salutaris, quod est Domino, &
" immunditia eius in eo, exterminabitur
" anima illa de populo suo.] Vides quomodo infrugiferum, imò verò iræ cælestis, & mortis prouocatio sis, illotis manibus Deo sacra facere. Quemadmodum igitur sacerdotũ vestiméta quamuis per carnes sacrificii sanctificata, non idcirco sanctificabunt alia, à quibus tanguntur: ita Deo sacrificare, sanctos non efficiet illos, qui cum alia via læserint, & in eo quod ipsi complacitum est, ferias otiúmque agitare voluerint. Mercaturæ autẽ gratia, vt dixi, & quæstuum inde parandorum impuris hominibus admistos, eorum impuritatis fore omnino consortes, per aliam quæstionem manifestum reddit. Rursus enim ait. [Si

Leuit. 22. & 11.

" tetigerit pollutus in anima de quolibet
" horum, si polluetur? Illi responderunt,
" polluetur.] Mandauit enim Lex per Mosen lata sanctificatis, ne morticinum, seu corpus mortuum tangerent, neque super mortuo ingrederentur. Proinde ait, non debere pollui sacerdotes, nisi tantum super matre, & patre, & super fratre, & sorore. Principem autem, ac Præpositum sacrorum ordinum ne super istis quidem vllo modo.

Hoc mandatum erat ænigma. Vmbra enim lex. Mortuus enim operũ mortuorum, & mũdanæ immunditię typus fuit. Oportet autem, opinor, sacram & omnimodis puram vitam ingressos, cum operibus mortuis nihil habere cõmune, & ab amore putredinis mundanę se remouere. Quod si tunc cõtingebat, vt si quid aliud, aut hominem fortè, aut escam tangeret, illud secundũ legem prorsus cõtaminatum esset, percunctatur nunc Propheta, si quis tacto corpore mortuo deinceps manus non ablueret, & alium quempiã fortè tangeret, num omnino illum pollueret. Illis respondentibus,

Num. 6.

" polluturum: infert mox Deus, [Sic po-
" pulus iste, & sic gens ista coram me, dicit
" Dominus, & sic omnia opera manuum
" eorum, & quicunque appropinquauerit
" ibi, contaminabitur.] Quoniam enim opera mortua tangit, inquit, non solũ ipse contaminatus est: sed adeo improbus euasit, vt ad alios etiã strenuè cõtaminandos idoneus sit. Studendũ est itaq; operibus bonis, & dãda opera, vt quod vero Deo gratissimum est, exequamur, & ita spiritualiter sacrificemus. Sic enim ad-

A που, ἐ βρωθήσεται, ἐν πυρὶ κατακαυθήσεται. πᾶς καθαρὸς φάγεται κρέας, ἡ δὲ ψυχὴ, ἥτις ἐὰν φάγῃ ἀπὸ τῶν κρεῶν τῆς θυσίας τοῦ σωτηρίου, ὅ ἐστι κυρίου, καὶ ἡ ἀκαθαρσία αὐτοῦ ἐπ' αὐτοῦ, ἀπολεῖται ἡ ψυχὴ ἐκείνη ἐκ τοῦ λαοῦ αὐτῆς. ὁρᾷς ὅπως ἀνόνητον, μᾶλλον δὲ ὀργῆς, καὶ θανάτου πρόξενον τὸ ἀναπονίπτοις χερσὶ προσάγειν θυσίας. ὥσπερ οὖν τὰ τῶν ἱερέων ἐνδύματα, καίτοι καθηγιασμένα διὰ τῶν κρεῶν τῆς θυσίας οὐκ ἂν ἁγιάσειεν ἔτι τῶν προσ-
B ψαυόντων αὐτοῖς· οὕτω, φησὶν, οὐκ ἂν ἁγίους ἀποτελέσῃ τὸ καταθύειν Θεῷ τοὺς καθ' ἕτερον τρόπον λυπεῖν ἡρημένους, καὶ ἀπρακτεῖν ἐθέλοντας περὶ τὸ ἀρέσκον Θεῷ. ὅτι δὲ, ὡς ἔφην, τῆς ἐμπορείας ἕνεκα, καὶ τῆς ἐκ ταύτης λημμάτων βεβήλοις ἀνδράσιν ἀναμεμιγμένοι ἐν μέθεξει πάντως καὶ αὐτοὶ τῆς ἐκείνων ἔσονται βδελυρίας, διὰ τῆς ἑτέρας ἐπερωτήσεως καθίστησιν ἐναργές. ἔφη γὰρ πάλιν, ἐὰν ἅψηται μεμιασμένος ἐπὶ ψυχῇ ἀπὸ παντὸς τούτων, εἰ μιανθήσεται; οἱ δὲ εἶπον, μιανθήσεται. προστέτακται μὲν γὰρ ὁ διὰ Μωσέως νόμος τοῖς ἡ-
C γιασμένοις νεκροῦ σώματος μὴ ἀποθιγεῖν, μήτε μὴν ἀνθρώποις τεθνεῶσιν ἐπιφοιτᾶν. καὶ γοῦν ἔφη, δεῖν καταμιαίνεσθαι τοὺς ἱερουργοὺς εἰ μὴ ἐπὶ μόνοις μητρὶ, καὶ πατρὶ, καὶ ἀδελφῷ, καὶ ἀδελφῇ, τὸν δέ γε τῶν ἱερῶν ταγμάτων προεστηκότα καὶ προύχοντα μηδὲ ἐπὶ τούτοις ὅλως.

Αἴνιγμα δὲ τὸ χρῆμα ἦν. σκιὰ γὰρ ὁ νόμος. ὁ γάρ τοι νεκρὸς νεκρῶν ἔργων, καὶ ἀκαθαρσίας κοσμικῆς τύπος ἂν εἴη. δεῖ δὲ, οἶμαι, τοὺς ἱε-
D ρὰν τε, καὶ πάναγνον ἐπιτετηδευκότας ζωὴν, νεκρῶν ἔργων ἀποφοιτίζεσθαι, καὶ σαπρίας κοσμικῆς ἀπανίστασθαι φιλεῖν. ἀλλ' εἰ συνέβη τὸ τηνικάδε νεκρῷ τινὸς τῶν ἄλλων ἀποθιγεῖν, ἢ ἀνθρώπου τυχὸν, ἢ βρώματος, τοῦτο πάντως ἦν κατὰ νόμον ἐν μολυσμῷ. ἐρωτᾷ δὴ οὖν ὁ Προφήτης, εἰ ὅταν τις νεκροῦ σώματος ἁψάμενος, εἶτα μεμενηκὼς ἀναπόνιπτος ἑτέρου τινὸς ἅψαιτο τυχὸν, εἰ πάντως αὐτὸν καταμιαίνει. τῶν δὲ εἰρηκότων, μιανεῖ· λοιπὸν ἐπι-
E φέρει Θεὸς, οὕτως ὁ λαὸς οὗτος, καὶ οὕτως τὸ ἔθνος τοῦτο ἐνώπιόν μου, λέγει κύριος, καὶ οὕτω πάντα τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτῶν, καὶ ὃς ἂν ἐγγίσῃ ἐκεῖ, μιανθήσεται. ἐπεὶ γὰρ νεκρῶν ἔργων ἅπτεταί φησιν, οὐχὶ μεμίανται μόνον αὐτὸς, ἀλλὰ γὰρ πρὸς τοῦτο ἥκει φαυλότητος, ὡς ἐπιτηδείως ἔχειν εἴς γε τὸ δύνασθαι καὶ μάλα νεανικῶς καταμιαίνειν ἑτέρους. ἐπιμελητέον δὴ οὖν ἔργων ἀγαθῶν, καὶ πληρωτέον σπουδάζοντα, τὸ ὅτι μάλιστα φίλον ἀληθῶς τῷ Θεῷ, θύωμέν τε οὕτω πνευματικῶς. οὕτω γὰρ προσδέξε-

καὶ οὐκ εἰς κατάκριμα τὴν εὐχήν, ἕξομεν δὲ μᾶλλον εἰς ὄνησίν τε καὶ εὐλογίας. ἀποσειώμεθα δὲ καὶ νεκρὰς ἐπιθυμίας, καὶ οἷον ἀψύχους ἡδονάς, καὶ ἀκαθαρσίαν κοσμικήν. κεκαθαρμένοις γὰρ οὕτω, καὶ ἡγιασμένοις συνέσται Θεός.

Ἕνεκεν τῶν λημμάτων αὐτῶν τῶν ὀρθρινῶν ὀδυνηθήσονται ἀπὸ προσώπου πόνων αὐτῶν, καὶ ἐμισεῖτε ἐν πύλαις ἐλέγχοντα.

Ταῦτά φησι μήτε τὴν Ἑβραίων ἔκδοσιν, μήτε μὴν τοὺς ἑτέρους ἑρμηνευτὰς ἢ εἰπεῖν ἢ εἰδέναι. πλὴν συμβαίνουσαν ἔχοντα διαφαίνεται τοῖς προλαβοῦσι τὴν ἔννοιαν. ἐπειδὴ γάρ, ὡς ἔφην, ἀνεπτόηντο λίαν εἰς φιλοκερδίαν, καὶ πλεονασμούς, πρόφασις δὲ αὕτη τῆς ῥαθυμίας αὐτῶν ἀνεδείκνυτο, καίτοι τὸν θεῖον ἀναδείμασθαι ναὸν ἐπιτεταγμένοις, αἰτιᾶται λοιπὸν ἀναγκαίως ἐπὶ τούτοις αὐτούς. ὀρθρινὰ δὲ λήμματά φησιν ἐπείτοι τὸ ἐφ᾽ ἑτέρῳ μηδενὶ τὰς ἐν ὄρθρῳ ποιεῖσθαι προόδους, καὶ σπουδάς, πλὴν ὅτι γε τούτου ἕνεκα, καὶ μόνου, τοῦ λημμάτων ἐφίεσθαι, λέγω. καὶ ὑπέρ γε τούτων ὀδυνηθήσεσθαί φησιν αὐτούς, μηδὲ εἰς πέρας αὐτοῖς τὸ ποθούμενον ἐξιόντος τοῦ σκοποῦ. Θεοῦ γὰρ οὐ κατευθύνοντος, καὶ τὴν τῶν πρακτέων ἡμῖν οὐ καταλεαίνοντος ὁδόν, εἰκαία που πάντως, καὶ ἀνόνητος ἡ ἐφ᾽ ὁτῳοῦν ἀνθρώπου σπουδή. γέγραπται γάρ, ἐὰν μὴ κύριος οἰκοδομήσῃ οἶκον, εἰς μάτην ἐκοπίασαν οἱ οἰκοδομοῦντες αὐτόν. προτετιμηκότες δὲ οὖν τοῦ τὸν θεῖον ἐγείρειν ναὸν τὰ ὡς ἐν ὄρθρῳ τε, καὶ ὑπὸ τὴν ἕω λήμματα, καὶ τῶν ἀμεινόνων τὰ αἰσχίω προτάττοντες, ἑτέραν τινὰ πρὸς τούτῳ δεινὸν προσαρρωστοῦντες ἡλίσκοντο. μεμισήκασι γὰρ τοὺς ἐλέγχοντας ἐν πύλαις. τὸ δὲ ἐν πύλαις νοήσεις, ἀντὶ τοῦ, ἐναργῶς. ἀνθ᾽ ὅτου δὲ μεμισήκασι; τοῖς γὰρ ἅπαξ κεκρατημένοις ἐξ ἡδονῶν πονηρῶν, καὶ ἀχαλίνως ὠλισθηκόσιν ἐπὶ τὸ ἐθέλειν δρᾶν ἃ μὴ θέμις, οὐκ ἂν εἶεν ἡδεῖς οἱ ἐπανορθοῦν ἰσχύοντες, φορτικοὶ δὲ μᾶλλον, καὶ κατεστυγημένοι. καὶ τί γὰρ οὐχὶ τῶν τοιούτων καταλογισθείεν ἄν; πάνδεινον τοίνυν ἀρρώστημα νοῦ, τὸ καὶ προσκεκλίσθαι τοῖς φαύλοις, καὶ τοὺς ὠφελεῖν εἰδότας καταμυσάττεσθαι, καὶ νοσεῖν ὡς ἥδιστα τὸ συμβάν, κἂν εἴ τι τῶν ἄγαν ἐκτόπων ὑπάρχον ὁρῷτο. ἄμεινον δέ, καὶ σοφὸν ἀποκρούεσθαι μὲν ἀνδρικῶς τὰ εἰς ψυχὴν ἔσω καὶ νοῦν εἰσφερόμενα βλάβη. εἰ δὲ δή που τι συμβαίνει παθεῖν, ζητεῖν μὲν κατὰ τάχος τοὺς ἰατρούς, καὶ τοὺς ἐλέγχοντας ἀγαπᾶν, προσκαλινδεῖσθαι δὲ ὥσπερ Θεοῦ λέγοντας, ἴασαί με κύριε, καὶ ἰαθήσομαι, σῶσόν με, καὶ σωθήσομαι· ὅτι τὸ καύχημά μου σὺ εἶ.

A mittet, & preces ac vota nostra nō in iudicium, sed ad vtilitatē & benedictionē nobis euenient. Repellamus etiā desideria mortua, & voluptates quasi inanimas, & mundanā immunditiā. Sic enim purgatis, & sanctificatis aderit Deus.

Propter quæstus eorum matutinos dolebunt à facie laborum suorum, & odio habebatis qui in portis arguebat.

XVI.

Ista aiunt nec in Hebræorum editio- B ne extare, nec ab aliis interpretibus poni, aut agnosci. Veruntamen cum præcedentibus conspirantem habere sententiā apparet. Postquam enim, vt dixi, propter cupiditatem lucri, & rem exaggerandam perterriti sunt, & hoc socordiæ ipsorum mantellum esse demonstratum est, cum tamen diuinum templum instaurare iussissent, de cætero eos super hoc meritò accusat. Matutinos autem quæstus appellat, quod non alia de causa mane in publicum prodirent, nec prius quidquam curarent. Ac super C lucris quidem dolituros ait, cum consilium euentus non consequetur. Deo enim non dirigente, & actionum nostrarum viam non complanante, inanis est prorsus, & infructuosus hominis in quacūque re susceptus labor. Scriptum est enim, [Nisi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt, qui ædificāt eam.] Cum igitur mane, & sub auroram quæstum facere illis maiori curæ esset, quam Dei templum ædificare, & melioribus indigniora anteferrent, D adhuc alio morbo laborare deprehensi sunt. [Oderant enim arguentes in portis.] In portis intellige manifestè, palàm. Quare autem oderant? Quibus enim semel à prauis voluptatibus iugum est impositum, & effrænati ad nefaria perpetranda proruerunt, iis non solent esse iucundi correctores: sed molesti, & odiosi potius. Quid vero illis molestum, atque odiosum non est? Perniciosissimus itaque morbus animi, E improbis adhærescere, & scientes prodesse, abominari, & ægrotare iucundissimè si ita euenerit in re licet infami admodum. Melius autem, & cum sapientia coniunctum, fortiter repellere infusa in animum & mentē detrimenta. Quod si quid inualetudinis acciderit, quærere quam primum medicos, & diligere arguentes, & tanquam Deo ad pedes eorum prouolui, ac dicere, [Sana me, Domine, & sanabor, & salua me, & saluus ero, quoniam gloriatio mea tu es.]

Psal. 126.

Hier. 17.

Et nunc ponite in corda veſtra à die hac & ſupra, antequam poneretur lapis ſupra lapidem in templo Domini, qui eratis, quando immittebatis in modium hordei viginti ſata, & facta ſunt hordei decem ſata? Et ingrediebamini in torcular, vt quinquaginta amphoras hauriretis, & facta ſunt viginti. Percuſſi vos in ſterilitate, & in corruptione aëris, & in grandine omnia opera manuum veſtrarum, & non eſtis reuerſi ad me, dicit Dominus.

Καὶ νῦν θέσθε δὴ εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης, καὶ ὑπεράνω, πρὸ τοῦ θεῖναι λίθον ἐν τῷ ναῷ κυρίου, τίνες ἦτε, ὅτε ἐνεβάλλετε εἰς κυψέλην κριθῆς εἴκοσι σάτα, καὶ ἐγένετο δέκα σάτα κριθῆς; καὶ εἰσεπορεύεσθε εἰς τὸ ὑπολήνιον ἐξαντλῆσαι πεντήκοντα μετρητὰς, καὶ ἐγένοντο εἴκοσι. ἐπάταξα ὑμᾶς ἐν ἀφορίᾳ, καὶ ἐν ἀνεμοφθορίᾳ, καὶ ἐν χαλάζῃ πάντα τὰ ἔργα τῶν χειρῶν, καὶ οὐκ ἐπεστρέψατε πρὸς μὲ, λέγει κύριος.

XVII. Euidentibus argumentis perſuadet ipſis, fœlicius eos æuum agitare, ex quo inſtituerunt ædificare téplum Domini, & hoc labore ſuſcepto meliores eſſe quam antea. Conſiderate enim, inquit, & reminiſcimini quales eratis, priuſquã poneretur lapis ſupra lapidem in téplo Domini. Tunc enim, inquit, vix longis ſudoribus ex agris, & area congregata hordei viginti ſata (nomen menſuræ ſatum arbitror) reponebatis in cypſelam (ſpecies intelligenda eſt apothecæ, ſeu horrei condendis fructibus) & fiebant hordei ſata decem, curculione nempe fortaſſis abſumente, & propter iram diuinam fruges in puluerem redigente. Quod ſi quis ad torcular veniebat, quinquaginta metretas hauſturus, cum vaſis, inopinatò menſuram imminutam inueniens, obſtupeſcebat. Percuſſi etiam aliis plagis, inquit, ſterilitate, corruptione aëris, grandinibus, & adhuc præfracti manebatis, [Neque enim conuerſi eſtis ad me, dicit Dominus.]

Ἐξ ἀναγκαίων αὐτοὺς ἀναπείθει λογισμῶν, ὅτι πεπράχασι δεξιῶς, οἰκοδομεῖν ἠρημένοι τὸν θεῖον ναὸν, καὶ εἰσὶν ἀμείνους, ἢ πάλαι, τῆς εἰς τοῦτο σπουδῆς ἀψάμενοι. κατανοήσατε γὰρ, φησὶ, καὶ ἀναμνήσθητε, τίνες ἦτε, τουτέστιν, ὅπως τε καὶ τίνα τρόπον διέκεισθε, πρὶν ἐπιθεῖναι λίθον ἐπὶ λίθῳ ἐν τῷ ναῷ κυρίου. τότε μὲν γὰρ, φησὶ, συναγηγερμένα μόλις ἱδρῶσι μακροῖς τὰ ἐξ ἀγρῶν τε, καὶ ἅλω, κριθῆς εἴκοσι σάτα (μέτρον δὲ οἶμαι τὸ σάτον) ἐναπετίθεσθε κυψέλῃ. (εἶδος δ᾽ ἂν νοοῖτο καὶ τοῦτο καρπῶν ἀποθήκης) καὶ ἐγένετο κριθῆς δέκα σάτα, σητὸς δηλονότι δαπανῶντός που τάχα, καὶ εἰς χνοῦν ἀπολεπτύνοντος τοὺς καρποὺς ἐκ θείας ὀργῆς. εἰ δὲ δὴ καὶ εἰς ληνὸν ἀφίκετό τις, πεντήκοντα μετρητὰς ἀρυσόμενός τε, καὶ μετ᾽ ἀγγείων, ἐν ἀδοκήτῳ, μειωθὲν τὸ μέτρον εὑρὼν, κατεπεπλήγει λοιπόν. ἐπατάχθητε δὲ, φησὶ, καὶ ἑτέραις πληγαῖς, ἀφορίαις, ἀνεμοφθορίαις, χαλάζαις. καὶ πάλιν ἦτε σκληροί. οὐ γὰρ ἐπεστρέψατε πρός με, φησί.

Quid ergo hinc diſcemus? Certum eſt, nolentibus ædificare domum Domini, hoc eſt, Eccleſiam, ſiue animas ſuas templum Dei efficere prĉter rationem tergiuerſantibus, etiam acquiſita iam bona peritura, & ab immundis ſpiritibus ſenſuros vtique incommoda, ſterilitatémque, & grandines; hoc eſt, intolerabilium tentationum impetus ad omne genus peccatorum Deo ſuccenſente impellentes perpeſſuros.

Τί νῦν ἐντεῦθεν εἰσόμεθα; πρόδηλον ὅτι τοῖς οὐκ ἐθέλουσιν οἰκοδομεῖν τὸν οἶκον κυρίου, τουτέστι, τὴν ἐκκλησίαν, ἤγουν τὰς ἰδίας ψυχὰς εἰς ναὸν ἀποφαίνειν Θεοῦ κατωκνηκόσιν ἐκτόπως, καὶ τὰ ἤδη πορισθέντα τῶν ἀγαθῶν οἰχήσεται πρὸς οὐδὲν, προσέσται δὲ πάντως καὶ τὰ ἐκ τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων βλάβη, ἀκαρπίαι τε, καὶ χάλαζαι, τουτέστιν, ἀφόρητοι πειρασμῶν ἐπιβολαὶ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν κατασείουσαι τὴν καρδίαν, καὶ τὰ ἐκ θείας ὀργῆς συμβήσεται.

Ponite corda veſtra à die hac, & ſupra, à tertia & viceſima noni menſis, & à die, qua fundatum eſt templum Domini. Ponite in cordibus veſtris, ſi vltra cognoſcetur ſuper aream, & ſi vltra vinea, & ficus, & malus punica, & ligna oliuæ,

Ὑποτάξατε δὴ τὰς καρδίας ὑμῶν ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης, καὶ ἐπέκεινα ἀπὸ τῆς τετράδος καὶ εἰκάδος τοῦ ἐνάτου μηνὸς, καὶ ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἧς τεθεμελίωται ὁ ναὸς κυρίου. θέσθε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, εἰ ἐπιγνωσθήσεται ἐπὶ τῆς ἅλω, καὶ εἰ ἔτι ἡ ἄμπελος, καὶ ἡ συκῆ, καὶ ἡ ῥοὰ, καὶ τὰ ξύλα τῆς ἐλαίας,

τὰ μὴ φέροντα καρπὸν, ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης εὐλογήσω.

Παραναπείσας δὲ μάλα διὰ τῶν ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένων, ὡς ἀφιλεργὴν ἠρημένοις περὶ τὸν ἅγιον ναὸν πλείστης ὅσης συμβέβηκε τῆς ἀηδίας ἡ ἔφοδος, ἐκ τοῦ κατὰ φρενὸς εἰδότας πληροφορηθήσεσθαί φησιν, ὅτι τῆς εἰς τὰ αὐτῷ δοκοῦντα σπουδῆς καρπὸν ἕξουσι τὴν εὐημερίαν, καὶ μισθὸν ἐπιεικείας τῆς εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, τὸ ἐν παντὶ δὴ πάντως κατορθοῦσθαι καλῷ. Ὑπισχνεῖται δὲ ὅτι μάλιστα χορηγήσειν αὐτοῖς τὴν ἐξ ἀγρῶν εὐκαρπίαν, ὡς ἀπιστίας ἐγγὺς ἰέναι τὸ χρῆμα, καὶ ὑπὲρ ἐλπίδα πολλὴν τοὺς ἀπὸ τῆς ἅλω διαφαίνεσθαι σωρούς, καὶ ξύλων δὲ τῶν ἐν κήποις ἀνιεμένων ὡς εὔβοτρυν μὲν ὁρᾶσθαι τὴν ἄμπελον, συκῆν δὲ, καὶ ῥοιὰν, καὶ ἁπαξαπλῶς πλουσίως αὐτοῖς ἐκτεθηλέναι τὰ ἐξ ὡρῶν, καὶ μὴν καὶ ἐλαίας ἐν ἀδοκήτῳ πλεονασμῷ τὸν οἰκεῖον αὐτοῖς ἐκδούσης καρπὸν, διά γε τοι τὸ εὐλογεῖσθαι παρὰ Θεοῦ.

Ὥσπερ γὰρ τοῖς κατοκνοῦσιν ἠρημένοις ἐκκλησίας οἰκοδομεῖν, ἤγουν ἑαυτοὺς εἰς ναὸν ἅγιον παραστῆσαι Χριστῷ, πάντα καταῤῥεῖ πρὸς τὸ χεῖρον· καὶ μὴν καὶ τὸ εἶναι πάντως ἐν πειρασμοῖς, καὶ νοηταῖς ἀκαρπίαις ὁρᾶται συμβαῖνον· οὕτω καὶ τὸ ἔμπαλιν ἀληθὲς, τοῖς οἰκοδομεῖν ἐθέλουσι, καὶ τὸν τῆς ἐπιεικείας ἱδρῶτα τετιμηκόσι δοθήσεται παρὰ Θεοῦ τὸ ἐν παντὶ δὴ πάντως ὁρᾶσθαι καλῷ, καὶ ταῖς εἰς νοῦν εὐκαρπίαις καταπιαίνεσθαι, καὶ οἷον ἐκτεθηλότα διαφόροις ἀρετῶν σχήμασι κῆπον ἔχειν τὸν ἐσώτατον. μονονουχὶ καὶ τοῖς ὡραίοις κατάκομον, ὡς καὶ δύνασθαι λοιπὸν μετὰ παῤῥησίας ἀνακραγεῖν τὸ ἐν τῷ ᾄσματι τῶν ᾀσμάτων, καταβήτω ὁ ἀδελφός μου εἰς κῆπον αὐτοῦ, καὶ φαγέτω καρπὸν ἀκροδρύων αὐτοῦ. Τροφὴ γὰρ ὥσπερ Θεῷ τὰ ἀρετῶν βλαστήματα, καὶ τῆς εἰς νοῦν εὐκαρπίας ἡ χάρις.

Καὶ ἐγένετο λόγος κυρίου ἐκ δευτέρου πρὸς Ἀγγαῖον τὸν προφήτην, τετράδι καὶ εἰκάδι τοῦ μηνὸς, λέγων· Εἰπὸν πρὸς Ζοροβάβελ τὸν τοῦ Σαλαθιὴλ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, λέγων. ἐγὼ σείω τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν, καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ τὴν ξηράν. Καὶ καταστρέψω θρόνους βασιλέων, καὶ ὀλοθρεύσω δύναμιν βασιλέων τῶν ἐθνῶν, καὶ καταστρέψω ἅρματα, καὶ ἀναβάτας, καὶ καταβήσονται ἵπποι, καὶ ἀναβάται αὐτῶν, ἕκαστος ἐν ῥομφαίᾳ πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ.

A *quæ non ferunt fructum, à die hac benedicam.*

XVIII Cum iam ante dictis luculenter docuisset, ad ædificationem templi operam cõmodare subterfugientibus magnam vim rerum incommodarum obuenisse, ex lætis, ac natura iucundis certissimò cogniturosait, ipsos ex studio sibi placitorum fœlicitatis fructum consecuturos, & pietate erga domum eius omnium bonorum amplitudinem in mercedis loco relaturos. Promittit autem fructuum vbertatem ex agris potissimum illis præbiturum, ita vt res propemodum fidem excedat, & acerui ex area sublati spem longè superare videantur, & vt lignorum in hortis prodeuntium vitis quidem onusta botris cernatur, ficus & malus punica, & vniuersè omnia secundum tempus affatim illis efflorescant. Quin & oliua inexspectatam baccarum copiam propter benedictiouem Dei ipsis efferat.

C Sicut enim pigris ad Ecclesiam ædificandam, siue ad semetipsos in templum sanctum Christo exibendos omnia in deterius ruunt: quin etiam periculosissimis tentationibus, & sterilitatibus quas mente percipimus subiecti reperiuntur: ita vicissim verum est, ædificare volentibus, & sudorem pietatis complectentibus concessum iri à Deo, vt omnibus penitus bonis affluere videantur, & animi fertilitate pinguescant, & in intimis hortum velut D variis virtutum ornamentis, quasi florentem possideant: vt deinceps liberè exclamare possint, quod est in Canticis canticorum, [Descendat nepos meus in hortum suum, & comedat fructum pomorum suorum.] Virtutum quippe germina, & fœcunditas animi, Deo quidam cibus sunt. *Cant. 5.*

Et factum est verbum Domini secundo ad Aggæum Prophetam, quarta & vicesima mensis, dicens: Dic E *ad Zorobabel filium Salathiel, de tribu Juda, dicens: Ego moueo cælum & terram, & mare, & aridam. Et subuertam thronos regum, & perdam fortitudinem regum gentium, & subuertam currus, & ascensores, & descendent equi, & ascensores eorum, vnusquisque in gladio contra fratrem suum.*

Ex

Ex particularibus fere, & ex quotidianis, & obuiis actionibus ad vniuersa, & maximè generalia propheticus sermo excurrit. Nam si alicubi quorundam liberationis meminit, sæpe ad eam quæ per Christum facta est delabitur. Tale quiddam nunc quoque propheticus sermo insinuat: nam prædictis hæc etiam necessario subiunguntur, quæ mysterium in Christo peractum velut in ænigmatis, & vmbris adhuc tenuiter proclamant. Mittitur namque Propheta ad Zorobabel ex tribu Iuda, nunciaturus, commotum iri cælum, & terram, insuper & mare, & aridam. Euersum iri præterea regum solia. Et sapientissimus quidem Paulus propositorum verborum sententiæ astipulans illud, [Commotum iri (significare ait futuram) mobilium translationem, vt maneant ea quæ sunt immobilia.] Facta sunt autem noua, quæ per ipsum facta sunt, nempe stabilia, firma, & manentia. Animaduerti igitur sermonis œconomiam. Cum enim admirabilem frugum abundantiam ipsis spopondisset, omniáque plena manu præbiturum dixisset, quæ ad animum hilarandum, & delicias pertinerent, veritatis tempus fructuosum, spiritualis nimirum, & supernæ benedictionis copiosam largitionem mox subiecit. Commoui enim terram, inquit, quando Israelem eduxi de terra Ægypti: tamen commouebo iterum, hoc est, iterum insignem & celebrem vniuersis mortalibus faciam, tantum non omnia commouens. Et thronos quidem regum subuertam, & omnem eorum potentiam infringam, & quosdam quasi equites totum mundum percursantes de dominatu in omnes deturbabo, excitabóque alios equites siue bellatores, qui gladium contra genus suum, & fratres distringant. Quibus verbis subindicare nobis videtur, per virtutem Saluatoris nostri destructas illas malignas, & contrarias virtutes, principatus & potestates, quas in cruce sua triumphauit, & illis tyrannide eiectis, nobis indignè vexatis scilicet opem tulit. Proinde sancta & immaculata virgo, adhuc Christum gestans in vtero, vtpote Spiritu sancto plena, ante exclamauit his verbis: [Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles.] Depositi sunt igitur potentes, & thronis suis exciderunt. Verum hîc aduentus Saluatoris nostri beneficia non ter-

Hebr. 12. Apoc. 21. 2.Cor.5.

1.Cor.15. Coloss.2.

Luc.1.

Ἐκ τῶν μερικῶν ἀείπως ὁ λόγος ἡμῖν ὁ προφητικὸς, καὶ ἐκ τῶν ἐν χερσὶ πράξεων ἐπὶ τὰ καθόλου, καὶ ἡλικώτατα ποιεῖται τὴν ἐκδρομήν. εἰ γάρ που περὶ λυτρώσεως τῆς τινων ποιοῖτο μνήμην, ἀποφοιτᾷ πολλάκις ἐπὶ τὴν διὰ Χριστοῦ. τοιοῦτόν τι καὶ νῦν ὁ προφητικὸς ἡμῖν ἀποφαίνει λόγος· ἐπισυνάπτεται γὰρ ἀναγκαίως τοῖς ἤδη προειρημένοις καὶ τάδε, μυστήριον τὸ κατὰ Χριστὸν ὡς ἐν αἰνίγμασί τε, καὶ σκιαῖς ἔτι λεπταῖς εἰσκομίζοντα τὴν ἀνάρρησιν. ἀποστέλλεται γὰρ ὁ Προφήτης πρὸς τὸν ἐκ φυλῆς Ἰούδα Ζοροβάβελ, ἐρῶν ὅτι σεισθήσεται μὲν ὁ οὐρανὸς, καὶ ἡ γῆ, καὶ μὴν καὶ ἡ θάλασσα, καὶ ἡ ξηρά, καθαιρεθήσονται δὲ καὶ βασιλέων θρόνοι. καὶ ὁ μὲν σοφώτατος Παῦλος τοῖς τῶν προκειμένων θεωρίαις προσβαλὼν, τὸ σεισθήσεται φησὶν ἐκεῖνο δηλοῦν, ὅτι τῶν σαλευομένων ἔσται μετάθεσις, ἵνα μείνῃ τὰ μὴ σαλευόμενα. γέγονε δὲ καινὰ, τὰ δι' αὐτοῦ, δηλονότι τὰ βεβηκότα τε, καὶ ἐρηρεισμένα, καὶ μένοντα. ὅρα τοίνυν τοῦ λόγου τὴν οἰκονομίαν. ἀξιάγαστον γὰρ αὐτοῖς εὐκαρπίαν ἐπαγγειλάμενος, καὶ πάντα παρέξειν εἰπὼν πλουσίως τὰ εἰς εὐθυμίαν, καὶ τρυφὴν, εἰσκεκόμικεν εὐθὺς τὸν τῆς ἀληθείας εὔκαρπον καιρὸν, δηλονότι τὸν πνευματικῆς ἄνωθεν εὐλογίας τὴν ἀμφιλαφῆ χορηγίαν. ἔσεισα μὲν γάρ φησι τὸν ὑπ' οὐρανὸν, ὅτε τὸν Ἰσραὴλ ἐξήγαγον ἐκ γῆς Αἰγύπτου· πλὴν σείσω καὶ ἔτι, τουτέστιν, ἐπίσημόν τε, καὶ διαβόητον τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν ἐργάσομαι πάλιν, μονονουχὶ κατασείων τὰ πάντα. καὶ θρόνους μὲν βασιλέων καθελὼν, καὶ πᾶσαν αὐτῶν ἀφανίσω τὴν δύναμιν, καὶ οἷόν τινας ἱππέας ὅλης καταθέοντας τῆς ὑπ' οὐρανὸν τῆς κατὰ πάντων πλεονεξίας ἐκποδὼν, ἐγερῶ γεμὴν ἑτέρους ἱππέας, ἤτοι πολεμιστὰς, ῥομφαίας σπωμένους κατὰ γένους, καὶ ἀδελφῶν. ἔοικε δὲ διὰ τούτων ἀποφαίνειν ἡμῖν τὰς διὰ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἰσχύος καθῃρημένας πονηράς τε, καὶ ἀντικειμένας δυνάμεις, ἀρχάς τε, καὶ ἐξουσίας ἃς τεθριάμβευκε τῷ ἰδίῳ σταυρῷ, καὶ τῆς κατὰ πάντων πλεονεξίας ἐκβαλὼν ἐπήμυνε τοῖς ἠδικημένοις, ἡμῖν δηλονότι. καὶ γοῦν ἡ ἁγία, καὶ ἄμωμος παρθένος ἔτι κυοφοροῦσα Χριστὸν, ἅτε δὴ καὶ ἁγίου πνεύματος ἀνάπλεως φέρουσα τὸν νοῦν, προανακέκραγε, τὰ τοιάδε λέγουσα, καθεῖλε δυνάστας ἀπὸ θρόνων, καὶ ὕψωσε ταπεινούς. οὐκοῦν καθῄρηνται μὲν οἱ δυνάσται, καὶ πεπτώκασιν ἐξ ἰδίων θρόνων. πλὴν οὐ μέχρι τούτων τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας τὰ κατορ-

θώματα. ἀλλὰ γὰρ ἐγήγερταί τις ἱππέων ἑσμὸς, ἄνδρες μαχηταὶ, καὶ ἐμπειροπόλεμοι, καὶ στρατηγεῖν εἰδότες, καὶ ταῖς τοῦ διαβόλου δυστροπίαις ἀντεξάγοντες γενικῶς. εἶεν δ' ἂν οὗτοι πάλιν οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ, οἱ τὴν τοῦ πνεύματος μάχαιραν νοητῶς ἐσπασμένοι (τουτέστι, τῆς μυσταγωγίας τὸν λόγον, τὸν ζῶντά τε, καὶ ἐνεργῆ, καὶ τομώτατον) ἐχώρησαν κατὰ παντὸς ἀνθρώπου, καὶ κατὰ γονέως, καὶ κατὰ ἀδελφῶν, οὐ πλήττοντες τὰ εἰς θάνατον, ἀναιροῦντες δὲ μᾶλλον τὴν ἐν αὐτοῖς ἀμαθίαν, καὶ οἱονεὶ νεκροῦντες τῷ κόσμῳ. καὶ ἐκτεθνάναι ταῖς ἁμαρτίαις παρασκευάζοντες, ἵνα ζήσωσι τῷ Θεῷ, τὴν εὐκλεᾶ, καὶ ἀμώμητον ἠγαπηκότες ζωὴν, δῆλον δὲ ὅτι τὴν εὐαγγελικήν. ὅτι δὲ ἔμελλον τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης ἕνεκα υἱοὶ πατράσιν ἀντιτάξασθαι, καὶ μητράσι θυγατέρες, καὶ ἀδελφοῖς ἀδελφοὶ, πῶς ἐστιν ἀμφιβάλλειν; τοῦ Σωτῆρος λέγοντος ἐναργῶς, ἦλθον διχάσαι ἄνθρωπον κατὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ θυγατέρα κατὰ τῆς μητρὸς αὐτῆς, καὶ νύμφην κατὰ τῆς πενθερᾶς αὐτῆς, καὶ ἐχθροὶ τοῦ ἀνθρώπου οἱ οἰκιακοὶ αὐτοῦ. ἐχθροὶ μὲν οὖν καθὸ καὶ ἑτερόφρονες· φίλοι δὲ καὶ οὐκ εἰς μακρὰν, ὡς ἐν ὁμοψυχίᾳ πίστεως, καὶ ὡς ἐν ἑνότητι πνεύματος ἀγάπης τῆς ἐν Χριστῷ.

minantur: sed excitauit equitum multitudinem, viros bellatores, & bellicæ rei peritos, ductandorúmque ordinum scientes, & diaboli peruersitatibus generosè obsistentes. Sint sane hi rursum diuini discipuli, qui gladio spiritus spiritualiter educto (sermone, inquam, mystagogico, viuo illo, & efficaci, & maximè penetrabili) iuerunt contra quemuis hominem, & contra genus suum, & contra fratres, non ad mortem ferientes; sed eorum potius imperitiam interficientes, & eos velut mundo iugulantes, & peccatis mori facientes, vt Deo viuerent, gloriosam, & inculpatam vitam, euangelicam videlicet, diligentes. Propter charitatem verò erga Christum aduersaturos filios patribus, filias matribus, & fratres fratribus quo pacto dubitetur, quando Christus apertè dicit: [Veni separare hominem contra patrem suum, & filiam contra matrem, & nurum aduersus socrum suam, & inimici hominis domestici eius?] Inimici igitur, quatenus aliud sentientes: nec multo post amici, vt in concordia fidei, & in vnitate spiritus dilectionis in Christo.

Luc. 12.

Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει κύριος παντοκράτωρ, λήψομαί σε Ζοροβάβελ τὸν τοῦ Σαλαθιὴλ, τὸν δοῦλόν μου, λέγει κύριος, καὶ θήσομαί σε ὡς σφραγίδα, διότι σε ᾑρέτισα, λέγει κύριος παντοκράτωρ.

In die illa, dicit Dominus omnipotens, assumam te Zorobabel filium Salathiel, seruum meum, dicit Dominus, & ponam te quasi signaculum, quia te elegi, dicit Dominus omnipotens.

XX.

Οὐ πρὸς Ζοροβάβελ ἀληθῶς ὁ τοιόσδε λόγος, γέγονε δὲ μᾶλλον ὡς πρὸς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ὡς ἔν γε τῷ Ζοροβάβελ εὖ μάλα γραφόμενον· ὅτι καὶ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ μέντοι καὶ βασιλεὺς, καὶ τῶν τῆς αἰχμαλωσίας λελυτρωμένων ἡγούμενος, καὶ οἱονεὶ ἐπιστάτης τῶν οἰκοδομούντων κυρίου. σὲ τοίνυν, φησὶ, λαβὼν τὸν δοῦλόν μου (τουτέστι, τὸν ἐν δούλου μορφῇ πεφηνότα, πλὴν κατὰ φύσιν ἐλεύθερον) κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν ἂν ἑλοίμην καθελεῖν δυνάστας ἀπὸ θρόνων, καὶ ἐκβαλεῖν ἀρχῆς, ὡς σφραγίδα θήσομαι. σφραγὶς γὰρ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ὁ υἱὸς, ὅλην αὐτοῦ, καὶ ἀκραιφνῆ τὴν ὁμοίωσιν ἔχων, καὶ ἐν ἰδίῳ κάλλει τὴν τοῦ γεννήσαντος ἀστράπτων φύσιν. ἐν αὐτῷ δὲ καὶ ἡμᾶς εἰς ὁμοίωσιν ἰδίαν κατασφραγίζει Θεός· εἴπερ εἰς Χριστὸν μορφούμενοι, τὴν ὡς πρὸς Θεὸν εἰκόνα κερδαίνομεν. σημαίνεται οὖν ἄρα τὸ ἀκριβὲς τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, ὁ

Non ad Zorobabelem reuera, sed ad Dominum nostrum Iesum Christum potius, vt in Zorobabele per quam conuenienter expressum hæc verba fiunt: quoniam & ex tribu Iuda, & rex, & liberatorum è captiuitate princeps, & domum Domini ædificantium tanquam Præses erat. Te igitur, inquit, assumptum seruum meum (hoc est, qui in forma serui apparuisti, cum natura liber sis) illo tempore, quo voluero dynastas, seu potentes de throno deiicere, & à principatibus remouere, [ponam quasi signaculum:] Filius enim Dei & Patris signaculum est, totam eius, & perfectam similitudinem continens, & in proprio decore genitoris natura coruscans. In ipso porro quoque ad similitudinem suam nos signat Deus: siquidem in Christum transformati, velut imaginem Dei acquirimus. Signaculum igitur perfectum Dei & Patris, est

Filius, & ipsum elegit, hoc est eligibilem reddidit, & electum. Proinde ad fluenta Iordanis eundem confitebatur in hæc verba, [Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.] Complacuit enim Deo & Patri reformare omnia, & ad primum statum reducere, & vt diuinus Paulus scribit, [Instaurare in Christo quæ in cælis, & quæ in terris sunt.]

υἱός, καὶ αὐτὸν ἠρετίσατο, τοῦτ᾽ ἔστιν, αἱρετὸν ἐποιήσατο, καὶ ἐξειλεγμένον. καὶ γοῦν ἐπὶ τοῖς Ἰορδάνου νάμασιν αὐτὸν ὡμολόγει, λέγων. Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, ἐν ᾧ εὐδόκησα. εὐδόκησε γὰρ ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ ἀναστοιχειῶσαι τὰ πάντα, καὶ ἀναγαγεῖν εἰς τὸ ἀπ᾽ ἀρχῆς, καὶ ὡς ὁ θεσπέσιος γράφει Παῦλος, ἀνακεφαλαιώσασθαι πάντα ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ἐν τῷ Χριστῷ.

IN AGGÆVM COMMENTARII FINIS.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ,

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΚΗ ΕΙΣ τὸν Προφήτην Ζαχαρίαν.

S. CYRILLI ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI,

IN ZACHARIAM PROPHETAM COMMENTARIVS, CONTINENS TOMOS VI.

PRÆFATIO.

ΠΡΟΦΗΤΕΥΕΙ μὲν ὁ μακάριος Ζαχαρίας ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, κατὰ τοὺς αὐτούς, οἶμαι, χρόνους, καθ' οὓς καὶ ὁ Σοφονίας. μετὰ γάρ τοι τὴν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἐπάνοδον, κατῴκηκεν ὁ Ἰσραὴλ οὐκέτι διῃρημένως ἔν τε τῇ Ἰουδαίᾳ, καὶ ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, ἀλλ' εἰς μίαν οἱ πάντες συνειλεγμένοι πόλιν, τὴν Ἱερουσαλὴμ δηλονότι, καὶ ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν, βασιλεύοντος ἐπ' αὐτοῖς Ζοροβάβελ τοῦ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ μὴν καὶ προεχόντος ἐν ἱερωσύνῃ Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδέκ, τοῦ ἱερέως τοῦ μεγάλου. ἐξυφαίνει δὲ λίαν ἐντέχνως τῆς προφητείας τὸν λόγον. ἐπειδὴ γὰρ οἱ πλεῖστοι τῶν ἐκ τῆς Ἰουδαίας, ἤτοι Σαμαρείας ἀπενηνεγμένων, αὐτόθι ἐπανήκασιν, ἅπαντα μὲν εἰδότες τὰ παρὰ τῶν Βαβυλωνίων κατὰ τῶν Ἱεροσολύμων τετολμημένα κατὰ καιρούς· καὶ οὐκ ἠγνοηκότες δὲ πρὸς τούτοις, τὰ ἐφ' οἷς λελύπηται Θεός· οἱ δὲ δὴ γεννηθέντες ἐν τῇ τῶν Περσῶν τε, καὶ Μήδων χώ-

A

VATICINANDI munere fungitur B. Zacharias Hierosolymis, iisdem, opinor, temporibus, quibus & Sophonias. Nam post reuersionem è captiuitate, Israel non amplius diuisim per Iudæam, & Samariam habitauit: sed in vnam omnes vrbem, Hierosolymam videlicet, & Iudæam totam congregati sunt, regnante inter eos Zorobabele è tribu Iuda, & Iosedec summum sacerdotium obtinente. Valde autem scitè sermonem propheticum contexit. Quoniam enim ex Iudæa, siue Samaria abductorum quam plurimi eò reuersi sunt, qui, quæ Babylonii contra Hierosolymam nefariè quondam moliti essent, nouerant omnia; neque nesciebant etiam, qua de causa Deus iratus fuisset: qui verò apud Persas, & Medos erant procreati, nec quæ

I.

B

aut qualis esset Hierusalem didicerant, nec Iudæam oculis vnquam conspexerant, nec pœnas Patribus ipsorum ab irato Deo inuectas, nec quare tam dire multati essent, nisi fortè ex perfunctoriis narrationibus, intellexerant, necessariò vniuersorum Deus libertate donatis veluti quendam pædagogum, moderatorémque constituit B. Zachariam: oriundum quidem è sanguine sacro, nempe ex tribu Leui, patre Barachia secundùm carnem, oracula autem edentem secundùm spiritum, & filium Addo Prophetæ. Cuius moribus, vt credibile est, educatus, eiusdem quoque virtutes imitatus est. Quæ igitur huius Prophetiæ sit ratio, & quales narrationes intexat, operæprecium est exponere. Vindictam enim quam sustinebant, captiuitate solutis obiectat, vt qui diuinum mandatum non leuiter neglexissent, & per sapientissimum Mosen diuinitus præcepta contemnere consueuissent: exterrénsque illos non mediocriter, ad voluntatem consequendæ laudis ex facultate Deo per omnia obediendi impellit. Addit porrò, nisi boni & morigeri, diuinisque legibus obsequentes fuerint, passuros diriora illis, quæ ipsorum maiores perpessi sint. Et quodammodo institutionis suæ sermones dilatans, docere aggreditur, quæ patrum studia fuerint, & ob quæ diuinus super eos furor stillauerit, & quonam modo postea perierint. Item quo pacto ipsi liberati, & seruitutis iugo exempti in Iudæam remigrauerint. Adiungit his, adhuc, vt dixi, grauiora passuros, si maiorum vestigiis in amore Dei reiiciendo insistere contenderint. Vbique autem liberationis olim per Christum futuræ meminit, & mysterium in eo exhibendum multifariam nobis describit. Singulas itaque partes prophetiæ huius accuratius peruestigare volentes, ne otiosam repetitionem existiment quæ afferuntur, & de præteritis commemorantur: sed meminerint potius, ex captiuitate in Iudæam reuersos, narratione casuum antegressorum magnoperè opus habuisse. Sic enim alios corrigebat, in memoriam eis redigens quæ pertulissent: iunioribus autem, & veterum ignaris securitatem conciliabat, ne paribus miseriis inuoluerentur, si vitam profanam, & improbissimam sectarentur.

ρα· οὔτε τίς, ἢ ὁποία ποτ' ἐστὶν ἡ Ἱερουσαλὴμ ἐγίνωσκον, οὔτε τὴν Ἰουδαίαν ᾔδεισαν, οὔτε μὴν τὰ ἐκ τῆς θείας ὀργῆς τοῖς πατράσιν αὐτῶν ἐπενηνεγμένα, ἀλλ' οὐδ' ἐπὶ τίσιν ὅλως ταῖς οὕτω σκληραῖς ἐζημίωνται δίκαις, πλὴν ὅσον ἐξ ἠμελημένων τάχα που διηγημάτων, ἀναγκαίως ὁ τῶν ὅλων Θεὸς αὐτοῖς τοῖς λελυτρωμένοις παιδαγωγὸν ὥσπερ τινά, καὶ ἁρμοστὴν ἀναδείκνυσι τὸν μακάριον Ζαχαρίαν, ὄντα μὲν ἐξ αἵματος ἱεροῦ, τουτέστιν ἐκ τῆς φυλῆς Λευί, καὶ γεγονότα μὲν ἐκ πατρὸς Βαραχίου κατά γε τὴν σάρκα, κεχρηματικότα δὲ κατὰ πνεῦμα, καὶ υἱὸν Ἀδδὼ τοῦ Προφήτου. τεθραμμένος γάρ, ὡς εἰκός, τοῖς ἐκείνου τρόποις, καὶ τῶν ἴσων ἀνδραγαθημάτων γέγονε μιμητής. τίς οὖν αὐτοῦ τῆς προφητείας ὁ λόγος, καὶ διὰ ποίων τῶν διηγημάτων ἔρχεται, πῶς οὐκ ἂν δίκαιον εἰπεῖν; τὴν δίκην μὲν γὰρ ὑφ' ἣν εἰσιν, ἐπισκήπτει τοῖς λελυτρωμένοις, ἅτε δὴ τῆς θείας ἐντολῆς οὐ μετρίως ἠμεληκόσι, καὶ τῶν διὰ τοῦ πανσόφου Μωσέως τεθεσπισμένων ἀλογεῖν εἰωθόσι· καταδειματώμενος δὲ οὐ μετρίως αὐτούς, μεταφοιτᾶν ἀναπείθει πρὸς τὸ δεῖν ἐθέλειν μᾶλλον εὐδοκιμεῖν διὰ τῆς εἰς πᾶν ὁτιοῦν εὐπειθείας, καὶ ὑπακοῆς. προσεπάγει δέ, ὅτι εἰ μὴ εἶεν ἀγαθοί, καὶ εὐήνιοι, καὶ τοῖς θείοις εἴκοντες νόμοις, πείσονται καὶ αὐτοὶ τῶν τοῖς πατράσι συμβεβηκότων τὰ φορτικώτερα. κατευρύνων δὲ ὥσπερ τῆς παιδαγωγίας τοὺς λόγους, πειρᾶται διδάσκειν, τίνα μὲν ἦν πάλαι τὰ τῶν πατέρων ἐπιτηδεύματα, καὶ ἐπὶ τίσιν αὐτοῖς ὁ θεῖος ἐπέσταξε θυμός, τίνα δ' αὖ διαλώλασι τρόπον. καὶ μὴν καὶ ὅπως λελύτρωνται, καὶ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας ἀπολυσάμενοι ζυγόν, ἀνεκομίσθησαν εἰς τὴν Ἰουδαίαν· προσεπάγει δὲ τούτοις, ὅτι, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, πείσονται τὰ χείρω τῆς τῶν πατέρων ἀφιλοθεΐας κατ' ἴχνος ἰέναι σπουδάζοντες. διαμέμνηται δὲ πανταχοῦ τῆς διὰ Χριστοῦ λυτρώσεως ἐσομένης κατὰ καιρούς, καὶ τὸ ἐπ' αὐτῷ μυστήριον διὰ πολλῶν ἡμῖν ἀναγράφει τρόπων. δεῖ δὲ οὖν ἕκαστα τῆς προφητείας τὰ μέρη πολυπραγμονεῖν ἐθέλοντας, μὴ ταυτολογίαν ἡγεῖσθαι τὰ ἐν αὐτῇ, καὶ περὶ τὴν ἀφήγησιν τῶν ἤδη γεγενημένων· διαμεμνῆσθαι δὲ μᾶλλον, ὅτι τοῖς ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ὑπονοστήσασιν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ἀναγκαιοτάτην εἶχε τῶν ἤδη συμβεβηκότων τὴν ἀφήγησιν. ἐπηνώρθου μὲν γὰρ τοὺς εἰδότας ὧν ἤδη πεπόνθασιν, ἀναφέρων πρὸς ἀνάμνησιν, τοῖς δὲ δὴ νέοις κομιδῇ, καὶ οὐκ εἰδόσι τὰ πάλαι, προεξένει τὴν ἀσφάλειαν, ἵνα μὴ τοῖς ἴσοις ἐναλοῖεν κακοῖς, τὴν βέβηλον, καὶ ἀνοσιωτάτην ἀγαπῶντες ζωήν.

ΚΕΦΑΛ. α.

Ἐν τῷ ὀγδόῳ μηνὶ ἔτους δευτέρου, ἐπὶ Δαρείου, ἐγένετο λόγος κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν τὸν τοῦ Βαραχίου, υἱὸν Ἀδδὼ τοῦ Προφήτου, λέγων· ὠργίσθη κύριος ἐπὶ τοὺς πατέρας ὑμῶν ὀργὴν μεγάλην.

ΣΥΝΙΗΣ ὅπως κατάπληξ τοῖς διηγήμασι, καὶ τοὺς κομιδῇ νέους τὰ τοῖς πρὸ αὐτῶν συμβεβηκότα παραλαβὼν εἰς ἐξήγησιν, μεταστοιχεῖ πρὸς τὸ ἄμεινον, οἱονεί πως ἀπειλῶν, ὅτι τοῖς ἴσοις, ἢ καὶ τοῖς ἔτι δυσαχθεστέροις περιενηνεγμένοι κακοῖς, κατοιμώξουσι πικρῶς, εἰ μὴ ἕλοιντο σωφρόνως ἀποσπουδάζειν μὲν τὰ ἐκείνων, φροντίδος γε μὴν, καὶ λόγου παντὸς ἀξιοῦν τὸ θυμῆρες Θεῷ. ὀργὴν δὲ μεγάλην ὠργίσθαι φησὶ τὸν τῶν ὅλων Θεὸν κατεξουσιάζοντα Θεόν, οὐκ ἀναπόδεικτον ἀφεὶς εἰς τὸ ἀπεχὲς τὸν λόγον, ἀλλ᾽ ἐξ ὧν ἤδη πεπείρανται, καὶ πεπόνθασιν, ὅτι μὴ ἔστι ψευδεπὴς ἀποφαίνων. εἴη γὰρ ἂν οὐ τῆς τυχούσης ἀγανακτήσεως ἔνδειξις τὸ ἐφεῖναι τοῖς Βαβυλωνίοις καταδῃῶσαι μὲν ἅπασαν τὴν Ἰουδαίαν, καὶ σὺν αὐτῇ τὴν Σαμάρειαν, κατεμπρῆσαι δὲ καὶ αὐτὰ τὰ ἅγια, καὶ κατασκάψαι τὴν Ἱερουσαλήμ· καὶ τὸν ἀπόλεκτον Ἰσραὴλ ἀποφῆναι μέτοικον, οἰκτρῶς, καὶ ἐλεεινῶς ἐν ἀλλοδαπῇ δουλεύοντα, καὶ δύσοιστον ὑπομένοντα τὴν ταλαιπωρίαν, καὶ ἀπόλυμον μὲν θυσιῶν οὐκέτι, οὐκ αὐλῆς εἴσω φοιτῶντα τῆς ἱερᾶς, οὐκ εὐχαριστίαν προσάγοντα κατὰ νόμον, ἢ δεκάτας, ἢ ἀπαρχάς. εἰργόμενον δὲ ὡς ἐξ ἀνάγκης, καὶ φόβου, καὶ τοῦ χρῆναι τελεῖν τὰς νενομισμένας αὐτῷ, καὶ φιλτάτας ἑορτάς, οὐκοῦν ὠργίσθη κύριος ἐπὶ τοὺς πατέρας αὐτῶν ὀργὴν μεγάλην.

Ἐπιφωνήσῃ δ᾽ ἄν τις τὰ τοιάδε καὶ τοῖς Ἰουδαίοις δήμοις, εἴπερ ἕλοιτο μυσταγωγεῖν ἐπὶ τὸ Χριστοῦ μυστήριον. ἐπειδὴ γὰρ ἀπεκτόνασι τοὺς Προφήτας, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν, ἑαλώκασι, καὶ πεπόρθηνται. κατεσείσθη δὲ καὶ αὐτὸς ὁ διαβόητος ναός, καὶ πεπλήρωται λοιπὸν ἐπ᾽ αὐτοῖς τὸ διὰ φωνῆς Ὠσηὲ, ὅτι ἡμέρας πολλὰς καθίσονται οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, οὐκ ὄντος βασιλέως, οὐδὲ ὄντος ἄρχοντος, οὐκ οὔσης θυσίας, οὐδὲ ὄντος θυσιαστηρίου, οὔτε ἱερατείας, οὔτε δήλων. ὅτι δέ εἰσιν αἰχμάλωτοι, καὶ ὑπὸ χεῖρα τέως διαβολικὴν προσκεκρουκότες Θεῷ, καὶ ἀπερριμμένοι, καὶ ἁπάσης ἔξω φειδοῦς τῆς ἄνωθεν γεγονότες, πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις; εἰ δὲ δὴ λυτρωθεῖεν κατὰ καιρούς, προ-

CAPVT I.

In octauo mense anni secundi, sub Dario, factum est verbum Domini ad Zachariam filiũ Barachiæ, filiũ Addo Prophetæ, dicens: Iratus est Dominus contra patres vestros ira magna.

II. ANIMADVERTIS quomodo narratione terrorem ipsis iniiciat, & impuberes, quæ ante illos contigerunt exponens, ad probitatẽ cõpellat, minitans quodammodo, similibus, aut intolerabilioribus subiectos calamitatibus acerbè lamẽtaturos, nisi prudẽter illorũ exempla despicere, & Dei beneplacitum, vt omni cura & æstimatione dignũ complecti instituerint. Magna autẽ ira iratũ inquit omniũ rerum potẽtem Deũ: nec verborum suorũ veritatem indemõstratam relinquit: sed ex iis quæ iã experti perpessique sunt, se minimè falsũ loqui ostendit. Certissimè enim nõ qualiscunque indignationis argumentum est Babyloniis vniuersam Iudæam, & cum ea simul Samariã ferro flammáque deuastandã, præterea ipsa sancta Sanctorum cremãda, & Hierosolymam euertendã concessisse: electum Israelem reddidisse peregrinũ & aduenam, in aliena regione miserè, & miserabiliter seruientẽ, & ærumna intolerabili conflictãdam, non amplius sacrificiis dantem operam, non atrium sanctum ingredientem, nec gratias, aut decimas, aut primitias secundũ leges offerentem, necessitatéque, ac timore constrictum, à solemnibus sibi, optatissimisque diebus celebrandis abstinentem. [Iratus est ergo Dominus contra patres eorum ira magna.]

Tale quispiam & Iudæorum populis occinuerit, si hinc arcanum Christi mysterium docere libeat. Postquam enim occiderunt Prophetas, & ipsum Dominum gloriæ in crucem egerunt, capti ac subiugati, & templum ipsum fama super æthera notum prostratum, & deinceps in iis impletum est, quod extat apud Oseam, [Quia diebus multis sedebunt filii Israel sine rege, sine principe, sine sacrificio, sine altari, sine sacerdotio, sine manifestis.] Esse autem eos nunc captiuos, & sub potestate diabolica, offenso Deo, & ab ipso abiectos, & benignitate superna spoliatos dubitari non potest. Quod si aliquando libertatem consecuti fuerint,

Matt. 23. 1 Cor. 2.

Oseæ 3.

fidem complexi, & Christo pro Deo, & rege, & Domino sibi vindicato, tunc tunc, inquam, & æquissimè illis quis opportunè hunc in modum occinat, [Iratus est Dominus contra patres vestros ira magna.]

σπασάμενοι τὴν πίστιν, καὶ Χριστὸν ἐπιγραψάμενοι Θεόν τε, καὶ βασιλέα, καὶ κύριον, τότε δὴ τότε, καὶ μάλα εἰκότως σοφὴν ἄν τις ἐπ' αὐτοῖς ποιήσαιτο τὴν παραίνεσιν, ἐπὶ καιροῦ ταῦτα λέγων, ὠργίσθη κύριος ἐπὶ τοὺς πατέρας ὑμῶν ὀργὴν μεγάλην.

Et dices ad eos. Hæc dicit Dominus omnipotens. Conuertimini ad me, & conuertar ad vos, dicit Dominus omnipotens, & nolite fieri sicut patres vestri, quos arguerunt eos Prophetæ qui prius fuerunt, dicentes: hæc dicit Dominus omnipotens. Conuertimini à viis vestris malis, & ab adinuentionibus vestris malis. Et non attenderunt vt audirent me, dicit Dominus.

Καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτούς. τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ. ἐπιστρέψατε πρός με, καὶ ἐπιστραφήσομαι πρὸς ὑμᾶς, λέγει κύριος παντοκράτωρ, καὶ μὴ γίνεσθε καθὼς πατέρες ὑμῶν, οἷς ἐνεκάλεσαν αὐτοῖς οἱ προφῆται ἔμπροσθεν, λέγοντες· τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ. ἀποστρέψατε ἀπὸ τῶν ὁδῶν ὑμῶν τῶν πονηρῶν, καὶ ἀπὸ τῶν ἐπιτηδευμάτων ὑμῶν τῶν πονηρῶν. καὶ οὐ προσέσχον τοῦ εἰσακοῦσαί μου, λέγει κύριος.

III. Reuocati enim, vt dixi, ex captiuitate, & in Iudæam reduces, in exequenda Dei voluntate desides euaserunt. Et idola quidem tum non colebant, neque seduci se, vt olim, patiebantur; veruntamen aliis modis eos Deum ad iram prouocare certum erat. Nam, vt in Esdra legimus, & mulierculis alienigenis se commiscuerant; finitimorúmque ductis filiabus, liberos alienos genuerant, tametsi id lex vt nefas ipsis interdiceret. Negligebant item dies festos, & sacricia, & ad diuinum templum reædificandum torpebant. Idcirco, sicut in Aggæo scriptum est: [Percussit eos in sterilitate, & in corruptione aëris, & in grandine omnia opera eorum. Et mittebant in modium hordei viginti sata, & facta sunt decem. Et ingrediebantur præterea torcular haurire quinquaginta amphoras, & factæ sunt viginti.] Promittit igitur illis, si virtutem colere, & conuerti ad ipsum non recusauerint, agendo quæ ipsi placita, & grata sint, tunc se quoque ad ipsos conuersurum, hoc est, ab ira in illos temperaturum, & misericordiam denuò adhibiturum. Vetat autem eos perniciosa maiorum exempla sequi, quos ipse per sanctos Prophetas suos sæpenumero cohortatus sit, & ad indecoras actiones deserendas blandè inuitarit, quanquam illis autem minimè accommodantibus nihil penitus profecerit. Ridiculi igitur qui patrum insipientiam sequuntur, maiorúmque consuetudinem pro defensione irrefutabili obtendunt, licet de grauissimis

1. Esdr. 9. — Exod. 34. — Agg. 1.

Ἀνακεκλημένοι γὰρ, ὡς ἔφην, ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας, καὶ ἀνατρέχοντες εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ῥᾴθυμοι γεγόνασι περὶ τὸ δοκοῦν τῷ Θεῷ, καὶ εἰδώλοις μὲν οὐ προσέκειντο τέως, οὔτε μὴν τῇ ἀρχαίᾳ προσίεντο πλάνῃ· πλὴν καθ' ἑτέρους ἡλίσκοντο παροξύνοντες τρόπους. ὡς γὰρ ἐν τῷ Ἔσδρᾳ γέγραπται, καὶ γυναίοις ἀλλοφύλοις ἐπιμεμίγοντο· καὶ τὰς ἐκ τῶν ὁμόρων ἐθνῶν εἰσοικισάμενοι, τέκνων ἀλλοτρίων πατέρες γεγόνασι, καίτοι τοῦ νόμου τὸ χρῆμα αὐτοῖς ὡς ἔκτοπον ἀποφάσκοντος. κατημέλουν δὲ καὶ τοῦ τελεῖν ἑορτὰς, καὶ πληροῦν θυσίας, καὶ μὴν καὶ ἀπρόθυμοι περὶ τὸ δεῖν ἀναδείμασθαι τὸν θεῖον ναὸν γεγονότες ἡλίσκοντο. ταύτῃ τοι, καθάπερ ἐν τῷ Ἀγγαίῳ γέγραπται, ἐπάταξεν αὐτοὺς ἐν ἀφορίᾳ, καὶ ἀνεμοφθορίᾳ, καὶ ἐν χαλάζῃ πάντα τὰ ἔργα αὐτῶν. καὶ ἐνέβαλον μὲν εἰς κυψέλην κριθῆς εἴκοσι σάτα, καὶ ἐγίνοντο δέκα. εἰσεπορεύοντο δὲ καὶ πάλιν ἀντλῆσαι πεντήκοντα μετρητὰς, καὶ ἐγίνοντο εἴκοσι. ἐπαγγέλλεται τοίνυν αὐτοῖς, ὡς εἰ ἕλοιντο μεταφοιτᾶν εἰς τὸ ἄμεινον, καὶ ἐπιστρέφειν πρὸς αὐτὸν, διὰ τοῦ δρᾶν ἑλέσθαι τὰ αὐτῷ δοκοῦντα, καὶ φίλα, τότε καὶ αὐτὸς ἐπιστρέψει πρὸς αὐτοὺς, τουτέστιν, ἀφέξεται τῆς ἐπ' αὐτοὺς ὀργῆς, καὶ παλινδρομήσει πρὸς ἔλεον. ἀποφάσκει γε μὴν ὡς ὀλέθριον προξενοῦν τὸ ἑλέσθαι ζηλοῦν τοὺς πρὸ αὐτῶν γεγονότας, οἷς πλείστη μὲν ὅση δέδοτο παρ' αὐτοῦ διὰ τῶν ἁγίων προφητῶν παράκλησις, καὶ παραμυθία, καλοῦσα πρὸς ἀποστροφὴν τῶν αἰσχρῶν ἐπιτηδευμάτων, ἀνόνητον δὲ τὸ πρᾶγμα πολὺ λίαν ἐτέθειτο ἀποβῆναι πρὸς τὸ δυσήκοον. καταγέλαστοι δ' οὖν, οἱ ταῖς τῶν πατέρων ἀμαθίαις ἑπόμενοι, καὶ προγονικὴν συνήθειαν ὡς δυσαπέλεγκτον ἀπολογίαν προβαλλόμενοι, κἂν εἰ ἐπὶ τοῖς ἐσχάτοις

καταφθάρειντο κακοῖς. ἔθος δὲ τοῦτο μάλιστα τοῖς τῶν εἰδώλων θεραπευταῖς. καλούμενοι γὰρ ἐπὶ τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν, τὴν τῶν πατέρων ἀπάτης διαμέμνηνται πολλαχοῦ, καὶ πατρῷον ὥσπερ τινὰ κλῆρον τὴν ἐκείνων ἀμαθῆς ἀσπαζόμενοι, διαμένουσι τυφλοί. οἶμαι δὲ, ὅτι κἂν εἰ αὐτοῖς συμβουλεύσειέ τις τοῖς ἐκ περιτομῆς μεταθεῖν τὰ αἴσχω, καὶ τιμᾶν ἑλέσθαι τὸ ὠφελοῦν, ἐπὶ τὴν τῶν πατέρων συνήθειαν καταφεύξονται καὶ αὐτοί. χρήσιμον οὖν τοῖς πλανωμένοις ἐπιφωνεῖν, ἐπιστρέψατε πρός με, καὶ ἐπιστραφήσομαι πρὸς ὑμᾶς, λέγει κύριος παντοκράτωρ. καὶ μὴν καὶ, μὴ γίνεσθε καθὼς οἱ πατέρες ὑμῶν, οἱ πλανώμενοι δηλονότι, καὶ μέχρι τοῦ παντὸς μεμενηκότες ἐν ἀγνωσίᾳ.

A sceleribus reprehendantur. Sed hoc vsitatissimum est idolorum cultoribus. Vocati enim ad agnitionem veritatis, patrum errorem semper iactant, illorúmque ignorantiam vt paternam quandam hæreditatem amplexantes, cæci permanent. Et opinor, etiamsi quispiam his qui sunt de circumcisione suaserit, vti relictis deterioribus ad conducibilia sese dent, ipsos quoque ad patrum consuetudinem confugituros. Expedit igitur seductos ita compellare, [Conuertimini ad me, & conuertar ad vos, dicit Dominus omnipotens. B] Et illo insuper, [Nolite fieri sicut patres vestri,] qui errore delusi videlicet, in ignorantia fixi perstiterunt.

Οἱ πατέρες ὑμῶν ποῦ εἰσι, καὶ οἱ προφῆται; μὴ τὸν αἰῶνα ζήσονται; πλὴν τοὺς λόγους μου, καὶ τὰ νόμιμά μου δέχεσθε, ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι ἐν πνεύματί μου τοῖς δούλοις μου τοῖς προφήταις, οἳ κατελάβοσαν τοὺς πατέρας ὑμῶν. καὶ ἀπεκρίθησαν, καὶ εἶπον. καθὼς παρατέτακται κύριος παντοκράτωρ, τοῦ ποιῆσαι ἡμῖν κατὰ τὰς ὁδοὺς ἡμῶν, καὶ κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα ἡμῶν, οὕτως ἐποίησεν ἡμῖν.

Patres vestri vbi sunt, & Prophetæ? nunquid in æternum viuent? Veruntamen sermones meos, & legitima mea suscipite, quæcunque ego præcipio in spiritu meo seruis meis Prophetis, qui comprehenderunt patres vestros. C Et responderunt, & dixerunt: Sicut quasi acie instructus est Dominus omnipotens, facere nobis secundùm vias nostras, & secundùm studia nostra, sic fecit nobis.

Πρὶν ἁλῶναι τὴν Ἰουδαίαν, καὶ αὐτὰ δὲ τὰ Ἱεροσόλυμα, τὸ τῆς προφητείας ὄνομα, καθάπερ τὸ προσωπεῖον ἑαυτοῖς περιθέντες τινὲς, ἐλάλουν τὰ ἀπὸ καρδίας αὐτῶν, καθὰ γέγραπται, καὶ οὐκ ἀπὸ στόματος κυρίου. οὗτοι ψευδεπηγοῦντες ἔφασκον, ὡς οὐκ ἂν ἁλοίη ποτὲ παρ' ἐχθρῶν ἡ ἁγία πόλις, οὐδ' ἂν γένοιτό ποτε τοῖς ἐθέλουσι καταδηοῦν εὐκαταγώνιστος ὁ Ἰσραήλ· ἀλλ' ἐρηρεισμένην ἕξει τὴν εὐημερίαν, καὶ ἐν ἀκλονήτοις κείσεται τρυφαῖς, Θεοῦ περιασπίζοντος, καὶ τὸ ἀπόλεκτον ἀεὶ τιμῶντός τε, καὶ ἀγαπῶντος γένος. ἔφασκον δὲ τοιαῦτα, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, ψευδηγοροῦντες οἱ τάλανες, καὶ ῥᾴθυμον ὄντα τὸν Ἰσραὴλ ὑπεκλύοντες ἔτι, καίτοι δέον ἀναπείθειν ἐκμειλίσσεσθαι Θεὸν, καὶ τὰ ἐφ' οἷς λελύπηται ῥιπτοῦντας ὡς ἀποτάτω, μεταφοιτᾶν ἑλέσθαι πρὸς τὸ αὐτῷ δοκοῦν. ἀλλ' ὀλίγος ἐκείνοις τῆς ἀληθείας ὁ λόγος, λημματίων δὲ σμικρῶν, καὶ εὐτελεστάτων ἡττώμενοι, πεπλανήκασι τὸν Ἰσραήλ. καὶ γοῦν ὁ μὲν Προφήτης Ἱερεμίας καταιτιᾶται λίαν αὐτοὺς, οὕτω λέγων· ὁ ὢν κύριε, ἰδοὺ οἱ προφῆται αὐτῶν προφητεύουσι, καὶ λέγουσιν, οὐκ ὄψεσθε μάχαιραν, καὶ λιμὸς οὐκ ἔσται ἐν ὑμῖν, ὅτι ἀλήθειαν, καὶ εἰρήνην δώσω ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐν τῷ

IV.

Antequam Iudæa, & Hierosolyma subiugarentur, Prophetarum nomen quasi personam quandam sibi imponentes nonnulli, de corde suo, sicut scriptum est, non de ore Domini loquebantur. D Hi per mendacium canebant, non occupatum iri ab hostibus sanctam ciuitatem, neque à vastatoribus expugnabilem fore Israelem: sed fœlicitate semper vsuram, & in perenni voluptate victuram, Deo protegente, & electum genus honorante perpetuò ac diligente. Loquebantur porrò hæc, sicut dixi, mentientes miseri, & Israelem iam ante ignauum ignauiorem efficiebant, cum ad Deum placandum, & quam longissimè repulsis quibus eum irritauerant, E ad eius placita exequenda hortari debuissent. Ast illi veritatem in postremis habuerunt, quæsticulisque vilissimis inescati, Israelem seduxerunt. Proinde Propheta Hieremias acriter illos accusans ait. [Qui es, Domine, ecce Prophetæ prophetant & dicunt, Non videbitis gladium, & fames non erit in vobis, quia veritatem, & pacem dabo in terra, & in

loco isto. [Deus autem adhæc,] Falsa Prophetæ prophetizant in nomine meo: non misi eos, & non præcepi eis, non locutus sum ad eos. Quia visiones mendaces, & diuinationes, & auguria, & electiones cordis sui ipsi prophetizant vobis.] Quin & alibi rursum. [Non mittebam Prophetas, & ipsi currebant: neque loquebar ad eos, & ipsi prophetabant.] Seductus est igitur Israel, vt dixi, falsiloquorum vatum imposturis imprudenter abreptus. Atqui in hostium potestatem nunquam venisset, & acerbissimam, dirissimámque seruitutem non fuisset expertus, si missos à Deo Prophetas auscultasset, qui & talia ipsis euentura prænuntiabant, & apertè confirmabant, omnino sensuros malum, nisi se ad ea opere præstanda darent, quæ Deus vellet. Quocirca illis & impios Prophetas, & ab illis delusos in memoriam redigit, & ait. [Patres vestri vbi sunt, & Prophetæ? num in sempiternum viuent?] Vt si diceret, perierunt patres vestri, idque miserandum in modum in captiuitate, & cum ipsis falsiloqui, & impostores, qui prophetiæ & nomen, & rem cauponabantur. Quod si viuerent, forsitan, expertas calamitates continenter deplorantes, & in ementita vaticinia sua vehementius inuehentes, vos frugi reddidissent. Sed illi quidem inertiæ, & contumaciæ suæ stipendium acceperunt, quod cum illusoribus interierunt. At vos sanctorum Prophetarum sermones excipite, & diuina eorum effata, magni pendite. Ipsi quippe & maioribus vestris locuti sunt, [Quia instructus est Dominus facere, (vtique captiuitatem, & in ea perferẽdas ærumnas) & redarguebant eos dicentes manifestè, [quia secundum vias vestras.] Non enim temerè punit vniuersorum Deus, neque diuina, & falli nescia censura citra examen in quocunque negotio fert sententiam: sed cum supra modum patienter sustinuerit, tunc demum sontibus quæ maximè merentur rependit. Sapientis est igitur promptè obsequi, & diuinis parêre legibus, sanctorúmque prædictiones revereri, & fidem commodare vocibus spiritus, cogitaréque non posse non euenire, quæ prædicta sint, & meliorem mentem induere, atque ad pœnitentiam se conferre.

A τόπῳ τούτῳ. Θεὸς δὲ πρὸς ταῦτα· ψευδῆ οἱ Προφῆται προφητεύουσιν ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου· οὐκ ἀπέστειλα αὐτοὺς, καὶ οὐκ ἐνετειλάμην αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἐλάλησα πρὸς αὐτοὺς, ὅτι ὁράσεις ψευδεῖς, καὶ μαντείας, καὶ οἰωνίσματα, καὶ προαιρέσεις καρδίας αὐτῶν αὐτοὶ προφητεύουσιν ὑμῖν. καὶ μὴν καὶ ἑτέρωθι πάλιν φησὶν, οὐκ ἀπέστελλον τοὺς προφήτας, καὶ αὐτοὶ ἔτρεχον· οὐδὲ ἐλάλησα πρὸς αὐτοὺς, καὶ αὐτοὶ προεφήτευον. πεπλάνηται τοίνυν, ὡς ἔφην, ὁ Ἰσραὴλ, τοῖς τῶν ψευδομάντεων φενακισμοῖς ἀσυνέτως συνηρπασμένος. B ἀλλ' οὐκ ἂν ἦλθέ ποτε τῶν ἐχθρῶν, καὶ τῆς οὕτω πικρᾶς, καὶ φορτικωτάτης δουλείας ἐπειρᾶτο, τοῖς παρὰ Θεοῦ Προφήταις τὸν νοῦν ἐπιδοὺς, οἳ καὶ συμβήσεσθαι τὰ τοιάδε προεπήγγελλον αὐτοῖς, καὶ διαῤῥήδην ἔφασκον, ὅτι πάντως εἰς πεῖραν ἐλεύσονται κακοῦ, μὴ ἐχὶ δρᾷν ἠρημένοι τὰ θυμήρη Θεῷ. τοιγάρτοι καλεῖ πρὸς ἀνάμνησιν τῶν τε ἀνοσίων Προφητῶν, καὶ τῶν πεφενακισμένων, καί φησιν· οἱ πατέρες ὑμῶν ποῦ εἰσὶ, καὶ οἱ Προφῆται; μὴ εἰς τὸν αἰῶνα ζήσονται; ὅμοιον ὡς C εἰ λέγοι, ἀπολώλασιν οἱ πατέρες ὑμῶν, καὶ τοῦτο οἰκτρῶς, ἐν αἰχμαλωσίᾳ, καὶ σὺν αὐτοῖς οἱ ψευδέπεις, καὶ πεπλανηκότες, οἱ τὸ τῆς Προφητείας ὄνομα, καὶ χρῆμα καπηλεύοντες. ἀλλ' εἴπερ ἔζων ἔτι, τάχα που βελτίους ὑμᾶς ἀπέφηναν, ἀεὶ κατοιμώζοντες ἐπὶ τοῖς συμβεβηκόσι, καὶ τῶν παρ' αὐτοῖς γεγονότων ψευδοπροφητῶν οὐ μετρίαν ποιούμενοι τὴν καταβοήν. ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν ῥᾳστώνης τε ὁμοῦ, καὶ ἀπειθείας ὀψώνιον, τὸ συναπολέσθαι τοῖς ἠπατη- D κόσιν ἐσχήκασιν. ὑμεῖς δὲ τοὺς τῶν ἁγίων Προφητῶν παραδέχεσθε λόγους, καὶ τὰ δι' αὐτῶν θεσπίσματα ποιεῖσθε περὶ πολλοῦ. αὐτοὶ γὰρ λελαλήκασι καὶ τοῖς πρὸ ὑμῶν, ὅτι παρατέτακται κύριος τοῦ ποιῆσαι, δῆλον δὲ, ὅτι τὴν αἰχμαλωσίαν, καὶ τὰς ἐν αὐτῇ συμβησομένας ταλαιπωρίας. διήλεγχον δὲ λέγοντες ἀναφανδὸν, ὅτι κατὰ τὰς ὁδοὺς ὑμῶν, καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα ὑμῶν, οὕτως ἐποίησεν ὑμῖν. κολάζει γὰρ οὐ μάτην ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, οὔτε μὴν ἀβασάνιστον τὴν ἐφ' ὁτῳοῦν ποιεῖται ψῆφον ἡ θεία τε, καὶ ἀπλα- E νὴς καὶ δικαιοτάτη κρίσις· ἀνεξικακήσασα δὲ ὑπερμέτρως, τότε δὴ τότε ταλαντεύει τοῖς ἡμαρτηκόσι τὰ αὐτοῖς ὅτι μάλιστα πρεπωδέστατα. σοφὸν οὖν ἄρα τὸ εὐήνιον, καὶ πάντας ἡμᾶς ἀπαλλάξει κακοῦ τὸ τοῖς θείοις ἕπεσθαι νόμοις, καὶ τὰς τῶν ἁγίων προαγορεύσεις τιμᾷν, καὶ πίστεως ἀξιοῦν τὰς τοῦ πνεύματος φωνὰς, ἐννοοῦντάς τε, ὅτι πάντῃ τε καὶ πάντως συμβήσεται τὰ προηγγελμένα, μεταπλάττεσθαι πρὸς τὸ ἄμεινον, καὶ μεταχωρεῖν εἰς μετάνοιαν.

Τῇ τετράδι καὶ εἰκάδι, τοῦ ἑνδεκάτου μηνὸς (οὗτός ἐστιν ὁ μὴν Σαβὰτ) ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει, ἐπὶ Δαρείου, ἐγένετο λόγος κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν τὸν τοῦ Βαραχίου, υἱὸν Ἀδδὼ τὸν Προφήτην, λέγων· ἑώρακα τὴν νύκτα, καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ἵππον πυῤῥὸν, καὶ οὗτος εἱστήκει ἀναμέσον τῶν δύο ὀρέων τῶν κατασκίων, καὶ ὀπίσω αὐτοῦ ἵπποι πυῤῥοὶ, καὶ ψαροὶ, καὶ ποικίλοι, καὶ λευκοί. καὶ εἶπα. τί οὗτοι, κύριε; καὶ εἶπε πρός με ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί. ἐγὼ δείξω σοι τί ἐστι ταῦτα. καὶ ἀπεκρίθη ὁ ἀνὴρ ὁ ἐφεστηκὼς ἀναμέσον τῶν ὀρέων, καὶ εἶπε πρός με. οὗτοι εἰσὶν οὓς ἐξαπέστειλε κύριος περιοδεῦσαι τὴν γῆν. καὶ ἀπεκρίθησαν τῷ ἀγγέλῳ κυρίου τῷ ἐφεστῶτι ἀναμέσον τῶν ὀρέων, καὶ εἶπον, περιωδεύσαμεν πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ ἰδοὺ πᾶσα ἡ γῆ κατοικεῖται, καὶ ἡσυχάζει.

A *Quarta & vicesima vndecimo mense (hic est mensis Sabat) in secundo anno sub Dario, factum est verbum Domini ad Zachariam filium Barachiæ filij Addo Prophetam, dicens: Vidi per noctem, & ecce vir ascendens super equum rufum, & iste stabat inter duos montes vmbrosos, & post eum equi rufi, & maculosi, & varii, & albi. Et dixi.* B *Quid isti, Domine? Et dixit ad me angelus qui loquebatur in me. Ego ostendam tibi quid sunt hæc. Et respondit vir qui stabat inter montes, & dixit ad me, Isti sunt quos misit Dominus vt circumirent terram. Et responderunt angelo Domini qui stabat inter montes, & dixerunt. Circuiuimus omnem terram, & ecce omnis terra habitatur, & quiescit.*

Ἀνὰ μέρος, καὶ κατὰ καιροὺς τὰς ὁράσεις τοῖς ἁγίοις Προφήταις ἐξεκάλυπτεν ὁ Θεός. οὐ γάρ που φαμὲν ὡς ἀεί που, καὶ συχνῇ, καὶ ἀδιαστάτως παντελῶς ἡ τῆς θεοπτίας αὐτοῖς ἐχορηγεῖτο χάρις, καὶ τῶν ἐσομένων ἀποκάλυψις. κατὰ καιροὺς δὲ μᾶλλον, τοὺς ἑκάστῳ πράγματι πρέποντας, καὶ κατὰ τὸ αὐτοῦ δοκοῦν τοῦ ἀποκαλύπτοντι τὰ κεκρυμμένα. καὶ ποτὲ μὲν τοῦτο, ποτὲ δὲ ἐκεῖνο, κατὰ πολλούς τε, καὶ διαφόρους ἐπαιδεύοντο τρόπους. ἔσθ' ὅτε μὲν γὰρ ἁπλῆν ἐδέχοντο γνῶσιν, ἐνηχοῦντος αὐτοῖς τοῦ ἁγίου πνεύματος· ἔσθ' ὅτε δὲ πρὸς τούτῳ καὶ ἐν αὐταῖς ὁράσεσι τῶν δρωμένων ἐγίνοντο, ἄλλοτε ἄλλως αὐτοῖς διαμορφοῦντος Θεοῦ, καὶ ἀποκαλύπτοντος αἰνιγματωδῶς μυστήρια. Ἡσαΐας μὲν γὰρ ὁ μακάριος τεθεᾶσθαί φησι τὸν κύριον σαβαὼθ καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ, καὶ ἐπηρμένου, περιεστηκότων αὐτὸν τῶν Σεραφὶμ, καὶ εὐφημούντων ἐξ ἀμοιβῆς. ὁ δέ γε θεσπέσιος Ἰεζεκιὴλ θρόνον τεθεᾶσθαί φησιν ἐπὶ στερεώματος, ὑποκειμένων τῶν Σεραφίμ· ἔφη δὲ, ὅτι τὸν ἐπὶ θρόνου καθήμενον ἑώρακε διφυᾶ, ὡς τὰ κάτω μὲν ἀπὸ ὀσφύος ἐν εἴδει πυρὸς ὁρᾶσθαι σαφῶς, ἐν ὁράσει δὲ ἠλέκτρου τὰ ἄνω. καὶ βαθὺς ἂν γένοιτο, καὶ μακρὸς ὁ ἐφ' ἑκάστῳ λόγος, εἴ τις ἕλοιτο τὰς πολυπραγμονεῖν τὰς αἰτίας τοῦ πολυειδεῖς γενέσθαι παρὰ Θεοῦ τὰς ὁράσεις αὐτοῖς. οὕτω τοιγαροῦν καὶ ὁ μακάριος Ζαχαρίας καιρὸν, καὶ ἡμέρας, καὶ μῆνα σαφῶς ὁρίζων, τεθεᾶσθαί φησι τὸν κύριον ἐν εἴδει τῷ καθ' ἡμᾶς. ἰδοὺ γὰρ ἀνήρ φησιν ἐπιβεβηκὼς ἐφ' ἵππον πυῤῥόν.

C Particulatim, certisque temporibus Deus visiones sanctis Prophetis reuelabat. Dici enim nõ potest semper, & crebrò, & nullo prorsus intercedẽte interuallo diuinæ visionis, futurorúmque reuelationis gratiam suppeditatam. Quin temporibus potius vnicuique negotio congruentibus, & iuxta arbitratum abscondita reuelãtis. Et modo hoc, modo illud, multis, ac diuersis rationibus docebantur. Nam interdũ simplicem notitiam accipiebãt. Spiritu sancto docen- D te: interdum nihilominus quædam agi per visum cernebant, Deo aliter atque aliter, & in obscura specie mysteria illis informante, ac patefaciente. Beatus enim Esaias narrat, se vidisse Dominum Sabaoth, [Sedentem super solio excelso, & eleuato, circumstantibus eum Seraphim, & vicissim collaudantibus.] Diuinus autem Ezechiel thronũ se conspexisse dicit super firmamento, & sub eo Seraphim, affirmátque sedentem super throno se intuitum, forma gemina, E inferiorem quidem eius partem, à lumbis vsque deorsum ignem euidenter referentẽ: superiorem verò electrum, quæ singula exactè, & copiosè explanari possent, si cui causas, quamobrem Deus multifarias visiones eis obtulerit, penitius indagare liberet. Sic ergo & B. Zacharias tẽpus, & dies, & mensem perspicuè exprimẽs, Dominũ se in forma nostra vidisse cõfitetur. Inquit enim [ecce vir, qui ascẽderat super equum rufum.]

V.

Esai. 6.

Ezech. 1.

Quibus verbis quasi bello exercitatum, & militaris disciplinæ non ignarum tacitè significat. Equo enim insidere, & quidem rufo, & coloris quasi sanguinei, tale quid sibi deinceps velle opinor. Pugnat enim vniuersorum Deus contra resistentes sibi, & tanquam hostis contra rebellem, & superbam aduersus se mentis ceruicem erigentes, arma capessit. Faciebant istuc, & audacissimè Israelitæ, Iudæam, ipsamque Hierosolymam incolentes: quin & regionis Samaritarum indigenæ, hoc est, decem tribus. Descenderant enim ad colendam deorum multitudinem, & manufactis diuinos honores tribuentes, vitulis aureis acclamabant: [Isti sunt dii tui Israel, qui eduxerunt te de terra Ægypti.] (3. Reg. 12.) Et insuper legislatoris præceptionibus sacris omnino contemptis, quo quemque cupiditas sua allectabat, eò ibat. Idcirco vniuersorum conditor, velut in equo, & nostrûm similis, & sub tegumento adest. Stat autem inter duos montes vmbrosos. Meo iudicio montes vmbrosos nominat, vnum qui est in Iudæa, Sion videlicet, alterum qui est in Samaria. Alicubi enim de his ita loquitur Deus. [Væ spernentibus Sion, & confidentibus in monte Samariæ.] (Amos 6.) Ambo autem vmbrosi, quod propter immensam incolentium multitudinem coarctarentur fortasse, & syluam densam, atque vmbrosam imitarentur. A tergo porrò equo rufo insidentis, & insuper alii equi, nec illi concolores astabant. Erant siquidem rufi, & maculosi, & varii, & albi, qui ipsi quoque & reges, & gentes belli cupidas, & in pugna acerrimas significant, & quæ natali solo tantummodo contentæ non sint: sed per totum orbem velut dispersæ, omnes prouincias, & regna sub sole in suam redigere ditionem connitantur. Quales Babyloniorum reges extiterunt. Phulas primùm, qui tribus trans Iordanem subegit. Et post illum Salmanasar, qui vastauit Samariam. Tertius Senacherib, qui reliquias Samariæ immaniter deprædatus, complura item Iudææ oppida exussit. Quartus Nabuchodonosor, qui & Hierosolymam euertit, & Israelem captiuum abduxit. Tunc sanè variorum colorum equos esse visos fortasse indicat; & ænigma colorũ diuersitatis quam habebant de differentia cuiusque voluntatis, & sententiæ interpretari quispiam commodissimè poterit.

αἰνίττεται δὲ διὰ τούτου τὸ οἱονεί πως ἐμπειροπόλεμον, καὶ εἰδότα τὰ τακτικά. τὸ γὰρ ἵππῳ μὲν ἐφιζῆσαι, καὶ τούτῳ πυρρῷ, καὶ τὴν οἷον ἐξ αἵματος ἔχοντι χροιάν, τοιοῦτόν τι οἶμαί που σημαίνειν λοιπόν. μάχεται γὰρ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τοῖς ἀντεξάγουσιν αὐτῷ, καὶ οἷά τις πολέμιος αὐθοπλίζεται τοῖς ἀπειθέσι καὶ ἀγέρωχον ἀντανιστᾶσιν αὐτῷ τὸν τῆς διανοίας αὐχένα. ἔδρων δὲ τοῦτο, καὶ μάλα νεανικῶς, οἱ ἐξ αἵματος Ἰσραήλ, οἵ τε τὴν Ἰουδαίαν, καὶ αὐτὴν οἰκοῦντες τὴν Ἱερουσαλήμ· καὶ μὴν καὶ οἱ τὴν Σαμαρειτῶν χώραν ἔχοντες, τουτέστιν, αἱ δέκα φυλαί. ἐτράποντο γὰρ εἰς πολυθεΐαν, καὶ τοῖς χειροκμήτοις τὸ σέβας ἀνάπτοντες, ἐπεφώνουν ταῖς δαμάλεσι ταῖς χρυσαῖς. οὗτοι οἱ θεοί σου, Ἰσραήλ, οἵτινες ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ πρός γε δὴ τούτοις τῶν τοῦ νομοθέτου θεσπισμάτων ἀλογήσαντες παντελῶς, ἀπερισκέπτως ἐτράποντο πρὸς τὸ ἑκάστῳ φίλον δοκοῦν. ταύτητοι λοιπὸν ὁ τῶν ὅλων Θεός, ἔφιππος δὲ ὥσπερ αὖθις, ὡς ἐν εἴδει τῷ καθ' ἡμᾶς αἰνιγματωδῶς ἐπιφοιτᾷ. ἕστηκε δὲ ἀνὰ μέσον τῶν δύο ὀρέων τῶν κατασκίων. ὄρη δέ, οἶμαι, κατάσκιά φησι τὸ τῆς Ἰουδαίας, τουτέστι, τὴν Σιών, καὶ μὴν καὶ τὸ τῆς Σαμαρείας. ἔφη γάρ που περὶ αὐτῶν ὁ Θεός, οὐαὶ τοῖς ἐξουθενοῦσι Σιών, καὶ τοῖς πεποιθόσιν ἐπὶ τὸ ὄρος Σαμαρείας. ἄμφω δὲ κατάσκια διά τοι τὸ ἀμέτρητον πλῆθος τῶν κατῳκηκότων στενοχωρεῖσθαι τάχα που, καὶ ὕλην ἀπομιμεῖσθαι βαθεῖάν τε, καὶ ἀμφιλαφῆ. κατόπιν γε μὴν τοῦ ἐπιβεβηκότος τὸν ἵππον τὸν πυρρόν, ἵπποι πάλιν ἦσαν ἕτεροι, καὶ οὐκ ἐν ὄψει μιᾷ, πυρροὶ γὰρ ἦσαν, καὶ μὴν καὶ ψαροί, καὶ ποικίλοι, καὶ λευκοί. σημαίνουσι δὲ καὶ αὐτοὶ καὶ βασιλέας, ἢ ἔθνη φιλοπόλεμά τε καὶ μαχιμώτατα, καὶ οὐχὶ δὴ μόνην τὴν ἐνεγκοῦσαν ἔχειν ἠγαπηκότα, κατασκιδνάμενα δὲ ὥσπερ ἁπάσης τῆς γῆς, καὶ ὑφ' ἑαυτὰ ποιεῖσθαι σπουδάζοντα τὴν ὑπ' οὐρανόν, ὁποῖοι γεγόνασιν οἱ Βαβυλωνίων βασιλεῖς, Φούλας μὲν πρῶτος, ὃς εἷλε τὰς πέραν τοῦ Ἰορδάνου φυλάς. εἶτα μετ' ἐκεῖνον ὁ Σαλαμανασάρ, ὃς πεπόρθηκε τὴν Σαμάρειαν, καὶ τρίτος Σεναχηρείμ, ὁ τῆς Σαμαρείας τὸ λείψανον καταδῃώσας ἀγρίως, περιεμπρήσας δὲ καὶ πολλὰς τῆς Ἰουδαίας πόλεις. τέταρτος ὁ Ναβουχοδονόσορ, ὃς καὶ αὐτὴν εἷλε τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ ἀπεκόμισεν εἰς αἰχμαλωσίαν τὸν Ἰσραήλ. τό γε μὴν ἐν ποικίλοις εἴδεσιν ὁρᾶσθαι τοὺς ἵππους, σημαίνει τάχα καὶ τὸ ἐν αὐτοῖς ἑτερόχροον αἴνιγμα, τῆς ἑκάστου γνώμης, καὶ τῆς ἑκάστου διανοίας παρεδείξατο αὐτοῖς, καὶ μάλα εἰκότως.

διηπόρηκε μὲν οὖν ὁ Προφήτης, καὶ ἀποκάλυψιν αἰτεῖ. μανθάνει δὲ, ὅτι οὗτοί εἰσιν, οὓς ἐξαπέσταλκε Κύριος, τοῦ περιοδεῦσαι τὴν γῆν ἅπασαν, καὶ αὐτοὶ δὲ τοῦτό φασιν οἱ ἀπεσταλμένοι, περιωδευκέναι τὴν σύμπασαν διαβεβαιούμενοι, καὶ μὴν ὅτι καὶ ἠρεμεῖ, ταῖς αὐτῶν πλεονεξίαις ἀντιτείνειν οὐκ ἔχουσα, καὶ τὸν ὑπ' αὐτοῖς ἀβούλητον μὲν, πλὴν ἀναγκαῖον ὑπομένουσα ζυγόν.

Καὶ ἀπεκρίθη ἄγγελος Κυρίου, καὶ εἶπε. Κύριε παντοκράτωρ, ἕως τίνος οὐ μὴ ἐλεήσῃς τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ τὰς πόλεις τῆς Ἰουδαίας, ἃς ὑπερεῖδες; τοῦτο ἑβδομηκοστὸν ἔτος.

Τῶν ἀπεσταλμένων ἵππων, ἤγουν ἐθνῶν τε, καὶ βασιλέων περιοδευκότων τὴν σύμπασαν γῆν, εἶτα σαφῶς εἰρηκότων, ὡς κατοικεῖται, καὶ ἡσυχάζει, καὶ τὸν ἐξ ἀνάγκης ἐπερριμμένον ὑπομένει ζυγὸν, καὶ τῆς Ἰουδαίας ὁ μακάριος ἄγγελος, ὃς τάχα που ἐτέτακτο παρὰ Θεοῦ τὸ τῶν Ἰουδαίων ἔθνος παιδαγωγεῖν. εὑρήσομεν δὲ ὅτι καὶ ὅτε τῆς τῶν Αἰγυπτίων ἐκδεδραμήκασι γῆς, δεινοῖς μὲν αὐτοὺς κατεσόβει δείμασιν ὁ ἀπόπληκτος Φαραὼ, τὸν πολέμου νόμον ἐξωπλισμένος, εἶτα διώκειν ἐπιχειρῶν. ἔστη φησὶν ὁ ἄγγελος Κυρίου ἀνὰ μέσον αὐτῶν, καὶ οὐ συνέμιξαν ἀλλήλοις ὅλην τὴν νύκτα. ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν νόμον δι' ἀγγέλων λελαλῆσθαι ὁ νομομαθὴς ἔφη Παῦλος. ὑπεμφαίνει δέ τι τοιοῦτον, καὶ τῆς εὐαγγελικῆς παραβολῆς ἡ δύναμις. ἔφη γάρ που Χριστὸς περὶ τῆς τῶν Ἰουδαίων συναγωγῆς, τὸ μέλλον αὐτῇ συμβήσεσθαι παραδεικνὺς αἰνιγματωδῶς. συκῆν εἶχέ τις πεφυτευμένην ἐν τῷ ἀγρῷ αὐτοῦ. ἐπεὶ δὲ ἄκαρπος ἦν, ἐκκόψαι αὐτὴν ἤθελε, καὶ δὴ τοῦτο δρᾷν ἐκέλευε λέγων τῷ γηπόνῳ, ἔκκοψον αὐτὴν, ἵνα τί καὶ τὴν γῆν καταργεῖ; ὁ δὲ πρὸς τοῦτό φησι. Κύριε, ἄφες αὐτὴν καὶ τοῦτο τὸ ἔτος, ἕως ἂν σκάψω περὶ αὐτὴν, καὶ βάλλω κόπρια· κἂν μὲν ποιήσῃ καρπὸν εἰς τὸ μέλλον· εἰ δὲ μήγε, ἐκκόψεις αὐτήν. τί γὰρ ἕτερον ἡμῖν ἐν τούτοις τὸ τοῦ γηπόνου πρόσωπον ὑπαινίττεται, πλὴν ὅτι τὸ τοῦ προεστηκότος ἀγγέλου, καὶ παιδαγωγεῖν αὐτὴν, ὡς ἔφην, προστεταγμένου; ὁρίσαντος οὖν τοῦ Θεοῦ τῆς αἰχμαλωσίας τὸν χρόνον εἰς ἔτος ἑβδομηκοστὸν, ἕως μὲν εἰς πέρας ἥκοντος τοῦ καιροῦ, σιωπᾶν ἦν ἀναγκαῖον, ὡς ἂν μὴ δοκοίη δεσποτικοῖς ἀντιξάγειν νεύμασι. πεπερασμένου δὲ ἤδη τοῦ καιροῦ, ποιεῖται τὰς λιτὰς, καὶ τῆς τοῦ προσκρούειν ὑποψίας ἐκ μέσου γεγενημένης, ἀψευδῆ δὲ ὄντα τὸν δεσπότην εἰδὼς, ἀναμαθεῖν ἀξιοῖ,

Hæret igitur ambiguus Propheta, & reuelationem quærit. Discit autem, hos esse, quos emiserit Dominus, vt circumirent omnem terram, atque adeo ipsi missi hoc autumant, omnem terram se circumiuisse confirmantes. Præterea ipsam quiescere, eorum potentiæ obniti non valentem, & iugum eorum non voluntate, sed necessitate sustinentem.

Et respõdit angelus Domini, & dixit: Domine omnipotẽs, vsquequo nõ misereberis Hierusalẽ, & vrbiũ Iudæ quas neglexisti? iste annus septuagesimus.

[VI.] Postquam equi missi, siue gentes, & reges qui totam terram circumierunt, responsum apertum reddiderunt, eam habitari, & quiescere, & impositum sibi iugum vel nolentes perferre, mox ad preces pro Hierosolyma, & Iudæa faciendas conuertitur beatus angelus, qui fortassis Iudæorum genti instituendæ à Deo præpositus erat. Legimus porrò cum insanus Pharao ex Ægypto propere egressis graues terrores incuteret, hostilem in modum armatus, & eos insequi aggressus, [Stetit, inquit, angelus Domini in medio eorum, & non commiscuerunt se ad inuicem tota nocte.] [Exod. 14.] Quin & legem per angelos dictatam doctus legis scribit Paulus. [Galat. 3.] Tale quiddam nos monet etiam sensus parabolæ Euangelicæ. Ait enim alicubi Christus de synagoga Iudæorum, sub inuolucro illi euentura præmonstrans. [Ficum habebat quidam plantatam in agro suo,] [Luc. 13.] quam vt sterilem exscindere voluit, idque cultori vineæ mandauit, [Exscinde illam, inquit, vt quid etiam terram occupat? Tum cultor, Domine, sine illam etiam hoc anno, vsque dum fodiam circa illam, & mittam stercora: & siquidem fecerit fructum inposterum: si minus, exscindes eam.] Quid enim aliud nobis in his persona vinitoris insinuat, nisi præfectum angelum, & ad ipsam, vt dixi, erudiendam constitutum? Igitur Deo captiuitatem anno septuagesimo circumscribente, ante id tempus finitum, silendum fuit necessario, ne dominicis nutibus aduersari videretur. Cæterùm annis iam transactis, preces fundit suppliciter: offensionisque suspicione sublata, cum sciat Dominum mentiri non posse, discere cupit, vtrum

vtrum irati vindicta, iuxta vetus beneplacitum in annum septuagesimum extendenda, perinde cessarit, sicut peccare desierint, qui peccabant: an vltra adhuc proferenda, additis peccatis nouis, & proroganda adhuc in longum calamitas. Idcirco ait, [Quousque non misereberis Hierusalem, & ciuitatum Iudæ neglectarum iam ad annum vsque septuagesimum?]

Quocirca spe bona, & explorata sustenentantur qui Deum colunt, quod si contigerit offendere ex infirmitate, esse qui apud Deum pro ipsis supplicent, non homines tantum, sed etiam ipsos sanctos angelos, qui Deum mitem, & placidum reddant, sua puritate, & innocentia eius iras sedantes, & indignantem iudicem ad ignoscendum quodammodo compellentes. Verùm tum quidem angelus pro synagoga Iudæorum supplex fiebat. Nos autem fideles, & sanctificati de cætero in spiritu [aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris: nec pro nostris tantùm, sed & pro totius mundi.] Et vt diuinus Paulus scriptum reliquit, [Ipsum posuit Deus propitiationem per fidem,] liberantem à peccatis ad ipsum accedentes.

1. Ioan. 2.

Rom. 3.

Et respondit Dominus omnipotens angelo qui loquebatur in me, verba bona, & sermones consolatorios. Et dixit ad me angelus qui loquebatur in me. Clama, dicens, hæc dicit Dominus omnipotens. Zelaui Hierusalem, & Sion zelo magno, & ira magna ego irascor super gentes superimpositas, pro eo quod ego quidem iratus sum modicum, ipsi verò simul incubuerunt in mala.

VII.

Psal. 102.

Verè dicimus, iuxta vocem psallentis, [Misericors & miserator Dominus,] & ipsa rerum experientia clamat, ita se habere, non aliter. Obserua enim, quomodo exemplò exaudiat preces pro vexatis, & contritis in peregrino solo, & captiuitatis iugum auferens, & rogantis petitionem fermè præueniens, & mox respondens [verba bona, & sermones consolatorios:] consolatorios, inquam, qui recreare, & permulcere afflictos possent. Toto siquidem

A πότερον συμπεπέρασται τοῖς ἡμαρτηκόσι τὰ ἐξ ὀργῆς κατὰ τὸ πάλαι δοκοῦν εἰς ἔτος τὸ ἑβδομηκοστὸν ἤγουν ἔσται τις ἑτέρα πάλιν ἀνάβλησις προστεθειμένων ἁμαρτιῶν, καὶ εἰς μῆκος ἔτι τὰ τῆς ταλαιπωρίας αὐτοῖς ἐκτείνεται. ταύτητοί φησιν, ἕως τίνος οὐ μὴ ἐλεήσῃ τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ τὰς τῆς Ἰουδαίας πόλεις ὑπερεώρακας ἤδη τοῦτο ἑβδομηκοστὸν ἔτος;

Ἐλπὶς οὖν ἄρα τοῖς σεβομένοις Θεὸν χρηστὴ, καὶ οὐκ ἀμφίβολος, ὡς εἰ δή που γένοιτο προσκρούειν B ἐξ ἀσθενείας, ἀλλ' οὖν ἔχουσι παρὰ Θεῷ τοὺς λιπαροῦντας ὑπὲρ ἑαυτῶν, οὐκ ἀνθρώπους μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἁγίους ἀγγέλους, οἳ πρᾳόν τε, καὶ μειλίχιον ἀποτελοῦσι Θεὸν, τῇ ἰδίᾳ καθαρότητι κατευνάζοντες τὰς ὀργὰς, καὶ οἱονείπως ἐκδυσωποῦντες ἀγάλλοντα τὸν κριτήν. ἀλλὰ τότε μὲν ἄγγελος ὑπὲρ τῆς τῶν Ἰουδαίων συναγωγῆς ἐποιεῖτο τὰς λιτάς. ἡμεῖς δὲ, οἱ πεπιστευκότες, καὶ ἡγιασμένοι λοιπὸν ἐν πνεύματι, παράκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν πατέρα Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ αὐ- C τὸς ἱλασμός ἐστι περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν· οὐ περὶ τῶν ἡμετέρων δὲ μόνον, ἀλλὰ περὶ ὅλου τοῦ κόσμου. καὶ ὡς ὁ θεσπέσιος γράφει Παῦλος, αὐτὸν ἱλαστήριον ὁ Θεὸς ἔθετο διὰ πίστεως, ἁμαρτιῶν ἀπαλλάττοντα τοὺς προσιόντας αὐτῷ.

Καὶ ἀπεκρίθη κύριος παντοκράτωρ τῷ ἀγγέλῳ τῷ λαλοῦντι ἐν ἐμοὶ, ῥήματα καλὰ, καὶ λόγους παρακλητικούς. καὶ εἶπε πρός με ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί. ἀνάκραγε λέγων, D τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ. ἐζήλωκα τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ τὴν Σιὼν ζῆλον μέγαν, καὶ ὀργὴν μεγάλην ὀργίζομαι ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ συνεπιτιθέμενα. ἀνθ' ὧν ἐγὼ μὲν ὠργίσθην ὀλίγα, αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακά.

Ἀληθὲς εἰπεῖν, ὅτι κατὰ τὴν τοῦ ψάλλοντος φωνὴν, οἰκτίρμων, καὶ ἐλεήμων ὁ κύριος, καὶ αὐτὴ δὲ τῶν πραγμάτων ἡ πεῖρα διαβοήσειεν ἂν, ὡς ὧδέ τε ἔχει, καὶ οὐχ ἑτέρως. ἄ- E θρει γὰρ ὅπως δέχεται παραχρῆμα τὰς λιτὰς τὰς ὑπέρ γε τῶν πεπονηκότων ἀθλίως, καὶ συντετριμμένων ἐν ἀλλοδαπῇ, καὶ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας ἀπαλλάττων ζυγὸν, μόνον δὲ οὐχὶ τοῦ παρακαλοῦντος φθάνει τὴν αἴτησιν, καὶ ἀποκρίνεται παραχρῆμα ῥήματα καλὰ, καὶ λόγους παρακλητικούς· παρακλητικοὺς δέ φημι τοὺς ἀνακτήσασθαί τε, καὶ παρακαλέσαι δυναμένους τοὺς πεπονηκότας. παρ' ὅλον γὰρ τῆς αἰχμαλωσίας αὐτῶν τὸν καιρὸν οὐ

ῥῆμα τάχα που χρηστὸν εἰρηκώς, οὐχ ἑτέρου τινὸς τῶν παρακαλεῖν εἰωθότων ἀξιώσας αὐτούς, ἄρχεται χρηστοεπεῖν, καὶ τῆς ἐπ' αὐτοῖς ἡμερότητος καταβάλλεται τὴν ἀρχήν. ἐκ περιχαρείας δὲ οὖν τῆς ἄγαν ὁ θεσπέσιος ἄγγελος διακεκραγέναι λοιπὸν τῷ προφήτῃ προστέταχε, καὶ διακονεῖν εἰς ἅπαντας τὰ παρὰ Θεοῦ. ἐζηλωκέναι γάρ φησι τὴν Ἱερουσαλὴμ ζῆλον μέγαν, οὐκ αὐτῇ τὸν ζῆλον ἐνιείς, καθάπερ καὶ πρότερον παρενηνεγμένῃ πρὸς ἀλλοκότους λατρείας, ἀλλ' ὑπὲρ αὐτῆς τοῖς πεπορθηκόσιν, οἷς καὶ ὠργίσθαι φησίν, οὐχ ὡς ἐν ἁπλῇ, καὶ μεμετρημένῃ κινήσει τυχόν, ἀλλ' ὡς ἐν ἀκροτάτῳ τε, καὶ ἀκράτῳ θυμῷ. ἐγὼ μὲν γάρ φησιν ἐπαίδευον τοὺς ἐμούς, καὶ οὐδὲν αὐτοὺς πέρα μέτρου πάσχειν ἤθελον. αὐτοὶ δὲ τῆς ἰδίας γνώμης τὴν ἀγριότητα δεινῶς τε, καὶ ἀχαλίνως ἐπῆγον, παρέντες οὐδὲν τῶν εἰς ὠμότητα, καὶ ἀπανθρωπίαν. τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τό, ἐγὼ μέν, ὠργίσθην ὀλίγα· αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακά. παιδεύει μὲν γὰρ ἐξ ἀγάπης ἡμαρτηκότας ὁ τῶν ὅλων Θεός, καὶ συμμέτρους ἡμῖν ἐπιφέρων αἰκίας, ἢ πόνους, μετασοβεῖ πρὸς τὸ ἄμεινον. οἱ δὲ δὴ πρὸς τοῦτο παρειλημμένοι, θηριοτρεπῶς ἐπιθρώσκουσι τοῖς παιδευομένοις ἔσθ' ὅτε. ἀλλ' ὀργίζεται Θεὸς ἐπ' αὐτοῖς ὀργὴν μεγάλην. ὁ μὲν γὰρ ὡς πατὴρ ἐπανορθοῦν ταῖς αἰκίαις ἤθελεν· οἱ δὲ ἀκράτοις ὁρμαῖς τοῖς κάμνουσιν ἐπεφέροντο.

Τοῦτο παθούσης τῆς ἐκκλησίας, ἠγνοήκασιν οἱ διώκοντες, ὅτι τῆς εἰς αὐτὴν ἀγριότητος ἀποτίσουσι λόγους, καὶ πικρὰς ἐξαιτηθήσονται δίκας, παρὰ τοῦ προεστῶτος Θεοῦ.

Διὰ τοῦτο τάδε λέγει κύριος. ἐπιστρέψω ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ ἐν οἰκτιρμῷ, καὶ ὁ οἶκός μου ἀνοικοδομηθήσεται ἐν αὐτῇ, λέγει κύριος παντοκράτωρ, καὶ μέτρον ἐκταθήσεται ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ ἔτι.

Δέδειχεν ὅτι παθοῦσα τὴν ἀποστροφὴν τοῦ διασώζειν ἰσχύοντος, ἀθλιότητός τε, καὶ ταλαιπωρίας εἰς τοῦτο κατώλισθεν, ἔσται δὲ πάλιν ἀκονιτί, καὶ λίαν εὐκόλως ἐν οἷς ἦν πάλαι, μετατεθέντος εἰς ἡμερότητα τοῦ προωργισμένου (δῆλον δὲ ὅτι τοῦ πάντα ἰσχύοντος Θεοῦ) μόνον δὲ οὐχὶ καὶ ὑπονοστοῦντος εἰς αὐτήν, διαιτεῖ τοῦ πάλιν ἀξιοῦσθαι φειδοῦς, καὶ ἀγάπης, καὶ ἀμνησικάκως ἀφεῖναι τὰ ἐγκλήματα. ὑπισχνεῖται γὰρ καὶ τὸν οἶκον ἐγείρειν, καὶ εὐμηκεστάτην ἀποφαίνειν τὴν Ἱερουσαλήμ. ἐμπέπρηστο μὲν γὰρ ὁ ναός, καθῄρητο δὲ καὶ αὐτὰ τὰ τῆς πόλεως τείχη, ὡς ὀλίγην, καὶ συνεσταλμένην ὁρᾶσθαι παντελῶς, καὶ εὐαριθμήτους ἔχειν τοὺς οἰκήτορας,

tempore captiuitatis, cũ fortaſſis nullo eos leni verbo affatus, nec alio quopiã, quod ſolatio eſſe poſſet, dignatus fuiſſet, incipit blandè loqui, & mãſuetudinis ſuæ in ipſos principiũ capeſſit. Ex ingenti igitur lætitia diuinus angelus exclamare Prophetæ dehinc iubet, & à Deo dicta cõmunicare cum omnibus. Inquit enim, [zelatus ſum Hieruſalem zelo magno,] non in ipſam zelũ effundens, quomodo & antea, cum in religiones monſtroſas tranſuerſim abiiſſet: ſed pro ipſa in vaſtatores, quibus & ſe iratũ ait, non vt ſimplici, & circumſcripta cõmotione fortaſſe: ſed vt ſummo, & implacabili furore. Ego enim, inquit, corripiebã meos, & nihil immoderatũ illos perpeti volebã. At ipſi pro ſua libidine horribilem, & indomitã ſæuitiam adhibuerũt, nihil ad crudelitatem immanitatémque prætermittentes. Hoc, opinor, eſt quod ait. [Ego quidẽ iratus ſum modicè: ipſi verò ſimul incubuerunt in mala.] Corripit enim peccatores vniuerſorum Deus ex charitate, modicíſque plagis, aut doloribus illatis, ad conſilia ſaniora cõpellit. Qui autem ad hoc pro miniſtris aſciſcuntur, aliquãdo ceu belluæ in eos qui corripiuntur incurſant. Verùm iraſcitur illis Deus ira magna. Nam ille vt parens verberibus corrigere volebat: illi verò effrænato impetu in afflictos irruebant.

Sic tractata Eccleſia, ignorabant perſecutores, ſe feritatis in illam ſuæ rationem reddituros, & Deo eius Præſidi graue ſupplicium ſoluturos.

Propterea hæc dicit Dominus. Conuertar ad Hieruſalem in miſericordia, & domus mea inſtaurabitur in ea, dicit Dominus omnipotens, & menſura extendetur ſuper Hieruſalem adhuc.

VIII. Oſtendit, quoniam ſe auerterit ab eo penes quem eſt ſalus, in tantam miſeriam, & ærumnam incidiſſe: rurſum tamen citra laborem, valdéque facilè in bonis priſtinis futuram, vbi prouocatus ad iram emollitus fuerit (omnipotens Deus vtique) & quaſi ad lenitatem redierit, rurſum eos indulgentia, & charitate dignando, depoſitáque iniuriarum memoria delicta condonando. Pollicetur enim & domum inſtauraturum, & Hieroſolymam longiſſimo ſpatio productũ. Crematum quippe erat templum, & ipſa vrbis mœnia diruta, vt exigua, & in anguſtũ redacta planè cerneretur, & incolas perpaucos haberet.

Sed, vt modo dixi, eam ad pristinam amplitudinem reuocaturum spondet, quod & factum est, Cyro quidem è captiuitate dimittente, Dario templum reædificare iubente, & ipsam vrbem mænibus cingi, ac muniri permittente.

1. Esdr. 1. & 6.

Videmus autem, Deum aliquando sanctorum fidem, & adhærentium sibi dilectionem exercentem, quibusdam temporibus Ecclesiam persecutionibus sinere exagitari. Attamen mediocriter vexatam statim erigere, suisque auxiliis de integro communire, & superna gratia domum suam exornare. Imò vnusquisque pius & vrbs, & templum Dei est. Sæpius autem probatur, & carnali voluptate, & mundana sollicitudine ad flagitia irritantibus, vt patientis anima ardere, & à muris, siue tutela deserta videatur. Verum miserante Deo, & sanctorum precibus sese ad mansuetudinem immutante, rursus ædificatur [in templum sanctum, in habitaculum Dei in spiritu,] depulsáque omni immunditia denuo mœnibus communitur, & ciuitas magni regis, hoc est, Christi efficitur.

Ephes. 2.

Et dixit ad me angelus, qui loquebatur in me. Adhuc clama, dicens, hæc dicit Dominus omnipotens. Adhuc diffundentur ciuitates in bonis, & miserebitur Dominus adhuc Sion, & eliget adhuc Hierusalem.

IX. Cum duraret diutius captiuitas, Iudææ, & nihilominus Samaritarum vrbes in meram solitudinem conuertebantur. Nam & domus conflagrauerant, & voce propemodum missa Babyloniorum sæuitiam accusabant, ipsáque ciuitatum species deformata, & destructa omnino visebatur. Paucissimis autem incolis, virum illustrem, aut alioqui insignem illic videre non erat: neque aliquos vitam genialem agitantes: sed mœstos omnes, fame, & inopia laborantes. Horum omnium fore finem promittit. Ait enim. [Diffundentur ciuitates in bonis,] hoc est, in antiqua fœlicitate versabantur, adauctæque bonorum cumulis faciem innouabunt, atque ad optata denuo reuertentur. [Miserebitur enim Dominus adhuc Sion, & eliget adhuc Hierusalem.]

Perpẽde porrò, quã prudẽter prophetica nobis procedat oratio. Non enim

A ἀλλ', ὡς ἔφην ἀρτίως, ἀνακομίζειν αὐτὴν ἐπαγγέλλεται πρὸς τὸ ἐν ἀρχαῖς, ὃ δὴ καὶ τετέλεσται, Κύρου μὲν ἀνέντος τῆς αἰχμαλωσίας, Δαρείου γε μὴν, καὶ αὐτὸν ἀναδείμασθαι προστάττοντος τὸν ναὸν, ἐφιέντος τε καὶ αὐτὴν τοῖς τείχεσιν ὀχυροῦν τὴν πόλιν.

Ὁρῶμεν δὲ, ὅτι διαγυμνάζων ἔσθ' ὅτε Θεὸς τῶν ἁγίων τὴν πίστιν, καὶ τῶν προσκειμένων αὐτῷ τὴν ἀγάπησιν, ἐφίησι κατὰ καιροὺς διώκεσθαι τὴν B ἐκκλησίαν. ἀλλ' ὀλίγα παθοῦσαν εὐθὺς ἀνίστησι, καὶ ἀνατειχίζει πάλιν ταῖς ἐπικουρίαις, καὶ τῇ ἄνωθεν χάριτι τὸν ἴδιον οἶκον στεφανοῖ. καὶ ἕκαστος δὲ τῶν εὐσεβεῖν ᾑρημένων καὶ πόλις ἐστὶ, καὶ οἶκος Θεοῦ. δοκιμάζεται δὲ πολλάκις, κατερεθιζούσης αὐτὸν εἰς φαυλότητα, καὶ σαρκικῆς ἡδονῆς, καὶ μερίμνης κοσμικῆς, ὡς δοκεῖν ἐμπεπρῆσθαί τε, καὶ τειχῶν ἐρήμην, ἤγουν ἀσφαλείας τὴν τοῦ παθόντος ἀπομεῖναι ψυχήν. ἀλλὰ κατοικτείροντος Θεοῦ, καὶ ταῖς τῶν ἁγίων λιταῖς μεταπιθεμένου πρὸς τὸ ἥμε- C ρον, οἰκοδομεῖται πάλιν εἰς ναὸν ἅγιον, εἰς κατοικητήριον Θεοῦ ἐν πνεύματι. καὶ δὴ ἁπάσης ἀπηλλαγμένης ἀκαθαρσίας, ἀνατειχίζεται παρὰ Θεοῦ, καὶ γίνεται πόλις τοῦ μεγάλου βασιλέως, τουτέστι, Χριστοῦ.

Καὶ εἶπε πρὸς μὲ ὁ ἄγγελος, ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί. ἔτι ἀνάκραγε λέγων, τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ. ἔτι διαχυθήσονται πόλεις ἐν ἀγαθοῖς, καὶ ἐλεήσει κύριος ἔτι τὴν Σιὼν, καὶ αἱρετιεῖ ἔτι τὴν Ἱερουσαλήμ.

D

Παρατείνοντος τοῦ χρόνου τῆς αἰχμαλωσίας, αἱ τῆς Ἰουδαίας πόλεις, οὐδὲν δὲ ἧττον καὶ τῆς Σαμαρειτῶν ἐξηρήμωντο παντελῶς. οἶκοί τε γὰρ ἦσαν ἐμπεπρησμένοι, καὶ μονονουχὶ τῆς Βαβυλωνίων ὠμότητος κατακεκραγότες, καὶ αὐτὰ δὲ τὰ τῶν πόλεων σχήματα, κατηφανισμένα, καὶ ἀνατετραμμένα παντελῶς. εὐαριθμήτων δὲ κομιδῇ κατοικούντων, ἄνδρα μὲν οὐκ ἦν λαμπρὸν, ἢ καὶ ἑτέρως ἐπίσημον ἰδεῖν, ἀλλ' οὐδὲ ἐν εὐπαθείᾳ ὄντας τινὰς, κατηφεῖς δὲ ἅπαντας, λι- E μῷ, καὶ πενίᾳ κατηχθισμένους. τούτων ἁπάντων ἔσεσθαι πέρας ἐπαγγέλλεται. διαχυθήσονται γάρ φησι πόλεις ἐν ἀγαθοῖς, τουτέστιν, ἐν ταῖς ἀρχαίαις εὐημερίαις ἔσονται, καὶ προσκειμένων αὐταῖς τῶν εἰς ἀφθονίαν ἀγαθῶν, μεταβαλοῦσι τὴν ὄψιν, καὶ ἀναδραμοῦνται πάλιν ἐν τοῖς κατ' εὐχήν. ἐλεήσει γὰρ κύριος ἔτι τὴν Σιὼν, καὶ αἱρετιεῖ ἔτι τὴν Ἱερουσαλήμ.

Ἄθρει δὲ ὅπως εὐτέχνως ἡμῖν ὁ τῆς προφητείας πρόεισι λόγος. οὐ γὰρ εἰς ἅπαν αὐτὴν

ἔλεος δ᾽ ἐν κατεπαγγέλλεται, οὔτε μὴν εἰς πάντα χρόνον αἱρετιεῖν· ἀλλὰ ὅ ἔτι φησί, μεμετρημένον ὥσπερ τὸν τῆς ἡμερότητος χρόνον ὑπισχνούμενος. ἔμελλε γὰρ μετὰ τοῦτο τοῖς ἔτι χείροσιν ἐναλῶναι κακοῖς, ἐπὶ ταῖς εἰς Χριστὸν παροινίαις κατεγνωσμένη. Οὐκοῦν τὸ ἔτι μεμετρημένον ὥσπερ δηλοῖ τὸν τῆς ἡμερότητος χρόνον, ἀπειλὴν ἔχοντα ἀσυμφανῆ τῶν συμβησομένων αὐτῇ κατὰ τοὺς καιροὺς τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας.

A vniuersè ipsũ fore misericordẽ spondet, nec in omne tempus electurum: sed adhuc, inquit, lenitatis veluti certa mensura definitum tempus promittens. Erat enim post hæc atrociores subitura calamitates, propter illatas Christo contumelias condemnata. Quocirca illud adhuc quasi dimensum benignitatis tempus declarat, cum comminatione occulta ipsi euenturorum, vbi Christus Saluator noster aduenerit.

Καὶ ἦρα τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ τέσσαρα κέρατα. Καὶ εἶπα πρὸς τὸν ἄγγελον τὸν λαλοῦντα ἐν ἐμοί· τί ἐστι ταῦτα κύριε; Καὶ εἶπε πρός με· ταῦτα τὰ κέρατα, τὰ διασκορπίσαντα τὸν Ἰούδαν, καὶ τὸν Ἰσραήλ, καὶ Ἱερουσαλήμ. Καὶ ἔδειξέ μοι κύριος τέσσαρας τέκτονας, καὶ εἶπα, τί οὗτοι ἔρχονται ποιῆσαι; Καὶ εἶπε· ταῦτα τὰ κέρατα τὰ διασκορπίσαντα τὸν Ἰούδαν, καὶ τὸν Ἰσραὴλ κατέαξαν, καὶ οὐδεὶς αὐτῶν ἦρε κεφαλήν. Καὶ εἰσήλθοσαν οὗτοι τοῦ ὀξῦναι αὐτὰ εἰς χεῖρας αὐτῶν. τὰ τέσσαρα κέρατα τὰ ἔθνη, τὰ ἐπαιρόμενα κέρας ἐπὶ τὴν γῆν τοῦ κυρίου, τοῦ διασκορπίσαι αὐτήν.

B *Et leuaui oculos meos, & vidi, & ecce quatuor cornua. Et dixi ad angelum, qui loquebatur in me, quid sũt hæc Domine? Et dixit ad me. Hæc cornua, quæ dissiparunt Judam, & Jsrael, & Hierusalem. Et ostendit mihi Dominus quatuor fabros, & dixi, quid isti veniunt facere? Et dixit. Hæc cornua quæ dissiparunt Iudam, & Israel confregerunt, & nullus eorum leuauit ca-* C *put. Et egressi sunt isti vt acuerent ea in manus eorum. Quatuor cornua gentes sunt, eleuantes cornu super terram Domini, vt dissipent eam.*

Ἐφ᾽ ἑτέραν ὅρασιν ὁ προφήτης ἔρχεται, καὶ οὐκ εἰς μακράν, ἵνα μὴ λόγῳ μόνῳ παιδεύοιτο τὰ ἐσόμενα· ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν συμβησομένων ἐν θεωρίαις γινόμενος, λεπτῶς τε, καὶ ἀκριβῶς εἰδείη τὰ σημαινόμενα. Τίς οὖν ἄρα ἐστὶν ὁ τῆς ὁράσεως νοῦς, ὡς ἂν οἷός τε ὦ, διειπεῖν πειράσομαι. Τὸ κέρας ἀεὶ παρὰ τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ λαμβάνεται μὲν εἰς εἰκόνα, καὶ ἀποτύπωσιν ἰσχύος, ἤγουν βασιλείας. κατασημαίνει δὲ πολλάκις καὶ ὑπεροψίαν, ὡς ἔν γε τῷ φάναι τὸν μακάριον Δαβίδ. εἶπα τοῖς παρανομοῦσι, μὴ παρανομεῖτε, καὶ τοῖς ἁμαρτάνουσι, μὴ ὑψοῦτε κέρας. ψάλλει δέ που καὶ περὶ Χριστοῦ, τὸ κέρας αὐτοῦ ὑψωθήσεται ἐν δόξῃ, τουτέστιν, ἡ βασιλεία, καὶ ἣν οὖν κατάρχει τῶν ὅλων ἰσχύς τε, καὶ ἐξουσία. ὁρᾷ τοιγαροῦν ὁ Προφήτης τέσσαρα κέρατα, τουτέστιν, ἔθνη τέσσαρα, σκληρά τε, καὶ ἀγχιμαχώτατα, πόλεις τε ὁμοῦ, καὶ χώρας ἐκκεραΐζειν εὐκόλως δυνάμενα. Καὶ οἱ μὲν εἶναι ταῦτά φασι τήν τε Ἀσσυρίων βασιλείαν, καὶ μέντοι πρὸς τῇδε τὴν τῶν Βαβυλωνίων, καὶ τρίτην τὴν Μακεδόνων. Ἀντίοχος γὰρ ὁ ἐπίκλην Ἐπιφανής, ἐκ Μακεδονίας ὤν, πεπόρθηκε τὴν Ἰουδαίαν. ἐναριθμοῦσι δὲ ταύτῃ καὶ τὴν Ῥωμαίων, ἣ μετὰ τὸν τοῦ σωτῆρος σταυρόν, εἷλε τὰ Ἱεροσόλυμα κατὰ κράτος. ἐπεὶ δὲ διερμηνεύων τῷ προφήτῃ τὴν ὅρασιν ὁ θεσπέσιος ἄγγελος, ἔφη περὶ τῶν κεράτων,

X. Ad aliam visionem Propheta venit, nec multo post, vt non solo verbo quæ futura sunt doceatur: sed cum euentura etiam viderit, subtiliter: & perfectè quæ significantur intelligat. Quod igitur sit huius visionis argumentum, quantum in me erit, declarare conabor. D Cornu in diuinis literis pro imagine quadam, & repræsentatione potentiæ, siue regni sumitur. Sæpe item superbiæ notionem habet, vt cum dicit B. Dauid, [Dixi iniquis, Nolite iniquè agere, & delinquentibus, nolite exaltare cornu.] Et alicubi de Christo psallit, [Cornu eius exaltabitur in gloria,] id est, regnum, viresque & potestas, qua imperet omnibus. Videt igitur Propheta cornua quatuor, hoc est, quatuor gentes, asperas, & fortissimas, & quæ vrbes atque regiones tanquam cornibus im- E petere, dissiparéque facile queant. Has quidem volunt esse regnũ Assyriorum, alterum Babyloniorum, tertium Macedonum. Antiochus enim cognomento Illustris, & Macedo Iudæam vastauit. Huic Romanorũ adnumerant, qui post Saluatorem in cruce mortuum, vi & armis Hierosolymam expugnarunt. Quoniam verò diuinus angelus Prophetæ visum interpretans de cornibus dixit,

Psal. 74.

Psal. 111.

" cornua ista quæ Iudam dissiparint, etiam Israelem confregisse, oportere puto nunc illis relictis, venire potius ad gentes, quæ Israelem contriuerunt. Sunt igitur quatuor principatus, per quos hæc passam Iudæam constat. Phulas enim primus duas tribus trans fluenta Iordanis domuit. Post eum Salmanasar, tertius Senacherib, & postremus Nabuchodonosor. Quare magis propriè de illis accipiatur, hæc scilicet esse quatuor cornua, quæ Iudam, & Israelem dissiparint. Deinde Deo Prophetæ visionem monstrante, & explicante, quatuor fabri apparent. Quærit rursum, quò, & qua de causa veniant. Respondet angelus in ipso loquens, quatuor cornua, quæ contriuerint, & dissiparint Iudam, & Israelem ingressos esse *vt acuerent*. Quid iam hoc sibi velle dicemus? Num concitabantur contra Israel, qui eum iam deuastauerant, & quos iratus in eos immiserat Deus, hos ferociores faciebat? Atqui clarum est, illum clamare, ac
" dicere, [Zelatus sum Hierusalem &
" Sion zelo magno, & ira magna irascor
" super gentes, quæ simul incubuerunt.
" Pro eo quod ego quidem iratus sum
" modicè, ipsæ verò simul incubuerunt
" in mala.] Qui autem parum, & modicè succenset, & zelo prosequitur vastatores, quia in captos supra quam dici potest sæuierint, quomodo contra eos acui cornua iubet? Itaque acuuntur quidem, non tamen contra Israel, sed contra semetipsa. In se mutuò namque insurrexerunt, Assyrios, ac Babylonios Persæ & Medi bello lacessiuerunt Cyro regnante, vt suprà dictum est. Quamobrem nisi exacuta fuissent cornua, & expugnati Babylonii, non fuisset seruitute absolutus Israel, non exemptus vinculis, & miseria intolerabili. Quatuor itaque fabri, cornua acuentes in manibus eorum, hoc est, habentium ea, siue victorum (vt reges Persarum intelligamus) intelligi possunt angeli, decentissimè ad Dei iussa conficienda constituti. Hoc igitur erat subigi Babylonios, & sub imperium Persarum, Medorúmque redigi, de quibus alibi vniuersorum Dominus ait.
" [Sanctificati sunt, & ego adduco eos.
" Gigantes veniunt implere furorem
" meum gaudentes simul, & superbientes.]

1. Paral. 5.

Esai. 13.

A ὅτι ταῦτα τὰ κέρατα τὰ διασκορπίσαντα τὸν Ἰούδαν, καὶ τὸν Ἰσραὴλ κατεάξαι, αἰσχρὸν οἶμαι καὶ νῦν ἐκεῖνα παρέντας, ἐπ' ἔθνη μᾶλλον ἐλθεῖν, τὰ συντετριφότα τὸν Ἰσραήλ. τέσσαρες δὲ οὖν γεγόνασιν ἀρχαὶ, δι' ὧν τοῦτο παθοῦσαν τὴν Ἰουδαίαν εὑρήσομεν. Φοὺλας μὲν γὰρ πρῶτος τὰς ἐπέκεινα, ὡς ἔφην, τῶν Ἰορδάνου ναμάτων εἷλε φυλάς. εἶτα μετ' ἐκεῖνον ὁ Σαλμανασάρ, καὶ τρίτος Σενναχηρεὶμ, καὶ τελευταῖος μετ' ἐκείνους ὁ Ναβουχοδονόσωρ. οὐκοῦν οἰκειότερον νοηθείη ἂν ἐπ' αὐτῶν, ὅτι ταῦτά ἐστι τὰ B τέσσαρα κέρατα τὰ διασκορπίσαντα τὸν Ἰούδαν, καὶ τὸν Ἰσραήλ. εἶτα Θεοῦ καταδεικνύοντός τε, καὶ αἰθριάζοντος τῷ Προφήτῃ τὴν ὅρασιν, τέσσαρες ὁρῶνται τέκτονες. ἤρετο δὲ πάλιν, ὅποι τε, καὶ ἐφ' ὅτῳ βαδίζοιεν· εἶτά φησιν ὁ λαλῶν ἄγγελος ἐν αὐτῷ, ὅτι τὰ τέσσαρα κέρατα τὰ συντετριφότα τε, καὶ διασκορπίσαντα τὸν Ἰούδαν, καὶ τὸν Ἰσραὴλ, εἰσῆλθον ὀξῦναι. τί οὖν ἐροῦμεν καὶ διὰ τούτου πάλιν ἀποσημαίνεσθαι; ἆρα γὰρ παρωξύνοντο κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ, οἱ ἤδη πεπορθηκότες, καὶ ἀγριωτέρους ἀπετέλει C Θεὸς τοὺς ἐξ ὀργῆς αὐτοῖς ἐπηνεγμένους; καίτοι φαίνεται διακεκραγὼς, καὶ λέγων, ἐζήλωκα τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ τὴν Σιὼν ζῆλον μέγαν, καὶ θυμῷ μεγάλῳ ὀργίζομαι ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ συνεπιθέμενα. ἀνθ' ὧν ἐγὼ μὲν ὠργίσθην ὀλίγα, αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακά. ὁ δὲ ὀλίγα, καὶ συμμέτρως ὠργισμένος, καὶ ζῆλον ἐπαφιεὶς τοῖς πεπορθηκόσιν, ὅτι παρὰ λόγον δεδράκασι τὰ εἰς τοὺς ἁλόντας τολμήματα, πῶς ὀξύνεσθαι κατ' αὐτῶν κελεύει τὰ D κέρατα; οὐκοῦν ὀξύνονται μὲν, πλὴν οὐ κατά γε τοῦ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ κατὰ σφῶν αὐτῶν. κατεξανέστησαν γὰρ ἀλλήλων, καὶ πεπολεμήκασιν Ἀσσυρίοις τε, καὶ Βαβυλωνίοις Πέρσαι, καὶ Μῆδοι, Κύρου βεβασιλευκότος, καθάπερ ἤδη προείρηται. οὐκοῦν, εἰ μὴ ὠξύνθη τὰ κέρατα, καὶ ἐπεπόρθητο τὰ Βαβυλωνίων, οὐκ ἂν ἀπήλλακτο δουλείας ὁ Ἰσραὴλ, οὐκ ἂν ἀνείθη δεσμῶν, καὶ τῆς ἀφορήτου ταλαιπωρίας. οἱ τοίνυν τέσσαρες τέκτονες, οἱ τὰ κέρατα παραθήγοντες ἐν χερσὶν αὐτῶν, τουτέστι, τῶν E ἐχόντων αὐτὰ, ἤτοι τῶν κρατούντων (ἵνα τοὺς Περσῶν νοῶμεν βασιλέας) νοηθεῖεν ἄγγελοι, τὸ δοκοῦν Θεῷ ἀποπεραίνειν εὖ μάλα τεταγμένοι. τοῦτο ἦν ἄρα τὸ ἁλῶναι τὴν Βαβυλωνίων, καὶ ὑπὸ χεῖρα γενέσθαι Περσῶν τε, καὶ Μήδων, περὶ ὧν ἑτέρωθί πού φησιν ὁ τῶν ὅλων δεσπότης. ἡγιασμένοι εἰσὶ, καὶ ἐγὼ ἄγω αὐτοὺς, γίγαντες ἔρχονται πληρῶσαι τὸν θυμόν μου, χαίροντες ἅμα, καὶ ὑβρίζοντες.

A

ΚΕΦΑΛ. β.

Καὶ ἦρα τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ, καὶ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ σχοινίον γεωμετρικόν. Καὶ εἶπα πρὸς αὐτὸν, ποῦ σὺ πορεύῃ; Καὶ εἶπε πρός με. Διαμετρῆσαι τὴν Ἱερουσαλὴμ, τοῦ ἰδεῖν πηλίκον τὸ πλάτος αὐτῆς ἐστι, καὶ πηλίκον τὸ μῆκος. Καὶ ἰδοὺ ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοὶ εἱστήκει, καὶ ἄγγελος ἕτερος ἐξεπορεύετο εἰς συνάντησιν αὐτοῦ, καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν, λέγων, καταπάκαρπος κατοικηθήσεται Ἱερουσαλὴμ ἀπὸ πλήθους ἀνθρώπων, καὶ κτηνῶν ἐν μέσῳ αὐτῆς, καὶ ἐγὼ ἔσομαι αὐτῇ, λέγει κύριος, τεῖχος πυρὸς κυκλόθεν, καὶ εἰς δόξαν ἔσομαι ἐν μέσῳ αὐτῆς.

ΟΤΙ μὴ κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ ὠξύνθη τὰ κέρατα, κατ' ἐκείνων δὲ μᾶλλον, οἱ εἷλόν τε, καὶ πεπορθήκασι τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ μέντοι τὴν Ἰουδαίαν, ἡ γείτων ὅρασις ἐνδείξειεν ἄν, καὶ μάλα εὐκόλως. αἴρει γὰρ πάλιν τοὺς ὀφθαλμοὺς ὁ Προφήτης, καὶ οὐχὶ δὴ πάντως τοὺς τοῦ σώματος, τοὺς δὲ μᾶλλον καὶ νοητούς. εἶτά τινα τεθεᾶσθαί φησιν ἐν ἀνδρὸς σχήματι, σχοινίον κατέχοντα γεωμετρικόν, ἤρετο δὲ πάλιν ἐφ' ὅτῳ τε βαδίζει, καὶ τίς ὁ σκοπὸς αὐτοῦ. τοῦ δὲ δὴ φάσκοντος διαμετρῆσαι τὴν Ἱερουσαλὴμ, * * * * * *
* * * * * * * ἐμπρησθέντος δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ θείου ναοῦ, καὶ τῆς ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν οἰκούντων, καὶ πόλεων ἀνατετραμμένων, ἀνήρητό πως ἡ ἐλπὶς τοῦ καὶ εἰσαῦθις αὐτὴν ἀναστῆναι δύνασθαι. δείκνυσιν οὖν Θεὸς, ὅτι τῶν κεράτων παρωξυμμένων, τουτέστι, τῶν ἐθνῶν, ἤτοι τῶν βασιλειῶν, καὶ τὸν πρὸς ἀλλήλους πόλεμον συγκεκροτηκότων, ἀναστήσεται μὲν Ἰσραὴλ, οἰκησθήσεται δὲ πάλιν κατευρυνθήσεται ἡ Ἱερουσαλὴμ καὶ θείᾳ δυνάμει πεπυργωμένη, καὶ οἷα ἀμάχῳ φλογὶ ταῖς ἄνωθεν εὐθυμίαις διεζωσμένη. τρέχει τοίνυν ὁ ἄγγελος ἐκμετρῆσαι τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ οἷα ὁρίσαι πλατεῖαν αὐτὴν, καὶ εὐμηκεστάτην. καὶ ταυτὶ μὲν ἱστορικῶς.

Φαίην δ' ἂν ὅτι καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ νοοῖτο ἂν εἰκότως ἡ ὅρασις. τετυράννευκε μὲν γὰρ κατὰ πάντων ὁ Σατανᾶς τῶν ὄντων ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ γεγόνασιν αἰχμάλωτοι, τοῖς ἐκείνου ζυγοῖς ὑποτεταγμένοι. ἀλλ' ἡ τοῦ Σωτῆρος χάρις συνέτριψε μὲν τὸ ἐκείνου κέρας, κατελέπτυνε δὲ τὴν ὑπερηφανίαν. τεθριάμβευκε γὰρ, ἀρχάς τε, καὶ ἐξουσίας καὶ κοσμοκράτορας, τὰς ἀντικειμένας δυ-

CAPVT II.

Et leuaui oculos meos, & vidi, & ecce vir, & in manu eius funiculus geometricus. Et dixi ad eum, quo tu vadis? Et dixit ad me; Vt dimetiar Hierusalē, & videā quanta latitudo eius est, & quanta longitudo. Et ecce angelus qui loquebatur in me, stabat, & angelus alius egrediebatur in occursum eius, & dixit ad eum, dicens, frugifera habitabitur Hierusalem à multitudine hominū, & iumentorū quæ in medio eius, & ego ero illi, dicit Dominus, murus ignis in circuitu, & in gloriam ero in medio eius.

B

NON esse exacuta cornua contra Israelem, sed contra eos potius qui Hierosolymam, atque etiam Iudæam euerterunt, ac lacerarunt, proximè superior visio planissimè demonstrat. Eleuat siquidem rursum oculos Propheta, non vtique corporis, sed interiores potius, & qui intelligentia percipiuntur. Tum quendam se vidisse ait forma, & habitu viri, funiculum tenentem geometricum, quem percunctatus est, cuius rei gratia veniret, & quid sibi proposuisset. Eo respondente, velle metiri Hierusalem * * * * * * * * * * * * * * * * * incenso autem & ipso diuino templo, pérque totam Iudæam domibus, & vrbibus excisis, eam rursus erectum iri, spes aliquo modo perierat. Ostendit ergo Deus, cornibus exacutis, hoc est, gentibus, siue regnis inter se belligerantibus resurrecturum Israel, & habitandam de integro iam dilatatam Hierusalem, diuina virtute munitam, supernisque fauoribus velut inexpugnabili flamma circumseptam. Currit ergo angelus vt metiatur Hierusalem, eiúsque latitudinem, & longitudinem quasi definiat. Et hæc quidem historicè.

XI.

C

Suspicor [illegible]

D

E

Affirmauerim porrò, etiam de ipsa Christi Ecclesia visum hoc aptè explicari posse. Exercuerat enim tyrannidem Satanas in mortales vniuersos, eramúsque captiui, illius iugo subditi. Verùm Saluatoris gratia eius cornu cōtriuit, & superbiam attenuauit. Triumphauit enim principes, & potestates, & mundi rectores, & aduersarias virtutes,

eripuitque nos, & illius vinculis expediuit. Excitauit Ecclesiam nostram verè sanctam, & fama nobilē ciuitatē, latam, & longissimam, quam cum fructu incolimus homines, & iumēta, hoc est, verbo Dei instituti iam, & qui adhunc terminum nondum peruenerunt, peruenient autem, & sacra doctrina adhuc imbuuntur. Habitamus ciuitatem, quam munit ipse Christus, viribus quantas oratio complecti nulla potest, vrens aduersarios, & gloria sua implēs, & quasi in medio habitantium stans, quibus id promisit, in hæc verba, [Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, vsque ad consummationem seculi.] Huius sanctæ ciuitatis meminit alicubi Propheta quoque Esaias, his verbis. [Oculi tui videbunt Hierusalem, ciuitas diues, tabernacula quæ non cōmouebuntur, neque mouebuntur paxilli tabernaculi eius, neque funiculi eius disrumpentur.] Et ipsā sic alloquitur. [Dilata locū tabernaculi tui, & tentoriorū tuorum. Fige, ne parcas, adhuc ad dexterā & sinistram dilata.] Dilatatur enim Ecclesia Christi, & in immensum extenditur, innumerabiles semper ipsum adorantes suscipiens.

Esai. 33.

Esai. 54.

O, ô fugite de terra Aquilonis, dicit Dominus. Quia de quatuor ventis cæli congregabo vos, dicit Dominus. In Sion saluamini, qui habitatis filiam Babylonis.

XII. Ingemiscit quodammodo super iis, qui captiui fuerant, vt ærumna intolerabili exercitis: atque etiam de cætero decedere Chaldæorum terra hortatur, quod illis iam istuc facere nemine vetante liceat, & ipse hostium impressionibus dispersos colligat. Filiam porrò Babylonis, & terram Aquilonis Chaldæorum regionem nominat. Metropoles enim aliis vrbibus sibi subiectis instar matrum sunt. Chaldæorum verò regio Aquilonem inter, & orientem sita est. Et ista quidem à nobis secundùm historiam dicta rursum sunto.

Transit autem sermo ad considerationem spiritualem, & personam Saluatoris deinceps insinuat, dulci affectu veluti liquescentis, & propemodum illacrymantis mortalibus, quia omnes ad tyrannum satanam colendum properent, & illi seruiant seruitutem adeo immitem, vt dum eius volūtati obsequuntur, magno & graui onere premi videantur.

ναμεις. ἐξείλετο δὲ ἡμᾶς, καὶ τῶν ἐκείνου δεσμῶν ἀπέλυσεν· ἤγειρεν ἡμῶν τὴν ἐκκλησίαν, τὴν ἁγίαν ἀληθῶς, καὶ διαβόητον πόλιν, τὴν εὐρεῖαν, καὶ εὐμηκεστάτην, ἣν κατακάρπως ᾠκήσαμεν ἄνθρωποί τε, καὶ κτήνη, τουτέστιν, οἱ λελογχημένοι τε ἤδη, καὶ οἱ μήπω πρὸς τοῦτο ἥκοντες μὲν, ἥξοντες δὲ καὶ μυσταγωγούμενοι, κατῳκήσαμεν πόλιν, ἣν αὐτὸς τειχίζει Χριστὸς, ἀρρήτοις δυνάμεσι καταφλέγων τοὺς ἀνθεστηκότας, καὶ τῆς ἑαυτοῦ δόξης ἀναπιμπλῶν, καὶ οἷον ἑστηκὼς ἐν μέσῳ τῶν οἰκούντων, οἷς ἐπηγγέλλετο λέγων. ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. Ταύτης τῆς ἁγίας πόλεως διεμέμνητό που καὶ ὁ προφήτης Ἡσαΐας, λέγων, οἱ ὀφθαλμοί σου ὄψονται Ἱερουσαλὴμ πόλις πλουσία, σκηναὶ αἳ οὐ μὴ σεισθῶσιν, οὐδ' οὐ μὴ σαλευθῶσιν οἱ πάσσαλοι τῆς σκηνῆς αὐτῆς, οὐδὲ τὰ σχοινία αὐτῆς οὐ μὴ διαρραγῶσι. καὶ πρὸς αὐτὴν δέ φησι πλάτυνον τὸν τόπον τῆς σκηνῆς σου, καὶ τῶν αὐλαιῶν σου. πῆξον, μὴ φείσῃ, ἔτι εἰς τὰ δεξιὰ καὶ εἰς τὰ ἀριστερὰ ἐκπέτασον. κατευρύνεται γὰρ ἡ ἐκκλησία Χριστοῦ, καὶ εἰς ἄπειρον ἐκτείνεται, ἀναριθμήτους ἀεὶ δεχομένη τοὺς προσκυνοῦντας αὐτόν.

Ὦ, ὦ φεύγετε ἐκ γῆς βορρᾶ, λέγει κύριος, διότι ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων τοῦ οὐρανοῦ συνάξω ὑμᾶς, λέγει κύριος. εἰς Σιὼν ἀνασώζεσθε οἱ κατοικοῦντες θυγατέρα Βαβυλῶνος.

Ἐπιστυγνάζει μὲν ὥσπερ τοῖς παθοῦσι τὴν αἰχμαλωσίαν, ὡς δύσοιστον ἀνατλᾶσι τὴν ταλαιπωρίαν, καὶ δὴ καὶ ἀπονοσφίζεσθαι κελεύει λοιπὸν τῆς Χαλδαίων χώρας, ὡς ἐνὸν ἤδη τοῦτο δρᾷν αὐτοῖς, διείργοντος οὐδενὸς, αὐτοῦ τε συλλέγοντος ἐκ τόπου παντὸς τοὺς ταῖς τῶν πολεμίων προσβολαῖς κατεσκεδασμένους. θυγατέρα δὲ Βαβυλῶνος, καὶ γῆν τοῦ βορρᾶ τὴν τῶν Χαλδαίων χώραν ὀνομάζει. αἱ γὰρ μητροπόλεις ἐν τάξει μητέρων τεθεῖνται ταῖς ἄλλαις, αἳ περίοιεν ἂν ὑπ' αὐταῖς. βορειοτέρα δέ πως, καὶ πρὸς ἠῶ κειμένη τῶν Χαλδαίων ἡ χώρα. καὶ ταυτὶ μὲν ἡμῖν, ὡς πρός γε τὰ ἐκ τῆς ἱστορίας εἰρήσθω πάλιν.

Μεταφοιτᾷ δὲ ὁ λόγος εἰς θεωρίαν τὴν πνευματικὴν, καὶ τὸ τοῦ σωτῆρος ἤδη πως εἰσκρίνεται πρόσωπον, καταγλυκαινομένου τρόπον τινὰ, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ ἐπιδακρύοντος τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, διότι πάντας τῷ τυραννήσαντι σατανᾷ λατρείαν ὑποδραμεῖν, καὶ δουλείαν ἀνατλῆναι τὴν οὕτω σκληρὰν, ὡς τοῖς ἐκείνου θελήμασιν ὀργᾶν κατηχθισ-

μένοις. προστρέπει τοίνυν ἀποδραμεῖν ὡς ἐκ γῆς Βορρᾶ, τουτέστιν, ὡς ἀπὸ χώρας τῆς κατεψυγμένης. ἵνα τοῦτου πλαγίως διάθεσίν τινα, καὶ ἠθῶν κατάστασιν ἐννοῶμεν κοσμικήν, ἣν εἴπερ τις ἔχοι, καὶ αὐτὴν ὁρῷτο κατοικῶν, οὐκ ἂν εἴη τῷ πνεύματι ζέων, οὐδ' ἂν ἔχοι κάτοικον ἐν ἑαυτῷ τὸν διάπυρον τοῦ Θεοῦ λόγον. ψάλλει γάρ που πρὸς Θεὸν ὁ Δαβίδ, πεπυρωμένον τὸ λόγιόν σου σφόδρα, καὶ ὁ δοῦλός σου ἠγάπησεν αὐτό. οὐκοῦν ὁ τὸν ζέοντα καὶ διάπυρον τοῦ Θεοῦ λόγον οὐκ ἔχων, ἀπεψυγμένος ἂν εἴη, καὶ νεκρός. καταψυγήσεται γὰρ ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν, ἔφη Χριστός. καὶ ἡ θυγάτηρ δὲ Βαβυλῶνος ἡ ἁμαρτία λελέξεται, καὶ μάλα εἰκότως, εἴπερ ἐστὶν ἀληθὲς, ὡς ἑρμηνεύεται μὲν σύγχυσις, ἡ Βαβυλὼν. εἴη δ' ἂν ἔργον τὸ πλημμελεῖν, οὐχὶ νοῦ καθεστηκότος καὶ ἐρηρεισμένου, συγκεχυμένου δὲ μᾶλλον, καὶ οἱονεί πως καταμεθύοντος ταῖς εἰς φαυλότητα ῥοπαῖς. δεῖ δὴ οὖν ἄρα ἀποφοιτᾶν ὡς ἐκ γῆς Βορρᾶ τῆς ἀπεψυγμένης, καὶ νεκρᾶς τοῦ νοῦ διαθέσεως, μεταφοιτᾶν δὲ εἰς Σιὼν, τουτέστιν, εἰς τὸ ἀληθινὸν σκοπευτήριον, ἵνα νοῶμεν τὴν ἐκκλησίαν Χριστοῦ, ἐν ᾗ γεγονότες κατοψόμεθα τὸ τοῦ Θεοῦ δοκοῦν, καὶ τοὺς ἐπὶ τῇ ἁγίᾳ, καὶ ὁμοουσίῳ τριάδι περιαθρήσομεν λόγους, καὶ αὐτὸν εὑρήσομεν ἐκ παντὸς ἡμᾶς τρόπου συναγείροντα Χριστὸν, καὶ συνδέοντα πνευματικῶς εἰς ὁμοψυχίαν. ἔφη γὰρ περὶ ἡμῶν, ὅτι καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω, ἃ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αὐλῆς ταύτης, κἀκεῖνά με δεῖ ἀγαγεῖν, καὶ γενήσεται μία ποίμνη, καὶ εἷς ποιμήν.

Διότι τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ. ὀπίσω δόξης ἀπέσταλκέ με ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ σκυλεύσαντα ὑμᾶς, διότι ὁ ἁπτόμενος ὑμῶν ὡς ὁ ἁπτόμενος τῆς κόρης τοῦ ὀφθαλμοῦ αὐτοῦ.

Ὅτι μὲν ἐπήμυνέ τι, καὶ ἐλυτροῦτο Χριστὸς καὶ τοὺς πάλαι λαοὺς, ἐνδοιάσειεν ἂν οὐδεὶς, εἴγε νοῦν ἔχει τῆς ἀληθείας τὸν ἐραστήν. εἰ γὰρ αὐτὸς ἦν ἡ πέτρα δεδιψηκότα κατὰ τὴν ἔρημον ποτίζων τὸν Ἰσραὴλ, καὶ αὐτός ἐστιν ὁ δι' οὗ τὰ πάντα παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, πῶς ἐστιν ἀμφιβάλλειν, ὅτι δι' αὐτοῦ καὶ πᾶσα λύτρωσις κατὰ πάντα καιρὸν, καὶ ἅπας ἐπικουρίας ἐπετελεῖτο τρόπος; πλὴν ἔν γε τούτῳ φαμὲν τοῖς ἐν πίστει δεδικαιωμένοις, καὶ ἡγιασμένοις ἐν πνεύματι προσφωνεῖν αὐτὸν, καὶ τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως καταστημαίνειν τρόπον. ὀπίσω γὰρ δόξης ἀπεστάλθαι φησί, καὶ ψευδοεπήσειεν ἂν οὐδαμῶς. εἰ γὰρ ἐν μορφῇ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ὑπάρχων ὁ ἐξ αὐτοῦ τε, καὶ ἐν αὐτῷ Θεὸς λόγος, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, καθά γέ-

A Est igitur illis auctor aufugiendi, vt ex terra Aquilonis, hoc est, ex terra frigida: vt hinc affectionem quandam, morúmque constitutionem mundanam cogitemus, quam si quis habuerit, ipsámque visus fuerit habitare, non erit spiritu feruens, nec habebit in se habitans ignitum Dei verbum. Psallit namque alicubi Dauid, [Ignitum eloquium tuum vehementer, & seruus tuus dilexit illud.] Quocirca qui feruidum, & B ignitum Dei eloquium non habet, frigidus, & mortuus est. Propter abundantiam enim iniquitatis fore vt refrigescat charitas multorum, etiam Christus dixit. Filia verò Babylonis peccatum appellabitur: & perquam appositè, si verum est, ea voce confusionem significari. Erit igitur peccare negotium animi nondum constituti, & firmati: sed confusi potius, & quodammodo inclinationibus ad vitia temulenti. Recedendum itaque quasi de terra Aquilonis, à frigida & mortua affe-C ctione animi, & transeundum in Sion, hoc est, ad veram speculam, vt intelligamus Ecclesiam Christi, in qua versantes, videbimus voluntatem Dei, & doctrinam de sancta, consubstantialique Trinitate expendemus, & ipsum Christum inueniemus nos omnimodis congregantem, spiritualique vinculo ad concordiam colligantem. Dixit enim de nobis, [Quia & alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & erit vnum D ouile, & vnus pastor.]

Psal. 118.

Matt. 24.

Ioan. 10.

Quia hæc dicit Dominus omnipotens. Post gloriam misit me ad gentes quæ spoliauerunt vos, quia qui tangit vos, quasi tangens pupillam oculi sui.

XIII.

Christū etiā veteribus populis auxiliariū, & liberatorē fuisse, nemo studiosus veritatis vocare in dubiū potest. Si enim ipse erat illa petra, sitibundū in solitudine Israelem potans, & ipse est per quem E omnia à Deo & patre accepimus, neutiquam dubitandū, quin per ipsū quoque omnis liberatio omni tēpore, & omne genus auxilii administratū sit. Iam verò his verbis ipsū in fide iustificatos, & sanctificatos in spiritu alloqui, & incarnationis modū ostēdere dicimus. Post gloriam enim missum se ait, nec potest orationis vanitatē adhibere vllo modo. Si enim cum in forma Dei patris esset, qui ex ipso, & in ipso est Deus verbū, [nō rapinā arbitratus est, esse se æqualē Deo,]

Num. 20.

Philip. 2.

sicut scriptum est, nihilominus ad formam serui deuenit, & humiliauit semetipsum, factus similis nobis, quomodo non post gloriam ipsi summopere congruentem factus est? Quæ igitur causa fuit, vt temporalem ignominiam pateretur? Quia venit spoliatum spoliatores, & qui degentes in terris, id est, nos iugo suo subiecerant, quos malignæ, & aduersariæ potestates impotenter deprædabantur. Nunc vicissim spoliantur, Christo omnium nostrûm Saluatore nos in ipso congregante per fidem, & adoratores suos illorum potentia, & dominatione afflictatos instituente, tantámque securitatem afferente, vt qui nobis exhibere molestiam conetur, tantum non pupillam suam tangat. Semper enim persecutoribus Ecclesiæ conatus ipsorum in caput reciderunt, & possit super vnoquoque dici quod extat in Psalmis, [Lacum aperuit, & effodit eum, & cadet in foueam quam fecit. Conuertetur labor eius in caput ipsius, & in verticem eius iniquitas ipsius descendet.] Tanget igitur se, inquit, qui animabus in me credentium insidiatur. Hoc igitur per Psalmistam dicit, [Nolite tangere Christos meos, & in Prophetis meis nolite malignari. Si enim sumus corpus Christi, & membra * de membro,] quomodo corpus suum peccatoribus obiecerit? aut quomodo membra sua malis cumulari sustinuerit? Imo, quomodo non vltima luant supplicia, qui seruis eius scelerate insidias moliuntur?

Psal. 7.

Psal. 104.

1. Cor. 12.

* In Græco est ἐκ μέρους, ex parte, [illegible]

Quia ecce ego infero manum meam super eos, & erunt prædæ his qui seruierant eis, & cognoscetis quia Dominus omnipotens misit me.

XIV. Tetigit enim rectores mundi huius Christus, manúque intoleranda cruenti draconis capita cōtriuit, deditque nobis [calcare supra serpentes, & scorpiones, & super omnē virtutem inimici.] Et qui erant aliquādo formidabiles, & atrocissimi, quibúsque obuiā iri non poterat, facti sūt spolia seruis suis. Nos enim qui quondam peccatorū tyrannidem patiebamur, iustificati quidē sumus in Christo, & iam ad tantam securitatem spiritualē peruenimus, vt omni virtute possimus excellere, & in Christo vitā angelicam probe viuere. Deinde charismatis eius repleri, & accipere potestatem cōtra spiritus immundos, & dæmones in-

Gen. 3.
Luc. 10.

A γεγενῆσθαι, καθίκετο δὲ καὶ εἰς δούλου μορφὴν, καὶ τεταπείνωκεν ἑαυτὸν, γενόμενος καθ' ἡμᾶς, πῶς οὐκ ὀπίσω γέγονε τῆς ὅτι μάλιστα πρεπούσης εὐκλείας αὐτῷ; τίς οὖν ὁ λόγος τοῦ χρῆναι παθεῖν αὐτὸν τὴν πρόσκαιρον ἀδοξίαν; ἀφίκετο μὲν γὰρ σκυλεύσων τοὺς πεπορθηκότας, καὶ τοὺς σφισὶν αὐτοῖς ὑποτεθεικότας ζυγοῖς τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, τουτέστιν, ἡμᾶς, οὓς αἱ πονηραὶ, καὶ ἀντικείμεναι δυνάμεις ἀφέτως κατελῄζοντο. σκυλεύονται δὲ νυνὶ, τοῦ B πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ συγκομίζοντος ἡμᾶς διὰ τῆς πίστεως εἰς ἑαυτὸν, καὶ ἰδίους ἱστάντος προσκυνητὰς, τοὺς ταῖς παρ' ἐκείνων πλεονεξίαις πεφορτισμένους, καὶ τοσαύτην ἡμῖν παρέχοντος τὴν ἀσφάλειαν, ὥστε τὸν ἐθέλοντα λυπεῖν, μονονουχὶ τῆς ἰδίας ἅπτεσθαι κόρης. περιτρέπεται γὰρ ἀεί πως εἰς τοὐναντίον τῶν πραγμάτων ἡ ἔκβασις, τοῖς διώκουσι τὴν ἐκκλησίαν; λέγοιτο δ' ἂν ἐφ' ἑκάστῳ, τὸ ἐν ψαλμοῖς, λάκκον ὤρυξε, καὶ ἀνέσκαψεν αὐτὸν, καὶ ἐμπεσεῖται εἰς βόθρον, ὃν εἰργάσατο, ἐπιστρέψει ὁ πόνος αὐτοῦ εἰς κεφαλὴν αὐ- C τοῦ, καὶ ἐπὶ κορυφὴν αὐτοῦ ἡ ἀδικία αὐτοῦ καταβήσεται. ἅψεται δὲ οὖν ἑαυτοῦ φησὶν, ὁ ταῖς τῶν ἐμοὶ πεπιστευκότων ἐπιβουλεύων ψυχαῖς. τοῦτό τοί φησι καὶ διὰ τῆς τοῦ ψάλλοντος φωνῆς, μὴ ἅπτεσθε τῶν Χριστῶν μου, καὶ ἐν τοῖς προφήταις μου μὴ πονηρεύεσθε. εἰ γὰρ ἐσμὲν σῶμα Χριστοῦ, καὶ μέλη ἐκ μέλους, πῶς ἂν προοῖτο τοῖς φιλαμαρτήμοσι τὸ ἴδιον σῶμα; ἢ πῶς ἀνέξεται κακῶν ἀναπιμπλᾶν τὰ μέλη; μᾶλλον δὲ, πῶς οὐκ ἂν τὴν ἐσχάτην ἀπο- D τίσαιεν δίκην, οἱ τοῖς ὑπ' αὐτῷ γεγονόσιν ἀνοσίως ἐπιβουλεύοντες;

Διότι ἰδοὺ ἐγὼ ἐπιφέρω τὴν χεῖρά μου ἐπ' αὐτοὺς, καὶ ἔσονται σκῦλα τοῖς δουλεύουσιν αὐτοῖς, καὶ γνώσεσθε διότι κύριος παντοκράτωρ ἐξαπέσταλκέ με.

Ἥψατο γὰρ τῶν κοσμοκρατόρων τοῦ αἰῶνος τούτου Χριστὸς, καὶ ἀφορήτῳ χειρὶ τὰς τοῦ μιαιφόνου δράκοντος συνέτριψε κεφαλὰς, καὶ δέδωκεν ἡμῖν πατεῖν ἐ- E πάνω ὄφεων, καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. καὶ οἱ ποτὲ δεινοὶ, καὶ παγχάλεποι, καὶ δυσαντίτυποι ἔχοντες τὴν προσβολὴν, γεγόνασι σκῦλα τοῖς δεδουλωκόσιν αὐτοῖς. ἡμεῖς γὰρ οἱ πάλαι ταῖς ἁμαρτίαις τυραννούμενοι, δεδικαιώμεθα μὲν ἐν Χριστῷ, ἀφίγμεθα δὲ ἤδη πρὸς τοῦτο λοιπὸν εὐθυμίας πνευματικῆς, ὡς διαπρέπειν δύνασθαι διὰ πάσης ἀρετῆς, καὶ τὸν ἐν Χριστῷ τε, καὶ ἀγγελικὸν κατορθῶσαι βίον, εἶτα χαρισμάτων ἀναπίμπλασθαι τῶν παρ' αὐτοῦ, καὶ λαβεῖν ἐξουσίαν κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων, καὶ δαιμόνων

ἀνοσίοις ἐπιτιμᾶν, ὑποστρωννύντος Χριστοῦ, καὶ συντρίβοντος ὑπὸ πόδας ἁγίων αὐτόν τε τὸν Σατανᾶν, καὶ τὰς ὑπ᾽ αὐτοῦ δυνάμεις πονηρίας. καθ᾽ ἕτερον δὲ τρόπον σκυλεύσαιεν ἂν τινες τοὺς ποτὲ κεκρατηκότας. ὅτε γὰρ τῶν ἰδίων καταθλοῦμεν παθῶν, καὶ τοῦ παντὸς ἄξιον ποιούμεθα λόγου, τὸ κρατεῖν ἡδονῶν κοσμικῶν τε, καὶ σαρκικῶν, καὶ ἁπάσης ἐκτόπου καὶ μυσαρᾶς ἐπιθυμίας, τότε τοὺς κεκρατηκότας ποτὲ νενικήκαμεν, κἂν ἴδωμεν ἑαυτοὺς γεγονότας ἐν τούτοις. τότε δὴ τότε γνωσόμεθα καὶ διὰ πείρας αὐτῆς, ὅτι Θεὸς ὢν ὁ λόγος, ἀπεστάλη μετὰ σαρκὸς εἰς τόνδε τὸν κόσμον παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, καὶ ὀπίσω δόξης γέγονεν οὐχ ἑτέρου τοῦ χάριν, ἢ ἵνα δεσμεύσῃ τὸ συντετριμμένον, νευρώσῃ τὸ ἠσθενηκὸς, ἀνορθώσῃ τὸ κατερραγμένον, εὐσθενὲς ἀποφήνῃ τὸ ἄναλκι, περισώσῃ τὸ ἀπολωλός.

crepare, substernente Christo, & ipsum Satanam, virtutésque illius malignas, sub pedibus sanctorum conterente. Alia insuper via spoliare victores licet. Quando enim concitatos animorum nostrorum motus oppugnamus, & mundanas, carnalésque voluptates, & quamuis à ratione auersam, & execrandam voluptatem vincere in magnis numeramus, tunc victores vicimus, etiam si nos ipsis fuisse obnoxios videamus. Tunc tunc ipsa quoque experientia discemus, quod Deus Verbum carnem indutus in hunc mundum à Deo & patre missus, nec alia de causa post gloriam factus sit, quam vt alligaret, quod contritum erat, & confirmaret infirma, & deiecta erigeret, & quod erat debile, corroboraret, & quod perierat, ad salutem restitueret.

Marc. 6. Rom. 16. Ezech. 34.

Τέρπου, καὶ εὐφραίνου θύγατερ Σιὼν, διότι ἰδοὺ ἐγὼ ἔρχομαι, καὶ κατασκηνώσω ἐν μέσῳ σου, λέγει κύριος. Καὶ καταφεύξονται ἔθνη πολλὰ ἐπὶ τὸν κύριον ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καὶ ἔσονται αὐτῷ εἰς λαὸν, καὶ κατασκηνώσουσιν ἐν μέσῳ σου, καὶ ἐπιγνώσῃ, ὅτι κύριος παντοκράτωρ ἐξαπέσταλκέ με πρὸς σέ. Καὶ κατακληρονομήσει κύριος τὸν Ἰούδαν, τὴν μερίδα αὐτοῦ ἐπὶ τὴν γῆν τὴν ἁγίαν, καὶ αἱρετιεῖ ἔτι τὴν Ἱερουσαλήμ.

Delectare, & gaude filia Sion, quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui, dicit Dominus. Et confugient gentes multæ ad Dominum in die illa, & erunt ei in populum, & habitabunt in medio tui, & scies, quoniam Dominus omnipotens misit me ad te. Et possidebit Dominus Iudam partem suam super terram sanctam, & eliget adhuc Hierusalem.

XV.

Κἀντεῦθεν ἂν μάθοις, ὡς ἔσται τῆς ἀνωτάτω θυμηδίας ὑπόθεσις τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς τοῦ σωτῆρος ἡ παρουσία. τέρπεσθαι γὰρ, καὶ εὐφραίνεσθαι προστέταχεν ἀναγκαίως τὴν νοητὴν Σιὼν, ἥτις ἐστὶν ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, ἤγουν αὐτὴ τῶν διὰ πίστεως σεσωσμένων ἡ ἱερωτάτη πληθύς. κατεπηγγέλετο δὲ, ὅτι καὶ ἥξει, καὶ ἔσται δὴ πάντως ἐν μέσῳ αὐτῆς. ἦν μὲν γάρ φησιν ὁ θεσπέσιος Ἰωάννης, ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ τῶν αὐτοῦ κτισμάτων οὐκ ἀπενοσφίζετο Θεὸς ὢν ὁ λόγος, ἀλλ᾽ ἦν αὐτὸς ζωοποιῶν τὰ ζωῆς μετέχοντα, καὶ συνέχων τὰ πάντα πρὸς τὸ εὖ εἶναι, καὶ ζῆν. ἀλλ᾽ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω. προσκεκύνηκε γὰρ τῇ κτίσει. γέγονε δὲ μεθ᾽ ἡμῶν, ὅτε τὴν καθ᾽ ἡμᾶς ὁμοίωσιν ἀναλαβὼν, διὰ τῆς ἁγίας ἐγεννήθη παρθένου, ὅτε καὶ ἐπὶ γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη. καὶ μαρτυρήσει λέγων ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, ὁ Θεὸς ἐμφανῶς ἥξει, ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐ παρασιωπήσεται. τότε γέγονε καὶ καταφανὴς τοῖς ἔθνεσιν. οὐ γὰρ ἔτι μόνον τὸ ἐξ Ἰσραὴλ ἐπαιδεύετο γένος, διὰ τῆς ἀρχαίας ἐκείνης ἐντολῆς κατηχούμενον, μᾶλλον δὲ τοῖς εὐαγγελικοῖς κηρύγμασιν ἡ ὑπ᾽

Et hinc cognoscere poteris, supremæ lætitiæ materiam mortalibus futurum Saluatoris in terras aduentum. Delectari etenim, & lætari omnino iussit spiritualem Sion, quæ est Ecclesia Dei viuentis, siue ipsa per fidem saluatorum sacratissima multitudo. Promittit autem se venturum, & prorsus cum ipsis futurū. Inquit enim diuinus Ioannes, in mundo erat, & à creaturis suis non disiungebatur Deus Verbum: sed ipse vitam viuentibus impertiebat, & continebat, atque conseruabat omnia vt bene essent, & viuerent. [Sed mundus eum non cognouit.] adorauit enim creaturam. Fuit autē nobiscum, quando similitudine nostra suscepta, per sanctam virginem natus, [Et in terris visus, & cum hominibus conuersatus est.] Testatur idem sanctus Dauid, [Deus manifestè veniet, Deus noster & non silebit.] Tunc & gentibus manifestatus est. Non enim amplius Israeliticum genus tantummodò per vetus illud mandatum erudiebat: quin imò euangelicis prædicationibus totus sub sole

Ioan. 1. Baruc. 3. Psal. 49.

orbis inaurabatur, & euasit in omni gente, & in omni regione magnum nomen eius. Ipse enim erat *expectatio* gentium, [Malach. 3] iuxta Prophetã, & ipsi curuabitur [omne [Agg. 2.] [Philip. 2.] genu, cælestiũ, terrestriũ, & infernorũ: & omnis lingua cõfitebitur, quia D.I.C. in gloria est Dei Patris.] Concurrerunt enim per fidẽ in ipsum, & cũ ipso habitarunt in sancta, & quæ duntaxat intelligitur Sion, qui habitãt in vltimis mundi finibus, cognouerũtq; perspicuè. Deũ sic dilexisse mundũ, [Vt dederit filium [Ioan. 3.] suum vnigenitũ: vt omnis qui credit in eũ, non pereat: sed habeat vitã æternã.] Misit enim nobis de cælo filiũ suum pater, saluatorem & redemptorem, vt credentes in illũ, in ipso patrẽ videamus, & vt expresã genitoris imaginẽ cum qui [Ioan. 14.] ex ipso secundũ naturam natus est intuentes, archetypũ cogitemus. Tunc nimirũ, tunc & possessio eius Iudas factus est, hoc est, omnis cõfitens, & glorificãs ipsum: Iudas enim redditur cõfessio. Nã vt est apud Paulum, [Non qui in mani- [Rom. 2.] festo est Iudæus, neque circuncisio quæ in carne manifestò fit: sed qui in occulto Iudæus est, & circũcisio cordis in spiritu, nõ litera, cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo.] Quotquot igitur circuncisionem in spiritu per Christũ vt diuitias acquisiuimus, possessio eius facti sumus [super terram sanctam] vt superã ciuitatẽ meditemur, Hierusalem, quæ animo videtur, cuius & conditor Deus, qui ipsam amabilẽ, & optabilẽ facit. [Eliget enim adhuc Hierusalem,] inquit. Non est insuper improbabile, si quis existimare volet, Hierusalem & nunc vocatã esse Ecclesiam, quã & Dei ciuitatem diuinus Dauid nominat, cùm ait: [Sicut [Psal. 47.] audiuimus, ita & vidimus, in ciuitate Domini virtutũ, in ciuitate Dei nostri]

Timeat omnis caro à facie eius, quia excitatus est è nubibus sanctis suis.

XVI. Pulchrum hoc, & vtile epiphonema, & cohortatio bona volentibus bene audire, siue à Deo est, siue ex persona Prophetæ. Veruntamen illud considerandum diligenter. Timere enim iubet, quasi perditis penitus, quicunque ipsi non crediderint. Hoc & ipse Christus Israelitis fidem in ipsum non admittentibus minabatur, cùm diceret: [Amen [Ioan. 8.] dico vobis, nisi credideritis quia ego sum, moriemini in peccatis vestris.] Et iterum, [Qui credit in filium, non iudi- [Ioan. 3.] catur. Qui autem non credit, iam iudicatus est, qui nõ credidit in nomine filii

οὐρανὸν, καὶ γέγονεν ἐν ἔθνεσιν, καὶ ἐν πάσῃ δὲ χώρᾳ μέγα τὸ ὄνομα αὐτοῦ. αὐτὸς γὰρ ἦν ἡ προσδοκία τῶν ἐθνῶν, κατὰ τὴν τοῦ Προφήτου φωνὴν, καὶ αὐτῷ κάμψει πᾶν γόνυ, ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται, ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ πατρός. συνδεδραμήκασι γὰρ διὰ πίστεως ἐπ' αὐτὸν, καὶ σὺν αὐτῷ κατῳκήκασιν ἐν τῇ ἁγίᾳ, καὶ νοητῇ Σιὼν, οἱ ἐκ περάτων τῆς γῆς. ἐγνώκασί τε σαφῶς, ὅτι οὕτως ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ δέδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. ἐξαπέσταλκε γὰρ ἡμῖν ἐξ οὐρανοῦ τὸν υἱὸν αὐτοῦ ὁ πατὴρ, σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν, ἵνα πιστεύσαντες εἰς αὐτὸν, ἐν αὐτῷ τὸν πατέρα ὀψώμεθα, καὶ ὡς εἰκόνα βλέποντες ἀκριβῆ τοῦ γεγεννηκότος τὸν ἐξ αὐτοῦ κατὰ φύσιν, ἐννοῶμεν τὸ ἀρχέτυπον. τότε καὶ κλῆρος γέγονεν Ἰούδας κυρίου, τουτέστι, πᾶς ὁ ἐξομολογούμενός τε, καὶ δοξολογῶν αὐτόν, ἐξομολόγησις γὰρ ὁ Ἰούδας ἑρμηνεύεται. ὡς γὰρ ὁ Παῦλός φησιν. οὐχ ὁ ἐν τῷ φανερῷ Ἰουδαῖος, οὐδὲ ἐν φανερῷ καὶ σαρκὶ περιτομή, ἀλλ' ὁ ἐν τῷ κρυπτῷ Ἰουδαῖός ἐστι, καὶ περιτομὴ καρδίας ἐν πνεύματι, οὐ γράμματι, οὗ ὁ ἔπαινος οὐκ ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ. ὅσοι τοίνυν τὴν ἐν πνεύματι περιτομὴν διὰ Χριστοῦ πεπλουτήκαμεν, κλῆρος αὐτοῦ γεγόναμεν ἐπὶ τὴν γῆν τὴν ἁγίαν, ἵνα τὴν ἄνω νοῶμεν πόλιν, τὴν νοητὴν Ἱερουσαλήμ, ἧς τεχνίτης, καὶ δημιουργὸς ὁ Θεὸς, ὁ φιλητήν τε αὐτὴν, καὶ αἱρετὴν ποιούμενος. αἱρετιεῖ γὰρ φησιν ἔτι τὴν Ἱερουσαλήμ. οὐκ ἀπίθανον δὲ πάλιν εἴπερ ἕλοιτό τις Ἱερουσαλὴμ οἴεσθαι καὶ νῦν ὠνομάσθαι τὴν ἐκκλησίαν, ἣν καὶ Θεοῦ πόλιν ἀποκαλεῖ, λέγων ὁ θεσπέσιος Δαβίδ, καθάπερ ἠκούσαμεν, οὕτω καὶ εἴδομεν ἐν πόλει κυρίου τῶν δυνάμεων, ἐν πόλει τοῦ Θεοῦ ἡμῶν.

Εὐλαβείσθω πᾶσα σὰρξ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, διότι ἐγήγερται ἐκ νεφελῶν ἁγίων αὐτοῦ.

Ἐπιφώνημα μὲν τοῦτο καλὸν, καὶ ἐπωφελὲς, καὶ προτρεπτικὴ παραίνεσις ἀγαθὴ, τοῖς ἐθέλουσιν εὐδοκιμεῖν, εἴτε παρ' αὐτοῦ γέγονε τοῦ Θεοῦ, εἴτε μὴν ἐκ προσώπου τοῦ προφήτου. πλὴν ἐκεῖνο παρατηρητέον. ὡς γὰρ πάντῃ τε καὶ πάντως ἀπολουμένων οἵπερ ἂν αὐτῷ μὴ πιστεύσωσιν, εὐλαβεῖσθαι προστέταχε. τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν οὐ προσιεμένοις ἐπεφώνει τοῖς ἐξ Ἰσραήλ. ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ πιστεύσητε ὅτι ἐγώ εἰμι, ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν ἀποθανεῖσθε· καὶ πάλιν, ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν, οὐ κρίνεται, ὁ δὲ μὴ πιστεύων, ἤδη κέκριται, ὅτι μὴ πεπίστευκεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ

Θεοῦ. ταύτῃ τοι καὶ λίθος προσκόμματος, καὶ πέτρα σκανδάλου κατωνόμασται Χριστός. ὥσπερ γάρ ἐστιν ὁμολογουμένως καλὸν, καὶ σωτήριον τὸ πίστει στεφανοῦν αὐτὸν, οὕτω καὶ ὀλέθρου πρόξενον, τὸ μὴ εὐλαβεῖσθαι τὸν δι' ἡμᾶς ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς γεγονότα, καὶ οὐχ ἑτέρου τὴν χάριν, ἢ ἵνα σώσῃ τὸ ἀπολωλός. ἐγήγερται δὲ ἐκ νεφελῶν ἁγίων αὐτοῦ νομισθείη πάλιν, ὡς ἐξ ἠρεμίας τῆς πάλαι, καὶ σιωπῆς ἀφιγμένον εἰς κίνησιν τῆς ἐν ἡμῖν φροντίδος, γεγονότα γὰρ μὴν ἐκ σπέρματος ἁγίων Ἀβραάμ, Ἰσαάκ, Ἰεσσαί, καὶ Δαβίδ, ἐκ τῶν σὺν ἐκείνοις γενεαλογουμένων, οὓς καὶ νεφέλας ἀποκαλεῖ, διά τοι τὸ ὑψοῦ φέρεσθαι τὸν ἁγίων τὸν νοῦν, καὶ παραιτεῖσθαι μὲν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ φρόνημα τὸ κατερριμμένον, ζητεῖν δὲ μᾶλλον τὰ ἄνω, καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ μὴν καὶ τὸ ἐν τάξει νεφῶν, τοῖς νοητοῖς ὑετοῖς καταρδειν ἑτέρους. ὅτι δὲ τὴν ἀνάστασιν ἐννοεῖ, πληροφορήσει πάλιν αὐτὸς ὁ σωτήρ, διὰ τῆς τοῦ ψάλλοντος φωνῆς οὕτω λέγων, ἕνεκεν τῆς ταλαιπωρίας τῶν πτωχῶν, καὶ τοῦ στεναγμοῦ τῶν πενήτων νῦν ἀναστήσομαι. ἐγήγερται τοίνυν, τουτέστι, κεκίνηται λοιπὸν εἰς ἐπικουρίαν τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς πεπραγόσιν ἀθλίως. αὐτὸς δὲ ἡ τῶν κακῶν ἁπάντων λύσις, καὶ τῆς ἀρχαίας ἀρᾶς τὸ πέρας, καὶ ἀρχὴ τοῦ παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ δοτὴρ ἐλπίδος τῆς εἰς αἰῶνα τὸν μέλλοντα.

Dei.] Idcirco & [lapis offensionis & petra scandali dictus est] Christus. Quemadmodum enim citra dubitationem cuiusdam laudabile, & salutare est fide ipsum honorare: ita & exitiosum non timere, qui propter nos nostra suscepit, nec alia de causa, quam [vt saluaret quod perierat.] Excitatum autem ipsum ex nubibus sanctis suis præterea putabimus, vt qui ex antiqua quiete, & silentio ad motum sollicitudinis circa nos venerit: natum ex semine sanctorum Abraham, Isaac, Iesse, & Dauid, & aliorum qui in ordine generationis deinceps recensentur, quos & nubes appellat, quod sanctorum mens sublimè feratur, & terrena, cogitatáque humilia repudiet, & superna potius, ac cælestia quærat: quin etiã more nubium pluuiis quæ intelliguntur, nec apparent, alios irriget. Quod autem exsurrectionẽ intelligat, rursum Saluator ipse testificatur, voce Psalmographi ita loquens: [Propter miseriam inopum, & gemitum pauperum, nunc exurgam.] Excitatus est igitur, hoc est, motus est de cætero ad ferendam opem miseris & afflictis super terram. Ipse autem malorum omniũ est solutio, & veteris maledicti finis, & principiũ omnis boni, & largitor spei vitæ sempiternæ.

ΚΕΦΑΛ. γ.

Καὶ ἔδειξέ μοι κύριος Ἰησοῦν τὸν ἱερέα τὸν μέγαν ἑστῶτα πρὸ προσώπου ἀγγέλου κυρίου. καὶ ὁ διάβολος εἱστήκει ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, τοῦ ἀντικεῖσθαι αὐτῷ. καὶ εἶπε πρὸς τὸν διάβολον. ἐπιτιμήσαι κύριος ἐν σοὶ, διάβολε, καὶ ἐπιτιμήσαι ἐν σοὶ ὁ ἐκλεξάμενος τὴν Ἱερουσαλήμ. οὐκ ἰδοὺ τοῦτο ὡς δαλὸς ἐξεσπασμένος ἐκ πυρός;

Ὅρασις μὲν τὸ διήγημα, πλὴν ἔχει λόγον ἱστορικὸν, αἰνιγματωδῶς εἰσβάλλοντα, καὶ ὡς ἐν εἰκόνι πάλιν τὸν Ἰησοῦν προσδιαγραφόμενον. ἰστέον δὲ, ὅτι τῶν ἐν ταῖς ὁράσεσιν εἰς πέρας ἐκβεβηκότων, τοὺς περὶ αὐτῶν ὁ Προφήτης ποιεῖται λόγους, εἰκαιομυθὴς δὲ οὐδαμῶς, οὐδὲ μὴν κατόπιν τῶν ἐπιδήλων μύθων ἔρχεται, καὶ περιττῶν ἡμῖν διηγημάτων σωρεύει ὄχλον· ἀλλ', ὡς ἔφην, ἐν ἀρχαῖς πρὸ τῶν πραγμάτων τεθέαται ταῦτα, καὶ ἀπαγγέλλειν ποιεῖται περὶ πολλοῦ, σοφόν τε, καὶ ἀσφαλῆ καθιστὰς τὸν Ἰσραὴλ, ἵνα μὴ τοῖς ἴσοις πταίσμασι περιπεσὼν, ἁλοίη καὶ δεύτερον, εἰδὼς, ὅτι σέσωσται μετὰ πόνου,

CAPVT III.

Et ostendit mihi Dominus Iesum sacerdotem magnum stantem ante faciem angeli Domini. Et diabolus stabat à dextris eius, vt aduersaretur ei Et dixit Dominus ad diabolum. Increpet Dominus in te, diabole, & increpet in te qui elegit Hierusalem. Nonne ecce hoc vt torris extractus in igne?

Narratio visionem continet, veruntamen sensum habet historicum, sub ænigmate se insinuantem, & vt imagine iterum Iesum describentem. Tenendum porrò, Prophetam visione iam re perfecta, & ad exitum deducta verba facere. Est autem nequaquam fabulosus sermo, neque ab instituto alienus, neque otiosas narrationes aceruat: verùm, vt dixi, principiò, antequam euenirent, ista vidit, & annuntiare magnum operæ precium ducit, dum ita erudiat, & tutum reddat Israelem, ne similibus sese delictis iterum inuoluat, iterúmque captiuus fiat: sciens, se saluatum cum labore, & liberationem, quoque ipsi opus erat gratiam

propemodum

A propemodum vel ipsis in cælo angelis curæ, ac sollicitudini fuisse. Ait ergo, vidisse stantem angelum, & coram eo Iesum filium Iosedec sacerdotem magnum. Et angelus quidem typum, & imaginem Christi gerebat: sacerdos autem totius populi personam sustinuisse potest intelligi: sic enim diuina Scriptura eum accipit. Quare alicubi ad Mosen dicit Deus. [Et ecce ego accepi Leuitas pro omnibus filiis Israel, donum dati sunt mihi.] Quocirca nihil aduersus decorum peccat oratio, pro omni populo sacerdotem accipiens. Postquam enim Israel cultis idolis, spretisque legibus per Mosen latis, abiectus est à facie Dei, postmodum iusta in eum ira expleta, misericordia à Deo est affectus, & denuò ad conspectum eius reuocatus: Et hoc, opinor, est, sub quodam integumento verborum, stare sacerdotem ante faciem angeli Domini. In ira quippe auersatur, & oculos remouet à contemptoribus: contrà miserans intuetur, & respicit. Hinc & diuinus Psaltes orabat, ita, [Ne auertas faciem tuam à me, & ne declines in ira à seruo tuo.] Et iterum, [Respice in me, & miserere mei.] Cæterùm naturà benignus, & misericors Deus Israelem à peccato liberabat. Qui autem in illud induxerat Satanas, stabat nihilominus, aduersans, & se opponens illi, & deferens illum insuper, & quod quidem ad arbitrium ac voluntatem ipsius attinebat, misericordiam, vt peccatis obnoxio, & impietatis criminibus irretito, & nullius frugis, tribui non sinens. Stabat enim, inquit, à dextris eius, quodam modo dextera destruens. Non enim sinistras res nostras, sed dextras, & laudabiles oppugnat. Hoc contigisse cuidam in Christum impiorum beatus Dauid sentiebat, dicens: [Diabolus stet à dextris eius.] Aduersabatur ergo Satanas: sed angeli voce increpabatur. Audiuit enim dicentem, [Increpet Dominus in te diabole, & increpet Dominus in te, qui elegit Israel.] Considera enim quomodo illico Deo infestum, & supernis calculis impiè obsistentem ostenderit. Deo siquidem miserante, & Israelem iam peccatis exsoluente, eligentéque, & electam reddente Hierusalē, accusare non

Num. 3. — Psal. 26. — Psal. 24. — Psal. 108.

καὶ μονονουχὶ φροντὶς γέγονε καὶ τοῖς ἐν οὐρανῷ ἀγγέλοις ἡ ἐπ' αὐτῷ λύτρωσίς τε, καὶ χάρις. ἔφη τοίνυν, ὅτι τεθέαται μὲν ἑστῶτα τὸν ἄγγελον, πρὸ προσώπου δὲ αὐτοῦ τὸν Ἰησοῦν τὸν Ἰωσεδὲκ, τὸν ἱερέα τὸν μέγαν· καὶ ὁ μὲν ἄγγελος εἰς εἰκόνα, καὶ τύπον εἱστήκει Χριστοῦ· ὁ δέ γε ἱερεὺς νοοῖτ' ἂν ἀντὶ παντὸς τοῦ λαοῦ· λαμβάνεται γὰρ οὕτω παρὰ ταῖς θείαις γραφαῖς. καὶ γοῦν ἔφη που πρὸς Μωσέα Θεός. καὶ ἰδοὺ ἐγὼ εἴληφα τοὺς Λευίτας ἀντὶ πάντων τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, δόμα δεδομένοι εἰσί μοι· ἔρχεται δὲ οὕτω ὁ λόγος ἡμῖν οὐκ ἀπὸ σκοποῦ τοῦ πρέποντος, ἀντὶ παντὸς τοῦ λαοῦ τὸν ἱερέα δεχομένοις. ἐπεὶ γὰρ γέγονεν ὁ Ἰσραὴλ ἐκ προσώπου Θεοῦ, λελατρευκὼς εἰδώλοις. καὶ αὐτὸν δὲ τὸν διὰ Μωσέως ἀτιμήσας νόμον, εἶτα πληρωθείσης τῆς ἐπ' αὐτῷ δικαίας ὀργῆς, ἠλέηται παρὰ Θεοῦ, κέκληταί τε πάλιν εἰς ὄψιν αὐτοῦ. καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶν αἰνιγματωδῶς τὸ ἑστάναι τὸν ἱερέα πρὸ προσώπου ἀγγέλου κυρίου. ἐν ὀργῇ μὲν γὰρ ἀποστρέφεται, καὶ ἀποκομίζει τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν εἰωθότων καταφρονεῖν· οἰκτείρων γε μὴν ἐφορᾷ, καὶ ἐπισκέπτεται· καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος ψαλμῳδὸς προσηύχετο, λέγων, μὴ ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ, καὶ μὴ ἐκκλίνῃς ἐν ὀργῇ ἀπὸ τοῦ δούλου σου. καὶ πάλιν, ἐπίβλεψον ἐπ' ἐμὲ, καὶ ἐλέησόν με. ἀλλ' ὁ μὲν φύσει χρηστὸς, καὶ φιλοικτίρμων Θεὸς ἠλευθέρου τῆς ἁμαρτίας τὸν Ἰσραήλ. ὁ δέ γε εἰς ταύτην ἐμβεβληκὼς Σατανᾶς, εἱστήκει πάλιν ἀντικείμενός τε, καὶ ἀντεξάγων αὐτῷ, καὶ καταγορεύων ἔτι, καὶ ὅσον ἧκεν εἰπεῖν εἰς τὸ αὐτῷ δοκοῦν, κατοικτείρεσθαι μὴ ἀφιεὶς, ὡς ἐν πλημμελείαις ὄντα, καὶ τοῖς τῆς δυσσεβείας ἐγκλήμασιν ἐνεχόμενον, καὶ οὐδὲν ἔχοντα δεξιόν. εἱστήκει γάρ φησιν ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, ἔσται ἵνα καταλύων τὰ δεξιά· πολεμεῖ γὰρ οὐχὶ τοῖς σκαιοῖς ἡμῶν πράγμασιν, ἀλλὰ τοῖς δεξιοῖς, καὶ ἐπαινουμένοις. τοῦτό γε παθεῖν ἐπηύχετο τινὰ τῶν εἰς Χριστὸν δεδυσσεβηκότων ὁ μακάριος Δαβὶδ, λέγων, καὶ διάβολος στήτω ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ. ἀντέκειτο τοίνυν ὁ Σατανᾶς, πλὴν ἐπετιμᾶτο διὰ φωνῆς ἀγγέλου· ἤκουε γὰρ λέγοντος, ἐπιτιμήσαι κύριος ἐν σοὶ διάβολε, καὶ, ἐπιτιμήσαι κύριος ἐν σοὶ, ὁ ἐκλεξάμενος τὴν Ἱερουσαλήμ. ἄθρει γὰρ, ὅπως θεομάχον ἔδειξεν εὐθὺς, καὶ ταῖς ἄνωθεν ψήφοις ἀνοσίως ἀντιπράττοντα. Θεοῦ γὰρ οἰκτείροντος, καὶ ἀπαλλάττοντος ἤδη πλημμελειῶν τὸν Ἰσραὴλ, εἰσδεχομένου τε, καὶ ἀπόλεκτον ἤδη ποιουμένου τὴν Ἱερουσαλήμ, κατηγορεῖν οὐ

παύεται, καὶ κατακρίνειν ἀποτολμᾷ τοὺς ἠλεημένους. Οὐκοῦν ἀκόρεστον εἰς ὀργὰς διελέγχει λέγων, Οὐκ ἰδοὺ τοῦτο ὡς δαλὸς ἐξεσπασμένος ἐκ πυρός; ὅμοιον γὰρ ὡς εἰ λέγει τυχόν· πεπλημμέληκεν ὁμολογουμένως ὁ Ἰσραήλ, καὶ ταῖς σαῖς φιλοψογίαις ἐπιτιμώμενος ὁρᾶται. πλὴν ἐκτέτικε δίκας οὐ μετρίως, ἀνέτλη τὰς συμφορὰς, καὶ ἐξεσπάσθη μόλις, ὡς ἐκ πυρὸς δαλὸς ἡμίφλεκτος. οὕτω γὰρ τὰ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἀπεικονίσατο βλάβη. ἄρτι, καὶ μόλις τῆς αἰνιχίστου ταλαιπωρίας διέδρα τὴν φλόγα. παῦσαι δὴ τῶν ἐγκαλῶν τοῖς ἠλεημένοις, Θεὸς γὰρ ὁ δικαιῶν, τίς ὁ κατακρινῶν;

cessat, & misericordiam adeptos damnare audet. Quare eius inexplebilem iram redarguit, inquiens, [Nonne ecce hoc vt torris extractus ex igne?] Perinde est enim, ac si dicat fortasse: peccauit Israel, certum est, & tuis criminationibus teneri videtur. Attamen non mediocriter punitus est, calamitates sustinuit, & vix vt torris semiustus ab igne extractus est: sic enim captiuitatis detrimentorum, & incommodorum quasi imaginem effinxit. Modò, & ægrè quidem grauissimæ ærumnæ flammam effugit. Desine igitur misericordia dignatos accusare. [Deus enim qui iustificat, quis est qui condemnet?] Rom. 8.

Καὶ Ἰησοῦς ἦν ἐνδεδυμένος ἱμάτια ῥυπαρὰ, καὶ εἱστήκει πρὸ προσώπου τοῦ ἀγγέλου τοῦ κυρίου. καὶ ἀπεκρίθη, καὶ εἶπε πρὸς τοὺς ἑστηκότας πρὸ προσώπου αὐτοῦ, λέγων. ἀφέλετε τὰ ἱμάτια τὰ ῥυπαρὰ ἀπ' αὐτοῦ. καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν. ἰδοὺ ἀφήρηκα τὰς ἀνομίας σου. καὶ ἐνδύσατε αὐτὸν ποδήρη, καὶ ἐπίθετε κίδαριν καθαρὰν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ.

Et Jesus erat indutus vestibus sordidis, & stabat ante faciem angeli Domini. Et respondit (angelus) & dixit ad eos qui stabant ante faciem suam, dicens: Auferte vestimenta sordida ab eo. Et dixit ad eum. Ecce abstuli iniquitates tuas. Et induite eum veste talari, & imponite cidarin mundam super caput eius.

Παραληφθέντος ἅπαξ εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ λαοῦ πρόσωπον τοῦ λαχόντος ἱερουργεῖν, ἀπόχρη λοιπὸν, καθά γε οἶμαι, τοσοῦτον εἰπεῖν, ὅτι τὰ ῥυπαρὰ σύμβολον ἂν εἶεν οὐκ ἀσυμφανὲς τῆς ἀκαθαρσίας τοῦ λαοῦ. κατημφιεσμένοι γάρ ὥσπερ ταῖς σφῶν αὐτῶν ἁμαρτίαις, καὶ δυσαπόνιπτον ἔχοντες τῆς ἀσεβείας τὸν μῶμον, διετέλουν ἐν αἰχμαλωσίᾳ, ποιναῖς ὑπεζευγμένοι, καὶ τῶν ἀνοσίως αὐτοῖς πεπλημμελημένων ἀποτιννύντες δίκας. ἐπεὶ δὲ κατηλέει Θεὸς, ἀπαλλάττεσθαι τῆς ἁμαρτίας προστέταχεν, ἐλευθεροῦσθαι τῶν ῥυπαρῶν, καὶ μεταμφιέννυσθαι τρόπον τινὰ τὴν δικαιοῦσαν χάριν. κατεμήνυε δὲ αὐτοῖς τοῦ πόνου τὸ πέρας, καὶ τῶν συμβεβηκότων τὴν λύσιν. ὅπου γὰρ ἁμαρτίας ἄφεσις, ἕψεταί που καὶ τὸ ἀπαλλάττεσθαι δεῖν τῶν δι' αὐτὴν ἐπενηνεγμένων. Οὐκοῦν ἐν σχήματι Θεοῦ τοῖς ἑστηκόσι, καὶ λειτουργοῦσιν αὐτῷ προστέταχεν ὁ μακάριος ἄγγελος ἀφελεῖν ἀπ' αὐτοῦ τὴν ῥυποῦσαν ἐσθῆτα, καὶ δὴ καί φησιν, ἰδοὺ ἀφήρηκα τὰς ἀνομίας σου. εἶτα δεῖν ἔφη ποδήρη τε αὐτῷ, καὶ κίδαριν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν ἐνθεῖναι καθαράν, ἵνα διὰ τούτου νενομισμένως ἀεί πως συντρέχῃ ταῖς τῶν λαῶν καταστάσεσι, καὶ τῆς ἱερωσύνης δόξα. καύχημα μὲν γάρ τοῖς ἱερουργοῖς ἡ τῶν ὑπὸ χεῖρα καθαρότης, καὶ ἐν λαμπροῖς αἰχμή-

XVIII

Assumpto semel sacerdote ad totius populi personam repræsentandam, satis est, vt existimo, deinceps hoc tantum dicere, sordida vestimenta symbolum, siue indicium esse posse haud ambiguum immunditiæ populi. Quasi enim peccatis suis conuestiti, & impietatis maculas vix eluendas habentes, captiuitatem tolerabant, miseriis subiecti, & nefariè commissorum pœnas luentes. Postquam autem misertus est Deus, à peccato liberos esse mandauit, & exui sordidis, & induí aliquo modo iustificante gratia. Innuit autem porrò ipsis laborum, & casuum finem. Vbi namque remittitur peccatum, illic etiam sequitur necessariò malorum propter peccatum inflictorum depulsio. Quare nomine Dei, astantibus, & ministrantibus ipsi mandat beatus angelus auferre inquinatam vestem, additque, [Ecce, abstuli iniquitates tuas.] Deinde ait cooperiendum veste talari, & cidarim mundam imponendam super caput eius, vt ita legitimè cum statu populi sacerdotii gloria semper conspiret. Gloriatio quippe sacerdotum est subiectorum puritas, & innocentia, & hono-

rem sacerdotii sui splẽdido sibi ornamẽto ducunt, cũ populus fertur laudibus, citráque reprehensionẽ ad Dei voluntatẽ sese accõmodat, delicatásque ceruices eius oraculis submittit, atque ob eam causam Deum Patrem amicũ sibi, ac beneuolũ habet. Contrà vituperatio, & ignominia illorũ est subiectorum socordia, & cæci impetus ad peccandum. Vt enim populo peccatis obstricto sordida quodammodo erant & sacerdotis vestimenta: sic vbi rursum probari consueuerit, purum erit & conspicuũ sacerdotii munus, multámque apud Deũ fiduciam obtinebit. Quamobrẽ diuinus Paulus gentibus Christi sacro Euãgelio ministrato, cum ex incremẽtis ad virtutem eos inclarescere, & ei firma fide inhærere cerneret, ita scribit, [Propter gloriationem vestram fratres, quam habemus in Domino Iesu.] Et rursum, [Gaudium & corona mea vos estis.]

Rom. 15. Philip. 4.

Et angelus stabat. Et contestatus est angelus Domini ad Iesum, dicens: Hæc dicit Dominus omnipotens. Si in viis meis ambulaueris, & præcepta mea custodieris, & tu diiudicabis domum meam, & custodies atrium meum. Et dabo tibi conuersantes in medio stantium istorum.

XIX. In Iesu magno sacerdote Christum omnium Saluatorem descriptum accipimus, cuius item personam vt gereret, à principio Aaron sacerdos institutus est. Hoc autem in loco ad ipsum filium Iosedec dictum asserimus, [Hæc dicit Dominus omnipotens: Si in viis meis ambulaueris, & præcepta mea custodieris, & tu diiudicabis domum meam, & quæ sequuntur.] Non enim talia Christo dici queunt: qui est via, iustificatio Dei, & Patris sui domum ipse diiudicauit, vt filius potestatem exercens. Erat enim Moses fidelis famulus in omni domo Dei: at Christus vt filius super domum eius, cuius domus nos sumus. Ergo ad filium Iosedec ista dicta sunto, ad Christum minimè. Pollicetur autem Deus, sacerdotium retenturum etiam post tempora captiuitatis, vt sacerdotes præsint Israeli, & sanctam illam ciuitatem moderentur. Quoniam enim captiuitate inducta, & sanctis concrematis, & sacrificiis sublatis arbitrabantur nonnulli Mosaica funditus abolenda,

Hebr. 3.

A μασι τὸ τῆς ἱερωσύνης ἔχουσιν εὐκλεές, εὐδοκιμοῦντος τοῦ λαοῦ, καὶ ἀμωμήτως ἰόντος ἐπὶ τὸ Θεῷ δοκοῦν, καὶ τρυφερὸν ὑποφέροντος τὸν αὐχένα τοῖς παρ' αὐτοῦ θεσπίσμασι, ταύτητοι καὶ εὐμενῆ καὶ φίλον ἔχοντος τὸν πατέρα Θεόν. ἐπίκλημα δὲ καὶ μῶμος τῶν ὑποτεζευγμένων ἡ ῥαθυμία, καὶ τὸ ἀπερισκέπτως ἰέναι πρὸς τὸ πλημμελές. ὥσπερ γὰρ ἐν ἁμαρτίαις ὄντος τοῦ λαοῦ, ῥυπαρά πως ἦν καὶ τὰ τοῦ ἱερέως ἐσθήματα· οὕτως εἰωθότος πάλιν εὐδοκιμεῖν, καθαρὸν ἔσται καὶ διαφανὲς τῆς ἱερω-B σύνης τὸ χρῆμα, καὶ ἐν πολλῇ παρρησίᾳ τῇ παρὰ Θεῷ. καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Παῦλος ἱερουργήσας τοῖς ἔθνεσι τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοὺς εἰς τὸ ἄμεινον ἐπιδόσεσιν, εὐδοκιμοῦντας βλέπων, καὶ βεβαίαν ἔχοντας τὴν ἐπ' αὐτῷ πίστιν, ἐπιστέλλει λέγων. νὴ τὴν ἡμετέραν καύχησιν ἀδελφοί, ἣν ἔχομεν ἐν κυρίῳ Ἰησοῦ. καὶ πάλιν, χαρὰ καὶ στέφανός μου ὑμεῖς ἐστε.

Καὶ ὁ ἄγγελος εἱστήκει. καὶ διεμαρτύρατο ὁ ἄγγελος κυρίου πρὸς Ἰησοῦν, λέγων· τάδε λέ-C γει κύριος παντοκράτωρ. ἐὰν ἐν ταῖς ὁδοῖς μου πορεύῃ, καὶ ἐν τοῖς προστάγμασί μου φυλάξῃ, καὶ σὺ διακρινεῖς τὸν οἶκόν μου, καὶ φυλάξεις τὴν αὐλήν μου, καὶ δώσω σοι ἀναστρεφομένους ἐν μέσῳ τῶν ἑστηκότων τούτων.

Εἰς ὑποτύπωσιν μὲν τοῦ πάντων σωτῆρος Χριστοῦ παρεδεξάμεθα τὸν Ἰησοῦν τὸν ἱερέα τὸν μέγαν, τέθειτο γὰρ εἰς τοῦτο καὶ Ἀαρών, ἐν ἀρχαῖς. πλὴν D ὅτι γε τοῖς προκειμένοις πρὸς αὐτὸν εἰρῆσθαί φαμεν τὸν Ἰωσεδὲκ τό, τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ, ἐὰν ἐν ταῖς ὁδοῖς μου πορεύῃ, καὶ ἐν τοῖς προστάγμασί μου φυλάξῃ, καὶ σὺ διακρινεῖς τὸν οἶκόν μου, καὶ τὰ τούτοις ἑπόμενα. οὐ γὰρ ἂν εἴρητο τὰ τοιάδε Χριστῷ· αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ ὁδός, αὐτὸς τὸ δικαίωμα τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός, αὐτὸς διέκρινε τὸν οἶκον αὐτοῦ, κατεξουσιάζων ὡς υἱός. ἦν μὲν γὰρ ὁ θεσπέσιος Μωσῆς πιστὸς θεράπων ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ. Χριστὸς δὲ ὡς υἱὸς ἐπὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ. οὗ οἶκός E ἐσμεν ἡμεῖς. οὐκοῦν εἰρήσθω μὲν πρὸς τὸν τοῦ Ἰωσεδὲκ τὰ τοιάδε, πρὸς δέ γε Χριστὸν οὐκέτι. ἐπαγγέλλεται δὲ Θεός, τὴν κατὰ νόμον ἱερωσύνην κρατήσειν ἔτι, καὶ μετά γε τοὺς τῆς αἰχμαλωσίας καιρούς, ὥστε τοὺς ἱερατεύοντας κατάρχειν τοῦ Ἰσραήλ, καὶ τὴν ἁγίαν διέπειν πόλιν ἐκείνην. ἐπειδὴ γὰρ συμβάσης τῆς αἰχμαλωσίας, καὶ τῶν ἁγίων ἐμπεπρησμένων καὶ θυσίας οὐκέτι προσκεκομισμένης, ᾤοντό τινες πρὸς ἀνάγκην οἰχήσεσθαι παντελῆ τὰ Μωσέως,

καὶ ἀπρακτήσειν τὸν νόμον, καίτοι μήπω παρόντος τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν ἀναδείκνυσθαι ἔχρην ἐνανθρωπήσαντα τὸν μονογενῆ, ταύτητοι Θεὸς ἀναπείθων ὅτι τοῖς ἀρχαίοις ἔθεσιν ὑποκείσεται πάλιν ὁ Ἰσραὴλ, καὶ ὑπὸ χεῖρα τετάξεται τῶν ἱερέων, καθὰ καὶ πρὸ τῆς αἰχμαλωσίας, ἀναγκαίως φησὶν, ὡς εἰ γένοιτο γνήσιος νομοφύλαξ ὁ Ἰησοῦς, αὐτὸς πάλιν διακρινεῖ τὸν οἶκον αὐτοῦ, καὶ ἐν δόξῃ κείσεται τῇ πρώτῃ, συλλειτουργούντων αὐτῷ καὶ ἁγίων ἀγγέλων. οὐ γάρ που φαμὲν, ὡς ἔρημος ἦν δυνάμεων λογικῶν ὁ πάλαι νόμος. εἰ γὰρ καὶ ἦν ἐν τύποις καὶ σκιαῖς τὰ ἐν νόμῳ, ἀλλ' οὖν εἰς δόξαν ἐτελεῖτο Θεοῦ. τοῦτο οἶμαι δηλοῦν τὸ, δώσω σοι ἀναστρεφομένους ἐν μέσῳ τῶν ἑστηκότων τούτων, τουτέστι, μονονουχὶ συνιερατεύοντας, καὶ συλλειτουργοῦντας ἀγγέλους. ἄθρει δὲ ὅπως πανταχοῦ τοὺς ἁγίους ἀγγέλους ἑστάναι φησὶ τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν, τῷ τῆς στάσεως ὀνόματι καταδηλοῦν, τὸ μὴ ὀκλάζειν αὐτοὺς εἰς τὸ ῥᾴθυμον, ἀλλ' οἷον ὀρθὴν ἀεὶ, καὶ ἀσθενείας οὐκ ἀνεχομένην τὴν διάνοιαν ἔχειν, ἑστάναι τε μετὰ Θεοῦ. οὕτω καὶ ἐν τῷ Ἰεζεκιὴλ γεγραμμένον εὑρήσομεν περὶ τῶν Χερουβὶμ, ὅτι τὰ σκέλη αὐτῶν ὀρθά. κάμπτεται μὲν γὰρ, καὶ λίαν εὐκόλως, ἡ ἀνθρώπου διάνοια, καὶ ἔστιν εὐπετὴς εἴς γε τὸ ἑλεῖν ἀπορρωπῆσαι τὸ ῥᾴθυμον. ἕστηκε δὲ ὥσπερ τῶν ἄνω πνευμάτων ἡ ἁγία πληθύς. ταύτητοι καὶ πρὸς Σιὼν ἐλέγετο παρὰ Θεοῦ, στῆσον σεαυτὴν Σιών. ἀνετίθει δὲ καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ τῷ Θεῷ τὰς χαριστηρίους ᾠδὰς, οὕτω λέγων, ἔστησεν ἐπὶ πέτραν τοὺς πόδας μου. τὸ γὰρ ἀκλινὲς ἐν τούτοις, καὶ τὸ πεπηγὸς τῆς γνώμης τῷ τῆς στάσεως ὀνόματι κατεσήμηνεν ὁ πνευματοφόρος.

Ἄκουε δὴ Ἰησοῦ ἱερεὺς ὁ μέγας, σὺ δὲ, καὶ οἱ πλησίον σου, καὶ οἱ καθήμενοι πρὸ προσώπου σου, διότι ἄνδρες τερατοσκόποι εἰσὶ, διότι ἰδοὺ ἐγὼ ἄγω τὸν δοῦλόν μου, ἀνατολὴ ὄνομα αὐτῷ. διότι ὁ λίθος, ὃν δέδωκα πρὸ προσώπου Ἰησοῦ, ἐπὶ τὸν λίθον τὸν ἕνα, ἑπτὰ ὀφθαλμοί εἰσιν.

Διὰ τῶν ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένων κατεπηγγέλετο τῷ Ἰησοῦ, ἤγουν μᾶλλον, ὅπερ ἐστὶν ἀληθέστερον, τῇ κατὰ νόμον ἱερωσύνῃ, τὸ διακρίνειν τὸν οἶκον αὐτοῦ, καὶ κατάρχειν ἔτι λαοῦ, καὶ τῆς κατὰ νόμον λατρείας ἀποπεραίνειν τοὺς τύπους. ἄθρει δέ μοι τὴν οἰκονομίαν, καὶ τῶν θείων διασκέψεων τὸ πολὺ λίαν εὐτεχνές. ἔμελλε, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν, μετατεθήσεσθαι τὰ ἐν νόμῳ πρὸς λατρείαν τὴν ἀληθινὴν,

A & legem nihil amplius valituram, quanquam nondum præsente illo tempore, quo vnigenitum natum hominem apparere oportebat, idcirco Deus, docēs, Israelem sub antiquis moribus futurum, & sub imperio sacerdotum ætatem habiturum, haud secus quàm ante captiuitatem, necessariò affirmat, si legem sincerè custodierit, ipsum rursum domum eius diiudicaturum, & prima gloria potiturum, cum in sacro ministe- B rio, etiam sanctis angelis adiuuantibus. Non enim dici potest, veterem legem virtutibus intelligentibus destitutam fuisse. Si enim legalia illa typi, & vmbræ erant, ergo ad Dei gloriam peragebantur. Hoc opinor sibi velle, [Dabo tibi conuersantes in medio stantium horum,] hoc est, propemodum vna sacrificantes, & sacris officiis simul fungentes angelos. Perpende porrò, quomodo vbique sacra Scriptura angelos stare pronunciet, stationis vocabulo significans, eos ignauiæ non succumbere: sed C mentem velut erectam, & infirmitatis expertem, & cum Deo stantem retinere. Ita & in Ezechiele scriptum inuenimus de Cherubim, [& pedes eorum recti.] Curuatur enim, & quidem perfacilè, mens humana, & pigritia leui negotio corripitur. Supernorum autem spirituum sancta multitudo stat quodammodo. Quare & Sioni dictum est à Deo, [fac vt stes Sion.] Offert item B. Dauid Deo cantica gratiarum actoria, ita dicens, [statuit supra petram pedes D meos.] Quibus verbis ille spiritu plenus immobilitatem, animique firmitudinem expressit.

Ezech. 1.

Psal.

Audi igitur Iesu sacerdos magne, tu verò, & proximi tui, & qui sedent ante faciem tuam, quia viri portentorum spectatores sunt, quia ecce ego adduco seruum meum, Oriens nomen ipsi. Quia lapis, quem dedi ante fa- E *ciem Iesu, super lapidem vnum, septem oculi sunt.*

XX.

Supra pollicebatur Iesu, imò certè, vt dicam verius, legali sacerdotio, diiudicationem domus suæ, & principatum vltra in populum, & finitionem typorum, seu vmbrarum cultus iuxta legem recepti. Expende porrò mihi œconomiam, diuinorúmque consiliorum summam peritiam. Erant, nec multò post ad cultum verum germanúmque transferenda legalia,

typorúmque ruditas in speciē amabilis & spiritualis politiæ immutanda. Erant abigendi à vinea agricolæ, Domini interfectores,&ager locandus aliis,sanctis Apostolis videlicet, & Euangelistis, cū fructiferum, & florentissimū vtilissima sollicitudine sua reddituris. [Erat rex iustus regnaturus,& Principes cum iudicio imperaturi,] secundùm vocē Prophetæ. Surrecturus erat alius sacerdos, non secundùm ordinem Aaron:sed[secundùm ordinem Melchisedech,] sanctorū minister sacer,&tabernaculi veri, quod fixit Dominus,non homo. Intrauit enim sancta Sanctorum Dominus noster Iesus Christus,[Non per sanguinem hircorum,& vitulorū, sed per proprium sanguinem,æterna redemptione inuenta,& vna oblatione consummatis in perpetuum secundum conscientiam sanctificatis.] Ne igitur falsa, & inania locutus videatur Deus, legali sacerdotio pollicitus, ipsum semper, atque in perpetuum domum suam inspecturum, & indicaturum,mysterium Christi prænuntiare debuit,& ostendere, desitura quidem legalia, se autem diiudicaturū domum suam per genitum ex sese, hoc est,filium. Quamobrem propemodum etiam contestatur & ipsum Iesum, & proximos eius, & sedentes ante faciem eius, puta Leuitas, & sacerdotes. Ordo enim Leuiticus summosacerdoti ministrans astabat: Seniores autem sacerdotes,vt illis superiores,& sacratiores, iuxta legem,Concilii quoque honore condecorati sunt. Portentorum porrò spectatores illos appellat, hoc est, semper quærentes signa videre, prodigiorū cupidos. Nescio enim quomodo gens Iudæa adhæc naturâ fertur. Itaque cum Christus fecisset quasi flagellum de funiculis, omnésque è templo eiecisset, dixissétque,[Auferte ista hinc,& nolite facere domum Patris mei domū negotiationis,] accesserunt, & quæsierunt, [quod signum ostendis, quia hæc facis? & quis dedit tibi hanc potestatem?] Accesserunt & alii,cū hac petitione. [Magister,volumus à te signum videre.] Idcirco,quoniam,inquit,viri sunt portentorum, seu miraculorum speculatores, discant tecum & futura, signorum quæ petunt perpetratorem semper potentissimum. Quisnam autem hîc?[Ecce ego adduco seruum meum, Oriens nomen eius.] Deus igitur secundùm naturam, & ex Deo Patre apparuit vnigenitus, secundum hoc liber.

Matt. 21. — Esai. 32. — Psal. 109. — Hebr. 9. 10. — Num. 13. — Ioan. 2. — Matt. 12.

A καὶ τῶν τύπων τὸ ἀκαλλὲς μεταχαράττεσθαί τε πρὸς ἀξιέραστόν τε, καὶ πνευματικὴν πολιτείαν. ἔμελλον ἀποσοβεῖσθαι τοῦ ἀμπελῶνος οἱ κυριοκτονήσαντες γεωργοί, καὶ ἐκδοθήσεσθαι τὸ χωρίον ἑτέροις, τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις δηλονότι, καὶ εὐαγγελισταῖς, οἳ καρποφόρον αὐτό, καὶ εὐανθὲς ἀποφαίνειν ἔμελλον, τὸ περιεργαστάτης ἀξιοῦντες φροντίδος. ἔμελλε βασιλεὺς δίκαιος βασιλεύειν, καὶ ἄρχοντες μετὰ κρίσεως ἄρχειν, κατὰ τὴν τοῦ Προφήτου φωνήν. B ἔμελλεν ἕτερος ἀνίστασθαι ἱερεύς, οὐ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρών, ἀλλὰ κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ, τῶν ἁγίων λειτουργὸς, καὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἀληθινῆς, ἣν ἔπηξεν ὁ κύριος, καὶ οὐκ ἄνθρωπος. εἰσῆλθε γὰρ εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, οὐ δι' αἵματος τράγων, καὶ μόσχων, διὰ δὲ τοῦ ἰδίου αἵματος, αἰωνίαν λύτρωσιν εὑράμενος, καὶ μιᾷ προσφορᾷ τελειώσας εἰς τὸ διηνεκὲς, κατὰ συνείδησιν τοὺς ἁγιαζομένους. ἵνα τοίνυν μὴ ψευδεπής τε, καὶ εἰκαιόμυθος ἀναφαίνηται Θεὸς, ἀεὶ C καὶ διηνεκῶς τῇ κατὰ νόμον ἱερωσύνῃ ὑπισχνούμενος ἐποπτεύσειν τε, καὶ διακρινεῖν τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἀναγκαίως ποιεῖται τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου τὴν προαγόρευσιν ἐμφαίνων, ὅτι καταλήξει μὲν τὰ ἐν νόμῳ, διακρινεῖ δὲ αὐτὸς τὸν ἴδιον οἶκον, διὰ τοῦ ἰδίου γεννήματος, τουτέστι, τοῦ υἱοῦ. ταύτῃ τοι μονονουχὶ καὶ διαμαρτύρεται αὐτόν τε τὸν Ἰησοῦν, καὶ τοὺς πλησίον αὐτοῦ, καὶ τοὺς καθημένους πρὸ προσώπου αὐτοῦ, ἵνα Λευίτας νοῶμεν, καὶ ἱερέας. λειτουργοῦν μὲν γὰρ τῷ ἀρχιερεῖ ἐστήκει τὸ τάγμα τὸ Λευιτικόν· D οἱ δέ γε πρεσβύτεροι, ἱερεῖς, ὡς ἐκείνων ἀμείνους ἔτι, καὶ ἱερώτεροι κατὰ τὸν νόμον, καὶ τῇ συνεδρίᾳ τετίμηντο. τερατοσκόπους γε μὴν αὐτοὺς ὀνομάζει, τουτέστιν, ἀεὶ σημεῖα ζητοῦντας ὁρᾶν, τῶν τεράτων ἐφιεμένους. φύσει γάρ πως ἀεὶ τοιοῦτόν ἐστι τὸ τῶν Ἰουδαίων ἔθνος. καὶ γοῦν, ὅτε ὁ Χριστὸς ποιήσας ὡσεὶ φραγέλλιον ἐκ σχοινίων πάντας ἐξέβαλεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ, λέγων, ἄρατε ταῦτα ἐντεῦθεν, καὶ μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου οἶκον ἐμπορίου, προσήεσαν λέγοντες, τί σημεῖον δεικνύεις ὅτι ταῦτα ποιεῖς; καὶ E τίς ἔδωκέ σοι τὴν ἐξουσίαν ταύτην; εὑρήσομεν δὲ καὶ ἑτέρους προσιόντας, καὶ λέγοντας αὐτῷ. διδάσκαλε, θέλομεν ἀπὸ σοῦ σημεῖον ἰδεῖν. οὐκοῦν ἐπειδήπερ, φησὶν, ἄνδρες εἰσὶ τερατοσκόποι, μανθανέτωσαν ἅμα σοι τὰ ἐσόμενα, καὶ σημείων ὧν αἰτοῦσιν ἀεὶ τὸν πανδυναμώτατον ἀποτελεστήν. καὶ τίς δὲ οὗτος ἐστίν; ἰδοὺ ἐγὼ ἄγω τὸν δοῦλόν μου, ἀνατολὴ ὄνομα αὐτῷ. Θεὸς μὲν οὖν κατὰ φύσιν, καὶ ἐκ Θεοῦ πατρὸς πέφηνεν ὁ μονογενὴς, καὶ ὡς τοῦτο ὑπάρχων, ἐλεύθερος,

ἀλλὰ κεκένωκεν ἑαυτὸν, κατὰ τὰς γραφὰς, καθεὶς εἰς ὅπερ οὐκ ἦν, καὶ κεχρημάτικε δοῦλος, διὰ τὸ ἀνθρώπινον, καίτοι κύριος πάντων ὑπάρχων ὡς Θεός. ἀλλ᾽ ἦν καὶ ἡ ἀνατολὴ, τουτέστι, δικαιοσύνης ἥλιος. ἀνέτειλε γὰρ, καὶ ἐπέλαμψεν οἷάπερ ἐν σκότει διατελοῦσιν ἡμῖν, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ ὡς ἐν νυκτὶ, καὶ ὕπνῳ κεκαρωμένοις ταῖς κοσμικαῖς ἡδοναῖς, καὶ τῆς διανοίας τὸν ὀφθαλμὸν κατεσκοτισμένοις. ἤγειρέ τε πρὸς νῆψιν, καὶ λαμπροὺς ἀπέφηνε τῇ παρ᾽ ἑαυτοῦ χάριτι. τοιγάρτοι καὶ ὁ σοφὸς ἡμῖν ἐπιστέλλει Παῦλος, αὐτὸ δὴ τοῦτο κατασημαίνων, ἡ νὺξ προέκοψεν, ἡ δὲ ἡμέρα ἤγγικεν. ἀποθώμεθα οὖν τὰ ἔργα τοῦ σκότους, καὶ ἐνδυσώμεθα τὰ ἔργα τοῦ φωτὸς, ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσχημόνως περιπατήσωμεν. καὶ πάλιν. ἔγειρε ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ Χριστός. προανακηρύττει τοιγαροῦν τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας τὰ λαμπρὰ κατορθώματα. δοῦλον δέ φησιν αὐτὸν, διότι τῇ ἐν δούλου καθικέσθαι μορφῇ. ἀνατολὴν δὲ, ὅτι φῶς ἐστι τὸ ἀληθινὸν αὐτὸς, καὶ ἡμέρα, καὶ λαμπρὸς ἑωσφόρος, εἰς νοῦν ἀνατέλλων, καὶ καταφαιδρύνων καρδίας. ὀνομάζει δὲ πρὸς τούτῳ καὶ λίθον αὐτὸν, καὶ μὴν καὶ δεδόσθαι φησὶ πρὸ προσώπου Ἰησοῦ, ἑπτά τε ἔχειν τοὺς ὀφθαλμοὺς διϊσχυρίζεται. ἔδει γὰρ μάλιστα τὴν κατὰ νόμον ἱερωσύνην, ἧς εἰς τύπον ἐθήκαμεν τὸν Ἰησοῦν, οἱονεὶ πρὸ προσώπου καὶ πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχειν διὰ παντὸς τὸν λίθον τὸν ἐκλεκτὸν, τὸν ἀκρογωνιαῖον, τὸν ἔντιμον, τὸν εἰς τὰ θεμέλια Σιὼν, τὸν πολλοῖς ὀφθαλμοῖς ἐφορῶντα τὰ πάντα. τὸ γὰρ ἑπτὰ τοῦ τελείως ἔχοντος ἀεὶ πῶς ἐστι σημαντικόν. στεῖρα γοῦν λέγεται τεκεῖν ἑπτά. ὅτι δὲ μυρίοις ὄμμασιν ἐφορᾷ πάντα, καὶ ἐπισκέπτεται τὰ καθ᾽ ἡμᾶς ἡ θεία τε, καὶ ἀπόρρητος τοῦ υἱοῦ φύσις, οὐκ ἂν ἐνδοιάσειέ τις· ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐνεργὴς, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον, καὶ διϊκνούμενος ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς, καὶ πνεύματος, ἁρμῶν τε, καὶ μυελῶν, καὶ κριτικὸς ἐνθυμήσεων, καὶ ἐννοιῶν καρδίας, καὶ οὐκ ἔστι κτίσις ἀφανὴς ἐνώπιον αὐτοῦ. πάντα δὲ γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Ἰδοὺ ἐγὼ ὀρύξω βόθρον, λέγει κύριος παντοκράτωρ, καὶ ψηλαφήσω πᾶσαν τὴν ἀδικίαν τῆς γῆς ἐκείνης ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ.

Ἔδειξεν ὄντως καὶ φῶς, καὶ ἀνατολὴν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ ὅτι τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου, τουτέστι, τοῖς πεπλανημένοις, ἀνατολῆς

A Nihilominus exinaniuit semetipsum, secundùm scripturas, demittens se in id quod non erat, & appellatus seruus propter naturam humanam, quamuis omnium Dominus esset, tanquam Deus. Sed idem & Oriens erat, id est, sol iustitiæ. Exortus est enim, & illuminauit nos velut in tenebris degentes, & tantum non etiam tanquam nocte, & veterno obrutos mundanis voluptatibus, mentisque oculum tenebris offusum habentes, excitauit ad vigiliam, & gratia sua nos illustrauit. B Hinc & sapiens Paulus nobis præcepit, hoc ipsum significans, [Nox præcessit, dies autem appropinquauit. Abiiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis: sicut in die honestè ambulemus.] Et iterum, [Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus.] Promulgat igitur ante insignia facta Saluatoris nostri, quæ præsens editurus est. Nominat seruum, quoniam in serui forma venit. C Orientem, quia verum lumen est, idem & dies, & clarus lucifer in mentibus exoriens, & corda lucida efficiens. Insuper lapidem vocat: quin & datum ante faciem Iesu, & septem habere oculos autumat. Oportebat enim inprimis sacerdotium legale, cuius typum posuimus Iesum, quasi ante faciem, & ante oculos habere semper lapidem electum, angularem, pretiosum, in fundamentum Sion decretum, multis oculis intuentem omnia. Septem quippe D integritatem perfectionémque declarare solent. Sterilis igitur dicitur parere septem. Mille autem oculis omnia intueri, & inspicere res nostras diuinam, & ineffabilem filii naturam, non potest quisquam dubitare. [Viuus est enim sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens vsque ad diuisionem animæ & spiritus: compagum quoque, & medullarum, & discretor cogitationum, & intentionum cordis, & non est vlla creatura inuisibilis in conspectu eius. Om- E nia autem nuda & aperta sunt oculis eius,] sicut scriptum est.

Ecce ego fodiam foueam, dicit Dominus omnipotens, & contrectabo omnem iniquitatem terræ illius in die vna.

XXI. Ostendit Dominum nostrum Iesum Christum verè & lumē, & orientē esse, & eum in tenebris, atque vmbra versan-

Philipp. 2. Malac. 4. Luc. 1. Rom. 13. Ephes. 5. Esai. 28. 1. Reg. 2. Hebr. 4.

Rom. 1. tibus, hoc est, seductis & errantibus, instar orietis refulsisse. Sed oportebat etiā œconomiæ scopum ac metā prius declarare, hoc est, mortē, quam pro nobis omnibus libēs sustinuit, corpore suo ad crucem tradito, in quo & Iudaica gens peccauit, & ab eius amicitia depulsa est. Quoniā enim non intellexerunt miseri, Matt. 27. spe sua meritò sunt orbati, & mali malè perierunt, atrocibus, & ineluctabilibus calamitatibus circumuenti. Cum fouea igitur Saluatoris crucem cōparat. Nam quasi in foueam deciderunt, qui domi- Act. 3. nicum effudere sanguinem, & auctorē vitæ cruci affixerunt. Quod si & ipse pater fodisse fouea dicitur, nemo offendatur: sed illud cogitet potius, quam plenus sit sermo diuinę prouidentiæ, ac dispensationis. Simile enim hoc est illi, quod per Christum sapienter, ac verè Ioan. 9. dictū est, [In iudiciū ego in hunc mundum veni, vt qui non vident, videant, & videntes cæci fiant.] Quanquā verè dici potest, ipsum non propter hanc causam aduenisse, vt quidam cæci fierent: sed non intelligentium nequitia tantū non etiam œconomiæ modū criminata est. Non enim videre voluerūt, tametsi diuinæ lucis copia illis fieret. Idem & hîc Ioan. 3. intellige. Misit enim filium pater, [Vt mundus saluaretur per ipsum.] Propter vecordiam autem non intelligentium, qui missus est, fouea, & laqueus crucifixoribus suis factus est. Ac fortasse etiā foueam fodisse existimādus est ipse qui misit. Ait igitur, [fodiam foueā, & contrectabo omnem iniquitatē terræ illius in die vna.] Contrectabo, inquit, pro, quærā, & ad amussim indagabo. Prophetas enim sanctos, & missos suis quosque tēporibus seruos occiderūt. Alios enim Matt. 21. contumelia affecerunt, alios lapidarūt, alios iugularunt. Verùm tolerantiā adhuc adhibebat Deus, serui enim erant, & conserui interficientium, qui hæc patiebantur. Quoniam verò effrænata audacia eo prosiluerunt, & tantam impietatē consciuerunt, vt in ipsum filiū atrociter debaccharentur, & in foueā crucis lapsi sunt, peccatū eorum incontrectatū non præteriuit. Quæsiuit enim, & pœnis subiecit impios, toti Iudæorum regioni pestem, & exitium decernens die vna, qua clamabant, Pilato eum offerentes, Matt. 27. [Sanguis eius super nos, & super filios nostros.] Etsi enim non statim iram diuinam supplicium est consecutum; etsi non citra procrastinationem pœnæ sunt expetitæ, tamen iusta Dei

A ἀνέλαμψε δίκην. ἀλλ᾽ ἦν ἀναγκαῖον καὶ τὸ τῆς οἰκονομίας προαναφαίνεσθαι πέρας, τουτέστι, τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἁπάντων θάνατον, ὃν ἑκὼν ἀνέτλη, σταυρῷ παραδοὺς τὸ ἴδιον σῶμα, ἐφ᾽ ᾧ καὶ τὸ τῶν Ἰουδαίων προσκέκρουκεν ἔθνος, καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν οἰκειότητος ἀποβέβληται. ἐπειδὴ γὰρ οὐ συνιέντες οἱ δείλαιοι, εἰκότως ἀπώλισθον τῆς ἐλπίδος, καὶ κακοὶ κακῶς ἀπολώλασι δειναῖς, καὶ ἀφύκτοις ἐναλόντες συμφοραῖς. βόθρῳ δὴ οὖν παρεικάζει τὸν τοῦ Σωτῆρος σταυρόν. πεπτώκασι γὰρ ὥσπερ εἰς βόθρον οἱ τὸ δεσποτικὸν ἐκχέαντες αἷμα, καὶ σταυρῷ παραδοῦναι τολμήσαντες τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς. εἰ δὲ καὶ αὐτὸς ὁ πατὴρ τὸν βόθρον ὀρωρυχέναι λέγοιτο, σκανδαλιζέσθω μηδείς. ἐννοείτω δὲ μᾶλλον, ὡς ἐκμεμέστωταί πως οἰκονομίας ὁ λόγος. ὅμοιον γὰρ τοῦτό ἐστι τῷ διὰ Χριστοῦ σοφῶς τε, καὶ ἀτρεκῶς εἰρημένῳ. εἰς κρῖμα ἐγὼ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἦλθον, ἵνα οἱ μὴ βλέποντες βλέπωσι, καὶ οἱ βλέποντες τυφλοὶ γένωνται. καίτοι, πῶς οὐκ ἀληθὲς εἰπεῖν, ὡς οὐ ταύτης ἕνεκα παραγέγονε τῆς αἰτίας, ἵνα τυφλοὶ γένωνταί τινες· ἀλλ᾽ ἡ τῶν μὴ νοούντων φαυλότης μονονουχὶ καὶ διαβέβληκε τῆς ἀρίστης οἰκονομίας τὸν τρόπον. οὐ γὰρ ἤθελον βλέπειν, καίτοι μετὸν αὐτοῖς τοῦ θείου φωτός. οὕτω κἀνθάδε νοήσεις. πέπομφε μὲν γὰρ τὸν υἱὸν ὁ πατήρ, ἵν᾽ ὁ κόσμος σωθῇ δι᾽ αὐτοῦ. διὰ δὲ τὴν μὴ συνιέντων ἀπόνοιαν, γέγονε βόθρος, καὶ πάγη τοῖς σταυρώσασιν ὁ ἀπεσταλμένος· νενόμισται δὲ τάχα που καὶ ὀρύξαι τὸν βόθρον ὁ πεπομφώς. ὀρύξω δὴ οὖν τὸν βόθρον, D φησὶ, καὶ ψηλαφήσω πᾶσαν τὴν ἀδικίαν τῆς γῆς ἐκείνης ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ, τὸ δὲ ψηλαφήσω φησὶν, ἀντὶ τοῦ ζητήσω, καὶ περιεργάσομαι λεπτῶς. ἀπεκτόνασι μὲν γὰρ τοὺς ἁγίους Προφήτας, καὶ τοὺς κατὰ καιροὺς ἀπεσταλμένους οἰκέτας. οὓς μὲν γὰρ ὕβρισαν, οὓς δὲ ἐλιθοβόλησαν, οὓς δὲ ἀπέκτειναν. ἀλλ᾽ ἦν ἀνεξίκακος ἔτι Θεὸς, οἰκέται γὰρ ἦσαν, καὶ ὁμόδουλοι τοῖς ἀπεκτονόσιν οἱ πεπονθότες. ἐπεὶ δὲ ἀχαλίνοις ὁρμαῖς εἰς τοῦτο διέπτοντες, καὶ πολὺ βλέ- E ποντες εἰς ἀνοσιότητα, καὶ εἰς αὐτὸν ἐκτόπως πεπαρῳνήκασι τὸν υἱὸν, καὶ εἰς τὸν ἐν τῷ σταυρῷ κατώλισθον βόθρον, οὐκ ἀφῆκεν αὐτὴν ἀψηλάφητον τὴν ἁμαρτίαν. ἐζήτησε γὰρ, καὶ ποιναῖς ὑπέθηκε τοὺς ἠσεβηκότας, ἁπάσης τῆς Ἰουδαίων γῆς καθορίζων τὸν ὄλεθρον ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ, καθ᾽ ἣν ἔφασαν προσάγοντες αὐτὸν τῷ Πιλάτῳ, τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ᾽ ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν. εἰ γὰρ καὶ μὴ συμβέβηκε παραχρῆμα τὰ ἐκ θείας ὀργῆς· εἰ μὴ ἐζήτηνται δίκας ὑπερθέσεως δίχα, ἀλλ᾽ οὖν ἡ παρὰ Θεοῦ

δικαία ψῆφος γέγονεν ἐπ' αὐτοῖς, ὄλεθρος, ὡς ἔφην, τῆς Ἰουδαίων καταχέουσα γῆς. καὶ γοῦν ἀπεκομίζετο μὲν ὁ Χριστὸς ἐπὶ τὸν σταυρόν, εἵποντο δὲ καὶ γυναῖκες, θρηνοῦσαί τε, καὶ κλαίουσαι· εἶτα πρὸς ταύτας ἔφασκεν ἐπιστραφείς, Θυγατέρες Ἱερουσαλήμ, μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμοί, πλὴν ἐφ' ἑαυτὰς κλαίετε, καὶ ἐπὶ τοῖς τέκνοις ὑμῶν. παραδίδονται γὰρ εἰς ὄλεθρον, καὶ σφαγήν, καὶ συμβέβηκεν αὐτοῖς τὸ διὰ φωνῆς Ἡσαΐου, Ἡ γῆ ὑμῶν ἔρημος, αἱ πόλεις ὑμῶν πυρίκαυστοι, τὴν χώραν ὑμῶν ἐνώπιον ὑμῶν ἀλλότριοι κατεσθίουσιν αὐτήν, καὶ ἠρήμωται κατεστραμμένη ὑπὸ λαῶν ἀλλοτρίων.

Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει κύριος παντοκράτωρ, συγκαλέσατε ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ ὑποκάτω ἀμπέλου, καὶ ὑποκάτω συκῆς αὐτοῦ.

Ὅτι μὲν ἐν παντὶ γενήσονται κακῷ ψηλαφωμένης αὐτῶν τῆς ἁμαρτίας, οἱ καθάπερ εἰς βόθρον κατενηνεγμένοι, διά γε τὸ σταυρῶσαι Χριστόν, προμεμήνυκεν ἐναργῶς. ὅτι δὲ τοῖς πιστεύουσι, καὶ ἠγαπηκόσιν αὐτὸν οὐκ ἀκερδὲς ἔσται τὸ χρῆμα, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸς εὐφροσύνης, καὶ τέρψεως ἐπιτερπῶν, προαγορεύει χρησίμως. μαρτυρήσει δὲ τούτοις καὶ ὁ δίκαιος Συμεών. ὅτε γὰρ τὸ θεῖον τεθέαται βρέφος, καὶ εἰς ἀγκάλας ἐδέξατο, προεφήτευσε, λέγων. Ἰδοὺ οὗτος κεῖται εἰς πτῶσιν, καὶ ἀνάστασιν πολλῶν, καὶ εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον. πεπτώκασι γὰρ οἱ τὸ δίκαιον αἷμα ταῖς σφῶν αὐτῶν ἐπαντλήσαντες κεφαλαῖς, ὥσπερ ἐῤῥιμμένοι, καὶ κείμενοι, καὶ ὑπὸ πόδας ὄντες διαβολικούς· ὀρθωθήσονται δὲ οἱ ἐξ ἐθνῶν. καὶ αὐτὸς δέ που Χριστὸς προαναφωνεῖ μὲν τοῖς ἁγίοις μαθηταῖς τὸ ἐπὶ τῷ σταυρῷ πάθος. ἐπεὶ δὲ γεγονότας ἐν κατηφείαις τεθέαται, παρεκάλει λέγων. Ἡ γυνὴ ὅταν τίκτῃ, λύπην ἔχει, ὅτι ἦλθεν ἡ ὥρα αὐτῆς. ὅταν δὲ τέκῃ, χαρᾷ χαίρει, ὅτι ἐγεννήθη ἄνθρωπος εἰς τὸν κόσμον. καὶ ὑμεῖς νῦν μὲν λύπην ἔχετε, ὕστερον δὲ ὄψεσθέ με, καὶ χαρήσεται ὑμῶν ἡ καρδία. οὕτω καὶ ἐγηγερμένος ἐκ νεκρῶν ταῖς ἐν τῷ κήπῳ κλαιούσαις γυναιξὶ προσεφώνει τὸ χαίρετε. πρέποι δ' ἂν καὶ ἑκάστῳ τῶν ἀγαπώντων αὐτὸν ἐπί γε τῷ σταυρῷ, καὶ τῇ ἀναστάσει λέγειν. Ἔστρεψας τὸν κοπετόν μου εἰς χαρὰν ἐμοί, διέῤῥηξας τὸν σάκκον μου, καὶ περιέζωσάς με εὐφροσύνῃ. πῶς γὰρ οὐκ οἴχεται μὲν ἐκ ποδῶν τὸ πένθος, ἀφῄρηται δὲ πᾶν δάκρυον ἀπὸ προσώπου, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν, ἐγηγερμένου Χριστοῦ,

sententia in eos lata est, per Iudæam, vt memoraui, diffusa pernicies. Itaque abductus est quidem Christus ad crucem, sequentibus fœminis lamentantibus, & plorantibus, ad quas conuersus ait, [Filiæ Hierusalem, nolite flere super me, sed super vos ipsas flete, & super filios vestros.] Traditi sunt enim in exitium, & cædem, & euenit illis quod est apud Esaiam, [Terra vestra deserta, ciuitates vestræ succensæ igni, regionem vestram coram vobis alieni deuorant ipsam. Et desolata est, subuersa à populis alienis.]

Luc. 23.

Esai. 1.

In die illa, dicit Dominus omnipotens, conuocate vnusquisque proximum suum subter vitem, & subter ficum suam.

XXII.

Malis omnibus obrutum iri, peccato eorum contrectato, qui quasi in foueam deciderint, propter Christum abse in crucem actum, apertè prædixit. Credentibus autem, & diligentibus eum id non damnosum, imò lætitiæ, & iucundę cuiusdam delectationis materiam futurum, vtiliter prænuntiat. Attestatur hæc etiam iustus Simeon. Vbi enim diuinum infantem conspexit, ipsúmque in vlnas accepit, sic prophetauit, [Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum, & in signum cui contradicetur.] Ceciderunt enim, qui sanguinem iustum super capita sua hauserunt, velut proiecti, & iacentes, & pedibus diabolicis substrati: erecti sunt qui ex gentibus ad fidem venerunt. Et ipse Christus alicubi sanctis discipulis mortem in cruce sibi sustinendam prædicit. Quos vt tristes vidit, consolans addidit, [Mulier quando parit, tristitiam habet, quia venit hora eius. Postquam autem peperit, gaudio gaudet, quia natus est homo in mundum. Et vos nunc quidem tristitiam habetis, iterum autē videbitis me, & gaudebit cor vestrum.] Sic & excitatus à mortuis flentes in horto mulieres salutando allocutus est. Conuenit porrò etiam quemlibet eum diligentium super cruce, & resurrectione dicere, [Conuertisti planctum meum in gaudium mihi: conscidisti saccum meum, & circundedisti me lætitia.] Quomodo enim non euanuit luctus, & ablatæ sunt omnes lacrymæ, ab omni facie, vt dicit Propheta, Christo in vitā reuocato,

Luc. 2.

Ioan. 16.

Ioan. 20.
Matt. 28.

Psal. 29.

Esai. 25.

& imperio mortis ab eo destructo? Vita enim est natura sua, tanquam Deus, quamuis in carne apparuit. Itaque *die illa*, ait, hoc est, illo tempore, quo ex mortuis reuixerit, & ceciderint crucifixores, conuocate vnusquisque proximum suum subter vitem, & ficum. Ac si quis volet talem sensum, simplicem & obuium admittere, voces has spiritualium gaudiorum symbolum esse affirmabit. Præterea & illud non sine improbabilitate dici posse reor, ficum & vitem videri appellatam Ecclesiam, cuius item diuinus cantor meminit, supernum ac cælestem sponsum, Christum scilicet, per ambagem compellans. [Vxor tua sicut vitis abundans] in lateribus domus tuæ. Ait & ipse vniuersorum Deus quodam loco, [Vineæ florentes dederunt odorem suum, & ficus protulit grossos suos.] Vt enim iam Ecclesiis in mundo fide in ipsum inchoatis, vineas suauem spirare odorem, ac florere, atque insuper grossos parere dicit: quorum nomine nuper fide initiatorum nondum matura, & dulcis multitudo, futura autem paulatim, & incrementis ad meliora huc progrediens intelligi potest. Adepti enim magnitudinem, [& in virum perfectum plenitudinis Christi] euecti, dulces quasi fructus erimus Deo, Ecclesiæ velut matri agnati. Quapropter per ficum, & vitem intellectis Ecclesiis, sub ipsis erimus, & in ipsis diuersabimur, cohortandóque inter nos dicemus illud Propheticum. [Venite ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob, & annuntiabit nobis viam suam, & ambulabimus in ea.] Quod si assecuti fuerimus, omnimodis prædicabimus qui nos ad hoc vocarunt, dicemúsque, [Lætatus sum in his qui dixerunt mihi: in domum Domini ibimus.] Summa enim lætitia fructus noster intelligi iure queat. proinde rursus illud Psalmographi exclamabimus, [Vnam petiui à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ: vt videam voluptatem Domini, & visitem templum sanctum eius.]

Psal. 127. — Hebr. 2. Cant. 2. — Ephes. 4. — Esai. 2. — Psal. 121. — Psal. 26.

A καὶ τοῦ θανάτου καταλύσαντος κράτος; ζωὴ γάρ ἐστι κατὰ φύσιν ὡς Θεός, κἂν εἰ πέφηνεν ἐν σαρκί. Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, φησί, τουτέστι, κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, καθ' ὃν ἀναβιῴη ἐκ νεκρῶν, πεπτωκότων τῶν ἐσταυρωκότων, συγκαλέσατε ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ ὑποκάτω ἀμπέλου, καὶ ὑποκάτω συκῆς. καὶ εἰ μὲν βούλοιτό τις ἁπλοϊκῶν, καὶ πρόχειρον τὸν τοιοῦτον εἰσδέχεσθαι νοῦν, τέρψεων εἶναι τῶν πνευματικῶν σύμβολον διαβεβαιώσεται τὰ ὀνομασμένα. B Οὐκ ἀπίθανον δὲ εἶναί φημι πρὸς τούτῳ κἀκεῖνο εἰπεῖν, ὅτι συκῆν καὶ ἄμπελον, ἔοικεν ἀποκαλεῖν τὴν ἐκκλησίαν, ἧς καὶ ὁ θεσπέσιος μελῳδὸς διαμέμνηται, λέγων αἰνιγματωδῶς πρὸς τὸν ἄνωθεν, καὶ ἐξ οὐρανοῦ νυμφίον, τουτέστι, Χριστόν· ἡ γυνή σου ὡς ἄμπελος εὐθηνοῦσα, ἐν τοῖς κλίτεσι τῆς οἰκίας σου. ἔφη δέ που καὶ αὐτὸς ὁ τῶν ὅλων Θεός. αἱ ἄμπελοι κυπρίζουσιν, ἔδωκαν ὀσμήν, ἡ συκῆ ἐξήνεγκεν ὀλύνθους αὐτῆς. ὡς γὰρ ἤδη τῶν ἐκκλησιῶν ἀρξαμένων ἐν κόσμῳ διὰ τῆς εἰς αὐτὸν εὐωδιάζειν πίστεως, τὰς C ἀμπέλους ἔφη κυπρίζειν, καὶ μὴν καὶ ἐκφαίνεσθαι τοὺς ὀλύνθους· νοηθεῖεν ἂν καὶ οὗτοι τῶν ἄρτι πεπιστευκότων, ἡ οὔπω μὲν πέπειρος, καὶ γλυκεῖα πληθύς, ἐσομένη δὲ κατὰ βραχύ, καὶ τοῖς εἰς τὸ ἄμεινον ἐπιδόσεσιν ἰοῦσα πρὸς τοῦτο. ἁδρυνθέντες γάρ, καὶ εἰς ἄνδρα τέλειον ἀναβεβηκότες τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ, γλυκεῖς οἷά περ ἐσόμεθα καρποὶ τῷ Θεῷ, καθάπερ μητρί τινι τῇ ἐκκλησίᾳ προσπεφυκότες. Οὐκοῦν διά τε συκῆς, καὶ ἀμπέλου νοουμένων τῶν ἐκκλησιῶν, ὑπ' αὐτὰς D ἐσόμεθα, καὶ ἐν αὐταῖς καταλύσομεν, προσεπάδειν ἀλλήλοις ἐκεῖνο λέγοντες τὸ προφητικόν. δεῦτε ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος κυρίου, καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ, καὶ ἀναγγελεῖ ἡμῖν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, καὶ πορευσόμεθα ἐν αὐτῇ. εἰ δὲ δὴ γένοιτο τούτου τυχεῖν, ἐπαίνου παντὸς ἀξιώσομεν τοὺς εἰς τοῦτο κεκληκότας, πάλιν ἐκεῖνο λέγοντες· εὐφράνθην ἐπὶ τοῖς εἰρηκόσι μοι, εἰς οἶκον κυρίου πορευσόμεθα. τέρψεως γὰρ ἡμῖν τῆς ἀνωτάτω τὸ χρῆ- E μα καρπὸς νοοῖτ' ἂν εἰκότως. τοιγάρτοι πάλιν ἐροῦμεν κατὰ τὸν ψαλμῳδόν. μίαν ᾐτησάμην παρὰ κυρίου, ταύτην ζητήσω, τοῦ κατοικεῖν με ἐν οἴκῳ κυρίου πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου, τοῦ θεωρεῖν με τὴν τερπνότητα κυρίου, καὶ ἐπισκέπτεσθαι τὸν ἅγιον αὐτοῦ.

A

ΚΕΦΑΛ. δ.

Καὶ ἐπέστρεψεν ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοὶ, καὶ ἐξήγειρέ με, ὃν τρόπον, ὅταν ἐξεγερθῇ ἄνθρωπος ἐξ ὕπνου αὐτοῦ, καὶ εἶπε πρός με. τί σὺ βλέπεις; καὶ εἶπα, ἑώρακα, καὶ ἰδοὺ λυχνία χρυσῆ ὅλη, καὶ τὸ λαμπάδιον ἐπάνω αὐτῆς, καὶ ἑπτὰ λύχνοι ἐπάνω αὐτῆς, καὶ ἑπτὰ ἐπαρυστρίδες τοῖς λύχνοις τῆς ἐπάνω αὐτῆς, B καὶ δύο ἐλαῖαι ἐπάνω αὐτῆς, μία ἐκ δεξιῶν τοῦ λαμπαδίου αὐτῆς, καὶ μία ἐξ εὐωνύμων.

CAPVT IV.

Et reuersus est angelus qui loquebatur in me, & suscitauit me sicut cum suscitatur homo de somno suo. Et dixit ad me Quid tu vides? Et dixi, vidi, & ecce candelabrum aureum totum, & lampas super ipsum, & septem lucernæ super illud, & septem infusoria lucernis super ipsum. Et duæ oliuæ super illud, vna à dextris lãpadis eius: & vna à sinistris. Zach. 4.

ΤΟ ἐπιστρέψαι ἐν τούτοις οὐχ ὡς ἐκ τόπου νοήσομεν, εὔηθες γὰρ κομιδῇ, νομιοῦμεν δὲ μᾶλλον, τὴν ὡς ἐξ ὁράσεως τῆς ἐξ ἀμφοῖν ἐφ᾽ ἑτέραν εὐθὺς, καὶ γείτονα μεταφοίτησιν, δῆλον δὲ, ὅτι πνευματικήν. ἐπειδὴ δὲ νήψεως ἀκροτάτου χρεία, καὶ τῆς ὑπὲρ νοῦν τὸν ἀνθρώπινον ἔστι δὲ μάλιστα τούτοις, λεπτὴν ἐνετίθει ἐπεγρήγορσιν τῷ Προφήτῃ Θεὸς, μαθητεύοντος ἀγγέλου τοῦ λαλοῦντος C ἐν αὐτῷ, ὡς δοκεῖν ἐξ ὕπνου διεγερθῆναι. τοιαύτη γάρ πώς ἐστι τῆς ἐν ἡμῖν διανοίας ἡ κατάστασις, καὶ πολὺ δὴ μείων παρὰ τὴν οὖσαν ἐν τοῖς ἁγίοις ἀγγέλοις, ὥστε φαίη τις ἂν, ἐγρήγορσιν μὲν τὰ ἐκείνων, ἐν ὕπνῳ δὲ ὥσπερ τὰ καθ᾽ ἡμᾶς. ἐπεὶ δὲ ὁ θεσπέσιος ἄγγελος γνώμην τε, καὶ νοῦν πρὸς τούτῳ δὴ προσνενευμένον τεθέαται, ὥστε καὶ ἀποχρώντως ἔχειν συνιέναι λεπτῶς τὴν ὅρασιν, διεπυνθάνετο λέγων, τί ἂν οἴοιτο ὑπάρχειν τὰ δεδειγμένα. ἀπλανεστάτην γε μὴν ὁ Προφήτης τῆς ὁράσεως τὴν D ἀφήγησιν ἐποιεῖτο πάλιν, λυχνίαν ἑωρακέναι λέγων, ὅλην δι᾽ ὅλου χρυσῆν· ἐπάνω δὲ αὐτῆς τὸ λαμπάδιον, καὶ μὴν καὶ λύχνους ἑπτὰ, καὶ ἰσαρίθμους αὐτοῖς τὰς ἐπαρυστρίδας, ἐλαίας δύο, μίαν μὲν ἐκ δεξιῶν τοῦ λαμπαδίου, θατέραν γε μὴν κειμένην ἐξ εὐωνύμων. καὶ ἡ μὲν ἐμφανεστέρα τῶν δεδειγμένων ἀπόδοσις εἴη ἂν οὐχ ἑτέρα παρὰ ταῦτα. χρὴ δὲ τοὺς τὸ ἐσώτατον τοῦ νοῦ ἐνιέντας περιεργότερον ἀθρεῖν, εὖ μάλα πειρᾶσθαι τὰ δηλούμενα, E καὶ συνδεῖν ἀστείως τοῖς ἤδη προειρημένοις καὶ τάδε. ἔφη τοίνυν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, ὅτι καὶ βόθρον ὀρύξει, καὶ ψηλαφήσει πᾶσαν τὴν ἀδικίαν τῆς γῆς ἐκείνης ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ. προτρέπει δὲ καὶ ἑτέροις συγκαλεῖν ἀλλήλους ὑποκάτω ἀμπέλου, καὶ ὑποκάτω συκῆς. ἡμεῖς δὲ σαφῆ καθιστάντες τῆς προφητείας τὸν σκοπὸν, ἐλέγομεν, ὅτι τοῖς μὲν ἀπειθεῖν ᾑρημένοις, καὶ ἀτιμάζουσιν ἀμαθῶς τὴν διὰ Χριστοῦ σωτηρίαν, βόθρος οἷά τις ὀρώρυκται κατακομίζων εἰς ὄλεθρον,

XXIII

Reuersum esse hîc non vt ex loco accipimus, id enim perquam ineptum esset: statuemus autem potius ex ambabus visionibus ad aliam statim, & vicinam, spiritualem vtique transiri. Quoniam verò in his maximè singulari vigilantia opus est, & maiore, quam pro captu humano, acrem vigiliam immittit Prophetæ Deus, docente angelo, qui in ipso loquebatur, vt se è somno putaret excitatum. Talis est enim animi nostri conditio, multóque inferior, quàm in sanctis angelis, vt asseuerare possit quispiam, illos esse in perpetua vigilia, nos quasi in perpetuo somno. Postquam autem diuinus angelus voluntatem, & mentem quoque eo inclinatam vidit, vt quod fiebat subtiliter satis perspicere posset, percunctatur, quidnam putet esse quæ monstrabantur. Tum Propheta rursum certissimam visionis commemorationem inducit, dicens, se vidisse candelabrum, totum aureum per totum, ac super ipsum lampadem: quin & lucernas septem, & eodem numero infusoria, oliuas duas, vnam à dextris lampadis, alteram à sinistris. Et ista quidem ostensa liquidius forsitan explanabunt, quæ dicta sunt. Necesse est tamen visionis huius intima curiosius indagantes, significatis attentè considerandis diligentissimè incumbere, & ea cum iam prædictis scitè copulare. Ait igitur vniuersorum Deus, se foueam fossurum, & contrectaturum omnem iniquitatem terræ illius in die vna: hortatur etiam alios, vt inter se sub vitem, & ficum conuocent. Nos scopum prophetiæ aperientes dicebamus incredulis, & agrestibus contemptoribus salutis per Christum parte quãdam foueam exitialem esse fossam,

contumeliam scilicet crucis, & scelus cruentæ cædis Christi. Perierunt enim miseri, qui Dominum impiè necauerunt. Iis autem qui dilexerunt aduentum eius, delectationem, & delicias, & quid non tandem huius generis contigisse? Fuerunt enim in Ecclesiis velut sub ficubus, & vitibus. Sed ecce alio item modo Propheta mysterium vidit. Aureum quippe candelabrum rursus Ecclesiam interpretamur, vtpote honorabilem mundo, tanquam virtutibus illustrissimam, ac splendidissimam, vt sublimè admodum eleuatam veræ cognitionis diuinæ dogmatis, super qua lampas est, népe Christus, de quo Deus & pater, [Propter Sion non tacebo, & propter Hierusalem non quiescam, donec egrediatur vt lumen iustitia mea, & salutare meum vt lampas accendetur.] Hanc lampadem vniuersum orbem illuminantem super candelabrum Deus & pater posuit, [Vt omnes qui ingrediuntur lumen videant, & luceat omnibus qui in domo sunt.] Septem autem sunt lucernæ, non habentes lumen proprium, sed inductum, & externum, & olei affusione nutritum, quę & ipsæ sanctos Apostolos referunt, & Euangelistas insuper, & qui singulis temporibus extiterunt Ecclesiarum magistros, qui illuminationem à Christo veluti quosdam lychnos in animis, & cordibus suis susceperunt, cui Spiritus sanctus alimenta suppeditauit, qui domesticis lumen præbent, & credẽtes vnà cum lampade illuminant. Obserua præterea, septem lucernis infusoria affuisse, per quę illis oleum infunderetur, lampadi non affuisse. Quid ita? est enim lumen verum filius, non externum, neque inductum, nec ab alio datum, cui facultas illuminandi contigerit: sed ipse est secundum naturam lumen: quod autem in sanctis est, ab ipso communicatum est. Testificatur id sapiens Ioannes, [De plenitudine eius, inquit, omnes accepimus.] Ipse autem filius verum lumen, claritatis suæ participes factos mundi lumen appellabat. Ait etenim sanctis Apostolis, [Vos estis lux mundi.] Iam duæ oliuæ, vna à dextris, & altera à sinistris lampadis positæ, duos populos insinuant, quasi in orbem Christum circunstantes. Nam vt misericordiam adepti, statione huiusmodi dignati sunt. Et illi quidem erant ex bona oliua, nimirum ex synagoga Iudæorum: hi ex oleastro geniti, hoc est, ex gentium multitudine.

Esai. 62. — Luc. 11. Matt. 5. — Ioan. 1. — Matt. 5. — Rom. 11.

A ἡ ἐπὶ τῷ σταυρῷ παροινία, καὶ τῆς κατὰ Χριστοῦ μιαιφονίας τὰ ἐγκλήματα. ἀπολώλασι γὰρ οἱ δείλαιοι κυριοκτονήσαντες ἀνοσίως. τοῖς γε μὴν ἠγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ τέρψις τε, καὶ τρυφή, καὶ τί γὰρ οὐχὶ τῶν τοιούτων ὑπῆρξε; γεγόνασι γὰρ ὡς ὑπὸ συκαῖς, καὶ ἀμπέλοις ταῖς ἐκκλησίαις. ἀλλ' ἰδοὺ καὶ καθ' ἕτερον τρόπον τοῦ μυστηρίου τὴν δύναμιν ὁ Προφήτης τεθέαται. τὴν γάρ τοι χρυσῆν λυχνίαν φαμὲν εἶναι πάλιν τὴν ἐκκλησίαν, ὡς τετιμημένην ἐν κόσμῳ, B διαφανεστάτην ἐν ἀρεταῖς, ὡς ὑψοῦ δὲ λίαν ἠρμένην τοῖς τῆς ἀληθινῆς θεογνωσίας δόγμασιν, ἐφ' ἧς τὸ λαμπάδιον, τουτέστι, Χριστός, περὶ οὗ φησιν ὁ Θεὸς καὶ πατήρ, διὰ Σιὼν οὐ σιωπήσομαι, καὶ διὰ Ἱερουσαλὴμ οὐκ ἀνήσω, ἕως ἂν ἐξέλθῃ ὡς φῶς ἡ δικαιοσύνη μου, τὸ δὲ σωτήριόν μου ὡς λαμπὰς καυθήσεται. τοῦτο γὰρ λαμπάδιον τὸ πᾶσαν καταφωτίζον τὴν ὑπ' οὐρανόν, ἐπὶ τῇ λυχνίᾳ τέθεικεν ὁ Θεὸς καὶ πατήρ, ἵνα πάντες οἱ εἰσπορευόμενοι τὸ φῶς βλέπωσι, καὶ λάμπῃ πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ. ἑπτὰ δὲ οἱ λύχνοι, φῶς οὐκ ἔχοντες C ἴδιον, ἀλλ' ἐπακτόν, καὶ ἔξωθεν, καὶ ταῖς δι' ἐλαίου χορηγίαις τρεφόμενον. σημαίνουσι δὲ καὶ αὐτοὶ τοὺς ἁγίους ἀποστόλους, καὶ μέν τοι καὶ εὐαγγελιστάς, καὶ τοὺς κατὰ καιρὸν τῶν ἐκκλησιῶν διδασκάλους, δεξαμένους μὲν οἷά τινας λύχνους εἰς νοῦν, καὶ καρδίαν τὸν παρὰ Χριστοῦ φωτισμόν, καὶ ταῖς τοῦ πνεύματος χορηγίαις τρεφόμενον ἔχοντας, ἱέντας γε μὴν τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ τὸ φῶς, καὶ τῷ λαμπαδίῳ συγκαταυγάζοντας τοὺς πεπιστευκότας. ἐπιτήρει δέ, ὅτι τοῖς μὲν ἑπτὰ λύχνοις D ἐπαρυστρίδες ἦσαν, δι' ὧν αὐτοῖς εἰσήγετο τὸ ἔλαιον, ἐπαρυστρίδα γε μὴν τὸ λαμπάδιον οὐκ εἶχε. διὰ ποίαν αἰτίαν; φῶς μὲν γάρ ἐστι τὸ ἀληθινόν, ὁ υἱός, οὐκ ἔξωθεν, οὐδ' ἐπακτόν, οὔτε μὴν παρ' ἑτέρου δοτὸν τὸ καταφωτίζειν δύνασθαι λαχών· ἀλλ' αὐτὸς κατὰ φύσιν ὑπάρχων φῶς· μεθεκτὸν γε μὴν ἐν τοῖς ἁγίοις, καὶ παρ' αὐτοῦ. καὶ πληροφορήσει λέγων ὁ σοφὸς Ἰωάννης, ὅτι ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν. φῶς δὲ ὑπάρχων τὸ E ἀληθινὸν ὁ υἱός, φῶς ὠνόμαζε τοῦ κόσμου τοὺς τῆς παρ' αὐτοῦ λαμπρότητος ἐν μεθέξει γεγενημένους. ἔφη γὰρ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις· ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου. αἱ δύο γε μὴν ἐλαῖαι, μία ἐκ δεξιῶν, καὶ μία ἐξ εὐωνύμων τοῦ λαμπαδίου κείμεναι, τοὺς δύο λαοὺς ὑποσημαίνουσι, μονονουχὶ καὶ ἐν κύκλῳ περιεστῶτας Χριστόν. τετίμηνται γὰρ ὡς ἠλεημένοι τῇ τοιᾷδε στάσει. καὶ οἱ μὲν ἦσαν ἐκ τῆς καλλιελαίου, τουτέστι, τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς· οἱ δὲ τῆς ἀγριελαίου ἐξέφυσαν, τουτέστι, τῆς ἐξ ἐθνῶν πληθύος.

πλὴν ἐγκεντρισθέντες εἰς τὴν καλλιέλαιον κοινωνοὶ γεγόνασι τῆς πιότητος τῆς ῥίζης, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνήν. ἄθρει δὲ ὅπως ἐπὶ τῆς λυχνίας ὁμοῦ τῷ λαμπαδίῳ καὶ οἱ λύχνοι, καὶ αἱ δύο ἐλαῖαι. σύνεστι γὰρ ἡμῖν ἐν ἐκκλησίᾳ Χριστὸς, καὶ τῶν πεπιστευκότων ἡ ἠλεημένη πληθὺς καταλάμπεται μὲν τῷ παρ᾽ αὐτοῦ φωτὶ, φωτίζεται δὲ καὶ διὰ λύχνων, οἳ μεθεκτὸν ἔχουσι καὶ παρ᾽ αὐτοῦ τὸ φῶς. ἰστέον δὲ, ὅτι καὶ ἐν τῇ κατασκευῇ τῆς ἁγίας σκηνῆς ἔκειτο μὲν εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ἑπτὰ λύχνους ἔχουσα λυχνία χρυσῆ. προσέταττε δὲ Θεὸς τῷ Ἀαρὼν, λέγων, ὅτι κατὰ πρόσωπον τῆς λυχνίας ἐκ τοῦ νοτίου μέρους φανοῦσιν οἱ ἑπτὰ λύχνοι. οὐ γὰρ τοῖς κατόπιν αὐτῆς ὁ διὰ τῶν λύχνων δέδοται φωτισμός· ἀλλὰ τοῖς ὡς ἐν προσώπῳ Χριστοῦ διὰ τῆς πίστεως ἐνατενισμένοις. καὶ γοῦν Ἰουδαῖοι κατόπιν ὥσπερ αὐτοῦ, καὶ εἰς νῶτα κείμενοι, κατεσκοτισμένον ἔχουσι τὸν νοῦν. οἱ δὲ ἐξ ἐθνῶν πιστεύσαντες, εἰς πρόσωπον ἔχουσι τοὺς λύχνους, ἐλεύθερος γὰρ αὐτοῖς, καὶ ἀπαραπόδιστος παντελῶς ὁ διὰ τῶν ἁγίων γέγονε φωτισμός. ἐκαίετο δὲ καὶ λύχνος εἷς ἐν τῇ προτέρᾳ σκηνῇ· τῆς εὐαγγελικῆς παιδεύσεως κατόπιν ἰοῦσαν τὴν νομικὴν τοῦ πράγματος ἡμῖν κατασημαίνοντος. θέα γὰρ ὅπως οἷς ἐν μὲν τῇ προτέρᾳ σκηνῇ εἷς ἐκαίετο λύχνος, τοῖς γε μὴν εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ἑπτὰ λύχνοι, καὶ τὸ λαμπάδιον ἀμφιλαφεστάτην ὥσπερ ἐνίεσαν τὴν αὐγήν.

Καὶ ἐπηρώτησα, καὶ εἶπα πρὸς τὸν ἄγγελον τὸν λαλοῦντα ἐν ἐμοὶ, λέγων. τί ἐστι ταῦτα, κύριε; καὶ ἀπεκρίθη ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοὶ, καὶ εἶπε πρὸς μὲ, λέγων. οὐ γινώσκεις τί ἐστι ταῦτα; καὶ εἶπα, οὐχὶ κύριε. καὶ ἀπεκρίθη, καὶ εἶπε πρὸς μὲ, λέγων. οὗτος ὁ λόγος κυρίου πρὸς Ζοροβάβελ, λέγων. οὐκ ἐν δυνάμει μεγάλῃ, οὐδὲ ἐν ἰσχύϊ, ἀλλ᾽ ἐν πνεύματί μου λέγει κύριος παντοκράτωρ.

Ὅτι καὶ ἀμείνων, καὶ ἱερώτερος τῆς ἐν ἡμῖν διανοίας ὁ τῶν νοητῶν δυνάμεων νοῦς, καὶ ἐν ἀσυγκρίτοις ὑπεροχαῖς τὰ καθ᾽ ἡμᾶς ὑπερκείμενος, καὶ ἐντεῦθεν ἂν μάθοις. ἐπέστρεψε μὲν γὰρ ὁ ἄγγελος, ὡς ὁ προφήτης φησὶ, καὶ ἐξήγειρεν αὐτὸν, ὃν τρόπον ὅταν ἐξεγερθῇ ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ὕπνου αὐτοῦ. εἰ γὰρ δὴ συγκρίνειν ἕλοιτό τις ὡς πρός γε τὸν ταῖς ἄνω δυνάμεσιν ἐνόντα νοῦν, τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας τὸ μέτρον, μειονεκτούμενον εὑρήσει τοσοῦτον, ὅσον ἂν νοοῖτο κατόπιν ἐλθεῖν καὶ τῆς τῶν νηφόντων διανοίας τὰ ἐν τοῖς ὕπνοις ἀδρανῆ φαντάσματα. ἐγή-

Veruntamen inserti in bonam oliuam, pinguedinē radicis attraxerūt, vt scribit B. Paulus. Perpende iam quomodo super cādelabrum simul cū lampade etiā lucernæ, & duæ oliuæ sunt. Est enim nobiscum in Ecclesia Christus, & credentium multitudo misericordiā consecuta, eius lumine illuminatur. Illustratur prӕterea per lucernas, quæ ab ipso similiter cōmunicātum lumen continēt. Ne ignores porrò, etiā in structura sancti tabernaculi positum fuisse in sancta sanctorum candelabrū aureum, septem lucernas sustinēs. Mandauit enim Deus Aaron in hunc modum, [Versus faciem candelabri ex parte australi lucebunt septē lucernæ.] Non enim iis qui à tergo candelabri sunt, illuminatio per lucernas data est: sed iis, qui quasi faciem Christi per fidem respiciunt. Quare Iudæi quasi retro ipsum, & in tergo positi, tenebris obscuratum habent cor. Qui autem ex gentibus crediderunt, in facie habent lucernas, quibus libera, & sine vllo impedimento per sancta contigit illuminatio. Ardebat autem & lucerna vna in aditu tabernaculi: qua re significabatur, legalem institutionē euangelicæ à tergo ire. Vide enim, quo pacto, quibus in principio tabernaculi vna lucerna ardeat, in sancta sanctorum ingressos septem lucernæ, & lampas quasi largissimo splendore perfundebant.

Exod. 27. 40 Num. 8.

Ephes. 4.

Et interrogaui, & dixi ad angelum qui loquebatur in me, dicens: Quid sunt hæc, Domine? Et respondit angelus, qui loquebatur in me, & dixit ad me, dicēs: Non cognoscis quid sunt hæc? Et dixi, non, Domine. Et respondit, & dixit ad me, dicens: Iste sermo Domini ad Zorobabel, dicens: Non in fortitudine magna, neque in robore, sed in spiritu meo dicit Dominus omnipotens.

XXIV.

Virtutum quas animo videmus, mentem, nostra mente præstantiorem, & sanctiorem, nostrisque rebus incomparabilibus excellentiis superiorem esse, etiam hinc discas. Reuersus est enim angelus, vt ait Propheta, & excitauit eum, [velut cum excitatur homo de somno suo.] Nam si quis vim supernarum virtutum cum intelligentia humana comparare voluerit, hanc illa tanto inferiorem perspiciet, quantum scimus vigilantium cogitationibus cedere dormientium visa, siue somnia.

A Excitatus eſt igitur Propheta ad vigiliam: nihilominus etiam ſic tardus eſt ad percipienda quæ oſtenduntur. Idcirco iuſtiſſimè percunctatur, & ea angelo declarante cognoſcere petit. Angelus eum neſcire illorum ſignificationem propemodum obſtupeſcit, & num verè neſciat interrogat. Propheta ignorantiam apertè confitente, & tarditatem ſuam non erubeſcente, obſcuritatem viſi deinceps enucleat: & tanquam ex imagine manifeſta, & in oculis incurrente, ſcopum in ea latentem explanat. B Inquit enim, [hic eſt ſermo Domini ad Zorobabel, dicens: Non in fortitudine magna, nec in robore, ſed in ſpiritu meo, dicit Dominus omnipotens.] Perinde fortaſſe, ac ſi dicat, omnia hæc viſa, aliquando finem ſuum aſſecutura, non humana virtute adminiſtrata, nec in robore corporali, ſed in virtute Spiritus ſancti, & vt ex diuino nutu. Factus eſt ſiquidem homo, noſtrûm ſimilis vnigenitus: veruntamen non bellauit corporali modo, vt Eccleſiam quaſi quoddam candelabrum mundo erigeret: C neque ſumptis armis ſenſum tangentibus, & cohortibus bellicoſis duos populos ſibi adiunxit, aut duas lucernas animo aſpectabiles candelabro impoſuit: ſed in robore Spiritus ſancti creauit in Eccleſiis primum Apoſtolos, deinde Prophetas, & Euangeliſtas, & reliquum omnem Sanctorum cœtum, diuinis chariſmatis eos implens, & irrigatione ſpiritus vbertim pinguefaciens. Itaque D non in fortitudine magna, nec in robore carnali, ſed in virtute ſpiritus à Chriſto ſpoliatus eſt Satanas, cum quo & aduerſariarum poteſtatum globi ceciderunt, vocatique ſunt ad agnitionem Dei per fidem & qui ex Iſrael, & qui aliquando [creaturæ potius ſeruierant, quàm creatori.] Exhibitæ ſunt etiam in Eccleſiis lucernæ, id eſt, ſancti, vnà lucentes cum lampade, Chriſto, inquã. Fuerunt namque, vt quidem eſt apud ſapientiſſimum Paulum, [Luminaria in mundo, verbum vitę continẽtes.] E Quod autem Emmanuel non manu, ſeu potentia humana, ſed viribus ſuis tãquam Deus mundum ſaluauerit, teſtatus eſt & per Oſeam, apud quem iſta leguntur, [Filiorũ autem Iuda miſerebor, & ſaluabo eos in Domino Deo ſuo, & nõ ſaluabo eos in arcu, neque in gladio, neque in belo, neq; in curtibus, neque in equis, neque in equitibus.] Peraccommodatè autẽ verbum factum eſt ad Zorobabel

1 Cor. 12.

Rom. 1.

Philip. 2.

A -γερται δὴ οὕτω ὁ Προφήτης εἰς νῆψιν, ἀλλὰ καὶ οὕτως ἔχων οὐδὲν ἧττόν ἐστι βραδὺς πρός γε τὸ δύνασθαι, φημί, συνιέναι τὰ δεικνύμενα. Ταύτητοι, καὶ μάλα εἰκότως, ἀναπυνθάνεταί τι, καὶ ἀξιοῖ μαθεῖν παρὰ τοῦ διαφοιτῶντος ἀγγέλου. ὁ δὲ ὅτι οὐ συνῆκε μονονουχὶ καταπέθηπέ πως, καὶ εἰ μὴ ἀληθῶς εἰδείη διερωτᾷ. τοῦ δὲ διαῤῥήδην ὡμολογηκότος τὴν ἄγνοιαν, καὶ τὸ δυσμαθὲς οὐκ αἰσχυνομένου, καταλευκαίνει λοιπὸν τὸ ἐν τῆς ὁράσεως αἴνιγμα, καὶ οἷον ὡς ἐξ εἰκόνος ἐμφανοῦς τε, καὶ ὁρω- B μένης τὸν ἐν αὐτῇ λεληθότως ἐγκείμενον διερμηνεύει σκοπόν. Ἔστι γάρ, φησίν, ὁ λόγος κυρίου πρὸς Ζοροβάβελ, λέγων. Οὐκ ἐν δυνάμει μεγάλῃ, οὐδὲ ἐν ἰσχύϊ, ἀλλ' ἐν πνεύματί μου, λέγει κύριος παντοκράτωρ. ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι τυχόν, ὅτι πάντα ταῦτα τὰ ὁρώμενα εἰς πέρας ἥξει κατὰ καιρούς, οὐκ ἀνθρωπίνῃ δυνάμει κατορθούμενα, οὔτε μὴν ἐν ἰσχύϊ σαρκικῇ, ἀλλ' ἐν δυνάμει πνεύματος ἁγίου, καὶ ὡς ἐκ θείων διανευμάτων. γέγονε μὲν γὰρ ἄνθρωπος καθ' ἡμᾶς ὁ μονογενής· πλὴν οὐ πεπολέμηκε C σαρκικῶς, ἵνα καθάπερ τινὰ λυχνίαν ἀναστήσῃ τῷ κόσμῳ τὴν ἐκκλησίαν· οὐχ ὅπλα κινήσας αἰσθητά, καὶ μαχίμους φάλαγγας προσέστησεν ἑαυτῷ τοὺς δύο λαούς, ἢ τοὺς λύχνους τοὺς νοητοὺς ἐπέθηκε τῇ λυχνίᾳ, ἀλλ' ἐν ἰσχύϊ πνεύματος ἁγίου κεχειροτόνηκεν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις πρῶτον Ἀποστόλους, δεύτερον Προφήτας, καὶ Εὐαγγελιστάς, καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν τῶν ἁγίων ὁμήγυριν, θείων αὐτοὺς χαρισμάτων ἀναπιμπλάς, καὶ τῇ τοῦ πνεύματος χύσει καταπιαί- D νων πλουσίως. Οὐκοῦν οὐκ ἐν δυνάμει μεγάλῃ, οὐδὲ ἐν ἰσχύϊ τῇ σαρκικῇ παρὰ Χριστοῦ, ἀλλ' ὡς ἐν δυνάμει πνεύματος ἐσκυλεύετο μὲν ὁ Σατανᾶς. ἔπιπτον δὲ σὺν αὐτῷ καὶ τὰ τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων στίφη, καὶ ἐκαλοῦντο πρὸς θεογνωσίαν διὰ τῆς πίστεως, οἵ τε ἐξ Ἰσραήλ, καὶ οἱ πάλαι τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα λελατρευκότες. ἀνεδείκνυντο δὲ καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις οἱ λύχνοι, τουτέστιν, οἱ ἅγιοι, συνεκλάμποντες τῷ λαμπαδίῳ, φημὶ δὴ Χριστῷ. γεγόνασι γάρ, ὡς γοῦν ὁ σοφώτατος E ἔγραφε Παῦλος, φωστῆρες ἐν κόσμῳ, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες. ὅτι δὲ οὐκ ἀνθρωπίνῃ χειρὶ σέσωκε τὴν ὑπ' οὐρανόν, ἀλλ' ἰδίαις δυνάμεσιν ὡς Θεὸς ὁ Ἐμμανουήλ, διεμαρτύρατο λέγων καὶ διὰ φωνῆς Ὠσηέ. ἔχει γὰρ οὕτω. Τοὺς δὲ υἱοὺς Ἰούδα ἐλεήσω, καὶ σώσω αὐτοὺς ἐν κυρίῳ Θεῷ αὐτῶν, καὶ οὐ σώσω αὐτοὺς ἐν τόξῳ, οὔτε ἐν ῥομφαίᾳ, οὔτε ἐν πολέμῳ, οὐδὲ ἐν ἅρμασιν, οὐδὲ ἐν ἵπποις, οὐδὲ ἐν ἱππεῦσιν. Ἔστι δὲ δὴ σφόδρα πρὸς Ζοροβάβελ ὁ λόγος ἦν,

τὸν ἐξ Ἰούδα φυλῆς, διέποντα δὲ τηνικαῦτα τοὺς τῆς βασιλείας θώκους ἐν Ἱερουσαλήμ. ἵνα γὰρ μὴ τὴν οὕτω λαμπροτάτων, καὶ ἀξιαγάστων κατορθωμάτων αὐτῷ προαπηγγελμένων πολέμους οἴοιτο, καὶ μάχας συγκροτηθήσεσθαι κατὰ καιρούς, ἐξίστησιν ἀναγκαίως αὐτὸν τῶν οὕτω σαθρῶν, καὶ ἀνθρωπίνων ἐννοιῶν, διανοεῖσθαι δὲ μᾶλλον προσέταχεν, ὅτι θεοπρεπὴς ἡ ἐνέργεια, καὶ ἡ δύναμις οὐκ ἀνθρωπίνη τοῦ διαπεραίνοντος τὰ τοιάδε Χριστοῦ. μεμνήμεθα δὲ, ὅτι καὶ αὐτὸν τὸν Ζοροβάβελ ὡς ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ βασιλέα παραδηλοῦν ἐλέγομεν ἐφ' ἑαυτῷ τὸν Χριστὸν, συνημμένου δὲ καὶ Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδὲκ, ἵν' ἐν ταὐτῷ νοοῖτο βασιλεύς τε ἅμα, καὶ ἀρχιερεὺς ὁ Ἐμμανουήλ.

Τίς εἶ σὺ, τὸ ὄρος τὸ μέγα, τὸ πρὸ προσώπου Ζοροβάβελ τοῦ κατορθῶσαι; Καὶ ἐξοίσω τὸν λίθον τῆς κληρονομίας, ἰσότητι χάριτος χάριτα αὐτῆς.

Δυσέφικτον μὲν κομιδῇ τὸ προκείμενον· πλὴν ἐροῦμεν ἡμεῖς τό γε ὡς ἄριστα, καὶ ὀρθῶς ἔχειν ὑπειλημμένον. ἔοικε τοίνυν ὁ λόγος μονονουχὶ καὶ ἐπιτιμᾶν τῷ ὄρει τῷ μεγάλῳ, τουτέστι, τῷ Σατανᾷ κατεξανισταμένῳ τε, καὶ ἀντεξάγοντι τῷ Χριστῷ, τῆς αὐτοῦ δυστροπίας τὴν δύναμιν, ὃ δὴ καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω πάλιν ἡμῖν αἰνιγματωδῶς κατεγράφετο. ἔφη γὰρ ὁ προφήτης τεθεᾶσθαι μὲν Ἰησοῦν τὸν ἱερέα τὸν μέγαν ἑστῶτα πρὸ προσώπου τοῦ ἀγγέλου κυρίου, τὸν δέ γε διάβολον ἑστῶτα ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, τοῦ ἀντικεῖσθαι αὐτῷ. ὅτι γὰρ ὅσον ἐνεχώρει, καὶ ἦν ἐπ' αὐτῷ, πεπολέμηκέ τε, καὶ ἀντεγήγερται δεινῶς ταῖς τοῦ σωτῆρος οἰκονομίαις, καλοῦντος πρὸς σωτηρίαν τὴν ὑπ' οὐρανὸν, προσκυνητὴν ἴδιον ἀποφαίνειν ἤθελε, παραδεικνὺς μὲν αὐτῷ, εἰ δὴ προσπεσὼν ἕλοιτο, καὶ προσκυνῆσαι αὐτῷ. εἶτα καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ χοροῦ τῶν ἁγίων ἀποστόλων τὸν προδότην ἥρπασε μαθητὴν, ἀναπείσας ὄργανον τῆς Ἰουδαίων γενέσθαι σκαιότητος. ἐπιπλήττει δὴ οὕτω ὁ λόγος αὐτῷ, καὶ φησὶ, τίς εἶ σὺ, τὸ ὄρος τὸ μέγα, τὸ πρὸ προσώπου τοῦ Ζοροβάβελ, τοῦ κατορθῶσαι; τὸ δὲ τίς εἶ σύ; νοητέον οὐχ ὡς ἐθέλοντος ἀναμαθεῖν, τίς δὴ ἄρα, καὶ πόθεν ἐστίν. οὐ γὰρ ἂν ἠγνόησε Θεὸς ὤν. ἀλλ' ὡς κατασμικρύνοντος, καὶ οὐδενὸς ἀξιοῦντος λόγου, κἂν εἰ μέγα τι εἴη, καὶ δυσάλωτον ὄρος, καὶ ἐμποδὼν κείμενον κατορθοῦν ἐθέλοντι τοιάδε Χριστῷ;

A de tribu Iuda genus ducentem, qui id temporis sedē regni Hierosolymis obtinebat. Etenim ne adeo insignibus admirandisque operibus sibi prænuntiatis expeditionem aliquando suscipiēdam, & prælia facienda arbitraretur, ab huiusmodi friuolis, & humanis cogitationibus eum deterrēdum putauit, potiúsque sentire iussit, diuinā efficacitatem, & facultatem non humanam, sed Christi talia molientis esse. Meminimus por-B rò nos dicere, & ipsum Zorobabelem vt ex tribu Iuda procreatum, & regem, significare Christum, coniuncto etiam Iesu filio Iosedec, vt simul, & in vna persona Emmanuel & rex, & summus sacerdos intelligatur.

Quis es tu, mons ille magnus, ante faciem Zorobabel vt instaures? Et educam lapidem hæreditatis, æqualitate gratiæ gratiam eius.

XXV.

Difficillimus intellectu locus propositus: veruntamē quod rectissimè, atque C optimè dici posse existimauimus, id in medium afferemus. Videtur itaque sermo quadā obiurgatione incessere montem magnum, putà Satanam contra Christum insurgentem, & peruersitatis suæ potentiam, quasi aciem contra promouētem, quod item supra, quanquam sub velamine, nobis describebatur. Dicebat enim Propheta, se vidisse Iesum sacerdotem magnum stantem coram angelo Domini, & diabolum stantem à D dextris eius, vt aduersaretur ei. Quin enim quantum licuit, & in ipso fuit oppugnauerit, & vehementer insurrexerit contra œconomiam Saluatoris, mundum ad salutem vocantis, nemo dubitabit, si cogitauerit, primùm quidem accessisse ad ieiunantem in deserto, & mundi Saluatorem intuitum, se ab illo adorari concupiuisse, cum illi omnia regna mundi ostendens dixisset, omnia fore ipsius, si procidere in ge-E nua, & se adorare non recusaret. Deinde ex ipso choro sanctorum Apostolorum proditorem Iudam arripuit, cui persuasit, vt Iudæorum feritatis instrumentum fieret. Increpatur itaque his verbis. [Quis es tu, mons magne, ante faciem Zorobabel vt instaures?] Illud, *quis es*, non ita accipiendum, quasi nosse cupiat, quis tandem, & vnde sit. Non enim ignorabat, vtpote Deus: sed quasi extenuet, & nihili faciat, quamuis magnus mons esset, & cui facile resisti non posset, & impedimentum obiectum Christo hæc instaurare volenti,

Matt. 4.

Matt. 26.

cuius typus Zorobabel, vt iam diximus. Etsi enim sit implacabilis nequitia draconis apostatæ, tamen citra laborem, sudorémque à Christo conculcatus est. Erat enim naturâ Deus, omnes exsuperans. Aut igitur tali quodam modo dicta verba explicabimus, aut alio, si placebit. Dixit enim, non humana virtute mundo vitam instauraturum. Et stabit quidem candelabrum, lampadem habens, hoc est, Christum: lucebunt autem lucernæ. Præterea à dextra læuáque lampadis duæ oliuæ omnino stabunt, duos populos adumbrantes. Postea quasi sciscitante quopiam, ac dicente, Quis igitur es tu, qui tam ardua nullo bello, & sine labore fœliciter constituturum spondes? subauditur, respondens Deus & pater, [Ego mons ille magnus, ante faciem Zorobabel, vt instaurem.] Id est, ego sum omnibus supereminens natura, diuinis celsitudinibus ad gloriam sublimissimam omnium emicans, quæ suo tempore ad promissa fideliter, & ante faciem Zorobabel præstanda sufficiet. Non enim ignorabat Christus patrem suum: sed quasi quendam adiutorem insignium suarum actionum eum faciebat, cum diceret, [A me ipso facio nihil. Pater autem in me manens, ipse facit opera.] Operabatur enim vt per propriam virtutem per filium, per quem & ab initio creatis omnibus, meritò est admirabilis *** à sapientissimo Daniele iterum Deus & pater mons nominatur, vnde & lapis sine manibus præcisus est, qui & aurum, argentum, æs, ferrum comminuit. Quæ etiam Christi imago fuit. Natus enim ex Deo patre filius, supra quam dici, aut mente capi potest, contriuit regna, vt deinceps penes eum sit omne imperium: [Flectetur enim ipsi omne genu, & omnis lingua confitebitur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei patris.] Itaque vt ex monte Dei & patris summus angularis, & electus lapis resectus Deus, factus est, nobis hæreditas. Vocati quippe sumus in adoptionem filiorum per ipsum, scriptique hæredes Dei viuentis, æqualitate gratiæ gratiam lucrifacientes. Hoc verò quid est? Data est quidem gratia antiqua illa, & decantata: liberati sunt enim ex Ægypto secundum corpus, seruile iugum dominationis quo premebantur à ceruicibus deiecerunt, per medium mare traducti sunt, comederunt manna in solitudine,

Ioan. 14. — Dan. 2. — Philip. 2. — Ephes. 2.

A ὃ καὶ εἰς τύπον ὁ Ζοροβάβελ, καθάπερ ἤδη προειρήκαμεν. καίτοι γὰρ ἀπαραίτητον ἔχων τὴν δυστροπίαν ὁ δράκων ὁ ἀποστάτης, πεπάτηται παρὰ Χριστοῦ πόνου τε, καὶ ἱδρῶτος δίχα. Θεὸς γὰρ ἦν κατὰ φύσιν, ὁ πάντας νικῶν. ἢ τοίνυν κατὰ τὸν τοιόνδε τινὰ τρόπον παραληψόμεθα τοῖς εἰρημένοις· ἢ καὶ ἑτέρως εἰ δοκεῖ. ἔφη μὲν γὰρ, ὅτι οὐκ ἀνθρωπείᾳ δυνάμει κατορθωθήσεται τῷ κόσμῳ τὰ πρὸς ζωήν. καὶ στήσεται μὲν ἡ λυχνία, τὸ λαμπάδιον ἔχουσα, τουτέστι, B Χριστόν, ἐκλάμψουσι δὲ οἱ λύχνοι, καὶ μίαν καὶ ἐκ δεξιῶν, καὶ ἐξ εὐωνύμων τοῦ λαμπαδίου αἱ δύο πάντως ἐλαῖαι στήσονται, τοὺς δύο λαοὺς σημαίνουσαι. εἶτα ὥσπερ ἀναπυνθανομένου τινὸς, καὶ λέγοντος, τίς ἄρα εἶ σύ, ὁ τὰ οὕτω μεγάλα πολέμου δίχα πάντως, καὶ ἀμογητὶ κατορθώσειν ὑπισχνούμενος; προσυπακούεται λέγων ὁ Θεὸς καὶ πατήρ, ἐγὼ τὸ ὄρος τὸ μέγα, τὸ πρὸ προσώπου Ζοροβάβελ, τοῦ κατορθῶσαι, τουτέστιν, ἐγώ εἰμι ἡ πάντα ὑπεραίρουσα φύσις, ἡ θεοπρεπέσιν ὑψώμασιν C εἰς τὴν ὑπερέκεινα πάντων διαλάμπουσα δόξαν, κατὰ καιροὺς ἀρκέσειν μέλλουσα πρὸς κατόρθωσιν τῶν ἐπηγγελμένων, καὶ πρὸ προσώπου Ζοροβάβελ. οὐ γὰρ ἠγνόει Χριστὸς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, ἀλλ' ὥσπερ τινὰ συνεργάτην τῶν ἰδίων κατορθωμάτων ἐποιεῖτο λέγων, ἀπ' ἐμαυτοῦ ποιῶ οὐδέν. ὁ δὲ πατὴρ ὁ ἐν ἐμοὶ μένων, ποιεῖ τὰ ἔργα αὐτός. εἰργάζετο γὰρ ὡς διὰ δυνάμεως ἰδίας τοῦ υἱοῦ, δι' οὗ καὶ ἐν ἀρχαῖς τὰ πάντα πρὸς τὸ εἶναι παρενεχθὲν εἰκότως θαυμάζεται. * * * παρὰ τῷ σοφωτάτῳ D Δανιὴλ, ὡς ὄρος ἡμῖν ὠνόμασται πάλιν ὁ Θεὸς καὶ πατήρ, ἐξ οὗ καὶ λίθος ἄνευ χειρὸς ἐτμήθη, ὃς καὶ ἐλέπτυνε τὸ χρυσίον, τὸν ἄργυρον, τὸν χαλκόν, τὸν σίδηρον, καὶ ἦν εἰς τύπον καὶ τόδε Χριστοῦ. Γεγενημένος γὰρ ἐκ Θεοῦ πατρὸς ἀπορρήτως, καὶ ὑπὲρ νοῦν ὁ υἱὸς, συνέτριψε τὰς βασιλείας, ἵν' αὐτῷ λοιπὸν τὸ κατὰ πάντων κράτος ἀνάκειται. κάμψει γὰρ αὐτῷ πᾶν γόνυ, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται, ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ πατρός. οὐκοῦν ὡς ἐξ ὄρους τοῦ Θεοῦ καὶ πα- E τρὸς ἀκρογωνιαῖος, καὶ ἐκλεκτὸς ἀποτμηθεὶς λίθος ὁ Θεός, γέγονεν ἡμῖν κληρονομία. κεκλήμεθα γὰρ εἰς υἱοθεσίαν δι' αὐτοῦ, καὶ κληρονόμοι γεγόναμεν Θεοῦ ζῶντος, ἰσοτίμου χάριτος, χάριτα κερδαίνοντες. καὶ τί δὴ τοῦτο; δέδοται μὲν γὰρ χάρις τῷ Ἰσραὴλ, ἡ ἀρχαία τε ἐκείνη, καὶ διαβόητος. λελύτρωνται γὰρ ἐξ Αἰγύπτου σαρκικῶς, τὴν ἐπηρτημένην αὐτοῖς ἐκ πλεονεξίας ἀπεσείσαντο δουλείαν, διεβιβάσθησαν διὰ θαλάσσης μέσης, ἔφαγον τὸ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ,

διῆλθον ἐν ποσὶ ποταμούς, διεπεραιώσαντο γὰρ ὕδατι τὸν Ἰορδάνην, εἰσεκομίσθησαν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. αὕτη δὲ οὖν ἡ χάρις ἡ πρώτη. ἀλλ' ἐν ἰσότητι, καὶ ὁμοιότητι τῆς ἀρχαίας ἐκείνης χάριτος, χάρις δίδοται παρὰ Χριστοῦ, ὃς γέγονεν ἡμῖν, λίθος μὲν, ὡς θεμέλιος, ἤγουν ἀκρογωνιαῖος, κληρονόμος δὲ πάλιν, ὡς υἱός. γεγόναμεν γὰρ δι' αὐτοῦ κληρονόμοι Θεοῦ. πῶς οὖν ἐν ἰσότητι τῆς πρώτης χάριτος ἡ δευτέρα; ἃ γὰρ ἐπ' ἐκείνοις ἐπετελεῖτο σωματικῶς, ἤγουν αἰσθητῶς, ταῦτα πεπληρωκεν ἐφ' ἡμῖν ὁ Χριστὸς πνευματικῶς τε, καὶ νοητῶς. ἐξείλετο δουλείας διαβολικῆς, ὡς ἐκ πηλοῦ, καὶ πλινθείας. ἀπήλλαξε τῶν ἐν κόσμῳ παθῶν, καὶ τῆς σαρκικῆς ἀκαθαρσίας. διεβίβασεν ὡς διὰ θαλάσσης. παρεδράμομεν γὰρ τὸν κλύδωνα τοῦ παρόντος βίου, καὶ τῆς ἐν αὐτῷ φροντίδος τὸ πικρόν. ἐφάγομεν ἄρτον ἐξ οὐρανοῦ (μυστικὸς ὁ λόγος) διεβιβάσθημεν τὸν Ἰορδάνην, περιτομὴν ἐδεξάμεθα τὴν ἐν πνεύματι, κεκληρονομήκαμεν τὴν ἄνω πόλιν, τὴν ἀληθῶς ἁγίαν γῆν, ἧς καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς διεμέμνητο, λέγων· μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν. οἶμαι δὲ ἔγωγε καὶ τὸν σοφώτατον εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην, αὐτὸ δὴ τοῦτο βούλεσθαι δηλοῦν, εἰ λέγοι περὶ Χριστοῦ, ὅτι ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος. ὅτι ὁ νόμος διὰ Μωσέως ἐδόθη, ἡ χάρις, καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο. διάκονος μὲν γὰρ, καὶ μεσίτης τῆς ἀρχαίας ἐκείνης χάριτος γέγονεν ὁ Μωσῆς· τῆς γε μὴν δευτέρας χάριτος ὁ Χριστὸς, ἐχούσης μὲν ὁμοιότητα πρὸς ἐκείνην. τύποι γὰρ ἦσαν ὡς πρὸς ἀλήθειαν, ἤγουν τὸ τῆς ἀληθείας ὠδίνοντες κάλλος, ἀμείνονος δὲ, καὶ ὑπερκειμένης ὅσον καὶ τὴν αἰσθητὴν ὑπερφέρει ἂν εἰκότως τὰ νοητά. καὶ μαρτυρήσας γράφει ὁ Παῦλος, ὅτι κρείττονος διαθήκης γέγονεν ἔγγυος Ἰησοῦς.

Καὶ ἐγένετο λόγος κυρίου πρός με, λέγων· αἱ χεῖρες Ζοροβάβελ ἐθεμελίωσαν τὸν οἶκον τοῦτον, καὶ αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐπιτελέσουσιν αὐτόν, καὶ ἐπιγνώσῃ διότι κύριος παντοκράτωρ ἐξαπέσταλκέ με πρὸς σέ.

Ἰδοὺ δὴ, πάλιν ἡμῖν ἐν αἰσθητοῖς πράγμασι καταγράφει τὰ νοητά, καὶ τῶν διὰ Χριστοῦ παραδόξως τετελεσμένων προτίθησιν εἰς τύπον τὸ διὰ χειρὸς Ζοροβάβελ κατὰ καιροὺς ἐκπεπερασμένον. ἐπεὶ γὰρ ἁλούσης τῆς Βαβυλωνίων ὑπὸ Περσῶν, καὶ Κύρου, τὴν τῆς δουλείας ἀφῆντο δεσμὸν οἱ ἐξ Ἰσραήλ, καὶ δὴ καὶ ἀνῆκον εἰς Ἱεροσόλυμα,

pedibus flumina transierunt, Iordanem videlicet, in terram promissionis introducti sunt. Hæc igitur gratia illa prima. Verùm in æqualitate, & similitudine antiquæ illius gratiæ gratia impertita est à Christo, qui factus est nobis lapis vt fundamentum, siue summus angularis, & rursum hæres vt filius. Per illum quippe hæredes Dei instituti sumus. Quomodo igitur in æqualitate primæ gratiæ secunda? Quæ in illis fiebant secundum carnem, siue sensum, hæc Christus in nobis secundum spiritum, & intellectum præstitit. Eripuit nos è seruitute diabolica, ceu ex luto & latere. Liberauit affectionibus mundanis, & carnalibus immunditiis. Velut per mare transitum concessit: fluctus enim huius vitæ & acerbitatem eius sollicitudinum præteriuimus. Comedimus panem de cælo (mysticè loquimur) Iordanem transiuimus, circuncisionem in spiritu suscepimus, hæreditatem audiuimus supernam ciuitatem, verè sanctam terram, cuius & Christus ipse meminit cum ait, [beati mites quoniam ipsi possidebunt terrā.] Puto autem ego sapientissimum quoq; Euāgelistam Ioannem hoc ipsum significare velle, cum dicit de Christo, [De plenitudine eius nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia. Quia lex per Mosen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est.] Minister enim, & mediator veteris illius gratiæ Moses fuit: secundæ autem gratiæ Christus, quæ similitudinem prioris illius habet. Typi enim quidam erant ad veritatem, siue veritatis decus parturientes, tanto melioris & excellentioris, quanto quæ sensibus ea quæ sola intelligentia comprehenduntur, antecellunt. Accedit testis Paulus cum scribit, melioris testamenti mediatorem esse Iesum.

Exod. 1. — Ioan. 6. — Matt. 5. — Ioan. 1. — Hebr. 8.

Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Manus Zorobabel fundauerunt domum istam, & manus eius complebunt eam, & scies quia Dominus omnipotens misit me ad te.

XXVI.

En, rursum in rebus quas sensu attingimus, eas quæ solū intelligūtur, describit, & à Christo admirabiliter perpetratorū typū proponit id, quod per manū Zorobabel aliquando confectū fuit. Postquā enim Babyloniis à Cyro Persarum rege subactis seruitute exsoluti sunt Israelitæ, & insuper Hierosolymā redierunt,

Dario postea Chaldæorum regnum procurante, hortatus est Deus reduces, vt ante omnia diuinum templum reædificarent, rege quidem Zorobabele, principe autem sacerdotum Iesu filio Iosedec. Iámque ad opus aggrediebantur, & prima fundamenta iacta erant, & muri in altum educti, cum prohibentibus quibusdam, & inuidia finitimarum gentium impediente, à labore cessatum est, & operum studia prolata. Deo autem ad opus ritè conficiendum rursus facultatem suppeditante, vix tandem absolutum est, Iesu summum gerente sacerdotium, Zorobabele autẽ rerum potiente. Et his quidem historia continetur. Quia verò pro typo Christi Zorobabelem de tribu Iuda ortũ assumpsimus, age, dicamus quomodo, & qua ratione cœperit ipse quidẽ ædificare domum Domini: sed mente conceptus, & spiritualis Zorobabel eam postea perfecerit, & consummauerit. Constituit enim principio domũ quãdam, & mansionem diuinam sibi & patri Iudæorum synagogam. Sic namque illam appellauit, de sapientissimo omnium Mose ita loquens. [Si fuerit Propheta ex vobis Domino, in visione illi cognoscar, & in somno loquar ei. Nõ sic vt seruus meus Moses, in omni domo mea fidelis est.] Ergo fundata est tanquam domus per Christum: sed interuallo euersa. Quare Propheta Hieremias, vt concussam, & collapsam deplorat in hæc verba. [Domus Israel cecidit, & non est, qui denuo excitet eam.] Veruntamen per Christũ excitata, & in aliam, meliorémque formam mutata est, introductis in ipsam gentibus, & exhibita in mũdo Ecclesia, [quæ est domus Dei viuentis,] cuius pulchritudinem vniuersorũ Dominus, ac Deus adamauit. Etenim tẽplum extremis temporibus excitatũ, Ecclesiam scilicet, infinitis partibus primo præstare, satis supérque docuit, per Prophetã Aggæum ita loquẽs. [Quis est ex vobis homo, qui vidit domum hanc in gloria sua priore? Et quomodo vos videtis ipsã nunc sicut non existentem in conspectu vestro? [Et infrà, [Quia magna erit gloria domus istius nouissima super primã, dicit Dominus omnipotens.] Verũenim verò ista historicè duntaxat intelligere, quin cuiusdam insaniæ sit, dubitandum non est, si quis cogitauerit, quonammodo posterior gloria templi Dei prẽstantior prioris gloria videri queat. Nam illud incẽdit, ac diripuit Babylonius Na-

Zach. 4. — Agg. 1. — Num. 12. — 1.Tim. 3. — Agg. 2.

A Δαρείου λοιπὸν τὴν Χαλδαίων διέποντος ἀρχὴν, προὔτρεπε Θεὸς τοὺς ὑπονοστήσαντας τὸν θεῖον εὐθὺς ἀνοικοδομήσασθαι ναὸν, βασιλεύοντος μὲν Ζοροβάβελ, ἱερατεύοντος γε μὴν Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδέκ. καὶ ἥπτοντο μὲν τοῦ ἔργου, καὶ δὴ ἐν ταῖς πρώταις κρηπίδων καταβολαῖς τὸ ἔργον ἦν· ἤρτο δὲ καὶ ὕψους τὰ τείχη λοιπὸν, εἶτα μεταξὺ κωλυόντων τινῶν, καὶ ἐμποδὼν γεγονότος τοῦ φθόνου τῶν περιοίκων ἐθνῶν, γέγονέ τις ἀναχωρὴ καὶ σπουδασμάτων τῶν ἐπὶ τοῖς ἔργοις ἀνάβλησις. ἀνέντος δὲ πάλιν αὐτοῖς τοῦ Θεοῦ τὸ δύνασθαι κατορθοῦν, τετελείωται μόλις ὁ νεὼς, Ἰησοῦ μὲν ἱερατεύοντος, Ζοροβάβελ γε μὴν ἐφεστηκότος, καὶ βασιλεύοντος. ἀλλ' ἐν τούτοις μὲν ὁ τῆς ἱστορίας συμπεπέρασται λόγος. ἐπειδὴ δὲ εἰς τύπον Χριστοῦ παρείληπται παρ' ἡμῶν ὁ ἐκ τῆς Ἰούδα φυλῆς Ζοροβάβελ, φέρε δὴ λέγωμεν ὅπως τε, καὶ τίνα τρόπον ἤρξατο μὲν αὐτὸς οἰκοδομεῖν τὸν οἶκον Κυρίου· τετελείωκε δ' αὖ ὁ νοητὸς, καὶ πνευματικός. κατεστήσατο μὲν γὰρ ἐν ἀρχαῖς οἶκόν τινα, καὶ ἐνδιαίτημα θεοπρεπὲς αὐτῷ τε καὶ τῷ πατρὶ, τὴν Ἰουδαίων συναγωγήν. οὕτω γὰρ αὐτὴν ὠνόμαζε, περὶ τοῦ πανσόφου Μωσέως εἰπών. ἐὰν γένηται Προφήτης ἐξ ὑμῶν κυρίῳ, ἐν ὁράματι αὐτῷ γνωσθήσομαι, καὶ ἐν ὕπνῳ λαλήσω αὐτῷ, οὐχ οὕτως ὡς ὁ θεράπων μου Μωσῆς, ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ μου πιστός ἐστιν. οὐκοῦν τεθεμελίωται μὲν ὥσπερ οἶκος διὰ Χριστοῦ· καθῄρηται δὲ μεταξύ. καὶ θρηνεῖ ὁ Προφήτης Ἱερεμίας ὡς πεπτωκότα τε, καὶ σεσεισμένον κατολοφύρετο, λέγων· οἶκος Ἰσραὴλ D ἔπεσεν, οὐκ ἔστιν ὁ ἀναστήσων αὐτὸν, πλὴν ἐγήγερται διὰ Χριστοῦ, καὶ μετεσκευάσθη πρὸς τὸ ἄμεινον, εἰσκεκομισμένων αὐτῷ τῶν ἐθνῶν, καὶ ἀναδειχθείσης ἐν κόσμῳ τῆς ἐκκλησίας, ἥ τις ἐστὶν οἶκος Θεοῦ ζῶντος, ἧς τοῦ κάλλους γέγονεν ἐραστὴς ὁ τῶν ὅλων κύριος καὶ Θεός. ὅτι γὰρ ἀσυγκρίτως ἀμείνων παρὰ τὸν πρότερον ὁ ἐν ἐσχάτοις καιροῖς ἐγηγερμένος ναὸς, τουτέστιν, ἡ ἐκκλησία, πεπληροφόρηκεν εἰπὼν διὰ φωνῆς Ἀγγαίου τοῦ Προφήτου. τίς ἐστιν ἐξ ὑμῶν ἄνθρωπος, ὃς εἶδε τὸν οἶκον τοῦτον ἐν E τῇ δόξῃ αὐτοῦ τῇ ἔμπροσθεν, καὶ πῶς ὑμεῖς βλέπετε αὐτὸν νῦν καθὼς οὐχ ὑπάρχοντα ἐνώπιον ὑμῶν; καὶ μεθ' ἕτερα, διότι μεγάλη ἔσται ἡ δόξα τοῦ οἴκου τούτου ἡ ἐσχάτη ὑπὲρ τὴν πρώτην, λέγει κύριος παντοκράτωρ. ἀλλ' ὅτι μὴ μόνον ἱστορικῶς τὰ τοιάδε νοεῖν ἀπόπληκτον οὐκ ἂν ἐνδοιάσειέ τις, ἐννενοηκὼς, ὅτι πῶς ἂν νοοῖτο προφερεστέρα τῆς προτέρας, ἡ ἐν ἐσχάτοις δόξα τοῦ θείου ναοῦ, εἴπερ ἐκεῖνον μὲν κατενέπρησεν, καὶ διήρπασεν ὁ Βαβυλώνιος Να-

βουχοδονόσορ· τὸν δὲ μετ' ἐκεῖνον ἐγηγερμένον μετὰ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας καιρὸν, οὐδὲν ἧττον Ῥωμαῖοι κατενέπρησαν, συνεκδηώσαντες αὐτῷ καὶ αὐτὰ τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ ἅπασαν δὲ τὴν Ἰουδαίων χώραν. οὐκοῦν ἀπόχρη πρὸς ἀλήθειαν ἡ τῆς ἱστορίας ἀπόδοσις. ἀμείνων δὲ, καὶ προφερεστέρα τῆς πρώτης ἡ τελευταία δόξα, παραληφθείσης τῆς ἐκκλησίας εἰς ναὸν ἅγιον, εἰς κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ ἐν πνεύματι. ἐποικοδομούμεθα γὰρ ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν Ἀποστόλων, καὶ Προφητῶν. διὰ πάσης ἁφῆς τῆς ἐπιχορηγίας τῆς κατ' ἐνέργειαν ἑκάστου μέλους συναρμολογούμενοι, καὶ συντιθέμενοι, καὶ οἱονεί πως ἀλλήλοις συμβαίνοντες εἰς ἑνότητα πίστεως, καὶ ἀγάπης διὰ τοῦ πνεύματος εἰς ναὸν ἅγιον. λίθοι γάρ ἐσμεν ζῶντες. καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Παῦλος τὴν τῶν πεπιστευκότων πληθὺν, ποτὲ μὲν Θεοῦ γεώργιον, ποτὲ δὲ δὴ οἰκοδομὴν ὠνόμαζε Θεοῦ· καὶ ὁ σοφὸς ἀρχιτέκτων θεμέλιον τέθεικεν, ὃς δέ ἐστιν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, ᾧ δὴ πάντες ἐρηρείσμεθα, δι' οὗ καὶ ἑστήκαμεν, καὶ ναοὶ χρηματίζομεν, αὐτὸν ἔχοντες εἰς νοῦν, καὶ καρδίαν ἐνῳκηκότα τε, καὶ ἐμπολισμένον διὰ τοῦ πνεύματος.

Διότι τίς ἐξουδένωσεν εἰς ἡμέρας μικράς; καὶ χαρήσονται, καὶ ὄψονται τὸν λίθον τὸν κασσιτέρινον ἐν χειρὶ Ζοροβάβελ. ἑπτὰ οὗτοι ὀφθαλμοὶ κυρίου εἰσὶν, οἱ ἐπιβλέποντες ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν.

Οὐ περὶ τῶν εὐθὺς ἐσομένων ἡ ὅρασις, ἐνεχθησομένων δὲ μᾶλλον εἰς πέρας, ὡς ἐν καιροῖς τῆς ἐπιδημίας τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ, ἣ γέγονε μὲν ἐν ἐσχάτοις τοῦ παρόντος αἰῶνος καιροῖς· πλὴν οὔτοι πολλοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις τῆς προκειμένης ἡμῖν προφητείας, ἤτοι τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ τοῦ διὰ χειρὸς Ζοροβάβελ ἐγηγερμένου. εἴ τις οὖν ἄρα, φησὶν, ἐξουδενώσειε τὰς μεταξὺ μικρὰς, καὶ εὐαριθμήτους ἡμέρας, ἤγουν οὐδὲν ἡγήσαιτο τὴν ἀναβολὴν, οὐκ ἀκηδιάσας πρὸς τοῦτο, πάντῃ τε καὶ πάντως ἁπάσης ἔσται θυμηδίας ἔμπλεως. χαρήσεται γὰρ, καὶ ὄψεται τὸν λίθον τὸν κασσιτέρινον ἐν χειρὶ Ζοροβάβελ. κασσιτέρινον δὲ λίθον ὠνόμασε τὸν Χριστόν. καὶ εἴ τις βούλοιτο τὴν αἰτίαν ἀναμαθεῖν, φαίην ἂν εὐθὺς τὰ δοκοῦντά τισι, καὶ ἡμῖν αὖθις ὀρθῶς ἔχειν ὑπειλημμένα. οἱ μὲν γάρ φασι τὸν κασσίτερον ἀπό τε χαλκοῦ, καὶ μολίβδου τὴν σύγκρασιν ἔχειν. καὶ ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας οὔτε τὸ εἶναι σκληρὸν ἀπηλλάχθαι παντελῶς, οὔτε μὴν ἀναμοιρεῖ τοῦ ἔχειν καὶ μαλθακῶς.

buchodonosor: hoc autem post illud extructum post tempus captiuitatis, nihilominus à Romanis incensum, ac spoliatum est, ipsáque Hierosolyma, & Iudæa vniuersa. Non igitur ad veritatem sufficit historica narratio. Maior autem, & præstantior gloria posterior quam prior, Ecclesia assumpta [in templum sanctum, in habitaculum Dei in spiritu.] Superædificamur enim super fundamenta Apostolorum, & Prophetarum, per omnem contactum suppeditatæ operationis cuiusque membri coaptati, atque compositi, & veluti inter nos fœdus ineuntes in vnitatem fidei, & dilectionis per spiritum, ad efficiendum templum sanctum. Lapides enim viui sumus. Quamobrem diuinus Paulus credentium multitudinem nunc quidem Dei agriculturam, nunc Dei ædificationem vocauit: cuius vt sapiens architectus fundamentum posuit Iesus Christus, cui omnes innitimur, per quem & stamus, & templum nominamur, ipsum habentes in mente, & in corde per spiritum habitantem, & manentem.

Quis enim despexit in dies paruos? & lætabuntur, & videbunt lapidem stanneum in manu Zorobabel. Septem isti oculi Domini sunt; respicientes super omnem terram.

Non est de mox futuris visio; sed potius de deducendis ad propositum finem, vt temporibus aduentus omnium nostrum Saluatoris Christi, qui in extrema tempora sæculi huius incidit: cæterùm non ita diu post hanc prophetiam editam, siue templum per manum Zorobabel excitatum. Si quis igitur, inquit, despexerit medios dies paruos & paucos, siue nihili penderit dilationem, non mœstus propter hoc, omnino omni lætitia replebitur. Gaudebit enim, & videbit lapidem stanneum in manu Zorobabel. Stanneum lapidem Christum nominat. Causam si quis nosse volet, mox dixerim & quæ aliis videntur, & nobis quoque probantur. Aiunt enim stannum ex ære, & plumbo temperari, atque idcirco nec omnino carere duritie, nec vacare etiam mollitudine.

4.Reg.25. Ephes.2. 1 Petr. 2. 1.Cor.3. XXV.I.

Nos quoque quodammodo ex deitate, quæ vi nulla frangi, ac debilitari potest, & ex humana natura, affectionibus quasi obnoxia Emmanuelem componimus. Sciendum porro, adamantem quoque plumbo facilè confringi, vt aiunt, cum tamen id per aliam materiam non patiatur. Dicimus ergo, Christum quamuis benignum valde, longéque valentissimum, & vt Deum nulla præditum sæuitia, ceu adamantem quendam confringere Satanam, de quo scriptum extat, [Cor eius induratum est plusquam lapis. Stetit autem sicut incus impulsata] Et alioqui stannum, siue plumbum ad purgationem per ignem alterius metalli assumi cernitur necessariò, potissimum apud fabros argentarios. Quocirca Deus alicubi per Hieremiam rursus hoc ipsum, licet obscurius dicit. [Defecit sufflatorium ab igne, defecit plumbum, frustra argentarius argentum concidit, malitiæ eorum non sunt liquefactæ.] Quare stanno, siue plumbo Christum comparat, vt abstergentem sordes, vt auferentem superuacua, vt purgantem secundùm intellectum. Vnde si quis interiectione mediorum temporum nihil fuerit conturbatus, & pro nihilo duxerit paruos dies intercedentes, gaudebit, [& videbit lapidem stanneum in manu Zorobabel.] Quid verò est, in manu Zorobabel? Diuinitus inspirata scriptura manum accipit & pro virtute, & pro potestate. In virtute igitur, siue etiam in potestate Zorobabelis videbit lapidem stanneum, hoc est, Christum. Zorobabel etenim, vt dixi, de tribu Iuda natus, Israeli præfuit. Et Christus quoque regnauit super Israel, non more nostro, siue circumscriptum, & tempore certo definitum regnum tenens: sed vt verè Deus, ad infinita sæcula se porrigens, attestante beato Gabriele ac beatæ Virgini de eo dicente, parituram filium, & vocaturam nomen eius Iesum. Addit, [Daturum illi Dominum Deum sedem Dauid patris eius, & regnaturum super domum Israel in sempiternum, & regni eius non fore finem.] In manu ergo Zorobabel, hoc est, in virtute, & potestate Zorobabelis videbitur aliquãdo lapis ille stanneus. Annectit protinus his propheticus sermo. [Septem hi oculi Domini sunt respicientes super omnem terram.] Quinam isti oculi?

Iob. 41. Hier. 6. Luc. 1.

In Zachariam Comment.

A συντίθεμεν δὲ καὶ ἡμεῖς κατά τινα τρόπον τὸν Ἐμμανουὴλ ἔκ τε τῆς ἀθραύστου θεότητος, καὶ ἐκ τῆς οἱονεί πως ἐμπαθοῦς ἀνθρωπότητος. ἰστέον δὲ ὅτι καὶ τὸν ἀδάμαντα λίθον μολίβδῳ φασὶν εὐκόλως συνθραύεσθαι, καίτοι τοῦτο παθεῖν δι᾽ ἑτέρας ὕλης οὐκ ἀνεχόμενον. φαμὲν οὖν, ὅτι καίτοι χρηστὸς ὢν ἄγαν, καὶ παναλκὴς ὁ Χριστός, καὶ τὸ ἀπηνὲς οὐκ ἔχων ὡς Θεός, οἷόν τι ἀδάμαντά τινα συνθραύει τὸν Σατανᾶν, περὶ οὗ γέγραπται, ἡ καρδία αὐτοῦ B πέπηγεν ὥσπερ λίθος. ἕστηκε δὲ ὥσπερ ἄκμων ἀνήλατος. δοκεῖ γε μὴν καὶ ἑτέρως τὸν κασσίτερον, εἴτ᾽ οὖν τὸν μόλιβδον εἰς ἀποκάθαρσιν τὴν διὰ πυρὸς τῆς ἑτέρας ὕλης ἀναγκαίως παραλαμβάνεσθαι, μάλιστα δὲ τοῖς τὰ ἐξ ἀργύρου τεχνουργεῖν εἰωθόσι τὸ χρῆμά ἐστιν ἀναγκαῖον. καὶ γοῦν ἔφη που Θεὸς διὰ φωνῆς Ἱερεμίου πάλιν αὐτὸ δὴ τοῦτο αἰνιγματωδῶς. ἐξέλιπε φυσητὴρ ἀπὸ πυρός, ἐξέλιπε μόλιβδος, εἰς κενὸν ἀργυροκοπεῖ, πονηρίαι αὐτῶν οὐκ ἐτάκησαν. κασσιτέρῳ τοίνυν, ἤγουν μολίβδῳ παρεικάζει Χριστόν, ὡς ἐκτήκοντα τοὺς ῥύ- C πους, ὡς ἀπαλλάττοντα τῶν περιττῶν, ὡς ἀποκαθαίροντα νοητῶς. εἰ δή τις οὖν ἄρα κατεμεγεθήσατο, φησί, τῆς τῶν μεταξὺ καιρῶν εἰσβολῆς, καὶ οὐδὲν ἡγήσοιτο τὰς διὰ μέσου μικρὰς ἡμέρας, χαρήσεται μέν, καὶ ὄψεται τὸν λίθον τὸν κασσιτέρινον ἐν χειρὶ Ζοροβάβελ. καὶ τί δὴ ἄρα ἐστὶ τὸ ἐν χειρὶ Ζοροβάβελ; ἡ θεόπνευστος γραφὴ τὴν χεῖρα δέχεται καὶ εἰς δύναμιν, καὶ εἰς ἐξουσίαν. ἐν δυνάμει δὴ οὖν, ἤγουν καὶ ἐν ἐξουσίᾳ τῇ τοῦ Ζοροβάβελ ὄψεται τὸν λίθον τὸν κασσιτέρινον, D τουτέστι, Χριστόν. Ζοροβάβελ μὲν γάρ, ὡς ἔφην, ἐκ φυλῆς ὢν Ἰούδα βεβασίλευκε τῶν ἐξ Ἰσραήλ. ἐβασίλευσε δὲ καὶ ὁ Χριστὸς ἐπὶ τὸν Ἰσραήλ, οὐκ ἐν τάξει τῇ καθ᾽ ἡμᾶς, ἤγουν μετρητήν, καὶ χρόνῳ περιωρισμένην τὴν βασιλείαν ἔχων· ἀλλ᾽ ὡς Θεὸς ἀληθῶς, εἰς ἀπεράντους αἰῶνας ἐκτεινομένην. καὶ μαρτυρήσει λέγων ὁ μακάριος Γαβριὴλ τῇ ἁγίᾳ παρθένῳ περὶ αὐτοῦ, ὅτι τέξεταί υἱόν, καὶ καλέσει τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. προσε- E πάγει δέ, ὅτι καὶ δώσει αὐτῷ κύριος ὁ Θεὸς τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσραὴλ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. ἐν χειρὶ δὴ οὖν Ζοροβάβελ, τουτέστιν, ὡς ἐν δυνάμει τε, καὶ ἐξουσίᾳ τῇ τοῦ Ζοροβάβελ ὀφθήσεται κατὰ καιροὺς ὁ λίθος ὁ κασσιτέρινος. ἐπιφέρει δὲ τούτοις εὐθὺς τῆς προφητείας ὁ λόγος, ἑπτὰ οὗτοι ὀφθαλμοὶ κυρίου εἰσίν, οἱ ἐπιβλέποντες ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ τίνες ἂν εἶεν οὗτοι πάλιν;

ἢ γὰρ τοὺς ἑπτὰ λύχνους, οὓς τεθέαται ἐν τῷ λαμπαδίῳ, κέκληκεν ὀφθαλμοὺς κυρίου, ἵνα νοῶμεν τοὺς ἁγίους, δι' ὧν ἡ σύμπασα καταφωτίζεται γῆ, καὶ ἐπισκοπῆς ἀξιωθεῖσα φαίνεται τῆς παρὰ Θεοῦ· ἤγουν ἐκεῖνο, οἶμαί που κατασημαίνειν ἐροῦμεν, ὡς οὐκ ἀμελήσει τῶν ἰδίων κτισμάτων ὁ τῶν ὅλων Θεὸς καὶ πατήρ· ἀλλ' οἷα πολλοῖς τε, καὶ ἀΰπνοις ὄμμασι τὰ πάντα περιαθρῶν, χαριεῖται τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς τὸν λίθον τὸν κασσιτέρινον, τουτέστι, Χριστόν, δι' οὗ γέγονε καὶ εἰς ἡμᾶς ὁ τῆς κατασκέψεως, εἴτ' οὖν ἐπισκέψεως τρόπος. ἐπεσκέψατο γὰρ ἡμᾶς ἀνατολὴ ἐξ ὕψους, κατὰ τὸ γεγραμμένον. καὶ εἴπερ ἐσμὲν σῶμα Χριστοῦ, καὶ μέλη ἐκ μέρους, οὐδὲν οἶμαι τὸ ἀπεικὸς, ἐν ὀφθαλμῶν τάξει τοὺς ἁγίους μυσταγωγοὺς τεθεῖσθαι λέγειν, ὡς τῶν ἄλλων προύχοντας, καὶ ὑπερκειμένους, ταύτητοι καὶ ἐπισκόπους ὠνομασμένους, καθάπερ ἐγῷμαι. κατασκέπτεται δὲ δι' αὐτῶν τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. λίθος γαμὴν κασσιτέρινος, καὶ καθ' ἕτερον ἂν νοοῖτο τρόπον ὁ Χριστός. ὁ γάρ τοι κασσίτερος συνάπτει πρὸς ἕνωσιν τὰ διῃρημένα, κολλητικὴν ἔχων τὴν φύσιν. πέπραχε δὲ τι τοιοῦτον καὶ εἰς ἡμᾶς ὁ Χριστὸς, εἴπερ ἐστὶν ἀληθὲς, ὡς εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον τοὺς δύο κτίζει λαοὺς, ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλλάσσων ἐν ἑνὶ σώματι τοὺς ἀμφοτέρους, εἰς τὴν διὰ πνεύματος ἕνωσιν. ὅθεν καὶ λίθος ἀκρογωνιαῖος ὠνόμασται, συνδέων εἰς ἕνωσιν τοὺς δύο λαοὺς, ὡς ἔφην. συνῆψε δὲ καὶ ἀγγέλοις τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς· ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς δι' αὑτοῦ τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ, τὴν μεταξὺ κειμένην, καὶ πάλαι διατειχίζουσαν καθελὼν ἁμαρτίαν.

Καὶ ἀπεκρίθην, καὶ εἶπα πρὸς αὐτόν. τί αἱ δύο ἐλαῖαι αὗται, αἱ ἐκ δεξιῶν τῆς λυχνίας, καὶ ἐξ εὐωνύμων; καὶ ἐπηρώτησα ἐκ δευτέρου, καὶ εἶπα πρὸς αὐτόν. τί οἱ δύο κλάδοι τῶν ἐλαιῶν, οἱ ἐν ταῖς χερσὶ τῶν δύο μυξωτήρων τῶν χρυσῶν, τῶν ἐπιχεόντων, καὶ ἐπαναγόντων τὰς ἐπαρυστρίδας τὰς χρυσᾶς; καὶ εἶπε πρός με. οὐκ οἶδας τί ἐστι ταῦτα; καὶ εἶπα, οὐχὶ κύριε. Καὶ εἶπεν. οὗτοι οἱ δύο υἱοὶ τῆς πιότητος παρεστήκασι κυρίῳ πάσης τῆς γῆς.

Φιλομαθὴς ἄγαν τῶν ἁγίων ὁ νοῦς. τοιγάρτοι παρίησι μὲν ὁ προφήτης τῶν ἐν τῇ ὁράσει δεικνυμένων οὐδὲν, φιλοπευστεῖ δὲ, καὶ λίαν, καὶ περὶ ἑκάστου λεπτῶς ἀναπυνθάνεται τὸ, τί ἂν βούλοιτο δηλοῦν. ἔδει τοίνυν οὕτως ἐχούσῃ γνώμης διαπρανοῦσθαι διὰ τῆς τοῦ ἀγγέλου φωνῆς, τίνος ἂν εἴη σύμβολον ἢ εἰς δεξιόν τε, καὶ εὐώνυμον τοῦ λαμ-

A aut enim septem lucernas quas vidit ad lampadem, vocauit oculos Domini, vt intelligamus sanctos, per quos vniuersa terra illuminatur, & diuina visitatione dignata cernitur: aut certè illud, opinor, significare dicemus, Deum & patrem vniuersorum creaturas suas non neglecturum: sed tanquam multis, & semper vigilibus oculis omnia circumspicientem, donaturum mortalibus lapidem stanneum, hoc est, Chri- B stum, per quem & nos visitauit, siue respexit. [Visitauit enim nos oriens ex alto, vt scriptum est. Et quoniam sumus corpus Christi, & membra de membro,] non arbitror improbabile, si sanctos rerum diuinarum doctores, vt aliis excellentiores, & sublimiores, oculos appellatos, &, vt ego sentio, hanc ob causam etiam episcopos nominatos dicamus. Speculatur itaque per illos in ipsum credentes Dominus noster Iesus Christus. Demum lapis stanneus alio quoque modo Christus potest intelligi. C Stannum enim disiuncta coniungit, vim conglutinandi habens. Fecit quiddam tale & nobis Christus, siquidem verum est, eum in vnum nouum hominem duos populos condidisse, [Facientem pacem, & reconciliantem in vno corpore ambos in vnitatem per spiritū.] vnde lapis summus angularis est nuncupatus, connectens ad vnitatem duos populos, vt dixi. Copulauit item angelos in terra degentibus: nos ipsos quoque per se Deo & patri consociauit, de- D structo peccato, quod interiacebat, & ceu murus nos ab eo secludebat.

Luc. 1. 1 Cor. 12. Ephes. 2.

Et respōdi, & dixi ad eum. Quid duæ oliuæ, quæ à dextris candelabri, & à sinistris? Et interrogaui secundò, & dixi ad eum. Quid hi duo rami oliuarum, qui in manibus duarum narium aurearum, infundentium & retrahentium infusoria aurea? Et dixit ad me. Non scis quid E *sunt hæc? Et dixi, nequaquam Domine. Et ait, isti duo filii pinguedinis, astiterunt Domino omnis terræ.*

XXVIII.

Animus sanctorum discendi cupidissimus est. Proinde nihil in visione ostensorum Propheta prætermittit, & perlibenter sciscitatur, & de singulis exactius inquirit, quidnam significati complectantur. Oportebat igitur ita poscenti voce angeli declarari, cuius rei symbolū essent, quæ à dextris, & sinistris lam-

padis stabant oliuæ duæ. Curiosius itaque indagat, & discere cupit. Vide autem, quomodo iteratò percunctatur, modúmque percunctationis ad veritatem quasi immutat. Duas enim oliuas nominauit in principio: sed mentis oculo acutius visa intuitus, non amplius oliuas, sed ramos oliuarum nominat. Scitè itaque interroganti, explicat mox beatus angelus, & ait, ipsos esse duos filios pinguedinis, vt lætantes, & oleo Christi in deliciis viuentes, & gratia spiritus affatim pinguescentes. Misericordiam enim obtinuimus, iustificati gratis per fidem, & propter communionem sancti Spiritus consortes diuinæ eius naturæ effecti. Itaque in oleo, & lucernis duorum populorum fundatio, & assistentia intelligitur. In lumine enim est vocatio nostra, & vt in oleo quod est à Deo: quandoquidem verè nobis dicere concessum est, nos misericordiam consecutos, à morte, & peccato liberatos, & veterrima seruitute ceruices nostras expeditas. Illuminati autem sumus, vnum naturâ Deum agnoscentes, & è tenebris quibus nos error multiplicis idololatriæ inuoluerat, egressi. Verùm quid sibi velint oliuæ, & quid mouerit beatum Prophetam, ne amplius oliuas, sed ramos potius oliuarum dicendas putaret, age disquiramus. Bona igitur, seu frugifera oliua Iudæorum synagoga, agrestis oliua gentium multitudo vocata est. Sic enim ipsarum beatus Paulus meminit, credentes ex gentibus alloquens: [Si enim tu ex naturali oleastro excisus es, & contra naturam insertus es in bonam oliuam, quanto magis ii, qui secundum naturam suæ oliuæ inserentur?] Est ergo bona oliua synagoga, vt iam dixi: agrestis autem grex gentium. Illi enim per legem eruditi, semper erant frugiferi: at isti vesparum atrocium diuersoria, mentem habentes plenam dæmonibus, & infructuosi, ac steriles omnino. Veruntamen, nec tota Iudæorum synagoga fidem in filium suscepit, nec gentium vniuersitas: sed quasi vtrinque extracti, misericordiam adepti sunt multi, & per fidem ad illuminationem per spiritum vocati sunt. Rami ergo oliuarum qui extracti sunt, conuenienter intelligi queant, qui & misericordiam per gratiam inuenerunt, & velut in lumen lampadis, hoc est, Christi, & septem collucentium lucernarum, hoc est, sanctorũ multitudinis euasẽrũt.

Rom. 5.

2. Pet. 1.

Rom. 11.

A παδίου στάσης τῶν ἐλαιῶν. ταύτῃ τοι περιεργάζεται, καὶ ἀναμανθάνειν ἀξιοῖ. ἄθρει δὲ ὅπως δεύτερον ἐπάγει τὴν πεῦσιν, καὶ μὴν καὶ μεταπλάττει πως εἰς τὸ ἀτρεκὲς τὸν τῆς ἐρωτήσεως τρόπον. δύο μὲν γὰρ ἐλαίας ὠνόμαζεν ἐν ἀρχαῖς· λεπτότερον δέ πως τῆς διανοίας τὸν ὀφθαλμὸν τοῖς ὁρωμένοις ἐνιείς, οὐκ ἔτι μὲν ἐλαίας, κλάδους δὲ μᾶλλον ὠνόμαζεν ἐλαιῶν. ἐρομένῳ δὴ οὕτω εὐτέχνως ἀποφαίνεται λοιπὸν ὁ μακάριος ἄγγελος, καί φησιν αὐτοὺς τοὺς
B δύο εἶναι υἱοὺς τῆς πιότητος, ὡς εὐφραινομένους τε, καὶ ἐνσπαταλῶντας ἐλαίῳ τῷ παρὰ Χριστοῦ, καὶ τῇ τοῦ πνεύματος χάριτι πλουσίως πιαινομένους. ἠλεήθημεν γὰρ, δικαιούμενοι δωρεὰν διὰ τῆς πίστεως, καὶ κοινωνοὶ τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως ἀναδεδειγμένοι, διὰ τοῦ μεταλαχεῖν ἁγίου πνεύματος. οὐκοῦν ἐν ἐλαίῳ τε, καὶ λύχνοις ἡ τῶν δύο λαῶν ἵδρυσίς τε, καὶ παράστασις. ἐν φωτὶ γὰρ ἡμῶν ἡ κλῆσις, καὶ ὡς ἐν ἐλαίῳ τῷ παρὰ Θεοῦ· εἴπερ ἐστὶν ἀτρεκὲς εἰπεῖν, ὡς ἠλεήμεθα μὲν, θανάτου, καὶ ἁμαρτίας ἀπηλλα-
C γμένοι. καὶ δουλείας τῆς ἀρχαιοτάτης ἀπολύσαντες τὸν αὐχένα. πεφωτίσμεθα δὲ, ἕνα τὸν φύσει Θεὸν ἐπιγνώσκοντες, καὶ τῆς πολυθέου πλάνης τὸ σκότος ἐκβεβηκότες. ἀλλὰ τίς ἂν εἴη καὶ ὁ τῶν ἐλαιῶν λόγος, τί δὲ ἄρα τὸ πεπεικὸς τὸν μακάριον Προφήτην, μὴ δὴ χρῆναι λέγειν αὐτὰς, ἐλαίας μὲν ἔτι, κλάδους δὲ μᾶλλον ἐλαιῶν, φέρε δὴ φέρε περιαθρήσωμεν. καλλιέλαιος μὲν τοίνυν ἡ τοίνυν ἡ τῶν Ἰουδαίων κεχρημάτικε συναγωγὴ, ἀγριέλαιός γε μὴν τῶν ἐθνῶν ἡ πληθύς. οὕτω γὰρ αὐτῶν διαμέ-
D μνηται καὶ ὁ μακάριος Παῦλος, λέγων πρὸς τοὺς ἐξ ἐθνῶν πιστεύσαντας. εἰ γὰρ σὺ ἐκ τῆς κατὰ φύσιν ἐξεκόπης ἀγριελαίου, καὶ παρὰ φύσιν ἐνεκεντρίσθης εἰς καλλιέλαιον, πολλῷ μᾶλλον οὗτοι οἱ κατὰ φύσιν ἐγκεντρισθήσονται τῇ ἰδίᾳ ἐλαίᾳ. οὐκοῦν καλλιέλαιος μὲν ἡ συναγωγὴ, καθάπερ ἔφην ἀρτίως· ἀγριέλαιος δὲ ἡ τῶν ἐθνῶν ἀγέλη. οἱ μὲν γὰρ, τὴν διὰ νόμου παίδευσιν ἔχοντες, οὐκ ἄκαρποι διετέλουν· οἱ δὲ ἦσαν σφηκῶν ἀγρίων ἐνδιαιτήματα, πλή-
E ρη δαιμονίων ἔχοντες τὸν νοῦν, καὶ ἄκαρποι παντελῶς. πλὴν οὔτε πᾶσα ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴ τὴν εἰς υἱὸν προσεδέξατο πίστιν, οὔτε μὴν ὅλη τῶν ἐθνῶν ἡ πληθύς. ἐξεσπασμένοι δὲ ὥσπερ ἐφ' ἑκάστης ἠλέηνται πολλοὶ, καὶ κέκληνται διὰ τῆς πίστεως εἰς τὸν διὰ τοῦ πνεύματος φωτισμόν. κλάδοι δὴ οὖν ἐλαιῶν οἱ ἀπεσπασμένοι νοοῖντ' ἂν εἰκότως, οἱ καὶ ἠλέηνται διὰ τῆς χάριτος, καὶ ὡς ἐν φωτὶ γεγόνασι τοῦ λαμπαδίου, τουτέστι, Χριστοῦ, καὶ τῶν ἑπτὰ συναναλαμπόντων λύχνων, τουτέστι, τοῦ τῶν ἁγίων πληθύος.

ἄθρει δὲ ὅπως ὁ θεσπέσιος ἄγγελος εἰς εἰκόνα, καὶ ὑποτύπωσιν τοῦ Ἐμμανουὴλ παραδέχεται τὸ λαμπάδιον. τεθειμένων γὰρ τῶν κλάδων ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, καὶ ἐξ εὐωνύμων (οὓς καὶ υἱοὺς τῆς πιότητος ὀνόμασε δύο) παρεστάναι φησὶν αὐτοὺς τῷ κυρίῳ πάσης τῆς γῆς, τῆς παραστάσεως ἐν τύποις καταπημαινούσης εὖ μάλα τὴν οἰκειότητα τὴν πνευματικὴν, καὶ τὸ ἕτοιμον τῆς γνώμης, εἴς γε τὸ δεῖν ὑπακούεσθαί τε, καὶ ὑπηρετεῖν αὐτῷ. ὧδε γὰρ ἂν νοοῖτο Χριστὸς παραστήσας ἑαυτῷ τὴν ἐκκλησίαν, τὴν ἐκ δύο λαῶν συναγηγερμένην. κατὰ τοῦτον, οἶμαι, τὸν B τρόπον τῷ τῆς παραστάσεως ὀνόματι καὶ ὁ θεσπέσιος Μωσῆς κατεκαλλύνετο, Θεοῦ πρὸς αὐτὸν εἰρηκότος. σὺ δὲ αὐτοῦ στῆθι μετ' ἐμοῦ. οὐ γὰρ ἀπόβλητος ἡ διὰ νόμου παίδευσις παρά γε τῷ πάντα εἰδότι Θεῷ. διὰ ποίαν αἰτίαν; παιδαγωγὸς γὰρ εἰς Χριστὸν, καὶ ὡς ἐν τύποις, καὶ σκιαῖς αὐτὴν ἡμῖν ὠδίνει τὴν ἀλήθειαν. καὶ τοῦτο ἡμᾶς πιστώσεται λέγων αὐτὸς ὁ Χριστὸς πρὸς τοὺς ἀπιστοῦντας Ἰουδαίους. εἰ ἐπιστεύετε Μωσῇ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί, περὶ γὰρ C ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψε.

A Animaduerte insuper insuper quomodo sacer angelus ad imaginem, & descriptionem Emmanuelis lampadem assumat. Positis enim ramis à dextris eius, & sinistris (quos & duos filios pinguedinis nominat) astare illos dicit Domino vniuersæ terræ assistentia hoc loco familiaritatem, & promptam voluntatem ad ei obtemperandum, ministrandúmque significante. Sic enim potest intelligi Christus fecisse sibi astare Ecclesiam ex duobus B populis congregatam. Hoc modo, opinor, nomine assistentiæ etiam diuinus Moses ornatus est, cum Deus ad eum. [Tu verò sta illic mecum.] Deut. 5. Non enim legalem institutionem Deus omnia sciens abiicit. Quam ob Gal. 3. causam? quia est pædagogus ad Christum, & tanquam in typis, & vmbris ipsam nobis veritatem parturit. Testis Christus ipse, sic affando Iudæos incredulos, [Si crederetis Mosi, Ioan. 5. forsitan crederetis & mihi, de me C enim ille scripsit.]

ΚΕΦΑΛ. ε.

Καὶ ἐπέστρεψα, καὶ ἦρα τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ ἴδον, καὶ ἰδοὺ δρέπανον πετόμενον. καὶ εἶπε πρὸς μέ. τί σὺ βλέπεις; Καὶ εἶπα ἐγὼ, ὁρῶ δρέπανον πετόμενον μήκους πήχεων εἴκοσι, καὶ πλάτους πήχεων δέκα. Καὶ εἶπε πρὸς μέ. αὕτη ἡ ἀρὰ ἡ ἐκπορευομένη ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς. Διότι πᾶς ὁ κλέπτης ἐκ τούτου ἕως θανάτου ἐκδικηθήσεται, καὶ πᾶς ὁ ἐπίορκος ἐκ τούτου ἕως θανάτου ἐκδικηθήσεται. Καὶ ἐξοίσω αὐτὸ, λέγει κύριος παντοκράτωρ, καὶ εἰσελεύσεται εἰς τὸν οἶκον τοῦ κλέπτου, καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ ὀμνύοντος τῷ ὀνόματί μου ἐπὶ ψεύδει, καὶ καταλύσει ἐν μέσῳ τοῦ οἴκου αὐτοῦ, καὶ συντελέσει αὐτὸν, καὶ τὰ ξύλα αὐτοῦ, καὶ τοὺς λίθους αὐτοῦ.

CAPVT V.

Et conuersus sum, & leuaui oculos meos, & vidi, & ecce falx volans, & dixit ad me: Quid tu vides? Et dixi, ego video falcem volantem, longitudinis cubitorum viginti, & latitudinis cubitorum decem. Et dixit ad me. Hæc ma- D *ledictio quæ egreditur super faciem vniuersæ terræ. Quia omnis fur ex hoc vsque ad mortem punietur: & omnis periurus ex hoc vsque ad mortem cruciabitur. Et educam illud, dicit Dominus omnipotens, & ingredietur in domum furis, & in domum iurantis in nomine meo in mendacio, & requiescet in medio domus eius, & consumet eam, & ligna eius, & lapides eius.*

E

Τὸ ἐπέστρεψα πάλιν ἐν τούτοις, οὐκ ἂν οἶμαί τις ἐκλάβοιτο ἐπὶ τόπου· ἀλλ' ὡς ἐν ἀμείψει πάλιν τῇ καθ' ἑτέραν ὅρασιν. ἐκκοπτομένης γὰρ ὥσπερ τῆς προτέρας, καὶ μεταφοιτώσης τῆς ὄψεως ἐπὶ θεωρίαν ἑτέραν, τῷ τῆς ἐπιστροφῆς ὀνόματι τὸ συμβὰν ὑποφαίνει. αἴρει τοίνυν εἰς ὕψος τῆς διανοίας τοὺς ὀφθαλμοὺς, εἶτα δρέπανον ὁρᾷ, πτηνοῦ δίκην, ὑψοῦ τε ἠρμένον, καὶ οἷον εἰς πᾶσαν διάττον

ITERVM in his, verbum *conuersus sum*, xxix. nemo, vt existimo, de loco interpretabitur: sed de mutatione secundùm alteram visionẽ. Priore enim veluti præcisa, visionéque ad aliam contemplationem transeunte, nomine cõuersionis id quod euenit tacitè indicat. Mentis igitur oculos in altum tollit, deinde falcem auis instar in sublime elatam, & quasi in totum orbem desilientẽ videt.

Ea erat perquam lata, & longa. Nam viceni cubiti longitudo eius, cuius dimidium latitudo continebat. Quærente rursum angelo quid esset, & Propheta respondente, se nescire; [Hæc, inquit ille, est maledictio egrediens super faciem vniuersæ terræ,] & pœnis respondentibus induens periurum, & cum eo furem. Et quod quidem ad manifestiorem huius ostenti declarationem attinet, nulla est difficultas. Maledictio enim diuina, fures, & cum his peierare solitos planè occupabit, & propemodum falce proteruos demetens, fœnum tectorum reddet, & igni alimentum dabit, & in domum viri ingressa, talem rursus ipsum conficiet, & agitabit strenuè. Censeo porrò causas proficiendi studio curiosius perscrutandas, ob quas præsens quam in manibus habemus visio, cæteris adiungi debuit. Quare (inquiet aliquis æquitatis studiosorum) cum plurima peccata committerentur in vita, & cum filii Israel diuersis se criminibus commaculassent, solis furibus, & periuris supplicium falcis ingruisse dicit, siue egredi maledictionem, detondentem quos deprehenderit, & consumentem penitus? Adhæc respondemus, Deum singulis temporibus conducentia locutum esse per Prophetas sanctos audientibus semper consulentem. Illo igitur tempore viuentibus, hanc visionem maximè notam esse oportebat. Causas subiiciemus, & opportunissimam fuisse demonstrabimus.

Etenim simul atque Chaldæa relicta, & à iugo seruitutis vindicati Israelitæ in Iudæam reuerterunt, Hierosolymámque receperunt, cum eos veteribus illis delictis modum ponere, & regressos ad salutaria, anteacta emendare, & liberatorem, voluntati eius seruiendo recreare conueniret, nihilominus in scelere perseuerabant, præscripta legum liberè violantes. Nam cum vetuisset Moses coniugia cum alienigenis mulieribus, illi huius mandati securi, cum filiabus vicinarum gentium corpora copulabant, alienorúmque liberorum patres efficiebantur, & insuper sanctam ciuitatem impio semine replebant. Erant porrò quidam inter illos honoratiores, ab huiuscemodi piaculo haud immunes, quod Esdras deflebat. Quin & accedens ad diuinam domum pro impiis fundebat preces.

Psal. 128.

Exod. 14. Deut. 7.

1. Esd. 9. 10.

A τὴν γῆν. ἦν δὲ λίαν εὐρύ τε, καὶ εὐμηκες. εἰκοσάπηχυ μὲν γὰρ τὸ μῆκος αὐτοῦ, ἐν ἡμίσει δὲ τούτου τὸ πλάτος. ἐρομένου δὲ τοῦ ἀγγέλου, τί ἂν εἴη πάλιν, καὶ μὴ εἰδέναι φάσκοντος τοῦ Προφήτου, αὕτη, φησὶν, ἡ ἀρὰ ἡ ἐκπορευομένη ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς, καὶ ταῖς αὐτῇ πρεπούσαις ἐνίσχουσα ποιναῖς τὸν ἐπίορκον, καὶ σὺν αὐτῷ τὸν κλέπτην. καὶ ὅσον μὲν ἥκει εἰς ἐμφανεστέραν δήλωσιν τὴν ἐπί γε τοῖς δεδειγμένοις, δυσχερὲς οὐδέν. ἀρὰ γὰρ B θεία πάντη τε καὶ πάντως καταμεμηνύσεται τοὺς κλέπτας, καὶ προσέτι σὺν τούτοις τοὺς ψευδορκεῖν εἰωθότας καὶ μονονουχὶ δρεπάνῳ τοὺς ὑβριστὰς ἀποκείρουσα, χόρτον ἀποφανεῖ δωμάτων, καὶ πυρὶ δίδωσι τροφὴν, καὶ εἰς οἶκον ἀνδρὸς εἰσελθοῦσα, τοιοῦτον συντελέσει τε πάλιν αὐτὸν, καὶ καταδονήσει γεννικῶς. χρῆναι δὲ οἶμαι φιλομαθῶς πολυπραγμονεῖν τὰς αἰτίας, ἐφ' αἷς ἡ πρόοδος, καὶ ἐν χερσὶν ἡμῖν ὅρασις, ὡς ἀναγκαία ταῖς ἄλλαις συνεσκεχόμεναι. αὐτὸ ὅπου δὲ φαίη τις ἂν τῶν ἐπιεικεστέρων, πλείστων τε ὅσων πλημμελημάτων ὄντων κατὰ τὸν βίον, καὶ μὴν C ἐν διαφόροις ὄντων αἰτιαμάτων τὸ τηνικάδε τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, κατὰ μόνων κλεπτῶν τε, καὶ ψευδομοτῶν τὴν διὰ τοῦ δρεπάνου ποινὴν ἐπηρτῆσθαί φησιν, ἤγουν ἐκπορεύεσθαι τὴν ἀρὰν, ἀποκείρουσαν τοὺς ἁλισκομένους, καὶ συντελοῦσαν εἰς ἄπαν; πρὸς δὴ τὰ τοιαῦτά φαμεν, ὅτι τὰ ἑκάστῳ χρήσιμα καιρῷ διὰ τῶν ἁγίων Προφητῶν ἐλάλει Θεὸς, ἀείπως ὠφελῶν τοὺς ἀκούοντας. ἦν οὖν ἀναγκαῖον τοῖς τὸ τηνικάδε μάλιστα ταύτην σαφῆ γενέσθαι τὴν ὅρασιν. ἐποισόμεθα δὲ τὰς αἰτίας, ἐπικαιροτάτην οὖσαν δεικνύντες. D ἐπεὶ γὰρ τὴν τῶν Χαλδαίων ἀφέντες μόλις οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ τὸν τῆς δουλείας ἀπολυσάμενοι ζυγὸν, ἐπενόστησαν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, καὶ ἦσαν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, δέον ἀπέχεσθαι τῶν ἀρχαίων ἐκείνων πλημμελημάτων, καὶ ταῖς εἰς τὸ ἄμεινον ἀναδρομαῖς ἐπανορθοῦν τε τὰ φθάσαντα, καὶ κατευφραίνειν τὸν λυτρωτὴν, τὰ αὐτῷ δοκοῦντα πληροῦν ᾑρημένοις, οὐδὲν ἧττον ἦσαν ὁποῖοι καί ποτε, παραλύοντες ἀφυλάκτως τὸ ἐν νόμῳ δοκοῦν. ἀποφάσκοντος γὰρ E τοῦ Μωσέως τὸ δεῖν αὐτοὺς ἀλλοφύλοις ἐπιμίγνυσθαι γυναιξὶν, αὐτοὶ τῶν τεθεσπισμένων ὀλίγα πεφροντικότες, ταῖς τῶν ὁμόρων ἐθνῶν συνεπλέκοντο θυγατράσι, καὶ τέκνων ἦσαν ἀλλοτρίων πατέρες, καὶ ἀνοσίου σπέρματος πλήρη πάλιν ἀποφαίνοντες τὴν ἁγίαν πόλιν. ἦσαν δέ τινες καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς ἐπιφανεστέρων τοῖς τοιούτοις ἐνισχημένοι πταίσμασιν, οὓς δὴ γεγονότας κατεθρήνει μὲν ὁ Ἔσδρας, καὶ δὴ καὶ τὸν θεῖον οἶκον καταλαβὼν, τὰς ὑπέρ γε τῶν ἠσεβηκότων ἐποιεῖτο λι-

τάς. εἶτα τί γενέσθαι συμβέβηκεν ἐξ αὐτῶν εἰσόμεθα τῶν αὐτοῦ γεγραμμένων· ἔχει δὲ οὕτω· καὶ ὅτι προσευχόμενος Εσδρας ἀνθωμολογεῖτο, κλαίων, χαμαιπετὴς ἔμπροσθεν τοῦ ἱεροῦ, ἐπισυνήχθησαν πρὸς αὐτὸν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ ὄχλοι πολλοὶ σφόδρα, ἄνδρες, καὶ γυναῖκες, καὶ νεανίαι· κλαυθμὸς γὰρ ἦν μέγας ἐν τῷ πλήθει. καὶ φωνήσας Ἰεχονίας Ἰεήλου τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ εἶπεν Εσδρα, ἡμεῖς ἡμάρτομεν εἰς κύριον τὸν Θεὸν, καὶ συνῳκίσαμεν ἑαυτοῖς γυναῖκας ἀλλογενεῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν τῆς γῆς, καὶ συνέστιν αὐταῖς πᾶς Ἰσραήλ. ἐν τούτῳ γενέσθω ἡμῖν ὁρκωμοσία πρὸς τὸν κύριον, ἐκβαλεῖν πάσας τὰς γυναῖκας ἡμῶν, τὰς ἐκ τῶν ἀλλογενῶν, σὺν τοῖς τέκνοις αὐτῶν, ὡς ἐκρίθη σοι, καὶ ὅσοι πειθαρχοῦσι τῷ νόμῳ. ἀνάστα, ἐπιτέλει, πρὸς σὲ γὰρ τὸ πρᾶγμα, καὶ ἡμεῖς μετὰ σοῦ ἰσχὺν ποιεῖν. καὶ ἀναστὰς Εσδρας, ὥρκισε τοὺς φυλάρχους τῶν ἱερέων, καὶ Λευιτῶν παντὸς Ἰσραὴλ ποιῆσαι κατὰ ταῦτα, καὶ ὤμοσαν. ὀμωμοκόσι δὲ οὕτω τὰ τοῦ νόμου δεκρεῶτα πληροῦν, ἦν πως ἀναγκαῖον ἐπηρτῆσθαι τὴν ἀρὰν, τὴν τοῖς ψευδορκεῖν εἰωθόσιν ἀπηνῶς ἐπιθρώσκουσαν, ἵνα καὶ γένοιντο φύλακες τῶν ὀμωμοσμένων. ἐπειδὴ δὲ οἰκοδομουμένου τοῦ θείου ναοῦ πολλὴ χρημάτων ἄθροισις ἦν, τοῦτο μὲν Δαρείου νέμοντος, τοῦτο δὲ τοῦ λαοῦ προσκεκομικότος. εἶτά τινας ἦν εἰκὸς τῶν τὰ τοιάδε διοικεῖν ἐπιτεταγμένων ἀπονοσφίζεσθαι τινα τῶν εἰς δόξαν Θεοῦ προσκεκομισμένων. ταύτῃτοι καὶ κατὰ κλεπτῶν ἱέναι τὴν ἀρὰν μάλα φησὶν, ἵνα καὶ αὐτοὶ λημμάτων αἰσχρῶν γεγονότες ἀμείνους, μὴ τῶν ἱερῶν ἅπτοιντο χρημάτων, εἰς ἰδίας αὐτὰ δαπανῶντες χρείας. αὕτη μὲν οὖν ἡ τῆς ὁράσεως πρόφασις. χρὴ δὲ δεδιέναι τὴν ἀρὰν, καὶ τὴν τοῦ δρεπάνου τομὴν τούς τε κλέπτειν ἢ ψευδορκεῖν εἰωθότας, ὅτι πάντῃ τε καὶ πάντως εἰς πέρας οἴσει Θεὸς τὰ διωρισμένα, καὶ οὔτε κλεπτῶν, οὔτε μὴν τῶν ἑτέρων φείσεται. ποιεῖται γάρ πως ἀεὶ κατεστυγημένους, τοὺς τῆς θείας αὐτοῦ καταφρονοῦντας δόξης, καὶ τοὺς ἀπλήστῳ γνώμῃ τῶν οὐδὲν αὐτοῖς προσηκόντων ἐφιεμένους.

A Quid postmodum euenerit, ex scriptis eius cognoscemus, vbi ita legimus, [Et postquam orans Esdras quod erat exposuit, flens, & humi cadens coram templo, collecti sunt ad eum ab Hierosolymis turbæ multæ nimis, viri & mulieres, & adolescentes: magnus enim erat fletus in populo. Et respondens Iechonias filius Ieeli de filiis Israel, dixit Esdræ. Nos præuaricati sumus in Dominũ Deum, & duximus nobis vxores B alienas de populis terræ, & cohabitat illis omnis Israel. In hoc percutiamus fœdus cum Domino ad eiiciendum omnes mulieres nostras ex alienigenis, cum liberis ipsarum, vt iudicatum est à te, & omnibus qui huic legi obtemperant. Surge, fac, ad te enim negotium pertinet, & nos tecũ ad confortandum. Et surrexit Esdras, & adiurauit principes sacerdotum, & Leuitarum, totius Israel, vt facerent secundum hæc, Et iurauerunt.] Cùm iurassent igitur de legum decretis exequendis, neces- C sarium erat maledictionem supra caput esse (quæ peierare solitos inclementer inuadit) vt iuratis starent. Postquam autem templo diuino exædificando grandis pecunia exacta est; partim Dario donante, partim populo offerente, verisimile erat, quosdam ad eam dispensandam constitutos, quædam ad Dei gloriam oblata auertere. Quare & maledictionem furibus superuenturam rectissimè dicit, vt & ipsi à turpi quæstu inuicti, pecuniam sacram D ne attingerent: ad priuatos vsus eam conferentes. Atque hæc visionis est occasio. Formidanda autem est maledictio, & falcis sectio furto, & periurio assuetis, quoniam Deus ad exitum omnino perducet quæ decreuit, & neque furibus, neque aliis parcet. Odit enim semper diuinam suam gloriam contemnentes, & animo inexplebili nihil ad se pertinentia concupiscentes.

Καὶ ἐξῆλθεν ὁ ἄγγελος, ὁ λαλῶν ἐν ἐμοὶ, καὶ εἶπε πρός με. ἀνάβλεψον τοῖς ὀφθαλμοῖς σου, καὶ ἴδε τὸ ἐκπορευόμενον τοῦτο. καὶ εἶπα. τί ἐστι; καὶ εἶπε. τοῦτο τὸ μέτρον τὸ ἐκπορευόμενον. καὶ εἶπεν. αὕτη ἡ ἀδικία αὐτῶν ἐν πάσῃ τῇ γῇ. καὶ ἰδοὺ τάλαντον μολίβδου ἐξαιρόμενον. καὶ ἰδοὺ γυνὴ μία ἐκάθητο ἐν μέσῳ τοῦ μέτρου. καὶ εἶπεν. αὕτη ἐστὶν ἡ ἀνομία. καὶ ἔρριψεν αὐτὴν εἰς μέσον τοῦ μέτρου, καὶ ἔρριψε τὸν λίθον τοῦ μολίβδου εἰς τὸ στόμα αὐτῆς.

E *Et egressus est angelus, qui loquebatur in me, & dixit ad me. Suspice oculis tuis, & vide quid est hoc quod egreditur. Et dixi: Quid est? Et dixit: Hæc est mẽsura quæ egreditur. Et dixit: Hæc est iniquitas eorum in omni terra. Et ecce talentũ plumbi eleuatũ, & ecce mulier vna sedebat in medio mẽsuræ. Et dixit: Hæc est iniquitas. Et proiecit eã in mediũ mẽsuræ, & proiecit lapidẽ plumbi in os eius.*

Initio

XXX. Initio declarationum mearum in A hunc Prophetam docui, cum post reditum è Babylone, quæ tempore captiuitatis acciderint, libertate potitis fructuosè narrare. Quoniam enim eos ad sancita legum præstanda vehementer segnes perspiciebat, & ad voluptates suas explendas toto impetu declinasse, & leges Mosi in postremis ducere cœpisse (implicuerant enim sese peregrinis mulieribus, & iam nonnulli metas æquitatis penitus B egressi, idolis initiati erant, & insuper faciebant quæ proferre pudor vetat) necessariò Propheta quæ acta sint commemorat, vt cognoscant liberati tandem, quibus hominum, sanctorúmque angelorum precibus libertatem adepti, contra semetipsos denuò vniuersorum Deum concitent, à pristinis delictis tanquam morbis correpti. Ait ergo, [egressus est angelus qui loquebatur in me.] Quo egressus? aut vbi tandem erat? Ab ostensione falcis ad propositam visio- C nem, de mensura scilicet, facta est egressio. Tollit ergo Propheta in altum oculos, quibus ad sublimia percurrenda exercitatis, fas sit cum diuina virtute mysterium contemplari. Quærit igitur quid sit, quod ostenditur. Tum angelus, [Hæc est, inquit, mensura quæ egreditur. Hæc est iniquitas eorum in omni terra.] Iam quid mensura sit, videndum est. Dicimus itaque naturâ bonum, & hominum amantem esse vniuersorum D Dominum. Peccantes enim tolerat, & iniquè agentes sustinet, vniuscuiusque pœnitentiam exspectans. Quod si quis etiam diu peccando processerit, supremámque Dei patientiam expertus fuerit, tum denique pœnis subiicietur, & tam diuturnæ socordiæ prætexere nihil poterit: nec illum quisquam à pœnis, commissis eius paribus eripiet. Quapropter Christus populo Iudæorum, impotenti vesania ad quiduis nefarium E ruenti, inquit, [& vos implestis mensuram patrum vestrorum.] Mensura igitur quæ apparebat, peccatorum populi in ipsum cumulatam multitudinem ostendebat. In mensura porrò mulier sedebat, iniquitatis modum consummans, & velut per se capacitatem implens: fortassis etiam superessusa, & quà extabat, prospiciens. [Et ecce, inquit, talentum plumbi

Matt. 23.

Φθάσας ἔφην τῆς εἰς τὸν Προφήτην σαφηνείας ἀρχόμενος, ὅτι μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον, ἅπερ ἐν τῷ καιρῷ τῆς αἰχμαλωσίας τέθειται, ταῦτα τοῖς λελυτρωμένοις ἀφηγεῖται χρησίμως. ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὺς ἐθεᾶτο καταῤῥαθυμοῦντας ἄγαν τοῦ χρῆναι πληροῦν τὰ νενομισμένα, καὶ ἀποκλίναντας μὲν ἀκαθέκτως εἰς ὅ,τι σφίσιν αὐτοῖς ἡδύ τε καὶ φίλον, ὀλίγα δὲ παντελῶς τῶν διὰ Μωσέως πεφροντικότας νόμων· συνεπλέκοντο γὰρ καὶ ἀλλοφύλοις γυναιξὶ, καὶ ἤδη τινὲς ὁλοτρόπως ἔξω βαίνοντες τοῦ εἰκότος, ἐτελέσθησαν εἰδώλοις, καὶ τινα πρὸς τούτοις ἔδρων ἃ μηδὲ θέμις εἰπεῖν· ἀναγκαίαν ὁ Προφήτης τῶν δραμάτων ποιεῖται τὴν ἀφήγησιν, ἵν᾽ εἰδεῖεν οἱ λελυτρωμένοι μόλις, ὁποίαις ἀνθρώπων, καὶ ἁγίων ἀγγέλων λιταῖς τὸ χρῆμα κερδαίνοντες αὐτοὶ, κατὰ σφῶν παροξύνουσι πάλιν τὸν τῶν ὅλων Θεὸν, ταῖς τῶν ἀρχαίων αἰτιαμάτων ἐμπλεκόμενοι λώβαις. ἔφη τοίνυν, ὅτι ἐξῆλθεν ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί. ἐξῆλθε δὲ ὅποι; ποῦ γὰρ ἦν ὅλως; Οὐκοῦν ἐκ τῆς τοῦ δρεπάνου δείξεως ἐπὶ τὴν προκειμένην ὅρασιν, τὴν ἐπί γε, φησὶ, τῷ μέτρῳ, τὸ τῆς ἐξόδου γέγονε χρῆμα. αἴρει γε μὴν ὁ Προφήτης εἰς ὕψος τοὺς ὀφθαλμοὺς, οἷς διαττᾷν ὑψοῦ μεμελετηκόσι, πρέπει ἂν εἰκότως τὸ καὶ θείᾳ δυνάμει καταθρεῖν μυστήριον. ἤρετο δὴ οὖν τί ἄρα ἐστὶ τὸ δεικνύμενον. ὁ δὲ πρὸς αὐτὸν, τοῦτο, φησὶ, τὸ μέτρον τὸ ἐκπορευόμενον. αὕτη ἐστὶν ἡ ἀδικία αὐτῶν ἐν πάσῃ τῇ γῇ. καὶ τί δὴ τὸ μέτρον, ἀναζητεῖσθαι χρή. καὶ δὴ καὶ φαμὲν, ὅτι φύσει χρηστὸς, καὶ φιλάνθρωπος ὁ τῶν ὅλων δεσπότης. πλημμελοῦσι γὰρ ἀνεξικακεῖ, καὶ παρανομούντων ἀνέχεται, περιμένων τὴν ἑκάστου μετάγνωσιν. εἰ δὲ δή τις ἴοι καὶ μέχρι πολλοῦ πρὸς τὸ πλημμελὲς, καὶ εἰς πέρας ἥκοι λοιπὸν τῆς αὐτοῦ νεμηθείσης ἀνεξικακίας, τὸ τηνικάδε λοιπὸν ποιναῖς ὑποκείσεται, καὶ λόγος αὐτῷ τῆς οὕτω μακρᾶς ῥαθυμίας οὐδεὶς, οὐδ᾽ ἂν ἐξέλοιτο τοῦ χρῆναι λαβεῖν ἰσομέτρους αὐτῶν, ὧν ἂν φαίνοιτο δεδρακὼς τὰς δίκας. καὶ γοῦν ἔφη που Χριστὸς πρὸς τοὺς τῶν Ἰουδαίων δήμους ἀχαλίνοις ἀπονοίαις πρὸς πᾶν τῶν ἐκτόπων διάττοντας, καὶ ὑμεῖς ἀνεπληρώσατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν. Οὐκοῦν μέτρον ἦν τὸ ὁρώμενον, τῆς τῶν λαῶν πλημμελείας ἐφ᾽ ἑαυτοῦ δεικνύον τὴν ἀναπλήρωσιν. ἐνίδρυτο δὲ τῷ μέτρῳ γυνὴ, τῆς ἀνομίας πληροῦσα τὸν τόπον, καὶ οἷον ἀναπιμπλᾶσα δι᾽ ἑαυτῆς τὸ κεχωρηκὸς, τάχα που καὶ ὑπερχεομένη, καὶ τῷ περιττῷ διακύπτουσα. ἀλλ᾽ ἰδού φησι τάλαντον μολίβδου

ἐξῃρμένον, καὶ ἔρριψεν αὐτὸ εἰς τὸ στόμα αὐτῆς. γράφει δὲ ἡμῖν τὴν ἀνομίαν ἡ ὅρασις εἰς τὸ τῆς γυναικὸς σχῆμα. τύπος γὰρ ἡδονῆς ἡ γυνή, καὶ μήν τοι, καὶ ἀσθενείας· ἀνομία δὲ πᾶσα δρῷτο ἂν οὐχ ἑτέρως, πλὴν ὅτι διά τινος ἡδονῆς δελεαζούσης ἐπὶ τὸ φαῦλον, συμβαινούσης πρὸς τοῦτο καὶ τῆς εἰς νοῦν ἀσθενείας. εἰ μὲν γὰρ εἴη βεβηκὼς ἐφ' ἑαυτοῦ, καὶ ἄνδρειος ὁ νοῦς, οὐκ ἂν ἕλοιτο παθεῖν τὴν εἰς τὸ φαῦλον ῥοπήν. εἰ δὲ δὴ μαλακισθείη τε, καὶ γοητευθείη πρὸς ἡδονήν, πείσεται τὸ λυποῦν. γράφεται δὴ οὕτω, καὶ μάλα ὀρθῶς, εἰς ἀνομίαν ἡ γυνή. μολίβδου δὲ τάλαντον τὸ ἐξῃρμένον, καὶ μὴν καὶ ἐμφράττον τὸ στόμα αὐτῆς, νοηθείη ἂν οὐχ ἕτερον, οἶμαι, παρὰ τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὃς ὑψώθη διὰ τοῦ τιμίου σταυροῦ, καὶ τὰς ἀνομίας ἡμῶν ἀνήνεγκεν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ξύλον, τεθριάμβευκέ τε τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον· ἵνα, καθά φησιν ὁ θεσπέσιος μελῳδός, πᾶσα ἀνομία ἐμφράξῃ τὸ στόμα αὐτῆς. μολίβδῳ δὲ καὶ αὐτὸς παρεικάζεται· παραλαμβάνεται δέ, ὡς ἔφην, ὁ μόλιβδος παρὰ τῶν ἀργυροχόων εἰδότων, εἰς ἀποκάθαρσιν τῶν χωνευομένων· τοιαύτη δέ πως τοῦ Χριστοῦ ἡ δύναμις ἐν ἡμῖν. εἰ γάρ τις νοῦν γένοιτο, καὶ καρδίαν, πάντα δὴ πάντως ἐκτήκει ῥύπον. δοκεῖ δέ τισιν ἐρρίφθαι τὸν μόλιβδον εἰς τὸ τῆς ἀνομίας στόμα, οἷα ἐμφράττοντος αὐτὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ πέρα μέτρου καταβοᾶν τῶν ἡμαρτηκότων οὐκ ἐφιέντος ἔτι· ταύτῃ γὰρ δή τοι καὶ μέτρῳ περιορίζεται, συναναμετροῦντος, οἶμαί που τοῦ πάντας οἰκτείροντος Θεοῦ τοῖς τῶν πταισμάτων ἐγκλήμασι τὰς ἐφ' ἑκάστῳ δίκας.

Καὶ ἦρα τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ δύο γυναῖκες ἐκπορευόμεναι, καὶ πνεῦμα ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτῶν, καὶ αὗται εἶχον πτέρυγας ἔποπος, καὶ ἀνέλαβον τὸ μέτρον ἀναμέσον τῆς γῆς, καὶ ἀναμέσον τοῦ οὐρανοῦ. καὶ εἶπα πρὸς τὸν ἄγγελον, τὸν λαλοῦντα ἐν ἐμοί. ποῦ αὗται ἀποφέρουσι τὸ μέτρον; καὶ εἶπε πρός με. οἰκοδομῆσαι αὐτῷ οἰκίαν ἐν γῇ Βαβυλῶνος, καὶ ἑτοιμάσαι, καὶ θήσουσιν αὐτὸ ἐκεῖ ἐπὶ τὴν ἑτοιμασίαν αὐτοῦ.

Τί ἂν βούλοιτο δηλοῦν τῶν γυναικῶν ἡ ξυνωρίς, ἢ τίνος ἂν εἶεν εἰς τύπον, ἀναγκαῖον οἶμαί που καὶ πρό γε τῶν ἄλλων εἰπεῖν. ἔφη τοίνυν ὁ Θεὸς τῷ προφήτῃ Ἰεζεκιήλ, υἱὲ ἀνθρώπου, δύο γυναῖκες ἦσαν, θυγατέρες μητρὸς μιᾶς, καὶ ἐξεπόρνευσαν ἐν τῇ Αἰγύπτῳ, ἐν τῇ νεότητι αὐτῶν ἐπόρνευσαν, ἐκεῖ ἔπεσον οἱ μαστοὶ αὐτῶν. προστίθησι δὲ τούτοις,

A eleuatum, & proiecit illud in os eius.] Describit autem nobis iniquitatem visio in habitu mulierculæ: typus enim voluptatis, atque etiam infirmitatis est mulier: & omnis iniquitas non aliter committitur, nisi voluptate aliqua ad malum inescante, & infirmitate mentis ad hoc consentiente. Nam si mens in se firma, & virilis fuerit, nunquam se ad vitium deflecti patietur. Si autem emollita, & incantata ad volupta- B tem, molestiam sentiet. Pingitur ergo, & congruenter valde, specie mulieris iniquitas. Plumbi autem talentum eleuatum, & obturans os eius, nihil aliud, opinor, potest intelligi, præter Dominum nostrum Iesum Christum, qui per crucem preciosam exaltatus, & iniquitates nostras sustulit in corpus suum super lignum, & chirographum contra nos triumphauit. Vt, sicut ait diuinus cantor, [Omnis iniquitas oppilet os suum.] plumbo autem & ipse comparatur. C Assumitur enim, vt dixi, plumbum ab argentariis artificibus ad purgationem eorum quæ conflantur. Talis quodammodo virtus Christi in nobis. Si enim in mentem, & cor venerit, omnes sordes prorsus abstergit. Censent quidam, proiectum esse plumbum in os iniquitatis, velut Deo illud obturante, & immodicè vltra peccatores accusare non permittente. Idcirco & quasi fune circumscribitur, omnium miseratore Deo vniuscuiusque pœnam scele- D ribus proportione respondentem definiente.

1.Petr.2. Colos.2. Psal.106.

Et leuaui oculos meos, & vidi, & ecce duæ mulieres egredientes, & spiritus in alis ipsarum, & ipsæ habebant alas vpupæ, & eleuauerunt mensuram inter terram & cælum. Et dixi ad angelum, qui loquebatur in me. Quò istæ deferunt mensuram? Et dixit ad me, vt ædificent ei domum in terra Babylonis, & E *præparent, & ponent illam ibi super præparationem suam.*

XXXI. Quid par mulierum indicet, & cuius rei typum gerat, ante omnia exponendum censeo. Ait itaque Deus Prophetæ Ezechieli. [Fili hominis, duæ mulieres erant, filiæ matris vnius, & fornicatæ sunt in Ægypto, in adolescentia sua fornicatæ sunt, illic ceciderunt vbera earum.] Addit his, illustrans

Ezech.23.

" quod nuntiabat, [& nomina earum, " Samaria, siue Thola, & Hierusalem " siue Oliba.] Principio enim vna fuit Iudæorum synagoga. Regnante autem Roboam, abruptæ ab aliis decem tribus, habitarunt Samariam, & fornicatæ sunt in vitulis aureis, quos fecit Hieroboam filius Nabat. Cæterùm non sine causa factum est * * * * * * hoc est, Hierusalem: ipsa enim quoque multis modis fornicata est, quibusdam tum idola adorantibus, & sacrificantibus Baal, Astartæ, collibus, Soli, Lunæ, sideribus reliquis: tum ad omnem immunditiam cupidè abeuntibus, & diuina mandata sapientissimi Mosis nec hili facientibus. Duas itaque synagogas Israelis duabus mulieribus iterum hac visione comparat: quas & alas vpupæ habuisse affirmat, vt impuram earum mentem, & ad quæcunque nefaria facilitatem appositissimè declaret. Vpupa enim notum est genus passeris, amans cœni, & stercoriuorum, & in greges crabronum ferocius insaniens, & immundissima quæque pro alimento vsurpare solitum. Talis quodammodo mens etiam idololatris inest. Non recto itinere ad honestum contendit: sed extra id, quod consentaneum est fertur. Dei legem non nouit, plena omni immunditia, & omne genus improbitatis cibum suum ducens. Ideirco & alas vpupæ mulierculis aptatas sermo visionis narrat, similem quoque mentem, & iudicium illis inesse, docens. Capessunt autem mensuram iniquitate repletam. Oportet enim quamlibet animam suo onere onerari, peccati inquam. Quia verò paria sunt ambarum, & cognata peccata, Samariæ nimirum, & Hierusalem, ideo eodem quoque modo oneratæ mensura & iniquitate, spiritu alis earum incidente, celeri, ac non impedito cursu ad alienigenarum regionem, Babyloniorum vtique feruntur. Immundo enim spiritu ad peccandum eas impellente, & iniquitate prægrauante, in captiuitatem abstractæ, & sub pedes inimicorum redactæ sunt. Postquam autem dixit beatus angelus, eos deferre mensuram ad ædificandam ipsi domum in terra Babylonis, accipiamus hoc licet pro signo, filios Israel diu apud hostes victuros, quod & domus iniquitati ædificatur,

ἐκφέρειν καθίστας τὸ διηγγελμένον, καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν, Σαμάρεια ἡ Θολά, καὶ Ἱερουσαλὴμ ἡ Θολιβά. μία μὲν γὰρ ἦν ἀρχαῖς ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγή. κατὰ δέ γε τὸν καιρὸν τῆς τοῦ Ῥοβοὰμ βασιλείας, ἀπορραγεῖσαι τῶν ἄλλων αἱ δέκα φυλαὶ, κατῳκήκασι Σαμάρειαν, καὶ πεπορνεύκασιν ἐπὶ ταῖς δαμάλεσι ταῖς χρυσαῖς, ἃς κατεσκεύασεν Ἱεροβοὰμ υἱὸς Ναβάτ. πλὴν οὐκ ἔξω τῆς αἰτίας γέγονε * * * * * * τουτέστιν, Ἱερουσαλήμ, ἐκπεπόρνευκε γὰρ καὶ αὐτὴ κατὰ πολλοὺς τρόπους. τοῦτο μὲν εἰδώλοις προσκεκυνηκότων τινῶν, καὶ θυόντων τῷ Βαάλ, τῇ Ἀστάρτῃ, τοῖς βουνοῖς, ἡλίῳ, σελήνῃ, καὶ ἄστροις ἑτέροις· τοῦτο δὲ πρὸς πᾶσαν ἑτοίμως ἰόντων ἀκαθαρσίαν, καὶ παρ' οὐδὲν τὰ διὰ τοῦ πανσόφου Μωσέως τεθεσπισμένα τιθέντων. τὰς δύο δὴ οὖν τῶν ἐξ Ἰσραὴλ συναγωγὰς δυσὶ γυναιξὶν ἀφομοιοῖ πάλιν ἡ ὅρασις, ἃς καὶ πτέρυγας ἔποπος ἐσχηκέναι φησίν, ἵνα τὴν ἐνοῦσαν αὐταῖς ἀκάθαρτον γνώμην, καὶ τὸ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἐκτόπων εὐπετὲς εὖ μάλα κατασημήνειεν. ὁ μὲν γὰρ ἔποψ στρουθίον ἐστὶν οὐκ ἄσημον, φιλοβόρβορον δὲ, καὶ κοπροβόρον, καὶ ταῖς σφηκῶν ἀγέλαις ἀγρίως ἐπιμαινόμενον, καὶ τροφὴν ἀεὶ ποιεῖσθαι κατειθισμένον τὴν ἐσχάτην ἀκαθαρσίαν. τοιοῦτος δέ πως καὶ τοῖς εἰδωλολάτραις ὑπέστι νοῦς. οὐκ ἔρχεται κατ' εὐθὺ τοῦ πρέποντος· ἀλλ' ἔξω φέρεται τοῦ εἰκότος, τὸν θεῖον οὐκ οἶδε νόμον. ἔστι δὲ ἁπάσης ἀκαθαρσίας ἔμπλεως, καὶ πᾶν εἶδος φαυλότητος ἡγεῖται τροφήν. ταύτητοι καὶ πτέρυγας ἔποπος ἐνηρμόσθαι τοῖς γυναίοις ὁ τῆς ὁράσεως ἔφη λόγος, τὴν ἴσην ἐκείνων γνώμην καὶ αὐταῖς ἐνεῖναι διδάσκων. ἀναλαμβάνουσι δὲ τὸ μέτρον τῇ ἀνομίᾳ μεμεστωμένον. δεῖ γὰρ ἑκάστην ψυχὴν τῷ ἰδίῳ καταφορτίζεσθαι βάρει, τῷ τῆς ἁμαρτίας φημί. ἐπειδὴ δὲ ἴσα τε ἀμφοῖν, καὶ ἀδελφὰ τὰ ἐγκλήματα, τῆς τε Σαμαρείας φημὶ, καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ, ταύτητοι καὶ ἐν ἴσῳ τρόπῳ κατηχθισμέναι τῷ μέτρῳ, καὶ τῇ ἀνομίᾳ, πνεύματος ἐμπίπτοντος ταῖς πτέρυξιν αὐτῶν, ὀξεῖ, καὶ ἀπαραποδίστῳ φέρονται δρόμῳ πρὸς τὴν τῶν ἀλλοφύλων χώραν, δῆλον δὲ ὅτι τὴν τῶν Βαβυλωνίων. τοῦ γὰρ ἀκαθάρτου πνεύματος συνωθοῦντος αὐτὰς εἰς τὸ πλημμελὲς, καὶ τῇ ἀνομίᾳ καταφορτίζοντος, ἀπεκομίσθησαν εἰς αἰχμαλωσίαν, καὶ ὑπὸ πόδας πεπτώκασι τῶν ἐχθρῶν. ἐπειδὴ δὲ φησὶν ὁ μακάριος ἄγγελος, ὡς ἀποφέρουσι τὸ μέτρον οἰκοδομῆσαι αὐτῷ οἰκίαν ἐν γῇ Βαβυλῶνος, ἀναγκαῖον ἡμᾶς ἐκεῖνο νοεῖν, ὡς ἔστι σημεῖον τοῦ μακρὸν παρ' ἐχθροῖς διατελέσαι χρόνον τοὺς ἐξ Ἰσραήλ, τὸ καὶ οἶκον οἰκοδομεῖσθαι τῇ ἀνομίᾳ,

καὶ οἷόν τι ἑδραῖόν τινα, καὶ στάσιν αὐτῇ γίνεσθαι παρ' ἐχθροῖς. ὃ δὴ καὶ τετέλεσται. μόλις γὰρ αὖθις ἑβδομηκοστοῦ πληρωθέντος ἔτους, τῶν τῆς δουλείας αἴρεται δεσμῶν.

A & veluti sedes, ac statio ipsi apud hostes paratur. Id quod euentus monstrauit. Vix enim septuagesimo anno finito, vinculis seruitutis leuati sunt.

ΚΕΦΑΛ. ϛ.

Καὶ ἐπέστρεψα, καὶ ἦρα τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ ἴδον, καὶ ἰδοὺ τέσσαρα ἅρματα ἐκπορευόμενα ἐκ μέσου δύο ὀρέων, καὶ τὰ ὄρη ἦν ὄρη χαλκᾶ. ἐν τῷ ἅρματι τῷ πρώτῳ ἵπποι πυῤῥοὶ, καὶ ἐν τῷ ἅρματι τῷ δευτέρῳ ἵπποι μέλανες, καὶ ἐν τῷ ἅρματι τῷ τρίτῳ ἵπποι λευκοὶ, καὶ ἐν τῷ ἅρματι τῷ τετάρτῳ ἵπποι ποικίλοι, καὶ ψαροί. καὶ ἀπεκρίθην, καὶ εἶπα πρὸς τὸν ἄγγελον, τὸν λαλοῦντα ἐν ἐμοί. τί ἐστι ταῦτα κύριε; καὶ ἀπεκρίθη ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοὶ, καὶ εἶπε. ταῦτά ἐστιν οἱ τέσσαρες ἄνεμοι τοῦ οὐρανοῦ, οἳ ἐκπορεύονται παραστῆναι τῷ κυρίῳ πάσης τῆς γῆς. ἐν ᾧ ἦσαν ἵπποι οἱ μέλανες, ἐξεπορεύοντο ἐπὶ γῆν βοῤῥᾶ, καὶ οἱ λευκοὶ ἐξεπορεύοντο κατόπισθεν αὐτῶν. καὶ οἱ ποικίλοι ἐξεπορεύοντο ἐπὶ γῆν νότου, καὶ οἱ ψαροὶ ἐξεπορεύοντο, καὶ ἐπέβλεπον τοῦ πορεύεσθαι, τοῦ περιοδεῦσαι τὴν γῆν. καὶ εἶπε, πορεύεσθε, καὶ περιοδεύσατε τὴν γῆν. καὶ περιώδευσαν τὴν γῆν. καὶ ἀνεβόησε, καὶ ἐλάλησε πρὸς μὲ, λέγων· ἰδοὺ οἱ ἐκπορευόμενοι ἐπὶ γῆν βοῤῥᾶ, καὶ ἀνέπαυσαν τὸν θυμόν μου ἐν γῇ βοῤῥᾶ.

CAPVT VI.

Et conuersus sum, & leuaui oculos meos, & vidi, & ecce quatuor B *currus egredientes de medio duorum montium, & montes erant montes aerei. In curru primo equi rufi, & in curru secundo equi nigri, & in curru tertio equi albi; & in curru quarto equi varii, & multicolores. Et respondi, & dixi ad angelum, qui loquebatur in me. Quid sunt hæc Domine? Et respondit angelus qui loquebatur in me, & dixit. Hæc sunt* C *quatuor venti cæli, qui egrediuntur vt assistant Domino omnis terræ. In quo erant equi nigri, egrediebantur terram Aquilonis, & albi egrediebantur post eos. Et varii exibant super terram Austri. Et multicolores egrediebantur, & inspiciebant vt irent & circumirent terram. Et dixit: Ite, & circuite terram. Et circuierunt terram. Et clamauit, & locutus est ad me,* D *dicens: Ecce qui egrediuntur super terram Aquilonis, & requiescere fecerunt furorem meum super terram Aquilonis.*

Προϋπέδειξεν ὅτι τοῖς σφῶν αὐτῶν ἐναλόντες βρόχοις, καὶ σειραῖς τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων κατεσφιγμένοι, κατὰ τὸ γεγραμμένον, εἰς ἀλλοδαπὴν ἀπῴχοντο, καὶ κατῳκήκασι παρ' ἐχθροῖς, τὸν ἀήθη τῆς δουλείας ἀνατλάντες ζυγόν. ἀλλ' ἦν ἀναγκαῖον καὶ τῶν τῆς λυτρώσεως διαμεμνῆσθαι καιρῶν, καὶ δὴ ποιεῖται τὴν δήλωσιν, παρεμπεπλεγμένων ἑτέρων. ἐδιδάσκετο γὰρ ὁ προφήτης συλλήβδην ἅπαντα, τὰ τοῖς ἔθνεσι συμβησόμενα κατὰ καιρούς. τὰ τέσσαρα τοίνυν ἅρματα, τὰ ἐν μέσῳ τῶν ὀρέων τῶν χαλκῶν, φαμὲν εἶναι πάλιν τὰς τῶν ἄλλων βασιλειῶν ἐπισημοτέρας, τὰς ἐν τοῖς τέσσαρσι κλίμασιν, ἤγουν ἀνέμοις τοῖς ὑπ' οὐρανὸν κατὰ καιροὺς ἀναδεδειγμένας. ὄρη δὲ οἶμαι λέγεσθαι τὰ χαλκᾶ τὰ δύο τῆς οἰκουμένης τμήματα.

DOCVIT ante, suis ipsorum laqueis captos, & catenis peccatorum suorum constrictos, sicut scriptum est, in ignotam regionem discessisse, habitasséque apud hostes, E insuetum seruitutis iugum perpetientes. Cæterùm & tempora liberationis redigere in memoriam oportebat. Quare insertis aliis eorum meminit. Doctus est enim Propheta compendio omnia genti olim euentura. Ergo quatuor currus in medio montium æreorum dicimus esse regna illustrissima, quæ in totidem mundi climatis, siue ad quatuor ventos suis ætatibus claruerunt. Montes æreos dici coniicio duas mundi partes.

XXXII. Prou.5.

Quidam enim orbem totum in Europam, & Asiam diuidunt, cuius partes æreæ propter firmitatem vndiquaque, & immobilitatem, & quia lædi non possunt. Psallit enim alicubi diuinus Dauid vniuersitatis opifici. [Fundasti terram, & permanet ordinatione tua.] Hæc igitur vt à quatuor ventis regna cæteris, vt diximus, potentiora multámque sortita gloriam egressa sunt assistere dominatori omnis terræ. Assistentia inseruiendi modum ostendit. Seruierunt enim nutibus eius, fuerúntque robusta, & inclyta per ipsum, quod illis emolumento fuit. Nam si quid præclarè gesserunt, regionésque & vrbes expugnarunt, eo annuente tantum valuerunt. Etenim si verum dicit Propheta, [Non est malum in ciuitate, quod non fecit Dominus,] (nomine mali hoc loco afflictionem accipimus) quomodo regna illa gentes, & regiones domuissent, si ipse vt domare possent administratoriè illis non donauisset? Quæ autem regna ista fuerint, sequitur vt dicamus. In curru igitur primo, inquit, equi rufi, Chaldæorum monarchiæ, crudelitatem repræsentantes. Rufus enim color sanguinis profusionem nobis aptè insinuat: sanguinarii enim vehementer Babylonii: ipsi enim Iudæam, & vrbes Samariæ citra omnem misericordiam vastauerunt. In curru secundo equi nigri. Quo Persarum, & Medorum, sub Cyro monarchiam inquam videtur significare. Niger color his tribuitur, quod longè plurimas, & immensas in Chaldæa gente strages ediderunt, totúmque regnum in luctum coniecerunt. Luctus autem, & mortis symbolum niger color est. In tertio ait esse albos, Græcorum fortasse, & Macedonum imperium, siue Alexandri regnum subindicans. Albi autem, quia delicatè viuentes, & albis vestibus pœnè omnes gaudentes Græciæ populi: & quia in loquendo perspicui citra linguæ barbaræ velut tenebras. In quarto curru, inquit, equi erant varii, & multicolores. Scias licet, Hebræam editionem, & quosdam interpretes pro ψαροὶ multicolores, posuisse ἰσχυροὶ validi, seu robusti. Veruntamen hanc Romanorum monarchiam esse dicimus, quæ semper inter diuersis temporibus regnantes varietate docilitatis,

Amos 5.

A τέμνουσι γάρ τινες εἰς Εὐρώπην τε, καὶ Ἀσίαν τὴν σύμπασαν γῆν. χαλκᾶ δὲ αὐτοῖς τὰ μέρη, διά τε τὸ ἐρηρεῖσθαι διαπαντὸς, καὶ ἀκλονήτως ἔχειν, καὶ μηδεμιᾶς ἀνέχεσθαι βλάβης. ψάλλει γάρ που καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ πρὸς τὸν τῶν ὅλων δημιουργόν. ἐθεμελίωσας τὴν γῆν, καὶ διαμένει τῇ διατάξει σου. αὗται δὴ οὖν αἱ ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων βασιλεῖαι, τῶν ἄλλων, ὡς ἔφημεν, ἀλκιμώτεραι, καὶ πολὺ λαχοῦσαι τὸ εὐκλεὲς, ἐξῆλθον παραστῆναι τῷ κυρίῳ πάσης τῆς γῆς. τὸ
B δέ γε παραστῆναι τὸν τῆς δουλείας τρόπον ἀποφαίνει σαφῶς· δεδουλεύκασι γὰρ τοῖς αὐτοῦ νεύμασι, καὶ γεγόνασιν ἰσχυραί τε, καὶ διαβόητοι δι᾽ αὐτοῦ, καὶ τοῦτο κεκερδάκασιν. εἰ γάρ τι καὶ δεδράκασι, καὶ κατηνδρίσαντο χωρῶν, ἢ πόλεων, αὐτοῦ κατανεύοντος, εἰς τοῦτο δὴ πάλιν προῆλθον ἰσχύος. εἰ γάρ ἐστιν ἀληθὴς ὁ Προφήτης λέγων, οὐκ ἔστι κακία ἐν πόλει, ἣν κύριος οὐκ ἐποίησε· κακίαν δὲ φαμὲν ἐν τούτοις τὴν κάκωσιν· πῶς ἂν ἐκεῖναι
C κατίσχυσαν ἐθνῶν, καὶ χωρῶν, μὴ οὐχὶ δὴ πάλιν αὐτοῦ τὸ κατισχύσαι νέμοντος οἰκονομικῶς; τίνες δὲ δὴ καὶ αἱ βασιλεῖαι, καιρὸς ἤδη λέγειν. οὐκοῦν ἐν μὲν τῷ ἅρματι τῷ πρώτῳ, φησὶν, ἵπποι πυῤῥοὶ, τῆς Χαλδαίων βασιλείας ἀνατυποῦντες ἐφ᾽ ἑαυτοῖς τὴν ὠμότητα. πυῤῥότης γὰρ ἡ μὲν τὴν αἵματος χύσιν ὑποσημαίνοιτο ἂν κατά γε τὸ εἰκός· φιλαίματοι γὰρ λίαν οἱ Βαβυλώνιοι· εἷλον γὰρ αὐτοὶ τὴν Ἰουδαίαν, καὶ τὰς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ πόλεις, φειδοῦς ἁπάσης ἐξῃρημένως. ἐν δὲ τῷ ἅρ-
D ματι τῷ δευτέρῳ ἵπποι μέλανες. ἔοικε δὲ τὴν Περσῶν τε, καὶ Μήδων τὴν ὑπό γε Κύρῳ φημὶ βασιλείαν ὑποδηλοῦν. μέλαν δὲ καὶ τούτοις προστέθεικε χρῶμα, διὰ τὸ, οἶμαι, πλεῖστόν τε ὅσον, καὶ ἀμέτρητον τοῖς Χαλδαίων ἔθνεσιν ἐπιῤῥῖψαι θάνατον, καὶ ὅλην αὐτοῖς τὴν χώραν ἐν πένθει γενέσθαι παρασκευάσαι. πένθους δὲ καὶ θανάτου τὸ φαιὸν ἂν εἴη σύμβολον. λευκοὺς δὲ εἶναί φησι τοὺς ἐν ἅρματι τῷ τρίτῳ, τὴν Ἑλλήνων που τάχα, καὶ Μακεδόνων ὑποφαίνων ἀρχὴν, εἴτ᾽ οὖν τὴν
E Ἀλεξάνδρου βασιλείαν. λευκοὶ δὲ, ὅτι καὶ ἁβροδίαιται, καὶ ἐν λευκαῖς ὡς ἐπίπαν στολαῖς τὰ Ἑλλήνων ἔθνη· καὶ ὅτι τὴν γλῶτταν σαφεῖς, τῆς βαρβάρου φωνῆς τὸ οἱονεὶ σκοτεινὸν οὐκ ἔχοντες. ἐν δὲ τῷ τετάρτῳ φησὶν ἅρματι ἵπποι τινὲς ἦσαν ποικίλοι, καὶ ψαροὶ, ἱστέον δὲ, ὅτι ἡ τῶν Ἑβραίων ἔκδοσις, καὶ ἕτεροι δὲ τινες τῶν ἀλλων ἑρμηνευτῶν, ἀντὶ τοῦ ψαροὶ τεθείκασι τὸ ἰσχυροί. πλὴν καὶ ταύτην εἶναι φαμὲν τὴν Ῥωμαίων βασιλείαν, ἀείπως ἔχουσαν ἐν τοῖς κατὰ καιροὺς βεβασιλευκόσι τὸ ποικίλον εἰς τὸ εὐμαθὲς,

καὶ βαθύ πως εἰς φρένας. συνετώτατοι γάρ καὶ σοφοὺς γε τούτῳ, καὶ ἀλκιμώτατοι γεγόνασί τε, καὶ εἰσιν, οἱ τὰ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς διέποντες κράτη. τίθηνται δὲ καὶ τελευταῖοι, μετὰ τοὺς πρώτους κατὰ γε τοὺς χρόνους. ἴδωμεν δὲ καὶ τὴν ἑκάστου τῶν ἁρμάτων, ἤγουν βασιλείας ἔξοδον, ὅπου τε διανένευκε, καὶ ἐπὶ ποῦ ἔρχεται. σαφεστάτη γὰρ οὕτω γένοιτ' ἂν ἡμῖν ἡ τῆς θεωρίας ἀπόδοσις. τέσσαρα μὲν γάρ ὁ προφήτης εἶναι φησί, διαμέμνηται δὲ τριῶν, καὶ σεσίγηκε τὴν τοῦ πρώτου τὴν ἔξοδον. ἀναμνήσω δὲ διὰ βραχέων, ὡς ἔφην. ἐν μὲν γὰρ τῷ πρώτῳ φησὶ πυῤῥοὺς εἶναι τοὺς ἵππους. ἄρχεται δὲ ἀπὸ τοῦ δευτέρου, καὶ φησιν. ἐν ᾧ ἦσαν οἱ ἵπποι οἱ μέλανες, ἐξεπορεύοντο ἐπὶ τὴν βοῤῥᾶ, καὶ οἱ λευκοὶ ἐξεπορεύοντο κατόπισθεν αὐτῶν, καὶ οἱ ποικίλοι ἐξεπορεύοντο ἐπὶ γῆν νότου. εἰ δὲ δὴ προσεπάγει τοὺς ψαρούς, οὐ τεσσάρων ἁρμάτων διαμεμνήσεται, τοὺς γὰρ αὐτοὺς εἶναι δεδώκαμεν τοῖς ποικίλοις, ἐν γάρ τῷ ἅρματι τῷ τετάρτῳ, φησίν, ἦσαν ἵπποι ποικίλοι, καὶ ψαροί. ἐν τούτῳ, τριῶν διαμέμνηται, σιωπήσας τὸ πρῶτον. τίς οὖν ἄρα ἐστὶ τῆς ὅλης οἰκονομίας ὁ λόγος, φέρε τοῖς εὐμαθεστέροις ὡς ἔνι λέγωμεν. τοὺς πυῤῥοὺς εἶναι διεβεβαιούμεθα τὴν φιλαίματον τὴν Χαλδαίων ἀρχὴν, ἣ καὶ πᾶσαν ἐκποδὼν ἤρηκε τὴν Ἰουδαίων, καὶ τὰς ἐν αὐτῇ κατεμπιπρᾶσα πόλεις, ἀπεκόμισεν εἰς αἰχμαλωσίαν τὸν Ἰσραήλ. τοὺς δέ γε μέλανας τὴν Περσῶν τε, καὶ Κύρου βασιλείαν εἶναι προσεδεξάμεθα. ἐγράφετο δὲ καὶ ἐν τοῖς λευκοῖς ἡ Ἀλεξάνδρου τε, καὶ Μακεδόνων. ἄμφω δὲ αὗται κατεστράτευσαν τῆς Χαλδαίων γῆς, εἶλόν τε αὐτὴν κατὰ κράτος. πρῶτον μὲν γὰρ Κῦρος, εἶτα μετ' ἐκεῖνον Ἀλέξανδρος, ὃς καὶ αὐτὸν ἤρηκε τὸν Δαρεῖον, περὶ τὴν καλουμένην Ἰσσόν, Κιλίκων δὲ αὕτη πόλις, ἀναριθμήτους Περσῶν μυριάδας ἀποκτονώς. φασὶ γοῦν ὅτι σωρὸς μὲν ὀστῶν συνεγήγερται μέγας τῶν ἐκεῖσε πεπτωκότων· ἐγκεχάρακται δὲ καὶ γραφή, τοιοῦτον ἔχουσα.

Ἰσσοῦ ἐπὶ προβολῇσιν, ἁλὸς περὶ κῦμα Κιλίσσης

Ἄτρεκον αἱ Περσῶν χείλιαι μυριάδες,

Ἔργον Ἀλεξάνδροιο Μακηδόνος, αἵποτ' ἄνακτι

Δαρείῳ πυμάτην οἶμον ἐφεσπόμεθα.

Ἐπειδὴ γάρ ἦν εἰκός, οὐ μετρίως ἀλγῆσαι τὸν Ἰσραὴλ τὰ περὶ τῆς τῶν Χαλδαίων ἀκούοντα βασιλείας, ὑφ' ἧς καὶ πεπόρθηται, ταύτῃτοι χρησίμως, ὡς ἂν μὴ δοκοίη κατερεθίζειν εἰς λύπας, καὶ τοῦτο ἐν οὐ καιρῷ, παρατρέχει μὲν ὁ προφήτης τὴν ἐπ' αὐτοῖς

A & alta intelligentia valuit. Prudentissimi enim & insuper fortissimi fuerunt, & sunt, Romani principatus imperium administrantes. Ponuntur autem loco postremo à primis, secundum tempora. Consideremus iam vniuscuiusque currus, seu monarchiæ egressum, quò inclinet, & quò tendat. Sic enim quam planissimè quod consideramus explanabimus. Quatuor quidem inquit esse Propheta, sed trium B egressus meminit, primi tacet. Repetam paucis quod dixi. In primo ait rufos esse equos. Incipit autem à secundo, & ait, [In quo erant equi nigri, egrediebantur ad terram Aquilonis, & albi sequebantur eos. Et varii egrediebantur ad terram Australem.] Sed quamuis addat *multicolores*, non ideo quatuor currus memorabit: nam eosdem esse cum variis ponimus. Ait enim, [In curru quarto erant equi varii, & multicolores.] Trium meminit, primo præterito. C Quæ sit ergo totius œconomiæ ratio, age docilioribus pro virili nostra aperiamus. Equos rufos asseruimus esse cruentum Chaldæorum imperium, quod funditus totam Iudæam euertit, & incensis eius vrbibus Israelem captiuum abduxit. Nomine nigrorum, Persarum Medorúmque monarchiam accepimus. In albis porrò Alexandri, & Macedonum imperium describebatur, quæ ambo Chaldææ arma intulerunt, eámque bello acerD rimo occuparunt, primum quidem Cyrus, postea Alexander, qui & ipsum Darium cepit iuxta Issum, vt vocatur, vrbem Ciliciæ, infinitis Persarum millibus interemptis. Fama est, magnum ossium aceruum excitatum de iis, qui ibidem occubuerunt. Incisum est quoque epitaphium in hæc verba.

Ad Issi mœnia iuxta fluctum maris Cilicis

E *Turbulentum, Persarum iacemus myriades,*

Opus Alexandri Macedonis, qui olim regem

Darium vltima vi sequebamur.

Quoniam enim verisimile erat, non mediocriter doliturum Israel audientem de monarchia Chaldæorum, à quibus erat vastatus, ideo, ne ad tristitiam prouocare videretur, idque intempestiuè, Propheta eorum mentione vtiliter su-

persedet. Quod autem eos summè exhilarat, id enarrat luculenter, de monarchia Cyri, inquam, & Alexandri, qui tantum non ad vindicandam crudelitatem, in Israelem à superbis Chaldæis exprompram missi sunt. Hinc apposuit, vt ex persona Dei. [Ecce egredientes super terram Aquilonis requiescere fecerunt furorem meum in terra Aquilonis :] fuit enim Aquiloni proprior Chaldæorum regio, & iratus est Babyloniis vniuersorum Deus: quod patet ex verbis eius manifestò. [Zelaui Hierusalem, & Sion zelo magno, & ira magna ego irascor super gentes quæ superimpositæ sunt. Quia ego quidem iratus sum modicè, ipsi verò superpositi sunt in mala.] Postquam autem pœnas Chaldæa perpendit, Cyro totam cum Persis & Medis vastante, & post eum Alexandro, idcirco inquit, [Egredientes super terram Aquilonis requiescere fecerunt furorem meum in terra Aquilonis.] Cæterùm tacita prudenter Chaldæorum impressione (præteriuit enim, vt dixi, equos rufos) etiam Romanorum imperium non tacuit. Ait enim, [varii egrediebantur super terram Austri.] Perpende verò, quam scitè, & quasi per transennam verba sua explicet. Post crucem enim Saluatoris, Vespasianus, & huius filius Titus Iudæam populationibus incursarunt, & ipsam sanctam ciuitatem incenderunt. Verùm dextrè Propheta, [egrediebantur, inquit, super terram Austri.] Maximè enim ad Austrum vergit Iudæorum regio. Adhæc ipsi varii, & multicolores iussi sunt circumire terram, & circuierunt etiam. Domuerunt enim totum sub sole mundum, imperauerúntque orbi terrarum vniuerso, Deo benè adiuuante, indéque illustri gloria decorante principes Romanorum, cum tanquam Deus præsciret futuræ pietatis ipsorum magnitudinem.

Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Accipe de captiuitate à principibus, & ab vtilibus eius, & ab his qui cognouerunt eam. Et ingredieris tu in die illa in domum Iosiæ Sophoniæ filii, venientis ex Babylone. Et accipies argentum, & aurum, & facies coronas, & pones super caput Iesu filii Iosedec sacerdotis magni. Et dices ad

λόγον. ὃ δὲ δὴ μάλιστα κατευφραῖνον αὐτοὺς, ἐξηγῆται λαμπρῶς τὰ περὶ τῆς Κύρου, φημὶ βασιλείας, καὶ μέν τοι τῆς Ἀλεξάνδρου, οἳ μονονουχὶ καὶ ἐστάλησαν τοῖς εἰς τὸν Ἰσραὴλ ὠμότητος ἐξαιτοῦντες λόγον τὴν Χαλδαίων ἀλαζονείαν. διὰ τοῦτο προστέθηκεν ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ. ἰδοὺ οἱ ἐκπορευόμενοι ἐπὶ γῆν Βοῤῥᾶ, ἀνέπαυσαν τὸν θυμόν μου ἐν γῇ Βοῤῥᾶ, βορειοτέρα γάρ πως τῆς Χαλδαίων ἡ χώρα· ἐπεμήνισε δὲ τοῖς Βαβυλωνίοις ὁ τῶν ὅλων Θεός. σαφὲς δ' ἂν γένοιτο καὶ τοῦτο πάλιν, αὐτοῦ λέγοντος ἐναργῶς· ἐζήλωκα τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ τὴν Σιὼν ζῆλον μέγαν, καὶ ὀργὴν μεγάλην ἐγὼ ὀργίζομαι ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ συνεπιτιθέμενα. ἀνθ' ὧν, ἐγὼ μὲν ὠργίσθην ὀλίγα, αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακά. ἐπειδὴ δὲ ποινὰς ἐξέτισε τῶν Χαλδαίων ἡ γῆ, Κύρου μὲν πᾶσαν, Πέρσαις τε ὁμοῦ, καὶ Μήδοις καταδῃοῦντος, τοῦ δὲ Ἀλεξάνδρου μετ' ἐκεῖνον, ταύτητοί φησιν, ὅτι οἱ ἐκπορευόμενοι ἐπὶ γῆν Βοῤῥᾶ, ἀνέπαυσαν τὸν θυμόν μου, ἐν γῇ Βοῤῥᾶ. πλὴν σιωπήσας οἰκονομικῶς ὁ Προφήτης τὴν Χαλδαίων τὴν ἔφοδον (παραδεδράμηκε γὰρ, ὡς ἔφην, τοὺς ἵππους τοὺς πυῤῥοὺς) οὐκέτι σεσίγηκε τὰ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς. οἱ γὰρ ποικίλοι, φησὶν, ἐξεπορεύοντο ἐπὶ γῆν νότου. ἄθρει δὲ ὅπως εὐτέχνως, καὶ οἷον ἐν παραδρομῇ ποιεῖται τοῦ λόγου τὴν ἀπόδοσιν, μετὰ γάρ τοι τὸν τοῦ Σωτῆρος σταυρὸν, Οὐεσπασιανὸς, καὶ ὁ τούτου παῖς Τίτος κατέδραμον τὴν Ἰουδαίων γῆν, καταψιλοῦντες ἅπασαν, καὶ τὴν ἁγίαν αὐτὴν κατεμπιπρῶντες πόλιν. ἀλλ' εὐφυῶς ὁ Προφήτης τὸ ἐξεπορεύοντο, φησὶν, ἐπὶ γῆν νότου, νοτιωτάτη γὰρ τῶν Ἰουδαίων ἡ χώρα. αὐτοὶ δὴ πάλιν οἱ ποικίλοι, καὶ ψαροὶ προσετάττοντο περιοδεῦσαι τὴν γῆν, καὶ δὴ καὶ περιωδεύκασι, κεκρατήκασι γὰρ τῆς ὑπ' οὐρανὸν, καὶ κεκυριεύκασιν ἁπάσης τῆς γῆς, Θεοῦ συννεύοντος, καὶ τὴν ἐπὶ τῷδε λαμπρὰν ἀνάπτοντος δόξαν, τοῖς τὰ Ῥωμαίων διέπουσι κράτη· προηπίστατο γὰρ, ὡς Θεός, τῆς ἐσομένης αὐτῶν εὐσεβείας τὸ μέγεθος.

Καὶ ἐγένετο λόγος κυρίου πρὸς μὲ, λέγων· λάβε τὰ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας παρὰ τῶν ἀρχόντων, καὶ παρὰ τῶν χρησίμων αὐτῆς, καὶ παρὰ τῶν ἐπεγνωκότων αὐτὴν, καὶ εἰσελεύσῃ σὺ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ εἰς τὸν οἶκον Ἰωσίου τοῦ Σοφονίου, τοῦ ἥκοντος ἐκ Βαβυλῶνος. καὶ λήψῃ ἀργύριον, καὶ χρυσίον, καὶ ποιήσεις στεφάνους, καὶ ἐπιθήσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδὲκ, τοῦ ἱερέως τοῦ μεγάλου. καὶ ἐρεῖς πρὸς

αὐτόν. Τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ· ἰδοὺ ἀνὴρ, ἀνατολὴ ὄνομα αὐτῷ, καὶ ὑποκάτωθεν αὐτοῦ ἀνατελεῖ, καὶ οἰκοδομήσει τὸν οἶκον κυρίου, καὶ αὐτὸς λήψεται ἀρετὴν, καὶ καθίεται, καὶ κατάρξει ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ, καὶ ἔσται ὁ ἱερεὺς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, καὶ βουλὴ εἰρηνικὴ ἔσται ἀναμέσον ἀμφοτέρων. ὁ δὲ στέφανος ἔσται τοῖς ὑπομένουσι, καὶ τοῖς χρησίμοις αὐτῆς, καὶ τοῖς ἐπεγνωκόσιν αὐτὴν, καὶ εἰς χάριτα τοῖς υἱοῖς Σοφονίου, καὶ εἰς ψαλμὸν, ἐν οἴκῳ κυρίου. καὶ οἱ μακρὰν ἀπ' αὐτῶν ἥξουσι, καὶ οἰκοδομήσουσιν ἐν τῷ οἴκῳ κυρίου, καὶ γνώσεσθε, διότι κύριος παντοκράτωρ ἀπέσταλκέ με πρὸς ὑμᾶς. καὶ ἔσται ἐὰν εἰσακούοντες εἰσακούσητε τῆς φωνῆς κυρίου τοῦ Θεοῦ ὑμῶν.

A eum. *Hæc dicit Dominus omnipotens: Ecce vir Oriens nomen ipsi, & subter eum orietur, & ædificabit domum Domini, & ipse accipiet virtutem, & sedebit, & imperabit, super throno suo, & erit sacerdos à dextris eius, & consilium pacificum erit inter vtrumque. At corona erit exspectantibus, & vtilibus eius, & his qui cognouerunt eam, & in gratiam filiis Sophoniæ, B & in psalmum in domo Domini, & qui longè ab eis venient, & ædificabunt in domo Domini, & scietis quia Dominus omnipotens misit me ad vos. Et erit, si audientes audieritis vocem Domini Dei vestri.*

Ὁ λόγος μὲν ἦν τῷ Θεῷ πρὸς τὸν μακάριον Προφήτην Ζαχαρίαν, ἤτοι δι' αὐτοῦ πρὸς πάντας περὶ τοῦ Ζοροβάβελ, ὃς ἦν μὲν ἐκ φυλῆς τοῦ Ἰούδα, καθηγεῖτο δὲ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, καλούσης αὐτὸν εἰς τοῦτο τῆς βασιλευούσης φυλῆς. τίνα δὲ ἦν τὰ περὶ αὐτοῦ λεγόμενα παρὰ Θεοῦ, προαναμνῆσαι μὲν ἀναγκαίως. ἔφη τοίνυν, αἱ χεῖρες Ζοροβάβελ ἐθεμελίωσαν τὸν οἶκον τοῦτον, καὶ αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐπιτελέσουσιν αὐτόν. ἀλλ' ἦν συνὼν αὐτῷ τῷ θεμελιοῦντι τὸν οἶκον, καὶ μὴν καὶ ἀποπεραίνοντι καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ἰωσεδὲκ ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας. ταύτητοι προστέταχεν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τῷ θεσπεσίῳ Προφήτῃ τὰ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας λαβεῖν παρὰ τῶν ἀρχόντων, καὶ παρὰ τῶν χρησίμων αὐτῆς, καὶ παρὰ τῶν ἐπεγνωκότων αὐτήν. τίνες δὲ αὖ εἶεν οὗτοι, ποῖα δὲ καὶ τὰ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας, ἀφηγήσομαι χρειωδῶς. ἀνεκομίσθησαν ἐκ τῆς Βαβυλῶνος οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὐ χύδην, ἢ πεφυρμένως, ἀλλ' ἐν κόσμῳ τε, καὶ τάξει, κατὰ γένη, καὶ κατὰ φυλὰς, προεκκειμένους ἔχοντες, καὶ καθηγητὰς, ὡς ἐν τῷ Ἔσδρα γεγράφαται. ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο λοιπὸν εἰς Ἱεροσόλυμα, Θεοῦ τὸν ναὸν ἐγείρειν ἐπιμαστίζοντος, ἔστησαν τὸ γαζοφυλάκιον, ἵνα καὶ ἄθροισις γένοιτο χρημάτων εἰς τὴν τῶν ἔργων κατασκευὴν, καὶ εἰς τὰς τῶν ἱερέων στολὰς, καὶ εἰς τὰς τεταγμένας αὖθις κατὰ νόμον θυσίας. τέτακται δὲ τῶν χρημάτων ταμίας, Ἰωσίας υἱὸς Σοφονίου. προστάττει δὴ οὖν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, ἀπὸ τῶν προσκεκομισμένων παρὰ τῶν ἀρχόντων τῆς αἰχμαλωσίας, ἃ καὶ ἦν ἀπόθετα παρὰ τῷ Ἰωσίᾳ, χρυσίον καὶ ἀργύριον λαβεῖν, εἶτα κατασκευάσαι στεφάνους, ἐπιθεῖναί τε αὐτοὺς ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδὲκ, τοῦ ἱερέως τοῦ μεγάλου, φάναι τε αὐτῷ περὶ τοῦ Ζο-

XXXIII. Alloquebatur Deus beatum Prophetam Zachariam, siue per ipsum omnes amicos Zorobabel, Principis Israel, tribu regia, vnde prodierat, illum ad regnum vocante. Quid C autem de ipso dictum sit à Deo, prius à me commemorari necesse est. Ait ergo, [Manus Zorobabel fundarunt domum hanc, & manus eius perficient eam.] (Zach. 4.) Sed fundanti domum, atque etiam perficienti, socius, & adiutor erat Iesus filius Iosedec sacerdos magnus. Quocirca præcepit vniuersorum Deus sancto Prophetæ, allata de captiuitate accipere à principibus, & ab vtilibus eius, & ab his qui cognouerunt eam. Quinam isti fuerint, & quæ sint illa de captiui- D tate, commodè exponam. Israelitæ è Babylone redierunt non confusi, nec permisti, sed agminibus compositis, & ordine, secundum genera, & tribus, antesignanos, & duces habentes, vt in Esdra legimus. (1. Esd. 12.) Postquam igitur iam Hierosolymam venerunt, Deo ædificationem templi vrgente, gazophylacium cum ad pecuniam pro opere conficiendo, tum ad vestes sacerdotales, & ad sacrificia lege præscripta colligendam Iosia Sophoniæ filio quæstore ac dispensa- E tore præfecto instituerunt. Mandat itaque vniuersorum Deus de his quæ è captiuitate secum attulerant principes, quæque apud Iosiam deposita manebant, aurum, argentúmque accipi: deinde parari coronas, easque in caput Iesu filii Iosedec sacerdotis magni imponi, dicique illi de Zo-

robabel, [ecce vir, Oriens nomen eius.] Vocem *oriens*, Hebræa editio voce germinis expressit. [Et subter eum exorietur,] hoc est, vt ex eius radice germinabit. [Accipiet autem virtutem,] hoc est, decorem, siue gloriam, quomodo alii interpretes ediderunt. Adiecit his, ambos, Iesum, & Zorobabel super eodem solio sessuros, vt commune sit regnum etiam sacerdotium procuranti; & dignitas sacerdotii etiam cum regnante communicetur; futurúmque amborum vnam pacificam, & consentientem voluntatem, vt in nullo prorsus discrepare videantur. Deinde iubet coronas fieri, splendidum donarium, quod offeratur Deo in domo eius, gratiam concilians, & gloriam pariens offerentibus, Iosiæ, inquam, & captiuitatis vtilibus, & principibus eius. Dedicari autem non frustra: sed vt cantoribus templi, & sacris psaltis cantandi argumentum sit. Tunc, inquam, [& qui longè ab illis,] hoc est, qui de aliis gentibus venient, & adorabunt Dominum. Euentura autem ista affirmat, si velint obedientiæ ornamento se venerabiles reddere, & audire vocem Domini Dei. Actum demum, vbi prænuntiata exitus comprobauerit, haud dubiè cognituros, Prophetam missum esse, vt Dei voluntatem ipsis aperiret, non autem vt pro more quorundam mentientium, cordis sui sensa loqueretur, verax potius, nec falsitatis nuntius. Hæc facillima, & obuia est historiæ explicatio.

Certum est porrò, dubitaturum neminem, ad Christi mysterium rem spectare, si bene indagetur. Confirmauimus enim ab initio, in Zorobabel, & Iesu informatum esse Christum & sigillatim in vtrouis, & in ambobus coniunctim, vt vnum. Est enim idem & rex Israel, & magnus sacerdos, [Sanctus, innocens, impollutus.] Quoniam verò de tribu Iuda progenerati regnum administrabant, & orti de tribu Leui sacerdotii munus obibant, ideo per duos in vnum Dominum transformatur, vt patet. Quare si dicat Deus de Zorobabel, [Manus Zorobabel fundarunt domum istam, & manus eius perficient eam,] historicè quidem de eo dictum accipies; secundùm aliud verò quod intelligitur, ad Christum referes: ipse enim factus est nobis fundamentum, & super ipsum omnes spiritualiter in templum sanctum ædificati sumus. Ipse nobis

Hebr. 7.

A ροβάβελ, ἰδοὺ ἀνὴρ, ἀνατολὴ ὄνομα αὐτῷ. τὸ δὲ ἀνατολὴ τῶν Ἑβραίων ἡ ἔκδοσις τῷ τοῦ βλαστήματος ὀνόματι κατεσήμηνε. καὶ ὑποκάτωθεν αὐτοῦ ἀνατελεῖ, τουτέστιν, ἐκ τῆς αὐτοῦ ῥίζης ἀναφύσει. λήψεται δὲ καὶ ἀρετὴν, τουτέστιν, εὐπρέπειαν, ἤτοι δόξαν, ἐκδεδώκασι γὰρ οὕτως οἱ ἕτεροι τῶν ἑρμηνευτῶν. προστίθησι δὲ τούτοις, ὡς ἄμφω μὲν, Ἰησοῦς, καὶ Ζοροβάβελ ἐπὶ τὸν αὐτὸν καθεδοῦνται θρόνον, ὡς εἶναι κοινὸν τὸ τῆς βασιλείας καὶ τῷ μετὰ χά-
B ρας ἔχοντι τὴν ἱερουργίαν, τήν γε μὴν τοῦ ἱερέως καὶ αὐτῷ προσκεῖσθαι τῷ βασιλεύοντι· ἔσται δὲ ἀμφοῖν καὶ βούλημα εἰρηνικὸν, ὡς κατά τι γοῦν ὅλως μὴ ἑτερογνωμονοῦντας ὁρᾶσθαι. εἶτα τοὺς στεφάνους λαμπρὸν γίνεσθαι προστέταχεν ἀνάθημα, τῷ Θεῷ εἰσκεκομισμένον εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, ὥστε καὶ εἰς χάριν, ἤτοι καύχημα γενέσθαι τῶν προσαγηοχότων, Ἰωσίου τε φημὶ, καὶ τῶν τῆς αἰχμαλωσίας χρησίμων, καὶ τῶν ἀρχόντων αὐτῆς. ἀνατεθῆναι δὲ, οὐ μάτην, ἀλλ᾽ ὥστε καὶ ᾠδοῖς γενέσθαι πρόφασιν τοῖς ᾠδοῖς τοῦ ναοῦ, καὶ ἱεροψάλταις. τότε γε δὴ φημὶ καὶ οἱ μα-
C κρὰν ἀπ᾽ αὐτῶν, τουτέστιν, οἱ ἐκ τῶν ἑτέρων ἐθνῶν ἥξουσι, καὶ προσκυνήσουσι τῷ κυρίῳ. συμβήσεσθαι δὲ τὰ τοιάδε φησὶν, εἴπερ ἕλοιντο τῷ τῆς εὐπειθείας καλλωπισμῷ σεμνύνεσθαι κόσμῳ, καὶ ἀκούειν τῆς φωνῆς κυρίου τοῦ Θεοῦ· καὶ τότε λοιπὸν εἰς πέρας ἐκβεβηκότων τῶν προηγγελμένων, ἐπιγνώσεσθαι σαφῶς, ὅτι τὰ παρὰ Θεοῦ σαφηνιοῦν καταστήσων ὁ Προφήτης ἀπεστάλη. καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον κατά τινας τῶν ψευδεπεῖν εἰωθότων, τὰ ἀπὸ καρδίας αὐτοῖς λαλήσων, καὶ ἀληθὴς δὲ μᾶλλον, καὶ οὐ ψευδάγγελος, αὕτη μὲν ἡ ἑτοιμο-
D τάτη, καὶ πρόχειρος τῶν ἐν ἱστορίαις ἀπόδοσις.

Δῆλον δὲ ὅτι τὸ χρῆμα τὸ Χριστοῦ μυστήριον, εἰ ἐρευνῷτο καλῶς, οὐκ ἂν ἐνδοιάσειέ τις. διεβεβαιώμεθα γὰρ ἐξ ἀρχῆς, ὡς ἔν γε τῷ Ζοροβάβελ, καὶ μέν τοι, καὶ Ἰησοῦ διαμεμορφῶσθαι Χριστὸν, καὶ ἀνὰ μέρος ἐν ἑκατέρῳ, καὶ ἐν ἀμφοῖν συλλήβδην, ὡς ἕνα. ἔστι γὰρ ἐν ταυτῷ καὶ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ μέγας ἀρχιερεὺς, ὅσιος, ἄκακος, ἀμίαντος. ἐπειδὴ δὲ οἱ μὲν ἐκ φυλῆς Ἰούδα τοὺς τῆς
E βασιλείας διέπον θρόνους, οἱ δὲ τῆς Λευὶ τέθειντο πρὸς ἱερωσύνην, ταύτητοι σαφῶς διὰ τῶν δυοῖν εἰς ἕνα μορφοῦται κύριον. οὐκοῦν εἰ λέγοι Θεὸς περὶ τοῦ Ζοροβάβελ, ὡς αἱ χεῖρες Ζοροβάβελ ἐθεμελίωσαν τὸν οἶκον τοῦτον, καὶ αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐπιτελέσουσιν αὐτὸν, ἱστορικώτερον μὲν ἐπ᾽ ἐκείνου, νοήσεις δὲ ἐπὶ Χριστὸν νοητῶς. αὐτὸς γὰρ ἡμῶν γέγονε θεμέλιος, καὶ αὐτῷ πάντες ἐποικοδομούμεθα πνευματικῶς, εἰς ναὸν ἅγιον; αὐτὸς ἡμῶν

ἡ ἀρχὴ, καὶ τὸ πέρας. παρίστησι γὰρ ἡμᾶς ἡγιασμένους ἐν πνεύματι, λαμπρόν, τε καὶ ἱερὸν ἐνδιαίτημα ἑαυτῷ τε καὶ τῷ πατρὶ, περιῃρημένης εἰς ἅπαν τῆς ἁμαρτίας, καὶ κατηργημένης τῆς φθορᾶς. αὐτὸς γάρ ἐστιν Ἰησοῦς ἱερεὺς ὁ μέγας, καὶ ἑρμηνεύεται μὲν Ἰησοῦς σωτηρία λαοῦ. οὕτω γὰρ καὶ ὁ θεσπέσιος Γαβριὴλ πρὸς τὴν παρθένον φησίν, καὶ ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, καὶ τέξῃ υἱὸν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν, αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ. Ἰωσεδὲκ δὲ νοεῖται δικαιοσύνη Θεοῦ. δεδικαιώμεθα γὰρ ἐν αὐτῷ διὰ πίστεως, καὶ τῶν ἀρχαίων αἰτιαμάτων τὸν ῥύπον ἀπενιψάμεθα. αὐτὸς ἡμᾶς αἰχμαλώτους ὄντας ἐρρύσατο, καὶ τῆς νοητῆς δουλείας ἐξείλετο, καὶ οἷά περ ἐξ ἀλλοδαπῆς, καὶ τῆς ἀλλοφύλων τῆς δαιμονιώδους ἀπάτης ἀνακεκόμικεν εἰς θεογνωσίαν, καὶ εἰς τὴν τῶν ἁγίων καλλίπολιν, τὴν ἁγίαν ἀληθῶς Ἱερουσαλήμ· ἥτις ἐστὶν ἡ ἐκκλησία. διὰ τοῦτο στεφανοῦται παρ' ἡμῶν ὀρθῇ καὶ ἀνεπιπλήκτῳ πίστει, καὶ τοῖς εἰς ἀρετὴν αὐχήμασιν, ὕμνοις τε τοῖς χαριστηρίοις. καὶ οἱ μὲν τὸ τηνικάδε στέφανοι χρυσοῖ τε ἦσαν, καὶ ἀργυροῖ, καὶ ἐξ ὕλης κατεσκευάζοντο τῆς φθαρτῆς. οἱ δέ γε παρ' ἡμῶν πεπλεγμένοι τε, καὶ ἀνημμένοι, γήινον μὲν ἔχουσιν οὐδέν· συντεθεῖνται δὲ μᾶλλον ἐκ τῆς τῷ Θεῷ πρεπούσης δόξης. ἀντιθέμεθα γὰρ αὐτῷ ὡς χρυσὸν μὲν τὴν περὶ αὐτοῦ δογμάτων τὴν ἀπλανῆ θεωρίαν· ὡς ἄργυρον δὲ τὴν ἐξ ἔργων ἀγαθῶν φαιδρότητα νοητήν. ἔστι δὲ καὶ ἑτέρως στέφανός τε, καὶ δόξα Χριστοῦ τῶν παρ' αὐτοῦ σεσωσμένων ἡ σωτηρία. σέσωσται γὰρ οὐκ ἔθνος ἕν, καθάπερ ἀμέλει καὶ πάλαι διὰ Μωσέως ὁ Ἰσραὴλ, ἀλλ' ὅλη λοιπὸν ἡ ὑπ' οὐρανόν· ἔπρεπε γὰρ καὶ τοῦτο τῷ Χριστῷ. ἄθρει δὲ ὅπως παρὰ τῶν χρησίμων αὐτῆς, καὶ τῶν ἐπεγνωκότων αὐτὴν τὰ εἰς τὴν τῶν στεφάνων κατασκευὴν προσκομίζονται. οἱ γὰρ λαῶν ἡγούμενοι, καὶ εἰς ἀρχὰς τεθειμένοι τὰς τοιάσδε παρὰ Θεοῦ, καὶ οἱ τῆς τῆς ἀρχαίας ἡμῶν αἰχμαλωσίας εἰδότες τρόπον, χρήσιμοί τε τοῖς λελυτρωμένοις, ὡς καθηγηταὶ, καὶ διδάσκαλοι καὶ νουθετεῖν, καὶ ἀποκομίζειν εὖ μάλα πρὸς ἐννομωτάτην ζωὴν, αὐτοὶ τὰ ὑπὲρ ἁπάντων προσάγουσι δῶρα, τὰ τῶν ἀδυνάτων ἀσθενήματα πληροφοροῦντες δι' ἑαυτῶν. ἐπιτεθειμένων δὲ τῶν στεφάνων ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Ἰησοῦ, λέγεται πρὸς αὐτὸν περὶ τοῦ Ζοροβάβελ. ἰδοὺ ἀνὴρ, ἀνατολὴ ὄνομα αὐτῷ, καὶ ὑποκάτωθεν αὐτοῦ ἀνατελεῖ. τεθέαται τὸν Ἰησοῦν στεφανούμενον ὡς ἱερέα, καὶ προὔχοντα δὲ ὁρᾷ πάλιν αὐτὸν ὡς ἐν γε τῷ Ζοροβάβελ, καὶ ἐν δόξῃ τῇ βασιλικῇ.

A principium, & finis est. Nos enim sanctificatos in spiritu, præclarúmque, & sanctum habitaculum sibi & patri, deleto peccato funditus, & corruptione abolita exhibuit. Ipse enim est Iesus sacerdos magnus. Et sonat quidem Iesus salus populi. Sic namque diuinus Gabriel ad Virginem. [Et ecce concipies in vtero, & paries filium, & vocabis nomen eius Iesum, ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum.] Iosedec autem redB ditur iustitia Dei. Iustificati enim in ipso per fidem, & à sordibus veterum peccatorum abluti sumus. Ipse nos captiuos liberauit, & à seruitute, quam mente capimus nos exemit, & tanquam ex peregrina, & alienigenarum regione, ex diabolica seductione ad Dei cognitionem, & sanctorum ciuitatem eximiam, verè sanctam Hierusalem, quæ est Ecclesia, reduxit. Quapropter recta, & inculpata fide, & virtutum ornamentis hymnisque gratias agentibus à nobis coronatur. Et C coronæ quidem illæ aureæ, & argenteæ erant, & ex materia peritura fiebant. At quæ à nobis plectuntur, imponuntúrque terrenum nihil habent: quin potius ex gloria Deo digna compositæ sunt. Etenim loco auri dogmatum de ipso veram, certámque intelligentiam: argenti autem ex bonis operibus nitorem animo aspectabilem offerimus. Est aliter corona, & gloria Christi saluatorum ab ipso saD lus. Saluata est enim non vna gens, quemadmodum scilicet olim per Mosen Israel: sed quidquid etiam gentium sub cælo est. Hoc quippe Christum decebat. Iam nunc vide, quomodo ab vtilibus eius, & his qui cognouerunt eam ad coronam efficiendam necessaria conferantur. Principes enim populi, & in magistratibus huiusmodi à Deo locati, & quibus antiquæ captiuitatis nostræ ratio nota est, quique vtiles sunt liberatis vt duces, & E magistri ad admonendum, & deducendum rectissimo itinere ad vitam legibus congruentissimam, ipsi dona pro omnibus offerunt, infirmitates imbecillium per se explentes. Impositis autem coronis super caput Iesu, de Zorobabele illi dicitur. [Ecce vir, Oriens nomen illi, & subter eum exorietur.] Vidit Iesum coronatum vt sacerdotem, & rursus eundem præcellentem, & in gloria regali videt, vt in Zorobabel.

Intellige igitur ipsum esse Orientem, hoc est, germen, de quo diuinus Esaias. [Exorietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet.] Regerminauimus enim nos subter eum. Radix quippe fuit Christus humanæ naturæ, siue per fidem vocatorum altera, non secundum primam humanitatem, Adamum videlicet, sed citra comparationem præstantior: regerminauimus siquidem non amplius in corruptionem, & mortem propter maledictionem: sed in vitam, & incorruptionem, radicem habentes vitam, hoc est, Christum. Et sicut ipse est vitis, nos autem palmites, agnati illi per communionem in spiritu: ita & virga, & germen ipse, siue productio, & oriens, nos autem super ipso germinauimus, & refloruimus in incorruptionem, & vitam, vt dixi. Ipse ædificauit domum Domini. Est porrò & omni virtute plenus, hoc est, gloria Deo maximè conueniente. [Operuit enim cælos virtus eius, & laudis eius plena est terra,] vt habet Propheta Abacuc. Scribit item alicubi sapiens Ioannes, [Vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à patre, plenum gratiæ & veritatis.] Sedit super throno, regnauit vt Deus, & assidet Deo patri, & simul imperat omnibus. Zorobabel autem, & Iesum inter se vt ad vnitatem cōiunctos aptissimè significare Christum posse, ostendit quod addit tanquam de Zorobabel. [Et erit sacerdos à dextris eius,] hoc est, in honore & gloria. [Et consilium pacificum erit inter vtrumque.] Est enim ipse, vt iam docui, rex simul, & summus sacerdos, vt per duos pro vno Emmanuele numeratus. Veruntamen non carebit mercede labor Christū coronantium: sed fructus inde perceptus creabit eis memoriam sempiternam. Vera porrò se dicere, confirmat, cum adiungit. [Corona autem erit exspectantibus, & vtilibus eius, & qui cognouerunt eam, & in gratiam filiis Sophoniæ, & in psalmum in domo Domini.] Erit enim in gratiam iis qui consecrauerint oblata, & erunt illa occasio laudum diuinarum. Principum enim pietas cæteris via charitatis erga Deum efficitur. Coronato autem à nobis Christo, tunc etiam gentium multitudo ad agnitionem eius properabit, & qui procul sunt propter errorem, per fidem vocabuntur, [Et ædificabunt in domo Domini.] Quænam ædificabunt? seipsos videlicet, cooptantes sanctis, & componentes

Esai. 11. — Ioan. 15. — Abac. 3. — Ioan. 1. — Zephar. 2.

A συνιεὶς δὴ ὅτι αὐτός ἐστιν ἡ ἀνατολή, τουτέστι, τὸ βλάστημα, περὶ οὗ φησὶν ὁ θεσπέσιος Ἡσαΐας, ἀνατελεῖ ῥάβδος ἐκ τῆς ῥίζης Ἰεσσαί, καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ῥίζης ἀναβήσεται. ἀνεβλαστήσαμεν δὲ ἡμεῖς ὑποκάτω αὐτοῦ. ῥίζα γὰρ γέγονεν ὁ Χριστὸς τῆς ἀνθρωπότητος, ἤτοι τῶν διὰ πίστεως κεκλημένων δευτέρα, καὶ οὐ κατά γε τὴν πρώτην, φημὶ δὴ τὸν Ἀδάμ, ἀλλ' ἐν ἀμείνοσιν ἀσυγκρίτως· ἀνεθάλομεν γὰρ εἰς φθορὰν οὐκέτι, καὶ εἰς θάνατον διὰ τὴν ἀράν, ἀλλ' εἰς ζωήν **B** τε, καὶ ἀφθαρσίαν, ῥίζαν ἔχοντες τὴν ζωήν, τουτέστι, Χριστόν. καὶ ὥσπερ ἐστὶν αὐτὸς μὲν ἡ ἄμπελος, ἡμεῖς δὲ τὰ κλήματα, προσπεφυκότες αὐτῷ διὰ τῆς ἐν πνεύματι κοινωνίας· οὕτω καὶ ῥάβδος, καὶ βλάστημα μὲν αὐτὸς, ἤγουν φυή, καὶ ἀνατολή, ἡμεῖς δὲ ἐπ' αὐτῷ βεβλαστήκαμεν, καὶ ἀνεθάλομεν εἰς ἀφθαρσίαν, ὡς ἔφην, καὶ ζωήν. αὐτὸς ᾠκοδόμησε τὸν οἶκον κυρίου. ἔστι δὲ καὶ ἁπάσης ἔμπλεως ἀρετῆς, τουτέστιν, εὐκλείας τῆς Θεῷ πρεπωδεστάτης. ἐκάλυψε γὰρ οὐρανούς, ἡ ἀρετὴ αὐτοῦ, καὶ τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ πλήρης ἡ γῆ, καθά φησιν ὁ Προφήτης Ἀβ- **C** βακούμ. γέγραφε δέ που καὶ ὁ σοφὸς Ἰωάννης, ὅτι τεθεάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός, πλήρης χάριτος, καὶ ἀληθείας. κεκάθικεν ἐπὶ θρόνου, βεβασίλευκεν ὡς Θεός, καὶ ἔστι σύνεδρος τῷ ἰδίῳ πατρί, καὶ συγκατάρχει τῶν ὅλων. ὅτι δὲ Ζοροβάβελ τε, καὶ Ἰησοῦς ἀλλήλοις ὥσπερ εἰς ἑνότητα συνημμένοι κατασημήνειαν εὖ μάλα Χριστόν, ἔδειξε προσθείς, ὡς περί γε τοῦ Ζοροβάβελ. καὶ ἔσται ὁ ἱερεὺς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, τουτέστιν, ἐν τιμῇ τε, **D** καὶ δόξῃ. καὶ βουλὴ εἰρηνικὴ ἔσται ἀνὰ μέσον ἀμφοτέρων. ἔστι γὰρ αὐτὸς ὡς ἤδη προέφην βασιλεύς τε ἅμα, καὶ ἀρχιερεύς, ὡς διὰ δυοῖν εἰς ἕνα γραφόμενος τὸν Ἐμμανουήλ. πλὴν οὐκ ἄμισθος ὁ πόνος τοῖς στεφανοῦσι Χριστόν, ἀλλ' εἰς ἀτελεύτητον αὐτοῖς δραμεῖται μνήμην ἡ καρποφορία. ὅτι δὲ ἀτρεκὴς ὁ λόγος, ἐμπεδοῖ, προσθείς, ὁ δὲ στέφανος ἔσται τοῖς ὑπομένουσι, καὶ τοῖς χρησίμοις αὐτῆς, καὶ τοῖς ἐπεγνωκόσιν αὐτήν, καὶ εἰς χάριτα τοῖς υἱοῖς Σοφονίου, καὶ **E** εἰς ψαλμὸν ἐν οἴκῳ κυρίου. ἔσται γὰρ εἰς χάριν τοῖς ἀνατεθεικόσι τὰ προσκεκομισμένα, γενήσονται δὲ καὶ δοξολογίας πρόφασις. ἡ γὰρ τῶν ἡγουμένων εὐσέβεια, τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης ὁδὸς τοῖς ἑτέροις γίνεται. ἐστεφανωμένου δὲ πρὸς ἡμῶν τοῦ Χριστοῦ, τότε καὶ ἡ τῶν ἐθνῶν ἀγέλη δραμεῖται πρὸς ἐπίγνωσιν αὐτοῦ, καὶ οἱ μακρὰν ὄντες διὰ τὴν πλάνησιν κεκλήσονται διὰ πίστεως, καὶ οἰκοδομήσουσιν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ. τίνα δὲ οἰκοδομήσουσιν; ἑαυτοὺς δηλονότι συναρμολογοῦντες τοῖς ἁγίοις; καὶ συντιθέντες ἐν.

πίστει πρὸς ἕνωσιν τοῖς ἐξ Ἰσραήλ, ὄντος ἀκρογωνιαίου Χριστοῦ, καὶ συνείροντος εἰς ὁμοψυχίαν δι' ἑαυτοῦ τὰ πάλαι διῃρημένα. ἔκτισε γὰρ τοὺς δύο λαοὺς εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλλάσσων ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ τὰ πάντα πρὸς τὸν πατέρα. ὧν εἰς πέρας ἐκβεβηκότων, ἐπιψηφιούμεθα τοῖς ἁγίοις Προφήταις τὸ ἀτρεκὲς, ἐγνωκότες σαφῶς, ὡς ἦν Θεὸς ἐν αὐτοῖς ὁ λαλῶν, καὶ προαναφωνῶν ἡμῖν τὸ Χριστοῦ μυστήριον.

A in fide ad vnitatem cum iis qui sunt ex Israel, Christo summo angulari lapide, & connectente in concordiam per se, quæ olim disiuncta fuerant. [Condidit enim duos populos in vnum nouum hominem, faciens pacem, & reconcilians in corpore suo patri omnia.] Quæ cum euenerint iam, sanctis Prophetis suffragium veritatis dabimus, manifestè cognoscentes, Deum locutum esse in ipsis, & mysterium Christi nobis prænuntiasse. (Ephes. 2.)

B

ΚΕΦΑΛ. ζ.

Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ τετάρτῳ ἔτει, ἐπὶ Δαρείου τοῦ βασιλέως, ἐγένετο λόγος κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν τετράδι τοῦ μηνὸς τοῦ ἐνάτου, ὅς ἐστι Χασλεῦ. Καὶ ἐξαπέστειλεν εἰς Βαιθὴλ Σαρασὰρ, καὶ Ἀρσεβὲρ ὁ βασιλεὺς, καὶ οἱ ἄνδρες αὐτοῦ ἐξιλάσασθαι τὸν κύριον, λέγων πρὸς τοὺς ἱερεῖς τοὺς ἐν τῷ οἴκῳ κυρίου παντοκράτορος, καὶ πρὸς τοὺς προφήτας, λέγων· Εἰσελήλυθεν ὧδε ἐν τῷ μηνὶ τῷ πέμπτῳ τὸ ἁγίασμα, καθότι ἐποίησαν ἤδη ἱκανὰ ἔτη. C

CAPVT VII.

Et factum est in quarto anno, sub Dario rege, factus est sermo Domini ad Zachariam quarta mensis noni, qui est Chaslen. Et misit in Bethel Sarasar, & Arseber rex & viri eius, vt propitiarent Dominum, loquens ad sacerdotes qui in domo Domini omnipotentis, & ad Prophetas, dicens: Ingressa est huc in quinto mense sanctificatio, iuxta quod fecerunt iam pluribus annis.

ΜΕΤΑ τὴν τῶν ὁράσεων ἀπόδειξιν ἕτεροι παρὰ Θεοῦ γεγόνασι λόγοι, μικροῦ μεταξὺ διϊππεύσαντος χρόνου. πρὸ μὲν γὰρ τῶν ὁράσεων γέγραπται, ὅτι ἐν τῇ τετράδι καὶ εἰκάδι τοῦ ἑνδεκάτου μηνὸς, οὗτος ἐστιν ὁ μὴν ὁ Σαβὰτ, ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει Δαρείου, ἐγένετο λόγος κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν τὸν τοῦ Βαραχίου, υἱὸν Ἀδδὼ τοῦ Προφήτου, λέγων· D ἐν δέ γε τοῖς προκειμένοις ἡμῖν θεωρήμασιν ἕτερος μετ' ἐκεῖνον δείκνυται χρόνος. ἐν γὰρ τῷ τετάρτῳ ἔτει τῇ τετράδι τοῦ μηνὸς τοῦ ἐνάτου, ὅς ἐστι Χασλεῦ· κατὰ τὴν Ἑβραίων φωνὴν δηλονότι· μεταπεφοίτηκε τῷ Προφήτῃ τῆς θεοπτίας ὁ τρόπος· τίς δὲ ἡ πρόφασις, ἡ τῆς ἱστορίας ἀφήγησις ἂν μάλα σαφηνίσει. συνήσει γὰρ οὐχ ἑτέρως τινὲς πλὴν ὅτι κατὰ τουτονὶ τὸν τρόπον τῶν προκειμένων τὸν νοῦν. τίνες γὰρ ὅλως, ὅ,τε Σαρασὰρ, καὶ Ἀρσεβὲρ ὁ βασιλεὺς, καὶ E οἱ ἄνδρες οἱ μετ' αὐτοῦ, πῶς οὐκ ἀναγκαῖον καὶ πρό γε τῶν ἄλλων ἀναμαθεῖν; τί τε τὸ ἁγίασμα τὸ ἐν τῷ πέμπτῳ μηνί· καὶ μὴν καὶ αὐτὸς ὁ τῆς ἐρωτήσεως τρόπος, ὅποι ποτὲ βλέπει, καὶ τίς ἂν γένοιτο τῶν ἐρομένων ὁ σκοπός.

Βασιλεύοντος τοίνυν Ὠσηὲ τοῦ υἱοῦ Ἠλᾶ τῶν δέκα φυλῶν, τῶν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, καὶ πολὺ διαπρέψαντος εἰς ἀποστασίαν. λελάτρευκε γὰρ εἰδώλοις

POST ostensionem visioum verba alia à Deo facta sunt, breui tempore interlapso. Ante visiones enim scriptum est, [In quarta & vicesima vndecimi mensis, qui est mensis Sabat, anno secundo Darii, factum esse verbum Domini ad Zachariam filium Barachiæ, filium Addo Prophetæ, dicens:] In adductis autem theorematis aliud tempus post illud exprimitur. In quarto enim anno, quarta mensis noni, qui est Chasleu (voce Hebraica videlicet) Prophetæ quædam diuina visio oblata est. Occasionem narratio historiæ etiam atque etiam declarabit. Non enim aliter quidam, nisi hoc modo propositorum verborum sententiam concipient. Omnino enim quinam fuerint Sarasar, & Arseber rex, & comites eius, ante alia dicendum est. Præterea quid sanctificatio in quinto mense: item interrogationis modus, quonam respiciat, & quod sit interrogantium consilium. (XXXV.) (Zach. 1.)

Regnante igitur Osee filio Ela super decem tribus in Samaria, insigni desertore (seruiuit enim idolis) irascitur

irascitur Deus Israeli. Deinde Salmanasar Assyriorum rex prouinciam armis inuadit, Samariam occupat, Israelem migrare cogit, & quosdam de regione Chaldæorum vicissim incolas immittit, vt Persarum propria fieret: siquidem inde incolas deinceps haberet. Historiam habes libro quarto Regum in hæc verba. [In anno duodecimo Achaz regis Iuda regnauit Osee filius Ela in Samaria super Israel nouem annis. Et fecit malum in conspectu Domini. Veruntamen non sicut reges Israel, qui fuerunt ante eum. Sub eo ascendit Salmanasar rex Assyriorum, & factus est ei Osee seruus.] Et infrà: Et translatus est Israel in Assyrios vsque in diem hanc. Et adduxit rex Assyriorum de Babylone Echuta ab Aia, & ab Æmath, & Sepharuaim, & collocati sunt in vrbibus Samariæ pro filiis Israel, & possederunt Samariam.] Hi sunt igitur, qui Samaritarum sortem regionemue insederunt, & incoluerunt, ac liberos fortè genuerunt, & ad Iudæorum mores, seu ritus inclinarunt, leonum incursus formidantes, è quorum numero fuerunt Sarasar, & Arbeser, qui & rex nominatus est, quod dux eorum, ac princeps esset, qui in Samariam ex Persis habitatum commigrarunt. Et hæc quidem de viris. De sanctificatione vero, age nunc verisimilia dicamus.

4.Reg.17

A προσκρούεται Θεὸς ἐπὶ τὸν Ἰσραήλ. εἶτα κατεστράτευσε τῆς χώρας ὁ Σαλμανασὰρ βασιλεὺς Ἀσσυρίων, εἷλε τὴν Σαμάρειαν, καὶ ἀπῴκησε μὲν τὸν Ἰσραήλ, προσεσκεύασε δὲ τινὰς τῶν ἐκ τῆς Χαλδαίων χώρας κατοικῆσαι τὴν γῆν, ἵνα δὴ γένοιτο Περσῶν, ὡς ἐκεῖθεν ἔχουσα λοιπὸν τοὺς οἰκήτορας. ἔχεις τὴν ἱστορίαν ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλειῶν, γέγραπται γὰρ οὕτως. ἐν ἔτει δωδεκάτῳ Ἀχὰζ βασιλέως Ἰούδα, ἐβασίλευσεν Ὡσηὲ υἱὸς Ἠλὰ ἐν Σαμαρείᾳ ἐπὶ B Ἰσραὴλ ἐννέα ἔτη. καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἐν ὀφθαλμοῖς κυρίου· πλὴν οὐχ ὡς οἱ βασιλεῖς Ἰσραήλ, οἳ ἦσαν ἔμπροσθεν αὐτοῦ, ἐπ' αὐτὸν ἀνέβη Σαλμανασὰρ βασιλεὺς Ἀσσυρίων, καὶ ἐγενήθη αὐτῷ Ὡσηὲ δοῦλος. καὶ μεθ' ἕτερα πάλιν. καὶ ἀπῳκίσθη Ἰσραὴλ εἰς Ἀσσυρίους ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης. καὶ ἤγαγε βασιλεὺς Ἀσσυρίων ἐκ Βαβυλῶνος τοὺς ἐκ Χουθὰ ἀπὸ Αἰὰ, καὶ ἀπὸ Αἱμὰθ, καὶ Σεπφαρουαὶμ, καὶ κατῳκίσθησαν ἐν ταῖς πόλεσι Σαμαρείας, ἀντὶ τῶν υἱῶν Ἰσραήλ, καὶ ἐκληρονόμησαν τὴν C Σαμάρειαν. Οὗτοι δὴ οὖν, οἱ κλῆρον ἑλόντες τὴν Σαμαρειτῶν, καὶ κατῳκηκότες τὴν γῆν, καὶ τέκνων τάχα που γεγόνασι πατέρες, καὶ τοῖς Ἰουδαίων ἔθεσι προσνενεύκασι, τὰς τῶν λεόντων ἐφόδους κατοῤῥωδήσαντες, καὶ αὐτῶν γεγόνασι Σαρασὰρ, καὶ Ἀρβεσὰρ, ὃς καὶ ὠνόμασται βασιλεὺς, ἅτε τοι τὸ καθηγεῖσθαι τὸ τηνικάδε τῶν ἐν Σαμαρείᾳ κατοικισθέντων ἐκ τῆς Περσῶν. καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἀνδρῶν. περὶ δὲ γε τοῦ ἁγιάσματος, φέρε δὴ πάλιν τὰ εἰκότα λέγωμεν.

Itaque antequam Iudæa à Nabuchodonosore subigeretur, B. Propheta Ioël quod futurum erat proclamauit. Quin etiam sacerdotes, & insuper subiectum ipsis populum, quasi mox Hierusalem sub pedibus hostium futura, ipso quoque diuino templo inflammato, ad luctum hortatus est. Sic autem ait. [Accingimini, & plangite sacerdotes, lamentamini qui ministratis altari, ingredimini, dormite in saccis ministrantes Deo, quia defecit de domo Dei vestri sacrificium, & libatio. Sanctificate ieiunium, prædicate curationem, congregate seniores, omnes habitantes terram in domum Dei vestri, & clamate ad dominum vehementer, heu mihi in diem.] Et hæc quidem Propheta. Quonam autem modo prædicta contigerint, iam docebo, verbis sacræ Scripturę recitatis. Sic enim extat in quarto Regum. [In mense quinto

Ioel.1.

4.Reg.25

D Οὐκοῦν πρὶν ἁλῶναι τὴν Ἰουδαίαν παρὰ τοῦ Ναβουχοδονόσορ, ὁ μακάριος Προφήτης Ἰωὴλ ἀνακέκραγε τὸ συμβησόμενον. καὶ δὴ καὶ πενθεῖν τοῖς ἱερεῦσι προσεκελεύετο, καὶ προσέτι καὶ τοῖς ὑπὸ χεῖρα λαοῖς, καὶ ὅσον οὐδέπω τῆς μὲν Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ πόδας ἐσομένης ἐχθρῶν, κατεμπρησθησομένου δὲ, καὶ αὐτοῦ τοῦ θείου ναοῦ. ἔφη δὲ οὕτως. περιζώσασθε, καὶ κόπτεσθε οἱ ἱερεῖς, θρηνεῖτε οἱ λειτουργοῦντες θυσια- E στηρίῳ, εἰσέλθετε, ὑπνώσατε ἐν σάκκοις λειτουργοῦντες Θεῷ, ὅτι ἀπέσχηκεν ἐξ οἴκου Θεοῦ ὑμῶν θυσία, καὶ σπονδή. ἁγιάσατε νηστείαν, κηρύξατε θεραπείαν, συναγάγετε πρεσβύτας, πάντας κατοικοῦντας γῆν εἰς οἶκον Θεοῦ ὑμῶν, καὶ κεκράξατε πρὸς κύριον ἐκτενῶς, οἴμοι εἰς ἡμέραν. καὶ ταῦτα μὲν ὁ Προφήτης. τίνα δὲ δὴ τρόπον διεπεραίνετο τὰ προηγγελμένα, σαφηνιῶ πάλιν, αὐτὸ παραθεὶς τὸ γράμμα τὸ ἱερόν. γέγραπται δὲ οὕτως ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλειῶν. ἐν τῷ μηνὶ τῷ πέμπτῳ,

τῇ ἑβδόμῃ τοῦ μηνὸς, ἔτι ἐνιαυτὸς ἐννεακαιδέκατος τῷ Ναβουχοδονόσορ βασιλεῖ Βαβυλῶνος, ἦλθε Ναβουζαρδὰν ὁ ἀρχιμάγειρος, ἑστὼς ἐνώπιον βασιλέως Βαβυλῶνος εἰς Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐνέπρησε τὸν οἶκον κυρίου, καὶ τὸν οἶκον τοῦ βασιλέως, καὶ πάντας τοὺς οἴκους Ἱερουσαλήμ. εἶτα κεχειροτόνηκεν ἐπὶ τὸν περιλειφθέντα δῆμον ἐξ Ἰσραὴλ τὸν Γοδολίαν, ἐν μηνὶ τῷ ἑβδόμῳ, ὃν ὑπελθὼν ἐχειρώσατο, καὶ ἀπέκτεινεν Ἰσμαὴλ υἱὸς Ναθανίου υἱοῦ Ἐλισάβα, ἐκ τοῦ σπέρματος τῶν βασιλέων. γέγραπται γὰρ ὧδε. ἐν κοινῷ ἐπειδήπερ συμβέβηκεν ἐν τῷ πέμπτῳ μηνὶ, καὶ ἐν ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ ἁλῶναι μὲν τὰ Ἱεροσόλυμα, κατεμπρησθῆναι δὲ τὸν ναὸν, προσαποθανεῖν δὲ καὶ τὸν Γοδολίαν ἐν τῷ ἑβδόμῳ μηνὶ, τάχα που πρὸς ἀνάμνησιν τῆς τοῦ Προφήτου φωνῆς οἱ καταλειποὶ τῶν Ἰουδαίων ἐπανεληλυθότες, * τετυπώκασιν ἐξ ἁπάσης τῆς περιοικίδος ἐν μηνὶ τῷ πέμπτῳ ἐν τῇ ἑβδόμῃ τοῦ μηνὸς ἀναβαίνειν ἅπαντας εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ ἁγιάσαι μὲν νηστείαν, κομμὸν δὲ τίθεσθαι καθάπερ ἐπὶ νεκρῷ καὶ ἐποιμώζειν κειμένῳ τρόπον τινὰ τῷ ναῷ, τῇ τε πόλει κατεμπρησθείσῃ τὸ ἐκ τῆς ὑστεροβουλίας δάκρυον ἐπιχεῖν. ᾤοντο δὲ, ὅτι λατρείας αὐτοῖς τῆς ἀρεσκούσης Θεῷ τρόπος ἐστὶ πάνσοφος ἐξηύρηται. ἀλλ' ἐστρέφετο μὲν ἔτι Ἰσραὴλ ὑπὸ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας κείμενος ζυγὸν, οὐδεμιᾶς δὲ φροντίδος τοῦ θείου τετυχηκότος ναοῦ. ἐπεὶ δὲ ἐπανῆλθον, τῶν Περσῶν ἀφέντες καὶ Μήδων, καὶ κατῳκήκασι τὴν ἁγίαν πόλιν, καὶ εἶτα τὸν θεῖον ἀνεδείμαντο νεὼν, ἐδόκει πως τὸ ἔθος αὐτοῖς οὐκ ἐν καιρῷ, καὶ λόγῳ πράττεσθαι λοιπόν. ἔδει γὰρ μᾶλλον ὡς ἀπό γε τῶν γεγενημένων μεταχωρῆσαι πρὸς εὐθυμίας, καὶ πληροῦν ἑορτὰς, καὶ χαριστηρίους ἀνατιθέναι ᾠδὰς τῷ κεκληκότι πρὸς ἐλευθερίαν αὐτούς. ἐνδοιάζοντες δὴ οὕτω οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος, Σαρασάρ τε, καὶ Ἀρσεβὲρ, πέμπουσί τινας ἐρησομένους τοὺς ἱερεῖς, καὶ τοὺς Προφήτας· εἰσελήλυθεν ὧδε τὸ ἁγίασμα ἐν τῷ μηνὶ τῷ πέμπτῳ, καθότι ἐποίησαν ἤδη ἱκανὰ ἔτη, τουτέστιν, εἰ συνδεδραμήκασιν οἱ πενθεῖν εἰωθότες ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, καὶ εἰ προσεδέξαντο τὴν συνήθειαν αὐτοὶ, τὴν ὡς ἐν τρόπῳ γεγενημένην ἁγιάσματος, καίτοι καὶ ἐγηγερμένου τοῦ θείου ναοῦ, καὶ λελυμένης τῆς αἰχμαλωσίας. ἡγίαζον γὰρ, ὡς ἔφην, νηστείαν καθὰ δεδράκασιν ἐκ πολλῶν ἐτῶν. αἰχμαλώτου γὰρ ὄντος τοῦ Ἰσραὴλ, διατετελέκασι καὶ αὐτοὶ τὸν τοῦ πένθους τηροῦντες καιρὸν, καὶ ἁγιάζοντες τὴν νηστείαν, καθάπερ ἤδη προέφην. ἐν κοινῷ ἐνδοιαζόντων ἡ ἐρώτησις, πότερον χρὴ πληροῦν ἔτι τὸ ἁγίασμα, καὶ πένθος, καὶ μετά γε τὴν ἔγερσιν τοῦ ναοῦ·

A septima mensis, anno 19. regis Nabuchodonosor venit Nabuzardan princeps coquorũ, stans corã rege Babylonis, Hierosolymam, & succẽdit domũ Domini, & domum regis, & omnes domus Heirusalem.] Deinde reliquiis populi Israelis Godoliam præposuit mense septimo, quem insidiis aggressus cepit, & obtruncauit Ismaël filius Nathaniæ, filii Elisaba., semine regio oriundus. In hanc enim sententiam scriptum le- B gimus. Itaque postquam contigit in mense quinto die septima Hierosolymam capi, templum succendi, & insuper occidi Godoliam mense septimo, qui remanserant Iudæi, fortassis in memoriam dictorum à Propheta Hieremia regressi, statuerunt, vt ex omnibus locis finitimis quinta mensis die septimo omnes Hierosolymam ascenderent, & ieiunium sanctificarent, & planctum susciperent, quasi super mortuo, & quodammodo super cadauer templi eiularent, & super vr- C be cremata ex posterioribus consiliis profectas lacrymas effunderent. Existimabant autem se modum hunc Dei colendi ipsi gratum sapientissimè inuenisse. Porrò degebat adhuc Israel sub iugo impositæ seruitutis, nec de diuino templo quisquam erat sollicitus. Ast vbi ex Persis & Medis reuerterunt, & sanctam ciuitatem de integro habitarunt, & diuinum templum repararunt, visum est, quod solebat, non iam in tempore, nec cum ratio- D ne fieri. Magis enim tanquam à præteritis ad hilaritatem transire, & celebrare dies festos, & hymnis libertatis auctori gratias agere conueniebat. Dubitantes igitur de quibus sermo est, Sarazar, & Arseber, mittunt quosdam interrogatum Sacerdotes, & Prophetas: [Ingressa est huc sanctificatio in mense quinto, sicut fecerunt iam annis multis,] hoc est, num, qui Hierosoly- mis habitant, cum ipsis lugeant, con- E suetudinémque in forma sanctificationis vsitatam recipiant, etiam excitato templo, & soluta captiuitate. Sanctificabant enim ieiunium, vt dixi, sicut fecerant inde ab annis multis. Captiuo enim Israele tempus luctus & ipsi constanter seruabant, ieiunium sanctificantes, vt iam prius diximus. Est ergo dubitantium interrogatio, vtrum adhuc præstanda sit sanctificatio, & luctus, quamuis templo reædificato:

Vbi ar- [illegible]

aut certè abstinendum imposterum, causa luctus remota scilicet.

ἤγουν ἀποσχέσθαι λοιπὸν τῆς τοῦ πένθους αἰτίας ἐκποδὼν οἰχομένης.

Et factus est sermo Domini virtutum ad me, dicens: Dic omni populo terræ, & ad sacerdotes, dicẽs: Si ieiunaueritis, aut planxeritis in quintis, aut in septimis, & ecce septuaginta anni, nunquid ieiuniũ ieiunastis mihi? & si comederitis, aut biberitis, nonne vos comeditis, & vos bibitis? nonne ista verba sunt, quæ locutus est Dominus in manibus Prophetarum, qui ante fuerunt? quãdo erat Hierusalem habitata, & abundans, & ciuitates eius in circuitu, & montana, & campestris habitata est.

Καὶ ἐγένετο λόγος κυρίου τῶν δυνάμεων πρὸς ἐμὲ, λέγων· Εἶπον πρὸς ἅπαντα λαὸν τῆς γῆς, καὶ πρὸς τοὺς ἱερεῖς, λέγων. ἐὰν νηστεύσητε, καὶ κόψησθε ἐν ταῖς πέμπταις, ἢ ἐν ταῖς ἑβδόμαις, καὶ ἰδοὺ, ἑβδομήκοντα ἔτη, μὴ νηστείαν νενηστεύκατέ μοι; καὶ ἐὰν φάγητε, ἢ πίνητε, οὐχ ὑμεῖς ἐσθίετε, καὶ ὑμεῖς πίνετε; οὐχ οὗτοι οἱ λόγοι, οὓς ἐλάλησε κύριος ἐν χερσὶ τῶν προφητῶν τῶν ἔμπροσθεν; ὅτε ἦν Ἱερουσαλὴμ κατοικουμένη, καὶ εὐθηνοῦσα, καὶ αἱ πόλεις κυκλόθεν αὐτῆς, καὶ ἡ ὀρεινὴ, καὶ ἡ πεδινὴ κατῳκεῖτο.

§ xxxv. Quærebant quidam, vt iam docui, de ea quæ vocatur sanctificatio, à sacerdotibus, & Prophetis, qui, vt credibile fit, cum preces obtulissent, & quid talia cupidè sciscitantibus liquidò responderent, apud se diligenter cogitassent, secutum est verbum à Deo, breue, ac minimè longum, nihilque continens inuolutum: sed vt ita dicamus, nudum, & in quo facilè vtilitatem deprehendas. Quid enim magnum est, inquit, etiamsi ieiunastis fortè quintis, & septimis, aut quod virtutis officium super lignis, & lapidibus exustis vlulare? Quonam autem modo Deus factis vestris delectetur, quando nihil conducibile cum feceritis, optima quæque legitime fecisse statuitis? Nam si huiusmodi ieiunium requiro, & fœminis dignum institutum laudabile est, quid est, quod per septuaginta annos non ieiunastis? Etenim apud Babylonios degentes, publicè non ieiunabant, neque illos quippiam aliud ex lege Mosis studiosè exequentes vidisses. Deinde misertus sum, inquit, & de manu dominantium vos eripui, & comeditis ac bibitis, non mihi potius, quam vobis gratificantes. Quare frustra, & inutiliter ieiunantis, etiam lachrymæ inanes sunt, & sudor mercede caret. Nonne isti sermones sunt prophetarum priorum, quando habitabatur Hierusalem, & abundabat, & circumfluebant bonis, & de suis vrbibus cum montanis, tum campestribus adhuc saluis, & incolumibus lætabatur? Ait enim Propheta Ioël, lamentandum senioribus, sacerdotibus, & populo, & præterea sanctificandum ieiunium. (Ioel 1.)

Ἠρώτων τινες, ὡς ἤδη προέφην, περὶ τοῦ ἐπικλὴν ἁγιάσματος τούς τε ἱερέας, καὶ τοὺς Προφήτας κατὰ τὸ εἰκὸς προσαγηοχότων τὰς λιτὰς, καὶ ὅτι προσήκοι τοῖς τὰ τοιάδε φιλοπευστεῖν ἠρημένοις ἀποκρίνεσθαι σαφῶς διεσπουδακότων, εἶτά τις ὁ λόγος ὁ παρὰ Θεοῦ, βραχύς τε, καὶ οὐ μακρὸς, καὶ οὐδὲν ἔχων τὸ περισκεπές· ἀλλ' ἵν' οὕτως εἴπωμεν, γυμνὸς, καὶ διαπάλλακτος τῆς τοῦ συμφέροντος γνώσεως. τί γὰρ δὴ τὸ χρῆμά φησιν, εἰ καὶ νενηστεύκατε τυχὸν ἐν ταῖς πέμπταις, καὶ ἐν ταῖς ἑβδόμαις; ἢ ποία τις ὅλως κατόρθωσις ἀρετῆς, τὸ ἐπολολύζειν ἀμαθῶς ξύλοις τε, καὶ λίθοις ἐμπεπρησμένοις; τίνα δὲ τρόπον τοῖς παρ' ὑμῶν δρωμένοις ἐφήδοιτ' ἂν ὁ θεὸς, ὅτε τῶν ἀναγκαίων εἰς ὄνησιν πεπραχότες οὐδὲν, οἴεσθε κατὰ σφᾶς τὰ πάντα ἄριστα κατορθοῦν; εἰ γὰρ τῆς τοιαύτης δεδέημαι νηστείας, καὶ ἐπαινεῖν ἄξιον νομικὸν γυναικοπρεπῆ, διὰ ποίαν αἰτίαν ἑβδομηκοστὸν ἔτος διατετελέκατε, φησὶν, οὐ νενηστευκότες; διατρίβοντες γὰρ ἔτι παρὰ τοῖς Βαβυλωνίοις, οὐ νηστείαν τετελέκασι δημοτελῆ, ἀλλ' οὐδέτερόν τι κατὰ τὸν νόμον τοῦ Μωσέως ἀποπεραίνειν ἐσπουδακότες ἁλοῖεν ἄν. εἶτα πῶς ἠλέησα, φησὶ, καὶ τῆς τῶν κρατούντων χειρὸς ἐξειλόμην. καὶ * πιεῖν, οὐκ ἐμοὶ μᾶλλον ἢ ἑαυτοῖς χαρίζεσθε τὸ χρῆμα, οὐκοῦν τοῦ νηστεύοντος εἰκῆ, καὶ ἐπ' οὐδενὶ τῶν χρησίμων, καὶ τὸ δάκρυον ἀνωφελὲς, καὶ ἄμισθος ὁ ἱδρώς. οὐχ οὗτοι οἱ λόγοι εἰσὶ τῶν προφητῶν τῶν ἔμπροσθεν, ὅτε ἦν Ἱερουσαλὴμ κατοικουμένη, καὶ εὐθηνοῦσα, * περιεχομένη τε τοῖς ἀγαθοῖς, καὶ ἀπημάντοις ἔτι ταῖς ἰδίαις ἐπαυχοῦσα πόλεσι, ταῖς τε ἐν τῇ ὀρεινῇ, καὶ τῇ πεδινῇ. ἔφη μὲν γὰρ ὁ Προφήτης Ἰωὴλ, ὅτι δεῖ πρεσβυτέρους θρηνεῖν, ἱερέας τε καὶ λαοὺς, καὶ πρός γε δὴ τούτοις καὶ ἁγιάσαι νηστείαν.

Desunt quædam voces: sensus tamen est plenus.

f. περιεχομένη

καὶ ὁ τῆς παραινέσεως σκοπὸς ἐκάλει πρὸς μετάνοιαν. οὐ γὰρ περιμένειν ἤθελε τῶν συμβεβηκότων τὴν πεῖραν, ἵνα καὶ ἐμπρησθέντα καταθρηνῶντε τὸν ναόν, ἀλλ' ἵνα πρὸ πείρας, ὡς ἔφην, κομμοῖς τε, καὶ θρήνοις ἐκμειλισσόμενοι τὸν Θεόν, ἔξω γένησθε τῶν κακῶν. οὐκοῦν οὐχ οὗτοί εἰσιν οἱ λόγοι τῶν προφητῶν τῶν ἔμπροσθεν; οὓς ἠγνοηκότες ὑμεῖς εἰκῇ κατοιμώζετε, καὶ λίθοις χαμαὶ κειμένοις ἐξ ἀμαθίας δάκρυον ἐπιστάζετε. καίτοι δέον ἐπανορθοῦν τῆς ἑαυτῶν πολιτείας τὴν ὁδόν, καὶ τὴν εὐκλεᾶ, καὶ ἀμώμητον ἰέναι τρίβον, κατορθοῦν εὖ μάλα διεγνωκότας τὸ τῷ νομοθέτῃ δοκοῦν.

A Hortationis scopus erat vocare ad pœnitentiam. Non enim exspectare eos volebat, dum ipsa malorum experientia docerentur, vt ita templum crematum defleatis, inquit: sed vt ante experientiam, vt dixi, eiulatibus, lamẽtisque Deum mitigãtes, mala euadatis. Quamobrem, nonne isti sũt sermones, inquit, Prophetarum priorum? quorum ignari vos, frustra eiulatis, & lapides humi iacentes non sine stultitia lachrymis perfunditis, B Atqui oportebat mores suos corrigere, & laudabili semita citra cuiusquam reprehensionem ambulare, voluntati legislatoris probè, & omnibus numeris parere cupientes.

Καὶ ἐγένετο λόγος κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν, λέγων· Τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ. κρίμα δίκαιον κρίνετε, καὶ ἔλεος, καὶ οἰκτιρμὸν ποιεῖτε ἕκαστος πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ χήραν, καὶ ὀρφανόν, καὶ προσήλυτον, καὶ πένητα μὴ καταδυναστεύετε, καὶ κακίαν ἕκαστος τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ μὴ μνησικακείτω ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν.

Et factus est sermo Domini ad Zachariam, dicens: Hæc dicit Dominus omnipotens. Iudicium iustum iudicate, & misericordiam, & miserationem facite vnusquisque erga fratrem suum, & viduam, & pupillum, & aduenam, C *& pauperem ne opprimatis, & malitiæ vnusquisque fratris sui ne meminèritis in cordibus vestris.*

Καταχλευάσας τὸ πένθος, ὡς ἄχρηστον, καὶ ἀνωφελές, καὶ τὸν εἰκαῖον αὐτῶν ἱδρῶτα διαχλευάσας, ἀποκομίζει πρὸς τὸ ὅτι μάλιστα τελοῦν εἰς ὄνησιν, καὶ τῆς αἰδεσίμου αὐτοῖς πολιτείας σαφῆ τε καὶ ἐναργῆ καταστήσας τὴν ὁδόν, καταλευκαίνει γε ὥσπερ αὐτοῦ τε τοῦ νόμου, καὶ τῶν προφητῶν τὸν νοῦν. ἐφήδεται γὰρ ὁ νομοθέτης ὀρθῷ τε, καὶ ἀμωμήτῳ κρίματι. ἐκτετίμηται δὲ καὶ λίαν ἐσπουδασμένως ἔλεόν τε, καὶ φιλαλληλίαν, καὶ ἐπαίνου ἀξιοῖ τὴν εἰς ὀρφανοὺς ἀγάπησιν, καὶ φειδὼ τὴν ἐπὶ γυναίοις χηρείᾳ κατηχθισμένοις. ἀποσείεταί γε μὴν ὡς βέβηλον τὴν πλεονεξίαν, καὶ ὅπερ ἂν γένηται κατὰ τῶν ἀσθενεστέρων συντελῆ. βούλεται δὲ εἶναι τοὺς οὕτω φρονεῖν ᾑρημένους χρηστούς, καὶ ἀμνησικάκους. ἔφη δέ που καὶ αὐτὸς ὁ Χριστός, ἄφετε, καὶ ἀφεθήσεται ὑμῖν. καὶ μὴν καὶ προσευχομένους ἐδίδαξε λέγειν. ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν. ἀνίησι μὲν γὰρ ἐγκλήματα τοῖς ἀνιεῖσιν ἑτέροις ὁ φιλοικτίρμων Θεός, ὁδοὶ δὲ μνησικάκων εἰς θάνατον κατὰ τὸ ἐν βίβλῳ παροιμιῶν γεγραμμένον.

Reiecto luctu vt infructuoso, & inutili, & inani eorum labore irriso, ad summam eos vtilitatem deducit, & vitæ sibi acceptæ via perspicuè, manifestéque munita, tam legis ipsius, quam Prophetarum sensum quadantenus declarat, lætatur enim legislator recto, & inculpabili iudicio, misericordiam verò, & mutuũ gratificandi inseruiendique studium D inprimis honorat, & dilectionem in orphanos, lenitatémque erga mulieres viduitatis onus sustinentes laudandam censet. Auaritiam autem, & infirmiorum oppressionem vt profanam repellit. Vult autem sic affectos, esse benignos, & iniuriarum immemores. Ait porro & Christus alicubi, [Dimittite, & dimittetur vobis.] Quin & orantes dicere docuit, [Dimitte nobis debita nostra; sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.] Dimittit enim peccata dimittentibus aliis misericors Deus. E [Viæ autem eorum qui iniuriarum meminerunt, ad mortem tendunt,] vt in libro Prouerbiorum est legere.

XXXVI. — Luc. 6. — Matt. 6.

Καὶ ἠπείθησαν τοῦ προσέχειν, καὶ ἔδωκαν νῶτον παραφρονοῦντα, καὶ τὰ ὦτα αὐτῶν ἐβάρυναν τοῦ μὴ ἀκούειν, καὶ τὴν καρδίαν ἔταξαν ἀπειθῆ τοῦ μὴ ἀκοῦσαι τοῦ νόμου μου, καὶ ἐπὶ τοὺς λόγους, οὓς ἐξαπέσταλκε

Et non paruerunt vt attenderent, & dederunt dorsum contemnens, & aures suas aggrauarunt ne audirent, & cor suum posuerunt inobediens, ne audirent legem meam, & sermones quos misit

Dominus omnipotens in spiritu suo, in manibus Prophetarum priorum. Et facta est ira magna à Domino omnipotente. Et erit sicut dixit. Et non audierunt eum: sic clamabunt, & non exaudiam eos, dicit Dominus omnipotens. Et eiiciam eos ad omnes gentes quas non cognouerunt, & terra desolabitur post eos à perambulante, & reuertente. Et posuerunt terram electam in desolationem.

A κύριος παντοκράτωρ ἐν πνεύματι αὐτοῦ, ἐν χερσὶ τῶν προφητῶν τῶν ἔμπροσθεν. καὶ ἐγένετο ὀργὴ μεγάλη παρὰ κυρίου παντοκράτορος. Καὶ ἔσται, ὃν τρόπον εἶπε. Καὶ οὐκ εἰσήκουσαν αὐτοῦ. οὕτως κεκράξονται, καὶ οὐ μὴ εἰσακούσω αὐτῶν, λέγει κύριος παντοκράτωρ, καὶ ἐκβαλῶ αὐτοὺς εἰς πάντα τὰ ἔθνη, ἃ οὐκ ἔγνωσαν, καὶ ἡ γῆ ἀφανισθήσεται κατόπισθεν αὐτῶν ἐκ διοδεύοντος, καὶ ἐξ ἀναστρέφοντος. Καὶ B ἔταξαν γῆν ἐκλεκτὴν εἰς ἀφανισμόν.

XXXVII. Testificatur, eos non destitisse contra se irritare vniuersorum iudicem. Nam cum liceret sanctorum Prophetarum sermonibus obtemperare, & iussa legislatoris generosè complecti, ipsi vitam laude dignam, legibúsque per omnia consonam, & iter virtutis rectum velis remisque fugientes, præfracti fuerunt, & verba quibus erudiebantur flocci pendentes, corde inflexibili, ac pœne ferreo fuerunt. Neutiquam enim desierunt Dei verbum conuitiis proscindere, & illud apportantes, Prophetarúmque officio fungentes, acerbè, & impiè obiurgare, quamuis in Spiritu sancto loquerentur. Eo autem iam feritatis, & delirationis, omnem admonitionem repudiantis processerant, vt pœnitere nollent, donec prænunciata mala sentirent: & ita in supplicia à Deo irato illis iniuncta inciderunt. Iam » cum Deus hîc dicit, [Eiiciam eos ad » omnes gentes, & desolabitur terra à » perambulante, & reuertente,] ceu prophetica prædictione prolata hæc intelligamus. Eiecti sunt enim ad Persas & Medos, & iam experti sunt captiuitatem, & desolata terra, & regio optima omnium *posita*, vt contextus » habet, [in desolationem,] perambulantes, seu reuertentes nullos habens. Alios enim bellum consumpserat; alii cum seruitutis iugo in captiuitatem abierant. Quocirca & hæc, vt alia, prædictorum loco accipiemus. Verbis autem diuinis non obedire detrimentosum, imo perniciosum esse, etiam ex casibus antiquorum videre licet: nec multis ad id probandum opus est, cum res cuilibet manifesta sit, qui semel promptæ obedientiæ bona cognouerit.

Πεπληροφόρηκε διὰ τούτων, ὅτι παροξύνοντες οὐ διαλελοίπασι κατὰ σφῶν τὸν τῶν ὅλων κριτήν. ἐξὸν γὰρ αὐτοὺς τοῖς τῶν ἁγίων Προφητῶν καταπείθεσθαι λόγοις, καὶ τὸ ἀντιφέρεσθαι γενικῶς τοῖς τοῦ νομοθέτου θελήμασι, ῥίπτοντας ὡς ἀπόπτυστον τὴν εὐκλεῆ, καὶ ἐννομωτάτην ἀθλεῖσθαι ζωὴν, καὶ τὴν ἀμώμητον ἰέναι τρίβον, σκληροὶ γεγόνασι, καὶ ἐν οὐδενὶ τεθείκασι λόγῳ τὴν παιδευτικὴν, ἀκαμπῆ C τε, καὶ ἄτεγκτον ἐσχήκασι τὴν καρδίαν. κατέληξαν γὰρ οὐδαμῶς τοὺς θείους ἐκτόπως ὑβρίζοντες λόγους, καὶ τοῖς τούτων διακομισταῖς, οἳ τὸ τῆς προφητείας ἐχείριζον χρῆμα, δεινῶς τε, καὶ ἀνοσίως ἐπιπλήττοντες, καίτοι λαλοῦσιν ἐν ἁγίῳ πνεύματι. εἰς τοῦτο δὲ ἤδη κατώλισθον ἀγριότητος, καὶ ἀνουθετήτου ληρείας, ὡς μὴ ἐλέσθαι μετανοεῖν ἄχρις ἂν αὐτοῖς εἰς πεῖραν ἐξέβη τὰ προηγγελμένα, καὶ ὑποπεπτώκασι τοῖς ἐκ θείας ὀργῆς ἐπινενευσμένοις. εἰ δὲ δὴ λέγοι Θεὸς ἐν τούτοις, ὅτι ἐκβα- D λῶ αὐτοὺς εἰς πάντα τὰ ἔθνη, ἀφανισθήσεται δὲ καὶ ἡ γῆ ἐκ διοδεύοντος, καὶ ἀναστρέφοντος, ὡς ἐν προαγορεύσει προφητικῇ τὰ τοιάδε πάλιν εἰρῆσθαι νοήσομεν. ἐκβέβληνται μὲν γὰρ εἰς Πέρσας, καὶ Μήδους, καὶ ἤδη πεπείρανται τῆς αἰχμαλωσίας, ἠρήμωται δὲ καὶ ἡ γῆ, καὶ ἡ πασῶν ἀρίστη χώρα τέτακται, καθά φησιν ὁ λόγος, εἰς ἀφανισμὸν, οὐκ ἔχουσα διοδεύοντας, ἤγουν ἀναστρεφομένους. οἱ μὲν γὰρ δεδαπάνηνται τῷ πολέμῳ· οἱ δὲ τῷ τῆς δου- E λείας κατηχθισμένοι ζυγῷ, δεδραμήκασιν εἰς αἰχμαλωσίαν. οὐκοῦν ὡς ἐν προαγορεύσει καὶ τάδε τοῖς ἄλλοις συμπεφρᾶσθαι νοήσομεν. ὅτι δὲ τὸ τοῖς θείοις λόγοις ἀπειθεῖν ἐπιζήμιον, μᾶλλον δὲ καὶ ὀλέθρου πρόξενον, καὶ ἐξ αὐτῶν αὐτῆς ἴδοι τῶν τοῖς ἀρχαίοις συμβεβηκότων· καὶ οὐ μακρῶν ἄν τις δέοιτο λόγων πρὸς ἀπόδειξιν, ἀλλ' ἔστι τὸ χρῆμα παντί τῳ σαφὲς, τῷ γε εἰδότι ἅπαξ τὰ ἐκ τῆς εὐπειθείας ἀγαθά.

A

ΚΕΦΑΛ. η.

Καὶ ἐγένετο λόγος κυρίου παντοκράτορος πρός με, λέγων· Τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ· ἐζήλωσα τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ τὴν Σιὼν ζῆλον μέγαν, καὶ θυμῷ μεγάλῳ ἐζήλωσα αὐτήν.

ΤΟ ἀπειθὲς, καὶ δύσνουν τῶν ἀρχαιοτέρων, καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν σφισὶ συμβεβηκότων ἀποχρώντως διαβεβληκὼς, καὶ ὅτι γένοιτο πάντων αὐτοῖς τῶν κακῶν πρόξενον ἀποφήνας, μεταβιβάζει τὸν λόγον ἐπὶ τὰ ἐξ ἡμερότητος ἀγαθὰ, καὶ πειρᾶται λοιπὸν τοὺς τῆς εὐημερίας αὐτοῖς ἐπαγγέλλεσθαι καιροὺς, καὶ τοῖς κατ' εὐχὴν ἀγαθοῖς καταπιαίνειν πλουσίως, ὡς ἤδη μὲν δίκας ἐκτετικότας, ὧν ἀνοσίως πεπλημμελήκασι, ἐκνενιμμένους δὲ ὥσπερ τῆς ἀρχαίας φαυλότητος τὰ ἐγκλήματα διὰ τοῦ κεκολάσθαι παρ' ἐχθροῖς, καὶ τὸν τῆς δουλείας ἀνατλῆσαι ζυγόν. καταχέκραγε δὲ ὥσπερ τῆς τῶν Βαβυλωνίων ὠμότητος, οἱ πέρα παντὸς ἰόντες θράσους, δεδράκασιν εἰς αὐτοὺς, ἃ μηδὲ αὐτὸς ὁ θεῖος ἤθελε θυμός· ἔφη γὰρ ἐναργῶς, ὅτι ἐγὼ μὲν ὠργίσθην ὀλίγα, αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακά. ἐζήλωκα δὲ οὖν τὴν Ἱερουσαλὴμ, τουτέστι, τὸν ὑπὲρ αὐτῆς εἰσδέδεγμαι ζῆλον, καὶ θυμῷ μεγάλῳ ἐζήλωσα αὐτὴν, ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι. συμβήσεται τοῖς Βαβυλωνίοις ἐξ ἀντιστρόφου παθεῖν ὧν δεδράκασιν ἀπηνέστερα, καὶ τοῖς οὕτω πεπορθηκόσιν ἐποίσω τὰ ἐξ ὀργῆς.

Τοῦτο πεπλήρωκεν ὁ Χριστός. λελυπημένος γὰρ ἐφ' ἡμῖν τοῖς ἀθλίως ἀπολωλόσι, καὶ οἷον ζηλώσας τὴν Ἐκκλησίαν, τῶν αὐτῶν μὲν τῶν δαιμονίων τὰ στίφη, τὸν δέ γε τῆς ἐκείνων ἀπονοίας ἐπιστάτην τῆς καθ' ἡμᾶς ἐκβέβληκε τυραννίδος, ἐλευθέραν τῆς ἐκείνου σκαιότητος ἀποφήνας λοιπὸν τῶν προσκυνούντων αὐτῷ τὴν ὁμήγυριν.

Τάδε λέγει κύριος. ἐπιστρέψω ἐπὶ Σιὼν, καὶ κατασκηνώσω ἐν μέσῳ Ἱερουσαλὴμ· καὶ κληθήσεται Ἱερουσαλὴμ πόλις ἀληθινὴ, καὶ τὸ ὄρος κυρίου παντοκράτορος ὄρος ἅγιον.

Πληροῖ μὲν τὰ πάντα Θεὸς, καὶ τῆς ἀπορρήτου φύσεως αὐτοῦ τὰ πάντα μεστά. πλὴν ἀποφοιτᾷν ἔσθ' ὅτε λέγεται τῶν ἡμαρτηκότων, οὐ ταῖς κατὰ τόπον διαστάσεσι χωριζόμενος, εὔηθες γὰρ τὸ ὧδε νοεῖν, ἀλλὰ τῷ μηκέτι θέλειν προσεῖναι, καὶ φείδεσθαι, καὶ ἀγάπης ἀξιοῦν. τοιοῦτον δὲ εἶναί φαμεν καὶ αὐτὸν τῆς ὀργῆς

CAPVT VIII.

Et factum est verbum Domini omnipotentis ad me, dicens: Hæc dicit Dominus omnipotens. Zelaui Hierusalem, & Sion Zelo magno, & ira magna Zelaui eam.

B POSTQVAM inobedientiam, & contumaciam antiquorum, & mala inde profecta satis est insectatus, omniúmque miseriarum ipsis causam esse ostendit, orationem ad bona placabilitatis transfert, & studet deinceps fœlicia tempora illis promittere, optatorúmque bonorum copia eos impinguare, vt qui iam pœnas impiorum facinorum dederint, pérque hostiles clades, & toleratum seruitutis iugum veteris nequitiæ scelera quasi eluerint. Exclamat autem aliquo modo contra crudelitatem Babylo- C niorum, qui omnis audaciæ fines egressi, designauerint in eos, quæ neque ipse Deus iratus voluerit. Dixit enim supra apertè, [Ego quidem iratus sum parum, ipsi autem superimpositi sunt in mala: zelaui igitur Hierusalem,] hoc est, super ipsa suscepi zelum, & indignatione magna zelaui ipsam. Ac si dicat. Continget Babylonus vicissim pati, & quidem immaniora quam perpetrarunt, & vastatoribus tantis iratus malum dabo.

xxxix. *Zach. 1.*

D

Hoc impleuit Christus. Dolens enim super nobis misere perditis, & velut zelatus Ecclesiam, ipsorum dæmonum turmas, eorúmque dementiæ præsidem ab imperio in nos depulit, cum ipsum adorantium multitudinem de cætero ab eius immanitate asseruit.

Hæc dicit Dominus. Reuertar ad E *Sion, & habitabo in medio Hierusalem, & vocabitur Hierusalem ciuitas vera, & mons Domini omnipotentis mons sanctus.*

Implet omnia Deus, & natura eius ineffabili referta sunt omnia. Veruntamen nonnunquam discedere dicitur à peccatoribus, non loci interuallis ab iis separatus, quod putare stultum esset: sed in eo quod esse cum illis, veniáque, & amore dignari eos recusat. Talem quoque ipsam iræ rationẽ esse dicimus.

xxxix.

Conuersus est igitur ad falsos deos colendos Israel, & fornicata est Hierusalem. Recessit autem quodammodo vniuersorum Deus, & quæ auersionē eius sequuntur, subiecit eā malis. Quoniam verò inposterum miseretur, reuertar, inquit, hoc est, quiescā ab ira, inspectione eam dignabor, & domum meam rursus faciam. Quemadmodum autē eo auerso mons sanctus, hoc est, templum Hierosolymis non amplius venerandum videbatur iis, qui illud incensum intuebantur; ita denuo eodem excitato, & in ipso habitare instituente Deo, veneratio eiusdem renouata est. Vera autem ciuitas vocabitur Hierusalem, non iam, vt olim, diis manu fabricatis, & simulacris Deum mentientibus cultum diuinum tribuēs: sed vnum, & natura, & verum Deū omni genere bonitatis colens, vt in futurum legibus conuenienter viuere velit, & ad omnia facilè obediens.

Accommodabis porrò non ineptè huiusmodi voces ei, qui propter nos vt vnus ex nobis factus est, Dei filius. Qui cùm in forma patris esset, & æqualis ei per omnia, [Seipsum exinaniuit, forma serui accepta, & factus est homo, & egenus propter nos, vt nos illius inopia diuites essemus.] Ergo qui olim propter transgressionem in Adam, [Et quia incumbit cogitatio hominis ad mala ab adolescentia sua,] iustè auersus est, ad nos denuo, vt ex naturali mansuetudine reuersus est, & Ecclesiam habitauit, ciuitatémque, & habitaculum sanctum sanctificatos effecit. Ait enim alicubi de electa, Ecclesia vtique, [Hîc habitabo quoniam elegi eam.] Psallit & B. Dauid, [Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei.] Hanc nobis item Propheta Esaias indicauit. [Erit in nouissimis diebus manifestus mons Domini, & domus Dei in summitate montium, & eleuabitur super colles, & venient ad eum omnes gentes.] Conspicua est enim Ecclesia Christi, & velut in monte posita patet omnibus. Vocata est deinde etiam *vera*, neutiquam typis & vmbris seruiens: sed veritatem complexa potius, quæ est Christus, & adorationem in spiritu ac veritate vsurpans.

Philip. 2. 2.Cor. 8. Gen. 8. Psal. 131. Psal. 86. Esai. 2. Ioan. 4.

Hæc dicit Dominus omnipotens. Adhuc sedebunt seniores, & anus in plateis Hierusalē, vnusquisque virgā siue scipionē suū habēs in manu sua, præ multi-

A τρόπον. οὐκοῦν ἐτράπετο μὲν εἰς ψευδολατρείας ὁ Ἰσραήλ, καὶ ἐκπεπόρνευκεν ἡ Ἱερουσαλήμ. ἀπεφοίτησε δὲ ὥσπερ ὁ τῶν ὅλων Θεός, καὶ τοῖς ἐξ ἀποστροφῆς ὑπέθηκε κακοῖς. ἐπεὶ δὲ κατοικτείρει λοιπόν, τὸ ἐπιστρέψω φησί, τουτέστιν, ἀποπεπαύσομαι τῆς ὀργῆς, ἐπισκοπῆς ἀξίαν ἀποφανῶ, καὶ οἶκον ἐμὸν ποιήσομαι πάλιν. ὥσπερ δὲ ἀποστραφέντος αὐτοῦ τὸ ὄρος τὸ ἅγιον, τουτέστιν, ὁ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις νεὼς οὐκέτι σεπτός τις εἶναι ἐδόκει παρά γε τοῖς B ὁρῶσιν ἐμπεπρησμένον· οὕτω δὴ πάλιν ἐγηγερμένου, καὶ ἐν αὐτῷ κατοικεῖν ἑλομένου Θεοῦ, τὸ ἐπ' αὐτῷ πάλιν ἀνανεωθήσεται σέβας, ἀληθινὴ δὲ πόλις κληθήσεται ἡ Ἱερουσαλήμ, οὐκέτι καθὰ καὶ πάλαι τοῖς χειροκμήτοις θεοῖς, καὶ τοῖς ψευδωνύμοις ἰνδάλμασι προσκομίζουσα τὰς λατρείας· ἀλλὰ τὸν ἕνα καὶ φύσει, καὶ ἀληθινὸν Θεὸν θεραπεύουσα ταῖς ἐπιεικείαις, διὰ τὸ ζῆν ἐννόμως ἑλέσθαι λοιπόν, καὶ ταῖς εἰς πᾶν ὁτιοῦν εὐπειθείαις.

Προσθείης δ' ἂν εἰκότως τὰς τοιάσδε φωνὰς τῷ δι' ἡμᾶς καθ' ἡμᾶς γεγονότι λόγῳ, ὃς ὑπάρ- C χων ἐν μορφῇ τοῦ γεγεννηκότος, καὶ ἐν ἰσότητι κατὰ πᾶν, ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβών, καὶ γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ ἐπτώχευσε δι' ἡμᾶς, ἵνα ἡμεῖς τῇ αὐτοῦ πτωχείᾳ πλουτήσωμεν. οὐκοῦν ὁ πάλαι διά γε τὴν ἐν Ἀδὰμ παράβασιν, καὶ τὸ ἔγκεισθαι τὴν διάνοιαν τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἐκ νεότητος δικαίως ἀποστραφείς, ἐπέστρεψε πρὸς ἡμᾶς ὡς ἐξ ἐμφύτου λοιπὸν ἡμερότητος, καὶ κατῴκηκε τὴν ἐκκλησίαν, πόλιν τε, καὶ ἐνδιαίτημα σεπτὸν ἐποιήσατο τοὺς ἡγιασμένους. ἔφη γάρ D που περὶ αἱρετῆς, δηλονότι τῆς ἐκκλησίας, ὧδε κατοικήσω, ὅτι ᾑρετισάμην αὐτήν. ψάλλει δὲ καὶ ὁ μακάριος Δαβίδ, δεδοξασμένα ἐλαλήθη περὶ σοῦ, ἡ πόλις τοῦ Θεοῦ. ταύτην ἡμῖν κατεμήνυσε καὶ ὁ Προφήτης Ἡσαΐας, λέγων· ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐμφανὲς τὸ ὄρος κυρίου, καὶ ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ ἐπ' ἄκρων τῶν ὀρέων, καὶ ὑψωθήσεται ὑπεράνω τῶν βουνῶν, καὶ ἥξουσιν ἐπ' αὐτὸν πάντα τὰ ἔθνη. περίοπτος γὰρ ἡ ἐκκλησία Χριστοῦ, καὶ οἷάπερ E ἐν ὄρει κειμένη, τοῖς ἁπανταχοῦ γνωρίζεται. κέκληται δὲ καὶ ἀληθινή, ἥκιστα μὲν τύποις, ἢ σκιαῖς λατρεύουσα· παραδεξαμένη δὲ μᾶλλον τὴν ἀλήθειαν, ἥ ἐστι Χριστός, καὶ τὴν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ πληροῦσα προσκύνησιν.

Τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ. ἔτι καθήσονται πρεσβύτεροι, καὶ πρεσβύτεραι ἐν ταῖς πλατείαις Ἱερουσαλήμ, ἕκαστος τὴν ῥάβδον αὐτοῦ ἔχων ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, ἀπὸ πλήθους ἡμε-

ρῶν. Καὶ αἱ πλατεῖαι τῆς πόλεως πλησθήσονται παιδαρίων, καὶ κορασίων παιζόντων ἐν ταῖς πλατείαις αὐτῆς.

Δαπανήσαντος τοῦ πολέμου τὸ τῶν Ἰουδαίων ἔθνος, συμβέβηκεν ἀναγκαίως κενὰς τῶν κατῳκηκότων τὰς παρ' αὐτοῖς γενέσθαι πόλεις, οἴκους τε κατερριμμένους ὁρᾶν, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς κατασκευασμάτων τὰ κάλλη. ἀλλ' ἰδοὺ τῶν ἐπιτεθέντων αὐτοῖς τῶν ἐχθρῶν, κἂν μακρὰν εἰρήνην χαρίσασθαι κατεπαγγέλλεται, ἣν, καὶ μάλα ὀρθῶς, Ἑλλήνων παῖδες ὀνομάζουσι κουροτρόφον. τοὺς μὲν γὰρ τικτομένους ἀνακομίζει πρὸς ἥβην, τοῖς δὲ ἤδη γεγονόσι νέοις ἁπλοῖ τρόπον τινὰ τὴν εἰς γῆρας ὁδόν, καταδῃοῦντος οὐδενός, οὐ πολέμου συνεπείγοντος, οὐ δαπανώσης μάχης. ὑποληπτέον δὴ οὖν, καὶ μάλα ὀρθῶς, ὡς ἐν εἰρήνῃ τὰς πόλεις κἂν εὐρεῖαί τε εἶεν καὶ μακραί, στενὰς ἀποφαίνεσθαι, καὶ ἥττους τοῦ πλήθους τῶν κατῳκηκότων. τοιοῦτόν τινα οὖν ὠδίνει πάλιν ἡμῖν τὸ προκείμενον. ἔφη γὰρ ὅτι καθεδοῦνται πρεσβύτεροι, καὶ πρεσβύτεραι ἐν ταῖς πλατείαις Ἱερουσαλήμ, ῥάβδοις ὑγιεῖς τὸ ἐκ τοῦ γήρως ἀσθενὲς μετρίως παραμυθούμενοι, καὶ βακτηρίας ἔχοντες χειραγωγόν. ἔπαινος δὲ τὸ χρῆμα ἐπὶ καιρῶν, καὶ βαθείας εἰρήνης, ἀνακομιζούσης μὲν ἐφ' ἥβην τὰ βρέφη, πεμπούσης δὲ καὶ εἰς γῆρας τοὺς ἤδη τελειουμένους ἐν ἀνδράσι, καὶ τὸν τῆς ζωῆς ἅπαντα χρόνον ἀμαχεὶ παραπέμποντας. εἰ δὲ δὴ μνήσειεν ὀρχεῖσθαι μὲν ἐν ἄστει μειράκια, κόριά τε χορεύειν ἐν μέσαις πλατείαις, ἔχοι ἂν καὶ τοῦτο σαφῆ τὴν ἀπόδειξιν τοῦ μηδεμίαν αὐτὴν φροντίδα κατηφῆσαι πικράν· οὐ γὰρ ἂν ἠνέσχοντο παιζόντων τινῶν, εἰ κατηφείας ἦν ὁ καιρός.

Γέγονε δὲ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς εἰρήνη Χριστός, ὃς καὶ πάντα συντρίψας πόλεμον, μεστὴν ἀπέφηνεν ἁγίων τὴν ἐκκλησίαν. καὶ πολλοὶ μὲν τὰς φρένας ἐν αὐτῇ, μυρίοι τε ὅσοι, καὶ ἐξαίρετοι, οἷς καὶ ὁ σοφὸς Ἰωάννης ἐπιστέλλει, λέγων· γράφω ὑμῖν, πατέρες, ὅτι ἐγνώκατε τὸν ἀπ' ἀρχῆς. παῖδες δὲ ὥσπερ ἄνηβοι, καὶ κόρια μικρὰ τῶν ἄρτι πεπιστευκότων ἡ νηπιωτάτη πληθύς, μονονουχὶ τοῖς πνευματικοῖς σκιρτήμασι τὴν ἁγίαν ὄντως καταλαμπρύνουσα πόλιν, τουτέστι, τὴν ἐκκλησίαν. οἷς καὶ τὸ λέγειν ἁρμόσειεν ἄν· δεῦτε ἀγαλλιασώμεθα τῷ κυρίῳ, ἀλαλάξωμεν τῷ Θεῷ τῷ σωτῆρι ἡμῶν. εἰ δὲ δὴ λέγοιντο καὶ ἐπερείδεσθαι ῥάβδῳ τυχὸν οἱ πρεσβῦται, νοήσεις ὅτι μικροὺς καὶ μεγάλους ὑποστηρίζει Χριστός, ἡ ῥάβδος ἡ ἐξ Ἰεσσαί, καὶ τῆς δυνάμεως ὠνομασμένη, ἣν ἐκ τῆς ἄνω Σιὼν πέπομφεν ἡμῖν ὁ Θεὸς καὶ πατήρ, ὡς χαίροντας ἡμᾶς ἐπὶ τούτῳ λέγειν· ἡ ῥάβδος σου, καὶ ἡ βακτηρία σου αὐταί με παρεκάλεσαν.

tudine dierum. Et plateæ ciuitatis replebuntur puerulis, & puellis ludentibus in plateis eius.

XL. Iudæorum gente bello absumpta, vrbes eorum ab incolis vacuas, & domos cum elegantibus earum structuris, & operibus dirutas conspici oportebat. Verùm ecce reuersis ab hostibus quamuis diuturnam pacem daturum se pollicetur, quam Græci accommodatissimè κουροτρόφον, puerorum nutricem appellarunt. Natos quippe ad pubertatem perducit, & iuuentam ingressis, viam ad senectutem velut sternit, nemine vastante, non bello atterente, non pugna deuorante. Existimandum igitur, & meritissimò, in pace vrbes tametsi latas, & longas, tamen angustas visum iri, & minores quàm incolarum pro multitudine. Talem sententiam præterea ex dictis elicimus. Ait enim sessuros in plateis Hierusalem seniores, & anus, virgas quibus mediocriter imbecillam senectutem consolentur, & baculum pro manu ductore habentes. Quæ res laudatio est temporum, & longæ pacis, perducentis ad iuuentutis annos infantes, & mittentis ad senectutem, qui iam virilem togam induerunt, & omne tempus vitæ immunes à militia transmittunt. Quod si etiam saltent in vrbe adolescentuli, puellæque choros ducant in medio platearum, ostendere & hinc dilucidè licebit, nulla eos cura grauiore angi: non enim quenquam ludere paterentur, si tristitiæ tempus esset.

Factus est igitur & nobis ipsis pax Christus, qui & omne bellum contriuit, & Ecclesiam sanctis impleuit. Et prudentia quidē præstantes, & electi in ea innumerabiles inueniuntur, quibus & sapiēs Ioannes scribit in hunc modum: [Scribo vobis, patres, quoniā cognouistis eum qui ab initio est.] Velut impuberes autē pueri, & puellæ paruulæ sūt recens fidem complexorū infantissima multitudo, propemodum spiritualibus saltationibus sanctam ciuitatem, puta Ecclesiam, reuera condecorantes. Quibus appositè dicas: [Venite exultemus Domino, iubilemus Deo salutari nostro.] Et quāuis dicantur senes fortè baculo se sustentare, intellige paruos, & magnos à Christo sustentatū iri, qui virga Iesse, & virtutis est nominatus, quam ex superna Siō nobis emisit Deus & pater, vt idcirco gaudēteṡ dicamus, [virga tua, & baculus tuus ipsa me cōsolata sūt.

Osee 2. 1. Ioan. 2. Psal. 94. Psal. 109. Psal. 22.

Hæc dicit Dominus omnipotens. Si impossibile erit coram reliquiis populi huius in diebus illis, nunquid & coram me impossibile erit? dicit Dominus omnipotens.

XLI. Res magnæ, & eminẽtes propè incredibiles videri solẽt, nec sine admiratione ad finẽ suum decurrunt. Quare Sara (Gen. 18.) vt incredula ridet promissa de concipiendo Isaac, senectutem respiciens, & humanæ naturæ legibus impossibilitatẽ opponens. Veruntamen peperit præter spem, cum ei Deus negotiũ expeditum, & quasi meabile reddidisset. Erat igitur vehementer conueniens, captiuitate liberatos ancipiti cogitatione distrahi, nec ita multum confidere, res ipsorum adeo fœlices, ac beatas fore, vt repleretur Hierusalem senibus, & chori puerorum, puellarúmq; saltationes in ea cernerentur, & diuturnæ pacis commoda exiltterẽt. Contẽplabantur enim muros excisos, domus concrematas, & omnes vrbes circumcirca ferarum immanium cubilia, quod incolis omnino viduatæ essent; & agros quondam fertilissimos, & florentissimos spinarum refertos, nihil habentes maturum, & agrestium seu rusticorum genus deletum penitus. Hinc igitur, vt dixi, de promissis ad rẽ ipsam conferendis ambigere haud absurdum erat; quod Deus nõ finit: sed confidendum hortatur, & cõfirmat eos hunc in modum. [Si impossibile erit coram reliquiis populi huius in diebus illis, nunquid & coram me impossibile erit?] Quod enim vobis est impossibile, Deo vt omnipotẽti est factu facile. Ipse enim est Dominus virtutum, voluntate efficiens, quæ naturæ metas longe excedunt, & citra moram placita sua ad exitum peruehit. Ait porrò alicubi Iudæis Deus & pater, res præclaras ex aduentu Saluatoris nostri orituras prænuncians. (Abac. 1.) [Videte contemptores, & resipiscite, & admiramini: quia opus ego operor in diebus vestris, quod non creditis, si quis narrauerit vobis.] Quod enim ad sermonem nostrum attinet, omnem admirationem, sermonémque incarnationis mysteriũ superat: similiter inde ad nos profecta beneficia. Quomodo enim nõ fide propemodum caret, Verbum ex Deo natum vnitum esse corpori, & suscepisse formam serui, & sustinuisse crucem, contumeliásque, & verbera, & vesana Iudæorũ opprobria pertulisse? Aut quomodo quis nõ summopere admire-

Τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ. εἰ ἀδυνατήσει ἐνώπιον τῶν καταλοίπων τοῦ λαοῦ τούτου ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, μὴ καὶ ἐνώπιον μου ἀδυνατήσει; λέγει κύριος παντοκράτωρ.

Τὰ μεγάλα καὶ ὑπερφερῆ τῶν πραγμάτων δέχεσθαί πως ἐφ' ἑαυτοῖς τὸ ἀπιστεῖσθαι φιλεῖ, καὶ οὐκ ἀθαύμαστον ἔχει τὴν εἰς πέρας διεκδρομήν. καὶ γοῦν ἡ Σάρρα διαγελᾷ μὲν ἐξ ἀπιστίας τὴν ἐπί γε τῷ Ἰσαὰκ ὑπόσχεσιν, εἰς γῆρας ὁρῶσα, καὶ τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος νόμοις ἀντιθεῖσα τὸ ἀμήχανον. πλὴν ἐκτέτοκε παρ' ἐλπίδα, βάσιμον αὐτῇ τὸ χρῆμα θέντος Θεοῦ. ἦν οὖν ἄρα καὶ σφόδρα εἰκὸς καταδονεῖσθαι ταῖς διψυχίαις, τοὺς ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας λελυτρωμένους, καὶ οὐ σφόδρα θαρρεῖν, ὡς εἰς τοσαύτην αὖθις εὐημερίαν βαδιεῖται τὰ πράγματα, ὡς ἀνάμεστον μὲν γενέσθαι τὴν Ἱερουσαλὴμ τῶν γεγηρακότων, καὶ πάντων ὁρᾶσθαι χορεὺς ἐν αὐτῇ, καὶ κορασίων ὀρχήματα, καὶ τὰ ἐκ βαθείας εἰρήνης ὑπάρξειν ἀγαθά. κατεθεῶντο γὰρ τείχη κατερριμμένα, οἰκίας ἐμπεπρησμένας, ἁπάσας δὲ τὰς ἐν κύκλῳ πόλεις θηρίων ἀγρίων ἐνδιαιτήματα, διάτοι τὸ κεκενῶσθαι παντελῶς τῶν κατοικούντων αὐτάς. καὶ ἀγροὺς μὲν τοὺς πάλαι παμφόρους τε, καὶ εὐανθεῖς ἀκανθῶν ὑπάρχειν μεστούς, οὐδὲν ἔχοντας τῶν ὡρίμων, διολωλὸς δὲ εἰς ἅπαν τὸ ἀγροίκων τὸ γένος. ἦν οὖν ἐντεῦθεν, ὡς ἔφην, ἀπιστεῖν εἰκός, ὡς εἰς πέρας αὖθις ἐκβήσεται τὰ ἐπηγγελμένα. ταύτῃτοι Θεὸς διψυχεῖν οὐκ ἐᾷ· θαρσεῖν δὲ κελεύει, καὶ ἐμπεδοῖ, λέγων, εἰ ἀδυνατήσει ἐνώπιον τῶν καταλοίπων τοῦ λαοῦ τούτου ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, μὴ καὶ ἐνώπιόν μου ἀδυνατήσει; ὃ γάρ ἐστιν ὑμῖν ἀμήχανον, εὐκατόρθωτον δηλαδὴ τῷ πάντα ἰσχύοντι Θεῷ. ἔστι γὰρ αὐτὸς ὁ τῶν δυνάμεων κύριος, θελήσει πληρῶν καὶ τὰ λίαν ὑπὲρ φύσιν, καὶ εἰς πέρας ἄγων ἀμελλητὶ τὸ δοκοῦν. ἔφη δέ που πρὸς Ἰουδαίους ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τὰ ἐκ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας προαναφωνῶν κατορθώματα· ἴδετε οἱ καταφρονηταί, καὶ ἐπιβλέψατε, καὶ θαυμάσατε, ὅτι ἔργον ἐγὼ ἐργάζομαι ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμῶν, ὃ οὐ μὴ πιστεύσητε, ἐάν τις ἐκδιηγῆται ὑμῖν. ὅσον μὲν γὰρ ἧκεν εἰς λόγους τοὺς ἐν ἡμῖν, ὑπὲρ θαῦμα, καὶ λόγον, καὶ αὐτὸ τὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως μυστήριον· οὐδὲν δὲ ἧττον καὶ τὰ ἐντεῦθεν ἡμῖν ἐκβεβηκότα κατορθώματα. πῶς γὰρ οὐκ ἀπιστίας ἐγγὺς τὸν ἐκ Θεοῦ φύντα λόγον ἑνωθῆναι σαρκί, καὶ ἐν τῇ τοῦ δούλου γενέσθαι μορφῇ, καὶ ὑπομεῖναι σταυρόν, ὕβρεις τε, καὶ αἰκίας ὑπενεγκεῖν, καὶ τῆς Ἰουδαίων ἀβελτηρίας τὰς παροινίας; ἢ πῶς οὐκ ἄν τις ὑπερθαυμάσαιτο τῆς

πίστει πρὸς ἕνωσιν τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, ὄντος ἀκρογωνιαίου Χριστοῦ, καὶ συνείροντος εἰς ὁμοψυχίαν δι' ἑαυτοῦ τὰ πάλαι διῃρημένα. ἔκτισε γὰρ τοὺς δύο λαοὺς εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλλάσσων ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ τὰ πάντα πρὸς τὸν πατέρα. ὧν εἰς πέρας ἐκβεβηκότων, ἐπιψηφιούμεθα τοῖς ἁγίοις Προφήταις τὸ ἀτρεκὲς, ἐγνωκότες σαφῶς, ὡς ἦν Θεὸς ἐν αὐτοῖς ὁ λαλῶν, καὶ προαναφωνῶν ἡμῖν τὸ Χριστοῦ μυστήριον.

A in fide ad vnitatem cum iis qui sunt ex Israel, Christo summo angulari lapide, & connectente in concordiam per se, quæ olim disiuncta fuerant. [Condidit enim duos populos in vnum nouum hominem, faciens pacem, & reconcilians in corpore suo patri omnia.] Quæ cum euenerint iam, sanctis Prophetis suffragium veritatis dabimus, manifestè cognoscentes, Deum locutum esse in ipsis, & mysterium Christi nobis prænuntiasse.

Ephes. 2.

B

ΚΕΦΑΛ. ζ.

CAPVT VII.

Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ τετάρτῳ ἔτει, ἐπὶ Δαρείου τοῦ βασιλέως, ἐγένετο λόγος κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν τετράδι τοῦ μηνὸς τοῦ ἐνάτου, ὅς ἐστι Χασελεῦ. Καὶ ἐξαπέστειλεν εἰς Βαιθὴλ Σαρασὰρ, καὶ Ἀρβεσὲρ ὁ βασιλεὺς, καὶ οἱ ἄνδρες αὐτοῦ ἐξιλάσασθαι τὸν κύριον, λέγων πρὸς τοὺς ἱερεῖς τοὺς ἐν τῷ οἴκῳ κυρίου παντοκράτορος, καὶ πρὸς τοὺς προφήτας, λέγων· Εἰσελήλυθεν ὧδε ἐν τῷ μηνὶ τῷ πέμπτῳ τὸ ἁγίασμα, καθότι ἐποίησεν ἤδη ἱκανὰ ἔτη.

Et factum est in quarto anno, sub Dario rege, factus est sermo Domini ad Zachariam quarta mensis noni, qui est Chasleu. Et misit in Bethel Sarasar, & Arseber rex & viri eius, vt propitiarent Dominum, loquens ad sacerdotes qui in domo Domini omnipotentis, & ad Prophetas, dicens: Ingressa C *est huc in quinto mense sanctificatio, iuxta quod fecerunt iam pluribus annis.*

ΜΕΤΑ τὴν τῶν ὁράσεων ἀπόδειξιν ἕτεροι παρὰ Θεοῦ γεγόνασι λόγοι, μικροῦ μεταξὺ διιππεύσαντος χρόνου. πρὸ μὲν γὰρ τῶν ὁράσεων γέγραπται, ὅτι ἐν τῇ τετράδι καὶ εἰκάδι τοῦ ἑνδεκάτου μηνὸς, οὗτός ἐστιν ὁ μὴν ὁ Σαβὰτ, ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει Δαρείου, ἐγένετο λόγος κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν τὸν τοῦ Βαραχίου, D υἱὸν Ἀδδὼ τοῦ Προφήτου, λέγων· ἐν δέ γε τοῖς προκειμένοις ἡμῖν θεωρήμασιν ἕτερος μετ' ἐκεῖνον δείκνυται χρόνος. ἐν γὰρ τῷ τετάρτῳ ἔτει τῇ τετράδι τοῦ μηνὸς τοῦ ἐνάτου, ὅς ἐστι Χασελεῦ· κατὰ τὴν Ἑβραίων φωνὴν δηλονότι· μεταπεφοίτηκε τῷ Προφήτῃ τῆς θεοπτίας ὁ τρόπος. τίς δὲ ἡ πρόφασις, ἡ τῆς ἱστορίας ἀφήγησις ἔσται μάλα σαφής. συνήσειν γὰρ οὐχ ἑτέρως τινὲς πλὴν ὅτι κατὰ τουτονὶ τὸν τρόπον τῶν προκειμένων τὸν νοῦν. τίνες γὰρ ὅλως, ὅ,τε Σαρασὰρ, καὶ Ἀρβεσὲρ ὁ βασιλεὺς, καὶ E οἱ ἄνδρες οἱ μετ' αὐτοῦ, πῶς οὐκ ἀναγκαῖον καὶ πρό γε τῶν ἄλλων ἀναμαθεῖν; τί τε τὸ ἁγίασμα τὸ ἐν τῷ πέμπτῳ μηνί· καὶ μὴν καὶ αὐτὸς ὁ τῆς ἐρωτήσεως τρόπος, ὅποι ποτὲ βλέπει, καὶ τίς αὖ γέγονε τῶν ἐρομένων ὁ σκοπός.

POST ostensionem visioum verba alia à Deo facta sunt, breui tempore interlapso. Ante visiones enim scriptum est, [In quarta & vicesima vndecimi mensis, qui est mensis Sabat, anno secundo Darii, factum esse verbum Domini ad Zachariam filium Barachiæ, filium Addo Prophetæ, dicens:] In adductis autem theorematis aliud tempus post illud exprimitur. In quarto enim anno, quarta mensis noni, qui est Chasleu (voce Hebraica videlicet) Prophetæ quædam diuina visio oblata est. Occasionem narratio historiæ etiam atque etiam declarabit. Non enim aliter quidam, nisi hoc modo propositorum verborum sententiam concipient. Omnino enim quinam fuerint Sarasar, & Arseber rex, & comites eius, ante alia dicendum est. Præterea quid sanctificatio in quinto mense: item interrogationis modus, quonam respiciat, & quod sit interrogantium consilium.

XXXIV.

Zach. 1.

Βασιλεύοντος τοίνυν Ὠσηὲ τοῦ υἱοῦ Ἠλὰ τῆς δεκαφυλίας, τῆς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, καὶ πολὺ διαπρεπῶς ἔχοντος εἰς ἀπόστασιν. λελάτρευκε γὰρ εἰδώλοις

Regnante igitur Osee filio Ela super decem tribus in Samaria, insigni desertore (seruiuit enim idolis)

irascitur

irascitur Deus Israeli. Deinde Salmanasar Assyriorum rex prouinciam armis inuadit, Samariam occupat, Israelem migrare cogit, & quosdam de regione Chaldæorum vicissim incolas immittit, vt Persarum propria fieret: siquidem inde incolas deinceps haberet. Historiam habes libro quarto Regum in hæc verba. [In anno duodecimo Achaz regis Iuda regnauit Osee filius Ela in Samaria super Israel nouem annis. Et fecit malum in conspectu Domini. Veruntamen non sicut reges Israel, qui fuerunt ante eum. Sub eo ascendit Salmanasar rex Assyriorum, & factus est ei Osee seruus.] Et infrà: Et translatus est Israel in Assyrios vsque in diem hanc. Et adduxit rex Assyriorum de Babylone Echuta ab Aia, & ab Æmath, & Sepharuaim, & collocati sunt in vrbibus Samariæ pro filiis Israel, & possederunt Samariam.] Hi sunt igitur, qui Samaritarum sortem regionemue insederunt, & incoluerunt, ac liberos fortè genuerunt, & ad Iudæorum mores, seu ritus inclinarunt, leonum incursus formidantes, è quorum numero fuerunt Sarasar, & Arbeser, qui & rex nominatus est, quod dux eorum, ac princeps esset, qui in Samariam ex Persis habitatum commigrarunt. Et hæc quidem de viris. De sanctificatione vero, age nunc verisimilia dicamus.

4. Reg. 17

A προξωύεται Θεὸς ἐπὶ τ Ισραήλ. εἶτα κατεστράτευσε τ χώρας ὁ Σαλμανασὰρ βασιλεὺς Ἀσσυρίων, εἷλε τ Σαμάρειαν, κ ἀπῴκησε μὲν τὸν Ισραήλ, προσεισβιάσε δέ τινας τῶν ἐκ τ Χαλδαίων χώρας κατοικῆσαι τ γῆν, ἵνα δὴ γένοιτο Περσῶν, ὡς ἐκεῖθεν ἔχουσα λοιπὸν τοὺς οἰκήτορας. ἔχεις τὴν ἱστορίαν ἐν τῇ τετάρτῃ τ βασιλειῶν, γέγραπται γὰρ οὕτως. ἐν ἔτει δωδεκάτῳ Ἀχὰζ βασιλέως Ιούδα, ἐβασίλευσεν Ωσηὲ υἱὸς Ηλὰ ἐν Σαμαρείᾳ ἐπὶ B Ισραὴλ ἐννέα ἔτη. καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἐν ὀφθαλμοῖς κυρίου· πλὴν οὐχ ὡς οἱ βασιλεῖς Ισραήλ, οἳ ἦσαν ἔμπροσθεν αὐτοῦ, ἐπ᾽ αὐτὸν ἀνέβη Σαλμανασὰρ βασιλεὺς Ἀσσυρίων, καὶ ἐγενήθη αὐτῷ Ωσηὲ δοῦλος. κ μεθ᾽ ἕτερα πάλιν. κ ἀπῳκίσθη Ισραὴλ εἰς Ἀσσυρίους ἕως τ ἡμέρας ταύτης. κ ἤγαγε βασιλεὺς Ἀσσυρίων ἐκ Βαβυλῶνος τ ἐκ Χουθὰ ἀπὸ Αἰὰ, καὶ ἀπὸ Αἰμὰθ, καὶ Σεπφαρουαὶμ, κ κατῳκίσθησαν ἐν ταῖς πόλεσι Σαμαρείας, ἀντὶ τ υἱῶν Ισραήλ, κ ἐκληρονόμησαν τ C Σαμάρειαν. Οὗτοι δὴ οὖν, οἱ κλῆρον ἑλόντες τὴν Σαμάρειαν, κ κατῳκηκότες τ γῆν, κ τέκνων τάχα που γεγόνασι πατέρες, καὶ τοῖς Ιουδαίων ἔθεσι προσγενεύκασι, τὰς τ λεόντων ἐφόδους κατορρωδήσαντες, κ αὐτῶν γεγόνασι Σαρασὰρ, καὶ Ἀρβεσὴρ, ὃς κ ὠνόμασται βασιλεὺς, δηλονότι ὁ καθηγητὴς ὁ τ ἐν Σαμαρείᾳ κατοικισθέντων ἐκ τ Περσῶν. καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἀνδρῶν. περὶ δὲ γε τ ἁγιάσματος, φέρε δὴ πάλιν τὰ εἰκότα λέγωμεν.

Itaque antequam Iudæa à Nabuchodonosore subigeretur, B. Propheta Ioël quod futurum erat proclamauit. Quin etiam sacerdotes, & insuper subiectum ipsis populum, quasi mox Hierusalem sub pedibus hostium futura, ipso quoque diuino templo inflammato, ad luctum hortatus est. Sic autem ait. [Accingimini, & plangite sacerdotes, lamentamini qui ministratis altari, ingredimini, dormite in saccis ministrantes Deo, quia defecit de domo Dei vestri sacrificium, & libatio. Sanctificate ieiunium, prædicate curationem, congregate seniores, omnes habitantes terram in domum Dei vestri, & clamate ad dominum vehementer, heu mihi in diem.] Et hæc quidem Propheta. Quonam autem modo prædicta contigerint, iam docebo, verbis sacræ Scripturę recitatis. Sic enim extat in quarto Regum. [In mense quinto

Ioel. 1.

4. Reg. 25

D Οὐκοῦν πρὶν ἁλῶναι τὴν Ιουδαίαν παρὰ τῦ Ναβουχοδονόσορ, ὁ μακάριος Προφήτης Ιωὴλ ἀνακέκραγε τὸ συμβησόμενον. καὶ δὴ καὶ πενθεῖν τοῖς ἱερεῦσι παρεκελεύετο, καὶ προσέτι καὶ τοῖς ὑπὸ χεῖρα λαοῖς, καὶ ὅσον οὐδέπω τῆς μὲν Ιερουσαλὴμ ὑπὸ πόδας ἐσομένης ἐχθρῶν, κατεμπρησθησομένου δὲ, καὶ αὐτοῦ τῦ θείου ναοῦ. ἔφη δὲ οὕτως. περιζώσασθε, καὶ κόπτεσθε οἱ ἱερεῖς, θρηνεῖτε οἱ λειτουργοῦντες θυσια- E στηρίῳ, εἰσέλθετε, ὑπνώσατε ἐν σάκκοις λειτουργοῦντες Θεῷ, ὅτι ἀπέσχηκεν ἐξ οἴκου Θεοῦ ὑμῶν θυσία, καὶ σπονδή. ἁγιάσατε νηστείαν, κηρύξατε θεραπείαν, συναγάγετε πρεσβύτας, πάντας κατοικοῦντας γῆν εἰς οἶκον Θεοῦ ὑμῶν, καὶ κεκράξατε πρὸς κύριον ἐκτενῶς, οἴμοι εἰς ἡμέραν. καὶ ταῦτα μὲν ὁ Προφήτης. τίνα δὲ δὴ τρόπον διεπεραίνετο τὰ προηγγελμένα, σαφηνιῶ πάλιν, αὐτὸ παραθεὶς τὸ γράμμα τὸ ἱερόν. γέγραπται δὲ οὕτως ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν βασιλειῶν. ἐν τῷ μηνὶ τῷ πέμπτῳ,

τῇ ἑβδόμῃ τοῦ μηνὸς, ἐστὶ ἐνιαυτὸς ἐννεακαιδέκατος τοῦ Ναβουχοδονόσορ βασιλέως Βαβυλῶνος, ἦλθε Ναβουζαρδὰν ὁ ἀρχιμάγειρος, ἑστὼς ἐνώπιον βασιλέως Βαβυλῶνος εἰς Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐνέπρησε τὸν οἶκον κυρίου, καὶ τὸν οἶκον τοῦ βασιλέως, καὶ πάντας τοὺς οἴκους Ἱερουσαλήμ. εἶτα κεχειροτόνηκεν ἐπὶ τὸν περιλειφθέντα δῆμον ἐξ Ἰσραὴλ τὸν Γοδολίαν, ἐν μηνὶ τῷ ἑβδόμῳ, ὃν ὑπελθὼν ἐχρήσατο, καὶ ἀπέκτεινεν Ἰσμαὴλ υἱὸς Ναθανίου υἱοῦ Ἐλισάβα, ἐκ τοῦ σπέρματος τῶν βασιλέων. γέγραπται γὰρ ὧδε. οὐκοῦν ἐπειδήπερ συμβέβηκεν ἐν τῷ πέμπτῳ μηνὶ, καὶ ἐν ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ ἁλῶναι μὲν τὰ Ἱεροσόλυμα, κατεμπρησθῆναι δὲ τὸν ναὸν, προσαποθανεῖν δὲ καὶ τὸν Γοδολίαν ἐν τῷ ἑβδόμῳ μηνὶ, τάχα που πρὸς ἀνάμνησιν τῆς τοῦ Προφήτου φωνῆς οἱ καταλοιποι τῶν Ἰουδαίων ἐνηνεγμένοι, * τετυπώκασιν ἐξ ἁπάσης τῆς περιοικίδος ἐν μηνὶ τῷ πέμπτῳ ἐν τῇ ἑβδόμῃ τοῦ μηνὸς ἀναβαίνειν ἅπαντας εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ ἁγιάσαι μὲν νηστείαν, κομμὸν δὲ τίθεσθαι καθάπερ ἐπὶ νεκρῷ καὶ ἐπιμύζειν κειμένῳ τρόπον τινὰ τῷ ναῷ, τῇ τε πόλει κατεμπρησθείσῃ τὸ ἐκ τῆς ὑστεροβουλίας δάκρυον ἐπιχεῖν. ᾤοντο δὲ, ὅτι λατρείας αὐτοῖς τῆς ἀρεσκούσης Θεῷ τρόπος ἐστὶ πάνσοφος ἐξηύρηται. ἀλλ᾽ ἐπορεύετο μὲν ἔτι Ἰσραὴλ ὑπὸ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας κείμενον ζυγὸν, οὐδεμιᾶς δὲ φροντίδος τοῦ θείου τετυχηκότος ναοῦ. ἐπειδὴ δὲ ἐπανῆλθον, τῶν Περσῶν ἀφέντες καὶ Μήδων, καὶ κατῳκήκασι τὴν ἁγίαν πόλιν, καὶ εἶτα τὸν θεῖον ἀνεδείμαντο νεὼν, ἐδόκει πως τὸ ἔθος αὐτοῖς οὐκ ἐν καιρῷ, καὶ λόγῳ πράττεσθαι λοιπόν. ἔδει γὰρ μᾶλλον ὡς ἀπό γε τῶν λελυπηκότων μεταχωρῆσαι πρὸς εὐθυμίαν, καὶ πληροῦν ἑορτὰς, καὶ χαριστηρίους ἀναπλέκειν ᾠδὰς τῷ κεκληκότι πρὸς ἐλευθερίαν αὐτούς. ἐνδοιάζοντες δὴ οὕτως οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος, Σαρασάρ τε, καὶ Ἀρσεβὲρ, πέμπουσί τινας ἐρησομένους τοὺς ἱερεῖς, καὶ τοὺς Προφήτας· εἰσελήλυθεν ὧδε τὸ ἁγίασμα ἐν τῷ μηνὶ τῷ πέμπτῳ, καθότι ἐποίησαν ἤδη ἱκανὰ ἔτη, τουτέστιν, εἰ συνδεδραμήκασιν οἱ πενθεῖν εἰωθότες ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, καὶ εἰ προσεδέξαντο τὴν συνήθειαν αὐτοὶ, τὴν ὡς ἐν τρόπῳ λελυπημένου ἁγιάσματος, καίτοι καὶ ἐγηγερμένου τοῦ θείου ναοῦ, καὶ λελυμένης τῆς αἰχμαλωσίας. ἡγίασαν γὰρ, ὡς ἔφην, νηστείαν καθὰ δεδράκασιν ἐκ πολλῶν ἐτῶν. αἰχμαλώτου γὰρ ὄντος τοῦ Ἰσραὴλ, διατετελέκασι καὶ αὐτοὶ τὸν τοῦ πένθους τηροῦντες καιρὸν, καὶ ἁγιάζοντες τὴν νηστείαν, καθάπερ ἤδη προεῖπον. οὐκοῦν ἐνδοιαζόντων ἡ ἐρώτησις, πότερον χρὴ πληροῦν ἔτι τὸ ἁγίασμα, καὶ πένθος, καὶ μετά γε τὴν ἔγερσιν τοῦ ναοῦ·

septima mensis, anno 19. regis Nabuchodonosor venit Nabuzardan princeps coquorū, stans corā rege Babylonis, Hierosolymam, & succēdit domū Domini, & domum regis, & omnes domus Heirusalem.] Deinde reliquiis populi Israelis Godoliam præposuit mense septimo, quem insidiis aggressus cepit, & obtruncauit Ismaël filius Nathaniæ, filii Elisaba, semine regio oriundus. In hanc enim sententiam scriptum legimus. Itaque postquam contigit in mense quinto die septima Hierosolymam capi, templum succendi, & insuper occidi Godoliam mense septimo, qui remanserant Iudæi, fortassis in memoriam dictorum à Propheta Hieremia regressi, statuerunt, vt ex omnibus locis finitimis quinta mensis die septimo omnes Hierosolymam ascenderent, & ieiunium sanctificarent, & planctum susciperent, quasi super mortuo, & quodammodo super cadauer templi eiularent, & super vrbe cremata ex posterioribus consiliis profectas lacrymas effunderent. Existimabant autem se modum hunc Dei colendi ipsi gratum sapientissimè inuenisse. Porrò degebat adhuc Israel sub iugo impositæ seruitutis, nec de diuino templo quisquam erat sollicitus. Ast vbi ex Persis & Medis reuerterunt, & sanctam ciuitatem de integro habitarunt, & diuinum templum repararunt, visum est, quod solebat, non iam in tempore, nec cum ratione fieri. Magis enim tanquam à præteritis ad hilaritatem transire, & celebrare dies festos, & hymnis libertatis auctori gratias agere conueniebat. Dubitantes igitur de quibus sermo est, Sarazar, & Arseber, mittunt quosdam interrogatum Sacerdotes, & Prophetas: [Ingressa est huc sanctificatio in mense quinto, sicut fecerunt iam annis multis,] hoc est, num, qui Hierosolymis habitant, cum ipsis lugeant, consuetudinémque in forma sanctificationis vsitatam recipiant, etiam excitato templo, & soluta captiuitate. Sanctificabant enim ieiunium, vt dixi, sicut fecerant inde ab annis multis. Captiuo enim Israele tempus luctus & ipsi constanter seruabant, ieiunium sanctificantes, vt iam prius diximus. Est ergo dubitantium interrogatio, vtrum adhuc præstanda sit sanctificatio, & luctus, quamuis templo reædificato:

aut certè abstinendum imposterum, causa luctus remota scilicet.

A ἤγουν ἀποσχέσθαι λοιπὸν τῆς τοῦ πένθους αἰτίας ἐκποδὼν οἰχομένης.

Et factus est sermo Domini virtutum ad me, dicens: Dic omni populo terræ, & ad sacerdotes, dicēs: Si ieiunaueritis, aut planxeritis in quintis, aut in septimis, & ecce septuaginta anni, nunquid ieiuniū ieiunastis mihi? & si comederitis, aut biberitis, nonne vos comeditis, & vos bibitis? nonne ista verba sunt, quæ locutus est Dominus in manibus Prophetarum, qui ante fuerunt? quādo erat Hierusalem habitata, & abundans, & ciuitates eius in circuitu, & montana, & campestris habitata est.

Καὶ ἐγένετο λόγος κυρίου τῶν δυνάμεων πρὸς ἐμὲ, λέγων· Εἰπὸν πρὸς ἅπαντα λαὸν τῆς γῆς, καὶ πρὸς τοὺς ἱερεῖς, λέγων. ἐὰν νηστεύσητε, καὶ κόψησθε ἐν ταῖς πέμπταις, ἢ ἐν ταῖς ἑβδόμαις, καὶ ἰδοὺ, ἑβδομήκοντα ἔτη, μὴ νηστείαν νενηστεύκατέ μοι; καὶ ἐὰν φάγητε, ἢ πίητε, οὐχ ὑμεῖς ἐσθίετε, καὶ ὑμεῖς πίνετε; B οὐχ οὗτοι οἱ λόγοι, οὓς ἐλάλησε κύριος ἐν χερσὶ τῶν προφητῶν τῶν ἔμπροσθεν; ὅτε ἦν Ἱερουσαλὴμ κατοικουμένη, καὶ εὐθηνοῦσα, καὶ αἱ πόλεις κυκλόθεν αὐτῆς, καὶ ἡ ὀρεινὴ, καὶ ἡ πεδινὴ κατῳκεῖτο.

¶ xxxv. Quærebant quidam, vt iam docui, de ea quæ vocatur sanctificatio, à sacerdotibus, & Prophetis, qui, vt credibile fit, cum preces obtulissent, & quid talia cupidè sciscitantibus liquidò responderent, apud se diligenter cogitassent, secutum est verbum à Deo, breue, ac minimè longum, nihilque continens inuolutum: sed vt ita dicamus, nudum, & in quo facilè vtilitatem deprehendas. Quid enim magnum est, inquit, etiamsi ieiunastis fortè quintis, & septimis, aut quod virtutis officium super lignis, & lapidibus exustis vlulare? Quonam autem modo Deus factis vestris delectetur, quando nihil conducibile cum feceritis, optima quæque legitime fecisse statuitis? Nam si huiusmodi ieiunium requiro, & fœminis dignum institutum laudabile est, quid est, quod per septuaginta annos non ieiunastis? Etenim apud Babylonios degentes, publicè non ieiunabant, neque illos quippiam aliud ex lege Mosis studiosè exequentes vidisses. Deinde misertus sum, inquit, & de manu dominantium vos eripui, & comeditis ac bibitis, non mihi potius, quam vobis gratificantes. Quare frustra, & inutiliter ieiunantis, etiam lachrymæ inanes sunt, & sudor mercede caret. Nonne isti sermones sunt prophetarum priorum, quando habitabatur Hierusalem, & abundabat, & circumfluebant bonis, & de suis vrbibus cum montanis, tum campestribus adhuc saluis, & incolumibus lætabatur? Ait enim Propheta Ioël, lamentandum senioribus, sacerdotibus, & populo, & præterea sanctificandum ieiunium.

Ioel 1.

Ἠρώτων τινες, ὡς ἤδη προέφην, περὶ τοῦ ἐπικλὴν ἁγιάσματος τούς τε ἱερέας, καὶ τοὺς Προφήτας κατὰ τὸ εἰκὸς προσαγηοχότων τὰς λιτὰς, καὶ ὅτι προσήκοι τοῖς τὰ τοιάδε φιλοπευστεῖν ἠρημένοις ἀποκρίνεσθαι σαφῶς διεσπουδακότων, εἶτά τις ὁ λόγος C ὁ παρὰ Θεοῦ, βραχύς τε, καὶ οὐ μακρὸς, καὶ οὐδὲν ἔχων τὸ περισκεπές· ἀλλ' ἵν' οὕτως εἴπωμεν, γυμνὸς, καὶ ἀναπάλλακτος τοῦ συμφέροντος γνῶσιν. τί γὰρ δὴ τὸ χρῆμά φησιν, εἰ καὶ νενηστεύκατε τυχὸν ἐν ταῖς πέμπταις, καὶ ἐν ταῖς ἑβδόμαις; ἢ ποία τις ὅλως κατόρθωσις ἀρετῆς, τὸ ἐπολολύζειν ἀμαθῶς ξύλοις τε, καὶ λίθοις ἐμπεπρησμένοις; τίνα δὲ τρόπον τοῖς παρ' ὑμῶν δρωμένοις ἐφήδοιτ' ἂν ὁ θεὸς, ὅτε τῶν ἀναγκαίων εἰς ὄνησιν πεπραχότες οὐδὲν, D οἴεσθε κατὰ σφᾶς τὰ πάντα ἄριστα κατορθοῦν; εἰ γὰρ τῆς τοιαύτης δεδέημαι νηστείας, καὶ ἐπαινεῖν ἄξιον νομικὸν γυναικοπρεπῆ, διὰ ποίαν αἰτίαν ἑβδομηκοστὸν ἔτος διατετελέκατε, φησὶν, οὐ νενηστευκότες; διατρίβοντες γὰρ ἔτι παρὰ τοῖς Βαβυλωνίοις, οὐ νηστείας τετελέκασι δημοτελῆ, ἀλλ' οὐδέτερόν τι κατὰ τὸν νόμον τὸν Μωσέως ἀποπεραίνειν ἐσπουδακότες ἁλοῖεν ἄν. εἶτα πῶς ἠλέησα, φησὶ, καὶ τῆς τῶν κρατούντων χειρὸς ἐξειλόμην. καὶ * πιεῖν, οὐκ ἐμοὶ μᾶλλον ἢ ἑαυτοῖς χαρίζεσθε τὸ χρῆμα, οὐκοῦν τοῦ νηστεύοντος E εἰκῆ, καὶ ἐπ' οὐδενὶ τῶν χρησίμων, καὶ τὸ δάκρυον ἀνωφελὲς, καὶ ἄμισθος ὁ ἱδρώς. οὐχ οὗτοι οἱ λόγοι εἰσὶ τῶν προφητῶν τῶν ἔμπροσθεν, ὅτε ἦν Ἱερουσαλὴμ κατοικουμένη, καὶ εὐθυνοῦσα, * περιεχεομένη τε τοῖς ἀγαθοῖς, καὶ ἀπημάντοις ἔτι ταῖς ἰδίαις ἐπαυχοῦσα πόλεσι, ταῖς τε ἐν τῇ ὀρεινῇ, καὶ τῇ πεδινῇ. ἔφη μὲν γὰρ ὁ Προφήτης Ἰωὴλ, ὅτι δεῖ πρεσβυτέρους θρηνεῖν, ἱερέας τε καὶ λαοὺς, καὶ πρός γε δὴ τούτοις καὶ ἁγιάσαι νηστείαν.

Desunt quædam verba: sensus tamen est planus.

ἴσ. περιχεομένη

καὶ ὁ τῆς παραινέσεως σκοπὸς ἐκάλει πρὸς μετάνοιαν. οὐ γὰρ περιμένειν ἤθελε τὴν συμβεβηκότων τὴν πεῖραν, ἵνα καὶ ἐμπρησθέντα καταθρηνῶσι τὸν ναόν, ἀλλ' ἵνα πρὸ πείρας, ὡς ἔφην, κομμοῖς τε, καὶ θρήνοις ἐκμειλισσόμενοι τὸν Θεόν, ἔξω γένησθε τῶν κακῶν. οὐκοῦν οὐχ οὗτοί εἰσιν οἱ λόγοι τῶν προφητῶν τῶν ἔμπροσθεν; οὓς ἠγνοηκότες ὑμεῖς εἰκῆ κατοιμώζετε, καὶ λίθοις κειμένοις τὸ ἐξ ἀμαθίας δάκρυον ἐπιστάζεσθε. καίτοι δέον ἐπανορθοῦν τῆς ἑαυτῶν πολιτείας τὴν ὁδόν, καὶ τὴν εὐκλεᾶ, καὶ ἀμώμητον ἰέναι τρίβον, κατορθοῦν εὖ μάλα δὲ ἐγνωκότας τὸ τῷ νομοθέτῃ δοκοῦν.

A Hortationis scopus erat vocare ad pœnitentiam. Non enim exspectare eos volebat, dum ipsa malorum experientia docerentur, vt ita templum crematum deflearis, inquit: sed vt ante experientiam, vt dixi, eiulatibus, lamētisque Deum mitigātes, mala euadatis. Quamobrem, nonne isti sūt sermones, inquit, Prophetarum priorum? quorum ignari vos, frustra eiulatis, & lapides humi iacentes non sine stultitia lachrymis perB funditis. Atqui oportebat mores suos corrigere, & laudabili semita citra cuiusquam reprehensionem ambulare, voluntati legislatoris probè, & omnibus numeris parere cupientes.

Καὶ ἐγένετο λόγος κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν, λέγων· τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ. κρίμα δίκαιον κρίνετε, καὶ ἔλεος, καὶ οἰκτιρμὸν ποιεῖτε ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ χήραν, καὶ ὀρφανόν, καὶ προσήλυτον, καὶ πένητα μὴ καταδυναστεύετε, καὶ κακίαν ἕκαστος τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ μὴ μνησικακείτω ἐν ταῖς καρδίαις C ὑμῶν.

Et factus est sermo Domini ad Zachariam, dicens: Hæc dicit Dominus omnipotens. Iudicium iustum iudicate, & misericordiam, & miserationem facite vnusquisque erga fratrem suum, & viduam, & pupillum, & aduenam, & pauperem ne opprimatis, & malitiæ vnusquisque fratris sui ne memineritis in cordibus vestris.

Καταχλευάσας τὸ πένθος, ὡς ἄχρηστον, καὶ ἀνωφελές, καὶ τὸν εἰκαῖον αὐτῶν ἱδρῶτα διαχλευάσας, ἀποκομίζει πρὸς τὸ ὅτι μάλιστα τελοῦν εἰς ὄνησιν, καὶ τῆς ἀρεσκούσης αὐτῷ πολιτείας σαφῆ τε καὶ ἐναργῆ καταστήσας τὴν ὁδόν, καταλευκαίνει γε ὥσπερ αὐτοῦ τε τοῦ νόμου, καὶ τῶν προφητῶν τὸν νοῦν. ἐφήδεται γὰρ ὁ νομοθέτης ὀρθῷ τε, καὶ ἀμωμήτῳ κρίματι. ἐκτετίμηται δὲ καὶ λίαν ἐσπουδασμένως D ἔλεόν τε, καὶ φιλαλληλίαν, καὶ ἐπαινεῖν ἀξιοῖ τὴν εἰς ὀρφανοὺς ἀγάπησιν, καὶ φειδὼ τὴν ἐπὶ γυναίοις χηρείᾳ κατηχθισμένοις. ἀποσείεταί γε μὴν ὡς βέβηλον τὴν πλεονεξίαν, καὶ ἥπερ ἂν γένηται κατὰ τῶν ἀσθενεστέρων συντριβή. βούλεται δὲ εἶναι τοὺς ταῦτα φρονεῖν ᾑρημένους χρηστούς, καὶ ἀμνησικάκους. ἔφη δέ που καὶ αὐτὸς ὁ Χριστός, ἄφετε, καὶ ἀφεθήσεται ὑμῖν. καὶ μὴν καὶ προσευχομένους ἐδίδαξε λέγειν· ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν. ἀνίησι μὲν γὰρ E ἐγκλήματα τοῖς ἀνιεῖσιν ἑτέροις ὁ φιλοικτίρμων Θεός, ὁδοὶ δὲ μνησικάκων εἰς θάνατον κατὰ τὸ ἐν βίβλῳ παροιμιῶν γεγραμμένον.

XXXVI. Reiecto luctu vt infructuoso, & inutili, & inani eorum labore irriso, ad summam eos vtilitatem deducit, & vitæ sibi acceptæ via perspicuè, manifestéque munita, tam legis ipsius, quam Prophetarum sensum quadantenus declarat, lætatur enim legislator recto, & inculpabili iudicio, misericordiam verò, & mutuū gratificandi inseruiendique studium inprimis honorat, & dilectionem in orphanos, lenitatémque erga mulieres viduitatis onus sustinentes laudandam censet. Auaritiam autem, & infirmiorum oppressionem vt profanam repellit. Vult autem sic affectos, esse benignos, & iniuriarum immemores. Ait porro & Christus alicubi, [Dimittite, & dimittetur vobis.] Quin & orantes dicere docuit, [Dimitte nobis debita nostra; sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.] Dimittit enim peccata dimittentibus aliis misericors Deus. [Væ autem eorum qui iniuriarum meminerunt, ad mortem tendunt,] vt in libro Prouerbiorum est legere.

Luc. 6.

Matt. 6.

Καὶ ἠπείθησαν τοῦ προσέχειν, καὶ ἔδωκαν νῶτον παραφρονοῦντα, καὶ τὰ ὦτα αὐτῶν ἐβάρυναν τοῦ μὴ ἀκούειν, καὶ τὴν καρδίαν ἔταξαν ἀπειθῆ τοῦ μὴ ἀκοῦσαι τοῦ νόμου μου, καὶ ἐπὶ τοὺς λόγους, οὓς ἐξαπέσταλκα

Et non paruerunt vt attenderent, & dederunt dorsum contemnens, & aures suas aggrauarunt ne audirent, & cor suum posuerunt inobediens, ne audirent legem meam, & sermones quos misit

Dominus omnipotens in spiritu suo, in manibus Prophetarum priorum. Et facta est ira magna à Domino omnipotente. Et erit sicut dixit. Et non audierunt eum: sic clamabunt, & non exaudiam eos, dicit Dominus omnipotens. Et eiiciam eos ad omnes gentes quas non cognouerunt, & terra desolabitur post eos à perambulante, & reuertente. Et posuerunt terram electam in desolationem.

XXXVII. Testificatur, eos non destitisse contra se irritare vniuersorum iudicem. Nam cum liceret sanctorum Prophetarum sermonibus obtemperare, & iussa legislatoris generosè complecti, ipsi vitam laude dignam, legibúsque per omnia consonam, & iter virtutis rectum velis remisque fugientes, præfracti fuerunt, & verba quibus erudiebantur flocci pendentes, corde inflexibili, ac pœne ferreo fuerunt. Neutiquam enim desierunt Dei verbum conuitiis proscindere, & illud apportantes, Prophetarúmque officio fungentes, acerbè, & impiè obiurgare, quamuis in Spiritu sancto loquerentur. Eo autem iam feritatis, & delirationis, omnem admonitionem repudiantis processerant, vt pœnitere nollent, donec prænunciata mala sentirent: & ita in supplicia à Deo irato illis iniuncta inciderunt. Iam cum Deus hîc dicit, [Eiiciam eos ad omnes gentes, & desolabitur terra à perambulante, & reuertente,] ceu prophetica prædictione prolata hæc intelligamus. Eiecti sunt enim ad Persas & Medos, & iam experti sunt captiuitatem, & desolata terra, & regio optima omnium *posita*, vt contextus habet, [in desolationem,] perambulantes, seu reuertentes nullos habens. Alios enim bellum consumpserat; alii cum seruitutis iugo in captiuitatem abierant. Quocirca & hæc, vt alia, prædictorum loco accipiemus. Verbis autem diuinis non obedire detrimentosum, imo perniciosum esse, etiam ex casibus antiquorum videre licet: nec multis ad id probandum opus est, cum res cuilibet manifesta sit, qui semel promptæ obedientiæ bona cognouerit.

κύριος παντοκράτωρ ἐν πνεύματι αὐτοῦ, ἐν χερσὶ τῶν προφητῶν τῶν ἔμπροσθεν. καὶ ἐγένετο ὀργὴ μεγάλη παρὰ κυρίου παντοκράτορος. Καὶ ἔσται, ὃν τρόπον εἶπε. Καὶ οὐκ εἰσήκουσαν αὐτοῦ. οὕτως κεκράξονται, καὶ οὐ μὴ εἰσακούσω αὐτῶν, λέγει κύριος παντοκράτωρ, καὶ ἐκβαλῶ αὐτοὺς εἰς πάντα τὰ ἔθνη, ἃ οὐκ ἔγνωσαν, καὶ ἡ γῆ ἀφανισθήσεται κατόπισθεν αὐτῶν ἐκ διοδευόντων, καὶ ἐξαναστρεφόντων. Καὶ ἔταξαν γῆν ἐκλεκτὴν εἰς ἀφανισμόν.

Πεπληροφόρηκε διὰ τούτων, ὅτι παραθήγοντες οὐ διαλελοίπασι κατὰ σφῶν τὸν τῶν ὅλων κριτήν. ἐξὸν γὰρ αὐτοὺς τοῖς τῶν ἁγίων Προφητῶν καταπείθεσθαι λόγοις, καὶ τὸ ἀντιφέρεσθαι γενναίως τοῖς τοῦ νομοθέτου θελήμασι, ῥίπτοντας ὡς ἀπωτάτω τὴν εὐχερῆ, καὶ ἐννομωτάτην ἀθλεῖσθαι ζωήν, καὶ τὸν ἀμώμητον ἰέναι τρίβον, σκληροὶ γεγόνασι, καὶ ἐν οὐδενὶ τεθείκασι λόγῳ τὴν παιδευτικήν, ἀκαμπῆ τε, καὶ ἄτεγκτον ἐσχήκασι τὴν καρδίαν. κατέληξαν γὰρ οὐδαμῶς τοῖς θείοις ἐκτόπως ὑβρίζοντες λόγοις, καὶ τοῖς τούτων διακομισταῖς, οἳ τὸ τῆς προφητείας ἐχείριζον χρῆμα, δεινῶς τε, καὶ ἀνοσίως ἐπιπλήττοντες, καίτοι λαλοῦντας ἐν ἁγίῳ πνεύματι. εἰς τοῦτο δὲ ἤδη κατώλισθον ἀγελότητος, καὶ ἀνουθετήτου ληρείας, ὡς μὴ ἐθέλειν μετανοεῖν ἄχρις ἂν αὐτοῖς εἰς πεῖραν ἐξέβη τὰ προηγγελμένα, καὶ ὑποπεπτώκασι τοῖς ἐκ θείας ὀργῆς ἐπενηνεγμένοις. εἰ δὲ δὴ λέγει Θεὸς ἐν τούτοις, ὅτι ἐκβαλῶ αὐτοὺς εἰς πάντα τὰ ἔθνη, ἀφανισθήσεται δὲ καὶ ἡ γῆ ἐκ διοδευόντων, καὶ ἀναστρεφόντων, ὡς ἐν προαγορεύσει προφητικῇ τὰ τοιάδε πάλιν εἰρῆσθαι νοήσομεν. ἐκβέβληνται μὲν γὰρ εἰς Πέρσας, καὶ Μήδους, καὶ ἤδη πεπείρανται τῆς αἰχμαλωσίας, ἠρήμωται δὲ καὶ ἡ γῆ, καὶ ἡ πασῶν ἀρίστη χώρα τέτακται, καθά φησιν ὁ λόγος, εἰς ἀφανισμόν, οὐκ ἔχουσα διοδεύοντας, ἤγουν ἀναστρεφομένους. οἱ μὲν γὰρ δεδαπάνηνται τῷ πολέμῳ· οἱ δὲ τῷ τῆς δουλείας κατηχθισμένοι ζυγῷ, δεδραμήκασιν εἰς αἰχμαλωσίαν. οὐκοῦν ὡς ἐν προαγορεύσει καὶ τάδε τοῖς ἄλλοις συνεφρᾶσθαι νοήσομεν. ὅτι δὲ τὸ τοῖς θείοις λόγοις ἀπειθεῖν ἐπιζήμιον, μᾶλλον δὲ καὶ ὀλέθρου πρόξενον, καὶ ἐξ αὐτῶν αὐτὶς ἴδοι τῶν τοῖς ἀρχαίοις συμβεβηκότων· καὶ οὐ μακρῶν ἄν τις δέοιτο λόγων πρὸς ἀπόδειξιν, ἀλλ' ἔστι τὸ χρῆμα παντί τῳ σαφές, τῷ γε εἰδότι ἅπαξ τὰ ἐκ τῆς εὐπειθείας ἀγαθά.

A

ΚΕΦΑΛ. η.

Καὶ ἐγένετο λόγος κυρίου παντοκράτορος πρός με, λέγων· Τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ· ἐζήλωσα τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ τὴν Σιὼν ζῆλον μέγαν, καὶ θυμῷ μεγάλῳ ἐζήλωσα αὐτήν.

ΤΟ ἀπειθὲς, καὶ δυσήνιον τῶν ἀρχαιοτέρων, καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν σφισι συμβεβηκότων ἀποχρώντως διαβεβληκὼς, καὶ ὅτι γένοιτο πάντων αὐτοῖς τῶν κακῶν πρόξενον ἀποφήνας, μεταβιβάζει τὸν λόγον ἐπὶ τὰ ἐξ ἡμερότητος ἀγαθὰ, καὶ πειρᾶται λοιπὸν τοὺς τῆς εὐημερίας αὐτοῖς ἐπαγγέλλεσθαι καιροὺς, καὶ τοῖς κατ' εὐχὴν ἀγαθοῖς καταπιαίνειν πλουσίως, ὡς ἤδη μὲν δίκας ἐκτετικότας, ὧν ἀνοσίως πεπαρῳνήκασιν, ἐκνενιμμένους δὲ ὥσπερ τῆς ἀρχαίας φαυλότητος τὰ ἐγκλήματα διά τοι τοῦ κεκολάσθαι παρ' ἐχθροῖς, καὶ τὸν τῆς δουλείας ἀνατλῆναι ζυγόν. καταχέκραγε δὲ ὥσπερ τῆς τῶν Βαβυλωνίων ὠμότητος, οἳ πέρα παντὸς ἰόντες θράσους, δεδράκασιν εἰς αὐτοὺς, ἃ μηδὲ αὐτὸς ὁ θεῖος ἤθελε θυμός· ἔφη γὰρ ἐναργῶς, ὅτι ἐγὼ μὲν ὠργίσθην ὀλίγα, αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακά, ἐζήλωκα δὲ οὖν τὴν Ἱερουσαλὴμ· τουτέστι, τὸν ὑπὲρ αὐτῆς εἰσδέδεγμαι ζῆλον, καὶ θυμῷ μεγάλῳ ἐζήλωσα αὐτήν, ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι. συμβήσεται τοῖς Βαβυλωνίοις ἐξ ἀντιστρόφου παθεῖν ὧν δεδράκασιν ἀπηνέστερα, καὶ τοῖς οὕτω πεπορθηκόσιν ἐποίσω τὰ ἐξ ὀργῆς.

Τοῦτο πεπλήρωκεν ὁ Χριστός. λελυπημένος γὰρ ἐφ' ἡμῖν τοῖς ἀθλίως ἀπολωλόσι, καὶ οἷον ζηλώσας τὴν Ἐκκλησίαν, τῶν αὐτῶν μὲν τῶν δαιμονίων τὰ στίφη, τὸν δέ γε τῆς ἐκείνων ἀπονοίας ἐπιστάτην τῆς καθ' ἡμᾶς ἐκβέβληκε τυραννίδος, ἐλευθέραν τῆς ἐκείνου σκαιότητος ἀποφήνας λοιπὸν τῶν προσκυνούντων αὐτῷ τὴν ὁμήγυριν.

Τάδε λέγει κύριος. ἐπιστρέψω ἐπὶ Σιὼν, καὶ κατασκηνώσω ἐν μέσῳ Ἱερουσαλήμ· καὶ κληθήσεται Ἱερουσαλὴμ πόλις ἀληθινὴ, καὶ τὸ ὄρος κυρίου παντοκράτορος ὄρος ἅγιον.

Πληροῖ μὲν τὰ πάντα Θεὸς, καὶ τῆς ἀπορρήτου φύσεως αὐτοῦ τὰ πάντα μεστά. πλὴν ἀποφοιτᾷν ἔσθ' ὅτε λέγεται τῶν ἡμαρτηκότων, οὐ τῇ κατὰ τόπον διαστάσει χωριζόμενος, εὔηθες γὰρ τὸ οὕτω νοεῖν, ἀλλὰ τῷ μηκέτι θέλειν προσοικειοῦσθαι, καὶ φείδεσθαι, καὶ ἀγάπης ἀξιοῦν. τοιοῦτον δὲ εἶναί φαμεν καὶ τὸν τῆς ὀργῆς

B

C

D

E

CAPVT VIII.

Et factum est verbum Domini omnipotentis ad me, dicens: Hæc dicit Dominus omnipotens. Zelaui Hierusalem, & Sion Zelo magno, & ira magna Zelaui eam.

POSTQVAM inobedientiam, & contumaciam antiquorum, & mala inde profecta satis est insectatus, omniúmque miseriarum ipsis causam esse ostendit, orationem ad bona placabilitatis transfert, & studet deinceps fœlicia tempora illis promittere, optatorúmque bonorum copia eos impinguare, vt qui iam pœnas impiorum facinorum dederint, pérque hostiles clades, & toleratum seruitutis iugum veteris nequitiæ scelera quasi eluerint. Exclamat autem aliquo modo contra crudelitatem Babyloniorum, qui omnis audaciæ fines egressi, designauerint in eos, quæ neque ipse Deus iratus voluerit. Dixit enim supra apertè, [Ego quidem iratus sum parum, ipsi autem superimpositi sunt in mala: zelaui igitur Hierusalem,] hoc est, super ipsa suscepi zelum, & indignatione magna zelaui ipsam. Ac si dicat. Continget Babylonus vicissim pati, & quidem immaniora quam perpetrarunt, & vastatoribus tantis iratus malum dabo.

XXXIX.

Zach. 1.

Hoc impleuit Christus. Dolens enim super nobis misere perditis, & velut zelatus Ecclesiam, ipsorum dæmonum turmas, eorúmque dementiæ præsidem ab imperio in nos depulit, cum ipsum adorantium multitudinem de cætero ab eius immanitate asseruit.

Hæc dicit Dominus. Reuertar ad Sion, & habitabo in medio Hierusalem, & vocabitur Hierusalem ciuitas vera, & mons Domini omnipotentis mons sanctus.

Implet omnia Deus, & natura eius ineffabili referta sunt omnia. Veruntamen nonnunquam discedere dicitur à peccatoribus, non loci interuallis ab iis separatus, quod putare stultum esset: sed in eo quod esse cum illis, veniáque, & amore dignari eos recusat. Talem quoque ipsam iræ rationē esse dicimus.

XXXX.

Conuersus est igitur ad falsos deos colendos Israel, & fornicata est Hierusalem. Recessit autem quodammodo vniuersorum Deus, & quæ auersionē eius sequuntur, subiecit eā malis. Quoniam verò inposterum miseretur, reuertar, inquit, hoc est, quiescā ab ira, inspectione eam dignabor, & domum meam rursus faciam. Quemadmodum autē eo auerso mons sanctus, hoc est, templum Hierosolymis non amplius venerandum videbatur iis, qui illud incensum intuebantur; ita denuo eodem excitato, & in ipso habitare instituente Deo, veneratio eiusdem renouata est. Vera autem ciuitas vocabitur Hierusalem, non iam, vt olim, diis manu fabricatis, & simulacris Deum mentientibus cultum diuinum tribuēs: sed vnum, & natura, & verum Deū omni genere bonitatis colens, vt in futurum legibus conuenienter viuere velit, & ad omnia facilè obediens.

Accommodabis porrò non ineptè huiusmodi voces ei, qui propter nos vt vnus ex nobis factus est, Dei filius. Qui cùm in forma patris esset, & æqualis ei per omnia, [Seipsum exinaniuit, forma serui accepta, & factus est homo, & egenus propter nos, vt nos illius inopia diuites essemus.] Ergo qui olim propter transgressionem in Adam, [Et quia incumbit cogitatio hominis ad mala ab adolescentia sua,] iustè auersus est, ad nos denuo, vt ex naturali mansuetudine reuersus est, & Ecclesiam habitauit, ciuitatémque, & habitaculum sanctum sanctificatos effecit. Ait enim alicubi de electa, Ecclesia vtique, [Hic habitabo quoniam elegi eam.] Psallit & B. Dauid, [Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei.] Hanc nobis item Propheta Esaias indicauit. [Erit in nouissimis diebus manifestus mons Domini, & domus Dei in summitate montium, & eleuabitur super colles, & venient ad eum omnes gentes.] Conspicua est enim Ecclesia Christi, & velut in monte posita patet omnibus. Vocata est deinde etiam *vera*, neutiquam typis & vmbris seruiens: sed veritatem complexa potius, quæ est Christus, & adorationem in spiritu ac veritate vsurpans.

Philip. 2. 2.Cor. 8. Gen. 8. Psal. 131. Psal. 86. Esa. 2. Ioan. 4.

Hæc dicit Dominus omnipotens. Adhuc sedebunt seniores, & anus in plateis Hierusalē, vnusquisque virgā siue scipionē suū habēs in manu sua, præ multi-

In Zachariam Comment.

A τρόπον. ἐκ τούτου ἐτράπετο μὲν εἰς ψευδολατρείας ὁ Ἰσραήλ, καὶ ἐκπεπόρνευκεν ἡ Ἱερουσαλήμ. ἀπεφοίτησε δὲ ὥσπερ ὁ τῶν ὅλων Θεός, καὶ τοῖς ἐξ ἀποστροφῆς ὑπετέθηκε κακοῖς. ἐπειδὴ δὲ κατοικτείρει λοιπόν, τὸ ἐπιστρέψω φησί, τουτέστιν, ἀποπεπαύσομαι τῆς ὀργῆς, ἐπισκοπῆς ἀξίαν ἀποφανῶ, καὶ οἶκον ἐμὸν ποιήσομαι πάλιν. ὥσπερ δὲ ἀποστραφέντος αὐτοῦ τὸ ὄρος τὸ ἅγιον, τουτέστιν, ὁ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις νεὼς οὐκέτι σεπτός τις εἶναι ἐδόκει παρά γε τοῖς B ὁρῶσιν ἐμπεπρησμένον· οὕτω δὴ πάλιν ἐγηγερμένου, καὶ ἐν αὐτῷ κατοικεῖν ἑλομένου Θεοῦ, τὸ ἐπ' αὐτῷ πάλιν ἀνανεωθήσεται σέβας, ἀληθινὴ δὲ πόλις κληθήσεται ἡ Ἱερουσαλήμ, οὐκέτι καθὰ καὶ πάλαι τοῖς χειροκμήτοις θεοῖς, καὶ τοῖς ψευδωνύμοις ἰνδάλμασι προσχηματίζουσα τὰς λατρείας· ἀλλὰ τὸν ἕνα καὶ φύσει, καὶ ἀληθινὸν Θεὸν θεραπεύουσα ταῖς ἐπιεικείαις, διὰ τοῦ ζῆν ἐννόμως ἑλέσθαι λοιπόν, καὶ ταῖς εἰς πᾶν ὁτιοῦν εὐπειθείαις.

Προσθείης δ' ἂν εἰκότως τὰς τοιάσδε φωνὰς τῷ δι' ἡμᾶς καθ' ἡμᾶς γεγονότι λόγῳ, ὃς ὑπάρ- C χων ἐν μορφῇ τοῦ γεγεννηκότος, καὶ ἐν ἰσότητι κατὰ πάντα, ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβών, καὶ γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ ἐπτώχευσε δι' ἡμᾶς, ἵνα ἡμεῖς τῇ αὐτοῦ πτωχείᾳ πλουτήσωμεν. ἐκ τούτου ὁ πάλαι διά γε τὴν ἐν Ἀδὰμ παράβασιν, καὶ τὸ ἐγκεῖσθαι τὴν διάνοιαν τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἐκ νεότητος δικαίως ἀποστραφείς, ἐπέστρεψε πρὸς ἡμᾶς ὡς ἐξ ἐμφύτου λοιπὸν ἡμερότητος, καὶ κατῴκησε τὴν ἐκκλησίαν, πόλιν τε, καὶ ἐνδιαίτημα σεπτὸν ἐποιήσατο τοὺς ἡγιασμένους. ἔφη γάρ D που περὶ αἱρετῆς, δηλονότι τῆς ἐκκλησίας, ὧδε κατοικήσω, ὅτι ᾑρετισάμην αὐτήν. ψάλλει δὲ καὶ ὁ μακάριος Δαβίδ, δεδοξασμένα ἐλαλήθη περὶ σοῦ, ἡ πόλις τοῦ Θεοῦ· ταύτην ἡμῖν κατεμήνυσε καὶ ὁ Προφήτης Ἠσαΐας, λέγων· ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐμφανὲς τὸ ὄρος κυρίου, καὶ ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ ἐπ' ἄκρων τῶν ὀρέων, καὶ ὑψωθήσεται ὑπεράνω τῶν βουνῶν, καὶ ἥξουσιν ἐπ' αὐτὸν πάντα τὰ ἔθνη. περίοπτος γὰρ ἡ ἐκκλησία Χριστοῦ, καὶ οἷάπερ E ἐν ὄρει κειμένη, τοῖς ἁπανταχοῦ γνωρίζεται. κέκληται δὲ καὶ ἀληθινή, ἥκιστα μὲν τύποις, ἢ σκιαῖς λατρεύουσα· παραδεδεγμένη δὲ μᾶλλον τὴν ἀλήθειαν, ἥ ἐστι Χριστός, καὶ τὴν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ πληροῦσα προσκύνησιν.

Τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ. ἔτι καθήσονται πρεσβύτεροι, καὶ πρεσβύτεραι ἐν ταῖς πλατείαις Ἱερουσαλήμ, ἕκαστος τὴν ῥάβδον αὐτοῦ ἔχων ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, ἀπὸ πλήθους ἡμε-

Hæc dicit Dominus omnipotens. Si A *impossibile erit coram reliquiis populi huius in diebus illis, nunquid & coram me impossibile erit? dicit Dominus omnipotens.*

Τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ. εἰ ἀδυνατήσει ἐνώπιον τῶν καταλοίπων τοῦ λαοῦ τούτου ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, μὴ καὶ ἐνώπιον μου ἀδυνατήσει; λέγει κύριος παντοκράτωρ.

XLI. Res magnæ, & eminétes propè incredibiles videri solét, nec sine admiratione ad finẽ suum decurrunt. Quare Sara vt incredula ridet promissa de concipiendo Isaac, senectutem respiciens, & B humanæ naturæ legibus impossibilitatẽ opponens. Veruntamen peperit præter spem, cum ei Deus negotiũ expeditum, & quasi meabile reddidisset. Erat igitur vehementer conueniens, captiuitate liberatos ancipiti cogitatione distrahi, nec ita multum confidere, res ipsorum adeo fœlices, ac beatas fore, vt repleretur Hierusalem senibus, & chori puerorum, puellarúmq; saltationes in ea cernerentur, & diuturnæ pacis commoda existerẽt. Contẽplabantur enim muros excisos, domus concrematas, & omnes C vrbes circumcirca ferarum immanium cubilia, quod incolis omnino viduatæ essent; & agros quondam fertilissimos, & florentissimos spinarum refertos, nihil habentes maturum, & agrestium seu rusticorum genus deletum penitus. Hinc igitur, vt dixi, de promissis ad rẽ ipsam conferendis ambigere haud absurdum erat; quod Deus nõ sinit. sed confidendum hortatur, & cõfirmat eos " hunc in modum. [Si impossibile erit co" ram reliquiis populi huius in diebus illis, D " nunquid & coram me impossibile erit?] Quod enim vobis est impossibile, Deo vt omnipotẽti est factu facile. Ipse enim est Dominus virtutum, voluntate efficiens, quæ naturæ metas longe excedunt, & citra moram placita sua ad exitum peruehit. Ait porrò alicubi Iudæis Deus & pater, res præclaras ex aduentu Saluatoris nostri orituras prænuntians. " [Videte contemptores, & resipiscite, & " admiramini: quia opus ego operor in E " diebus vestris, quod non creditis, si quis " narrauerit vobis] Quod enim ad sermonem nostrum attinet, omnem admirationem, sermonémque incarnationis mysteriũ superat: similiter inde ad nos profecta beneficia. Quomodo enim nõ fide propemodum caret, Verbum ex Deo natum vnitum esse corpori, & suscepisse formam serui, & sustinuisse crucem, contumeliásque, & verbera, & vesana Iudæorũ opprobria pertulisse? Aut quomodo quis nõ summopere admire-

Gen. 18.

Abac. 1.

Τὰ μεγάλα καὶ ὑπερφερῆ τῶν πραγμάτων δέχεσθαί πως ἐφ' ἑαυτοῖς τὸ ἀπιστεῖσθαι φιλεῖ, καὶ οὐκ ἀθαύμαστον ἔχει τὴν εἰς πέρας διεκδρομήν. καὶ γοῦν ἡ Σάρρα γελᾷ μὲν ἐξ ἀπιστίας τὴν ἐπὶ γε τῷ Ἰσαὰκ ὑπόσχεσιν, εἰς γῆρας ὁρῶσα, καὶ τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος νόμοις αὐτίθησι τὸ ἀμήχανον. πλὴν ἐκτέτοκε παρ' ἐλπίδα, βάσιμον αὐτῇ τὸ χρῆμα θέντος Θεοῦ. οὐκοῦν ἄρα καὶ σφόδρα εἰκὸς κατασείεσθαι ταῖς διψυχίαις, τοὺς ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας λελυτρωμένους, καὶ οὐ σφόδρα θαῤῥεῖν, ὡς εἰς τοσαύτην αὖθις εὐημερίαν βαδιεῖται τὰ πράγματα, ὡς ἀνάμεστον μὲν γενέσθαι τὴν Ἱερουσαλὴμ τῶν γεγηρακότων, καὶ παίδων ὁρᾶσθαι χορεὺς ἐν αὐτῇ, καὶ κορασίων ὀρχήματα, καὶ τὰ ἐκ βαθείας εἰρήνης παρέξειν ἀγαθά. κατεθεῶντο γὰρ τείχη κατεῤῥιμμένα, οἰκίας ἐμπεπρησμένας, ἁπάσας δὲ τὰς ἐν κύκλῳ πόλεις θηρίων ἀγρίων ἐνδιαιτήματα, διά τοι τὸ κεκενῶσθαι παντελῶς τῶν κατοικούντων αὐτάς. καὶ ἀγροὺς μὲν τοὺς πάλαι παμφόρους τε, καὶ εὐανθεῖς ἀκανθῶν ὑπάρχειν μεστούς, οὐδὲν ἔχοντας τὸ ὥριμον, διολωλὸς δὲ εἰς ἅπαν τὸ ἀγροίκων τὸ φῦλος. οὐκοῦν ἐντεῦθεν, ὡς ἔφην, ἀπιστεῖν εἰκός, ὡς εἰς πέρας αὖθις ἐκβήσεται τὰ ἐπηγγελμένα. τοῦτό περ Θεὸς διψυχεῖν οὐκ ἐᾷ. θαρσεῖν δὲ κελεύει, καὶ ἐμπεδοῖ, λέγων, εἰ ἀδυνατήσει ἐνώπιον τῶν καταλοίπων τοῦ λαοῦ τούτου ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, μὴ καὶ ἐνώπιόν μου ἀδυνατήσει; ὃ γὰρ ἐστιν ὑμῖν ἀμήχανον, εὐκατόρθωτον δηλαδὴ ὡς πάντα ἰσχύοντι Θεῷ. ἔστι γὰρ αὐτὸς τῶν δυνάμεων κύριος, θελήσει πληρῶν καὶ τὰ λίαν ὑπὲρ φύσιν, καὶ εἰς πέρας ἄγων ἀμελητὶ τὸ δοκοῦν. ἔφη δέ που πρὸς Ἰουδαίους ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τὰ ἐκ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας προσαναφωνῶν κατορθώματα. ἴδετε οἱ καταφρονηταί, καὶ ἐπιβλέψατε, καὶ θαυμάσατε, ὅτι ἔργον ἐγὼ ἐργάζομαι ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμῶν, ὃ οὐ μὴ πιστεύσητε, ἐάν τις ἐκδιηγῆται ὑμῖν. ὅσον μὲν γὰρ ἧκει εἰς λόγους τοὺς ἐν ἡμῖν, παρὰ θαῦμα, καὶ λόγον, καὶ αὐτὸ τὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως μυστήριον· οὐδὲν δὲ ἧττον καὶ τὰ ἐντεῦθεν ἡμῖν ἐκβεβηκότα κατορθώματα. πῶς γὰρ οὐκ ἀπιστίας ἐγγὺς τὸν ἐκ Θεοῦ φύντα λόγον ἑνωθῆναι σαρκί, καὶ ἐν τῇ τοῦ δούλου γενέσθαι μορφῇ, καὶ ὑπομεῖναι σταυρόν, ὕβρεις τε, καὶ αἰκίας ὑπενεγκεῖν, καὶ τῆς Ἰουδαίων ἀβελτηρίας τὰς παροινίας; ἢ πῶς οὐκ ἄν τις ὑπεραγάσαιτο τῆς

οἰκονομίας τὴν ἔκβασιν, ὅπου καθῄρηται μὲν ἡ ἁμαρτία, κατήργηται δὲ καὶ ὁ θάνατος, καὶ ἀπελήλαται φθορά, καὶ ὁ πάλαι δραπέτης ἄνθρωπος τῇ τῆς υἱοθεσίας χάριτι κατηγλαϊσμένος ὁρᾶται λοιπόν; οὐκοῦν λεγέτω Χριστὸς ἐπί γε τούτοις αὐτοῖς. εἰ ἀδυνατήσει ἐνώπιον τῶν καταλοίπων τοῦ λαοῦ τούτου ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, μὴ καὶ ἐνώπιόν μου ἀδυνατήσει; λεῖα γὰρ πάντα αὐτῷ, καὶ ἐπίπεδα. καὶ τι τῶν ἀριστείων ἐθέλοντι κατορθοῦν, εἴη ἂν οἶμαι τὸ ἀντιστατοῦν οὐδέν.

Τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ· ἰδοὺ ἐγὼ ἀνασώζω τὸν λαόν μου ἀπὸ γῆς ἀνατολῶν, καὶ ἀπὸ γῆς δυσμῶν, καὶ εἰσάξω αὐτούς, καὶ κατασκηνώσω ἐν μέσῳ Ἱερουσαλήμ, καὶ ἔσονταί μοι εἰς λαόν, κἀγὼ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν, ἐν ἀληθείᾳ, καὶ δικαιοσύνῃ.

Σέσωκε μὲν καὶ πάλαι Θεὸς τοὺς ἐξ αἵματος Ἰσραήλ, κατεσκεδασμένους τῷ πολέμῳ συναγείρων εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ κατοικήσας ἐν αὐτοῖς, δοῦναί τε καὶ τὸν θεῖον ἐγεῖραι ναόν, καὶ ἐφεῖναι πάλιν αὐτοῖς ταῖς κατὰ νόμον θυσίαις καταμειλίσσεσθαί τε, καὶ ἀποπεραίνειν εὐχάς, καὶ ἀποπληροῦν ἑορτάς. πλὴν τὸ ἀνασώζειν τὸν ἴδιον φάναι λαὸν ἐξ ἀνατολῶν, καὶ δυσμῶν, πρέποι ἂν εἰκότως τῷ Ἐμμανουήλ, ὃς πᾶσαν ἐκάλεσε τὴν ὑπ' οὐρανόν, σαγηνεύσας διὰ τῆς πίστεως τοὺς ἐκ περάτων τῆς γῆς, καὶ πᾶσαν ἐθνῶν ἀγέλην συναγηοχὼς εἰς τὴν ἁγίαν ἀληθῶς, καὶ διαβόητον πόλιν, ἥτις ἐστὶν ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, ἡ ἐπουράνιος Ἱερουσαλήμ. ὅτι δὲ καὶ ἐσκήνωσεν ἐν μέσῳ αὐτῆς, πῶς ἐστιν ἀμφιβαλεῖν; γέγονε γὰρ καθ' ἡμᾶς, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη μετὰ σαρκός. καὶ τοῦτο ἡμῖν δι' ἑτέρου Προφήτου Θεὸς προανεφώνει, λέγων· θάρσει Σιών, μὴ παρείσθωσαν αἱ χεῖρές σου. κύριος ὁ Θεὸς δυνατὸς ἐν σοὶ σώσει σε, ἐπάξει ἐπὶ σὲ εὐφροσύνην, καὶ καινιεῖ σε ἐν τῇ ἀγαπήσει αὐτοῦ. ἀλλὰ καὶ συνέστιν ἡμῖν· οὐ γὰρ ἀφῆκεν ἡμᾶς ὀρφανούς. πέπομφε δὲ ἡμῖν ἀνθ' ἑαυτοῦ τὸν παράκλητον, καὶ σύνεστι δι' αὐτοῦ τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν, καὶ πληροφορήσει, λέγων, ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. γέγονε τοίνυν αὐτοῦ λαός, οἱ ποτὲ οὐ λαοί, καὶ οἱ τῶν λίθων προσκυνηταὶ τὴν ἀρχαίαν, καὶ βέβηλον καταμυσαττόμενοι πλάνησιν, Θεὸν αὐτὸν ἐπιγεγράμμεθα, καὶ τοῦτον ἐν ἀληθείᾳ, καὶ δικαιοσύνῃ. οὐ γὰρ ἐν ἴσῳ τοῖς τοῦ γράμματος φίλοις, τύποις, καὶ σκιαῖς προσκείμεθα. παραδεξάμενοι δὲ μᾶλλον εἰς νοῦν, καὶ καρδίαν τὴν τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων λαμπρότητα, τὴν

tur œconomiæ exitum, quando destructum est peccatum, destructa mors, profligata corruptio, & homo olim fugitiuus, gratia adoptionis filiorum deinceps illustratus cernitur? Itaque dicat Christus propter hæc ipsa. [Si impossibile erit coram reliquiis populi huius in diebus illis, nunquid & coram me impossibile erit?] Omnia enim illi leuia, & plana sunt: & volenti quippiam eximium facere, nihil, opinor, obnitetur.

Hæc dicit Dominus omnipotens: Ecce ego denuò saluo populum meum de terra orientis, & de terra occidentis, & adducam eos, & habitabo in medio Hierusalem, & erunt mihi in populum, & ego ero eis in Deũ in veritate & iustitia.

Saluauit quidem & olim Deus progeniem Israel, bello dispersos Hierosolymam congregans, & habitans inter illos, dum templum diuinum instaurari, rursum sacrificiis sese placari, & precibus coli, & festis diebus agundis honorari permittit. Cæterùm quod dicit se rursum saluare populum suum ex oriente & occidente, quadrabit in Emmanuelem, qui totum sub cælo mundum vocauit, cum per fidem ceu verriculo à mundi finibus vsque homines conclusit, & vniuersam gentium multitudinem in verè sanctam, & fama inclytam ciuitatem, quæ est [Ecclesia Dei viuentis,] & cælestis Hierusalem, congregauit. Habitasse autem illum in medio eius quis dubitet? Factus est siquidem similis nostri, [& cum hominibus conuersatus est] in carne. Id quod per alium Prophetam Deus prænuntiauit, [Confide, non dissoluantur manus tuæ, Dominus Deus tuus potens in te, saluabit te, adducet super te lætitiã, & innouabit te in charitate sua.] Quin & nobiscum est. Non enim reliquit nos orphanos: pro se autẽ misit paracletum, & per ipsum adest diligentibus se, quod testatur illis verbis, [Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, vsque ad cõsummationem sæculi.] Facta sunt igitur populus eius, qui aliquando non populus: & qui lapides adorare solebamus, veterem, & impurum errorem detestantes, ipsum nobis Deũ asciuimus, & hunc in [veritate & iustitia.] Non enim sicut quibus litera cordi est, typis & vmbris adhæremus: quin potius admissa in animum, euangelicarum prædicationũ claritate,

XLIII. — 1. Tim. 3 — Baruc. 3 — Sopho. 3 — Ioan. 14 — Matt. 28 — Osee 2

verum cultum exhibemus, & quam ille probat iustitiæ affixi, adorationem in » spiritu præstamus. [Spiritus enim est » Deus,] vt ipse filius dixit : [& adoran- » tes eum, in spiritu & veritate oportet » adorare.]

Hæc dicit Dominus omnipotens. Confortentur manus vestræ, qui auditis in diebus istis sermones hos ex ore Prophetarum, ex qua die fundata est domus Domini omnipotentis, & templum ex quo ædificatum est.

XLIII. Diligentibus se vniuersorum Deus crebrò omni spe maiora promittit, nec fallit vllo modo, sed virtute sua, & inexplicabilibus quibusdam efficientiis præstat suis temporibus, & facillimè quæ voluerit. Decet autem nos in fide non labantes testimoniũ dare, cum efficere omnia nullo negotio posse: & viros nos præbere ad opera, per quæ claritudinẽ consequemur, & probitatis coronam gloriosam acquiremus. Optemperare demum eius sermonibus, & studere duces sequi illos, qui per tempora nobis diuina oracula nulla erroris suspicione apportant, & explanãt. Promisit autem Dominus noster Iesus Christus per sanctos Prophetas bona ex incarnatione promanatura. Et quod ad cogitationes quidem humanas attinet, incredibilem orationẽ attulit, vt dixi paulò antè, cum magnitudinem beneficiorum exponerem. Verùm fidei mandauimus, quæ in cogitationem nostram non cadebant, pietatis ducibus ceruicem mẽtis nostræ quodammodo contrectabilem, & habenis facilè parentẽ subiicientes. Tempus autem bonorum largitioni, & obedientiæ nostræ opportunum, est Ecclesia proposita. Vide enim quomodo & quæ officii nostri sunt, vniuersorũ Deus confortare iubet, & opera obirẽ, & Prophetarum dictis assentiri, à die quo fundata est domus Domini omnipotentis, & ex quo templum ædificatum est.

Quia ante dies illos merces hominum non erit in lucrum, & merces iumentorum non subsistet, & egredienti & ingredienti non erit pax præ tribulatione. Et emittam omnes homines, vnumquemque ad proximum suum.

XLIV. Hebræa editio non habet verbum futuri temporis, sed præteriti. Ait enim, [Ante dies illos merces

A ἀληθῆ τελοῦμεν λατρείαν. καὶ τῆς εὐδοκούσης αὐτῷ δικαιοσύνης ἀπρὶξ ἐχόμενοι, τὴν ἐν πνεύματι πληροῦμεν προσκύνησιν. πνεῦμα γὰρ ὁ Θεός, καθά φησιν αὐτὸς ὁ υἱός, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν.

Τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ· κατισχυέτωσαν αἱ χεῖρες ὑμῶν τῶν ἀκουόντων ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις τοὺς λόγους τούτους ἐκ στόματος B τῶν προφητῶν, ἀφ᾽ ἧς ἡμέρας τεθεμελίωται ὁ οἶκος κυρίου παντοκράτορος, καὶ ὁ ναὸς ἀφ᾽ οὗ ᾠκοδόμηται.

Ὑπισχνεῖται μὲν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τὰ ὑπὲρ ἐλπίδα πολλάκις, ψευδομυθεῖ δὲ οὐδαμῶς, ἀλλ᾽ ἰδίᾳ δυνάμει, καὶ ἀπορρήτοις τισὶν ἐνεργείαις ἀποπεραίνει κατὰ καιρούς, ἅπερ ἂν βούλοιτο, καὶ λίαν ἀκονιτί. πρέποι δ᾽ ἂν ἡμᾶς οὐκ ἀσθενοῦντας τῇ πίστει, πάντη τε καὶ πάντως ἐπιμαρτυρεῖν αὐτῷ, τὸ πάντα δύνασθαι διαπεραίνειν εὐκόλως· ἀνδρίζεσθαι δὲ πρὸς ἔργα δι᾽ ὧν ἐσόμεθα λαμπροί, C καὶ τὸν εὐκλεῆ τῆς ἐπιεικείας ἀποκερδαινόμενοι στέφανον. καταπείθεσθαί τε τοῖς παρ᾽ αὐτοῦ λόγοις, καὶ ποδηγοὺς ποιεῖσθαι σπουδάζειν τούς, οἵπερ ἂν εἶεν κατὰ καιροὺς τῶν θείων ἡμῖν θεσπισμάτων ἀπλανέστατοι διακομισταί. κατεπηγγέλλετο δὲ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς διὰ τῶν ἁγίων προφητῶν τὰ ἐκ τῆς ἐνανθρωπήσεως ἀγαθά, καὶ ὅσον μὲν ἥκει εἰς ἀνθρωπίνας ἐννοίας, ἀπιστίαν, ὡς ἔφην οὐ μακράν, τὸν λόγον ἐτίθει, τῶν χαρισμάτων τὸ μέγεθος ἀφηγούμενος. ἀλλ᾽ ἐν πίστει πεποιήμεθα καὶ τὰ ὑπὲρ ἔννοιαν, τοῖς τῆς D εὐσεβείας ὑφηγηταῖς εὐαφῆ τρόπον τινά, καὶ εὐήνιον τὸν τῆς διανοίας δεδωκότες αὐχένα. καιρὸς δὲ ὁ πρέπων ταῖς τῶν ἀγαθῶν χορηγίαις, καὶ τῇ παρ᾽ ἡμῶν αὐτῶν ὑπακοῇ, τῆς ἐκκλησίας ἡ ἀνάδειξις. θέα γὰρ ὅπως καὶ τὰ πρὸς ἡμῶν προστέταχεν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς κατισχύειν, καὶ ἔργα πληροῦν, καὶ τοῖς τῶν προφητῶν καταπείθεσθαι λόγοις, ἀφ᾽ ἧς ἡμέρας τεθεμελίωται ὁ οἶκος κυρίου παντοκράτορος, καὶ ὁ ναὸς ἀφ᾽ οὗ ᾠκοδόμηται.

E Διότι πρὸ τῶν ἡμερῶν τούτων ὁ μισθὸς ἀνθρώπων οὐκ ἔσται εἰς ὄνησιν, καὶ ὁ μισθὸς τῶν κτηνῶν οὐχ ὑπάρξει, καὶ τῷ ἐκπορευομένῳ, καὶ τῷ εἰσπορευομένῳ, οὐκ ἔσται εἰρήνη ἀπὸ τῆς θλίψεως. καὶ ἐξαποστελῶ πάντας τοὺς ἀνθρώπους, ἕκαστον πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ.

Ἡ τῶν Ἑβραίων ἔκδοσις οὐχ ὡς ἐπὶ μέλλοντος καιροῦ ποιεῖται τοὺς λόγους, χρόνου δὲ τίθησι τοῦ παρῳχηκότα. πρὸ γὰρ τῶν ἡμερῶν ἐκείνων, φησίν, ὁ μισθὸς

τῶν ἀνθρώπων οὐκ ἦν εἰς ὄνησιν, καὶ ὁ μισθὸς τῶν κτηνῶν οὐχ ὑπῆρχε. καὶ πάλιν, τῷ ἐκπορευομένῳ, καὶ τῷ εἰσπορευομένῳ οὐκ ἦν εἰρήνη. ἔχει δὲ καὶ σφόδρα τὸ εἰκὸς ὁ λόγος, καὶ τὸ ἀληθὲς ἐν τούτοις παρίστησι τῆς διηγήσεως ἡ δύναμις. βούλεται γάρ τι τοιοῦτον ὑποδηλοῦν. ἧκον μὲν γὰρ ἐκ Βαβυλῶνος εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν οἱ ἐξ Ἰσραήλ· ἀλλ' οὐκ ἦν αὐτοῖς ἁγίασμα τῷ τόπῳ, κατασεσεισμένου τοῦ πάλαι ναοῦ· οὐκ ἦν θυσία, καὶ σπονδὴ μὴ ἑστῶτος θυσιαστηρίου. εἶτα προὔτρεπεν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τῶν οὕτως αὐτοῖς ἀναγκαίων προηγουμένην ποιεῖσθαι φροντίδα, καὶ ἀναδείμασθαι μὲν τὸν ναόν, ἀνορθῶσαι δὲ καὶ τὸ ἐν αὐτῷ θυσιαστήριον, ὡς ἂν ἔχοιεν ἀποπεραίνειν εὖ μάλα τὰ νενομισμένα, καὶ καταμειλίσσεσθαι τὸν τῶν ὅλων Θεόν. οἱ δὲ ποικίλως διεκεβάλλοντο, ποτὲ μὲν χρημάτων πλαττόμενοι πενίαν, ποτὲ δὲ τῶν κωλυόντων οἰκοδομεῖν δυστροπίας προφασιζόμενοι. εἶτα προσκρούοντες τῷ Θεῷ, συχναῖς, καὶ ἄλλεπαλλήλοις ἐπαίοντο πληγαῖς, ἀκαρπίαις δὲ λέγω, καὶ ἀνεμοφθορίαις, καὶ τῶν ὁμόρων ἐθνῶν ἐφόδοις, καὶ καταδρομαῖς. ἐπίκλημα δὲ αὐτοῖς ἐποιεῖτο ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τὸ ῥάθυμον, οὕτω λέγων διὰ φωνῆς Ἀγγαίου τοῦ Προφήτου. ὁ λαὸς οὗτος λέγουσιν, οὐχ ἥκει ὁ καιρὸς τοῦ οἰκοδομῆσαι τὸν οἶκον κυρίου. εἰ καιρὸς μὲν ὑμῖν ἐστι τοῦ οἰκεῖν ἐν οἴκοις κοιλοσταθμοῖς, ὁ δὲ οἶκος κυρίου οὐκ ᾠκοδόμηται. ἀναπεπτωκότες γάρ, ὡς ἔφην, εἰς ῥᾳθυμίας, τοῖς τῶν ἀναγκαίων ἐνδείαις κατεπαίοντο συνεχῶς, καὶ πολέμοις τοῖς γείτοσιν. ἐπειδὴ δὲ ἀνεγηγέρκασι τὸν ναόν, πέπαυνται τὰ ἐξ ὀργῆς, πάντα δὲ ἦν ἅλις αὐτοῖς, καὶ πολὺ τῆς εὐημερίας περιέκειτο πλάτος. τοιγαροῦν φησί, πρὸ τῶν ἡμερῶν τούτων, τουτέστι, πρὶν ἀναστῆναι τὸν ναόν, ὁ μισθὸς τῶν ἀνθρώπων οὐκ ἦν εἰς ὄνησιν, καὶ ὁ μισθὸς τῶν κτηνῶν οὐχ ὑπῆρχεν. ἄμισθοι γὰρ οἱ γηπόνοι, καὶ οὐδὲν ὅλως συναγηγερκότες, ὁμοῦ τοῖς συγκεκμηκόσι βουσὶν ἀπηλλάττοντο τῶν ἀγρῶν. ἀλλ' οὐδὲ τοῖς ἐκπορευομένοις, ἢ τοῖς εἰσπορευομένοις ἦν εἰρήνη. εἰσπορευομένους δέ, καὶ ἐκπορευομένους τοὺς ἐκ πόλεως εἰς πόλιν ἰόντας ἔσθ' ὅτε φησίν, ἢ τὸ ἐμπορικὸν ἔχοντας ἐπιτήδευμα, ἤγουν καὶ ἑτέρων ἕνεκα πραγμάτων. οὐκοῦν οὐδὲ ἐκείνοις εἰρήνη, φησί, τῶν ὁμόρων ἐθνῶν ἐκλελυπηκότων, ὡς ἔφην ἔτι τὸν Ἰσραήλ, καὶ ἑκάστου βλέποντος, ὡς ἕνα τῶν ὅτι μάλιστα ἐχθρῶν τὸν ἐγγὺς ἐξ αἵματος, ἢ καὶ ἀδελφόν, ἢ καὶ γείτονα.

Ἰστέον δέ, ὅτι πρὶν ἐνανθρωπῆσαι τὸν μονογενῆ, καὶ ἀναδειχθῆναι τὴν ἐκκλησίαν, οὐδεὶς ἦν τοῖς ἀνθρώποις μισθός, οὔτε μὴν τοῖς κτήνεσιν.

hominum nõ erat in lucrum, & merces iumentorum non erat. Et, ingredienti, & egredienti non erat pax.] Est autem valde consentanea oratio, cuius veritatem narrationis auctoritas confirmat. Tale enim quiddam significare vult. Venerunt Babylone in sanctam ciuitatem Israelitæ: sed in loco non erat eis sanctificatio, templo pridem diruto; non erat sacrificium, & libatio altari euerso. Deinde hortatus est eos vniuersorum Deus, vt ante omnia ipsis tam necessariorum curam præcipuã gererent, templúmque de integro construerent, diuinúmque in eo altare rursus erigerent, vt legibus instituta decentissimè peragere, & vniuersorum Deum conciliare possent. At illi variis de causis differebant, nunc pecuniæ fingentes inopiam: nunc ædificare prohibentium peruersitatem prætexẽtes. Et cum insuper Deũ offenderent, crebris, & alia post aliam plagis feriebantur, sterilitatibus, inquam, cæli corruptionibus, & vicinorum populorum impressionibus, & incursionibus. Criminis autem loco vniuersorum Deus illis inertiam obiicit, ita per Prophetam Aggæum loquens. [Populus hic dicit, non venit tempus ædificandi domum Domini. Si tempus quidem vobis est habitare in domibus concauis, domus autẽ Domini ista non ædificata est.] Cùm enim, vt dixi, in socordiam, & negligentiam maximè conducibilium præcipitassent, crebris egestatibus, & bellis à vicinis multabantur. Postquam autem templum reædificarunt, supplicia desierunt, & suppetebant illis omnia, vtebantúrque rebus secundissimis. Idcirco ait, [ante dies istos, hoc est, priusquam erigeretur tẽplum, merces hominum non erat ad lucrum, & merces iumentorum non erat.] Agricolæ enim sine mercede, & nullis planè fructibus collectis, cum bobus vnà delassatis ab agro discedebant. [Sed neque ingredientibus, aut egredientibus pax erat.] Ingredientes & egredientes de vrbe in vrbem aliquando, aut mercaturæ faciendæ, aut alius negotii causa proficiscẽtes nominat. Itaque nec illis pax, inquit, à finitimis populis qui vexabant, vt dixi, Israel, & quilibet consanguineum, seu fratrem, seu vicinum, vt hostem capitalem intuebatur.

Sciendum verò, priusquam hominis naturam Dei filius susciperet, & Ecclesia constitueretur, nullam fuisse mercedem hominibus, neque iumentis.

Nam

Nam in hac vita ratione excellentes, & prudentiæ opinione insignes, & qui homines numerari possent, infructuosam, & inutilem operam in discipulis ponebant, & neque singulare quippiā literis consignabāt: neque aliis aut intelligendo, aut loquendo prodesse poterāt. Similiter qui vulgari, & pecudū more vitā ducebāt, absque mercede permanebāt. Nequibant enim quidquam Deo probatum agere. Sed neque erat omnino pax in terra, grege dæmonū omnia permiscente, & mundum tumultu implente, vt res atque adeò mentes omniū velut quassarētur, & fluctibus pulsarentur, nec firmitudinis quidquam haberent.

Et nunc non iuxta dies qui ante fuerunt ego faciam reliquiis populi huius, dicit Dominus omnipotens: sed monstrabo pacem. Vinea dabit fructum suum, & terra dabit germina sua, & cælum dabit rorem suum, & possidere faciam reliquias populi mei omnia hæc.

XLV. Cum ira etiam inde prouenientia submouet, & ait, cum temporibus peccandi simul pœnas recessuras. Facto enim fine peccandi, imò Israele iam plagis propter peccatum punito, desituras promittit calamitates, iustè admodum, & in posterum nihil triste in eos incursurum. Decreuisse enim in illos priorum dissimilia, ex media nimirum mansuetudine. Hæc erant, pacis incrementum, & rerum ipsis iucundissimarum larga suppeditatio, vt vinea botris frequens cerneretur, arua densis segetibus colonorum sudoribus responderent, cælo vtpote quasi concurrente, & roribus rura, & ruris opes ad pinguitudinem nutriente. Planè enim Dominus nutus cælum, & generatim creatura omnis sequitur. Hæ fuerunt sortes Israel, Deo fœlicitatem dilatante, & omni molestia liberante.

Sermo hic Christo Saluatori omnium nostrûm aptabitur. Nam ante tempora aduentus eius ambulabamus vnusquisque iuxta arbitrium suum, vitam pecudum, & à ratione alienissimam viuētes, & dęmonum fraudibus irretiti. Ast vbi collapsos quodammodo, & prostratos, & sub inimicorum pedibus iacentes miseratus est pater, non amplius [fecit nobis secundum dies priores.]

A οἵ τε γὰρ ἐν τῷδε τῷ βίῳ λογικώτεροι, καὶ συνέσεως ἔχοντες δόξαν, οἳ δὴ καὶ ἄνθρωποι νομισθεῖεν ἄν, ἀκερδῆ καὶ ἄχρηστον τὴν ἐν τοῖς λόγοις εἶχον σπουδήν, οὔτε συγγράφοντές τι τῶν ἀναγκαίων, οὔτε μὴν νοεῖν, ἢ λαλεῖν ἑτέροις δυνάμενοι. ὁμοίως δὲ καὶ οἱ τὸν ἀγελαῖον, καὶ κτηνώδη τρίβοντες βίον, ἄμισθοι διετέλουν· οὐ γὰρ ἦν ἐργάσασθαί τι τῶν ἐπαινουμένων παρὰ Θεῷ. ἀλλ' οὐδὲ ἦν ὅλως ἐπὶ γῆς εἰρήνη, τῆς τῶν δαιμονίων ἀγέλης διαταρασσούσης B τὰ πάντα, καὶ θορύβου μεστὴν ἀποφαινούσης τὴν γῆν, ὡς εἶναι τὰ πάντων πράγματα, καὶ μέντοι τὰς διανοίας ὡς ἐν δονήσει καὶ σάλῳ, καὶ τὸ βέβαιον οὐκ ἔχειν.

Καὶ νῦν οὐ κατὰ τὰς ἡμέρας τὰς ἔμπροσθεν ἐγὼ ποιήσω τοῖς καταλοίποις τοῦ λαοῦ τούτου, λέγει κύριος παντοκράτωρ· ἀλλ' ἢ δείξω εἰρήνην. ἡ ἄμπελος δώσει τὸν καρπὸν αὐτῆς, καὶ ἡ γῆ δώσει τὰ γεννήματα αὐτῆς, καὶ ὁ οὐρανὸς δώσει τὴν δρόσον αὐτοῦ, καὶ κατακληρονομήσω C τοῖς καταλοίποις τοῦ λαοῦ μου τούτου ταῦτα πάντα.

Συμμεθίστησι ταῖς ὀργαῖς καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν συμβαίνοντα, καὶ ἀποδραμεῖσθαί φησιν ὁμοῦ τοῖς τῶν πλημμελημάτων καιροῖς τὰς δίκας. πεπαυμένης γὰρ τῆς ἁμαρτίας, μᾶλλον δὲ ἤδη ποινὰς τὰς ὑπὲρ αὐτῆς ἐκτετικότος τοῦ Ἰσραήλ, καταλήξειν ἔφη τὰς συμφοράς, καὶ μάλα εἰκότως, καὶ ἀπρακτήσειν ἔτι τὴν τῶν ἀνιαρῶν ἔφοδον. βεβούλευται γὰρ ἐπ' αὐτοῖς οὐκ ἀδελφὰ τοῖς προτέροις, ἀλλ' D ὅσα βλέπει πρὸς ἡμερότητα. ταῦτα δὲ ἦν εἰρήνης ἐπίδοσις, καὶ ἀμφιλαφὴς τῶν ἡδίστων αὐτοῖς χορηγία, ὡς βοτρύων μὲν ὁρᾶσθαι τὴν ἄμπελον, βαθὺ δὲ κομῶσι ληΐοις τὴν ἀρόσιμον γῆν τοὺς τῶν γηπόνων ἱδρῶτας ἀμείβεσθαι, οὐρανοῦ δηλονότι μονονουχὶ καὶ συνθέοντος, καὶ δρόσοις καταπιαίνοντος ἀγρούς, καὶ τὰς ἐν αὐτοῖς. ἕψεται γὰρ πάντως τοῖς τοῦ δεσπότου νεύμασιν οὐρανός τε καὶ γῆ, καὶ ἁπαξαπλῶς ἡ κτίσις. κληροῦται δὲ ταῦτα ὁ Ἰσραήλ, Θεοῦ κατευρύνοντος τὴν εὐημερίαν, καὶ παντὸς ἀνιαροῦ E ἀπαλλάττοντος.

Ἁρμόσει δ' ἂν ὁ ἐπὶ τῷδε λόγος τῷ πάντων ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ. πρὸ μὲν γὰρ τῆς τοῦ ἐπιδημίας καιροῦ ἐβαδίζομεν ἕκαστος κατὰ τὸ αὐτοῦ δοκοῦν, κτηνώδη, καὶ ἀλογώτατον διαβιοῦντες βίον, καὶ ταῖς τῶν δαιμονίων ἀπάταις συνεζευγμένοι. ἐπεὶ δὲ πεπτωκότας μονονουχί, καὶ κατερριμμένους εἰς γῆν, καὶ ὑπὸ πόδας ὄντας ἐχθρῶν, ᾤκτειρεν ὁ πατήρ, οὐκέτι πεποίηκεν ἡμῖν κατὰ τὰς ἡμέρας τὰς ἔμπροσθεν.

οὐ γὰρ παρεῖδεν ἔτι πλεονεκτουμένους, καὶ ὑπὸ τυράννῳ προσέχοντας ὠμῷ, πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν αἰσχίστων ἡμᾶς ἀποφέρεσθαι· δέδωκε δὲ μᾶλλον ἡμῖν τὴν ἐξ οὐρανοῦ εἰρήνην, τουτέστι, Χριστόν, ὃς καὶ ἁπάσης ἡμῖν τῆς εὐκαρπίας τῆς νοητῆς δεδώρηται χορηγίαν. ἐμπεπλήσμεθα γὰρ σίτου τε, καὶ οἴνου, καὶ δεδώρηκεν ἡμῖν ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή, τουτέστι, Χριστός, τὸν ἑαυτῆς καρπόν, τὸν εὐφραίνοντα καρδίαν ἀνθρώπου, κατὰ τὸ γεγραμμένον. αὐτὸς δὲ ὑπάρχει καὶ ὁ κόκκος τοῦ σίτου, καὶ τὸ δράγμα τὸ ἱερόν. αὐτὸς ἡμῖν ἀπεφάνθη ζωή, ἀπέδειξε δὲ καὶ εὐανθεστάτους, ταῖς ἐξ οὐρανοῦ καταπιαίνων δρόσοις, δῆλον δὲ ὅτι ταῖς νοηταῖς, καὶ διὰ τοῦ πνεύματος, ὧν καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ διαμέμνηται, λέγων, ὡς δρόσος Ἀερμὼν ἡ καταβαίνουσα ἐπὶ τὰ ὄρη Σιών. ταῦτα δὲ ἡμῖν ἐν κλήρου μοίρᾳ παρὰ Θεοῦ καὶ μερὶς ἀγαθή, ἐπεί τοι γεγόναμεν Ἰσραήλ, τουτέστι, νοῦς ὁρῶν Θεόν, τεθεάμεθα γὰρ ἐν υἱῷ τὸν πατέρα.

A Non enim passus est nos vltra subiugari, & sub crudeli tyranno degentes, ad quiduis indignissimum abduci: sed pacem de cælo impertiuit, hoc est, Christum, qui & omnis fertilitatis quæ mente comprehenditur vbertatem nobis largitus est. Repleti enim sumus frumento, & vino: & dedit nobis vera vitis, hoc est, Christus fructum suum lætificantem cor hominis: sicut scriptum est. Ipse est & granum B frumenti, & sacer manipulus. Ipse factus est nobis vita, redditque florentissimos cælesti rore inebrians, intelligibili, inquam, & spirituali, cuius & diuinus Dauid meminit, [Sicut ros Hermon, qui descendit super montes Sion.] Hæc nobis à Deo sors, & pars bona contigit, postquam facti sumus Israel, hoc est, mens Deum videns: in filio enim patrem vidimus.

Ioel. 2. Ioan. 15. Eccles. 40. Ioan. 12. Psal. 132. Ioan. 14.

Καὶ ἔσται ὃν τρόπον ἦτε ἐν κατάρᾳ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὁ οἶκος Ἰούδα, καὶ οἶκος Ἰσραήλ, οὕτως διασώσω ὑμᾶς, καὶ ἔσεσθε ἐν εὐλογίᾳ. θαρσεῖτε, καὶ κατισχύετε ἐν ταῖς χερσὶν ὑμῶν.

C *Et erit sicut eratis in maledictione inter gentes domus Juda, & domus Jsrael, sic saluabo vos, & eritis in benedictione. Confidite, & confortamini in manibus vestris.*

Αἰχμάλωτοι γεγονότες οἱ ἐξ Ἰσραήλ, καὶ τῆς τῶν ἑλόντων πλεονεξίας ἐνειλημμένοι, κεχρηματίκασι καὶ ἐπάρατοι, φασκόντων τινῶν, κατά γε τὸ εἰκός, οὕτω μὴ γενοίμην ὡς ὁ Ἰσραήλ. ἐπεὶ δὲ σέσωκέ τε αὐτοὺς ὁ φιλοικτίρμων Θεός, καὶ ἐν τοῖς ἀρχαίοις γεγόνασιν ἀγαθοῖς, συναποβεβλήκασι τῆς συμφορᾶς καὶ τὸ δοκεῖν εἶναι κατηραμένοι. εὐλόγηνται γάρ, καὶ οὐδὲν ἧττον γεγόνασι ζηλωτοὶ κατὰ καὶ πάλαι, Θεοῦ κατευφραίνοντος τοῖς ἄνωθεν ἀγαθοῖς, καὶ ἁπάσης αὐτοῖς εὐθυμίας ἁπλοῦντος τὴν μέθεξιν.

XLVI. In captiuitatem ducti Israelitæ, & victorum iniqua imperia perferentes, etiam maledicti sunt vocati, dicentibus quibusdã quod à vero non abhorret, ne mihi contingat quod Israeli. Vbi autem eos saluauit misericors Deus, & in pristi- D na bona sunt restituti, cũ calamitatibus opinionem quoque maledictorũ habere desierunt. Benedicti sunt enim, & æquè vt olim beati fuerunt, Deo supernis bonis eos oblectante, & totius securitatis velut campos ipsis pandente.

Τοῦτο δὲ αὐτὸ καὶ ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν ἀληθὲς ὂν ὁρᾶται πάλιν. ἦμεν γὰρ ἐπάρατοι, ταῖς τῶν δαιμονίων ἀγέλαις ὑπεζευγμένοι, καὶ πρὸς πᾶν εἶδος φαυλότητος διὰ τῆς ἐκείνων δυστροπίας κατενηνεγμένοι. ἐπεὶ δὲ Θεὸν ἐγνώκαμεν τὸν τῶν ὅλων δημιουργόν, καὶ ἐγνώσθημεν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, τότε δὴ τότε καὶ ἀναμέλπειν ἐφ' ἑαυτοῖς δεδιδάγμεθα, εὐλογημένοι ἡμεῖς τῷ κυρίῳ τῷ ποιήσαντι τὸν οὐρανόν, καὶ τὴν γῆν. ἐπεὶ δὲ εἰς τοῦτο κεκλήμεθα τιμῆς τε καὶ δόξης, φιλεργεῖν ἀναγκαῖον, καὶ κατανδρίζεσθαι τῶν παθῶν, καὶ στυγητὴν ποιεῖσθαι τὴν ἁμαρτίαν, καὶ τοῖς εὐαγγελικοῖς ἐμπρέπειν νόμοις, καὶ ἐπείγεσθαι κατορθοῦν τὸ ἀρέσκον τῷ Θεῷ. ἀκηκόαμεν γὰρ ἐπιφωνοῦντος ἡμῖν,

Quod in nobis ipsis verum cõspicitur. Eramus enim maledicti, gregibus dæmonum subditi, & ad omne genus improbitatis illorum scelere deuoluti. Ast vbi Deum vniuersorum opificem cognouimus, & à Christo cogniti sumus, tunc tunc cantare intra nosmetipsos di- E dicimus, [Benedicti nos à Domino, qui fecit cælum & terram.] Quoniam autem ad tantum honorem, & gloriam vocati sumus, bonis operibus operam dare nos necesse est, & affectiones vitiosas viriliter debellare, & peccatum execrari, & in euangelicis legibus seruandis excellere, & ad id quod Deo gratum est ritè efficiẽdum incumbere. Audiuimus enim acclamantem nobis,

Psal. 114.

Ioan. 16. " [Confidite & confortamini in manibus vestris.] Adepti porrò sumus à Christo, vt confidere debeamus: vicit enim pro nobis mundum, & conculcauit hostes, & templum suum à morte inuictum ostendit, & iniquitatis os obturauit, vt & nos in his clarescamus. Vicit enim, vt dixi, non sibi, sed nobis infirmis, quibus bona victoriæ suæ comparauit. (Psal. 106.)

Quia hæc dicit Dominus omnipotens. Sicut cogitaui vt affligerem vos, cum prouocassent ad iram me patres vestri, dicit Dominus omnipotens, & non me pœnituit: sic paratus sum, & cogitaui in diebus istis, vt benefaciam Hierusalem, & domus Juda. Confidite.

XLVII. Diuinis consiliis nihil posse obsistere, rursum etiam ex his liquet. Quod enim Deus decreuerit, & voluerit facere, id profectò prorsus eueniet. Sic enim per Esaiam loquitur, naturæ suæ vires potentissimas demonstrans. Et dixi, [Omne consilium meum stabit, & omnia quæcunque cogitaui faciam.] Quocirca ex iis, quæ ipsos diuina ira sæuiente perpeti contigit, ex his ipsis, inquam, apertissimè licet intelligere, etiam lætitiæ viam eis dilatari, volente Deo, & fœlicitatem indulgente, imò ex benignitate sua cupiente potius vt omnibus bonis redundet. Quemadmodum enim, inquit, volétem vos affligere propter multa peccata vestra, nihil cohibuit: ita & bona cogitanti, & satis afflictos misericordia prosequi voléti, nihil erit impedimento. [Paratus sum enim bene facere Hierusalem, & domui Iuda.] Magna est in voce emphasis. Non enim tantùm ait, puta deliberaui, & cogitaui: sed eo processi voluntatis, & mansuetudinis erga vos, vt & me parauerim, seu instruxerim, quæ est intentæ commentationis minimè dubia significatio. Obsignat autem promissionis veritatem, adiiciendo, *Confidite*. (Esai. 46.)

Sic & nos ipsos per fidem vocatos in agnitionem veritatis securos reddit Christus. Sicut enim ante vocationem in omne genus vitiorum delapsos in reprobum sensum tradidit, & propter immunditiam dire multauit: sic & in diebus istis cogitauit, & instructus est, vt ait ipse, vt benefaciat Ecclesiæ, & domui Iuda, nobis, qui confitemur ei, vt Dominum, & Saluatorem, & liberatorem laudibus venerantes: (Rom. 1.)

A θαρσεῖτε, καὶ κατισχύετε ἐν ταῖς χερσὶν ὑμῶν, ἐσχήκαμεν δὲ παρὰ Χριστοῦ τὸ χρῆναι θαρσεῖν· νενίκηκε γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν τὸν κόσμον, καὶ πεπάτηκεν ἐχθρούς, καὶ θανάτου κρείττονα τὸν οἰκεῖον ἔδειξε ναόν, καὶ τὸ τῆς ἀνομίας ἐνέφραξε στόμα, ἵνα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτὸν ἐν τούτοις εὐδοκιμῶμεν. νενίκηκε γάρ, ὡς ἔφην, οὐχ ἑαυτοῦ μᾶλλον, ἀλλ' ἡμῖν τοῖς ἠσθενηκόσι τὰ ἐκ τοῦ νικῆσαι κατορθῶν ἀγαθά.

B Διότι τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ. ὃν τρόπον διενοήθην τοῦ κακῶσαι ὑμᾶς, ἐν τῷ παροργίσαι με τοὺς πατέρας ὑμῶν, λέγει κύριος παντοκράτωρ, καὶ οὐ μετενόησα· οὕτω παρατέταγμαι, καὶ διανενόημαι ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις, τοῦ καλῶς ποιῆσαι τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ τὸν οἶκον Ἰούδα. θαρσεῖτε.

Ὅτι ταῖς θείαις βουλαῖς τὸ ἀντιστατοῦν οὐδέν, κἀκ τῶνδε δὴ πάλιν ἐφίησι νοεῖν. ὃ γὰρ ἂν βουλεῦσαι θεός, καὶ ἕλοιτο πληροῦν, τοῦτο δὴ πάντως ἐκβήσεται. οὕτω που καὶ διὰ φωνῆς Ἡσαΐου φησί, C τῆς αὐτοῦ φύσεως τὸ παναλκὲς ἀποφαίνων. καὶ εἶπα, πᾶσά μου ἡ βουλὴ στήσεται, καὶ πάντα ὅσα βεβούλευμαι ποιήσω. ἐκ γοῦν ὧν συνέβη παθεῖν αὐτοῖς ἐπιτεινομένης τῆς θείας ὀργῆς, ἐκ τούτων αὐτῶν συνιέναι, καὶ μάλα σαφῶς, ἔστιν, ὅτι καὶ ἡ τῆς εὐθυμίας αὖθις κατευρύνεται τρίβος ἐθέλοντός γε αὐτοῦ, καὶ ἐφιέντος εὐημερεῖν, μᾶλλον δὲ καὶ ὀρέγοντος φιλανθρωπίᾳ, τὸ ἐν παντὶ χρῆναι γενέσθαι καλῷ. ὥσπερ γάρ, φησί, κακοῦν ὑμᾶς ἐθέλοντα διὰ πολλὴν ἁμαρτίαν, εἶρξεν οὐδέν· οὕτω καὶ D χρηστὰ βουλευομένῳ, καὶ κατοικτείρειν ἐθέλοντι πεπονθότας ἀρκούντως, οὐδὲν ἔσται τὸ ἐμποδών. παρατέταγμαι γὰρ εὖ ποιῆσαι τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ τὸν οἶκον Ἰούδα. ἐμφαντικὴ δὲ λίαν ἡ λέξις. οὐ γὰρ ἔφη μόνον ὅτι βεβούλευμαι, καὶ διανενόημαι τυχόν, ἀλλ' εἰς τοῦτο προῆλθον γνώμης, καὶ τοῦ ἐφ' ὑμῖν ἡμερότητος, ὥστε καὶ παρατέταγμαι. τοῦτο δέ ἐστι σκέψεως ἐντόνου μηνύσεις ἐναργής. κατασφραγίζει δὲ τὴν ὑπόσχεσιν εἰς ἀλήθειαν, τὸ θαρσεῖτε, προσθείς.

E Οὕτω καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς διὰ τῆς πίστεως κεκλημένους εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας, ἀσφαλίζεται Χριστός. ὥσπερ γὰρ πρὸ τῆς κλήσεως πρὸς πᾶν εἶδος φαυλότητος κατωλισθηκότας, παραδέδωκεν αὐτοὺς εἰς ἀδόκιμον νοῦν, ἐκάκωσε δὲ δι' ἀκαθαρσίαν· οὕτω καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις διενοήθη τε, καὶ παρατέτακται, καθά φησιν αὐτός, εἴς γε τὸ εὖ ποιῆσαι τὴν ἐκκλησίαν, καὶ τὸν οἶκον Ἰούδα, τουτέστιν, ἡμᾶς τοὺς ἐξομολογουμένους αὐτῷ, εὐφημίαις καταγεραίροντας ὡς δεσπότην, ὡς σωτῆρα, καὶ λυτρωτήν.

αἴνεσις γὰρ ὁ Ἰούδας ἑρμηνεύεται. οἶκος δὲ Ἰούδα, καὶ ἑτέρως νοοῖτ' ἂν ἡ ἐκκλησία. κεχρημάτικε γὰρ οἶκος Χριστοῦ, ὃς ἀνατέταλκεν ἐξ Ἰούδα, κέκληται δὲ οὕτω καὶ παρὰ τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ. καὶ γοῦν ὁ Πατριάρχης Ἰακὼβ οὕτως αὐτοῦ διαμέμνηται, λέγων, Ἰούδα, σὲ αἰνέσαισαν οἱ ἀδελφοί σου. καὶ πάλιν, ἐκ βλαστοῦ υἱέ μου ἀνέβης. ἀνέβη γὰρ ὁ Χριστὸς ἐκ ῥίζης Ἰεσσαί, καὶ καθάπερ ἀπὸ βλαστοῦ τῆς ἁγίας παρθένου, βακτηρία, καὶ ῥάβδος δυνάμεως, κατὰ τὴν τοῦ Προφήτου φωνήν. ἡμῖν οὖν ἄρα καὶ τὸ θαρσεῖτε λέγεται, καὶ μάλα εἰκότως. ὅπλῳ γὰρ εὐδοκίας ἐστεφάνωσεν ὁ πατὴρ τῇ διὰ Χριστοῦ σωτηρίᾳ, καὶ χάριτι.

Οὗτοι οἱ λόγοι οὓς ποιήσετε. λαλεῖτε ἀλήθειαν ἕκαστος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ, καὶ κρίμα εἰρηνικὸν κρίνετε ἐν ταῖς πύλαις ὑμῶν, καὶ ἕκαστος τὴν κακίαν τοῦ πλησίον αὐτοῦ μὴ λογίζεσθε, ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, καὶ ὅρκον ψευδῆ μὴ ἀγαπᾶτε· διότι ταῦτα πάντα ἐμίσησα, λέγει κύριος παντοκράτωρ.

Οὐκ ἀπειθεῖν ἐλομένοις, καὶ εἰς ὀξίτολον πολιτείαν ἀποφοιτᾶν, ἠγαπηκόσι δὲ μᾶλλον τὴν εὐθεῖαν διαστείχειν ὁδόν, καὶ τὴν εὐαγῶς ᾑρημένοις, ἐπαγγέλλεται Θεὸς τὰ ἐκ τῆς ἰδίας ἡμερότητος ἐπιδώσειν ἀγαθά, καὶ μὴν καὶ παρατετάχθαι πρὸς τὸ χρῆναι λοιπὸν εὖ ποιεῖν αὐτούς. ἥκιστα μὲν γὰρ ψευδεπεῖς ὁρᾶσθαι προστέταχε, ποιεῖσθαι δὲ μᾶλλον ἐν ἀτρεκείᾳ τοὺς λόγους, ὀρθότητα δὲ τὴν ἐπὶ τοῖς κρίμασιν ἀγαπᾶν, καὶ τὴν ἐφ' ἑκάστῳ πράγματι ψῆφον εὐθῆ τε, καὶ ἀνεπίπληκτον πάντη τε, καὶ πάντως ἐκφέρειν οὐ λημμάτων αἰσχρῶν ἡττωμένους, οὐκ εἰς κέρδη βλέποντας αἰσχρά, καὶ χρημάτων ἕνεκα τὴν τοῦ δικαίου προδιδόντας χάριν· ἀλλ' εἰς μόνον ὁρῶντας τὸ ἀρέσκον Θεῷ· ἀνιέντας δὲ καὶ ἀδελφοῖς, εἰ δέ που τι παραπταίοντες ἢ δρῶντες, ἢ λέγοντες, καὶ προσέτι τούτοις παραιτουμένους εὖ μάλα τὸ ψευδορκεῖν· μεμισηκέναι γὰρ διισχυρίζεται τὰ τοιάδε τῶν κακῶν.

Ἄθρει δὲ ὅπως οὐδὲν ἐπιτάττει δρᾶν τῶν ἐν σκιαῖς, ἢ τύποις. οὐ γάρ τοι χρῆναι βουθυτεῖν, οὐδὲ μὴν λιβάνῳ τιμᾶν ἐντέλλεται. ἀλλ' οἷον ἰσχνήν τινα, καὶ τετορνευμένην, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ εὐαγγελικὴν ἐπασκῆσαι βούλεται ζωήν. ἐπειδὴ γὰρ ὁ βραχὺς ἡμῖν ἐν τούτοις περὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας πεποίηται λόγος, ταύτῃ τοι καὶ ἀναγκαίως ἐντολὴ προσεισάγεται τὰ δι' αὐτοῦ λαλοῦσα θεσπίσματα. εἰ γὰρ δὴ προσήκει τοῖς θείοις ἡμᾶς ἑπομένους λόγοις λαλεῖν τὴν ἀλήθειαν,

A siquidem voci Iuda notio laudis subiecta est. Aliter item Ecclesia domus Iuda queat intelligi. Appelata est enim domus Christi, qui ex Iuda ortus est, quo etiam nomine à diuinitus inspirata scriptura nuncupatur. Itaque Patriarcha Iacob his verbis eius meminit. [Iuda, te laudent fratres tui.] Et rursum. [Ex germine, fili mi, ascendisti.] Ascendit enim Christus ex radice Iesse, & velut è germine sanctæ virginis, baculus, B & virga virtutis, iuxta Prophetæ vocem. Nobis igitur etiam *confidite* dicitur, & æquissimè. [Scuto enim bonæ voluntatis,] salute & gratia per Christum pater coronauit nos.

Isti sunt sermones quos facietis. Loquimini veritatem vnusquisque ad proximum suum, & iudicium pacificum iudicate in portis vestris, & vnusquisque malum contra amicum suum ne cogitetis in cordibus vestris, & iuramen- C *tum mendax ne diligite: quia hæc omnia odi, dicit Dominus omnipotens.*

Quibus cordi est non detrectare imperium, nec vitæ genus vanum persequi: sed recto itinere ingredi, & sanctè viuere malunt, iis Deus mansuetudinis suæ bona daturum, atque etiam instructum se fore, ad iis deinceps benefaciendum pollicetur. Mandauit enim minimè falsiloquos videri: sed veros potius sermones edere; & iudiciorum integritatem diligere, & D de vnaquaque re sententiam sinceram, nullique vituperationi affinem penitus, citra turpis lucri cupiditatem pronuntiare, non turpem quæstum spectantes, & pecuniarum causa Dei gratiam prodentes: sed solùm Dei beneplacitum intuentes: condonantes item fratribus, si quid illi eos aut verbo, aut facto læserint, & præter ista studiosè periurium fugitantes: odisse enim se mala huiuscemodi af- E firmat.

Perpende porrò, quomodo nihil typicum, aut vmbratile facere iubeat. Non enim imperat immolare boues, nec incēdere thura: sed veluti gracilē quandā, & tornatilem, & tantū non euāgelicam vitā eos exercere postulat. quoniā enim in his pauca nobis de Saluatoris aduentu indicata sunt; idcirco & mandatum induci necesse fuit, quod diuina eius iussa loqueretur. Si enim decet nos diuina verba sequentes loqui veritatem,

Gen. 49. Psal. 109. Psal. 5. XLVIII. 1. Tim. 3.

quæ Christi sunt omnino disseremus: Christus enim est veritas. Ideo & sapientissimus Petrus paratissimos nos esse præcepit ad respondendum [cuiuis rationem nos poscenti de ea quæ in nobis est spe.] Quod si quæ Christi sunt loqui assueuerint, & eum in lingua semper habuerint, & animo, & corde meditati fuerint, iusti planè erunt, & excellentes, pacificique, & mites, & insuper patientes, & peierare nescientes, quin penitus nec iurantes. Meminerunt enim illud dicere, [Sit autem sermo vester est est, & non non.]

Ioan. 14. 1. Petr. 3. Matt. 5.

Et factus est sermo Domini omnipotentis ad me, dicens: Hæc dicit Dominus omnipotens. Ieiunium quartum, & ieiunium quintum, & ieiunium septimum, & ieiunium decimum erunt domui Iuda in gaudium, & in lætitiam, & in festiuitates bonas, & lætabimini, & veritatem & pacem diligite.

XLX.

Necessarium duco discendi cupidis rursum prius exponere causas ieiuniorum, de quibus hoc loco dicitur, & quod sit quartum, quodnam quintum, & reliqua, septimum scilicet, & decimum. Sic enim opportunè, & aptè quæ sit mandatorum vis deinde enucleando, adiungemus. Igitur capta sancta ciuitate, & exusto templo, & Israele simul cum vasis sacris in captiuitatem abducto, qui salui restabant in Iudæa, dies quibus hæc pati contigisset, odiosos, & execrabiles habebant, factisque cœtibus, planctus, lamentationésque suscipiebant, cibo se vt in ieiuniis abstinentes. Quæ autem vnoquoque dierum à nobis modo dictorum euenerint, age exponamus. Ait ergo beatus Hieremias. [Et factum est in anno nono regni eius (Sedeciæ vtique) in mense decimo, decimâ mensis venit Nabuchodonosor rex Babylonis, & omnis exercitus eius contra Hierusalem, & circumuallarunt eam, & ædificauerunt circum eam lapidibus quadris, & venit ciuitas in angustias vsque ad vndecimum annum regis Sedeciæ, in mense quarto, nona die mensis. Et inualuit fames in ciuitate, & non erant panes populo terræ. Et dirupta est ciuitas, & omnes viri bellatores egressi sunt nocte via vrbis inter muros,

Hiere. 52. 4. Reg. 25.

A τὰ Χριστοῦ πάντως διαλεξόμεθα. Χριστὸς γάρ ἐστιν ἡ ἀλήθεια. διὰ τοῦτο καὶ ὁ σοφώτατος Πέτρος ἑτοιμοτάτους ἡμᾶς γενέσθαι προστέταχε. πρὸς ἀπολογίαν παντὶ τῷ ἐρωτῶντι ἡμᾶς λόγον περὶ τῆς οὔσης ἐν ἡμῖν ἐλπίδος. εἰ δὲ δὴ τὰ Χριστοῦ λαλεῖν εἰθισμένοι, καὶ αὐτὸν ἔχοντες ἐπὶ γλώσσης ἀεὶ, καὶ νοῦ, καὶ καρδίας μελέτην πεποιημένοι, δίκαιοί που πάντως εἶεν ἂν, καὶ τῇ κατὰ πᾶν ὁτιοῦν ὀρθότητι διαπρέποντες, εἰρηνικοί τε καὶ πρᾶοι, καὶ πρός γε B τούτῳ καὶ ἀνεξίκακοι, καὶ ψευδορκεῖν οὐκ εἰδότες, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ὀμνύοντες ὅλως. διαμεμνήνται γὰρ λέγοντος αὐτοῦ, ἔστω δὲ ὑμῶν ὁ λόγος τὸ ναὶ, ναί, καὶ τὸ οὒ οὔ.

Καὶ ἐγένετο λόγος κυρίου παντοκράτορος πρός με, λέγων· Τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ. νηστεία ἡ τετρὰς, καὶ νηστεία ἡ πέμπτη, καὶ νηστεία ἡ ἑβδόμη, καὶ νηστεία ἡ δεκάτη ἔσονται τῷ οἴκῳ Ἰούδα εἰς χαρὰν, καὶ εὐφροσύνην, καὶ εἰς ἑορτὰς ἀγαθὰς, καὶ εὐφρανθήσε- C σθε, καὶ τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὴν εἰρήνην ἀγαπήσατε.

Ἀναγκαῖον οἶμαι τοῖς φιλομαθέσι παραφηνάσθαι πάλιν τῶν ἐνθάδε λεγομένων νηστειῶν τὰς αἰτίας, καὶ ποία μὲν ἡ τετρὰς, τίς δὲ ἡ πέμπτη, καὶ αἱ τούτων ἐφεξῆς ἑβδόμη τε, καὶ δεκάτη. προσυποισόμεθα γὰρ οὕτως ἐπὶ καιροῦ, καὶ ἐν κόσμῳ λοιπὸν τῶν προστεταγμένων τὴν δύναμιν. οὐκοῦν μετὰ τὸ ἁλῶναι τὴν ἁγίαν πόλιν, καὶ κατεμπρησθῆναι τὸν ναὸν, ἀποκομισθῆναι δὲ ὁμοῦ τοῖς ἱεροῖς σκεύεσιν D αἰχμάλωτον τὸν Ἰσραὴλ, οἱ σεσωσμένοι τε, καὶ περιλειφθέντες κατὰ τὴν Ἰουδαίαν τὰς ἡμέρας ἐν αἷς τὰ τοιάδε παθεῖν συμβέβηκεν ἀποφράδας ἡγοῦντο, καὶ συνῄεσαν, καὶ δὴ κατὰ πληθὺν συνωθοῦντες, κομμὸν ἐποιοῦντο καὶ θρῆνον, ἀσιτοῦντες ὡς ἐν νηστείαις. τίνα γε δὴ τὰ συμβεβηκότα, καὶ ἐν ἑκάστῃ τῶν ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένων ἡμερῶν, φέρε λέγωμεν. ἔφη τοίνυν ὁ μακάριος Ἱερεμίας, καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ἔτει τῷ ἐνάτῳ τῆς βασιλείας αὐτοῦ. (δῆλον δὲ ὅτι Σεδεκίου) ἐν τῷ μηνὶ τῷ δεκάτῳ, δεκάτῃ τοῦ μηνὸς E ἦλθε Ναβουχοδονόσορ βασιλεὺς Βαβυλῶνος, καὶ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτοῦ ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ, καὶ περιεχαράκωσαν αὐτὴν, καὶ περιῳκοδόμησαν αὐτὴν τετραπόδοις λίθοις κύκλῳ, καὶ ἦλθεν ἡ πόλις εἰς συνοχὴν, ἕως ἑνδεκάτου ἔτους τοῦ βασιλέως Σεδεκία, ἐν μηνὶ τῷ τετάρτῳ ἐνάτῃ τοῦ μηνός. καὶ ἐστερεώθη ὁ λιμὸς ἐν τῇ πόλει, καὶ οὐκ ἦσαν ἄρτοι τῷ λαῷ τῆς γῆς, καὶ διεκόπη ἡ πόλις, καὶ πάντες οἱ ἄνδρες οἱ πολεμισταὶ ἐξῆλθον νυκτὸς κατὰ τὴν ὁδὸν τῆς πόλεως ἀναμέσον τοῦ τείχους,

καὶ τοῦ προτειχίσματος, ὃ ἦν κατὰ τὸν κῆπον τοῦ βασιλέως. εἶτα δὴ μέσον παρενθεὶς τὴν Σεδεκίου παίδων τὴν σφαγὴν, αὐτοῦ δὲ τὴν τύφλωσιν, ἔφη πάλιν. Ἐν μηνὶ τῷ πέμπτῳ, δεκάτῃ τοῦ μηνὸς ἦλθε Ναβουζαρδὰν, ὁ ἀρχιμάγειρος ὁ ἑστηκὼς κατὰ πρόσωπον τοῦ βασιλέως Βαβυλῶνος εἰς Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐνέπρησε τὸν οἶκον κυρίου, καὶ τὸν οἶκον βασιλέως, καὶ πάσας τὰς οἰκίας τῆς πόλεως, καὶ πᾶσαν οἰκίαν μεγάλην ἐνέπρησεν ἐν πυρὶ, καὶ πᾶν τεῖχος Ἱερουσαλὴμ κύκλῳ καθεῖλεν ἡ δύναμις τῶν Χαλδαίων ἡ μετὰ τοῦ ἀρχιμαγείρου. ἀκούεις ὅπως ἐν τῷ δεκάτῳ * ἔτει πεπολιόρκηκεν ὁ Ναβουχοδονόσορ τὴν Ἱερουσαλὴμ, εἶτα τῷ τετάρτῳ μηνὶ τοῦ δεκάτου ἔτους διερρηχέσθαι φησὶ τὴν πόλιν. ἐν δὲ τῷ πέμπτῳ μηνὶ, καὶ αὐτὸν ἐμπεπρῆσθαι τὸν ναὸν, καὶ ἅπασαν δὲ τὴν πόλιν διηγεῖζεται παρὰ τοῦ ἀρχιμαγείρου. ἀποφράδας δὲ οὖν τὴν τετάρτην, καὶ τὴν πέμπτην, καὶ τὴν δεκάτην ἡμέραν ἐποιοῦντο, δι' ἃς εἶπον αἰτίας. τίς δὲ καὶ ἡ ἑβδόμη, πάλιν εἰπεῖν ἀναγκαῖον. ἐπειδὴ γὰρ εἷλε τὴν Ἱερουσαλὴμ ὁ ἀρχιμάγειρος, κεχειροτόνηκε τὸν Γοδολίαν εἰς καθηγητὴν τοῖς καταλοίποις τῶν Ἰουδαίων ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις. εἶτα τοῦτο δεδρακὼς ἀπῆλθεν εἰς Βαβυλῶνα. ἐπειδὴ δὲ τοῦτο οὕτω πεπρᾶχθαι μεμαθήκασιν οἱ περισωθέντες τῶν Ἰουδαίων, συνέδραμον ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, καὶ ἦσαν ἐν ἐλπίσι τοῦ κατοικεῖν ἐπὶ τὴν γῆν. ἀλλ' ἐν τῷ μηνὶ τῷ ἑβδόμῳ, καθὰ γέγραπται, τὸν Γοδολίαν ἀνεῖλεν ὁ Ἰσμαήλ· καὶ διεσπάρη πᾶς ὁ λαὸς τότε, καὶ ἀπέδραμον εἰς τὴν Αἰγυπτίων, καὶ διαλώλασιν ἐκεῖ. φροντίδα οὖν ἐποιοῦντο καὶ τὴν ἑβδόμην ἡμέραν, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν μῆνα ταύτης ἕνεκεν τῆς αἰτίας. ἤδη μὲν οὖν τῶν νηστειῶν ἡ πρόφασις. ἐπειδὴ δὲ ἀκόλουθον ἦν, πεπαυμένων τῶν ἐξ ὀργῆς, καὶ ἀνακομισθέντος τοῦ Ἰσραὴλ εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ τῶν σκυθρωπῶν παρεληλακότων, μὴ νηστεύειν ἔτι καὶ κόπτεσθαι, μεταπλάττεσθαι κελεύει τὸ πένθος εἰς εὐθυμίας, ἥδεσθαί τε μᾶλλον ἐφ' οἷς ἔχουσι λαβόντες παρὰ Θεοῦ. ἤγουν διὰ μνήμης ἔχειν τὰ ἐφ' οἷς τετιμώρηνται κατὰ καιροὺς, πλημμελοῦντες ἀφυλάκτως, καὶ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἐκτόπων ἀναιδῶς ὠλισθηκότες.

Δέδρακε τοῦτο καὶ εἰς ἡμᾶς ὁ Χριστός. ἔστρεψε γὰρ ἡμῖν τὸν κοπετὸν εἰς χαρὰν, διέρρηξε τὸν σάκκον καὶ περιέζωσεν εὐφροσύνην, κατὰ τὸ τοῦ ψάλλοντος φωνήν. ἐπαινιώμεθα δὲ οὐδαμῶς, ὅτι Θεὸν οὐκ εἰδότες ποτὲ, καὶ προσκυνοῦντες τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, πεπτώκαμεν ὑπὸ πόδας ἐχθρῶν, καὶ εἰς νοῦν ἀδόκιμον παρεδόθημεν· εὐχαριστοῦμεν δὲ μᾶλλον ἐφ'

& antemurale, quod erat versus hortum regis.] Postea cæde liberorum Sedeciæ, & exoculatione eius intersita, ita pergit. [In mense quinto, decima mensis venit Nabuzardan princeps coquorum, qui stabat ante faciem regis Babylonis, in Hierusalem, & succendit domum Domini, & domum regis, & omnes domos vrbis, & omnem domum magnam combussit igni, & omnem murum Hierusalem in circuitu euertit exercitus Chaldæorum, qui erat cum principe coquorum.] Audis quo pacto [mense decimo anni noni] anno decimo Nabuchodonosor Hierosolymam obsederit. Deinde quarto mense anni vndecimi, diruptam esse ciuitatem: in mense autem quinto etiam ipsum templum, & totam vrbem à principe coquorum inflammatam narrat. Atros igitur, seu nefastos quartum, & quintum, & decimum dies propter causas à me dictas numerabant. Quæ autem septima fuerit, præterea dicendum est. Postquam enim princeps coquorum Hierusalem euertit, Godoliam principem Iudæis, qui Hierosolymis remanserant, creauit: quo facto Babylonem repetiuit. Quod vbi cognouerunt superstites Iudæi, Hierosolymam cum spe ibidem habitandi confluxerunt. Sed mense septimo Godoliam occidit Ismael. Et dissipatus est omnis populus tunc, confugitque in Ægyptum, vbi periit. Hanc ob causam & septimum diem, & ipsum mensem abominati sunt. Atque hæc est ieiuniorum occasio. Et quoniam consequens erat, cessantibus plagis, & Israele Hierosolymam reuerso, & tristibus finitis vltra non ieiunare, & plangere, luctum mutare lætitia, & gaudere potius iubet de bonis à Deo acceptis, siue meminisse, ob quæ olim puniti fuerint, cum liberrimè sceleribus se commacularent, & ad quiduis nefarium nullo pudore ruerent.

Hier. 40. & 41. 4. Reg. 25.

Fecit hoc etiam nobis Christus. Conuertit [enim planctum nostrum in gaudium, conscidit saccum nostrum, & circumdedit nos lætitia,] vt psaltes canit. Nec conquerimur vlla ex parte, quod cum aliquando Deum ignorantes, & creaturam potius, quam creatorem adorantes sub pedes hostium nostrorum redacti, & in sensum reprobum traditi sumus: quin gratias agimus,

Psal. 29.

quod misericordiam, & salutem consecuti, [& de manu inimicorum liberati] sanctam ciuitatem, hoc est, Ecclesiam incolimus, & digni sumus habiti qui deinceps votis, & sacrificiis spiritualibus ipsum veneremur. Et charum habemus, & eam rem pacem, & veritatem, & summæ iucunditatis occasionem reputare à diuina scriptura docti sumus. [Ipse enim est pax nostra:] ipse, vt dixi, veritas: propter ipsum benè speramus, & omni mœstitudine profligata triumphamus.

Rom. 5. Luc. 1. Ephes. 2. Rom. 6.

Hæc dicit Dominus omnipotens. Adhuc venient populi multi, & habitantes ciuitates multas, & congregabuntur habitantes quinque ciuitates in vnam ciuitatem, dicentes, Eamus vt deprecemur faciem Domini, & quæramus faciem Domini omnipotentis. Vadam & ego. Et venient populi multi, & gentes multæ, vt quærant faciem Domini omnipotentis in Hierusalem, & vt propitient faciem Domini.

L. Conuertente Christo luctum nostrum in gaudium, & in diem festum, & in lætitias bonas, & transferente in iucunditatem lamenta, non iam de vocatis ad salutem singuli in fide accedent, & cum Deo per sanctificationem coniungentur: sed ciuitates inter se ad hoc deinceps hortabuntur, veniéntque cateruatim omnes gentes, prioribus semper acclamantibus qui posteriores sunt, [vadam & ego.] Scriptum est enim, [ferrum ferrum acuit, vir autem acuit faciem alterius.] Semper enim aliorum alacritas aliis ad bona consectanda stimulus inuenitur. Quis est vero vrbibus, siue gentibus finis propositus? propitiare, & exquirere faciem Domini, hoc est, Christum, qui est imago simillima Dei & Patris, [Et figura substantiæ eius, & splendor gloriæ,] de quo & diuinus Dauid, [Faciem tuam illumina super seruum tuum.] Illuminauit enim pax, & facies, vt dixi, Dei & Patris ipsum habentes beneuolum, ac propitium; & peccati noxas repellemus [iustificati per fidem: non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum magnam misericordiam suam.] Misericors enim, & bonus est, & ad se accedentibus peccata dimittit.

Prou. 27. Hebr. 1. Psal. 118. Tit. 3.

οἷς ἠλεήμεθα, καὶ σεσώσμεθα. καὶ ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν λελυτρώμεθα, καὶ τὴν ἁγίαν οἰκοδομοῦμεν πόλιν, τουτέστι, τὴν ἐκκλησίαν, ἠξιώμεθά τε λοιπὸν εὐχαῖς, καὶ θυσίαις ταῖς πνευματικαῖς καταθεραπεύειν αὐτόν. ἀγαπῶμεν δὲ καὶ ὡς εἰρήνην, καὶ ἀλήθειαν καὶ θυμηδίας τῆς ἀνωτάτω πρόφασιν τὸ χρῆμα καταλογίζεσθαι παρὰ τῆς θείας δεδιδάγμεθα γραφῆς. αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν· αὐτὸς, ὡς ἔφην, ἡ ἀλήθεια. δι' αὐτὸν ἐσμὲν ἐν ἐλπίσιν ἀγαθαῖς, καὶ ἐν τῷ κατευφραίνεσθαι δεῖν, κατηφείας ἁπάσης ἐξῃρημένης.

Τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ. ἔτι ἥξουσι λαοὶ πολλοὶ, καὶ κατοικοῦντες πόλεις πολλὰς, καὶ συνελεύσονται κατοικοῦντες πέντε πόλεις εἰς μίαν πόλιν, λέγοντες, πορευθῶμεν δεηθῆναι τοῦ προσώπου κυρίου, καὶ ἐκζητῆσαι τὸ πρόσωπον κυρίου παντοκράτορος. πορεύσομαι κἀγὼ, καὶ ἥξουσι λαοὶ πολλοὶ, καὶ ἔθνη πολλὰ ἐκζητῆσαι τὸ πρόσωπον κυρίου παντοκράτορος ἐν Ἱερουσαλὴμ, καὶ τοῦ ἐξιλάσασθαι τὸ πρόσωπον κυρίου.

Μεταπλάττοντος τοῦ Χριστοῦ τὸ πένθος ἡμῶν εἰς χαρὰν, καὶ εἰς ἑορτὴν, καὶ εἰς εὐφροσύνας ἀγαθὰς, καὶ μεθιστῶντος εἰς θυμηδίαν τοὺς ὀδυρμοὺς, οὐ καθ' ἕνα λοιπὸν φησὶ τῶν καλουμένων εἰς σωτηρίαν ἡ ἐν πίστει πρόσοδος, καὶ ἡ πρὸς Θεὸν οἰκείωσις διὰ ἁγιασμοῦ· ἀλλ' αἱ μὲν πόλεις ἀλλήλας εἰς τοῦτο προτρέψουσι λοιπὸν, ἥξει δὲ κατὰ πληθὺν πάντα τὰ ἔθνη, τοῖς εἰς τοῦτο φθάσασιν ἐπιφωνούντων ἀεὶ τῶν δευτέρων, τὸ πορεύσομαι κἀγώ. γέγραπται γὰρ, ὅτι σίδηρος σίδηρον ὀξύνει, ἀνὴρ δὲ παροξύνει πρόσωπον ἑτέρου. παράκλησις γὰρ ἀεί πως ἑτέροις εἰς τὸ χρῆναι πληροῦν τὸ ἀγαθὸν, ἤγουν εὑρίσκεται προθυμία. τίς δὲ δὴ ταῖς πόλεσιν, ἤτοι τοῖς ἔθνεσιν ὁ σκοπός; τὸ ἐξιλάσασθαί τε, καὶ ἐκζητῆσαι τὸ πρόσωπον κυρίου, τουτέστι, Χριστὸν, ὅς ἐστιν εἰκὼν ἀπαράλλακτος τοῦ Θεοῦ, καὶ πατρὸς, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, καθὰ γέγραπται, καὶ ἀπαύγασμα τῆς δόξης, περὶ οὗ φησὶ καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, τὸ πρόσωπόν σου ἐπίφανον ἐπὶ τὸν δοῦλόν σου. ἐπέλαμψε γὰρ ἡ εἰρήνη, καὶ τὸ πρόσωπον, ὡς ἔφην, τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς αὐτὸν ἔχοντας εὐμενῆ, καὶ ἵλεων, καὶ τὴν ἐκ τῆς ἁμαρτίας διακρουσόμεθα βλάβην δικαιούμενοι διὰ τῆς πίστεως, οὐκ ἐξ ἔργων δικαιοσύνης ὧν ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸ πολὺ αὐτοῦ ἔλεος. φιλοικτίρμων γάρ ἐστι, καὶ ἀγαθὸς, καὶ ἀφίησιν ἐγκλήματα τοῖς προσιοῦσιν αὐτῷ.

A αὐτὸν ἐκζητοῦντες διὰ τοῦ χρείαν πληροῦν τὰ νενομισμένα, πάντη τε καὶ πάντως εὑρίσκομεν, καὶ δι' αὐτοῦ κολλώμεθα τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ, καὶ γὰρ αὐτός ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, κατὰ τὰς γραφάς.

Τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ. ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐπιλήψονται δέκα ἄνδρες ἐκ πασῶν τῶν γλωσσῶν τῶν ἐθνῶν, καὶ ἐπιλήψονται τοῦ κρασπέδου ἀνδρὸς Ἰουδαίου, λέγοντες, πορευσόμεθα μετὰ σοῦ, διότι ἀκηκόαμεν ὅτι ὁ Θεὸς μεθ' ὑμῶν ἐστιν.

B Τίνα δὴ τρόπον ἡ κατὰ πόλεις τε ὁμοῦ, καὶ ἔθνη γενήσεται πρόσοδος τῶν ἐπιζητούντων τὸ πρόσωπον κυρίου, διατρανοῖ πάλιν. ἔσται γὰρ, φησὶν, ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, τουτέστι, κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, ὅτε ἐπιλήψονται δέκα ἄνδρες ἑνὸς Ἰουδαίου, λέγοντες, πορευσόμεθα μετὰ σοῦ. διὰ μὲν οὖν τῶν δέκα, τὸν τέλειον τῶν προσιόντων νοήσεις ἀριθμόν. τελειότητος γὰρ σύμβολον ὁ δέκατός ἐστιν ἀριθμός. ὅτι δὲ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις οἱ ἐξ ἐθνῶν κολλώμενοι τὴν αὐτὴν ὥσπερ ἐκείνοις βαδίζειν ὁδὸν ἐπιχειρήσουσι δικαιούμενοι διὰ πίστεως τῆς ἐν Χριστῷ, καθίστησιν C ἐναργὲς, καὶ τὸ σχῆμα λέγων, ὡς ἐξ εἰκόνος διαπεπλασμένον εὖ μάλα. οἱ γὰρ μικροὶ τῶν παίδων εἰ τοῖς ἰδίοις πατράσιν ἕλοιντό ποτε κατακολουθεῖν, ἐπιδραξάμενοι τοῦ κρασπέδου, οἷα ἐπικουρούμενοι ταῖς ἁφαῖς, καὶ τῶν ἐσθημάτων ἀπαρτώμενοι ἀπλανῆ τε, καὶ ἀσφαλῆ ποιοῦνται τὴν βάδισιν· κατὰ τὸν ἴσον, οἶμαι, τρόπον καὶ οἱ τῇ κτίσει λελατρευκότες παρὰ τὸν τῶν ὅλων δημιουργὸν, πατέρας γνησίους ἐπιγραφόμενοι τοὺς τῶν Εὐαγγελικῶν δογμάτων εἰσηγητὰς, καὶ συνάπτόμενοι δι' ὁμοψυ- D χίας, ἕπονταί τε αὐτοῖς, νηπιάζοντες ἔτι ταῖς γνώμαις, καὶ εἰς τὴν ὁμοίαν ἵενται τρίβον, ζηλωταί που πάντως ἀναδεικνύμενοι τῆς αὐτῶν πολιτείας, καὶ ταῖς ἀεὶ πρὸς τὸ ἄμεινον ἐπιδόσεσιν εἰς ἄνδρα τέλειον ἀναβαίνοντες, καὶ εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ. ἕπονται δὲ διὰ ποίαν αἰτίαν; πεπληροφόρηνται γὰρ, ὅτι ὁ Θεὸς μετ' αὐτῶν ἐστι, τουτέστιν, ὁ Ἐμμανουήλ. ἑρμηνεύεται γὰρ, ὁ Θεὸς μεθ' ἡμῶν. ὅτι δὲ οὐ μόνων ἔσται τῶν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ ἡ τὸ τηνικάδε κλῆσις, ἁπάν- E των δὲ μᾶλλον τῶν ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐθνῶν, διαμεμένηκεν εἰπὼν, ὡς ἐκ πασῶν ἔσονται τῶν γλωσσῶν οἱ ἐπιδραττόμενοι τοῦ κρασπέδου. πότε δὲ κέκληνται τὰ ἔθνη πρὸς ἐπίγνωσιν ἀληθείας, καὶ πότε βεβούληνται ἐκζητῆσαι τὸ πρόσωπον κυρίου, ἐξιλάσασθαί τε αὐτὸν, καὶ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις τὴν αὐτὴν ὥσπερ διαστείχειν ὁδὸν,

A Ipsum exquirentes seruandis legum sancitis omnino inuenimus, & per ipsum Deo ac Patri adhæremus. [Ipse enim est pax nostra] quod scripturæ testantur. (Ephes. 2)

Hæc dicit Dominus omnipotens: In diebus illis apprehendent decem viri ex omnibus linguis gentium: & apprehendent fimbriam vnius hominis Iudæi, dicentes, Ibimus tecum, quia audiuimus quod Deus vobiscum est.

LI.

B Quonam modo per vrbes, & gentes accessuri sint quærentes faciem Domini, rursum declarat. Inquit enim, [erit in diebus illis,] hoc est, illo tempore, quando apprehendent decem viri vnum Iudæum, dicentes, [Ibimus tecum.] Per denarium perfectum accedentium numerum intellige, perfectionis enim symbolum est hic numerus. Quod autem sanctis Apostolis ex gentibus adhærentes eandem cum illis viam ambulare instituerint, iustificati per fidem C in Christo, manifestè ostendit, ipsam formam, seu gestum, vt ex imagine accuratissimè effictam proferens. Parui enim pueri nonnunquam patrem sequi gestientes, comprehensa ora vestis eius illis tactibus velut adiuti, & à veste pendentes, citra errorem, periculúmque gradiuntur. Eodem modo, opinor, & qui rebus conditis seruierunt potius, quam vniuersorum conditori, pro germanis patribus cooptantes euangelico- D rum dogmatum explanatores, & per concordiam illis colligati, sequuntur eos, infantes adhuc iudiciis, & simili via incedunt, eorum vitæ imitatores manifesti, & perpetuis ad meliora incrementis [in virum perfectum, & in mensuram ætatis plenitudinis Christi] euadentes. Quamobrem autem sequuntur? Certò enim credunt Deum, hoc est, Emmanuelem cum illis esse: redditur enim [nobiscum Deus.] Vocationem por- E rò illam non tantum filiorum Israel, sed omnium per orbem gentium fore, docet cùm ait, ex omnibus fore linguis qui apprehendent fimbriam. Quando autem vocatæ sunt gentes ad agnitionem veritatis, & quando voluerunt exquirere faciem Domini, & eum propitiare, & cum sanctis Apostolis quasi eadem via ingredi, (Ephes. 4)

nisi quando nostram naturam induit A vnigenitus? qui est [exspectatio gentium;] cui cantat etiam diuinus Dauid, [Omnes gentes quascunque fecisti, venient, & adorabunt coram te, Domine.] Per ipsum enim & ipsa gentium multitudo saluata est.

Aggae. 2. Psal. 85.

CAPVT IX.

Assumptio verbi Domini in terra Adrach, & Damasci requies eius, B quia Dominus respicit homines, & omnes tribus Israel. Et Emath in finibus eius.

LII. LOCVS salebrosus, & verborum ista series difficilis ad intelligendum. Veruntamen quantum in nobis est, eam enodabimus. Porrò explicandum prius de quibus ista dicta meritò existimemus. Sic enim, & vix tamen vaticinii sensus liquebit. Quando igitur captiuitatis vinculis emissus liberatus est olim Israel, & ita in Iu- C dæam reuenit, & Hierusalem instaurare occœpit, tunc tunc vicinæ gentes, Samaritæ, & Palæstini, & Phœnices inuidia ardentes, timentésque simul, ne rebus illorum ad pristinam incolumitatem reuocatis, & genere in immensum aucto, cum vrbem haberent expugnatu difficilem, ac munitissimam, deinde ipsos bello lacesserent, & inuictum, vt olim, contra se exercitum adducerent, his de causis muros ædificare aggressos D impedire conati sunt, verba amarulenta iactantes, & populationibus in eos grassantes. Eò autem obtrectationis, & inuidiæ prodierunt, vt regi Persarum per id tempus scriberent, quæ ab Esdra recitantur his verbis propemodum. Regi Artaxerxi Domino, seruus eius, Rathymus actorum scriba, & Semelius scriba, & reliqui de consilio, & iudices in Cœlesyria, & Phœnice. Nosse te conuenit, rex, Iudæos E Babylonem traductos venisse in prouinciam nostram, & vrbem hanc perfidam, & improbam de integro condere, & fora eius parare, & mœnia ac templum excitare. Persuasum sit tibi, si ita pergant, nec tributa pensitaturos, nec parituros: sed in reges calcitraturos, & ad imperandum, quam ad obediendum promptiores futuros.

2. Esdr. 4. 1 Esdr. 2.

A εἰ μὴ ὅτε γέγονε καθ' ἡμᾶς ὁ μονογενής; ὅς ἐστι προσδοκία ἐθνῶν· πρὸς ὃν καὶ ὁ θεσπέσιος ἀναμέλπει Δαβίδ, πάντα τὰ ἔθνη ὅσα ἐποίησας ἥξουσι καὶ προσκυνήσουσιν ἐνώπιόν σου, κύριε· σέσωσται γὰρ δι' αὐτοῦ καὶ αὐτὴ τῶν ἐθνῶν ἡ πληθύς.

ΚΕΦΑΛ. θ.

Λῆμμα λόγου κυρίου ἐν γῇ Ἀδράχ, καὶ B Δαμασκοῦ ἀνάπαυσις αὐτοῦ, διότι κύριος ἐφορᾷ ἀνθρώπους, καὶ πάσας φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ. Καὶ Ἡμὰθ ἐν τοῖς ὁρίοις αὐτῆς.

ΟΥΚ ἄτραχυ μὲν τὸ προκείμενον, δυσέφικτος δὲ κομιδῇ καὶ αὐτὴ τῶν λέξεων ἡ συνθήκη. πλὴν ὡς ἔνι λελέξεται πρὸς ἡμῶν. τάχα μὲν ἐφ' οἷς εἰρῆσθαι ταῦτα νομισθείημεν εἰκότως προαγορεύειν ἀνάγκη, νοηθείη γὰρ ἂν ὧδέ πῃ, καὶ μόλις, τῆς προφητείας ὁ νοῦς. ὅτε τοίνυν τῶν τῆς αἰχμαλωσίας δεσμῶν ἀνείθη τε, καὶ ἀπήλ- C λακται κατὰ καιροὺς ὁ Ἰσραήλ, ἥκοντε λοιπὸν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, καὶ ἀνατειχίζειν ἐπεχείρουν τὴν Ἱερουσαλήμ, τότε δὴ τότε τὰ περίοικα τῶν ἐθνῶν, οἵ τε τὴν Σαμάρειαν οἰκοῦντες, καὶ οἱ τὰς τῆς Παλαιστίνης, καὶ μὴν καὶ Φοινίκης νεμόμενοι πόλεις κατεδάκνοντο φθόνῳ, ὁμοῦ δὲ καὶ ἐδεδίεσαν, μὴ ἄρα δὴ πάλιν ἀνενεγκόντων αὐτοῖς τῶν πραγμάτων εἰς τὸ ἀπ' ἀρχῆς, καὶ εἰς πληθὺν ἀμέτρητον ἐκτεινομένου τοῦ γένους, εἶτα πόλιν ἔχοντες τὴν οὕτω δυσάλωτον, καὶ εὐπυργοτάτην, καταστρατεύοιντο D πάλιν αὐτῶν, καὶ ἄμαχόν τινα, καθὰ καὶ πάλαι, κατεξαναστήσαιεν αὐτῶν τὴν χεῖρα. ταύτητοι τειχίζειν ἐθέλοντας διακωλύειν ἤθελον, πικροὺς ἀφιέντες λόγους, καὶ μὴν καὶ ἐφόδους λῃστρικὰς ἱστάντες αὐτοῖς. ἧκον δὲ εἰς τοῦτο βασκανίας, καὶ φθόνου, ὥστε καὶ γεγράφασι τῷ Περσῶν βασιλεύοντι τὸ τηνικάδε τὰ ἐν τῷ Ἔσδρᾳ κείμενα. ἔχει δὲ οὕτως. βασιλεῖ Ἀρταξέρξῃ κυρίῳ, οἱ παῖδές σου· Ῥάθυμος ὁ τὰ προσπίπτοντα γράφων, καὶ Σεμέλιος, ὁ γραμ- E ματεὺς, καὶ οἱ ἐπίλοιποι τῆς βουλῆς αὐτῶν, καὶ κριταὶ οἱ ἐν τῇ κοίλῃ Συρίᾳ, καὶ Φοινίκῃ. γινώσκειν σε δεῖ, βασιλεῦ, ὅτι Ἰουδαῖοι οἱ εἰς Βαβυλῶνα ἀναχθέντες, ἐληλύθασιν εἰς τὴν ἡμετέραν, καὶ τήν τε πόλιν τὴν ἀποστάτιν, καὶ πονηρὰν οἰκοδομοῦσι, καὶ τὰς ἀγορὰς ἐπισκευάζουσι ταύτης, καὶ τὰ τείχη, καὶ τὸν ναὸν ἀναγείρουσιν. ἴσθι μέντοι γε, τούτων γινομένων, οὔτε φόρους αὐτοὺς τελεῖν ὑπομενοῦντας, οὔτε δὲ ὑπακούειν ἐθελήσοντας· ἀλλὰ καὶ βασιλεῦσιν ἀντιστήσονται, καὶ ἄρχειν μᾶλλον, ἢ ὑπακούειν ἐθελήσουσιν.

ἐνεργουμένων οὕτω τὴν περὶ τὸν ναόν, καὶ σπουδαζομένων, καλῶς ἔχειν ἔδοξεν ἡμῖν, γράψαι σοι, βασιλεῦ, καὶ μὴ περιιδεῖν τὸ τηλικοῦτον. ἐκείνου ἐπειδήπερ ἑαλωκότι τῷ Ἰσραήλ, καὶ παθόντι τὴν αἰχμαλωσίαν ἐπετώθαζον οὐ μετρίως, ἀνασωζομένων δὲ μόλις, καὶ δεσμῶν ἀνειμένων πάλιν οὐδὲν ἧττον ἐπέθρωσκον, μυρίοις τε ὅσοις αὐτὸν ἐνέσειον πόνοις, πολυτρόπως ἐπιβουλεύοντες, καὶ οὔτε τὸν θεῖον ἐγείρειν ἐῶντες ναόν, οὔτε μὴν τειχίζειν τὴν πόλιν, παρωξύνετο Θεὸς ἐπ' αὐτοῖς ἀναλόγως, καὶ παρέδωκεν αὐτοὺς εἰς χεῖρας Ἰσραήλ. πεπαυμένων γὰρ τῶν ἔργων, ἐγηγερμένου τε τοῦ ναοῦ, πάσας αὐτῶν τὰς πόλεις καταδῃώσαντες εἷλόν τε ὑπὸ χεῖρα τοὺς ἐν αὐταῖς, καὶ χρημάτων γεγόνασιν ἀναριθμήτων δεσπόται. λῆμμα τοίνυν λόγου κυρίου, φησίν, ἐν γῇ Ἀδράχ, καὶ Δαμασκοῦ, τουτέστιν, ὁ ἐν χερσὶν ἡμῖν λόγος ὁ παρὰ Θεοῦ, κατά τε τῆς γῆς Ἀδράχ, καὶ τῆς Δαμασκοῦ γενήσεται. καὶ μέντοι καὶ Ἡμάθ, ἥτις ἐστὶν ἐν τοῖς ὁρίοις αὐτῆς, δῆλον δὲ ὅτι τῆς Δαμασκοῦ. γῆ δὲ Ἀδρὰχ χώρα που πάντως ἐστὶ κατὰ τὴν ἑῴαν κειμένη, ἧς γείτων ἥτε Ἡμάθ (ἥτις ἐστὶν Ἐπιφάνεια τῆς Ἀντιοχείας προσωτέρω βραχύ) καὶ ἡ Δαμασκός, ἥ ἐστι Φοινίκων τε καὶ Παλαιστίνης μητρόπολις. ὑποκείσονται δὲ δηλονότι σὺν ταῖς μητροπόλεσι, καὶ πόλεις αἱ ὑπ' αὐταῖς. διατί τοίνυν κατ' αὐτῶν τὸ λῆμμα; ὅτι καὶ ἐν αὐταῖς γέγονεν ἀνάπαυσις αὐτοῦ, τουτέστι, τοῦ πάντων κρατοῦντος Θεοῦ. ἀναπέπαυται δὲ, ὅτι τεθέαται τετιμωρημένας. οὐ γὰρ ἂν σεσίγηκεν ὁ πάντα ἐφορῶν, φειδοῦς τε, καὶ ἐπισκέψεως ἀξιῶν τὸ ἀπόλεκτον γένος, τουτέστι, τὸν Ἰσραήλ. ἐφορᾷ γὰρ ἀνθρώπους ὁ τῶν ὅλων Θεός, καὶ τὴν ἑκάστου τρίβον κατασκέπτεται, καὶ τοῖς μὲν ἀδικοῦσιν ἐπιφέρει τὰ ἐξ ὀργῆς, ἐκρύεται δὲ τοὺς ἀδικουμένους· μεμνῆσθαι δὲ ἀναγκαῖον, ὅτι καὶ ἐν τοῖς προλαβοῦσι τὸν περὶ τῶν τεσσάρων ἁρμάτων εἰσκομίσας λόγον, καὶ τὰς τῶν ἵππων ἰδέας, προστέθεικε πάλιν, ἰδοὺ οἱ ἐκπορευόμενοι ἐπὶ γῆν βορρᾶ, ἀνέπαυσαν τὸν θυμόν μου ἐν γῇ βορρᾶ. ἀναπαύεται δὲ ὥσπερ ὁ μισοπόνηρος τοῦ δεσπότου θυμός, ἐκτετικότων τὰς δίκας τῶν αὐτῷ προσκεκρουκότων διὰ πλείστην ὅσην, καὶ ἀχάλινον ἁμαρτίαν.

Τύρος, καὶ Σιδὼν διότι ἐφρόνησαν σφόδρα, καὶ ᾠκοδόμησε Τύρος ὀχυρώματα ἑαυτῇ, ἐθησαύρισεν ἀργύριον ὡς χοῦν, καὶ συνήγαγε χρυσίον ὡς πηλὸν ὁδῶν. διὰ τοῦτο κληρονομήσει κύριος αὐτήν, καὶ πατάξει εἰς θάλασσαν δύναμιν αὐτῆς, καὶ αὐτὴ ἐν πυρὶ καταναλωθήσεται.

Dum ergo illi in constructione templi laborant, & enituntur, placuit nobis scribere ad te, rex, & rem tanti momenti non negligere. Itaque cum captum, & seruientem Israelem non mediocriter derisissent, liberatóque tandem, & vinculis absoluto rursum nihilominus insultarent, & innumeris eum molestiis diuexarent, multis modis insidiantes, & neque diuinum templum instaurare, neque mœnibus vrbem cingere sinentes, necesse fuit Deum ipsis irasci, & eos in manus Israelis tradere. Finitis enim operibus, & templo condito, omnibus eorum vrbibus deuastatis, captiuos earum incolas fecerunt, atque opes immensas collegerunt. Ait igitur, [Assumptio verbum Domini in terra Adrach, & Damasci,] hoc est, qui in manibus nobis est sermo à Deo, contra terram Adrach, & Damasci fiet, quin & Emath, quæ est in finibus eius, Damasci videlicet. Terra autē Adrach regio vtique est orientis, cui finitima est Emath (quæ est Epiphania, paulo supra Antiochiam) & Damascus, quæ est Phœnicum, & Palæstinæ metropolis. Subiicientur autem & metropoles, & quæ ipsis subiectæ sunt vrbes. Quare igitur assumptio contra illas? Quia & in ipsis fuit requies eius, hoc est, omnium dominantis Dei, Requieuit porrò, quia punitas vidit. Non enim tacuisset qui intuetur omnia, veniáque & visitatione dignatur electum genus, Israelem scilicet. Intuetur enim homines vniuersorum Deus, & vniuscuiusque viam considerat, & iniuriam facientes vlciscitur, pœnas iratus infligit, iniuriam autem passos saluat. Tenendum autem memoria, cum etiam supra de quatuor curribus loquentem, & equitum speciem describentem addidisse deinde, [Ecce qui egrediuntur super terram Aquilonis requiescere fecerunt iram meam in terra Aquilonis.] Requiescit autem quodammodo inimica malis ira Domini, cum, qui cum plurima, & effrenatè peccando offenderunt, pœnas luerint.

Tyrus, & Sidon quoniam sapientes fuerunt nimis, & ædificauit Tyrus munitiones sibi, thesaurizauit argentum quasi puluerem, & congregauit aurū vt lutum viarū. Propterea possidebit Dominus eā, & percutiet in muri fortitudinem eius, & ipsa in igne consumetur.

LIII. Consentiunt cum verbis euenta vrbium, contra quas assumptionem Domini factam affirmauit. Incipit autem à Tyro, & Sidone, quæ præ cæteris erant honoratissimæ, præstantes viribus, & diuitiis, & incolarum fortitudine, & alias quasi in potestate habentes, & confinibus superiores. Quoniam igitur, inquit, supercilium tollunt Tyrus, & Sidon, arbitrantúrque se potentes, & inconcussas, & spem reponunt in munitionibus, hoc est, in muris quibus ambiuntur, siue in rebus aliis, quibus floreat, & salua sit ciuitas, de diuitiarum etiam copia sibi plaudunt, idcirco ipsa experientia discent, quod Dominus possidebit eam. Expugnatam enim ab Israelitis, aut Vespasiano, & Tito, possessum iri à Domino inquit. Ipse enim erat qui tradidit, & in manus occupantium dedit. Romani namque totum orbem in ditionem suam redigentes, vltro se dedentibus clementes, & benignos, resistentibus acres, & inuictos sese præbebant. Ipsam igitur conflagraturam dicit, detractis in mare munitionibus, & distractis diuitiis eius, quamuis aurum eius sit vt puluis, & vt lutum platearum argentum eius. Erant siquidem mercatores periti, & lucri appetentissimi Tyri incolæ, de quo copiosè admodum Ezechiel Propheta. Nihil igitur vnquam proficient Deum offendentes & sanctos criminantes, & effusè irridentes, si quid Deo suorum fidem probanti illos perpeti contigerit. Inutile enim euadet omne eorum munimentum, hoc est, omne quo circumdantur, ac sepiuntur, & præsidium quoduis, & diuitiæ nihil commodi afferent: quin potius populatoribus addent animos.

Atque adeo nunc quoque videas Græcos ob mundanam sapientiam efferri, & velut in propugnaculis in multifariis syllogismorum fallaciis, & propemodum errorem suum facundiæ vi tanquã muro sepientes, ac mirum in modum locupletes dictione splendida vt argento, & sensis animi præclaris vt auro. Veruntamen etiam sic comparatos possedit Christus. Destructæ sunt enim munitiones, hoc est, ceciderunt inuenta fallaciæ, direptum est aurum, & argentũ. Qui enim suis quique tẽporibus

A Επιτρέχει τῷ λόγῳ συμβεβηκότα ταῖς πόλεσι, καθ' ὧν γεγένηται, διηγορεύσατο τὸ λῆμμα κυρίου. ἄρχεται δὲ ἀπό τε τῆς Τύρου, καὶ τῆς Σιδῶνος, αἳ δὴ μάλιστα τῶν ἄλλων διαφερόντως τετίμηντο, περιέχουσαι μὲν ἰσχύϊ, καὶ πλούτῳ, καὶ ταῖς ἀνδρίαις τῶν κατῳκηκότων, ἔχουσαι δὲ ὥσπερ ὑπὸ χεῖρα τὰς ἄλλας, καὶ τῶν ὁμόρων ὑπερκείμεναι. ἐπειδήπερ φησὶν ὑψηλὴν ἀνασπῶσι τὴν ὀφρὺν Σιδών τε, καὶ Τύρος, οἴονται δὲ εἶναι δεινοί τε, καὶ ἀ-
B θραυστοι, καὶ τεθαρρήκασι μὲν ἐπ' ὀχυρώμασι, τουτέστι, τειχῶν περιβολαῖς, ἤγουν καὶ ἑτέροις πράγμασι, δι' ὧν ἂν εὖ ἔχοι καὶ σώζοιτο πόλις, πεφρονήκασι δὲ καὶ ἐπὶ πλούτῳ μέγα, ταύτητοι μαθήσονται διὰ πείρας αὐτῆς, ὅτι κύριος κληρονομήσει αὐτήν. πεπορθηκότων γὰρ αὐτὴν τῶν ἐξ Ἰσραήλ, ἤγουν Οὐεσπασιανοῦ, καὶ Τίτου, κληρονομηθήσεσθαι φησὶν αὐτὴν παρὰ Θεοῦ. καὶ γὰρ ἦν αὐτὸς ὁ παραδιδούς, καὶ ὑπὸ χεῖρα τιθεὶς τῶν ᾑρηκότων αὐτήν. Ῥωμαῖοι γὰρ τοῖς ἰδίοις ὑποφέροντες σκήπτροις τὴν σύμπασαν γῆν, τοῖς μὲν εἴκουσιν ἄμαχοι
C πρᾶοί τε ἦσαν, καὶ προσηνεῖς· τοῖς γε μὴν ἀντεξάγειν ἐθέλουσιν ἐπεφύοντο καὶ αὐτοὶ δριμεῖς τε, καὶ ἄμαχοι. καταπυρπολήσεσθαι δὴ οὖν φησὶν αὐτὴν καταπεπατημένων ἐν θαλάσσῃ τῶν ὀχυρωμάτων, καὶ διηρπασμένου τοῦ πλούτου, εἰ καὶ ἦν ὡς χοῦς τὸ χρυσίον, καὶ ὡς πηλὸς ὁδῶν τὸ ἀργύριον αὐτῆς. ἔμποροι γὰρ γεγόνασι δεινοί, καὶ φιλοκερδέστατοι λίαν, οἱ τὴν Τύρου οἰκήτορες, καὶ περί γε τούτου πλατύς, καὶ μακρὸς πεποίηται λόγος ἐν τοῖς Ἰεζεκιὴλ τοῦ Προφήτου συγ-
D γράμμασιν. οὐδὲν οὖν ἄρα τοὺς Θεῷ προσκρούοντας ὀνήσει ποτὲ τοὺς ἐπιτωθάζοντας ἁγίοις, εἰ δή που τι συμβαίη παθεῖν αὐτούς, πλατὺ δὲ γελῶντας εἰ δοκιμάζοι Θεὸς τῶν ἰδίων τὴν πίστιν. ἀπόνητον γὰρ αὐτῶν πᾶν ὀχύρωμα, τουτέστι, πᾶσα περιβολή, καὶ πᾶς ἀσφαλείας τρόπος. οὐδὲν δὲ ὅλως ὁ πλοῦτος ὀνήσει, ἔσται δὲ μᾶλλον ἐπὶ τοῖς εἰωθόσι καταδῃοῦν τῆς εἰς τοῦτο προθυμίας ὁλκός.

Ἴδοι δή τις ἂν καὶ νῦν τοὺς Ἑλλήνων παῖδας μέγα
E μὲν φρονοῦντας ἐπὶ σοφίᾳ κοσμικῇ, καὶ ὥσπερ ἐπὶ ὀχυρώμασι, ταῖς ἐκ πολυπλόκων συλλογισμῶν ἀπάταις, μόνον δὲ οὐχὶ τὴν ἰδίαν πλάνησιν, τῇ τῆς εὐγλωττίας δυνάμει διατειχίζοντας, καὶ καταπλουτοῦντας λίαν, τὸ ὡς ἐν λέξει λαμπρὸν ὡς ἄργυρον, καὶ ὡς ἐν τάξει χρυσοῦ τὸ ἐν νοήμασι τίμιον. πλὴν καὶ οὕτως ἔχοντας κεκληρονόμηκεν ὁ Χριστός, καθῄρηται μὲν γὰρ τὰ ὀχυρώματα, τουτέστι, πεπτώκασι τὰ ἐξ ἀπάτης εὑρέματα, διήρπασται δὲ καὶ τὸ χρυσίον, καὶ τὸ ἀργύριον. οἱ γάρ τοι κατὰ καιροὺς τῶν

ἐκκλησιῶν προεστηκότες, ἄνδρες ἐλλόγιμοι, καὶ σοφοὶ, τῆς ἐκείνων εὐγλωττίας τὴν δύναμιν εἰς ἑαυτοὺς ἁρπάσαντες, ἱερὸν ἀνάθημα πεποίηνται τῷ Θεῷ τοῖς τῆς πίστεως ἐπαγωνιζόμενοι λόγοις, καὶ τῆς παρ' ἐκείνοις ἀπάτης πλείστην τε ὅσην, καὶ ἀληθῆ ποιούμενοι τὴν καταῤῥησιν. πεπράχασι τοιοῦτον καὶ οἱ ἐξ Ἰσραήλ. χρησάμενοι γὰρ παρὰ τῶν Αἰγυπτίων σκεύη χρυσᾶ, καὶ ἀργυρᾶ, καὶ σκυλεύσαντες τοὺς πλεονεκτήσαντας, προσήγαγον ταῦτα κατὰ τὴν ἔρημον τῷ πανάγίῳ Θεῷ κατασκευαζομένης τῆς ἁγίας σκηνῆς, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς σκευῶν ἱερῶν. ἐοίκασιν οἱ διὰ σοφίας κοσμικῆς, καὶ λόγου φαιδρότητος οἰκοδομοῦντες τὴν ἐκκλησίαν, διαρπάζουσί τε τοὺς Ἑλλήνων παῖδας, καὶ οἱονεὶ τὸ χρυσίον αὐτῶν, καὶ τὸ ἀργύριον ἐκ πολλῆς ἄγαν ἐπιτεχνείας καταπλουτήσαντες, κλῆρον αὐτὸν ποιοῦνται Θεοῦ, τὰ εἰς δόξαν αὐτοῦ λαλοῦντες ἑτέροις, καὶ τὰ μὲν ἐκείνων ὀχυρώματα καταστρέφοντες, οἰκοδομοῦντες δὲ νοητῶς τὴν ἁγίαν πόλιν, τουτέστι, τὴν ἐκκλησίαν.

A Ecclesiis præfuerunt, viri eloquentes, & sapientes, eorum eloquentiæ facultatem ad se deriuatam, sacrum Deo anathema fecerunt, pro fidei doctrina decertantes, & imposturam ipsorum vberrime, verissiméque refutantes. Hoc etiam fecerunt Israelitæ. Mutuati enim ab Ægyptiis vasa aurea, & argentea, & spoliatis iniquis dominis, ea in solitudine Deo sanctissimo obtulerunt, fabricato inde tabernaculo, & vasis sacris ad vsum eius. B Ergo qui per sapientiam mundanam, & sermonis splendorem Ecclesiam ædificantes Græcos diripiunt, & quasi auro eorum, & argento æquissimè ditescunt, faciunt ea possessionem Domino, ad gloriam eius spectantia aliis loquentes, & illorum quidem munitionem euertentes, & quæ intelligitur sanctam ciuitatem, nempe Ecclesiam ædificantes.

Exod. 3.

Ὄψεται Ἀσκάλων, καὶ φοβηθήσεται, καὶ Γάζα, καὶ ὀδυνηθήσεται σφόδρα, καὶ Ἀκκαρὼν, ὅτι ᾐσχύνθη ἀπὸ τῆς ἐλπίδος αὐτῆς. Καὶ ἀπολεῖται βασιλεὺς ἐκ Γάζης, καὶ Ἀσκάλων οὐ μὴ κατοικηθῇ. Καὶ κατοικήσουσιν ἀλλογενεῖς ἐν Ἀζώτῳ, καὶ καθελῶ ὕβριν ἀλλοφύλων.

Videbit Ascalon, & timebit, & C Gaza, & dolebit nimis, & Accaron, quia confusa est à spe sua. Et peribit rex de Gaza, & Ascalon non habitabitur. Et alienigenæ habitabunt in Azoto, & destruam superbiam alienigenarum.

VI

Ὅτε πολέμου, καὶ μάχης ἐμβολὴ κατολμᾶται χώρας, εὐθαρσέστεραί πως εἰσὶ, καὶ ἐν ἐλπίσιν ἐσθ' ὅτε χρησταῖς, αἱ κατ' αὐτὴν πόλεις. οἴονται γὰρ, ὅτι περιέσονται τῶν ἐχθρῶν ἢ τῷ πλήθει τῶν ἐνοικούντων αὐταῖς, ἢ τειχῶν ὀχυρότητι, καὶ τῇ τῶν τακτικῶν ἐπιστήμῃ. εἰ δὲ δὴ γένοιτο τῶν παρά σφισιν ἁλῶναι μίαν, ἥπερ ἂν λέγοιτο δυνατωτάτη, τότε δὴ τότε πᾶσα μὲν ὀκλάζει πρὸς δέος, ἀποσείεται δὲ τὴν ἐλπίδα, τὴν τοῦ φυγεῖν δύνασθαι φημὶ, καὶ ὡς πεσοῦσα θρηνεῖ. ἁλούσης δὲ οὕτω τῆς οὕτω διαφανοῦς, καὶ ἀλκιμωτάτης, καὶ πλούτῳ κομώσης, φοβηθήσεται μὲν φησὶν ἡ Ἀσκάλων, καὶ ὀδυνηθήσεται Γάζα, καὶ μὴν καὶ Ἀκκαρών. πόλεις δὲ αὗται τῶν Παλαιστινῶν. ὀδυνηθήσονται δὲ, ὅτι ᾐσχύνθη ἀπὸ τῆς ἐλπίδος αὐτῆς. ᾤοντο μὲν γὰρ, ὅτι καὶ αὐταῖς ἰσχύσει πρὸς ἐπικουρίαν ἡ Τυρίων ἰσχύς. ἐπειδὴ δὲ κειμένην τεθέανται, ταύτῃτοι λοιπὸν ἀπωλισθήκασι τῆς ἐλπίδος. καὶ ὁ μὲν Γάζης ἡγούμενος οἰχήσεται φησὶν, ἀπολωλὼς δηλονότι. κατοικήσουσι δὲ ἀλλογενεῖς ἐν Ἀζώτῳ, δεδαπανημένων, κατὰ τὸ εἰκὸς, τῷ πολέμῳ τῶν αὐθιγενῶν. ἐπιλέγει δὲ τούτοις, ὅτι καθελῶ τοὺς ἀλλοφύλους, ἤτοι τοὺς Παλαιστινοὺς, οὓς ὀνομάζει συνήθως. ἥκοι δ' ἂν, εἴ γέ τῳ δοκεῖ, καὶ καθ' ἑτέρων ἐθνῶν ὁ λόγος

LIV.

Bello, & præliis regionē inuadētibus, fidentiores & bona spe erectiores sunt aliquando vrbes eius. Credunt enim de hostibus aut multitudine incolentium, aut firmitate mœniū, & scientia militari D victoriam relaturos. Quod si quæpiā de ipsis capiatur, quæ potētissima dici poterat, tunc sane, tunc quælibet timori succumbit, & spē abiicit, effugiendi inquā, & vt prostrata iā lamentatur. Capta igitur adeo conspicua, & validissima, & diuitiis referta, [Timebit, inquit Ascalon, & Gaza dolebit, atque etiam Accaron.] Vrbes sunt Palæstinorū. Dolebit autē, [quia confusa est à spe sua.] Putabant enim Tyriorū vires sibi quoque ad auxiliū satis fore. Sed postquā euersas viderunt, de spe deciderūt. Et Gazæ qui- E dem princeps euanescet, inquit, vtpote disperditus. Habitabunt autē alienigenæ in Azoto, bello cōsumptis, vt cōsentaneum est indigenis. Addit his, *destruam alienigenas*, siue Palæstinos, quos, vt consueuit, alienigenas appellat. Possint, si cui placebit, & ad alias gentes quæ vexarunt Israelem, hæc verba transferri,

confines,

confines, & Iudæorum vicinas. Cæterùm hæc à nobis iterum vt literæ accommodata dicta sunto.

Sciendum autem, vt dixi, nonnunquam Ecclesia persecutionem patiente, inuadi eam horribiliter, & irrideri ab hostibus, clamantibus forte, euge euge, vt scriptum est. Veruntamen succurrens Christus, omnem eorum potentiam confringet, templum suum excitans, & insidiatoribus iratissimus supplicia imponens, & ceu quasdam vrbes, hæresum synagogas, & insuper idololatrarum greges impios humo affligens.

Psal. 39.

Et auferam sanguinem eorum de ore illorum, & abominationes eorum de medio dentium eorum. Et relinquentur & isti Deo nostro, & erunt vt tribunus in Iuda, & Accaron sicut Iebusæus.

LV. Etiam isti Israelē deuorarunt, & instar ferarum ora quasi sanguine polluta habuerunt. Quia verò idololatræ, & superstitionibus dediti erāt, propemodū semper in lingua, siue in dētibus suarū abominationū implorationes ferebant, vbique sursum & deorsū quod dicitur, manufacta deos vocitātes, & lapidibus sensu vacantibus dicentes, [Deus meus es tu, & tu genuisti me.] Cæterum cum ita immaniter aduersus Israelē se gessissēt, quas debuerūt, & quātum satis fuit pœnarum eidē dederunt. Veruntamen nō ad vnum perierunt, cessationē lanienæ ab ore ipsorū Deo præuidente. Hoc est, tametsi vt belluæ Israelem propemodū deglutiuerūt, veniet tamen tēpus, quo puri, & in his ab omni culpa liberi erūt. Iustificabūtur enim in fide ipsi quoque, & iniquitatū priscarum sordes eluent. Auferet autē & nomina [abominationū ipsorum, & de medio dentiū ipsorum.] Nec enim amplius falsorum deorū mētionem inferent, nec nominabunt eos. [Relinquētur porrò & isti Deo nostro,] sicut nimirum & ipse Israel: nam & eius reliquiæ saluatæ sunt, quantumuis erga ipsum Emmanuelē scelerati extiterint. Quia verò vocata ex gētibus multitudo de sanguine Israel prognatis, & credentibus spiritualiter copulata est, Christo eos in vnitatē copulante, [Ipse enim est pax nostra, qui fecit vtraque vnū, & qui medium parietem dissoluit, & duos populos in vnum nouum hominem condidit, faciens pacē, & reconcilians ambos

Mich. 2.

Desiderabatur vocabulum ac- cusandi casu, quod expressimus lati- nè.

Ephes. 2.

A τῶν ἠδικηκότων τὸν Ἰσραήλ, οἱ καὶ ἦσαν ὅμοροι, καὶ τῆς Ἰουδαίων γείτονες. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἡμῖν, ὡς πρός γε τὸν ἐν γράμμασι λόγον, εἰρήσεται πάλιν.

Εἰδέναι δὲ ἀναγκαῖον, ὅτι διωκομένης ὡς ἔφην, ἔσθ᾽ ὅτε τῆς Ἐκκλησίας, συνεπιφύονταί τε δεινῶς, καὶ ἐπιμειδιῶσιν οἱ ἐχθροί, τάχα που λέγοντες τὸ εὖγε εὖγε, κατὰ τὸ γεγραμμένον. πλὴν ἐπαμυνεῖ Χριστός, καὶ ἅπασαν μὲν αὐτῶν συνθραύσει δύναμιν, τὸν ἴδιον ἐγείρων ναόν, ἐπιφέρων δὲ τοῖς B ἐπιβουλεύουσι τὰ ἐξ ἀκράτου θυμοῦ, καὶ ὥσπερ τινὰς πόλεις τὰς τῶν αἱρέσεων καταστρέφων συναγωγάς, καὶ πρός γε ταύταις ἔτι τὰ εἰδωλολατρῶν ἀνόσια σίφη.

Καὶ ἐξαρῶ τὸ αἷμα αὐτῶν ἐκ στόματος αὐτῶν, καὶ τὰ βδελύγματα αὐτῶν ἐκ μέσου ὀδόντων αὐτῶν. Καὶ ὑπολειφθήσονται καὶ οὗτοι τῷ Θεῷ ἡμῶν, καὶ ἔσονται ὡς χιλίαρχος ἐν Ἰούδᾳ, καὶ Ἀκκαρὼν ὡς Ἰεβουσαῖος.

Κατεδηδόκασι μὲν καὶ οὗτοι τὸν Ἰσραήλ, καὶ οἷά C τινες θῆρες μονονουχὶ καὶ αἵματι πεφυρμένον εἶχον τὸ στόμα. ἐπεὶ δὲ ἦσαν εἰδωλολάτραι, καὶ ταῖς τῶν ματαίων θρησκείαις προσκείμενοι, ἀεί πως ἐπὶ γλώττης, ἤγουν ἐπ᾽ ὀδόντων εἶχον τῶν ἰδίων βδελυγμάτων τὰς κλήσεις, ἄνω τε καὶ κάτω Θεοὺς ὀνομάζοντες τὰ χειρόκμητα, καὶ λίθοις ἀψύχοις κατὰ τὸν Προφήτην λέγοντες, Θεός μου εἶ σύ, καὶ σὺ ἐγέννησάς με. ἀλλ᾽ ἐκτετίκασι μὲν τῆς αὐτοῖς προσηκούσης τε, καὶ ἀπόχρη δὴ δίκην, πεπλημμεληκότες ἀγρίως εἰς τὸν Ἰσραήλ. πλὴν οὐκ εἰς ἅπαν D ἐξωλώλασι, παραφυλάττοντος Θεοῦ τὴν ἐσομένην αὐτῶν ἐκ στόματος αὐτῶν * τουτέστιν, εἰ καὶ οἷά τινες θῆρες μονονουχὶ κατερρόφησαν τὸν Ἰσραήλ, ἀλλ᾽ ἥξει καιρός, καθ᾽ ὃν ἔσονται καθαροί, καὶ τῆς ἐπὶ τούτοις αἰτίας ἀπηλλαγμένοι, δικαιωθήσονται γὰρ ἐν πίστει καὶ αὐτοί, καὶ τὸν ἐκ τῆς ἀρχαίας φαυλότητος ἀπολούσονται μολυσμόν. ἐξαρῶ δὲ καὶ τὰ ὀνόματα τῶν βδελυγμάτων αὐτῶν ἐκ μέσου ὀδόντων αὐτῶν, διαμεμνήσονται γὰρ οὐκέτι τῶν ψευδωνύμων Θεῶν, οὔτε E μὴν ὀνομάσουσιν αὐτούς. ὑπολειφθήσονται δὲ καὶ αὐτοὶ τῷ Θεῷ ἡμῶν, καθάπερ ἀμέλει καὶ αὐτὸς ὁ Ἰσραήλ· σέσωσται μὲν γὰρ καὶ αὐτοῦ τὸ κατάλειμμα, καίτοι δυσσεβηκότος εἰς αὐτὸν τὸν Ἐμμανουήλ. ἐπειδὴ δὲ κεκλημένη τῶν ἐθνῶν ἡ πληθὺς τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ πεπιστευκόσι συνήφθη πνευματικῶς, Χριστοῦ συνδοῦντος εἰς ἕνωσιν, αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἕν, καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, κτίσας τε τοὺς δύο λαοὺς εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλλάσσων τοὺς ἀμφοτέρους

ἐν ἑνὶ πνεύματι πρὸς τὸν πατέρα, ταύτητοι φησὶν ὅτι ἔσονται ὡς χιλίαρχος ἐν Ἰούδα, τουτέστιν, εἰς τοῦτο προβήσονται γνησιότητος, τῆς ὡς ἐν πίστει τε καὶ ἐπιεικείᾳ, φημὶ, ὥστε καὶ ἐξ αὐτῶν ἀρχηγοὺς γενέσθαι τοῦ Ἰούδα. ἔσται δὲ καὶ ὁ Ἀκκαρὼν, τουτέστιν, ὁ ἀλλογενὴς, ὁ ἐκ γῆς Φυλιστιεὶμ, ὡς ὁ Ἰεβουσαῖος, τουτέστιν, ὡς αὐτὸς ὁ κάτοικος τῶν Ἱεροσολύμων λαός. ἐκαλεῖτο γὰρ ἡ Ἱερουσαλὴμ Ἰεβοὺς ἐν ἀρχαῖς· οὐκοῦν Ἰεβουσαῖος ὁ Ἱεροσολυμίτης ἐνθάδε νοεῖται. πολλοὶ δὲ χιλίαρχοι, τουτέστιν, ἡγεμόνες, καὶ προεστηκότες λαῶν καὶ ἐξ ἐθνῶν γεγόνασι, καὶ εἰσὶν ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. τὸ δὲ ἐν Ἰούδα νοήσεις ἐπὶ τοὺς αἰνεῖν εἰωθότας, τουτέστιν, ἡμᾶς τοὺς ἐν πίστει κεκλημένους, οἳ στεφανοῦν εἰθίσμεθα ταῖς ἀκαταλήκτοις δοξολογίαις τὸν κεκληκότα Χριστόν.

Καὶ ὑποστήσομαι τῷ οἴκῳ μου ἀνάστημα, τοῦ μὴ διαπορεύεσθαι, μηδὲ ἀνακάμπτειν, καὶ οὐ μὴ ἐπέλθῃ ἐπ' αὐτοὺς οὐκέτι ἐξελαύνων, διότι νῦν ἑώρακα ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς μου.

Ἰδοὺ δὴ σαφῶς ἀνάστημά τε, καὶ τεῖχος ὀνομάζει Χριστὸν, δι' οὗ καὶ ἐμπεπυργώμεθα, κατ' εὐδοκίαν δὲ δηλονότι, καὶ θέλησιν τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός. οἶκος γὰρ νοητὸς, καὶ οἰκοδομὴ Θεοῦ, κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνὴν, ἡμεῖς που πάντως ἐσμὲν, οἱ πεπιστευκότες, εἴπερ ἐστὶν ἀληθὲς, ὡς ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ τοῦ πνεύματος κατοικεῖ, καὶ τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ἐναυλίζεται. ἔφη γὰρ αὐτὸς διὰ Προφήτου φωνῆς, ὅτι κατοικήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ἔσομαι αὐτῶν Θεὸς, καὶ αὐτοὶ ἔσονταί μοι λαός. ἀνάστημα δὴ οὖν τὸ ἐγηγερμένον διὰ βουλῆς τοῦ πατρὸς τῇ ἐκκλησίᾳ Χριστὸς, ἵνα μηκέτι, καθὰ καὶ πάλαι, διοδεύωσί τινες, καὶ ἀνακάμπτωσιν, ἐν ἡμῖν ἄνω τε, καὶ κάτω περιιόντες, καὶ οἷά τινα κεχερσωμένην πατοῦντες ὁδὸν, καὶ βλάβης ἁπάσης ἀναπιμπλάντες ἡμετέρας καρδίας. ἔφη μὲν γάρ που περὶ τῆς ἐξ Ἰσραὴλ, ὃς ἦν ἀρχαῖος ἀμπελὼν τῷ * κτησαμένῳ, ὅτι ἀφελῶ τὸν φραγμὸν αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς διαρπαγὴν, καὶ καθελῶ τὸν τοῖχον αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς καταπάτημα. ἡμῖν δὲ τοῖς ἐπεγνωκόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ, τοῖχος ἐγήγερται, καὶ φραγμὸς αὐτὸς ὁ Ἐμμανουὴλ, ἀρρήτῳ δυνάμει περιβάλλων, καὶ ἀποσοβῶν τῶν ἡμετέρων διανοιῶν τοὺς ἀκαθάρτους δαίμονας, καὶ τοῖς ἐκείνων οὐκ ἀφεὶς ὑποστρωθῆναι ποσί. τοιγάρτοι, καὶ ὁ Προφήτης πρὸς αὐτὸν, καὶ κληθήσῃ, φησὶν, οἰκοδόμος φραγμῶν καὶ τὰς τρίβους τὰς ἀνὰ μέσον παύσεις. ὥσπερ γὰρ οἱ περιφράττειν εἰωθότες ἀμπελῶνας κεχερσωμένους, τὰς διὰ μέσου παύουσι τρίβους,

in vno spiritu ad patrem,] idcirco inquit futuros vt tribunum in Iuda, hoc est, ad tantam fidei bonitatisque sinceritatem processuros, vt ex ipsis etiam principes Iuda euadant. Erit item & Accaron, hoc est, alienigena, & Philistæus vt Iebusæus, hoc est, vt ipse incola Hierosolymorum populus. Olim siquidem Hierusalem Iebus dicebatur. Quare Iebusæi nomine hoc loco Hierosolymita intelligitur. Multi autem tribuni, hoc est, duces, & moderatores populorum etiam ex gentibus fuerunt, & sunt simul per vniuersum orbem. Ast nomine Iuda eos qui laudare consueuerunt accipies, nempe nos in fide vocatos, qui perennibus hymnis Christum à quo vocati sumus, celebrare solemus.

Et substituam domui meæ erectionem, ne pertranseat, nec reuertatur, & non superueniat super eos vltra abigens, quia nunc viderunt in oculis meis.

En, Christum perspicuè erectionem, & murum nominat, per quem & in altum exsurgimus, iuxta beneplacitum, & voluntatem Dei & patris. Domus enim sub intelligentiam cadens, & ædificatio Dei, secundum Pauli vocem, nos sumus plane qui credidimus: siquidem verum est, eum in cordibus nostris per spiritum habitare, & in his qui diligunt ipsum cōmorari. Ait enim ipse per Prophetam. [Quoniam inhabitabo in illis, & inambulabo inter illos, & ero illorum Deus, & ipsi erunt mihi populus.] Erectio igitur voluntate patris Ecclesiæ excitata Christus est, ne vltra, sicut quondam, pertranseant quidam, & reuertantur, inter nos sursum & deorsum circumeuntes, & velut desertam viam calcantes, & corda nostra omnibus noxiis implentes. Ait enim alicubi de Israelitis, quæ erat vetus vinea possessori suo. [Auferam maceriam eius, & erit in direptionem. Et destruam murum eius, & erit in conculcationem.] At nobis qui eum in carne apparuisse cognouimus, murus, & sepes ipse Emmanuel excitatus est, virtute ineffabili circundans nos, & ab animis nostris abigens immundos dæmonas, nec pedibus illorum nos substerni sustinens. Quare & propheta ad illum, [Et vocaberis ædificator maceriarum, & semitas quæ in medio sunt quiescere facies.] Quemadmodum enim qui vineas incultas sepibus munire solent, vias per medium tollunt,

LVI.

1 Cor. 3. Ephes. 2. Ioan. 14.

Leuit. 26.

* Hoc est, vt legendum arguo, pro ὑγαπημένῳ, quod male interpretari Dei ...

Esai. 58.

nec commeantium pedibus illas teri patiuntur: ita & Dominus noster Iesus Christus se ipsum nobis ceu murum solidissimum circundans, & angelicis copiis nos circumuallans, effecit, vt calcari iam non possimus. Dixit insuper, non superuenturum ipsis vltra abigentem. Olim enim captiui tenebamur, & ad quiduis nefarium facillimè ducebamur, euntes prompte, agente, ferentéque nos Satana, & ex his in illa tantum non impellente. Verùm & istuc sustulit Christus. Non enim veniet contra nos deprædator: non irruet, sicut prius, vt ipsi lubet. Fixi enim sumus in Christo, tutúmque & firmatum habemus cor, non amplius ad ea quæ non conueniebant deiecti: non cultum multorum deorum ingredientes: non ad errorem abacti: sed quasi in fidem, & charitatem erga Deum ingressi, vt ideo lætabundi dicamus, [Et statuit supra petram pedes meos.] Cum porrò dicit, [quia nunc vidi oculis meis,] clare ostendit, tempus aduentus Saluatoris tempus visitationis esse.[Visitauit enim nos oriens ex alto:] & vt inquit Dauid,[Dominus è cælo super terram prospexit.] Quanquam olim propter peccatum quo obstringebamur, non curatione, non venia, non dilectione, non alio quopiam simili nos dignaretur: sed auersaretur. Quare etiam conturbati sumus, quod & B. Dauid testatur, [Auertente te faciem tuam turbabuntur, & in puluerem suum reuertentur.] Quoniam autem nunc, hoc est, tempore aduentus vidimus oculis eius, salutem, & misericordiam, & quid non tandem omni sermone maius & admirabile consecuti sumus?

Psal. 39. Luc. 1. Psal. 32. Psal. 103.

A οὐκ ἐῶντες ὑπὸ τοῖς τῶν ἄνω τε, καὶ κάτω περιιόντων πατεῖσθαι ποσίν· οὕτω καὶ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἑαυτὸν ἡμῖν τεῖχος οἷά περ ἄρρηκτον περιθεὶς, καὶ ἀγγελικαῖς δυνάμεσι περιφράττων ἔξω τοῦ πατεῖσθαι γενέσθαι παρεσκεύασεν. ἔφη δὲ πρὸς τούτοις, ὅτι οὐκέτι οὐ μὴ ἔλθῃ ἐπ' αὐτοὺς ἐξελαύνων. πάλαι μὲν γὰρ ἦμεν αἰχμάλωτοι, καὶ εὐπαρακόμιστοι κομιδῇ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἐκτόπων ἰόντες εὐκόλως, ἄγοντός τε ἡμᾶς, καὶ φέροντος τοῦ Σατανᾶ, B καὶ ἐκ τούτων εἰς ἐκεῖνα μονονουχὶ καὶ ἐλαύνοντος. ἀλλ' ἔπαυσε καὶ τοῦτο Χριστός. οὐ γὰρ ἥξει καθ' ἡμῶν ὁ λεηλατής· οὐκ ἐμβαλεῖ καθὰ καὶ πρότερον εἰς γε τὸ αὐτῷ δοκοῦν. πεπήγμεθα γὰρ ἐν Χριστῷ, ἀσφαλῆ τε, καὶ ἱδρυμένην ἐσχήκαμεν τὴν καρδίαν, οὐκέτι καταστρεφόμενοι πρὸς ἃ μὴ προσῆκεν· οὐκ ἐμβαίνοντες εἰς πολυθεΐαν· οὐκ ἐξελαυνόμενοι πρὸς πλάνησιν, ἀλλ' ὥσπερ ἐμβεβηκότες ἐν πίστει τε, καὶ ἀγάπῃ τῇ εἰς Θεὸν, ὡς χαίροντας ἐπὶ τούτῳ λέγειν, καὶ ἔστησεν ἐπὶ πέτραν τοὺς C πόδας μου. λέγων δὲ, ὅτι νῦν ἑώρακα ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς μου, ἐπισκοπῆς ὄντα καιρὸν κατέδειξεν ἐναργῶς τὸν τῆς τοῦ σωτῆρος ἐπιδημίας. ἐπεσκέψατο γὰρ ἡμᾶς ἀνατολὴ ἐξ ὕψους, καὶ ᾗ φησὶν ὁ Δαβὶδ, κύριος ἐξ οὐρανοῦ ἐπὶ τὴν γῆν ἐπέβλεψεν, καίτοι πάλαι διὰ τὴν ἐν ἡμῖν ἁμαρτίαν οὐ θεραπείας ἀξιοῦν οὐ φειδοῦς ἢ ἀγάπης, οὐχ ἑτέρου τινὸς τῶν τοιούτων ὅλως· ἀλλ' οἱονείπως ἀπεστραμμένος. ταύτῃτοι καὶ τεταράγμεθα, καὶ μαρτυρεῖ λέγων ὁ μακάριος Δαβὶδ, ἀποστρέψαντός σου τὸ πρόσωπον, ταραχθή- D σονται, καὶ εἰς τὸν χοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν. ἐπειδὴ δὲ νῦν, τουτέστι, κατὰ τὸν τῆς ἐπιδημίας καιρὸν ἑωράκαμεν ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, σεσώσμεθά τε, καὶ ἠλεήμεθα, καὶ τί γὰρ οὐχὶ τῶν ἐπέκεινα λόγου, καὶ ἀξιαγάστων ἀληθῶς κεκερδήκαμεν;

Tom. IV *Gaude vehementer filia Sion, prædica filia Hierusalem. Ecce rex tuus venit tibi iustus, & saluans, ipse mansuetus, & ascendens super subiugalem, & pullum nouum.*

Χαῖρε σφόδρα θύγατερ Σιὼν, κήρυσσε θύγατερ Ἱερουσαλήμ· ἰδοὺ ὁ βασιλεύς σου ἔρχεταί σοι. δίκαιος, καὶ σώζων, αὐτὸς πρᾶος, καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὑποζύγιον, καὶ πῶλον νέον.

LVII. Manifestè his verbis Saluatoris nostri præsentiam deinceps promulgat, vt tristitiæ relictus locus omnino nullus videatur. Iubet enim Sionem quæ intelligitur gaudere serio, veluti omni mœrore nostro dissipato. Cur enim adhuc mœreamus, aut quid rerum nostrarum tandem deploremus, peccato depulso, conculcata morte, & humana natura ad libertatem, &

E Ἀναφανδὸν ἐν τούτοις διακηρύττει λοιπὸν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν τὴν ἀνάδειξιν, ὡς οὐδὲν ὅλως ὁρᾶσθαι τὸ ἀνιαρόν. χαίρειν μὲν γὰρ προστέταχεν ἀναγκαίως τῇ νοητῇ Σιὼν, ἅτε δὴ καὶ πάσης ἡμῶν κατηφείας ἐξῃρημένης. ποῦ γὰρ ἔτι τὸ κατηφὲς, καὶ ἐπὶ τίσιν ἂν γένοιτο πρὸς ἡμῶν τὸ κατοιμώζειν ὅλως, ἀπεληλαμένης τῆς ἁμαρτίας, καὶ τοῦ θανάτου πεπατημένου, κεκλημένης τε τῆς ἀνθρωπίνου φύσεως εἰς ἐλεύθερον ἀξίωμα, καὶ

τῇ τῆς υἱοθεσίας κατεστεμμένης χάριτι, καὶ τοῖς ἄνωθεν, καὶ ἐξ οὐρανοῦ χαρίσμασι κατηγλαϊσμένης; ἐπιτήρει δὲ, ὅτι τὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν παρουσίαν εὐαγγελιζόμενος, εὐθὺς θυγατέρα τὴν Σιὼν ἀποκαλεῖ. σφόδρα δὴ οὖν χρῆναι χαίρειν αὐτὴν εὖ μάλα προστέταχεν, ἀνακηρύττειν τε προσέταξε τῇ Ἱερουσαλὴμ, ὡς ἤδη παρέσται, καὶ ἀναδειχθήσεται μετὰ σαρκὸς ὁ βασιλεὺς αὐτῆς, δίκαιος, καὶ σώζων. δεδικαίωκε γὰρ ἡμᾶς ἐν πίστει Χριστὸς, καὶ τὴν τῆς σωτηρίας κατευρύνει τρίβον τοῖς προσιοῦσιν αὐτῷ. B ἔστι δὲ πρὸς τούτοις καὶ πρᾶος, οὐ νομικὴν περιφέρων ἀποτομίαν, οὐδὲ θανάτῳ τιμωρούμενος τοὺς παραβαίνοντας ἐντολὴν, σώζων δὲ μᾶλλον ἐξ ἡμερότητος, καὶ ἀνιστὰς τοὺς ὠλισθηκότας. ἀνέγνωμεν δὲ ὅτι τὸ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ. Γράμμα μὲν γὰρ ὁ κολαστὴς ἐστὶ νόμος, ἡ σκιὰ, καὶ ὁ τύπος· πνεῦμα δὲ ζωοποιοῦν ἐστὶν ὁ Χριστὸς, ἐν πνεύματι γὰρ, καὶ ἀληθείᾳ δεδιδάγμεθα προσκυνεῖν διὰ τῆς εὐαγγελικῆς παιδεύσεως. ὅτι δὲ καὶ ἐπιβέβηκεν ἐπὶ πῶλον νέον, οὕ- C τω τε εἰσέφρησεν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, οὐ μακροῦ πρὸς πληροφορίαν δεῖται λόγου, ἀπόχρη γὰρ εἰς πίστιν ἡμῖν ὁ θεσπέσιος εὐαγγελιστὴς γεγραφὼς τὰ τοιάδε, ἐπεκάθητο μὲν γὰρ τῷ πώλῳ Χριστὸς, εἵπετό γε μὴν ἡ τεκοῦσα· καὶ σημεῖον ἡμῖν ἀναγκαιοτάτου πράγματος τὸ δρώμενον ἦν. ἐπαναπαύσεται γὰρ ὁ Χριστὸς τῷ νέῳ λαῷ, τουτέστι, τῷ κεκλημένῳ πρὸς ἐπίγνωσιν ἀληθείας τῷ εἰδωλολατρήσαντί ποτε. οἷα γάρ τις ἦν πῶλος, οὔπω δεδαμασμένος, οὔτε μὴν εἰδὼς βαδίζειν ὀρθῶς. οὐ D γάρ που τῷ θείῳ πεπαιδαγώγητο νόμῳ. ἀλλ' ὁ πάντας ἄγων εἰς εὐτεχνίαν πνευματικὴν, προϋπέθηκε μὲν ἑαυτῷ τὸν πῶλον. ἕψεται δὲ ὅτι κατὰ καιροὺς καὶ ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴ, διὰ τῆς ἑπομένης ὄνου δίδωσι νοεῖν, καίτοι γε ἐν χρόνῳ τῷ κατὰ τὴν κλῆσιν τὸ πρεσβύτερον ἔχουσα· προσεκέκλητο γὰρ διὰ Μωσέως, καὶ Προφητῶν. ἐπεὶ δὲ προσκέκρουκε τῷ σώζοντι βασιλεῖ (οὐ γάρ τοι προσήκατο τὴν πίστιν) ταύτητοι δικαίως τοῦ πώλου κατόπιν ἔρχεται μόλις, καὶ γέγονεν εἰς οὐρὰν, E τουτέστι, παρακολούθημα, καὶ ὀπίσω τῶν ἐξ ἐθνῶν, καὶ ἡ πρώτη γέγονεν ἐσχάτη. ἄθρει δὲ, ὅπως εἰς ἐσχάτην ἀλογίαν ἀποκομισθεῖσαν ἔδειξε τὴν ἀνθρώπου φύσιν, ὁ νεφροὺς εἰδὼς, καὶ καρδίας. ὄνῳ γὰρ παρεικάζεται τῇ λίαν ἀλογωτάτῃ καὶ ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴ, καὶ αὐτὴ δὲ τῶν ἐθνῶν ἡ πληθύς. οἱ μὲν γὰρ λελατρευκότες τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα Θεόν· οἱ δὲ τὸν παιδαγωγὸν ἀτιμάζοντες νόμον, ἔξω νοῦ, καὶ φρενὸς γεγόνασιν ἀγαθῆς,

A dignitatem vocata, & gratia adoptionis filiorum condecorata, supernisque ac cælestibus charismatis illustrata? Obserua porrò, eum Saluatoris nostri aduentum euangelizantem, statim Sion filiam nominare. Quare iustissimè ipsam maiorem in modum gaudere iubet, & annuntiare Hierusalem hortatur, iam affuturum, & in carne appariturum regem suum, iustum & Saluatorem. Iustificauit enim B nos in fide Christus, & ad se accedentibus semitam salutis dilatat. Est insuper mansuetus, non legalem afferens seueritatem, nec mandatum violantes capite puniens: sed ex mansuetudine potius, & lapsos erigens. Legimus autem, [Litera occidit, spiritus viuificat.] Litera enim est lex punitrix, & vmbra & figura: spiritus viuificans est Christus. In spiritu enim, & veritate per euangelicam institutionem docti sumus adorare. Ascendisse autem pullum nouum, & ita ingressum Hiero- C solymam, ad firmam probationem verbis multis non est opus. Sufficit enim nobis diuinus Euangelista, apud quem istuc scriptum est. Insedit quippe pullo Christus, sequente eius matre: quæ res nobis quiddam maximè singulare indicauit. Quieuit enim Christus super nouo populo, hoc est, ad agnitionem veritatis vocato, qui aliquando idola venerabatur. Instar pulli quippe erat, nondum domitus, neque rectà sciens ingredi, vtpote diuina lege D nondum institutus. Sed qui omnes ad spiritualem scientiam deducit, sibi pullum destinauit. Secuturam autem aliquando synagogam, per asinam sequentem nos docet, quamuis tempore vocationis antecedat: per Mosen enim & Prophetas vocata est. Quia vero in regem Saluatorem peccauit (non enim fidem admisit) idcirco pullum sequitur, & facta est in caudam, hoc est, sequela, & post gentes. Et quæ fuit prima, euasit vltima. Ani- E maduerte porrò, quomodo ad extremam dementiam deflexisse ostendat humanam naturam, [qui cognoscit renes & corda.] Asino enim, animanti à ratione seiunctissimæ & Iudæorum synagoga, & gentium populus comparantur. Hæ namque creaturæ potius quam creatori Deo seruierunt: illi legem pædagogum, seu institutorem aspernantes, bonam mentem amiserunt,

2. Cor. 3.

Ioan. 4.

Deut. 44.

Psal. 7.

Rom. 1.

& in omne genus scelerum declinarunt. [Comparati enim sunt iumentis insipientibus, & similes facti sunt illis,] vt Psaltes ait. Est alioqui & immunditiæ symbolum asinus: profanum quippe animal, & damnatum à lege. Tales omnino sunt errore vagantes, & libenter in peccatis sese volutantes.

Psal. 48. Exod. 13.

Et disperdet quadrigas ex Ephraim, & equum de Hierusalem. Et disperdet arcum bellicum, & multitudinem, & pacem ex gentibus, & dominabitur aquarum à mari vsque ad mare, & à fluminibus vsque ad exitus terræ.

LVIII. Vnigenitum hominem natum, diligentium se pedibus subiecturum [principatus, & potestates, & mundi rectores,] hoc est, detestabiles dæmoniorum turbas, & subditurum ipsis omnes inimicos quique cernuntur, quique non cernuntur, & contriturum omne bellum, & bonis pacis eos exhilaraturum, sub tegumento verborum propheticus sermo nobis demonstrat. Inuaserunt enim aliquando Babylonii Hierosolymitas, atque etiam nonnullæ gentes finitimæ equis, & curribus, & arcubus eos sunt adortæ, vt legimus, atque ita subiugatos acerbè vexarunt. Ab euentu igitur Christi præclariorum operum splendorem ostendit, cum ait. Qui saluat, iustus, & mansuetissimus rex veniet quidem, nec multo post hæc tempora. Veruntamen non magna cum multitudine satellitum, non stipatores, non mille rerum militarium gnaros secum habens. Adeo autem in moderatione animi exercitatus, vt etiam vix pullum asinarium ascendat. Ast virtute tantus erit, tantúmque proderit in se confidentibus, vt auferat currus Ephraim, & equum abstrahat ab Hierusalem, disperdat etiam arcum bellicum, & summam pacem in longum per omnes gentes extendat. Ephraim nominat decem tribus in Samaria; Hierusalem incolas eius, Iudam scilicet, & Beniamin. Argumentum igitur securitatis, & pacis propheticus sermo nobis proponit. Non enim facilè incursabitur, inquit, ciuitas sancta ab iis, qui eam affligere conantur, adeóque dilatabit regnum suum Saluator eius, vt imperet toti Iudææ, à mari vsque ad flumina. Hi enim sunt exitus terræ, hoc est, fines & termini. Psallit quodā loco & diuinus Dauid.

Ephes. 6. Osee 2. Psal. 19.

A καὶ πρὸς πᾶν εἶδος φαυλότητος ἀποκεκλικότες. παρασυνεβλήθησαν γὰρ τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὡμοιώθησαν αὐτοῖς, κατὰ τὴν τοῦ ψάλλοντος φωνήν. ὄνος δὲ καὶ ἑτέρως ἀκαθαρσίας σύμβολον· ἀκάθαρτον γὰρ τὸ ζῶον, καὶ τὴν ἐκ νόμου κατάρρησιν ἔχον. τοιοῦτοι δὲ πάντως οἱ πλανώμενοι, καὶ φιλαμαρτήμονες.

Καὶ ἐξολοθρεύσει ἅρματα ἐξ Ἐφραΐμ, καὶ ἵππον ἐξ Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐξολοθρευθήσεται τόξον πολεμικὸν, καὶ πλῆθος, καὶ εἰρήνην ἐξ ἐθνῶν, καὶ κατάρξει ὑδάτων ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης, καὶ ἀπὸ ποταμῶν ἕως διεκβολῶν γῆς. B

Ὅτι γενόμενος ἄνθρωπος ὁ μονογενὴς, τοῖς τῶν ἀγαπώντων αὐτὸν ὑποφέρειν ἔμελλε ποσὶν ἀρχάς τε, καὶ ἐξουσίας, καὶ τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ κόσμου τούτου, τουτέστι, τὰ βδελυρὰ τῶν δαιμονίων στίφη, πάντας τε αὐτοῖς ὑποτάσσειν ἐχθρὸν ὁρατόν τε, καὶ ἀόρατον, καὶ πάντα συντρίβειν πόλεμον, καὶ C τοῖς ἐξ εἰρήνης καταυφραίνειν ἀγαθοῖς, αἰνιγματωδῶς ἡμῖν ὁ προφητικὸς ὑποφαίνει λόγος. ἤεσαν μὲν γὰρ κατὰ καιροὺς κατὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ οἱ Βαβυλώνιοι, καὶ μὴν καὶ ἕτεροί τινες τῶν ὁμόρων ἐθνῶν ἵπποις τε καὶ ἅρμασιν ἐποχούμενοι, καὶ βάλλοντες τόξοις, κατὰ τὸ γεγραμμένον, κατεχειροῦντό τε οὕτω, καὶ πικροῖς ἐνίεσαν πόνοις. ἀπὸ γοῦν τοῦ συμβαίνειν εἰωθότος, τὴν ἐπὶ Χριστοῦ κατορθωμάτων τὴν λαμπρότητα δηλοῖ. ὁ γάρ τοι σώζων, φησὶν, ὁ δίκαιός τε, καὶ πραότατος βασι- D λεὺς, ἀφίξεται μὲν, καὶ οὐκ εἰς μακράν. πλὴν οὐ πολλῷ πλήθει τῶν ὑπασπιστῶν, οὐ δορυφόρους, οὐ μυρίους ἔχων τοὺς εἰδότας τὰ τακτικά. ἐπασκήσας τε οὕτως ἐν ἤθει τὸ μέτριον, ὥστε καὶ μόλις ἐπιβῆναι τοῦ πώλου. πλὴν ἔσται τοσοῦτος εἰς ἀρετὴν, ὀνήσει τε οὕτω τοὺς ἐπ' αὐτῷ πεποιθότας, ὡς ἀφελεῖν μὲν ἅρματα ἐξ Ἐφραΐμ, ἀποσπάσαι δὲ καὶ ἵππον ἐξ Ἱερουσαλὴμ, ἐξολοθρεῦσαι δὲ τὸ τόξον πολεμικὸν, καὶ εἰρήνην ἁπλῶσαι βαθεῖαν, τὴν ἐκ E πάντων τῶν ἐθνῶν. Ἐφραΐμ δέ φησι τὰς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ δέκα φυλὰς, Ἱερουσαλὴμ δὲ τοὺς ἐν αὐτῇ κατοικήσαντας, Ἰούδας δὲ οὗτοι καὶ Βενιαμίν. οὐκοῦν ἀσφαλείας ὑπόθεσιν, καὶ εἰρήνης ἡμῖν ὁ προφητικὸς εἰσκομίζει λόγος. οὐ γὰρ ἂν γένοιτο φησὶν εὐκατάδρομος τοῖς ἐθέλουσι κακοῦν ἡ ἁγία πόλις, κατευρυνεῖ δὲ οὕτω τὴν ἑαυτοῦ βασιλείαν ὁ σώζων αὐτὴν, ὡς ὅλης κατάρξαι τῆς Ἰουδαίας, ἀπὸ θαλάσσης ἕως ποταμῶν. αὗται γάρ εἰσιν αἱ διεκβολαὶ τῆς γῆς, τουτέστι, τὰ πέρατα. ψάλλει δέ που καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ,

ὡς περὶ ἀμπέλου λέγων τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς. ἐξέτεινε τὰ κλήματα αὐτῆς ἕως θαλάσσης, καὶ ἕως ποταμῶν τὰς παραφυάδας αὐτῆς. τερματίζεται γὰρ ἡ τῶν Ἰουδαίων θαλάσσῃ τε, καὶ χώρᾳ τῇ πρὸς νότον, καὶ Ἰνδικῇ, καὶ τῇ καλουμένῃ μέσῃ τῶν ποταμῶν. ἀλλ' οὐκ ἐν τούτοις τοῖς ὅροις ἡ Χριστοῦ βασιλεία, πολλοῦ γε καὶ δεῖ. ἕρπει δὲ ὁ λόγος ὡς ἐκ μερικοῦ παραδείγματος ἐπὶ τὸ καθόλου, καὶ γενικώτατον. βεβασίλευκε γὰρ οὐ τῆς Ἰουδαίας μόνης, ἁπάσης δὲ μᾶλλον τῆς ὑπ' οὐρανὸν, καὶ ἀπὸ περάτων εἰς πέρατα τὰ τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ κατευρύνεται.

Καὶ σὺ ἐν αἵματι διαθήκης ἐξαπέστειλας δεσμίους σου ἐκ λάκκου, οὐκ ἔχοντος ὕδωρ. καθήσεσθε ἐν ὀχυρώμασι δέσμιοι τῆς συναγωγῆς, καὶ ἀντὶ μιᾶς ἡμέρας παροικεσίας σου διπλᾶ ἀνταποδώσω σοι.

Μέτεισιν ὁ λόγος ἐπ' αὐτὸν ἤδη δίκαιόν τε, καὶ σώζοντα βασιλέα, καὶ μήν τοι καὶ πρᾶον. τουτέστι, Χριστὸν, καὶ τὰ λαμπρὰ, καὶ ἀξιάγαστα τῆς ἐπιδημίας αὐτοῦ κατορθώματα καθίστησιν ἐναργῆ. κεκένωκε γὰρ ἑαυτὸν ἑκὼν, γενόμενος ἄνθρωπος, ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος. ὑπέμεινε δὲ καὶ σταυρὸν, αἰσχύνης καταφρονήσας, καὶ τέθεικε τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, τῆς ἁπάντων ζωῆς ἀντάλλαγμα, κατεκτήσατο τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ τὴν ὑπ' οὐρανὸν ἐν αἵματι διαθήκης αἰωνίου, ἧς ἦν τύπος τὸ διὰ τοῦ πανσόφου Μωσέως τοῖς ἀρχαιοτέροις ἐπιρραντισθέν. λαβὼν γάρ φησι Μωσῆς τὸ αἷμα, αὐτό τε τὸ βιβλίον, καὶ πάντα τὸν λαὸν ἐρράντισε, λέγων, τοῦτο τὸ αἷμα τῆς διαθήκης ἧς διέθετο πρὸς ὑμᾶς ὁ Θεός. ἀλλ' ἐκεῖνα μὲν τύποι, καὶ τῆς ἀληθείας μόρφωσις ἦν. αὐτὴ δὲ λοιπὸν ἡ ἀλήθεια Χριστὸς, ὁ πάντας ἡμᾶς ἀγοράσας ἐν αἵματι διαθήκης. ἐκλελυτρώμεθα γὰρ ὡς ὁ αὐτοῦ φησὶ μαθητὴς, οὐ φθαρτοῖς ἀργυρίῳ, ἢ χρυσίῳ, ἀλλὰ τιμίῳ αἵματι ὡς ἀμνοῦ ἀμώμου, καὶ ἀσπίλου Χριστοῦ. σὺ τοίνυν φησὶν, ὦ δικαιότατε, καὶ πρᾳότατε βασιλεῦ, ἐν αἵματι διαθήκης τοὺς σοὺς γεγονότας δεσμίους (τουτέστιν οὓς δεσμοῖς ἀγάπης κατέσφιγξας, καὶ ταῖς σαῖς ζεύγλαις ὑπενεγκεῖν, καὶ καταδῆσαι σαφῶς τὸν τῆς διανοίας πέπεικας αὐχένα) ἐξαπέστειλας, τουτέστιν, ἐξεκόμισας, ἤγουν ἐξήγαγες, ἢ ἀνῆκας ἐκ λάκκου οὐκ ἔχοντος ὕδωρ· σημαίνεσθαι δὲ διὰ τούτου φαμὲν αὐτὸν ἢ τὸν ᾅδην, τὸν οὐκ ἔχοντα ζωὴν (ἐκδεξόμεθα γὰρ εἰς τύπον ζωῆς τὸ ὕδωρ) ἤγουν ᾅδην καταλογιούμεθα, καὶ μάλα ὀρθῶς, τὴν ἐπί γε τοῖς ψευδωνύμοις θεοῖς ἀπάτην.

A de synagoga Iudæorum vt de vite loquens. [Extendit palmites suos vsque ad mare, & vsque ad flumina propagines eius.] *Psal. 71.* Definitur enim tellus Iudæorum mari, & regione ad Austrum, & Indica, & quæ dicitur media fluminum. Verum se intra istos fines regnum Christi minime continebit. Progreditur autem oratio vt ab exemplo particulari ad vniuersum, & generalissimum. Non enim in Iudæa sola, sed B in toto orbe regnauit, & à finibus ad fines potestas eius propagata est.

Et tu in sanguine testamenti emisisti vinctos tuos de lacu, non habẽte aquam. Sedebitis in munitione vincti congregationis, & pro vna die peregrinationis tuæ duplicia reddam tibi.

LIX. Transit nunc oratio ad ipsum iustum, & Saluatorem, atque etiam mansuetum regem, id est, Christum, C & illustria, atque admiranda aduentus eius opera declarat. [Exinaniuit enim semetipsum] libens, homo factum vnigenitum Dei verbum, [Sustinuit crucem confusione contempta,] & pro omnium vita animam suam commutauit, Deo & patri mundum in sanguine testamenti æterni acquisiuit, cuius typus fuit sanguis per Mosen sapientissimum veteribus aspersus. *Philip. 2. Hebr. 12. Exod. 24.* Inquit enim, [accepto Moses sanguine & libro ipso, aspersit omnem D populum, dicens, hic est sanguis testamenti, quod disposuit ad vos Deus.] Sed illa quidem typi, & veritatis simulacrum fuerunt: successit ipsa veritas Christus, qui omnes nos in sanguine testamenti mercatus est. [Redempti enim sumus non corruptibilibus auro vel argento, (vt discipulus eiusdem ait,) sed precioso sanguine tanquam agni immaculati, & incontaminati Christi.] *1. Petr. 1.* Tu igitur, inquit, iustissime, & mansue-E tissime rex, in sanguine testamenti vinctos tuos (hoc est, quos vinculis charitatis constr. pxisti, quibúsque persuasisti, vti mentis ceruicem iugo tuo submitterent, & palam illigarent) emisisti, hoc est, extulisti, siue eduxisti, siue dimisisti [ex lacu non habente aquam.] Quibus verbis aut infernum, vbi non est vita, significari dicimus (aquam enim pro symbolo vitæ accipiamus licet) aut certè infernum conuenientissimè falsorum deorum fallaciam interpretabimur.

Verè enim fouea est, in quam si quis penitus deciderit, vita futura, ac sempiterna carebit. Euacuasse autem infernum Christum mortuum, & spiritibus in custodia detentis aperuisse portas inferas, neminem latet. Inquit & alicubi vniuersorum Deus per Hieremiam de Israelitis desertoribus suis, & ad fallaciam insani deorum cultus stultè conuersis. [Obstupuit cælum super hoc, & inhorruit plurimum vehementer, dicit Dominus: quia duo mala fecit populus meus. Me dereliquerunt fontem aquæ viuentis, & foderunt sibi lacus contritos, qui non poterunt aquam continere.] Quemadmodum enim fons vitæ, & fons viuificans est recta, & erroris expers Dei cognitio: ita velut lacus inaquosi, & contriti idololatriæ ludicra, & aberrationes ab ipsa possunt intelligi. Deinde ipsos vinctos compellans, ad spem bonam eos erigit, [Sedebitis in munitione vincti congregationis.] Munitionem, vt mihi videtur Ecclesiam appellat, vt munitam in Christo, & inconcussam. Sessionem dicit in fide quandam stabilitatem. Scriptum est enim de Deo, [quoniam tu sedens in sæcula,] hoc est, stabilem & inconcussam naturam habens. Eritis igitur securi, inquit, firmitatem fidei habentes, ô vincti congregationis meæ, quæ est in Christo iustificatorum sancta multitudo. Non autem carituram mercede eorum in omnibus rebus arduis patientiam, & stabilitatem in dilectione Dei, significat, cum adiungit, [Et pro vna die peregrinationis tuæ duplicia reddam tibi.] Quod dicere vult, tale est. Peregrini enim, & aduenæ sunt omnes sancti, & breuis est valde cuiusque hominis vita in corpore, vt idcirco eam propter summam breuitatem cum vno die comparare fortasse possis. Itaque pro vno die peregrinationis tuæ, inquit, hoc est, pro breui, & modico tempore huius vitæ, quam in corpore degis, dupliciter, & affatim te remunerabo. Ait & alicubi Christus, [Mensuram bonam & confertam, & coagitatam & supereffluentem dabunt in sinum vestrum.] Haud enim æqualia actionibus nostris præmia exspectamus: sed cum magno auctario, cum dator sit munificus.

Quoniam tetendi te mihi Iuda, vt arcum, impleui Ephraim.

A βόθρος γὰρ ἀληθῶς τὸ χρῆμά ἐστιν, εἰς ὃν εἴπερ τις ὅλως καταλισθήσοι, ζωῆς ἀμοιρήσοι τῆς εἰς αἰῶνα τὸν μέλλοντα. ὅτι δὲ κεκένωκε τὸν ᾅδην ἀποθανὼν ὁ Χριστὸς, καὶ ἀνῆκε τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι τὰς κάτω πύλας, πάντη που σαφές. ἔφη δέ που καὶ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς διὰ φωνῆς Ἱερεμίου περὶ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, καταλελοιπότων μὲν αὐτὸν, παραπεσόντων δὲ φλεναφῶς εἰς ἀπάτην εἰδωλομανῆ. ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ, καὶ ἔφριξεν ἐπὶ πλεῖον σφόδρα, B λέγει κύριος· ὅτι δύο, καὶ πονηρὰ ἐποίησεν ὁ λαός μου, ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος, καὶ ὤρυξαν ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους, οἳ οὐ δυνήσονται ὕδωρ συνέχειν. ὥσπερ γάρ ἐστι πηγὴ ζωῆς, καὶ πηγὴ ζωοποιὸς ἡ ὀρθή τε, καὶ ἀπλανὴς περὶ Θεοῦ γνῶσις· οὕτως ἄνυδροι, καὶ οἱονεὶ λάκκοι συντετριμμένοι νοοῖντ' ἂν τὰ τῆς εἰδωλολατρείας ἀθύρματα, καὶ ἡ περὶ αὐτὸ πλάνησις. εἶτα πρὸς αὐτοὺς διαλέγεται τοὺς δεσμίους, καὶ εἰς ἐλπίδας αὐτοὺς ἀγαθὰς παρεκθήγει, λέγων· καθήσεσθε ἐν ὀχυρώματι δέσμιοι τῆς συναγωγῆς. καὶ ὀχύρωμα C μὲν, καθάπερ ἔγωγε οἶμαι, τὴν ἐκκλησίαν ἀποκαλεῖ ὡς τετειχισμένην ἐν Χριστῷ, καὶ ἀκλονήτως ἑστῶσαν. κάθισιν δέ φησι τὸ εἶναι ἱδρυμένον ἐν πίστει. γέγραπται γὰρ περὶ Θεοῦ, ὅτι σὺ καθήμενος εἰς τὸν αἰῶνα, τουτέστιν, ἱδρυμένην ἔχων, καὶ ἀκατάσειστον φύσιν. ἔσεσθε δὴ οὖν ἐν ἀσφαλείᾳ φησὶ τὸ βεβαίως ἔχοντες εἰς πίστιν, ὦ δέσμιοι τῆς ἐμῆς συναγωγῆς· εἴη δ' ἂν αὕτη τῶν ἐν Χριστῷ δεδικαιωμένων ἡ ἁγία πληθύς. ὅτι δὲ οὐκ ἄμισθον ἕξουσι τὴν ἐφ' ἅπασι τοῖς ἀρίστοις ὑπομονὴν, καὶ μὴν τὸ ἐρηρεισμένον εἰς D ἀγάπησιν τὴν ἐπὶ Θεῷ, κατασημαίνει, λέγων· καὶ ἀντὶ μιᾶς ἡμέρας παροικίας σου, διπλᾶ ἀνταποδώσω σοι. καὶ τὸ τοιοῦτόν ἐστιν ὃ βούλεται λέγειν. πάροικοι μὲν γὰρ ἐπὶ γῆς, καὶ παρεπίδημοι πάντες εἰσὶν οἱ ἅγιοι, βραχὺς δὲ λίαν ὁ ἐν σώματι βίος ἀνθρώπου παντός, κἂν εἴ τις αὐτὸν ὀλίγον ὄντα παντελῶς, ὡς τάχα που καὶ ἡμέρᾳ παρεικάζεσθαι μιᾷ. οὐκοῦν ἀντὶ μιᾶς ἡμέρας τῆς παροικίας σου φησὶ, τουτέστιν, ἀντὶ βραχέος τε, καὶ συνεσταλμένου χρό-E νου τῆς ἐν σώματι ζωῆς διπλᾶς τε καὶ ἐν πλεονασμῷ τὰς ἀμοιβὰς ἀποδώσω. ἔφη δέ που καὶ ὁ Χριστὸς, ὅτι μέτρον καλὸν, πεπιεσμένον, καὶ σεσαλευμένον, καὶ ὑπερεκχυνόμενον δώσουσιν εἰς τὸν κόλπον ὑμῶν. οὐ γάρ που τὰς ἰσοσταθμούς ὧν ἂν δράσαιμεν προσδοκῶμεν ἀμοιβὰς, ἀλλ' ἐν προσθήκῃ πολλῇ, πλουσιόδωρος γὰρ ὁ διδούς.

Διότι ἐνέτεινά σε ἐμαυτῷ Ἰούδα, ὡς τόξον, ἔπλησα τὸν Ἐφραίμ.

Τίνα δὴ τρόπον κληθήσεταί τε, καὶ εἰσελεύσεται διὰ τῆς πίστεως ἡ ἐξ ἐθνῶν ἀγέλη, καταλιπορήσει δὲ καὶ ὁ πάλαι τρυφῶν, τουτέστιν, ὁ Σατανᾶς, τῶν ἐκ πλεονεξίας αὐτῷ πεπορισμένων προσκυνητῶν ἐξωθούμενος, διατρανοῖ πάλιν ἐν τούτοις. ποιεῖται γε μὴν τὸν λόγον, ὡς πρὸς τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους, ἤτοι τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ διδασκάλους, οἳ καὶ τὰς τῶν ἐθνῶν ἐκπεριελθόντες χώρας, εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐκάλουν τε, καὶ συνηγειλήκασι τοὺς ἐν αὐτῇ. ὦ τοίνυν Ἰούδα φησὶν, ἐνέτεινά σε ἐμαυτῷ τόξον, τουτέστι, διὰ σοῦ τοξεύσω τοὺς ὑπεναντίους· καί σε δὲ, ὦ Ἐφραὶμ, ἐπλήσα. καὶ τί δὴ τοῦτό ἐστιν, ἐρῶ πάλιν. ὅτε γὰρ τῆς τοξείας οἱ ἐπιστήμονες νευρὰν μὲν μαζῷ, τοῦ δὲ τόξου τὸν σίδηρον ἄγουσιν ἐγγὺς, τότε πλῆσαι τὸ τόξον λέγονται, βάλλουσι καὶ διιπτάμενον τὸν ἰὸν, ἤτοι τὸ βέλος. ἔστι τοίνυν αὐτὸ διαφόρως πεφρασμένον. τόξον σε πεποίημαί φησιν, ὦ Ἰούδα, ἔπλησα δὲ καί σε, ὦ Ἐφραίμ. Ἰούδας δὲ καὶ Ἐφραὶμ ἅπαν ἐστὶ τὸ γένος τὸ ἐξ Ἰσραήλ. οὐκοῦν τόξον ὥσπερ τι πεποίηται τοὺς ἐξ Ἰουδαίων πεπιστευκότας πρὸ τῶν ἄλλων, καὶ γνώμης εἰς τοῦτο προεληλυθότας, ὡς ἔθνη παιδαγωγεῖν, καὶ τῶν πλανωμένων ἀποσοβεῖν τὰς τῶν δαιμόνων ἀγέλας, κατασπεῖν τε τὸν Σατανᾶν, καὶ ἁπαξαπλῶς τοὺς τοῖς θείοις δόγμασιν ἀντεξάγοντας, καὶ τοὺς ταῖς δι' αὐτῶν μαχομένους μυσταγωγίαις. οὕτω πού φησι καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ πρὸς τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα, καὶ Θεόν. τὰ βέλη σου ἠκονημένα δυνατέ· λαοὶ ὑποκάτω σου πεσοῦνται· ἐν καρδίᾳ τῶν ἐχθρῶν τοῦ βασιλέως. πλήττουσι μὲν γὰρ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς εἰς καρδίαν ἔσω, καὶ νεφροὺς τὰ τοῦ δυνατοῦ βέλη, τουτέστι Χριστοῦ. βέλη δὲ αὐτοῦ πάλιν οἱ μυσταγωγοὶ, τοὺς δέ γε πεπλανημένους, καὶ τὸν φύσει τε, καὶ ἀληθῶς Θεὸν οὐκ εἰδότας, πλήττουσιν οὐκ εἰς θάνατον, ἀλλ' εἰς ἀγάπην αὐτοὺς ἀποφέροντες τὴν ἐν Χριστῷ, ἵνα καὶ ὑποκάτω τύπτοιεν αὐτοῦ. ὁποία τις ἐστὶν ἐν τῷ ᾄσματι τῶν ᾀσμάτων γραφομένη νύμφη, λέγουσα σαφῶς, ὅτι τετρωμένη ἀγάπης ἐγώ εἰμι. ὅτι δὲ γεγόνασιν ἀλκιμώτατοι, καὶ εὐσθενεῖς οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ, πιστώσεται λέγων περὶ αὐτῶν ὁ σοφὸς ψαλμῳδὸς ἐν πνεύματι, ὡσεὶ βέλη ἐν χειρὶ δυνατοῦ, οὕτως οἱ υἱοὶ τῶν ἐκτετιναγμένων. ἐκτετιναγμένους μὲν γὰρ τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ ἀποκαλεῖ, ὡς τῆς θείας χάριτος ἐκπεπτωκότας διά γε τοι τὸ ἐμπαροινῆσαι Χριστῷ. οἱ γε μὴν αὐτῶν υἱοὶ, βέλη γεγόνασιν ὡς ἐκ χειρὸς δυνατοῦ πεμπόμενα. ἔφη δέ που καὶ ὁ Ἀμβακοὺμ ὡς πρὸς αὐτὸν δὴ πάλιν τὸν Ἐμμανουὴλ περὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων· βολίδες σου πορεύσονται εἰς φέγγος ἀστραπῆς ὅπλων σου.

Quonam modo vocanda sit, & per fidem ingressura gentium multitudo, miser contra futurus, qui olim triumphabat, hoc est, Satanas, spoliatus adoraturis, quos cupidissimè acquisierat, adhuc declarat. Alloquitur autem quasi sanctos Apostolos, siue magistros ex Israel, qui & gentium regiones percursantes, ad agnitionem veritatis indigenas vocarunt, & reti suo concluserunt. Ait ergo, [O Iuda, intendi te mihi arcum,] hoc est, per te iaculis tangam aduersarios: & [te ô Ephraim impleui.] Quod quid sit, dicam quoque. Cum enim sagittarii ferratum arcum curuantes, neruum, ad pectus addunt, tunc arcum implere dicuntur, & sagittam volantem, siue telum iaciunt. Est igitur idem diuersè dictum. Arcum te feci, inquit, ô Iuda: impleui etiam te Ephraim. Iudas porrò, & Ephraim vniuersum genus Israeliticum complectuntur. Itaque ante alios ex Iudæis credentes velut arcum fecit, eò animi prouectos, vt gentes instituerent, & à seductis dæmonum greges abigerent, ferirentque Satanam, & vniuersè diuinis decretis aduersantes, & doctrinæ sacræ inde proficiscenti repugnantes. Sic alicubi & diuinus Dauid ad vniuersorum Deum & Saluatorem. [Sagittæ tuæ salutis acutæ, ô potens, populi sub te cadent, in corde inimicorum regis.] Feriunt enim inimicos Dei & patris in cor, & renes intus sagittæ potentis, hoc est, Christi. Rursum sagittæ eius sunt qui docent errantes, & naturâ, & verè Deum nescientes. Feriunt autem, non ad mortem, sed ad charitatem in Christo eos deducent, vt & sub ipso feriant. Qualis est quæ in Canticis canticorum sponsa describitur, dicens expresse, [Vulnerata charitatis ego sum.] Euasisse autem fortissimos, ac validissimos diuinos discipulos, testificatur de ipsis in spiritu loquens sapiens Psalmographus. [Sicut sagittæ in manu potentis, ita filii excussorum.] Excussos enim oriundos de Israele nominat, vt qui Dei gratia propter debacchationes in Christum exciderint. Quorum filii tamen sagittæ fuerunt, vt de manu potentis emissæ. Ait & Abacuc quasi ad ipsum Emmanuelem de sanctis Apostolis, [Iacula tua ibunt in luce coruscationis armorum tuorum.]

Psal. 44. Psal. 119. Cant. 5. Psal. 126. Abacu. 3.

Et suscitabo filios tuos Sion super filios Græcorum, & attrectabo te quasi gladium pugnatoris.

LXI. En, doctores sacros ex Iudæis liquidò arcum suum vocat. Quinam enim filii Sion insurgentes contra filios Græcorum, nisi diuini discipuli, & Ecclesiarum suis quique temporibus Præsides, [Et rectè tractantes verbum Dei?] Nam Sion quæ animo videtur, quomodo alia præter Ecclesiam intelligatur? Oppugnant autem filios Græcorum, & bello lacessunt errore seductos, Deo illis vtente vt gladio bellatoris. Sic & diuinus Paulus militem Christi ornare cernitur. [Thorace enim iustitiæ] in Christo illum induit: præterea [galea salutis.] Insuper dat ei [gladium spiritus quod est verbum Dei.] Hoc igitur gladio contra Græcos vsi, pullulantem in illis falsam doctrinam amputant, & Dei sermonem maximè [penetrabilem, viuum, & efficacem] illis adhibentes, nequam, & immundum spiritum exscindunt, vt de cætero mente pura, & libera, & à dæmonum seruitute expedita, veræ cognitionis Dei sermonem suscipere queant.

2.Tim. 2.

Ephes. 6.

Hebr. 4.

Et erit Dominus super eos, apparebit, & egredietur sicut fulgur sagitta eius.

LXII. Docet Dominum Deum illis affuturum, vnáque pugnaturum, & resistentes euersurum. Ait enim, [erit Dominus super eos,] vtique super eos, qui ministris euágelii ipsius obiicere sese constituerunt. Quælibet autem sagitta, est institutor, siue Apostolus. Telo enim, siue sagittæ à Deo emissæ rursum eos cóparat. Addit, cursuram vt fulgur, illuminantem videlicet, & omniũ oculis citra nixum allabentem. Euaserunt autem adeò clari, ac fulgẽtes tum diuini discipuli, tum præcones Euágelii Saluatoris, & qui eos secuti sunt populorũ rectores, & præsides Ecclesiarũ, vt claritudinem virtutis eorum nemo ignorauerit. Atque hoc ipsum significans aiebat Saluator. [Nemo accendit lucernam, & ponit eam sub modio, aut sub lecto: sed super candelabrum, vt ingredientes lumen videant.] Et iterum. [Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est.]

Matt. 5.

A Καὶ ἐπεγερῶ τὰ τέκνα σου Σιὼν ἐπὶ τὰ τέκνα τῶν Ἑλλήνων, καὶ ψηλαφήσω σε ὡς ῥομφαίαν μαχητοῦ.

Ἰδοὺ δή, σαφῶς τοὺς ἐξ Ἰουδαίων μυσταγωγοὺς τόξον ἴδιον ὀνομάζει. ποῖα γὰρ τὰ τέκνα τῆς Σιὼν τὰ κατὰ τῶν Ἑλληνικῶν κατεξανιστάμενα τέκνων, εἰ μὴ οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, καὶ οἱ τῶν ἐκκλησιῶν κατὰ καιροὺς ἡγούμενοι, καὶ τῆς ἀληθείας ὀρθοτομοῦντες τὸν λόγον; Σιὼν γὰρ ἡ νοητή, πῶς ἂν ἑτέρα
B νοοῖτο παρὰ τὴν ἐκκλησίαν; καταθλοῦσι δὲ τῶν τέκνων τῶν Ἑλληνικῶν, καὶ καταστρατεύονται τῶν πεπλανημένων, Θεοῦ τεθηκότος αὐτοὺς ὡς ῥομφαίαν μαχητοῦ. οὕτω καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος τὸν ἐν Χριστῷ νοούμενον στρατιώτην καταποικίλλων ὁρᾶται. ἐνέδυσε μὲν γὰρ τὸν τῆς ἐν Χριστῷ δικαιοσύνης περιτεθεικὼς αὐτοῖς θώρακα· καὶ μὴν καὶ τὴν τοῦ σωτηρίου περικεφαλαίαν. εἶτα δίδωσι τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος, ὅ ἐστι ῥῆμα Θεοῦ. ταύτῃ δὴ οὖν τῇ μαχαίρᾳ κατὰ τῶν Ἑλληνικῶν κεχρημένοι τέκνων,
C ἀποκείρουσι μὲν τὴν ἐν αὐτοῖς βλαστάνουσαν ἀπάτην, καὶ τὸν τομώτατον τοῦ Θεοῦ λόγον ἐπιφέροντες αὐτοῖς, ὅς ἐστι ζῶν τε καὶ ἐνεργής, τὸ πονηρὸν καὶ ἀκάθαρτον ἐκκόπτουσι πνεῦμα, ἵνα δύναιντο λοιπὸν νῷ καθαρῷ τε, καὶ ἐλευθέρῳ, καὶ τῆς τῶν δαιμονίων πλεονεξίας ἀπηλλαγμένῳ, τὸν τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας παραδέξασθαι λόγον.

Καὶ ἔσται κύριος ἐπ' αὐτούς, ὀφθήσεται, καὶ ἐξελεύσεται ὡς ἀστραπὴ βολὶς αὐτοῦ.

Ὅτι δὲ συνέσται κύριος ὁ Θεὸς αὐτοῖς, δὲ συναγωνιεῖ,
D καταδικάσει τε τοὺς ἀνθεστηκότας διὰ τούτων ἀποδηλοῖ. ἔσται γάρ, φησί, κύριος ἐπ' αὐτούς, δῆλον δὲ ὅτι τοὺς ἀνθίστασθαι μεμελετηκότας τοῖς ἱερουργοῦσι τὸ εὐαγγέλιον αὐτοῦ. ἑκάστη δὲ βολὶς μυσταγωγός, ἢ ἀπόστολος, βέλει γὰρ ἤτοι βολίδι παρεικάζει πάλιν αὐτοὺς Θεοῦ πέμποντος, ὡς ἀστραπὴ δὲ δραμεῖται φησί, δῆλον δὲ ὅτι καταυγάζουσα, καὶ τοῖς ἁπάντων ὀφθαλμοῖς ἀμογητὶ παρεισπίπτουσα. γεγόνασι δὲ οὕτω λαμπροὶ καὶ οἱ θεσπέσιοι μαθη-
E ταί, δὲ τῶν τοῦ σωτῆρος εὐαγγελίων κήρυκες, καὶ οἱ μετ' ἐκείνους, λαῶν ἡγούμενοι, καὶ προεστηκότες ἐκκλησιῶν, ὡς ἀγνοῆσαι μηδένα τῆς ἐνούσης αὐτοῖς ἀρετῆς τὸ φαιδρότατον. δὲ τοῦτο αὐτὸ δηλῶν, ἔφασκεν ὁ σωτήρ. οὐδεὶς λύχνον ἅψας, καλύπτει αὐτὸν σκεύει, ἢ ὑποκάτω κλίνης τίθησιν, ἀλλ' ἐπὶ λυχνίας, ἵνα οἱ εἰσπορευόμενοι βλέπωσι τὸ φῶς. καὶ πάλιν ἑτέρωθι οὕτω λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ὑμῶν ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Καὶ κύριος παντοκράτωρ ἐν σάλπιγγι σαλπιεῖ, καὶ πορεύσεται ἐν σάλῳ ἀπειλῆς αὐτοῦ. κύριος παντοκράτωρ ὑπερασπιεῖ αὐτῶν, καὶ καταναλώσουσιν αὐτοὺς, καὶ καταχώσουσιν ἐν λίθοις σφενδόνης, καὶ ἐκπίονται τὸ αἷμα αὐτῶν ὡς οἶνον, καὶ πλήσουσιν ὡς φιάλας θυσιαστήριον. καὶ σώσει αὐτοὺς κύριος ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ὡς πρόβατα λαὸν αὐτοῦ.

Συνασπιστὴν, ὡς ἔφην, καὶ συνόπλον αὐτοῖς παρείσησιν ἐναργῶς ὁ λόγος, τὸν τῶν ὅλων Θεὸν, διεσκευασμένον οὕτω, καὶ συναθλεῖν ἡρημένον, ὡς ἤδη δοκεῖν καὶ ἐξηρτῆσθαι πολεμικῶς, καὶ οἷον χωρεῖν μᾶλλον, καὶ τῇ κατ' ἐχθρῶν ὅλῃ χρῆσθαι δυνάμει, καὶ τῆς ἐνούσης εὐσθενείας αὐτοῖς. καταστρατεύεσθαί γε μὴν εὖ μάλα φησὶν, οὐχὶ τῶν διὰ πίστεως εἰς δικαίωσιν σαγηνευομένων, ἀλλὰ τῶν ἀθλίως ἀπειθηκότων τῷ θείῳ κηρύγματι, οὓς καὶ ὁ Παῦλος κατεσήμηνε, λέγων· θύρα γάρ μοι ἀνέῳγε μεγάλη, καὶ ἐναργὴς, καὶ οἱ ἀντικείμενοι πολλοί. σαλπιεῖ τοίνυν ὁ κύριος, φησὶν, ἐν σάλπιγγι. λελάληκε γὰρ ὁ κύριος τὸ κήρυγμα τὸ εὐαγγελικὸν, εἰς πᾶσαν διῆττον τὴν ὑπ' οὐρανόν· ἐξάκουστον γὰρ τοῖς ἁπανταχοῦ τὸ μυστήριον. ἦν μὲν γὰρ ἰσχνόφωνος, καὶ βραδύγλωσσος ὁ Μωσῆς. τοιγάρτοι καὶ μόλις ἠκούετο κατὰ μόνην τὴν Ἰουδαίαν. ἥκιστά γε μὴν ἐν τούτοις ἐστὶν ὁ περὶ Χριστοῦ λόγος. ἀναπεφώνηκε γὰρ οἷά τις σάλπιγξ λαμπρὰ, καὶ εὐηχεστάτη, καὶ ταῖς ἁπάντων ἀκοαῖς ἠχὴν ἐνίεισα τὴν διαπρύσιον. βαδιεῖται δὲ ὥσπερ ἐν σάλῳ ἀπειλῆς αὐτοῦ, καὶ ὑπερασπιεῖται οὕτω τῶν ἑαυτοῦ δορυφόρων, ὡς οἷον ὑπὸ πυρὸς δαπανᾶσθαι τοὺς ἀνθισταμένους, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ σφενδόνης λίθοις αὐτοὺς καταχώσουσι καταπαίοντες γεννικῶς. ἐκπίονται δὲ καὶ τὸ αἷμα αὐτῶν, τουτέστιν, οἷά τινες θῆρες ἐπιθρώσκοντες περιέσονται ῥᾳδίως, καὶ νεκροὺς ἀποφανοῦσι. προσοίσουσι δὲ τῷ τῶν πεπτωκότων αἵματι φιάλας πεπληρωμένας, καθάπερ τινὰ σπονδὴν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον. εὐωδία γὰρ τῷ Θεῷ, καὶ θυσία δεκτὴ τῶν οὐκ ἐώντων σώζεσθαι τοὺς πεπλανημένους ὁ θάνατος· εἰ γὰρ τῶν σωμάτων τοὺς φονευτὰς οὐκ ἄξιον ἐλεεῖσθαι· ὑποφέρεσθαι δὲ μᾶλλον ταῖς δίκαις, τὰ ἴσα παθόντας, τί ἂν τις λέγοι περὶ τῶν οἳ ψυχῶν ὀλετῆρες γεγόνασι, καὶ φθορεῖς;

Εἶεν δ' ἂν οὗτοι πάλιν οἱ Ἑλλήνων λογάδες, καὶ τῆς ἐν κόσμῳ σοφίας ἠρμένοι τὴν δόξαν, οἱ ἄνω τε, καὶ κάτω θεοὺς, καὶ θεὰς ὀνομάζοντες, καὶ τῇ κτίσει παρὰ τὸν ποιητὴν ἀνα-

A *Et Dominus omnipotēs in tuba clanget: & ibit in cōmotione minarum suarum. Dominus omnipotens proteget eos, & consument eos, & obruerent eos in lapidibus fundæ, & ebibent sanguinem eorum sicut vinum, & implebunt vt phialas altare. Et saluabit eos Dominus in die illa sicut oues populum suum.*

LXIII

Commilitonem, & armorum socium, vt dixi, claris verbis ipsis adiungit vniuersorum Deum, adeò instructum, & B simul certare cupidum, vt jam hostiliter ingruere, imo pedem conferre, & quidquid in se est virium in hostes, & in ipsorum robur effundere videatur. Rectissimè porrò inquit, bellum facturum non iis qui per fidem ad iustificationem tanquam sagena capti sunt: sed diuinæ prædicationi infeliciter obnitentibus, quos & Paulus notauit, cum dixit: [a Ostium enim mihi magnum, & euidens apertum est, & aduersarii multi. Canet igitur, inquit, tuba Dominus.] Locutus est C enim Dominus prædicationem euangelicam, quæ omnes terras peruasit, quando auditi potest ab omnibus mysterium. Erat enim tenui voce, & lingua tardus Moses, quare etiam vix per solam Iudæam exaudiebatur. At sermo de Christo talibus terminis nequaquam continetur. Nam vt buccina egregia, & sonantissima omnium auribus vbique insonuit. [Ibit autem ceu in commotione minarum suarum,] & sic proteget satellites suos, vt aduersa- D rii quasi ab igne consumantur, & tantum non etiam fundæ lapidibus eos vniuersè verberantes obruent. [Ebibent item sanguinem eorum,] hoc est, veluti quædam belluæ insilientes, facilè superabunt, & occident eos. Adhæc offerent phialas sanguine occumbentium plenas, vt libationem aliquam ad altare. Est enim suauis odor Deo, & acceptabile sacrificium, errantes saluari prohibentium interitus. Si enim interfectores corporum misericordiam E non merentur: sed pari potius supplicio multandi sunt, quid de corruptoribus, & iugulatoribus animarum dicemus?

a 1. Cor. 16.

Exod 4.

Quales haberi quoque possunt præstantes inter Græcos, & mundanæ sapientiæ gloriam consecuti, quibus crebrò in ore sunt dii deæque, & qui ad creaturam magis, quam ad creato-

torem colendum sollicitant, & cuilibet elemento Deo debitum honorem consecrant. Atqui mundum, non solùm quandiu ipsi viuebant, sed etiam ad tempora consequentia seduxerunt. Multa enim millia diuersis ætatibus illorum mendaciis persuasi, & frigidis, atque anilibus fabellis auscultantes perierunt. Sublati sunt itaque è medio in posterum tales. Euanescit enim scriptorum illorũ vanitas, fabulæ nihil agunt, & sanguis eorum quodammodo epotus est. Veritatis quippe dogmatis veluti quibusdam lapidibus è funda percussi obruuntur, & tanquam suauis odor Deum afflauit extincta eorum loquacitas. [Et saluauit Dominus vt oues populum suum.] Quoniam enim ipse est conditor omnium, meritò item populus eius dicentur, qui olim errauerant: quos vt gregem à latronibus abactum Christus saluauit, falsis pastoribus eiectis, & genere humano in tutelam suam recepto. [Ioan. 10.] [Ipse enim est pastor bonus, qui ponit animam suam pro ouibus suis.]

Quia lapides sancti voluuntur super terram eius. Quia si quid bonum illius, & si quid bonum ab eo, frumentum iuuenibus, & vinum boni odoris ad virgines.

LXIV. Lapides sanctos qui in terra eius voluuntur, quibúsque temporibus Ecclesiarum sanctos, qui mystagogorum magistrorúmque, officio fungi possint, nominatos esse, affirmamus. [Esai. 28.] Conformes enim sunt [lapidi electo, & summo angulari, & pretioso, posito à Deo & Patre in fundamenta Sion.] Quod si fundamentum lapis, coaptati, & coagmentati, & in templum sanctum Domino erecti, etiam ipsi non ineptè lapides nominantur. Volui autem illos appositissimè dicit, vt ad quiduis sanctorum agilitatem, celeritatémque declaret. Lapides enim orbiculares, seu rotundi, citra vllam difficultatem mobilissimi sunt, si quis eos impellere voluerit. Sic animus sanctorum ad omnia Deo grata obeunda est versatilis. Quoniam igitur lapides ita se habent, docet nos congruenter animatos esse. Quia si quid bonum, eius est, & si quid honestum, ab ipso est, nempe à Deo omnia nobis ad pietatem largiente. Quæ sunt autem ista? [Frumentum iuuenibus,

A πείθοντες προσκυνεῖν, καὶ ἑκάστῳ τῶν στοιχείων τὴν Θεῷ πρέπουσαν ἀνατιθέντες δόξαν, καίτοι πεπλανήκασι τὴν ὑπ' οὐρανόν, καὶ οὐχὶ δὴ μόνον κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐν σώματι ζωῆς· ἀλλὰ καὶ εἰς χρόνους τοὺς ἐφεξῆς. μύριοι γὰρ ὅσοι κατὰ καιροὺς διαλώλασι τῆς ἐκείνων ψευδοεπείας ἡττώμενοι, καὶ ψυχροῖς καὶ γραώδεσι μυθαρίοις προσεσχηκότες. ἀνῄρηνται δὴ οὖν οἱ τοιοίδε λοιπόν. οἴχεται γὰρ τῆς ἐκείνων συγγραφῆς ἡ βεβήλωσις, ἀπεσβήκασιν οἱ μῦθοι, καὶ οἱονεὶ ἐκπέποται τὸ αἷμα αὐτῶν. B τοῖς γὰρ τῆς ἀληθείας δόγμασι καθάπερ τισὶ λίθοις τοῖς ἐκ σφενδόνης καταπαιόμενοι καταχώννυνται, καὶ γέγονεν, ὡς ἔφην, εὐωδία Θεῷ τῆς ἐκείνων ἀθυροστομίας ἡ ἀπώλεια, καὶ σέσωκε κύριος ὡς πρόβατα τὸν λαὸν αὐτοῦ. ἐπειδὴ γάρ ἐστι τῶν ὅλων αὐτὸς ποιητής, λαὸς αὐτοῦ λέγοιντο ἂν εἰκότως καὶ οἱ πάλαι πλανώμενοι, οὓς ὡς ἀγέλην ἀπεληλαμένην ὑπὸ λῃστῶν σέσωκεν ὁ κύριος, τοὺς ψευδοποίμενας ἐκβαλών, καὶ ὑπὸ χεῖρα τιθεὶς ἰδίαν τὸ ἀνθρώπινον γένος. ἔστι γὰρ αὐτὸς ὁ ποιμὴν ὁ C καλός, ὁ τιθεὶς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν προβάτων.

Διότι λίθοι ἅγιοι κυλίονται ἐπὶ τῆς γῆς αὐτοῦ. ὅτι εἴ τι ἀγαθὸν αὐτοῦ, καὶ εἴ τι καλὸν παρ' αὐτοῦ, σῖτος νεανίσκοις, καὶ οἶνος εὐωδιάζων εἰς παρθένους.

Λίθους μὲν ἁγίους τοὺς ἐν τῇ γῇ τοῦ Θεοῦ κυλιομένους τοὺς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις κατὰ καιροὺς ἁγίους, οἵπερ ἂν γένοιντο μυσταγωγοί, καὶ διδάσκαλοι κα- D τωνομάσθαι φαμέν. σύμμορφοι γὰρ γεγόνασι τῷ λίθῳ τῷ ἐκλεκτῷ, καὶ ἀκρογωνιαίῳ, καὶ ἐντίμῳ, τῷ τεθειμένῳ παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς εἰς τὰ θεμέλια Σιών. εἰ δὲ λίθος ὁ θεμέλιος, οἱ συναρμολογούμενοί τε, καὶ συμβιβαζόμενοι, καὶ εἰς ναὸν ἅγιον ἀνιστάμενοι τῷ Θεῷ, λίθοι καὶ αὐτοὶ πιθανῶς ὀνομάζονται. κυλίεσθαί γε μὴν αὐτοὺς εὖ μάλα φησί, τὸ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἁγίων οἱονείπως εὔστροφον, καὶ γοργόν, διὰ τούτου σημαίνων. οἱ E γάρ τοι περιφερεῖς, ἤγουν σφαιροειδεῖς τῶν λίθων, ὄχλου παντός εἰσιν ἀμείνους, καὶ τῶν ἄλλων εἰς κίνησιν ἑτοιμότεροι, εἴ τις ἕλοιτο κινεῖν. εὐάγωγος δὲ λίαν εἰς ὅ τι τῷ Θεῷ δοκοῦν τῶν ἁγίων ὁ νοῦς. οὕτως οὖν ἡμῖν ἐχόντων τῶν λίθων, πρέπει ἂν ἡμᾶς διακεῖσθαι καὶ ἀραρότως. ὅτι εἴ τι ἀγαθόν, αὐτοῦ, καὶ εἴ τι καλόν, παρ' αὐτοῦ. δῆλον δὲ ὅτι τοῦ πάντα ἡμῖν τὰ πρὸς εὐσέβειαν διανέμοντος Θεοῦ. ποῖα δὲ ταῦτά ἐστι; σῖτος νεανίσκοις,

καὶ οἶνος εὐωδιάζων εἰς παρθένους. τοῖς μὲν γὰρ ἀνδριζομένοις, καὶ νεανικῷ φρονήματι πρὸς τὸ αὐτοῦ δοκοῦν ἀπονενευκόσι, καὶ πληροῦν ἑλομένοις τὸ ἀγαθὸν, δοθήσεται παρ' αὐτοῦ, καὶ ἔτι μείζων ἰσχὺς, ὡς ἐν σίτῳ νοουμένη. στηρίζει γὰρ ἄρτος καρδίαν ἀνθρώπου. τοῖς γε μὴν ἤδη διηγνισμένοις, καὶ ἀμόλυντον ἔχουσι τὸν νοῦν, οἳ καὶ σεμναῖς, καὶ ἁγίαις παρθένοις παρεικάζοιντο ἂν εἰκότως, οἶνος δοθήσεται νοητὸς, ἡ περὶ Θεοῦ δηλονότι σοφῆς τε, καὶ ἀκιβδήλευτος γνῶσις, ἡ κατευφραίνουσα καρδίαν ἀνθρώπου. οὐκοῦν νεανίσκοι τε, καὶ παρθένοι, οἱ κατά γε τοὺς ἀρτίως ἡμῖν ἀποδοθέντας λόγους, εἰς εὐρεῖάν τε, καὶ ἀμφιλαφῆ μέθεξιν τῶν ἄνωθεν ἀγαθῶν κεκλήσονταί τε εἰκότως, καὶ ἀκούσονται Θεοῦ λέγοντος, φάγετε, καὶ πίετε, καὶ μεθύσθητε οἱ πλησίον. πλησίον γὰρ οἱ τοιοίδε Θεοῦ· καὶ οὐ σχέσει τοπικῇ· λῆρος γὰρ τοῦτο νοεῖν, ἢ φρονῆσαι· παρουσίᾳ δὲ διανοίας τῆς λίαν ἀλκιμωτάτης, καὶ τῇ πρὸς ὁτιοῦν τῶν ἀρίστων ἐφέσει, καὶ ἀγάπῃ τῇ εἰς αὐτόν. ὥσπερ γὰρ ἐξίστησιν ἡμᾶς, καὶ οἷον ἀποφέρει μακρὰν ἡ φαυλότης· οὕτω Θεῷ παρίστησιν ἡ ἀρετὴ, τὸ διιστῶν ἡμᾶς, καὶ μεσολαβοῦν ἐκ μέσου γενέσθαι παρασκευάζουσα, φημὶ δὲ τὴν ἁμαρτίαν.

A & vinum odoratum ad virgines.] Viros enim se præbentibus, & animosè eius beneplacitum curantibus, & virtuti seruire cupientibus, dabitur ab eo maius adhuc robur, quod in frumento intelligitur. [Panis siquidem cor hominis confirmat.] *Psal. 103.* Purgatis verò, & animum gerentibus incontaminatum, qui & venerabilibus, & sanctis virginibus comparari iure queant, vinum dabitur, quod intelligentiæ patet, Dei nimirum plena, & germana cognitio, [lætificans cor hominis.] *Eccles. 40.* B Quocirca adolescentes, & virgines iuxta rationes modò à nobis explicatas, ad amplam, & copiosam bonorum supernorum communionem meritò vocabuntur, audiéntque Deum dicentem, [Comedite, & bibite, & inebriamini propinqui.] *Cant. 5.* Hi enim sunt propinqui Dei: non affectione secundum locum (quod sine ineptia intelligi, aut cogitari non potest) sed animi præsentia longè robustissima, & desiderio ad quiduis optimum, & charitate erga illum. C Quomodo enim deturbat nos, & quasi longius abducit improbitas: sic virtus nos Deo sistit, id quod nos disiungit, & intercedit, peccatum inquam, è medio remouens.

ΚΕΦΑΛ. ι.

Αἰτεῖσθε παρὰ κυρίου ὑετὸν καθ' ὥραν, πρώϊμον, καὶ ὄψιμον.

ΩΣΠΕΡ γὰρ οὔτε σῖτος ἐν ἀγροῖς γένοιτ' ἂν πόνου δίχα, οὔτ' ἂν εὔθετός τε, καὶ εὔοινος ἄμπελος· οὕτω καὶ ἐν ἡμῖν οὐκ ἂν γένοιτο τις εὐκαρπία πνευματικὴ, μὴ οὐχὶ Θεοῦ καθιέντος ὑετοῦ δίκην εἰς νοῦν, καὶ καρδίαν τὴν ἑαυτοῦ λογίων τὴν ἀποκάλυψιν, καὶ γνῶσιν ἡμῖν οἱονεὶ ἐνστάζοντος τοῦ τε ἀρχαίου, καὶ νέου γράμματος, τουτέστι, τοῦ νομικοῦ, καὶ τοῦ εὐαγγελικοῦ· ὑετοὶ γὰρ οἱ τοιοίδε πρώϊμός τε, καὶ ὄψιμος εἶεν ἄν. ὅτι δὲ οὐκ ἀσυντελὴς εἰς ὄνησιν ἡ τοῦ νόμου γνῶσις, καὶ θεωρία πνευματικὴ, παιδαγωγεῖ δὲ μᾶλλον ἡμᾶς διὰ τύπου, καὶ σκιᾶς ἐπὶ τὸ Χριστοῦ μυστήριον, πιστώσεται λέγων αὐτὸς ὁ σωτὴρ τοῖς Ἰουδαίων δήμοις. μὴ δοκεῖτε ὅτι ἐγὼ κατηγορήσω ὑμῶν πρὸς τὸν πατέρα· ἔστιν ὁ κατηγορῶν ὑμῶν Μωσῆς, εἰς ὃν ὑμεῖς ἠλπίκατε. εἰ γὰρ ἐπιστεύετε Μωσῇ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί, περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψεν. ἔφη δέ που καὶ περὶ τῶν γραμματέων, καὶ Φαρισαίων, ὡς ἐκ νομικῆς παιδεύσεως καλουμένων

CAPVT X.

Petite à Domino pluuiam in horas, matutinam, & serotinam.

D QVEMADMODVM enim neque frumentum in agris citra laborem prouenerit, neque vinea multum, ac bonum vinum protulerit: ita & in nobis nulla existere poterit fertilitas spiritualis, nisi Deus instar pluuiæ eloquiorum suorum reuelationem in animos, & corda nostra demiserit, notitiámque nobis veteris, ac noui testamenti, hoc est legalis, & euangelici, quasi instillauerit: hæ námque matutina, & serotina pluuiæ fuerint. Non esse autem infructuosam cognitionem, & E commentationem spiritualem legis, quin eam erudire nos per figuras, & vmbras ad mysterium Christi, probat Saluator, Iudæis ipse loquens. [Ne putetis me accusaturum vos apud patrem: est qui accusat vos Moses vester, in quē vos sperastis. Si enim crederetis Mosi, crederetis forsitan & mihi: de me enim ille scripsit.] *Ioan. 5.* Ait & alicubi de Scribis, & Pharisæis, vt ex legali institutione ad meliorem,

LXV.

meliorem, hoc est, euangelicam vocatis. [Ideo omnis scriba doctus in regno cælorum similis est homini patrifamiliâs, qui profert de thesauro suo noua & vetera.] Petentes igitur à Deo legalem, & euangelicam scientiam, & nos dignos exhibentes qui obtineamus, vtique accipiemus, & in animum thesauros congeremus, vetera & noua colligentes, & mentem vbertate maxima cumulantes.

Matth. 13

Dominus fecit phantasias, & pluuiam hybernam dabit eis, vnicuique herbam in agro. Quoniam loquentes locuti sunt labores, & diuini visiones falsas, & insomnia falsa loquebantur, vanè consolabantur. Ideo exaruerunt vt non habentes pluuiam, & afflicti sunt sicut oues, quia non erat sanatio.

LXVI. Occulta quadam sententia hic locus prægnans est, quam prius à me perspicuè declarandam existimo: sic enim consilium & scopum Prophetæ in verbis recitatis studiosi percipient. Erat enim illi sermo de sanctis, quos & lapides sanctos nominabat, iisque frumentum inprimis conuenire affirmabat, vt viriliter agentibus, siue iuuenibus, atque etiam vinum bene olens, quod essent virgines, id est, casti, & incontaminati. [Qui enim sunt Christi Iesu, carnem suam crucifixerunt cum vitiis, & concupiscentiis,] vt diuinus Paulus scribit. Præcepit autem ipsis petere pluuiam matutinam, & serotinam. Deinde errantium mentione interiecta, velut causam adducit, cur nec frumentum, nec vinum habeant ipsi, nec pluuiis, quæ intellectu perspiciuntur, irrigentur, vt inde in agris herbam non habeant. Et verba quidem tanquam de rebus sensum tangentibus fiunt: sed quam continent theoriam, subtilis est admodum, & purissima. Inquit enim, Deo faciente phantasias, hoc est, fulgura, & pluuiam hybernam terris vtilem effundente, & cuique, agrestium videlicet, herbam suppeditante, seduxerunt eos, qui loquuntur, hoc est, falsiloqui, & mendaces, & vaticinia de corde suo proferentes. Hi locuti sunt labores, hoc est, non ad requiem credentium illis: sed per quæ cogerentur versari in miseria, vt Deum offendentes, & ab eo despecti.

Galat. 5.

ἐπὶ τὴν εὐαγγελικήν. διὰ τοῦτο πᾶς γραμματεὺς μαθητευθεὶς ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ὅμοιός ἐστιν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, ὅστις ἐκβάλλει ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ καινὰ, καὶ παλαιά. οὐκοῦν αἰτοῦντες παρὰ Θεοῦ τήν τε νομικὴν, καὶ εὐαγγελικὴν ἐπιστήμην ἀξίους τε τοῦ λαβεῖν ἑαυτοὺς παραστήσαντες, ληψόμεθα πάντως, ἐν τοῖς εἰς νοῦν ἔσω πληρώσομεν θησαυροὺς, παλαιά τε, καὶ νέα συλλέγοντες, πλείστης τε ὅσης πνευματικῆς εὐκαρπίας ἀναμεστοῦντες τὸν νοῦν.

Κύριος ἐποίησε φαντασίας, καὶ ὑετὸν χειμερινὸν δώσει αὐτοῖς, ἑκάστῳ βοτάνην ἐν ἀγρῷ. Διότι οἱ ἀποφθεγγόμενοι ἐλάλησαν κόπους, καὶ οἱ μάντεις ὁράσεις ψευδεῖς, καὶ τὰ ἐνύπνια ψευδῆ ἐλάλουν, μάταια παρεκάλουν. διὰ τοῦτο ἐξηράνθησαν ὡς οὐκ ἔχοντες ὑετὸν, καὶ ἐκακώθησαν ὡς πρόβατα, διότι οὐκ ἦν ἴασις.

Ὠδίνει τινὰ κεκρυμμένην ἔννοιαν τὸ προκείμενον, ἣν ἀναγκαῖον οἶμαί που προδιαπερανοῦσθαι σαφῶς, συνήσει γὰρ οὕτω τὸν τῶν τοῦ Προφήτου ῥημάτων τὸν σκοπὸν οἱ φιλεπιστήμονες. ἦν μὲν γὰρ ὁ λόγος αὐτῷ περὶ τῶν ἁγίων, οὓς καὶ λίθους ἁγίους ὠνόμαζε, σῖτόν τε αὐτοῖς ὅτι μάλιστα πρέπειν ἔφασκεν, ὡς ἀνδριζομένοις, ἤγουν νεανίσκοις, καὶ μὴν καὶ οἶνον εὐωδιάζοντα, διά τοι τὸ εἶναι παρθένοις, τουτέστιν, ἁγνούς τε, καὶ ἀβεβήλους. οἱ γὰρ τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ, τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι, καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις, καθά φησιν ὁ θεσπέσιος Παῦλος. αἰτεῖν δὲ αὐτοῖς προσέταχε καὶ ὑετὸν πρώϊμον, καὶ ὄψιμον· εἶτα μεταξὺ τῆς περὶ τῶν πλανωμένων παρεμβαλούσης μνήμης, τὴν αἰτίαν ὥσπερ ἀποδίδωσιν ἐν τούτοις, τοῦ μήτε σῖτον, μήτε μὴν οἶνον ἔχειν αὐτοὺς, ἀλλ' οὐδὲ ὑετοῖς καταρδεύεσθαι τοῖς νοητοῖς, ὡς ἐντεῦθεν αὐτοὺς μὴ ἔχειν ἐν ἀγρῷ βοτάνην. καὶ ὁ μὲν λόγος ὡς ἐπὶ πραγμάτων ἐκπεποίηται τῶν αἰσθητῶν· ἥγε μὴν ἐν αὐτοῖς θεωρία λεπτή τε ἄγαν ἐστὶ, καὶ πολὺ λίαν ἔχουσα τὸ εἰλικρινές. Θεοῦ γάρ φησι ποιοῦντος φαντασίας, τουτέστιν, ἀστραπὰς, καὶ ὑετὸν τῇ γῇ τὸν χειμερινὸν χέοντος, ὅς ἐστι χρήσιμος, καὶ μὴν καὶ ἑκάστῳ, τῶν ἐν ἀγροῖς δηλονότι, διδόντος βοτάνην, πεπλανήκασιν ἐκείνους οἱ ἀποφθεγγόμενοι, τουτέστιν, οἱ ψευδεπεῖς τε, καὶ ψευδηγόροι, καὶ μαντείας λέγοντες τὰς ἀπό γε τῆς σφῶν καρδίας· οὗτοι λελαλήκασι κόπους, τουτέστιν, οὐ τὰ εἰς ἀνάπαυσιν τοῖς πιστεύουσιν αὐτοῖς, ἀλλὰ δι' ὧν ἀνάγκη καμεῖν, Θεῷ προσκρούοντας, καὶ παρορωμένους.

οἱ δέ γε μάντεις καὶ τὰ ἐνύπνια ψευδῆ ἐλάλησαν, εὐηχοῦντες αὐτοῖς δηλονότι τὰ καταθύμια, καὶ χρηστῆς μὲν ἐλπίσι καταπιαίνοντες, φάσκοντες δὲ ἀληθὲς οὐδὲν ἀλλ' εἰς ἀπάτην, καὶ πλάνησιν ἀποφέροντες, ἥκιστα μὲν καταδεικνύοντές σφισι τὸν τῶν πνευματικῶν δοτῆρα, καὶ χορηγὸν· ἀναπείθοντες δὲ μᾶλλον αἰτεῖν τὴν εὐημερίαν παρὰ τῶν ψευδωνύμων Θεῶν. Ταύτητοί φησιν ἐξηράνθησαν, ὡς οὐκ ἔχοντες ὑετὸν, καὶ ἐκακώθησαν ὡς πρόβατα. οὐ γὰρ ἦν βοτάνη, οὐκ ἦν ἴασις. οὐ γὰρ ἦν ἐν αὐτοῖς ὁ καταδεσμῶν τὸ συντετριμμένον, ὁ ἀνιστῶν τὸ κατερραγμένον, ὁ ἀνακτώμενος τὸ κεκακωμένον. προσεκτέον δὴ οὖν, οὐχὶ τοῖς ἀποφθεγγομένοις τὰ μάταια, ψευδοεπέσι τε, καὶ βωμολόχοις, καὶ ἐνυπνιασταῖς· Θεῷ δὲ μᾶλλον τῷ εἰς νοῦν ἡμῖν ἐναστράπτοντι τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας τὸ φῶς, καὶ νοητοὺς ὑετοὺς καταχέοντι, τὰς διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος παρακλήσεις, λέγω, καὶ βοτάνην ἀναφύοντι τοῖς ἐν ἀγρῷ, τουτέστι πάλιν, εὐανθεστάτην ὥσπερ ἡμᾶς κατανέμοντι πόαν, τῆς θεοπνεύστου γραφῆς τὴν ἀμώμητον γνῶσιν. ἄνθρωπος μὲν γὰρ ἐν τιμῇ ὢν, οὐ συνῆκε, παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς· ἀλλ' εἰ ἕλοιτό πως εἰς νοῦν τῶν θείων λογίων τὴν γνῶσιν, καὶ τροφῆς μετάσχοι τῆς πνευματικῆς, τότε δὴ τότε τὴν νοθείαν ἀποβαλὼν, ἐν τιμῇ πάλιν ἔσται, λογισμῷ τῷ σώφρονι διοικούμενος, καὶ τὴν ἀνθρώπῳ πρέπουσαν ἀναβαλὼν φρένα.

Ἐπὶ τοὺς ποιμένας παρωξύνθη ὁ θυμός μου, καὶ ἐπὶ τοὺς ἀμνοὺς ἐπισκέψομαι.

Ποιμένας ἐν τούτοις, καθάπερ ἔγωγε οἶμαι, τοὺς ψευδοπροφήτας, καὶ ψευδομάντεις ἀποκαλεῖ, καὶ τοὺς τῆς ἀπάτης καθηγητὰς, ὄλεθρόν τε, καὶ πάγην γεγονότας τοῖς, οἳ τῆς ἀληθοῦς περὶ Θεοῦ δόξης ἡμαρτηκότες, τὴν αὐτῷ πρέπουσαν τιμὴν, καὶ λατρείαν ἀνατεθείκασι τῇ κτίσει, καὶ προσεκύνησαν τοῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χειρῶν, καθὰ γέγραπται.

Οὐκ ἀπίθανον δὲ τοῖς ψευδομάντεσι καὶ τοὺς τῶν Ἑλλήνων συνάψαι λογάδας, οἳ δὴ σοφοὶ δοκοῦντες ἄγαν, τῇ ἑαυτῶν εὐγλωττίᾳ τοὺς αὐτοῖς προσκειμένους πεπλανήκασι, καὶ ὥσπερ τινὲς ποιμένες οὐκ ἀγαθοὶ κατεβόσκησαν ἐν ἀκάνθαις, καὶ εἰς πολλὴν ἀχρειότητα σαθρῶν ἐννοιῶν. τί γὰρ παρ' ἐκείνοις τὸ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ὠφελοῦν; κατὰ τούτων αὖ ἥρμοττε, καὶ τὰ ἐκ θείας ὀργῆς, καὶ μάλα εἰκότως. ἐξωλόθρευσαν γὰρ οὐχὶ δὴ μόνον τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς, ἀλλὰ πρὸς ταύταις καὶ τὰς ἑτέρων πεπλανήκασιν, ὡς ἔφην, ἐν τῷ τῆς λέξεως κόμπῳ μονονουχὶ καὶ χρυσοῦντες τὸ ψεῦδος

Porrò arioli etiam somnia falsa loquebantur, mulcentes eorum aures videlicet rebus iucundis, & bona spe pascentes, nihil tamen verum dicentes: sed in fraudem, & errorem abripientes, miniméque spiritualium datorem, & suppeditatorem illis ostendentes: quin persuadentes, vti fœlicitatem potius à diis commentitiis exposcerent. [Ideò, inquit, exaruerunt, vt non habentes pluuiam, & afflicti sunt, vt oues.] Non enim erat herba, [non erat sanatio.] Neque enim erat inter eos qui alligaret quod contritum, qui erigeret, quod confractum, qui recrearet, quod afflictũ erat. Attendendum igitur, non loquentibus vana, mendacibúsque, & assentatoribus, & somniatoribus: sed Deo potius, lumine veræ cognitionis diuinæ in animum coruscanti, & pluuias intellectiles, Spiritus sancti consolationes inquam demittenti, & herbam agrestibus producenti, quod est, velut in viridissima herba, in cognitione nulli reprehensioni obnoxiæ, ac diuinitus inspiratæ scripturæ nos pascenti. [Homo enim cum in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.] Sed si notitiam diuinorum eloquiorum in pectus, admiserit, & de alimento spirituali participauerit, tum demum spurius esse desinens, prudenti ratione gubernatus, & cogitationibus homine dignis susceptis, rursum in honore erit.

Ezech. 34. — Psal. 48.

Super pastores concitatus est furor meus, & super agnos visitabo.

LXVII.

Pastores hoc loco, vt arbitror, Pseudoprophetas, & falsos vates, & magistros erroris appellat, pestémque, & laqueum iis, qui vera de Deo opinione relicta, honorem, & cultum ipsi proprium creaturæ dedicarunt, & opera manuum suarum adorauerunt, sicut scriptum est.

Psal. 113.

Nec alienum est, falsis vatibus etiam Græcos quosdam quasi maiorum gentium adiungere, qui cũ sapientissimi numerarentur, eloquentia sua ipsis adhærentes seduxerũt, & vt pastores non boni in spinis, & in multa vanitate cogitationum inutilium pauerunt. Quid enim apud illos ad cognitionem veritatis cõducit? Hi dignissimi sunt qui à Deo puniantur. Non enim tantummodo suas animas perdiderunt: sed insuper aliorũ in errorem induxerũt, vt dixi, verborum ampullis mendacium quasi inaurantes,

& oratione ad deceptionem abutentes. Visitat autem agnos, miseratus videlicet, & ex fallacia ad agnitionem veritatis transferens, & ex vagis erroribus in viam rectam impellens. Sicut enim res poscebat, vt iniuriosis in eos pro magnitudine iniuriarum supplicia irrogarentur, ita rursum cum diuina mansuetudine, & iusto iudicio coniunctissimũ erit, benignam in eos qui talia passi sunt ferre sententiam. Oportebat enim, oportebat, inquam, saluari iniquè tractatos, Deo se ab eis antea læsum obliuiscente, & pastorum fraudibus magis, ac præter voluntatem subactos pœna liberante.

Et visitabit Dominus Deus omnipotens gregem suum domum Iuda, & ponet eos vt equum decorum suum in prælio, & ex ipso respexit, & ex ipso posuit arcum in spiritu furoris, & ex ipso egredietur omnis abactor in idipsum. Et erunt quasi bellatores conculcantes lutum in viis in bello, & bellabunt, quia Dominus cum eis.

XXVIII. Quonam modo pastores malè multaturus sit, visitaturúsque & recuperaturus agnos, clarè ostendit. Productis enim ex Iudæis mundi doctoribus sanctis Apostolis, & Euangelistis, per eos Græciæ sapientes debellauit, & ab eorum garrulitate agnos eripuit, fallaciæque laqueis extricatos, in veram, & nulli culpæ affinem Dei cognitionem transtulit. Ait ergo, [visitabit gregem suum domum Iuda.] Faciet autem eum velut equum decorum, & bellicosissimum, quo quasi spiritualiter vectus, Græcorum linguam, vt dixi, oppugnabit, eorúmque sapientiæ deformitatem, & omnis fructus vacuitatem patefaciet. Quin enim per Græcorum dispersiones diuini discipuli tanquam equi quidam fuerint, aduersus eorum loquacitatem, & Deo exosam fallaciam tantum non hinnientes, quis dubitet? cum Christus de beato Paulo dicat ad Ananiam, [Vade, quoniam vas electionis mihi est iste, vt portet nomen meum coram gentibus, & regibus, & filiis Israel.] Et Abacuc quasi Dominum nostrum Iesum Christum alloquens, [Quoniam ascendet super equos tuos, & equitatio tua salus.] Inquit igitur, [ponet ipsum, vt equum decorum in bello, & ex ipso respexit.] Proinde ac si dicat,

Act. 9.

Abac. 3.

καὶ τὴν τοῦ λόγου χρείαν δαπανῶντες εἰς φεναχισμούς. ἐπισκέπτεται γε μὴν τοὺς ἀμνούς, οἰκτείρων δηλονότι, καὶ μεταθεὶς ἐξ ἀπάτης εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν, καὶ ἐκ τοῦ περιπλανᾶσθαι μεταστοιχειῶν εἰς εὐθεῖαν ὁδόν. ὥσπερ γὰρ ἦν ἀκόλουθον, τοῖς ἠδικηκόσιν αὐτοὺς τὴν τοῖς ἀδικήμασι πρέπουσαν ἐπαρτῆσαι δίκην· οὕτω δὴ πάλιν θεοπρεποῦς ἡμερότητος, καὶ ψήφου δικαίας ἀμοιρήσειεν ἂν οὐδαμῶς, τὸ ἐπὶ τοῖς πεπονθόσι φιλάνθρωπον κεῖμα. ἔδει γὰρ, ἔδει σώζεσθαι τοὺς ἠδικημένους, ἀμνησικακοῦντος Θεοῦ, καὶ ποινῆς ἀπαλλάττοντος τοὺς τῆς ἐκείνων πλεονεξίας τάχα που καὶ ἀβουλήτως ἀπενηνεγμένους.

Καὶ ἐπισκέψεται κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ τὸ ποίμνιον αὐτοῦ τὸν οἶκον Ἰούδα, καὶ τάξει αὐτοὺς ὡς ἵππον εὐπρεπῆ αὐτοῦ ἐν πολέμῳ, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐπέβλεψε, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἔταξε τὸ τόξον ἐν πνεύματι θυμοῦ, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐξελεύσεται πᾶς ὁ ἐξελαύνων ἐν τῷ αὐτῷ. καὶ ἔσονται ὡς μαχηταὶ πατοῦντες πηλὸν ἐν ταῖς ὁδοῖς ἐν πολέμῳ, καὶ παρατάξονται, διότι κύριος μετ' αὐτῶν.

Τίνα δὴ τρόπον ὁ ποιῶν μὲν τοῖς ποιμέσι τὰ ἐξ ὀργῆς, ἐπισκέψεται δὲ, καὶ ἀνασώσει τοὺς ἀμνούς, καθίστησιν ἐναργές. ἀναδείξας γὰρ ἐξ Ἰουδαίων τοὺς τῆς οἰκουμένης μυσταγωγούς, τοὺς ἁγίους ἀποστόλους, καὶ εὐαγγελιστάς, κατηγωνίσατο μὲν δι' αὐτῶν τοὺς Ἑλλήνων σοφούς, ἐξείλετο δὲ τοὺς ἀμνούς, τῆς ἐκείνων ἀθυροστομίας, καὶ τῶν τῆς ἀπάτης βρόχων ἀπαλλάξας, μετίστησιν εἰς θεογνωσίαν τὴν ἀληθῆ, καὶ ἀμώμητον. ἐπισκέψεται τοίνυν φησὶ τὸ ποίμνιον αὐτοῦ τὸν οἶκον Ἰούδα. ποιήσεται δὲ αὐτὸν ὡς ἵππον εὐπρεπῆ, καὶ πολεμικώτατον, ἐφ' ᾧ νοητῶς μονονουχὶ καὶ ἐποχούμενος, τῆς Ἑλλήνων, ὡς ἔφην, καταστρατεύσεται γλώττης, καὶ τῆς ἐνούσης αὐτοῖς σοφίας καταγγελεῖ τὸ ἀκαλλές, καὶ ἀνόνητον. ὅτι γὰρ ἐν ταῖς Ἑλλήνων διασποραῖς οἱ θεσπέσιοι γεγόνασι μαθηταὶ οἷά τινες ἵπποι, μονονουχὶ καταχρεμετίζοντες τῆς παρ' αὐτοῖς ἀθυροστομίας, καὶ θεοστυγοῦς ἀπάτης, πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις; Χριστοῦ λέγοντος περὶ τοῦ μακαρίου Παύλου, πρὸς Ἀνανίαν, πορεύου, ὅτι σκεῦος ἐκλογῆς μοί ἐστιν οὗτος, τοῦ βαστάσαι τὸ ὄνομά μου ἐνώπιον ἐθνῶν τε, καὶ βασιλέων, καὶ υἱῶν Ἰσραήλ. ἔφη δέ που καὶ ὁ Ἀμβακοὺμ ὡς πρὸς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ὅτι ἐπιβήσῃ ἐπὶ τοὺς ἵππους σου, καὶ ἡ ἱππασία σου, σωτηρία. ὑπεκοιῶν τάξει αὐτὸν φησὶν ὡς ἵππον εὐπρεπῆ ἐν πολέμῳ, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐπέβλεψεν. ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι.

κατεσκέψατο μὲν ὡς Θεὸς τοὺς ἐπιτηδείους εἰς διακονίαν τῆς εὐαγγελικῆς κηρύγματος, ἀπολέκτους γεμὴν ἐποιήσατο τοὺς ἐξ Ἰούδα, καὶ ἐξ αὐτῶν ἔταξεν. εἵλετο γὰρ αὐτοὺς τῶν ἰδίων θελημάτων ὑπηρέτας γενέσθαι, καὶ συνεργοὺς, καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ χάριτος οἱονεὶ μεσίτας, καὶ διακόνους. ἔτι δέ φησιν, ἐξ αὐτοῦ, τουτέστι, τοῦ Ἰούδα τὸ ἐν θυμῷ τεινόμενον τόξον κατὰ τῶν ὑπεναντίων. ἐξ αὐτοῦ δὲ πάλιν ἐξελεύσεται καὶ ἐξελαύνων ἐν τῷ αὐτῷ. ἐξελαύνοντα δὲ, ὥσγε οἶμαι, φησὶ τὸν ληιλατοῦντά τε, καὶ αἰχμαλωτίζοντα.

Δεδράκασι δὲ τοῦτο οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ, τοὺς ἐξ Ἑλλήνων ἁρπάζοντες, καὶ τῷ μεγάλῳ προσκομίζοντες βασιλεῖ, φημὶ δὲ Χριστῷ, ἵνα ὑπ' αὐτῷ τε εἶεν, καὶ τὰ αὐτοῦ φρονεῖν ἕλοιντο, τῆς τοῦ διαβόλου πλεονεξίας ὀψὲ, καὶ μόλις ἀποσεισάμενοι τὸν ζυγόν. κατηνδρίσαντο δὲ οὕτω τῶν παρ' Ἕλλησι σοφῶν οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ, ὡς ἤδη πως δοκεῖν πηλὸν τοῖς τριόδοις διερριμμένον συμπατεῖν. καὶ γὰρ ἦν κύριος μετ' αὐτῶν, ὁ ποιῶν μεγάλα, καὶ ἀνεξιχνίαστα, ἔνδοξά τε, καὶ ἐξαίσια, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός. ἐπεφώνει δέ που καὶ ὁ Χριστὸς, τοῖς πιστεύσασιν εἰς αὐτόν. ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν πατεῖν ἐπάνω ὄφεων, καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. ἰστέον δὲ ὅτι πνευματικὴν μὲν ἡμεῖς ἐξυφαίνοντες θεωρίαν, τὰ τοιαῦτα φαμέν.

Ἰουδαίοις γεμὴν οὐχ ὧδε ἔχειν τὸ χρῆμα δοκεῖ, διηγοῦνται δὲ μᾶλλον ἱστορικῶς, καί φασιν, ὅτι μετὰ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας καιρὸν πεπολέμηκεν αὐτοὺς ὁ ἐπίκλην ἐπιφανὴς Ἀντίοχος πλείστην τε ὅσην συναγαγὼν ἐκ τῆς Ἑλλήνων χώρας τῶν μαχαιροφόρων τὴν ἄθροισιν, καὶ μὴν καὶ ταῖς παρ' ἑτέρων ἐπικουρίαις ὀφρυωμένος· ἀλλ' ὡς αὐτοί φασι, νενίκηκεν ὁ Ἰσραὴλ, καὶ τῆς ἐκείνου σκαιότητος τὴν ἀμείνω δόξαν ἀπηνέγκατο. τότε γὰρ συμβέβηκε καὶ τοὺς ἐκ Μακκαβαίων μεμαρτυρηκότας τὸν τῆς εὐδοκιμήσεως ἀναδήσασθαι στέφανον. παρακομίζουσι δὲ τῶν αὐτοῖς δοκούντων εἰς ἀπόδειξιν τάτε ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένα, καὶ τὰ ὀλίγῳ κατόπιν, ἔχουσι δὲ οὕτως. διότι ἐνέτεινά σε ἐμαυτῷ Ἰούδα, ὡς τόξον, ἔπλησα τὸν Ἐφραὶμ, καὶ ἐπεγερῶ τὰ τέκνα σου, Σιὼν, ἐπὶ τὰ τέκνα τῶν Ἑλλήνων, καὶ ψηλαφήσω σε ὡς ῥομφαίαν μαχητοῦ, καὶ ἔσται κύριος ἐπ' αὐτοὺς, καὶ ἐξελεύσεται ὡς ἀστραπὴ βολὶς αὐτοῦ. καὶ κύριος παντοκράτωρ ἐν σάλπιγγι σαλπιεῖ, καὶ πορεύσεται ἐν σάλῳ ἀπειλῆς αὐτοῦ. κύριος παντοκράτωρ ὑπερασπιεῖ αὐτῶν.

Καὶ καταισχυνθήσονται ἀναβάται ἵππων,

Considerauit non quidem vt Deus ad ministerium prædicationis Euangelicæ idoneos, elegit autem de tribu Iuda, & ex ipsis prædicatores constituit. Voluit enim eos suæ voluntatis ministros, & adiutores, & gratiæ ab ipso donandæ velut mediatores, & dispensatores fieri. Præterea *ex ipso*, inquit, hoc est, Iuda in furore intentus est arcus contra aduersarios. Ex ipso insuper [egredietur & abactor in idipsum.] Abactorem, puto, appellat prædatorem, & captiuos ducentem.

Fecerunt hoc sancti discipuli, de Græcis rapientes, quos magno regi, Christo, inquam, obtulerunt, vt sub ipso essent, & quæ eius sunt, sapere vellent, diabolicæ seruitutis iugo serò, & vix tandem excusso. Adeo autem contra Græcorum sapientes strenuè diuini discipuli se gesserunt, vt iam quodammodo lutum in triuiis iacens conculcare viderentur. Etenim Dominus erat cum ipsis, [Qui facit magna, & inscrutabilia, gloriosa, & ingentia, quorum non est numerus.] Compellat & Christus alicubi credentes in se. [Ecce dedi vobi potestatem calcandi supra serpentes & scorpiones, & supra omnem virtutem inimici.] Sciendum porrò, nos, spiritualem interpretationem contexentes hæc dicere.

Iob. 5.

Luc. 10.

At Iudæis diuersum placet, qui hæc historicè potius accipiunt, affirmántque, post tempus captiuitatis hostiliter eos inuasisse Antiochum cognomento Epiphanem, cum copiis è Græcia infinitis, & ab aliis gentibus auxiliaria contracta manu, vnde supercilium tollebat. Sed vt ipsi confitentur, vicit Israel, & de illius immanitate gloriam sibi comparauit. Tunc enim contigit Maccabæos martyrio virtutem confessos, celebritatis corona redimiri. Ad probationem sententiæ suæ modo, & paulò suprà à nobis dicta producunt, quæ hunc in modum habent. [Quoniam tetendi mihi te Iuda, vt arcum, impleui Ephraim, & excitabo filios tuos Sion super filios Græcorum, & contrectabo te vt gladium bellatoris. Et erit Dominus super eos, & egredietur vt fulgur iaculum eius. Et Dominus omnipotens tuba canet, & ibit in commotione minarum eius. Dominus omnipotens proteget eos.]

1. Mach. 6. 7.

Et confundentur ascensores equorum,

& confortabo domum Juda, & domum Joseph saluabo, & habitare faciam eos, quia dilexi eos.

A καὶ κατισχύσω τὸν οἶκον Ἰούδα, καὶ τὸν οἶκον Ἰωσὴφ σώσω, καὶ κατοικιῶ αὐτούς· ὅτι ἠγάπησα αὐτούς.

LXIX. Asseuerant rursum Iudaicis narrationibus patrocinantes, pugna cum Græcis inita, illorum equites periisse, vicisse Israelitas, vt regionem suam, Iudæam nempe, habitarent omni terrore vacui, nemine omnino abducto, seu captiuo facto. At nos prioribus conuenientem, & germanam explicationem sensuum afferre studentes, ascensores equorum confusos non alios esse contendimus, quam Græcorum dogmatum præsides, & seductionis Deo exosæ propugnatores, quibus prostratis vicit Iudas, & saluata est quoque domus Ioseph. Significatur autem per hæc Israeliticus sanguis, & genus, siue iustificatorum in Christo multitudo, in animo & corde Iudæum circumferentium, & circumcisionem sortitorum in spiritu, & mentem gerentium, quæ videt Deum, hoc enim Latinè sonat Israel. Quia verò dilecti sunt à Deo, ideo & in habitatione collocati, hoc est, firmam in omnibus fœlicitatibus permansionem adepti sunt. Scriptum est enim, [Dominus habitare facit vnanimes in domo.] Ait & alicubi diuinus Esaias de eo qui vitam agit virtute singularem, [Ambulans in iustitia qui odit iniquitatem, & iniustitiam, & manus abstinens à muneribus. Obturans aures, vt non audiat iudicium sanguinis, & claudens oculos, vt non videat iniquitatem, hic habitabit in excelsa spelunca petræ fortis.] Probabiliter etiam dicemus, domum datam à Deo sanctis Ecclesiam, siue supernas mansiones: quam rem omni admiratione dignam censet, & beatus Dauid, sic vniuersorum Saluatorem alloquens: [Beati qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te.]

(Rom. 2. — Psal. [illegible] — Esai 33. — Psal. 8.)

Φασὶ δὲ πάλιν οἱ τοῖς Ἰουδαϊκοῖς συναγορεύοντες διηγήμασιν, ὅτι συγκεκροτημένης τῆς πρὸς Ἕλληνας μάχης, οἱ μὲν ἐκείνων ἱππεῖς διολώλασι, κεκρατήκασί γε μὴν οἱ ἐξ αἵματος Ἰσραήλ, ὡς κατοικῆσαι τὴν χώραν αὐτούς, δῆλον δὲ ὅτι τὴν Ἰουδαίαν, παντὸς ἐλεύθεροι δείματος, καὶ οὐδενὸς τὸ παράπαν ἀποικισθέντος, ἤγουν αἰχμαλώτου γεγενημένου. B ἡμεῖς δὲ τοῖς προτέροις συμβαίνουσάν τε, καὶ ἀδελφὴν ποιεῖσθαι σπουδάζοντες τὴν τῶν νοημάτων ἀπόδοσιν, ἀναβάτας ἵππων τοὺς κατῃσχυμμένους οὐχ ἑτέρους εἶναί φαμεν, ἢ τοὺς τῶν Ἑλληνικῶν δογμάτων προεστηκότας, καὶ ἀπάτης τῆς θεομισοῦς ὑπερεθλεῖν εἰωθότας, ὧν κατερραγμένων κεκράτηκεν ὁ Ἰούδας, σέσωσται δὲ καὶ ὁ οἶκος Ἰωσήφ. κατασημαίνεται δὲ διὰ τούτων τὸ ἐξ Ἰσραὴλ αἷμά τε καὶ γένος, ἤγουν ἡ τῶν ἐν Χριστῷ C δεδικαιωμένων πληθύς, τὸν εἰς νοῦν καὶ καρδίαν περιφέροντες Ἰουδαῖον, καὶ περιτομὴν λαχόντες τὴν ἐν πνεύματι, καὶ νοῦν ἔχοντες ὁρῶντα Θεόν, ἑρμηνεύεται γὰρ οὕτως ὁ Ἰσραήλ. ἐπεὶ δὲ ἠγάπηνται παρὰ Θεοῦ, ταύτητοι καὶ κατῳκίσθησαν, τουτέστιν, ἐρηρεισμένην ἐσχήκασι τὴν ἐφ᾽ ἅπασι τοῖς ἀρίστοις διαμονήν. γέγραπται γάρ, ὅτι κύριος κατοικίζει μονοτρόπους ἐν οἴκῳ. ἔφη δέ που καὶ ὁ θεσπέσιος Ἡσαΐας περὶ τοῦ ἐξαίρετον ἀσκοῦντος βίον· πορευόμενος ἐν δικαιοσύνῃ, μισῶν ἀνομίαν, καὶ D ἀδικίαν, καὶ τὰς χεῖρας ἀπεχόμενος ἀπὸ δώρων. βαρύνων τὰ ὦτα, ἵνα μὴ ἀκούσῃ κρίσιν αἵματος, καὶ μύων τοὺς ὀφθαλμούς, ἵνα μὴ ἴδῃ ἀδικίαν, οὗτος οἰκήσει ἐν ὑψηλῷ σπηλαίῳ πέτρας ὀχυρᾶς. οὐκ ἀπίθανον δὲ καὶ οἶκον δεδόσθαι λέγειν παρὰ Θεοῦ τοῖς ἁγίοις τὴν ἐκκλησίαν, ἤγουν τὰς ἄνω μονάς· καὶ δὴ καὶ παντὸς ἄξιον τὸ χρῆμα θαύματος ὁ μακάριος Δαβίδ, οὕτω λέγων πρὸς τὸν ὅλων Σωτῆρα καὶ Θεόν. μακάριοι οἱ κατοικοῦντες ἐν τῷ οἴκῳ σου, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων αἰνέσουσί σε.

Et erunt quemadmodum quando non abieceram eos, quia ego Dominus Deus eorum, & exaudiam eos, & erunt quasi pugnatores Ephraim.

E Καὶ ἔσονται ὃν τρόπον οὐκ ἀπεστρεψάμην αὐτούς, διότι ἐγὼ κύριος ὁ Θεὸς αὐτῶν, καὶ ἐπακούσομαι αὐτῶν, καὶ ἔσονται ὡς μαχηταὶ τοῦ Ἐφραΐμ.

LXX. Confusis Græciæ sapientibus, qui & equites appellati sunt, confortaturum sese promittit, & habitatione donaturum misericordia imperitos, addens, [quia dilexi eos;] & quid emolumenti ex eo percepturi sint, quod à Deo dilecti sint, sequentibus explanat,

Κατῃσχυμμένων τῶν παρ᾽ Ἕλλησι καὶ σοφῶν, οἳ καὶ ἱππεῖς ὠνομάσθησαν, κατισχύσειν ἐπαγγέλλεται, καὶ κατοικιεῖν τοὺς ἠλεημένους, ἐπιφέρων, ὅτι ἠγάπησα αὐτούς. καὶ τί κερδανοῦσιν ἐκ τοῦ ἠγαπῆσθαι παρὰ Θεοῦ, διερμηνεύσεται πάλιν, εἰπών,

φησίν, ὅτε οὐκ ἀπεστρεψάμην αὐτούς. οὐ γάρ πα- A
ρεῖδον εἰς ἅπαν, ἐπεσκεψάμην δὲ κεκινδυνευ-
κότας, διότι ἐγὼ κύριος ὁ Θεὸς αὐτῶν, τουτέστι,
ποιήσομαι δεκτὰς τὰς παρ' αὐτῶν λιτάς, καὶ ἔσονται
ὡς μαχηταὶ τοῦ Ἐφραίμ. ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι πάλιν.
οἵ ποτε διὰ νοῦ, καὶ φρενὸς ἀσθένειαν οἱονεὶ παρειμέ-
νοι τε, καὶ κείμενοι, ἴσμεν εἰς τοῦτο ἤδη τῆς πνευμα-
τικῆς ἀνδρείας ἐλεύσονται ὡς ἤδη πως ἐν ἴσῳ τετάχθαι το-
κεῖν τοῖς ἐξ Ἐφραίμ εὐδοκιμηκόσι, τουτέστι, τοῖς
ἐξ Ἰουδαίων ἀποστόλοις τε, καὶ εὐαγγελισταῖς. μαχη- B
ταὶ γὰρ οἱ τοιοίδε γεγόνασι νοητοί, καταθλοῦντες
ἐχθρῶν, βάλλοντες τοὺς ὑπεναντίους, καὶ νικῶν-
τες μὲν ἀρχάς, δυνάμεις τε, καὶ κυριότητας, καὶ
τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας, κρατοῦντες δὲ ἀμα-
χεὶ τῶν ἀνθεστηκότων τοῖς ὁσίοις κηρύγμασι. γεγό-
νασι δὲ καὶ ἐκ τῆς τῶν ἐθνῶν πληθύος κεκλημένοι
διὰ πίστεως εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ Χριστοῦ, ἄνδρες ἅ-
γιοι, καὶ πνευματοφόροι, καὶ ὡς μαχηταὶ τοῦ Ἐφραίμ,
μαχηταὶ γὰρ γεγόνασι· κατὰ γὰρ τὸ ἐγχωροῦν τὸν τῶν
ἀποστόλων πολιτείαν, καὶ τὴν ἐκείνων ἰχνηλατοῦν- C
τες ἀρετὴν κατηνδρίσαντο καὶ αὐτοί, κατὰ τῶν τῆς
ἀληθείας ἐχθρῶν, καὶ παθῶν, καὶ ἁμαρτίας.

Καὶ χαρήσεται ἡ καρδία αὐτῶν ὡς ἐν οἴ-
νῳ, καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν ὄψονται, καὶ εὐφραν-
θήσονται, καὶ χαρεῖται ἡ καρδία αὐτῶν ἐπὶ τῷ
κυρίῳ.

Τῶν οἶνον ἐκπεπωκότων ἐκ μέθης ἀεί πως ἐστὶν
ὁ νοῦς, καὶ φαιδρὸς καὶ ταφρεοπτής. προσίεται γὰρ D
οὐχὶ τὸ καταλυπεῖν εἰωθός, ἀνίεται δὲ ὥσπερ, καὶ
μερίμνης ἁπάσης κατευμεγεθῇ. εἰ τοίνυν γένοιν-
το φησὶν ὡς μαχηταὶ τοῦ Ἐφραίμ, τότε δὴ τότε καὶ
τὴν ἐπὶ γε σφίσιν αὐτοῖς εἰσδέξονται θυμηδίαν,
ὡς δὲ λαμπροί, καὶ εὐδόκιμοι τῇ τῶν ἐσομένων
ἀγαθῶν ἐλπίδι κατευφρανθήσονται, καὶ τῆς ἐξαι-
ρέτου πολιτείας ἕξουσι μιμητάς, τοὺς ἐξ αὐτῶν γε-
γονότας υἱούς, πνευματικοὺς δηλονότι. τοιοῦτος ἦν
καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος, τοῖς δι' αὐτοῦ κεκλημένοις
ἐπιστέλλων τε, καὶ λέγων, κἂν μυρίους παιδα- E
γωγοὺς ἔχητε ἐν Χριστῷ, ἀλλ' οὐ πολλοὺς πατέ-
ρας. ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐ-
γὼ ὑμᾶς ἐγέννησα. τέξουσι τὰ ἐξ αὐτῶν ἐσόμενα
τέκνα ὄψονται, καὶ εὐφρανθήσονται. γεγονότα γὰρ
ἐν θεωρίαις ταῖς ἐπὶ Χριστῷ, καὶ τοῦ μυστηρίου
τὴν δύναμιν ἐκμεμαθηκότα, καὶ ταῖς τοῦ πνεύ-
ματος χορηγίαις πεφωτισμένα, προάξουσι δε-
ξιῶς, καὶ τὴν ἐπ' αὐτῷ τῷ σωτῆρι Χριστῷ θυ-

A [Sicut, inquit, cùm non abieceram eos.] Non enim eos penitus neglexi, sed visitaui, etiam periculis conflictantes, [quia ego Dominus Deus ipsorum,] hoc est, eorum supplices preces exaudiam, [& erunt vt pugnatores Ephraim.] Ac si rursum dicat, aliquando per animi, & mentis imbecillitatem velut dissoluti, & iacentes, eo iam fortitudinis spiritualis progredientur, vt de cætero Ephraimitis, quorum nomen in laude B est, æquales videantur, hoc est, de genere Iudæorum Apostolis, & Euangelistis. Hi enim bellatores fuerunt, intelligentiæ non sensui patentes, oppugnantes inimicos, ferientes aduersarios, & vincentes [principatus, potestates, & dominationes, & spiritualia nequitiæ,] & sacræ prædicationis aduersarios citra pugnam superantes. Fuerunt item ex gentium populis vocati per fidem ad agnitionem Christi viri sancti, & spiritu Dei pleni, & tan- C quam bellatores Ephraim. Bellatores enim fuerunt: pro viribus námque Apostolorum viuendi genus, illorúmque virtutem iisdem vestigiis incedendo æmulantes, ipsi quoque intrepidè contra veritatis inimicos, contráque vitia, & peccata decertarunt.

Et lætabitur cor eorum quasi in vino, & filii eorum videbunt, & lætabuntur, & gaudebit cor eorum in Domino.

Eorum qui vinum biberunt mens D semper quasi inconcinna, & absona est, curísque salutem dicit. Nec enim quidquam testificum admittit: sed laxatur quodammodo, & omnibus sollicitudinibus dominatur. Si igitur fuerint, inquit, vt bellatores Ephraim, tunc tunc animi ipsorum gaudio perfundentur, & vt illustres, probatique futurorum bonorum spe lætabuntur, & eximiæ vitæ suæ imitatores ex se natos filios suos, spirituales puta, habebunt. Talis erat & diuinus Paulus, per se vo- E catis ita scribens, ac dicens: [Etsi decem millia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres. In Christo enim Iesu per Euangelium ego vos genui.] Nasciturí igitur ex illis filii *videbunt & lætabuntur.* Nam progeniti in meditationibus rerum Christi, & virtute mysterii percepta, & largitionibus spiritus illuminati, fœliciter habebunt, & quæ est in Christo Saluatore, iucunditatem haurient, ipsúmque gaudium,

Ephes. 6.

LXXI.

1. Cor. 4.

& delectationem, & exultationem animæ, atque cordis sibi facient. Potest & hoc manifestum esse indicium, eos statuisse Deum vita, & moribus diligere. Qui enim rebus mundanis animum suum applicant, & ad inhonesta se abiiciunt, gaudent in ipsis, & ea sibi materiam oblectamenti deligunt, lætantúrque in voluptatibus carnis, & aliis præsentis vitæ deliciis assueti, diuinas res in postremis numerant. Qui autem ex toto corde ipsum quærunt, & contemplationibus de ipso saginantur, & mentis oculum dilatant, voluptatibus quæ in ipso, & solo sunt, perfruentur.

Significabo eos, & suscipiam eos, quia redimam eos, & multiplicabuntur, sicut erunt multi. Et seminabo eos in populis, & qui de longè, recordabuntur mei, & enutrient filios suos, & conuertentur.

LXXXII. Meminit rursum charitatis in Iudæos, & insuper collecturum eos dispersos, & ex omnibus terris congregaturum in Iudæam promittit, vt nemo plane desideretur. Modum autem huius futuræ congregationis, deinceps ostendit. Aiunt enim mellarios signa quædam edere, aut sibilare, aut alia nescio quæ solere, & ita examina ad aluearia deserta reuocare. Tale quippiam & per Esaiam dictum est. Ait enim. [Et erit in die illa, sibilabit Dominus muscis, quæ dominantur parti fluminis Ægypti, & api quæ est in regione Assyriorum.] Alii aiunt & belli tempore, si milites dissipari contingat: dum aut fugientes insequuntur, aut ipsi insequentes fugiunt, tolli ex edito loco signum à ducibus, quod intuentes congregantur, & eodem se recipiunt. Demonstrat simile quiddam & quod apud Prophetam Esaiam extat. [Et erit sicut malus nauis super montem, & quasi signum ferens super collem.] Ex eo igitur quod fieri assolet, similitudinem trahit. Ait enim, [significabo eis, & suscipiam eos.] Excitatum est enim nobis signum magnum, & insigne, crux Saluatoris, per quod etiam accepti euasimus Deo & Patri; præterea redempti sumus, & in multitudinem immēsam excreuimus, qui credidimus. Quia verò adiecit, [& seminabo eos in populis, & longè distantes ab illis venient, & recordabuntur mei,] rursum illud dicimus, nec id à scopo aberrantes, multum enim probabilitatis habet.

Esai. 7.

Esai. 30.

A μηδίας εἰσδέξονται, καὶ αὐτὸν ποιήσονται χαράν τε, καὶ τέρψιν, καὶ ἀγαλλίασιν ψυχῆς, καὶ καρδίας. γένοιτο δ' ἂν καὶ τοῦτο σαφὴς ἀπόδειξις τοῦ ζῆν ἑλέσθαι θεοφιλῶς. οἱ μὲν γὰρ τοῖς ἐν κόσμῳ πράγμασι τῆς ἑαυτῶν διανοίας ἀπονέμοντες τὴν ῥοπὴν, καὶ νενευκότες εἰς τὰ αἰσχρὰ, χαίρουσιν ἐπ' αὐτοῖς, καὶ θυμηδίας ποιοῦνται τὸ χρῆμα, καὶ γεγήθασιν ἐπὶ σαρκὸς ἡδοναῖς, καὶ ταῖς ἑτέραις τοῦ παρόντος βίου τρυφαῖς ἐνσπαταλᾷν εἰωθότες, ὀλίγου B παντελῶς ἀξιοῦσι λόγου τὰ παρὰ Θεῷ. οἱ δὲ ἐξ ὅλης καρδίας ζητοῦντες αὐτὸν, καὶ ταῖς ἐπ' αὐτοῦ θεωρίαις καταπιαινόμενοι, καὶ τῆς διανοίας τὸν ὀφθαλμὸν εὐρύνοντες, ταῖς ἐπ' αὐτῷ, καὶ μόνῳ παραδέξονται θυμηδίας.

Σημανῶ αὐτοῖς, καὶ εἰσδέξομαι αὐτοὺς, διότι λυτρώσομαι αὐτοὺς, καὶ πληθυνθήσονται καθότι ἦσαν πολλοί. καὶ σπερῶ αὐτοὺς ἐν λαοῖς, καὶ οἱ μακρὰν, μνησθήσονταί μου, καὶ ἐκθρέψουσι τὰ τέκνα αὐτῶν, καὶ ἐπιστρέψουσι.

C Διαμέμνηται πάλιν τῆς Ἰουδαίων ἀγάπης, καὶ δὴ καὶ ὑπισχνεῖται συλλέγειν αὐτοὺς κατεσκεδασμένους, καὶ ἐξ ἁπάσης γῆς συναγείρειν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ὡς ἀπονοσφίζεσθαι παντελῶς οὐδένα. καὶ ἵνα ὅτῳ τρόπον ἡ ἄθροισις ἔσται, κατασημαίνῃ πάλιν. τοὺς μὲν γὰρ μελιττοκόμους φασὶ σημεῖά τινα ποιεῖν, ἢ συρίζοντας, ἤγουν ἕτερ' ἄττα δρᾷν εἰωθότας, οὕτω τε συλλέγειν τὰ τῶν μελιττῶν ἔθνη, τὸ σύμβολον ἀποφοιτήσαντα. εἴρηται δέ τι τοιοῦτον καὶ διὰ φωνῆς Ἡσαΐου, καὶ ἔσται γάρ φησιν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, συ- D ριεῖ κύριος μυίαις, αἳ κυριεύουσι μέρους ποταμοῦ Αἰγύπτου, καὶ τῇ μελίσσῃ, ἥ ἐστιν ἐν χώρᾳ Ἀσσυρίων. ἕτεροι δέ φασι, καὶ τοῖς τοῦ πολέμου καιροῖς, εἰ δὴ συμβαίνῃ διασκίδνασθαί πως τοὺς μαχητὰς, ἢ διώκοντας ἢ διωκομένους, αἴρεσθαί τι σημεῖον ὑψοῦ παρὰ τῶν στρατηγῶν, εἰς ὃ καὶ ἀφορῶντες, συναθροίζονταί τε, καὶ εἰς τὸν αὐτὸν αὖθις ἵενται χῶρον. ἀποφαίνει δὲ τι τοιοῦτον καὶ τὸ παρὰ τῷ προφήτῃ κείμενον Ἡσαΐᾳ· καὶ ἔσται ὡς ἱστὸς ἐπ' ὄρους, καὶ ὡς σημεῖον φέρων E ἐπὶ βουνοῦ. ἐκ τοίνυν τοῦ γίνεσθαι πεφυκότος διέχεται τὴν ὁμοίωσιν. σημανῶ γάρ φησιν αὐτοῖς, καὶ εἰσδέξομαι αὐτούς. ἐγήγερται γὰρ σημεῖον ἡμῖν μέγα, καὶ ἐπιφανὲς ὁ τοῦ σωτῆρος σταυρὸς, δι' οὗ καὶ γεγόναμεν δεκτοὶ τῷ Θεῷ καὶ πατρί. καὶ μὴν καὶ ἐκλελυτρώμεθα, καὶ εἰς πλῆθος ἀμέτρητον ἐξεδράμομεν οἱ πεπιστευκότες. ἐπεὶ δὲ προσεθηκεν, ὅτι καὶ σπερῶ αὐτοὺς ἐν λαοῖς, καὶ οἱ μακρὰν ἀπ' αὐτῶν ἥξουσι, καὶ μνησθήσονταί μου, πάλιν ἐκεῖνό φαμεν, καὶ οὐκ ἀπὸ σκοποῦ, πολὺ γὰρ ἔχει τὸ εἰκὸς ὁ λόγος.

κατεσπάρησαν γὰρ ὥσπερ ἐν πολλοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐν ἁπάσῃ δὲ χώρᾳ, καὶ πόλει, οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, καὶ τῶν θείων εὐαγγελίων κήρυκες, καὶ τοὺς ἀποτάτω γεγονότας Θεοῦ διὰ τὴν μεσολαβήσασαν ἁμαρτίαν τε, καὶ πλάνην μνησθῆναί τε αὐτοῦ, καὶ εἰς νοῦν ἑλεῖν παρεσκεύασαν τὸν τῶν ὅλων Σωτῆρα καὶ δημιουργὸν, καίτοι πάλαι τῇ κτίσει τὸ σέβας ἀνάπτοντας, ταύτῃ τοι καὶ τῆς πρὸς Θεὸν οἰκειότητος ἐκπεφοιτηκότας. καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Παῦλος τοῖς δι' αὐτοῦ κεκλημένοις εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ Χριστοῦ, προσεφώνει, λέγων, νυνὶ δὲ ὑμεῖς, οἵ ποτε ὄντες μακρὰν, ἐγενήθητε ἐγγύς. ἥξουσι δὲ οὕτω μνησθέντες τοῦ Θεοῦ. καίτοι τοιοῦτον ἡμῖν ὁ μακάριος Προφήτης Ἱερεμίας ὑπαινίττεται, λέγων ὡς πρός γε τὸν Ἰσραήλ. οἱ μακρόθεν μνήσθητε τοῦ κυρίου, καὶ Ἱερουσαλὴμ ἀναβήτω ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν. εἰ δὲ* δὴ μνησθεῖεν ὅλως τοῦ κατὰ φύσιν Θεοῦ, τότε δὴ τότε καὶ πνευματικῆς εὐρωστίας βαδιοῦνται πρὸς τοῦτο, ὥστε καὶ τέκνων αὐτοὺς γενέσθαι πατέρας, καὶ τοῖς εἰς εὐσέβειαν λόγοις ἐκθρέψαι τὰ ἴδια τέκνα, καὶ ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ σεμνύνεσθαι. γράφει δέ που καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος τοῖς δι' αὐτοῦ τεθραμμένοις, καὶ εἰς ἄνδρα τέλειον ἀναβεβηκόσι, καὶ εἰς μέτρον ἡλικίας ἥκουσι τοῦ ἐν Χριστῷ, ποτὲ μὲν, χαρὰ καὶ στέφανός μου. ποτὲ δὲ πάλιν, νὴ τὴν ἡμετέραν καύχησιν ἣν ἔχω ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. στέφανος γὰρ γερόντων τέκνα τέκνων, κατὰ τὸ γεγραμμένον· καύχημα δὲ τέκνων, πατέρες αὐτῶν.

A Quasi disseminati sunt in multis gentibus, & in omni regione, atque vrbe diuini discipuli, & euangelii præcones, effeceruntque vt remotissimi à Deo propter interpositum peccatum, & errorem, recordarentur ipsius, & vniuersorum Saluatorem, ac procreatorem, quamuis aliquando creaturam pro numine coluissent, & ideo amicitia Dei excidissent, animo complecterentur. Itaque diuinus Paulus per ipsum vocatos in agnitionem Christi alloquens, B [Nunc autem vos, inquit, qui aliquando procul, facti estis prope.] Venient igitur memores Dei. Non dissimile quiddam nobis beatus Propheta Hieremias insinuat, velut Israelem alloquens. [Qui procul estis recordamini Domini, & Hierusalem ascendat in cor vestrum.] Quod si omnino eius, qui est naturà Deus, memores fuerint, tunc tunc ad spirituale robur tantos progressus habebunt, vt & filios generent, & sermonibus pietatis suos liberos enutriant, & in hoc ipso glorientur. C Scribit & beatus Paulus per ipsum educatis, & in virum perfectum, atque in ætatem plenitudinis Christi adductis, iam quidem, [Gaudium & corona mea:] iam, [per vestram gloriationem quam habeo in Christo Iesu: corona enim senum filii filiorum, vt scriptum est: gloria autem filiorum patres ipsorum.]

Ephes. 2.
Hierem. 51.
Legi ... [illegible]
Ephes. 4.
Philipp. 4.
Rom. 15.
Prou. 17.

Καὶ ἀποστρέψω αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ ἐξ Ἀσσυρίων εἰσδέξομαι αὐτοὺς, καὶ εἰς τὴν Γαλααδῖτιν, καὶ εἰς τὸν Λίβανον εἰσάξω αὐτοὺς, καὶ οὐ μὴ ὑπολειφθῇ ἐξ αὐτῶν οὐδείς.

Et conuertam eos de terra Ægypti, & de Assyriis suscipiam illos, & in D *Galaaditin, & in Libanum introducam eos, & non relinquetur ex eis vllus.*

Ὅτε τὴν Ἰουδαίαν εἷλε μὲν κατὰ κράτος ὁ Ναβουχοδονόσορ, ἐμπεπρήστο δὲ καὶ ὁ θεῖος νεὼς, αὐτά τε τὰ Ἱεροσόλυμα, τότε καὶ ἅπας τεταλαιπώρηκεν ὁ Ἰσραήλ. οἱ μὲν γὰρ εἰς Ἀσσυρίους, καὶ Μήδους αἰχμάλωτοι γεγονότες ἀπεκομίζοντο· οἱ δὲ τῆς ἐκείνων ὠμότητος ἔξω γεγονότες, καὶ διαφυγεῖν ἰσχύσαντες, δεδιότες, καὶ παραιτούμενοι τὸ ἐναλῶναι τοῖς ἴσοις, αὐτόμολοί τε πρὸς Αἰγυπτίους ἧσαν, καὶ τῆς ὑπ' ἐκείνοις δουλείας τὸν ἀβούλητον μὲν, πλὴν ἐξ ἀνάγκης ἐπερριμμένον ὑποδεδραμήκασι ζυγόν. οὐκοῦν ἐπειδήπερ συναγείρειν αὐτοὺς πανταχόθεν ἐπηγγέλλετο, διαμέμνηται καὶ τόπων εἰς οὓς καὶ ἀπεκομίσθησαν· οἱ μὲν, αἰχμάλωτοι γεγονότες, ὡς ἔφην, οἱ δὲ ἀφορήτοις δείμασι πρὸς τὰ παρὰ γνώμην αὐτοῖς συνωθούμενοι.

LXXIII.

Quando Nabuchodonosor Iudæam armis subiugauit, sacratissimúmque templum, & ipsa vrbs Hierosolyma conflagrauit, tunc & vniuersus Israel est afflictatus. Alii siquidem in Assyrios, & Medos captiui sunt abducti: alii, qui eorum crudelitatem euadere, & effugere potuerunt, timentes, & paribus implicari ærumnis horrentes, vltro se ad Ægyptios contulerunt, E seruitutisque apud eos iugum necessitate compulsi subierunt. Itaque postquam eos congregaturum vndique pollicitus est, meminit & locorum in quos abducti sunt: alii captiui facti, vt dixi; alii intolerandis terroribus ad ea quæ nolebant exequenda adacti.

Quia verò spiritualem interpretationem Dei amantissimos, & spirituales capessere æquum est, dicimus, eum promittere, se de regione, siue manu hostium inaspectabilium eos erepturum, & omni formidine soluturum: captiuos autem, & velut aliis subiacentes quasi in libertatem transformaturum. Aut etiam secundùm aliam intelligentiam, tenebris, & confusione liberatum iri dicit: Ægyptum enim tenebras, Babylonem confusionem reddunt. Sæpissimè autem sine discrimine Assyrii, & Babylonii pro vna gente vsurpantur, quod vni sceptro subditi, & sub vno regno essent. Liberatos igitur de manu dominantium, & in Galaaditin (pars fuit Iudææ, fructuum omnis generis feracissima) & insuper in Libanum introducturum spondet. Et hic mons est ingens, & speciosis refertus arboribus, in confinibus Iudæorum, ac Phœnicum situs. Per vtrumque porrò illud, opinor, significatur. Cum nos Dominus noster Iesus Christus, tanquam ex Ægypto, & Assyriis liberasset, hoc est, ex potestate eorum, quorum captiui eramus, puta malignorum, & immundorum dæmonum, ceu in terram nemorosam, & opimissimam, in Ecclesiam introduxit, in qua vberrimi spectatorum hominum fructus, & innumerabilia capita sanctorum, per virtutem in fastigio locatorum, & instar cedrorum in altum efflorescentium, de quibus verissimè illud Dauidis ad Deum vniuersorum protuleris, [Cedri Libani quas plantasti.] Dei enim agriculturam in fide iustificatos expressè etiam diuinus Paulus nominauit.

Α Ἐπειδὴ δὲ τῆς πνευματικῆς ἑρμηνείας μεταποιεῖσθαι πρέπει τοῖς ὅτι μάλιστα φιλοθεωτάτοις, καὶ πνευματικοῖς, φαμὲν, ὅτι τῆς τῶν ἀοράτων ἐχθρῶν χώρας, ἤτοι χειρὸς ἐξέλκειν αὐτοὺς ἐπαγγέλλεται, καὶ παντὸς μὲν δείματος ἐλευθεροῦν· αἰχμαλώτους δὲ ὄντας, καὶ οἷον ὑφ' ἑτέροις κειμένους, μονονουχὶ καὶ ἀναμορφοῦν εἰς ἐλευθερίαν. ἢ καὶ καθ' ἕτερον τρόπον σκοτισμοῦ, καὶ συγχύσεως ἀπαλλαγήσεσθαί φησιν. Αἴγυπτος μὲν γὰρ σκοτασμός, Β Βαβυλὼν δὲ σύγχυσις ἑρμηνεύεται. ἀδιαφορεῖ δὲ πλειστάκις ὁ λόγος, Ἀσσυρίους τε, καὶ Βαβυλωνίους εἰς ἔθνος καταλογιζόμενος ἓν, διά τοι τὸ ὑφ' ἑνὶ κεῖσθαι σκήπτρῳ, καὶ μίαν ἐπ' αὐτοὺς τετάχθαι τὴν βασιλείαν. λελυτρωμένους δὴ οὖν ἐκ τῆς τῶν πλεονεκτούντων χειρὸς, εἰσκομιεῖν ἐπαγγέλλεται, εἴς τε τὴν Γαλααδίτιν (μοῖρα δὲ αὕτη τῆς Ἰουδαίων γῆς ἡ παμφορωτάτη, καὶ εὔκαρπος) καὶ μὴν καὶ εἰς τὸν Λίβανον, καὶ τοῦτο ὄρος εὔξυλόν τε καὶ μέγα, τῆς Ἰουδαίων τε, καὶ Φοινίκων γῆς ἐν μεθορίοις κείμενον. σημαίνεται δὲ δι' ἀμφοῖν ἐκεῖ- C νο, οἶμαι, που. ἀπαλλάξας γὰρ ἡμᾶς ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὡς ἐξ Αἰγύπτου, καὶ Ἀσσυρίων, τουτέστι, τῆς τῶν αἰχμαλωτισάντων πλεονεξίας, πονηροὶ δὲ οὗτοι καὶ ἀκάθαρτοι δαίμονες, εἰσκεκόμικεν οἷά περ εἰς γῆν εὔξυλόν τε, καὶ λιπαρωτάτην τὴν ἐκκλησίαν, ἐν ᾗ πολὺς μὲν λίαν ὁ τῶν εὐδοκιμούντων καρπὸς, οὐκ εὐαρίθμητοι δὲ τῶν ἁγίων κεφαλαὶ, ὕψος τε ἠρμέναι δι' ἀρετὴν, καὶ οἷον ἐν τάξει κέδρων * ἀναπεπηλῆσαι, καὶ περὶ αὐτῶν λέγοιτο, καὶ σφόδρα εἰκότως, τὸ διὰ φωνῆς τοῦ D Δαβὶδ, πρὸς τὸν τῶν ὅλων Θεόν. αἱ κέδροι τοῦ Λιβάνου, ἃς ἐφύτευσας. Θεοῦ γὰρ γεώργιον τοὺς ἐν πίστει δεδικαιωμένους ὠνόμαζε σαφῶς καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος.

Bust ἀναπηλῆσαι, quod non respondebat participio præcedenti. Psal. 103. 2. Cor. 9.

Et pertransibunt in mari angusto, & percutient in mari fluctus, & siccabuntur omnia profunda fluuiorum, & auferetur omnis superbia Assyriorum, & sceptrum Ægypti tolletur, & confortabo eos in Domino Deo ipsorum, & in nomine eius gloriabuntur, dicit Dominus.

Καὶ διελεύσονται ἐν θαλάσσῃ στενῇ, καὶ πατάξουσιν ἐν θαλάσσῃ κύματα, καὶ ξηρανθήσονται πάντα τὰ βάθη τῶν ποταμῶν, καὶ ἀφαιρεθήσεται πᾶσα ὕβρις Ἀσσυρίων, καὶ σκῆπτρον Αἰγύπτου περιαιρεθήσεται, καὶ κατισχύσω αὐτοὺς Ε ἐν κυρίῳ Θεῷ αὐτῶν, καὶ ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ κατακαυχήσονται, λέγει κύριος.

LXXIV. Iuxta ea quæ donata sunt veteribus, similitudine quadam auxilium in Christum credentibus promittitur. Quemadmodum enim traductus est per mare rubrum Israel, & fluctibus eius imperauit; instárque muri aquæ riguerunt, Deo id mirabiliter agente: & sicut

Exod. 14.

Ὡς ἐξ ὁμοιότητος τῶν τοῖς ἀρχαιοτέροις δεδωρημένων τοῖς εἰς Χριστὸν πιστεύουσι τῆς ἐπικουρίας ἡ ὑπόσχεσις. ὥσπερ γὰρ τὴν ἐρυθρὰν διεβιβάσθη θάλασσαν ὁ Ἰσραὴλ, τῶν ἐν αὐτῇ κατευμεγεθήσας κυμάτων, ἐπάγη γὰρ ὡσεὶ τεῖχος τὰ ὕδατα, Θεοῦ τὸ χρῆμα παραδόξως περαίνοντος, καὶ ὥσπερ

ποδὶ διεβεβήκασιν τὸν Ἰορδάνην· οὕτω, φησὶν, οἱ διὰ Μωσέως κεκλημένοι πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ταῖς τῶν ἁγίων ἀποστόλων μυσταγωγίαις ἀνασεσωσμένοι, διαπεραιώσονται μὲν οἷά τινα θάλασσαν ἀγρίως καταχυμαίνουσαν τοῦ παρόντος βίου τὸν κλύδωνα, καὶ τύρβης ἔξω γεγονότες κοσμικῆς, σχολαῖοι λατρεύουσι τῷ κατὰ φύσιν ὄντι Θεῷ. διαβήσονται δὲ καὶ πειρασμοὺς, οἷά τινας ποταμοὺς ἐπικλύζοντας, ὡς ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ χαίροντας λέγειν. εἰ μὴ ὅτι κύριος ἦν ἐν ἡμῖν, εἰπάτω δὴ Ἰσραὴλ, εἰ μὴ ὅτι κύριος ἦν ἐν ἡμῖν, ἐν τῷ ἐπαναστῆναι ἀνθρώπους ἐφ' ἡμᾶς, ἄρα ζῶντας ἂν κατέπιον ἡμᾶς. ἐν τῷ ὀργισθῆναι τὸν θυμὸν αὐτῶν ἐφ' ἡμᾶς, ἄρα τὸ ὕδωρ ἂν κατεπόντισεν ἡμᾶς. χείμαῤῥον διῆλθεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν, ἄρα διῆλθεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν τὸ ὕδωρ τὸ ἀνυπόστατον. ὥσπερ δέ φησιν αἰχμάλωτος γεγονὼς ὁ Ἰσραὴλ, καὶ εἰς Ἀσσυρίους τε, καὶ Μήδους ἀπενηνεγμένος, διέδρα τὰς ἐκείνων ὕβρεις, ἤτοι πλεονεξίας, ἀεὶ προσκειμένων, καὶ πολεμεῖν εἰωθότων αὐτοῖς· κατὰ τὸν ἴσον τρόπον φησὶν, οἱ λελυτρωμένοι διὰ Χριστοῦ, κρείττους ἔσονται τῶν ἐχθρῶν ὁρατῶν δηλονότι, καὶ ἀοράτων, οἳ μονονουχὶ καὶ κατεβιάζοντο πρὸς ἀβούλητον δουλείαν αὐτοὺς, καὶ οἷα αἰχμαλώτους γεγονότας τῆς ἐξ ἰδίας σκαιότητος συνεῖχον δεσμοῖς. ἀλλὰ καὶ τούτων ἔσονται κρείττους, ὕβρεις τε τὰς παρ' ἐκείνων διαφεύξονται, καὶ πλεονεξίας, Θεοῦ καθισχύοντος, ἐφ' ᾧ καὶ καυχήσονται. μέγα γὰρ φρονοῦμεν ἐπὶ Χριστῷ, καὶ αὐτὸν ἰσχὺν πεποιήμεθα, καὶ ἐπ' αὐτῷ τεθαῤῥήκαμεν, καὶ τῆς ἑαυτῶν ζωῆς ὅλας ἐξήψαμεν τὰς ἐλπίδας. οὐ γὰρ πρέσβυς, οὐκ ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ κύριος ἔσωσεν ἡμᾶς· καὶ ᾗ φησὶν ὁ μακάριος ψαλμῳδὸς, ὁ Θεὸς ἡμῶν καταφυγὴ, καὶ δύναμις, βοηθὸς ἐν θλίψεσι ταῖς εὑρούσαις ἡμᾶς σφόδρα.

A sicco pede Iordanem transierunt: ita, inquit, per Mosen vocati ad agnitionem Christi, & sanctorum Apostolorum sacris institutionibus salutem consecuti, quasi mare quoddam turbinibus, & procellis agitatum, præsentis vitæ fluctus transmittent, & tumultu mundano expediti, vacui seruient ei qui est naturâ Deus. Transibunt item tentationes veluti quosdam fluuios inundantes, vt hoc ipso gaudentes dicant: [Nisi quia Dominus erat in nobis, dicat nunc Israel, nisi quia Dominus erat in nobis, dum insurgerent homines contra nos, forsitan viuos deglutissent nos. Dum irasceretur furor eorum in nos, forsitan aqua absorbuisset nos. Torrentem pertransiuit anima nostra, forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem.] Quemadmodum porrò, inquit, captiuus factus Israel, atque ad Assyrios, & Medos abductus, illorum insolentiam, siue dominatũ effugit, qui eum premere semper, armisque lacessere consueuerant: eodem modo liberati per Christũ præualebunt inimicis sub aspectũ venientibus, & nõ venientibus, & qui ad seruitutem nolentes adigebant, & vt captiuos vinculis è stulta eorũ voluntate sumptis coërcebãt. Sed & his præualebunt, eorumque superbiã, & dominationẽ effugient, Deo cõfortante, in quo & gloriabũtur. Placemus enim nobis in Christo, & ipsum robur nostrũ ducimus, & ipso nitimur, & totam vitæ nostræ spem in eo defigimus. Non enim legatus, non angelus, sed ipse Dominus saluauit nos: & vt dicit beatus Psalmicen, [Deus noster refugium, & virtus, auxiliator in tribulationibus quæ inuenerunt nos nimis.]

Iosue 5. Psal. 123. Psal. 45.

ΚΕΦΑΛ. ια.

CAPVT XI.

Διάνοιξον ὁ Λίβανος τὰς θύρας σου, καταφαγέτω πῦρ τὰς κέδρους σου. ὀλολυξάτω πίτυς, διότι πέπτωκε κέδρος, ὅτι μεγάλως μεγιστᾶνες ἐταλαιπώρησαν. ὀλολύξατε δρύες τῆς Βασανίτιδος, ὅτι κατεσπάσθη ὁ δρυμὸς ὁ σύμφυτος.

Aperi Libane portas tuas, & comedat ignis cedros tuas. Vlulet pinus, quia cecidit cedrus, quia vehementer miseri facti sunt optimates. Vlulate quercus Basanitidis, quia succisus est saltus consitus.

Μεθίστησι νῦν ἐφ' ἑτέραν τινὰ νοημάτων ὁδὸν τῶν λεγομένων τὴν δήλωσιν. ἀποχρώσαν γὰρ τὴν ἀφήγησιν εὖ μάλα πεποιημένος τὴν περὶ γε τῆς τῶν ἐθνῶν κλήσεως τῆς ἐν Χριστῷ διὰ πίστεως, τὴν ἐσομένην ἐπ' αὐτῷ δυσπείθειαν τῶν ἐξ Ἰσραὴλ

DICTORVM significationem nunc ad alios quosdam sensus accommodat. Nam cum quod satis est, & aptissimè narrasset de vocatione gentium in Christo per fidem, futuram super eo incredulitatem Israelitarum,

LXXV.

tempore quo homo inter nos fuit videlicet, luculenter prænuntiat: & hac de causa incendendum templum ipsum, atque etiam Hierosolymam, & insuper subigendas ipsas vrbes Israel, & cum ipsis incolis perituras. Hæc autem per manus Romanorum patrata sunt, aliquando in Iudæam Vespasiano, & Tito mouentibus. Et est, vt apparet, superuacaneũ minutatim singula per censere, quæ Iudæorum vrbibus, siue populis, propter debacchationem in Christum euenerunt, cum volentibus Iosephi historiam legere liceat, & inde quæ libuerit singula accuratè cognoscere. Transit igitur ad eos qui erant de sanguine Israel. Et Libano quidem comparat Iudæam. Quamobrem? est enim Libanus mons decoris arboribus, & syluis densissimis conspicuus. Iudæorum autem regio populosissima, & innumerabilibus incolis frequentissima, & quasi cedros, aut pinus procerissimas, & aliis magis visendas, sacerdotes, inquam, & suis temporibus ex tribu Iuda regnantes, & qui principatus ornamentis eminentes, tota prouincia noti erant, sublimique gloria florebant continens. Postquam autem Christum impiè habuerunt ([tulerunt enim clauem scientiæ, & neque ipsi introierunt, neque ingredi volentes permiserunt,] & tandem crucifixerunt, quamuis scirent ipsum hæredem esse) idcirco iure funditus cum domibus, & vrbibus, & vxoribus atque liberis interierunt. Quare sub ænigmate Libani nomine Iudæam, vt dixi, nuncupat: cum arboribus autem celsissimis primores, & proceres eius confert, vt cæteris sublimiores, & perquam eminentes. Perituram autem vrbem facilè, vt etiam periit, infundentem se suscipiendo Romanorum exercitum, atque ita instar syluæ iniecta flamma consumendam significat cum dicit.

Luc. 11. Luc. 10.

[Aperi Libane portas tuas, & comedat ignis cedros tuas. Vlulet pinus, quia cecidit cedrus.] Metaphoricus est sermo. Nam cum Libanũ appellasset, siue monti Iudæorum regionem comparasset, necessario pinui, & quercubus eius incolas similes facit. De hominibus autem verba fieri, nihil negotii est videre. Mox enim ait. Magnates maiorem in modum factos esse miseros. Hoc genus miseriæ ostendit aliquo modo, subiiciens. [Vlulet pinus, quia cecidit cedrus.] Exercitu enim Romano vrbes

A κατὰ τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως δηλονότι καιρὸν, προαναφωνεῖται σαφῶς. καὶ ὅτι ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας κατεμπρησθῆναι δεῖ τὸν ναὸν αὐτὸν, καὶ μέντοι τὰ Ἱεροσόλυμα, προσαπολέσθαι δὲ καὶ αὐτὰς τὰς τοῦ Ἰσραὴλ τὰς πόλεις, καὶ συνδιαλεῖσθαι τοῖς ἐνοικοῦσιν αὐτάς. πεπέρακται δὲ ταῦτα διὰ χειρὸς τῶν Ῥωμαίων, στρατηγούντων κατὰ καιρὸν, Οὐεσπασιανοῦ τε καὶ Τίτου. καὶ περιττὸν, ὡς ἔοικεν, ἀφηγεῖσθαι λεπτῶς ἕκαστα τῶν συμβεβηκότων ταῖς τῶν Ἰουδαίων πόλε-
B σιν, ἤτοι δήμοις τῆς εἰς Χριστὸν ἕνεκα παροινίας· ἐξὸν τοῖς ἐθέλουσι τοῖς Ἰωσήπου συγγράμμασιν ἐντυχεῖν, ἀναμαθεῖν τε σαφῶς, ἅπερ ἂν ἕλοιντο λεπτῶς. μετακομίζει δὲ οὕτω τὸν λόγον, ἐπὶ τοὺς ἐξ αἵματος Ἰσραήλ. καὶ Λιβάνῳ μὲν παρεικάζει τὴν Ἰουδαίαν, διὰ ποίαν αἰτίαν; εὔξυλον μὲν γὰρ ὄρος ὁ Λίβανος, καὶ δρυμοῖς ἀμφιλαφέσι κατάκομον. πολυανθρωποτάτη δὲ καὶ ἡ τῶν Ἰουδαίων χώρα, καὶ ἀριθμοῦ κρείττονα τὸ τῶν ἐνοικούντων ἔχουσα πληθὺν, καὶ οἷον κέδρους, ἢ πίτυς εὐμηκεστάτας, τοὺς τῶν
C ἄλλων περιφανεστέρους, ἱερέας τέ φημι, καὶ τοὺς ἐκ φυλῆς Ἰούδα κατὰ καιροὺς βασιλεύσαντας, οἳ καὶ τῆς ἡγεμονίας αὐχήμασιν ὑπερανεστηκότες, γνώριμοί τε ἦσαν τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν χώραν, ὑψοῦ τε ἠρμένην ἔχον τὴν δόξαν. ἐπεὶ δὲ δεδυσσεβήκασιν εἰς Χριστόν· ἦραν γὰρ τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως, καὶ οὔτε αὐτοὶ εἰσῆλθον, οὔτε τοὺς εἰσερχομένους ἀφῆκαν εἰσελθεῖν, καὶ τελευταῖον ἐσταύρωσαν, καίτοι καὶ ἐπεγνωκότες ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ κληρονόμος· ταύτητοι δικαίως ἄρδην ἀπολώλασιν οἴκοις τε ὁμοῦ, καὶ πόλεσι, καὶ φιλτά-
D τοις. ἐνίησιν αἰνιγματωδῶς Λίβανον μὲν, ὡς ἔφην, τὴν Ἰουδαίαν ἀποκαλεῖ. δένδροις δὲ τοῖς εὐμηκεστάτοις παρεικάζει τοὺς ἐν αὐτῇ προύχοντας, ὡς τῶν ἄλλων ὑπερῃρμένους, καὶ πολὺ λίαν ὑπερφέροντας, ὅτι δὲ ἔμελλεν ἁλῶναί τε ῥᾳδίως. καὶ ὡς ἀπώλετο πόλις εἰσερχόμενον μὲν παραδέξασθαι τὸν τῶν Ῥωμαίων στρατὸν, δαπανηθῆναί τε οὕτως, ὡσπερεὶ καὶ δρυμὸς ἐπενεχθείσης φλογὸς, κατασημαίνει, λέγων. διάνοιξον ὁ Λίβανος τὰς θύρας σου, καὶ καταφαγέτω πῦρ τὰς κέδρους σου. ὀλολυξάτω πίτυς
E διότι πέπτωκε κέδρος. καὶ γέγονε μὲν ἐκ μεταφορᾶς ὁ λόγος. ὀνομάσας γὰρ Λίβανον, ἤγουν ὄρει τὴν τῶν Ἰουδαίων χώραν ἀπεικάσας, ἀναγκαίως πίτυΐ τε, καὶ δρυσὶ παρεικάζει τοὺς ἐν αὐτῇ. ὅτι δὲ περὶ ἀνθρώπων ὁ λόγος, ἀταλαίπωρον ἰδεῖν· ἔφη γὰρ εὐθὺς, ὅτι μεγάλως μεγιστᾶνες ἐταλαιπώρησαν. καὶ τίς ἂν νοοῖτο τῆς ταλαιπωρίας ὁ τρόπος, προέδειξεν εἰπὼν, πῇ μὲν ὅτι ὀλολυξάτω πίτυς, διότι πέπτωκε κέδρος. καταδύσης γὰρ τῆς Ῥωμαίων χειρὸς

τὰς ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ πόλεις, συνέβαινε καθ᾽ ἡμέραν τοὺς ἐν αὐταῖς ἁλίσκεσθαι λαμπροτέρους. οἱ δὲ μήπω τοῦτο πεπονθότες, κατωλοφύροντο τοὺς ἑαλωκότας, καὶ τὸν ἐπί γε σφισὶν αὐτοῖς εἰσεδέχοντο θρῆνον, ἀθυμίᾳ δὲ ἥσσων καὶ περιδεεῖς, ὡς αὐτίκα δὴ μάλα τοῦτο αὐτὸ πεισόμενοι καὶ αὐτοί. τοῦτο οἶμαι δηλοῦν τὸ, ὀλολυξάτω πίτυς, ὅτι πέπτωκε κέδρος· δρύας γε μὴν Βασανίτιδος τάχα που τοὺς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἀποκαλεῖ. Βασανῖτις μὲν γὰρ χωρίον ἐστὶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, εὔγεόν τι, καὶ παμφορώτατον, καὶ ὑψηλὰ λίαν ἐκτρέφον τὰ δένδρα. ἐπεὶ δὲ τῶν ἄλλων ἦσαν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἀμείνους, ἱερέας δέ φημι, καὶ τοὺς τῶν λαῶν ἡγουμένους, Βασανίτιδος αὐτοὺς ἀπεκάλεσε δρύας, οἳ δὴ καὶ τεθρηνήκασιν εἰκότως, διά τοι τὸ κατεσπάσθαι τὸν δρυμὸν τὸν σύμφυτον. ἐμάνθανον γὰρ ὅτι τὴν ἀνὰ πᾶσαν τὴν χώραν οἷά τις δρυμὸς ἡ πληθὺς δεδαπάνηται, οἷα πελέκεσιν ἐκκοπτομένη ταῖς τῶν πολεμούντων ἀγρίαις ἐμβολαῖς. σύμφυτον δὲ δρυμὸν (ὃν δὴ καὶ κατεσπάσθαι φησὶν) οὐδὲν ἧττον νοήσεις καὶ αὐτὴν τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις πληθὺν, λιμῷ τε γὰρ καὶ πολέμῳ διολώλασιν, ἐπολολυζόντων αὐτοῖς τῶν τῆς Βασανίτιδος δρυῶν, τουτέστι, τῶν ἡγουμένων.

Iudææ deuastante, quotidie earum principes ciues capiebantur. Quibus autem ea calamitas nondum euenerat, captos, & semetipsos lamentis, & lacrymis prosequebantur, eràntque in mœrore, & metu magno, vt breuissimo post tempore idem & ipsi perpessuri. Hoc sibi velle opinor, [Vlulet pinus, quia cecidit cedrus.] Quercus autem Basanitidis Hierosolymitanos forsitan vocat. Basanitis enim est regiuncula Iudæa, vbere gleba, & fertilissima, & admodum altas educens arbores. Et quoniam Hierosolymis reliquis erant nobiliores, sacerdotes, inquam, & populi rectores, Basanitidis quercus eos nominauit, qui sane propter consitum saltum succisum non immeritò eiularunt. Cognoscebant siquidem, multitudinem per totam regionem haud secus quàm saltum absumptam esse, hostium immani irruptione veluti securibus excisam. Consitum autem saltum, (quem & succisum dicit) nihilominus & ipsum vulgus Hierosolymitanum intellige, quod fame, & bello periit, vlulantibus super ipso quercubus Basanitidis, hoc est, primoribus.

Φωνὴ θρηνούντων ποιμένων, ὅτι τεταλαιπώρηκεν ἡ μεγαλωσύνη αὐτῶν. Φωνὴ ὠρυομένων λεόντων, ὅτι τεταλαιπώρηκε τὸ φρύαγμα Ἰορδάνου.

Vox eiulantium pastorum, quoniam misera facta est magnificentia eorum. Vox rugientium leonum, quoniam miser factus est fremitus Iordanis.

Ἐμφανέστερον τούτοις ὧν ἔφην ἀρτίως ποιεῖται τὴν δήλωσιν. οὐ γὰρ ἔτι πίτυν, ἢ δρῦν ὀνομάζει, ἀπημφιεσμένως δὲ τοὺς τῶν Ἰουδαϊκῶν ταγμάτων σημαίνει καθηγητάς, οὓς καὶ ὀλοφύρεσθαί φησι, καὶ οἷα φωνὰς ἀφιέναι, κατοιμώζοντας, ὅτι τεταλαιπώρηκεν ἡ μεγαλωσύνη αὐτῶν. γεγόνασι γὰρ οἰκτροί, καὶ κατερριμμένοι, ἐλεεινοί τε, καὶ ἀτιμότατοι, καίτοι πάλαι περιφανεστέραν ἔχοντες δόξαν. ἐπεὶ γὰρ ἀνεδείχθησαν οἱ διὰ Χριστοῦ ποιμένες, τουτέστιν, οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, τεταλαιπώρηκεν εἰκότως ἡ τῶν ψευδοποιμένων μεγαλωσύνη. ᾐτιᾶτο μὲν γὰρ αὐτοὺς ὁ τῆς ἀγέλης δεσπότης, διὰ προφητῶν ἁγίων οὕτω λέγων. ὦ οἱ ποιμένες οἱ διασκορπίζοντες, καὶ ἀπολλύοντες τὰ πρόβατα τῆς νομῆς αὐτῶν. καὶ πάλιν, ὅτι οἱ ποιμένες ἠφρονεύσαντο, καὶ τὸν κύριον οὐκ ἐζήτησαν. διὰ τοῦτο οὐκ ἐνόησε πᾶσα ἡ νομὴ, καὶ διεσκορπίσθη. ἐπηγγέλετο δὲ τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσι τοὺς γνησίους ἀναδείξειν ποιμένας, οὕτω πάλιν εἰ-

LXXVI.

His verbis luculentius ea quæ dixi explanat. Non enim amplius pinum, aut quercum nuncupat, sed nudè Iudaicorum ordinum principes, ac duces significat, quos & eiulare, & tanquam voces emittere, ac lamentari propter afflictam ipsorum magnificentiam testatur. Facti sunt enim miserabiles, & abiecti, miserique & despicatissimi, quamuis olim honoribus circumfluerent. Postquam enim apparuerunt pastores per Christum, hoc est, diuini discipuli, meritò falsorum pastorum magnificentia redacta est ad miseriam. Accusabat enim eos gregis Dominus per prophetas sanctos, ita loquens: [O pastores dispergentes, & disperdentes oues pascuæ eorum.] Et iterum, [Quia pastores stultè egerunt, & Dominum non quæsierunt. Propter hoc non intellexit omnis grex, & dispersus est.] Promittit autem credentibus in ipsum germanos pastores daturum, sic rursum dicens:

Hier. 23.

Hier. 10.

Hier. 3. 2. Tim. 2.

dicens: [Et inducam vos in Sion, & dabo vobis pastores secundum cor meum, & pascent vos pastores cum scientia.] Quinam isti? diuini discipuli, & Ecclesiarum suis quique temporibus præsides atque rectores, [rectè tractantes verbum veritatis,] & qui sciant subiectum sibi gregem ad quamuis vtilitatem spiritualem deducere. Itaque lamentati sunt falsi pastores, quia in miseriam vertit eorum magnificentia, id quod nobis & alio modo significat, adiungens. [Vox rugientium, quia miser factus est fremitus Iordanis.] Verè enim rugitus est leonum vox, quam edunt, propter famem, & quia cibo carent plorantes. Et de leonibus etiam diuina scriptura sic loquitur. Comperti sunt igitur Iudaicorum ordinum principes vt leones rugientes, esurientes, & plorantes, quod non haberent à populis oblationes, decimas, primitias, dona grati animi. Postquam enim gregem amiserunt, de cætero fœnore, quod ex eo capiebant, recreati non sunt.

Ioan 8. Math 11. Ioan. 19.

Quod si quis censeat, etiam instar leonum rugiisse contra Christum Scribas, & Pharisæos (clamabant enim in ipsum, & voces ex odio, & inuidia, & mera insania iaciebant, Samaritanum, & ebriosum, & ex fornicatione natū affirmantes, & [tolle, tolle, crucifige,] dicentes) verisimiliter sentiet etiam hic. Veruntamen quamuis super eo rugitus dederint, facti sunt miseri non mediocriter, [Quia miser factus est fremitus Iordanis.] Quod quid sibi velit, dicā quoque. Præterfluit Iordanis Hierichuntem, circum quem magna vis leonum horrendum in modum rugientium, & accolas incredibili terrore cōcutientium. Tales erant moribus Scribæ, & Pharisæi, cōtra plebeios, & gregarios rugientes, & tenuiores potētiæ suæ documentis consternantes. [Verùm miser factus est leonum terror.] Hoc est quod ait, [fremitus Iordanis.] Ac fremitus quidē est ex equorum, & mulorum naribus cum feroci spiritu emissus sonitus: sed etiam in iis dicitur, qui de se præclarè sentiunt. Hinc diuinus Dauid de iis, qui in Christum sunt debacchati, [Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania?] Quando igitur dicit fremitum Iordanis, intellige spiritus, non vtique fluminis, sed leonum qui iuxta inueniuntur: à locis enim nonnunquam quæ in iis sunt significantur.

Psal. 2.

A πών· καὶ εἰσάξω ὑμᾶς εἰς Σιών, καὶ δώσω ὑμῖν ποιμένας κατὰ τὴν καρδίαν μου, καὶ ποιμανοῦσιν ὑμᾶς ποιμαίνοντες μετ' ἐπιστήμης. τίνες δὲ οὗτοι; οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, καὶ οἱ τῶν Ἐκκλησιῶν κατὰ καιροὺς ἡγούμενοι, τὸν τῆς ἀληθείας ὀρθοτομοῦντες λόγον, καὶ εἰς πᾶν ὁτιοῦν τῶν τελούντων εἰς ὄνησιν τὴν πνευματικὴν, ἀποκομίζειν εἰδότες τὰ ὑπὸ χεῖρα θρέμματα. οὐκοῦν τεθρηνήκασιν οἱ ψευδοποίμενες, ὅτι τεταλαιπώρηκεν ἡ μεγαλοσύνη B αὐτῶν, σημαίνει δὲ τοῦτο καὶ καθ' ἕτερον τρόπον ἡμῖν, ἐπιφέρων· φωνὴ ὠρυομένων λεόντων, ὅτι τεταλαιπώρηκε τὸ φρύαγμα τοῦ Ἰορδάνου. ὠρυγμὸς μὲν γάρ ἐστι κυρίως ἡ τῶν λεόντων φωνή, ἣν ἂν ποιοῖντο, κλαίοντες ἐπὶ λιμῷ τε, καὶ ἀσιτίᾳ. δέχεται δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ λεόντων ἡ θεία γραφή. κατεφωράθησαν τοίνυν οἱ τῶν Ἰουδαϊκῶν προεστηκότες ταγμάτων ὡς λέοντες ὠρυόμενοι, πεινῶντές τε, καὶ κλαίοντες, διά τοι τὸ μὴ ἔχειν τὰς ἐκ τῶν λαῶν καρποφορίας, δεκάτας, ἀπαρχάς, εὐχαριστήρια. ἐπεὶ γὰρ τῆς ἀγέλης ἐκπεπτώκασιν, οὐκ ἔτι τοῖς C ἐξ αὐτῆς κατηυφραίνοντο τόκοις.

Εἰ δὲ δή τις οἴοιτο καὶ ὡς ἐν τάξει λεόντων κατωρύεσθαι τοῦ Χριστοῦ, τοὺς γραμματεῖς τε, καὶ Φαρισαίους, κατεκεκράγεσαν γὰρ αὐτοῦ, καὶ τὰς ἐκ φθόνου, καὶ βασκανίας, καὶ ἀκράτου μανίας κατηφίεσαν φωνάς, Σαμαρείτην λέγοντες, μέθυσον ἀποκαλοῦντες, καὶ ἐκ πορνείας γεγεννημένον, καὶ ἆρε, ἆρε, σταύρωσον αὐτόν, τὰ εἰκότα φρονήσει καὶ οὗτος. πλὴν εἰ καὶ ἐπωρύοντο, τεταλαιπωρήκασιν οὐ μετρίως, ὅτι τεταλαιπώρηκε τὸ φρύαγμα τοῦ Ἰορδάνου. καὶ τί δὴ D τοῦτό ἐστιν, ἐρῶ πάλιν. παραρρεῖ μὲν ὁ Ἰορδάνης τὴν Ἱεριχώ, πλεῖστοι δὲ ὅσοι περὶ αὐτὸν οἱ λέοντες, καταβρυχώμενοί τε δεινῶς, καὶ ἀφόρητον τοῖς ἐνοικοῦσιν ἐνιέντες τὸ δεῖμα. τοιοῦτοι δὲ ἦσαν τοὺς τρόπους οἱ γραμματεῖς, καὶ οἱ Φαρισαῖοι τῶν ἀγελαίων καταβρυχώμενοι, καὶ τοῖς ἐκ τῆς ἐξουσίας καταπλήττοντες δείγμασι τοὺς ἀσθενεστέρους. ἀλλὰ τεταλαιπώρηκεν ὁ τῶν λεόντων φόβος. τοῦτο δὲ ἦν, φησί, τὸ φρύαγμα τοῦ Ἰορδάνου. καὶ φρύαγμα μέν ἐστιν ἡ ἵπ- E πων τε, καὶ ἡμιόνων διὰ μυκτήρων ἠχὴ καθιεμένη τε, καὶ ἀγρίῳ φυσήματι συνεκπίπτουσα· λαμβάνεται δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ μεγαλοφρονεῖν. ἔφη γοῦν ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ περὶ τῶν εἰς Χριστὸν πεπαρῳνηκότων· ἵνα τί ἐφρύαξαν ἔθνη, καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά; ὅταν οὖν φρύαγμα τοῦ Ἰορδάνου λέγῃ, νοήσεις τὸ φρόνημα, καὶ οὐχὶ πάντως τοῦ ποταμοῦ, ἀλλὰ τῶν περὶ αὐτὸν λεόντων· ἀπὸ γὰρ τόπων ἔσθ' ὅτε τὰ ἐν αὐτοῖς σημαίνεται.

Τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ. ποιμαίνετε τὰ πρόβατα τῆς σφαγῆς, ἃ οἱ κτησάμενοι, κατέσφαζον, καὶ οὐ μετεμέλοντο, καὶ οἱ πωλοῦντες αὐτὰ, ἔλεγον, εὐλογητὸς κύριος, καὶ πεπλουτήκαμεν, καὶ οἱ ποιμένες αὐτῶν οὐκ ἔπασχον οὐδὲν ἐπ' αὐτοῖς.

Πρὸς αὐτοὺς ὁ λόγος τοὺς θρηνοῦντας ποιμένας, καὶ ἐν τάξει λεόντων ὠρυομένους, οἷς καὶ ἐφίησιν ἔτι τὰ τῆς σφαγῆς κατανέμειν πρόβατα, καίτοι κατημελημένως λίαν, ὡς πιπρασκομένοις τε, καὶ σφαζομένοις μηδ' ὅσον εἰπεῖν ἐπαλγῆσαι βραχύ. ὥσπερ γὰρ οἱ τῶν ποιμένων ἀνεπιεικέστεροι, καὶ πρὸς μόνα βλέποντες τὰ σφισὶ καθ' ἡδονὴν, μικρὰ φροντίζοντες κομιδῆ οὐ τῆς ἀγέλης δεσπότου, τὰ μὲν σφάζουσιν ἀπηνῶς, τὰς θηρῶν ἐφόδους ἀπομιμούμενοι, ἃ δὲ καὶ πιπράσκουσιν, οὐδὲν, ὡς ἔφην, ἐπαλγοῦντες ὅλως, ἐπιγαννύμενοι δὲ τοῖς τῶν λημμάτων ἐκτοπωτάτοις, καὶ φιλοκερδίας τῆς οὕτως αἰσχρᾶς ἡττώμενοι· κατὰ τὸ ἴσον, οἶμαι, τρόπον καὶ οἱ τῶν Ἰουδαϊκῶν ἡγούμενοι δήμων, τῶν ὑπ' αὐτοῖς ποιμνίων ἠφειδηκότες ἀλοιὲν αἰ, καὶ ἀδρύνοντες μὲν τὸν ἑαυτῶν πλοῦτον, κατευρύνοντες δὲ ὥσπερ ἀπλήστῳ χειρὶ τὰ βαλάντια. καὶ γοῦν ἔφασκεν ὁ Σωτὴρ, τοιούτους ὄντας ἐλέγχων. οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς, καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταὶ, ὅτι ἀποδεκατοῦτε τὸ ἡδύοσμον, καὶ τὸ ἄνηθον, καὶ τὸ κύμινον, καὶ ἀφήκατε τὰ βαρύτερα τοῦ νόμου, τὴν κρίσιν, καὶ τὸ ἔλεος, καὶ τὴν πίστιν. ἰσχνολογοῦντες γὰρ οὕτως, ὡς καὶ μέχρι τῶν εὐτελεστάτων τοῖς μὴ προσάγουσι τὰς δεκάτας κατὰ νόμον ἐπιτιμᾷν, τῶν βαρυτέρων, ἤτοι τῶν ἀναγκαιοτέρων, καὶ λυσιτελῶν ὅτι μάλιστα θεσπισμάτων οὐδένα παντελῶς ἐποιοῦντο λόγον. ὅτι δὲ ἦσαν ποιμένες οὐκ ἀγαθοὶ, μᾶλλον δὲ πρὸς μόνα βλέποντες κέρδη, σαφηνιεῖ λέγων καὶ διὰ φωνῆς Ἰεζεκιήλ. ὦ οἱ ποιμένες Ἰσραὴλ, μὴ βόσκουσιν οἱ ποιμένες ἑαυτούς; οὐ τὰ πρόβατα βόσκουσιν οἱ ποιμένες; ἰδοὺ τὸ γάλα κατεσθίετε, καὶ τὰ ἔρια περιβάλλεσθε, καὶ τὸ παχὺ σφάζετε, καὶ τὰ πρόβατά μου οὐ βόσκετε. καταβόσκετε τοίνυν φησὶ τὰ πρόβατα τῆς σφαγῆς, τουτέστιν, ἢ τὰ ὅσον οὐδέπω τεθνηξόμενα τῇ Ῥωμαίων χειρί· ἤγουν ἃ ὑμεῖς αὐτοὶ σφάζετε, καίτοι τάξιν ἐπέχοντες τὴν ποιμένων. οὐ γάρ που πάρεστιν ὁ καιρὸς, καθ' ὃν ἥξουσιν εἰς σφαγήν. μετὰ γάρ τοι τὴν τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίαν ταῖς τῶν Ῥωμαίων ξίφεσιν ἡ τῶν Ἰουδαίων πληθὺς δεδαπάνηται, καίτοι λίαν ἐπ' αὐτοῖς ἀνεξικακήσαντος τοῦ Θεοῦ. ὅτι δὲ τῶν ποιμένων γεγόνασι κλῆρος οἱ ὑπὸ χεῖρα λαοὶ, κατέδειξεν εἰπὼν, ἃ

A *Hæc dicit Dominus omnipotens. Pascite oues occisionis, quas qui possederunt, interficiebant, & non agebant pœnitentiam, & qui vendebant eas, dicebat, Benedictus Dominus, & diuites facti sumus, & pastores earum non patiebantur quidquam super eis.*

LXXVII.

Ad eosdem pastores lamentantes, & instar leonum rugientes sermo dirigitur, quibus adhuc permittit pascere B oues occisionis, tametsi negligentissimè, vt qui venditis, & occisis illis nec ad momentum temporis quidem dolerent. Quemadmodum enim pastores iniquiores, & solas voluptates suas spectantes, & gregis Dominum nec hili pendentes, alias oues crudeliter mactant, ferarum impetus imitantes, alias vendunt, nihil penitus, vt dixi, earum vicem dolentes, sed improbissimis quæstibus gaudentes, & cupiditati adeo turpis lucri succumbentes: eodem C modo & populi Iudaici gubernatores greges suos male curasse videas, & exaggerasse suas diuitias, & velut inexplebili manu marsupia ingerendo dilatasse. Quocirca aiebat Saluator, tales reprehendens, [Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quia decimatis mentam, & anethum, & cyminum, & grauiora legis omittitis, iudicium & misericordiam, & fidem.] Tam exacti enim, & minutim rationes subducentes, vt etiam rerum vilissimarum de- D cimas secundùm legis præscriptum non offerentes increparent, grauiorum, siue magis necessariorum, & vtilissimorum mandatorum Dei nullam omnino curam suscipiebant. Fuisse autem pastores non bonos, sed tantum lucra sua sectantes, declarat etiam per Ezechielem, his verbis. [O pastores Israel, num pascunt pastores semetipsos? nonne pastores pascere solent oues? Ecce lac comeditis, & lanis ope- E rimini, & quod crassum est occiditis, & oues meas non pascitis.] Inquit ergo, [pascite oues occisionis,] hoc est, aut mox Romanorum manu morituras: aut quas ipsimet occiditis, quamuis pastorum ordine, & loco sitis. Nondum enim adest tempus, quo iugulabuntur. Post aduentũ namque Saluatoris, & diuturnam Dei erga illos tolerantiam, Romanorum gladiis Iudæorũ multitudo consumpta est. Pastorum autem sortem factam ouibus præerãt populos ita docet,

Matt. 23

Ezech. 34

Ibid. 5. [Quas qui possederunt, interficiebant, A & non agebant pœnitentiam.] Sicut enim dominicam mente aspectabilem vineam, Israelem, inquam, siue hominem Iuda, recens plantatam, & dilectam suam sortem fecerunt: ita & greges quodammodo possederunt, decerpentes eorum fructus, & rem suam semper amplificantes, volentibúsque rapinam permittentes. Ergo qui possederunt occidebant: vendentes autem dicebant, [Benedictus Dominus, B & diuites facti sumus.] Possunt hi intelligi Iudices, iudiciorum integritatem cauponantes, & quasi valere iubentes legem Mosis, quamuis apertè Deut. 1. dicat, [Non accipies personam, in iudicio, quia iudicium Dei est.] Iucundum enim, & amicum erat illis vendere in vnaquaque causa iudicium iis qui emere vellent. Id quod etiam ex vocibus sanctorum planum fiet. Ait enim quidam sanctorum Prophetarum de Mich. 3. Hierusalem, [Duces eius cum muneri- C bus iudicabant.] Diuinus autem Abacuc propemodum vociferatur contra Deum, [Vsquequo, Domine, clamabo, & non exaudies? vociferabor ad te vim patiens, & non saluabis? Quare ostendisti mihi labores, & dolores, videre miseriam, & impietatem? ex aduerso mei factum est iudicium, & iudex accipit. Propterea dissipata est lex, & non deducitur in finem iudicium, quia impius opprimit iustum. Propter hoc egredietur iudicium peruersum.] Quamobrem ex iniustis quæstibus diuitias congre- D gantes, & iustitiam peruertentes, & iudicia in qualibet causa pretio addicentes, esse possunt iudices ipsi, vt modo dixi, qui dicunt, [Benedictus Dominus, & diuites facti sumus.] In quo vt amentissimi, & audacissimi reprehendi queãt. Fingunt enim se benedicere Deo, perinde ac si ipsius concessu liceat ex iniquitatibus colligere, & è sanguinibus ditescere. Atqui ex vero officio iudicia exercentes illud præstabat dicere, benedictus Dominus, illustrati diuino- E rúmque mandatorum sinceri obseruatores comperti sumus, iustam in quauis causa sententiam pronunciantes. Est igitur dolus, & dedecus speciosus sermo, nisi faciamus quæ placeant Deo.

Propter hoc nõ parcã vltra super habitantes terrã, dicit Dominus. Et ecce ego trado homines, vnumquẽque in manus proximi sui, & vnũquemque in manus

A οἱ κτησάμενοι κατέσφαζον, καὶ οὐ μετεμέλοντο. ὥσπερ γὰρ δεσποτικὸν ὄντα τὸν νοητὸν ἀμπελῶνα, φημὶ δὴ τὸν Ἰσραήλ, ἤτοι τὸν ἄνθρωπον τοῦ Ἰούδα, τὸ νεόφυτον, τὸ ἠγαπημένον, ἴδιον ἐποιήσαντο κλῆρον· οὕτω καὶ τὰ ποίμνια μονονουχὶ κατεκτήσαντο, δρεπόμενοι μὲν τοὺς ἑαυτῶν καρπούς, καὶ ἀεί πως ἐν πλεονασμοῖς τὸν ἑαυτῶν ποιοῦντες κλῆρον, ἀφιέντες δὲ τοῖς ἐθέλουσιν διαρπαγήν. οὐκοῦν οἱ μὲν κτησάμενοι κατέσφαζον· οἱ δὲ πωλοῦντες ἔ- B λεγον, εὐλογητὸς κύριος, καὶ πεπλουτήκαμεν. νοοῖντο δ' ἂν καὶ οὗτοι κριταί, τὴν ἐν τοῖς κρίμασιν ὀρθότητα καπηλεύοντες, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ ἐρρῶσθαι φράσαντες τῷ διὰ Μωσέως νόμῳ, καίτοι λέγοντι σαφῶς, οὐ λήψῃ πρόσωπον ἐν κρίσει, ὅτι ἡ κρίσις τοῦ Θεοῦ ἐστιν. ἦν γὰρ αὐτοῖς ἡδύ τε, καὶ φίλον τὸ καταπωλεῖν τοῖς ἐθέλουσι τὴν ἐφ' ἑκάστῳ πράγματι κρίσιν. καὶ τοῦτο πάλιν ἡμῖν ἐναργὲς ἔσται διὰ φωνῆς ἁγίων. ἔφη μὲν γάρ τις τῶν ἁγίων προφητῶν περὶ τῆς Ἱερουσαλήμ. οἱ ἡγούμενοι αὐτῆς μετὰ C δώρων ἔκρινον. ὁ δέ γε θεσπέσιος Ἀββακοὺμ μονονουχὶ κατακέκραγε Θεοῦ, λέγων· ἕως τίνος κύριε κεκράξομαι, καὶ οὐ μὴ εἰσακούσῃς, βοήσομαι πρὸς σὲ ἀδικούμενος, καὶ οὐ σώσεις; ἵνα τί μοι ἔδειξας κόπους, καὶ πόνους, ἐπιβλέπειν ταλαιπωρίαν, καὶ ἀσέβειαν; ἐξεναντίας μου γέγονε κρίσις, καὶ ὁ κριτὴς λαμβάνει. διὰ τοῦτο διεσκέδασται νόμος, καὶ οὐ διεξάγεται εἰς τέλος κρίμα, ὅτι ὁ ἀσεβὴς καταδυναστεύει τὸν δίκαιον. ἕνεκεν τούτου ἐξελεύσεται τὸ κρίμα διεστραμμένον. οὐκοῦν οἱ ἐξ ἀδίκων λημ- D μάτων συναγείροντες πλοῦτον, καὶ παρευθύνοντες μὲν τὸ δίκαιον, καταπωλοῦντες δὲ ὥσπερ τὰς ἐφ' ἑκάστῳ πράγματι κρίσεις, εἶεν ἂν οἱ κριταί, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, αὐτοὶ καὶ φασιν, εὐλογητὸς κύριος, καὶ πεπλουτήκαμεν. ἀνόητοι δὲ, καὶ παραβολώτατοι καὶ τοῦτο λέγοντες ἐξελέγχοιντο ἂν εἰκότως. ὡς γὰρ Θεοῦ διδόντος ἐξ ἀδικιῶν συλλέγειν, καὶ ἐξ αἱμάτων πλουτεῖν, εὐλογεῖν ὑποπλάττονται, ἀλλ' ἦν ἄμεινον ἐκεῖνο λέγειν, τὸ κρίνειν ὀρθῶς ἐκτετιμηκότες. εὐλογητὸς κύριος, λαμ- E προὶ γὰρ ἀναδεδείγμεθα, καὶ τῶν θείων θεσπισμάτων γνήσιοι φύλακες, ὀρθὴν ἐφ' ἑκάστῳ πράγματι τὴν ψῆφον ἐκφέροντες. ἀπάτη δὴ οὖν ἡ χρηστολογία, καὶ μῶμος εἰ μὴ πράττοιτο πρὸς ἡμῶν, τὰ ἐφ' οἷς ἂν ἡσθείη Θεός.

Διὰ τοῦτο οὐ φείσομαι οὐκ ἔτι ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν, λέγει κύριος. καὶ ἰδοὺ ἐγὼ παραδίδωμι τοὺς ἀνθρώπους, ἕκαστον εἰς χεῖρας τοῦ πλησίον αὐτοῦ, καὶ ἕκαστον εἰς χεῖρας

βασιλέως αὐτοῦ. καὶ καταχόψουσι τὴν γῆν, καὶ οὐ μὴ ἐξέλωμαι ἐκ χειρὸς αὐτῶν, καὶ ποιμανῶ τὰ πρόβατα τῆς σφαγῆς εἰς τὴν Χαναανῖτιν.

Ἀπειλεῖ τοῖς ποιμνίοις ὄλεθρόν τε ὁμοῦ * * ὅτι καίτοι μετὸν αὐτοῖς τοῦ ὑπὸ τὸν πάντων ἀρχιποίμενος, φημὶ δὴ Χριστοῦ, χεῖρά τε ὑποδραμεῖν, καὶ ὑπ' αὐτοῦ φυλάττεσθαι, μᾶλλον προσοχὴν χωρήκασιν ἀμαθῶς τοῖς κατασφάζουσί τε, καὶ καταπωλοῦσιν αὐτούς. γέγονε μὲν γὰρ ἄνθρωπος ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος. καὶ δὴ καὶ ἔφασκεν ἐναργῶς τήν τε ἐκείνων σκαιότητα καταδεικνύς, καὶ τῆς ἐφ' ἡμῖν οἰκονομίας τὸ γνήσιον, ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός. Ἰουδαῖοι δὲ οἱ τάλανες, καίτοι τῶν μισθωτῶν ποιμένων καταβοῆσαι δέον. τοῦτο μὲν οὐ δεδράκασι, τὸν δὲ ἀγαθὸν ποιμένα, τὸν ἀντάλλαγμα τῆς ἁπάντων ζωῆς τὴν ἑαυτοῦ θέντα ψυχήν, κατὰ μυρίους ὅσους λελυπήκασι τρόπους, καταλεύοντες, ὀνειδίζοντες, καὶ τὸ τελευταῖον, ἀπύλωτον ἐπ' αὐτοῦ διανοίγοντες στόμα. κατακεκράγασι γὰρ ὁμοῦ τοῖς ἰδίοις καθηγηταῖς, λέγοντες πρὸς Πιλάτῳ, αἶρε, αἶρε, σταύρωσον αὐτόν, καὶ αὐτὸ δὲ τὸ δίκαιον αἷμα τῆς σφῶν αὐτῶν ἐπηντλήκασι κεφαλαῖς. ἔφασκον γὰρ πάλιν, τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν. διὰ τοῦτοι τοίνυν, φησίν, οὐκέτι φείσομαι ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν. οὐ γάρ ἐτι φειδοῦς ἠξίωνται παρὰ Θεοῦ· δέδονται δὲ μᾶλλον ἕκαστος εἰς χεῖρας τοῦ πλησίον αὐτοῦ, καὶ εἰς χεῖρας βασιλέως, ἤγουν ἄρχοντος αὐτοῦ. ἐσταυρώκασι μὲν γὰρ τὸν Ἐμμανουήλ, καὶ γεγόνασι κυριοκτόνοι, ἔμπλεῳ τε πάσης ἀνοσιότητος. πλὴν ἐκάλει Θεὸς εἰς μετάγνωσιν, καὶ οὐκ εὐθὺς ἐπετίθει τὰ ἐξ ὀργῆς. τεσσαρακοστοῦ δὲ ἤδη προωχηκότος ἔτους, μετὰ τὸν τοῦ Σωτῆρος σταυρόν, ἀπεφοίτησε μὲν εἰρήνη τῆς Ἰουδαίων χώρας, πόλεμοι δὲ ἦσαν πανταχοῦ, πόλεως ἐπὶ πόλιν ἰούσης, καὶ τῶν ἐν ἑκάστῃ τεμνομένων εἰς διαφοράς, καὶ μαχομένων ἀλλήλοις, ὡς ἐν ἴσῳ φαίνεσθαι κακῷ τὰ παρὰ σφῶν αὐτῶν τοῖς ἐκ τοῦ πολέμου συμβεβηκόσι. κεκρατήκασι γὰρ τῆς Ἰουδαίων χώρας οἱ ἀνδρειότατοι τῶν Ῥωμαίων στρατηγοί, καὶ αὐτοῖς ἀνδράσι κατεμπιπρῶντες πόλεις, τοῖς τῆς δουλείας αὐτὴν ὑπέθεσαν ζυγοῖς. οἱ δέ γε διαφυγεῖν ἰσχύσαντες, τὰς τῶν ἐθνῶν κατῳκήκασι χώρας, ὃ καὶ μέχρι νῦν ἐστὶν ἰδεῖν. καὶ τοῦτο οἶμαι δηλοῦν, ὅταν λέγῃ, ποιμανῶ τὰ πρόβατα τῆς σφαγῆς εἰς τὴν Χαναανῖτιν, τουτέστιν, εἰς τὴν Χαναναίων χώραν τε, καὶ γῆν. Χαναναῖοι δὲ τὰ ἔθνη, παρ' οἷς τὰ πρόβατα τῆς σφαγῆς καὶ εἰς δεῦρό πως ἔτι παρὰ Θεοῦ ποιμαίνονται, ἤγουν δοκοῦσι ποιμαίνεσθαι.

A *regis eius. Et concident terram, & non eruam de manu eorum, & pascam oues occisionis in Chananitide.*

LXXVIII [illegible]

Minatur gregibus exitium simul * * quia quamuis liceret eis sub summi vniuersorum pastoris, Christi puta, tutelam confugere, & sub ipso esse, maluerunt tamen in fidem occidentium, & vendentium inscitè sese tradere. B Induit enim hominem vnigenitum Dei Verbum: ac præterea non obscurè dixit, tum eorum inscitiam, tum suam in suscepta pro nobis œconomia germanitatem ostendens, [Ego sum pastor bonus.] Infœlices autem Iudæi, mercenarios vt debuerunt non accusarunt: contrà, bonum pastorem, qui animam suam pro ouium vita posuit, mille modis violarunt, lapidantes, exprobrantes, & postremo impudens os aduersus ipsum aperientes. Simul enim cum primoribus suis apud Pilatum altè C clamarunt, [tolle, tolle, crucifige eum,] & ipsum sacrum sanguinem in capita sua hauserunt. Sic enim rursum aiebat, [Sanguis eius super nos, & super filios nostros.] Idcirco, inquit, [Propter hoc non parcam vltra super habitantes terram.] Non enim amplius venia dignati sunt à Deo: sed traditi potius vnusquisque in manus proximi sui, & in manus regis siue principis sui. Sustulerunt enim in crucem Emmanuelem, & interfectores Domini, ac pleni omni im- D pietate euaserunt. Nihilominus Deus ad pœnitentiam eos vocauit, nec illico supplicio est persecutus. Tricesimo autem anno iam elapso post actum in crucem Saluatorem, pax Iudæam deseruit, bellis flagrantem vndique, dum vrbs vrbem inuadit, dum ciues vbique in contraria studia scinduntur, & bellis intestinis dimicant, vt inuicem damni tantum, quantum ab hostibus externis acciperent. Subiugarunt enim Iudæorum regionem Romanorum duces for- E tissimi, & incolis cum vrbibus incendio deditis, seruitutis eam iugo subiecerunt. Ast quibus fugæ se obtulit occasio, gentium prouincias incoluerunt, quod & hodie videmus. Atque hoc, opinor, vult, cum dicit, [Pascam oues occisionis in Chananitide,] id est, in Chananæorum regione, ac terra. Chananæi gens est, apud quam oues occisionis ad hunc vsque diem à Deo pascuntur, aut videntur saltem pasci.

Ioan. 10.

Ioan. 19.

Matt. 27.

Adhue enim nonnulla secundum legem seruant, nec priscos ritus ad vnum cernuntur abiecisse. Itaque carnem circumcidunt, & sabbatum agunt, & alia insuper cordi habent. Et hoc erat nempe à Deo per Prophetam dictum, [Et ero illis in sanctificationem paruam in regionibus quò ingredientur illuc.] Ciuilia autem bella per totam Iudæam, & in vrbe qualibet perspicuè commemorauit Iosephus vir eloquens & eruditus, qui Iudæorum calamitates tragicè descripsit.

Ezech. 11.

προσεδρεύουσι γὰρ ἔτι τοῖς κατὰ νόμον, καὶ οὐχ ὁλοτρόπως τῶν ἀρχαίων κατημεληκότας ἐθῶν κατίδοι τις ἄν. καὶ γοῦν περιτέμνονται τὴν σάρκα, καὶ σαββατίζουσι, καὶ ἕτερα ἄττα πρὸς τούτοις καὶ φροντίδος ἀξιοῦσι, τὸ λέγειν. καὶ τοῦτο ἦν ἄρα τὸ διὰ φωνῆς Προφήτου παρὰ Θεοῦ λελεγμένον. καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς ἁγίασμα μικρὸν ἐν ταῖς χώραις οὗ ἐὰν εἰσέλθωσιν ἐκεῖ. τοὺς δέ γε ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν, καὶ μέντοι τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐμφυλίους πολέμους, καὶ τοὺς ἐν ἑκάστῃ πόλει, σαφῶς ἀναγέγραφεν ὁ τὰς Ἰουδαίων τραγῳδῶν συμφορὰς, Ἰώσηππος ἐστὶν οὗτος, ἀνὴρ ἐλλόγιμος, καὶ σοφός.

Et assumam mihi duas virgas, vnam vocaui Decorem, & alteram vocaui Funiculum, & pascam oues.

Καὶ λήψομαι ἐμαυτῷ δύο ῥάβδους, τὴν μὲν μίαν ἐκάλεσα κάλλος, καὶ τὴν ἑτέραν ἐκάλεσα σχοίνισμα, καὶ ποιμανῶ τὰ πρόβατα.

LXXIX. In diuinis scripturis variam notionem habet vocabulum virga. Aliquando enim regnum significat, vt cum Christo dicitur, [Virga directionis virga regni tui.] Aliquando robur, seu vires, vt ibi, [Virgam virtutis emittet Dominus ex Sion.] Exponitur item nonnunquam institutio, & scientia pastoritia. Itaque rursum voce Prophetæ filio dicitur, [Pasce populum tuum in virga.] Cæterùm in verbis recitatis, virgæ modos pastoralis scientiæ, geminúmque genus laudabilis institutionis significant. Assumit autem virgas [pastor bonus, qui ponit animam suam pro ouibus,] id est Christus, vt in ipsis pascat oues suas. Olim enim (puta antequam hominis natura se vestiret) cum esset Deus, & legislator, ex Deo Patre Verbum pascebat Israelem, veluti vna virga legali institutione vtens. Sic enim per Prophetam eum alicubi alloquitur, [Ego pascebam te in solitudine.] At postquam nostrum similis factus est homo, duas virgas assumpsit. Pascit enim vt adoratores suos, per fidem nimirum iustificatos, & sanctificatos in spiritu legalibus simul, & euangelicis præceptis, non ad boues immolandos impellens, neque vt oblationibus secundum legem studeamus nos docens: sed iubens potius, vti cultum in spiritu tanquam incruentum sacrificium celebremus. Conuersa est enim, & mutata vmbra in veritatem: & quæ in figura fiebant, characterem, & formam elegantiæ Christianæ,

Psal. 44. Psal. 109. Mich. 7. Ioan. 10. Osee 13.

Κατὰ πολλοὺς ἡμῖν τρόπους παρὰ ταῖς θεοπνεύστοις γραφαῖς ἡ ῥάβδος νοεῖται. ποτὲ μὲν γὰρ σημαίνει τὴν βασιλείαν, ὡς ὅταν λέγηται τῷ Χριστῷ, ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου. ποτὲ δὲ ἰσχὺν, ὡς ἔν γε τῷ φάναι, ῥάβδον δυνάμεως ἐξαποστελεῖ σοι κύριος ἐκ Σιών. ἐκλαμβάνεται δὲ καὶ παιδεία, καὶ ἐπιστήμη ἔσθ' ὅτε ποιμενική. εἴρηται γοῦν πάλιν διὰ φωνῆς Προφήτου πρὸς τὸν υἱόν. ποίμαινε λαόν σου ἐν ῥάβδῳ. ἀλλ' ἔν γε τοῖς προειρημένοις σημαίνουσιν αἱ ῥάβδοι τρόπους ἡμῖν ποιμενικῆς ἐπιστήμης, καὶ διπλοῦν παιδεύσεως εἶδος, κατά γε τὸ ἀμωμήτως ἔχειν δοκοῦν. δέχεται δὲ τὰς ῥάβδους ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὁ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θεὶς ὑπὲρ τῶν προβάτων, τουτέστι, Χριστὸς, ἵνα ἐν αὐταῖς καταποιμαίνῃ τὰ ἴδια πρόβατα. πάλαι μὲν γὰρ (τουτέστι, καὶ πρὸ τῶν τῆς ἐνανθρωπήσεως χρόνων) Θεὸς ὢν, καὶ νομοθέτης, ὁ ἐκ Θεοῦ πατρὸς λόγος κατεβόσκε τὸν Ἰσραὴλ, οἱονεὶ ῥάβδῳ μιᾷ χρώμενος, τῇ κατὰ νόμον παιδείᾳ. ἔφη γάρ που διὰ Προφήτου φωνῆς πρὸς αὐτόν. ἐγὼ ἐποίμαινόν σε ἐν τῇ ἐρήμῳ. ἐπειδὴ δὲ γέγονε καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος, δύο δέχεται ῥάβδους. καταποιμαίνει γὰρ ὥσπερ τοὺς ἰδίους προσκυνητὰς, τοὺς διὰ πίστεως δηλονότι δεδικαιωμένους, καὶ ἡγιασμένους ἐν πνεύματι, νομικοῖς τε ἅμα, καὶ εὐαγγελικοῖς θεσπίσμασιν, οὐ βουθυτεῖν ἀναπείθων, οὔτε μὴν ταῖς κατὰ νόμον προσαγωγαῖς προσκεῖσθαι διδάσκων· πείθεσθαι δὲ μᾶλλον προστεταχὼς τῆς ἐν πνεύματι λατρείας, τὴν δύναμιν εἰς ἀναιμάκτου θυσίας τρόπον. μετατέθειται γὰρ ἡ σκιὰ πρὸς ἀλήθειαν, καὶ μεταχαράττεται τὰ ἐν τύποις εἰς ἀστειότητα πολιτείας τῆς ἐν Χριστῷ τε,

καὶ εὐαγγελικῆς. ὀνόματα δὲ καὶ ταῖς ῥάβδοις, τῇ μὲν μιᾷ κάλλος, ἥτις ἐστὶ διαθήκη νέα καλὴ, καὶ ἀξιοθαύμαστος, ἣν αὐτὸς λελάληκεν ὁ υἱὸς, ὡραῖος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, τῇ γε μὴν ἑτέρᾳ σχοίνισμα, τουτέστι, μερὶς, ἵνα νοῶμεν τὸν νόμον, τὸ ἀφορισθὲν τῷ Θεῷ σχοίνισμα, παιδαγωγεῖν εἰωθότα. γέγραπται γὰρ, ὅτε διεμέριζεν ὁ ὕψιστος ἔθνη, ὡς διέσπειρεν υἱοὺς Ἀδὰμ, ἔστησεν ὅρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ, καὶ ἐγενήθη μερὶς κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰακὼβ σχοίνισμα κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραήλ. Ταύταις δὴ οὖν ταῖς δυσὶ ῥάβδοις ὁ μέγας ἀρχιποίμην κατανεμήσειν ἐπαγγέλλεται τὰ αὐτοῦ πρόβατα, καὶ ἀψευδὴς ὁ λόγος. συνεκόμισε γὰρ εἰς μίαν αὐλὴν τούς τε ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ μὴν τοὺς ἐξ ἐθνῶν, νομικὴν τε ἅμα, καὶ εὐαγγελικὴν παίδευσιν αὐτοῖς παραθεὶς εἰς τροφὴν, καὶ οἷά τινα πόαν πνευματικὴν χορηγῶν εἰς μέθεξιν, καὶ καταπιαίνων πλουσίως.

Καὶ ἐξαρῶ τοὺς τρεῖς ποιμένας ἐν μηνὶ ἑνὶ, καὶ βαρυνθήσεται ἡ ψυχή μου ἐπ' αὐτούς. Καὶ γὰρ αἱ ψυχαὶ αὐτῶν ἐπωρύοντο ἐπ' ἐμέ. Καὶ εἶπα. Οὐ ποιμανῶ ὑμᾶς. Τὸ ἀποθνῆσκον ἀποθνησκέτω· καὶ τὸ ἐκλεῖπον ἐκλιπέτω, καὶ τὰ καταλοιπὰ κατεσθιέτωσαν, ἕκαστος τὰς σάρκας τοῦ πλησίον αὐτοῦ.

Ἀναδειχθέντος γὰρ ἤδη τοῦ ἀληθινοῦ τε, καὶ ἀγαθοῦ ποιμένος, ἦν δήπου, καὶ μάλα, εἰκὸς, μᾶλλον δὲ ἤδη καὶ ἀναγκαῖον, ἐκ μέσου γενέσθαι λοιπὸν τοὺς μισθωτοὺς, καὶ ψευδοποίμενας, τουτέστι, τοὺς τῶν Ἰουδαίων κατὰ νόμον καθηγητάς· ὧν οἱ μὲν κατέσφαζον τὰ πρόβατα, καὶ οὐ μετεμέλοντο· οἱ δὲ δὴ πωλοῦντες αὐτὰ ἔλεγον, εὐλογητὸς κύριος, καὶ πεπλουτήκαμεν. εἶτα τί δή ποτε καὶ φαίη τις ἂν ποιμένας αὐτοὺς ὀνομάζει τρεῖς, τίνα τε τρόπον ἐξαίρονται, καθά φησιν, ἐν μηνὶ ἑνὶ, φέρε δὴ λέγωμεν, τὰ ἐκ τῶν ἱερῶν γραμμάτων παραθέντες εἰς πίστιν, οἶμαι δὴ οὖν, ὅτι τρεῖς ὀνομάζει ποιμένας, τούς τε κατὰ νόμον ἱερατεύοντας, καὶ τοὺς τεταγμένους κριτὰς τοῦ λαοῦ· καὶ προσέτι τούτοις τοὺς γραμματοεισαγωγεῖς, ἤτοι τοὺς νομικούς. κατεβόσκον γὰρ οὗτοι τὸν Ἰσραήλ. καὶ οἱ μὲν ἱερωσύνης ἔχοντες δόξαν, ἐκ μόνης ἦσαν τῆς φυλῆς Λευὶ, καὶ περὶ αὐτῶν ἔφη Μαλαχίας, χείλη ἱερέως φυλάξεται κρίσιν, καὶ νόμον ἐκζητήσουσιν ἐκ στόματος αὐτοῦ. οἱ δὲ δὴ λαχόντες τοῦ κρίνειν τὴν ἐξουσίαν, ἀπόλεκτοι μὲν καὶ αὐτοὶ, πλὴν ἐκ πάσης ἀνεδείκνυντο φυλῆς. κατὰ τὸν ἴσον δὲ, οἶμαι, τρόπον καὶ οἱ γραμματοεισαγωγεῖς, ἤγουν, καθὰ πρὸ ἔφην ἀρτίως,

A & Euangelicæ vitæ induerunt. Nomina præterea virgis sunt, vni quidem Decor quæ est testamentũ nouum, pulchrum, & admiratione dignum, quod ipse filius locutus est, [Speciosus præ filiis hominum.] Alteri Funiculus, id est, pars, vt intelligamus legem, solitam erudire separatum Deo funiculum. Scriptum est enim, [Quando diuidebat altissimus gentes, vt dispergeret filios Adam, constituit terminos gentium iuxta numerum angelorum Dei, & fuit pars Domini populus eius Iacob, funiculus hæreditatis eius Israel.] Hisce igitur duabus virgis magnus pastorum princeps oues suas pasturum spondet. Et vero spopondit. In vnam quippe caulam qui ex Israel, & qui ex gentibus erant, conduxit, & illis legalem, euaneglicámque doctrinam in nutrimentum apponit, & quasi quãdam spiritualem herbã fruendam suppeditat, & affatim eos saginat.

Psal. 44. — Deut. 32.

Et auferam tres pastores illo in mense vno, & grauabitur anima mea super eos. Etenim animæ eorum rugiebant super me. Et dixi. Non pascam vos. Quod moritur moriatur, & quod deficit deficiat, & reliqua deuorent, vnusquisque carnes proximi sui.

LXXX. Dante enim se iam in conspectum vero & bono pastore, æquissimum erat vtique, imo & necessarium mercenarios, & falsos pastores remoueri, hoc est, Iudæorum secundum legem duces, & magistros: quorum alii occidebãt oues, nec agebant pœnitentiam: alii eas vendentes dicebant, [Benedictus Dominus, & iam diuites facti sumus.] Iam verò quos nomine trium pastorum appellet, & quonam modo auferantur, vt dicit, mense vno, age, ad fidem conciliandam locis è sacra Scriptura prolatis disseramus. Existimo igitur, tres pastores nominari; & sacerdotio fungentes secundum legem: & iudices populi constitutos; & præter hos sacrarum literarum interpretes, aut legum peritos; hi siquidem Israelem pascebant. Et quidem qui sacerdotii honores gerebant, ex sola tribu Leui genus ducebant, ac de iis dictum est à Malachia, [Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore eius.] Qui autem iudicandi potestatem obtinebant, ipsi quoque delecti, verùm ex omni tribu creabantur. Ad eundem modum sacrarum literarũ interpretes, siue, vt modo dixi,

Malac. 7.

legisperiti, qui iudicibus semper assidentes, in vnaquaque causa verba legis ad confirmationem adducebant. Ministros igitur sacros diuinorum mysteriorum ex sola tribu Leui prodiisse, demonstrare nihil attinet. Ex omnibus autem tribubus selectos fuisse iudices, vt etiam legis gnaros, docebit plane Moses in Deuteronomio, ita dicens filiis Israel. [Iudices, & magistros constitues tibi in omnibus vrbibus tuis, quas Dominus Deus tuus dat tibi per tribus, & iudicabunt populum iudicium iustum. Non declinabunt iudicium iustum, non cognoscent personam, neque accipient munera: nam munera excæcant oculos sapientum, & tollunt verba iustorum.] Tres igitur pastores sunt sacerdotes, & iudices, & legum docti.

Deut. 16.

Palam porro est & Dominum nostrum Iesum Christum deplorasse distinctè, Pharisæos, & Scribas, & legisperitos. Sic namque ait. [Væ vobis Scribæ, & Pharisæi.] Hæc dicentem quidam his verbis interpellauit. [Magister, hæc dicens etiam nobis iniuriam facis.] At ille ait, inquit. [Et vobis legisperitis væ, quia oneratis homines oneribus quæ portare non possunt, & ipsi vno digito vestro non tangitis ea.] Non me fugit etiam aliquando reges Hierosolymis de tribu Iuda subiecto populo pastorum munus præstitisse. At postquam Christo nato genus regum defecit, seu principatu eiectum est (regnabant enim tunc in Iudæa Herodes Antipatri filius Ascalonita, & Pontius Pilatus) de tribu Iuda reges nullos nominamus. Defecisse enim illos Christo in lucem edito, certum est è scriptura. [Non deficiet Princeps ex Iuda, & dux de fœmoribus eius donec veniant reposita ei, & ipse exspectatio gentium.] Quocirca postquam aduenit, & nata est de cætero exspectatio gentium, id est, Christus, necessario [Princeps ex Iuda, & dux ex femoribus eius defecit.] Tres itaque Pastores, vt dixi, sunt Sacerdotes, Iudices, legis Doctores, qui & principatum suum, siue ordinem, & locum vsque ad tempora aduentus Christi tenuerunt. Hi summo iure auferuntur, in mense vno. Quoniam enim auctorem vitæ interfecerunt, idcirco velut demetuntur,

Luc. 11.

4. Reg. 23

Gene. 49

A οἱ νομικοὶ, τοῖς εἰς τὸ κρίνειν τεταγμένοις ἀεὶ προσεδρεύοντες, καὶ τὰ τοῦ νόμου γράμματα παρακομίζοντες εἰς ἀπόδειξιν τῶν ἐφ' ἑκάστῳ πράγματι. ὅτι μὲν οὖν, ὡς ἔφην, τῶν θείων μυστηρίων οἱ ἱερουργοὶ ἐκ μόνης ἦσαν τῆς τοῦ Λευὶ φυλῆς, οὐδενὸς ἂν δέοιτο πρὸς ἀπόδειξιν λόγου. ὅτι δὲ ἐκ πάσης φυλῆς ἀπόλεκτοι οἱ κρίνοντες, ὡς νομομαθεῖς, ἐλαμβάνοντο, πληροφορήσει λέγων ὁ μακάριος Μωσῆς ἐν τῷ Δευτερονομίῳ τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ. B κριτὰς καὶ γραμματοεισαγωγεῖς καταστήσεις ἑαυτῷ ἐν πάσαις ταῖς πόλεσί σου, αἷς κύριος ὁ Θεός σου δίδωσί σοι κατὰ φυλὰς, καὶ κρινοῦσι τὸν λαὸν κρίσιν δικαίαν. οὐκ ἐκκλινοῦσι κρίσιν, οὐκ ἐπιγνώσονται πρόσωπον, οὐδὲ λήψονται, τὰ γὰρ δῶρα ἐκτυφλοῦσιν ὀφθαλμοὺς σοφῶν, καὶ ἐξαίρει λόγους δικαίων. τρεῖς οὖν ἄρα ποιμένες, ἱερεῖς τε, καὶ κριταὶ, καὶ τῶν νομικῶν γραμμάτων ἐπιστήμονες, τουτέστιν, οἱ νομικοί.

Εὑρήσομεν δὲ καὶ αὐτὸν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν ταλανίζοντα διῃρημένως Φαρισαίους τε, C καὶ γραμματεῖς, καὶ νομικούς. ἔφασκε γὰρ, οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς, καὶ Φαρισαῖοι. ταῦτα δὲ λέγοντι προσεπιπτήκοτα τις αὐτῷ τῶν νομικῶν, λέγων, διδάσκαλε, ταῦτα λέγων καὶ ἡμᾶς ὑβρίζεις. ὁ δὲ εἶπε, φησὶ, καὶ ὑμῖν τοῖς νομικοῖς οὐαὶ, ὅτι φορτίζετε τοὺς ἀνθρώπους φορτία δυσβάστακτα, καὶ αὐτοὶ ἑνὶ τῶν δακτύλων ὑμῶν οὐ προσψαύετε αὐτοῖς. οἶδα μὲν οὖν ὅτι καὶ οἱ βασιλεύοντες κατὰ καιροὺς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐκ τῆς Ἰούδα φυλῆς τάξιν ἀπεπλήρουν ποιμένων τοῖς ὑπὸ χεῖρα λαοῖς. ἐπειδὴ δὲ γεννηθέντος D Χριστοῦ τὸ τῶν βασιλέων ἐκλελοίπει γένος, ἤγουν ἐκβέβλητο τῆς ἡγεμονίας (ἦρχον γὰρ τῆς Ἰουδαίας τηνικάδε, Ἡρώδης τε Ἀντιπάτρου παῖς Ἀσκαλωνίτης, καὶ Πόντιος Πιλάτος) σεσιγήκαμεν ἀναγκαίως τοὺς ἐκ τῆς Ἰούδα φυλῆς. ὅτι γὰρ ἐκλελοίπασι γεννηθέντος Χριστοῦ, πληροφορήσει τὸ γεγραμμένον. οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ, καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν. E οὐκοῦν ἐπειδὴ τὸ ἀφῖκτο, καὶ γεγέννητο λοιπὸν ἡ τῶν ἐθνῶν προσδοκία, τουτέστι, Χριστὸς, ἐκλέλοιπεν ἀναγκαίως ἄρχων ἐξ Ἰούδα, καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ. τρεῖς δὲ οὖν, ὡς ἔφην, ποιμένες, ἱερεῖς τε, καὶ κριταὶ, καὶ νομοδιδάσκαλοι, οἳ καὶ μεμενήκασιν ἐν ταῖς ἰδίαις ἀρχαῖς, ἤγουν τάξει τε καὶ τόπῳ, καὶ μέχρι καιρῶν τῶν τῆς ἐπιδημίας. οὗτοι ἐξαιροῦνται, καὶ μάλα δικαίως, ἐν μηνὶ τῷ ἑνί. ἐπειδὴ γὰρ ἀπεκτόνασι τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, ταύτητοι καὶ ἀποτομ-

ηρται, καὶ ὡς ἐν μηνὶ τῷ ἑνὶ, καθ' ὃν τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ὑπομεμένηκε σφαγὴν ὁ Ἐμμανουήλ. εἰ γὰρ καὶ μεμενήκασι διοικοῦντες ἔτι τὸν Ἰσραὴλ καὶ μετὰ τὸν τοῦ Σωτῆρος σταυρὸν, ἀνεξικακοῦντος, καὶ ἐποικτείροντος αὐτοὺς τοῦ πάντων κρατοῦντος Θεοῦ, καὶ καλοῦντος εἰς μετάγνωσιν· ἀλλ' ὅσον ἧκεν εἰπεῖν εἰς τὴν ἐπὶ τούτῳ ψῆφον γεγενημένην παρὰ Θεοῦ, ἐξῆρθαι φαμὲν αὐτοὺς κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν, καθ' ὃν, ὡς ἔφην, σταυρῷ παραδεδώκασι τὸν τῶν ὅλων Σωτῆρα, καὶ λυτρωτήν. ἐξῄρηνται τοιγαροῦν ἐν μηνὶ τῷ ἑνί. καὶ τὰ μὲν τῶν ποιμένων ἐν τούτοις. ὃ δέ γε ἐπ' αὐτοῖς τοῖς θρέμμασι κείμενόν ἐστιν, οὐ ποιμανῶ ὑμᾶς. καὶ ἐστιν, εἴπερ ἕλοιντο κατεσθίειν τε, καὶ καταδάκνειν ἀλλήλα. καὶ γὰρ ἁπάσης δίχα φειδοῦς αὐτά τε ἀλλήλα κατεδηδόκασι, καὶ τοῖς διαρπάζειν ἐθέλουσιν, ἑτοιμοτάτη δέδονται θήρα. ἔφη δὲ δὴ, καὶ μάλα εἰκότως, περὶ τῶν τριῶν ποιμένων, τῶν καὶ ἐξῃρημένων ἐν μηνὶ ἑνὶ, ὅτι βαρυνθήσεται ἡ ψυχή μου ἐπ' αὐτοὺς, τουτέστι, βαρεῖαν αὐτοῖς ἐποίσω τὴν δίκην, ὅτι καὶ αἱ ψυχαὶ αὐτῶν ἐπωρύοντο ἐπ' ἐμέ. θηρίων γὰρ ἀγρίων διαφέροντες οὐδὲν, ἐπεπήδων τε πλειστάκις Χριστῷ, καὶ τελευτῶντες Πιλάτῳ προσῆγον· λέγοντες· ἆρε, ἆρε, σταύρωσον αὐτόν. μέμνηται δὲ τούτου καὶ διὰ φωνῆς Ἱερεμίου, λέγων· ἐγκαταλέλοιπα τὸν οἶκόν μου, ἀφῆκα τὴν κληρονομίαν μου, ἔδωκα τὴν ἠγαπημένην ψυχήν μου εἰς χεῖρας ἐχθρῶν αὐτῆς. ἐγενήθη ἡ κληρονομία μου ἐμοὶ, ὡς λέων ἐν δρυμῷ, ἔδωκεν ἐπ' ἐμὲ τὴν φωνὴν αὐτῆς, διὰ τοῦτο ἐμίσησα αὐτήν.

Καὶ λήψομαι τὴν ῥάβδον μου τὴν καλὴν, καὶ ἀπορρίψω αὐτὴν, τοῦ διασκεδάσαι τὴν διαθήκην μου, ἣν διεθέμην πρὸς πάντας τοὺς λαοὺς τῆς γῆς. Καὶ διασκεδασθήσεται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καὶ γνώσονται οἱ Χαναναῖοι, τὰ πρόβατα τὰ φυλασσόμενά μοι, διότι λόγος κυρίου ἐστί.

Ῥάβδον μὲν ὀνομάζει καλὴν, τὴν διὰ τῆς εὐαγγελικῆς μυσταγωγίας παίδευσιν, τὴν ἐξαίρετον ἐν ὡραϊσμῷ, δῆλον δὲ ὅτι τῷ νοητῷ. τὸ δὲ δὴ καὶ ἀπορρίψαι, καὶ διασκεδάσαι λέγειν αὐτὴν, ὑπεμφήνειεν ἂν κατὰ τὸ εἰκὸς, οὐχ ὅτι καὶ ἀποπέμψεται, καὶ σκορπιεῖ, παραλύων αὐτὴν, ἤγουν ὡς ἄχρηστον ἀφανίζων, πολλοῦ γε καὶ δεῖ. φαίην δ' ἂν μᾶλλον ἐκεῖνο χρῆναι νοεῖν. οἱ ποιμένες ἔσθ' ὅτι εἰ δή που θεάσαιντο τῶν προβάτων τινὰ τῆς ἀγέλης ἀποσκιρτήσαντα, γεγονότα τε τῶν ἄλλων ὡς ἀπωτάτω, τότε δὴ πάντως ἐπ' αὐτὰ τὴν ῥάβδον ἱέντες, μα-

A & quasi in mense vno, quo necem pro nobis Emmanuel sustinuit. Quamuis enim Israelem administrare perseuerarunt etiam post Saluatorem in cruce suffixum, rerum omnium principe Deo illos tolerante, & miserante, & ad pœnitentiam inuitante: tamen quod ad sententiam Dei super hoc prolatam attinet, eodem tempore, quo vniuersorum Saluatorem, ac liberatorem in crucem egerunt, ablatos esse asseueramus. Ablati sunt igitur in B mense vno. Ac de pastoribus quidem hactenus. Iudicium autem super ipso grege est, [non pascam vos:] & deuorare, ac mordere inuicem si velint. Etenim nihil penitus parcendo, & ipsæ oues inter se deuorarunt, & diripere volentibus in prædam paratissimam datæ sunt. Dixit porro, & sanè optimè de tribus pastoribus, & iisdem sublatis in mense vno, [grauabitur anima mea super ipsos,] hoc est, graue eis supplicium iniungam, quoniam [& animæ eorum rugiebant super me.] C Nihil enim ab immanibus belluis differentes, sæpissimè in Christum irruebant, tandémque Pilato eum sistebant, vociferantes, [tolle, tolle, crucifige eum.] Huius rei & per Hieremiam ita meminit. [Dereliqui domum meam, dimisi hæreditatem meam, dedi dilectam animam meam in manus inimicorum eius. Facta est mihi hæreditas mea vt leo in sylua, dedit contra me vocem suam, idcirco D odi eam.]

Ioan. 19. Hier. 12.

Et assumam virgam meam pulchram, & proiiciam eam, vt dissipem testamentum meum, quod disposui ad omnes populos terræ. Et dissipabitur in die illa, & agnoscent Chananæi, oues quæ obseruant me, quia verbum Domini est.

LXXXI.

Virgam pulchram vocat institutioné per mystagogiam euangelicam excellenter decoratam, iuxta quod intelligi- E tur, non oculis sentitur. Quod autem se proiecturum eam, & testamentum dissipaturum autumat, verisimile est subindicare, non quod id dimissurus sit, & solutum dissipaturus, siue vt inutile obliteraturus; neutiquam. Illud potius intelligendum dixerim. Pastores nonnunquam, si fortè ouem quampiam à grege aberrasse, & ab aliis semotissimam cõspexerint, tum omnino virgam,

seu pedum proiicientes, eam ad alias aggregari compellunt. Propheta igitur pastoritiæ consuetudini conuenienter locutus est, proiectum iri virgam dicens, vtique in gentes, illæ enim erant de quibus Apostolus, [qui longè.] Veruntamen facti sunt prope per fidem. Sic autem proiiciendam dicit virgam, vt toto terrarum orbe dissipata, siue vt sermo de Christo, seu prædicatio euangelica vbique distributa, & diffusa videatur. Inquit enim, [dissipabitur in die illa,] hoc est, illo tempore, quo conculcato mortis imperio in vitam Christus redierit, mandaueritque Apostolis, (Euntes doceto omnes gentes, baptizantes eas in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.] Tunc enim totum sub sole mundum sermo Saluatoris nostri peruasit: & vt verum de sanctis Apostolis dicamus, [In omnem terram exiuit sonus eorum, & in omnes fines orbis terræ verba eorum.] Non autem sine gentium fructu, proiectam, & per terram dissipatam, siue per earum regiones distributam esse virgam pulchram, siue testamentum, quod non amplius ad solum Israel, sed ad omnes gentes potius disposuit, nullo negotio ex intelligentia verborum Prophetæ perspiciemus. Ait enim, [& cognoscent Chananæi, oues quæ obseruant me, quia verbum Domini est.] Chananæos enim vocat gentes. Atque hi possunt intelligi oues Christum obseruantes. Obseruarunt enim illum; etenim [ipse est exspectatio gentium.] Postquam autem dissipatum est etiam in eorum regionibus testamentum ad omnes, crediderunt [quia verbum Domini est.] Sensimus enim apud animos ex gentibus vocati per fidem, Dominum esse, & ex Deo secundum naturam natum, & vnigenitum Dei Verbum ipsum per diuinos, & euangelicos sermones suos nos allocutum. Quare ipsum adorauimus, eique seruimus, veteri illo, & inglorio errore derelicto, & affectum ad multos Deos colendos dedocti. Atque, hoc est, quod ore Dauidis illi canitur. [Omnes gentes quas fecisti venient, & adorabunt coram te, Domine. In nomine enim Iesu Christi omne genu flectetur, cælestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confitetur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris.]

Ephes. 2. — Matth 28 — Psal. 18. — Psal. 85. — Philip. 2.

τὰ ποδοῖν ὀρθῶς εἴς γε τὸ ἐλᾶσθαι, δεῖν συναγελάζεσθαι τοῖς ἄλλοις. τετήρηκε τοίνυν τῆς προφητείας ὁ λόγος τὴν τῶν ποιμνίων ἐπιστήμην τὸ εἰωθός. ἀπορριφήσεσθαι τὴν ῥάβδον λέγων, δηλονότι τοῖς ἔθνεσιν. αὐτοὶ γὰρ ἦσαν οἱ μακράν. πλησίον γεγόνασιν ἐγγὺς διὰ τῆς πίστεως. ἀπορριφήσεσθαι δέ φησιν οὕτω τὴν ῥάβδον, ὡς ἀνὰ πᾶσαν αὐτὴν σκεδασθῆναι τὴν γῆν, ἤγουν διανεμηθῆναι, καὶ ἐσκορπίσθαι, δοκεῖν πανταχῇ τὸν περὶ Χριστοῦ λόγον, ἤτοι τὸ κήρυγμα τὸ εὐαγγελικόν. σκεδασθήσεται γάρ, φησίν, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, τουτέστι, κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρόν, καθ' ὃν ἂν πατήσας τοῦ θανάτου τὸ κράτος ἀναβιοὺς Χριστός, εἴπῃ τε τοῖς ἀποστόλοις, πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρός, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. τότε γὰρ ἀνὰ πᾶσαν τὴν ὑπ' οὐρανὸν ὁ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν διαπεφοίτηκε λόγος· καὶ ἀτρεκὲς εἰπεῖν περὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων, εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν. ὅτι δὲ οὐκ ἀνόνητον τοῖς ἔθνεσι τὸ ἀπορριφῆναί τε καὶ διασκεδασθῆναι ἀνὰ τὴν γῆν, ἤγουν διανεμηθῆναι, καὶ ἐν ταῖς αὐτῶν χώραις τὴν ῥάβδον τὴν καλήν, ἤτοι τὴν διαθήκην, ἣν οὐκέτι πρὸς μόνον τὸν Ἰσραήλ, διέθετο δὲ μᾶλλον πρὸς πάντα τὰ ἔθνη, καταθρήσαιμεν ἄν, καὶ λίαν ἀμογητί, τὸν τῆς προφητείας συνιέντες λόγον· γνώσονται γάρ, φησίν, οἱ Χαναναῖοι τὰ φυλασσόμενα, διότι λόγος κυρίου ἐστί. Χαναναίους μὲν γὰρ τὰ ἔθνη φησί. νοηθεῖεν δ' ἂν οὗτοι πρόβατα τὰ φυλασσόμενα τὸν Χριστόν. τετήρηνται γὰρ αὐτόν· καὶ γάρ ἐστιν αὐτὸς ἡ τῶν ἐθνῶν προσδοκία. ἐπειδὴ δὲ κατεσκεδάσθη καὶ ἐν ταῖς αὐτῶν χώραις ἡ πρὸς πάντας διαθήκη, πεπιστεύκασιν ὅτι λόγος κυρίου ἐστί. ᾐσθήμεθα γὰρ οἱ ἐξ ἐθνῶν κεκλημένοι διὰ τῆς πίστεως, ὅτι κύριος ὤν, καὶ ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν γεγεννημένος τε, καὶ ὑπάρχων ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος, αὐτὸς ἡμᾶς δι' ἑαυτοῦ τοῖς θείοις τε, καὶ εὐαγγελικοῖς προσπεφώνηκε λόγοις. ταύτητοι προσκεκυνήκαμεν αὐτόν, καὶ αὐτῷ λατρεύομεν, τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην, καὶ ἀκλεᾶ μεθέντες ἀπάτην, καὶ τὴν πολύθεον ἔξιν μεταδεδιδαγμένοι. καὶ τοῦτο ἦν ἄρα τὸ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ πρὸς αὐτὸν ὑμνούμενον. πάντα τὰ ἔθνη ὅσα ἐποίησας, ἥξουσι, καὶ προσκυνήσουσιν ἐνώπιόν σου κύριε. ἐν γὰρ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ κάμψει, ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται, ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστός, εἰς δόξαν Θεοῦ πατρός.

Καὶ ἐρῶ πρὸς αὐτούς. εἰ καλὸν ἐνώπιον ὑμῶν ἐστι, δότε στήσαντες τὸν μισθόν μου, ἢ ἀπείπασθε. καὶ ἔστησαν τὸν μισθόν μου τριάκοντα ἀργυροῦς. καὶ εἶπε κύριος πρός με. κάθες αὐτοὺς εἰς τὸ χωνευτήριον, καὶ σκέψομαι εἰ δόκιμόν ἐστι, ὃν τρόπον ἐδοκιμάσθην ὑπὲρ αὐτῶν. καὶ ἔλαβον τοὺς τριάκοντα ἀργυροῦς, καὶ ἐνέβαλον αὐτοὺς εἰς τὸν οἶκον κυρίου εἰς τὸ χωνευτήριον.

Διὰ τῶν εὐαγγελικῶν θεσπισμάτων, ἤτοι διὰ τῆς ῥάβδου τῆς καλῆς, τουτέστι, τῆς ἐξαιρέτου παιδείας, τὸ μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τοῦ μονογενοῦς πεπαιδεύμεθα τὸ μυστήριον. ἀκηκόαμεν γὰρ, καὶ πεπιστεύκαμεν, ὅτι Θεὸς ὢν, ὡς ἔφην, ὁ ἐκ Θεοῦ πατρὸς λόγος, γέγονε σὰρξ, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καθίκετό τε ἐν δούλου μορφῇ, ὑπάρχων ἐν μορφῇ, καὶ ἰσότητι τοῦ γεγεννηκότος, γέγονεν ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ· καὶ πλούσιος ὤν, ἐπτώχευσε δι᾽ ἡμᾶς, ἵνα ἡμεῖς τῇ αὐτοῦ πτωχείᾳ πλουτήσωμεν. ἐξείλετο γὰρ ἡμᾶς τῶν τοῦ θανάτου δεσμῶν, ἀπήλλαξεν ἁμαρτίας, υἱοὺς ἀπέφηνε Θεοῦ. καὶ τί γὰρ οὐχὶ δεδώρηται τῶν ἀγαθῶν; ἐγνώκαμεν δὲ πρὸς τούτοις, ὅτι καὶ τιμῆς ἠγοράσμεθα οὐ φθαρτοῖς, ἀργυρίῳ, ἢ χρυσίῳ· ἀλλὰ τιμίῳ αἵματι ὡς ἀμνοῦ, καὶ ἀσπίλου Χριστοῦ, οὕτω τε λοιπὸν αὐτῷ τὴν οἰκείαν ἐποφλήσαμεν ζωήν. εἰ γὰρ εἷς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἄρα οἱ πάντες ἀπέθανον αὐτῷ, καὶ ζῆν ὀφείλομεν ἑαυτοῖς μὲν, οὐκέτι, κατά γε τὸν εἰκότα καὶ ὀρθῶς ἔχοντα λόγον, μᾶλλον δὲ τῷ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντι, καὶ ἐγερθέντι. ταύτητοι φησὶν εἰ καλὸν ἐνώπιον ὑμῶν (δῆλον δὲ τὸ τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας μυστήριον) εἰ σέσωσθε δι᾽ αὐτοῦ, καὶ πεπράχατε δεξιῶς, ἐγνώκατε δέ με σωτῆρα, καὶ λυτρωτὴν, καὶ τὸν ὑπὲρ τῆς πάντων ζωῆς ἀνατλάντα θάνατον, δότε στήσαντες, τουτέστιν, ὁρίσαντες τὸν μισθόν μου, ἢ ἀπείπασθε. πλὴν εὐγνώμονες οἱ ἐξ ἐθνῶν. ἔστησαν γὰρ τὸν μισθὸν παρισούμενον μὲν οὐδαμῶς· ἐοικότα δέ πως οἷς ἐσχήκαμεν παρ᾽ αὐτοῦ. ὥσπερ γὰρ ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν, οὕτω καὶ ἡμεῖς τεθείκαμεν τὰς ψυχὰς ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτὸν γνησιότητος, καὶ ἀγάπης· πρέποι δ᾽ ἂν λέγειν τοῖς ἁγίοις μάρτυσι, τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλίψις ἢ στενοχωρία; ἢ λιμὸς, ἢ διωγμός; ἢ γυμνότης, ἢ κίνδυνος, ἢ μάχαιρα; νενίκηκε γὰρ οὐδὲν τὴν ἁγίων τὴν εὐψυχίαν. οὐκοῦν ἡ τῆς παρὰ Χριστοῦ εἰς ἡμᾶς ὁμοιότης ὑποφαίνεταί πως, διὰ τοῦ δεδόσθαι λέγειν εἰς μισθὸν αὐτοῦ τριάκοντα ἀργυρείους. ὁ μὲν γὰρ προδότης, καὶ βδελυρώτατος ἀληθῶς, καὶ θεομισὴς Ἰούδας,

Et dicam ad eos. Si bonum in conspectu vestro est, date statuentes mercedem meam, aut quiescite. Et statuerunt mercedem meam triginta argenteos. Et dixit Dominus ad me. Depone eos in conflatorium, & videbo, si probatum est, sicut probatus sum super eis. Et accepi triginta argenteos, & misi eos in domum Domini, in conflatorium.

[XCII.] Per euangelica oracula, siue per virgã decoram, hoc est, per eximiã institutionem, œconomiæ cum carne vnigeniti mysteriũ dedicimus. Audiuimus enim, & credidimus, quod cum esset Deus, vt dixi, ex Deo Patre Verbũ, factus sit caro, [& habitauerit in nobis,] veneritque in forma serui, qui est in forma, & æqualitate genitoris, [Et factus sit obediens vsque ad mortẽ, mortem autẽ crucis; & cum diues esset, factus sit egenus, vt nos eius inopia ditaremur.] Exemit enim nos è vinculis mortis, liberauit à peccato, filios Dei reddidit, & quid nõ bonorum tandẽ nobis donauit? Cognouimus preterea nos emptos esse, [Nõ corruptibilibus auro vel argẽto: sed precioso sanguine quasi agni incõtaminati & immaculati Christi,] atque ita deinde vitã nostrã debere cœpimus. [Si enim vnus pro omnibus mortuus est, ergo omnes illi mortui sũt,] & iã nõ nobis ipsis viuere debemus, si rectè ratiocinamur: [Sed ei qui pro nobis mortuus est, & resurrexit.] Quare, inquit, [si bonũ est in conspectu vestro] (vtiq; œconomiæ carnis mysteriũ) si per ipsũ saluati estis, & bene vobis est, & cognouistis me Saluatorem, ac redemptorẽ, & pro omnium vita mortuũ, *date statuentes*, hoc est, definientes, *mercedem meã, aut quiescite.* Veruntamẽ grati fuerunt qui ex gentibus conuersi sunt. Statuerũt enim mercedẽ, nullo quidem modo æqualẽ; sed quadantenus æquam beneficiis ab eo acceptis. Quemadmodũ enim ipse pro nobis mortuus est: ita & nos animas posuimus pro sinceritate, & charitate erga ipsũ: possuntque dicere sancti martyres, [Quis nos separabit à charitate Christi? tribulatio, an angustia? an fames, an persecutio? an nuditas, an periculũ, an gladius?]. Nihil enim in sanctis animi fortitudinem vicit. Itaque Christi nobiscum similitudo quodammodo subindicatur, dum dicitur, datos esse in mercedem eius triginta argenteos. Proditor enim, & verè omniũ maximè execrandus, ac Deo exosus Iudas,

Marginal notes: Ioan. 1. Philip. 2. — 2. Cor. 8. — 1. Pet. 1. — 2. Cor. 5. — Rom. 8.

triginta denariis acceptis, Christum homicidis transdidit, & auctorem salutis nostræ scelestis hominibus venundedit. (Matth. 26.) Allati sunt autem à gentibus in mercedem eius triginta argentei, qui etiam, Deo iubente, in conflatorium deponuntur, etiam atque etiam probandi, sicut & ipse Christus pro nobis probatus est. Nō enim sine inquisitione apud Deum omnium scientem abibit fides nostra: neque citra examen vitæ: sed sicut est apud beatum Paulum, [vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit.] (1. Cor. 3.) Scriptum est autem de Christo, [Quoniam statim veniet in templum suum quem vos quæritis, & angelus testamenti quem vos vultis. Ecce venit, dicit Dominus omnipotens, & quis sustinebit, diem introitus eius? aut quis sustinebit in visione eius? quia ipse ingreditur quasi ignis conflatorii, vt herba lauantium, & sedebit conflans, & emundans vt argentū, & vt aurum.] (Malac. 3.) Psallit & diuinus Dauid vt in persona cuiusuis in Christum credentis, & Euangelio conuenienter viuere cupientis. [Proba me, Domine, & tenta me, vre renes meos, & cor meum.] (Psal. 25.) Cæterùm conflatorium in domo Domini esse Propheta dicit. Ecclesia enim Christi cuiusque mores, & sinceritatem dilectionis erga Christum explorat, & discretionem habens spirituum, probè nouit, quis in Spiritu sancto loquatur Dominum Iesum nominans; & quis in Beelzebub ipsum anathema dicat. (1. Cor. 12.) Et qui sint veri adoratores. Et qui rursum lupi, in vestimentis ouium ad nos venientes. (Ioan. 4. Matt. 7.)

Et abieci virgam meam secundam, quæ appellatur Funiculus, vt dissiparem testamentum inter Judam, & Israel.

XXIII. Duas virgas Christum assumpturum narrauit, atque ita in ipso oues suas pasturum, haud dubium quin per fidem vocatorum sanctam multitudinem. Et virgam quidem pulchram dicebamus esse doctrinam, seu prædicationem euangelicam: alteram vetus Testamentum, nempe quod Israeli datum est in auxilium, iuxta Prophetę vocem. Inquit enim, [Legem in adiutoriū dedit.] Igitur gentium multitudinem non tantum doctrina euangelica, sed ipsis etiam antiquis, & à Mose traditis præceptis imbutum iri, vmbra videlicet legis in veritatem transmutata, verbis propositis nobis declarat.

τριάκοντα δηνάρια λαβὼν, προὔδωκε τοῖς φονῶσι Χριστὸν, καὶ τὸν τῆς σωτηρίας ἡμῶν καταπέπρακεν ἀρχηγὸν τοῖς ἀλιτηρίοις. προσεκομίσθησαν δὲ παρὰ τῶν ἐθνῶν εἰς μισθὸν αὐτοῦ τριάκοντα ἀργύρεοι, οἳ καὶ καθίενται Θεοῦ προστάττοντος εἰς τὸ χωνευτήριον, ὡς μάλα δοκιμαζόμενοι, καθὰ καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἐδοκιμάσθη ὑπὲρ ἡμῶν. ἔσται γὰρ ἡμῖν οὐκ ἀζήτητος ἡ πίστις παρά γε τῷ πάντα εἰδότι Θεῷ· οὔτε μὴν ἀβασάνιστος ὁ βίος· ἀλλ' ᾗ φησὶν ὁ μακάριος Παῦλος, ἑκάστου τὸ ἔργον ὁποῖόν ἐστι, τὸ πῦρ δοκιμάσει. γέγραπται δὲ καὶ περὶ Χριστοῦ, ὅτι ἐξαίφνης ἥξει εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ, ὃν ὑμεῖς ζητεῖτε, καὶ ὁ ἄγγελος τῆς διαθήκης, ὃν ὑμεῖς θέλετε. ἰδοὺ ἔρχεται, λέγει κύριος παντοκράτωρ, καὶ τίς ὑπομενεῖ ἡμέραν εἰσόδου αὐτοῦ; ἢ τίς ὑποστήσεται ἐν τῇ ὀπτασίᾳ αὐτοῦ; διότι αὐτὸς εἰσπορεύεται ὡς πῦρ χωνευτηρίου, ὡς πόα πλυνόντων, καὶ καθιεῖται χωνεύων, καὶ καθαρίζων ὡς τὸ ἀργύριον, καὶ ὡς τὸ χρυσίον. ψάλλει δέ που καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, ὡς ἐκ προσώπου παντὸς τοῦ πιστεύσαντος εἰς Χριστὸν, καὶ ζῆν ἐθέλοντος εὐαγγελικῶς. δοκίμασόν με, κύριε, καὶ πείρασόν με, πύρωσον τοὺς νεφρούς μου, καὶ τὴν καρδίαν μου. πλὴν ὅτι τὸ χωνευτήριον ἐν οἴκῳ κυρίου, φησὶν ὁ Προφήτης. δοκιμάζει γὰρ ἡ ἐκκλησία Χριστοῦ τὸν ἑκάστου τρόπον, καὶ τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης τὸ γνήσιον, καὶ διάκρισιν ἔχουσα πνευμάτων, οἶδεν ἀκριβῶς, τίς μὲν ἁγίῳ πνεύματι λαλεῖ, κύριον ὀνομάζων Ἰησοῦν· τίς δὲ δὴ καὶ ἐν Βεελζεβοὺλ, ἀνάθεμα λέγων αὐτόν. καὶ τίνες μὲν οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ, τίνες δὲ αὖ, οἱ ὡς ἐν ἐνδύμασι προβάτων πρὸς ἡμᾶς ἐρχόμενοι λύκοι.

Καὶ ἀπέρριψα τὴν ῥάβδον τὴν δευτέραν, τὸ σχοίνισμα, τοῦ διασκεδάσαι τὴν διαθήκην ἀναμέσον τοῦ Ἰούδα, καὶ ἀναμέσον τοῦ Ἰσραήλ.

Ῥάβδους ἔφη δύο λήψεσθαι Χριστὸν, οὕτω τε καταποιμανεῖν ἐν αὐταῖς τὰ οἰκεῖα πρόβατα, δῆλον δὲ ὅτι τὴν διὰ πίστεως κεκλημένων τὴν ἁγίαν πληθύν. καὶ ῥάβδον μὲν εἶναι τὴν καλὴν ἐλέγομεν τὴν παιδείαν, ἤτοι τὸ κήρυγμα τὸ εὐαγγελικὸν, τὴν γε μὴν ἑτέραν τὴν παλαιὰν διαθήκην, τουτέστι, τὴν τῷ Ἰσραὴλ δοθεῖσαν εἰς βοήθειαν, κατὰ τὴν τοῦ Προφήτου φωνήν. νόμον γὰρ φησιν εἰς βοήθειαν δέδωκεν. ὅτι τοίνυν οὐχὶ δὴ μόνοις τοῖς εὐαγγελικοῖς παιδεύμασιν ἡ τῶν ἐθνῶν ἔμελλε παιδαγωγεῖσθαι πληθὺς, ἀλλὰ γὰρ καὶ αὐταῖς ταῖς πάλαι τε, καὶ διὰ Μωσέως δοθείσαις ἐντολαῖς, μεταπλαττομένης δηλονότι τῆς ἐν νόμῳ σκιᾶς εἰς ἀλήθειαν, καὶ διὰ τῶν προκειμένων ἡμῖν καθίστησιν ἐναργές,

καὶ ὥσπερ ἀποῤῥιφῆναι, καὶ σκεδασθῆναι τὴν καλὴν ἔφη ῥάβδον (διεσπάρη γὰρ ὥσπερ ἐν ταῖς τῶν Χαναναίων χώραις ἡ εὐαγγελικὴ παίδευσις, περιενεχθεῖσα δηλονότι διὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων) οὕτω καὶ ἡ ἑτέρα ῥάβδος, ἤτοι παίδευσις, τουτέστι, τὸ σχοίνισμα, ἤγουν ὁ νόμος, ὁ ἐν τάξει διαθήκης παρὰ Θεοῦ τεθεὶς ἀναμέσον τοῦ Ἰούδα, καὶ ἀναμέσον τοῦ Ἰσραὴλ, τουτέστι, παντὸς τοῦ γένους τοῦ ἐξ Ἰσραὴλ (Ἰούδαν μὲν γὰρ ὀνομάζει τὰς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις δύο φυλὰς, αὐτήν τε τὴν Ἰούδα, φημὶ, καὶ Βενιαμὶν, Ἰσραὴλ δὲ τὰς ἑτέρας δέκα, τὰς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ διακειμένας ὁμοῦ τῷ Ἱεροβοὰμ) δέδοται δὴ οὕτω τοῖς ἐκ Χαναὰμ καὶ ὁ νόμος, μυσταγωγούμενος γὰρ, ὡς ἔφην, νομικοῖς τε καὶ εὐαγγελικοῖς δικαιώμασι, ταύτητοι καὶ ἔφασκεν ὁ σωτήρ. μὴ νομίσητε, ὅτι ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον. οὐκ ἦλθον καταλῦσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι. λέγω γὰρ ὑμῖν, ἕως ἂν παρέλθῃ ὁ οὐρανὸς, καὶ ἡ γῆ, ἰῶτα ἓν, ἢ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως ἂν πάντα γένηται. πληροῖ γὰρ τὸν νόμον διδάσκων τὰ ὑπὲρ νόμον, καὶ οὐκ ἔξω νόμου τιθεὶς τὸν παιδαγωγούμενον, ὡς ἔχει τὸ φάναι τυχόν. ἠκούσατε ὅτι ἐῤῥέθη τοῖς ἀρχαίοις, οὐ φονεύσεις, ὃς δ᾽ ἂν φονεύσῃ, ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει. ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῇ, ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει. καὶ πάλιν, ἠκούσατε ὅτι ἐῤῥέθη, οὐ μοιχεύσεις. ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν ὅτι πᾶς ὁ βλέπων γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. ἀποπεραίνεται γὰρ τὸ, οὐ φονεύσεις, ὡς ἔχει τὸ παραιτεῖσθαι τὴν ὀργὴν, ἣ ῥίζα τίς ἐστι τοῦ φόνου, καὶ γένεσις. τὸ δὲ μηδ᾽ ὅλως εἰσδέχεσθαι τὰς ἐπιθυμίας, ἤγουν κολάζειν τὰς ἡδονὰς, συναναιρεῖταί που πάντως τῆς μοιχείας ὁ τρόπος, καθάπερ ἀμέλει καὶ ῥίζαις συναπομαραίνεσθαί φαμεν τὰ ἐξ αὐτῶν βλαστήματα, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἀνάσχοιεν ὅλως.

Καὶ εἶπε κύριος πρός με· ἔτι λάβε σεαυτῷ σκεύη ποιμενικὰ ποιμένος ἀπείρου, διότι ἰδοὺ ἐγὼ ἐξεγείρω ποιμένα ἄπειρον ἐπὶ τὴν γῆν. τὸ ἐκλιμπάνον οὐ μὴ ἐπισκέψηται, καὶ τὸ διεσκορπισμένον οὐ μὴ ζητήσῃ, καὶ τὸ συντετριμμένον οὐ μὴ ἰάσηται, καὶ τὸ ὁλόκληρον οὐ μὴ κατευθύνῃ, καὶ τὰ κρέα τῶν ἐκλεκτῶν καταφάγεται, καὶ τοὺς ἀστραγάλους αὐτῶν ἐκστρέψει.

Τοῦ ἀγαθοῦ ποιμένος, σοφοῦ τε, καὶ ἐπιστήμονος, τουτέστι Χριστοῦ, τὰς δύο ῥάβδους ἀποῤῥίψαντός τε, καὶ διασκεδάσαντος ἐν ταῖς τῶν Χαναναίων χώραις, κατὰ τοὺς ἤδη προαποδεδειγμένους τρόπους,

Et quo modo abiectam, & dissipatam pulchram virgam dixit (quasi enim per Chananæorum regiones dispersa est institutio euangelica, circumlata nimirum per sanctos Apostolos) ita & altera virga, puta Funiculus, siue lex, loco testamenti à Deo constituta inter Iudam, & Israel, id est, vniuersum genus Israel (Iudam enim duas Hierosolymis tribus, ipsam Iuda, inquam, & Beniamin, Israel autem reliquas decem in Samaria cum Hieroboam locatas appellat.) Data est igitur Chananæis etiam lex, legalibus enim & Euangelicis decretis informatus est. Quamobrem & Saluator aiebat: [Nolite putare, quoniam veni soluere legem. Non veni soluere, sed adimplere. Dico enim vobis, donec transeat cælum & terra, iota vnum, aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant.] Adimplet enim legem, docens quæ sunt supra legem, nec excipit à lege eum qui docetur, vt cùm dicit, exempli causa: [Audistis quia dictum est antiquis, Non occides: qui autem occiderit reus erit iudicio. Ego autem dico vobis, Omnis qui irascitur fratri suo sine causa, reus erit iudicio.] Et iterum. [Audistis quia dictum est, non mœchaberis. Ego autem dico vobis, quia omnis qui videt mulierem ad concupiscendum, iam mœchatus est eam in corde suo.] Impletur enim illud, [non occides,] si iræ locum non relinquas, quæ cædis radix, & mater est. Excludendo autem omnes cupiditates, seu castigando voluptates, prorsus etiam adulterii perpetrandi libido tollitur: sicut videlicet cum radicibus inde existentia germina marcere affirmamus, quæ potius nulla omnino enascuntur.

Et dixit Dominus ad me: Adhuc sume tibi vasa pastoralia, pastoris imperiti, quia ecce ego suscito pastorem super terram. Deficiens non visitabit, & dispersum non requiret, & contritum non sanabit, & integrum non diriget, & carnes electorum deuorabit, & talos eorum peruertet.

Boni, sapiẽtis peritiq; pastoris, hoc est Christi, virgas duas, quas proiecit, & in regionibus Chananæorum dissipauit, eo modo quo suprà à nobis explicatũ est, quidam

quidam cognouerunt Domini verbum esse. Crediderunt enim, vt dixi, quod cum Deus esset, ex Deo Patre menarrabili ratione genitum verbum, postquam nostrum simile natum est, & princeps pastorum appellatum, ipsis ad mystagogiam, & ad notitiam accuratam mysterii sui, euangelicam institutionem, & illuminationem, legalémque etiam disciplinam proposuerit. Has enim duas esse virgas dicebamus, quibus nos pascit Christus [in pascuis bonis, & in loco pingui,] vt scriptum extat. Verùm Iudæi non intelligentes mysterium, & ignorantes virgam pulchram, hoc est, prædicationem Euangelicam, & insuper alteram virgam, cui nomen Funiculus, despectui habentes, legem per Mosen datam scilicet, fidem repudiarunt, & per Legem, ac Prophetas prænuntiatum nescierunt, id quod eis apertè Saluator ipse exprobrauit. [Ne putetis quod ego accusaturus sim vos apud patrem. Est qui accusat vos Moses, in quem vos speratis. Si enim crederetis Mosi, crederetis forsitan & mihi: de me enim ille scripsit. Si autem illius literis non creditis, quomodo verbis meis credetis?] Nullam igitur dubitationem habet, eos neque literis Mosaicis, neque verbis Saluatoris fidem adhibuisse. Quia verò cognitionem veritatis aspernati sunt, scriptum est à Paulo sapientissimo, [Ideo mittet illis Deus operationem erroris, vt credant mendacio.] Operationē erroris Antichristum esse dicit, cui addicti Iudæi damnabuntur, & verax reperietur Saluator incredulis dicens.[Ego veni in nomine Patris mei, & non accipitis me: si alius venerit in nomine suo, illum accipietis.] Iudæos igitur filium iniquitatis olim cum apparuerit citra cunctationem suscepturos, [Aduersantem, & extollentem se supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita vt in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus,] nescientem bene, & doctè pascere, figura quadam à Propheta præmonstrari Deus iubet, his verbis.[Adhuc sume tibi vasa pastoralia pastoris imperiti.] Pastores enim meliores, & studiorum quæ tractant minimè rudes, virgas habent graciles, vt cum fuerit etiam percutiendi tempus, quod percutitur non conteratur. Huius rei imperitus, & artis pastoritiæ ignorantissimus, crassioribus baculis pecudes contundit. Et hæc, opinor,

1.Petr 5.
Ezech. 34
Ioan. 5.
2.Thes. 2.
Ioan. 5.
2.Thes. 2.

A οἱ μὲν ἐγνώκασιν ὅτι λόγος κυρίου ἐστί. πεπιστεύκασι γὰρ, ὡς ἔφην, ὅτι Θεὸς ὢν ὁ ἐκ Θεοῦ πατρὸς ἀπορρήτως γεγεννημένος λόγος, ἐπεὶ γέγονε καθ' ἡμᾶς, κεχρημάτικέ τε τῶν ὅλων ἀρχιποίμην, προὔθηκεν αὐτοῖς εἰς μυσταγωγίαν, καὶ εἰς εἴδησιν ἀκριβῆ τοῦ καθ' ἑαυτὸν μυστηρίου τήν τε εὐαγγελικὴν παίδευσιν, καὶ φωταγωγίαν, καὶ μὴν καὶ τὴν νομικήν. ταύτας γὰρ εἶναι τὰς δύο ῥάβδους ἐλέγομεν, δι' ὧν ἡμᾶς καταποιμαίνει Χριστὸς ἐν νομῇ ἀγαθῇ, καὶ ἐν τόπῳ πίονι καθὰ γέγραπται· B ἀλλ' οὐ συνιέντες Ἰουδαῖοι τὸ μυστήριον, ἠγνοηκότες δὲ καὶ τὴν ῥάβδον τὴν καλὴν, τουτέστι, τὸ κήρυγμα τὸ εὐαγγελικὸν, καὶ προσέτι τούτοις τὴν ἑτέραν ἀτιμάσαντες ῥάβδον, ᾗ ὄνομα σχοίνισμα, τουτέστι, τὸν διὰ Μωσέως νόμον, οὐ προσήκαντο μὲν τὴν πίστιν. ἠγνοήκασι δὲ τὸν διὰ νόμου, καὶ προφητῶν προηγορευμένον, καὶ τοῦτο αὐτοῖς ἔφασκεν ἐναργῶς αὐτὸς ὁ σωτήρ. μὴ δοκεῖτε, ὅτι ἐγὼ κατηγορήσω ὑμῶν πρὸς τὸν πατέρα. ἔστιν ὁ κατηγορῶν ὑμῶν C Μωσῆς, εἰς ὃν ὑμεῖς ἠλπίκατε. εἰ γὰρ ἐπιστεύετε Μωσῇ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί, περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψεν. εἰ δὲ τοῖς ἐκείνου γράμμασιν οὐ πιστεύετε, πῶς τοῖς ἐμοῖς ῥήμασι πιστεύσετε; ἔστι τοίνυν οὐδαμόθεν ἀμφίλογον, ὡς οὔτε τοῖς Μωσέως πεπιστεύκασι γράμμασιν, οὔτε μὴν τοῖς τοῦ σωτῆρος ῥήμασιν. ἐπεὶ δὲ τῆς ἀληθείας τὴν γνῶσιν οὐ προσεδέξαντο, τοιγάρτοι, φησὶν, ὁ σοφώτατος Παῦλος, πέμψει αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἐνέργειαν πλάνης, εἰς τὸ πιστεῦσαι αὐτοὺς τῷ ψεύδει. ἐνέργειαν δὲ τῆς πλάνης τὸν ἀν- D τίχριστον εἶναί φησιν, ᾧ προστεθέντες Ἰουδαῖοι κατακριθήσονται, καὶ πιστώσεται λέγων αὐτοῖς ὁ σωτὴρ, ἀπειθεῖν ᾑρημένοις, ἐγὼ ἐλήλυθα ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ πατρός μου, καὶ οὐ λαμβάνετέ με· ἐὰν ἄλλος ἔλθῃ ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ, ἐκεῖνον λήψεσθε. ὅτι τοίνυν Ἰουδαῖοι δέξονται κατὰ καιροὺς πεφηνότα τὸν τῆς ἀνομίας υἱὸν, [illegible], τὸν ἀντικείμενον καὶ ὑπεραιρόμενον ἐπὶ πάντα λεγόμενον Θεὸν, ἢ σέβασμα, ὥστε αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ καθίσαι, ἀποδεικνύντα ἑαυτὸν ὅτι ἐστὶ Θεὸς, τὸν οὐκ εἰδότα E καλῶς ποιμαίνειν, καὶ ἐπιστημόνως, προσανατυποῦσθαι κελεύει τῷ προφήτῃ, Θεὸς οὕτω λέγων. ἔτι λάβε σεαυτῷ σκεύη ποιμενικὰ ποιμένος ἀπείρου. οἱ μὲν γὰρ τῶν ποιμένων ἐπιδεξιώτεροι, καὶ τῶν ἐν χερσὶ σπουδασμάτων ἐπιστήμονες, ἰσχνὰς ἔχουσι τὰς ῥάβδους, ἵνα εἰ γένοιτο καὶ παίειν καιρὸς, μὴ συνθραύηται τὸ τυπτόμενον. εἰ δὲ δή τις εἴη τῶν οὐκ εἰδότων τὸ χρῆμα, καὶ ποιμενικῆς ἐπιστήμης ὡς ἀποτάτω κείμενος, ἁδροτέροις αὐτὰ συντρίβει ῥοπάλοις. καὶ ταῦτα, οἶμαι,

ἐπὶ τὰ σκεύη τὰ ποιμενικὰ τοῦ ἀπείρου ποιμένος. ἐπειδὴ δὲ κατὰ καιροὺς ἔμελλεν ὁ τῆς ἀνομίας υἱὸς τὴν βασιλίδα τιμὴν περικείμενος, δοκεῖν ἐν τάξει ποιμένος ἀναδειχθήσεσθαι τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς· φειδοῦς γε μὴν οὐδεμιᾶς ἀξιοῦν τοὺς ὑπὸ χεῖρα λαοὺς, ἢ καὶ τοὺς ἔξω χειρὸς, ταύτητοί φησιν, ἰδοὺ ἐγὼ ἐγείρω ποιμένα ἐπὶ τὴν γῆν, τὸ ἐκλιμπάνον οὐ μὴ ἐπισκέψεται. ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι, τὸ ὀλισθῆσαν εἰς ὀλιγοπιστίαν, οὐκ ἂν ἐπιρρώσειε ταῖς μυσταγωγίαις. τὸ δὲ ἐσκορπισμένον, οὐ μὴ ζητήσῃ, τὸ ἐκπεφοιτηκός φησι τῆς εὐθείας ὁδοῦ, καὶ τῆς ἀγέλης ἀποσκιρτᾶν εἰωθὸς, οὐ μὴ ζητήσῃ, τουτέστιν, οὐκ ἂν μεταθείη πρὸς τὸ ἄμεινόν τι, καὶ ἔχον ὀρθῶς. τὸ συντετριμμένον οὐ ἰάσηται. συντρίβεται δέ τις, ἢ πονηρᾶς ἡδονῆς ἡττώμενος, καὶ οἷον οὐ φέρων τῆς φιλοσαρκίας τὸ βάρος· ἤγουν ταῖς τῶν ἀνοσίων αἱρετικῶν ἀπάταις συνηρπασμένος, καὶ ὑγιᾶ τὸν νοῦν οὐκ ἔχων εἴς γε τὸ χρῆναι πιστεύειν ὀρθῶς. τοῦτον πάλιν ὁ ἀγαθὸς ἰᾶται ποιμήν. ὅγε μὴν ἄπειρος, τὸ ὁλόκληρον οὐ μὴ κατευθύνῃ, καὶ τὰ κρέα τῶν ἐκλεκτῶν καταφάγεται, καὶ τοὺς ἀστραγάλους αὐτῶν ἐκστρέψει. πολεμήσει γὰρ τοῖς ἁγίοις ὁ τῆς ἀνομίας υἱὸς, καὶ ἀχάλινον αὐτοῖς ἐπαφεὶς τὴν ὀργὴν, μονονουχὶ καὶ κρεωνομήσει, καὶ καταφάγεται θηρὸς ἀγρίου δίκην. ἐκστρέψει δὲ καὶ τοὺς ἀστραγάλους, ἵνα μή τις ἔχοι τὸ ὀρθοποδεῖν δύνασθαι. καταβιάσεται γὰρ προσκυνεῖν αὐτῷ, καταπλήττων τοῖς θαύμασιν. ἔχει γὰρ τὴν παρουσίαν κατ' ἐνέργειαν τοῦ σατανᾶ, καὶ ἐν Βεελζεβοὺλ ποιήσει τέρατα, ὥστε πλανῆσαι, εἰ δυνατὸν, καὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς, καὶ ᾗ φησὶν ὁ σωτὴρ, οὐκ ἂν ἐσώθη πᾶσα σὰρξ, μαινομένης κατὰ πάντων τῆς ἐκείνου πλεονεξίας· διὰ δὲ τοὺς ἐκλεκτοὺς κολοβωθήσονται αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι. ἀνελεῖ γὰρ αὐτὸν ὁ κύριος τῷ πνεύματι, καὶ καταργήσει τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ.

Ὦ οἱ ποιμαίνοντες τὰ μάταια, καὶ οἱ καταλελοιπότες τὰ πρόβατα, μάχαιρα ἐπὶ τοῦ βραχίονος αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τὸν ὀφθαλμὸν τὸν δεξιὸν αὐτοῦ. ὁ βραχίων αὐτοῦ ξηραινόμενος ξηρανθήσεται, καὶ ὁ ὀφθαλμὸς ὁ δεξιὸς αὐτοῦ ἐκτυφλούμενος ἐκτυφλωθήσεται.

Γεγονότος ἅπαξ τοῦ λόγου περὶ ποιμένος ἀπείρου, μονονουχὶ καὶ ἐπιστυγνάζει λοιπὸν τοῖς μὴ ἀγαθοῖς ποιμέσι, καὶ γενικώτατόν τινα τρόπον χρῆται τῷ λόγῳ, τὰ τοῖς ὧδε γνώμης ἔχουσι συμβησόμενα προαναφωνῶν. ἄθρει γὰρ ὡς ἤδη τὰς τῆς ῥαθυμίας ἀποτιννύουσι δίκας τάχα που καὶ συναλγεῖ δι' ἔμφυτον ἡμερότητα, καὶ καταιτιᾶται μὲν,

A sunt vasa pastoralia imperiti pastoris. Quoniam verò aliquando filius iniquitatis regio præditus honore mortalibus pastoris loco habendus erat, nec parsurum quidquam populis tam subiectis, quam non subiectis, idcirco ait, [Ecce ego excitabo pastorem super terram. Quod defecit non visitabit.] Perinde ac si dicat, quod prolapsum est in imbecillitatem fidei, doctrina sacra non confirmabit, [Et quod dispersum est, non requiret.] Quod à recta via discessit, inquit, & à grege resilire solet, non B requiret, hoc est, ad statum meliorem, & probatum non reuocabit. [Quod contritum est non sanabit.] Conteritur autem quis, aut voluptate praua expugnatus, & quodammodo amoris rerum carnalium pondus non sustinens: aut certè impiorum hæreticorum deceptionibus vnà abreptus, & ad rectè credendum sana mente destitutus. Talem rursus sanat pastor bonus. Imperitus autem, [Quod integrum est non diriget, & carnes electorum C deuorabit, & talos eorum peruertet.] Oppugnabit enim sanctos filius iniquitatis, & ira indomita eos inuadens, propemodum dilaniabit, & instar truculentæ bestiæ deuorabit. Peruertet etiam talos, ne quis recto passu ingredi queat. Coget enim se adorare, miris operibus obstupefactos, [Cuius aduentus secundum operationem Satanæ, & in Beelzebub edet portenta, vt in errorem induceret, si fieri posset, et- D iam electos,] & vt ait Saluator, [Non fieret salua omnis caro,] illius potentia contra omnes furente: [Propter electos autem breuiabuntur dies illi. Interficiet enim illum Dominus spiritu oris sui, & destruet illustratione aduentus sui.]

2.Thess.2. Luc.21. Matth.24. 2.Thess.2.

O qui pascitis vana, & qui reliquistis oues, gladius super brachium eius, & super oculum dexterum eius. Brachium eius siccatum siccabitur, E & oculus dexter eius excæcatus excæcabitur.

XXCV. Suscepto semel sermone de pastore imperito, cōtristatur quasi iam super pastoribus nō bonis, & admodū generatim loquitur, ita animo affectis euētura prænuntians. Vide autem quemadmodum nunc pœnas inertiæ pendentes fortassis etiam commiseratur, propter insitam mansuetudinē: quanquam accusat eos,

quod pastores vanorum facti sint, hoc est, temporalium satagentes, adeo autem socordes, vt etiam super ouibus miserè pereuntibus lætarentur. Alii namque vendentes eas dicebant, [Benedictus Dominus, & diuites euasimus:] alii verò occidebant, nec quidquam commouebantur: nam vt rectè pascerent, id sanè non curabant. Tales porro erant doctores Iudæorum, claudentes regnum cælorum, sicut ait Christus, [Et neque ipsi intrantes, nec alios intrare sinentes: sed circumeuntes mare & aridam, vt faciant vnum proselytum, qui cum factus fuerit, faciunt eum filium gehennæ duplum quam ipsi sunt.] Quid igitur adeò improbis pastoribus eueniet? [Gladius, inquit, super brachium ipsius, & super oculum dexterum eius.] Brachium pro viribus, & typo efficientiæ spiritualis accipitur. Itaque de animalibus occisis in sacro tabernaculo selecta altari sancto pars brachium, seu armus erat, & sacrum donarium Deo, ostendente scriptura, vt existimo, sub quodam integumento, Deo proprias corporis, & spiritus vires consecrare oportere. Brachium autem significare vires, testabitur quidam sanctorum, Deum vniuersorum alloquens. [Magnitudine brachii tui fiant vt lapides.] Oculus autem mentis imago est. Patietur itaque qui non rectè pascit brachii, & oculi mutilationem, hoc est, & à corporeo, & à spirituali robore deseretur. Non enim quippiam boni præstare poterit, Deo illum non corroborante: & animo obscurabitur, qui diuini luminis expers est, intelligitur. Haud enim cum fiducia dicet, [Quoniam tu illuminabis lucernam meam, Domine: Deus meus illuminabis tenebras meas.] Dexterum autem brachium est quod gladio præciditur, & oculus dexter qui excæcatur. Nihil enim dexterum apud populum Iudæorum, non actio bona, * * * * * Etenim, vt est apud Paulum, [Vsque hodie quando legitur Moses, velamen super cor eorum positum est.] Psallit & alicubi Dauid de ipsis, [Obscurentur oculi eorum ne videant.] Omnia igitur illorum sinistra, siue cogitata, siue mores dicas, siue aliud eorum, quæ illis adesse credita sunt. Ac sinistrorum quidem ablationem conducere posse, eam sustinentibus, nō me latet. Nam abiectio stultitiæ omni culpa, & probro eos liberauerit.

ὅτι ποιμένες γεγόνασι τῶν ματαίων, τουτέστι, τῶν προσκαίρων ἐπιμεληταί, ῥάθυμοι δὲ οὕτως, ὡς ἐπαγάλλεσθαι τοῖς προβάτοις ἀθλίως διολλυμένοις. οἱ μὲν γὰρ πωλοῦντες ἔλεγον, εὐλογητὸς κύριος, καὶ πεπλουτήκαμεν. οἱ δὲ κατέσφαζόν τε, καὶ οὐκ ἔπασχον οὐδὲν ἐπ' αὐτοῖς. τοῦ γὰρ χρῆναι ποιμαίνειν ὀρθῶς, οὐδεὶς ἦν περὶ αὐτοῖς λόγος. τοιοῦτοι δὲ ἦσαν οἱ τῶν Ἰουδαίων καθηγηταί, κλείοντές τε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καθά φησιν ὁ Χριστός, καὶ μήτε αὐτοὶ εἰσερχόμενοι, μήτε μὴν ἑτέρους ἀφιέντες εἰσελθεῖν· ἀλλὰ περιάγοντες μὲν τὴν θάλασσαν, καὶ τὴν ξηράν, ἵνα ποιήσωσιν ἕνα προσήλυτον, εἰ δὲ δὴ γένοιτο, ποιοῦντες αὐτὸν υἱὸν γεέννης διπλότερον ἑαυτῶν. τί δὲ οὖν ἄρα τοῖς οὕτω πονηροῖς ποιμέσι συμβήσεται; μάχαιρα, φησίν, ἐπὶ τοῦ βραχίονος αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τὸν ὀφθαλμὸν τὸν δεξιὸν αὐτοῦ. λαμβάνεται δὲ ὁ βραχίων εἰς δύναμίν τε, καὶ τύπον τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας. καὶ γοῦν τῶν σφαζομένων ζώων ἐν τῇ ἁγίᾳ σκηνῇ ἀπόλεκτον τῷ θείῳ θυσιαστηρίῳ μέρος, ὁ βραχίων ἦν, καὶ ἱερὸν ἀνάθημα τῷ Θεῷ, ὑπεμφαίνοντος, οἶμαι, τοῦ λόγου δι' αἰνίγματος, ὅτι τῷ Θεῷ τὴν ἰδίαν ἀναθετέον ἰσχὺν τήν σωματικήν τε, καὶ πνευματικήν. ὅτι δὲ ὁ βραχίων κατασημαίνει τὴν δύναμιν, πιστώσεταί τις τῶν ἁγίων, τῷ τῶν ὅλων Θεῷ προσπεφωνηκώς. μεγέθει βραχίονός σου ἀπολιθωθήτωσαν. ὁ δέ γε ὀφθαλμὸς εἰς νοῦ τύπον λαμβάνεται. πείσεται δὲ οὖν ὁ μὴ ποιμαίνων ὀρθῶς βραχίονός τε, καὶ ὀφθαλμοῦ τὴν πήρωσιν, τουτέστιν, ἔρημος ἔσται σωματικῆς, καὶ πνευματικῆς ἰσχύος. οὐ γὰρ δυνήσεταί τι κατορθῶσαι τῶν ἀγαθῶν μὴ ἐνισχύοντος Θεοῦ· κατασκοτισθήσεται δὲ καὶ τὸν νοῦν, ἀμέτοχος τοῦ θείου φωτὸς ὑπάρχων τε, καὶ νοούμενος. οὐ γὰρ δυνήσεται λέγειν ἐκ παρρησίας, ὅτι σὺ φωτιεῖς λύχνον μου, κύριε. ὁ Θεός μου φωτιεῖς τὸ σκότος μου. δεξιὸς δὲ ὁ βραχίων ὁ τῇ μαχαίρᾳ τεμνόμενος, καὶ μὴν καὶ ὀφθαλμὸς ὁ τυφλούμενος. δεξιὸν γὰρ οὐδὲν παρὰ τοῖς Ἰουδαίων δήμοις, οὐ πρᾶξις ἀγαθή, * * * * * ὡς γὰρ ὁ Παῦλος, φησίν, ἄχρι σήμερον ἡνίκα ἂν ἀναγινώσκηται Μωσῆς, κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται. ψάλλει δέ που καὶ ὁ Δαβὶδ περὶ αὐτῶν. σκοτισθήτωσαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν. σκαιὰ δὲ οὖν ἅπαντα τὰ παρ' αὐτοῖς, κἂν νόημα, κἂν τρόπον εἴπῃς, κἂν ἕτερόν τι τῶν προσεῖναι πεπιστευμένων. τῶν μὲν γὰρ ἀριστερῶν ἡ ἀφαίρεσις ὀνήσειεν ἂν οἶδ' ὅτι τοὺς ὑπομένοντας. ἀποβολὴ γὰρ σκαιότητος αἰτίας τε, καὶ μώμου παντὸς ἀπαλλάξειεν ἂν αὐτούς.

ἀδικήσοιε δὲ αὖ οὐ μετρίως ἡ τῶν δεξιῶν * ἀπόδειξις. ἀποφέρει γὰρ πάντως εἰς τὰ αἴσχω, καὶ βδελυρώτατα. ἀλλ' Ἰουδαίοις πρέποι αὖ, καὶ μάλα εἰκότως, τὸ ἐν στερήσει πένεσθαι τῶν δεξιῶν· ἡμῖν δὲ τοῖς ἐν Χριστῷ τὴν ἀποβολὴν γίνεσθαι σκαιότητος, καὶ τοῖς δεξιοῖς ἐναβρύνεσθαι.

A Contra non mediocriter læserit dextrorum amissio. Omnino enim ad inhonesta, & maximè execrabilia deducit. Sed Iudæos deceat, & perquam conuenienter, spoliatos dexteris paupertatem perferre: nos autem qui sumus in Christo, sinistra amittere, & dextris gloriari.

ΚΕΦΑΛ. ιβ.

Λῆμμα λόγου κυρίου ἐπὶ τὸν Ἰσραήλ. λέγει κύριος, ἐκτείνων οὐρανὸν, καὶ θεμελιῶν γῆν, καὶ πλάσσων πνεῦμα ἀνθρώπου ἐν αὐτῷ.

Ἀποχρώντως μὲν μάλα ποιησάμενος τὴν ἀφήγησιν τὴν ἐπί γε τοῦ ἀγαθοῦ ποιμένος, τουτέστι Χριστοῦ, καὶ μήν τοι τὴν ἐπὶ τοῦ ἀπείρου τε καὶ ὠμοτάτου, καὶ χρεωνομοῦντι τὰ πρόβατα, τοῦτον δὲ εἶναι φαμὲν τὸν ἀντίχριστον, διαμέμνηται χρησίμως καὶ τῶν ἐσομένων κατὰ καιροὺς διωγμῶν κατά γε τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ οὐχὶ δὴ πάντως τοῦ κατὰ σάρκα, μᾶλλον δὲ τοῦ νοητοῦ, καὶ τῆς ἁγίας ὄντως Ἱερουσαλὴμ, ἥ τίς ἐστιν ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος. ὥσπερ γὰρ εἶναι φαμὲν νοητὸν Ἰουδαῖον, τὸν ἔχοντα περιτομὴν ἐν καρδίᾳ, τὴν διὰ τοῦ πνεύματος, καὶ οὐχὶ δὴ πάντως τὴν ἐν σαρκὶ διὰ γράμματος· οὕτω καὶ Ἰσραὴλ νοεῖσθαι φαίη τις ἄν, οὐχὶ πάντως τὸν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, ἐκεῖνον δὲ μᾶλλον, ὃς ἔχει νοῦν ὁρῶντα Θεόν. τοιοῦτοι δὲ πάντως οἱ διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν κεκλημένοι πρὸς ἁγιασμὸν, ἐγνωκότες τε δι' αὐτοῦ, καὶ ἐν αὐτῷ τὸν Θεὸν καὶ πατέρα. θεωρίας γὰρ οὗτος ὁ τρόπος ἀτρεκὴς, καὶ ἐξαίρετος. λαμβανέσθω τοίνυν ὁ λόγος ἐπὶ τὸν ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένον Ἰσραήλ. ὅτι δὲ ἐστι παναλκὴς ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, ὁ τὰ ἐπὶ τούτοις ἡμῖν ποιούμενος προανάρρησιν, ἀποφαίνει, λέγων· ἐκτείνων οὐρανὸν, καὶ θεμελιῶν γῆν, καὶ πλάσσων πνεῦμα ἀνθρώπου ἐν αὐτῷ. δέχεται γάρ, φησίν, ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ τὸ λῆμμα τοῦ λόγου Θεὸς ὁ πάντα ἰσχύων, καὶ ἐκτείνων μὲν ὡσεὶ δέρριν τὸν οὐρανὸν, κατὰ τὴν τοῦ ψάλλοντος φωνὴν, ἑδραιοτάτην δὲ οὕτως ἀποφαίνων τὴν γῆν, ὡς ἀεί τε, καὶ διαπαντὸς ἀκλονήτως ἔχειν, καίτοι τεθεμελιωμένην ἐπὶ θαλασσῶν· ἔφη γὰρ οὕτως ἡ θεόπνευστος γραφή, καὶ πλάσσων πνεῦμα ἀνθρώπου ἐν αὐτῷ. ὁ δὲ δὴ οὕτω μεγάλων δημιουργὸς, καὶ τεχνίτης, πῶς οὐκ ἀνιδρωτὶ, καὶ μάλα εὐκόλως τὸ αὐτῷ δοκοῦν ἀποπεραίνει; πλάσσεται δὲ πνεῦμα ἀνθρώπου ἐν αὐτῷ, οὐκ εἰς ἀρχὰς τοῦ εἶναι καλούμενον, εἰ καὶ γέγονε δι' αὐτοῦ,

CAPVT XII.

B *Assumptio verbi Domini super Israel. Dixit Dominus extendens cælum, & fundans terram, & fingens spiritum hominis in eo.*

XXCVI. POSTQVAM quod sufficiat commodissimè disseruit de vero pastore, hoc est, Christo, atque etiam de imperito, & crudelissimo, & carnifice ouium, quem Antichristum esse dicimus, vtiliter etiam futurarum aliquãdo persecutionum contra Israelem, & neutiquam quidem Israelis secundùm carnem, C sed intelligibilis illius, & verè sanctæ Hierusalem, quæ est [Ecclesia Dei viuentis] mentionem inducit. Sicut enim asserimus esse intelligibilem Iudæum, habentem circuncisionem in corde per spiritum, & minimè eam quæ est in carne secundum literam: ita & Israelem intelligi dixerit quispiam, non vtique qui est de sanguine Israel sed illum potius, qui habet mentẽ videntem Deum. Tales citra controuersiam sunt per fidem in Christum vocati ad sancti- D ficationem, quique per ipsum, & in ipso patrem cognouerunt. Hic enim modus diuinæ visionis verus, & eximius est. Interpretanda igitur sunt hæc verba de Israele, de quo iam diximus. Fortissimum autem esse Deum vniuersorum, qui nobis sequentia prædicit, demonstrat, dicens: [Extẽdens cælum, & fundans terram, & formans spiritũ hominis in ipso.] Accipit enim, inquit, super Israel assumptionem verbi Deus qui potest omnia, E [Et extendens cælũ sicut pellem] iuxta vocem Psalmistæ, firmissimam autem reddens terram, vt semper, & vndiquaque sit immobilis, quãuis fundata super maria: quomodo ait diuinitus inspirata scriptura. [Et fingens spiritum hominis in ipso.] Adeo enim magnarũ rerum cõditor, & opifex, quomodo non citra sudorem, & facillimè quod voluerit conficiet? Fingitur autem spiritus hominis in ipso, non ad initium essentiæ suæ vocatus, quamuis per ipsum factus sit;

1. Tim. 3.

Roma. 2.

Psal. 103.

sed quasi transformatus, ex imbecillitate ad virtutem, ex ignauia ad patientiam, & absolutè, ex turpioribus ad honestiora, secundum quod intelligitur, reformatus. Psallit & diuinus Dauid, [Cor mundum crea me Deus, & spiritum rectum innoua in visceribus meis.] Neque dicet quispiam mentis compos illum velle cor, & spiritum adipisci, quasi prorsus non habeat: sed putabit potius rogare, vt in ipso cor mundum, & spiritus rectus creetur. Atque hæc est transformatio. Consueuerunt autem sancti Prophetę non vulgaria prædicturi, prius conari, vt Deum vniuersorum, viribus valentissimum, & robustissimum ostendant, quò eorum oratio ex omni parte stabilem fidem consequatur, quamuis spe maiora, & si rem cogitatione humana metiamur, captum nostrum excedentia, & incredibilia dicant.

Psal. 50.

Ecce ego pono Hierusalem sicut vestibula, quæ mouentur omnibus populis in circuitu: & in Iudæa erit obsidio super Hierusalem. Et erit in die illa ponam Hierusalem lapidem conculcatum cunctis gentibus. Omnis calcans eam, illudens illudet, & congregabuntur super eam omnes gentes terræ.

XXXVII.

In prædictionibus antegressis, bellum Iudææ à Romano exercitu inferendum dilucidè memoratur. Dicebat igitur supra. [Vox lamentantium pastorum, quoniam misera facta est magnificentia ipsorum.] Et paulò pòst. [Propter hoc non parcam super habitantes terram, dicit Dominus. Et ecce ego trado homines, vnumquemque in manus proximi sui, & in manus regis eius. Et concident terram, & non eruam de manu eorum] In verbis autem modo illatis institutas contra Ecclesiam persecutiones liquidò vaticinatur. Vexarunt enim credentes in Christum præ aliis omnibus principes synagogæ Iudæorum, denunciantes sanctis Apostolis, ne loquerentur in nomine Christi, flagellantes quoque illos, in Conciliis, & prætereà lapidari curantes, & quid non tandem sceleratissimum in eos dicentes ac facientes? Postquam autem per gentium quoque regiones sermo de Christo percrebuit, & indigenæ euangelicis prædicationibus obtemperarunt,

Act. 4.

Act. 14.

A ἀλλ' οἷον μεταμορφούμενον, ἐξ ἀσθενείας εἰς δύναμιν, ἐξ ἀνανδρίας εἰς ὑπομονήν, καὶ ἁπαξαπλῶς, ἐκ τῶν αἰσχιόνων εἰς τὰ ἀμείνω μεταστοιχειούμενον νοητῶς. ψάλλει δὲ καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβίδ. καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοὶ ὁ Θεὸς, καὶ πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου. καὶ οὐ δή που φαίη τις ἄν, εἴπερ νοῦν ἔχοι, καρδίαν, ἢ πνεῦμα βούλεσθαι λαβεῖν, ὡς οὐκ ἔχοντα τὴν ἀρχήν. οἰηθείη δ' ἂν μᾶλλον ἐν αὐτῷ κτίζεσθαι παρακαλεῖν καρδίαν
B καθαρὰν, καὶ πνεῦμα εὐθές. καὶ τοῦτό ἐστιν ὁ μεταπλασμός. ἔθος δὲ τοῖς ἁγίοις Προφήταις, εἰ δὴ μέλλοιεν οὐκ εὐκαταφρονήτων πραγμάτων ποιεῖσθαι παραφήγησιν, πολυσθενῆ τε, καὶ ἀλκιμώτατον παρασταφαίνειν πειρᾶσθαι τὸν ὅλων Θεὸν, ἵνα πανταχόθεν ὁ λόγος αὐτοῖς ἔχῃ τὸ βέβαιον εἰς πίστιν, κἂν εἰ λέγοιεν τῶν ἐλπίδων ἐπέκεινα, καὶ ὅσον ἧκει εἰπεῖν εἰς ἔννοιαν τὴν ἐν ἡμῖν, ἔξω τοῦ λόγου, καὶ ἀπιστούμενα.

Ιδοὺ ἐγὼ τίθημι τὴν Ιερουσαλὴμ ὡς πρό-
C θυρα, σαλευόμενα πᾶσι τοῖς λαοῖς κύκλῳ, καὶ ἐν τῇ Ιουδαίᾳ ἔσται περιοχὴ ἐπὶ Ιερουσαλήμ. καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ θήσομαι τὴν Ιερουσαλὴμ λίθον καταπατούμενον πᾶσι τοῖς ἔθνεσι. πᾶς ὁ καταπατῶν αὐτὴν ἐμπαίζων ἐμπαίξεται, καὶ συναχθήσονται ἐπ' αὐτὴν πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς.

Εν τοῖς ἤδη παρατεθειμένοις ὁ κατὰ γῆς Ιουδαίας πόλεμος διὰ τῆς Ρωμαίων ἐσόμενος στρατιᾶς εἴρηται σαφῶς. καὶ γοῦν ἔφασκε. φωνὴ θρη-
D νούντων ποιμένων, ὅτι τεταλαιπώρηκεν ἡ μεγαλοσύνη αὐτῶν. καὶ μεθ' ἕτερα πάλιν, διὰ τοῦτο οὐ φείσομαι ἔτι ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν, λέγει κύριος. καὶ ἰδοὺ ἐγὼ παραδίδωμι τοὺς ἀνθρώπους, ἕκαστον εἰς χεῖρας τοῦ πλησίον αὐτοῦ, καὶ εἰς χεῖρας βασιλέως αὐτοῦ. καὶ κατακόψουσι τὴν γῆν, καὶ οὐ μὴ ἐξέλωμαι ἐκ χειρὸς αὐτῶν. ἐν δέ γε τοῖς προκειμένοις, τοὺς κατὰ τῆς ἐκκλησίας γεγονότας διωγμοὺς παραφηγεῖται σαφῶς. πεπολεμήκασι γὰρ τοῖς πιστεύουσιν εἰς Χριστὸν, πρὸ
E μὲν τῶν ἄλλων ἁπάντων οἱ τῆς Ιουδαίων συναγωγῆς ἡγούμενοι, παραγγέλοντες μὲν τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις μὴ λαλεῖν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ, μαστίζοντες δὲ καὶ ἐν συνεδρίοις αὐτοὺς, λιθοβολεῖσθαι δὲ καὶ ἑτέρους παρασκευάζοντες, καὶ τί γὰρ οὐχὶ τῶν ἀνοσιωτάτων δρῶντες καὶ λέγοντες; ἐπεὶ δὲ καὶ ἐν ταῖς τῶν ἐθνῶν χώραις ἐκπεφοίτηκεν ὁ λόγος, ὁ περὶ Χριστοῦ, καὶ τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων κατήκοοι γεγόνασιν οἱ ἐν αὐταῖς,

πάλιν γεγόνασιν ἕτεροι διωγμοὶ διὰ τῶν κατὰ καιροὺς βεβασιλευκότων, οἳ τῆς βεβήλου, καὶ βδελυρᾶς εἰδωλολατρείας μεταποιεῖσθαι σπουδάζοντες, καὶ διαβολικῆς ἀνοσιότητος ὑπουργοὶ γεγονότες, ἀπεκτόνασι τοὺς ἁγίους εἰς τοὺς ἐπὶ τοῖς μαρτυρίοις καλοῦντες ἀγῶνας. ἔδοξε δέ πως ἡ ἐκκλησία, καὶ πάρεστιν εὐκόλως, ἐπαμύνοντος οὐδενὸς, ἐοικέναι τε προθύροις σεσαλευμένοις, καὶ πίπτουσιν, ἢ καὶ λίθῳ καταπατουμένῳ. καίτοι γὰρ ἰσχύων ὁ τῶν ὅλων σωτὴρ καὶ πάντα πόλεμον καταλῦσαι ῥαδίως, μᾶλλον δὲ καὶ ἀποστῆσαι παντελῶς τῶν διωκομένων αὐτὸν, καὶ ἀμείνους ἀποφῆναι παντὸς πειρασμοῦ, καὶ τῆς τῶν ἐχθρῶν κατὰ μεγέθους ταύτας χειρὸς, ἐφῆκεν οἰκονομικῶς καταλαμπρυνέσθαι διὰ παθημάτων, ἵνα σύμμορφοι γεγονότες αὐτῷ, συνδοξασθεῖέν τε, καὶ συμβασιλεύσειαν. εἰ γὰρ συμπάσχομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν αὐτῷ, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ εἰ κοινωνοὶ τῶν παθημάτων ἐσμὲν, ἀλλὰ καὶ τῆς δόξης ἐσόμεθα. ἰδοὺ τοίνυν, φησὶ, τίθημι τὴν Ἱερουσαλὴμ, ὡς πρόθυρα σαλευόμενα. εἰ δὲ δὴ τοῦτο γένοιτο, καὶ περιστείη περὶ αὐτὴν ἡ περιοχὴ, τουτέστιν, ἡ παρὰ πάντων πολιορκία· καὶ ὅταν εἶναι δόξειεν ὡς λίθος καταπατούμενος, τότε πᾶς ὁ ἐμπαίζων ἐμπαίξεται. πέπρακται δὲ τοῦτο, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, ἐν τοῖς κατὰ καιροὺς διωγμοῖς. ἐπεφύοντο γὰρ τοῖς ἁγίοις, κατὰ πολλοὺς αἰκίζοντες τρόπους, τάχα που καὶ ἀποθνήσκουσιν ἐπιμειδιῶντες οἱ τάλανες. οὐ γὰρ ᾔδεσαν κατὰ τὸ εἰκὸς, τὸ ἐκ τοῦ παθεῖν εὐκλεὲς, καὶ ὅτι πρὸς εὐθυμίας αὐτοῖς τῆς διηνεκοῦς ἔσται δὴ πάντως ὁ πόνος. ἄθρει δὲ ὅπως οὐ τῆς τῶν ἐθνῶν ἰσχύος ἔργον εἶναι φησι, τὸ καταπατηθήσεσθαι τὴν ἐκκλησίαν· ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ βουλῆς. ἐφίεται γὰρ, ὡς ἔφην, διὰ παθημάτων τελειοῦσθαι τοὺς ἰδίους προσκυνητάς. ἰδοὺ γὰρ, φησὶν, ἐγὼ τίθημι τὴν Ἱερουσαλὴμ ὡς πρόθυρα σαλευόμενα πᾶσι τοῖς λαοῖς κύκλῳ. τούτῳ παραπλήσιον ἐκεῖνο, οἶμαί, ἐστι, τὸ διὰ τῆς τοῦ σωτῆρος φωνῆς εἰρημένον πρὸς Πιλάτον. οὐκ εἶχες οὐδεμίαν ἐξουσίαν κατ' ἐμοῦ, εἰ μὴ ἦν δεδομένον σοι ἄνωθεν. φαίη ἂν εἰκότως ἡ νοητὴ πάλιν Ἱερουσαλὴμ, τουτέστιν, ἡ ἐκκλησία, τῷ διώκοντι κόσμῳ, οὐκ εἶχες κατ' ἐμοῦ ἐξουσίαν οὐδεμίαν, εἰ μὴ ἦν δεδομένον σοι ἄνωθεν.

Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει κύριος παντοκράτωρ, πατάξω πάντα ἵππον ἐν ἐκστάσει, καὶ τὸν ἀναβάτην αὐτοῦ ἐν παραφροσύνῃ· ἐπὶ δὲ τὸν οἶκον Ἰούδα διανοίξω τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ πάντας τοὺς ἵππους τῶν λαῶν πατάξω ἐν ἀποτυφλώσει.

rursum aliæ persecutiones excitatæ sunt per eos, qui successione regnauerunt, & impuram, ac detestandam idololatriam vindicare conantes, diabolicæque impietatis ministri facti, sanctos ad martyrica certamina vocantes interemerunt. Visa est autem Ecclesia opportuna iniuriis, nemine defendente, & similis vestibulis agitatis, & labentibus, aut etiam lapidi conculcato. Etenim Saluator communis, cum facilè posset bellum omne sedare, imò potius à vexatis penitus prohibere, eósque ab omni tentatione immunes, hostiúmque viribus superiores præstare, sua diuina prouidentia per casus, & ærumnas illustrari permisit, vt sibi conformes redditi, vnà glorificarentur, & conregnarent. [Si enim compatimur & conregnabimus illi, vt scriptum est, & si socii passionum sumus, etiam gloriæ erimus.] Ait ergo, [Ecce ego pono Hierusalem vt vestibula commota.] Quod si fiat, cingetur, hoc est, obsidebitur ab omnibus: & cum videbitur esse vt lapis conculcatus, tunc omnis illudens illudet. Contigit hoc, sicut paulò antè dicebam, singulorum temporum persecutionibus. Adorti sunt enim sanctos, multis modis eos cruciantes, & morientibus fortè etiam insultantes miseri. Nesciebant enim profectò, quanta ex afflictionibus proueniret gloria, & dolorem illis perpetuam animi hilaritatem pariturum. Perpende porrò, quomodo non dicat, opus esse gentium potentiæ, Ecclesiæ conculcationem, sed suæ voluntatis, & consilii. Cupit enim, vt dixi, adoratores suos rebus aduersis perfici, & consummari. Ait namque, [Ego pono Hierusalem vt vestibula commota omnibus populis in circuitu.] Haud diuersum illud est, opinor, quod à Saluatore ad Pilatum dicitur: [Non haberes potestatem aduersum me vllam, nisi tibi datum esset desuper.] Sic meritò etiam dicat quam animus intuetur Hierusalem, id est, Ecclesia, persequenti mundo. [Non haberes potestatem contra me vllam, nisi datum esset tibi desuper.]

Rom. 8. 2 Tim. 2. 1. Cor. Ioan. 18.

In die illa, dicit Dominus omnipotens, percutiam omnem equum in stupore, & ascensorem eius in amentia: super domum autem Iuda aperiam oculos meos, & omnes equos populorum percutiam in cæcitate.

Compositurum omne bellum, hostilesque incursus persecutorum inefficaces & inanes redditurum monet, dum dicit, equum & ascensorem percussurum in stupore, & amentia, & excitare insuper. Est autem, vt arbitror, idem stuporem pati, & amentem esse. Nam discessio à mente, non malè stupor intelligi queat. Quod cum factum fuerit, & in cæde grassantibus contigerit, licebit omnino sanctis dicere de oppugnatoribus suis. [Inimici nostri insipientes.] Atque etiam illa. [Hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine Dei nostri magnificabimur. Ipsi infirmati sunt & ceciderunt; nos autem surreximus, & erecti sumus.] Alio item modo desipuerit sanctorum tolerantiæ insultans impiè, & in improuisum stuporem, siue admirationem incidet, cum viderit eos calamitatibus nullis cedere, & coronari cadentes, ac tum maximè vincere, & maiores reportare victorias, cum victi potuissent apparere: siquidem certum est, eos potissimùm in patiendo inclytos conspici, & magnitudini laborum comitem habere cælestem gratiam. Deinde, qui nam oppugnatores suos non obstupefaciant beati martyres, qui ipsum quoque Satanam pessundant, malignósque & immundos spiritus increpant, & nonnunquam magnâ gloriæ suæ admiratione ipsos etiam interfectores suos afficiunt? Quare equitem simul, & equum percussurum se promittit: vt hostium phalangas sanctorum virtuti aduersantes intelligamus. Super domum autem Iuda aperturum se oculos ait. Iudam hoc loco de radice Iesse, & tribu Iuda Christum existentem nominat, domum autem eius Ecclesiam; siue in Christo iustificatorum sanctam multitudinem. Aperiri autem oculos illud sibi velle existimo, quod amplissimè, & toto velut aspectu respiciet, quod suæ erga illum beneuolentiæ, ac præterea indulgentiæ, & charitatis indubitatum erit iudicium. Scriptum est enim, [Oculi Domini super iustos.] Et quos respexerit, eos planè beatissimos efficit; quandoquidem non falsè dici potest, cum auersionibus suis superbum, & peccatorem punire, visitationibus autem pium, & virtutis studiosum exhilarare. Quare diuinus item Dauid, & ex auersione damnum, & ex conuersione commodum

Psal. 19. Psal. 16. Psal. 33.

Οὐ καὶ πάντα κατευνάσειν πόλεμον, καὶ ἀπράκτους ἀποφανεῖν τὰς τῶν διωκόντων ἐφόδους, δίδωσι νοεῖν, ἵππον καὶ ἀναβάτην πατάξειν εἰπὼν ἐν ἐκστάσει τε, καὶ παραφροσύνῃ, καὶ μὴν καὶ ἀποτυφλώσει. ἔστι δὲ, οἶμαι, ταυτὸν τὸ παθεῖν τὴν ἔκστασιν, καὶ τὸ ὑπομεῖναι τὴν παραφροσύνην· τὸ γὰρ ἔξω γενέσθαι φρενὸς, ἔκστασις ἂν νοοῖτο, καὶ μάλα εἰκότως. οὗ δὴ γεγονότος, καὶ τοῖς φονῶσι συμβεβηκότος, ἐξέσται που πάντως τοῖς ἁγίοις εἰπεῖν περὶ τῶν σφισὶ μεμαχημένων, οἱ ἐχθροὶ ἡμῶν ἀνόητοι. καὶ μὴν καὶ, οὗτοι ἐν ἅρμασι, καὶ οὗτοι ἐν ἵπποις, ἡμεῖς δὲ ἐν ὀνόματι κυρίου Θεοῦ ἡμῶν μεγαλυνθησόμεθα. αὐτοὶ συνεποδίσθησαν, καὶ ἔπεσον· ἡμεῖς δὲ ἀνέστημεν, καὶ ἀνωρθώθημεν. παραφρονήσειε δ᾽ ἂν καὶ ἑτέρως, ὁ ταῖς τῶν ἁγίων ἀνεξικακίαις ἀνοσίως ἐπιπηδῶν, καὶ ἀδόκητον ὑπομένει τὴν ἔκστασιν, ἤτοι τὸ θαῦμα, τεθεαμένος ὅτι νικῶσιν ἐν συμφοραῖς, καὶ φαίνονται πεσόντες, καὶ ὅτε ἡττῆσθαι δοκοῖεν, τότε δὴ μάλιστα κρατοῦσι μειζόνως· εἴπερ ἐστὶν ἀληθὲς, ὡς ἔνι δὴ μάλιστα περὶ τὸ παθεῖν αὐτοὺς ὁρῶνται εὐκλεεῖς, καὶ τοῖς μεγέθεσι τῶν πόνων συμπαραμαρτυροῦσαν ἔχουσι τὴν ἄνωθεν χάριν. εἶτα πῶς οὐκ ἂν καταπλήξαιεν τοὺς μεμαχημένους οἱ μακάριοι μάρτυρες, καὶ αὐτὸν νικῶντες τὸν Σατανᾶν, καὶ πονηροῖς μὲν, καὶ ἀκαθάρτοις ἐπιτιμῶντες πνεύμασι· πολὺ δὲ τὸ θαῦμα τῆς ἐνούσης εὐκλείας αὐτοῖς ἐνιέντες ἔσθ᾽ ὅτε καὶ αὐτοῖς τοῖς ἀνῃρηκόσιν; οὐκοῦν ἱππότην τε ἅμα, καὶ ἵππον πατάξειν ἐπαγγέλλεται· ἵνα νοῶμεν τὰς τῶν πολεμίων φάλαγγας, ταῖς τῶν ἁγίων ἐπιεικείαις ἀντιτεταγμένας. ἐπὶ δὲ τὸν οἶκον Ἰούδα ἀνοίξειν ἔφη τοὺς ὀφθαλμούς. καὶ Ἰούδαν μὲν ἐν τούτοις τὸν ἐκ ῥίζης Ἰεσσαὶ, καὶ τῆς Ἰούδα φυλῆς πεφηνότα Χριστὸν ὀνομάζει. οἶκον δὲ αὐτοῦ τὴν ἐκκλησίαν, ἤτοι τῶν ἐν πίστει δεδικαιωμένων τὴν ἁγίαν πληθύν. τὴν δέ γε τῶν ὀφθαλμῶν διάνοιξιν ἐκεῖνο οἶμαι δηλοῦν, ὅτι πολὺ λίαν ἀμφιλαφεῖ, καὶ οἱονεὶ ὅλῳ βλέμματι κατασκέψεται, σημεῖον δ᾽ ἂν γένοιτο τοῦτο σαφὲς τῆς ἐπ᾽ αὐτῆς εὐμενείας, καὶ μέντοι φειδοῦς, καὶ ἀγάπης. γέγραπται γὰρ ὅτι ὀφθαλμοὶ κυρίου ἐπὶ δικαίους. καὶ οὓς ἂν ἐπιβλέψῃ, τούτους δὴ πάντως τρισμακαρίους ἀποδείκνυσιν, εἴπερ ἐστὶν εἰπεῖν οὐ διεψευσμένως, ὡς κολάζει μὲν ταῖς ἀποστροφαῖς τὸν ὑβριστήν τε, καὶ ἀλιτήριον, καταφαιδρύνει γε μὴν ταῖς ἐπισκέψεσι τὸν εὐσεβῆ, καὶ φιλάρετον. καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, καὶ τὴν ἐκ τῆς ἀποστροφῆς ζημίαν, καὶ τὸ ἐκ τῆς ἐπιστρέψεως κέρδος ἐμφανίζ

καθισας, ποτὲ μὲν ἔφασκε, μὴ ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ, καὶ μὴ ἐκκλίνῃς ἐν ὀργῇ ἀπὸ τοῦ δούλου σου. ποτὲ δὲ δὴ αὖ, ἐπίβλεψον ἐπ' ἐμὲ, καὶ ἐλέησόν με. ἕψεται γὰρ ταῖς ἀποστροφαῖς ὁ θυμὸς, καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ συμβαίνοντα· τῷ γε μὴν ἐπιβλέψαι τὸ χρῆναι λαβεῖν τὸν ἔλεον.

Καὶ ἐροῦσιν χιλίαρχοι Ἰούδα πάντες ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, εὑρήσομεν ἑαυτοῖς τοὺς κατοικοῦντας ἐν Ἱερουσαλὴμ, ἐν κυρίῳ παντοκράτορι Θεῷ αὐτῶν.

Χιλιάρχους μὲν Ἰούδα τοὺς ἁγίους ἀποστόλους κατωνομάσθαι φαμὲν, τοὺς δὴ ἐν τάξει τῇ τῶν στρατηγῶν κεχειροτονημένους παρὰ Χριστοῦ, καὶ καθηγῆσθαι λαχόντας τοῦ Ἰούδα, τουτέστι, τῶν κεκλημένων εἰς ἐξομολόγησίν τε καὶ αἶνον. αἶνος γὰρ ὁ Ἰούδας ἑρμηνεύεται. εἶεν δ' ἂν ὅτι πάντες οἱ ἐξ ἐθνῶν, οἷς καὶ τὸ χρῆναι δοξολογεῖν τὸν Ἐμμανουὴλ ὁ θεσπέσιος μελῳδὸς ἐπιτάττει λέγων ἐν πνεύματι. εὐλογεῖτε ἔθνη τὸν Θεὸν ἡμῶν, καὶ ἀκουτίσασθε τὴν φωνὴν τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ. Ἰούδας τοίνυν ἐν τούτοις οἱ διὰ πίστεως κεκλημένοι πρὸς αἴνεσίν τε, καὶ ἐξομολόγησιν· χιλίαρχοί γε μὴν οἱ ἐπ' αὐτοῖς τεταγμένοι, ταξίαρχοί τε, καὶ ἡγεμόνες, οἱ θεσπέσιοι μαθηταί. ἔστι γοῦν ἰδεῖν οἷά τινας στρατιώτας, τοὺς τοῦ σωτῆρος προσκυνητὰς διακεκραγότας τε, καὶ λέγοντας. στῆτε οὖν περιζωσάμενοι τὴν ὀσφὺν ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, καὶ ὑποδησάμενοι τοὺς πόδας ἐν ἑτοιμασίᾳ τοῦ εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης. ἐπὶ πᾶσιν ἀναλαβόντες τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως, ἐν ᾧ δυνήσεσθε πάντα τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ τὰ πεπυρωμένα σβέσαι. χιλίαρχοι δὴ οὖν, καὶ μάλα εἰκότως, οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ, οἳ καὶ ἐροῦσι, φησὶν, ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, εὑρήσομεν ἑαυτοῖς τοὺς κατοικοῦντας ἐν Ἱερουσαλήμ. ἐπεθύμουν μὲν γὰρ οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ τὴν ἁγίαν ὄντως Ἱερουσαλὴμ, τουτέστι, τὴν ἐκκλησίαν μεμεστωμένην ὁρᾶσθαι προσκυνητῶν, καὶ οἷά τινα πόλιν περιφανῆ πλήθει τῶν ἐνοικούντων αὐτὴν εὖ μάλα κατασεμνύνεσθαι. καὶ γοῦν διεκήρυττον τὴν πίστιν, εὐαγγελιζόμενοι τὸν Ἰησοῦν, σημείοις τε, καὶ τέρασιν ἐπισφραγίζοντες τοὺς ἑαυτῶν λόγους. πλὴν οὐκ ἔπειθον. μεμένηκε γὰρ σκληρός τε, καὶ ἀκαμπὴς, καὶ δὴ ἵππος ἀζύγιος. Τοιγάρτοι λοιπὸν ἐζήτουν ἑαυτοῖς τοὺς κατοικοῦντας τὴν ἁγίαν πόλιν ἐν κυρίῳ παντοκράτορι Θεῷ αὐτῶν, τουτέστι, ἐν Χριστῷ. καὶ δὴ καὶ ἐτράποντο πρὸς τὰ ἔθνη, τοῖς Ἰουδαίων δήμοις ἐπιφωνήσαντες.

manifestans, aliquando dicebat, [Ne auertas faciem tuam à me, & ne declines in ira à seruo tuo:] Aliquando rursum, [Respice in me, & miserere mei.] Auersionem namque ira, & quæ ab irato infliguntur pœnæ; respectum autem adeptio misericordiæ comitantur.

Et dicent tribuni Iuda omnes in cordibus suis, inueniemus nobis habitantes Hierusalem, in Domino omnipotente Deo eorum.

Chiliarchas, seu tribunos Iuda sanctos Apostolos appellatos asseueramus, delectos tanquam duces à Christo, & principatum in Iudam adeptos, hoc est, in eos qui ad confitendum, & laudandum vocati sunt: Iudas enim laus redditur: qui ex gentibus vtique fuerint, quibus & diuinus cantor mandat, vti Emmanuelem celebrent, dicens in spiritu, [Benedicite gentes Deum nostrum, & auditam facite vocem laudis eius.] Iudas igitur hoc loco sunt per fidem ad laudationem, & confessionem vocati; tribuni verò ipsis constituti, centuriones, & duces, diuini discipuli. Obseruare est ergo eos Saluatoris adoratoribus velut quibusdam militibus acclamantes, & dicentes: [State igitur succincti lumbos vestros in veritate, & induti loricam iustitiæ, & calceati pedes in præparationem euangelii pacis, in omnibus sumentes scutum fidei, in quo poteritis omnia tela nequissimi ignita extinguere.] Sunt ergo diuini discipuli tribuni, & conuenientissimè, [Qui & dicent, inquit, in cordibus suis, inueniemus nobis ipsis habitantes in Hierusalem.] Desiderabant enim sancti discipuli verè sanctam Hierusalem, id est, Ecclesiam, repletam cerni adoratoribus, & veluti vrbem quandam incolarum frequentia insignem meritissimò gloriari. Quocirca promulgabant fidem, euangelizantes Iesum, signisque & prodigiis dicta sua confirmantes. Veruntamen non persuadebant. Obdurabat enim populus inflexibilis, & velut equus indomitus frœna recusabat. Idcirco deinceps sanctæ ciuitatis habitatores in [Domino omnipotente Deo ipsorum,] hoc est, in Christo, sibi quærebant. Quin & ad gentes conuertebantur, Iudæorum populo occinentes.

Act. 13. [Vobis oportebat primum loqui verbum Dei. Quoniam autem repellitis illud, & indignos vos iudicatis vita æterna, ecce conuertimur ad gentes: sic enim nobis mandauit Deus.] Inde ciues Ecclesiæ conquisierunt, cuius & diuinus Dauid meminit, inquiens. Psal. 86. [Gloriosa dicta sunt de te, ciuitas Dei.] Iis quæsitis, propter numerũ multitudinémque innumerabilem ditati sunt. Esai. 54. Quin & aiunt sanctæ ciuitati. [Dilata locum tentorii tui, & tabernaculorum tuorum, fige, ne parcas, protende funiculos tuos, & clauos tuos, conforta adhuc in dextris, & in sinistra extende.] Illa verò multitudine incolarum suorum exultat, & quasi admirans suorum Ibid. filiorum frequentiam, ait. [Ego autem sine filiis, & vidua, istos verò quis genuit mihi, isti autem vbi mihi erant?]

In die illa ponam tribunos Iuda sicut torrem ignis in linguis, & sicut lampadem ignis in stipula, & deuorabunt à dextris, & à sinistris omnes populos per circuitum.

XCI. Tribunos Iuda, vt ante docui, sanctos Apostolos, aut etiam omnes simpliciter, sanctarum Ecclesiarum præpositos nominat. Adeo autem sermonem, siue sacram doctrinam ipsorum mentibus imperaturam affirma vt torris in ligna, aut fax in stipulam facillimè ignem concepit, incidisse videatur. Hier. 5. [Deuorabunt enim, inquit, omnes populos à dextris, & à sinistris in circuitu,] hoc est, quocunque ire voluerint, illic omnimodis valebunt, vocantes ad agnitionem, & tanquam igni diuino, & intellectuali frigidos calefacientes. Dixit quiddam eiusmodi totius naturæ Deus etiam beato Prophetæ Hieremiæ. Rom. 1. [Ecce dedi verba mea in os tuum ignem, & populum istum ligna, & deuorabit eos,] pro, vocabit ad agnitionem, & frigefactos in peccatum iterum spiritu calefaciet. Alget enim errantium cor, & mortuam habent mentem, [Creaturam potius quam creatorem Deum adorantes,] lapidibúsque, & lignis diuinum cultum tribuentes. Sed tales, vt dixi, feruentes spiritu efficiuntur, calentes ad iustitiam, & vt inquit diuinus Ioannes, Matth. 3. [Spiritu sancto, & igne spirituali bapti-

A ὑμῖν ἦν ἀναγκαῖον πρῶτον λαλῆσαι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. ἐπειδὴ δὲ ἀπωθεῖσθε αὐτὸν, καὶ οὐκ ἀξίους κρίνετε ἑαυτοὺς τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἰδοὺ στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη, οὕτω γὰρ ἡμῖν ἐντέταλται ὁ Θεός. ἐκεῖθεν ἐζήτησαν τοὺς τῆς ἐκκλησίας πολίτας, ἧς καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ διαμέμνηται, λέγων· δεδοξασμένα ἐλαλήθη περὶ σοῦ, ἡ πόλις τοῦ Θεοῦ. ζητήσαντες δὲ πεπλουτήκασι, συνεχόμενόν τε πληθὺν τὴν ἀριθμοῦ κρείττονα. καὶ δὴ καὶ B φασι τῇ ἁγίᾳ πόλει. πλάτυνον τὸν τόπον τῆς σκηνῆς σου, καὶ τῶν αὐλαιῶν σου. πῆξον, μὴ φείσῃ. μάκρυνον τὰ σχοινίσματά σου, καὶ τοὺς πασσάλους σου, κατίσχυσον ἔτι εἰς τὰ δεξιὰ, καὶ εἰς τὰ ἀριστερὰ ἐκπέτασον. ἡ δὲ τῷ πλήθει τῶν κατοικούντων αὐτὴν ἐπαγάλλεται, μόνον δὲ οὐχὶ καταθαυμάζουσα τῶν ἰδίων τέκνων τὴν ὁμήγυριν, φησὶν, ἐγὼ δὲ ἄτεκνος, καὶ χήρα, τούτους δὲ τίς ἐγέννησέ μοι, οὗτοι δέ μοι ποῦ ἦσαν;

Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ θήσομαι τοὺς χιλιάρ-C χους Ἰούδα ὡς δαλὸν πυρὸς ἐν ξύλοις, καὶ ὡς λαμπάδα πυρὸς ἐν καλάμῃ, καὶ καταφάγονται ἐκ δεξιῶν, καὶ ἐξ εὐωνύμων πάντας τοὺς λαοὺς κυκλόθεν.

Χιλιάρχους μὲν Ἰούδα, καθάπερ ἤδη προέφην, τοὺς ἁγίους ἀποστόλους, ἢ καὶ ἅπαντας ἁπλῶς τοὺς τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν ἡγουμένους ἀποκαλεῖ. κατευμεγεθήσειν τε οὕτω τῆς τῶν ἐθνῶν καρδίας τὸν παρ' αὐτῶν ἔφη λόγον, ἤγουν τὴν μυσταγωγίαν, ὡς δοκεῖν δαλὸν μὲν ξύλοις ἐμπεπτωκέναι, D λαμπάδα γέμειν εἰς καλάμην τὴν εὐκατάπρηστον. καταφάγονται γάρ, φησί, πάντας τοὺς λαοὺς ἐκ δεξιῶν, καὶ ἐξ εὐωνύμων κυκλόθεν, τουτέστιν, ὅποι περ ἰέναι βούλωνται, πάντη τε καὶ πάντως ἐκδυνήσονται, καλοῦντες εἰς ἐπίγνωσιν, καὶ οἱονεὶ πυρὶ τῷ θείῳ, καὶ νοητῷ, καταθάλποντες τοὺς ἀπεψυγμένους. ἔφη δὲ τοιοῦτον ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, καὶ πρὸς τὸν μακάριον προφήτην Ἱερεμίαν. ἰδοὺ δέδωκα τοὺς λόγους μου εἰς τὸ στόμα σου πῦρ. καὶ τὸν E λαὸν τοῦτον ξύλα, καὶ καταφάγεται αὐτούς, ἀντὶ τοῦ, καλέσει πρὸς ἐπίγνωσιν, καὶ ἀπεψυγμένους εἰς ἁμαρτίαν, θερμοὺς δὴ πάλιν ἀποτελέσει τῷ πνεύματι. ἀπέψυκται μὲν γὰρ ἡ τῶν πλανωμένων καρδία, καὶ νεκρὸν ἔχουσι τὸν νοῦν, προσκυνοῦντες τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα Θεὸν, λίθοις τε καὶ ξύλοις ἀνατιθέντες τὸ σέβας. ἀλλ' εἴ γε τοιοίδε ζέοντες, ὡς ἔφην, ἀποτελοῦνται τῷ πνεύματι, θερμοὶ πρὸς δικαιοσύνην, καὶ καθά φησιν ὁ θεσπέσιος Ἰωάννης, πνεύματι ἁγίῳ, καὶ πυρὶ τῷ νοητῷ βαπτι-

ζονται, καθάπερ ἵνα συρφετὸν δαπανᾷν εἰωθότι, τὴν ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς ἐνιζήσασαν ἁμαρτίαν, καὶ τοὺς τῆς φιλοσαρκίας ἐκτήκοντι ῥύπους. εἴρηται γοῦν καὶ διὰ φωνῆς Ἡσαΐου. ἔχεις ἄνθρακας πυρός, κάθισαι ἐπ' αὐτούς, οὗτοι ἔσονταί σοι βοηθοί. καὶ μὴν καὶ αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ φησί. καὶ ἀπεστάλη πρός με ἓν τῶν Σεραφίμ, καὶ ἐν τῇ χειρὶ εἶχεν ἄνθρακα πυρός, ὃν τῇ λαβίδι ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ἥψατο τοῦ στόματός μου, καὶ εἶπεν, ἰδοὺ τοῦτο ἥψατο τῶν χειλέων σου, καὶ ἀφελεῖ τὰς ἀνομίας σου, καὶ τὰς ἁμαρτίας σου πυρὶ καθαριεῖ. ἄνθρακά που κατὰ γε τὸ εἰκὸς τὸν θεῖόν τε, καὶ ἱερώτατον, καὶ ἁμαρτίας ἐκτήκοντα Χριστὸν εἶναι λέγων. οὐκοῦν γεγόνασι μὲν ὡς δαλὸς πυρὸς εἰς καλάμην οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, καὶ κατέφαγον μὲν τὰ ἔθνη κυκλόθεν· πλὴν οὐ δαπανῶντες εἰς ὄλεθρον· καταφλέγοντες δὲ μᾶλλον τῆς ἐν αὐτοῖς ψευδωνύμου γνώσεως τὰ μιαρά τε, καὶ βέβηλα δόγματα, καὶ τῆς ἀρχαίας ἀπάτης τὸν ῥύπον ἐκτήκοντες, ἀποψύχεσθαί τε οὐκ ἐῶντες ἔτι τῶν ἅπαξ πεπιστευκότων τὸν νοῦν πρὸς ἀνοήτους εἰκαιοβουλίας, ὡς ἐπεί γέ σφισιν αὐτοῖς ἀνασκιρτῶντας λέγειν πρὸς τὸν τῶν ὅλων Σωτῆρα Χριστόν, πεπυρωμένον τὸ λόγιόν σου σφόδρα, καὶ ὁ δοῦλός σου ἠγάπησεν αὐτό. ὅτι γάρ ἐστι θερμός, καὶ τομώτατος ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, σαφὲς ἂν γένοιτο, πρὸς Ἱερεμίαν λέγοντος αὐτοῦ. οἱ λόγοι μου ὡς πῦρ φλέγον, λέγει κύριος, καὶ ὡς πέλυξ κόπτων πέτραν. ἔχει γάρ, καὶ μάλα ἐπιτηδείως ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος εἴς γε τὸ δύνασθαι καὶ ἀπεψυγμένον ἐν ἁμαρτίαις ἀναζωπυρῆσαι· καὶ οἱονεί πως ἀπεσκληκότα, καὶ πεπιλημένον διαπλύξαι ῥᾳδίως. καὶ γάρ ἐστι ζῶν τε, καὶ ἐνεργής, καὶ τομώτατος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον, διϊκνούμενός τε μέχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ σώματος, ἁρμῶν τε, καὶ μυελῶν, καὶ κριτικὸς ἐνθυμήσεων, καὶ ἐννοιῶν καρδίας· εἴρηται δέ που καὶ διὰ φωνῆς Προφητῶν πρὸς τὸν ἀπηνῆ, καὶ ἀτίθασον Ἰουδαῖον, περιτμήθητε τῷ Θεῷ ὑμῶν, ἄνδρες Ἰούδα.

Καὶ κατοικήσει Ἱερουσαλὴμ ἔτι καθ' ἑαυτήν, καὶ σώσει κύριος τὰ σκηνώματα Ἰούδα, καθὼς ἀπ' ἀρχῆς, ὅπως μὴ μεγαλυνθῇ καύχημα οἴκου Δαβίδ, καὶ ἐπάρσεις τῶν κατοικούντων Ἱερουσαλὴμ ἐπὶ τὸν Ἰούδαν.

Οὐκ ἀεὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐν θορύβοις ἔσεσθαι φησίν, οὔτε μὴν ἀτελευτήτους ὑπομεῖναι τοὺς διωγμούς· ἀλλ' ἠρεμήσειν τε κατὰ καιρούς, καὶ κατοικήσειν καθ' ἑαυτήν, τουτέστι, καταμόνας, οὐκ ἐνοχλουμένης

zantur,] qui ceu quisquilias quasdam animabus nostris insidens peccatum consumere, & sordes carnalitatis exurere solet. Dictum est igitur & ab Esaia. [Habes carbones ignis, sede super eos, hi erunt tibi in adiutorium.] Quin idem de se ipso. [Et missus est ad me vnus de Seraphim, & in manu habebat carbonem ignis, quem forcipe tulit de altari, & tetigit os meum, & dixit, ecce tetigit hoc labia tua, & auferet iniquitates tuas, & peccata tua igni mundabit,] carbonem, vt verisimile est, diuinum, & sacratissimum, & peccata consumentem ignem Christum esse dicens. Quamobrem diuini discipuli vt torres ignis in stipula fuerunt, & gentes quidem in circuitu deuorarunt; veruntamen non penitus perdiderunt: sed potius falsæ in ipsis scientiæ detestanda, & impura dogmata incenderunt, veterisque fallaciæ sordes absumpserunt, & animos eorum qui semel crediderant, ad insipientiam, & temeritatem frigefieri amplius passi non sunt, vt in se ipsis exultantes, vniuersorum Saluatori Christo dicerent, [Ignitum eloquium tuum vehementer, & seruus tuus dilexit illud.] Esse enim feruidum, & ad secandum acutissimum Dei verbum, planum fit ex eo, quod Hieremiæ dicit: [Verba mea sicut ignis comburens, & sicut securis incidens petram.] Est enim perquam idoneus Dei sermo vt possit & quod frigefactum est in peccato redaccendere, & quæ velut induruerunt, & coarctata sunt non difficile explicare. Est namque [viuus & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, perueniens vsque ad diuisionem animæ & spiritus, medullarum quoque, & compagum, & discretor cogitationum & intentionum cordis.] Dictum est item voce Prophetarum immitibus, & contumacibus Iudæis, [Circumcidimini Deo vestro, viri Iuda.]

Et habitabit Hierusalem adhuc in semetipsam, & saluabit Dominus tabernacula Iuda sicut à principio, vt nō magnificetur gloriatio Dauid, & elationes habitantiū Hierusalem super Judam.

Non semper Ecclesiam tumultibus exagitatum iri, nec sine fine persecutiones passuram vaticinatur: sed quieturam aliquando, & habitaturam in semetipsa, seu in loco suo, hoc est, se-

iunctam, & solam, turbante nemine, non tribulationem excitante, non terrorem immittente, non tentationum mœrores accumulante. [Saluabit enim Dominus tabernacula Iuda, sicut à principio.] Ecclesias suas, siue tabernacula sua ita proteget, vt æquè magnam gratiam in eas conferat, quam in Israelem contulit, quem ex Ægypto liberauit. Eduxit enim illum [è domo seruitutis, & è fornace ferrea, sicut scriptum est,] & è dominatu intolerabili vniuersorum Deus, [in manu forti, & in brachio excelso,] quando persecutores eius [demersit in mari rubro, ponto cooperuit eos, & descenderunt sicut plumbum in aqua vehementi, & transierunt liberati.] Columna autem ignis eos noctu præcedens viam signabat, & per diem nubes supra caput dux, impendebat. Deinde panem de cælo comederunt, & in solitudine morsus serpentum euaserunt. Vicerunt inimicos, transierunt Iordanem, circumcisi sunt, venerunt in terram promissionis. Hæc donabit Christus quærentibus tabernacula, hoc est, Ecclesiam: sic & ipsis salutem restituet, diabolica seruitute exemptis, & dæmoniaca dominatione liberatis, & per distractiones huius vitæ, & turbas inanes velut per mare traductis. Columnam quoque, & firmamentum illustre seipsum illis in alto proponet, illuminantem versantes in tenebris, & instar nubis roribus, quos animo cernimus, irrigantem. Factus item illis panis vitæ, serpentiúmque sub intelligentiam cadentium morsus imbecilles, & irritos faciens, traducens per Iordanem, & circumcisione spiritus puros reddens, & in regnum cælorum introducens. Hæc suis adoratoribus largietur: saluabitque eos talibus modis, [vt non magnificetur gloriatio domus Dauid,] hoc est, Iudæorum principes: nec elationes sint, seu elationis occasio contra Iudam, habitantibus Hierusalem, quam sensus percipit, & terrestrem. Efferebant quippe se, & superbia tumebant contra credentes in Christum, ipsúmque Emmanuelem, per Mosen veteribus munificè collata toties iactantes, & tributam patribus ipsorum indulgentiam obtendentes. Quare dicebant, nunc quidem. [Quod igitur signum tu facis, vt videamus, & credamus? quid operaris? Patres nostri comederunt manna in deserto, sicut scriptum est, panem de cælo

Deut. 5.
Exod. 15.
Exod. 13.
Exod. 16.
Num. 21.
Iosue 3.
Ioan. 6.
Ibid.
Exod. 16.
Psal. 77.
Ioan. 6.

A τινος, οὐ θλίψιν ἐπάγοντος, οὐκ ἐνιέντος δεῖμα, οὐ τὰς τῶν πειρασμῶν δυσθυμίας ἐπισωρεύοντος, σώσει γὰρ κύριος τὰ σκηνώματα Ἰούδα, καθὼς ἀπ' ἀρχῆς. ὑπερασπιεῖται οὕτω τῶν ἰδίων ἐκκλησιῶν, ἤτοι τῶν ἑαυτοῦ σκηνωμάτων, ὡς ἴσην αὐταῖς ἀπονέμειν φροντίδα τῇ πάλαι δεδωρημένῃ λελυτρωμένῳ ἐξ Αἰγύπτου τῷ Ἰσραήλ. ἐξήγαγε γὰρ τὸν Ἰσραὴλ ἐξ οἴκου δουλείας, καὶ ἐκ καμίνου σιδηρᾶς, καθὰ γέγραπται, καὶ ἐξ ἀφορήτου πλεονεξίας ὁ τῶν B ὅλων Θεός, ἐν χειρὶ κραταιᾷ, καὶ ἐν βραχίονι ὑψηλῷ, ὅτε τοὺς διώκοντας κατεπόντισεν ἐν ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ, πόντος ἐκάλυψεν αὐτούς, καὶ ἔδυσαν ὡσεὶ μόλιβδος ἐν ὕδατι σφοδρῷ, καὶ διεβιβάσθησαν μὲν οἱ λελυτρωμένοι. στῦλος δὲ αὐτῶν ἡγεῖτο πυρὸς τὴν νύκτα, καταδεικνύων τὴν ὁδόν, ἐπεκρέματο δὲ καὶ ἐν ἡμέρᾳ νεφέλη. εἶτα τὸν ἐξ οὐρανοῦ κατεδηδόκασιν ἄρτον, καὶ διέφυγον ἐν τῇ ἐρήμῳ τὰ τῶν ὄφεων δήγματα, κρείττους ἦσαν ἐχθρῶν, διεβιβάσθησαν τὸν Ἰορδάνην, περιετμή- C θησαν μαχαίραις πετρίναις, ἦλθον εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. ταῦτα χαριεῖται Χριστὸς τοῖς ζητοῦσι τὰ σκηνώματα αὐτοῦ, τουτέστι, τὴν ἐκκλησίαν. οὕτω καὶ αὐτοὺς ἀνασώσει, δουλείας μὲν ἀπαλλάξας τῆς ὑπὸ τοῦ διαβόλου φημί, καὶ δαιμονιώδους πλεονεξίας ἐξελών, διαβιβάσας δὲ ὥσπερ διὰ θαλάσσης τῶν ἐν τῷδε τῷ βίῳ περισπασμῶν, καὶ τύρβας εἰκαίας, στῦλον δὲ, καὶ ἑδραίωμα λαμπρὸν ἑαυτὸν αὐτοῖς ἀναθείς, φωτίζοντα τοὺς ἐν σκότει, καὶ οἷα νεφέλην τοῖς νοητοῖς καταρδοῦντα δρόσοις. γεγονὼς D δὲ αὐτοῖς καὶ ἄρτος ζωῆς, ἄπρακτά τε, καὶ ἀδρανῆ τὰ τῶν νοητῶν ὄφεων ἀποδείξας δήγματα, καὶ διαβιβάσας τὸν Ἰορδάνην, καὶ τῇ διὰ πνεύματος περιτομῇ καθαροὺς ἀποφαίνων, εἰσκομίζων δὲ καὶ εἰς βασιλείαν οὐρανῶν. ταῦτα χαριεῖται τοῖς ἰδίοις προσκυνηταῖς, διασώσει τε αὐτοὺς κατὰ τοιούσδε τινὰς τρόπους, ὅπως μὴ μεγαλύνηται καύχημα οἴκου Δαβίδ, τουτέστιν, οἱ τῶν Ἰουδαίων ἡγούμενοι· μήτε μὴν ἐπάρσεις εἶεν, ἤγουν ἐπάρσεως ἀφορμαὶ τοῖς κατοικοῦσιν Ἱερουσαλὴμ τὴν αἰσθητήν, καὶ ἐπί- E γειον κατὰ τοῦ Ἰούδα. ἐφρόνουν μὲν γὰρ μεγάλα, καὶ κατωφρύοντο λίαν τῶν πεπιστευκότων εἰς Χριστόν, καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ Ἐμμανουήλ, ἄνω τε καὶ κάτω τὰ διὰ Μωσέως τοῖς ἀρχαίοις δεδωρημένα προτείνοντες, καὶ τὴν τοῖς πατράσιν αὐτῶν ἐκνεμηθεῖσαν φειδὼ προϊσχόμενοι. καὶ γοῦν ἔφασκον, ποτὲ μὲν τί οὖν ποιεῖς σὺ σημεῖον, ἵνα ἴδωμεν, καὶ πιστεύσωμεν; τί σὺ ἐργάζῃ; οἱ πατέρες ἡμῶν ἔφαγον τὸ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ, καθώς ἐστι γεγραμμένον, ἄρτον ἐκ τοῦ οὐ-

ἄρτον ἔδωκεν αὐτοῖς φαγεῖν. νυνὶ δὲ δὴ, ἡμεῖς οἴδαμεν ὅτι Μωσῇ λελάληκεν ὁ Θεός, τοῦτον δὲ οὐκ οἴδαμεν πόθεν ἐστί. τερατουργήσει δὲ οὕτω φησὶν ἡμῖν ὁ τῶν ὅλων Θεός, εἰ καὶ μὴ ἐμφανῶς, καθάπερ ἀμέλει καὶ τότε, ἀλλ' οὕτω νοητῶς, ὥστε τὸ ἡμᾶς ἀνασώσειν τοὺς ἐν τοῖς ἰδίοις σκηνώμασιν, ἵνα μὴ μέγα φρονῶσι καθ' ἡμῶν Ἰουδαῖοι, ἤγουν οἱ παρ' αὐτοῖς ἡγούμενοι. τοῦτο γὰρ οἶμαι δηλοῦν τὸ καύχημα τοῦ οἴκου Δαβίδ.

Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ὑπερασπιεῖ κύριος ὑπὲρ τῶν κατοικούντων Ἱερουσαλήμ. Καὶ ἔσται ὁ ἀσθενῶν ἐν αὐτοῖς ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ὡς οἶκος Δαβίδ, ὁ δὲ οἶκος Δαβὶδ ὡς οἶκος Θεοῦ, ὡς ἄγγελος κυρίου ἐνώπιον αὐτῶν.

Ὅπλῳ μὲν ἡμᾶς εὐδοκίας ἐστεφάνωσεν ὁ Θεὸς καὶ πατήρ. δέδωκε γὰρ ἡμῖν τὸν ἴδιον υἱὸν, ὑπερασπιστὴν, καὶ πρόμαχον. δι' οὗ καὶ σεσώσμεθα, παντὸς μὲν εὐκόλως διεκδιδύοντες πειρασμοῦ. πολέμου δὲ τοῦ παρ' ἐχθρῶν, καὶ τῆς τῶν διωκόντων σκαιότητος κατευμεγεθεῖν εἰωθότες. ἀλλ' ἔν γε τοῖς προκειμένοις δηλοῦται μὲν τι τοιοῦτον, πλὴν ἀσαφείᾳ πολλῇ κατεσκιασμένον τὸν λόγον ἴδοι τις ἄν. ἔφη μὲν γὰρ ὑπερασπιεῖν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τῶν κατοικούντων Ἱερουσαλήμ, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον τῶν παροικούντων αὐτήν. καὶ νοεῖται μὲν ὁμολογουμένως Ἱερουσαλὴμ ἐν τούτοις ἡ ἐκκλησία Χριστοῦ. παροικεῖ δὲ αὐτὴν ὁ μὴ λίαν ἀσφαλὴς, σεσαλευμένος δὲ ὥσπερ, καὶ εὐπάρριστος κομιδῇ, πρὸς τὸ μὴ ἔχειν ὀρθῶς, ἢ καὶ ἄλλως ῥάθυμος εἰς φιλομάθειαν. κατοικεῖ δὲ αὖ ὁ βεβηκὼς, καὶ ἐρηρεισμένος εἰς ἀγάπην τὴν ἐπὶ Χριστῷ, καὶ ταῖς ἐκ τῶν θείων μαθημάτων ὠφελείαις ἀεὶ προσκείμενος, ὥστε δύνασθαι λέγειν διὰ φωνῆς τοῦ Δαβίδ, ὡς γλυκέα τῷ λάρυγγί μου τὰ λόγιά σου; ὑπὲρ μέλι, καὶ κηρίον τῷ στόματί μου. ὑπερασπιεῖ τοίνυν φησὶ τῶν κατοικούντων, καὶ ἔσται ὁ ἀσθενῶν ἐν αὐτοῖς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ὡς οἶκος Δαβίδ. καὶ οἶκον μὲν τοῦ Δαβὶδ ἐν τούτοις, τοὺς παρὰ Ἰουδαίοις ἐντιμοτάτους ὀνομάσθαι φαμέν. ἀπὸ γὰρ τῆς Ἰούδα φυλῆς ἐξ Ἰεσσαὶ, καὶ Δαβὶδ ἐβασίλευον κατὰ καιροὺς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις. ἀσθενοῦντα δέ φησιν ἐκ τῶν κατοικούντων τὴν ἁγίαν πόλιν, τὴν νοητὴν Ἱερουσαλὴμ, ἥ τίς ἐστιν ἡ ἐκκλησία, τάχα που τὸν ἔτι κατηχούμενον, ὃς οὔπω βεβάπτισται, νοσεῖ δὲ ὥσπερ ἔτι τῷ τῆς ἁμαρτίας φορτίῳ καταχθόμενος, καὶ τῶν ἀρχαίων ἀρρωστημάτων, ἤγουν παθῶν οὐκ ἀπήλλακται. ἀλλὰ καὶ οὕτως ἔχων, ὅτι δὴ μόνον πεπίστευκε,

A dedit eis manducare:] nunc verò, [nos scimus quia Mosi locutus est Deus, hūc autem nescimus vnde sit.] Inquit igitur, faciet vobis mirabilia vniuersorū Deus, etsi non manifestè, quomodo videlicet olim: sed tamen quæ intellectus videat, & sic vos saluabit qui estis in eius tabernaculis, ne glorientur contra vos Iudæi, siue qui eorum gubernacula tenent. Idem namque opinor significare [gloriationem domus Dauid.]

B *Et erit in die illa proteget Dominus super incolentes Hierusalem. Et erit qui infirmatur in eis illa die vt domus Dauid, domus autem Dauid, vt domus Dei, vt angelus Domini in conspectu eorum.*

[Armis bonæ voluntatis suæ coronauit eos Deus & Pater.] Dedit enim nobis filium suum defensorem, & antesignanum, per quem & saluati sumus, ex omni tentatione facilè emergentes, & à bello quouis hostili, & à persequentium furore semper inuicti. C Et verbis quidem propositis tale quiddam indicatur, quæ tamen multa obscuritate inuoluta videas. Ait enim, vniuersorum Deum protecturum incolentes Hierusalem, at non potius accolentes eam. Et Hierusalem quidem hoc loco sine controuersia Ecclesia Christi intelligitur. Accolit autem illam non valde tutus, & securus, sed quasi agitatus fluctibus, & vehementer mobilis ad malum, aut alioqui iners ad discendum. D Incolit fixus, & firmatus in charitate erga Christū, & vtilitaribus ex doctrina diuina promanantibus semper deditus, vt dicere possit cum Dauide, [Quam dulcia faucibus meis eloquia tua? super mel & fauum ori meo.] Inquit ergo, [Proteget incolentes, & erit infirmatus inter ipsos in die illa sicut domus Dauid.] Domum Dauid hic apud Iudæos honoratissimos vocari asserimus. De tribu enim Iuda ex Iesse, & Dauide progeniti, aliquando Hierosolymis regnarunt. E Infirmatum autem ex incolentibus sanctam ciuitatem, intellectualem Hierusalem, quæ est Ecclesia, fortassis adhuc catechumenū dicit, qui sacro fonte nondum ablutus, & quodammodo adhuc peccati onere grauatus ægrotat, veteribúsque morbis, siue turbidis animi motionibus needum vacat. Sed quamuis in hoc statu versans, quoniam tamen credidit duntaxat, &

XCII. Psal. 5.

Psal. 118.

& ab vmbra legis recessit, & penitus ad vitę spiritualis institutũ excolendum, & vitæ in Christo decus declinauit, [Erit, inquit, vt domus Dauid,] hoc est, nulli apud Iudæos sapiẽti, & spectatissimo intelligentia cedet. Eiusmodi quiddam & sapientissimus Paulus, populos Iudæorũ alloquens insinuat. Sic enim ait: [Cum enim gentes quæ legem non habẽt, naturaliter ea quæ legis sunt faciũt, legem non habẽtes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptũ in cordibus suis.] Et iterum, [Circuncisio quidẽ prodest, si legẽ obserues: si autẽ præuaricator legis sis, circuncisio tua præputiũ facta est. Si igitur præputium iustitias legis custodiat, nonne præputiũ illius in circuncisionẽ reputabitur? & iudicabit, id quod ex natura est præputiũ, legẽ cõsummãs, eum qui per literam, & circuncisionem præuaricator legis est? Non enim qui in manifesto, Iudæus est, neque quę in manifesto, in carne, circuncisio est: sed qui in abscondito Iudæus est, & circuncisio cordis in spiritu, non litera, cuius laus nõ ex hominibus, sed ex Deo.] Qui igitur circuncisionem in carne vt obsoletam auersatus, spiritualem potius amabit, & Iudæum qui in occulto est circũferet, [Cuius laus est non ex hominibus, sed ex Deo,] quomodo nõ præstat, cum virtute legis doctos, & qui inter Iudæos præcipuæ sunt existimationis, superauerit, quãuis fortasse infirmitatis reliquias, vt nondum baptizatus, habeat? Parte enim cordis sui sana, hoc est, fide differet vtique ab eo, qui fidem repudiat. Quod si quispiam de domo Dauid, hoc est, de illustribus, & honoratissimis apud ipsos fidem susceperit, & mysteriũ Christi rectissimè intellexerit, hic erit venerãdus, [& domus Dei, & vt angelus Domini in cõspectu eorum.] Simile quiddã & Saluatorẽ dixisse notũ est, ait enim, [Omnis scriba doctus in regno cælorũ similis est homini patrifamilias qui profert de thesauro suo noua, & vetera.] Qui enim cognitionẽ legis in seipso vt thesaurum collectum habet, si euangelicã adiunxerit, diues quidã intelligẽtia erit, noua, & vetera theoremata, seu res cõsideratione dignas discẽdi studiosis tanquam ex apothecis, seu repositoriis proponens: qualis erat diuinus Paulus, modò ex lege petitis probationibus sermonẽ de Christo cõfirmare enitens: modò etiã doctrina arcana supra legẽ audiẽtes ad voluntatem in eius fide gloriãdi compellens.

Rom. 2.

Matth. 13.

A καὶ τῆς νομικῆς ἀπέστη σκιᾶς, καὶ διανένευκεν ὅλως ἐπὶ τὸ ἑλέσθαι πληροῦν τὴν ἐν πνεύματι πολιτείαν, καὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς τὰ αὐχήματα, ἔσται, φησὶν, ὡς ὁ οἶκος Δαβὶδ, τουτέστι, κατ' οὐδὲν ἐλάττων εἰς σύνεσιν τοῦ σοφοῦ τε, καὶ ἐνδοξοτάτου παρά γε τοῖς Ἰουδαίοις. ὑπαινίττεταί τι τοιοῦτον καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος, τοῖς Ἰουδαίων δήμοις προσλαλῶν. ἔφη γὰρ οὕτως. ὅταν γὰρ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῇ, οὗτοι νόμον μὴ ἔχοντες B ἑαυτοῖς εἰσι νόμος, οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν. καὶ πάλιν. περιτομὴ μὲν γὰρ ὠφελεῖ, ἐὰν νόμον πράσσῃς. ἐὰν δὲ παραβάτης νόμου ᾖς, ἡ περιτομή σου ἀκροβυστία γέγονεν. ἐὰν οὖν ἡ ἀκροβυστία τὰ δικαιώματα τοῦ νόμου φυλάσσῃ, οὐχ ἡ ἀκροβυστία αὐτοῦ εἰς περιτομὴν λογισθήσεται; καὶ κρινεῖ ἡ ἐκ φύσεως ἀκροβυστία τὸν νόμον τελοῦσα, τὸν διὰ γράμματος, καὶ περιτομῆς παραβάτην νόμου; οὐ γὰρ ὁ ἐν τῷ φανερῷ Ἰουδαῖος, οὐδὲ ἡ ἐν τῷ φανερῷ ἐν σαρκὶ περι- C τομή, ἀλλ' ὁ ἐν τῷ κρυπτῷ Ἰουδαῖος, καὶ περιτομὴ καρδίας ἐν πνεύματι, οὐ γράμματι, οὗ ὁ ἔπαινος οὐκ ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ, πῶς οὐκ ἀμείνων, κατ' ἀρετὴν ἠσκημένος τῶν νομομαθῶν, καὶ ἐνδοξοτάτων παρὰ Ἰουδαίοις, κἂν εἰ ἔχοι τυχὸν ἀσθενείας λείψανον, ὡς οὔπω βεβαπτισμένος, τῷ γὰρ ὑγιαίνοντι μέρει τῆς ἑαυτοῦ καρδίας, τουτέστι, τῇ πίστει, διοίσει πάντως τοῦ τὴν πίστιν οὐ προσιεμένου. εἰ δὲ δή τις ἐκ τοῦ οἴκου Δαβὶδ, τουτέστι, τῶν παρ' αὐτοῖς λαμπρῶν, καὶ ἐνδοξοτάτων παραδέξαιτό τις τὴν πίστιν, καὶ D εἰς σύνεσιν εὖ μάλα τὸ Χριστοῦ μυστήριον αὐτῷ γένοιτο, προσκυνητὸς οὗτος ἔσται, καὶ οἶκος Θεοῦ, καὶ ὡς ἄγγελος κυρίου ἐνώπιον αὐτῶν. τοιοῦτόν τι καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ διείρηκε λέγων, ἔφη γάρ, ὅτι πᾶς γραμματεὺς μαθητευθεὶς ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ὅμοιός ἐστιν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, ὅστις ἐκβάλλει ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ καινὰ καὶ παλαιά. ὁ γὰρ ἔχων ἤδη τεθησαυρισμένην ἐν ἑαυτῷ τὴν τοῦ νόμου γνῶσιν, εἰ προσλάβοι τὴν εὐαγγελικήν, πλούσιος ἔσται τις εἰς σύνεσιν, καινά τε, καὶ παλαιὰ θεωρή- E ματα, καθάπερ ἐξ ἀποθηκῶν τοῖς φιλομαθέσι παραδιδούς· ὁποῖός τις ἦν ὁ θεσπέσιος Παῦλος, ποτὲ μὲν νομικαῖς ἀποδείξεσι τὸν περὶ Χριστοῦ λόγον ἐμπεδοῦν ἐπιχειρῶν· ποτὲ δὲ καὶ ταῖς ὑπὲρ νόμον μυσταγωγίαις συνελαύνων ἤδη τινὰς τοὺς ἀκροωμένους εἴς γε τὸ ἑλέσθαι τῇ εἰς αὐτὸν πίστει κατασεμνύνεσθαι. ποτὲ μὲν γὰρ ἔφασκε, λέγετέ μοι οἱ ὑπὸ νόμον θέλοντες εἶναι, τὸν νόμον οὐκ ἀκούετε;

Gal. 4.

Aliquando siquidem dicebat, [Dicite mihi, qui sub lege esse vultis, legem non auditis?

γέγραπται γὰρ, ὅτι Ἀβραὰμ δύο υἱοὺς ἔσχεν, ἕνα ἐκ τῆς παιδίσκης, καὶ ἕνα ἐκ τῆς ἐλευθέρας δι' ἐπαγγελίας, ἅτινά ἐστιν ἀλληγορούμενα. αὗται γάρ εἰσι δύο διαθῆκαι, μία μὲν ἀπ' ὄρους Σινᾶ, εἰς δουλείαν γεννῶσα, ἥτις ἐστὶν Ἄγαρ, τὸ γὰρ Ἄγαρ, ὄρος ἐστὶν ἐν τῇ Ἀραβίᾳ, συστοιχεῖ δὲ τῇ νῦν Ἱερουσαλήμ, δουλεύει γὰρ μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς. ἡ δὲ ἄνω Ἱερουσαλήμ, ἐλευθέρα ἐστίν, ἥτις ἐστὶ μήτηρ ἡμῶν. ποτὲ δὲ καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ, ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, φέρων τε τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, δι' ἑαυτοῦ καθαρισμὸν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ποιησάμενος, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς. συνιεῖς οὖν * * * παλαιοῖς τε ἅμα καὶ νέοις παιδεύμασι τὰς τῶν παιδαγωγουμένων ὀνίνησι ψυχάς. ἔσται τοίνυν φησὶν ὁ οἶκος Δαβίδ, ὡς ἄγγελος κυρίου ἐνώπιον αὐτῶν.

Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ζητήσω τοῦ ἐξᾶραι πάντα τὰ ἔθνη, τὰ ἐπερχόμενα ἐπὶ Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐκχεῶ ἐπὶ τὸν οἶκον Δαβίδ, καὶ ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας Ἱερουσαλὴμ πνεῦμα χάριτος, καὶ οἰκτιρμοῦ, καὶ ἐπιβλέψονται πρός με, —

Σκοπός ἐστι μοί φησιν ἐξᾶραι μὲν τὰ ἔθνη τὰ μεμαχημένα τῇ ἁγίᾳ πόλει, τουτέστι, τῇ ἐκκλησίᾳ· χάριτί γε μὴν, καὶ οἰκτιρμοῖς περιβαλεῖν τὸν οἶκον Ἰούδα, καὶ τοὺς κατοικοῦντας Ἱερουσαλήμ, τουτέστι, τοὺς τῆς Ἐκκλησίας πολίτας, καὶ ἐν τοῖς αἰνεῖν ὀφείλουσι καταταγμένους· εἶεν δ' ἂν οὗτοι πάλιν οἱ προσκυνοῦντες Χριστῷ, καὶ τοῖς εὐαγγελικοῖς θεσπίσμασιν ἕπεσθαι ᾑρημένοι τὴν εὐκλεᾶ τε, καὶ ἀνεπίπληκτον κατορθοῦντες ζωήν. ὅτι γὰρ ἔμελλον ἀρρωστήσειν τὸ ἀνάλκι πάντῃ τε καὶ πάντως οἱ τῆς ἀληθείας ἐχθροὶ, σαφηνιεῖ λέγων καὶ αὐτὸς ὁ Σωτήρ. σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. ἰδοὺ ὧδε πύλας τοὺς διώκειν αὐτὴν ἐθέλοντας, φησὶν, οἷα ὀλέθρους ὄντας, καὶ φθορεῖς, καὶ εἰς πέταυρον ᾅδου κατακομίζειν εἰωθότας τοὺς προσκειμένους αὐτοῖς. ἀτονήσουσι δὲ οὖν, μᾶλλον δὲ καὶ ἐξαρθήσονται οἱ πεπολεμηκότες αὐτῇ, καὶ οἰχήσονται πρὸς ἀπώλειαν. πολλαὶ μὲν γὰρ ὁμολογουμένως τῶν δικαίων αἱ θλίψεις· ἀλλ' ἐκ πασῶν αὐτῶν ῥύσεται αὐτοὺς ὁ κύριος. καὶ ἔστιν ἀληθὲς, ὅτι πάντες οἱ θέλοντες ζῆν εὐσεβῶς ἐν Χριστῷ, διωχθήσονται. πλὴν ἀνόνητα καὶ ἀδρανῆ τῶν ἐπιβουλευόντων τὰ σκέμματα. καὶ αὐτὰ δὲ τὰ ἐγχειρήματα τίθησιν ὁ Χριστὸς, ὃς δέδωκεν ἡμῖν ἐξουσίαν πατεῖν

Scriptum est enim, quoniam Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum de libera per repromissionem, quæ sunt per allegoriam dicta. Hæc enim sunt duo testamenta, vnum quidem à monte Sina, in seruitutem generans, quæ est Agar, Agar enim mons est in Arabia, qui coniunctus est ei quæ nunc est Hierusalem, & seruit cum filiis suis. Quæ autem sursum est Hierusalem, libera est, quæ est mater nostra.] Aliquado autem & de filio, [Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius, portansque omnia verbo virtutis suæ, per se ipsum purgationem peccatorum nostrorũ faciens, sedit in dextera throni maiestatis in excelsis.] Intelligis ergo * * * veteribus simul, & nouis doctrinis institutorum animis commodet. [Erit igitur, inquit, domus Dauid, vt angelus Domini in conspectu eorum.]

Et erit in die illa, quæram auferre omnes gentes, quæ veniunt contra Hierusalem, & effundam super domum Dauid, & super habitantes Hierusalem spiritum gratiæ, & misericordiæ, & aspicient ad me, --

[XCIII.] Consilium meum est, inquit, auferre, delere gentes, quæ ciuitatem sanctam, puta Ecclesiam, oppugnauerunt: gratia autem, & miserationibus comprehendere domum Iuda, & habitantes Hierusalem, hoc est, Ecclesiæ ciues, & eos, qui ad laudandum constituti sunt: qui rursum accipi possunt adorantes Christum, & certi parere oraculis Euangelicis, laudabilem, nullique culpæ affinem vitam excolentes. Imbecilles enim fore omnino veritatis inimicos, demonstrat ipse Saluator cùm dicit, [Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam.] [Matt. 16.] Ecce hîc conantes eam persequi portas vocat, veluti pestes, & exitia, & ipsis adhærentes ad pedicas inferorum deducere solitos. Torpebunt igitur, imo tollentur qui bellum ei mouerint, & in perniciem ibunt. [Multæ enim, (quod nemo nescit,) sunt tribulationes iustorum: sed de his omnibus liberabit eos Dominus:] [Psal. 33.] & verum est, [Omnes qui piè volent viuere in Christo, persecutiones passuros.] [2. Tim. 3.] Cæterùm inutiles, & inualidas insidiantium cogitationes, & ausus ipsos Christus facit, qui dedit [nobis potestatem calcandi [Luc. 10.]

supra serpentes, & scorpiones, & supra omnem virtutem inimici,] & confirmat nos cum ait, [In mundo pressuram habebitis, sed confidite, quia ego vici mundum.] Tollentur itaque è medio qui aliquando in Ecclesiam insurgunt: super ipsos autem, hoc est, super credentes, vbertim [spiritus gratiæ, & miserationis] effunditur. Ornat enim nos bonis cælestibus Deus & pater, & spiritualibus donis cumulat, vt mentis oculum ad ipsum tollentes, omnem in eo fiduciam collocemus. Id enim est, opinor, quod dicit; [aspicient ad me.] Quo quidem modo affecti, lætamur in sinu, & laudantes Dominum dicimus, [Benedic anima mea Dominum, qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas, qui redimit de interitu vitam tuam, qui coronat te in misericordia & miserationibus, qui replet in bonis desiderium tuum.]

Ioan. 16.

Psal. 102.

--in quem insultauerunt, & plangent super se planctum quasi super dilectum, & dolebunt dolorem quasi super primogenitum.

XCIV. Hebræorum editio initium præsentis contextus facit ab illis verbis, [& aspicient ad me:] porrò cum LXX. traditione, & interpretatione non consentit. Nam pro [insultarunt habet illa, videbunt in quem transfixerunt.] Transfixerunt quippe milites Pilati latus eius, sicut legimus. Quocirca hæc verba de persona Christi aptè explicabimus. Atque etiã illa ad eum referenda ducimus, [Et plangent super se planctum, sicut super dilectum, & dolebunt dolorem sicut super primogenitum.] Etenim cum diuinum templum ligno affixissent, circumsteterunt crucifixores, sceleratè conuitiãtes. Alii quippe dicebant, [Qui destruis templum Dei, & in tribus diebus reædificas illud, salua temetipsum.] Rursum nonnulli, [Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere.] At vbi animam suam pro nobis posuit, & spiritibus apud inferos prædicauit, & reuixit, terræ motu concusso monumento, qui assidebant mirabundi dixerunt, [Verè filius Dei erat iste:] nec mediocri pœnitudine multi capiebantur. Postquam autem & Romani eos bello presserũt, regione deuastata, & vrbibus incensis, & domibus vacuefactis, iámque ipsa Hierosolyma obsessa, & fame oppidanos conficiente, vix quidam suos

Ioan. 19.

Matt. 27.

1. Pet. 3.

Matt. 27.

A ἐπάνω ὄφεων, καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. παραθαρρύνει τε λέγων, θλίψιν ἕξετε ἐν τῷ κόσμῳ, ἀλλὰ θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον. ἐκποδὼν ἐξαίρονται μὲν οἱ τῆς ἐκκλησίας κατεξανιστάμενοι κατὰ καιρούς, ἐπὶ δέ γε τοὺς αὐτῆς, τουτέστι, τοὺς πιστεύοντας, ἐκχεῖται πλουσίως, πνεῦμα χάριτος, καὶ οἰκτιρμοῦ. στεφανοῖ γὰρ ἡμᾶς τοῖς ἄνωθεν ἀγαθοῖς ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ, καὶ πνευματικῶν ἐμπίπλησι χαρισμάτων, ἵνα τὸν B τῆς διανοίας ὀφθαλμὸν πρὸς αὐτὸν ἀνατείναντες, ἐπ' αὐτῷ πᾶσαν ἔχωμεν ἐλπίδα. τοῦτο γάρ, οἶμαι, ἐστὶ τὸ, ἐπιβλέψονται πρός με. διακείμενοι δὲ οὕτω, γανύμεθα μὲν ἐφ' ἑαυτοῖς, φαμὲν δὲ ἐξομολογούμενοι Θεῷ. εὐλόγει ἡ ψυχή μου τὸν κύριον, τὸν εὐιλατεύοντα πάσαις ταῖς ἀνομίαις σου, τὸν ἰώμενον πάσας τὰς νόσους σου, τὸν λυτρούμενον ἐκ φθορᾶς τὴν ζωήν σου, τὸν στεφανοῦντά σε ἐν ἐλέει, καὶ οἰκτιρμοῖς, τὸν ἐμπιπλῶντα ἐν ἀγαθοῖς τὴν ἐπιθυμίαν σου.

C —εἰς ὃν κατωρχήσαντο, καὶ κόψονται ἐφ' ἑαυτοὺς κοπετὸν ὡς ἐπ' ἀγαπητῷ, καὶ ὀδυνηθήσονται ὀδύνην ὡς ἐπὶ πρωτοτόκῳ.

Η Ἑβραίων ἔκδοσις ἀρχὴν ποιεῖται τῆς παρούσης κεφαλαίου τὸ, καὶ ἐπιβλέψονται πρός με. πλὴν οὐ συμβαίνει τῇ τῶν ἑβδομήκοντα παραδόσει τε, καὶ ἑρμηνείᾳ. Ἑβραῖοι μὲν γὰρ ὄψονταί φασι, ἀντὶ τοῦ, κατωρχήσαντο, εἰς ὃν ἐξεκέντησαν. διένυξαν γὰρ οἱ Πιλάτου στρατιῶται τὴν πλευρὰν αὐτοῦ, καθὰ γέγραπται. D ἐκποδὼν παραθήσομεν εἰκότως τῷ προσώπῳ Χριστοῦ τὴν ἐπὶ τοῖσδε λόγον. πλὴν ἐκεῖνό φαμεν βούλεσθαι δηλοῦν, καὶ κόψονται ἐφ' ἑαυτοὺς κοπετὸν, ὡσεὶ ἐπ' ἀγαπητῷ. καὶ ὀδυνηθήσονται ὀδύνην, ὡς ἐπὶ πρωτοτόκῳ. προσηλώσαντες μὲν γὰρ τῷ ξύλῳ τὸν θεῖον ναὸν, περιεστήκασιν οἱ σταυρώσαντες, ἀνοσίως ἐπιτωθάζοντες. οἱ μὲν γὰρ ἔφασκον, ὁ καταλύων τὸν ναὸν, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις οἰκοδομῶν, σῶσον σεαυτόν. ἕτεροι δὲ αὖ, ἄλλους ἔσωσεν, ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι. ἐπειδὴ δὲ θεὶς ὑπὲρ ἡμῶν τὴν E ἰδίαν ψυχὴν, ἐκήρυξε καὶ τοῖς ἐν ᾅδου πνεύμασιν, ἀνεβίω τε αὖ, σεισμοῦ λυομένου, παρὰ τὸ μνημεῖον οἱ προσεδρεύοντες ἐθαύμαζον, λέγοντες, ἀληθῶς υἱὸς Θεοῦ ἦν οὗτος· πολλὴ δὲ παρὰ πολλοῖς ἡ μεταμέλεια ἦν. ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ Ῥωμαίων αὐτοῖς ἐπέσκηψε πόλεμος, καταδηουμένης αὐτοῖς τῆς χώρας, καὶ πόλεων ἐμπιπραμένων, καὶ οἴκων ἐρημουμένων, πολιορκουμένης τε ἤδη καὶ αὐτῆς τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ λιμοῦ κατατήκοντος ἔνδοθεν, ἐκ τούτου τινὲς εἰς συναίσθησιν μόλις τῆς

ἐπὶ Χριστοῦ τολμημάτων, ᾔδεσάν τε λοιπὸν, τῆς κακοδαιμονίας τὰς αἰτίας, καὶ ὅτι πρόφασις αὐτοῖς τοῦ παθεῖν τὰ ἐπ' αὐτοῦ γέγονε δυσσεβήματα. Οὐκοῦν ἐπείπερ κατωρχήσαντο, κόψονται ἐφ' ἑαυτοῖς κοπετὸν, ὡσεὶ ἐπ' ἀγαπητῷ, καὶ ὀδυνηθήσονται ὀδύνην, ὡς ἐπὶ πρωτοτόκῳ. καὶ γὰρ ἀεί πως ἄσχετον μὲν καταχέουσι δάκρυον τοῖς γεγεννηκόσιν, ἐφ' υἱῷ πρωτοτόκῳ κειμένῳ, καὶ ἀγαπητῷ, κομμοὶ δὲ καὶ θρῆνοι καθείργειν εἰς τέλος οὐκ ἀνεχόμενοι, μακρὰ δὲ δὴ πάντως, καὶ οἷον διηνεκὴς ὀδύνη, δριμείαις τισὶ, καὶ ἀφορήτοις προσβολαῖς ψυχὰς κατατήκουσα. ὅτι δὲ ἔμελλον εἰς πεῖραν ἐλθεῖν Ἰουδαῖοι τῶν τοιῶνδε κακῶν, προμεμήνυκεν ὁ Χριστὸς, ταῖς κλαιούσαις ἐπ' αὐτῷ γυναιξὶν ἐπιτιμῶν τε, καὶ λέγων· θυγατέρες Ἱερουσαλὴμ μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμὲ, κλαίετε δὲ ἐφ' ὑμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ὑμῶν.

in Christum ausus nefarios agnouerunt, tandémque animaduerterunt, quamobrem dira paterentur, & propter impie in eum cōmissa sese illa perpeti. Itaque quoniam [insultauerunt, plangent super se planctum quasi super dilectum, & dolebūt dolorem, quasi super primogenitum.] Profusissimis namque lacrymis paréntes primogeniti, & dilecti mortem semper prosequuntur, nec plangendi, & lamentandi inuenire modum sustinent, éstque dolor longinquus planè, & quasi perennis, acriter, & intolerabiliter vellicando animos macerans. Iudæis autem calamitates istiusmodi experturos Christus prædixit, mulieres super ipso flentes ita castigans, [Filiæ Hierusalem, nolite flere super me, sed super vos ipsas, & filios vestros flete.]

Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ μεγαλυνθήσεται ὁ κοπετὸς ἐν Ἱερουσαλὴμ, ὡς κοπετὸς ῥοῶνος ἐν πεδίῳ ἐκκοπτομένου. Καὶ κόψεται ἡ γῆ κατὰ φυλὰς φυλάς. Φυλὴ καθ' ἑαυτὴν, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν καθ' ἑαυτάς, φυλὴ οἴκου Δαβὶδ καθ' ἑαυτὴν, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν καθ' ἑαυτάς. Φυλὴ οἴκου Ναθαν καθ' ἑαυτὴν, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν καθ' ἑαυτάς. Φυλὴ οἴκου Λευὶ καθ' ἑαυτὴν, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν καθ' ἑαυτάς. Φυλὴ Συμεὼν καθ' ἑαυτὴν, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν καθ' ἑαυτάς. Πᾶσαι αἱ φυλαὶ αἱ ὑπολελειμμέναι, φυλὴ καθ' ἑαυτὴν, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν καθ' ἑαυτάς.

In die illa magnus erit planctus in Hierusalem, sicut planctus mali punicæ in campo succisæ. Et planget terra per tribus tribus. Tribus seorsum, & mulieres eorum seorsum. Tribus domus David seorsum, & mulieres eorum seorsum. Tribus domus Nathan seorsum, & mulieres eorum seorsum. Tribus domus Leui seorsum, & mulieres eorum seorsum. Tribus Simeon seorsum, & mulieres eorum seorsum. Omnes tribus reliquæ, tribus seorsum, & mulieres eorum seorsum.

Καταδηωθείσης ἁπάσης τῆς Ἰουδαίας κατὰ καιροὺς ὑπὸ τῆς Ῥωμαίων στρατιᾶς, καὶ αὐτῆς δὲ πολιορκουμένης τῆς Ἱερουσαλὴμ, τοιοῦτον ἔσεσθαί φησι τὸν ἐν αὐτῇ κοπετὸν, ὁποῖον ἂν ποιήσαιτο γηπόνος ῥοῶνος ἐκκοπτομένου. εὐανθὲς μὲν γὰρ τὸ φυτὸν, καὶ συχνοὺς ἐκ ῥίζης ἀνίησι κλάδους ὀρθοὺς, καὶ εὐμηκεστάτους. εἰ δὲ δὴ καὶ αὐτοῖς ἐξωραΐζοιτο τοῖς καρποῖς, τότε δὴ μάλιστα καὶ ἐν πολλῷ κεῖται θαύματι. χρῆμα γὰρ ἀξιέραστον, ἡ ῥοιὰ, φοινικῷ διαπρέπουσα κάλλει τῶν ὀρπήκων ἀπηρτημένη, καὶ τοῖς ἔσω κόκκοις συμπεφοινιγμένον ἔχουσα τῶν ἐλύτρων τὸ εἶδος. πανδεινον δὲ, ὡς ἔφην, καὶ ἀνιαρὸν, ὁμοῦ τοῖς καρποῖς ἀποκείρεσθαι τὸ φυτόν. ἀλλ' ἰδοὺ τι τοιοῦτον ἰδεῖν τοῖς Ἰουδαίοις συμβαῖνον. ὅσον μὲν γὰρ ἧκει εἰς τὰς ἐκ νόμου τιμὰς, ῥοιαῖς ἐγκάρποις παρεικάζοιντο ἂν εἰκότως, οἱ προὔχοντες ἐν αὐτοῖς· οἱ μὲν γὰρ ἐκ τῆς Ἰούδα φυλῆς, τοὺς τῆς βασιλείας διέποντες θρόνους εἰς λῆξιν εὐκλείας τῆς ἀνωτάτω παρ' αὐτοῖς. οἱ δὲ ἐκ φυλῆς Λευὶ τοῖς τῆς ἱερω-

Ferro igníque deformata olim vniuersa Iudæa à Romano exercitu, ipsáque Hierosolyma obsidione cincta, talē ab incolis planctum editum iri ait, qualem ederet agricola excisa malo punica. Est enim hoc genus arboris bellissimum, atque à radice in crebros, teretes, ac patulos diffusum ramos exsurgit ipsis quoque fructibus decoratū, inprimis est admirabile. Gratissima enim res malum punicū, naturali pulchritudine eximiū, à ramo dependens, & cum granis intus rubētem habens corticē. Grauissimum autem, & molestissimum, vt dicebam, simul cum fructibus arborem amputari. Eiusmodi quiddam Iudæis contigisse videre licet. Nam quod ad honores propter legem perceptos attinet, non immeritò malis punicis comparentur, qui inter eos principem locum obtinuerūt: siquidem de tribu & familia Iuda oriundi, & regno præpositi in summa apud eos gloria fuerunt. Tribules autem Leui, sa-

xcv.

cerdotii ornamentis congruentissimè cohonestati, in claritate, & celebritate vixerunt. Quid ego de iudicibus, & legum peritis, & aliis honoribus illustratis dicam? At postquam in Christum debacchati sunt, hostibus traditi sunt, Vespasianóque, ac Tito eorum prouinciam depopulantibus, & Hierosolymam obsidentibus, & fame incolas omnes enecante, lamento, & planctu omnia redundarunt. Testatur & Iosephus. Nam in libris de bello Iudaico alicubi de Hierosolyma scribit in hæc verba. Vrbe tota plangores, & gemitus, & lamenta dolore expressa latè audiebantur. Et vt eam Libanum, & saltum vocauit, cum diceret. [Aperi Libane portas tuas, & ignis comedat cedros tuas. Vlulet pinus, quia cecidit cedrus, quoniam magnates vehementer facti sunt miseri. Vlulate quercus Basanitidis, quoniam succisus est saltus consitus:] sic nunc item malum punicam excisam appellat. Testis accedit & diuinus Matthæus, vbi populo Iudæorum ita prænuntiatur. [Iam securis ad radicem arborum posita est. Omnis igitur arbor non ferens fructum bonum, exscinditur, & in ignem mittitur, & ardet.] Inquit ergo, tam ingens existet in ea planctus, ex arescente videlicet eius fructu improuisò, & ipsa excisa. [Planget autem terra per tribus & tribus, & mulieres eorum seorsum.] Non putamus sanè beatum Prophetam illud velle, in qualibet tribu seorsum mares à fœminis staturos, & planctum daturos, hoc enim superuacaneum, & inconsideratum foret. Illud potius docet, vnamquamque tribum cum fœminis suis peculiarem lamentandi causam habituram. Idcirco, inquit, [tribus Dauid seorsum, & mulieres eorum seorsum.] Iam vero quantum possumus cuiuslibet afflictionem explanemus. Tribules enim è tribu Dauid, siue Iuda, è regno excisi, impotenter eiulant, vt tanto splendore spoliati. Leuitæ verò sacerdotii honore depulsi, vna cum mulieribus planctui se dabunt. De familia autem Nathan (hic erat Propheta, nec omnino verax) similiter plangent: non enim licebit illis amplius vaticinari iniqua, & loqui de corde suo, & sermones suos pro diuinis venditare imprudentibus, indéque turpe lucrum colligere. Habet porrò traditio, Iudæos iudices per tempora sua constitutos, de tribu Simeonis legisse,

Zach. 11.

Matth. 3.

A στολαῖς καὶ χρήμασιν εὖ μάλα κατεσκευασμένοι, λαμπροί τε ἦσαν, καὶ διεβόηντο. τί δ' ἂν λέγοιμι κριτάς τε, καὶ νομικούς, καὶ τοὺς ταῖς ἑτέραις τιμαῖς κατηγλαϊσμένους; ἐπειδὴ δὲ πεπαρῳνήκασιν εἰς Χριστόν, δέδονται τοῖς ἐχθροῖς, καὶ καταδῃούντων αὐτοῖς τὴν χώραν Οὐεσπασιανοῦ τε, καὶ Τίτου, πολιορκουμένης τε τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ πάντας τοὺς ἐν αὐτῇ λιμοῦ καταφθίνοντος, θρήνων τε, καὶ κοπετῶν τὰ πάντα πεπλήρωται. μαρτυρεῖ δὲ καὶ Ἰώσηππος. τὰ γὰρ

B τῆς ἁλώσεως βιβλία συντιθεὶς, ἔφη που περὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ αὐταῖς λέξεσιν ὧδε. Κομμοὶ δὲ ἦσαν ἀνὰ τὴν πόλιν πανταχῇ, οἰμωγὴ δὲ διαπρύσιος, καὶ θρῆνος ἐξακέλευστος. ὥσπερ δὲ Λίβανον, καὶ δρυμὸν αὐτὴν ὠνόμαζε, λέγων, διάνοιξον ὁ Λίβανος τὰς θύρας σου, καὶ καταφαγέτω πῦρ τὰς κέδρους σου, ὀλολυξάτω πίτυς, ὅτι πέπτωκε κέδρος, ὅτι μεγάλως μεγιστᾶνες ἐταλαιπώρησαν. ὀλολύξατε δρύες τῆς Βασανίτιδος, ὅτι κατεσπάσθη ὁ δρυμὸς ὁ σύμφυτος· οὕτω καὶ ῥοιὰν κατακοπτόμενον ὀνομάζει. πιστοῦται δὲ τὸν

C λόγον καὶ ὁ θεσπέσιος Ματθαῖος, τοῖς Ἰουδαίων δήμοις προαναπεφωνηκώς. ἤδη δὲ καὶ ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων κεῖται· πᾶν οὖν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν, ἐκκόπτεται, καὶ εἰς πῦρ βάλλεται, καὶ καίεται. ἔσται γοῦν οὕτω φησὶ μέγας ὁ ἐν αὐτῇ κοπετὸς, οἷος ἂν γένοιτο ῥοιῶνος, ἐκπεπτωκότος αὐτοῦ δηλονότι τοῦ καρποῦ, καὶ ἀδοκήτως ἐκκοπτομένου. κόψεται δὲ ἡ γῆ κατὰ φυλὰς φυλὰς, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν καθ' ἑαυτάς. καὶ οὔτε που φαμὲν ἐκεῖνο βούλεσθαι δηλονότι τὸν μακάριον Προφήτην, ὡς ἑστήκοι μὲν ἀνὰ μέρος

D τὸ ἄρρεν ἐν ἑκάστῃ φυλῇ, ἀνὰ μέρος δὲ αὖ τὸ θῆλυ, καὶ ποιήσονται τὸν κοπετόν· περιττὸν γὰρ, ὡς ἔοικε, τὸ χρῆμα, καὶ εἰκαιόβουλον. διδάσκει δὲ μᾶλλον ὡς ἑκάστη φυλὴ κατὰ τὴν ἐν αὐτῇ γυναικῶν ἰδίαν ἕξει τινὰ τοῦ θρήνου τὴν ἀφορμήν. ταύτητοί φησιν ὅτι φυλὴ οἴκου Δαβὶδ καθ' ἑαυτὴν, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν καθ' ἑαυτάς. καὶ δὴ φέρε λέγωμεν ὡς ἔνι, τὸν ἑκάστης πόνον. οἱ μὲν γὰρ ἐκ φυλῆς Δαβὶδ, ἤτοι τοῦ Ἰούδα, τῆς βασιλείας ἐκκοπέντες, κατοιμώξουσιν ἀφέτως, ὡς τῆς οὕτω περιφανοῦς εὐκλείας ἀπεστερημένοι. οἱ

E γε μὴν ἐκ τοῦ Λευὶ, τῆς ἐκ τῆς ἱερωσύνης ἐξωθούμενοι τιμῆς, ὁμοῦ γυναιξὶ ποιήσονται τὸν κομμόν. οἱ δὲ ἐκ φυλῆς τοῦ Νάθαν, Προφήτης δὲ ἦν οὗτος, καὶ οὐχὶ πάντως ἀληθής· κόψονται πάλιν. οὐ γὰρ ἔσται αὐτοῖς ἔτι προφητεύειν ἄδικα, καὶ λαλεῖν τὰ ἀπὸ καρδίας, καὶ τοῖς ἀσυνέτοις καταπωλεῖν ὡς παρὰ Θεοῦ τοὺς ἰδίους λόγους, καὶ τὰς ἐντεῦθεν συλλέγειν αἰσχροκερδείας. ἔχει δὲ ἡ παράδοσις, ὅτι τοὺς κριτὰς Ἰουδαῖοι τοὺς καθισταμένους κατὰ καιροὺς ἐκ τῆς Συμεὼν ἐδέχοντο φυλῆς.

ἅτε δὴ συνετωτάτους, καὶ νομομαθεῖς ἄνδρας ἐχούσης, καὶ πολὺ τῶν ἄλλων προφερεστέρους εἴς γε τὸ ζῆν ἑλέσθαι ἐννόμως. διὰ τοῦτό φησιν ὅτι φυλὴ Συμεὼν κόψεται καθ' ἑαυτήν. ἴδοις δ' ἂν καὶ τούτοις ὁ θρῆνος. οὐ γὰρ ἐκεῖνον ὀρθῶς, οὔτε μὴν τοῖς θείοις εἴκοντες νόμοις, τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν ἀποπεραίνειν ἐσπούδαζον, ἦσαν δὲ μᾶλλον φιλοκερδεῖς, καὶ εὐωνότατοι, καὶ ἥ φησιν ὁ Προφήτης, οἱ κριταὶ αὐτῆς ὡς λύκοι τῆς Ἀραβίας. συνοδύρεσθαι δὲ ταύταις ἀναγκαῖόν πως ἦν καὶ τὰς ἑτέρας φυλὰς, ἅτε δὴ τῶν ἡδίστων αὐταῖς ἐθῶν τε, καὶ τόπων ἐκπεμπομένας, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτοῦ θανάτου ἐπηρτημένου ταῖς σφῶν κεφαλαῖς, φθάνοντος δὲ ὥσπερ τὸ τῶν πολεμίων ξίφος καὶ αὐτοῦ τοῦ λιμοῦ.

A vtpote quę floreret viris prudentissimis, & legum scientissimis, & in vita ad leges accommodata cæteris multo præstantioribus. Lamẽtabuntur autem hi quoque. Hanc ob causam dicit, tribum Simeon lamentaturã seorsum. Non enim sincerè iudicii munus exercebãt, neque diuinis legibus obsequentes, quæ Deo placerent, præstare conabantur: sed lucris potius inhiabant, leuissimo precio fidem suam addicẽtes, & vt ait Prophe- B ta, [Iudices eorum sicut lupi Arabiæ.] Lamentari autem vnà etiam alias tribus oportebat, vt iucundissimis sibi ritibus, & locis eiectas, imo & ipsa morte earum capitibus imminente, ipsaque fame instar hostilis gladii eas absumente.

Abac. 1.

ΚΕΦΑΛ. ιγ.

Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἔσται πᾶς τόπος διανοιγόμενος ἐν τῷ οἴκῳ Δαβὶδ, καὶ τοῖς κατοικοῦσιν Ἱερουσαλὴμ, καὶ εἰς τὴν μετακίνησιν, καὶ εἰς τὸν ῥαντισμόν.

CAPVT XIII.

In die illa erit omnis locus apertus in domo Dauid, & habitantibus Hierusalem, & in transmutationem, & C *aspersionem.*

Ἐπιτρέχει τῷ λόγῳ τὰ μετὰ τοῦτο πάλιν ἐσόμενα τοῖς ἠγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Χριστοῦ. οἱ μὲν γὰρ ταῖς ἀπειθείαις ἐξυβρικότες, ἐν πολιορκίαις ἔσονται, φησὶ, καὶ ἐπί γε τοῖς σφῶν αὐτῶν κατοιμώξουσι κακοῖς. ἐν δέ γε τῇ νοητῇ καὶ ἁγίᾳ κατὰ τὸ ἀληθὲς Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐν τῷ οἴκῳ Δαβὶδ, τουτέστι, τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ πεφηνότος ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα Χριστοῦ, πᾶς τόπος ἔσται διανοιγόμενος, τουτέστι, πολλή τις εὐρυχωρία, καὶ οἷον ἀνειμένη δίαιτα, περιπόθητος, καὶ ἀπονωτάτη. ἰστέον δὲ ὅτι τὸ ῥητὸν Ἑβραῖοι πάλιν ἑτέρως ἐκδεδώκασιν. ἀντὶ γὰρ τοῦ, ἔσται πᾶς τόπος διανοιγόμενος, πᾶσαν ἔσεσθαι πηγὴν ἀναβρύουσαν ἔφησαν αὐτοί. καὶ εἰκός γε σφόδρα, καὶ τῆς ἑρμηνείας τῶν ἑβδομήκοντα τὸν σκοπὸν εἰς τοῦτο αὐτὸ συντείνεσθαι, κἂν εἰ ἑτέρως ἔχοι τῆς τῶν ῥημάτων προφορᾶς ὁ τρόπος, ἵνα τι τοιοῦτον ᾖ τὸ δηλούμενον. ἡ μὲν γὰρ ἀπειθὴς, καὶ ἀφηνιῶσα Ἱερουσαλὴμ, ἡ πονηρά τε, καὶ ἀποστάτις, ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς Προφήτας, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτὴν, τὰς τοῖς ἰδίοις τολμήμασιν ἀναλόγως ἐχούσας ἀποτίσει δίκας. ἐκκοπήσεται γὰρ ῥοᾶς δίκην. τοῖς γε μὴν οἰκοῦσι τὴν νοητὴν Ἱερουσαλὴμ, ἤτοι τὸν οἶκον Ἰούδα, τουτέστι, Χριστοῦ, ἔσται πᾶς τόπος διανοιγόμενος, ἤγουν ἐν παντὶ τόπῳ πηγὴ, τὸ τῆς καθάρσεως ὕδωρ ἀναβρύουσα, δῆλον δὲ ὅτι τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, ὡς εἶναι χρήσιμον τοῖς πεπιστευκόσι καὶ εἰς τὴν μετακίνησιν,

POST hoc aduentum Christi diligentibus euentura percurrit. Qui enim in sua incredulitate insolentius se gesserunt, obsidebuntur, inquit, & in miseriis suis eiulabunt. Ast in ea, quam mente spectamus, & vere sancta Hierosolyma, & in domo Dauid, hoc est, Ecclesia, vbi ex semine Dauid secundùm carnem Christus apparuerit, [Omnis locus patebit,] hoc D est, multa erit latitudo, & quasi remissum, & laxum, optatissimúmque, & omni molestia solutissimum viuendi genus. Scias porrò velim, in Hebræa editione sententiam hanc aliter extare. Nam pro, [Erit omnis locus apertus, ait, fore vt omnis fons scaturiat.] Et probabile est admodum, etiam LXX. interpretationem eodem tendere, quamuis verba secus habeant, vt quiddam eiusmodi significetur. Incre- E dula nempe, & recalcitrans, peruersa, & apostatrix Hierusalem, [quæ occidit Prophetas, & lapidat eos qui ad eã missi sunt,] condignas audacia sua pœnas persoluet. Exscindetur enim, ceu malus punica. Habitantibus autem Hierusalem quæ intelligentia conspicitur, siue domum Iuda, id est, Christi, erit omnis locus apertus, siue in omni loco fons, purgationis aqua manans, vtique sacri baptismatis, ad vtilitatem credentium, [& in transmutationem

XCVI. 1. Tim. 4.

Matt. 23.

& in aspersionem.] Quænam ista transmutatio? Iudæorum ex institutione legali ad vitam in Christo: ab vmbra ad veritatem: à typo, & litera ad cultum spiritualem. Quænam autẽ Græcorum erit transmutatio? ex incredulitate ad Christo credendum veniunt, & ex ignorantia maxima ad agnitionem puram veri Dei: à tenebris ad illuminationem, Transmutatio autem communis, cuilibet per fidem vocato conueniens, Iudæo & Græco, à sapiendo ea quæ carnis sunt, sanctè, ac purè viuendi, & in spiritu ambulandi consilium, vti B. Paulus hortatur: ex admiratione eorum quæ in mundo sunt ad diligenda quæ supra mundum sunt. Diuinum porrò, & sacrum baptisma suscipientes nos aspergi sanguine Christi ad expurgationem peccati, quis dubitet? Ergo via ad transmutationem, & aspersionem domum Iuda habitantibus salutare baptisma est, siue omnis locus apertus, siue omnis fons dilatatus, & purgationis, seu expiationis aqua scaturiens.

Rom. 8.

Et erit in die illa, dicit Dominus Sabaoth, disperdam nomina idolorum de terra, & non erit vltra eorum memoria. Et Pseudoprophetas, & spiritum immundum auferam de terra.

XCVII.

2. Cor. 5.

Omnia in statum meliorem migrarunt in Christo, & quæ in eo sunt noua creatura, marcoris antiqui abiecto dedecore. Ac verborum quidem istorum veritatem ex ipsis quoque rebus quispiam perspexerit. Ante tempora enim aduentus, quando nondum corpus vllum induerat vnigenitus, neque diuino lumine omnia collustrabantur, adhuc caligo, & tenebræ in cordibus gentium erant. Colebant enim simulacra, eóque stultitiæ descenderant, vt ligna, & lapides diuinis cæremoniis afficerent, & immundis dæmonibus Deo congruentes honores impenderent. Et hæc quidem errantium vesaniæ crimina fuerunt. Apud Israelem verò acceptum illum, & partem Domini, sicut scriptum est, & funiculum hæreditatis eius, tanta erat consuetudinum, atque morum fatuitas, vt legem quamuis ad auxilium sibi datam, nec ad institutionem vitæ in Christo probatæ insufficientem paruipenderent, potiúsque ad gentium errores sequendos stolide declinarent, finitimarúmque superstitiones amplecterentur.

Eccles. 24.
Deut. 32.

καὶ εἰς τὸν ῥαντισμόν. καὶ τίς ἡ μεταχίνησις; Ἰουδαίων μὲν ἐκ νομικῆς ἀγωγῆς εἰς πολιτείαν τὴν ἐπὶ Χριστοῦ· ἀπὸ σκιᾶς εἰς ἀλήθειαν. ἐκ τύπου, καὶ γράμματος εἰς λατρείαν πνευματικήν. Ἕλλησι δὲ μεταχίνησις τίς ἔσται; ἐξ ἀπιστίας ἥκουσιν ἐπὶ τὸ πιστεῦσαι Χριστῷ· ἐξ ἀμαθείας τῆς ἐσχάτης εἰς ἐπίγνωσιν ἀκραιφνῆ τὴν κατ' ἀλήθειαν ὄντος Θεοῦ· ἀπὸ σκότους εἰς φωτισμόν. μεταχίνησις δὲ κοινή, πάντι πρέπουσα τῷ κεκλημένῳ διὰ τῆς πίστεως, Ἰουδαίῳ τε, καὶ Ἕλληνι, ἀπὸ τοῦ φρονεῖν τὰ σαρκὸς, ἐπὶ τὸ ἑλέσθαι ζῆν ὁσίως, καὶ καθαρῶς, καὶ περιπατεῖν ἐν πνεύματι, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνήν· ἐκ τοῦ θαυμάζειν τὰ ἐν κόσμῳ εἰς τὸ ἀγαπῆσαι τὰ ὑπερκόσμια. ὅτι δὲ τὸ θεῖον καὶ ἱερὸν δεχόμενοι βάπτισμα ῥαντιζόμεθα τῷ αἵματι Χριστοῦ πρὸς ἀποκάθαρσιν ἁμαρτίας, πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις; οὐκοῦν ἡ ὁδὸς ἡ εἰς μεταχίνησιν καὶ εἰς ῥαντισμὸν τοῖς ἐν τῷ οἴκῳ Ἰούδα, τὸ σωτήριον βάπτισμα, ἤτοι πᾶς τόπος διανοιγόμενος, ἤγουν πᾶσα πηγὴ καταῤῥεομένη τε, καὶ ἀναβρύουσα τὸ τῆς καθάρσεως ὕδωρ.

Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει κύριος Σαβαώθ, ἐξολοθρεύσω τὰ ὀνόματα τῶν εἰδώλων ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ οὐκ ἔτι ἔσται αὐτῶν μνεία. Καὶ τοὺς ψευδοπροφήτας, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον ἐξαρῶ ἀπὸ τῆς γῆς.

Πάντα πρὸς τὸ ἄμεινον μεταχεχώρηκεν ἐν Χριστῷ, καὶ καινὴ κτίσις τὰ ἐν Χριστῷ, τῆς ἀρχαίας σαθρότητος ἀποβαλόντα τὸν μῶμον. ἀτρεκῆ δὲ ὄντα τὸν ἐπὶ τῷδε λόγον κατίδοι τις ἂν ἐξ αὐτῶν εἰ βούλοιτο τῶν πραγμάτων. πρὸ μὲν γὰρ τῶν τῆς ἐπιδημίας καιρῶν, οὔπω καθ' ἡμᾶς γεγονότος τοῦ μονογενοῦς, οὔτε μὴν τῷ θείῳ φωτὶ τὰ πάντα περιαστράπτοντος, ἀχλὺς ἦν ἔτι, καὶ σκότος ἐν ταῖς τῶν ἐθνῶν καρδίαις. ἐλάτρευον γὰρ εἰδώλοις, καὶ δυσβουλίας εἰς τοῦτο κατώλισθον, ὡς ξύλοις, καὶ λίθοις ἀναθεῖναι τὸ σέβας, καὶ τοῖς ἀκαθάρτοις δαίμοσι τὰς Θεῷ πρεπούσας ἀνατιθέναι τιμάς. καὶ ταυτὶ μὲν τῆς τῶν πλανωμένων ἀβελτηρίας τὰ ἐγκλήματα, παρά γε τῷ Ἰσραὴλ ὁ δεκτὸς καὶ ἀπόδεκτος, καὶ μερὶς κυρίου, κατὰ τὸ γεγραμμένον, σχοίνισμά τε κληρονομίας αὐτοῦ, τοσαύτη τις ἦν ἠθῶν τε, καὶ τρόπων ἐξιτηλία, ὡς ὀλίγου μὲν ἀξιοῦσθαι λόγου, καίτοι πρὸς ἐπικουρίαν αὐτοῖς δοθέντα τὸν νόμον, καὶ οὐκ ἀνικάνως ἔχοντα πρὸς παιδαγωγίαν τὴν ἐπί γε τῷ χρῆναι βιοῦν ὀρθῶς, ἀπονεῦσαι δὲ μᾶλλον πρὸς τὸ δεῖν ἀβούλως ταῖς τῶν ἐθνῶν ἀποκομίζεσθαι πλάναις, καὶ ταῖς τῶν ὁμόρων δεισιδαιμονίαις

στοιχεῖν. προσέκειντο μὲν γὰρ, καὶ λίαν ἐκτόπως, τοῖς τῶν ψευδωνύμων προφητῶν μαντεύμασιν. οἱ μὲν γὰρ τῶν εἰδώλων θεραπευταὶ, τοῖς βεβήλοις τεμένεσι προσεδρεύοντες, χρησμολόγοι τε ἦσαν, καὶ ψευδεπεῖς· οἱ δὲ καὶ τὸ, ζῇ κύριος, ἐπὶ γλώττης ἔχοντες, καὶ εὐσέβειαν ὑποπλαττόμενοι, καὶ οἷα προβάτου δορᾷ τὸν λύκον ἐπισκιάζοντες, τὸ τῆς προφητείας ὄνομά σφισιν αὐτοῖς περιθέντες οἱ τάλανες, καὶ τὴν ἐπὶ τούτῳ δόξαν ἀνοσίως ἁρπάζοντες, ἀπηρεύγοντο τὸ δοκοῦν, καὶ τοὺς τῆς αὐτῶν καρδίας λογισμοὺς, θείαν ἔφασκον εἶναι βουλήν. περὶ τῶν τὰ τοιάδε τολμᾶν εἰωθότων καὶ ὁ προφήτης ἔφασκεν Ἱερεμίας, πρὸς τὸν τῶν ὅλων κατεξουσιάζοντα Θεόν. ὁ ὢν κύριε, ἰδοὺ οἱ προφῆται αὐτῶν προφητεύουσι, καὶ λέγουσιν, οὐκ ὄψεσθε μάχαιραν, καὶ λιμὸς οὐκ ἔσται ἐν ὑμῖν, ὅτι ἀλήθειαν καὶ εἰρήνην δώσω ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ. καὶ πρός γε ταῦτα Θεός, ψευδῆ οἱ προφῆται προφητεύουσιν ἐν τῷ ὀνόματί μου. οὐκ ἀπέστειλα αὐτοὺς, καὶ οὐκ ἐνετειλάμην αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἐλάλησα πρὸς αὐτοὺς, καὶ ὁράσεις ψευδεῖς, καὶ μαντείας, καὶ οἰωνίσματα, καὶ προαιρέσεις καρδίας αὐτῶν, αὐτοὶ ἐλάλησαν πρὸς αὐτοὺς, καὶ αὐτοὶ προεφήτευον. ψευδεπεῖς γὰρ ἦσαν, ὡς ἔφην, καὶ λήμμασι τῶν αἰσχρῶν ἡττώμενοι, προσελάλουν τοῖς ἀκροωμένοις τὰ ἀπὸ καρδίας αὐτῶν, καθὰ γέγραπται, καὶ οὐκ ἀπὸ στόματος κυρίου. εἶτα δέον ἐπὶ τούτοις ἀγανακτεῖν Ἰουδαίους, ἐκ τῶν ἐναντίων ἐποιοῦντο σεπτοὺς, καὶ τιμαῖς ταῖς ἀνωτάτω στεφανοῦν ἐσπούδαζον. ἐπεὶ δὲ λοιπὸν ἐπέφανεν ἡμῖν ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος, ᾤχετο μὲν εἰς ἄπαν, καὶ ὠλόθρευτο παντελῶς, τὰ ψυχρὰ, καὶ μειρακιώδη τῆς εἰδωλολατρείας ἀθύρματα, συνεξῄρηται δὲ αὐτῇ καὶ τὸ ἔκτοπόν τι, καὶ δυσσεβὲς ἐπιτήδευμα τῶν ψευδοπροφητῶν, οἳ πονηροῦ, καὶ ἀκαθάρτου πνεύματος ἔμπλεῳ ἦσαν, καὶ τοῖς τῶν εἰδώλων θεραπευταῖς ἀδελφὴν, καὶ γείτονα νοσοῦντες τὴν πλάνησιν καταφωραθεῖεν ἂν, καὶ μάλα ὀρθῶς. εἷς γὰρ ἀμφοῖν τῆς δυσσεβείας ὁ ἐπιστάτης, τουτέστιν, ὁ Σατανᾶς. ἐξαρῶ τοίνυν, φησὶν, ἀπὸ τῆς γῆς τὰ ὀνόματα τῶν εἰδώλων, καὶ οὐκ ἔσται αὐτῶν μνεία ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, τουτέστι, κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν, καθ' ὃν ἂν τὸ θεῖον καὶ ἐπουράνιον λάμψῃ φῶς, καὶ ἐν ταῖς τῶν πλανωμένων καρδίαις ὁ νοητὸς ἑωσφόρος ἀνατείλῃ, κατὰ τὸ γεγραμμένον, διαυγάσῃ δὲ ἡ ἡμέρα τῆς πάλαι νυκτὸς ἀπεληλαμένης, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ δρωμένων ἵνα τῆς ἀρχαίας ἀκαθαρσίας ἐξῃρημένης, οἱ ἀθληταὶ, καὶ ἅγιοι προσκυνηταὶ φαίνοιντο λοιπὸν τῆς εὐαγοῦς πολιτείας ἠρτημένοι τὰ αὐχήματα, καὶ τὴν ἐν Χριστῷ μετιόντες ζωήν.

A Falsorum enim Prophetarum vaticiniis absurdissimè inhærebant; quorum alii idolorum ministri profanis templis assidentes & oracula, & mendacia loquebantur: alii, [viuit Dominus] in lingua habentes, & pietatem simulantes, & tanquam ouilla pelle lupum contegentes, Prophetarúmque appellationem sibi ipsis arrogantes, miseri, & gloriam eius nefariè rapientes, quod libebat eructabant, & sensa cordis sui B diuinum esse consilium autumabant. Super huiusmodi tam proiectè audacibus etiam Propheta Hieremias vniuersorum Dominum Deum ita compellat. [Quies, Domine, ecce Prophetæ prophetant, & dicunt, non videbitis gladium, & fames non erit in vobis, quia veritatem, & pacem dabo in terra, & in loco isto.] Et ad hæc Deus. [Falsa Prophetæ prophetant in nomine meo. Non misi eos, & non mãdaui eis, & non sum locutus ad eos, & visiones mendaces, & diuinationes, & auguria, & electiones C cordis sui ipsi locuti sunt ad eos, & ipsi locuti sunt eis, & ipsi prophetabãt.] Mendaciloqui enim erant, vt dixi, & turpibus victi quæsticulis, de corde suo audientibus loquebantur, vt scriptũ est, [& non de ore Domini.] Deinde cum Iudæos istuc iniquo animo ferre oporteret, illi contrà eos venerabantur, & supremis honoribus exornare studebant. Postquam autem aliquando vnigenitum Dei verbum nobis apparuit, inepta, & puerilia idololatriæ D ludicra prorsus euanuerunt, & extincta sunt, & sublatum cum ea nefarium quoque, & impium Pseudoprophetarum studium, qui maligno, & immundo spiritu pleni erant, & cum idolorum cultoribus germano, ac simili errore infecti verissimè coargui potuissent. Vnus quippe ambobus impietatis præses, nimirum Satanas. Ait igitur, [tollam de terra nomina idolorum, & non erit memoria illorum in E die illa,] hoc est, illo tempore, quo diuinum, & cæleste lumen splenduerit, & in errantium cordibus Lucifer, quem intelligentiæ oculo videmus, exortus fuerit, vt scriptum est, & diluxerit dies, antiqua nocte, & quæ in ea fiebant repulsis: vt veteri immunditia sublata, athletæ, & sancti adoratores de cætero conuersationis sanctæ ornamentis instructi, vitam in Christo suspicere videantur.

Hiere. 14.

Hiere. 23.

2. Petri 1.

Et erit, si prophetauerit homo vltra, & dicet ad eum pater, & mater eius, qui genuerunt eum, non viues, quoniam mendacium locutus es in nomine Domini, & compedient eum pater eius, & mater eius qui genuerunt eum, cum prophetaret ipse.

XCVIII. Tanta reuerentia illius sæculi mortales numen prosequentur, inquit, adeóque de perfecta probitate, & vita laudabili erunt solliciti, vt etiam parentes ipsi ad zelum, & iram aduersum liberos exacuantur, quod cum falsa dicant, se prophetare fingant, & de corde suo loquantur, quasi Deus ad ipsos verba fecisset. [Compedibus, inquit, implicabunt eum,] hoc est, vt amentem, & insanum vincient, morásque tollentes, morti eum destinabunt, si in hoc morbo fixè impudentérque manserit. Satis enim est illis ad quoduis supplicium in filium decernendum, quod falsa in nomine Domini locutus sit. Vide autem quam verè hoc dictum sit, & quam stabilem mereatur fidem prædictio. Quis enim nostrûm tolerauerit hodie sic prophetantem quempiam? aut quomodo non de mente ac sanitate deturbatum statim reputabit talem, & sic affectum, quomodo non auersabitur? Quis autem pater filium tæterrimorum maleficiorum compertum inobiurgatum relinquet? Potest igitur hoc, meo iudicio, euidentissima esse demonstratio pietatis in Deum, quando rerum nostrarum natura multum ad meliora processit, Deo illam ad voluntatem suam flectente, & in conditionem pristina meliorem transformante. Quare quæ olim erant in precio, & à multis suspiciebantur, nunc odiosa, & execranda, & bonis intoleranda, ac supplicio obnoxia sunt.

Et erit in die illa, confundentur Prophetæ, vnusquisque ex visione sua dum prophetauerit ipse, & induentur pelle cilicina, pro eo quod mentiti sunt, & dicet, non sum Propheta ego, quia homo colens terram ego sum, quia homo genuit me à iuuentute mea. Et dicam ad eum, quid plagæ istæ in medio manuum tuarum? Et dicet, quibus percussus sum in domo dilecti mei.

A Καὶ ἔσται, ἐὰν προφητεύσῃ ἄνθρωπος ἔτι, καὶ ἐρεῖ πρὸς αὐτὸν ὁ πατὴρ, καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ οἱ γεννήσαντες αὐτὸν, οὐ ζήσῃ, ὅτι ψευδῆ ἐλάλησας ἐν ὀνόματι κυρίου, καὶ συμποδιοῦσιν αὐτὸν ὁ πατὴρ αὐτοῦ, καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ οἱ γεννήσαντες αὐτὸν ἐν τῷ προφητεύειν αὐτόν.

Τοσαύτη τις ἔσται περὶ τὸ ἦθος αἰδὼς τῶν τηνικάδε φησὶ, φροντιοῦσι δὲ οὕτω τῆς εἰς ἄκρον ἐπιεικείας, B καὶ ἀξιαγάστου ζωῆς, ὥστε καὶ γονέας αὐτοὺς ἰδίοις ἐπιθήγεσθαι τέκνοις ζηλοῦν, τὸ τοὺς ψευδεπιεῖς προφητείας ἀναπλαττομένους, καὶ ἀποφθέγξοιντο τὰ τῆς ἀπὸ καρδίας, ὡς Θεοῦ λελαληκότος. συμποδιοῦσι γὰρ αὐτὸν, φησὶ, τουτέστι, καταδεσμεύσουσιν ὡς ἔκφρονά τε, καὶ μεμηνότα, μελήσαντες δὲ οὐδὲν, καθοσιοῦσιν αὐτοῦ τὸν θάνατον, εἰ ἐμμονοῖντε, καὶ ἀναιδῆ τὴν ἐπὶ τῷδε ποιοῖτο νόσον. ἀπόχρη γὰρ αὐτοῖς εἰς τὸ δεῖν ἁπασῶν τοῦ παιδὸς καθοσιοῦσθαι δίκην τόδε, ὅτι ψευδῆ λελάληκεν ἐν ὀνόματι κυρίου. ἄθρει δὲ ὥσπερ C ἐστὶν ἀληθὴς ὁ λόγος, καὶ τὸ βέβαιον εἰς πίστιν ἡ προαναφώνησις ἔχει. τίς γὰρ τῶν καθ' ἡμᾶς διεκαρτέρησεν ἂν ἐν τῷ νῦν καιρῷ προφητεύοντός τινος; ἢ πῶς οὐκ ἐξεστηκότα λογίζεται μὲν τὸν τοιοῦτον εὐθὺς, οὐδέ τε ἔχοντα γνώμας, πῶς οὐκ ἂν ποιήσαιτο στυγητόν; ποῖος δὲ πατὴρ ἀνεπίπληκτον ἐάσει τέκνον, ἐπὶ τοῖς οὕτω δεινοῖς ἐναλόντα πλημμελήμασιν; ἀπόδειξις οὖν ἄρα, καὶ μάλα σαφὴς γένοιτο ἂν, οἶμαι, τουτὶ, τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας, ὅτε πολὺ πρὸς τὸ ἄμεινον ἡ τῶν καθ' D ἡμᾶς πραγμάτων μετακεχώρηκε φύσις, Θεοῦ μεταπλάττοντος εἰς τὸ αὐτῷ δοκοῦν, καὶ εἰς τὸ εὖ ἔχειν ἢ πρίν. καὶ γοῦν τὰ πάλαι τιμώμενα, καὶ παρὰ πολλοῖς ἀξιάγαστα, νῦν εἰσι στυγητὰ, καὶ ἐπάρατα, καὶ τοῖς ἐπιεικέσιν οὐκ ἀνεκτὰ, καὶ τοῦ κολάζεσθαι δεῖν, οὐκ ἠμοιρηκότα.

Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καταισχυνθήσονται οἱ Προφῆται ἕκαστος ἐκ τῆς ὁράσεως αὐτοῦ ἐν τῷ προφητεύειν αὐτὸν, καὶ ἐνδύσονται E δέρριν τριχίνην, ἀνθ' ὧν ἐψεύσαντο, καὶ ἐρεῖ, οὐκ εἰμὶ προφήτης ἐγὼ, διότι ἄνθρωπος ἐργαζόμενος τὴν γῆν ἐγὼ εἰμὶ, ὅτι ἄνθρωπος ἐγέννησέ με ἐκ νεότητός μου, καὶ ἐρῶ πρὸς αὐτὸν, τί αἱ πληγαὶ αὗται ἀνὰ μέσον τῶν χειρῶν σου; καὶ ἐρεῖ, ἃς ἐπλήγην ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ἀγαπητοῦ μου.

Οὐ καὶ ποινῆς, καὶ δίκης ἄξια τέθειται παρ' ἡμῖν τὰ πάλαι τεθαυμασμένα, καὶ ἐκ τῆς τῶν προκειμένων ἐννοίας ἀταλαίπωρον ἰδεῖν. προεφήτευον μὲν γὰρ, ὡς ἔφην, ἐν τῷ Ἰσραὴλ οἱ ψευδοεπεῖς τε, καὶ φένακες, καὶ πλανᾷν εἰωθότες ἕνεκεν δρακὸς κριθῆς, καὶ κλάσματος ἄρτου, κατὰ τὸ γεγραμμένον. εἶτα τοιαῦτα τολμῶσιν ἐκείνοις, ἐπέπληττε μὲν οὐδεὶς, οὐδ' ἀπείργειν ἤθελεν ὡς δυσσεβεῖν ᾑρημένους, ἐπαίνοις δὲ μᾶλλον αὐτοὺς, καὶ ταῖς ἀνωτάτω τιμαῖς στεφανοῦν ἠξίουν οἱ τάλανες. ταύτῃ τοι κἀκεῖνοι πρὸς τὸ χεῖρον ᾔεσαν, προφορμοῦντες ὥσπερ αὐτοῖς τῆς νόσου, διὰ τῆς τῶν τεθαυμακότων αὐτοὺς ἐλαφρίας. ἐν δὲ τῷ νῦν καιρῷ καταισχυνθήσεσθαί φησιν αὐτοὺς, οὐ παραδεχθείσης δηλονότι τῆς ψευδοπροφητείας. ἐπιτετιμημένης δὲ μᾶλλον, καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν τὰ τοιάδε τολμᾷν εἰωθότων τὰς τῆς ἀπονοίας ἐξαιτουμένων δίκας, ὡς ἐλεγχθέντας, εὐθὺς, καὶ ἀποσχέσθαι τοῦ κακοῦ, καὶ δέρριν ἐνδύσασθαι τριχίνην, ἀνθ' ὧν ἐψεύσαντο, τουτέστι, πενθεῖν ἐπὶ τῷ κακῷ, καὶ ἐπὶ τῇ πλημμελείᾳ κατολοφύρεσθαι, μεταγινώσκοντας, ὅτι λογισμῶν εἰς τοῦτο κατώλισθον ἁμαρτίας, ὡς ψευδοεπῆσαι κατὰ Θεοῦ, ἐρυθριῶντας δὲ ὅλως οὐδὲν, ὁμολογῆσαί τε τὴν ἁμαρτίαν, καὶ συγγνώμην ἐξαιτῆσαι, λέγοντας σαφῶς, Οὐκ εἰμὶ Προφήτης ἐγὼ, ὅτι ἄνθρωπος ἐγέννησέ με, ἐκ νεότητός μου, τουτέστιν, ὅτι ἀνθρώπου γέγονα τέκνον. ἀσθενὴς δὲ λίαν ἡ φύσις, καὶ εὐπαράγωγος κομιδῆ πρὸς τὸ μὴ ἔχειν ὀρθῶς, καὶ ἑτοιμοτρεπὴς εἰς ἁμαρτίαν. εἶεν δή αὖ αἱ τοιαίδε μετανοούντων φωναί. εἰ δὲ δὴ βουλοίμην αὐτὸν ἔρεσθαι, φησὶ, τί τὸ χρῆμα τῶν ἐν χερσὶν ὁρωμένων τραυμάτων, ἤτοι πληγῶν; ἀποκρινεῖται πάλιν, ὅτι ἃς ἐπλήγην ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ἀγαπητοῦ μου. συμποδισάντων αὐτὸν δηλονότι πατρὸς, καὶ μητρὸς, καὶ τὰς τῆς προπετείας ἐξητηκότων δίκας. οἶκος γὰρ ἀγαπητοῦ ἑκάστῳ τῶν καθ' ἡμᾶς, ὁ τῶν γεγεννηκότων. ὅρα τοίνυν ὅση τις ἐστὶν ἡ τῶν πάλαι, καὶ νῦν πραγμάτων διαφορά. ἐθαυμάζοντο μὲν γὰρ οἱ παρ' ἐκείνοις ψευδοπροφῆται, καὶ ἦσαν ἐν δόξῃ, καὶ ὑπολήψει χρηστῇ, καὶ ταῦτα δρῶντες οὐδὲ μετεμέλοντο. κατὰ δέ γε τὸν ἐνεστηκότα καιρὸν, εἰ δή τινες ἕλοιντο ταῖς ἐκείνων μαντείαις κατακολουθεῖν, ἐπιτιμῶνται, καὶ καταισχύνονται, καὶ ταῖς τῶν γεγεννηκότων κολάζονται ψήφοις, μεταγινώσκουσιν ὡς ἡμαρτηκότες, πενθοῦσι καὶ κλαίουσι, τὴν τῆς ἀνθρωπείας φύσεως ὁμολογοῦντες ἀσθένειαν, καὶ τὸ εὐόλισθον εἰς ἁμαρτίας. αἱρήσεται

xcix.

Pœna, & vltione digna à nobis æstimata, quæ quondam magni ducebamus, etiam ex propositorum verborum sententia videre, nihil est negotii. Prophetabant enim, vt dixi, in Israel mendaces, plani & impostores, & propter [pugillum hordei fragmentumque panis,] sicut scriptum est, seducere soliti. Quæ cum designarent, nemo erat qui eos reprehenderet, aut tanquam impios coërcere vellet: quin imò laudibus potius, & amplissimis honoribus miseri dignabantur. Quare & illi deteriores euadebant, cum eorum morbum venerantium leuitas aleret. Hoc autem tempore eos confusum iri dicit, repudiata nimirum pseudoprophetia, seu potius accusata, & pœnis amentiæ à tam impudentibus repetitis, vt correpti, mox & scelere abstineant, & pellem cilicinam induant, pro eo quod mentiti sint, hoc est, propter improbitatem suam lugeant, & propter delictum lamententur, pœnitentes, quod in cogitationes adeò insipientes deuenerint, vt perfricta fronte contra Deum falsa proloquerentur, peccatúmque suum confiteantur, & veniam poscant, dicentes apertè, [Non sum Propheta ego, quia homo genuit me à iuuentute mea,] hoc est. quia hominis natus sum filius. Infirma est autem natura vehementer, & ad prauitatem facillimè detorquetur, & ad peccatum nullo negotio flectitur. Voces itaque pœnitentium huiuscemodi esse queunt. Quod si velim ipsum interrogare, inquit, quid sunt quæ in manibus cernuntur vulnera, seu plagæ? respondebit rursum, [Quibus percussus sum in domo dilecti mei,] vinculis eum scilicet patre, & matre constringentibus, & temeritatem plectentibus. Domus enim dilecti vnicuique nostrum est domus parentum. Quamobrem quanta veterum, recentiúmque rerum differentia sit, tecum reputa. Ferebantur enim in oculis falsi Prophetæ, gloriaque, & opinione bona florebant, nec eos talia agentes facti pœnitebat. Ast præsenti tempore, si qui eorum sequi vaticinia voluerint, increpantur, & confunduntur, & parentum calculis ad pœnam vocantur, resipiscunt, vt qui peccarint, lugent, plorant, humanæ naturæ imbecillitatem, procliuitatémque ad peccandum confitentes.

Ezech.

De terra enim spiritus immundus Saluatoris nostri Iesu Christi virtute, potestatéque sublatus est.

Rhomphæa consurge super pastorem meum, & super virum ciuem eius, dicit Dominus omnipotens. Percute pastorem, & dispergentur oues, & inducam manum meam super pastores.

Deus & Pater proprium filium suum pro nobis tradidit, dispensatoriè sinens quamuis Deum, & ex se naturaliter inexplicabili modo generatũ & in forma serui venire, & hominem nobis similem fieri, & crucem sustinere, vt mundo salutem restitueret, & Satanæ in omnes dominatu erueret, & impuram idololatriam euerteret, & vaticinationẽ, Pseudoprophetas & imposturas ex suo cuiusque corde profectas aboleret, auferret item spiritum immundum de terra, & mundum præterea constitueret, formarétque, seductos ad diuinitatis agnitionem transferens, eósque ad pias, & honestas vitę rationes, & ad opinionem omnigenæ virtutis de se præbendã impellens. Hanc ob causam mortem super ligno, quanquam ignominiosissimam pertulit, confusione contempta, cum sic ipsi Deo & patri videretur. Et tale quiddam nobis ipse filius subostendit cùm ait. [Quia descendi de cælo, non vt faciam voluntatẽ meam; sed voluntatem eius qui misit me. Hæc est autem voluntas eius qui misit me, vt omne quod dedit mihi, non perdam ex eo, sed resuscitem illud in nouissimo die.] Et vt diuinus Paulus scribit, [Propterea Christus mortuus est, & reuixit, vt mortuorum, & viuorum dominaretur.] Posuit igitur animam suam libens pro nobis, tantum non etiam eum vt hominem voluntate sua Deo & Patre tradente, & velut permittente, vt dixi, illum sanguine suo omnium vitam emere. Itaque Seruator Pilato arbitrante, se in ipsum habere potestatem, occurrit ita, [Non haberes potestatem aduersum me vllam, nisi tibi datum esset desuper.] Postquam igitur ore Prophetæ prænuntiauit rerum humanarum in melius commutationem fore maximam, vbi ille mortem in corpore pertulerit, quasi festinat tempus ostendere, quo hæc futura sint, & perpetrari passionis mysterium iubet, ipsam rhomphæam adhortans, ac dicens: [Consurge super pastorem meum, & super virum ciuem

Rom. 8.
Philip. 2.
Hebr. 12.
Ioan. 6.
Rom. 14.
Ioan. 19.

γὰρ τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον ἀπὸ τῆς γῆς, τῇ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δυνάμει τε, καὶ ἐξουσίᾳ.

Ῥομφαία ἐξεγέρθητι ἐπὶ τὸν ποιμένα μου, καὶ ἐπ' ἄνδρα πολίτην αὐτοῦ, λέγει κύριος παντοκράτωρ. πάταξον τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσονται τὰ πρόβατα, καὶ ἐπάξω τὴν χεῖρά μου ἐπὶ τοὺς ποιμένας.

Δέδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν τὸν ἴδιον υἱὸν ὁ Θεὸς καὶ πατήρ, ἐφεὶς οἰκονομικῶς καίτοι Θεὸν ὄντα, καὶ ἐξ αὐτοῦ κατὰ φύσιν ἀπορρήτως γεγεννημένον, καὶ ἐν τῇ τοῦ δούλου μορφῇ κατιέναι, καὶ ἄνθρωπον γενέσθαι καθ' ἡμᾶς, καὶ ἀνατλῆναι σταυρόν, ἵνα σώσῃ τὸν κόσμον, καὶ ἀποστήσῃ τῆς κατὰ πάντων πλεονεξίας τὸν Σατανᾶν, καθέλῃ δὲ καὶ τὴν βέβηλον εἰδωλολατρείαν, καὶ καταργήσῃ μαντείας, ψευδοπροφήτας τε, καὶ τοὺς ἐκ καρδίας φενακισμούς, ἐξάρῃ δὲ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ πρός γε δὴ τούτοις, ἵνα καταστήσηται τὸν ὑπ' οὐρανόν, μεταθεὶς εἰς θεογνωσίαν τοὺς πεπλανημένους, ἀναπείθων ἑλέσθαι τὴν εὐσεβῆ, καὶ εὐσχήμονα πολιτείαν, καὶ πᾶν εἶδος ἀρετῆς ὁρᾶσθαι τετιμηκότας. ταύτης οὖν ἕνεκα τῆς αἰτίας τὸν ἐπὶ ξύλου θάνατον, καίτοι πολλὴν λίαν ἔχοντα τὸ δυσκλεές, ὑπέμεινεν, αἰσχύνης καταφρονήσας, οὕτω καὶ αὐτῷ δοκοῦν τῷ Θεῷ καὶ πατρί. καίτοι τοιοῦτον ἡμῖν ὑποφαίνει λέγων αὐτὸς ὁ υἱός. ὅτι καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμόν· ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με. τοῦτο δέ ἐστι τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με, ἵνα πᾶν ὃ δέδωκέ μοι, μὴ ἀπολέσω ἐξ αὐτοῦ, ἀλλὰ ἀναστήσω αὐτὸ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. καὶ ὥσπερ ὁ θεσπέσιος γράφει Παῦλος, διὰ τοῦτο Χριστὸς ἀπέθανε, καὶ ἀνέζησεν, ἵνα καὶ νεκρῶν, καὶ ζώντων κυριεύσῃ. τέθεικε τοίνυν ἑκὼν ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ψυχήν, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ παραδόντος αὐτὸν ὡς ἄνθρωπον ἰδίῳ νεύματι τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός, καὶ αὖ ἐφιέντος ὡς ἔφην, αἵματι τῷ ἰδίῳ τὴν ἁπάντων πρίασθαι ζωήν. καὶ γοῦν ὁ σωτήρ, οἰηθέντος Πιλάτου κατεξουσιάζειν αὐτοῦ, προσυπήντα λέγων. οὐκ εἶχες ἐξουσίαν οὐδεμίαν κατ' ἐμοῦ, εἰ μὴ ἦν σοι δεδομένον ἄνωθεν. προαφηγησάμενος τοίνυν διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς, ὡς πλείστη τις ἔσται τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἐπὶ τὸ ἄμεινον καταδρομή, παθόντος αὐτοῦ τὸν ἐν σαρκὶ θάνατον, μονονουχὶ καὶ ἐπισπεύδει τοῦ καιροῦ τὴν ἀνάδειξιν, καθ' ὃν ἔσται ταῦτα, καὶ ἐνεργεῖσθαι προστέταχε τὸ ἐπὶ τῷ πάθει μυστήριον, αὐτῇ τῇ ῥομφαίᾳ προτρέπων τε, καὶ λέγων, ἐξεγέρθητι ἐπὶ τὸν ποιμένα μου, καὶ ἐπ' ἄνδρα πολίτην

αὐτοῦ, λέγει κύριος παντοκράτωρ. καὶ ῥομφαίαν μὲν ἐν τούτοις κατὰ δηλοῦσθαί φαμεν ὡς ἐν εἴδει μαχαίρας τὸν πειρασμόν, ἢ καὶ αὐτὸ τὸ πάθος, τὸ ἐκ τῆς Ἰουδαίων ἀπονοίας ἐπενηνεγμένον τῷ Ἐμμανουήλ. ἔοικε γὰρ συνιέναι πως οὕτω, καὶ μὴν καὶ εἰπεῖν ὁ δίκαιος Συμεών, ὅτε προσεκόμιζεν ὀκταήμερον τὸν Ἰησοῦν ἡ ἁγία θεοτόκος, καὶ σοῦ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία. μόνον γὰρ οὐχὶ ῥομφαίᾳ κατεσφάζετο, σταυρούμενον ὁρῶσα τὸν ἐξ αὐτῆς γεννηθέντα κατά γε τὴν σάρκα φημί. ὦ τοίνυν ῥομφαία, ἐξεγέρθητι φησὶν ἐπὶ τὸν ποιμένα μου, τουτέστιν, ἐξηγείσθω λοιπὸν τὸ σωτήριον πάθος καὶ ὁ τῆς τῶν ἀγαθῶν ἀναδείξεως ἡκέτω καιρός. ἔστι μὲν γὰρ ἐφ' ἡμᾶς ἀρχιποίμην ὁ Χριστός, καὶ ὑπ' αὐτῷ ἐσμὲν πάντες οἱ πεπιστευκότες, πλὴν οὐκ ἔξω χειρὸς τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός. κατάρχει γὰρ ἡμῶν ἐν υἱῷ, δι' αὐτοῦ τε, καὶ ἐν αὐτῷ σεσώσμεθα, καὶ δι' αὐτοῦ ἐσχήκαμεν τὴν προσαγωγήν. καὶ γοῦν ἔφασκεν ὁ σωτήρ· τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούει, κἀγὼ γινώσκω αὐτά, καὶ ἀκολουθοῦσί μοι, κἀγὼ ζωὴν αἰώνιον δίδωμι αὐτοῖς, καὶ οὐ μὴ ἀπόλωνται εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ οὐχ ἁρπάσει τις αὐτὰ ἐκ τῆς χειρός μου. ὁ πατήρ μου ὃς δέδωκέ μοι, μείζων πάντων ἐστί, καὶ οὐδεὶς δύναται ἁρπάζειν ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ πατρός μου. ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ μου ἕν ἐσμεν. ἴδιος οὖν ἄρα τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ποιμὴν ὁ υἱός, οὐκ ἀλλότρια κατανέμων θρέμματα, τὰ ἑαυτοῦ δὲ μᾶλλον, καὶ τοῦ πατρός, οὐκ ἰδίων αὐτοῦ νοουμένων τῶν μισθωτῶν ποιμένων, οἳ κατέσφαζον μὲν τὰ πρόβατα, φειδοῦς ἁπάσης ἐξῃρημένης. ἔλεγον δὲ καὶ πωλοῦντες αὐτά, εὐλογητὸς κύριος, καὶ πεπλουτήκαμεν. πολῖται δέ, ἤγουν οἰκεῖοι, καὶ γνώριμοι τοῦ ἀγαθοῦ ποιμένος, οἱ ὑπ' αὐτῷ τεταγμένοι, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, οἳ καὶ παταχθέντος τοῦ ποιμένος κατεσκίδναντο, καὶ πεφεύγασιν. ἐπεὶ γὰρ ἧκον τῶν Ἰουδαίων οἱ ὑπηρέται, καὶ σὺν αὐτοῖς ὁ προδότης ὁμοῦ τῇ σπείρᾳ συλληψόμενοι τὸν Ἰησοῦν, πάντες ἀφέντες αὐτόν, ἔφυγον. ἔφη γὰρ οὕτω τὸ γράμμα τὸ εὐαγγελικόν. ὅτι δὲ δοὺς ὑπὲρ ἡμῶν εἰς θάνατον τὸν ἴδιον υἱὸν ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ πατάξαι πως αὐτὸν λέγεται, τὸ γε ὅλως ἐφεῖναι παθεῖν, πιστώσεται λέγων αὐτὸς ὁ υἱός, διὰ τῆς τοῦ ψάλλοντος φωνῆς περὶ τῶν εἰς αὐτὸν ἀνόσια δεδρακότων, δῆλον δὲ ὅτι τῶν Ἰουδαίων. ὅτι ὃν σὺ ἐπάταξας, αὐτοὶ κατεδίωξαν, καὶ ἐπὶ τὸ ἄλγος τῶν τραυμάτων μου προσέθηκαν. ἑκούσιον μὲν οὖν, ὡς ἔφην, ἐποιεῖτο τὸ πάθος, ἵνα τὸ ἐκ τοῦ παθεῖν αὐτὸν διαφαίνηται κατόρθωμα. ὅτι δὲ τοῖς ἐσταυρωκόσιν ὀλέθρου πρόξενοι ἔσται τὸ

A eius, dicit Dominus omnipotens.] Rhomphæam hoc loco vt in specie gladii tentationem significare dicimus, aut ipsos quoque cruciatus ex Iudæorum vecordia Emmanueli adhibitos. Sic enim eos intelligere, & appellare videtur iustus ille Simeon, quando sancta Deipara octiduanum Iesum obtulit. [Et tuam ipsius animam pertransibit rhomphæa, seu gladius.] Pœnè enim gladio occisa est, conspiciens in B cruce suffixum ex se progenitum, secundum carnem inquam. Ait ergo, [O rhomphæa consurge super pastorem meum,] hoc est, procedat deinceps salutaris passio, & veniat tempus quo se se bona ostendant. Est enim princeps pastor noster Christus, & sub ipso sumus omnes qui credidimus: veruntamen non extra manum Dei & Patris. Imperat enim nobis in Christo, perque ipsum, & in ipso saluati sumus, & per ipsum accessum obtinuimus. Proinde dicebat Saluator, [Oues meæ vo- C cem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur me, & ego vitam æternam do eis, & non peribunt in æternum, nec rapiet eas quisquam de manu mea. Pater meus qui dedit mihi, maior omnibus est: & nemo potest rapere de manibus Patris mei. Ego & Pater vnum sumus.] Proprius igitur Dei & Patris pastor & filius, non alienum gregem pascens, sed suum potius & patris, cum mercenarii pastores non esse eius proprii intelligantur, qui con- D tra omnem misericordiam oues mactabant. Quin & eas vendentes dictitabant; [Benedictus Dominus, & ditati sumus.] Ciues autem, siue domestici, & noti boni pastoris, sunt ei subordinati, & ante alios diuini discipuli, qui & percusso pastore dispersi sunt. Postquam enim Iudæorum ministri aduenerunt, & cum ipsis proditor cum cohorte Iesum comprehensuri, [Omnes relicto eo fugerunt:] sic enim est in scri- E ptura euangelica. Quod autem Deus & Pater dato pro nobis filio suo in mortem, percussisse ipsum quodammodo dicatur, dum eum siuit omnimodis pati, testificatur & ipse filius per vocem Psaltæ, de nefanda in ipsum machinatis, Iudæis videlicet. [Quoniam tu percussisti, ipsi persecuti sunt, & super dolorem vulnerum meorum addiderunt.] Voluntariè igitur passus est, vt dixi, vt passionis virtus elucerer. Quam iis qui crucifixerunt exitiosam fore,

Luc. 2.
Ephes. 2.
Ioan. 10.
Zach. 11.
Matth. 26.
Psal. 68.

fore, & calamitates ex diuina ira inuehendas sensuros huius consilii, cœptorúmque istorum architectos (qui erant primores populi) declarat. [Et inducam manum meam super pastores. Corruperunt quippe vineam eius,] iuxta vocem Prophetæ: [dederunt partem eius desiderabilem in solitudinem inuiam. Facta est in dissipationem perditionis.] Inducit porrò manum Deus pastoribus velut compressuram rhomphæam, & impietatis exacturam pœnas, quia non solùm ipsi in Christum insaniuerunt, sed quia insuper aliis horribilis in eum furoris auctores, & duces fuerunt. Nam vt est apud S. Matthæum Euangelistam, cum Pilatus Iudæis Christum, & Barrabam proposuisset, & vtrum sibi ex duobus dimitti vellent, quæsiuisset, principes sacerdotum, & seniores [persuaserunt populis vt Barrabam peterent, Iesum verò perderent.] Impulerunt eos nihilominus vt clamarent, [crucifige, crucifige eum.] Vera est igitur Prophetæ vox, [Pastores stulte egerunt, & Dominum non exquisierunt. Propter hoc non intellexit omnis grex, & dispersi sunt.] Sicut enim vigilantia bonorum pastorum commodat gregi: sic inertia eundem perdit, & per pastorum vestigia subditi omnino gradiuntur.

Hier. 12. — Matt. 27. — Hier. 10.

A χρῆμα, καὶ τοῖς ἐκ θείας ὀργῆς ὑποπεσοῦνται κακοῖς, οἱ τῆς τοιᾶσδε βουλῆς, καὶ τῶν ἐγχειρημάτων ἐξάρχοντες (οὗτοι δὲ ἦσαν οἱ λαοῦ ἡγούμενοι) διαπεραῖοι, λέγων· καὶ ἐπάξω τὴν χεῖρά μου, ἐπὶ τοὺς ποιμένας· διεφθάρκασι γὰρ τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ, κατὰ τὴν τοῦ Προφήτου φωνήν. ἔδωκαν μερίδα αὐτοῦ ἐπιθυμητὴν εἰς ἔρημον ἄβατον. ἐγενήθη εἰς ἀφανισμὸν ἀπωλείας. ἐπάγει γε μὴν τὴν χεῖρα Θεὸς τοῖς ποιμέσιν, οἱονεὶ καταπαύουσαν τὴν ῥομφαίαν, B καὶ τὰς τῆς ἀνοσιότητος ἐξαιτοῦσαν δίκας, οὐχ ὅτι μόνον αὐτοὶ πεπαρῳνήκασιν εἰς Χριστὸν, ἀλλ᾽ ὅτι πρὸς τούτοις, καὶ τοῖς ἄλλοις γεγόνασιν ἀρχὴ, καὶ ὁδὸς τῆς εἰς Χριστὸν ἀφέτου μανίας. ὡς γάρ φησιν ὁ μακάριος Ματθαῖος ὁ Εὐαγγελιστὴς, Πιλάτου τοῖς Ἰουδαίοις προτεθεικότος Χριστόν τε, καὶ Βαραββᾶν, καὶ τὸ, τίνα θέλετε ἐκ τῶν δύο ἀπολύσω ὑμῖν, προσαπεφωνηκότος, οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἔπεισαν τοὺς ὄχλους ἵνα αἰτήσωνται τὸν Βαραββᾶν, τὸν δὲ Ἰησοῦν ἀπολέσωσιν. ἀνέπειθον δὲ πρὸς τούτοις βοᾶν, σταύρωσον, σταύρωσον αὐτόν. C οὐκοῦν ἀληθὲς τὸ διὰ τῆς τοῦ Προφήτου φωνῆς εἰρημένον, ὅτι οἱ ποιμένες ἠφρονεύσαντο, καὶ τὸν κύριον οὐκ ἐξεζήτησαν. διὰ τοῦτο οὐκ ἐνόησε πᾶσα ἡ νομὴ, καὶ διεσκορπίσθησαν. ὥσπερ γὰρ ἡ νῆψις τῶν ἀγαθῶν ποιμένων ὀνίνησι τὴν ἀγέλην· οὕτω καταφθείρει τὸ ῥάθυμον, καὶ τοῖς τῶν ποιμένων ἴχνεσι τὸ ὑπὸ χεῖρα πάντως ἀκολουθεῖ.

Et erit in die illa in omni terra, dicit Dominus, duæ partes eius peribunt, & deficient, at tertia relinquetur in ea. Et traducam tertiam partem per ignem, & vram eos sicut vritur argentum, & probabo eos sicut probatur aurum. Ipse inuocabit nomen meum, & ego exaudiam eum, & dicam: populus meus iste est: & ipse dicet, Dominus Deus meus.

Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐν πάσῃ τῇ γῇ, λέγει κύριος, τὰ δύο μέρη αὐτῆς ἐξολοθρευθήσεται, καὶ ἐκλείψει, τὸ δὲ τρίτον D ὑπολειφθήσεται ἐν αὐτῇ. καὶ διάξω τὸ τρίτον διὰ πυρὸς, καὶ πυρώσω αὐτοὺς, ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον, καὶ δοκιμῶ αὐτοὺς, ὡς δοκιμάζεται τὸ χρυσίον. αὐτὸς ἐπικαλέσεται τὸ ὄνομά μου, κἀγὼ ἐπακούσομαι αὐτῷ, καὶ ἐρῶ, λαός μου οὗτός ἐστι, καὶ αὐτὸς ἐρεῖ, κύριος ὁ Θεός μου.

CI. Inducta manu diuina pastoribus impiis & mendacibus, qui vineam regiam corruperunt, nec vltionis pœnarúmque expertes futuros dicit, qui illorum meditata inconsultissimè adiuuerunt, populum Iudæorum vtique, & vulgus subditum. Bello enim dispertierunt, & vrbibus vnà cum idolis funditus deletis, vix reliquiæ saluatæ sunt, quæ tertia pars de tota multitudine intelligitur.

Ἐπενεχθείσης τῆς θείας χειρὸς, τοῖς ἀνοσίοις E ψευδοποιμέσιν, οἳ τὸν ἀμπελῶνα κατεφθάρκασι τὸν βασιλικὸν, οὐδὲ αὐτοὺς ἔσεσθαί φησιν ἔξω ποινῆς, καὶ δίκης, τοὺς τοῖς ἀνοσίοις αὐτῶν σκέμμασιν ἀβουλότατα συνδεδραμηκότας, δῆλον δὲ ὅτι τοὺς τῶν Ἰουδαίων δήμους, καὶ τὴν ἀγελαίαν τῶν ὑπὸ χεῖρα πληθύν. διεδαπανήθησαν γάρ τῷ πολέμῳ, καὶ διολώλεσιν ὁμοῦ τοῖς κατοίκοις αἱ πόλεις, πανωλεθρίᾳ καταπολλύμεναι, μόλις δὲ σέσωσται τὸ κατάλειμμα, ὡς ἐν τρίτῃ μοίρᾳ τοῦ παντὸς νοούμενον πλήθους.

ἀπόλωλε γὰρ οὐκ εἰς ἅπαν ὁ Ἰσραήλ, Θεοῦ κατοικτείροντος διὰ τοὺς πατέρας. τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ μακάριος Ἡσαΐας φησί, καὶ εἰ μὴ κύριος Σαβαὼθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν ἐγενήθημεν, καὶ ὡς Γόμορρα ἂν ὡμοιώθημεν. πλὴν τὸ τρίτον, ἤγουν τὸ κατάλειμμα, τουτέστι, τοὺς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ πιστεύσαντας, διάξειν φησὶ διὰ πυρός, καὶ πυρώσειν αὐτοὺς ὡς ἀργύριον, καὶ χρυσίον. οὐ γὰρ ἔξω πόνων τῶν ἁγίων ἡ ζωή· ἀληθὲς δὲ ὅτι οἱ θέλοντες ζῆν εὐσεβῶς ἐν Χριστῷ, διωχθήσονται. δοκιμώτατοι δὲ γεγόνασιν οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, καὶ ὅσοι γεγόνασιν αὐτοῖς συνεργάται κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, καὶ συμπεπονήκασιν ἱερουργοῦσιν εἰς τὰ ἔθνη τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ. κεκλήρωνται γὰρ εἰς πεῖραν πολλῶν θλίψεών τε, καὶ διωγμῶν, καὶ μονονουχὶ πεπύρωνται, δοκιμαζόμενοι διὰ πειρασμῶν, ὡς δύνασθαι λέγειν ἐκ παρρησίας, ὅτι ἐδοκίμασας ἡμᾶς ὁ Θεός, ἐπύρωσας ἡμᾶς ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον. τίς οὖν ἡ ἐντεῦθεν ὄνησις; ἢ ποῖος ἔσται μισθὸς τοῖς ὧδε πεπονηκόσι, καὶ δεδοκιμασμένοις; οἰκεῖοι γεγόνασι τοῦ Θεοῦ, γνώριμοί τε, καὶ ἠγαπημένοι. κατελογίσθησαν γὰρ εἰς ἔθνος ἅγιον, εἰς βασίλειον ἱεράτευμα, καὶ εἰς λαὸν τὸν εἰς περιποίησιν, ἵνα τὰς ἀρετὰς ἐξαγγείλωσι τοῦ ἐκ σκότους αὐτοὺς καλέσαντος ἐπὶ τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς. ποτὲ δὲ ὄντες οὐ λαός, γεγόνασι λαός. καὶ ποτὲ μὲν ἤκουον, ὅταν τὰς χεῖρας ἐκτείνητε πρός με, ἀποστρέψω τοὺς ὀφθαλμούς μου ἀφ' ὑμῶν· καὶ ἐὰν πληθύνητε τὴν δέησιν, οὐκ εἰσακούσομαι ὑμῶν. νυνὶ δέ φησιν, ὅτι αὐτὸς ἐπικαλέσεται τὸ ὄνομά μου, καὶ ἐρῶ, λαός μου οὗτός ἐστιν. οὐκοῦν ἴδιοι γεγόνασι κλῆροι τοῦ Θεοῦ, καὶ πατρός, δέδονται δὲ τῷ υἱῷ, συγκατάρχει γὰρ τῶν ὅλων ὁμοῦ τῷ γεγεννηκότι, εὐμενῆ τε, καὶ ἵλεω τὸν τῶν ὅλων ἔχουσι δημιουργόν, καὶ δεσπότην.

A Non enim prorsus, seu vniuersè Israel interiit, Deo propter patres miserante, quod & B. Esaias cõfirmat. [Et nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma fuissemus, & sicut Gomorrha similes essemus.] Veruntamen, tertiam partem, seu reliquias, hoc est, credentes in sanguine, & posteritate Israel, traductur ũ per ignem, & igne vt argentũ, & aurum sese exploraturum cõfirmat. Non enim caret molestus, ac laboribus sanctorũ vita, & verũ est, volen-B tes [pie viuere in Christo, persecutionẽ passuros.] Probatissimi porrò fuerũt diuini discipuli, & quotquot illo tempore operũ, & afflictionũ socii iisdem fuerũt, Euãgeliũ Christi per gentes sacro ministerio promulgantibus. Ad multas enim vexationes, & persecutiones experiundas vocati sunt, & tantũ nõ ignibus vsti, dum per tẽtationes probarẽtur, vt cum fiducia possent exclamare, [Quoniam probasti nos Deus. Igne nos examinasti, sicut examinatur argẽtum.] Quæ igitur hinc vtilitas? aut quod præmiũ referent, C qui sic afflicti, & probati sunt? Domestici, noti, & dilecti Deo euaserũt. Numerati sunt enim [populus sanctus, regale sacerdotiũ, populus acquisitionis, vt virtutes annunciarẽt eius, qui de tenebris ipsos vocauit in admirabile lumen suũ,] & cũ aliquando nõ essent populus, facti sunt populus. Et aliquando audiebant, [Cum extẽderitis manus vestras ad me, auertam oculos meos à vobis: & cum multiplicaueritis orationem, non exau-D diam vos.] At nunc dicit, [Ipse inuocabit nomen meum, & dicam, populus meus hic est.] Quocirca hæreditas peculiaris Dei & Patris facti sunt, & dati sunt filio, imperat enim omnibus vnà cũ patre, & beneuolum, & propitiũ vniuersorum opifisem ac Dominum habẽtibus.

Esai. 1. — 2. Tim. 3. — Psal. 65. — 1. Pet. 2. — Osee. 1. — Esai. 6.

ΚΕΦΑΛ. ιδ.

Ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται τοῦ κυρίου, καὶ διαμερισθήσεται τὰ σκῦλά σου ἐν σοί, καὶ ἐπισυνάξω πάντα τὰ ἔθνη εἰς πόλεμον ἐπὶ Ἱερουσαλήμ, καὶ ἁλώσεται ἡ πόλις, καὶ διαρπαγήσονται αἱ οἰκίαι, καὶ αἱ γυναῖκες μολυνθήσονται, καὶ ἐξελεύσεται τὸ ἥμισυ τῆς πόλεως ἐν αἰχμαλωσίᾳ.

ΤΟ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ σωτήριον πάθος κατασημαίνων, ἔφασκεν ἐν τοῖς ὀπίσω βραχύ, ῥομφαία ἐξεγέρθητι ἐπὶ τὸν ποιμένα μου,

CAPVT XIV.

Tom. VI.

Ecce dies Domini veniunt, & diuident spolia tua in te, & congregabo E *omnes gentes in prælium super Hierusalem, & capietur ciuitas, & diripientur domus, & mulieres polluentur, & egredietur media pars ciuitatis in captiuitate.*

CII.

SALVTIFERAM in cruce mortem indicãs paulo ante dicebat, [Rhomphæa consurge super pastorem meum,

" & super virum ciuem eius, dicit Do- " minus omnipotens. Percute pastorem " & dispergentur oues.] Extremis autem supplicus subiectum iri Iudæos, idque iustissimè, quoniam per summam audaciam Dominum occiderunt, docebat, cum adderet; [Et inducam ma- " num meam super pastores, & erit in " die illa, dicit Dominus, duæ partes " peribunt, & deficient, tertiam autem " traducam per ignem, & vram eos si- " cut vritur argentum, & probabo eos, " vt probatur aurum.] Quæ, quomodo probabiliter intelligenda essent, pro virili nostra exposuimus. Nunc quoque verba ista ad Hierusalem spectant, quæ insano impetu in scelus ruerit, & captiuitatis modum nobis " declarant. Ait enim: [Ecce dies Do- " mini,] hoc est, quos ille æqua sententia, & iusto iudicio inducit. Verum est namque quod & per alium Prophetam " dicit, [Non est malum in ciuitate, " quod Dominus non fecit.] Nihil enim est ex iis, quæ vniuersam ciuitatem exagitare queant, quod non liceat dicere, illo immittente, & impotenter in scelera præcipitantes pœnis multare volente, fieri ac perpetrari. Quamobrem illius ait esse dies, quod ea denuntientur, quæ ab eius ira exspectanda sint. Fuerunt enim contumeliosi intolerandum in modum, cum occisis Prophetis etiam filii necem adiecerunt. Quid porrò diebus illis futurum sit, " aperit his verbis: [Et diuident spolia " tua in te. (Congregatæ videlicet om- " nes gentes) & diripient domos, mu- " lieres cum infantibus violenter rapient. " Tunc, inquit, media pars ciuitatis e- " gredietur in captiuitate.] Ferunt enim, Romanos capta vrbe resistentium sibi impudentia neglecta, & ipsum templum, & ædes incendisse; suppliciter autem sibi procumbentibus iis, qui superiorem ciuitatem, locum sacrum habitabant, pepercisse. Vide porrò, quomodo eò audaciæ victores processuros dicat, vt direptis domibus non illico cum præda discedant, & in tentoriis paulatim eam diuidant: sed id ipsum in ipsa vrbe capta faciant, quod factum non fuisset, si vllus miseris subsidio veniens, ferro grassantibus restitisset. Polluendas autem mulieres affirmat, per vim ab aliis raptatas; & turpiter constupratas in conspectu eorum quibuscum sæpius coniugalia secreta legitimè miscuerant.

Amos 3.

A καὶ ἐπ' ἄνδρα πολίτην αὐτοῦ, λέγει κύριος παντοκράτωρ. πάταξον τοὺς ποιμένας, καὶ διασκορπισθήσονται τὰ πρόβατα. ὅτι δὲ ποιναῖς ταῖς ἐσχάταις τὸ τῶν Ἰουδαίων πλῆθος ὑπενεχθήσεται, καὶ μάλα εἰκότως, κεκυριοκτόνηκε γὰρ τὸ πάντολμον, ἐδίδασκε προσεπιθείς. καὶ ἐπάξω τὴν χεῖρά μου ἐπὶ τοὺς ποιμένας, καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει κύριος, τὰ δύο μέρη ἐξολοθρευθήσεται καὶ ἐκλείψει, τὸ δὲ τρίτον διάξω διὰ πυρὸς, καὶ πυρώσω B αὐτοὺς, ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον, καὶ δοκιμῶ αὐτοὺς, ὡς δοκιμάζεται τὸ χρυσίον. τίνα δὲ τρόπον τὰ τοιάδε νοοῖντο, καὶ οὐκ ἔξω τοῦ εἰκότος, κατά γε τὸ ἐφικτὸν ἡμῖν εἰρήκαμεν. γέγραπται δὲ καὶ νῦν ὁ τῶν προκειμένων σκοπὸς, ὡς πρός γε τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀνοσιουργήσασαν ἀχαλίνως, καὶ τὸν τῆς ἁλώσεως ἡμῖν κατασημαίνει τρόπον. ἰδοὺ γὰρ, φησὶν, ἡμέραι τοῦ κυρίου, τουτέστιν, ἃς αὐτὸς ἐπάγει ψήφῳ δικαίᾳ, καὶ ὁσίῳ κρίματι. καὶ γάρ ἐστιν ἀληθὲς, ὃ καὶ δι' ἑτέρου προφήτου φησίν. οὐκ ἔστι κακία ἐν πόλει ἣν C κύριος οὐκ ἐποίησεν. οὐ γὰρ ἂν γένοιτό τι τῶν ὅλην κακοῦν ἰσχυόντων πόλιν, ὃ μὴ πράττεσθαί φαμεν ἐφιέντος αὐτοῦ, καὶ πλημμελημάτων δίκας ἐξαιτεῖν ἐθέλοντος τοὺς ἀκράτοις ὁρμαῖς ἐπὶ τὰ φαῦλα διάττοντας. ἐκείνου αὐτοῦ φησιν εἶναι τὰς ἡμέρας, διὰ τὸ ἐπάγεσθαι κατ' ὀργὴν αὐτοῦ. πεπαρῳνήκασι γὰρ φορητῶς οὐκέτι, ἀπεκτονότες μὲν τοὺς προφήτας, προσαθέντες δὲ τούτοις καὶ τὸν υἱόν. τί δὲ τὸ ἐσόμενον ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, ἐμφανίζει λέγων, καὶ διαμερισθήσεται τὰ σκῦλά σου ἐν σοὶ (συναγη- D γερμένα δηλονότι πάντα τὰ ἔθνη) καὶ διαρπάξονται μὲν οἰκίας, γυναῖκας δὲ περιέλκοντες νηπίοις ὁμοῦ. τότε γάρ φησι τὸ ἥμισυ τῆς πόλεως ἐξελεύσεσθαι ἐν αἰχμαλωσίᾳ, φασὶ γὰρ, ὅτι Ῥωμαῖοι τὴν πόλιν ἑλόντες, καὶ πρὸς τὰς τῶν μαχομένων αὐτοῖς ἀναισχυντίας ὀλιγωρήσαντες, αὐτόν τε ἐνέπρησαν τὸν ναὸν, καὶ τὰς τοῦ ἄστεος οἰκίας. ἐφείσαντο δὲ προσαιτούντων αὐτοῖς τῶν κατῳκηκότων τὴν ἄνω πόλιν, καὶ τὸ ἱερόν. θέα δὲ, ὅπως εἰς τοῦτο θάρσους ἀφίξεσθαί φησι τοὺς νενικηκότας, ὡς διαρπάσαν- E τας τὰς οἰκίας, μὴ εὐθέως ἀποφορτίσαι τὰς λείας ὁμοῦ, καὶ σχολαῖον ποιήσασθαι τὸν διαμερισμὸν ἐν ταῖς ἑαυτῶν σκηναῖς ἀφιγμένους· ἀλλ' ἐν αὐτῇ τοῦτο δρᾶσαι τῇ ἁλούσῃ πόλει, ὅπερ οὐ γέγονεν ἂν, εἴπερ τις ἦν ὅλως τοῖς ἀθλίως πεπραγόσιν ἐπικουρῶν, καὶ τοῖς κατατρέχουσι μαχόμενος. μολυνθήσεσθαι δὲ τὰς γυναῖκάς φησιν, ἀβουλήτως ἑτέροις ἐφελκομένας, καὶ τῶν τῆς σεμνότητος ἐκπιπτούσας ἐθῶν, καὶ ἐν ὄψει πολλάκις τῶν κατὰ νόμους συνῳκηκότων.

πολέμου ἢ τὰ τοιαῦτα πάθη, καὶ τοῖς ἅπαξ ἑαλωκόσι καὶ ἀνεπικουρήτοις παντελῶς πρέπουσαι συμφοραί.

Οἱ δὲ κατάλοιποι τοῦ λαοῦ οὐ μὴ ἐξολοθρευθῶσιν ἐκ τῆς πόλεως.

Τοῦτο, οἶμαι, οὐκ ἔστιν ἕτερον οὐδὲν, ἢ ὅπερ ἔφην ἀρτίως, ὡς γεγονέναι φησὶ τὴν κατοικοῦσαν τὴν ἄνω πόλιν, καὶ σώζεσθαι μέρος τῆς Ἱερουσαλήμ. ἀνέκοπτον γὰρ οἱ Ῥωμαίων στρατηγοὶ τοὺς τῶν μαχομένων θυμοὺς, εἰ δή πού τινας ἴδοιντο κλαίοντάς τε, καὶ ὑποπίπτοντας, καὶ ἀμαχεὶ προσπίπτοντας. ἢ τοίνυν καταλοίπους τοῦ λαοῦ αὐτοῦ τοὺς ἐν τῷ σεσωσμένῳ τῆς πόλεως μέρει φησίν· ἢ τάχα που τοὺς πεπιστευκότας εἰς τὸν τῶν ὅλων Σωτῆρα Χριστὸν, περὶ ὧν καί φησιν, ὡς οὐκ ἂν ἐξολοθρευθεῖεν ἐκ τῆς πόλεως. ἔσονται γὰρ ἀεὶ τῆς ἐκκλησίας πολῖται, κἂν εἰ τῆς ἐπιγείου, καὶ ὠλοθρευμένης Ἱερουσαλὴμ ἐκπίπτοιεν, ἀλλ' οὖν ἔχουσι τὴν ἄνω, περὶ ἧς καὶ ὁ θεσπέσιος γράφει Παῦλος, ἡ δὲ ἄνω Ἱερουσαλὴμ ἐλευθέρα ἐστὶν, ἥ τις ἐστὶ μήτηρ ἡμῶν. ἔοικε δέ τι καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ ὑπαινίττεσθαι τοιοῦτον, ὧδέ πη λέγων. οὐ σαλευθήσεται εἰς τὸν αἰῶνα ὁ κατοικῶν Ἱερουσαλήμ. καὶ γάρ ἐστιν ἀκράδαντος ἡ ἐκκλησία, καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνήν· τὸν αὐτὸν γὰρ ἔχει θεμέλιον. πᾶσα πως ἀνάγκη καὶ τοὺς κατοικοῦντας αὐτὴν, καὶ λελογισμένους εἰς λαὸν Θεοῦ, καὶ τοῖς γνησίοις συντεταγμένους.

Καὶ ἐξελεύσεται κύριος, καὶ παρατάξεται ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἐκείνοις, καθὼς ἡμέρα παρατάξεως αὐτοῦ ἐν ἡμέρᾳ πολέμου. Καὶ στήσονται οἱ πόδες αὐτοῦ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐπὶ τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν, τὸ κατέναντι Ἱερουσαλὴμ ἐξ ἀνατολῶν. Καὶ σχισθήσεται τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν, τὸ ἥμισυ αὐτοῦ πρὸς ἀνατολὰς, καὶ τὸ ἥμισυ αὐτοῦ πρὸς θάλασσαν, χάος μέγα σφόδρα. Καὶ κλινεῖ τὸ ἥμισυ τοῦ ὄρους πρὸς βορρᾶν, καὶ τὸ ἥμισυ αὐτοῦ πρὸς νότον. Καὶ ἐμφραχθήσεται φάραγξ ὀρέων μου, καὶ ἐγκολληθήσεται φάραγξ ὀρέων ἕως Ἀσαήλ. Καὶ ἐμφραχθήσεται καθὼς ἐνεφράγη ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ συσσεισμοῦ, ἐν ἡμέραις Ὀζίου βασιλέως Ἰούδα.

Πεποίηται μὲν ὁ λόγος ὡς ἐπί τινος τῶν γενναιοτάτων στρατηγῶν, παραθήγοντος εἰς μάχην τοὺς συνασπίζοντας, καὶ ταῖς τῶν πολεμίων φάλαγξι, κατεξανιστῶντος τὸ μάχιμον. νοητέα γε μὴν ὡς ἐπὶ Θεοῦ, μονονουχὶ συμπαρόντος τε, καὶ συμπαρατεταγμένου τοῖς ἔθνεσι τοῖς καταδῃοῦσι τὴν Ἰουδαίαν,

A Sed hæc belli sunt incommoda, & calamitates semel captis, omnique auxilio penitus destitutis non alienæ.

At reliqui populi mei non peribunt de ciuitate.

CIII. Hoc, opinor, aliud non est, quam quod dixi modò, parsum esse habitantibus superiorem ciuitatem, partémque Hierosolymæ incolumem mãsisse. Duces quippe Romani militem suum cõpescebant, si quos flentes, seséque sub- B mittẽtes, & proiectis armis in genua cadere videbãt. Aut igitur reliquos populi sui seruatam vrbis partem nominat: aut fortassis qui in Christum cõmunem omnium Saluatorem credidissent, de quibus & dicit, non esse perituros de ciuitate. Erunt enim semper Ecclesiæ ciues: & quamuis terrenam, & deletam Hierusalem amiserint, tamẽ supernam habent: de qua & diuinus Paulus. [Quæ sursum est Hierusalem, libera est, quæ est mater nostra.] (Gal. 4) Cuiusmodi & B. Da- C uid insinuare videtur: sic loquẽs, [Non commouebitur in æternum, qui habitat Hierusalem.] (Psal. 124) Inconcussa enim manet Ecclesia, &, iuxta vocem Saluatoris, [portæ inferi non præualebunt aduersus eam.] (Matth. 16) Ipsum quippe pro fundamento habet. Necesse est igitur omnino, vt etiam inconcussi, & immobiles sint, qui eam inhabitant, & in populo eius reputantur, & legitimis eius accensentur.

Et egredietur Dominus, & præliabitur in gentibus illis, sicut dies conflictus D *eius in die belli. Et stabunt pedes eius in die illa super montem oliuarum, quæ est è regione Hierusalem ad orientem. Et scindetur mons oliuarum, media pars eius ad orientem, & media pars illius ad mare, voragine magna valde. Et inclinabit media pars montis ad Aquilonem, & media pars eius ad Austrum. Et obturabitur vallis montium meo-* E *rum, & adiungetur vallis montium vsque ad Asael. Et obturabitur sicut obturata est in diebus terræ motus, in diebus Oziæ regis Iuda.*

CIV. Tanquam de duce aliquo generosissimo loquitur, milites suos ad pugnam concitante, & in hostium phalangas exercitum exsuscitante. Accipienda sunt autem vt de Deo, tantum non præsente & simul in acie stante cum gentibus Iudæam peruastantibus,

ipſamque Hieroſolymam euertẽtibus.

Meminimus porrò, etiam in parabolis Euangelicis tale quiddam extare. Rex enim filio nuptias faciens, miſit ſeruos ſuos, vt inuitatos congregarent. Aſt illi cum vocantes impiè, & iniurioſiſſimè acceptos occidiſſent, nouiſſimè etiam filium peremerunt. Quid deinde parabola? [Rex autem iratus eſt, & miſſis exercitibus ſuis perdidit homicidas illos, & ciuitatem illorum ſuccendit.] Perinde igitur erit, inquit, vt cum in die conflictus generoſe in hoſtes vſque ad internecionem inſurgitur. Quæ demonſtratio eſt iræ extremæ, & victoriæ cæleſtis, & iis à quibus probroſè eſt habitus, paria cum triumpho remetientis. [Interfecerunt enim, vt dixi, auctorem vitæ.] Quoniam vero ipſam, & ſolam omnium reginam naturam decet omnem orationis facultatem, & admirationem ſuperantia præclare efficere poſſe, ideo dicit, [Stabunt pedes eius, Chriſti vtique, in die illa ſuper montem oliuarum,] qui quatuor rupturas patietur, duas quidem partes orientem, & occaſum verſus, ſiue ad mare, (ſic enim diuinitus inſpirata ſcriptura partem occidentalem appellare conſueuit) alias duas tendentes, vnam ad arctum, & Aquilonem, aliam ad Auſtrum. Ipſa quoque cacumina diruptum iri ait, vt medias valles impleant, improuiſo concuſſa vſque ad Aſael, qui, vt fertur, vicus eſt in extremo receſſu montis ſitus. Comparat autem adeo grauem terræmotum illi, qui temporibus Oziæ ſiue Azariæ contigit. Poſtquam enim Hieroſolymis in throno regni collocatus, vt è tribu Iuda progenitus, miniſterium ſacerdotale improbè auſus capeſſere, lepra fœdatus eſt, Deo hanc ob cauſam ſe iratum prodente, horribiliter Iudæorum regio, atque etiam ipſa Hieroſolyma contremuit. Aiunt item ipſam quoque Sion ita quaſſatam, vt in duas partes dirumperetur, & valles adiacentes iugis eius opplerentur. Per huiuſcemodi terræmotus Propheta nobis videtur illum inſinuare, quem in veneranda crucifixione factum, euangelicarum prædicationum ſacri miniſtri commemorant. In his igitur eum caſum fuſius exponit. Matthæus ſapientiſſimus breuiter ita narrat: [Ieſus autem iterum clamans voce magna, emiſit ſpiritum. Et velum templi ſciſſum eſt à ſummo vſque deorſum,

Matt. 22. — Act. 3. — 2. Par. 26. — Matt. 27.

πεπορθηκόσι δὲ καὶ αὐτὰ τὰ Ἱεροσόλυμα.

Μεμνήμεθα δὲ, ὅτι καὶ ἐν παραβολαῖς εὐαγγελικαῖς τοιοῦτόν τι φησίν. ὁ μὲν γὰρ βασιλεὺς τοὺς γάμους ἐπιτελῶν τῷ υἱῷ αὐτοῦ, πέπομφε τοὺς οἰκέτας συναγείρειν τοὺς κεκλημένους. οἱ δὲ τοὺς καλοῦντας ἀνοσίως περιυβρίσαντες, καὶ ἀποκτονοῦντες, τελευταῖον ἐπ᾽ αὐτοῖς διεχρήσαντο τὸν υἱόν. εἶτα τί φησι τῆς παραβολῆς ὁ λόγος; ὁ δὲ βασιλεὺς ὠργίσθη, καὶ πέμψας τὰ στρατεύματα αὐτοῦ, ἀπώλεσε τοὺς φονεῖς ἐκείνους, καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν ἐνέπρησεν. ἔσται δὲ τὴν ἐν ἴσῳ φησὶ τοῖς ἐν ἡμέρᾳ παρατάξεως αὐτομολοῦσιν ἀθρόοις γενναίως, καὶ διαπολεμοῦσιν ἐχθροῖς. ἀπόδειξις δὲ τοῦτο τῆς εἰς λῆξιν ὀργῆς, καὶ νικήματος τοῦ ἀνωτάτω, καὶ ἰσοπαλῆ τὴν νίκην ἐπάγοντος τοῖς εἰς αὐτὸν πεπαρῳνηκόσιν. ἀπεκτόνασι γὰρ, ὡς ἔφην, τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς. ἐπειδὴ δὲ τὰ πέρα λόγου, καὶ θαύματος πρέποι ἂν αὐτῇ, καὶ μόνῃ δύνασθαι κατορθοῦν τῇ τῶν ὅλων βασιλίδι φύσει, ταύτῃ τοί φησιν ὡς στήσονται μὲν οἱ πόδες αὐτοῦ· δῆλον δὲ ὅτι Χριστοῦ, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐπὶ τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν. τὸ δὲ ῥήξεις ὑπομενεῖ τέσσαρας, δύο μὲν εἰς ἥλιόν τε, καὶ εἰς ἑσπέραν, ἤγουν εἰς θάλασσαν (οὕτω γὰρ τὸν τῆς ἑσπέρας τόπον ἀποκαλεῖν ἔθος τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ) τάς γε μὴν ἑτέρας δύο κατευθυνούσας πως, τὸ μὲν εἰς ἄρκτον, καὶ βορρᾶν, τὸ δὲ εἰς κλίμα τὸ νότιον. καταρραγήσεσθαι δὲ καὶ αὐτάς ἔφη τὰς κορυφὰς, ὡς τὰς μεταξὺ πληρῶσαι φάραγγας, ἀδοκήτως κατασεσεισμένας ἐς Ἀσαήλ. κώμη δὲ αὕτη πρὸς ἐσχατιαῖς, ὡς λόγος, τοῦ ὄρους κειμένη. παρεικάζει γε μὴν τὸν ὧδε διαβεβαιωθέντα σεισμὸν τῷ γεγενημένῳ κατὰ καιροὺς ἐπὶ Ὀζίου, τοῦ καὶ Ἀζαρίου. ἐπειδὴ γὰρ τοὺς τῆς βασιλείας διέπων θώκους ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, ἅτε δὴ καὶ ὑπάρχων ἐκ τῆς Ἰούδα φυλῆς, τετόλμηκε παρανόμως τῆς ἱερωσύνης ἅψασθαι λειτουργιῶν, λελέπρωται μὲν εὐθύς, Θεοῦ δὲ δὴ τότε τὴν ἐπὶ τούτοις ὀργὴν ἐμφαίνοντος, κατεσείσθη δεινῶς τῶν Ἰουδαίων ἡ χώρα, καὶ αὐτὰ δὲ τὰ Ἱεροσόλυμα. καὶ δὴ καί φασι τὸ ὄρος τὸ Σιὼν τοσοῦτον ὑπομεῖναι κλόνον, ὡς ῥαγῆναι μὲν εἰς δύο τμήματα, ἐμφράξαι δὲ τὰς παρακειμένας φάραγξι, τὰς κορυφάς. ἔοικε δὲ διὰ τούτων ἡμῖν ὁ Προφήτης τὸν σεισμὸν ὑποδηλοῦν, ὃν ἐν τῷ τιμίῳ σταυρῷ γεγενῆσθαί φασιν οἱ τῶν Εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων ἱερουργοί. πλατύτερον μὲν οὖν ἐν τούτοις ὁ Προφήτης διαμεμέληται τοῦ συμβεβηκότος. ὁ δέ γε σοφώτατος ἡμῖν Ματθαῖος ἐπιτεμνόμενος τὴν ἀφήγησιν οὕτω φησίν. ὁ δὲ Ἰησοῦς πάλιν κράξας φωνῇ μεγάλῃ, ἀφῆκε τὸ πνεῦμα. καὶ ἰδοὺ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο, ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω

καὶ ἡ γῆ ἐσείσθη, καὶ αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν, καὶ τὰ μνημεῖα ἀνεῴχθησαν, καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἠγέρθη. ἐπειδὴ δὲ χρὴ τοῖς γεγονόσι πιθανὸν ἐφαρμόσαι λόγον, ἔοικεν ὑποδηλοῦν τὸ καταῤῥήγνυσθαι μὲν τὰς πέτρας, ἐμφράττεσθαι δὲ τὰς φάραγγας τήν τε τῶν Ἰουδαίων πώρωσιν, καὶ τὴν τῶν τοῖς εἰδώλοις λελατρευκότων εἰς τὸ ἄμεινον μεταδρομήν. οἱ μὲν γὰρ τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα προσκυνήσαντες, λιθίνην ὥσπερ ἐσχήκασι τὴν καρδίαν, σκληράν τε, καὶ ἄτεγκτον, καὶ πέτραις ἐν ἴσῳ ταῖς καρπὸν ἐχούσαις οὐδένα. ἀλλὰ τί περὶ αὐτῶν ἔφη Θεός, διὰ φωνῆς Ἰεζεκιήλ; καὶ ἐκσπάσω τὴν καρδίαν αὐτῶν τὴν λιθίνην ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτῶν, καὶ δώσω αὐτοῖς καρδίαν σαρκίνην τοῦ εἰδέναι αὐτοὺς ἐμέ. οὐκοῦν ἐσχίσθησαν αἱ τῶν πεπλανημένων καρδίαι, Θεοῦ διαπτύσσοντος, ἵνα τὸν τοῦ σωτηρίου κηρύγματος παραδέξαιντο λόγον. καί τι τοιοῦτον ὑποδηλοῖ διὰ φωνῆς Ἱερεμίου λέγων· οὐχ οἱ λόγοι μου ὡς πῦρ φλέγον, λέγει κύριος, καὶ ὡς πέλυξ, κόπτων πέτραν; ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐνεργής, καὶ τομώτατος. οὐκοῦν, ὡς ἔφην, τῆς εἰς τὸ ἄμεινον μεταδρομῆς τῶν πεπλανημένων σημεῖον ἂν γένοιτο, καὶ μάλα σαφές, τὸ διεῤῥῆχθαι τὰς πέτρας. τό γε μὴν ἐμπεφράχθαι τὰς φάραγγας, τὴν τῶν Ἰουδαίων πώρωσιν, ὡς ἔφην, ὑποδηλοῖ. ἔφη γάρ τι τοιοῦτον καὶ ὁ θεσπέσιος Ἡσαΐας. καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ συμφράξει κύριος ἀπὸ τῆς διώρυγος τοῦ ποταμοῦ, ἕως ῥινοκούρων, τουτέστιν, ἐμφραχθήσεται τῶν ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν ὁ νοῦς, ἵνα βλέποντες μὴ βλέψωσι, καὶ ἀκούοντες μὴ ἀκούσωσι, μηδὲ συνιῶσι. κάλυμμα γὰρ ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται, καθὰ γέγραπται, ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει τῆς παλαιᾶς διαθήκης. τὸ δέ γε σαλευθῆναι τὴν γῆν, ὑπεμφήνειεν ἄν, οἶμαί που, τὴν ἐξ ἑτέρου πράγματος εἰς ἕτερόν τι μετάστασιν. καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ ἀνακέκραγε λέγων, ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ, σαλευθήτω ἡ γῆ. καὶ οὐκ ἔτι πού φαμεν ὡς καταδονεῖσθαι σωματικῶς τε, καὶ αἰσθητῶς παρακαλεῖ τὴν ὑπ' οὐρανόν· σύνηθες γὰρ τὸ χρῆμα, καὶ οὐδεμίαν ἡμῖν ποιοῦν τὴν ὄνησιν· ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον. ἠξίου γὰρ ὡς πνευματοφόροι, εἶναι μεθίστασθαι τὴν γῆν ἐκ τοῦ λατρεύειν εἰδώλοις ἐπὶ τὸ εἰδέναι λοιπὸν τὸν φύσει τε, καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεόν, ἐκ τοῦ φρονεῖν τὰ σαρκὸς, ἐπὶ τὸ ζῆν ἐθέλειν πνευματικῶς, καὶ ἁπαξαπλῶς ἀπὸ τῶν ἐπιγείων, εἰς τὰ ἐπουράνια. εἰ δὲ δὴ καὶ αὐτὰ τῶν κεκοιμημένων ἀνεῷχθαι τὰ μνήματα λέγει, φαμὲν ὅτι καὶ αὐτὸν ἔδει τὸν θάνατον ὁρᾶσθαι νενικημένον, ἀποθανόντος Χριστοῦ

A & terra mota est, & petræ scissæ sunt, & monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum qui dormierant surrexerunt.] Et quoniam his quæ contigerunt probabilem rationem aptare oportet, petras diruptas, & valles obturatas esse videtur quodammodo significare Iudæorum obcæcationem, & idololatrarum ad salutaria festinationem. Hi enim cum creaturæ potius seruirent, quam creatori, velut lapideum cor, durúmque & inflexibile, & B in morem petrarum nullos fructus afferentium habebant. Sed enim quid de ipsis Deus per Ezechielem ait? [Et auferam cor lapideum de carne eorum, & dabo ipsis cor carneum, vt cognoscant me.] Scissa sunt igitur corda errantium, Deo expandente, vt salutiferæ prædicationis sermonem exciperent. Simile quiddam subindicat per Hieremiam. [Nonne verba mea sicut ignis comburens, dicit Dominus, & sicut securis incidens petram? Viuus est enim sermo Dei, & efficax, & ad penetran- C dum acutissimus.] Quocirca discissas esse petras, argumentum clarum contentionis ad statum sanctiorem eorum qui errauerunt esse potest, vt dixi. Obturatas autem esse valles, Iudæorum cæcitatem insinuat, vt docui. Eiusmodi enim quiddam reperitur apud diuinum Esaiam, [Et erit in die illa, concludet Dominus à fossa fluminis vsque ad Rhinocera.] Id est, obturabitur omnium per Iudæam mens, [Vt vi- D dentes non videant, & audientes non audiant, neque intelligant. Velamen enim super cor eorum positum est (sicut scriptum est) in lectione veteris testamenti.] Tremuisse autem terram, ex alia re in aliam transitionem, vt puto, significauerit. Hinc diuinus Dauid exclamauit, [Qui sedes super Cherubim, moueatur terra.] Nec volumus eum terrarum orbem sua mole corporea, & vt sentiatur moueri, & concuti iubere: est siquidem res vsitata, nec E nobis quidquam vtilitatis affert; sed illud potius postulasse eos, vt spiritu repletos, quasi transferri terram ex cultu idolorum ad cognoscendum imposterum eum, qui est natura, & verè Deus: & ex sensu carnis ad voluntatem viuendi spiritualiter, & vt summatim dicam, à terrenis ad cælestia. Quod insuper monumenta eorum qui dormierant aperta fuisse dicit, dicimus ipsam quoque mortem Christo

Rom. 1.
Ezech. 11.
Hier. 23.
Hebr. 4.
Esai. 27.
Isai. 6.
2. Cor. 3.
Psal. 79.

in carne pro nobis dispensatoriè mortuo superatam videri, [Et vt viuorum, & mortuorum dominetur.]

Rom.14.

Et veniet Dominus Deus, & omnes sancti cum eo. In illa die non erit lux, sed frigus, & glacies erit vna die, & dies illa nota Domino, & non dies neque nox, & ad vesperam erit lux.

CV. Postquam cursim nefanda, & impia Iudæorum in Christum omnium nostrum Saluatorem commissa, & Iudææ, adeóque Hierosolymorum expugnationem recensuit, deinceps ad præsentis sæculi finem progreditur, vtilitérque Emmanuelis de cælo descensum memorat. Descendet enim cum sanctis angelis in gloria Dei & patris, [Vt iudicet orbem in iustitia:] quoniam, vt diuinus Paulus scribit, [Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt recipiat vnusquisque prout gessit, siue bonum siue malum. Veniet igitur, veniet, inquit, & omnes sancti eius cum eo,] hoc est, sanctorum angelorum agmen purissimum, stipans eum, & ad ministrandum assistens. Dominus enim omnium est Emmanuel, & ab his collaudatur vt Deus, & simul regnat cum patre. Quod si quis dicat, ipsos quoque sanctos ei asituros, raptos in nubibus in occursum eius in aëra, cum ex mortuis reuixerint, vt & sapientissimo Paulo visum est, ab eo quod conuenit neutiquam aberrauerit. Nam tale quid diuinus quoque Esaias de ipsis dicit. [Illic ceruæ occurrerunt, & viderunt facies ad inuicem. Numero transierunt, & vna ex eis non periit, altera alteram non quæsierunt, quia Dominus ipsis præcepit, & spiritus eius congregauit eos.] Psallit quoque diuinus Dauid descensum è cælo omnium nostrum Saluatoris prænuntians, [Quia non repellet Dominus plebem suam, & hæreditatem suam non derelinquet, donec iustitia conuertatur in iudicium, & adhærentes illi omnes recti corde.] Iustitiam enim Christum vocat, quem conuersum ad iudicium dicit: assumptus est enim calcata morte, & ascendit ad eum qui est in cælis patrem & Deum: sed reuertetur olim ad iudicium, & cùm illo omnes recti corde, hoc est, sancti, sicut modò dixi. Fore autem

Psal.9.
2.Cor.5.
1.Thes.4.
Esai.34.
Psal.93.
Ioan.20.

A σαρκὶ δι' ἡμᾶς οἰκονομικῶς, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ.

Καὶ ἥξει κύριος ὁ Θεός, καὶ πάντες οἱ ἅγιοι μετ' αὐτοῦ. ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ οὐκ ἔσται φῶς, καὶ ψύχος, καὶ πάγος ἔσται μίαν ἡμέραν, καὶ ἡ ἡμέρα ἐκείνη γνωστὴ τῷ κυρίῳ, καὶ οὐχ ἡμέρα, καὶ οὐ νύξ, καὶ πρὸς ἑσπέραν ἔσται φῶς.

Ἐπιτροχάδην εἰπὼν τὰ ἐπὶ γε τῷ πάντων ἡμῶν σωτῆρι Χριστῷ τῶν Ἰουδαίων ἀνοσιουργήματα, καὶ τῆς Ἰουδαίας τὴν ἅλωσιν, καὶ αὐτῆς δὲ τῆς Ἱερουσαλήμ, ἐπ' αὐτὸ λοιπὸν ἔρχεται τοῦ παρόντος αἰῶνος τὸ τέλος, καὶ ἀφηγεῖται χρησίμως τὴν ἐξ οὐρανοῦ καταφοίτησιν τοῦ Ἐμμανουήλ. καταβήσεται γὰρ μετὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων, ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός, ἵνα κρίνῃ τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ· ὡς ὁ θεσπέσιος γράφει Παῦλος τοὺς πάντας ἡμᾶς δεῖ φανερωθῆναι ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίσηται ἕκαστος τὰ κατ' ἀξίαν πρὸς ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν εἴτε φαῦλον. ἥξει δὴ οὖν, ἥξει, φησί, καὶ πάντες οἱ ἅγιοι μετ' αὐτοῦ, τουτέστιν, ἡ τῶν ἁγίων ἀγγέλων καθαρωτάτη πληθύς, δορυφοροῦσα πάντως, καὶ λειτουργικὴν εἰσφέρουσα τὴν παράστασιν. Κύριος γάρ ἐστι τῶν ὅλων ὁ Ἐμμανουήλ, καὶ δοξολογεῖται παρὰ τούτων ὡς Θεός, καὶ συγκατάρχων τῷ γεγεννηκότι. εἰ δὲ δή τις λέγοι καὶ αὐτοὺς αὐτῷ συμπαρέσεσθαι τοὺς ἁγίους ἁρπαγέντας ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ εἰς ἀέρα, μετά γε τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν, καθὰ καὶ τῷ σοφωτάτῳ Παύλῳ δοκεῖ, τοῦ πρέποντος θήρας ἀμοιρήσειεν ἂν οὐδαμῶς. ἔφη γάρ τι τοιοῦτον ὁ θεσπέσιος Ἡσαΐας περὶ αὐτῶν. ἐκεῖ ἔλαφοι συνήντησαν, καὶ εἶδον τὰ πρόσωπα ἀλλήλων. ἀριθμῷ παρῆλθον, καὶ μία αὐτῶν οὐκ ἀπώλετο, ἑτέρα τὴν ἑτέραν οὐκ ἐζήτησαν. ὅτι κύριος ἐνετείλατο αὐτοῖς, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ συνήγαγεν αὐτούς. ψάλλει δὲ καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβίδ, τὴν ἐξ οὐρανοῦ καταφοίτησιν τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ προαναφωνῶν, ὅτι οὐκ ἀπώσεται κύριος τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ οὐκ ἐγκαταλείψει, ἕως οὗ δικαιοσύνη ἐπιστρέψῃ εἰς κρίσιν, καὶ ἐχόμενοι αὐτῆς πάντες οἱ εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ. δικαιοσύνην μὲν γὰρ ὀνομάζει Χριστόν, ἐπιστρέψαι δέ φησιν εἰς κρίσιν αὐτόν. ἀνελήφθη μὲν γὰρ πατήσας τὸν θάνατον, καὶ ἀνέβη πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς πατέρα καὶ Θεόν. ἀλλ' ἐπιστρέψει κατὰ καιροὺς εἰς κρίσιν, καὶ σὺν αὐτῷ πάντες οἱ εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ, τουτέστιν, οἱ ἅγιοι, καθάπερ ἔφην ἀρτίως. ὅτι δὲ

κατὰ τὸν τῆς συντελείας καιρὸν ἑτέρα τις ἔσται τῆς ὁρωμένης κτίσεως ἡ κατάστασις, καὶ μετοιχήσεται καὶ αὐτὴ πρὸς τὸ ἄμεινον ἀνακαινουμένη διὰ Χριστοῦ, πιστώσεται λέγων ὁ Προφήτης. ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ οὐκ ἔσται φῶς, καὶ ψύχος, καὶ πάγος ἔσται μίαν ἡμέραν, καὶ ἡ ἡμέρα ἐκείνη γνωστὴ τῷ κυρίῳ. νυνὶ μὲν γὰρ ἡμέρα τε, καὶ νὺξ διακέκριται, καὶ διέλαχον τοὺς καιροὺς τοῖς τοῦ πεποιηκότος νεύμασι, καὶ ἀνίσχει μὲν τῆς ἡμέρας τὸ φῶς, εἶτα διαδέχεται νύξ. ἐπειδὰν δὲ παραγένηται ὁ κριτής, πάντα μετασκευάζων κατὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν, ἑτέραν, ὡς ἔφην, ἡ κτίσις τὴν διακόσμησιν δέξεται. οὐ γὰρ ἔτι φῶς ἔσται, καὶ ψύχος, καὶ πάγος εἰς μίαν ἡμέραν. σημαίνει δὲ διά γε τοῦ πάγους τε, καὶ ψύχους τὴν νύκτα, λελόγισται γὰρ εἰς μίαν ἡμέραν τὸ νυχθήμερον. ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι τυχόν· κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρόν, καθ' ὃν ἂν ἐξ οὐρανῶν ἀφιγμένος, μεταπλάττῃ τὰ πάντα, καὶ μετασκευάζῃ πρὸς τὸ ἄμεινον, ὡς δημιουργὸς δὲ, οὐκ ἔσται νύξ, οὐδὲ φῶς εἰς ἡμέραν. τοιοῦτόν τί φησι καὶ ὁ μακάριος Προφήτης Ἡσαΐας. οὐκ ἔσται σοι ὁ ἥλιος εἰς φῶς τῆς ἡμέρας, οὐδὲ ἀνατολὴ σελήνης φωτιεῖ τὴν νύκτα· ἀλλ' ἔσται σοι κύριος φῶς αἰώνιον, καὶ ὁ Θεὸς δόξα σου. ὅτι δὲ ἀπραγκτήσει κατὰ καιροὺς καὶ αὐτὴ τῶν στοιχείων ἡ χρεία, πιστώσεται λέγων αὐτὸς ὁ Χριστός. εὐθέως δὲ μετὰ τὴν θλῖψιν τῶν ἡμερῶν ἐκείνων, ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς. ἀρκέσει γὰρ ὁ Χριστὸς εἰς φῶς ἡμῖν αἰώνιον, καὶ αὐτὸς ἔσται μακρὰ καὶ διηνεκὴς ἡμέρα. τὴν δέ γε ἡμέραν ἐκείνην γνωστὴν εἶναί φησι τῷ κυρίῳ. μόνος γὰρ οἶδεν ὁ Θεός, καὶ πατὴρ τὴν τῆς συντελείας ἡμέραν. ἐμπεδοῖ πρὸς τοῦτο ἡμᾶς καὶ αὐτὸς ὁ υἱός, οὕτω λέγων· περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, καὶ ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι ἐν οὐρανῷ, οὐδὲ ὁ υἱός, εἰ μὴ ὁ πατὴρ μόνος. ᾗ μὲν γὰρ νοεῖται καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος, οὐκ ἂν εἰδείη τὰ ἐν τῷ πατρί. ᾗ δέ ἐστι φύσει Θεός, καὶ ἐξ αὐτοῦ πεφηνώς, οἶδέ που πάντως καὶ τὴν ἐσχάτην ἡμέραν, κἂν εἰ λέγοι μὴ εἰδέναι διὰ τὸ ἀνθρώπινον. διερμηνεύων δὲ ἡμῖν ὁ Προφήτης, καὶ σαφέστερον καθιστὰς ὅπερ ἔφη, προσεπάγει τούτοις. καὶ οὐχ ἡμέρα, καὶ οὐ νὺξ ἔσται, ἀλλὰ πρὸς ἑσπέραν ἔσται φῶς, τουτέστιν, ἐν καιρῷ νυκτός, φῶς ἔσται πάλιν τὸ διὰ Χριστοῦ καταστράψαν τὴν ὑπ' οὐρανόν, ἀνῃρημένου παντελῶς τοῦ σκότους, καὶ τοῖς τῶν ἁγίων ὀφθαλμοῖς οὐκ ἐπιπολάζοντος ἔτι. ἔχει δὲ τὸν οἰκεῖον λόγον τὸ, καὶ αὐτὴν οἴεσθαι κτίσιν ἐπὶ τὰ ἀμείνω μεταρρυθμίζεσθαι, καὶ ἀξιόχρεως μὲν τοῦ Σωτῆρος ὁ μαθητής, ἥξειν τὴν ἡμέραν κυ-

A tempore consummationis sæculi aspe-ctabilis creaturæ statum alium, & ipsam quoque transituram in melius, per Christum renouatam, testificatur Propheta, [In illa die non erit lux, & frigus & glacies erunt die vno, & dies illa nota Domino.] Nunc enim dies, & nox discernuntur, & nutu conditoris distincta tempora sortita sunt, & exoritur diei lux, postea succedit nox. Quando autem aduenerit iudex, omnia pro arbitratu suo immutans, aliam, vt dixi, conditionem creatura suscipiet. B [Non enim de cætero lux erit, & frigus, & glacies erunt die vno.] Per glaciem, & frigus noctem exprimit, pro vna enim die reputatur, quod dicitur νυχθήμερον, id est, vnius noctis, & diei spatium, proinde, ac si dicat fortè. Tempore illo quo de cælo adueniens transformabit omnia, & in faciem atque statum meliorem conuertet, vt conditor ipse & opifex, non erit nox, nec lux in diem. Non absimile est apud Prophetam Esaiam: [Non erit tibi amplius sol in lucem diei, neque or-C tus lunæ illuminabit tibi noctem: sed erit tibi Dominus lux æterna, & Deus gloria tua.] Otiosa autem aliquando futura & ipsa elementa, fidem facit ipse Christus. [Statim autẽ post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum.] Sufficit enim nobis Christus ad lucẽ æternam, & ipse erit lõga, ac perpetua dies. Diem autem illam notam Domino esse dicit. Solus enim Deus & pater consummationis diem nouit. Persuadet nobis hoc D ipse quoque filius, ita loquens: [De die autem illo, & hora nemo nouit, neque angeli in cælo, neque filius, nisi pater solus.] Quatenus enim homo nostrûm similis cognoscitur, nescit quæ in patre sunt. Quatenus autem natura est Deus, & ex ipso extitit, vtique etiam extremum diem nouit, tametsi illum se nosse neget, propter humanam naturam suam videlicet. Interpretans autem nobis Propheta, & declarans quod dixit, his adiungit, [Et non dies, & non nox erit; sed ad vesperam erit lux.] E Id est, in tempore noctis lux erit rursum, quæ per Christum qui sub cælo est mundum illustrauit, tenebris penitus discussis, nec sanctorum oculis amplius superfusis. Non sine certa porrò ratione ipsam quoque creaturam in melius reformandam existimamus, & fide dignus est Saluatoris discipulus, qui ait, venturum diem Do-

Esai. 60

Matt. 24

Ibid.

2. Pet. 3

mini vt furem in nocte, & cælos magno impetu transituros, elementa verò confluentia solutum, & terram, & quæ in ipsa sunt opera exustum iri omnia, cælos autem nouos, & terram nouam secundum promissa ipsius nos exspectare. Quod nos cogitare etiam necesse est. Si enim nostra omnino erant in nouitate vitæ, noua quoque creatura nobis opus erit. Nam, vt scribit diuinus Paulus, [Liberabitur & ipsa creatura aliquando à seruitute in libertatem gloriæ filiorum Dei.]

Rom. 8.

In die illa egredietur aqua viua de Hierusalem, media pars eius in mare primum, & media pars eius in mare nouissimum, & in æstate, & in vere sic erit. Et erit Dominus in regem super omnem terram.

CVI. Rursum narrat nobis, quamuis inuolutius, Spiritum sanctum super sanctos largissime, & vberrime effusum iri, eo potissimum tempore, quo in sanctam, & semper duraturam vitam subuecti fuerint, ad illam inquam futuri sæculi. Nunc enim per fidem in Christum quasi arrhabonem, & pignus primitias sancti Spiritus pro diuitiis accepimus. Vbi autem à mortuis redierimus, peccato prorsus sublato, non tanquam arrhabo amplius, & in mensura diuinus spiritus in nobis erit, sed affatim, & copiosè, vt dixi, & cum perfectè in donis per Christum acquisitis lætabimur. Aquam igitur viuam appellat spiritum, [Quæ & de superna Hierusalem egredietur,] inquit. Quoniam enim vniuersorum Deum in cælis habitare ab ipso inspirata scriptura prænunciat, quamuis vbique sit, & eo plena sint omnia, idcirco etiam viuificum spiritum de cælo egressurum dicit. Solere autem diuinum spiritum aquis comparari in sacris literis, ipse eius dator testificabitur, filius nempe. [Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.] Quod exponens, & enucleans sacer Euangelista, [Hoc autem dicebat, inquit, de spiritu quem accepturi erant credentes in eum.] Quia namque spiritus est viuificus, ideo cum aqua viuificante appositissime confertur. Quod autem dignatis sancta vita liceat abunde sortiri possessionem sancti Spiritus,

Ioan. 7.

A ρίου ὡς κλέπτην λέγων, οὐρανοὺς δὲ ῥοιζηδὸν παρελεύσεσθαι, στοιχεῖα δὲ καυσούμενα λυθήσεσθαι, γῆν δὲ, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα κατακαυθήσεσθαι πάντα, οὐρανοὺς δὲ καινοὺς ἡμᾶς, καὶ καινὴν γῆν κατὰ τὰ ἐπαγγέλματα αὐτοῦ προσδοκᾶν. πλὴν καὶ ἐξ ἀναγκαίων εἰς τοῦτο βαδιούμεθα λογισμῶν. εἰ γὰρ ἔσται πάντως ἐν καινότητι ζωῆς τὰ καθ᾽ ἡμᾶς, καινῆς ἡμῖν δεῖ καὶ κτίσεως. ὡς γὰρ ὁ θεσπέσιος γράφει Παῦλος, ἐλευθερωθήσεται καὶ αὐτὴ κατὰ καιροὺς ἡ

B κτίσις ἀπὸ τῆς δουλείας εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ.

Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐξελεύσεται ὕδωρ ζῶν ἐξ Ἱερουσαλὴμ, τὸ ἥμισυ αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν τὴν πρώτην, καὶ τὸ ἥμισυ αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν τὴν ἐσχάτην, καὶ ἐν θέρει, καὶ ἐν ἔαρι ἔσται οὕτως. Καὶ ἔσται κύριος εἰς βασιλέα ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν.

Ἐξηγεῖται πάλιν ἡμῖν αἰνιγματωδῶς, ὅτι δὴ πλείστη τις ὅση, καὶ ἀμφιλαφὴς ἡ τοῦ ἁγίου πνεύ-

C ματος χύσις τοῖς ἁγίοις ἐκνεμηθήσεται, κατ᾽ ἐκεῖνο μάλιστα τοῦ καιροῦ, καθ᾽ ὃν ἂν εἰς ἁγίαν τε, καὶ ἀείδρυτον ἀνακομισθεῖεν ζωὴν, τὴν ὡς ἐν αἰῶνί φημι τῷ μέλλοντι. νυνὶ μὲν γὰρ διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν ὡς ἐν ἀρραβῶνος τάξει τὴν ἀπαρχὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος πεπλουτήκαμεν. μετὰ δέ γε τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν, ᾐρημένης εἰς ἅπαν τῆς ἁμαρτίας, οὐκ ἐν ἀρραβῶνος ἔτι τάξει τε, καὶ μέτρῳ τὸ θεῖον ἐν ἡμῖν ἔσται πνεῦμα· πλουσίως δὲ, καὶ ἀμφιλαφῶς, ὡς ἔφην, καὶ ἤδη τελείως τοῖς

D διὰ Χριστοῦ χαρίσμασιν ἐντρυφήσομεν. ὕδωρ δὲ οὖν ζῶν ὀνομάζει τὸ πνεῦμα, ὃ καὶ ἐκ τῆς ἄνω Ἱερουσαλὴμ ἐξελεύσεταί φησιν. ἐπειδὴ γὰρ κατοικεῖν ἐν οὐρανοῖς τὸν τῶν ὅλων Θεὸν ἡ θεόπνευστος ἔφη γραφὴ, εἰ καὶ ἔστι πανταχοῦ, καὶ πεπλήρωκε τὰ πάντα, ταύτητοί φησι καὶ ἐξ οὐρανοῦ τὸ ζωοποιὸν ἐξελεύσεται πνεῦμα. ὅτι δὲ ὕδασι παρεικάζειν ἔθος τοῖς ἱεροῖς γράμμασι τὸ πνεῦμα τὸ θεῖον, αὐτὸς πιστώσεται λέγων ὁ τούτου δοτὴρ, τουτέστιν,

E ὁ υἱὸς, ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, καθὼς εἶπεν ἡ γραφὴ, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσιν ὕδατος ζῶντος. καὶ τοῦτο διερμηνεύων ὁ θεσπέσιος Εὐαγγελιστὴς, καὶ καθιστὰς ἐναργὲς, τοῦτο δὲ εἶπε, φησὶ, περὶ τοῦ πνεύματος, οὗ ἔμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν. ἐπειδὴ γὰρ τὸ πνεῦμά ἐστι ζωοποιὸν, ὕδατι ταύτητοι τῷ σωματικῶς ζωοποιῷ παρεικάζεται, καὶ μάλα ὀρθῶς. ὅτι γε τοῖς τῆς ἁγίας ἠξιωμένοις ζωῆς παρεστήξεται πλουσίως τὸ χρῆμα μεταλαχεῖν τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος χορηγίας,

καὶ οἱονεὶ ὑδάτων ἐμφορεῖσθαι ζωοποιῶν, ὑπεμφαίνει λέγων, ὅτι τοῦ ὕδατος, τοῦ προσδοκωμένου κατὰ καιροὺς ἐξ Ἱερουσαλὴμ ἐξελεύσεσθαι, τὸ μὲν ἥμισυ βαδιεῖται πρὸς θάλασσαν τὴν πρώτην, τὸ δὲ ἥμισυ πρὸς τὴν θάλασσαν τὴν ἐσχάτην. καὶ τί δὲ τοῦτό ἐστι; θαλάσσαις τε, καὶ ὕδασιν ἐξομοιοῖ πολλάκις ἡ θεία γραφὴ πολλὰ τῶν ἀνθρώπων ἔθνη, καὶ τὴν ἀριθμοῦ κρείττονα πληθύν. καὶ οὕτω πού φησι δι' ἑνὸς τῶν ἁγίων Προφητῶν, ὅτι ἐνεπλήσθη ἡ σύμπασα γῆ τοῦ γνῶναι τὸν κύριον, ὡς ὕδωρ πολὺ κατακαλύψαι θαλάσσας. ἔφη δέ που καὶ ὁ θεσπέσιος Δανιὴλ, τὰ ἐν ἐσχάτοις καιροῖς συμβησόμενα τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην προαναφωνῶν. Ἐγὼ Δανιὴλ ἐθεώρουν. καὶ ἰδοὺ οἱ τέσσαρες ἄνεμοι τοῦ οὐρανοῦ προσέβαλλον εἰς τὴν θάλασσαν τὴν μεγάλην, καὶ τέσσαρα θηρία μεγάλα ἀνέβαινον ἐκ τῆς θαλάσσης, διαφέροντα ἀλλήλων. Σαφέστερον δὲ τοῦτο αὐτὸ κατηγλάϊσεν ὁ μακάριος Δαβὶδ, ἀναμέλπει, λέγων. αὕτη ἡ θάλασσα ἡ μεγάλη, καὶ εὐρύχωρος. ἐκεῖ ἑρπετὰ, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς, ζῶα μικρὰ μετὰ μεγάλων. ἐκεῖ πλοῖα διαπορεύονται, δράκων οὗτος ὃν ἔπλασας ἐμπαίζειν αὐτῷ. ποῖον γὰρ εἶναι φαμὲν ἐν τῇ αἰσθητῇ θαλάσσῃ τὸν δράκοντα πεπλασμένον εἰς τὸ ἐμπαίζεσθαι παρὰ τοῦ πάντων κρατοῦντος Θεοῦ; ἔθος δὲ οὖν τοῖς ἱεροῖς γράμμασι, καὶ πάντα τὸν κόσμον θαλάσσαις ἐξομοιοῦν, καὶ πολλὴν ἀνθρώπων ἔσθ' ὅτε πληθύν. ὅτι τοίνυν ἴσῳ μέτρῳ διανεμηθήσεται παρὰ Θεοῦ ἡ τοῦ πνεύματος χάρις τοῖς τε ἐξ Ἰσραὴλ πιστεύσασι, καὶ τοῖς ἐξ ἐθνῶν, ὑπεμφαίνει λέγων περὶ τοῦ ὕδατος τοῦ ζωοποιοῦ, ὡς ἐξελεύσεται τὸ ἥμισυ μὲν εἰς τὴν θάλασσαν τὴν πρώτην, τὸ δὲ ἕτερον ἥμισυ εἰς τὴν θάλασσαν τὴν ἐσχάτην. θάλασσαν δὲ πρώτην ὀνομάζει τὸν Ἰσραὴλ· ἐσχάτην δὲ τὴν τῶν μετ' ἐκείνους πεπιστευκότων πληθύν, τουτέστι, τὰ ἔθνη. καὶ οὔτι πού φαμεν, ὡς μεμέρισται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἀτελὲς ἐν ἑκατέροις ἔσται, διά τοι τὸ ἥμισυ λέγεσθαι, πολλοῦ γε καὶ δεῖ· ἐροῦμεν δὲ μᾶλλον, ἐκεῖνο βούλεσθαι τὸν Προφήτην ὑποδηλοῦν, ὡς ἐν ἰσότητι τῆς χάριτος ἡ διανομὴ τούτοις τε, κἀκείνοις ἐνεργηθήσεται. τὸ γὰρ ἥμισυ καὶ ἥμισυ, τῆς ἰσοστάθμου φιλοτιμίας, καὶ τῆς ἰσότητος ἔσται σημαντικόν. ὅτι δὲ διηνεκὴς ἡ χάρις, καὶ κατὰ πάντα καιρὸν ἡ μέθεξις, ἀταλαίπωρον ἰδεῖν, ἀπὸ τοῦ φάναι πάλιν, ὅτι καὶ ἐν θέρει, καὶ ἐν ἔαρι ἔσται οὕτως. ἰστέον δὲ, ὅτι ἀντὶ τοῦ, ἐν ἔαρι, τὸ ἐν χειμῶνι φησὶ τῶν Ἑβραίων ἡ ἔκδοσις. ἔσται δὲ οὖν φησὶ κατὰ τὰ αὐτὰ, καὶ ὡσαύτως ἡ τῶν νοητῶν ὑδάτων χύσις, ἐν χειμῶνί τε, καὶ ἐν θέρει, τουτέστι, κατὰ πάντα καιρόν. λείπει δὲ οὐδὲν καὶ ἀντὶ τοῦ χειμῶνος

& tanquam aquis viuificantibus repleri, indicat, cum dicit, aquæ illius quæ aliquando Hierosolymis egressura expectatur, dimidium abiturum ad mare primum, & dimidium ad mare nouissimum. Hoc verò quid est? Mari, & aquis frequenter multas gentes, & multitudinem innumerabilem diuinæ literæ assimilant. Atque ita per quendam sanctorum Prophetarum ait, [Quia repleta est omnis terra vt cognoscat Dominum, sicut aqua multa operiet maria.] Quin & diuinus Daniel extremis temporibus euentura omnibus mortalibus prænuntians, [Ego Daniel videbam, & ecce quatuor venti cœli irruebant in mare magnum, & quatuor bestiæ magnæ ascendentes de mari, differentes inuicem.] Quod apertius beatus Dauid canit. [Hoc mare magnum & spatiosum, illic reptilia quorum non est numerus, animalia pusilla cum magnis. Illic naues pertransibunt, draco iste quem formasti ad illudendum ei.] Qualem enim draconem in mari sensibus patente ab omnipotente Deo ad illudendum homini formatum esse dicemus? Consueuit igitur sacra Scriptura etiam totum mundum, & nonnunquam magnam hominum multitudinem mari comparare. Quocirca mensura pari spiritus gratiam distributum iri iis, qui ex Israel crediderint, & iis qui ex gentibus, ostendit dicens, de aqua vitali egressurum dimidium quidem in mare primum, alterum dimidium in mare nouissimum. Mare primum nominat Israel, nouissimum multitudinem, quæ post illum fidem est amplexata, gentes scilicet. Nec dicimus, diuisum esse Spiritum sanctum, & in vtrisque imperfectum fore, quia dimidium dicitur, absit: sed Prophetam illud potius indicare velle putabimus, æqualiter gratiam his, & illis impertitum iri. Nam medium, & medium in pari & æquali liberalitatem & æqualitatem ipsam declarat. Perpetuam autem esse gratiam, & in æuum mensuram, non difficile est videre ex eo quod additur, [Quia in æstate, & in vere sic erit,] hoc est, semper. Scias velim, pro *vere* Hebræam editionem legere, *in hyeme*. Sed inconueniens non est, pro hyeme

Esai. 11.

Daniel. 7.

Psal. 103.

etiam ver dicere, secundum LXX. scripturam: in medio quippe velut spatio acierum duarum situm est, vt si quis etiam ipsum hybernæ tempestati adscribat, nihil improbabile, aut à recto alienum sit facturus. Quod si quis & alio modo intelligere voluerit, quod de aqua sub intelligentiam cadente dicitur, nempe, quod [egredietur dimidium eius, in mare primum, & dimidium eius in mare nouissimum, & in æstate atque vere sic erit,] talem verborum istorum sensum accipiet. Mare primum nominat ad orientem fortasse situm, vltra terræ totius oras nouissimum, ad extremos occidentis fines. Velut enim faciem, & principium orbis orientem definit: æstatem autem, opinor, calidas, & australes mundi partes vocat: ver aquilonares, & frigidas. Sic enim diuinus Dauid quatuor sub cælo climata significare volens, ad Deum exclamabat, [Æstatem, & ver tu plasmasti ea] Et iterum, [Aquilonem, & mare tu creasti.] Inquit ergo, egredietur aqua viua æqualiter, & in pari gratia in mare primum, & in nouissimum, hoc est, in orientem, & occidentem., & in æstate, & in vere, hoc est item, in Austrum, & Aquilonem. Replebitur enim mundus charismatis per Christum, & permanebit omnino donum in iis qui acceperint. Tunc tunc [erit Dominus in regem super omnem terram.] Sub ipso enim solo erimus, & ipse dominabitur deletis penitus principibus mundi sæculi huius, & omni principatu peruerso, & tyrannide contra nos triumphatis, ipso Satana cum virtutibus eius malignis profligato.

Psal. 73. & 88.

In die illa erit Dominus vnus, & nomen eius vnũ, circumiens omnem terrã, & desertum à Gaba vsque Remmon ad Austrum Hierusalem. Rama autem in loco permanebit à porta Beniamin vsque ad locum portæ primę, vsque ad portas angulorum, & vsque ad turrim Anamuel. Vsque ad torcularia regis habitabunt in ea, & anathema non erit vltra, & habitabit Hierusalẽ confidenter.

CVII. Semper ferè tectus, & obscurus est sanctorum Prophetarum sermo, idque à Deo sapienter administrari puto, ne sancta canibus proponantur; neque verè

A τὸ ἔαρ εἰπεῖν, κατὰ τὴν τῶν ἑβδομήκοντα γραφήν· κεῖται γὰρ ὡς ἐν μεταιχμίῳ χειμῶνός τε καὶ θέρους, ὥστε κἂν εἴ τις αὐτὸ τοῖς τοῦ χειμῶνος ἀπονέμῃ καιροῖς, τοῦ εἰκότος, ἢ καὶ ὀρθῶς ἔχοντος, οὐκ ἀδικήσει λόγον. εἰ δὲ δή τις ἐθέλοιτο καὶ καθ' ἕτερον συνιέναι τρόπον τὸ περὶ τοῦ νοητοῦ λεγόμενον ὕδατος, ὡς ἐξελεύσεται τὸ ἥμισυ αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν τὴν πρώτην, καὶ τὸ ἥμισυ αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν τὴν ἐσχάτην, καὶ ἐν θέρει, καὶ ἐν ἔαρι, ἔσται οὕτω, τοιαύτην τινὰ τοῦ προκειμένου διάνοιαν εἰσδέξεται. B θάλασσαν μὲν ὀνομάζει πρώτην, τὴν πρὸς ἠῶ τάχα που κειμένην, τὴν ἐπέκεινά φημι πρώτης τῆς ὅλης γῆς ἐσχάτην, γεμένην τὴν πρὸς αὐταῖς ταῖς ἑσπέρας ἐσχατιαῖς. πρόσωπον γὰρ εἰονεί πως, καὶ ἀρχὴν ὁρίζεται τῆς οἰκουμένης τὴν ἀνατολήν. θέρος δέ, οἶμαι, που τὰ θερμά, καὶ νότια τῆς οἰκουμένης ἀποκαλεῖ μέρη. ἔαρ δὲ πάλιν τὰ βόρεά τε, καὶ ψυχρά. οὕτω γὰρ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ τὰ τέσσαρα τῶν ὑπ' οὐρανὸν κλίματα σημῆναι θέλων, ἀνεφώνει πρὸς Θεόν, C θέρος, καὶ ἔαρ σὺ ἔπλασας αὐτά. καὶ πάλιν, τὸν βορρᾶν, καὶ τὴν θάλασσαν σὺ ἔκτισας. ἐξελεύσεται δὴ οὖν, φημί, τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν ἐν ἰσότητι, καὶ ἰσομοιρεῦσι χάριτι εἴς τε τὴν θάλασσαν τὴν πρώτην, καὶ μήν τοι καὶ εἰς τὴν ἐσχάτην, τουτέστιν, εἰς ἕω τε, καὶ δύσιν, καὶ ἐν θέρει, καὶ ἐν ἔαρι, τουτέστι πάλιν, εἰς τὸν νότον τε, καὶ εἰς βορρᾶν. ἐμπλησθήσεται γὰρ ἡ ὑπ' οὐρανὸν τῶν διὰ Χριστοῦ χαρισμάτων, ἀναπόβλητος δὲ πάντως τοῖς λαβοῦσιν ἡ δωρεά. τότε δὴ τότε ἔσται κύριος εἰς βασιλέα ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. ὑπ' αὐτῷ γὰρ ἐσόμεθα μόνῳ, καὶ D αὐτὸς κατάρξει τῶν ὅλων καταργηθέντων εἰς ἅπαν τῶν κοσμοκρατόρων τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ ἁπάσης ἀρχῆς πονηρᾶς τεθριαμβευμένης, καὶ τῆς καθ' ἡμῶν πλεονεξίας, ἐκβεβλημένων αὐτοῦ τε τοῦ Σατανᾶ, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ δυνάμεων πονηρῶν.

Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἔσται κύριος εἷς, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἕν, κυκλῶν τὴν γῆν, καὶ τὴν ἔρημον ἀπὸ Γαβὰ ἕως Ῥεμμὼν κατὰ νότον Ἱερουσαλήμ. Ῥαμὰ δὲ ἐπὶ τόπου μένει, ἀπὸ τῆς πύλης Βενιαμὶν ἕως τοῦ τόπου τῆς πύλης τῆς πρώτης, ἕως τῆς πύλης τῶν γωνιῶν, καὶ ἕως τοῦ πύργου Ἀναμεήλ. ἕως τῶν ὑπολήνιων τοῦ βασιλέως κατοικήσουσιν ἐν αὐτῇ, καὶ ἀνάθεμα οὐκ ἔσται ἔτι, καὶ κατοικήσει Ἱερουσαλὴμ πεποιθότως.

Ἀσαφὴς ἀεί πως ἐστὶ τῶν ἁγίων Προφητῶν ὁ λόγος, καὶ τοῦτο, οἶμαι, σοφῶς οἰκονομοῦντος Θεοῦ, ἵνα μὴ προκέοιτο τὰ ἅγια τοῖς κυσί· μήτε μὴν πρό-

A loca Hierosolymæ longitudinem vt in typo significant. Sicut enim mandauit beato Prophetæ Ezechieli vniuersorum Deus calamo metiri domum, huc illuc porrectam, subostendens, multas esse mansiones apud Deum, & multa millia diuersoriorum pro sanctis: ita mihi & hic videtur per locorum latitudinem, & longitudinem insinuari & describi nobis Hierusalem, quam ratione, & cogitatione comprehendimus, id est Ecclesiam Christi, cui & diuinus Esaias clamabat, [Dilata locum tentorii tui, & aulæorum tuorum: fige, ne parcas, protende funiculos tuos, & clauos conforta adhuc, ad dexteram, & ad sinistram dilata.] Dilatatam ergo sanctam ciuitatem, & in longitudinem proportione latitudinis extensam habitabunt sancti, & non erit, inquit, [anathema amplius.] Hoc est, nullo modo à Deo alienabitur, stabilem enim ei charitatem largietur, nec vltra labentur vt Deum offendant, peccato, vt dixi, & Satana tentatore prorsus sublatis. Non enim erit ibi leo, nec vlla malarum bestiarum ad illam ascendet, nec inuenietur ibi. [Habitabunt enim confidenter.] Quoniam autem insertum est. [Rama vero in loco permanebit,] rursum illud dicimus, sensum verborum quantum in nobis est interpretãtes. Rama oppidulum est, siue vicus, sors contribulium Aser. Et est alia insuper Rama Nephtalimitarum. Igitur sanctus Propheta aut harum vnius, aut alterius Rama meminit. Ait namque, [Vox in Rama audita est, lamentatio, & fletus, & gemitus. Rachel plorans super filiis suis, & noluit consolari, quia non sunt.] Hoc actum esse in Bethleem constat, Herode iubente infantes in ea repertos occidi. Rama ergo vocat Hierusalem, quod in ipsa iam capta multa fuerit lamentatio, quam Propheta Hieremias quasi lacrymantem, & super filiis perditis eiulantem introduxit. Ait enim. [Plorans plorabat in nocte, & lacrymæ eius in maxillis eius.] Et quid plorabat? [Virgines meæ, & iuuenes mei abierunt in captiuitatem, in gladio, & in fame occidisti, in die iræ tuæ coxisti, non pepercisti.] Ac si quis etiam de spirituali Hierusalem, id est, Ecclesia vocem Rama nunc positam esse senserit, nos id valde probamus. Multi enim sunt flentes in Ecclesiis,

Ezec. 40.
Esai. 54.
Hier. 31.
Matt. 2.
Thren. 1. & 2.

A ἤγουν τῆς Ἱερουσαλὴμ τὸ μῆκος ὡς ἐν τύπῳ καταсημαίνοντες. ὥσπερ γὰρ ἐκέλευε τῷ μακαρίῳ Προφήτῃ Ἰεζεκιὴλ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἀναμετρεῖν καλάμῳ τὸν οἶκον τῇδέ τε, κἀκεῖ διατείνοντα, ἐναπεμφαίνων, ὅτι πολλαὶ μοναὶ παρὰ τῷ Θεῷ, μυρία τε ὅσα τῶν ἁγίων ἐνδιαιτήματα· οὕτω μοι κἀνθάδε δοκεῖ διὰ τόπων ἐναπεμφαίνειν εὖρός τε, καὶ μῆκος, καὶ καταγράφειν ἡμῖν τὴν νοητὴν Ἱερουσαλήμ, τουτέστι, τὴν ἐκκλησίαν Χριστοῦ, πρὸς ἣν καὶ ὁ θεσπέσιος B Ἡσαΐας ἀνεφώνει, λέγων· πλάτυνον τὸν τόπον τῆς σκηνῆς σου, καὶ τῶν αὐλαιῶν σου, πῆξον, μὴ φείσῃ, μάκρυνον τὰ σχοινίσματά σου, καὶ τοὺς πασσάλους σου κατίσχυσον ἔτι, εἰς τὰ δεξιὰ καὶ εἰς τὰ ἀριστερὰ ἐκπέτασον. κατευρυνθεῖσαν δὴ οὖν τὴν ἁγίαν πόλιν, καὶ εἰς μῆκος τὸ αὐτῇ πρέπον ἐκτεινομένην, κατοικήσουσιν οἱ ἅγιοι, καὶ οὐκ ἔσται φησὶν ἀνάθεμα ἔτι, τουτέστι, κατ᾽ οὐδένα τρόπον ἀλλοτριωθήσεται Θεοῦ, βεβαίαν γὰρ αὐτῇ χαριεῖται τὴν ἀγάπησιν, καὶ οὐκ ἂν ἐκπέσοιεν ἔτι πρὸς τὸ προσκρούειν Θεῷ, ἀνῃρη- C μένης, ὡς ἔφην, τῆς ἁμαρτίας εἰς τὸ παντελές, καὶ τοῦ πειράζοντος Σατανᾶ. οὐ γὰρ ἔσται ἐκεῖ λέων, οὐδὲ τῶν θηρίων τῶν πονηρῶν οὐδὲν οὐ μὴ ἀναβῇ ἐπ᾽ αὐτήν, οὐδ᾽ οὐ μὴ εὑρεθῇ ἐκεῖ. κατοικήσουσι γὰρ πεποιθότως. ἐπειδὴ δὲ τέθειται μεταξύ, Ῥαμὰ δὲ ἐπὶ τόπου μενεῖ, πάλιν ἐκεῖνό φαμεν, τὰς τῶν προκειμένων ἐννοίας, ὡς ἔνι, διερμηνεύοντες. Ῥαμὰ πολίχνη τίς ἐστιν, ἤτοι κώμη, κλῆρος δὲ τοῖς ἐκ φυλῆς Ἀσήρ. καὶ ἑτέρα πρὸς ταύτῃ τῶν ἐκ φυλῆς Νεφθαλείμ. διαμέμνηται δὲ καὶ Προφήτης ἅγιος ἢ ταύτης μιᾶς, D ἤγουν ἑτέρας Ῥαμά. ἔφη γὰρ, ὅτι Φωνὴ ἐν Ῥαμὰ ἠκούσθη, θρῆνος καὶ κλαυθμὸς καὶ ὀδυρμὸς πολύς. Ῥαχὴλ ἀποκλαιομένη ἐπὶ τοῖς υἱοῖς αὐτῆς, καὶ οὐκ ἤθελε παρακληθῆναι, ὅτι οὐκ εἰσί. τοῦτο πεπεράνθαι φαμὲν κατὰ τὴν Βηθλεέμ, Ἡρώδου προστάξαντος τὰ ἐν αὐτῇ φονεύεσθαι βρέφη. Ῥαμὰ τοίνυν ὀνομάζει τὴν Ἱερουσαλήμ, διότι τὸν ἐν αὐτῇ πολὺν [illegible] ἐπὶ τῇ ἁλώσει θρῆνον. εἰσκεκόμικε γὰρ αὐτὴν ὁ Προφήτης Ἱερεμίας μονονουχὶ δακρύουσάν E τε, καὶ τοῖς ἰδίοις ἀπολωλόσιν ἐποιμώζουσαν τέκνοις. ἔφη γάρ· ὅτι κλαίουσα ἔκλαιε νυκτὶ, καὶ τὰ δάκρυα αὐτῆς ἐπὶ τῶν σιαγόνων αὐτῆς. καὶ τίς ἦν ὁ θρῆνος; παρθένοι μου, καὶ νεανίσκοι μου ἐπορεύθησαν ἐν αἰχμαλωσίᾳ, ἐν ῥομφαίᾳ, καὶ ἐν λιμῷ ἀπέκτεινας, ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς σου ἐμαγείρευσας, οὐκ ἐφείσω. εἰ δὲ δή τις βούλοιτο κἀπὶ τῆς νοητῆς Ἱερουσαλήμ, τουτέστι, τῆς ἐκκλησίας τεθεῖσθαι τὴν κλῆσιν, Ῥαμά τε αὐτὴν ὀνομάζεσθαι νυνὶ, φαμὲν ὅτι καὶ μάλα ὀρθῶς ὁ λόγος ἔχει. πολλοὶ γὰρ οἱ κλαίοντες ἐν Ἐκκλησίαις,

καὶ τὴν κατὰ Θεὸν ἔχοντες λύπην, ἥτις μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον κατεργάζεται. ἀποδέχεται τοὺς τοιούτους καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς, οὕτω λέγων. μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται. καὶ πάλιν, μακάριοι οἱ κλαίοντες νῦν, ὅτι αὐτοὶ γελάσονται. οὐκοῦν κἂν εἰ λέγοιτο Ραμὰ διὰ τῆς τοῦ Προφήτου φωνῆς ἡ Ἐκκλησία, φορέσει καὶ οὕτω τὸ πιθανὸν ὁ λόγος. πλὴν ἐπὶ τόπου φησὶ μένειν, τουτέστιν, οὐ σαλευθήσεται. ἐρήρεισται γὰρ, ὡς ἔφην, καὶ ἔστιν ἀκλόνητος ἡ Ἐκκλησία Χριστοῦ.

Καὶ αὕτη ἔσται ἡ θραῦσις, ἣν κόψει κύριος πάντας τοὺς λαοὺς, ὅσοι ἐπεστράτευσαν ἐπὶ Ἱερουσαλήμ. τακήσονται αἱ σάρκες αὐτῶν, ἑστηκότων αὐτῶν ἐπὶ τοὺς πόδας αὐτῶν, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ῥυήσονται ἐκ τῶν ὀπῶν αὐτῶν, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν τακήσεται ἐν τῷ στόματι αὐτῶν.

Θλίψιν ἕξετε ἐν τῷ κόσμῳ, τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύσασι προαναπεφώνηκεν ὁ Χριστός. πλὴν ἀθαρσεστέρους ἀποτελεῖ, χρησίμως ἐπειπών· ἀλλὰ θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον. δέδωκε γὰρ ἡμῖν πατεῖν ἐπάνω ὄφεων, καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. τίνες δὲ οἱ σκορπίοι, καὶ τίνες οἱ ὄφεις; ἢ δηλονότι τὰ μυσαρὰ, καὶ μιαιφόνα τάγματα τῶν ἀλιτηρίων δαιμόνων, καὶ τῶν διωκόντων ἁγίους, οἳ καὶ γεγόνασιν ὑπουργοὶ τῆς ἀκράτου μανίας τῶν ἐν κόσμῳ πνευμάτων, ἃ καὶ τόδε τὸ σύμπαν περινοστεῖ, πολυτρόπως τοῖς ἁγίοις ἐπιβουλεύοντα, καίτοι τεθριαμβευμένα διὰ Χριστοῦ, προσηλώσαντος τῷ ἰδίῳ σταυρῷ τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον, ἵνα τῆς ἐκείνων ἡμᾶς ἀπαλλάξῃ πλεονεξίας; οὐκοῦν ἐπειδὴ κατοικήσειν ἔφη πεποιθότως τὴν Ἱερουσαλὴμ, ἥτις ἐστὶν ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, ἣν δὲ δὴ τοῦτο, καὶ μάλα ὀρθῶς, ἀποπερανθήσεσθαι προσδοκᾷ. ἀναιρουμένων ἐχθρῶν, καὶ τῶν εἰωθότων διώκειν αὐτὴν ἀνατετραμμένων, ἀναγκαίαν ποιεῖται καὶ τούτων ἡμῖν τὴν ἀφήγησιν. αὕτη γὰρ ἔσται, φησὶν, ἡ θραῦσις, ἣν κόψει κύριος πάντας τοὺς λαοὺς, ὅσοι ἐπεστράτευσαν ἐπὶ Ἱερουσαλήμ· αἱ σάρκες αὐτῶν κατατακήσονται, ἐκρυήσονται δὲ καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ, συντηκομένης καὶ γλώττης. ὁ μὲν γὰρ κοινὸς οὗτος, καὶ ἐκ τῆς φύσεως θάνατος τήκει μὲν τὰς ἁπάντων σάρκας, καὶ ἀποκείρει ὀφθαλμοὺς, καὶ γλώσσας· πάνδεινον δὲ, καὶ τῆς εἰς λῆξιν ἡκούσης συμφορᾶς εἴη ἂν εἰκότως τὸ ζώντων, καὶ ἑστώτων ἔτι τακῆναι μὲν σάρκας, καὶ ἀπορρεῖν ὀφθαλμοὺς, κολάζεσθαι δὲ καὶ γλώττας. εὖ δὲ δὴ σφόδρα τὰ τοιάδε συμβήσεσθαί φησι τοῖς θεομισῆ, καὶ ἐπάρατον ἐπιτηδεύσασι ζωήν.

A & tristes secundum Deum, quæ quidem tristitia [pœnitentiam in salutem stabilem operatur.] Commendat tales etiam ipse Christus. [Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.] Et iterum, [Beati qui nunc fletis, quia ridebitis.] Quamobrem quamuis Rama à Propheta dicatur Ecclesia, etiam sic verisimilitudo seruabitur. Veruntamen in loco mensuram ait, hoc est, non agitatum iri. Firmata enim vt dixi, & B immobilis est Ecclesia Christi.

2.Cor.7. Matt.5. Luc.6.

Et hæc erit ruina, qua percutiet Dominus omnes populos, quicunque militauerunt contra Hierusalem. Tabescent carnes eorum, stantium super pedes suos, & oculi eorum defluent de foraminibus eorum, & lingua eorum tabescet in ore ipsorum.

CVIII

[Pressuram in hoc mundo habebitis,] in se credentibus Christus prædixit. Veruntamen ad fiduciam eos erigit, vtiliter subiungens: [Sed confidite, C ego vici mundum.] Dedit enim nobis [calcare super serpentes, & scorpiones, & supra omnem virtutem inimici.] Sed qui sunt scorpiones, & quinam serpentes? Num videlicet detestandæ, & cruentæ pestiferorum dæmonum, & sanctos persequentium cohortes, quæ etiam ministræ fuerunt summæ insaniæ spirituum in hoc mundo, qui & hoc vniuersum circumeunt, sanctis multifariam insidiantes, quamuis per Christum triumphati, qui cruci suæ chiro- D graphum contra nos affixit, vt nos illorum dominatu liberaret? Quare quoniam Hierusalem, quæ est Ecclesia Dei viuentis, cōfidenter habitaturam dixit, licebatque iure optimo hoc confectum iri sperare sublatis hostibus, & euersis iis, qui eam persequi consueuerant, necessario & hæc nobis narrat: inquit enim, [Hæc erit ruina, qua percutiet Dominus omnes populos, quicunque E militauerunt contra Hierusalem: carnes eorum tabescent, & oculi eorum defluent, simul tabescente lingua.] Communis enim ista, & naturalis mors omnium quidem carnes tabefacit, & oculis atque linguis spoliat, acerbissimum autem, & calamitosissimum non immerito fuerit, viuentium, & stantium adhuc carnes tabescere; & excidere oculos, & puniri linguas. Talia autē Deo exosam, & execrandam vitam consectatus euentura admodum probè dicit.

Ioan.16. Luc.10. Coloss.2.

Reposcentur enim pœnas, non solum eorum quæ in sanctos commiserunt: sed etiam studii rerum carnalium, quo in hoc mundo flagrarunt: quæ item illis causa fuit, cur neque fidem admitterent, neque pietatem colere, & gloriam vitæ in Christo diligere vellent. Declinauerunt enim vt dixi, ad absurdas voluptates: & quæcunque videbant, ore hiante quodammodo appetebant, ac deglutiebant. Acuerunt enim linguas contra Christum, & sacra Ecclesiæ dogmata impie carpserunt. Iure igitur in carne, & oculis, & linguis pœnam susceperunt. Quemadmodum enim aquam redargutionis bibens mulier, & peierans in femore puniebatur, vbi & crimen fornicationis committitur (ait siquidem, [Num. 5.] » [rumpetur, & decidet femur eius]) eodem, opinor, modo & sanctam ciuitatem persequentibus in carne, & oculis, & linguis supplicium irrogabitur, penes quos amorem carnis, & voluptatis, & insuper oculorum delicta, & linguæ intemperantis voces videre est.

Et erit in die illa ecstasis Domini magna super eos. Et apprehendet vnusquisque manum proximi sui, & implicabitur manus eius ad manum proximi sui, & Iudas pugnabit in Hierusalem, & congregabit robur omnium populorum per circuitum, aurum & argentum, & vestem in multitudinem valde.

CIX. Ecstasim hoc loco timorem, siue stuporem rursum appellat. Illo tempore igitur, inquit, quo se mutuò aggregabunt Ecclesiæ hostes, tam grauibus pœnis irretitos, obstupescent illi quidem terroribus, relicta autem de cætero audacia persequendi sanctam ciuitatem, recedent exules, & frustra inter se auxilia poscent, miserabilésque erunt, & abiecti, & sanctorum pedibus subiecti. Iudas autem, inquit, hoc est, per fidem [Rom. 2.] in Christum iustificati, & Iudæum quem mente intuemur, circumferentes, & circumcisione spirituali diuites, pugnabunt in Hierusalem, hoc est, oppugnabunt hostes, & aduersariis virtute præualebunt, conculcantes [Psal. 90.] » eos, vt scorpiones, [Et super aspidem » ac basiliscum ambulantes leonémque » & draconem] prorsus contemnentes. Erunt autem illustres, & admirabiles,

A εἰσπραχθήσονται γὰρ δίκας, οὐχ ὑπὲρ ἔργων μόνων τῶν εἰς ἁγίους αὐτοῖς πεπλημμελημένων· ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἧς ἐσχήκασιν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ φιλοσαρκίας· ἣ καὶ γέγονεν αὐτοῖς αἰτία τοῦ μήτε προσίεσθαι τὴν πίστιν, μήτε μὴν ἑλέσθαι ζῆν εὐσεβῶς, καὶ τῆς ἐν Χριστῷ πολιτείας ἀγαπῆσαι τὴν δόξαν. γεγόνασι μὲν γὰρ, ὡς ἔφην, ἀπονενευκότες ἀτόπως εἰς ἐκτόπους ἡδονάς· ἐσχήκασι δὲ καὶ ἐφ' ἑκάστῳ τῶν ὁρωμένων ἐπιθυμίαν, μονονουχὶ χανδὸν ἐκπίνοντες. ἠκό- B νησαν δὲ καὶ γλώττας κατὰ Χριστοῦ, καὶ τῶν ἱερῶν τῆς ἐκκλησίας δογμάτων ἀνοσίαν πεποίηνται τὴν κατάρρησιν. εἰκότως δὴ οὖν εἰς σάρκας τε, καὶ ὀφθαλμούς, καὶ γλώττας τὴν δίκην ἐσχήκασιν. ὥσπερ γὰρ ἡ τὸ ὕδωρ τοῦ ἐλεγμοῦ πίνουσα γυνή, καὶ ψευσαμένη τὸν ὅρκον, εἰς μηρὸν ἐκολάζετο, περὶ ὃν ὑφαίνονται καὶ τὰ ἐκ τῆς πορνείας ἐγκλήματα (πρησθήσεται γάρ, φησί, καὶ διαπεσεῖται ὁ μηρὸς αὐτῆς) κατὰ τὸν ἴσον, οἶμαι, τρόπον καὶ τοῖς τὴν ἁγίαν διώκουσι πόλιν, εἰς σάρκας τε, καὶ ὀφθαλμούς, καὶ γλώσσας ἡ κόλασις, φιλοσαρκία γὰρ αὐτοῖς, ἡδυπάθειά τε πρὸς C τούτοις, καὶ δι' ὀμμάτων τὰ ἐγκλήματα, καὶ ἀπαιδεύτου γλώττης φωναί.

Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἔκστασις κυρίου μεγάλη ἐπ' αὐτούς. Καὶ ἐπιλήψεται ἕκαστος τῆς χειρὸς τοῦ πλησίον αὐτοῦ, καὶ συμπλακήσεται ἡ χεὶρ αὐτοῦ πρὸς χεῖρα τοῦ πλησίον αὐτοῦ. καὶ ὁ Ἰούδας παρατάξεται ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ συνάξει τὴν ἰσχὺν πάντων τῶν λαῶν κυκλόθεν χρυσίον, καὶ ἀργύριον, καὶ ἱματισμὸν εἰς πλῆθος σφόδρα.

D Ἔκστασιν ἐν τούτοις τὸν φόβον, ἤγουν τὴν κατάπληξιν ὀνομάζει πάλιν. κατ' ἐκεῖνο δὴ οὖν φησὶ τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν αὖ ἀλλήλοις ἀθροισθήσονται οἱ τῆς ἐκκλησίας ἐχθροί, ταῖς οὕτω δειναῖς ὑποπίπτοντες δίκαις, καταπλαγήσονται μὲν τοῖς δείμασιν, ἀφέντες δὲ οὕτω λοιπὸν τὸ διώκειν ἀποτολμᾶν τὴν ἁγίαν πόλιν, οἰχήσονται μὲν φυγάδες, καὶ τὰς παρ' ἀλλήλων ἐπιζητοῦντες ἀνονήτους ἐπικουρείας, οἰκτροί τε ἔσονται, καὶ κατερριμμένοι, καὶ ὑπὸ πό- E δας ἁγίων. ὁ δέ γε Ἰούδας, φησί, τουτέστιν, οἱ διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν δεδικαιωμένοι, καὶ τὸν νοητὸν περιφέροντες Ἰουδαῖον, καὶ τὴν ἐν πνεύματι τῷ ἁγίῳ περιτομὴν πλουτήσαντες, παρατάξονται ἐν Ἱερουσαλήμ, τουτέστι, καταστρατεύσονται τῶν ἐχθρῶν, κατανεανιεύσονται τῶν ἀνθεστηκότων, συμπατοῦντες ὡς σκορπίους, ἐπ' ἀσπίδα, καὶ βασιλίσκον ἐπιβαίνοντες, λέοντός τε, καὶ δράκοντος εἰς ἅπαν ἠφειδηκότες. ἔσονται δὲ λαμπροί, καὶ ἀξιοθαύμαστοι,

τὸν ἐκ τῶν τοιούτων κατορθωμάτων συλλέγοντες πλοῦτον ὡς χρυσίον, καὶ ἀργύριον, καὶ ἱματισμόν. ὅτι γὰρ οὐκ ἔν γε τοῖς αἰσθητοῖς τῆς προφητείας ὁ νοῦς, πῶς αὖ ἐνδιάστατος; πλοῦτος γὰρ ἁγίων, οὐχ ὁ φθαρτὸς, καὶ ἐπίγειος, ἀλλ' ὁ νοητὸς, καὶ ἐπουράνιος, καὶ διηνεκὴς, ὃν συναγείρουσι ταῖς ἑαυτῶν ψυχαῖς οἱ διδάσκοντές τε, καὶ καθ' ἑτέρους τρόπους εὐδοκιμοῦντες ἐν ἐκκλησίᾳ. διαρπάζουσι γὰρ ὥσπερ τὴν ἰσχὺν πάντων τῶν λαῶν, προσάγοντες διὰ πίστεως τῷ Χριστῷ τὰ ἐξαίρετα τῶν ἐθνῶν. οὕτω γὰρ ἔφη καὶ αὐτὸς διηρπακέναι τὰ σκεύη τοῦ ἰσχυροῦ. εἰ δὲ δή τις λέγοι τὸν Ἰούδαν συνάγειν τὴν ἰσχὺν πάντων τῶν λαῶν κυκλόθεν χρυσίον, καὶ ἀργύριον, καὶ ἱματισμὸν, ἵνα νοῶμεν ὅτι καὶ τὴν ἐν κόσμῳ σοφίαν συλλέγοντες καταλαμπρυνοῦνται δι' αὐτῆς, τοῖς τῆς εὐσεβείας ἐπαγωνιζόμενοι δόγμασιν, ἔχοι ἂν ὁ νοῦς τὸν εἰκότα λόγον. ἐσκύλευσαν γάρ ποτε τοὺς Αἰγυπτίους αἱ σοφαὶ γυναῖκες τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, χρησάμεναι παρὰ γειτόνων, καὶ συσκήνων αὐτῶν σκεύη χρυσᾶ, καὶ ἀργυρᾶ, καὶ ἱματισμόν. οὐκοῦν ὡς ἔν γε τοῖς αἰσθητοῖς, καὶ ὡς ἐν ὕλαις ταῖς ὁρωμέναις, ἡ τῶν εἰς νοῦν ἀγαθῶν λαμπρότης σημαίνεται. διδασκάλων δὲ μάλιστα πλοῦτος οἱ μαθηταί. καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Παῦλος τοῖς δι' αὐτοῦ σεσωσμένοις, καὶ πεπιστευκόσι προσεφώνει λέγων· νὴ τὴν ὑμετέραν καύχησιν ἀδελφοὶ, ἣν ἔχω ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, στέφανόν τε, καὶ χαρὰν αὐτοὺς ἰδίαν ὀνομάζει πάλιν.

A ex istiusmodi præclaris facinoribus thesaurum vt aurum, & argentum, & vestem preciosam colligentes. quod enim Prophetiæ sententia non sit in iis, quæ sensum corporis tangunt, certum est. Diuitiæ namque sanctorum non sunt interitui obnoxiæ, & terrenæ: sed quæ intelliguntur tantum, & cælestes, ac sempiternæ, quas animabus suis congregant qui docent, & aliis rationibus in Ecclesia clarescunt. Diripiunt enim quodammodo robur omnium populo- B rum, per fidem ad Christum gentes præcipuas adducentes. Sic enim & ipse dixit, se diripuisse vasa fortis. (Luc. xi.) Quod si quis dicat, Iudam congregare robur omnium populorum in circuitu, aurum, argentum, vestem, vt intelligamus etiam mundanam sapientiam colligentes, claritatem nominis adipisci, dum per ipsam dogmata pietatis tuentur ac defendunt, verisimilia sentiet. Spoliauerunt enim olim Ægyptios mulieres sapientes Israelitides, à vicinis, & con- C tubernalibus suis vasa aurea, & argentea, & vestem mutuatæ. (Exod. 3. 12.) Itaque vt in iis quæ foris sentiuntur, & vt in rebus sub aspectum venientibus splendor bonorum ad animum pertinentium exprimitur. Primariæ autem magistrorum diuitiæ sunt discipuli. Proinde diuinus Paulus per ipsum saluatos, & fidem amplexatos ita alloquebatur, [Per gloriationem vestram fratres, quam habeo in Christo Iesu.] (Rom. 15. Philip. 4.) Et rursum coronam & gaudium suum eos nominat.

Καὶ αὕτη ἔσται ἡ πτῶσις τῶν ἵππων, καὶ τῶν ἡμιόνων, καὶ τῶν καμήλων, καὶ τῶν ὄνων, καὶ πάντων τῶν κτηνῶν τῶν ὄντων ἐν ταῖς παρεμβολαῖς ἐκείναις κατὰ τὴν πτῶσιν ταύτην.

D *Et hæc erit ruina equorum, & mulorum, & camelorum, & asinorum, & omnium iumentorum, quæ sunt in castris illis iuxta ruinam hanc.*

Ὁρισάμενος ἤδη τῆς τιμωρίας τοὺς τρόπους, οἷς πάντη τε καὶ πάντως ὑπομενοῦσι κατὰ καιροὺς οἱ τῆς ἁγίας πόλεως κατεστρατευκότες, γεγονότες τε διωκταὶ, καὶ ὑβρισταὶ, βδελυροί. καὶ φιλεγκλήμονες, καὶ λαλοῦντες ἀδικίαν κατὰ Θεοῦ ἐπαίροντές τε εἰς ὕψος τὸ κέρας κατὰ τὴν τοῦ ψάλλοντος φωνὴν, ἐπάγει χρησίμως, ὅτι αὕτη ἔσται ἡ πτῶσις τῶν ἵππων, καὶ τῶν ἡμιόνων, καὶ τῶν καμήλων, καὶ τῶν ὄνων, καὶ πάντων τῶν κτηνῶν. ἀπὸ δέ γε τῶν ὑποζυγίων τοὺς αὐτοῖς ἐποχουμένους ὑποδηλοῖ. ἐπεφύοντο γὰρ τοῖς Ἰουδαίοις, καὶ αὐτοῖς δὲ τοῖς Ἱεροσολύμοις οἱ ἀποτάτω τε, καὶ τὰ περίοικα τῶν ἐθνῶν· οἱ μὲν ἵπποις ἔχοντο, Βαβυλώνιοί τε καὶ Σύροι, καὶ μὴν καὶ τὰ Αἰγυπτίων ἔθνη· οἱ δὲ καμήλους τε, καὶ ὄνους, καὶ ὀρεῖς ὑποζεύξαντες, οἷα Μωαβῖται, καὶ οἱ τῆς ἐρήμου νομάδες, ὧν καὶ ὁ προφήτης

C X. Postquam modos iam vindictæ descripsit, quibus suis tẽporibus oppugnatores sanctæ ciuitatis, persecutorésque, & contumeliosi, & execrandi, & scelerati, & loquentes iniquitatẽ contra Deum, [Et tollẽtes in altum cornu,] (Psal. 74.) iuxta Psalmistam, omnino subiicientur, addit vtiliter, [Quoniã hæc erit ruina equorum, E & mulorum, & cameleorum, & asinorũ, & omnium iumentorum.] A subiugalibus autẽ animantibus quæ iis vehuntur significat. Adoriebantur enim Iudæos, & ipsam Hierosolymam gentes disiunctissimæ, & vicinæ; quarum aliæ equis vehebantur, Babylonii & Syri, quin & Ægyptii, aliæ camelos, & asinos, & mulos domabant, vt Moabitæ, & Nomades in solitudine, quorum & Propheta

Esai. 30. Esaias mentionem facit. [In tribulatione, & angustia leo, & catulus leonis, inde & aspides, & genimina aspidum volantium, qui ferebant super asinos, & camelos diuitias suas.] Visum & alibi ait à se ascensorem asini, & ascensorem cameli. Esai. 21. Describit igitur veritatis inimicos vt in figura in gentibus, quæ terrenæ Hierusalem infestæ semper fuerunt, vt ex ipsis aspectabiles, & non aspectabiles hostes nostros perspiciamus, cum quibus nobis certamen est. At si cui placuerit iumentorum proprietates ad Ecclesiæ hostes, tanquam in typo referre, licebit iure affirmare sic intelligendas. Alii siquidem importuni, & audaces, vt equi forte: quibus conuenientissimè & studium voluptatis, & insanus amor in fœminas tribuatur: alii agrestes & sæui instar mulorum, quos & Græcorum poëtis agrestes vocare mos est: alii camelis affectu similes fuerunt, hoc est, inæquales, & arrogantes, & elatam ex amentia mentem habentes: alii nihil ab asinis differentes, extrema rationis inopia laborarunt; segnis enim & tardus est asinus ad sensum, & extremi stuporis imago. Animaduertendum Ecclesiæ oppugnatores nulli mansuetorum, & mundorum animantium comparari, vt oui, inquam, & boui: sed abominandis potius, & immitibus, quæ & à lege vt profana, & impura damnata sunt.

Et erit quicunque derelicti fuerint de cunctis gentibus, qui venerunt contra Hierusalem, & ascendent per annos singulos vt adorent regem Dominum omnipotentem Deum, & vt celebrent festum tabernaculorum. Et erit qui non ascenderint ex omnibus tribubus terræ in Hierusalem vt adorent regem Dominum omnipotentem Deum, & isti illis apponentur.

CXL. Ecclesiarum oppugnatores, & qui contra sanctam Hierusalem supercilium superbè sustulerunt, pœnas condignas luituros cum dixisset, post illos relictorum adorationem prænuntiat, illam scilicet quæ fit per Christum in fidem. Ipse enim est [exspectatio gentium,] iuxta Patriarchæ vocem. Positus est quoque in lumen gentium, & in testamentum generis, vt aperiat oculos cæcorũ, & vinctos à vinculis, & à domo

Gen. 49. Luc. 2. Esai. 42.

A Ἡσαΐας διαμέμνηται, λέγων· ἐν τῇ θλίψει, καὶ τῇ στενοχωρίᾳ λέων, καὶ σκύμνος λέοντος, ἐκεῖθεν καὶ ἀσπίδες, καὶ ἔκγονα ἀσπίδων πετομένων, οἳ ἔφερον ἐπ' ὄνων καὶ καμήλων τὸν πλοῦτον αὐτῶν. τεθέαται δὲ καὶ ἑτέρωθί φησιν ἀναβάτην ὄνου, καὶ ἀναβάτην καμήλου. γράφει δὴ οὕτω τοὺς τῆς ἀληθείας ἐχθροὺς ὡς ἐν τύπῳ τοῖς ἔθνεσι, τοῖς ἀεὶ πεπολεμηκόσι τῇ ἐπιγείῳ Ἱερουσαλήμ, ἵνα ἐξ αὐτῶν νοῶμεν τοὺς καθ' ἡμῶν ὁρατούς τε, καὶ ἀοράτους ἐχθρούς, πρὸς οὓς ἐστὶν ἡ μάχη. B εἰ δὲ δὴ βούλοιτό τις καὶ εἰς τύπον ἀναφέρειν τῶν τῆς ἐκκλησίας ἐχθρῶν τὰ τῶν κτηνῶν ἰδιώματα, ὃ ἀδικοῦν οὐδὲν ἐκεῖνο φαίνεταί τι νοεῖν· ὡς οἱ μὲν ἐφαίνοντο ὁρμητίαι, καὶ θρασεῖς, ὡς ἵπποι τυχὸν προσεθείη δ' ἄν τις αὐτοῖς. καὶ μάλα εἰκότως τὸ φιλήδονόν τε, καὶ θηλυμανές· οἱ δὲ ἡμιόνων δίκην ἄγριοί τε, καὶ ἀπηνεῖς, ἀγελαιοτέρους δὲ αὐτοὺς καὶ τοῖς Ἑλλήνων ποιηταῖς ὀνομάζειν ἔθος· οἱ δὲ καμήλοις κατά γε τὴν ἕξιν προσεοικότες, τουτέστιν, ἄνισοί τε, καὶ ἀλαζόνες ὑψοῦ τε ἠρμένην ἐξ ἀποπληξίας C τὴν διάνοιαν ἔχοντες· οἱ δὲ ὄνων διενηνοχότες οὐδέν, τὴν ἁπασῶν ἐσχάτην νενοσήκασιν ἀλογίαν· νωθὴς γάρ ἐστιν ὄνος, καὶ βραδεῖα πρὸς αἴσθησιν, καὶ τῆς ἐσχάτης ἀλογίας εἰκών. σημειωτέον δέ, ὅτι τοὺς τῇ ἐκκλησίᾳ πεπολεμηκότας οὐδενὶ μὲν ἐξομοιοῖ τῶν ἡμέρων τε, καὶ καθαρῶν ζώων, οἷον προβάτῳ φημὶ καὶ βοΐ, παρεικάζει δὲ μᾶλλον τοῖς βδελυροῖς τε, καὶ ἀνημέροις, ἃ καὶ ταῖς τοῦ νόμου φωναῖς, ὡς βέβηλά τε, καὶ ἀκάθαρτα κατεδικάζετο.

Καὶ ἔσται ὅσοι ἂν καταλειφθῶσιν ἐκ πάντων D τῶν ἐθνῶν τῶν ἐλθόντων πρὸς Ἱερουσαλήμ, καὶ ἀναβήσονται κατ' ἐνιαυτὸν τοῦ προσκυνῆσαι τῷ βασιλεῖ κυρίῳ παντοκράτορι Θεῷ, καὶ τοῦ ἑορτάζειν τὴν ἑορτὴν τῆς σκηνοπηγίας. καὶ ἔσται, ὅσοι ἂν μὴ ἀναβῶσιν ἐκ πασῶν φυλῶν τῆς γῆς εἰς Ἱερουσαλήμ, τοῦ προσκυνῆσαι τῷ βασιλεῖ κυρίῳ παντοκράτορι Θεῷ, καὶ οὗτοι ἐκείνοις προστεθήσονται.

Τοὺς ταῖς ἐκκλησίαις πεπολεμηκότας, καὶ κατὰ E τῆς ἁγίας Ἱερουσαλὴμ ὑψηλήν τε, καὶ ἀλαζόνα τὴν ὀφρὺν ἀνατείναντας, ταῖς αὐτοῖς πρεπούσαις δίκαις ἐνοχληθήσεσθαι εἰπών, τὴν τῶν μετ' ἐκείνους παραλελειμμένων προαγορεύει προσκύνησιν, δῆλον δὲ ὅτι τὴν ἐν Χριστῷ διὰ πίστεως. αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ τῶν ἐθνῶν προσδοκία κατὰ τὴν τοῦ Πατριάρχου φωνήν. τέθειται δὲ καὶ εἰς φῶς ἐθνῶν, καὶ εἰς διαθήκην γένους, ἀνοῖξαι ὀφθαλμοὺς τυφλῶν, καὶ ἐξάγειν ἐκ δεσμῶν δεδεμένους, καὶ ἐξ οἴκου

φυλακῆς καθημένοις ἐν σκότει. ὅτι τοίνυν τὴν τῆς εἰδωλολατρείας ἀφέντες ἀχλὺν, καὶ τῆς τοῦ διαβόλου, καὶ σκαιότητος τὰ δεσμὰ διαρρήξαντες οἱ ἐξ ἐθνῶν, πρὸς τὸ τῆς ἀληθείας ἥξουσι φῶς, καὶ τὸν τοῦ σωτῆρος ὑποδραμοῦνται ζυγὸν, σαφηνιεῖ, λέγων, ὡς οἱ κατάλοιποι τῶν κεκολασμένων, ἤτοι τῶν ταῖς ἐκκλησίαις μεμαχημένων· ἀριθμοῦ δὲ οὗτοι κρείττονες. ἀναβήσονται κατ᾽ ἐνιαυτὸν τοῦ προσκυνῆσαι τῷ κυρίῳ τῷ παντοκράτορι Θεῷ, καὶ τοῦ ἑορτάζειν τὴν ἑορτὴν τῆς σκηνοπηγίας. ὁ μὲν γὰρ διὰ Μωσέως προσεττάττετο νόμος, ἐπιτελεῖσθαι τὴν ἑορτὴν τῆς σκηνοπηγίας τῇ πεντεκαιδεκάτῃ τοῦ ἑβδόμου μηνὸς, συναγηγερμένης εἰς ἀποθήκας τῆς ἐξ ἀγρῶν εὐκαρπίας. ἐξόδιον δὲ ταύτητοι τὴν ἑορτὴν ὀνομάζει, ὡς ἤδη τῶν ἔργων τῶν ἐν ἀγροῖς ἐκκεχωρηκότων ἐς πέρας. ἐκέλευε δὲ λαμβάνειν κάλλυντρα φοινίκων, καὶ καρπὸν ὡραῖον ξύλου, καὶ κλάδους ξύλου δασεῖς, καὶ ἰτέας, καὶ ἄγνου κλάδους, πίνειν τε ὕδωρ ἐκ χειμάρρου, καὶ ἐπ᾽ αὐτοῖς κατευφραίνεσθαι. καὶ πρόφασιν μὲν ὁ νόμος ἐποιεῖτο τῆς ἑορτῆς, τὸ ἐν σκηναῖς κατοικῆσαι τὸν Ἰσραὴλ, τῆς Αἰγυπτίων πλεονεξίας ἐξῃρημένον. ἦν δὲ ἄρα τὸ χρῆμα μυστηρίου τύπος τοῦ κατὰ Χριστόν. ἐξῃρήμεθα γὰρ καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ, τῆς τοῦ διαβόλου πλεονεξίας, κεκλήμεθά τε, ὡς ἔφην, εἰς ἐλευθερίαν διὰ Χριστοῦ, καὶ ὑπ᾽ αὐτῷ γεγόναμεν τῷ τῶν ὅλων βασιλεῖ, καὶ ζωῇ, τῆς τῶν πάλαι κρατούντων σκαιότητος ἀλογήσαντες. ἑορτάζομεν δὲ τὴν ἀληθῆ τῆς σκηνοπηγίας ἑορτὴν, τουτέστι, τὴν ἡμέραν τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, ὅτε τὰ πάντων ἐν αὐτῷ μονονουχὶ πέπηκται σώματα, καίτοι λελυμένα τῇ φθορᾷ, καὶ θανάτῳ κεκρατημένα. αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ ἀνάστασις. αὐτὸς ἡ ζωὴ, πρωτότοκος ὥσπερ ἐκ νεκρῶν, καὶ ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων· ὁ νοητῆς ἡμᾶς εὐκαρπίας καταμπιπλῶν, καὶ οἱονεὶ τοὺς ἐξ ἀγρῶν συλλεγέντας πόνους ἐναποθησαυρίζειν ἀποθήκαις ταῖς ἄνω παρασκευάζων. αὐτὸς ἡμῖν ἀποδώσει τὴν ἐν παραδείσῳ δίαιταν, καὶ τρυφὴν, δῆλον δὲ ὅτι πνευματικὴν, νενικηκόσι τὴν ἁμαρτίαν, εὐωδιάζουσι νοητῶς, ὡραῖον, καὶ ἀξιέραστον τὸν τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας ἔχουσι καρπὸν, ἁγνῶς, καὶ ὁσίως πεπολιτευμένοις. σημεῖον δ᾽ ἂν γένοιτο καὶ τοῦδε λοιπὸν, τὸ κάλλυντρα φοινίκων, καὶ ὡραῖον ξύλου καρπὸν ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις σπουδάσαντας ἔχειν. αὐτὸς ἐστιν ὁ χειμάρρους τῆς τρυφῆς ὃν πεπότικεν ἡμᾶς ὁ Θεὸς καὶ πατήρ. αὐτὸς ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς, καὶ ὁ τῆς εἰρήνης ποταμὸς, ὁ ἐκκεκλικὼς εἰς ἡμᾶς τοὺς ἐξ ἐθνῶν κεκλημένους. εἴρηται δὲ περὶ τούτων ἡμῖν ἰσχνῶς ἐν ἑτέροις. οὐκοῦν οἱ ἀναβαίνοντες προσκυνῆσαι τῷ Θεῷ παντοκράτορι,

A carceris sedentes in tenebris liberet. Idololatriæ igitur relicta caligine, diabolique, & stoliditatis vinculis diruptis, de gentibus ad veritatis lumen venturos, & sub Saluatoris iugum successuros, declarat, dicens, reliquos de punitis, siue Ecclesiæ oppugnatoribus (innumerabiles autem isti) ascensuros in annos singulos ad adorandum Dominum omnipotentem Deum, & ad celebrandum festum tabernaculorum. B Lex enim per Mosen mandauit, peragi festum scenopegiæ decima quinta die mensis septimi, collectis in horrea agrorum prouentibus. Quare festum ἐξόδιον egressionis nominat, quod opera rustica iam finem acceperint. Iussit autem accipere spatulas palmarum, & fructum ligni pulchrum, & ramos arboris densos, & salices, & agni ramos, bibereque aquam de torrente, & in iis lætari. Et causam quidem festi lex faciebat, quod Israel in tentoriis habitasset, Ægyptiorum dominatu liberatus. C Quæ res typus quidam erat mysterii in Christo. Erepti enim sumus nos quoque è diaboli seruitute, & vocati, vt dixi, in libertatem per Christum, & facti sub vniuersorum rege, & vita, veterum Dominorum immanitate contempta. Celebramus autem verum scenopegiæ festum, hoc est, diem resurrectionis Christi, quando omnia in ipso corpora quasi fixa, & compacta sunt, quamuis corruptione dissoluta, & à D morte occupata. Ipse enim est resurrectio, ipse vita, velut primitiæ ex mortuis, [& primitiæ dormientium,] qui nos fertilitate quæ intelligentia cognoscitur, replet, & quasi ex agris collectos labores in superna horrea accumulare facit. Ipse nobis in paradiso victum, & delicias dabit, spirituales nimirum, victoribus peccati, secundum intellectum bene olentibus, speciosumque & amabilem E euangelicæ vitæ fructum habentibus, castè, & sanctè conuersatis. Signum huius esse possit, quod spatulas palmarum, & pulchrum ligni fructum simul cum aliis colligata habebant. Ipse est torrens deliciarum, quo potauit nos Deus & Pater. Ipse est fons vitæ, & fluuius pacis, qui ad nos ex gentibus vocatos declinauit, de quo alibi exquisitius disseruimus. Ergo ascendentes ad adorandum Deum omnipotentem,

Leuit. 23.

Ioan. 11. 1. Cor. 15.

Psal. 35. Esa. 66.

& peragendum festum scenopegiæ, A sunt, qui per fidem in Christo iustificati sunt. Minatur porrò non ascendentibus perniciem, pœnásque pares iis, quas daturi sint persecutores, & contumeliosi. Eodem quippe loco ducentur quo hostes, qui diligere noluerint. Et hoc, opinor, est, quod & ipse Christus dixit, (Luc. 11.) « [Qui non est mecum, contra me est: & « qui non colligit mecum, dispergit.]

καὶ τελέσαι τὴν ἑορτὴν τῆς σκηνοπηγίας, οἱ διὰ πίστεως εἰσὶν ἐν Χριστῷ δεδικαιωμένοι. ἀπειλεῖ δὲ τοῖς μὴ ἀναβαίνουσιν ὄλεθρον, ποινάς τε τὰς ἴσας, ἃς ὑποστήσειν οἱ διῶκταί τε, καὶ ὑβρισταί. ἐν ἴσῃ γὰρ μοίρᾳ κείσονται τοῖς ἐχθροῖς, οἱ μὴ ἀγαπᾶν ᾑρημένοι. καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶν, ὃ καὶ αὐτὸς ἔφη Χριστός. ὁ μὴ ὢν μετ᾽ ἐμοῦ, κατ᾽ ἐμοῦ ἐστι, καὶ ὁ μὴ συνάγων μετ᾽ ἐμοῦ, σκορπίζει.

Si autem tribus Ægypti non ascenderit, neque venerit illuc, & super hos B *erit ruina, qua percutiet Dominus omnes gentes, quæcunque non ascenderint, vt celebrent solennitatem scenopegiæ.*

Ἐὰν δὲ φυλὴ Αἰγύπτου μὴ ἀναβῇ, μηδὲ ἔλθῃ ἐκεῖ, καὶ ἐπὶ τούτους ἔσται ἡ πτῶσις, ἣν πατάξει κύριος πάντα τὰ ἔθνη, ὅσα ἂν μὴ ἀναβῇ, τοῦ ἑορτάσαι τὴν ἑορτὴν τῆς σκηνοπηγίας.

CXII. Ex vna gente, Ægyptiorum, inquam, in summo errore versantes, & improbissimè idola colentes indicat, quibus graue, & ineuitabile, & exitiale supplicium continget, ex eo quod salutis per Christum acceptabilem gratiam aspernati sunt. Tantum enim non interfectores suarum animarum deprehendi C possint, siquidem verum est, quod cum eis liceret apprehêdere vitam æternam, & proposita esset apprehendere volentibus superna benignitas, & exonerare se peccatis, suis indulserunt erroribus, nec maculam inde contractam, nec peccati inquinamentum eluerunt: sed in errore perseuerarunt, quamuis diuinum lumen omnia collustraret, & in caligine atque tenebris degêtes ad aspiciendum hortaretur. De singulis horum (Eccles. 6.) « quoque dixerim, [Bonum super illum D « abortiuus. Quoniam in vanitate venit, « & in tenebris pergit, & in tenebris no- (Matth. 26.) « men eius operietur. Bonum enim ei si « natus non fuisset,] iuxta vocem Saluatoris. Non de solis autem Ægyptiis hoc dictum: sed omnibus gentibus futurum, quæ ob contemptum salutis per Christum seuerissimè punientur, & celebritatem eius non honorarunt, testificatur, dicens.

Ὡς ἐξ ἑνὸς ἔθνους, τῶν Αἰγυπτίων φημὶ, τοὺς εἰς ἄκρον ἥκοντας πλάνης, ἐκτόπως τε ἄγαν εἰδωλολατρεῖν ἑλομένους, καταδηλοῖ, οἷς ἔσται δεινὴ, καὶ ἀδιάφυκτος δίκη, καὶ ὀλέθρου πρόξενος, τὸ μὴ ἐλέσθαι τιμᾶν τὴν διὰ Χριστοῦ σωτηρίας τὴν ἀξιόληπτον χάριν. μόνον γὰρ οὐχὶ φονευταὶ τῶν ἰδίων γεγονότες ψυχῶν ἁλοῖεν ἂν εἰκότως, εἴπερ ἐστὶν ἀληθὲς, ὡς ἐνὸν αὐτοῖς ἐπιδράξασθαι τῆς αἰωνίου ζωῆς καὶ προκειμένης εἰς μέθεξιν τοῖς ἐθέλουσι τῆς ἄνωθεν ἡμερότητος, καὶ μὴν καὶ ἀποφορτίσασθαι τὰς ἁμαρτίας, ταῖς ἑαυτῶν ἐνεπλήκασι πλάναις, καὶ ἀναπόνιπτον ἐσχήκασι τὴν ἐκ τοῦ πλανᾶσθαι κηλῖδα, καὶ τῆς πλημμελείας τὸν μολυσμὸν, διατετελέκασί τε καὶ ἐν πλάνῃ· καίτοι τοῦ θείου φωτὸς τὰ πάντα περιαστράπτοντος, καὶ καλοῦντος εἰς ἀνάβλεψιν τοὺς ἐν ἀχλύϊ καὶ σκότει. φαίην δ᾽ ἂν καὶ περὶ ἑκάστου τῶν τοιούτων· ἀγαθὸν ὑπὲρ αὐτὸν τὸ ἔκτρωμα. ὅτι ἐν ματαιότητι ἦλθε, καὶ ἐν σκότει πορεύεται, καὶ ἐν σκότει ὄνομα αὐτοῦ κατακαλυφθήσεται. καλὸν γὰρ αὐτῷ εἰ μὴ ἐγεννήθη, κατὰ τὴν τοῦ σωτῆρος φωνήν. ὅτι δὲ οὐ καθ᾽ ἑνὸς τῶν Αἰγυπτίων ὁ λόγος ἥκει, ἀλλὰ καὶ κατὰ πάντων τῶν ἐθνῶν, οὐ πάντα τε, καὶ πάντως κολασθήσονται, τῆς διὰ Χριστοῦ σωτηρίας ἠφειδηκότα· καὶ τὴν ἐπ᾽ αὐτῷ πανήγυριν οὐ τετιμηκότα, πιστώσεται, λέγων.

Hoc erit peccatum Ægypti, & E *hoc peccatum omnium gentium, quæcunque non ascenderint celebrare festiuitatem scenopegiæ.*

Αὕτη ἐστὶν ἡ ἁμαρτία Αἰγύπτου, καὶ ἡ ἁμαρτία πάντων τῶν ἐθνῶν, ὅσα ἂν μὴ ἀναβῇ τοῦ ἑορτάσαι τὴν ἑορτὴν τῆς σκηνοπηγίας.

CXIII. Ante Saluatoris enim aduentum, fortè adhuc ex parte speciosa erat gentium excusatio, dicentium, se à nemine vocatas, nemo enim illis prædicarat. Quare & Saluator in parabolis euangelicis hoc ipsum nobis ostendens, operarios circa vndecimam horam vocatos

Πρὸ μὲν γὰρ τῆς τοῦ σωτῆρος ἐπιδημίας τάχα που ἦν ἔτι καὶ ἀπὸ μέρους εὔμορφος τῶν ἐθνῶν ἡ παραίτησις, παρ᾽ οὐδενὸς κεκλῆσθαι λεγόντων, διεκήρυξε γὰρ αὐτοῖς οὐδείς. τοιγάρτοι καὶ ὁ σωτὴρ ἐν εὐαγγελικαῖς ἡμῖν παραβολαῖς αὐτὸ τοῦτο δεικνύων, τοὺς ἐργάτας ἔφη τοὺς περὶ τὴν ἑνδεκάτην κεκλημένους εἰ-

πεῖν, τὸ, οὐδεὶς ἡμᾶς ἐμισθώσατο. ἐπειδὴ δὲ λοιπὸν ἐπέλαμψεν ὁ Χριστὸς, ἔδησε τὸν ἰσχυρὸν, ἐξείλετο τῆς ἐκείνου δυστροπίας τοὺς ὑπ' αὐτοῦ κειμένους, δεδικαίωκε τῇ πίστει τοὺς προσιόντας αὐτῷ, τέθεικε τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ὑπὲρ τῆς ἁπάντων ζωῆς, οὐδένα λοιπὸν ἀποχρώντως πρὸς παραίτησιν εὑρήσουσι λόγον, οἱ τὴν οὕτω σεπτὴν οὐ προσηκάμενοι χάριν. ἀληθεύοι δὴ οὖν καὶ περὶ αὐτῶν εἰ λέγοι τῶν ἐθνῶν ὁ Χριστός. εἰ μὴ ἦλθον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον· νῦν δὲ πρόφασιν οὐκ ἔχουσι περὶ τῆς ἁμαρτίας αὐτῶν.

Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἔσται τὸ ἐπὶ τὸν χαλινὸν τοῦ ἵππου ἅγιον τῷ κυρίῳ παντοκράτορι.

Ὡς παντὸς ἤδη πολέμου κατηυνασμένου, καὶ μάχης ἀνῃρημένης, καὶ σεσοβημένων ἐχθρῶν, καὶ ἀλήκτου λοιπὸν εἰρήνης τὴν ἁγίαν στεφανούσης πόλιν, τουτέστι, τὴν ἐκκλησίαν, ἀπράκτα ἤδη φησὶ τοῦ πολέμου τὰ σκεύη, φάλαρά τε, καὶ ἐπιχάλινα. τίνος γὰρ ὅλως ὁ ἱπποκράτης τούτου ἕξει χρείαν, ἀριστεύειν εἰδὼς ἐν μάχῃ, εἰ μηδεὶς ὅλως ὁ ἀντεξάγων ἐστίν; οὐκοῦν ἱερὰ, φησὶν, ἔσται σκεύη καὶ ἀναθήματα τῷ Θεῷ, τὰ τοῖς τοῦ πολέμου χρήσιμα. ἐπειδὴ γὰρ αὐτός ἐστι τῆς εἰρήνης ὁ βραβευτὴς, αὐτῷ δὴ δικαίως καὶ ἀνακείσεται περιττά τε, ἤδη καὶ ἀπρακτοῦντα λοιπὸν τοῦ πολέμου τὰ σκεύη. ὥσπερ γὰρ ὁ μακάριος Προφήτης Ἡσαΐας ἔφη περί τινων, ὅτι συγκόψουσι τὰς μαχαίρας αὐτῶν εἰς ἄροτρα, καὶ τὰς ζιβύνας αὐτῶν εἰς δρέπανα, καὶ οὐκ ἀρεῖ ἔθνος ἐπ' ἔθνος μάχαιραν, καὶ οὐ μὴ μάθωσιν ἔτι πολεμεῖν, τῶν τῆς εἰρήνης καιρῶν μονονουχὶ καὶ ἀναπειθόντων αὐτοὺς τῇ τῆς γεωπονίας χρείᾳ χαρίζεσθαι τὰ πολεμικὰ, καὶ εἰς ἑτέρας δὲ ὥσπερ μεταπρέχειν σπονδὰς, τὴν τῶν τακτικῶν μελέτης ἠφειδηκότας· οὕτω καὶ ὁ θεσπέσιος Ζαχαρίας, ὡς ἀλήκτου λοιπὸν εἰρήνης δοθείσης παρὰ Θεοῦ, τὰ τοῖς μαχομένοις χρήσιμα σκεύη μεταπλασθήσεσθαί φησιν εἰς ἀνάθημα τῷ Θεῷ. ἀργήσει γὰρ πάντως τὸ μάχιμον, οὐχ ἵππων πεφροντικὸς, οὐ χαλινῶν, ἢ φαλάρων, μετοιχόμενον δὲ μᾶλλον εἴς γε τὸ ἑλέσθαι δεῖν τοῖς εἰς ἀρετὴν, καὶ θεοσέβειαν διαπρέπειν σπουδάσμασι.

Δοκεῖ δέ τισι καθ' ἕτερον ἐκπεπεράνθαι τρόπον, τῆς Προφητείας τὴν δύναμιν. φασὶ γὰρ ὅτι εὕρηται μὲν κατὰ καιροὺς τὸ τοῦ σταυροῦ ξύλον, ἐμπεπαρμένους ἔτι τοὺς ἥλους ἔχον· ὧν ἕνα λαβὼν ὁ εὐσεβὴς Κωνσταντῖνος ἐπὶ χαλινὸν ἐνεῖναι τῷ ἵππῳ τῷ ἰδίῳ παρεσκεύασεν, εὐλογηθῆναι παρὰ Θεοῦ καὶ διὰ τούτου πεπιστευκώς. οὐκ ἀπίθανον δὲ τὸ χρῆμα φαίη τις ἄν, εἴπερ ὧδε ἔχει, καὶ οὐκ ἔξω λόγου πρέ-

dixisse ait, [Quia nemo nos conduxit.] Postquam autem Christus illuxit, alligauit fortem, illius peruersitati sub ipso positos ademit, fide ad ipsum accedentes iustificauit, animam suam pro omnium vita posuit, nullam de cætero sufficientem excusationem inuenient, qui tam venerabilem gratiam non admiserunt. Vera igitur Christus etiam de gentibus diceret. [Si non venissem, & locutus eis fuissem, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo.]

In die illa erit, quod super frenum equi sanctum Domino omnipotenti.

Vt omni bello iam sopito, & pugna sublata, & hostibus repressis, & perpetua pace sanctam ciuitatem, hoc est, Ecclesiam, decorante, otiosa deinceps fore ait instrumenta bellica, phaleras, & frænorum ornatum. Quis enim tandem vsus horum equiti in prælio fortiter dimicare sueto, si nullus omnino aduersarius? Quamobrem sancta erunt, inquit, instrumenta, & anathemata Deo ad bellum requisita. Quoniam enim ipse pacis est arbiter, ipsi quoque superuacanea iam, & de cætero otiosa belli instrumenta iure consecrabuntur. Nam vt beatus Esaias de quibusdam dixit: [Concident gladios suos in aratra, & lanceas suas in falces, & non tollet gens contra gentem gladium,] & non discent amplius bellare temporibus pacis tantum non impellentibus eos ad bellica necessitati rusticationis condonanda, & veluti ad alia fœdera currendi, militaribus studiis posthabitis. Sic & diuinus Zacharias, vt perenni deinceps pace donata à Deo, bellantibus idonea instrumenta in anathema Deo transformatum iri narrat. Penitus enim militia desinet, nec equorum, nec frænorum, aut phalerarum cura geretur, & ad studia potius, quibus in virtute, & pietate excellatur inclinabunt animi.

Videtur autem nonnullis alio modo vis prophetiæ finem consecuta. Aiunt enim crucis signum olim cum clauis adhuc infixis inuentum esse, quorum vno accepto, pius Constantinus curauit, vt is equo suo in frænum insereretur, credens, se etiam per hunc à Deo benedictionem consecuturum. Non incredibile quis dixerit istuc, si ita est, nec decoro alienum im-

Matt. 20.

Ioan. 15.

CXIV.

Esai. 2.

meritò intelligatur, in memoria Deo fuisse, & eum prophetica prædicatione honorasse Imperatorē religiosissimum. Plurimorum enim meminerunt, & de iis vaticinati sunt sancti Prophetæ, sicut nimirum de Iosia, & quibusdam aliis. Aliquando & temporum tranquillitas, & pietas per eos qui in ipsis rerum potiuntur significatur. Nihil ergo vero absimile, si & nunc Propheta Zacharias rei inprimis memorandæ, Deóque chari, & veri ac pii imperatoris, & temporum charitati in Christum dedicatorum meminit. Nam & Imperatorum equos decorari clauo à pretiosa cruce sumpto, quid aliud nobis quam maximam, & reuera admiratione dignam Imperatorum pietatem declarauerit?

3. Reg. 13.

A παντος νοοῖτ' ἂν εἰκότως, τὸ καὶ ἐν μνήμῃ γενέσθαι τῷ παρὰ Θεῷ, καὶ ἐν προῤῥήσει τετιμῆσθαι προφητικῇ βασιλέα τὸν εὐσεβέστατον. πλείστων γὰρ ὅσων ἐποιήσατο μνήμην, καὶ προανεφώνησεν κατὰ καιροὺς τῶν ἁγίων Προφητῶν ὁ λόγος, καθάπερ ἀμέλει καὶ Ἰωσίου, καὶ ἑτέρων τινῶν. ἔσθ' ὅτι δὲ καὶ ἡ τῶν καιρῶν ἡμερότης, καὶ εὐσέβεια διὰ τῶν ἐν αὐτοῖς κρατούντων σημαίνεται. οὐδὲν ἄρα τὸ ἀπεικὸς, εἰ διαμέμνηται καὶ νῦν ὁ Προφήτης Ζαχαρίας ἀξιολογωτάτου B πράγματος, καὶ θεοφιλοῦς βασιλέως, ἀληθοῦς τε, καὶ εὐσεβοῦς, καὶ καιρῶν ἀνακειμένων τῇ εἰς Χριστὸν ἀγάπῃ. τὸ γὰρ δὴ καὶ βασιλέων ἵπποις ἐμπρέπειν τὸν ἧλον ἀπὸ τοῦ τιμίου ληφθέντα σταυροῦ, τί ἕτερον ἡμῖν ἀπεμφήνειεν ἂν, ἢ πλείστην ὅσην καὶ ἀξιάγαστον ἀληθῶς τὴν κρατούντων εὐσέβειαν;

Et erunt lebetes in domo Domini sicut phialæ ante faciem altaris.

Καὶ ἔσονται οἱ λέβητες οἱ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ κυρίου ὡς φιάλαι πρὸ προσώπου τοῦ θυσιαστηρίου.

CXV. Lebetes erant in sacro tabernaculo, & in templo post illud extructo, in quibus sacrificiorum carnes coquebantur, absumentibus eas sacerdotibus in loco sancto, lege id fieri imperante, ne sanctificata extra sancta loca efferrentur. Postquam autem veteribus illis ritibus desitis, mysteria nobis ad aliam diuini cultus rationem transierunt, nec amplius ouium mactationibus, & thure, sed sacrificiis potius incruentis vniuersorum Deum, ipsúmque vniuersorum Saluatorem Christum, sacrificiis quæ intelliguntur, in Ecclesiis quomodo veneremur docti sumus, pro lebetibus aliis vasis vtimur, quas & phialas Propheta hoc loco dicit. Hæc porro vasa bibentibus commodissima: & intelliget planè sapiens auditor quid significetur, tametsi obscurius quam oporteet id à nobis dictum sit, quoniam absconditis narrandis breuiores esse debemus. Ergo tunc quidem erant lebetes: nunc autem [phialæ ante faciem altaris.]

Λέβητες ἦσαν ἐν τῇ ἁγίᾳ σκηνῇ, καὶ ἐν τῷ μετὰ ταῦτα κατεσκευασμένῳ ναῷ, ἐν οἷς τὰ τῶν θυσιῶν C ἥψετο κρέα, δαπανώντων αὐτὰ τῶν ἱερέων ἐν τόπῳ ἁγίῳ, καὶ τοῦτο τοῦ νόμου τελέσαι προστεταχότος, ὡς ἂν μὴ ἔξω που τῶν ἱερῶν ἐκκομίζοιντο χώρων τὰ ἡγιασμένα. ἐπεὶ δὲ τῶν ἀρχαίων ἐκείνων ἐθῶν ἀποπεπαυμένων, εἰς ἕτερον ἡμῖν λατρείας τρόπον μετακεχώρηκε τὰ μυστήρια, καὶ μηλοσφαγίαις μὲν οὐκέτι, καὶ λιβανωτοῖς, θυσίαις δὲ μᾶλλον ταῖς ἀναιμάκτοις τὸν τῶν ὅλων καταγεραίρειν Θεὸν ὁ διὰ πίστεως δεδιδάγμεθα, καὶ αὐτὸν νοητοῖς ἱερουργοῦντες ἐν ἐκκλησίαις τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα Χριστὸν, D ἀντὶ τῶν λεβήτων ἑτέροις κεχρήμεθα σκεύεσιν ἱεροῖς, ἃ δὴ καὶ φιάλας ἐνθάδε φησὶν ὁ Προφήτης. σκεύη δὲ ταῦτα τοῖς πίνουσι χρεωδέστατα, καὶ συνήσει πάντως ὁ σοφὸς ἀκροατὴς τοῦ σημαινομένου τὴν δύναμιν, κἂν εἰ ἀμυδρότερόν πως ἢ χρὴ ὁ παρ' ἡμῶν πεποίηται λόγος, διά τοι τὸ δεῖν περιεσταλμένως ποιεῖσθαι τὴν τῶν κεκρυμμένων ἀφήγησιν. ἐκεῖνο τότε μὲν ἦσαν οἱ λέβητες. νυνὶ δὲ φιάλαι πρὸ προσώπου τοῦ θυσιαστηρίου.

Et erit omnis lebes in Hierusalem, & in Iuda sanctus Domino omnipotenti. Et venient omnes immolantes, & sument ex ipsis, & coquent in eis.

E Καὶ ἔσται πᾶς λέβης ἐν Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐν τῷ Ἰούδᾳ ἅγιος τῷ κυρίῳ παντοκράτορι. Καὶ ἥξουσι πάντες οἱ θυσιάζοντες, καὶ λήψονται ἐξ αὐτῶν, καὶ ἑψήσουσιν ἐν αὐτοῖς.

CXVI Lebetas vocat, veteribus adhuc nominibus vsus, vasa mystica, quę & sancta sunt, venerāda, & preciosa etiā ipsis qui in Hierusalem, id est, in Ecclesia sunt, vtique diuinis sacerdotibus, & ministris. Et rursum apud ipsum Iuda, id est, spiritualem circūcisionem sortitos, qui item

Λέβητας ἀποκαλεῖ τοῖς ἀρχαίοις ὀνόμασι χρησάμενος ἔτι, τὰ σκεύη τὰ μυστικὰ, ἃ καὶ ἔστιν ἅγια, σεπτά τε, καὶ τίμια, καὶ αὐτοῖς τοῖς ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ, ἤγουν τῇ ἐκκλησίᾳ, δῆλον δὲ ὅτι τοῖς θείοις ἱερουργοῖς, καὶ παρ' αὐτῷ δὲ τῷ Ἰούδᾳ, τουτέστι πάλιν, τοῖς τὴν ἐν πνεύματι λαχοῦσι περιτομήν. εἶεν δ' ἂν οὗ-

τοι πάλιν οἱ πεπιστευκότες. παρ' οὐδενὸς γὰρ ὅλως εἰς κοινὴν λαμβάνεται χρείαν τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου τὰ σκεύη, ἀλλ' ἔστιν, ὡς ἔφην, ἅγια, καὶ εἰς δόξαν Θεοῦ τετηρημένα, καὶ μόναις ταῖς χρείαις ὑπηρετεῖν εἰωθότα τῆς ἁγίας τραπέζης, δι' αὐτῶν τε, καὶ ἐν αὐτοῖς αἱ τῶν προσαγόντων τελοῦνται θυσίαι, οὐχ ἑκάστου φέροντος ἴδιον σκεῦος· ἁπάντων δὲ μόνοις τοῖς ἱεροῖς κεχρημένων. πᾶς γὰρ λέβης ἅγιος ἔσται φησὶ τῷ κυρίῳ. οὐκοῦν διαλέγεται μὲν ὁ Προφήτης ὡς ἐπὶ θυσιῶν ἔτι τῶν κατὰ νόμον. λέβητάς τε, καὶ ἕψοντας ὀνομάζει, νοήσομεν δὲ πρεπόντως ἡμεῖς τοῖς διὰ Χριστοῦ καιροῖς. οἰκονομικῶς δὲ φαμὲν ἀσυμφανῆ γενέσθαι, καὶ οὐ πᾶσιν ἁπλῶς ἐκκείμενον τῶν ἁγίων Προφητῶν τὸν λόγον, ἵνα μὴ βάλληται πρὸς αὐτῶν τοῖς κυσί, μήτε μὴν τοῖς βεβήλοις, καὶ βδελυρωτάτοις ὁ μόνοις πρέπων ἁγίοις ἐκκαλύπτηται λόγος.

Καὶ οὐκ ἔσται Χαναναῖος οὐκ ἔτι ἐν οἴκῳ κυρίου παντοκράτορος ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ.

Σαθρόν τε, καὶ εὐδιάκλαστον τὸν ἀρχαιοτέρων τὸν νοῦν κατίδοι τις ἄν, καὶ ταλαίπωρον κομιδῇ. λελύτρωνται μὲν ἐξ Αἰγύπτου διὰ Μωσέως οἱ ἐξ Ἰσραήλ, καὶ τὸν ἀφορήτου δουλείας ἀπεσείοντο τὸν ζυγόν, πλείστων τε ὅσων, καὶ ἀξιαγάστων ἐπ' αὐτοῖς τετελεσμένων σημείων, ἐξήεσαν μόλις, διεβιβάσθησαν δὲ καὶ διὰ θαλάσσης αὐτῆς, κατεδηδόκασί τε τὸν ἄρτον τὸν ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ὕδωρ ἐκ πέτρας ἀδοκήτως ἐκκομισθὲν ἐν τῇ ἐρήμῳ πεπώκασι. τί οὖν οἱ τάλανες; μεμοσχοποιήκασιν ἀπόντος Μωσέως, καὶ ὡς ὁ Προφήτης φησίν, ἀνέλαβον τὴν σκηνὴν τοῦ Μολόχ, καὶ τὸ ἄστρον τοῦ Θεοῦ αὐτῶν Ῥεφάν, τοὺς τύπους οὓς πεποιήκασι προσκυνεῖν αὐτοῖς. ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν διολώλασι. πέπτωκε γὰρ τὰ κῶλα αὐτῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ, καθὰ γέγραπται. ἐπειδὴ δὲ διέβησαν τὸν Ἰορδάνην οἱ μετ' αὐτούς, στρατηγοῦντος Ἰησοῦ, πάλιν τοῦ χρόνου προβαίνοντος, γεγονότες ὑπὸ κριταῖς, λελατρεύκασι τοῖς εἰδώλοις. ἀλλὰ καὶ ἐν καιροῖς τῶν ἁγίων Προφητῶν τεθύκασι ταῖς δαμάλεσι ταῖς χρυσαῖς, ἃς πεποιήκει αὐτοῖς ὁ ἐπάρατος Ἱεροβοάμ. καὶ πρὸς τούτοις ἔτι τεμένη τε, καὶ βωμοὺς ἀνιστάντες, οὐδὲν ἧττον προσκεκυνήκασι τῷ Βαάλ, τῷ Χαμώς, τῇ Ἀστάρτῃ, τῷ Βεελφεγώρ. καὶ τὸ τούτων ἐπέκεινα τῶν κακῶν, οὐ γὰρ δὴ τὴν ἀγελαίαν, καὶ συρφετώδη πληθὺν μόνην ἐν τούτοις γενέσθαι φαμέν· ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἱερέων ἐκκεκλικότας πολλοὺς εὑρήσομεν. τοιγάρτοι καὶ ἔφασκε διὰ τοῦ Προφήτου ὁ Θεός. οἱ ἱερεῖς οὐκ εἶπον ποῦ ἐστι κύριος; καὶ οἱ ἀντεχόμενοι νόμου οὐκ ἠπίσταντό με, καὶ οἱ ποι-

A credentes esse possunt. A nullo enim prorsus ad communem vsum sacri altaris vasa adhibentur: sed sunt, vt dixi, sancta, & ad Dei gloriam seruata, & solis vsibus sacræ mensæ ministrare solita: per ipsáque, & in ipsis offerentium sacrificia consummantur, non vnoquoque suum vas afferente; sed omnibus solis sacris vtentibus. [Omnis enim lebes sanctus erit Domino,] inquit. Itaque disserit quidem Propheta vt de sacrificiis adhuc legalibus, B lebetas autem, & *coquent* dicit, quod nos conuenienter temporibus Christi intelligemus. Oeconomicè porrò sanctorum Prophetarum sermonem obscurè, & non simpliciter omnibus planum dicimus, ne proiiciant eum canibus, neque profanis, & detestandis reueletur verbum, quod solos sanctos decet.

Matt.7.

Et non erit vltra Chananæus in domo Domini omnipotentis in die illa.

CXVII.

Infirmam, & fragilem veterum C mentem, & miseram valde videre queas. Liberati sunt enim ex Ægypto per Mosen Israelitæ, & intolerabile seruitutis iugum excusserunt, longéque plurimis, & admirabilibus signis in se editis, tandem exierunt, transierúntque per mare ipsum, comederunt panem de cælo, & aquam de petra inexspectato eductam in solitudine biberunt. Quid igitur miseri? Mose absente vitulum conflarunt, & vt Propheta habet, [Susceperunt D tabernaculum Moloch, & sydus Dei ipsorum Rhempha, figuras quas fecerunt adorare eas.] Sed illi quidem perierunt. [Ceciderunt enim membra eorum in deserto,] sicut scriptum est. Ast vbi posteri eorum Iordanem transierunt, duce Iosue, deinde procedente tempore sub iudicibus fuerunt, seruierunt idolis. Sed & temporibus sanctorum Prophetarum sacrificauerunt vitulis aureis, quos eis fecit maledictus Hieroboam, & insupér delubra, & aras erigentes, nihilo-E minus Baal, Chamos, Astarten, Beelphegor adorabant. Et quod malis istis peius, non plebeium, & ignobile vulgus tantum in his fuisse dicimus; sed ex ipso quoque sacerdotum ordine multos deflexisse constat. Quare & per Prophetam dicebat Deus, [Sacerdotes non dixerunt, vbi est Dominus? & profitentes legem non agnoscebant me, &

Exod.14. & 16.
Num.20.
Exod.32.
Amos 5.
3.Reg.12.
Hier.2.

pastores impiè agebant in me, & Prophetæ prophetabant Baal, & post inutile abierunt.] Vidit etiam Propheta Ezechiel circiter viginti quinque viros de senioribus Israel terga tantum obuertentes templo Domini, & vultus auertentes, ac solem versus orientem adorantes. Et huiusccemodi plurima accumulare nihil est negotii. Suffecerint autem, opinor, & hæc ad eorum ruditatem conuincendam. Ergo fluctuabat mens veterum, & delirabat magnopere. Quocirca & de ipsis aiebat Deus, [Dilexerunt mouere pedes suos, & non pepercerunt, & Deo non complacuit in eis.] Facile enim in terras idololatrias abducebantur, & cum essent oriundi è sanguine Israel, alienigenas Chananæos imitari conabantur. Postquam autem vnigenitum Dei Verbum nostri simile factum est, & iustificatos fide, sancto Spiritu ad se accedentes obsignauit eius gratia mens nobis stabilis, inconcussa, & firmata in pietate euasit. Nec enim quisquam persuadebit sanctificatis, alium colere Deum præter eum, qui natura, & vere est Deus, quem Deum in Christo cognouimus. Ostendit enim nobis in seipso patrem, dicens: [Qui vidit me, vidit & Patrem.] Itaque [in die illa, inquit, hoc est, in illo tempore, non erit Chananæus,] id est, alienigena, & idololatra in domo Domini omnipotentis. Stabiliti enim sumus, vt dixi in fide, & securitatis ornamentis per Christum cohonestati, per quem, & cum quo Deo & Patri gloria, cum sancto Spiritu in omnem æternitatem, Amen.

Ezech. 8.

Ioan. 14.

A μένες ἠσέβουν εἰς ἐμέ, καὶ οἱ Προφῆται προεφήτευον τῇ Βαάλ, καὶ ὀπίσω ἀνωφελοῦς ἐπορεύθησαν. τεθέαται δὲ καὶ ὁ Προφήτης Ιεζεκιὴλ ὡς εἴκοσι καὶ πέντε ἄνδρας ἐκ τῶν πρεσβυτέρων Ισραὴλ, τὰ ὀπίσθια μόνον ἐρείσαντας πρὸς τὸν ναὸν κυρίου, καὶ τὰ πρόσωπα αὐτῶν ἀπέναντι, προσκυνοῦντάς τε κατὰ ἀνατολὰς τῷ ἡλίῳ. καὶ πλεῖστα μὲν ἐν τούτοις ἐπισωρεύειν ἕτερα χαλεπὸν οὐδέν. ἀρκέσει δὲ οἶμαι καὶ ταῦτα πρὸς ἔλεγχον τῆς ἐν αὐτοῖς ἀφιλομαθίας. οὐκοῦν ἐσαλεύετο μὲν τῶν ἀρχαιοτέρων ὁ
B νοῦς, καὶ ἦν περιφορὰς κομιδῇ. τοιγάρτοι καὶ περὶ αὐτῶν ἔφη Θεός. ἠγάπησαν κινεῖν πόδας αὐτῶν, καὶ οὐκ ἐφείσαντο, καὶ ὁ Θεὸς οὐκ ηὐδόκησεν ἐν αὐτοῖς. παρεκομίζοντο γὰρ εὐκόλως εἰς ἀτόπους εἰδωλολατρείας, καὶ γεγονότες ἐξ αἵματος Ισραὴλ, τοὺς ἀλλογενεῖς Χαναναίους ζηλοῦν ἐσπούδαζον. ἐπειδὴ δὲ καθ' ἡμᾶς γέγονεν ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος, καὶ δικαιώσας τῇ πίστει, τῷ ἁγίῳ πνεύματι κατεσφράγισε τοὺς τῇ παρ' αὐτοῦ προσιόντας χάριτι, γέγονεν ἡμῖν ἑδραῖος ὁ νοῦς, ἀσφαλής τε, καὶ ἀκατάσειστος,
C καὶ πεπηγὼς εἰς εὐσέβειαν. ἀναπείσει γὰρ οὐδεὶς τοὺς ἡγιασμένους, ἕτερον τιμῆσαι Θεὸν, παρὰ τὸν φύσει τε, καὶ ἀληθῶς, ὃν ἐγνώκαμεν Θεὸν ἐν Χριστῷ. παρέδειξε γὰρ ἡμῖν ἐν ἑαυτῷ τὸν πατέρα, λέγων· ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα. οὐκοῦν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ φησὶ, τουτέστι, κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ, οὐκ ἔσται Χαναναῖος, τουτέστιν, ἀλλογενὴς, καὶ εἰδωλολάτρης ἐν τῷ οἴκῳ κυρίου παντοκράτορος. ἐρηρείσμεθα γὰρ, ὡς ἔφην, ἐν πίστει, καὶ τοῖς εἰς ἀσφάλειαν αὐχήμασι κατεστέμμεθα διὰ Χριστοῦ, δι' οὗ, καὶ μεθ' οὗ τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας, Αμήν.

IN ZACHARIAM COMMENTARII FINIS.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙC ΠΑΤΡΟC ΗΜΩΝ
ΚΥΡΙΛΛΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙCΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑC,
ΕΞΗΓΗCΙC ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΚΗ ΕΙC τὸν προφήτην Μαλαχίαν.

S. CYRILLI ALEXANDRIÆ
ARCHIEPISCOPI,
IN MALACHIAM PROPHETAM COMMENTARIVS, CONTINENS TOMOS II.

PRÆFATIO.

Καὶ περὶ τῆς τοῦ Μαλαχίου προφητείας ὀλίγα προειπεῖν ἀναγκαῖον, διά γε τὸ τῶν ἐντευξομένων εὐμαθὲς, καὶ πῶς ἂν εἰδεῖεν ἕκαστα τῶν περὶ αὐτοῦ κειμένων. πεπερασμένων τοιγαροῦν τῶν τῆς αἰχμαλωσίας καιρῶν, ἀνεκομίζετο μὲν ἐκ τῆς Βαβυλῶνος εἰς τὴν Ἰουδαίαν ὁ Ἰσραὴλ, καὶ εἰς τὴν ἁγίαν αὖθις ἀφίκετο πόλιν, τὸν τῆς δουλείας ζυγὸν ἀποφορτισάμενος. καὶ δὴ ὁ θεῖος ἐγήγερται ναὸς, ἐφεστηκότων τοῖς ἔργοις Ζοροβάβελ τε, καὶ τοῦ Σαλαθιὴλ, ὃς ἦν ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδὲκ, τοῦ ἱερέως τοῦ μεγάλου. προεφήτευον δὲ κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ τοῖς ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας λελυτρωμένοις Ἀγγαῖός τε, καὶ Ζαχαρίας, Ἔσδρα τε, καὶ Νεεμίου συνόντων αὐτοῖς τῶν ἱερουργῶν. σύγχρονος δὲ τοῖς μνημονευθεῖσιν ἁγίοις προφήταις, ἢ ὀλίγον βραχὺ μετ' ἐκείνους καὶ ὁ θεσπέσιος γέγονε Μαλαχίας, ὃς δὴ καλεῖται καὶ ἄγγελος, διερμηνεύεται γὰρ ὧδε Μαλαχίας. οὐ παραδεκτέον τοὺς τινῶν περὶ αὐτοῦ λόγους, οἳ μάτην

I. De Malachiæ quoque vaticiniis pauca præfanda sunt ad docendos lectores, & ostendendum, quomodo singula quæ dicuntur intelligant. Itaque transmissis temporibus captiuitatis, è Babylone in Iudæam remigrauit Israel, & in ciuitatem sanctam venit, iugo seruitutis exoneratus. Diuinum quoque templum iam stabat, Zorobabele Salathielis filio ex tribu Iuda oriundo, & Iesu filio Iosedec sacerdote magno Præfectis operum. Illo tempore captiuitate liberatis Aggæus, & Zacharias vaticinati fuerant, cum Esdras, & Neemias sacerdotes viuerent. Quo eodem, aut paulo post memoratos Prophetas sanctos diuinus quoque Malachias vixit, qui & angelus vocatur: sic enim Malachiæ nomen redditur. Explodendum est autem quorundam de ipso nec audiendum commentum, qui crediderunt, temeréque fabulati

fabulati sunt, eum natura angelum fuisse, sed voluntate Dei corporis formam, habitúmque assumpsisse, & Israelitis Prophetiæ officium præstitisse. Dictus est namque angelus in primis quidem, quod eius nomen, vt dixi, hanc notionem haberet: deinde quod cum cælestes, & à Deo inspiratos sermones Israeli nunciarit, non inscitè etiam angelus vocari possit. Itaque ipse Propheta Malachias in contextu de quolibet sacerdote ait, (Malac. 2.) [Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore eius, quoniam angelus Domini omnipotentis est.] De Emmanuele autem Propheta Esaias. (Esai. 9.) [Et volent si fuerint igne combusti, quia puer natus est nobis; filius datus est nobis, & vocabitur nomen eius magni consilii angelus.] Vides quemadmodum ἀναδεῖν, nunciare quæ illius supremæ naturæ sunt, quibusdam etiam angelorum nomen conciliet, quamuis natura angeli non sint? Homines enim sunt, qui diuinam legem explanant, nempe sacerdotes: Deus autem, & ex Deo secundum naturam filius. Homo igitur, nostrum similis Propheta Malachias, cuius vaticinii scopus vniuersus ad duo hæc refertur quodammodo. Constructo enim iam diuino templo, cum tempus populi præpositos, siue eos qui erant de sanguine Leui ad sacrificia vocaret, atque etiam ipsis Israelitis preces & vota secundum legem, si liberet, obeunda quodammodo suggereret, seruabant illi quidem mandata Mosis, non tamen citra culpam, & vt ratio flagitabat. Nam populus consueta ad altaris sacrificium offerebat, verum non magna cura adhibitâ; sed perfunctoriè, & negligenter. Deteriora quippe gregis, & morbida, & reiectanea ad aram offerebant. (Leuit. 22.) Sacerdotes porrò suscipiebant, non amplius maculas, vt lex iubebat, id est, num claudum, aut aure scissa, aut naso mutilum, aut cauda amputata, aut scabiosum, aut impetigines, aut vnum testiculum haberent, considerantes. Reiiciebat enim ista Lex, nec aliud quam dedecora erant. Alia item ratione sacerdotes etiam subiectum sibi populum negligebant, cum Legem prauè explicarent, nec ad Dei voluntatem exequẽdam probè homines erudirent. Sed à recta semita ad ineptias, & fatuitates, deflectere finerent. Et hoc quidẽ obiurgationis genus vnũ est. Alterũ ad Israelitas pertinet, ob causas huiuscemodi. Alii namque amoré in vxores valere iubentes,

A ἐρραψῳδήκασιν, ἄγγελον μὲν τὴν φύσιν οἰόμενοί τι, καὶ λέγοντες, σεσωματῶσθαι γε μὴν κατὰ βούλησιν Θεοῦ, καὶ ἐν Προφήτου τάξει γενέσθαι τοῖς ἐξ Ἰσραήλ. εἴρηται γὰρ ἄγγελος, ὡς ἔφην, μάλιστα μὲν καὶ τοῦ ὀνόματος ταύτην ἔχοντος ἐφ' ἑαυτοῦ τὴν ἑρμηνείαν. εἶτα ὅτι τοὺς ἄνωθεν, καὶ παρὰ Θεοῦ λόγους ἀπαγγέλλων τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ καλοῖτ' ἂν οὐκ ἀπιθάνως καὶ ἄγγελος. καὶ γοῦν αὐτὸς ὁ Προφήτης Μαλαχίας ἐν τοῖς ἐφεξῆς περὶ B παντὸς ἱερέως φησὶν, ὅτι χείλη ἱερέως φυλάξεται γνῶσιν, καὶ νόμον ἐκζητήσουσιν ἐκ στόματος αὐτοῦ, διότι ἄγγελος κυρίου παντοκράτορός ἐστι. περὶ δέ γε τοῦ Ἐμμανουὴλ ὁ Προφήτης Ἠσαΐας, καὶ θελήσουσι, φησὶν, εἰ ἐγένοντο πυρίκαυστοι, ὅτι παιδίον ἐγεννήθη, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος. ὁρᾷς ὅτι τὸ ἀπαγγέλλειν ἑτέροις τὰ τῆς ἀνωτάτης φύσεως ὀνομάζεσθαι καὶ ἀγγέλους παρασκευάζει τινὰς, καίτοι κατὰ φύσιν οὐκ ὄντας ἀγγέλους; ἄνθρωποι μὲν γὰρ οἱ τὸν θεῖον διερμηνεύοντες νόμον, τουτέστιν, οἱ ἱερεῖς. C Θεὸς δὲ, καὶ ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν ὁ υἱός. ἄνθρωπος δὲ οὖν καθ' ἡμᾶς ὁ Προφήτης Μαλαχίας. σύμπας δὲ ὥσπερ αὐτῷ τῆς προφητείας ὁ σκοπὸς εἰς δύο ταῦτα συντείνεται. ἐγηγερμένου γὰρ τοῦ θείου ναοῦ, καιροῦ καλοῦντος εἰς ἱερουργίαν τοὺς προεστηκότας λαοῦ, ἤτοι τοὺς ἐξ αἵματος τοῦ Λευὶ, ἐφιέντος δὲ ὥσπερ καὶ αὐτοῖς τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ πληροῦν, εἰ ἕλοιντο, τὰς κατὰ νόμον εὐχὰς, ἐτελοῦντο μὲν τοῖς διὰ Μωσέως ἐντολαῖς, οὐ μὴν ἀμωμήτως, καὶ ἐπιεικῶς. προσεκόμιζον μὲν γὰρ D εἰς θυσίαν οἱ λαοὶ τὰ συνήθη, πλὴν οὐ σφόδρα πεφροντισμένως, ὀκνηρῶς δὲ μᾶλλον, καὶ κατημελημένως. τὰ γὰρ αἰσχίονα τῶν ἐν ποιμνίοις, ἄρρωστά τε, καὶ ἀδόκιμα προσῆγον τῷ θυσιαστηρίῳ. προσεδέχοντο δὲ οἱ ἱερεῖς, οὐκέτι μωμοσκοποῦντες κατὰ τὸν νόμον, μὴ χωλὸν, ἢ ὠτότμητον, ἢ κολοβόρρινον, ἢ κολοβόκερκον, ἢ ψωραγριῶν, ἢ λειχῆνας ἔχον, ἢ μονόρχις. ἀποβλητὰ γὰρ ἐποιεῖτο ταῦτα ὁ νόμος, ὕβρεις δὲ ἦν τὸ χρῆμα, καὶ ἕτερον E οὐδέν. κατημέλησαν δὲ καὶ ἑτέρως οἱ ἱερεῖς καὶ τῶν ὑποχειρίων λαῶν, οὐχὶ τὰ ἐκ νόμου ὀρθῶς εἰσηγούμενοι, καὶ παιδαγωγοῦντες εἰς τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν, ἀλλ' εἰς ἐκτόπους ἐξιτηλίας ἀποδιδράσκειν ἐῶντες, καὶ τῆς εὐθείας ἔξω φέρεσθαι τρίβου. καὶ εἷς μὲν οὗτος τῆς ἐπιπλήξεως τρόπος. ἕτερος δὲ πρὸς τούτῳ τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, ἐπ' αἰτίαις τοιαύταις. οἱ μὲν γὰρ ἐρρῶσθαι φράσαντες ταῖς εἰς γυναῖκας φιλοστοργίαις,

εἶτα βιβλίον ἀποστασίου ῥιπτοῦντες αὐταῖς, καὶ ἐπ' οὐδενὶ τῶν ἀτόπων ἑάλω ὅτι κατηγορουμέναις, συνεπλέκοντο μὲν ἑτέραις, ᾤοντό τε, ὅτι κατ' οὐδένα τρόπον λυποῦσι Θεόν, κἂν εἰ ἕλοιντο τοῦτο δρᾷν. ἕτεροι δὲ ταῖς τῶν ἀλλοφύλων ἐπεμαίνοντο θυγατράσι, καίτοι διακεκραγότος τοῦ νόμου σαφῶς, Τὴν θυγατέρα σου οὐ δώσεις τῷ υἱῷ αὐτοῦ, καὶ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ οὐ λήψῃ τῷ υἱῷ σου. ἀποστήσει γὰρ τὸν υἱόν σου ἀπ' ἐμοῦ, καὶ πορευθεὶς λατρεύσει θεοῖς ἑτέροις. γέγονε δὲ μακρὸς περὶ τούτου λόγος καὶ ἐν τοῖς τοῦ Ἔσδρα βιβλίοις. ὅθεν τινὲς αὐτὸν ὑπολαμβάνουσιν εἶναι τὸν Μαλαχίαν. ἔχει δὲ οὐχ οὕτως τὸ ἀληθές. καὶ τὰ μὲν τῆς ἐπιπλήξεως ἐν τούτοις. ἐν δέ γε τῷ τέλει τῆς προφητείας τὸν περὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀναδείξεως ποιεῖται λόγον, ἅτε δὴ μελλούσης τὸ τηνικάδε καθαρᾶς τε, καὶ ἀναιμάκτου θυσίας προσκομίζεσθαι τῷ Θεῷ, καὶ παραλήγειν δὲ τὰ πάντων ἐγκλήματα, τῆς ἁμαρτίας ἀνῃρημένης, καὶ εἰς καινότητα ζωῆς ἀναμορφουμένων τῶν ἐπὶ γῆς, καινὴ γὰρ κτίσις τὰ ἐν Χριστῷ, τῶν ἀρχαίων παρῳχηκότων, κατὰ τὸ γεγραμμένον.

libellúmque repudii illis, & nonnunquam nihil mali commeritis, obiicientes, aliis copulabantur, nec se vllo modo Deum hoc facto offenderere opinabantur. Alii in alienigenarum filias insaniebant, quamuis lex apertis verbis proclamasset, [Filiam tuam non dabis filio eius, & filiam eius non accipies filio tuo. Seducet enim filium tuum à me, & abiens seruiet diis alienis.] De hoc in libris Esdræ multa disseruntur. Vnde quidam ipsum esse Malachiam arbitrantur, quod secus est. Et in his quidem Prophetiæ de ostensione Saluatoris nostri verba fiunt, quando scilicet munda, & incruenta hostia Deo offeretur: quæ sublato peccato omnium crimina desinere faciat mortalibus in nouitatem vitæ reformatis. Noua enim creatura erunt, quæ in Christo sunt, vbi vetera transierint, vt scriptum est.

Deut. 7.

2. Cor. 5.

ΚΕΦΑΛ. α.

Λῆμμα λόγου κυρίου ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ ἐν χειρὶ ἀγγέλου αὐτοῦ.

ΛΗμμά φησι τοῦ λόγου τῆς παρὰ Θεοῦ προφητείας οἱονεὶ τὴν λῆψιν. ἐδέχοντο γὰρ οἱ μακάριοι προφῆται διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος τῶν ἐσομένων τὴν γνῶσιν, τάς τε συμβουλάς, καὶ μὴν καὶ τὰς ἐπιπλήξεις ἐποιοῦντο πρός τινας, οὐκ ἐξ ἰδίας αὐτῶν καρδίας, οὓς ἂν ἕλοιντο τυχὸν ἀνασπῶντες λόγους, ἢ ψευδοεποιοῦντες κατά τινας, διερμηνεύοντες δὲ τὰ παρὰ Θεοῦ, καὶ τοὺς ἄνωθεν τοῖς ἄλλοις καθαρούς τε, καὶ ἀμωμήτους διαπορθμεύοντες λόγους. οὐκοῦν τῆς προφητείας τὴν λῆψιν γενέσθαι φησὶ παρὰ κυρίου. ὑπεμφαίνει δὲ διὰ τούτων, ὡς οὔτε προαγόρευσιν ἔχει τινὰ τῆς προφητείας ὁ λόγος, μοχθηροῦ τε καὶ ἀνιαροῦ πράγματος ὡς συμβησομένου τοῖς ἐξ Ἰσραήλ, οὔτε μὴν ἐπαίνους ὡς βεβιωκόσιν ὀρθῶς· ἐπίπληξιν δὲ μᾶλλον ἐπί τε ἱερέας, καὶ λαούς. τὸ δέ, ἐν χειρὶ ἀγγέλου αὐτοῦ, τοιῶσδε νοήσεις, διαχειρίζοντος ὥσπερ, ἤγουν ἐκπεραίνοντος τὴν τῆς προφητείας διακονίαν τοῦ ἐπίκλην ἀγγέλου τὸ λῆμμα γέγονεν ἐπὶ τὸν Ἰσραήλ. εἴρηται δὲ ἄγγελος ὁ Μαλαχίας δι' αἰτίας ἃς ἤδη προεῖπον.

CAPVT I.

Assumptio verbi Domini super Israel in manu Angeli eius.

II.

ASSVMPTIONEM verbi nominat prophetiæ à Deo inspiratæ velut susceptionem. Suscipiebant enim beati Prophetæ per spiritum cognitionem futurorum, & quosdam consilio instruebant, atque etiam obiurgabant, non è cordibus suis quos fortè vellent sermones depromentes, aut in quosdam falsa dictitantes: sed quæ à Deo didicissent proferentes, & supernos sermones aliis sincerè, citráque reprehensionem apportantes. Itaque prophetiam à Domino susceptam, siue assumptam dicit. Subostendit autem per hæc, nec prædictionem aliquam calamitosæ, aut molestæ rei alicuius quæ Israelitis euentura sit, neque laudes, quasi vitam ex virtute vixissent, ista prophetia contineri: sed sacerdotum & populi increpationem potius. Illud, [in manu angeli eius,] sic intelliges, velut per manus administrante, siue peragente prophetiæ ministerium eo, cui cognomentum angelus, assumptio facta est super Israel, Angelus autem Malachias propter causas à me ante allatas nuncupatus est.

Ponite super corda vestra. Dilexi vos, dicit Dominus.

III. Non oscitanter quæ dicenda erunt audire iubet: sed studiosè potius & attentione animaduersionéque singulari. Sic enim affectos esse condecet, qui diuinos sermones sunt auscultaturi, quorum vberrima, & amplissima futura sit vtilitas, cum in animum infusi fuerint. Psallit enim alicubi, & ait diuinus Dauid, [In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi.] Licet enim, licet audientem putare non audiuisse, nisi mentem verba tetigerint. A lingua enim loquentis auolantia, & solas audientis aures verberantia vanis meritò ac non prolatis similia iudicentur. Huius generis erant nonnulli, de quibus quidam sanctorum Prophetarum, [Ecce populus stultus, & sine corde: oculi eis, & non vident, aures eis, & non audiunt.] Hortari itaque Prophetam necesse fuit. [Ponite super corda vestra,] hoc est, intra animum, & cor diuina verba reponentes, supernorúmque oraculorum vim intelligentes, assentiamini planè, [Quoniam dilexi vos, dicit Dominus,] omnique mansuetudine & indulgentia, & cura sedula, quæ dilectis adhiberi solet, dignatus sum Hoc autem rursum meritissimò illis exprobrat, quod sibi pro bonis mala retribuerint, cum, vt charitate dignati, vicissim eum probitate, & studio, alacritatéque ad omnia ipsi accepta delectare deberent. Si enim absurdum est, naturæ nostræ consortibus præstare nolle, quod debeas, quid super Deo respondebimus, qui nobis omnia ad iucunditatem pertinentia abundanter subministrat, nisi dona donis rependerimus; siquidem sana mente reuera præditos maximè decet illud dicere, [Quid retribuam Domino, pro omnibus quæ retribuit mihi?]

Psal. 118.

Psal. 115.

Et dixistis, in quo dilexisti nos? Nonne Esau erat frater Iacob? dicit Dominus, & dilexi Iacob, & Esau odio habui? & posui terminos eius in desolationem, & hæreditatē eius in domos solitudinis.

IV. Percutiebantur aliquando Iudæi ab infenso Deo, cum multis se impietatibus obstrinxissent. Vastata enim eorum terra, captiui abigebantur, domibus exinanitis, & Hierosolymis vnà cum diuino templo crematis.

A Θέσθε δὴ ἐπὶ τὰς καρδίας ὑμῶν. ἠγάπησα ὑμᾶς, λέγει κύριος.

Οὐ παρέργως ποιεῖσθαι προστάττει τὴν τῶν ῥηθησομένων ἀκοὴν· ἐσπουδασμένως δὲ μᾶλλον, καὶ ἐν πλείστῃ προσοχῇ, καὶ καταμονήσει. Διακεῖσθαι γὰρ ὧδε προσήκει τοὺς θείων μέλλοντας ἀκροᾶσθαι λόγων, ὧν ἔσται πλείστη τε ὄνησις, καὶ μάλα ἀμφιλαφὴς ἡ ὄνησις, ὅταν εἰς αὐτὸν εἰσδέχωνται τὸν νοῦν. Ψάλλει γάρ που, καὶ φησὶν ὁ θεσπέσιος Δαβίδ, B ἐν τῇ καρδίᾳ μου ἔκρυψα τὰ λόγιά σου, ὅπως ἂν μὴ ἁμάρτω σοι. ἔστι γάρ, ἔστιν ἀκούοντά τινα μηδὲ ἀκοῦσαι δοκεῖν, εἰ μὴ ἅπτοιντο μὲν διανοίας οἱ λόγοι, ἀποπτάντες δὲ ὥσπερ τῆς τοῦ λέγοντος γλώττης, εἶτα μόνην περιαράξαντες τὴν τοῦ ἀκούοντος ἀκοήν, εἰκαίοις ἐν ἴσῳ καταλογισθεῖεν καὶ χρησθεῖσι. Τοιοῦτοί τινες ἦσαν περὶ ὧν ἔφη τις τῶν ἁγίων Προφητῶν, ἰδοὺ λαὸς μωρός, καὶ ἀκάρδιος, ὀφθαλμοὶ αὐτοῖς, καὶ οὐ βλέπουσιν· ὦτα αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἀκούουσι. Παρεγγυᾷ τοιγαροῦν ἀναγκαίως ὁ Προφήτης, C λέγων. Θέσθε δὴ ἐπὶ τὰς καρδίας ὑμῶν, τουτέστιν, εἰς νοῦν ἔσω καὶ καρδίαν τοὺς θείους ἐναποθέμενοι λόγους, καὶ τῶν ἄνωθεν χρησμῳδημάτων συνέντες τὴν δύναμιν, συναινέσατε πάντως. ὡς ἠγάπησα μὲν ὑμᾶς, λέγει κύριος, ἠξίωσά τε ἁπάσης ἡμερότητος, καὶ φειδοῦς, καὶ τῆς τοῖς ἀγαπωμένοις πρεπούσης φιλοτιμίας. τοῦτο δὲ αὖ δὴ μάλα κατονειδίζοντος μὲν, ὡς πονηρὰ ἀντὶ ἀγαθῶν ἀπέδοσαν αὐτῷ, καί τοι δέον, ὡς ἀγάπης ἠξιωμένους, ἀντιφέρειν ταῖς ἐπιεικείαις, καὶ ταῖς εἰς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἁνδανόντων D αὐτῷ σπουδαῖς τε, καὶ προθυμίαις. εἰ γάρ ἐστι τῶν ἀτόπων, τὸ μὴ βούλεσθαι τοῖς καθ' ἡμᾶς ἀποδιδόναι τὰς ὀφειλάς, πῶς ἂν γένοιτο λόγος ἐπὶ Θεοῦ τοῦ πάντα ἡμῖν πλουσίως διανέμοντος τὰ πρὸς εὐθυμίαν, εἰ μὴ βούλοιτό τις ἀντιτιθέναι αὐτῷ τῶν δεδωρημένων τὰς ἀμοιβάς; εἰ καὶ ὅτι μάλιστα πρέποι ἂν ἐκεῖνο λέγειν τοῖς γε ἀληθῶς ἀρτίφροσι, τί ἀνταποδώσω τῷ κυρίῳ περὶ πάντων ὧν ἀνταπέδωκέ μοι;

E Καὶ εἴπατε, ἐν τίνι ἠγάπησας ἡμᾶς; οὐκ ἀδελφὸς ἦν Ἠσαῦ τοῦ Ἰακώβ, λέγει κύριος, καὶ ἠγάπησα τὸν Ἰακώβ, τὸν δὲ Ἠσαῦ ἐμίσησα; καὶ ἔταξα τὰ ὅρια αὐτοῦ εἰς ἀφανισμόν, καὶ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ εἰς δώματα ἐρήμου.

Ἐπλήττοντο μὲν Ἰουδαῖοι κατὰ καιροὺς τοῖς ἐκ θείας ὀργῆς συμβαίνουσι, πολυτρόπως δεδυσσεβηκότες· ἀπήγοντο γὰρ εἰς αἰχμαλωσίας, καταδῃωθείσης αὐτοῖς τῆς χώρας, οἴκων τε ἠρημωμένων, καὶ ὁμοῦ τῷ θείῳ ναῷ καταπυρπολησθέντων τῶν Ἱεροσο-

λύμενον. προφάσει δὲ τοῦ τὰ τοιάδε παθεῖν αὐτοὺς, τὸ ἀποφοιτᾶν ἐλέσθαι τῆς γνησιότητος τῆς πρὸς Θεὸν, καὶ ὀλίγου παντελῶς ἀξιῶσαι λόγου τὴν ἐκ τοῦ νόμου αἰδῶ. ἐπειδὴ τοίνυν ἀγαπῆσαι λέγοντος αὐτοὺς τοῦ Θεοῦ, καὶ σφόδρα γε, ἦν εἰκὸς τῶν τῆς αἰχμαλωσίας διαμεμνῆσθαι κακῶν, φάναι τε οὕτω τυχὸν τὸ, ἐν τίνι ἠγάπησας ἡμᾶς; οἰκονομικώτατος λίαν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς παρίησι μὲν τὰ διὰ μέσου συμβήματα, καὶ τὴν ἐπ' αὐτοῖς παραιτεῖται διήγησιν, ἀνακομίζει γεμὴν τὴν τῆς ἀγάπης ἀπόδειξιν ἐπὶ τὴν τοῦ γένους ἀρχὴν, φημὶ δὲ τὸν Ἰακὼβ, ὃν ἀγαπῆσαι μὲν ἰσχυρίζεται, κατεσυγκέναι δὲ πεποιῆσθαι τὸν Ἠσαῦ, καί τοι τοῖς φύσεως νόμοις εἰς ἀδελφότητα τῷ τετιμημένῳ συνδούμενον. ὡς γάρ ὁ θεσπέσιος γράφει Παῦλος, μήπω γεννηθέντων, μηδὲ πραξάντων τι ἀγαθὸν, ἢ φαῦλον, ἀπόλεκτον ἐποιεῖτο τὸν Ἰακὼβ, ἐξ οὗ τὸ τῶν Ἰουδαίων ἀνέφυ γένος. ἐκβέβληκε δὲ τὸν Ἠσαῦ, καὶ οὐ δή που φαύλην κατὰ πρόσκλησιν. οὐ γὰρ ἄδικος ὁ Θεὸς, οὔτε μὴν ἄνισον ἢ ἑτεροκλινὲς τὸ ἐφ' ἑκάστῳ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς διεξάγει κρῖμα. προεγνωκὼς δὲ ὡς Θεὸς τὰ περὶ ἀμφοῖν ἐσόμενα, καὶ τὸν ἑκάστου τρόπον, ἀγάπης ἠξίου τὸν ἀμείνω τε, καὶ ἱερώτερον. καθάπερ ἀμέλει καὶ τὸν μακάριον Ἱερεμίαν πρὶν ἐν κοιλίᾳ διαπλάσαι φησὶν ἐγνωκέναι, ἁγιάσαι τε πρὶν ἐξελθεῖν ἐκ μήτρας. ᾔδει γάρ, ᾔδει προφήτην ἐσόμενον, καὶ ἐπιτηδείως ἔχοντα πρὸς ἀποστολὴν, τὴν ἐπὶ τὸ δεῖν τῶν ἐσομένων ποιεῖσθαι τὴν προαγόρευσιν. οὕτω δὲ καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς τοὺς ἐν πίστει δεδικαιωμένους ἡγιάσθαι φησὶν ὁ θεσπέσιος Παῦλος. οὓς γὰρ ἔγνω, καὶ προώρισεν ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ, συμμόρφους τῆς εἰκόνος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. τούτους καλέσαι τε, καὶ ἁγιάσαι λέγεται. οὐκοῦν κατὰ πρόγνωσιν ἠξίωται μὲν ἀγάπης ὁ Ἰακὼβ, μεμίσηται δὲ δικαίως ὁ Ἠσαῦ. ἐπειδὴ τοίνυν φησὶ Ἰσραὴλ, ἠγάπησα μὲν ὑμᾶς. ψευδομαθήσαιμι γὰρ οὐδαμῶς, εἰ τοῦτο λέγοιμι πρὸς ὑμᾶς, εἴσεσθε δὲ μᾶλλον ὡς ἔστιν ὀρθός τε, καὶ ἀληθὴς ὁ λόγος, εἰς τὴν τοῦ γένους ἀρχὴν ἀναφέροντες τῆς ἀγάπης τὸν τρόπον. ἄμφω μὲν γὰρ ἤστην ἐξ Ἰσαὰκ, ἀλλ' ἦν ἀγαθὸς τοῖς τρόποις, καὶ φιλόθεος ὁ Ἰακὼβ, ὁ γε μὴν ἕτερος σκληρὸς, καὶ δυσάντητος, καὶ ἕτοιμος εἰς βεβήλωσιν. τοιγάρτοι προσνένευκα τῷ Ἰακὼβ, καὶ τὴν μὲν ἐκνεμηθεῖσαν τῷ Ἠσαῦ κατηφάνισα κλῆρον, ἔδωκά τε αὐτὸν εἰς ἐρήμωσιν. συγκεκρότηκα δὲ τῇ περὶ ἐμαυτοῦ φειδοῖ τὸν τοῦ Ἰακὼβ, τουτέστιν, ὑμᾶς, ἤγουν τὴν χώραν, ἣν κατῳκήκατε. ἰστέον δὲ ὅτι ἑρμηνεύεται μὲν δρῦς, σκληρὸς δὲ, καὶ ἀκαμπής, καὶ τοῖς ἐκ δρυὸς ξύλοις ἐλίγοις παραχαράττεται ὁ Ἠσαῦ.

A Quod autem ista perpessi fuissent, inde legitima erga Deum deserendi, & reuerentiam legis parui omnino pendendi occasionem arripiebant. Quia igitur dicente Deo, se illos dilexisse, & valde quidem credibile erat, eos miseriarum captiuitatis denuò memores, ita fortasse dicturos, [In quo dilexisti nos?] prudentissimo consilio vniuersorum Deus quæ acciderant prætermittit, eorúmque narrationem relinquit, dilectionisque demonstrationem ad generis eorum principium, B Iacob nimirum, reuocat, quem se dilexisse confirmat, odisse autem Esau, quantumuis ei qui diligebatur naturæ legibus, vt frater, deuinctus esset. Etenim vt diuinus Paulus scribit, [Cum nondum nati fuissent, neque aliquid boni egissent, aut mali,] Iacob elegit, à quo Iudæorum gens originem duxit: abiecit autem Esau, non quod ab eo prouocatus esset. Non est autem iniustus Deus, nec iniquam, aut ancipitem, seu variabilem fert sententiam in C vnumquemque mortalem: sed cum tanquam Deus amborum futuras actiones, & vtriusque mores, prænosset, meliorem & sanctiorem complexus est; vt, exempli causa, etiam beatum Hieremiam priusquam eum formaret in vtero, nouisse se dicit, & sanctificasse, antequam de vulua exiret. Sciebat vtique, sciebat eum Prophetam futurum, & ad futura prænuntianda legatum idoneum. Sic & nos ipsos in fide iustificatos sanctificari diuinus Paulus asse- D rit. [Quos enim præsciuit, illos & prædestinauit Deus & Pater conformes fieri imagini filii sui.] Eosdem vocasse, & sanctificasse ibidem dicitur. Itaque secundum præscientiam dignus dilectione habetur Iacob, & meretur odiū Esau. Inquit igitur, ô Israel, *dilexi vos*. Nec mentiar vllo modo, si ita vobis dicam. Nam vt me recta, & vera loqui cognoscatis, ad principiū generis modum dilectionis reducite. Ambo enim satu Isaaci erant editi. Verùm Iacob vita bonus, & amans Dei, alter præfractus, E & intractabilis, & ad piacula non imparatus. Quapropter inclinaui in Iacob, & hæreditatem Esau attributam vastaui, ipsamque in desolationem dedi. Hæreditatem verò Iacob colligi indulgentia mea, hoc est vos, siue regionem quam incolitis. Sciendum porrò, Esau vocabulum exponi Latinè quercus.

Rom. 9.

Hiere. 1.

Rom. 8.

Fuit enim durus, & inflexibilis instar duræ quercus. Appellatus est item Edom, quod sonat *terrenus*. Vnde & regionem posteriorum Esau Idumæam nominatam sacra Scriptura testatur, quam subactam aliquando Iudæi desolatam, & desertam penitus reddiderunt. Quid autem prophetia Israelitis indicat? Illud, opinor, Iacob se dilexisse ait, nec alia de causa, nisi quia erat vir [simplex, habitans domum:] Odisse autem Esau, erat enim iuxta beatum Paulum terrenus, & profanus. Quamobrem Iudæos intelligere oportebat, non fuisse passuros desolationem, nec è patria ad alienigenas migrationem, si Iacob imitandum sibi proposuissent. Quoniam autem Esau mores exprimere, & per vestigia stultitiæ illius incedere maluerunt, hostibus postea traditi sunt.

Gen. 36. — Gen. 25. — Hebr. 12.

Quod si quis dicta spiritualiter considerare vult, certò sciat Iacob reddi *supplantator*: ac proinde cuiuslibet peccatum supplantantis typus esse possit. Esau autem *quercus*, vt dixi, & Edom *terrenus*; qui & ipse cuiusuis sola terrena cogitantis typum, & imaginem gerit. Diligit ergo supplantatorem Iacob, Esau autem pertinacem, & asperum, siue Edom, hoc est, terrenis affixum, & qui temporanea ac pereuntia spiritualibus bonis stultè anteposuit, odio prosequitur. Ita solitorum viuere hæreditatem dissipabit Deus noster, qui virtutem diligit. Non enim firmitatem nec statum inconcussum habent res terrenæ. Casuras autem penitus, tanquam in figura Idumæorum hæreditas desolata prorsus declarabit. Ast qui Deo adhæret, spe certa, & firma sustentabitur, & bonorum largitori acclamabit, [In manu tua sortes meæ.]

Psal. 30.

ἀπεμπολήσας δὲ καὶ τὰ πρωτοτόκια βρώσεως ἕνεκεν μιᾶς, ὠνόμασται δὲ καὶ Ἐδὼμ, ὅ ἐστι γήϊνος. Τοιγάρτοι καὶ Ἰδουμαίαν κεκλῆσθαί φησι τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν, τὴν ἐξ Ἠσαῦ γεγονότων τὴν χώραν, ἣν ἐχειρώσαντο κατὰ καιροὺς Ἰουδαῖοι, ἄβατόν τε, καὶ ἀοίκητον ἀπέφηναν παντελῶς. Καὶ τί ἂν βούλοιτο δηλοῦν τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ τῆς προφητείας ὁ νοῦς; ἐκεῖνο, οἶμαί που. Τὸν μὲν γὰρ Ἰακὼβ ἀγαπῆσαί φησι, καὶ οὐχ ἑτέραν χάριν, ἢ ὅτι γέγονεν ἀνὴρ ἄπλαστος, οἰκῶν οἰκίαν· μεμισηκέναι δὲ τὸν Ἠσαῦ, γέγονε γὰρ γήϊνός τε, καὶ βέβηλος, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνήν. Ἦν οὖν ἀναγκαῖον εἰδέναι τοὺς Ἰουδαίους, ὡς οὐκ ἂν συνέβη παθεῖν αὐτοὺς τὴν ἐρήμωσιν, καὶ τὴν ἐκ τῆς ἐνεγκούσης πρὸς τοὺς ἀλλοφύλους ἀποδρομὴν, εἰ ἐμεμίμηντο τὸν Ἰακώβ. Ἐπειδὴ δὲ ζηλωταὶ, καὶ ὁμότροποι γεγόνασι τοῦ Ἠσαῦ, καὶ τῆς ἐκείνου σκαιότητος ἰόντες κατ' ἴχνος κατεφώραντο, λοιπὸν δέδονται τοῖς ἐχθροῖς.

Εἰ δὲ δή τις βούλοιτο καὶ πνευματικὴν τοῖς εἰρημένοις ἐφαρμόσαι τὴν θεωρίαν, διαγνωσέσθω σαφῶς, ὡς ὁ μὲν Ἰακὼβ ἑρμηνεύεται πτερνιστής· τύπος δὴ ἂν εἴη παντὸς τοῦ πτερνίζοντος ἁμαρτίας. Ἠσαῦ δὲ, ὡς ἔφην, δρῦς, καὶ μὴν καὶ γήϊνος ὁ Ἐδώμ· τύπος δὴ ἂν εἴη καὶ οὗτος παντὸς τοῦ μόνα φρονοῦντος τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀγαπᾷ τοίνυν ὁ Θεὸς τὸν πτερνιστὴν Ἰακὼβ, μεμίσηκε δὲ τὸν Ἠσαῦ τὸν ἀκαμπῆ, καὶ σκληρὸν, ἤτοι τὸν Ἐδώμ, τουτέστι, τὸν τοῖς γηΐνοις προσνενευκότα, καὶ τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν τὰ πρόσκαιρά τε, καὶ ἀπολλύμενα φλυαρῶς ἀνθῃρημένον. Τῶν οὕτω ζῆν εἰωθότων ἀφανιεῖ τὸν κλῆρον ὁ φιλάρετος ἡμῶν Θεός. Οὐ γάρ τοι βέβαια τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, οὔτε μὴν ἀκλόνητον ἔχει τὴν στάσιν. Ὅτι δὲ πεσεῖται πάντως, ὡς ἐν τύπῳ σαφηνιεῖ τῶν Ἰδουμαίων ὁ κλῆρος εἰσάπαν ἠρημωμένος. Ἀλλ' ὅγε Θεῷ προσκείμενος, ἀσφαλῆ, καὶ ἠρηρεισμένην ἕξει τὴν ἐλπίδα, καὶ τῷ τῶν ἀγαθῶν δοτῆρι Θεῷ προσφωνήσει λέγων, ἐν ταῖς χερσί σου οἱ κλῆροί μου.

Quia dicet, Idumæa subuersa est, & reuertamur, & reædificemus deserta. Hæc dicit Dominus omnipotens. Ipsi ædificabunt, & ego destruam: & vocabuntur eis termini iniquitatis, & populus super quem extensus est Dominus vsque in æternum.

Διότι ἐρεῖ, ἡ Ἰδουμαία κατέστραπται, καὶ ἐπιστρέψωμεν, καὶ ἀνοικοδομήσωμεν τὰς ἐρήμους. Τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ· αὐτοὶ οἰκοδομήσουσι, καὶ ἐγὼ καταστρέψω· καὶ ἐπικληθήσεται αὐτοῖς ὅρια ἀνομίας, καὶ λαὸς ἐφ' ὃν παρατέτακται κύριος ἕως αἰῶνος.

V. Perdifficilis est verborũ cõtextus, siue cõnexio: veruntamen sentẽtia subiecta non inconueniẽs. Inquit enim, dedi qui-

Δυσχερὴς μὲν λίαν ἡ τῆς λέξεως συνθήκη, πλὴν οὐκ ἄτοπος τῶν προκειμένων ὁ νοῦς. Δέδωκα μὲν γὰρ ἐγώ φησι, τὴν Ἠσαῦ κληρονομίαν εἰς ἀφανισμὸν,

καὶ εἰς ἐρήμωσιν ὑμῶν τὴν ἐξ Ἰακὼβ ἐκπεπορθη-κότων. ἐρεῖ δὲ ἴσως ὁ Ἰδουμαῖος, εἰ καὶ κατέστραπται παντελῶς, καὶ εἰς λῆξιν ἥκει κακῶν ἣν κατῳκήκαμεν χώραν, ἀλλ' οὖν ἐπιστρέψαντες ἐγεροῦμεν μὲν τὰς ἠρημωμένας πόλεις τε, καὶ κώμας, κατοικήσομεν δὲ αὐτὰς οἱ διασεσωσμένοι. τί οὖν; πρὸς ταῦτα, φησὶ, τάδε λέγει κύριος. αὐτοὶ οἰκοδομήσουσι, καὶ ἐγὼ καταστρέψω. κεκλήσεται δὲ πάντως ἡ Ἰδουμαία ὅρια ἀνομίας (ὡς διὰ πλείστων ὅσων ἁμαρτιῶν κατεστραμμένη) καὶ λαὸς ἐφ' ὃν παρατέταται κύριος ἕως αἰῶνος. ὁ μὲν οὖν τοῦ γράμματος νοῦς οὐχ ἕτερος οἶμαί τις παρὰ τοῦτόν ἐστι. προσθείην δ' ἂν, ὅτι τῶν τὸ γεηρὸν, καὶ γήινον ἐχόντων φρόνημα (γήϊνος γὰρ, ὡς ἔφην, ὁ Ἰδουμαῖος ἑρμηνεύεται) πάντῃ τε καὶ πάντως ὁ κλῆρος πεσεῖται Θεοῦ καταστρέφοντος. οὐ γὰρ ἔχει τὸ βέβαιον τὰ ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ πρακτία, οὔτε μὴν διηνεκῆ τὴν μέθεξιν. παροίχεται γάρ τις ἔχουσα πρόσκαιρος εὐθυμία, καὶ ἐν ἴσῳ σκιᾶς μεταφοιτῆται, ἢ θανάτου ὑφελόντος τινὸς, ἤγουν ἀδοκήτου συμφορᾶς ἐπενηνεγμένης.

Ἀλλ' εἰ καί τις ἕλοιτο τῶν Ἰδουμαίων τὸν ἑαυτοῦ κλῆρον οἰκοδομεῖν, ἢ πλοῦτον συλλέγων τὸν ἐξ ἀδικίας, ἢ ταῖς διακένοις δοξαρίοις ἐντρυφῶν, ἢ δυναστείαις ταῖς κατὰ τὸν βίον ἐναβρύνεσθαι θέλων, αὐτὸν εὑρήσει τὸν τῶν ὅλων Θεὸν μονονουχὶ καὶ ἀνθεστηκότα, καὶ μαχόμενον. ὡς γὰρ ὁ θεσπέσιος γέγραφε μαθητής, εἴ τις θέλει εἶναι φίλος τοῦ κόσμου, ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ καθίσταται. οὔπω παύσεται γὰρ, ὡς ἔφην, τῶν τὰ γήϊνα φρονεῖν ᾑρημένων, ἀλλ' οὐδὲ τῆς πρὸς αὐτοὺς καταλήξει μάχης. μισεῖ γὰρ ἀεὶ τὸν ἀλιτήριον, καὶ ἀπόπεμπτον ποιεῖται τὸν φιλαμαρτήμονα.

Καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ ὑμῶν ὄψονται, καὶ ὑμεῖς ἐρεῖτε, ἐμεγαλύνθη κύριος ὑπεράνω τῶν ὁρίων τοῦ Ἰσραήλ.

Ὅταν, φησὶ, τὴν τῶν πραγμάτων κατορθώσητε φύσιν, μονονουχὶ δὲ καὶ ἀναμμύοντι τῷ καρδίας σαφῶς ἃ δὴ ἔφην ἀρτίως, τότε δὴ πάντως ἐρεῖτε συγκατατιθέμενοι, ὅτι δεδόξασται, καὶ ἐμεγαλύνθη Θεὸς ἐν τοῖς ὁρίοις τοῦ Ἰσραήλ. οἱ μὲν γὰρ ἐξ Ἰακὼβ γεγονότες, τουτέστιν, Ἰουδαῖοι, προσκεκρουκότες, ὡς ἔφην, διὰ πλείστην ἀσέβειαν ἔξοικοί τε γεγόνασιν, καὶ αἰχμάλωτοι, καὶ ἁλώσιμοι τοῖς ἐχθροῖς. ἐπεὶ δὲ τὰ προσχόντας ἀθλίως, καὶ ἀποχρώντως κεκολασμένους κατηλέησεν ὁ Θεὸς, ἀνεκομίσθησαν εἰς τὸ ἀπ' ἀρχῆς, ἀνεγηγερκότων αὐτοῖς ἐπὶ τὸ ἄμεινον τῶν πραγμάτων.

A dem ego hæreditatem Esau in desolationem, in solitudinem, à vobis ex Iacob propagatis deuastatam. Sed Idumæi dicent fortasse. Et si regio quam habitauimus prorsus in vastitudinem redacta, & extremis afflictata est malis, nihilominus, reuersi desolatas vrbes vicósque instaurabimus, & qui salutem retinuimus, eas incolemus. Quid igitur? Adhæc, inquit, ista dicit Dominus. [Ipsi ædificabunt, & ego destruam.] B Et Idumæa omnino vocabitur termini impietatis, (vtpote peccatis plurimis deprauata) [& populus super quem extensus est Dominus vsque in æternum.] Literæ igitur sensus, vt arbitror, præter hunc nullus est. Libet apponere; carnalia, & terrena cogitantium (terrenus enim, vt dixi, sonat nomen Idumæus) hæreditas, Deo subuertente, cadet penitus. Nam quæ in hoc mundo actitantur, firmitudine carent, neque vsum sui perpetuum præbent, quoniam temporanea lætitia præterit, vmbræ similis, C aut morte è medio tollente, aut improuisa calamitate interueniente.

Sed etsi quis Idumæorum sub intelligentiam cadentium, hæreditatem suam ædificare voluerit, aut diuitias ex iniquitate congregans, aut in gloriolis inanibus delicias sibi constituens, aut potentia in hac vita efferri volens, vniuersorum Deum ipsum tantum non obsistentem contráque pugnantem inueniet. Nam vt diuinus discipulus scriptum reliquit, [Qui voluerit esse amicus sæculi huius, inimicus Dei constituitur.] Nondum enim quiescet, vt dixi, D ab his qui terrena sapiunt, nec iis aduersari desistet. Semper enim flagitiosum odit, & cupidius peccantem, reiicit.

Et oculi vestri videbunt, & vos dicetis, magnificatus est Dominus super terminos Israel.

VI. Quando, inquit, rem pro natura sua rectè præstiteritis, & tantum non apertis animi oculis videritis perspicuè quæ modo dixi, tunc omnino annuentes, E glorificatum, & magnificatum esse Deum in finibus Israel fatebimini. Ex Iacob enim proseminati, Iudæi nempe, cum Deum offendissent, vt dixi, extorres, & captiui, & inimicis expugnabiles propter summam impietatem facti sunt. Vbi verò miseriis exercitos, & pro dignitate punitos Deus miseratus est, redierunt, & res eorum in melius, atque in antiquum statum restitutæ sunt.

Et benefactum deinceps regioni, vrbes de integro incoluerunt, tẽplum condiderunt, Hierosolymam mœnibus communierunt, & quæ magis optabant, quã sperabant, iis denuò sunt perfruiti. Idumæa autẽ vt vastata est, ita permãsit, nec ad cõditionẽ fæliciorẽ erecta est. Itaque glorificatus est Deus in terminis Israel.

Sciendum porrò, etiam secundum reconditissimum sensum, quamuis quidam Deum agnoscentes ipsum offenderint, ac propter peccatum pœnas dederint, tamen non funditus perituros; nam Deus, vbi quantum satis est in eos animaduerterit, miseretur, & ad prosperum statum eos reducit. Terrenũ autem affectum diligẽtibus, & ad sola quæ carnis sunt respicientibus, aduersatur semper, & iræ suę super illos tempus producit. [Vocabuntur enim, inquit, illis termini impietatis, & populus super quem extensus est Dominus in æternum.]

Filius glorificat Patrem, & seruus Dominum suum. Et si Pater sum ego, vbi est gloria mea? & si Dominus sum ego, vbi est timor meus? dicit Dominus omnipotens.

VII. Limitem rationis egressos contempsisse quæ minimè oportebat, ostendit vbique. Frugi enim filiis conueniebat, & quidem iure admodum ac meritò, vt Patris sui gloriam procurandam seriò susciperẽt, quò ita inclyti patris filii vocarentur. Iam si quis fidelis, seu germanus sit minister, etiam Dominum suum celebrem fieri, & non obscurũ, & velut pedibus protritum manere magnoperè optabit. Nam sic ipse quoque partem fælicitatis, quæ in his est, feret, & quod sibi ornamento sit faciet, & eam summę voluptatis occasionem sibi ducet. Vos autem, inquit, cum me vt Patrem honorare, atque vt Dominum timere deberetis, in ambobus non parum ab officio desciuistis, & inueniemini, nec vt Patri honorem, nec vt Domino timorem impertiẽtes. Vbi enim est honor meus? vbi timor, si nihil ad gloriã meam pertinens facere sustinetis, neque pœnam à Domino metuentes, eius iussa capessitis? Istiusmodi quippiã per Esaiam quoque dicit. [Audi cælũ, & auribus percipe terra, quia Dominus locutus est. Filios genui & exaltaui, ipsi autẽ spreuerũt me.] Quærenda igitur à nobis, quæ Deo sunt honorifica, & ad opera sancta incumbẽdum, cũ sciamus scriptũ esse, [Viuo ego, dicit Dominus, qui glorificãtes me glo-

Isai. 1. — 1. Reg. 2.

A καὶ γέγονε μὲν ἐν εὐπαθείᾳ ἡ χώρα, κατῳκήκασι δὲ τὰς πόλεις, ἀνεδείμαντο τὸν ναὸν, ἀνετείχισαν τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ γεγόνασι πάλιν ἐν τοῖς παρ' ἐλπίδα, καὶ κατ' εὐχήν. ἡ δέ γε τῶν Ἰδουμαίων ἠρήμωται χώρα, καὶ μεμένηκεν ἐν κακοῖς, οὐκ ἀνασφήλασα περὶ τὸ ἄμεινον. οὐκοῦν δεδόξασται Θεὸς ἐν τοῖς ὁρίοις Ἰσραήλ.

Ἰστέον δὲ, ὅτι καὶ κατὰ τὸν ἐσώτατον νοῦν, κἂν εἰ ἐν προσκρούσει γένοιντό τινες τῶν εἰδότων Θεὸν, κἂν εἰ παιδεύοιντο δι' ἁμαρτίας, ἀλλ' οὖν οὐκ εἰσάπαν αὐτοὺς ἀπολέσθαι συμβαίνει· κατοικτείρει δὲ Θεὸς παιδεύσας ἀρκούντως, καὶ ἀνακομίζει πάλιν εἰς εὐθυμίαν. τοῖς δέ γε τὸ γήϊνον ἀγαπῶσι φρόνημα, καὶ εἰς μόνα βλέπουσι τὰ σαρκὸς, μάχεται διηνεκῶς, καὶ τῆς ἐπ' αὐτοὺς ὀργῆς παρατείνει τοὺς χρόνους. κληθήσονται γὰρ, φησὶν, αὐτοῖς ὅρια ἀνομίας, καὶ λαὸς, ἐφ' ὃν παρατέτακται κύριος ἕως αἰῶνος.

Υἱὸς δοξάζει πατέρα, καὶ δοῦλος τὸν κύριον αὐτοῦ. καὶ εἰ πατήρ εἰμι ἐγὼ, ποῦ ἐστιν ἡ δόξα μου; καὶ εἰ κύριός εἰμι ἐγὼ, ποῦ ἐστιν ὁ φόβος μου; λέγει κύριος παντοκράτωρ.

Ἔξω τοῦ καθήκοντος ἰόντας λόγου, καὶ ὧν ἥκιστα χρὴν ἀφειδεῖν ἠρημελόσεις, ἀποφαίνει πανταχῆ. τοῖς μὲν γὰρ ἐπιεικέσι τῶν υἱῶν πρέποι ἂν, καὶ μάλα εἰκότως, τὸ μεταποιεῖσθαι σφόδρα τῆς τοῦ φύσαντος δόξης, ἵνα καὶ εὐκλεεστάτου πατρὸς ὀνομάζωνται τέκνα. εἰ δὲ δή τις εἴη καὶ οἰκέτης γνήσιος, περιφανῆ που πάντως, καὶ διαβόητον τὸν οἰκεῖον εὔξεται γενέσθαι δεσπότην, οὐκ ἄσημον εἶναι, καὶ πεπατημένον. μεθέξει γὰρ οὕτω καὶ αὐτὸς τῆς ἐν γε τούτοις εὐημερίας, καὶ καύχημα τὸ χρῆμα ποιήσεται, καὶ θυμηδίας τῆς ἀνωτάτης λογιεῖται πρόφασιν. ὑμεῖς δὲ, φησὶν, ὡς πατέρα με δοξάζειν ὀφείλοντες, δεδιέναι δὲ καὶ ὡς δεσπότην, κατ' ἄμφω τοῦ πρέποντος οὐ μετρίως διημαρτήκατε, ἁλώσεσθε δὲ μήτε ὡς πατρὶ τὴν δόξαν, μήτε μὴν ὡς δεσπότῃ τὸν φόβον ἀνάπτοντες. ποῦ γὰρ ἡ δόξα μου; ποῦ δὲ ὁ φόβος, εἰ μηδὲν τῶν εἰς δόξαν ὁρώντων τὴν ἐμὴν ἀνέχεσθε δρᾶν, μήτε μὴν τὸ κολάζεσθαι δεδιότες, τοῖς δεσπότου εἴκετε νόμοις; ἔφη τι τοιοῦτον καὶ διὰ φωνῆς Ἡσαΐου. ἄκουε οὐρανὲ, καὶ ἐνωτίζου ἡ γῆ, ὅτι κύριος ἐλάλησεν. υἱοὺς ἐγέννησα, καὶ ὕψωσα, αὐτοὶ δέ με ἠθέτησαν. χρὴ τοίνυν ἡμᾶς τὰ εἰς δόξαν Θεοῦ ζητεῖν, καὶ μὴν καὶ ἐπείγεσθαι κατορθοῦν. τὸ γεγραμμένον εἰδότας, ζῶ ἐγὼ, λέγει κύριος, ὅτι τοὺς δοξάζοντάς με δοξά-

σω, καὶ ὁ ἐξουθενῶν με, ἀτιμωθήσεται. δοξάσεται δὲ πρὸς ἡμῶν ὁ πατὴρ ὁ τῶν ὅλων Θεός, οὐχὶ τὸ αὐτοῖς ἡμῖν ἡδύ τε, καὶ φίλον ἀποπεραίνειν ἐσπουδακότων· ἀνατεθεικότων δὲ μᾶλλον αὐτῷ τὸν νοῦν, καὶ τοῖς αὐτοῦ νεύμασιν ἑπομένων πανταχοῦ. φοβηθησόμεθα δὲ καὶ ὡς κύριον, τὴν εἰς φαυλότητα ῥοπὴν ἀνακόπτοντες αἰδοῖ τοῦ προσκρούειν αὐτῷ, καὶ τὸν ἐπὶ τοῦ θείου βήματος ἐννοοῦντες ἔλεγχον· τοὺς γὰρ πάντας ἡμᾶς δεῖ φανερωθῆναι ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίσηται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος, πρὸς ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθόν, εἴτε φαῦλον.

Ὑμεῖς οἱ ἱερεῖς, οἱ φαυλίζοντες τὸ ὄνομά μου. καὶ εἴπατε, ἐν τίνι ἐφαυλίσαμεν τὸ ὄνομά σου; προσάγοντες πρὸς τὸ θυσιαστήριόν μου ἄρτους ἠλισγημένους. καὶ εἴπατε, ἐν τίνι ἠλισγήσαμεν αὐτούς; ἐν τῷ λέγειν ὑμᾶς, τράπεζα κυρίου ἠλισγημένη ἐστί, καὶ τὰ ἐπιτιθέμενα βρώματα ἐξουδενωμένα.

Ἐπαιτιᾶται σφόδρα τῶν Ἰουδαίων τὸ ῥᾴθυμον, οἷς καὶ ὁ νόμος ἐπιφωνεῖ τό, εὐλαβεῖς ποιεῖτε τοὺς υἱοὺς Ἰσραήλ. ἕπεται γὰρ ὡς ἐπίπαν ταῖς τῶν ἡγουμένων ἐπιεικείαις τὸ ὑπὸ χεῖρα πλῆθος, ἀδικεῖται δὲ οὐ μετρίως, ὅταν ἴδῃ κατημεληκότας τῆς πρὸς Θεὸν αἰδοῦς. συγκαθίσταται γὰρ αὐτοῖς, καὶ συναρρωστεῖ τὸ ῥᾴθυμον εἰς εὐλάβειαν, καὶ τῇ τῶν καθηγητῶν ὑπτιότητι συμπλάττεται. ὅτι δὲ ἐστὶν ἀληθὴς ὁ λόγος, πιστώσεται λέγων ὁ τῶν ὅλων Θεός, ὅτι οἱ ποιμένες ηὐφρονεύσαντο, καὶ τὸν κύριον οὐκ ἐξεζήτησαν. διὰ τοῦτο οὐκ ἐνόησε πᾶσα ἡ νομὴ καὶ διεσκορπίσθησαν. οὐκοῦν ὡς ἐπίπαν οἱ τῶν θείων θυσιαστηρίων ἱερουργοὶ πρόφασις εὑρίσκονται τοῖς ἄλλοις εὐδοκίμου ζωῆς μέν, εἴπερ ἕλοιντο διαβιοῦν ὀρθῶς, καὶ καθ' ὃν προσήκει τρόπον τὸ σέβας ἀναπλεῖν· αἰσχρῶν δέ, καὶ βδελυρῶν ἐπιτηδευμάτων, εἰ πρός γε τῶν ἄλλων οὗτοι τὰ τοιάδε τῶν κακῶν εὑρίσκοιντο κατηρρωστηκότες. ταύτητοι καὶ ὁ θεσπέσιος Πέτρος τοῖς τελοῦσι διδασκάλοις ἐπιφωνεῖ σοφῶς, ὅτι προσήκει αὐτοὺς τύπους γενέσθαι τοῖς ποιμνίοις. ὑμεῖς ἐστε τοίνυν, φησί, οἱ τοῖς τῆς ἱερωσύνης αὐχήμασι διαπρέποντες, οἱ φαυλίζοντες τὸ ὄνομά μου. καὶ εἰ βούλεσθε μαθεῖν τοῦ φαυλισμοῦ τὸν τρόπον, ἀκούσεσθε διακεκραγότος. ἐν τῷ προσφέρειν ὑμᾶς εἰς τὸ θυσιαστήριόν μου ἄρτους ἠλισγημένους. εἰ δὲ δὴ λέγοιντο καὶ πρὸς τοῦτο πάλιν, τίνα δὴ τρόπον ἠλισγήσαμεν αὐτούς; ἐρῶ πρὸς ὑμᾶς, ὡς οἴεσθε μὲν ἴσως, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτοῖς βοᾶτε πράγμασιν,

A rificabo, & qui contemnit me, contemnetur.] Glorificabitur autem à nobis, pater vniuersorum Deus, si nō quod nobis iucundum, & amicum est agere studuerimus: sed illi potius mentē nostram dedicauerimus, & in omnibus ad eius nutum nos conformauerimus. Timebimus verò vt Dominum, si propensionē ad improbitatem, pudore quodā illius offendēdi resciderimus, accusationémque apud diuinum tribunal nobiscum volutauerimus. [Omnes siquidem nos B manifestari oportet ante tribunal Christi, vt recipiat vnusquisque prout gessit in corpore suo siue bona, siue mala.] (2. Cor. 5.)

Vos sacerdotes, qui despicitis nomen meum. Et dixistis, in quo despeximus nomen tuum? Offerentes ad altare meum panes pollutos. Et dixistis, in quo polluimus eos? In eo quod dicitis, mensa Domini polluta est, & superpositæ escæ sunt despectæ.

VIII.

Expostulat vehementer cum sacer- C dotibus ob socordiam, quibus & lex acclamat illud, [Religiosos facite filios Israel.] Subiecta enim multitudo pœnè in omnibus principum bona exempla sequitur, nec mediocre detrimentum accipit, cum eos reuerentiam erga Deum posthabere cernit. Statim enim eodem redigitur, & desidia in cultu diuino simul languet, & ad magistrorum supinam negligentiam fingitur. Vera me dicere ex verbis Dei D vniuersorum patet. [Pastores stultè egerunt, & Dominum non exquisiuerunt. Propter hoc non intellexit omnis grex, & dissipati sunt.] (Hier. 10.) Itaque in omnibus ferè, qui ad diuina altaria sacrificant, cæteris ad vitam probatam incitamento sunt, si ex virtute viuere, & Deum modo quo conuenit colere voluerint: ad nefanda autem, & detestabilia studia duces, si præ aliis huiusmodi malis malè habere conspiciantur. Hinc & diuinus Petrus (1. Pet. 5.) magistros sacros sapienter admonuit, E conuenire, eos formam gregis fieri. Vos igitur estis, inquit Propheta, qui sacerdotii dignitate conspicui, qui despicitis nomen meum. Et si modum despectionis audire vultis, audietis clamantem. [In eo quod offertis ad altare meum panes pollutos.] Quod si obiiciant, [in quo polluimus eos?] dicam vobis. Quia putatis fortè, vel potius ipsis rebus testamini,

[mensam Domini despectam esse.] Quoniam autem singula dictorum recolligere, & perspicuè declarare oportet, age dicamus, quid sibi panis pollutus velit. Pollutum itaque contaminatum, siue immundum nominat. Sciendum porrò, ex voluntate legislatoris in sacrificiis quæ peragebantur etiam panes offerri solitos; sed azymos, & puros: solum autem sacrificium laudis in fermentatis peragi iussit. De quibus quod mysticè disseri possit, alibi satis docuimus, quæ nunc strictim repetam, ne in rebus longè vtilissimis tædio captus videar. Panis ergo azymus, seu non fermentatus, signum esse queat vitæ non fermentatæ, ac puræ. Atque ita etiam diuinus Paulus in fide iustificatis scribit. [Itaque epulemur non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ & nequitiæ, sed in azymis sinceritatis, & veritatis.] Et iterum. [Expurgate vetus fermentum, vt sitis noua conspersio, sicut estis azymi.] Hortatur item Christus sanctos Apostolos his verbis, [Cauete à fermento Pharisæorum, & Sadducæorum.] Puræ igitur, & sanctificatæ, & azymæ vitæ hoc genus panis est symbolum. Offerebant igitur pro se, vt in typis adhuc, & vmbris qui secundum legem panes azymos, & azyma offerebant.

Psal. 49. — 1 Cor. 5. — Matt. 16.

Quoniam autem catechumenos, & ita per sacrum Baptisma nondum à peccato purgatos Ecclesiis non eiicimus cum Deum glorificamus: quin eos potius in consummando sacrificio laudis socios adsciscimus, ideo lex in fermentato illam, glorificationem putà, faciendam inquit, sicut dixi; veteris nequitiæ reliquias, quasi quoddam fermentum in se habentem significans, panem fermentatum per ænigma nondum baptismate purgatum. [Vos igitur sacerdotes estis, inquit, qui despicitis nomen meum,] dum ad altare meum panes pollutos offertis. Curandum ego sacerdotio ornatis, ne quid tale in Ecclesia committatur; & tenendum, accuratam obseruationem Deo gratam, & iucundam accidere: contrà, socordiam in rebus tam venerandis magnam illi creare molestiam: nec id supinè negligentes impunè ferent. Et quomodo non miserabile est istuc videre; cum illi audiant, [Vos sacerdotes estis, qui despicitis nomen

A ὅτι τράπεζα κυρίου ἐξουδενωμένη ἐστίν. ἐπεὶ δὲ ἕκαστα τῶν εἰρημένων ἀναμηρύσασθαι χρή, καὶ διερμηνεῦσαι σαφῶς, φέρε λέγωμεν, τί ποτε ἄρα βούλεται δηλοῦν ὁ ἄρτος ὁ ἠλισγημένος. ἠλισγημένον μὲν οὖν τὸ μεμολυσμένον, ἤγουν τὸ ἀκάθαρτον ὀνομάζει. εἰδέναι δὲ ἀναγκαῖον, ὅτι κατά γε τὸ τῷ νομοθέτῃ δοκοῦν ἐπὶ ταῖς τελουμέναις θυσίαις καὶ ἄρτοι προσεκομίζοντο· πλὴν ἄζυμοί τε, καὶ καθαροί· μόνην δὲ τὴν τῆς αἰνέσεως θυσίαν ἐπ' ἄρτοις ζυμίταις τελεῖσθαι B προστέταχε. καὶ τίς ὁ περὶ τούτων μυστικὸς ἂν γένοιτο λόγος, ἀποχρώντως ἐν ἑτέροις εἰρήκαμεν. ἀφηγησόμεθα δὲ νῦν καὶ ἐν ἐπιδρομῇ, ὡς ἂν μὴ δοκοίην ὀκνηρὸς εἶναί τις ἔν γε τοῖς οὕτω λυσιτελεστάτοις. οὐκοῦν ὁ μὲν ἄζυμος ἄρτος σημεῖον ἂν γένοιτο ζωῆς τῆς ἀζύμου, καὶ καθαρᾶς. οὕτω καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος τοῖς ἐν πίστει δεδικαιωμένοις ἐπιστέλλει, λέγων· ὥστε ἑορτάζωμεν μὴ ἐν ζύμῃ παλαιᾷ, μηδὲ ἐν ζύμῃ κακίας, καὶ πονηρίας· ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας, καὶ ἀληθείας. C καὶ πάλιν, ἐκκαθάρατε οὖν τὴν παλαιὰν ζύμην, ἵνα ἦτε νέον φύραμα, καθώς ἐστε ἄζυμοι. παρεγγυᾷ δὲ Χριστὸς τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, οὕτω λέγων. προσέχετε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων, καὶ Σαδδουκαίων. οὐκοῦν καθαρᾶς, καὶ ἡγιασμένης, καὶ ἀζύμου ζωῆς σημεῖον ὁ ἄρτος. προσεκόμιζον τοίνυν αὐτὴν ἑαυτῶν ὡς ἐν τύποις ἔτι, καὶ σκιαῖς οἱ προσάγοντες ἄρτους τε ἀζύμους, καὶ ἄζυμα κατὰ τὸν νόμον.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ τοὺς ἔτι κατηχουμένους, καὶ οὔ- D πω τὴν ἁμαρτίαν ἐκνενιμμένους διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος οὐκ ἐκπέμπομεν τῶν ἐκκλησιῶν δοξολογοῦντες Θεὸν, ποιούμεθα δὲ μᾶλλον κοινωνοὺς, τὴν τῆς αἰνέσεως πληροῦντες θυσίαν, ταύτητοί φησι καὶ ὁ νόμος, ἐπ' ἄρτοις ζυμίταις χρῆναι δρᾶν αὐτὴν, ἄρτον ζυμίτην λέγων αἰνιγματωδῶς τὸν οὔπω κεκαθαρμένον, ὡς ἔφην, διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, ἔχοντα δὲ ὥσπερ τινὰ ζύμην ἐν ἑαυτῷ τὰ τῆς ἀρχαίας φαυλότητος λείψανα. E ὑμεῖς οὖν, φησὶν, οἱ ἱερεῖς, οἱ φαυλίζοντες τὸ ὄνομά μου διὰ τὸ προσφέρειν εἰς τὸ θυσιαστήριόν μου ἄρτους ἠλισγημένους. χρὴ τοιγαροῦν φροντίδα ποιεῖσθαι τοὺς τὴν θείαν ἔχοντας ἱερωσύνην, μὴ ἄρα τι δρῷτο τοιοῦτον ἐν ἐκκλησίᾳ· εἰδέναι τε, ὅτι ἡ μὲν ἀκριβὴς ἐπιτήρησις εὐφραίνει Θεὸν, καταλυπήσει δὲ λίαν τὸ ῥᾳθυμεῖν ἑλέσθαι τῶν οὕτω σεπτῶν· ὅτι οὐκ ἀζήμιον τὸ χρῆμα τοῖς [illegible]ζουμένοις. πῶς οὐ ταλαίπωρον ἰδεῖν, ἀκουόντων ἐκείνων, ὑμεῖς οἱ ἱερεῖς, οἱ φαυλίζοντες τὸ ὄνομα

μου. Φαύλισμα γὰρ ὥσπερ εἰς Θεὸν τῶν ἱερέων τὸ ῥᾴθυμον, καὶ εἰς τὴν αὐτῷ πρέπουσαν τε, καὶ ὀφειλομένην δόξαν ἀναφέρεται τὸ πλημμέλημα.

Διότι ἐὰν προσαγάγητε τυφλὸν εἰς θυσίας, οὐ κακόν; καὶ ἐὰν προσαγάγητε χωλὸν, ἢ ἄῤῥωστον, οὐ κακόν; προσάγαγε δὴ αὐτὸ τῷ ἡγουμένῳ σου, εἰ προσδέξεταί σε, εἰ λήψεται πρόσωπόν σου, λέγει κύριος παντοκράτωρ.

Μωμοσκοπεῖν τοῦ νόμου τὰ ἱερεῖα προστάττοντος, καὶ ἀπόβλητον μὲν ποιεῖσθαι τὰ ἔμπηρα, καθιεροῦν δὲ τὰ ἄμωμα, προσεκόμιζον τῷ θυσιαστηρίῳ κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ πάντα χύδην, καὶ ἀδιακρίτως, καὶ τῆς μὲν πρεπούσης δόξης τῷ Θεῷ ὀλίγος ἦν παντελῶς ὁ λόγος· φροντὶς δὲ λίαν ἐσπουδασμένη, τὸ πλεῖστα ὅσα συναγείρειν θύματα, καὶ κριῶν ἀφθονίαν οἴκοι τε ἔχειν, καὶ ἐν αὐτῇ που τάχα τῇ ἁγίᾳ σκηνῇ. ἆρ' οὖν, ὦ τοῦ νόμου φύλακες, εἰ προσάγει τις τυφλὸν εἰς θυσίαν, οὐ κακὸν τὸ θῦμα; εἰ δὲ δὴ καὶ χωλὸν, ἢ ἄῤῥωστον, τὸν τῆς ἐμπηρίας διαφεύξεται μῶμον; οὐ γὰρ δὴ καὶ τὰ τοιάδε λογιεῖσθε κακὰ, καὶ πρὸς θυσίαν οὐκ ἐπιτήδεια; ἀλλ' εἴπερ οἴεσθε κατὰ σφᾶς οὐχ ὧδε ἔχειν, ἀποφερέτω τις αὐτὰ ξένιον, καὶ ἐν δώρου τάξει τῶν καθηγητῶν ἑνί. ἀλλ' οὐκ ἂν προσδέξαιτο φησὶ, οὐδ' ἂν τὸ τοῦ προσκομίζοντος πρόσωπον αἰδεσθεὶς, οἰκεῖον τὸ χρῆμα ποιήσαιτο, χαλεπανεῖ δὲ λίαν ὡς ὑβρισμένος. ἔστι τοίνυν τῶν ἄγαν ἐκτοπωτάτων, Θεῷ προσφέρειν ἀποτολμᾶν, ἃ μηδ' ἂν εἷς τῶν καθ' ἡμᾶς ἕλοιτο λαβεῖν. πολὺ τοῦτο παρ' ἡμῖν τὸ πλημμέλημα. Εἰ γάρ τι μέλλοιμεν προσκομίζειν Θεῷ, ὡς ἂν ἔχοιμεν τὰ αἰσχίω, καὶ δεύτερα ζητοῦμεν οἱ τάλανες, οὐκ ἐννοοῦντες, ὅτι καὶ Κάϊν θυσίαν οὐκ ἐποιεῖτο δεκτὴν, ὅτι προσεκόμιζε μὲν οὐκ ὀρθῶς, ἑαυτῷ μὲν τὰ πρῶτα, καὶ ἐξαίρετα τετηρηκὼς, τιμᾶν δὲ νομίσας τοῖς δευτέροις Θεόν. ἀλλ' οὐ προσέσχεν αὐτοῦ τῇ θυσίᾳ ὁ τῶν ὅλων Θεός. οὐ γὰρ λογιεῖται τιμὴν τῶν προσφερόντων τὸ ῥᾴθυμον.

Ἀπαράδεκτά γε μὴν ὁ νόμος εἰς θυσίαν ἐποιεῖτο τὰ τυφλὰ τῶν θρεμμάτων, καὶ μὴν τὰ χωλά τε, καὶ ἄῤῥωστα, τοῦ μὲν τυφλοῦ σημαίνοντος αἰνιγματωδῶς τοὺς τὸν θεῖον οὐκ ἔχοντας φωτισμὸν ἐν καρδίαις· τοῦ δὲ χωλοῦ τοὺς οὐκ εἰδότας ὀρθοποδεῖν ἐν ἀγαθοεργίαις· τοῦ γε μὴν ἀῤῥώστου τοὺς μὴ λίαν εὐσθενῶς, ἐκλύτως δὲ ὥσπερ, καὶ κατημελημένως τὴν ὑπὸ Θεοῦ πληροῦντας δουλείαν. ἔφη δέ που καὶ διὰ φωνῆς Προφήτου. οὐαὶ οἱ ποιοῦντες τὸ ἔργον κυρίου ἀμελῶς.

meum.] Est enim quidam contemptus Dei sacerdotum segnities, & peccatum illud gloriæ ipsi tribuendæ, ac debitæ aduersatur.

Quia si offeratis cæcum in sacrificium, nonne malum? & si offeratis claudum, aut languidum, nonne malum? Offer illud duci tuo, si suscipiet te, si accipiet faciem tuam, dicit Dominus omnipotens.

IX. Leuit. 22.

Cum lex mandaret victimarum vitia considerare, & mutilas, seu membris captas repudiare, ex omni parte integras sacrificare, illi eo tempore citra delectum, & nullo discrimine cuncta offerebāt, & gloriæ Deo dignæ ratio omnino exigua ducebatur: vt autē quam plurimas victimas congregarent, & copiam arietū domi, ac fortasse in ipso tabernaculo haberēt, in eo plurimum operæ ac studii consumebatur. An igitur, ô præclari legum custodes; Si quis cæcum ad sacrificiū obtulerit, hoc sacrificiū vitiosum non est? Quod si claudum, aut languidū, num se à crimine mutilatæ victimæ tueri poterit? An nō istiusmodi mala, & ad sacrificiū inepta censebitis? Sin aliter apud animos vestros statuitis, age quispiam pro xenio, & in loco muneris vni suorum gubernatorū offerat. Atqui non suscipiet, inquit, nec offerentis faciem reueritus, illud offerendum fuisse iudicabit, vehementérque, vt iniuria lacessitus, irascetur. Est itaque à ratione prorsus alienissimū, Deo audere offerre, quæ nec nostrum aliquis dignaretur accipere. Magnum hoc nobis peccatū est, si oblaturi Deo, quæramus miseri quod fœdius, aut vilius est: non cogitātes, quo pacto Caini sacrificium repudiauerit, quoniam sinistre offerebat, cum sibi prima, & præcipua reseruaret, & deterioribus Deum se honoraturum putaret. Verùm vniuersorū Deus ad sacrificium eius non respexit. Non enim offerentium negligentiam sibi honori ducit.

Genes. 4.

Porrò lex cæca animalia à sacrificio excludebat, vt etiam clauda, & morbida, cæco per ambagem significante, diuinam illuminationem in cordibus non habentes: claudo, nescientes in bonis operibus rectà incedere: languido verò, seu infirmo, non admodum firmiter, & constanter, sed quasi dissolutè, & oscitanter Deo seruientes. Ait & per Prophetam alicubi, [Væ qui faciunt opus Dei negligenter.]

Hier. 48.

Quare mentem illuminatam, rectè gradientem, & robustam habeamus necesse est. Tunc enim Deo virtutis amanti accepti, & sacri erimus.

Et nunc placate faciem Dei vestri, & deprecamini eum. In manibus vestris facta sunt hæc; si suscipiam facies vestras, dicit Dominus omnipotens.

X. Impios ad pœnitentiam inuitat, & mutatione in melius, iram diuinam propter illatam ipsi Deo contumeliam amoliendam iustissimè pronunciat. Bonus est enim Deus, [Et erigit elisos, & sanat contritos corde, & quod errauerat reducit.] Dum dixit, [Placate faciem Dei vestri] subostendit Deum, & quidem meritò auersari ipsum offendere non refugientes, & à gloriam suam non quærentibus, velut aspectum auertere, nec eos indulgentia, aut charitate, aut inspectione complecti. [Oculi enim Domini super iustos,] vt scriptum est. Et ad quosdam scelestos voce Esaiæ ait. [Cùm extenderitis manus, auertam oculos à vobis. Et cum multiplicaueritis orationem, non exaudiam vos: manus enim vestræ sanguine plenæ sunt.] Propitiare igitur Deum sibi peccatores debent, si fortè faciem eius ad se conuertant, & quæ ex eius auersione sibi noxia imminebant, ea à capitibus suis arceant. Definit enim, & quale fuerit peccatum sacerdotum demonstrat, & inficiationem præcidit. Nec enim mentitur cùm ait, [In manibus vestris hęc facta sunt.] Non modo enim aliis peccantibus vos siluistis, inquit: sed in me impie designata, velut manibus vestris perpetrauistis, eaque vestræ dissolutionis piacula sunt, cum vestrum nemo obstaret. Quod si qui etiam obstare fortasse vellent, vos super his redarguere, credo, timuerunt. Verum enimuerò non ego quoque vt vnus vestrum ero, nec peccatorum accipiam faciem. Simile illud Dauidicum, [Cogitasti, inquit, iniquitatem, quod ero tui similis, arguam te, & statuam ante faciem tuam peccata tua.] Non enim nouit personam iudex: sed est sincerus, & incorruptus tanquam Deus.

(Margin notes: Psal. 144. Psal. 146. Ezec. 34. Psal. 33. Esai. 1. * deest verbū ἐκκαλοῦσι, aut simile. Psal. 49.)

Quia & in vobis claudentur ostia, & non accendetis altare meum gratis.

A χρὴ τοιγαροῦν ἡμᾶς πεφωτισμένον μὲν ἔχειν τὸν νοῦν, ὀρθοποδοῦντα δὲ, καὶ ἰσχύοντα. τότε γὰρ ἐσόμεθα δεκτοί τε καὶ ἱεροὶ παρὰ τῷ φιλαρέτῳ Θεῷ.

Καὶ νῦν ἐξιλάσκεσθε τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ ὑμῶν, καὶ δεήθητε αὐτοῦ. ἐν χερσὶν ὑμῶν γέγονε ταῦτα, εἰ λήψομαι ἐξ ὑμῶν πρόσωπα ὑμῶν, λέγει κύριος παντοκράτωρ.

Καλεῖ πρὸς μετάγνωσιν τοὺς ἠσεβηκότας, καὶ B τὴν ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις ὀργὴν προσαποσείσασθαι δεῖν εὖ μάλα φησὶ, ταῖς εἰς τὸ ἄμεινον μεταβολαῖς. καὶ γάρ ἐστιν ἀγαθὸς, καὶ ἀνορθοῖ τοὺς κατερραγμένους, καὶ ἰώμενος τὸ συντετριμμένον, καὶ ἐπιστρέφων τὸ πεπλανημένον. λέγων δὲ τὸ, ἐξιλάσκεσθε τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ ὑμῶν, ὑπεμφαίνει αὖ, καὶ μάλα εἰκότως, ὡς ἀποστρέφεται Θεὸς τοὺς προσκρούειν αὐτῷ μὴ παραιτουμένους, καὶ ὅτι τῶν μὴ ζητούντων τὴν δόξαν αὐτοῦ τοὺς ἰδίους ὥσπερ ὀφθαλμοὺς ἀποφέρει, μήτε φειδοῦς, ἢ ἀC γάπης, μήτε μὴν ἐποπτείας ἀξιοῖ. ὀφθαλμοὶ γὰρ κυρίου ἐπὶ δικαίους, κατὰ τὸ γεγραμμένον. ἔφη δὲ καὶ πρός τινας τῶν ἀλιτηρίων διὰ φωνῆς Ησαΐου. ὅταν τὰς χεῖρας ἐκτείνητε πρός με, ἀποστρέψω τοὺς ὀφθαλμούς μου ἀφ' ὑμῶν. καὶ ἐὰν πληθύνητε τὴν δέησιν, οὐκ εἰσακούσομαι ὑμῶν, αἱ γὰρ χεῖρες ὑμῶν αἵματος πλήρεις. χρὴ τοιγαροῦν ἐξιλάσκεσθαι τοὺς ἡμαρτηκότας, εἰ δύναιντο ἄρα μεταστρέψειεν ἐφ' ἑαυτοῖς τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκ τῆς ἀποστροφῆς ἐσόμενα ἀποκρούσαιντο βλάβη, D καθορίζει γὰρ τῶν ἱερουργῶν τὸ πλημμέλημα, καὶ ἀναιρεῖ τὴν ἄρνησιν. οὐ γὰρ ἂν ψευδεπιχήσοι, λέγων, ἐν χερσὶν ὑμῶν γέγονε ταῦτα. μονονουχὶ γάρ φησι, ἑτέρων ἡμαρτηκότων ὑμεῖς σεσιγήκατε, ἀλλ' οἱ αὐτόχειρες ὑμεῖς αὐτοὶ γεγόνατε τῶν εἰς ἐμὲ δεδυσσεβημένων, καὶ τῆς ὑμῶν ῥαθυμίας εἶεν ἂν τὰ ἐγκλήματα μεσολαβοῦντος οὐδενός. πλὴν εἰ καί τινες * ἐκδεδίασι τυχὸν τὸ πείθεσθαι πρὸς ἡμᾶς τοὺς περὶ τούτων ἐλέγχους. ἀλλ' οὖν οὐκ ἔσομαι καὶ αὐτὸς καθὰ καὶ εἷς ἐξ ὑμῶν, οὐδ' ἂν λάβοιμι πρόσωE πον τῶν ἠσεβηκότων. ὅμοιον τούτου τὸ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβίδ. ὑπέλαβες ἀνομίαν ὅτι ἔσομαί σοι ὅμοιος. ἐλέγξω, καὶ παραστήσω κατὰ πρόσωπόν σου τὰς ἁμαρτίας σου. οὐ γὰρ οἶδε πρόσωπον ὁ κριτής. ἀλλ' ἔστιν εὐθὺς, καὶ ἀδέκαστος ὡς Θεός.

Διότι καὶ ἐν ὑμῖν συγκλεισθήσονται θύραι, καὶ οὐκ ἀνάψατε τὸ θυσιαστήριόν μου δωρεάν.

Εὐαφόρμως σφόδρα τῆς ἐν Χριστῷ πολιτείας ὡς ἐν προαγορεύσει πως προαναφαίνει τὸ κάλλος· ὡς γὰρ τῆς ἐν νόμῳ σκιᾶς ὅσον οὐδέπω πεπαυσομένης, καὶ τῆς ἀρχαίας ἐκείνης ἱερωσύνης, μελλόντων τε ἀναδείκνυσθαι κατὰ καιροὺς τῶν τῆς ἀληθείας ἱερουργῶν, οἳ καὶ τῆς ἐν πνεύματι λατρείας ἔσονται λειτουργοὶ, ζητήσουσί τε καὶ μάλα γοργῶς τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν. συγκλεισθήσεσθαι δὲ θύρας φησὶν ἐπ' αὐτοῖς, ἢ εὐωδίας οὐκ ἐσομένης τοῖς κατὰ νόμον ἱερατεύουσιν· ἐὰν γὰρ κλείσῃ κατὰ ἀνθρώπου, φησὶν, τίς ἀνοίξει; ἢ γοῦν τῆς ἀληθεστέρας ἀναδειχθείσης σκηνῆς, τουτέστι τῆς ἐκκλησίας οὐκ εἰσελεύσονται ἐν αὐτῇ τινες τὴν κατὰ νόμον ἱερωσύνην πληροῦντες ἔτι. ἐκκλειόμενοι δὲ ὥσπερ δι' ἀπιστίας, ἔξω τε μενοῦσι, καὶ τῶν ἁγίων οὐχ ἅψονται. ὅτι γὰρ ἐκπεπτώκασι τῆς ἱερουργίας, σαφὲς ἂν γένοιτο τοῦ Θεοῦ λέγοντος διὰ φωνῆς Ὠσηέ. διότι ἡμέρας πολλὰς καθήσονται οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, οὐκ ὄντος βασιλέως, οὐδὲ ἄρχοντος, οὐκ οὔσης θυσίας, οὔτε ἱερατείας, οὔτε δήλων. οὐκοῦν τῆς ἐν νόμῳ λατρείας τὴν οἱονεὶ κατάληξιν, καὶ τῆς κατ' αὐτὸν ἱερωσύνης τὸν συγκλεισμὸν, κατασημαίνει ἄν, ὥς γέ μοι δοκεῖ, τὸ δεῖν ἐπ' αὐτοῖς κλεισθήσεσθαι θύρας εἰπεῖν, οὐ προσιεμένης αὐτοὺς τῆς ἐκκλησίας· οὐ γὰρ μηλοσφαγεῖν ἔτι καιρὸς, ἀλλ' ἤδη ταῖς ἀναιμάκτοις τιμᾶται θυσίαις ὁ τῶν ὅλων Θεός. ὅτι δὲ προσεπάγει τούτοις, τὸ, οὐκ ἀνάψετε τὸ θυσιαστήριόν μου δωρεὰν, ἐν ἤθει φαμὲν γεγενῆσθαι τὸν λόγον. βούλεται γὰρ ἤδη δηλοῦν, ὅτι κέκληνται πρὸς ἱερουργίαν, καὶ εἰς τὸ πῦρ ἐνιέναι τοῦ θυσιαστηρίου, οὐχ ἵνα τὴν τοῦ κεκληκότος αὐτοὺς παραλύσωσι δόξαν, ἀλλ' ἵνα τιμῶντες τοῖς καθήκουσι τρόποις καὶ τὰ τῆς ἱερωσύνης ἔχοιεν γέρα. οἱ δὲ δὴ τῶν οὕτω σεπτῶν οὐ πεφροντικότες σπουδασμάτων, μήτε μὴν αἰδοῖ τῆς ἱερουργίας προσκρούειν Θεῷ παραιτούμενοι, δικαίως ἂν ἤδη κολάζοιντο. ἔγκλημα γὰρ οὐ μικρὸν εἴη ἂν, καὶ μάλα εἰκότως, τὸ ποιεῖσθαι παρ' οὐδὲν τὴν παρὰ Θεοῦ δεδωρημένων τὴν μέθεξιν, ἀποσείεσθαί τε, καὶ λίαν ἀβούλως τὰς παρ' αὐτοῦ τιμάς. καὶ γοῦν ὠνόμασταί τε γήϊνός τε, καὶ βέβηλος ὁ Ἠσαῦ, ὅτι βρώσεως μιᾶς ἀπέδοτο τὰ πρωτοτόκια ἑαυτοῦ. οὐκοῦν ὅταν λέγῃ οὐκ ἀνάψετε τὸ θυσιαστήριόν μου δωρεὰν, βούλεται δηλοῦν, ὡς οὐκ ἄμισθος μὲν ἡ ἱερωσύνη· πλὴν οὐδὲ ἔξω δίκης, εἰ μὴ προσφέροι τὰ ὡς αὐτῇ, καθ' ὃν ἂν πρέποι τρόπον τε καὶ λόγον. ἰστέον δὲ ὅτι ἡ τῶν Ἑβραίων ἔκδοσις ἑτέραν ἔχει τὴν τῶν νοημάτων ἀπόδοσιν, καὶ αὐτὴν δὲ τὴν τῆς λέξεως συνθήκην. ἔφη γὰρ, ὅτι ὑμεῖς τε οἱ

XI.

Opportuniſſimè, vt in prædictione, decus vitæ Chriſtianæ interim præmonſtrat: vt legis vmbra, & veteri illo ſacerdotio breui deſituris, & ſuo tempore veritatis ſacerdotibus ſpiritualis cultus adminiſtris apparituris, Deique gloriam promptiſſimè quæſituris. Clauſum porrò iri ſuper ipſis oſtia dicit: aut quia ſacerdotes legis non adolebunt incenſum, [Si enim clauſerit contra hominem, inquit, quis aperiet?] aut certè cum verius tabernaculum exhibitum fuerit, hoc eſt, Eccleſia, quidam legale ſacerdotium adhuc obeuntes, non intrabunt. Propter incredulitatem verò quaſi excluſi, foris manebunt, & ſancta non attingent. Illos enim ſacerdotium amiſiſſe ex verbis Dei per os Oſeæ liquet. [Quia diebus multis ſedebunt filii Iſrael non exiſtente rege, neque Principe, neque exiſtente ſacrificio, neque exiſtente altari, neque ſacerdotio, neque manifeſtatione.] Quocirca cultus legalis quaſi terminum, & ſacerdotii ſecundum legem quandam concluſionem indicat, vt quidem videtur, dum dicit, ſuper ipſis oſtia claudenda eſſe, Eccleſia eos non admittente. Non enim amplius mactantur oues, cum iam rerum princeps, & auctor Deus incruentis ſacrificiis honoretur. Quoniam verò addit, [Non accenderis altare meum gratis,] dicimus hoc moratè prolatum. Vult enim his docere, ad ſacerdotium, & ad ignem altari imponendum vocatos eſſe, non vt eius à quo vocati ſunt gloriam minuant: ſed vt eam quibus decet modis colentes, ſacerdotii quoque præmia percipiant. Aſt illi tam venerabilia ſtudia pro nihilo putantes, neque reuerentia ſacrificii deterriti, quo minus Deum læderent, iure de reliquo pœnas expendent. Meritiſſimò namque non in paruo crimine ponendum eſt, communionem à Deo donatorum aſpernari, honoréſque ab ipſo collatos inconſultiſſimè reſpuere. Itaque terrenus, & profanus appellatus eſt Eſau, [Quoniam eſcâ primitiua ſua vendidit.] Quare cum dicit, [Non accenderis altare meum gratis,] monet ſacerdotium ſuo præmio non fruſtrari: nec tamen ſuo quoque carere ſupplicio, niſi quis illud quo par eſt modo, & ratione vſurpauerit. Sciendum Hebræorum editionem alium ſenſum reddere, alio verborum contextu. Inquit enim, vos & Leuitæ,

Eſai. 22. Oſee 3. Hebr. 12. Gen 25.

A Leuitæ, & Sacerdotes, qui extremum in templo locum obtinent, à vobis constituti, vt ostia claudant, non accendetis altare meum gratis, hoc est, sine mercede non seruitis, siue sacerdotio non fungimini, cum populus decimas, & primitias, & dona gratiarum actoria vobis offerat. Quoniam ergo diuina in minimis numerastis, & potiora ac præuertenda non curastis, —

Λευῖται, καὶ μὴν καὶ οἱ ἱερεῖς, οἱ τὴν ἐσχάτην ἐν τῷ ναῷ τάξιν ἔχοντες, τεταγμένοι τε πρὸς ὑμῶν εἰς τὸ κλείειν τὰς θύρας, οὐκ ἀνάψετε τὸ θυσιαστήριόν μου δωρεὰν, τουτέστιν, οὐκ ἀμισθὶ ποιεῖσθε τὴν δουλείαν, ἤγουν τὴν ἱερωσύνην, προσαγόντων ὑμῖν τῶν λαῶν δεκάτας, ἀπαρχὰς, εὐχαριστήρια. ἀνθ᾽ ὅτου δὴ οὖν κατημέληται τὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἐν φροντίδι γέγονε τῇ προὐργιαιτάτῃ, —

B *Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus omnipotens, & sacrificium non suscipiam ex manibus vestris. Quia ab ortu solis vsque ad occasum nomen meum glorificatum est in gentibus, & in omni loco incensum offertur nomini meo, & sacrificium mundum: quia magnum nomen meum in gentibus, dicit Dominus omnipotens.*

Οὐκ ἔστι μου θέλημα ἐν ὑμῖν, λέγει κύριος παντοκράτωρ, καὶ θυσίαν οὐ προσδέξομαι ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν. διότι ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου καὶ ἕως δυσμῶν τὸ ὄνομά μου δεδόξασται ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμα προσάγεται τῷ ὀνόματί μου, καὶ θυσία καθαρά· διότι μέγα τὸ ὄνομά μου ἐν τοῖς ἔθνεσι, λέγει κύριος παντοκράτωρ.

XII. Deinceps oblationem iuxta cultum legalem manifestè repudiat, & propemodum à charitate erga Iudæos C discedit, & sacerdotio abhorret, & vmbram non admittit, boum immolationes, & nidores, inquam: quoniam neque à principio hic illi scopus. Atque istuc nobis etiam per alios Prophetas declarauit. Per Esaiam quidem, [Plenus sum holocaustis arietum, & adipem agnorum, & sanguinem taurorum, & hircorum nolo: neque veneritis apparere mihi. Quis enim quæsiuit hæc de manibus vestris? Calcare atrium meum non apponetis. Si D obtuleritis siliginem, vanum: incensum abominatio est mihi.] Per Hieremiam autem. [Holocaustomata vestra congregate cum sacrificiis vestris, & comedite carnes, quia non sum locutus ad Patres vestros, & non præcepi eis, in qua die eduxi eos de terra Ægypti, de holocaustomatibus & victimis.] Quasi quædam informatio, & promulgatio præcedens spiritualis ve- E rique cultus lex erat, [& iustitiæ carnis, vt scribit diuinus Paulus, vsque ad tempus correctionis] impositæ. Nec correctionis tempus aliud fuerit, opinor, præter aduentum Saluatoris nostri, quando & prius illud testamentum, quia culpa non vacaret, abolitum dicitur. Inueterauit, & noui ac secundi quæsitus locus, in quod nulla reprehensio culpa nulla cadit. Per id enim verba fecit, qui etiam [magni consilii angelus] dictus est:

Esai. 1. — Hier. 7. — Hebr. 9. — Esai. 9.

Ἀποφάσκει λοιπὸν ἐναργῶς τῆς κατὰ νόμον λατρείας τὴν προσαγωγὴν, μονονουχὶ δὲ καὶ ἀποφοιτᾷ τῆς εἰς Ἰουδαίους ἀγάπης, καὶ ἀνεθέλητον ποιεῖται τὴν ἱερωσύνην, καὶ ἀπαράδεκτον τὴν σκιὰν, βουθυσίας δὴ λέγω, καὶ καπνοὺς, ὅτι μήτε ἐν ἀρχαῖς οὗτος ἦν ὁ σκοπὸς αὐτῷ. καὶ μὴν καὶ τοῦτο ἡμῖν ἐναργὲς καὶ δι᾽ ἑτέρων προφητῶν ἐποιήσατο, λέγων διὰ μὲν φωνῆς Ἡσαΐου, πλήρης εἰμὶ ὁλοκαυτωμάτων κριῶν, καὶ στέαρ ἀρνῶν, καὶ αἷμα ταύρων, καὶ τράγων οὐ βούλομαι· οὐδ᾽ ἂν ἔρχησθε ὀφθῆναί μοι. τίς γὰρ ἐξεζήτησε ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν; πατεῖν τὴν αὐλήν μου οὐ προσθήσεσθε. ἐὰν φέρητε σεμίδαλιν, μάταιον· θυμίαμα βδέλυγμά μοί ἐστι. διὰ δέ γε τῆς Ἱερεμίου φωνῆς, τὰ ὁλοκαυτώματα ὑμῶν συναγάγετε μετὰ τῶν θυσιῶν ὑμῶν, καὶ φάγετε τὰ κρέα, ὅτι οὐκ ἐλάλησα πρὸς τοὺς πατέρας ὑμῶν περὶ ὁλοκαυτωμάτων, καὶ θυσιῶν, ἐν ᾗ ἡμέρᾳ ἀνήγαγον αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου. ὑποτύπωσις γάρ ὥσπερ, καὶ προαναφώνησις τῆς ἐν πνεύματί τε, καὶ ἀληθοῦς λατρείας ὁ νόμος ἦν, καὶ δικαιώματα σαρκὸς, ὡς θεσπέσιος γράφει Παῦλος, μέχρι καιροῦ διορθώσεως ἐπικείμενα. ὁ δέ γε τῆς ἐπανορθώσεως καιρὸς εἴη ἂν οὐχ ἕτερος, οἶμαι, ὡς παρὰ τὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίαν, ὅτε καὶ ἡ πρώτη μὲν διαθήκη διὰ τὸ, τὸ ἄμεμπτον οὐκ ἔχειν, ἀφανισθῆναι λέγεται. ἐπαλαιώθη γὰρ, τῆς γε μὴν νέας, καὶ δευτέρας ἐζητήθη τόπος, ἣ καὶ παντὸς ἐπέκεινα μώμου τε καὶ αἰτίας ἐστί. λελάληκε γὰρ δι᾽ αὐτῆς, ὃς καὶ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος ὠνόμασται.

τοιγάρτοι καὶ ἔφασκεν, ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ, ἀλλ' ὁ πέμψας με πατὴρ, αὐτός μοι ἐντολὴν δίδωκε, τί εἴπω, καὶ τί λαλήσω. ἔφη τοίνυν ἐναργῶς τοῖς κατὰ νόμον ἱερατεύουσιν, ὡς ἀνεθέλητοί τε εἰσὶν αὐτῷ, μᾶλλον δὲ, ὡς ἐν αὐτοῖς οὐκ ἔχει θελήματα, ἐν σκιᾷ, καὶ τύποις πληροῦσι θυσίας, καὶ ὡς οὐκ ἂν προσδέξαιτο παρ' αὐτῶν τὰ ἱερουργούμενα. προαγορεύει δὲ ὅτι μέγα καὶ ἐπιφανὲς ἔσται τὸ ὄνομα αὐτοῦ παρὰ τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ τε, καὶ ἔθνει θυσίαι καθαραὶ, καὶ ἀναίμακτοι προσκομισθήσονται τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, καταμικρυνόντων αὐτὸν οὐκέτι τῶν ἱερουργῶν, οὔτε μὴν ῥαθύμως προσκομιζόντων αὐτῷ τὰς πνευματικὰς λατρείας· ἀλλ' ἐν σπουδῇ, καὶ ἐπιεικείᾳ, καὶ ἁγιασμῷ τὰς τῶν νοητῶν θυμιαμάτων εὐωδίας ἀνακομίζειν ἐσπουδακότων, τουτέστι, πίστιν, ἐλπίδα, ἀγάπην, καὶ τὰ ἐξ ἔργων ἀγαθῶν αὐχήματα, προεστηκυίας δηλονότι τῆς Χριστοῦ θυσίας τῆς οὐρανίου, καὶ ζωοποιοῦ, δι' ἧς κατήργηται θάνατος, καὶ ἡ φθαρτὴ δὴ αὕτη, καὶ ἀπὸ γῆς σὰρξ ἀμφιέννυται τὴν ἀφθαρσίαν.

cuius est & illud, [Ego à me ipso non loquor: sed qui misit me Pater, ipse mandatum dedit mihi quid dicam, & quid loquar.] Apertè igitur sacerdotibus legis dixit, se ipsos nolle, vel potius, se in ipsis voluntatem non habere, in vmbra nempe, & figuris sacrificantibus, corúmque sacra, non suscepturum. Prænuntiat autem fore magnum, & illustre nomen suum apud omnes toto orbe mortales, & in omni loco, ac gente sacrificium mundum & incruentum nomini suo oblatum iri, non iam sacerdotibus illis eius dignitatem obscurantibus, neque incuriosè spiritualem cultum ei offerentibus; sed cum diligentia, & bonitate, & sanctimonia incensorum spiritualium suaueolentiam offerre satagentibus, fidem scilicet, spem, charitatem, & honestamenta bonorum operum, ita constituto scilicet Christi sacrificio cælesti ac viuifico, per quod destructa est mors, & caro ista terrena, & corruptioni obnoxia incorruptionem induitur.

Ioan. 12 · 1 Cor. 15

Ὑμεῖς δὲ βεβηλοῦτε αὐτὸ ἐν τῷ λέγειν ὑμᾶς, τράπεζα κυρίου ἠλισγημένη ἐστὶ, καὶ τὰ ἐπιτιθέμενα ἐξουδένωται βρώματα αὐτοῦ.

Vos autem contaminatis illud, in eo quod dicitis vos, mensa Domini polluta est, & qui superponuntur despecti sunt cibi eius.

XIII.

Ὅτι καὶ ἀμείνους ἔσονται, καὶ ἐπιεικέστεροι τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, οἱ ἐξ ἐθνῶν κεκλημένοι, καὶ διὰ τούτων ἡμῖν καθίστησιν ἐναργές. παρ' ἐκείνοις μὲν γὰρ αἱ θυσίαι καθαραὶ, καὶ τὸ εὐῶδες θυμίαμα, καὶ μέγα τὸ ὄνομα ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου καὶ ἕως δυσμῶν. παρ' ὑμῖν δὲ, φησὶ, οὐκ ἐν δόξῃ μεγάλῃ, καὶ τῇ πρεπούσῃ Θεῷ τὸ θυσιαστήριον. βεβηλοῦτε γὰρ αὐτὸ, λέγοντες, τράπεζα κυρίου ἠλισγημένη ἐστὶν, ἐξουδενωμένα δὲ καὶ τὰ ἐπ' αὐτῆς. καὶ εἰκὸς μὲν μὴ τοιούτοις ῥήμασι κεχρῆσθαι τοὺς ἱερέας, αὐτοῖς γεμὴν πράγμασι τοῦτο βοᾷν, καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ ἄφρων φησὶν ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐκ ἔστι Θεός. δι' ὧν γὰρ ὁρᾶται καταφρονῶν, κἂν εἰ μὴ λέγῃ φωναῖς, ἀλλ' οὖν ἔργοις αὐτοῖς, καὶ τῇ τοῦ βίου σκαιότητι μονονουχὶ διακέκραγε τὸ, οὐκ ἔστι Θεός. οἱ γὰρ οὕτω ζῆν εἰωθότες, ὡς μὴ ἐφορῶντος Θεοῦ, πάντα τε δρᾷν ἀπεριμερίμνως, καὶ ἐκτόπως ἀνοσιουργεῖν, ἔργοις αὐτοῖς, καὶ πράγμασιν ἀρνοῦνται τὸν Θεόν. κατὰ τοῦτον δὴ οὖν τὸν τρόπον, οἱ μὴ ἀποσώζειν ἐσπουδακότες τῷ ἁγίῳ θυσιαστηρίῳ τὸ ὅτι μάλιστα πρέπον τε αὐτῷ, καὶ ὀφειλόμενον σέβας,

Meliores, & magis frugi fore ex gentibus vocatos, quam Israelitas, hinc quoque patefacit. Apud illos enim sacrificia munda, & bene olens thymiama, & magnum nomen Domini [ab ortu solis vsque ad occasum:] apud vos autem altare, inquit, non est in magna, & quæ Deum deceat gloria. Contaminatis enim illud, dicentes, [Mensa Domini polluta est, & despecta quæ sunt super ea.] Et par quidem erat, sacerdotes huiuscemodi verbis abstinere, cum ipsis factis clamarent, sicut nimirum [& insipiens dicit in corde suo, non est Deus.] Per quæ enim quis contemnere cernitur, tametsi vocem non edat, operibus tamen ipsis, & vitæ prauitate tantum non clamat, [non est Deus.] Qui enim sic viuere consueuerunt, quasi Deo non inspectante, omniáque soluto animo, & insolenter atque impiè agere, hi rebus, & factis ipsis Deum negant. Ad hunc itaque modum, qui sancto altari venerationem illis inprimis congruam, debitamque seruare non studuerunt,

Psal. 49. · Psal. 13.

per ipsa quæ consectantur dicunt, [mensa Domini polluta est.] Fugienda est ergo in his incuria; qui secus faxit, audire Deum debebit dicentem, [Non est mihi voluntas in vobis, & sacrificium non suscipiam ex manibus vestris.] Quin autem miserrimum sit Deum offendere, quis cui ab animo, & mente bene est, dubitauerit?

Et dixistis, hæc ex afflictione sunt, & exsufflaui ea, dicit Dominus omnipotens. Et inferebatis rapta, & clauda, & infirmata. Et si obtuleritis sacrificium, si suscipiam ea de manibus vestris, dicit Dominus omnipotens.

XIV. Acriter accusat sacerdotes, vt qui offerenda in sacrificio lustrare, an vitiosa sint, minimè velint, & sine cura, atque exploratione clauda, cæca, morbida admittant: quanquam lex aliqua corporis parte non sana, & integra reiici apertè iusserit. Quod si fortè sacerdotum quispiam inutile pecus ad sacrificium offerentes studio seruandæ legis repelleret, non discedebant, captiuitatem omnimodis prætendentes, & audacter admodum affirmantes, non esse malas victimas, sed ex itinere ita afflictas, cum è Babylone in Iudæam reuerterentur. Offerebant porrò & rapta, & clauda, & debilia. Feræ siquidem incursantes, interdum gregibus nocent: seu fortè quid rapuerint, deinde cursu pastor insecutus, faucibus earum eripuerit: & canum latratibus perterrefecerit, aut pedum in eas proiecerit. Hæc sunt, opinor, rapta, & hæc simul cum claudis, quæ cum cæteris pasci amplius non possent offerebant. Etiam infirmata dicabant, hoc est, iam moribunda, vniuersorum Deum dedecorantes potius, quam honorantes. Verùm [exsufflaui ea, dicit Dominus omnipotens.] Et quoniam sacrilege sacris operari constituistis, adeo illegitimas, & immundas oblationes neutiquam à vobis susceperim, nec in odorem suauitatis reputauerim.

Quare nos, & conuenientissimè, & studiosè sacrificia facere oportet, & non ita simpliciter reiectitia, & contemptissima, ac nullius æstimanda: sed excellentia, & selecta Deo consecrare.

A δι' αὐτῶν ὧν διώκουσι λέγουσι, τράπεζα κυρίου ἠλισγημένη ἐστί. παραιτητέον δὴ οὖν τὸ ῥᾴθυμον ἐν τούτοις· καὶ εἰ μή τις ἕλοιτο τοῦτο δρᾶν, ἀκούσεται πάντως Θεοῦ λέγοντος, Οὐκ ἔστι μου θέλημα ἐν ὑμῖν, καὶ θυσίαν οὐ προσδέξομαι ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν. πανδείνον δὲ ὅτι τὸ προσκρούειν Θεῷ, πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις, εἴπερ ἐστὶν ἐν καλῷ καὶ νοῦ, καὶ φρενός;

Καὶ εἴπατε, ταῦτα ἐκ κακοπαθείας ἐστί, B καὶ ἐξεφύσησα αὐτά, λέγει κύριος παντοκράτωρ. καὶ εἰσεφέρετε ἁρπάγματα, καὶ τὰ χωλά, καὶ τὰ ἐνοχλούμενα. καὶ ἐὰν φέρητε τὴν θυσίαν, εἰ προσδέξομαι αὐτὰ ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν, λέγει κύριος παντοκράτωρ.

Κατῃτιᾶτο λίαν τοὺς ἱερουργούς, ὡς ἥκιστα μὲν μωμοσκοπεῖν ἐθέλοντας τὰ προσαγόμενα τῶν θυμάτων, προσδεχομένους δὲ μᾶλλον ῥαθύμως τε, καὶ ἀβασανίστως χωλά, καὶ τυφλά, καὶ ἄρρωστα, καίτοι τοῦ νόμου σαφῶς τὰ ἔμπηρα τῶν θυμάτων ἀπόβλητα δεῖν ποιεῖσθαι προσ- C τεταχότος. εἰ δὲ δή που τις τῶν ἱερέων ἀπεσόβει, τοῦ νόμου ἀντεχόμενος, τὸν εἰς θυσίαν προσάγοντα τὸ ἀχρεῖον, ἐπέμενον οἱ προσάγοντες, ἄνω τε καὶ κάτω τὴν αἰχμαλωσίαν προτείνοντες, διισχυριζόμενοί τε, καὶ μάλα νεανικῶς, φαῦλα μὲν οὐκ εἶναι, κακοπαθῆσαι δὲ μᾶλλον κατὰ τὴν ὁδόν, ὑπονοστούντων αὐτῶν ἐκ τῆς Βαβυλῶνος εἰς τὴν Ἰουδαίαν. προσεκόμιζον δὲ καὶ τὰ ἁρπάγματα, καὶ τὰ χωλά, καὶ τὰ ἐνοχλούμενα. θῆρες μὲν γὰρ ἐπιόντες ἔσθ' ὅτε κατασίνονται D ταῖς ἀγέλαις, κἂν εἴ τι τυχὸν ἁρπάσειαν, εἶτα δραμὼν ὁ ποιμὴν ἐκσπάσειε τῶν ὀδόντων τὸ ἡρπασμένον· ἢ καταπτοήσειας κυνῶν ὑλακαῖς· ἢ καλαύροπα βαλών. τοῦτο οἶμαι τὸ ἅρπαγμα, ταῦτα προσῆγον ὁμοῦ τοῖς τοὺς πόδας λελωβημένοις, καὶ οὐκ ἔτι τοῖς ἄλλοις συγκατανέμεσθαι δυναμένοις· προσῆγον δὲ καὶ τὰ ἐνοχλούμενα, τουτέστι, τὰ θανατῶντα λοιπόν, ὑβρίζοντες μᾶλλον, ἢ τιμῶντες τὸν τῶν ὅλων Θεόν. ἀλλ' ἐξεφύση- E σα, φησίν, αὐτά, λέγει κύριος παντοκράτωρ. καὶ ἐπειδὴ θύειν ἀνοσίως ἐγνώκατε, φησίν, οὐκ ἂν ὅλως παραδεξαίμην τὰ ἐξ ὑμῶν, οὐδ' ἂν λογισαίμην εἰς ὀσμὴν εὐωδίας τὰς οὕτως ἐκνόμους, καὶ ἀκαθάρτους προσαγωγάς.

Χρὴ δὴ οὖν ἄρα θύειν ἡμᾶς καὶ μάλα ἐπιεικῶς, καὶ ἐσπουδασμένως, καὶ προσκομίζειν Θεῷ μὴ ἁπλῶς τὰ κατερριμμένα, καὶ ἀτιμότατα, καὶ οὐδενὸς ἄξια λόγου· ἀλλὰ προὔχοντα, καὶ ἐξαίρετα εἰς

δή τις ἑαυτὸν ἱερουργοίη Θεῷ, μεμνήσθω γὰρ τοῦ μακαρίου Παύλου γράφοντος ὡδί. παραστήσατε τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν. πολυπραγμονείτω τὰ καθ' ἑαυτόν, καὶ οἱονεί τις ἀκριβὴς μωμοσκόπος τῆς ἑαυτοῦ γινέσθω ψυχῆς. ὁράτω μὴ ἄρα πως ἐστὶ τυφλός, τουτέστι, τῆς ἀληθείας τὸ φῶς οὐκ ἔχων εἰς νοῦν. μὴ σκάζῃ τὸν πόδα, τὸ ὀρθοποδεῖν δύνασθαι πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἀγαθῶν οὐκ ἔχων. μὴ ἅρπαγμά τι, καὶ ἄρρωστον. χρὴ γὰρ ὑμᾶς ἀγρυπνεῖν, ὅτι ὁ ἀντίδικος ἡμῶν διάβολος ὡς λέων περιέρχεται, ζητῶν τίνα καταπίῃ. ὅταν τοίνυν ἄγρυπνοί τε, καὶ ἐγρηγορότες εὑρισκώμεθα, παρατρέχει τὸ θηρίον. εἰ δὲ νυστάζοντας ἴδῃ, καὶ κατημεληκότας, ἅρπαγμα ποιεῖται, καὶ ἀρρώστους ἀποτελεῖ, τουτέστιν, ἠσθενηκότας, καὶ ἀδρανεῖς ἔχοντας κομιδῇ περὶ τὸ δύνασθαι κατορθοῦν ἀρετήν. ἔστω δὲ δὴ καὶ τοῦ δυσοχλεῖσθαι μακράν, τουτέστι, μικροψυχίας ἀμείνων, καὶ διαπίπτων ἐν ὑπομονῇ. ὥσπερ γὰρ ἀποφέρει πρὸς ζωὴν τῆς ὑπομονῆς ὁ τρόπος· οὕτω καὶ εἰς θάνατον μικροψυχία. νοῦ γὰρ ἀσθένειαν, καὶ καρδίας πάρεσιν τὸ χρῆμά φαμεν. τοιγάρτοι καὶ ὁ μακάριος Προφήτης Ἡσαΐας τῶν τοιούτων ἡμᾶς ἀπαλλάττεσθαι παθῶν συμβουλεύει λέγων. ἰσχύσατε χεῖρες ἀνειμέναι, καὶ γόνατα παραλελυμένα. παρακαλέσατε οἱ ὀλιγόψυχοι τῇ διανοίᾳ. ἰσχύσατε, μὴ φοβεῖσθε. ἰδοὺ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἰδοὺ κύριος μετὰ ἰσχύος ἔρχεται, καὶ ὁ βραχίων μετὰ κυρείας.

Quod si quis semetipsum Deo hostiam sacrauerit, beati Pauli meminerit hunc in modum scribentis. [Exhibete corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placētem, rationabile obsequium vestrum.] Inquirat diligenter in res suas, & velut sedulus vitiorum animæ suæ inspector fiat. Videat, ne fortè cæcus sit, perfectæ veritatis lumen in præcordiis non habens. Ne pede claudicet, ad omne bonum rectà ingredi haud potis. Ne raptum quid, aut morbidum. Oportet enim nos peruigilare, [Quoniam aduersarius noster diabolus tanquam leo rugiens circumit, quærens quem deuoret.] Si igitur vigiles, experrectique inueniamur, prætercurrit bellua. Sin dormitantes, negligentésque conspexerit, rapinam de nobis sibi facit, & ægrotos, hoc est, languidos, & imbecilles admodum ad officia virtutis legitimè obeunda reddit. Procul item absit à debilitate, hoc est, ne se à deiectione animi, & impatientia vinci patiatur. Quemadmodum enim morum patientia ad vitam: ita pusillanimitas ad mortem perducit. Est enim mentis, & cordis infractio, seu imbecillitas. Proinde B. quoque Esaias vt nos ab huiusmodi vitiosis affectionibus exsoluamus suadet. [Confortamini manus remissæ, & genua dissoluta. Consolamini pusillanimes mente, confortamini, nolite timere. Ecce Deus noster: ecce Dominus cum fortitudine veniet, & brachium eius cum dominatione.]

Rom. 12. — 1. Petr. 5. — Esai. 35. 40.

Καὶ ἐπικατάρατος, ὃς ἦν δυνατός, καὶ ὑπῆρχεν ἐν τῷ ποιμνίῳ αὐτοῦ ἄρσεν, καὶ ἡ εὐχὴ αὐτοῦ ἐπ' αὐτῷ, καὶ θύει διεφθαρμένον τῷ κυρίῳ. διότι βασιλεὺς μέγας ἐγώ εἰμι, λέγει κύριος παντοκράτωρ, καὶ τὸ ὄνομά μου ἐπιφανὲς ἐν τοῖς ἔθνεσι.

Et maledictus homo qui erat potens, & erat in grege ipsius masculum, & votum eius super eo, & immolat corruptum Domino. Quia rex magnus ego sum, dicit Dominus omnipotens, & nomen meum illustre est in gentibus.

Καθορίζει λοιπὸν τοῦ θύοντος ἀνοσίως τὴν ἀράν, καὶ μάλα εἰκότως. Εἰ γάρ δή τις εὔξαιτο, φησί, καὶ ἐν ποιμνίοις ἔχοι τοῖς ἑαυτοῦ τὸ ἄρσεν τε, καὶ ἄμωμον, εἶθ' ὅπου μὴ τοῦτο προσκομίζει Θεῷ, συλλέγει δὲ μᾶλλον ἃ μηδενὸς ἄξια φαίνοιτ' ἂν λόγου, ὕβρις τὸ χρῆμα καὶ ἕτερον οὐδέν. οὐ γάρ δὴ κατά τινας τῶν ἐν σκότῳ, καὶ πλάναις, καὶ βεβήλοις εἰδωλολατρείαις, προσκαθήμενοι λίθοις ἀναισθήτοις δεδουλεύκαμεν· τῷ Θεῷ δὲ μᾶλλον τῷ παντοκράτορι, καὶ τῷ τῶν ὅλων δημιουργῷ, ὃν τρέμουσι μὲν οὐρανοί, καταπέφρικε δὲ καὶ ἡ γῆ,

XV. Decernit nunc maledictionem in sacrificātem impiè, idque pro eo plane ac decebat. Si quis enim votum concipiat, inquit, & in gregibus suis habeat masculum, & ab omni labe purum, quia illud Deo non offert, sed eligit potius, quæ nullius pretii videantur, nihil aliud quā Deo contumeliam facit. Non enim, vt quidam in tenebris, erroribus, impuris idololatriis versantes, lapidibus sensus expertibus aduoluti seruimus: sed Deo omnipotenti potius, & illi, à quo omnium rerum initia, originésque manarunt, quem tremunt cæli, tremit terra,

& omnes quos illa sustinet. Rursum iis, qui ex gentibus sunt, magnæ probitatis testimonium dat, dum diuinitatis nomē apud eos magnum, venerandum, & admirandum esse confirmat. Hoc idem nos quoque, & non aliud sentiamus.

[A] καὶ πάντες οἱ ἐν αὐτῇ. ἐπιμαρτυρεῖ δὲ πάλιν τοῖς ἐξ ἐθνῶν τὸ λίαν ἐπιεικὲς, ἐπιφανὲς εἶναι λέγων τὸ τῆς θεότητος ὄνομα παρ᾽ αὐτοῖς, σεπτόν τε καὶ ἀξιάγαστον. διανοησόμεθα γὰρ οὐχ ἑτέρως ἡμεῖς, ἢ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον.

Suscepit autem & Dominus noster Iesus Christus centurionē idololatram, dixitque insuper, [Amen dico vobis, nō inueni tantam fidem in Israel.] Maledictus ergo qui Deo corruptum seu vitiosum sacrificat, cum possit illum honorare melioribus, siquidem in gregibus suis, vt modo dictum est, immaculatum, & masculū habet. Obseruandum, ad sacrificium peti masculum, licet lex Deo immolare etiam fœminam præceperit. Dicimus igitur sacrificia ex voto, hoc est, mere voluntaria, immaculatam, & masculam victimam postulasse, & typus ad offerentem pertinebat, quodammodo hortante lege, ad Deum volentes in odorem suauitatis ascendere, viriles & animi perturbationibus maiores, atque ab omni reprehensione alienissimos esse oportere. Sacrificia autem pro peccatis, de agnis, & hœdis fœminā admittebant plane. Atque hæc etiam imbecillitatis offerentium insinuatio quædam erat. Infirmæ enim sunt fœminæ, & maribus robore inferiores. Omne autem peccatum mente infirmata, nec amplius spirituale robur conseruante consciscitur.

[Matt. 8.] [deficit verbū impersonale.] [Leuit. 3.] [Leuit. 12.]

Ἀπεδέξατο δὲ καὶ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἰδωλολάτρην ὄντα τὸν ἑκατόνταρχον, ὃ δὴ καὶ ἔφασκεν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, παρ᾽ οὐδενὶ τοσαύτην πίστιν εὗρον ἐν τῷ Ἰσραήλ. ἐπάρατος οὖν ὁ [B] θύων Θεῷ τὸ κατεφθαρμένον, καίτοι τὸν αὐτὸν τοῖς ἀμείνοσι τιμᾶν, * εἴπερ ἐν ποιμνίοις ἔχει, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, τὸ ἄμωμόν τε, καὶ ἄρσεν. σημειωτέον δὲ, ὅτι τὸ ἄρσεν εἰς θυσίαν αἰτεῖ, καίτοι τοῦ νόμου προστετα χότος, καταθύειν Θεῷ καὶ θήλεα. φαμὲν οὖν, ὅτι αἱ κατ᾽ εὐχὴν θυσίαι, τουτέστι, τὰ ἑκούσια, τὸ ἄμωμόν τε, καὶ ἄρσεν ἐδέχοντο θῦμα, ὃ ἦν ὁ τύπος εἰς τὸν προσάγοντα, μονονουχὶ παρεγγυῶντος τοῦ νόμου, ὅτι χρὴ τοὺς εἰς ὀσμὴν εὐωδίας ἀναβαίνειν ἐθέλοντας τῷ Θεῷ, ἀνδρείους τε [C] εἶναι, καὶ παθῶν ἀμείνους, καὶ μώμου παντὸς ἀπωτάτω. αἱ δέ γε ὑπὲρ ἁμαρτιῶν προσαγόμεναι θυσίαι, τὸ θῆλυ πάντως ἐδέχοντο ἀπὸ τῶν ἀμνῶν, καὶ ἀπὸ τῶν ἐρίφων. αἴνιγμα δὲ καὶ τοῦτο τῆς τῶν προσαγόντων ἀσθενείας ἦν. ἄναλκι γὰρ τὸ θῆλυ, καὶ τοῦ ἄρσενος ὡς ἐν ἰσχύϊ δεύτερον. ἁμαρτία δὲ πᾶσα δρᾶται ἠσθενηκότος τοῦ νοῦ, καὶ οὔτε που μᾶλλον τὴν πνευματικὴν σώζοντος εὐρωστίαν.

CAPVT II.

[D]

Et nunc mandatum hoc ad vos, ô sacerdotes. Si non audieritis, & si non posueritis in cor vestrum, vt detis gloriam nomini meo, dicit Dominus omnipotens, mittam super vos maledictionem, & maledicam benedictionem vestram, & maledicam ipsam. Et dissipabo benedictionem vestram, & non erit in vobis, quia vos non ponitis in cor vestrum.

ΚΕΦΑΛ. β.

Καὶ νῦν ἡ ἐντολὴ αὕτη πρὸς ὑμᾶς, οἱ ἱερεῖς, ἐὰν μὴ ἀκούσητε, καὶ ἐὰν μὴ θῆσθε εἰς τὴν καρδίαν ὑμῶν, τοῦ δοῦναι δόξαν τῷ ὀνόματί μου, λέγει κύριος παντοκράτωρ. καὶ ἐξαποστελῶ ἐφ᾽ ὑμᾶς τὴν κατάραν, καὶ ἐπικαταράσομαι τὴν εὐλογίαν ὑμῶν, καὶ καταράσομαι αὐτήν. καὶ διασκεδάσω τὴν εὐλογίαν ὑμῶν, καὶ οὐκ ἔσται ἐν ὑμῖν, ὅτι ὑμεῖς οὐ τίθεσθε εἰς [E] τὴν καρδίαν ὑμῶν.

XVI. CVLPAS hactenus admissas ex bonitate condonat, & misericordiam tribuit, peccatores quasi ad primæuam virtutem reuocans. Hoc eum significare censeo, dum clementer ait, [Et nunc mandatum hoc ad vos, ô sacerdotes.] Minatur autem deinceps, nisi facere velint, quę eos facere constare oportet, diuinorúmque oraculorum sensum in mentem, & cor immittere,

Παρίησι φιλαγάθως τὰς ἐπὶ τοῖς ἤδη φθάσασιν αἰτίας, καὶ νέμει τὸν ἔλεον, εἰς ἀρχαῖς ὥσπερ ἐπιεικείας ἀνατιθεὶς τοὺς ἡμαρτηκότας. τοῦτο μὲν οἶμαι δηλοῦν, λέγοντα χρηστῶς τὸ, καὶ νῦν ἡ ἐντολὴ αὕτη πρὸς ὑμᾶς, οἱ ἱερεῖς. ἀπειλεῖ δὲ λοιπὸν, ὡς εἰ μὴ ἕλοιντο ποιεῖν, ἃ χρὴ ποιοῦντας ὁρᾶσθαι, καὶ εἰς νοῦν ἔσω τίθεσθαι καὶ καρδίαν τῶν θείων χρησμῳδημάτων

τὴν αἴσθησιν, ἔσοιντό τε αὐτῶν ἀμείνους ἢ πάλαι, A καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν ἐπιζητήσαιεν, μὴ καταμικρύνοντες ἔτι τὸ θυσιαστήριον, μήτε μὴν ἁπλῶς, ἀλλ' ἀβασανίστως τελοῦντες τὰ νενομισμένα, παντάπασί τε καὶ πάντως κατηραμένοις ἀποφανεῖ, καὶ ὑπὸ θείαν ὄντας ὀργήν. οἶμαι δὲ ἔγωγε δηλοῦν τὸ, ἐπικαταράσομαι τὴν εὐλογίαν ὑμῶν, καὶ διασκεδάσω αὐτὴν, ἐκεῖνο τάχα που· Θεοῦ μὲν γὰρ κατανεύοντος τὴν εὐημερίαν τισὶν, εὐφορήσει τὰ ἐν ἀγροῖς, εὐκαρπίαι τε ἔσονται, καὶ εὐθηνίαι, καὶ εἰς πληθὺν ἀμέτρητον ἐπιδώσει τὰ θρέμματα, καὶ φθορᾶς ἔσονται τῆς τῶν σωμάτων ἀμείνους αὐτοί. B ἀφιστάντος δὲ τὴν εὐλογίαν αὐτοῦ πρὸς τὸ ἐναντίον μεταχωρήσει τὰ πράγματα, καὶ ἀπέσται μὲν πάντως τὸ εὐημερεῖν, καταχρατήσει δὲ μᾶλλον τὰ ἐφ' οἷς ἂν εἰκότως καταλγύνοιτό τις. καὶ ταυτὶ μὲν ὁ λόγος ὡς ἐν αἰσθητοῖς τε, καὶ προσκαίροις πράγμασιν.

Εἰδέναι δὲ ἀναγκαῖον, ὡς εἰ μή τις ἕλοιτο τὰς θείας εἰς νοῦν ἔχειν ἐντολὰς οἰχήσεται πάντα αὐτοῦ πρὸς τὸ μηδὲν τὰ εἰς νοῦν ἀγαθὰ, ἕξει τε καρπὸν οὐδένα τῆς φιλοθέου ζωῆς· ἀλλ' ἔσται μὲν εὐλογίας τῆς C ἄνωθεν καὶ παρὰ Θεοῦ ἡττώμενος· περιπεσεῖται δὲ ταῖς ἀραῖς, καὶ ταῖς ἐκ τούτων ποιναῖς. ζητητέον δὲ οὖν τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν καὶ τίνα δὲ τρόπον τοῦτο κατορθώσομεν, αὐτὸ ἡμᾶς ὁ σωτὴρ ἐδίδαξεν εἰπών, λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ὑμῶν ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ὑμῶν, τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. τότε καὶ πλήρη τὴν εὐλογίαν ἀποληψόμεθα, καὶ ἀκράδαντον τὴν εὐθυμίαν, καὶ ταῖς πνευματικαῖς εὐκαρπίαις ἐντρυφήσομεν, ἔμπλεοί τε παντὸς ἀγαθοῦ D γεγονότες, τὸν ἀληθῶς ἀξιοπρεπῆ, καὶ ἐξαίρετον διαζήσομεν βίον.

Ἰδοὺ ἐγὼ ἀφορίζω ὑμῖν τὸν ὦμον, καὶ σκορπιῶ ἔνυστρον ἐπὶ τὰ πρόσωπα ὑμῶν, ἔνυστρον ἑορτῶν ὑμῶν, καὶ λήψομαι ὑμᾶς εἰς τὸ αὐτό. καὶ ἐπιγνώσεσθε, διότι ἐγὼ ἐξαπέσταλκα πρὸς ὑμᾶς τὴν ἐντολὴν ταύτην, τοῦ εἶναι τὴν διαθήκην μου πρὸς τοὺς Λευίτας, λέγει κύριος παντοκράτωρ.

Κέκρυπταί τι πάλιν ἐν τοῖς προκειμένοις, ὃ καὶ E οἶμαι δεῖν τοῖς φιλακροάμοσι διαπερανοῦσθαι σαφῶς· συνήσουσι γὰρ ἂν οὕτω δὴ μάλα τὸ δηλούμενον. ὁ νόμος τοίνυν ὁ διὰ Μωσέως ταῖς ἀνωτάτω τιμαῖς τὸν τῶν θείων θυσιαστηρίων παραστάτην, καὶ ἱερουργὸν στεφανῶν, οἷα ἐν τάξει Θεοῦ τέθεικεν αὐτόν. ἔφη γὰρ, ὅτι κάρπωμα κυρίου ὁ κλῆρος αὐτοῦ. ἔφη δέ που καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος, βλέπετε τὸν Ἰσραὴλ κατὰ σάρκα.

A & se ipsis meliores euaserint, & Dei gloriam quæsiuerint, altare non vltra vilipendentes, neque temerè, & citra explorationem legibus sancita sacra peragentes, penitissimè illis maledictu- rum, & succensurum. Puto autem ego, istorum verborum, [Maledicam benedictioni vestræ, & dissipabo ipsam,] hanc forsitan sententiam esse. Deo quibusdam fœlicitatem annuente, vberem prouentum in agris fore, & omnia prosperè successura, & pecora incredibiliter numero auctum iri, ipsósque in corporibus nihil aduersum, noxiúmque passuros. Auferente autem ipso benedictionem suam, res omnino versum iri retrò, & statum beatiorem procul abfuturum, inualitura potius, ob quæ quis meritò hic non moretur. Et hæc quidem vt in rebus sensum tangentibus, ac temporaneis dicta sunto.

Sciendum autem planè, nisi quis diuina mandata animo continere voluerit, omnia animi bona ipsi in nihilũ abitura, & vitæ religiosæ fructum nullum relaturum: quin imo cælestem atque à Deo impertiri solitam benedictionem amissurum; & in maledictiones, pœnásque consequentes incursurum. Studendum ergo Dei gloriæ; quod, quomodo legitimè fiat, ipse Saluator nos docuit illis verbis. [Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrũ, qui in cælis est.] Tunc etiam plenã benedictionem, & immobilem mentis serenitatem recipiemus, & in spiritualium fructuum vbertate cum voluptate versabimur, repletique bonis omnibus, verè nobis dignam, & præclaram vitam traducemus.

Ecce ego separo vobis humerum, & dispergam ventriculum super facies vestras, ventriculum solennitatum vestrarum, & suscipiã vos in id ipsum. Et cognoscetis, quia ego misi ad vos mandatũ hoc, vt esset testamentum meum ad Leuitas, dicit Dominus omnipotens.

XVII. Rursum in verbis adductis aliquid latet, quod studiosis audiendi liquidò declarandum sentio: sic enim commodissimè eorundem vim sensúmque percipient. Lex igitur Mosaica sacris altaribus astantem, & operantem honoribus supremis afficiens, propemodum Deo æquabat. Ait enim, [Oblationes Domini possessio eius.] Et diuinus Paulus.] Videte Israel secundum carnem.

Matt. 5.

Deut. 18. 1 Cor. 10. Leuit. 7. 1 Cor. 10. Exod. 19.

» Nonne qui appropinquant altari, par-
» ticipes sunt altaris?] Erat quippe so-
lemne à qualibet hostia separari Deo armum, & pectusculum, & reticulum iecoris, & duos renes, & ventriculum: quo quidem scriptura legalis per inuolucrum indicat, omnia interiora eorum, qui se dedicauerunt Deo in odorem suauitatis sancta, & sanctificata esse oportere. Offerebantur enim intima à sordibus inhærentibus purgata. Armus porro roboris indicium intelligi potest. Existimo autem nos ad omne opus bonum valentes, atque animosos, illud sapienter modulari debere quod psaltes lyra sua cantauit, [Benedic anima
» mea Dominum, & omnia quæ intra me
» sunt nomini sancto eius.] Ac de intestinis quidem, & sacrificiis secundum legem peragi solitis enucleatè nobis in aliis libris disputatum est. Quare de his plura dicere supersedentes in presentia, propositorum verborum explanationem percurrere pro facultate enitamur. Cum præcepisset ergo lex, victimarum labes perspicere, & inexploratam victimam ad altare haud offerre, & sacrificio perpetrando constitutis victimarum partes separare, illi explorare vitia non curabant, & mandatum de aphæresmatis quæ vocantur irritum faciebant, & non iam quod Deo, sed quod cupiditati suæ arrideret præstantes, stabilientes, & constanter obseruari studentes, quas sibi commodiores putabant, hostiarum carnes eligebant. Istuc in reprehensionem
» adducit, & ait. [Ecce ego separo vo-
» bis humerum. Separo posuit, pro, *separaui*, & denuo volo seruari consuetudinem. Superadieci quasi, siue adiicio
» [ventriculum quoque in facies ve-
» stras.] Quoniam enim ipsi dedecorant altare, ideo Deus dicit, *dispergam*, velut par pari referens. [Qui enim me
» contemnit contemnetur. Suscipiam
» itaque vos in idipsum.] Hoc est, in hoc ipso superior fiam, & impios redarguã. Quia enim legem de seligẽdis ad vsum vestrum obseruastis, partémque vobis concessam neutiquam relinquere sustinuistis, & superuacaneum vobis videtur vitia inspicere, propterea cognoscetis, clausa esse super vos ostia: hoc est, sacerdotio vos exclusos, & eiectos esse. Quoniã ego dedi mandatũ hoc, siue testamẽtũ, quod disposui ad Leuitas. Quid igitur inde? Sciendũ est, diuinorũ altarium ministris faciendum quod vult Deus,

Psal. 102.

1. Reg. 2.

A οὐχ οἱ ἐγγίζοντες τῷ θυσιαστηρίῳ, κοινωνοὶ τοῦ θυσιαστηρίου εἰσίν; ἔθος γὰρ ἦν ἀπὸ παντὸς θύματος ἀφαιρεῖσθαι τῷ Θεῷ βραχίονα, καὶ στηθύνιον, καὶ τὸν λοβὸν τοῦ ἥπατος, καὶ τοὺς δύο νεφρούς, καὶ μὴν καὶ τὸ ἔνυστρον, τουτέστι, τὴν κοιλίαν, ὑπεμφαίνοντος αἰνιγματωδῶς τοῦ νομικοῦ γράμματος, ὅτι πάντα ἱερὰ τὰ ἐντόσθια τῶν ἀναθέντων ἑαυτοὺς εἰς ὀσμὴν εὐωδίας τῷ Θεῷ, ἱερά τε εἶναι προσήκει, καὶ ἡγιασμένα. προσεκομίζοντο γὰρ τὰ ἐντόσθια, τῆς ἐνούσης αὐτοῖς ἀκαθαρσίας ἀπηλλαγμένα. B βραχίονι μὲν ἰσχύος ἂν νοοῖτο σημεῖον. χρῆναι δέ φημι πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἰσχύοντας ἡμᾶς, καὶ ἀνδριζομένους ἀναμελῳδεῖν ἐντέχνως σοφῶς τὸ διὰ τῆς τοῦ ψάλλοντος λύρας, εὐλόγει ἡ ψυχή μου τὸν κύριον, καὶ πάντα τὰ ἐντός μου τὸ ὄνομα τὸ ἅγιον αὐτοῦ. καὶ περὶ μὲν τῶν ἐντοσθίων καὶ τελουμένων θυσιῶν κατὰ τὸν νόμον ἱστορεῖς ἡμῖν ἀγχοῦ ἐκπεποίηται λόγος ἐν ἑτέραις συγγραφαῖς. ὀκνοῦμεν δὲ ταῦτα λέγειν ἀφέντες εἰς τὸ παρόν, τῶν προκειμένων τὴν διασάφησιν, ὡς ἔνι, ποιεῖσθαι σπουδάσωμεν. C προστετακότος τοίνυν τοῦ νόμου μωμοσκοπεῖσθαι δεῖν τὰ ἱερά, καὶ ἀβασάνιστον θῦμα μὴ προσκομίζεσθαι τῷ θυσιαστηρίῳ, καὶ τοῖς τεταγμένοις εἰς ἱερουργίας τὰ τῶν θυμάτων ἀφορίζεσθαι μέρη, κατημελήκασι μὲν τοῦ χρῆναι μωμοσκοπεῖν, ἠθετήκασι δὲ τὴν ἐντολὴν τῶν καλουμένων ἀφαιρεμάτων, οὐ τὸ τοῦ Θεοῦ μᾶλλον ἢ τὸ ἴδιον προτιθέντες θέλημα, κρατύνοντές τε, καὶ ἐμπεδοῦν σπουδάζοντες, ἅπερ αὐτοῖς ὠφελεῖν ἐδόκει τὰ ἐκ τῶν θυμάτων συναγείροντες κρέα. D τοῦτο παράγει πρὸς ἔλεγχον, καί φησιν, ἰδοὺ ἐγὼ ἀφορίζω ὑμῖν τὸν ὦμον, τὸ δὲ, ἀφορίζω, νῦν τέθεικεν ἀντὶ τοῦ, ἀφωρίσατε ἤδη, καὶ εἰσαῦθις βούλομαι τηρεῖσθαι τὸ ἔθος. προσέρριψα δὲ ὥσπερ, ἤτοι προσεῖναι καὶ τὸ ἔνυστρον εἰς τὰ πρόσωπα ὑμῶν. ἐπεὶ γὰρ ἀτιμάζουσιν αὐτοὶ τὸ θυσιαστήριον, τοῦτό τοι σκορπιῶ φησί, τὸ ἀνθυβρίζων. ὁ γὰρ ἐξουδενῶν με, φησίν, ἐξουδενωθήσεται, λήψομαι δὴ οὖν ὑμᾶς εἰς τὸ αὐτό, τουτέστι, ἐν αὐτῷ δὴ τούτῳ περιέσομαι, καὶ ἀσεβοῦντας ἐλέγξω. E ἐπειδὴ γὰρ δὴ τὸν μὲν ἐπὶ τοῖς ἀφαιρέμασι τοῖς ὑμῶν τετηρήκατε νόμον, καὶ τῆς δοθείσης ὑμῖν μερίδος κατ' οὐδένα τρόπον ἀνέχεσθε καταρρᾳθυμεῖν, εἰκαῖον δὲ ὑμῖν δοκεῖ τὸ χρῆναι μωμοσκοπεῖν, γνώσεσθε δὴ οὖν * κεκλεισμένας ἐφ' ὑμῖν τὰς θύρας, τουτέστι, ἐκκλειόμενοί τε, καὶ ἐκπεμπόμενοι τῆς ἱερουργίας. ὅτι ἐγὼ δέδωκα τὴν ἐντολὴν ταύτην, ἤτοι τὴν διαθήκην, ἣν διεθέμην πρὸς τοὺς Λευΐτας. τί οὖν τὸ ἐντεῦθεν; εἰδέναι προσήκει τοῖς τοῖς θείοις λειτουργοῦσι θυσιαστηρίοις, ὅ,τι τὸ Θεῷ

* Hunc locum fortasse ita rectius legas: κεκλεισμένας ἐφ' ὑμῖν τὰς θύρας, ἡμᾶς δὲ ἐκκλειομένους τε, καὶ ἐκπεμπομένους τῆς ἱερουργίας, & ita nos reddidimus.

διακονίαν ἐκπεράττεσθαι χρή, καὶ τῶν δεσποτικῶν προσταγμάτων ῥιπτεῖσθαι κατόπιν αὐτῶν, ὅπερ αὐτοῖς ὠφελεῖν ἑτέρως δοκεῖ. ἱερεῖ γὰρ οὕτως ἔσονται λειτουργοί, καὶ οὐχὶ τῶν προσκαίρων ἐργάται, καὶ λημμάτων αἰσχρῶν ἡττώμενοι.

Η διαθήκη μου ἦν μετ' αὐτοῦ τῆς ζωῆς, καὶ τῆς εἰρήνης.

Ἀνακομίζει τὸν λόγον ἐπὶ τοὺς ἁγίους τε, καὶ εὐδοκίμως ἱερατευσαμένους, καὶ ἀξιάγαστον ἀληθῶς ἀποφαίνει χρῆμα τὴν ἱερουργίαν, τό γε ἧκον εἰς νόμον, καὶ τὴν ἐκ τῶν θείων χρησμῳδημάτων ὄνησιν, τε καὶ ἀσφάλειαν. ὡς γὰρ ὁ σοφώτατος γράφει Παῦλος, ὁ νόμος ἅγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία, καὶ δικαία, καὶ ἀγαθή. ὅταν τοίνυν δοκεῖ περὶ τοῦ Λευὶ ποιεῖσθαι τοὺς λόγους, ἀναθετέον εὖ μάλα τὴν τῶν νοημάτων δύναμιν οὐχὶ δή που πάντως ἐπ' ἐκεῖνον, ὃς ἀνέφυ μὲν ἐξ Ἰακώβ, ἐναρίθμιος δὲ τοῖς δυοκαίδεκα γέγονεν υἱοῖς· οὐ γὰρ ἱερατεύουσιν ὅλως· συνήσομεν δὲ τῆς ἱερωσύνης τὸ χρῆμα, καὶ αὐτὸ τοῦτο ὅπερ ἐστὶν ἱερουργία μονονουχὶ καὶ διαμορφούμενον ὡς ἐν προσώπῳ Λευί. ἦν τοίνυν, φησί, πρὸς αὐτὸν ἡ διαθήκη μου τῆς ζωῆς, καὶ τῆς εἰρήνης. λελάληται μὲν γὰρ ὡς πρὸς Μωσέα τὸν ἱερώτατον ὁ ἐν γράμμασι νόμος, διαταγεὶς δι' ἀγγέλων. τέθειται δὲ διὰ μεσίτου Μωσέα τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραήλ, παραγγελίαν ἔχων ζωῆς, καὶ εἰρήνης τοῖς ἐθέλουσι βιοῦν ὀρθῶς, καὶ κανόνα ποιεῖσθαι τῆς ἑαυτῶν ζωῆς τὸ τῷ νομοθέτῃ δοκοῦν.

Ἔοικε δέ τι καὶ τῶν ἀναγκαιοτέρων εἰς θεωρίαν ὁ λόγος ἡμῖν εἰς τὸ παρὸν ὑπαινίττεσθαι. δέδοται γάρ ὁ νόμος τοῖς ἀρχαίοις, τοῖς ἐξ αἵματος Λευὶ παιδαγωγίαν εἰσφέρων ἐπὶ τῷ Χριστῷ, καὶ εἰκόνα τινά, καὶ ὑποτύπωσιν ἐμφανῆ τῶν ἀληθεστέρων. ἀληθὴς δὲ Χριστός, ὅς ἐστι ζωή, καὶ εἰρήνη, καὶ αὐτὸν ἡμῖν αἱ διὰ Μωσέως γράφουσι σκιαί. τοιγάρτοι καὶ ἔφασκεν Ἰουδαίοις προσλαλῶν, εἰ ἐπιστεύετε Μωσῇ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί· περὶ γάρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψεν. αὐτὸν ἐδήλου σφαζόμενος ἀμνὸς ἐν μηνὶ τῷ πρώτῳ τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνασώζειν ἔμελλεν τῷ αἵματι τοὺς χρίειν ἐθέλοντας τὰς τῶν οἴκων φλιάς. αὐτὸν ἡ δάμαλις ἡ πυῤῥά τε, καὶ ἄμωμος, ἧς ἡ σποδὸς μεθ' ὕδατος ἡγίαζε τοὺς κεκοινωμένους πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα, καθὼς γέγραπται. αὐτὸν ὁ ἄζυμος ἄρτος, αἱ τρυγόνες, οἱ νεοττοὶ τῶν περιστερῶν, καὶ ἁπαξαπλῶς, ἦν ὁ νόμος τῆς ἐπὶ Χριστῷ θεωρίας. εἰκότως οὖν λέγεται διαθήκη ζωῆς, καὶ εἰρήνης. ζωοποιηθέντες γάρ ἐν αὐτῷ,

A & mandatis dominicis posthabendum atque contemnendum præ illis, quidquid alioqui ipsis commodum videtur. Sic enim sancti erunt sacrorum ministri, nec pereuntia diligent, nec à turpi quæstu transuersim agentur.

Testamentum meum fuit cum eo vitæ, & pacis.

XVIII

Loquitur de iis, qui sanctè, & cum laude sacerdotium procurarunt, illúdque B rem esse verè admirabilem ostendit, quod quidem ad legem, & ad diuinarum scripturarum fructum, confirmationémque pertinet. Nam vt sapienter Paulus. [Lex sancta, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum.] Quando igitur visum est de Leui verba facere, sensus percommodè, planè non ad illum qui ex Iacob progenitus, & inter duodecim filios eius numerabatur, referendus est, iam enim qui sacerdotio fungantur de familia Leui nulli sunt omnino. Intelligendum autem sacer- C dotium, & hoc ipsum quod est sacra facere in persona Leui quodammodo figuratum. [Fuit igitur, inquit, ad ipsum testamentum meum vitæ & pacis.] Proposita est enim verbis Mosi sanctissimo lex scripta, ordinata per angelos, per Mosen autem posita Israelitis vitam, & pacem iis, qui innocenter viuere, & legislatoris voluntatem pro regula sibi proponere vellent, annuntians.

Rom 7.

Galat.3.

Videtur autem sermo quippiam ad D considerandum inprimis singulare nobis in præsenti insinuare. Data est enim lex veteribus Leui progeniem ad Christum instituens, & imaginem quandam, ac delineationem euidentem rerum veriorum exhibens. Verus est autem Christus, qui est vita, & pax, ipsúmque nobis vmbræ Mosaicæ depingunt. Proinde & Iudæos alloquens dicebat, [Si crederetis Mosi, crederetis forsitan & mihi: de me enim ille scripsit.] Ipsum E repræsentabat agnus mense primo, decima quarta die immolatus, qui seruare incolumes debebat, quotquot domorũ postes eius sanguine obleuissent. Ipsum vitula rufa & immaculata, cuius cinis aquæ permistus sanctificabat [inquinatos ad emundationem carnis,] vt scriptum est. Ipsum azymus panis: ipsum turtures, & pulli columbarum: & vt vniuersè dicam, lex mysteriorũ Christi plena erat. Rectè igitur vocatur testamentũ vitæ, & pacis. Viuificati enim in ipso

Ioan.5.

Exod.12.

Num.19.

Hebr.9.

Exod.12.
Leuit.5.

per ipsum rursus accessum adepti sumus ad Deum & patrem, pacémque cum eo per obedientiam, & fidem habemus.

δι' αὐτοῦ δὲ πάλιν τὴν προσαγωγὴν ἐσχήκαμεν τὴν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πατέρα, εἰρηνεύομέν τε πρὸς αὐτὸν δι' ὑπακοῆς καὶ πίστεως.

Et dedi ei, vt in timore timeret me, & à facie nominis mei pauore contraheretur ipse.

Καὶ ἔδωκα αὐτῷ ἐν φόβῳ φοβεῖσθαί με, καὶ ἀπὸ προσώπου ὀνόματός μου στέλλεσθαι αὐτόν.

XIX. Non inutiliter insignia sacerdotii ornamenta per legis mystagogiam adinuenta percenset. Sacerdotibus enim Dei timorem inprimis inserebat, impellens eos ad pauorem à facie nominis eius, hoc est, reformidare, ac vereri faciens nomen dominicum, & ad reuerentiam non perfunctoriam, sed seriam, & ex studio quodam profectam eos adducens: quo quid tādem honorabilius? scriptum est enim, [Qui timet Dominum, hic bene habet.] Et iterum, [Timor Domini gloria & exultatio.] Testatur itaque sanctè, & verè sacerdotio functis stabilem securitatem euenturam. Haud enim simpliciter eos timuisse dicit; sed in timore timuisse, hoc est, tota anima, & corde diuinum timorem recepisse. Exaggerationes enim in his, & vocum conduplicationes, eorum qui laudantur in virtute constantiam audientibus cogitandam subiiciunt.

Eccles c. 1.

Ἀπαριθμεῖται χρησίμως τὰ λαμπρὰ τῆς ἱερωσύνης αὐχήματα, διὰ τῆς τοῦ νόμου μυσταγωγίας ἐξευρημένα. ἐνετίθει γὰρ μάλιστα τοῖς ἱερουργοῖς τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον· στέλλεσθαι μὲν ἀναπείθων ἀπὸ προσώπου ὀνόματος αὐτοῦ, τουτέστι, ὑφορᾶσθαι, καὶ ὑποστέλλεσθαι παρασκευάζων τὸ ὄνομα τὸ δεσποτικόν, αἰδῶ τε τὴν εἰς αὐτὸν ποιεῖσθαι δεῖν ἀναπείθων οὐ πάρεργον, ἀλλ' ἐσπουδασμένην· οὗ τί ἂν γένοιτο τιμαλφέστερον; γέγραπται γάρ, ὅτι ὁ φοβούμενος τὸν κύριον, ἔσται ὑγιαίνει. καὶ πάλιν, φόβος κυρίου δόξα καὶ καύχημα. μεμαρτύρηκε τοίνυν ὁσίως καὶ ἀληθῶς ἱερατευκόσι τὸ βεβηκὸς εἰς ἀσφάλειαν. οὐ γὰρ ἁπλῶς πεφοβῆσθαί φησιν αὐτούς· ἀλλ' ἐν φόβῳ πεφοβῆσθαι, τουτέστι, ἐν ὅλῃ ψυχῇ, καὶ καρδίᾳ τὸν θεῖον εἰσδέξασθαι φόβον. αἱ γὰρ ἐπιτάσεις ἐν τούτοις, καὶ οἱ τῶν λέξεων ἀναδιπλασιασμοὶ τὸ ἐρηρεισμένον εἰς ἀρετὴν τῶν ἐπαινουμένων τοῖς ἀκροωμένοις κατασημαίνουσιν.

Lex veritatis fuit in ore eius, & iniquitas non est inuenta in labiis eius.

Νόμος ἦν ἀληθείας ἐν στόματι αὐτοῦ, καὶ ἀδικία οὐχ εὑρέθη ἐν χείλεσιν αὐτοῦ.

XX. Iubebat enim lex & à mendacio discedere, & recta atque iusta proloqui, & in vnaquaque re iudicium rectum, ac minimè peruersum diligere. Videtur porro rursus veritatem appellare Dominum nostrum Iesum Christum, cuius legem in labiis tulisse dicit, qui vitam sacerdotio respondentem transigerent. Etsi enim, vt dixi, lex in vmbris erat; tamen in ea veritatis forma, seu imago, euangelicorúmque oraculorum, vt in literis informatio inerat. Nam in typis virtutem cultus diuini in spiritu inueniemus. Fuisse autem Christi legem quæ olim antiquioribus per Mosen diuinitus est tradita, Saluator ipse auctor est. [Nolite putare, inquit, quia veni soluere legem, aut Prophetas: non veni soluere, sed implere. Amen dico vobis, donec transeat cælum & terra, iota vnum, aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant.]

Exod. 31. Leuit. 42. Rom. 5.

Ἐκέλευε γὰρ ὁ νόμος καὶ τοῦ ψεύδους ἀποφοιτᾷν, ὀρθά τε καὶ δίκαια λαλεῖν, καὶ τὴν ἐφ' ἑκάστῳ πράγματι κρίσιν εὐθῆ τε καὶ ἀδιάστροφον ποιεῖσθαι φιλεῖν. ἔοικε δὲ πάλιν ἀλήθειαν ὀνομάζειν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν, οὗ τὸν νόμον ἐν χείλεσι πεφορηκέναι φησὶ τοὺς βιοτεύοντας ἱεροπρεπῶς. εἰ γὰρ καὶ ἦν, ὡς ἔφην, ἐν σκιαῖς ὁ νόμος· ἀλλ' ἦν ἐν αὐτῷ τῆς ἀληθείας ἡ μόρφωσις, καὶ τῶν εὐαγγελικῶν θεσπισμάτων ἡ ὡς ἐν γράμμασιν ὑποτύπωσις. εὑρήσομεν γὰρ ἐν τοῖς τύποις τῆς ἐν πνεύματι λατρείας τὴν δύναμιν. ὅτι δὲ Χριστοῦ νόμος ἦν καὶ ὁ πάλαι τοῖς ἀρχαιοτέροις διὰ Μωσέως κεχρησμῳδημένος, ἀναπείσει λέγων αὐτὸς ὁ Σωτήρ. μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον, ἢ τοὺς Προφήτας· οὐκ ἦλθον καταλῦσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι. ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, ἕως ἂν παρέλθῃ ὁ οὐρανός, καὶ ἡ γῆ, ἰῶτα ἕν, ἢ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως ἂν πάντα γένηται.

In pace dirigens ambulauit mecum, & multos auertit ab iniquitate.

Ἐν εἰρήνῃ κατευθύνων ἐπορεύθη μετ' ἐμοῦ, καὶ πολλοὺς ἀπέστρεψεν ἀπὸ ἀδικίας.

XXI. Pacem agitare cum Deo quidnā aliud intelligi possit à nobis, & ab aliis, si qui

Τὸ εἰρηνεύειν πρὸς Θεόν, τί ἂν ἕτερον νοοῖτο πρός τε ἡμῶν αὐτῶν, καὶ ἑτέρων, οἷς ἂν εἶεν τῶν θείων

λογίων ἐπιστήμονες, ἢ τὸ φρονεῖν ἐλέσθαι, καὶ δρᾶν ἃ A βούλεται, καὶ κατὰ μηδένα τρόπον προσκρούειν αὐτῷ, κατορθοῦν δὲ μᾶλλον ἐπείγεσθαι τὴν εὐκλεᾶ πολιτείαν, καὶ ἀξιάγαστόν τε, καὶ ἐννομωτάτην ζωήν; οὕτω καὶ ὁ θεῖος ἡμῖν προσπεφώνηκε Παῦλος. Δικαιωθέντες οὖν ἐκ πίστεως, εἰρήνην ἔχωμεν πρὸς Θεόν. οὕτω μὲν τὸν φύσει, καὶ ἀληθῶς δεσπότην εἰδότες τιμῶμεν. ἀνάπτοντες δὲ καὶ τῇ κτίσει τὸ σέβας, καὶ καταχρατούσης τῶν ἡμετέρων ἐννοιῶν τῆς βεβήλου τε καὶ βδελυρᾶς ἁμαρτίας, ἀνθεστήκαμεν τῷ δεσπότῃ, καὶ οἱονεὶ ἀντεμισάμεθα πρὸς μάχην B αὐτῷ, σκληρὸν αἴροντες τὸν αὐχένα, καὶ τὸ ἀπειθὲς, καὶ δυσήνιον μετέρχεταί τις ἔτι, καὶ πιστώσεται λέγων τοῦ σωτῆρος ὁ μαθητής. Οὐκ οἴδατε ὅτι ἡ φιλία τοῦ κόσμου ἔχθρα τοῦ Θεοῦ ἐστιν; καὶ ὃς ἐὰν βουληθῇ φίλος εἶναι τοῦ κόσμου, ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ καθίσταται. ἐπιστρέψαντες δὲ πρὸς τὸν τῶν ὅλων Θεὸν διὰ τῆς πίστεως, καὶ τῆς ἁμαρτίας ἀνῃρημένης, τὸ μεσολαβοῦν οὐδὲν, οὐδ' ἂν ἀπείρξειεν ἡμᾶς τῆς πρὸς αὐτὸν οἰκειότητος. κολλώμεθα ὥσπερ αὐτῷ διὰ πάσης ἐπιεικείας, βαδιζόμεθά τε δι' εὐθείας ὁδοῦ, καὶ τὴν C καλὴν ἀληθῶς πορευσόμεθα τρίβον, ἀπευθύνοντες εἰς ἑαυτὴν ἑαυτοὺς, καὶ ἑτέρους. πρέποι δ' ἂν μάλιστα τὸ ἔργον τούτοις εἶναι ζητεῖν τοῖς ὁσίοις ἱερουργοῖς, περὶ ὧν ἂν λέγοιτο, καὶ μάλα εἰκότως, ἐν εἰρήνῃ κατευθύνων ἐπορεύθη μετ' ἐμοῦ, καὶ πολλοὺς ἐπέστρεψεν ἀπὸ ἀδικίας. ἰχνηλατεῖ γάρ πως τὸ ὑπήκοον τὰς τῶν ἡγουμένων ἐπιεικείας, καὶ εἴπερ ἂν ἔρχοιντο δι' εὐθείας ὁδοῦ, σώζουσι πολλοὺς, ἀναπείθουσί τε ῥᾳδίως τὴν ἀσελγῆ, καὶ ἐπάρατον ἀ- D φέντας ζωὴν, καὶ τοὺς τῆς ἀδικίας τρόπους, ἀνθελέσθαί τε καὶ ἀγαπᾶν τὰ ἀμείνω, καὶ ἀξιάγαστα, καὶ οἷς ἂν ἕποιτο τὸ ἐπαινεῖσθαι δεῖν παρά τε Θεῷ, καὶ ἀνθρώποις.

Ὅτι χείλη ἱερέως φυλάξεται γνῶσιν, καὶ νόμον ἐκζητήσουσιν ἐκ στόματος αὐτοῦ, διότι ἄγγελος κυρίου παντοκράτορός ἐστι.

Τίνα δὲ τρόπον πολλοὺς μὲν ἀπέστρεψεν, προσπεπόρευται δὲ, κατευθύνων εἰρήνην κατὰ Θεοῦ. διαπεραιοῖ, λέγων, ὡς πεφόρηκε μὲν ἐν χείλεσιν, ἤ- E γουν ἐπὶ γλώττης παντὸς τοῦ πρὸς ζωὴν ἀναγκαίου τὴν γνῶσιν, γέγονε δὲ παιδευτὴς ἀφρόνων, διδάσκαλός τε νηπίων, καὶ τοῖς ἐθέλουσιν ἀναμαθεῖν τὸ τοῦ νόμου δοκοῦν ἀληθής τε, καὶ ἀπλανέστατος ἐξηγητής, οὐχ ἑτέρωσέ ποι μεταστρέφων τὸν θείων λογίων τὸν νοῦν, οὔτε μὴν διδάσκων διδασκαλίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων· ἀλλ' οἱονεὶ ἄγγελος Θεοῦ διαλευκαίνων δὲ μάλα τοῖς ὑπὸ χεῖρα λαοῖς τὸ ἀμυδρὸς

A sunt diuinarũ ſcripturarum intelligẽtes, quam velle cogitare, & facere quæ ille vult, & nulla in re ipsũ offendere: ſed cõtendere potius mors cõmendatione, & gloria dignos colere, vitámque degere ſuſpiciendá, & cum legibus omniũ maximè cõſentientẽ? Ita quoque nos alloquitur Paulus. [Iuſtificati ergo ex fide, pacẽ habeamus ad Deũ.] Sic ſanè eum qui eſt natura, & verè Dominus agnitũ honoramus. Quod ſi creaturæ quoque diuinos honores impẽdimus, impuro & B deteſtabili peccato cogitationibus noſtris dominante, Domino reſiſtimus, & velut aciem aduerſus ipſum ad pugnam inſtruimus, durã ceruicem cõtra extendentes, & pertinaciam rebellionémque exercentes. Idem confirmat Saluatoris diſcipulus his verbis, [Neſcitis, quia amicitia huius mundi inimica eſt Deo? & qui vult amicus eſſe huius ſæculi, inimicus Dei cõſtituitur.] Quod ſi ad vniuerſorũ Dominũ per fidem, & peccati eiectionem nos conuerterimus, nihil ſe obiiciet, nec quicquam nos eius amicitia C prohibebit, cui agglutinabimur quodámodo in omni genere bonitatis, & recta via gradiemur, & per ſpecioſã ſemitam ambulabimus, nos ipſos & alios ad eam dirigẽtes. In his autẽ contẽdere occupari præ aliis ſanctos ſacerdotes decet, de quibus veriſſimè dici queat. [In pace dirigens ambulauit mecũ, & multos conuertit ab iniquitate.] Subditi enim plerumque prepoſitorũ ſuorum bonos mores per eadem veſtigia ſequuntur: & qui D incedunt directa via, ſaluãt multos, nec difficulter eò permouẽt, vt vita petulante, & execrabili, moribúſque improbis nuntium remittentes, meliora, & ſuſpicienda, quæque apud Deum, & homines laus comitetur, conſectari malint.

Quoniam labia ſacerdotis cuſtodient ſcientiã, & legem requirent ex ore eius, quia angelus Domini omnipotentis eſt.

XXII.

Quonã modo multos cõuerterit, atq; ambulauerit dirigens in pace cum Deo, E exponit, aitque, eum geſtaſſe in labiis, ſiue in lingua omniũ ad bene viuendum requiſitorũ notitiam, fuiſſéque inſtitutorem inſipientiũ, & magiſtrum infantium, & volẽtibus legis ſcita diſcere, verum & ab omni errore remotiſſimum præceptorem, non aliò diuinorũ oraculorum ſenſum detorquentẽ, neque docentem [doctrinas, mandata hominũ:] ſed tanquã angelum Dei ſubiectis ſibi populis obſcuriora interdũ diuinarum

Rom. 5.

Iacob. 4.

Esai. 29. Matt. 15.

scripturarum dilucidantem. Non enim suam voluntatem nuntiat, nec suæ cognitionis, ac scientiæ sermones eructat: sed potius dominicis oraculis inseruit. Dixerim porrò etiam in his verum reperiri, quod in libro Prouerbiorum extat. [Thesaurus desiderabilis requiescet in ore sapientis: stulti autem viri deuorabunt illum.] Nam illud ad laudem Dei nomine quippiam nuntiantium pertinet, quod nihil auditis apponunt, nec aliquid subtrahere audent, quod scilicet id omnino parui æstiment. Pharisæorum impia turba eo imperitiæ deuenit, vt doceret doctrinas mandata hominum, & propter suam traditionem Dei mandatum irritum faceret. In hoc enim crimen Christus illos vocauit. Tuta est igitur lex, quæ quodam loco de diuinis oraculis sanxit, non addendum, nec auferendum. Custodient igitur labia sacerdotis scientiam legis, quam annuntians nihil addit. Idcirco & angelus Dei omnipotentis appellatus est, quamuis naturam humanam gerat: quoniam voluntatem Dei perspicuè nuntiat, & legem sermonis hortatricem habet.

Prou. 21. Matt. 15. Deut. 4.

Vos autem declinastis à via, & infirmos fecistis multos in lege, corrupistis testamentum Leui, dicit Dominus omnipotens.

XXIII Laudatorum probitati inertiū crimina tanquam in acie aduersa statuit, meliorúmque oppositione malos coarguit. Sicut enim lux in tenebris apparet magis, [& virtus in infirmitate perficitur:] ita virtutis elegantia, si qua nequitia, aut peccatum fuerit è regione collatum, splendidior apparet. Quare quidā, vt sacerdotibus decorū est, vitam transierūt, in pace semetipsos, aliósque dirigentes, & erant cū Deo, & multos ab iniquitate conuerterunt. Portabant enim sciētiam in manibus, diuinásque leges fideliter interpretabātur. Illorum autem successores, ad quos etiam est sermo, de via deflexerunt, ac de eo quod consentaneum erat delapsi, ibi semetipsis, aliisque non mediocriter nocuerunt, & non paucos in lege infirmarunt, hoc est, imbecilles, & languidissimos ad vitam legibus consonam reddiderunt. Nam si qui præsunt à decoro transuersim abeant, quomodo credibile est, qui subsunt non modis omnibus simul ituros, & qui forte

2. Cor. 12.

A ἔσθ' ὅτε χρησμῳδούμενον. ἀπαγγέλλει γὰρ οὐ τὸ οἰκεῖον θέλημα, οὔτε μὴν τοὺς ἀπὸ γνώσεως ἰδίας ἐρεύγεται λόγους· ὑπηρετεῖ δὲ μᾶλλον δεσποτικοῖς θεσπίσμασι. φαίην δ' ἂν, ὅτι καὶ ἀληθὲς ἐν τούτοις τὸ εἰρημένον ἐν βίβλῳ παροιμιῶν. Θησαυρὸς ἐπιθυμητὸς ἀναπαύσεται ἐπὶ στόματος σοφοῦ, ἄφρονες δὲ ἄνδρες καταπίονται αὐτόν. πρὸς ἔπαινον δ' ἂν γένοιτο τοῖς ἀπαγγέλουσί τι παρὰ Θεοῦ, τὸ μηδὲν οἷς ἀκηκόασι προστιθέναι πλέον, μήτε μὴν ὑφαι-

B ρεῖν τινα τολμᾶν, τοῦτό τοι μικροῦ παντελῶς ἀξιοῦντες λόγου. τὰ τῶν Φαρισαίων ἀνόσια στῖφη λῆξεν εἰς τοῦτο κατώλισθεν ἀμαθίας, ὡς διδάσκειν μὲν διδασκαλίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων, καὶ διά γε τὴν σφῶν παράδοσιν τὰς θείας ἀκυροῦν ἐντολάς. τοιαῦτα γὰρ γέγονεν ἐπ' αὐτοῖς παρὰ Χριστοῦ τὰ ἐγκλήματα. ἀσφαλὴς οὖν ὁ νόμος, ἔφη γάρ που περὶ τῶν θείων λογίων, τὸ ἐπ' αὐτῶν οὐκέτι προσθεῖναι, καὶ ἀπ' αὐτῶν οὐκ ἔστιν ἀφελεῖν. φυλάξεται τοίνυν τῶν ἱερέων τὰ χείλη τὴν τοῦ νόμου γνῶσιν, καὶ αὐτὴν ἀπαγγέλλει προστιθεὶς

C οὐδέν. ταύτῃ τοι καὶ ἄγγελος ὀνομάζεται κυρίου παντοκράτορος, καίτοι τὴν φύσιν ἄνθρωπος ὤν, ὅτι τοῦ Θεοῦ δόκησιν ἀπαγγέλλει σαφῶς, καὶ νόμον ἔχει τῆς γλώττης τὸ κίνημα.

Υμεῖς δὲ ἐξεκλίνατε ἐκ τῆς ὁδοῦ, καὶ ἠσθενήσατε πολλοὺς ἐν νόμῳ, διεφθείρατε τὴν διαθήκην τοῦ Λευὶ, λέγει κύριος παντοκράτωρ.

Αντιπαρεξάγει τρόπον τινὰ τοῖς τῶν εὐδοκίμων

D ἐπιεικείαις τὰ τῶν ῥαθύμων ἐγκλήματα, καὶ τοῖς τῶν ἀμεινόνων ἀντιπαραθέσεσιν ἐλέγχει τὸ φαῦλον. ὥσπερ γὰρ τὸ φῶς ἐν σκότει φαίνεται, τελεῖται δὲ ἐν ἀσθενείαις ἡ δύναμις· οὕτω καὶ τῆς ἀρετῆς τὸ κάλλος ἐκφανέστερον ἔχει τὴν ἔνδειξιν, εἰ δὲ παραχέοιτό τις φαυλότης, ἢ ἁμαρτία. οὐκοῦν διεβίωσαν μέν τινες ἱεροπρεπῶς, ἐν εἰρήνῃ κατευθύνοντες ἑαυτούς τε, καὶ ἑτέρους, καὶ ἦσαν μετὰ Θεοῦ, καὶ πολλοὺς ἐπιστρέψαι ἀπὸ ἀδικίας. πεφορήκασι

E γὰρ ἐν χερσὶ γνῶσιν, καὶ ἀκριβεῖς γεγόνασι τῶν θείων νόμων ἑρμηνευταί. οἱ δὲ δὴ μετ' ἐκείνους, καὶ πρὸς οὓς ὁ λόγος, ἐκκεκλίκασιν ἐκ τῆς ὁδοῦ, παρώλισθον γὰρ τοῦ εἰκότος, σφᾶς τε αὐτοὺς, καὶ ἑτέρους οὐ μετρίως ἠδικήκασι, καὶ πολλοὺς ἠσθένησαν ἐν νόμῳ, τουτέστιν, ἀσθενεῖς, καὶ ἀδρανεστάτους ἀποτετελέκασι περί γε τὸ δεῖν ἑλέσθαι βιοῦν ἐννόμως. εἰ γὰρ ἔξω τοῦ πρέποντος οἴχεται τὸ ἡγούμενον, πῶς οὐκ εἰκὸς μὴ οὐχὶ πάντῃ τε καὶ πάντως συναποφοιτῆσαι τὸ ὑπήκοον, καὶ τοῖς προ-

χρισι συγκαταλισθεῖν τὸ ἐν μοίρᾳ τῇ καταδεεστέρᾳ, καὶ ὡς ἐν συνέσει μειονεκτουμένων; ὥσπερ γὰρ ἔννομός τι, καὶ ὅσιος ἱερεὺς μιμητὰς ἐργάζεται τῶν ἰδίων κατορθωμάτων τοὺς ὑπὸ χεῖρα λαούς· οὕτω καὶ τὸ ἐναντίον. εἰ γὰρ αὐτοὶ διεφθάρκασι τὴν διαθήκην τοῦ Λευΐ, πῶς ἦν εἰκὸς τοὺς παρ' αὐτῶν μεμυσταγωγημένους σεπτὸν ἡγεῖσθαι τὸν νόμον.

inferiores sunt, & intelligentia minus valent, cum eminentioribus vnà lapsuros? Quemadmodum enim sacerdos legum obseruans, & sanctus populum sibi subiectum suorum rectè factorum imitatorem efficit: ita contrà. Si enim ipsi corrumpebant testamentum Leui, quomodo ab iis in sacris institutos legẽ venerabilem ducere erat verisimile.

Καὶ ἐγὼ δέδωκα ὑμᾶς ἐξουδενωμένους εἰς πάντα τὰ ἔθνη, ἀνθ' ὧν ὑμεῖς οὐκ ἐφυλάξασθε τὰς ὁδούς μου, ἀλλ' ἐλαμβάνετε πρόσωπα ἐν νόμῳ.

Et ego dedi vos contemptibiles in omnes gentes, pro eo quod vos non custodiuistis vias meas, sed accipiebatis personam in lege.

Ἐπὶ τὰς τῶν πατέρων αὖθις ἁμαρτίας, ὑπομιμνήσκει δὲ καὶ αὐτοὺς τῶν ἀρχαιοτέρων αἰτιαμάτων. καὶ ἐπειδήπερ ἦσαν οὐκ ἀσφαλεῖς περὶ τὴν τοῦ νόμου τήρησιν, ταύτῃ τοι δεδόσθαι φησὶν αὐτοὺς τοῖς ἀποκομίσασιν εἰς αἰχμαλωσίαν οἰκτρούς, καὶ κατερριμμένους, καὶ φειδοῦς ἁπάσης ἐκπεπτωκότας. τί γὰρ τῶν ἀνιαρῶν οὐ συνέβη παθεῖν αὐτούς; ἢ ποίαις οἱ τάλανες οὐ κεκοινωνήκασι συμφοραῖς; ἀλλ' εἰ βούλεσθε, φησί, ἀναμαθεῖν τὰς αἰτίας τῆς ἐφ' ὑμῖν γεγενημένης ὀργῆς, ἀκούσεσθε λέγοντος. ἀνθ' ὧν ὑμεῖς οὐκ ἐφυλάξασθε τὰς ὁδούς μου, ἀλλ' ἐλαμβάνετε πρόσωπα ἐν νόμῳ. τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ διαφθεῖραι τὴν διαθήκην τοῦ Λευΐ, τὸ μὴ τηρεῖν ἑλέσθαι τῆς ἐν νόμῳ ζωῆς τὴν ὁδόν, ἐκτοπωτάτας δὲ λίαν, καὶ τὰς ἐφ' ἑκάστῳ πράγματι ποιεῖσθαι κρίσεις, καίτοι Θεοῦ λέγοντος ἐναργῶς, οὐ λήψῃ πρόσωπον ἐν κρίσει, κατὰ τὸν μικρόν, καὶ τὸν μέγαν οὐ κρινεῖς. δι' ὧν δέ φησιν ὡς ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας δέδονται τοῖς ἐχθροῖς, καὶ γεγόνασιν ἀπερριμμένοι, διὰ τούτων αὐτῶν εὐφυᾶ ποιεῖται τὴν ἀπειλήν, ὡς εἰ μὴ ἕλοιντο βιοῦν ὀρθῶς, οὐδ' ἂν αὐτὸς ἀπόσχοιτο τοῦ κολάζειν αὐτούς. ἕψεται δὲ τοῖς ὑβρίζουσι τὸν νόμον ἢ τοῖς τοῦτο δρᾶν εἰωθόσι πρέπουσά τε, καὶ ἁρμοδιωτάτη δίκη.

XXIV

Ad patrum peccata redit; ipsósque vetustiorum criminum admonet. Et quoniam in lege custodienda constantes non erant, ideo traditos affirmat illis, à quibus in captiuitatem sunt abducti, miseri & abiecti, & omni indulgentia exclusi. Quid enim incommodorum passi non sunt? & quas calamitates infelices illi non exantlarunt? Cæterùm si nosse vultis, inquit, causas, ob quas iratus est vobis, audietis dicentem: [Quia vos non custodiuistis vias meas, sed accipiebatis personam in lege.] Hoc est, opinor, corrupisse testamentum Leui, viam vitæ secundum legem tenere noluisse, & in vnoquoque negotio iniquissimè iudicasse: tametsi Deus apertè dicat: [Non accipies personam in iudicio, secundum paruum aut magnum non iudicabis.] Per quas autem culpas hostibus traditos, & abiectos esse dicit, per easdem appositè minatur, nisi rationes viuendi rectius instituerint, se illorum supplicio non temperaturum. Insolenter enim in legem peccantes, idonea, & congruentissima pœna sequetur.

Deut 1.

Οὐχὶ πατὴρ εἷς πάντων ὑμῶν; οὐχὶ Θεὸς εἷς ἔκτισεν ὑμᾶς; τί ὅτι ἐγκατελίπετε ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, τοῦ βεβηλῶσαι τὴν διαθήκην τῶν πατέρων ὑμῶν; ἐγκατελήφθη Ἰούδας, καὶ βδέλυγμα ἐγένετο ἐν τῷ Ἰσραήλ, καὶ ἐν Ἱερουσαλήμ.

Nonne pater vnus omnium vestrûm? nonne Deus vnus creauit vos? Quare reliquistis vnusquisque fratrẽ suum, vt pollueritis testamentum patrum vestrorum? Derelictus est Iudas, & abominatio factus est in Israel, & in Hierusalẽ.

Ἀρχόμενοι τῆς εἰς τὴν Προφήτην συγγραφῆς, ἐλέγομεν, ὅτι μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος, καὶ ἐκ γῆς Ἀσσυρίων ἐπάνοδον, ὀλίγα τῆς νομικῆς φροντίσαντες ἐντολῆς οἱ ἐξ Ἰσραήλ, ταῖς ἀλλογενέσιν συνεπλέκοντο γυναιξί. καὶ πρὸς τοῦτο ἐξιτήλοις αὐτοῖς προέβη τὸ δρώμενον, ὡς καὶ αὐτοὺς τοῖς ἄλλοις συναποφέρεσθαι τοὺς ἱερατεύοντας, καὶ τὰς μὲν ἤδη συνῳκισμένας,

XXV.

Cum inciperemus in Prophetam commentarium conscribere, dicebamus; post reditum è Babylone ab Assyria Israelitas paruipendentes legem, extraneis vxoribus se implicuisse. Quæ res amentibus illis eo vsque procedebat, vt cum aliis simul sacerdotes eodem tuerent, & iam ductas, ipsas

ipſas quoque è ſanguine Iſrael, pro deſpectiſſimis haberent, domóque eiicerent, & in earum locum peregrinas introducerent Ammonitidas, & Idumæas, ex quo Iſrael magnopere contaminabatur. Non enim illæ patrios mores deſerebant: ſed etiamnum idola venerabantur, & militiam cæli adorabant, & cogebantur pene, qui cum fœminis adeo mente corruptis habitarent, ſimul inquinari, & Deum offendere. De his in libris Eſdræ multa ſcribuntur. Accuſat igitur eos vniuerſorum Deus, vt vxores Iſraelitidas, ſiue Iudæas aſpernantes, ſceleſtè autem alienigenarum filiabus adhæreſcentes, cum tamen huiuſmodi coniunctionem lex interdiceret. Verùm illi tam venerandum mandatum neſcio quo modo flocci facientes: aut mulierum ſpecie ad voluptates laſciuas abripiebantur: aut fortaſſe alienorum amicitias, ne in ipſos bellarent, tanquam iam ſocios, & propter nuptias affinitate coniunctos, hac ratione captare moliebantur. Quod aliud nihil erat, quam fide titubante iniurioſius agere cum Deo, quaſi qui eos de illorum manu eripere, ſeu potentia alienigenarum ſuperiores reddere nequiret. Omnimodis igitur Deo iſta res dolebat. Vnde eos ingeneratum amorem contemnere cernens, ait. [Nonne vnus Deus creauit vos? nonne pater vnus omnium? Quid eſt, quod vnuſquiſque reliquiſtis fratrem ſuum?] Vnus eſt enim vniuerſorum opifex, & omnes vnius eſtis Domini, qui quod condidit, ad vnionem, & concordiam vinculis charitatis colligare vult. Etenim ſi eſſent duo dii, ac Domini, aut etiam plures, alienum nihil foret, res conditas iuxta conditorum voluntates diuidi, ac ſecerni, & leui occaſione ſibi inuicem aduerſari, prout Dominis ipſis liberet. Quoniam autem vnus eſt per omnia, & in omnibus, & ſuper omnia Deus, quæ tandem eſſe queat diſſenſionis occaſio? Et quoniam inſuper vnus eſt omnium Iudæorum pater ſecundùm carnem, diuinus nempe Abraham, quid eſt, quod amicitiam labefactet? Aut quomodo conſequens non eſt, conſanguineis amorem vt debitum perſoluere? Quomodo autem non pene furioſum, domeſticis, & ex eodem genere prognatis coniugibus deſpectis, ſuper exterorum filiabus inſanire, vt teſtamentum ipſum patrum profanes?

1.Eſdr.9.

Ephes.4.

A ἃς καὶ ἦσαν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, ἀτιμοτάτας ἡγεῖσθαι, καὶ ἀποπέμπεσθαι τῆς ἑστίας, εἰσοικίζεσθαι δὲ μᾶλλον τὰς ἀλλογενεῖς Ἀμμανίτιδας, καὶ Ἰδουμαίας, καὶ πολλή τις ἐντεῦθεν ἦν τοῦ Ἰσραὴλ βεβήλωσις ἦν. οὐ γὰρ κατέληγον ἐκεῖναι τῶν πατρῴων ἐθῶν, ἀλλ' ἐλάτρευον μὲν εἰδώλοις ἔτι, προσεκύνουν δὲ καὶ τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἦν πως ἀνάγκη, τοὺς ταῖς οὕτω τὴν φρένα κατεφθαρμέναις συνῳκηκότας συνεκμιαίνεσθαι, καὶ B προσκρούειν Θεῷ. πολὺς δέ γε λίαν ὁ ἐπί γε τούτοισί γέγονε λόγος ἐν τοῖς Ἔσδρα βιβλίοις. κατειτιᾶται τοίνυν αὐτοὺς ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, ὡς γυναῖκας μὲν ἀτιμάζοντας τὰς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, ἤγουν τοῦ Ἰούδα, προσκειμένους δὲ ἀνοσίως ταῖς τῶν ἀλλοφύλων θυγατράσι, καίτοι τοῦ νόμου τὴν συνόδον ἀποφάσκοντος. ἀλλ' οἱ τὴν οὕτω σεπτὴν οὐκ οἶδ' ὅπως ὀλιγωρήσαντες, ἢ ταῖς τῶν γυναικῶν ὥραις πρὸς ἀσελγεῖς ἡδονὰς συνηρπάζοντο· ἢ τάχα που ταῖς ἐκ τῶν ἀλλοφύλων φιλίαις ὑποπτεύειν ἤθελον, ἵνα μὴ μάχοιντο πρὸς αὐτοὺς ὡς C ἤδη γνωρίμους, καὶ τὴν ἐκ γάμων ἔχοντας ἀγχιστείας. τοῦτο δὲ καὶ ἕτερον οὐδὲν, ἢ ταῖς ὀλιγοπιστίαις καθυβρίσαι Θεὸν, ὡς τῆς ἐκείνων χειρὸς ἐξελέσθαι μὴ δυνάμενον. ἤγουν ἀποφῆναι κρείττονας τῆς ἐξ ἀλλοφύλων πλεονεξίας. ἐλύπει δὲ λίαν κατὰ πάντα τρόπον τὸ χρῆμα Θεόν. ταύτητοι καὶ τῆς ἐμφύτου φιλοστοργίας ἀλογοῦντας βλέπων φησί. οὐχὶ Θεὸς εἷς ἔκτισεν ὑμᾶς; οὐχὶ πατὴρ εἷς πάντων ὑμῶν; τί ὅτι ἐγκατελίπετε ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ; εἷς μὲν γὰρ ὁ πάντων ἐστὶ D δημιουργὸς, καὶ ἑνὸς οἱ πάντες δεσπότου, βουλομένου συνδεῖσθαι τὸ ποιηθὲν, εἰς ἕνωσιν, καὶ ὁμοψυχίαν τοῖς τῆς ἀγάπης δεσμοῖς. εἰ μὲν γὰρ ἦσαν δύο θεοὶ, καὶ κύριοι, ἢ καὶ πλείους ἔτι, τὸ ἀπεικὸς οὐδὲν, ταῖς τῶν ποιησάντων γνώμαις συγκαταμερίζεσθαι τὰ ποιήματα, καὶ τὴν πρὸς ἄλληλα στάσιν διαφόρως εἰσδέχεσθαι, κατά γε τὸ τοῖς κρατοῦσι δοκοῦν. ἐπεὶ δὲ εἷς ἐστιν ὁ διὰ πάντων, καὶ ἐν πᾶσι, καὶ ἐπὶ πάντας Θεὸς, ποία τις ἂν γένοιτο E τῆς διχονοίας πρόφασις; καὶ ἐπεὶ πρὸς τούτῳ καὶ εἷς ὁ πάντων τῶν Ἰουδαίων ἐστὶ κατὰ σάρκα πατὴρ, τουτέστι, ὁ θεσπέσιος Ἀβραὰμ, τί τὸ ἀναπεῖθον τὴν τῆς φιλίας εἰσδέχεσθαι νόσον; ἢ πῶς οὐκ ἀκόλουθον τοῖς ἐξ αἵματος ἐγγὺς ὡς ἐν ὀφλήματος τάξει κατατίθεσθαι τὴν ἀγάπην; πῶς δὲ οὐ μανίας ἐγγὺς, τὸ ταῖς τῶν ἀλλοφύλων ἐπιμαίνεσθαι θυγατράσι, τὰς οἴκοι τε, καὶ ἐκ γένους ἀτιμάζοντας, ἵνα βεβηλώσῃς αὐτὴν διαθήκην αὐτῶν τῶν πατέρων;

τετηρήκασι γὰρ ἐκεῖνοι τὰ τοῖς θείοις νόμοις διηγορευμένα περὶ γυναικῶν ὀθνείων. ἤκουον γὰρ, Τὴν θυγατέρα σου οὐ δώσεις τῷ υἱῷ αὐτοῦ· καὶ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ οὐ λήψῃ τῷ υἱῷ σου. ἀποστήσει γὰρ τὸν υἱόν σου ἀπ' ἐμοῦ, καὶ πορευθεὶς λατρεύσει θεοῖς ἑτέροις. οἱ δὲ παρ' οὐδὲν ποιησάμενοι τὸ χρησμῴδημα, πεπατήκασι τὸν νόμον, καὶ τό γε ἧκον εἰς αὐτοὺς, ἀδρανῆ, καὶ βέβηλον ἀποτετελέκασι τὴν διαθήκην, λυποῦντες ταῖς παραβάσεσι τῶν νόμων τὸν ἄριστον. καταπεθηπὼς δὲ ὥσπερ τὸ δρώμενον, καὶ ἀδικωτάτῳ μίσει πλεονεκτούμενον βλέπων τὸ ἐξ αἵματος Ἰούδα τῶν γυναικῶν ἔθνος, ἐπάγει, καί φησιν. Ἐγκατελείφθη Ἰούδας, καὶ ἐν τοῖς κατοικοῦσιν Ἱερουσαλὴμ (ὢ, φησὶ, παραδόξου πράγματος) οὐκ Ἀσσυρίοις, οὐ Πέρσαις, οὐκ Ἐλαμίταις, οὐ τοῖς ἐκ γειτόνων ἐχθροῖς, ἀλλ' αὐτῷ τῷ Ἰσραὴλ, καὶ τοῖς κατοικοῦσι τὴν Ἱερουσαλὴμ βδελυρός τε, καὶ κατηχθημένος γέγονεν ὁ Ἰούδας, τουτέστιν, τὸ ἐξ Ἰούδα γένος, καὶ τὸ τῶν ἀγχιστέρων γυναικῶν ἄθλιον πλῆθος. ἰστέον δὲ, ὅτι Ἰσραὴλ μὲν ὀνομάζει τὰς δέκα φυλὰς, αἳ κατῳκήκασιν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ πρὸ τῶν τῆς αἰχμαλωσίας καιρῶν, ἃς καὶ πρῶτον ἀπῴκισεν ὁ Σαλμανάσαρ εἰς Ἀσσυρίους, καὶ Μήδους. τοὺς δέ γε κατοικοῦντας Ἱερουσαλὴμ, ἐκείνους εἶναί φησι, οὓς εἷλεν ὁ Ναβουχοδονόσορ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τελευταίας αἰχμαλωσίας, κατεμπρήσας τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν θεῖον ἐμπρήσας ναὸν, οὓς καὶ ἀπεκόμισεν εἰς Βαβυλῶνα. αἰτιᾶται, μᾶλλον δὲ οὐ μετρίαν αὐτῶν ποιεῖται τὴν καταβοὴν, ὅτι δὴ μεθέντες τὰς ἐξ Ἰούδα γυναῖκας, εἰσεδέχοντο παρανόμως τὰς ἐκ τῶν ἀλλοφύλων, καίτοι, καθάπερ ἤδη προέφην, τῶν πατρῴων ἐθῶν ἀπρὶξ ἐχομένας, καὶ τοῖς τῆς εἰδωλολατρείας βορβόροις ἐγκυλινδουμένας ἔτι.

Παραφυλακτέον δὲ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς, τοῖς ἐν Χριστῷ δεδικαιωμένοις, καὶ διὰ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος λαχοῦσι μέθεξιν, τὸ ἐπιμίσγεσθαί τισιν, οἵπερ ἂν εἶεν διεστραμμένοι τὸν νοῦν, βέβηλοί τε τὰς φρένας, καὶ τὴν πίστιν ἔχοντες οὐκ ὀρθήν. ἀλλόγλωσσοι γὰρ οὗτοι, καὶ βαρβαρόφωνοι, καὶ λαλοῦντες διεστραμμένα. οἷς εἰ ἐπιμίσγοιτό τις, πάντοτε, καὶ πάντως καταμιανθήσεται. γέγραπται γὰρ, ὁ ἁπτόμενος πίσσης, μολυνθήσεται. ἐξὸν οὖν ἄρα καρποφορεῖν νοητῶς ἐν ἐκκλησίαις Χριστοῦ, τίς γὰρ ἂν γένοιτο λόγος τοῦ θέλειν ἑτέρως οἱονεί πως συνάπτεσθαι, καὶ κοινωνεῖν βεβήλοις συναγωγαῖς, καὶ καταθήγειν ἐφ' ἑαυτοὺς τὸν τῶν ὅλων Θεόν;

Illis enim diuinis legibus de peregrinis vxoribus interdicta seruarunt. Audiebant enim, [Filiam tuam non dabis filio eius: & filiam ipsius non accipies filio tuo. Seducet enim filium tuum à me, & abiens seruiet diis alienis.] Ast hi oraculum nihili facientes, legem conculcarunt, & quantum in ipsis fuit, testamentum infirmarunt, & profanum reddiderunt, eum qui optimus est, legum violatione contristantes. Obstupefactus autem propemodum tali facto, & odio iniquissimo genus mulierum Iudaicorum oppressum cernens, hæc addit. [Derelictus est Iudas,] & apud habitantes Hierusalem (ô rem, inquit, inopinatam!) non apud Assyrios, non Persas, non Elamitas, non vicinos hostes; sed in ipso Israel, & habitantibus Hierusalem abominabilis, & odiosus factus est, id est, genus ex Iuda, & mulierum propinquiorum infelix multitudo. Scire autem licet, Israelem vocari decem tribus, quæ ante tempora captiuitatis Samariam incolebant, quas & primus in Assyrios, & Medos Salmanasar transtulit. Habitantes verò Hierusalem illos nominat, quas Nabuchodonosor tempore postremæ captiuitatis subiugauit, Hierosolyma, & ipso diuino templo incensis, quos & in Babylonem abduxit. Accusat igitur, imo verò non leuiter eos insectatur, quod dimissis ex Iuda vxoribus, ex alienigenis prognatas nefariè asciuerant, quamuis paternis suis moribus, vt antè dixi, tenaciter adhærentes, & in cœno idololatriæ adhuc sese volutantes.

Deut. 7.

Cauendum autem & nobis ipsis in Christo iustificatis, & per fidem in ipsum sancti Spiritus communionem consecutis, ne commisceamur quibusdam, sensu peruersis, & mente profanis, & à fide germana alienis. Hi enim sunt alienigenæ, & lingua barbari, & peruersa loquuntur. Cum quibus qui commercium habuerit, fœdissimè polluetur. Scriptum est enim, [Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea.] Cum ergo liceat fructum ferre spiritualiter in Ecclesiis Christi, quæ ratio fuerit velle aliter velut copulari, & communicare profanis synagogis, & vniuersorum Deum aduersus se exasperare?

Eccles. 13.

Quia contaminauit Iudas sancta Domini, & quibus dilexit, & studuit in deos alienos. Disperdet Dominus hominem, qui facit hæc, donec humilietur ex tabernaculis Iacob, & ex his qui offerunt sacrificiũ Domino omnipotenti.

XXVI. Odiosum factum ait Iudam, non ab alio alienigenarum: sed ab ipso Iuda, qui profanârit legem, & declinauerit ad diligendas mulieres peregrinas, & ad iisdem gratificandum in omnibus, amaueritque defectionem à Deo, & se cultibus idolorum deuouerit. Adducti sunt enim eo quidam, vt dixi, sequentes quas sibi iniusto matrimonio sociauerant, & earum voluntati per omnia obsecundantes. Sicut nimirum etiam in Settim iungebantur Madianitarum, siue Moabitarum filiabus, qui ex Ægypto liberi exibant. Qui paulò pòst eo delirationis, & impietatis abierunt, vt etiam initiarentur Beelphegor. Propter istuc crimen miseri perierunt. Itaque vniuersorum Deus hæc facientem, & operum adeò illicitorum impiè studiosum exectatur; & si quidem fuerit de populo, donec exterminetur à tabernaculis Israel, hoc est, donec funditus pereat, & ne extitisse quidem amplius sciatur. Si quis autem de ordine sacerdotum fuerit, donec humilietur, ex his qui offerunt sacrificium Domino omnipotenti, id est, donec pereat, & è catalogo sacerdotum expungatur. Vnà enim sacerdotes quidam, vt dixi, cum aliis, eodem se piaculo quo populus obstrinxerunt, mulierúmque peregrinarum amori succumbentes, oracula diuina prorsus vilipenderunt.

Num. 25.

Quocirca si maledictus est, qui Deum irritat, mundanásque delicias eius iussis præferre non reformidat, ne virtutem aspernemur; sed illis omnino contemptis, annitamur potius ornamentis obedientiæ animas nostras illustrare. Sic enim à maledicto immunes ac liberos, ex mansuetudine sua bonis nos vniuersorum Dominus saginabit.

Et hæc quæ oderam faciebatis. Operiebatis lacrymis altare Domini, & planctu, & gemitu ex laboribus. Adhuc dignum respicere in sacrificium, aut suscipere acceptabile de manibus vestris.

A Διότι ἐβεβήλωσεν Ἰούδας τὰ ἅγια κυρίου, καὶ οἷς ἠγάπησε, καὶ ἐπετήδευσεν εἰς θεοὺς ἀλλοτρίους. ἐξολοθρεύσει κύριος τὸν ἄνθρωπον, τὸν ποιοῦντα ταῦτα, ἕως καὶ ταπεινωθῇ ἐκ σκηνωμάτων Ἰακὼβ, καὶ ἐκ προσαγόντων θυσίαν τῷ κυρίῳ παντοκράτορι.

Μεμισῆσθαί φησι τὸν Ἰούδαν, οὐ παρ' ἑτέρου τοῦ τῶν ἀλλογενῶν· ἀλλὰ παρ' αὐτοῦ τοῦ Ἰούδα, βεβηλώσαντος τὸν νόμον, ἄχρι γε τοῦ προσκεκλίσθαι φιλεῖν B γυναῖκας ὀθνείας, καὶ τὰ ἐκείνων ἐλέσθαι ζητεῖν, ἀγαπῆσαί τε τὴν ἀπόστασιν τὴν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ ταῖς τῶν εἰδώλων προσκεῖσθαι λατρείαις. ἀπεκομίζοντο γὰρ, ὡς ἔφην, πρὸς τοῦτό τινες ταῖς παρανόμως συνηρμοσμέναις ἑπόμενοι, καὶ τοῖς ἐκείνων θελήμασι πάντα σείοντες κάλων. καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐν Σεττεὶν συνήπτοντο μετὰ ταῖς Μαδιανιτῶν, ἤτοι Μωαβιτῶν γυναιξὶν οἱ ἐξ Αἰγύπτου λελυτρωμένοι. κατώλισθον δὲ κατὰ βραχὺ λοιπὸν εἰς τοῦτο, καὶ ἀνοσίας φρενὸς, ὥστε καὶ τελεσθῆναι τῷ Βεελφεγώρ. C ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας οἱ τάλανες διολώλασιν. ἐπαρᾶται δὲ οὕτω ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τῷ ποιοῦντι ταῦτα, καὶ τῶν οὕτως ἐκτόπων ἐγχειρημάτων ἀνοσίως ἐπιτηδευτήν· καὶ εἴπερ τις εἴη τελῶν ἐν λαοῖς, ἕως ἂν ὀλοθρευθῇ ἐκ σκηνωμάτων Ἰσραὴλ, τουτέστιν, ἕως ἂν ὀλοτελῶς ἀπόλλοιτο, καὶ τὴν τοῦ γενέσθαι μνήμην ζημιούμενος. εἰ δὲ δή τις εἴη τῶν τεταγμένων εἰς ἱερουργίαν, ἕως ἂν ταπεινωθῇ ἐκ προσαγόντων θυσίαν τῷ κυρίῳ παντοκράτορι· τουτέστιν, ἄχρις ἂν ἀπόλλοιτο, καὶ τοῦ ἱερατικοῦ ἐκ- D πίπτοιτο καταλόγου. συγκατώλισθον γὰρ τοῖς ἄλλοις καὶ τῶν ἱερέων τινὲς, ὡς ἔφην, εἰς τὰ λαοῦ ἐγκλήματα, καὶ γυναίων ὀθνείων ἥττηντο, τῶν θείων χρησμῳδημάτων εἰσάπαν ἠφειδηκότες.

Οὐκοῦν εἰ ἐπάρατος ὁ ἐκπολεμῶν Θεὸν, καὶ τοῖς παρ' αὐτοῦ θεσπίσμασιν ἀντεξάγειν ἐπιχειρῶν τὰς ἐν κόσμῳ τρυφὰς, μὴ παραιτώμεθα τὴν ἀρετὴν καὶ λόγος μετ' ἐκείνων γινέσθω μηδεὶς, ἐπει- E γώμεθα δὲ μᾶλλον τοῖς εἰς εὐπείθειαν αὐχήμασι τὰς ἑαυτῶν καταφαιδρύνειν ψυχάς. ἀπρακτίους γὰρ οὕτω τῆς ἀρᾶς, καὶ τοῖς τῆς ἰδίας ἡμερότητος ἀγαθοῖς ὁ τῶν ὅλων ἡμᾶς καταπιανεῖ δεσπότης.

Καὶ ταῦτα, ἃ ἐμίσουν ἐποιεῖτε. ἐκαλύπτετε δάκρυσι τὸ θυσιαστήριον κυρίου, καὶ κλαυθμῷ, καὶ στεναγμῷ ἐκ κόπων. ἔτι ἄξιον ἐπιβλέψαι εἰς θυσίαν, ἢ λαβεῖν δεκτὸν ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν.

Πλεῖστοι μὲν ἦσαν κατὰ τὸν νόμον τῶν θυσιῶν οἱ τρόποι. αἱ μὲν γὰρ προσεκομίζοντο κατ᾽ εὐχὴν ἑκούσιον. αἱ δὲ ἦσαν χαριστήριον. καὶ μὴν καὶ περὶ ἁμαρτίας. δεκαταὶ δὲ αὖ, καὶ ἀπαρχαὶ, καὶ ὁ τοῦ διδράχμου δασμὸς, ὡς ἐκ νομικῶν ἐνταλμάτων τοῖς τῶν ἱερέων προσεφέροντο λόγοις. προσάγοντες τοίνυν εἰς θυσίαν τῷ Θεῷ τὰ ἑκούσια, προσεκόμιζον, ὡς ἔφην, τὰ χωλὰ, καὶ τυφλὰ, καὶ ἁρπάγματα τὰ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας, ἀελλογοῦντες κακὰ, αὐτά τε καὶ κάτω τὴν δίωσιν ὀνομάζοντες, καὶ τὴν ἐντεῦθεν αὐτοῖς ἐπενηνεγμένην πτωχείαν, καίτοι τοῦ πάντα ἰσχύοντος Θεοῦ μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον ἀσυγκρίτῳ μὲν αὐτοὺς ἡμερότητι κατευφραίνοντος, ἀπονέμοντος δὲ πλουσίως τὰ, οἷς εἰκὸς ἦν οὐ μετρίως ἐντρυφᾶν. προσεκόμιζον τοίνυν κατηφεῖς, καὶ δεδακρυμένοι, μονονουχὶ τοῖς θύμασιν ἐποιμώζοντες, λέγοντές τι τοῖς ἱερουργοῖς, ταῦτά ἐστιν ἐκ κόπων, τουτέστιν, οὐκ ἀμογητὶ, προσαποτεπορισμένα δὲ μόλις ὡς ἐξ ἱδρῶτος, καὶ πόνου. εἶτα, πῶς ἔτι, φησὶ, ἄξιον ἐπιβλέψαι εἰς θυσίαν, ἢ πῶς ἂν ἔτι ποιήσαιμι παραδεκτὸν τὸ ἀπὸ γνώμης οὐκ ἀγαθῆς; θύειν γὰρ ἀκόλουθον ἱλαροὺς, ἑορτάζοντας, καὶ εὐφραινομένους. καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ διὰ τῆς τοῦ Παύλου φωνῆς ὀρθῶς εἰρημένον, τοῖς συναγείρουσι τὰς διακονίας, μὴ ἐκ λύπης, ἢ ἐξ ἀνάγκης, ἱλαρὸν γὰρ δότην ἀγαπᾷ κύριος. οὐκοῦν εἰ θύοιμεν ἱλαροὶ, ἐπιβλέψεταί τε, καὶ παραδέξεται, καὶ ἐπαινέσεται Θεὸς, παραδεξάμενος δὲ τιμήσει καὶ εὐλογήσει. * οἶμαι δέ φησι τῶν αἰσχρῶν εἰς ὄνησιν τὸ καὶ ἑτέραν τοῖς προκειμένοις ἐφαρμόσαι διάνοιαν. ἐπαρᾶται μὲν γὰρ ἐποιεῖτο, καὶ μάλα δικαίως, ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τῷ βεβηλοῦντι τῶν πατέρων τὴν διαθήκην, διά γε τοῦ δεῖν ὀθνείαις συναπλακῆς γυναιξὶν, ἐξωθησοῦν τὰς ἐκ γένους, καὶ ἐπ᾽ οὐδεμιᾷ πολλάκις αἰτίᾳ κατεγνωσμένων. ᾐτιᾶτο δὲ πρὸς τούτοις τῶν ἱερέων τινὰς, ὡς λαμβάνοντας πρόσωπον ἐν νόμῳ. καὶ δὴ καὶ ἔφασκεν, ἐξολοθρεύσει κύριος τὸν ἄνθρωπον τὸν ποιοῦντα ταῦτα, ἕως καὶ ταπεινωθῇ ἐκ σκηνωμάτων Ἰσραὴλ, καὶ ἐκ προσαγόντων θυσίαν τῷ κυρίῳ παντοκράτορι. εἶτα τούτοις προσέθηκεν εὐθὺς, ἐκαλύπτετε δάκρυσι τὸ θυσιαστήριον κυρίου, καὶ κλαυθμῷ, καὶ στεναγμῷ ἐκ κόπων. τὸ δὲ, ἐκαλύπτετε, νοητέον ἀντὶ τοῦ πληροῦσθαι παρεσκευάζετε θρήνων, καὶ οἰμωγῆς τὸ θεῖον θυσιαστήριον. γύναια γὰρ παραλόγως ἐξεωσμένα, καὶ οἱ κρίσιν ἄδικον τὴν παρ᾽ ὑμῶν τῶν ἱερέων ἐκ τόπους ὑπομεμενηκότες περιΐσταντο τὸ θυσιαστήριον, τὰς τῆς ἀδικίας ἀνοιμώζοντες τρόπους, καὶ ἐκ κόπων τῶν αὐτοῖς ἐπενηνεγμένων δακρυρροοῦντες ἀσχέτως.

XXVII.

Modi, seu genera sacrificiorum à lege præscripta erant plurima. Alia quippe offerebantur ex voto voluntario. Alia ad gratiarum actionem spectabant. Alia pro peccato. Erant item decimæ, & primitiæ, & didrachmi tributum, quæ ratione sacerdotum mandato legis offerebantur. Qui ergo voluntariè Deo offerebant, adducebant, vt dixi, clauda, & cæca, & ex deprædatione recuperata, perpetuò mala in quibus fuissent, & vastitatem indéque illatam sibi egestatem suam crepantes, tametsi omnipotens Deus post reditum è Babylone incomparabili eos benignitate exhilarasset, & abundanter donauisset, quibus eos non mediocriter oblectatum iri consentaneum erat. Offerebant igitur mœsti, & flentes, tantum non super victimis lamentantes, & sacrificis hæc dicentes: Hæc sunt de laboribus, & ærumnis nostris, hoc est, non sine labore, & vix cum sudore acquisita. Deinde, quomodo, inquit, par est respicere ad sacrificium, aut quomodo ratum habeam, quod à bona mente non proficiscitur? Decet enim sacrificare animo hilari, festum diem agentes, & lætantes. Et hoc, opinor, est, quod bene Paulus conferentibus in ministerium, [Non ex tristitia, aut ex necessitate, hilarem enim datorem diligit Deus.] Quare si sacrificemus hilariter, respiciet, & suscipiet, & laudabit Deus, & susceptum honorabit, ac benedicet. Puto autem ad fructum conducturum magnoperè, si ex verbis propositis alium sensum eliciamus. Maledicit vniuersorum Deus, & quidem æquissimè, profanantem patrum testamentum, propter adhibitas in coniugium extraneas fœminas, expulsis quæ erant eiusdem generis, & sæpè nulla de causa condemnatis. Præterea sacerdotes quosdam insimulat, vt accipientes personam in lege. Quare etiam dicebat, [Disperdet Dominus hominem facientem hæc, donec humilietur ex tabernaculis Israel, & ex offerentibus sacrificium Domino omnipotenti.] His statim subiecit, [operiebatis lacrymis altare meum, & planctu, & gemitu ex laboribus.] Operiebatis, intellige, faciebatis vt impleretur diuinum altare fletu, & lamẽtis. Mulieres namque contra legem expulsæ, & qui sacerdotum vestrorum iniquum iudicium pertulerant, circumstabant altare, quas pertulerant iniurias deplorantes, & ob illatas vexationes immodicè lacrymantes.

2. Cor. 9.

Lege, οἶμαι ὃ τ̃, &c. omisso, quod, inculcato à librario.

Iam quo pacto dignũ est, inquit, respicere ad sacrificiũ, aut accipere acceptabile de manibus vestris? Sicut enim verum est, quod in libro Prouerbiorum legitur, non sunt casta vota de mercedibus meretricis: sic non censebitur mundus, & culpa vacans sacerdos, si dicat, diuinis scripturis se quodammodo corroboratum, ac stabilitum esse, & lege sacrificiorum cõculcata, quasi Deo nullo à se scelere offenso sacrificet. Timoris plenum est igitur, quasi illotis manibus sacrificare Deo. Puto enim ego totis viribus, quantum consequi possunt, purgatis tam sapiens ministerium peragendum. Talis enim extra omne crimen inuenitur, nec iram diuinam merebitur.

Et dixistis, propter quid Dominus testificatus est inter te, & inter vxorem adolescentiæ tuę quam reliquisti? Et hæc particeps tua, & vxor testamenti tui, & non aliter fecit, & reliquia spiritus tui. Et dixistis, quid aliud quam semen quærit Deus?

XXVIII. Deo ista sæpius reprehendente, & ad sui generis diligendas, atque ad contracta cum alienigenis matrimonia, quæ & ipsa diuina lex damnat, dissuẽda impellente, stultè occurrebant, [Quid aliud quàm semen quærit Deus?] Dictũ est, inquit, per mandatum Mosis, [Non erit infœcunda, nec sterilis in Israel.] Et ad Abrahã alicubi dicit vniuersorũ Deus, [Multiplicans multiplicabo semen tuũ, sicut stellas cæli multitudine.] Quocirca diuinũ consilium, inquit, ad multitudinem, & liberorũ procreationẽ respicit, vt ipsa Abrahamo factæ promissionis gratia finem congruentem adipiscatur. Sed siue ex alienis, siue ex cognatis hoc à nobis præstetur, Deo perinde est, finẽ enim promissa consequuntur. [Dixistis igitur, inquit, qua de causa Dominus testificatus est inter te, & vxorem adolescentiæ tuæ, quam reliquisti?] At si hoc libuerit dicere, quare Dominus testificatus sit, & iusserit nullo modo dimittere cui cohabitatis, respondebo & ego ad hoc, cogita, [Quoniam ipsa est particeps seu socia tua, & vxor testamenti seu fœderis tui,] hoc est, vna caro tecum, & iuxta legem contubernalis, & non aliter fabricatus est eam Deus. Est porrò, vt arbitror, etiam [reliquiæ spiritus eius,] & propemodum corpore, & anima vir commiscetur cum ea, quam ipsi legis religio copulauit.

Exod. 23. Gen. 16.

A εἶτα πῶς ἄξιον ἐπιβλέψαι, φησὶν, εἰς θυσίαν, ἢ λαβεῖν δεκτὸν ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν; ὥσπερ γάρ ἐστιν ἀληθὲς, τὸ ἐν βίβλῳ παροιμιῶν γεγραμμένον, οὐχ ἁγναὶ εὐχαὶ ἀπὸ μισθώματος ἑταίρας· οὕτως οὐκ ἂν λογισθείη καθαρός τε, καὶ ἀμώμητος ἱερεὺς, ἐπὶ τοῖς θείοις γράμμασιν μονονουχὶ καὶ ἐρρῶσθαι φράσας, καὶ τὸν πρέποντα τοῖς ἱερουργίαις πατήσας θεσμὸν, ὡς κατ' οὐδένα τρόπον προσκεκρουκὼς προσάγοι τὸ θῦμα. φοβερὸν οὖν ἄρα τὸ ἀνίπτοις ὥσπερ ἄρα χερσὶν ἱερουργεῖν τῷ Θεῷ. χρῆναι γὰρ
B ἔγωγέ φημι παντὶ σθένει κεκαθαρμένοις κατά γε τὸ ἐφικτὸν τῆς οὕτω σοφῆς ἀποτελεῖσθαι λειτουργίας. ἔξω γὰρ ὁ τοιόσδε καὶ ἁπάσης αἰτίας, καὶ τῆς ἐξ ὀργῆς εὑρίσκεται κινημάτων.

Καὶ εἴπατε, ἕνεκεν τίνος ὁ κύριος διεμαρτύρατο ἀναμέσον σου, καὶ ἀναμέσον γυναικὸς νεότητός σου, ἣν ἐγκατέλιπες; καὶ αὕτη κοινωνός σου, καὶ γυνὴ διαθήκης σου, καὶ οὐκ ἄλλως ἐποίησε, καὶ ὑπόλειμμα πνεύματος αὐτοῦ. καὶ εἴπατε, τί ἄλλο ἢ σπέρμα ζητεῖ ὁ
C Θεός;

Επαιτιωμένου Θεοῦ τὰ τοιάδε συχνῶς, καὶ ἀναπείθοντος μὲν ἀγαπᾶν τὰς ἐκ γένους, ἀποφοιτᾶν δὲ τῶν ἀλλοτρίων, καὶ ἀποινοσφίζεσθαι γάμων, οὓς καὶ αὐτὸς ὁ θεῖος ἀπεκήρυξε νόμος, ἀσυνετοῦντες ἔφασκον, τί ἄλλο ἢ σπέρμα ζητεῖ ὁ θεός; εἴρηται, φησὶ, διὰ τῆς Μωσέως ἐντολῆς, οὐκ ἔσται ἄγονος, οὐδὲ στεῖρα ἐν υἱοῖς Ισραήλ. ἔφη δέ που καὶ πρὸς Αβραὰμ ὁ τῶν ὅλων θεὸς, πληθύνων πληθυνῶ τὸ σπέρμα σου, ὡσεὶ τὰ ἄστρα τοῦ
D οὐρανοῦ τῷ πλήθει. οὐκοῦν ὁ θεῖος φησὶ σκοπὸς εἰς πληθὺν ὁρᾷ, καὶ παιδογονίαν, ἵνα καὶ εἰς πέρας ἄγοιτο τὸ πρέπον αὐτῇ τῆς πρὸς Αβραὰμ ἐπαγγελίας ἡ χάρις. ἀλλ' εἴτ' οὖν ἐξ ἀλλοτρίων, εἴτε ἐξ ὁμογενῶν τοῦτο περαίνοιτο πρὸς ὑμῶν, ἀδιαφορεῖ τῷ θεῷ, διεξάγεται γὰρ εἰς πέρας τὸ ἐπηγγελμένον. εἴπατε τοίνυν, φησὶν, ἕνεκεν τίνος ὁ κύριος διεμαρτύρατο ἀνὰ μέσον σου, καὶ ἀνὰ μέσον γυναικὸς νεότητός σου ἣν ἐγκατέλιπες; ἀλλ'
E εἴπερ ἕλοισθε τοῦτο λέγειν τὸ, ἕνεκεν τίνος διεμαρτύρατο, καὶ προσέταξε μὴ δεῖν ἀποπέμπεσθαι τὴν συνῳκισμένην, ἐρῶ πρὸς τοῦτο κἀγὼ, ἐννόησον ὅτι αὕτη κοινωνός σου, καὶ γυνὴ διαθήκης σου, τουτέστιν, ὁμόσαρκός σοι, καὶ κατὰ νόμον συνῳκισμένη, καὶ οὐκ ἄλλως αὐτὴν δεδημιούργηκε θεός. ἔστι δὲ, οἶμαι, καὶ ὑπόλειμμα πνεύματος αὐτοῦ, καὶ μονονουχὶ συγκέκραταί πως ὁ ἀνὴρ σωματικῶς τε, καὶ ψυχικῶς τῇ κατὰ νόμον λατρείᾳ συνηρμοσμένῃ.

καὶ ὥσπερ ἓν γεγόνασι σῶμα· οὕτω τρόπον τινὰ καὶ μία ψυχὴ, συνδεούσης αὐτοὺς ἀγάπης, καὶ νόμου θείου συλλέγοντος εἰς ὁμοψυχίαν. ὑπόλειμμα τοίνυν πνεύματος τοῦ ἀνδρὸς τὴν γυναῖκα καλεῖ, καὶ οἱονεὶ μέρος τῆς αὐτοῦ ψυχῆς, διά τε τὴν ἕνωσιν, τὴν ὡς ἕν γέ φημι τῇ κατὰ τὴν ἀγάπην ὁμοψυχίᾳ. μὴ τοίνυν πέρα τοῦ δέοντος ἰόντες λόγου καταιτιᾶσθε Θεὸν, ὡς τάχα που καὶ ἀδίκως ἐπιπλήττοντος τοῖς ἀποπέμπουσι τῆς ἑστίας γυναῖκα νεότητος, τὴν διαθήκης, καὶ πνεύματος κοινωνὸν, καὶ ἑνωθεῖσαν σαρκικῶς. οἶμαι δὲ ἔγωγε τὸν σοφώτατον Παῦλον κεκινημένον ἐντεῦθεν ἐπιστεῖλαι τοῖς πεπιστευκόσιν εἰς Χριστόν. δέδεσαι γυναικί; μὴ ζήτει λύσιν. ἔφη δέ που καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ, ὃς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ παρεκτὸς λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι· καὶ ὁ ἀπολελυμένην γαμήσας, μοιχᾶται. ἐρωτῶσι δὲ τοῖς Σαδδουκαίων φιλοζητηταῖς, ἀνθ' ὅτου Μωσῆς ἐνετείλατο δοῦναι βιβλίον ἀποστασίου, καὶ ἀπαλλάττεσθαι γυναικός; ἔφη πάλιν, ὅτι Μωσῆς μὲν πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐνετείλατο· ἀπ' ἀρχῆς δὲ οὐ γέγονεν οὕτως· ὁ γὰρ πλάσας ἄρσεν, καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. ὃ οὖν Θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω. καὶ φυλάξασθε ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν, καὶ οὐ μὴ ἐγκαταλίπητε. τοῦ νόμου δὲ σαφῶς, καὶ ἀναφανδὸν διηγορευκότος, ἐξεῖναι τοῖς ἐθέλουσι προσεπιτεῖναι τοῖς συνηρμοσμέναις βιβλίον ἀποστασίου, καὶ ἀνεγκλήτως ἀπαλλάττεσθαι τῆς συνῳκισμένης, ἐδόκει πως ἀντιφέρεσθαι τοῖς πάλαι τεθεσπισμένοις διὰ τῆς τοῦ Προφήτου φωνῆς, ἄγοντος ὑπὸ δίκην, καὶ παρανομίας ἔγκλημα καταγράφοντος τοῦ τολμῶντος * προσάγειν, καὶ ἀποσοφίζεσθαι γυναικός. οἰκονομικώτατα τοίνυν διὰ τῶν προκειμένων οὔτε ἄπρακτον ἀποφαίνει τὴν ἀρχαίαν ἐντολὴν, οὔτε μὴν ἀνοσίων ἐγχειρημάτων αὐτὴν ποιεῖσθαι πρόφασιν ἐπιτρέπει τισίν. οὐ γὰρ ἐπειδήπερ, φησὶν, ἐφῆκεν ὁ νόμος δίδοσθαι τὸ βιβλίον, διὰ τοῦτο καὶ ἀνεύθυνοι διδόντες ὑμεῖς, ἵνα ταῖς ἀλλοφύλοις προσκέοισθε γυναιξίν. ἀλλ' εἰ καὶ ἔξεστιν ἀποστῆναι γυναίου, καὶ νομικαῖς τοῦτο πράττεσθαι ψήφοις, φυλάξασθε ἐν πνεύματι ὑμῶν τὸ καταλεῖψαι γυναῖκα τὴν ἐκ νεότητος. τοῦτο γὰρ ἄμεινον, εἰ καὶ ἐφῆκεν ὁ νόμος τοῖς ἐθέλουσι τὴν ἀπόστασιν.

Ἀλλ' ἐὰν μισήσας ἐξαποστείλῃς, λέγει κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραήλ.

Τουτέστιν, εἰ πιθανὴν, καὶ εὐάφορμον ποιούμενος τὴν ἀποπομπὴν τῷ βιβλίῳ προσγράψειας, ὅτι μεμίσηκάς τε, καὶ ἀπέστειλας.

Et quemadmodum vnum corpus fiunt; sic aliquo modo etiam vna anima, amore mutuo illos colligante, & diuina lege in concordiam deuinciente. Reliquias itaque spiritus viri vxorem vocat, & quasi dimidium eius animæ, propter vnionem, scilicet, quæ concordia charitatis velut vnum efficit. Ne igitur plus quàm ratio patitur Deum culpatote, vt qui vxorem adolescentiæ suæ, fœderis, ac spiritus participem, & carne sibi vnitam domo remouentes fortasse iniquius obiurget. Existimo autem ego, sapientissimum Paulum hinc permotum, mandasse iis qui in Christum crediderant. [Alligatus es vxori? noli quærere solutionem.] Et alicubi Saluator. [Quicunque dimiserit vxorem suam, excepta causa fornicationis, facit eam mœchari: & qui dimissam duxerit, mœchatur.] Interrogantibus autem Sadducæis curiosis, [Quid ergo mandauit Moses dare libellum repudii, & dimittere vxorem? respondit, Moses propter duritiam cordis hoc permisit? ab initio autem non erat sic: creator enim masculum & fœminam fecit eos. Quod igitur Deus coniunxit, homo ne separet. Custodite illas in spiritu vestro, & ne relinquite.] Cæterùm cùm lex apertè, & manifestè sanciat, licere volentibus obiectare libellum repudii, citráque reprehensionem vxores dimittere, videtur quasi antiquo oraculo repugnare vox Prophetæ, pœnæ subiicientis, & iniquitatis crimen impingentis audenti, * & separari ab vxore. Prouidentissimè igitur his verbis ostendit Propheta, mandatum vetus non esse quiddam otiosum, nec sinere, vt hanc sibi occasionem scelerate faciendi quidam accipiant. Non enim, inquit, quoniam permisit vobis lex dare libellum repudii, ideo extra culpam estis, qui idcirco datis, vt cum alienis copulemini. Sed quamuis ab vxore discedere liceat, idque lege approbante, cauete tamen [in spiritu vestro relinquere vxorem adolescentiæ vestræ.] Hoc enim præstat, etiamsi lex diuortium volentibus indulserit.

Sed si odio habens dimiseris, dicit Dominus Deus Israel.

XXIX

Hoc est, si probabilem faciens, & iusta occasione natam dimissionem indicans adscripseris, te odisse, & ita dimittere.

Gen. 2.

1. Cor. 7.

Deut. 24.

*Suspectum verbum.

Et operiet impietas super cogitationes tuas, dicit Dominus omnipotens, & custodite in spiritu vestro, & ne derelinquatis.

XXX. Hoc est, si cogitationes tuas obuoluit impia & profana pellis, & odium in illam falsò prætexitur, inueniaris autem aliarum pulchritudine subactus, & velle mulierculis peregrinis alligari, [custodi, ne derelinquas:] aut prorsus maledictus eris. Dixit enim, [quia disperdet Dominus hominem qui facit hæc, donec humilietur ex tabernaculis Israel, ex offerentibus sacrificium Domino omnipotenti.] Et hoc quidem, quod ad planam, & obuiam explanationem attinet.

Cauendum autem & per fidem vocatis in sanctificationem, ne fortè velut ad fœminas Deo odiosas, & alienigenas in profanas hæreses auferantur. Potest enim illos præter spiritualem fertilitatem Ecclesiæ magistrorum sincera, & inculpata institutio, tantum non filiorum quoque nobilium patres reddere, ex corde bono diuinæ charitatis decora secundùm intellectum generantes.

Tom. II. *Qui prouocastis Deum in sermonibus vestris, & dixistis, in quo prouocauimus eum? in eo quod dicitis, omnis qui facit malum, bonum in conspectu Domini, & in ipsis ipsi complacuit, & vbi est Deus iustitiæ?*

XXXI. Supra annotaui, non vno, sed multis modis vniuersorum Deum contra posteros Leui exacerbatum esse. Et sacerdotum imbelles animas castigans, [Aiebat, & inferebatis quæ rapta erant, & clauda, & debilia.] Et addebat his, [& accipiebatis personam in lege.] Honorantes enim, vt credibile est, & intempestiuè reuerentes quosdam se se conuenientes, tenuiores sceleratè condemnabant, & premebant quosdam, non ex præscripto legis iusta iudicantes: sed in partem potentiorem, & iniquam sententiam proferentes: aut fortè etiam diripientes hæreditates neutiquam ad se attinentes; gaudentes autem super donis, & ea accipientes, & sacerdotii honoribus abutentes, & supra subiectos se efferentes. Hunc in modum vitam degentes vitam adeò infamem; & legibus aduersissimam videntes

In Malachiam Comment.

A Καὶ καλύψει ἀσέβεια ἐπὶ τὰ ἐνθυμήματά σου, λέγει κύριος παντοκράτωρ, καὶ φυλάξεσθε ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν, καὶ οὐ μὴ ἐγκαταλίπητε.

Τουτέστιν, εἰ περιειλήφοιτο τῶν σῶν ἐνθυμημάτων ἀσεβὴς καὶ βέβηλος ἡ δορὰ, καὶ πρόφασις μὲν ἐπικεῖται τὸ μισῆσαι ἐστιν, εὑρίσκῃ δὲ τῆς ἑτέρων ὥρας ἡττώμενος, καὶ γυναίοις τοῖς ὀθνείοις προσκεῖσθαι θέλων, φύλαξαι, μὴ ἐγκαταλίπῃς, ἢ B ἐπάρατος ἔσῃ παντάπασι καὶ πάντως. ἔφη γὰρ, ὅτι ἐξολοθρεύσει κύριος τὸν ἄνθρωπον τὸν ποιοῦντα ταῦτα, ἕως καὶ ταπεινωθῇ ἐκ σκηνωμάτων Ἰσραὴλ, ἐκ προσαγόντων θυσίαν κυρίῳ παντοκράτορι. καὶ ταυτὶ μὲν ὅσον εἰς ἐμφανῆ τε καὶ πρόχειρον λόγον.

Παραφυλακτέον δὲ καὶ τοῖς διὰ πίστεως κεκλημένοις εἰς ἁγιασμὸν, μὴ ἄρα πως ἀπενεχθεῖεν ὡς πρὸς γυναῖκας ἀπηχθημένας Θεῷ, καὶ ἀλλοφύλους εἰς τὰς βεβήλους αἱρέσεις. ἀπόχρη γὰρ C αὐτοῖς εἰς καρποφορίαν πνευματικὴν τῶν τῆς ἐκκλησίας διδασκάλων ἡ καθαρὰ καὶ ἀμώμητος παιδαγωγία μονονουχὶ καὶ τέκνων αὐτοὺς εὐγενῶν ἀποφαίνειν πατέρας τίκτοντας νοητῶς ἐξ ἀγαθῆς καρδίας τὰ τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης αὐχήματα.

Οἱ παροξύνοντες τὸν Θεὸν ἐν τοῖς λόγοις ὑμῶν, καὶ εἴπατε, ἐν τίνι παρωξύναμεν αὐτόν; ἐν τῷ λέγειν ὑμᾶς, πᾶς ποιῶν πονηρὸν, καλὸν ἐνώπιον κυρίου, καὶ ἐν αὐτοῖς αὐτὸς εὐδόκησε, καὶ ποῦ ἐστιν ὁ Θεὸς τῆς δικαιοσύνης;

D

Φθάσας ἔφην, ὡς οὐ καθ᾽ ἕνα τρόπον, κατὰ πολλοὺς δὲ μᾶλλον ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἐπὶ τοὺς ἐξ αἵματος τοῦ Λευὶ κατεπικραίνετο. καὶ ταῖς τῶν ἱερουργῶν ἀθυμίαις ἐπισκήπτων ἔφασκε, καὶ εἰσεφέρετε τὰ ἁρπάγματα, καὶ τὰ χωλὰ, καὶ τὰ ἐνοχλούμενα. προσετίθει δὲ τούτοις, καὶ ἐλαμβάνετε πρόσωπον ἐν νόμῳ. τιμῶντες γὰρ, κατὰ τὸ εἰκὸς, καὶ δι᾽ αἰδοῦς ἀκαίρου ποιούμενοι τῶν προσιόντων τινὰς, κατεδίκαζον μὲν οὐχ ὁσίως τῶν ἀ- E σθενεστέρων, καὶ πλεονεξίας ἐπῆγόν τισιν, οὐ τὰ δίκαια κρίνοντες, κατά γε τὸν νόμον, ἀλλ᾽ ἑτεροκλινῆ, καὶ ἄνισον τὴν ψῆφον ἐκφέροντες· ἢ τάχα που καὶ διαρπάζοντες τοὺς οὐδαμόθεν αὐτοῖς προσήκοντας κλήρους· ἐφηδόμενοι δὲ καὶ δωροδοκίαις, καὶ ταῖς τῆς ἱερωσύνης τιμαῖς καταχρώμενοι, καὶ τῶν ὑπὸ χεῖρα κατεπαιρόμενοι. ταύτην ἔχοντες τοῦ βίου τὴν ἀγωγὴν, τὴν οὕτω δυσκλεᾶ, καὶ ἐκνομωτάτην καταθεώμενοί τινες τῶν

τῆς ἀδικίας ὑπομεμενηκότων, μονονουχὶ κατεθάμβουν. οὐ γὰρ ἦν τις ἐπ' αὐτοῖς ἐπίπληξις παρὰ Θεοῦ, καὶ τὰ ἐξ ὀργῆς, ἅπερ ὅτε συμβαίνοντα τοῖς εἰωθόσι καταφρονεῖν· ἦσαν δὲ μᾶλλον ἐν εὐπαθείᾳ, καὶ τρυφαῖς. πρὸς δὲ τὰ τοιαῦτα δεδυσφορηκότες, καὶ τὴν ἀσύγκριτον ἡμερότητα τοῦ Θεοῦ, τάχα που λοιπὸν εἰς νοῦν ἔχειν οὐκ ἀνεχόμενοι, μονονουχὶ καὶ κατακεκράγασιν ἐκ μικροψυχίας λέγοντες, πᾶς ποιῶν πονηρὸν, καλὸν ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ ἐν αὐτοῖς αὐτὸς ηὐδόκησε, τουτέστι, τάχα που καὶ ἀγαθὸς ἐν (B) ὀφθαλμοῖς τοῦ Θεοῦ ὁ τῶν πονηρῶν ἐργάτης· ἐφήδεται δὲ τοῖς οὕτως αἰσχρῶς διαβιοῦν ᾑρημένοις. εἰ γὰρ μὴ τοῦτο, φησὶν, ἀληθὲς, ποῦ ἐστιν ὁ Θεὸς τῆς δικαιοσύνης; ἔδει γὰρ, ἔδει τὸν τῆς δικαιοσύνης πρύτανιν μὴ τοσοῦτον ἀνεξικακῆσαι πλεονεκτοῦσιν ἱερουργοῖς, καὶ καταμιαίνουσι τὸ θυσιαστήριον, ἄδικά τε, καὶ ἀνόσια, καὶ τὰ ἔξω νόμου δρᾶν ὅτι μάλιστα διεσπουδακόσι. καὶ ταυτὶ μὲν εἶεν ἂν τῆς ἐπισυμβάσης αὐτοῖς μικροψυχίας ἐγκλήματα. ἰστέον δὲ, ὅτι κατά γε τὴν τῶν προκειμένων δύναμιν παροξύνουσι τὸν Θεὸν, οἱ τοῖς οὕτως ἀπαιδεύτοις κεχρημένοι (C) φωναῖς. μονονουχὶ γὰρ καὶ ἐπιτιμᾶν ἐγνώκασιν ἀνεξικακοῦντι Θεῷ, περιμένοντί τε, καὶ μάλα χρηστῶς, τὴν τῶν πεπλανημένων ἐπιστροφὴν, τὴν εἰς ἁμαρτίαν ὠλισθηκότων τὴν εἰς τὰ ἀμείνω μεταδρομήν. καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Παῦλος τοῖς ὀκνοῦσί τε, καὶ ἀναδυομένοις ἐπὶ τὴν μετάγνωσιν ἐπετίμα, λέγων, εἰ τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ, καὶ τῆς ἀνοχῆς, καὶ τῆς μακροθυμίας καταφρονεῖς, ἀγνοῶν ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ Θεοῦ εἰς μετάνοιάν σε ἄγει; κατὰ δὲ τὴν (D) σκληρότητά σου, καὶ ἀμετανόητον καρδίαν θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργὴν, ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς, καὶ ἀποκαλύψεως, καὶ δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ. οὐκοῦν παροξύνουσι μὲν πάντη τε καὶ πάντως, οἱ ταῖς οὕτω ψυχραῖς ἡττώμενοι, καὶ ἀχάλινον ἐπὶ Θεῷ τὴν γλῶτταν ἀνέντες, ἔνοχοι δὲ πλημμελείας εἶεν ἂν, οἱ τῆς ἀρρωστίας αὐτοῖς διδόντες τὰς ἀφορμάς.

Χρὴ δὴ οὖν ἄρα διαζῆν ἁγίως, καὶ ὀρθοποδεῖν ἐν ἐκκλησίᾳ τοὺς ἀπολέκτους ἱερουργοὺς, ἤγουν τοὺς κεκλημένους εἰς ἱερωσύνην. ἔσονται γὰρ οὕτως εἰς (E) ὑποτύπωσιν εὐκοσμίας, καὶ ἁπάσης ἀρετῆς τοῖς ὑπὸ χεῖρα λαοῖς, οἳ καὶ τὸν τῶν ὅλων καταγεραίρουσι Θεὸν, τῆς τῶν ἱερέων πολιτείας τὸ λαμπρὸν, καὶ ἐξαίρετον καταθεώμενοι κάλλος. καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος φωνῆς ὀρθῶς εἰρημένον, λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ἔργα ὑμῶν, καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ὥσπερ γὰρ

A quidam iniuriam passi, tantum non attoniti mirabantur. Nec enim reprehendebantur à Deo, nec puniebantur, vt solent aliquando contemptores: quin potius rebus secundis vtebantur, & viuebant cum voluptate. Idcirco ægrè ferentes, immensámque Dei benignitatem fortè amplius cogitare nolentes, propemodum etiam ex desperatione clamabant: [Omnis qui facit malum, bonum in conspectu Domini, & in ipsis ipsi complacuit.] Hoc (B) est, forsitan & perpetrator malorum bonus est in conspectu Domini: & super adeò inhonestè viuentibus lætatur. Nam si hoc verum non est, inquit, [Vbi est Deus iustitiæ?] Oportebat enim, oportebat iustitiæ dispensatorem, non adeo tolerantem esse in sacerdotibus auaris, & altare polluentibus, & iniqua, ac scelerata, & legi pugnantia committere summo studio conantibus. Et hæc quidem crimina fuerint desperationis, ipsorum incessentis animos. Sciendum autem iuxta (C) propositum verborum sensum irritare Deum, qui adeò imperitis vocibus vtuntur. Fermè enim & increpare statuunt tolerantem Deum, qui errantium conuersionem benignissimè, & eorum qui in peccatum prolapsi sunt ad salutaria recursum exspectat. Diuinus itaque Paulus super torpentibus, & à pœnitentia refugientibus dolens, [Num diuitias bonitatis eius, & patientiæ, & longanimitatis contemnis, (D) ignorans quia benignitas Dei ad pœnitentiam te ducit? Secundum duritiam autem, & impœnitens cor tuum, & thesaurizas tibi ipsi iram in die iræ, & reuelationis, & iusti iudicii Dei.] Itaque etiam atque etiam vehementérque Deum offendunt, qui adeò inanibus dant manus, & lingua effrænata ipsi conuitiãtur, & peccato tenebuntur, qui morbi occasiones ipsis dederunt.

Rom. 2.

Viuendum igitur sanctè, & recta via incedendum in Ecclesia electis sacerdotibus, siue ad sacerdotium vocatis. (E) Sic enim subditis exemplo erunt, & forma honestatis, omnísque virtutis, qui & vniuersorum Deo gratulantur, cum illustre, & singulare decus eorum vitæ contemplantur. Et hoc est, vt puto, quod voce Saluatoris probe dictum legimus, [Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum qui in cælis est.] Quemadmodum enim

Matt. 5.

ſcandalizatur populus, cum ſacerdotes parum innocenter viuunt: ita emolumentum longè maximum, & amplam vtilitatem conſequitur, ſi bonitatis officio fungentes videt, & exiſtimantes ita viuendum, vt Deo placet.

CAPVT III.

Ecce ego mitto angelum meum, & ſpeculabitur viam ante faciem meam. Et ſtatim veniet ad templum ſuum Dominus, quem vos quæritis, & angelus teſtamenti, quem vos vultis.

XXXII.

PERAPPOSITE ad Chriſti myſterium verba iſta prophetica tranſierunt. Factus eſt enim nobis à Deo & Patre Emmanuel [iuſtitia, & ſanctificatio & redemptio,] & omnis immunditiæ emundatio, peccatorúmque depoſitio, & inhoneſtorum abiectio, & ad meliora, ac decentiora quædam via, & ad æternam vitam ceu ianua, & ingreſſus, & per ipſum correcta ſunt omnia, & euerſus diaboli dominatus, & inuenta iuſtitia. Quibus enim mirabilibus per ipſum locupletati non ſumus? Ait ergo, [Ecce ego mittam angelum meum, & ſpeculabitur viam ante faciem meam.] Quibus verbis ſanctum Baptiſtam videtur prænuntiare. Nam & Chriſtus ipſe alicubi. [Hic eſt de quo ſcriptum eſt, ecce ego mittam angelum meum ante faciem tuam, vt præparet viam tuam ante te.] De eodem diuinus Eſaias, [Vox clamantis in deſerto, parate viam Domini, rectas facite ſemitas Dei noſtri.] Quo facto, inquit, & cum paululum excurrerit, qui ad iſta nuntianda conſtitutus eſt, [Statim veniet ad templum ſuum Dominus, quem vos quæritis, & angelus teſtamenti quem vos vultis.] Confirmat idem & beatus Ioannes, ad baptiſmum pœnitentiæ accipiendum confluentes, ſic compellans. [Ego baptizo vos in aqua: poſt me autem veniet vir, cuius non ſum dignus, vt procumbens ſoluam corrigiam eius calceamenti: ille vos baptizabit in Spiritu ſancto, & igni.] Perſpicis igitur, quomodo poſt ſtatim, & tantum non è veſtigio Chriſtus prænuntium ſecutus ſit, ſe ipſum hactenus latentem ſiſtens Iudæis vniuerſis,

1.Cor.1. — Matt.11. — Eſai 40.

A σκανδαλίζονται λαοὶ, ζῆν ἑλομένων οὐκ ἀμέμπτως τῶν ἱερέων· οὕτω πλείστην τε ὄνησιν, καὶ λίαν ἀμφιλαφῆ κερδαίνουσι τὴν ὄνησιν, εἰ δή που θεάσοιτο πληροῦντας τὸ ἀγαθὸν, καὶ διαζῆν ἡγουμένους ὡς ἀνδάνει Θεῷ.

ΚΕΦΑΛ. γ.

Ἰδοὺ, ἐγὼ ἀποστελῶ ἄγγελόν μου, καὶ ἐπιβλέψεται ὁδὸν πρὸ προσώπου μου. καὶ ἐξαίφνης ἥξει εἰς τὸν ναὸν ἑαυτοῦ κύριος, ὃν ὑμεῖς ζητεῖτε, καὶ ὁ ἄγγελος τῆς διαθήκης, ὃν ὑμεῖς θέλετε.

ΕΥΑΦΟΡΜΩΣ λίαν ἐπὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ μυστήριον ὁ τῆς προκειμένης ἡμῖν προφητείας μεταπεφοίτηκε λόγος. γέγονε γὰρ ἡμῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ὁ Ἐμμανουὴλ δικαιοσύνη τε, καὶ ἁγιασμὸς, καὶ ἀπολύτρωσις, καὶ ῥύπου παντὸς ἀποκάθαρσις, καὶ ἁμαρτιῶν ἀπόθεσις, καὶ τῶν αἰσχίστων ἀποβολὴ, καὶ ὁδὸς εἰς τὰ ἀμείνω καὶ εὐπρεπέστερα, καὶ θύρα τις ὥσπερ, καὶ εἰσβολὴ πρὸς ζωὴν αἰώνιον, πᾶσά τε δι' αὐτοῦ γέγονεν ἐπανόρθωσις, καὶ πλεονεξίας ἀνατροπὴ, καὶ δικαιοσύνης εὕρεσις. καὶ τί γὰρ οὐχὶ τῶν τεθαυμασμένων δι' αὐτοῦ πεπλουτήκαμεν; ἰδοὺ τοίνυν, φησὶ, ἀποστελῶ τὸν ἄγγελόν μου, καὶ ἐπιβλέψεται ὁδὸν πρὸ προσώπου μου. ἔοικε δὲ διὰ τούτων τῆς τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ποιεῖσθαι προαναφώνησιν. ἔφη γάρ που καὶ αὐτὸς ὁ Χριστός. οὗτός ἐστι περὶ οὗ γέγραπται. ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστελῶ τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδόν σου ἔμπροσθέν σου. οὕτως ἡμῖν αὐτὸν καὶ ὁ θεσπέσιος Ἡσαΐας ἐσήμηνε, λέγων. φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. οὗ δὴ γεγονότος, φησὶ, καὶ πρὸς βραχὺ δεδραμηκότος τοῦ ἀγγέλλειν τὰ τοιάδε προστεταγμένου, ἐξαίφνης ἥξει, φησὶ, εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ κύριος, ὃν ὑμεῖς ζητεῖτε, καὶ ὁ ἄγγελος τῆς διαθήκης, ὃν ὑμεῖς θέλετε, διϊσχυρίζεται δὲ καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης, λέγων τοῖς ἐρχομένοις ἐπὶ τὸ τῆς μετανοίας βάπτισμα. ἐγὼ βαπτίζω ὑμᾶς ἐν ὕδατι, ὀπίσω μου ἔρχεται ἀνὴρ, οὗ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς, ἵνα κύψας λύσω τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος αὐτοῦ· ἐκεῖνος ὑμᾶς βαπτίσει ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί. συνίης οὖν, ὅπως κατόπιν εὐθὺς, καὶ μονονουχὶ κατὰ πόδας τοῦ προαγγέλλοντος ἐβάδιζεν ὁ Χριστὸς, ἑαυτὸν ἀφανῆ καθιστὰς τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν,

καὶ δὴ ἐξαίφνης, καὶ ἀδοκήτως ἐπιφαινόμενος. ἄγγελον γε μὴν ὀνομάσθαι φαμὲν τὸν θεσπέσιον Βαπτιστὴν, οὐ διά γε τὴν φύσιν, γεγέννηται γὰρ ἐκ γυναικὸς, καὶ ἦν ἄνθρωπος καθ' ἡμᾶς· ἀλλ' ὅτι τὸ τοῦ τοιάδε διακηρύττειν, καὶ ἀπαγγέλλειν ἡμῖν ἐγκεχείρισται λειτουργίαν. ἐκ τοίνυν τοῦ πράγματος ἡ κλῆσις, καὶ οὐκ οὐσίας ἀγγέλων ἔσται σημαντική. ἥξειν γε μὴν εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ φησὶ, ἢ ὅτι γέγονε σὰρξ ὁ λόγος, καὶ κατῴκησε καθάπερ ἐν ναῷ, τῷ ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου πανάγνῳ σώματι· ἤγουν ἀνθρώπῳ τελείῳ, τῷ ἐκ ψυχῆς λέγω, καὶ σώματος ἀμέσως τε, καὶ οἰκονομικῶς ἑνωθῆναι πεπιστευμένῳ. ἢ ναὸν ἁπλῶς ὀνομάζει τὴν δὴ ἱερὰν, καὶ ἀνακειμένην αὐτῷ πόλιν, δῆλον δὲ ὅτι τὴν Ἱερουσαλήμ· ἤγουν ὡς ἐν τύπῳ τῷ πρὸς ἐκείνην τὴν ἐκκλησίαν. ἐποιεῖτο δὲ τῆς ἑαυτοῦ παρουσίας τὴν ἀνάρρησιν πολυτρόπως τερατουργῶν, κηρύσσων τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας, καὶ θεραπεύων πᾶσαν νόσον, καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ, καθὰ γέγραπται. ἥξει τοίνυν ὁ κύριος φησὶ, ὃν ὑμεῖς ζητεῖτε, λέγοντες ἐκ μικροψυχίας, ποῦ ἐστιν ὁ Θεὸς τῆς δικαιοσύνης; ἥξει δὲ διδάσκων τὰ ὑπὲρ νόμον, καὶ τὰ ἐπέκεινα σκιᾶς, καὶ τύπων. ἔσται γὰρ διαθήκης ἄγγελος, τῆς πάλαι προηγγελμένης διὰ φωνῆς τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός. ἔφη γάρ που πρὸς τὸν ἱεροφάντην Μωσέα. Προφήτην αὐτοῖς ἀναστήσω ἐκ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν ὥσπερ σὲ, καὶ δώσω τοὺς λόγους μου εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ, καὶ λαλήσει αὐτοῖς κατὰ πάντα ὅσα ἐντείλωμαι αὐτῷ. ὅτι δὲ καινῆς διαθήκης ἄγγελος ἦν ὁ Χριστὸς, σαφηνιεῖ λέγων καὶ ὁ μακάριος Ἠσαΐας περὶ αὐτοῦ, ὅτι πᾶσαν στολὴν ἐπισυνηγμένην δόλῳ, καὶ ἱμάτιον μετὰ καταλλαγῆς ἀποτίσουσι, καὶ θελήσουσιν, εἰ ἐγεννήθησαν πυρίκαυστοι. ὅτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐγενήθη ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, δῆλον δὲ ὅτι τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός. τοιγαροῦν καὶ ἔφασκεν, ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ, ἀλλ' ὁ πέμψας με πατὴρ, αὐτός μοι ἐντολὴν δέδωκε τί εἴπω, καὶ τί λαλήσω. οὐ γὰρ ἦν ἀνθρώπινος τοῦ σωτῆρος ὁ λόγος· ἀλλ' ὡς ἐκ Θεοῦ καὶ πατρὸς δι' υἱοῦ τοῦ κατὰ φύσιν γέγονε πρὸς ἡμᾶς. λόγος γάρ ἐστι τοῦ γεγεννηκότος αὐτόν· καὶ πιστώσεται λέγων διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ, ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν.

Ἰδοὺ ἔρχεται, λέγει κύριος παντοκράτωρ, καὶ τίς ὑπομενεῖ ἡμέραν εἰσόδου αὐτοῦ; ἢ τίς ὑποστήσεται ἐν τῇ ὀπτασίᾳ αὐτοῦ;

A & quasi repentinò, ac deimprouiso apparens. Angelum autem nominatum sacrosanctum Baptistam dicimus, non propter naturam quidem (ex muliere enim natus homo proinde vt nos fuit) sed quoniam illi talia nobis prædicandi, nuntiádique munus est impositum. Ab officio igitur vocabulum inditur, nec naturam angelorũ significat. Venturum porrò ad templum suum dicit: aut quia Verbum caro factum est, & tanquam in B téplo, quod è castissimo sanctæ virginis corpore susceperat, habitauit: aut in homine perfecto, qui ex corpore, inquam, & anima immediatè, & diuina prouidentia coagmentatus esse creditus est: aut templum simpliciter nominat Hierusalem, vtpote sanctam, & sibi dedicatam ciuitatem: aut Ecclesiam velut in typo suo. Cæterùm aduentum, seu præsentiam suam cõpluribus mirandis operibus promulgauit, [Prædicans euangelium regni, sanans omnes morbos, & omnem languorem in populo,] vt scri- C ptum est. Veniet igitur Dominus, inquit, quem vos quæritis, ex pusillanimitate dicentes, [Vbi est Deus iustitiæ?] Veniet autem, ac docebit quæ supra legem, & supra vmbras, ac typos sunt. Erit quippe angelus testamenti, quod olim voce Dei & Patris prænuntiatum est. Quodam enim loco sacrorũ doctorem Mosen sic alloquitur. [Prophetam illis suscitabo de fratribus ipsorum sicut te, & ponam verba mea in ore eius, & loquetur eis secundum omnia quæ præ- D cepero ei.] Esse autem Christum noui Testamenti angelum, testatur & Esaias hunc in modum de illo loquens. [Quia omnem stolam congregatam dolo, & vestimentum cum commutatione restituent, & volent, si fuerint igne cõbusti, quia puer natus est nobis, & filius datus est nobis, cuius imperium factũ est super humerũ eius, & vocatur nomen eius angelus magni consilii,] sine dubio Dei & Patris. Proinde etiã dicebat: [A me ipso E non loquor, sed qui misit me Pater, ipse mihi præcepit quid dicam, & quid loquar.] Non enim erat humanus sermo Saluatoris; sed tanquam à Deo & Patre per Filium naturalem ad nos fiebat. Verbum enim est eius qui genuit ipsum: & fidem faciet per Dauidem, [Eructauit cor meum verbum bonum.]

Ioan. 1.
Matt. 4.
Deut. 18.
Esai. 9.
Ioan. 12.
Psal. 44.

Ecce venit, dicit Dominus omnipotens, & quis sustinebit diem introitus eius? aut quis subsistet in visione eius?

XXXIII. Huic simile, & admodum affine est, quod legitur apud Esaiam. *(Esai. 35.)* [Confortamini manus remissæ, & genua dissoluta. Consolamini pusillanimes mente, confortamini, ne timeatis.] Et rursum alibi. *(Esai. 40.)* [Ecce Deus noster cum dominatione.] Nam vt planè ipsis affuturum, imò iam præsentem ostendens, clarissimis verbis pronunciat, tempus aduentus eius in mundum hunc non diu dilatum iri. Virtutem autem œconomiæ eius quibusdam non fore despicabilem, nec incredulis tolerabilem, docet ita. [Et quis sustinebit diem introitus eius? aut quis subsistet in visione eius?] Introitum appellat vnigeniti in hunc mundum cum carne ingressum: visionem autem velut apparitionem. Nam cum secundum naturam sit inaspectabilis, vt Deus, nostri similitudine assumpta, aspectabilis euasit. Hoc item perspicuè Modulator ante proclamauit, in spiritu dicens: *(Psal. 49.)* [Deus manifestè veniet, Deus noster, & non silebit.] Nam vt ait diuinus Ioannes, *(Ioan. 1.)* [Verbum caro factum est, & habitauit in nobis,] & factum est in forma serui. *(Philip. 2.)* Ac diligentibus quidem manifestationem eius minimè onerosus: quin imò clemens, & mansuetus fuit, & vitam æternam illis impertiuit. De quo item Deus & Pater alicubi, *(Matt. 12. Esai. 42.)* [Ecce Filius meus dilectus, in quo complacui. Non contendet, neque clamabit, neque audietur foris vox eius. Arundinē quassatam non confringet, & linū fumigans non extinguet, sed in veritatem educet iudicium.] At enim salutem per ipsum adipiscendam aspernantibus, purgationémque per fidem reiicientibus, omnium malorum fœdissima perpeti contigit. Perierunt enim miseri. Quare etiam Iudæorum turbis dicebat. *(Ioan. 8.)* [Amen dico vobis, nisi credideritis quia ego sum, moriemini in peccatis vestris.] Et alicubi Ioannes, *(Ioan. 3.)* [Qui credit in filiū, non iudicatur. Qui autem nō credit, iam iudicatus est, quia non credidit in nomine vnigeniti filii Dei.] Dixit Israelitis quoque, *(Matt. 3.)* [Iam securis ad radicē arborū posita est. Omnis enim arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur & in ignē mittetur.] Incredulis ergo tēpus introitus, & visionis eius intolerabile, & parum ferendum accidit. Reprehendebantur enim, vtpote qui ipsi suas animas perderent, & in peccatis suis morituri, quia benè sapere, & in animum, atque cor purgationem per fidem admittere detrectarent.

Ὅμοιον τούτῳ, καὶ μάλα προσοικὸς τὸ διὰ φωνῆς Ἡσαΐας. ἰσχύσατε χεῖρες ἀνειμέναι, καὶ γόνατα παραλελυμένα. παρακαλέσατε οἱ ὀλιγόψυχοι τῇ διανοίᾳ, ἰσχύσατε, μὴ φοβεῖσθε. καὶ αὖθις ἑτέρως. ἰδοὺ ὁ Θεὸς ἡμῶν μετὰ κυρείας. ὡς γὰρ αὐτοῖς δὴ μάλα παρεσόμενον, μᾶλλον δὲ καὶ ἤδη παρόντα δεικνὺς, ἀποφαίνεται σαφῶς, ὅτι καὶ ὁ τῆς ἐπιδημίας αὐτοῦ τῆς ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ καιρὸς, οὐκ εἰς ἀναβολὰς ἔσται μακράν. ὅτι δὲ τῆς οἰκονομίας ἡ δύναμις οὐκ εὐκαταφρόνητος ἔσται τισὶν, οὐδ' αὖ γένοιτο τοῖς ἀπειθοῦσιν οἰστὴ, διδάσκει λέγων, καὶ τίς ὑπομενεῖ ἡμέραν εἰσόδου αὐτοῦ; ἢ τίς ὑποστήσεται ἐν τῇ ὀπτασίᾳ αὐτοῦ; καὶ εἴσοδον μὲν ὀνομάζει τὴν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ μετὰ σαρκὸς εἰσβολὴν τοῦ μονογενοῦς· ὀπτασίαν δὲ τὸ οἷον ἐμφανῆναι. ἀόρατος γὰρ κατὰ φύσιν ὑπάρχων ὡς Θεὸς, γέγονεν ἐμφανὴς, τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν ἀναλαβών. προανακέκραγε δὲ τοῦτο σαφῶς καὶ ὁ μελῳδὸς, ἐν πνεύματι, λέγων· ὁ Θεὸς ἐμφανῶς ἥξει, ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐ παρασιωπήσεται. γέγονε γὰρ σὰρξ ὁ λόγος, καθά φησιν ὁ θεσπέσιος Ἰωάννης, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐν δούλου γέγονε μορφῇ. καὶ τοῖς μὲν ἠγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ φορτικὸς μὲν οὐδαμῶς· γέγονε δὲ μᾶλλον ἤπιός τε, καὶ πρᾶος, καὶ ζωῆς τῆς εἰς αἰῶνα δοτήρ. ἔφη δέ που περὶ αὐτοῦ καὶ ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ, ἰδοὺ ὁ παῖς μου ὁ ἀγαπητὸς, ἐν ᾧ ηὐδόκησα. οὐκ ἐρίσει, οὐδὲ κραυγάσει, οὐδὲ ἀκουσθήσεται ἔξω ἡ φωνὴ αὐτοῦ. κάλαμον συντεθλασμένον οὐ κατεάξει, καὶ λίνον τυφόμενον οὐ σβέσει· ἀλλ' εἰς ἀλήθειαν ἐξοίσει κρίσιν. πλὴν τοῖς ἀτιμάζουσι τὴν δι' αὐτοῦ σωτηρίαν, καὶ τὴν διὰ πίστεως κάθαρσιν οὐ προσιεμένοις, συνέβη παθεῖν τὰ πάντων αἴσχιστα τῶν κακῶν. διολώλασι γὰρ οἱ τάλανες. τοιγάρτοι καὶ ἔφασκε ταῖς Ἰουδαίων ἀγέλαις. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐὰν μὴ πιστεύσητε ὅτι ἐγώ εἰμι, ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν ἀποθανεῖσθε. ἔφη δέ που καὶ ὁ Ἰωάννης, ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν, οὐ κρίνεται. ὁ δὲ μὴ πιστεύων, ἤδη κέκριται, ὅτι μὴ πεπίστευκεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. προσεπεφώνει δὲ καὶ αὐτοῖς τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, ἤδη δὲ ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων κεῖται. πᾶν οὖν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν, ἐκκόπτεται, καὶ εἰς πῦρ βάλλεται. οὐκοῦν τοῖς μὲν ἀπειθοῦσιν ἀφόρητος, καὶ οὐ λίαν οἰστὸς ὁ τῆς εἰσόδου, καὶ τῆς ὀπτασίας αὐτοῦ γέγονεν ὁ καιρός. ἠλέγχοντο γὰρ, ὡς αὐτοὶ τὰς σφῶν διολλύντες ψυχὰς, καὶ ταῖς ἑαυτῶν ἁμαρτίαις ἐναποθανούμενοι, διά τοι τὸ μὴ ἐθέλειν φρονεῖν ὀρθῶς, προσίεσθαί τε εἰς νοῦν, καὶ καρδίαν τὴν διὰ πίστεως κάθαρσιν.

τίς τοίνυν ὑπομενεῖ, φησὶν, ἡμέραν εἰσόδου αὐτοῦ; ἢ τίς ὑποστήσεται ἐν τῇ ὀπτασίᾳ αὐτοῦ; τουτέστι, τίς δὲ ἄρα τοσοῦτον ἔσται δεινός τε, καὶ ἀπηνὴς, ὡς ἐν καιρῷ, καὶ ἡμέρᾳ τῆς εἰς κόσμον εἰσβολῆς αὐτοῦ (δῆλον δὲ ὅτι τῆς μετὰ σαρκὸς, δι' ἧς ἂν γένοιτο, καὶ ἁπτὸς, ἤγουν ὁρατὸς) ὑποστῆναί τε, καὶ ἀθραύστως ἔχειν; κολασθήσεται δὴ πάντη τε καὶ πάντως, καὶ πικρὰς τῆς ἀπονοίας ἀποτίσει δίκας.

Διότι αὐτὸς εἰσπορεύεται ὡς πῦρ χωνευτηρίου, καὶ ὡς πόα πλυνόντων. καθιεῖται χωνεύων, καὶ καθαρίζων ὡς τὸ ἀργύριον, καὶ ὡς τὸ χρυσίον, καὶ καθαριεῖ τοὺς υἱοὺς Λευὶ, καὶ χεεῖ αὐτοὺς ὥσπερ τὸ χρυσίον, καὶ τὸ ἀργύριον.

Πεποίηται μὲν ἐν τούτοις ὡς ἐξ ὁμοιότητος τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων ὁ λόγος, ἀπορρήτου δὲ μυστηρίου δήλωσιν εἰσκεκόμικεν τοῖς νουνεχεστέροις. ἀργύρου μὲν γὰρ, καὶ χρυσίου ποιοῦνται δοκιμασίαν οἱ τὰ τοιαῦτα σοφοὶ, πυρὶ κατατήκοντες πᾶν ὅσον ἐν αὐτοῖς ἐστὶ κίβδηλόν τε, καὶ ἀκαλλέστερον. πῦρ δὲ τὸ θεῖον, καὶ οὐρανόθεν, τουτέστιν, ἡ διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος χάρις, καθ' ἣν ἂν γένοιτο καὶ ζῶντας ἡμᾶς ἀποτελεῖσθαι τῷ πνεύματι, ὅταν εἰς νοῦν καθίκοιτο, καὶ καρδίας ἐνιέντος Χριστοῦ, τότε δὴ τότε πάντα μὲν τὸν ἐξ ἁμαρτίας διασμήχει ῥύπον, καὶ τὸν ἐκ τῶν ἤδη προεπταισμένων δαπανᾷ μολυσμόν. κεκαθαρμένους τε οὕτω, καὶ δοκιμωτάτους τοὺς ἔχοντας ἀποτελεῖ, καὶ μονονουχὶ μεταχαλκεύει νοητῶς πρὸς καινοτάτην ζωὴν, καὶ σκεύη λοιπὸν ἀποφαίνει λαμπρὰ, καὶ ἡγιασμένα, καὶ εἰς τιμὴν κατεσκευασμένα, οἰκίᾳ τε τῇ μεγάλῃ χρήσιμα, τουτέστιν, τῇ ἐκκλησίᾳ. τοῦτο δὴ τὸ θεῖόν τε, καὶ νοητὸν κατεσήμαινε πῦρ ὁ θεσπέσιος Ἰωάννης, λέγων· ἐγὼ βαπτίζω ὑμᾶς ἐν ὕδατι. ὀπίσω μου ἔρχεται ἀνὴρ, οὗ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς ἵνα κύψας λύσω τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ. αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν πνεύματι ἁγίῳ, καὶ πυρί. μεμνήμεθα δὲ καὶ αὐτοῦ λέγοντος τοῦ Χριστοῦ, πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ τί θέλω, εἰ ἤδη ἀνήφθη; οὐκοῦν, ἐπειδήπερ οἱ ἐξ αἵματος τοῦ ἐξ Ἰσραὴλ τῆς τῶν Λευιτῶν ἀκαθαρσίας, ἤγουν ἀδικίας οὐ μετρίαν ἐποιοῦντο τὴν καταβολὴν, μᾶλλον δὲ δι' ἐκείνους παροξύνοντες διετέλουν τὸν τῶν ὅλων Θεὸν, παλίμφημά τε λαλοῦντές τινα, καὶ ἀποτολμῶντες λέγειν, πᾶς ποιῶν πονηρὸν, καλὸν ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ ἐν αὐτοῖς αὐτὸς ηὐδόκησε, καὶ ποῦ ἐστιν ὁ Θεὸς τῆς δικαιοσύνης; προαγορεύει χρησίμως, ὅτι κατὰ καιροὺς ἐπιλάμψει Χριστὸς, ὁ πᾶσαν ἡμῶν τὴν ἁμαρτίαν ἐκ μέσου θεὶς,

A [Quis igitur sustinebit, inquit, diem aduentus eius? aut quis sustinebit in visione eius?] Hoc est, qui adeò durus, & immitis, vt tempore, & die eius in mundum ingressus (cum carne videlicet, per quam & tangi, seu videri possit) subsistere infracto animo queat? Punietur itaque omnimodis, & acerbas vecordiæ suæ pœnas luet.

Quia ipse ingredietur quasi ignis conflatorii, & quasi herba lauantium. B *Sedebit conflans, & emundans sicut argentum, & sicut aurum: & emundabit filios Leui, & effundet eos sicut aurum, & argentum.*

Ex similitudine rerum nostrarum sermo trahitur, & arcani cuiusdam mysterii significationem complectitur, si quis dicta prudenter excutere norit. Argentum enim, & aurum probant, seu examinant rerum istarum periti artifices, igne colliquefacientes, & consumentes quidquid in ipsis adulterinum, & sordidum est. C Diuinus autem, & cælestis ignis (hoc est, gratia per Spiritum sanctum, qua possimus etiam viuentes nos in spiritu consummari) si Christo immittente in mentem atque cor penetret, tunc, nimirum, tunc omnem peccati scoriam, ex preteritis lapsibus contractam deterit. Atque ita purgatos, etiã probatissimos reddit, & tantum non spirituali quodam modo aliter ad nouitatem vitæ fabricat, & vasa deinceps insignia, D & sanctificata, & in honorem comparata, & magnæ domui, hoc est, Ecclesiæ vtilia efficit. Hinc scilicet diuinum, & sub intelligentiã cadentem ignem sanctus Ioannes significauit, cum diceret: [Ego baptizo vos in aqua. Post me veniet vir, cuius non sum dignus, vt procumbens soluam corrigiam calceaměti eius. Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto & igni.] Meminimus & Christũ dicere, [Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi vt accendatur?] Itaque quoniam Israelitæ Leuitarum im- E mundiciam, siue iniquitatem, non leue fundamentum ponebant, imò per illos vniuersorum Deum irritare non desinebant, contumeliosè loquentes, & dicere non verentes, [Omnis qui facit malum, bonum coram illo, & in illis ipse sibi complacuit, & vbi est Deus iustitiæ?] Prædicit vtiliter, quodam tempore affulsurum Christum, qui peccatum omne nostrum è medio tollit, &

XXXIV.

Rom. 9.

Matt. 3.

Luc. 12.

& sacerdotes suos purissimos reddit, eósque vt aurum, aut argentum in igne probat, siue probatos, & illustres reddit. Tales enim Ecclesiæ sacerdotes vniuersi debent esse, quibus liceat iure optimo vsurpare illud Dauidicum, [Probasti nos Deus. Igne nos examinasti, vt examinari solet argentum.] Filiis quidem Aaron gestamen erat stola legibus præscripta. Selectis autem in Christo, & sacerdotio destinatis, indumentum splendidum, sacerdotale, & sanctum Christus ipse. Quamobrem & per lyram psallentis Deus & Pater de Ecclesia ex gentibus aiebat: [Sacerdotes eius induam salutem, & sancti eius exultatione exultabunt.] Sanctorum enim sacerdotum salus, & indumentum admirabile Christus est. Imò decens amictus omnium fidelium. [Quicunque enim, inquit, in Christo baptizati estis, Christum induistis.]

Ioan. 1. — Psal. 16. — Leuit. 16. — Psal. 131. — Gal. 3.

Et erunt Domino offerentes sacrificium in iustitia. Et placebit Domino sacrificium Iuda, & Hierusalem sicut dies sæculi, & sicut anni priores.

XXXV. Consecrabuntur, inquit, Deo (hoc enim puto sibi velle, [erunt Deo offerentes.]) Consecrabimur Deo, si amplius nobis non viuamus, & modis omnibus charitatem erga illum excolamus, totisque viribus probè præstare cupiamus quæ ille vult. Tale quid etiam diuinus Paulus de omnium nostrum Saluatore Christo. [Vnus enim pro omnibus mortuus est, vt & qui viuunt iam non sibi viuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est, & resurrexit.] Suæ autem conuersationis bonitatem, & vim ac virtutem mysterii Christi quodammodo nobis describens, rursum inquit. [Christo confixus sum cruci. Viuo autem iam non ego, viuit verò in me Christus. Quod autem nunc viuo in carne, in fide viuo filii Dei, qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me. Non abiicio gratiam Dei.] Ait igitur, [erunt Deo offerentes,] hoc est, eius voluntati consecrabuntur. Non terrena sapientes: non ex iniquitate inquinaméta diligentes: non quibusdam præcellere affectantes: sed sacrificia potius iustitiæ offerentes. Ac mihi quidem sapientissimè Paulus dixisse videtur. [Trãslato enim sacerdotio, necessariò & legis trãslatio fit.] Nã qui in Christo vocati sumus, quamuis sacrificiũ per sanguinem, & fumum non admittamus,

2. Cor. 5. — Gal. 2. — Philip. 3. — Hebr. 7.

καὶ πολυαγνοὺς ἀποτελεῖ τοὺς ἰδίους ἱερουργούς, καὶ οἷα χρυσὸν, ἢ ἄργυρον ἐν πυρὶ δοκιμάζων αὐτούς, ἤγουν δοκίμους ἀποτελεῖ, καὶ λελαμπρυσμένους. τοιοῦτοι γὰρ ὡς ἐπίπαν τῆς ἐκκλησίας οἱ λειτουργοί, οἷς ἂν ἁρμόσειε, καὶ μάλα εἰκότως, ἐκεῖνο εἰπεῖν τὸ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβίδ, ὅτι ἐδοκίμασας ἡμᾶς ὁ Θεός, ἐπύρωσας ἡμᾶς ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον. φόρημα μὲν γὰρ τοῖς ἐξ Ἀαρὼν ἡ κατὰ νόμον στολή. τοῖς γε μὴν ἀπολέκτοις ἐν Χριστῷ, καὶ τεταγμένοις εἰς ἱερουργίαν ἄμφιον ἐστὶ λαμπρόν, ἱεροπρεπές τε, καὶ ἅγιον αὐτὸς ὁ Χριστός. τοιγάρτοι καὶ ἔφασκε διὰ τῆς τῶν ψαλλόντων λύρας, ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ περὶ τῆς ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίας, τοὺς ἱερεῖς αὐτῆς ἐνδύσω σωτηρίαν, καὶ οἱ ὅσιοι αὐτῆς ἀγαλλιάσει ἀγαλλιάσονται. σωτηρία γὰρ αὐτὸς ὁ Χριστὸς τῶν ἁγίων ἱερουργῶν ἄμφιον τὸ ἀξιάγαστον, μᾶλλον δὲ καὶ πρέπον τῶν πεπιστευκότων. ὅσοι γὰρ, φησίν, εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε.

Καὶ ἔσονται τῷ κυρίῳ προσάγοντες θυσίαν ἐν δικαιοσύνῃ. καὶ ἀρέσει τῷ κυρίῳ θυσία Ἰούδα, καὶ Ἱερουσαλὴμ, καθὼς αἱ ἡμέραι τοῦ αἰῶνος, καὶ καθὼς τὰ ἔτη τὰ ἔμπροσθεν.

Ἀνακείσονταί φησι τῷ Θεῷ (τοῦτο γάρ οἶμαι τό, ἔσονται τῷ κυρίῳ προσάγοντες.) ἀνακεισόμεθα δὲ τῷ Θεῷ, ζῶντες μὲν ἑαυτοῖς οὐκέτι, προσκείμενοι δὲ ὁλοτρόπως καὶ τῇ εἰς αὐτὸν ἀγάπῃ, καὶ παντὶ δὴ σθένει κατορθοῦν ἡρημένοι τὰ τοῖς ἰδίοις αὐτοῦ δοκοῦντα νεύμασιν. ἔφη τι τοιοῦτον καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ. εἷς γὰρ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι, καὶ ἐγερθέντι. καταγράφων δὲ ἡμῖν ὥσπερ τῆς ἑαυτοῦ πολιτείας τὸ κάλλος, καὶ τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου τὴν δύναμιν ἐμφανῆ καθιστάς, ἔφη πάλιν, Χριστῷ συνεσταύρωμαι. ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός. ὃ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρκί, ἐν πίστει ζῶ τῇ τοῦ υἱοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀγαπήσαντός με, καὶ παραδόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἐμοῦ. οὐκ ἀθετῶ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ. ἔσονται δὲ οὕτω, φησί, προσάγοντες τῷ κυρίῳ, τουτέστι, τοῖς αὐτοῦ θελήμασιν ἀνακείσονται, οὐ τὰ ἐπίγεια φρονοῦντες· οὐ τοὺς ἐκ τῆς ἀδικίας ἀγαπῶντες μολυσμούς, οὐ πλεονεξίαν τὴν κατά τινων τιμᾶν ἡρημένοι, προσάγοντες δὲ μᾶλλον θυσίας δικαιοσύνης. καί μοι δοκεῖ σοφῶς δὲ λίαν ὁ Παῦλος εἰπεῖν, μετατιθεμένης γὰρ τῆς ἱερωσύνης, ἐξ ἀνάγκης καὶ νόμου μετάθεσις γίνεται. προσίεμεν γὰρ οἱ ἐν Χριστῷ κεκλημένοι ἱερουργίας. δι' αἱμάτων μὲν οὐκέτι, καὶ καπνῶν,

οὔτε μὲν ἀμνοὺς, ἢ ἐρίφους προσκομίζομεν τῷ Θεῷ, πληροῦμεν δὲ μᾶλλον ἐν ἐκκλησίᾳ τὴν ἐν Χριστῷ νοουμένην θυσίαν τὴν ἁγίαν, καὶ πνευματικὴν, καὶ αὐτὴν προθέντες εἰς ἁγιασμὸν, καὶ μέντοι καὶ εἰς μετάληψιν τῆς εἰς αἰῶνα ζωῆς, καθάπερ ἐξαίρετόν τι θυμίαμα τὰς ἐξ ἔργων ἀγαθῶν προσκομίζομεν εὐωδίας. καὶ θύοντες αὐτῷ τὴν δικαιοσύνην, ὅτι καὶ ἐσόμεθα δεκτοὶ τεθαρσήκαμεν. γέγραπται γὰρ, ὅτι τίμα τὸν κύριον ἀπὸ σῶν δικαίων πόνων, καὶ ἀπάρχου αὐτῷ ἀπὸ σῶν καρπῶν δικαιοσύνης. εὐαρεστεῖται γὰρ οὐχ ἑτέραις, οἶμαι, θυσίαις, πλὴν ὅτι τοιαύταις ὁ τῶν ὅλων Θεός. ἔφη τοίνυν περὶ τῶν ἐν Χριστῷ κεκλημένων εἰς ἱερουργίαν, ὡς ἀμείνους ἔσονται τῶν προτέρων, οὐ μηλοσφαγοῦντες κατ' ἐκείνους· οὔτε μὲν βεβηλοῦντες τὸ θυσιαστήριον διὰ τὸ προσάγειν ἄρτους ἠλισγημένους· ἀλλ' ὡς ἐν τάξει θυμιάματος προσκομίζοντες τῷ Θεῷ τὴν δικαιοσύνην, καὶ τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας τὴν νοητὴν εὐκοσμίαν. εὐπρόσδεκτον δὲ οὕτως ἐπιτελέσουσι τὴν λατρείαν, ὡς κατὰ μηδένα τρόπον ἀπᾴδειν αὐτὴν τῶν πρεπουσῶν θυσιῶν ταῖς ἡμέραις τοῦ αἰῶνος, τουτέστιν, τῇ ζωῇ τῶν ἐν οὐρανοῖς ἁγίων πνευμάτων, οἳ διηνεκεῖς καὶ μακρὰς τρίβουσιν ἡμέρας, ἤτοι χρόνους. προσαποδώσει δὲ καὶ τοὺς χρόνους τοὺς ἔμπροσθεν, τουτέστι, τὰς τῶν ἁγίων λατρείας, αἳ κατὰ χρόνους γεγόνασι τοὺς ἔμπροσθεν. γέγονε γὰρ ἐν ὑπακοῇ τοῖς ἀρχαιοτέροις εὐδοκίμησις· οὕτως Ἀβραὰμ προσεκόμιζε τὸν υἱὸν τῷ Θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ ἡ πίστις εἰς δικαιοσύνην, καὶ φίλος ἐκλήθη Θεοῦ. οὕτω καὶ Νῶε κατεσκεύασε τὴν κιβωτὸν εἰς σωτηρίαν τοῦ οἴκου αὐτοῦ, καθὼς γέγραπται. ἐν τούτῳ ἀρέσει, φησὶν, ἡ θυσία τοῦ Ἰούδα, τουτέστι, τοῦ λαοῦ τὴν ἐν καρδίᾳ, καὶ ἐν πνεύματι περιτομὴν περιφέροντος. καὶ μέντοι τῆς Ἱερουσαλὴμ τῆς νοητῆς, τουτέστι, τῆς ἐκκλησίας· καθὼς καὶ ἡ τῶν ἐχόντων τὰς ἡμέρας τοῦ αἰῶνος, καὶ ἡ τῶν κατὰ τοὺς ἔμπροσθεν χρόνους γεγονότων ἁγίων, οἳ γεγόνασιν εὐάρεστοι δι' ὑπακοῆς, καὶ πίστεως. ἀπαριθμεῖται δὲ καὶ τούτους ὁ θεσπέσιος Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ, πίστει λέγων δικαιοῦσθαι πολλούς.

Καὶ προσάξω πρὸς ὑμᾶς ἐν κρίσει, καὶ ἔσομαι μάρτυς ταχὺς ἐπὶ τὰς φαρμακοὺς, καὶ ἐπὶ τὰς μοιχαλίδας, καὶ ἐπὶ τοὺς ὀμνύοντας τῷ ὀνόματί μου ἐπὶ ψεύδει, καὶ ἐπὶ τοὺς ἀποστεροῦντας μισθὸν μισθωτοῦ, καὶ τοὺς καταδυναστεύοντας χήρας, καὶ τοὺς κονδυλίζοντας ὀρφανοὺς, καὶ τοὺς ἐκκλίνοντας κρίσιν προσηλύτου

A nec agnos, aut hircos offeramus, tamen in Ecclesia sacrificio, quod in Christo intelligitur, sancto, & spirituali fungimur. Et ipsum nobis ad sanctificationem, & ad participationem vitæ æternæ proponentes, velut præstans quoddam thymiama bonorum operum fragrantias offerimus. Et iustitiam ei sacrificantes, nos acceptos fore confidimus. Scriptum est enim, [Honora Dominum de tuis iustis laboribus, & primitias da ei de tuis fructibus iustitiæ.] B In nullis enim, opinor, aliis quàm in istis sacrificiis vniuersorum Deus acquiescit. Quare de his, qui in Christo ad sacerdotium vocati sunt, meliores fore ait prioribus: non oues mactantes vt illi: nec altare contaminantes oblatione panum pollutorum: sed vt pro thymiamatis, siue incensis Deo iustitiam, & euangelicæ conuersationis, quæ intelligi magis, quàm oculis cerni potest, moderationem offerentes. Qua quidem ratione cultum acceptabilem efficient, vt nullo modo distet à C sacrificiis quæ decent dies sæculi, hoc est, à vita cælestium, sanctorúmque spirituum, qui perpetuos, & longos dies, siue tempora degunt. Reditura item tempora, quæ fuerint ante illos, hoc est, cultus ac religionem à sanctis olim Deo exhibitam. Priscorum enim gloria & celebritas fuit in obedientia. Sic Abraham obtulit filium Deo, [Et reputata est ei fides ad iustitiam,] & amicus Dei appellatus est. Sic & Noë arcam fabricauit, ad salutem domus D suæ, vt literis proditum est. [Itaque placebit, inquit, sacrificium Iuda,] hoc est, populi, in corde & spiritu circuncisionem circunferentis. Quin & Hierusalem, quam mens intuetur, id est, Ecclesiæ: sicut & sacrificium possidentium dies sæculi, & Sanctorum, qui superioribus ætatibus in vita fuerunt, qui per obedientiam, & fidem Deo placuerunt. Enumerat eos quoque diuinus Paulus in epistola ad Hebræos, fide multos iustificatos esse testificans.

E *Et accedam ad vos in iudicio, & ero testis velox super veneficis, & super adulteras, & super eos qui iurant in nomine meo in mendacio, & super eos qui priuant mercede mercenarium, & qui opprimunt per potentias viduam, & qui pugno percutiunt pupillos, & qui peruertunt iudicium aduenæ,*

Prou. 3.
Gen. 22. Gal. 3.
Gen. 6. Rom. 4.
Hebr. 11.

& qui non timent me, dicit Dominus omnipotens.

XXXVI. Et hæc conuenienter ſcopo rerum dicuntur. Sic enim loquebantur ignorantes Iſraelitæ. [Omnis qui facit malum, bonum eſt coram ipſo, & in ipſis ipſe complacuit ſibi. Et vbi eſt Deus iuſtitiæ ?] Quæ occaſio huius verbi tam proterui fuerit, iam explicauimus: nihilominus denuo explicabimus. Cum ſacerdotes quidam, & qui claritudine honorum faſtigiis ſupra alios eminebant, licentius ad omne genus peruerſitatis, & audaciæ ſeſe darent, & viderentur, Deus plus æquo erga illos patiens (eſt enim bonus, clemens, & lenis, & benignus) ideo quidam ſummæ deſperationis verba effutiebant. Cæterùm aliquando ſacerdotes fore integriores, transmutante eos Chriſto in nouitatem vitæ, & ad diſciplinam honeſtam, & ad mores, vitámque laudabilem transferente, dilucidè commemorat. Aſſeclas autem nequitiæ tunc non recepturum, nec laudibus dignaturum, aut eorum rationem habiturum: quin iudicaturum „ potius, & vitæ perperam actæ pœnas „ exacturum, declarat cum dicit. [Et „ accedam ad vos in iudicio,] hoc eſt, „ iudex accedam. [Et ero teſtis velox,] ſponte mea, & à nemine aduocatus. Improbos enim ad ſupplicia ſententia mea condemnabo. Et iudicium ſuper ipſis proferam, non alio quopiam eorum vitia detegente: ſed ſciens illa vt Deus, manifeſta, & occulta, & hinc cuilibet ſcelerum ſuorum teſtis. Paulus quoque ſcribit, aliquando manifeſtatum iri ante tribunal iudicis mortales per orbem vniuerſos, inuicem, „ [Cogitationibus accuſantibus, aut etiam „ defendentibus, in die, qua iudicabit „ Deus occulta hominum, ſecundum „ Euangelium, per Ieſum Chriſtum.] Perpende, quomodo quique occultè, quique manifeſtè peccauerunt, in iudicium adductum iri teſtatur. Primùm quidem veneficas, & adulteras nominat. Deinde iurantes in mendacio ſeu periuros. Iſta occulta ſunt, & clam perpetrata. Quis enim tandem palam veneficia exerceat ? aut quomodo adulterium committens aſpici ab aliquo ſuſtineat? Exiſtimo autem etiam peierantes conari latere. Tales vt ſtultos reprehendit B. Dauid. [Intelligite inſipien„ tes in populo, & ſtulti aliquando ſapite.

1. Cor. 5. Rom. 2.

Pſal 93.

A καὶ τοὺς μὴ φοβουμένους με, λέγει κύριος παντοκράτωρ.

Κατὰ σκοπὸν τῶν πραγμάτων προέβη δὲ πάλιν καὶ ἐν τούτοις ἡμῖν ὁ λόγος. ἔφασκον μὲν γὰρ ἀμαθαίνοντες οἱ ἐξ Ἰσραήλ, πᾶς ποιῶν πονηρόν, καλὸν ἐνώπιον κυρίου, καὶ ἐν αὐτοῖς αὐτὸς ηὐδόκησε. καὶ ποῦ ἐστιν ὁ Θεὸς τῆς δικαιοσύνης; καὶ τίς ἡ πρόφασις τῆς οὕτω δεινῆς ἀθυροστομίας, εἴρηται μὲν ἤδη· πλὴν εἰρήσεται πάλιν. ἐπειδὴ γὰρ ἀφυλάκ- B τως τινὲς τῶν ἱερουργῶν, καὶ μέν τοι τῶν ἄλλων οἱ διαφανέστεροί τι ἦσαν, καὶ ταῖς αἰσχίσταις τιμαῖς ἐμπρέποντες, ἐπὶ πάσης ἔθνου σκαιότητος, καὶ ἐξῃρημένοι ἦσαν, ἐφαίνετο δὲ παρὰ μέτρον Θεὸς ἀνεξικακήσας αὐτοῖς· ἔστι γὰρ ἀγαθός, χρηστός, καὶ ἐπιεικής, καὶ φιλάνθρωπος· ταύτῃ τοί τινες τοὺς ἐξ ἀκράτου μικροψυχίας ἠρεύγοντο λόγους. ἀλλ' ὅτι μὲν ἔσται κατὰ καιροὺς μεταφοίτησις εἰς τὸ ἄμεινον τῶν τεταγμένων εἰς ἱερουργίας, μεταπλάττοντος αὐτοὺς εἰς καινότητα ζωῆς τοῦ Χριστοῦ, καὶ μετατεθέντος εἰς εὐκοσμίαν, καὶ εἰς εὐκλεᾶ πολιτείαν, καὶ ζωὴν διαμεμήνυκεν C ἐναργῶς. ὅτι δὲ τοὺς τῆς φαυλότητος ἐπιτηδευτὰς οὐκ ἂν ἀποδέξοιτο τότε, οὐδ' ἂν ἀξιώσειεν ἐπαίνου τινὸς καὶ λόγου· κρινεῖ δὲ μᾶλλον αὐτούς, καὶ τῶν ἐκτόπως βεβιωμένων ἐξαιτήσει δίκας, διαπεραίνει, λέγων· καὶ προσάξω πρὸς ὑμᾶς ἐν κρίσει, τουτέστιν, ὡς κριτὴς προσενεχθήσομαι, καὶ ἔσομαι μάρτυς ταχύς, αὐτόματος δηλονότι, καὶ ὑπ' οὐδενὸς κεκλημένος. καταψηφιοῦμαι γὰρ τῶν πονηρῶν τὴν δίκην. καὶ τὸ μὲν ἐπ' αὐτοῖς ἐξοίσω D τὸ κρῖμα, οὐχ ἑτέρου τινὸς τὰ ἐν αὐτοῖς ἐκκαλύπτοντος· ἀλλ' εἰδὼς ὡς Θεὸς ἐμφανῆ τε, καὶ κεκρυμμένα, καὶ διὰ τοῦ συνειδότος καταμαρτυρῶν ἑκάστου τῶν ἡμαρτηκότων. ἔφη δέ που καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος, παραστήσεσθαι κατὰ καιροὺς τῷ κριτῇ τοὺς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν, μεταξὺ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν κατηγορούντων, ἢ καὶ ἀπολογουμένων ἐν ἡμέρᾳ ᾗ κρινεῖ ὁ Θεὸς τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. ἄθρει E δέ, ὅπως τούς τε τὰ κρυπτά, καὶ ἐμφανῆ πεπλημμεληκότας παρενεχθήσεσθαί φησιν εἰς κρίσιν. πρώτας μὲν γὰρ ὀνομάζει φαρμακούς, καὶ μοιχαλίδας. εἶτα τοὺς ὀμνύοντας ἐπὶ ψεύδει. κεκρυμμένα δὲ ταῦτα, καὶ λεληθότως δρώμενα. τίς γὰρ ἂν ὅλως γοητεύσειεν ἐμφανῶς; ἢ πῶς ἂν ἕλοιτο μοιχαλὶς ὁρᾶσθαι πρός τινος; ἐν σπουδῇ δέ, οἶμαι, τὸ λαθεῖν καὶ τοῖς ψευδορκεῖν ᾑρημένοις. ἀσυνετοῦντας δὲ τοὺς τοιούτους ἀπελέγχει λέγων ὁ μακάριος Δαβίδ. συνέτε δή, ἄφρονες ἐν τῷ λαῷ, καὶ μωροί ποτε φρονήσατε.

ὁ φυτεύσας τὸ οὖς, οὐχὶ ἀκούει; ἢ ὁ πλάσας ὀφθαλμὸν, οὐχὶ κατανοεῖ; ἄποπτον γὰρ παρὰ Θεῷ παντελῶς οὐδέν. οἶδε δὲ μόνος τὰ κεκρυμμένα, καὶ τὰ ἐμφανῆ τῶν κακῶν, ἀλλ' ἐκεῖνα μὲν τὰ λεληθότως, καὶ ὡς ἐν σκότει δρώμενα. προσεπάγει γε μὴν αὐτοῖς καὶ τὰ ἐμφανῆ, τὸ ἀποστερῆσαι, φημὶ, μισθὸν μισθωτοῦ, πλεονεξίας τε, καὶ καταδυναστείας, ἣν αὖ ποιοῖντο τινες κατὰ τῶν ἀσθενεστέρων, χηρῶν δὲ λέγω, καὶ ὀρφανῶν. προστίθησι δὲ τούτοις καὶ τοὺς διαστρέφοντας τὰ ὀρθὰ τῶν κριμάτων, καὶ τοὺς μὴ φοβουμένους αὐτόν. οὗτοι δή που εἶεν καὶ οἱ καθ' ἕτερόν τινα τρόπον παρά γε τοὺς ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένους λυποῦντες Θεόν. ἔσομαι τοίνυν, φησὶ, κριτὴς, καὶ μάρτυς ταχὺς, καὶ αὐτόμολος ἐπὶ φαρμακοὺς, καὶ μοιχαλίδας, καὶ τοὺς τῶν ἑτέρων κακῶν ἐπιτηδευτάς. εἰκὸς δὲ δὴ τὰ τοιάδε κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τολμᾶσθαι παρά τισι, καὶ ἐπ' αὐτοῖς [illegible] κατὰ Θεοῦ τὴν τῶν πολλῶν γλωσσαλγίαν.

A Qui plantauit aurem non audit? aut qui finxit oculum, non considerat?] Nihil est enim omnino, quod Deus non videat. Et solus occulta, & aperta peccata videt: sed illa quidem clandestinè, & quasi in tenebris designata. Adiungit deinde illis manifesta quoque, priuare, inquam, operarium mercede, auaritiam, & tyrannidem, quam quidem aduersus imbecilliores, viduas puta, & orphanos adhiberent. His addit B adhuc peruertentes recta iudicia, & non timentes eum. Tales erunt qui etiam alio modo quam nunc ostendimus, Deum violant. Ait ergo, ero iudex, & testis velox, & voluntarius super veneficas & libidinosas, peccatorúmque aliorum studiosos. Probabile est sanè, huiusmodi flagitia quosdam illa ætate ausos suscipere, & propter ipsos multos Deo maledixisse.

Δεῖ δὴ οὖν ἄρα παντὶ σθένει παραιτεῖσθαι τὰ πονηρὰ, καὶ τοῖς ἀμείνοσιν ἐπιτρέχειν, καὶ ἀποπειρᾶσθαι ἐπείγεσθαι τὰ δι' ὧν αὖ γένοιτό τις ἐπαίνου παντὸς, καὶ ἐπιεικείας ἔμπλεως. ἀμοιρήσει γὰρ οὕτω καὶ τῶν ἐκ θείας ὀργῆς ἐποισθησομένων τοῖς εἰωθόσι πλημμελεῖν. ἔσται δὲ ἔσω καὶ γερῶν, καὶ δόξης, ὧν αὖ ἐπιδοίη Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν.

Quocirca opus est omni contentione refugere à prauis operibus, & ad C proba festinare, & eniti ea præstare, per quæ quis omni & bonitate, & laude cumuletur. Sic enim euadet supplicia, quæ à Deo irato peccatoribus infliguntur. Capiet autem gloriam, & præmia, quibus Deus se diligentes muneratur.

Διότι ἐγὼ κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν, καὶ οὐκ ἀλλοιοῦμαι. Καὶ ὑμεῖς οἱ υἱοὶ Ιακὼβ οὐκ ἀπέχεσθε ἀπὸ τῶν ἀδικιῶν τῶν πατέρων ὑμῶν. ἐξεκλίνατε νόμιμά μου, καὶ οὐκ ἐφυλάξασθε.

Quoniam ego Dominus Deus vester, & non mutor. Et vos filii Jacob non abstinebatis ab iniquitatibus patrum vestrorum. Declinastis à legitimis meis, D & non custodistis.

Ἐξίστησι πάλιν αὐτοὺς ἀνοσίων ἐννοιῶν, καὶ προσέτι ῥημάτων. τὸ γὰρ οἴεσθαί πως, ἢ μετατετράφθαι τὸν τῶν ὅλων Θεὸν ἀπό γε τοῦ θέλειν τὰ ἀγαθὰ πρὸς τὸ ἐναντίον. καὶ ἀγαπᾶν μὲν οὐκ ἔτι τὴν δικαιοσύνην, ἀποδέχεσθαι δὲ τοὺς τῆς φαυλότητος ἐραστὰς, πῶς οὐκ ἀμαθὲς, μᾶλλον δὲ ἀπηχὲς, καὶ ἀνόσιον παντελῶς, καὶ τῆς ἀνωτάτω δυσσεβείας μεμεστωμένον; ὅταν τοίνυν ὑπὸ κρίσιν ἴδητε καλουμένους, φησὶ, τάς τε παρ' ὑμῖν φαρμακοὺς, ἤγουν ἐπῳδούς· γύναια δὲ πάντως ψιθυρά τε καὶ βωμολόχα ταυτὶ καὶ τοὺς τῶν ἑτέρων κακῶν ἐπιτηδευτὰς, τότε, φησὶν, ἐπιγνώσεσθε διὰ πραγμάτων αὐτῶν, ὅτι ἐγὼ κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν, ὁ πάλαι τε καὶ νῦν ἀγαθός τε ὁμοῦ, καὶ φιλάρετος. οὐ γὰρ οἶδα τροπὴν, ἢ ἀλλοίωσιν. ἀλλ' ἐγὼ μέν εἰμι διαπαντὸς, καὶ ἀμεταστάτως τοῦθ' ὅπερ εἰμί· ὑμεῖς δὲ, φησὶ, καίτοι γεγονότες ἐξ Ιακὼβ ἀνδρὸς φιλοθέου, καὶ ἀγαθοῦ, καὶ μεμισηκότος ἀεὶ τὸ [illegible], καὶ Θεῷ δουλεύοντες,

XXXVII. Denuo ipsos ab impiis cogitationibus, & verbis detorquet. Nam existimare aut immutatum vniuersorum Deum à voluntate boni in contrarium, nec de cætero diligere iustitiam, fauerèque consectatoribus improbitatis, quomodo non imperitiæ, imo absurditati, & summo sceleri, & extremæ impietati adscribendum est? Quando igitur, inquit, ad iudicium vocari videritis veneficas, seu incantatrices vestras (sunt E autem mulierculæ istæ garrulæ, & assentatrices) & aliis flagitiis affixos, tunc rebus ipsis cognoscetis, quia ego sum Dominus Deus vester, & olim, & nunc bonus simul, & bonorum ac virtutis amans. Nescio enim mutationem, aut vicissitudinem. Ego enim semper, & citra mutabilitatem sum quod sum: vos autem, inquit, quamuis ex Iacob progenerati, homine pio, & bono, & qui semper contumaciam odit, ac Deo seruiuit,

A illius mores exprimere non enixè studuistis: sed patrum vestrorum inobedientiam, & pertinaciam imitari mauultis. Qui & hac de causa captiui, patriæ finibus excesserunt, & hostibus, à quibus erant subiugati, seruitutem seruierunt. Declinastis porrò & vos [à legitimis meis, & ea non custodistis.] Itaque Deus quidem est immutabilis semper, & velut in bono fixus ac firmatus, & inconcussus in iustitia: illi contrà tantum non ipsam mutabilitatem in corde B seruarunt, & patrum scelera strenuissimè sunt secuti.

Hoc Christus quodam loco dixit. Meritò namque Scribarum, & Pharisæorum stultam operam in ædificando lamentatur. Sic autem ait: [Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quia ædificatis sepulchra Prophetarum, & ornatis monumenta iustorum, & dicitis: si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in sanguine Prophetarum. Itaque testimonio estis C vobismetipsis, quia filii estis eorum, qui Prophetas occiderunt. Et vos implete mensuram patrum vestrorum] Quamobrem necesse est nos, si verè sanâ mentem gerimus, & quod ratio postulat sentimus, maiorum probatissimorũ exempla nobis ad imitandum ante oculos ponere, & improbarum repudiare. Aut si quis istuc facere recusat, simpliciterque, & citra inquisitionẽ, maiores sequitur, similis planè erit Græcis, quos si quis reprehenderit, quod relicta veritatis cognitione, & eo qui est natura Deus deserto, D lapides adorent, semper suorum patrum consuetudinem in ore habent.

Matth. 23.

Reuertimini ad me, & reuertar ad vos, dicit Dominus omnipotens. Et dixistis, In quo reuertemur? Non supplãtabit homo Deum? quia vos supplantatis me. Et dicitis, In quo supplãtauimus te? quia decimæ, & primitiæ nobiscum sunt. Et respicientes vos respicitis, & me E vos supplantatis. Annus impletus est, & intulistis omnes fructus in thesauros, in domibus eorum rapina eorum.

XXXVIII

Postquã eos à maledictis in se, prout dignũ erat, coërcuit, defensionéque congruẽti in contrariũ flexit, reos ad pœnitentiam vocat, consueta illis beneficia promptissimè redditurũ pollicẽs. Sicut enim vitam flagitiosam exigentibus pro delictorum ratione supplicium importat:

οὐ τῶν ἐκείνου τρόπων γεγόνατε ζηλωταὶ· μιμεῖσθε δὲ μᾶλλον τῶν καθ' ὑμᾶς πατέρων τὸ ἀπειθὲς, καὶ δυσάγωγον. οἳ καὶ ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ἀπῴχοντο μὲν αἰχμάλωτοι, τὴν ἐνεγκοῦσαν ἀφέντες, δεδουλεύκασι δὲ τοῖς ἠρηκόσιν ἐχθροῖς. ἐξεκλίνατε δὲ καὶ ὑμεῖς ἐκ τῶν ἐμῶν νομίμων, καὶ οὐκ ἐφυλάξασθε. οὐκοῦν ὁ μὲν Θεὸς ἄτρεπτος ἀεὶ, καὶ οἱονεὶ πεπηγὼς εἰς τὸ ἀγαθὸν, καὶ ἀκράδαντος εἰς δικαιοσύνην· οἱ δὲ γεγόνασι μονονουχὶ τὸ ἄτρεπτον ἐν καρδίᾳ τετηρηκότες, καὶ τῆς τῶν πατέρων ἀνοσιότητος ἄριστοι μιμηταί.

Τοῦτό που Χριστὸς εὑρίσκεται λέγων. Ταλανίζει μὲν γὰρ εἰκότως τὸ ἀπαίδευτον τῶν γραμματέων, καὶ Φαρισαίων ἐργαστήριον. ἔφη δὲ οὕτως· οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς, καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταὶ, ὅτι οἰκοδομεῖτε τοὺς τάφους τῶν Προφητῶν, καὶ κοσμεῖτε τὰ μνημεῖα τῶν δικαίων, καὶ λέγετε, εἰ ἤμεθα ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν πατέρων ἡμῶν, οὐκ ἂν ἤμεθα κοινωνοὶ αὐτῶν ἐν τῷ αἵματι τῶν Προφητῶν. ὥστε μαρτυρεῖτε αὐτοῖς, ὅτι υἱοί ἐστε τῶν φονευσάντων τοὺς Προφήτας. καὶ ὑμεῖς πληρώσατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν. οὐκοῦν ἀναγκαῖον ἡμᾶς, εἴπερ ἐσμὲν ἀληθῶς ἀρτίφρονες, καὶ ἐν τῷ καθήκοντι, ζηλοῦν ὅτι μάλιστα τοὺς τῶν προγόνων δοκιμωτάτους, ἀποστρέφεσθαι δὲ τῶν μὴ ἀγαθῶν τὴν μίμησιν. ἢ εἰ μὴ τοῦτο δρᾷν ἕλοιτό τις, ἕποιτό γε μὴν ἁπλῶς, καὶ ἀβασανίστως τοῖς ἐν χρόνῳ προειληφόσιν, ἔσται δὲ πάντως προσεοικὼς τῶν Ἑλλήνων παισὶν, οἷς εἴπερ τις καταμέμψαιτο, ὅτι μεθέντες τῆς ἀληθείας τὴν γνῶσιν, καὶ τὸν φύσει Θεὸν καταλελοιπότες προσκυνοῦσι λίθοις, τὴν τῶν ἰδίων πατέρων ἀλληγοροῦσι συνήθειαν.

Ἐπιστρέψατε πρός με, καὶ ἐπιστραφήσομαι πρὸς ὑμᾶς, λέγει κύριος παντοκράτωρ. Καὶ εἴπατε, ἐν τίνι ἐπιστρέψομεν; μήτι πτερνιεῖ ἄνθρωπος Θεόν; διότι ὑμεῖς πτερνίζετέ με. καὶ ἐρεῖτε, ἐν τίνι ἐπτερνίσαμέν σε; ὅτι τὰ ἐπιδέκατα, καὶ αἱ ἀπαρχαὶ μεθ' ὑμῶν εἰσιν. Καὶ ἀποβλέποντες ὑμεῖς ἀποβλέπετε, καὶ ἐμὲ ὑμεῖς πτερνίζετε. τὸ ἔτος συνετελέσθη, καὶ εἰσηνέγκατε πάντα τὰ ἐκφόρια εἰς τοὺς θησαυρούς, καὶ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῶν ἡ διαρπαγὴ αὐτῶν.

Ἀποστήσας εὖ μάλα τῆς καθ' ἑαυτοῦ γλωσσαλγίας, καὶ ταῖς καθηκούσαις ἀπολογίαις ἐκδυσωπήσας ὡς ἔνι, καλεῖ πρὸς μετάγνωσιν τοὺς ἡμαρτηκότας, τὴν συνήθη πάλιν αὐτοῖς χρηστείαν λέγων, καὶ μάλα προθύμως. ὥσπερ γὰρ τοῖς ἐκτόπως ἑλομένοις βιοῦν τὰς αὐτοῖς πρεπούσας ἐπιφέρει ποινάς·

οὕτως αὐτοῖς ἔστιν ἰδεῖν, τοῖς μὲν παραιτουμένοις τὸ ἔτι πλημμελεῖν, ὡς ἀληθῶς ἐπαγάλλεται πανταχοῦ, τὴν ἀπόγνωσιν ὡς ὀλέθρου προξενὸν ἀποκείρων. ὅθεν ἰδεῖν ἐστιν, ὡς δεινά ἄττα περὶ βίον τὴν νόσον εἰσεφέροντο, οἱ τὴν τῆς μετανοίας κιβδηλεύοντες χάριν, καὶ σφισὶν αὐτοῖς ἐπιφημίζοντες ἀληθῶς τὸ τῆς καθαρότητος ὄνομα. καίτοι πῶς οὐκ ἄμεινον ἐννοεῖν, ὅτι τὸ οἴεσθαί τε, καὶ * χρῆναι καθαροὺς ἀκαθαρσίας αὐτοῖς τὸ ἐσχάτης ἐπίκλημα φέρει. γέγραπται γὰρ, ὅτι λέγε σὺ τὰς ἀνομίας σου πρῶτος, ἵνα δικαιωθῇς, ψάλλει δέ που καὶ ὁ θεῖος ἡμῖν Δαβὶδ, ὅτι τὴν ἀνομίαν μου ἐγὼ γινώσκω, καὶ ἡ ἁμαρτία μου ἐνώπιόν μου ἐστὶ διαπαντός. καθαρὸς γὰρ οὐδεὶς ἀπὸ ῥύπου, κατὰ τὸ γεγραμμένον. δεῖ δὴ οὖν τοῖς οὕτως ἠῤῥωστηκόσι τὸ ἀναλκι τῶν ἐκ μετανοίας ἀγαθῶν, καὶ τῆς ἄνωθεν ἡμερότητος, διαπλυνούσης εὖ μάλα τὸν μεμολυσμένον, καὶ δικαιούσης τὸν ἀσεβῆ. καλεῖ τοιγαροῦν εἰς μετάγνωσιν ἐξ ἡμερότητος τοὺς ἡμαρτηκότας. ἐρωμένοις δὲ αὖ, καὶ ἀναμαθεῖν ἐθέλουσι τῆς πλημμελείας τὸν τρόπον, εἰ πτερνιεῖ, φησὶν, ἄνθρωπος Θεὸν, διότι ὑμεῖς πτερνίζετέ με; τὸ δὲ πτερνίζειν ἐστὶ τὸ συναρπάζειν, ἢ φενακίζειν, οἴεσθαί τε λαθεῖν ψευδομένους τυχὸν, ἢ καί τι δρῶντας ἄττα τῶν ἐκτοπωτάτων. καὶ γοῦν ἐνεκότει μὲν ὁ Ἠσαῦ τῷ Ἰακὼβ, τὴν δὲ φθόνου τὴν πρόφασιν ἐξηγούμενος ἔφασκεν, ἐπτέρνισε γάρ με ἤδη δεύτερον τοῦτο, τά τε πρωτοτόκιά μου εἴληφε, καὶ νῦν εἴληφε καὶ τὴν εὐλογίαν μου. ἆρ᾽ οὖν προέσται, φησὶ, ἄνθρωπος Θεοῦ, ἤγουν συναρπάσει τὸν πάντα εἰδότα; τί τοίνυν ὑμεῖς ἐμὲ πτερνίζετε; χρῆναι δὲ ὑπολαμβάνω πρὸς ἀκριβῆ διασάφησιν τῶν προκειμένων ἡμῖν ἐννοιῶν ἄττα καὶ νῦν εἰπεῖν, ἃ καὶ ἐν τοῖς τοῦ Ἔσδρα γέγραπται βιβλίοις. ἐπειδὴ γὰρ ἐπανήκον εἰς τὴν Ἰουδαίαν τὴν Βαβυλωνίων ἀφέντες γῆν οἱ ἐξ Ἱερουσαλὴμ, κατῳκήκασι μὲν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις. ἐγήγερται δὲ καὶ ὁ θεῖος ναὸς, καὶ ἦν ἐν κόσμῳ λοιπὸν τὰ τῶν ἱερέων τάγματα, ᾠδοὶ, καὶ ἱεροψάλται, καὶ οἱ τοῖς πυλῶσιν ἐφεστηκότες. εἶτα τί τὸ μετὰ τοῦτο; ῥᾴθυμοι γεγόνασιν οἱ λελυτρωμένοι περί γε τὸ δεῖν τῶν θείων ἀντέχεσθαι θεσπισμάτων. οὐ γὰρ τετηρήκασι τὸν νόμον, λελόγισται δὲ παρ᾽ οὐδὲν αὐτοῖς τῆς ἀρχαίας ἐντολῆς ἡ παράβασις. καὶ προσεκόμιζον μὲν εἰς θυσίαν μόλις καὶ ὀκνηρῶς τὰ τυφλὰ, καὶ ἁρπάγματα, καὶ χωλὰ, καὶ τὰ ἐνοχλούμενα. εἶτα κείραντες ἐν ἀγροῖς ἐν ὥρᾳ τὰ ἀστάχυα· καὶ μὴν καὶ τὰ ἕτερα τῶν σπερμάτων, ἀποτρυγῶντες δὲ καὶ ἀμπέλους, καὶ τοὺς τῆς ἐλαίας καρποὺς ἐκθλίβοντες, οὐ δεκάτας προσῆγον, οὐ τὰς κατὰ νόμον ἀπαρχὰς,

A ita super iis qui velut retro pedem referunt à peccato, & in posterum quoque ab ea re abhorrent, lætatur reuera vbique, & desperationem exitii causam præcidit. Vnde aduertere possis, quàm noxium morbum in vitam inuehant, qui pœnitentiæ gratiam adulterant, & sibi ipsis verè puritatis nomen adscribunt. Præstabat certè cogitare, opinionem de sua puritate, qua carent, extremæ impuritatis crimen illis parere. Scriptum est enim, [Dic tu primus iniquitates tuas, vt iustificeris.] Psallit & diuinus Dauid, [Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper. Nemo enim mundus est à sorde,] vt scriptum est. Quare huiusmodi imbecillitate ægrotis, pœnitentiæ bonis, & superna mansuetudine opus est, quæ contaminatum perfectè abluat, impiúmque sanctificet. Ex benignitate igitur peccatores ad pœnitentiam inuitat. Interrogantibus autem vicissim, & discere cupientibus, quonam modo deliquissent, [Num supplantabit homo Deum, inquit, quia vos supplantatis me?] Supplantare est diripere, aut decipere, & arbitrari fallaciam posse deceptos latere forsitan, quamuis quispiam insolentissima quædam commiserit. Itaque irascebatur Esau Iacob & inuidiæ occasionem enarrans, dicebat. [Supplantauit enim me altera vice. Primogenita mea ante tulit, & nunc surripuit benedictionem meam.] Num igitur homo erit superior Deo, inquit, aut diripiet omnia scientem? Quid ergo vos me supplantatis? Existimo autem ad pleniorem declarationem propositæ sententiæ, quædam nunc quoque afferenda in medium, quæ in libris Esdræ scripta extant. Babylone in Iudæam Hierosolymitæ reuersi, Hierosolymam habitarunt. Ædificatum est diuinum templum, & florebant deinceps sacerdotum ordines, cantores, psaltæ, & ianitores. Quid postea? Seruitute liberati in diuinis oraculis exequendis inertes euaserunt. Nec enim legem seruabant, & vetus mandatum per ludum transgrediebantur, & ad sacrificium ægrè, cunctantérque cæca, rapta, & debilia ministrabant. Deinde suo tempore in ægris segetes, aliáque legumina demetentes, & vuas colligentes, & oleum exprimentes, nec decimas, nec secundùm legem, primitias persoluebant,

Esai. 43. Psal. 50. Iob. 14.

Gen. 27.

2. Esdr. 13.

vt sacerdotum ordines quod satis esset A haberent, cultúmque diuinum citra solitudinem, distractionémque celebrarent, atque in ministeriis lege institutis assiduò versarentur. Nullo igitur horum oblato, diuinorum altarium ministri sacri delusi sunt, & populus ita destitutus mansit, cum nec sacra peragerentur, nec aliud quippiam ad Dei gloriam præstaretur. Hinc omnia in agris moriebantur, & fames sæuiebat. Quin eo necessitatis, & B inopiæ redigebantur, vt ipsos quoque liberos alimenta habentibus vendere non refugerent, donec Esdras diuina ira perspecta, super his principes Israel obiurgauit. Atque ita demum, quanquam vix, decimæ, & primitiæ oblatæ, & ex eo sacerdotes in templum regressi stare, & consueta munera obire cœperunt. Inquit ergo, „[Quare vos me supplantatis?] Annus consummatus est, fructus collecti, & apud vos adhuc sunt decimæ, & pri„mitiæ legibus debitæ, [Et in domo C „eorum erit, inquit, rapina eorum.] Ac si dicat. Comportastis quidem in domos vestras fructus, & arbitramini forsitan vobis eos saluos, & tutò in ædibus repositos fore. Euanescent, & à rapinis nihil different. Affligemini enim fame, tametsi vix inuenta cum sudore collegistis.

2.Esdr.5.

Discemus hinc etiam nos, magni criminis loco ducendum, non offerre D Deo quibus gratitudinem nostram ostendimus, & agrum quem ille victui ferendo sufficientem donauerit, ad gloriam Dei referre. Quod si faciamus, omnimodis benedicet, & affatim bona largietur. Sin autem manum contrahentes, nostro tantummodo genio accepta reseruabimus, nec alacriter aliis Dei dona communicauerimus.

Reuertimini porro in hoc, dicit Dominus omnipotens. Si non aperiam vo E *bis catarractas cæli, & effundam vobis benedictionem meam, donec sufficiat. Et diuidam vobis in cibum, & non disperdam vobis fructum terræ vestræ. Et non infirmabitur vestra vinea in agro, dicit Dominus omnipotẽs. Et beatos dicẽt vos omnes gentes, quia eritis mihi vos terra desiderabilis, dicit Dominus omnipotẽs.*

A ἵνα ἔχοιντο τὴν αὐτάρκειαν τὰ τῶν ἱερέων τάγματα, προσεδρεύσαιεν μὲν ἀπερισπάστως ταῖς εἰς Θεὸν λατρείαις, προσομένωσι δὲ ταῖς ἐκ νόμου τεταγμέναις αὐτοῖς λειτουργίαις. οὐδενὸς τοιγαροῦν προσκεκομισμένου, κατεσκέδασθησαν οἱ τῶν θείων θυσιαστηρίων ἱερουργοί, ἔρημός τε οὕτως ἀπομεμένηκεν ὁ λαός, οὐ θυσίας τελουμένης, οὐχ ἑτέρου τινὸς δρωμένου τῶν εἰς δόξαν τελούντων Θεοῦ. κατεφθείρετο δὴ οὖν ἅπαντα λοιπὸν τὰ ἐν ἀγροῖς, λιμῷ B τε κατεπιέζοντο, καὶ δὴ καὶ εἰς τοῦτο κατώλισθον ἀνάγκης τε, καὶ ἀπορίας, ὡς καὶ αὐτὰ βούλεσθαι τοῖς ἔχουσι τροφὰς ἀπεμπωλῆσαι τὰ τέκνα, μέχρις ἂν Ἔσδρας εἰς αἴσθησιν κεκληκὼς τῆς θείας ὀργῆς, ἐπέπληξε περὶ τούτων τοῖς ἡγουμένοις τοῦ Ἰσραήλ. προσηνεκόμισθη τε οὕτω μόλις δεκάται, καὶ ἀπαρχαί, καὶ λοιπὸν εἰσέδραμον ἱερουργοί, ἔστησάν τε, τὰ σύνηθη δρῶντες ἐν τῷ ναῷ. διὰ τί τοίνυν, φησίν, ὑμεῖς ἐμὲ πτερνίζετε; τὸ ἔτος συνετελέσθη, συνήχθησαν οἱ καρποί, καὶ παρ' ὑμῖν ἔτι τὰ ἐπιδέκατα, καὶ αἱ κατὰ νόμους ἀπαρχαί, καὶ ἐν τῷ οἴ- C κῳ αὐτῶν ἔσται, φησίν, ἡ διαρπαγὴ αὐτῶν. ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι, συνεκομίσασθε μὲν ἐξ ἀγρῶν ἐν τοῖς οἴκοις τοὺς καρπούς, τάχα που καὶ οἴεσθε σώζεσθαί τε ὑμῖν αὐτοὺς καὶ εὖ κεῖσθαι λίαν ἐν αὐταῖς ταῖς οἰκίαις. ἀφανισθήσονται, καὶ οὐδὲν διαρπαγῆς διοίσει τὸ χρῆμα. καταπιεσθήσεσθε γὰρ λιμῷ, καίτοι συνενεγκόντες φησὶν ἐν ἱδρῶτι μόλις τὰ εὑρημένα.

Εἰσόμεθα οὖν κἀντεῦθεν ἡμεῖς, ὡς ἐν μεγάλαις D αἰτίαις κείσεται, τὸ μὴ προσάγειν Θεῷ τὰ εὐχαριστήρια καὶ ὃν ἂν χαρίσαιτο τὴν ἀρκοῦσαν ἀπονέμειν χώραν εἰς δόξαν αὐτοῦ. ἀλλ' εἰ μὲν τοῦτο δρῷημεν, πάντη τε καὶ πάντως εὐλογήσει, καὶ ἀμφιλαφῶς χαριεῖται τὰ ἀγαθά. εἰ δὲ δὴ τὴν χεῖρα συστείλαντες, μόναις ταῖς ἑαυτῶν τρυφαῖς τὸ δοθὲν τηρήσομεν, οὔτ' ἂν ἐπιδοίημεν προθύμως τοῖς ἄλλοις εἰς μέθεξιν τὰ παρὰ Θεοῦ δωρήματα.

Ἐπιστρέψατε δὴ ἐν τούτῳ, λέγει κύριος παντοκράτωρ. E ἐὰν μὴ ἀνοίξω ὑμῖν τοὺς καταρράκτας τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐκχεῶ τὴν εὐλογίαν μου ὑμῖν, ἕως τοῦ ἱκανωθῆναι. καὶ διαστελῶ ὑμῖν εἰς βρῶσιν. καὶ οὐ μὴ διαφθαρῶ ὑμῖν τὸν καρπὸν τῆς γῆς, καὶ οὐ μὴ ἀσθενήσῃ ὑμῶν ἡ ἄμπελος ἡ ἐν τῷ ἀγρῷ, λέγει κύριος παντοκράτωρ. καὶ μακαριοῦσιν ὑμᾶς πάντα τὰ ἔθνη, διότι ἔσεσθε ὑμεῖς γῆ θελητή, λέγει κύριος παντοκράτωρ.

Πάλιν αἴτησιν ἐγκλημάτων, καὶ ἀπαλλάττει μὲν αὐτοὺς ἁπάσης αἰτίας, ὑπισχνεῖται δὲ καὶ ἀμνησικάκως χαρίσασθαι τὰ κατ' εὐχήν, καὶ ταῖς ἐπέκεινα λόγου κατευφρανεῖν φιλοτιμίαις. βούλεται δὲ διὰ πείρας αὐτούς, καὶ πραγμάτων ἀναμαθεῖν, ὡς ἔσται πάντως αὐτοῖς τὸ καρποφορεῖν ὀνησιφόρον. καὶ εἰ τοῦτο δρᾶν ἕλοιντο, καταδώσειν ἐπαγγέλλεται καὶ τὴν τῶν ὑετῶν ἄφθονον χορηγίαν, ἀμφιλαφῆ δὲ νέμειν τὴν εὐλογίαν, ὡς ἔχειν αὐτοὺς τῶν ἐδωδίμων ἄφθονον τὴν αὐτάρκειαν, καὶ ἁπαξαπλῶς τῶν ἐκ γῆς ἀγαθῶν τὴν ἀποχρῶσαν μέθεξιν. διαστελῶ γάρ, φησίν, ὑμῖν εἰς βρῶσιν. τὸ δὲ διαστελῶ νοήσεις ἢ ἀφοριῶ, ἤγουν, ὅτι τῶν ἐκ γῆς φυομένων ἕκαστον ἴδιον ἔχει καιρόν, καθ' ὃν ἢ γοῦν τυχόν, ἢ πεπαίνεται. ὅτι δὲ βλάβης ἁπάσης ἀμείνων ἔσται τῆς γῆς ὁ καρπός, πολύβοτρυς δέ, καὶ εὐοινοτάτη λίαν ἡ ἐν ἀγροῖς ἄμπελος, ὑπισχνεῖται σαφῶς, ὡς εἰς πέρας ἐνηνεγμένων, μακαρίους τέ φησιν ἔσεσθαι λοιπόν, καὶ οἷά τινα γῆν θελητὴν ὀνομάζεσθαι, τουτέστι, τὴν ἀξιέραστον διά τε τὴν εὐκαρπίαν, καὶ ὅτι γονιμωτάτη.

Οὐκοῦν εἴ τις ἔχει σπλάγχνα οἰκτιρμῶν, τοιούτῳ δὴ πάντως περιτεύξεται τῷ Θεῷ, καὶ ἀποσωρεύσει μὲν ἐν οὐρανοῖς, φάγεται δὲ τοὺς καρποὺς τῶν ἰδίων πόνων, κατὰ τὸ γεγραμμένον. καὶ οὐκ ἔσται κατ' ἐκεῖνον τὸν ἀπηνῆ τε, καὶ ἀνόητον πλούσιον, ὃν τὴν χώραν ἐμπεφορηκέναι φησὶν ὁ σωτὴρ ἐν ταῖς παραβολαῖς εὐαγγελικαῖς. ὁ μὲν γὰρ ἔφασκε, τί ποιήσω; καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας, καὶ μείζονας οἰκοδομήσω, καὶ ἐρῶ τῇ ψυχῇ μου, ψυχή, ἔχεις ἀγαθὰ κείμενα εἰς ἔτη πολλά, φάγε, πίε, εὐφραίνου. σκεπτομένῳ δὲ τὰ τοιαῦτα, καὶ ἀμαθαίνοντι, Θεός, ἄφρον, φησί, ταύτῃ τῇ νυκτὶ τὴν ψυχήν σου ἀπαιτοῦσιν ἀπὸ σοῦ, ἃ δὲ ἡτοίμασας, τίνι ἔσται; οὐκοῦν, ὡς ἔφην, εὐλογίας ἔμπλεως ὁ κοινωνικός. ὁ τοιοῦτος ἕξει καὶ νοητοὺς ὑετοὺς καταρδοντας τὴν καρδίαν, καὶ ἰσχυρῶς κατευφραίνοντας, καὶ τοὺς τῆς εὐσεβείας ἐκδώσει καρπούς, ἄλλοτε ἄλλως, καὶ οἱονεί πως διεσταλμένους, τοῦτο μὲν ἀγάπῃ, τοῦτο δὲ χρηστότητι, καὶ φιλαλληλίᾳ, ἀνδρείᾳ τε, καὶ ὑπομονῇ διαπρέπων. ἔσται δὲ οἷά τις εὔκαρπος, καὶ γονιμωτάτη γῆ, λαμπρός τε, καὶ διαβόητος, καὶ τρισμακάριος ἀληθῶς. αἱρετὸν γὰρ ὄνομα καλόν, ἢ πλοῦτος πολύς, καθὼς γέγραπται.

Ἐβαρύνατε ἐπ' ἐμὲ τοὺς λόγους ὑμῶν, λέγει κύριος, καὶ εἴπατε, ἐν τίνι κατελαλήσαμεν κατὰ σοῦ; εἴπατε, μάταιος ὁ δουλεύων Θεῷ, καὶ τί πλέον, ὅτι ἐφυλάξαμεν

Iterum crimina remittit, & eos omni culpa absoluit, promittitque contritis obliuione iniuriis optata donaturum, & eos supra quàm dici possit munificentia sua recreaturum. Vult autem illos ipsa experientia, & rebus discere fertilitatem vtilitatis plenissimam. Et si hoc facere non recusent, pluuiarum abundantiam, & benedictionem largam spondet, vt esculentorum satis, & plusquam satis habeant, omninóque frugum terræ quantum velint percipiant. [Diuidam enim, inquit, in cibum vobis.] Verbum Diuidam interpretare, aut separabo: aut, quia quæ è terra gignuntur, vnumquodque suum tempus habet, quo vel crescit, vel maturescit. Nihil porrò detrimenti passurum terræ fructum, magnam item fore vuarum copiam, & vineam in agris luculentissimam, vt ad maturitatem perductis omnibus pollicetur, & posthac beatos ait fore, ac velut terram desiderabilem nominatum iri, hoc est, amore dignam propter fructuum vbertatem, & fœcunditatem.

Qui igitur habet viscera misericordiæ, talem planè experietur Deum, & cumulabit in cælum, fructúsque laborũ suorum mãducabit, vt scriptum est: nec illum immitem, & amentissimum diuitem imitabitur, quẽ in parabola Euangelica Saluator villam suam impleuisse narrat. Ille enim aiebat, [Quid faciam? destruam horrea mea, & maiora faciam, & dicam animæ meæ: Anima, habes multa bona reposita in annos plurimos, comede, bibe, lætare.] Cogitanti autem talia, & ignoranti futura, Deus, [Stulte, inquit, hac nocte repetent à te animam tuam: quæ autem parasti, cuius erunt?] Quamobrem, vt dicebam, benedictione plenus est, sua communicans. Talis etiam spirituales imbres, cor eius irrigantes, & affatim exhilarantes accipiet, pietatisque fructus producet, aliàs aliter, & velut diuisim, partim charitate, partim benignitate, & humanitate reciproca, fortitudinéque, & patientia excellens: eritque sicut terra beata frugibus, & fœcundissima, clarúsque & celebris, & reuera longè beatissimus. [Melius est enim nomen bonum, quàm diuitiæ multæ,] vt scriptum est.

Ingrauabatis super me verba vestra, dicit Dominus. Et dixistis, in quo oblocuti sumus contra te? Dixistis, vanus qui seruit Deo, & quid amplius, quia

XXXIX. XL. Psal. 117. Luc. 12. Prou. 22.

custodiuimus mādata eius, & quia ambulauimus supplices ante faciē Domini omnipotētis? Et nūc nos beatos dicimus alienos, & exædificantur omnes qui faciunt iniqua, & restiterūt Deo, & salui facti sunt. Hæc oblocuti sunt qui timēt Dominum, vnusquisque ad proximum suum. Et attēdit Dominus, & audiuit.

XL. Quando quosdam notos, & amicos in peccatum prolapsos corrigere vult Deus, in medium adducit admissa, & apertè redarguit, & expostulando quodammodo ferit, vt delictis suis erubescentes ad meliora, & vtiliora transire velint, & ita eius misericordia exquisita salutem obtineant. Accusat igitur & propter aliud Israelitas, & velut communem quandam posteris quoque ipsorum increpationem contexit, cum sciret id commodum, & salutare futurum omnibus. Quæcunque enim antiquis illis in figura contigerunt, ad nostram correptionem scripta sunt, sicut & sapientissimus Paulus ait. (1.Cor.10.) Incusat ergo eos & lingua incontinentes, & verbis maledicis deditos. Inquit enim, [Ingrauastis super me verba vestra.] Quo autem modo illi obtrectarunt? [Dixistis, inquit, vanus est qui seruit Deo,] & nihil facere lucri, qui vult obtemperare mandatis eius, hoc est, præceptis per legem diuinitus traditis. Ad hæc inane est, dixistis, supplicare illi, id est, preces offerre pro quibus libuerit. Est sane veracissimus vniuersorum Deus, dum hæc dicit, & sic accusat Israelem. Quam autem blaterantes peccati sui excusationem prætendant, videndum est. Mille gentes regebat Deus: sed ex omnibus vnam elegit, quæ vocata est pars, & funiculus, & hæreditas eius. (Deut.32.) Eam sibi vindicatam, lege instituit, per Prophetas eidem consuluit. Quid autem ad hæc insanus Israel? adorauit militiam cæli, seruiuit idolis, dixit sculptilibus, vos estis dii nostri. Ast vniuersorum Deus super tam nefariis sceleribus non immeritò indignatus, multis modis in eos vindicabat, & ad pœnitentiam vocabant, fame, corruptione aëris, fructuum penuria, locustis, & brucho, ictero, & eruca. Nondum enim eos manu valida ferire voluit, sed quodammodo terriculamentis, & ira tēperata adhuc ad persequenda ipsis conducibilia, atque ad verum, & natura Deum diligendum adigere.

(* Corruptā puto vocem fortè legendum δείμασι.)

A τὰ φυλάγματα αὐτοῦ, καὶ διότι ἐπορεύθημεν ἱκέται πρὸ προσώπου κυρίου παντοκράτορος; καὶ νῦν ἡμεῖς μακαρίζομεν ἀλλοτρίους· καὶ ἀνοικοδομοῦνται πάντες ποιοῦντες ἄνομα, καὶ ἀντέστησαν τῷ Θεῷ, καὶ ἐσώθησαν. Ταῦτα κατελάλησαν οἱ φοβούμενοι τὸν κύριον, ἕκαστος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ. Καὶ προσέσχε κύριος, καὶ εἰσήκουσε.

Ὅτι τινὰς τῶν γνωρίμων ὀλισθήσαντας εἰς ἁμαρ- B τίαν ἐπανορθοῦν ἐθέλῃ Θεὸς, παρακομίζει μὲν εἰς μέσον τὰ διεπλημμελημένα, διελέγχει δὲ σαφῶς, καὶ τῇ πλήττει μομφαῖς, ἵνα τοῖς ἰδίοις ἐρυθριῶντες πλημμελήμασιν ἕλοιντό τε μεταφοιτᾷν ἐπὶ τὰ ἀμείνω, καὶ χρησιμώτερα, τετύχοιεν τε οὕτω, τὸν παρ' αὐτοῦ ζητήσαντες ἔλεον. αἰτιᾶται τοίνυν καὶ ἐφ' ἑτέρῳ τινὶ τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ κοινὴν ὥσπερ τινὰ καὶ τοῖς μετ' αὐτοὺς ἐξυφαίνει τὴν ἐπίπληξιν, τὸ χρῆμα εἰδὼς ἐπωφελὲς ἅπασι, καὶ σωτήριον. ὅσα γὰρ τοῖς πρὸ ἡμῶν συμβέβηκε τυ- C πικῶς, ταῦτα γέγραπται πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν, καθά φησιν ὁ σοφώτατος Παῦλος. αἰτιᾶται τοίνυν τοὺς ἀθυρογλωσσοῦντας αὐτοὺς, καὶ παλιμφήμοις ῥήμασι, καταλαλεῖν ἠρημένους. ἐβαρύνατε γὰρ, φησὶν, ἐπ' ἐμὲ τοὺς λόγους ὑμῶν. καὶ ποῖος ἦν ἄρα τῆς καταλαλιᾶς ὁ τρόπος; εἴπατε, φησὶ, μάταιος ὁ δουλεύων Θεῷ, καὶ ὅτι περιττὸν οὐδὲν ἐν τῷ βούλεσθαι τηρεῖν τὰ φυλάγματα αὐτοῦ, τουτέστι, τὰ διὰ νόμου θεσπίσματα. εἰκαῖον ἐστὶ πρὸς τούτῳ, φατὲ, καὶ τὸ ἱκετεύειν αὐτὸν, τουτέστι, τὰς ὑπὲρ D ὧν ἂν ἔλοιτο προσάγειν λιτάς. καὶ ἀληθὴς μὲν πάντως ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, εἰ ταυτί τε λέγοι, καὶ καταιτιῷτο τοὺς ἐξ Ἰσραήλ· τί δὲ δὴ τοῖς πεφλυαρηκόσιν ἦν τῆς ἁμαρτίας πρόφασις; ἀναγκαῖον εἰπεῖν. μυρία μὲν γὰρ κατεβόσκετο ἔθνη· ἀλλ' ἐκ πάντων ἓν τὸ ἐξ Ἰσραὴλ ἐπελέξατο ὁ Θεὸς, ὠνόμασται δὲ μερὶς, καὶ σχοίνισμα, καὶ κλῆρος αὐτοῦ. οἰκειωσάμενος δὲ πεπαιδαγώγηκε νόμῳ, ὠφέλησε διὰ προφητῶν. καὶ τί πρὸς ταῦτα πέπραχεν ὁ ἀπό- E πληκτος Ἰσραήλ; προσκεκύνηκε τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ, λελάτρευκεν εἰδώλοις, ἔφη τοῖς γλυπτοῖς, ὑμεῖς ἐστε θεοὶ ἡμῶν. ἀγανακτήσας εἰκότως ἐπὶ τοῖς οὕτω δεινοῖς ἀνοσιουργήμασιν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, ἐπαίδευε πολυτρόπως, καλῶν εἰς μετάγνωσιν λιμοῖς, ἀνεμοφθορίαις, καρπῶν ἐνδείαις, ἀκρίσι, καὶ βρούχῳ, ἰκτέρῳ, καὶ κάμπαις. οὔπω γὰρ πλήττειν ἤθελεν χειρὶ στερεᾷ, μονονουχί τε καὶ μετασοβεῖν τοῖς * δαίμοσι, καὶ συμμέτροις ἔτι κινήμασιν ἐπὶ τὸ δρᾷν ἐλέσθαι τὸ ὠφελοῦν, καὶ τὸν φύσει τε, καὶ ἀληθῶς ἀγα-

τῆσαι Θεόν. ἐπεὶ δὲ οὐδεὶς ἦν αὐτοῖς οὐδὲ τοῦ συμμέτρου πλήττεσθαι λόγος, ἀπώχοντο δὲ ἀχαλίνως εἰς πᾶν εἶδος ἀκαθαρσίας, ἔπεμψεν εἰς αἰχμαλωσίαν, καὶ ὑπὸ χεῖρα ποιεῖν παρεσκεύασε τὴν Βαβυλωνίαν. ἐπεὶ δὲ κέκληνται πάλιν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, Θεοῦ κατοικτείραντος, ἀνετείχισάν τε τὴν πόλιν, καὶ ἀνεδείμαντο τὸν ναόν, πάλιν ἐτράποντο πρὸς τὸ ῥᾴθυμον, οὐ πληροῦντες εὐχάς, οὐχ ἑπόμενοι τοῖς διὰ νόμου θεσπίσμασι, προσάγοντες δεκάτας ἢ ἀπαρχάς· ἀλλ' ὀκνηροί, καὶ μόλις ἐπὶ τὸ θύειν ἐρχόμενοι, καὶ κατασφάξαντες τὰ χωλά, τὰ τυφλά, καὶ τὰ ἐσεγλυμμένα, καὶ ταῦτα δρῶντας ἐκτόπως, οὐδὲν ἧττον ἐπαίδευε Θεὸς λιμῷ τε, καὶ ἀκαρπίᾳ. οἱ δέ, καίτοι δέον, εἴπερ ἦσαν ἀγαθοὶ καὶ τῶν συμφερόντων ἐπιστήμονες, ταῖς εἰς τὸ ἄμεινον ἀναδρομαῖς θεραπεύειν λελυπημένον τὸν τῶν ὅλων Θεόν, ἀσύνετοι ἐποιοῦντο τὴν καταβοήν. ἐπειδὴ γὰρ ἑώρων τὰ περίοικα τῶν ἐθνῶν καὶ τὸν Θεὸν οὐκ εἰδότα, προσκυνοῦντα δὲ μᾶλλον τοῖς γλυπτοῖς, καὶ τὴν ἐσχάτην νοσοῦντα πλάνησιν, ἐν εὐπαθείαις ὄντα, καὶ τρυφαῖς, ἔφασκον ἀσυνέτως, μάταιος ὁ δουλεύων Θεῷ, καὶ τί πλέον ὅτι ἐφυλάξαμεν τὰ φυλάγματα αὐτοῦ; ἡμεῖς γάρ, φησίν, οἱ νομοφύλακες ἐν ἀπορίαις ἐσμέν, καὶ πληγαῖς. ᾠχήμεθα δὲ καὶ αἰχμάλωτοι καίτοι προσαιτοῦντες ἀεί, καὶ ἱκέται γενόμενοι τοῦ κυρίου παντοκράτορος. οἱ δὲ τῶν τοιούτων δρῶντες οὐδέν, οὐ πληγὴν ἔχουσιν, οὐ πόνον. οὐκοῦν μακαρίζομεν ἀλλοτρίους. καὶ ἀνοικοδομοῦντες ποιοῦντες ἄνομα, ἀντέστησαν Θεῷ, καὶ ἐσώθησαν. ἀντιπράττουσι γὰρ κατὰ ἀλήθειαν τῇ τοῦ Θεοῦ δόξῃ κατὰ πολλοὺς τρόπους οἱ πλανώμενοι, καὶ τοῖς χωνευταῖς προσάγοντες τὰς θυσίας, καὶ τῷ ξύλῳ λέγοντες, Θεός μου εἶ σύ, καὶ τῷ λίθῳ, σὺ ἐγέννησάς με. ταῦτα, φησί, κατελάλησαν οἱ φοβούμενοι τὸν κύριον. δυσφημίας δὲ πάντως τὸ ἔγκλημα, καὶ τῶν ἐσχάτων ἀρρωστημάτων ἀπόδειξις ἐναργής. νοσούσης γὰρ διανοίας οἱ λόγοι, καὶ μεθύοντος νοῦ θεοστυγὲς ἀπόβρασμα τὸ φάναι τι κατὰ Θεοῦ. ὅτι δὲ τῶν τοιούτων ἐπακροᾶται λόγων οὐχ ὡς παρέργως, ἀλλ' ἐν σπουδῇ, πεπληροφόρηκεν εἰπών, καὶ προσέσχε κύριος, καὶ εἰσήκουσεν. ὅτι πνεῦμα κυρίου πεπλήρωκε τὴν οἰκουμένην, καὶ τὸ συνέχον τὰ πάντα γνῶσιν ἔχει φωνῆς. Εἰ δὲ δή που τις γένοιτο κατὰ τῆς θείας αὐτοῦ δόξης λόγος, οὐκ ἔσται βαρύς, καὶ οὐκ ἀφόρητος, καίτοι λίαν ἀνεξικακεῖν εἰωθότι. ταύτητοι καὶ ἔφασκεν, ἐβαρύνετε ἐπ' ἐμὲ τοὺς λόγους ὑμῶν. δεῖ δὴ οὖν ἔτι, κἂν ὦμεν ἐν πόνοις, χρησίμως ἡμᾶς παιδεύοντος τοῦ Θεοῦ, μὴ λίαν ἀκηδιᾶν,

A Quia verò mediocres plagas contemnebant, & impotenter in omne genus impuritatis ruebāt, eos in captiuitatem misit, manibúsque Babyloniorum obtulit. Postquam autem Deo miserante in Iudæam sunt reuocati, & vrbem reædificarunt, templúmque excitarūt, denuo ad ignauiam reuoluti, vota non impleuerunt, nec legi in decimis, & primitiis offerendis paruerunt: sed pigri, & vix ad sacrificium venientes, clauda, cœca, & debilia mactabant. Et cū hæc insolenter B facerēt, nihilominus Deus fame, & sterilitate eos vlciscebatur. Qui, tametsi deberēt, si quidē essent boni, & quæ sibi conducerent non ignorarēt, mutatis in melius cōsiliis Deum à se offensum colere, ac venerari, imprudēter de illo conquerebantur. Cum enim viderēt gentes vicinas, & Deum nescientes, sculptilia potius adorare, & grauissimo errore laborare, nihilominus tamē voluptariam vitā agitare, stultè dicebant, [Vanus est, qui seruit Deo. Et quid emolumēti percepimus, quia mandata eius custodiui-C mus?] Nos enim legi obsequentes, sterilitatem, & incōmoda patimur. Discessimus etiam in captiuitatē, tametsi assiduè Domino omnipotenti supplices aduolueremur. Contrà, qui horū nihil faciūt, non plagas sentiunt, nō miserias. Quamobrem beatos numeramus alienos. [Et reædificantes qui faciunt iniqua restiterunt Deo, & saluati sunt.] Repugnant enim profectò gloriæ Dei multipliciter qui errant, & conflatilibus sacrificant, D [Et ligno dicunt, Deus meus es tu, & lapidi, Tu genuisti me. Hæc oblocuti sūt, inquit, qui timent Dominum.] Habet autem accusatio nihil præter maledictū, morbúmque pestiferum euidenter demonstrat. Est enim ægrotæ mētis, & animi ebrii, Deo inuisum reiectamentum, contra Deum quidquam loqui. Se autem tales sermones non obiter, sed studiosè auscultare affirmatè pronuntiat, [Et attendit Dominus, & audiuit. Quia spiritus Domini repleuit orbem E terrarum, & hoc quod continet omnia, scientiam habet vocis.] Quod si quid aduersus diuinam eius gloriam dictum fuerit, id erit graue, & propè intolerandum illi, quamuis tolerantissimus iniuriarum esse soleat. Quocirca dixit, [Ingrauabatis super me verba vestra.] Officium ergo nostrum est, quamuis laboribus, & miseriis conflictemur, Deo nos ad vtilitatem nostram corripiente, non vsque adeo animo concidere,

Hiere. 2.

Sap. 1.

nec putare virtutis tam amantem aspernari bonos: sed potius sollicitè inquirere, in quo apud Deum offenderimus, & ita eum mitigare, & misericordiam flagitare. Quod si etiam peccatores aliqui in voluptatibus mundanis ætatem habeant, temporaneis bonis fruantur, rationes patientiæ ipsius erga illos ad arcanam prouidentiam referre æquum est.

Et scripsit librum monumenti in conspectu suo his qui timent Dominum, & qui reuerentur nomen eius. Et erunt mihi, dicit Dominus omnipotens, in diem quam ego facio in acquisitionem, & eligam eos sicut eligit homo filium suum seruientem sibi.

XLI. Israelitas sese criminantes, & impiè blaterantes attendit, & audiuit Deus. Deinde cum in reos pœnam æqualem constituere oporteret, & verborum petulantium rationem reposcere, hoc etiam, iniuriæ vt Deus immemor, prætermittit. Scribit autem librum monumenti timentibus ipsum, de quibus, ni fallor, & ipse Dauid scribenti librum hunc, [Et in libro tuo omnes scribentur.] (Psal. 138.)

Dixit etiam ipsemet Dominus noster Christus discipulis suis: [Nolite gaudere, quia dæmonia subiiciuntur vobis: gaudete autem potius, quia nomina vestra scripta sunt in cælis.] (Luc. 10.) Male precatur quoque, & quidem iustissimè, diuinus Dauid Iudæorum populis Christi interfectoribus his verbis. [Deleantur de libro viuentium, & cum iustis non scribantur.] (Psal. 68.) Scribitur ergo liber monumenti timētibus Dominum, quos item sibi domesticos, & familiarissimos tempore acquisitionis fore affirmat, quando scilicet sedebit Christus super thronum gloriæ suæ, stipantibus angelis, [Et statuet oues à dextris, hœdos autem à sinistris, & dicet his qui à dextris erunt, Venite benedicti patris mei, percipite regnum, quod vobis paratū est à constitutione mundi.] (Matth. 25.) Tunc enim eos eliget, hoc est, electos faciet, philostorgia, & amore illo singulari nihil cedens patribus nostris, qui super filiis exultant, cum sunt quam sapientissimi, & morigeri: & quorum satu progenerati sunt, eos summa obseruantia prosequuntur.

Et conuertimini, & videbitis quid sit inter iustum, & iniustum, & inter

A μήτε μὴν οἴεσθαι τὸν οὕτω φιλάρετον ἀφειδῆσαι τῶν ἀγαθῶν· περιεργάζεσθαι δὲ μᾶλλον τὸ ἐφ' οἷς προσκεχρούκαμεν, ἐκμειλίσσεσθαί τε οὕτω, καὶ τὸν ἔλεον αἰτεῖν. εἰ δὲ δὴ καί τινες τῶν φιλαμαρτημόνων ἐν εὐπαθείαις εἶεν κοσμικαῖς, τὴν τῶν προσκαίρων ἀπόλαυσιν ἔχοντες, ἀπονέμειν ἀκόλουθον ταῖς ἀπορρήτοις οἰκονομίαις τῆς ἐπ' αὐτοῖς ἀνεξικακίας τοὺς λόγους.

Καὶ ἔγραψε βιβλίον μνημοσύνου ἐνώπιον B αὐτοῦ τοῖς φοβουμένοις τὸν κύριον, καὶ εὐλαβουμένοις τὸ ὄνομα αὐτοῦ. καὶ ἔσονταί μοι, λέγει κύριος παντοκράτωρ, εἰς ἡμέραν, ἣν ἐγὼ ποιῶ εἰς περιποίησιν, καὶ αἱρετιῶ αὐτοὺς, ὃν τρόπον αἱρετίζει ἄνθρωπος τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν δουλεύοντα αὐτῷ.

Καταχερτομούντων αὐτὸν τῶν ἐξ Ισραὴλ, καὶ ἀνόσια κατ' αὐτοῦ πεφλυαρηκότων, προσέσχε μὲν, καὶ εἰσήκουσεν. εἶτα δέον τοῖς ἡμαρτηκόσι τὴν πρέπουσαν ἐπιρτῆσαι δίκην, καὶ τοὺς τῆς ἀθυρογλωσ-C σίας περιτρέψαι λόγους, παρίησι μὲν ὡς Θεὸς ἀμνησίκακος καὶ τοῦτο. γράφει δὲ βιβλίον μνημοσύνου τοῖς φοβουμένοις αὐτὸν, περὶ ὧν οἶμαί που καὶ αὐτὸς ἔφασκεν ὁ Δαβὶδ πρὸς τὸν γράφοντα βιβλίον. καὶ ἐπὶ τὸ βιβλίον σου πάντες γραφήσονται.

Εὑρήσομεν δὲ αὐτὸν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν τοῖς ἁγίοις λέγοντα μαθηταῖς, μὴ χαίρετε ὅτι τὰ δαιμόνια ὑποτάσσεται ὑμῖν· χαίρετε δὲ μᾶλλον, ὅτι τὰ ὀνόματα ὑμῶν ἐγράφησαν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ἐπαρᾶται δὲ σφόδρα εἰκότως ὁ θεσπέσιος D Δαβὶδ, τοῖς Ἰουδαίων δήμοις, ἀποκτονοῦσι Χριστὸν, οὕτω λέγων. ἐξαλειφθήτωσαν ἐκ βίβλου ζώντων, καὶ μετὰ δικαίων μὴ γραφήτωσαν. γράφεται τοίνυν τὸ τοῦ μνημοσύνου βιβλίον τοῖς φοβουμένοις Θεὸν, οὓς καὶ οἰκείους ἔσεσθαί φησιν ἑαυτοῦ, καὶ γνωριμωτάτους κατά γε τὸν τῆς περιποιήσεως καιρὸν, ὅτε καθίζηται μὲν ὁ Χριστὸς ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, δορυφορούντων ἀγγέλων, καὶ στήσῃ τὰ μὲν πρόβατα ἐκ δεξιῶν, τὰ δὲ ἐρίφια ἐξ εὐωνύμων, καὶ E ἐρεῖ τοῖς ἐκ δεξιῶν, δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. τότε γὰρ αὐτοὺς αἱρετιεῖ, τουτέστιν, αἱρετοὺς ποιήσεται, παραχωρῶν οὐδὲν εἰς φιλοστοργίαν τοῖς καθ' ἡμᾶς πατράσιν, οἳ τοῖς ἰδίοις ἐπαγάλλονται τέκνοις, ὅταν εἶεν μάλιστα σοφὰ, καὶ εὐήνια, καὶ διὰ πλείστης αἰδοῦς ποιοῦνται τοὺς φύσαντας.

Καὶ ἐπιστραφήσεσθε, καὶ ὄψεσθε ἀνὰ μέσον δικαίου, καὶ ἀνὰ μέσον ἀνόμου, καὶ ἀνὰ

μέσον τοῦ δουλεύοντος τῷ Θεῷ, καὶ τοῦ μὴ δουλεύοντος.

Τότε δὴ τότε, φησὶ, τῆς οὕτω λαθραίας εἰκαιομυθίας ἀποπαυσάμενοι, καὶ τὴν ἀκρατῆ, καὶ ἀπαίδευτον ἀνακόψαντες γλῶτταν, διαλοιδορήσασθε μὲν οὐκ ἔτι τῷ φιλαρέτῳ Θεῷ, μονονουχὶ δὲ τὴν μέθην ἀποπεμψάμενοι, καὶ οἷον ἐπιστρέφοντες ἐκ πλάνης, εὖ μάλα καθαρῶς ὄψεσθε τότε, καὶ ὅσον ἐστὶ τὸ μεταξὺ δικαίου, καὶ ἀνόμου, τοῦ δουλεύοντος Θεῷ, καὶ τοῦ μὴ δουλεύοντος. οἱ μὲν γὰρ ἄνομοί τε, καὶ ἐξιώτοι, καὶ τὸν τῆς ὑπ' αὐτῷ δουλείας ἀποσειόμενοι ζυγὸν, οἰχήσονται πρὸς ἀπώλειαν, καὶ εἰς ἀτελεύτητον κόλασιν. ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς, καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων, καθὰ γέγραπται. οἱ δὲ ἀγαθοὶ, καὶ φιλόθεοι, καὶ τῶν θείων νόμων ἐπιστήμονες, καὶ ἁπάσης ἀρετῆς ἐπιμεληταὶ, λαμπροὶ, καὶ ἡγιασμένοι τὸν τῆς ἀφθαρσίας ἀναδήσονται στέφανον, καὶ ἐν ταῖς ἄνω γεγονότες μοναῖς, συνδιαιτήσονται μὲν ἁγίοις ἀγγέλοις, κοινωνοὶ δὲ τῆς δόξης ἀποφανέντες Χριστοῦ, τοῖς εἰς μακραίωνα βίον ἐντρυφήσουσιν ἀγαθοῖς, ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, κατὰ τὸ γεγραμμένον. πλὴν εὐημεροῦντας βλέποντες ἐν τῷδε τῷ βίῳ τοὺς τῆς φαυλότητος ἐραστὰς, γεγόνασι μὲν ἐν λογισμοῖς τῶν ἁγίων τινὲς, οὐκ ἠγνόησαν δὲ ὅτι τὸ τοῦ βίου πέρας ἕξουσιν εἰς ἀπώλειαν. καὶ γοῦν ὁ μακάριος Ἱερεμίας οὕτω πως φησί. δίκαιος εἶ κύριε, ὅτι ἀπολογήσομαι πρὸς σέ, πλὴν κρίματα λαλήσω πρὸς σέ. τί ὅτι ὁδὸς ἀσεβῶν εὐοδοῦται; εὐθηνήσαν ἅπαντες οἱ ἀθετοῦντες ἀθετήματα; ἐφύτευσας αὐτοὺς, καὶ ἐρριζώθησαν· ἐτεκνοποίησαν, καὶ ἐποίησαν καρπόν. ἐγγὺς εἶ σὺ τοῦ στόματος αὐτῶν, καὶ πόρρω ἀπὸ τῶν νεφρῶν αὐτῶν. καὶ σὺ, κύριε, γινώσκεις με, ἐδοκίμασας τὴν καρδίαν μου ἐναντίον σου. εἶτα πάλιν φησὶ, ἅγνισον αὐτοὺς εἰς ἡμέραν σφαγῆς αὐτῶν. ἕως πότε πενθήσει ἡ γῆ; ὁρᾷς ὅπως ἐμπέπλευκεν εἰς λογισμῶν δυσχέρειαν, οὐκ ἠγνόηκε δὲ τῶν δυσσεβούντων τὸ πέρας. πᾶσα σὰρξ χόρτος, καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου, κατὰ τὸ γεγραμμένον.

ΚΕΦΑΛ. δ.

Διότι ἰδοὺ ἡμέρα ἔρχεται καιομένη ὡς κλίβανος, καὶ φλέξει αὐτοὺς, καὶ ἔσονται πάντες οἱ ἀλλογενεῖς, καὶ πάντες οἱ ποιοῦντες ἄνομα καλάμη, καὶ ἀνάψει αὐτοὺς ἡμέρα ἡ ἐρχομένη, λέγει κύριος παντοκράτωρ, καὶ οὐ μὴ ὑπολειφθῇ ἐξ αὐτῶν ῥίζα, οὐδὲ κλῆμα.

seruientem Deo, & non seruientem ei.

XLII. Tunc tunc, inquit, ab ista clandestina vaniloquentia desinentes, & incontinentem, ac stultam linguam compescentes, Deo bonitatis amanti non amplius obloquemini, & propemodum ebrietate repudiata, & quasi pede ab errore reuocato intuebimini clarissimè, quod & quantum inter iustum & iniustum sit discrimen, inter seruientem Deo, & non seruientem. Improbi enim, & rebelles, & iugum eius reiectantes, in perditionem, & extrema supplicia amandabuntur, [Ibi erit fletus & stridor dentium] iuxta scripturam. Boni contrà, & Dei amantes, diuinarúmque legum gnari, virtutibúsque dediti, splendidi, & sanctificati, immortalitatis corona induentur, & in supernas mansiones recepti, cum angelis fruentur æuo sempiterno, & participes facti gloriæ Christi, in longa sæcula suauiter carpent bona, [Quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt,] vt scriptum est. Veruntamen cernentes in hac vita homines improbitati amicos rebus secundis beatos, ac florentes, cogitatione distracti fuerunt sanctorum nonnulli, quamuis non nescirent, vitam illorum in exitiũ desituram. Proinde ita sanctus Hieremias. [Iustus es, Domine, quia respõdebo ad te: veruntamen iudiciũ loquar ad te. Quid est quod via impiorũ prosperatur? abundauerũt omnes præuaricatione præuaricãtes? Plantasti eos, & radicẽ egerunt: filios generauerunt, & fecerunt fructum. Propè es tu ori eorum, & longè à renibus eorum. Et tu Domine cognoscis me, probasti cor meum coram te.] Et rursum: [Sanctifica eos ad diem occisionis eorum. Quousque lugebit terra?] Cernis quomodo in cogitationes perplexas inciderit, cum tamen finem impiorum haud ignoraret. [Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius, vt flos fœni,] sicut scriptum est.

Matt. 8. — Ioan 14. — 1. Cor. 2. — Hier. 12. — Esai. 4.

CAPVT IV.

Quia ecce dies venit ardens sicut clibanus, & comburet eos, & erunt omnes alienigenæ, & vniuersi qui faciunt iniqua stipula, & succendet eos dies veniens, dicit Dominus omnipotens, & nõ relinquetur de eis radix, neque germen.

XLIII DIEM iudicii in igne futurum reputare secum consentaneum est, A [In quo cæli magno impetu transient, elementa verò calore soluentur, terra autem, & quæ in ipsa sunt opera exurentur omnia. Nouos vero cælos, & nouam terram secundum promissa ipsius expectamus:] sic enim quidam sanctorum discipulorum dixit. Inquit ergo, veniet vt clibanus dies Domini, & omnes quidem alienigenas comburet: nihilominus etiam facientes iniqua B assumet: vnum enim & illi, & hi supplicium subibunt. Vide autem hic festiuitatem. Nunc meminit alienigenarum. Postquam enim eos beatos prædicarunt, dicentes, [Et nunc nos beatos dicimus alienos, & reædificantur omnes qui faciunt iniqua, Deo restiterunt, & salui facti sunt,] hic eos combustum iri autumat, vt qui gloriam Dei oppugnauerint, & creaturam quàm creatorem adorare maluerint.

2.Pet.3.

Ratiocinabimur & aliter, alienigenas appellatos esse idololatras, & alio C quodam modo alienatos à sacra, & electa gente: hæreticos, inquam, de quibus appositissimè dicitur, [Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis. Nam si fuissent ex nobis, mansissent vtique nobiscum.] Hi namque diuina nobilitate adiecta, & à gente sancta, atque electa separati, quæ facta est in acquisitionem (per fidem vtique in Christum) cibus erunt ignis omnia deuorantis. Eodem loco apud Deum erunt qui faciunt iniqua, tametsi ad- D misti fuerint fortasse credentibus, & electis, & eum, qui natura ac veritate Deus est, cognouerint. Non enim hoc illis ad ablutionem peccatorum sufficit: siquidem verum illud, [Fidem sine operibus mortuam esse.] Iustificat enim fides in Christum, præteritorúmque peccatornm maculam abstergit. At si quis post hæc socors extiterit, & in ea quæ carnis, & mundi sunt, reciderit, is in seipso fidem quasi E occidit, dum nihil laudabilium factorum ei adiungit; sed ad veterem potius vitæ prauitatem recurrit. De talibus diuinus item discipulus, [Melius enim erat illis non cognouisse viam iustitiæ, quam post agnitam retro conuerti ab eo quod traditum est illis sancto mandato. Contigit enim illis illud veri prouerbii, canis reuersus ad vomitum, & sus lota in volutabro luti.]

1.Ioan.2. 2.Pet.2.

Iacob.2.

2.Pet.2.

ΕΝ πυρὶ γὰρ ἔσεσθαι τὴν τῆς κρίσεως ἡμέραν ἐννοεῖν ἀκόλουθον. ἐν ᾗ οἱ οὐρανοὶ μὲν ῥοιζηδὸν παρελεύσονται, στοιχεῖα δὲ καυσούμενα λυθήσονται, γῆ δὲ, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα κατακαήσεται πάντα. καινοὺς δὲ οὐρανοὺς, καὶ καινὴν γῆν κατὰ τὰ ἐπαγγέλματα αὐτοῦ προσδοκῶμεν. ἔφη γάρ ὧδέ τις τῶν ἁγίων μαθητῶν. ἥξει τοίνυν φησὶν ὡς κλίβανος ἡ ἡμέρα κυρίου, καὶ καταφλέξει μὲν ἅπαντας τοὺς ἀλλογενεῖς, προσαφήσει δὲ τούτοις καὶ τοὺς ποιοῦντας τὰ ἄνομα. μία γάρ ἔσται τοῖς κατ' ἀμφοῖν ἡ δίκη. ἄθρει δὲ οὕτως ἀστειότητα. νυνὶ διαμέμνηται τῶν ἀλλογενῶν. ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὺς ἐμακάριζον, λέγοντες, καὶ νῦν ἡμεῖς μακαρίζομεν ἀλλοτρίους, καὶ ἀνοικοδομοῦνται ποιοῦντες ἄνομα, καὶ ἀντέστησαν Θεῷ, καὶ ἐσώθησαν, ταύτῃ καταφλεχθήσεσθαί φησιν αὐτοὺς, ὡς τῇ τοῦ Θεοῦ δόξῃ πεπολεμηκότας, καὶ προσκυνεῖν ἑλομένους τὴν κτίσιν παρὰ τὸν κτίσαντα.

Λογιούμεθα καὶ ἑτέρως ἀλλογενεῖς ὀνομάζεσθαι τοὺς εἰδωλολάτρας, καὶ τοὺς καθ' ἕτερον τινὰ τρόπον ἠλλοτριωμένους τοῦ ἱεροῦ τε, καὶ ἀπολέκτου γένους, οἷς τί φημι τοὺς αἱρετικοὺς, περὶ ὧν ἂν λέγοιτο, καὶ μάλα εἰκότως, ἐξ ἡμῶν ἐξῆλθον, ἀλλ' οὐκ ἦσαν ἐξ ἡμῶν. εἰ γὰρ ἦσαν ἐξ ἡμῶν, μεμενήκεισαν ἂν μεθ' ἡμῶν. οὗτοι τῆς θείας εὐγενείας ἀποβεβληκότες ἀπονοσφιζόμενοί τε τοῦ ἱεροῦ, καὶ ἀπολέκτου γένους τοῦ γεγονότος εἰς περιποίησιν (διὰ πίστεως δὲ δηλονότι τῆς ἐν Χριστῷ) πυρὸς ἔσονται τοῦ παμφάγου τροφή. ἐν ἴσῃ δὲ μοίρᾳ κείσονται παρὰ Θεῷ καὶ οἱ ποιοῦντες ἄνομα, κἂν εἰ ἐγκέοιντο τυχὸν τοῖς πεπιστευκόσι, καὶ ἐκλελεγμένοις, καὶ τὸν φύσει, καὶ ἀληθῶς εἰδόσι Θεόν. οὐ γὰρ ἀπόχρη τοῦτο αὐτοῖς πρὸς ἀπόνιψιν ἁμαρτίας. εἴπερ ἐστὶν ἀληθὲς, ὡς ἡ πίστις χωρὶς ἔργων νεκρά ἐστι. δικαιοῖ μὲν γάρ ἡ πίστις ἡ εἰς Χριστὸν, καὶ τῆς τῶν προεπταισμένων ἀπαλλάττει κηλῖδος. Εἰ δὲ δή τις μετὰ τοῦτο ῥᾴθυμός τε, καὶ ἀναπεπτωκὼς διείσκοιτο πρός τε τὰ σαρκὸς, καὶ τὰ τοῦ κόσμου πάθη, νενέκρωκεν οἱονεί πως ἐν ἑαυτῷ τὴν πίστιν, προστιθεὶς μὲν οὐδὲν τῶν ἐπαινουμένων, παλινδρομήσας δὲ μᾶλλον ἐπὶ τὴν ἀρχαίαν τοῦ βίου σκαιότητα. περὶ τῶν τοιούτων φησὶ καὶ ὁ θεσπέσιος μαθητὴς, κρεῖττον γάρ ἦν αὐτοῖς μὴ ἐπεγνωκέναι τὴν ὁδὸν τῆς δικαιοσύνης, ἢ ἐπιγνοῦσιν εἰς τὰ ὀπίσω ἀνακάμψαι ἀπὸ τῆς παραδοθείσης αὐτοῖς ἁγίας ἐντολῆς, συμβέβηκεν γάρ αὐτοῖς τὸ τῆς ἀληθοῦς παροιμίας, κύων ἐπιστρέψας ἐπὶ τὸ ἴδιον ἐξέραμα, καὶ ὗς λουσαμένη εἰς κύλισμα βορβόρου.

οὐκοῦν ἐν ἴσῳ τοῖς ἀλλογενέσι καὶ οἱ ποιοῦντες ἄνομα, οἳ καὶ ἔσονται καλάμη, καταφλεχθήσονται δὲ οὕτως, ὥσπερ εἰ κἀκείνη πυρὸς ἐπενηνεγμένου. συνάγεται γὰρ ὁ σῖτος εἰς ἀποθήκην, καθὰ καὶ ὁ σωτὴρ φησὶ περὶ τῶν ἁγίων θεριστῶν· τὸ δὲ ἄχυρον κατακαίεται πυρὶ ἀσβέστῳ, καὶ οὐ μὴ ὑπολειφθῇ αὐτοῖς ῥίζα, οὐδὲ κλῆμα, τουτέστιν, οὐδεμίαν ἕξουσιν ἐλπίδα τοῦ καὶ αὖθις ἀναφῦναι πρὸς ζωήν, ζωὴν δέ φημι τὴν ἀξιέραστόν τε, καὶ ὡς ἐν δόξῃ τῇ παρὰ Θεῷ, τήν τε ὡς ἐν ἁγιασμῷ, καὶ μακαριότητι νοουμένην. ῥίζης μὲν γὰρ οὐκ εἰσάπαν ἐκκεκομμένης, οὔτε μὴν κλήματος ὄντος ἐκ βάθους ἐξῃρημένου, σώζεταί τις ἐλπὶς τοῦ καὶ ἀναφῦναι πάλιν. ἔστι γὰρ δένδρῳ ἐλπίς, κατὰ τὸ γεγραμμένον. ἐὰν γὰρ ἐκκοπῇ, πάλιν ἐπανθήσει, καὶ ὁ ῥάδαμνος αὐτῆς οὐ μὴ ἐκλείπῃ. εἰ δὲ δὴ κάτωθεν, καὶ ἐξ αὐτῆς ῥίζης εἰσάπαν ἀναμοχλεύοιτο, καὶ ἀγρίαν τῶν κλημάτων ὑπομένοι τομήν, συναπόλλυται πάντως αὐτῷ καὶ ἐλπὶς ἅπασα, τὸ καὶ εἰσαῦθις ἀναφῦναι δύνασθαι πρὸς ζωήν. οὐκοῦν ὡς ἐξ ὁμοιότητος τῆς τῶν φυτῶν ἐξῃρῆσθαί φησιν ἅπασαν τῶν φιλαμαρτημόνων ἐλπίδα. καὶ τοῦτο σαφῶς ὁ θεσπέσιος Ἡσαΐας ἐπαγγέλλει, λέγων, ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει, καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβεσθήσεται, καὶ ἔσονται εἰς ὅρασιν πάσῃ σαρκί.

Καὶ ἀνατελεῖ ὑμῖν τοῖς φοβουμένοις τὸ ὄνομά μου ἥλιος δικαιοσύνης, καὶ ἴασις ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτοῦ. Καὶ ἐξελεύσεσθε, καὶ σκιρτήσετε ὡς μοσχάρια ἐκ δεσμῶν ἀνειμένα. Καὶ καταπατήσετε ἀνόμους, διότι ἔσονται σποδὸς ὑποκάτω τῶν ποδῶν ὑμῶν. ἐν τῇ ἡμέρᾳ, ᾗ ἐγὼ ποιῶ, λέγει κύριος παντοκράτωρ.

Ἐπέλαμψε μὲν ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ λόγος τοῖς ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ, καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς ὁμοίωσιν ὑποδύς, γέγονε σὰρξ ὁ λόγος, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, ἐν ἀχλύϊ δὲ ὄντας, καὶ σκότῳ, καθάπερ τις ἥλιος ταῖς οἰκείαις περιαστράπτων μαρμαρυγαῖς, καὶ τὴν τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας ἀκτῖνα λαμπρὰν ταῖς τῶν πιστευόντων ψυχαῖς ἐνιείς, καθαροὺς ἀπέφηνε, καὶ σοφούς, καὶ ἁπάσης ἀγαθουργίας ἐπιστήμονας. ἔδειξε δὲ ἡμῖν ἐν ἑαυτῷ τὸν πατέρα, καὶ διὰ τῆς ἀπορρήτου μυσταγωγίας * εὐτυχεστάτους ἀπέφηνε καὶ σεσοφισμένους, ἔμπλεών τε τὸν νοῦν τῆς περὶ αὐτοῦ γνώσεως ἔχοντας. πλὴν καὶ εἰς τοῦτο φαιδρότητος παρενηνεγμένοι, πεπλουτισμένοι τε, καθά φησιν ὁ μακάριος Παῦλος, ἐν παντὶ λόγῳ, καὶ ἐν πάσῃ γνώσει, καὶ ἐν πάσῃ σοφίᾳ, βλέπομεν ἄρτι ἐν ἐσόπτρῳ, καὶ αἰνίγματι, καὶ γινώσκομεν ἐκ μέρους.

A Quare qui iniqua faciunt, eiusdem farinæ sunt cum alienigenis, qui etiam erunt stipula, & perinde comburentur, vt illa igne iniecto comburitur. Triticum enim congregatur in horreum quemadmodum Saluator sanctis messoribus ait: palea verò comburitur, igne inextinguibili, nec relinquetur ipsis radix, neque germen. Hoc est, nullam spem ad vitam renascendi habebunt. Loquor autem de ea vita, quæ expetenda est, & ad gloriam Dei dirigitur, B & in sanctificatione, ac beatitudine intelligitur. Radice enim non prorsus excisa, nec germine velut ab imo euulso, spes renascendi manet. [Est enim spes arbori,] vt scriptum est. Si enim amputata fuerit, reflorescet, & germen eius non deficiet. Quod si ab imo, & ab ipsa radice penitus emota fuerit, germinibus quoque crudeliter amputatis, vnà omnino etiam spes omnis cum ipsa peribit, posse ad vitam in posterum repullulare. Ex similitudine igitur stirpium spem omnem iis qui C peccandi delectatione ducuntur, ademptam autumat. Id quod perspicuè Esaias diuinus nuntiat, cum dicit, [Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, & erunt in visionem omni carni.]

Matt. 3. *Dan. l. 4* *Esai. 66.*

Et orietur vobis timentibus nomen meum sol iustitiæ, & sanitas in alis eius. Et egrediemini & salietis sicut vituli de vinculis relaxati. Et conculcabitis iniquos, quia erunt cinis sub pe- D *dibus vestris, in die qua ego facio, dicit Dominus omnipotens.*

LXIV Illuxit sanè vnigenitum Dei Verbum hunc mundum incolentibus, & similitudine nostri suscepta, [Verbum caro factum est, & habitauit in nobis,] & in caligine ac tenebris positos, velut sol quidā propriis splendoribus circumfulgens, & veræ cognitionis Dei clarū radium credētium animabus immittens, puros, sapientes, omniúmque bonorum operum scientes reddidit. Ostendit au- E tem nobis in semet patrē, pérque arcanam mystagogiā fœlicissimos ac sapientes, mentémque eius cognitione plenā habentes effecit. Verùm etiam ad hunc splendorem adducti, [Et diuites facti, iuxta verbum B. Pauli, in omni sermone, & in omni scientia, & in omni sapientia, videmus nunc in speculo, & in ænigmate, & cognoscimus ex parte.]

Ioan. 1. * ἐυτυχεστάτους. *1. Cor. 1.* *1. Cor. 13.*

" Veniet autem aliquando, quod perfe-
" ctum est,] & tum plenissimè Christum
cognoscemus, cùm iterum de cælo no-
" bis illucebit, [& euacuabit quod est
" parte est,] & cognitionem in speculo &
ænigmate, & tanquam perfectiores il-
luminabit, & diuina quadam, atque in-
effabili luce mentẽ replebit, & Spiritus
sancti effusione exhilarabit. Ait enim
" diuinus Paulus, [Siue Prophetiæ eua-
" cuabuntur, & scientiæ cessabunt.] Non
putamus autẽ nos à cognitione ex parte
ad nihil prorsus sciendum processuros,
multum abest. Alioqui quomodo futu-
ræ spei tempus Sanctorum animabus
non detrimentosum erit, si penitus et-
iam quæ habemus, amittere oportebit,
non meliora acquirendo, non ad quid-
dam sublimius mentem extollendo: sed
vendendo potius etiam iam, & non ci-
tra defatigationem aliquando acquisi-
ta? Euacuabuntur autem & prophetiæ,
& cessabit scientia, cum nimirum ani-
mabus nostris illa superexcellens se in-
sinuauerit. Quemadmodũ enim si quis
vna in domo lucente lucerna, & modi-
cum ipsam intuentibus lumen funden-
te lampadem intulerit, necesse erit om-
nino lumen illud prius tantum non o-
tiosum, ac nullum esse, cedens videlicet
immensitati maioris: & sicut sole mun-
dum illustrante, imbecillus stellarum
fulgor relinquitur: sic lucidiore nobis
scientia apportata, minor aliquando e-
uacuabitur. Ait & Christus sanctis Apo-
Ioan. 16. " stolis: [Hæc in prouerbiis locutus sum
" vobis. Venit hora, quando non iam in
" prouerbiis loquar vobis, sed palam de
" patre meo annuntiabo vobis.] Quam-
obrem sanctis qui nomen Dei eximiè
timuerunt, & adhuc corporum inclusi
compagibus in omni genere virtutis
sedulo elaborarunt, instar solis cuius-
dam iustitiæ Christus illucebit, perfe-
ctissimæ scientiæ radios immittens, &
quacunque animæ imbecillitate, ac
languore eos leuans, & à pristina tri-
bulatione longissimè disiungens. Hoc
" enim est quod ait, [Sanitas est in alis,
" seu pennis eius:] quasi de aquilis, &
pullis earum loqueretur, iuxta illud si-
ne dubio, quod per Mosen sapientissi-
mum de Deo, & de liberatis ab Ægy-
Deut. 32. " pto prolatum est. [Sicut aquila coope-
" riet nidum suũ. Expandens alas suas su-
" scepit eos.] Erit igitur, inquit, [sanitas in
" pennis eius.] In hoc enim sæculo exul-
tãtes in nobis carnis motus magnoperè
sentimus, qui mentem ad inconcessas

A ἥξει δὲ κατὰ καιροὺς τὸ τέλειον, καὶ ἐν πληρεστάτῃ λοιπὸν ἐσόμεθα γνώσει Χριστοῦ, πάλιν ἡμῖν ἐξ οὐρανῶν ἐπιλάμψαντος, καὶ καταργοῦντος μὲν τὸ ἐκ μέρους, καὶ τὴν ἐν ἐσόπτρῳ, καὶ αἰνίγματι γνῶσιν, καταλάμποντος δὲ ὥσπερ τοὺς τελειοτέρους, καὶ θείου τινὸς καὶ ἀπορρήτου φωτὸς ἀναπιμπλάντος τὸν νοῦν, καὶ τῇ τοῦ ἁγίου πνεύματος χύσει καταφαιδρύνοντος. ἔφη μὲν γὰρ ὁ θεσπέσιος Παῦλος, εἴτε δὲ προφητεῖαι καταργηθήσονται, B καὶ γνώσεις παύσονται. φαμὲν δὲ, οὐκ ἀπὸ τοῦ γνῶναι ἐκ μέρους ἐπὶ τὸ μηδόλως εἰδέναι τι βαδιούμεθα, πολλοῦ γε καὶ δεῖ. ἐπεὶ τίνα τρόπον ὁ τῆς μελλούσης ἐλπίδος καιρὸς, οὐ πρὸς ζημίας ἔσται ταῖς τῶν ἁγίων ψυχαῖς, εἰ χρὴ παντελῶς καὶ ὧν ἂν ἔχοιμεν ἀπολισθεῖν, οὐ τὰ ἀμείνω κερδαίνοντας, οὐκ ἐπί τι τῶν ὑπερκειμένων ἱέντας τὸν νοῦν· ἀπεμπολοῦντας δὲ μᾶλλον καὶ τὸ ἤδη πεπορισμένον οὐκ ἀταλαιπώρως ἔσθ' ὅτε; καταργηθήσονται καὶ προφητεῖαι, πεπαύσεται δὲ καὶ γνῶσις, ἐπεισκεκομισμένης δηλονότι ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς τῆς ἄγαν C ὑπερκειμένης. ὥσπερ γὰρ εἴ τις ἑνὸς ἐν οἴκῳ φαίνοντος λύχνου, καὶ μετρίαν ἐν τοῖς αὐτὸν ὁρῶσιν ἱέντος αὐγὴν, εἰσκομίσειε λαμπάδα, πᾶσά πως ἀνάγκη μονονουχὶ καὶ ἀπραγκτεῖν τὸ ἐκείνου φῶς τὴν τῇ τοῦ μείζονος ἀμετρίᾳ παραχωροῦν· καὶ ὥσπερ ἡλίου τὴν ὑπ' οὐρανὸν καταυγάζοντος, ἀμαυρὰ ἤδη πως ἡ τῶν ἀστέρων ἀπολέλειπται λαμπρότης· οὕτω φαιδροτέρας ἡμῖν εἰσκεκομισμένης γνώσεως καταργηθήσεταί πως ἡ μείων. ἔφη δέ που D καὶ ὁ Χριστὸς τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις. ταῦτα ἐν παροιμίαις λελάληκα ὑμῖν. ἔρχεται ὥρα, ὅτε οὐκέτι ἐν παροιμίαις λαλήσω πρὸς ὑμᾶς· ἀλλ' ἐν παρρησίᾳ περὶ τοῦ πατρὸς ἀναγγελῶ ὑμῖν. οὐκοῦν τοῖς ἁγίοις, οἳ καὶ σφόδρα πεφόβηνται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, καὶ ἁπάσης ἀρετῆς ἐπιμεληταὶ γεγόνασιν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ Χριστὸς ἀναλάμψει, καθάπερ τις δικαιοσύνης ἥλιος τῆς τελειοτάτης γνώσεως τὰς αὐγὰς ἐνιεὶς, καὶ ἁπάσης αὐτοὺς ἀπαλλάττων ψυ- E χικῆς ἀρρωστίας, καὶ θλίψεως τῆς ἀρχαίας ὡς ἀπωτάτω τιθείς. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ, ἴασις ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτοῦ· οἷα ὡς ἐπ' ἀετοῦ, καὶ νεοττῶν εἰρημένον, κατ' ἐκεῖνό που πάντως, τὸ διὰ τοῦ πανσόφου Μωσέως λελεγμένον περὶ Θεοῦ, καὶ τῶν ἐξ Αἰγύπτου λελυτρωμένων, ὡς ἀετὸς σκεπάσει νοσσιὰν αὐτοῦ, διεὶς τὰς πτέρυγας αὐτοῦ, ἐδέξατο αὐτούς. ἔσται τοίνυν, φησί, καὶ ἴασις ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτοῦ. ἐν μὲν γὰρ τῷ αἰῶνι τούτῳ δεινά πώς ἐστιν ἐν ἡμῖν τῆς σαρκὸς τὰ σκιρτήματα. καταθήγει γὰρ τὸν νοῦν εἰς ἀτόπους ἡδονὰς,

ἀγριαίνει δὲ ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν ὁ τῆς ἁμαρτίας νόμος, ἢ καὶ νικᾶται τυχὸν διὰ τῆς τῶν ἁγίων ἐπιεικείας ἐπαμύνοντος τοῦ Χριστοῦ. καταμεθύει δέ πως ὁ νοῦς, καὶ καθ᾽ ἕτερον τρόπον περιεργαζόμενος ὑπὸ παθῶν· ἀλαζονεῖαί τε γὰρ ἐπισκήπτουσι, καὶ φιλοδοξίαι κοσμικαὶ, ὀργαὶ, καὶ φιλοκέρδειαι, καὶ τὰ ἕτερα τῶν κακῶν. ἐπειδὴ δὲ τὸν ἀῤῥαβῶνα τοῦ πνεύματος διὰ Χριστοῦ πεπλουτήκαμεν, εἰθίσμεθά τε κατευμεγεθεῖν τῶν παθῶν, πλὴν ἱδρῶτος οὐ δίχα, κατὰ δέ γε τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα πλήρη τῆς θεογνωσίας ἔχοντες τὴν αὐγὴν, καὶ τὴν τελειοτάτην τῆς δωρεᾶς τοῦ ἁγίου πλουτοῦντες πνεύματος, ἀποδυσάμενοί τε τὴν φθορὰν, καὶ τὰ τῆς σαρκὸς πάθη, Θεῷ λατρεύομεν ὁλοτρόπως, οὐ μεθελκόμενοι πρὸς ἁμαρτίαν, οὔτε μὴν ὑπό του τῶν πάλαι παθῶν ἐνοχλούμενοι, ἀλλ᾽ ἐν ἴσῃ τάξει τοῖς ἁγίοις ἀγγέλοις τὸν καθαρὸν, καὶ ἀπήμονα βιοῦντες βίον. γέγραπται γὰρ περὶ τῶν ἁγίων, ὅτι ἐπιλήσονται τὴν θλίψιν αὐτῶν, καὶ οὐκ ἀναβῇ αὐτῶν ἐπὶ τὴν καρδίαν. ἔσται δὲ, φησὶ, καὶ εὐφροσύνη αἰώνιος ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτῶν, αἴνεσις, καὶ εὐφροσύνη, καὶ ἀγαλλίαμα καταλήψεται αὐτοὺς, ἀπέδρα ὀδύνη, λύπη, καὶ στεναγμός. ταῦτά τοί φησιν ὁ Προφήτης, ἤτοι Θεὸς ὁ τούτων ἐργάτης, καὶ δοτὴρ, ὅτι ἐξελεύσεσθε, καὶ σκιρτήσετε ὡς μοσχάρια ἐκ δεσμῶν ἀνειμένα. ὥσπερ γὰρ τὰ μοσχάρια τὰ ὑπομάσθια δεσμῶν ἀνειμένα κατασκιρτῶσι τῶν ἀγρῶν, ἐν εὐανθεῖ τῇ πόᾳ ἀποπηδῶντά τε, καὶ διαμυκώμενα· οὕτω κατὰ καιροὺς οἱ ἅγιοι μονονουχὶ δεσμῶν ἀνειμένοι τῶν ἐν τῷ δὲ τῷ βίῳ θλίψεως, φροντίδος, ἱδρῶτός τε, καὶ πόνων εἰς τὴν τοῖς ὁσίοις πρέπουσαν εὐθυμίαν ἐκβήσονται, πατοῦντες ἀνόμους, οὐ μαχομένους ἔτι, καὶ ἀνθεστηκότας, πεσόντας δὲ ἤδη καὶ νενικημένους, καὶ οἷον ὑπὸ πόδας κειμένους, ὡς καὶ ἀνῃρῆσθαι παντελῶς τὸν πρὸς αὐτοὺς πόλεμον. οὐ γὰρ ἔσται ἐκεῖ λέων, οὐδὲ τῶν θηρίων τῶν πονηρῶν οὐδὲν μὴ ἀναβῇ ἐκεῖ, κατὰ τὸ γεγραμμένον. ἔσται δὲ μᾶλλον ὁδὸς καθαρὰ, καὶ ὁδὸς ἁγία κληθήσεται. ἀπόλεμος γὰρ καὶ ἁπάσης κηλῖδος ἀπηλλαγμένη κατ᾽ ἐκεῖνο μάλιστα τοῦ καιροῦ τῶν ἁγίων ἔσται ζωή.

Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστελῶ ὑμῖν Ἠλίαν τὸν Θεσβίτην, πρὶν ἐλθεῖν τὴν ἡμέραν κυρίου τὴν μεγάλην, καὶ ἐπιφανῆ, ὃς ἀποκαταστήσει καρδίαν πατρὸς πρὸς υἱὸν, καὶ καρδίαν ἀνθρώπου πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ, ἵνα μὴ ἔλθω, καὶ πατάξω τὴν γῆν ἄρδην.

Ἀπόδειξις ἡμερότητος, καὶ ἀνεξικακίας Θεοῦ, τὸ καὶ Ἠλίαν ἡμῖν τὸν Θεσβίτην προσαναλάμψεσθαι κατὰ καιροὺς, ὅτε παρέσται λοιπὸν ὁ κριτὴς τοῖς ὅλοις.

voluptates exsuscitant, & saeuit in membris nostris peccati lex, quamuis Christo adiuuante Sanctorum moderatione interdum vincatur. Inebriatur autem quodammodo mens, & alio modo à passionibus irritata. Irruunt enim arrogantiae, & amor vanae ac mundanae gloriae, irae, lucri auiditas, & aliae demum pestes. Postquam autem pignore spiritus per Christum ditati sumus, domitas habere cupiditates, quāuis haud citra sudorem consueuimus, & secundum saeculum futurum plena luce diuinae cognitionis praediti perfectione doni Spiritus sancti diuites sumus, & corruptionem, passionésque carnis exuimus, Deo seruimus omnimodis, non diuisi propter peccatum, neque à veteribus passionibus agitati, sed instar sanctorum angelorum puram, & innocentem vitam ducimus. Scriptum est enim de Sanctis, obliuiscentur tribulationis suae, & non ascendet in cor eorum. [Erit autem, inquit, laetitia sempiterna super capita eorum, laus & laetitia, & exultatio comprehendet eos, fugiet dolor, tristitia, & gemitus.] Idcirco ait Propheta, siue Deus horum effector atque dator, [Egrediemini, & salietis sicut vituli teneri vinculis soluti.] Sicut namque vituli adhuc subrumi, seu lactentes, vinculis demptis per agros exiliunt, & in herba virenti subsultant, & mugiunt: Ita olim sancti huius vitae tribulationis, curarum, sudoris, laborum quasi vinculis exsoluti, in iucunditatem sanctis congruentem ingredientur, & iniquos, non iam pugnantes, & resistentes: sed prostratos, & victos, & tanquam sub pedibus iacentes conculcabunt, quod etiam belli materia, & metus omnis ab ipsis ablatus sit. [Non enim erit ibi leo, neque vlla malarum bestiarum ascendet illic, vt scriptum est. Sed erit potius via pura, & via sancta vocabitur.] Exsors enim pugnae, & omnis maculae pura illo potissimum tempore Sanctorum vita erit.

Ecce ego mittam vobis Eliam Thesbiten, antequam veniat dies Domini magnus, & illustris, qui restituet cor patris ad filium, & cor hominis ad proximum suum, ne veniam, & percutiam terram penitus.

XLV.

Argumentum mansuetudinis, & tolerantiae Dei, quod Elias Thesbites quoque nobis prius olim affulsurus est, qui omnibus

Rom. 7. Matt. 11. Phil. 3. Matt. 16. 2. Cor. 1. Luc. 1. Matt. 5. Psal. 9. Esai. 35. Ibid.

mortalibus affuturum iudicem prænunciet. Descendet enim iudex in gloria Dei & Patris, comitantibus angelis, [Et sedebit in sede maiestatis suæ iudicans orbem terrarum in iustitia, & reddet planè vnicuique secundum opera sua.] Quoniam autem multis peccatis obstricti sumus, vtiliter præcedit diuinus Propheta, homines per terras in concordiam reducens, vt omnes in vnitatem fidei congregati, & à peruersorum operum studiis quiescentes, quod bonum est, efficere velint, atque ita veniente iudice saluentur. Prius igitur venit beatus Baptista Ioannes [in spiritu & veritate Eliæ.] Sed quemadmodum ipse prædicabat, [Parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri:] ita & diuinus Elias vicinum iam tunc prædicabit, & iam iam affuturum, [vt iudicet orbem in iustitia.] Ac nunc quidem fortasse diffident quidam, & diuisus est pater in filium, filius autem sicut in patrem. Hic enim credidit in Christum, ille in Apostolis numeratur, alii diffident charitate mutua, diuisi propter odium, & perpetuas iras, & contentiones super quocunque mundi negotio. Restituet autem Propheta, & olim discrepantes ad vnam fidem reuocans, [Et conuertens hominem ad proximum suum, ne veniam, inquit, & percutiam terram penitus,] hoc est, omni ratione, & omnimodis. Vides igitur lenitatem Domini omnium. Prius auctor est mortalibus, & propemodum protestatur per vocem Eliæ, se iudicem venturum, vt conuersi ad meliora, & vitam suam emendantes, qui tunc vixerint in terris, in rigidum iudicem ne incidant, à quo in flammas, [& in tenebras exteriores mittantur:] audiant autem potius, [Venite benedicti Patris mei, percipite paratum vobis regnum à constitutione mundi.]

Matt. 25. Psal. 9. Matt. 16. Luc. 1. Matt. 3. Psal. 9. Matt. 22. Matt. 25.

Mementote legis Mosi serui mei, sicut præcepi ei in Horeb ad omnem Israel præcepta, & iudicia.

XLVI Rursum suadet Prophetæ sermones legentibus, vti cogitent, non nouam, aut inconsuetam super Christo prædicationem esse factam, neque à solo Malachia prænuntiatam: sed ab antiquis, & primis temporibus, vt ita dicam, quibus ad Dei notitiam Israel vocatus est, quando leges in Oreb diuinitus

A πᾶσαν τὴν οἰκουμένην προαγγέλλοντα. καταβήσεται γὰρ κριτὴς ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, δορυφορούντων ἀγγέλων, καὶ καθίσεται μὲν ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, κρίνων τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, ἀποδώσει δὲ πάντως ἑκάστῳ κατὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ. ἐπεὶ δὲ ἐν πλείσταις ἐσμὲν ἁμαρτίαις, προβαδίζει χρησίμως ὁ θεσπέσιος Προφήτης, εἰς ὁμοψυχίαν ἄγων τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ἵνα δὴ σύμπαντες εἰς ἑνότητα τὴν διὰ πίστεως συνηγμένοι, καὶ τῶν εἰς φαυλότητα σπουδασμάτων ἀποπαυσάμενοι, πληροῦν ἕλοιντο τὸ B ἀγαθὸν, οὕτω τε σωθῇεν καταφοιτήσαντος τοῦ κριτοῦ. φθάσας μὲν οὖν ὁ μακάριος Βαπτιστὴς Ἰωάννης προῆλθεν ἐν πνεύματι, καὶ δυνάμει Ἠλίου. ἀλλ' ὥσπερ αὐτὸς διεκήρυττε λέγων, ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους τοῦ Θεοῦ ἡμῶν· οὕτω καὶ ὁ θεσπέσιος Ἠλίας ἐγγὺς ὄντα διακηρύξει τότε, καὶ ὅσον οὐδέπω παρεσόμενον, ἵνα κρίνῃ τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ. καὶ νῦν μὲν ἴσως διχονοοῦσί τινες, καὶ μεμέρισται μὲν πατὴρ πρὸς υἱὸν, υἱὸς δὲ C ὡς πρὸς πατέρα. ὁ μὲν γὰρ πεπίστευκεν εἰς Χριστὸν, ὁ δὲ τοῖς ἀποστόλοις ἐστὶν ἐναρίθμιος, ἕτεροι δὲ διεστήκασι τῆς ἀλλήλων ἀγάπης διεσχισμένοι πρὸς ἔχθρας, καὶ ἀκαταλήκτους ὀργὰς, καὶ τὰς ἐφ' ὁτῳοῦν τῶν ἐν κόσμῳ πραγμάτων φιλονεικίας. ἀποκαταστήσει γε μὴν ὁ Προφήτης, καὶ εἰς μίαν συνάγων πίστιν πάλαι διῃρημένους, καὶ ἀποκαθιστὰς ἄνθρωπον πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ, ἵνα μὴ ἔλθω, φησὶ, καὶ πατάξω τὴν γῆν ἄρδην, τουτέστιν, ὁλοτρόπως, καὶ παντελῶς. ὁρᾷς οὖν ἄρα τὴν ἡμερότητα τοῦ πάντων D δεσπότου. προαναπείθει τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ μονονουχὶ διαμαρτύρεται διὰ τῆς Ἠλίου φωνῆς, ὅτι ἀφίξεται κριτὴς, ἵνα τοὺς εἰς τὸ ἄμεινον μεταδρομοῦς τὸν οἰκεῖον ἐπανορθοῦντες βίον, οἱ τὸ τηνικάδε ζῶντες ἐπὶ τῆς γῆς, μὴ πικρῷ περιτύχωσι δικαστῇ, πέμποντι πρὸς φλόγα, καὶ εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον· ἀκούσειαν δὲ μᾶλλον, δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.

E Μνήσθητε νόμου Μωσῆ τοῦ δούλου μου, καθότι ἐνετειλάμην αὐτῷ ἐν Χωρὴβ πρὸς πάντα τὸν Ἰσραὴλ προστάγματα, καὶ δικαιώματα.

Ἀναπείθει πάλιν ἐννοεῖν τοὺς ἐντυγχάνοντας τοῖς τοῦ Προφήτου λόγοις, ὅτι μὴ καινὸν, ἢ ἀσύνηθες τὸ ἐπὶ Χριστῷ γέγονε κήρυγμα, μήτε μὴν μόναις ταῖς Μαλαχίου φωναῖς προαπηγγελμένον· ἀλλὰ γὰρ ἄνωθέν τε, καὶ ἐξ ἀρχῆς, καὶ ἐκ πρώτων, ἵν' οὕτως εἴπωμεν, χρόνων, καθ' οὓς κέκληται πρὸς θεογνωσίαν ὁ Ἰσραὴλ, ὅτε τοὺς ἐν Χωρὴβ κεχρησμω-

δηκε νόμοις. καταβέβηκε μὲν γὰρ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἐν εἴδει πυρὸς ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ Σινᾶ, ἐφαίνοντο δὲ καπνοὶ μὲν, καὶ φλόγες ὑψοῦ τε διαστίλβουσαι, καὶ πολὺ τοῖς θεωμένοις ἐμποιοῦσαι τὸ δεῖμα. σκότος δὲ ἦν, καὶ γνόφος, καὶ θύελλα, καὶ φωνὴ τῆς σάλπιγγος ἠχοῦσα μέγα. τότε δὴ τότε περίφοβοι γεγονότες υἱοὶ Ἰσραὴλ προσῄεσαν λέγοντες τῷ μεσίτῃ, καὶ παιδαγωγῷ Μωσῆς δὲ ἦν, λάλει σὺ πρὸς ὑμᾶς, καὶ μὴ λαλείτω πρὸς ἡμᾶς ὁ Θεὸς, ἵνα μὴ ἀποθάνωμεν. καὶ δὴ πρὸς ταῦτα Θεὸς, ὀρθῶς φησὶ πάντα ὅσα ἐλάλησαν. Προφήτην αὐτοῖς ἀναστήσω ἐκ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν ὥσπερ σὲ, καὶ δώσω τοὺς λόγους μου εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ, καὶ λαλήσει αὐτοῖς κατὰ πάντα ὅσα ἐντείλωμαι αὐτῷ. ὁρᾷς ὅπως ἐκ μακρῶν τῶν ἄνωθεν χρόνων προαναφωνεῖ Χριστὸν τὸ γράμμα τὸ ἱερόν; ἀλλὰ καὶ αὐτὰς εἰ δὴ βούλοιτό τις τὰς τοῦ νόμου βασανίζειν σκιὰς, Χριστὸν εὑρήσει γραφόμενον, καὶ τὸ ἐπ' αὐτῷ μυστήριον. καὶ γοῦν ἔφασκεν Ἰουδαίοις, εἰ ἐπιστεύετε Μωσῇ, ἐπιστεύετε ἂν καὶ ἐμοὶ, περὶ ἐμοῦ γὰρ ἐκεῖνος ἔγραψε. πλήρωμα γὰρ νόμου, καὶ Προφητῶν ὁ Χριστὸς, δι' οὗ, καὶ μεθ' οὗ τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ παναγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας, Ἀμήν.

A latæ sunt. Descendit enim vniuersorum Deus in specie ignis super mõtem Sina, apparuitque fumus, & flammæ in sublimi micantes, & aspicientibus multum terrorem incutientes. Erant item tenebræ, & caligo, & procella, & sonitus tubæ ingens. Tunc tunc perculsi timore filii Israel, accedebant, dicebántque mediatori, & institutori, Mosi videlicet, [Loquere tu nobis, & ne loquatur nobis Dominus, ne moriamur. Ad quæ Deus, bene, inquit, omnia quæcunque locuti B sunt. Excitabo illis Prophetam de fratribus ipsorum sicut te, & dabo verbum meum in ore eius, & loquetur eis secundum omnia quæ mandauero ei.] Vides quomodo iam à vetustissimis temporibus Christum sacra Scriptura prænuntiauit? Sed & si quis vmbras ipsas legis examinare voluerit, Christum in iis, & mysterium eius scriptum deprehendet. Itaque dicebat Iudæis, [Si crederetis Mosi, crederetis forsitan & mihi: de me enim ille scripsit.] Plenitudo enim Legis, & Prophetarum Christus, per quem, C & cum quo Deo & Patri gloria, cum sanctissimo Spiritu in omnem æternitatem, Amen.

Exod. 19.

Exod. 20.

Deut. 18.

Ioan. 5.

IN MALACHIAM COMMENTARII FINIS.